

36
12 A
12

COMMENTARIVS BREVIS RERVM IN ORBE GESTARVM, AB ANNO SALVTIS M. D. VSQVE IN ANNVM M. D. LXXIIII.

ex optimis quibusque Scriptoribus congestus, per F. LAVRENTIVM SVRIVM Carthusianum.

Nunc verò recens ab anno M. D. LXX. auctus, & ad annum M. D. LXXXVI. opera & studio MICHAELIS AB ISSELT Amorfortij, perductus.

Cum INDICE copiosissimo.

COLONIAE,

Apud Geruinum Calenium, & hæredes Ioannis Quentelij, Anno M. D. LXXXVI.

Cum gratia & priuilegio Imperiali in decennium.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, D. ALBERTO, COMITI PALATINO

Rheni, ac vtriusque Bauariæ Duci, &c. Domino suo clementissimo, S. P. D.

VM ante annos non multos D. Naucleri Chronica in officina Quenteliana denuò essent excudenda, illustriss. Princeps, clementiss. Domine, rogauit me D. Geruinus Calenius, Iuris Licentiatus, mihi ob animi candorem & morum integritatem charus, vt ad Nauclerum adijcerem eius temporis historiam, quod ab illius Chronicis interim effluxisset. Maluissem ego alterius ea in re opera illum vti potiùs voluisse, quòd illi argumento parùm essem idoneus: sed cùm non occurreret alius, coactus est à me petere, quod permulti alij longè & feliciùs & absolutiùs atque etiàm accuratiùs præstare potuissent. Feci ergò quod rogatus eram, & vt non prorsùs lectu indigna scriberem, multorum doctissimorũ hominum libros historicos cursìm perlègi, atque ex ijs non sinè labore collegi, quæ possent Lectori aliquam adferre vtilitatem. Et nè planè sterilis esset narratio, si nihil præter nudam historiam contineret, admiscui interìm pias quasdam admonitiones, nonnun-

 quàm

quàm etiam sanctiss. Patrum insignes sententias, vt vberior ad Lectorem fructus rediret. Deindè autem etiàm separatìm excudi placuit eam historiam, iàm multis locis auctam & recognitam: quæ quidem breui tempore facilè distracta est. Sed interìm tamen ad me perfertur, non deesse, qui dicant parùm decuisse, Carthusianum scribere historiam, alios etiàm, qui me putent plusculùm indulsisse affectibus, nonnullos verò, qui me etiàm maledicum vocent. Quibus omnibus vt breuissimè satisfaciam, nôrint primi, me non facilè hanc scribendi prouinciam suscepturum fuisse, si vel ipsi eam suscipere, vel alios doctiores, vt susciperent, adhortari voluissent. Porrò alij id certum habeant, me nihil aut odio cuiusquam aut amore scripsisse secùs, quàm haberet rei veritas, quantùm equidem scire potui: nec debet mihi vitio verti, si laudaui præclarè de Repub. Christiana meritos, & acriùs interìm perstrinxi proditores & perditores inclytę Germanię nostrę: quales sunt ij, qui sub prætextu Euangelij & puræ doctrinæ teterrimos errores & iam olìm damnatas hæreses in orbem inuexerunt. Postremi autem, qui me maledicentiæ insimulant, desinant (oro) esse schismatici: desinant populum Christianum, Christi Iesu precioso sanguine redemptum, in errores inducere: desinant atrocissimè & impijssimè lacerare ac proscindere Christi Catholicam Ecclesiam, Romanos Pontifices, Sacramenta & instituta Ecclesiæ, & id genus alia: desinant dicere bonum malum, & malum bonum, redeántque ad pacem & vnitatem filiorum Dei: & tum sentient me, etsi nonnunquàm asperiùs scripsisse videar, tamen longè fuisse

fuisse modestiorem, quàm res ipsæ poscere viderentur. Atque his ego in præsens responsum esse velim ijs, quos suprà dixi. Nam prolixè contendere mihi sanè integrum non est. Quanquàm quòd ad postremos attinet, qui me maledicum vocant, possem facilè ostendere, si mea scripta cum eorum scriptis conferantur, illos se potiùs quàm me perstringere voluisse. In ijs enim est Casparus Peucerus Melanchthonis gener, qui in suo illo v. Carionis libro, dum eum illustriss. Saxoniæ Electori Augusto dedicat, adeò furiosus & rabidus in me incurrit, vt non modò scurram, sed etiàm blasphemum filij Dei hostem me vocet, nec dicere vereatur, quod tamen docere nunquàm poterit, me impudentèr res manifestè veras calumniari ac deprauare. Tum verò in ipsa historia tam impotenter incurrit in Summos Pontifices, quorum odio isti infelices & miseri deflagrant, vt sanè bellissimum & germanissimum Luteri discipulum se probet. Dolet scilicet viro euangelico, quòd fraudes, mendacia, antilogiæ, mutuæ eædémque acerbissimæ dissensiones, contentiones, odia plùs quàm Vatiniana, noui huius Euangelij buccinatorum in mea historia annotantur, & identidèm verissimè commemorantur: nec pudet eum iactare doctrinæ Lutericæ irrefragabilem authoritatem & perspicuitatem, cùm certissimè constet & Luterum ipsum sæpè pugnantia docuisse, & Luteranos inter se odiosissimè & pertinacissimè dissidere: tum quoquè Philippum Melanchthonem Confessionem Augustanam non semèl mutâsse, atque ab Illyrico discipulo suo falsi insimulatum

esse, & in ipsos quoquè symmystas suos Luteranos acerbè sanè scripsisse, potiúsque in doctrina Eucharistiæ ad Zuinglij, quàm Luteri, partes accessisse. Hæc & eius generis alia cùm nos citra vllum mendacium ex ipsorum editis libris proferimus, maledicos nos vocant, & blasphemos hostes filij Dei. Cùm autem illi immanitèr conspuunt & calumniantur etiàm optimos & sanctissimos Pontifices, Sacramenta & instituta Ecclesiæ Catholicæ, aliáque similia, non solùm non maledici, sed etiàm egregiè Euangelici videri volunt. Sed tamen vtcunquè sæuiant & tumultuentur viri optimi, veniet quandoquè ille dies, vt intelligant homines, quàm luculentèr sub Euãgelij ementita specie ipsis impositum & illusum adhùc sit ab ipsis. Atque vt id faciliùs possint, operam dedi, vt in meo hoc qualicunque Commentario doctrinæ inconstantiam, fœdissimas antilogias, atrocissimas altercationes, & his consimilia multa, quæ in nostris Euangelicis dogmatistis & præconibus visuntur, diligentèr Lectori ob oculos ponerem, & quædam etiàm identidèm inculcarem, vt magìs moueant, & tenaciùs animis affigantur. Nec ego vel tantilli facio, hoc nomine à Peucero me maledicum appellari. Ille enim non didicit aliud à suo Lutero & Melanchthone, quàm monachis maledicere, & monachos calumniari, quemadmodùm etiàm præclarè facit, dum in eadem sua Epistola dedicatoria monachos vocat deploratum & profligatum genus hominum: quasi verò nesciat monachorum institutum semper omnibus seculis præcipuè apud Christianos, atquę etiàm potentissimos reges & principes fuisse

isse venerationi, adeò vt etiàm Magnus ille Constantinus, teste Athanasio, & eius liberi Constans atque Constantius, crebrò ad S. Antonium quasi ad patrem scripserint, & tum illorum fauor, vt idem ait, tum omnis aula regalis illum celebrârit: Theodosius quoquè maior bellum aduersùs Eugenium tyrannum suscepturus, Iohannem monachum Aegyptium, misso ad illum fidissimo eunucho Eutropio, de belli euentu consuluerit: porrò Carolus Magnus in literis quibusdam, quarum exemplum legi, affirmare non dubitârit, se sanctorum monasteriorum loca sustentando & ditando, non solùm Deum hoc ipso sibi placare, sed etiàm totius regni sui statum corroborare. Eat sanè Peucerus & maledicat monachis: nos interìm eius maledictis nihil prorsùs absterriti, pergemus Deo propitio hominibus ostendere malas artes, portentosam vanitatem, impias hæreses, turpissimas antilogias, immania aliorum in alios conuicia, & id genus alia pulcherrima emblemata fratrum euangelicorum. Quòd si id Peucerus ferre non potest, separet se ab illorum hominum sodalitio, redeátque ad Ecclesiam, & eiusmodi nostro labore etiàm gratulabitur: porrò etiàm in pertexendo illo suo Carione desinat criminari Pontifices, & res gestas scribat bona fide: non imitetur Sebastiani Franci maledicentiam, non Sleidani vanitatem, cuius posterioris Commentarij sanè eiusmodi sunt, vt grauissimi viri eos non immeritò sint detestati & execrati. Atque ipse etiàm Romanorum inuictissimus & pientissimus Imperator Carolus V. cùm eos interdùm legi audiuisset, iden-

In vita S. Antonij.

Niceph. Hist. Eccl. libr. 12. cap. 39.

tidèm exclamauit, Mentitur nebulo, mentitur nebulo. Quod idem non semèl auditum est ex ore doctissimi Numburgensis Episcopi Iulij Pflugij, cùm illi ad mensam prælegerentur. Et illi certè, quòd res Imperij probè cognitas haberent, & plerunquè præsentes interfuissent ijs, quæ à Sleidano narrantur, facilè de hominis fide pronunciare potuerunt: vt haud immeritò dolendum sit, apud plerosque, immò plurimos, tanti fieri illos putidos & nugaces Commentarios, quosdam etiàm vix æquo ferre animo, si Catholici res ab illo mala fide relatas, bona fide commemorent, eiúsque mendacia incauto Lectori prodant. Id quod non indiligenter à quibusdam præstitum est, sed accuratiùs & elaboratiùs etiàm præstitum fuisset, si clarissimis & doctissimis viris Iohanni Groppero, & Euerhardo Billico, tum etiàm Sleidano longior vita contigisset. Quin etiàm is, quem dixi, potentissimus Imperator Carolus V. cuidam egregio viro Acta publica, literas & alia instrumenta, sua manu tradidit, vt ex ijs Sleidani mendacia detegerentur. Quæ quidem ea faciunt, vt nemo mirari debeat, identidèm à me perstringi Sleidanum, & eius vanitatem non vno loco indicari. Expedit enim Lectori parùm perito, hominis malam fidem aperiri, vt caueat sibi ab infido historico, qui in suis illis bellissimis Commentarijs sic historiam texit, vt non nisi execrabilium errorum, damnatarum hæresum, seditiosorum dogmatum & turbulentorum hominum, quales fuere Luterus, Z[illegible]nglius, Caluinus, &c. patronum agere velle [illegible]eatur, idq; non sinè imperiti Lectoris multiplici pernicie, quandò homo versutus

futus religionis negocium cum historia ita permiscet, vt dum animum Lectoris & rerum infida plerunque narratione, & multa sermonis blandiloquentia & suauitate demulcet, vna instillet impios errores & execranda dogmata. Erunt autem fortafsis, qui quandoquè totam eius historiam exactè sibi confutandam existimant: quod difficile non erit, si possint habere copiam eorum, quæ in Comitijs acta sunt, & quorundam aliorum. Mihi id integrum non fuit, nec libet sanè cum istis portentosis hominibus contendere. Prodesse autem certè hoc meo qualicunque labore volui Lectoribus, præsertim parum doctis, & imperitæ multitudini, quam isti suis mendacijs & præstigijs miserè euertunt. Atque tametsi non desunt forsan, qui meam operam carpendam putent, tamen me plurimùm consolatur, quòd cùm alijs multis bonis & doctis viris, tum inprimis tuæ illustrissimæ Celsitudini, Princeps celeberrime, eam probari intelligam: quemadmodùm etiàm nupèr ad me datis humanissimè literis haud obscurè indicauit. Quæ etiàm res, tum I. C. T. apud omnes peruulgata virtus, & in fide Catholica inuicta animi constantia, me permouerunt, vt posteaquàm diem suum obijt Reuerendissimus Treuericus Elector, cui superiores editiones inscripseram, hanc postremam aliquot annorum accessione locupletatam, eidem I. C. T. summa animi summissione & promptitudine nuncuparem, vt habeat contra obtrectatores tam insignem & eximium patronum, quem iam longè lateq; celeberrimum reddidit, magisq; etiàm in posterum redditura est Principe Germano dignissima in auita religione fortis &

a 5 immo-

immota constantia, præter alias multas eásquã egregias corporis & animi dotes, quibus eam cumulauit rerum omnium præpotens Deus. Oro autem, & quidem enixissimè, vt T. I. C. hanc meam exiguam opellam boni consulat, & eo quo solet fauore prosequatur. Christus Opt. Max. seruet nobis diù incolumem I. C. T. cum omnibus suis. Ex Carthusia Coloniensi, Idibus Martij, Anno M. D. LXIIII.

T.I.C. obsequentissimus
clientulus

F. Laurentius Surius
Carthusianus.

REVE-

REVERENDO, NOBILI ET GENEROSO VIRO, DN. IOANNI A BRVHEZEN, I. V. DOCTORI, SEDIS APOSTOlicæ Protonotario; Metropolit. Ecclesiarum Vltraiectinæ Decano, & Coloniensis Canonico presbytero, nec non Cath. Regis Hispaniarũ in suo arcano Belgij Senatu consiliario, Domino suo plurimũ honorando.

AXIMAM *vim esse fortunæ, Reuerende, & generose Domine, multas eius, volubilesq́ mutationes, in vtranque partem, vel secundas ad res vel aduersas, ethnici quondàm Philosophi crediderũt. Quãobrem regna, imperia, honores, nobilitatem, diuitias atque opes, & quæ hĩs sunt contraria, in casu sita, & temporibus gubernari dicebant. Videbant enim diuersas rerum vicißitudines, & admirandas prouinciarum, regnorumq́ mutationes, quas soli Fortunæ adscribebant, ignorantes Deum mutare tempora, & ætates; transferre regna, & constituere, vt ait Propheta: eius enim prouidentia ab initio cuncta gubernat.* Dan. 2. *Et quia harum mutationum causas inuenire non potuerunt, ideò Fortunam cæcam, insanam, & brutam appellârunt: iusto illo ac simplici Hus-* Sap. 4. *sita insipietiores, qui nihil in terra sinè causa fieri dice-* Cic. ad Heren. lib. 2. *bat. Regnorum etenim interitus, populorumq́ collisio-* Iob 5. *nes, magna cælestis prouidentiæ sunt argumenta, vtilissimæq́ Dei dispositiones. Volunt enim Deus, vt cùm ho-*

mines

mines rebus terrenis & cupiditatibus suis, heu, nimium immersi, omnia quæ infra Lunam sunt, mutabilia, varietatiq; & vanitati obnoxia esse cernunt, nihilq; in eodem statu permanere; de firmis, fixis, atq; æternis rebus cogitare, ad easq; spiritu atque animo aspirare.

Huiusmodi rerum vicissitudines, etsi iam indè ab initio mundi apud Berosum, Trogum, Iustinum, Herodotum, Varronem, apud Eusebium item, Orosium, Iornandem, & alios legantur: tamen vix plures & maiores per omnia terrarum climata, simul extitisse credo, quàm nos ætate nostra, vltimoq; hoc exulcerato seculo, aut ipsi vidimus, aut parentum nostrorum fideli narratione didicimus. Vt enim bella per Galliam, Angliam, Hispaniam, Italiam, vtranq; Germaniam, Daniam, totam deniquè Europam gesta præteream; quæ gens in Asia, quæ in Africa, quæ in America ab armorum strepitu, bellorumq; rabie fuit immunis? Christianorum populus omni quondàm humanitate, pietateq; cultus, nunc Barbarorum mores amplectitur: Barbari verò & ab omni humanitate alieni, abiecta feritate, nūc ad mansuetudinem Christianā perueniunt. Fidē in qua nati, in qua educati erāt Europæi, exuerūt: qui verò vltimas, & hactenùs incognitas terrarū oras habitant, eandē certatim induerunt: hîc regnū Christi decrescit, illic accrescit: hîc oues in lupos, illic lupi in oues cōuertuntur.

In hac tanta rerum Metamorphosi, Reuerende, & generose Domine, Catholicorum nostrorum ignauiam mirari satis non possum: vt cùm videmus aduersarios nostros tot historijs, commentarijs, & chronologijs perniciosas Synagogæ suæ propagationes, dogmata, & acta scribere, prædicare, & editis voluminibus diuulgare: nos tamen ignauo ocio, luxuq; diffluère malumus hactenùs,

enus, quàm honesto studio periculosissimas, grauissimasque Ecclesiæ nostræ persecutiones, concertationes, victorias, eius decrementa, atque incrementa describere, & posteritati consecrare. Inueniuntur quidem non pauci, qui particulares huius ætatis historias ediderunt; qui verò vniuersales, paucissimi. Laborauit hac in parte quondam D. Laurentius Surius Carthusianus, vir incredibili labore, eruditioneque, & pietate clarus; sed succinctior est, quàm multi expectarant: non enim tam ex professo historiam scribere voluit, quàm Sleidani, aliorumque malè Catholicorum commenta atque errores impugnare. Eum nihilominus ordinem, eumque scribendi modum perpetuò obseruauit, qui plurimis hactenus placuerunt. Cùm verò morte præuentus, suum hunc Commentarium, initio anni 1574. abrumpere coactus, vlterius non potuerit continuare; ego me operæpretium facturum existimaui, si subsequentium rerum in orbe gestarum narrationem, appendicis loco subnectere potius, quàm opus edere separatum; quò sic istius Commentarij Suriani, quam nunc vsu obtinuit authoritas, nouitium hunc nostrum laborem commendaret, & noster labor eundem Commentarium Lectori, ob continuam rerum in orbe gestarum seriem, redderet gratiorem, & iam quasi obsoletum renouaret. Ad prouinciam hanc arduam & difficilem suscipiendam, me vir integerrimus, optimeque de literis meritus, I. V. Licentiatus Geruinus Calenius inuitauit, qui me huc faciliùs induxit, quòd viderem atque audirem, fidei nostræ Catholicæ aduersarios, in continuando suo Sleidano nullam operam intermittere, vt hoc modo perniciosa ipsorum dogmata, sub falsis istis narrationibus, lectori incauto commodiùs instillarent. Nè itaque Catholici rerum sua ætate gestarum prorsus essent ignari, aut eas ex hæreticorum commentarijs petere cogeren-

gerentur, partim ex priuatis annotationibus, partim ex optimæ fidei quos habere potui authoribus, contextam hanc appendicem Suriano Commentario subieci.

Etsi autem in optimā spem venio, futurum, vt nemo Catholicus (nā quid oganniant hæretici, coniurati hostes nostri, & veritatis inimici, ne flocci quidem facio) vel in Suriū ipsum, vel in me cōuitijs inuehatur: tamen quia nil hodiè tam sanctū, tam concinnū in lucem prodire potest, quin in reprehensionem & hominū procacitatem incurrat, omninò & illi, & mihi defensorem parandum esse duxi, in cuius patrocinio tāquàm in tranquillo portu conquiesceremus. Ad hanc rem nullus mihi N.R.T. dignior atq; aptior esse visus est. Sunt quidem multæ causæ, cur hoc opusculū tibi potiùs, q̄ alteri debeatur; cùm quòd lectione historiarū, maximè domesticarum, plurimùm N.T.R. delectetur, eaq; huius historiæ non infima pars ipsa fuerit; tum quòd vti Carthusiani Ordinis ab ineunte ætate singularis amator fuisti, ità etiam Surij Carthusiani lucubrationū diligentissimus lector esse consueuisti: Tamen vnū hoc ante reliqua me mouit, quòd acerrimū tuum iudiciū, & summæ prudētiæ par authoritas, nos facilè aduersùs sycophantarū vim atq; virus tueri possit. Quin & ea tua est multiplici historiarū lectione, longo rerum vsu, diuersisq; quas obiuisti officijs & dignitatibus acquisita experientia, vt rerū quas narramus, & testis & iudex esse possis.

Nam primùm tuorum decursu studiorū diuersis in Academijs felicitèr absoluto, in Illustris D. Georgij, Comitis Egmondani, Episcopi Vltraiectensis familiā accitus, in omnibus aulicis negocijs illi adiutor, multarumq; legationum atq; itinerum socius extitisti: à cuius latere nunquàm discedebas. Posteà verò Archiepiscopalis, &

insignis

insignis isti⁹ Ecclesiæ Vltraiectinæ Officialatus totos annos vndecim summa cũ nominis tui laude munere perfunctus, atq; inde Thesaurarij dignitate donatus, tantas deinceps & multiplices tã Ordinũ q̃ Cleri Vltraiectẽsis nomine legationes magno ac singulari Ecclesiæ huius & cõmunis Reip. commodo obiuisti, vt aliquot retrò acta tẽpora tui in hac palæstra similẽ non habuerint. In quibus quid videris, quid audieris, earũ rerum, quæ tunc per orbẽ terrarũ gerebantur, quis posset facilè cõmemorare? Ex Thesaurario tãdèm primarius eiusdẽ Ecclesiæ pari omniũ studio & volũtate renũciatus Decanus, prouinciæ nostræ vt apex & Statuũ caput magna cũ gloria omniumq; congratulatione & applausu aliquãdiu præfuisti. Quod quidẽ onus ità pro tua diligentia, cura & vigilantia administrâsti, vt viris principibus, & populo peræquè charus esses. Donèc Ordinũ rebellione crescẽte, vrbẽ ingratã, & te tunc indignã deserens, postquàm apud Amorfortios pacis atq; trãquillitatis studiosos primùm; deindè apud Embricenses aliquandiu exulaueras, tandèm ad hanc sanctã vrbem Agrippinã cõmigrâsti. Quo in exilio, ob morũ integritatem, generisq; splẽdorem, summã prudentiam, aliasq; animi raras dotes, abs Rege Hispaniarũ primùm in arcani sui Cõcilij Senatũ, deindè à Pontifice Max. in celeberrimum Ecclesiæ Metropolitanæ Coloniẽsis Collegiũ adscitus es: ità vt etiàm exul, eius semper fueris authoritatis, vt consiliorũ, factorumq; Regũ ac Principũ, nunquàm fueris ignarus. Quare si quis pectus illud tuũ historiarum nostri seculi scriniũ appellare velit, nõ video qua in re peccaret. Talis erat igitur patronus mihi quærẽdus, qui laborem nostrũ ab æmulorum calumnijs posset, velletq; vindicare.

Præter hæc omnia, Reuerende, & generose Domine,

ne, aliquid etiā amicitia nostra iampridem cœpta, diuturnitate tēporis, vicißitudine officiorum, & summa beneuolentia aucta ad hunc diem, confirmataq; postulare videbatur. Non ignoro quidē, te, quēadmodum ipse disertißimus, & in Romana eloquentia exercitatißimus es, ità & in alijs stylum quærere tersum, & omninò delicatum: facileq; in hac appēdice nostra aliquid inuenturū, tuo quod nō sapiat palato. Sed id seculo nostro indulgendū puta, in quo multis rebus, multisq; vocabulis vti debemus, quæ nunquā Latinitate donata fuerūnt. Aut igitur loquendum erat vt multi, & barbari sumus: aut longis periphrasibus vtendū, & obscuri fuissemus. Veritatē ipsam, summū historiæ robur & ornamentum, ità per omnia obseruauimus, vt nisi decepti prius ab alijs fuerimus, neminē decipiamus. In Italicis Italos, in Belgicis Belgas, in Polonicis Polonos, in Gallicis, Scoticis, & Anglicis, Gallos, Scotos, & Anglos sequimur: literis verò nisi indubitatæ fidei & lōgè certißimis credendū non duximus, incertis & fabulosis ferè erraticorū hominū & extra suas vagātium prouincias narrationibus contēptis atq; reiectis. Accipe itaq; Reuerende, & generose Domine, serena fronte exiguū hoc munusculum, & me in Clientum tuorū numero retinere perge. Faxit Deus, vt in cursu illarū virtutū, quæ hactenùs clarißimè ex te eluxerunt, felicißimè diutißimeq; florere poßis, donèc tandèm post seros longæui Nestoris annos in cælum commigres. Vale, 17 Augusti, quo die pax inter Principem Parmensem & Antuerpianos est in Beueren composita. Ex musæo meo Coloniensi.

R. N. T. obseruantißimus

Michael ab Isselt.

INDEX

INDEX RERVM AC VERBORVM MAXIME INSIGNIVM, IN SEQVENTEM RErum in orbe gestarum, ab anno M.D. vsque in annum LXXXVI. Commentarium.

vrbis

Collo-

galli

H

heldi

K

L

nes

magi-

mau-

michael

N

natali-

ordin-

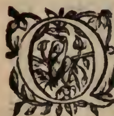
polo-

roma

T

Zibiti-

PIO ET CANDIDO LECTORI S.

Via præsens liber nihil continet, quod Catholicæ fidei aut bonis moribus aduersetur, aut quod in alicuius siue viuentis siue demortui sugillationem tendat: Idcircò ex permissione officij inquisitionis, typis excusus prodit in lucem, vt multorũ expectationi satisfiat, qui res in orbe diuersis temporibus & locis gestas auidè cognoscere gestiunt & percupiunt: Bona, vt imitentur: Mala, vt ab ijs & similibus absterreantur: Sicq; in omnibus glorificetur Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, floreatq; eiusdem Christi Dei & Domini nostri vnicè dilecta sponsa Ecclesia, inter persecutionum turbines, sicut lilium inter spinas. Eò siquidem vergit scriptoris syncera intentio, eiusdemq; candidus affectus, cupiens prodesse omnibus, obesse nemini. Benè vale amice lector, & Deum Opt. Max. fideliter pro pace ecclesiarum & consolatione populi Christiani exora, quem propter peccata, quæ in immensum excreuerunt, necnon propter hæreses & schismata (quæ vt peccatorum præcedentiũm sunt pœnæ horrendæ, ità subsequentium causæ & omnium malorum lernæ) grauissimè nobis offensum experimur. Quis scit, si conuertatur & ignoscat

ignoſcat Deus, & reuertatur à furore iræ ſuæ, & non peribimus? Mirabiles quidem hodiè elationes maris, manet tamen mirabilis in altis Dominus. Et quanuìs, dicente Propheta, Non dormiet neque dormitabit qui cuſtodit Iſrael, nihilominùs peccatis noſtris id exigentibus, ad inſtar dormientis ſe habet in nauicula fluctuantis Eccleſiæ, donèc excitatus gementium oppreſſorum, & exulantium piorum Catholicorum precibus exurgat, vt diſſipentur inimici eius, & gentes quæ bella volunt, imperetq́ ventis & mari, & obedient ei: tum enim ſequetur tranquillitas magna. Quod vt quantocyùs fiat, tacti dolore cordis intrinſecùs, exaltemus in fortitudine vocem, & clamemus cum Iuda Machabæo in cælum, & miſerebitur noſtrî Dominus, finemq́ue malis imponet, vt populus fidelis dignis flagellationibus caſtigatus, in ipſius miſeratione reſpiret. Non enim in arcu noſtro ſperamus, & gladius non ſaluabit nos, ſed humilis & aſſidua oratio cæleſtem Aquilam ad protegendum nos ſub vmbra alarum ſuarum inclinabit.

F. Theodoricus Buſcoducenſis Theologus, Ordinis S. Dominici intra Coloniã Prior & Apoſtolicus Inquiſitor.

COM-

COMMENTARIVS BREVIS RERVM IN ORBE GESTARVM, AB ANNO

Salutis millesimo quingentesimo, vsque in annum LXXXVI. ex optimis quibusque Scriptoribus congestus.

Cripturus historiam breuem nostri seculi, non incommodè, neque incongruè ab illo mihi initiũ facturus videor, qui fuit eius seculi singulare quoddã & eximiũ decus ac ornamentum, nempe CAROLO V. Romanorũ Imp. qui à multis (vt est à quodã viro graui & nobili annotatum) amor & deliciæ generis Christiani dicebatur. Atq; eius optimi & potentiss. Imperatoris crebra, eaque honorifica in hoc Commentario fiet mentio: qua in re nolim me quisquam putet aut confingere aliquid, aut date affectibus: sed scribere bona fide, quæ apud grauissimos scriptores inuenerim. Et poteram ego his adferre multò plura atque maiora, sed breuitati aliquid donandum erat, & declinanda hominum sinistra iudicia, qui ferè ex seipsis de alijs æstimant, quæque se aut nolle, aut non posse pręstare nôrunt, ea nec ab alijs fieri potuisse arbitrantur. Quòd si verò in illius prædicandis virtutibus copiosiores erimus, quàm aliorum etiàm laudatissimorum regum & principum, nemo id putet cuiusquã contemptu fieri: neque enim operis breuitas permisit omnia omnium præclarè gesta cõmemorare, & certè tanta huius principis in Remp. Christianam merita extitêre, vt cùm omnium nõ possimus, vel eius vnius encomia paulò

1500 lò vberiùs celebrare iurè meritoque debeamus. Sed nunc rem ipsam aggrediamur.

Carolus V. nascitur Gandaui.

Anno à virginis partu millesimo quingentesimo natus est Gandaui ipsis ferijs D. Matthiæ Apostoli CAROLVS Austriacus, qui posteà fuit eius nominis quintus Romanorum potentissimus, idemque religiosissimus Imperator. Natus est autem anno Iubileo, qui est annus gratiæ, & tertia post mediam noctem hora, & quidem (vt dixi) Gandaui, quod est maximum ferè totius Europæ oppidum. Aiunt enim incolæ, eam vrbem cum suis fossis septem milliaria Belgica in circuitu cōtinere. Sunt ibì septem parœciæ, quarum ea, quæ est Diui Michaëlis, fertur ad viginti octo hominum millia habere, quotannìs sacram Eucharistiam sumentium. Flumen Scaldis rapidissimum septem in ipsa vrbe pontibus marmoreis magnificentissimè constratum est. Olìm septem principes toto septennio eam oppugnârunt quidem, sed expugnare non potuerunt: hodieq; septem templa in totidem castris à septem regibus ædificata visuntur. Is ergò Caroli natalis locus, visus est quasi præsignificare illius futuram amplitudinem & excellentiam. Obseruatum est etiàm à nonnullis, quòd ab Augusto Cæsare, qui fuit Christi temporibus, quibus lux Christianæ fidei sedentibus in regione vmbræ mortis illata est, totidem ferè fluxêre anni ad Carolum Magnum primum Germanorum Imperatorem, qui fuit longè potentissimus, & præter alios, etiàm Saxones multis bellis annis triginta ægrè tandèm domitos coëgit recipere fidem Christi, quot ab ipso Carolo Magno vsque ad hunc Carolum Quintum, qui fidem Christi in amplissimas ab ipso reperti & occupati noui orbis prouincias, piorum hominum opera mirabilitèr inuexit ac propagauit. Vt autem in Germaniam & alios quosdam huius orbis populos Christi fides tum illata est, cùm Græci tumultuarentur, & in res nouas auidi viderentur, nec à prauis complectendis dogmatîs abhorrerent, quod fuit ferè ætate Caroli Magni: ità quoquè nostro æuo, dum Germani & vicinæ nationes, Luteri & aliorum similium hominum peregrinas amplectuntur doctrinas, & à catholica fide, quam ipsis Papisticam libuit appellare, atque à veterum Germanorum toto orbe celebrata constantia deficiunt, apud Antipodes & in nouo Carolino orbe, (Sic enim vocant quidam) atque etiàm illis in locis & regionibus amplissimis, quę Lusitani partìm adiérunt, partìm vel vi expugnatas, vel deditione acceptas,

Gandauũ quàm amplũ & populosum.

ceptas, suis regibus subdiderunt, Catholica Christi fides & religio, quam Luterus cum suis impugnat, ab innumeris populis cupidissimè recepta est, hodieq; recipitur. Sed hæc possent quidem fusiùs non absque summa horum temporum deploratione dici, at suum habebunt, Deo fauente, locum. 1500

Sub id tempus, quo Gandaui natus est Carolus, porticus insignis è palatio in ædem Diui Iohannis producta fuit opere mirabili, & magno sumptu, lõga pedes tèr mille quingentos, septem lata, septem etiàm pedes in altum subleuata, vt infrà commodè pateret trãsitus, triplici colore, flauo, rubro, candido, conspicua. Multa in ea porticu erant visu stupenda, sed quæ breuitatis studio præterimus. Ardebant in ea porticu ambulatoria bis mille & centum faces: visebantur quadraginta arcus triumphales, portarum magnarum instàr, è quibus tres cæteris augustiores erant, & vna quidem Sapientiæ, altera Iustitiæ, tertia Pacis & Concordiæ dicebatur. Fuit & alia mirabilis porticus aërea, ex funibus compacta è fastigio ædis D. Nicolai ad apicem turris Capitolinæ, plena ardentibus facibus. Per priorem illam porticum die tertiodecimo, postquàm in hanc lucem editus est, infans Carolus ductus est in templum D. Iohannis. Multi hoc sanè admiratione dignum duxère, quòd puerulus salutari tingendus lauacro, ità ad baptisterium allatus est, vt terram non attingerẽt ij, à quibus adducebatur. Et certè quàm ille princeps posteà terrena omnia facilè animo excesserit atque transcenderit, opportunis locis infrà videre licebit, & quidem tum vel maximè patuit, cùm filio Philippo serenissimo Hispaniarum principi regna & ditiones suas omnes, porrò Ferdinando Romanorum pientissimo regi Imperij fasces sua sponte ac vltrò tradidit, vt infrà dicetur. Ad sacrum fontem duo aurei velleris equites & dynastæ clarissimi, Carolus à Croia, & Bergensis Satrapa, itemque duę regij stemmatis heroinę, Margareta Britannica, Eduardi V. Anglorum regis soror, & Margareta Austriaca, Maximiliani Cæsaris filia, sponsores Caroli infantis fuère. Multa quoquè hac die ipsi eidem infanti pręclarissima tum à sponsoribus, tum ab alijs quibusdã sunt dona oblata: & ea quidem eiusmodi erant, vt haud obscurè magnifica & rara quædam de illo infante portẽdere viderentur.

Porticus insignis Gandaui extructa.

Porrò verò si ad genus eius respicias, fuit illud perquàm vetustum, illustre & nobile: quippe ex Archiduci-

Genus Caroli V.

1500 bus Austriæ primò, deindè ex comitibus Habsburgensibus, deniquè ex antiquissimis Francorum regibus, (fuerunt autem, nè quem id lateat, Franci origine Germani, non Galli, iique Galliam occupârunt, vndè hodieque à Francis Germanis, Franciæ regnum nomen habet) è quibus primus Pharamundus longè potētissimus Romanos Gallia expulit. Clodius rex Turingos compulit vectigal pendere. Merouēus rex Saracenos ab Aurelia profligauit. Clodoueus primus Christianam est religionem complexus. Et Pharamundus quidem rex legem Salicam tulit, qua cautum est, nè fœminæ sint regni hæredes. Quidam grauissimus scriptor ait Clodium regem, huius, quem diximus, Clodouei patrem, anno regni sui 15. victoriam ex Germanis reportâsse, atque eo nomine baptismum percepisse à Remigio sanctissimo præsule Rhemensi, vnctumque fuisse oleo cælitùs allato, eique lilia tradita esse, templumque eum D. Genouefæ virgini in colle Parisijs vouisse, deniquè vita functum anno Domini 514. Verùm quandò hæc plerique omnes Clodoueo tribuunt, nec vllam faciunt Clodij mētionem, incertum est quem in hac opinione secutus sit authorem. Cùm autem deindè regum liberi multiplicarentur, regna fuêre distracta, & tum Austrasię regnum succreuit, quod quidem duas habuit curias regias, alteram apud Metensium vrbem, alteram Coloniæ Agrippinæ: limites eius non iidem ab omnibus assignantur. Sunt enim qui putent ab Alpibus per Burgundiam inter Rhenum & Scaldim suos eam habuisse fines: quo spatio compræhendebantur, vt ipsi volunt, Vltraiectum, Colonia, Treuiris, Moguntia, Geldria, Cliuia, Iulia, Hollandia, Zelādia, Hannonia, Hasbania, Leodium, Limburgum, Alsatia, Palatinatus Rhenensis, Sylua Arduenna, Barrium cum ea parte Campaniæ Gallicæ, vbì Mosa sumit initium. sed alij longè contractiores ponunt limites. Verùm de his magnoperè contendere nihil attinet. Satìs est ostendisse, Carolum nostrum, de quo agimus, amplissimo & antiquissimo stemmate prognatum, sed ità tamen, vt ille suum genus eximiè illustrârit. Patrem autem habuit Philippum Austriacum, Maximiliani sapientissimi & moderatissimi Cęsaris filium, regem Castellæ & Legionis, Brugis in Flādria natum: cuius vxor fuit Iohanna filia Ferdinandi & Elizabethæ Catholicorum regum Castellæ & Aragoniæ. Sed hoc loco tantùm de Carolo principe dixisse sufficiat. locis opportunis plura dicentur. Potest quidē nostra ętas,

tot agitata infandarum hæresum & immanissimorum bellorum tempestatibus, non immeritò sibi gratulari, quòd eiusmodi Imperatorem habere meruit, cuius esset insignis & valdè rara pietas in Deum, & tot accessione regnorum atque affinitatum, amplissima ditio & potētia. Nec quisquam certè dubitare potest, quin Carolus Cæsar vel cum potentissimis superiorum ætatum Imperatoribus conferri possit, cuius vires vel fortunam potiùs (sic enim dicere solebat) etiam potentissimus Turcarum rex Solimannus reformidârit. Quantùm autem ille pro Catholicæ Ecclesiæ defensione egerit, dicetur infrà. nec dubium, quin Turcarum vires valdè eneruati ab illo potuerint, immò etiàm eneruatæ fuissent, nisi quidā Christiani principes eius sanctissimos conatus multis modis retardâssent. Vndè etiàm factum est, vt perpetuis ferè distentus bellis, non potuerit seuerè animaduertere in hæreticos, sub prętextu Euangelij & verbi Dei fœdos & iam olim à tota Ecclesia damnatos errores excitantes, & pronis in mala hominum animis carnis libertatem, quæ dirissima seruitus est, offerentes, qui sub eius imperio mirum in modum excreuēre, sed ità tamen, vt etsi Martinus Luterus Augustinianus monachus horum omnium primus parēs non immeritò dici possit, adeò tamen in multas sint distracti sectas, vt earum certum numerum inire penè impossibile sit, & Luterus ipse propemodùm hodiè contemptus iaceat, paucissimis eius dogmata omnia sequentibus, sicut alibi videbimus.

1500.

Solimannus Turca Caroli V. fortunam extimuit.

Porrò verò cùm præuideret Deus, fore vt in Europa breuì existerent prodigiosæ hęreses & horrenda schismata, cùm non possit ille nisì in pace & animorum & religionis suaui concordia degere, animum Lusitani regis potentissimi excitauit ad inquirendas regiones ad Austrum sitas. Iam anteà Castellani nouum repererant orbem & terras hactenùs incognitas. Nè qua autem inter Castellanos & Lusitanos dissensio perniciosa oriretur, Romanus Pontifex Alexāder VI. sua interposita authoritate id effecit, vt Castellani ad Occidentem, Lusitani ad Australem polum nauigarent. Ità factū est, vt Castellani continentem amplissimam, insulas maximas & innumeras, auri & vnionum feracissimas inuenerint: Lusitani verò per Arabicum & Persicum sinus ac Indiæ littora, regnum Calecuthicum, deniq; ad auream Chersonesum & ipsa Sinarum regna longissimis & propè immensis itineribus perlati sint. Neque tamen hi reges contenti

Alexāder VI inter Castellanos & Lusitanos pacem conciliat.

1500 fuêre amplissimas opes & ingentes ditiones suis regnis adiecisse, verùm etiàm laudatissimo studio conati sunt eas barbaras gentes ad veram & vnicam Christi religionem traducere. Quæ res eos paulatim habuit processus, Deo Opt. Max. suam gratiam tam sanctis conatibus adspirante, vt innumerabiles idololatræ ad Christum conuersi, eam fidem auidè receperint, quam in Europa pleræque nationes ceu Papisticam, immò etiàm Antichristianam, repudiârunt, vt iam partìm antè dictum est.

Christophorus Colũbus. Fuit in aula regis Hispaniarum quidã Christophorus Columbus, patria Genuensis. Multo is tenebatur desiderio nouas orbis regiones inuestigandi: & cùm à rege peteret eam in rem subsidium, non semèl tum à rege tum à regina irrisus est, tanquàm qui res ludicras meditaretur. Cùm autem iam octo exactis annis non faceret precandi finem, rex attentior esse cœpit, tandemque iussit liburnicam vnam & celoces duas egregiè commeatu & armis instructas illi tradi. Itaque anno salutis 1492. soluens à Gadibus, primò ad insulas Fortunatas appulit, quas nunc ob canum copiam vocant Canarias: olìm dictæ sunt Fortunatæ, ob aëris miram temperiem & cæli clementiam. *Insulæ Fortunatæ, hodiè Canariæ.* Numerantur, vt quidam aiunt, decem Insulæ Fortunatæ, è quibus tres incultæ, reliquæ cultæ sint. Ex iis ea, quæ Teneriffa vocatur, cælo sereno longissimè conspicitur, idque ob miræ altitudinis petram adamantinam, instàr pyramidis acuminatam, quæ perindè vt Aetna mons in Sicilia, perpetuos vomit ignes. Qui eam petram meríti sunt, non dubitant affirmare, à terra ad summum vsque verticem ad octo vel nouem obtinere milliaria Germanica. Incolæ fruges metunt in Martio & Aprili. Multa alia de his feruntur insulis, sed quia necdùm satis certò comperta habeo, mâlui iis annotãdis supersedere. Olìm cùm Columbus ad eas primùm deferretur, incolæ nudi incedebant, à veri Dei notitia alieni: sed paulatìm pleræque ex his insulæ ad fidem Christi accessêre. Teneriffa & Grancanaria, id est, grandis Canaria, cæteras vincunt magnitudine. Eas incolebant hac tempestate homines barbari, prorsùs nudi degentes. Indè ad Occidentẽ cursum tenens, aliquot reperit insulas: è quibus duabus vastissimis nomina indidit, alteram Hispanam, alteram Iohannam vocans.

Insula Iohanna. In Iohanna insula densissimæ visebantur syluæ, & in iis auium, præsertìm philomenarũ, etiàm mense Nouembri cantus audiebantur innumeri: flumina quoquè lim-

limpidiſſima & ad potandū ſuauia, itemque portus commodiſſimi cernebantur. Diù ad eius inſulæ littora nauigans, cùm nullum comperiret finem, putaretque terram continētem eſſe, ad Hiſpanam iter inflexit. Cumq; eum & ſocios eius incolæ vidiſſent, mox fugerunt. Putabant enim eos eſſe Canibalos, qui ſunt homines feri, carnibus humanis auidiſſimè veſcentes, quorū regionem Columbus erat prætervectus. Incedunt aūt etiam huius Hiſpanæ inſulæ homines nudi. Canibali è vicinis locis hominum prædas agunt, impuberes exectis teſtibus ſaginant perindè, vt nos gallos gallinaceos; puberes mox perimūt, inteſtina & extremas corporis partes etiamnùm recentes vorant: reliqua ſale adſperſa conſeruant in vſus diuturniores, vt apud nos ſolent farcimina omnis generis. Mulieres non comedunt, ſed haud ſecùs atquè gallinas ſeruāt ad prolem. Indè Columbus in Hiſpanias rursùs nauigat, relictis tamen in ea inſula triginta & octo viris. Rex & regina redeuntem eum honorificè admodùm accipiunt, eique nouam paranti nauigationem attribuunt liburnicas 17. & celoces duodecim, in quibus præter commeatum & arma omnigena, homines erant mille ducenti. Multas in hoc itinere reperit inſulas, quibus pleriſq; nomina impoſuit. Quodam in loco, quem Archipelagum nominârunt, ſupra 47. inſulas inuenerunt. Vbì autem ad Hiſpanam inſulam venerunt, viros 38. quos illic reliquerant, regis eius perfidia enectos compererunt. In ea inſula condidit Columbus vrbem, & in ipſis viſceribus eius arcem Diui Thomæ. Fuerunt hæc initia Chriſtianæ amplificandæ religioni fauſtiſſima.

1500

Hiſpana.

Canibali anthropophagi.

Noua claſſis Columbo attribuitur.

Archipelagus.

Hoc anno 1500. Luſitani, duce Petro Aluaro, tēpeſtate delati ſunt ad regionē illam longè lateq; patētem, quam vulgò Braſeliā vocant, quòd indè eius nominis lignū aduehatur, tingendis pannis aptum. In ea prouincia iuſſit idem Aluarus crucē affigi in faſtigio arboris admodùm proceræ: atque ad eius arboris imam partem Miſſæ ſacrificium præſenti exercitu peractum eſt, totaque ea regio ſanctę Crucis appellata eſt. Hodiè Chriſtiana religio mirabilitèr illic propagata eſt. Videbat Chriſtus futuros breuì, qui ipſius ſignū Turcica barbarie & Antichriſtiana impietate ſub Euangelij & pietatis prætextu demolirentur. Itaq; tranſtulit illud ſignum ad idolorum cultores, & apud eos id fecit haberi in precio: adeoque certum eſt multis Indiæ locis Cruces eſſe collocatas, & indè aufugiſſe dæmones, nec ſolita Indis reſpōſa dediſſe. Pudeat

Braſelia prouincia ſanctæ Crucis.

1500 taudèm ſimiles eſſe dæmonum, qui illo ſigno ineffabilitèr cruciantur, atque eo nomine illud odio perſequuntur inexpiabili.

Aliæ quoquè deincèps nauigationes inſtitutæ ſunt in has incognitas orbis regiones, & multa illic comperta rara ac inaudita.

Albericus Veſpucius Albericus Veſpucius, vir egregiè doctus, priùs ſub Caſtiliæ, deindè ſub Luſitano rege lōgiſſima maris emēſus ſpatia, mira ſe reperiſſe ſcribit, multasq́; inueniſſe inſulas: ſed nimìs longum eſt, ea omnia hic commemorare. Nos & poſſumus & debemus Deo gratias agere, quòd noſtro ſeculo innumeras gentes dæmonum cultui addictas, ad Chriſti fidem traduxit opera pijſſimorum Hiſpaniæ & Luſitaniæ regum, in quorū ditionibus hodieque inuiolata perſeuerat Catholica religio.

Luſitanorum nauigationes. De Luſitanis ità ſcriptum reliquit Paulus Iouius, noſtræ ætatis doctiſſimus Hiſtoriographus, libro duodecimo Hiſtoriarum: Iubēte Emanuele rege Luſitaniæ, Luſitani inſana nauigatione Atlāticum Fortunarasque inſulas prætervecti, promontorijs Praxio & Bonæ Spei ſuperatis, Aethiopicum littus adiêrunt, gentes ſubegerunt, Rubri maris ac Perſici ſinûs anguſtias ſuperârunt, in Carmania atque India bello victis regibus Cannoræ, Cucini & Calecuthæ, celeberrimis emporijs exercendæ mercaturæ ſedes arceſque poſuêre. Deindè cùm nouorum ducum aduentu aucta eſſet claſſis, vltimos Indiæ orbisque terminos ſibi propoſuerunt: atque ità felici auſu, eadem ducti peritia nauigandi, ab Calecutha præter Indum ac Gangem fluuios, ad auream Cherſoneſum peruenerunt, vbi regem Malachæ armis defenſionem parantem, tormentorum nouitate abſterritum ac prælio victum, tributarium fecerunt. Ab alia quoquè parte, Indorum claſſibus ſæpè deletis, cuſtoditisque Erythræi faucibus, ac ſinûs Arabici nauigatione Aegyptijs mercatoribus intercluſa, Indici maris imperium tenuerunt. Hæc Iouius.

Aurea Cherſoneſus expugnata à Luſitanis.

Vbi ſanè prædicanda venit diuina clementia, quæ tot tamque potentes barbaras nationes Chriſtianorum armis voluit edomari, & per eos venire ad cognitionem nominis ſui. In illis certè regionibus iam ſerpit religio Chriſtiana, dum interim nobis aufertur regnum Dei, & datur genti facienti fructus illius. Vtinàm reſipiſcant tandèm à Lutero & eius infauſtis nuncijs malè faſcinati homines, nè breui CHRISTVS totus à nobis demi-

Matth. 8.

demigret in nouum orbem. Sed de his plura congruis *1500*
dicentur locis.

Hac ferè tempestate Baiazetes Turcarum rex, cum *Baiazetes Turca expugnat Metonem.*
centum quinquaginta armatorum millibus Metonem
Peloponnesi vrbem validissimè obsedit, nostrisque hominibus, post varia certamina, vtrinquè summa virium & animorum contentione edita, ad quinq; Venetarum triremium aduentum è stationibus ad mare, vt illas exciperent, inconsultò descendentibus, Turcæ vrbem ingressi, magna cæde perpetrata, Venetos paritèr & Græcos milites trucidant, & ipsum Metonensium episcopum, ità vt erat mittratus & sacra veste indutus, obtruncant, nec vlli omninò vel armato vel inermi parcunt infestissimi barbari, nisi quem fortè aut ætas, aut forma vel seruituti, vel libidini seruauit.

Erant eius loci supra mille captiui. Ij longis adstricti *Baiazetis crudelitas.*
funibus, ad Baiazeris prætorium perducti, sæuissimi Tyranni iussu sub eius oculis immanitèr perempti sunt. Is Baiazetes postmodum a filio Zelimo regno exutus, & paulò pòst veneno sublatus est. Eius pater Mahometes Hydruntinam Italiæ vrbem cepit: atque tum de rebus Christianis propemodùm actum fuisset, præsertìm in Italia, vbì est Romani Imperij augusta sedes & antiquum domicilium, nisi illam truculentam beluam præpotens Deus subitaria morte abstulisset, qui quidem id temporis non tam iræ suæ laxare habenas, quàm vt maturè resipiscerent Christiani, maximo allato terrore admonere voluit. Alijs deindè locis aliquot Christianorum expugnatis, Baiazetes Byzantium redijt.

Id temporis ferè ad Orientem tres potentissimi reges rerum potiebantur: Baiazetes Turca, Caitbeius Aegypti & Syriæ Sulthanus, & Iacuppus Persarum rex. Baiazetis erat inprimìs formidanda potentia ob copias militares longè firmissimas, quas perpetuis more Maiorum pace belloque alebat stipendijs: sed mitiori ingenio præditus, ac philosophiæ studijs addictior, post fugatum Gemen fratrem suum, qui posteà in Europa ad Caietam perijt, pacem cum vicinis omnibus colere mâluit. Sunt qui hunc Gemen Baiazetis fratrem, Zizimum vocent, sed id imperitè, cùm Gemes de nomine Parthorum inclyti regis appellaretur. Conatus ille fuit, licèt ætate minor, fratrem Baiazetem imperio excludere: sed victus, fugæ se mandauit, & Rhodum veniens, à Bussonio Rhodiorum equitum magistro, præ-

1500 ter ſpem in carcerem coniectus eſt, ac poſteà Romam perductus, vbi Baiazetes quotannis eius alendi cauſa quadraginta aureorum nummûm millia numerauit.

Sophus Iſmael Perſarum Imperator fit.

Sub hoc fermè tempus Sophus Iſmaël Perſarum imperium occupauit, & noua quædam in Mahometis Pſeudoprophetæ turpiſſima ſuperſtitione opinio in cunctis Sophi huius ditionibus diſſeminata eſt. Perdomuit ille breuì Perſas, Medos, Armenos, pluresque alias gentes, & crebris victorijs celeberrimū toto orbe nomen obtinuit, adeò vt Iudæi, calamitoſum hominum genus ob repudiatum filiū Dei vnicum & verū Meſſiā, ſtultiſſima opinione hunc ſuum putarent Meſſiam, atq; per omnē ferè Europā mirū in modum ſibi gratularentur, feſta celebrarent conuiuia, mutuis tū nuncijs tū muneribus ſeſe hortarentur ad benè ſperādum, quòd iam tandem veniſſet à Deo promiſſus ſeruator. Sed illorum inanis ſpes breuì in irritum recidit, quandò Sophus ille nullā gentem perindè, atquè Iudaicam, exoſam habere compertus eſt. Vt autem Lector Sophi huius aliquantò certiorem habeat notitiam, paulò fuſiùs hinc agendū eſt. Patrem habuit Aidarem Harduellem, qui inter Perſas regulus fuit nō ignobilis, ingenio verò ac moribus cumprimis ſuſpiciendus. Is ſpretis omnibus mundi huius oblectamentis, diuitijs & honoribus, tanq̄ veris ærumnis & fortunæ ludibrijs, quæ cæci mortales ceu vera bona & munera felicitatis humanæ impenſiùs appetunt, colunt, ſectantur: vitam egit auſteram, quam plerīq; omnes admirarentur potiùs, quàm ſe imitari poſſe cōfiderent. Itaq; hac viuendi ratione eam excellentis virtutis opinionē adeptus eſt, vt cum Aſſimbeius Vſuncaſſenes (qui quondàm Armeniæ procurator, Moloanchre legitimo Perſarum rege interfecto, regnum eius occupauerat) ſibi generum adſciuerit, collocata ei in matrimonium Martha filia, quę ex Deſpina Caloioannis Trapezuntini & Ponti regis filia nata, Chriſti fidē coluit. Quod verò Trapezuntinus Chriſtianus rex Vſuncaſſeni Mahometano filiā ſuam deſpondit, licèt ea cōditione, vt eam permitteret Chriſtū colere, ideò factum eſt, quòd & Trapezuntinus rex & Perſa Vſuncaſſenes ſibi ab Ottomanno Mahomete meritò timerent, cuperentque ex hac affinitate mutua ſibi cōparare præſidia: quæ tamen neutri quicquā cōtulêre, quādoquidem Mahometes tormentis æneis fretus, quorū vſum Perſę tum ignorabāt, Vſuncaſſenē in campis Anſerinis profligauit, ac deindè Trapezuntinū regem Conſtantinopolim perductum in carcere neca-

Harduellis pater Sophi Iſmaelis.

Mahometes Turca profligat Perſas, &

necauit, tota eius ditione occupata. Harduellis autem Taurisij, quod est præclarissimum Armeniæ maioris oppidum, multo habitatore frequentissimum, nouā cœpit vulgare religionē, vel potiùs superstitionē, Mahometanam quidē illam, sed longè diuersam ab ea, quam cæteri Mahometani in Asia & Aphrica sequerentur. Volebat enim ab omnibus eos legis Mahometanæ ritus suscipi, quos Haly Mahometis interpres & socius tradidisset: neq; enim alitèr eos saluos posse fieri, cū alij potiùs Homarim, alterum Mahometis discipulum & interpretem, præferendum censerent. Atq; hoc solo ferè diuersæ superstitiōis prætextu Mahometani alij alios odiosissimè persequuntur: quod iam pridèm magno poterat adiumento esse Christianis principibus ad Turcarū profligādas vires, eorumq; immanissimā tyrānidem à suis finibus procul arcendā, nisi quibusdam magis liberet mutuis cōflagrare odijs & bellis intestinis, in summā Christianæ Reip. perniciem: quod certè dolendum est, tametsi peccata hominum è religione Christianorū, longè etiàm deteriora merentur. Intereà verò dum Harduellis nouam Taurisij religionem disseminat, fit ingens ex omni Perside & Armenia ad eum visendum hominum concursus, non admodùm gratus Iacuppo Vsuncassenis filio, qui patri à Mahomete Ottomanno cæso, in regno successerat. Iam enim eius potentiā & existimationem vereri cœpit, atq; ad eius religionem confluentiū cœtus habere suspectos. Eam suspicionē auxit, quòd sciret patrē suū vi occupâsse Persarum regnum, metueretque ne Persæ ipsum regno nondùm satis firmato exturbarent. Itaque neque sanguinis coniunctione, neque hominis innocentia permotus, regnandi libidine transuersim actus, misit qui Harduellem nihil minùs suspicantem percuterent. Eo extincto, sectatores eius aut tulit è medio, aut dispulit. Porrò Ismaël filius Harduellis, qui posteà Sophus cognominatus est, eo tempore puer adhuc, ab illa cæde seruatus est, fugiensque Iacuppum regem auunculum suum, in Hyrcaniam ad Pyrchalem parentis amicum, supra Caspium mare paucis oppidis imperantem se contulit.

1500

occupat Trapezūtinum Imperium.

Mahometani in duas distractis sectas & superstitiones.

Mahometani cur se mutuò persequātur.

Fuit præterea quidam Harduellis discipulus Techellis, qui deindè Cuselbas, hoc est, rubrum caput appellatus est, magistro non inferior, Persa origine, regiæ stirpis cognatione clarus, doctrina ac religione valdè celebris. Is quoquè Iacuppū fugiens, in minorem Armeniam peruenit, atque illic in Antitauro monte, loco ob frequentiam,

Techellis Persæ mores & disciplina.

1500 am, varietatemque pomiferarum arborum & perennes aquarum fontes admodùm salubri & amœno, ab hominum commercio separatus, aliquot annis asperrimam vitam egit, contentus ijs, quæ spontè humus protulisset: tandemque eam famæ claritudinem adeptus est, vt diuinus vates appellaretur. Agnitus primò est à pastoribus: deindè agricolæ miserati eius vitæ austeritatem, victum & res necessarias suppeditabant. Porrò cùm etiàm futura prædiceret, summa omnium admiratione in pagos & vrbes pertractus, & tantùm non ceu deus quispiam adoratus est. Iam prouinciam omnem sui fama compleuerat, publicatisque nouæ legis interpretationibus, facilè credulis turbis persuasit, nisi illas complecterentur, nullam ipsis salutis spem reliquam fore. Multis ergò vanam superstitionem amplectentibus, sectatores suos omnes, pro insigni nouæ religionis, iussit turbinatum capitis tegumentum siue pileos lintea fascia, eaque rubri coloris, circundare: vndè factum est, vt ij omnes qui nouum hoc doctrinæ genus sequuntur, Cuselbasæ à rubro pileorum colore, toto Oriente vocentur. Interìm Ismaël quoquè paternos nouæ superstitionis complexus ritus, cùm iam adolesceret, & sermone, vultûs elegantia, egregiaque tum sapientia tum animi magnitudine omnibus admirabilis videretur, maximum nomen & ingentes vires sibi conciliauit, non ex vulgo duntaxàt, sed permultis etiàm nobilibus ac opulentis: cumque etiamnùm impubes esset, diuitias, honores & imperium, licèt ea contemnere videretur, assecutus est: tanta in eo cernebatur morum integritas. Additum quoquè illi est cognomentum Sophus, quod à vetere Magorum memoria sumptum videtur, qui olìm apud Persas ipsis etiàm regibus imperâsse feruntur. Deindè verò Iacuppo Persarum rege veneficæ vxoris fraude sublato, cogitauit repetere paternos agros & ditionem, quæ ex matris dote ipsi obtigerat. Itaque aliquot suæ sectæ hominibus, cum Pyrchalis reguli coniunctis auxilijs, Armeniam ingressus, non tam viribus quàm præclara existimatione & beneuolentia breui paternam ditionem recuperauit. Mox auctis copijs eorum, qui nouum dogma sequebantur, Sumachiam vrbem in finibus Mediæ sitam, vi cepit & hostilitèr diripuit. Illud audax facinus ad priorem nominis eius existimationem permultum adiecit: factusque ex eius vrbis præda locupletior, exercitum magna ex parte inermem egregiè instruxit.

Cuselbasæ qui dicti.

Iacuppus Persarum rex perit veneno.

Sumachia vrbs.

xit. Iam verò Persici regni captus desiderio, Taurisium *1500*
sibi petendum statuit.

Ea vrbs Persarum regia est, non solùm Armeniæ superioris, in qua sita est, verùm etiàm totius Orientis numero hominum atque opibus celeberrima, olìm Terua dicta, distans à Caspij maris littore expediti equitis itinere dierum quatuor, haud procùl ab emporio Derbento, vbì portæ ferreæ Scythas ab angustijs, quæ sunt inter montes & mare, excludunt. Ità ergò Sophus Ismaël amplissimum Persarum Imperium inuasit, & simul noua Mahometanæ stultitiæ superstitio longè lateque diuulgata est anno salutis 1499. quo Italia Gallorum aduentu maximas adijt clades, & Veneti ad Protum insulam cum Turcis infelicitèr dimicâruut. Vbì autem Ismaël ad Taurisium properauit, erat illic Aluantes Iacuppi filius, qui fratrem suum Moratchamum prælio victum, ex Persarum finibus expulerat, & primores aliquot Moratchami studiosos trucidârat. Ea res & illi magnam inuidiam conflauit, & Ismaeli eius amplissimæ vrbis potiundæ facilimam viam patefecit. Nam simul vt ad vrbem cum exercitu appulit, portas illi ciues vltrò aperuerunt, Aluante in fugam sese conijciente, quòd longè imparem se sentiret Ismaelis copijs, nullo præsertim ciuium fultus præsidio, de quorum fide non immeritò nihil sibi admodum pollicererur. Eos autem Ismael, proposita omnibus incolumitate, in suam religionem & fidem facilè adegit. Vrbem autem ingressus, Iacuppi regis auunculi sui sepulcrum eximij operis euertit, ossibusque disiectis, omnem eius memoriam prorsùs aboleuit, vt paternam cædem vlcisceretur. Interim certus ad eum perfertur rumor, Aluantem conciliato sibi fratre Moratchamo, cum maximo equitum & peditum exercitu aduentare. Eo nuncio nihil territus Ismaël, suos incredibili celeritate ducit hostibus obuiàm, imparatumque Aluantem mira felicitate oppressit, ipso Aluante, cùm acriùs pugnaret, obtruncato. Eo cæso, equites cataphracti & sagittarij cæterique postremi agminis milites, fuga dilapsi sunt.

Taurisiũ Persarum regia.

Aluantes ab Ismaele cæditur.

Aliquot autem diebus eo in loco à labore recreatis militibus, deindè Scyras vrbem cum exercitu profectus est. Iam enim finitimi populi in illius se potestate fore dictitabant. Ab ea ciuitate maximis honoribus affectus, sæpè ad populum concionabatur de noua religione suscipienda, additis etiàm minis, si quis intra

diem

1500 diem tricesimum pristinos ritus neutiquàm repudiâsset. Quamobrèm omnes ferè in illius sententiam breuì concessére. Est autem Scyras vrbs opulentissima atque clarissima, ex cuius diuitijs militi persoluit stipendium, omnesque copias suas militariter instruxit & egregiè ornauit. Erant tum illic officinæ frequentes, omnis generis armorum plenissimæ: quæ sanè mirabili ingenio artifices ex ferro chalybeque recoctis, & ex herbarum succis addita insigni temperatura, longè elegantiùs, quàm apud nos id fiat, fabricare consueuerunt: nec galeas tantum, thoraces & ocreas, sed equorum etiàm perpetua ex tenuissimis laminis tegumenta. Post Scyras vrbem facilè quoquè Sapha, quæ Susa olìm fuisse putatur, & Sulthania, vbi admirabiles cernuntur ingentium ædificiorum reliquiæ, in eius fidem concessit. Indè Mesopotamiam magno populorum studio in deditionem accepit, Moratchamo Iacuppi filio & Aluantis fratre, in Arabiam cum vxoribus ac liberis omnique supellectile aufugiente. Indè ab Assyria in Mediam transcendit, regressusque in Armeniam, Albanis, Iberis & Scythis, qui vlteriorem Caspij maris oram tenent, bellum fecit, quòd solita tributa iam quadriennio minimè persoluissent.

Scyras insignis vrbs describitur.

Sapha olim Susa.

Dum hæc Ismaël Sophus prosperrimis rerum successibus in Persidis Imperio gerit, Techellis Cuselbas, cuius paulò suprà meminimus, Armeniam & minoris Asiæ partem non minimam noua religione compleuit, multisque eius sectæ hominibus arma capessere iussis, Turcarum ditiones audactèr inuasit. Iam enim passim cernebantur homines nouæ superstitionis cupidi, (vt est mortalium genus non sua natura, quæ à Deo benè condita est, sed deprauato animi iudicio in res nouas, quamlibèt alioquì perniciosas, auidum) qui pro symbolo rubris pilcis vterentur. Cùm autem non omninò suppeterent sumptus bello gerendo necessarij, eorum facultates suis diripiendas permisit, qui nollent nouum dogma complecti. Indè è Cappadociæ finibus in Lycaoniæ vberem regionem profecti sunt, vbi diù sese aluerunt, freti eius loci copijs. Multi autem eius regionis accolæ cum rebus suis Iconium perfugerunt. Proponebat Techellis præmia omnibus, qui ad ipsius religionem accederent, & dira minabatur refractarijs: quo factum est, vt plurimi illi se adiungerent. Iam autem Turcæ rei indignitate permoti, ad arma se parabant, & ecce opportunè

Techellis prosperi successus.

ab

ab Iſmaële equites miſſi ſuperuenêre, qui etiàm Techellim iàm anteà per legatos hortatus erat, vt nouæ propagandæ doctrinæ omnem nauaret operam, vi etiàm adhibita, ſuamq́ue illi opem & auxilia pollicitus fuerat. Faciebat hæc Iſmaël odio in Turcam Baiazetem, cuius oppugnandi iam animo conſilium volutabat. Miſit etiam legatos Venetias, petens ab illis inter alia artifices, qui ænea tormenta conflarent. Veneti eos legatos humanitèr exceperunt, ſed omnibus eius votis, quòd cum Baiazete quinquennij inducias pacti eſſent, ſatisfacere non potuerunt: quanquàm præter hoc etiàm bellis grauibus impliciti tenerentur. Legatos autem muneribus affectos, honorificè à ſe dimiſerunt: ſed vbi Baiazetes comperit, eos per Syriam in Perſidem reuertiſſe, grauitèr apud Aegypti Sulthanum ea de re queſtus eſt; vndè accidit, vt mercatores Veneti, qui Tripoli, Alepi, Beryti atque Alexandriç agebant, à Campſone in catenas coniecti, vix poſt annum, multas à ſæuiſſimis Mamaluchis perpeſſi contumelias, vitam & libertatem impetrârint. Techellis verò auxilijs Iſmaëlis fretus, Orcanem & Mahometem Baiazetis nepotes cum exercitu ipſi occurrentes, egregiè profligauit: nec ab Iconij nobiliſſimæ vrbis oppugnatione abſtinuiſſet, ſi tormenta bellica fuiſſent ad manum. Multos verò ijs in locis in ſuam traduxit ſectam. Indè per Galatiam in Bithyniam infeſto agmine contendens, Bellerbechum, id eſt, totius Aſiatici equitatûs magiſtrum, opportuna circumuentum celeritate fortiſſimè debellauit, multis ex eius exercitu fuſis, reliquis in fugam coniectis. Mox Cutheiam vrbem ſumma vi & incredibili ſuorum ardore ac impetu expugnauit, magna Turcarum ſtrage edita, & ipſo quoquè cum vxoribus capto Bellerbecho, qui ex fuga eò ſe contulerat, & diù fortiſſimè propugnando vrbem defenderat. Ea vrbs in Aſia minori medium ferè locum obtinet, Anatoliçq; magiſtri equitum, quem Bellerbechum vocant, ſedes eſt, ſicut in Europa alterius Bellerbechi Sophia Mœſiæ vrbs. Eius oppidi ſpolijs ornato & inſtructo exercitu, iam Pruſiam Bithyniæ caput oppugnare inſtituerat. verùm Baiazetes ingentes ex Europa copias, duce Halybaſſa Macedone, in Aſiam miſit, quorum aduentum Techellis ſibi minimè expectandum ratus, è Ponto exceſſit, collecta preciſiore præda. Eum Halybaſſa magnis itineribus inſequitur, & poſt dies aliquot in planis Galatiæ locis è nouiſſimo

1500

Iſmael Sophus mittit legatos Venetias.

Veneti ab Aegypti Sulthano malè accipiuntur.

Iconium.

Cutheia capitur à Techelle.

1500 uiſſimo agmine feſſos aliquot cepit & interfecit. Tum verò Techellis Bellerbechum, quem vinctum trahebat, media in via palo infixit. Eius clariſſimi apud Turcas viri horrendo interitu licèt Halybaſſa permoueretur, non tamen deſtitit celerrimè abeũtes perſequi. Cùm autem nulla contentione eos poſſet aſſequi, relictis peditibus, octo millia equitum intentiſſimo curſu vnà ſecum iubet fugientium veſtigijs inſiſtere. Tandèm ad Olygam montem vbì ventum eſt, nouiſſimum agmen acri prælio perturbare cœpit. At Techellis non ſe deſerit, licèt ſuos multo itineris labore penè exanimatos non ignoraret, acieque egregiè inſtructa, Turcarum impetus fortitèr ſuſtinet. Verùm à ſclopetarijs equitibus permulti è Techellis copijs fuſi ſunt, ac nihilo minùs Techellis redintegrata acie ex optimè armatis, eaque à nouiſſimo agmine in frontem ducta, ſuos in tutiora loca fortitèr pugnando ſeſe iuſſit recipere. Id conſpicatus Halybaſſa, cùm ſemèl atque iterùm per medios hoſtes cum globo equitum pertumpere non dubitaret, interceptus a Techellinis interficitur. Eius cæde perterriti Turcæ, primò remiſſiùs agere, mox fuga ſibi conſulere. Techellis cum ſuis primò ad Taſciam ſe recipit, quò Iunusbaſſa quoquè cum quadraginta Turcarum equitum & peditum millibus peruenit, multisque illic leuibus prælijs certatum eſt, donèc Techellis ſe tantis copijs imparem cernens, ſuperatis clàm montibus, in minorem Armeniam deſcendit. Poſt eius inopinatum diſceſſum Iunusbaſſa per omnem Aſiam minorem diligentiſſimè perſcrutatur Perſicæ religionis cultores, inuentosque omnibus tormentis excruciatos interficit: qui verò bello non interfuiſſent, ijs frontem inuſſit, omnesque in Europam ſecum traduxit. Techellis porrò ad Iſmaëlem, in finibus Scytharum bellum gerentem, confugit. Ità in illa quoquè impuriſſima & dementiſſima Mahometis ſuperſtitione, maximo Chriſtianæ Reipub. commodo, hac tempeſtate exitiales extitêre diſſenſiones, & odia ac ſimultates inexpiabiles, dum alij Homarim, alij Halyn Mahometis interpretes & diſcipulos ſequi mâlunt. Et niſì ea rerum perturbatio apud Mahometanos incidiſſet, Baiazetes Turcarum rex Venetis & Hungaris admodum ſæuus & atrox hoſtis incubuiſſet. Verùm præpotens Deus, etſi hominum flagitijs iurè iraſcitur, non tamen iuſtas ſemper repoſcit pœnas, ſed iudicij auſteritatem ineffabilis miſericordiæ cle-

Halybaſſa interficitur.

Turcæ ſæuiunt in Perſicæ religionis cultores.

clementia temperat, vt sit locus veniæ omnibus volentibus redire ad sanitatem. Dum ergò sic Mahometani nouæ religionis prætextu atrocissimè inter se digladiantur, Baiazetes propensiori animo cum Venetis pacem fecit, atque ab Europa sæui pectoris immanitatem reuocans, in Asiam totus incubuit, vt à Persis illatas iniurias egregiè vlcisceretur. 1501

ANNO 1501. die 10. Maij, Albericus Vespucius à potentissimo Lusitaniæ rege missus est exploratum nouas regiones. Itaque tribus Lusitani vecti liburnicis, ad Aethiopiæ promontorium, quod iam Caput viride vocant, appulerunt: indè soluentes, & versùs polum antarcticum longissima nauigatione cursum tenentes, venerunt ad insulam quandam, multis horrendis in itinere iactati tempestatibus, vbi mense Iunio hyems est, & paria diei noctisque spatia. Tandèm 17. Augusti ad terram quandam peruenerunt, cuius incolæ beluas immanitate vincerent. Regio ipsa amœnitatis & elegantiæ permultum habere videbatur, sitaque est extra lineam æquinoctialem versùs Austrum quinque gradibus. Cernebantur autem in montis cuiusdam vertice homines nudi, sed qui ad Lusitanos, licèt multùm amantèr inuitati, descendere non auderent. Attamen paulò pòst altera luce, sumpta fiducia, fumos & ignes passìm excitârunt, vt Lusitanos è nauibus ad se elicerent. Egressis verò Lusitanis non se volebant propiùs adiungere, sed vt longiùs in terram progrederentur, eos inuitârunt. Quod cùm periculosum videretur, duo audaciores multis precibus à nauium præfecto tandèm copiam impetrârunt in insulam penitiùs intrandi, sed ea conditione, vt post quintum diem ad naues redirent. Interim octiduum Lusitanis expectantibus, illi nusquàm conspiciebantur, sed in dies alij atque alij ex ea insula ad littus frequentes accedebant, non tamen cum Lusitanis colloquia miscere voluerunt. Septima die Lusitani in terram egressi, vident viros secum vxores suas adduxisse, quas etiam Lusitanos colloquendi causa propiùs adire iussêrũt. Verùm fœminis trepidantibus, iuuenẽ validum Lusitani ad eas mittunt, & vt nihil mali suspicarentur, ipsi in naues se recipiũt. Vbi ad eas iuuenis venit, circunstant illum admirabundæ omnes, contrectantq; curiosiùs: atque ecce interim de monte sæuissima descendit mulier, vallũ prçlongum manu gestans. Quç cùm ad locum,

Alberici Vespucij nauigatio.

Hyems mense Iunio.

1501 vbi iuuenis erat, peruenisset, valido ictu incautũ prosternit & occidit, cumque mox reliquæ fœminæ per pedes in montem pertrahunt. At viri barbari è monte decurrũt impetu ad littus, & iacula ex arcubus certatim in naues vibrant. Lusitani verò displosis quatuor tormentis, repentè eos in fugam nimio terrore correptos compellunt. Porrò crudelissimæ mulieres, inspectantibus Lusitanis, iuuenẽ cæsum in frusta secãt, ad ignem torrent, & assum immanitèr deuorant. Viri aũt signis quibusdam ostendebant, eũ in modum alios duos Lusitanos se quoq; deuorâsse. Acritèr ea res stimulabat Lusitanorum animos, & libentèr eam fuissent vlti iniuriam, sed præfectus nõ permisit, hauddubiè peiora veritus, si pauci cum multis congrederentur. Inde ergò abeuntes, longiùs nauigârunt, & multa admiratione digna lõgissimis illis itineribus conspexerunt: iamque stellarum, quę circa polũ antarcticum sunt, conspectu fruebantur, quæ multò & plures & illustriores sunt, quàm poli arctici. Deniquè tam diu nauigârunt, quòd polus antarcticus iã ipsis supra horizontem illum quinquagintaduobus gradibus fuerit eleuatus, & neque minoris neque maioris vrsæ stellę sub adspectum caderent. Et noctes quidem Aprilis septima die, sole circa arietis extrema versante, quindecim horarũ fuisse compertæ sunt, hyemsq; ea loca obtinuit. Longũ esset omnia narrando prosequi, quæ multiplici nauigatione tum Vespucij, tum aliorum in illis incognitis nostro orbi regionibus explorata sunt: sed hoc nomine præcipuè laudes & grates agendæ sunt præpotenti Deo, vt iam antè dixi, quòd innumeræ gentes dæmonum cultrices, opera Hispaniæ & Lusitaniæ regum intra non multos annos ad Christi religionem traductæ, iam viuum & verum colunt Deum, relictis tèr execrandis dæmonum simulacris, quibus miseri ab omni vera luce prorsùs alieni, hactenùs diuinos impenderant cultus & honores.

Barbari Lusitanũ iuuenem torrẽt ad ignem & comedunt.

In Aprili noctes quĩdecim horarum.

Inter Hispaniam & Canarias insulas inuenta est à Lusitanis Medera insula, syluestris illa quidẽ & prorsùs inculta, sed soli fertilissimi. Quod vbi Lusitani aduerterunt, vt apta esset sementi & habitationi, syluas densissimas multo igni concremârunt, qui interdùm adeò grassatus est, vt pleriq; vix flammas euadere potuerint. Habitatur iam frequens à Lusitanis, qui extructis ædibus cultissimã eam reddiderũt. Est fontibus irrigua, & amnibus multis conspicua. Gignit & alit perdices, colũbas syluestres, pauones, apros feros, & multa alia diuersorum generum

Medera insula.

nerum animantia, quæ etiã priùs quàm homines eã occuparent, ibi sua collocârunt domicilia. Sunt ibi arbores insignes, cedro vel cupressis non absimiles, quas scindunt molis serratilibus ad flumina collocatis, vndè multa præclara fiunt opera in varios vsus. Arborum color ruber est & boni odoris. Iussu regis Lusitaniç plantatæ sunt ibi cannæ saccarum ferentes, non solùm copia insigni, sed etiàm mira præstantia. Est enim eius regionis ea ferè habitudo vel qualitas, quç Cypri & Siciliç. Sunt etiàm eò importatæ vites ex Creta insula, quæ botros & magnos & multos, atque etiàm vina præclara vbertim proferunt. Visuntur illic botri atro colore. 1501

Hoc anno cruces sanguinolentæ virorum ac mulierum vestibus passim in Germania inciderunt. Videntur præsignificâsse pestem sæuissimam, quæ proximo anno secuta est. Solet plerunq; Deus pro sua bonitate eiusmodi terroribus admonere homines, vt se corrigant, & impendentem eius iram à se auertant.

Eodem anno facultas Theologica Academiæ Moguntinæ, imitata Synodi Basileensis decretũ, itemq; Parisienses & Colonienses Theologos, omninò decreuit & statuit sentiendum, beatissimam Dei genitricem semperque virginẽ Mariam, quam ex omni æternitate sibi matrem delegit filius Dei, sinè labe originalis peccati conceptam, idq; singulari quodam priuilegio. Non hîc necessè est anxiè perquirere, quid hinc scriptũ reliquerint prisci illi Ecclesiæ Doctores, qui certè de hac virgine singulari reuerentèr & honorificè scripsere. Augustinus ipse, cuius summa est authoritas, cap. 36. Libri de natura & gratia, ob vnigenitum Dei filium ex ea natum, nullam prorsùs de ipsa vult haberi quæstionem, cùm de peccatis agitur. An nõn ille sensit singulare priuilegium illi virgini concessum, quam nõ est ausus vlli peccato fateri obnoxiam? Contendant hîc alij quantùm volent: certè qui Deũ timent, non facilè ausi erunt in diuersum pertinacem ferre sententiam. Alioquì si communibus illa cæterorũ mortalium legibus subiecta fuit, cur nõ etiàm cum dolore & virginitatis iniuria peperit? Dictum est Euæ, & in ea fœminis omnibus, In dolore paries filios. At virgo Maria incredibili & prorsùs inaudito miraculo virgo concepit, non ab homine, sed de Spiritusancto, & virgo peperit, in conceptu expers cõcupiscentiæ, in partu, doloris. Qui ergò eã sic sibi voluit esse matrem, vt nõ ab homine, sed de Spiritusancto conciperet: is proculdubiò talem quoquè Gen. 3.

1501 eam esse voluit, quæ ab omni peccato purissima, digna esset & concipere & parere ipsum filium Dei. Non enim habitabit sapientia, vt in Sapientiæ libro scriptum legimus, in corpore subdito peccatis. Et tamen ipsa Dei æterna sapientia nouem mensibus habitauit in huius sacratissimæ virginis castissimis visceribus. His ergò atque alijs rationibus permota facultas Theologica Moguntinæ Vniuersitatis, grauitèr sanciuit deinceps neminem in ea Academia promoueri debere in sacra Theologia, nisi iuramento interposito priùs fidem dederit, se diuersam opinionem neque animo retenturum, neque quouis modo approbaturum. Scio non deesse hodieque, qui difficilè adduci possint, vt huic pijssimæ sententiæ subscribant, licèt multi doctissimi viri grauissimis argumentis eam adstruxerint & confirmârint: verùm Concilium Tridentinum sub Paulo 3. Pontifice inchoatum, & tandèm sub Pio 4. absolutum, (multis enim modis satanas eius Concilij tum inchoationem, tum prosecutionem sæpè impedire conatus est) statuit obseruandas esse de matris Dei conceptione constitutiones Sixti 4. qui Pontifex admodùm fauit opinioni de immaculata eiusdem sacratissimæ virginis conceptione. In eo autem Tridentino Concilio fuêre supra 280. Episcopi, & multi excellenti & incomparabili doctrina viri, adeò vt etiàm sectarij, quantunuis laxa proposita fide publica, non tamen ausi fuerint eò accedere, eo præsertìm tempore, quo sub Pio 4. excellentissimæ doctrinæ viros catholicos ibì fuisse constat. Qui ergò extra Christianæ modestiæ cancellos non vult temerè efferri, & tum sibi, tum alijs malè consulere, acquiescat in Ecclesiæ sententia, & matris Dei singulari priuilegio nihil deroget, nè, dum matri iniurius est, præpotentis filij eius iram intolerabilem in suas accersat ceruices.

Sapient. 1.

Mercurius nostræ ætatis cōmentitius.

Eo ipso anno Italus quidam in Gallias venit, qui immodica captus animi arrogantia, Mercurium se diceret, cùm alioquì proprio nomine Iohannes vocaretur: Tyanei quoquè Apollonij, quem alij Philosophum, alij magum vocant, se sectatorem iactitaret, rerum omnium, præsertìm arcanarum, se vnum callentissimum gloriabundus assereret, adeoque præ se veteres philosophos, atque theologos penè omnes contemneret. Vxorem & liberos, vnaque seruos & ancillas circunduxit. Nudis pedibus cum tota familia ingrediebatur,

batur, tum ipſe, tum ſui omnes non niſi lineis induti, 1501
etiàm catenam ferream ad collum geſtabant, inſtàr Tyanei Apollonij, cuius vitam ſcribit Philoſtratus, & ante hunc Damis, Apollonij ipſius peregrinationis comes. Lugduni aliquandiù moratus, & in precio habitus, Ludouico Galliarum regi ſe natum ad res ſummas prædicabat. Porrò rex hominem miratus, doctos viros, præſertìm medicæ facultatis, de hominis, quam iactabat, prodigioſa ſcientia & inuſitata rerum cognitione periculum facere iubet. Multas ergò illi quæſtiones de rebus variis mouent, & vſque ad ſtuporem prompta ab eo reſponſa referunt, præcipuè in rebus medicis, quanquàm ſcire non poſſent, vndè hæc illi ſuppeterent, cùm eſſet alioquì ſinè literis. Reuerſi igitur ad regem, rem omnem ordine exponunt cum multa admiratione. Idem verò Mercutius regi enſem donauit, mira arte fabrefactum, & 180. gladiolis ſtipatum: itemque clypeum, in quo ſpeculum inerat affabrè elaboratum, cui neſcio quid latentis energiæ ineſſe dictitabat. Quò verò tandèm euaſerit, aut quem habuerit vitæ exitum, non ſatis compertum habetur. Eiuſmodi ſanè iactantia & oſtentatio non admodùm decent Chriſtianum philoſophum, quandò ipſe quoquè ethnicus philoſophus Cicero ſapientiſſimè admonet, vt quanto maiores ſumus, tanto ſummiſſiùs nos geramus, quod diuinæ literæ paulò alijs verbis, ſed eadem omninò ſententia exprimunt in Eccleſiaſtico: Quantò magnus es, humilia te in omnibus.

Eſt in precio apud Galliæ regem.

Eccl. 3.

Per idem tempus quidam Ioannes ab Eltʒ, aliquot equitum & peditum turma ſtipatus, clara luce, nullo repugnante Budobrigam (vulgò Boppardiam vocant) regale oppidum, Eccleſiæ Treuirenſi iampridèm oppigneratum inuaſit, excluſiſque omnibus, qui Epiſcopi Treuerici partes ſequerentur, caſtellum, telonium & æs omne occupauit, turribus præſidio è ſuis impoſito. Henricus 7. Imperator certa accepta pecunia ab Archiepiſcopo Treuirenſi, id oppidum pignoris loco illi tradiderat. Ab annis trecentis non rarò leguntur Imperatores quidam vrbes ab Imperio alienâſſe, difficultèr verò redemiſſe: vndè accidit, vt multa Imperij loca à principibus ciuilibus & Eccleſiaſticis occupentur, vt quidam ſcriptum reliquêre.

Boppardia occupatur.

Boppardia quādo oppignorata Epiſcopo Treuirēſi.

Hoc anno dira fames ob frumenti inopiam totam Sueuiam peruaſit, ſed eam Argentoratenſes frumento, quod in magna copia rèconditum habebant, non auarè

1507 quidem, vt apud plerosque hodiè in more positum videmus, sed commodo precio distracto leuârunt. Ea hominum charitas, licèt maximè sit secundùm naturam, iuuare naturæ consortem, iam rara est in terris. Nec mirum est, Argentorati magnam fuisse frumenti copiam, quandoquidem ea Alsatiæ regio præcellētis vini & multi frumenti perquàm fertilis est, vt non indigenis duntaxàt, sed multis etiàm vicinis & exteris vinum & frumentum affatìm suppeditet: nec facilè in Rheni tractu vlla alia regio, quod ad fertilitatem attinet, ei comparari possit, tametsi in latum à Rheno vsque ad montana non nisì tria plùs minùs Germanica milliaria obtinet.

* Vosego

Multi illic fluuij è monte * Vosago in Rhenum prouoluuntur. Sanè non desunt qui scribant, nec ij quidem contemnendi authores, tota Germania nullam extare regionem, quæ omnibus prouentibus Alsatię comparari queat. Sunt in ea 46. ciuitates & oppidula, omnia muris cincta, arces quinquaginta, & villæ propè innumeræ. Verùm hæc fortassìs non satìs ad institutum.

Basilea deficit ab Imperio.

Hac tempestate Basilea à Maximiliani Cæsaris & Imperij obediētia se subduxit, percusso fœdere cum Heluetijs, qui nullius párent imperio. Basileensium defectionem imirati Schaffhusiani, Heluetijs itidèm fœderati sunt. Literæ huius fœderis apud Lucernenses feruntur confectæ, & vtrinquè datæ & acceptæ.

Basilea vrbs describitur.

Est Basilea vrbs inclyta Germaniæ, quam Ammianus Marcellinus Gratiani & Valentiniani Imperatorum tēporibus iam fuisse scribit. Alluitur Rheno amplissimo flumine, qui mediam fermè interfluit, sed ponte constratus vtrinquè habet iter peruiū. Est ager vini frumentiq; ferax & intra & extra vrbis mœnia. Pius Pontifex eius nominis secundus, Gymnasium amplissimis ornatum & auctum priuilegijs illic cōdidit. Habet autem citra & vltra Rhenum geminam ciuitatem, alteram maiorem, alteram minorem Basileam: estq; ea vrbs inprimìs insignis & egregia, nisì quòd hac ætate colunt eius loci incolæ dogma Zuinglianum, quod Catholica Christi Ecclesia iam olìm in Berengario damnauit. Dolendum est, in fortissima gente tantùm potuisse noua dogmata, quæ Germaniam magna ex parte perdiderunt, vt suis dicemus locis.

Schaffhusia vrbs.

Schaffhusia quoque ad Rhenum sita, locum occupat & amœnum & commodū atque fœcundū. Non longè ab hac vrbe Rhenus fluuius altitudine quadraginta aut quinquaginta cubitorū ruit præceps in imum, ità vt aqua omnis

in

in ſpumam & nebulam reſoluatur. Eſt id ſanè adſpectu horrendum. Schaffhuſiani quidem initiò ad certũ tempus cum Heluetijs fœdus percuſſerunt, at poſteà id abijt in fœdus ſempiternum. In eo oppido Eberhardus comes è Sueuia opulentum conſtruxit monaſterium, quod Germanicè à nauium traiectu dictum eſt Schiffhuſen/ tanquàm nauium domus, vt quidam vetuſtus codex probat. Maximis illud cœnobium impendijs exædificatum fuit, múltis eò allatis ingentibus columnis lapideis, è quibus etiamnùm 12. in templo viſuntur, ſingulæ altæ pedes ſeptendecim, in complexu obtinentes pedes nouem. Conſecrauit autem hoc monaſterium Leo Pontifex Romanus, eius nominis IX. cognatus antedicti comitis Eberhardi, anno ſalutis 1052. cuius quidem Pontificis fuit ſancta & inculpata vita, & eruditio haud vulgaris, vt eius ſcripta teſtantur. 1501

Schiffhuſen monaſterium.

Huius anni menſe Nouembri Philippus archidux Auſtriæ, Maximiliani Cæſaris filius, cum Iohanna coniuge ſua, Ferdinandi regis Hiſpaniarum filia, amicitia cùm Gallis conciliata, per Franciam in Hiſpaniam proficiſcitur, & vbiquè, præſertìm verò Pariſijs, honorificentiſſimè accipitur.

Alexãder VI. ſcribit Ruthenis.

Hoc etiàm anno Alexander Pontifex, eius nominis ſextus, cùm percepiſſet Ruthenos & alios quoſdam in Lituania Græcorum ritum complexos, cupere ad Romanæ Eccleſiæ conſuetudinem & religionem ſe adiungere, ſed interìm non deeſſe qui dicerent eos neceſſariò rebaptizari oportere, propptereà quòd more Græcorum in tertia perſona baptizati eſſent, ſcripſit ad illos ex decreto concilij Florentini, ſub Eugenio 4. celebrati, in quo Græci atque Armeni cum Romana Eccleſia in concordiam rediêre, reuerà baptiſmum conferri, etiàm cùm in perſona tertia ſic dicitur, Baptizetur talis ſeruus Ieſu Chriſti, in nomine Patris & Filij & Spiritusſancti: quanquàm in Latina Eccleſia non debet mutari vetus verborum forma, quæ eſt, Ego te baptizo in nomine Patris & Filij & Spiritusſancti, Amen.

Rutheni vel Moſcouitæ.

Sclauonica lingua latiſſima.

Et quia hoc loco in Ruthenorum mẽtionem incidimus, operæprecium fuerit de ea gente paulò copioſiùs agere, vt Lector eius aliquam habeat notionem. Obtinet ea gens ampliſſimas regiones, & plerunquè hodiè vel Moſcouitæ vel Rutheni aut Ruſſi appellantur. Vtuntur autem lingua Sclauonica, qua hodiè nulla ferè eſt latior & diffuſior, quippe qua Dalmatæ, Boſnenſes,

1501 Croatæ, Istrij, Carni, Carniolani, Carinthij, Stirij, Mœsij, Seruii, Bulgari, aliíque Constantinopolim vsque, Boëmi, Lusatij, Silesij, Moraui, Poloni, Rutheni, Circasi, Quinquemontani ad Pontum, & Vuandalorum reliquiæ vltra Albim per Germaniam in Septentrionem sparsim habitantes vtuntur. Incertum est, quis initiò apud illos rerum potítus sit, quòd characteres non habuerint, quibus res suas scripto consignatas ad posterorum notitiam transmitterent. Cœperunt autem Annales conscribere tum primùm, cùm Michaël rex Constantinopolitanus literas Sclauonicas in Bulgariam misit. Inter alios Igor quidam apud illos Imperio potítus, Olham ex Plescouia duxit vxorem. Is cum exercitu suo Heracleam & Nicomediam vsque progressus, sed in fugam actus, à Malditto Dreuulianorum principe cæsus est, relicto infante filio Suuatoslao, cuius mater Olha viri sui necem grauissimè vlta, multis Dreuulianorum millibus interemptis, atque omnibus eorum castris occupatis, in Græciam profecta est, & illic sacrum baptisma percepit sub rege Iohanne Constantinopolitano, anno mundi 6463. (Sic enim Annales eorum habent: solent autem Russi non à Christo nato, sed ab orbe condito numerare) Porrò nomē Olhæ, in Helenę mutatum est. Atque hęc in ea gente Ruthenica fidem Christi complexa est iuxta Annales iam dictos. Eam, postquàm inter viuos esse destitit, nepos eius ex filio Vuolodimerus iam baptizatus, in diuorum numerum retulit, & Iulij dies vndecimus ei sacer dicitur. Atquì ea filium suum Suuatoslaum ad baptismum inducere non potuit, qui post matrem imperio potítus, deuicit Bulgaros, ad Danubium vsque progressus. Intulit etiàm bellum Basilio & Constantino regibus Constantinopolitanis, eósque profligauit. Cùm autem Græciam vastanti, reliqui Græciæ principes aurum obtulissent, contempsit, & vestes atque arma potiùs accepit. Eum anno mūdi 6480. Cures princeps Pieczenigorum ex insidijs interfecit, atque ex cranio eius poculū fecit, cui auro circundato inscripsit, *Dum aliena sectatur, perdit sua.* habebat autem tres filios, inter quos ditionem suam diuiserat adhuc viuens: nempe, Ierepolchum, Olegam, & Vuolodimerum. Ex ijs Ierepolchus Olegam fratrem suum occídit, sed non diù post ipse quoque fraude cuiusdā intimi consiliarij sui in manus fratris sui Vuolodimeri traditus, interfectus est: atq; ità totius Russię imperiū ad Vuolodimerū peruenit, qui

Igor Moscouitarū princeps.

Apud Moscouitas quādò cœperit religio Christiana.

Vuolodimerⁱ prin.

qui tum multa colebat idola, multas quoquè habuit vxores, & octingentas concubinas. Cùm autem ex omnibus ſectis Chriſtiana religio illi præcipuè arrideret, miſit ad Baſilium & Conſtantinum reges Cõſtantinopolitanos, petens Annam ſororem eorum coniugem ſibi dari: quod ſi facerent, pollicetur ſe cum tota gente ſua Chriſtianum futurum, & ablata in Græcia reſtituturum. Contrahitur matrimonium. Vuolodimerus in Corſon baptizatur, & dicitur Baſilius, nuptiæque celebrantur. Acta ſunt hæc anno mundi 6469. à quo tempore Ruſſia permanſit in fide Chriſti. Hunc Vuolodimerum, à quo Vuolodimeria inter Vuollam & Occam fluuios vrbs condita eſt, inter diuos tanquàm Apoſtolũ 15. Iunij die Ruſſi colunt. Eius ſucceſſores vſque ad Georgium & Baſilium nihil ferè memorabile geſſerunt. Porrò Georgium & Baſilium Bati rex Tartarorum, qui Chriſtianorum ditiones horrendum in modum populatus eſt, bello ſuperatos neci dedit, & bonam Ruſſiæ partem, abacta præda, ferro & igni vaſtauit. Ex eo tempore, anno ſcilicet mundi 6745. vſque ad Baſilium, qui ante paucos annos Ruthenis imperauit, omnes ferè Ruſſi principes tributum Tartaris perſoluerunt. Cùm autem Bati rex Tartarorum, euaſtatis Chriſtianorum ditionibus, magno tota Europa terrore relicto, cum ſuis in Scythiam reuertiſſet, Innocentius eius nominis 4. Romanus Pontifex, ex concilio Lugdunenſi aliquammultos religioſos viros anno ſalutis 1246. longiſſimo itinere miſit ad Tartarorum Imperatorem, qui eum hortarentur vnum viuum & verum Deum, & eius vnicum filium mundi ſeruatorem Ieſum Chriſtum colere, & à Chriſtianorum fundendo ſanguine animum reuocare. Vbi Tartarus Pontificis preces audiuit, pollicitus eſt ſe quinquennij ſpatio Chriſtianorum ditiones minimè vexaturum. Verùm vbi Pontificis legati diſceſſerant, Saracenorum legati adſunt, hortantur Tartaros, vt Mahometis ſectam tanquàm plauſibiliorem & voluptariam potiùs complectantur, quàm Chriſtianorum religionem ocioſam. Placuit verò eorum oratio Tartaris, & inprimis ipſi Bati Imperatori, & ità illi tunc impuriſſimam Mahometis ſuperſtitionem receperunt, quam hodieque retinent. Sed vt ad Ruthenos reuertamur, poſtquàm Bati Tartarus Ruſſiam ſibi fecit tributariam, multis annis magna apud Ruthenos Tartarorum fuit authoritas, qua etiàm freti Rutheni principes plerunquè obtinebant principatus, aut alios etiàm conſanguineos pro-

1501 [...]ceps Moſcouitarũ.

Ruſſia fit Chriſtiana.

Bati rex Tartarorum.

Innocentius Pontifex 4. mittit legatos ad Tartaros.

Tartari fiunt Mahometani.

Ruſſia tributa pendit Tartaris.

1501 fligabant,& multa fuit rerum apud Ruthenos confusio, dum alij alios superare contendunt, donèc ventum est ad Iohannem Basilium, qui fuit Basilij cæci (orbatus enim luminibus fuit iussu Demetrij cuiusdam principis Moscouitarum) filius. Is autem Iohannes Basilius fortunatissimus fuit. Nam & magnum ducatum Tuuereñ occupauit, & Nouogardiam magnam (quæ est vrbs amplissima, in circuitu obtinens, vt quidam scribũt, septem milliaria Germanica) cepit, vndè supra trecentos currus auro, argento & vnionibus onustos, Moscouiam absportauit anno Domini plùs minùs 1479. Feruntur in ea vrbe esse septem monasteria ordinis D. Basilij Magni, in quibus ingens est copia monachorum: innumera quoquè sacrarum ędium multitudo illic esse legitur. In solstitio æstiuali habet vrbs eadem longissimum diem plusquàm octodecim horarum. Dictus Iohannes Basilius, septem perpetuos annos graui eam obsidione pressit, ac tandèm in potestatem ac miserrimam seruitutem redacta, Archiepiscopum & ditiores ac potentiores quosque Moscouiã transtulit, atq; è suis subditis in illorũ possessiones ceu nouas colonias remisit. Ex ijs autem possessionibus præter communes reditus, maximum quotannis vectigal in eius fiscum infertur. Porrò in Archiepiscopi locum quendam instituit episcopum, cui exiguam eius Archiepiscopatûs prouentuum portionẽ attribuit. Postquàm autem Moscouitę eò translati sunt, vnà etiàm suos errores eò inuexerunt. Habuit verò iste Iohannes Basilius ex Sophia Emanuelis regis Constantinopolitani filia Helenam filiam, quæ nupsit Alexandro Lituaniæ magno Duci, eidemque posteà regi Poloniæ declarato. Sperabantur hæ nuptiæ vtriusque partis dissensiones & acerbitates omnes è medio sublaturæ, sed cùm Polonus negligentiùs præstaret quiddam, quod se facturum receperat, Iohannes Basilius bellum ei facit, & prælio commisso victor euadit, capto Constantino regis Poloni duce egregio cum plerisque nobilibus, multisque occupatis arcibus & prouincijs ditionis Lituanicæ. Porrò Constantinus oblata occasione è Moscouia ad Alexandrum profugit, licèt à Moscouita libertate donatus esset ea conditione, vt relicto Alexandro, ipsi seruiret. Idem autem Constantinus posteà magnam dedit Moscouitarum stragem, vt suo loco dicetur. Quanuìs autem huius Iohannis Basilij magna fuerit potentia, magnęque opes, tamen Tartaris parere cogebatur, adeò vt legatis Tartarorum

Nouogardia.

1501

Moscouia parent Tartaris.

rorum extra vrbem obuiàm procederet, eosq; sedētes ipse stans audiret. Tandem illo mortuo, successorem habuit Basilium Iohannis, qui intra paucos adhuc annos Moscouitico fruitus est imperio. Is apud se captiuum tenuit Demetrium, fratris sui Iohannis filium, quem auus Iohannes Basilius, mortuo ipsius Demetrij patre Iohanne, totius Russiæ monarcham designârat. Mortuo deindè hoc quoq; Demetrio, Basilius imperat, & non modò quæ à patre illi relicta erant, conseruauit, verùm etiàm multas prouincias non tam bello quàm industria quadā suo imperio adiecit. Nanque & Plescouiam & insignē Principatum Smolenczko, qui centum ampliùs annis Lituanis paruerat, sibi subdidit, sicut infrà dicetur. At tamen in bello plerunquè infelix fuit, ac nihilominùs à suis felicissimus prædicabatur.

Basilius Iohannis dux quàm duro premit iugo Moscouitas.

Imperio in suos vtebatur duro & vix tolerabili, adeò vt ne fratribus quidem suis germanis, nec vlli principi castra vel munitiones permitteret: Omnes illi suis sumptibus, siue in aula, siue in bello, siue in legationibus eorum vellet opera vti, seruire cogebantur: Quibusdam tamen grauiora munia obeuntibus præfecturas, aut villas, aut prædia attribuit plerunquè in sesquiannum, de quibus tamen certos cēsus ipsi Principi persoluerent: eo spatio elapso, totum sexennium gratis seruire compellebantur. Voluit quandoquè ad Maximilianum Cæsarem legatum mittere quendam ex intimis secretarijs suis, sed cùm is viaticum sibi deesse diceret, in perpetuos carceres coniectus, tandèm perijt miserrimè, omniaque eius bona Princeps sibi vendicauit, fratribus ac hæredibus eius ne teruncio quidē relicto. Quicquid legati ipsis donatum reportarēt, quod alicuius esset precij, id ferè sibi dari volebat. Miserat quandoquè legatos ad Carolum V. Imp. qui illis graues torques aureos, & Hispanicam auream monetam dono dedit: quin & Ferdinandus Caroli frater argenteis poculis, aureis & argenteis pannis, itemq; Germanica aurea moneta eos donauit. At vbi domum rediêre, mox princeps Basilius & torques & pocula & maiorem Hispanicorum aureorum partem ad se rapuit.

Durissima seruitus Moscouitarū.

Authoritate in clericos & laicos tam immodica abutebatur, vt liberrimè de omnium vita & facultatibus statuerit, nec quisquam ei ausus fuerit resistere: immò persuasum habebant, eius voluntatem non aliam esse, quàm ipsius Dei: vocabantque eum clauigerū & cubicularium Dei. Ea immanitate gens ipsa effera & crudelis efficiebatur, quanquā incertum est, vtrū ipsius gētis

imma-

1501 immanitas & duritia eiusmodi tyrannidem mereatur, an hac tyrannide tam immanis & crudelis fiat. Regium titulum iste Basilius primus vsurpauit, cùm alij ante eum magni Duces dicti sint, tametsi patet eius Dominũ totius Russiæ se scripsit. Quin etiàm ab omnibus Imperator appellatus est, quod errore factum, dubium non est. Cùm autem scriberet regi Poloniæ, omisso regis titulo, magnum Ducem se vocauit. Nam neuter horum, alterius literas nouo titulo auctas recipere dignabatur. Duxit idem Basilius primò vxorem Salomeam, cuiusdam nobilis sui filiam: sed cùm viginti & eo ampliùs annis ex ea proles non suscepisset, eam anno Christi 1526. valdè quidem repugnantem, in monasterium inrrusit, & cuiusdam Ducis filiam Helenam sibi copulauit, ex qua suscepit filium Iohannem anno 1528. qui rerum apud Moscouitas potítus est, patre mortuo, & matre veneno sublata nescio cuius vel iussu vel opera. Quòd ad religionem attinet, colunt Moscouitæ siue Rutheni Christum, sed more Græcorum. Græci verò sæpè à Romanæ ecclesiæ obedientia recesserunt, & identidèm ad pacem & concordiam se receperunt. Episcopi Constantinopolitani, quòd in amplissima vrbe, & quæ noua Roma diceretur, sedem obtinerent, magnoperè in eam curam incubuerunt, vt proximam à Romanis pontificibus vel etiàm parem obtinerent authoritatem. In prima illa Constantinopolitana Synodo, quæ est vna ex quatuor primariis, videmus Canonem, quo tribuitur proximus à Romano pōtifice locus Constantinopolitano episcopo. Sed quàm ille Canon non sit receptus, vel vnius Leonis primi Pontificis Romani, quem longè ante mille centum annos præcellenti doctrina & eximia vitæ sanctimonia præditum fuisse negare nemo potest, scripta satis declarant. Nam cùm in Chalcedonensi amplissima Synodo Anatolius Constantinopolis Antistes à Patribus callidè impetrâsset, vt proximam à Romano Præsule Constantinopolitanus dignitatem obtineret, vbi id Leo Pontifex rescíuit, modis omnibus se opposuit, effecitque vt Anatolij callida consilia prorsus irrita fierent, neque ratum haberetur, quod ille non rectè atque ordine impetrâsset. Et certè Leo Pontifex affirmare videtur, primæ Synodi Constantinopolitanę Canonem antè dictum, nunquàm ad Romanæ sedis notitiam venisse. Sic enim scribit ad Anatolium Epistola 53. Persuasioni tuæ in nullo penitùs suffragatur quorundam Episcoporum ante sexaginta, vt

Rex apud Moscouitas quis primus dictus.

Moscouitæ ritus Græcorũ sequuntur.

Episcoporum Constantinopolis arrogantia.

ta, vt iactas, annos (nam non multò plus temporis inter 1501
Constantinopolitanam & Chalcedonensem Synodos
fluxit) facta subscriptio, nunquamque à prædecessoribus
tuis ad Apostolicæ Sedis transmissa notitiam, cui ab initio
suî caducę, dudumque collapsæ, sera nunc & inutilia
subijcere fomenta voluisti, eliciendo à fratribus speciem
consensionis, quam tibi in suam iniuriam verecundia fatigata
præberet. Cur autem sanctissimus Pontifex vsqueadeò
se opposuerit Anatolio illicita appetenti, ipse eadem
Epistola indicat his verbis: Potes euidenter agnoscere
me dilectioni tuæ beneuolo animo contraire, vt
saniore consilio ab vniuersalis te Ecclesiæ perturbatione
contineas. Nolebat enim optimus Pontifex quicquam
derogari priuilegijs Alexandrinæ & Antiochenæ Ecclesiæ,
in Nicena Synodo illi attributis. Fuit deinde temporibus
illius longè sanctissimi Pontificis Gregorij primi,
Iohannes quidam Constantinopolitanus Episcopus,
qui se non dubitauit œcumenicum siue vniuersalem patriarcham
vocare, quem titulum eius vrbis Episcopi magno
Ecclesiæ scandalo post eum sibi vendicârunt. Sed
eorum superbia & contumacia tandèm Turcico iugo
egregiè compressa est. Eius Iohannis episcopi intolerandam
arrogantiam acritèr scriptis castigauit Gregorius I.
Romanus Pont. integerrimus: at parum ea res profuit,
Græcis in sua sententia permanentibus. Itaque Græci in
quibusdam à Romana Ecclesia dissenserunt, sed non impunè.
Eorum ritum Moscouitæ secuti, cum Romana Ecclesia
non vbiquè consentiunt: quanquàm fertur patriarcha
Constantinopolitanus ab huius principis, qui iam
Moscouitis imperat, (si tamen non fallor) patre rogatus
misisse monachum quendam, qui omnes libros, Canones,
& singula statuta ad fidem pertinentia, in ordinem
recto iudicio redigeret. Cumque multos ille aduertisset
errores, aiunt dixisse Principi, eum planè schismaticum
esse, qui Romanum aut Grecum non sequatur ritum: sed
paulò pòst, licèt alioqui Principi charus esset, sublatum
è medio. Idem quoquè alteri cuidam Græco mercatori, *Moscouitæ sibi tribuũt verã religionẽ.*
similiter dicenti, accidisse. Sanè iactant illi se solos probè
Christianos esse, nos verò damnant tanquàm desertores
primitiuæ Ecclesiæ & veterum sanctarum constitutionum:
Luteranos autem & reliquos horum temporum
sectarios, prorsùs execrantur. In annalibus eorum
scriptum habetur, D. Andream Apostolum ex Græcia ad *De Andrea Apo.*
Borysthenem fluuium perlatum, ad montes, vbi nunc
Chionia

1501 Chiohiá eſt, nauigâſſe, & terræ Ruſſiæ benè precatum eſſe, hominesque baptizâſſe: Indè rursùs ad mare vſq; Germanicum proceſſiſſe, atque per illud Romam nauigâſſe: ad extremum in Peloponneſo ab Ago Antipatro crucifixum fuiſſe. Sed hæc quàm ſint vera, ipſi viderint. Certè Andreas Apoſtolus non eos docuit errare. Archiepiſcopi & Epiſcopi omnes totius Ruſſiæ, carnibus perpetuò abſtinent. Præfecti monaſteriorum, quos Priores vocant, in Moſcouia plurimi ſunt, ſed omnes arbitrio Principis eliguntur: Sacerdotes ſeculares habent vxores: ijs mortuis, non licet eis ſacra obire vel ſacrificare, niſi fortè monaſterium ingreſſi, iuxta regulã viuant. Si quis etiam laicus vxore mortua velit aliam ducere, permittunt id quidem, ſed vix legitimum matrimonium eſſe putant: tertias nuptias ſine graui cauſa non permittunt: quartas omninò damnant. Admittunt diuortium, & dant libellum repudij: verùm id maximè celant, cùm id religioni & ſtatutis aduerſum eſſe ſciant. Si ſacerdos ad ſecundas ſeſe nuptias transferat, nihil habet cum Clero commercij. Obſeruandum hoc loco eſt, apud Moſcouitas, ſacerdotes non accedere ad ſecundas nuptias. Hoc idem vſque in præſens etiàm Græci ſeruant. Vndè apparet improbitas & impudentia hæreticorum noſtri temporis, qui aſſerere non verentur, apud Græcos licere ſacerdotibus vel deciès aliam poſt aliam vxorem ducere. Sic enim ſcribit Philippus Melanchthon in libello quodam, in quo inter cetera etiàm ſacerdotum coniugium defendit: Sed manet, inquit, adhuc hodiè mos ille in Græcanica eccleſia, vt ſacerdotes nubant, & non ſolùm mariti eligantur ad ſacerdotium, nec vt nubant ſemèl tantum, ſed quotiès voluerint, etiàm deciès, ſi ità tulerit res. Hoc quidem, ſicut & alia multa, impudentiſſimè ille Melanchthon mentitur, ſicut poteſt grauiſſimis teſtimonijs doceri. Et certè quos talium facinorũ non pudet, eos nemo abſque ſummo periculo vlla in re duces ſequi poſſit. Verùm ad rem. Sacerdotũ ſunt tenues prouentus & oblationes. Veſtitum propè eundem cum laicis habent, dempto capitis tegmine. Et cur differant habitu, qui non differunt matrimonio? Vt populus, ſic ſacerdos. Monaſteria habent leges ſeueriſſimas, ſed quæ paulatim eneruatę, multùm refrixerint. Carne perpetuò abſtinent. Veſtes quotidianæ epiſcoporum eædem ferè ſunt, quæ aliorum monachorum. Perſuaſum habent, poſt ſeptimam Synodum generalem, nulli vnquàm neque licuiſſe, neque licere

Apoſtolo quid habeant Annales Ruſſorũ.

Sacerdos bigamus à clero excluditur apud Moſcouitas.

licere

licere Concilium œcumenicum indicere aut accedere 1501
sub pœna anathematis, quod etiàm seuerissimè obseruant. Tempore Florentini Concilij sub Eugenio 4. Romano Pontifice, quidam Russię Metropolita idem Concilium adijt, vbì etiàm Græci & Armeni Latinis coniuncti & conciliati fuère: at vbì domum redijt, rebus omnibus spoliatus, in carcerem cõiectus est, vndè tamen posteà euasit. Pueri cùm baptisma percipiunt, tèr in aquam, quam ad singulos nouam consecrant, toti immerguntur: nã alioquì putant non ritè baptizatos: mox etiàm chrismate in sacra hebdomada consecrato inunguntur. Circa Paschatis festum confitentur peccata sua cum magna cordis cõtritione. Confessarius & confitens in medio templo stant erecti, seruantq; facta confessione cæremonias singulares. Communicant sub vtraque specie, sed ità, vt corpus sanguini misceant in calice, vndè sacerdos cum cochleari portiunculam accipit, & porrigit communicanti. Communicant etiàm pueros septennes tanquàm iam rationis compotes: qui si præ ægritudine corpus Domini sumere nequeant, guttam ex calice eis instillant, vna specie contenti. Non conficiunt Sacramentum, nisì dum sacrificant. Pro ægrotis consecrant Eucharistiam in die Cœnæ Domini, seruantq; toto anno. Vndè constat, ægrotis illos non nisì vnam speciem præbere. In hoc autem plurimùm repræhendendi videntur, quòd panem nondùm consecratum, per ecclesiam circunferunt, & conceptis verbis adorant. Festos dies solenniores colunt: alijs minùs solennibus ciues & mechanici diuinis intersunt: quibus peractis, redeunt ad laborem: sed qui præstantiores sunt, compotationibus & cultu corporis festa venerantur. Festum Trinitatis die secunda Pentecostes, festum omnium Sanctorum die octaua Pentecostes celebrant. Purgatorium non credunt, sed putant bonos & malos vsque ad diem iudicij vltimam expectare sententiam, nec ante illud tempus malos torqueri. At nihilominùs pro defunctis funebre sacrum faciunt, quòd arbitrentur tolerabiliorem posse locum ijs impetrari, vbì iudicium extremum expectent. Adsperguntur aqua benedicta, sed non nisì à sacerdote. Colunt sanctos, & inprimis D. Nicolaum, cuius etiàm recentia apud illos miracula referuntur. In Quadragesima totas septem ieiunant hebdomadas: in prima tamen vtuntur lactarijs, reliquis sex etiàm à piscibus abstinent. Sunt qui Dominicis & sabbati diebus tantùm

Baptismus Moscouitarũ qualis.

Confessio apud Moscouitas vt fiat.

Eucharistia apud Moscouitas.

Eucharistiam toto anno asseruant Moscouitæ.

De Purgatorio quid Moscouitæ sentiant.

Quadragesima apud Moscouitas.

1501 tùm edant, alijs nullum penitùs cibum capiant. Seruant etiàm ieiunium Petri ab octaua Pentecostes vsq; ad ferias Petri & Pauli. Item ieiunium beatissimæ Mariæ virginis à prima Augusti vsque ad eius Assumptionem. Ieiunant præterea sex septimanis in Aduentu Domini, idque vocant ieiunium Philippi. quòd iuxta illorum Calendarium, initium eius contingat festum Philippi. Nullius sancti vigiliam ieiunio venerātur, præter decollationem S. Iohannis Baptistæ, quæ est 29. Augusti. Monachi potu acido & aqua fermento mixta in ieiunijs contenti esse coguntur. Sacerdotes aqua mulsa & cereuisia tum vti non possunt: quanquàm nunc leges omnes & statuta diffluant ac vitientur. Extra tempus ieiunij Sabbato carnes edunt, die Mercurij carnibus abstinent. Est apud illos præcipuum S. Trinitatis monasterium, vbì S. Sergius conditus, multis fertur clarere miraculis, eoque admirabilis fit gentium & populorum concursus, qui monasterij liberalitate aluntur. Habent Moscouitæ mulieres iam effœtas, quas proscurnicas vocant, quæ panem ad sacrificandum coquunt. Missam quoquè celebrant, sed lingua vernacula. Mulieres apud illos miserrimæ sunt, quippe perpetuò ferè domi conclusæ, vbì nent duntaxàt & fila trahunt, sed nihil ferè prætereà iuris aut negocij habent, demptis tamen pauperioribus, quæ domesticos labores obeunt, & coquunt. Rarissimus in templa, rarior etiàm ad amicorum colloquia, nisì senes admodùm sint, illis permittitur accessus. Quidam Alemanus illic vxorem Ruthenam duxerat. Ea querebatur marito se ab illo non amari, propterea quòd eam nunquàm verberaret. Vbì hoc ille audiuit, testatus est se illam impensè amare, nec putâsse verbera esse amoris argumenta. Itaq; durissimè eam verberauit, sensitque eius erga se amorem ex ipsis verberibus longè auctiorem euasisse. Sæpiùs ergò eam verberauit, sed tandèm etiàm ceruicem & crura illi homo crudelis præcidit. Omnes Moscouitæ se Principis seruos fatentur, & est genus hominum seruituti magis deditum, quàm libertati. Cuncti tunicis oblongis sinè plicis, manicis strictioribus vtuntur: Miris vtuntur cæremonijs, cùm alterius domum ingrediuntur, sæpiùs sese inclinando, & alia quædam faciendo. Habet Princeps diuersis in locis veredarios, & certum equorum numerum, quibus equis intra triduū nonnunquàm 120. milliaria Germanica conficiunt, licèt ijdem equi parui admodùm sint, & negligenter curentur.

Ieiunium S. Petri. *Ieiunium diuæ Virginis.* *Ieiunium Aduentûs.* *Monasteriū S. Trinitatis.* *Mulieres Moscouitarū miserrimæ.*

Sunt

Sunt in Moscouia diuersorum generum pelles nobilissimæ, zebellinæ, madauricæ, hermelinæ, aspreolorum, & aliæ non paucæ. Ditio tota principis Moscouitæ amplissima est, ita vt quidam affirment tam in latum quàm in longum obtinere eam quingenta milliaria Germanica. Vrbs Moscouia, Russiæ caput & metropolis est. Eiusdē nominis Prouincia, in qua vrbs hæc sita est, hyemes & frigora habet asperrima, ità vt aqua in aërem effusa, priùs congeletur, quàm terram contingat, & interdùm arborum rami, pecora & homines frigore pereant. Nonnunquàm verò etiàm nimio æstatis ardore non mediocritèr affliguntur. Quanuis autem omnes Moscouitæ vocentur, attamen Moscouia prouincia neq; lata est, neque sola páret Moscouitæ principi, sed multæ prætereà aliæ: ipsa verò in extremis circa Asiam Europæ finibus sita est. Vrbs Moscouia amplissima est, & in ipsa Principis castrum Italicæ structuræ munitissimum, & quod vrbis cuiusdam amplitudinem pręse ferat: quippe in quo præter alia, multæ sint ædes sacræ. Domus vrbis pleræq; omnes ligneæ sunt, sed castri propugnacula & principis palatium ex lateribus constructa sunt. Regio salubris est, adeò vt vix vnquàm pestis ibi grassetur: quāquàm interdùm aliud genus morbi, pesti non dissimile, patiuntur. Longissimus illic dies est horarum 17. & quartalis vnius. Reliquas Moscouitæ Principis ditiones & Prouincias enarrare longum foret. sufficiat Lectori pro comperto haberi, eum Principem esse potentissimum, & qui Germaniæ iam immineat, cuius non cōtemnendam partem in Liuonia sibi vendicauit: qua de re infra suo loco dicetur. Non dubium est, quin ille oblata occasione maiora sit attentaturus, nec id difficile admodùm, quandò apud nos, id est, in Germania, tam fœda religionis varietas animos quoquè discordes facit. His ferè titulis in literis suis vti solebat pater eius, qui nunc rerum apud Moscos potitur: Magnus Dominus Basilius, Dei gratia rex & Dominus totius Russiæ, & magnus Dux Vuolodimeriæ, Moscouiæ, Nouogardiæ, Plescouiæ, Smolenchiæ, Tuueriæ, Iugariæ, Permiæ, Viackiæ, Bulgariæ, &c. Dominus & magnus Dux Nouogardiæ terræ inferioris, & Czernigouiæ, Rezaniæ, Vuolotkiæ, Rischouiæ, Beloiæ, Rostouiæ, Iaroslauiæ, Bielozoriæ, Vdoriæ, Obdoriæ, Condiniæ, &c. Postquam verò hodiè multa quoquè in Liuonia, non sine magna Romani imperij ignominia, occupant, non dubium quin indè quoquè titulos sibi

C auxe-

1501

Moscouiæ amplitudo.

Vrbs Moscouiæ amplissima.

Castrum longè maximum.

1501 auxerint. In tota Russia multi sunt fluuij, multæque paludes. Veteres scriptores opinati sunt, Tanaim fluuium celeberrimum, qui Asiam ab Europa disterminat, ex Riphæis montibus oriri, sed ij montes nusquàm extant: porrò Tanais octo ferè milliaribus Germanicis à Tulla, quæ vrbs à Moscouiæ oppido trigintasex milliaribus Germanicis distat, ex lacu ingenti, qui in longum & latum circiter 1500. Werst (Werst/ Italicam ferè milliare est) patet, in sylua quadam ortum habet: atque ex eodem lacu aliud grande flumen Schat emergit, quod in Occidentem tendit, sicut Tanais primò rectè pergit in Orientem ad aliquot milliaria: deindè reflexo in meridiem cursu, paludes Mæotidis efficit. Et Tanaim quidem, quem Don vocant, ab optimorum piscium copia singulari, & quòd vtranque ripam diuersæ herbæ, radices suauissimæ, multijugæ arbores ad multam amœnitatem occupent, tantaque ijs locis ferarum sit copia, quæ facilè sagittis conficiantur, vt qui illàc proficiscuntur, non nisì sale & igni opùs habeant, mirificè prædicant.

Tanais vbi oriatur.

Tanais præconia.

Lituania.

Vilna ciuitas.

Moscouiæ proxima est Lituania, quæ hodiè Poloniæ regi páret. Vtitur proprio idiomate, & ritu Romano, tametsi eius incolæ bona ex parte Rutheni sunt. Vilna est eius regionis caput. Ea verò ciuitas ampla est, sita intra colles. Sunt ibi templa multa, & aliquot monasteria, in quibus excellít eximium Franciscanorum de Obseruantia cœnobium, maximis sumptibus extructum. Hodiè in ea gente Ariiana & Nestoriana hæresis perniciosissimè grassatur, & multas Ecclesias occupat. Sunt ibi hæretici, qui sacrosanctam & omnibus modis colendam & honorandam Trinitatem, incredibili impietate vocent Cerberum tricipitem. Atque hæc & id genus alia nefanda dogmata, quæ sub prætextu & specioso titulo verbi Dei, quod solum voluit Luterus, omnium horum malorum fons & origo, valere oportere, pafsìm imperitæ multitudini obtruduntur, eò certissimè intendunt, vt religio Christiana in impurissimam Mahometanæ superstitionis abominationem tandèm transformetur. Nec dubium quin Turcæ & barbaræ nationes mirum in modum his rerum Christianarum perturbationibus & exagitationibus lætentur, quippe quæ illis quandoq; optatissimam sint Germaniæ & vicinorum regnorum nullo negocio in durissimam seruitutem redigendorum præbituræ occasionem.

Porrò

Porrò licèt Vilnæ, vtì diximus, multæ sint ædes sacræ, & ipse quoquè Vilnensis Episcopatus Romanum agnoscat Pontificem, tamen multò plura in eadem vrbe sunt Ruthenorum, quàm Romanæ obedientiæ, templa. Sunt autem in Lituaniæ principatu tres Romanæ obedientiæ Episcopatus, Vilnensis, Samogithiæ & Chiouiensis. Lituani mel, ceram, cinerem, picem, asseres fabricandis nauibus aptòs, etiàm ad exteros transmittunt. Sale aliundè importato vtuntur. Est Lituania syluis frequens, paludibus & fluuijs abundans. Cæli inclementia fit, vt frumentum rarò maturescat. Gens misera est, & duram seruit seruitutem. Sunt qui scribant, etiam viri graues, à Vuitoldi principis tempore, apud eos hunc seruari morem, vt qui capite damnatus est, iubente domino, seipsum suspendere cogatur. Quod est sanè perquàm horrendum: & tamen ni faciat, dirè verberatur & excarnificatur, ac tandèm suspenditur: quæ res plerosque miseros metu verberum cogit sibijpsis laqueum inijcere. Habet Lituania bisontes, vros & alces. Errant quidam, dum vros vocant bisontes, cùm tamen bisontes multùm ab vris, bouinam formam habentibus, differant: quandò bisontes iubati sunt, & villosi circa collum & armos, barba à mento propendente, pilis moschum redolentibus, capite breui, oculis grandioribus & toruis, quasi ardentibus, fronte lata: cornibus plerunquè adeò diductis & porrectis, vt in ijs tres benè corpulenti homines insidere queant. In tergo extat gibbus elatior, priore & posteriore corporis parte humiliore. Vros sola Mazouia Lituaniæ contermina habet, qui sunt boues syluestres, nec à domesticis differunt, nisì quòd omnes nigri sunt, albicante commixtìm linea dorsum obtinente. Alces verò animal est ceruo procerius, auribus & naribus prominulis, cornibus à ceruo nonnihìl diuersis, colore item magis ad albedinem tendente. currit mira pernicitate, non tamen vt cætera animantia, sed gradarij instar. Verùm hactenùs de rebus Moscouiticis vel Ruthenicis egisse satis sit. Nobis quidem rogandus est Deus, vt nos ab hæresibus & improbis moribus repurgatos, non patiatur vel Tartaris, vel Turcis, vel etiam Moscouitis dirè castigandos obijci: quanquàm verendum est, nè qui hodiè in Germania & vicinis prouincijs tantoperè Romani Pontificis obedientiam detestamur, iusto Dei iudicio sub eorum quandoquè iugum mittamur, qui nos vsqueadeò intoleranda premant seruitute, vt nos

1508

Supplicij crudele genus.

Vri & bisontes vt differant.

Alces animal quale.

1502 ipsius quoquè vitæ nostræ pertædeat. Certè Philippus Melanchthon non longè ante obitum suum, cùm à quibusdā nedùm symmystis, sed etiàm discipulis Luteranæ sectæ addictissimis, parùm commodè tractaretur, his verbis scripsit de illis: Cogunt, inquit, concilia, quandò & vbì ipsis placet, atque vendicant sibi maiorem, magìs intolerabilem, & minùs excusabilem authoritatem ac potestatem, quàm Papa Romanus vnquàm. Quæ quò tandèm euasura videantur, cogitetur, inquit ille Luteranorum Coryphæus Melanchthon. Verùm de his alibì.

Melanchthonis de Luteranis sententia.

Pestis saeua in Germania.

ANNO 1502. sæuissima pestis omnem Germaniam longè lateque populata est. Multorum opinione ij tum extincti sunt, quorum vestibus suprà diximus cruces sanguineas incidisse: & quod dictu mirum est, etiàm illis in vestibus lineis cruces inuentæ sunt, quæ cistis inclusæ tenebantur, atque etiàm in ipsis hominum corporibus. Isthuc verò in tertium vsque durauit annum.

Rusticorū Spirensiū cōspiratio.

Hoc anno in diœcesi Spirensi à duobus rusticis primùm orta est cōspiratio & rebellio aduersùs Episcopum & Canonicos, contra iusiurandum & fidem illis datam tanquàm dominis suis. Creuit paulatìm seditiosorū hominum numerus, quos ij rustici callidis persuasionibus in suas partes pertraxerunt: & nisi Numinis prouidentia id malum breuì detectum fuisset, illa hominum fæx posteà præ multitudine opprimi vix potuisset. Submittebantur clàm ex his fœderatis homines versuti in pagos & oppida, qui quoscunque possent, in clerum, in Principes & omnem magistratum concitarent, ipsorumque factioni adiungerent. Iam duos sibi duces delegerant, penès quos rerum esset summa potestas, quibusque vniuersi sinè vlla contradictione parerent.

Cùm diem certam designâssent, ad quam in locum vnum omnes conuenirent, eccè capti sunt duo huius perfidiæ authores, qui quæstionibus & tormentis subiecti, omnia sua nefanda consilia enunciârunt, quæ eò ferè spectabant, vt omni iugo excusso, perniciosa gauderent libertate, liceretque cuique suo viuere arbitratu: magistratum omnem & principatum profligarent, & si qui ipsorum conatus retardare aut ipsis obsistere instituissent, eos immanitèr trucidarent, tanquàm iustitiæ diuinæ hostes & aduersarios. Inprimis quidem statuerant inuadere Marchionem Badensem, indè Spirensem Episco-

Episcopum, posteà Monachos & clericos &c. deniquè in omnimodam se vendicare libertatem. Qui conatus tametsi erant seditiosi, impij, & omni supplicio digni, tamen videbantur sibi homines deploratæ cæcitatis & stultitiæ æquam & bonam fouere causam: atque vt res tam nefaria prosperos haberet successus, certas eo nomine preces quotidiè à singulis dici volebant, scilicet vt Deus tantæ nequitiæ se patronum & fautorem præberet. Preces erant quinque orationes Dominicæ & totidem Angelicæ Salutationes, flexis genibus dicendæ. Nec hoc contenti, etiàm symbolum sibi statuêre virginem Matrem & Iohannem Euangelistam, quasi Sancti hominum sceleribus faueant. Verùm Maximiliano Cæsare grauitèr in eos animaduertente, publicè suæ temeritatis iustas dedêre pœnas, plurimis eorum captis & vltimo supplicio affectis. Eos exitus plerunque habere solent turbulenta & seditiosa, præsertim aduersùs Magistratus, quibus diuinæ literæ nos iubent esse morigeros, consilia & machinamenta, suisque authoribus vt plurimùm exitio esse consueuerunt, rerum humanarum peruigilem curam gerente Diuina prouidentia, quæ etsi interdùm occulta sua iustitia permittit homines pessima quæque moliri, non tamen patitur sempèr eos voto potiri suo. Habebant coniurati isti tesseram quandam mutuæ cognitionis, nè ab alijs depræhenderentur, eaque erat eiusmodi, vt si quis eius fœderis esset, percontatus ab alio, **Was ist nun für ein wesen?** id est, Quis modò rerum status est? interrogatus responderet, **Wir mögen vor den pfaffen nit genesen/** hoc est, Nos præ clero salui esse non possumus. Atque hunc in modum videbantur illi quidem cum solo clero negocium habituri, sed sub hoc prætextu iugum omne cuiuscunque Magistratus, à suis ceruicibus deijcere moliebantur. Non erant illi agricolæ sorte sua contenti, cùm tamen rectè à Poëta dictum sit, O fortunatos nimiùm, sua si bona nôrint, Agricolas. Et certè prisci illi ethnici, quem amplissimè & insignitèr prædicare voluissent, eum bonum agricolam, bonumque colonum dicebant. Et Cicero ipse, Nihil est, inquit, agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius.

1502

Preces fiût in fauorẽ scelerum.

Huius anni mense Septembri Vualtherus à Plettenberg Magister Liuoniensis, ab Alexandro rege Poloniæ, eodemque magno Lituaniæ Duce persuasus, bellum mouit

Vualtherus à Pletenberg.

1502 mouit Moscouiæ Principi. Promiserat Alexander, se cum magnis copijs ipsi subsidio venturum. At vbi Mosci Plettenbergij aduentum sensêre, cum ingenti multitudine ei occurrunt, porrò Alexander non venit. Cernens ergò Plettenbergius se sinè summa turpitudine & periculo non posse retrocedere, suos hortatur ad pugnam, & displosis tormentis acriq́ue facta impressione, hostes in fugam vertit. Sed cùm fugientes præ suorum paucitate & graui armatura persequi non posset, Moscouitæ re, vt erat, animaduersa, quòd pauci essent cum Plettenbergio, rursùs sese colligunt, coguntq́ue in ordines: aggressiq́ue peditatum Plettenbergij, multos ex ijs cædunt, & in ijs aliquot viros fortes & primarios. Fuit tum inter Liuonienses quidam Lucas Hamerstetter, qui ad Ruthenos defecit, cuius defectione factum est, vt quadringenti ferè pedites, à Moscouitis crudelitèr perimerentur, reliqua turba cum equitatu ad suos, seruatis ordinibus, incolumi euadente. Pauci erant cum Magistro Liuoniensi, alioquì non tam facilè semèl in fugam compulsi Moscouitæ, rursùs prælium instaurâssent. Est Liuonia non ità pridèm, nempè Anno salutis 1190. aut circitèr, pet Meinardum quendam virum religiosum, qui ex Lubeco cum mercatoribus eò nauigauit, ad fidem conuersa, quam tamen Teutonicorum militum Ordo multùm illic & auxit, & tutatus est in nostram vsque ætatem, qua ille insignis Ordo illis in locis, dum ab auita discedit Religione, Moscouitis diripiendum se præbuit, vt dicemus suo loco. Olìm cùm essent præpotentes, etiàm primarij eius Ordinis viri, fratres se scribebant & vocabant. Hodiè in Liuonia etiàm habitum Ordinis candidum abiecerunt. Legi ego priuilegium quoddam ab illo Ordine in Liuonia datum Lubecensibus, quorum erga se fidem & beneuolentiam re ipsa erant experti. Eius priuilegij tale est initium: Frater Gotfridus Magister, commendatores, & vniuersi fratres domûs Teutonicæ in Liuonia, &c. Datæ erant hæ literæ anno Christi 1299. Oportet autem Liuoniæ gentem certè barbaram & ab omni ferè humanitate olìm fuisse alienam, quippe apud quam hodieq́ue tanta est idiomatum varietas; alitèr enim loquuntur Liones, alitèr Estones, Letti quoquè secùs atquè Curoni. Hæc enim idiomata quatuor Liuoniæ pagos occupant, cùm alioquì Arces & Oppida sint Saxonica. Sunt in Liuonia tres præcipuæ vrbes, Riga, Torpatum, Reualia: è quibus

Liuonia quādò ad fidem conuersa.

Idiomata varia in Liuonia.

quibus Reualia, quod mirum videri possit, Episcopum habet, qui subsit Archiepiscopo Lundensi in Dania. Sed huius ratio est, quòd olim Vualdemarus rex Daniæ eius nominis secundus, Reualiam extruxit, & repertum illic populum iussit baptizari, translatis eò ex sua prouincia sacerdotibus, qui populum docerent, & Sacramenta administrarent. *1502* *Reualiæ Episcopus cui subsit.*

Hoc etiàm anno Gallorum rex classem in Græciam misit contra Turcas, duce Philippo Rauesteno: qui cùm ad Lesbum insulam peruenisset, & Mitylenas tormentis oppugnaret, ea se strenuitate Turcæ defenderunt, vt re infecta abscedere compulsus sit, cuius deindè classem sæua tempestas adeò disiecit, vt post multa pericula dirasque maris iactationes & naufragia, Tarentum vix ipse attigerit. Galli eam improsperam oppugnationem Venetis imputant, qui sanè circa id tempus, iuncto sibi Consaluo, cui ob singularem fortitudinem & multa præclara facinora, Magni cognomen attributum est, Cephaleniam maris Ionij insulam multo tandèm labore expugnârunt, Turcis ferè omnibus interfectis: itemque sanctæ Mauræ oppidum ad Leucadem in Nerito insula. *Galli infeliciter oppugnāt Turcas.*

Per id ferè tempus Galliæ atque Hispaniæ reges ex composito Fredericum Aragonium toto regno Neapolitano, quod iam quinquennium obtinuerat, exuunt, ipsique eius ditionem inter se partiūtur. Fredericus cum coniuge ad Ludouicum Galliæ regem nauigauit, & ab illo liberalitèr atque honorificè susceptus est, neque id tum solùm, cùm Neapolim Gallus obtineret, sed etiàm cùm ab Hispanis indè rursùs exturbatus esset. Ità tum sinè vulnere Consaluus Brutios & Apulos in ditionem Ferdinandi Hispani regis redegit, & Alphonsum Frederici filium Tarenti obsedit, ac deindè captum in Hispaniam misit.

Huius Neapolitani regni causa quàm multus, idemque Christianus, fusus sit sanguis, sinè horrore neque dici, neque scribi possit. Sed dum Christiani inter se eiusmodi atrocia bella gerunt, mutuisque se vulneribus conficiunt, intereà Turcę passìm amplissima Christianæ Reipublicæ regna & imperia inuadunt: & quod magis dolendum est, tanto interdùm odio inter se Christiani deflagrant, vt in certissimam Reipublicæ perniciem, Turcarum opem & auxilia implorent, *Turca crescit intestinis bellis Christianorum.*

1503 iisque Christianos oppugnent & prodant. Eiusmodi intestinis & mutuis Christianorum odijs superiori seculo Constantinopolitanum & Trapezûtinum Imperia, miserandum in modum Christianis erepta, in Turcicam sunt redacta seruiturem. Quid plerisque Europæ regnis ex hac incredibili animorum in religionis negocijs dissensione, quæ iam longè lateque grassatur, quandoquè certo certius expectandum sit, nisi pijssimus Deus, pro sua bonitate exulceratos animos in vnius Catholicæ fidei & Christianæ charitatis concordiam redigat, nihil attinet scribere, cùm id facilè apud se perspicere queat, quisquis non omninò mentis & iudicij expers est.

ANNO 1503. asperrima eaque diuturna fuit hyems, quam insecuta est æstas immodicè æstuans & arida, ità vt ob pluuiæ inopiam & nimium solis ardorem cuncta penè humi nascentia exaruerint, fœnum inprimis: parùm quoquè auenæ creuerit, & frumenti magna extiterit caritas. Fuit præterea hic annus porcis admodùm funestus & exitiosus.

Philippus Austriacus non sine periculo it in Gallias.

Hoc anno Philippus Austriacus, Maximiliani Cæsaris filius, ex Hispania reuersus est in Gallias: cumque Lugduni esset, pax ibì confecta est inter Cæsarem, Gallos, & Hispanos, sed non diù duratura, sicut ipse rei euentus paulò pòst declarauit. Sunt qui scribant, Philippum non sinè periculo hac tempestate fuisse in Gallia, quòd Gallorum regi vbiquè omnia exploranti ex Germania significatum esset, conscribi Germanos milites, qui regi Ferdinando in Neapolitano regno suam nauarent operam. Verùm Philippus apud regem testatus est, se quidem iussum esse pacem conficere: si quid verò interim Ferdinandus rex clàm moliatur paci aduersum, id se latere. Atque eam excusationem Ludouicus rex accepisse non malo animo videtur. O quàm felices sunt, qui nihil huius mundi appetunt, cùm videamus potentissimos reges, quantumuis amplas & opulentas diriones occupent, tamen semper ferè pluribus inhiare: quod quidem Christus Deus à primo ortu vsque ad extremum vitæ huius diem, in summa paupertate apud nos degens, suo exemplo neutiquàm nos docuit. Philippus deindè ad Margaretam sororem, quam Philibertus Allobrogum princeps in matrimonio habuit, inuisendam profectus est.

Huius

Huius anni mense Augusto obijt Alexander eius nominis VI. Romanus Pontifex, incautè à ministris illi oblato veneno, quod in quodam conuiuio alijs paratum erat. Sumpserat idem venenum etiam alius quidam vir magni nominis, sed ille mulæ recens occisæ vtero inclusus, alijsque pharmacis adhibitis, seruatus est. Alexandro successit Pius tertius Cardinalis Senensis, nepos Pij secundi: sed dies tantùm sexdecim aut septendecim ea potitus dignitate, excessit è viuis, humanarum rerum vanitatem & inconstantiam suo præpropero decessu mortalibus ob oculos reuocans, vt nè quis huius mundi fluxis, incertis ac momentaneis rebus sese addicat. Eo quoquè defuncto, in eius locum suffectus est Iulius secundus, cuius pontificatûs anno primo Hispanis & Gallis de finium diuisione in regno Neapolitano inter se contendentibus, Galli tandèm regno Neapolitano cum multa suorum cæde depulsi sunt, Consaluo Hispano Duce fortissimo, pro Ferdinando rege suo mirificè depugnante. Obsederunt illum aliquandiu Galli apud Barolum, sed nouis tum Hispanorum tum Germanorum auxilijs fretus, Gallos, cæso illorum Duce Namursio, profligauit. Cumque rursùm nouus Gallorum exercitus, Tramulio & Francisco Gonzaga Mantuano principe ducibus, in regnum bipartitò esset ingressus, Consaluus eorum castra aggressus, in fœdam fugam per Formianum littus, non paucis eorum cæsis, illos coniecit. Ea re fracti Duces Galli, etiàm Caietam dediderunt ea conditione, vt sua classe vecti, inermes in Galliam redirent. Ità breui interuallo crebrò suos mutauit Dominos ditio Neapolitana, & egregiè Christianorum arma exercuit, quæ si in Turcas & Christiani nominis hostes conuersa potiùs fuissent, non dubium quin facilè illi iampridèm coniunctis Christianorum viribus opprimi potuissent, sed nostris castigandis peccatis Turcicæ immanitatis immitia flagella parantur: neque quenquam mouet tot gentium Christiana religione initiatarum plusquàm Babylonica captiuitas, qua sub Turcis immanissimè premuntur, donèc tandèm etiam nos inuoluat. Circa hoc tempus ad Galliæ & Hispaniæ confinia itidèm ingenti prælio Galli ab Hispanis victi sunt.

1503

Alexāder VI. moritur veneno alteri parato.

Pius III. Pontifex fit.

Iulius II. fit Pontifex.

Galli ab Hispanis è regno Neapolitano profligantur.

Neapolis crebrò mutat dominos.

Eodem anno obijt Iohannes è Marchionum Badensium familia Archiepiscopus Treuirensis. Fuit huius perquàm diuturnus episcopatus, quippe cui annis se-

1503 ptem & quinquaginta præfuit. Vixit annis 79. Successorem habuit Iacobum ex eadem Marchionum stirpe, virum ingenio, facundia, prudentia & eruditione ità conspicuum, vt vix ea ætas parem habuisse feratur. Sunt eius tum naturæ tum gratiæ dotes etiàm Itali admirati. Scripsit de antiquitatibus, quarum fuit diligens inuestigator, libros duos. Fuit in Episcopatu annis plùs minùs octo.

Impium facinus Picardi cuiusdam. Hoc anno Picardus quidam Parisiis in sacello, quod sanctum dicitur, ex manibus sacrifici ad aram stantis & rem diuinam peragentis, vi abstulit sacram hostiam, & multis adspectantibus viris nobilibus, eam comminuit & iactauit in terram. Coniectus itaque in carcerem, cùm nollet, licèt à iudice admonitus, tanti sceleris veniam petere, mox, vtì par erat, igni concrematus est. *Picardorũ error de Eucharistia.* Picardi, vel Pighardi inter alios damnatos errores etiàm illum tuentur, quòd Christus non sit personalitèr, corporalitèr & substantialitèr, sed tantùm sacramentalitèr in Eucharistia: atque propterea in ea adorari nõ debeat, &c. Hunc errorem hodieque Zuingliani & Caluiniani sequuntur tanquàm veram Euangelij lucem. Verùm contra hunc abominandum errorem, & iam olim, cùm Berengarius insaniret, & hoc nostro seculo tam multa scripta sunt à grauissimis atque doctissimis viris, vt nemini obscurum esse queat, eos qui ab illo discedere nolunt, non iam imprudentes, sed de industria & malitiose errare: quod quidem de doctis accipi velim: nam imperita concio ab istis *Antichristi nuncij.* infaustis Antichristi nuncijs miserandum in modum seducitur & fascinatur, vt iam multis locis prorsùs ignorent, quidnam credere debeant. Luterani enim acerrimè defendunt Christi veram & corporalem in Eucharistia præsentiam, non tamen sinè admixtis quibusdam crassis erroribus: porrò Zuingliani non minori contentione negant Christum in Eucharistia corporalitèr haberi & accipi. Interìm verò miserum vulgus miserabilitèr distrahitur in diuersas factiones, nec videt tamen se sub Euangelij & verbi Dei prætextu, in certissimum idemque summum & sempiternum salutis suæ discrimen adduci. Verùm de his aliàs.

Fuit hoc anno post sæuissimam pestem, quæ alibì tertiam, alibì dimidiam hominum partem consumpsit, diuersorum morborum horrenda lues, quæ multa hominum millia extinxit. Erant in hominibus febres pestiferæ, intestini calores, capitis dolores vix tolerabiles,

ca-

catarrhus, fœtor anhelitûs formidabilis, denique nihil hic annus præter clades & calamitates attulisse visus est. Id genus flagella Dei admonent malos vt resipiscant: bonos exercent ad patientiam. Verùm plerique omnes casu putant euenisse talia: ità fit vt maneant sui similes, & parùm aut nihil corrigantur. 1503

Eiusdem anni mense Iulio diem clausit extremum Heidelbergæ Iohannes Dalburgius Vangionum antistes, pontificatûs sui anno duodecimo. Fuit is Græcè, Latinè, & Hebraïcè doctissimus, & quoties à functionibus publicis dabatur ocium, libentèr lectioni operam dabat. Eius insignis eruditio non Germanis tantùm, sed etiàm Gallis & Italis admirationi fuit. Præceptorem habuit, in Græcis præsertim literis, Rudolphum Agricolam Frisium, cuius viri & rara eruditio, & insignis in Deum pietas fuit. Ea verò præclara & rara laus est, doctrina paritèr & pietate excelluisse. Multos doctos viros nostra ætas habuit, doctos simul & pios non perindè multos. *Iohannes Dalburgius Episcopus moritur.*

Fuit hoc anno Conuentus principum Electorum Francophordiæ, causa Conuentûs paucis comperta fuit. Aderant etiàm Maximiliani Cæsaris legati, & Raimundus Cardinalis Gurcensis, sedis Apostolicæ legatus à latere, qui è Colonia per Rhenum & Moganum eò nauigio profectus est. Is deindè per Vangiones & Nemetes Basileam vsque progressus, certior factus est de miraculis minimè contemnendis, quæ creberrima fierent ad sacras reliquias trium sanctarum virginum, Kunegundis, Viberadis, & Mechtildis. Itaq; misit ad pagum Eichsel/ in cuius parochiali Ecclesia eæ virgines conditæ seruabantur, (Est autem is pagus Constantiensis diœcesis) Iacobum Merbolt Bambergensis diœcesis clericum, vt rei veritatem inquireret. Vbì is eò peruenit, tria insignia miracula ipso inspectante diuinitùs edita sunt. Nam & fœmina vno orbata lumine, sanitati restituta est, & paralytica quædam curata est, & mutus linguæ vsum recuperauit. Hæc vbì Cardinalis resciuit, iussit sacras virgines, licèt necdùm solenni ceremonia & ritu in diuorum numerum relatas, haberi in honore: quippe quarum sanctitatem tot miracula testarentur. Erant tum meliora adhuc tempora, quàm sint hodiè, quibus noui Euangelici mundum suis erroribus inficiũt, cùm tamen tot annis ne vnum quidem edere miraculum potuerint, quo sua dogmata confirmarent. *Conuẽtus Electorũ Francophordiæ.*

Obi/js

1504 Obijt hoc anno Georgius Bauariæ dux, hæredem omnium instituens Rupertum filium comitis Palatini, cui iam antè filiam suam collocauerat. Verùm vbi id persensit Albertus propinquior hæres, testamenro Georgii, tanquàm inualido & nullius roboris, contradixit. Cùm autem hac ratione nihil proficeret, ad Maximilianum regem, cuius sororem habebat in matrimonio, prouocauit. Et Maximilianus quidem summoperè in eam curam incubuit, vt lis omnis sopiretur, & in concordiam principes redigerentur: at Rupertus, qui alienis etiamnùm consilijs regeretur, Maximiliani decretum & conditiones non iniquas admittere noluit. Ea res maximam cladem & immaturam mortem Ruperto principi conciuit. Nam

Georgius Bauariæ dux moritur.

Bellum in Rupertum Palatinū suscipitur.

ANNO 1504. Maximilianus Romanorum electus Imperator, vbi se multa clementia singularique humanitate nihil proficere vidit apud Rupertum, quorundam consilio transuersìm actum, tum illi, tum omnibus, qui eius partes sequerentur, aqua & igni interdixit, patrique eius Philippo Comiti Palarino mandauit, nè filio proscripto ferret suppetias. Tum verò Philippus animo fluctuare cœpit, sanguine horrante nè filio deesset: porrò Imperatoris mandato deterrente, nè quid attentaret. Vicit tamen paternus affectus, & Imperatoris iussione posthabita, quanta maximè potuit armata manu filio opem tulit. Quamobrèm Maximilianus illi æquè àc filio bellum denunciauit, eorumque res & ditiones omnibus vastandas & diripiendas permisit. Multi igitur principes Maximiliani regis iussa capessunt, (Erat tum temporis maior, quàm nunc sit, in Imperio obedientia) & multis locis tam patrem quàm filium oppugnant, grauissimaque vtrique damna inferunt, igni & ferro pleraque loca vastant. Multa quoquè Maximilianus Cæsar sinè sanguinis effusione recuperauit, quæ Palatinatui erant ex Imperio oppignorata. Non pauca neque parua hoc bello damna irrogata sunt pagis, monasterijs, ecclesijs & rebus ecclesiasticis, quæ sub proscriptorum principum ditione erant. Porrò verò nè Maximiliani Cæsaris ira in Philippum ampliùs inflammaretur, Christophorus Badensis Marchio multis precibus eum flexit adeò, vt & Principi vehementèr afflicto veniam dederit, & etiàm alios principes ab vlteriori eius infestatione reuocàrit. Nolebat prudentis-

Maximilianus Cæsar placatur.

dentissimus Imperator principem penitùs conteri, præ- 1504
sertìm cùm videret eum iam non mediocritèr humiliatum: nec consultum putauit, ius electionis à Palatinatu auferri. Fuit verò hoc laude dignũ in Principibus, quòd promptè morem gessère Imperatori, cùm eos iussisset receptui canere. Eiusmodi obedientia si in Imperio permansisset, vel solis Germanorum hactenùs sempèr inuictis viribus Turcica tyrannis opprimi & procul à cunctis Romani Imperij finibus arceri potuisset. Sed cum noua noui Euangelij doctrina, multa in Imperio mutata videmus, in ipsius quidem Imperij certissimam perniciem. Interim dum sic bella feruent in Bauaria & Palatinatu, Rupertus princeps graui confectus animi ægritudine, in ipso adolescentis ætatis flore, anno ætatis suæ 23. vitam cum morte commutauit. Quem eius quoquè coniunx non longo interuallo secuta est.

Per idem fetè tempus moritur etiàm Ludouicus de Helmstat Episcopus Spirensis, anno pontificatûs sui vigesimoseptimo. Successit illi Philippus Rosenbergius, qui non vno morbo nouem illis annis, quibus gessit episcopum, conflictatus est. *Ludouicus Episcopus Spirensis.*

Hoc anno à Basilio Moscouitarum principe defecerunt Cazanenses Tartari. Est Cazan regnum septuaginta ferè milliaribus Germanicis distans à Nouogardia inferiori. Sunt in eo sagittarij peritissimi. Sunt hi Tartari cæteris cultiores. nanque & agros colunt, & habitant in ædibus, & multiplices exercent mercaturas. Subiecerat illos sibi Basilius Moscouiæ princeps, adeò, vt ex eius sententia reges acciperent. Verùm hoc anno, vt dixi, iugum illud Moscouiticum à suis ceruicibus excusserunt. Eam defectionem multa secuta sunt bella, de quibus hoc loco iam pauca dicemus, nè sit opùs res peregrinas particulatìm subindè repetere & commemorare. Basilius Moscouita vbì de Cazanensium defectione certior est factus, ingentem exercitum vnà cum tormentis contra illos misit. Cazanenses cùm se viribus impares cernerent, ad astuta consilia conuertuntur. Opponunt castra castris tanquàm iusta acie dimicaturi, sed fortissimis quibusque è suis in insidiis collocatis, ipsi fugam ceu territi capessunt. Mox aduolant solutis ordinibus Moscouitæ, & dum castrorum diripiendis spoliis securi inhiant & incumbunt, eccè tibi derepentè Tartari sagittarij tanto in eos impetu feruntur ex insidiarum locis, vt non solùm fugam arripere, *Cazan regnum.* *Astutia Cazanensium.* *Cazanenses fugant Moscouitas.*

sed

1504 sed etiàm tormenta & machinas bellicas relinquere cogerentur. Mortuo deindè rege illo, sub quo Cazanensi à Moscis defecerant, alius quidam, Scheale dictus, vxorem eius viduam duxit, & auxilio principis Moscouiæ & fratris coniugis suæ, Cazanum regnum obtinuit. Verùm is inuisus admodùm fuit Cazanensibus, tum ob alias causas, tum quòd Moscorum principi addictior esse videretur. Itaque illi vni ex Tauricæ regibus regnum deferunt. Illi aduentanti necessariò cessit Scheale, seque cum vxoribus, concubinis & omni supellectile contulit in Moscouiam vndè venerat. Accidit hoc anno Domini 1521. Rex Tauricæ fratrem suum in Cazanense regnum cum magno exercitu postquàm introduxit, traiecto Tanai, Moscouiam rectà contendit. Basilius Moscouiæ princeps nihil tale suspicatus, misit repentè coactum militem contra Tartaros: sed illi iam Volgam fluuium transierant, & Tauricæ atque Cazanensis reges, qui fratres erant, iunctis copijs, Mosco grauiter incumbunt. Cernens autem Basilius se illis imparem, relictis quibusdam in Moscouiæ castro viris primarijs, adiuncto illis præsidio, indè aufugit, adeò quidem immodico correptus timore, vt fama sit, eum aliquandiù sub fœni aceruo delituisse. Tartari vltrà progressi, summum terrorem Moscouitis attulêre, ità vt certatim omnes in amplissimum Moscouiæ castrum cum rebus suis confugerent: vndè necessè erat, certissimam oriri pestem ex tanta hominum colluuie & intolerabili fœtore, si hostes vel paucos dies ad castrum substitissent. Erant tum in castro aliquot Germani tormentorum fusores & magistri: eorũ opera Moscouitæ seruati sunt. Iam enim Præfectus arcis, & qui cum eo erant in præsidio, Tartaros muneribus placandos statuerant, & id gratum habuêre Tartari, sed ea conditione, vt Basilius scriptis literis testaretur, se perpetuum regi Tartaro tributum persoluturum, quemadmodùm eius Maiores fecissent. Scripsit eas literas Basilius, & Tartarus à Moscouia recessit. Erat autem in eius exercitu Polonus quidam, qui mira astutia conabatur castrum Moscouiticum occupare: nec res à periculo aberat, sub prætextu quodam reuertentibus subindè Tartarorum aliquot turmis. Moscouitæ quidem iam planè animum desponderant, sed machinarum siue bombardarum magister Iohannes Iordanus, ex valle Oeni oriundus in Germania, ex suo arbitrio tormentis ordine collocatis, & in Tartaros ac Litua-

Princeps Moscus turpiter latitat.

Germani seruant Moscouitas.

Lituanos displosis, eos omnes ingenti terrore correptos in fugam coniecit. Tartarus rex de iniuria apud præfectum arcis conqueritur, sed ille suo iniussu tormenta exonerata respondet. Itaque ille sibi tormentorum artificem dari postulat, & certè parùm abfuit, quin pro tanto beneficio Tartaris deditus fuisset bombardarius, nisi vnius præfecti authoritate & humanitate seruatus esset. Porrò Tartarus confestìm abscessit, adeò vt literas pendendi tributi annui in arce reliquerit. Fertur autē octingenta hominum millia, quanquàm id incredibile videatur, ex Moscouia in captiuitatem abduxisse: quos partìm Turcis in Capha vendiderit, partìm interfecerit. Nam Tartari infirmos & senes ità solent iuuenibus, quouis genere mortis perimendos, obijcere, quô primæ militiæ tyrocinia indè addiscant, vt apud nos lepores canibus. Qui autem venduntur, perpetuos sex annos seruiunt, hauddubiè duram seruitutem: indè quidem liberi fiunt, sed è prouincia discedere non audent. Postquàm Tartari in Tauricam abière, Basilius Moscouiam rediјt, atque sequenti anno cum maximis copijs, atque etiàm multis tormentis, quibus anteà nunquàm Moscouitæ in bellis vsi fuerant, Tartaros debellatum abijt. Sed cùm ea vice parùm profecisset, alio anno maiorem etiàm exercitum in Tartaros, duce Michaële Georgij, vno ex præcipuis consiliarijs suis, misit, qui regem Cazanensem oppugnarent. Verùm ea oppugnatio hunc finem habuit, vt Moscouitæ multa pressi commeatûs inopia, Tartaris eum miris modis non semèl intercipientibus, tandèm soluta Cazanensis castri obsidione, non sinè dedecore in Moscouiam reuersi sint, ea conditione, quòd Tartari missa legatione, à principe Basilio pacem peterent. Ferunt in eo exercitu Moscouitarum fuisse ad centum & octoginta millia. Præfectum auro Tartarico corruptum, quidam putant ab occupanda arce Cazanensi abstinuisse, cùm non deesset opportunitas. Non longè ab his Cazanensibus Tartaris in quadam insula à grauissimis viris narratur semen quoddam inueniri, non absimile melonum semini, paulò tamen maius & rotundius, ex eoque in terram condito quiddam agno simillimum enasci, quinque palmarum altitudine. Nam & caput, oculos, aures, cæteraque omnia in formam agni recens editi, pellem etiàm subtilissimam habere, qua permulti ijs in locis ad subducenda capitum tegmina vtantur. Tum quoquè plantam illam, si tamen

1514

Captiuŏ Moscouitæ.

Tartaros rumeros debilitar.

Semen quoddam admirabile in Insula quadā.

Agnus è terra nascitur.

sic

1505 sic dicenda sit, carnem quidem nullam, attamen sanguinem habere, sed carnis loco materiam quandam cancrorum carni persimilem; vngulas verò non vt agni corneas, sed pilis quibusdam ad cornu similitudinem vestitas: radicem illi ad vmbilicum ceu ventris medium esse: viuere autem tantisper, donèc depastis circùm se herbis, radix ipsa pabuli inopia arescat. Deniquè miram eius esse suauitatem, quæ lupos & cætera rapacia animantia ad eam deuorandam inuitet. Hoc quidem propemodùm commentitium esse videtur, nisi à multis minimè contemnendis hominibus confirmaretur. Sed quid præpotenti Deo difficile est? quem admirari & laudare debemus in operibus eius.

Bertoldus Episcopus Moguntinus. ANNO 1505. excessit è viuis Bertoldus, ex Comitibus Hennenbergensibus Archiepiscopus Moguntinus, anno pontificatûs sui 21. Multæ huius pontificis commemorantur egregiæ dotes, singularis prudentia & authoritas, ingenij acumen, præclara facundia, in rebus agendis multa circunspectio, consilij maturitas, insignis experientia, laborum inuicta tolerantia. Fertur etiam Ecclesiam Moguntinam, tum temporis nō mediocri ære alieno prægrauatam, magna ex parte restituisse. *Iacobus de Liebenstain.* Successit ei Iacobus de Liebenstain Sueuus, summæ ædis Moguntinæ decanus, vita & moribus inculpatis, sed calculi morbo vehementèr afflictus. Solent plerunquè homines illos miseros iudicare, qui duris conflictentur morbis, & aduersis fortunæ flatibus iactentur: contrà beatos, qui prospera sempèr fruantur fortuna & valetudine. Sed scriptura diuina pijs omnibus non ferè nisi aduersa & aspera in hac vita euentura prædicit, impijs verò iucunda & prospera. Dionysius Areopagita vetustissimus, idemque sanctissimus scriptor, libro de Diuinis Nominibus cap.8. Hoc verè, inquit, dici potest, potiùs esse diuinæ iustitiæ proprium, non demulcere & dissoluere virilem optimi cuiusque animum terrenorum bonorum largitionibus. Immò & Dominus ipse in Apocalypsi, *Apoc.3.* Ego quos amo, ait, arguo & castigo. Porrò de impijs alio loco, *Psal.80.* Dimisi eos, inquit, secundùm desideria cordis eorum: ibunt in adinuentionibus suis. Hoc obitèr dictum sit propter multorum cæca iudicia, qui rebus ad voluntatem fluentibus, putant propicium se habere Deum, licèt malè viuant: contrà verò iratum, si secùs accidat, etiamsi studeant benè viuere.

Eodem

Eodem anno sub mensis Iulij initium Maximilianus Cæsar Comitia habuit Coloniæ Agrippinæ, multis cò principibus, comitibus ac nobilibus confluentibus. Ibi pax conciliata est inter Albertum Bauarum, & Philippum Palatinum principes. Conditiones pacis in medium propositas, Cæsar sub grauissima læsæ Maiestatis pœna seruari iussit. Interim verò dum Conuentus hic Coloniæ agitur, Maximilianus de Geldrensium rebellione fit certior. Itaque conuocatis principibus, comitibus & nobilibus omnibus, qui tum Coloniæ aderant, nauigio in Geldriam proficiscitur, opem laturus Brabantis, qui Arnhemium Geldriæ oppidum obsidebant. Dux vbi sensit non contemnendas Cæsaris vires, saniori vsus consilio, sub certis conditionibus vrbem dedidit, quam illæsis ciuibus Cæsar accepit, & Ducem quoquè quibusdam interpositis pactis in gratiam recepit. Indè Coloniam multa principum ac nobilium frequentia stipatus redijt, magna eius amplissimæ vrbis ciuium gratulatione exceptus, cunctis tota vrbe campanis alacritèr concrepantibus.

1506 *Comitia Coloniæ Agrippinæ.*

Maximilianus domat Geldros.

Visus est hoc anno sæuus cometes in Palatini ditione inter Occidentem & Septentrionem, qui suo formidabili adspectu non paucos terruit.

ANNO 1506. Mulhusenses ab Austriacæ domûs dominatione deficiunt ad Heluetios, pactumque cum eis fœdus, literis sigillo munitis confirmant. Per id tempus rebellabant Hungari. Qua re cognita, Maximilianus Cæsar multo conscripto milite Presburgum oppidum obsidere instituit. Verùm Hungari cùm animaduertissent Cæsaris magnum animum, copiosumque exercitum, pacem postulârunt, eamque interuentu quorundam antistitum & procerum regni; sub certis quibusdam conditionibus impetrârunt. Post obitum Matthiæ Huniadis clarissimi Hungariæ regis; Maximilianus eius relictam viduam Beatricem, filiam Ferdinandi regis Siculi, sibi matrimonio iungere voluit: sed cùm id cunctantiùs ageret, præuentus est ab Vladislao Casimiri Poloniæ regis filio, qui tum Boëmiæ regnum obtinebat. Percepto igitur regni Hungarici diademate, Vladislaus rex appellatus est. Verùm cum Maximiliano pactus est, vt si absque legitima prole decederet, Hungariæ Bohemiæque regna ad eum eiusque successores deuoluerentur. Vladislao autem successit

Mulhusij deficiūt ad Heluetios.

Vladislaus fit Hūgariæ rex.

1506 filius eius Ludouicus, cuius soror Anna nupsit Ferdinando optimo & Christianissimo principi, qui non solùm Hungariæ, sed etiàm Romanorum rex, ac tandèm Imperator factus est.

Fuit hoc anno per Sueuiam & Rheni oram sæuissima porcorum lues, ità vt nemo ferè plerisque locis porcinas carnes vel vendere, vel emere auderet.

Hac tempestate Ludouicus Gallorum rex cùm Mediolani Principatum à Maximiliano Cæsare tanquàm Imperij beneficiarius accepisset, pacem & fœdus cum illo ictum rupit. Ità nunquàm diù licuit orbi Christiano pace & ocio frui, nouis subindè bellis & bellorum causis, quibus paulatìm Christiana Respub. miserabilitèr attrita est, emergentibus.

Ioachimus elector Brandeburgicus instituit Academiam Francophordiensem.

Hoc anno Ioachimus Brandeburgicus Elector, multis egregijs corporis atque animi dotibus insignis princeps, Academiam pulcherrimam instituit Francophordiæ ad Oderam, approbante Iulio II. Pontifice, & certis priuilegijs eam cohonestante. Est situs oppidi amœnissimus: prætèrlabitur Viadrus fluuius piscosus, quem alij Oderam vocant, multique colles vinearij præcipuam adferunt spectantibus voluptatem, & quod studiosos facilè allicere solet, pastu illic viuitur, & commodissima habentur studiosorum habitacula. Sequuntur autem Luteri doctrinam, à qua toto vitę suæ spatio Ioachimus Princeps vehementèr abhorruit, nec in sua eam ditione disseminari passus est. Fuit autem idem Princeps etiàm Latinè doctus, & studiorum atque studiosorum præcipuus fautor & Mecœnas.

Tumultus in Vlysbona.

Eiusdem anni mense Aprili Vlysbonę in Lusitania ingens ciuium in Iudæos recèns baptizatos tumultus concitatus est, quòd ij simulatè tantùm salutaribus vndis tingi se permisissent, cùm interìm nihilo minùs Iudaico ritu clàm Pascha celebrarent. Tulit id molestissimè populus Christianus, & apud regem de ijs questus est. Rex sedecim ex illis capi quidem iussit, sed posteà impunè dimitti. Cernens hoc populus, mussitat contra regem & præfectum, tanquàm muneribus corruptos: factaque conspiratione, vno animo omnes viri & fœminæ tumultuantur contra Iudæos pseudochristianos. Aderant illis adhortatores tres monasticæ vitæ cultores, & per vrbem vociferabantur, Misericordia Misericordia: sequantur nos quotquot Christi fidem & crucem diligunt: cædantur

omnes

omnes sacrilegi Iudæi, qui baptismum prophanârunt 1506
&c.

Fit igitur magnus armatorum hominum, fœminarum quoquè & iuuenum concursus, vt solet in eiusmodi tumultibus, perque vrbis plateas volitantes, Iudæos omnes recentèr baptizatos, quotquot inuenite poterant, ad sexcentos vsque trucidant, & in sancti Dominici planitie ignibus iniectos comburunt. Deniquè intra paucos dies, quibus hic feruebat tumultus, Vlysbonæ & in propinquis villis mille nongenti triginta Iudæi perempti feruntur. Aberat per id tempus rex Lusitanus ab Vlysbona aliquot milliaribus. Vbi autem de hac cæde certior est factus, indigne tulit, iussitque in Iudæos excitatæ persecutionis authores compræhendi. Capti sunt igitur & in vincula coniecti amplius ducenti, è quibus aliquot sunt flammis consumpti, alij capite plexi, nonnulli in crucem acti: plerique facultatibus omnibus nudati, è patria in exilium pulsi sunt. Fuit quidem zelus ille non repræhendendus, quo detestabantur Iudæorum perfidiam: sed non videtur laudanda temeritas, qua priuata authoritate de illis supplicium sumere voluerunt. Vetus lex in omni sacrificio iubet sal offerri, hoc est, vt etiàm rectè facta nostra, ex rectæ rationis præscripto prudentèr & moderatè, nihil temerè & inconsultò, geramus. Nam alioquì sinè hac prudentia & moderatione, siue (vt habet vulgaris loquendi vsus) sine hac discretione, etiam virtutes abeunt in vitia: quò pertinet etiàm illud, Summum ius, summa iniuria.

Trucidantur Iudæi.

Rex eam necẽ vindicat.

Leuit. 2.

Apparuit hoc anno cometes mense Augusto paucis admodùm diebus inter Septentrionem & Orientem sub vrsa minore, & vtrunque tam leonis quàm virginis signum occupans. Visus est prænunciare mortem illustrissimi Principis Philippi, regis Hispaniæ, Archiducis Austriæ, &c. Mortua enim Elizabeth regina Castellæ, Ferdinandi regis Hispaniæ vxore, sinè virilis sexûs liberis, regni Castellæ hæreditas ad Iohannam eius filiam natù maiorem peruenit, quæ Philippo nupserat. Is igitur dotis nomine id regnum consecutus, magna parata classe, ex Flandria soluit, Hispaniam petiturus, multis stipatus nobilibus ac illustribus viris. Sed inter nauigandum sæua tempestas deimprouisò orta est, & classis aliquandiu iactata fluctibus, tandèm dissipatur, ac naues aliæ aliò circa Angliæ littus propelluntur. Na-

Cometes prænuncius mortis Philippi Austriaci.

Tempestas dissipat classem.

1506 uis prætoria cum duabus alijs in * Vynmuthum portum perlata est, vbi rex Philippus & animo & corpore ob maris insolentiam defatigatus, scapha conscensa, in terram se eiecit. Vbi rumor increbuit, peregrinas appulisse naues, fit repente concursus accolarum, præsertim nobilium ad eam oram degentium, vt vi depellant, si hostiles sint. At postquàm didicère amicas esse, Thomas Trencherdius eques Philippum adit, & obnixè precatur, vt ad ipsius vicinum domicilium velit diuertere. Superuenit & alius eques Iohannes Carous magna armatorum manu stipatus. Is vnà cum Thoma orat Philippum, nè insalutato Angliæ rege discedat, præsertìm intra biduum, aut ad summum triduum adfuturo. Philippus quidem primò negat ob temporis angustiam, deindè assentitur. Henricus rex eius nominis VII. cognito Philippi aduentu, ob veterem amicitiam incredibili gaudio afficitur, mittitque heroum cateruas obuiàm, qui Philippum ad ipsum deducant. Verùm Philippus nihil iam moratus, ad regem in castrum Vuidesorium proficiscitur, nec multò pòst etiàm Iohanna coniunx eius secuta est. Rex autem post multa amica colloquia Philippum duxit Londinum regni caput. Ad extremum renouato cum Henrico rege fœdere, Philippus in Hispaniam proficiscitur. Iam enim reddita dudùm tranquillitate, classis disiecta, ad Angliæ littus conuenerat. Vbi in Hispaniam ventum est, receptus est Philippus tanto Hispaniæ procerum studio, vt Ferdinandum regem socerum desererent, cui tanquàm ætate iam affecta, nec admodùm liberali, vt fertur, facilè omnes nouum regem annos natum 28. & vitæ splendore florentem, anteferebant. Ferdinandus verò eam suorum leuitatem detestatus, Neapolim nauigauit. At Philippus paulò pòst ab cæli noua intemperie febre correptus, in Burgesi oppidi castro vita functus est, magno suî plerisque omnibus desiderio relicto. Genuit ex Iohanna liberos sex, mares duos, Carolum & Ferdinandum, ambos Romanorum Imperatores: fœminas quatuor, Eleonoram, * Elizabeth, Mariam & Catharinam. Fuit autem statura iusta, facie venusta, corpore crasso, ingenio bono, animo forti & liberali. Est hoc quoque exemplum memorabile humanæ fragilitatis & miseriæ, quandò tantus princeps in eo vitæ ac fortunæ mirificè arridentis splendore, in eo ætatis flore & robore, præter omnem expectationem rebus humanis eximitur, alijsque

Margin notes: * Vuinmuthum. — *Philippus ab Angliæ rege honorificè accipitur.* — *Philippus ab Hispanis propensissimis animis suscipitur.* — *Philippus moritur.* — * Isabelã.

jsque

isque suo exemplo luculētèr ostendit, quàm nihil sit sub 1507
sole diuturnum, quàm meritò contemnēda sint omnia, quæ possit offerre hic mundus. Filij hominum, vsquequò graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? *Psal. 4.*

Eodem anno Iulius Pontifex Iohannem Bentiuolum virum præpotentem, Gallorum viribus adiutus, Bononia eiecit. Iam Galli portis exercitum admouerant, cùm Bentiuolus senex septuagenarius, malè sibi à Pontifice metuens, ad Gallos confugit, & tandèm Mediolani exul interijt. Domus eius magnificentissimæ structuræ, medium vrbis locum occupans, vt abominandi dominatûs memoria penitùs aboleretur, concurrentis populi impetu à fundamentis euersa est. Est Bononia insignis & ampla, & vel maximè populosa Italiæ vrbs, olim quidem subiecta Exarchatui, sed à Pipino & Carolo Magno tradita Romanis pontificibus, quibus hodieque páret. Abundat mirificè rebus omnibus vitæ degendæ necessarijs & accommodis, atque erga exteros singulari quadam vtitur ciuilitate & humanitate. Fuit in ea Bentiuolorum familia cumprimìs potens, & quæ sibi non semèl dominium vendicârit: sed Pontificum ope vrbs liberata, eis, vt diximus, páret. Habet Academiam celeberrimam, vt non immeritò studiorum parēs dici posse videatur. *Iulius Pōtifex occupat Bononiam.*

ANNO 1507. Genuenses, pulsa nobilitate, statum popularem induxerunt, Paulo Nouio viro plebeio ad summum honorem immodico populi fauore euecto. Sed eos Gallorum rex Ludouicus armis subegit, & Gallico coëgit parere imperio. Porrò Paulum Nouium è fuga retractum, capite plecti iussit. Hæc vrbs sæpè mutauit dominos. Inter Liguriæ oppida longè clarissima est, potens quondàm in mari, ità vt vsque ad Peram Constantinopoli vicinam imperium protulerit suum, multisque insulis dominata sit. Pulcherrimis abundat ædificijs, multisque opibus, portuque fruitur commodo. *Genuēses pellunt ex vrbe nobilitatem.*

Ortum est etiàm bellum inter Maximilianum Cæsarem & Venetos, partìm à Carnicis alpibus, partìm ad Tridentinas fauces: & primò quidem Liuianus Veneti exercitûs dux, multam Germanorum stragem edidit, aliquot etiàm Germanicæ ditionis oppidis vi expugnatis, & Veneto imperio adiectis: at verò Cæsar ea affe- *Bellū inter Maximilianum & Venetos.*

1507 affectus iniuria, cum Pontifice & Galliæ rege Ludouico aduersus Venetos Cameraci coniurauit, idque tanto silentio, vt cùm fœdus illud, quod Italiæ supremam propemodum cladem attulit, obscuris indicijs in publicum emanaret, Veneti vix tandèm ictum credere potuerint. Maximilianus quoquè apud Constantiam habuerat comitia, vbi multa de Venetis questus fuit, quòd cum Gallo aduersùs ipsum conspirâssent. Itaque tum eius belli suscepta sunt consilia & initia, quod in annum vsque 1517. perdurauit, maximo Venetæ Reipublicæ detrimento. Veneti enim immoderata affecti cupiditate, ex maximorum Principum cladibus ditiones suas, multis occupatis vrbibus, summa cum inuidia protulerant. Gallus ante omnes cum amplissimo exercitu in Italiam transgreditur, & valida quoquè manu Venetorum duce Liuiano ipsi occurrente, ad pugnam ventum est, in qua permulti ex Venetis ceciderunt, capto Liuiano. Secundùm eam victoriam intra paucissimos dies sinè vulnere Bergomum, Cremonam, Cremam & Brixiam Galliæ rex recepit. Veronam, Vincentiam atque Patauium Cæsar cepit, Iulius Pontifex Ariminum, Fauentiam, Ceruiam & Rauennam recuperauit. Porrò Hispano regi Senatus Venetus Apuliæ vrbes, Sipontum, Tranium, Monopolim, Brundusium & Hydruntum spontè restituit. In hac Venetæ Reipublicæ penè suprema calamitate Turcicus Imperator non modò fidem seruauit, sed etiàm copias auxiliares Venetis studiosè obtulit. At illi, quòd certè præclaram in eis meretur laudem, gratias quidem egerunt Turcæ, quòd fidem egregiè coleret, sed tamen eius auxilijs sibi minimè vtendum putârunt, puto, detestati barbari regis in Christianam religionem odium inexpiabile, licèt Christianos quosdam subindè non puduerit cum illis impijs Christi Dei hostibus, contra Christianos fœdus percutere, & ad Christianorum inuadendas ditiones eos prouocare atque extimulare: quasi verò nescirent, eiusmodi ferè occasione Græcorum imperium ab illis spurcissimis porcis superiori seculo occupatum.

Gallus vincit Venetos.

Veneti nolunt vti auxilio Turcico.

Hoc anno magna damna vinetis & frugibus intulit sæuissima grandinis tempestas, præsertim in ditione Vuirtenbergica. Rotenburgi ad Neccarum fluuium tanta fuit grandinis rabies, vt & fenestras & tecta ædium comminuerit. Tertio quoquè Calend. Iulij, intem-

Grando sæuissima.

tempestæ noctis silentio, turbo vehemens tantam excita- 1508
uit tempestatem, vt & arbores radicitùs euulsę atque procul disiectæ, & ædificiorum tecta ac tegulæ abreptæ, domus & horrea concussa, plurimaque arboribus damna data sint. Eodem anno Carolus Geldrię Dux rupto fœdere, quod illi erat cum Maximiliano, Gallico auro & milite fretus, Brabantos vehementèr afflixit, & prædas ex illis egit egregiè. Anno sequente idem à populatoribus illis actitatum est, sed non pari rerum successu. Nam dum onusti præda ad suos se recipere volunt, à Namurcensibus cæsi atque prostrati sunt.

Geldrus vexat Brabantos.

ANNO 1508. æstas perpetuis fuit pluuijs madida, quæ res locis non paucis porcos & boues tabida quadam lue & peste intercutanea afflixit & perdidit.

Hoc anno 3. Calend. Martij obijt Philippus Palatinus princeps post diuturnos podagræ, chiragræ & calculi toleratos acerbos cruciatus. Hi morbi inter acutos numerantur à medicis, qui mirabilitèr affligunt & excruciant corpus humanum, ità vt nonnunquam furore & amentia corripiantur, qui ijs immodicè laborant. Reliquit is Princeps septem filios & tres filias, quarum postremò genita, Diui Benedicti complexa institutum, sanctè & piè vixit: multò felicior, contempto mundo, quàm aliæ sorores, quæ principibus viris matrimonio iunctæ fuêre. Obijt non longè pòst etiàm Albertus Bauariæ dux, relictis tribus filijs, Guilhelmo, qui ei in principatu successit, Ludouico & Ernesto, itemque filiabus quatuor. Coniugem habuit sororem Maximiliani Cęsaris, quę ab eius obitu facultatibus omnibus nuncium remittens, vt Christo immortali sponso totam se liberiùs tradere posset, Monaci, quod est pulcherrimũ Bauarię oppidum, monasticum est viuendi complexa genus, egregiũ de se prębens eximij in Deum amoris & virilis constantiæ exemplum, rarum in principibus fœminis, vt posthabitis pompis & vanitatibus seculi, cupiant vni vacare Deo: sed quanto rarius, eo præstantius. Omnia enim præclara rara, laudabilia & pulchra, vt rectè in Ethicis ait Aristoteles. Fecit olìm idem Constantia Constantini Magni filia, quandò, vt testis est D. Ambrosius, ad sepulcrum beatissimę Agnetis orans, à lepra mirabilitèr curata est, quam etiàm multę aliæ illustres virgines imitatę sunt. Fecerũt idem multæ aliæ regum & principum filię, aliæq; nobilissimę ma-

Philippus Palatinus moritur.

Albertus Bauarus decedit.

1508 tronæ, deditiſſimo erga Deum animo cantantes; Regnū mundi & omnem ornatum ſeculi contempſi propter amorem Domini mei Ieſu Chriſti. At longè ſecùs affecti ſunt, qui habent ſpiritum huius mundi, quibus huiuſmodi vitæ inſtituta aut horrori ſunt, aut contemptui, de quibus dicit Apoſtolus: Animalis homo non percipit ea quę ſunt ſpiritûs Dei.

1. Cor. 2.

Fuerunt hoc anno magni per Germaniam & Italiam terræmotus: aeriſque intemperies arbores & arbuſculas, nè frondere poſſent, diù retardauit, donèc quaſi abinſperatò Dei benignitate commodus aër eam tarditatem compenſauit. Propter id genus verni temporis clades & pericula auertenda, iam olìm inſtitutæ ſunt, hodieque apud Catholicos fiunt Litaniæ & publicæ ſupplicationes ad Deum & ſanctos eius: ſed ex hodiè apud Euangelicos prorsùs iacent, apud Catholicos pleroſque admodùm incuriosè & frigidè ſeruantur, & ideò tam propicio nunc vtimur Deo, tantaque eſt rerum visæ degendæ neceſſariarum atque annonæ copia & vilitas.

Iacobus de Liebenſtain.

Obijt huius anni menſe Septembri Iacobus de Liebenſtain Archiepiſcopus Moguntinus, non totos quatuor annos eo functus pontificatu. In eius locum ſuffectus eſt Vriel de Gemingen/ ſummæ ędis Moguntinæ Decanus.

Hermannus Heſſius archiepiſcopus Colonienſis moritur.

Non diù pòſt ſecutus eſt eum menſe Octobri Hermannus Haſſiæ Lantgrauius & Archiepiſcopus Colonienſis, cùm illi Sedi præfuiſſet annis 28. Eius principis pręter alias virtutes, inſignis fuit benignitas & liberalitas in pauperes, adeò vt nullum mendicum à ſe vacuum diſcedere pateretur. Ea virtus maximè decet principes, præſertìm Eccleſiaſticos, qui ſuis, immò Eccleſiæ facultatibus, quarum ſunt diſpenſatores, nō ad luxum, ſed ad benignitatem vti debēt, quemadmodùm multi olìm ſancti Pontifices fecerunt, & noſtra quoquè ætate nonnulli faciunt. Hermanno Pontifici ſucceſſit Philippus comes Oberſtenius, qui ſua prudentia & induſtria plurimùm contulit Eccleſiæ Colonienſi.

Tempeſtas imbrium horrenda.

Hoc etiàm anno ſub mēſis Auguſti initium immaniſſima extitit apud Stutgardiam imbrium tempeſtas, quæ muros, domos, horrea funditùs abriperet, homines & iumenta demergeret, vinetis, eraſa & abſportata humo, maxima detrimenta adferret. Eſt autem Stutgardia haud

haud procul à Necaro sita in ditione Vuirtenbergensi, 1509
vbi Duces Vuirtenbergici habent elegans & regium castrum. Ager eius vrbis, innumeris consitus vineis, vini egregij tam est ferax, vt dici vix possit, quantam in singulos annos vini copiam proferat.

ANNO 1509. magnus fuit tumultus Erphordiæ ob exactiones insolitas, quas populus nimiùm graues querebatur, præsertim quòd quotannis fierent. Res tandem eò perducta, vt populus non dubitârit, Senatum omnem mouere loco, & alium subrogare, qui excussis libris accepti & expensi, codicibusque rationarijs siue regestis, inuenerunt oppidum grauissimo pressum ære alieno, ad summam vsque sexcentorum millium aureorum, vndè quotannis reditum triginta millium aureorum pendere cogebantur. Porrò compertum est, aliquot millibus excedere eam summam, quam in annos singulos reciperent, hunc quem diximus reditum. Ea res ingentes conciuit turbas, adeò vt populus omnes à Senatu motos in carcerem coniecturus fuerit, nî illi fuga sibi maturè consuluissent. Quosdam tamen carceri mancipârunt, & ex ijs vnum iam ætate grauem in crucem agere non dubitârunt. Tumúltûs huius occasione inter Moguntinum pontificem & Fridericum Saxoniæ principem lis orta est, & propemodùm ad arma ventum esset, nî se sequestrum interposuisset Herbipolensis Episcopus Laurentius Biberanus, vir magnæ dexteritatis, cuius industria effectum est, vt partes, armis positis, Cæsaris sententiam expectarent. Erphordienses interim ciues consilium capiunt in annos singulos noui creandi Senatûs, à quo dati & accepti rationem reposcant.

Tumultus Erphordiensis.

Hoc anno in Britannijs à vita discessit Henricus eius nominis septimus Angliæ rex, vndecimo Calendas Maij in sua Richemundia villa, vbi Franciscanorum Obseruantium cœnobium condiderat. Regnauit annos tres & viginti, vixit 52. Suscepit ex Elizabeth vxore liberos octo, mares quatuor, & totidèm fœminas: reliquit superstites tres, Henricum principem Vualliæ, qui illi in regno successit, Margaritam & Mariam. Corpore fuit gracili, sed benè firmo ac valido, statura quæ parùm iustam excederet, forma eximia, ingenio perspicaci, animo excellenti & forti in summis quoque periculis. Placidum & humanum se præstabat, superbiam verò & arrogantiam adeò detestabatur, vt quos illis vitijs labo-

Henricus VII. Angliæ rex moritur.

1509 rarè comperisset, ijs asperum se præberet. Regnum multis opibus auctum post se reliquit: qua in re solebat quadam vti industria singulari, mercatoribus non rarò pecunia ad tempus data gratuitò, vt mercatura in ipsius regno esset frequentior & copiosior. Atque hac ratione effectum est, vt quotannis à mercatoribus vltrò citroque commeantibus maxima auri & argenti vis in reguum importaretur. Religionem alacritèr obseruauit & coluit, libenterque rebus diuinis interfuit, nec facilè vllo vel negocio vel tempore ab eis excludi se passus est. Attentè audiebat quotidiè bina ternáve Missæ sacra, & sæpè conciones sacras: pauperibus assiduè eleemosynam præstabat per suum eleemosynarium. Sacerdotio honorem habebat, illudque piè colebat, libens iuuabat, largè augebat. Orabat multùm, & festis præsertim diebus preces dicebat horarias, quas vulgò horas Canonicas vocant. Nè tamen solis suis precibus contentus esse videretur, solebat clàm pijs & religiosis sacerdotibus largitiones facere, vt pro ipso orarent, atque etiàm post obitum toto regno certis in templis pro se preces & sacrificia fieri voluit. Fecit testamentum, & primùm omnium iussit restitui, si qua in fiscum regium iniustè illata essent, domumque hospitalem, qua inopes reciperentur, in suburbijs Londinensibus ab se inchoatam perfici. Sub eiusmodi principibus solent florere regna. Nam certum est, quo principes in Deum religiosiores sint, eo quoquè illis omnia feliciùs succedere, Deo Opt. Max. illos mirabilitèr protegente & amplificante.

Mores optimi principis.

Literæ politiores veniũt in Germaniam, &c.

Hisce temporibus cùm in Italia bellicis tumultibus omnia arderent, politiores literæ tum Græcæ, tum Latinæ, in Germaniam, Galliam, Angliam, Scotiam sese diffuderunt, ità vt illæ nationes, quas Itali barbaras dicere consuéssent, iam multos tales viros certatìm proferrent, qui Italis non modò non cedere, sed etiàm illos aut æquare, aut etiàm superare viderentur. Olìm scriptores exteri, Iulius Cæsar, Cornelius Tacitus, Seneca, Liuius & alij de Germania sic scripserunt, vt eam planè contempsisse videantur. Fuit Germaniæ terra, ait Cornelius Tacitus, ab initio in vniuersum aut syluis horrida, aut paludibus infœcunda, aspera cælo, tristis cultu conspectuque, humidior quà Gallias, ventosior quà Noricum ac Pannoniam adspicit, frugiferarum arborum & omnis culturæ impatiens, pecorum fœcunda, sed plerunquè improcera. Ne armentis quidem suus honos aut gloria

Corn. Tacitus de Germania.

gloria frontis. Numero gaudent, eæque solæ & gratissi- 1509
mæ sunt opes. Argentum & aurum propitij an irati dij
negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim nullā Germaniæ
venam, argentum aurúmve gignere. quis enim
scrutatus est? Seneca quoque libro de gubernatione mundi, Germani, inquit, errant incertis sedibus: sunt apud
eos perpetuæ hyemes, solum infœcundum, nullæ ædes:
venationibus viuunt. vbicunque nox fessos laboribus
depræhendit, cubant sub frondibus, aut in speluncis foueisve.
Non habent domos, sed casas folijs & culmis
contectas. Incolæ circumaguntur chorizantium more
in congelato mari, victitantes carne ferina, gens nuda
& pellibus solùm ferarum vestita, & propterea vilis despectaque
ab omnibus. Sic nimirùm de Germania nostra
sensêre prisci illi scriptores: quæ tamen si cum præsenti
rerum Germaniæ statu conferantur, longè falsissima
comperientur. Itidèm ergò etiam in literarum cognitione
accidit, quę hac tempestate paulatim in Germania,
Anglia &c. ita florere cœperunt, vt iam Itali citra ruborem
transalpinas nationes barbaras appellare non possint.
His enim temporibus præcellentes viri & fœminæ
illustres vbique gentium cœperunt promouere bonarum
artium studia, & apud Anglos quidem (vt de reliquis interim
taceam) Margarita Henrici regis mater sanctissima,
hortatu Iohannis Fischerij Roffensis Episcopi, viri
summa doctrina, summa gratia, summa integritate,
(qui posteà sub Henrico VIII. cùm illius secundas nuptias,
priori viuente coniuge, approbare nollet, capite
plexus est) Cantabrigiæ bina extruxit studiosorum collegia,
quibus etiàm ad victum necessaria liberalitèr impartita
est. Itemq; aliquot Angliæ insignes Episcopi diuersis
locis collegia exædificārunt, vbì bonis literis studiosi
imbuerentur. Et certè gratulandum est hisce regionibus,
quas Barbaras Itali vocant, quòd ad solas terras relegata
barbarie, in literis humanioribus mirificè profecerint:
verùm id tamen moderatè, quādoquidèm videmus
cum literarum excultiori peritia tot paulò pòst errores
inuectos, vt nemo id pro dignitate deplorare queat. Solent
horum temporum noui Euangelici, qui plerunquè
sola linguarum peritia imperitæ multitudini sese venditant,
acerbissime in Catholicæ Ecclesiæ abusus inuehi,
ità vt propter abusus etiàm res ipsas è medio tolli velint,
immò & è medio locis non paucis sustulerint. Sed
cur illi non eodem zelo è tota Europa literas politiores

Seneca de Germanis

Iohannis Roffensis Episcopi encomiū.

Hæretici res bonas propter abusus tolli volunt.

1509 ores & linguarum cognitionem proscribunt? An verò obscurum est, permultos hodiè literarũ peritia petulantissimè abuti? Cùm ergò propter literarum & artium abusum eas damnari nolint, quid ità impotentèr Ecclesiæ abusus vnà cum rebus ipsis tollendos vociferantur? Multi hodiè insignitèr eruditi, turpissimè errãt, nec erroris alia ferè causa esse videtur, quàm ipsa eruditio: quanquàm non est in causa eruditio, sed eruditionis abusus. Cùm enim qui verè eruditi sunt, tanto debeant esse summissiores & modestiores, quanto sunt insigniori eruditione præditi, isti contrà sua eruditione efferuntur: & cùm linguas vtcunquè calleant, putant se iam etiàm in rebus Theologicis plus videre, quàm vel tota videat schola Parisiensis, immò Ecclesia vniuersa: & fit in illis

1.Cor.8. verum quod Apostolus ait, Scientia inflat: eam verò inflationem sequitur iusto Dei iudicio illa terribilis pœna, quam alibi his verbis commemorat idem Apostolus,

Rom.1. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, & obscuratum est insipiens cor eorum. An non verò hoc in permultis hodiè videmus, non vulgari alioquì doctrina præditis? Quos non illi prorsus absurdos & abominandos errores pro illustri veritate & ipsissima Euangelij luce miserrimæ plebeculæ obtrudunt? Num hoc eruditioni & literis imputandum est? Non est id quidem, sed illorum deprauatis & elatis ingenijs, qui rebus bonis pessimè abutuntur. Sicut ergò propter eiusmodi corruptorum hominum abusum non sunt tollendæ neque damnandæ bonæ literæ, ità etiàm propter abusus quosdam nulla ratione reijcienda & damnanda sunt Catholicæ Ecclesiæ instituta, ritus & cæremoniæ: quod tamen nemo ferè hodiè propensiùs facit, quàm illi ipsi, qui bonis literis in suam & aliorum perniciem sceleratissimè abutuntur. Verùm hoc fortaßis extra cãcellos, non tamen sinè ratione commemoratum volui.

Henricus VIII. Angliæ rex ducit vxorem.

Hoc tempore Henricus eius nominis VIII. Angliæ rex, postquàm patri defuncto iusta persoluit, in matrimonium duxit Catharinam Arthuri iam antè defuncti fratris sui coniugem, qui admodùm tenera ætate eam duxerat, sed per ætatis imbecillitatem nullas ex ea proles susceperat, immò & virginem eam reliquerat, quemadmodùm non solùm ipsa sanctè affirmabat, sed etiàm cum ea testabantur matronæ probatissimæ. Vt autem nullus relinqueretur conscientiæ scrupulus, voluit Henricus rex authoritate summi Pontificis eas sibi nuptias permit-

permitti. Agebat Henricus annum ætatis xviij. Porrò 1509
Margarita auia eius, mulier prudentiſſima, cùm videret
illi per ætatem necdùm licere ſuum præſtare officium,
conſultiſſimè id effecit, vt optimorum & ſapientiſſimorum procerum conſilijs dirigeretur, in quibus erant Guilhelmus Varanus Cantuariæ Archiepiſcopus regni Cancellarius, & plerique alij egregij viri: qui cùm non ignorarent, tantam illi in numerato & rebus mobilibus hæreditatem veniſſe, quantam nulli ante ipſum Angliæ regi, nè ea rerum opulentia animum eius corrumperet, cœperunt eum negocijs gerendis ſtudiosè aſſuefacere, à quibus tum adhùc abhorrere videbatur. Deindè 8. Calendas Iulias cum Catharina vxore, quæ fuit Caroli V. Cæſaris matertera, à Cantuarienſi Archiepiſcopo coronatur, publico totius regni plauſu & gaudio, quod tamen non mediocritèr perturbauit mors Margaritæ auiæ Henrici, non parùm illi regno detrimentoſa.

Hoc ipſo anno deſijt eſſe in humanis Guilhelmus Lantgrauius Haſſiæ, ſacro igni alijsque medicinam omnem reſpuentibus morbis conſumptus. Reliquit Philippum filium, natum anno ſalutis 1504. qui poſteà rerum potitus eſt. *Guilhelmus Lantgrauius Haſſiæ moritur.*

Eodem anno apud Bernates in Heluetijs quidam inſtituti Dominicani, inconſultò admodùm ac temerè oppugnantes immaculatam Virginis matris conceptionem, cœperunt etiàm commentitijs quibuſdam miraculis & viſionibus ſuam apud vulgus opinionem tueri. Abuſi ad hoc erant quodam ſimplici fratre laico, qui tamen rem omnem produxit in lucem, nonnullaque alia egerant, quæ viros graues & religioſos minimè deceret. Sed quia præpotens Deus matris ſuæ iniurias haud facilè ſinit inultas abire, Bernates zelo permoti, (quippe qui id laudis eximiæ iurè tum referebant, quòd eſſent vltores egregij iniuriarum matris Dei) Lauſanenſem Epiſcopum, vt in eós inquireret, hortati ſunt. Facta eſt inquiſitio, & rei veritate comperta, quatuor primarij fratres Dominicani degradati ſunt, & indè flammis exuſti. Iſthuc verò inprimis cauendum eſt hominibus è religione Chriſtianis, vtì nè in defendenda ſentẽtia ſua & aliena oppugnanda, nimiùm ſint pertinaces, ijs præſertìm in rebus, quas certũ eſt nihil officere veræ pietati: qualis eſt opinio de immaculata ſanctiſſimæ Virginis conceptione, quam videmus ab Eccleſia receptam, & a multis grauiſſimis atque doctiſſimis viris fortiſſimè propugnatam, *Bernates olim Virgini Matri deuotiſſimi.*

1509 tam, atque etiàm aliquot Conciliorum generalium approbatione firmatam. Videant refractarij, nè, dum matris honori & priuilegio cum multorum graui scandalo & offensione derogant, filij eius seuerum in se iudicium prouocent.

Vuormatiæ inter clerum & ciues orta dissensio, iam decennio extra vrbem clerum detinuerat. Verùm hoc demùm anno operà Friderici Saxonis, Vdalrici Vuirtenbergici & aliorum Imperij principum, qui apud Vuormatiam conuenerant, ea lis composita est, & clerus in oppidum se recepit: quanquàm in eam concordiam Episcopus Vuormatień consentire noluit, nisi in integrum restitueretur, quod ciues renuebant.

Grandinis tempestas in Sueuia. Fuit hoc anno sæuissima grandinis procella, quæ nō vno loco Sueuiæ fruges deuastauit. Ferunt cā tempestate cecidisse ex aëre lapides oui gallinacei magnitudine.

Terræmotus Constantinopolim cōcutit. Hoc anno mensis Septembris die 14. ac deincèps diebus 18. continentèr vrbem Constantinopolitanam, qua parte spectat mare, horrendum in modum concussit terribilis terræmotus, domosque subruit, & ruderibus fossam complēs solo æquauit. Arcem, vbi regis Turcici immensi thesauri in quinque turribus munitissimis asseruabantur, domumque egregiam, in qua leones alebātur, euertit. Cuniculos, per quos longis itineribus etiam per montes è Danubio in vrbem aquæ adducuntur, summis & impensis & sudoribus effectos, adeò quassauit, vt maximis opibus instaurari nequiuerint: ipsum quoquè mare inter Constantinopolim & Peram vsqueadeò intumuit, vt vtriusq; vrbis muros suis fluctibus excederet, & vndas in vtranque inferret. Multa quoq; alia damna eoipso die Turcis illata sunt. Feruntur tum Constantinopoli ad 13. hominum millia interijsse. Nimirùm iusto Dei iudicio illi crucis Christi atrocissimi hostes eam cladem illo die passi sunt, quo S. Crucis Exaltationem religiosè colit Ecclesia Christi: neque id herì aut nudiustertiùs demum cœpit, sed ante mille ducentos & eo ampliùs annos legimus apud probatos authores Crucis Exaltationem quotannis solennitèr celebratam esse. Videat, qui volet, Nicephori historiam Ecclesiasticam lib. 8. cap. 29. & 50. vt meritò pudefieri debeant nostrorum temporum sectarij, qui vt plerasque alias, ità etiàm hanc Catholicæ Ecclesiæ antiquissimam solennitatem abrogârunt: quanquàm scio in Nicephoro eundem diem & Inuentioni & Exaltationi sanctæ Crucis attribui: sed hoc parùm refert,

Crucis exaltatio iā olim celebrata in Ecclesia.

fert, cùm sectarij neque Inuentionem, neque Exaltationem celebrari velint. 1510

ANNO 1510. Comitia habita sunt Augustæ, frequentissimo Principum conuentu: quò multi etiàm exterorum regum legati aduolârunt. Decreta est ibì belli continuatio in Venetos, quorum tum quædam funestæ machinationes feruntur in lucem perductæ, quæ belli proferendi causa non minima fuère. Proditũ enim est, submissos fuisse à Venetis non minùs 50. nefarios homines, qui vrbes & pagos Cæsareanæ ditionis inflammarent. Porrò Veneti cùm se tot potentissimis hostibus impares cernerent, Iulium Pontificem suppliciter venia petita sibi conciliandum statuunt, missaque legatione magnanimum Pontificem, qui afflictis Italiæ rebus non mediocritèr doleret, facilè placârunt: sed ea pax noua bella peperit.

Veneti sibi conciliant Pontificem.

Huius anni mense Februario quidam vir sacrilegus Paulus Form/in Marchiæ Brandeburgensis villa Knotloch/intempesta nocte è templo furatus est arculam inauratam, qua sacrosancta Eucharistia vetustissimo Catholicæ Ecclesiæ more asseruabatur. Erant autem in ea hostiæ duæ, altera maior, minor altera. Multa iam luce adijt scelestus ille Iudæum, arculam venditurus. Iudæus facilè animaduertens, cuiusmodi vsum ea habuisset, ait maius precium se fuisse daturum, si rem contentam attulisset. Tum ille furcifer, qui iam alteram instàr Iudæ satanica impietate deglutiêrat, reliquam è sinu deprõptam obtulit Iudæo æstimandam, à quo tamen non nisi paucolos exigui precij nummos accipit. At miser ille tanto iam obstrictus scelere, sæuæ cõscientiæ furijs quibusdam exagitatus, fugit indè ad Vandalos: (Extant enim hodiéque Vandalorum reliquiæ, & ipse quoquè Brandeburgicus Princeps se Vandalorũ dominũ scribit) sed cùm res minimè lateret, domum rediit, captusque & tortus, quid egisset, confessus est. Interìm verò sceleratissimus Iudeus hostiam sacram crebris pugionis ictibus identidèm confodere nititur: at nihil se proficere cernens, hostia integra permanente, quodam furoris œstro percitus, Si tu es, inquir, DEVS Christianorum, redde te manifestum in mille dæmoniorum nomine. Atque ecce subitò hostia in tres diducta partes, sanguineo per oras humore madet. Territus Iudæus, particulas panno inuolutas mensem vnum apud se retinet, ac deindè duobus alijs Brandeburgi

Pauli cuiusdam nefariũ facinus.

Iudæus quidã sacram hostiam impiè tractat. Insigne miraculũ.

debvrgi

1511 deburgi & Stendelij morantibus singulas particulas mittit, tertia sibi reseruata, quam rursum mensæ impositam pugione conficit, vnde sanguinis guttulæ dimanârunt. Consternatus ille, & veritus se proditum iri, particulam absumere nititur, sed non valet: dein mittit in aquam, at illa enatat: tertiò in ignem proijcit, sed nihil id hostiæ nocet. Ad extremum sub Paschatis solennitatem azymos coxit panes, particulamq; massulæ azymi panis immixtam in furnum iactauit, moxque furnus alioquì obscurus resplenduit, & massula illa in Iudæi faciem insiliuit: Nouo ille terrore correptus, massulam illam cum particula, alteri cuidam Iudæo transmisit. Iam res erat prolata in publicum, & Marchio Iudæos omnes in ipsius ditione morantes Berlinum acciri, & in vinculis teneri iussit. Habita autem ex illis quæstione, præter alia flagitia non parùm multa, fassi sunt se intra paucos admodùm annos septem Christianorum infantes acubus & punctionibus peremisse. Igitur lata in illos sententia, 40. flammis tradiri sunt. Tres alij Iudæi baptisma perceperunt quidem, sed postera die duo capite plexi sunt: tertius, pluribus pro eo rogantibus, vita donatus, D. Francisci institutum Berlini complexus est. Porrò tèr execrandus ille sacræ hostiæ proditor Paulus Form/ candentibus discerptus ferris, in cinerem tandèm voracibus flammis redactus est. Deniquè Iudæi omnes è tota Marchionis ditione ità proscripti sunt & extrusi, vt sub pœna capitis omni eis reditu pariter interdictum sit.

Alia stupenda miracula.

Iudæi Christianorum infantes vt perimant.

Eodem anno in Insubribus pluit saxa grandia, è quibus vnum pondus habuit librarum 120. Erant autem silicibus duriora, odore sulfureo.

Saxa ingētia pluit.

ANNO 1511. Selymus Turcarum fit Imperator studio quorundam Bassarum (sic enim illi vocant præcipuos quosdam principes) & militum prætorianorum, qui ab illis Ianizari dicuntur. Is patrem suum Baiazetem exuit imperio, moxque Byzantio excedentem, & Dimothecam Thraciæ vrbem petentem cum familiaribus suis, cùm iam annos haberet 76. Hamonis Iudæi medici opera veneno sustulit: quanquàm alij dicant, senio & curis confectum interijsse. Sed Antonius Vtrius Ligur, qui fuit Baiazetis cubicularius, testatus est se in expirantis corpore non dubia veneni indicia depræhendisse. Vt hoc immane parricidium perpetraret homo crudelis, multa eum mouere poterant. Immensos enim

Selymus fit Turcarum Imperator.

ſos enim theſauros & gemmas precioſiſſimas ſecum abſ- 1511
portârat Baiazetes, quos ille theſauros poſteà donatiui nomine largiſſimè profudit in milites, quorum erat ſtudio euectus ad imperium. Nec tamen paterna ille cæde contentus, etiàm ambos fratres ſuos, & 5. egregiæ indolis adoleſcentes, fratrum filios, & ipſum Muſtapham Baſſam, qui vel maximè eum ad imperium promouerat, per ſummam crudelitatem necari poſteà iuſſit. Ea immanitas & ſæuitia in propinquos, etiàm complures milites eius adeò conſternauit, vt per aliquot dies conſpectum eius exhorruerint. Verùm de hoc tyranno paulò infrà plura dicemus.

Crudelitas Selymi Turcæ.

Hoc anno Maximilianus Cæſar comitia indixit apud Auguſtam, vbì illi oblatus eſt vir quidam prodigioſæ vaſtitatis & craſſitudinis, atque incredibilis ingluuiei, ità vt integrum vitulū crudum, vel ouem incoctam vna vice deuoraret, & tamen necdum famem expletam diceret. Ferunt hominem Borealibus regionibus ortum fuiſſe, vbì ob locorum frigora ſolent eſſe homnes edaciores: quanquàm huius edacitas propemodùm incredibilis videri poſſit.

Vir prodigioſæ vaſtitatis & ingluuiei.

Eo ipſo anno Senatus Conſtantieñ, adiūctis ſibi aliquot popularibus, cum Heluetijs ſeſe coniungere & fœdus inire, vrbemque illis dedere volebat. Sed eorum conatibus obuiàm itum eſt ab illis, quibus turpe videbatur ab Imperio deſciſcere. In ijs facilè primas ſibi vendicauit piſcatorum ſocietas. Itaque literis ad Cæſarem Maximilianum datis, eum de Senatûs machinationibus certiorem reddiderunt. Nec ille ſibi & imperio defuit, ſed properè eò aduolans, piſcatorum ſtudio & viribus vrbem ingreſſus, quos compræhendêre potuit è conſpirationis eius authoribus, capite damnauit: nam plerique fuga dilapſi erant.

Conſtantieſes meditantur fruſtrà defectionem ab Imperio.

Hoc anno Bernardinus Hiſpanus, Cardinalis S. Crucis, Sedis Apoſtolicæ in Germaniam legatus, cum aliquot paucis in ſuam ſententiam pertractis Cardinalibus, mirabili audacia concilium generale apud Piſas indixit, eoque ipſum, præter alios, Iulium Pontificem maximum citare non dubitauit. Conuenerunt aliquot Epiſcopi ex Gallijs & Inſubribus: Primò Piſis, vbì cum parùm tuti ſibi viderentur, indè abiêre Mediolanum: verùm nec ibì ſatis ſuis rebus fidentes, Lugdunum ſeſe tranſtulerunt, vbi etiàm aliquot ſeſſiones habitæ ſunt, rege Gallorum haud obſcurè illis fauente, quippe qui in pontificem

Cōcilium Piſanum prophanū.

1512 alieno esset animo. Porrò cùm ea temeritas ad horrendum schisma spectare videretur, Iulius Pontifex datis ad eos literis, monuit perbenignè, vt ad pacem & vnitatem Ecclesię se reciperent: alioqui fore, vt vel inuitus in ipsos animaduerteret. Ea admonitio tres Cardinales permouit, vt cum Pontifice in gratiam redire maturarent, quos Pontifex liberalitèr & clementèr accepit: in alios, cùm nollent ad sanitatem redire, grauem sanè tulit sententiam, qua illorum audacia nonnihil cōtusa est. Sed tamen cùm regis Gallorum fruerentur patrocinio, in sententia permanserunt. Monitus Gallus à Pontifice, vtì nè eos foueret diutius, non magnoperè curauit. Itaque à Pontifice excommunicatus est. Non longè aberat ab hac factione Maximilianus Cæsar, grauitèr commotus in Pontificem, quòd non bona fide à se recessisset, & cum Venetis fœdus percussisset: sed vir grauis & prudens, admonitus à bonis viris, sese collegit, & celeritèr ab hac temeritate discessit. Non erat quidem Pontifex ab omni culpa alienus, sed tamen minimè decebat Cardinales paucos talem excitare turbam, & Ecclesiæ pacem cum maximo omnium scandalo perturbare. Et tamen non desunt fortassis, apud quos etiam hoc conciliabulum habeat non vulgarem authoritatem, maximè quòd ad Pontificis contumeliam pertineat, qua plerique admodùm delectantur, perindè vt Cham olim nuditate Noë patris sui. *Gen.9.* Sed qualiscunque demùm sit Pontifex, modò nè sit hæreticus, propter eum, cuius gerit vices, reuerentèr inprimìs ac multo in honore habendus est. Atquì verò Iulius Pontifex, vt Pisanum conciliabulum destrueret, Romæ Concilium indixit generale, quod sub Leone X. demùm absolutum est.

Iacobus Episcopus Treuirensis. Eodem anno mortuus est Iacobus Episcopus Treuirensis, ex marchionibus Badeñ: cuius cathedram obtinuit Richardus Griffenklou/ vir prudens & rerum admodùm peritus.

Seditio Spirensis. ANNO 1512. seditio fuit Spiræ propter exactiones, quæ, cùm importunæ & immoderatæ sunt, vulgus exasperare solent. Multa egit insolentèr aduersùm senatum plebs concitata: sed tandèm Maximiliani Cæsaris fracta minis, modestiùs agere cœpit, restituto Senatu in pristinam dignitatem, quem paulò antè loco mouerat. Eos verò qui fugerant, ordinis senatorij viros proscripsit.

Hoc

1512

Maximilianus discedit à Galli amicitia.

Hoc anno Maximilianus Cæsar, cui fide nihil sanctius, intelligens Gallorum regem non bona fide secum agere, prætereaque Geldriæ principem aduersùs Brabantos concitâsse, compulsus discessit a Gallico fœdere, & ad Pontificem se adiunxit, nouo fœdere percusso.

Porrò omnibus, qui Imperij essent, seuerissimè interdixit, capitali in transgressores constituto supplicio, nè Gallo militarent, vel suppetias ferrent. Eam legem floccipendens Emicho comes Lyningensis, in Gallias abijt, & Gallo se militaturum obtulit. Quod cùm Maximilianus rescivisset, eum maiestatis reum cum omnibus suis proscripsit. Itaque omnia quæ comitis erant, principes Imperij diripuerunt. Comes reuersus vt animum Cæsaris placaret, & per seipsum & per amicos re tentata, diù nihil proficere potuit.

O si ea in imperio obedientia principum, & in refractarios seueritas permansisset, aliud hodiè Imperium haberemus. Sed dum principes contemnunt summum Magistratum, ipsi quoque plerunquè à suis subditis contemnuntur : & sic omnia pessum ire necessè est.

Monstrū Rauennæ visum.

Hac ferè tempestate monstrum Rauennæ visum ferebatur vtrunque habens sexum, cornu vno extante in capite, alatum, & sinè brachijs, vno duntaxàt crure & pede instàr auis rapacis, & in genu oculo vno, in pectore figura apparente literæ Y. vel V. cum signo crucis. Interpretationem quidam eiusmodi esse voluerunt, Superbiam, Leuitatem, Virtutum inopiam, Sodomiticam labem, Amorem rerum labentium, Dei obliuionem, Inexplebilem auaritiam, Gallico flagello castigatum iri. Quod & factum est. Eodem enim anno Gallorum rex Ludouicus, rupto cum Pontifice & Maximiliano fœdere, Rauennam obsedit, & tandèm deditione receptam vrbem, contra fidem datam diripuit, & magna clade affecit.

Monstri significatio.

Gallus vastat Rauennam.

Posteà verò Pontifex, Cæsareanis & Heluetiorum adiutus copijs, Rauennam recuperauit, & Gallos tota Italia expulit. Antè autem quàm Gallus Rauennam obtineret, superueniente Pontificis exercitu, cruentissimum commissum est prælium, in quo ad 16. millia ceciderunt.

1513
Seditio Colonié.

ANNO 1513. apud Coloniam Agrippinam Germaniæ clarissimam, & in Catholica religione constantissimam vrbem, perniciosa admodùm seditio orta est, vulgo contra Senatum tumultus ciente. Querebatur plebs se nimijs exhauriri exactionibus. Fit concursus seditiosi populi ad prætorium vel domum senatoriam, vbi erat senatus congregatus. Magna contentione postulant sibi tradi eos, qui insolitis exactionibus ipsos emungere non dubitarent. Territus Senatus repentino periculo, populum sæuientem blandis sermonibus delinire cœpit, atque vix tandèm impetrata dilatione, de omnibus exactam se rationem redditurum spopondit. Et quia populares erant & grati populo, qui hæc senatûs nomine dicebant, plebs commota eo die nihil vltrà attentauit. Porrò die altera, qui erat Epiphaniæ Domini, populo nouos excitante concursus, quidam è senatu rapiuntur in carceres, è quibus vnus postridiè capite truncatur. Idem supplicij genus pertulêre duo consules xj. Ianuarij. Indè xij. eiusdem mensis tres senatores eodem modo plexi sunt. Ex alijs plerique proscripti sunt. Ità demùm vrbi restituta est tranquillitas, sed certè exemplo prorsùs fero ac barbaro. Non enim debet contra Dei præceptum hoc sibi in magistratus suos plebs temeraria vsurpare.

Tumultus Vuormatiensis.

Eodem anno etiàm Vuormatieñ ciues in senatum seditionem mouerunt, & reiectis ordinis Senatorij viris, ex seipsis nouos creârunt. Erat ea res pessimi exempli, quæ plerasque alias Germaniæ vrbes ad idem attentandum, non absque ingenti dedecore, incitauit. Primùm prouocatum est à Senatu exauthorato ad iudicium Cameræ, sed ciues Vuormatieñ Imperatorem appellârunt, qui cùm minas intentaret seditiosis hominibus, pax simul lata interìm confecta est, non diuturnas habitura vires. Iam antè Vuormatieñ cum Clero acerbas aluêrant dissensiones, quæ tandèm iusto Dei iudicio in ipsos versæ sunt.

Nouariā frustrà oppugnant Galli.

Hoc anno Maximilianus Sforcia dux Mediolaneñ, Heluetiorum insigni virtute Mediolanum, pulsis Gallis, recupe[illegible]. Obsidebat Gallorum fortissimus exercitus N[illegible], vbì tum Maximilianus Sforcia non absqu[illegible] periculo & formidine cum aliquot Heluetio[illegible] erat. Iam muros prostrauerant Galli, & [illegible] esset ciuium in vrbe trepidatio, Heluetij incre-

incredibili audacia mirè insultabant Gallis, prouocabantque vt per patentem murum irrumperent: interim in Gallorum contemptum, contra hiatus disiecti muri lectorum tantùm lintea transuersis suspensa perticis pretendentes. Et certè Galli, licèt aditus pateret, non fuere ausi subire murum, sed motis castris à Nouaria discesserunt, & ad Riottam vicum, ab ea vrbe viginti stadijs distantem, castrametati sunt. Interim aliquot Heluetiorum millia auxilio venêre illis, qui Nouariæ erant. Accidit tum quiddam sanè memorabile. Canes Gallorum, relictis castris, magno agmine Nouariam ingressi, Heluetiorum excubias agentium crura lambere, caudis blanditer adulari, submissisque auribus singulis applaudere cœperunt, tanquàm Heluetij iam ipsorum essent domini. Ea res Heluetijs certam videbatur de Gallis victoriam polliceri. Non multò pòst Heluetij (erant autem peditum ad nouem millia) vrbe egressi, ad Gallorum fortissima castra profecti sunt, vnà cum illis proficiscente Maximiliano, quem tamen ad vrbem redire vel inuitum compulerunt, nè ab hostibus interimeretur. Vbi ad Gallos diuersis itineribus ventum est, tanto impetu Heluetij vndiquè eos oppugnârunt, vt (quod dictu propè incredibile videatur) cæsis fugatisque omnibus, sesquihoræ spatio & memorabile prælium, & grauissimum bellum confecerint. Ceciderunt eo prælio ad octo millia Gallorum omnis generis, ex Heluetijs mille trecenti. Ità tum Maximilianus Mediolanum obtinuit. Sanè quandiù apud Heluetios Catholica fides inconcussa & inuiolata permansit, & erga Sedem Apostolicam, cuius ea gens obseruantissima fuit, studium & amor singularis, apud omnes virtutis opinionem obtinuêre, quæ cum mutata posteà religione, non parùm apud illos pagos, qui Zuinglij dogma sequuntur, est labefactata. Turpis enim omninò est, & propemodùm inexpiabilis macula desertæ religionis: quod vtinàm plerique hoc æuo attenderent, qui leuitate plusquàm puerili ab auita fide in res nouas se abduci sinunt. At tamen etiàm hodiè maxima Heluetiorum pars Catholicam fidem constantissimè retinet, & pristinæ quoquè virtutis bellicæ laudem.

1513

Heluetij mirè contemnunt Gallos.

Eodem anno bellum atrox extitit inter Gallum & Anglum. Henricus enim VIII. Angliæ rex Romanum Pontificem, cuius tum erat obseruantissimus, atq; etiàm religionis causam tueri æquum atque m[...]uitum arbitra-

Bellū inter Gallos & Anglos

1513 bitratus, grandem conſcripſit è ſuis & Germanis exercitum. Neque interim ſe Galliæ rex deſerebat, magno vndiquè coacto exercitu. Britanni verò è Caleſia (quæ portus Iccius olim fuit) Taroannam munitiſſimam Morinorum vrbem oppugnatum profecti ſunt, quibus paulò pòſt cum nouis copijs ſe coniunxit Henricus rex. Atque tum demùm vrbs ea totis viribus oppugnata eſt. Paulò poſt Maximilianus Cæſar cum ſuis illi copijs acceſſit. Vbi verò fama increbuit, Gallorum regem obſeſſis commeatum aduehere inſtituiſſe, Maximilianus Cæſar cum 4000. equitum, ſubſequente Anglo cum peditibus, ad Gallos contendit, eosq́; omnes in fugam coniecit. Atque tum Taroanna deditione capta eſt, vrbsque, templis ſeruatis, incenſa 9. Calendas Septembris. Ludouicus Gallorum rex hac accepta clade grauitèr commotus, Scotorum regem Iacobum, vt Angliæ bellum inferret, Gallica arte permouit. Multa Scotum retrahebant, nè id faceret, præſertim nihil tale verente Anglo, cuius quoquè ſororem habebat in matrimonio, & cum quo fœdus grauiſſimum percuſſerat. Tandem tamen infauſto conſilio tranſuerſim actus, infeſta arma Britannis præter opinionem intulit, licèt admonitus eſſet ab Henrico, vt ſi eius facti eum non puderet, ſaltem vereretur iudicium præpotentis Dei, qui turbatæ pacis & ruptorum fœderum vltor eſſe ſoleret. Illud verò bellum contra fidem & fœdus ſuſceptum, eum habuit euentum, vt primus Scoti exercitus in Angliam miſſus, cùm pòſt ingentia data damna, præda onuſtus intra ſuos fines ſe recipere maturaret, penè ad internecionem à Britannis cæſus ſit: ac deindè cùm Scotus bellum redintegráſſet, & totis viribus Britannos oppugnaret, atque in loco arte & natura munitiſſimo caſtra poſuiſſet, tamen ab Anglis victus, profligatus, & inſigni ac memorabili clade affectus ſit. Ipſe rex Iacobus in prælio cecidit, & cum eo Archiepiſcopus vnus, epiſcopi duo, abbates quatuor, proceres & equeſtri dignitate honoribusque militię illuſtres 34. præter hos verò ad octo millia Scotorum cæſa, totidem fermè capta ſunt: omnia ſigna militaria, & tormenta maiora vi[illegible]iduo Anglo victori ceſsêre. Commiſſa eſt hæc pugna ad Tylum quarto Idus Septemb. ad internecion[illegible] Scoticæ nobilitatis. Porrò Henricus rex ea vi[illegible]um celerrimis nuncijs cognita, mox ad T[illegible]citum mouit, vrbem Neruiorum celebe[illegible] quam non longè antè Galli in fidem ditionemque

Taroanna capitur.

Scotiæ rex temerè facit bellum Anglo.

Scotiæ rex cadit in bello.

nemque acceperāt: Primò ciues fortitèr se defendere, sed tormentorum vim nimiam non ferentes, Anglo deditionem fecerunt. Sunt qui scribant, hunc Iacobum Scotorum regem virum alioqui optimum fuisse, & licèt à Gallis esset ad bellum Anglis inferendum incitatus, tamen recusâsse diu, donèc malis euersus consilijs, in suum exitium Angliam debellandam statuerit. Sed debebat rex tum necessitudinis, vtpotè Angliæ regis sororius, tum percussi fœderis rationem habuisse: quod quia non fecit, omnibus regibus & principibus suo casu longè acerbissimo hoc testatum reliquit, vt sint memores datæ fidei, & certum habeant esse Deum præpotentem in cælis, qui vlcisci & possit & velit fœderum iustitiæ violatores. Huius rei multa passim exempla extant apud scriptores, atque etiàm in literis diuinis. 1513

Hoc ipso anno quidam Cardinales, qui Conciliabulum Pisanum secuti fuerant, veniam à Leone Pontifice & petiêrunt, & impetrârunt. Rex quoquè Galliæ veritus tot grauissima incommoda eô se pertulisse, quòd idem ipsum adulterinum Concilium in sua ditione fouisset, illud abrogauit atque damnauit, & cum suis Concilio Lateranensi adhæsit. *Galliæ rex damnat concilium Pisanum.*

Eodem anno Venetorum exercitus à Cæsareanis adeò attritus est, vt ex illo vna die, quæ fuit Nonis Octobris, supra 5000. ceciderint, & in ijs, quod nullo antè prælio acciderat, 400. equites cataphracti: tormenta curulia vigintiquatuor cum omnibus signis militaribus capta, cùm tamen è victoribus pauci desiderarentur. *Venetorū clades.*

Hoc anno arx Mediolanensis tandèm deditione cessit Maximiliano Sphorciæ duci Mediolanensi, cùm eam Gallus iam quatuordecim annos occupâsset: & paulò pòst etiàm Cremonēn arx dedita est. Multo sanguine, neque id vno tempore, Mediolanense imperium constitit, & eius nomine Christiana Respublica sæpè grauitèr affecta & exhausta est. Turcæ & barbari gaudent Christianorum eiusmodi mutuis dissidijs, & ex ijs augent rem suam. Verissimè autem dixit Salustius: Concordia res paruæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur. *Arx Mediolanensis cedit Maximil. Sphorciæ.*

Anno eodem mortuus est Philippus à Rosenberg Spirensis antistes, succedente Georgio Comite Palatino, præposito Moguntino.

Obijt etiàm Romæ Iulius II. Pontifex, iam septuagenarius, cui à quibusdam tribuitur titulus liberatæ à Gallis *Iulius 2. moritur.*

1513 Gallis Italiæ, propterea quòd opera Heluetiorum Gallos è tota Italia expulit. Videri possit nonnullis plùs æquo bellicis rebus intentus fuisse, immò & hoc nomine à quibusdam perstringitur ac insimulatur. Nos id Deo iudici relinquere malumus, quàm mordacitèr insectari. Successorem habuit Iohannem Medicem Florentinum, qui Leonis X. nomen accepit, quem Galli pauloantè captiuum detinuerant, è quorum tamen manibus magno quodam casu elapsus, ad tantum honoris fastigium euasit.

Fœdus Palatinorū cum Vuirtēbergico. Hoc anno comites Palatini Ludouicus & Fridericus fratres, fœdus percussere perpetuum & hæreditarium cum Vdalrico Vuirtenbergensi principe, accedente eò consensu Cæsaris Maximiliani. Non dubium quin iusta fœdera magnam habeant opportunitatem, si tamen in ijs ea lex amicitiæ seruetur, vt à fœderatis amicis honesta petantur, quemadmodùm in suo Lælio ait Cicero, Amicorum causa honesta suscipiantur & fiant, neque quicquam vnquàm, nisi honestum & rectum, alteri ab alteris postulent.

Eodem anno Cæsar Maximilianus multa pecunia Heluetios conduxit, alioqui sua sponte Gallo insensos, qui Burgundiam è Gallorum manibus eriperent. Aderat illis Vdalricus Vuirtenbergensis regulus, Cæsaris partes secutus, qui exercitui commeatum liberalitèr suppeditabat. *Obsidio Diuionis auro Gallico corrūpitur.* Obsederunt Heluetij vrbem Diuionem, & iam muri pars non exigua disiecta, aditum præbebat hostibus, vt facilè vi adhibita possent irrumpere: cùm ecce Galli obsessi, Gallica vsi arte, Heluetios magnis promissis muneribus corruperunt, eoque adduxerunt, vt in summam gentis suæ ignominiam, ab vrbe discederent, ijs tamen conditionibus præscriptis Gallo, quas etsi Tramulius Gallici exercitûs dux necessitate adactus acceperit, Ludouicus tamen Gallorum rex posteà omninò respuerit: quæ res vt meritò accidit Heluetijs, quòd inconstantèr & leuitèr egissent, ità eos vehementèr commouit in Gallorum regem. In ea apud Diuionem defectione primi fuère Bernenses, magnæ apud Heluetios authoritatis. Multùm ea Heluetiorum inconstantia offendit Maximilianum Cæsarem, Henricum Anglum, & quosdam alios, & res ipsa docuit, non esse spem reponēdam in hominibus, qui oblata occasione facilè sua mutant consilia, maximè cùm plerique priuatis suis potiùs quàm publicis soleant commodis & vtilitatibus inseruire.

Fuit

Fuit hoc anno frigus hyemis acerrimum, adeò vt apud Coloniam Agrippinam aliquandiu totum Rhenum glacies durissima obtinuerit, quæ non homines tantùm, sed currus etiàm egregiè onustos transmitteret. Ea glacies soluta est anno sequenti ipsis ferijs D. Antonij. *1514* *Frigus acerrimũ.*

ANNO 1514. circa ipsa eius anni initia, cùm alioquì Veneti multis modis essent vehementèr afflicti, & multis acerbis rerum casibus exagitati, repentè atrocissimum media Venetiarum vrbe incendium erupit, quod ædes innumeras & quædam etiam templa absumpsit, haustis etiàm nummulariorum officinis. Mansit autem intactum D. Iacobi sacellum, quo nihil Venetijs antiquius habetur, in ipso nascentis vrbis primordio constructum, licèt iam latera essent circumambusta. Interim etiàm mare flantibus ventis mirè exagitabatur, vt certè nõ paruo in discrimine versari tum res Veneta videretur. Sedatum tamen altero die est incendium, & multiplex per id tempus fuit Venetiarum clarissimæ vrbis calamitas. Ità nihil est rebus in humanis omni ex parte beatum, nihil diuturnum. Fuêre quidam Venetijs, qui hoc incendium Germanis imputarent, quasi illi suas vlturi iniurias id excitâssent, propterea quòd fama esset, Venetorum fraude duas Germaniæ vrbes anno superiori arsisse. Sed reuerà potiùs videtur fuisse flagellum Dei, vel Venetorum peccata castigantis, vel eos fortaßis à fastu & alijs vitijs reuocantis. De Venetiarum vrbe eximia multa dici possent, si locus pateretur. Amplissima certè est & munitissima. Fertur in circuitu habere milliaria octo Italica. Sita est in æstuario maritimo: at vbì mare sæuit, ibì vel ab ipsa natura habet littus illi obiectum, quod quinque locis nauibus peruium est. Sunt in ea parœciæ 62. monasteria 41. Pontes publici, vt de priuatis nihil dicamus, 400. Nauigia in varios vsus plùs minùs 8000. Habet magistratum singulari grauitate & prudentia insignem. Dux eligitur sorte, vt aiunt, & nihil potest ea in re ambitio, pessima humani generis pestis. Dux quoad viuit, præest Reipub. nec tamen vel ille quicquam absque senatu, vel sinè illo Senatus agit. Certos habet sibi præfixos limites in rebus gerendis, intra quos se contineat oportet. Habitus illi non multùm regio dissimilis est. Vtitur purpurea aut auro contexta veste. In capite gestat mitram regiam *Incendiũ vastat Venetias.* *Venetiæ describuntur.*

1514 am ex lino, quam pileus ambit purpureus cinctus corolla aurea. Cùm se confert in senatum, vtitur solio regio, & tum senatores, tum ciues omnes aperto capite illi loquuntur, stantque coram illo tanquam principe. Eius nomine Senatûs diplomata scribuntur, & eius obsignantur sigillo. Eius item nomine leges publicantur. Et quanuis non admodùm à rege distare videatur, non tamen nimiùm illi habenæ laxantur. Nam nihil agit sinè consilio sex procerum, qui ex sex tribunitijs collegijs illi immediati consiliarij adhibentur. Sed hæc alibi fortaßsis copiosius.

Occidens habet pacem. Hic annus 1514. Italiam & Occidentem ferè pacatissimum habuit, cùm iam aliquot annis bellis atrocissimis arsisset: quorum flamma deindè in Orientem & Septentrionem peruagata, amplissimas gentes & imperia horrendum in modum vastauit. In Occidente cùm iam attritæ omnium vires, haud facilè instaurari possent, velutì consensu quodam ab armis interìm discessum est, vt posteà infestioribus animis repeterentur. Et quod sinè magno animi dolore dici vix potest, tanto odio & contentione in mutuam perniciem Christiani principes & populi ferebantur, vt nullum cædibus, rapinis & incendijs finem daturi viderentur, donèc vel alterutris nihil mansisset reliquum, vel vtrique per mutuas clades ad internecionem bellando conciderent. O insaniam & feritatem plusquàm belluinam. Interìm creuêre barbaris nationibus vires & animi, & non semèl eò res redacta fuit, vt parùm abfuerit, quin totus Occidens Turcicis subactus armis, amentiæ suæ pœnas egregias lueret, nisi præpotens Deus pro sua bonitate eam calamitatem auertisset.

Hoc verò anno bellum ortum est in Pannonia, quòd Vladislaus Sigismundi Poloni frater, qui Matthiæ Coruino successerat, non eam adferret curam & diligentiam rebus gerendis quam oporteret. Plerique enim proceres regni, cùm eum viderent non admodùm rebus inuigilantem, quòd iam esset senio & corporis graui pondere oppressus, regnum amplissimum prædæ habere cœperunt, & singuli suis studere commodis ac vtilitatibus, premere intolerandis exactionibus subditos, atque id genus alijs studijs non bonis operam nauare: vnde factum est, vt regni opibus dissipatis, nerui bellorum pecuniæ regi deficerent. Per id tempus factus *Concursus hominis* est ingens concursus hominum, præsertim agrestium,

pro-

propterea quòd militaturis aduersùs Turcas in Illyrica Croatia à legato Apostolico largissimæ essent condonationes oblatæ. Verùm ista hominum fæx, licèt plerique essent iussi discedere ab armis ob nimiam multitudinem, iam consilium ceperunt de excutiendo a ceruicibus suis nobilium iugo. Itaque ducem sibi constituunt Georgium Sichelum, hominem audacissimum: cuius auspicijs non paucas edunt nobilium cædes, matronis & virginibus ingenuis vim adferunt, Cinadium vrbem ex cratibus materiaque constructam inflammant, concrematis omnibus eius vrbis incolis, ijs demptis quos fumus vel tela consumpserunt: Episcopum vrbis Georgium crudelissimè interfecerunt, & alios quosque genere & opibus clarissimos, aut sacerdotio insignes, exquisitissimis tormentis dilaniauerunt. Ità demum compulsi nobiles, sui defensionem quanta maxima possunt vi & celeritate parant, duceque Bornemissa, multos seditiosæ multitudinis fundunt, nec multò pòst pluribus locis penè ad internecionem eos delent. Nec tamen Georgius se deserit, sed nouis auctus copijs bellum instaurat. Verùm eius nefarij hominis hic fuit exitus, quòd paulò pòst à Iohanne Vaiuoda captus, cæso ferè omni eius exercitu, nudus & catenis vinctus, in equuleo constitutus, & corona candente ex vomere conflata, vt regum mos est, coronatus, multisq; alijs immanissimis & horribilibus est supplicijs excruciatus, ità vt non desint, qui putent nimia & inaudita crudelitate in eum & eius exercitum desæuitum. Atque hoc pacto illud sæuum & nefarium perditæ multitudinis bellum extinctum est, quod nisi citò repressum fuisset, extremam Hungariæ calamitatem hauddubiè allaturum videbatur.

1514

...um agrē-stium in Hungaria.

Georgius Sichelus.

Caeduntur seditiosi.

Horrendū supplicium.

Eodem tempore bellum cum Moscouitis gessit Sigismundus Poloniæ rex, vir in Catholica fide, præter alias virtutes, constantissimus. Moscouitarū est ditio amplissima, in longum ac latum obtinens ad 500. milliaria Germanica, vt quidam ait, possuntque ad centū & quinquaginta equitum millia conficere. Erat tum in finibus Moscouitarum Smolenchum oppidum, quod non Ruboni amni, vt perperàm collocatum [illegible] lis, qui Ptolemæi libris nouas incogniti or[illegible]s inseruēre, sed vlteriori Borysthenis ripæ ad[illegible] hoc oppido castrū, iu vlteriore fluminis ripa [illegible] roboribus constructum, in quo cernere licet pe[illegible] domos, vt ciuitatis præ se speciem ferat. Ab [illegible] Borysthene

Bellum Polonorū cum Moscouitis.

Moscouitarū amplissima ditio.

1514 sthene alluitur, ab altera fossis & acutis palis aduersùs hostiles incursus munitur. Vrbs ipsa in valle sita, omni ex parte colles habet fertiles, & syluas densissimas, vndè pellium diuersarum ingens prouentus. Aedificia pleraque omnia sunt lignea. Est ibi quoquè suburbium, vbi monasteriorum è lapide exædificatorum complures ruinæ visuntur. Id oppidum vel potiùs oppidi castrum, summa vi à Basilio magno duce Moscouitarum oppugnatum anno superiori, sed fortissimè à præsidio Polonico defensum est, adeò vt Moscouita re infecta, multis relictis tormentis & impedimentorum multò maxima parte amissa, abscedere coactus fuerit. At vere proximo, coactis quadraginta equitum millibus, quorundam præsidiariorum fraude oppidum per proditionem cepit. Indè tum in Lituaniam factis excursionibus irrupit. Contra verò Polonus rex conflato exercitu trigintaquinque millium, Constãtinum ducem egregium misit contra Moscouitas, quorum licèt multò maiores essent copiæ, ità tamen à Polonis tormenta in Moscos præter eorum expectationem displodentibus, fusi fugatique sunt, vt Basilius ipse fuga sibi salutem quærere coactus sit, & in fluuij cuiusdam dubijs & altis ripis tot in fuga Mosci submersione perierint, vt ipse quoquè fluminis cursus retardatus sit. Habebat Polonus in exercitu suo aliquot millia peditum, quorum in hoc prælio præcipua virtus enituit. Capti sunt in hoc conflictu omnes Moscouiticæ militiæ præfecti & consiliarij, è quibus aliquot præcipui posteà Vilnæ ferreis sunt compedibus constricti, reliqui per castra Lituaniæ distributi.

Smolenschum oppugnatur.

Capitur proditione.

Hoc anno Selymus Turcarum Imperator cum valido exercitu ingressus fines Armeniæ maioris, aliquandiù ob itinerum imperitiam ad summam rerum omnium penuriam adactus, tandèm non longè à Taurisio clarissima Persarum regia, Ismaëlem Sophum obuiàm habuit cum exercitu triginta millium equitum. Erat is exercitus numero longè impar Turcarum copijs, quæ supra centum & quinquaginta millibus equitum & peditum constabant, & tormentis non paucis munitæ erant, quibus Persæ carebant: at tamen tanta vi Persarum exercitus Turcas adortus est, vt pluribus prostratis, iam victoria omninò à Persis stare videretur, quæ tamen ex eorum manibus elapsa est, simul atquè Sophus Persarum rex leuiter tormento vulneratus, è prælio excessit.

Selymus oppugnat Sophum Persarum regem.

cessit. Atquì verò tametsi Selymus victor euasisset, vbì 1514
tamen audiuit Ismaëlem Sophum nouis contractis copijs superuenire, ex Armenia, vbì hyemare decreuerat, excessit, multa in itinere ab Aladolo Tauri montis principe, & demùm à Persis summa contentione eum persequentibus, perpessus, atque Persarum regis ditionibus prorsùs eiectus. Potuisset tunc facilè ad internecionem deleri Turcarum exercitus, si Persarum rex victoria iam ferè parta vti nouisset. Sed fortassis voluit præpotens Deus Christianis non deesse flagellum, quo eorum peccata castigarentur. Ceciderunt in hoc prælio Turcarum supra triginta millia, & in ijs quidam egregij & principes viri.

Selymus ex Armenia decedit.

Pauca hìc dicemus in gratiam lectoris de potentissimis duobus regibus, Selymo & Ismaele, vt cordatus quisque videat, non nisì omnipotentis Dei prouidentia & dispensatione actum esse, vt tam potentes principes mutuis exarserint odijs, nè illis vires & copias suas coniungentibus, omne Christianorum genus penitùs extirparetur. Erat horum Imperatorum par gloria & regnorum ac ditionum amplitudo, sed mores & disciplina militaris longè diuersa. Vterque Mahometanus, sed tamen in eaipsa secta non eiusdem sententiæ fuit. Alius Homarim, alius Halyn sequebatur, quorum suprà meminimus. In Ismaële singularis quædam pietas, in Selymo inhumana crudelitas cernebatur. Ismaël ex prima nobilitate & liberis hominibus militiæ robora conscripsit: Selymus pro Ottomannicæ familiæ instituto seruorum genus màluit. Fuit Ismaël decora facie, rosco vultu, radiantibus oculis, flaua barba, & quod antiquum apud Persas regiæ stirpis insigne est, adunco naso, illustrique facundia. At Selymus tristi supercilio, prægrandibus & toruis oculis, Scythico pallore suffusa facie, rigentibus setis à superiori labro ad ceruicem retortis, barba nigricante, quæ a'spectantibus terrorem incutiant. Ismael & aditu paritèr & alloquio benignus & facilis, suo conuiuio magnam procerum adhibet frequentiam: vxores, si fœcundæ sint, Persarum more tenerè diligit: Selymus contrà in a[illegible] erit omnia: pucrorum imberbium & eunucho[illegible]rio contentus, sinè conuiua discumbit. v[illegible] limine procùl arcet, in mares propensiori l[illegible] fœminas: contentus vno filio hærede [illegible] quem ex Tartari cuiusdam regis filia suscep[illegible]i-
[illegible]m

Conferuntur inter se Selymus & Ismaël Sophus.

Persæ vxores amant.

1514 litiam attinet, Persas equites (gaudent enim mirificè equitatu) squamosi thoraces, loricæ ferreæ, bucculatæ cassides, cono insignes galeæ, clypeique auratis vmbonibus rotundi vndiquè protegunt, cùm Turcæ ferè inermes pugnare non dubitent. Vtuntur Persæ lancea fraxinea ancipiti: Turcæ hasta è fragili abiete, gladio incuruo, & claua ferrea. Persarum equi frontalibus ferreis, & regumentis recocto è corio vestiuntur, quæ confertis laminis, aut infarcto bombycis & gossipij tomento ità muniunt, vt quamlibet telorum contumeliam perferant. Ismaël Persarum imperio potitus, tributa remisit, Vectigalia sustulit, minusque ærario studuit, eoque pecunia signata semper caruit, interim tamen tot regnis necessaria omnia largissimè suppeditantibus: sed hac in parte longè impar fuit Selymo, cui ingentes peditum ac equitum copiæ perpetuò militantes, certa stipendia à quæstoribus accipiebant. Nec vnquam deerant sumptus, ex tot tributis & vectigalibus immensa conflata pecunia aureæ & argenteæ monetæ, quæ Byzantij septem in turribus asseruata, impensas omnes quarta parte superabant. Apud Persas tria sunt genera militum, prætorianorum, euocatorum, & auxiliarium. Prætoriani certa stipendia merent, & eorum ornatissimo comitatu, firmissimoque præsidio rex ipse in sua aula vtitur. Vbi verò bellum imminet, ex omnibus regis ditionibus antiquæ nobilitatis beneficiarij, quorum ingens est numerus, euocantur: in iis illi reliquos antecellunt, qui ex Perside & vrbe regia, nomine Scyras, accersuntur. Est ea vrbs elegantium armorum officinis toto Oriente clarissima, incomparabili chalybis temperatura in acinaces & lancearum mucrones celebrata, quæ vel immenso precio à Turcis cupidissimè coëmuntur: quòd eius ferri ea vis sit, vt vno ictu nostrorum galeæ discindantur, nihil retusa omninò acie, & lancearum mucrones solidum pectorale transfodiant. Auxiliares deniquè copiæ ab Hiberis & Albanis mittuntur.

Militia ratio dispar. *Equi Persarum vt muniantur.* *Turcarū opes.* *Persæ tria habent militum genera.* *Scyras vrbs clarissima.* *Ferri mira vis.*

Porrò Selymus Ottomannicæ domûs instituto, cùm tam mult[illegible] occupat alienas ditiones, non alijs ferè quàm [illegible]um viribus & consilijs tam augustum continuit [illegible]ebatur Imperium, magnis propositis præmijs ij[illegible] quorum egregiam erga se voluntatem ac studium [illegible]isset. Turcas autem ob antiquam nobilitatem [illegible] æquo tulit animo, præsertim eius gentis

Turcæ inuisi Selymo Ottomanno.

sis familias quatuor, vetustate originis Ottomanno- *1514*
rum domui pares, putà Michaloglos, Ebrenes, Turacanos, atque Malcocios, quos licèt insigni virtute prædictos non sinunt Ottomanni vel ad purpuratorum Bassarum, vel magistrorum equitum ordinem vnquàm euadere, nè ad imperium adspirent: habent tamen interìm hæ familiæ amplissimas functiones. Michalogli voluntarijs equitibus præsunt, qui centum millium numerum plerunquè implent, dicunturque ab illis Acanzes, hoc est, antecursores. *Equites voluntarij 100000.* Porrò ex præfecturis, quæ sunt valdè multæ, nobiliores commendantur reliquis tribus familijs, Peloponnesiaca Turacanis, Bosnensis Malcocijs, Ebrenibus Samandrica in Triballis. Ex omnibus præfecturis, quæ sunt supra quadraginta & octo, nulla est tam tenuis, quæ non habeat ad duo millia equitum, cùm ampliores sena vel septena contineant: & hi omnes singulis mensibus certa habent stipendia. *Præfecturæ supra 48.* Atque in hoc equitatu præcipuum Ottomannorum robur consistit, cùm ad repentinum edictum intra paucos admodùm dies septuaginta ampliùs egregiorum equitum millia in vnum locum à præfectis facilè possint adduci. *Robur Ottomannorum.* Vniuersis autem duo Magistri equitum præsunt, quos Bellerbechos, id est, dominos dominorum vocant, quorum alter in Asia ad Cutheiam Galatiæ vrbem, alter in Europa ad Sophiam Mœsiæ inferioris residet. *Bellerbechi duo.* Cæterùm neque Turcæ vlli, neque Christiani illorum pressi iugo, vel oppida, vel arces, vel pagos more Persarum possident, aut domos paulò munitiores ædificant, cùm id apud illos lege cautum sit. Itaque miserrima est Christianorum Turcis seruientium conditio, cùm neque opibus polleant, nec vllam seruitutis excutiendæ rationem inueniant, etiamsi Christiani aliundè auxilium laturi videantur, quòd Turcæ vbiquè paratum habeant equitatum, & grauissimum impendeat supplicium depræhensis. Porrò lectissimus apud Turcas equitatus constat ex alis prætorianis. Hæ nobilitate & cultu eximio cæteris præstant. Qui huius generis sunt, ex omnibus prouincijs deliguntur, & à pueritia abiurata Christiana religione, per Eunuchos [illegible] armis liberalitèr instituti, ad summos honores [illegible]ntur. *Alæ prætorianæ.* In ijs sunt, qui vocentur Mutpharacæ, qui [illegible] conquisiti, virtute admirabili præstantes, c[illegible] militant, vt quam velint religionem impu[illegible] quò fit, vt non modò ex alijs nationibus eti[illegible] ethni- *Mutpharaca.*

[illegible]cis,

1514 cis, sed etiàm nobilitate illustres Christiani, ad Turcam perfugiant, scilicèt momentaneos honores veræ virtuti & vitæ æternæ anteponentes. Hi autem singuli habent subseruos non paucos, quorum est cultus laudatissimus & splendidissimus, vt non multùm à dominis differre videantur: Differunt tamen intersignijs. Atquì apud Selymum nihil neque præstantius, neque validius censebatur duabus legionibus ex Ianizaris delectis, quarum fuit semper inuicta virtus etiàm apud superiores Ottomannos. Sunt verò apud Turcas quatuor purpurati Bassæ, qui rerum grauissimarum consilijs præsunt, & per singulas hebdomadas quatuor continuis diebus in regia coeunt, supplicibus libellis respondent, lites dirimunt, Imperatore interìm per fenestellam velo protectam cuncta attentissimè auscultante. Huius ordinis antiquior, Imperatoris scrinio gemmaque potitur, appellaturque Vesir, & scribis atque notarijs decreta dictat. His rebus confectis, Bassæ prandent, vniuersoque populo, qui in curiam coierit, publicè epulum datur ex oriza, veruecina carne, paneque & aqua limpida paratum. Sunt apud Turcas Ianizari milites prætoriani, qui peculiari prærogatiua Exarcolam, id est, pileum album, aurea anteriore fascia & cristis insignem, acinaci impenetrabilem, pro galea gestant, lunatosque calceos alijs vetitos induunt. Arma eorum sunt sclopettus & arcus, quibus multò maxima eorum pars vtitur, tum quoquè hastæ Germanicis breuiores, itemque gladius incuruus & parua securis: Hi terra marique omniū audacissimè & constantissimè pugnant. Sed de his hactenùs dixisse sufficiat, vt videant Christiani, cuius hostis vires & arma intestinis suis dissensionibus & discordijs in se concitent & exacuant. Nôrunt Turcæ exactissimè, quæ apud nos gerantur, & vbì arriserit occasio, nostro sanguine suas hastas & acinaces egregiè cruentabunt: & sola demùm vexatio dabit intellectum auditui.

Ianizarorum duæ legiones.

Bassæ.

Arma Ianizarorū.

Esa. 28.

Hoc eodem anno 1514. obijt Anna Franciæ regina, Claudiæ & Renatę parens, quarum natu maiorem Claudiam in matrimonio posteà habuit Franciscus Valesius Dux Engo[illegible]sis, iuuenis egregius. Tum verò Ludouicus rex [illegible] Gallicis consulturus, Henrici Angli hostis infest[illegible] sororem Mariam, missa ad Britànnos insigni l[illegible], coniugem sibi petijt & accepit summa totius [illegible] gratulatione. Multa mouerunt Henricum, v[illegible] hoste pacem faceret, & in eas nuptias consen-

consentiret, alioquì non admodùm addictus Gallico nomini. Porrò Ludouicus iam ætate grauis, cùm nuptias celebrâsset Parisijs regio apparatu 7. Idus Octobris, ad proximas Ianuarij Calend. mortuus est, nulla relicta prole mascula. Is Ludouicus ducem Mediolani Ludouicum Sforciam in Gallijs captiuum detinuit in cauea ferrata, erepto omni scribendi & quæ cuperet legendi solatio, vbi etiàm ille princeps diem suum obijt. Idem rex florentem regni sui statum maximis obiecit periculis, dum profugis ad ipsum Cardinalibus, Pisani conciliabuli authoribus, fauere non dubitauit.

1514

Ludouicus Franciæ rex moritur.

Eo anno grauis orta fuit lis inter Bauariæ principes Vuilhelmum & Ludouicum, Vuilhelmo ex patris suprema voluntate totum sibi Bauariæ ducatum vendicante, cùm ad populum longè gratiosior esset Ludouicus, nec se iusta portione principatûs fraudari pateretur. Eam litem sapientissimus Cæsar Maximilianus mira dexteritate composuit, vnicuique sua attributa parte, vndè pax inter illos egregios principes reformata est.

Lis inter Bauariæ duces.

Ea componitur.

Circa hæc ferè tempora, vel non longè antè, Emmanuel potentissimus Lusitaniæ rex, Alphonsum præcipuum ducem suum cum insigni classe misit ad Malacham, quæ est aurea Chersonesus, sic dicta ab auri, gemmarum & variorum aromatum insigni copia. Est autem Malacha vrbs miræ magnitudinis, & id temporis Mauro regi Mahometanæ superstitionis parebat. Vrbs à Lusitano obsidetur, fit atrox prælium, victor Lusitanus vrbem militi prędæ datam ingreditur, magna hostium cęde edita, exiguo Lusitanorum damno. Rex ipse cum superstitibus Mauris fugit. Christiani opima reportant spolia: in ijs septem elephantes, & tormentorum æneorum, ad duo millia. Mox illic arx munitissima constructa, & fœdere percusso cum diuersarum nationum mercatoribus, celebrius quàm anteà emporium est institutum, vndè hodiè in nostrum orbem magna vis aromarum inuehitur. Multa deindè alia præclarè gesta sunt à Lusitanis in ijs regionibus, admiration[illegible] digna, non tam humanis viribus, quàm superni Numi[illegible]e: de quibus partìm extat epistola lectu digna re[illegible] Emmanuelis ad Leonem X. Romanum Ponti[illegible]

Aurea Chersonesus, expugnatur à Lusitanis.

Eodem 1514. anno visi sunt Vuitten[illegible]soles, quibus singulis cruentus ineslet gladiu[illegible] etiàm sol adspectu sane quàm horrendo [illegible] v-

Tres soles.

1515 rijs diuerforum colorum feptus orbibus: bis quoquè tres lunæ confpiciendas fe præbuerunt.

Tres lunæ

Franciſcus Valeſius fit Galliæ rex.

ANNO 1515. Ludouico regi Galliarum vita functo fucceffit Francifcus Valefius, procerum & regni totius fuffragijs rex creatus, quòd licèt iuuenis effet, tamen iam antè bellicę virtutis & magnę liberalitatis haud obfcura indicia dediffet. Is, vt erat magno & elato animo, mox cogitationem omnem ad Mediolanenfe bellum adiecit, nouo etiàm & anteà inufitato per inacceffas priùs alpes itinere vfus, exercitu maximas difficultates fortitèr fuperante. Potuiffent facile eius conatus omnes retardari, nisì tum plerique Heluetij nō femèl admodùm importunos & refractarios fe præbuiffent. Qui tamen arte quadam ad pugnam prouocati, incredibili & effera primùm in Gallos audacia irrumpentes, magnam non abfque fuorum clade ftragem ediderunt, fed altera luce victi à Gallis, Mediolanum fe receperunt: vndè tamen paulò pòft excedentes, Maximilianum Sforciam ducem magno eius dolore hoftibus obiecerunt, qui penè mentis inops, arcem inexpugnabilem feque fub certis conditionibus Gallo dedidit, cui ea victoria multo fanguine ftetit.

Mediolani arx deditur Gallo.

Pugna Elephanti & Rhinocerotis.

Hoc anno Lufitaniæ rex Emmanuel Vlysbonæ edidit infigne fpectaculum Elephanti cum Rhinocerote certantis. Eft vtrunque animal immani corporis vaftitate, fed longiora crura funt Elephanto. Naturale autem illis ineft odium alterius in alterum, idque propter meliora pafcua, vt quidam fcribunt, quæ fibi inuicèm præripere nituntur. Rhinoceros, tefte Paufania, duo habet cornua, alterum infigni magnitudine de naribus extans, alterum quod fupernè erumpit, exiguum quidem, fed validiffimum. Fuit eiufmodi beftia viua, allata regi Portugalliæ Emmanueli anno 1513. ex India, colore buxeo fiue vermiculato, teftis clypeatis tecta, omniq́ue ex parte armata. Cùm autem certamen initurus eft Rhinoceros cum Elephanto, cui genitus eft hoftis, vt inquit Plinius, cornu ad faxa limato, aluum maximè petit, quam fcit fu[illegible] [illegible]ruiam effe. Porrò Elephantus dentibus m[illegible] [illegible]ortiffimis cutem Rhinocerotis, quantu[illegible] [illegible] vix iaculo peruiam, validiffimo ictu lacer[illegible] [illegible]uq́ue dilaniat. In eo certamine, quod ho[illegible] [illegible]ximus, Vlysbonæ fuit, Elephas fuccubuit[illegible] [illegible]m Elephante admiratione dignum, quòd

Rhinoceros.

Elephas proximè

eft

est illi patrij sermonis intellectus, officiorumque me- 1515
moria, nec vllum aliud animal humanis sensibus *accedit ad*
propiùs accedit. Et quanuis sit immani corporis mo- *sensum*
le, & inter terrestres bestias facilè maximus, tamen vs- *hominis.*
queadeò ab homine domari se patitur, vt in India,
vbi frequentes admodùm sunt, aratrum trahere, & ne-
cessaria quæque ex rure domum vehere non recuset.
Laudetur Deus in creaturis suis, & eius erga homines
immensus amor, quem nobis tam varia diuersissima-
rum creaturarum in hominum vsum conditarum mi-
nisteria apertissimè loquuuntur, prouocet nos ad illum
redamandum.

Eodem anno mortē oppetit Philippus ab Oberstain *Philippus*
Archiepiscopus Coloniensis, vir sane longiori vita di- *Oberste-*
gnus, in cuius locum suffectus est Hermannus à Vueda, *nius mo-*
qui tandem versutissimorum quorundam hæreticorum *ritur.*
astu & fraude, à Catholica fide in errores traductus, loco
motus est, vt alibi dicemus.

Fuerunt hoc anno tota ferè Europa magnæ aquarū *Inūdatio-*
inundationes, quæ etiàm arbores & domos euerterint. *nes aqua-*
In Heluetijs quoddam flumen, quod anno 1513. ex mon- *rum.*
te quodam eruperat, hoc anno cùm iam instar maris ex-
creuisset, tantum terrorem attulit eius loci incolis, vt ad
montium cacumina confugerint: & paulò pòst summa
vi & maximo impetu illa vndarum congeries fractis ru-
pibus, & obuijs quibusque obrutis, in vastum mare sese
euoluit.

Hac tempestate Selymus Turcarum Imperator, cùm
iam mira celeritate & diligentia copias in Armenia su-
periori æstate non parùm attritas & accisas, reparâsset,
ad Ismaëlem Persarum regē cōtendit. Priùs tamen, quàm
in Armeniam interiorem se reciperet, expugnādum sibi
sumpsit Aladolum, Tauri & Antitauri regē, a quo se me- *Gentes*
minerat è Perside discedentem, paulò ante per summam *Tauri &*
fraudē insignes clades accepisse. Gentes, quibus imperat *Antitauri*
Aladolus, bellicosæ inprimis & numero amplissimæ fe-
runtur, sed agrestes sunt atque efferæ, & magna parte
venationibus ac latrocinijs deditæ. Ortæ dicuntur ex
Galatis, Cappadocibus, Armenijs, vet[illegible]que minoris
Asiæ colonis, qui propter assiduas bello[illegible] iniurias su-
perioribus seculis, & maximè cùm Tam[illegible]es Scytha
horrendum in modum Orientem popul[illegible]s perua-
sit, ad hæc montosa tanquàm pacata [illegible] contulê-
se, aliquot primò ligneis pagis, mox qu[illegible]m illu-

 [illegible]stribus

1515 ſtribus oppidulis conſtructis. Itaque Selymus totis viribus adortus Aladolum, non abſque magna ſuorum ſtrage eum in fugam compulit, ſed nequedum partâ hac ratione victoria, eius præfectum Saxouaroglem nomine, magnis pollicitationibus corrupit, qui, cùm alioqui infeſto in Aladolum eſſet animo, cum magna equitatûs parte ad Selymum perfugit, & non multò pòſt captum Aladolum ad Selymum perduxit, qui eum necari iuſſit, omnemque eius ditionem in prouinciæ formam redactam, ſibi ſubiugauit. Indè perlata ad eum fama, quòd Pannonij in eius ditionem quandam irrupiſſent, Byzantium cum paucis rediit, & magno conflato exercitu Pannonios duplici incurſione citò repreſſit. Ità ille immanis Tyrannus tam facilè & in Aſia & in Europa diuerſiſſimis locis præſentem ſe exhibuit, vtrobique ex hoſtibus victor. Habent Chriſtiani in Turca Nabuchodonoſor ſuum, qui illorũ ceruicibus pluſquàm ferreum iugum imponat.

Selymus profligat Aladolũ.

Per id tempus conuentus aliquot inſignium regum habitus eſt Viennæ, putà Maximiliani Cæſaris, Vladiſlai Hungariæ ac Boemiæ, & Sigiſmundi Poloniæ regum, qui terruit quidem nonnihil Selymum, quòd rumor eſſet contra ipſum illos reges arma ſumpturos: ſed vbi comperit alia illic tractata eſſe, eo metu ſolutus ad Orientem animum adiecit, relictis nihilominùs in Europa firmiſſimis præſidijs cum Solimanno filio ſuo. Cauſa huius conuentûs hæc fuit: Maximilianus Cæſar vnicam Vladiſlai Pannoniæ regis filiam Annam volebat alteri ex nepotibus ſuis, filijs Philippi Hiſpaniarum regis deſponderi: porrò ad eiuſdem Annæ nuptias non minùs adſpirabat Iohannes Zapolitanus, filius Stephani Scepuſienſis comitis, cui ea in re maximas ferebat ſuppetias mater eius vidua, conciliato ſibi procerum fauore. Vladiſlaus rex propenſus videbatur in Maximilianum: ſed cùm nihil effici poſſet ob ſtudia eorum, qui Iohanni fauebant, Maximilianus Hungariam armis tentandam putauit. Sub ipſo armorum ſtrepitu naſcitur Vladiſlao Lu[illegible] itaque venitur ad inducias, atque indè ad cer[illegible] pacem, quæ mirè firmata eſt & aucta, du[illegible]liani rogatu Vladiſlaus cum filio iam coron[illegible], atque Sigiſmundo Poloniæ rege Viennam [illegible]erunt, vbi cum Anna facta ſunt ſponſalia, [illegible]es ac ſuſpiciones omnes extinctæ, & pr[illegible]petuo fœdere ſunt coniuncti, atque arctiſſi-

Conuentus regum Viennæ.

ctissima inter Maximilianum & Sigismundum amicitia conflata. Annam posteà duxit Ferdinandus Maximiliani ex Philippo nepos, Christianissimus Imperator. 1516

ANNO 1516. cum ingenti exercitu Selymus Persarum regem inuasurus, in ipso belli apparatu intellexit Campsonem Aegypti Sulthanum magnis contractis copijs stare ab Ismaele Persarum rege, & nulla ratione passurum, vt Persas bello appetat. Id quidem consternauit nonnihil Selymum, & conatus est Sulthanum muneribus in suas partes trahere, sed frustrà. Itaque hunc sibi modis omnibus oppugnandum statuit. Atque hac in re mirificè illi fortuna arrisit, ità vt admodū breui spatio Syriam, Aegyptum, Iudæam suo imperio adiecerit. Habebat Campson Mamaluchorum fortissimum exercitum, sed eorum superbum ac impotentem dominatum iampridèm pertæsi erant Aegyptij. Mamaluchi, Christianæ religionis desertores sunt omnes, à captiuitate Mahometana superstitione, eiurato Christi cultu & religione, imbuti. Sunt etiàm qui pueros ab vberibus matris raptos, vel alio casu exceptos, vendant mercatoribus: ijque rursùs corporis & virium indole, vel animi vigore præstantes, Alexandriam, atque indè ad Sulthanum Aegyptium, perducuntur. Is emptos curat mox accuratè à lanistis & præceptoribus institui. Vbi iam per ætatem nôrunt egregiè tractare arma, & militiam exercere, tunc stipendia facere incipiunt, & in prætorianos equites alleguntur: indociles verò & ignaui, fortibus perpetuò seruiunt. Atque ij omnes Christiana sunt religione initiati, quam abiurare coguntur. Nemo enim Mahometano vel Iudæo patre genitus, potest in equitum numerum adscribi, idque adeò, vt nec ad Mamaluchorum filios dignitatis equestris iura transeant, immò nec Sulthanus ipse ad filios imperium transmittat. Multi perditæ vitæ & iudicijs damnati, è Christianorum prouincijs eò confugiunt, qui mox decisis præputijs & Christo abiurato, si bello idonei sunt, ad amplissimos honores prouehūtur. Sed eorum in Syros & Aegyptios intoleranda fuit crudelitas, & iniuriæ quotidianæ pro omnibus summè inuisos reddiderunt: quod Selymo commodissimè cecidit. Aegyptij trecentis ferè annis [illegible] vilissimorum mancipiorum tyrannidem pertulerāt. Itaque Selymus incredibili celeritate præter expectationem omnem

Selymus oppugnat Aegypti Sulthanū.

Mamaluchi qui sint.

Christiani qui ad Mahometanos confugiant.

Aegyptus quot seculis pressa à Mamaluchis.

1516 ad Campſonem delatus, Caierbeium Campſonis præfectum iam proditoris animos induiſſe, & à Campſone ad ſe cum magna exercitûs parte deficere paratum inuenit. Vbi ad pugnam ventum eſt, mirabili & præferoci audacia Mamaluchi Turcas inuaſerunt, ità vt ſummo in diſcrimine verſarētur, donèc diſploſis in Mamaluchos tormentis, & recenti equitum multitudine ſuperueniente, victoria illis erepta eſt, ad quod plurimùm contulit Caierbeij perfidia & defectio. *Campſon Sulthanus occumbit.* Campſon ipſe à ſuis è prælio fugientibus in arena protritus occubuit, vir ſeptem & ſeptuaginta ætatis habens annos. Hac victoria potitus eſt Selymus, quod mirum videri poſſit, eodem ipſo die, quo biennio antè Perſas ſuperârat. Mamaluchi in Campſonis locum Tomumbeium ſtrenuum virum delegerunt. Interìm Selymus occupata Syria, totus Aegypti opibus imminebat, maxima in eo itinere ab Arabibus damna perpeſſus, qui eius exercitum miris modis exagitabant.

Selymus venit Hieroſolymā. Porrò Selymus antequàm Aegyptum peteret, Hieroſolymam adijt, veterumque prophetarum ſepulcra ſupplicitèr veneratus, Chriſtianis ſacerdotibus Domini ſepulcrum obtinentibus, pecuniam in alimenta ſex menſium largitus eſt. *Capit Gazam.* Indè expugnata Gaza, Aegyptum petijt, nec iam longè aberat à ſummo periculo, ipſi ab Aegypti rege ſtructo, cùm eccè quatuor equites ex Tomumbeij exercitu profugi, omnia Tomumbeij conſilia ei expoſuerunt, quæ res illi & eius copijs ſalutem attulit. *Pugna atrox.* Mox rursùm manus conſertæ tanto vtrinquè odio, vt magnam ſuorum paritèr atque hoſtium ſtragem per mutuum errorem ediderint. Tandèm Tomumbeius receptui canere iubens, quòd ſe Turcis imparem cerneret, Memphim profugit. Hæc pugna incidit in 9. Calend. Februar. anno 1517. Poſtera luce in ipſa vrbe rursùs toto biduo continentèr pugnatum eſt, tanta Mamaluchorum pertinacia & virtute, vt Selymus victoria deſperata iuſſerit vrbem maximam & longè populoſiſſimam inflammari, quod tamen incendium paulò pòſt, cùm ſuos euaſiſſe ſuperiores didiciſſet, reſtingui iuſſ[illegible] *Memphis capitur.* [illegible] capta eſt ea vrbs longè ampliſſima, & Tomu[illegible] fuga ſibi conſuluit. Ad extremum cùm to[illegible] iam oblata à Selymo pace, bellum redintegr[illegible] & gula fracta in ipſa Memphitica vrbe [illegible], ſumma priùs ignominia à Turcis affectu[illegible] hoc Idib. April. anno 1517. Ita nimirùm

habet

habet rerum humanarum conditio, vt nemo ſit quantumuis potens & rebus omnibus affluens, qui non facilè poſſit è ſummo infimus, & ex fortunatiſſimo calamitoſiſſimus effici. Quod propterea ſic eſt diuinæ prouidentię conſilio ordinatum, vt faciliùs homines fortunæ ludibria poſſint deſpicere, & ſummo bono præpotenti Deo conſtantiùs inhærere. Pauloantè Sultanorum Aegypti fuerat ſanè formidanda poteſtas, quæ necopinatò ita repentè omnis protrita eſt, vt vſque ad regis Aethiopum longè potentiſſimi fines omnia ceſſerint victoris Selymi Imperio: cuius certè hominis fuit effera crudelitas, indigna tot rerum proſperrimis ſucceſſibus, niſi quòd tergis Chriſtianorum hac Turcicarum victoriarum perpetuitate aſperrima flagella parabantur. Aegypto Selymus præfecit Caierbeium proditorem Campſonis, & Syriæ Gazellem, multisque è Memphi ablatis tum publicis tum priuatis non ſinè magna inuidia ornamentis, Byzantium rediit, priùs tamen hyeme ſubſequente in Syria exacta. Intereà dum hęc in Syria & Aegypto gerũtur, Chriſtiani principes non ſolùm nihil mouent contra Turcas, ſed more ſuo inteſtinis bellis, præſertim in Italia, ſeſe conficiunt. 1517

Caierbeius proditor fit Aegypti praefectus, & Syriae Gazelles.

ANNO 1517. Selymus Turca, vt iam diximus, cepit Memphim, ſiue Alcairum, & mox Aegyptum omnem in ſuam redegit poteſtatem. Tomumbeius Sulthanus fugam arripiens, cùm ſe in palude quadam inter iuncos & arundines occultâſſet, immerſus aquis vſque ad ſummum pectus, captus & ad Selymum perductus eſt. Qui iuſſit primùm tradi eum tortoribus, vt de Campſonis theſauris quęrerent: ſed ille nihil præter ſuſpiria & horribiles gemitus in ſummis cruciatibus protulit. Poſtero dię vili camelo impoſitum, ac detrita indutum veſte, reuinctis à tergo manibus, per omnia vrbis Memphiticæ fora & celeberrimas regiones circunductum, laqueo ei gulam frangi, atque vt tranſeuntibus ludibrio foret, vnco ferreo ſuſpenſum ſupra fornicem relinqui iuſſit. Multis ea res lachrymas excuſſit, atque vtinàm moueret etiã Chriſtianos dynaſtas, quibus poſſint facilè etiam peiora à tam feris & barbaris tyrannis accidere. Quantùm autem creuerit Turcarum potentia tot ampliſſimarum ditionum & imprimis Aegypti acceſſione, dici vix queat. Sulthanis enim Aegyptiis non modò Aegyptus, ſed etiam Syria, Paleſtina, Phœnicia,

Tomumbeius capitur.

Laqueo gula frãgitur.

1517 nicia, Iudæa & plures aliæ prouinciæ parebant, quæ illis extinctis, in ius victoris Turcæ concesſere. Quis verò vel ſolius Aegypti opulentiam pro dignitate explicet? Pomponius Mela lib.1.cap.9. dicit eſſe terram expertem quidem imbrium, ſed tamen mirè fertilem, & hominum aliorumque animalium perfœcundam generatricem: idque Nilum efficere, amnium in noſtrum

20000. vrbes in Aegypto. mare permeantium maximum. Viginti millia vrbium ait, Amaſi regnante, in ea fuiſſe. Recentiores quidam ob ſoli præcipuam fœcunditatem & hominum frequentiam adeò eam excultam fuiſſe ſcribunt, vt decem & octo millia inſigniorum vrbium in ea extructa numerentur. Ipſa vrbs Memphitica incredibili fertur hominum multitudine abundare, & nihilo minùs res neceſſarias omnes affatim ibi ſuppetere, demptis lignis, quæ ad pondus

Memphis ampliſsima vrbs. vendantur. Memphis enim & Alcairum (olim Babylon Aegypti) pro vno oppido cenſentur, tametſi Nilus interfluit, nec aliquo ponte coniunguntur. Auget oppidi amplitudinem ſuburbanus ager, qui vicos propè innumeros obtinet. Pomponius Mela loco ſuprà memorato inter

Labyrinthus Aegypti. alia etiàm Aegypti Labyrinthum deſcribit his verbis: Pſammetichi opus Labyrinthus domos mille & regias 12. perpetuo parietis ambitu complexus, marmore extructus ac tectus, vnum in ſe deſcenſum habet, intùs penè innumerabiles vias, multis ambagibus huc & illuc remeantibus: ſed continuo anfractu, & ſæpè reuocatis porticibus ancipites: quibus ſubindè alium ſuper alios orbem agentibus, & ſubinde tantū redeunte flexu, quantum proceſſerat, magno & inexplicabili tamē errore perplexus eſt. Et paulò infrà, Thebæ vtiquè, inquit, (vt Ho-

Thebarū vrbs. mero dictum eſt) centū portas, ſiue (vt alij aiunt) centum aulas habent, totidem olim principum domos, ſolitasq; ſingulas, vbi negocium exegerat, dena armatorū millia effundere. Sic ille. Sunt qui Thebas putent eſſe Heliopolim, quæ ſecundum Strabonem olim fuit ſacerdotū habitatio, hominū Philoſophiæ & Aſtronomię deditorum, quos præclaris affectos olim fuiſſe priuilegijs, etiam di-

Pyramides Aegypti. uinæ literæ teſtantur. De Pyramidum admiranda ſtructura multa [illegible] commemorari poſſent, niſi ea res intoleran[illegible]ret adiunctam ſtultitiam & vanitatem. De ijs ita [illegible] Solinus: Quæ in Aegypto fuère erectæ turres, [illegible] faſtigiatę vltra excelſitatem omnem, quæ manu [illegible]. Pyramides in Aegypto, inquit Plinius, [illegible] pecuniæ ocioſa ac ſtulta oſtentatio &c.

Tre-

Trecenta sexaginta hominum millia annis viginti amplissimam Pyramidem construxisse produntur. Ridicula quidem & stulta est hæc structura, sed tamen colligi inde possunt regum Aegyptiorum immensæ opes. Habet præterea sola Aegyptus balsami nobilissimum & odoratissimum liquorem, qui ad nos ferè non nisi vitiatus adfertur. Hæc omnia iam possident Turcæ, & quod maximè dolendum est, etiàm Iudæa, quam Christus Deus sua præsentia mirabilitèr illustrem reddidit, ab illis occupatur: nec Christiani quicquam curant minùs, quam vt eam ex illorum manibus extrahant. Immò quidam hoc potiùs spectare videntur, vt quod superest Christianarum dirionum, Turcis prodant. Certè si Christiani inter se animis essent coniuncti, facilè recuperarent quæ sunt ablata à barbaris. sed o tempora, ô mores. Iuuat scilicèt esse miseros. Enimuerò nè quid ad summam calamitatem reliqui sit, quotidiè noui finguntur errores, & religio Christiana sub prætextu verbi Dei & puri Euangelij, ab infaustis hominibus indies magis ac magis obscuratur. Apud Catholicos quoquè parua aut nulla est morum correctio: atque ità mali Catholicorum mores produnt Christianam Remp. hæreticis, Hæretici porrò eam produnt Turcis & barbaris. 1517

Hoc anno Martinus Luterus, Augustiniani instituti monachus, cœpit in Germania noua spargere dogmata, & res nouas moliri, quæ tandèm toti orbi Christiano exitium adferrent. De hoc homine accuratiùs aliquantò agendum est, vt posteritas omnis de illo & eius audacissimis facinoribus certiùs æstimare queat: præsertim cùm præter alios eius hominis fautores, Iohannes Sleidanus Commentarios conscripserit de Statu religionis & Republic. Carolo quinto Cæsare, in quibus ità tuetur Luteri & discipulorum eius causam, vt blãda, & mellita oratione, religionis negocium cum alijs plerisque rebus gestis cõmisceat, ità vt miro artificio dum lectorem detinet historiarum varietate, simul incautis & imperitis animis, identidèm etiàm insignitèr mentiendo, damnatorum iam olìm dogmatum virus exitiale instillet. Atque vt dictis suis, quæ ipse non fuit nescius quàm in multis à vero abhorreant, fidem maiorem conciliet, Paulum Iouium & Iohannem Cochlæum, tacito vtriusque nomine, in Epistola nuncupatoria per calumniam impudenter perstringit, cum illis viris longè certè charior fuerit fides, quàm Sleidano & plerisque alijs sectarijs, qui

Martinus Luterus noua spargit dogmata.

Commentarij Sleidani perniciosissimi.

1517 cum Catholica fide omnem etiàm pudorem & dictorum factorumque constantiam & fidem abiecisse cernuntur. Mentiri autem, præsertim in fidei ac religionis negocio, tam est perniciosum & execrabile, vt quisquis vel semèl de industria quod falsum sciret, pro vero affirmâsse deprehensus fuerit, illi omnis deincèps fides iure optimo detrahenda videatur. Mirum certè est, plerosque etiàm Catholicos vsqueadeò Sleidani lectione delectari: sed quia volumus passim omnia etiàm suspectæ fidei hominum scripta legere, & videmur nobis ea esse iudicij acrimonia & maturitate, vt facilè de quibuslibet statuere possimus, falsaq; à veris internoscere, ideò tam multi adeò leuitèr & puerilitèr in fœdos errores prolabimur, quorum meritò pudere possit non modò graues viros, sed etiàm decrepitas anus & deliros senes: & tamen interìm videmur nobis in luce Euangelij versari, plus videre quàm viderint Maiores nostri, à quorum nos grauitate, integritate, prudētia, constantia lōgissimè distamus: & plerunq; temulētę mulierculę & ex infima plebis fæce stolidissimi ac stupidissimi blaterones scripturas diuinas egregiè crepitant, eas se quouis Theologo rectiùs intelligere procacitèr iactitant: & est certè deniquè eò iam redacta res, vt dum vel maximè Euangelium & puram doctrinam plerique omnes Catholicæ Ecclesiæ desertores sibi vendicant, & magna vocis animorumque contentione buccinare & crepare non desinunt, in quendam horrendum atheismum, & certissimum ethnicismum prolapsi conspiciantur, adeò vt nonnullis locis vulgus miserabile iam in varias pugnantesq; distractum sectas, non videat quid sequi & amplecti debeat, & non multùm à suprema salutis omnis desperatione abesse videatur. Sed hæc in ipso processu opportunis locis fortasse commodiùs demonstrabimus. Iam ad Luterum veniamus.

Mendacia in negocio religionis quàm detestanda.

Is natus est Islebij, in celebri Comitatu Mansfeldensi, anno salutis 1483. pridiè D. Martini, cuius nomen accepit in baptismo. Puerulus scholas adijt Islebij, indè Magdeburgum, pòst anno absoluto Isennacum Thuringiæ oppidum profectus, exactis illic annis quatuor, Erphordiam insignem Thuringiæ vrbem, Academia celebrem, se contulit, vbì anno ætatis 20. artium magister creatus est. Indè cùm Iurisprudentiæ animum appulisset, ambulans cum socio in agro, repentè fulminis ictu sociū perdidit: qua re territus & consternatus, multis stupentibus, relicto mundo & spretis omnibus, D. Augu-

Luterus quādò & vbì natus.

Augustini institutum Eremitanũ complexus est. Quod quidem si solo, vt apparet, seruili adactus timore fecit, debili sanè fundamento nixus est, quippe cùm eiusmodi timor etiàm à Cicerone ethnico rectè vocetur non diuturni magister officij. Quanquam non est culpandus, qui vel metu solo ad vitam corrigendam adducitur: sed tamen oportet niti ad magis magisque obtinendam charitatem, quæ foràs mittit timorem illum. Verùm quocunque demùm animo Luterus cœnobium petierit, certè in eo integrum annum ante solennem professionem, vt moris est, nouitius constanter perseuerauit, & deindè palàm professus est monachum, atque annis quatuor non instrenuum se prębuit in exercitiis spiritalibus, licèt quędam in eo apparerent, quę de mali dæmonis commercio suspectum eum redderent, illud inprimis, quòd cùm aliquandò in Missa diceretur Euangelium de expulso surdo & muto dæmonio, subitò corruens exclamaret, Non sum, Non sum. Immò verò ipse nõ semèl in suis scriptis testatus est, se probè cognitum habere diabolum, & plus quàm frustum vnum salis cum eo comedisse: quæ quidẽ dictu sunt horrenda. Cùm autem Saxoniæ princeps Fridericus Vuittenbergę nouam constituisset Academiam, ad eam quoquè Luterus anno 1508. missus, publicè prælegit Logicen & Physicen Aristotelis. Triennio pòst Romam ire compulsus cuiusdam litis componendæ causa, ea transacta, rediit Vuittenbergam, & Doctor Theologię factus, cùm esset disputator vehemens, primùm quidem Vuittenbergæ, mox etiàm Heidelbergæ ingenij & eruditionis famam disputando captare cœpit, nouis propositis thematis.

1517

Fit monachus Augustinianus.

Facit professionem.

Marc.9.

Habet cõmercium cum dæmone.

Academia noua Vuittenbergæ.

Fit doctor Theologiæ

Sleidanus à Leone X. pręclaram suam orditur historiam, & in ipso eius limine egregiè mentitur: sed ità tamen, vt hæc mendacia ei cum toto grege communia sint: nec ideò tamen minùs turpia, cùm etiàm religionem attingant, de cuius receptis approbatisque sententijs nemo nisi perniciosè mentitur. Verba Sleidani sunt hæc: Leo X. Pontifex Romanus, ex familia Medicea, Florentinus, pro sua, quam in omnes Christiani nominis ecclesias habere se putabat, quadã vsurpatione maiorum, potestate, &c. Primò quidem, non putabat Leo Pontifex (quẽ Sleidanus Romanum vocat, maximum pro suo cãdore non vuit dicere) ad se pertinere curam omnium ecclesiarum, sed ex Euangelio certus erat dictum esse Petro ab ipso Christo, Pasce oues meas: nec ignorabat Romanum Pontificem

Sleidanus arguitur.

Ioan.21.

1517 tificem esse Petri successorem. Fortè non legerat Sleidanus illud Ambrosij in prioris Epistolæ ad Timotheum caput 3. Cùm totus mundus Dei sit, Ecclesia tamen domus eius dicitur, cuius hodiè rector est Damasus. Deindè non sibi eam vsurpârunt Pontifices authoritatem, vt Sleidanus aculeatè scribit non sinè insigni tot sanctissimorum Pontificum iniuria, sed à Christo sibi demandatam in totum orbem Christianum vbicunquè res postulauit, exercuerunt. Mox addit ille Sleidanus, Pontificem missis per omnia regna literis atque diplomatîs, omnium delictorum expiationem ac salutem æternam esse pollicitum interuentu pecuniæ, quam quisque daret. Multa hîc fraudulentèr silet ille hostis Pontificum. Ita enim non solent promulgari indulgentię vel condonationes..Petijt autem Pontifex subsidium pecuniarium pro structura templi S.Petri Apostolorum principis, & eam pia animi deuotione largientibus dedit indulgentias, quæ tamen non dantur nisì verè pœnitentibus, & contritis,atque sua peccata confitẽtibus. sic enim solent habere diplomata condonationum. Nec putandus est Pontifex liberalitèr eruditus alitèr scripsisse in suis diplomatîs, licèt fortasſis quidam importuni earum indulgentiarum prædicatores, turpis quæstûs causa, pro concione temerè multa dixerint: quæ culpa non debuit à Sleidano cõferri in Pontificem. Ità ille bonus vir suam lepidam historiam orditur ab iniurijs & calumnijs in Romanum Pontificem,& in rebus grauissimis impudentèr mentitur: qui si volebat repræhendere abusum, qui nonnunquàm etiàm in prædicandis indulgentijs incidebat,debebat abstinere ab insectatione Pontificis, de quo paulò pòst idem ipse scribit, quòd Luterus illius arbitrio atque potestati omnia sua scripta, vitam quoquè & salutem permiserit,scripseritque quicquid à Pontifice profectum fuerit,eo loco futurum apud se,ac si dimanâsset à Christo. Quæ Luteri verba tum Luterum ipsum, tum Sleidanum quoquè egregiè pudefaciunt. Sed ad narrationem reuertamur.

Sleidani calumnia.

Intereà Romæ Leo Pontifex largissimas promulgat condonationes siue indulgentias, eique negocio in Germania præficit Moguntinum Archiepiscopum Albertum, principem celeberrimum. Is ad prædicandas eas indulgentias delegit Iohannem Tetzellium Dominicanum. Ea res pessimè habuit quosdam Ordinis Augustiniani,inprimis Iohannem Staupitium, eius Ordinis

Origo turbarum in

nis Generalem per Germaniam Vicarium, virum nobilem, facundum, & Friderico principi charum, itemque Martinum Luterum Lectorem Ordinarium Vuittebergæ. Et quia interdùm non parui abusus eiusmodi euulgandis indulgentijs sese immiscuerant, indè sumpta occasione, Luterus primùm in indulgentiarum immodicos quosdam & sordidos, suo duntaxàt quæstui seruientes buccinatores acritèr inuectus est, datis ad Moguntinum antistitem literis, in quibus longè alitèr scripsit de salutis certitudine, quàm paulò pòst in sua Captiuitate Babylonica & scriptis alijs. Ait enim inter cætera, vbiquè Dominum difficultatem salutis denunciare, & Apostolum iubere sempèr in timore & tremore nos operari salutem nostram, & id genus multa alia, quæ Sleidanus fraudulentèr tacet, quia videt ea è diametro cum posteriori Luteri doctrina pugnare. Mox verò Luterus etiàm 95. propositiones palàm edidit, quibus indulgentias oppugnauit. Contrà verò Tetzellius 106. propositiones euulgauit, Luteranis planè contrarias. Ex hac lite ortum est illud immane & horrendum Luteranę hęreseos incendium, quo tota penè Europa postmodùm conflagrauit. In ipsis huius Tragœdiæ initijs visus est Luterus etiàm plerisque viris grauibus & eruditis non pessimo zelo moueri, planeque nihil spectare aliud, quàm Ecclesiæ reformationem, cuius quidam deformes abusus non parùm malè habebant bonos omnes. Sed vbi Luterus totum suum pectus non diù pòst aperire cœpit, facilè patuit, quàm ille nihil spectaret minùs, quàm Ecclesiæ pacem & repurgationem. Verùm multis imposuit eius simulata humilitas & erga Pontificem reuerentia, qua illi necessariò vtendum erat, donèc sibi parâsset vires, quibus fretus, omnem iam vndecunquè occurrentium aduersariorum impetum sustinere posset. Scripsit Leoni Pontifici literas, in quibus etiàm hæc eius verba legebantur. Quarè beatissime Pater, prostratum me pedibus T. B. offero, cum omnibus quæ sum & habeo. Viuifica, occide: voca, reuoca: approba, reproba, vt placuerit. Vocem tuam, vocem Christi in te præsidentis & loquentis agnoscam. Habebant hæc speciem quandam pietatis, sed longè alium re ipsa paulò pòst se declarauit. Multi fuêre olim insignes hæretici, & ingenio quidem ac eruditione Lutero longè superiores: sed qui tam impotenti & effera animi audacia ac importunitate fuerint, haud facilè vllos inuenias. Fruebatur amplissimi prin

1517 religione & Germania.

Oppugnat Lut. indulgentiarũ præcones.

Luterus omnium importunissimus.

1517 principis Saxoniæ Friderici patrocinio, cuius tunc erat inter cæteros Germaniæ proceres præcipua ferè authoritas, potentia, liberalitas: & ideò facilè contemnebat minas & pericula omnia, atque indiscriminatim in quoslibet tum Ecclesiasticos tum ciuiles magistratus petulantissimè incurrebat, probraque & conuicia procacissimè iactabat, vbique ferè in id vnum præcipuè intentus, populo vt placerent quas fecisset fabulas, populique gratiam & applausum captaret. Et quia multa erant in Clero vitia, quem ille apud laicos in odium & inuidiam adducere modis omnibus conabatur, ea summa animi acerbitate omnibus propalare, mirè exaggerare, & impudentèr multa fingendo in vulgus spargere studuit. Et certè breui ille multis id effecit locis, vt Clerus omnis non alio quam luporum loco apud laicos pasśim habitus sit: adeò vt pasśim in suis domibus pontifices, sacerdotes, monachos luporum forma & specie depingi curârint, & incredibili odio atque contemptu prosecuti sint. Et fuit id quidem verissimum, Clerum multis abominandis scatere vitijs, quæ cùm nulla Prælatorum seueritate castigarentur, permisit præpotens Deus huius importuni & improbi apostatæ conatus non inanes habere successus, Clerumque in summum venire contemptum, vt vel sic tandem resipiscerent. Atque vtinàm vel sola vexatio dedisset intellectum auditui. Dolenda certè res, pleросque adeò in Clero occæcatos, vt propemodùm stupidi & ab omni sensu alieni, ipsas suas supremas calamitates nec animaduertere quidem videantur, & in summis animæ & corporis periculis haud alitèr atq; in certissima securitate versentur. Atque hæc vna ferè & præcipua ratio est, cur Luteri & eius discipulorum nefanda dogmata & impij conatus vsqueadeò felices habuerint progressus multis annis, quod nulla apud Catholicos, etiàm in ipso Clero, secuta est vitæ in melius commutatio, vt iam meritò pudere nos debeat socordiæ & impudentiæ nostræ, qui videmus nos vndiquè Dei iusto iudicio propter peccata nostra tot malis obrui, nec tamen operā damus, vt moribus rectiùs componendis & corrigendis iram præpotentis Dei à nostris ceruicibus auertamus. Nihil prorsùs virium est in istis impijs & blasphemis hæresum fabricatoribus, nisì quantùm vitæ nostræ corruptione illis subministratur atque fouetur. Sed de his satis.

Venditat se vulgo.

Esai.28.

Frisius pirata. Eodem hoc anno, qui fuit 1517. insignis quidam pirata Petrus Longus natione Frisius, cum 500. perditis nebu-

nebulonibus mare infestum habuit, & vrbes maritimas 1517
aquilonares egregiè diuexauit. Voluit is vastator Danorum, vindex Bremensium, interceptor Hamburgensinorum, crux Batauorum prædicari. Insignia eius & vestium ornamenta, patibula & rotæ pictæ, dignum tali patella operculum. In Italia hoc ipso anno armatæ acies in aere visæ sunt infestis inter sese signis concurrere & præliari.

Christiernus Danus Suediā fallacia occupare nititur.

Eodem anno Christiernus rex Daniæ & Noruegiæ Suediam occupare cupiens, cùm viribus non posset, ad callidas artes conuersus, cœpit ad defectionem quosdam è primoribus regni solicitare. Fertur Episcopus Vpsalensis Gostauus in eius partes cum nonnullis alijs concessisse. Sed illo à Stenone Suediæ gubernatore represso, Christiernus rem ad arma contulit, & Stocholmiam regni metropolim obsedit, sed frustrà. Itaque per dolum inducijs postulatis & acceptis, vbì à Stenone exercitus eius, qui summa rerum omnium inopia iam diù premebatur, recreatus est, datis obsidibus, Stenonem in castra ad colloquium euocauit: sed senatus Stocholmieñ senatiens dolum, non permisit Stenonem eò se cõferre. Rursùs ad alias se transferens machinas, vrbem se ingressurum ait, modò priùs dentur obsides salutis suæ. Mittuntur ad eum aliquot nobilissimi iuuenes, in ijs Gostauus Erichson, posteà Suediæ rex, quos ille mox vbì ad naues peruenissent, conjecit in vincula, & in Daniam abijt. Interim annis quatuor quieuit. Posteà conscripto milite obsidet rursùs Stocholmiam: Senatus iam occiso in pugna Stenone, sub certis conditionibus Dano vrbem dedidit. Is donèc militem & arcem confirmaret, fidem datam minimè fefellit. Sed iam satis munitus, conuocat suos, aperit consilium perdendi ciues: modum quo id fieri possit, tanquàm ipso insciente & inuito, perquirit. Illi dant consilium, quod rex amplectitur. Fit apparatus magni conuiuij, ad quod Suediæ proceres & quidam alij inuitantur. Danus se iucundum præbet, idem Suedi faciunt, ignari periculi sui. Postquàm triduo epulatum est, conuiuæ rapiuntur in carceres. Altera luce portæ vrbis clauduntur, milites armati ingenti terrore edito, per regiones disponuntur, è regia duo Episcopi Scarcensis & Strengenensis ad aream, quæ est ante prætorium, producuntur à carnificibus, & mox prostrati capitibus truncantur. Idem patiuntur alij proceres, & post illos Senatus vrbis: inde in plebem sæuitum est:

Deditur Stocholmia Dano.

Crudelitas Christierni.

1518 est: multisque se occultantibus, impunitas edicto propo-
O saeuitiã plùsquàm barbaricã sita fuit omnibus. Prodeunt miseri ciues, & ad vnum omnes trucidantur à barbaro milite. Durauit ea caedes aliquot dies continuos, & immani quadam planeque barbara tyrannide id temporis vsus est rex ille Christiernus, qui non multò pòst, Deo iustam ab illo repentè vindictam, ditionibus suis omnibus eiectus, vagus & inops in solo alieno exulauit. Tandem cùm regnum, comparatis copijs rursùs obtinere vellet, captus & custodiae mancipatus est, & captiuus ad supremum vsque spiritum permansit. Fertur praesentissimo veneno quorundã opera extinctus, diem suum miserè obijsse. Sub hoc etiam rege multa perpessus est vir insignis Georgius à Schotborch Lundeñ Archiepiscopus, quòd ei nollet tradere insulam Bornholmensem. Is episcopus tandèm propter institiae defensionem exul a sede & patria sua, Coloniae Agrippinae mortuus est post multas huius vitae aerumnas & calamitates, quas constanti animo non paucis annis perferre mâluit, quàm dioecesim suam, non vt pastor, sed vt vilis mercenarius, prodere tyrannis. Habitaui ego aliquandiù in aedibus eius, cum Coloniae literis operam darem, multaque vidi in illo virtutum exempla. Vtebatur saepissimè aspero cilicio ad nudum corpus, atque in precibus erat assiduus. Rara quaedam in illo prudentia cernebatur, & morum grauitas. Quandò exul venit Coloniam, hospitio receptus est à D. Iohanne Rinckio, patritio Colonieñ, viro celeberrimo atque integerrimo, ab eodemque & eius honestissima coniuge tractatus est humanitate incredibili. Solebat is Rinckius postea de illo dicere: Fuit exemplo mihi & meis. Plura de eo episcopo dici possent laude digna, quę tamen breuitatis studio praeterimus.

Comitia Augustana. ANNO 1518. Maximilianus Caesar conuentus egit Augustae Vindelicorum, vbi principes Electores omnes adfuerunt. Missus quoquè eò fuit Cardinalis Thomas Caietanus vir excellenti doctrinâ, qui thesauros ecclesiae Pontificis nomine in bellum Turcicum polliceretur. Eodem anno Maximilianus scripsit Pontifici de turbis per Luterum excitatis, oratque vt maturè rebus affectis opem ferat: quicquid decreuerit, se curaturum vt executioni mandetur.

Luterus se submits Per id tempus scripsit Luterus Latinè librum hoc titulo, Resolutiones disputationum de Indulgentiarum

virtute,

virtute, &c. in cuius Præfatione mirabilitèr se submit- 1518
tit Romano Pontifici: sed vt sibi gratiam apud omnes, *tit Roma.*
aduersarijs odium conflaret. Itaque hac simulatióne non *Pontifici.*
paucis etiàm grauibus viris ille primùm imposuit. Porrò aliquot ex eis, qui carmine & prosa valebant, sibi Luterum defendendum susceperunt, multis coniectis in Prælatos & Theologos conuicijs. Ità sensìm Luterus creuit apud vulgus, & aduersarij in contemptum venére. Intereà Luterus citatur Romam, sed excusat se. Negocium mandatur Cardinali Caietano, ad quem licèt *Luterus*
inuitus, venit Luterus Augustam. Erat negocium illud *venit ad*
Romæ certis iudicibus demandatum, qui Luterum audi- *Caietanū*
rent, sed ille causabatur insidias, tum iudices suspectos, tum rei pecuniariæ inopiam, tum malam valetudinem: impetrauit autem per Saxoniæ principem, vt intra Germaniam iudices darentur: Erat tum, vt dictum est, Augustæ Cardinalis Caietanus. Is sanè multùm egit, vt hominem ad sanitatem reduceret, sed id frustrà fuit. Id temporis non erat illi à Maximiliano Cæsare data fides publica, sed habebat literas commendatitias Friderici Saxoniæ principis. Nec erat homo, malè sibi conscius, sinè trepidatione. Tria illi à Cardinale Pontificis nomine proponebantur: Vt resipisceret, & caneret errorum suorum palinodiam: Vt in posterum fidem daret, se ad illos minimè rediturum: Vt missa faceret ea omnia, quę ad Ecclesiæ perturbationem spectare viderentur. Ille verò se errasse fateri noluit, ad extremum tamen petijt & obtinuit spatium deliberandi. Postero die reuersus ad Cardinalem, inuenit apud eum quatuor proceres, qui essent Cæsari à consilijs. Ibì versutus homo vt omnem à se hæreseos suspicionem apud illos amoliretur, coram Cardinale hanc ex scheda protestationem recitauit: Ego frater Martinus Luter Augustinianus, pro- *Luteri*
testor me colere & sequi sanctam Romanam Ecclesiam *protesta-*
in omnibus meis dictis & factis, præsentibus, præteri- *tio.*
tis & futuris. Quòd si quid contrà vel alitèr dictum fuit vel fuerit, pro non dicto haberi & habere volo. Hoc vtinàm ab illo syncerè dictum fuisset. Non possum, quin hoc loco impudentissimum Sleidani mendacium paucis commemorem, vt ex illo de eius tota historia lector capiat coniecturam. Scribit Cardinalem virum doctis- *Calūnia*
simum hoc tempore ita prædicâsse Pontificis dignita- *Sleidani.*
tem, vt eum omnibus scripturis atque Concilijs anteponeret. Quis verò vnquàm credat illum virū, in catho-

1518 lica religione tam insigniter eruditum, ausum affirmare, Pontificem etiam scripturis diuinis esse anteponendum, cùm certum sit, ea quæ diuinitùs in sacris literis vel iussa vel vetita sunt, etiam Pontificem tum facere, tum cauere debere? Nimis molestum esset, id genus mendacia sempèr annotare, quibus ille historicus libentèr suam adspergit historiam, vt catholicis inuidiam & odium, Lutero & sectis gratiam & authoritatem conciliet. Porrò Cardinalis hac Luteri protestatione accepta, quòd sciret illum multa & dixisse & scripsisse, quæ cum Romana Ecclesia non belle concordarent, vrgere perrexit, vt præstaret tria illa, quæ suprà dicta sunt. At ille rursùs protestatur non se meminisse quicquam à se dictum esse, quod cum diuinis literis, cum patribus, cum Pontificum epistolis decretalibus, aut cum recta ratione pugnet. Scilicet ignorabat ille bonus vir se non modò in suis Resolutionibus, sed etiam in proximo colloquio dixisse multa de Indulgentijs & Pontificis authoritate secùs quàm habeat fides Romanæ ecclesiæ. Perspicua igitur hîc illius fraus appáret. Nam aut fictè & simulatè protestatus est se in omnibus sequi sanctã Romanam Ecclesiam, aut turpitèr mentitur se nihil dixisse contra Pontificum decretales epistolas. Pulchrè ergò quadrat in illum, quod verissimè dictum est ab Iacobo Apostolo: Vir duplex animo, inconstans est in omnibus vijs suis. Addebat autem coram Cardinale, quandoquidem homo sit qui errare possit, libentèr se velle submittere iudicio Eclesiæ, itemque vniuersitatum Basileeñ, Friburgensis, Louaniensis, Parisiensis, quam postremã studiorum parentem & iam antiquitùs sempèr Christianissimam vocabat. Non fuit de nihilo, quòd tantum ille tribuebat Theologis Parisieñ, de quibus tamen paulò pòst longè alitèr suo more scripsit. Nam ab illis multi eius articuli damnati fuére, quod nullo pacto concoquere potuit vir supra modum arrogans & superbus. Ergò etiàm istud fraudulentèr dixit. Cardinale autem suum porrò vrgente propositum, de quo semèl atque iterùm dictum est, ille rogauit copiam sibi fieri in scripto respondendi. Facta illi copia, satis animi sui duplicitatem declarauit. Nam multa congessit contra Extrauagantem Clementis VI. de Indulgentijs, contra authoritatem decretalium Rom. Pont. contra merita Sanctorũ, contra Indulgentias, contra merita operum bonorum. Et hoc erat sequi in omnibus Romanam Ecclesiam. Minabatur illi Cardinalis, nĩ resipi-

Luteri ter giuersatio

Iaco. 1.

resipisceret, excommunicationis sententiam. Timebat vero Luterus, nè à Cardinali in custodiam traderetur. Itaque multùm anxius, à Cæsareanis per amicos impetrauit fidem publicam. Non diù pòst clàm Augusta discessit: sed prius veteratoriè à Cardinali Legato ad Pontificem prouocauit, & eam appellationem palàm iussit affigi. Scilicet id studio erat Lutero, vt Pontificis audiret sententiam, qui neminem magis cum toto commilitonum suorum grege, quàm Pontificem insectarus est per omnem deinceps vitam suam. Sed tamen his artibus efficiebat, vt causam non malam fouere videretur, ac plurimos in suas partes pertraheret. Et Cardinali quidem deindè scripsit aliquotiès literas blandissimas, quibus eius clementiam & humanitatem mirè prædicauit: alijs verò de eodem Cardinali longè aliter & dixit & scripsit etiam publicè, accusans eum tyrannidis, &c. Eiusmodi ergò, vt dixi, artibus ille non parua accepit incrementa, Deo id permittente in castigationem Ecclesiæ suæ. Pauci id tum aduertebant, nec quisquam erat, qui ex ea scintilla tantum incendium breui emersurum suspicaretur. Scripserunt id temporis contra Luterum aliquot præclari Theologi, sed quos ille duceret pro nihilo, multorum iam sciolorum fretus fauore, qui Theologis orationis elegantiam neglectui habentibus, eo ipso nomine eruditionem quoquè detrahere non dubitarent, quasi rerum cognitio in dictionis phaleris posita sit.

1519 *Luterus prouocat ad Pontificem.*

Eodem anno Carolus Hispaniarum rex magnas eduxit copias aduersùs Marrhanos, & expugnato ex munitissimis eorum oppidis vno, plùs minus quadraginta barbarorum millia prostrauit, ex præda huius victoriæ duo preciosissima vexilla Cæsari Maximiliano, auo suo paterno transmittens.

Carolus debellat Marrhanos.

ANNO 1519. Maximilianus Cæsar 12. Ianuarii, anno ætatis suæ 63. mortuus est, cùm intempestiuè pharmacum incertæ efficaciæ contra morbum, quem sibi imminere purârat, hausisset: vir sanè præstantissimus, corporis atque animi dotibus inclytus. Annum 63. dicunt climactericum. Apud Gellium lib. 15. cap. 7. legimus, obseruatum in multa hominum memoria esse, in senioribus plerisque omnibus sexagesimumtertium vitę annum cum periculo & clade aliqua venire aut corporis, morbique grauioris, aut vitæ interitûs, aut animi ægritudinis. Sit hoc ità obseruatum à cæca gentilitate: nobis

Maximilianus moritur.

1519 Christianis omnis annis, immò omne tẽpus suspectum
Matt.25. esse debet, cùm Christus dicat: Vigilate, quia nescitis diem, neque horam. Maximiliano mortuo, Luterus factus est insolentior.

Iohannes Eckius taxat Luterum. Per id tempus D. Iohannes Eckius Theologus celeberrimus quibusdam annotationibus, quas Obeliscos inscripsit, Luteri primas de Indulgentijs propositiones taxauit. Id malè habuit tum Luterum, tum Andream Carlstadium Archidiaconum Vuittenbergeñ. Sleidanus scribit Luterum respondisse Eckio, quòd nihil sacrę scripturæ, nihil è scriptis patrum, sed sua quædam modò adferret somnia, iam olim praua consuetudine nimiùm in scholis recepta. Sed hoc aut de Lutero fingit Sleidanus, aut Luterus bilinguis fuit, cùm constet eum Lectori scripsisse, Eckium scripturę patrumque verbis vti, sed imperitè. Certè autem tanta fuit Eckij eruditio, vt Luterus planè indignus sit, qui vlla ex parte cum eo componatur. Non est tamen mirum, à Lutero illum esse contemptum, cùm ille & patres omnes & concilia omnia posteà reiecerit, sicut infrà audiemus. Nouerat Luterus, ex crebra disputatione celebre sibi nomen in plerisque Academijs Eckium comparâsse. Hanc ei laudẽ precripere voluit. Itaque res in disputationem deducta est, & disputationi

Disputatio Lipsica. locus designatus Lipsiæ. Venit eò intrepidus Eckius, venerũt etiàm Luterus & Carlstadius. Cum Carlstadio primò disputatum est: eo delassato, Luterus successit: porrò monitus à consiliarijs optimi Principis Georgij, vt comitèr & sedate se gereret, (viderãt enim hominis vultum iracundum) ille respondit, Neq; propter Deum hæc

Barbara Luteri vox. res cœpta est, neque propter Deum finietur. Quę erat certè vox inprimis barbara & immanis. Attamen in ipsa disputatione de quibusdam rebus longè alitèr, magisque Catholicè dicere visus est, quàm paulò pòst scripserit. Nihil derogatum voluit neque Romanę Ecclesię primatui & authoritati, neq; Pontifici. Aiebat non Latinè modò, sed etiàm Germanicè, se non impugnare, nec Christianè à quoquam impugnari posse, primatum & obedientiam Romæ Ecclesiæ. Sleidanus de tota hac disputatione scribit fraudulentèr pleraque, aitque Luterum negâsse Ecclesiæ Romanæ primatum. Vidit Sleidanus in Luteri ignominiam cedere, si diuersa sensisse scriberetur, quod tamen ille fecit sæpissimè. Præterea damnauit Boemos tanquam schismaticos: nõ solùm credere, sed etiàm scire se dixit esse Purgatorium. Verùm longè secùs posteà scripsit.

ſcripſit, & Eckium paſsim apud omnes, atque apud ipſum 1519
adeò Romanum Pontificem acerbè traduxit. Scripſit etiàm in Hieronymum Emſerum petulantiſſimè: atque hoc ſanè ille pro more habuit, vt quos veritate non poſſet, eos conuicijs, lœdorijs, calumnijs, mendacijs obrueret: qua in re ſtrenuè eum imitantur, quotquot ex eius ſchola prodierunt, noui euangelij buccinatores.

Hoc anno Francophurti conuenerunt Electores Principes, & in Maximiliani Cæſaris locum elegerunt Carolum Auſtriacum principem potentiſſimum. Multùm laborauit Gallorum rex Franciſcus, vt is honos ipſi deferretur, nec deerant, qui illi fauere viderentur: ſed Carolus ei antelatus eſt. Fertur ea res exitiali illi bello cauſam dediſſe, quod breuì poſteà inter illos exarſit. Miſſus eſt ad Carolum tunc in Hiſpanijs degentem Fridericus Palatinus, qui eum & oblatum honorem ſuſcipere, & in Germaniam iter maturare hortaretur. Accepit eum Carolus liberalitèr, & honorificè donatum à ſe dimiſit. Habebat id temporis Carolus annos vndeuiginti, de cuius progenie pauca hoc loco non incommodè dicturi videmur. Galliæ regi Carolo V. cui Prudentis cognomen fuit, Burgundiæ principatus cùm delatus eſſet, is eum fratri ſuo Philippo dedit. Philippus in matrimonium accepit Ludouici Flandriæ comitis filiam vnicam Margaritam, ex qua illi natus eſt Iohannes filius, qui pater fuit Philippi eius, qui ducem illum longè potentiſſimum Carolum, apud Nanceium tandèm cęſum, generauit. Eius verò Caroli filiam Mariam, ampliſſimarum ditionum hæredem duxit Maximilianus, Friderici eius nominis 3. Romanorum Imperatoris filius, qui Philippum procreauit huius Caroli V. parentem. Habuit enim Philippus iſte in matrimonio Iohannā, Ferdinandi Hiſpaniæ regis filiam, vt iam ſuprà quoquè dictum eſt, ex qua ſuſcepit Carolum & Ferdinandum, ambos poſteà Romanorum Imperatores longè optimos atque integerrimos, quorum inſigni virtute & pietate ſic hactenùs defenſum eſt Romanū Imperium, vt Turcarū licèt potentiſſimus rex ab illis ſæpè repreſſus ſit, & non ſemèl in fugam compulſus. Porrò Ferdinandus Caroli Imper. auus maternus, fuit Aragoniæ atque Sicilię rex, coniugemq́ue habuit Elizabetham, Iohannis ſecundi regis Hiſpaniarum filiam hæredem. Pòſt etiàm obtinuit regnum Neapolitanum, genuitq; ex Elizabetha Iohannem, Iſabelam, Iohannam, Mariam, Catharinam. Iohanne mortuo &

Caroli V. electio.

Genealogia Caroli V.

1519 Isabela sinè liberis, totius regni successio, more eius gentis, deuoluta est ad Iohannam natù proximam sororem. Hac igitur ratione ditiones omnes tam Ferdinandi regis Hispaniarum, quàm ducis Burgundiæ Caroli, ad Iohannæ filium Carolum, eius nominis V. Romanorum Imperatorem, peruenêre, ità vt multis seculis eo potentiorem non habuerit Germania Cęsarem, licèt in tanta amplitudine singularis quædam & incredibilis in eo principe semper extiterit modestia & humilitas, vt nihil iam dicamus de alijs eius virtutibus, quæ sanè multæ in eo & haud vulgares apparuêre.

Caroli V. potentia.

Modestia.

Luteri spes vana.

Luterus autem & eius studiosi plerique omninò persuasum habebant, fore vt is iuuenis Imperator planè Luteranus fieret, nec dubitauit Luterus datis ad eum literis suam testari innocentiam, & aduersarios criminari. Verùm ab ineunte etate singularis in Carolo prudentia enituit, nec potuit vnquàm vel Luterus vel quilibet alius sectarius eius candidissimum pectus deprauare. Augebatur intereà in dies & inuidia Cleri ac Theologorum & monachorum, & fauor multorum, pręsertìm poetarum & rhetorum erga Luterum. Scripsit autem Luterus Leoni Pontifici literas, quarum ipse quoquè Sleidanus meminit, in Luteri & suam sempiternam ignominiā commemorans, quid illę continuerint. Ait enim inter cętera scripsisse Luterum, se quidem erga Romanam Ecclesiam & ipsum quoquè Pontificem sic esse affectum, vt nihil in eam moliri cogitet: tantam enim eius Ecclesiæ potestatem esse, vt præter vnum Christum in rebus humanis nihil ea sit excellentius. & post pauca: se quodammodò coactum ab aduersarijs, parùm reuerentèr illam atque dignè tractâsse: velle autem commonefacere populum, nè suum imitentur exemplum. Hoc quidem hac in epistola scribit Sleidanus Luterum significâsse Pontifici. Tenemus ergò vel ipsius Luteri confessione, non improbante Sleidano, Romana Ecclesia nihil præter vnum Christum esse excellentius. Sed iam paulò antè, ipso Sleidano teste & referente, Luterus cùm appellâsset à Caietano legato ad Pontificem, atque ex Caietani literis accepisset, fore vt contra se Romæ iudicaretur, à Pontifice prouocauit ad futurum concilium. Post hanc autem prouocationem, paucis admodùm interiectis, recitat Sleidanus Luteri epistolam ad Leonem, in qua habentur ea quæ paulo suprà retulimus de Romanæ Ecclesiæ excellentia. Quis verò hìc non rideat tum Luteri prodigiosam incon-

Luteri literæ ad Pōtificem.

inconſtantiam, tum Sleidani ſtultitiam, qui dum Luterum celebrare vult, omnibus conſpuendum propinat? Sed hoc vſu venire neceſsè eſt mentiri volentibus. Quin etiàm in diſputatione Lipſica cum Eckio habita palam ſcribit Sleidanus, Luterum negâſſe primatum Rom. Eccleſiæ. Quàm verò hæc inter ſe conueniunt, nihil præter vnum Chriſtum eſſe Romana Eccleſia excellentius, & tamen eam primam & præcipuam non eſſe? Credat mihi Lector, ſi velimus id genus abſurditates in Sleidano omnes perſequi, citiùs tempus & chartam, quàm ſcribendi materiam nobis defuturam. Vult Sleidanus Luteri cauſam modis omnibus tueri, ſed interìm vel fingit quæ nuſquàm ſunt in rerum natura, vel oblitus ſui ea ſcribit, quæ Luteri inſignem ſtultitiam, leuitatem, impudentiam, inconſtantiam produnt. Dum refert ea, quæ Caietanus, quæ Eckius & plerique alij egerint cum Lutero, admodùm malignè ea refert, vt illos in contemptum adducat, Lutero gloriam & inſignem exiſtimationem conciliet: & multis quidem hac ratione imponit, ſed eius fraudes non latent eos qui alicuius ſunt lectionis. Porrò multa Luteri tacet, quæ illius malum animum facilè declararent, in quibus etiàm illud eſt, quod Hieronymus Emſerus ex ipſius Luteri ore audiuit, & poſteà illi grauiſſimè obiecit, nec à Lutero negari potuit, quod Lipſiæ cum Eckio diſputaturus dixit, Hæc res nec propter Deum cœpta eſt, nec propter Deum finietur. Et reuerà ſi Luteri fuiſſet rectus erga Deum & religionem animus, longè alium ille ſe præbuiſſet. Tanta autem eius fuit in ſcribendo inconſtantia, vt de cæteris eius vitijs taceam, vt qui eum eiusque doctrinam vult tuendam ſuſcipere, is non poſſit non ſeipſum egregiè pudefacere, niſi velit identidem fortitèr mentiri. Eſt verò etiàm hoc obſeruandum in Sleidano, quòd Concilium Conſtantien. & Baſileen. itemque Gerſonem & Theologos Pariſien. vbì pro Lutero nonnihil facere poſſe videntur, libentèr allegat, vt ad Pontificis minuendam authoritatem aliquid attuliſſe videatur: facilè autem eadem omnia contemnit, vbì Luterum oppugnat. Ità etiàm Luterus ipſe principiò ſubmiſit ſe iudicio Theologorũ Pariſien. quia ſperabat eos iniquo in Pontificem fore animo, & à ſe ſtaturos: cùm autem illi eum damnâſſent, ſuo more tractauit illos. Quid verò attinet in negocio fidei ità fraudulentèr verſari? Duplicitas hæc longè debet abeſſe ab omni homine Chriſtiano. Corradit Sleidanus

1519

Luteriana tilogia.

Sleidani mala fides

Sleidanus vt citet Concilia & Theologos.

1520 multa, quæ possint Pontificis authoritati & receptis Ecclesiæ catholicæ cæremonijs & institutis detrahere, & in hanc partem libentèr commemorat etiàm Concilium Pisanum contra Iulium II. temerè coactum: adfert Guilelmum Ockam Franciscanum, qui scripsit in Iohannem 22. deniq; nihil est tam putidum, quod non arrideat Sleidano, modò sit contra Pontificem. Cuius verò animus sic ardet odio Pontificum, quis illum credat res Pontificum & quæ religionis sunt, bona fide narrare? Sed habeant sibi tales scriptores, ijsque quoàd libitum erit, fruantur, quos perire delectat.

Zuinglius contra Indulgētias. Hoc anno apud Heluetios Tigurinos Vlricus Zuinglius cœpit Indulgentiarum prædicatorem, eò missum a Pontifice, oppugnare. Is Zuinglius damnatum olim Berengarij dogma de Eucharistia instaurauit vnà cùm Carlstadio & Oecolampadio, Brigidani instituti desertore.

Selymus Turca moritur. ANNO 1520. apud Ciurlium Thraciæ pagum non absque manifesta Dei vindicta, pestilenti circa renes enato vlcere extinctus est Selymus Turcarum imperator, magno Occidentis commodo, cui propediem arma illaturus videbatur. In eodem loco paucis antè annis cum patre suo conflixerat, dignus qui ibidem quoquè pœnas lueret. Vnicum ex Bosphorani regis filia reliquit Solimannum, tot regnorum hæredē, de quo suis locis referemus. Audita Selymi morte, Gazelles Syriæ præfectus rebellauit, Syrosque & Arabes habuit suæ defectionis approbatores. Sed cùm Caierbeius Aegypti præfectus eius consilium vsqueadeò non probaret, vt etiam legatum illius supplicio afficeret, Solimannus è Cilicia misit contra illum Frahatem Bassam, qui eum cum omnibus ipsi adhærentibus & fortissimè præliantibus interfecit. Ea victoria confirmatus Solimannus, paulò pòst Hungàriam cum magnis copijs sibi oppugnaudam sumpsit.

Carolus V venit in Belgiū. Hoc anno Carolus Cæsar electus, ex Hispanijs venit in Belgium, indè petiturus Aquisgranum, & veteri instituto coronam accepturus. Sæuiebat id temporis pestis Aquisgrani, eoque hortabantur Electores Carolū, vt alium locum inaugurationi designaret. Sed ille in sententia permansit, dicens se non temere posse mutare Caroli IIII. legem. Itaq; Ecclesiastici Electores cū multis alijs principibus viris & tum aliorum, tum Saxonis & *Coronatur Aquisgrani.*

Bran-

Brandeburgici legatis, eò venerunt, & omnibus ex more peractis, primò Electores, post illos Cæsar indè Coloniam abierunt, vbi Imperij conuentus indictus est, & iussi principes omnes Vuormatiæ præstò esse 6. Ianuarij. Multa hîc Sleidani prudens prætereo, quæ ille homo scribit de Imperatoris per Electores electi confirmatione, & pleraque alia, nè lectori molestus sim. Certè optimi quique & potentissimi Imperatores, reges & principes, Pontificis Rom. dignitatem & authoritatem non solùm nihil imminutam, sed modis omnibus auctam potiùs semper voluerunt, Christum Deum in illius vicario venerantes, quicquid blateret liuidus ille Sleidanus. *1520*

Per hoc tempus Luterus scriptum edidit ad Carolum Cæsarem & nobilitatem Germaniæ, in quo inter alia, seditioni concitandæ opportuna, ausus est scribere, Pontificis potestati non modò non obtemperandum, sed resistendum etiam corpore, substantia & viribus omnibus: Papam & episcopos esse subiectos gladio Cæsaris, & alia multa, quæ facilè coarguunt, quo spiritu ille homo impelleretur, cùm sint manifestè contraria scripturæ diuinæ, quæ nos multis locis iubet obedire præpositis nostris. Non diù antè, vt suprà dictum est, scripserat Leoni Pontifici, nihil esse Rom. ecclesia excellentius, eiusque potestatem egregiè prædicârat, iam vult Pontificis potestati non esse obtemperandum. Præclarum certè euangelistam, qui ex vno eodemque ore modò calidum, modò frigidum spirat: eandem rem modò probat, mox improbat. Nec hoc contentus homo improbus & impotenti arrogantia, totum Ius Pontificium cum diplomatis Pontificum Vuittenbergæ palàm incendit & exussit. Fuit hoc reuerà facinus audax, & non verbis, sed verberibus vindicandum, hominem priuatum tantam sibi sumere authoritatem: & támen non defuerunt, qui id non modo non reprehenderent, sed etiàm multis laudibus cumularent. Et ipse Luterus iam planè perditus & deploratus, scripsit librum in huius facti sui defensionem, refertum atrocissimis calumnijs. Appellauit etiàm non semèl à Pontifice tanquàm Antichristo ad Concilium, quasi verò ille Concilio vlli vnquam obtemperaturus esset, qui præ insania Decretorum codicem concremâsset, qui innumeris antiquissimorum Conciliorum sententijs scatet. Hortatus est etiàm Principes, vt armis omnibus Pontificem & Cardinales

Seditiosum Luteri scriptum.

Luterus Ius Pontificiũ comburit.

1521 dinales oppugnarent, & in eorum ſanguine manus lauarent ſuas. Hæc non erant hominis Euangelici, ſed ſanguinarij: nec ſic Prophetæ & Apoſtoli, immò nec Chriſtus ipſe ſuum Euangelium auſpicatus eſt: tantoque minùs poſſunt excuſationis prætexere, qui ab illo ſe ſeduci permiſerunt.

Luterus ſcribit in Colonienſes & Louanienſes.

Cùm autem didiciſſet Louanien̄ primùm, deindè Colonienſes Theologos ipſius ſcripta damnâſſe, licèt Louanienſes quandoquè Auguſtæ reuerentèr ſibi poſtulâſſet Iudices, in vtroſque more ſuo egregiè inuectus eſt, plùs ſibi vni arrogans iudicij & eruditionis, quàm tot egregijs viris. Scripſit etiam acerbè in alios quoſdam, ità vt Leo Pontifex, vir alioquì mitiſſimi ingenij, cernens hominem apud Germanos furſùm deorsùm miſcere omnia, nec vllis admonitionibus poſſe à cœptis reuocari, tanquàm morbidum membrum ab Eccleſiæ corpore anathematis ferro præciderit. Tum verò ille tanta animi impotentia ſcripſit in Pontificem, vt Catholicæ aures ferre non ſuſtineant. Sub hoc quoquè tempus edidit Captiuitatem Babylonicam, in qua præter alia Boëmos & Græcos tuetur, & non hos, ſed Romanos dicit hæreticorum loco haberi oportere. Iam non diù antè in Lipſica diſputatione magnæ contumeliæ loco acceperat, quòd Eckius eum Boëmis fauere diceret, eoſque ſibi ſemper inuiſos fuiſſe affirmârat: nunc eos laudat, Romanos etiàm hæreticos dicit. Quid hoc homine temulentius? O nimiùm cæcos, qui id non vident. Porrò Carolus Cæſar vbi percepit Pontificis ſentētia damnatos Luteri libros, ſeueris propoſitis edictis iuſſit eos flammis abſumi: id quod etiàm factum eſt per Brabantiam, & in aliquot Imperij ciuitatibus &c.

Edit Captiuitatē Babylonicam.

Conuētus principum Vuormatiæ.

ANNO 1521. frequentiſſimus fuit principum Imperij conuentus, ad quem à Carolo Cæſare ſub publica fide etiàm Luterus vocatus eſt. Ante hunc conuentum aliquammultos ille libros ediderat, mirabili vafricie celans in plerìſque animi ſui malignitatem, captanſque doctrinæ & pietatis apud lectores exiſtimationem. Et erant in ijs libris non pauca, quæ quandam præ ſe ferrēt pietatem, quibus & ſcripturas interpretaretur, & tum adhortationibus, tum obiurgationibus ad homines vteretur: ſed hac fraude tegebat improbas animi ſui machinationes. Erāt ſanè nōnulli etiàm magnæ authoritatis viri, qui id genus ſcriptis lectis, putarent eum zelo repurgan-

purgandæ domûs Dei & instaurandæ disciplinæ ecclesiasticæ, hominesque in Dei cultum & amorem inflāmandi permoueri. In ijs libris erant, Expositio decem præceptorum, item septem psalmorũ, quos pœnitentiales vocamus, itē precationis Dominicæ, De libertate Christiana, Commentarius in Epistolam ad Galatas, & plures alij: verùm simulata non possunt esse diuturna, nec Aethiops pellem mutat: quid ille moliretur, diù celari non potuit. Vbì Comitia inchoata fuêre, aderat nũcius summi Pontificis Hieronymus Aleander, preter cetera etiàm Hebraicæ linguæ peritissimus, qui posteà factus est archiepiscopus Brundusinus & cardinalis. Is multis verbis, vt erat, eloquētissimus, grauissimè accusauit Luterũ in frequentissimo ordinũ Imperij consessu, seditionis, rebellionis, impietatis, blasphemiæ & hæreseos. Et licèt ille vera diceret, quòd tamen Luteri scripta nōdùm omnibus essent explorata, putarentque nonnulli ex affectu quodam maleuolētiæ & liuoris eius orationes proficisci potiùs, quàm zelo iustitiæ, aliquandiù conatus eius omnis, quo Luterum accusabat, frustrà fuit. Postquàm autem ex eius Captiuitate Babylonica, quã ille turris Babylonicæ egregius instaurator recèns ediderat, ad quadraginta circiter capita, in quibus pleraque cōcitandæ seditioni erāt accommodatissima, corã principibus ex charta recitauit, Principes qui eum librũ necdùm legerant, nec eiusmodi quippiam à Lutero expectàrant, sese mutuò respectabant, animisque commoti in Luterum & eius studiosos, mussitabant. Ibì tum Luteri patronus Fridericus Saxoniæ elector, ait ea capita falsò Lutero affingi ab aduersarijs. Altero igitur affirmante, altero negante Luteri ea esse, principum deliberatione decretum est, vt Luterus accerseretur. Offerebatur illi fides publica Cæsaris nomine, eaque munitissima, sed hæc non satìs fuit Luteri patronis: verebantur enim nè vbì aduenisset, à Cæsare Pontifici traderetur, aut certè nulla ei tãquàm hæretico fides seruaretur. Itaq; longa consultatio & difficilis inter principes orta disceptatio est, quibus illũ cautionibus adduci oporteret. Tāti erat vni prospicere monacho, eique iam hæreseos damnato. Erant quibus non immeritò displiceret, non sufficere Cæsaris fidem publicam: sed Luterus suis scriptis iam multos inescàrat, & erant per Germaniam hominum animi incitati in clerum,ità vt res ad seditionem spectare videretur. Itaque permisit humanissimus Cæsar, vt etiàm aliquot principes cum ipso suam fidem

1521

Luterus accusatur.

Saxo tuetur Luterum.

1521 dem interponerent. Nè quos tamen maiores ille aculeatis scriptis & concionibus suis tumultus cieret, omnem illi toto itinere scribendi & concionandi facultatem Cęsar interdixit. Missus est igitur Cæsaris caduceator, qui hominem adduceret, nec tamen solus venit, sed adiunctis sibi Iona præposito, Scurffo iureconsulto, Ambsdorffio theologo &c. Toto illo itinere visendi monachi illius studio multus erat hominum concursus: in hospitijs accipiebatur genialitèr, licebatque cernere monachum necdum excusso cucullo arreptam pulsare testudinem, cunctis tanquàm Orpheum quendam illud portentum adspectantibus. Plausibile enim euangelium non à pœnitentiæ, quemadmodùm Christi, prædicatione, sed ab id genus mundi huius vanitatibus & oblectamentis ordiendum erat. Vbi Erphordiam ventum est, contra Cęsaris mandatum Dominico die palàm concionatus est, eamq; concionem voluit typis excudi, scilicet vt ad multos præclara illa contra bonorum operum merita, contra Pontificem Romanum, contra clerum, contra leges humanas doctrina perueniret. Latebant hæc Cæsarem, caduceatore non sinè fauoris erga Luterum suspicione nihil horum illi indicante, tametsi essent contra fidem illi à Cæsare datam. Cùm iam non longè abessent à Vuormatia, fertur admonitus à quibusdam periculi, quod ipsi immineret, sed illum periculum omne contempsisse. Hoc quidem Sleidanus scribit, vt illi constantiæ & virtutis existimationem conciliet, cùm tamen nulla hìc esset formidandi causa homini publica fide tam munito, & non diu antè animi sui malè sibi conscij trepidationem satis declarâsset Augustæ apud cardinalem Caietanum, à quo cùm timeret se captum iri, à Cæsareanis per amicos clam fidem publicam impetrauit, & indè se subduxit. Tandèm ventum Vuormatiam 16. Aprilis. Postridiè perductus est in conspectum Cęsaris, principum & ordinum Imperij. Ibi dictum est illi, nè quid extra ea, quæ esset interrogatus, loqueretur: deinde iussus est palàm fateri, num libros, quorum tituli quoquè exprimebantur, pro suis agnosceret: tum verò an quicquam ex ijs, quæ illi continerent, reuocare statuisset. Primò libens agnouit libros omnes: sed de reuocatione quid statuendum esset, petijt deliberandi spatium, vt citra verbi Dei iniuriam & animæ suæ periculum posset respondere. Habebant ea verba speciem quandam religionis: sed si errores suos ex animo agnouisset, absque dilatione detestatus eos fuisset,

Luterus concionatur contra Cæsaris edictum.

Luterus venit Vuormatiam.

1521

isset, & in Ecclesiæ catholicæ sententia actutùm acquieuisset. Principes deliberabant de hoc permittendo illi spatio, quòd diù antè compertum habuerat, qua causa eò acitus esset: at Cæsaris humanitate dies vnus datus est illi. Hîc Luterus de seipso gloriabundus scribit, quosdam ipsum adhortatum esse, atque inter cætera dictum esse, Beatus venter qui te portauit. Quod quàm verè dictum sit, tota ferè Europa ab illo vno homine perturbata, suo magno malo in dies experitur. Non est autem dubium, quin id genus acclamationibus ille factus sit obstinatior. Altero die ad horam sextam pomeridianam admissus est iterùm in Cæsaris & principum conspectum: iussusque dicere, num libros agnosceret pro suis, & num vellet canere palinodiam, longa primùm verborum ambage vsus, libros suos in tria genera distinxit. Tandèm dictum illi est, vt disertis verbis, non intricatis, animi sui sententiam exprometet. Tum his verbis respondit: Nisi conuictus fuero testimonijs scripturarum, aut ratione euidenti (nam neque Papæ, neque Concilijs satis credo, cùm constet eos & errâsse sæpius, & sibijpsis contradixisse) victus sim scripturis à me adductis, & capta conscientia in verbis Dei, reuocare neque possum, neque volo quicquam, cùm contra conscientiam agere neque tutum, neque integrum sit: Gott helff mir, Amen, id est, Deus adiuuet me. Hæc nimiùm pulchrè quadrant cum illa protestatione eius coram Legato Caietano, qua protestatur se sequi in omnibus dictis & factis suis Romanam Ecclesiam. Principes his auditis, post aliquam deliberationem per Cæsaris oratorem ità illi responderunt: Non te decebat, Martine, tam parùm modesta responsio. Quid enim attinet semèl benè tractata retractare, & iterùm in disceptationē vocare ab Ecclesia & Concilio Constantiensi damnata, quæ tu rursùs excitas? Vis conuinci scripturis, sed in hocipso vehementèr deliras, cùm de his iampridèm Ecclesia pronunciârit. Ille captam suam conscientiam repetens, ait se reuocare non posse. Ità discessum est ex eo consessu, quòd iam noctis sese tenebræ intenderent.

Luteri protestatio.

Postera luce Cæsar sua manu scripsit ad senatum Imperij sermone Burgundico, quæ possunt ità Latinè conuerti: Non clàm vos est, me genus ducere à Christianissimis Imperatoribus, ab illustri natione Germanorum, à Catholicis Hispaniæ regibus, ab Austriacis archiducibus, à Burgundorum ducibus: qui omnes ad supre-

Epistola Cæsaris ad Ordines Imperij.

1521 supremum vsque vitæ diem se fideles Romanæ Ecclesiæ declarârunt, semperque Catholicæ fidei, sacrarum cæremoniarum, decretorum, constitutionum, sanctorum morum, pro Dei honore, pro fidei incremento, pro animarum salute propugnatores fuêre. Qui vita functi, nobis ex naturæ instinctu, & iure quodam hæreditario sacra, quæ diximus, catholica instituta quasi per manus tradita reliquêre: vt eorum vestigijs insistamus, & in ijs etiàm mortem oppetamus. Et nos quidem, vtpotè Maiorum nostrorum non fallaces imitatores, Deo nos beně iuuante, in hunc vsque diem eo pacto viximus. Itaque stat sententia, tueri & propugnare quæcunque tum antecessores mei, tum egoipse hucusque obseruaui: id autem vel maximè, quod per antecessores meos tam in Constantiensi, quam alijs synodis sancitum est. Cùm verò in aperto sit, vnum solum fratrem hallucinati, priuata opinione deceptum, quæ quidem cum totius Christianismi sententia pugnet, tam eorum qui ante mille annos nos præcesserunt, quàm qui in præsenti viuunt: eaque præ se fert, Christianos omnes hactenùs semper in errore fuisse: eam ob rem planè deliberatum mihi est, regna mea omnia, imperium, ditiones, amicos, corpus, sanguinem, vitam deniquè ipsam & animā impendere, nè improbus hic conatus longiùs progrediatur: quandoquidem in meam haud exiguam, itemque vestram id cessurum est ignominiam, qui præclara & cumprimìs celebris estis Germaniæ natio: quibus id in honoris, authoritatis, prærogatiuæ cumulum accessit ex priuilegio, vt iustitiæ obseruantiss.mi, catholicæque fidei defensores & propugnatores habeamur. Quòd si qua igitur non modò hæresis, sed vel suspicio hæreseos, vel aliqua Christianæ religionis imminutio in hominum animis nostra tempestate relicta erit, id posteris nostris perpetuæ vituperationi fuerit. Quandoquidem ergò pertinax hesterno die Luteri responsum coram omnes audiuimus, mentem ego vobis meam aperio, pœnitere me quòd tam diù distulerim contra hominem illū eiusque falsam doctrinam procedere, nec me posthàc audire illum velle, quicquid etiàm allaturus sit: iubeo autem vt quamprimùm ex mandati præscripto reducatur, caueatque ipse ex publicæ fidei ipsi data formula, nè palàm concionetur, véve populo praua sua dogmata instillare pergat, nè deniquè ipsius opera, noui quippiam aut motus aliquis excitetur. Equidē, sicut iam dixi, con-

tra eum, haud secùs atquè contra notorium hæreticū planè deliberaui procedere: simulque à vobis reposco, vt in isthac causa id statuatis, quod decet probè Christianos, & vt vos facturos recepistis. Scripta mea manu 19. April. 1521. Hæc pijssima optimi & religiosissimi Cæsaris epistola tum quidem Vuormatiæ coram cunctis Imperij ordinibus, porrò Maij die 10. Romæ in publico Consistorio coram Cardinalibus, iubente Pontifice Leone, lecta est, & ab vtrisque est ea Cæsaris constantia, zelus & integritas egregiè commendata. At Luterani aiebant Cæsarem esse puerum, qui à Pontificijs ad ipsorum voluntatē impelleretur: non sic dicturi, si Luteri commenta approbâsset: nec sinè tanti principis insigni iniuria, noctibus passìm ad fores scribebatur, Væ terræ, cuius rex puer est. Sed certè tam pio & religioso principe Germania ob tantam ingratitudinem digna non fuit. Atque vtinàm pijssimus princeps ab hac sententia non fuisset deductus etiàm Catholicorum dynastarum precibus, qui putabant mitiùs agendum cum Lutero, nè res in tumultus & turbas horrendas euaderet. Hoc quidem tum consultum videbatur, sed rei euentus docuit verissimum esse, quod ait ille, 1521

Principijs obsta: serò medicina paratur,
Cùm mala per longas inualuêre moras.

Non est crudelitas sæuire in membrum morbidum, nè serpat contagio, & corpus omne inficiatur. Luterus autem Vuormatia discedens, in ipso itinere per quosdam amicos & fautores mirabili calliditate interceptus est, & mox longè lateque sparsa fama, contra datam fidem publicam eum atrocissimè vinctum abductum esse. Et iam passìm, præsertim Vuormatiæ, omnia ad seditionem spectabant, donèc rei veritas comperta est. Ductus est autem Luterus iussu Friderici principis sui Alstadium, vt ferunt, quod oppidum ex eo euentu Luteri Patmos ab amiculis eius vocatum est: Ibì ille importunus monachus securè in arce delitescens, multa scripsit digna tali viro. Inter alia hortatus est, vt adolescentes vitent Philosophiam & Theologiam scholasticam, ceu animæ mortem, Thomamque Aquinatem asserit multa hæretica scripsisse: Quid ad me, inquit, quòd bullarum Episcopus eum canonizauit? Sic vocans Romanum Pontificem, qui Thomam diuorum catalogo adscripserat, longè vtiquè saniori iudicio, quàm cum Luterus hæreticus hæreseos damnârit. Quemadmodùm autem

Luterus fingitur captus.

Luteri Patmos.

Dehortatur à studio Philosophia.

1521 autem Mahumetes impurissimus in suo Alcorano vetat, nè suæ sectæ homines cum Christianis disputent, veritus nè crassissimi errores apertis rationibus confutati, ab illis agnoscantur & respuantur: ità & Luterus à Philosophia & scholastica Theologia arcet suos, non ignorans, qui in ijs benè versatus sit, facilè ipsius absurdissima commenta tum cogniturum, tum confutaturum. Quòd autem Thomam Aquinatem dicit multa hæretica scripsisse, id de viro sanctissimo atq; doctissimo scelerate mentitur, cuius scripta docti homines summopere commendant, nihil morati dictionis simplicitatem, quæ illi seculo vsitata fuit. Scripsit prætereà Luterus in

Lib. de abroganda Missa. sua illa arce librum de abroganda Missa priuata ad fratres suos Augustinianos Vuittenbergenses, qui primi omnium Missas abrogauerant, quos hortatur, vt in eo incepto contra conscientiæ accusationem persistant, sicut & se in quibusdam fecisse ait. An non verò mirum est, dum talia legunt homines, posse vel ad momentum in eius viri doctrina permanere? An non perspicuum est, omninò perire velle eos, qui tali homini, qui contra conscientiam suam se in plerisque fecisse affirmat, auscultent? Pugnare enim contra conscientiam suam à malis deterrentem, quid est aliud, quàm rebellem esse lumini, nec velle obtemperare veritati, sed ea contempta, eò coniti, vt liceat quicquid libet? Porrò in abroganda Missa, & tollendo ab Ecclesia iugi hoc sacrificio multus profectò Luterus fuit, vt ea res plerisque non dubiam faciat fidem è propinquo imminentis Antichristi, qui iuge sacrificium prorsus abolebit.

Parisiens. dānant Luterum. Eodem anno etiàm Parisienses Theologi in solenni conuentu Luteri scripta damnârunt, licèt longè secùs Lutherus & eius amiculi sperâssent. Contra hos scripsit Philippus Melanchthon iuuenis Apologiam pro Lutero, hac inscriptione: *Aduersùs furiosum Parisiensium Theologastrorum decretum &c.* Eiusmodi modestia tum Luterus, tum eius sectatores omnes ferè semper vsi sunt: quam vtiquè non à Christo, sed illo qui rex est

Iob 41. super omnes filios superbiæ, didicerunt. Scripsit etiam

Luterus cōtra Parisienses. in eos Luterus atrocissimè sermone vulgari, vt vulgus indoctum in eos concitaret. Amici quoquè eius scurrilem edidêre libellum sub nomine facultatis Theologicæ Parisień. Istud enim hominum genus non ferè nisi mendacijs, probris, contumelijs, conuicijs, scommatis, lœdorijs agere nouit cum aduersarijs, & interim vocant

se ho-

ſe homines pios & Euangelicos, & qui puram doctrinam 1521
in lucem reuocârint.

Hoc anno Carolus Imperator Vuormatiæ grauiſſimum edictum contra nouatores orthodoxæ & Catholicæ religionis promulgauit, in quo inter cætera dicit, Luterum non hominem, ſed diabolum ſub humana eſſe ſpecie, qui in perniciem humani generis permultas olìm damnatas hæreſes in vnam ſentinam congeſſerit. *Caroli V. de Lutero ſententia.* Quod quidem tam fuit verum, vt talem virum aliquid potuiſſe apud Germanorum hactenùs ſummæ conſtantiæ & integritatis nationem, illi ipſi nationi ad ſempiternam hauddubiè ceſſurum ſit ignominiam & confuſionem. Hic verò Sleidanus Cęſarem quidem fatetur dixiſſe, Decretum hoc ſuum communi principum & ordinum conſilio factum: ſed mox ſubiungit, Aiunt edictum hoc à paucis aliquot fuiſſe conflatum: ſcilicèt vult Imperatorem optimùm & religioſiſſimum arguere mendacij, nè tanti principis & ordinum Imperij communi decreto damnata Luteri impietas, Luteri cauſam premat. Quis verò eam hominis impudentiam ferat, qui vt per mendacia Luteri partes defendat, potentiſſimum Imperatòrem haud obſcurè vocat in ſuſpicionem mendacij? nec his contentus, quædam addit, quibus etiàm Moguntinum Archiepiſcopum obliquè perſtringere videtur: atque haud ſcio, an in illum falſi crimen deriuare velit. nam obſcurè ſcribit. Sed abſit, vt plus credamus Sleidani nugis, quàm tantis principibus.

Eſt profectò mirum, tam facilè Luterum in ſuam ſententiam pertrahere potuiſſe inprimìs Saxoniæ fortiſſimam gentem, quam olim Carolus Magnus triginta annis vix eò adigere potuit, vt relicto dæmonum cultu, Chriſto nomen darent, à quo etiàm poſtèa nunquàm defecerunt, ſed in ſemèl ſuſcepta religione conſtantiſſimè perſeuerârunt, & ſingulari quodam ſtudio Romanæ Eccleſiæ ſempèr dediti fuère. Sed homo verſutus, ſciens ea in gente permultos his extremis temporibus nimiùm addictos ventri & potationibus, vt eos ſibi propenſiùs alliceret, laxauit miſeris habenas, ieiunia, preces, vigilias, confeſſionem ſacramentalem, & alia pietatis exercitia, ceu papiſtica & monachorum inuenta, docuit reiicienda: quæ cùm eſſent incautis & imperitis, nec perditi hominis fraudem prima fronte aduertentibus plauſibilia, ſub prætextu verbi Dei ab illo ſeducti, & miſe-

1521 randum in modum euersi sunt, longè iam dissimiles sanctissimis Maioribus suis, qui in Catholica fide, ità vt decebat virilem Saxonicorum pectorum constantiam, semper fortissimè perstiterunt.

Belgradũ expugnatur à Turca.

Ipso hoc anno Solimannus Turca in Pannonia Belgradum, ad confluentes Sauum atque Danubium situm, insigne atque fortissimum totius Hungariæ munimentum, Christianis principibus intestina bella meditantibus, expugnauit, cùm iam anteà Amurathes eius abauus, & proauus Mahometes, magnis acceptis detrimentis, re infecta, indè discedere compulsi fuissent. Facile id fuit Tyranno, quòd inter Ludouicum regem iuuenem & proceres Pannoniæ parùm conueniret, ideoque nulla firma præsidia hosti barbaro opposuissent.

Eodem anno Ferdinandus archidux Austriæ vxorem duxit Annam regis Hungariæ filiam, itemque Ludouicus Hungariæ rex, Ferdinandi sororem Mariam.

Bellum funestum Christianorum.

Per id ferè tempus ortum est eheu bellum inter Carolum Imperatorem & Galliæ regem Franciscum, quod quàm funestum fuerit Reipub. Christianæ, vel eo solo nomine, quòd interim dabatur magna opportunitas Lutero & eius asseclis noua dogmata magis magisque in vulgus spargendi, nemo vllis vnquàm verbis consequi possit. Quòd si duo illi potentissimi principes aut vires suas coniungere, aut saltem rex Franciscus à bello abstinere voluisset, facilè hæreses omnes in ipsis suis initijs oppressæ fuissent. Sed peccata nostra diuinam in dies prouocabant iustitiam, quæ tandèm malo dæmoni fecit potestatem Ecclesiam perturbandi & diuexandi: atque vtinàm vel serò sapiant Phryges.

Leo X. moritur.

Hoc etiàm anno Mediolanum ereptum est Gallis, & paulò pòst anno 1522. Leo Pontifex atrocis toxici abreptus violentia, excessit è corpore, cuius locum obtinuit Hadrianus Florentius Batauus, vir insigni tum doctrina, tum morum integritate, præceptor quondàm Caroli Imperatoris: cuius etiàm iam tum Cardinalis singulari prudentia, absente Carolo, perturbatæ Hispaniæ restituta iam antè fuerat tranquillitas. Carolus enim in Germaniam abiturus ex Hispanijs, cum regia authoritate in procuratione vtriusque Hispaniæ eum reliquerat.

ANNO

ANNO 1522. Rex Danorum Christiernus suæ crudelitatis luens pœnas, è regnis suis profugus, cum Isabela Caroli Cæsaris sorore Mechliniam venit: nec diu pòst superuixit Isabela, sepulta Gandaui apud D. Petrum. Cùm rex ille è Dania aufugit, iam illũ præcesserat Archiepiscopus Lundẽsis Georgius Schotborch, cuius non multò antè meminimus, fugiens eius regis tyrannidem. Et eccè dum moratur Aemsterdami, quod est Batauorum insigne emporium, rex quoquè Christiernus eò peruenit, ibique Archiepiscopum exulem inuenit, & quem paulò antè crudelitèr persecutus erat, iam familiaritèr allocutus est in solo peregrino, obstupescente Episcopo ad tam subitam regis calamitatem. Possunt eo exemplo admoneri, qui præsenti fortunæ nimiùm fidentes, insolescunt, & ad crudelitatem & tyrannidem sua potentia abutuntur, perinde àc si Deo non sint curæ res humanæ. *1522 Christiernus rex regno pellitur.*

Circa hæc ferè tempora Henricus Angliæ rex VIII. scripsit in Luterum, eoque nomine à Pontifice & amplissimo Cardinalium senatu, Catholicæ fidei defensor appellatus est.

Per id quoquè tempus Luterus è Patmo sua, si superis placet, rediit Vuittenbergam. Porrò interim dum ille abesset, quiddam mirè ridiculum accidit Vuittenbergæ. Carolstadius enim & Melanchthon, præcipui Luteri discipuli & symmystæ, hausta occasione ex scriptis Luteri, studiosis adolescentibus persuasére, non esse dandam operam Philosophiæ: Platonem, Aristotelem, Ciceronem, & id genus alios non nisi mera scripsisse commenta & imposturas, eoque libros eorum Vulcano consecrandos: vni sacrorum Bibliorum lectioni vacandum: neque fas esse hominem Christianum literis deditam actitare vitam: faciendum omnibus, quod in Genesi dictum est, In sudore vultûs tui vesceris pane tuo. Nemini dubium esse potest, quin ob stultissimam animi arrogantiam illi grandes Sophi ad tam absurdam & plùs quam anilem delirationem deuoluti sint, cùm certum sit, magnam esse liberaliũ artium & Philosophię ad multa opportunitatem, modò quis rectè & moderatè illis vtatur. Scripserat Luterus in libello ad Germanicam nobilitatem, Aristotelis Physica, Metaphysica, Ethica, prorsùs aboleri debere. Ex hoc fonte hauserant hanc suam præclaram doctrinam Carolstadius & Melanchthon. *Carolstadius & Melanchthon delirant planè. Gen. 3. Luterus oppugnat Aristotelem.*

1522 chthon. Et vt magis insaniam proderent suam, Carlstadius ex Archidiacono factus est agricola in rure Vuittenbergensi, Melanchthon in pistrino artem pistoriam meditabatur: plerique adolescentes, artium liberalium combustis libris, mechanica opificia complexi sunt. Deniquè hac prodigiosa illorum homuncionum temeritate eò res perducta est, vt multis locis Scholæ clausæ tenerentur annis aliquot. At Luterus Vuittenbergam è sua Patmo reuersus, Philippum hoc nomine castigauit, Carolstadium ex ditione Vuittenbergen exegit, libroque edito asseruit Philosophiam in se bonam esse. Nam mirè ille homo in dictis & scriptis suis varius & inconstans, sibique identidèm planè contrarius fuit, quod neque amici eius vnquàm negare ausi erunt, nisi planè frontem perfricuerint. Et vel hoc vno argumento satis superque licet intelligi, quo spiritu fuerit agitatus.

Clauduntur Scholæ.

Per id tempus etiàm publicè pro concione damnauit fratrum suorum Augustinensium Missæ abrogationem, cùm id factum antè probasset: sed doluit homini arrogantissimo, quòd ipsius iniussu factum fuisset. Scripsit etiàm valdè scurrilitèr & seditiosè in Bullam Leonis X. Porrò omnis oblitus pudoris & modestiæ, petulantissimè & maledicentissimè inuectus est in Angliæ regem, cuius liber Germanicè conuersus per Hieronymum Emserum, multùm ipsius infausto Euangelio derogabat. In eo libro, incredibili stultitia & arrogantia tumidus, inter cætera ità ait: Ego verò aduersùs dicta patrum, hominũ, angelorum, dæmonum, pono, non antiquum vsum, non multitudinem hominum, sed vnius maiestatis æternæ verbum, Euangelion, quod ipsimet coguntur probare. Hîc sto, hîc sedeo, hîc maneo, hîc glorior, hîc triumpho, hîc insulto Papistis, Thomistis, Henricistis, Sophistis, & omnibus portis inferi, nedùm dictis hominum quantumlibèt sanctorum, aut consuetudini fallaci. Dei verbum est super omnia. Diuina maiestas mecum facit, vt nihil curem, si mille Augustini, mille Cypriani, mille Ecclesiæ Henricianæ cõtra me starent. Obsecro, quæ hæc verborum monstra & portenta sunt? Et tamen habuit permultos homo miser, qui quicquid vel dixisset, vel scripsisset, putarent planè esse Euãgelicum. In eodem libro iactitat se de Missa triumphâsse, atq; ità ex cõsequenti de toto Papatu. Sed hoc proculdubiò nôn alio, quàm ipsius Antichristi, spiritu homo nefarius dicere potuit.

Damnat quod antè probauerat.

Scribit in Angliæ regem.

Nota intolerandã arrogantiam.

Nam

Nam de Missa ad breue tempus triumphabit Antichristus, cùm tollet iuge sacrificium, quo nihil sanctius, nihil hominum saluti conducibilius habet Ecclesia. Væ deploratissimo isti seculo, quod tantum scelus ferre potuit. Et tamen cùm hæc scriberet, nondum abiecerat habitum monasticum. Addidit eodem libro: Dogmata mea stabunt, & Papa cadet. Sed mentita est iniquitas sibi. Nam paucos hodiè etiam inter sectarios reperias, qui Luteri dogmata per omnia sequantur: & tamen Papæ manet sua dignitas, iampridèm extincto Lutero cum plerisque dogmatibus suis permultis in locis. Scripsit præterea ibidèm, quæ ad ipsius Imperatoris & principum Germaniæ iniuriam non mediocrem pertineant: Apparui ego, inquit, iam tertiò coram eis. Deniquè Vuormatiam ingressus sum, etiàm cùm scirem mihi violatam esse à Cæsare fidem publicam. Nam didicerunt principes Germaniæ, olim de fide laudatissimæ gentis, nunc in obsequium idoli Romani nihil magis quàm fidem contemnere, in perpetuam nationis ignominiam. An non hoc est Imperatorem & principes periuros & perfidos dicere? O portentum. Multa alia pijs auribus intoleranda scribit eo libro deterrimus pseudomonachus ille, quæ hìc commemorare non libet. Nec est mirum, quòd ille talia scripsit: sed mirum est, talia scribenti quenquam fidem commodare potuisse. Sleidanus libentèr recitat, si quid Pontifices etiàm superiorum seculorum egerint contra Imperatores, vt conflet pontificibus inuidiam, & principum animos in eos acuat. Quòd autem Luterus vilis scurra tam atrocitèr Imperatorem, Principes, & vel maximè Angliæ regem lacerat & proscindit, hoc ille bonus vir non solùm non repræhendit, sed acerrimè eum Anglo respondisse dicens, etiàm laudare videtur. Vbi iam est illud scripturæ diuinæ: Principi populi tui nè maledixeris? Sed eat Sleidanus cum Lutero suo, quò dignus est. Eodem anno librum edidit hoc titulo *Aduersùs falsò nominatum Ecclesiasticorum statum, Papæ & Episcoporum.* In hoc libro se Euangelistam & Ecclesiasten Dei vocat. In Prologo sic habet: Doctrinam meam ego nolo iudicari à quocunque, nec ab angelis omnibus. Cùm enim certus de ea sim, volo per eam & vester (scilicèt Papæ & Episcoporum) & angelorum quoquè iudex esse &c. Verùm quis satis explicare possit, quotiès ille Doctri-

Exod. 22. Actor. 23.

Luterus se Euangelistam vocat.

1522

1522 nam suam, de qua hìc certum se iactat, paulo momento non semèl mutauerit, modò asserens quod antè negauerat, modò negans, quod asseruerat? Si certus fuit, vt ait, de doctrina sua, cur totiès eam mutauit? Sed astute facit, quòd nullum vult pati iudicem, vt sub hoc prætextu liceat ei scribere quicquid libet. An non pudet Christianos homines tam prodigiosæ temulentię nugatorem esse sequutos? In eodem libro seditiosissimè scribit in episcopos, nec opus est omnia hùc adscribere, quæ sine piaculo vix commemorari queant: vsqueadeò homo ille præ ira & furore nusquàm sibiipsi temperare potuit. Iam traditus erat satanæ, à quo miserè exagitabatur. Quam barbara vox est, quòd illic scribere non dubitat, Melius foret, vt omnes episcopi occiderentur, omnia collegia & monasteria funditùs eradicarentur, quàm vt vna periret anima, nè dicam, vt omnes animæ perderentur propter inutiles laruas & puppas. Sed vnus Luterus plures iugulauit animas, quàm vel numerari queant. Porrò id genus seditiosis vocibus non paruam dedit occasionem rusticorum tumultui, qui non diù pòst secutus est, in quo vltra centum rusticorum millia cæsa sunt. Per id quoquè tempus vertit nouum Testamentum Germanicè, sed fide pessima, multis immutatis, demptis, additis: quæ versio, dici non potest, quàm perniciosa fuerit, præsertim imperitæ multitudini. Nam etiàm fœminæ quædam hinc tantos sibi sumpsêre spiritus, vt contemptis Theologis quibuscunque, non dubitârint contra Pauli prohibitionem publicè concionari. Iactabat quoquè Luterus cum suis, nùnquàm anteà Germanis syncerè prædicatum fuisse Euangelium, se autem verum proferre Euangelion. Sed absit, vt piissimos Maiores nostros credamus Euangelij veritate caruisse, qui certè Euangelij synceritatem ab ijs docti sunt, quibus Luterus ne matulam quidem porrigere dignus sit. Porrò quàm bellum Germanis Euangelium Luterus attulerit, suo nunquam præstando damno Germania iampridem experta est. Habuissent hìc Germani præsertim principes, iustissimam excandescendi causam, quòd non dubitaret ille superiorum temporum optimos & integerrimos principes tam intoleranda proscindere contumelia, quòd Euangelij fuerint experres. Nam si id verum est, omnes Maiores illorum idololatræ permanserunt: quo quid possit dici contumeliosius? Certè Luteri Euangelium eiusmodi est, vt Maiores

Vertit nouũ Testamentum mala fide.

1. Cor. 14.
1. Tim. 2.
Fœminæ cōcionantur.

res

res nostri, si illud apud se prædicari persensissent, facilius passuri fuerint vitam quoquè ipsam sibi eripi, quàm talis Euangelij suis in regionibus fieri mentionem. Totum enim ad tumultus & seditiones spectat, & vbicunquè recipitur, mirabiles animorum dissensiones parit, & subditos in magistratus inflammat odio incredibili: & quo quisque magis vult haberi Euangelicus, eo fit seditiosior. Ait enim Luterus, tanto verius euangelium esse, quanto plus tumultuum parit: nec veritus est Vuormatiæ coram Cæsare, & cunctis Imperij ordinibus dicere, sibi planè iucundissimam faciem istam in rebus esse, videre, ob verbum Dei studia & dissensiones fieri. Certum est autem, verbum Dei non dissensiones, sed animorum summam consensionem efficere: non est enim dissensionis Deus, vt ait Apostolus, sed pacis: & in Actibus Apostolorum legimus, credentium cor vnum & animam vnam fuisse in Domino. Porrò diabolus homicida est ab initio, & qui tumultus ac seditiones mouent, ad eius gregem pertinent. Est verò proh dolor tumultuum plus satis excitarum in Europa, dum sanguinarium istud grassatur Euangelium. Sed ad id, vndè digressi sumus, reuertamur. Erant tum temporis non pauci, qui vt Luteri dogmata latiùs disseminarent, suam concionandi operam pasśim gratis offerrent. Typographi quoquè Luteranorum lucubrationes suis impensis politè & emendatè admodùm, porrò Catholicorum malignè & deprauatissimè, alienisque sumptibus excudebant. Ità breui magnos habuit progressus Luteri doctrina: qua factum est, vt mortales pasśim insanire iuuaret. Hoc anno, vt paulò superiùs diximus, Pontificatum inijt Adrianus natione Batauus, Caroli in Hispanijs vices tum gerens, virtute ac fama Cardinalibus Romæ, non facie, notus. Is è tenuibus parentibus Vltraiecti natus, Louanij studendo tantum profecerat, vt inter Theologos Louanień facilè deincèps primus haberetur: eaque de causa & quòd singulari morum grauitate esset, in præceptorem Caroli V. assumptus, ac in Hispaniam profectus, ibique Episcopus & Cardinalis creatus, Caroliquè absentis posteà ibidèm vices præclarè admodùm gerens, in summum pontificem magna Cardinalium consensione est sublimatus, retento pristino nomine. Nam & anteà Adrianus Florentius dicebatur.

1522

1.Cor.14.

Act.4.

Ioan.8.

Adrianus Papa VI.

Eodem anno à Cæsareanis capta & direpta est Genua,

Genua diripitur.

1522 nua, Liguriæ vrbs insignis & opulenta. Indè accidit, vt Adrianus Pontifex, cùm ex Hispanijs eò appulisset, nulla afflictorum ciuium lætitia sit exceptus. Adrianus enim magnis precibus populi Romani & cohortatione senatûs, Romam eo anno felici nauigatione deuectus est. Cùm autem cognouisset Rhodum à Turcarum ducentis millibus acerrimè oppugnari, volebat quidem ferre opem, sed pecuniæ inopia retardabatur. Itaque Rhodieñ omni destituti auxilio, cùm aliquot menses vrbem fortissime defendisset, & multa Turcarum millia strauissent, tandem certa pactione vrbem atque insulam barbaro hosti dediderunt, qui eam consilij ingentis & perdifficilis belli occasionem audactèr susceperat, quòd Christianos reges intestinis occupatos bellis didicisset. Magnam eius insulæ amissione Respub. Christiana & ignominiam & cladem accepit, atque vno eodemque tempore, irato Deo, foris ditiones Christianorum à barbaris, intùs religio ab hæreticis oppugnabatur. Certè oportuit altum stertere, quos tot calamitates & incommoda non excitârunt.

Rhodus à Turcis occupatur.

Testamentum Luteri interdicitur.

Sub hoc ferè tempus principes aliquot Catholici cùm viderent vulgus Luterana noui Testamenti versione facilè in hæreses illici, propositis edictis, omnibus subditis suis eius lectione interdixerunt. Ausus fuerat Luterus ex Canone scripturarum noui Testamenti reijcere Epistolam ad Hebræos, Epistolam D. Iacobi, quam stramineam ille impurus nebulo appellauit: Epistolam Iudæ, & Diui Iohannis Apocalypsin, quæ, teste D. Hieronymo, tot habet sacramenta, quot verba. Atqui verò post annos quinque primam versionem suam Luterus ipse plerisque locis mutauit, idque adeò, vt ex solo Matthæi Euangelio quidam annotauerint loca trigintasex. Quàm verò multis locis ille scripturam sacram malè vertendo deprauârit, annotatum est à doctis quibusdam. Hieronymus Emserus, vir doctus & pius, vt extarent Luteranæ deprauationis certa indicia, nouum Testamentum post Luterum Germanicè transtulit, & ad marginem plurima loca, ab Lutero malè conuersa, adscripsit. Videre tum erat passim in manibus imperitæ multitudinis Luteri versionem, quæ ab illis auidè legebatur, sed non nisi in suam ipsorum perniciem, vt rei euentus mox probauit. Cùm enim Luterus nihil vellet extra scripturas recipi, scripturæ autem ab illo essent deprauatæ, ruebant miseri in errores alios

ex alijs, vnoquolibet scripturas pro suo cerebro interpretante. Indè posteà orta est tanta sectarum turba, vt difficile sit in certum eas numerum redigere. Quod etsi est longè calamitosissimum, homines Christianos ita circunferri omni vento doctrinæ, & cuiuslibet somnia non alio quàm Euangelij loco habere, tamen eam calamitatem vulgus euersum ducit pro nihilo: sed id patiuntur horrendo Dei iudicio, quòd tam leuitèr aures fidemque accommodârunt Luteri commentis, quasi ille demùm, vt falsò iactabat, Euangelium in lucem protulisset, cùm reuerà ipsam Euangelij lucem in immanes quasdam tenebras mutârit, in certissimum innumerabilium animarum exitium. 1523

Per id quoquè tempus scripsit Luterus librum de vita coniugali, sanè turpissimum. Vbi inter cætera ait impudentissimè, omninò necessarium esse omnibus rei Venereæ vsum, magis etiàm quàm cibum, potũ, somnum, &c. Atque idcircò teneri monachos & moniales, posthabitis votis suis, nuptijs operam dare &c. Atque cùm hæc scriberet, nondùm excusserat cucullum: itaque huiusmodi paradoxis iter sibi muniebat ad illas præclaras suas nuptias, quas iam animo meditabatur. Sed ô Deus, vbi fuêre hominum mentes & oculi, cùm talia, tam execranda, in eius hominis libris lectitarent? O horrendam Dei vindictam, vsqueadeò occæcari. *Luteri os impurum.*

ANNO 1523. cùm percepisset Luterus principes Catholicos ipsius nouum Testamentum damnâsse & proscripsisse, tanta acerbitate in illos scripsit librum de seculari potestate, vt in Ecclesiasticos videri potuerit modestia quadam vsus fuisse. Erat in tuto loco apud principem Saxoniæ opulentum & potentem, quæ res eius effreni audaciæ calcar addebat. Ausus est in illo libello scribere, principes vtplurimùm esse vel præcipuos moriones, vel deterrimos nebulones. Quis verò Catholicus tale aliquid sinè summa omnium offensione scriberet? Atq; hęc Luteri contumelia ad ipsum quoquè Carolum Imperatorem & principes omnes pertinebat. Incredibile dictu est, quanta in hoc monstroso homine fuerit conuiciandi & mentiendi libido. Doctor Iohannes Dietenbergius, vt alios taceamus, in duabus duntaxàt Confutationibus, conuicit eum 874. mendaciorum, quod posset incredibile videri illis, qui eius hominis scripta non legerunt. Sed quid non ausit, qui nihil *Luterus in principes Catholicos.* *Contumelia summa in principes.*

1523 non ausus fuit? In libello iam dicto de sęculari potestate, inter cætera contumeliosè aliquot principes perstringit his verbis: In Misnia, in Bauaria, in Marchia, alijsque in locis promulgauerunt tyranni edictum, (tyrannos vocat catholicæ religionis obseruantissimos principes) vt noua testamenta in præfecturas tradantur. Hîc subditi sic agant: Non foliolum, non literam vnam tradant sub periculo salutis suæ. Quisquis enim id fecerit, is tradit Christum Herodi in manus. Illi enim agunt velut Christicidæ, sicut Herodes. His & id genus alijs Emblematîs ornat ille scurra illustrissimos principes, qui vulgo ea causa nolebant permitti versionem Luteri, quòd viderent non nisi deteriores ex eius lectione euadere. Faciebant principes quemadmodùm illos facere decebat, & cùm ea res eximiam laudem mereretur, ab illo insolentissimo tenebrione atrocissimis verborum flagris flagellati sunt. Admiscuit interim multa ad seditionē concitandam vehementèr opportuna, ità vt appareat hominem furijs quibusdam agitatum, nihil nisi cædes & latrocinia anhelâsse. Apud Sleidanum altum de his, quantùm equidem aduerterim, silentiū est: fortasis & ipsum puduit, referre tam atrocia in principes conuicia, nè Luteri causam efficeret deteriorem: sed nos Sleidani fraudes non ignoramus.

Frācifcus Sickingius perit. Hoc anno tormenti ictu in arce sua **Lantstal** perijt Franciscus Sickingius vir nobilis, & Luteri inprimis studiosus. Is bellum indixerat episcopo Treuirensi, obseditque Treuiros, sed industria Episcopi qui tum in ea vrbe erat, conatus eius irriti fuêre. Nec diù pòst ab Episcopo Treuirensi & fœderatis aliquot principibus obsessus, temeritatis suæ pœnas dedit. Celebre nomen sibi ille comparârat aliquot prosperis rerum successibus. Nam Lantgrauio Hassiæ adhùc puero grauissima intulerat damna, & vrbem Metensem longè florentissimam ad detrimentosas pacis conditiones adegerat. Multùm in eo fiduciæ & spei collocârat Luterus, adeoque plùs quàm in vllo principe, quemadmodum ipse Luterus clàm scripsit Vldrico Hutteno.

Luterani duo martyres, scilicèt. Hoc anno Bruxellis, quæ est Brabantiæ præclara vrbs, duo professionis Augustinianæ ob Luteri dogma flammis exusti sunt. Illos verò Luterani non alio quàm martyrum loco habent, quemadmodùm etiàm Iohannem Hussium & eius farinę alios hęreticos. Habet enim & diabolus martyres suos. Porrò martyres Christi pœna non

na non facit, sed causa, vt præclarè inquit Augustinus. 1523
Quam sibi pacem promittunt inimici fratrum? inquit sanctissimus ille martyr Cyprianus libro de vnitate Ecclesiæ. quæ sacrificia celebrare se credunt æmuli sacerdotum? An secum esse Christū, cùm collecti fuerint, opinantur, qui extra Christi Ecclesiam colliguntur? Tales etiamsi occisi fuerint in confessione nominis, macula ista nec sanguine abluitur. Inexpiabilis & grauis culpa discordiæ nec passione purgatur. Esse martyr non potest, qui in Ecclesia non est. Et post pauca: Cum Deo manere non possunt, qui esse in Ecclesia Dei vnanimes noluerunt. Ardeant licèt flammis, & ignibus traditi vel obiecti bestijs animas suas ponant: non erit illa fidei corona, sed pœna perfidiæ: nec religiosæ virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus. Occidi talis potest, coronari non potest. Hæc ille.

Eodem anno Carolus Borboniæ dux, à Gallorum rege Francisco ad Carolum Imperatorem cum aliquot Galliæ nobilibus defecit, magno Francisci regis incommodo. Idem tamen Borbonius infeliciter attentauit Massiliæ occupationem, atque indè non sinè ignominia discedere compulsus est. *Borbonius à Gallo deficit.*

Hoc anno quidam ciuis Torgauiensis, ex monasterio Nymicensi nouem virgines sacras clàm Vuittenbergam adduxit, omnes genere nobiles, quarum vnam non longè post Luterus incestis nuptijs sibi copulauit. In huius ciuis & nefarij facinoris defesionem libellum edidit Luterus. Alios quoquè duos libros conscripsit, alterū ad Pighardos, ad Hussitas alterum, videlicet vt ægerrimè faceret Romanæ Ecclesiæ, cùm tamen ante paucos annos eosipsos ceu hæreticos & schismaticos publicis scriptis egregiè esset insectatus. *Nota facinus insigne.*

Inter alia multa quę hoc anno scripsit idem Luterus, etiàm libellum edidit de Communi fisco. In hoc bona fere omnia totius Cleri addicit huic fisco cōmuni. Hoc enim pacto facilè animaduertit se magnam apud principes & magistratus ciuiles gratiam initurum, si Ecclesiasticorum bona ipsis adiudicaret. Sed reuera ex eiusmodi rerum Ecclesiasticarum occupatione non solùm nihil locupletati, sed magis etiàm suis opibus plerique exuti videntur. Quæ enim Deo semel dicata sunt, in prophanos vsus nunquàm sinè periculo transferuntur. Legimus in historijs M. Crassum Romanorū ducem, cùm ad bellum Parthicum proficisceretur, templum Hierosolymita-

1523 mitanum sacris thesauris, instigante nefaria cupiditate, spoliasse. Verùm persecuta est sacrilegum vindicta diuina. Nam in prælio à Parthis non multò pòst superatus, vnà cum filio cęsus est: potiò hostes in os eius repertum, non sinè auaritiæ & sceleris exprobratione, aurum liquefactum infuderunt.

Comitia Norinbergæ. Eodem anno habita sunt Comitia Norinbergæ, quibus etiam legatus Pontificis Adriani Franciscus Cheregatus interfuit. Et licèt Pontifex operam suam liberaliter offerret Germaniæ, vtpotè dulcissimæ patriæ suæ, tamen magìs exulcerati sunt eius humanitate animi Luteranorum. Prodijt tum liber centum grauaminum Germaniæ, authoribus Luteranis, vt nihil intentatum relinquerent, quod faceret ad conflandam inuidiam Pontifici & Ecclesiasticis. Porrò in his Comitijs decretum fuit, vt contra Luteri nouationes Catholici ecclesiastæ vterentur receptis Ecclesiæ doctoribus, & probatis Euangeliorũ expositionibus, quod Luterus mira vafricie ità interpretatus est, vt populus putârit principes ab ipso stare, cùm tamen id esset falsissimum.

Suprà diximus Luterum scripsisse contumeliosissimè in Angliæ regem, qui eius captiuitatem Babylonicam oppugnauerat. Illud regis scriptum posteà defensum est à viris doctis, Eckio & Murnero in Germania, Roffensi Episcopo & Thoma Moro in Anglia. Quanuis autem nostrarum partium catholici scriptores Luterum, multorum mendaciorum sæpè conuicerint, tamen ausus fuit ille in libello contra regem Angliæ affirmare, se à mendaciis abstinuisse. Ait enim: A virulentia & mendacijs abstinui, quibus liber regis refertissimus est. Hoc cùm esset mendacium impudentissimum, à nostris corona ad marginem expressa insignitum est. Murnerus certè ex solo illo in Angliæ regem libello collegit mendacia 50. Porrò quod addidit Luterus regis librum virulentia & mendacijs esse refertissimum, non vacat iniuria intolerabili, cùm etiàm iure gentium regiæ dignitati deferendum sit. Fuit autem regis scriptum plane Catholicum, & vt dixi, à doctissimis viris fortitèr defensum. Erat tum temporis in Anglia Ioannes Fischerus Roffensis episcopus, tum pietatis, tum doctrinæ nomine celeberrimus, quippe trium linguarum peritissimus. Is à Luteri calumnijs regem Henricum vindicaturus, scripsit librum pro defensione regiæ assertionis, sed summa modestia in hominem omnis frontis & pudoris expertem

Episcopus Roffensis scribit cõtra Luterum.

vsus,

vſus, adhibitis quoquè tum ſcripturæ diuinæ, tum pa- 1525
trum ſententijs : quanquàm in eius libri præfatione præ-
ter morem ſuum, iuſto dolore ſtimulatus, aliquanto acri-
or fuerit. Sed Luteri incredibilis inſolentia & improbi-
tas longè acriora merebatur. Irà enim citra omnem mo-
deſtiam petulantiſſimè debacchari in Põtificem, Epiſco-
pos, Imperatorem, reges & principes, nec vllum facere
conuiciandi & maledicendi modum, hominis erat per-
ditiſſimi & deploratiſſimi, non modò aſperis verbis, ſed
etiàm aſperrimis flagellis & verberibus reprimendi. Et
hæc quidem in illo priuato homine Sleidanus ne verbo
quidem, quod equidem ſciam, vnquàm reprehendit,
cùm tam multa blateret, mireque exaggeret, ſi quid à
Pontificibus, ad quos ex officio publico pertinet totius
cura Eccleſiæ, ſit dictum aut factum, quod Imperatores,
reges & principes vel immeritò exaſperare queat, præ-
ſertìm odioſè, & non bona fide commemoratum. Sed
quanto Luteri fuit inſignior impudentia, tanto minùs
excuſationis habent, qui illius praua dogmata amplecti
voluerunt. Preter Roffenſem autem Epiſcopum, de quo
jam diximus, ſcripſit pro Angliæ rege contra Luterum
etiàm Thomas Morus, ſumma doctrina & integritate
vir, ſed ſub nomine Gulielmi Roſſei. Is verò, pro admi-
rabili ingenij dexteritate ità omnem Luteri arroganti-
am & os maledicum compreſſit, vt nihil contrà mutire
auſus fuerit. Pauca eius verba in gratiam lectoris anno-
tabimus : Dicit ex perſona Luteri : Quoniam quidem
igitur contradicunt meis dogmatibus Pontifex, Impera-
tor, Reges, Epiſcopi, ſacerdotes, laici, & omnes in ſumma
boni : mihi licebit pro Dei mei maieſtate Pontificem,
Cæſarem, Reges, Epiſcopos, ſacerdotes, laicos, omnes
deniquè bonos anathematizare, maledictis & conuici-
js inceſſere, atque in omnium coronas & capita licebit
ex ore meo lutum, cœnum, ſtercora, merdas expuere &c.
Porrò ſuperiùs etiàm hæc habet de Lutero : Verùm quis
nebulonem ferre poteſt talem, qui mille vitijs oſtendat,
ſe poſſeſſum atque agitatum à legione dæmonum, & ta-
men ità ſe iactat ſtolidè : Sancti patres omnes errauerunt :
Eccleſia tota ſæpiùs errauit : Doctrina mea non poteſt
errare, quia certiſſimus ſum doctrinam meam non eſſe
meam, ſed Chriſti. Quòd ſi quis reſpondeat, Teſtimo-
nium tuum non eſt verum, quia teſtimonium perhibes
de teipſo, recurret ilicò ad nouam ſcripturam, Ego cer-
tus ſum, dogmata mea habere me de cælo. Atque ibi ſi-
ſtet

Thomas Morus ſcribit in Luterum.

Veriſſima Thomæ Mori de Lutero ſententia.

1523 stet in hoc suo principio, velut firmissimo fundamento, quod non omnes Papæ, Reges, Doctores, homines, angeli poterunt euertere. Certus igitur, immò certissimus, dogmata sua habere se de cælo: sicut certi sunt & certissimi, qui dormiunt, omnia vera esse quæ somniant: immò verò certus & certissimus, mentiri se vigilantem, dogmata sua esse de cælo, quæ sua sibi murmurat conscientia, dæmonum illi præstigijs immissa: hominibus maledicit & angelis, quicunque dogmatis ipsius contradicunt, & eos clamat os in cælum ponere, conspurcare sacra, blasphemare Deum, quicunque non verentur arguere spurcissimas ipsius blasphemias. Item in fine libri secundi, addit etiàm hæc Thomas Morus: Verùm à mendacijs & virulentia prorsùs abstinuisse se

Nota Lector. testatur ipse, cui nihil est aliud in calamo, quàm calumniæ, mendacia, sycophantiæ: cui nihil est aliud in animo, quàm virus, tumor, inuidia: qui nihil in capite concipit, præter stultitias, furores, amentias: qui nihil habet in ore, præter latrinas, merdas, stercora, quibus fœdiùs & spurcius, quam vllus vnquàm scurra, scurratur. Hæc quidem de illo & longè plura scribit ille vir tantus, cuius iudicium nemo facilè contemnere ausus erit. Quæ autem scribit, tam sunt vera, vt etiàm illo tacente, Luteri dicta & scripta satis superque ea confirment. Et quarè tandèm non volunt sibi cauere homines ab illo misero, quem viri graues tantoperè execrantur? Nam & Roffensis episcopus in præfatione, cuius paulò antè meminimus, vocat eum canem rabidum, lupum rapacissimum, vrsam sæuissimam. Et puto certè non paulo plus apud nos ponderis habere debere tantorum virorum grauissimam sententiam, quam Sleidani aut similium ineptias, qui eum hominem tantùm non ceu deum quendam in cælum ferunt, quem summæ eruditionis & virtutis viri tanquàm orbis horrendam pestem toto pectore detestantur. Sed Roffensis & Mori scriptorum hoc loco Sleidanus vir optimus non meminit, sentiens hauddubiò, quantum essent præclaro Luteri euangelio totique eius causæ factura præiudicium, si ea bona fide retulisset.

Adrianus Pontifex moritur. Non diù pòst mortuus est Adrianus Pontifex, vir certè longiori vita dignus: in eius locum successit Clemens VII. è familia Medicea.

ANNO 1524. Franciscus Gallorum rex ingentes coegit copias, quibus Prouinciam à Cæsareanis frustrà tentatam tueretur. At vbi cognouit re infecta discessisse Cæsaris militem, ipse animum ad Mediolanum repetendum adiecit, nec voto frustratus suo, Mediolano potitus est. Indè verò infeliciter Ticinen oppugnationi aliquot menses dedit, nulla re memorabili confecta. Erat Ticini præsidium Germanorum, duce clarissimo Antonio Læua Hispano. 1524

Mediolanum capit Gallus.

Hoc anno 26. Ianuarij Lucernæ fuit Heluetiorum conuentus, in quo vetus religio & Ecclesiæ ritus, cæremoniæ & instituta, iussa sunt inuiolata retineri. Iam enim Zuinglius eam gentem ad res nouas concitare cœperat, cuius impia dogmata id temporis soli ferè Tigurini sequebantur. Inter alia docebat Zuinglius, abolendas è templis imagines, Missam tanquam impiam abrogandam. Quod vtiquè nihil erat aliud, quam Antichristi agere antecursorem, qui iuge sacrificium, quod in Missa fit, auferet ad breue tempus. Multùm sudatum est à Lutero & eius tota posteritate, malo dæmone id agente, vt Missa in summum apud omnes horrorem, abominationem, contemptum adduceretur, & magnos ea res successus habuit in Europa, dum interim barbaræ nationes apud Antipodes & hactenus incognitas regiones veterem religionem & Missæ sanctissimum sacrificium summa alacritate & deuotione complectuntur. Porrò quid lucri fecerit hic noster orbis sacrosancta Missa abroganda, partim iam res ipsa abundè declarauit, & maiori suo malo sentiet posteritas, nisi resipuerit, & egerit pœnitentiam. Hac ferè tempestate Bennonis olim Misnen Episcopi, quem paulò antè Adrianus Pontifex diuorum catalogo adscripserat, ossa & reliquiæ venerabiliter è vetusto terræ tumulo eleuatæ sunt, & annuæ feriæ in eius honorem institutæ. Id supra modum malè habuit Luterum, quòd cerneret multùm suis conatibus detractum iri ea antiquæ pietatis fama & obseruantia. Mox ergò libellum edidit hac inscriptione: *Aduersùs nouum idolum & antiquum diabolum, qui Misnæ exaltandus est.* Ita ille insanus nec diuis quidem iam beata apud Christum immortalitate fruentibus parcendum putauit. Non sunt contaminandæ piæ aures atrocissimis maledictis & contumelijs, quibus in hoc libello tum in Bennonem ipsum, tum in alios quos-

Conuentus Heluetiorum.

D. Bennonis reliquiæ eleuantur.

Nota Luteri deploratam insaniam.

libellos aliquot Carolstadius Basileæ edidit, quorũ summa erat, non esse Christi corpus naturaliter in Eucharistia, nec tamen Zuinglij sententiam sequebatur, sed noua interpretatione ait, pronomine demonstratiuo, Hoc est, demonstrasse Christum corpus suum mensæ assidens, non autem sub panis specie contentum. Hanc stultissimam opinionem Anabaptistæ quidam amplectebantur, & Zuinglij atque Luteri interpretationem reijciebant. Porrò Zuinglius Carolstadium dicebat veritatem quidem agnoscere, sed quia troporum vim ignoraret, verba non recto ordine collocare. At ridicula fuit ea Zuinglij oratio, qui iam sibi de Collega, licèt inepto, nonnihil applaudebat: Alij Carolstadij expositionem ceu nimis duram & violentam respuebant. Indè accidit, vt Senatus Tigurinus caueret, nè libelli Carolstadij in vrbe sua venderentur. 1524

Nota mirabilem Euangelicorũ confusionem.

Luterus verò Zuinglij expositionẽ libello quodam confutauit. Ità nimirùm spiritus vertiginis in Luterum & eius præclaram sobolem immissus, repentè multas ab illis extorsit absurdissimas verborum cœnæ Domini interpretationes, alias ab alijs, & simul omnes à Catholicæ Ecclesiæ sententia discrepantes: ortumque est implacabile bellum inter istos factiosos spiritus, qui cùm omnes iactitent se veritatem demùm in lucem protulisse, non possunt tamen in vnam aliquam de re tanta conspirare sententiam, & à veritate sunt prorsùs alieni, & interim miserrimam & rudem plebeculam in diuersas factiones & opiniones distrahunt, efficiuntq; vt iam permulti non videant, quem potissimùm in hac dogmatum mirabili varietate sequi debeant. Quis verò satis deplorare possit, tam innumeras Christi Iesu sanguine redẽptas animas, aliquot importunorum & turbulentorum ingeniorum arrogantia & philautia in certissimum exitium, horrendamque æterni ignis damnationem præcipites agi? Verùm hoc isti perditi tenebriones pro ludo habent, modò ipsi sibi aliquod possint parare nomen, licèt cum summa hæreseos ignominia coniunctum.

Præcones Euangelici inter se tumultuantur.

Scripsit hac tempestate Luterus libellum Germanicum de mercaturis & fœnore. Quid eo libello spectârit, res ipsa satis declarat. Multus ibì est in exaggerandis oneribus, quæ accidant Germaniæ auaritia mercatorum. Videbatur rem cum solis habiturus mercatoribus, & animo verè pio illorum mala studia repræhensurus. Sed multitudinis animos & sibi conciliare, & in

1524 principes iritare moliebatur. Quod nè temerè scripsisse videamur, ipse se prodit, eodem in libello ità inquiens: Reges & principes hìc attentos esse oportebat, & ex iuris feueritate hæc interdicere. Sed, vt audio, habent illi caput isthic & partes: fitque quod est ab Esaia dictum: Principes tui socij furum. Intereà si quis aureum vnum aut dimidium furto tollat, cum suspendio necant: porrò sua habent commercia cum illis, qui totum orbem expilant, plusque furantur, quàm cæteri omnes, vt verum permaneat quod dici solet, Grandes fures, paruos tollunt in crucem, &c. Puto equidem satis hinc apparere, quàm ille multam præbuerit materiam multis editis libris tumultui Rusticorum, tametsi Sleidanus culpam omnem à Lutero in Munzerum transferre conatur, cùm tamen, si vir bonus fuisset, in Luterum ipsum, tanquàm eius mali fontem, potiùs referre debuerit. Ex Luteri enim scriptis Munzerus occasionem hausisse videtur, non facile fortaßis talia ausurus vnquàm, nisi illi Luterus ad quiduis audendum viam egregiè muniuisset.

Luterus seditiosè scribit.

Esa.1.

Scripsit prætereà libellum alium Germanicum de flagitioso cuiusdam monachæ è suo cœnobio recessu, quem non dubitat inter diuina numerare miracula, homo totus à malo dæmone obsessus & occæcatus. Fuit Islebij insigne monasterium virginum, in quo Florentina quædam, cum cæteris monasticen professa, corpore degebat, non animo. Erat illa iam Luteri inescata blandissimis vocibus, ad carnis sectandas voluptates etiàm Deo sacratas virgines egregiè incitantibus, quasi nulla sit votorum vis, liceatque spretis votis, spreto omni pudore & verecundia, omni calcata honestate & religione, post datam Deo perpetuæ continentiæ fidem transire ad nuptias, & Christo immortali sponso repudiato, homini mortali breuissimæ cuiusdam captandæ causa voluptatis se sceleratissimè prostituere. Itaque conquesta fuit illa cuidam è suæ stirpis hominibus, vitam monasticam nullo pacto sibi conuenire, velle proindè se ait ex monasterio discedere. Res delata est ad Abbatissam. Ea multis modis studuit eam ab hac amentia reuocare: sed cùm nihil efficeret, iussit eam ex monastici canonis præscripto asseruari in custodia. Accidit intereà, vt quæ illi asseruandæ designata erat, ostium carceris casu quodam apertũ relinqueret. Quod cernens Florentina, clanculò indè se subduxit, & ad Luterum, patronum scilicèt pudi-

Monialis fugit è monasterio, Lutero approbante.

pudicitiæ & integritatis, profugit. Ille contra omnes Abbatissæ querelas graues, quibus illam profugam periurij & voti violati ream accusabat, libellum euulgauit, quo docere voluit nouus euangelista, alumnus non Christi, sed Iouiniani, aut alicuius eo deterioris, non sinè præcipuo præpotentis Dei miraculo illam fuisse ex inferno ereptam. Monasterium enim ille, vir optimus non alio quam tartari loco habuit, vt indè etiam, tanquàm ex vnguibus leonem, liceat hominem penitùs habere perspectum. Scilicèt grande prodigium fuit, aperto ostio fugere. In illo autem libello ridet miracula, quæ circa obsessos à dæmone fiunt, quos ait aqua lustrali nō cruciari, sed id tātùm eos fingere: quemadmodùm olim, teste D. Hieronymo, impius Porphyrius & Eunomius, quòd martyrum cineribus mali dæmones torquerentur, aiebant præstigias esse dæmonum, & nō verè clamare dæmones, sed sua simulare tormenta. Sic nimirum Lutetus, nō immeritò à Zvingliano quodam crassus rusticus appellatus, immanis cuiusdā miraculi loco habet, quòd petulans fœmina patente carceris ianua aufugit: quòd autem dæmones aqua sacra torqueantur, id vult fingi ab illis. Eundem in modum Matthias Illyricus & eius socij, architecti historiæ Magdeburgensis longè vanissimæ, derident solennem illum apud Catholicos aquam consecrandi ritum, noluntque eum ab Alexandro antiquissimo pontifice & martyre, sed ethnico nescio quo Pontifice vsurpatum. Non est dubium, à malo dæmone incitari id genus homines, vt ea omnia in contemptum adducant, quibus catholica Ecclesia ceu præsidijs quibusdam vtitur aduersùs insultus & machinationes dæmonum. Sed sacræ aquæ tam est antiquus in Ecclesia vsus, & totiès etiàm ad maxima edenda miracula comperta vis, vt istos meritò sui pudere debeat, dum eam oppugnant. Non ità pridèm in lucem editi sunt octo libri Constitutionum Apostolicarum, à Clemente Romano conscripti. In ijs hæc habetur oratio: Domine Sabaoth, Deus virtutum, creator aquarum & dator olei, misericors & benigne, qui dedisti aquam ad potum & munditiem, oleum ad exhilarandum faciem in exultatione lætitiæ: ipse quoquè nunc per Christum sanctifica hāc aquam & hoc oleum, in nomine eorum qui attulerunt, & da virtutem sanitatis effectricem, ægritudinum expultricem, dæmonum fugatricem, omnibus insidijs aduersariam per Christum, qui est spes nostra, quo cum tibi gloria, honor & cultus cum

1524.

Aduersùs Vigilantium.

Aqua lustralis antiquus vsus.

Lib. 8. ca. 35.

1524 sancto spiritu in secula, Amen. Possent in huius aquæ confirmationem plurima adduci, sed non est huius loci. Hic satis sit indicasse, Luteri spiritum eam aquam ferre nō posse, porrò verò libentèr hominibus persuadere velle, lasciuientem muliereculam, blandissimæ Dominę Veneri litare cupientem, non sine ingenti miraculo apertis ostijs è cœnobio sceleratè aufugisse. Sed hoc profectò stupendo non vacat miraculo, vllum potuisse reperiri hominem, qui tam insulso & portentoso nugatori fidem commodaret, quem non pudet fœdis sceleribus patrocinari.

Comitia alia Norinbergæ. Hoc anno rursùs Comitia habita sunt Norinbergæ. Misit eò Pontifex legatum Cardinalem Laurentium Campegium, virum sanè eximia eruditione & multa prudentia ac rerum peritia insignem: cui aduentanti omnes ferè principes extra portam processêre obuiàm honoris causa: sed tamen comitèr eum precabantur, nè more solenni & cum solitis cæremonijs vrbem ingrederetur, quòd multi iam è vulgo Luteri doctrina imbuti, alienis essent animis in Pontificem: idque factum est. Venit eò quoque Regis Hungarorum Ludouici legatio, tristissimum de Turcarum impressionibus nuncium adferens, & necessaria poscens subsidia. Verùm perquàm commodè accidit Turcæ, quòd iam Germani de religione inter se parùm consentirent.

Luterus contra 2. Cæsaris mandata. Circa hæc tempora scripsit Luterus cōtra duo Cæsaris mandata, tanto furore & animi impotētia, vt morsus exitiales intentare videretur, idq; tum Cæsari ipsi, tū reliquis principibus viris, quibus ait Turcam decies esse & meliorē, & prudentiorem: quosq; incunctantèr per summam contumeliam vocat stolidos, fatuos, insanos, furiosos & amentes moriones. *Nota Luteri spiritum.* Sed nisi ipse planè amens & insanus esset, tam impotentèr in principes nō inueheretur. *Rom.13.* Cui honorē, inquit Apostolus, honorem. Verùm id temporis Carolus Imperator grauissimis rebus implicatus fuit, ità vt nefarium hominem comprimere non potuerit.

Sleidanus suo more has Luteri atroces & intolerandas calumnias in principes dissimulat, scilicèt nè Lector furiosi hominis barbaris vocibus permotus, ab eius doctrina desciscat, aut certè eam vehementèr suspectam habeat. Hæc autem omnia non parùm faciebant ad ciendas turbas & seditiones concitandas: nec possunt Luteri studiosi ab illo amoliri culpam tumultûs rusticorum, qui paulò pòst secutus est. Suis enim importunissimis

ſimis ſcriptis nõ niſi bellicum cecinit: nec tamen aduertit miſera plebs, quem hominem ſequeretur. Miſcebat enim ſeditioſis vocibus verba quędam, pietatis quandam ſpeciem præ ſe ferentia, & hac arte tegebat animum ſanguinarium. 1524

Sub hoc fermè tempus ex Hiſpanijs Carolus Cæſar literas dedit ad principes, quibus decretum Norinbergeñ Conuentûs acritèr repræhendit, & Comitia Spiræ indicta fieri vetuit, vbi Principes & ordines Imperij rationẽ inituri erant conſtituendæ religionis vſque ad tempus Concilij. Id enim ad ipſos minimè ait pertinere. Antequàm hæ literæ veniſſent in Germaniam, Legatus Pontificis Campegius, Ferdinandus Auſtriacus, Epiſcopus Salsburgeñ, Duces Bauariæ Vuilhelmus & Ludouicus, & aliquot Epiſcoporum legati, Ratisbonæ conuentus habuere, atque inter ſe fœdus percuſſère; quò Luteranæ hæreſi poſſent fortiùs ire obuiàm: multa quoquè ibì ſaluberrimè decreta ſunt pro Catholica tuenda religione, & Luteri dogmatibus profligãdis & extirpandis. Legatus quoquè Pontificis Campegius, quòd intellexiſſet Cleri malam vitam multis è vulgo ruendi in hæreſes magnam præbere occaſionem, quædam decreta promulgauit, quibus Cleri mores reformarentur, & abuſus remouerentur, quę alij quoquè Principes grata & rata habuęre. Erat enim frequens in ore Luteranorum dogmatiſtarum mala vita Cleri, & hac identidèm commemoranda, mireque exaggeranda, multorum animos in Clerum concitabant: nec eos mouebant exempla bonorum, qui erant multi in clero, ſed ſatis habebant inueniſſe quod apud vulgus traducerent, quod optabant ardere magis ac magis odio Cleri.

Caroli V. literæ ad principes.

Fœdus principũ Catholicorum.

Fuit apud Antuerpienſes quidam Henricus Zutphanius Prior Auguſtinianorum. Is cùm in hæreſim Luteranam, quam ſemèl abiuràrat, relapſus eſſet, vltimo afficiendus ſupplicio, perfregit carcerem, & e Brabantia Bremam profugit. Tandèm Meldorpii apud Thietmarſos hoc anno perfidiæ ſuæ pœnas dedit, flammis exuſtus. De eius ſupplicio lamentabilem ſcripſit Luterus epiſtolam ad Bremenſes, quos ille Henricus apoſtata ex Catholicis fecerat Luteranos, qui tamen poſteà ex Luteranis facti ſunt Zuingliani vel Caluiniani. Sleidanus ſcribit eum propter euangelij doctrinam fuiſſe interfectum: ſcilicèt vt hæreticum Luteranum in martyres referat. Eat ille quò dignus eſt cum talibus Pſeudomarty-

Apoſtata comburitur.

1525 ribus. Volebat ille apostata Thietmarsos bellicosam gentem ab Euangelio Christi ad Pseudoeuangelium Luteri traducere: ea causa, non vt martyr, sed vt hæreticus peremptus est. Multum ille conabatur inter clerum & populum excitare discordiam, primò Antuerpiæ, deinde Bremę, postremò Meldorpij. Luterus eius scripsit historiam, aitque eum Antuerpiæ à tyrannis expulsum, venisse Bremam. Atqui non ille expulsus fuit, sed fracto carcere aufugit, alioqui vt relapsus in hæresim pœnas luiturus. Sic isti inuicem se ornant mendacijs, vt intelligas omni vera virtute destitutos, nihil in se habere, quod vllam veram laudem mereatur.

ANNO 1525. Franciscus rex Galliarum, cùm iam in quartum mensem frustra oppugnâsset Papiam, nouis Cæsaris copijs superuenientibus, prælio decertare coactus est. Cuius is fuit euentus, vt nobilissimis quibusque Gallorum ducibus & proceribus interfectis, Rex ipse gnauiter pugnans, viuus in hostium potestatem concesserit. Ea victoria Hispanis & Germanis effusius tum lætandi materiam præbuit, quòd in natalem Caroli Cæsaris diem, qui est D. Matthiæ sacer, incidisset. Rex ineunte æstate à Genua in Hispaniam perducitur à Carolo Lanoio, qui ea calamitate consternatum eius animum, inijcienda meliori spe erigere nitebatur. Vbi in Hispaniam ventum est, Cæsar eum suum in conspectum venire noluit. Id vero vsqueadeò malè habuit regem sua spe iam deiectum, vt in morbum inciderit, qui ei supremum vitæ diem allaturus videretur, nisi eum humanissimus Cæsar liberali colloquio blandè & amicè consolatus, propediem dimissurum se recepisset. Erat enim Franciscus magno & excelso animo: atque vtinàm inter Carolum Cæsarem & ipsum syncera & cõstans pax & amicitia conflari potuisset, meliori certe loco hodiè esset Respub. Christiana. Vterque enim princeps & longè erat potentissimus, & Catholicæ religionis obseruãtissimus. Sed hauddubio peccatis nostris id effectum est, quòd perpetua ferè inter illos bella extitêre.

Carolstadius primus vxorius sacerdos.

Suprà mentionem fecimus Andreæ Carolstadij archidiaconi Vuittenbergensis. Is primus omnium ex sacerdotum ordine vxorem duxit, scortum dixissem verius. In illis nuptijs Missa celebrata est, cuius totum officium à Luteranis compositum fuit, tale reuerà, quod vel solum sufficeret ad concitandam Dei in nos indignationem.

nem. Meritò de illis dici poterat, qui eam Missam cele- 1525
brârunt. Fiat oratio eorum in peccatum. Cùm autem mi- Psal. 108.
ser ille Carolstadius Vuittenbergæ, reuerso è sua Patmo Lutero, non posset sua somnia liberè in vulgus spargere, obsistente ei Lutero, qui solus volebat præcipuus videri, abijt indè Orlamundam ducis Saxoniæ oppidum, vbi fretus populi fauore, publicè Luterum reprehendit. Id minimè ferens Luterus, tandem effecit vt è toto Saxoniæ ducum ditione profligaretur, licèt paulò antè summus fuisset Luteri amicus. Et quanuis ipse non minus quàm Luterus creparet verbum Dei & purum Euangelium, tamen cedere compulsus est, & vitam interim agere miserrimam cum sua non vxore, sed incesta concubina, quę quidem genere nobilis erat. Tādem miser ille hostis sui Luteri opem implorare coactus, & eius precibus adiutus, in Saxoniam rediit ea lege, nè quid contra Luterum vel verbo vel scripto palàm assereret. Scripsit in eum valdè acerbe Luterus, & conciliaræ rusticæ seditionis, in qua vltra centum rusticorum millia periêrūt, admodùm eum suspectum reddidit. Scripserat antè in Luterū Carolstadius, nec omninò sinè precio, quia aureum nummum ab ipso acceperat. Itaque huius anni initio Luterus ei respondit libro, cuius titulum esse voluit, *Contra celestes prophetas*. Scripserunt verò in Carolstadium etiàm alij Luterani, & in ijs Vrbanus Regius, de quorum omnium scriptis apostata Oecolampadius in suo Antisyngrammate hoc reddit testimonium, quòd causam Carolstadij non tam subuerterint, quàm confirmârint. Et hoc Oecolampadij testimonium, quanuis hominis infamis, non parùm habet ponderis apud Sacramentarios, licèt Luterum oppugnet.

Luterus proscribi facit Carolstadiū.

Nota testimoniū Satanæ contra Satanam.

Huius anni mense Martio Zuinglius libellū edidit *De vera & falsa religione*, quem etiam non dubitauit in Catholica religione constantissimo Galliarum regi Francisco dedicare. In prefatione eius libelli hæc leguntur: Diabolus nos tentat per homines obstinatos, qui cùm videant veritatem de cœna Domini non per se sed per alios in lucem proferri, more furiosorum criminari alios, & in eos bacchari incipiunt: quibus verbis non obscurè Luterum ipsum & eius propugnatores perstringit, quos sanè disertis verbis ait à diabolo instigari, & instàr furiosorum debacchari &c. Videant iam miseri & cæci homines, quàm meritò Luterum damnârit Catholica Christi Ecclesia, quandò tam malè etiàm proprii di-

Zuinglius dedicat librum regi Christianissimo.

Luterum perstringit.

1525 ſcipuli de illo ſentiunt. Et tamen Zuinglius nihilo fuit Lutero melior, immò in quibuſdam etiam deterior.

Per hoc tempus idem Zuinglius cum ſuis Eccleſiæ Tigurinæ miniſtris & ſymmyſtis multùm egit in frequentiſſimo Tiguri Senatu, vt Miſſa & Euchariſtiæ adoratio prorsùs aboleretur. Reſtitit illis aliquandiù vir quidam egregiè catholicus: ſed quia plauſibilis valdè erat Zuinglij doctrina, quæ confeſſionem peccatorum, ieiunia, labores pœnitentiæ, & id genus alia reijceret, decretum eſt in Senatu, vt Miſſa deinceps in perpetuum exularet, &, vt quidam ineptus ait, mox ſecuta eſt publica totius Eccleſiæ Tigurinæ gratulatio & lætitia: Scilicet lætantur hæretici, cùm malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. Catholici hauddubiò cùm hæc & id genus alia legunt, non poſſunt aliud quàm gemere & plangere iſtorum prodigioſam cæcitatem. Lætantur Chriſtiani, immò pſeudochriſtiani ablatam eſſe Miſſam, nec vident miſeri hoc propriè pertinere ad Antichriſtum, cuius organa ſunt Turcæ & Tartari, atque antecurſores hæretici temporum horum. Vt autem Zuinglius in ſua hac impietate eſſet pertinacior, ſcribit ſe quodã ſomnio admonitum eſſe. Ità apud illum hac in re grauiſſima permultum habuit momenti inſanientis cerebri ſomnium, cùm alioquì nihil apud ſe valere velint niſi ſcripta diuina. Eſt autem in hoc ſomnio id magnoperè obſeruandum, quòd Zuinglius ipſe palàm affirmat, neſcire ſe an ille admonitor, qui in ſomnis illi apparuit, ater fuerit an candidus. Quæ res argumento eſt, in rebus grauiſſimis quàm impiè iſti ludant, nec alicuius penſi habeant, vtrùm à bono vel malo ſpiritu hauriant dogmata. Sed ità illudi par eſt illos, qui ſuum iudicium totius orbis iudicio anteponunt. O cęcos duces cæcorum.

Miſſam Tigurini abrogant.

Prou. 2.

Zuinglius ſomnio incitatur ad abrogandam Miſſam.

Libet hoc loco aliquot cœnæ Dominicæ ritus adſcribere, quos iſti homunciones è ſuo cerebro confinxerunt, vt videant Catholici, quàm nihil iſti à ſumma barbarie diſcrepent. Tiguri, quod eſt præcipuum Heluetiorum oppidum, hic ſeruatur ritus, omnibus pijs valdè abominandus: Finita concione, menſa infertur, & munda mappa inſternitur. huic imponitur caniſtrum pane azymo plenum, catini quoque & pocula lignea, (Nihil enim hic periculi eſt, vbi nullus eſt ſanguis Domini, ſed vinum ſolùm) quę vino implentur. Accedit ad menſam Eccleſiæ miniſter cum diaconis, & totum cœtum ad attentionem excitat: mox alter ex diaconis ſubijcit inſtitutio-

Tigurini vt ſuam ſeruent cœnam.

cutionem cœnæ Domini ex Epistola ad Corinthios, (de 1525
qua tamen institutione & eius ritibus ipse dicit Aposto- 1.Cor.11.
lus eadem loco : Cætera, cùm venero, disponam, tāquàm copiosiùs Corinthijs traditurus cœnæ peragendæ ritum, quod isti nolunt aduertere, quia dati sunt in reprobum sensum) alter verò recitat partem capitis sexti Ioannis. Mox recitato symbolo fidei, pastor vel minister admonet, vt quisque seipsum examinet & exploret, nè indignè accedendo, corporis & sanguinis Domini reus fiat. (Sed quomodò potest esse reus corporis & sanguinis Domini, qui illud reuerà non accipit? O miseros homunciones.) Posteà omnes se in genua demittunt, & pastore præeunte, orationem Dominicam dicunt. Ea absoluta, pastor accipit panem, (& certè nihil aliud quàm panem, quia isti pastores non sunt sacerdotio initiati, aut certè non intendunt quod Ecclesia intendit) & rursùs ipse quoquè alta voce recitat institutionem Cœnæ Dominicæ : deindè panem ministris distribuit, & poculum porrigit, qui panem in catinis, & vinum in cyathis circumferunt, & populo exhibent. Quisque in manus sumit quod traditur à ministris, edit, & proximè assidenti offert partem eius quod accepit, similitèr etiàm poculum porrigit. (Mirum, cùm isti vsqueadeò timeant, si vna specie vtantur, non timere illos, nè fortè à vicino Morbum Gallicum, aut Pestem, aut aliud aliquid eiusmodi contrahant. Certè nunquàm illi sic acciperent Corpus & sanguinem Domini, si Catholica Ecclesia hunc modum præscriberet.) Interim verò dum de hoc non Domini, sed factitio (nè quid iam dicam grauius) pane edunt & de poculo bibunt, vnus ex Ecclesiæ ministris prælegit ex euangelio Iohannis verba Christi ad passionem euntis, incipiens à pedum ablutione, quæ quidē cùm ibi expressum habere videatur Domini mandatum, tamen ab istis prorsùs negligitur : porrò calix vrgetur, cuius nullum vsquàm extat expressum mandatum. Porrò verò si catini & pocula ad mensam redeunt, (quod fortè rarò accidit, largitèr suauia vina potantibus fratribus & sororibus Euangelicis) Ecclesia iterùm in genua procumbit, & Deo gratias agit pro beneficio redemptionis Christi. Piget hac de re quicquam ampliùs scribere, cùm sit & ridicula & impia, à malesanis & fanaticis cerebris commenta in Catholicæ Ecclesiæ contemptum. Et hic quidem ritus Tiguri seruatur. Porrò in ipso agro Tigurino minister omnia solus recitat, & ad

Ritus cœnæ in agro Tigurino.

1525 mensam singuli accedunt. Pulchrè nimirùm, quia sic visum est Zuinglio. Basileæ verò Oecolampadius summus Zuinglij amicus hunc seruauit morem: (vt singuli eant in adinuentionibus suis) Pro suggestu legebat omnia vsque ad verba cœnæ, quæ ante mensam recitabat. mox finita oratione & conuocatione, sequebatur communio. Interim dum commonio fieret, plebs psalmos vernacula lingua cantabat. Finita communione, cœtum cum exhortatione dimittebat. Immensi operis fuerit, singulorum diuersos ritus commemorare, quibus populus miserandum in modum in pugnantissimas opiniones diuulsus est, ridentibus interim istis planè dissonis noui Euangelij buccinatoribus, quòd singuli habeant suos sectatores, quibus de suo ferè cognomine possint nomen imponere.

Ritus Basileensis.

Luterani damnant Oecolampadium.

Oecolampadius se tuetur.

Hac tempestate Sueuici aliquot Luterani Doctores, nempe quatuordecim, Halæ Sueuorum conueneunt, & scripto quodam, quod Syngramma dici voluērunt, (author putatur fuisse Ioannes Brentius insignis Luteranus) Oecolampadij sententiam damnârunt, Luterani scilicèt Zuinglianū. Nec se deserit Oecolampadius, mox Antisyngrāmate respondet Sueuis illis. Quin & Bucerus desertor instituti Dominicani (Nam pleriq; omnes noui Euangelij authores & signiferi, apostatæ monachi, & eoipso infames ac detestabiles fuēre) scripsit ad quosdam ex Sueuis illis, vt perpenderent quàm parùm deceat eos qui eundem Christum docent, diffidere &c. Sentiebant facilè apostatæ & desertores illi, ex mutuis his ipsorum dissensionibus pessimum ad omnes manare fœtorem, & cupiebant quidem rem compositam, sed ptæ animi tumore, cùm suam, non Christi gloriam quęrerent, alij alijs nihil concedere voluērunt. Benedictus Deus, qui eum in modum confudit idiomata constructorum nouæ turris Babylonicæ. Et licèt hoc vno saltem argumento satis superque intelligi licebat, homines istos non Christi, qui pacis & author & amator est, sed satanæ, qui rex est super omnes filios superbiæ, & suos sectatores sui efficit similes, hoc est, pacis & concordiæ Catholicę inimicos, spiritu duci, tamen misera plebs lucem euangelicam inuenisse se putans, à Catholica quidem Ecclesia libenter discessit: sed interim tamen nunquàm potuit certam vnam aliquam, quam omnes sequerentur, doctrinam inuenire, sed vt quæque regio Germaniæ & vicinarum prouinciarum his vel illis facti-

ctioni-

ctionibus deditos accepit concionatores, ità in hanc vel 1525
illam concessit factionem : adeò vt eò tandem res redierit, vt multis locis etiàm sub eodem tecto tot sint sectæ, quot sunt capita : quod quidem est omnium flagellorum Dei longe acerbissimum. Verùm hoc necesse est illis accidere, qui à Catholicæ Ecclesiæ vnitate discedunt.

Libellum Sueuorum, cuius iam meminimus, Iohannes Agricola, tum temporis Luteri studiosus, vertit Germanicè : Luterus eam versionem præfatione probat, simulque testatur, se Sacramentarios planè execrari. Illi præfationi respondit Oecolampadius Germanicè. Si verò Luteri doctrina à Christo manauit, vt & ipse videri voluit, & eius studiosi iactitant, cur non habet apud eos pondus hæc eius sententia, qua Sacramentarios execratur? Cur tam multi a Lutero ad Zuinglij castra perfugiunt? Aut si in re tanta errat Luterus, cur non intelligunt, non Christi, sed mendacij spiritu eum ad sua scribenda commenta incitatum fuisse?

Luterus execratur Sacramētarios.

Scripsit hoc tempore contra Zuinglianos etiàm Ioannes Pomeranus excucullatus monachus Epistolam quandam Latinè & Germanicè, Luteri tantus amicus, vt eum Vittenbergensis Ecclesiæ pastorem fecerit. Sed tales pastores à suo grege arceat Christus.

Miserunt hac tempestate Argentoratensis Ecclesiæ ministri Euangelici legatum suum ad Luterum, qui eum & suos hortaretur ad concordiam, vt regnum Pontificis Romani coniunctissimis viribus oppugnare possent. (Ità certè ipsi de se scribunt, nec pudet eos tantam sui pectoris vecordiam posteris prodere, qui vel ex hoc solo Romanī Pontificis odio & insectatione facilè intelligent, eos satanæ satellites fuisse.) Præclarè enim inter alia multa à Diuo Cypriano vetustissimo atque eloquentissimo martyre scriptum est libro primo Epistola tertia : Quales putas esse eos, qui sacerdotum hostes, & contra Ecclesiam Catholicam rebelles, nec præmonentis Domini comminatione, nec futuri iudicij vltione terrentur? Neque enim aliundè hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quàm indè quòd sacerdoti DEI non obtemperatur, nec vnus in Ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus iudex vice CHRISTI cogitatur : cui si secundum magisteria diuina obtemperaret fraternitas vniuersa, nemo aduersum sacerdotum collegium quicquam moue-

Nota, pacem volūt sectarij, vt possint oppugnare Ecclesiā.

1525 moueret, nemo post diuinum iudicium, post populi suffragium, post coepiscoporum consensum, iudicem se non iam Episcopi, sed Dei faceret: Nemo dissidio vnitatis Christi Ecclesiam scinderet: nemo sibi placens ac tumens, seorsùm foris hæresin nouam conderet. Hæc quidem ille sanctissimus Episcopus: sed hæreticis frustrà commemorantur, quippe subuersis, & proprio iudicio condemnatis. Luterus verò nihil Argentinensium ministrorum motus admonitione, è diuerso potiùs hortatur Zuinglium & Oecolampadium, vt desinant animas seducere, planeque affirmat, aut se, aut illos satanæ ministros esse.

Nota.

Indignum putabat Luterus, qui illis cederet, sed expectabat, vt in ipsius sententiam omnes concederent. Quid interim mentis habebant, qui Luteri doctrinam secuti, nouam de Eucharistia opinionem proferri videbant, idque non sinè Luteri tanquàm errantis repræhensione? An non puduit eos tam leuitèr à Catholica Ecclesia ad Luterum defecisse, cùm viderent se in summum salutis suæ discrimen hac dogmatum diuersitate coniectos, & quidem intra paucos admodùm annos? Felices ergò illos, qui se intra Catholicæ Ecclesiæ vnitatē continuerunt.

Thomas Mūzerus rusticorū tumultus ciet.

Per hoc tempus extitit quidam Thomas Munzerus presbyter, homo importunissimus & audacissimus. Is ex scriptis Luteri hausta occasione, multis Germaniæ locis credulam nimis & imperitam rusticorum turbam ad seditiones concitauit, & primò in Clerum, mox in principes inflammauit. Itaque magnus hoc anno diuersis in locis factus est agrestium hominum concursus, ad inauspicatam quandam libertatem adspirantium, & multa ab eis nefariè & scelerate sunt admissa, per summam crudelitatem occiso, præter alios nobiles viros, Ludouico comite Heluesteno, qui in matrimonio habebat Maximiliani Cæsaris filiam notham: incensisq; in vna Franconia ducentis & eo ampliùs arcibus & monasteriis. Non dubium quin supremam iste tumultus Germaniæ & vicinis prouinciis calamitatem fuerit allaturus, ni maturè tam improbi conatus Principum armis prorsùs impediti & elisi fuissent. Feruntur hoc in tumultu, vt antè dixi, vltra centum millia rusticorum in Germania & Lotharingia cecidisse. Animauerat plerosq; Munzerus, dicens inter alia, se omnes bombardarum ictus sua manica excepturum. Sed ille non diù pòst captus est

200 arces & monasteria inflammata.

Centum millia rusticorum cæsa.

Francusij, & traditus Ernesto comiti à Mansfelt inprimis catholico, in custodia seruandus. Captus est etiam socius eius nomine Phiserus, monachus apostata: sed hic obstinato animo permansit in errore, & sic gladio cæsus occubuit. Munzerus verò fertur ex animo doluisse, errores reuocâsse, præmissa Confessione sub altera specie Eucharistiam accepisse, & ità demùm gladio percussus, ex hac luce migrauisse. 1525

Müzerus resipiscit.

Luterus vbi vidit miseram turbam armis principũ, quibus iam extrema quæque ceu quidam Pythius Apollo minatus erat, horrendum in modum concisam & profligatam, mox verso stylo, scripsit librum in rusticos, vt se principibus venditaret nequam & versutus homo, qui suis pestilentissimis scriptis magnam illi seditioni & cædi ansam præbuerat, vt facilè potest re ipsa doceri. Sanè intra vnum mensem Maium maiores tum clades cædesque & vastitates perpessa est superior Germania, quàm bello decennali ab Hispanis & Gallis per id tempus Italia. Vnus Lotharingiæ dux Antonius, in vna Alsatia supra 26. millia rusticorum cecidit. Misera erat tum Germaniæ, præsertìm superioris, habitudo, cùm subditi plerique aut apertam vim in principes intenderent, aut animis clàm rebellionem meditarentur. Hunc fructum peperit præclarum Luteri Euangelion. Soluti enim religione animi, & ad carnis quandam libertatem à Lutero vocati, imperia pati non poterant.

Scribit in rusticos Luterus.

Nec vrbibus deerant factiosi homines, qui seditiones excitarent in Clerum & senatum. Tumultuatum est atrociter Francophordiæ ad Mœnum, mox Moguntiæ, paulò pòst etiàm nonnihil Coloniæ Agrippinę: sed non impunè tulerunt eorum tumultuum authores. Coloniæ certè nullis machinationibus efficere potuerunt Luterani, vt illic eis liceret publicè concionari. Quædam aliæ Imperij vrbes, nè similia à vulgo paterentur, magnis impensis coacti sunt conscribere militem, quo se aduersùs vim seditiosæ plebis tuerentur.

Seditiones oppidanorum.

Coloniensium constantia.

Francophordiæ ipsis Paschatis ferijs duo ex infima plebe, alter sartor, alter sutor, seditionis fuére capita. Primo impetu plebs armata irruit in cœnobium Dominicanorum, sed ea tamen vsa moderatione, vt contenta vino imperiosè postulato, ab omni maleficio, quòd ad direptionem aut vastationem rerum attinet, abstineret. Vrbis portæ interim clausæ seruabantur, seditiosus populus Senatum loco mouebat, atque totius vrbis

Tumultus Francophordiæ.

vrbis

1525 vrbis imperium & administrationem in 24. ex plebe delectos transferebat. Multa sanè fiebant ab illis insolentèr, & quasi Dictatores quidam leges promulgabant, minas quoque & Clero & Senatui petulantèr intentabant. Habebant earum rerum authorem Luterum, qui scriptis & verbis suis miseros Germaniæ homines dementabat. Scripserant Francophordienses illi ex plebe delecti, capita 47. ex Luteri prodigiosis paradoxis sumpta, eaque pro legibus haberi volebant, quæ nimis longum est hîc recensere. Et vt alios quoque haberent suæ improbitatis complices, ea capita 47. ad Moguntinos & Colonienses transmiserunt. Moguntiæ ergò populus transuersim actus æquè vt Francofordienses, multa procacitèr egit in clerum, toto triduo, clausis portis, manens in armis. Cogebatur Clerus etiàm ad iniquas pacis conditiones descendere, maximè quòd Rustici tumultuantes, seditiosorum istorum hominum audaciam augerent: sed non diù pòst extincta illa agrestium hominum colluuie, & Francophordiensium & Moguntinensium temerarij ausus repressi sunt, & in irritum redacta, quæcunque à Clero per vim & seditionem extorserant. Multus supra modum est Sleidanus in recitandis iis, quæ Luterus hac tempestate de rusticorum tumultu scripserit: sed imprudens multa scribit, quæ & Luterum & ipsum pudefaciant. Ait Luterum scripsisse principibus, eorum dominatum homines nec posse, nec velle, neque sanè debere ferre diutiùs: negocium hoc plebis in ipsos insurgentis, Deum agere, & bellum eis facere, & impietatis ipsorum pœnam exposcere. An non hoc erat homines in principes armare? an non hoc erat tumultuantium & seditiosorum hominum factum probare, cuius ait Deum ipsum esse authorem? Et tamen paulò pòst subiungit Sleidanus scripsisse Luterum, se sempèr ab initio docuisse modestè, & à seditionibus vehementèr abhorruisse, & hortatum esse populum, vt tyrannidem & impiam principum dominationem tolerarent. Quæ hæc, obsecro, amentia est, quòd intra vnam eandemque periodum tam pugnantia Luterum scripsisse testatur ille Sleidanus, vt & modestè semper docuerit, & nihilo minùs Principum imperium vocet tyrannidem & impiam dominationem? Iam rursùs pòst pauca profert Luteri scriptum ad Principes contra Rusticos, aitque eum classicum cecinisse & monuisse, vt in eos non secùs àc in efferatas beluas impetus promiscuè fiat ab omni-

Item Moguntiæ.

Sleidanus & se & Luterum pudefacit.

omnibus. Et hîc fatetur Luterus, teste Sleidano, se necessariò stylum vertere debuisse. Verùm abeat Sleidanus cum suo Lutero ad solas terras. Vult miser fascinare lectorem, vt fœdissimas Luteri antilogias, crassaque mendacia & legat quidem, & tamen non animaduertat. Iam suprà dictum est, Luterum appellâsse principes nostros, stolidos, furiosos & amentes moriones: & Turcam eis decùplo esse meliorem, multaque alia petulantèr scripsisse in principes. An non hoc erat subditos concitare in principes? An non hoc erat miseris persuadere, vt Turcarum tyrannidem, quàm Cæsaris & principum suorum legitimum imperium, pati mâllent? Et interim, si dijs placet, referente Sleidano, non dubitat ille sanguinarius euangelista dicere, se sempèr docuisse modestè, & à seditionibus vehementèr abhorruisse. Sed quicquid vel Luterus de seipso, vel in Luteri defensionem scribat mendax Sleidanus, hoc vnum certissimum est, Luterum hominem fuisse seditiosissimum, & suis nefarijs scriptis & concionibus arma insanæ multitudini suppeditâsse in legitimos suos magistratus. Sed nouerat ille accommodare se tempori, & tum quidem, cùm tumultus & seditiones suos habituri successus viderentur, minacitèr calamum strinxit in principes: cùm autem è diuerso temeritatem agrestium hominum vidisset prudentia & viribus principum oppressam, mirabilitèr principum factum probauit, & ad perdendos miseros, quibus ipse tantæ nequitiæ author fuerat, inflammauit. Scripserat anno 1523. librum de seculari potestate. Ibi Principes vtplurimùm ait aut maximos esse fatuos, aut deterrimos nebulones, & ab ijs pessima quæque expectanda esse, parùm autem boni: iactitat vulgum iam fieri intelligentem, & paucos esse principes, qui non habeantur pro fatuis & nebulonibus. Id verò cui nisi Lutero acceptum ferre oportuit? Hanc eius insaniam paulò pòst in opus conferre conatus est Thomas Munzerus, & ex eius scriptis arrepta ansa, non instrenuum Luteri se administrum præbuit in concitandis plebibus: & ex multis quidem oppidis principiò repellebatur, è Praga Boëmiæ, ex Gutterbacho Marchiæ, ex Zniccauia oppido electoris Saxoniæ, ex Hallis comitatûs Tyrolensis, ex Alstedo, vndè eum Luterus ipse fecit expelli, licèt ei harum molitionum ingentem materiam exhibuisset: immò apud Saxoniæ Electorem cum initiò excusâsset ac defendisset, sperans

1525

Luterus accommodat se tempori.

rem

1525 rem ei ex sententia cessuram. Verba Munzeri ad rusticos scripta, facilè declarant, quem secutus fuerit. Nolite, ait, diutiùs adulari peruersis fatuis, impijs nebulonibus: Incipite & bellate bellum Domini: tempus est valdè &c. An non etiàm Luterus vocauit principes fatuos & nebulones? Vastabat Munzerus cum rusticis templa & monasteria, profligabat monachos, conculcabat sacramenta, pluraque id genus flagitia designabat. Sed num eadem aut non docuit Luterus, aut non faciunt Luterani & sectarij dogmatistæ? A Lutero igitur in vrbes, in pagos dimanârunt seditiones & tumultus: ille suis scriptis classicum cecinit, atque innumerabilium malorum præcipuus author fuit.

Luterus nuptias celebrat in summo Germaniæ luctu. Hoc ipso verò anno in tanto Germaniæ luctu, tanta rerum omniũ perturbatione, inaudita calamitate, idem ipse Luterus quadam Erynni percitus, iucũdissimas celebrauit nuptias, iuncta sibi virgine sanctimoniali, vt tandèm toto orbi terrarum hoc teterrimo facinore testatum efficeret, quid iampridèm animo concupiuisset ac destinauisset. Proh pudor, sacræ Theologiæ Doctorem, publicè professum perpetuam continentiam, paupertatem, obedientiam, & iampridèm sacerdotio initiatum, ausum esse in tantam prorueret impudentiam & turpitudinem, vt quod nullæ sanæ mentes & in catholica religione benè institutæ vel solo auditu ferre queant, id ille miser ac deploratùs apostata monachus, facto & opere perpetrare non dubitârit. Eant iam cum suo Euangelista Luterani, & quotquot ab Ecclesia Catholica desciuerunt: certè vel hoc solo nomine apud omnem posteritatem sempiternæ ignominiæ notam sibi sentient inustam, quòd tam nefarium hominem sequi non piguerit. Certè oportuit omnem omninò mentem & sensum perdidisse, qui tantum scelus videre non potuerunt. Superiorum temporum hæretici plerique omnes solebant tamen quandam præ se ferre morum honestatem & vitæ sanctimoniam: at Luterus tum sibijpsi, tum alijs omnibus ad omnem turpitudinem laxauit habenas, nec quicquam voluit non licere, quod animis collibuisset. Extant plurima eius scripta, extant teterrima eius facinora, quibus hæc possunt liquidò demonstrari. Et interìm tamen, licèt reclamanre conscientia, talem ducem innumeri sequuntur, quidlibet illo facilè permittente, modò adsit fides, quam solam ille prædicauit ad salutem sufficere: Ecclesiæ & Pontificum decreta, ieiunia, preces,

preces, vigilias, & deniquè bona omnia floccipendit: immò ausus est scribere, opus bonum optimè factum, veniale peccatum esse secundùm misericordiam Dei, sed mortale peccatum secundùm iudicium Dei: & multa alia his absurdiora, quæ prorsus damnat Catholica fides. Est profectò multa admiratione dignissimum, quòd cùm Luterus iactaret se nunc demùm Germaniæ ipsissimam Euangelij lucem intulisse, qua illa tot seculis caruisset, & interim excusso cucullo, proculcato continentiæ voto, spreto omni diuino & humano iure, publicè sibi iungeret virginem æque Deo dicatam, non solùm non esse homines eo teterrimo facinore offensos, sed etiam præclaræ cuiusdam virtutis & insignis Euangelici exempli loco habuisse, quod innumeri postea tum sacris initiati, tum monasticen professi vtriusque sexûs homines, cum multa mortalium laude & applausu imitarentur. Quis tantam hominum cæcitatem vel admirari pro dignitate sufficiat? Olim quidem ætate D. Hieronymi Romæ quidam extitit Iouinianus, quem monachum fuisse Augustinus scribit: Is ausus fuit docere, eodem Augustino teste, virginitatem sanctimonialium, & continentiam sexûs virilis in sanctis eligentibus cælibem vitam, coniugiorum castorum atque fidelium meritis parem esse, non maiorem. Adhibebat huic paradoxo adstruendo scripturas, sed, vt solent hæretici, perperàm intellectas. Verùm eius insania vel hæresis, vt eam vocat Augustinus, citò oppressa est & extincta, nec vsque ad deceptionem aliquorum sacerdotum potuit peruenire. Erant tamen lasciuientes quædam virgines sacræ, & quidem prouectæ iam ætatis, quæ istis carni plausibilibus vocibus illectæ, viris nupserunt: ipse verò nec habuit, nec habere voluit vxorem. Hoc insanum & temulenti cerebri dogma tum temporis nullos e clero permouere potuit, vt illud amplecterentur: facile enim erat videre eius absurditatē. At nostro infelicissimo seculo Luterus longè in studium continentiæ iniquior, palamq́; omnes etiam Deo sacratos homines ad coniugium inuitans, & spurcissimæ libidini laxans habenas, tam multos nullo negocio inuenit suæ impietatis approbatores, vt sinè horrore dici aut cogitari vix queat. Scripsit in Iouinianum Hieronymus libros duos, quibus illum grauissimè confutauit: sed Luterus iam totus datus in reprobum sensum, illius scriptis nihil moueri potuit, quibus tamen tunc temporis permultos dubium non est in s[...]

1525

In assertione Artic. 32.

De hæresibus, ad Quoduultdeum, 82.

1525 fide sanctoque continentiæ proposito fuisse confirmatos. Sed verissimè dicit scriptura: Considera opera Dei, *Eccle.7.* quòd nemo possit corrigere, quem ille despexerit. Non est mirum valdè, quòd Luterus huc vsque impudentiæ & impietatis progressus est: sed quòd habuit tam multos tantæ nequitiæ approbatores, & qui tam immanitèr prolapsum, nihilo minùs tanquàm Christi apostolum quendam susciperent & venerarentur, id omnem vincit admirationem. Habebant quondàm ethnici suas virgines Vestales, è quibus si qua rem cum viro habuisset, viua mergebatur in foueam, humoque obruta extinguebatur. Luterus tantæ turpitudinis etiàm summam reportat laudem. O tempora, ô mores. Quis iam dubitet in hæc tempora vel maximè quadrare illud *Esa.5.* Esaiæ: Dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absq; vllo termino? Quid iam difficile erit persuadere hominibus ętatis huius, si nefandum apostatæ monachi incestum, & sacrilegũ concubitum non alio quàm castissimi &, sanctissimi matrimonij loco habendũ censuêre, persuasi ab illo ipso, qui tam immani se scelere obstrinxerat? Quid superest, nisi vt in Mahometis transeamus disciplinam egregiè Epicuream, & absurdissimas Alcorani eius nænias & putidissima deliramenta complectamur? Et certè huc tendit ipsissimus totius Luterani euangelij scopus. Quod tam multos habuit Luterus sectatores, non alia ratio est, quàm quod ea docuit, quæ carni & sanguini, quæ naturæ vitijs deprauatæ cumprimis arriderent. Idem fecit & Mahometh sceleratissimus, atq; ea causa tam longè eius licèt dementissima superstitio propapata est. Christi Euangeliũ ad arctam viam, ad *Matth.7.* agendam pœnitentiam nos reuocat. Scripsit Luterus Epistolam quandam, quam voluit dici, Fidelem admonitionem ad omnes Christianos &c. In ea sic ait: Vide vt exerceas sanctum Euangelium: doce, loquere, scribe & prædica, quomodò leges humanæ nihil sunt: prohibe & dissuade, nè quis fiat sacerdos, monachus aut monialis, & quisquis in eo statu sit, vt exeat &c. Tollit leges humanas omnes: quid furibus, latronibus, adulteris possit dici iucundius? Tollit sacerdotium, tollit omne continentis vitæ studium: quid hoc aliud est, quam Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas? His ille paradoxis creuit, & perdidit turbam nimis credulam. Vult, vt qui in monastica vita sunt, indè discedant. Sed quid fiet de votis Deo nuncupatis? Ea nullius vult

esse

esse ponderis. Sed reclamat scriptura diuina, reclamant 1525
Patres omnes, reclamat totius orbis perpetuus consensus, deniquè ratio ipsa reclamat. Sed Luterus vni sibi plus vult tribui, quàm his omnibus. Atqui nos vel vnum Augustinum libentiùs audiemus, quàm mille Luteros. Is ergò sic ait: Quod cuiquam, antequam vouisset, licebat, cùm id se nunquàm facturum vouerit, non licebit: si tamen id vouerit, quod vouendum fuit, sicut est perpetua virginitas, vel continentia post experta connubia &c. Hæc, inquit, & si qua alia sunt, quæ rectissimè vouentur, cùm homines vouerint, nulla conditione rumpenda sunt, quæ sine vlla conditione vouerunt: quia & hoc Dominum præcepisse intelligendum est vbi legitur, Vouete & reddite Domino Deo vestro. Vnde Apostolus de quibusdam quæ continentiam vouent, & posteà nubere volunt, quod eis, antequàm vouissent, vtique licebat, Habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt. Hæc Augustinus, cui Patres omnes & tota Christi Ecclesia subscribit. Eat sanè Luterus, & tum sibi, tum alijs, quantùm vult, imponat: nos vilem apostatam non audimus.

De adulterinis cõiugys lib. 1. cap. 24.

Psal. 75.

1. Tim. 5.

Eodem anno scripsit tèr execrandum libellum hoc titulo, *De abominatione Canonis Missæ.* Mirum profectò est, illum hominem diù admòdùm in Catholica religione benè institutum, ad tantam impietatem deuolui potuisse. Ergò qui stat, videat nè cadat. Væ omni superbo; quia proximus ruinæ est. Quid verò tremendis illis Missæ mysterijs & sacro Canone habet Ecclesia sacratius? Sed ille insanus amplissima Antichristicæ vastitati itinera præparabat. Edidit etiam Sapidus quidam Argentoratensis pædotriba Carmina sanè quàm horrenda in Missam, non verbis, sed verberibus & flammis vindicanda: quæ doctissimus vir Arnoldus Vesaliensis, posteà Canonicus Maioris ædis Coloniensis, in Missæ laudem mira dexteritate conuertit. Accessit his blasphemijs Dialogus quidam Teutonicus de ægritudine & obitu Missæ, vt totum suum virus malus dæmon per administros suos in tremenda Missæ mysteria euomeret. Sed certum habeat Germania & reliquæ nationes, quæ id genus blasphemijs delectantur, præpotentem Deum tantas suæ Maiestatis iniurias seuerissimè hauddubiè vindicaturum, vtì etiàm egregiè non semèl hactenùs vltus est.

Luterus in Canonẽ Missæ.

Carmina Sapidi in Missam.

1525 Per id tempus scripsit Luterus etiam Liuonibus, itemque Duci Sabaudiæ, qui hominis nefarij fucos facilè contempsit. Scripsit etiam ad Antuerpienses, item ad Christianos qui sunt in Hollandia, Brabantia & Flandria. Iohannes Pomeranus scripsit epistolam ad sanctos in Anglia. Faciebant hoc illi, vt sua dogmata latissimè propagarent, & de sectæ suæ incrementis gloriari possent apud Germanos. Eo libello, quo Principes hortabatur Luterus, vt rusticos seuerè punirent, multos offendit, quòd nimium atrox & sanguinarius esse videretur. Id vbi ille percepit, tertium de rusticis libellum edidit, in quo ait, illos quoque pro seditiosis habendos esse, qui priorem libellum suum sæuitiæ insimulent, aut qui vlla erga cæsos rusticos commiseratione moueantur: & etiam vetuit ne quisquam mussitaret contrà, alioqui capite plectendus: rectum enim ait permanere oportere, quicquid ipse & doceret, & scriberet, etiamsi totus mundus ea causa dirumperetur. Quid verò possit vel ab ipso Lucifero dici arrogantius? Et vbi sunt tam crebræ antilogiæ, tam repentinæ & frequentes dogmatum mutationes? Certè si Rusticorum conatus suos habuissent successus, nemo ab illis magis stetisset quàm Luterus: mutata fortuna, Luterus stylum quoquè mutauit. Anteà scripserat in sua illa falsa exhortatione ad pacem, qua potiùs rusticorum furorem acuebat: Non sunt Rustici, ait, boni Domini, (loquens Principibus) qui se vobis opponunt: Deus ipse est, qui se opponit vobis, ad visitandam vestram tyrannidem &c. At rusticis succumbentibus, Tam mira, ait mox in alio libello, sunt nunc tempora, vt princeps aliquis magis iam fundendo sanguine cælum promereri queat, quam alij precando &c. O monstrum, in tot repentè formas mutatum.

Caroli V. nuptiæ. Huius ipsius anni mense Aprili Carolus Cęsar vxorem duxit Isabelam regis Lusitaniæ filiam.

Albertus Brãdeburgicus ducit vxorem. Eodem anno Albertus Brandeburgicus 34. Magister ordinis Teutonicorum, Luteri dogma complexus, duxit vxorem Dorotheam regis Danorum filiam, & Magistri nomen in Ducis mutauit. His rebus totum in se concitauit Ordinem, qui ei Vualterum Cronbergium suffecit. Regis Poloniæ hodiè beneficiarij sunt Prussæ Duces, cùm superiorum temporum Magistri Ordinis Teutonici, cum regibus Poloniæ multa sæpè bella gesserint, & Prussiam ipsam è manibus infidelium suis armis

mis vindicârint, cùm ea regio etiamnùm dæmonum cultui esset addicta. 1526

ANNO 1526. cùm iam Luterus perniciosis scriptis suis non solùm vulgus, sed etiàm plerosque optimates & nobiles in antiquæ religionis & cleri odium commouisset, animis iam in diuersa distractis, nemo Germaniæ principum opem tulit Ludouico Pannoniæ regi, cui Turca infestissimus imminebat. Interìm quoquè in Italia non deerant, quibus Caroli Cæsaris potentia iam formidolosa esset ob Galliæ regem captum, & mox certis conditionibus fœderatum. Ita vbiquè Christiana Respub. tum bellis intestinis, tū exitiosis dogmatibus laborabat. Neque id fugiebat Turcam, in omnem rei benè gerendæ, & Christianis quàm maximè nocendi occasionem sempèr intentum. Atque is tum bellum indixit Ludouico Pannoniæ iuueni regi, & bellicis artibus propter ætatem non satis instructo. Nobilitas Hungarica plùs æquo visa est Turcarum exercitum paruipendere, quippe quæ Ottomannorum regum castra necdùm viderat vnquàm.

Turca indicit bellū Pannoniæ regi.

Tandèm ægrè 25. millibus peditum & equitum coactis, magna temeritate itum est obuiàm Turcis, quorum octuplo maiores erant copiæ. Vbi ad pugnam ventum est, nullo negocio Turcæ Christianos protriuerunt, ità vt & rex ipse, cùm sibi fuga salutem quærere vellet, lapsus in paludem, suffocatus sit, vndè tamen eius cadauer posteà integrum extractum, apud Albam Regalem regio funere tumulatum est. Solimannus hac victoria potitus, & incredibili tormentorum æneorum copia auctus ac locupletatus, fertur risisse Hungarorum temeritatem, quod non maluissent retrocedere, quàm cum tanto exercitu manus conserere. Maria Ludouici coniunx, Caroli Imperatoris soror, ægrè ex hostium manibus dilapsa, Viennam profugit. Solimannus Buda occupata, arcèm inuisit, eamque mirificè laudauit, nec quicquam indè abstulit, nisi statuas æneas tres ingentes, quæ Matthiæ regis fuerant. In locum regis Ludouici primùm à Bohemis, indè ab Hungaris electus est Ferdinandus, optimus & Christianissimus princeps, Caroli Cæsaris germanus frater. Sed nè quid deesset ad supremam regni Hungarici cladem & excidium, à quibusdam Pannoniæ rex electus est Ciliæ comes Iohannes Vaiuoda, qui non cessauit legitimum regem

Ludouicus rex occūbit.

Ferdinandus fit Hūgariæ rex.

1526 Ferdinandum multis exagitare modis, donec tandem Hungaria tota ferè concessit in ditionem Turcarum, ita vt meritò dici possit, illius barbari hostis vires non nisi intestinis Christianorum bellis, odijs & simultatibus creuisse: quod est quidem certè miserabile, & lachrymis potiùs quàm verbis prosequendum. Vt verò etiàm in Germaniam paratior esset Turcis via, Luterus strenuam nauabat operam, vt seditiosis euulgandis scriptis subditos in magistratum, & principes ciuiles in Clerum concitaret. Sentiens verò se apud quosdam principes nihil promouisse neque minis, neque conuicijs, neque tumultibus excitandis, ad blanditias se contulit. Dux Saxoniæ Georgius, immortali dignissimus memoria, ditionem suam à Luteri dogmatibus egregiè tutatus est. Hunc Luterus calumnijs & conuicijs iam antè prosciderat, sed frustrà. Itaque hoc anno scripsit ei literas blandissimas, & quæ reuera etiàm constantem animum nonnihil emollituræ viderentur: adeò ille importunus & turbulentus homo, blandè & simulata religione egit apud illum principem. Verùm tale ab eo tulit responsum, quali apostata dignus fuit. Vtinàm plerique Germaniæ proceres, eadem fuissent vsi constantia: meliùs profectò rebus tum priuatis, tum publicis consuluissent. Inter alia, hæc quoquè scripsit princeps ille longè optimus Lutero: Affirmare possumus, euangelium tuum nobis magnoperè curæ non esse, quòd orbis Christiani capita illud reprobârint. Id vnum dedimus operam, vt pro virili caueremus, nè à nostris reciperetur. In causa sunt mali fructus inde profecti. Nam neque tu, neque quisquam alius verè dicere potest, ex tua doctrina quicquam aliud enatum esse, nisi blasphemias in sacrosanctam Eucharistiam, in sanctissimam Dei genitricem, in sanctos omnes. Ex tua sectatorumque tuorum doctrina omnes iam olim damnatæ hæreses renascuntur, omnis Dei cultus honestus aboletur. Quandò vnquàm tot facta sunt sacrilegia Deo dicatorum hominum, quot sub tuo Euangelio? Quandò crebriores in magistratus extitêre rebelliones, quam ex tuo Euangelio? Quandò tot sacrarum ædium expilationes, tot furta ac rapinæ visæ sunt? Quo vnquàm tempore tot habuit Vuittenberga excucullatos monachos & moniales, atquè hodiè? Quandò maritis ablatæ sunt vxores, alijsque traditæ, quemadmodum tuum habet euangelium? Quandò tam numerosa perpetrata sunt adulteria,

Luterus vertitur ad adulationes.

teria, quàm posteaquàm tu scribere non dubitâsti: Si 1526
mulier è viro suo concipere nequeat, vt ad alium se transferat, à quo possit fœcundari, & maritus prolem indè natam alere teneatur: itidemque vir faciat? Hæc & multa alia princeps ille celeberrimus scripsit Lutero, eius nefandas turpitudines illi statuens ob oculos, si fortè posset reduci in viam. Sleidanus hæc ex odio illum scripsisse mentitur impudenter.

Luterus eam passus repulsam apud ducem Georgium, literas scripsit ad Archiepiscopum Moguntinum, Marchionis Brandeburgeñ fratrem. Hortabatur eum, vt episcopatus suos in ciuiles principatus mutaret, & ducta vxore, cæteris episcopis tam præclaro exemplo continentiæ præluceret. Quid enim aliud suaderet Epicureus apostata, quàm quod ipse maximè appetijsset? Volebat omes Veneri se deuouere, cui ipse erat deuotissimus, cùm Christus ipse suum Euangelium ab agenda pœnitentia auspicatus sit. Sed has literas licèt typis excusas, non est dignatus princeps ille vllo responso. Sciebat enim etiàm apud Græcos ne sacerdotibus quidem, multò verò minùs episcopis, licere vxores ducere, postquàm sacerdotio initiati sunt.

Luterus scribit Episcopo Moguntino.

Matth. 3. & 4.

Hìc quoquè Luterus spe frustratus sua, regem Angliæ sibi tentandum suscepit, quem anteà contumeliosissimè tractârat. Duo Angli Apostatæ summoperè in eam curam incumbebant, vt totum regnum Angliæ vel inuito rege ad Luteri dogmata traduceretur. Hi iam curabant Coloniæ versionem noui testamenti à Lutero editam, in Anglorum idioma translatam, typis excudi: sed quorundam bonorum virorum opera res ad amplissimum Senatum Colonieñ delata est, qui mox prohibuit typographis, nè in eo excudendo opere pergerent. Regi quoquè Anglorum & regni proceribus idem significatum est, quod multùm retardauit illorum conatus apostatarum. Porrò ipse rex Angliæ respondit Lutero egregiè, spretis eius fictitijs blanditijs: quibus in literis inter cætera improperat ei incestas nuptias cum virgine Deo dicata contractas. Olìm apud ethnicos virgines Vestales, si de stupro fuissent conuictæ, viuæ humo obruebantur, & constuprator verberibus ad mortem vsque mulctabatur. At nunc apud Christianos Luterus & multi alij desertores monachi & moniales, impunè totos se mancipant turpissimæ libidini, mundo illis applaudente, & inexpiabile scelus, nisi resipiscant, etiàm in rectè fa-

Angliæ insidiantur hæretici.

Virgines Vestales olim vt punitæ.

1526 ctis præcipuo ferè loco numerante. Sed de his suprà dictum est, quanquàm nunquàm satis dici potest.

Comitia Spiræ. Hoc anno habita sunt Comitia Spiræ: vbi quidam principes Luterizantes, petierunt sibi templum aliquod permitti, vbi suo more sacris & concionibus interessent, Sed fortissimè se opposuit Episcopus Spireñ Georgius, Bauariæ princeps & Comes Palatinus genere. Itaque in atrijs hospitiorum suorum miserunt suos concionatores quotidie verbum facere ad populum, Catholicis principibus ob temporum iniquitatem ad multa conniuentibus. Olim tēporibus Archadij Imperatoris, Gainas dux Romanæ militiæ petijt ab eodem principe, intra Constantinopolim sibi sueque sectę sacerdotibus (erat autem Arrianus) templum vnum concedi. Archadius rem ad Ioannem Chrysostomum eius vrbis episcopum retulit. Is modis omnibus se opposuit, dicens inter cetera: Non oporret principem quicquam cōtra Deum audere, si quidem vera pietas illi curæ est, sed potiùs benè constitutas leges seruare, eam præsertim, quæ contra hęreses lata ęst.

Luterus in Zuingliū & Oecolampadium. Circa huius anni initium Luterus quadam ad Reutlingeñ data Epistola, in Zuinglium & Oecolampadium degeneres filios suos inuehitur. Scripsit & Vrbanus Regius quandam Epistolam contra Zuinglij sententiam. E diuerso Zuinglius quoque Luteranis non fuit mutus: quin etiam Martinus Bucerus apostata Dominicanus scripto quodam edito, aduersùs Brentium Luteranum se tuetur. *Zuinglius respondet.* De hoc Bucero graues viri narrare solent, quòd initio ferè huius noui Euangelij ad Luterum se contulerit, atque ab eo petierit alicubi collocari, vbi posset nouo Euangelio strenuam nauare operam: Porrò Luterus ab eo sciscitatus sit, num hac in re tranquilia frueretur conscientia: Ille verò responderit, se quid nondùm posse pectoris pace frui, testante conscientia saniorem esse Catholicorum quàm nouam hanc doctrinam: tum autem Luterus dixerit, Si sic res habent tuæ, nondùm mihi es idoneus. Abi igitur & pugna contra hanc conscientiam, donèc ea prorsùs consilescat, & tunc mihi eris commodus administer. Id verò Bucerus fecerit, & ad Luterum reuersus, dixerit se iam omnem conscientiæ aculeum prorsùs repressisse, paratumque esse deincèps & viuere & mori in nouo Euangelio: sicque Luterus eum, tanquam inprimis aptum suæ doctrinæ propagandæ hominem, alicubi ecclesiasten effecerit. *Bucerus Zuinglianus.* Fuit enim Bucerus non parum doctus, & præterea ingenio ad simulandum

dum & diſſimulandum egregiè compoſito: qui tamen 1526
Zuinglij potiùs quàm Luteri dogma de Euchariſtia complexus eſt aliquandiù, ſed poſteà in Luteri gratiam fertur à Zuinglio ad Luterum defeciſſe. Multis annis Argentorati egit concionatorem, tandèm mortuus in Anglia, & morte ſanè horrenda, vt ſparſit rumor, licèt hic nihil auſim pro certo affirmare, quo mortis genere obierit. Non eſt autem incredibile, quòd contra ſuam ſit luctatus conſcientiam, cùm idem de ſe quoque Luterus fateatur: nec tam ſtupidus fuit Bucerus, quin facilè animaduerteret non poſſe gratam eſſe Deo eam doctrinam, quæ cum Catholicæ Eccleſiæ doctrina è diametro pugnaret. Nec tamen veriſimile eſt, conſcientiæ aculeum eius pectus deinceps minimè pupugiſſe: ſed id genus deplorati homines contemnunt non modò conſcientiam, ſed & Deum ipſum, dicente ſcriptura: Impius cùm in Prouer.18.
profundum venerit peccatorum, contemnit. Ediderat anno 1524. Ioannes Pomeranus commentarios in Pſalmos. His ſuas commendatitias Præfationes præfixerant Luterus & Melanchthon. Itaque rapiebantur illi commentarij à ſtudioſis. Cernens hoc Bucerus, audax facinus aggreſſus eſt. Vt enim hominibus perſuaderet ſcholam Vuittenbergeñ cum Sacramentarijs conſentire, illos Commentarios vertit, & mox in Pſal.3. contra apertiſſimam authoris ſententiam, quam præcedente Pſalmo benè cõuerterat, verba corrupit, vt Zuinglianiſmum ſapere viderentur. Eam hominis perfidiam Pomeranus ipſe hoc anno 26. datis ad Brentium & Iohannem Agricolam literis accuſauit. Vt autem latiùs ſpargeretur rumor, Vuittenbergeñ ſubſcribere Zuinglianis, ſacramentarij Buceri verſionem mox Latinè reddiderunt, atque longè lateque diſperſerunt. Et certè illa fraude & dolo effecit Bucerus, vt Zuinglius & Oecolampadius palàm editis ſcriptis iactarent, Luterum cum ſuis Vuittenbergicis ſtare à Sacramentarijs. Eodem artificio Bucerus vſus eſt in vertendis Luteri commentarijs in epiſtolam ad Hebræos, quemadmodùm Luterus ipſe apud typographum per epiſtolam conqueſtus eſt. Volebat enim vir euangelicus pro ſuo candore ea quoquè verſione efficere, vt Luterus ad Zuinglij caſtra transfugiſſe videretur. Quòd ſi verò tales tamq; nefarias fraudes illi exercent in eorum vertendis libris, qui etiamnùm viuunt, cogitet pius Lector, quid in Patrum vertendis ſcriptis, vel etiàm citandis & edendis faciant.

1526 Hoc tempore Conradus Pellicanus, qui ex Franciscano factus erat Zuinglianus, & quandoquè Erasmi Roterodami confessionem audierat, cùm adhuc Basileæ monachus esset, Tiguri cœpit de Erasmo eiusmodi apud amiculos suos spargere sermones, qui Erasmum de Zuinglianismo suspectum redderent. Eam calumniam multis modis Erasmus à se conatus est depellere. Sed & alius quidam Zuinglianus, Leo Iudæ dictus, Germanicum libellum edidit tacito suo nomine, quo docere voluit Erasmum & Luterũ quandoquè idẽ cum Zuinglio sensisse. Hoc Erasmus tulit molestissimè, licèt suis incautis scriptis non paruam fortaßis occasionẽ dederit talia de ipso existimandi. Non tamen potuerunt eum Zuingliani vnquam in suam pertrahere sententiam, licèt Basileę diù vixerit, vbi cumprimis viget Zuinglianismus. Scripsit autẽ hoc anno epistolam ad Heluetios, qui in Badensi disputatione conuenerant, qua se ab hac suspicione purgat. At tamen reprælendendus est, quòd non scripserit in Zuinglianos eo zelo & ardore, quem res tanta flagitabat.

Conradus Pellican⁹ Erasmum traducit.

Erasmus se purgat.

Per hoc ferè tempus Zuinglius scribit Norinbergeñ Luteranis, docens Luteranorum de Eucharistia opinionem nouam esse, & cum sacris literis pugnare, suam verò à Christo ipso &c. traditam. Ediuersò scribunt de Zuinglio Luterani: & tamen non vidẽt homines ab istis nebulonibus euersi, quàm isthæc pugna arguat noui huius Euangelij vanitatem. Iurè ergò pereunt, qui apertis oculis nihil videre volunt. Scripsit etiàm Zuinglius Germanicè Epistolam ad Eslingeñ, qua acerrimis verborum flagellis cædit Luterum & Luteranos, quos Suermeros, furiosos & fanaticos vocat.

Zuinglius damnat Luteranos

Nota Zuinglij de Lutero censuram.

Hoc ipso anno disputatum est Badenæ in Heluetijs à Catholicis & Sacramentarijs. Venerunt eò Catholici primi nominis Theologi, Iohannes Faber, Eckius, & Thomas Murnerus. Zuinglius nulla fide publica adduci potuit vt veniret. Oecolampadius adfuit. Ea disputatio hunc habuit euentum, quòd Heluetiorum Pagi omnes, demptis Tigurinis, in Catholica religione sibi permanendum statuerunt, neque nouum vllum dogma intra fines suos admittendum. Fuit hoc sub finem Iunij. Iohannes Faber permultas collegerat ex Zuinglij scriptis antilogias, quibus ille fœdissimè & secum ipse pugnauit, & suam Luteriquе doctrinã destruxit. Eas obiecturus fuerat Zuinglio, sed ille mansit domi. Hac verò ratione, qua tum Luterus, tum Zuinglius & plerique

Disputatio Badensis.

Antilogia Zuinglij.

omnes

omnes hæretici horum temporum, euidentissimè docentur scripsisse multa inter se pugnantia, efficacissimè & ineluctabilitèr euinci & probari potest, ipsorum dogmata non Spiritum sanctum, sed mendacij parentem diabolum habere authorem. Et hic necesse est, vt pudefiant & obmutescant quicunque eorum dogmata sequi & tueri volunt, cùm nulla res certiùs indicet doctrinæ falsitatem, quàm si ea varia sit & inconstans, nec sempèr suî similis. Quis enim vel in prophanis & parui momenti rebus fidem commodare velit ei, qui de vna eademque re modò aiat, modò neget? iam probet, paulò pòst improbet? Atque vel hoc solo nomine iustissimè damnabuntur, quotquot ab Ecclesia Catholica, quę toto orbe vnum atque idem docet, ad hæreticos etiàm à seipsis turpissimè discrepantes, deficere non dubitârunt. 1527

Hoc anno rex Franciæ Franciscus ex Hispanijs dimissus, domum rediјt. Et quia Italis aliquot proceribus suspecta fuit cōcordia inter Carolum Cæsarem & ipsum inita, vndiquè legatos gratulatum miserunt ad regem libertati restitutum, & Clemens Pontifex atq; Veneti, adiuncto Britanniæ rege Henrico, ad mutuam securitatem noua cum Francisco rege fœdera percusserunt: quibus paratis vndiquè copijs, Cæsari totius (vt ferebatur) Italiæ imperium affectanti obuiàm itetur. Sed quàm falsus hic de affectato Italiæ imperio fuerit rumor, res ipsa postmodùm declarauit, quandò Cæsar Francisco Sforciæ incredibili liberalitate Mediolaneñ ducatum restituit. Franciscus rex, licet duos pro se filiolos Franciscum & Henricum dedisset obsides, & nisi pacta seruaret, quòd captiuum se denuò sisteret, esset pollicitus, tamen in eo fœdere cum Carolo icto non permansit. Indè mox nouis bellis arsit Italia, Turcis interim ociosè satis in Hungaria omnia vastantibus, & Christianorum temeritatem ridentibus: porrò in Germania hæresibus magna ex hac occasione capientibus incrementa, cùm Catholici principes, intestinis bellis impediti, non tam possent quàm vellent eas opprimere.

Frāciscus rex redit ex Hispania.

ANNO 1527. Pontifex Clemēs flexus humanissimis Caroli Cæsaris literis, adueniente in vrbem Carolo Lanoio Cæsaris duce, in quo summa tum erat belli & pacis authoritas, Cæsari conciliatur, & inter eos nouum fœdus percutitur, ea conditione, vt Lanoius Borbonium principem ab Vrbis Romæ direptione auer-

1527 auerteret. Iam ibat Lanoius ad Borbonium cum multis Germanorum & Hispanorum copiis ad vrbem proficiscentem, sed nihil efficere apud Borbonium potuit, militibus pacem abnuentibus, & Romanæ prædæ inhiantibus. Erant enim inter Germanos non pauci Luteranæ factionis, quibus Pontificis nomen maximè inuisum esset. Ventum est ad vrbem commeatu & tormentis vacuam, pridiè Nonas Maij. Dux Borbonius dum mœnibus scalam admouet, in ipso Vrbis limine per inguen dextri femoris glande traiectus occubuit. At milites, eius morte nihil absterriti, statim scalis appositis, Clemente Pontifice exterriro, & ægrè se in molem Adriani, vulgò Castellum S. Angeli, recipiente cum suis, Leoninæ primum vrbis, quam Burgum vocant, loca humilia superant, & obuiam multitudinem facilè reijciunt. Ibi tum horrenda cædes miserorum, abiectis armis frustrà mortem deprecantium, à Germanis & Hispanis edita est, ità vt barbarica quadam immanitate etiàm in ipsa D. Petri sanctissima æde, adeoque ad aras eius templi & monumēta veneranda S. Apostolorum aliorumque diuorum, permultum sanguinis fusum sit, direptis templi ornamentis, omnibusque sacratis vasis. Ea Vrbis parte vastata, magnam (vt vocant) Romam, transcensis inter Aureliam & Septimianam portam vetustate collapsis mœnibus, irrumpunt, in eaque cuncta auaritiæ & crudelitatis exempla passim edunt, arcem circunsident, & ne quà detur vllum Pontifici effugium, perductis fossis circunuallant. Nulla apud ferocem & partim Luterana peste infectum militem, sacri prophanique fuit distantia, omnibus in prædam vsurpatis: nemini omninò eius vrbis incolæ, siue is Italus, siue Germanus, siue etiàm Hispanus esset, parcitum est: plerique summis affecti cruciatibus, in tormentis expirārunt: nec paucos contigit bis ab hostibus captos, & tortos atrocitèr, modò à Germanis, modò ab Hispanis, rebus omnibus exui, & vix vitam solam ære alieno redimere. Sæuitum est horrēdum in modum in sacros calices, in vasa & arculas sanctissimas, quas abiecta sacrosancta Eucharistia insanus miles rapiebat: in sacras vestes, quibus mira exercebant ludibria: in diuorum reliquias, denique in virgines Deo dicatas, quibus ad suam libidinem turpissimè abutebātur. Atque hæc quidem omnia insciente & inuito Cæsare acta fuisse, vel inde facilè perspici potest, quòd nec approbauit, nec rata habere voluit, quæ prophanus miles a Pontifi-

Vrbis Romæ direptio.

Sæuitia militum.

Obsidetur Pontifex.

Fiunt oīa inuito Cæsare.

ce & Cardinalibus vi ac metu extorserat: & simul atque in Hispaniam captæ vrbis nuncius allatus est, ilicò cessare iussit ludos & spectacula, quæ propter recens natum ei filium Philippum edebantur, deditq; operam, vt Pontifex in pristinam libertatem restitueretur. In hac verò Vrbis vastatione id perquam incommodè accidit, quòd Bibliothecam Vaticanam incomparabili optimorum codicum thesauro instructam, magna ex parte furor barbaricus fœdissimè populatus est, maximo studiosorum omnium luctu & detrimento. 1527

Bibliotheca Vaticana vastatur.

Sub id tempus Romæ quidam fuit Italus sacco indutus, iram Dei grauem, nî resipiscerent, Romanis imminere prædicans. Cumque magnis clamoribus eadem crebriùs palàm dictitaret, coniectus est in carcerem, donèc capta vrbe res ipsa declarauit, vera ipsum dixisse. Erat eius austera vita, & nomen Iohannis Baptistæ. Post septimum denique carceris mensem Pontifex Clemens euasit. Ea Vrbis & Pontificis calamitas magnam attulit voluptatem Lutero & eius factionis hominibus: sed Dei benignitate factum est, vt ea voluptas eis non contigerit diuturna, Pontifice non diù pòst cum Carolo Cæsare amicissimè coniuncto.

Clemens VII. liberatur.

Hoc ferè tempore viguit noua hæresis Anabaptistarum, Lutero suis scriptis illi egregiam materiam suppeditante. Interim nihilo minùs & Luterani & Zuingliani acriter eos persequuntur, cùm tamen æquè illi iactitent verbum Dei & puram doctrinam, atque Luterani & Zuingliani, immò etiam plerique longè maiorem præ se ferant vitæ probitatem, quàm vel Luterus vel Zuinglius cum toto grege suo. Quàm verò ridiculum est, Luterum eo nomine vel maximè se venditare populo, quòd syncerum se dicit adferre Euangelion & verbum Dei, & nihilo minùs damnare Anabaptistas, æquè Euangelium crepantes? Verùm Catholica Christi Ecclesia nihil horum vana iactatione permota, omnes ex æquo damnat & reijcit, Luteranos, Zuinglianos, Anabaptistas, vtpotè qui non Euangelium adferant, sed suas prauas & priuatas opiniones, & detortas scripturæ interpretationes, à Catholico totius orbis Christiani sensu & consensu prorsùs alienas. Habent autem Anabaptistæ multa perniciosa dogmata, negant baptismũ paruulorum, & iam adultos rebaptizant, volunt omnia esse cõmunia, etiàm vxores, perindè vt Plato olim in sua Repub. & Nicolaitæ. Ex his sunt qui dicant, Spiritus meus concupiscit carnem

Anabaptistarũ hæresis.

Dogmata Anabaptistarum.

1527 tamem tuam: Veni itaque, & faciamus mirabilia. Anabaptistæ æquè ac Luterani & Sacramentarij, in multiplices, easque pugnantes, sectas dissecti sunt: vt nemini dubium sit, quo spiritu regantur. Est genus hominum propè arreptitium, & in suo errore mirabilitèr obstinatum, ità vt plerunquè hilaritèr ad mortem accedant: quæ res infirmis magno sæpè offendiculo & periculosæ tentationi est, nescientibus hanc non esse sobriæ mentis constantiam, sed insani pectoris satanicam pertinaciam. De Donatianis hæreticis scribit Augustinus multa horrenda Epistola 50. quàm illi, prodigiosa quadam mortis cupiditate insani, seipsos etiàm ethnicis atq; alijs necandos obiecerint. Per abrupta verò, inquit ibidèm, præcipitia, per aquas & flammas occidere seipsos, quotidianus illis ludus fuit. moxque addit: Hæc enim eos tria mortis genera diabolus docuit, vt mori volentes, quandò non inueniebant quem terrerent, vt eius gladio ferirentur, per saxa se mitterent, aut ignibus gurgitibusque donarent.

Hoc vnum notatu dignum est; Luterum ipsum, licèt esset professione monachus & Theologus, & sectarios omnes, è Lutero ceu quodam equo Troiano confertìm enatos atque profectos, hoc vel maximè dedisse & dare operam, vt habeãt lepidam aliquam suis in complexibus puellam, vt præcipuus Euangelij eorum scopus is haud obscurè possit animaduerti, vt quàm maximè se totos Veneri deuoueant, tanquàm desperata omni salute, nihil in futurum nisi certissima gehennæ supplicia expectent, rectèque in illos dictum videri possit illud Apostoli, Quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum. *Philip. 3.* Certè Luterus ipse quodam loco etiàm matrimonio iunctis ausus est permittere, vt si nolit vxor, liceat accersire ancillam. Ità enim ait: Si non vult vxor, veniat ancilla. Proh pudor, eò amentię recidisse homines, vt nõ videant, in cuius Sardanapali disciplinam se tradiderint. Interim Luterus & hæreticorum dogmatistarum tota cohors, mirè debacchantur in vitia Cleri, & nihil ferè concionantur aliud ad populum, nisi quorundam impuram vitam, eaque commemoranda & vehementèr exaggeranda, plaustris interim conuiciorum inuehuntur in Pontificem & Catholicos omnes, cùm sint ipsi tèr execrandi hæretici, & omni flagitiorum genere cooperti, & propterea indigni, qui alios repræhendant.

Sermone de coniugio.

Hæretici acres in vitia Cleri.

Hac tempestate alijs atque alijs emergentibus in religione dissidijs, hæresibus & sectis, non solùm Catholici,

lici, sed etiàm plerique Luterani principes & scriptores 1527
iis opprimendis operam nauârunt. Ipse Dux Saxoniæ Luterani
Elector, qui Luterum tuebatur, in Sacramentarios siue Zuinglia-
Zuinglianos & Anabaptistas seuerè constitutis suppli- nos puni-
ciis animaduertit. Luterus quoquè benè longum scripsit unt.
librum in Zuinglium & Oecolampadium, qui ex ipsius Luter. in
schola prodierât. In eo libro gloriatur se suosque huma- Zuing. &
nis abiectis præceptis, in libertatem se asseruisse ingenti Oecolâp.
ac difficili labore. Porrò Zuingliana hæresi nullam se legisse fœdiorem, quæ in ipso initio in tot sectas diuisa sit. Ait Germanos cupidè noua quæque complecti, eisque ceu fatuos adhærere. Diabolum nihil tam posse ineptum proferre, quin discipulos inueniat. Germanos esse spurcas sues vel porcos. Ciuiles magistratus ait debere Suermeros, id est, Zuinglianos, tanquam blasphemos punire. Vult Zuin-
Ipsos Zuinglianos vocat porcos & asinos. Multaque alia glianos
in eo libro habet, quibus non magis Zuinglianos, quàm puniẽdos.
seipsum damnat. Ipse enim turbarum omnium author fuit in Germania suis pestilentissimis & pugnantissimis scriptis. Verùm dolebat ei, quòd multos vidit, se contempto, ad nouum Sacramentariorum dogma transire. Porrò Zuinglius & Oecolampadius scriptis contrariis ei responderunt.

Hoc anno vel circiter, 300. Anabaptistæ in Heluetiis Anaba-
in editum quendam conscenderunt montem, tanquàm ptistarum
illinc cum anima & corpore in cælum assumendi. Hos 300. in-
intantùm dementârat malus dæmon, vt citra vllum pu- sania.
dorem instàr pecudum commiscerentur, ne virginibus quidem à fœdo congressu sibi temperantibus. Scripserat enim Luterus, magis necessarium esse congressum viris ac fœminis, quàm cibum & potum.

In Sueuia quidam ausus est docere, finem iam adesse Christianæ legis, atque aliam subrogatum iri. Multaque alia per id tempus valdè absurda & impia spargebantur in vulgus, quibus omnibus ansam dedit præclarum Luteri Euangelium, quo passim omnes ad carnis libertatem vocabantur, & suo exemplo Luterus prouocabat plurimos, vt & ipsi aliquid auderent.

Sub idem tempus Rotenburgi ad Neccarum fluui- Anaba-
um Anabaptistæ quidam vtriusque sexûs vltimo sunt af- ptistæ ne-
fecti supplicio: flammis exusti viri nouem, fœminæ de- cantur.
cem in aquas demersæ. Horum dux & doctor Michaël Sellarius apostata monachus, pro meritis horrendas luit pœnas, primùm excisa illi lingua impia, deindè ignitis

lace-

1527 laceratus forcipibus, & ad extremum corpore eius igni abolito. Nanque homo nefarius multa valdè absurda & impia in populum sparserat dogmata. Alijs quoquè multis Germaniæ locis seueritèr in Anabaptistas animaduersum est etiàm à sectarijs. Præter alios scripsit in Anabaptistas etiàm Melanchthon, & cùm ille contra Catholicos disputans non nisi meras exigeret scripturas, tamen Anabaptistas de baptismo paruulorum nulla re alia efficaciùs, quàm Ecclesiastica Traditione, contemptor ipse traditionum, confutare potuit. Est autem certè Anabaptistarum factio multùm execrabilis, & plerique ex eo hominum genere, vt paulò antè dixi, non multùm differunt ab arreptitijs & fanaticis. Quidam Sangalli, quod est Heluetiorum oppidum, inspectante vtroque parente, fratri suo germano caput præcidit, dicens id sibi diuinitùs imperatum. Verùm sententia magistratûs eandem pœnam ipsequoquè luit. Sunt multi in eis vita & moribus sic satis compositis, quæ res permultis imponit, sed habent absurdos doctrinæ errores. Tam est versutus diabolus, vt etiàm libenter sinat sibi addictos quandam extrinsecùs præ se ferre vitæ probitatem, modò fidem in illis corruperit. Scit enim, sinè fide impossibile esse placere Deo. Erat id temporis quidam Præmonstratensis apostata, qui palàm negabat esse infernum, Christum cùm dixisset, Eli, Eli, lamma sabacthani, desperâsse, & ideò damnatum esse affirmabat. Porrò alij quidam non verebantur dicere, Christum non Deum fuisse, sed prophetam, inter Christianos quoquè nullum esse magistratum, & multa alia impia & nefanda. Ita certatim ab inferis erumpebant dæmones, & per apta perditionis organa, Luterum & id genus apostatas monachos & sacerdotes, sub verbi Dei splendido titulo tèt execrandas vomebant blasphemias, quibus in dies innumeri perdebantur.

Michaëlis Sellarij supplicium.

Melanchthon contra Anabaptistas.

Immane facinus.

Heb. 11.

Hoc ipso anno decreta fuit apud Bernates Heluetios disputatio Catholicorum cum Zuinglianis, id agentibus Zuinglio & aliquot apostatis monachis. Sed hæc disputatio plurimùm offensionis habuit: itaque nullus Catholicus Doctor, præter vnum Conradum Trigarium prouincialem Augustinianum, eò profectus est. Senatus enim Berneñ leges ei disputationi præscripserat, catholicis iniquas, sectarijs plausibiles. Quin & Imperator ipse interdixit per suos, nè Bernatenses eam permitterent apud se disputationem fieri. Quatuor item Episcopi, ad

Disputatio Bernensis.

pi, ad quorum diœcesin pertinent Heluetij, multùm dehortati sunt ab ea disputatione: copiosissimè autẽ Cantones octo Heluetiorum Catholici eam literis impedire conati sunt, qui inter cætera scripsére Bernatibus, memores essent disputationis Badensis intra biennium habitæ, quam ipsi approbâssent, & iuramẽto ac literis sigillo munitis confirmâssent. Sed Bernates in sua sententia permanserunt: cumque hæc disputatio finem habuit, quòd mox apud illos & aliquot vicinos, Missæ, aræ & statuæ abolitæ fuére, & multa alia insolenter & barbarè instituta, quæ tamen illi malè persuasi putant esse prorsùs Euangelica, dolentque se hactenùs in tenebris versatos: nec vident se interìm damnare omnes Maiores suos, qui certè non tam stupidi fuére, vt nescirent se veram amplexos religionem, quam isti reijciunt. Finem autem hæc disputatio habuit 26. Ianuarij, anno 1528. Est memorabilis apud Tertullianum libro de præscriptionibus aduersùs hæreticos sententia, quam hic apponere non grauabor. Non proficit, inquit, congressio scripturarum cum hæreticis, nisi planè aut stomachi ineat quis euersionem, aut cerebri. Quid promouebis exercitatissime scripturarum, cùm si quid defenderis, negetur: ex diuerso, si quid negaueris, defendatur? Et tu quidem nihil perdes, nisi vocem in contentione: nihil consequéris, nisi bilem de blasphematione. Ille verò si quis est, cuius causa in congressum descẽdis scripturarum, vt eum dubitantem confirmes, ad veritatem an magis ad hæreses deuerget? certè de pari altercatione incertior discedet, nesciens quam hæresim iudicet. Hæc ille. 1528

ANNO 1528. Luterus cùm malè audiret ob sectas varias passim emergentes, tanquàm ab eo ceu fonte manarent, scripsit Germanicè in Anabaptistas. Inter alia in ipso libello repræhendit principes eo nomine, quòd supplicium sumerent de Anabaptistis, quasi verò etiam iam olim supplicia constituta non fuerint in rebaptizantes. Immo & Luterus ipse paulò antè scripserat, Zuinglianos à ciuili magistratu puniri oportere: Si Zuinglianos, cur non etiàm Anabaptistas? Sed & ipse Dux Saxoniæ in Anabaptistas seuerè animaduerterat. In hoc quoquè libello fatetur, in Papatu multa esse bona, immò omnia Christiana bona, atque indè ad ipsos profluxisse. Ait in Papatu esse veram scripturam sacram, verum baptismum, verum sacramentum altaris, *Luterus laudat Papatũ.*

1528 veras claues ad peccata remittenda, verum verbi ministerium, verum Catechismum &c. Et tamen solebat iactare, apud Papistas Euangelium sub scamno delituisse, se illud indè produxisse in lucem. Tanta erat illius hominis dictorum factorumque inconstantia & varietas. Verùm cùm Dux Saxoniæ perciperet multa contrà religionem effreni licentia etiàm in suis ditionibus geri, Visitationem instituit. Ea postmodùm tam imperiosè & sumptuosè acta est, vt nullæ retrò Episcoporum synodi vel Archidiaconorum communitati tam onerosæ fuisse viderentur. Eam visitationem Melanchthon scripsit Latinè, non planè Lutericè in nonnullis, quia plùs ibi pœnitentiæ & doctrinæ legis & timoris Dei tribuere visus est, quam Luteri Euangelion patiebatur: Atque adeò libertatem arbitrij, quam in Locis communibus cum Lutero pernegauerat, asseruit. His verò & id genus, licet cum ipsorum superiori doctrina pugnarēt, etiàm Luterus subscripsit in editione Germanica eius ipsius Visitationis. Ità illi præclari Theologi de summis rebus & affirmare & negare non dubitabant, ptout ipsis fortè in buccam venisser. Quod quidem turpissimū fuit in viris Germanis, nisi quòd Germani iam suæ constantiæ obliti, à Maioribus suis non absque ingenti dedecore degenerabant.

Visitatio Saxonica sumptuosissima.

Hoc anno Dux Geldriæ Carolus multis suis oppidis amissis, tandèm vt se Carolo Cæsari dederet, adactus est, interìm nihilominùs Tila munitissimo ad Vaalim oppido fortitèr defenso. Fuit ille Princeps in amicitia & fœdere Gallorum regis, & quia ditionibus Cæsaris vicinus erat, multa eis sæpè damna intulit, quemadmodùm anno superiori derepentè signis mutatis inuasit in Hagam Comitis, Hollandiæ insignem & opulentū vicum, vastatisque omnibus, opimam egit prædam. Alioquì certè in fide Catholica fuit longè constantissimus, & alijs quibusdam principe dignis animi dotibus egregiè ornatus. Hæreticos omnes grauitèr persecutus est.

Carolus Geldriæ Dux.

Eodem anno Traiectensis Episcopus omnem ditionem suam transtulit in ius Ducis Brabantiæ & Comitis Hollandiæ, qui tum fuit Carolus Imperator, accedente eo non solùm regionis totius, verùm etiam Romani Pontificis consensu. Multis enim modis eam diœcesim vexabat Geldriæ Dux, & iam Traiecti ciues in Episcopum concitârat: nec his malis aliud inueniebatur remedium, quàm vt Burgundiæ Ducibus sese permitterent, quorum potētia tum Geldrus ipse, tum subditi Traiecten-

Traiectēses fiunt Burgundici.

iectenses frenari possent. Est verò opulenta ea regio, sed populus pronus in seditiones & tumultus fuit, priusquam Burgundis sese dedidissent. Iam verò in multa pace degunt, nec illis iugum graue impositum est, vti nec Geldriensibus, postquam ij Carolo imperatori sese submiserunt. Porrò Iurisdictio spiritalis vel Ecclesiastica mansit Traiectensi Episcopo, & prætereà annui quidam reditus non contemnendi. 1528

Hoc anno fames ingens pressit Italiam, præsertìm Insubres & Venetos, ità vt multi ea peste interierint. Tiguri quoquè visi tres soles, famem prænunciare existimati sunt, quæ paulò pòst tanta illic extitit, vt etiàm ex Hungaria boues eò adduci oportuerit. *Fames in Italia.*

Accidit eo anno quiddam planè tragicum Basileæ. Ciuis quidā honestus & diues Christophorus Bongartnerus vxorē suàm de adulterio suspectam habuit. Eam suspicionē auxit, quòd in famuli sui suspecti indusio ligulas sericas inuenit, quas suas esse nouerat. Extorquet vi ab vxore, vt fateatur se cum famulo rem habuisse: id si faciat, promittit impunitatem: sin neget, præsentem minatur mortem. Illa fatetur quod non fecerat, sed mox fugit ad sororem in pagum. At tamen amicorū intercessione mulier conciliata marito, rediit ad ædes illius. Ea nocte fertur ad commune admissa cubile. Atquì verò altera die, quæ erat Dominica, ablegata famula & liberis ex priore coniuge susceptis, prìmùm grauidam vxorem confodit, indè filiam vix quadrimam. Mox Epistolam scripsit ad senatum, & tèr inuocato nomine Iesu, è summa ædium suarum parte se præcipitem dedit, fractis ceruicibus. Epistola illa continebat, quid & quo animo fecisset. Porrò de eo, licèt mortuo, graue est sumptum supplicium, & corpus eius fractis ossibus sublimi rotæ impositum. Poterat hoc exemplum deterrere ab adulterio, quod iam inter Euangelicos, vt quidam vir magni nominis scribit, cœperat esse iocus, sicut & multa alia infanda facinora. *Horrendū facinus.*

Eodem anno quidā ex iuratis Christianissimi Principis Georgij Saxoniæ Ducis consiliarijs, Georgius Paccius, vir nobilis, facinus audax & temerarium designauit. Erat is Luteri studiosus, sed occultè. nam alioqui princeps ille hominem in sua aula non tulisset. Agebat tum apud principem optimum vices Cancellarij. Ea occasione secretum Principis sigillū nactus, formulam effinxit fœderis cuiusdam icti a certis Catholicis principibus contra Electorē Saxoniæ & Hassiæ Laurgrauiū, vt eos in *Georgij Paccij fraus.*

1528 Catholicos principes ad arma concitaret, vti etiàm factum est. Formulæ illi commentitiæ appressit sigillum Georgij Ducis. Porrò legendam obtulit Lantgrauio, qui viso sigillo, putauit rem prorsùs veram esse, communicatoque cum Saxone consilio, grandem vterque conscripsit exercitum, cæteris interim principibus mirantibus, quid ea militum conscriptio sibi vellet. Interim Lantgrauius per literas hortatur Georgium principem, vt illi fœderi nuncium remittat. Princeps Georgius lectis literis & visa formula, cuius exemplum ad eum Lantgrauius miserat, obstupuit: moxque datis ad Lantgrauium literis, generosè & luculentèr illi sese purgat, inter alia grauiter postulans sibi ostendi virum, qui eam rem ad ipsum detulisset, deploratum, infamem & periurum nebulonem eum appellans. Excusârunt sese etiàm alij Principes, qui hoc fœdere compræhensi ferebantur: sed tamen belli cladem à se auertere non potuerunt tres viciniores Episcopi, Moguntinus, Herbipolensis & Bambergensis, nisi numeratis centum millibus aureorum. Imparatis enim magnus imminebat exercitus, cui ditiones suas populandas & diuexandas obijcere noluerunt. Porrò Lantgrauius nè hanc fabulam ipse confinxisse videretur, indicauit authorem, certumque præstituit diem, ad quem adessent Regis Ferdinandi, Electoris Brandeburgensis, & Ducis Georgij oratores, hominem accusaturi, si quid haberent aduersùs eum. Veneiunt legati Principum, & multorũ criminum atque etiàm falsi reum eum peregerunt. Cùm enim sua decoxisset, multis vijs homine ingenuo planè indignis, pecuniam vndecunq; conflare solitus erat, atque hoc nomine diuersas effinxerat epistolas, quas Georgij principis annulo obsignârat. Lantgrauius nomine fœderis ad ipsum falsò delati quatuor millia aureorum illi dono dedit, vt ijs æs alienum dissolueret, quanquàm id maius esset, quàm quibus vel tot millia sufficerent. Tandèm cùm non posset obiecta ipsi à Principũ legatis crimina diluere, turpissima illi ignominiæ nota inusta est. Et vitam quidem clementia Lantgrauij Principis retinuit, sed nusquàm ferè tutò consistere valens, instar Cain vixit vagus & profugus in terra, latitans in vrbibus maritimis. Ad extremùm, cùm plerunquè maleficia meritas non euadant pœnas, Antuerpiæ compræhensus est anno 1536. & sequentis anni mense Februario, post longos carceris squalores & grauissima quæstionum tormenta, capite plexus, & in quatuor partes disse-

Formula efficti fœderis.

Episcopi numerant 100000 aureorũ.

Paccius Antuerpiæ dat pœnas.

diffectus est. Indè pax reddita Germaniæ, nequaquàm diuturna fuisset, Sueuici fœderis socijs Lantgrauium incusantibus, quòd confœderatis ipsorum iniuriam fecisset, nisi ea res Vuormatiæ opera Palatini Principis compositione transacta esset. *1528*

Per idem ferè tempus Galliæ rex Neapolim ingenti exercitu ita obsedit, vt iam propemodùm ea vrbe potiturus videretur, licèt Germani & Hispani milites, qui in præsidio erant, incredibili alacritate Gallos, vt se dederent, identidèm non iniquis conditionibus hortantes, contemnerent. Ecce autem mense Iulio sæuissima lues totum corripit exercitum, ipso Lortrechio primario duce, & multis alijs egregijs viris extinctis, ità vt ex sexaginta millibus hominum, vt quidam literis annotârunt, ægrè quadringenti ad sua redierint incolumes. Ita præpotens Deus pro Carolo Cæsare mirabilitèr pugnare videbatur, sicut & sæpè aliâs, cùm potentissimorum hostium validissimis copijs non vno loco premeretur. *Galliæ rex obsidet Neapolim.* *Pestis vastat exercitum.*

In hac Neapolis obsidione mortuus etiàm est Vaudemontius, Antonij Lotharingiæ Ducis frater germanus, qui regi militabat spe obtinendi regni Neapolitani. Erat enim ex Andegauensium regum familia, qui sibi in eo regno ius vendicant. Pater eius Renatus Lotharingiæ Princeps Carolum Burgundiæ Ducem, commisso prælio ad Nansim, interfecerat. Cadauer Vaudemontij in D. Claræ cœnobio honestissimo templi loco humatum est Neapoli. Id enim templum Andegauenses reges Vaudemontij progenitores, pia liberalique magnificentia condiderant. *Andegauens. regum familia.*

Hoc ferè tempore à rege Gallorum Francisco discessit Andreas Auria, vir summæ authoritatis, Caroli Cæsaris amicitiam complexus, magno quidem Cæsaris commodo, sed non minori Regis Francisci detrimento. Habebat Auria captiuos apud se duos præcipuos Cæsaris duces, Alphonsum Vastium & Ascaniũ Columnam, quos nauali prælio ceperat Philippus Auria. Hos Rex Franciscus ad se mitti voluit, sed Andreas Auria recusauit. Tulit hoc ægerrimè Rex, & contumeliosè Auriam proscidit. Is igitur dimisso à se Vastio & Columna ad Antonium Læuam, facilè obtinuit, vt in Cæsaris amicitiam reciperetur. Itaque breui tempore Genuam Gallis eripuit, eamque pristinę libertati restituit. Atque hoc potissimùm nomine fertur à Rege se abalienâsse, quòd doleret ei patriæ (ea fuit Genua) erepta libertas. Videbat *Andreas Auria deficit à rege Frãcia.* *Genua Gallis eripitur.*

1528 enim Gallos quædam moliri in eius vrbis non leue detrimentum. Tum quoque non obscurè sentiebat Gallos secum hostilitèr agere, Barbessio Gallicarum triremium præfecto ipsi insidias tendente. Ita ergò remisso ad Regem torque conchyliato, qua cæremonia à militari sacramento se absoluit, & auratis lilijs, quæ erant Galliæ regis insignia, in extrema puppe perfractis atque decussis, Cæsaris gratiam & militiam tanquàm vberiorem certioremque amplexus est. Clemens Pontifex, & eius hortatu rex Franciscus multùm in eam curam incubuêre, vt eius animum delinirent, hominemque possessione maris potentem in officio & amicitia retinerent. sed id frustrà fuit. Oblatus est deindè ipsi Auriç à ciuibus omnibus Genuæ principatus, sed ille eum insigni continentiæ exemplo recusauit. Multa is vir præclara edidit facinora, præsertim in mari aduersùs Turcicos & Barbaros piratas, quos mirabilitèr persequutus est. Decreta est illi apud Genuenses restitutæ libertatis ergò statua Colossçæ magnitudinis è Lunensi marmore, cuius basi hæc inscripta erant: Andreæ Auriæ ciui opt. felicique vindici atque authori publicæ libertatis, Senatus populusque Genuensis posuit.

Auria recusat Genuæ principatum.

Zuinglianismus increscit.

Per hoc ferè tempus aliquot superioris Germaniæ locis, præsertim in Heluetijs & Argentinæ, multùm increuit dogma Sacramentariorum & secta Zuingliana: & Missa, qua nihil est sanctius, ceu idololatria abrogata est, imagines è templis deturbatæ & flammis exustæ, Basileæ quidem ipso die Cinerum, quo solent Christiani se ad meliorem frugem recipere. Non tamen simul vno anno, sed per temporum interualla hæc sensim irrepsêre diuersis in locis, ita vt res omninò ad Mahometicam, vel potiùs Antichristianam vastitatē spectare videretur, cùm isti Sacramentarij interìm Romanum Pontificem non alio quàm Antichristi loco haberent: porrò apostatas monachos, publicè incestis nuptijs infames, haud secùs atque Christi apostolos susciperent ac venerarentur. Erat ea irati numinis horrenda vindicta & seuera animaduersio in hominum peccata. Contra hos sacramentarios rursùs nouum Luterus scriptum edidit, benè prolixum, de cœna Christi confessionem suam. Ibi rursùs affirmat quædam quæ anteà negârat, negat quæ affirmauerat. Negat enim in cœna Domini manere vinum, quod in captiuitate Babylonica asserit. Non possunt hic omnia particulatim commemorari, nè nimis prolixi

Confessio Luteri cōtra Zuinglianos.

prolixi ſimus. Miſſam ſanè hic quoquè vel maximè ſe abominari dicit, licèt non eſſet neſcius, toto terrarum orbe omnibus retrò ſeculis apud Chriſtianos Miſſam celebratam eſſe. Extat Græcè & Latinè D. Iacobi Apoſtoli fratris Domini, itemque Baſilij & Chryſoſtomi Miſſa, vt nihil de Latina Eccleſia dicamus. 1529

Scripſit eodem anno Luterus alium librum contra concomitantiam, planè ſcurrilem atque dicacem, ex quo quidam Catholicus Doctor collegit 134. calumnias. Sed quantumcunquè ille abſurdus eſſet & petulans in ſcriptis ſuis, tamen mirè placuit cæcis mortalibus. *134. calumniæ Luteri.*

Cùm autem eius de Cœna Domini cõfeſſio in manus Zuinglij & Oecolampadij veniſſet, prolixè illi reſponderunt. Abſit enim, vt vel tantillum diſcipuli magiſtro concedant, quandò non id agitur, vt veritas vincat, quæ tamen neque à Lutero, neque à Zuinglianis ſtetit, ſed vt miſeri homunciones alij præ alijs viciſſe videantur. Neque Bucerus hic ſe mutum præbuit, ſed edito Sebaldi & Arbogaſti dialogo, Lutero non planè edentulum ſe oſtendit. Fuit certè & eſt hæc res inprimis ridicula & ſcurrilis, quòd illi ſublimes gigãtes, qui ſe iactabant in Germaniam, qua tot ſeculis caruiſſet, lucem Euangelij inuexiſſe, tam inter ſe pertinacitèr & odioſè digladiabantur. Faceſſat hic omnis friuola excuſatio. Non eſt diſſenſionis Deus, inquit Apoſtolus, ſed pacis. Quomodò poſſunt me iſti docere quid verum ſit, cùm ſe ipſi viciſsim in rebus grauiſſimis mendacij inſimulent? Et hæc quidem non paucos permouerunt, vt in hac mutua Luteranorum & Zuinglianorum diſſenſione rem accuratiùs expenderent, aduerterentque non poſſe eos veritatis eſſe præcones, qui pugnantia docerent, atque eam ob rem ad Catholicam Chriſti Eccleſiam ſe reciperent, contemptis ſtultiſſimis fanaticorum hominum (ſic enim ipſi ſe inuicèm vocant) opinionibus, quæ identidèm in alias atque alias formas transformantur, ſicut neceſsè eſt euenire illis, quæ cum mendacio coniuncta ſunt. Varium eſt enim & inconſtans mendacium. *Zuingliani contra Luterum.* *1. Cor. 14.* *Pugnãtia dogmata Euangelicorum faciunt vt multi reſipiſcant.*

ANNO 1529. deimprouisò peſtifer morbus (ſudorem Anglicum vocabãt. eadem enim lues Britanniam vaſtauerat Henrici VII. Angliæ regis anno 1. qui fuit à nato Seruatore 1486.) totam Germaniã peruaſit, multis hominum millibus intra 24. horas extinctis antè, quàm certum medici remediũ inueniſſent. *Sudor Anglicus.*

1529 Permulti verò, vbi virus illud exudâssent, seruati sunt. Ita præpotens Deus nouis in dies emergentibus hæresum & scelerum portentis, noua adhibebat flagella. Simul autem & annonæ caritas, & tumultus bellici Germaniam per id tempus premebant. Turcarum enim Imperator Solimannus cum ingentibus copijs Viennam fortissimè obsedit, sicut paulò pòst dicetur. Luterus epistolam scripserat ad Vuencesslaum Lincum apostatam Augustinianum, concionatorem Nurenbergensem, qua Georgium Saxoniæ principem pijssimum vehementèr suspectum reddidit de fœdere illo, quod Paccius quoque ei falsò affinxerat. Eius epistolæ exemplar tandem venit ad manus eiusdem principis. Ille verò nouis editis literis multò etiàm fortiùs, quàm anteà, sese hac suspicione purgauit. Tanta iam erat Luteri potentia, vt etiàm Principibus confidentèr insultaret, & quidem impunè. At nunc rursùs furore percitus, Germanicum confecit libellum de priuatis & furto surreptis literis, in eoq; tam petulantèr & scurrilitèr illum laudatissimum Principem exagitauit, vt rei indignitate etiàm non pauci Luterani permouerentur. Sed interìm tamen mansit apud

Psal. 9. cæcos mortales sua Lutero authoritas, & laudabatur peccator in desiderijs animæ suæ. Certè si quisquam Catholicus irà scriberet in principes Luteranos, quemadmodùm ille importunus homo scripsit in Imperatorē quoque & reges & principes, quas non turbas cierent dogmatistę Euangelici? Atque vtinam Principes rem hanc paulò attentiùs considerâssent.

Comitia Spiræ. Hoc anno conuentus Imperij fuit Spiræ multis de causis, quòd & Turca auctus viribus, perdomita & sub iugum missa Hungaria, captaque Buda, terribilior Germaniæ immineret, & sectæ vsqueadeò capesserent augmenta, vt iam non Catholicis modò, sed ipsæ sibi inuicèm essent formidabiles. Nam in Heluetijs & primarijs aliquot Germaniæ vrbibus iam Zuingliana factio Luteranam anteibat, & Anabaptistæ occultis machinationibus tum sectarijs istis, tum Catholicæ Ecclesiæ non parùm terrori erant. Porrò in hoc conuentu ità discessum est, vt Ferdinandus rex nō minimo dolore ex amissa Hungaria affectus, & anxiè metuens reliquis ditionibus suis, nulla potuerit à Protestantibus auxilia impetrare, nisi eos fineret sua retinere dogmata. Itaque publico decreto permissum est, vt in fidei & religionis negocio ità se gererent, vti & Deo & Cæsari facti sui rationē possent redde-

reddere, nihil tamen deincèps innouarent vsque ad concilium, &c. Enimuerò illi in hoc ipso conuentu protestati sunt, se summi Magistratûs decretis quibusdam non posse subscribere: itaque ad Cæsarem prouocârunt. Inde primùm ortum est Protestantium nomen, quod etiam quædam liberæ Ciuitates amplexæ sunt. *1529* *Protestantes vndè dicti.*

Huius anni mense Februario Basileæ ciues tumultuantur, & duodecim Senatores loco moueat: quin & sacras imagines, vt suprà attigimus, in templis omnibus demoliuntur, ceu idola quædam, ità persuasi à suis doctoribus, quasi eadem sit apud Christianos ratio imaginum, quæ fuit olim apud Ethnicos idolorum. Missam quoquè prorsùs abolent, nihil deincèps habituri commercij cum incruento illo Ecclesiæ sacrificio. Ipso die Cinerum statuas vel imagines ligneas distribuerunt in homines tenuioris fortunæ, vt illis barbaro inprimis exemplo ad focum abuterentur. Sed illi tanta contentione eas sibi singulatim vendicare conabantur, vt ad pugnas quoquè ventum sit. Ea re factum est, vt in nouem congestæ strues, ante summam ædem flammis omnes permitterentur. His rebus gestis, lætum illi diem egêrunt, tam egregio patrato facinore. Alijs quoquè locis sæuitum est in imagines vel statuas, Missæque sacrosanctum sacrificium: & erat hoc præclarum Euangelij recèns orti studium, vt nihil intentatum relinqueretur à suî studiosis, quod amplissima Antichristo itinera præpararet. *Tumultus Basileæ.* *Imagines comburiuntur.*

Anno superiori multùm tum Cæsar ipse per Episcopum Hildesheimensem, tum episcopus Argentoratens & plerique alij egerant apud Argentinenses, vt nihil in religione mutarent, aut certè expectarent Concilij sententiam: at illi quoquè improborum hominum pestiferis persuasionibus circunuenti, ad res nouandas animum adiecerunt. Atque ità alij post alios passim in Germania, nobilissima quondam prouincia, in olim damnatos nimiumque crassos errores prolapsi, cæteris nationibus se affatim irridendos propinârunt. Certè ipse quoquè Turcarum Princeps Solimannus Luteranos detestatus fertur, propterea quòd essent proni in seditiones concitandas. Interìm verò qui à Catholica Ecclesia deficiebant, valdè sibi gratulabantur, quod tyrannicum Romani Pontificis iugum excussissent, & iam tandèm veram Euangelij lucem inuenissent. Romanos enim Pontifices non alio quam Tyrannorum loco ha- *Solimannus detestatur Luteranos.*

1529 bent, & doctrinam Catholicæ Ecclesiæ vocant Papisticam ac meras tenebras. Porrò interim illos duces sequuntur, qui odiosissimè à se inuicèm in rebus grauissimis dissentiunt, & miseros plusquàm Cimmerijs tenebris inuoluunt: quod tum demùm ipsi nimiùm malè experientur, cùm erit migrandum è corpore.

Apud Heluetios tanta contentione exarsit de religione controuersia, vt iam ad arma descenderetur. Tigurini & Bernates suis sibi viribus, catholicis quibusdam cantonibus vel pagis iam vim inferre nitebantur: sed per sequestros res composita est ad tempus non diuturnum. Eius pacis conditiones catholicis parum æquæ visæ sunt: discessum est tamen ad tempus ab armis.

Conuetus Euangelicorū Marpurgi. Princeps Hassiæ Philippus dolens inter Luterum & Zuinglium tam atrox extare dissidium, volens eos in concordiam redigere, Marpurgum vtriusque factionis homines euocauit. Venerant illi quidem, & nè nihil egisse viderentur, certa quædam capita vel articulos, in quibus contra Catholicam Ecclesiam inter se conspirârant, ediderunt. Porrò in primario Eucharistiæ articulo vetus dissensio mansit. itá illi re infecta discesserunt. Princeps Lantgrauius & quidam docti viri modis omnibus efficere conabantur, vt quanuis in negocio cœnæ conuenire non possent, tamen alij alios fratrum lo[illegible] haberent. Sed id Luterus facere noluit. Porrò verò sunt, qui scribant & putent in hoc vno articulo diffidere Zuinglianos à Luteranis: sed hoc falsissimum est, cùm etiàm in alijs non paucis inter se hostilitèr dissentiant: immò verò paulatim eò res redijt, vt nec Zuingliani cum Zuinglianis, nec Luterani cum Luteranis consentiant, sed alij alios palàm euulgatis libris odiosissimè & impotentissimè proscindant.

Liber de Actis Synodi Constantiensis. Editus hac tempestate est liber quidam de Actis Concilij Constantiensis erga Iohannem Hussum, incerto quidem authore, sed opera Iohannis Islebij, socij & amici Luteri. In præfatione Islebius Hussum vocat probum Dei amicum, Concilium Constantiense synagogam Antichristi. Sed nos Hussum damnatum hæreticum multò rectiùs dicimus cum ea synodo, quàm cum Islebio virum bonum. Interìm tamen liber ille nihil facit admodùm pro Luteranis, quòd disertis verbis affirmet Hussum Constantiæ etiàm circa ipsum supplicij

cij

cij sui locum publicè negâsse articulos illos, quos Lute- 1529
rani vel maxime asserunt ac tuentur.

Sub hoc quoquè tempus cum Turca in Germaniam aduentare diceretur, Luterus scriptum edidit, De bello contra Turcas. Sed eo ipso multò plùs deterret principes à bello Turcico, quàm ad id extimulet. Verisimile est, optâsse hominem odio Papæ deflagrantem, vt Turca occupata Germania, mox etiàm Italiā pulso Pontifice occuparet. Verùm id Deus adhuc pro sua bonitate auertit. In eodem scripto valde acerbè & contumeliosè inuehitur in Pontificem, Episcopos, Imperatorem, Reges, Principes, præcipuè verò curiam Romanam. Inter alia multa, Cæsar, inquit, non est caput Christianæ Reipub. neque defensor Euangelij aut fidei. Oportet sanè Ecclesiam & fidem alium habere defensorem, quam sint Imperator & reges. Hi nanque ferè pessimi sunt hostes Christianismi & fidei, sicut Psalmus 2. ait, & Ecclesia omni ex parte conqueritur. Sic ille bonus vir tractabat sanctissimum Imperatorem & summos magistratus. Nihil enim metuebat sibi, in tuto loco hærens sub Saxoniæ principe. Eam verò maledicendi licentiam non ex Euangelio, sed spiritu Antichristi hauserat. Quàm autem hoc quoquè prodigiosæ fuit inconstantiæ, quòd hoc quidem libro dehortatur à bello Turcico, dicens id esse contra doctrinam Christi, quæ dicit Christianos non debere malo resistere, &c. cùm non longè antè in Visitatione Saxonica scripsisset, eiusmodi orationem seditiosam esse atque intolerabilem, ex Pauloque probâsset, Magistratus nostros gladio & bello Turcas arcere debere, nec Christum vetâsse vsquàm immanitatē Tyrannidemque Turcicam repellere? Omni certè lachrymarum fonte plangendi sunt, qui tam varium & ipso quoquè Proteo mutabiliorem hominem, in grauissimo religionis negocio sequi non dubitârunt. Hac de re dici multa possunt, sed nunquàm satis multa.

Liber de bello Turcico.

Inconstantia Luteri.

Huius anni mense Septembri cum infinitis copijs Turcarum tyrannus venit in Germaniam, & Austriæ primatium oppidum Viennam grauissima pressit obsidione. Id bellum eiusmodi habuit originem: Rex Ferdinandus Caroli Cæsaris frater, Iohannem Vaiuodam regno Hungariæ exuerat. Is verò in eam redactus calamitatem, in Sarmatiam ad Hieronymum Laschum virum ab illustri nobilitate & eximia eruditione clarissimum confugit. Laschus tanto lætus hospite, omnem illi huma-

Turca obsidet Viennam.

mani-

1529 manitatem impendit, dissimulante Sigismundo rege, quòd Vaiuodæ germanam sororem in matrimonio habuisset. Intereà Laschus, vt erat solerti & excellenti ingenio, miraque ad res gerendas dexteritate, Vaiuodę id tandem consilij dedit, vt Solimanno se clientem fore profiteretur, si eius beneficio in regnum esset restiturus. Id verò consilium licet inprimis speciosum videretur, & Vaiuodæ rebus accommodum, si huius vitæ prosperitatem spectes: erat tamen Christianæ Reip. admodum perniciosum, vt rei euentus postea luculentèr edocuit. Cæterùm Laschus hortatu Vaiuodæ legationem suscepit ad Turcarum Imperatorem Solimannum: atque vbi venit Byzantium, oblatis muneribus facilè in purpuratorum gratiam & familiaritatem se insinuauit. Eorum verò opera id consecutus est apud Solimannum, vt is prolixè polliceretur, sibi eam rem curæ fore, breuique se in Hungariam aduolaturum. Misit deindè suum quoque legatum Byzantium Ferdinandus rex, sed is demum licèt a Solimanno humanitèr esset receptus, & à purpuratis, quos Bassas vocant, patientissimè auditus, non nisi superbum & insolens tulit responsum, & pro inducijs atque amicitia omnem belli cladem iussus est Ferdinando denunciare, & quamprimùm Byzantio excedere.

Laschus adit Solimannum.

Per id tempus Ferdinandus Spiræ erat, hocque accepto nuncio, non immeritò perculsus est, quòd sciret Tyrannum à sententia haud facilè discessurum, & Carolus frater eius bellis Italicis distineretur. Itaque Solimannus copias omnes ad signa vocari imperat, quibus coactis, Hadrianopoli profectus, Belgradum quintisdecimis castris peruenit: indè rectà Budam perijt. Ei obuiàm processit Vaiuoda, Hungarorum procerum septus comitatu, quibus & Laschus aderat. Acceptus est comitèr à Solimanno, qui illi se recepit liberalitèr concessurum, quæcunque eo bello vi & armis parâsset. Vbi Budam venit, prope vacuam inuenit, ciuibus metu in proximas vrbes dilapsis. Arx Germanico tenebatur præsidio, sed eam cuniculis euertere nitebatur: quæ res terruit Germanos, vt etiam inuito arcis custode, cum hoste saluis rebus paciscerentur. Assensit Solimannus: verùm abeuntes cum sarcinis suis, contra fidem datam sæuus tyrannus Ianizaris ad vnum trucidandos obiecit, arcis aût custodem humanitèr dimisit. Capta Buda, Viennam iter habuit, dimissis quibusdam è suis, qui prędas agerēt ex Christianis, qui

Solimannus venit Budam.

Barbara ferocitas.

Excursiones Turcarum.

qui omnis generis hominum ingenti intercepta multi- 1529
tudine, ad Lineium vsque luctuosas fecêre excursiones, passim summa crudelitate flammis omnia vastantes. Erant iam Viennæ equitum & peditum plùs minùs viginti millia, & cum ijs aliquot præclari duces, inter quos præcipuam obtinebat authoritatem Philippus comes Palatinus. Vbi ad vrbem ventum est, Turcæ amplissima suis castris occupauêre loca, quæ vel solo adspectu essent horrori. Et sedulò illi cuniculis sibi in vrbem aditum facere instituerunt. Porrò aliquot iam locis patefactis, audacissimè identidèm in vrbem irruentes, tanta vi Germanorum repulsi sunt, vt in toto hoc bello è Turcis ad octoginta millia perijsse ferantur, tandemque cum dedecore & ignominia coactus sit Solimannus obsidionem soluere, & in Thraciam re infecta abire. Non dubium est, quin omnipotens Deus singulari benignitate eam victoriam contulerit Germanis, quorum certe vires tanto hosti longè alioqui impares erant. Sub Turcarum aduentum iussi erant vrbe excedere fœminæ, pueri, sacerdotes, monachi, & omnis imbellis turba. At, quod summè dolendum est, ij magna ex parte in immanes barbaros inciderunt, qui infantes secuerunt medios, fœminas & senes, quos in seruitutem nollent abducere, partim palis infixerunt, verubus transfoderunt, gladijs disciderunt. Feruntur in ea Turcicæ vastitatis procella supra 60000. Germanorum in seruitutem rapta. Porrò totus Viennensium ager, succisis vitibus & frugiferis arboribus, triste intuentibus spectaculum præbebat. Solimannus vbi Budam redijt, Iohannem Vaiuodam regem constituit, amicumque & beneficiarium appellauit. Sed sic recuperâsse regnum, miserum profectò est, & à Christiana pietate alienum. Quanquam (ô cæca mortalium pectora) quid non faciunt plerique homines, vt vel ad breue tempus possint esse beati in hac vita, iidem ipsi omnis laboris impatientes, si quid agendum sit pro æterna vita.

Turca turpiter abscedit.

Crudelitas Turcarum.

Hoc anno Carolus Cæsar ex Hispanijs venit in Italiam. Sunt qui scribant illi iter mohenti, Hispanos proceres longè plures & pecunias & milites obtulisse, quòd illum impensè charum haberent, quàm quis alius minis extorquere potuisset. Viri enim mille quingenti sponte sua Maiestati eius liberalitèr obtulerunt, singuli millenos ducatos aureos in annos quattuor, absque vllo suo commodo vel lucro. Plerique Principes equitum & pedi-

Hispanorum erga Carolum V. beneuolentia.

1529 peditum copias non spernendas pollicebantur, quas integro anno suis ipsorum sumptibus alerent.

Antè verò, quàm Cæsar ex Hispanijs solueret, Franciscus Gallorum rex, amisso copiosissimo apud Neapolim exercitu, amisso Andrea Auria viro incomparabili, animum ad pacis consilia adiecit. Filij eius adhuc obsides hærebant in Hispania: eorum liberandorum summo tenebatur desiderio. Itaque pax Cameraci confecta est, quò conuenerant præter cæteros Margarita Cæsaris amita, & Aloysia Francisci regis mater. Conditiones initæ pacis huc adscribere nihil attinet. Rex quidem pro filijs numerauit Cæsari viciès centena millia aureorum. Hæc est fortaßis illa ingens præda, quam se Cæsar amissurum cernebat, vt illi Sleidanus affingit, si Francisco regi in Hispanijs captiuo aliquid humani accidisset: atque propter eam Cæsarem ait magis ac magis in dies animum ad pacem adiecisse. Quod Cæsar clementissimus pro innata ipsi humanitate erga regem Franciscum, tunc ex animi dolore morbo correptum, fecit, hoc Sleidanus videtur tribuere auaritiæ, scilicèt optimus & candidissimus historicus. Quid verò de eius historia princeps ille senserit, alibi dicetur. Vbi autem Cæsar in Italiam venit, magna omnium gratulatione exceptus est, suoque aduentu ruenti Italiæ pacem attulit, præterquàm Florentinis, qui immodicis animis pro libertate, vt aiebant, tuenda & Pontificis & Cæsaris in se arma concitârunt.

Pax inter Carolum V. & Franciscum regem.

Annus Germaniæ calamitosus.

Annus hic Germaniæ fuit multas ob causas admodùm grauis & calamitosus. Irruebant sæuissimi Turcæ, grassabantur hæresum & nouorum dogmatum portenta, morbus Anglicus innumeros tollebat è medio; & insupèr tanta erat annonæ caritas, quantam nemo mortalium meminisset. In inferiori autem Germania Flandris, Hollandis, Selandis repentina Oceani insanientis inundatio damna paßim dedit longè grauissima, aliquot locis planè submersis.

Conuentus Suabachi.

Fuit hoc anno Suabachi conuentus eorum, qui se Euangelicos dicebant: sed cùm inter se conuenire non possent de cœna Domini, (sic enim vocabant sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum) alius conuentus Smalcaldiæ indictus est. Ita hoc præclarum Euangelium in re præcipui momenti, neque tunc neque postea vnquàm idem statuere potuit: eaque discordia magis ac magis semper aucta est, quemadmodùm illis euenire necesse

est,

est, qui à veritatis constantissima luce ad incertas, varias & lubricas humani ingenij opiniones sese transferunt. Et tamen non desunt qui scribant, amicè eos discessisse Marpurgo, quò eos Lantgrauius euocauerat, cùm tamen (vt suprà diximus) Luterus Zuinglianos fratrum loco, licet plurimùm hortante Lantgrauio, habere noluerit, hodieque non cessent scriptis atrocissimis sese inuicem lacerare, & Marpurgi à Zuinglio 300. argumenta Lutero fuisse obiecta, ipsi Zuingliani affirmarint. 1529

Hoc etiàm anno Clemens Pontifex aduentanti è Genua Cæsari, & Placentiam contendenti, tres legatos obuiàm misit, qui à pontificiæ ditionis fines intrante solitum iusiurandum acciperent, nunquàm ipsum Pontificis libertatem violaturum. Iurauit Cæsar verbis ritè conceptis, sed ità tamen, vt se de suo iure nihil discessurum restaretur: quod putant quidam ea ratione eum fecisse, quòd Placentiam & Parmam Mediolanensi imperio antiquitùs attributas repeteret, quandoquidem Mediolanense dominium Imperatorum sempèr beneficiarium fuisset.

Iurat Cæsar.

Porrò Cæsar vbi Solimannum turpitèr in fugam coniectum comperit, ingenti perfusus lætitia, cùm iam circitèr duos menses Placentiæ Parmæque exegisset, rectà Bononiam contendit, quò iam paulò ante Calendas Nouembres Clemens Pontifex peruenerat. Ibì quid tum gestum sit, ex Paulo Iouio scriptore Italico bona fide commemorabimus. Excipitur, inquit, Cæsar Bononiæ triumphali pompa, summis honoribus, incredibili omnium lætitia, ipse paludatus & militaribus armis, vna dempta galea, vndiquè protectus, albo insigni equo, regio sumptu phalerato, à Mutineñ porta in forum prouehitur. Præcesserant quaterna vexilla cùm leuis tum grauis armaturæ Belgarum equitum, sagulis, cristis, & colorum varietate ità inter se distinctis turmis, vt quorum ducum essent, ab ipso insignium & vestitùs argumento facilè noscerentur. Successit indè peditatus totiès victor, non tam opimis hostium spolijs exornatus, quàm armorum fulgore ac adspectûs feritate terribilis, ad trucem tympanorum sonitum & graues tibiarum modulos gradu superbè composito sub signis introductus. Quadratam vmbellam auro purpuraque distinctam gymnasiarchæ & celeberrimi bonarum artium professores in togis

Carolus V. venit Bononiã. Pōpa excepti Cæsaris.

1529 togis fericis præferebant. Latus Cæfaris à decora Bononienfi iuuentute non cuftodiæ, fed honoris caufa cingebatur. Prætor Vrbanus & decuriones cum vexillifero, & è Quadragintauirali magiftratu primoribusque patritijs fplendidiffimè fuccedebant. Conftitit in medio foro Antonius Læua æger pedibus, fed viuacibus oculis pugnaciffimi ducis habitum præ fe ferens, ac vt magis ob recentem bellicæ conftantiæ & rerum geftarum gloriam omnium oculis offerretur, in fublimi fella geftatus, hinc veterana Germanorum legione, illinc Hifpanorum cohortibus ità prædenfa acie directis aut obuerfis, & tormentis in fronte collocatis, vt exercitus concurfurus effe videretur. Erant iuxta Cæfarem illuftres reguli, auro in lacinijs vel folido bracteato, vel acu pingente inducto, vel ad luxuriem concifo, itemque exquifitis armorum & equorum ornamentis maximè fuperbi. Secundùm eos prælata eft Romana Aquila, aureo in vexillo picta, ac item candidum aliud vexillum purpurea cruce diftinctum, fub quibus totius aulæ familia ex flore gentium omnium delecta, & nobiliffimi Hifpaniæ facrati religione equites Cæfaris veftigia fequebantur. Prætorianus miles cuftodiæ corporis affuetus, diuerfis fub fignis Hifpanus, Belga, Germanus, in croceis fagis agmen extremum claufit, & quicquid in foro fpatij reliquum fuerat, occupauit. Erat erectus in Petroniani templi veftibulo peramplus ligneus fuggeftus, periftromatis & aulæis ad loci dignitatem vndiquè protectus, in quo Cardinales & epifcopi cæterique minores facerdotes purpurati fuo quifque ordine confederant. In medio autem præalta in fede mitratus Pontifex Cæfarem expectabat. Ille itaque nobilioribus tantùm regulis principumque legatis fibi adfcitis, equo defcendit: fubeuntem per gradus Cardinales duo deduxêre. Tum verò vt prodijt, omnium oculi in duos longè maximos terrarum orbis dominos funt coniecti. Explorabat enim quifque valdè fufpenfus & tacitus, propter memoriam veteris diffenfionis & recentis amicitiæ, an ora ipfa, interiores fenfus nunquàm ex toto fallentia, fubitis illis affectionum & nutantis animæ momentis obedirent. Erat vultus Cæfaris in geftu militari & graui, blanda quadam lenitate verecundiaque perfufus. Clementis verò facies ità fubitò ad eius occurfum exhilarata eft, vt vel ob id maximè lætari crederes, quòd illum multò humaniorem & auguftiorem, quàm

Exercitus pedeftris. *Vexillum Aquilæ. Crucis.* *Cæfaris vultus. Clementis.*

quàm putârat, esse conspiceret. Varia siquidem ab Hispanijs, & falsa quidem, de Cæsare plerique malignè retulerant, & multi etiàm vltrò trepidis animis, propter acceptas tot inusitatas clades, sibi illum fingebant vel alterum Ariouistum, aut Rotomalcem, aliquo scilicet vultu Cimbrico & feritate Gothica metuendum, ac ipsius deniquè militibus ferocia & spiritûs immanitate persimilem, qui deuictis & stratis tot hostium exercitibus, tot vrbibus direptis, euastatisque prouincijs, diuina ac humana omnia dira confusione miscuissent. Sed iam fuerat exceptus Genuæ, Placentiæ cognitus, Parmæ demùm, Rhegij, & Mutinæ cum summa omnis generis hominum gratulatione salutatus, vtpotè qui passim humanitatis, abstinentiæ, pietatis atque iustitiæ monumenta absque vllo vel superbiæ, vel crudelitatis, vel libidinis vestigio reliquisset. Enimuerò, quo nihil est in rege popularius & gratius, aditum cunctis atque aures summa bènignitate & singulari patientia præbuerat, dederatque obitèr responsa spei æquitatisque plenissima, quæ propositis postulatorum capitibus singulatìm rectissimè responderent. Illam verò militum licentiam, diuturna impunitate confirmatam, ijs, qui vel oblata rapuerant, vel ante diem arrogantèr stipendia flagitârant, supplicio protinùs affectis, ità represserat, vt illo, quod teneret, longè maximo omnium imperio dignissimus haberetur. Sed nec eum, quanquàm ætate & fortuna florentem, vllæ vnquàm vel licitæ voluptates à perpetuis rerum maximarum consultationibus auocabant, ità vt in eo simul iuuentæ decor eximius ad Martiam laudem emineret, & consilia senili maturitate proprijs, non alienis, cogitationibus exquisita, elaborata, directaque manerent. Nunquàm enim præclarum, nobile & firmum eius ingenium vel irarum impetus perturbârat, vel cæca vindictæ libido pupugerat, vel vlla humana mollities, quin recta sentiret, expugnârat. Erat eius vultus, vt hoc quoquè curiosi minimè desiderent, & argenteo & grato quodam pallore dilucidus, oculi cærulei, suaues, nulla acri seueritate formidabiles, & ij quidem ad ingenuum pudorem virilemque modestiam instituti. Nasus a medio clementèr assurgebat, quod magnitudinis animi signum in Persarum etiàm regibus ab antiquis fuit obseruatum. Mentum erat ad exiguam venustioris iniuriam paulò prominentius, & quod grauitatis speciem addebat, subcripsa & flauenti

1529

Caroli V. affabilitas.

Eximia laus Caroli V.

Vultus Caroli V.

Oculi.

Nasus.

Mentum.

1529 barba conueſtitum. Capillum verò fulgore pallentis

Capillus. auri more Romanorum Cæſarum circuntonſum oſtendebat. Porrò ſtatura corporis, vt in ipſo ætatis integræ flore, & proſperrima valetudine, non ab inerti ſucco, ſed à valido neruorum nexu longè firmiſſima, peramplæ item robuſtæque manus ad ſtringendum ferrum idoneæ: crura autem venuſtiſſimè extantibus toris trunci proportione directa, quod tum maximè apparebat, cùm equo veheretur. Tanta enim ei inerat cum dignitate equitandi peritia, vt nullus eo armato atque equum incitante & in gyrum reflectente vel pulchrior, vel viuidior, vel in ferendo armorum pondere patientior eques reperiri poſſe videretur. Cæterùm ad Pontificis pedes flexo genu prouolutus, ac mox dextra læti arridentisque Pontificis erectus ad oſculum, Hiſpanica oratione, Veni, inquit, ſanctiſſime Pater ad pedes tuos, quod ſummo voto ſemper expetiui, vt feſſis Chriſtianæ Reipublicæ rebus communi conſilio ſuccurramus. Oro Deum Opt. Max. qui me huius voti compotem fecit, vt noſtris conſilijs adſit, atque hic aduentus meus Chriſtianis omnibus ſit ſalutaris. Tum Pontifex, Certè hoc ipſo congreſſu, inquit, ſicut Deus immortalis & ſancti cælites certiſſimi ſunt teſtes, mihi nihil vnquàm fuit antiquius, & iam ſuperis gratias ago, quòd te videam proſperè atque feliciter mari terraque perductum, resque eò deductas intuear, vt te authore de concordia omnium & ſolenni pace minimè deſperemus. Obtulit ſubinde Cæſar auri ſignati circitèr libras decem, deductusque eſt ſumma comitate à Pontifice ad templi limen: atque ità digreſſi, Cæſar ad aram maximam ſupplicaturus ſuperis contendit, Pontifex verò in Prætorium, cum vniuerſo ſacerdotum ordine, continuò eſt reuerſus. Nec multò pòſt Cæſar & ipſe Prætorium intrauit, cui paratæ erant ſummæ ædium partes, ità coniunctæ Pontificijs, vt inter vtriuſque cubilia ſolus intereſſet paries, aditum præbente portula, vt cùm vellent, ignaris omnibus remotisque arbitris, interdiù noctuque de ſummis rerum negocijs familiariſſimè diſputarent. Eo modo ſæpè arcana ſenſuum mutua & ſynceraanimi liberalitate detegendo, ac odiorum origines ad fatalem vim & conſiliariorum & ducum inſaniam referendo, facilè Dijs benè iuuantibus viam inueníre, qua pax egregiè componi, & tot malis & funeſtis incommodis optatus finis imponi poſſe videretur. Deindè pau-

Statura. *Manus.* *Crura.* *Equitandi peritia.* *Alloquitur Pontificem.* *Pontifex respondet.* *Colloquia secreta Clementis & Caroli V.*

1529

dè paucis interiectis de Veneti legati apud Pontificem & Cæsarem oratione, ipsiusque Pontificis pro Francisco Sforcia apud Cæsarem deprecatione, ità subiungit Iouius: Sed tanta erat altitudo iudicij Cæsaris, tanta moderatissimi eius animi religio, & tantum deniquè pacis & concordiæ studium, vt nihil regali fastigio dignius atque præstantius existimaret, quàm omnia consilia ad verum decus, ad solidam pietatem, & animi magnitudinem reuocare, vt arma in Turcas, adeò inter nos impiè fœdeq́ue tractata, verterentur: quippe qui non adumbratam, sed veram & viuidam, non fortunæ adminiculis quæsitam, sed à fonte ipso propriæ virtutis profluentem gloriam sectaretur. Itaque Solimanno Turcarum Imperatore iam à Viennæ Noricæ mœnibus cum strage ignominiaq́ue depulso, atque eo Byzantium præcipiti fuga properante, cùm nihil iam hostile indè ampliùs esset timendum, pacare cuncta constituit. Euocatur extemplò Bononiam Franciscus Sforcia, procumbit ad eius pedes, redditoq́ue diplomate, quo illum data fide vbiquè terrarum Cæsar saluum & tutum esse iubebat, salutem, imperium & spes deniquè omnes vni Cæsaris probitati fideique committit: quoniam innocentia fretus, omnia se ex illius æquitate humanitateq́ue sperare prædicabat. Tum verò stupentibus cunctis videre licuit, quantò Cæsar esset omni sua fortuna maior & excelsior. Certârat pro Imperio Mediolanensi, desertus à socijs, ab omnibus oppugnatus, in qua contentione omnes omnium vires ingentibus partis victorijs præclarè contuderat, & cùm aliquandò nutante partium fortuna, in dubia spe victoriæ versaretur, honestas pacis conditiones semper elato constantiq́ue iudicio repudiârat, nè quod virtute atque vna animi magnitudine erat facturus, velutì ignobili metu subactus & præsenti impulsus necessitate fecisse videretur. Habet enim hoc in se regius eius animus, velut excellenti & perfecta virtute præditus, vt nunquàm vel acritèr vrgēte fortuna abiectè se demittat, vel ea penitùs arridente intemperantèr extollat. Ergò vbiquè victor & triumphator supplicem in gratiàm recipit, Mediolanensium Ducem appellat, & tabulis Augustalibus ritè confectis, totum ei paternum regnum adiudicat, neque amplioris pecuniæ tributum imponit, quàm ab initio & ante dissensionem imponendum esse censuisset. Nec multò pòst Calendis Ianuarijs, solenni adiecta precatione, sacra peraguntur, ab in-

Franciscō Sforciæ restituitur principatus Mediolanensis.

Eximium Caroli V. preconium

1529 credibili hominum frequentia exoptatum afflictis Italiæ populis insperatæ pacis nomen excipitur. Præsentes Clemens Pontifex & Carolus Cæsar, orantis Romuli Amasæi viri eloquentissimi voce, Christiani nominis conseruatores, ac optimi maximi Italiæ parentes appellantur. Obortas præ gaudio lachrymas vix continent viri togati, optimi ciues, sanctissimi sacerdotes, legati regum omnium, Galliæ scilicet, Britanniæ, Lusitaniæ, Scotiæ, Pannoniæ, Sarmatiæ, Daciæ, Veneti Senatûs, ac item Allobrogis, Ferrariensis, Mantuani, Vrbinatisque regulorum, ac liberarum etiàm ciuitatum, Genuensium, Senensium & Lucensium, cunctique demùm proceres & principes, ipseque ante alios Franciscus Sforcia, honoris causa sessum inter postremos Cardinales receptus. Ea enim dies tranquillitati initium & ærumnis finem allatura videbatur.Intereà Cæsaris vxor Isabela puerum peperit, cui propter aui materni memoriam Ferdinandi nomen impositum est.

Nascitur Cæsari filius Ferdinandus.

Hæc quidem Iouius, quæ vti & alia pleraque libentèr adscripsimus ob memoriam sempiternam optimi & potentissimi Cæsaris Caroli V. qui de Ecclesia Catholica optimè meritus est, licèt ille ab ingratis non eam semper retulerit gratiam, quam æquum fuisset. Longè verò maiora ille proculdubiò præstitisset, præsertim erga immanes Turcas, Christiani nominis atrocissimos hostes, & pseudochristianos hæreticos, nisì eius studia & consilia cum summo Christianæ Reipub. detrimento alij repressissent.

Porrò verò cùm hunc in modum per Italiam singulari quodam Numinis fauore compositæ res essent, licèt Florentini plùs æquo etiamnùm insolescerent, in Germania indiès res in deterius abijt. Iam enim qui se Euangelicos Protestantes vocabant, rursùm alium conuentum indixerant Smalcaldiam, eoque cùm ventum esset, tametsi omnes cuperent vires suas icto fœdere coniungere, & se aduersùs Pontificiorum, id est, Catholicorum potentiam communire, nihil tamen confici potuit, quòd & Luterani nollent eos recipere, qui dogmata Luteri omnia complecti non vellent, & Zuingliani vt id facerent, adduci nulla ratione possent. Putabant enim pro sua parte potiùs stare verbum Dei & putam Euangelij doctrinam, quàm pro Luteranis. Lantgrauius verò medium se inter vtrosque gerens, volebat eos redigere in con-

Conuentus Protestantiū Smalcaldiæ.

concordiam, sed eius conatus omnes irriti fuêre. Cùm 1529
enim iam vtraque pars ab Catholica Christi Ecclesia se separâsset, non poterant habere spiritum illum concordiæ & pacis, qui non est extra Ecclesiam Dei toto orbe diffusam. Interim Zuingliani nolebant à sua discedere sententia, nec minùs ipsi reijciebant Luteri iudicium & authoritatem, quæ erat maxima apud Luteranos, quàm Luterus Romani pontificis. Quid ergò mirum, si Luterus ab Ecclesia Romana sub verbi Dei & Euangelij prætextû procacitèr discessit, quandò ab ipso Lutero, quem iam plerique ceu deum suspiciebant, sub eodem prætextu intra paucissimos annos ipsius discipuli pertinacissimè desciuerunt? Non enim minùs nititur verbo Dei, licèt perperàm intellecto, Zuinglius cum sua cohorte, quàm Luterus cum suis. Et tamen necesse est vel Luterum errare, vel Zuinglium. Non ergò satis est scripturas allegare, quibus plerique omnes hæretici sua sempèr, quantumuis absurda, paradoxa firmare conati sunt, sed oportet legitimam scripturarum vim & intelligentiam adhibere, quæ non est apud hæreticos, sed in sola Ecclesia Catholica, cuius & doctor & rector est Spiritussanctus: id quod non sinè causa identidèm inculcamus. Sleidanus hoc anno mentionem facit libelli ab Erasmo Roterodamo editi contra quosdam, qui sese falsò iactant Euangelicos. Mordet ea res Sleidanum, & vult ipse quidem morsum intentare Erasmo, sed tamen cõtinet se, non sinè causa. Ait verò Erasmum, Basilea relicta propter mutatam religionem, & vitandæ suspicionis causa, Friburgum sese recepisse, porrò in libello iam dicto totum ordinem, putà Euangelicorum, perstrinxisse. Habet enim in eo libello Erasmus inter alia multa, vt refert Sleidanus, nullum se nouisse ex illis, nempè euangelicis, qui non seipso videatur esse factus deterior. Tantillum ex eo toto libello Sleidanus commemorâsse sat habuit, cùm ibi multo plura scribat Erasmus contra nouatores istos. Sed bellissimus historicus, qui tam multa Luteri aliorumque, quæ Catholicam Ecclesiam lædere possint, tam liberalitèr & profusè lectori obtrudit, de Erasmi libello vix tria verba suæ præclaræ historiæ inserere voluit, videlicet sentiens se suosque premi authoritate Erasmi, quæ tum multa fuit apud multos. Et nihil quidem veriùs dixit Erasmus, quàm ex istis nouatoribus nullum meliorem, omnes deteriores esse factos. Quòd si Erasmus in Catholicos

Luterus deseritur à suis.

1530 ità scripsisset, integra folia Sleidanus ex eius libro suis commentarijs intexuisset.

Argentinens. fœdus cum Helvetijs.

ANNO 1530. Argentinenses Zuingliano dogmate imbuti, cùm nollent Luteri de Cœna Domini sententiam amplecti, & propterea in fœdus à Luteranis recepti non essent, vt suis rebus consulerent, cum Tigurinis, Bernatibus & Basileensibus Sacramentarijs fœdus pepigere. Vbi hoc percepit Senatus Imperij, cui tum præerat Fredericus Palatinus, conatus est eos indè reuocare, præsertìm quòd Cæsari & Imperio deuincti, sinè illorum consensu non debuerint cum alijs fœdus percutere: sed parùm efficere potuit.

Catechismus Luteri.

Hoc anno Luterus motus discordia concionatorum sectæ suæ, edidit Catechismum, in quo Decalogum, Precationem Dominicam, & Symbolum Apostolicum in plerisque longè alitèr exposuit, quàm fecerat ante annos decem. Docet ibi vsum Baptismi & Eucharistiæ, præter quæ nulla alia vult esse Sacramenta, cùm in Catholica ecclesia septem habeantur, quæ pleraque omnia etiàm à Dionysio Areopagita Pauli Apostoli discipulo numerantur. Indè verò innumeri à sectarijs editi sunt Catechismi, sed è quibus vix duos inuenias, qui inter se per omnia concordent. Fuit hoc scriptionis genus iuuentuti longè perniciosissimum, cui sua venena homines versuti instillârunt, mira plerunquè vsi blandiloquentia & verborum lenocinijs. Porrò apud vulgus ea re effectum est, vt cerdones & laniones & edentulæ anus deliriquè senes tanquàm quodam numine afflati, de rebus theologicis etiàm in tabernis aut apud focum mira garrulitate deblaterent, putentque se plus aliquid in scripturis interpretandis valere, quàm vel præcipuos Catholicæ Ecclesiæ Theologos. Itaque non rarum est apud Euangelicos, vt homines ex infima plebe, plerunquè etiàm homicidæ, lictores, carnifices, concionandi & sacramenta ministrandi munere fungantur, & tanta sit apud pleosque omnes confusio, vt nemo id satis explicare queat. Scripsit enim Luterus omnes homines esse sacerdotes, vt sacerdotium cogeret in ordinem, & populi studium ac fauorem sibi eiusmodi docendi genere arctissimè conciliaret. Et effecit ille quidem apud vulgus miserabile, vt sacerdotio catholico ritu initiati, & monachi omnes in summũ contemptum

Catechismi innumeri Sectariorũ.

Ministri Euangelicι quales.

vene-

venerint, & in hoc ſanè gloriari videtur in fœdiſſima il- 1530
la Epiſtola, qua Cardinalem & Archiepiſcopum Moguntinum Albertum, electoris Brandeburgici fratrem, auſus fuit hortari ad ineundum matrimonium. In ea enim hæc quoquè eius verba leguntur: Vulgus nunc didicit & intelligit Eccleſiaſticum ſtatum nihil eſſe, id quod ſatis ſuperque declarant tam variæ cantilenæ, dicteriaque & lœdoriæ, cùm in omnibus parietibus, in omnigenis ſchedulis, denique in chartis luſorijs ſacerdotes & monachi pingantur, & pro ludibrio & portento habeatur, ſi quem vel videre vel audire contingat è clero. Verùm Luterus horum cauſa eſt, & ipſe docuit miſeram multitudinem contemnere ſacerdotium & clerum. Satius autem fuerat dicere imperitis, quàm grauitèr olim Deus etiàm in veteri lege puniuerit eos, qui ſibi volebant arrogare ſacerdotij functiones, & vt Chriſtus dixerit Apoſtolis ſuis, eorumque ſucceſſoribus: Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Deniquè etiàm in noua lege Chriſtum inſtituiſſe Apoſtolos & 72. diſcipulos, & ab Apoſtolis rursùs alios eſſe ordinatos epiſcopos & presbyteros, & diaconos. Sed Luterus volebat loqui placentia, & hoc pacto innumeros perdidit. *Luc. 10.*

Huius anni menſe Februario ipſis ferijs D. Matthiæ, quo die natus erat Cæſar, & Galliæ rex captus, Bononiæ à Clemente Pontifice coronatus eſt, cuius rei hiſtoriam omnem viſum eſt hoc loco ex Paulo Iouio Epiſcopo Nucerienſi adſcribere, qui præſens interfuiſſe videtur. Cæſar, inquit, multis de cauſis Bononiæ coronari ſtatuerat, quanquàm id anteà Romæ faciendum eſſe decreuiſſet, vbi ſuperiores Cæſares, tanquàm in ſanctiſſima ſacrorum ſede & felici nationum omnium domicilio, vrbeque ipſa veteris imperij honore, antiquorum triumphis, & ſtupendis ſupremæ fortunæ monumentis longè clariſſima, coronas legitimo iure ſuſcepiſſent. Sed euaſtatæ Vrbis & nondùm nouis commodis ſubleuatæ calamitoſa tenuitas, & opulentæ ſupellectilis ornamentorumque penuria Cæſarem auertebant, quanuis Romani eius ſpe aduentùs ab omni triſtitia & ſordibus ad lætitiam veteremque ſplendorem reuocati viderentur. Itaque euocatis omnibus regulis, deligitur Iouis dies 6. Calendas Martias, Matthiæ Apoſtolo dicatus, qui erat natalis Cæſaris, ſempèr ei fauſtus, & Ticinenſi etiàm victoria lætiſſimus. A medijs Præto- *Coronatio Caroli V. Bononiæ.*

1530 rij fenestris, patefacto aditu, pons ligneus pensilis, sublicis impositus, incuruo tractu per forum & Petronianum templum ad aram vsque maximam protrahitur, & festa fronde pictisque taperibus exornatur, vt sinè tumultu confundentis & prementis turbæ Pontifex & Cæsar in pompa prætereuecti spectarenrur. Erat de more veterum Cęsarum, vt Modoeriæ propè Mediolanum coronam ferream susciperent, quæ indicaret Romano imperio firmitatem ferro & militaribus copijs comparari. Tres enim coronæ Cæsaribus debentur. Prima ęst argentea, Germanici scilicet regni, quam suffragio procerum Aquisgrani decennio antè susceperat. Secunda ferrea regni Longobardici. Tertia verò aurea Romani Imperij. Præstò igitur adfuêre Modoetiensium legati, qui ad retinendam veteris prærogatiuæ dignitatem vetustissimi operis coronam & annalium codices antiquitate pernobiles detulêre. Ea erat sinè florentibus pinnis in simplicem & latum orbem circunducta, ferro introrsùs tempora præcingente, sed exteriùs auro & gemmis exornata. Biduo itaque antè, quàm tertiam coronam acciperet, in sacello domestico, adstante Pontifice, sacris peractis, Cæsar vngitur, ferreaque corona & cęteris regijs insignibus decoratur, ijsdem ferè cæremonijs quas paulò infra memorabimus. Prætulêre ante Cæsarem summi honoris causa, Aluarus Osorius Marchio Astoricensis aureum sceptrum, Didacus Paceçus dux Ascalonius ensem gemmata vagina conditum, Alexander Medices dux Pinnensis, Cæsaris gener, orbem aureum cum præfixa crucegemmis distinctum, Bonifacius autem Marchio Montisferrati Modoetieñ coronam. His rebus ritè confectis, aduenit demùm dies, maioris coronæ aureæ pompæ destinatus, & is quidem, cùm noctù pluisset, Superis mirè fauentibus, incredibili serenitate perspicuus. Ante alia Pontifex, vniuerso Cardinalium & Episcoporum ordine in mitris & pluuialibus sacris pallijs, cæteris verò sacerdoribus in coccinea veste per ponrem solenni pompa traductis, in præalta sede gestarur, & comitanribus prærorianis sub vmbella templum ingredirur. Iam in forum Antonius Læua pedestres copias adduxerat, & obuersis in omnes aditus maioribus tormentis, & signis in medio constituris, cuncta loca perpetua milirū statione firmauerat. Interim è lacubus, qui in summo prærorianæ porricûs fornice fuerant fabrefacti, per siphones rubra & alba vina fundebātur, panes ab alto in subiectos milites

Pons ligneus pensilis.

Corona ferrea Modoëtiæ.

Tres Cæsarum coronæ.

Sceptrū.

Ensis.

Orbis aureus.

Corona.

Milites Cæsariani.

Vina fundunt siphones.

militeſ ſpargebantur, torrebaturque in machina verſatili bos integer ingens, hœdis, veruecibus, ac omni ferè volucrum genere farctiſſimus, vt in tanta feſta hilaritate milites ſub armis in acie ſtantes, ad manum paratis obſonijs cum iucunditate veſcerentur. Nunquàm ab vlla memoria, vel ad celeberrimi triumphi, vel ad inauditi ſpectaculi famam, maior atque nobilior mortalium inſignium numerus in vnam vrbem confluxit. Erant adeò plena loca omnia, quæ foro imminebant, vt multi in alto ſuſpenſis & pendentibus ſpeculis, alij in ædium proiecturis & periculoſiſſimis locis cum aliorum admiratione proſpicerent. Iam Pontifex ſacratas tunicas & chlamydes induerat, & ſacra ſolennia excultis altaribus parabantur, cùm Cæſar ſub vmbella ornatiſſimo procerum comitatu ad templi veſtibulum peruenit, ita vt vix eo paucis paſſibus præteruecto, tabulata pontis, prægrauante prætorianorum turba, frangerentur. Ibi plerique militibus immixti, fœdo caſu procidentes, ſeſe pilis atque ſecuribus induerunt, inter quos fuit Albertus Pighius Belga Theologus Luteromaſtix: minima tamen pro tumultu clades incidit. Sed facile fuit æſtimare ex atrocitate periculi, quis in Germano milite ſupra ferociam militarem natura implacabili, animorum habitus eſſet futurus, ſi ad certam omnium perniciem Cęſar ipſe, ſe paululùm vertente fortuna, cecidiſſet. Sed intrepidè reſpectans Cæſar, leniter arriſit, ità vt fortunam ſuam certiùs agnoſcere videretur, quæ cœptis & votis omnibus benigniſſimè ſempèr adſpirâſſet. Erant omnia ad imaginem Vaticani templi conſtituta, & nouæ ſacellis appellationes impoſitæ, vt ea ſigillatim ad veterem conſuetudinem ex Pontificijs libris reſponderent. Adfuêre igitur Romani ſacerdotes, quibus ſacra Vaticani templi ſunt commendata. Ij ad aram Cæſarem ſuſceperunt, linteaque ſacerdotali tunica ſuperiniecta, in collegium eius ſacerdotij cooptârunt. Eum Saluiatus Cardinalis in verba ex libris Pontificijs concepta ſacramento adegit, ità vt in ſumma libens iuraret, ſe Pontificiæ dignitatis perpetuò futurum eſſe defenſorem. Ab hac ara duarum turrium nuncupata, duo Diaconi Cardinales, Saluiatus ſcilicet ipſe & Radulphus, ambo ex patruelibus Pontificis nepotes, ad templi limen deducunt. Flexo genu ſupplicantem, Picolomineus Presbyter Cardinalis, certis precationibus expiatum, in ſacellum S. Georgij perducit. Ibi lintea tunica deponitur, ſandalia margaritis &

1530

Bos integer toſtus.

Frequẽtia nobilium.

Cooptatur Cæſar in collegium Vaticanum.

Præſtat iuramẽtum.

1530 gemmis picta statim induuntur, & Dalmatica veste in morem Diaconi priùs assumpta, paludamento demùm conuestitur. In eo habitu præcedenti Puccius Cardinalis ad porphyreticam rotam, quæ est ad Vaticani templi medium, mitratus occurrit. Ingeniculatus Cæsar, ad aram maximam obuertitur, solennique altera precatione, vt eius imperium stabile, perpetuum, victoriarum, pietatis & laudis plenum faxit, Deo maximo, in cuius manu sunt regna, commendatur. Sunt enim multa antiquitùs à pijs præstantibusq; ingenijs cum summa verborum elegantia & Christiana grauitate composita, quæ ex sacrato libro ad staras rerum & locorum cæremonias ab alijs atque alijs sacerdotibus in fronrem Cæsaris perleguntur. Quæ omnia in illis Pontificum iam editis libris quisque curiosus facilè poterit inuenire. Ascenditur demùm versùs aram maximam, vbi Innocētio Cibo Cardinale Litanias præeunte, alternis precibus piè pronunciatis, diui diuæque omnes propitientur. In lectisternio supplicanti Cæsari Campegius Cardinalis adstitit, & de scripto orariunculam, vt auspicatò coronaretur, religiosè recitauit. Indè mox Cæsar à Farnesio (quoniam is erat Senatûs princeps & Cardinalium vetustissimus) intra sancti Mauricij sacellum est deductus: vbi dissibulata Dalmatica, humeros & brachium dextrum sacro oleo, adiectis puris & pijs orationibus, inungitur. His rebus ritè confectis, solennia sacra erudito phonascorum concentu, alternantibus choris, operante Pontifice, ipso Cæsare in sacra veste ministrante, protinùs inchoantur: quæ miro ordine cæremoniarum, summa grauitate sacerdotum, insigni omnium religione adeò in serum diem sunt protracta, vt vel piè curiosos fatigare potuerint, si is longè omnium clarissimorum Principum admirabilis consessus, spectanrium oculos vlla in parte satiare potuisset. Cæterùm summa sacrorū fuit, vt Cæsari de manu Pontificis Romani Imperij insignia traderentur. Itaque solenni precatione semper adhibita, Pontifex ei supplici sceptrum aureum dedit, florenti cacumine conspicuum, quô piè gentibus imperaret: itemque nudatum ensem, quo Christiani nominis hostes persequeretur: ac pomum aureum, quem vti terrarum Orbem insigni pietate, constantia, virtuteque regeret: & postremò tiaram illam potiùs quàm coronam bicipiti fastigio multisque Adamantibus insignem, capiti imposuit. Ille piè inflexo genu, pronus exosculato pede Pontificem adorauit. Tum demùm

Induitur Dalmatica veste.

Humeri & brachiū dextrum vnguntur.

Datur ei sceptrum aureum.

Ensis nudatus.

Pomū aureum.

Corona aurea insignis.

demùm Cæsar in illa tot gemmis ac vnionibus exornata triumphali trabea, ad læuam non procùl à Pontifice, in sede auro protecta, sed paulò humiliore, sessum est perductus, & Romanus Imperator appellatus. Quod vbi in foro militibus est renunciatum, Antonius Læua ad declarandam lætitiam maiora minoraque tormenta displodi iussit, ità vt terribili sonitu cælum crepitare, terra quati, & tecta nutare viderentur. Nec multò pòst Pontifex sacratissimæ Eucharistiæ hostiam humilimo quodam oris gestu, purissimoque animi habitu desumpsit, atque eam obitèr Cæsari omni labe criminum expiato religiosè communicauit. Peractis sacris, templo excessum: ad præparatos equos Sacerdotes, Legati, Proceres discurrunt: omnis repentè multitudo in equis conspicitur: acclamationes, tubarum cantus, tympanorum strepitus audiuntur. Conscendenti equum Pontifici Cæsar ad læuam pedes adstitit, vti benignè auratam staffam sacrato pedi protinùs inducturus. Sed pium Cæsaris obsequium Pontificis humanitas religiosaque modestia superauit. Ergò iunctìm equo vterque albo, sed Pontifex Thraicio, Cæsar Hispanico confidentes, vmbellam subeunt, summæ dignitatis hominibus ad eam gestandam honori simul & labori succedentibus. Præcedebat miro pompæ ordine tum Cardinalium, tum procerum vtriusque aulæ Familia: in tergo signa erant viatorum, qui cursores appellantur: Adhæc subsecuti sunt septem viri insignes, armis, trabeis, militaribus equis & pedestri comitatu valdè conspicui, qui totidem ingentia vexilla deferebant. Traducti prætereà aliquot albi asturcones sinè sessoribus, auratis ephippijs instrati. Prætulêre etiàm adolescentes eximiæ nobilitatis in scipionibus præfixos galeros Pontificis purpureos quatuor. Nec multùm indè succedebat Eucharistia, sub aurea vmbella loculo crystallino inclusa & sellæ generosi & tamen pacati equi superimposita: laterna ingens antè, & circùm dena funalia ferebantur. Tum demùm promiscuè gentium omnium honestissimi quique succesſêre, vt decuit in tanta hilaritate, regio sumptu, suprà quàm credibile videatur, exornati. Nemo enim ex tota Italia paulò vir illustris non venerat, nisì vehementi valetudine præpeditus. Hispani, Itali, Belgæ, prout libido genijque tulerunt, auro textili & serico omnis coloris eleganter variegato, itemque Phrygijs operibus & acu pi-

ctis

1530

Trabea triũphalis.

Salutatur Romanus Imperator

Displodiũtur bombarda.

Pontifex & Cæsar simul equitant.

Septem vexilla.

Eucharistia sub vmbella.

1530 ctis sagulis spectantium oculos perstringebant. Germani in veste obscuriore, sumptuosa tamen, torquibus aureis relucebant. Visebantur passim equi ex omni regionum sobole maximè generosi, & insano sumptu toto terrarum orbe conquisiti. Aderant permulti illustres, nobiles, opulenti, clarorum principum progenie editi, quos dinumerare vix queas. Inde sequutæ sunt variæ legationes, & mox ipsi purpurati Cardinales. Indè non procùl successit vmbella, sub qua duo longe augustissimi terrarum Domini in mitris illis stipenda & inæstimabili gemmarum & vnionum varietate preciosis, ita tolutim & temperato passu incedentibus equis, vt si certa ingenij grauitate, quales sessores veherent, sentire viderentur. Antecedebant vmbellam, ipse Montisferrati Marchio, solenni in chlamyde & corona gemmis ornata, qui Cæsaris sceptrum deferebat: Franciscus indè Maria, Feltrius Dux Vrbini, Venetorum Imperator, & quoniam erat præfectus Vrbis, in veste purpurea Dalmatica, cum inusitato in metæ formam capitis tegumento, aurea cruce distincto, & tænijs vtrinquè pendentibus, nudatum ensem prętendebat. Philippus verò Palatinus, quem decora proceritas & obsidio Viennæ aduersùs Turcas fortissimè tolerata, clarissimum reddebant, aureum Orbem detulit in talari toga purpurea, adstricta manicis, & plano pileo candidis pellibus redimito. Postremus erat Carolus Sabaudius Allobrogum Dux, pileolum ferens vnionibus, smaragdis & carbunculis collucentem, qui, cùm oporteret nobilioris officij causa, demptam capiti Cæsaris coronam prætentis manibus deferret. Inter hos summi ordinis principes & vmbellam ipsam, Cæsaris quæstor obequitabat, qui per singulas regiones certis passuum interuallis ad dimouendam turbam excitandamque lætitiam, effusè in populum argenteam atque auream stipem signatam imagine coronati Cæsaris dispergebat. Secundùm vmbellam binis cubicularijs & medicis locus fuit. Tum verò Antistites opibus & authoritate præstantes, qui vel legati regum erant, vel Cæsaris consiliarij, vel ij, quos ab insigni gratia Pontificis assistentes vocant, & cæteri demùm Episcopi in violaceis pallis, & post hos minores sacrati viri successerunt. Nouissimum agmen clausêre cataphracti equites Belgæ, per alas turmasque distincti, eo ordine indutis galeis & prætentis hastis subsequentes, vt non modò tantæ pompæ præsidio, sed ornamento esse viderentur. A templo-

Pontifex & Cæsar sub vmbella.

Spargitur in populũ moneta aurea & argentea.

Belgæ equites cataphracti.

vt diximus, profecti, modico ad læuam flexu ad vrbis 1530
vmbilicum, vbi eſt turris Aſinellorum, altitudine Italicarum nulli ſecunda: Indè per regionem albis & cyaneis pannis coopertam, quæ ad Flamineæ viæ portam perducit, inter acclamationes longo tractu proceſſum eſt, porticibus hinc & indè ſpectantium fœminarum multitudine refertis, ſic vt pompa omnis ſinè tumultu omnium oculis ad incredibilem voluptatem oſtentata, quietiſſimè ſpectaretur. Tum demùm ad regionis biuium, quod dicitur, Ad clauaturas, Cæſar à Pontifice digreſſus, ad diui Dominici templum contendit. Ibì venientem Romani Lateranenſis templi ſacerdotes cum ſumma veneratione ſuſceperunt, & vtì Vaticani dudùm fecerant, in collegium cooptârunt. Indè Cæſar ad aram D. Iohannis ſupplicauit, & multos omnis generis oblatos nobiles equeſtri dignitate, gladio leuitèr percuſſis humeris, ornauit. Nec multò pòſt alio itinere, quàm iſſet Pontifex, ad prætorium eſt reuerſus. Erat maximo triclinio, ad epulum præbendum aulæis vndiquè ſtrato, coniunctum cubiculum Hippolyti Medicis Cardinalis. In id familiaritèr Cæſar coronatus, excluſo fermè omni famulatu, ſe recepit, trabeam depoſuit, exuit ſandalia, & auream talarem togam ſumpſit, atque hilaris aliquandiù ab illo tanto prætextæ chlamydis & prægrauis tiaræ pondere conquieuit. Intereà præcinentibus tibijs & tubis, epulæ miro ordine miniſtrorumque ſilentio introferri ſunt cœptæ. Itaque adfuère Cæſari præſtò quatuor illi principes, in ſua quiſque ſolenni chlamyde, vt inſignia præferrent, atque item alij illuſtres reguli, vt eum ad menſam deducerent. Cœnauit ſolus Cæſar, ſingulis Imperii inſignibus in menſa collocatis, quæ erat aliquot gradibus excelſa. At in alia infra gradus, in conſpectu tamen Cæſaris, diſcubuère Sabaudius, Palatinus, Vrbinâs & Montisferrati reguli. In exteriore verò triclinio epulum cæteris proceribus præbitum. Remotis menſis, iterùm Cæſar gladium cepit, & pleroſque nobiles equeſtri dignitate decorauit. Hæc ex Paulo Iouio aliquantò fuſiùs, omiſſis tamen hincindè nonnullis breuitatis ſtudio, quæ non magnoperè huc pertinere videbantur.

Cooptatur Cæſar in collegium Lateranenſe.

Creat equites auratos.

Cœnat ſolus Cæſar

Creat iterum equites.

Intereà cùm eſſet in Italia Cæſar, conuentum Principum & Ordinum omnium Imperij indixit apud Auguſtam Vindelicorum in diem 8. Aprilis. Duæ omninò res, vt id faceret, vel maximè hortari videbantur: Diffidium

Indicit Comitia.

1530 dium religionis longè perniciosissimum, quod nisi breuì componeretur, exitium Germaniæ minari certum erat. Deindè bellum Turcicum, cui sustinendo certæ rationes & viæ & opportuna remedia atque consilia paranda erant. Vsus est in ijs indicendis comitijs singulari quadam comitate & mansuetudine, ità vt proposita fide publica, nulli non liberum faceret ad ea comitia securè accedendi, & suæ fidei formulam exponendi. Ità enim iam erant exulceratæ Germanorum res, vt austeritate parùm profici posset, maximè quòd Turcarum immensæ vires & inexpiabile in Christianos odium, facilè Imperatorem absterrerent, nè quid ageret durius aduersùs quosdam refractarios, quos alioqui facilè domare potuisset, si à Turcis & quibusdam alijs securo ipsi esse licuisset. Fuit autem is conuentus longè celeberrimus, & Cæsaris aduentus atque apud omnes peruulgata clementia, facilè quoslibet, eò vt accederent, inuitabat. In eo conuentu obtulerunt Luterani confessionem suam Cæsari, cuius architectus fuit Philippus Melanchthon præcipuus Luteri discipulus, & quidem excellenti doctrina, sed adeò varius & inconstans, (id quod necesse est illis euenire, qui à veritate deflexerunt) vt ipsam quoquè confessionem Augustanam crebrò postmodùm mutauerit: quod vtiquè absterrere debuit omnes cordatos homines, nè tam incertæ & ad humani ingenij mutabilitatem subindè in alias formas transformatæ doctrinæ sese accommodarent ac traderent. Nam de ipsis quoquè sacramentis, per quæ in nos diuina gratia ceu per canales quosdam deriuatur, tam est ille Melanchthon in sua confessione lubricus & ambiguus, vt primò quidem velit esse duo tantùm, deindè in alia editione tria ponat, porrò in extrema quatuor numeret. Est autem notatu dignum, quòd de hac præclara Confessione scribunt quidam, eam tanto in precio fuisse apud quosdam non infimos Luteranos, vt dixerint se mallè de Pauli Apostoli, quàm vel de Luteri vel Confessionis Augustanæ doctrina dubitare. O iusta Dei iudicia: qui decreta Conciliorum & Pontificum ducunt pro nihilo, eò amentiæ deuoluuntur, vt plus apud eos valeat Luteri & Melanchthonis, quàm Pauli, id est, Christi in Paulo loquentis, authoritas. Habent autem Vuittenbergæ in Academia sanctiones quasdam, quibus grauitèr inprimìs cauetur, nè qua dogmata aut spargantur, aut propugnentur, quæ cum hac Confessione pugnent.

Cæsaris clemētia.

Comitia Augustana celeberrima.

Melanchthon Proteus.

Sacramētorum numerus varius in cōfess. Augustana.

Deni-

Deniquè in eius iurare verba oportuit ecclesiarum Luteranarum ministros & professores. Et hæc quidem de illa Confessione scribunt fratres quidam euangelici, qui tamen etiàm hoc habent, eam posteà sæpè repetitam, auctam & emendatam fuisse. Si ergò emendata fuit, subindè in pugnantia dogmata iurare oportuit. Et certè, vt dixi, non semèl mutata est ab vno eodemque Melanchthone. Non ergò à Christi spiritu, sed à cerebro parùm sano profecta fuit, nec aliud quàm humanæ doctrinæ fermentum esse censenda est. 1530

Et tamen ad hanc confessionem permultæ sectæ sese referunt, atque etiàm Caluiniani: quibus, vt id possent, occasionem dedit Melanchthon, dum illam Confessionem subindè recoquit, adeò vt Luterani quoquè nonnulli Melanchthonem grauissimè incusent, nec pati velint, vt Caluiniani, Zuingliani, & quidam alij ad Confessionem Augustanam admittantur, quippe à qua non parùm dissentiant.

Interim solent isti iactare, vt aliâs diximus, se demùm veram & puram doctrinam in orbem reuocâsse. Sed absit vt hoc illis persuadeant, quibus salus sua curæ est, qui non instàr paruulorum fluctuantium omni volunt doctrinæ vento circunferri. Hanc igitur confessionem Augustæ Cæsari exhibitam, tanquam illam Babylonicam Apocalypsis Diui Iohannis meretricem, pleræque horum temporum Sectæ adorant: & tamen nihil ferè in ea est, quod non ipsi Confessionistæ in mutua lite ponant, & in alios atque alios sensus, prout visum est, trahant. Nec quidem leuibus de rebus inter se atrocitèr digladiantur, sed de ipsis suæ confessionis capitibus. Et tamen ea est illorum hominum (de dogmatistis & concionatoribus loquor) propemodùm incredibilis impudentia, vt si fortè quæras ex illis inter Catholicos, cur adeò inter se pugnent, actutùm respondeant, nullam de fundamento inter ipsos esse dissensionem: & hoc quidem persuadent illi miseræ ac imperitæ plebeculæ, quam mitis quibusdam dolis ac fraudibus tenent miserabilitèr implicatam. Quin & scriptis palàm editis conatus est quidam importunus & prodigiosus Luteranæ factionis concionator Iacobus Andreæ Smidelinus hominibus persuadere, sectarios inter se perbelle consentire. Sed eius tam improba & portentosa vanitas, etiam ab ipsis sectarijs egregiè confutata est: immò verò ipsa rei euidentia tam fœdum

Confessio August. meretrix Babylon.

Apoc. 13. 14. 16. 17. 18.

Sectarij quàm inter se pugnent.

Impudentia Smidelini.

1530 fœdum mendacium palàm coarguit, cùm permultis libris editis, inuicèm sempitabilitèr oppugnent & criminentur.

Et vt aliquid nôrit posteritas de impudētia istorum hominum, qui sub prætextu Euangelij Germaniam & totum orbem Christianum perturbârunt, libet hîc insigne facinus eiusdem Iacobi Andreæ Smidelini (quoniam se offert occasio) ad perpetuam rei memoriam subijcere. In colloquio quodam Vuormatiensi conuenerant multi docti viri, de religionis negocio tractaturi. Quodam die Andreas iste concionem habiturus in frequentissimo auditorio, suggestum ascendit. Sed quo tandèm habitu? Pudet referre, sed dicendum est tamen. Cum sago aulico paulùm infra genua, manica altera picturata circa sinistrum humerum, exertis vtrinquè brachijs, & cum cultro venatorio ad latus. Ità ille pacis & Euangelij præco, vt videri volunt, repentè quendam Thrasonem repræsentauit in æde sacra, sub adspectu tot hominum, & in sacra concione.

Nota concionatoris Euāgelici habitum.

Sed ad confessionem Augustanam reuertamur, de qua tamen priusquàm plura dicere pergamus, quod propemodùm obliti eramus, paucis explicabimus aduentum Cæsaris ad Augustam, & quæ tum illic obitèr gesta sunt. Venit Cæsar Augustam in profesto corporis Christi, & quidem sua spe tardiùs venit, propterea quòd in itinere passim etiàm à Venetis per eorum ditiones honorificentissimè esset acceptus. In comitatu Tirolensi, vbi sunt celeberrimæ argentifodinæ, oblatus est ei nummus argenteus, qui precio æquaret aureos 1700, omnia Cæsaris stemmata miro quodam opere & elegantia repræsentans. Monaci verò Principes Bauariæ quatriduo eum retinuerunt cum fratre Ferdinando & Cardinale Campegio, ità vt nullum officij & honoris genus prætermisisse viderentur. Indè vbi iam Augustam aduentare cœpit, Principes omnes & Ordines Imperij ei perquam reuerentèr processerunt obuiàm, & vbi ad quinquaginta vel sexaginta passus appropinquârunt, ex equis descenderunt. Eo viso, Cæsar pro sua singulari & ipsi propemodùm innata modestia ac humilitate, vnà cum fratre Ferdinando itidèm se demisit in pedes honoris causa. Excepit eum decentissima oratione Principum & Statuum omnium nomine Cardinalis Moguntinus Albertus Brandeburgicus, cuius inter Electores prima fuit dignitas. Indè itum est ad vrbem, apud quam à Senatu & po-

Aduentus Cæsaris ad Augustam

Nummus argenteus insignis.

Excipitur à Principibus.

& populo miro studio acceptus est. Intra vrbem excepit eum Episcopus Augustanus cum Clero, & sub vmbella ad summam ædem perduxit. Iam dies cœpit mutari in noctem, & ità Cæsar ad Episcopi ædes, quas Palatinas vocant, alij ad alia hospitia digressi sunt. Eiusdem vero diei vespera & manè sequenti multùm egit per suos cum Saxone & alijs Luteranis principibus, vt interessent Processioni publicæ, qua gestanda erat sacrosancta Eucharistia. Sed hoc ab ijs impetrare non potuit, cùm ferè ad meridiem cum illis egisset. Persuaserant enim illis ipsorum concionatores, idololatriæ crimen admitti ab ijs, qui Eucharistiam adorarent. Negant enim Christum esse in Eucharistia extra tempus sumptionis. Fuit ea horrenda blasphemia, sed illi in sua sententia tanquàm in magna luce permanserunt. At verò Cæsar religiosissimus, licèt iam meridies appeteret, cum reliquis principibus, quorum illic magnus erat numerus, cum Hispanis quoquè & Belgicæ proceribus, illi processioni cum quadam eximia in Deum pietate & haud vulgari splendore interfuit. Eucharistiam gestabat Cardinalis Moguntinus, à dextris rege Ferdinando, à sinistris Ioachimo Brandeburgico Principe cum deducentibus. Ante Eucharistiam præcedebant Principes seculares, itemque Clerus cum alijs permultis. Post eam sequebatur Carolus Imperator nudo sempèr capite, tamètsi sol esset ardentissimus, in manu ferens quadrifidam facem ardentem, quod idem voluit fieri à cunctis Proceribus & Principibus. Imperatorem sequebantur omnes Archiepiscopi & Episcopi. Vmbellam ipsam, sub qua portabatur sacrosancta Eucharistia, vicissìm gestabant seni Principes seculares. Porrò longissima processione diuersi generis Musici concinebant in laudem Dei. Omnibus ritè peractis, Cæsar valdè acerbè tulit Luteranorum Principum detrectationem, iussitque vt quamprimùm altera die cum publica fide Augusta excederent: sed Principum Catholicorum precibus ab ea se sententia deduci passus est. Fuit certè hic Princeps longè optimus sempèr egregia in Deum animi pietate, ità vt omnibus perspicuum esset, eum non tam suis viribus aut opibus, quæ quidem erant amplissimæ, quàm præpotentis Dei auxilio & fauore niti. Et quia ipse diuini honoris & cultûs admodùm studiosus fuit, proptereà quoquè vbiquè ferè euidentissimis præpotentis Dei auxilijs mirifice fruebatur, adeò vt ipsi etiam Turcarum potētissimo Tyranno eius

1530

A Senatu.

Ab Episcopo.

Cæsar interest processioni.

It nudo capite, sole ardentissimo.

Vmbellā gestāt seni principes.

Pietas Caroli V.

N pro-

1530 prosperitas formidolosa fuisse dicatur. Non enim debent Christiani piorum principum prosperos successus fato vel fortunæ adscribere, quod quidam faciunt ethnico quodam spiritu parùm Christianè, cùm ex diuina prouidentia omnia pendeant, & Deus amplissimis verbis sæpè polliceatur in scriptis diuinis, se glorificaturum eos qui ipsum glorificent. Nec ijs obstat, quòd sæpè diuersum euenisse legimus. Expedit enim interdùm, etiàm aduersis iactari flatibus pios, nè rebus nimiùm ad voluntatem fluentibus superbia intumescant. Cęsar igitur auditis rationibus Catholicorum Principum, iram remisit, & ad diem vigesimum Iunij inchoaturus actionem, iussit Principes & Ordines Imperij adesse in primario templo, vbi tum Missam celebrauit Cardinalis & Elector Moguntinus. Saxoniæ Elector consuluit suos theologos, num liceret Missę interesse: & responsum est nihil esse periculi, quòd non ad Missam, sed ad suum officium euocaretur. Est enim hoc Saxonici Electoris munus, vt gladium Cæsari præferat. Ità nouerant illi Theologi Principibus quidlibet persuadere, vt dolendum sit, clarissimos Principes in tam infidos consultores incidisse. Iraque Saxo quoquè Missæ, licèt eam summè & extremè execratus esset Luterus in libro de abominatione Canonis Missæ, interfuit, & cum eo Georgius Brandeburgicus itidèm Luteranus. Sacrificio peracto, itum est in Curiam. Augustani octingentos pedites conscripserant vrbis tuendę causa. Illos Cęsar dimitti iussit, & mille ipse conscripsit, qui vrbi à seditione & tumultu seruandæ inuigilarent. Omnibus quoquè tum Catholicis tum Sectarijs Concionatoribus interdictum est, nè publicè ad populum sermonem haberent, donèc religionis negocium absolueretur. Quosdam tamen Cæsar ipse constituit, qui sinè cuiusquam contumelia in summa æde concionarentur. Id quidem grauibus de causis ità fuit constitutum. Erant enim diuersarum sectarum concionatores, & singuli ad se populum traducere nitebantur, quæ res seditionibus materiam præbitura videbatur. Ante omnia verò in ipsa actione Cæsar negocium religionis tractandum suscipi voluit, non dubitans quin eo transacto, reliqua omnia faciliorem essent expeditionem habitura. Itaque Luteranis permissum est suam publicè recitare Confessionem, quam & Teutonicam & Latinam Cesari obtulerunt. In ea alij sunt Articuli, quibus suam fidem declarant: alij, quibus indicant abu-

1.Reg.2. *2.Mac.6.* *Cæsar placatur.* *Principes Luterani intersunt Missæ.* *Negocium religionis primò tractatur.*

ſus ab ipſis mutatos. In prioribus multa diſſimulant, 1530
quæ anteà ſecùs docuerant: In poſterioribus egregiè
mentiuntur ſe non aboleuiſſe Miſſam, ſed eam retinere
& ſumma reuerentia celebrare, vſitatasque Cæremonias
ferè omnes ſeruare, itemque ſe Confeſſionem non
abrogâſſe. Sed ea Melanchthonis mendacia, ipſa meridiana
lux coarguit. Et hæc quidem ille Melanchthon
ſcribere non dubitauit in illa præclara Confeſſione,
quam totiès poſtea retexuit. An non verò Luterus longè
antè librum conſcripſerat de abroganda Miſſa? an
non ſacrum Canonem Miſſæ impiè lacerârat? an non
Miſſæ ſacrificium exploſerat? Ità, quòd ad Confeſſionem
attinet, æquè impudens eſt Melanchthonis mendacium.
Nam multis annis confeſſio integra, & qualis
ſit apud Catholicos, apud illos exulabat. Et quidem
vt in inuidiam Catholici adducantur, Sleidanus
more ſuo ait eos velle, vt delicta omnia diligentèr enumerentur:
nec addit homo verſutus, hoc de lœtalibus
peccatis accipi oportere. Nam peccata leuiora, quæ venialia
dicimus, omnia nec debent, nec poſſunt enumerari.

Hoc ferè tempore ex Hiſpanijs in Gallias profecta eſt Eleonora Cæſaris ſoror, & cum ea duo regis Franciſci liberi, Franciſcus & Henricus, qui iam ad quadriennium apud Hiſpanos obſidum loco permanſerant. Excepti ſunt omnes incredibili totius populi gaudio.

Eleonora in Gallias it.

In Italia iam ad vndecimum menſem Florentia validiſſimo Pontificis & Cæſaris exercitu obſeſſa, hoc demùm anno ſub certis conditionibus ſeſe dedidit. Eiecerant Florentini optimates quoſque & Mediceorum familiam, cuius tamen certè præclara in eam vrbem extabant merita: iamque Reſpublica ab obſcuris & nouis hominibus, omnia ad priuata commoda referentibus, adminiſtrabatur. Ea verò libertas, quam inſanis ac peruicacibus animis ad interitum vſque patriæ tuendam ſuſceperant, quauis acerba tyrannide moleſtior erat: nec tamen poterant adduci, vt honeſtis conditionibus ſeſe dederent. Sed diuturna obſidione ad eam vſque rerum omnium penuriam adacti ſunt, vt iam pleriquenon feles modò, ſed etiàm mures auidiſſimè deuorarent. Ità tandèm eorum fracta eſt pertinacia, ſummoperè gaudente Pontifice, quòd patriam ſibi incolumem reſtitutam cerneret. Porrò à Cæſare illorū eſt Reſ-

Florentia deditur.

Summa rerum penuria.

1530 publica constituta, iussique sunt Mediceam familiam in pristinam reciperedignitatem. Et quoniam in liberis ciuitatibus ob diuersa ciuium facilè diffidentium studia, nisi certo aliquo capite dirigantur, non ferè possit seruari concordia, declarauit Alexandrum Medicem, cui filiam suam notham despond erat, Reipub. caput, cuius singuli magistratus authoritatem sequerentur. Atque is fuit exitus pertinacissimæ rebellionis, quæ non tam iudicio, quàm quorundam temeritate suscepta, Florentinis multas attulit clades & calamitates, donec vel serò ad sanitatem redirent. In eius autem vrbis expugnatione Cæsar egregium erga Pontificem studium suum re ipsa declarauit, non quidem certè absque suo incommodo, amissis non paucis strenuis viris, atq; in ijs Philiberto Aurasień, supremo eius exercitûs Imperatore, qui necdùm 30. natus annos, duabus traiectus glandibus, miserè perijt, cùm iam iamque vrbs dedenda esset.

Alexāder Medices caput Reipub. Florent.

Confeßio Augustana datur Theologis examinanda.

Cæsar, cùm ipsi oblata esset Luteranorum confessio, Theologis Catholicis examinandam & confutandam demandauit. Illi primò satis acritèr eam & scripturis & rationibus oppugnârunt. Sed Catholici principes, pacis vel maximè studiosi, putauerunt omittenda esse ea, quæ Catholici ostendebant aliter Luteranos & docuisse & scripsisse anteà, eaque tantùm confutanda, quæ essent in Confessione exhibita. Faciebant hoc principes pacis studio, licèt nulla ferè res magis destruat Euangelicorum dogmatistarum nouum Euangelium, quàm quòd in sua doctrina tam varij sunt & inconstantes, quod illis non posset accidere, si vera essent quæ miseris persuadent. Dum autem Principibus Catholici Doctores morem gerere volunt, ea re factum est vt aliquot dies elaberentur. Sed confecta iam breuiori responsione, rursùs alia a Principibus iniecta est difficultas, cuius nomine ea confutatio recitanda foret. Interim aliquot hebdomadæ paucæ transigebantur.

Itaque Luterani tum Augustæ coràm, tum per literas apud absentes iactitabant, Papistas ad ipsorum confessionem non habere quod responderent. Vbi autem confutatio lecta est in consessu Principum, Cæsar & Catholici omnes eam approbârunt : & vt idem facerent Luterani, Cæsar rogauit quidem, sed non obtinuit. Interim verebantur Catholici Principes, nè quid durius statueret Cæsar in Luteranos ob eorum contumaciam : itaque impetrârunt à Cęsare, vt permitteret cum illis de incun-

ineunda concordia accuratiùs agi. Assensit Cæsar pro clementia, quæ erat in illo valdè singularis, & permisit multis modis agi cum illis. Principiò, vt posset res faciliorem habere expeditionem, delecti sunt ex cunctis ordinibus Imperij septendecim, qui de ineunda cum illis, modò id fieri posset, quod non planè desperabatur, concordia priuatim tractarent. Hi igitur illos ad colloquium in maioris ædis Augustanæ domo, vt vocant, Capitulari habendum inuitârunt: nec illi se difficiles præbuerunt. Vbi omnes pariter consederunt, Ioachimus Elector Brandeburgicus, cuius erat excellens facundia, prolixa oratione nomine delectorum illos peramantèr hortabatur, vt cum Cæsare & reliquis Imperij ordinibus idem sentire vellent in religionis negocio: alioquì metum esse, nè plurima inde mala existant, bella, seditiones & clades. Illi, re deliberata, post biduum respondent: Primò quidem dolere sibi aiunt ipsos sic admoneri, vt interim quoque minæ intententur. Deindè in quatuor capita sua responsione distributa, Primò dicunt se à Cæsare non satis auditos: Secundò, non esse ipsis Catholicorum Confutationem liberè traditam. (Cæsar enim ob certas causas exemplum confutationis eis dare petentibus nolebat, nisi sub conditionibus quibusdam, vt apud se seruarent, nec eius iniussu alijs darent: quas illi conditiones accipere nolebant) Tertiò, religioni ipsis esse, in eam consentire confutationem, quam necdùm satis perspectam haberent. Quartò, in proximis Comitijs Spirensibus promissum quidem esse Concilium, sed nihil præstitum. Vbi obiter aduertendum est, vt etiàm infrà dicetur, versutissimos Principum Protestantium vel Luteranorum concionatores & dogmatistas mira vafricie persuasisse Principibus, vt Concilium peterent, cùm tamen Luterus iam pridèm Concilia omnia reiecisset, nec quicquam minus vellent vel Luterus vel eius symmystæ noui euangelij buccinatores, quàm vt legitimum concilium haberetur: sciebant enim à multis superioribus sanctissimis œcumenicis Concilijs ipsorum pleraque dogmata damnata esse. Sed hac fraude id efficere conati sunt, vt viderentur niti æquitate, & plures in suam sententiam pertraherent, Nam posteà multis modis Concilium iam Tridenti indictum reiecerunt, & absolutum quoque multis contumelijs & conuicijs prosciderunt. Quis verò non rideat Sleidani ineptias, qui cùm palàm affirmet, Prote-

1530

Multis modis agitur cum Euangelicis.

Proponūt Catholici.

Respondent Protestantes.

Fraus Cōcionatorū sectariorum.

Sleidani ineptiæ.

1530 Protestantium Principes in hoc Conuentu Augustano dixisse Cæsari, si fortè iam definiri causa non possit, non se recusare totiès & promissum & decretum concilium: quod vtiquè non alitèr promissum erat, quàm qualia fuissent sempèr concilia œcumenica: non diù pòst addit, rursùs Protestantes in hoc ipso conuentu dixisse Cæsari, se petere vt primo quoque tempore pium atque liberum in Germania cogatur Concilium. Quod enim addit, pium & liberum, id tale est, vt his duabus dictionibus facilè excludere & eludere possit quæuis Concilia catholico ritu celebranda. Quod enim vel Sleidano, vel cæteris sectarum buccinatoribus Concilium vnquàm pium & liberum erit, nisi in quo præcipua, immò sola authoritas statuendi, probandi, reprobandi sit penès sectarios? Sed quomodò illi vnquàm certi aliquid statuent, qui inter se de rebus maximi momenti hostilitèr digladiantur? Addititerùm non post multa Sleidanus, Luteranos principes id quoquè hoc tempore Augustæ dixisse Cæsari, nihil sibi commune esse cum sectis, se neminem ad suam doctrinam velle adigere, se Anabaptistas & eos qui sacramentũ altaris contemnunt, (Zuinglianos intelligunt) suos intra fines nunquàm tolerâsse. Hoc quidem illi faciebant authore Lutero, qui Sacramentarios atrocitèr proscindebat, licèt nihilo illis melior. Dicat nunc igitur Sleidanus, qui nobis tantoperè commendat Luterum: Quòd Luterus Sacramentarios hostilitèr persequebatur, ex verbo Dei id fecit, an verò minimè? Si ex verbo Dei, cur non intelligit se fœdissimo in errore versari, recteque hæreticum dici etiàm ab ipso Lutero? Sin minùs, cur non videt quàm nihil fidendum illi sit, qui in re tanti ponderis tam turpitèr sit allucinatus, præsertìm cùm ille testetur se certum esse, doctrinam suam non suam esse, sed Christi? sed valeat homo ineptus. nos ad historiæ ordinem reuertamur.

Luterani Principes non tolerant Zuinglianos.

Postquàm dixerant Protestantes, quæ suprà retulimus, delecti illis per Ioachimum Brandeburgicum ad singula accuratè responderunt, inter cætera hoc etiàm cum veniæ præfatione addentes, quòd vbì minimè oporteret, magnam sibi religionem iniici paterentur: vbì autem vel maximè religione opùs esset, ibì nihil animis angerentur. Grauari ipsorum conscientiam, quòd moneantur sentire cum Ecclesia: nihil autem grauari, quòd apostatarum iudicium totius Ecclesiæ iudicio anteponant, cùm interim illi tam inter se miserè dissecti sint, & fru-

Catholici respõdent Protestantibus.

ctus

ctus pessimos eorum doctrina adhuc attulerit. Tum quoquè Concilia à Lutero floccipendi, & multa eum scripsisse, quibus conciliorum authoritatem apud vulgus eleuârit. Ad hæc Protestantes sua rursùs responsa dedêre, multisque verbis omnem à se culpam separationis ab Ecclesia, aut contempti Cæsaris vel edicti eius, aut debiti honoris non impensi Concilijs, amoliri conati sunt. Placuit autem vtrique parti, vt septeni & septeni ex vtrisque deligerentur, qui de concordia inter se amicè conferrent. Ibi tum in aliquot Augustanæ Confessionis articulis quædam facta fuit conciliatio, & cùm speraretur in reliquis quoquè concordari posse, placuit Imperij Ordinibus ab vtraque parte ternos eligi, qui inter se tractarent: sed nihil potuit effici inter illos. Tandèm post multos labores nullus fructus consecutus est. Cæsar quidem nihil reliquit intentatum, sed omnia frustra, quod iam planè decreuissent Protestantes in eo permanere Euangelio, quod à Lutero apostata monacho didicissent. Et licèt id ad certissimam Germaniæ perniciem spectare videretur, illi tamen sic erant animati, vt patriæ & imperij extremam calamitatem perpeti mâllent, quàm cum Cæsare & Catholicis Principibus, qui certè longè illos & numero & dignitate superabant, redire in religionis antiquæ concordiam. Fuit hoc quidem longè acerbissimum omnibus, quibus Germaniæ, immò totius Ecclesiæ iam iamque, nî Deus auerteret, perituræ suprema clades & interitus dolebat: sed oportebat tamen omnia æquo ferre animo, & tacitè considerare atque admirari & timere occulta quidem, sed vera & iusta iudicia Dei, cuius admodùm extimescenda, licèt iusta, ira & seuera animaduersione fiebat, vt plus tribueretur vilissimi apostatæ malesanæ doctrinæ, quàm totius Ecclesiæ Catholicæ sententiæ & authoritati. Cùm igitur, vt dixi, iam diù multumque ab vtriusque partis delectis Principibus & Theologis ac Iurisconsultis tractatum esset, Elector Saxoniæ longioris moræ impatiens, petijt à Cæsare missionem, & abijt cum suis. Itá sinè concordia discessum est, multùm quidem dolente Cęsare & Catholicis. Luterus interìm non paucos edidit libros, quibus ipsum quoquè Cæsarem perstringere non verebatur, atque ij nonnunquàm etiàm publicè prostabant Augustæ apud Saxoniæ principis hospitium. In his erat Epistola ad Archiepiscopum Moguntinum, in qua exponit Psalmum, Quarè fremuerunt

1530

Protestantes se purgare moliuntur.

Elector Saxoniæ discedit.

1530 gentes, tanquàm principes Auguſtam conueniſſent animo oppugnandi Chriſtum & Euangelion. Itemque liber quidam hac inſcriptione, *Admonitio ad eccleſiaſticos Auguſtæ in Diæta imperiali congregatos.* quo in libro & ſuam doctrinam vſqueadeò commendat, & Epiſcopos atque Eccleſiæ cæremonias & inſtituta intantùm carpit ac reprehendit, vt ad commouendos in clerum vulgi animos nihil poſſit ſcribi vehementius. Et vt Epiſcopos ad ſe alliceret, iactabat ſe illos à Papæ Tyrannide & monachorum importunitatibus liberâſſe. Sanè apud multos ille iam Pontificem Romanum & Eccleſiæ inſtituta, ritus ac cæremonias in ſummum odium, inuidiam & contemptum adduxerat: ſed in tali ſcelere gloriari, & non modo nullo pudore ac metû affici, verùm etiam eo nomine virtutis & præclari cuiuſdam facinoris exiſtimationem venari: id quidem eiuſmodi eſt, vt non tam verbis, quàm flagris & flammis vindicandum ſit.

Luterus adulatur Epiſcopis.

Mirè quoquè in eo libro inuehitur in Satisfactionem, quæ tertia pars eſt Pœnitentiæ, quam ait ſentinam eſſe tartari ipſius, nec eam abominabilem doctrinam Epiſcopis vnquàm poſſe remitti. Piæ mentes ſinè horrore legere vel audire non poſſint, quæ ille infelix ſcribit contra Satisfactionem, de qua tamen eſt Eccleſiæ non alia doctrina, quàm ipſæ ſacræ literæ locis innumeris expromant.

Proſcindit ſatisfactionem.

Porrò perquàm commodùm accidit, vt cùm Catholici & Luterani, vt iam diximus, inter ſe ſepteni & ſepteni de concordia tractarent, & in XII. articulo Confeſſionis Auguſtanæ, qui erat de Satisfactione, non poſſent conuenire, primo veſpere id negocij daretur Cochlæo & Melanchthoni, vt altero manè quippiam, quod ad rei compoſitionem faceret, adferrent. Protulit ergò Cochlæus ex Septicipitis cap. 31. quem Luterus contra indulgentias in Aſſertione 41. articulorum ſcripſerat, ipſius verba Luteri, quibus ſic ait: Eccleſia mater pio affectu præuentura manum Dei caſtigat filios ſuos ſatisfactionibus quibuſdam, nè incurrant flagella Dei, ſicut Niniuitæ operibus ſuis ſpontaneis præuenerunt iudicium Dei. Hæc pœna arbitraria eſt, inquit, non in totum, vt illi volunt, ſed tamen neceſſaria. Nam aut nos, aut homines, aut Deus punit peccata, quod illi per indulgentias tollunt omninò: cùm ſi eſſent pij paſtores, potius imponerent pœnas, & Eccleſiæ exemplo præuenirent Deum, ſicut Moſes

Luterus ſuo enſe iugulatur.

Moses eum præuenit occidendo filios Israël propter peccatum vituli aurei. Optimum autem fuerit, si nosipsos puniremus. 1530

Hæc Luteri verba cùm Eckius è schedula recitâsset, Luterani inuicèm se respiciebant: Porrò Melanchthon rubore vultu suffuso ait, Scio hæc scripsisse Luterum: cumque præterea nihil adderet, Dux Iohannes Fredericus, Forsitan, inquit, hæc scripsit Luterus ante annos decem. Cui à Catholicis responsum est, Quid tum postea? Nobis satis est, hanc illius esse sententiam. Mox ira commoti Brentius & Sneppius dixêre, se non adesse vt Luteri scripta defenderent, sed vt suam assererent confessionem. Præclarum videlicet discipulorum de magistro suo Lutero testimonium, cuius ipsi quoquè iam scripta suspecta haberent. Sed quanto fuisset satius, ab eius hominis disciplina penitùs discedere, cuius pugnantes sententias, & modò in has, modo in illas formas mutata animi sensa animaduerterent, idque in rebus maximi ponderis, & quæ iam satis superque Ecclesiæ Catholicæ sententia essent declaratæ ac definitæ? Quid, obsecro, in illo extremo mundi die ad Christi tribunal dicturi sunt, qui tale portentum tanto in precio habuerunt. *Pudefiunt Luterani.*

Eodem hoc anno quidam amicus ex Lutero percontatus est, cur in epistola ad Roma. cap.3. vertisset Germanicè, Hominem sola fide iustificari, cùm tamen verba Pauli id non haberent, & eoipso ansam præberet Pontificijs ipsius versionem calumniandi? Tum ille intolerabili quadam arrogantia respondit, si sciuisset Pontificios omnes in vnum conflatos, vel vnum caput scripturæ diuinæ rectè posse vertere Germanicè, libentèr eorum opem se imploraturum fuisse ad transferendum nouum Testamentum. Et post pauca: Si Papista tuus, inquit, multa vult garrire de hac voce, Sola, ei confestim respondeto: Doctor Martinus Luterus vult sic habere, aitque Papistam & asinum esse vnum. Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Nolumus enim Pontificiorum esse discipuli, sed magistri ac iudices. Hæc quidem ille, nescio qua phrenesi correptus & insania temulentus, quæ sanos & sobrios homines facilè auertunt, ne tali portento vlla in re fidem adhibere velint. Si Catholici sic scriberent, immò si Romani Pontifices tantum sibi sumerent, quot conuiciorum plaustris in illos inueherentur fratres Euangelici? porrò cùm Luterus *Arrogantiss. Luteri dictum.* *O portentum.*

1530 terus apoſtata infamis ità loquitur, non aliud eſt, quàm Chriſti Euangelion. O cæcas hominum mentes, ô pectora cæca.

Poſt Confeſſionem Luteranorum oblata eſt Cæſari & coram omnibus Imperij ordinibus recitata Auguſtæ etiam quatuor ciuitatum, Argentorati, Conſtantiæ, Memmingæ & Lindauiæ, quæ Zuinglij dogma ſequebantur, confeſſio. Eius confutandæ curam commiſit Cæſar Theologis eiſdem, à quibus erat Luteranorum confutata, ipſaque confutatio lecta eſt palàm. Itaque Cæſar orabat ſeriò, vt cum reliquis Principibus & ordinibus Imperij idem ſentirent: ſed illi in ſua ſententia perſtitêre, neque catholicis, neque Luteranis per omnia ſubſcribere volentes, quia videbantur ſibi rectiùs ſapere, & plus aliquid vidiſſe in ſcripturis, quàm vel Catholici, vel Luterus ipſe cum ſua cohorte vidiſſet. Et id quidem temporis Argentinenſes Zuinglij partes ſequebantur, quas Luterus prorsùs execrabatur. At Bucero poſtmodum à Zuinglianis ad Luterum inclinante, eò tandem res rediit, vt qui hodiè Argentinæ concionantur, Luteri de Euchariſtia doctrinam propugnent, & quidem acri contentione contra Caluinianos & Zuinglianos. Itaque aut illi omnes periêrũt, qui in illa vrbe priùs Zuinglium ſecuti ſunt, aut certè eos perire neceſsè eſt, qui illic hodiè cum Lutero ſentiunt. En in huiuſmodi labyrinthos incidimus, cùm nos ab Eccleſia Catholica ſeparamus.

4. Ciuitatum confeſſio.

Fuit hoc anno Romæ ex multa pluuiæ copia tanta Tiberis inundatio, vt in campo Floræ ad longiſſimæ haſtæ altitudinem excreuiſſe viſus ſit, multaque ædificia ſubruerit, & per vicinas regiones ad duodecim ferè hominum millia extinxerit. Incidit ea clades in diem 8. Octobris, & horas 24. durauit. Sunt qui ſcribant aliquot dies duráſſe hanc inundationem.

Tiberis inundatio.

Non multò pòſt etiàm inferioris Germaniæ homines, præſertim Flandros, Selandos, Hollandos, atque etiam Franciæ aliquot ſubiectos populos, Oceano finitimos, mare ab imis viſceribus exagitatum vehementèr afflixit, partim aggeribus perruptis, partim ipſos aggeres vnda ad tres vel quatuor pedes excedente. Feruntur ea repentina inundatione permulti mortales & bruta animantia grandi numero periiſſe, demptis alijs incommodis & damnis vrbium & ædificiorum, quæ fuêre grauiſſima.

Diluuium inferioris Germaniæ.

Paulò

Paulò pòst Calendis Decembris diem suum Mechliniæ obijt Margarita Cæsaris Maximiliani filia, Belgarum moderatrix laudatissima. *1530* *Margarita Maximiliani filia moritur.*

Cæsar Carolus, dum adhuc Augustæ comitia haberentur, Luteranis domum abituris certos quosdam articulos publicè proposuit, sed quos illi recipere nollent. Itaque sinè concordia ad sua rediérunt. Porrò verò Cæsar cum Catholicis Principibus omnibus sub Comitiorum finem omninò statuit, in ea fide & religione, quam à sanctis Maioribus suis velut per manus traditam accepissent, constantissimè permanere. Ei sententię omnes & singuli subscripsére die 19. Nouembris. Deindè soluto cōuentu omnes discedunt, Cæsar cum fratre Ferdinando & non paucis Principibus Coloniam Agrippinam, alij domum.

Lantgrauius vt sibi rebusque suis consuleret, (videbat enim Cæsarem non æquo animo ferre iam olim damnatas in religione nouationes, quas Luterani & Zuingliani ceu Euangelicas amplectebantur, malè persuasi a quibusdam turbulentis hominibus) cum Tigurinis, Argentinensibus & Basileensibus, qui Zuinglium à Lutero ipso damnatum sequebantur, in sex annos fœdus percussit, vt si qua vis ab Imperatore aut Catholicis religionis nomine inferretur, mutuis se auxilijs tuerentur. Factum est hoc mense Septembri. Constantienses & cæteri in Heluetijs, nouis dogmatibus addicti, iam anteà erant fœderati eandem ob causam. Hoc autem fœdus Christiana ab illis ciuitas dicebatur. Sed huius ciuitatis nemo cupiet esse ciuis, qui nolit excludi à ciuitate Dei. Eiusmodi pigmentis nórant dogmatistæ sectarij fucare molitiones suas. *Lantgrauij fœdus.*

Iam suprà diximus, Marpurgi fuisse conuentum Luteranorum & Zuinglianorum concionatorum. Ibì cùm non posset certa pax constitui, tamen decretum erat, vt à scriptis aliorum in alios abstineretur, nè scilicèt Catholici magìs ac magis carpere pergerent eorum mutua odia & atrocissimas digladiationes. Sed eccè hoc ipso anno Philippus Melanchthon, vt Luteranorum contra Zuinglianos sententiam tueretur, veterum aliquot scriptorum sententias de Cœna Domini collegit & euulgauit. Non tulit hoc æquo animo Oecolampadius Sacramentarius, edidítque Dialogum, quo ostendit suo more, quid de Eucharistia veteres tum Græci tum Latini senserint: aitque Philippum *Melanchthō scribit contra pactum.* *Melanchthon ab Oecolamp.*

Patrum

1530 Patrum mentem non satis perspexisse, sed filios contra matrem armare voluisse. Adeò non potuerunt sibi temperare, quin contrà quàm Marpurgi conuentum erat, mutuo se infestarent. At reuerà neque Philippus, neque Oecolampadius Patrum sententias bona fide citauit, sed ad suas prauas opiniones pro se quisque detorsit, cùm sit longe certissimum, Patres omnes de Eucharistia id sensisse & docuisse, quod hodieque & sentit & docet Catholica Christi Ecclesia. Facilè autem potuerunt isti versuti homines indoctæ plebeculæ persuadere, Patres veteres ab ipsis stare, quòd non essent nescij, vulgum Patrum libros neque legisse, neque vel legere vel intelligere posse. Est autem mirum, ab istis citari Patres, qui Patres in vniuersum omnes facilè contemnant, vbicunquè eis collibitum sit. Sed habet ea res fucum quendam ad incautum lectorem, vt & multa legisse videantur, & suæ doctrinæ habere approbatores veteres. Sed facessant cum suis calumnijs in illos sanctissimos Patres, qui si hodiè viuerent, omnibus ingenij, doctrinæ, eloquentiæ viribus istos calumniatores oppugnarent.

pado pers stringitur.

Carolstadius fit diaconus Tigurinus

Circa hoc tempus Carolstadius, qui è Saxonia ad Heluetios migrârat, Tigurinæ Ecclesiæ diaconus factus est ex archidiacono quondàm Vuittenbergensi, ab equis, vt dici solet, ad asinos. Ea res non mediocritèr animum Luteri exacerbauit. Postquàm autem Zuinglius in prælio occubuit, vt pòst dicemus, Basileam se contulit, & illic in Zuinglianæ ecclesiæ ministerio vitam miseram miserè finiuit. De eo Luterani scribunt, eum Basileæ turbas concitâsse, & miserabilem vitæ exitum habuisse. Zuingliani id dissimulare videntur, qui etsi non planè probabant Carolstadij opinionem de Eucharistia, tamen Luteri hostem & aduersarium complectebantur.

Elector Saxoniæ accersitur Coloniã.

Post Comitia Augustana Cæsar Saxonem Electorem euocat Coloniam, idemque facit Elector Moguntinus, cuius hoc officium est, vt vbi creandus est Romanorum rex vel Imperator, ipse reliquos Electores conuocet. Saxo hoc indignè tulit, & per filium suum Ioannem Fredericum & quosdam alios docere conatur apud Cæsarem, Moguntinum citandis electoribus perperam egisse. Intereà verò Lantgrauium & alios Principes ac ciuitates Protestantes orat, ad 22. Decẽbris Smalcaldiam vt veniant. Vbi eo ventum est, fœdus ictum est, cui aliquot

Fœdus Smalcaldicum.

quot principes & ciuitates subscripserunt, quibusdam 1531
verò id in aliud tempus reijcientibus. Ab eo ergò loco dictum est hoc fœdus Smalcaldicum, cui temporis successu multi principes & ciuitates sese coniunxêre, non optimo certè exemplo, quòd contra Cæsarem & Catholicos se armare viderentur, id quod posteà quoquè re ipsa declarârunt, vt suo loco dicetur. Verùm dictitabant illi se non cuiusquam inuadendi, sed suî tantùm defendendi causa hoc fœdus percussisse. Hîc verò Luterus, qui aliâs docuerat non esse Turcis resistendum atrocissimis Christiani nominis hostibus, facilè consensit, immò & scripsit, in Cæsarem & Catholicos arma corripi iurè posse.

Smalcaldiæ congregati Protestantes, literis ad Cæsarem datis summopere eum absterrere conantur, nè Ferdinandum fratrem in Romanorum regem eligi patiatur. Multas allegant causas, sed quibus id demùm effecerunt, vt Ferdinandus optimus princeps, Romanorum rex renunciatus sit, sicut mox dicemus.

Ferdinandus fit Romanorum rex.

ANNO 1531. pridiè Epiphaniæ Domini, Ferdinandus Coloniæ in primario templo, vbi trium beatissimorum Magorum corpora condita asseruantur, Electorum principum suffragijs creatus est Romanorum rex, & die 11. mensis Ianuarij Aquisgrani coronatus. Saxo eam electionem per filium suum irritam protestatur, habuitque principes alios, præsertim Luteranos, qui ei consentirent. Verùm Cæsar, quòd amplissimas haberet ditiones, nec posset semper esse in Germania, consultum omninò putauit, vt in Imperio haberent aliquem loco suo, qui ipso absente rebus præesset.

Coronatur.

Terræmotus in Lusitania.

Hoc mense Ianuario Lusitaniam inusitatus concussit terræmotus, ità vt multi mortales terræ quassatione & ruinis oppressi sint, præsertìm Vlysbonæ, quæ vrbs damnum sensit incomparabile. Quædam etiàm nauigia turbulento inflati maris hiatu absorpta sunt, nec quisquam ferè tota Lusitania suis iam ædibus committere se audebat, subsultante scilicet solo. Rex & regina extra vrbem aperto in loco tabernaculum erexerunt: quorum exemplum secuti vniuersi ferè incolæ, castrensi more etiam ipsi in tabernaculis sibi degendum statuerunt: quanquàm nec ibi sinè metu essent, veriti nè repentino aliquo terræ hiatu absorberentur. Durauit is terræmotus dies octo, sed tamen interpolatim.

Fama

legibus politicis. Quid dicis Sleidane? Itáne iam apud Luterum & te ac tuî similes aliquid valent in re tanta leges politicæ, cùm Luterus vos docuerit nihil recipiendum, quod diuinis literis non sit expressè comprehensum? Sciebas Luterum pugnantia scripsisse & docuisse, & hoc fuco quodam oblinere cupiens, à legibus politicis, quid liceret, eum didicisse fateris. Et non te pudet tuî & Luteri tui? Hîc iam aliquid valent leges politicæ, cùm Luterus omnia reijciat, quæ in scripturis expressa non sint? Quàm verò turpe est, eum vos sequi Doctorem, qui à Iureconsultis demùm discere debuit, num Magistratui resistere fas sit, necne, cùm ille longè anteà scripserit, certum se esse, doctrinam suam non suam, sed Christi, esse? Cùm ergò anteà docuerit, sicut tu testis es, Magistratui non esse resistendum, & ea doctrina non ipsius, sed Christi fuerit: qua vel fronte, vel mente deindè aut ille alitèr docere potuit, aut vos alitèr docenti obtemperare? Hem, quò ruit cæca arrogantia, & vesana temeritas? Satiùs fuerat, clarissimis Principibus veritatem simpliciter aperire, quòd nullam haberent iustam causam eius fœderis percutiendi, quandò Cæsar nihil iniquum ab eis petebat, sed vt in religione idem secum & cum tota Ecclesia sentirent, vndè salus pendebat totius Germaniæ, quam istud religionis dissidium perdidit. Iam antè rustici seditiosi etiam fœdus pepigerant contra Principes, & rectè se facere putabant, sed eorum audaciam principes meritò represserunt.

1531

Sleidanus arguitur.

Incõstantia Luteri.

Luterus vbì resciuit Cæsarem & ordines Cathólicos Imperij in extremis Comitijs Augustanis decreuisse firmitèr, in antiqua religione perseuerandum, nec nouandum quicquam ante Concilij definitionem, fretus viribus eorum qui in Smalcaldicum fœdus transiërant, duos hoc anno libellos Teutonicè edidit, nempè, Glossam in putatitium decretum Imperiale, & præmonitionem ad Germanos sibi charissimos. In quorum vtroque dum planè suo more bellicum canat, & seditiones concitet, tamen nequissima simulatione protestatur se nihil velle minùs. Nec satis habet petulantèr incurrisse in Põtificem & Ecclesiasticos proceres omnes, sed & Cæsarem & Principes Catholicos omnes non dubitat appellare proditores, ac scelestos vanosque nebulones &c. In Glossa vult persuadere omnibus, Decretum Augustanum esse commentitium, ac falsò præferre nomen Cæsaris: sed

Luterus proscindit Principes.

1531 ris: sed eam importuni hominis calumniam multa, eaque certissima, argumenta facilè refellebant. Nam præter alia, tot sigillis Principum & procerum vtriusque ordinis Decretum illud obsignatum fuit, vt si Lutero ea in os congesta fuissent, hauddubiò teterrimum ille animum actutùm exhalâsset. Sed quid ille prodigiosus homo non ausus est scribere? Subscripserant illi Decreto siue per seipsos, siue per legatos, Cæsar ipse & quinque Electores, Principes Ecclesiastici 30. Seculares 23. Abbates 22. comites & Barones 32. Ciuitates liberæ 39. Hoc ergò Decretum miris ille modis exagitat, inter alia Catholicam Ecclesiam vocans meretricem, & multa blaterans de communione sub vtraque specie, cum tamen in Assertionibus dicat articulo 16. neutram speciem esse necessariam, sed fidem solam hic sufficere. Porrò furore & amentia ebrius, scribit Ecclesiæ neque fidem habendam, neque morem gerendum, si quippiam præter vel extra verbum Christi loquatur aut instituat: nec aduertit à Christo dictum esse, si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus: & ab Apostolo vocari Ecclesiam columnam & firmamentum veritatis. Non igitur errat Ecclesia. Rectè enim dictum est ab Irenæo antiquissimo episcopo & martyre, lib. 3. cap. 40. Vbi Ecclesia, ibi & Spiritus: & vbi Spiritus Dei, illic Ecclesia, & omnis gratia: Spiritus autem veritas. Quapropter qui non participant eum, neque à mammillis matris nutriuntur in vitam, neque percipiunt de corpore Christi procedentem nitidissimum fontem: sed effodiunt sibi lacus detritos de fossis terrenis, & de cœno putridam bibunt aquam, effugientes fidem Ecclesiæ, nè traducantur. Hæc ille. Quid verò vnquàm possit Ecclesia Christi statuere extra verbum Christi, cùm ipsa certissimè habeat spiritum Christi, manentem cum illa in æternum, & inducentem illam in omnem veritatem? Sed Luterus videns Catholicam Ecclesiam suis paradoxis planè contraria & docere & statuere, omnem illi authoritatem abrogare voluit, vt solus insanus Luterus audiretur.

Decretum Principum Catholicorum exagitat Luterus.

Matth. 18

1. Tim. 3.

Iohan. 14. 15.

Multa quoquè deindè contumeliosè euomit in Missam & cæremonias. Nec veretur principes porcis comparare. Et hîc iam perspicuè videre licet, quàm verum sit, quod in sua illa Augustana Confessione fatentur Luterani, se Missam retinere & vsitatas cæremonias ferè omnes, cùm Luterus in hoc quoque libello

irri-

irrideat vtrunque Missæ canonem & cæremonias, & 1531
quidem valdè acerbè. Posteà vbi ad eum locum Decreti venit, vbi cauetur, nè deincèps quisquam doceat solam fidem absque charitate & bonis operibus iustificarè, mirè conuiciatur, ac deindè in hæc prorumpit verba, quibus haud scio an vel Lucifer ipse possit quicquam dicere arrogantius & insolentius: *Dico ego Doctor Martinus Luterus, Domini nostri Iesu Christi indignus Euangelista, quòd hunc articulum (Fides sola absque omni opere iustificat coram Deo) firmum atque inconcussum permittere debet Romanus Imperator, Turcicus Imperator, Tartaricus Imperator, Persarum Imperator, Papa, omnes Cardinales, Episcopi, Sacerdotes, Monachi, Moniales, Reges, Principes, Domini, totus mundus simùl cum suis dæmonibus, atque insupèr habebunt ignem tártareum in capita sua, neque grates vllas. Hic esto meus Doctoris Luteri instinctus à Spiritusancto, verumq; ac sanctum Euangelium.* Sed idem iste Luterus in libro Visitationis scribit, absque pœnitentia nullam esse peccatorum remissionem, neque absque pœnitentia remissionem peccatorum posse intelligi. Vbi autem non est remissio peccatorum, ibi certè non potest esse iustificatio, Vtrum ergò est ex instinctu Spiritussancti? isthúcne, an illud superiùs? O Deus bone, quis tandèm miserorum mortalium fascinauit pectora; vt tam importuno ac impotenti monstro, haud secùs atquè Christi Apostolo & Euangelistæ, suas animas credere non dubitârint? Quis, obsecro, vnquàm vel propheta vel Apostolus eiusmodi verborum portentis vsus est? Posteà adfert quoddam Ioannis Hussi damnati hæretici vaticinium, quod ad se ait pertinere. Sed Hussus & Luterus iam paritèr suæ temeritatis luunt pœnas, & licèt vterque Ecclesiam Romanam oppugnârit, tamen ea Ecclesia illis iampridèm extinctis manet, mansura etiàm vsque ad supremum mundi diem. In altero libello, quem Præmonitionem inscripsit, multò etiam est insolentior, impotentior & contumeliosior. Sed non est pius lector eius blasphemijs onerandus. Responsum illi abundè fuit à Catholicis: verùm ille iam multo & Principum, & populi studio fruebatur, proindeque nullius pensi habuit scripta omnia, adeoque & Ecclesiasticos & seculares principes ac magistratus omnes incredibili mentis elatione contempsit. Cæsar eius improbitatem neutiquàm

Nota intolerabile Luteri arrogantiam.

1531 tulisset, nisi cum grauissima, eaque ferè perpetua bella retardâssent. Edidit contra hunc Luteri libellum, scriptum quoddam lingua Germanica Ioannes Cochlaeus, vir doctus & pius, & de Catholica fide optimè meritus, in quo inter caetera magna sanè constantia, vti & aliâs non semèl fecerat, obtulit se etiam sub periculo capitis, ad experiendum coram iudice cum quouis Luterano super doctrina & actis Luteri. Sed neque tunc, neque vnquàm aliâs quisquam eorum ausus fuit eius rei periculum facere, & cum illo in hanc iudicij disceptationem venire. Cùm enim tum Luterus ipse, tùm eius symmystae ex ipsorum editis libris planè conuincantur & haeretici & seditiosi esse, palamque venisse contra omnia tum diuina tum humana iura, verbis quidem miram prae se ferunt iactantiam & confidentiam, sed legibus experiri non audent, & neque ius, neque iudicem ferre vel volunt, vel possunt. Cùm sit autem inuicta veritas, defendi facilè potest, nec Christus deest pro veritate certantibus: indè fit, vt Catholici plerique etiam sub vitae periculo saepè se obtulerint ad disceptandum cum nostrae aetatis nouatoribus coram Magistratu: sed timida nequitia, malae conscientiae stimulis agitata, non audet in tam praesens se discrimen conijcere: scriptis interim & apud miseram plebeculam proijciunt ampullas & sesquipedalia verba.

Luterani non sunt ausi experiri certamen cum Cochleo.

Fuit vero hoc Luteri pestilentissimum atque impudentissimum mendacium, quòd in eadem Premonitione saepè iactitat Papistas probe scire ac vltrò confiteri, Luteri doctrinam verum ac merum esse Euangelium. Quod quidem ille faciebat, vt principes & populus tanquam vera afferenti propensioribus animis fidē commodarent. Contra hoc eius insolens scriptum scripsit quidam laicus Dresdae grauitèr & validè, cui Luterus suo more non Euangelico, sed scurrili & satanico respondit conuiciosissimè. Titulus libelli est, *Contra sicarium Dresdae.* Ibi inter caetera sic habet: Nihil curo, quod queritur, (scilicet laicus, quem sicarium vocat) in libro meo non ferè nisi maledicta & diabolos nominari. Hoc debet esse mea gloriatio, meusque honor. Sic & habere volo, vt deinceps dicatur de me, quòd plenus sim maledicentiae, criminationisque & execrationis in Papistas. Volo & decaeterò me aduersus nebulones istos exercitare execrationibus ac maledictis vsque ad sepulturam meam, nec vllum verbum bonum ex me amplius audient. Ego meis

Luteri impudens mendacium.

Quid gloriaris in malitia? Vide hominem insania ebrium.

meis tonitruis ac fulminationibus sic eis ad sepulturam 1531
compulsabo. Sic ille miser, hauddubiò obsessus à dęmone. Ecquid verò in his verbis est non planè barbarum, immane, & plus quàm satanicum? Quis vnquàm vir bonus ita scripsit? Et certè ad sepulcrum vsque in Catholicos fuit maledicentissimus, cùm dicat Apostolus: Benedicite, & nolitę maledicere. Quis autem vir fuit Luterus, vt tantum sibi sumeret? Dignus ille quidem, qui iusto Dei iudicio ad tantam insaniam & impietatem deolueretur. *Rom.12.*

Hoc ferè tempore Maria germana soror Cæsaris, coniunx quondā Ludouici Hungariæ regis, qui quorundam infaustis deceptus consilijs, temerè cum paucis processit obuiam Turcarum amplissimis copijs, misereque perijt, in Belgium venit, successura Margaritæ Cæsaris amitæ nuper defunctæ in administratione ditionum omnium Germaniæ inferioris, ad Cæsarē pertinentium. *Maria regina venit in Belgium.*

Protestantes iterùm conuentum habent Francofurti, vt erat constitutum. In eo ciuitatum legati renunciant, se nolle Ferdinandi regis electioni obstrepere: quòd si ille contra Euangelium vi quippiam moliturus sit, velle se ex fœderis Smalcaldici præscripto omnia sua ad defensionem conferre. Principes verò Cæsari & Ferdinando scribunt, eam electionem se nō posse approbare, quòd esset contra morem & libertatem Imperij. Itaque hac in re alia Principum, alia ciuitatum Protestantium sententia fuit. *Conuētus Francofurti.*

Ciuitates eædem magnoperè id laborabant, vt Heluetij in fœdus adscriberentur: sed Saxo recusauit, propterea quòd de Cœna Domini non idem cum Luteranis sentirent: Non enim volebat cum iis hominibus quicquam habere commercij, quos sciebat Lutero esse vel maximè inuisos.

Ad penultimum mensis Augusti diem Moguntinus Archiepiscopus & Ludouicus Palatinus princeps diem constituerunt, quo agerent cum Protestantibus de pace componenda. Ventum est Smalcaldiam, missis vtriusque partis legatis, sed nihil confici potuit, excusantibus sese Protestantium legatis. Hæc animorum, præsertim in religione, dissensio non latebat Turcarum principem, qui totis viribus in Germaniam sese armabat. Egit quoquè Cæsar priuatim per Guilhelmum Nassouium & Nuenarium comites cum Saxoniæ Principe, si qua posset concordiæ ratio iniri. sed ille aie- *Cæsar agit cū Saxone per legatos.*

1531 bat in ea se doctrina ad supremum vsque spiritum permansurum, quam Augustæ sit professus. Ea fuit Luteri doctrina. Sed vtinam ille princeps eam constantiam in Catholicæ Ecclesiæ doctrina retinenda declarâsset.

Hoc anno Tigurini & Bernates Zuingliani, quorum est apud Heluetios magna authoritas & potentia, Quinquepagicis, nempè Lucernatibus, Vranis, Suicijs, Vnterualdijs & Tugianis, qui Catholicam religionem fortissimè tuebantur, omnes conuehendæ annonæ aditus præcluserunt. Ea res vehementèr Quinquepagicos afflixit, compulitque bellum Tigurinis & Bernatibus indicere, vt factum est. Causas eius belli graues & vehementes in literis suis exprimunt: vt meritò pudere debeat Sleidanum, dum ait silentiò ab illis fuisse conductas copias, culpamque omnem eius belli in eos conferre nititur. Sed non est hoc valdè turpe apud Sleidanum, mala fide in rebus narrandis versari. Indictum est hoc bellum Tigurinis & socijs eorum die 4. Octobris. Itaque vtrinque sese ad arma parant. Tigurini longè præstant humanis copijs & viribus: Quinquepagici causæ suæ æquitate freti, omnem spem suam in Dei auxilio collocant. Die 11. Octobris Tigurini apud Capellam monasterium Suicios, Tugianos & Vnterualdios inuadunt, Catholici fugam simulant, vt in paratas insidias hostem pelliciant. Mox ex insidijs valido agmine prorumpentes, Tigurinos in fugam compellunt. Cæsi sunt ex Tigurinis 1500. & in ijs omnium malorum incentor & caput Zuinglius, qui inuentus à duobus Catholicis adhùc spirans, interrogatusque num confessione expiare se vellet, mortuum se simulans, nihil respondit. Et illi quidem hominem non nouerant. Alius verò superueniens, vt vidit miserum, lœtale vulnus inflixit, detulitque ad belli duces, qui eum judicio publico condemnatum proditionis & hæreseos, flammis tradi iusserunt. Cæsi sunt cum illo etiàm alij quidam apostatæ insignes. Ferunt, Tigurinos quosdam Zuinglij cineres domum asportâsse. Quid ni enim? Qui diuorum omnium cineres & reliquias nullo dignantur honore, digni erant qui damnati hæretici apud se cineres asseruarent. Eius vero mors vsqueadeò doluit Oecolampadio desertori monacho, vt paulò pòst à fœmina, quam incestis polluit nuptijs, in lecto extinctus repertus fuerit. Vsqueadeò enim frigidum est hoc genus apostatarum, vt periculum sit, nè

Quinquepagici Heluetij indicunt bellum Zuinglianis.

Zuinglius occumbit in prælio.

Nota.

Oecolampadius moritur.

præ

præ frigore moriantur, nisi quamprimùm lepidam ali- 1531
quam puellam sibi per summum scelus adiungant, cuius sulfureis amplexibus incalescant illo igne, quem non Dominus Iesus amator integritatis & virginitatis filius, sed tartareus satan misit in terras. Tigurini autem hac accepta clade, intra paucos dies rursùs maiores instruunt copias, accitisque Bernatibus, ad triginta hominum millia prôducunt in aciem. Occurrunt illis Catholici, quorum tota cohors octodecim millibus constitit. Iterùm concursum est infestis signis, Zuingliani cæduntur à Catholicis, fit fuga turpis Zuinglianorum, flumen quingentos absorbet, in conflictu septingenti prosternuntur. Id prælium commissum est Octobris die 17. Pessimè habuit ea res Tigurinos & Bernates, quòd plurimi à paucis in fugam turpitèr acti & superati essent. Eamobrem in auxilium adsciscunt sibi Basileenses & Schaffnusianos & Sangallios, & Mullusianos, eo consilio, vt noctù Catholicos imparatos inuadant. Non latuit Quinquepagicos quid illi machinarentur, iubentque suos interulas lineas armis superinducere, vt eo symbolo noctù possint alij ab alijs internosci. Vbi ad pugnam ventum est, atrox fit prælium, iamque Catholici non paucis amissis debilitari cœperant: sed Deus, qui pijs nunquàm deesse solet, laborantibus opem tulit, adeò vt hostes fugam arripere cogerentur, aliquot millibus è suis desideratis. Fuit hoc die Octobris 24. Sunt qui scribant, vltima Octobris iterùm commissum esse prælium, multis Tigurinis occisione deletis. Est apud Heluetios templum quoddam inprimìs venerabile & miraculis celebre, Deiparæ virgini sacrum: Eremum appellant. Ad id templum Quinquepagici processionem decreuerant, à senibus, pueris, fœminis, virginibus, omnique imbelli turba peragendam. Tulerunt hoc ægerrimè Zuingliani, iamque constituerant illam ædem euertere, & imaginem beatissimæ Virginis in frusta concisam, igni absumere. Sed ille tam barbarus & à Christiana pietate alienus conatus, multo illis sanguine constitit, nec tamen voto sunt potiti suo. In his prælijs cùm Zuingliani longè essent armis & milite superiores, satìs euidentèr sese declarauit superni Numinis fauor, quo freti Catholici, præclaras ex eis victorias retulerunt. Habebant enim Catholici in exercitu suo sacrificos suos, quibus sua errata confiterentur, & quorum sacrificijs quotidiè interessent, in quibus sanè religiosè

Aliud prælium.

Tertium prælium.

Eremus apud Heluetios.

1531 admodùm diuinum implorabant auxilium, vt ostenderent se non in armis, sed in potentia Dei spem suam reposuisse. Constituerant etiam xviij. viduas, quæ per vices nocte ac die senæ semper in templo D. Virginis eremitico pro exercitu deprecarentur. Ad extremum certis quibusdam conditionibus pax redintegrata est. Non dubium quin hac sua constantia sempiternam apud omnem posteritatem sibi laudem pepererint inuicti illi Catholicæ fidei assertores, cuius nomine seipsos & sua omnia in extremum non dubitârint discrimen adducere, nihil prorsus absterriti neque multitudine neque potentia hostium, quòd scirent se causam fouere bonam, cui libentèr fauere soleat rerum omnium præpotens Deus.

Pietas & deuotio Quinquepagicorũ.

Henricus Bullingerus successor Zuinglij.

Zuinglio apud Tigurinos successit Henricus Bullingerus, qui longo tempore solus ferè, vt suam declararet animi pertinaciam, Zuinglianum dogma libris editis propugnare non dubitauit, alijs interim & metu se intra silentium tenentibus, & sensim in Luteri placita discedentibus. Multos enim ea, quam diximus, Zuinglianorum in Heluetijs strages, à Zuinglij sententia absterruit, & erant res Tigurinorum vehementèr afflictæ. Zuinglianus quidam duos illos miseros homunciones, Zuinglium & Oecolampadium, qui paruo, vt diximus, interuallo ex hac luce repente subtracti fuere, vocat duo præclara Ecclesiæ lumina, quos tamen non solùm Catholica Ecclesia, sed etiam Luterus ipse non alio quàm hæreticorum loco habuit. Quòd autem de malis hominibus tam præclarè sentiunt ab illis miserè euersi, id in augmentum cedit damnationis illorum apud inferos: præstaretque nullam vnquam haberi eorum mentionem, quàm illos vel tenuiter laudari. Est autem certè prodigiosum valdè, illos homines dici Ecclesiæ lumina, qui vastissimas Christiano orbi tenebras offuderunt. Oecolampadius Basileæ sepultus est in summi templi circuitu, eique etiam insigne positum est epitaphium his verbis: *D. Iohannes Oecolampadius, professione Theologus, trium linguarum peritissimus, author Euangelicæ Doctrinæ in hac vrbe primus, & templi huius verus Episcopus, vt doctrinæ, sic vitæ sanctimonia colendissimus, sub breue saxum hoc reconditus iacet.* Ità apostata monachus, qui diù in incesto vixit coniugio, & aliquot proles reliquit, orbemque horrendis blasphemijs infecit, vocatur vitæ & doctrinæ sanctimonia

Væ qui dicũt malum, bonum.

Epitaphium Oecolampadij.

monia colendissimus, & verus Episcopus Basileensis, 1531
quasi tum primùm Basilea conuersa sit ad fidem Christi, quod certè illi vrbi vel maximè probrosum est. O quanta ignominia & dedecore afficientur isti in supremo mundi die, qui etiam post tantam iniquitatem eiusmodi sunt encomijs celebrati. Scripsere quidam de eoipso Oecolampadio, quod ferro primùm, deindè veneno sibi mortem inferre conatus sit, sed à suis impeditus, subita morte perierit. Zuingliani hoc negant, atqui eorum suspectum est testimonium, præsertim cum isti noui Euangelici non admodùm a pudendis etiàm mendacijs abhorreant: verùm vtcunque sit, si sic mortuus est, vt Zuingliani scribunt, nempè in suo errore obstinatus, infelicissimè mortuus est. Rectè enim ait scriptura: Mors peccatorum pessima. Psal.33.
Cùm Zuinglij & Oecolampadij mortem ex cuiusdam Catholici viri literis Thomas Morus Angliæ Cancellarius cognouisset, ità illi rescripsit: Zuinglij & Oecolampadij mors nunciata, lætitiam mihi attulit. Quanquàm enim dolendi causas reliquêre nobis heu nimiùm graues, propter multa, quæ neque sinè horrore eloqui possum, & nemini sunt ignota, neque audire homines pij sinè profundo gemitu debent: sublatos tamen è medio esse tam immanes fidei Christianæ hostes, tam accinctos ad Ecclesiæ excidium, tam intentos vbiquè in omnem perimendæ pietatis occasionem, iure gaudere possumus. Hæc ille vir tantus, cuius sententia habet semperque habitura est pondus præcipuum apud bonos omnes.

Zuinglij studiosus quidam scribit, hoc tempore in Gallijs Euangelij quædam iam sparsa fuisse semina, sed diuturnam ibi & horribilem, in Zuinglianos præsertim, persecutionem esse motam. Hoc nomine rex Gallorum Franciscus multa laude dignus est, quòd has orbis pestes, eorumque dogmata in suis ditionibus ferre noluit. Porrò verò in hac Zuinglianorum calamitate Luterani quoquè quotidianis concionibus, libris, epistolis & carminibus, victis insultabant, aiebantque iure illos dedisse pœnas ob iniurias Sacramento illatas. Et hoc quidem verum erat, sed non decebat Luteranos isthuc Sacramentarijs improperare, cum quibus iam Marpurgi pacti erant, vt deinceps à scriptis odiosis vtrinquè abstineretur, & ipsi Luterani non minùs, atquè Sacramentarij, hæreseos damnati erant. Sed quid isti seruarent pacta conuenta cum hominibus, qui fidē Deo datā
Luterani insultant Zuinglianis.

1531 fallere non dubitârunt, cùm plerique post votum perpetuæ continentiæ palàm Deo nuncupatum, palàm ad nuptias transierint? quas quidem nuptias Augustinus libro de Bono viduitatis, adulterijs dicit esse peiores.

Zuingliani fiunt Luterani. Multi tum ad Luterum à Zuinglianismo paulatìm deficiebant, & vsqueadeò Zuinglij & Oecolampadij nomen, tanquàm pestilentissimorum hæreticorum, quales reuerà fuerant, execrationi habuêre ètiàm sectarij, vt scripta eorum prorsùs condemnârint. Quin & Bucerus versutissimus apostata scripsit Tigurinis concionatoribus, Luteri sententiam de sacramento sibi tolerabilem videri, quem illi contrà hortati sunt, nè à tam manifesta Sacramentariæ doctrinæ veritate ad Luteri dogma deficeret. Multis enim modis Zuinglij sententiam Bucerus hactenùs probârat: sed ità tamen, vt videatur susque deque tulisse, vtcunquè de Sacramento sentiretur, modò ipsi liceret suauitèr & mollitèr cum sua Dalila viuere, & huius mundi voluptatibus frui. Quid enim aliud sentiendum est de excucullato monacho, in incesto concubitu tot annis putrescente? Et, nisi fallor, huius viri calliditate effectum est, vt ètiàm Argentinenses, cùm suam confessionem Augustæ exhibitam copiosiùs exposuissent, non diù pòst in fœdus Smalcaldicum tandèm recepti sint. Videtur enim Bucerus ità vafrè illam Confessionem esse interpretatus, vt à Luterana aut nihil aut parùm abhorrere demùm visa sit. Et certè id ille sæpiùs etiàm Heluetijs persuadere conatus fuit mira verborum perplexitate, sed illi hominem versutum audire noluerunt.

Cõuentus Francofurti. Mensis Decembris die 19. Protestantes Francofurti tursùs conuenerunt, acturi de vlteriori sui fœderis defensione. Valdè illi soliciti fuêre rerum suarum, vt propemodùm suspectos sese reddiderint de mala fide, quasi Euangelium suum non nisi armis defendi posse putârint, cùm tamen à Lutero didicissent, ne Turcis quidem resistendum. Sed quis tandèm huius inauspicati fœderis exitus fuerit, quàm nihil contulerit fœderatis, quot clades illis attulerit, infrà Deo volente dicemus. Rectè dixit Sapiens: Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. *Prou. 21.*

Cetus eijcitur. Hoc anno haud procul ab Harlemio, insigni Hollandiæ oppido, eiectus est piscis ingens ex Oceano, longus 68. pedes, crassus 30. oris tanta vastitate, vt pateret pedes duodecim.

ANNO

ANNO 1532. Cæsar Carolus comitia indixerat Spiræ, sed ob Turcarum irruptiones transtulit ea Ratisponam, vt esset propinquior Austriæ, cui imminebat Turcarum tyrannus. Interim rursum Cæsaris permissu quidam Catholici Principes egerunt de pace cum Protestantibus, qui tum Suinfurti suos conuentus habebant. Multa sibi permitti volebant Protestantes, & cùm non posset certa concordiæ via inueniri, Norinbergæ alter indictus est conuentus. Iam Turca cum incredibili exercitu imminebat Germaniæ, nec poterat negocium vltrà protrahi. Itaque Cæsare consentiente in tanta rerum difficultate, pax publica totius Germaniæ sancita est, & vt ad Concilium vsque nulli fiat molestia vlla religionis ergô. Sperabat enim Cęsar intra paucos menses celebratum iri concilium. Multa coactus est pijssimus Princeps ob temporum calamitatem dissimulare, hauddubiè non facturus, si tanta Turcarum vis in certissimum totius Europæ exitium Germaniæ non incubuisset. Vbi verò Protestantes Cæsaris hoc decretum acceperunt, obsequentiam & officium illi deferunt, & auxilia contra Turcas pollicentur. Interim Luterus & noui dogmatistæ animis erigebantur, quòd viderent magno se metu liberatos, Cæsare Turcico bello distento. 1532

Hoc anno Christiernus Danorum rex, ob Tyrannidem pulsus è suo regno, conscripto milite, decimo exilij sui anno conatus est amissas recuperare ditiones: sed vbi in Noruegiam & Daniam venit, captus est parùm integra fide, cùm literis & sigillis cautum ipsi fuisset. Missus indè in carcerem, ad supremum vsque diem vitæ suæ mansit captiuus. Tandèm cùm populus videretur propensis in illum esse animis, fertur præsentissimo veneno sublatus. Fuerat illius certè immanis & barbara planè crudelitas, cui etiàm hoc accessit, quòd in Luteri hæresin lapsus, in ea quoquè diem suum obijt. Potest ille regibus & Principibus esse exemplo, vt si rectè & ordine subditis suis imperare ac dominari velint, priùs suis affectibus suoque animo dominari discant. Sed de hoc rege iam antè quoquè diximus. *Christiernus Danus capitur à suis.*

Cùm Cæsar & Principes essent Ratisponæ, certis affertur nuncijs, Solimannum innumeris instructum copijs, in Mœsiam penetrâsse. Dolebat barbaro & arrogantissimo Tyranno, quòd non longe antè cum igno- *Solimannus imminet Germaniæ.*

1532 minia à Viennæ mœnibus depulsus & profligatus esset: famaq; erat, ea causa auctis copijs venire in Germaniam, vt Viennã maioribus viribus oppugnaret. Putabat enim vni sibi summo iure deberi Romanum Imperium, qui Constantini potentissimi Græcorum Imperatoris sedem occupâsset. Prætereà cùm de Carolo Cæsare mentio haberetur, vel literæ scriberentur, eum non Cæsarem, sed Hispaniæ regem barbaro quodam fastu appellare solebat. Porrò in certam spem victoriæ se vocari minimè dubitabat, quòd certò comperisset Germanorum inter se de religione dissensiones, quæ illi animos vehementèr augebant. Et reuerà actum fuisset de tota Europa, nisi communi omnium sententia & voluntate auxilia Imperatori decreta fuissent. Quod quidem illi Tyranno prętcr expectationem euenit, qui Imperij sui fines Ottomannorum principum more magis magisque prolaturus, Germaniam spe iam deuorârat. Solent enim Ottomanni exercendo militi bella ex bellis serere, è veteri disciplina inerti ocio neutiquàm eos corrumpi sinere, finitimos quosque tanquam veros hostes armis in potestatem redigere. Eo instituto alternis annis ingentes copias educendo, multis gentibus bello superatis, supra viginti Asiæ atque Europæ regna suo Imperio adiecêre.

Ottomannorũ erga milites institutum.

Legati ad Solimannũ missi.

Ferdinandus rex certior factus de Solimanni expeditione, tres legatos cum muneribus ad eum mittit, quos ille quidem humanitèr suscepit, sed nihil impetrârunt aliud, nisi vt castra sequerentur. Cæsar interim proponit in comitijs Ratisponensibus, quanto in discrimine res sint, nisi animis ad concordiam reuocatis, coniunctis viribus immani hosti eant obuiàm. Tum vero principes legatique omnes propensissimis animis pollicētur, se more Maiorum salutem publicam & communem omnium, maximeque Imperij existimationem defensuros. Itaque disceditur, & vno omnes animo ad arma se parant. Cæsar ex Italia instructissimas Italorum & Hispanorum copias accersit. Andreæ quoque Auriæ maris præfecto dat negocium, vt comparatis triremibus & onerarijs nauibus aduersùs Turcarum classem in Græciam traijciat. Clemens Pontifex ad id bellum immensam auri vim contulit, & eo officio suum in Rempub. animum vere paternum egregiè testatus est, quanquàm exactiones sacerdotijs & clero impositæ, nimiùm graues plerisque viderentur. Galliæ & Angliæ reges, itemque Heluetij, eius belli spectatores ociosos se-

Clemens Pontifex confert pecuniam.

se præ-

se præbuerunt: sed si quid Germaniæ præter spem accidisset, nihilo meliori loco eorum quoquè res futuræ erant. Legatum Pontifex misit Hippolytum Medicem Cardinalem, iuuenem naturæ & fortunæ donis longè ornatissimum, qui bello interesset. Fuit eius aduentus non modò Cæsari & Ferdinando, sed etiàm Germanis vel maxime gratus. Nam præter ingentem pecuniam, etiàm multos viros fortes ac militares equos adduxit, nullum interim Cardinei cultûs fastum præ se ferens. Eius pecuniæ parte quadam conducta sunt octo millia equitum Hungarorum, quos se habiturum Ferdinandus promiserat. Erant apud Ferdinandum duo, præter alios, duces admirandæ virtutis, quibus singulis singula vexilla honoris causa de manu tradidit Cardinalis, in quibus pictæ erant imagines crucifixi Seruatoris nostri, quæ vel ferrea possent mouere pectora ad pietatem. Sub hoc tempus Vaiuoda Aloysio Gritto, quem Turca illi socium reliquerat, negocium dat expugnandæ Strigonij arcis, quæ Ferdinandi præsidio tenebatur. Milites Germani eam oppugnationem aliquandiù fortissime sustinuerunt, licet rerum propè omnium inopia laborarent, parumque feliciter cum Turcis nauali prælio manus conseruissent, qui eis subsidio missi fuerant. Interim in Austriam ex Italia venit Hispanorum ac Italorum non contemnenda manus, ità vt Alphonsus Vastius Cæsaris dux egregius, plerosque Italos, superante militum multitudine, dimittere cogeretur, quod quidem inuitus fecit, sed sic Cæsar iusserat. Indè Cæsar cum copijs Belgicis, quæ erant mirificæ, per Danubium à Ratispona Lincium deuehitur. Nunquam tot naues, totque milites a Romanis vsque temporibus Danubius tulit. Vndiquè audire erat consalutantium acclamationes, tympanorumque & cornuum ac tubarum cõcentus. Ripæ quoquè fluminis equestribus & pedestribus copijs complebantur. Solimannus intereà vbi Belgradum peruenit, Sauo amne multis simul pontibus constrato, innumerabilem equitum multitudinem in Pannoniam intulit, & in Valeriam prouinciam, quæ Stiria hodie dicitur, recta contendit.

1532 | *8000. equitum Hungarorum.* | *Copiæ Cæsaris.*

Ex legatis Ferdinandi & captiuis quibusdam posteà cognitũ est, in exercitu eius fuisse ad quingẽta hominum millia, & in ijs trecenta ferè equitũ millia. In ipso itinere occurrit illi Guintium oppidum, quod Nicolaus Lurixius parua suorum manu contra tantam hostiũ vim defendere

500000. Turcarũ. | *Guintium non posũt expugnare.*

1532 dere non dubitauit. Circundata est vrbs immenso exercitu, aguntur cuniculi, certatur vtrinquè acerrimè: sed cùm tandem eò iam res rediisset, vt immanissimi hostes propemodum intra murum irrumperent, ingens clamor à fœminis & pueris sublatus, ferocissimum militē prorsus atronitum reddit, ita vt impetum Turcæ reprimerent. Vrgebant præfecti Turcarum milites verbis & verberibus, vt fortitèr pedem proferrent: sed ijs planè detrectantibus, pugna finem habuit. Referebant Turcæ, se equitem districto gladio ipsis vrbem inuadentibus minas intentantem in aere conspexisse, quem plerique piè crediderunt D. Martinum fuisse, qui Sabariensibus, à quibus Guintium parùm aberat, omnibus dubijs temporibus sempèr opitulari consueuerit, licèt id rideant hęretici, quorum impietas nos ad imploranda Diuorum suffragia multò etiàm magìs commouere debet. Scimus enim certa fide, illos iam Deo cōiunctissimos quidlibet facilè ab eo impetrare posse. Dolendum est, ante tot secula in Vigilantio & alijs perditis hæresum architectis damnatos errores, hoc æuo rursùm ab inferis in orbem reuocari, nec pudere Christianos eorum probare dogmata, quorum est apud Catholicam Ecclesiā memoria execrabilis.

In hac exigui eius oppiduli oppugnatione diebus 23. hæsit Solimannus, & cùm vi expugnare non posset, quod mirum profectò fuit, certis tamen conditionibus transegit cum Nicolao præfecto, atque ità non sinè dedecore inde abscedens, in Carinthiæ fines iter habuit.

Cùm adhùc apud Guintium esset, Ferdinandi legatos serica talari veste & singulis argenteis pateris donatos cum literis ad Cæsarem & Ferdinandum remisit. Erant illæ in oblongo & perangusto dentatæ chartæ volumine aureis atque cæruleis literis Arabicè conscriptæ, obsignatæque aureo sigillo, & sacculo purpureo inclusæ, tantis inuolucris barbari vanissimique regis superbiam præferentes.

Literæ Solimāni ad Cæsarem.

Summa literarum erat, se Ioannis Vaiuodæ amici sui ac beneficiarij vlciscendi causa in Pannoniam venisse, ipsorumque ditiones infesto exercitu vastaturum, & de totius orbis imperio cum eis prælio decertaturum. Hæc quidem ille & alia multa superbissimè, quæ tamen posteà, presertim quòd ad pugnam conferendam attinet, non præstitit. Habebat in exercitu suo tormenta ænea curru-

Bōbardæ currules.

curtulia circitèr trecenta: castra plena erant omnis opu- 1532
lentiæ, securitatis, silentij, disciplinæ: vniuersus exercitus verucinis carnibus atque oriza affatìm reficiebatur. Verùm enimuerò non fuit ausus rectà proficisci ad Cæsarem, cuius exercitus magna alacritate eius aduentum ad Viennam sustinebat. Nè tamen absque Germaniæ clade discederet, missus est Casonus dux strenuus & impiger cum quindecim millibus equitum, qui omnia longè lateque depopularentur, & summam Germanis calamitatem sua crudelitate adferrent. Non defuit Casonus Solimanni votis: fit magna passìm in agris & pagis cædes hominum: cuncta fumo, flammis & ignibus per multa milliaria collucent, rapiũtur in captiuitatem passìm miseri, senes inualidi, fœminæque catenis & laqueis tracti, equorum cursum adæquare coguntur, infantes pueri simul cum ædificijs exuruntur. Ad Lincium vsque oppidum, vbì tum erat Ferdinandus rex, ea barbarorum rabies progressa est. At vbì multa onustus præda eodem ferè, quo venerat, itinere ad Solimannum redire contendit, in nostros pedites & equites incidit, qui diuersis in locis eius reditum opperiebantur. In ipso autem itinere captiuos ad quatuor millia, nè oneri essent, immanis barbarus crudelitèr occidit. Progressus indè, in Palatinum incidit, à quo magna equorum & hominum strage edita, ipse quoquè Casonus fortissimè pugnãs cæsus est. Qui superfuêre, paulò pòst in Londronij & Ioachimi Brandeburgici copias delati, pecudum modo mactati sunt, captis tamen nonnullis, qui in seruos venderentur. Postremi, qui effugerant Germanos, Hungaros sensêre longè infestissimos, qui etiàm fugientes per sexaginta ampliùs stadia, terga cedentes, persecuti sunt. Ità in diuersis locis ad octo ferè millia perierunt. Quidam multò plures perijsse scribunt. Iam Solimannus ad Gratiam contenderat. Cæsar verò ad Viennam castra posuit, non detrectaturus prælium cum hoste superbissimo: sed frustrà illius aduentum præstolabatur. Ferunt eum à quibusdam Christianis proceribus admonitum, ne pugnæ aleam subiret, quòd Germania omnis in armis esset. Nec tum solùm, sed etiàm aliâs constat, Turcas, cùm iam in magno discrimine versarentur, à Christianis, vt sibi cauerent, admonitos. Sed tales nomine fortassis sint, re autem vera minimè sunt Christiani, qui plùs Christiani nominis atrocissimis hostibus, quàm rebus Christianis fauere videantur. Solimannus itaque, licèt equitatu nostros multis modis supera-

Cædes, rapina, incendia.

Turcæ à nostris trucidantur.

Turca detrectat prælium.

pera-

quot Græciæ, egregiè profligatis Turcis, Auria expugnauit, longè maiora damna daturus Solimanno, procul à Constantinopoli in Germania bella tum gerenti, si Veneti, quorum erat instructa admodùm classis, suas vires cum Cæsaris copijs coniungere voluissent. At illi fœdere cum Solimanno icto, quò minùs id facerent, se prohiberi asserebant. Non defuisset tum occasio rei apud Constantinopolim quoquè & alibi benè gerendæ, Grecis præsertim Christianorum aduentum, suique è durissima seruitute liberationem auidissimè præstolantibus, Solimanno verò longissimè à Constantinopoli posito, si Christiani Principes coniunctis viribus sæuissimum hostem opprimere voluissent. Nulla ergò re magis auctæ sunt Ottomannorum vires & potentia, quàm Christianorum intestinis odijs, bellis & simultatibus, quæ plerunquè ex rebus friuolis trahunt originem, dum alij alios excellere volunt, nec contenti ditionibus suis, alienas inuadunt, aliaque bella ex alijs serunt propter Meum & Tuum. 1532 *cie vrbes expugnat*

Cùm Ratisponæ Comitia adhuc haberentur, publicè prostabat scriptum quoddam valdè impium, hac inscriptione, *De Trinitatis erroribus libri VII. Michaelis Serueti Hispani*. Nefarios cumprimis & inauditos hoc opus complectebatur errores, dataque opera est à Cæsaris confessario, vt supprimeretur. Verùm eodem tempore homo Germanus è terra Iuliacensi, Ioannes Campanus, qui biennio Luteri discipulus fuerat Vuittenbergæ, eosdem ferè de summa Trinitate errores asserere non dubitauit. Atqui Luterus, tametsi in eum calamum strinxit, tamen ad tantam impietatem fenestram illi aperuit, cum non est veritus scribere libro aduersus Iacobum Latomum, se odisse vocem Homousion, quam etiàm dicit non receptam à multis, ijsque præclarissimis: quin & Hieronymum ait queri, nescire se, quid veneni lateat in syllabis & literis. Verùm ibi sceleratissimè de D. Hieronymo mentitur.. Is enim in quadam ad Damasum Epistola de Hypostasi dubitat, non de Homousio: immò verò etiàm per Homousion Trinitatem orat Damasum, vt respondeat. Porrò Luterus hocipsum in Arrianis probat, quòd noluerunt Homousion, quam dicit prophanam vocem, recipere. Quòd autem D. Hieronymus de hypostasis vocabulo hæsitat, indè accidit, opinor, quòd Hypostasis Græcis substantiam significat, sed à Theologis in rebus diuinis pro persona accipitur. Et vna quidem est *Michaëlis Serueti impium scriptum.* *Ioannes Cāpanus.* *Luterus mentitur.*

diui-

1532 diuinitatis substantia, personæ verò tres. Habuit itaque ea dictio Hypostasis quandam amphibologiam, vt à maleuolis & de substantia diuinitatis, & de persona posset accipi. Quamobrèm etiàm repræhenduntur à D. Basilio Epistola 64. ad præcipuos in Neocæsarea, qui D. Gregorij Neocæsareeñ Episcopi verbis, quibus contra ethnicum disputans, hypostasin pro substantia præter aliorum Patrum morem vsurpârat, ad stabiliendum impijssimum Sabellij dogma abutebantur. Porrò ausus est quidam Poeticus Theologus tres summè adorandas personas, tres Chimæras dicere, prouocatus audacia Luteri.

O scelus.

Scriptum Bugenhagij.

Hoc anno scripsit Germanicè librum Iohannes Bugenhagius Pomeranus, excucullatus monachus, contra Catholicos, quem voluit appellari, *Aduersùs calicis fures.* Illum apostatam Vuittenbergenses suum pastorem & superintēdentem vocant. Is liber scatet maledictis, mendacijs & calumnijs, vt agnoscas spiritum Luteri quinti Euangelistæ. Impotentèr incurrit in Episcopos, quòd populo calicem subtraxerint: damnat quoquè Missæ sacrificium, perindè àc si Ecclesia ab impuris apostatis discere debeat, quo sint ritu & ordine Sacramenta administranda. Idem Apostata profectus quandoquè ad amplas quasdam ciuitates, præsertìm maritimas, non absque tumultu & seditione, qua nouum gaudet Euangelium, Luteri dogmata sparsit in vulgus rerum nouarum auidum, Ecclesiasque Lutericas spiritu illo quo plenus erat, constituit & confirmauit. Cùm autem ex Dania rediret, & sinu Baltici maris emenso, non quidem absque tempestatis periculo, littus Cimbricæ Chersonesi attigisset, non est veritus palàm his vti verbis: Tu meum habeas Dania Euangelion, ego nummos tuos. [illegible] Et reuerà non parùm multis onustus opibus rediit V[illegible]enbergam, suauitèr & mollitèr illic perfruens rebus tam præclarè partis. Confecto bello Smalcaldico, de quo infrà dicetur, librum edidit, quo auaritiæ suæ dolos haud obscurè prodidit delirus senex. Contra eius libellum, aduersùs fures calicis inscriptum, grauitèr & eruditè catholicos defendit Michael Vehus Doctor Theologus, professione Dominicanus, qui fuit Cardinali & archiepiscopo Moguntino à consilijs. Principiò obijcit illi apostatæ maledicendi & conuiciandi libidinem: deindè ostendit, quæ illum probare oporteat. Ait ergò: In quolibet negocio optimum fundamentum est veritas:

Vox digna deplorato apostata.

qua

qua ille prætermiſſa, librum orditur à mendacijs. Itaque nos eius calumnias domùm remittemus, donèc ſua probet mendacia. Quòd ſi verò neſcius eſt, quid illi probandum incumbat, nos haud grauatìm id eum docebimus. Primò quidem planum faciet, Calicem ex Chriſti mandato ab omnibus neceſſariò ſumi oportere, id quod ille adhuc cum ſuis neque fecit, neque facere vnquàm valebit. Sed eſtò: Sint hæc ad omnes dicta à Chriſto, Bibite ex eo omnes: at tum quoquè docere debebit, ea verba neceſſarium habere præceptum. At ſi hìc ſuos conſulat, inueniet ſuæ ſectæ primarios id negare, dicereque Chriſtum neque alteram, neque vtranq; ſpeciem ſumendam præcepiſſe. Deindè ſi hoc quoquè ponamus, ea verba habere neceſſariam præceptionem, iam illud nihilo minùs teſtatum faciet, quòd ad ſingulos ſpeciatìm, non ad omnes generatìm, dicta ſint, ſicut illud, Creſcite & multiplicamini. Atquì hoc etiàm conceſſo, dicta ea eſſe ſpeciatim ad ſingulos, porrò illi probandum venit, etiàm omnia huius præcepti verba ad ſingulos pertinere. Sunt enim hìc multa, Conſecrare, Offerre, Edere, Bibere, In memoriam eius facere. At id certè nunquàm ille planum efficiet, nisì conſecrandi munus velit etiàm ad ſingulos ruſticos pertinere. Quòd ſi verò hoc quoquè illi permittatur, tamen reſtat adhuc probandum, Chriſtum accedente neceſſitate & periculo, non reliquiſſe præceptum hoc nobis liberum, neque Eccleſiam tali occurrente caſu hac eſſe authoritate præditam, vt eiuſmodi poſſit edere conſtitutionem, qua id periculi euitetur. Hæc quidem ille in principio huius prolixi operis contra Pomeranum apoſtatam acute & penſiculatè, ad quæ non facilè reſpondebit vnquàm tota colluuies horum nouato

1532

Quæ probanda ſint illis, qui Calicem volũt porrigi oportere.

Eo anno ſcripſit Luterus ad Albertum Marchionem Brandeburgenſem, neque id clàm, ſed publicè, licèt ſecùs Marpurgi conuentum eſſet, hortaturque illum principem, vt ſibi caueat à doctrina Zuinglij, & Zuinglianos è ſua ditione profliget. Moleſtè hoc tulerunt Tigurinæ Eccleſiæ miniſtri, ſcripſeruntque etiàm ipſi eidem Principi, pro ſuis ſymmyſtis illum deprecantes. Miſerunt quoquè illi libellum Bertrami presbyteri de corpore & ſanguine Chriſti, quem quidam Zuinglianus Germanicè conuerterat, vt ſciret tota Germania, quàm antiquum ipſi dogma ſequerentur. Bertramus ille monachus fuit anno ſalutis 830, aut paulò poſteriùs.

Luterus contra pactũ ſcribit in Zuinglianos.

Zuingliani ſe tuentur.

1532 Et quanuis non admodùm sit vetustus, nec magni momenti author, tamen hunc idoneum iudicârunt Zuingliani, quem nobis tanquàm prodigiosæ antiquitatis & irrefragabilis authoritatis obijcerent, cùm ipsi interim innumeros sanctissimos Patres habeant contemptui, licèt hinc indè ex illorum scriptis quędam in speciem proferant, vt indoctis hac fallacia imponant, quæ tamen vix vnquam syncerè & integrè, sed potiùs malè detorta proferunt: immò etiàm sæpe contra suam conscientiam aiunt eos sensisse & scripsisse, quæ tamen neque sensère, neq; scripsère vnquã. Caueat sibi, cui salus sua cordi est.

Iohannes Saxoniæ dux moritur.

Per id tempus, quo in Turcas arma expediuntur, in venationis loco haud procùl Vuittenberga excessit e viuis Saxoniæ Dux Iohannes, Luteri patronus. In eius funere duas ad populum conciones habuit Luterus, quas etiàm voluit exire in publicum. Eas quidam catholicus scriptor ità confutauit, vt ostenderit pudendam Luteri inconstantiam, quæ in illo homine prodigiosa fuit, meritò cordatos omnes absterrere debere, nè eius doctrinam complecti velint. Piget referre ineptias, quibus Saxonem ipsi Christo videtur velle comparare, tãquàm instàr Christi pro omnibus, putà Luteranis, biennio anteà Augustæ mortuus fuerit, cùm tamen ibi corpore mortuus non fuerit. Quòd si sentit, Principem illum animæ mortem illic oppetijsse, ea quidem horrenda mors est: nec obscurum est, Augustæ eum palàm subscripsisse confessioni Luteranæ, quæ reuerà non potest non mortem adferre ipsam approbantibus. Successorem habuit Iohannem Fridericum filium, Lutero impensè fauentem.

Eum Luterus cõparat Christo.

Ante annos aliquot, cùm Luterus primùm scribere cœpisset, inter alia edidit etiàm librum de decem præceptis. In eo vehemens est contra Vualdenses siue Pighardos, quòd illi Germanis affingerent idololatriam propter cultum & venerationem sanctorum. Et quia loca scripturæ, quibus vnus Deus adorari iubetur, insulsè pro se allegabant, vocat eos impios scripturæ peruersores, & subdolos calumniatores pietatis nostræ: quæ nos verba & in illum, & in sectarios omnes rectissimè retorquere possumus. Eodẽ libro hæc addit: Omnes sancti omnia possunt, & tantum tibi per eos à Deo datur, quantum credis te acceptutum. Scripsit etiàm concionem de Præparatione ad mortem, in qua hortatur ægrum, vt inuocet omnes angelos, præcipuè proprium, item Christi matrem, apostolos & sanctos omnes, eos præsertim, erga

quos

quos specialem sentiat animi deuotionem. At non diu 1533.
post de sanctis admodùm contemptim scripsit, inter alia
dicens, Sanctos, dum viuerent, fuisse ceu gemmas quasdam, mortuos verò, esse veluti ligna quædam, immò mera idola, & quicunque eos venerarentur. At nunc rursùs homo inconstantissimus in altera cōtione funebri multa dicens in laudē defuncti Saxonis, docere nititur, quàm preciosa sit in conspectu Domini mors sanctorum eius, quàm in maiori precio habeat sanctos defunctos, quàm in carne degentes, &c. Spectatum admissi risum teneatis amici? Quis enim non rideat tale portentum?

Eodem anno noua Oceani rabies Phrisones, Hollandos, Selandos, Flandros incredibili damno affecit. Pauloantè Franciæ & Angliæ reges Boloniæ & Caleti fœdus percuriunt, quod meritò suspectum esse potuit Carolo Cæsari multas ob causas, quas commemorare nihil opus est. Vnum certum est, vt alibi dicemus, non diu post nouum bellum inter Cæsarem & Gallum exarsisse, ridētibus Turcis & hæreticis, quibus ea summorum principum discordia, ad agendas res suas inprimis opportuna fuit.

Inundatio aquarum.

Cæsar postquàm in Italiā venit, cum Clemēte Pontifice Bononiæ sæpè familiariter collocutus, de Concilio indicendo inter alia, vt erat Protestātibus pollicitus, egit. Verùm Protestantium concionatores etsi verbis Conciliū petere viderentur, re ipsa tamen nihil petebāt minùs. Nam eiusmodi illi habere volebant Concilium, quale nulla vnquàm ætas apud catholicos vidisset. Atq; posteà res certa declarauit, quàm illi Concilia nihili penderent, spreta authoritate & sententia concilij Tridentini, quod tamen certè fuit eiusmodi, vt cum quouis vel ante mille annos celebrato conferri possit. Sed de hoc suo loco.

Cæsar Bononiæ cum Pontifice colloquitur.

ANNO 1533. Henricus eius nominis VIII. Anglorum rex, à quibusdam improbis adulatoribus malè persuasus, repudiauit Catharinam Ferdinādi Hispaniarum regis filiam, & Caroli Cæsaris materteram, quam annos ampliùs viginti in matrimonio habuerat, præstanti sanè pudicitia & singulari humanitate modestiaque reginam; duxitque Annam Bolanam siue Boleniam, in aula reginæ liberiùs educatam. Ferunt quendam eximium Angliæ procerem, Gallicis captum muneribus & auro, persuasisse Henrico regi, iurè ac meritò repudiari posse, immò & debere Catharinam.

Henricus Anglus repudiat Catharinam reginam.

1533 Hoc enim eò pertinebat, vt ea iniuria Carolo Cæsari irrogata, ab eius amicitia Angliæ rex prorsùs abalienatus, cum Francisco Gallorum rege arctissimo fœdere copularetur. Aliquandiù causa diuortij huius Romæ ventilata, eò tandem adduxit Clementem Pontificem, vt contra regem Henricum ferret sententiam, minareturque ei Excommunicationis fulmen, nisi intra certum tempus, reiecta Anna, Catharinam reciperet. Verùm Henricus à suo proposito nulla se passus est ratione deduci. Quæ res tandem Angliæ regnum florentissimum in multas coniecit calamitates & clades, ità vt vsque in præsens eius regni status sit admodùm infaustus ac turbulentus. Ex Catharina susceperat rex filiam vnicam Mariam, quæ licèt compulsa fuerit renunciare regni titulo, postquàm Bolenia aliam regi filiam peperit, at postea tamen mira Dei prouidentia in Reginam procerum studio electa, religionem Catholicam iam propemodùm extinctam restituit, & animo plusquàm virili multa egregia eo in regno facinora designauit, vti infrà dicetur.

Pontifex contra Anglum profert sententiam.

Hoc anno Georgius Saxoniæ princeps optimè meritus, ægerrimè ferens Lipsiæ quosdam e plebe Dominicis diebus ad vicinum pagum, qui erat ditionis Electoris Saxoniæ, confluere ad Cœnam, vt ipsi vocant, vtriusque speciei, pestem illam à suis subditis, nè serperet eius mali contagio, prorsùs arcere deliberauit. Fuit hoc molestum ciuibus eo morbo correptis: & quia Lipsia à Vuittenberga non nisi septem Germanicorum milliariorum interuallo separatur, Luteri, ea in re quid agendum sit, consilium implorant. ille incunctantèr respondet, vt nihil hac in re agant contra conscientiam, quam tamen ille satis nouerat esse erroneam, & ad Ecclesiæ Catholicæ sententiam meritò corrigendam ac deponendam. In ijs literis importunus ille scurra pijssimum & verè Catholicum Principem Georgium vocat hostem Euangelij, satanæ apostolum, homicidam & raptorem. Iam seditionem Lipsiensis Senatus metuebat ipsis sacratissimis Paschatis diebus, quibus hæc Luteri Epistola venit Lipsiam, & à multis certatim describebatur: at tamen Senatûs Catholici studio sedata res est. Georgius Princeps vbi isthuc comperit, conquestus est apud Saxoniæ Electorem, & is quidem visus est minari Lutero, nisi se purgaret. verùm hoc ipso magis inflammauit Luterum ad iactanda in optimum principem atrociora conuicia.

Georgius Saxo persequitur Luteranos.

nicia. Et id fecit homo audax admodùm impunè, cùm 1533
iam plerique etiàm Principes persuasum haberent, nihil à Lutero dici vel fieri, quod non esset planè Euangelicum. Sic ille prodigiosus Euangelista multos Catholicos vtriusque ordinis principes audacissime proscidit, securè latitans in nidulo Vuittenbergensi, ob bella perpetua, quæ Cæsarem cogebant ab eius repressione aliò animum cogitationesque suas omnes transferre. Dici satis non potest, quàm sese impudentèr iactitat, quòd ipse vnus omnium iam indè ab Apostolis ciuilium Magistratuum & ordinum conscientias cumprimis luculentèr confirmârit, instruxerit, & consolatus sit per singularem Dei gratiam, ità vt neque Ambrosius, neque Augustinus hac in parte ipsi comparandi sint. Et certè multum ille egit, vt persuaderet Principibus & Magistratibus politicis, res & facultates Cleri atque monasteriorum iurè ab ipsis vsurpari posse, vt etiàm multis locis factum est: sed quantùm inde creuerint opes Principum, res ipsa testatur. Quòd si verò hoc est confirmare & consolari conscientias Magistratuum, quod quidem nemo sanus dixerit, non erit planè mendax Luterus, quippe qui hac in re vix parem habuerit vnquàm. Sic item alibi scribit, Euangelium suum luculentius & clarius esse, quàm fuerit temporibus Apostolorum, & Germanos ante ipsius doctrinam nunquàm verum habuisse Euangelium. Sed ea portenta verborum, hominis insaniam produnt. Immò verò nunquàm Germania densioribus fuit inuoluta tenebris, quàm vbì Luteri Euangelium accepit. Testantur hoc tam variæ & monstrosæ sectæ, quæ in dies magis ac magis increscunt. Porrò Princeps Saxoniæ Georgius, diligenti adhibita inquisitione, comperit homines circitèr 70. Lipsiæ nolle vna specie esse contentos. Illos igitur intra certum tempus iussit vel animum mutare, vel locum. Laboratum est ab Episcopo Mersburgensi & aliquot Prælatis & Doctoribus hortatu Principis Georgij, vt possent in viam reduci, sed ægrè duo admisêre in pectus sana consilia: alij Lipsia excesserunt, quos Luterus suo more consolatus est, egregiè interim & fortitèr mentiens, vt talem decebat Euangelistam. Inter alia enim ausus est scribere, Lipsiæ Euangelium, sanctum Paulum, totamque scripturam diuinam prohiberi & condemnari, hominesque ad eam abnegandam & infestandam iuramento adigi. Multa ab illo improbissimo homine pertulit ille insignis princeps Georgius: & est cer-

Luteri insolens iactantia.

In sermone de destructione Ierusalē.

Calumnia Luteri.

1533 est certè dolenda res, licuisse homini importuno non solùm impunè, sed etiam multis applaudentibus, tam impotentèr & insolentèr incurrere in virum tantę & dignitatis & integritatis. Et tamen non desunt qui moleste ferant, si catholici tam improbum hominem, eiusque similes sycophantas, interdum duriùs tractent. Scilicèt licere isti debet quicquid libet: catholicis verò nec id quidem licere debet, vt pro tuenda veritate paulò liberius istorum effrenem conuiciandi, mentiendi & maledicendi libidinem perstringant. Quòd si verò tam sunt quidam addicti Lutero & eius satellitibus, vt ferre nequeant si quid in eum asperiùs dicatur, certè non paulò æquiores eos nobis fore non dubitamus, si legissent quibus illi se inuicèm emblematis ornant.

Cõtrouersia inter Saxoniæ Principes. Hac ferè tempestate fuit non minima dissensio inter Electorem Saxonem, & Georgium Principem, neque id tamen solo religionis nomine, verùm etiam quasdam alias ob causas politicas. At verò quandoquidèm Electoris auus Ernestus, & Georgij Principis parens Albertus, cum in modum commixtim ditiones suas partiti erant, vt alter alteri bellum facere non posset absque propriæ ditionis detrimento, lis ad arbitros delata est, quorum industria satis prudenter composita controuersia omnis, eum habuit euentum, vt tum Cochlæo, tum Lutero & alijs interdictum sit, nè suis altercationibus, quæ religionis ergó susciperentur, nomina & causas principũ horum atque vrbium ad ipsos pertinentium admiscerent.

Anabaptistæ nidificant in Vuestphalia. Hoc anno sensim in Vuestphaliam irrepsêre Donatistarum reliquiæ, impij Anabaptistæ, quorum secta in multas partes, vt olim Donatistarum, mirabilitèr distracta est, quemadmodùm & Luteranorum & Zuinglianorum, tametsi & ij & hæretici omnes nostræ ętatis sua dogmata pleraq; ex Luteri fontibus hauserũt. Est in Vuestphalia oppidum insigne, quod Monasterium vocant. Eò tanquàm ad tutissimũ asylum (est enim vrbs egregie munita) confluxit ea perditorũ hominum fęx, eo consilio, vt ibi quasi Capitolium aut Sion sibi constituerent. Quem autem successum habuerint, dicemus paulo infrà.

Eodem anno deflagrauit Antuerpiæ, quod est celeberrimum Brabantiæ emporium, insigne templum virginis Matris, incendij origine incomperta.

Cùm Cæsar venisset in Italiam, egissetq; cum Pontifice de Concilio cogendo, iamque ex Italia mense Martio nauigâsset in Hispaniam, Pontifex legatũ suum misit

sit vnà cum Cæsaris oratore ad Protestantes, qui illos certiores redderet de habenda Synodo Oecumenica. Vbi ad Saxonem venit legatus, ille cum reliquis Protestantibus deliberandi spatium petijt, & facilè impetrauit. Verum satis posteà ex responso Protestantium apparuit, quale illi cōcilium, quàm alienum ab omni superiorum ætatum consuetudine peterent. Nolebant enim authoritatem Pontificis, leges Pontificias & scholarum opiniones, vt ipsi vocāt, quicquam hic valere, immò & contra ipsum Pontificem Romanum tanquàm reum agi volebant, quòd ille Luterum iniquè damnâsset, & multa alia, quibus id apertè declarabant, se nullum omninò velle in Concilio admittere iudicem, præter sacram scripturam, sed ità tamen, vt liceret ipsis eam pro suo arbitratu interpretari. Ità quidem Euangelici dogmatistæ mirum in modum crepabant sacram scripturam, cùm nihil minùs vellent, quam gnisiam scripturæ sacræ mentem & intelligentiam, quam non ex priuatis & deprauatis prauorum hominum iudicijs, sed ex Catholico totius Christiani orbis consensu petere oportet. Et quidem verissimè dixit Apostolus, Litera occidit, spiritus viuificat. At isti inhærent literæ, ad suas prauas opiniones plerunquè violentèr detortæ: mentem & sensum literæ floccipendunt: vndè igitur confutabunt hæreses ab ipsis dissentientes, quæ non minùs atquè ipsi scripturas crepant? Dicit Luterus se puram doctrinam, purum Euangelium adferre. Idem dicunt Zuingliani, Anabaptistæ, Zuencfeldiani, Seruetiani, qui omnes in quibusdam planè discrepant à Lutero. Quis hic iudex erit legitimus, qui has dirimat controuersias? Certè non nudus scripturæ textus, quem omnes isti ad se rapiunt, & sibi singuli potissimùm vendicant: sed scripturæ genuinus sensus, quem ex Catholico orbis Christiani consensu longè securiùs & certiùs accipimus, quàm ex insanis hæreticorum cerebris.

1533 Legatus Pontificis ad Protestantes.

Scripturæ sensus vnde petendus.

I. Cor. 3.

Quòd si illi vsqueadeò abominantur Pontificis Romani sententiam & authoritatem, quam vniuersus orbis Christianus semper agnouit, suspexit, & reueritus est: quantò nos iustiùs Luterum & eius generis pestes execramur, qui iam olìm damnatas hæreses reuocant in orbem, easquè in summi Dei singularem contumeliam non dubitant vocare purum Dei verbum, & purā Euangelii doctrinam? Fuit ea profectò mira Luteri & aliorum dogmatistarum versutia, quòd suis principibus & magi-

Luteranorū versutia.

1533 ſtratibus perſuadere potuerunt, ſe nihil magis petere quàm Concilium: & tamen cùm iam eſſet habendum concilium, iiſdem perſuadere, eiuſmodi non eſſe legitimum Concilium. His illi atque alijs quibuſdam artibus mirè illuſerunt Germaniæ, & horrendum in modum permultos faſcinârunt, prodigioſa quadam incogitantia paſsim ruentibus miſeris mortalibus in præcipitia mortis æternæ, ad quæ vocabantur ab iſtis animarum parricidis, licèt interim viderentur ſibi iam tandem veram agnouiſſe vitam & lucem, & euaſiſſe laqueos & impoſturas Pontificias.

Sleidani ſtudium. Cuius generis multa leguntur in Sleidani commentarijs, cuius hoc præcipuum ſtudium eſt, vt Luteri & hæreticorum noſtratium pernicioſa dogmata, dum lectorem incautum, hiſtoriæ voluptate captum, detinet, in totum orbẽ diſpergat, & plurimos inficiat, interim ſubindè impudentèr mentiens, neque tam id ſpectans, quàm *Vanitas.* bona fide narret res geſtas, quàm vt ſuæ cauſæ patrocinetur. Qua quidem re apud cordatos & intelligentes homines id conſecutus eſt, vt hiſtoriæ eius tantum apud ipſos habeant ponderis, quantum debent eius hominis, quem nec pudet, nec piget identidèm egregiè mentiri. Et hoc ille facit libertate Euangelica, quæ iſtis permittit quidlibet, modò poſſint credere, ſola fide ſe iuſtificari apud Deum. Eſtque hoc certiſſimum, iſtos homines nullius pudere mendacij, modò ſua dogmata apud imperitos rerum tueri, & catholicos vel maximè inuiſos reddere queant.

Hæc paulò fuſiùs eò dicta ſint, vt nôrit Lector, Concilium quidem ſæpè petijſſe Proteſtantes ordines, ſed *Conciliũ quale Proteſtantes petierint.* fraude ſuorum concionatorum eò adductos eſſe, vt Concilium verum & legitimum prorsùs repudiârint, atque eiuſmodi duntaxàt voluerint, quod ipſorum concionatores ſuæ cauſæ iudicâſſent cumprimis opportunum & accommodatum. Nam cùm in omnibus œcumenicis ſynodis ſemper prima fuerit authoritas Romani Pontificis, iſti concionatores Pontificem prorsùs cogunt in ordinem, cumque rei perſonam ſuſtinere volunt, quod eſt impudentiſſimæ inſolentiæ, cùm non ſint neſcij, ſecùs in omnibus Concilijs legitimis actitatum eſſe, licèt ſuis Principibus & ciuitatum Magiſtratibus diuerſum perſuaſerint. Immò vſqueadeò Romanum Pontificem in odium & contemptum adduxerunt, vt apud omnes, qui Luteri & diſcipulorum eius dogmata complexi

plexi sunt, non alio quàm ipsissimi Antichristi loco habeatur. Sic enim expedit istis Euangelistis, vt nulla sit Romanæ sedis authoritas, cuius pondere sciunt superiorum temporum hæreses omnes mirabilitèr oppressas & elisas. *1533*

Huius anni mense Septembri Elizabetha, Annæ Boleniæ filia, nascitur Henrico Anglorum regi, Maria Catharinæ Cæsaris materteræ filia, regni titulo se abdicare coacta, quæ tamen posteà mirabili rerum permutatione in regnum euecta, hanc Elizabetham, quòd malè sentiret de religione, captiuam detinuit, nec capitis discrimen, vt ferebatur, Elizabetha euasisset, nisi Philippi Hispaniarum Catholici principis, qui tum Mariam in matrimonio habebat, precibus seruata fuisset. Atquì cùm paucis annis rerum potita esset Maria, & heroica quadam animi virtute Catholicam religionem apud Anglos egregiè instauràsset, mortua est non sinè multa veneni suspicione: porrò Elizabetha illi substituta, rursùs religionem mutat, aliquot Catholicos Episcopos in carceres conijcit, & execrabilem Johannis Caluini hæretici Sacramentarij doctrinam toto regno propagat. Nec tamen ea sola ibì grassatur, sed multiplex portentosarum hæresum confusio illud opulentum regnum miserè deuastat. *Elizabeth filia regis Angliæ.*

Hoc anno Clemens Pontifex rogatu Francisci regis Massiliam profectus, nuptias Catharinæ ex iuniore Laurentio Medice neptis suæ, quam iam antè Henrico Valesio Francisci regis filio desponderat, incredibili totius Galliæ studio & alacritate celebrat, familiaritèr admodùm, idque crebrò, cum rege Francisco colloquia miscens. Ea verò res Caroli Cæsaris animum non parùm offendit, quòd nouos motus & turbas præsagire videretur. At Pontifex, qui Cæsaris filiam notham domi suæ tanquàm nurum habiturus erat, regiæ quoquè & nobilissimæ stirpi sanguinem suum inserere maximè decorum arbitrabatur, communemque vtriusque & Cæsaris & Regis amicitiam sibi colendam existimabat, quemadmodùm deceret Christi in terris Vicarium, cuius est communem omnibus se parentem exhibere, cunctisque se ex rectæ rationis præscripto præbere æquabilem. Præter materna oppida in Aruernis, centum millia aureorum cum vnionibus multisque gemmis & preciosa tori supellectile dotis nomine Henrico accesserunt. Poterant plerisque, vti etiàm accidit, ex nuptiæ impa- *Nuptiæ Henrici Galliæ regis.* *Dos neptis Pontificis.*

1533 res videri: sed Franciscus rex non frustrà putandus est Pontificis amicitiam varijs hominum suspicionibus antepofuisse. Habebat apud se Pontifex vnicornis bicubitale cornu, aureæ cęlatæ basi inclusum. id regi Francisco ad depellenda epulis venena dono dedit. Ferunt enim sudare cornu, si venenum mensis inferatur. Rex insigne aulæum rependit, Belgica arte affabrè elaboratum. Dedit item Hippolyto Medici Cardinali mansuefactum leonem eximiæ proceritatis, quem è Mauritania Hariadenus Barbarussa cum legatis transmiserat. Vbi demum Romam Pontifex rediit, alij atque alij eas nuptias aliter atque aliter interpretabantur, vt solent in libera ciuitate liberiùs interim iactari sermones in quoslibet. Cæsar interim admonebatur ab amicis & socijs, vt à Francisco rege sibi caueret, qui conquiescere minimè posse videretur. Erat enim rex ille præcelso animo, nec facilè concoquere potuit eam ignominiam, quam in Ticinensi pugna captus & in Hispanias abductus acceperat: & certè, vt infrà dicetur, non diuturna pace afflicto orbi Christiano frui licuit. Hoc obiter annotare libet, quanto illi in errore versentur, qui opibus cumulandis perpetuò inhiant, cùm videant potentissimos reges in summa rerum omnium affluentia quietos esse non posse. Essent autem quieti, si suis affectibus & cupiditati potiùs, quàm vel toti orbi terrarum, dominari ex animo studerent.

Luterus contra Zuinglianos.

Hac tempestate Luterus, contra Marpurgensem pactionem, scribit Francofurtensibus, nè communicent cum Zuinglianis. Bucerus profectus Tigurum, purgat se à defectionis suspicione, atque interim nihilominùs versipellis homo Tigurinis ministris persuadere nititur, Luterum verbis potius quàm re ipsa à Zuinglio dissentire, quod tamen illi non crediderunt. Erat hoc in illo homine prodigiosæ cuiusdam audaciæ, quòd cùm sciret Luterum penitùs execrari Zuinglianos, tamen persuadere Zuinglianis voluit, non diffidere Luterum ab illis, nisi verbis. Quid autem isti ausi non erunt, qui in re tam perspicua præstigijs quibusdam id volunt efficere, vt apertis oculis non putent homines se id videre, quod vel maximè videant? Hi nimirùm sunt, qui incredibili temeritate palàm asserere non dubitârunt, hactenùs Germanos non habuisse verum Euangelium, ipsos demùm hoc in lucem protulisse. Et certè cùm tam impudens mendacium, cum intolerabili stultitia & amentia

tia coniunctum, nullam prorsùs fidem mereretur, tamen innumeri illud haud secus atque ipsam Euangelij veritatem amplexi sunt. Sed hac de re posteritas iudicabit, nec satis mirari poterit, tantum potuisse versuta ingenia apud homines Christianos. 1534

Zuinglianus quidam hæreticus Sebastianus Francus grande scripsit volumen Germanico idiomate, quod Chronica inscripsit. Tres eius operis partes sunt: Prima, ab Adam vsque ad Christum gesta commemorat: Secunda, à Christo vsque ad coronationem Caroli Cæsaris: Tertia cæteris prolixior & exitialior, omni ingenij contentione oppugnat Ecclesiam Catholicam. Sed tanta fuit eius scripti impietas, vanitas, impotentia, vt Magistratus Argentinēsis authorem quidem iusserit ex vrbe emigrare: typographo verò eius vendendi facultate prorsùs interdixerit. At tamen per fraudem multa clàm sunt distracta exemplaria, quæ leguntur à miseris non minori pernicie quàm voluptate. *Chronica Sebastiani Franci.*

Hoc quoquè anno Luterani, vt propheticæ gratiæ opinionem sibi conciliarent, multa spargebant in vulgus non solùm de iam iamque impendente iudicio extremo, sed etiàm de certa eius die, cùm tamen Christus ipse dicat, De die autem illa & hora nemo scit, neque Angeli cælorum, nisi pater solus: vt neque plerique ciues ædificare, neque agricolæ rus colere vellent: nobiles verò aliquammulti, tanquàm certo eodemque supremo mundi die morituri, Eucharistiam acciperent. At ea pseudoprophetarum vana persuasio in risum & ludibrium abijt, resque ipsa docuit, quàm sint isti præclari prophetæ. Accidit hoc Vuittenbergę & in alijs nōnullis oppidis. Eiusmodi terriculamentis etiàm Anabaptistæ libentèr imponere soliti sunt rerum imperitis. Cautior longè fuit Manes vetustus hæresiarcha, qui nè in suis vaticinijs coargueretur mendacij, si de futuris prædiceret, de præteritis prodigiosa figmenta contexuit. *Luterani prophetizant.* *Matt. 24.* *Mar. 13.*

ANNO 1534. mense Ianuario Anabaptistæ audax facinus aggressi, Monasterium Vuestphaliæ metropolim occupârunt. In eam vrbem, quòd multo sit Clero insignis, tardiùs irrepsit Luterana luęs. At vbi ea semèl irrepsit, sensim Anabaptistarum quoquè perdita fæx sese, quadam vsa modestia, in id oppidum insinuauit. Cumque paulatim suum gregem increuisse cernerent, seditionem mouent, forum occupant, cæte- *Anabaptistæ occupant Monasterium.*

1534 cæteris non magnoperè resistentibus, siue quòd abhorrerent à fundendo ciuium sanguine, siue quòd Episcopum, non longè ab vrbe peditatu & equitatu instructum, vererentur per eam occasionem in oppidum irruiturum. Porrò Anabaptistæ Magistratum loco mouent, & primò quidem eos, qui ipsis consentire nollent, patiuntur abire cum rebus suis, non tamen esculentis & poculentis, quas exportari nolebant. Deindè verò rebus omnibus spoliatos, ex vrbe exigunt, quotquot ab ipsorum secta abhorrerent, adeò vt etiam infantibus corallia detraxerint, nec à conuicijs in abeuntes iactandis sibi temperandum putârint, impios & ethnicos eos vocitantes. Hoc enim ea hominum pestis sibi persuasum habet, qui idem cum ipsis sentire nolint, eos ethnicorum loco haberi oportere. Itaque non modò Catholicis, sed etiam Luteranis fugam arripere coactis, Anabaptistæ vrbem sibi vendicant, ædes pulcherrimas Canonicorum, Patriciorum & Senatorum aliorumque homines profligati & perditi sibi vsurpât, funestum aliquid hauddubiò in totius orbis perniciem meditaturi, nisì Deus illorum cruenta consilia anteuertisset. Mouit ea res non immeritò Episcopum Monasteriensem, vt de reprimenda sceleratorum hominum audacia maturè deliberaret.

Mouent loco Magistratu.

Fuit in vrbe sartor quidam natione Batauus, quem illi miseri, miserè ab illo tanquàm diuinitùs admonito delusi, sibi regem creârunt. Nam ille mirabili vafricie persuasit insanis, Deum ipsi per spiritum mandâsse, vt rex fieret Israel & iustitiæ instar Dauidis, & in totum orbem suæ dominationis iura proferret, perderetque omnes, qui ipsius fidem amplecti & iustitiæ subditi esse detrectarent. Non est dubium, quin ex Luteri scriptis multam hauserint pestilentissimi erroris occasionem Anabaptistæ, vtcunquè eum discipuli eius excusare nituntur. Quid enim aliud ille docet, quàm turpissimam quandam carnis libertatem, omnes ferè humanas leges respuentem? Igitur ille sartor promotus in regem, non defuit sibi, quòd ad corporis voluptates affatim explendas attinet. Duxit vxores multas, (nam plerunque Euangelici omnes valdè sunt eam in rem intenti, nè, si solis cubandum sit, frigore enecti miserè pereant: & hoc habent ex schola Euangelistæ Luteri) aulam regiam & proceres instituit, quorum essent diuersæ functiones & officia, eosque & se quoquè holosericis, aureis & argenteis

Anabaptistæ multa haurìunt ex fontibus Luteri

Sartor fit rex.

Eius vxores.

Aula.

Proceres.

genteis vestibus, quas è templis abstulerat, splendidè 1534
exornat: in capite gerit diadema triplici corona insi- Vestes.
gne, ex auro lectissimo, catenamque auream gemmis Diadema.
coruscantibus conspicuam: pomum item aureum, cui Pomum
exigua crux aurea esset infixa, cum hac inscriptione, aureum.
Rex iustitiæ super terram. Denique ensem aureum cum Ensis aureus.
capulo argenteo. Reginam quoque, inter vxores quas
complures habuit, primariam, eiusque puellas mirifi-
co splendore afficit. Certos quoque per hebdomadam Regina.
dies constituit, quibus audiret ciuium actiones & que-
rimonias. Cùm in publicum prodiret, stipatus erat au- Processio
læ suæ proceribus & officiarijs: proximè eum seque- in publi-
bantur in equis bini adolescentuli: qui à dextris erat, Bi- cum.
blia & coronam gestabat: alter euaginatum ensem. Cer-
tè enim Anabaptistæ non minùs quàm Luterani Euan-
gelium & scripturas crepant, nec alia ratione Melan-
chthon, cùm in eos scriberet, vincere eos potuit, quàm
Traditione Ecclesiastica, cùm tamen alioqui nihil extra
scripta diuina recipiendum blaterent Luterani. In foro Thronus
sublimis ei collocatus erat thronus, aureo tapeto vesti- in foro.
tus. Ibì qui causam dicturi essent, priùs bis curuato po-
plite, deindè semel proni in terram prostrati, regem
venerabantur. Longum esset, prodigiosæ insaniæ deli-
ramenta omnia enarrare, quæ in ea vrbe tum viseban-
tur. Vt verò dogmata sua longè lateque propagarent,
quosdam in vicinas vrbes emitti voluit: quod ità ge-
stum est. Propheta quidam tubę cantu conuocat omnes
ad primariæ ædis atrium. Venerunt armati ad quatuor Cœna re-
hominum millia, cœnam inueniunt & elixis & assis gis.
carnibus instructam: discumbunt omnes, Rex & Regina
ministrant. Iam propemodùm peracta cœna, rex ipse Nota in-
panem singulis porrigit, his verbis: Accipite, comedite, saniam.
nunciate mortem Domini. regina poculum porrigit,
dicens: Bibite, & annunciate mortem Domini. Quid ni
enim sacerdotum sibi munus vendicarent, cùm Lute-
rus docuerit omnes homines esse sacerdotes? Sed eius-
modi Eucharistiæ integro, vt ipsi vocant, sacramento
digni sunt, qui in Ecclesiæ Catholicæ sententia nolunt
acquiescere, sed calicem quoque putant necessariò su-
mendum esse ab omnibus. Cùm autem comedissent ij,
quos iam diximus, etiam illi cœnârunt, qui interim in
excubijs fuerant circitèr mille. Cœna absoluta, Prophe-
ta supradictus ex editiori loco percontatur, num omnes
Dei verbo morem gerere velint. Illis asseuerantibus, ait

eam

1534 eam Patris esse voluntatem, vt, in quatuor orbis plagas dimittantur ex vrbe, qui doctrinam, quam ipsi essent amplexi, disseminarent. Deindè è scheda nominatim recensentur ad vigintiocto, è quibus sex Osnaburgum, totidem Cosfeldiam, octo Susatum, & totidem Vuarendorpium iussi sunt petere. Deindè rex & regina cum reliquis ministris & Apostolis ad profectionem designatis, cœnatum abeunt. Ibì inter cœnandum rex surgit è mensa, ait sibi quippiam à patre demandatum: militem proditionis accusat ipse, & suis manibus caput illi amputat: redit ad cœnam, & cruento commemorando facinore funestas epulas homo prophanus magis etiàm polluit. Pòst dimittuntur illi portentosi Apostoli, quibus singulis singuli nummi aurei à rege erant attributi, præter ea quæ essent victui parando necessaria, vt eos ijs locis, vbì illorum non esset recepta doctrina, in perditionis testimonium relinquerent. Mira hæc sunt omnia, & plena insaniæ, & quæ vix creditura sit posteritas. Sed quid non faciunt homines veritatis lumine destituti, & malorũ dæmonum potionibus demẽtati? Eunt illi insani homines, vt iussi erant, & suis quisq; locis horrendos edunt clamores, homines vt pœnitentiam agant admonent, alioquì breui perituros: prætorium quoquè adeunt, coram magistratu vestem humi expandunt, in eam aureum nummum quem diximus, coniiciunt, a patre pacis annunciandæ causa missos se testantur, quam si recipere velint, iubent facultates suas omnes in commune conferre: sin minùs, hoc se nummo contestari, quòd pacem oblatã repudiârint. Iam enim venisse tempus illud à prophetis omnibus prædictum, quo Deus toto orbe velit coli iustitiam: & cùm rex suo functus officio, in orbem vniuersum iustitiam propagârit, tum Christum traditurum regnum patri suo. Habent Anabaptistæ in verbis & moribus pleraque, quæ miram præ se ferant religionem: sed est reuera genus hominum à malo dæmone miserè fascinatum & quasi arreptitium, ità vt eam religionem multis pudendis & turpissimis flagitijs permixtam, re ipsa demonstrent non ex pietate, sed insania & dæmonum illusionibus proficisci. Capti sunt autem Apostoli isti, & primùm blandè, pòst per tormenta rogati de sua fide, vrbis munitione, & plerisque alijs. Inter cætera responderunt, se solos habere veram doctrinam, quemadmodum Luterani quoquè cum suo grege, & Sacramentarij cum sua factione, itemque singula-

Facinus prodigiosum.

Dimittit suos rex in orbem Apostolos.

Euangelium suum legati promunt.

Capiuntur Apostoli Monasterienses.

gulatìm hæretici omnes. Porrò vbi Apostoli, quos diximus, à sua sententia deduci nō potuerunt, capite damnati sunt, sed vnus euasit. Interìm vrbs Monasteriensis grauissima obsidione premebatur, & tādem eò redacti sunt, vt mures & glires in delicijs habuerint, corioque & pellibus contusis & coctis, panis loco vterentur, rege interim non ad necessitatem modò, sed ad luxum etiàm rebus omnibus abundante. Plerisque verò inedia pereuntibus, quædam ex reginis illorum miserata calamitatem, dixit cæteris, non sibi videri eam miserorum cladem Deo gratam esse. Id vbi Rex resciuit, in forum illam cum cæteris suis vxoribus producit, caputque illi præcidit. Ad tam præclarum facinus aliæ cantillant, & gratias agunt cœlesti patri: Rex quoquè choream ducit, populo vt idem faceret, persuaso, cui vix esset quod ederet. Luterus per hoc tempus scripsit in Anabaptistas Monasterienses, de quibus agimus, & ea in illis reprehendit mirabili versutia & simulatione, quæ ipse docuerat. Inter cætera scribit, nullum esse errorem tam absurdum & inconditum, quem non satanas persuadeat. Hoc quidem verissimum esse, vel in ipso Lutero cernere licet, cuius sunt multa tam fœda & pudenda & absurda tum in moribus, tum in doctrina, vt nihil maiorem habeat admirationem, quàm vel vnum aliquem potuisse inueniri, qui illius dictis fidem adhiberet, id quod aliquotiès non frustrà à me repetitur.

1534

Monasterium obsidetur.

Rex reginam decollat.

Vbi tandèm summa inopia obsessos in vrbe pressit, duo ad castra Episcopi profugerunt, è quibus ille didicit, qua via vrbs posset capi. Tum verò Episcopus hortatur obsessos vt se dedant, volens parcere multitudini. Erant enim in vrbe non pauci, qui cuperent suæ saluti consultum: sed rex duodecim duces creârat, quorum opera fiebat, vt nihil posset populus sese commouere. At præsente rege oppidani per Bernardum Rotmannum, qui in ea vrbe primò Luteri, posteà Anabaptistarum Euangelium docuit, respondent se à proposito minimè discessuros. Ità ergò duce perfuga milites circitèr quingenti per fossam in vallum euadunt, occisis vigilijs portam minorem patentem inueniunt, vrbem intrant, & aliquandiù ancipiti Marte cum oppidanis congressi, portam reliquo exercitui patefaciunt. Tum verò copijs omnibus irruentibus, fit atrox cædes hominum: parcitur tamen quibusdam veniam implorantibus. Rex & Cnipperdollingus eo ipso tempore capiuntur. Rotmannus

Vrbs proditur.

Vrbs capitur.

1534 mannus perditus nebulo, qui primus ferè author fuerat mutatæ in ea vrbe veteris religionis, in confertos hostes desperabundus incurrit, ab iisque confossus, impiam animam ad stygias paludes transmisit. Deindè Rex & eius consiliarij Cnipperdollingus & Crechtingus aliquot menses ludibrio & in vinculis habiti, anno M.D.xxxvj. horrendo supplicio exanimati sunt. Nam palis alligati, diù ignitis forcipibus lacerati, & demùm adacto per pectus mucrone perempti sunt. Adextremùm caueis ferreis illigantur singuli, & ad summam vrbis turrim suspenduntur, rex quidem medius & ad hominis staturam cæteris excelsior. Is fuit exitus hominum sceleratorum, qui reuerà quiddam Gothicum, vel Cimbricum aut Vandalicum iam meditabantur, nisi Dei prouidentia, quæ nunquàm deest rebus humanis, illorum furiosa consilia retardâsset, & impios conatus perfregisset. At nec sic tamen ea hæresis extincta est, immò hodieque multis locis magno numero id genus hominum versatur impunè quidem, sed non sinè magno eorum apud quos degunt, periculo.

Supplicium regis &c.

Synodus Euangelicorum Constantiæ.

Huius anni mense Decembri habita est Synodus pastorum Euangelicorum Constantiæ. Bucerus eius habendæ author fuit, nescio qua authoritate. In ea Synodo, rectiùs conciliabulo, rursùm actum est de pace cum Lutero in Eucharistiæ negocio componenda. Dici vix potest, quàm in id totus mira vafricie & verborum inuolucris, quæ Tigurini quoquè in ipso repræhenderent, Bucerus ille incubuerit, vt Luterani cum Zuinglianis conciliari possent. Videbat id facilè astutus ille, quàm turpis esset & probrosa illa dissensio. Euocârat ad hoc conciliabulum etiàm Tigurinos pastores, sed illi non venerunt. Porrò scripto suam sententiam de Eucharistia declarârunt, & quatenùs cum Lutero concordia possit iniri. Hoc scriptum Basileenses, Schaffhusiani & Sangallenses, itemquè aliquot Sueuici ecclesiastæ approbârunt, Bernenses autem quædam in eo repræhendebant. Summa summarum, Non est pax impijs, dicit Dominus: neque potuit inter dogmatistas sectarios concordia constitui. Euocatus est ex hoc conuentu Bucerus literis Lantgrauij & Melanchthonis, vt de concordia certiores rationes inirentur: sed laboratum est frustrà. Vtraque pars suam sententiam pertinaciter tuebatur, nec Tigurini Buceranas præstigias admittebant.

Esa. 57.

Hac

Hac ferè tempestate Luterus euulgauit scriptũ longè pestilentissimum de Angulari (vt ipse vocat) Missa, consecrationeque sacerdotum: In præfatione minas intentat de profligando rancido, vt ait, Chrismate, rasisque coronis. Ibi quoque per Dei verbum iactitat indulgẽtias abolitas, Purgatorium extinctum, peregrinationes suppressas, & multas alias Papistarum idololatrias, & Dei Mammonæ cultus prostratos: vt rectè in eum competat illud scripturæ diuinæ, Qui lætantur cùm malefecerint, & exultant in rebus pessimis: Itemque illud, Impius cùm venerit in profundum peccatorum, contemnit. Sed quia non Dei verbo, sed ipsius Satanæ opera & hortatu multa ex iam dictis apud quosdam Germaniæ populos profligauit, vt tandem id totus orbis perspicue posset intelligere & videre, ipsemet in hoc libro sese turpissimè prodit, aitque secum diabolo in disputationem ingressum de Missa & quibusdam alijs, tandemque ab eo victum ac superatum rationibus illius, illas se pro inuictis acceptâsse: vt iam nemo tam stupidus & plumbeus sit, quin vel digitis tangere possit eius infausti hominis doctrinam, non Christi, vt solet iactare, sed diaboli esse. Fatetur ibi diabolum aliquotiès sibi noctù apparuisse, atque ità afflixisse, vt sibi mortem oppetiturus videretur: addit etiam se persuasum habere, Oecolampadium & alios quosdam eiusmodi ignitis satanæ telis & lanceis in subitariam mortem impulsos esse. Non est autem disputãdum cum malo dæmone, & neque tunc ille mendacij parens audiendus est cùm vera dicit. Et tamen Luterus contra Missæ sanctissimũ sacrificium illum audiuit. Certè postquàm hoc ille de seipso scribit, eant iam in suas tenebras cum illo à diabolo edocto Euangelista, quotquot eius dogmata sequuntur, iactentque puram doctrinam Luteri. nos non à diabolo, sed à Christo & eius Ecclesia discere & doceri volumus. In eodem libro Papam vocat regem glirium; quæ contumelia etiàm in Cæsarem & omnes catholicos reges, principes, magistratusque redundat: Episcopos dicit fures Dei, sacrilegos, sacerdotes angulares, damnatos, fatuos &c. Missam vocat abominationem: tremendum altaris sacrificium vocat stercus, lutum, sordes, illuuiem, quod ipse Lucifer dicere vix auderet: sacros ordines dicit rancidum putidumque Chrisma. Quæ sunt quidem eiusmodi, vt non argumentis, sed tormentis & supplicijs omnibus seuerissimè & atrocissimè vindicata oportuerit. Quis enim sanæ mentis dubitare pos-

1534

Luterus de Missa angulari.

Prou. 2.

Prou. 18.

Diabolus vincit Luterum, & in suã adigit sententiam.

Luteri blasphemia immanes.

1534 sit, hæc non nisi à sceleratissimo & longè impijssimo pectore proficisci potuisse? Vbi iam, obsecro, zelus ille est, quo Maiores nostros præditos fuisse non ambigimus, qui certè tam blasphemum & execrabilem hominem ne ad punctum quidem temporis, huius lucis vsura frui permisissent? At nostra ætas miro applausu eius hominis dicta factaque omnia excepit, quod sanè quid mali portendat, & nos indiès experimur, & posteri longè etiàm acerbiùs, vt verendum est, experientur. Verùm cùm hoc de Angulari Missa scripto Luterus plerisque suspectum se reddidisset, quòd cum Zuinglianis & Vualdensibus consentiret, Germanicè Epistolam edidit, qua longè etiam horribiliùs in Missam debacchatur. Inter cætera sic habet: Deus Christianis omnibus eam mentem adspiret, vt cùm Missæ nomen audiunt, exterreantur, & tanquàm contra satanæ abominationem cruce se muniant. Quid verò hoc est aliud, quàm iuge Ecclesiæ sacrificium, quod omnes retrò ætates reuerentèr agnoscũt, velle abolitum, quod tandèm Antichristus efficiet? Immò potiùs Christiani omnes frontem atque pectus crucis signo muniant, quotiès vel verbo vno Missam sacrosanctam violari audierint. Porrò ante non multos annos scripserat Luterus in visitatione Saxonica quædam in Missarum laudem, easque viuis præcipuè vtiles dixerat. In Confessione quoquè Augustana & Apologia fatentur Luterani, apud se Missam summa cum reuerentia celebrari. Sed horũ oblitus Luterus, dum Missam proscindit, seipsum toti orbi luculentèr prodit, & quàm nihil suæ doctrinæ fidendum sit ostendit, dum de vna eademque re intra paucos annos tam longè dispari ratione scribere non veretur. Atque eiusmodi antilogiæ & pugnantes sententiæ tam multæ sunt in Luteri & eius similium tenebrionum & sectariorum scriptis, vt nemo illis enumerandis sufficiat. Cùm autem fateatur Luterus à diabolo se didicisse ea, quæ in Missę contumeliam & abrogationem faciunt, nos ex hoc ipso tanto magìs certi esse debemus, Missam Deo vel maximè gratam esse, quam alioquì non esset impugnaturus satan, si sciret Deo inuisam. Non enim ille damnatus & perditus spiritus ea infestat, quæ scit nolle Deum, sed quæ in illius nouit honorem cedere, & eius voluntate fieri.

Luterus imprecatur Missæ.

Per hoc ferè tempus Sigismundus Poloniæ Rex pius & Catholicus, seuero proposito edicto, omnes Polonorum liberos, qui Vuittenbergæ literis operam darent,

Poloniæ rex con

rent, indè reuocat, alijsque, nè eò proficiscantur, inter- dicit. Prçuidebat sapientissimus ille Princeps, si iuuentus corrupta exitiale illud Luteri virus semel hausisset, diffi- cilè pòst curari posse, immò illorum opera totum Polo- niç regnum, quod hoc tempore adhùc religionis Catho- licæ erat tenacissimum, infectum iri. Atque vtinàm ea seueritate alij quoquè Principes vsi fuissent: non tam la- tè serpsissent dogmata Luteri. 1534 tra Luteranos.

Hoc anno Parisijs in ipsa aula regia atque alijs eius vrbis & regni locis scripta quædam affixa fuère Zuin- gliani dogmatis, quibus sacrosancta Eucharistia indi- gnis contumelijs lacerabatur. Ea res Franciscum regem vehementissimè commouit, indictaque publica proces- sione, in qua ipse aperto capite pedes incessit, ardentem gestans facem, sequente eum Regina Leonora, regijsque liberis & aulæ proceribus, omnique populo, scelus hoc expiare conatus est: ac deindè à meridie grauissima oratione ad eius teterrimæ hæresis extirpationem o- mnes hortatus est, aitque palàm, se ipsum quoquè bra- chium suum excisurum, si ea peste infectum sciret. Gra- uissima quoquè de quibusdam hæreticis supplicia sum- pta sunt, vt & alij eorum exemplo deterrerentur. Erat genus supplicij lentum & valdè terribile. Nam ad ma- chinam alligati, in sublime tollebantur: indè in subie- ctum ignem submissi, iterumque sursùm sublati, tan- dèm carnifice præcidente restim, in flammam præcipites ruebant. Zelus Christianissimo rege dignus.

Fuit certè ille rex in suo regno, quod est amplissi- mum, tuendæ & asserendæ Catholicæ religionis per- quàm studiosus: potuissentque facilè hæreses omnes è Luteri schola profectæ, penitùs extingui, si non inter- cessisset illi perpetua ferè cum Carolo Cæsare simultas, quæ Christiano orbi maximam & incredibilem attulit calamitatem. Ea, quam diximus, processio siue suppli- catio incidit in mensem Ianuarium anni 1535. quā Slei- danus, vt pleraque alia, malignè commemorat, inter alia dicens Parisienses & Galliæ populos ad D. Genoue- fam virginem in summis rerum difficultatibus, tāquàm ad supremam ancoram & portum vnicum salutis, con- fugere. Eiusmodi mendacijs & calumnijs tota Lutera- norum & reliquorum sectariorum turba Catholicos apud rudes & imperitos sempèr odiosissimè traducere consueuit, quasi Diuos pro Deo colamus, nec vt inter- cessores, sed vt deos imploremus. Quanquàm nec hoc Calumnia Sleidani.

1534 illi ferre volunt, vt sanctos inuocemus, vel ab eis auxilium petamus: sic enim loquitur Melanchthon in sua toties recocta confessione. Et tamen hic quoque varij sunt. Ait Oecolampadius: (Nam Luteri hac de re antilogias iam suprà partim adduximus) Sancti in cælis sua charitate flagrantes, non desinunt pro nobis intercedere. Cur ergo non pudet istos arcere nos ab inuocatione sanctorum, quos Oecolampadius semper pro nobis dicit intercedere? An verò turpe nobis est ab illis petere, quod illi non dubitant pro nobis facere? Sed hæc Sanctorum inuocatio tot habet illustria ab omni Ecclesiæ antiquitate exempla & testimonia, vt istorum impudentiam nemo satis & mirari & detestari possit, quòd eam exagitare & criminari non verentur. Certè autem dum Sanctorum inuocatio multis locis hodiè abolita est, tam propitio fruimur Deo, & aureum experimur seculum, vt propemodùm nemo sufficiat cladibus, calamitatibus, malisque innumeris, quibus continentèr opprimuntur prouinciæ, dinumerandis. Olim verò cùm id genus calamitates existerent, solebant publicæ fieri litaniæ, & ad placandum citiùs Deum, adhiberi sanctorum supplices implorationes: atque ità redibat tranquillitas. Noui Euangelij spiritus has curauit explodi, nè scilicet sui conatus impediantur.

Calũnia hereticorum. Eundem in modum passìm miseris persuaserunt, nos bonis operibus nostris eam vim tribuere, vt illis solis gratiam Dei iustificationisque beneficium & vitam æternam possimus promereri, quasi nos Christum & eius gratiam reijciamus: quæ licèt sit valdè crassa & absurda calumnia, tamen suis & verbis & scriptis id assecuti sunt, vt plerique omnes verum eos dicere putent. Atque indè factum est, vt Monasticæ vitæ professores omnes planè contemptui habeant, tanquàm qui suis operibus, non Christi gratia, nitantur: vocantque eos sanctulos operarios, vulgò Werckheilligen. Porrò ipsi nullam merendi vim tribuunt operibus bonis, quantumlibèt in gratia & charitate peractis, sed sola fide aiunt nos iustificari. Cùm autem scriptura euidentissimè dicat, Qui non diligit, manet in morte: certum

1.Ioh.3. est, eam fidem, quæ sit sine charitate, iustificare prorsus

Fidei vita non posse. Nam vita fidei, charitas est. Vbi ergò fidei iustificatio attribuitur, necesse est eam intelligi fidem, quæ sit cum spe & charitate coniuncta. Tolle charitatem,

tatem, & fides mortua est. Quî verò iustificare, & vitam conferre possit fides mortua? Sed quid tandèm illi hac inanis fidei buccinatione effecerunt? Nimirùm quòd iacet apud illos studium omne bonorum operum, & viuitur planè genialitèr, immò & bacchanalitèr, idque perpetuò, & plerunquè tum vel maximè, cùm ipsa temporis ratio hortatur ad continentiam, victûs parsimoniam, pœnitentiam, vitæ compositionem & pietatem omnem, nempè in ipsa sancta hebdomade, qua Christi passionem toto orbe celebrare solet Ecclesia Dei. O quotiès illa hebdomade, atque adeò in ipsa sacra parasceue, quæ saxa posset prouocare ad luctum & lachrymas propter passionem filij Dei, visi sunt apud istos prodigiosos Euangelicos laruis indutì discurrere, comessationibus, compotationibus, libidini, atque omni generi lasciuiæ, petulantiæ & obscœnitatis vacare, & in ijs ipsis tanquàm præclarè & ex Euangelicæ libertatis præscripto gestis, impotentèr & scurrilitèr gloriari? Sed hæc vberiùs fortassis, quàm pro instituto. 1534 *Nota Euangelicorū amentiam.*

Hoc quoquè anno 1534. Angliæ rex, grauissimè ferens à Pontifice contra ipsum latam sententiam de diuortio Catharinæ Cæsaris materteræ, totum se ab authoritate & obedientia Romanæ sedis subducit, atque in conuentu Parlamenti Vuestmonasterij se supremum Ecclesiæ Britannicæ caput vocat, eoque nomine sibi sacrorum prouentuum annatas, vt vocant, decimasque deincèps persolui iubet, & id genus alia facit, quibus eam laudem, quam superioribus annis pro Catholica tuenda religione aduersùs Luterum & eius farinæ homines susceptis laboribus sibi comparârat, prorsùs obliterauit. Sunt qui eum regem scribant cuiusdam magni viri adulationibus deprauatum, à pristina virtute deflexisse. Ità est certè rerum humanarum conditio, vt iuxta Pauli sententiam, qui stat, aut stare sibi videtur, meritò videre debeat nè cadat. Est verò adulatorum genus longè pestilentissimum, quod dum suis priuatis commodis studet, assentando omnia aut interdùm etiàm praua suggerendo sub quadam honesti specie, non rarò etiàm optimos Principes corrumpit. *Angliæ rex abalienatur à Pōtifice.* *I.Cor.10.*

Non diù pòst Clemens pontifex diuturno stomachi vitio tabefactus, 6. Calendas Octobris diem clausit extremum, anno Pontificatûs vndecimo, ætatis verò 57. Rex Galliæ bellum moturus erat Francisco Sforciæ principi *Clemens VII. moritur.*

1534 Mediolanensi, sed obitus Pontificis moram & impedimentum intulisse putatur. Fertur Pontifex consilio medici cuiusdam vitæ ratione commutata, cùm alioqui firma esset valetudine & innato membrorum robore prævalidus, celerem sibi vitæ finem conciuisse, non sponte sua, sed quòd medici consilio patùm cautè sese accommodâsset.

Per id tempus inter Cardinales principem locum obtinuit Alexander Farnesius patria Romanus. In eum propenso admodùm fuit animo Clemens, adeò vt si Pontificatus hæreditate posset obtingere, eum se testamento sibi hæredem scripturum affirmaret: hortareturque Hippolytum Medicem Cardinalem, vt modis omnibus eum sibi substituendum curaret. Quod etiam factum est. Nam simulatquè Clemens inter viuos esse desijt, non diù pòst 35. Cardinalibus conclaue ingressis, in Alexandrum Farnesium, qui & ætate omnes anteiret, & iam quadraginta annis Cardinalis fuisset, vota ferè omnium rara quadam concordia, simplicitate, religione collata sunt. Non enim syngraphis suffragiorum obsignatis, & de more in vrnam coniectis, sed publico consensu & præclara voce Cardinalium omnium, Pontifex est salutatus, & secundo Non. Nouemb. ità vt moris est, coronatus, Alexandri nomine in Pauli tertij mutato.

Alexādri Farnesij concors electio.

Eodem anno Lantgrauius Hassiæ, pactus priùs cum rege Gallorum, copias conscripsit, & bellum mouit regi Ferdinando, qui profligato Vlricho Vuirtenbergensi principe, eius ditionem occupârat. Ferdinandus volebat iure & legibus agi, sed ille interim producit exercitum, & apud Lausenum oppidum in fugam actis copijs Ferdinandi, quibus præfuit Philippus Palatinus, Vlrichus princeps restituitur. Tandem certis quibusdam conditionibus pax inter Ferdinandum & Lantgrauium atque Vlrichum conciliata est. Restitutus Vlrichus, mox Catholicis pulsis, Luteranos & Zuinglianos concionatores recipit. Stutgardiæ Luteranus, Tubingæ Zuinglianus concionator regnabat. Ea res contentionem peperit, quam Bucerus versipellis componere nitebatur, sed princeps voluit, nè ab Augustana confessione discederetur. Ità Luteri dogma Zuingliano fuit ijs in locis efficacius. Eodem quoque tempore inter Ferdinandum & Saxoniæ Electorem pacem fecerunt Moguntinus Archiepiscopus & Saxoniæ Princeps Geor-

Lantgrauius restituit, Vuirtenbergicū.

Saxo conciliatur Ferdinando.

Georgius. Aegrè enim hactenùs adduci potuit Saxo Elector, vt Ferdinandum pro Romanorum rege agnosceret. 1534

Per hoc tempus Carolus Cæsar non obscurè veritus, ne quid in ipsum Franciscus rex moliretur, præsertìm cùm non ignoraret, quas ille sibi copias & legiones peditum veteri Romanorum more in Gallijs pararet, quidque cum Germaniæ quibusdam Principibus haberet commercij, licèt adhuc res quietæ esse viderentur, in eam curam diligentèr incubuit, vt pacem in Italia conseruaret. Iam enim elapsum erat tempus induciarum, quas Bononiæ cum Pontifice & alijs quibusdam fecerat, quo tempore Hispani milites ex Italia ad Pontificis preces deducti, in diuersa loca abière, magno Gallorum commodo, si in Italia bellum facturi essent. Qua quidem in re, vt plerisque alijs, Carolus optimus Cæsar plùs Pontificis precibus tribuisse videri posset, quàm esset ex vsu & dignitate ipsius Cæsaris: sed multa faciebat pacis studio, licèt plerisque nunquàm posset satisfacere, qui eius potentiam & prosperos successus parùm æquis animis ferre viderentur. Itaque vt Franciscum Sforciam arctiùs sibi deuinciret, è Belgio accitam Christianam, Christierni captiui regis Danorum filiam, suam è sorore neptem, illi matrimonio iungit. nuptiæ Mediolani celebratæ sunt regio sumptu, & qui populis vix esset tolerabilis, sed tamen æquioribus toleratus est animis, quòd diuturnæ pacis spes amplissima oblata videretur. Alios quoquè Italiæ proceres magnis affecit muneribus, & Andream Auriam Melphitano donauit Principatu, & eius propinquis ac trierarchis auxit stipendia. In eius enim viri consilio & virtute totius Liguriæ opes & classes copiæque nauales sitæ erant. Atque hunc in modum confirmatis Principum & procerum animis, Cæsar rebus suis prospexit.

Carolus studet paci Italiæ.

Francisci Sforciæ nuptiæ.

Iisdem fermè diebus, quibus Pontifex Clemens è viuis excesserat, Aloysius Grittus, Andreæ Gritti Venetorum Principis filius, cùm iam apud Solimannum Turcarum Tyrannum summa flagraret gratia, & amplissimi ei honores offerrentur, iussu Solimanni cum mandatis & authoritate missus in Hungariam, vt consilijs omnibus pacis & belli interesset, tanquam Solimanni legatus, ab Hungaris trucidatus est: vt blandientis fortunę ludibria discant mortales cõtemnere, & animum

Ludouicus Grittus.

1534 ad amplissimos regni cælestis honores appetendos transferre. Eo ferè tempore, quo Solimannus iter habebat in Armeniā & Hariadenus Barbarussa cum ingenti classe Turcica in Italiam, & Africam properabat Grittus Constantinopoli profectus cum multis & equitibus & peditibus Turcis, aliquot etiam Italis & Hungaris, superato Danubio, venit in Valachiam, quæ olim quidem Mœsia superior fuit, at hodie in Moldauiam & Transalpinam secatur. Inde conciliata prius amicitia Petri, qui tum apud Moldauos rerum potiebatur, in Transsyluaniam deflexit, cui tunc præfectus erat Americus episcopus Varadinensis, de quo mox plura dicemus. Porrò verò plurima vsus authoritate Grittus, ad se tanquam ad Solimanni legatum pasim iussit res controuersas omnes deferri. Habuerat ille Byzantij villam suburbanam cum hortis amœnissimis, quę dono dederat Abraimo viro primario inter Bassas. Eius verò commendatione multam iam Solimanni gratiam erat adeptus, relictusque ab Abraimo in Pannonia, Budam contra Ferdinandi exercitum fortissimè defenderat: atque adeò ab ipso quoque Ioanne Vaiuoda regni Hungarici quæstor erat effectus, & filius eius Antonius ab eodem donatus est sacerdotio Agriensi admodùm opulento. Verùm his fortunæ arridentis successibus factus confidentior, etiam contra Transsyluaniæ præfectum ea molitus est, quæ illi certissimum exitium attulerunt. Erat is, vt iam diximus, Americus Cibachus Episcopus Varadinensis, vir illustri nobilitate, magna potentia, & virtute eximia, dignitate à rege id temporis proximus, multaque authoritate præditus. Idem autem ipse molestissimè ferebat, Turcas paulatim in opulento illo regno nidificare & augeri viribus: atque eo nomine Grittum quoquè minimè passurus videbatur. Hunc ergò virum opera Hungari cuiusdam Grittus opprimendum curauit, quanquam incertum est, vtrùm trucidari eum voluerit, an tantùm viuum capi & ad se adduci, quò vinctum catenis sub custodia Byzantiū mitteret. Vtcunquè sit, Americus nihil tale metuens, Hungari ducis perfidia capite truncatus est. Caput ad Grittum allatū est, quo illę conspecto, paulò pòst visus est pœnitere, præsertim quòd Hieronymus Laschus qui tum aderat, id factum improbaret, atque Americum iure quidem cæsum esse: sed se eum capi potiùs, quàm interfici, cupiuisse. Vbi autem ad hominum aures Americi cædes perlata est, incredibili

Americus Episcopus Varadinēsis caeditur.

dibili dolore perciti, necem eius magna animorum consensione & contentione quamprimùm vlcisci decernũt. 1534
Fit magnus hominum concursus, & paucis diebus supra quadraginta millia peditum & equitum confluunt, duce præcipuè Mailaro, qui Americi fuit studiosissimus. Grittus interim passim ab omnibus, quibus plurimùm fidebat, destitutus, vt est plerunque mortalium genus in rebus dubijs parum constantis fidei, in magnas adductus angustias, insupèr morbo corripitur. Tandem ad Moldauos receptum se habiturum sperans, in fugam se dedit, sed non inuentis Moldauis, in hostes incidit, atque ità ad extremùm ingenti machæra caput ei detruncatum est. In eius autem sanguine, quæ fertur esse eius gentis consuetudo, proceres & propinqui Americi penulas militares intinxerunt, vt esset apud illos diuturna expetitæ vltionis memoria. Quę quidem barbara videtur esse consuetudo. Porrò Hungarus ille, qui Americum occiderat, infestioribus animis & atrociori supplicio affectus discerptusque est. Gritti cadauere postèa nudato, in eius femorali loculus inuentus est, gemmas habens precij inæstimabilis, ità vt omnis illa præda quadringentis nummûm aureorum millibus æstimata sit. Sunt qui putent Grittum Byzantij natum, & apud Turcas educatum, studioque Abraimi, qui apud Solimannum facilè principem gratiæ locum obtinebat, Solimanno egregiè commẽdatum, atq; ad summos honores, si Christianam religionem abiurâsset, promouendum, non multùm ab hac execrabili defectione abhorruisse. Sed id non est admodùm verisimile, maximè quòd parẽtem haberet iam grandæuum, Venetiarum principem, quem nollet tam immani scelere in summos animi dolores mortemque ipsam præcipitare: tum etiàm quòd res facultatesque suas in Pannoniam absportâsset, vt illic procùl Byzantio inter Christianos vitam exigeret. Porrò verò discunt hoc eius repentino interitu, qui huius mundi prosperis successibus fruuntur, nè se illis dedant. Nam tunc vel maximè fallit vitæ prosperitas, cùm præcipuè arridet. Sed quis hęc miseris persuadeat mortalibus? Volunt esse beati in hac vita misera, & tamen tum plerunquè supremam adeunt calamitatẽ, cùm iam se fore putant omniũ beatissimos. Exempla extant innumera, sed fascinata hominum pectora pergũt suo more. Suprà diximus, Hieronymum Laschum Polonum Byzantij id effecisse, vt Solimannus ingentibus copijs in Hungariam proficisce-

Grittus trucidatur.

Preda Gritto caeso ablata.

1534 retur, & Iohannem Vaiuodam in regnum restitueret. Is igitur Lascisius à Gritti cæde Budam, Iohanne rege iubente, vocatus, tormentis subiectus est, vt Gritti consilia & machinationes proderet. Atqui orante pro illo Sigismundo Poloniæ rege, tandem euasit, & in Poloniam profugit. Non omninò præter meritum in eam calamitatem is incidisse videtur, quippe qui ausus fuerit Turcas immanissimos Christiani nominis hostes in Hungariam euocare, scilicet vt dum Iohanni Vaiuodæ gratificari vult, totum orbem Christianum in summum discrimen vocaret.

Turca bellum mouet Persis & Afris. Hoc ipso tempore, quo Grittus è Thracia in Panoniam abijt, Solimannus Turcarum princeps duo ingentia terra marique bella mouit, impotenti quadam arrogantia totius orbis imperium sibi pollicens, si Persas & Afros sub iugum misisset. Ex Africa enim facilem se videbat aditum habiturum in Hispanias, Siciliam & Italiam. Erat tum illi Africæ inuadendæ author & incentor Hariadenus Mitylenæus Barbarussa, Algerij rex in Numidia proxima Mauritaniæ, cuius crebræ victoriæ celebrem illum apud Solimannum reddiderant, adeò vt Byzantium ad se euocatum, inter Bassas annumerârit, & mari præfecerit. Is Hariadenus fratrem habuit Horucium: vterque patre Mahometano in insula Lesbo natus est, arreptaq; biremi, piraticam exercere cœperunt sub Camale archipirata. Interim aucti viribus, nauibus, copijs, multaque præda, Mauritaniam prędabundi adiêrunt. Algerij tunc duo fratres de imperio contendebant. alter in suam perniciem Horucij opem implorat. Eam non negat Barbarus, sed intereà gentis ingenium & vires explorans, animaduertensque Maurorum mobilitatem & inter se discordiam, ea occasione opportunè arrepta, Algerij regnum multis profligatis occupauit. Multa deindè prosperis successibus fortitèr gessit: sed non diù ea *Horucius pirata neci datur.* prosperitate fretus, captus ab Hispanis & Mauris equitibus, neci datus est. Eius ferocissimi piratæ caput in Hispania circunlatum, multis lætitiam attulit: sed ea diuturna non fuit, succedente illi Hariadeno fratre eius, qui iam totius Africæ imperium spe deuorârat, maximisque sæpè cladibus Afros & Christianos deincèps affecit, multis iisdemque prosperrimis terra marique partis victorijs, non è Christianis modò, verùm etiàm Mauris & Numidis, quos vehementèr attriuit. Eius igitur, vt dixi, fama permotus Solimannus, cùm è Pannonia turpitèr fugiens Byzan-

Byzantium reuertiſſet,cum ad ſe acciri iubet.Ille hoc accepto nuncio, incredibili afficitur lætitia, moxque cum egregijs aliquot muneribus Solimanno præſentandis, ſe dat itineri. Fuit eius aduentus gratiſſimus Solimanno, coram quo multa acutè & grauitèr dixit præter alia de rebus Chriſtianorum, & quàm illi fœda inter ſe diſcordia diſtraherentur : de profligando item Muleaſſe Tuneti rege,quem multis modis criminabatur.Nec tamen interim deerant,qui inuidia quadã torquerentur, cùm eum cernerent exiſtimatione creſcere apud Solimannum, & iam cunctantiùs admittebatur ad Solimanni conſpectũ, tandemq́; ab ipſo Solimanno iuſſus eſt adire Abraimum, qui tum in Syria erat cum exercitu. Quanuis autem ſentiret id ad ſuam ignominiam pertinere, at tamen imperij cupidus,terreſtri itinere adijt Abraimum:à quo honorificè receptus,& per literas Solimãno egregiè commendatus,Byzantium redijt,ſuſceptusque ob Abraimi commendationem magna animorum propenſione, coram Solimanno rursùs multa de gerendo in Africa, contra Muleaſſem præſertim, bello perorauit. Habebat autem ſecum Roſcettem Muleaſſis regis fratrem,ante annos aliquor domo pulſum, quem Baſſis oſtentans, belli in Africa gerendi occaſionem captabat. 1534

Solimannus multo iudicio perpenſis, quæ erant à Barbaruſſa dicta, illum Baſſam creat, totius maris imperium ei defert,vexillum,ſceptrum,gladium de manu tradit,& vt dicta factis præſtet,hortatur. Ità ille cum ingenti claſſe octoginta triremium & aliquot biremium,multa onuſtus pecunia ex ærario deprompta, vela ventis permittit,maximaque Italiæ littoribus damna dat, aliquot vrbibus captis & direptis, multis Chriſtianis cæſis & interceptis. Indè adeò celeritèr in Africam flectit iter, vt priùs eò peruenerit, quàm ab Italia deflexiſſe putaretur. Fuit tum etiam Romæ non parùm trepidatũ,& niſi præpotens Deus rebus Chriſtianorum proſpexiſſet,longè deteriora ab illa immani belua pati facile potuiſſent.Ea autem in Africam traijciendi celeritate vſus eſt, vt Muleaſſem Tuneti regem imparatum opprimeret. *Barbaruſſa fit Turcicus maris præfectus.*

Libet hîc pauca quædam de Africa,itemque Muleaſſe & Tuneti regno commemorare, quæ legiſſe iuuet. Africa multas olim Romanorum colonias habuit,eò deductas ob ſoli fertilitatem,poſtquàm Carthago Romani imperij æmula deleta fuit. Regebatur autem proconſulari adminiſtratione vſq; ad Vandalorum irruptionem, *Africæ hiſtoria breuis.*

quos

1534 quos Beliſſarius protriuit. Poſteà verò redacta eſt in Græcorum imperatorum prouinciam, qui quotannis duces & præſides eò mittere conſueuerunt. Poſtremò Saraceni Mahometicam ſuperſtitionem, pulſis Chriſtianis, in eam vi & armis expugnatam inuexerunt, adeò vt etiàm in Illiberi, quam nunc Granatam vocant, Mauri ſedem ſuam ſtatuerint, & Corduba gymnaſium cum inſigni bibliotheca ſit conſtitutum, vbi Arabicæ literæ ex profeſſo iuuentuti traderentur. Fuerunt ibi non pauci egregia eruditione & præclaris ingenijs viri. Atqui non ſolis literis dabatur opera, ſed etiàm militiæ: quo factum eſt, vt tota penè Hiſpania Punicis armis ſubacta ſit. Verùm poſt ſexcentos demùm annos noſtra ferè memoria Ferdinandus Hiſpaniæ rex inſigni virtute & ſingulari Numinis fauore è tota Hiſpania, præſertìm verò Granatæ ſiue Bæticæ regno, impuros Mauros exturbauit. Hiſce temporibus in Aphrica plurimum omnium opibus & imperij amplitudine valent Tunetani & Feſtani reges: ſed Tunetani & imperij antiquitate & generis nobilitate præcipuam ſibi comparârunt authoritatem. Ab ijs enim ſacra & iura omnia peti ſolebant. Supra Tunetum itinere tridui vrbs eſt Caruenna: in ea templum eſt peruetuſtum, & ſacerdotum pro eius gentis ritu ſanctiſſimorum collegium: eaque cauſa vrbs libera eſt & immunis: ibiq; Mauri & Numidæ proceres etiàm è remotis apportati tumulantur, quòd putent illorum ſacerdotum præcipuam eſſe vim & efficaciam ad impetrandam iis, qui illic humati ſint, cæleſtem beatitudinem. Ditio Tuneti regis pertingentis ferè millibus paſſuum in ora ab occaſu ad Orientem extendebatur. Feſtani verò in Tingitana Mauritania, quòd plurimùm armis & equitatu polleant, cum Luſitanis perpetuò belligerantur. Reliquæ regiones & oppida, præcipuè circa oram, regulis, quos Sceccos vocant, parent. Porrò mediterranea loca Numidæ, vno nomine dicti Arabes, vagabundi incolunt, cum Afris bella gerunt, & pro more bella cient, alunt cōtrouerſias, perpetuò militiæ ſtudent, pecoris & agri colendi operam in ſeruos, præſertìm Aethiopes, reijciunt, quandoquidem gentes omnes nobilitate ſe facilè anteire perſuaſum habent, originem ſuam ab vetuſta Pœnorum ſtirpe repetentes. Diuiſi in multa agmina a Nilo amne introrsùs ad Atlanticum Oceanum extenduntur, & cùm incertis vagentur ſedibus, certis tamen pagorum finibus imperia præſcribunt. Viuunt admodum parco & tenui victu: ficu ſicca, dacty-

Granatā obtinent Mauri.

Caruēna vrbs.

Ditio Tuneti regis.

Arabes.

Victus Arabum.

dactylis, pulticula atque acido lacte conuiuia finiunt: Si 1534
quid verò ex venatione aut falconum aucupijs, quibus
præcipuè delectantur, prædæ ceperint, tum quidem epulantur. Equum pernicitate insignem immenso precio
alioquì seminudi & egentissimi homines sibi parant: is
totius patrimonij eorum census est. Nam si desint bella,
tota vita in latrocinijs & venationibus agitur. Vxores
admodùm seruilitèr viris officia etiàm vilia exhibent.
Vtuntur verò equites æstate iuxtà àc hyeme pellicea talari tunica, quippe quæ & ventos possit arcere à corporibus, & in magnis solis ardoribus ab æstu corpora tueatur. Ità quidem illi persuasum habent, licèt apud nos ridiculum videri queat, æstiuo cælo corpora pellibus operire. Habent quoquè corporum frictiones, artuum plicationes & contentiones, quibus exercitationibus & morbos depellunt, & à pharmacorum molesta vexatione sese tuentur, atque ad multam pertingunt senectùtem, ità
vt plerunquè sinè vllo doloris sensu inter familiaria suorum colloquia mortis debitum persoluere videantur.
Ex hac gente traxit originem Lentigesia Muleassis Tunetani regis mater, cuius & hortatu & industria Muleasses regnum vsurpauit. qui sanè fratres suos ferè omnes,
cùm essent duo & viginti, barbarica crudelitate partìm
peremit, partìm candenti ferro oculorum vsu priuauit:
quosdam etiàm fratrum filios iugulauit, multaque alia
sanè crudelitèr gessit in suum sanguinē & paternos amicos quosdam atque etiàm nouercas, vt non immeritò
omnibus inuisum & odiosum se reddiderit, ob suam feritatem regno tandèm exutus, vtì dicemus. Habuit fratrē
ipso natù maiorem, Roscettem nòmine. Is multorum
Numidarum ducùm fretus studio, bellū Muleassi fecit,
sed re parùm felicitèr tentata, ad Barbarussam confugit, à
quò non multò pòst Byzantium ad Solimannum perductus est, & licèt in libera custodiā, tamen in catenis ibì
derelictus, sparsa interim fama, Roscettem Solimāni beneficiò & opera in Tunetanum regnum restitùtum iri.
Erat enim Muleasses iam plerisque admodùm inuisus,
porrò Roscettis nomen longè gratiosius. Hac simulatione Hariadenus quædam loca Muleassis ditioni subiecta
occupauit, persuasis populis Roscettem esse in classe, quì
mite ac liberàle ingenium præ se ferens, in ipsa quoquè
Tunetana vrbe mirò studio expectabatur, præsertim aduentante iam classe Turcica, quæ ex Tuneti arce conspiciebatur. Interim Muleasses pessimè sibi conscius, à quibusdam

Vestitus.

Corporis exercitationes.

Lētigesia mater Muleassis.

1534 búſdam admonetur vt fuga ſibi conſulat. Et ille quidem fugam inijt, & Hariadenus vrbe primùm multa omnium gratulatione ſuſceptus eſt: vbi verò Roſcettes nuſquàm comparuit, Tunetani in tumultum verſi, Muleaſſem reuocare inſtituunt, mox arma corripiunt, in Turcas magno impetu irruũt, ad arcem aduolant, eamque expugnare moliũtur, ſed fruſtrà. Nam Turcæ magna vi in homines bellicæ rei imperitos ex arce duabus portis erumpunt: fit tetra cædes ciuium: Muleaſſes ipſe vix ægrè euaſit, liberalitèr ex illa fuga habitus, & ſumma fide ſeruatus ac defenſus à Dorace regulo, cuius ſoror Muleaſſis mater fuit: manſitque apud eum vſque ad Caroli Cæſaris aduentum, qui fuſo fugatoque Barbaruſſa, eum in regnum reſtituit, vti pòſt referemus.

Muleaſſes fugit.

Turcæ occupãt Tunetum.

Porrò Hariadenus magna annonæ penuria, alijſque rationibus permotus, cum Tunetanis inducias paciſcitur, blandaque oratione perſuadet, vt in Solimanni verba iurare non dubitârint. Rebus Tuneti compoſitis, Numidarum principes, vt eſt eius gentis admodùm venale & mobile ingenium, facilè ſibi conciliauit, ac deinde miſſis Turcis, vrbes tum mediterraneas tum maritimas ditione recipit intra dies non multos. Ità tum Solimanno ceſſit Tunetanum imperium opera audaciſſimi piratæ Hariadeni Barbaruſſæ. Non dubium quin ea res ſummoperè incommodatura fuerit Chriſtianorum vicinis prouincijs, niſi Caroli Cæſaris virtute ex illo nido paulò pòſt Turcica barbaries excluſa fuiſſet, vt breui dicturi ſumus.

Tunetani iurant Solimanno.

Solimannus in Perſas mouet. Hoc etiàm anno cùm Barbaruſſa Byzantio excederet, Solimannus cum ingenti exercitu in Perſas mouit, bellum illaturus Tammaſo Perſarum regi. Iam enim Iſmael Sophus eius parens, qui ob multa fortia facinora Magni cognomen adeptus fuit, deſierat eſſe in humanis, quatuor relictis filijs, è quibus natù maximus Tammaſus patri in imperio ſucceſſit: reliqui fratres ampliſſimis ſunt præfecturis ex patris voluntate honeſtati. Porrò Tammaſus Ottomannorum genus vehementèr exoſum habẽs, bellum animo meditabatur in Solimannum, vlturus iniuriam, quam à Selymo pater ipſius accepiſſet. Perſico imperio ſubiectæ gentes, hodiè vno nomine Agiamij vocantur, & diuerſam à reliquis Mohometanis pleriqueſuperſtitionem ſectantur, de qua iam ſuprà diximus, cùm de Iſmaële Sopho ageremus. Fiebant interim excurſiones tum Perſarum in Turcicas, tum Turcarum

Agiamij dicuntur omnes Perſis ſubiecti.

in Persicas ditiones, quę quasi præludium graui inchoando bello facere viderentur. Vbi enim Solimannus didicit, quid Persę molirentur, vt erat excelso & elato animo, vehementèr in bellum Persicum accendebatur, dolens nihilo minùs haud mediocritèr, à Christianorum infestatione hac se occasione distineri. 1534.

Erat inter Turcicos Bassas longè princeps Abraimus, qui in suum exitium, vt pòst dicemus, Solimānum, vt bellum Persis faceret, plurimùm incitauit, quandoquidem incredibili & summa apud Solimannum gratia & authoritatę pollebat. De hoc Abraimo pauca referre operæprecium fuerit, vt eius exemplo discant sapere, qui huius vitæ secundis ventis ad omnem voluntatem perpetìm fruuntur, sintque memores conditionis humanæ, & quàm nihil certum, nihil stabile, neque diuturnum habeat vita præsens. Abraimus ergò ignobili Epiri vico natus, Scandarbassæ magno apud Turcas principi a prima pueritia seruiuit. Ibi ergò Mahometica superstitione imbutus, (licèt sint qui putent eum nunquàm ex animo Christianismum deseruisse) pro mira ingenij dexteritate celerrimè didicit Arabicè legere & scribere, & pleraque alia, quibus longè gratissimus esset tum Scandarbassæ ipsi, tum ipsius gynæceo, adeò vt Solimanno, etiamnùm puero, cęu festiui & elegantis inprimìs ingenij ac moris seruus, dono missus sit, cum quo pariter educatus, sensìm ad amplissimos ab illo honores, præfecturas, opes & dignitates euectus est, Vesiris etiàm inter Bassas dignitatem adeptus, qua nulla maior dari potest, Quin etiàm regij scrinij sigillum Solimannus ei tradidit, & non modò ab intimis eum consilijs, sed etiàm voluptatum horarumque omnium comitem habere voluit, ità vt iam tanquàm Imperij consortem etiàm potentissimi quique eum suspicerent & colerent, hac ipsa immodica gratia hauddubiè certum illi exitium breuì paritura. Hac ergò fretus fiducia, Solimannum in Persas concitabat, Germanos omni tempore inuictos, minimè bello lacessendos dictitans: breuì fore, vt ipsi mutuis contentionibus & dissidijs confecti, nullo negocio Turcis se absque vllo periculo diripiendos & occupandos præbeant. Eius crebris adhortationibus inflammatus Solimannus, maximo Christianorum commodo ab Europa in Asiam arma vertit. Fuit sanè idem Abraimus erga mercatores Christianos, haud obscurè id molestè ferentibus Turcis, animo liberali & perquàm

Abraimus princeps inter Bassas.

Abraimi historia.

Vesiris apud Turcas dignitas.

1534 quàm humano, perpetuo atque mirificè eos patrocinio & fauore prosequutus. In diuersam autem sententiam trahebatur Solimannus tum à matre sua, tum vxore Roxolana, quę ambæ Abraimum oderant, nec rarò pseudoturcam & ex animo Christianum per contumeliam vocabant. Verùm muliebria consilia Solimannus facilè contempsit, Abraimum secutus. Itaque euocato vndiquè milite in Persas, Vlamane (qui à Tammaso profugus, ad Solimannum se contulerat) itineris duce vsus, in Armeniam cōtendit. Vbi ad Chim eiusdem Armeniæ vrbem peruenit, summa cepit admiratio Turcas omnes, quòd nullus eis Persarum exercitus longo itinere occurrisset. Verùm Tammasi consilium erat, relictis vrbibus montes petere, donec Hiberi & Albani leuis equitaturæ, qui Persas cataphractos antecedere consueuissent, superuenirent. Ea re per exploratores cognita, Solimannus castra mouit, rectaque ad eum perrexit. In eo itinere Taurisium amplissimam vrbem absque vllo maleficio ingressus, moxque egressus, Sultaniam petijt haud procul indè distantem, quæ olìm Persarum regia fuit, sed à Tamerlane Tartaro deuastata, adhuc vetusta dignitatis suæ templorum ornamenta retinet. Ad eam vrbem aliquandiù hærente Solimanno, ex vicinis altissimis montibus, quos niues perpetuæ obsident, sæuissima erupit tempestas paulò ante æquinoctium æstiuum, & ex ipsis montium iugis præalta nix in campos, vbi Solimannus Tammasum sustinebat, ventis propellentibus deciderer, & ea immanis procella Turcarum tabernacula disijceret, iumenta & vel maximè camelos grandi numero perimeret, milites permultos extingueret, adeò vt nec Solimannus ipse multum à periculo abfuerit. Auxerunt eam cladem noctis tenebræ, & timor hostis propinqui, licèt is longè abesset. Non deerant, qui magorum incantationibus eam tempestatem excitatam autumarent. Postera luce solis radij multis attulere remedium iam frigore & metu attonitis. Solimannus nonnihil recreato exercitu in Assyriam proficiscitur, hortante Vlamane transfuga, ac nullo negocio potitur Babylonia. In ea vrbe Caliphæ sacrorum principis sedes est, quem Mahometani reges omnes obseruant, isque ex veteri instituto & adoptat & cōfirmat Assyriæ reges, ità vt etiam Solimannus ab eo insignia atque ornamenta eius regni accipere voluerit. Vrbs illa, si veteris structuræ ambitus expendatur, longè omnium amplissima est, lubuirque

Tammasus abit in montium recessus.

Sæua tempestas vexat Turcas.

Turca potitur Babylonia.

Babylonia vrbs qualis.

Soli-

Solimanno in ea hyemare: sed iam multa illic vastitas conspicitur, horti innumeri ædificijs coniuncti, agri quoquè aratris proscissi, ferarumque captiuarum & inclusarum nemora. Frequens indè nauigatio est ad Ormutium Persici freti vrbem clarissimam, in qua hodiè Lusitaniæ rex suum habet præfectum, & fides Christi Catholica mirificè propagatur agente eodem rege, & ea in re Maiorum suorum clarissimorum Lusitaniæ regum, pietatem egregiè sectante. Nec fide carent quæ ab antiquis scriptoribus de hortis pensilibus, de regia structuræ admirandæ, & murorum incredibili magnitudine prodita sunt, cùm hodieque earum rerũ vestigia non desint. Exceptus est Solimannus ab Assyriis & Mesopotamiæ populis mira propensione, ità vt per vrbes illarum regionum exercitus in hybernis collocaretur. Quæ deinceps tum Solimanno, tum Abraimo acciderint, anno sequenti referemus. 1535

ANNO 1535. Solimannus, hortante Abraimo & Vlamane, in Tammasum arma instaurat, egregiam quandoquè, vti sperabat, ex Persis victoriam relaturus. Itaque Taurisium reuertitur, Tammaso indè ad eius inopinatum aduentum in Coraxenos iterùm abeunte: vrbemque amplissimam, licèt iussa facere paratis incolis, sæua barbarie militi diripiendam obijcit, & ipse quoquè multa ornamenta ex regis palatio parùm liberaliter secum absporrat Byzantium, præter artifices sericos, seruos quoq; & delectam vtriusque sexûs iuuentutem, quorum erat ingẽs multitudo. Ea præda onustus, cùm iam aduentantis Tammasi fama increbresceret, redit in Mesopotamiã: nec eo in itinere abfuisset a periculo exercitus, nisi falconum & sclopetorum ictibus Persæ absterriti fuissent. Verùm enimuerò iam Tãmasus Taurisium redierat, eumque persequi statuit, sed cataphracti Persæ leuissimos Turcas equites insequi non poterant. Interim Delimenthes satrapa fortissimus petit à Tammaso certum expeditorum equitum numerum, cum ijsque per nota itinerum compẽdia Turcas insequitur, eosque iam nihil aduersi formidantes vndiquè inuadit, perturbat, opprimit, ità vt Bassæ ipsi vix euaserint. Vix vsquàm Turcæ maiorem cladem vel in pugna cruētissima feruntur accepisse, ablatis præsertim tormentis atque tabernaculis, cunctisque vasis castrensibus & impedimentis, atque insupèr plusquàm dimidia equorum parte

Turca rem dit in Persidem.

Taurisiũ diripitur.

Ingens Turcarũ clades.

1534 Mediolanensi, sed obitus Pontificis moram & impedimentum intulisse putatur. Fertur Pontifex consilio medici cuiusdam vitæ ratione commutata, cùm alioqui firma esset valetudine & innato membrorum robore prævalidus, celerem sibi vitæ finem conciuisse, non sponte sua, sed quòd medici consilio parùm cautè sese accommodâsset.

Per id tempus inter Cardinales principem locum obtinuit Alexander Farnesius patria Romanus. In eum propenso admodùm fuit animo Clemens, adeò vt si Pontificatus hæreditate posset obtingere, eum se testamento sibi hæredem scripturum affirmaret: hortaretur que Hippolytum Medicem Cardinalem, vt modis omnibus eum sibi substituendum curaret. Quod etiam factum est. Nam simulatquè Clemens inter viuos esse desijt, non diù pòst 35. Cardinalibus conclaue ingressis, in Alexandrum Farnesium, qui & ætate omnes anteiret, & iam quadraginta annis Cardinalis fuisset, vota ferè omnium rara quadam concordia, simplicitate, religione collata sunt. Non enim syngraphis suffragiorum obsignatis, & de more in vrnam coniectis, sed publico consensu & præclara voce Cardinalium omnium, Pontifex est salutatus, & secundo Non. Nouemb. ità vt moris est, coronatus, Alexandri nomine in Pauli tertij mutato.

Alexãdri Farnesij concors electio.

Eodem anno Lantgrauius Hassiæ, pactus priùs cum rege Gallorum, copias conscripsit, & bellum mouit regi Ferdinando, qui profligato Vlricho Vuirtenbergensi principe, eius ditionem occupârat. Ferdinandus volebat iure & legibus agi, sed ille interim producit exercitum, & apud Laufenum oppidum in fugam actis copijs Ferdinandi, quibus præfuit Philippus Palatinus, Vlrichus princeps restituitur. Tandèm certis quibusdam conditionibus pax inter Ferdinandum & Lantgrauium atque Vlrichum conciliata est. Restitutus Vlrichus, mox Catholicis pulsis, Luteranos & Zuinglianos concionatores recipit. Sturgardiæ Luteranus, Tubingæ Zuinglianus concionator regnabat. Ea res contentionem peperit, quam Bucerus versipellis componere nitebatur, sed princeps voluit, nè ab Augustana confessione discederetur. Ità Luteri dogma Zuingliano fuit ijs in locis efficacius. Eodem quoquè tempore inter Ferdinandum & Saxoniæ Electorem pacem fecerunt Moguntinus Archiepiscopus & Saxoniæ Princeps Geor-

Lantgrauius restituit, Vuirtenbergicũ.

Saxo conciliatur Ferdinando.

Georgius. Aegrè enim hactenùs adduci potuit Saxo Elector, vt Ferdinandum pro Romanorum rege agnosceret. 1534

Per hoc tempus Carolus Cæsar non obscurè veritus, nequid in ipsum Franciscus rex moliretur, præsertim cùm non ignoraret, quas ille sibi copias & legiones peditum veteri Romanorum more in Gallijs pararet, quidque cum Germaniæ quibusdam Principibus haberet commercij, licèt adhuc res quietæ esse viderentur, in eam curam diligenter incubuit, vt pacem in Italia conseruaret. Iam enim elapsum erat tempus induciarum, quas Bononiæ cum Pontifice & alijs quibusdam fecerat, quo tempore Hispani milites ex Italia ad Pontificis preces deducti, in diuersa loca abiêre, magno Gallorum commodo, si in Italia bellum facturi essent. Qua quidem in re, vt plerisque alijs, Carolus optimus Cæsar plùs Pontificis precibus tribuisse videri posset, quàm esset ex vsu & dignitate ipsius Cæsaris: sed multa faciebat pacis studio, licèt plerisque nunquàm posset satisfacere, qui eius potentiam & prosperos successus parùm æquis animis ferre viderentur. Itaque vt Franciscum Sforciam arctiùs sibi deuinciret, è Belgio accitam Christianam, Christierni captiui regis Danorum filiam, suam è sorore neptem, illi matrimonio iungit. nuptiæ Mediolani celebratæ sunt regio sumptu, & qui populis vix esset tolerabilis, sed tamen æquioribus toleratus est animis, quòd diuturnæ pacis spes amplissima oblata videretur. Alios quoquè Italiæ proceres magnis affecit muneribus, & Andream Auriam Melphitano donauit Principatu, & eius propinquis ac trierarchis auxit stipendia. In eius enim viri consilio & virtute totius Liguriæ opes & classes copiæque nauales sitæ erant. Atque hunc in modum confirmatis Principum & procerum animis, Cæsar rebus suis prospexit.

Carolus studet paci Italiæ.

Francisci Sforciæ nuptiæ.

Iisdem fermè diebus, quibus Pontifex Clemens è viuis excesserat, Aloysius Grittus, Andreæ Gritti Venetorum Principis filius, cùm iam apud Solimannum Turcarum Tyrannum summa flagraret gratia, & amplissimi ei honores offerrentur, iussu Solimanni cum mandatis & authoritate missus in Hungariam, vt consilijs omnibus pacis & belli interesset, tanquàm Solimanni legatus, ab Hungaris trucidatus est: vt blandientis fortunę ludibria discant mortales cōtemnere, & animum

Ludouicus Grittus.

1534 ad amplissimos regni cælestis honores appetendos transferre. Eo ferè tempore, quo Solimannus iter habebat in Armeniã & Hariadenus Barbarussa cum ingenti classe Turcica in Italiam, & Africam properabat Grittus Constantinopoli profectus cum multis & equitibus & peditibus Turcis, aliquot etiàm Italis & Hungaris, superato Danubio, venit in Valachiam, quæ olim quidem Mœsia superior fuit, at hodiè in Moldauiam & Transalpinam secatur. Indè conciliata priùs amicitia Petri, qui tum apud Moldauos rerum potiebatur, in Transsyluaniam deflexit, cui tunc præfectus erat Americus episcopus Varadinensis, de quo mox plura dicemus. Porrò verò plurima vsus authoritate Grittus, ad se tanquàm ad Solimanni legatum pasim iussit res controuersas omnes deferri. Habuerat ille Byzantij villam suburbanam cum hortis amœnissimis, quę dono dederat Abraimo viro primario inter Bassas. Eius verò commendatione multam iam Solimanni gratiam erat adeptus, relictusque ab Abraimo in Pannonia, Budam contra Ferdinandi exercitum fortissimè defenderat: atque adeò ab ipso quoquè Ioanne Vaiuoda regni Hungarici quæstor erat effectus, & filius eius Antonius ab eodem donatus est sacerdotio Agriensi admodùm opulento. Verùm his fortunæ arridentis successibus factus confidentior, etiàm contra Transsyluaniæ præfectum ea molitus est, quæ illi certissimum exitium attulerunt. Erat is, vt iam diximus, Americus Cibachus Episcopus Varadinensis, vir illustri nobilitate, magna potentia, & virtute eximia, dignitate à rege id temporis proximus, multaque authoritate præditus. Idem autem ipse molestissimè ferebat, Turcas paulatìm in opulento illo regno nidificare & augeri viribus: atque eo nomine Grittum quoquè minimè passurus videbatur. Hunc ergò virum opera Hungari cuiusdam Grittus opprimendum curauit, quanquàm incertum est, vtrùm trucidari eum voluerit, an tantùm viuum capi & ad se adduci, quò vinctum catenis sub custodia Byzantiũ mitteret. Vtcunquè sit, Americus nihil tale metuens, Hungari ducis perfidia capite truncatus est. Caput ad Grittum allatũ est, quo illę conspecto, paulò pòst visus est pœnitere, præsertim quòd Hieronymus Laschus qui tum aderat, id factum improbaret, aitque Americum iurè quidem cæsum esse: sed se eum capi potiùs, quàm interfici, cupiuisse. Vbi autem ad hominum aures Americi cædes perlata est, incredibili

Americus Episcopus Varadinẽsis ceditur.

dibili dolore perciti, necem eius magna animorum consensione & contentione quamprimùm vlcisci decernũt. 1534
Fit magnus hominum concursus, & paucis diebus supra quadraginta millia peditum & equitum confluunt, duce præcipuè Mailato, qui Americi fuit studiosissimus. Grittus interim paßim ab omnibus, quibus plurimùm fidebat, destitutus, vt est plerunque mortalium genus in rebus dubijs parùm constantis fidei, in magnas adductus angustias, insupèr morbo corripitur. Tandèm ad Moldauos receptum se habiturum sperans, in fugam se dedit, sed non inuentis Moldauis, in hostes incidit, atque ità ad extremùm ingenti machæra caput ei detruncatum est. In eius autem sanguine, quæ fertur esse eius gentis consuetudo, proceres & propinqui Americi penulas militares intinxerunt, vt esset apud illos diuturna expetitæ vltionis memoria. Quę quidem barbara videtur esse consuetudo. Porrò Hungarus ille, qui Americum occiderat, infestioribus animis & atrociori supplicio affectus discerptusque est. Gritti cadauere posteà nudato, in eius femorali loculus inuentus est, gemmas habens precij inæstimabilis, ità vt omnis illa præda quadringentis nummûm aureorum millibus æstimata sit. Sunt qui putent Grittum Byzantij natum, & apud Turcas educatum, studioque Abraimi, qui apud Solimannum facilè principem gratiæ locum obtinebat, Solimanno egregiè commẽdatum, atq; ad summos honores, si Christianam religionem abiurâsset, promouendum, non multùm ab hac execrabili defectione abhorruisse. Sed id non est admodùm verisimile, maximè quòd parẽtem haberet iam grandæuum, Venetiarum principem, quem nollet tam immani scelere in summos animi dolores mortemque ipsam præcipitare: tum etiàm quòd res facultatesque suas in Pannoniam absportâsset, vt illic procùl Byzantio inter Christianos vitam exigeret. Porrò verò discunt hoc eius repentino interitu, qui huius mundi prosperis successibus fruuntur, nè se illis dedant. Nam tunc vel maximè fallit vitæ prosperitas, cùm præcipuè arridet. Sed quis hęc miseris persuadeat mortalibus? Volunt esse beati in hac vita misera, & tamen tum plerunquè supremam adeunt calamitatẽ, cùm iam se fore putant omniũ beatissimos. Exempla extant innumera, sed fascinata hominum pectora pergũt suo more. Supra diximus, Hieronymum Laschum Polonum Byzantij id effecisse, vt Solimannus ingentibus copijs in Hungariam proficisceretur,

Grittus trucidatur.

Præda Gritto cæso ablata.

1534 retur, & Iohannem Vaiuodam in regnum restitueret. Is igitur Lascus à Gritti cæde Budam, Iohanne rege iubente, vocatus, tormentis subiectus est, vt Gritti consilia & machinationes proderet. Atqui orante pro illo Sigismundo Poloniæ rege, tandem euasit, & in Poloniam profugit. Non omninò præter meritum in eam calamitatem is incidisse videtur, quippe qui ausus fuerit Turcas immanissimos Christiani nominis hostes in Hungariam euocare, scilicet vt dum Iohanni Vaiuodæ gratificari vult, totum orbem Christianum in summum discrimen vocaret.

Turca bellum mouet Persis & Afris.

Hoc ipso tempore, quo Grittus è Thracia in Pannoniam abijt, Solimannus Turcarum princeps duo ingentia terra marique bella mouit, impotenti quadam arrogantia totius orbis imperium sibi pollicens, si Persas & Afros sub iugum misisset. Ex Africa enim facilem se videbat aditum habiturum in Hispanias, Siciliam & Italiam. Erat tum illi Africæ inuadendæ author & incentor Hariadenus Mitylenæus Barbarussa, Algerij rex in Numidia proxima Mauritaniæ, cuius crebræ victoriæ celebrem illum apud Solimannum reddiderant, adeò vt Byzantium ad se euocatum, inter Bassas annumerârit, & mari præfecerit. Is Hariadenus fratrem habuit Horucium: vterque patre Mahometano in insula Lesbo natus est, arreptaq; biremi, piraticam exercere cœperunt sub Camale archipirata. Interim aucti viribus, nauibus, copijs, multaque præda, Mauritaniam prædabundi adierunt. Algerij tunc duo fratres de imperio contendebant. alter in suam perniciem Horucij opem implorat. Eam non negat Barbarus, sed intereà gentis ingenium & vires explorans, animaduertensque Maurorum mobilitatem & inter se discordiam, ea occasione opportunè arrepta, Algerij regnum multis profligatis occupauit. Multa deindè prosperis successibus fortitèr gessit: sed non diù ea prosperitate fretus, captus ab Hispanis & Mauris equitibus, neci datus est. Eius ferocissimi piratæ caput in Hispania circunlatum, multis lætitiam attulit: sed ea diuturna non fuit, succedente illi Hariadeno fratre eius, qui iam totius Africæ imperium spe deuorâtat, maximisque sæpè cladibus Afros & Christianos deinceps affecit, multis iisdemque prosperrimis terra marique partis victorijs, non è Christianis modò, verùm etiàm Mauris & Numidis, quos vehementèr attriuit. Eius igitur, vt dixi, fama permotus Solimannus, cùm è Pannonia turpitèr fugiens

Horucius pirata neci datur.

Byzan-

Byzantium reuertiſſet, eum ad ſe acciri iubet. Ille hoc ac- 1534
cepto nuncio, incredibili afficitur lætitia, moxq́ue cum egregijs aliquot muneribus Solimanno præſentandis, ſe dat itineri. Fuit eius aduentus gratiſſimus Solimanno, coram quo multa acutè & grauitèr dixit præter alia de rebus Chriſtianorum, & quàm illi fœda inter ſe diſcordia diſtraherentur: de profligando item Muleaſſe Tuneti rege, quem multis modis criminabatur. Nec tamen interim deerant, qui inuidia quadã torquerentur, cùm eum cernerent exiſtimatione creſcere apud Solimannum, & iam cunctantiùs admittebatur ad Solimanni conſpectũ, tandemq́; ab ipſo Solimanno iuſſus eſt adire Abraimum, qui tum in Syria erat cum exercitu. Quanuis autem ſentiret id ad ſuam ignominiam pertinere, at tamen imperij cupidus, terreſtri itinere adijt Abraimum: à quo honorificè receptus, & per literas Solimãno egregiè commendatus, Byzantium redijt, ſuſceptusq́ue ob Abraimi commendationem magna animorum propenſione, coram Solimanno rursùs multa de gerendo in Africa, contra Muleaſſem præſertìm, bello perorauit. Habebat autem ſecum Roſcettem Muleaſſis regis fratrem, ante annos aliquot domo pulſum, quem Baſſis oſtentans, belli in Africa gerendi occaſionem captabat.

Barbaruſſa fit Turcicus maris præfectus.

Solimannus multo iudicio perpenſis, quæ erant à Barbaruſſa dicta, illum Baſſam creat, totius maris imperium ei defert, vexillum, ſceptrum, gladium de manu tradit, & vt dicta factis præſtet, hortatur. Ità ille cum ingenti claſſe octoginta triremium & aliquot biremium, multa onuſtus pecunia ex ærario deprompta, vela ventis permittit, maximaq́ue Italiæ littoribus damna dat, aliquot vrbibus captis & direptis, multis Chriſtianis cæſis & interceptis. Indè adeò celeritèr in Africam flectit iter, vt priùs eò peruenerit, quàm ab Italia deflexiſſe putaretur. Fuit tum etiam Romæ non parùm trepidatũ, & niſi præpotens Deus rebus Chriſtianorum proſpexiſſet, longè deteriora ab illa immani belua pati facile potuiſſent. Ea autem in Africam traijciendi celeritate vſus eſt, vt Muleaſſem Tuneti regem imparatum opprimeret.

Africa hiſtoria breuis.

Libet hic pauca quædam de Africa, itemq́ue Muleaſſe & Tuneti regno commemorare, quæ legiſſe iuuet. Africa multas olim Romanorum colonias habuit, eò deductas ob ſoli fertilitatem, poſtquàm Carthago Romani imperij æmula deleta fuit. Regebatur autem proconſulari adminiſtratione vſq; ad Vandalorum irruptionem,

1534 quos Belissarius protriuit. Posteà verò redacta est in Græcorum imperatorum prouinciam, qui quotannis duces & præsides eò mittere consueuerunt. Postremò Saraceni Mahometicam superstitionem, pulsis Christianis, in eam vi & armis expugnatam inuexerunt, adeò vt etiàm in Illiberi, quam nunc Granatam vocant, Mauri sedem suam statuerint, & Cordubæ gymnasium cum insigni bibliotheca sit constitutum, vbi Arabicæ literæ ex professo iuuentuti traderentur. Fuerunt ibi non pauci egregia eruditione & præclaris ingenijs viri. Atqui non solis literis dabatur opera, sed etiàm militiæ: quo factum est, vt tota penè Hispania Punicis armis subacta sit. Verùm post sexcentos demùm annos nostra ferè memoria Ferdinandus Hispaniæ rex insigni virtute & singulari Numinis fauore è tota Hispania, præsertim verò Granatæ siue Bæticæ regno, impuros Mauros exturbauit. Hisce temporibus in Aphrica plurimùm omnium opibus & imperij amplitudine valent Tunetani & Festani reges: sed Tunetani & imperij antiquitate & generis nobilitate præcipuam sibi compararunt authoritatem. Ab ijs enim sacra & iura omnia peti solebant. Supra Tunetum itinere tridui vrbs est Caruenna: in ea templum est peruetustum, & sacerdotum pro eius gentis ritu sanctissimorum collegium: eaque causa vrbs libera est & immunis: ibiq; Mauri & Numidæ proceres etiàm è remotis apportati tumulantur, quòd putent illorum sacerdotum præcipuam esse vim & efficaciam ad impetrandam iis, qui illic humari sint, cælestem beatitudinem. Ditio Tuneti regis octingentis ferè millibus passuum in ora ab occasu ad Orientem extendebatur. Festani verò in Tingitana Mauritania, quòd plurimùm armis & equitatu polleant, cùm Lusitanis perpetuò belligerantur. Reliquæ regiones & oppida, præcipuè circa oram, regulis, quos Sceccos vocant, parent. Porrò mediterranea loca Numidæ, vno nomine dicti Arabes, vagabundi incolunt, cum Afris bella gerunt, & pro more bella cient, alunt cõtrouersias, perpetuò militiæ student, pecoris & agri colendi operam in seruos, præsertim Aethiopes, reijciunt, quandoquidem gentes omnes nobilitate se facilè anteire persuasum habent, originem suam ab vetusta Pœnorum stirpe repetentes. Diuisi in multa agmina a Nilo amne introrsùs ad Atlanticum Oceanum extenduntur, & cùm incertis vagentur sedibus, certis tamen pagorum finibus imperia præscribunt. Viuunt admodum parco & tenui victu: ficu sicca, dacty-

Granatã obtinent Mauri.

Caruẽna vrbs.

Ditio Tuneti regn.

Arabes.

Victus Arabum.

dactylis, pulticula atque acido lacte conuiuia finiunt: Si quid vero ex venatione aut falconum aucupijs, quibus præcipuè delectantur, prædæ ceperint, tum quidem epulantur. Equum pernicitate insignem immenso precio alioquì seminudi & egentissimi homines sibi parant: is totius patrimonij eorum census est. Nam si desint bella, tota vita in latrocinijs & venationibus agitur. Vxores admodùm seruiliter viris officia etiàm vilia exhibent. Vtuntur verò equites æstate iuxtà àc hyeme pellicea talari tunica, quippe quæ & ventos possit arcere à corporibus, & in magnis solis ardoribus ab æstu corpora tueatur. Ità quidem illi persuasum habent; licèt apud nos ridiculum videri queat, æstiuo cælo corpora pellibus operire. Habent quoquè corporum frictiones, artuum plicationes & contentiones, quibus exercitationibus & morbos depellunt, & à pharmacorum molesta vexatione sese tuentur, atque ad multam pertingunt senectutem, ità vt plerunquè sinè vllo doloris sensu inter familiaria suorum colloquia mortis debitum persoluere videantur. Ex hac gente traxit originem Lentigesia Muleassis Tunetani regis mater, cuius & hortatu & industria Muleasses regnum vsurpauit. qui sanè fratres suos ferè omnes, cùm essent duo & viginti, barbarica crudelitate partim peremit, partìm candenti ferro oculorum vsu priuauit; quosdam etiàm fratrum filios iugulauit, multaque alia sanè crudelitèr gessit in suum sanguinē & paternos amicos quosdam atque etiàm nouercas, vt non immeritò omnibus inuisum & odiosum se reddiderit, ob suam feritatem regno tandèm exutus, vtì dicemus. Habuit fratrē ipso natù maiorem, Roscettem nòmine. Is multorum Numidarum ducùm fretus studio, bellū Muleassi fecit, sed re parùm felicitèr tentata, ad Barbarussam confugit, à quò non multò pòst Byzantium ad Solimannum perductus est, & licèt in libera custodiā, tamen in catenis ibì derelictus, sparsa interim fama, Roscettem Solimāni beneficiò & opera in Tunetanùm regnum restitùtum iri: Erat enim Muleasses iam plerisque admodùm inuisus; porrò Roscettis nomen longè gratiosius. Hac simulatione Hariadenus quædam loca Muleassis ditioni subiecta occupauit, persuasis populis Roscettem esse in classe, qui mire ac liberale ingenium præ se ferens, in ipsa quoquè Tunetana vrbe miro studio expectabatur, præsertim aduentante iam classe Turcica, quæ ex Tuneti arce conspiciebatur. Interim Muleasses pessimè sibi conscius, à quibusdam

1534

Vestitus.

Corporis exercitationes.

Lētigesia mater Muleaßis.

1534 busdam admonetur vt fuga sibi consulat. Et ille quidem fugam iniit, at Hariadenus vrbe primùm multa omnium gratulatione susceptus est: vbi verò Roscettes nusquàm comparuit, Tunetani in tumultum versi, Muleassem reuocare instituunt, mox arma corripiunt, in Turcas magno impetu irruũt, ad arcem aduolant, eamque expugnare moliũtur, sed frustrà. Nam Turcæ magna vi in homines bellicæ rei imperitos ex arce duabus portis erumpunt: fit tetra cædes ciuium: Muleasses ipse vix ægrè euasit, liberaliter ex illa fuga habitus, & summa fide seruatus ac defensus à Dorace regulo, cuius soror Muleassis mater fuit: mansitque apud eum vsque ad Caroli Cæsaris aduentum, qui fuso fugatoque Barbarussa, eum in regnum restituit, vti pòst referemus.

Muleasses fugit.

Turcæ occupãt Tunetum.

Porrò Hariadenus magna annonæ penuria aliisque rationibus permotus, cum Tunetanis inducias paciscitur, blandaque oratione persuadet, vt in Solimanni verba iurare non dubitârint. Rebus Tuneti compositis, Numidarum principes, vt est eius gentis admodùm venale & mobile ingenium, facilè sibi conciliauit, ac deinde missis Turcis, vrbes tum mediterraneas tum maritimas ditione recipit intra dies non multos. Ità tum Solimanno cessit Tunetanum imperium opera audacissimi piratæ Hariadeni Barbarussæ. Non dubium quin ea res summoperè incommodatura fuerit Christianorum vicinis prouinciis, nisi Caroli Cæsaris virtute ex illo nido paulò pòst Turcica barbaries exclusa fuisset, vt breui dicturi sumus.

Tunetani iurant Solimanno.

Hoc etiàm anno cùm Barbarussa Byzantio excederet, Solimannus cum ingenti exercitu in Persas mouit, bellum illaturus Tammaso Persarum regi. Iam enim Ismael Sophus eius parens, qui ob multa fortia facinora Magni cognomen adeptus fuit, desierat esse in humanis, quatuor relictis filiis, è quibus natù maximus Tammasus patri in imperio successit: reliqui fratres amplissimis sunt præfecturis ex patris voluntate honestati. Porrò Tammasus Ottomannorum genus vehementèr exosum habẽs, bellum animo meditabatur in Solimannum, vlturus iniuriam, quam à Selymo pater ipsius accepisset. Persico imperio subiectæ gentes, hodiè vno nomine Agiamii vocantur, & diuersam à reliquis Mohometanis plerique superstitionem sectantur, de qua iam supra diximus, cùm de Ismaële Sopho ageremus. Fiebant interim excursiones tum Persarum in Turcicas, tum Turcarum in

Solimannus in Persas mouet.

Agiamii dicuntur omnes Persis subiecti.

in Persicas ditiones, quę quasi præludium graui inchoando bello facere viderentur. Vbi enim Solimannus didicit, quid Persę molirentur, vt erat excelso & elato animo, vehementèr in bellum Persicum accendebatur, dolens nihilo minus haud mediocritèr, à Christianorum infestatione hac se occasione distineri. 1534.

Erat inter Turcicos Bassas longè princeps Abraimus, qui in suum exitium, vt pòst dicemus, Solimānum, vt bellum Persis faceret, plurimùm incitauit, quandoquidem incredibili & summa apud Solimannum gratia & authoritate pollebat. De hoc Abraimo pauca referre operæprecium fuerit, vt eius exemplo discant sapere, qui huius vitæ secundis ventis ad omnem voluntatem perpetìm fruuntur, sintque memores conditionis humanæ, & quàm nihil certum, nihil stabile, neque diuturnum habeat vita præsens. Abraimus ergò ignobili Epiri vico natus, Scandarbassæ magno apud Turcas principi, à prima pueritia seruiuit. Ibi ergò Mahometica superstitione imbutus, (licèt sint qui putent eum nunquàm ex animo Christianismum deseruisse) pro mira ingenij dexteritate celerrimè didicit Arabicè legere & scribere, & pleraque alia, quibus longè gratissimus esset tum Scandarbassæ ipsi, tum ipsius gynæceo, adeò vt Solimanno, etiamnùm puero, ceu festiui & elegantis inprimis ingenij ac moris seruus, dono missus sit, cum quo pariter educatus, sensìm ad amplissimos ab illo honores, præfecturas, opes & dignitates euectus est, Vesiris etiam inter Bassas dignitatem adeptus, qua nulla maior dari potest, Quin etiàm regij scrinij sigillum Solimannus ei tradidit, & non modò ab intimis eum consilijs, sed etiàm voluptatum horarumque omnium comitem habere voluit, ità vt iam tanquàm Imperij consortem etiàm potentissimi quique eum suspicerent & colerent, hac ipsa immodica gratia hauddubiè certum illi exitium breuì paritura. Hac ergò fretus fiducia, Solimannum in Persas concitabat, Germanos omni tempore inuictos, minimè bello lacessendos dictitans: breui fore, vt ipsi mutuis contentionibus & dissidijs confecti, nullo negocio Turcis se absque vllo periculo diripiendos & occupandos præbeant. Eius crebris adhortationibus inflammatus Solimannus, maximo Christianorum commodo ab Europa in Asiam arma vertit. Fuit sanè idem Abraimus erga mercatores Christianos, haud obscurè id molestè ferentibus Turcis, animo liberali & perquàm

Abraimus princeps inter Bassas.

Abraimi historia.

Vesiris apud Turcas dignitas.

1534 quàm humano, perpetuo atque mirifico eos patrocinio & fauore prosequutus. In diuersam autem sententiam trahebatur Solimannus tum à matre sua, tum vxore Roxolana, quę ambæ Abraimum oderant, nec rarò pseudoturcam & ex animo Christianum per contumeliam vocabant. Verùm muliebria consilia Solimannus facilè contempsit, Abraimum secutus. Itaque euocato vndiquè milite in Persas, Vlamane (qui à Tammaso profugus, ad Solimannum se contulerat) itineris duce vsus, in Armeniam cõtendit. Vbi ad Caim eiusdem Armeniæ vrbem peruenit, summa cepit admiratio Turcas omnes, quòd nullus eis Persarum exercitus longo itinere occurrisset. Verùm Tammasi consilium erat, relictis vrbibus montes petere, donèc Hiberi & Albani leuis equitaturæ, qui Persas cataphractos antecedere consueſſent, superuenirent. Ea re per exploratores cognita, Solimannus castra mouit, rectaque ad eum perrexit. In eo itinere Taurisium amplissimam vrbem absque vllo maleficio ingressus, moxque egressus, Sultaniam petijt haud procùl indè distantem, quæ olim Persarum regia fuit, sed à Tamerlane Tartaro deuastata, adhuc vetusta dignitatis suæ templorum ornamenta retinet. Ad eam vrbem aliquandiu hærente Solimanno, ex vicinis altissimis montibus, quos niues perpetuæ obsident, sæuissima erupit tempestas paulò ante æquinoctium æstiuum, vt ex ipsis montium iugis præalta nix in campos, vbi Solimannus Tammasum sustinebat, ventis propellentibus deciderer, & ea immanis procella Turcarum tabernacula disijceret, iumenta & vel maximè camelos grandi numero perimeret, milites permultos extingueret, adeò vt nec Solimannus ipse multùm à periculo abfuerit. Auxerunt eam cladem noctis tenebræ, & timor hostis propinqui, licèt is longè abesset. Nõn deerant, qui magorum incantationibus eam tempestatem excitatam autumarent. Postera luce solis radij multis attulêre remedium iam frigore & metu attonitis. Solimannus nonnihil recreato exercitu in Assyriam proficiscitur, hortante Vlamane transfuga, ac nullo negocio potitur Babylonia. In ea vrbe Caliphæ sacrorum principis sedes est, quem Mahometani reges omnes obseruant, isque ex veteri instituto & adoptat & cõfirmat Assyriæ reges, ità vt etiàm Solimannus ab eo insignia atque ornamenta eius regni accipere voluerit. Vrbs illa, si veteris structuræ ambitus expendatur, longè omnium amplissima est, libuitque Soli-

Tammasus abit in montium recessus.

Saua tẽpestas vexat Turcas.

Turca potitur Babylonia.

Babylonia vrbs qualis.

Solimanno in ea hyemare: sed iam multa illic vastitas conspicitur, horti innumeri ædificijs coniuncti, agri quoquè aratris proscissi, ferarumque captiuarum & inclusarum nemora. Frequens indè nauigatio est ad Ormutium Persici freti vrbem clarissimam, in qua hodiè Lusitaniæ rex suum habet præfectum, & fides Christi Catholica mirificè propagatur agente eodem rege, & ea in re Maiorum suorum clarissimorum Lusitaniæ regum, pietatem egregiè sectante. Nec fide carent quæ ab antiquis scriptoribus de hortis pensilibus, de regia structuræ admirandæ, & murorum incredibili magnitudine prodita sunt, cùm hodieque earum rerũ vestigia non desint. Exceptus est Solimannus ab Assyriis & Mesopotamiæ populis mira propensione, ità vt per vrbes illarum regionum exercitus in hybernis collocaretur. Quæ deinceps tum Solimanno, tum Abraimo acciderint, anno sequenti referemus. 1535

ANNO 1535. Solimannus, hortante Abraimo & Vlamane, in Tammasum arma instaurat, egregiam quandoquè, vti sperabat, ex Persis victoriam relaturus. Itaque Taurisium reuertitur, Tammaso indè ad eius inopinatum aduentum in Coraxenos iterùm abeunte: vrbemque amplissimam, licèt iussa facere paratis incolis, sæua barbarie militi diripiendam obijcit, & ipse quoquè multa ornamenta ex regis palatio parùm liberaliter secum absporrat Byzantium, præter artifices sericos, seruos quoq; & delectam vtriusque sexûs iuuentutem, quorum erat ingẽs multitudo. Ea præda onustus, cùm iam aduentantis Tammasi fama increbresceret, redit in Mesopotamiã: nec eo in itinere abfuisset à periculo exercitus, nisi falconum & sclopetorum ictibus Persæ absterriti fuissent. Verùm enimuerò iam Tãmasus Taurisium redièrat, eumque persequi statuit, sed cataphracti Persæ leuissimos Turcas equites insequi non poterant. Interim Delimenthes satrapa fortissimus petit à Tammaso certum expeditorum equitum numerum, cum ijsque per nota itinerum compẽdia Turcas insequitur, eosque iam nihil aduersi formidantes vndiquè inuadit, perturbat, opprimit, ità vt Bassæ ipsi vix euaserint. Vix vsquàm Turcæ maiorem cladem vel in pugna cruẽtissima feruntur accepisse, ablatis præsertim tormentis atque tabernaculis, cunctisque vasis castrensibus & impedimentis, atque insuper plusquàm dimidia equorum parte

Turca redit in Persidem.

Taurisiũ diripitur.

Ingens Turcarũ clades.

Felix ille animi, Diuisq; simillimus ipsis, 1535.
Quem non mendaci resplendens gloria fuco
Solicitat, non fastosi mala gaudia luxus:
Sed tacitos sinit ire dies, & paupere cultu
Exigit innocuæ tranquilla silentia vitæ.

Hoc anno per Angliam facta est religionis infausta & funesta mutatio, rege ob odium Pontificis, qui eius nuptias probare noluit, conniuente, licèt anteà Luteri dogma acerrimè oppugnâsset. Hoc quoquè humanæ mutabilitatis exemplum fuit, non facilè obliuioni tradendum, vt qui stat, videat nè cadat. Erant per id tempus in illo regno inter alios duo præcellentes viri, pietate & eruditione clarissimi, Iohannes Fischerus Roffensis Episcopus, & Thomas Morus regni Cancellarius, qui est apud Britannos proximus à rege magistratus. Ij, vtpotè viri graues, neque diuortium cum Catharina probare, neque regis, caput Britanniæ se profitentis, sententiæ subscribere volebant. Id verò rex tulit animo periniquo, & Roffensi quidem maioris odij auctarium fuit, quòd captiuum Pontifex in cardinalium ordinem cooptauit. Extant eius reuerendi antistitis aliquot præclara volumina, quibus tum Luteranam, tum Zuinglianam hæresim grauitate & maiestate Pontifice digna sic confutat, vt vix quisquam vnquàm illi respondere ausus fuerit: quanquàm vt illi non magnoperè responderent, vel eo nomine adduci poterant aduersarij, quòd Latinè scripsisset, nec vulgus eius scripta posset intelligere. Id enim semper hæretici omnes nostrorum temporum vel maximè curârunt, vt popularis gratiæ auram captarent, scilicet vt illis liceret suauitèr & mollitèr ætatem agere, nihil intereà morati, quòd tot miseros, simplices & idiotas homines in grauissima salutis suæ pericula conijcerent. Hoc certè ex illorum scriptis palam editis, tum ex quotidiana viuendi ratione tam potest planum testatumque effici, vt qui secùs hominibus persuadere volunt, quod conati sunt homines quidam medij vel neutrales, ij suam impudentiam toti orbi plùs satis prodant. Quod quidem nos de sectarum authoribus & concionatoribus dictum præcipuè volumus, quos plerosque perspicuum est contra suã mentem & conscientiam longè alitèr & scribere & docere, quàm rem ipsam se habere non sint nescij. Nam sæpissimè apertè mentiuntur: quod non facerent, nisi de industria in errore versari de-

In Anglia mutatio religionis.

Scripta Episcopi Roffensis.

1535 creuissent. Sed ad rem reuertamur.

Rex Angliæ cernens neque Roffensem neque Morum sibi obtemperare velle, vtrunque capite damnauit per suos administros. Roffensis quidem ad X. Calend. Iulii, Morus autem ipsius Iulij 7. die capite plexus est. Roffensis certè multis annis diligentèr inuigilando gregi suo, administrandis sacramentis, assiduitate docendi tum voce, tum scriptis, mira quoquè liberalitate in egenos benignitate in studiosos, verum ac legitimũ egerat Episcopum, ita vt eius aula nihil ferè à monasterio differrè videretur. Nec dubitauit conatibus regis verbo ac scripto se opponere, nè suam conscientiam negligeret, tametsi ea re exitium sibi pararet. Nolebat enim salutem Regis dissimulando negligere, sed vt verus Episcopus veritatem libera voce professus est ad supremum vsque spiritum, adeò vt tum quoque cùm in eum proditorum immane supplicium esset constitutum, atque pronunciata eius horrendæ necis sententia, hilari & placido vultu intrepidus permaneret. Sed quia senio grauis, multisque vigilijs & studijs confectus erat, in mitiorem ea sententia mutata est, quòd vererentur antè exhalaturum spiritum, quàm rheda traháve, vt moris est, tractus ad supplicij locum perueniret. Itaque X. Calendas Iulij productus in planitiem, constanti & alacri vultu populum est allocutus, ac primò quidem regi & regno benè precatus est: deindè prece ad Deum fusa, illi se commendauit, atque ità securi caput præcidendum obiecit. Apud Anglos enim non ense, sed securi plectuntur rei, capite in truncum inclinato. Is exitus fuit clarissimi atque doctissimi Pontificis, postquàm iam diuturni carceris molestias pertulerat.

Roffensis capite damnatur.

Breui post etiam Thomas Morus, qui rege nouas res moliente, vltrò se Cancellariatu abdicârat, eundem vitæ exitum habuit. Videbat enim vir prudentissimus quorsùm tenderent Regis consilia: itaque nè cogeretur de innocentibus sumere supplicium, illi amplissimo muneri spontè renunciauit. Cùm autem Regis nuptias probare nollet religione prohibitus, bonis omnibus exutus, & perpetuo carceri addictus est. Porrò hoc anno mense Iulio eductus ex arce Londoniensi, sistitur iudicibus à Rege designatis. Ibat debilis scipione fultus longo itinere, sed vultu animum minimè perturbatum præ se ferente, donèc ad locum ventum est. Ibi primùm hortari eum cœperunt ad resipiscentiam: sed ille Deum rogat,

Morus capite plectitur.

gat,

gat, vt in sententia ipsum confirmet. Deindè obiecta di- 1535
luit, licèt multùm iam debilitato corpusculo ex carceris diuturnitate & morbo: quæ res permouit iudices, vt allata sella dum se purgat, sedendi habeat facultatem. Ijs peractis, vocati sunt ex gentis instituto Duodecimviri, vt inter se consultarent, num Morus in decretum Parlamenti malitiosè peccâsset. Illi breui intèr se habita deliberatione, reuersi ad Iudices aiunt, Gylthi/ hoc est, Reus est mortis. Mox à Cancellario in eum prolata sententia est. Tum ille mentem suam coram omnibus explicauit de Decreto Parlamenti, quòd rex esset habendus caput Ecclesiæ Anglicanæ, aitque totis septem annis se diligentissimè veterum scripta & concilia euoluisse, nec tamen vsquàm inuenire potuisse, hominē laicum vel secularem caput esse posse Ecclesiæ in rebus Ecclesiasticis. sed interstrepebant quidam, nec oratione eius permoueri potuerunt, licèt esset solidissima. Indè reducitur in carcerem, vbi priusquàm ad turrim ventum esset, miserandum accidit spectaculum. Erat Moro filia Margareta eleganti forma, optimis moribus, rara eruditione. Ea vbi cognouit in patrem mortis prolatam sententiam, pietate in parentem & acerrimo animi dolore permota, per medios satellites vi qua poterat perrupit, & in patris amplexus ruens, quod voce non poterat, nimio præpedita mœrore, lachrymis vbertim testata est, nempè summam pectoris sui ægritudinem & angores. Verùm pater, satellitum permissu, constanti vultu iussit eam missos facere eiusmodi singultus, & animo infracto ferre præsentem rerum statū. Sic enim, inquit, visum est Deo: & tu iampridèm conscia es arcanorum pectoris mei. Iam verò Patre ab illa decem vel duodecim passibus progresso, illa non ferens immodicos doloris aculeos, ex tam præsenti parentis amantissimi periculo eius animum vehementèr pungentes, rursùs accurrit ad Patrem, amplectitur abeuntem, sed ab illo neq; lachrymas vllas fundente, neque faciem in rugas aut mœrorem contrahente, hoc solùm audit, Vale, & Deum ora pro salute animæ meæ. Fuit ea hauddubiò grauis tentatio tanto viro. sed qui iam pro veritate semel vitam cum sanguine profundere prorsùs deliberârat, Christi amori omnem quantumuis propinquorum amorem posthabuit, vt se verum & inuictum Christo martyrem consecraret. Ità quidem nos de tali viro sentire congruum est, qui cùm posset in illo regno rebus omnibus esse florentissimus, tamen nè

Mori oratio.

Ad Morū filia accurrit.

Virilis pectoris constantia.

1535 Deum offenderet, ipsam quoque vitam perdere maluit. Idem autem ipse, cùm esset regni Cancellarius, quandiu rex Catholicam tuebatur religionem, seuerè in eos animaduertere solitus erat, qui Luteri aut alterius dogma hæreticum sequerentur. Deindè septimo Iulij caput illi præcisum est.

Calendis Iulij damnatus est, 7 Iulij capite truncatus.

De eius itemque clarissimi Roffensis Episcopi morte, ità quidem scriptum reliquit: Sexto Nonas Iulij (alij, septimo Iulij, vt diximus) obtruncatus est in Britannia Thomas Morus, non minorem constantiam in iudicio & supplicio præ se ferens, quam iniquissimo Atheniensium senatusconsulto condemnatus Socrates: Paucis diebus ante illum interfecto Episcopo Roffensi, in quem regis furor non alia causa vehementiùs exarsit, quàm quòd is in Cardinalium ordinem à Pontifice esset cooptatus. Sed audi, quod vincit omnem feritatem. Caput Roffensis inditum stipiti, multis diebus omnium oculis fuit expositum: quod non modò non contabuisse, verùm etiam multo venerabilius esse factū ferebatur. Vbi is rumor percrebuit, mox amotum est loco. Et nè quid in Mori capite existeret, quo populus religione turbaretur, audi iam facinus immanissimum. Renouata est Thyestæa fabula, & caput eius non nisi longa coctura maceratum, quò celeriùs diffluerct, hastili est impositum. Hæc ille.

Reginaldus Theologus.

Eòdem anno 15. Aprilis Reginaldus Doctor Theologus, omni virtute, & trium linguarū atque omniū rerum diuinarum cognitione præclarè instructus, ex Abbatia Londinensi, quam Sion vocant, professione Brigittanus, itemque alij nonnulli religiosi & seculares Iudicibus sistuntur, tanquam qui sententiam Parlamenti nollent admittere. Ibi Doctor ille Reginaldus inter alia palàm dixit, Si rex sciret quàm malè ipsi persuasum esset à quibusdam regni proceribus, grauissime indignaturum malis consultoribus. Tum verò mox illi indictum est silentium. Hoc enim male fortasis sibi conscij ferre non poterant. Et dolendum est certè, quòd non rarò optimi principes improbissimorum hominum prauis consilijs transuersim aguntur, & faciunt plerunque quod alioqui nunquàm attentâssent, si aliena fraude deprauati non essent. Deindè iussus est ad quædā respondere, quod cùm faceret magna libertate, rursùs silere iubetur. Vbi porrò audiuit mortis in se latam sententiam, Hoc est, inquit, iudicium huius mundi. Perijt autem biduo traduive

Iohan. 12.

duíve ſpatium ſibi permitti, quo ſe ad mortem præpara- *1535*
ret: ſed reſponſum eſt illi, hoc iam non in iudicium, ſed
regis arbitratu & clementia ſitum eſſe. Tum ille, Credo, *Pſal.26.*
ait, videre bona Domini in terra viuentium.

Per idem tempus Carthuſiani quoquè Londineñ *Carthuſiani Londinenſes.*
in regis iram incurrerunt, quòd nollent eum caput Anglicanæ
Eccleſiæ agnoſtere. Erant in ea Carthuſia multi religioſi fratres & Patres, inprimis præfectus cœnobij,
quem Priorem vocant, Iohannes Houhthon, cuius fuit
inſignis pietas in Deum. Dum autem hæc procella in
Regno graſſaretur, & iam Carthuſianis periculum impenderet,
caſu Londinum alij duo Carthuſiani Priores
venerunt, Robertus Laurens, & Auguſtinus Vuebſter,
Cum ijs Prior Iohannes Houhthon acceſſit Thomam
Cromuel regni Cancellarium, ſperans ſe ab illo impetraturum,
ne ipſe cum ſuis cogeretur in regis verba iurare. Vbi preces ſuas ſubmiſsè admodùm propoſuit Cancellario,
hoc ſolùm conſecutus eſt, quòd mox tanquàm
regi rebellis, cum alijs duobus Prioribus in carcerem
coniectus eſt. Ibi poſtquàm hebdomadam vnam exege- *Tres Priores in carcerem coniecti.*
runt, Cancellarius cum pleriſque alijs Regis conſiliarijs
venit, hortaturque vt abiurato Pontifice, Regem caput
Eccleſiæ tam in Eccleſiaſticis quàm in politicis rebus
profiteantur. Reſponſum eſt illi à patribus negatiuè.
Non enim ſic didicerant ab Eccleſia Catholica. Itaque
iuſſi ſunt iterùm in cuſtodiam recipi. Deindè ad certum
diem producti ſunt in concilium, rurſumque vt conſentirent
admoniri, conſtantèr reſponderunt ſe nec in minimo
velle ab Eccleſiæ ſententia diſcedere. Mox adhibiti
ſunt Duodecimviri, iuſſiq; inter ſe tractare, num mortis
rei eſſent Patres illi, qui nollent in Parlamenti ſententia
acquieſcere. Illi deliberandi ſpatium proferunt in
craſtinum. Interim cùm eſſent viri boni, ſtatuunt illos
innocentes pronunciare, & nequaquàm mortis reos.
Subodoratus Cancellarius rem ſicuti erat, miſit ad eos
qui percontaretur, cur ſententiam cunctantius proferrent.
Reſpondent ſe non eſſe auſos in tam inculpatæ
vitæ homines necis ſententiam promulgare. Vbi hoc
Cancellarius percepit, ira percitus, e veſtigiò iubet eis
renunciari, ſi quidem illi non inueniant vndè eos reos
pronuncient, ipſos reorum pœnam ſubituros. Cùm
verò nec ſic flecterentur, ipſe eos adijt, & crudeles minas
intentans, eò parùm firmos adegit, vt maieſtatis eos
condemnârint. Quod cùm poſtera luce feciſſent, à Iudi- *Damnant*

1535 cibus lata in eos ſententia eſt, quæ ſolet in reos maie-ſtatis. Indè iterùm in carcerem rapti, quinque diebus il-lic manſerunt, multas interim perpeſſi moleſtias. Poſt-eà ad mortem duci iubentur 4. die Maij. Itaque trahæ impoſiti, immò reſupini toto corpore alligati, per to-tam vrbem ad locum vſque ſupplicij, qui à carcere milli-ari Gallico aberat, equis trahentibus modò per aſpera, modo per cœnoſa & lutulenta paſsim obuia loca ra-ptantur. Vbi eò ventum eſt, primus ſoluitur Prior Lon-dinenſis Carthuſiæ. Carnifex flexo poplite, vt habet pa-trius Britanniæ mos, rogat veniam crudelis ipſi mortis inferendæ. Id ille magno facit affectu, complexus ho-minem, & tum pro illo, tum pro cæteris Deum orans. Tum verò ſcalam aſcendere iuſſus, obtemperat incun-ctantèr. Ibi vnus ex conſiliarijs Regis, qui illic cum mul-tis hominum millibus adſtabant, rogat num regi & Par-lamento conſentire velit, impunitatem pollicens, ſi id faciat. At ille palam teſtatur, ſe ſolo Dei timore, non vl-la in Regem ſuum rebellione adductum, id facere neque poſſe, neque velle: immò mâlle pati omnia, quàm vel la-tum vnguem à decretis Catholicæ Eccleſiæ deflectere. Porrò, inquit, orate pro me, & miſereat vos fratrum meo-rum, quorum Prior immeritus fui. His dictis, breui ſpa-tio impetrato, legit ſex primos verſus Pſal. 30. Mox euer-ſa ſcala, manſit pendulus, craſſo fune de induſtria alliga-tus, nè præfocaretur. Atqui ſubitò alius quidam funem præcidit prius quam moreretur, ſicque lapſus in terram, paulùm palpitans ad ſe redijt. Nec mora, raptus in vici-num locum, & veſtibus omnibus magna vi nudatus, tra-hæ rurſus nudus alligatur. Primò carnifex verenda præ-cidit, deindè ventrem ſcindit, & viſcera omnia in ignem proijcit, corde transfixo. Quæ omnia vſqueadeò conſtan-ter & placidè tulit, vt & præſides & reliqui omnes non mediocriter demirarentur. Caput inde truncatum eſt, & corpus quadripartitum. Idem ſupplicij genus reliqui duo Priores & Doctor Theologus Reginaldus, & quidam presbyter ſecularis Iohannes Hailus, magna conſtantia perpeſſi ſunt. Nullus in his omnibus neque in vultu pal-lor, neque in ſermone trepidatio, neque in vllo corporis geſtu mortis formido apparuit: eodem habitu in teterri-mo ſupplicio perſeuerârunt, quo fuerant incolumes, ni-mirum ſpiritu eos veritatis corroborante. Alia ratio eſt eorum, qui pro ſuis ſceleribus vel prauis opinionibus pœnis ſubditi, hilaritatem & conſtantiam præ ſe ferunt.

[margin:] ...tur à Iudicibus.

[margin:] Prior Londinen ſuſpenditur.

[margin:] Horrendũ ſuppliciũ.

Ea

Ea enim non constantia, sed pertinacia est, prauo animi 1535
errore, non recta ratione, concepta, cùm vtiquè non pœna faciat martyrem, sed causa: ità vt valdè ridiculi, immò insani sint huius ætatis sectarij, qui magna conscribunt martyrologia eorum, qui non fidei, sed hæreseos nomine apud Catholicos supplicijs affecti sunt: quasi verò apud posteritatem illorum memoria venerationi, & non execrationi potiùs, futura sit. Sed his omissis, ad nostros reuertamur: qui cùm tam immanitèr excruciarentur, rogabant principes & reliquos circunstantes omnes, vt constantèr ad supremum vsque spiritum benè viuerent, Regi fidelitèr seruirent & obtemperarent in omnibus, quæ non essent à Dei & Catholicæ Ecclesiæ placitis aliena. Corporum membra aliquandiù cocta, diuersis Londini locis suspensa sunt, & capita stipitibus infixa.

Nondùm tres elapsæ erant hebdomadæ ab horum patrum nece, & eccè quidam vilissimi homunciones à Cancellario copiam petunt, & facile impetrant, quosdam alios Carthusianos Londinenses diuexandi. Itaque Carthusiam aduolant, & Vicarium Hunfridum **Middelmore**, Vuilhelmum ex **Mewe**, & Sebastianum **Nendegate** sacerdotem impotenti insania adducunt cum ignominia ad putentissimum carcerem, atque illic dies quatuordecim catenis ferreis colla & crura constringunt atrocitèr, ità vt perpetuò erecti starent, nulla permissa facultate corporis exonerandi, quod necesse erat magnam illis ex fœtore & communi verecundia molestiam creare. Posteà seorsìm concilio sunt exhibiti, & cùm constantèr responderent se nolle ab Ecclesia Catholica deficere, & validis rationibus & scripturæ sententijs ostenderent, Regem sibi non posse vendicare Ecclesiasticam authoritatem, idem supplicium, quod superiores, perpessi sunt die 16. Iunij. Erant quidem omnes tres ætate iuuenes, sed animo cani, & præclara prosapia, nec mediocritèr eruditi. Et Sebastianus quidem in ipsa Regis aula fuerat enutritus. Verùm edocuerunt illi nos suo exemplo, pro Christi & veritatis amore contemnere omnia., Deindè anno 1537. decem alij Carthusiani Londinenses in fœtidissimum carcerem protrusi, inibi vitam breui cum morte commutârunt, vno dempto, qui annis quatuor vixit ibi incolumis, sed tandèm idem supplicij genus perpessus est. Multùm laboratum est annis aliquot, vt Carthusiani Londinenses Regi con-

Tres alij Carthusiani mittuntur in carcerem.

Afficiuntur supplicio.

9 alij Carthusiani moriũtur in carcere.

1535 sentirent, & modò blanditijs, modò terroribus pulsati sunt. Pauci quidam versutissimis hominum fraudibus decepti, specie quidem visi sunt in verba Regis iurare, sed animo prorsùs detestabantur. Verùm horum imprudens simplicitas hoc præmij adepta est, quòd cùm seruandæ Carthusiæ Londinensis causa simulate iurâssent, illa prima omnium deleta est, monachis indè omnibus expulsis. Alij quoquè duo Carthusiani Londinenses anno 1537. quinto Idus Maij suspensi catenis, tam diu in patibulo hæserunt, donèc ossa omnia deciderent. Dicebantur illi Iohannes Rochester & Iacobus Wannert. Præter hos ob eandem causam supplicio affecti sunt Ioannes Trauersius Doctor Theologus in Hybernia, & Ioannes Stoneus Augustinianus Cantuariæ in Anglia. Stoneus quidem tenebatur aliquandiu in carcere, ibique ad solita Christianorum arma confugiens, precibus & ieiunio triduano sinè intermissione se dedit. Ibi tum ad eum vox facta est, licet neminem videret, quæ eius appellato nomine, iussit eum infracto animo pro ea, quam professus erat, sententia mortem oppetere. Multùm indè ille confirmatus, permansit constans, nec vllis vel minis vel terroribus potuit a sententia deduci, maluitque fortitèr mori pro iustitia, quàm regis parere voluntati. Porrò Trauersius scriptis quibusdam Romani Pontificis primariam authoritatem cùm defendisset, eo nomine accusatus est: & raptus ad tribunal, non negauit, sed extensis digitis, His, ait, ea conscripsi, nec me eius facti vnquàm vel pœnituit, vel Deo benè propitio pœnitebit. Igitur dictata in eum mortis sententia est, grauiaque de more supplicia sumpta. Accidit ibi res admiratione digna, quam narrârunt illi, qui præsentes huic spectaculo interfuerunt. Cùm carnifex manum illam amputâsset, & spectante populo in ignem coniecisset, reliqua parte exusta, pollicem cum proximis duobus digitis, quibus solemus literas pingere, nulla ratione ignis, licèt identidèm inflammatus, absumere potuit. Quo insigni miraculo Deus, martyrem suum causam bonam tuendam suscepisse, declarare voluit. Causa enim, vt rectè ait Augustinus, martyrem facit, non pœna. Prætereà malè habiti sunt & ad vnum omnes in carcerem côiecti patres Franciscani, qui Obseruantes dicuntur, quòd etiam illi regi assensum præbere nollent, Ecclesiæ Anglicanæ caput sese dictitanti. Vtrùm autem ex eorum numero aliqui neci dati sint, incertum habeo. Hoc pacto accepti sunt,

2. alij in crucem acti. *Iohannes Stoneus.* *Iohannes Trauersius.* *Miraculū.* *Frāciscani in carcerem mittuntur.*

funt, qui in bona causa defendenda eam declarârunt 1535
constantiam, quam & religio Christiana, & ipsius causæ æquitas flagitabat. Verùm non diu impunè tulerunt, qui illas cædes innoxiorum hominum patrârunt. Nam ipse Thomas Cromuel Cancellarius, post Carthusiam Londinensem direptam & vastatam, intra biennium capite punitus est, vti nè quis confidat in principibus. Certè valdè impium est, vt possis humanam aucupari gratiam, omnem contemnere legem diuinam: & qui huiusmodi sunt, non immeritò principum alienissimos etiàm post summam gratiam animos experiūtur. Alij quoque alias perpessi calamitates, non diuturno gaudio potiti sunt. Porrò insignis illa Carthusia mutata est in officinam scelerum, vbi scortationi, palæstræ & ludis vacaretur. Et hæc quidem & id genus alia tolerat Luteri Euangelium: Diuinas laudes, Ieiunia, Preces, Vigilias, carnis Castigationes, quibus anteà illic vacari solebat, tolerare non potest. Et ea causa est, quòd hæc noua noui Euangelij dogmata, tam cupidè à plerisque cæcis mortalibus suscipiuntur, quia iucunda sunt & plausibilia carni. O satanæ versutiam. Sed illi timere debent, quod in Iob dicitur: Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Et quod Christus ipse in suo Euangelio, Væ qui ridetis, quia flebitis. Hoc sanè permultis locis fecit Luteri Euangelium, vt monasteria vel prorsùs euersa, vel in prophanos vsus mutata sint, scilicet vt extincto cultu diuino, ad Mahometanam insaniam sensim deuoluamur, aut certè in Ethnicismum, vt iam aliquot fit locis, relabamur. Oportet reuerà non Christi, sed satanæ spiritum esse, qui ferre non potest laudes Dei, studium perpetuæ continentiæ, contemptum mundi & voluptatum omnium, vigilias, ieiunia, preces, voluntariam paupertatem, propriæ voluntatis abnegationem: quæ quidem & id genus alia pietatis exercitia certum est nusquam magis, quàm in benè institutis monasterijs, viguisse & vigere. Sed ea, hortante Lutero, vastata & prophanata sunt, adeò vt ipse Luterus Cœnobium Augustinianum occupauerit, vbi anteà multi fratres solebant Deo seruire. Et ipsa quoquè Carthusia Londinensis, de qua nunc agimus, postmodùm data est cuidam militi, qui ex ea struxit sibi palatium, templum mutauit in triclinium, & totum ferè cœnobium euertit. Paulò antè in eius Carthusiæ templo Regis tentoria & arma bellica tanquàm in armamentario reponebantur: imagines

Cromuel capite plectitur.

Iob 21.

Luca 6.

Carthusia mutatur in castrū.

1535 gines non modò diuorum quorumlibet, sed etiam ipsius crucifixi Seruatoris, quæ nos tantæ charitatis admonere debent, cultris conciderunt, & pedibus calcârunt. In ipsis sacris aris saltârunt, & aleis luserunt, choreas duxerunt, multaque alia valde detestanda perpetrârunt, cuiusmodi & Arrianos olim fecisse legimus. Ea verò cœnobiorum euersio etiamsi nihil præterea mali haberet, tamen vel ob hoc perniciosa nimium est, quòd innumeri homines inopes, mendici, calamitosi fraudantur eleemosynis, quæ illic largissimè præstari solebant. Nunc postquam à nobilibus vel alijs prophanis hominibus sunt occupata, citiùs lapidem quàm panem, ad fores stipem poscens, retuleris. Est & aliud, quòd mercatores pessime habet, qui etiam licèt infecti Luterano dogmate, tamen mallent cœnobia pleraque minimè euersa, quanquam ferre non possunt Mendicantium Ordinum monasteria. Causam huius quandoque audiui ex quodam mercatore egregiè Luterano, qui quotiès Luteri nomen promebat ore, nudabat caput honoris causa. Aiebat ille propterea se dolere extincta monasteria, quòd olim nobiles consueuissent proles suas in ea intrudere, & facultates suas relinquere illis liberis, quos domi retinendos censuissent, & tum nobiles fuisse locupletes, nec opus habuisse rapinis & cædibus. At nunc postquam deleta sunt Cœnobia, puellos & puellas inire coniugia, indè grande examen nobilium liberorum existere, qui cum ex parentum facultatibus, inter ipsos pro rata cuiusque portione distributis, non possint tantum consequi, vndè sic viuant quemadmodum habet nobilium consuetudo: iam nobis, inquit, mercatoribus iter agentibus insidiantur, merces nostras diripiunt, atque ex rebus nostris prædas agunt. Ità ille Luteranus non propter Iesum dolebat sublata monasteria, sed quòd ipsis iam non liceret tutò iter facere. Verùm si malum est esse monasteria, vt Luteri habet euangelium, non debent tolerari priuati causa compendij vel lucri. Si autem malum non est ea esse, cur non etiàm ferant Mendicantium fratrum domos, cùm tamen ex illis plerunquè plurimùm capiant solatij & subsidij spiritalis, dum ab illis vel in confessione vel in sacris concionibus & multis alijs modis, rectè ac piè instituuntur? Sed hoc ipsum scilicet dolet malo dæmoni, & ideò dedit operam, vt Mendicantium Ordines prorsus profligati sint, vbicunquè Luteri Euangelium dominatur. Sed & alia omnium Ordinum

Mercatores Luterani vellent salua cœnobia.

num

num cœnobia innumera aut destructa, aut miserè expilata & deformata sunt, iacetque prorsùs omnis cultus diuinus, nisi quòd Dominicis diebus apud sectarios in templo conueniunt Euangelici fratres & sorores, & ibi aliquem Germanicè vel alio idiomate vulgari psalmum cantillant, suamque cœnam peragunt, nihil à prophano conuiuio discrepantem, cùm plerunquè non sint sacris initiati, qui illis cœnam suam conficiunt, vt ideò quoquè corpus & sanguinem Domini conficere non possint. Si qui verò inter eos sunt apud Catholicos sacerdotio initiati, illi si conficiunt Eucharistiam, tamen negant manere corpus & sanguinem Christi extra sumptionem. Indè fit, vt æditiuus quod superest vini, plerunquè secum domum absportet, hilaritèr cum suis inter edendum illud potitans, non absque summa contumelia tanti sacramenti. Nam licèt illi negent esse verum sanguinem, non tamen propterea desinit esse verus sanguis, si sit semèl ritè consecratus. Sed ad institutum redeamus. 1535 *Cœnobia euertit Luteri euangelium.*

Hoc anno rebus tam prosperè ad Luteri voluntatem in Anglia præter eius expectationem fluentibus, magis etiam ferocire cœpit. Scripsit acerbè & suo more calumniosè in principes & ordines Catholicos Imperij, inter alia vocans eos seditiosos & rebelles Cæsari, atque fures Dei, vt qui neque Deo, neque veræ Ecclesiæ Christi, (scilicet Luteranæ) neque Cæsari aut vlli potestati obedire dignantur. Sed hæc citra dubium in nullum veriùs quàm Luterum ipsum & eius similes quadrant, qui sic Papæ iugum excusserunt, vt nullum omninò imperium ferre velint. Inuehitur deindè, & quidem vel maximè seditiosè, in Cardinalem Moguntinum, idque in hunc modum, quanuis Teutonicè: *Luterus in Catholicos principes.*

Si ciues Hallenses & subditi prouinciales Archiepiscopatûs Magdeburg. Episcopum Moguntinum tyrannum suum Cardinalem expellerent aut interficerent, iustè facerent ei. Vbi verò Christus vnquàm dixit Iudæis, Si pontifices, scribas & Pharisæos vestros interficiatis, rectè facietis? An non potiùs dixit, Super Cathedram Moysis sederunt scribæ & Pharisæi: Omnia quæcunque dicunt, facite? Quòd si Catholici scriberent subditis principum Luteranorum, Præclarè egeritis, si tyrannos principes vestros tuleritis è medio, quas turbas Luterus cum suis concitaret? Quid verò futurum est in orbe Christiano, si liceat subditis priuata authoritate vel expellere, vel trucidare suos *Nota seditiosum scriptum.* *Matt. 23.*

1535 suos principes? Dignus ergò Luterus erat, cùm ad huiusmodi nefarium scelus, Cardinalis Moguntini subditos incitaret, qui seditiosorum pœnas lueret. Mirum est, nusquàm videre potuisse homines, quàm nihil Luteri Euangelium consentiat cum Euangelio Christi: tum quoquè, quàm ille nusquam sibi constet, sed tam sit in doctrina varius & inconstans, quàm se illi diuersa scribendi argumenta obtulerunt. Hæc verò idcircò sæpiùs repetuntur, vt vel posteritas discat nostro magno malo sapere. Vt autem in Moguntinum Principem tam impotentèr Luterus incurreret, ea res in causa fuit, quod is princeps iusserat subditos suos Luteri fermento depravatos, rebus suis distractis, alio emigrare, nè reliquos inficerent: quæ quidem non tyrannica fuit, sed admodum tolerabilis mulcta, nisi quòd Lutero licuit dicere quicquid libuit. An non verò Luterani Magistratus in Anabaptistas gladio animaduertunt? Cur id non reprehendit Luterus?

Caspar Querhamer. Per id ferè tempus fuit quidam Hallæ Saxonicæ ciues, eiusdem Cardinalis subditus, nomine Casparus Querhamer, homo laicus, sed non planè stupidus. Is mira Dei prouidentia in summam Luteri ignominiam miro studio magnaque solertia ex diuersis Luteri scriptis collegit xxxvj. pugnantes & planè contrarias sententias de communione Eucharistiæ sub vna vel vtraque specie, easque in magnam digessit tabulam, quæ possit ad parietem suspendi. An non verò longè turpissimum est, in re tanti ponderis tam esse varium & nunquàm sui similem? Et ità quidem in hoc vno articulo ille lubricus & varius fuit. Quis verò etiam de alijs articulis eius antilogias vel numerare sufficiat? Verùm ille laicus posteà in bello Smalcaldico malè mulctatus est ab Euangelicis. Fertur enim ad virilia ligato fune demissus in puteum, illicque diù tortus cùm in catholica fide constantissimus permaneret, rursùs extractus fuisse. Eant sanè Luteri symmystæ, & quantùm velint sui Luteri Euangelium laudibus vehant: veniet, veniet ille dies, quandò eos vehementèr pœnitebit, sed serò, tam inconstantem doctrinam non toto pectore esse execratos: nec habebunt quod in suî excusationem adferant, quandò ea inconstantia vel sola abundantissimè docere potuit, Luteri Euangelium non alium quàm ipsum mendacij parentem, satanam habuisse authorem, vtì iam sæpius dictum est.

Hoc

Hoc anno, ipsis ferijs diui Iohannis Baptistæ, Monasterium Vuestphaliæ metropolis expugnatur. Quæ ibì tum gesta sint, iam suprà diximus. 1535

Eodem anno conati sunt Anabaptistæ Amsterodamum, insigne Hollandiæ emporium, fraude & dolo obtinere, sed frustrà. Fuit per id tempus Frisia quoquè ab ea hominum peste vindicata. Inuaserunt Anabaptistæ Amstelredamum nocturnis horis, Senatum vi occupant, vigiles & plerosque ex Senatu perimunt: sed tandèm superati, pro meritis pœnas luunt, easque valdè acerbas. Habuerunt episcopum quendam suum, cuius caput affixum palo, in vrbis turri collocatum est. Iam paulò antè insigne quoddam Frisiæ cœnobium, aquarū ambitu egregiè munitum, occupârant: sed Frisiæ præfectus opportunè illorū conatibus occurrens, iugulauit omnes fortissimè repugnantes, in quibus etiàm virgines quædam erant, quas ob pertinaciam eadem pœna inuoluit. Faxit præpotens Deus, vt ea hominum lues principum & magistratûs negligentia & dissimulatione non maiora indiès accipiat incrementa, & rebus Christianis maximam adferat cladem & calamitatem. Iam enim non paucis Germaniæ locis licet eis impunè degere, atque sensìm apud Catholicos quoquè in magnas vrbes irrepunt, & sic paulatim coalescunt & augescunt magno Reipublicæ detrimento. *Anabaptistæ inuadunt Amsterodamum.*

Hoc anno 8. Idus Ianuarij in Anglia diem vitæ extremum clausit optima & constantissima Herois Catharina, quam rex Angliæ Henricus VIII. malè persuasus, à se separârat, cùm iam viginti annis eam in matrimonio habuisset. Ea quidem post diuortium illud infaustum, se contulerat in Comitatum Bedfordiensem ad villam regiam, quam appellant Kymbalton, cælo parùm salubri sitam: vixitque illic admodùm religiosè & sanctè, magnoque animo illam separationem fortitèr perferens, quanquàm non dubium est, acres illam interdùm animi dolores sensisse, quòd videret regem parùm memorem salutis suæ, ipsa contempta, Annam Boleniam sibi copulauisse. At hoc mense & anno grauitèr laborans aduersa valetudine, misso ad illam ab Henrico rege Cæsaris Oratore, saluere iussa est. Porrò sexto pòst die sentiens mortem adesse pro foribus, vocat ad se ancillam non indoctam, eique ad regem dictat Epistolam in hæc verba: Domine mi Rex marite semper charissime, salue. Iam aduenit hora mortis meæ, *Catharina regina decedit.* *Epistola eius ad regem.*

1535 meæ, in quo temporis puncto amor facit, vt te paucis admoneam de salute animæ tuæ, quam debes cunctis mortalibus rebus anteponere, neglecta præ ea omni corporis cura, propter quam & me in multas miserias, & teipsum in solicitudines plures coniecisti: sed hoc tibi ignosco, ac Deus tibi ignoscat tam velim, quàm precibus pijs oro. Quod superest, commendo tibi filiam communem nostram, in quam (quæso) officium illud paternè totum conferas, quod ego à te aliâs desideraui. Prætereà precor summè, vti ancillas meas respicias, easque suo tempore benè locare nuptijs placeat: quod multum non est, cùm non sint nisi tres: & dare meis ministris stipendium debitum, atque in vnum etiàm annum ex tua gratia, benignitate, liberalitate futurum, nè deserti vel inopes esse videantur. Postremo vnum illud testor: Oculi mei te solum desiderant. Vale. His literis scriptis, eodem die mortua est. Facilè autem hinc liquet, quàm castè matrimonij iura coluerit etiàm in ipso diuortio, cùm se scripsit, nullum nisi Henricum petere. Rex certè literis his lectis, lachrymas tenere non potuit. Corpus optimæ principis ad Burgum Petri delatum, in cœnobio monachorum D. Benedicti, honorificè tumulatum est. Quidam vir impensè doctus annotauit huius optimæ & sapientissimæ reginæ dictum memorabile, quod huc adscribere visum est: Aiebat illa, se quidem temperatam & mediam quandam fortunam mâlle, quàm vel asperrimam vel lenissimam: alterutrum tamen optandum si esset, electuram citiùs tristissimam, quàm blandissimam: Infelicibus non deesse consolationem, fortunatissimis deesse mentem. Fuit hoc dictum verè pudici pectoris & sapientis, vt ait idem.

Apophtegma eius.

Eo ipso anno Carolus Cæsar inuictus, sentiens alieno in se esse animo quosdam Europæ proceres, non se deserit, sed vt erat mirabili prudentia, hostes suos anteuertere studet, vt sibi potiùs timerent, quàm ipsi bellum inferrent. Itaque in Africam ad opprimendum Barbarussam expeditionem parat, honestissimis & Christianæ Reipublicæ vtilissimis ad id rationibus inductus. Galliæ rex nullam interim fert opem, sed potiùs animo in Cæsarem alieno visus est esse, licèt eius sororem in matrimonio haberet. Neque ea res latuit Italos. Itaque & Genuenses & Florentiæ Dux Alexander sese egregiè communierunt, si quid fortaßis vellent Galli moliri.

Cæsar in Africam.

moliri. Porrò Paulus Pontifex aliquot triremes in Africanam expeditionem Cæsari misit subsidio, nolens deesse publicæ saluti & vtilitati. Interim in Hispania magnus fit belli apparatus, adeò vt rumores de Gallo, Britannoque rege & Heluetijs sparsi, facilè extincti sint. Veneti ob fœdus ante annos triginta cum Baiazete Turcico Imperatore percussum, nihil ad hoc bellum contulerunt, huius sacræ expeditionis spectatores futuri potiùs quàm adiutores. Sed hoc quoquè quoddam fuit auctarium calamitatum afflictæ Reipublicæ. Porrò vniuersa Hispania in hoc bellum egregiè incubuit. Andreas Auria ob singularem fidem & rerum maritimarum peritiam, à Cæsare suorum consiliorum factus conscius, ingentem comparat classem, in qua erat quadriremis vna, quæ Cæsarem ipsum veheret, cuius remiges omnes sericis erant vestiti tunicis, & ipsa nauis multo ornatu longè elegantissima. Paulus Pontifex Andreæ Auriæ dono misit ensem solenni ritu consecratum, cuius erat gemmis ornatus capulus, multaque alia eiusdem gladij insignia ornamenta. Misit etiàm pileum è villoso serico margaritis Phrygio opere depictum. Eiusmodi verò munus dari solet magnis regibus: nec tamen immeritò datum èst Andreæ Auriæ, maritimis contra Turcas, Mauros, & piratas bellis clarissimo duci. Ea res strenuum alioqui senem magis etiàm ad res præclarè gerendas incitauit. Interim Mediolani Cæsar reliquit Antonium Læuam, virum in rebus bellicis propè incomparabilem, qui sua diligentia res Italiæ tueretur. Porrò Paulus Pontifex ad Centumcellas subsistens, indè benè precatus est exercitui in Africam traijcienti. Venit autem ad Cæsarem etiàm Ludouicus Lusitaniæ regis germanus frater, cuius sororem in matrimonio Cæsar habebat, cum classe vigintiquinque nauium, in quibus præter nautas descripti milites erant ad duo millia. Inter nauigandum verò accidit casus inopinatus. Quadriremis prætoria, qua Cæsar vehebatur, hæsit in vado sabuloso, eratque res plena periculi, nisi quòd Andreas Auria, mirabili industria celerrimè ex illo arenæ tumulo nauim curauit extrahi. Mouit ea res non parùm Cæsaris animum, qui sciret patrem suum Philippum in simile discrimen coniectum, minimè euasuturn fuisse, nisì grandi miraculo ingens fluctus nauim, qua vehebatur, vltra sabuli tumulos extulisset. Tota autem hæc Cæsaris classis septingentis ferè nauibus

1535

Apparatus belli.

Classis Cæsaris.

Pontifex benè precatur classi.

Periculũ Cæsaris.

700. naues.

1535 bus constituit. Barbarussa vbi certò comperit, Cæsarem ipsum in classe aduehi, vehementer animo angi cœpit. Non enim putârat Barbarus Cæsarem tam difficile & periculosum in sterili & sabuloso ac omnis pene aquæ indigo solo, solstitialibus præsertim diebus, bellum suscepturum, sed illud potius per suos duces administraturum. Hortabatur nihilo minùs suos, vt se viros præberent, nec de victoria quicquam ambigerent: inprimis autem, vt Guletæ defendendæ fortissimam operam nauarent. Est autem Guleta turris lateritia, circùm adiectas habens munitiones, eamque Barbarussa multis tormentis egregiè instruxerat. Vbi tota classis ad ancoras constituta fuit, Cæsar iussit milites scaphis se in continentem transferre: quod adeo composite factum est, vt mox Barbari omnes, nullo commisso prælio, è littore profugerint, nostrorum bombardas minimè ferentes. Descendit & Cæsar ipse in terram, bonæ spei & multæ alacritatis plenus, non suis, sed præpotentis Dei viribus innixus, qui hauddubiò illius & fautor & protector erat. Missi sunt autem, qui explorarent omnia. Ibi tum Numidæ, velox, insidiosum & summi laboris militum genus, vbique nostris sese offerebant valdè infestos, sagittis, iaculis, lapidibus incautos atrociter vulnerantes. Verùm Cæsar eorum feritate nihil deterritus, licèt amici graues à tam præsenti periculo eum reuocare niterentur, cum paucis exploratum iuit, vndiquè volitantibus Numidis, quos ille mira animi constantia contempsit. Pugnatum est intereà aliquoties, irrumpentibus Barbaris in nostros, & modo illi, modò nostri victores abiêrunt, donec tandem paucos post dies Cæsar omnem vim expugnandæ Guletæ adhibere constituit. Iam enim militum corpora morbis vexari cœperant, quòd interdiù vehementissimo solis ardore torrerentur, noctibus verò nimio cæli rore perfusa, propemodùm præ frigore rigere viderentur. Huc accedebat, quòd Barbarussa ingentes Numidarum copias mercede conductas in dies expectabat, quorum aduentum Cæsar anteuertendum putauit: & quamuis Cæsar insigni pietate ægris opem ferret rebus necessarijs abundè suppeditandis, tamẽ in arenoso solo vix vlla dabatur copia dulcis aquæ, ità vt tum sani, tum ægri ex acrioribus pomis sibi vtcunquè mederi cogerentur, quæ res non erat commoda valetudini. Itaque Cæsar bonis auibus ad Idus Iulias iussit tormentorum omnem appa-

Guleta.

apparatum ad Guletàm oppugnandam adhiberi. Andreas Auria à mari eius munitionis diuerberandæ negocium suscepit. Tum verò ab aurora vsque ad meridiem tanta tormentorum vi is locus est oppugnatus, vt non modò concuti tellus, sed tota passim hiscere videretur: porrò mare, paulò antè tranquillum, mirabilitèr concitari & exæstuare atque feruere cerneretur: cælum autem ipsum, densissima fumi caligine omnium oculis eriperetur. Ea vi turris cum suo antemurali penitùs prostrata, & munitiones omnes latè disiectæ, non omninò difficilem nostris inuadendi aditum præbuerunt. Vt verò animus magis incalescerent, quidam monasticæ vitæ professor ligneam crucifixi Seruatoris imaginem præferebat. Ibi iubente Cæsare alacritèr nostri milites in Barbaros irruperunt, nihil morati tela omnis generis & missilem ignem tenaci flamma armis adhærentem, quæ ab illis in subeuntes conijciebantur. Quamobrèm territi, fuga sibi consulunt immanes Barbari, quorum non pauci in illo itinere cæsi & in stagnum detrusi periêrunt. Porrò paucis è Cæsaris exercitu desideratis, tormenta omnia & tota Barbarussæ classis, quæ intra Guletæ fauces subducta fuerat, in ius victoris Cæsaris concessit, magno quidem Cæsaris commodo & voluptate, sed summa Barbarussæ & sæuissimorum piratarum detrimento, qui acerbissimè ferrent sibi totius nauigationis & maris facultatem ereptam. Illi verò qui è Guleta profugerant, vbì Tunetum ad Barbarussam venêre, ab illo contumeliosè primùm accepti, sed mox repressa ira, ad audendum fortitèr animati sunt, quòd Afrorum & Numidarum auxilia iam appropinquarent.

1535

Guleta oppugnatur.

Guleta expugnatur.

Dum hæc geruntur, in castra Cæsaris venit Muleasses rex Tunetanus, quem Barbarussa è regno exturbârat. Fuit is procera statura, suffusco vultu planeque virili, sed admodùm strabus. Vbì Cæsaris dextram deosculatus est, more patrio humi collectis cruribus, sedit in tapete substrato, & per interpretem supplex petijt ab Imperatore restitui sibi paternum regnum, multam eo nomine pollicens Cæsari fidem, & id genus alia. Cæsar illi omnia liberalitèr daturum recepit, hortans vt non Punica, sed integra fide promissis staret. Erat in illo Barbaro & Mahometanæ stultitiæ professore rege magna tum bellicæ exercitationis, tum rerũ cælestium ex Auerrois disciplina peritia. Iussit autẽ Cæsar tendi ei taberna-

Muleasses rex.

1535 Deum offenderet, ipsam quoquè vitam perdere maluit. Idem autem ipse, cùm esset regni Cancellarius, quandiù rex Catholicam tuebatur religionem, seuerè in eos animaduertere solitus erat, qui Luteri aut alterius dogma hæreticum sequerentur. Deindè septimo Iulij caput illi præcisum est.

Calendis Iulij damnatus est, 7 Iulij capite truncatus.

De eius itemque clarissimi Roffensis Episcopi morte, ità quidem scriptum reliquit: Sexto Nonas Iulij (alij, septimo Iulij, vt diximus) obtruncatus est in Britannia Thomas Morus, non minorem constantiam in iudicio & supplicio præ se ferens, quàm iniquissimo Atheniensium senatusconsulto condemnatus Socrates: Paucis diebus ante illum interfecto Episcopo Roffensi, in quem regis furor non alia causa vehementiùs exarsit, quàm quòd is in Cardinalium ordinem à Pontifice esset cooptatus. Sed audi, quod vincit omnem feritatem. Caput Roffensis inditum stipiti, multis diebus omnium oculis fuit expositum: quod non modò non contabuisse, verùm etiàm multo venerabilius esse factū ferebatur. Vbì is rumor percrebuit, mox amotum est loco. Et nè quid in Mori capite existeret, quo populus religione turbaretur, audi iam facinus immanissimum. Renouata est Thyestæa fabula, & caput eius non nisì longa coctura maceratum, quò celeriùs diffluerct, hastili est impositum. Hæc ille.

Reginaldus Theologus.

Eòdem anno 15. Aprilis Reginaldus Doctor Theologus, omni virtute, & trium linguarū atque omniū rerum diuinarum cognitione præclarè instructus, ex Abbatia Londinensi, quam Sion vocant, professione Brigittanus, itemque alij nonnulli religiosi & seculares Iudicibus sistuntur, tanquam qui sententiam Parlamenti nollent admittere. Ibì Doctor ille Reginaldus inter alia palàm dixit, Si rex sciret quàm malè ipsi persuasum esset à quibusdam regni proceribus, grauissimè indignaturum malis consultoribus. Tum verò mox illi indictum est silentium. Hoc enim male fortassis sibi conscij ferre non poterant. Et dolendum est certè, quòd non raro optimi principes improbissimorum hominum prauis consilijs transuersim aguntur, & faciunt plerunque quod alioquì nunquàm attentâssent, si aliena fraude deprauati non essent. Deindè iussus est ad quædā respondere, quod cùm faceret magna libertate, rursùs silere iubetur. Vbì porrò audiuit mortis in se latam sententiam, Hoc est, inquit, iudicium huius mundi. Perijt autem bidui tri-

Iohan. 12.

duive

duíve ſpatium ſibi permitti, quo ſe ad mortem præpara- *1535*
ret: ſed reſponſum eſt illi, hoc iam non in iudicum, ſed
regis arbitratu & clementia ſitum eſſe. Tum ille, Credo, *Pſal.26.*
ait, videre bona Domini in terra viuentium.

Per idem tempus Carthuſiani quoque Londineñ *Carthuſiani Londinenſes.*
in regis iram incurrerunt, quòd nollent eum caput An-
glicanæ Eccleſiæ agnoſcere. Erant in ea Carthuſia mul-
ti religioſi fratres & Patres, inprimis præfectus cœnobij,
quem Priorem vocant, Iohannes Houhthon, cuius fuit
inſignis pietas in Deum. Dum autem hæc procella in
Regno graſſaretur, & iam Carthuſianis periculum im-
penderet, caſu Londinum alij duo Carthuſiani Priores
venerunt, Robertus Laurens, & Auguſtinus Vuebſter.
Cum ijs Prior Iohannes Houhthon acceſſit Thomam
Cromuel regni Cancellarium, ſperans ſe ab illo impe-
traturum, ne ipſe cum ſuis cogeretur in regis verba iu-
rare. Vbi preces ſuas ſubmiſsè admodùm propoſuit Can-
cellario, hoc ſolùm conſecutus eſt, quòd mox tanquàm
regi rebellis, cum alijs duobus Prioribus in carcerem
coniectus eſt. Ibi poſtquàm hebdomadam vnam exege- *Tres Priores in carcerem coniecti.*
runt, Cancellarius cum pleriſque alijs Regis conſiliarijs
venit, hortaturque vt abiurato Pontifice, Regem caput
Eccleſiæ tam in Eccleſiaſticis quàm in politicis rebus
profiteantur. Reſponſum eſt illi à patribus negatiuè.
Non enim ſic didicerant ab Eccleſia Catholica. Itaque
iuſſi ſunt iterùm in cuſtodiam recipi. Deindè ad certum
diem producti ſunt in concilium, rurſumque vt conſen-
tirent admoniti, conſtantèr reſponderunt ſe nec in mi-
nimo velle ab Eccleſiæ ſententia diſcedere. Mox adhibi-
ti ſunt Duodecim viri, iuſſiq; inter ſe tractare, num mor-
tis rei eſſent Patres illi, qui nollent in Parlamenti ſenten-
tia acquieſcere. Illi deliberandi ſpatium proferunt in
craſtinum. Interim cùm eſſent viri boni, ſtatuunt illos
innocentes pronunciare, & nequaquàm mortis reos.
Subodoratus Cancellarius rem ſicuti erat, miſit ad eos
qui percontaretur, cur ſententiam cunctantius profer-
rent. Reſpondent ſe non eſſe auſos in tam inculpatæ
vitæ homines necis ſententiam promulgare. Vbi hoc
Cancellarius percepit, ira percitus, e veſtigiò iubet eis
renunciari, ſi quidem illi non inueniant vndè eos reos
pronuncient, ipſos reorum pœnam ſubituros. Cùm
verò nec ſic flecterentur, ipſe eos adijt, & crudeles mi-
nas intentans, eò parùm firmos adegit, vt maieſtatis eos
condemnârint. Quod cùm poſtera luce feciſſent, à Iudi- *Damnant*
cibus

1535 cibus lata in eos sententia est, quæ solet in reos maiestatis. Inde iterùm in carcerem rapti, quinque diebus illic manserunt, multas interim perpessi molestias. Posteà ad mortem duci iubentur 4. die Maij. Itaque trahæ impositi, immò resupini toto corpore alligati, per totam vrbem ad locum vsque supplicij, qui à carcere milliari Gallico aberat, equis trahentibus modò per aspera, modo per cœnosa & lutulenta passim obuia loca raptantur. Vbi eò ventum est, primus soluitur Prior Londinensis Carthusiæ. Carnifex flexo poplite, vt habet patriùs Britanniæ mos, rogat veniam crudelis ipsi mortis inferendæ. Id ille magno facit affectu, complexus hominem, & tum pro illo, tum pro cæteris Deum orans. Tum verò scalam ascendere iussus, obtemperat incunctantèr. Ibi vnus ex consiliarijs Regis, qui illic cum multis hominum millibus adstabant, rogat num regi & Parlamento consentire velit, impunitatem pollicens, si id faciat. At ille palàm testatur, se solo Dei timore, non vlla in Regem suum rebellione adductum, id facere neque posse, neque velle: immò mâlle pati omnia, quàm vel latum vnguem à decretis Catholicæ Ecclesiæ deflectere. Porrò, inquit, orate pro me, & misereat vos fratrum meorum, quorum Prior immeritus fui. His dictis, breui spatio impetrato, legit sex primos versus Psal.30. Mox euersa scala, mansit pendulus, crasso fune de industria illigatus, nè præfocaretur. Atqui subitò alius quidam funem præcidit prius quàm moreretur, sicque lapsus in terram, paulùm palpitans ad se rediit. Nec mora, raptus in vicinum locum, & vestibus omnibus magna vi nudatus, trahæ rursùs nudus alligatur. Primò carnifex verenda præcidit, deindè ventrem scindit, & viscera omnia in ignem proijcit, corde transfixo. Quæ omnia vsqueadeò constanter & placidè tulit, vt & præsides & reliqui omnes non mediocritèr demirarentur. Caput indè truncatum est, & corpus quadripartitum. Idem supplicij genus reliqui duo Priores & Doctor Theologus Reginaldus, & quidam presbyter secularis Iohannes Hailus, magna constantia perpessi sunt. Nullus in his omnibus neque in vultu pallor, neque in sermone trepidatio, neque in vllo corporis gestu mortis formido apparuit: eodem habitu in teterrimo supplicio perseuerârunt, quo fuerant incolumes, nimirum spiritu eos veritatis corroborante. Alia ratio est eorum, qui pro suis sceleribus vel prauis opinionibus pœnis subditi, hilaritatem & constantiam præ se ferunt.

[Damnan]tur à Iudicibus.

Prior Londinen. suspenditur.

Horrendũ suppliciũ.

Ea

Ea enim non constantia, sed pertinacia est, prauo animi errore, non recta ratione, concepta, cùm vtiquè non pœna faciat martyrem, sed causa: ità vt valdè ridiculi, immò insani sint huius ætatis sectarij, qui magna conscribunt martyrologia eorum, qui non fidei, sed hæreseos nomine apud Catholicos supplicijs affecti sunt: quasi verò apud posteritatem illorum memoria venerationi, & non execrationi potiùs, futura sit. Sed his omissis, ad nostros reuertamur: qui cùm tam immanitèr excruciarentur, rogabant principes & reliquos circunstantes omnes, vt constantèr ad supremum vsque spiritum benè viuerent, Regi fidelitèr seruirent & obtemperarent in omnibus, quæ non essent à Dei & Catholicæ Ecclesiæ placitis aliena. Corporum membra aliquandiù cocta, diuersis Londini locis suspensa sunt, & capita stipitibus infixa. 1535

Nondùm tres elapsæ erant hebdomadæ ab horum patrum nece, & eccè quidam vilissimi homunciones à Cancellario copiam petunt, & facilè impetrant, quosdam alios Carthusianos Londinenses diuexandi. Itaque Carthusiam aduolant, & Vicarium Hunfridum **Middelmore**, Vuilhelmum ex **Mewe**, & Sebastianum **Nendegate** sacerdotem impotenti insania adducunt cum ignominia ad putentissimum carcerem, atque illic dies quàtuordecim catenis ferreis colla & crura constringunt atrocitèr, ità vt perpetuò erecti starent, nulla permissa facultate corporis exonerandi, quod necesse erat magnam illis ex fœtore & communi verecundia molestiam creare. Posteà seorsim concilio sunt exhibiti, & cùm constantèr responderent se nolle ab Ecclesia Catholica deficere, & validis rationibus & scripturæ sententijs ostenderent, Regem sibi non posse vendicare Ecclesiasticam authoritatem, idem supplicium, quod superiores, perpessi sunt die 16. Iunij. Erant quidem omnes tres ætate iuuenes, sed animo cani, & præclara prosapia, nec mediocritèr eruditi. Et Sebastianus quidem in ipsa Regis aula fuerat enutritus. Verùm edocuerunt illi nos suo exemplo, pro Christi & veritatis amore contemnere omnia. Deindè anno 1537. decem alij Carthusiani Londinenses in fœtidissimum carcerem protrusi, inibi vitam breui cum morte commutàrunt, vno dempto, qui annis quatuor vixit ibi incolumis, sed tandèm idem supplicij genus perpessus est. Multùm laboratum est annis aliquot, vt Carthusiani Londinenses Regi con-

Tres alij Carthusiani mittuntur in carcerem.

Afficiuntur supplicio.

9 alij Carthusiani moriũtur in carcere.

1535 sentirent, & modò blanditijs, modò terroribus pulsati sunt. Pauci quidam versutissimis hominum fraudibus decepti, specie quidem visi sunt in verba Regis iurare, sed animo prorsùs detestabantur. Verùm horum imprudens simplicitas hoc præmij adepta est, quòd cùm seruandæ Carthusiæ Londinensis causa simulatè iurâssent, illa prima omnium deleta est, monachis indè omnibus expulsis. Alij quoquè duo Carthusiani Londinenses anno 1537. quinto Idus Maij suspensi catenis, tam diu in patibulo hæserunt, donèc ossa omnia deciderent. Dicebantur illi Iohannes Rochester & Iacobus Wannert. Præhos ob eandem causam supplicio affecti sunt Ioannes Trauersius Doctor Theologus in Hybernia, & Ioannes Stoneus Augustinianus Cantuariæ in Anglia. Stoneus quidem tenebatur aliquandiu in carcere, ibique ad solita Christianorum arma confugiens, precibus & ieiunio triduano sine intermissione se dedit. Ibi tum ad eum vox facta est, licèt neminem videret, quæ eius appellato nomine, iussit eum infracto animo pro ea, quam professus erat, sententia mortem oppetere. Multùm indè ille confirmatus, permansit constans, nec vllis vel minis vel terroribus potuit à sententia deduci, maluitque fortiter mori pro iustitia, quàm regis parere voluntati. Porrò Trauersius scriptis quibusdam Romani Pontificis primariam authoritatem cùm defendisset, eo nomine accusatus est: & raptus ad tribunal, non negauit, sed extensis digitis, His, ait, ea conscripsi, nec me eius facti vnquàm vel pœnituit, vel Deo benè propitio pœnitebit. Igitur dictata in eum mortis sententia est, grauiaque de more supplicia sumpta. Accidit ibi res admiratione digna, quam narrârunt illi, qui præsentes huic spectaculo interfuerunt. Cùm carnifex manum illam amputâsset, & spectante populo in ignem coniecisset, reliqua parte exusta, pollicem cum proximis duobus digitis, quibus solemus literas pingere, nulla ratione ignis, licèt identidèm inflammatus, absumere potuit. Quo insigni miraculo Deus, martyrem suum causam bonam tuendam suscepisse, declarare voluit. Causa enim, vt rectè ait Augustinus, martyrem facit, non pœna. Prætereà malè habiti sunt & ad vnum omnes in carcerem cõiecti patres Franciscani, qui Obseruantes dicuntur, quòd etiàm illi regi assensum præbere nollent, Ecclesiæ Anglicanæ caput sese dictitanti. Vtrùm autem ex eorum numero aliqui neci dati sint, incertum habeo. Hoc pacto accepti sunt,

2. alij in crucem acti.

Iohannes Stoneus.

Iohannes Trauersius.

Miraculũ.

Frãciscani in carcerem mittuntur.

sunt, qui in bona causa defendenda eam declarârunt constantiam,quam & religio Christiana,& ipsius causæ æquitas flagitabat. Verùm non diù impunè tulerunt,qui illas cædes innoxiorum hominum patrârunt. Nam ipse Thomas Cromuel Cancellarius, post Carthusiam Londinensem direptam & vastatam, intra biennium capite punitus est, vti nè quis confidat in principibus. Certè valdè impium est, vt possis humanam aucupari gratiam, omnem contemnere legem diuinam: & qui huiusmodi sunt, non immeritò principum alienissimos etiàm post summam gratiam animos experiũtur. Alij quoquè alias perpessi calamitates,non diuturno gaudio potiti sunt. Porrò insignis illa Carthusia mutata est in officinam scelerum, vbì scortationi, palæstræ & ludis vacaretur. Et hæc quidem & id genus alia tolerat Luteri Euangelium: Diuinas laudes, Ieiunia, Preces, Vigilias, carnis Castigationes, quibus anteà illic vacari solebat, tolerare non potest. Et ea causa est, quod hæc noua noui Euangelij dogmata, tam cupidè à plerisque cæcis mortalibus suscipiuntur, quia iucunda sunt & plausibilia carni. O satanæ versutiam. Sed illi timere debent, quod in Iob dicitur: Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Et quod Christus ipse in suo Euangelio, Væ qui ridetis,quia flebitis. Hoc sanè permultis locis fecit Luteri Euangelium, vt monasteria vel prorsùs euersa, vel in prophanos vsus mutata sint, scilicet vt extincto cultu diuino,ad Mahometanam insaniam sensìm deuoluamur, aut certè in Ethnicismum, vt iam aliquot fit locis,relabamur. Oportet reuerà non Christi, sed satanæ spiritum esse,qui ferre non potest laudes Dei, studium perpetuæ continentiæ, contemptum mundi & voluptatum omnium, vigilias, ieiunia, preces, voluntariam paupertatem, propriæ voluntatis abnegationem: quæ quidem & id genus alia pietatis exercitia certum est nusquàm magis, quàm in benè institutis monasterijs, viguisse & vigere. Sed ea, hortante Lutero, vastata & prophanata sunt, adeò vt ipse Luterus Cœnobium Augustinianum occupauerit, vbi anteà multi fratres solebant Deo seruire. Et ipsa quoquè Carthusia Londinensis, de qua nunc agimus, postmodùm data est cuidam militi,qui ex ea struxit sibi palatium, templum mutauit in triclinium, & totum ferè cœnobium euertit. Paulò antè in eius Carthusiæ templo Regis tentoria & arma bellica tanquàm in armamentario reponebantur: imagines

1535

Cromuel capite plectitur.

Iob 21.

Luce 6.

Carthusia mutatur in castrũ.

num cœnobia innumera aut destructa, aut miserè expilata & deformata sunt, iacetque prorsùs omnis cultus diuinus, nisi quòd Dominicis diebus apud sectarios in templo conueniunt Euangelici fratres & sorores, & ibi aliquem Germanicè vel alio idiomate vulgari psalmum cantillant, suamque cœnam peragunt, nihil à prophano conuiuio discrepantem, cùm plerunquè non sint sacris initiati, qui illis cœnam suam conficiunt, vt ideò quoquè corpus & sanguinem Domini conficere non possint. Si qui verò inter eos sunt apud Catholicos sacerdotio initiati, illi si conficiunt Eucharistiam, tamen negant manere corpus & sanguinem Christi extra sumptionem. Indè fit, vt æditituus quod superest vini, plerunquè secum domum absportet, hilariter cum suis inter edendum illud potitans, non absque summa contumelia tanti sacramenti. Nam licèt illi negent esse verum sanguinem, non tamen propterea desinit esse verus sanguis, si sit semel ritè consecratus. Sed ad institutum redeamus. 1535 *Cœnobia euertit Luteri euangelium.*

Hoc anno rebus tam prosperè ad Luteri voluntatem in Anglia præter eius expectationem fluentibus, magis etiam ferocire cœpit. Scripsit acerbè & suo more calumniosè in principes & ordines Catholicos Imperij, inter alia vocans eos seditiosos & rebelles Cæsari, atque fures Dei, vt qui neque Deo, neque veræ Ecclesiæ Christi, (scilicet Luteranæ) neque Cæsari aut vlli potestati obedire dignantur. Sed hæc citra dubium in nullum veriùs quàm Luterum ipsum & eius similes quadrant, qui sic Papæ iugum excusserunt, vt nullum omninò imperium ferre velint. Inuehitur deindè, & quidem vel maximè seditiosè, in Cardinalem Moguntinum, idque in hunc modum, quanuis Teutonicè: *Si ciues Hallenses & subditi prouinciales Archiepiscopatus Magdeburg. Episcopum Moguntinum tyrannum suum Cardinalem expellerent aut interficerent, iustè facerent ei.* Vbi verò Christus vnquàm dixit Iudæis, Si pontifices, scribas & Pharisæos vestros interficiatis, rectè facietis? An non potiùs dixit, Super Cathedram Moysis sederunt scribæ & Pharisæi: Omnia quæcunque dicunt, facite? Quòd si Catholici scriberent subditis principum Luteranorum, Præclarè egeritis, si tyrannos principes vestros tulleritis è medio, quas turbas Luterus cum suis concitaret? Quid verò futurum est in orbe Christiano, si liceat subditis priuata authoritate vel expellere, vel trucidare suos *Luterus in Catholicos principes.* *Nota seditiosum scriptum.* *Matt. 23.*

1535 suos principes? Dignus ergò Luterus erat, cùm ad huiusmodi nefarium scelus, Cardinalis Moguntini subditos incitaret, qui seditiosorum pœnas lueret. Mirum est, nusquàm videre potuisse homines, quàm nihil Luteri Euangelium consentiat cum Euangelio Christi: tum quoquè, quàm ille nusquàm sibi constet, sed tam sit in doctrina varius & inconstans, quàm se illi diuersa scribendi argumenta obtulerunt. Hæc verò idcircò sæpius repetuntur, vt vel posteritas discat nostro magno malo sapere. Vt autem in Moguntinum Principem tam impotentèr Luterus incurreret, ea res in causa fuit, quòd is princeps iusserat subditos suos Luteri fermento deprauatos, rebus suis distractis, alio emigrare, nè reliquos inficerent: quæ quidem non tyrannica fuit, sed admodum tolerabilis mulcta, nisi quòd Lutero licuit dicere quicquid libuit. An non verò Luterani Magistratus in Anabaptistas gladio animaduertunt? Cur id non repræhendit Luterus?

Caspar Querhamer. Per id ferè tempus fuit quidam Hallæ Saxonicæ ciues, eiusdem Cardinalis subditus, nomine Casparus Quethamer, homo laicus, sed non planè stupidus. Is mira Dei prouidentia in summam Luteri ignominiam miro studio magnaque solertia ex diuersis Luteri scriptis collegit xxxvj. pugnantes & planè contrarias sententias de communione Eucharistiæ sub vna vel vtraque specie, easque in magnam digessit tabulam, quæ posset ad parietem suspendi. An non verò longè turpissimum est, in re tanti ponderis tam esse varium & nunquam sui similem? Et ità quidem in hoc vno articulo ille lubricus & varius fuit. Quis verò etiam de alijs articulis eius antilogias vel numerare sufficiat? Verùm ille laicus posteà in bello Smalcaldico malè mulctatus est ab Euangelicis. Fertur enim ad virilia ligato fune demissus in puteum, illicque diù tortus cùm in catholica fide constantissimus permaneret, rursus extractus fuisse. Eant sanè Luteri symmystæ, & quantùm velint sui Luteri Euangelium laudibus vehant: veniet, veniet ille dies, quandò eos vehementèr pœnitebit, sed serò, tam inconstantem doctrinam non toto pectore esse execratos: nec habebunt quod in sui excusationem adferant, quandò eà inconstantia vel sola abundantissimè docere potuit, Luteri Euangelium non alium quàm ipsum mendacij parentem, satanam habuisse authorem, vti iam sæpius dictum est.

Hoc

Hoc anno, ipsis ferijs diui Iohannis Baptistæ, Monasterium Vuestphaliæ metropolis expugnatur. Quæ ibi tum gesta sint, iam suprà diximus. 1535

Eodem anno conati sunt Anabaptistæ Amsterodamum, insigne Hollandiæ emporium, fraude & dolo obtinere, sed frustrà. Fuit per id tempus Frisia quoquè ab ea hominum peste vindicata. Inuaserunt Anabaptistæ Amstelredamum nocturnis horis, Senatum vi occupant, vigiles & plerosque ex Senatu perimunt: sed tandèm superati, pro meritis pœnas luunt, easque valdè acerbas. Habuerunt episcopum quendam suum, cuius caput affixum palo, in vrbis turri collocatum est. Iam paulò antè insigne quoddam Frisiæ cœnobium, aquarũ ambitu egregie munitum, occupârant: sed Frisiæ præfectus opportunè illorũ conatibus occurrens, iugulauit omnes fortissimè repugnantes, in quibus etiàm virgines quædam erant, quas ob pertinaciam eadem pœna inuoluit. Faxit præpotens Deus, vt ea hominum lues principum & magistratûs negligentia & dissimulatione non maiora indiès accipiat incrementa, & rebus Christianis maximam adferat cladem & calamitatem. Iam enim non paucis Germanię locis licet eis impunè degere, atque sensìm apud Catholicos quoquè in magnas vrbes irrepunt, & sic paulatìm coalescunt & augescunt magno Reipublicæ detrimento. *Anabaptistæ inuadunt Amsterodamum.*

Hoc anno 8. Idus Ianuarij in Anglia diem vitæ extremum clausit optima & constantissima Herois Catharina, quam rex Angliæ Henricus VIII. malè persuasus, à se separârat, cùm iam viginti annis eam in matrimonio habuisset. Ea quidem post diuortium illud infaustum, se contulerat in Comitatum Bedfordiensem ad villam regiam, quam appellant Kymbalton, cælo parùm salubri sitam: vixitque illic admodùm religiosè & sanctè, magnoque animo illam separationem fortitèr perferens, quanquàm non dubium est, acres illam interdùm animi dolores sensisse, quòd videret regem parùm memorem salutis suæ, ipsa contempta, Annam Boleniam sibi copulauisse. At hoc mense & anno grauitèr laborans aduersa valetudine, misso ad illam ab Henrico rege Cæsaris Oratore, salutare iussa est. Porrò sexto pòst die sentiens mortem adesse pro foribus, vocat ad se ancillam non indoctam, eique ad regem dictat Epistolam in hæc verba: Domine mi Rex marite semper charissime, salue. Iam aduenit hora mortis meæ, *Catharina regina decedit.* *Epistola eius ad regem.*

1535 meæ, in quo temporis puncto amor facit, vt te paucis admoneam de salute animæ tuæ, quam debes cunctis mortalibus rebus anteponere, neglecta præ ea omni corporis cura, propter quam & me in multas miserias, & teipsum in solicitudines plures coniecisti: sed hoc tibi ignosco, ac Deus tibi ignoscat tam velim, quàm precibus pijs oro. Quod superest, commendo tibi filiam communem nostram, in quam (quæso) officium illud paternè totum conferas, quod ego à te aliâs desideraui. Prætereà precor summè, vti ancillas meas respicias, easque suo tempore benè locare nuptijs placeat: quod multum non est, cùm non sint nisi tres: & dare meis ministris stipendium debitum, atque in vnum etiam annum ex tua gratia, benignitate, liberalitate futurum, nè deserti vel inopes esse videantur. Postremo vnum illud testor: Oculi mei te solum desiderant. Vale. His literis scriptis, eodem die mortua est. Facilè autem hinc liquet, quàm castè matrimonij iura coluerit etiàm in ipso diuortio, cùm se scripsit, nullum nisi Henricum petere. Rex certè literis his lectis, lachrymas tenere non potuit. Corpus optimæ principis ad Burgum Petri delatum, in cœnobio monachorum D.Benedicti, honorificè tumulatum est. Quidam vir impensè doctus annotauit huius optimæ & sapientissimę reginæ dictum memorabile, quod huc adscribere visum est: Aiebat illa, se quidem temperatam & mediam quandam fortunam mâlle, quàm vel asperrimam vel lenissimam: alterutrum tamen optandum si esset, electuram citiùs tristissimam, quàm blandissimam: Infelicibus non deesse consolationem, fortunatissimis deesse mentem. Fuit hoc dictum verè pudici pectoris & sapientis, vt ait idem.

Apophtegma eius.

Eo ipso anno Carolus Cæsar inuictus, sentiens alieno in se esse animo quosdam Europæ proceres, non se deserit, sed vt erat mirabili prudentia, hostes suos anteuertere studet, vt sibi potiùs timerent, quàm ipsi bellum inferrent. Itaque in Africam ad opprimendum Barbarussam expeditionem parat, honestissimis & Christianæ Reipublicæ vtilissimis ad id rationibus inductus. Galliæ rex nullam interim fert opem, sed potiùs animo in Cæsarem alieno visus est esse, licèt eius sororem in matrimonio haberet. Neque ea res latuit Italos. Itaque & Genuenses & Florentiæ Dux Alexander sese egregiè communiêrunt, si quid fortaßis vellent Galli moliri.

Cæsar in Africam.

moliri. Porrò Paulus Pontifex aliquot triremes in Africanam expeditionem Cæsari misit subsidio, nolens deesse publicæ saluti & vtilitati. Interim in Hispania magnus fit belli apparatus, adeò vt rumores de Gallo, Britannoque rege & Heluetijs sparsi, facilè extincti sint. Veneti ob fœdus ante annos triginta cum Baiazete Turcico Imperatore percussum, nihil ad hoc bellum contulerunt, huius sacræ expeditionis spectatores futuri potiùs quàm adiutores. Sed hoc quoquè quoddam fuit auctarium calamitatum afflictæ Reipublicæ. Porrò vniuersa Hispania in hoc bellum egregiè incubuit. Andreas Auria ob singularem fidem & rerum maritimarum peritiam, à Cæsare suorum consiliorum factus conscius, ingentem comparat classem, in qua erat quadriremis vna, quæ Cæsarem ipsum veheret, cuius remiges omnes sericis erant vestiti tunicis, & ipsa nauis multo ornatu longè elegantissima. Paulus Pontifex Andreæ Auriæ dono misit ensem solenni ritu consecratum, cuius erat gemmis ornatus capulus, multaque alia eiusdem gladij insignia ornamenta. Misit etiàm pileum è villoso serico margaritis Phrygio opere depictum. Eiusmodi verò munus dari solet magnis regibus: nec tamen immeritò datum èst Andreæ Auriæ, maritimis contra Turcas, Mauros, & piratas bellis clarissimo duci. Ea res strenuum alioqui senem magìs etiàm ad res præclarè gerendas incitauit. Interim Mediolani Cæsar reliquit Antonium Læuam, virum in rebus bellicis propè incomparabilem, qui sua diligentia res Italiæ tueretur. Porrò Paulus Pontifex ad Centumcellas subsistens, indè benè precatus est exercitui in Africam traijcienti. Venit autem ad Cæsarem etiàm Ludouicus Lusitaniæ regis germanus frater, cuius sororem in matrimonio Cæsar habebat, cum classe vigintiquinque nauium, in quibus præter nautas descripti milites erant ad duo millia. Inter nauigandum verò accidit casus inopinatus. Quadriremis prætoria, qua Cæsar vehebatur, hæsit in vado sabuloso, eratque res plena periculi, nisi quòd Andreas Auria, mirabili industria celerrimè ex illo arenæ tumulo nauim curauit extrahi. Mouit ea res non parùm Cæsaris animum, qui sciret patrem suum Philippum in simile discrimen coniectum, minimè euasurum fuisse, nisi grandi miraculo ingens fluctus nauim, qua vehebatur, vltra sabuli tumulos extulisset. Tota autem hæc Cæsaris classis septingentis ferè nauibus

1535

Apparatus belli.

Classis Cæsaris.

Pontifex benè precatur classi.

Periculũ Cæsaris.

700. naues.

1535 bus constituit. Barbarussa vbi certò comperit, Cæsarem ipsum in classe aduehi, vehementèr animo angi cœpit. Non enim putârat Barbarus Cæsarem tam difficile & periculosum in sterili & sabuloso ac omnis penè aquæ indigo solo, solstitialibus præsertim diebus, bellum suscepturum, sed illud potius per suos duces administraturum. Hortabatur nihilo minùs suos, vt se viros præberent, nec de victoria quicquam ambigerent: inprimìs autem, vt Guletæ defendendæ fortissimam operam nauarent. Est autem Guleta turris lateritia, circùm adiectas habens munitiones, eamque Barbarussa multis tormentis egregiè instruxerat. Vbi tota classis ad ancoras constituta fuit, Cæsar iussit milites scaphis se in continentem transferre: quod adeò composite factum est, vt mox Barbari omnes, nullo commisso prælio, è littore profugerint, nostrorum bombardas minimè ferentes. Descendit & Cæsar ipse in terram, bonæ spei & multæ alacritatis plenus, non suis, sed præpotentis Dei viribus innixus, qui hauddubiò illius & fautor & protector erat. Missi sunt autem, qui explorarent omnia. Ibi tum Numidæ, velox, insidiosum & summi laboris militum genus, vbique nostris sese offerebant valdè infestos, sagittis, iaculis, lapidibus incautos atrocitèr vulnerantes. Verùm Cæsar eorum feritate nihil deterritus, licèt amici graues à tam præsenti periculo eum reuocare niterentur, cum paucis exploratum iuit, vndiquè volitantibus Numidis, quos ille mira animi constantia contempsit. Pugnatum est intereà aliquoties, irrumpentibus Barbaris in nostros, & modò illi, modò nostri victores abiêrunt, donèc tandèm paucos post dies Cæsar omnem vim expugnandæ Guletæ adhibere constituit. Iam enim militum corpora morbis vexari cœperant, quòd interdiù vehementissimo solis ardore torrerentur, noctibus verò nimio cæli rore perfusa, propemodùm præ frigore rigere viderentur. Huc accedebat, quòd Barbarussa ingentes Numidarum copias mercede conductas in dies expectabat, quorum aduentum Cæsar anteuertendum putauit: & quanuis Cæsar insigni pietate ægris opem ferret rebus necessarijs abundè suppeditandis, tamē in arenoso solo vix vlla dabatur copia dulcis aquæ, ità vt tum sani, tum ægri ex acrioribus pomis siti vtcunquè mederi cogerentur, quæ res non erat commoda valetudini. Itaque Cæsar bonis auibus ad Idus Iulias iussit tormentorum omnem appa-

Guleta.

apparatum ad Guletam oppugnandam adhiberi. Andreas Auria à mari eius munitionis diuerberandæ negocium suscepit. Tum verò ab aurora vsque ad meridiem tanta tormentorum vi is locus est oppugnatus, vt non modò concuti tellus, sed tota passim hiscere videretur: porrò mare, paulò antè tranquillum, mirabilitèr concitari & exæstuare atque feruere cerneretur: cælum autem ipsum, densissima fumi caligine omnium oculis eriperetur. Ea vi turris cum suo antemurali penitùs prostrata, & munitiones omnes latè disiectæ, non omninò difficilem nostris inuadendi aditum præbuerunt. Vt verò animis magis incalescerent, quidam monasticæ vitæ professor ligneam crucifixi Seruatoris imaginem præferebat. Ibi iubente Cæsare alacritèr nostri milites in Barbaros irruperunt, nihil morati tela omnis generis & missilem ignem tenaci flamma armis adhærentem, quæ ab illis in subeuntes conijciebantur. Quamobrèm territi, fuga sibi consulunt immanes Barbari, quorum non pauci in illo itinere cæsi & in stagnum detrusi periêrunt. Porrò paucis è Cæsaris exercitu desideratis, tormenta omnia & tota Barbarussæ classis, quæ intra Guletæ fauces subducta fuerat, in ius victoris Cæsaris concessit, magno quidem Cæsaris commodo & voluptate, sed summa Barbarussæ & sæuissimorum piratarum detrimento, qui acerbissimè ferrent sibi totius nauigationis & maris facultatem ereptam. Illi verò qui è Guleta profugerant, vbì Tunetum ad Barbarussam venêre, ab illo contumeliosè primùm accepti, sed mox repressa ira, ad audendum fortitèr animati sunt, quòd Afrorum & Numidarum auxilia iam appropinquarent.

1535

Guleta oppugnatur.

Guleta expugnatur.

Dum hæc geruntur, in castra Cæsaris venit Muleasses rex Tunetanus, quem Barbarussa è regno exturbârat. Fuit is procera statura, suffusco vultu planeque virili, sed admodùm strabus. Vbì Cæsaris dextram deosculatus est, more patrio humi collectis cruribus, sedit in tapete substrato, & per interpretem supplex petijt ab Imperatore restitui sibi paternum regnum, multam eo nomine pollicens Cæsari fidem, & id genus alia. Cæsar illi omnia liberalitèr daturum recepit, hortans vt non Punica, sed integra fide promissis staret. Erat in illo Barbaro & Mahometanæ stultitiæ professore rege magna tum bellicæ exercitationis, tum rerũ cælestium ex Auerrois disciplina peritia. Iussit autẽ Cæsar tendi ei tabernaculum,

Muleasses rex.

S 2

1535 culum, & hospitali liberalitate tractari hominem. Idem autem ipse in Cæsaris exercitu præcipuè mirabatur numerum atque ordinem tormentorum, & incredibilem in foro rerum venalium omnis generis copiam, & militum res necessarias ementium modestiam ac tranquillitatem. Ab illo verò multa didicêre duces exercitûs, quæ Cæsari magno vsui fuêre ad oppugnandum Barbarussam.

Guleta expugnata, Cæsar ad Tunetum iter intendit. Interim verò dum multa secum animo reputat, & omnia diligentèr expendit, commissa sunt varia cum Numidis prælia. Solent Numidæ ferocitèr aduolare, & rursùs mira vafricie, si premantur, fugam arripere, vt insequentes longiùs proliciant: tum verò conuersis armis, paucos multi circunsistere, & nullo negocio trucidare. Cæsar vbi animaduertit Hispanos à Numidis in pugna quadam premi, acritèr cum grauis armaturæ equitibus in Barbaros inuectus, eos in fugam præcipites egit: eoque die non solùm strenui ducis, ante alios armatus in acie consistens, sed etiàm fortissimi militis officium præstitit, ciuicamque coronam meruit, Andrea Pontio equite nobili ab hostibus circunuento, & sua ope liberato. Erant per id tempus quidam togati homines, qui Cæsarem hortarentur ad maturè discedēdum ex Africa, quòd iam satis multa laude potitus esset, Guleta expugnata & piratis egregiè edomitis: verùm illos Cæsar graui oratione, vt erat vir longè prudentissimus, præclarè compescuit, Guletam autem rursùs communiri iussit, imposito plùs mille Hispanorum præsidio. Indè Tunetum versùs promotus est totius belli apparatus. Cæsar Vastium eo bello, eaque præsertim die, qua cum hoste confligendum erat, Imperatorem pronunciârat. Habebant Itali, Hispani, Germani, singuli suos duces, qui eos hortarentur: verùm Cæsar ad omnes ordines adequitans, alacri vultu & ingenti fiducia hortabatur, vt fortitèr contra Christi inermes inimicos decertarent, prædæ loco ipsos habituros vrbem locupletissimam. Dici vix possit, quãtum ea Cæsaris alacritas inflammârit militum animos, ità vt intolerabiles labores, præsertim sitis molestias, fortitèr pertulerint, licèt quidam ægrè in officio contineri potuerint, quos tamen Cæsaris præsentia & seueritas ad sanitatem citò reduxit. Vt enim erat natura clementissimus, sic etiàm vbi res poscere videbatur, non deerat illi Imperatore digna seueritudo.

Numidarum mores.

Guleta instauratur.

Iam

Iam ad Tunetum propinquabat exercitus, & eccè Barbaruſſa immenſas Barbarorum copias in aciem producit, quæ centum millia hominum exceſſiſſe feruntur. Tum verò Vaſtius, quem (vt dixi) Cæſar Imperatorem eo bello eſſe voluit, antequàm cum hoſte manus consererentur, ſic ait ad Cæſarem: Iure meo vtens, iubeo vt hinc abſcedas ad mediam aciem, vbi ſunt vexilla, nè fortuito incidentis pilæ caſu vniuerſa communis fortunæ ſalus, vnius hominis periculo, inexpiabile ſubeat diſcrimen. Cæſar ſubridens, metu vacuum eum eſſe iubet, quandò nemo Auguſtorum Cæſarum tormento ſublatus eſſet: at nihilo minùs pro ſua ſingulari modeſtia dictis illius obtemperans, confeſtim quò iuſſus erat, abſcedit. Indè ſigno pugnæ dato, tanto impetu noſtri in Barbaros irruperunt, vt trecentos ſclopettis peremerint ante conflictum, reliquos omnes in fugam coniecerint, tormentaque ab illis relicta ceperint, præ dolore & ira dentibus frendente Barbaruſſa, & cum Turcis Tunetum properante. Erant Tuneti multa millia captiuorum Chriſtianorum. Hos omnes ille immanis Barbarus, circumpoſito puluere tormentario, in carcere concremare voluit. Verùm dehortante quodam inſigni pirata, ſententiam mutauit. Eius autem crudelis conſilij fama iam in carcerem peruolârat miſericordia duorum libertorum, Franciſci Hiſpani & Vincentij Dalmatæ, qui licèt Barbaruſſæ eſſent alumni, tamen inſigni pietate permoti, patefacto carcere, inſtrumenta, quibus catenas frangerent, miſeris illis obtulêre. Mox ruptis catenis, nudi homines ſaxis alijsque correptis rebus Turcas inuadunt. Fugiunt ex arce Turcæ. Chriſtiani captiui totam arcem occupant, aliquot cæſis Turcis: regios theſauros omnes, omnem commeatum & arma intercipiunt, & è ſumma arce Chriſtianis dudùm ablatum vexillum expandunt, vt Cæſari & eius exercitui captam arcem ſignificent. Barbaruſſa ad arcem reuertitur, falſis dijs ſuis crebrò maledicens, & nimio furore percitus, apertaque ianua ſupplex & propè lachrymans orat Chriſtianos, vt ipſum intrò cum ſuis recipiant, cunctis libertatem pollicitus. At illi certatim in eum ſaxa coniiciunt, ità vt totus præ ira inſaniens, rebus deploratis, cum ſeptem Turcarum millibus, turpi arrepta fuga Hipponam, vbi olim D. Auguſtinus incomparabilem egit Epiſcopum, properaret. Ea re cognita, Cæſar propius vrbem caſtra mouet, cui Magiſtratus

1535 *Exercitus Barbaruſſæ.* *Congreſſus pugnæ.* *Captiui occupant arcem.* *Barbaruſſa fugit.*

1535 tus claues deditæ vrbis obtulerunt, id enixissimè obsecrantes, nè militem intra vrbem admitteret. Ad id Cæsare cunctantiùs respondente, milites frementes & omnis moræ impatientes, vel iniussu Cæsaris certatìm in oppidum irruunt, frustrà deprecante Muleasse. Et ipsi quidem Cæsari vehementèr suspecta erat Punica fides, vt non sinè causa cunctantiùs preces Tunetanorum admisisse videatur. Nam stipendium per Muleassem promissum, astutè & vafrè protrahebant, visuri qui Barbarussæ successus forent. Primus cum parua manu ad arcis portam accessit Vastius, quem Christiani paulò antè captiui, gratulabundi exceperunt. Arce in potestatem redacta, milites agminatìm irruunt in vrbem, Itali & Hispani in prædas inhiant, Germani Mahometano sanguine fundendo sitim suam explent, nulli omninò parcentes neque ætati, neque sexui; quæ res permouit Cæsarem, vt proposito edicto capitis pœnam minaretur omnibus, qui Tunetano ciui vim intulissent. Cæsar arcem ingressus, captiuis Christianis libertatem & nauigia atque commeatum, quibus in patriam redirent, promittit. Porrò Francisco & Vincentio Barbarussæ alumnis, qui rumpendorum vinculorum authores miseris fuerant, pecuniam ac vestem largitur. Tria præcipuè in arcis Tunetanæ direptione Muleasses deplorauit, Arabicos inprimìs codices antiquissimos, qui non modò disciplinas omnes, sed etiàm superiorum regum historiam, & Mahometanæ superstitionis interpretationem continerent, quorum Muleasses iacturam tulit grauissimè. Secundò vnguenta & aromata odoris incomparabilis, ambram, moscum & zibetum, quæ plumbeis loculis & arculis eburneis asseruabantur, & neutiquàm vulgaris erant precij. Tertiò pigmenta & colores varios & admodùm preciosos, quos milites dissipatos conculcârant: multùm illic lazurij, multùm cocci & laccæ Indicæ periisse dolebat Muleasses. Inuenta quoquè sunt in arce arma & ocreæ Gallorum equitum, qui ante annos trecentos cum Ludouico rege Tunetum obsederant.

Tunetum diripitur.

Dum hæc geruntur Tuneti, Barbarussa venit incolumis Hipponam, & ibi triremes quatuordecim in stagno demersas, celerrimè educit, seque egregiè munit. Interim missi ex nostris, qui eius iter impedirent, cùm parùm essent rei naualis periti, re infecta, ad Cæsaris exercitum redierunt, nec sinè magno Christiano-

Barbarussa abit Byzantiũ.

rum

rum detrimento illi sæuissimo piratæ ad Algieram primò, mox ad Byzãtium elabendi ingens spatium præbuere. Ea res vehementèr commouit Andream Auriam, ita vt non planè desperans se hostem posse consequi, Hipponam contenderit: porrò non inuento Barbarussa, vrbem cepit, muros destruxit, arci præsidium imposuit, quam tamen Cæsar paulò pòst iussit funditùs euerti. Deindè Muleassem Cæsar regem Tunetanum pronunciat, tributum imponit annuum falcones duos & totidèm è Numidia velocitate conspicuos equos, ea conditione, vt Christianis amicus, Turcis hostis, Cæsari addictus sit, & Hispanis, quos Guletæ ampliùs mille præsidij loco imponebat Cæsar, stipendium persoluat. 1535

His gestis, Cæsar ab Africa soluens, cum tota classe Siciliam contendit. Ibì triumphali pompa exceptus, & passim pecunia donatus, indè Neapolim peruenit. In ipso itinere nunciata ei est mors Francisci Sforciæ, qui non ità pridèm Christianam Christierni regis Danorum filiam duxerat. Eius mors nouos in orbe Christiano, Gallis Mediolanum pertinacissimè repetentibus, tumultus & clades excitauit, hæreticis interim mirè exultantibus, quòd non deesset Carolo Cæsari Christianus rex, qui eum suis armis ab ipsorum coërcitione retardaret. Quanto satiùs fuerat, Mediolanum vel terræ hiatu absorptum, ab hominum conspectu penitùs tolli, quàm eius causa Christianum orbem tot mala perpeti? Putant plerique potentes, se insignem sibi comparare gloriam, si ius suum, quod tamen plerunquè vel incertum habent, vel etiàm nullum se habere non sunt nescij, egregiè tueantur, etiàm interim totus debeat perturbari & perire orbis. Sed huiusmodi studijs non valdè magnam sibi laudem parant apud cordatos & Christianæ pietatis amantes. Verùm hæc Deus iustus iudex iudicabit, nos ad alia transeamus.

Cæsar venit in Siciliam.

Sub huius anni finem Saxoniæ Elector ex Austria, vbi Ferdinandum regem conuenerat, domum proficiscens, Pragæ appellatus est à legato Pontificio Petro Paulo Vergerio, qui illi Pontificis sententiam de Concilio indicendo, itemque de loco Concilij indicauit, simul etiam de sententia Cæsaris & Ferdinandi regis certiorem eum reddidit, quòd eis non displiceret Mantua, quam Pontifex Concilio destinâsset. Saxo respondit, se cum socijs Smalcaldici fœderis deliberaturum. Decembris die 26. ex Conuentu Smalcaldico responderunt

Legatus Pontificis agit cum Saxone.

1535 derunt Protestantes inter cætera, sibi Mantuam non placere, neque perpessuros ipsos, vt in concilio Pontifex sua authoritate vtatur, quod ille sit ipsorum aduersarius, qui dogmata ipsorum damnârit. Itaque eum iudicem esse non posse, sed ex voluntate Cæsaris, regum & principum deligendos idoneos viros, qui iuxta verbum Dei causam cognoscant, atque definiant. Idoneos autem viros vocant hauddubie Luterum, Melanchthonem, Bucerum, Pomeranum, & id genus alios apostatas monachos, quos certum erat hæresios nomine damnatos esse, & vel maximè reorum personam sustinere, atque ideò nulla ratione posse sententiam pronunciare. Atque ita Protestantes Concilium quidem se vehementèr optare & expetere dixerunt, sed à suis Concionatoribus malè persuasi, tale Concilium petiérunt, quale nulla vnquam ætas verum & legitimum esse putauit. Cùm verò verbum Dei aliter Luterus, alitèr Zuinglius, alitèr Anabaptistæ, aliter Zuencfeldius, alitèr Seruetus exponant, quis vnquàm sanæ mentis ex sola verbi Dei litera, non adhibita Catholicæ Ecclesiæ interpretatione, aliquid certi in Concilio statui posse credat? Ità his tergiuersationibus nouorum Euangelistarum siue dogmatistarum id apud Protestantes Magistratus effectum est, vt Concilium nullum admittere velint, cui Pontifex ab omni antiquitate recepto more præsideat, & ipsam quoque Synodum Tridentinam, cui grauissimi & longe doctissimi viri interfuère, non magnipendant. Sed absit, vt Ecclesia Dei alium habendorum Conciliorum modum à Sectariis accipiat, quam ipsi traditus est ab Apostolis & Apostolorum successoribus. Quòd si verò ex sectariorum sententia mutanda est Synodorum habendarum ratio, iam facilè quidlibet obtinere illi poterunt: Sed ità tamen, vt aliud statuat Synodus Luterana, aliud Zuingliana, aliud Anabaptistica, aliud alia nupèr natorum schismatum. Porrò in hoc Smalcaldico Protestantium Conuentu fuit etiàm Galliæ regis legatus, Rex ille Germanorum Principum captauit gratiam, vtpotè qui iam bellum in Italia gerere decreuisset: atque interim nihilo minùs in regno suo seuerissima sumpsit supplicia de nouorum dogmatum assertoribus vel sectatoribus. Itaque quod Luteranorum Principum captauit beneuolentiam, sui aduersus Cæsarem communiendi causa id fecit, non quod illorum religionem probaret: & rursus Luterani in eius se amicitiam eadem omninò ex causa insi-

Conciliū non recipiunt Euangelici.

Gallus captat amicitiam Germanorum.

insinuabant, alioqui propter diuersam religionem non 1535
magnopere addicti Gallis. Timebant enim vtrique Cæsaris potentiam, atque ideò modis omnibus communire se studebant.

Hoc tempore Zuingliani Tigurini, offensi scriptis quibusdam Luteri & complicum eius, præsertim quòd scripsisset Luterus Oecolampadium subitò à diabolo præfocatum expirâsse, synodum Tiguri conuocant sexta Augusti ministrorum Euangelij sui ex vrbe & agro Tigurino, vbi definitum est, Apologiam Latinè & Germanicè edendam contra Luteri & gregis eius calumnias. Sed hoc tam egregij conuentûs decretum vnus Vuolffgangus Capito Argentoratēsis ecclesiastes Zuinglianus, impediuit ad tempus non longum. Interim Luterus 5. Octobris scribit ministris Argentinensibus, se non alieno esse animo à concordia: itaque hortatur vt synodum indicant, in qua de illa tractetur. Mira res. Nolunt isti Romano Pontifici licere conuocare Synodum, & interìm ipsi tam multas cogunt synodos authoritate prorsùs nulla. Istas imposturas indoctum vulgus non aduertit, Principes alijs occupati, non satis considerant, & ità impunè faciunt noui dogmatistæ quicquid libet. Conuenerunt igitur Arouiæ, quod est oppidum ditionis Bernensium, quinque Euangelij Zuingliani prædicatores, qui tutissimam aliquam formam conscriberent concordiæ cum Lutero ineundæ. O miseram Europam, quæ non videt, quid sub prætextu Euangelij moliantur horum temporum pseudeuangelistæ. Si à Deo missi sunt, vt iactitant, cur non idem docent? cur tam atrocitèr inter se digladiantur? An non meritò pereunt, qui tales duces sequuntur?

Synodus Zuinglianorum Tiguri.

Synodus alia Arouiæ.

Hoc quoquè anno & apud Cæsarem & Ferdinandum regem impensè laborârunt Protestantes, vt fas non esset Cameræ Iudicibus tueri causam Catholicorum, quibus ipsorum facultates essent sub religionis prætextu ereptæ. Id quidem certè durum fuit, & non multùm à barbara feritate alienum, monasteriorum & Cleri bona diripere, nec tamen patere miseris perfugium ad Imperij iudices, quorum authoritate possent ius suum obtinere. Quid verò faceret vel Cæsar, vel Ferdinandus, cùm & Gallus minimè quiescendum sibi putaret, & Protestantes iam vsqueadeo viribus creuissent, vt si quid minus impetrâssent, facilè vi extorquere posse viderentur? Interim valdè quiritabantur Euangelici, si quid à Ca-

Protestātes volūt silere Cameram.

S 5 meræ

1535 meræ Iudicibus contra ipsos hoc nomine decretum fuisset, & tamen ferre nolebant, vt de suis iniurijs quererentur Ecclesiastici, vel res suas repeterent. Atque hęc quidem & id genus alia vocantur purum Euangelium, pura doctrina, purum verbum Dei. Sic olim Iulianus apostata fertur dixisse cuidam locupleti Christiano: Christus vester in Euangelio præcipit, vt relinquatis omnia: Da ergò mihi facultates tuas conuenientèr Christi Euangelio. Sed non præcepit Euangelium, ait Christianus, vt diuitibus, sed vt pauperibus res nostras largiamur. Por-

Matt. 19. rò Luteri Euangelium non hortatur, vt tua relinquas, sed permittit etiàm, immò & præcipit, vt aliena tibi vsurpes. O prodigiosam rerum omnium in deterius mutationem. Olim Germani Principes, Augusti Cæsares, celeberrima passim in Germania collegia, episcopatus, Cœnobia fundârunt, & amplissimis reditibus donârunt: hodiè ea multis locis vastata, diruta, dissipata cernuntur: nec tamen licet extrema calamitate affectis, ius suum prosequi.

Hoc anno Bruxellis nubit Dorothea Christierni Danorum regis filia Friderico Principi Palatino, qui hoc nomine quandoquè ius sibi vendicauit in Daniæ regno: quod tamen, Cæsare multis bellis implicito, non est satis prosecutus. Et Cæsar quidem, si non defuisset opportunitas, videbatur Friderico in eius regni iure repetēdo opem laturus.

Facinus atrox. Eodem anno in Ducatu Vuirtenbergensi caupo quidam hospitibus carnes porci, rabidi canis morsu infestati, edendas proposuit parùm hospitalitèr. Vbi homines eius rei ignari carnes comederunt, mox versi in rabiem, mutuis se morsibus lacerârunt.

Gallus petit Mediolanensem principatum. Hoc ipso anno è rebus humanis ablato Francisco Sforcia, Gallorum rex à Cæsare petijt sibi concedi Mediolanense Imperium. Verùm Cæsar non ignarus, quantum ex ea ditione ipse commodi haberet, tum etiàm non immeritò veritus, nè opulentissima Italiæ parte potentissimo Galliæ regi permissa, ille non contentus eo imperio, etiàm aliena, sua præsertìm regna, mox inuaderet, quod superiores Galliæ reges fecisse meminerat, nullis precibus adduci potuit, vt Mediolanensem principatum Gallo concederet. Ea res nouas rerum perturbationes peperit, vt iam suprà attigimus. Porrò nè Franciscus rex in Cæsarem primus arma vertisse videretur, Sabaudiæ principem auunculum suum sibi inuadendum statuit,

ſtatuit, vt eius ditionibus in poteſtatem redactis, expeditum in Italiam iter haberet. Porrò eius principis cõiunx, vxoris Cæſaris germana ſoror erat. Eius belli cauſam hanc prætexebat Gallus, quòd Sabaudus nollet ipſi Niceam Prouinciæ vrbem, perſoluta pecunia, qua olim à Gallis oppignorata fuerat, reſtituere. 1536

ANNO igitur 1536. ineunte vere aut circitèr, magnis copijs Sabaudi Principis ditionem Galli inuadunt, multaque loca Duci deſtituto ab omnibus eripiunt, & nisì Antonius Læua Cæſaris Dux egregius valida manu eis occurriſſet, Vercellas, quas obſidione premebant, & multa alia miſero principi facilè eripuiſſent. Et nè quid illi ad ſummam calamitatem deeſſet, etiam Bernates Heluetij ad Lemanum vſq; lacum, quæ illius erant, vi abſtulerunt. Cauſa hæc erat: Geneuenſes Zuinglianum dogma complexi erant. Eſt autem Geneua ferè in medio regionis Sabaudicæ. Princeps igitur, tum Zuingliani dogmatis profligandi cauſa, tum alijs rationibus permotus, Geneuam obſidet. Geneuenſes ſociorum Bernatum fidem & opem implorant. Illi nolentes ſocios negligere, bellum Sabaudo faciunt, multaque illi auferunt. Ità & à Gallis & ab Heluetiis oppugnatus, ad Cæſarem confugit, qui tum ex Africana victoria reuerſus, vbiquè in Italia ſummo omnium ſtudio & maxima pompa excipiebatur. Neapoli quidem amœniſſima in vrbe hyemabat, vbì tum filiam notham Alexandro Medici celebratis nuptijs in matrimonio collocauit, eximia cum laude veræ ac integerrimæ probitatis, quòd fidem Clementi Pontifici datam, licèt is iampridem exceſſiſſet è viuis, inuiolatam ſeruaret, nihil permotus quorundam Florentinorum patriciorum precibus, qui ei quotannìs grandem auri ſummam offerrent, ſi repudiato Alexandro, priſtinam ciuitati libertatem reſtitueret.

Galli inuadũt Allobroges.

Itémque Bernates.

Nuptiæ principis Florentini

Sub id tempus Hippolytus Medices, qui Alexandri erat frater patruelis, quorundam adulationibus deprauatus, licèt ampliſſimo eſſet Cardinalatûs titulo, opulentisque ſacerdotijs, multisque opibus inſignis, adſpirare cœpit ad Hetruriæ principatum, eiusque obtinẽdi cauſa necem Alexandro molitus eſt: ea in re vſus fertur opera cuiuſdam magni viri. Sed Alexander inſidias deprælıendit, ſcripſitque Paulo Pontifici, qui ex Hippolyti familia quendam eius facinoris conſcium comprælıendi iuſſit.

Hippolytus Medices adſpirat ad principatum.

1536 iussit. Ea re territus Hippolytus, ex vrbe excessit: deindè ad animum rediens, tam immanis sceleris ductus pœnitentia, cum Alexandro in pacem redire studuit. Itaque Cæsarem, qui tum in Africa erat, adire omninò voluit, sed à Prorege Siciliæ negata ipsi naue, in quodam oppido agri Fundani consilij inops substitit, ibique febre pestilenti correptus sexto die obijt, iuuenis longè omnium elegantissimus, rebusque omnibus florentissimus: scilicet vt insani mortales discant nullis neque corporis & ætatis viribus, neq; quantunlibèt amplissimis opibus fidere, neque vitæ huius voluptatibus, sed vni viuo & vero Deo totos sese dedere, cùm in hac vita tam sint incerta & caduca omnia, vt ne puncto quidem temporis certa nobis sit huius lucis vsura. Porrò Cæsar cùm esset Neapoli, certo nuncio didicit Barbarussam classe apud Algieram reparata, Byzantium abeuntem, & in itinere apud Mangonis portum Christiana vexilla præferentē, Mangonianos omnes in miseram seruitutem in Africam captiuos abduxisse. Dolebat illi immani piratæ, quòd tanta clade affectus fuerat expugnato Tuneto, noluitque Christianis id omninò impunè cedere.

Idem miserè perit.

Fœdus Cæsaris cum Venetis.

Intereà Cæsar multa vsus prudentia, cum Venetis fœdus percussit. Vt eam in rem Veneti propensioribus animis consentirent, non parùm in causa fuit, quòd sperarent Cęsarem principatum Mediolanensem alicui traditurum. Nam neque Cæsarem, neque Gallum æquo ferebant animo tam opulenta Italiæ ditione potiri, sed infirmiorem volebant, cuius vires & potentia ipsis neutiquàm formidolosa foret. Deindè Cæsar per Ferdinandum fratrem & amicos principes in Germania militem conscripsit. Interim verò Nonis Aprilibus Romam venit, ingenti triumpho exceptus tum à Clero, tum à populo.

Cæsaris præclarū facinus.

In Cœna Domini lauit pedes duodecim pauperum singulari pietatis affectu, & non mediocri admiratione eorum, qui huic spectaculo intererant. Lotos verò, egregijs donatos muneribus, nempè omni argenti abaco mensæ illato, à se dimisit. Fuit in illo principe, vt antè diximus, modestia & humilitas incredibilis, amica & grata præpotenti Deo, qui superbis resistit, & humilibus dat gratiam. Quatriduo autem Romæ moratus, pridiè quàm indè abscederet, grauissima & ardenti oratione regem Franciscum, circunstante Pontifice & Cardinalibus, multorumque principum Legatis, perstrinxit, quòd fœdus

Iacob. 4. 1. Pet. 5.

Oratio Cæsaris.

fœdus abrupisset, & totum ferè terrarum orbem contra 1536
se concitâsset. Demùm is exitus orationis fuit, vt se paratum diceret cum Francisco singulari certamine de ditionum iure contendere, vt reliquo Christiano sanguini parceretur. Erat tum commotus Cæsar calamitate Caroli Sabaudiæ principis, nec Iohannem Lotharingiæ Cardinalem, qui à Francisco pacis conciliandæ causa ad eum missus apud Senas posteà ipsum conuenit, admittere voluit, totus iam ad bellum regi inferendum intentus. Pontifex verò Cæsarem complexus, orauit vt, nè vel non iniquo dolori plùs tribueret, quàm clementiæ & pietati. Cæsar deindè, reiectis Galli legatis, Senas proficiscitur, honorificentissimè à Senensibus exceptus, oblatis vrbis clauibus, cum hymnis ad ædem summam deducitur. Pòst Florentiam abit, & Alexandri generi summo studio colitur: quem hortatus est, vt ab insidijs sibi caueret, non ignarus quòd ea in vrbe principem ageret, quæ omnis iugi impatiens, immodica cupiditate ad libertatem sempèr adspirâsset. Atque vtinàm Alexander ijs monitis diligentèr obtemperâsset, quę à grauissimo & experientissimo Imperatore non temerè illi promebantur, non tam horrendum vitæ suæ exitum habuisset. Sed de hoc suo loco.

Cæsar venit Senas.

Florentiā.

Cæsar deindè apud Lucenses quoquè triduo moratus, maximum eius vrbis studium, propensionem, liberalitatem est expertus. Posteà ad Antonium Læuam peruenit, qui parùm tempestiuo consilio, diuersum hortantibus Daualo Vastio & Ferdinando Gonzaga, Cæsarem impulit, vt in Prouincia Gallo bellum inferret. Egerat iam Antonius cum quibusdam, vt Massiliam Cęsaris exercitui proderent, sed ea res successum non habuit. Deniquè cò tandèm res redijt, vt ex insperato superuenientibus Heluetiorum viginti millibus ad Franciscum regem, & iam morbo castra Cæsaris vehementèr affligente, Cæsar re infecta Genuam redierit, interìm in Gallijs mortem oppetente Antonio Læua. Atque eodem tempore exercitus, quem Maria Cæsaris soror, virilis animi fœmina, in Belgis conscriptum, duce Henrico Nassauio ad Peronam Gallorum vrbem duxerat, in Belgas reuersus est. Magnus quidem Parisienses timor inuaserat, tantis copijs in Gallias penetrantibus, adeò vt iam vrbi muniendæ incumberent. Intereà verò nouo in Italia conscripto milite, Gallus Genuam occupare mirabili astutia nititur: sed is conatus frustrà fuit. Porrò

Lucam.

Cæsar frustrà tentat Massiliam.

Paulus

1536 Paulus Pontifex missis tum ad Cæsarem, tum ad Franciscum regem Legatis è cœtu Cardinalium, ad pacem hortatus est, & licèt id non impetrârit, specimen tamen eximiæ pietatis de se præbuit, functus optimi Pontificis officio.

Delphinus excedit è viuis. Dum ità in Gallijs bella feruent, Franciscus Delphinus Galliæ regis primogenitus, incredibili totius regni dolore ex hac luce morbo subitario subtractus est. Erat is quoquè iuuenis annos natus octodecim, eximijs præditus ornamentis, in ipso ætatis & fortunæ arridentis flore positus: tam inopinato casu admonens mortales omnes conditionis suæ, vt eius semper memores, quemadmodùm sapientissimè hortatur D. Augustinus, omnem diem, supremum putent vitæ suæ diem, & sic Deo placitos mores ad extremum vsque perducant diem. Sed hæc quis persuadeat hominibus? Erant qui dicerent, veneno interijsse præstantissimum iuuenem, & eo nomine quidam Sebastianus Montecuculus in quæstionem raptus, cùm se id crimen doloris impatiens admisisse fateretur, ab equis in diuersa nitentibus discerptus perijt. Verùm is præcipiti suspicione appetitus, victus doloribus, vt alij volunt, crimen à quo erat alienus, ità fassus est, vt Antonium Læuam & Ferdinandum Gonzagam eius sceleris authores diceret. At illi viri egregij detestabile facinus à se depulerunt, nullis præsertim veneni indicijs in extincti corpore existentibus, & affirmantibus plerisque ex pilæ ludo immodico æstuantem, ac sudore diffluentem Delphinum, nimis auidè aquam potâsse, eaque re sibi mortem conciuisse, obruto natiuo calore.

Conuetus Vuittenbergensis. Hoc anno cùm pessimè audirent Luterani & Zuingliani concionatores ob dogmatum discordiam, rursùs quandam inter se concordiam sarcire conati sunt, idque in Synodo Vuittenbergensi in ædibus Patriarchæ & Euangelistæ Luteri. *Prou. 13.* Sed cùm verissimè dicat Sapiens, Inter superbos semper sunt iurgia: concordia illa simulata fuit, non syncera. Nec potuit suum habere effectum, quòd propter aliorum absentiam & absque magistratuum suorum consensu nihil statuere ausi fuêre: sed nec ipsa quidem illius egregij conuentûs acta in lucem edere sunt ausi, tametsi scripta erant. *Cretensiũ mos.* Fuit ille syncretismus quidam, qualis olìm inter Cretenses, qui cùm perpetuò intestinis ac mutuis se bellis infestarent, vbi ab hostibus imminebat bellum, quandam inter se pacem conciliabant,

bant, vt iunctis viribus faciliùs hostes propulsarent. Ità 1536
etiam Zuingliani cum Luteranis quandam simulabant pacem, vt signis infestioribus in Christi Catholicam Ecclesiam pariter inueherentur. Atque in eo quidem inter ipsos conuenit, panem & vinum minimè transsubstantiari, vtque eo nomine Catholicos, qui diuersum docent, atrocissimè idololatriæ insimularent. Sed Ecclesia Dei hæreticorũ calumnias irridens, in Eucharistia Christum viuum & verum Deum adorat cum omni antiquitate: & Christo ipso dicente, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus, ijs verbis certissimam fidem adhibet, sciens non esse impossibile apud Deum omne verbum. In hoc enim tremendo Sacramento oportet omnia humani ingenij argumenta procùl abscedere, & vel maximè fidem exerceri, quæ tanto est maioris meriti apud Deum, quantò minùs rationibus fulcitur.

Matt. 26. *Luc. 1.*

Hoc anno multas Synodos habuêre Zuingliani, quatuor Basileæ, vnam Tiguri, & generalem quandam, si dijs placet, apud Bernates, cui interfuerunt ex pagis & vrbibus coacti 300. parochi, minùs quatuor, fortassis plerique desertores monachi. Non dubium quin istorum conuenticulorum decretis plùs tributum sit ab hominibus miserè seductis, quàm vel Tridentinæ, quæ tot habuit præstantissimos viros, vel cuiuis alteri à Catholicis habitæ Synodo. Fuit etiàm alia quædam Synodus Heluetiorũ Zuinglianorum Arouię, in qua decretum est, neminem ex ministris Helueticarum Ecclesiarum mittendum ad Synodum generalem Euangelicorum, quæ ad 14. Maij diem indicta erat Isenaci, quod est Thuringiæ oppidum, sed posteà Vuittenbergæ, vt iam diximus, celebra ta est. Hanc Synodum videtur indixisse Luterus, & eo nomine recusâsse Heluetios ministros eò accedere. Mirum est non fulminâsse in eos Luterum, pro sua scilicet authoritate, & repentè omnibus diris deuouisse refractarios. verùm Zuingliani necdùm Luterum pro Papa suo agnoscebant: nec tamen eius fulmina euadere potuerunt. Mirabilitèr laborauit versipellis Bucerus, vt qualiscunque posset in speciem conflari concordia: sed quibus non aderat spiritus Christi, qui vnius Catholicæ Ecclesiæ & Doctor & moderator est, à qua se separant sectarij omnes, non mirum est, certam inter illos concordiam iniri non potuisse. Atque vtinàm soli concionatores inter se mutuis arsissent dissidijs, & non etiàm miserrimam plebem in tam varias easque pugnan-

Crebræ Synodi Zuinglianorum.

1536 pugnantiſſimas opiniones & ſectas diſtraxiſſent. Nullis Buceri quantunuis verſutis declarationibus & machinationibus Heluetij Zuingliani eò permoueri potuerunt, vt Luteri ſententiæ aut Buceranis figmentis ſubſcriberent. Nitebatur enim Bucerus illis perſuadere, nullam in rebus ipſis, ſed tantùm in verbis ineſſe diſcordiam: quaſi non è diametro pugnent inter ſe, Chriſtus eſt ſubſtantialitèr præſens in Euchariſtia, & Chriſtus non eſt illic præſens ſubſtantialitèr. Ità inanes fuêre Bucerani conatus: qui vir, vt antè dixi, non magnoperè curâſſe videtur, vtrùm huic an illi ſententiæ accederetur, licèt miram præ ſe ferret in verbis & ſcriptis religionem: qua re permultis impoſuit, qui hominis vafriciem non aduerterunt.

Buceri verſutia.

Eodem tempore Ioachimus Vadianus Sangallenſis Conſul, inſignis Sacramentarius, ſcripſit ſex libros Aphoriſmorum de conſideratione Euchariſtiæ, quibus apertè docet, quàm non conueniat Zuinglianis cum Lutero. Faceſſant ergò qui dicunt, pacem inter iſtos vnquàm ſynceram conciliatam. Diſſentiunt acerbiſſimè in hunc vſque diem, & in dies è ſuis ſcholis nouorum dogmatum monſtroſos & abominandos producunt architectos, qui ſimplex & incautum vulgus miſerabilitèr perdunt.

Eraſmi mors.

Eodem anno mortuus eſt Baſileæ Eraſmus Roterodamus, vir certè excellenti doctrina, ſed qui in pleriſque ſcriptis ſuis non minimam prębuerit Lutero & alijs perditis ac ſeditioſis hominibus tumultûs in religione concitandi occaſionem. Extant libri eius, quibus id poteſt euidentiſſimè doceri. Et ipſe certè in Epiſtola ad Albertum Pium Carporum principem ingenuè fatetur, quædam à ſe facta ſcriptaque, quæ nec facturus erat, nec ſcripturus, ſi hoc ſeculum exoriturum diuinare potuiſſet. Sed interìm in Colloquijs, vbi multa ſunt ab eo non ſolùm incautè, ſed etiam perniciosè ſcripta, nihil ferè correxiſſe videtur. Quid autem neceſsè eſt imperitæ iuuentuti tam crebrò inculcare ea, vndè nihil diſcat aliud, quam Eccleſiæ conſtitutiones, cæremonias, inſtituta vel contemnere, vel in dubium vocare? Non dicam quàm multis locis odiosè ſuggillet monachos & Theologos, alioquì plùs ſatis huic nouo euangelio inuiſos: hoc vnum in confeſſo eſt, multa eum ſcripſiſſe, quæ præſtaret nunquàm in hominum veniſſe manus. Quàm ſæpè pueriliter hallucinatus ſit in Cenſuris ſuis, Auguſtini & Hiero-

Cenſuræ

Hieronymi præsertim operibus præfixis, facilè demonstrari possit, si res postularet. Est quædam in Hieronymi Tomis Epistola, eam negat esse Hieronymi, sed vel Tertulliani eam esse ait, vel alicuius vetustioris: & tamen in eadem Epistola fit mentio D. Ambrosij Mediolanensis Episcopi, & ab ipso repertorum corporum Geruasij & Protasij martyrum. In Augustino opus 50. Homiliarum libentèr tribuit ipsi Augustino: alibi quandam ex ijs separatìm in ijsdem Augustini Tomis excusam Homiliam negat esse Augustini. Nec mirum, errare eum plerunquè, dum nimiùm suo iudicio tribuit, & omnia ex stylo vult metiri, qui sanè apud Augustinum admodùm varius est, dum plerunquè ad vulgi captum sese accõmodat, cui tãquàm Episcopus debuit pastoralem curam impendere. Non fuit illis sanctissimis Patribus tanta cura expoliendæ dictionis, quin pro captu illorum, quibus vel scriberent vel loquerentur, suam quoquè orationem libentèr interdùm deijcerent: id quod D. Hieronymus de seipso quodam loco apertè fatetur. Quantùm eius scripta nocuerint monasticis Ordinibus, immò veriùs monasticæ vitæ contemptoribus, quales ex eius libris multi euasère, vt verendum est, nihil attinet dicere, nè videar odio potiùs, quàm veritate, ad hæc scribenda impelli. Consulit certè, nè quis ante annum 28. monasticæ vitæ genus aliquod amplectatur, multaque adfert, quæ possint iuuentutem non mediocritèr à vita monastica absterrere. Vbi in monasterijs omnis disciplina monastica iacet, & planè dissolutè viuitur, meritò non debent ea peti. Vbi autem religiosè viuitur, quid (oro) necesse est absterrere homines, nè eò se conferant ante annum ætatis 28? Scilicèt vbi iam planè vitijs assueuerint, vel etiam matrimonium contraxerint, quod plerunquè ante eam ætatem fieri videmus, tum cœnobium petent. Nos verò cum tota Dei Ecclesia constantèr asseueramus, cœnobia esse saluberrimè instituta, & eos suæ saluti vel maximè consulere, qui in tenera ætate, cùm iam sunt rationis benè compotes, ad ea se conferunt, Deo illic perpetuò non inuiti, sed sua sponte libentèr & alacritèr seruituri, quando præsertìm tot sunt hodiè inter homines praua exempla, quibus tenera ætas ad horrenda plerunquè scelera & flagitia prouocatur. Nec enim cogitur quisquam inuitus monasticam vitam profiteri, sed datur satis iustum deliberandi spatium, quò abundè possit quisque vires experiri suas, & tum demùm id statuere,

1536

Erasmi quales.

Cœnobia petenda.

1536 tuere, quod videat suæ saluti conducere. Quòd si Erasmus posito monachi habitu mâluit in hominum frequentia degere, non absque multorum graui offendiculo: nos cum beatissimis Patribus, Basilio, Gregorio Nazianzeno, Hieronymo, Gregorio Romano & innumeris alijs, hominum turbas tanquàm periculosas fugere mâlumus, aut certè, si institutum monasticum id poscat, vt inter homines versandum sit, alieno potiùs quàm nostro arbitratu viuere, cùm nulla sit peior libertas, quàm cùm sic licet viuere, vt libet. Quæ quidem omnia idcircò dixerim, vtì nè quis nimiùm tribuat Erasmi scriptis plerisque, sed meminerit hominem eum fuisse, & qui non semel lapsus sit, sicut paulatim res ipsa euidentiùs & docet, & docebit. Hæretici, vbi pro ipsis facere videtur, libentèr eum amplectuntur, aliàs contemnunt. Atque vtinàm res theologicas aut nunquàm attigisset, aut religiosiùs & modestiùs tractâsset. Ipse quidem fatetur in memorata ad Pium Epistola, se primum omnium subodoratum fuisse, ambitione corruptum Luteri animum: sed vtinàm tam se præbuisset strenuum in oppugnando Lutero, quàm res ipsa flagitabat. Quid illum mouerit, cur non omnibus ingenij viribus causam religionis contra nouos dogmatistas tueretur, ego certò affirmare non possum. certum est autem, si vti sua doctrina & eloquentia voluisset, plurimùm eum Ecclesiæ conferre potuisse, maximè quòd apud multos ingens eius esset authoritas. Audiui ego ex quodam docto & graui viro, extare quandam Thomæ Mori, non tamen typis excusam, ad Erasmum Epistolam, qua illum hortatur, vt scripta sua retractet & corrigat: alioquì fore dicens, vt ab Ecclesia reijciantur. Non omninò vanus fuit vates ille eximius vir: nam videmus hodiè Ecclesiæ de Erasmi scriptis iudicium. Quamuis autem, vt dixi, multa de monastica vita incautè scripsit, nō tamen eum ab ea vita prorsùs abhorruisse, non vno eius ipsius testimonio doceri potest. Fuit apud nos eius manu scripta epistola ad quendam Carthusianum, in qua inter cætera ità dicit: Vereor nè imponāt tibi quorundam præstigiæ, qui iactant hodiè splendidis verbis libertatem Euangelicam. Crede mihi, si rem propiùs nôsses, minùs te tæderet istius vitæ. Video genus hominum exoriri, à quo meus animus vehementer abhorret. Neminem video fieri meliorem, deteriores omnes, quotquot ego sanè nouerim: vt vehementèr doleam, me quondàm in libris meis

Thomas Morus hortatur Erasmum ad palinodiam.

Erasmus de Luteranis.

meis prædicâsse libertatem spiritûs. & post pauca: Ciuitates aliquot Germaniæ implentur desertoribus monasteriorum, sacerdotibus coniugatis, plerisque famelicis ac nudis: nec aliud quàm saltatur, editur, bibitur, subatur: nec docent, nec discunt: nulla vitæ sobrietas, nulla synceritas. Vbicunquè sunt, ibì iacent omnes bonæ disciplinæ cum pietate. Plura tibi super his scriberem, si tutum esset literis committere. & rursùs: Quænam est hæc libertas, vbì non licet dicere preces, non licet sacrificare, non licet ieiunare, non licet abstinere à carnibus? Cogita quid talibus possit esse miserius etiàm in hoc seculo. Itemque post pauca: Emoriar, si vel tantillum roboris haberet hoc corpusculum, vt saltem viuere posset, nî mâlim isthic tecum agere, quàm in palatio Cæsaris esse primus episcopus. Proindè mi charissime in Domino, & per veterem, immò perpetuam amicitiã nostram, & per Christum oro, obsecro, obtestor, vt istud tædium penitùs excutias ex animo, nec aurem præbeas exitialibus hominum fabulis, qui nihil opitulaturi sunt tibi, sed irrisuri potiùs, vbì te in foueam pellexerint. Hæc Erasmus ante annos plurimos ad Carthusianum quendam, quem etiàm tum, licèt iam senem, videntur quidam improbi instigâsse ad excutiendum cucullum, à quo scelere eum Erasmus vehementèr deterret. Sleidanus libentèr adferre solet in suis commentarijs, si quid habeat Erasmus, quod possit facere contra catholicos, cætera vel silet, vel floccipendit. Et nos igitur non grauabimur vel vnam Erasmi de Luteri & satellitum eius euangelio sententiam adscribere. Ait ergò in libro illo, quem tertium scripsit de libero arbitrio: Certè multi Luteri discipuli ad publicam tranquillitatem adeò sunt inutiles, vt Turca quoquè feratur Luteranorum nomen execrari seditionis odio, cùm Christianos toleret ab ipsius dogmatibus alienos. Quid hìc commemorem, quanta inter euangelistas (sic enim ipsi se vocant) dissensio, quàm atrox odium, quam amarulenta contentio, immò quanta inconstantia, cùm ipse Luterus toties mutârit sua placita, & subindè noua paradoxa suppullulent? Sed de his satis: quanquàm non erit alienum, si de hac dissensione quid sentiendum sit, ex ipso Lutero audiamus, vt hæreticus proprio ense iuguletur: Christus (inquit in Psalmum 5.) non alia ratione confligit cum hæreticis, quàm vt inter illos existat factiosus quidam dissensionis spiritus. Ex illorum enim discordia, interitus

1536

Libertas Luterici Euangelij

Turca execratur Luteranos.

T 2 quo-

1536 quoquè eorum & perditio consequitur. Sed ad historiam reuertamur.

Anna Bolenia supplicio afficitur.

Eodem anno Henricus Anglorum rex Annam Boleniam, quam repudiata Catharina regina sibi copulârat, palàm capite plecti iussit, atque altero pòst die Ianam Semeriam virginem sibi coniugem accipit. Persuaserat quidam ex Angliæ proceribus, vt antè diximus, Henrico regi iure eum repudiare Catharinam, quæ fuisset Arturi fratris eius vxor. Verùm Arturus quatuordecim annorū puer, Catharinam vt acceperat virginem, ità quoquè ea ætate mortuus virginem reliquit: quod Henricus ipse tum Cæsari, tum alijs confessus fuit. Et isthuc quidem inter alia grauitèr in scripto quodam suo obijcit Henrico Reginaldus Polus Cardinalis, ex regio Anglorum stemmate ortus, vir doctissimus atque integerrimus, quem virum incredibili impudentia (vt hoc obitèr Lectorem admoneam) non vno loco nugator ille Sleidanus scelerate traducit, tanquàm is Luteri insano dogmati fauerit, cùm illo viro nihil fuerit grauius, & in Catholica religione constantius, cuius etiàm causa posteà in regno Angliæ multa præclarè gessit. Cur autem Henricus Rex Boleniam trucidârit, hæc causa fuit: Sentiens Bolenia nullam se ex rege masculam posse prolem concipere, quod dictu quoquè nefas est, germanum fratrem suum Georgium ad incestum concubitum prouocauit, scilicèt nè quis omninò suspicari de adulterino conceptu posset. Atquì nec sic voto potita suo, frustràque fratris experta complexus, procax mulier Norresium, Vestenium, & Breerronum equites ex aula illustres, vt secum concumbant, inuitat, deniquè etiàm Marco artis musicæ magistro se prostituit. Accidit deindè, vt ancillam cum amico ludentem seueriùs castigaret. Id illa indignè ferens, omnia defert ad regem. Is quæstione de supradictis habita, iubet eos interfici, prolata etiàm mortis sententia in Boleniam à iudicibus, inter quos suum quoquè tulit suffragium Thomas Bolenius Annæ parens.

Sleidani calumnia.

Victoria Lusitani regis.

Hoc anno potentissimus idemque Christianissimus Lusitaniæ rex Iohannes, insigni potitus est victoria apud Indos, in potestatem redacta Cambaia vrbe inprimis insigni potentia atque opulentia, & omnis generis frumenti copia. Cõstruxit illic idem rex arcem munitissimam, & paulatim mirū in modum in illis Barbaris regionibus propagata est fides Christi, dum interim in Europa aliæ

pa aliæ ſuper alias hæreſes exiſtunt, quas miſeri homines 1537
pro verbo Dei cupidè amplectuntur.

Paulus 3. Romanus Pontifex, ſolicitante etiàm piiſſimo Carolo Cæſare, volens perturbatæ Eccleſiæ mederi, hoc anno Concilium Oecumenicum apud Mantuam celebrem Italiæ vrbem indixit. Verùm is locus non placuit Germanis Proteſtantibus. Allegabant multa pericula, quæ tamen longè iuſtiùs alleganti Pontifici cedere nolebant, incitati a verſutis concionatoribus, qui Pontificem in ſummum odium & contemptum adducere non ceſſabant. *Indicitur Conciliū.*

ANNO 1537. menſe Aprili Aetna mons Siciliæ, materia plenus ſulphurea, quam humida gignunt nutrimenta, ingentem ignis maſſam euomuit, quæ non repentinò, ſed paſsìm decidens, colles, nemora, ſaxa, rupes, pagosque duos (nam multos ille mons pagos complectitur) flammis vaſtauit, arbores, homines & pecora magnis affecit cladibus. Eius montis ignis ſulphureus interdiù obſcurum & ſubnigrum, noctibus verò prorsùs horrendum ſe ſpectantibus oſtendit. Ratio naturalis terribilis ignis huius, à Philoſophis eiuſmodi adfertur, quòd Sicilia intrinſecùs in ipſis viſceribus ſit planè cauernoſa & referta ſulphure, alumine, igne, aqua, & id genus rebus aliis ignem fouentibus. Portò ignis non poteſt eſſe ſinè reſpiraculo, ſed vbiquè ſeſe exerit. Indè fit, vt in Sicilia non paucæ reperiantur admodùm calidæ thermæ. Cæterùm ignis in cauernas ſeſe proripiens, flammam excitat, quæ foràs erumpere cupiens, fumum & igneos vomit globos, multisq; locis ſuos quærit caminos, per quos reſpiret. Nonnunquàm verò in ipſis terræ viſceribus tanta eſt ignis violentia, vt vnà cum globis igneis vel flammis etiàm lapides exuſtos & arenam eijciat. Trogus lib. 4. ſic ſcribit de hoc monte: Sicilia terra eſt cauernoſa & fiſtuloſa: quo fit, vt ventorum flatibus pateat, vndè ignis concipitur. Intrinſecùs ſulphur habet & bitumen: vbì ventus per ſpiramenta cauernarum incubuit, diù luctatus concipit ignem. Sic Aetnæ durat incendium. Motus ergò ventorum, cauſa incendij eſt. Strabo ſcribit ſe in eius montis cacumine fuiſſe, & omnia diligentiſſimè luſtrâſſe. Feruntur in ſummo vertice mirabiles eſſe mutationes, interdùm erumpente igneo flumine, aliquandò vel flãma, vel obſcuro fumo. Id verò ſummam habet admirationem, quòd illius ignis *Aetnæ incendium.* *De Aetnæ Trogi ſententia.*

T 3 calor

1537 calor neque vllo frigore temperari, neque frigus depellere potest. Nostro æuo nihil ferè præter obscurum vaporem ex eo monte erumpere visum est, vsque ad hunc 1537. annum, quo ignem supradictum euomuit. Verisimile est, quicquid dicant Philosophi, ijs in locis quædam esse Tartari ostia, aut loca puniendis animabus destinata: quemadmodùm etiàm in Islandia insula, quæ in Oceano sita, æstiuo solstitio noctem nullam, brumali nullum diem habet, mons est Occidentem versùs, Hecla dictus, à quo non longè absunt fodinæ sulphuris, quod indè copiosissimè plenis nauibus euehitur. Mons ille cùm furit, haud secùs atquè horrenda tonitrua insonat, proijcit ingentia saxa, sulphur euomit, cineribus egestis terram circuncircà tam longè operit, vt ad vicesimum lapidem vel milliare coli non possit. Sunt ibì multæ voragines, ita cineribus opertæ, vt vix euitari possint ab illis, qui vt eius incendij naturam explorent, propiùs montem accedunt, è quibus plerique viui à voraginibus absorbentur. Emergit illic ignis quidam, qui aquam absumit, stuppam non absumit. Visuntur illic mortuorum spiritus, qui in nota specie offerunt se familiaribus colloquijs hominum, idque adeò, vt adhùc viuere putentur ab illis qui eos nesciunt vel submersione, seu alia violenta morte perijsse. (Nam tales præcipuè appárent.) Cùm autem orant eos amici vel noti, vt domum redeant, dicunt cum ingenti gemitu se petere montem Heclam, ilicoque dispárent. Voluit autem omnipotens Deus eiusmodi in terris extare loca terribilia, vt certiùs nôrint mortales, quæ pœnæ maneant impios post hanc vitam, & sic discant timere Deum, vt possint æternos ignes euadere.

Nota miri quiddam.

Hecla mons in Islandia.

Mirum.

Carolus Cæsar cùm aliquandiù valetudinis confirmandæ causa Genuæ hæsisset, priusquàm in Hispanias proficisceretur, res Italiæ non negligendas putauit. Itaque cùm Montisferrati dominium à tribus magni nominis competitoribus, singulis sua iura allegantibus, magna contentione peteretur, Cæsar erecto tribunali illud Frederico Gonzagæ adiudicauit. In eius enim matrimonio cernebatur soror Bonifacij, non dubia hæres fratris sui, qui repentino labentis equi casu interierat. Porrò arci Mediolanensi, toto orbe celeberrimæ, Hispanum quendam præfecit: ijsque rebus confectis, secundissima vsus tempestate, in Hispanias nauigauit, vrgente præsertim Andrea Auria, vt ante brumales dies eam profe-

profectionem maturaret. 1537

Huius anni mense Ianuario accidit crudelissimum facinus, quod potest multos non mediocriter ad agendam salutis suæ tum temporariæ, tum æternæ curam extimulare, viros præsertim principes, qui nunquàm satis possunt esse circunspecti ob multorum insidias: quas tamen facilius euadent, si Deum vita innocentèr transigenda sibi propitium reddant. Fuit Florentiæ dux & princeps Alexander Medices, Cęsaris potentissimi gener, iuuenis robusto ac vegeto corpore, vigintisex aut circitèr annorum, qui etiàm iure dicendo ciuibus æquum & moderatum se præberet. Verùm in tanta rerum affluentia, iuuentutis accedente feruore, admodùm in Venerem procliuis fuit, ità vt coniugis toro contentus non esset, parùm interim habita tum dignitatis, tum valetudinis, tum salutis suæ cura. In eius intimam familiaritatem se mira vafricie insinuauit Laurentius Medices, ex Medicæis omnibus illi sanguine maximè propinquus, cui incautus princeps tantum tribuit, quantum vix vlli alij. Is verò cùm Alexander esset Neapoli, vbi tum quoquè erant exules Florentini, incredibili perfidia & Alexandrum ferè quotidie apud exules se iactitabat è medio ablaturum, ore maledicentissimo crebrò in illum inuectus, & rursùs exulum consilia ad Alexandrum ilicò deferebat. Quod cùm exules persensissent, eum vehementèr detestati sunt, & Alexandri stultitiam perstrinxerunt, quòd tam perfido homine vsqueadeò delectaretur. Detulit id quidam ad Alexandrum, & is accito ad se Laurentio, quid audierit, indicat. At homo versutus vera ipsum audisse confirmat, sed hac demùm ratione, si se simulet apud exules principi quàm infensissimum, illorum machinationes facilimè posse perdiscere. Credidit princeps in suam certam perniciem impudenti mendacio. Accidit interim, cùm iam sesquiannum & ampliùs exitium Alexandro molitus esset, vt matronam quandam pernobilem & constantissimæ pudicitiæ Laurentius tandèm expugnatam se polliceretur media nocte ad Alexandrum perducturum. Credidit miser scelerato homini, & passus est se ab illo duci in ipsius Laurentij cubiculum, cuius domus principis ædibus erat coniuncta. Eò vbi ventum est, dimittere à se cubicularios duos iubetur, & in ipsius proditoris lecto repositus, vt somno se tradat paulispèr, monetur, donec matrona possit in ipsius amplexus adduci. Porrò etiàm monetur deponere gladium, quo erat

Cædes horrēda principis Florentini.

Nota versutiam.

Alexander credit temerè.

1537 accinctus, vt suauiùs cubet. Id vbi factum est, ità capulum gladij inuoluit Laurentius, vt si fortasſis eum suî defendendi causa princeps velit educere, non facilè possit. Ità iam cædi maximè opportunus, tradit se quieti, ignarus miser proximè impendentis extremi periculi. O cæca mortalium pectora, quæ breuis cuiusdam eiusque nefariæ voluptatis explendæ causa, sæpè seipsos in ipsam & corporis & animæ sempiternam mortem præcipitant. Laurentius deindè exit è cubiculo, corripit ensem, iuuenem homicidam, cui princeps vitam donârat, orante pro illo Laurentio, ad fortem sibi nauandam operam pellicit, adiuncto etiam alio quodam nefario homine: quanquàm sunt, qui scribant vnius tantùm opera in hoc patrando parricidio vsum eum esse. Cum ijs clàm in cubiculum ingreditur, infelicissimũ principem iam somno correptum adacto per costas gladio confodit, & aliquandiù reluctantem sociorum opera interficit. Audiebatur quidem à familia strepitus & clamor ingens, sed nemo se mouit: quòd Laurentius iam antè consuesset crebrò eiusmodi in eo cubiculo excitare tumultus, tanquàm iocosa exercitatione cum sodalibus animum oblectans, vt scilicet eam in diem dolum pararet. Quod si princeps ille animo benè constituto eam horrendam necem ab illo perditissimo nebulone pertulisset, tametsi immane hauddubiò id esset parricidium, tamen moderatiùs dolendum foret, quòd mors illa nihil animæ noceret. Atqui verò eo in statu, quo tum erat ille princeps, tam inopinatam & nihil penitùs prouisam mortem adferre cognatum cognato, multis auctum beneficijs liberalissimo principi, id omnem excedit modum sæuitiæ & immanitatis. Sed iusto tamen Dei iudicio effrenatam principis libidinem tam terribilitèr castigatam esse nemo ambigit. Debebat ille princeps fidem seruare coniugi, debebat vereri tremenda Dei iudicia, qui non respicit personam principum, sed indiscriminatim plerunquè seuerissimè in hominum flagitia animaduertit. Quod quia non fecit, in id genus horrendæ mortis incidit, vt suo summo malo doceat sapere mortales, nè ipsis similia eueniant. Nam vt sint fortasſis permulti, qui diù impunè vitam viuunt impuram & sceleratam, tamen etiàm innumeri inopinatis omninò casibus in ipsis sceleribus opprimuntur, & ruunt præcipites in sulphureas gehennæ æstuantis carnificinas, nunquàm indè emersuri: quo quid possit esse horribilius? Ea cæde patrata,

Princeps cõfoditur.

trata, animo consternatus homicida execrabilis, nihil iam præter fugam meditari potuit, licèt antè decreuisset, Florentinis ad libertatem vocatis, gloriam sibi ex ea perfidia parare. Itaque in ipsa nocte ex vrbe excedens, quod nulli alteri facilè permissum fuisset, re necdùm comperta, incitatis equis primùm Bononiam, indè Venetias cum suis sicarijs peruolauit. Fuit deinde altera luce principis mors prudentissimè dissimulata, donèc accitis in vrbem & arcem militibus, tandèm triduo pòst mira præpotentis Dei prouidentia in defuncti locum subrogatus est Cosmus Medices, adolescens summæ spei, annorum decem & octo, qui vsque in præsens magno ciuium studio & amore patriæ suæ principatu, nisi fortè breuì è vita migrauit, moderatissimè potitur, studiosissimus sempèr Caroli Cæsaris longè optimi, cuius in se propensissimam voluntatem, in confirmando præsertim principatu, expertus erat. Porrò ille detestabilis particida Laurentius ex Gallijs profugit ad Solimannum Turcarum principem. Verùm Solimannus vbì scelus ab eo patratum didicit, execratus hominis perfidiam, capiendum dedendumque decreuit ipsum Cosmi principis iussu persequentibus: sed ille properè redijt Venetias, vbì tamen paucis pòst annis, à duobus Volaterranis militibus, Alexandri principis studiosis, trucidatus est.

1537

Laurentius fugam capessit.

Cosmus Medices Alexãdro substituitur.

Laurentius caeditur.

Hoc anno Galli in Atrebates irruerunt, oppidum & arcem Hesdinum egregiè munitam intra mensem deditione accipiunt, imposito firmiori præsidio. Abeuntibus Gallis, Cæsareani par pari relaturi, oppidum D.Pauli vi capiunt, ac diripiunt magna strage edita, deniquè incendunt. Idem faciunt Monstrolio, cùm deditione id in potestatem illorum venisset, priùs tamen passi sunt ciues incolumes abire. In oppido S.Pauli vel Simpolio, vt quidam vocant, quod rex Franciscus præsens egregiè communièrat, vnico horæ spatio quinque lectissimorum iuuenum Gallicorum millia cæsa sunt, multique præfecti & ipse prætor Parisiensium capti sunt. Monstrolium latissimum & copiosissimum Picardiæ oppidum est: eo compilato, & miserandum in modum incendio deformato, itum est ad Teruanam Morinorum. Iam fame laborare cœperant qui intra vrbem erant Galli, cùm ecce opportunè illis suppetias tulerunt Annibaldus & Pienesius, duo fortissimi Gallici proceres: verùm ij dum se ad suos recipiunt, prælio

Galli capiũt Hesdinum.

Monstrolium incensum.

1537 commiſſo capti ſunt. Indè iuſſu regis Franciſci percuſſæ ſunt decem menſium, vel vt alij habent, trimeſtres induciæ cum Maria Cæſaris ſorore, quæ ſpe futuræ pacis incitata, exercitum dimiſit. Vtinàm verò hæc arma in Chriſtiani nominis hoſtes verſa fuiſſent, quorum vires mutuis Chriſtianorum principum diſſidijs in dies augeſcebant. Interim nihilo minùs in Taurinis bellum perſeuerabat.

Conuẽtus Smalcaldiæ. Huius anni menſe Februario Proteſtantes conuentum egêre Smalcaldiæ. Aderant illic etiàm illorum concionatores, qui, cùm deliberaretur de Concilio à Paulo 3. Mantuæ indicto, de màndato principum atque vrbium euangelici nominis profeſſi ſunt, ſe iuxta capita confeſſionis Auguſtanæ & Apologiæ ſentire & docere in ſuis Eccleſijs. Hoc quidem illi perſuaſerant principibus: ſed quàm verè, ipſi viderint. Certè ipſa confeſſio ſæpè in alias formas mutata eſt. Nitebantur quidam in hoc conuentu efficere, vt de cœna Domini & eccleſiaſticis ritibus certum aliquid, quod omnes ſequerentur, ſtatueretur. Principes verò, miſſo ad eos Saxonis Cancellario cum altero quodam nobili, de ſolo concilio illos agere iuſſerunt. Videbant enim hiſce de rebus inter iſtos præclaros euangelij buccinatores nulla ratione poſſe pacem confici. *Luterus ægrotat.* Luterus morbo correptus, miſſus eſt Gotham à Principe Saxoniæ, atque eiuſdem principis voluntate adiêrunt eum Bucerus & Bonifacius Lycoſthenes, qui eum ad reſpondendum Heluetijs hortarentur. At Luterus vi morbi ſe ait à ſcribendo impediri, licèt interim Baſileenſi conſuli Iacobo Meyero ſcriberet, Heluetiorum ſcripta ſibi eſſe reddita. Sed nunquàm adduci Luterus potuit, vt Heluetijs cederet.

Hac tempeſtate orta fuit inter concionatores Zuinglianos de cœna Domini rixa. Itaque habita eſt Synodus Bernæ vltima Maij, in qua decretum planè ſacramentarium editum eſt, & ſic ea lis vel ſublata eſt, vel vtcunquè in ſpeciem ſopita. Nihil enim ab iſtis concionatoribus ſyncerè & bona fide agitur. *Turris incenditur.* Huius anni menſe Iulio Pariſijs turris Belliaca ad Sequanam, in qua magna vis nitri, ſulphuris & pulueris tormentarij cōdita ſeruabatur, fulminis ictu funditus euerſa eſt.

Polus mittitur ad Hoc ferè tempore Paulus Pontifex maximus Reginaldum Polum, ex Margárita Eduardi 4. Angliæ regis

gis nepte prognatum, quem paulò antè in Cardinalium ordinem adsciuerat, in Britanniam legatum misit, vt Henricum regem ad saniora complectenda consilia reuocaret. Verùm Henricus rex iam scripserat Francisco regi, vt legatum ad se captiuum in Britanniam mitteret. Eius rei commonitus Polus Cardinalis, ex Gallijs in Flandriam profectus, aliquandiu hæsit Cameraci. Indè Leodium abiens, aliquot menses liberalitèr habitus est à Cardinale Erardo: pòst Romam repetijt. Sleidanus suo more pessimè eam legationem interpretatur, tanquam propterea missus fuerit ad Franciscum regem, vt eum in Anglum inflammaret. Ità sempèr improbi homines ex animi sui prauitate etiàm alios metiuntur. Et valdè hoc familiare est Sleidano & sectarijs dogmatistis omnibus, vt Romanos pontifices & catholicos quosque magnopere studeant apud omnes in summum odium & inuidiam adducere, licèt interim illi piam doctrinam, & purum ac syncerum Euangelium, & incredibilem vitæ innocentiam sibi impudenti vanitate tribuere non vereantur. *1537 regem Angliæ.*

Mense Octobri Iana Semeria, quam ab Anna Bolenia Rex Angliæ Henricus suo iunxerat matrimonio, filium Eduardum peperit, sed ipsa duodecimo pòst die vitam cum morte commutauit. *Eduardus nascitur.*

Per id tempus quo paulò antè diximus in Belgio viguisse bellum, multa Gallis apud Allobroges eripuit Daualus Vastius Cæsareanorum dux inclytus, & cùm iam binis castris obsideret Taurinum & Pinarolum, Gallosque ad summam alimentorum penuriam adduxisset, in ipso tempore Henricus Delphinus cum exercitu superueniens, rebus necessatijs grauissimè pressos subleuauit. Indè verò de pace tractari cœptum est, ictis primùm trimestribus indùcijs, & ijs rursùs in alias trimestres, deniquè in longiores prorogatis. Ea in re conficienda præclaram sanè Reipub. Christianæ nauauit operam Paulus 3. Romanus Pontifex, cui dolebat illud bellum intestinum.

Cùm Cæsar in Italia esset, miserunt ad eum legatos suos Protestantium ordines. Illos Cæsar quidem audiuit, sed occupatus rebus bellicis, respondit se per legatum illis responsa daturum. Hoc cùm Protestantibus renunciatum esset, illi conuentum indicunt Smalcaldiæ ad septimum Februarij anni huius diem, vbi omnes adessent. Adduxerunt eò primi nominis concionatores suos, *Legatio ad Cæsarem Cōuentus Smalcaldicus.*

1537 os, Luterum, Melanchthonem, Bucerum, Osiandrum, aliosque multos: qui tamen ita inter se erant animis concordes, quicquid interim extrinsecùs simularent, vt quondam Cadmæi fratres. Et vt parùm aliquid lector nouerit, concionabantur illic isti sectarij theologi: Luterus iustificationis suæ fundamentum esse voluit Relationem, quæ est minimum entitatis, hoc est, nihilum, vt ipsius habet disputatio typis excusa. Osiander verò prorsus è diametro cum illo pugnans, fundamenti loco posuit ipsam diuinam essentiam, quæ est simul omnia. Vult enim, eadem iustitia qua Deus essentialitèr iustus est, nos quoquè iustos esse oportere. Luterus autem, non reuera, sed tantùm imputatiuè coram Deo iustos nos haberi dicit, perindè vt olìm Alexander Magnus apud Lacedæmones his verbis in deos relatus est: Alexander vult esse deus: Deus esto. Et licèt hęc inter se maximè sint diuersa, tamen Principibus & reliquis Ordinibus illis versari homines visi sunt purum putum euangelium & ipsissimum Dei verbum prædicare: nec animaduertebant, quibus dolis & fraudibus ab istis Euangelistis circunscriberentur. Interim mirę execrabantur summum Pontificem & Doctores Catholicos tanquàm Antichristi (sic enim vocāt Pontificem) administros & satellites, & non videbant eos, qui isthuc ipsis persuaserant, re vera ipsissimi Antichristi pręcursores & prænuncios esse. Sed quid hoc magnoperè mirandum in principibus, cum etiam plerisque doctissimis viris satis interdùm negocij facessant importuni & versipelles homines, dum omnià vbiquè rimantur & excutiunt, & si quid vspiam occurrat, quod vel in speciem pro ipsis facere videatur, id mirè exaggerent, illud mirificè iactitent, adeò vt sæpenumerò non pudeat ipsos impudentissima vanitate ad suum sensum detorquere, quæ tamen sciunt nihil pro ipsis facere: scilicet vt indoctis & imperitis aliquid dixisse videantur. Has fraudes si persentiscere potuissent Principes, puro equidem suis dentibus infidos homines discerpsissent potius, quàm vlla in re sibi sequendos statuissent.

Luteri & Osiandri fundamēta diuersissima.

Sed vt ad legationem Protestantium reuertamur, tria potissimùm illi à Cæsare petebant: primùm, nè commodaret fidem sparso de ipsis rumori, quasi cum Gallo & Anglo fœdus fecissent: deindè, vt Cameræ iudicium cohiberet: postremò, vt qui post pacificationem Norbergicam in fœdus Smalcaldicum recepti essent,

Summa legationis Protestantium.

ſent, eius quoquè pacis beneficio fruerentur. Cæſar ad 1537
illos miſit Matthiam Heldum procancellarium, virum eloquentiſſimum, qui in publico omnium conſeſſu die 15. Februarij accuratè reſpondit. Hortabatur inter alia Cæſaris nomine, nè Cameræ præſcriberent, nec ius ipſum impedirent. paſsim enim ad Cæſarem & Cameræ iudices deferebantur miſerorum querimoniæ, qui ſe rebus & fortunis omnibus exutos, in integrum reſtitui rogarent. illorum verò preces Cæſar, vt erat pijſſimus, negligere non potuit, licèt interim Protestantes, à ſuis Eccleſiaſtis inſtigati, rem ſe Deo gratam præſtare arbitrarentur, ſi eccleſiaſticos, præſertim monachos, profligarent. Hoc verò Chriſti Euangelium non docet, res alienas priuata authoritate, immò legibus omnibus & ſummo Magiſtratu acerrimè vetante, ſibi vſurpare, aut pro ſuo arbitratu alijs conferre. Et quia Cameræ iudices plerunquè ſententiam ferebant, qua iuberentur ablata reſtituere, Proteſtantes eos ferre nolebant. Ità oportebat miſeros rerum ſuarum ferre direptiones, nec tamen vllum à iure ſubſidium petere. Quis verò hoc docuit? Luteri ſcilicet Euangelium. Sed hoc Euangelium iura omnia, & totus orbis Chriſtianus damnat. Priùs videndum erat, qua æquitate, quo iure, quibus rationibus hoc euangelium niteretur. Certè illi, penès quos ſumma eſt apud Chriſtianos authoritas, quibus diuinæ & humanæ leges nos obtemperare volunt, hoc Euangelium iampridem execrati ſunt. An non verò plus tribuendum eſt totius orbis iudicio, quàm vnius deteſtabilis apoſtatæ, cui nec id quidem tribuendum eſt, vt aliquo numero habeatur? Verùm Proteſtantes, vt à Lutero, & id genus alijs edocti erant, omninò pati noluerunt, vt aliquid contra ipſos eccleſiaſtica bona ſibi vendicantes, Cameræ, id eſt, Cæſareæ Maieſtatis iudicium valeret: putabant enim ſceleratos homines & idololatras, hoc eſt, monachos (vt de alijs taceam) omninò profligandos, & interim apoſtatas monachos haud ſecùs atquè Chriſti Apoſtolos complectebantur, quorum omnium parens Luterus in ſummo apud eos honore fuit, qui ſi nihil aliud feciſſet, quàm quòd, omni abiecto pudore, auſus eſt virginem Deo ſacratam ſuis nuptijs copulare, hoc ſolo nomine dignus erat, qui flammis cremaretur. Nouimus Iouinianum Imperatorem religioſiſſimum iam olim ante mille annos legem ſanciuiſſe, vt capitalitèr in eum animaduerteretur, qui ſacram

Legatus Cæſaris ad Proteſtantes.

Proteſtantes recuſant Cameram.

l. Si quis. C de epiſcopis & clericis.

1537 eram virginem, non dico rapere, sed attentare tantummodò iungendi matrimonij causa, aut oculos impudicos ei adijcere auderet. Impius ille apostata Iulianus Imperator ad eiusmodi incestas nuptias connixisse legitur, sed certè Christiani principes conniuere minimè deberent. Multa preterea alia in eo conuentu dixit Heldus: postera verò die cum Saxone primarim locutus, multam ei Cæsaris erga ipsum beneuolentiam indicauit, sed quam hactenus ob disparem religionem in eum declarare satis nequiuerit. Itaque hortabatur eum ad concordiam, ad adeundū Concilium vel legatos eò mittendos, ad ferenda auxilia contra Turcam, ad contribuendam pecuniam in Cameræ iudicium. Saxo se cum suis communicaturum respondit. Deindè 24. Februarij ad omnia fœderati omnes responderunt prolixè, quæ quidem commemorare nihil attinet. Nolebant Cameram contra se procedere, nolebant à suo fœdere excludere quenquam, licèt Noribergæ conuentum esset, nè quis ante Concilij definitionem religionem mutaret: porrò in id fœdus non admittebantur fere nisi Luterani & id genus homines. Orabant Cæsarem, vt Cameræ iudicibus, nè ipsis molestiam vllam crearent, interdiceret, & quædam alia: sed ità orabant, vt precibus armatis vti viderentur. Nam si secùs attentaretur, & si qua vis fœderatis inferretur, se socijs minimè defuturos indicabant. Quòd si Cæsar permittat omnibus aditum ad veram doctrinam, (sic enim vocant Luteri dogmata) tum se propensiùs præstituros, quæ de Turca & Camera Cæsar postulârit. Multa deindè de concilio dixêre, quod liberum esse voluerunt, vbi Luterus cum suo grege aut parem, aut superiorem etiàm præ Romano pontifice locum & authoritatem obtineret contra morem omnium seculorum. Multa ibì acerbè in Pontificem dicta, quòd is doctrinam non solùm verbo Dei, sed etiàm vetustis concilijs atque doctoribus contrariam inuexerit atque defendat, cùm tamen reuerà non Pontifex, sed Luterus cum suis concilia & doctores omnes non sinè contumelia reiecerit, & sua pestilenti doctrina, quæ in multis ipsius quoquè Alcorani impia commenta longè superat impietate, florentissimum Germaniæ regnum, adeoque totam ferè Europam in summas calamitates, bella & odia intestiua, incredibiles animorum dissensiones, & nullum non malorum genus præcipitârit. Sed hæc & id genus alia multa licèt

Heldus cū Saxone agit.

Protestātium responsum.

Pontifex perstringitur.

Pun-

Principum & fœderatorum nomine proponerentur, *1537.* non tamen à Principibus, sed eorum concionatoribus petulantèr confictа fuere. Non desunt vitia in Ecclesia Catholica, sed quòd doctrina eius pugnet cum verbo Dei & concilijs & Doctoribus antiquis, id isti sycophantæ nunquàm docere potuerunt. An verò non scatet omni flagitiorum genere istorum nouorum dogmatistarum vita? An non Luterus ipse fatetur, suæ sectæ homines vel decuplo Sodomitis peiores euasisse? Sed hoc illi importuno solius fidei buccinatori imputandum est. O si in Christianorum pectoribus non penitùs lux omnis rectæ rationis extincta fuisset: vidissent quæ dogmatum horrenda monstra, quàm prodigiosas & immanes tenebras pro Euangelij luce, quas deniquè tigrides, quósve lupos pro veris pastoribus complexi essent. *Luteri de Luteranis testimonium.*

Vbì dicendi finem Protestantes fecerunt, Heldus euestigiò eis respondit, inter cætera periniquum esse dicens, quòd cùm ea negocia, quæ ipsi dicant religionis esse, alij prophana esse contendant, nolle ipsos alterius partis rationes & argumenta cognosci, cùm tamen & legibus, & æquitati, & diuinis literis consentaneum sit, vt in omni controuersia pars vtraque ex æquo audiatur, neque secundùm alteruttius narrationem, etiamsi ea nihil à vero abhorreat, quicquam pronuncietur. Tum quoquè nullo iure fas esse, quenquam vel religionis, vel alia quauis de causa, rebus suis spoliari. De Concilio ait grauissimum fore Imperatori, si ipsi iam exceptiones contrà facere velint, cùm non sint nescij, quantoperè eam in curam Cæsar incubuerit, vt Concilium quandoquè cogeretur. Quòd ad Pontificem attinet, sperare Cæsarem, illum tanquàm præcipuum ordinis Ecclesiastici caput, pro sui muneris ratione, Christianè sese gerere, nec de illo quicquam omninò sinistrum suspicari. Licere tamen ipsis, si quid secùs de illo nôrint, in Concilio modestè proponere, itemque de forma & modo Concilij : nanque vt in ea re ipsi alijs nationibus præscribere velint, id sanè minùs æquum esse : neque ipsos persuasum habere debere, ipsorum theologos solos sapere, reliquos omnes bardos & bliteos esse : alijs quoquè locis passim viros & eruditione & pietate præstantes inueniri. Hæc & id genus alia dixit ibi Heldus, vt erat excellenti doctrina & mira ingenij dexteritate. *Heldus respondet.*

Eodem

1537 Eodem autem die venit eò legatus Pontificis Episcopus Aquensis, sed à Protestantibus non magna eius fuit habita ratio, cùm tamen etiàm Turcarum tyrannus legatos Christianorum comitèr excipiat. Die quodam voluit is legatus cum Lantgrauio colloqui. Ille respondit sibi non esse integrum, & eodem ferè momento adijt Luterum ex calculo grauitèr decumbentem. Poterat id è sua domo facile videre legatus, sed debuit æquo ferre animo apostatam monachum Pontifici maximo, cuius ipse legatus erat, longè anteferri.

Legatus Pontificis ad Protestantes.

Protestãtium responsum.

Ad Heldi dicta vltima Februarij iterùm Protestantes prolixè admodùm responderunt: sed referre piget, quia eiusmodi sunt, vt præclaræ Germanicæ nationi apud exteras nationes omnes ignominiam potiùs quam laudem sint paritura: verùm hæc quoquè non Principes, sed concionatores ità composuerant, vt identidem splendidè mentirentur. Deniquè in hac responsione Concilium à Pontifice indictum reiecerunt. Aiunt enim indicandi potestatem non ad solum Pontificem & Episcopos, verùm ad Ecclesiam pertinere: quo quidem in numero sint etiàm reges & cæteri ordines: dicerent apertiùs, etiàm cerdones, lictores, carnifices, garrulæ anus, ambubaiarum collegia, pharmacopolæ. Quis verò ista non irrideat? Scilicet pronunciare de Ecclesiæ dogmatis pertinet ad laicos, immò & ad cocos & subulcos. O vastissimam dogmatistarum Ecclesiasticorum cæcitatem. Et isti sunt puræ doctrinæ & germani Euangelij synceri atque integerrimi præcones. Oportebat sane Germános ad eiusmodi credenda non temerè adduci, oportebat priscæ Germanorum constantiæ meminisse, & in rebus grauissimis summa, vti par erat, vti grauitate & maturitate. Verùm hæc & id genus alia versuti homines parùm cautis facile persuaserunt. Priùs autem quàm is conuentus dissolueretur, quod fuit 6. Martij, ad Galliæ regem datis literis, eius beneuolentiam & amicitiam captârunt. Rex eis liberalitèr respondit, licèt ex animo Luteri dogmata detestaretur: sed mutuis se auxilijs vt communirent, res ipsa poscere videbatur.

Reijciunt Conciliũ.

Scriptum regis Angliæ.

Per id ferè tempus etiàm rex Angliæ scriptum edidit, quo se ostendit non multùm tribuere authoritati summi pontificis, neque venturum, neque legatos missurum ad concilium Pontificium: & alia pleraque satis acerbè

acerbè in Pontificem, quem Catholici tanto propensiùs 1537
obseruare & suspicere debent, quòd ab illis tam hostiliter oppugnatur, qui Luteri quàm Christi Euangelium sequi malunt. Multùm hæretici plerique omnes quiritantur de tyrannide Romanorum Pontificum: scilicet extinctam vellent illam summam authoritatem, qua hactenùs hæreses omnes oppressæ sunt.

Hoc anno Solimannus Turcarum Imperator molestissimè ferens Lusitanorum potentiam in Indiam vsque prolatam, maxima ipsius regionibus detrimenta adferre, interclusis Arabici sinûs nauigationibus, quibus Memphim (hodiè Cairum vocant) atque Alexandriam omnis generis aromata & mercimonia, & indè in Europam aduehi solerent, quæ iam per vastissimum Oceanum in Lusitaniam aueherentur, atque indè portò in Angliæ, Belgij, Germaniæ aliarumque regionum emporia dispensarentur, hortatu Aegyptij præfecti ingentem triremium & aliorum nauigiorum classem magnis impendijs institutam, contra Lusitanos misit, vt eos ex tota India, vbi iam illi munitissimas aliquot arces construxerant, exturbaret. Iam paulò antè in bello Persico contra Tammasum infeliciter suscepto, didicerat Lusitanos quosdam sclopetarios & tormentorum magistros, qui maiora tormenta & fundere & peritè dirigere Persas docerent, regi Persarum militâsse. Id verò eius animum vehementèr in Lusitanos exacuit.

Turca infensus Lusitanis.

Obitèr hîc commemorare libet, in intimo Arabici sinûs termino montem Sina situm, qui natura saxeus & abruptus in cælum exurgit, difficilimumque præbet in superiora nitentibus ascensum. In eius summo cacumine, vndè est latissimus in maria prospectus, positum est delubrum, Diuæ Catharinę præclarissimæ martyri dicatum, quò confluunt peregrini Christiani religionis ergô, licèt non absque periculò pateat accessus. Nec dubium, quin illo in loco singulari quodam gaudio afficiantur piè visitantium animi, non solùm ob tantæ martyris sacras reliquias, sed etiàm quòd indè prospiciendo mari rubro liceat grata mente reminisci, ibi olìm submersum perijsse Pharaonem cum infinitis equitum turmis, cùm is persequeretur filios Israel, præsenti Dei beneficio ex eius manibus grandi miraculo elapsos: tum etiam, quòd eo in monte olìm lex vetus data sit Hebræis: quanquàm hodiè plerique irrident eiusmodi

Mons Sina.

Delubrũ D.Catharinæ.

1537 modi peregrinationes religionis ergô susceptas, cùm ipsi potiùs sint irridendi, qui ea carpant, quæ Christiani omnes sempèr religiosè admodùm sibi obseruanda statuerint. Legant scioli isti (vt innumera alia omittamus) vitam D. Paulæ matronæ Romanæ, à D. Hieronymo conscriptam, & inde discant, quàm non sit nouum in Ecclesia, loca sacra inuisere.

Triremes plicatiles. Porrò verò Solimannus, vt ad institutum reuertamur, egregia classe instructa triremium plicatilium, quæ longo terrestris itineris spatio ad Suetiam vsque maris rubri portum camelorum opera traherentur, itemque aliarum nauium, ità vt omnes simul octoginta circitèr numerum implerent, in quibus erant ad vigintiquatuor hominum millia, Aegypti præfectum misit expugnatum Lusitanos.

Solimannus Venetis infensus. Eo tempore Solimannus leuibus de causis alieno, immò & infenso in Venetos erat animo, iusseratque contra fidem abrupta pace Venetas triremes apud Alexandriam intercipi, & aliquot patritios mercatoresque Venetos, nautasque complures in carcerem conijci. Ex ijs autem eos qui idonei viderentur, in classem contra Lusitanos instructam distribuit præfectus Aegyptius. Sunt qui scribant, Solimannum id temporis à Christianis quibusdam, qui nimia Cæsaris Caroli felicitate offenderentur, non mediocritèr in nostros incitatum fuisse: quod quidem miserrimum est, vsqueadeò torqueri felicitate aliena, vt propterea non dubites orbem Christianum prodere Christiani nominis atrocissimis inimicis. Verum hoc nos in medio relinquimus. Itaque Aegypti præfectus Solimannus Eunuchus (sic enim vocabatur) adiuncto sibi Moro Alexandrino, sinûs Arabici angustias egressus, præteruectusque Persici maris sinum, ad Indum vsque fluuium peruenit.

Duæ in Indiam nauigationes. Vt verò Lector rem meliùs perspectam habeat, nouerit duas ex Europa in Indiam fieri nauigationes. Vnam ab Hispania vel Lusitania per littora Aphricæ & Aethiopiæ in Arabiam vsque ad vrbem Aden, indè porrò ad Ormutium nobilissimum emporium, ab Ormutio verò ad Cambaiam ciuitatem, atque indè Calecutium, à Calecutio verò longè vlteriùs vsque ad auream Chersonesum, quam Malacham accolæ vocitant, quæ vrbs est miræ magnitudinis, regem habens Maurum. (Nam eòusque, proh dolor, impia Mahometis secta

Aurea peruaserat) Eam autem Lusitani vi expugnatam occupâ-

cupârunt ac diripuerunt, denique flammis permiserunt. 1537
Multa ibi præda cessit Lusitanis, & præter homines captiuos septemque elephantos, æneorum omnis generis tormentorum ad duo millia. Porrò Lusitaniæ rex munitissimam ibi construxit arcem; apud quam diuersarum nationum mercatores multis opibus atque diuersis aromatibus & odoribus eam vrbem complentes; sibi ædes cum bona venia præfecti Lusitani compararunt, ità vt iam longè insignius quàm anteà ibì sit instauratum emporium. Turcæ igitur vbi ad Indum amnem peruenerunt, Dium vrbem munitissimam, apud quam Lusitani insignem habebant arcem, sibi totis viribus oppugnandam sumpserunt. Verùm Lusitanorum ea fuit industria, ea indomitæ virtutis constantia, vt turpitèr profligati Turcæ, incepto desistere, & relictis maioribus tormentis, ad Aden retrocedere compulsi sint, quod est felicis Arabiæ celeberrimum emporium. Vbi classis præfectus Solimannus Eunuchus acerbè ferens tam improsperos audacissimorum conatuum successus, fide data, ad classem euocat Adenium regem, qui tributarius erat regis Lusitani. Credidit ille miser fraudulento homini, & cum quatuor regni proceribus venit in nauim, gratificaturus potentissimo Turcarum Imperatori Solimanno Ottomanno. Porrò Eunuchus perfidus iubet eum & reliquos proceres in antenna prætoriæ nauis laqueo suspendi. Indè vrbem capit, militibus prædæ datam. Interfecit etiàm Zibitinum regem, (licèt is præclaris muneribus impotentis hostis gratiam ambiret) vnà etiàm omnibus aulæ eius præsidijs trucidatis contra fidem datam. Indè abijt Mecham terrestri itinere, vbi impijssimi Mahometis sepulcrum inuisitur magno studio perditorum hominum, quos ille insanus sua superstitione dementauit. Vrbs Mecha totius Arabiæ clarissima est ob Mahometis cineres ibì conditos: quanquàm ex recentioribus non desint, qui scribant corpus eius apud Medinam vrbem asseruari. Piget referre, quantum operæ & olei perdant miseri mortales in Medinæ vrbis amplissimo delubro, dum illum sceleratum nebulonem longè supra Christum colunt, quem aiunt ad pedes Mahometis sedere. Hoc autem obseruandum venit, Turcas Mahometanos, cùm in templo Christianorum sacrificare volunt suo more, priùs templum expiare, dirutis aris omnibus, cunctisque imaginibus exturbatis:

Chersonesus direpta.

Dium oppugnant Turcæ.

Vrbs Mecha.

Turcæ expiãt templa.

1537 quem morem sequuntur hodiè Zuingliani & Caluiniani & plerique alij hæretici, vt noueris eos non è Christi, sed Mahometis disciplina eum hausisse, sicut & pleraque alia. Porrò aras & imagines sacras è templis abolere, quid est (obsecro) aliud, quàm ex rudis & simplicis plebeculæ animis omnem Christi Domini ac ingentium beneficiorum maximeque acerbissimæ passionis eius memoriam, omne quoque veræ virtutis & pietatis studium euellere? an non hoc planè Turcicum & Tartaricum est? O quàm miserè deluditur plebs Christiana ab istis Mahometanis euangelicis, idq; sub ingentis pietatis prætextu. Sed ad rem. Eo igitur successu pugnatum est à Turcis contra Lusitanos, quod quidem Christi Opt. Max. bonitati acceptum ferendum est, qui noluit impuros Mahometanos Lusitaniæ regis sanctissimos conatus retardare, quibus ad ipsius cognitionem iam tum vocabantur & traducebantur innumeræ ijs in locis gentes, quæ ad id tempus stultissimis & absurdissimis erroribus implicitæ, longè aberant ab omni vera salute. Nanque Calecutani & quidam alij ipsum cacodæmonem incredibili vecordia adorabant & colebant, multosque illi mortales immolabant.

Dæmon adoratur.

Porrò huius anni autumno infelicitèr à Ferdinandi exercitu ad Exechium pugnatum est. Multùm aucta est Turcarum potentia, dum Germania nullis vnquàm Romanorum Cæsarum armis domita, & cunctis sempèr nationibus formidolosa, ab auita Maiorum pietate & religione discessit, & in portentosas, easque valdè inter se diuersas & pugnantes, hæreses se abduci passa est. Nam anteà verissimè dici de ea potuit:

Turcarũ vires vndè auctæ.

Legibus antiquis stat res Germana virisque.

Et nisi pijssimos principes atque monarchas, Carolum & Ferdinandum Imperatores habuissemus, quorum pietate potiùs quàm viribus, licèt eæ quoque minimè contemnendæ fuerint, sæpè fracti sunt immanes Turcarum impetus & conatus, profectò iampridèm actum esset de Germania: tametsi id nolunt agnoscere homines ingrati, qui grauissima pereuntis patriæ suæ pericula aut non vident, aut effusè etiam irrident, scilicet nondum experti graue iugum Turcicæ captiuitatis, sub quo iam tot amplissimæ Christianorum ditiones miserabilitèr suspirãt, nec minùs tamen, velint nolint, illud perferre cogũtur magno suo malo, quod vtinàm vel serò nos sapere doceret. Sed hoc quoquè est diuinæ animad-

maduerſionis genus quoddam vel maximè formidan- 1537
dum, cùm ſic excæcantur hominum pectora, vt in præ-
ſentiſſimo poſiti diſcrimine, illud tamen vel non videant, vel paruipendendum putent. Verùm ad Exechianum bellum veniamus.

Exechium occupârat Turcicus exercitus duce Mahomete Ialuagogle, idque egregiè communitum, totius belli contra Ferdinandum regem arcem fecerat, vndè multa & ingentia Chriſtianis damna dabat, plerunque ex inſidijs magno terrore noſtris arma inferens: licèt interim certa maneret induciarum conditio, quæ minuta prælia ijs in locis & extraordinarias incurſiones, quæ vix vnquàm ſatis proſpici queant, admittere videretur. Non enim pax intercepta cenſebatur, niſi iuſto exercitu adhibitis tormentis muralibus vis inferretur. Verùm eiuſmodi induciarum, quæ planè ſimulatoriæ eſſent, pertæſus Ferdinandus rex, ſtatuit bellum facere Turcis. Itaque equitum octo millia, peditum ſexdecim millia coegit, magna tormentorum omnis generis vi illis adiuncta. Erat is exercitus vſu belli & animis haud vulgaris, ſi cuncta rectè adminiſtrata fuiſſent. Mahometes Turca, vbi ſenſit in ſe arma parari, non defuit ſibi, ſed ipſe quoquè magnas conſcripſit copias, noſtris neque numero neque virtute contemnendas. Habent enim Turcæ paratas ſempèr, equitum præſertim, ingentes copias, nec deſunt Turcarum Imperatori expediti ſumptus ex immenſis tributis ac vectigalibus, quibus eos perpetim liberalitèr alat in exitium Chriſtianorum. Noſtri indè Exechium obſident, & facta non ſemel Turcis qui intùs erant, prælij ineundi copia, Turcæ Mahometis imperio nihil ſe commouere ſinuntur. Iam enim fames cœpit totum debilitare Chriſtianorum exercitum, quod Mahometem minimè latebat. Erant quoquè ducum non eadem rei gerendæ conſilia, alijs aliud ſuadentibus. Interim tempus terebatur, nulla re præclarè geſta, motis ſubindè caſtris, nec paruis acceptis incommodis, dum Turcæ in omnem nocendi occaſionem diligentèr ſunt intenti. Porrò vbi Mahometes noſtros ad iter capeſſendum inſtructos vidit, expeditos Ianizaros & Martelloſios eos iuſſit anteuertere, nec tamen vſquàm pugnandi copiam præbere, ſed falconum globulis atque ſagittis continentèr noſtros appetere: quæ res plurimùm noſtris nocuit, præſertim mira velocitate Turcis noſtros egregiè fallentibus, ità vt à noſtris facta im-

Exercitus Ferdinandi.

Exechium obſidetur.

1537 pressione repentè dilaberentur: sed mox è fuga se recipientes, nostros paucos longiùs progressos, multi circunsisterent & trucidarent. Eo modo perijt Petrus Raschinius Boemorum Mareschalchus cum Boëmis non paucis. Perijt etiam paulò pòst Paulus Bachitius insignis dux Hungarus, cum plerisque alijs fortibus viris Hungaris: dumque nostri inter se consultant, quid potissimùm attentandum sit, nec tamen idem omnes sentiunt, Mahometes omnia illorum incommoda per exploratores facilè cognouit, nec iam de victoria dubitans, itinera omnia velut lunato flexu circūdedit, vt nusquàm ferè nostris effugiendi aditus pateret. Fugerunt autem Vsarones Hungari, & clari aliquot duces, itemque Stiriani omnes. Post hos fugit etiam ipse supremus belli dux, & quidem inermis, deserto prætorio, quod erat argentea supellectile cæterisque ornamentis opulentum. Remansit Ludouicus Londronius dux peditum, vehementèr quidem dolens, se à magna equitum parte turpitèr destitutum, sed nihilo minùs pedites ad fortitèr conandum præclarè adhortans. Ad eum verò confluxêre equites Carinthij, Saxones, Misnenses, Thuringi, Francones, Austriaci & Boëmi, qui ignominiosæ fugæ comites esse noluerant, obsecrantes vt imperij munus susciperet, ipsos quæ iuberet, incunctantèr facere paratos, & pro religione atque pro optimo rege, donèc vires suppeterent, constantissimè cum impuris hostibus dimicaturos. Londronius quidem se Imperatoris nomine indignum professus, tamen quoàd licuit, strenui Imperatoris munus impleuit. Porrò cùm iam iter arriperent, aduolant sæuissimi Turcæ truci vlulatu edito, nostrosque vndiquè circundant, ità vt multa simul prælia ab equitatu fierent. Multi ibì egregij viri ex nostris ceciderunt, hostium multitudine superati. Deniquè, quod miserandum est, ad vnum ferè omnes tum equites tum pedites, qui ante prælium illud non aufugerant, ab immanissimis barbaris trucidati sunt. Londronius cum tribus cohortibus in paludem quandam vi equitum irruentium adactus, hortatu Turcarum, qui iam cædendo fessi erant, sese tandem post fortissimè nauatam operam dedidit: verùm in itinere ex vulnere saucius, quòd minimè videretur Byzantium viuus adduci posse, à custodibus est interfectus, & caput eius Solimanno transmissum. Barbari cæsis nostris, auidissimè prædæ inhiabant, eosque qui se effugere ex prælio posse

Christiani fugiunt.

Cæduntur Christiani.

posse sperauerant, multa velocitate insectantes, non paucos ex ijs interceperunt, in duram redigendos seruitutem. Mahometes verò direptis castris nostris, se iocunditati dedit, in pratulo quodam priùs à cadaueribus repurgato epulatus hilariter. Eò autem ad se adduci iussis captiuis nobilibus, splendidis spolijs, maximè verò vexillis, suos præfectos, qui eo in prælio se strenuè gessissent, verbis egregie commendauit, & militibus donatiui nomine aureos & argenteos nummos sua manu elargitus est: porrò captiuorum insignium nomina & dignitates annotari iussit. Solimanno posteà in argentea pelui oblata sunt tria præcipuorum ducum capita cum vexillis, inauratis thoracibus, galeis, &c. Hæc verò fuit Christianis longè turpissima strages, quam plerique conferunt in ducis culpam & temeritatem. Certè Christianos admonere potuit, vt tandem positis animorum dissensionibus, religionis dissidijs compositis, vitijs quoque & flagitijs, quibus supernum Numen offenditur, & barbarorum vires crescunt, egregiè castigatis, Deum sibi & orbi Christiano propicium efficere maturarent. Certum est enim, nulla re magis aduersùm nos augeri vires & potentiam immanium Turcarum, quàm vita flagitiosa, bellis intestinis, & deprauata religione. Certè insignis hæc victoria illis impuris & execrandis Mahometanis nullo ferè sanguine constitit, cùm ex nostris flos equitum & peditum ferè ad internecionem deletus sit. Qui autem viui in hostium potestatem venerunt, ijs plerisque in summam ignominiam nares à barbaris truncatæ sunt, & dura seruitus imposita. Fuit ea clades Ferdinando regi hauddubiè longè acerbissima: sed pius princeps, quod aliena temeritate contractum erat, infectum reddere non potuit. Ipsum tamen ducem primarium eius belli, aliquandiù honesta sub custodia detinuit. Porrò ille veritus, nè capite damnaretur, (nam multi eum proditi exercitûs nomine deferebant) è custodia elapsus, ad Turcas profugit. Porrò vt cum aliquo insigni munere ad Mahometem Turcarum præfectum veniret, alium quendam regulum, vt secum aufugeret, solicitauit. Ille se facturum promittens, aut se promittere simulans, cum hospitio receptum post epulas obtruncauit, caputque illius regi Ferdinando misit, qui illi castellum omnemque substantiam cæsi ducis dono dedit. Ea fuit perfidiæ pœna. Iam multa illi liberalitèr promiserat Mahometes,

1537

Victoria Turcarū incruenta.

Transfuga vilis necatur.

1537 eius opera vſurus contra Ferdinandum regem: ſed Deus perfidiæ conſilia tam inexpectata cæde anteuertit.

Claſſis Turcica. Hoc ipſo anno Solimannus Turcarum Imperator Italiam inuadere conſtituerat. Habebat claſſem ornatiſſimam, & multo milite inſtructam. Ea in re tanta fuit vſus celeritate, vt ducenta armatorum millia priùs ad Macedoniæ oram adduxerit, quàm è Byzantio profectus crederetur. Nec deerant illi transfugæ Chriſtiani, qui ei Chriſtianorum conſilia explicarent. Ante annos quinquaginta auus eius Mahometes, occupata Hydrunte, ſummum Italiæ terrorem attulerat, iamque de Italia actum fuiſſet, niſi illum ſanguinarium tyrannum ſubita mors, Deo Chriſtianis maturè opem ferente, è medio abſtuliſſet. Cùm iam Solimannus in Italiæ conſpectum veniſſet, miſit è ſuis, qui Salentinorum animos explorarent. Illi Caſtrum oppidum deditione acceperunt, quod tamen contra fidem datam, ducibus quidem inuitis, à barbaro milite direptum eſt, & captiui florenti ætate in claſſem abducti ſunt. *Caſtrum direptum.* Interim noctù aliquot Turcæ equites hippagogis ſubuecti, ab Aulone in Salentinum agrum traiecerunt, & magnum omnis generis hominum & armentorum numerum interceperunt. *Capti Chriſtiani.* Maior verò Chriſtianis clades imminebat, niſi eam cuiuſdam Veneti Trierarchi temeritas, Deo Chriſtianis parcente, auertiſſet. Is enim paulò antè paſſus damnum à Turcis, in triremes quaſdam Turcicas incidit, ſuoque indulgens dolori, aliquot ex eis demerſit. Ea res Solimannum in Venetos non mediocritèr concitauit, licèt inſciente ſenatu accidiſſet. Eodem quoquè tempore Andreas Auria Cæſareanæ claſſis præfectus, caſu in claſſiculam quandam incidit, omnis generis commeatum & linum Alexandrinum Solimanno aduehentem, quam mox totam cepit, viris ad tranſtra triremium damnatis, & præda omni in ſuas triremes illata: porrò nauibus incenſis, quòd ſibi fortaſsè minimè vſui futuras iudicaret. *Claſſicula Turcica capta.* Incendit etiàm duas Turcicas triremes, quibus Solimanni legatus Iunusbeius ad Venetæ claſſis præfectum, qui tum in Corcyra inſula morabatur, aduectus fuerat. Sed is quoquè malè acceptus à Venetis, & in grande diſcrimen coniectus, ità vt à latronibus Acroceraunéis, qui eum in littus euadentem ceperant, præſenti pecunia ſe redimere cogeretur, vbì ad Solimannum redijt, acerbiſſimè de Venetis conqueſtus, Solimãnum in bellum Venetum inflammauit, licèt

Vene-

Venetus præfectus id factum multa ratione excusaret. *1537*
Huc accedebat, quòd Auria noctù ac diù sulcando maria, atque omnes portus explorando, alias duodecim Turcarum triremes cruentissimo prælio captas deleuerat ijsdem ferè diebus, non paucis è suis propugnatoribus atque remigibus & magistris triremiū desideratis. Nam duodecim Turcicæ triremes cum trigintaquinque instructissimis Aurianis triremibus audacissimè congredi non dubitârunt, & cùm iam milites Turcæ grauissimis saucij essent vulneribus, defessique, pugnando tamen occumbere, quàm se dedere, maluerunt. Porrò enses incuruos, quos magno parant precio, in mare iactârunt, nè Christiani illis potirentur. Ij erant Ianizari milites prętoriani, & delecti equites, quos Spaches appellāt: quorum vtrorunque est summa & incredibilis in hostes audacia & pugnandi pertinacia: quod plerique Christiani ignorantes, putant Turcas imbelle esse hominum genus: sed falluntur, cùm sint reuerà apud illos inuictæ virtutis & summæ constantiæ pedites & equites. Nec mediocritèr ad perferenda & subeunda quæuis vitæ discrimina illos accendit, quòd sciunt certam sibi imminere perniciem, si per ignauiam minùs fortitèr & strenuè egisse depræhendantur. Misit tum contra Auriam Solimannus Barbarussam cum octoginta triremibus: sed Auria abductis Turcarum aliquot integris nauibus, fuga sibi consuluit: Porrò Solimannum ea ab Auria accepta clades, & à Venetis geminata contumelia, acerrimis iracundiæ stimulis pupugit, quos mirificè acuebant aliquot Turcici proceres, quorum hortatu commutato belli consilio, quod Italia non tam facilis expugnatu videretur, Venetis bellum fecit.

Duodecim triremes captæ.

Per id tempus Acroceraunij latrocinijs assueti, feri & agrestes homines, nullos certos deos colentes, incredibili temeritate consilium ceperunt Solimanni noctù interficiendi: sed ea res à vigilibus prætorianis facilè depræhensa, magnam illis cladem attulit, Solimanni iussu immissis in illos militibus, qui eos ad satietatem vsque trucidârunt. Indè ad Corcyram itum est. Eam oppugnare constituit, tanquàm Venetæ ditionis. Itaque immissi Turcæ in insulam, Corcyram vrbem frustra obsederunt, tandemque post multas clades passim Corcyræ insulæ illatas, innumeros homines Christiana religione initiatos, in teterrimam seruitutem abduxerunt, quorum numerus, quod est cumprimis triste & acerbum,

Facinus audacißimum.

Corcyra vexatur.

1537 sexdecim millium excessit, omnis sexûs & ætatis. Præerant tum Corcyræ duo Veneti patritij, qui (quòd sic salus publica poscere videretur) suburbia oppidi pulcherrimis & egregijs ædificijs ornata demoliti sunt, nè à Turcis occuparentur in vrbis exitium. Hoc erat quidem triste spectaculum: sed tolerabile tamen, quòd tecta diruta facilè instaurari possent: illud verò longè tristissimum, quòd cùm vererentur non suffecturam vrbi annonam, si à Turcis obsidione premeretur, imbellem omnem populi multitudinem ex oppido eiecerunt, quæ cùm in fossis pernoctare cogeretur, vi turbulentissimæ tempestatis & metu barbarorum multi ex ijs, præsertim pueri matrum ceruicibus inhærentes, miserandum in modum extincti sunt. Verum Solimannus & Italici & Corcyræi belli parùm felici euentu potitus, non absque pudore Byzantium, nulla re præclarè gesta, redijt: sed interim tamen diuersis in locis iussit suos bellum inferre Venetis. Porrò priùs quam obsidionem solueret, vbi didicit Castri oppidi incolas contra fidem datam abductos esse in captiuitatem, vsqueadeò eam rem molestè tulit, quippe qui nollet crudelitatis & sæuitiæ argui, vt eius maleficij authores iusserit supplicio affici, & Castrenses captiuos omnes magno studio conquisitos, in locum suum restitui. Tandem sub æquinoctium autumnale Corcyra ab hac Turcarum infestatione liberata est.

Geldrenses deficiunt à suo duce.

Sub huius anni finem pleraque omnia Geldriæ oppida à suo principe Carolo Egmondano deficiunt ad Guilhelmum Cliuiæ & Iuliæ ducem. Defectionis occasio fuit, quòd Carolus dux videbatur eam munitissimam ditionem in ius regis Gallorum, cuius fuit studiosus admodùm, transferre constituisse, quod Geldrenses minimè sibi ferendum putârunt, nè Germani Gallis seruire compellerentur. Nouiomagenses in ea defectione primi fuêre, qui etiàm principis arcem intra vrbem ipsorum sitam, munitionibus eius nouis solo æquatis, occupare non dubitârunt. Porrò Principi Iuliacensi eius ditionis fuit inauspicata vsurpatio, vti posteà dicemus.

Tumultus Anglicus.

Eodem anno tumultuatū est in Anglia, multis hominum millibus arma in regem suum corripientibus. Ij erant Lincolnienses & Eboracenses, qui molestè ferebant innouatum regni & religionis statum, tum quoquè frequentes exactiones regias. Fuerunt ad quinquaginta millia, sacram expeditionem militiam suam appellantes. Verùm callida ducum regis simulatione persuasi, cùm

si, cùm pacem à rege oblatam atque concordiam expecta-rent, arma deponunt. Sed non diù pòst pœnas luerunt, aliquot eius turbæ capitibus vltimo supplicio affectis. 1538

Diuersis vicibus Paulus Pontifex aliquot insignes viros in Cardinalium collegium cooptauit. In ijs fuit Caspar Contarenus patritius & senator Venetus, Reginaldus Polus, Iohannes Bellaius, Fredericus Fregosus, quibus etiàm opportunè adiunxit Sadoletum, Aleandrum, Bembum &c. Hoc factum cùm Sleidanus improbare non possit, animum & consilium Pontificis pro sua modestia sibi carpendum sumit, cùm tamen bonorum virorum sit, etiàm dubia in meliorem partem interpretari. Scilicèt Sleidanus videre potuit arcana Pontificis consilia, quæ is suo in pectore versaret. O quàm longè abest ab omni animi candore eiusmodi fæuum hominum genus, tametsi valdè velint Euangelici videri. Ait Pontificem idoneos sibi propugnatores parare voluisse: videlicèt Romana sedes peritura est, nisi paucorum hominum scriptis & eloquentia a Lutero & eius infausta sobole vindicetur. Immò verò illa sedes, quæ trecentis & ampliùs annis à tot ethnicis, ijsdemque longè potentissimis, Romanorum Imperatoribus, Christiani nominis atrocissimis persecutoribus, qui ad Magnum vsque Constantinum totius ferè orbis imperio potiri, immanissimis in Christianos constitutis supplicijs, Christi fidem penitus extirpare & abolere voluerunt, à tot prætereà tyrannis & hæreticis euerti hactenùs non potuit, Christo Domino suam Ecclesiam aduersùs omnes inferorum portas fortissimè propugnante, etiàm deincèps ad supremum vsque mũdi diem incolumis perdurabit, quantunlibèt in eam debacchentur horum temporum infausti dogmatistæ, à malo dęmone in multorum perniciem incitati, vt amplissimas futuro Antichristo vias muniant, & interim innumeras animas secum trahant in tartara, nulli omninò deteriùs nocituri, quàm sibiipsis & miseris illis, quos sub Euangelij & verbi Dei prætextu in varios inducunt errores.

Romana sedes inconcussa.

Matt. 16.

ANNO 1538. Carolus Cæsar & Franciscus rex in mutuos venêre complexus. Multùm pro suo munere egerat Paulus Pontifex, vt apud Niceam conuenirent, sed efficere non potuit, vt ipso præsente in colloquium venirẽt. Id tamen impetrauit, vt in nouem vel decem annos inducias inter se paciscerentur. Per id tẽpus Cæsar

Induciæ inter Cæsarem & Gallos.

1538 Cæſar Pontificis nepoti Octauio deſpondit filiam ſuam notham Margaritam, quam priùs habuit in matrimonio Florentiæ princeps Alexander. Quanuis autem Cæſar & Franciſcus rex, licèt plurimùm annitente Pontifice, id temporis familiariter congreſſi non fuerint, Cæſar tamen per internuncios indicauit Franciſco, ſe priùs quàm in Hiſpaniam nauigaret, in eius complexum venturum, & tum Cæſar ipſe, tum Franciſcus rex ambo more Chriſtiano Pontificem venerati ſunt, ità vt vnà cum rege multi quoquè eius proceres dextrum Pontificis pedem oſcularentur, idem tamen facere recuſantibus Chriſtophoro duce Vuirtenbergico, Guilhelmo Furſtenbergio, Mareſcallo Marchiano, & Daniæ regis legato Georgio Gluchio, qui erant cum rege, quos vtiquè, nè id facerent, Luteri & eius ſimilium ſcripta vehementèr deterruerant. Verùm ſi ipſe præpotentis Dei filius ad pauperum piſcatorum pedes ſe amantiſſimè demiſit, eoſque beneuolentiſſima ſedulitate & lauit & extersit: quid, obſecro, piaculi eſt, ſi homines Pontificis non quidem nudos, ſed tectos pedes ſupremis labris Chriſtianę cuiuſdam declarandæ modeſtiæ cauſa deoſculentur? O quantum intereſt inter ſpiritum Chriſti, & ſpiritum huius mundi. An non Chriſtus ipſe dicit omnibus, Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde? O quàm facilè perſpiciunt cordati omnes, quo ſpiritu imbutus fuerit Luterus, qui tantoperè à Chriſti humilitate abhorret, ſuoſque abhorrere facit. Et hæc certiſſimè vnica cauſa eſt, quòd inter ſectatores eius tot exiſtunt diſſenſiones & diſſidia, quod prorſus alieni ſunt ab humilitate & manſuetudine Chriſti: vndè fit vt alij alijs cedere nolint, ſed ſua pro ſe quiſque dogmata, quantunuis abſurda, mordicùs tueātur, nihil interim morati, quòd tot millia imperitæ plebis horrendum in modum pereunt ac ruunt in tartara.

Iohan.13. *Matth.11.* *Cauſa diſſidiorum inter ſectarios.*

Porrò dum de paciſcendis inducijs apud Niceam tractaretur, Cæſarque ad Villafrancham ſubſiſteret, accidit vt in quadam villa villicus quidam in area fabarū aceruum cribraret & ventilaret, idque non vno, ſed multis per interualla locis. Indè verò denſæ nubes inſtàr fumi in altum eleuabantur. Quæ res vehemētèr perterruit Cęſareanos omnes, quòd putarent Barbaruſſæ claſſem ſuperuenire ad perdēdum Pontificem & Cæſarem. Verùm cunctis mirè trepidantibus, Cæſar ſtetit imperterritus, tametſi & Andreas Auria & Daualus Vaſtius ad arma ſe para-

pararent, & omnes non mediocritèr animis perterriti 1538
viderentur. At paulò pòst vbì cognitum est, eam trepidationem temerè susceptam fuisse, in risum & cachinnos versa est, non obscuro pudore perfusis principibus, qui tam inanitèr timuissent, maximè cùm viderent Cæsarem prorsùs impauidum. Indè solutus est ille apud Niceam conuentus, & Franciscus rex in suum regnum abijt. Pontifex primùm Genuam, deindè Romam peruenit, vbiquè ob studium inter illos summos principes pacis conciliandæ summo cum honore pompa triumphali acceptus. Cæsar verò, vt erat pollicitus, ad Aquas Mortuas profectus est. Eò quoquè accessit rex Frãciscus, & in duas scaphas se demittens cum Henrico Delphino & Carolo Aureliano Duce, multisque proceribus, à Cæsare ad latus quadriremis suæ obuiàm accurrente, cum omnibus suis & liberis & proceribus summo animi candore in arctissimos amplexus susceptus est. Andreas quoquè Auria, qui ante decem annos à rege Francisco defecerat, impetrante Cæsare, in gratiam à rege receptus est. Posteà Cæsar cum rege diù secreta miscuit colloquia, ità vt omnes in certam spem componendæ inter ipsos pacis venirent. Deindè regem à se humanissimè dimissum, ad scalas quadriremis suæ deduxit. Altera luce per omnes triremes denunciat, nè quis ipsius iniussu in terram exeat: ipse verò cum aliquot aurei velleris illustribus viris ingressus est vrbem Gallicam, cum rege pransurus. Apparet indè candidum pectus optimi Imperatoris, qui ne de hoste quidem malè suspicaretur. Vbi verò in continentem perlatus est, rex & regina cum duobus liberis illum humanissimè complectuntur, & in palatium regis abducunt. Iam appetente crepusculo Cæsar Andream Auriam, qui ad classem remanserat, certiorem reddit, se apud regem pernoctaturum. Id enim rex & regina ipsius soror ab illo impetrârant, licèt non sinè magno discrimine id fieri videretur. Sed præpotens Deus, cui Cæsar egregiè confidebat, non est passus quicquam illi sinistrum accidere. Voluit autem Cæsar eius rei Auriam certiorem facere, nè quid ille aduersi suspicaretur. Altera luce Cæsar redit ad mare, comitante illum rege & multa procerum frequentia. Inde postquàm in puppi Cæsareanæ quadriremis rursùs hilaritèr compotatum fuit, amicissimè discessum est. Franciscus rex per id tempus certam cum Cæsare contraxit amicitiam, ità vt sub Cæsaris vexillo, & in tentorio Cæsaris Caroli cum maximis terra marique

Cæsar & Frãciscus rex conueniunt.

Cæsar cũ rege prandet.

Apud regẽ pernoctat

1538 riquecoactis copijs se Turcis bellum illaturum polliceretur. Cuius quidem amicitiæ fiducia Carolus Cæsar multa in itinere, quo Hispanias repetebat, cum Andrea Auria de bello Asiatico, Græco & Africano suscipiendo locutus est, & de pace cum rege conciliata, reges & principes Christianos omnes certiores reddidit. Sed rex Franciscus Mediolanēsem ditionem sibi omninò adiudicandam sperauerat: ea spe frustratus, posteà in nouas belli cogitationes pertractus est, magno totius Reipublicæ Christianæ detrimento: quanquam etiàm aliæ rationes ad bella instauranda illum fortaßè mouerunt.

Erardus episcopus moritur. Circa hæc ferè tempora mortuus est Erardus Cardinalis & Episcopus Leodiensis, qui multos Luteranæ sectæ addictos malè acceperat, quod Sleidanum malè habet: ideoque scribit, illum sibi sepulcrum & exequias anniuersarias longè ante obitum fieri curauisse, non tam pietatis quam ostentationis causa, quòd esset gloriæ cupidissimus. Ita Sleidanus magna fiducia profert sententiam etiàm in arcana pectorum consilia, quæ solus Deus nouit. Sed hoc licet Euangelium Luteri complectentibus, verùm Christi sectatoribus non licet. Quid enim sibi non permittunt Luterani dogmatistæ? Qualisqualis certè fuerit vita illius Cardinalis, scire tamen non potuit Sleidanus, qua mente ille voluerit etiàm ante obitum exequias anniuersarias sibi fieri. Ait ibidem, Pontificios sacrificorum operibus attribuere merita, quibus æternæ vitæ præmium debeatur. Ità quidem Sleidanus, vt vbique Catholicos suo more traducat. Certe Missę sacrificium & viuis & vita functis prodesse, tam est certum ex sanctissimorum Patrum irrefutabilibus testimonijs, vt meritò pudere debeat omnes, qui id negare audent.

Bona opera vndè meritoria. Bona verò opera, quę faciunt Christiani, non est dubium fieri gratia Christi, non tamen absque liberi arbitrij quadam cooperatione. Deus enim operatur in nobis & velle & perficere, vt ait Apostolus. *Philip.2.* Inde ergò est meritum bonorum operum, quòd fiant ex gratia Dei. Tolle gratiam ab operibus humanis, & parùm aut nihil grata erunt Deo, sicut videmus in Turcis, Iudæis & Ethnicis, qui nullis suis operibus possunt placere Deo, cùm sine *Heb.11.* fide impossibile sit placere illi. Porrò verò si Deus per nos, nō tamen sinè nobis, efficit bona operan ostra, num ille indignus censendus est, cuius operibus debeatur vita æterna, maximè cùm ipse innumeris scripturæ locis pollicitus sit vitam æternam rectè agentibus? Sed aiunt

Lute-

Luterani nos ità fidere operibus nostris, tanquàm illis solis absque Christi gratia debeatur vita æterna. Verùm hoc illi contra suam conscientiam mentiuntur. Nos enim etiàm cùm bonorum operum simus studiosissimi, non tamen illis, quæ nos facimus, certò vitam æternam deberi affirmare audemus, cùm scriptura dicat: Nescit homo vtrùm amore an odio dignus sit. Itaque cùm multa videamus etiàm ab improbis hominibus fieri, quæ speciem probitatis, pietatis & charitatis præ se ferant, pij omnes suis operibus non sunt ausi præfidere, maximè quòd non sint planè certi, an ex gratia & charitate, sinè qua nihil potest gratum esse Deo, profecta sint, vel potiùs ex quodam naturæ instinctu, aut alijs id genus incitamentis, quæ certum est vitam sempiternam mereri non posse, Hinc est illa Apostoli insignis & suspicienda prædicatio: Si linguis hominum loquar & angelorum, si omnem fidem habeam, ità vt montes transferam, & pleraque alia, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Ergò nec fides prodest absque charitate. Et tamen Euangelici isti incredibili quadam confidentia & temeritate aiunt, si quis firmitèr apud se statuat per Christum sibi remitti peccata, illum, si sic moriatur, è vestigio euolare in cælum. Verùm hæc est omninò compendiaria via in mortem sempiternam. Scripturæ diuinæ omnes eiusmodi temeritatem & insanam confidentiam longè à nobis abesse volunt, propterea quòd longè alia sunt iudicia Dei, quàm hominum: nec tamen hac ratione impellimur ad desperationem, sed inuitamur ad cautelam & circunspectionem, nè inter tot vitæ huius pericula vsquàm nimiùm securi simus. Tanto autem certè securiores erimus, quanto bonorum operum syncera animi intentione studiosiores fuerimus: non quòd nostris operibus præfidere debeamus, sed quòd vita piè & religiosè transacta, magnam præstet homini fiduciam, vt multis scripturæ locis doceri potest, sed non est huius loci. Ità nanque & Apostolorum princeps hortatur nos, vt per bona opera certam faciamus vocationem nostram. Sed hæc tam sunt manifesta, vt mirum sit vsqueadeò perfricuisse frontem istos Euangelicos, quicquam vt contradicere ausint. Atque eorum impudentia facit, vt propter minùs peritos interdùm his & id genus alijs explicandis diutiùs immorandum sit, quàm alioquì huius scripti institutum admittat: præsertìm verò, quandò Sleidanus in illis suis pestilentissimis Commen-

1538

Luteranorum calumnia.

Eccles 9.

1.Cor.13.

Temeritas hereticorum.

2.Pet.3.

1538 mentarijs ſparsìm ſua diffundit venena, totusque ferè verſatur in Luteri & ſectatorum eius placitis fucandis, & lectori incauto exitiabilitèr inſtillandis. Atque hoc ferè loco ille bonus vir prolixè recitat formam reformationis cuiuſdam, quam aliquot Cardinales Pontifici clàm obtulerint. Deindè addit, Nicolaum archiepiſcopum Capuanum, omnis emendationis impatientem, à Pontifice ſubmiſſum, (vt certò creditur, inquit) magna contentione reclamâſſe, nè quid omninò reformaretur: itaque paſſos eſſe patres atque Pontificem ſibi perſuaderi, nè quid mutaretur. Rurſus addit eundem ipſum Nicolaum emiſſo clanculùm in Germaniam libello, voluiſſe Pontificem atque reformatores illos præbere deridendos: ità enim ait pleroſque id accipere: alios putare dicit, non neſcio Pontifice exijſſe libellum, vt ſic aliquod ipſius ſtudium apparéret emendationis. Quis hîc non videat hominis iſtius malignum in Pontifice traducendo animum? Ait certò credi, ait pleroſque ità accipere, ait alios putare. Quì tandèm illi ſunt, niſi Sleidanus & eius ſimiles, Pontificis & Eccleſiæ Catholicæ obtrectatores? qui ſi Pontificem vlla in re lædere poſſint, videntur ſibi facinus deſignâſſe euangelicum. Fuit autem reformatio quædam oblata Pontifici, ſed illam ipſam tum Luterus Germanicè, tum Ioannes Sturmius ſua illa præclara conuiciandi licentia atrocitèr oppugnârunt. Et tamen non pudet Sleidanum impudentèr affingere Pontifici, quòd ipſo inſtigante Archiepiſcopus Capuanus reclamârit, nè quid omninò reformaretur. Nam etſi fortaſsìs commodè non poterant ſtatìm reformari omnia, quæ emendatione digna videtentur: tamen nihil omninò voluiſſe reformari Pontificem, impudentiſſimam habet vanitatem. Itaque his & id genus alijs calumnijs hoc conſecutus eſt ille Sleidanus, vt nulla in re tutò illi fides adhiberi poſſit, niſi aliundè conſtet vera eum ſcribere. Et Luterus certè hanc reformationem vertit Germanicè, & à margine ſua adſcripſit ſcholia, nôn alio magis quàm tali viro digna: ipſos autem reformationis authores, quorum, etiam Sturmio fatente, erat multa eruditio & vitæ integritas, non eſt veritus appellare perditos ac deploratos nebulones. Sed quid ille talis vir aliud faceret, cuius os maledictione plenum erat, & amaritudine, & dolo? Nec Sturmius à conuiciis & contumelijs abſtinuit, id quod in eo reprehendit doctiſſimus Cardinalis Iacobus Sadoletus.

Sleidani in Pontificem calumnia.

Per

Per hoc ferè tempus Luterus cum suo grege varijs machinationibus & scriptis, Concilij à Paulo Pontifice indicti authoritatem conuellere nitebantur, vt rudem plebeculam arctiùs suis fraudibus implicatam tenerent. Scribebantur tum ab illis noui Pasquilli, nouæ Beelzebul epistolæ, fabulosæ Legendæ de Iohanne Chrysostomo, quas Concilio impudenti vanitate affingebant: præterea quatuor Epistolæ Iohannis Hussi, & libellus de Donatione Constantini Magni. Ità illi apud suos facilè efficiebant, vt qua vna re grauissimis religionis dissidijs vel præsentissima semper remedia adferri consueuissent, ea in contemptum & risum adduceretur, & miserè euersis, & in diuersas easque fœdè dissectas factiones distractis nihil prorsus opitularetur. Traxerunt etiàm in suas partes Saxoniæ Ducem Henricum, fratrem optimi & constantissimi in Catholica religione Principis Georgii, quem Luterus tam multis iniurijs & calumnijs mirabili quadam audacia sibi diuexandum sumpserat. Edebant igitur nouas cæremoniarum ordinationes, nouos passim Catechismos etiàm illi, qui nullis initiati sacris, parœcias administrandas suscipere non dubitârunt. Qua in re obseruandum est arcanum Dei iudicium, quòd illi, qui contra Ecclesiæ sanctionem calicem sibi vsurpare voluerunt, Catholicosque sacrificos criminabantur, quòd ipsis alteram speciem malignè suffurati essent, tales accepêre pastores, qui cùm nullam haberent conficiendæ Eucharistiæ potestatem, ac nihilo minùs sacramenta illis porrigerent, non aliud sanè quàm merum panem & vinum præberent, vtraque illis specie penitùs subtracta. Et sic quidem par fuit puniri obstreperos & refractarios, qui desertoribus ac seditiosis monachis potiùs, quàm totius Ecclesiæ iudicio obtemperare voluerunt. Porro Henricus Princeps per nouos Visitatores nouos constituit articulos, quos & a Clericis & à Laicis suæ ditionis voluit obseruari. Verùm illi articuli nō solùm à sacris literis, sed etiam ab ipsorū Augustana Confessione & eius Confessionis Apologia discrepabāt. Certè Luterus ipse in libello de seculari potestate damnat eos Principes tanquàm insanos & pernicios, qui eis in rebus, quæ ad fidem & Ecclesiam pertineant, subditis suis leges præscribant. Verùm hæc Luteri sententia nullius tum ponderis fuit: quanquam eiusmodi articuli non tam à Principe, quam prophanis illis Visitatoribus editi fuêre. Ità res passim in deterius mutabantur, & mirabilis

1538

Luterani oppugnāt Conciliū.

Horrendū Dei iudicium.

Mutatio religionis.

1538 rabilis atque incredibilis in religione confusio magis ac magis increscebat, cùm illi sacra obirent munia, qui nullis prorsus sacris initiati, nulla legitima authoritate vel promoti vel missi essent. Et hæc tamen omnia summè erant Euangelica, & purum putum verbum Dei, effusè hauddubiò miserorum mortalium cæcitatem & delirationem ridentibus malis dæmonibus, qui ijs rebus mirificè delectarentur.

Hoc tempore Argentoratenses, qui Zuinglij dogma sequebantur, illis, qui ex Gallijs & Belgio sectarum nomine profugere compellebantur, in ipsa vrbe sua templum occupandum tradiderunt, vt Ecclesiam constituerent. Huic aliquandiù præfectus fuit Iohannes Caluinus ex Gallia profugus, qui posteà Geneuensem in Allobrogibus Ecclesiam occupauit. Hunc Caluinum à patria sua ob vitæ improbitatem exulâsse quidam scribit, eundemque alius dicit inter dissolutos suæ vrbis viros dissolutissimum, inter inconstantes & fœdifragos inconstantissimum. Is nouam quãdam de Eucharistia opinionem è suo parùm sano cerebro commentus, negat cum Zuinglianis veritatem corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, sed horum tantùm energiam illic vult haberi. Non putauit Caluinus sua maiestate dignum, vt ipse minus aliquid, quàm cæteri, posse videretur. Itaque hanc nouam mundo iam planè vecordi doctrinam inuexit. Nec hoc contentus, etiàm multa alia præclara & tali viro digna scripsit, quæ quidem eiusmodi sunt, vt citra horrorem legi vix possint: quanquàm ea quoquè infelicissimis mortalibus non alio quam ipsius verbi Dei titulo obtruduntur. Sunt autem cum intolerabili in Deum blasphemia coniuncta, vt, quòd scelera & flagitia omnia Deus in homine operetur, quòd lex & voluntas Dei sæpè inter se contrariæ sint, quòd diabolus iubente & volente Deo mentiatur in cordibus hominum, & multa alia, non verbis, sed flammis Tartareis vindicanda, quæ tamen ausus est quidam eius sectator Theodorus Beza defendenda suscipere. Proh nefarios homines, si tamen homines dicendi sunt, qui certè in humana effigie Tartarei cacodæmones esse videntur. Vt autem suam egregiam doctrinam Caluinus ille, cùm iam Geneuæ multa præditus authoritate degeret, miraculo quodam confirmaret, rem fecit sempiterna memoria dignam, vt cognoscat posteritas, quibus dolis, fraudibus & imposturis vti non dubitârint, qui Catholicam Ecclesiam nostro

Caluinus nouum fingit dogma.

Caluini immanes blasphemiæ.

xuo

ævo ſub Euangelij inſtaurandi prætextu ſibi oppugnandam ſumpſerunt. Perſuaſit quandoquè miſero cuidam, vt ſe pateretur tanquàm mortuum in templum deportari. Fecit ille, conſentiente etiàm eius coniuge. Porrò Caluini conſilium erat, vt hominem coram populo iuberet redire ad ſuperos ſeu reuiuiſcere, homineque mox ſeſe erigente, tam inaudito miraculo certam omninò & ſacroſanctam in orbem terrarum doctrinam inuexiſſe videretur. Sed ô Dei clementiam, quæ perfidioſi hominis aſtum incredibilem noluit latere mortales, vt ſic maturè ab eius conſortio ſe remouerent. Miſer ille qui viuus in templum illatus fuit, mortuus indè elatus eſt. Cùm enim Caluinus propiùs acceſſiſſet, &, ſi ſua doctrina vera eſſet, eum iuberet reſumpto ſpiritu ſurgere, vt homo callidus laqueo, quem alijs tetenderat, ipſus ſtrangularetur, & omnes intelligerent falſiſſima eſſe quę miſeris pro verbo Dei vendiraret, nihil prorsùs ſeſe commouit homo, quippe omni huius lucis vſura repentè priuatus. Porrò coniunx illius, ea re comperta, eiulatu & clamore animi ſui teſtatur necopinatum dolorem, ſed Caluinus eam egregijs pollicitationibus deliniuit, nè rem latiùs propalaret. In hoc verò facinore depræhenſus, fertur mox rediſſe in ſuggeſtum, dixiſſeque populo, Eccè hinc apparet imbecillitas fidei veſtræ, quòd homo iſte non potuit excitari à mortuis. Et fortaſsis perſuaſit hoc miſerrimæ illi concioni. Hæc quidem de illo Caluino, multaque alia ſparſit fama, quæ iam feruntur Gallicè conſcripta, & Latinè conuerſa, olìm in lucem proditura. Aiunt etiàm Pariſijs repertas aliquot Caluini, Theodori Bezæ, & aliorum eius farinæ hominum Epiſtolas, quę illorum nequitiam egregiè declarent, quas ſperamus quandoquè in publicum edendas. Sunt enim eiuſmodi, vt vbi in hominum notitiā venerint, facilè omnes intellecturi ſint, quàm ſint illorū nihil minùs quàm Euangelica conſilia, & admodùm pernicioſi conatus. Hæc ità ſcripſi, quemadmodùm à fide dignis accepi. Infrà quoquè, Deo volente, Luteri quoddam miraculum referemus. Et nondùm intelligent plùs quàm lethargo correpti mortales, quàm infidis paſtoribus animarum ſuarum ſalutem & curam committant? Scilicèt iſtis hominibus hoc ſtudio eſt, vt animas Chriſto, & non potiùs Orco, lucrifaciant. Porrò animaduertendum eſt, Caluinum, dum ſibi præclarum apud omnes tum Zuinglianos, tum Luteranos nomen parare cupit, mirabili vafricie ità in re ſacramen-

1538 — *Miraculū Caluini horrendū.* — *Aſtutia Caluini.* — *Caluinū inſcribendo mira vafricies.*

1538 taria tractanda verſari, vt quandò illi res eſt cum Zuinglianis, planè ab illis ſtare ſe ſimulet: quandò cum Luteranis, quibus ceu ſimplicioribus fucum ſe facere poſſe confidit, ad nauſeam vſque realitarem & ſubſtantiam corporis & ſanguinis Domini, atque id genus alia Luteranis plauſibilia, inculcet & repetat. Interim nihilo minùs nouum ille dogma fingit & tuetur, & cùm vtriſque ſe fauere incredibili calliditate præ ſe ferat, vtroſque ſuſpenſos & ambiguos detinet: nec tamen homo verſutus perfidiam ſuam adeò celare potuit, quin Bernæ quandoquè illam proderet. Nam ibi in publico colloquio contra Zachariam Flandrum quendam cùm vehemens eſſet in defendenda Zuinglij ſententia, idem Zacharias Caluini ad D. Faleſium epiſtolam protulit, percontatus ex homine num ſuam agnoſceret manum: quam cùm ille ſuam eſſe non negaret, Zacharia poſtulante, publicè lecta eſt, multò maioribus ſcatens in Zuinglium conuicijs, quàm eo in colloquio eius eſſent ab illo celebrata encomia. Et auſus certè eſt Caluinus palàm edito libello, quem dici voluit, Summam confeſſionis de Sacramentis, id omnibus perſuadere conari, eos qui Auguſtanæ ſunt confeſſionis, in eadem eſſe cum Tigurinis, qui vel maximè Zuinglium ſectantur, ſententia. Sed hoc ſcriptum à Luteranis eſt confutatum. Porrò Caluino illis reſpondente, exortum eſt odioſiſſimum certamen inter Caluinum & Luteranos, ſcriptisque contrarijs egregiè ſeſe inuicèm ornant, vt inſignes ſcurras inter ſe commiſſos iurè dixeris. Longum eſſet, egregia illa emblemata omnia hîc referre: pauca ex Caluini annotabimus vltima admonitione ad Ioachimum Vueſtphalum Luteranum, in qua ſimul aliquot Saxonicas ciuitates, quæ eius dogma damnauerant, fœdiſſimis lœdorijs & maledictis pro Euangelij ſui modeſtia inſectatur. Sic dicit eſſe ſuo errore faſcinatos, vt quod pueris in Catechiſmo traditur, veterani Theologi non teneant: quid valeat Cœna, quorsùm ſpectet, nunquàm guſtâſſe brutos iſtos homines: nè guttam quidem ingenui pudoris in eis eſſe: nimis largam illis copiam cauillationum profluere, dum Luteri ſui hyperbolas proijciunt, modò plebeculam ſuosque fraterculos faſcinent, popularis theatri plauſu contentos, nec Dei, nec angelorum iudicium magnoperè curare. Tribuit illis furioſum impetum, nugatoriam leuitatem, cæcam temulentiam, caninam improbitatem, diabolicam ſuperbiam, quòd eis ſuperbia ſit loco pieta-

Caluinus ſe prodit.

Caluini de Luteranis ſententia.

Nota ſtudia hereticorũ, ab heretico expreſſa.

pietatis, quòd eos ferocitas omni humanitate spolia- 1538
uerit, quòd obstinatio nil moderaminis reliquum fece-
rit. Vocat eos vertiginosos homines, Cyclopes, super-
bam factionem gigantum, latratores phreneticos, be-
stias, proteruos, fastuosos, pertinaces, &c. Tum verò
etiam queritur de illis, quòd se suosque indignos esse
clamitent, quos terra sustineat, ita quòd nisi repentè ex-
terminentur e mundo, non posse cum eis meliùs agi,
quàm vt ad Scythas vel Indos ablegentur: accusare eos
principum segnitiem, quòd non exerto gladio protinùs
deleant Sacramentariorum memoriam. Hæc ibi Calui-
nus, in quem pulchrè quadrat illud Ecclesiastici: Dum *Eccl. 21.*
maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam
suam. Quæ enim hæretici alij in alios iactant maledi-
cta, ea in illos ipsos recidunt, cùm plerunquè aut pe-
iores, aut paulò admodùm meliores sint illis, quibus
maledicunt. Et reuerà quales hìc Luteranos depingit
Caluinus, tales sunt plerique omnes hæretici, qui dati
in reprobum sensum, per præcipitia falsitatis ruunt in
omne genus flagitiorum. In Caluino sanè vel maximè
cernere licuit ea omnia, quæ Luteranis ille tribuit, &
tamen à suis tantùm non pro Deo colitur. Et quia men-
dacium nunquàm diù constare sibi potest, mira quadam
versutia ità suum de Eucharistia dogma vanissimum
tractat, vt neque Luteranis penitùs accedat, neque
Zuinglianis, sed vtrisque quibusdam præstigijs illudat,
dum ait carnem Christi naturalem & esse & non esse
in Eucharistia, quorum illud Luterani, istud verò
Zuingliani docent: ad extremum tamen in Zuinglij
partes propensior est, dum affirmat, in cœna Domini
per fidem excipi efficaciam quandam & vim, de carne
Christi in cælo sita defluentem: sed nihilo minùs de re
tanta (quod necessè est à vero aberranti accidere) ferè
semper pugnantia loquitur: quam ob causam Luterani
eum præstigiatorem & Sophistam vocant: quibus sic *Caluinus*
respondet, vt impostorem eum & esse & agere, verba *præstigia-*
illius facilè declarent. Habet ille miser multos hodiè *tor & so-*
sectatores, & ingens est turba Caluinistarum, qui noui à *phista.*
quibusdam vocitantur Sacramentarij, propterea, vt ha-
bet Confessio Mansfeldensis, quòd noua quadam stro-
pha Sacramenti virtutem eludere conantur. Sed has im-
posturas heu nimìs cæcum mortalium genus non ad- *In vita*
uertit, immò verò insanus Caluini discipulus Beza af- *Caluini.*
firmare non veretur, vni Caluino post Christum & Apo-

1538 ſtolos deberi veram & germanam de Cœna Domini intelligentiam. Quod etſi eſt inſolentiſſimè & ſtolidiſſimè dictum, tamen creditur à multis. Et quid mirum, cùm

Eccleſ. 1. ſtultorum ſemper infinitus ſit numerus? Caluini antilogias pugnanteſque ſententias viri doctiſſimi annotârunt, & poſſent vel ex hoc ſolo, quòd in doctrina varius eſt, homines ſatis ſuperque intelligere miſerum illum longè alienum eſſe ab incommutabili Dei veritate, ſed videre non volunt.

Antinomi Accidit hoc anno quiddam memorabile apud Vuitlegem operum reijerunt quidam è Luteri ſchola, qui tenbergenſes. Extitcerent, dicerentque homines Euangelicos non obligari ad bona opera diuinæ legis. Et ſic quidem Luterus ipſe ab initio docuerat. Verùm homo contentionibus & rixis natus ac deſtinatus, vbi hæc vidit ab alijs doceri, acritèr in eos inuectus eſt, cùm tamen hæc doctrina ex ipſius ſchola prodijſſet: nec vidit homo inconſideratus, quicquid in huius dogmatis aſſertores ſcriberet, id ipſius iugulum vel maximè peterе. Ferunt Iohannem Iſlebium huius dogmatis præcipuum fuiſſe defenſorem, ſed à Lutero admonitum, ab eo reſiliiſſe. Ità licuit Lutero vnam atque eandem rem modò aſſerere, modò confutare: nec quicquam tam abſurdum ab illo fieri potuit, quod non putarent homines perperàm ab eo inſtituti, purum putum eſſe euangelion.

Synodus Tigurina Zuinglianorum. Menſe Aprili Synodus Zuinglianorum doctorum Tiguri fuit, cui etiam Bucerus & Capito rogatu Baſileenſium interfuère. Ibì Bucerus mirificè ſe purgat, quòd hactenùs tantoperè paci conficiendæ ſtuduerit, id ſe non ſua voluntate, ſed impulſu Lantgrauij & quorundam aliorum feciſſe dictitans. Diſceptatum eſt ibì triduo cum illo de reſponſo ad Luterum dando. Nam hìc quoquè aſtutus ille, vt quidam Zuinglianus ſcribit, ambi-

Bucerus ambiguus. gua loquendi forma ſolidam concordiam ſancire nitebatur, quam ambiguàm loquendi rationem Tigurini non probabant, nec inſtar Buceri obſcurè & captioſè, vt idem Zuinglianus ait, loqui volebant, ſed liberè & apertè, nè concordia fucata & inſidioſa, qualem Bucerus efficere voluiſſe non immeritò illis viſus eſt, poſteà maiores turbas pareret. Alij tamen a Bucero perſuaſi, Luterum à Zuinglio in Euchariſtiæ doctrina non tam re ipſa, quàm verbis diſcrepare, quod fuit falſiſſimum, ſicut Luterus ipſe teſtatur non vno loco, cum Lutero viſi ſunt

in

in quandam redire concordiam, sed quæ re vera nulla esset, sicut ipse euentus paulò pòst docuit. Immò & Bucerus ipse, qui hanc simulatam concordiam tantoperè vrsit, cùm à Tigurinis impetrare non posset responsionem ad Luterum, qualem ipse vellet, ab illis non parùm abalienatus est, licèt anteà non mediocritèr illos coluisset. Sunt etiàm alij quidam ab illis facti alieni, licet videri nollent, & non pauci Luteranis accesserunt. Vtebantur autem isti, à Bucero, vt appáret, edocti, hac in re verbis & sententijs ambiguis & perplexis, nè fraus cuiquam apparéret, qua tamen vel maxime creuit hoc prodigiosum Euangelion: adeoque Bucerus ipse in Euangelium Matthæi & Iohannis scribens, doctrinam de Eucharistia, quam antè propugnârat, vt Lutero gratificaretur, retractauit. Et tamen hunc Proteum quidam neutrales, id est, qui nec Catholicæ Ecclesiæ, neque Sectarijs addictos se videri volunt, licèt interim non obscurè nouas ipsi fabricent sectas, non dubitant pacis & pietatis inprimìs studiosum vocare: scilicèt pacis & pietatis studiosus est, qui vt sese offert occasio, modò hoc, modò illud de vna eademque re dogma propugnat, facilè etiàm Mahometis Alcoranum approbaturus, si non desit opportunitas. Zuingliani quidam Buceranæ conciliationi, qua ille tam crebrò nisus est Zuinglianos cum Lutero in concordiam qualemcunque redigere, hoc tribuerunt, quod illis tribuendum est, qui præ nimio vini desiderio etiàm fæces hauriant. Nemo neque potest neque debet ambigere, hanc inexpiabilem dissensionem propterea inter istos nouos Euangelicos extitisse, vt sibi Catholici meliùs prospicerent, & à tam superbis, turbulentis & inconstantibus ingenijs rectiùs cauerent.

1538

Bucerus fit alienus à Tigurinis.

Zuinglianorum de Bucero sententia.

Apud Anglos hoc anno facinus insolens rex Henricus designauit in cineres & ossa beatissimi martyris Thomæ, Cantuariensis quondàm Archiepiscopi. Eius corpus in theca gemmis & auro mirificè exornata asseruabatur iam aliquot seculis, eratque eius martyris celeberrima memoria ob edita diuinitùs ad eius sacros cineres innumera miracula. Visebantur illic gemmæ incomparabiles: quædam vincebant oui anserini magnitudinem, pietatis causa eò missæ à monarchis & regibus, ad martyris memoriam ornādam. Verùm Henricus rex nescio quorum instigatus consilio, non contentus gemmis & auro nudâsse eius monumentum, etiàm ipsas ve-

Cineres D. Thomæ cremātur.

1538 nerandas reliquias exussit. Nihil quidē sanctissimo martyri nocitum est, qui vitam cum Deo viuit beatā & sempiternam: sed mirum profectò est, regem illum, qui paulò antè tanta cōstantia fidem Catholicam scriptis euulgatis defenderat, potuisse ad id infaustum consilium deuolui, vt in martyris ossa ante annos ferè quadringentos pro pietate cæsi, tam atrocitèr desæuiret. Sed id genus multa audent Luterani & reliqui sectarij, apud quos pleraque templa hodie non multùm discrepant à ferarum cubilibus, & locis planè desertis, & in horrendam vastitatem redactis: quæ quidem, nisi Deus rebus nostris prospiciat, nihil videntur significare aliud, quàm propediem in his Europæ locis cultum Dei omnem penitùs extinctum iri.

Luteri articuli, Cōcilio offerendi.

Cùm indictum esset à Paulo Pontifice Concilium ob certas emergentes rationes non iam Mantuæ, qui locus visus erat opportunior, sed Vicentiæ celebrandum, Luterus certos euulgauit articulos, quos vellet suo nomine Concilio proponi. Verùm illi tam absurdi & impij erant, vt non defuerint, qui Germanos dehortarentur, nè proponerent eiusmodi articulos Concilio, nisi vellent Germanos reliquis nationibus irridendos & ignominia notandos propinare. Erant enim in ijs, qui ab ipsa quoquè Augustana Confessione dissiderent. Verùm etsi turpissimum est, in religionis negocijs diuersa sentire, & quod hodiè affirmâris, cras negare, hodiè assere re, quod heri negaueris, tamen hoc apud Luterum & eius præclaram sobolem non valdè turpe putatur, immò verò frequens & solenne est, vt eorum scripta testantur, licèt id imperita concio non facilè animaduertat.

Monasteria euertuntur in Anglia.

Hac tempestate in Anglia direpta atque euersa passìm sunt monasteria: & vitæ monasticę cultores vestem mutare coguntur. Cæsi etiàm fuêre aliquot illustri dignitate proceres, quòd nollent regis improbandæ sententiæ subscribere. Multum in eo regno sanguinis fusum est: & sectarij quidem egregium conscripsêre martyrologion, in quod retulêre etiam nomina illorum, qui sub regina Maria, de qua post dicetur, hæresis nomine plexi sunt. Verùm illos nemo Christi, qui veritas est, martyres dixerit, qui non pietatis, sed perniciosæ doctrinæ causa tolluntur è medio, nè multos sua peste corrumpant. Videmus hodiè summo omnium dolore, quò progressa sit quorundam, initiò non, seuerè vindicata, au-

ta, audacia. Quæ non hodiè hæresum monstra existunt? 1538
In Lituania sunt multi Arriani & Nestoriani, nec parùm
multas occupârunt ecclesias homines valdè athei
& execrabiles, qui summam & summè venerandam Trinitatem,
proh nefas, vocant cerberū tricipitem, & Symbolum
non Athanasianum, sed Sathanasianum, & multa alia
nimis horrenda. Si principiò seuerà fuisset adhibita
animaduersio, poterant omnia hæc mala facilè auerti.
At nunc vsque eò increuerunt, vt nullum appareat remedium.

O scelus.

Hoc anno Barbarussa insigne fecit naufragium, amissis viginti millibus hominum, cùm iam classe educta, in nostros cogitaret. Illisit eas triremes tempestas oborta Acroceraunéis cautibus, quarum fragmenta toto ferè Dalmatico littore eiecta visebantur. Paulò antè insignem contra illum classem eduxerant Paulus Pontifex, Carolus Cæsar, & Veneti duce Andrea Auria, & Vincentio Capellio Veneto. Erant simul naues supra ducentas & quinquaginta, adeò vt nunquam ferè maior nostrorum in Ionio mari classis conspecta sit, plurimumque sibi metueret Barbarussa, homo alioquì audax & imperterritus. Verùm cùm Veneti nollent præsidium Hispanorum militum in suas triremes accipere, vt quidam asserebant Ligures, nec Auria Venetis triremibus planè confideret, licèt Veneti culpam aliò conferant, vt solent libentèr homines, si quid perperàm gestum sit, à se omnem culpæ suspicionem in alios amoliri: orta interim tempestas est, & nostri omnes insequente & insultante ac irridente Barbarussa, in fœdissimam fugam versi sunt, cùm potuissent facilè, vt quidam autumant, illo die totam Barbarussæ classem delere & perdere. Etiam quidem resumptis animis volebant Barbarussam inuadere quaterna acie: sed cùm cunctantiùs sua consilia expedirent, Barbarussa retrocessit in sinum Ambracium. Magnam eo die Christiani tulêre ignominiam, quòd tantæ occasioni non solùm deesse, sed etiàm in turpem fugam se conijcere non dubitâssent. At tamen paulò pòst, vt diximus, incomparabilem Barbari cladem accepêre, multis amissis triremibus, Deo Opt. Max. hauddubiè Christianorum rebus opem ferente. Verùm id damnum breui posteà Solimannus sarciuit, vt est immensis opibus prædiues, noua instructa classe. Magnam verò indè cepit voluptatem, quòd Barbarussa omnibus propè rebus inferior, nostros

Naufragiu Barbarussæ.

Fuga turpis Christianorū.

1538 nostros toto mari effugere compulisset.

Visa horrenda. Hoc anno multis Germaniæ locis armati homines in aëre visi sunt, & versùs Orientem stella inusitatæ magnitudinis, quæ cruentos spargeret radios: & iuxta illam crux sanguinolenta, cum vexillo per aera volitante.

Sub initium Octobris rex Franciæ Cameraci conuenit Mariam Belgij præfectam, Caroli Cæsaris sororem. Indè paritèr cum magna pompa egressi, venerunt ad S. Quinrini oppidum. Vbiquè regina incredibili studio & apparatu excepta est. Exactis diebus sexdecim, alio itinere rediit in Hannoniam. Nihil non egit rex Franciscus, vt posset Mediolanum Cæsaris beneficio impetrare: sed Cæsar præalto consilio & exacta prudentia, potentissimis Gallorum regibus amplissimum illum Italiæ principatum vt adiungeret, nullis rationibus peimoueri potuit, veritus hauddubiò, nè illo minime contenti, maiora tentarent. Sunt qui Cæsaris auaritia & toti Italiæ dominandi libidine factum scribant, vt tam pertinacitèr Gallis Mediolanum negaret: sed illi certè temerarij sunt & iniqui censores, cùm ante paucos annos eundem principatum, quem maximis impendijs & difficultatibus bellicis obtinuerat, rogatu Pontificis Clementis, Francisco Sforciæ liberalissimè restituerit. Florentiam quoquè ipsius armis domitam, Alexandro Medici tradiderit, qui certè est insignis principatus.

Calūnia in Cæsarem.

Eo tempore, quo apud Niceam Pontifex, Cæsar & Franciscus rex fuêre, Ioachimus Elector Brandeburgicus Saxoni Electori per legatum indicauit, se certis nuncijs didicisse de Turcæ in Germaniam aduentu. Iam enim Vaiuodæ ipse Turcarum Imperator hoc significârat. Orabat igitur Brandeburgicus, vt Saxo certam ipsi, quam cuperet, pacis ineundæ rationem perscriberet: se cum Ferdinando rege porrò acturum, vt apud Cæsarem intercedat. Hic princeps Luteri quidem dogma sic complexus erat, vt tamen plerasque ceremonias Ecclesiasticas retineret, & cùm esset Cæsaris atque Ferdinandi studiosus, noluit in fœdus illud Smalcaldicum transire. Habebat autem in matrimonio optimi & Christianissimi Poloniæ regis Sigismundi filiam, quæ in hunc vsque diem, raro & eximio insignis pietatis exemplo, fertur in catholica religione constantissimè permanere. Saxoniæ elector rem omnem deindè cum

Princeps Brandeburgicus.

Lant-

Lantgrauio communicat, & illi simul respondent 1538
Brandeburgico, se quidem videre necessariò totis viribus obuiàm eundum esse Turcæ hosti crudelissimo, sed tamen id fieri non posse, nisi ipsis certa & non dubia pax concedatur. Ea erat eiusmodi, vt iudices Cameræ nihil contra ipsos possint in causa religionis, qua etiam comprehendi volebant direptionem bonorum Ecclesiasticorum; atque vt ea pace frui liceat etiam illis, qui post Noribergicam transactionem accesserint & accedere voluerint ad ipsos, atque ipsi etiàm Daniæ regi, qui non erat subditus Imperio: quæ quidem omnia vehementèr erant Catholicis onerosa, & tamen nisi permitterentur, illi contra Turcas parùm aut nihil se moturi videbantur. Indè socij omnes Smalcaldici fœderis ad 24. Iulij monentur Isenacum se conferre. Eò non principes ipsi, sed legati venerunt. Eadem petunt, quæ anteà principes petierant, & alios ibì quoquè in suum fœdus receperunt. Habebant tum litem cum Henrico Brunsuicensi principe Goslarienses fœderati. Itaque orabant legati fœderatorum, vt Ferdinandus ab Imperatore peteret mandatum, quo princeps Henricus actioni se sistere cogatur: & tamen illi nolebant Catholicis licere suum ius persequi in supremo Imperij iudicio. Addebant autem minas, nisi id contra Henricum principem impetretur, ipsos Goslarienses socios minimè neglecturos. Ea tum erat Imperij per Germaniam habitudo, vt lachrymis potiùs, quàm scripto, prosequendum sit. Imminebat Germaniæ cruentissimus Turcarum tyrannus, & tamen sic erant plerique animati, vt nisi Cæsar ipsorum voluntati obsecundaret, non magnoperè recusaturi viderentur iugum Turcicæ captiuitatis, cùm certum esset, eos suis viribus tanto hosti minimè posse resistere.

Conuẽtus Isenaci.

Penultima die Decembris Lantgrauius Hassiæ haud procul ab oppido Cassello venationi intentus, incidit in scribam Henrici principis Brunsuicensis, qui nihil habebat commercij cùm fœdere Smalcaldico, quia Catholicus erat princeps. Vbi autem Lantgrauius didicit scribam illum esse huius Henrici principis, iussit compræhensum Cassellum abduci. Habebat ille apud se literas principis sui ad Archiepiscopum Moguntinum & Heldum Cęsaris legatum. Eas vtrasque & quædam alia secreta Lantgrauius resignauit & legit, ipsumque scribam captiuum detinuit. Hoc vtrùm decuerit

Scriba ducis Henrici compræhenditur.

1539 erit illum principem, alij viderint. Certè ea res primò quidem ipsi principi Henrico magnam calamitatem, sed non paulò maiorem Lantgrauio posteà attulisse videtur, cum ijs ex initijs, licet aliæ quoquè causæ suppeterent, grauissima inter principes odia excreuerint: & Henricus quidem princeps primò à Lantgrauio captus sit, at ipse postea Lantgrauius non solùm Henricum dimittere, sed in eius quoquè captiui locum succedere coactus sit. Verum ad has diras animorum acerbitates, quæ sub hoc Luteri infausto Euangelio inter Germaniæ principes extitère, magna fomenta & incitamenta suggesserunt importuni concionatores Luterani, qui principibus suis sub verbi Dei specioso titulo multo persuasère, quæ à verbo Dei prorsùs abhorrerent.

Isabella Imperatrix moritur. Item Dux Geldriæ.

Mortua est hoc anno Isabella Caroli Cæsaris coniunx, idque in puerperio, edita quidem prole, sed que non diù superuixerit. Mortuus est etiàm Carolus Geldriæ dux Catholicus, eique successit Guilhelmus princeps Cliuensis, sed parùm felicitèr, vt ipse rei euentus declarauit. Galli eum in suas partes pertrahere nitebantur, vt haberet Cæsar in Belgio vicinum hostem: sed Deo benè propicio, princeps Cliuensis saniora consilia secutus, breui in gratiam cum Cæsare, quem tum occupata Geldriæ ditione, tum Gallorum amicitia offenderat, redijt, vt infra dicemus.

Conuētus Francofurti.

ANNO 1539. fuit conuentus Protestantium Francofurti, vbi datæ sunt illis à Cæsare induciæ mensium 15. & decretum fuit, vt vtriusque partis viri docti & moderati deligerentur, qui inter se de rebus controuersis colloquerentur. Eius generis colloquia multa identidem fuere instituta, sed nullo felici exitu, quòd neque Sectarij vellent à sententia decedere, neque Catholicis fas esset quicquam illis contra Catholicæ Ecclesiæ sententiam concedere. Multa autem in Protestantibus & nunc & aliâs quoquè Cæsar pijssimus dissimulauit, quòd non facile pateret via & ratio secùs cum illis agendi. Protestantes enim non solùm magnis iam erant ex Smalcaldico fœdere aucti viribus, sed etiàm Luteri & aliorum concionatorum suorum seditiosissimis tum scriptis, tum concionibus eò propemodùm impulsi videbantur, vt nisi Cæsar ipsis petita permitteret, nescio quid non molituri putarentur. Erant quidem

quidem non contemnendæ Cæsaris vires, sed eas tum 1539
Turcica, tum Gallica arma sic perpetuò ferè exercebant, vt cum Protestantibus nihil posset duriùs agere, licèt plurimùm illi doleret, paucorum impotentium Apostatarum monachorum scriptis & concionibus seditiosis Germaniæ pacem penitùs perturbari. In hoc ipso conuentu Saxoniæ Elector id inter alia testificabatur, se Ferdinandum non agnoscere pro rege Romanorum. Adeò iam erant in Germania perturbata omnia, eas turbas cientibus infaustis concionatoribus, qui Protestantes ordines egregiè illudebant. Erant quoquè inter Principes acerbæ suspiciones & simultates, ex religionis dispari habitu emergentes: vndè fiebat, vt Germaniæ vires, quæ hactenùs omnibus semper nationibus fuissent formidabiles, iam ità miserè distractæ & dissipatæ, hauddubiè supremam cladem iampridèm subituræ fuisse viderentur, nisi præpotens Deus singulari quadam beneuolentiam rebus nostris prospexisset. Erant enim adhuc permulti, hodieque sunt in Germania, qui à sectis prorsus abhorreant, nec anili leuitate eam sibi religionem deserendam putent, quam tot seculis vniuersa Germania summa omnium consensione coluerit. *Intestina dissidia.*

Hoc anno diem vitæ clausit extremum clarissimus & integerrimus Princeps Saxoniæ Georgius, quem Luterus egregiè conuicijs & contumelijs, & quidem impunè, sæpè proscidetat. Fuit is princeps generosa & planè Germana animi fortitudine, in auita Maiorum suorum religione constantissimus, & Carolo Cæsari longè optimo semper deditissimus, dignus profectò multis nominibus, quem omnis posteritas laudibus vehat. Eius obitu maxima accepit incommoda religio Christiana. Nullos enim reliquit liberos. Itaque testamento scripsit hæredem fratrem suum Henricum & eius filios Mauritium & Augustum, ea conditione, nè quicquam in religione mutarent. Missi fuerunt ad Henricum, qui hoc ei proponerent, sed interim mortuus est pius princeps, & continuò Henricus ditionem omnem occupauit, atque in omnia Misniæ, Thuringiæ & Saxoniæ loca, quæ Georgio Principi paruerunt, Luteri dogmata inuexit. Iam enim Luterani, vt antè dixi, eum in suam nassam pertraxerant. Is postea successorem habuit Mauritium, Mauritius Augustum, vt suo loco dicemus. In Misniæ oppido absque vlla intermissione no- *Obitus Georgij Principis.* *Mutatio religionis in Misnia.*

ćturnis

1539 cturnis atque diurnis horis perpetuæ Deo Optimo Maximo laudes promebantur, raro quodam eximiæ in Deum pietatis exemplo, diuersis cantandi & psallendi vicibus institutis in ipsa Ecclesia cathedrali: sed is cultus diuinus maxima ex parte tum abolitus est, antiqua religionis facie prorsùs mutata. Hec faciebant Principes persuasi à Lutero, alioqui præ insita Germaniæ principibus spectata generositate, nunquàm talia facilè attentaturi: quanquam in eiusmodi grauissimis rebus nihil priuata authoritate, sed totius Christiani orbis consensu omnia cum summa deliberatione & exacta maturitate transigi oportebat. Non enim satis erat Luterum dicere, hæc & pleraque alia recte & ex verbi Dei præscripto fieri, cùm hæreticorum omnium ea perpetua fuerit consuetudo, vt quanuis absurda & impia in orbem commenta inueherent, ea tamen verbo Dei consentanea & ex verbo Dei profecta assererent: sed oportebat Christiani orbis sustinere sententiam. Id quidem generosos principes & reliquos Germaniæ magistratus magis decuisset. Porrò vbi Henricus princeps ditionem fratris in suam fidem adegit, Luterum è Vuittenberga Lipsiam accersiuit: eò quoque aduolauit ex eodem Luteri asylo ingens concionatorum examen, quot currus capere posset. Ij Luteri inauspicatum Euangelium strenuè in illum populum propagârunt, quem tot annis Catholicus Princeps in Catholica religione continuerat. Est Lipsia paruum quidem, sed elegans oppidum, insigni mercatu & vili rerum degendæ vitæ necessariarum precio, atque etiàm Vniuersitate vel Academia tum celebre, tum perquam commodum studiosis, nisi quòd Luteri Euangelium illic regnat, non tamen prorsùs Luterice, quòd in nõnullis à Lutero nonnihil deflexerint, vocenturque à quibusdam Catholicis molles confessionistæ, quemadmodùm alij rigidi confessionistæ, qui Luteri dicta factaque omnia, quantumuis putida & insulsa, sibi mordicùs tuenda statuerunt: qui etiam Lipsenses & alios quosdam acerbissimè proscindunt, quòd à Lutero defecerint.

Præcones Luterani Lipsiam aduolant.

Lipsia.

Sleidanus hoc tempore scribit à Lutero librum editum de Concilijs & Ecclesia, in quo inter cætera ille quoquè demonstret, Canones Apostolorum esse adulterinos. Scilicèt premere nos vult authoritate Luteri, qui non modò hos Canones, sed multos etiàm scripturæ diuinæ libros reiecit. Quòd si verò tanti fit apud Sleidanum Luteri authoritas, discat quid ille sentiat de Zuin-

Zuinglianis, nec ægrè ferat se in illis quoquè perstringi. Verùm hæc ille bonus vir libentèr dissimulat. Porrò verò ridiculum hîc nobis commemorat idem ipse, scribere Luterum in libro memorato de contrarijs doctorum sententijs de baptismo, Cypriani præsertim & Augustini. Quis verò negauit vnquàm, Cyprianum de baptismo hæreticorum alitèr sensisse, quàm sentiat Ecclesia catholica? Sed interìm Cyprianus sanctissimus martyr neminem à sua communione repellebat, qui diuersum ab illo sentiret, quod euidens signum est, non illum pertinacitèr suam voluisse sententiam tueri. Sed quid sibi vult Sleidanus, quòd Luterum ait hanc de Baptismo Cypriani diuersam ab Ecclesia sententiam proferre? Fortassis efficere vult, vt vni Lutero plus tribuamus quàm omnibus Patribus, propterea quod Cyprianus non idem cum alijs sentit. Sed si ideò minus tribuendum est Patribus, quàm prorsùs nihil tribuendum est Lutero, immò verò quàm ille planè exibilandus & conspuendus est, qui in rebus grauissimis etiàm à seipso tam crebrò turpissimè diffidet? Bellissimus certè vir Sleidanus est, qui id genus portentis farcit nugacissimam historiam suam. Addit deindè, Luterum ibidem recitare quatuor illa Concilia, quorum præcipua est authoritas. Sed hæc ipsa Concilia quòd nihili fecerit tum Luterus ipse, tum eius satellites & noui dogmatistæ, ex illorum scriptis satis superq́ue doceri potest. In summa, nullum tam sanctum est Concilium, quod isti non prorsùs reijciant, si cum illorum prauis opinionibus non concordet. Tum quoquè visum est optimo Sleidano commemorare ex Luteri hoc præclaro commento, quàm densæ fuerint sub Pontificatu Romano tenebræ, quàm impura fœdaq́ue religio, atque huc fuisse deuentum, vt etiàm vestis monachorum ad æternam salutem non parùm conferre putaretur. Sed quàm densas tenebras Luterus cum suis in orbem inuexerit, iam miseri mortales re ipsa experiuntur, dum ille miser totiès sua mutauit paradoxa, dictisq́ue & scriptis suis id effecit, vt quod quisque nocte somniat, id non dubitet pro Dei verbo stultis hominibus obtrudere, adhibitis perperàm scripturæ diuinæ, quam Luterus solam vult valere, sententijs: atque eò iam res redijt, vt penè tot sint sectæ, quot capita, & miserandum in modum rudis & indocta plebs in absurdissimas easq́ue pugnantissimas hæreses in dies inducatur. Neque nos mouet, quòd

1539 *Ineptiæ Luteri & Sleidani.* *Densæ tenebræ ex Luteri Euangelio*

recitat

1539 recitat Sleidanus quosdam in habitu D. Francisci sepeliri voluisse. Fecit id Rodolphus Agricola, fecit Albertus Pius Carporum princeps, fecit Christophorus Longolius, viri summa eruditione: in quibus si reprehendendum est, quemadmodùm impius facit Sleidanus, quòd pio quodam animi affectu in eo habitu mori voluerunt, non quòd eum solum ad salutem sufficere putarent, sed vt suæ satisfacerent deuotioni: quantoperè non modò reprehendendus, sed etiàm execrandus & diris omnibus deuouendus est Luterus & eius similes apostatæ, qui habitum monasticum petulantissimè abiecerunt, & cum illo simul omnem pudorem & religionem exuerunt, habentes certissimam damnationem, quòd primam fidem irritam fecerunt? Et certè non illibentèr credet posteritas, plerosque sub mortem voluisse S. Francisci habitum indui, & in eo sepeliri, licèt Sleidanus putet id eam fortè non crediturain: sed ægrè admodùm fortasis credet potuisse sceleratissimos apostatas tantam mereri fidem & authoritatem apud homines, vt illorum impijssima & iam olìm damnata dogmata haud alitèr, atquè ipsum Christi Euangelium, amplecterentur. Hoc enim eiusmodi est, vt nemo id vnquàm neque admirari satis, neque pro dignitate deplorare queat. Sed de his alibì latior fortasis dabitur agendi opportunitas.

Hoc anno Angliæ rex scriptum quoddam edidit, quo Pontificem, qui Concilium tum Vicentiæ indixerat, acerbè perstringit. Ea res cumprimis iucunda fuit Luteranis & reliquis nouis dogmatistis. Quicquid enim Pontifici accideret, quod in eius contumeliam & ignominiam vergeret, id singularem huic hominum generi adferebat voluptatem: vt nôrint posteri omnes, quo spiritu afflati fuerint, qui implacabili odio pastorem Ecclesiæ prosequi non dubitârint. Verùm ne nimio Luterani gaudio insolentiùs exultarent, non diù pòst idem Angliæ rex non ferens in suo regno turbas, offendicula, seditiones (quarum rerum valdè ferax est Luteri Euangelium, ità vt vix vspiàm absque seditione & tumultu receptum sit) ex Luteri irrepente dogmate grassari, comitia totius regni indixit, siue conuentum Ordinum regni, (ipsi Parlamentum vocant) vbì pro stabilienda religionis concordia propositæ sunt sex quæstiones, de quibus in Actis publicis ità relatum habetur: Tandèm post longam super his articulis deliberationem,

Comitia Angliæ cōtra Luterum.

nem, post consultationes plurimas, post deniquè argumenta infinita, vltrò citroq́ue connexa, omnium tam regiæ Maiestatis, quàm vtriusque Senatorij ordinis, ac plebis in hunc Senatum coactæ summo consensu fuit & est resolutum, decisum ac statutum eo modo ac forma, qua sequitur : Inprimis, In beatissimo altaris Sacramento, per virtutem & efficaciam potentissimi verbi Christi, simul atquè illud sacerdos ore locutus fuerit, sub forma panis & vini, naturale corpus & sanguinem Dominicum, conceptum ex Maria virgine, realitèr adesse : & post consecrationem, nullam panis aut vini, aut aliam quam Christi Dei & hominis remanere substantiam. Secundò, Communicare sub vtraque specie non est omnibus hominibus iure diuino necessè ad salutem : credendumq́ue est & non dubitandum, quoniam in carne sub specie panis sit verus sanguis, & cum sanguine sub specie vini sit vera caro, tam diuisim quàm coniunctim. Tertiò, Sacerdotes postquam sacris initiati sunt, iure diuino non possunt vxores ducere. Quartò, Vota castitatis siue viduitatis à viro fœmináve non temerè facta Deo, iure diuino sunt obseruanda, Christianiq́ue populi libertate quadam eos priuant, qua, nisi vouissent, potuissent vti frui. Quintò, Missas priuatas in hac regis Anglicana Ecclesia ac congregatione admitti ac celebrari, simul & bonum & necessarium est, per quas probi Christiani, quorum vita respondet, paritèr & bona & diuina solatia & beneficia indè recipiunt, Missasque celebrari iuri diuino quadrat. Sextò, Expedit necesseq́ue est auricularem confessionem retineri in Ecclesia Dei. Quocircà regiæ Maiestatis authoritate, ac summo vtriusque ordinis senatorij, plebisq́ue in hunc senatum coactæ consensu in hunc modum, qui sequitur, latum est senatusconsultum : Qui vel in hoc regno Angliæ, vel in alio quouis regiæ maiestatis dominio post 12. diem Iunij, qui proximè sequetur, verbo, scripto, prælo, fictitijs characteribus, aut alio quouis modo publicè concionantur, docent, dicunt, affirmant, declarant, disputant, aut ratiocinantur secùs, quàm iam dictum est, in illos tanquàm hæreticos grauissima constituit rex supplicia, atque etiam in eos, qui consilio aut re tales iuuerint &c. Hoc quidem præter omnem expectationē accidit Saxonico Papæ Lutero & eius symmystis, nouorum dogmatum buccinatoribus, præpotente Deo non nimiùm eis

1539

VI. Articuli.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

Senatusconsultū Angliæ.

1539 laxante habenas, quemadmodùm etiàm satanæ diuum

Iob 1. Iob flagellanti certos quosdam sempèr præfixit cancellos, quos ille prætergredi neque posset, neque deberet. Certum est enim, Luterum & totum nouorum dogmatistarum & ecclesiastarum gregem, ad tempus accepisse diuinæ iustitiæ permissu potestatem vexandi Catholicam Ecclesiam: sed nec hactenùs potuerunt, nec deincèps poterunt tantum sæuire, quantum vellent. Vtinàm Catholici corrigerent vitam: breuì pessum iret omnis illis diuinitùs permissa sæuiendi facultas.

Tumultus Gandauensis. Hoc anno Gandaui, quod est amplissimum Flandriæ oppidum, Caroli Cæsaris ortu clarissimum, nonnihil tumultuatum est. Ea res vbi ad Cæsaris tum in Hispania degentis notitiam peruenit, eò maturiùs eundum sibi censuit, nè res in peius dilatione procederet. Itaque cum perpaucis principibus ingressus est Gallias per Baionam. *Cæsar it per Gallias.* Id enim vt maiori fidutia faceret, multis Francisci regis legationibus & literis inuitatus fuerat, licèt omnes eius Consiliarij, nè id faceret, prorsùs eum deterrerent. Verùm optimus princeps accepta à rege Francisco fide publica, illud certè periculosum iter arripuit. Nam tametsi rex Franciscus putandus est non malo tum in Cæsarem animo fuisse, tamen quia in tanta illum detinendi opportunitate potuisset facilè humanum aliquid pati, non absque ingenti periculo Cæsar illud iter ingressus est. Vtebatur autem tum veste pulla, & equis commodatitijs, ijsque Gallicis. Sed certè eo ipso tempore depræhensus est à legatis sororis eius Mariæ, quæ Belgio præerat, idque non semèl, per noctem duabus aut tribus horis vtroque flexo poplite in cubiculo, nigris *Cæsaris preces quotidianæ.* vndiquaquè pannis tecto, orare. Et hauddubiè Deus cui confidebat, non absque multorum summa admiratione, toto illo itinere seruauit eum. Porrò ea precandi ratione in omni vita, & loco, & ætate eum quotidiè vsum fuisse constat. Orabat manè duabus plùs minùs horis, totidem nocte vel vesperi. Indè postquàm se induisset, accedebat etiàm manè ad auscultandum Sacrum. Sed de his alibì plura dicentur. Cùm esset in hoc Gallico itinere, & ad regem properaret, contigit regis filium Carolum, lectissimum iuuenem Aureliorum ducem, inopinantèr insilite in tergum illius equo insidentis. Cumque eum Cæsar humanissimè salutâsset, ille clamauit, Cæsar redde te captiuum, Cæsar redde te captiuum. At verò Cæsar nihil illi respondit, sed tantùm ridentis in

morem

morem gratissimis & iucundissimis oculis illum intuebatur: sicque vno vecti equo, in chorum Gallicarum fœminarum & heroidum venerunt: Vbi Cæsar obitèr salutata Leonora sorore sua, Regis Francisci coniuge, longum miscuit sermonem cum Estampia heroide, quæ tum in magna erat gratia apud regem, nec desunt qui putent eam consuluisse regi, vt Cæsarem in Gallijs detineret. Accidit quandoquè, vt inter loquendum Cæsari inopinanti (vt quidem rebantur homines) annulus excideret gemmam habens nobilissimam. Eum cùm leuâsset illa è solo, vt Cæsari redderet, noluit eum recipere, sed illi dono dedit. Toto autem hoc spatio, quo Cæsar fuit in Gallijs, summi illi honores & omne humanitatis ac beneuolentiæ genus oblatum est à rege Francisco & omnibus regni proceribus, adeò vt etiam regia planè authoritate ad aliquot dies vteretur. Non tamen longè abfuit tum Ambasiæ, tum Parisijs à grauibus periculis. Ambasiæ Græci ignis fumo in gradibus turris cuiusdam immodicè excitato, propemodùm suffocatus fuit: Parisijs tabulatum in caput eius elisum, sanguinem sparsit. Rex Franciscus vbì comperit earum rerum authores, mox in crucem eos tolli iussit, sed pijssimus Cæsar multis precibus vitam illis impetrauit. Nolebat enim aduentum suum in Gallias cuiquam funestum esse, maximè cùm nihil horum de industria factum didicisset. Simul autem sororem suam Mariam tum de eximijs ipsi delatis honoribus, tum de ijs improuisis euentibus mox certiorem reddidit, ne quid illa famæ, quæ tum varia spargebatur, temerè crederet. Ipse Franciscus rex id temporis ex vlcere cœperat meliusculè habere, & apud Lochias Cæsari aduentanti summa hilaritate occurrit, paratus etiam duos liberos suos Henricum & Carolum ipsi obsides dare, si parum regi fideret. At Cæsar obsides recusauit, & ita (vt dixi) toto regno mirificè honoratus & splendidissimè habitus est, regijs liberis ex regno abeuntem Valencenas vsque deducentibus; vbi tum à Maria Cæsaris sorore nihil prætermissum est erga Cæsarem ipsum, & Francisci regis regios filios, quod ad eximiam propensissimi animi testandam beneuolentiam pertinere videretur. Poterat facilè inter duos illos longè potentissimos reges pax firma & constitui, & coalescere, si rex Franciscus à Mediolani amplissima ditione repetenda animum reuocare voluisset. Porrò dum inter se certant

1539

Cæsar honorificentissimè habetur

Mediolanum pacis remora.

1539 reges de Mediolani imperio, interim Turcis animus creuit, & hæreses in dies ità auctæ sunt, vt vix numerari queant. Sed nemo temerè culpam in reges conferat. Nostris peccatis prouocata Diuina iustitia permittit interim eiusmodi perniciosas dissensiones oriri inter principes & pleraque alia mala, vt ijs castigati, resipiscamus & ad meliorem frugem nos recipiamus, nisi acerbiora quoquè experiri velimus. Extant exempla non pauca etiàm in scriptis diuinis.

Hoc anno tanta fuit vini vbertas, vt non suppetentibus vasis, pleriq; grandes foueas egregiè tabulis vndiquè munitas, vino compleuisse ferantur.

Castronouum expugnatur. Eiusdem anni mense Augusto aut circitèr, Turcæ duce Barbarussa Castronouum Dalmatiæ vrbem maritimam, in qua erat fortissimum Hispanorum præsidium, non sinè maxima suorum cæde expugnârunt. Paulò antè Cæsareani id Turcis victis occupârant: sed ea res Solimanno impensè doluit, nec quieuit, donèc id Christianis sentiret ereptum. Sunt qui scribant, quosdam Dalmatas ex vrbe profugos, Turcis secreta vrbis prodidisse. Habent Turcæ enses incuruos, quibus & galeas & loricas ferreas nostrorum scindunt: sed id inprimis nostris incommodè cecidit, quòd in ipso acerrimo cum Turcis conflictu pluuia erumpente non potuère sclopettis vti. Porrò Turcæ in nostros atrocissimè sagittas iaculabantur. Multa tum Christianorum millia trucidata sunt. Dolendum certè, tantum posse in populum Dei impuros illos Mahometanos, sed nostris vitijs illorum vires aluntur. Obitèr tamen aduertendum, ex Hispanis à Turca hoc loco cæsis plerosque interfuisse Romanæ vrbis sub Clemente 7. fœdissimæ direptioni, vt non immeritò hæc illis clades accidisse videatur.

Per hoc tempus, cùm iam non pauci putarent Sacramentarios cum Lutero redijsse in concordiam, quod tam multis colloquijs & conuenticulis totiès frustrà tentatum fuit, & Tigurini propterea à scriptis acerbis & contumeliosis in Luteranos abstinerent: Eccè tibi *Luterus Zuinglium Nestorianum vocat.* Luterus libellum de Patribus & Concilijs edit, quem nè videretur in solos Catholicos scripsisse, in eoipso Zuinglium per summam contumeliam Nestorianum fuisse dicit. Hoc malè habuit Tigurinos ministros, magistrum suum tam honorificè prædicari à Lutero, nec sibi hoc silentio transeundum putârunt, sed datis

ad Luterum literis, admonent hominem, nè contra vltimam pactionem tam malè de Zuinglio sentiret & scriberet. Luterus nihil illis respondit. Ità nunquàm inter istos Sectarios nisi ficta & simulata pax fuit, quippe qui non id spectarent, vt veritas vinceret, sed vt ipsi pro se quisque præclaram orbi doctrinam & nouam lucem inuexisse viderentur, atque hoc nomine apud vulgus insigne sibi nomen compararent. Indè adeò est, quòd cùm Saxonici quidam Ecclesiastæ Lutefum suum mirè prædicarent, & ipsi D.Paulo conferre non vererentur, atque omnes alios Euangelij istius noui socios nihil esse dicerent ad illum suum Apostolum & Eliam, adderentque tandèm, ad hanc laudandi Luteri necessitatem ipsos adegisse illum Thrasonicum Gallum, quem hauddubiè Caluinum accipi volunt: Caluinus non ferens Luterum sibi anteferri, egregiè illos Saxones Luteranos perstringit, inter alia sic dicens: Vitia pro virtutibus exosculari, stultitiæ & præposteræ affectationis est. Minùs etiàm excusabilis inconsiderati zeli feruor, quòd scripturam turpitèr & putendum in modum corrumpunt, vt D. Iohannis Baptistæ spolijs Luterum exornent. Quanuìs enim non negent etiàm in Iohanne Baptista factum esse, quod de venturo Elia prædixerat Malachias, volunt tamen de Lutero intelligi hoc vaticinium, quia sit Elias ille, per quem restituenda fuerint omnia: & quod in Iohanne Baptista semèl factum est non obscurè tam Prophetæ quàm Christi testimonio, in Lutero fuisse iterandum. Qua falsitate non minùs fœdârunt Luteri nomen, quàm Aegyptij Ieremiæ, corpus sepulcrumque eius adorando. Atque vt Eliæ nomen Luteto concedatur, sacrilegæ tamen est temeritatis, asserere vltimum Eliam, àc si præcisa esset manus Deo, nè quem præstantiorem paremve posteà emittat. Ità Caluinus, haud obscurè indicans, quàm velit ipse Lutero præstantior haberi. Sed ista non videt mundus, nescio quo lethargo oppressus. Verùm Sleidanus, qui ex Luteri libro de Concilijs & Ecclesia, quem eundem esse apparet, quem alij vocant de Patribus & Concilijs, non pauca citauit, quæ possent flagellare Catholicam Ecclesiam, hanc Luteri de Zuinglio sententiam, qua eum dicit Nestorianum, pro suo insigni candore tacitus præterit: scilicèt optimæ fidei historicus fraudulentèr celans, quæ contra se suosque faciant.

1539

Caluinus non vult Lutero videri inferior.

1540 ANNO 1540. rex Ferdinandus ab Austria venit Gandauum ad Carolum Cæsarem: venerunt eò quoque legati Protestantium Ordinum, qui præter alia multa, quibus & sese mirifice purgare, & in Catholicos turbarum omnium culpam conferre nitebantur, coram illo Catholicæ religioni addictissimo Principe dicere non sunt veriti, hoc tempore Deum Euangelij sui cognitionem excitâsse, quasi antehàc Germania Euangelium nescierit, & ab apostatis demùm & votifragis monachis illud discere debuerit. Eodem tempore Protestantes Ordines ad Galliæ regem non parùm blandas scripsere literas, vt si quid à Cæsare durius expectandum esset, haberent potentissimum regem sibi coniunctum. Cæsar cùm legatos Protestantium audiuisset, se deliberaturum respondit. Multùm hîc iterùm vrgebant legati illi, vt Cameræ iudicibus non liceret pro illis ferre sententiam, qui se quererentur rebus & facultatibus suis sub Euangelij prætextu priuari, quales querimoniæ à Clero Catholico & Monasticæ vitæ cultoribus tum non raræ ad Cameræ iudicium deferebantur. Dicebant Catholici, se iniuria rebus suis spoliari: asserebant contra Euangelici, iurè id fieri, quòd falsam colerent doctrinam &c. In hac autem controuersia non licebat Catholicis ad supremum Imperij iudicium prouocare, sed oportebat eam ferre sententiam, quam apostatæ & incestis nuptijs polluti monachi, suis magistratibus persuasissent veram esse & prorsùs Euangelicam. Hoc miserum erat & calamitosum, & tamen sic habebat pura doctrina noui Euangelij. Cæsar cogebatur ob temporum iniquitatem pleraque dissimulare, cùm tam multis iisdemque potentissimis premeretur hostibus. Indixit nihilo minùs Conuentum Principum Spiræ, qui tamen ob pestis sæuitiem translatus est Hagenoam, cui Ferdinandus rex Cæsaris nomine præfuit, Cæsare alijs occupato. In hoc conuentu Luterani noluerunt pondus aliquod habere eam quorundam articulorum conciliationem, quam Augustæ septem ab vtraque parte collocutores effecerant. Petiêrunt etiàm colloquium Vuormatiæ habendum, & impetrârunt. Sed in eo colloquio parùm confectum est. Hoc ferè loco Sleidanus recitat prolixissimum scriptum Protestantium ad Granuellanum, quemadmodùm & aliâs passim multa superuacanea, immò & vana & perni-

Legati Protestantium ad Cæsarem.

Postulata Legatorum.

Cōuentus Imperij Hagenoæ.

perniciosa, ad nauseam vsque commemorat, vt docti quidam non immeritò affirmârint, plura apud illum esse πάρεργα, quàm ἔργα. Hoc verò scriptum satis apparet ex concionatorum & dogmatistarum officina profectum. Multùm illic bellissimi isti ecclesiastæ & apostatæ monachi suam causam fucis quibusdam oblinere conantur, sed ita tamen, vt non ipsi, sed Principes & magistratus loqui videantur. Nos verò ex vnguibus leonem facilè dignoscentes, istis apostatis & dogmatistis respondemus. Aiunt Catholicos magna crudelitate grassari in homines innocentes. Ijs verbis Imperatorem, Regem Franciæ, multosque alios Catholicos principes obliquè crudelitatis insimulant, propterea quòd de hæreticis supplicium sumerent, quos ipsi vocant homines innocentes. Et tamen etiàm Protestantes seuerè animaduertebant, hauddubiè instigati ab istis, in Sacramentarios & Anabaptistas, qui se non minùs atquè Luterani innocentes iactitabant. Quæ verò illa innocentia est, homines à Christi corpore, quod est Catholica Ecclesia, abstrahere, & in pestilentissimos errores inducere, quos necessè est non aliud quàm ipsam mortem sempiternam consequi? Latrones atroci plectuntur supplicio, quòd corpora iugulent, & isti animarum parricidæ tanquàm innoxij tantæ immanitatis nullas pœnas dabunt? Aiunt se in suspicionem vocari, quasi non emendationem Ecclesiæ, sed commoda solùm sua spectent, & has calumnias longè lateque disseminari, quò vera religio & ipsi in odium adducantur. Quis hîc non rideat istorum impudentiam? Si Ecclesiæ emendationem spectabant, cur non manserunt in suis cœnobijs? cur tot iam olìm damnatos errores ab inferis excitârunt? cur Germaniam fœdissimis religionis dissidijs horrendum in modum distraxerunt? Et has tantas errorum tenebras audent vocare puram doctrinam, audent dicere se filij Dei nomen & euangelium profiteri. Sed nè impietatis arguantur, quòd sua cœnobia deseruerint, & post nuncupatum Deo perpetuæ continentiæ votum incestis se nuptijs polluerint, vitam monasticam vocant pharisaicam & impiam. Ità nimirùm dicere eos oportebat, si causæ suæ consultum vellent. Sed erit apud omnem posteritatem summę execrationi hæc ipsa vestra impudentia, quòd non modò non voluistis tantum scelus agnoscere, sed etiàm in illo gloriari. Sic olìm Iulianus apostata cùm à Christiana religione

1540

Hæreticorum quasi innocentia.

hominibus, qui sibi tam luculentèr imponi sinunt? Legantur vel soli Doctorum Scholasticorum libri, & penè ad fastidium vsque comperientur de Christi gratia & peccatorum remissione scripsisse. Non ergò isti quadam animi imbecillitate aut ignoratione, sed destinata & deplorata malitia hæc & id genus alia multa in miserorum certissimam perniciem confingunt. Sed porrò adijciunt, Missam priuatam esse rem nouam & inuectam partìm ignoratione, partìm auaritia. Et hoc rursùs mendacium est intolerabile: & certè ipsi in sua Augustana Confessione profitentur Missam apud se retineri & summa reuerentia celebrari. Quid verò, si rem ipsam spectes, interest inter publicas & priuatas Missas? Sed quicquid de Missa illi blaterent, certum est, eos summos esse Missæmastiges: qua de re satìs superque Catholici illis respõderunt. Pergunt viri optimi: Propter ablatum, inquiunt, sacerdotibus coniugium, redundabant omnia turpissimis exemplis. Sed omnis Oriens & Occidens iam antiquitùs non permisit sacerdotibus coniugium. Vnius tantùm D. Hieronymi testimonium proferemus, nè prolixi simus: Apostoli, inquit, vel virgines fuerunt, vel post nuptias continentes. Episcopi, presbyteri ac diaconi aut virgines eliguntur, aut vidui, aut in æternum certè pudici. Huic omnes Patres adstipulantur. At hodiè sub isto nouo Euangelio videmus omnia redundare incestis nuptijs sceleratissimorum & votifragorum monachorum & monialium. Aiunt boni viri, vt paulò antè audiuimus, se nihil contra veteris Ecclesiæ formulam docere. Sed quæ vnquàm vetus Christi Ecclesia permisit monachis & monialibus coniugium? Audiant perditi isti Canonem 15. celeberrimæ illius & toto orbe receptæ Synodi Chalcedonensis: Si qua virgo se dedicauerit Deo, similitèr monachus, non licèt eis nuptijs iungi: si verò inuenti fuerint hoc facientes, maneant excommunicati. Sed hunc tantæ Synodi Canonem isti omni lachrymarum fonte plangendi tenebriones prorsùs contemnunt. Nam est scriptum quoddam postea editum, vbi palàm asserunt noui euangelistæ, Chalcedonense Concilium tetro errore monachis & monialibus coniugium interdixisse: quo in loco etiàm Nicenam illam primam & antiquissimam Synodum reprehendũt, quòd contra Iohannis Baptistæ sententiam de militibus decretum fecerit, multaque alia etiàm veteris Ecclesiæ Concilia ceu censores quidam incredibili temeritate

1540

In Apologia ad Pãmachium.

Scriptum cõtra Synodi Tridẽtinæ cõtinuationẽ à Pio 4. indictam.

1540 condemnant, inter cætera etiàm de Carthagineñ 3. cui Augustinus episcopus interfuit, ista ore impuro euomentes: Tertia (sic enim legendum appáret, non quinta, in qua nihil hinc agitur) Synodus Carthaginensis inuexit impia sacrificia, oblationes & intercessiones pro defunctis. Impia vocant sacrificia, ipsi omnium impijssimi, simulque turpissimè mentiuntur, quòd tum primùm cœptum sit sacrificari pro defunctis, sicut copiosissimè ostendi posset, si locus pateretur. Addunt quoquè de Concilio Mileuitano, cui similitèr Augustinus interfuit, statuisse illud, vt diuortio post adulterium alterius ex coniugibus facto, non liceat innocenti personæ denuò contrahere coniugium, idque aiunt nimìs durum

Matth. 5. & iniustum esse. Durus ergò & nimìs iniustus est etiam
Mar. 10. Christus ipse & Apostolus, qui idem sanxerunt. Et cer-
Luce 16. tè Canonis verba hæc sunt: Placuit, vt secundùm Euan-
1. Cor. 7. gelicam & Apostolicam disciplinam, neque dimissus ab vxore, neque dimissa à marito, alteri coniungantur, sed ità maneant, aut sibimet reconcilientur: quæ ab Apostolo Synodus mutuata est. En quò isti proruunt? Sed vt insignitèr animi sui fraudem prodant, adijciunt Fabiolæ nobilis Romanæ matronæ exemplum, quòd illa, teste Hieronymo, post diuortium alteri nupserit. Hac tandèm in re vnius fœminæ exemplum apud eos plus habet ponderis, quàm Christi ipsius, quàm Apostoli, quàm totius Ecclesiæ sententia. An non apertissimè di-

Rom. 7. cit Apostolus: Mulier, viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro? Atquì verò hoc ipsum Fabiolæ exemplum vsqueadeò nihil pro eis facit, vt eos etiàm planè pudefaciat. Nam vt in eius Epitaphio refert idem Hieronymus, ea post mortem secundi viri in semet reuersa, saccum induit, errorem publicè fassa est, tota vrbe spectante Romana ante diem Paschę in Basilica quondàm Laterani stetit in ordine pœnitentium, episcopo, presbyteris & omni populo collachrymantibus, sparsum crinem, ora lutida, squalidas manus, sordida colla submisit. Hæc cùm ipsius Hieronymi sint verba, qua vel mente, vel fronte audent isti Fabiolam pro se citare? Sed his nefarijs dolis & fraudibus tam multos decipiunt, vt nemo satìs deplorare queat. Si ergò aliquid apud eos valet exemplum Fabiolæ, imitentur eius pœnitentiam, induant saccum, errores suos, immò tèr execranda mendacia sua palàm fateantur, & clament ad Deum totis viribus, si fortè possint ab illo impetrare veniam

niam tot immanium parricidiorum, quibus tot animas 1540
Christi sanguine redemptas, horrendum in modum iugulârunt. Sed sat scio, hanc Fabiolæ pœnitentiam more suo pharisaicam & impiam clamabunt. Et est certè admiratione dignum, hoc exemplum etiam à Melãchthone citati, idque cum reprehensione sanctorum patrum, tanquàm fœdè prolapsorum. Sed ex his & id genus alijs istorum hominum fraudulentis citationibus, & impijs calumnijs tanquàm ex vnguibus leonem, eorum malignos animos perspicuè cognoscimus, atque vtinam cognoscerent etiàm illi, qui candidè & religiosè in religionis tractandis negocijs eos versari nimis malè sibi persuasum habent. Et reuerà istorum improbitas cogit nos interdùm his in rebus diutiùs, quam aut velimus, aut institutum poscat, immorari, & speramus lectorem nostræ necessitati veniam facile daturum, quippè qui his commemorandis id spectamus, vt simplex lector intelligere possit, quibus dolis & fraudibus tum Sleidanus, tum dogmatistæ euangelici imponant orbi Christiano. Nam alioqui mallemus simpliciter historiam texere, & ab alijs interim abstinere : sed cùm isti suas historias & scripta alia tot mendacijs & fraudulentis machinationibus oppleant, cogimur nonnunquàm illa prodere & vel paucis reprehendere, vt sibi ab illis cauere nôrint, qui per se talia non facilè animaduertunt. Nec tamen studio nobis est omnia Sleidani vitia, quibus scatent eius Commentarij, aperire : nam id proprium omninò & quidem prolixum opus flagitat : sed sat habemus obitèr quædam indicâsse, vt ex ijs discat Lector, quis vir ille fuerit, & quid de eius commentarijs, tum etiàm de symmystarum eius & cæterorum noui euãgelij præconum scriptis, quæ tot fraudibus & mendacijs scatent, sentiendum sit. Atque hæc quidem vt hoc loco paulò fusiùs scriberemus, occasionem nobis obtulit Sleidanus tam prolixè recitandis literis Protestantium ad Granuellanum, in quibus etiam hoc additur, Protestantes non defuturos colloquio & actioni conciliationis, sed ità, vt scriptura duce verum exquiratur, & Christus solus pro iudice agnoscatur. Quam cantilenam illi bellissimi Theologi perpetuò cantillant, quasi non eadem voce & multi alij superiorum temporum hæretici vsi sint. Sed aduertat dolum lector. Volunt scripturam solam valere, sed ita, vt penès ipsos sit facultas eam interpretandi. Quæ verò tam impia

In lib. de Ecclesia.

Cãtilena Hæreticorum.

possit

1546 possit extare hæresis, quæ non libentèr hac ratione scripturam solam iudicem patiatur? O nimiùm simplices Christianorum animos, qui hanc versutorum hominum vafriciem non aduerterunt. Non est nobis controuersia cum illis de scripturis, sed de sensu scripturarum. Hunc illi volunt petere ex suis parùm sanis cerebris, nos illum petendum esse dicimus ex perpetuo Catholicæ Ecclesiæ consensu. Verùm hoc illi prorsùs refugiunt, quia sciunt dogmata & priuatas falsasque opiniones suas ab hoc publico totius orbis Christiani consensu prorsùs discrepare. Interim scripturas crepant apud imperitos, sed docti facilè intelligunt tam nihil pro illis facere germanum scripturæ sensum, quàm nihil suffragatur mendacio veritas. Et quî tandèm fieri possit, vt bona fide ad scripturas prouocēt, cùm ipsam suam Confessionem Augustanam & pleraque dogmata sua non semèl mutârint? Poteftne verum esse quod varium est, aut potest cum tanta incōstantia vllum habere commercium incommutabilis scripturæ diuinæ veritas? Sed tempus est, vt receptui canamus, ne nimiùm istis respondendo, lectori tædio simus. Habebunt hæc alibì fortaßis locum opportuniorem.

Cōuentus Protestantium. Sub hoc tempus Legati Protestantium ex Anglia rediérunt, & in conuentu Smalcaldiensi, quem Protestantes tum agebant, cui intererant Luteranorum Doctores antesignani, Ionas, Pomeranus, Melanchthon, Cruciger, Bucerus, narrauerunt statum religionis in Anglia, & quemadmodum rex ipse Henricus in familiari colloquio dixisset, Protestantium theologos de præcipuis quibusdam controuersis rebus nō rectè sentire. Nam etsi rex ille propter diuortium, cuius antè non semèl meminimus, à Pontifice, qui illud probare noluit, abalienatus erat, tamen Luteri dogmata pleraque prorsùs è suo regno profligauit. Hoc verò non placuit Euangelicis dogmatistis, qui suos principes vel maximè eò incitabant, vt potentissimorum regum coniunctis viribus & amicitia, sese contra Pontificem & Cæsarem munirent, quos timebant ipsis bellum molituros propter mutatam religionem. *Versutia Theologorum Protestantiū.* Post dies paucos Theologi Protestantium scriptum exhibuerunt, cuius hæc erat summa, non esse discedendum ab Augustana confessione & eius Apologia. Hoc quidem illi Theologi præ se ferebant, sed mentita est iniquitas sibi, cùm ab illa confessione etiàm author & architectus eius Melanchthon discesserit, eamq́;

non

non ſemèl mutârit: adeoq́ue Luterani plerique hodiè 1540
ſumma acerbitate id Melanchthoni & pleriſque alijs Auguſtanæ confeſſionis profeſſoribus obijciant, quòd ab ea confeſſione turpitèr defecerint. Nec eſt contentionum inter iſtos vllus finis, vt mirum ſit non aduertere Principes, non poſſe illos homines Dei ſpiritu regi, qui in doctrina Euangelij, vt ipſi vocant, tam impudentèr vani ſunt & inſtabiles ac varij, tamq́ue fœdis inter ſe diſſidijs diſtrahuntur. Approbat confeſſio liberum arbitrium, quod tamen Luterus & Caluinus, multiq́ue alij Sectarij pertinaciſſimè negant, Deum ipſum, quod ſinè horrore dici non poteſt, ſcelerum omnium authorem facientes. Non reijcit Miſſam Confeſſio, licèt ea Miſſa Luterana ſit potiùs quàm Catholica. Sacramentarij verò, qui & ipſi ſub hac confeſſione deliteſcunt, aut ſe deliteſcere fingunt, ipſam quoquè Luteranorum Miſſam ſi non ſuperſtitionis, certè ludi cuiuſdam loco habēt. Non negat Confeſſio veritatem corporis & ſanguinis Chriſti in Euchariſtia, Sacramentarij irrident. Luterani alij bonorum operum merita aſſerunt, alij refellunt. Melanchthon ipſe huius Confeſſionis author, in Confeſſione affirmat, in cœna Domini (ſic enim vocant Euchariſtiam) corpus & ſanguinem Chriſti verè adeſſe: ſed idem ipſe in Caluini errorem, aut certè nouum Sacramentariorum dogma poſteà deflexit. Quanti igitur, obſecro, ea facienda eſt Confeſſio, quam nec ipſi ſequuntur, qui eam conſcripſêre, eam iactitant, eam perpetuò nobis obtrudunt, & ab ea ſe diſcedere nolle turpitèr mentiuntur? Nihil certè iſti faciunt aliud, quàm quòd grauiſſimum æternæ ſalutis negocium in ludum vertunt, & quod de medicis alia ſignificatione dici ſolet, animas negociantur.

Ab Auguſtana Cõfeſſione vt Euangelici defecerint.

Circa hoc ferè tempus miſſa eſt à Cæſare & rege Galliarum Franciſco ſplendidiſſima legatio ad Venetam Rempublicam, ità vt Veneti ipſi faterentur nihil ipſis vnquàm ſpecie legationis ad dignitatem honorificentius accidiſſe. Cæſaris nomine miſſus fuit Alphonſus Daualus Vaſtius, procera corporis ſtatura & multa oris dignitate conſpicuus, rerumq́ue geſtarum fama clariſſimus, & Cæſaris in Italia dux ſummus: Porrò regis Franciſci nomine Hanibaldus Gallicarum copiarum ad Taurinum præfectus. Erat tum temporis Veneta Reſpublica vehementèr afflicta a Turcarum tyranno, qui non ſolùm Corcyram, Cretam & inſulas Cyclades mirum

Legatio ad Venetos.

Veneti à Turca afflicti.

1540 mirum in modum diuexârat, sed etiàm mercatores Venetos Byzantij atque tota Syria & Aegypto in catenas conijci, eorumque res & merces magni precij in fiscum referri iusserat, adeò vt tum nequaquàm tuta esset Venetis more solito nauigatio, atque præterea summa rei frumentariæ, quæ ex Macedonia & Græcia facilè peti posset, inopia premerentur. Atque hoc quidem tempore, cùm regum legati adessent, inducijs cum Solimanno pactis fruebantur, quorum tempus iam propè effluxerat. Itaque hoc rerum statu licet Vastius præsertim Cæsaris legatus diligentèr in id incumberet, vt cum Cæsare & Gallo coniunctis armis Turcam paritèr oppugnarent, tamen Venetus Senatus nihil adhùc certi & comperti habens de Cæsaris & Francisci regis solida amicitia, ingenti quidem studio & omni honoris officio eos legatos prosecutus est, at nihilo minùs paulò pòst Aloisium Badoerium ad Solimannum pacis conficiendæ causa misit, certis illi, quibus apud Solimannum ageret, conditionibus præscriptis. Eas conditiones Solimannus quorundam proditione, quæ multas perdit Respublicas, iam perceperat, & legatum Aloisium, ità vt iussus erat, quædam dissimulantem, seuerè corripuit, dicens se iam scire quid à Decemuiris definitum esset. Ea obiurgatione territus legatus, suprà etiam, quàm Senatus permiserat, Solimanno concessit, vt pax conciliaretur. Ità tum Solimannus cum Venetis pacem fecit, traditis illi Nauplio & Epidauro Peloponnesi vrbibus, & Nadino atque Labrana Dalmatiæ castellis, non sine magno Venetæ Reip. detrimento. Posteà verò diligenti habita inquisitione depræhensi proditores, graui supplicio affecti sunt.

Veneti pacem à Turca petūt.

Eam impetrant.

Cùm Cæsar Carolus esset Gandaui, venit ad eum Dux Iuliacensis, qui iam Geldrensem quoquè principatum vltrò ipsi oblatum possidebat. Voluit ille Princeps cum Cæsare de pace transigere; sed nihil tum effectum est. Interim Galliæ quoquè rex, vbi se videt spe obtinendi Mediolanensis imperij frustratum, à Cæsare fit alienior, iungitque amicitiam cum Iuliacensi principe, desponsa illi, vt quidam scribunt, Iohanna è sorore Margarita Nauarræ regina nepte, puella longè omnium totius Galliæ opulentissima. Ea amicitia non benè cessit Iuliacensi principi, vti posteà referemus, neque eæ nuptiæ suum habuêre processum.

Cromuel

Hoc anno Thomas Cromuel, ex humili loco ad supremam

premam à rege Angliæ Henrico VIII. dignitatem euectus, ab eodem capite damnatus est. Fuerat is, qui in Episcopũ Roffensem Iohannem Fischerium, Thomam Morum, & plerosque alios religiosos viros seuerissimè iussit animaduerti, quòd nollent regis cum Catharina diuortium & quædam alia approbare. Non desunt, qui se valdè beatos putent, si magnorum principum gratia fruantur, eiusque tum obtinendæ, tum conseruandæ causa multa plerunquè faciunt præter ius fasque: at præpotentis Dei iusto iudicio tales non rarò suæ stultitiæ meritas dant pœnas, gratia Principum in odium versa: quemadmodùm legimus olìm Perillum Atheniensem insignem fabrum, cùm Phalaridi crudelissimo tyranno, vt illi placeret, æneum fabricâsset taurum, in quem coniecti homines, & igne supposito dirè excruciati, non humanam vocem, sed bouis mugitum edere viderentur, ab ipso Phalaride, cuius gratiam venabatur, primùm in illam sæuissimam carnificinam coniectum esse, malumque consilium ipsi consultori pessimè cessisse. 1540 *capite plectitur.* *Perilli supplicium.*

Hoc anno Carolus Cæsar graui edicto proposito, per omnes ditiones suas hæreditarias Germaniæ inferioris omnibus interdixit lectione librorum Luteri & quorumcunque aliorum hæreticorum. in immorigeros capitis pœna decreta est. Hoc verò etsi plerique permolestè ferunt, putantque omnibus eiusmodi librorum lectionem permitti debere, tamen consultissimè fit, nec est in Ecclesia nouum, sed etiam longè ante mille annos tempore Nicenæ illius sanctissimæ Synodi non modò ipsa Synodus Arrij & sectatorum eius libros comburi iussit, verùm etiàm Constantinus Imperator Christianissimus capitis sententiam tulit in eos omnes, qui eos occultâssent libros, & non statim combussissent. An non Apostolus ipse hæreticum hominem post vnam & alteram correptionem vitandum dicit, & sermones hereticorum instàr cancri serpere? Pauci sunt eo iudicio præditi, vt possint verum à falso secernere, & de dogmatibus iudicare: & multi quidem hoc iudicium sibi tribuunt, & legunt indiscriminatim scripta quorumcunque, sed capti & illaqueati insidiosissima versutissimorum hominum blandiloquentia, dant pœnas confidentiæ & temeritatis suæ. Rectè igitur etiam ante mille annos Gelasius Pontifex eruditissimus libros hæreticos damnauit & cauendos iudicauit, itemque nostro seculo Pontifices seuerissimè prohibent hæretico- *Cæsaris edictum contra libros hereticorum.* *Nicephor. Eccle. Histor. lib. 8. cap. 18.* *Tit. 3.* *2. Tim. 2.* *Dist. 15. c. Sancta Romana.*

1540 reticorum librorum lectionem, nè scilicet incautus lector exitiale virus imis visceribus hauriat: dumque se non potest ex callidissimorum hominum argumentationibus extricare, falsum pro vero amplectatur, atque sibi ipsi mortem consciscat sempiternam. Certè de Apostolis & eorum discipulis Irenæus sanctissimus & Apostolorum ætati proximus scriptor, libro 3. contra hæreses testatur, eos ne verba quidem commutâsse cum quopiam eorum, qui veritatem adulterant atque deprauant: nec dubium quin illi magistratus non rectè consulant subditis suis, qui in suis ditionibus & vrbibus permittunt palàm prostare damnatos codices & scripta hæretica. Nam nulla ferè alia re tam multi capiuntur & pereunt apud Catholicos, quàm quòd eiusmodi perniciosos libros facilè sibi comparare possunt, dissimulante interìm Magistratu, in quem illorum perditio, vt verendum est, redundabit. Multi hæc modò paruipendunt, sed vbi ventum erit ad tribunal Christi æquissimi iudicis, iam paruipendere non licebit. Multis locis horum temporum Sectarij quidam non modo Catholicorum, sed etiàm aliorum Sectariorum ab ipsis discrepantium libros, seuerissimè omnibus suis interdicunt, Catholici verò plerique id negligunt admodùm perniciosè. Hoc obitèr admonere visum fuit, vt pius lector nouerit, non solùm non reprehendendos, sed etiàm precipuo studio & amore complectendos Pontifices, Imperatores, Reges, Principes & Magistratus omnes, qui è totis suis ditionibus damnatos libros proscribunt, eorumque lectione subditis omnibus interdicunt: perindè vt suis liberis parentes illi, qui modis omnibus cauent, nè quid ab illis toxici aut exitialis cibi potúsve sumatur.

Apostoli quàm vitârint hæreticos.

Rectè prohibetur lectio librorum hæreticorum.

Quintæ nuptiæ regis Angliæ.

Hac Tempestate Angliæ rex Henricus, clarissimi Principis Guilielmi Cliuiæ Ducis sororem Annam, quæ illi quarta fuit coniunx, repudiat, & Catharinam Hauardam Ducis Nordfolciæ ex fratre neptim, quinto matrimonio sibi coniungit. Porrò Londini tres nouo Euangelio addictos, atque in ijs Robertum Barnum, cremari iussit. His alios tres pari pœna plectendos adiunxit, qui Romani Pontificis primatum, & Catharinæ Hispanæ coniugium approbabant.

Obitus Budæi.

Huius anni mense Augusto obijt Parisijs Guilielmus Budæus, vir citra controuersiam summa eruditione, & apud Gallorum regem magna authoritate. Multùm illi viro debent studiosi omnes, quibus plerisque doctis-

doctissimis lucubrationibus suis non parùm contulit. 1540
Illo authore & instigatore Franciscus rex Galliarum doctissimos viros liberalibus stipendijs Lutetiæ auxit, vt bonas literas & linguas profiterentur: quæ res magnos attulit rei literariæ progressus. Voluit absque vllo fastu corpus suum sepulturæ tradi, modestiæ causa, vt opinor, vnico tantùm lumine præeunte. Reliquit vndecim liberos, & non paucos libros ab ipso elucubratos.

Mors regis Hungariæ.

Moritur etiàm hoc anno Iohannes Hungariæ rex, relicto infante sub tutela Georgij monachi, qui Hungariam omnem quæ illi paruerat, in pueri etiamnum in cunis vagientis verba iurare compulit. Ea res noua bella peperit, quæ Hungariam Turcis occupandam obiecère.

Fuit huius anni æstas memorabili siccitate grauis, & vini quidem preciosissimi ferax, & siliginis prouentu mediocris: sed fœni, olerum, & id genus aliarum rerum, quæ ad victum hominibus præsertim tenuioribus necessaria sunt, magna penuria.

Approbatur Societas Iesu.

Hoc anno à Pontifice Maximo Paulo III. approbatum est institutum Societatis Iesu, cuius professores licèt hodiè maximos toto orbe in vera propaganda pietate apud Christianos & ethnicos, Mahometanos & Iudæos fructus proferant, nihilo minùs non desunt pio huic instituto multi neutiquam probandi calumniatores & obtrectatores, ex ijs præsertim, qui se Euangelicos dici quàm verè Euangelicos præstare mâlunt: eapropter nonnihil hoc loco de eoipso instituto dicendum est, nè quis rei ignorantia deceptus erret, aut maledicorum linguis vel scriptis fidem commodet. Instituti huius primus author & inchoator fuit Ignatius Loyola Cantaber, nobili Baronum familia ortus. Is ob singularem prudentiam & animi fortitudinem cùm Galli arcem Pompeiopolitanam acerrimè oppugnarent, præfecti munus adeptus, strenuè se suosque defendit: sed tandèm in vtroque crure grauissimè læsus, & a Gallis captus est. Ea crurum vulnera posteà ei vitæ in melius commutandæ non minima causa fuère. Nam dimissus a Gallis, cùm ex ijs vulneribus incredibiles noctù diuque ferret dolores, ad sese redijt, mundi vanitatem, cui iam plùs satis addictus fuisset, & vitæ breuitatem altiùs perpendit, diuinisque & æternis, quas hactenùs non magnoperè curâsset, rebus animum adijcere cœpit. Contigit interim, vt annum inte-

Societatis Iesu institutor.

1540 grum & eo ampliùs ex morbo decumbenti in manus venirent Vitæ Sanctorum, quas cupidè legentem mira incessit religio, dolor quoque ob admissa superioribus vitæ spatijs peccata, deniquè cupido vitæ deinceps asperè & seueritèr transigendæ, agendæque pœnitentiæ. Curatis igitur vulneribus ità se comparat, tanquàm ad ducem Nagera profectus, re autem vera spretis omnibus mundi huius voluptatibus & vanitatibus, relictis rebus & facultatibus suis, Christo deinceps militaturus, in ipso ætatis flore (agebat quippe tum annum ætatis XXVI.) ad celeberrimum Montis serrati templum se contulit, vbì vestibus lautioribus & Sericis exutus, quas pauperi cuidam dedit, eius laceras rursùs induit: tamque rigidam & omnis virtutis studiosam aliquandiù vitam egit, vt permultos ad Dei amorem suo exemplo inflammârit. Degebat ad tempus solitarius in specu quodam ad littus fluuij per campum Manresanum decurrentis, faciens dignos fructus pœnitentiæ, quemadmodum Domini Baptista Iohannes in Euangelio hortatur. Id temporis literarum rudis fuit, sed Spiritussanctus & mirabili eum collustrauit lumine, & singulari erga proximos amore succendit. Indè in pauperis peregrini habitu se contulit Hierosolymam, loca sacra supplex veneraturus, in quibus Christi Dei etiamnùm expressa extant vestigia. Ijs verò locis vsqueadeò delectatus est, vt nihil optârit magis, quàm ætatem omnem illic degere: verùm diuinitùs est admonitus, vt in Occidentem reuerteretur. Itaque in Hispaniam redit, & primò Complutum, pòst Salamanticam se confert, ibique literis dat operam: cumque in vili habitu, sacco coopertus, palàm homines ad pœnitentiam hortaretur, nulla accepta ab Episcopis concionandi potestate, nec eruditione sufficienti præditus, bis in carcerem conìectus, & ab Inquisitoribus tanquàm de doctrina suspectus, examinatus est, sed tandèm extra omnem noxam integer vitæ scelerisque purus repertus, è custodia dimissus, Lutetiam Parisiorum se contulit: atque vt alijs docendis & ad Christum conuertendis magis esset idoneus, decem annos literarum illic studijs, corpore debilis, & rerum propè omniũ inops, nisi quantùm aliorum liberalitate & propria mendicitate sustentabatur, impendit: tantumque labore & diligentia assecutus est, vt breuì artium magister creatus sit. Nec interìm cessabat verbo & exemplo homines prouocare ad pœnitentiam, idque adeò, vt mirabili vitæ ac morum eius integritate

Ignatius meditatur vitæ emẽdationem.

Matth. 3.

Abit Hierosolymã.

Cõijcitur in carcerem.

Lutetiæ studet decennio.

gritate & flagranti in Deum amore permoti aliquot insigniter docti viri, illi se socios & imitatores adiungere non dubitârint. 1540

Posteà in Hispaniam redit anno salutis 1536. atque indèRomam proficiscitur, quò etiam socij eius viri cumprimis venerabiles se contulerût, vt vnà Hierosolymam religionis ergô proficiscerentur. Anteà verò quàm Romam venissent, Venetijs illi egregij viri in domibus hospitalibus pauperum summa cum humilitate versati; incredibile studium ægrotorum morbis curandis, vulneribus obligandis, putidæ saniei detergendæ impenderant, atque ea raræ cuiusdam virtutis de se documenta præbuerant, vt iam omnibus admirationi essent. Roma deindè iterùm Venetias reuersi, audiunt ob pacem inter Turcas & Venetos per id temptus ruptam, non patere aditum ad loca sacra Hierosolymorum. Mutata igitur necessariò sententia, septem ex illis, Sacris initiantur, atque ad sacerdotium promouentur: sed ità, vt contemptis facultatibus omnibus, ad pedes Veralli Archiepiscopi Rosonensis, legati Apostolici, voluntariam paupertatem vltrò professi sint, vt liberioribus animis totos se lucris animarum impendere possent. Et ipse quidem Paulus III. Pontifex, eius legis Ecclesiasticæ, qua cauetur, nè quis Sacris initietur, qui non habeat vndè possit honestè viuere, eis gratiam fecit. Data tunc illis septem facultas est, vt confessiones peccatorum vbiquè recipere possent. Cœperunt tunc per vrbes Venetæ ditionis in Italia cum ingenti feruore & fructu incredibili prædicare verbum Dei. Posteà simul omnes iterùm Romam petunt, vbì post multa raræ pietatis, modestiæ, innocentiæ, eruditionis edita exempla, malo dæmone illorum pios conatus retardare conante, multis sunt & varijs molestijs exagitati, quæ tamen illorum institutum & nomen mirificè illustrârunt & amplificârunt. Intereà temporis, cùm non pauci ad illorum sodalitatem accessissent, per Contarenum longè doctissimum Cardinalem petunt à Paulo III. Pontifice instituti sui confirmationem. Ea in re nihil se Pontifex difficilem præbet, non obscuris indicijs iam præsentiens, quàm illorum viuendi ratio Christianæ Reipub. iuuandæ esset accommoda & opportuna: nè quid tamen in re noua inconsideratiùs egisse videretur, principiò cauit, nè vltra sexaginta in eam societatem reciperentur. Fuit hoc anno 1540. Cernens

Exempla veræ pietatis.

1540 autem idem Pontifex, quantos illi in dies fructus facerent, rursùs anno 1543. eorum Institutum, quod Spiritumsanctum habere authorem & procuratorem minimè ambigeret, confirmat. nec iam certum sociorum præscribit numerũ, quippe quos vel maximè auctos & multiplicatos optaret. Hæc sunt huius Instituti initia. Quis verò eius progressus fuerit, quantùm breui tempore creuerit, & in omnem terrarum orbem, ad extremos vsque Indos & Aethiopes atque Antipodes, se diffuderit cum incredibili animarum fructu, & barbararum quoquè nationum ad Christianismum traductione, hæreticorum ad Catholicam fidem reductione, innumerabilium iam planè deploratorum & desperatorum ad bonam frugem reuocatione, si dicere velimus, opus cresceret in immensum. Quanuìs autem in hac Societate Iesu multi sint viri excellenti doctrina & rara virtute, non tamen faciunt, quemadmodùm hodiè fratres Euangelici, qui à nemine missi, currunt, falcemque suam impudentèr mittunt in messem alienam: sed Romano Pontifici atq; totius Instituti primario Præposito se totos permittũt, atque ab illorum voluntate penitùs pendent: quicquid illi iusserint, id citra vllam tergiuersationem imperterriti exequuntur, etiamsi præsentissimum, quod sæpè fit, vitæ discrimen adeundum sit. Indè adeò accidit, vt cùm non sua voluntate, sed iussu superiorum multa sæpè difficilia & ardua munia obeant, ea tamen singulari quadam dexteritate, præsenti Numinis fauore freti, exequantur: sicut euidentissimè videre licet in illis, qui apud feras & barbaras nationes Christi Euangelium hodieque prædicant, & hactenus prædicârunt, qui licèt plerumque supra vires humanas noctù diuque grauissimis baptizandi, concionandi, confessiones recipiendi, Sacramenta administrandi, & id genus alijs pietatis laboribus occupentur, non tamen delassantur animo: quin & corporis ea fruuntur valetudine & robore, vt ægrè plerique credituri sint. Nec paucis ab ijs in Christi gloriam illis in locis sunt edita miracula, Domino illis cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Vt verò ad Germaniæ amplissimam & Romanæ Sedis quondàm obseruantissimam nationem copiosissimus ab hac Societate fructus manaret, præstantissimus vir Romanæ Ecclesiæ Cardinalis Iohannes Moronus, qui in Synodo Tridentina Pontificis legatus fuit, cum Ignatio huius Instituti Præposito egit de construendo Romæ Collegio,

Cõfirmatur institutum Societatis Iesu.

Obedientia Societatis Iesu.

Edita miracula.

Mar. 16.

gio, in quo maxima Germanorum adolescentium multitudo optimis disciplinis & vera pietate liberalitèr & gratis institueretur, nec tamen eo nomine, vt in Iesu Societatem adolescentes illi pellicerentur, quod quidam falsò calumniantur, sed vt ab eius Societatis cumprimis eruditis & religiosis Patribus præclarè instituti in Germaniam remitterentur, vbi sacris concionibus & alijs pietatis exercitijs Germanos suos, versutia insolentium dogmatistarum in varios pugnantesque errores seductos, ad Catholicæ fidei synceritatem & vnitatem reducerent. Quantis verò sumptibus & laboribus ea res constiterit, nemo facilè dixerit: & possent indè, modò vellent, haud obscurè colligere Germani nostri, quo animo Pontifex & Cardinales sint in Germaniam, qui immensis impendijs collegium illud ædificandum, & studiosos Germaniæ adolescentes gratis illic rebus omnibus necessarijs afficiendos, optimisque artibus egregiè instruendos curârunt. Et ipse quidem immortali propterea nomine dignus Cardinalis Moronus ad idem Collegium sustentandum & amplificandum, non minùs opis & adiumenti, quàm ad instituendum adfert. Ea verò res, tamque felices in Germania & alijs locis huius præclaræ Societatis processus, satanam inprimis, deindè nouos nouorum dogmatum satores atque buccinatores, mirum in modum discruciant. Vident enim suis conatibus in dies magis ac magis ab huius instituti viris obuiàm iri: vident multos de suo grege detractos, ad ouile Christi reduci: vident non paucos Catholicos, superioris vitæ impuritate & fœditate damnata, redire ad studium puritatis & innocentiæ: vident deniquè non solùm vitæ integritate, sed etiàm multiplici & rara eruditione plerosque huius Societatis adeò instructos, vt, quod alioqui impotentèr & petulantèr nimis in Clero nostro facere solent, nec mores illorum, nisi planè impudentes esse velint, carpere, neque vllum doctrinæ genus in plerisque desiderare queant. Hinc illud plùs quàm Vatinianum illorum in hanc Societatem odium, hinc illa conuicia probraque iactandi sæua libido, quòd cùm re vera mores repræhendere non possint, nisi per calumniam, in Societatis nomen petulantèr incurrunt, modò Iebuzitas, modò prima detracta syllaba Suitas, inptimis autē Jesuwider Germanicè, tanquàm Iesu aduersarios vocant: sæpiùs etiàm atros equites, quòd plerique omnes pulla veste

1540

Collegiū Germanorū Romæ.

Cardinalis Moronus.

Petulātia hæreticorum.

1540 vtantur: quasi verò eiusmodi cauilla quicquam noceant laudatissimæ Societatis patribus, & non potiùs Sectariorum petulantiam declarent. Scilicèt nocuit ipsi *Iohan.7. & 10.* Christo, quòd dæmoniacus, quòd turbæ seductor, quòd vorax & potator vini à calumniatoribus dicebatur. *Matth.11.* Quanquàm non ignoro, etiam quosdam bonos viros interdùm aliquid erga hanc societatem humanum esse passos: sed id indè accidit, quòd nondùm certam haberent ipsius Societatis notionem. *Bonorum suspiciões ex ignorantia.* Mouentur enim sinistris suspicionibus nonnunquàm etiàm homines non mali, quia homines sumus, & vt homines, non rarò fallimur. Certò autem mihi persuadeo, quisquis eius Societatis res benè compertas habet, eum non nisi benè de illa sentire posse. Multi sanè hoc calamitoso seculo, quo tot emergunt iampridèm damnatæ hæreses, nouis istis & mirè varijs dogmatistis, qui vtplurimùm literarum politiorum & linguarum peritia sese venditant, huius Societatis professores esse diuinitùs oppositos sentiunt, vt illorum perniciosos conatus solida & vera eruditione atque minimè simulata vitæ integritate pessùm premant. id quod multis locis Dei benignitate fieri videmus: atque vtinàm plerique illis viris tam se gratos præberent pro magnis & multis laboribus, quos pro iuuanda Christiana Repub. bona fide continentèr exantlant, quàm id illi benè merentur. *Cæsaris fauor erga Societatẽ Iesu.* Certè Christianissimus Imperator Ferdinandus quàm propenso in illos sit animo, aliquot eius instituti constitutis Collegijs, ijsdemque non contemnendis prouentibus, quibus studiosi alantur, attributis, regia planè liberalitate declarauit. Longum esset enarrare, quot præterea tota ferè Europa eius Societatis à maximis Principibus collegia passim sint condita, è quibus ad mortales omnes fructus vberrimi dimanant, ad Satanam verò & infaustæ doctrinæ, quam miseri Euangelicam vocare non dubitant, buccinatores dolor incredibilis. In Barbaris regionibus, longissimè à nostro orbe dissitis, ex ea Societate aliquot pro fide sanguinem libentissimis animis fuderunt, atque in ijs dominus Franciscus Xauier, *Frãciscus Xauier.* qui multis illustribus claruit miraculis, & Prophetico spiritu eximiaque virtute præditus, immensos pro CHRISTO labores tulit, non absque fructu vberrimo in India atque vltimis Orientis regionibus. Alius quidam non ità pridèm anno CHRISTI 1561. multa nobilitate clarus apud Lusitanos, Gonçallus

de

de Sylueira, flagrantiſſimo accenſus amore, ex ciuitate Mocambiguæ, mercatorum frequentia florentiſſima aliquot Luſitanis ſibi adiunctis, in ampliſſimum Manamotapiæ regnum profectus eſt, vt regem iuuenem cum toto regno ad fidem conuerteret. Poſt multas & inexplicabiles itineris difficultates, ità vt maxima natando flumina non ſemèl traiecerit, veſtibus interim ſacris, quibus ſacra facere deberet, capiti impoſitis, tandèm ad Manamotapam ciuitatem maximam peruenit, & à rege comiter exceptus, tanta dexteritate illis CHRISTVM annunciauit, vt breuì rex cum matre ſua & regni proceribus quadringentis ſe baptizari voluerint. Eorum exemplo tota plebs ampliſſimæ prouinciæ iam accenſa fuit, cùm ecce ſatan per Mauros quoſdam, iuratiſſimos religionis noſtræ hoſtes, regi perſuadet, virum illum ſanctiſſimum, magum eſſe, atque eò conniti, vt eius latiſſimum imperium Luſitano regi prodat. Credidit imperitus iuuenis impuris nebulonibus, repudiataque CHRISTI religione, miſit ſatellites quatuor, qui Goncallum iam diuinitùs de morte impendente admonitum interficerent, & in flumen demergerent. Eius verò mors adeò non deterruit huius Societatis fratres ab illa adeunda Prouincia, vt nihil magìs optent, quàm vel ſummo vitæ cum diſcrimine illis miſeris hominibus præreptam Euangelij lucem reſtituere.

1540 Goncallus de Sylueira.

Manamotapa vrbs.

Goncallus occiditur.

Verùm in his commemorandis fortè prolixior ſum, quàm ferat præſens argumentum. Vt igitur paucis abſoluam, nouerit candidus Lector, huius præclaræ Societatis Patres conatus omnes eò intendere, vt tum propriæ inprimis ſaluti inuigilent, tum totos ſe proximis Deo lucrifaciendis impendant, fidem Catholicam propugnent & propagent, publicis concionibus, prælectionibus, ſpiritalibus exercitijs, puerorum ac rudium in Chriſtianiſmo inſtitutionibus, recipiendis confeſſionibus, adminiſtrandis Sacramentis, ſopiendis diſſidijs, captiuis & morbo affectis viſitandis & conſolandis, & id genus alijs exercendis pietatis ſtudijs, Dei gloriam & proximorum ſalutem, quoàd eius fieri poſſit, promoueant, idque ſanè gratis : vt meritò pudefieri debeant noui præcones, qui ſe Euangelicos vocant, qui hos ſibi viros vel maximè lacerandos, & apud populum traducendos ſumunt, nulla quidem veritate fulti, ſed more ſuo calumniando, con-

1541 uiciando, mentiendo. Vt autem iam antè diximus, confirmauit eorum institutum Paulus III. Pontifex, neque is solus, sed post eum quoquè Iulius III. Paulus IIII. & Pius IIII. Quin etiàm amplissima Synodus Tridentina Sessione 25. Can. 16. vbi multa agit de Religiosis, inter cætera sic habet: Per hæc autem sancta Synodus non intendit aliquid innouare aut prohibere, quin religio Clericorum Societatis Iesu, iuxta pium eorum institutum, à sancta Sede Apostolica approbatum, Domino & eius Ecclesiæ inseruire possit. sed de his hactenus.

Synodus Tridentina.

Comitia Ratisponæ.

ANNO 1541. mense Aprili Comitia Imperij sunt habita Ratisponæ, tum Turcis resistendi, tum religionis componendæ causa. Fuit in illis Comitijs Carolus Cæsar maturè admodum, diuque aliorum aduentum sustinuit. Venit eò etiàm rara tum doctrina, tum pietate insignis Cardinalis Caspar Contarenus, missus à Pontifice: nec principes Luterani abesse voluerunt cum suis concionatoribus, qui in priuatis hospitijs concionabantur, & Catholicæ Ecclesiæ ritus, cæremonias, & solenne Quadragesimæ ieiunium, quod constat ex Apostolica Traditione ad nos vsquè perductum, facilè contemnebant. permittebantque nonnullis suæ factionis Principibus in sancta hebdomada, atque in ipsa adeò sacrosancta Parasceue, quâ die Christus Dominus tanta propter nos perpessus est, quanta nemo vnquàm nedùm verbis, sed nec cogitatione quidem consequi poterit, venationibus oblectare animum. Nouum enim hoc Euangelium in plerisque ipsam quoquè Epicuri scholam, voluptatum prodigiosa indulgentia, longo post se relinquit interuallo. Conscriptus autem fuit liber quidam à nonnullis, quibus etiàm Bucerus mirabili vafricie se admiscuit, isque liber oblatus est Cæsari, tanquàm rebus componendis accommodatissimus. Institutum est nouum colloquium, ab vtraque parte terni collocutores designati, itemque auditores aliquot, & duo Præsides, Palatinus Princeps Fridericus, & illustris dominus Granuellanus. Diù multumque laboratum est, sepositis interim alijs Imperij negocijs, vt concordia fieret: & in quibusdam quidem articulis concordiæ ineundæ ratio, vt videbatur, non defuit: sed ad extremum tamen nulla certa constitui concordia potuit, cùm neque Catholici, neque Protestantes vsquequaque ea recipe-

Nulla certa concordia.

ciperent, quæ in libro Cæſari oblato conciliata viderentur. Proteſtantium ſanè theologi tam perplexas & intricatas more ſuo articulorum conciliatorum interpretationes mox ediderunt, vt Oedipo quodam opus fuerit, qui quid ſibi vellent, perſpicue declararet. Principes & Ordines Proteſtantes neque librum, neque articulos conciliatos per omnia approbabant, ſed in Confeſſione Auguſtana ſe acquieſcere teſtabantur. Porrò concionatores Euangelici etiam in Contarenum Cardinalem longè doctiſſimum, & multa generis nobilitate illuſtrem, ſcripto acerbo inuecti ſunt, quorum calumnijs Eccius doctiſſimus Theologus reſpondit. Tandèm perdito oleo & opera, non ſinè maximo Cæſaris Caroli detrimento, qui Turcas in Africa inuadere decreuerat, ſolutus eſt ille conuentus, & Cæſar in Italiam, atque indè in Africam, iam hyeme appetente, contendit. 1541

Sleidanus agens de Vuormatień colloquio, quod deindè Ratiſponæ continuatum fuit, multa impudentiſſimè mentitur more ſuo, & ità ſuæ factionis theologos purgat, vt culpam omnem in Catholicis hærere velit, quos ait diem ex die duxiſſe, nouaſque & alienas conditiones propoſuiſſe, cùm ab alia parte potiùs alienæ conditiones proponerentur, quibus id volebant, vt non ſolum nudæ ſententiæ collocutorum, ſed etiàm argumenta & rationes & harum explicationes literis mandarentur, ſcilicet vt nullus vnquàm eſſet colloquendi vel modus vel finis. Itaque non dubium eſt, qui tam abſurdam omnia conſcribendi formam flagitabant, eos potiùs quæſiuiſſe effugia & diuerticula, non Catholicos, vti ijs falsò affingit Sleidanus. Apparet in iſtis hominibus intoleranda quædam quidlibet in Catholicos fingendi libido, vt ſuæ cauſæ, cum miſerrimæ plebis horrenda perditione, vtcunquè patrocinentur. Et nè me lector temerè putet totiès Sleidanum mendacij inſimulare, extant ſcripta grauium virorum, quibus poſſint coargui mendacia illius. Immò ipſe ſua mendacia tam luculentèr prodit, vt non ſit opus teſte alio. Et tamen eius vaniſſimi & pernicioſiſſimi Commentarij leguntur ab omnibus, quia ſcilicet iuuat eſſe miſeros, & in fraudem impelli. Sanè hoc ipſo loco, vbi de conuentu Ratiſponenſi agit, dicit Pontificis adminiſtros ducendo tempus & nectendo moram diuerticula ſibi quærere & effugia: & tamen paulò pòſt dicit Eccium, quem

Sleidani vanitas.

1541 crebrò perstringit, paratum se & instructum dixisse, cùm Cæsar designâsset eos, qui colloquium Ratisponense continuare deberent. Quæ verò causa est, vt catholici diuerticula quærant, cùm res nobis sit non ferè nisi cum apostatis monachis & eorum symmystis iam olim damnatarum hæresum buccinatoribus, quos ad suam originem reuocâsse, vicisse & condemnâsse est? Scilicèt ingentis cuiusdam molis est, cum ijs in disceptationem venire, qui etiam ante mille annos damnatos errores in orbem reuocant, & hoc solo triumphant, quòd deterrimis mendacijs fascinatam simplicem plebeculam in suas partes traxerunt, quæ si dolos & fraudes illorum posset intelligere, næ illi haudquaquam orbi diutiùs illuderent. Verùm hic quoquè fortassis diutiùs quàm par sit, immoror mendacijs Sleidani confutandis: itaque ad alia transeamus.

Locustarū copia. Fuit hoc anno incredibilis multitudo ingentium locustarum in regionibus Poloniæ regno finitimis. Hæ primò nullas habebant alas, sed magnos dabant saltus: paulò pòst quatuor adeptæ sunt, tantaque multitudine prouolârunt, vt duo milliaria in longum & latum cubito tenùs ità occuparent, vt solis quoquè splendorem à toto illo terræ spatio sua densitate excluderent. Dici non potest, quantum damni dederint rebus humi nascentibus, vastantes & depascentes omnia ad radices vsque. Transuolabant aquas, arbores, ædes & *Magnitudo locustarum.* obuia quæque. Cùm alæ succreuissent, erant magnitudine humani digiti, & tunc atrociùs grassabantur in fruges, & ea quæ in vsus hominum necessarios gignit humus. Tota æstate nulla neque vi, neque arte earum sæuitia retardari potuit, sed in autumno deniquè, cælo frigescente, extinctæ sunt, atro post se relicto semine, vndè proximo anno alij vermes orti sunt. Fuit ea proculdubiò plaga & animaduersio Dei in hominum peccata: nè tamen tanta damna nullo beneficio compen- *Esca porcorum locustæ.* sâsse videantur, ipsas mortuas pecus edebat auidissimè, porci inprimìs, qui se illis mirè farciebant: quodque illis vesceretur pecus, carnes crassiores habere visum est. *Exod. 10.* Vulgus Zarantias eas vocabat, putanturque non absimiles fuisse Aegyptijs illis, quarum in Exodo fit mentio. Extiterunt hoc anno primùm in Valachia, cunctaque in circuitu Leopolim vsque, milliaribus circitèr sexaginta, ad solum vsque deuorârunt. Huiusmodi diris cladibus solet Deus homines admonere, vt matu-

tè resipiscant, nì deteriora pati velint. 1541

Sub hoc tempus, scilicet anno superiori, Ferdinandus Romanorum rex, cognita morte Iohannis Hungariæ regis, ad occupandum Pannoniæ regnum animum adijcit, multis ad id eum instigantibus regni eius proceribus & nobilibus viris, qui eam occasionem minimè negligendam dictitabant. Idem & Germani aliquot duces asserebant. Porrò Hieronymus Laschus natione Polonus, generis nobilitate & insigni rerum peritia illustris, regem hortatur, vt omissis Martis consilijs, Solimannum Turcarum principem muneribus & precibus eò adducere nitatur, vt beneficiarij iuris nomine, quemadmodùm Iohanni Vaiuodæ, regnum sibi permittat. Non displicuit id consilium Ferdinando, & ipsum Laschum, qui iam in Solimanni aula esset inprimìs gratiosus, id Legationis munus obire voluit. Atque is quidem à Vienna Byzantium est profectus: at interim nihilo minùs Ferdinandus à belli cogitatione minimè sibi discedendum putat. Mittit itaque legatum ad reginam Hungariæ, qui eam admoneat recentis cum Iohanne defuncto pactionis, cuius ea summa erat, vt Iohanne defuncto, regnum ad Ferdinandum deuolueretur: hortareturque vt spontè regno decedat: id si faceret, Ferdinandum filio eius Sepusianam prouinciam concessurum, & reginæ peramplos reditus. Legatus vbì Budam venit, ægrè tandèm ad reginam peruenire potuit, quibusdam proceribus id impedire conantibus. Postquàm autem datus est accessus, id demùm ab regina, multo etiamnùm dolore ex mariti obitu affecta, responsum tulit, ipsam eum Sigismundo patre rege Poloniæ rem omnem communicaturam, neque ab eius sententia discessuram, cuius virtus & iustitia Ferdinandum minimè lateret. Legatus ad Ferdinandum reuersus, postquàm regni statum & qui illic rerum potirentur, explicuit, sua oratione id effecit, vt rex sinè mora conscripto milite armis ius suum in Pannoniæ regno repetendo persequi statuerit. Mittitur igitur iustus exercitus Strigonium, vrbem Ferdinandi studiosam. Indè itur ad Vicegradum, cuius arx in montis supercilio posita, amœnissimum habet prospectum. Id verò summa vi Germani expugnant, atque à Vicegrado progressi, primò Pestum, mox Vacciam sinè vulnere occupant. Indè promotis castris Budam petunt. Germani ducem habebant

Ferdinandus molitur bellū Hūgaricū.

Legatio ad Solimannum.

Item in Hungariam.

Bellum in Pānonia.

1540 mirum in modum diuexârat, sed etiàm mercatores Venetos Byzantij atque tota Syria & Aegypto in catenas conijci, eorumque res & merces magni precij in fiscum referri iusserat, adeò vt tum nequaquàm tuta esset Venetis more solito nauigatio, atque præterea summa rei frumentariæ, quæ ex Macedonia & Græcia facile peti posset, inopia premerentur. Atque hoc quidem tempore, cùm regum legati adessent, inducijs cum Solimanno pactis fruebantur, quorum tempus iam propè effluxerat. Itaque hoc rerum statu licet Vastius præsertim Cæsaris legatus diligentèr in id incumberet, vt cum Cæsare & Gallo coniunctis armis Turcam paritèr oppugnarent, tamen Venetus Senatus nihil adhùc certi & comperti habens de Cæsaris & Francisci regis solida amicitia, ingenti quidem studio & omni honoris officio eos legatos prosecutus est, at nihilo minùs paulò pòst Aloisium Badoerium ad Solimannum pacis conficiendæ causa misit, certis illi, quibus apud Solimannum ageret, conditionibus præscriptis. Eas conditiones Solimannus quorundam proditione, quæ multas perdit Respublicas, iam perceperat, & legatum Aloisium, ità vt iussus erat, quædam dissimulantem, seuerè corripuit, dicens se iam scire quid à Decemuiris definitum esset. Ea obiurgatione territus legatus, suprà etiàm, quàm Senatus permiserat, Solimanno concessit, vt pax conciliaretur. Ità rum Solimannus cum Venetis pacem fecit, traditis illi Nauplio & Epidauro Peloponnesi vrbibus; & Nadino atque Labrana Dalmatiæ castellis, non sine magno Venetæ Reip. detrimento. Posteà verò diligenti habita inquisitione depræhensi proditores, graui supplicio affecti sunt.

Veneti pacem à Turca petūt.

Eam impetrant.

Cùm Cæsar Carolus esset Gandaui, venit ad eum Dux Iuliacensis, qui iam Geldrensem quoquè principatum vltrò ipsi oblatum possidebat. Voluit ille Princeps cum Cæsare de pace transigere, sed nihil tum effectum est. Interìm Galliæ quoquè rex, vbi se videt spe obtinendi Mediolanensis imperij frustratum, à Cæsare fit alienior, iungitque amicitiam cum Iuliacensi principe, desponsa illi, vt quidam scribunt, Iohanna è sorore Margarita Nauarræ regina nepte, puella longè omnium totius Galliæ opulentissima. Ea amicitia non benè cessit Iuliacensi principi, vtì posteà referemus, neque eæ nuptię suum habuêre processum.

Cromuel

Hoc anno Thomas Cromuel, ex humili loco ad supremam

premam à rege Angliæ Henrico VIII. dignitatem euectus, ab eodem capite damnatus est. Fuerat is, qui in Episcopū Roffensem Iohannem Fischerium, Thomam Morum, & plerosque alios religiosos viros seuerissimè iussit animaduerti, quòd nollent regis cum Catharina diuortium & quædam alia approbare. Non desunt, qui se valdè beatos putent, si magnorum principum gratia fruantur, eiusque tum obtinendæ, tum conseruandæ causa multa plerunquè faciunt præter ius fasque: at præpotentis Dei iusto iudicio tales non rarò suæ stultitiæ meritas dant pœnas, gratia Principum in odium versa; quemadmodùm legimus olìm Perillum Atheniensem insignem fabrum, cùm Phalaridi crudelissimo tyranno, vt illi placeret, æneum fabricâsset taurum, in quem coniecti homines, & igne supposito dirè excruciati, non humanam vocem, sed bouis mugitum edere viderentur, ab ipso Phalaride, cuius gratiam venabatur, primùm in illam fæuissimam carnificinam coniectum esse, malumque consilium ipsi consultori pessimè cessisse. *1540* *capite plectitur.* *Perilli supplicium.*

Hoc anno Carolus Cæsar graui edicto proposito, per omnes ditiones suas hæreditarias Germaniæ inferioris omnibus interdixit lectione librorum Luteri & quorumcunque aliorum hæreticorum. in immorigeros capitis pœna decreta est. Hoc verò etsi plerique permolestè ferunt, putantque omnibus eiusmodi librorum lectionem permitti debere, tamen consultissimè fit, nec est in Ecclesia nouum, sed etiàm longè ante mille annos tempore Nicenæ illius sanctissimæ Synodi non modò ipsa Synodus Arrij & sectatorum eius libros comburi iussit, verùm etiam Constantinus Imperator Christianissimus capitis sententiam tulit in eos omnes, qui eos occultâssent libros, & non statim combussissent. An non Apostolus ipse hæreticum hominem post vnam & alteram correptionem vitandum dicit, & sermones hereticorum instàr cancri serpere? Pauci sunt eo iudicio præditi, vt possint verum à falso secernere, & de dogmatibus iudicare: & multi quidem hoc iudicium sibi tribuunt, & legunt indiscriminatim scripta quorumcunque, sed capti & illaqueati insidiosissima versutissimorum hominum blandiloquentia, dant pœnas confidentiæ & temeritatis suæ. Rectè igitur etiam ante mille annos Gelasius Pontifex eruditissimus libros hæreticos damnauit & cauendos iudicauit, itemque nostro seculo Pontifices seuerissimè prohibent hæretico- *Cæsaris edictum contra libros hereticorum.* *Nicephor. Eccle. Histor. lib. 8. cap. 18.* *Tit. 3.* *2. Tim. 2.* *Dist. 15. c. Sancta Romana.*

1540 reticorum librorum lectionem, nè scilicet incautus lector exitiale virus imis visceribus hauriat: dumque se non potest ex callidissimorum hominum argumentationibus extricare, falsum pro vero amplectatur, atque sibi ipsi mortem consciscat sempiternam. Certè de Apostolis & eorum discipulis Irenæus sanctissimus & Apostolorum ætati proximus scriptor, libro 3. contra hæreses testatur, eos ne verba quidem commutâsse cum quopiam eorum, qui veritatem adulterant atque deprauant: nec dubium quin illi magistratus non rectè consulant subditis suis, qui in suis ditionibus & vrbibus permittunt palàm prostare damnatos codices & scripta hæretica. Nam nulla ferè alia re tam multi capiuntur & pereunt apud Catholicos, quàm quòd eiusmodi perniciosos libros facilè sibi comparare possunt, dissimulante interim Magistratu, in quem illorum perditio, vt verendum est, redundabit. Multi hæc modò paruipendunt, sed vbi ventum erit ad tribunal Christi æquissimi iudicis, iam paruipendere non licebit. Multis locis horum temporum Sectarij quidam non modò Catholicorum, sed etiàm aliorum Sectariorum ab ipsis discrepantium libros, seuerissimè omnibus suis interdicunt, Catholici verò plerique id negligunt admodùm perniciosè. Hoc obitèr admonere visum fuit, vt pius lector nouerit, non solùm non repræhendendos, sed etiàm pręcipuo studio & amore complectendos Pontifices, Imperatores, Reges, Principes & Magistratus omnes, qui è totis suis ditionibus damnatos libros proscribunt, eorumque lectione subditis omnibus interdicunt: perindè vt suis liberis parentes illi, qui modis omnibus cauent, nè quid ab illis toxici aut exitialis cibi potúsve sumatur.

Apostoli quàm vitârint hæreticos.

Rectè prohibetur lectio librorum hæreticorum.

Hac Tempestate Angliæ rex Henricus, clarissimi Principis Guilielmi Cliuiæ Ducis sororem Annam, quæ illi quarta fuit coniunx, repudiat, & Catharinam Hauardam Ducis Nordfolciæ ex fratre neptim, quinto matrimonio sibi coniungit. Porrò Londini tres nouo Euangelio addictos, atque in ijs Robertum Barnum, cremari iussit. His alios tres pari pœna plectendos adiunxit, qui Romani Pontificis primatum, & Catharinæ Hispanæ coniugium approbabant.

Quintæ nuptiæ regis Angliæ.

Huius anni mense Augusto obijt Parisijs Guilielmus Budæus, vir citra controuersiam summa eruditione, & apud Gallorum regem magna authoritate. Multùm illi viro debent studiosi omnes, quibus plerisque doctis-

Obitus Budæi.

doctissimis lucubrationibus suis non parum contulit. 1540
Illo authore & instigatore Franciscus rex Galliarum doctissimos viros liberalibus stipendijs Lutetiæ auxit, vt bonas literas & linguas profiterentur: quæ res magnos attulit rei literariæ progressus. Voluit absque vllo fastu corpus suum sepulturæ tradi, modestiæ causa, vt opinor, vnico tantum lumine præeunte. Reliquit vndecim liberos, & non paucos libros ab ipso elucubratos.

Mors regis Hungariæ.

Moritur etiàm hoc anno Iohannes Hungariæ rex, relicto infante sub tutela Georgij monachi, qui Hungariam omnem quæ illi paruerat, in pueri etiamnum in cunis vagientis verba iurare compulit. Ea res noua bella peperit, quæ Hungariam Turcis occupandam obiecêre.

Fuit huius anni æstas memorabili siccitate grauis, & vini quidem preciosissimi ferax, & siliginis prouentu mediocris: sed fœni, olerum, & id genus aliarum rerum, quæ ad victum hominibus præsertim tenuioribus necessaria sunt, magna penuria.

Approbatur Societas Iesu.

Hoc anno à Pontifice Maximo Paulo III. approbatum est institutum Societatis Iesu, cuius professores licèt hodiè maximos toto orbe in vera propaganda pietate apud Christianos & ethnicos, Mahometanos & Iudæos fructus proferant, nihilo minùs non desunt pio huic instituto multi neutiquàm probandi calumniatores & obtrectatores, ex ijs præsertìm, qui se Euangelicos dici quàm verè Euangelicos præstare mâlunt: eapropter nonnihil hoc loco de eoipso instituto dicendum est, nè quis rei ignorantia deceptus erret, aut maledicorum linguis vel scriptis fidem commodet. Instituti huius primus author & inchoator fuit Ignatius Loyola Cantaber, nobili Baronum familia ortus. Is ob singularem prudentiam & animi fortitudinem cùm Galli arcem Pompeiopolitanam acerrimè oppugnarent, præfecti munus adeptus, strenuè se suosque defendit: sed tandèm in vtroque crure grauissimè læsus, & à Gallis captus est. Ea crurum vulnera posteà ei vitæ in melius commutandæ non minima causa fuêre. Nam dimissus à Gallis, cùm ex ijs vulneribus incredibiles noctù diuque ferret dolores, ad sese redijt, mundi vanitatem, cui iam plùs satis addictus fuisset, & vitæ breuitatem altiùs perpendit, diuinisque & æternis, quas hactenùs non magnoperè curâsset, rebus animum adijcere cœpit. Contigit interìm, vt annum inte-

Societatis Iesu institutor.

1540 grum & eo ampliùs ex morbo decumbenti in manus venirent Vitæ Sanctorum, quas cupidè legentem mira incessit religio, dolor quoque ob admissa superioribus vitæ spatijs peccata, deniquè cupido vitæ deincèps asperè & seuerirèr transigendæ, agendæque pœnitentiæ. Curatis igitur vulneribus ità se comparat, tanquàm ad ducem Nagera profecturus, re autem vera spretis omnibus mundi huius voluptatibus & vanitatibus, relictis rebus & facultatibus suis, Christo deincèps militaturus, in ipso ætatis flore (agebat quippe tum annum ætatis XXVI.) ad celeberrimum Montis serrati templum se contulit, vbì vestibus lautioribus & Sericis exutus, quas pauperi cuidam dedit, eius laceras rursùs induit: tamque rigidam & omnis virtutis studiosam aliquandiù vitam egit, vt permultos ad Dei amorem suo exemplo inflammârit. Degebat ad tempus solitarius in specu quodam ad littus fluuij per campum Manresanum decurrentis, faciens dignos fructus pœnitentiæ, quemadmodùm Domini Baptista Iohannes in Euangelio hortatur. Id temporis literarum rudis fuit, sed Spiritussanctus & mirabili eum collustrauit lumine, & singulari erga proximos amore succendit. Indè in pauperis peregrini habitu se contulit Hierosolymam, loca sacra supplex veneraturus, in quibus Christi Dei etiamnùm expressa extant vestigia. Ijs verò locis vsqueadeò delectatus est, vt nihil optârit magis, quàm ætatem omnem illic degere: verùm diuinitùs est admonitus, vt in Occidentem reuerteretur. Itaque in Hispaniam redit, & primò Complutum, pòst Salamanricam se confert, ibique literis dat operam: cumque in vili habitu, sacco coopertus, palàm homines ad pœnitentiam hortaretur, nulla accepta ab Episcopis concionandi potestate, nec eruditione sufficienti præditus, bìs in carcerem coniectus, & ab Inquisitoribus tanquàm de doctrina suspectus, examinatus est, sed tandèm extra omnem noxam integer vitæ scelerisque purus repertus, è custodia dimissus, Lutetiam Parisiorum se contulit: atque vt alijs docendis & ad Christum conuertendis magis esset idoneus, decem annos literarum illic studijs, corpore debilis, & rerum propè omniū inops, nisi quantùm aliorum liberalitate & propria mendicitate sustentabatur, impendit: tantumq; ire labore & diligentia assecutus est, vt breuì artium magister creatus sit. Nec interìm cessabat verbo & exemplo homines prouocare ad pœnitentiam, idque adeò, vt mirabili vitæ ac morum eius integritate

Ignatius meditatur vitæ emēdationem.

Matth. 3.

Abit Hierosolymā.

Cōijcitur in carcerem.

Lutetiæ studet decennio.

gritate & flagranti in Deum amore permoti aliquot insigniter docti viri, illi se socios & imitatores adiungere non dubitârint. 1540

Posteà in Hispaniam redit anno salutis 1536. atque indè Romam proficiscitur, quò etiàm socij eius viri cumprimis venerabiles se contulerũt, vt vnà Hierosolymam religionis ergò proficiscerentur. Anteà verò quàm Romam venissent, Venetijs illi egregij viri in domibus hospitalibus pauperum summa cum humilitate versati; incredibile studium ægrotorum morbis curandis, vulneribus obligandis, putidæ sanici detergendæ impenderant, atque ea raræ cuiusdam virtutis de se documenta præbuerant, vt iam omnibus admirationi essent. Roma deindè iterùm Venetias reuersi, audiunt ob pacem inter Turcas & Venetos per id temptus ruptam, non patere aditum ad loca sacra Hierosolymorum. Mutata igitur necessariò sententia, septem ex illis, Sacris initiantur, atque ad sacerdotium promouentur: sed ità, vt contemptis facultatibus omnibus, ad pedes Veralli Archiepiscopi Rosonensis, legati Apostolici, voluntariam paupertatem vltrò professi sint, vt liberioribus animis totos se lucris animarum impendere possent. Et ipse quidem Paulus III. Pontifex, eius legis Ecclesiasticæ, qua cauetur, nè quis Sacris initietur, qui non habeat vndè possit honestè viuere, eis gratiam fecit. Data tunc illis septem facultas est, vt confessiones peccatorum vbiquè recipere possent. Cœperunt tunc per vrbes Venetæ ditionis in Italia cum ingenti feruore & fructu incredibili prædicare verbum Dei. Posteà simul omnes iterùm Romam petunt, vbì post multa raræ pietatis, modestiæ, innocentiæ, eruditionis edita exempla, malo dæmone illorum pios conatus retardare conante, multis sunt & varijs molestijs exagitati, quæ tamen illorum institutum & nomen mirificè illustrârunt & amplificârunt. Intereà temporis, cùm non pauci ad illorum sodalitatem accessissent, per Contarenum longè doctissimum Cardinalem perunt à Paulo III. Pontifice instituti sui confirmationem. Ea in re nihil se Pontifex difficilem præbet, non obscuris indicijs iam præsentiens, quàm illorum viuendi ratio Christianæ Reipub. iuuandæ esset accommoda & opportuna: nè quid tamen in re noua inconsideratiùs egisse videretur, principiò cauit, nè vltra sexaginta in eam Societatem reciperentur. Fuit hoc anno 1540. Cernens

Exempla vera pietatis.

gio, in quo maxima Germanorum adolescentium multitudo optimis disciplinis & vera pietate liberalitèr & gratis institueretur, nec tamen eo nomine, vt in Iesu Societatem adolescentes illi pellicerentur, quod quidam falsò calumniantur, sed vt ab eius Societatis cumprimis eruditis & religiosis Patribus præclarè instituti in Germaniam remitterentur, vbi sacris concionibus & alijs pietatis exercitijs Germanos suos, versutia insolentium dogmatistarum in varios pugnantesque errores seductos, ad Catholicæ fidei synceritatem & vnitatem reducerenr. Quantis verò sumptibus & laboribus ea res constiterit, nemo facile dixerit: & possent indè, modò vellent, haud obscurè colligere Germani nostri, quo animo Pontifex & Cardinales sint in Germaniam, qui immensis impendijs collegium illud ædificandum, & studiosos Germaniæ adolescentes gratis illic rebus omnibus necessarijs afficiendos, optimisque artibus egregiè instruendos curârunt. Et ipse quidem immortali propterea nomine dignus Cardinalis Moronus ad idem Collegium sustentandum & amplificandum, non minùs opis & adiumenti, quàm ad instituendum adfert. Ea verò res, tamque felices in Germania & alijs locis huius præclaræ Societatis processus, satanam inprimìs, deindè nouos nouorum dogmatum satores atque buccinatores, mirum in modum discruciant. Vident enim suis conatibus in dies magis ac magis ab huius instituti viris obuiàm iri: vident multos de suo grege detractos, ad ouile Christi reduci: vident non paucos Catholicos, superioris vitæ impuritate & fœditate damnata, redire ad studium puritatis & innocentiæ: vident deniquè non solùm vitæ integritate, sed etiàm multiplici & rara eruditione plerosque huius Societatis adeò instructos, vt, quod alioqui impotentèr & petulantèr nimìs in Clero nostro facere solent, nec mores illorum, nisi planè impudentes esse velint, carpere, neque vllum doctrinæ genus in plerisque desiderare queant. Hinc illud plùs quàm Vatinianum illorum in hanc Societatem odium, hinc illa conuicia probraque iactandi sæua libido, quòd cùm re vera mores repræhendere non possint, nisi per calumniam, in Societatis nomen petulantèr incurrunt, modò Iebuzitas, modò prima detracta syllaba Suitas, inprimìs autē Jesuwider Germanicè, tanquàm Iesu aduersarios vocant: sæpiùs etiàm atros equites, quòd plerique omnes pulla veste

1540 *Collegiū Germanorū Romæ.* *Cardinalis Moronus.* *Petulātia hæreticorum.*

1540 vtantur: quasi verò eiusmodi cauilla quicquam nocerant laudatissimæ Societatis patribus, & non potiùs Sectariorum petulantiam declarent. Scilicèt nocuit ipsi Christo, quòd dæmoniacus, quòd turbæ seductor, quòd vorax & potator vini à calumniatoribus dicebatur. Quanquàm non ignoro, etiàm quosdam bonos viros interdùm aliquid erga hanc societatem humanum esse passos: sed id indè accidit, quòd nondùm certam haberent ipsius Societatis notionem. Mouentur enim sinistris suspicionibus nonnunquam etiàm homines non mali, quia homines sumus, & vt homines, non raro fallimur. Certò autem mihi persuadeo, quisquis eius Societatis res benè compertas habet, eum non nisi benè de illa sentire posse. Multi sanè hoc calamitoso seculo, quo tot emergunt iampridèm damnatæ hæreses, nouis istis & mirè varijs dogmatistis, qui vtplurimùm literarum politiorum & linguarum peritia sese venditant, huius Societatis professores esse diuinitùs oppositos sentiunt, vt illorum perniciosos conatus solida & vera eruditione atque minimè simulata vitæ integritate pessùm premant. id quod multis locis Dei benignitate fieri videmus: atque vtinàm plerique illis viris tam se gratos præberent pro magnis & multis laboribus, quos pro iuuanda Christiana Repub. bona fide continentèr exantlant, quàm id illi benè merentur. Certè Christianissimus Imperator Ferdinandus quàm propenso in illos sit animo, aliquot eius instituti constitutis Collegijs, ijsdemque non contemnendis prouentibus, quibus studiosi alantur, attributis, regia planè liberalitate declarauit. Longum esset enarrare, quot præterea tota fere Europa eius Societatis à maximis Principibus collegia passim sint condita, è quibus ad mortales omnes fructus vberrimi dimanant, ad Satanam verò & infaustæ doctrinæ, quam miseri Euangelicam vocare non dubitant, buccinatores dolor incredibilis. In Barbaris regionibus, longissimè à nostro orbe dissitis, ex ea Societate aliquot pro fide sanguinem libentissimis animis fuderunt, atque in ijs dominus Franciscus Xauier, qui multis illustribus claruit miraculis, & Prophetico spiritu eximiaque virtute præditus, immensos pro CHRISTO labores tulit, non absque fructu vberrimo in India atque vltimis Orientis regionibus. Alius quidam non ità pridèm anno CHRISTI 1561. multa nobilitate clarus apud Lusitanos, Gonçallus

Iohan. 7. & 10. Matth. 11.

Bonorum suspiciões ex ignorantia.

Cæsaris fauor erga Societaté Iesu.

Frãciscus Xauier.

de Sylueira, flagrantissimo accensus amore, ex ciuitate Mocambiguæ, mercatorum frequentia florentissima aliquot Lusitanis sibi adiunctis, in amplissimum Manamotapiæ regnum profectus est, vt regem iuuenem cum toto regno ad fidem conuerteret. Post multas & inexplicabiles itineris difficultates, ità vt maxima natando flumina non semèl traiecerit, vestibus interim sacris, quibus sacra facere deberet, capiti impositis, tandèm ad Manamotapam ciuitatem maximam peruenit, & à rege comitèr exceptus, tanta dexteritate illis CHRISTVM annunciauit, vt breui rex cum matre sua & regni proceribus quadringentis se baptizari voluerint. Eorum exemplo tota plebs amplissimæ prouinciæ iam accensa fuit, cùm ecce satan per Mauros quosdam, iuratissimos religionis nostræ hostes, regi persuadet, virum illum sanctissimum, magum esse, atque eò conniti, vt eius latissimum imperium Lusitano regi prodat. Credidit imperitus iuuenis impuris nebulonibus, repudiataque CHRISTI religione, misit satellites quatuor, qui Goncallum iam diuinitùs de morte impendente admonitum interficerent, & in flumen demergerent. Eius verò mors adeò non deterruit huius Societatis fratres ab illa adeunda Prouincia, vt nihil magis optent, quàm vel summo vitæ cum discrimine illis miseris hominibus præreptam Euangelij lucem restituere.

1540

Goncallus de Sylueira.

Manamotapa vrbs.

Goncallus occiditur.

Verùm in his commemorandis fortè prolixior sum, quàm ferat præsens argumentum. Vt igitur paucis absoluam, nouerit candidus Lector, huius præclaræ Societatis Patres conatus omnes eò intendere, vt tum propriæ inprimis saluti inuigilent, tum totos se proximis Deo lucrifaciendis impendant, fidem Catholicam propugnent & propagent, publicis concionibus, prælectionibus, spiritalibus exercitijs, puerorum ac rudium in Christianismo institutionibus, recipiendis confessionibus, administrandis Sacramentis, sopiendis dissidijs, captiuis & morbo affectis visitandis & consolandis, & id genus alijs exercendis pietatis studijs, Dei gloriam & proximorum salutem, quoàd eius fieri possit, promoueant, idque sanè gratis: vt meritò pudefieri debeant noui præcones, qui se Euangelicos vocant, qui hos sibi viros vel maximè lacerandos, & apud populum traducendos sumunt, nulla quidem veritate fulti, sed more suo calumniando, con-

1541 uiciando, mentiendo. Vt autem iam antè diximus, confirmauit eorum institutum Paulus III. Pontifex, neque is solus, sed post eum quoquè Iulius III. Paulus IIII. & Pius IIII. Quin etiàm amplissima Synodus Tridentina Sessione 25. Can. 16. vbì multa agit de Religiosis, inter cætera sic habet: Per hæc autem sancta Synodus non intendit aliquid innouare aut prohibere, quin religio Clericorum Societatis Iesu, iuxta pium eorum institutum, à sancta Sede Apostolica approbatum, Domino & eius Ecclesiæ inseruire possit. sed de his hactenus.

Synodus Tridentina.

Comitia Ratispona.

ANNO 1541. mense Aprili Comitia Imperij sunt habita Ratisponæ, tum Turcis resistendi, tum religionis componendæ causa. Fuit in illis Comitijs Carolus Cæsar maturè admodùm, diuque aliorum aduentum sustinuit. Venit eò etiàm rara tum doctrina, tum pietate insignis Cardinalis Caspar Contarenus, missus à Pontifice: nec principes Luterani abesse voluerunt cum suis concionatoribus, qui in priuatis hospitijs concionabantur, & Catholicæ Ecclesiæ ritus, cæremonias, & solenne Quadragesimæ ieiunium, quod constat ex Apostolica Traditione ad nós vsque perductum, facilè contemnebant. permittebantque nonnullis suæ factionis Principibus in sancta hebdomada, atque in ipsa adeò sacrosancta Parasceue, quà die Christus Dominus tanta propter nos perpessus est, quanta nemo vnquàm nedùm verbis, sed nec cogitatione quidem consequi poterit, venationibus oblectare animum. Nouum enim hoc Euangelium in plerisque ipsam quoquè Epicuri scholam, voluptatum prodigiosa indulgentia, longo post se relinquit interuallo. Conscriptus autem fuit liber quidam à nonnullis, quibus etiàm Bucerus mirabili vafricie se admiscuit, isque liber oblatus est Cæsari, tanquàm rebus componendis accommodatissimus. Institutum est nouum colloquium, ab vtraque parte terni collocutores designati, itemque auditores aliquot, & duo Præsides, Palatinus Princeps Fridericus, & illustris dominus Granuellanus. Diu multumque laboratum est, sepositis interim alijs Imperij negocijs, vt concordia fieret: & in quibusdam quidem articulis concordiæ ineundæ ratio, vt videbatur, non defuit: sed ad extremum tamen nulla certa constitui concordia potuit, cùm neque Catholici, neque Protestantes vsquequaque ea recipe-

Nulla certa concordia.

ciperent, quæ in libro Cæsari oblato conciliata viderentur. Proteſtantium ſanè theologi tam perplexas & intricatas more ſuo articulorum conciliatorum interpretationes mox ediderunt, vt Oedipo quodam opùs fuerit, qui quid ſibi vellent, perſpicue declararet. Principes & Ordines Proteſtantes neque librum, neque articulos conciliatos per omnia approbabant, ſed in Confeſſione Auguſtana ſe acquieſcere teſtabantur. Porrò concionatores Euangelici etiàm in Contarenum Cardinalem longè doctiſſimum, & multa generis nobilitate illuſtrem, ſcripto acerbo inuecti ſunt, quorum calumnijs Eccius doctiſſimus Theologus reſpondit. Tandèm perdito oleo & opera, non ſinè maximo Cæſaris Caroli detrimento, qui Turcas in Africa inuadere decreuerat, ſolutus eſt ille conuentus, & Cæſar in Italiam, atque indè in Africam, iam hyeme appetente, contendit. 1541

Sleidanus agens de Vuormatieñ colloquio, quod deindè Ratiſponæ continuatum fuit, multa impudentiſſimè mentitur more ſuo, & ità ſuæ factionis theologos purgat, vt culpam omnem in Catholicis hærere velit, quos ait diem ex die duxiſſe, nouasque & alienas conditiones propoſuiſſe, cùm ab alia parte potiùs alienæ conditiones proponerentur, quibus id volebant, vt non ſolùm nudæ ſententiæ collocutorum, ſed etiàm argumenta & rationes & harum explicationes literis mandarentur, ſcilicet vt nullus vnquàm eſſet colloquendi vel modus vel finis. Itaque non dubium eſt, qui tam abſurdam omnia conſcribendi formam flagitabant, eos potiùs quæſiuiſſe effugia & diuerticula, non Catholicos, vtì ijs falsò affingit Sleidanus. Apparet in iſtis hominibus intoleranda quædam quidlibet in Catholicos fingendi libido, vt ſuæ cauſæ, cum miſerrimæ plebis horrenda perditione, vtcunquè patrocinentur. Et nè me lector temerè putet totiès Sleidanum mendacij inſimulare, extant ſcripta grauium virorum, quibus poſſint coargui mendacia illius. Immò ipſe ſua mendacia tam luculentèr prodit, vt non ſit opùs teſte alio. Et tamen eius vaniſſimi & pernicioſiſſimi Commentarij leguntur ab omnibus, quia ſcilicet iuuat eſſe miſeros, & in fraudem impelli. Sanè hoc ipſo loco, vbì de conuentu Ratiſponenſi agit, dicit Pontificis adminiſtros ducendo tempus & nectendo moram diuerticula ſibi quærere & effugia: & tamen paulò pòſt dicit Eccium, quem

Sleidani vanitas.

1541 crebrò perstringit, paratum se & instructum dixisse, cùm Cæsar designâsset eos, qui colloquium Ratisponense continuare deberent. Quæ verò causa est, vt catholici diuerticula quærant, cùm res nobis sit non ferè nisi cum apostatis monachis & eorum symmystis iam olim damnatarum hæresum buccinatoribus, quos ad suam originem reuocâsse, vicisse & condemnâsse est? Scilicèt ingentis cuiusdam molis est, cum ijs in disceptationem venire, qui etiam ante mille annos damnatos errores in orbem reuocant, & hoc solo triumphant, quòd deterrimis mendacijs fascinatam simplicem plebeculam in suas partes traxerunt, quæ si dolos & fraudes illorum posset intelligere, næ illi haudquaquam orbi diutiùs illuderent. Verùm hîc quoquè fortasfsis diutiùs quàm par sit, immoror mendacijs Sleidani confutandis: itaque ad alia transeamus.

Locustarũ copia. Fuit hoc anno incredibilis multitudo ingentium locustarum in regionibus Poloniæ regno finitimis. Hæ primò nullas habebant alas, sed magnos dabant saltus: paulò pòst quatuor adeptæ sunt, tantaque multitudine prouolârunt, vt duo milliaria in longum & latum cubito tenùs ità occuparent, vt solis quoquè splendorem à toto illo terræ spatio sua densitate excluderent. Dici non potest, quantum damni dederint rebus humi nascentibus, vastantes & depascentes omnia ad radices vsque. Transuolabant aquas, arbores, ædes & *Magnitudo locustarum.* obuia quæque. Cùm alæ succreuissent, erant magnitudine humani digiti, & tunc atrociùs grassabantur in fruges, & ea quæ in vsus hominum necessarios gignit humus. Tota æstate nulla neque vi, neque arte earum sæuitia retardari potuit, sed in autumno deniquè, cælo frigescente, extinctæ sunt, atro post se relicto semine, vndè proximo anno alij vermes orti sunt. Fuit ea proculdubiò plaga & animaduersio Dei in hominum peccata: nè tamen tanta damna nullo beneficio compen-*Esca porcorum locustæ.* sâsse videantur, ipsas mortuas pecus edebat auidissimè, porci inprimìs, qui se illis mirè farciebant: quodque illis vesceretur pecus, carnes crassiores habere visum est. *Exod. 10.* Vulgus Zarantias eas vocabat, putanturque non absimiles fuisse Aegyptijs illis, quarum in Exodo fit mentio. Extiterunt hoc anno primùm in Valachia, cunctaquè in circuitu Leopolim vsque, milliaribus circitèr sexaginta, ad solum vsque deuorârunt. Huiusmodi diris cladibus solet Deus homines admonere, vt maturè re-

tè resipiscant, nî deteriora pati velint. 1541

Sub hoc tempus, scilicet anno superiori, Ferdinandus Romanorum rex, cognita morte Iohannis Hungariæ regis, ad occupandum Pannoniæ regnum animum adijcit, multis ad id eum instigantibus regni eius proceribus & nobilibus viris, qui eam occasionem minimè negligendam dictitabant. Idem & Germani aliquot duces asserebant. Porrò Hieronymus Laschus natione Polonus, generis nobilitate & insigni rerum peritia illustris, regem hortatur, vt omissis Martis consilijs, Solimannum Turcarum principem muneribus & precibus eò adducere nitatur, vt beneficiarij iuris nomine, quemadmodùm Iohanni Vaiuodæ, regnum sibi permittat. Non displicuit id consilium Ferdinando, & ipsum Laschum, qui iam in Solimanni aula esset inprimìs gratiosus, id Legationis munus obire voluit. Atque is quidem à Vienna Byzantium est profectus: at interìm nihilo minùs Ferdinandus à belli cogitatione minimè sibi discedendum putat. Mittit itaque legatum ad reginam Hungariæ, qui eam admoneat recentis cum Iohanne defuncto pactionis, cuius ea summa erat, vt Iohanne defuncto, regnum ad Ferdinandum deuolueretur: hortareturque vt spontè regno decedat: id si faceret, Ferdinandum filio eius Sepusianam prouinciam concessurum, & reginæ peramplos reditus. Legatus vbì Budam venit, ægrè tandèm ad reginam peruenire potuit, quibusdam proceribus id impedire conantibus. Postquàm autem datus est accessus, id demùm ab regina, multo etiamnùm dolore ex mariti obitu affecta, responsum tulit, ipsam cum Sigismundo patre rege Poloniæ rem omnem communicaturam, neque ab eius sententia discessuram, cuius virtus & iustitia Ferdinandum minimè lateret. Legatus ad Ferdinandum reuersus, postquàm regni statum & qui illic rerum potirentur, explicuit, sua oratione id effecit, vt rex sinè mora conscripto milite armis ius suum in Pannoniæ regno repetendo persequi statuerit. Mittitur igitur iustus exercitus Strigonium, vrbem Ferdinandi studiosam. Indè itur ad Vicegradum, cuius arx in montis supercilio posita, amœnissimum habet prospectum. Id verò summa vi Germani expugnant, atque à Vicegrado progressi, primò Pestum, mox Vacciam sinè vulnere occupant. Indè promotis castris Budam petunt. Germani ducem habebant

Ferdinandus molitur bellũ Hũgariæ.

Legatio ad Solimannum.

Item in Hungariam.

Bellum in Pãnonia.

1541 bebant Leonardum Velsium. Is Budam non tam oppugnaturus quam obsessurus, ad aquas calidas castra locauit. Illic nonnihil moratus, rursus Vicegradum se confert, arcem expugnaturus: quæ licèt præalto esset loco sita, tamen cessit ingentium pilarum perpetuis ictibus. Arce in potestatem redacta, ad Albam regalem contendit. Ea vrbs quamuis vi & armis esset inexpugnabilis, tamen Pereni, qui Ferdinando cuperet ac studeret, consilijs facilè ad Ferdinandi fidem redijt, præsidiumque accepit.

Alba regalis recuperatur.

His gestis, ob certas causas Velsius Strigonium exercitu repetit, & exercitum in hyberna dimittit. Intereà vicini Turcæ à regina solicitati, arma expediunt, vt Budensibus maturè opem ferant: nec tamen quicquam se mouent, donec Solimannus ex Reginæ legatis de omnibus certior factus, præfectis illarum regionum seuerissimè perscripsit, vt citra vllam cunctationem quamprimùm Reginæ suppetias ferant. Ea res mirificè exhilarauit Legatos Reginæ, quibus insupèr non parui precij munera puero regi deferenda Solimannus dederat. Illis verò domum properantibus, Laschus Constantinopolim ingreditur: cumque ad Solimannum admissus, multa de Caroli Cæsaris potentia immodica orationis libertate iactaret, iussus est custodiæ tradi, quibusdam dicentibus dignum capitali supplicio, qui pacem peteret, cùm interim Ferdinandi exercitus iam Hungariam vastaret.

Turcæ arma expediunt.

Dum hæc geruntur Byzantij, Turcæ magnis coactis copijs, vt erant iussi, Reginæ opitulaturi, Drauum Sauumque fluuios transmittunt. Vbi ad Danubium ventum est, vel inuiti coacti sunt tantispèr hærere, donèc glacies, quæ margines latè constrinxerat, cælo mitescente solueretur. Fuit hoc anni 1541. primo vere, quo tempore Hungari cum Turcis coniuncti, Vacciam recuperant, trucidatisque nonnullis incendunt. Mox Pestum oppugnant, sed frustrà, egregiè se defendentibus Germanis & Hungaris, qui illic in præsidio erant. Turcæ demùm re infecta, relicta Pannonia, in suos se fines recipiunt. Id vbi Ferdinandus in Comitijs Ratisponensibus didicit, Carolo Cæsari facilè persuadet, vt Rochandulfus regiæ aulæ magister, cum nouis copijs in Pannoniam mittatur. Is vbi ad veterem exercitum peruenit, Budam oppugnare instituit. In ea oppugnatione legatos ad reginam mittit, qui eam ad deditionem hor-

Turcæ mouent in Pannoniam.

Turcæ abeunt.

Buda oppugnatur.

ten-

tentur, sed nihil impetrârunt. Igitur duobus in locis fit 1541
vehementissima murorum verberatio, iamque ingens
patebat in vrbem ingressus, cùm ecce nocte aduentante,
ea capiendæ vrbis occasio cum summa Germanorum
ignominia & Ferdinandi regis damno incomparabili,
è manibus dimittitur. Differtur enim irruptio
vsque in alteram lucem, sed interim Budenses omnes
summa contentione nouum erigunt aggerem, irrumpentesque
postridiè Germanos fortiter repellunt, non
parua militum cæde edita. Aguntur deindè cuniculi,
sed frustra. Erat tum temporis Budæ quidam Hungarus
nomine Bornemissa, qui ob priuatas quasdam simultates
vrbem se Ferdinando proditurum certa conditione
pollicere tur, sic tamen, vt Hungari, qui in eius essent
exercitu, noctu per exoletam quandam portam intromitterentur.
Hoc eo consilio fecit Bornemissa, quòd ea
proditione vellet parcere tot insontium ciuium sanguini,
quibus Germanos multis modis lacessitos verebatur
minimè parsuros. Eam quoquè tantam opportunitatem
Rochandulfus dux sua præpostera prudentia
perdidit, introductis in vrbem Germanis contrà quàm
erat pollicitus. Bornemissa enim vbì sensit non adesse
quos voluit, Germanis seducem itineris præbere noluit,
atque interim Budensium excubiæ re (vt erat) animaduersa,
conclamant ad arma, trepideque fugientes
Germanos partim trucidant, partim capiunt, reliquis
fuga dilapsis. Fuit hoc auctarium quoddam infamiæ
Rochandulfi, quem iam etiam gregarij milites corruptæ
tantæ occasionis & victoriæ condemnarent. Indè
verò obsidendæ vrbis consilia expediuntur. Porrò Solimannus
opportunè de omnibus admonitus, ingentem
exercitum mittit in Pannoniam, qui reginæ obsessæ opem
ferat. Ipse interim Adrianopoli subsistit, non immeritò
Cæsaris Caroli & Germanorum potentiam veritus,
licèt hoc quidem tempore vana ratione adductus,
cùm Cæsar minimè adesset. Vbì Germani de Turcarum
aduentu cognoscunt, inter se, quid agendum sit,
consultant, atque alijs alia dicentibus, vicit sententia
Rochandulfi, qui inauspicatissimo consilio hostibus
Turcis obuiam eundum censuit. Mota igitur sunt castra
& Turcis opposita, pugnatumque est quotidiè minutis
prælijs, sed ità, vt hostibus animi crescerent, Germanis
paulatim frangerentur multis de causis. Nec tamen
parùm damni interim Turcis allatum est, non
paucis

Amittitur occasio vrbis capiendæ.

Infaustũ ducis consilium.

1540 paucis eorum trucidatis; Tandem eò res rediit, maximè cùm Solimannus ipse cum nouis copijs aduentaret, vt Ferdinandi exercitus relicta Buda Pestum se receperit. Sed vbi id Turcæ senserunt, in ea fuga magna nostrorum cædes ab illis & Budensibus edita est. Quin & Pestum, nostris indè quoquè turpitèr fugientibus, à Turcis cum multa & horrenda Christianorum cæde facilè occupatum est. Feruntur eo bello supra viginti Christianorum millia varijs casibus interempta. Capta sunt ab hostibus eximiæ elegantiæ muralia tormenta trigintasex, minora autem, quæ cantherijs & curribus imponerentur, centum & quinquaginta, præter aliam pulueris tormentarij, ferrearum pilarum, armorum, telorum, commeatûs mirabilem copiam. Rochanduls fus, qui non sanis consilijs hoc bello vsus esset, vulneris ex tormenti ictu accepti, & animi dolore confectus interijt. Paulò pòst Solimannus maximis vsus itineribus in Pannoniam peruenit, adductosque ad se Christianos captiuos circitèr octingentos, paucis demptis, crudelitèr trucidari iubet. Erat in ijs proceræ staturæ Noricus miles. hunc in Germanorum contemptum iussit pomilioni, vix militis eius genua capite attingenti, necandum tradi. Erat hoc fœdissimum spectaculum, virum fortissimum imbecilla nani manu per risum & iocum crebris ictibus humi prosterni, & ægrè tandèm præ virium imbecillitate iugulari. Huiusmodi spectaculo immanissimi Turcarum principes sese suauitèr oblectabant. His ità gestis, Solimannus tùm puero regi, tum Hungaris proceribus non contemnenda mittit dona, persuadetque reginæ, vt puerum in castra ipsius mittat. Fuit ea res plena periculi. Allatus est verò puer ad Solimannum regalibus crepundijs exornatus, carpentoque aurato impositus, comitantibus plerisque proceribus, quos à Solimanno diximus muneribus affectos. Vbi in tabernaculum Solimanni ventum est, ille quidem puerum humanitèr inspicit, blandè cum eius nutrice loquitur, liberos suos Selymum & Baiazetem, qui aderant, puerum complecti & amantèr exosculari iubet: sed interim mira vafricie, dum Hungari proceres cum Bassis prandent, immissis in vrbem cohortibus, Budam occupat, moxque sinè tumultu ciues omnes, iubente Tyranni præfecto, arma tradunt, Turcasque iam in fidem recepti hospitio recipiunt. Nihil quidem illi ciuibus molestiæ attulerunt, disciplinæ militaris

Pestum Turcæ recipiunt.

Præda Turcarũ ingens.

Fœdum spectaculum.

Puer regius venit in castra Turcæ.

Buda occupatur.

seueri-

feueritate coërciti: fed dubium non eft, quin Budenfi- 1541
um animos ea infperata rerum commutatio valdè perplexos habuerit. Iam nox fuberat, & eccè Solimannus puerum remittit in vrbem, fed proceres apud fe retinet. In ijs erat Georgius Varadinenfis antiftes, in quem totius huius Hungaricæ calamitatis culpa præcipuè confertur. Hos proceres non minimùm perturbatos Baffæ, pauloantè blandi & affabiles, feuerè & impudentèr de rebus grauiffimis examinare cœperunt. Porrò regina his omnibus valdè confternata, fupplices literas fcribit Solimanno, quibus eum datæ fidei admonet, oratque vt proceres remittat. Deliberatur intereà quatriduo de regno Hungariæ, fed cùm non idem Baffæ fentirent, Solimannus tertio Calend. Septembris Budam ingreditur, & in templo celebri diuæ Virginis, priùs à facerdotibus Turcis Mahometano ritu expiato, fublatis fcilicet aris & imaginibus diuinorum deletis, (quod hodiè quoquè apud nos faciunt plerique ifti noui Euangelici, vt non dubitemus Mahometis potiùs quàm Chrifti eos cultum & religionem inuehere) facrificat: indè reginam iubet ex vrbe & arce excedere, atque cum puero vltra Tibifcum in Lippam concedere, eiufque regionis dominio frui. páret regina non finè lachrymis & gemitu, tyranni perfidiam deteftata, tormentis & armis omnibus omniq́ue commeatu relicto. fic enim tyrannus voluit. Proceres quoquè cum ea profecti funt. Non omninò præter meritum hæc Reginæ & proceribus illis acciderunt, qui fæuiffimos Chriftiani nominis hoftes non in Hungariæ modò, fed totius Reip. Chriftianæ exitium acciuiffent. Debebant ftetiffe pactis conuentis, quibus regi Chriftianiffimo Ferdinando regnum Pannoniæ optimo iure deberi non ignorabant. Sed ô cæca dominandi libido, quò non plerunquè præcipites agis miferos mortales? Fortafsis autem regina non fe difficilem prębuiffet ad ineunda pacis cum Ferdinando confilia, fi non quorundam Procerum ad dignitates & imperia adfpirantium fententiæ & monita eam retardâffent. Sic pium videtur fentire de pijffimi Sigifmundi regis Poloniæ filia, præfertim cùm illa non tam fuis, quàm Procerum quorundam confilijs duceretur. Vbi porrò Ferdinandus rex fuorum ftragem & Turcarum victoriam certis nuncijs cognouit, noua eaque infignia Solimanno munera mittit, quibus animum eius fibi conciliaret. Legati eius à Turcis hono-

Solimannus Budã ingreditur.

Legatio Ferdinandi ad Turcam.

1541 honorificè excepti sunt, & postera die cum Bassis pransi, orizam & carnes vervecinas, nihilque prætereà sibi esculentum apponi cernunt. Ea barbarorum temperantia nostræ gentis luxuriam proculdubiò seuerè castigat, cùm illi non tam gulæ desiderio quàm naturæ necessitati satisfaciant: nostrates verò tum se præclarè sua putent instituisse conuiuia, si nullus sit iritandæ gulæ ventrisque farciendi modus, ità vt verissimè dici de nostris possit, plures crapula quàm gladio perire. Atque sane detestabilis ille apud plerosque mos est conuiuia in multas horas protrahendi, cùm non animæ duntaxàt, sed etiàm corpori admodùm sit perniciosus: sed scilicet faciendum est, quod dici solet, Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas. Legati regis Ferdinandi ad Solimannum indè introducti, eius animum oblatis muneribus mirificè exhilararunt. Ea erant, poculum excelsum aureum, quali solent vti Germani locupletes, insignibus ornatum gemmis, atque insupèr admirabilis quædam machina argentea, quæ tum spatia horarum, tum errantium siderum motus, menstruasque solis ac lunæ coitiones exactissima ratione indicaret, intùs scilicet dentatis rotis certisque ponderibus, admirabili momento, vel in multum æuum minutissimas temporum mensuras dispensantibus. Illata est ea machina coram Solimanno duodecim seruorum humeris, quæ tum illius tum principum oculos & animos admiratione compleuit. Porrò cùm Legati peterent Hungariæ regnum Ferdinando beneficij nomine concedi, hoc biduo pòst responsum tulerunt, vt si pacem vellet Ferdinandus, totius regni Hungarici finibus excederet, & prætereà quotannis ex Austria Turcis tributum penderet. Fuit hoc arrogantissimi tyranni superbum & insolens responsum, sed aliud impetrari non potuit, ne induciæ quidem tantilli temporis, quo Carolus Cæsar & Ferdinandus consulerentur. Obitèr admonendus est Lector, cùm Legati ad Solimannum introducerentur, singulos à binis purpuratis Bassis in medio arreptis brachijs, tanquàm honoris causa, ad manûs dextræ osculum perductos. Neque enim ad Turcarum principem alitèr patet accessus, nisi priùs explorent, num sub veste arma lateant, atque ita constrictis brachijs, etiamsi quispiam quicquam attentare ausus sit, dissimulantèr impediatur. Atque interim nihilo minùs assidenti in toro adsunt ad manum Principi

Sæuum Turcæ responsum.

ensis

ensis incuruus, clypeus, claua ferrea, arcus & sagittæ. 1541
Ità qui vult omnibus esse terrori, semper in metu se esse significat. Dimissi sunt deindè legati, quibus pro regia liberalitate multiplices vestes & pecuniam dari iussit. Porrò mox misit è suis, qui Austriam & Morauiam rapinis, incendijs & cædibus vastarent, quibus tamen magno impedimento fuêre plenis imbribus inflati amnes. Denique præficitur Budæ cum imperio Hungarus quidam, qui ab ineunte ætate bello captus, Mahometanam superstitionem sequebatur. Laschus quoquè Legatus Ferdinandi è custodia dimittitur, sed paulò post in Polonia decedit, & Solimannus redit in Thraciam. Obitèr redeunti narratur, Transyluaniam quoquè magna ex parte in fidem concessisse. Fuit is illi nuncius gratissimus, licèt demum permiserit, vt Transyluani in pueri regis, cui suprà diximus Lippam regionem fuisse attributam, verba iurarent. Hodiè totum ferè Hungariæ regnum immanes illi barbari occupant, quod sanè viri graues & cordati vel maximè deplorant. Fuit illud regnum sub Matthia Huniade longè florentissimum atque potentissimum, & multis rebus fortitèr gestis, rex ille non modò Turcis, sed & vicinis omnibus terrori fuit. Illo defuncto, sub Vladislao, Casimiri Poloniæ regis filio, Hungari regis eius benignitate & clementia abusi, ac deindè sub Ludouico iuuene, & rerum adhuc imperito rege, luxui, inertiæ, ocio & fastui sese corrumpendos dedidêre. De procerum quorundam regni luxu & pompa quidam grauissimè in suis scriptis conqueruntur, cùm interim regni limites necessarijs præsidijs destituti, ab hostibus Turcis vastarentur ac diriperentur. Hoc quidem mirum est, immò & cumprimis miserum, adeò incuriosum esse rerum suarum, & tam propinquo hoste vsqueadeò supinum agere, & summa pericula habere neglectui. In ea sanè tam crudelium hostium propinquitate non luxui & fastui, sed placando inprimis Numini, moribus corrigendis, vitijs & flagitijs exterminandis, regno opportunis præsidijs muniendo studendum fuit. Sed ô cæcas hominum mentes. Ecquid hodiè faciunt nostri Germani? An verò illi ex Hungarorum periculo didicêre, ipsis quod ex vsu fiet? Bonis viris id minimè videtur. Immò vt nihil ad inflammandam in nos præpotentis Dei iram desit, non sat habemus omnibus sceleribus diffluere, sed etiàm in dies nouos fingimus errores, quos ceu idola quædam sub verbi Dei

Turca vastat Germaniam.

Matthias Huniades

Germaniæ calamitas

1541 prætextu adoramus. Exiſtunt alij poſt alios, immò multi ſimul paſsìm prodeunt fanatici homines, qui prodigioſis damnatorum dogmatum commentis in mille ſectas Germaniam diſtrahunt; & tamen habent ſinguli ſuos ſectatores, qui illos haud ſecùs àc Chriſti Apoſtolos ſuſpiciant & ſequantur. Quis ergò dubitet, nō allud expectandum eſſe Germanis, quàm quod Hungari iam experiuntur? Et vt nullus ſit externus metuendus hoſtis, hac religionis & rerum omnium fœdiſſima confuſione, niſi Deus propicius nos reſpiciat, Germania pereat neceſſè eſt. De Hungariæ quidem regno, cùm illic, vt diximus, pompa, faſtu, inſolentia, luxu, plerique diffluerent, fertur quidam ex aulicis dixiſſe, nunquàm ſe vel vidiſſe vel audiuiſſe regnum vllum, quod maiore, atquè Hungaria, gaudio & tripudio periĕrit.

Hungarorũ luxus.

Porrò verò cùm illud opulentiſſimum regnum ademptum eſt Chriſtianis, non mediocrem feciſſe iacturam putandi ſunt. Hoc autem ſtultiſſimum fuit, quòd cùm ea eſſet in Hungaria vitiorum confuſio, rerumq́ue deſperatio, tamen à Solimanno Turca, cùm is patri ſuo ſucceſſiſſet, non ſolùm pacem noluerunt petere, ſed etiàm Oratores eius captiuos detinuerunt. Ea enim iniuria laceſſitus Turca, Hungariam hoſtilitèr inuaſit, ac paulatìm eò progreſſus eſt, vt Germaniæ vicinior eſſe vix queat. Fuit anteà illud regnum Chriſtiani orbis vel maximum præſidium & propugnaculum, vt iam quotidianæ clades facilè teſtantur. Tum verò tantæ ſunt illius regni opes, vt non Hungari duntaxàt, quanquàm illi vel maximè, vtpotè pro patria, ſed reliqui etiàm Chriſtiani omnes pro illo conſeruando laborare debuerint, aut pro recuperando nullum nòn mouere lapidem. Nihil enim ferè ex ijs rebus, quarum vſus ad hominum ſolatia & commoditates pertinet, illic deſideratur, & quæ eiuſdem generis apud alios habentur, illic præſtantiora proueniunt. Magna ibì auri, argenti, cupri, chalybis, ferri copia eſt, non aliundè importata, ſed ex ipſis terræ viſceribus eruta. Plumbi parum habet, ſtanni nihil. Salem metallicum gignit humus optimum & puriſſimum: nec deſunt aquæ, quæ ferrum in cuprum mutent. Vina profert non eiuſdem precij omnia, ſed nonnullis tamen locis eiuſmodi, quæ cum Cretico de dignitate certare poſſint. Frugum & fructuum copia eſt mirabilis. Feris & auibus ſic abundat, vt ruſticis venatione vel aucupio interdicere, valdè inſolens

Hungarorum inſolens temeritas.

Hungariæ opes.

Vis aquarum.

solens habeatur, nec ferè plebeij homines minùs quàm nobiles leporibus, damis, ceruis, apris, turdis, perdicibus, phasianis, & id genus delicijs vescantur. Pecus habet copiosissimum, vt Italiæ, Boemiæ, Germaniæ affatim communicare queat, adeò vt obseruatum sit, vno anno in Germaniam, idque per solam viam Viennensem, (cùm sint plures aliæ viæ, per quas pecora inuehantur) supra octoginta millia boum acta esse. Deniquè vsqueadeò piscium fertile est, vt ferè quam minimo væneant, & propemodùm gratis dentur: quanquàm fieri potest, vt dira horum temporum calamitate illic quoquè rerum precia nonnihil creuerint, vel etiàm irato Deo, eorum, quæ diximus, minor hodiè prouentus sit, vt intra paucos annos alibi quoquè passim videmus omnium rerum maximam extitisse caritatem: sed id non tam regionis, quàm hominum, vitio tribuendum est. Apud Budam, quæ Hungariæ regia est, multæ sunt aquæ calidæ, quas thermas vocamus, quarum aliæ regiæ, aliæ communes sunt, lauandis hominum corporibus valdè opportunæ: aliæ verò, nisi refrigerentur, balneis non sunt idoneæ. adeò enim feruent ex his quædam, vt in eas missum ouum, celerrimè elixetur. Sed iuxta has fons est aquæ frigidæ, ità propinquus calidæ, vt in eodem vestigio calida & frigida simul hauriri possit. Hæ, quas diximus, thermæ apud Budam aliæ superiores, aliæ inferiores dictæ sunt, quòd aliæ supra, aliæ infra vrbem sint. Turcæ hodiè (quippe qui mirificè lauacris & balneis student, & aquas præsertim fluentes, summo honore dignantur, quibus etiàm crebriùs per diem non modò ob corporum, sed etiàm animarum sordes abluendas vtuntur) has thermas egregiè ornârunt, apud vtrasque ceu cœnobijs quibusdam extructis, in quibus Deruisæ degunt, qui ferè apud illos sunt tales, quales apud nos Monachi è mendicitate viuentes. Habent enim etiàm illi turpissimi Mahometis cultores suos Monachos, quemadmodùm & Ethnici suos philosophos, & Indi Gymnosophistas, quorum isti Deruisæ quædam videntur esse reliquiæ. Sæuiunt enim in corpus suum vel inustione stigmatum, vel nouaculæ incisione, vel vtroque modo. Ità habet satan etiàm suos Monachos. Ecquis vero hoc illi inuideat, cùm habeat & suos martyres, sicut hodieque videmus multos hæreseos nomine damnatos, alacres & iucundos mortem excipere? Ex his Monachis cuidam sacellum apud Budam extructum est, qui

1541

Copia pecoru.

Vbertas piscium.

Thermæ Budenses.

Turcæ crebrò lauant.

Deruisæ, Monachi Turcici.

1541 qui dum viueret, Numinis cuiusdam loco à Turcis habitus, nunc defunctus & illo in loco conditus, religiosè ab illis miseris colitur, cùm alioqui diuorum imagines ex templis omnibus eradant. Porrò Buda ipsa vix vlli totius Europæ vrbi cesserit, vel amœnitate sitûs, vel cæli salubritate, vel fœcunditate soli, vel aliarum quarumlibet rerum vitæ degendæ conducibilium, aut etiàm ad splendorem & luxum pertinentium vbertate. Atque hoc tam omnibus rebus florentissimum regnum nulli magis atquè Christiani Christianis eripuerunt, dum contra Christianos Christianorum iuratissimi hostes accersuntur.

Budæ encomion.

Per hoc tempus, quo Turcæ Pannoniam occupant, duo Galliarum regis Francisci legati, missi ad Turcarum principem, a Cæsareanis intercepti, in Pado flumine interficiuntur. Alter ex his Antonius Rinco nomine, ab Hispania exul, capitis pœna damnatus, putatur iure potuisse cædi, quòd ad hostes transfugisset, & omnibus Cæsaris imperij finibus prohibitus, nihilominùs ausus fuerit in hostilis terræ flumine nauigare. Sed vtcunque sit, ea cædes, licèt præfectus Cæsaris Alphonsus Vastius se planè insciente factam crebrò testaretur, cruentissimo bello ansam dedit. Contigit tum ex Hispania venire Georgium Austriacum, Maximiliani Cæsaris filium nothum, Archiepiscopum Valentinum. Is Lugduni in carcerem conijcitur, necis, quam diximus, vlciscendæ causa.

Legati Gallorum cæsi.

Georgius Austriacus capitur.

Hoc fermè tempore Franciscus Antonij Lotharingiæ Ducis filius, Christianam Christierni Daniæ regis filiam ducit in matrimonium. Id non valdè gratum fuit Gallorum regi, quòd Christianam ex Cæsaris sorore Isabella, Christierni regis coniuge, natam non esset nescius. Venerunt per id ferè tempus in fœdus Gallicum Christianus & Gustauus Daniæ & Suediæ reges, ambo Lutheranæ doctrinæ addicti, poterantque Caroli Cæsaris res iam planè desperatæ videri, tot regibus in illum conspirantibus, nisi pium principem sibi defendendum sumpsisset præpotens Deus, maximè cùm hoc ipso anno non minimam cladem in Africa accepisset, vti iam dicemus.

Cæsare Carolo in Comitijs Ratisponensibus multùm temporis componendæ religionis causa frustrà consumente, Turca (vt diximus) Pannoniam sibi vendicat. Ea re comperta, Cæsar vt diuersis bellis tyrannum

num distineret, in Africam expeditionem parat: quò tamen etiam non mediocritèr eum pertrahebant Hispanorum querimoniæ, qui à Turcicis prædonibus, quos apud Algerium, siue Argieram Asanaga Barbarussæ præfectus in Sardinia natus, sed abiurato Christianismo, Mahometanam superstitionem complexus, fouebat, grauissima in Hispaniæ littoribus damna patiebantur. Multa tum in Cæsarem etiàm a quibusdam proceribus scommata iactabantur, sed quæ ille magno animo contemneret. Interim tamen & ipse Pontifex Maximus, & Andreas Auria, atque Alphonsus ob impendentem hyemem magnoperè ab Africana hac profectione eum deterrebant: verùm ille mansit in proposito, easque Pontifici sui consilij rationes exposuit, vt eum Pontifex prolixè demùm laudaret. Vbi ex Germania venit in Italiam, vbiquè incredibili studio excipitur, præsertim Mediolani, cùm ille interim tantus princeps, omnibus eius visendi desiderio ardentibus, non nisi in atra penula & vili pileolo se spectandum præbuerit, atque etiàm in oculo eius parùm hilari animus mœrore affectus appareret, tanquam præsagire videretur cladem, quæ pridiè ad Budam accepta fuerat. Cum Pontifice apud Lucam in colloquium venit: qua in re laudanda est eius propè decrepiti Pontificis pietas, qui multis ab hoc itinere, tanquàm certam illi mortem allaturo, eum deterrentibus, nullo pacto adduci potuit, vt communi Reipublicæ saluti deesset. Crebrò ille dicebat: Quorsùm vitam hanc extraxisse attinet, nisì vt hæc suprema officia jam in ruinam propendenti Reipub. qua possumus fide præstemus? & certè optatius erit communi omnium expectationi, etiamsi ea re mors oppetenda sit, satisfecisse, quàm turpi ignauia vitæ spatia extendisse. Quòd si verò conatus nostros non par sequetur effectus, habebit tamen ad omnem posteritatem optima certè voluntas præclari studij honestam famam. Hoc spatio, quo Lucæ sunt, tèr Cæsar ad mutua colloquia Pontificem adijt, Pontifex Cæsarem semel. Admissus est quoquè Francisci regis legatus, qui Fregosium & Rinconem captos repeteret: nondum enim constabat mortuos: palamque Cæsar testatus est, quicquid illis accidisset, dissimulato habitu nomen suum celantibus, id suo iniussu & se ignaro penitùs accidisse. Petebat Franciscus rex pro filio suo Carolo Mediolanensem principatum: sed Cæsar suum

1541 Cæsaris expeditio Africana.

Modestia Caroli Cæsaris.

Colloquia Pontificis & Cæsaris.

1541 ius grauissima oratione explicabat, aitque Gallum cæco liuore corruptum, suæ inuidere fortunæ, multaque alia, quæ hic referre nihil attinet. Denique in eo colloquio decretum est, vt quod Cæsar vehementèr optabat, Concilium in annum proximum indiceretur. Cæsaris copiæ omnes, quas ad hoc bellum conscripserat, ad vigintiduo millia erant peditum, & paulò supra mille equites. Vbi ad Africam ventum est, Cæsar biduo expectauit Hispanos, magno quidem exploratæ propemodùm victoriæ & exercitus sui detrimento. Interim mittit ad Asanagam præfectum Algerij, vt vrbem dedat. Ille contemptìm respondet, licet Cæsar multa liberalitèr polliceretur. Erat Asanaga in Sardinia natus, & Christiana religione initiatus, sed eam, vt diximus, abiurârat. Hortabatur eum Cæsar, vt veri numinis cultum reciperet. Omnibus igitur ad vrbem oppugnandam egregie comparatis, dum tormenta expectantur, eccè tibi repentè imber à prima statìm vigilia maximè gelidus & procellosus tota nocte in exercitum continentèr effusus, multùm illi molestiæ & detrimenti adfert, sæuissimaque tempestas naues mirè iactat. Non desunt illi opportunitati Turcæ equites & Mauri pedites, magnoque impetu in nostros irruentes, non paucos trucidant, sed mox à nostris in fugam compelluntur. At rursùs Barbari in nostros sæuiunt, eosque vehementèr affligunt, quibus tum Cæsar ipse, in tanta rerum difficultate prorsùs imperterritus, cum Germanis opportunè opem tulit. Verùm cùm nihil remitteret immanissima tempestas, multæque naues sub militum adspectu collisæ & confractæ mergerentur, adeò vt de necessario commeatu non immeritò timor omnes inuaderet, Cæsar incredibili constantia & serena vultûs alacritate omnium animos recreabat : nullum militaris prouidentiæ, nullum humanitatis officium prætermittens, castris constitutis & firmatis contra barbarorum vndiquè volitantium incursus, iubet vt defessi duces se dent quieti : consolatur saucios milites, & in ea tabernacula, quæ contra vim ventorum pertinacitèr substiterant, referri ac foueri curat, sibiipsi interim loricato & madefacto minimè parcens. Desiderauit eo die ab hostibus cæsos milites circiter trecentos. Aliquot etiàm nautæ cum multis æneis tormentis mersi periêrunt. Iam alimenta deficiebant, coactusque est Cæsar mactatis equis exercitum sustentare. Hoc autem in illo prin-

Copiæ Cæsaris.

Tempestas sæua.

Naues elisæ.

Cæsaris constantia & pietas.

principe obſeruatu dignum eſt, quòd cùm tantis rerum difficultatibus vrgeretur, non eſt impatientiæ agitatus ſtimulis, nec ſtultum aliquid contra Dominum locutus eſt, ſed eum potiùs placare ſtuduit pura peccatorum confeſſione, & ſacroſanctæ Euchariſtiæ perceptione, ad hæc pietatis opera totum etiàm exercitum prouocans: cumque & ducibus & militibus Algerium facilè expugnari poſſe videretur, non conquieſcentibus ventorum iris, militem in naues ſe recipere iuſſit, dicens, ſe mâlle vnum Chriſtianum ſeruare, quàm mille Mauros, Turcas, Pœnoſque occidere. Hoc idem ſatis tum quoquè declarauit, cum iuſſit equos ad vnum omnes in mare proiici, vt in nauibus locus ſupereſſet militi reducendo. Multæ enim naues perierant, nec poterant vel anguſtè capere militem ex quæ ſupererant. Mâluit autem pius princeps equos perire, quàm milites, licèt illa nobilium equorum iactura vehementiſſimè perſtringeret dominorum animos. Poſt omnia demùm maris ſuperata diſcrimina, licèt rursùs oborta tempeſtate, multi in ipſo reditu perierint, & publica ſparſerit fama, Cæſarem vndis abſorptum interijſſe, milites paſsìm incolumitati reſtituti, canebant: Alibì Carolus agmina, Algerij ſeſe, & aëra, & maria vicit. Nihil enim tantæ clades infractum illius principis animum è ſuo ſtatu dimouerunt: quanquàm non omninò temeritate quadam caruiſſe videtur, quòd vſqueadeò alieno tempore importuoſum Africæ littus tentare voluit, præſertim multis id diſſuadentibus. Verùm nonnunquàm bonus dormitat Homerus, & certè optimus pij principis animus laudandus eſt, licèt parùm ex ſententia ſucceſſerit.

1541
Iob 1.
Exemplũ memorabile.
Fortitudo animi in Cæſare.

In Anglia hoc tempore iuſſu regis Henrici capitali ſupplicio affecta eſt Margarita Sariſbirienſis, Georgio Edouardi quarti fratre germano nata. Nihil ei ad euadendum ſupplicium contulit neque generis antiqua claritudo, neque totius vitæ ſpectata integritas, neque ætas exacta, quippe quæ iam annum ætatis ſeptuageſimum exceſſiſſet.

Margarita Sariſbirienſis trucidatur.

Circa hoc ferè tempus exceſſit è viuis Numburgenſis epiſcopus. In eius locum Canonici delegerunt Iulium Pflugium, virum & generis nobilitate & ſpectata eruditione conſpicuum. Sed huic electioni ſe oppoſuit Saxoniæ Elector, aitque eam abſque ſuo conſenſu fieri non potuiſſe: repellebatur autem propterea Pflugius, quòd Lu-

1542 teri Euangelio aduersaretur. Porrò ab Electore in locum eius intrusus est Nicolaus Ambsdorffius, insignis Luteranus, quem tamen aliquot annis pòst expulit Carolus Cæsar, restituto Pflugio. Et vt magis etiàm miretur Lector, Ambsdorffium Luterus inaugurauit. Bella profectò rerum mutatio. Apostata vilis, hostis Pontificis, ipse sibi Saxonicum vendicat Papatum, & nulla authoritate præditus, creat episcopos.

ANNO 1542. recruduit bellum calamitosissimum inter Carolum Cæsarem & Franciscum Galliæ regem. Cæsar ferebatur fluctibus maris obrutus. Itaque multa offerebatur Gallo occasio belli gerendi. Erant tum res Christianorum valdè afflictæ, Turcis in Hungaria grassantibus, & Germaniæ dira quæque minitantibus, hæresibus quoquè mirum in modum serpentibus, & in varias formas abeuntibus: at nihilo minùs Galli Mediolanum sibi modis omnibus repetendum censebant. Itaque multis locis exercitu quintuplici Cæsaris ditiones sibi inuadendas sumunt. Actum videbatur de Cæsare: sed si Deus pro nobis, quis contra nos? Magnum præsidium contra aduersa omnia est pietas in Deum, qua Carolus Imperator egregiè præditus fuit. Galliæ verò rex Mediolanum iure sibi deberi putabat, iusque suum minimè sibi negligendum ratus, arma corripuit. Huc accessit cędes Fregosij & Rinconis, quam vlcisci voluit. Annam Momarantium magistrum equitū, quem Conestablium Galli vocant, fertur eo nomine à sua gratia & functionis suæ administratione amouisse, quòd illi induciarum cum Cæsare paciscendarum parùm commodus author fuisset. Igitur rebus omnibus ad bellum comparatis, duos filios suos cum instructis copiis mittit in Cæsaris fines, Henricum in citeriorem Hispaniam, Carolum in Lucemburgensem regionem. Henricus quidem ad Pyrenæos montes perrexit, vt Perpennianum occuparet: Verùm eius conatus Hispanorum ducum vigilantia facilè elusit. Sunt qui putent id oppidum non difficultèr expugnari potuisse, si Henricus maiori celeritate fuisset vsus. Tandèm re infecta retrò abiit ad patrem suum. Carolus verò, maximæ spei adolescens, in expugnandis aliquot Lucemburgensis principatùs oppidis prosperos inprimis successus habuit, sed ità tamen, vt paulò post eius discessum Cæsaris exercitus omnia è Gallorum manibus breuì extor-

Galli inuadunt ditiones Cæsaris.

Rom. 8.

Henricus regis Gallorum filius.

Carolus Francisci filius.

extorserit, vno dempto Iuodio, quod mirificè communitum, Gallis per id tempus adimi non potuit. Hoc bello Galli Danuillerum cum arce mirandæ vetustatis & structuræ eximiæ incendunt & euertunt: itemque alias aliquot vrbèculas & castra, Arlunum quoquè, cùm ædificiorum magnificentia, tum ciuium frequentia & opibus percelebre oppidum, cùm se ciues saluis corporibus dedidissent, funditùs diruunt. Lucemburgo sex millium Germanorum præsidium imponunt. Alius Gallorum exercitus, duce Vindocinensi principe, in Atrebates atq; Morinos impetum facit, & aliquot castella occupat. Nec Pedemontio ab hoste licet esse securo. Nam ibì quoquè Gallicæ copiæ, ductore Guilhelmo Langæo, hostiles declarant animos. Verùm hac in re consilium regis minimè probatur, qui suum militem in tot partes distraxerit parùm felicitèr, vtì rei probauit euentus. 1542

Nec tamen contentus rex Franciscus tot locis inuasisse Cæsarem, etiàm Longeuallum mittit in Germaniam, qui ex Sicambris & Menapijs, adiuncto sibi bellicæ rei peritissimo Martino Rossemio, aliquot millibus peditum & equitum coactis, cùm iam in Germania inferiori bellum nemo suspicaretur, propterea quòd valida Germanorum manus in Pannoniam abijsset, Belgium inuadit, horrendisque pasśim incendijs & flagitijs designatis, parùm abfuit, quin proditione Antuerpiam, longè opulentissimum Europæ emporium, caperet, Louanium quoquè celeberrima Academia insigne oppidum, dolo in potestatem redigeret. Verùm ille quoquè exercitus, prætérquàm quòd miseros & innoxios agricolas incensis pagis innumeris ad summam inopiam redegit, nihil laude dignum gessit, & tandèm Aureliano principi Carolo se in Lucemburgensi ditione coniunxit. Hæc sæua Belgicæ vastationis procella eò fuit calamitosior, quòd nullum esset bellum indictum, & planè imparati obruerentur. O si scirét Principes, quàm immanitèr peccent in Deum, dum ità crudelitèr sæuiunt in turbam innoxiam, & rapinis atque incendijs omnia longè & latè populantur, profectò cunctantiùs bella susciperent. Dum enim miseri sic opprimuntur, clamant haud dubiò in cælum, nec Deus despicit miserorum gemitus.

Gallo militāt Germani.

Belgij deuastatio.

Hoc anno bini sunt Principum conuentus habiti, alter Spiræ, alter Noribergæ. Vtrobique præcipuè deliberatum est de expeditione contra Turcas in Pannonia.

Cōuentus bini Principum.

1542 Decreta sunt subsidia ex tota Germania, quibus præesset Ioachimus Elector Princeps Brandeburgicus: sed oleum & opera perijt, mansitque Pestum & Buda, vt priùs, in Turcæ potestate: quin & de exercitu, qui fuit amplissimus, multa millia morbi contagione periêre. Miserat eò Paulus Pontifex ad tria millia peditum, qui hoc bello strenuam nauârunt operã. Hoc tempore Luterus libellum edidit de precibus contra Turcas, siue Concionem castrensem vel militarem, planè contrariam alijs quibusdam scriptis suis. Ex hoc libello multa recitat Sleidanus, sed homo versutus de industria id omittit, quòd Zuinglium Luterus medium inter Anabaptistas & Thomam Monetarium, rusticæ seditionis in Germania authorem, collocat, causamque ferè omnem Turcicæ seuitiæ in Zuinglianos confert. Habet etiàm in eodem libello Luterus precationem contra Turcas, in qua Romanum Pontificem cum diabolo & Turca coniungit, vt in eum rectè quadret illud Dauidis, Fiat oratio eius in peccatum. Multi tum hortabantur Tigurinos, vt eam Luteri calumniam à se & Zuinglianis depellerent: verùm illi priuatis sese ad amicos eos literis excusâsse contenti, a publico bello abstinendum censebant. Quòd Sleidanus Luteri exitiosa scripta tam prolixè non vno loco recitat, omissis tamen quæ ipsorum causam lædant, hominis arguit malum animum & nocendi libidinem. Multum certè ocij illi fuerit oportet, vt tantum & temporis & operæ in perlegendis & transferendis eius blasphemijs ponere non dubitaret. Vult scilicèt vir bonus, vt quamplurimi Luterico fermento corrumpantur. Hæc illi causa est tot chartas Luteri paradoxis ad nauseã vsque commemorandis opplendi. Sed cur omittit honorificã Zuinglij scilicèt mentionem? Quia vidit impostor eam destruere aut certè prægrauare partes Sacramentariorum. Hoc nimirùm est historiam bona fide texere, & rem Euangelicam sinè fraude prodere.

Luteri insolentia. *Psal. 108.*

Exercitus Cæsaris, recuperatis oppidis agri Lucemburgensis, cùm in Galliam irrueret, grauissima aëris intemperies tanta rabiei pertinacia illis sese obiecit, vt non pauci equites & pedites partim pluuia, partìm frigore enecti sint. Itaque Galliæ vastandæ consilium in aliud tempus reijcitur, moxque in Brabantiam reuersi, Iuliacensem regionem populabundi inuadunt, bellumque latissime circunferentes, Duram, Iuliacum, Zittardiam, Hinsbergum, pluraque alia oppida & arces subigunt, imposito

Tempestas infesta militi.

Iuliacensis regio vastatur.

posito præsidio locis opportunis. Multa ibi quoquè damna data sunt miseris hominibus, & penè incredibilis præda abacta, vt par pari relatum videretur. Superueniit autem Principis Iuliacensis exercitus, & eos retrocedere compulit. Manserunt tamen Hinsbergi non pauci, itemque Susteriæ & Duræ. Qui Zittardiæ erant, destructis muris, ad tutiora se loca contulerunt. Circa Nouembris initia magnam commeatûs copiam in Hinsbergum Brabanti important, idem facturi apud Duram, nisi eos principis Iuliacensis copiæ deterruissent: Vbi se in tutiora recipiunt, hostilis exercitus abeuntes insequitur: atrox pugna præter expectationem in tenebris committitur, eademque aliquot hincinde cæsis dirimitur. *1542*

Per id tempus Princeps Guilelmus Zittardiam vallo egregiè munit, aliquot præsidij causa relictis illic cohortibus. Idem facit Iuliaci. Demùm extremo Decembri Duram Cæsareanis extorquet, rebus tamen & corporibus saluis. Deditione enim recepit. *Dura occupatur.*

Henricus Angliæ rex Catharinam Hauardam, quam, Principis Cliuensis sorore repudiata, sibi coniugem adsciuerat, adulterij nomine, quod cum Durantio & Culperio nobilibus perpetrâsset, capite plectit, & Catharinam Pariam viduam, sexto matrimonio sibi copulat. *Sextũ Angli matrimonium.*

Hac æstate innumera ingentium locustarum turba Italiam citeriorem, & in Germania Silesiam, Misniamque multa clade affecit. Habebant digiti longitudinem, turgida capita, ventres obesos & sanie refertos. Itaque extinctæ, intolerabili fœtore aërem corruperunt, vt etiàm corui, cornices, accipitres, aliæque aues, cadaueribus alioqui inhiantes, ferre nequiuerint. *Locustæ immanes.*

Bellum atrox inter Scotos & Anglos terra marique feruet, & Iacobus V. Scotiæ rex, anno ætatis 33. vnica filia, vixdum in lucem edita, regni hærede relicta, moritur.

Fuit hic annus ferax monstrosorum infantum, & pecuinorum fœtuum diuersis in locis.

Indictum est hoc anno à Paulo III. Cõcilium Tridenti.

Saxoniæ elector & Lantgrauius Hassiæ cum fœderis Smalcaldici socijs Henricum Brunsuicensem principem, Catholicæ religionis acerrimũ vindicem, omnibus ditionis eius finibus eijciunt, compelluntque ad *Dux Brũsuicen. debellatur.*

Cæsa-

1543 Cęſarem fugere in Hiſpaniam. Dehortatus eos fuit Ferdinandus rex, nè bellum facerent Henrico: ſed illi cauſas belli explicant, ſeque rectè feciſſe confirmant. Metus erat, nè inteſtinum hac occaſione in Germania bellum exiſteret, quo nihil potuiſſet accidere calamitoſius, noſtris præſertim in Hungaria cum Turcis parùm felicitèr dimicantibus, in ſummam Germanici nominis ignominiam. Nam cùm eſſet copioſiſſimus & potentiſſimus equitum & peditum exercitus, nihil tamen effectum eſt, hoſtibus Turcis effusè ridentibus Germanorum militum ſocordiam, nec dubiam ſpem de tota quandoquè Germania felicibus auibus occupanda concipientibus. Nunquàm autem tot clades, totque probra ex illis ſpurciſſimis mancipiis Germania accepiſſet, ſi non religionis diſſenſio animorum quoquè concordiam & mutuam beneuolentiam abrupiſſet.

Tigurini vertunt Biblia.

ANNO 1543. Tigurinæ Eccleſiæ miniſtri, non contenti verſione Luteri, nouam Bibliorum tranſlationem edunt. Exemplum eius typographus Chriſtophorus Froſchouerus mittit Lutero, maximam ſcilicèt à Papa Saxonico initurus gratiam. Ecquid verò Luterus? concoquerene potuit tantam contumeliam, vt noua verſione eius interpretatio haud obſcurè taxaretur? Scribit Froſchouero, nè quicquam deincèps ei mittat, quod à Tigurinis miniſtris profectum ſit: Se nihil cum illis commercij habere, libros eorum nec recipere nec legere velle: Nam Eccleſias Dei cum eis communicare non poſſe: Multos quidem illos ferre labores, ſed fruſtrà: quandò & ipſi iam damnati ſint, & alios quoquè homines miſeros ſecum trahant in Tartara. Se itaque damnationis & blaſphemiæ illorum nolle eſſe participem: ſed quoàd vixerit, eos & precibus & libris oppugnare conſtituiſſe, &c. Si non ſat habent Zuingliani, à Romano Pontifice eſſe damnatos, ſaltèm nè contemnant damnationem Papæ Saxonici, qui Euangelium ſe primum iactat inuexiſſe in Germaniam. Verùm quatenus quidem Luterus ſæuit in Romanum Pontificem & veterem religionem, hactenùs eſt Euangeliſta Chriſti, tertius Elias, & neſcio quid non: Vbi autem Zuinglianos quoquè perſtringit, iam non Chriſti ſpiritus, ſed diabolus loquitur per eum. Sic enim Tigurini de illo ſcribunt: quaſi verò contumelia ſit, iam olim in Berengario damnatæ hæreſis excitatores proſcindere: porrò faci-

Luterus proſcribit Tigurinos.

facinus apostolicum, inuehi in summum Pontificem, & Ecclesiæ Catholicæ, velint nolint hæretici, Pastorem, cui in Petro dictum est, Pasce oues meas. Et quarè tandem non vident homines, quàm absurdos habeant magistros, qui cùm in Papistis, vt ipsi vocant, hoc vel maximè damnent, quòd non verbo Dei, sed humanis constitutionibus nitantur, quod tamen ipsi turpitèr mentiuntur, tamen se inuicèm ferre non volunt, licèt vtrinquè nihil nisì purum Euangelion crepent? Hîc quoque altum est apud Sleidanum silentium de Luteri ista responsione ad Froschouerum, qua tam atrocitèr damnat Tigurinos. Sic nimirùm expediebat causæ, quam defendendam susceperat Sleidanus. Sed vbì interim fides historici, quam ipse de se pollicetur? O quàm multa essent in illo homine annotanda, si tempus & institutum pateretur. Legant sanè Sleidanum, qui bonas horas pessimè collocatas volunt: viri cordati, sat scio, hominis impudentiam & vafriciem detestabuntur. 1543 Ioh. 21.

Nè verò Tigurini nimiùm diù Lutero tacuisse viderentur, opera Zuinglij colligunt: Germanicè ab illo scripta, ab eius genero Rudulpho Gualtero Latinè transferri curant, tantumque thesaurum in lucem edunt, vt aliæ quoquè nationes scire possint, quàm egregius vir Zuinglius fuerit. Illis operibus præfixa est pro Zuinglio eiusdem Gualteri Apologia ad Catholicam Ecclesiam, (sic enim vocant suam synagogam) in qua inter cætera aduersariorū obiectionibus & criminationibus respondet. Væ tibi Lutere. Eam quidem operum Zuinglij editionem Lutherani permolestè ferebant, vt scribit Zuinglianus quidam. *Zuinglij opera eduntur magno dolore Lutheranorū.*

Huius anni mense Ianuario, dum Carolus Cæsar est in Hispanijs, Comitia Noribergæ habentur. Mortuus est illic Christophorus Episcopus Augustanus, Cæsaris in eo conuentu legatus, habuitque successorem Ottonem Truccesium, posteà Romanæ Ecclesiæ amplissimum Cardinalem, multis corporis & animi dotibus valdè insignem. In his Comitijs Protestantes se purgant apud Ferdinandum & Cæsaris legatos de profligato Brunsuicensi principe, aiunt rectè atque ordinè se fecisse: petunt amoueri Iudices Cameræ, & alios constitui, & quædam alia: adduntque, nisì sic fiat, quemadmodùm ipsi petunt, non posse se de bello Turcico quicquam statuere. Henricus Princeps ad Cameram accusârat Protestantes, sed illi Cameræ iudices prorsùs respuebant. Respondit *Comitia Noribergæ.* *Protestātes suam causam tuentur.*

1543 dit illis Ferdinandus & Cæsaris legati, iam indictum esse concilium, Cæsarem aduentare, indicta causa non posse amoueri Iudices Cameræ, Henrico principi sua repetenti non posse ius denegari, & pleraque alia. Verùm Protestantes aiunt se Concilium non approbare, &c. Interim nihilo minùs decretum facit Ferdinandus cum reliquis ordinibus de certis quibusdam rebus, cui decreto Protestantes se minimè cõsentire profitentur. Quis non videat, quam hæc ad certam Germaniæ perniciem pertinuerint, nisi Deus nobis pepercisset? Has animorum offensiones & dissensiones peperit nobis Luteri Euangelion, cuius protasin longè tristissimam iampridem vidimus, catastrophen verò longè turbulentiorem expectamus. Turca demum vel Moscouita docebit nos recta sapere.

Cõcilium suspenditur. Misit hoc anno tres Cardinales legatos Paulus Pontifex ad Concilium Tridentinum, sed feruente bello inter Cæsarem & Gallum, in aliud tempus prorogatum est. Quæ enim poterat spes esse Synodi peragendæ, dum inter se infestis signis concurrerent præcipui orbis Christiani reges?

Obitus Eccij & Pighij. Mortui sunt eodem anno intra vnius mensis spatium duo clarissimi viri Iohannes Eccius & Albertus Pighius, inuictissimi Catholicæ doctrinæ propugnatores. Eccium acerbè perstringunt Euangelici: sed si omnes suos grammaticos theologos in vnum conflent, vix Eccio parem efficient. Dictio eius non admodum elegans est, sed solidè doctum fuisse res ipsa loquitur: nec Græcæ & Hebraicæ linguę rudis fuit. Memoria tenacissima plurimùm illi contulit, & præterquàm quòd veteres Patres studiosè legit, etiam in scholasticis diligenter versatus est. Horum temporum scioli plerique scholasticos scriptores ob sermonis barbariem planè contemnunt, ipsi vel hoc solo nomine meritò contemnendi: quasi eruditio a verborum phaleris, & non ab ipsa potiùs rerum cognitione petenda sit. Multi hodie versantur in veterum Patrum lectione, contemptis scholasticis: sed quantùm illi in solida Theologia proficiant, res ipsa declarat. Nec immeritò nostri Euangelici Scholasticos oderunt, cùm non ignorent ab illis affatim tela suppeditari, quibus ipsi conficiantur. Quòd enim quæstionibus sua ferè tractant, ingeniorum exercitandorum causa id faciunt, vt possint in promptu habere argumenta, quibus hæreticorum commenta elidantur.

Scholastici Doctores minimè contemnendi.

Fran-

Franciscus Gallorum rex scribit literas ad summum Pontificem, quibus vehementissimè perstringit Carolum Cæsarem, iamque animo totus in bellum inclinatus, suis extraordinarium imperat stipendium quinquaginta millium peditum. Copijs omnibus equitum & peditum coactis, in Hannoniam proficiscitur, Landresium capit, mirificè communit, & Landæ viro egregiè militari seruandum committit. 1543 *Gallus perstringit Cæsarem.*

Per hoc ferè tempus Hermannus Princeps Elector & Archiepiscopus Coloniensis, à quibusdam deceptus, Martinum Bucerum Argentorato Bonnam accersit, religionis quandam reformationem, vel potiùs deformationem eius opera inchoaturus. Fuit ille princeps natura vir bonus, & in miseros ac egenos benignus & liberalis, sed parùm doctus. Itaque non mirum est, potuisse eum Buceranis fallacijs facilè circunscribi. Bucerus, vbi Bonnam venit, iubente Episcopo, concionatur ad populum. Ea res non parùm offendit reuerendum & illustre maioris ædis Capitulum, Clerum omnem, & totam Vniuersitatem Coloniensem. Hortantur igitur Episcopum, vt desertorem monachum reijciat: si non habeat idoneos concionatores, se curaturos vt habeat. Ille contrà manet in proposito, velle se reformare ait diœcesin suam. Cùm illi è diuerso obijcerent, si quid tale vellet, non debere id ipsis inconsultis ex canonum præscripto facere, nec ea in re vti opera votifragorum monachorum. Bucerus in suî defensionem scriptum edit librum, multis tetris erroribus, fœdis mendacijs & atrocibus in catholicos calumnijs scatentem, qui est mox ab Vniuersitate & Clero Coloniensi contrario scripto egregiè confutatus. Verùm Episcopus, quibusdam eum instigantibus, etiàm Melanchthonem à Saxone petit: nec ille solus venit, sed præter eum etiàm Pistorius, Sarcerius, & eius farinæ plures. Ab his liber quidam de Reformatione instituenda conficitur, præcipuo architecto Bucero. Hunc librum Episcopus mittit Clero summæ ædis Colonień, vt si possint, vera ratione confutent: sin minùs, nouerint eum proximo Ordinum Diœcesis suæ conuentu, qui tum iminebat, librum publicaturum, & eam Reformationem executioni daturum. Scriptum est igitur intra tres hebdomadas Antididagma contra hanc pestilentem reformationem, & primarij Cleri nomine missum est Episcopo cum demissis admodùm precibus, quandoquidem Buceri librum

Elector Coloniens. res nouas molitur.

Bucerus concionatur Bonnæ.

Melanchthō cum alijs venit ad Episcopum.

Antididagma.

1543 librum nulla ratione admittendum perlegiſſet, etiàm Antididagma ſuum vti nè legere grauaretur. Porrò legitimam Reformationem non modò non recuſare, ſed cumprimìs etiàm cupere ſe ſcripſerunt. Ad extremum orant, vt concionatores illos minimè probatos à ſe dimittat. Hiſtoriam hanc Sleidanus longè alitèr narrat, quàm deceat bonum virum. Inter cætera ait, etiàm à Pontificis legato & Cæſare in Comitijs Ratiſponenſibus iniunctum epiſcopis, vt in ſuis quiſque finibus piam emendationem inſtituerent: Scilicèt ignorabat Sleidanus nihil voluiſſe minùs Legatum & Cæſarem, quàm vt Bucerus ad eam rem accerſeretur. Tum addit non fuiſſe apud Colonienſes, quos Epiſcopus populo rectè præficeret. O ſycophantam: non erat tam inops bonorum virorum Colonienſis diœceſis, vt Bucero apoſtata haberet opùs. Non ſemèl etiàm clariſſimum virum Iohannem Gropperum in ſuſpicionem hæreſeos vocat, tanquàm is Bucerum plurimi fecerit, & ſempèr magnoperè commendârit. Sed hanc calumniam ille inſignis vir, edito ad Imperatorem Carolum V. libro, à ſe depulit, atque alibì etiàm teſtatur Sleidanum, quem vocat infidum rerum Imperij exploratorem, in ſua mendacijs referta hiſtoria falsò hæc ipſi affingere, & Bucerum ipſo & bonis omnibus non modò inſcientibus, ſed etiàm inuitis, in Colonienſem diœceſim irrepſiſſe, diſertisque verbis eodem loco Bucerum vocat hominem deploratæ memoriæ. Nec ſanè impunè tuliſſet Sleidanus eam iniuriam, niſì priùs è medio fuiſſet ſublatus, quam Gropperus ita vt inſtituerat, ſcripto eum refellere poſſet. Sunt & alia Sleidani commenta, ſed longum eſt omnia referre. Hoc tamen addendum eſt, D. Gropperum, cùm reuerſus eſſet ex colloquio Ratiſponenſi, cuius paulò ſuperius meminimus, percurriſſe ſcripta Buceri, & vt hominis exploraret conſtantiam, contuliſſe ea cum ijs articulis, qui in eo colloquio erant conciliati: tum verò innumera offendiſſe non mediocritèr diſcrepantia ab illis, quæ in illo colloquio Bucerus receperat & approbârat: deniquè annotâſſe fœdiſſimas quaſdam illius Buceri antilogias, errores, mendacia, blaſphemias, quibus & Manichæum ſuperâſſet. Si quis hæc exactiùs nôſſe volet, legat ea quæ ſcripſit doctiſſimus vir Euerhardus Billicus in defenſionem Iudicij vniuerſitatis & Cleri Colonieñ aduersùs calumnias Melanchthonis, Buceri &c. vbì hæc inſeruit. Indè iam videre licet, quid de Bucero

Sleidani vanitas.

In opere de Eucharistia, Articulo 4. cap. 14.

cero senserit Gropperus, & quàm candidè de Groppero scripserit Sleidanus. Ità non possunt isti suum Euangelium propagare in orbem, nisì impudentèr identidem mentiantur? Debebat meminisse infidus ille historicus, si in alijs nonnullis rebus, quarum notitiam paucissimi haberent, falsò narrandis impunè mentiri posset, tamen ea in re, quæ & libris palàm editis, & multorum etiamnùm superstitum testimonijs esset compertissima, mala fide narranda, non nisì turpissimè & impudentissimè eum mentiri potuisse. Ecquis verò illi in arcanis referendis fidem commodet, quem in manifestis non pudet esse vanum? Hæc dicta sint propter eos, qui tantum tribuunt Sleidano. Quòd verò Episcopus Hermannus tanti fecit Bucerum, non minima ex parte eius inscitiæ tribuendum est, qui non satis calleret, quantoperè sacri Canones, vetustissima Concilia, & sanctissimi Patres, sanctarum vtique scripturarum authoritate subnixi, quæ iubent vota reddi, damnant Apostatas monachos, præsertim si illi etiam incestis nuptijs se contaminent. Bucerus verò non vnis contentus nuptijs, etiam tertijs se polluit, licèt monachus & presbyter esset, contra datam Deo fidem, contra Canones & Concilia omnia, contra morem gentium omnium è religione Christianarum. Et tamen hunc virum non dubitant quidam vocare pacis & pietatis studiosum. Væ qui dicitis bonum, malum: & malum, bonum:

1543 *Num. 30.* *Deut. 12. & 23.* *Psal. 75.* *Eccles 5.* *Esai. 5.*

Intereà Carolus Cæsar ex Hispanijs nauigaturus in Italiam, Philippum filium, sextumdecimum ætatis agentem annum, Hispaniæ regem pronunciat, eique totius regni ciuitates per legatos sacramentum dicunt. Conferuntur Cæsari in bellum ituro supra quadraginta myriades aureorum nummûm: rex quoquè Lusitaniæ Iohannes grandi pecunia pium principem iuuat. Iam non immeritò summus Orientis belli metus Europam inuaserat, nè eius occasione Solimannus Turca totum Occidentem sibi subiugaret: quod quidem facile illi fuisset, nisi Deus clemens & pius eum à nostris ceruicibus auertisset. Et certè locustæ illæ, quæ ab Oriente per Illyricum stupendis agminibus in Italiam conuolârant, maximaque passim in agris, segetibus, pratis, arboribus, folijs omnibus ocyssimè deuoratis, damna dederant, Turcarum aduentum portendere visa sunt: neque id prorsùs temerè, vt ex ijs quæ paulo pòst dicemus, apparebit.

Philippus declaratur Hispaniæ rex.

1543 Cæsare in Italiam aduentãte, Paulus Pontifex multa iam ætate grauis, se dat itineri, spe componendæ pacis cum Cæsare collocuturus. Cæsar Genuæ in Aurianis ædibus splendidissimò ornatu excipitur, & visus est paulò asperior, propterea quòd Pontifex nulla ei in Gallum subsidia dedisset, vixque impetrari potuit, vt in colloquium veniret. Sed Pontifex, qui se parentis sustinere personam non ignoraret, ità se gessit medium, vt neutrius partes fouere videretur. Porrò Cæsar nimiùm lacessitus tot ditionum suarum rapinis, incendijs, euastationibus ac direptionibus, de pace nihil audire sustinuit, nec voluit colloquijs nihil tamen effecturis tempus terere, vt maturè bellum susceptum contra Cliuensem principem conficere posset. Passus est tamen se in colloquium nedùm Pontificis, sed etiàm amplissimi Cardinalium Senatûs trahi apud Buxetum vrbem, vbi sanè Pontifex id vel maximè conatus est à Cæsare impetrare, vt pace cum Gallo composita, in Turcam arma conuerteret. Idem conati sunt Cardinales, sed Cæsar multis de causis inexorabilis, ab ea belli cogitatione deduci non potuit. Nihil enim eorum latebat prudentissimum principem, quæ non vno loco hostes in eum machinati essent, idque eo tempore, quo contra acerrimos Christianæ religionis hostes pugnaturus, maximam bellici apparatûs in mari iacturam fecisset apud Argieram.

Paulus 3. it ad Cæsarem.

Colloquium Pontificis cũ Cæsare.

Dum hæc geruntur, Hariadenus Barbarussa iussu Solimanni Turcarum Principis, cum centum & decem triremibus, biremibus quadraginta, ad Messanæ fretum peruenit, Rhegium occupat, abductis indè in miseram seruitutem septuaginta circitèr Hispanis militibus, & multò pluribus Rheginis ciuibus. Posteà Ostiam venit, vsqueadeò Romanis trepidantibus, vt vrbem planè deserturi viderentur. Triduo illic hæsit Barbarussa propter aquationem longè optimam, posteà Massiliam rectà contendit. Indè classem ad Niceam Prouinciç admouet, vrbem grauitèr oppugnat & capit, eamque milites Turcę diripiunt, & incendijs deformant, multamque indè atque ex Italia Christianorum hominum vtriusque sexûs prædam abducunt in tetram captiuitatem. Feruntur fuisse circitèr 5200. & in ijs eleganti forma virgines Deo sacratæ 200. Reliqua præda penè sexcentis ducatorum millibus æstimata dicitur. Barbarussa Turcæ gratificaturus, & homines & reliqua omnia quatuor magnis nauibus imposita,

Classis Turcica.

Nicea oppugnatur.

Præda ingens.

posita, adiuncta alia naui præsidiaria, Solimanno transmittit. Intereà Garsias viceregis Neapolitani filius, classe sua Iohanniticæ sociata, Turcicas oras depopulatur, non mediocri relata præda. Dum autem Siciliam versùs nauigat, obuias habet Barbarussæ, quas diximus, naues cum præda hominum & aliarum rerum. Sentiens verò hostiles esse, irruit in eas, & omnes Messanam perducit, non sinè maximo Dei beneficio, quo è sæuissimorum barbarorum manibus miseros illos extorsit, quos non dubium est incredibilem animi mœrorem ab insperato in summum gaudium commutâsse. 1543

Præda Turcis eripitur.

Nè quid verò ad summam calamitatem Christianis deesset, dum Barbarussa mare infestum habet, Solimannus cum ingentibus copijs Pannoniam vastat. Valponium primò, mox Soelos capit. Apud Soelenses in præsidio erant ducenti, & eo ampliùs nobiles Hungari, qui cùm diù fortissimè restitissent, tandèm compulsi sunt se victoris arbitrio permittere. Itaque deditione facta, porta vrbis excedentes, ad vnum omnes interficiuntur. Indè Strigonium, trina licèt irruptione infeliciter tentata, nostris fortitèr resistentibus, tandèm deditione occupat, opera præsertìm transfugæ cuiusdam senis Calabri, qui quo loco vrbs oppugnanda esset, sceleratissimè detexit. Captam eam vrbem Solimannus mox admirabili structura & opere ità communiuit, vt Christianis eius recuperandæ spes omnes prorsùs præcidisse videatur. Mox Tattam oppidum, præsidiarijs sese dedentibus, in potestatem redactum funditùs euertit. Ottomanni enim, veteri instituto, raris, sed validis, præsidijs partas bello prouincias tueri solent. Pòst cum toto exercitu Albam petit, quæ propterea Regalis dicitur, quòd illic perantiquo gentis ritu reges coronentur, ac eodem in templo priscorum regum sepulcra visantur. Totius autem Pannoniæ facilè nobilissimæ vrbes sunt Buda, Strigonium, & Alba, quæ paribus ferè internallis inter se distantes, trianguli figuram efficiunt. Est Alba cumprimìs munita, nec deerant vbi tuèdæ strenui milites: consilium rebus administrandis idoneum defuisse videtur. Solimannus vrbem latè complexus, spectantes nostros admirabili atque stupenda castrorum specie conterruit, adeò vt quingenti Vsarones equites ex vrbe discesserint, magno nostrorum incommodo. Vbi ad oppugnationem ventum est, breui eò Albani ciues adducti sunt, vt maturè dedendam vrbem deliberârint. Itaque eo quoque in-

Hungariam populantur Turcæ.

Strigonium occupant.

Alba regalis vnde dicta.

1543 signi oppido immanis Barbarus potitus est, totique demum Pannoniæ Mahometem Iahaoglem cum imperio præesse voluit, qui locis illis, quæ etiamnum à Ferdinando rege tenebantur, crebris excursionibus magnas sæpè clades attulit.

Porrò dum hæc in Pannonia geruntur, Cæsar Carolus ex Italia in Germaniam abit. Ante eius aduentum Hinsbergo impositi à Brabantis milites, summa annonæ penuria laborare cœperunt. Rem igitur per literas Brabantis indicant. Illi cum ingenti exercitu & omni ferè nobilitate Mosam transmittunt, & 12. Calend. Aprilis maximam commeatûs copiam & reliqua bello gerendo necessaria in oppidum important. Vbi id Principis Cliuensis copiæ rescifcunt, ad eos contendunt, oblataque mirabili opportunitate, quòd Brabantis venti, pluuiæ & grandines eximprouisò se obijcerent, non dubitant pauci cum multis confligere. Fit atrox pugna diù ancipiti Marte, donèc cæso & in fugam verso Brabantorum peditatu, victoria ad Cliuensis Principis militem inclinaret. Lauta illic & suprà quàm dici queat, magni precij præda capta est, multa tormenta egregia, & pleraque alia.

Hinsbergo aliméta inueh untur.

Præda multa.

Hac victoria elati Cliuenses, ditionem Limburgensem populabundi inuadunt, prædas strenuè agunt, pagum Herl adeunt, eius cœmeterium egregiè munitum, quò incolæ confugerant, obsident: sed incolis impigrè dimicantibus, re infecta, non sinè damno abscedere coguntur, vtì etiam aliâs non semèl ab eodem loco.

Cœmeterium munitiss.

Appetente messe, quòd milites ex Hinsbergo crebra eruptione vicinis pagis essent infestissimi, à Cliuensibus obsidetur oppidum, & admotis tormentis muri validis ictibus sternuntur. At qui intùs erant, nihil exterriti, aggeres instituunt, & se hostibus fortitèr opponunt. Octaua obsidionis hebdomade Brabanti instaurato exercitu rursùs Mosam traijciunt, sensimque hostibus propinquantes, nunc accedendo, nunc cedendo ab oppido hostem in campum eliciunt: dumque vtrique ex aduerso consistunt, & leuibus prælijs crebrò se lacessunt, diuerso itinere currus Brabantici, annona & alijs rebus necessarijs onusti, Hinsbergum ingrediuntur. Iam iusta omninò pugna instare videbatur, dum eccè Cliuenses præfectorum iussu sensim retrocedunt, moxque in fœdam dilapsi fugam, Brabantis insequendi & fugientium terga cædendi occasionem offerunt. Ex ea fuga non dubio

Hinsbergum obsidetur.

bio pudore perfusi milites, cum in duces culpam reij- *1543*
cerent, Martinum Rossemium ducem primarium sibi dari petunt. Annuente Guilelmo Principe, Rossemius aliquot Traiectensis diœcesis oppidula infestat, Amsfordiam insigne & munitum oppidum, exclusis miro astu præsidiarijs, qui prædatum ex vrbe processerant, deditione occupat, ciues graui ære mulctat, quo militi aliquot mensium stipendium persoluit. Princeps Aurantius subsidio venit Amsfordianis, sed serò. Rossemius porrò pergit in Buscoducensium fines, Helmundam & Endouiam capit & diripit. Sub idem quoque tempus Limburgensis ager, nupèr intactus, cum tota Daleuia & ditione Falckenburgensi, opimis abactis spolijs, vastatur.

Amsfordia capitur.

Intereà Cæsar Spiram venit. Ibi Protestantes per legatos quædam ei proponunt, quibus responsum est, satis ipsis de pace cautum esse, Cameræ iudices indicta causa remoueri nefas esse, & quędam alia. Moguntię denique, quò eum Legati illi sequebantur, dictum est illis, nisi Henricus Brunsuicensis restituatur, Cæsari non defuturam viam qua illum restituat. Appáret hinc mirabilis animi fortitudo in illo principe, qui id temporis tot potentissimorum hostium armis petebatur, nec tamen vspiàm sese per ignauiam abijcit. Sunt tamen, qui scribere videantur Granuellanum & Nauium dixisse Protestantium legatis, Brunsuicensem ipsum, nisì restitueretur, rationes initurum, quomodò sua recuperaret. Sed id quoquè ferè eodem pertinet, cùm satìs constet Brunsuicensem Cæsaris amicitia & ope fretū suis rebus neutiquàm defuturum fuisse, eoque spectâsse Granuellanum appáret, cùm hoc responsum reddidit legatis Protestantium. Nam proprijs viribus, quæ tum angustę erant, non facilè cōtra fœderatos illos Protestantium ordines quicquam Brunsuicensis efficere potuisset.

Cæsar Spiræ respondet Protestantibus.

Apud Spiram Archiepiscopus Coloniensis Cęsarem pro Cliuensi Principe deprecatur, sed Cæsar nullam pacis mentionem audire voluit, nisì ille prius Geldrensi principatu decederet. Rogauit quoquè pro eo Saxonicus legatus iussu sui principis, sed nihil potuit obtineri.

Moguntia Cæsar dat literas ad Senatum Coloniensem, quibus eorum laudat in fide Catholica constantiam, quòd non cesserint quibusdam concionatoribus, qui eos à Catholica religione auertere modis omnibus

Cæsar laudat Colonienses.

1543 attentârint: hortatur, vt perseuerent, & populum in officio contineant. Idem ferè scribit ad illos etiàm Pontifex Paulus III. Senatus itaque conuocato populo mandat, vt his edictis pareant. Dici vix queat, quot dolis, quot cuniculis, quot modo occultis, modò apertis machinationibus malus dæmon per suos administros hanc vrbem multis nominibus longè celeberrimam, conatus sit ab vna, vera, Catholica fide in istos deterrimos & pugnantissimos noui Euangelij errores abducere, quibus iam tota ferè Germania miserè perijt: sed quæ Dei est singularis benignitas, nihil hactenùs efficere potuit, Senatu prudentissimo & grauissimo diligentèr inuigilante, nè homines pestilentes voto suo potiri queant. Multæ sunt artes cacodæmonis, & habet ille suos satellites, qui vbì videnr nihil aperto Marte se posse consequi, vertuntur ad insidias, transferunt se in angelos lucis, nihil nisì pacem & pietatem præ se ferunt, donèc hac perniciosissima simulatione apud incautos præclaræ cuiusdam existimationis, magnæ pietatis, non dubiæ integritatis famam sibi concilient: Tum verò sensìm virus effundunt suum, & sub pietatis prætextu, etiàm illos non raro à Catholicæ Ecclesiæ pace & vnitate auellunt, quos neque Luterus, neque alij omnes ex professo Ecclesiæ hostes, euertere potuerunt. Vigilandum est igitur omnibus, quibus sempiterna animarum suarum salus cordi est, nè circunueniarur à satana. Habet, semperque quandiù hic stabit Orbis, habebit suas laudes eximias inclyta & præclara Colonia Agrippina, quòd tam multis in Germania ab auita eademque sanctissima religione deficientibus, ipsa constantissima permansit, nec eam fidem & religionem puerili leuitate sibi deserendam putauit, quam longè ante mille annos accepisset, & in hunc vsque diem, à sanctis Maioribus suis integra fide velut per manus sibi traditam, religiosè conseruâsset, licèt sæpè incredibilibus astutissimorum satanæ satellitum fraudibus & technis, armis & machinis oppugnata. Orandus autem est Deus, vt eandem etiàm deinceps, vtì benè speramus, constantiam seruet, præsertìm cùm nunquàm cesset satanas nouos texere dolos, & nouas meditari artes, quibus vel tandèm etiàm constantissimos expugnet: nec desint qui hanc eximiam laudem inclytæ vrbi inuideant, quam illi tribuit scriptor quidã vetustus his verbis vsus: *Postquàm fidem suscepisti Ciuitas prænobilis, recidiua non fuisti, sed in fide stabilis.*

Coloniæ multiùm insidiati hæretici.

Coloniæ encomiũ.

Hoc

Hoc tempore Caluinus librum edidit contra reliquias, dignum planè tali patella operculum. Esto, fuerit quorundam tanta inscitia, vt nonnunquàm non satis rectè vsi fuerint sacris reliquijs, num propterea tam impiè in reliquias ludendum est? Valdè acuti sunt isti scioli, vt vel minima quæque in Catholicis videant: ipsi suas absurdissimas impietates, horrendos errores, infanda scelera non vident. Si vixisset hac ætate D. Hieronymus, os blasphemum Caluini multò etiàm maiori dicendi libertate & inuicta incomparabilis doctrinæ authoritate oppressisset, atquè olìm impij Vigilantij, quem Eunomij blasphemias sectantem contra martyrum reliquias, caluus iste Caluinus socium habet impietatis suæ. Vtinàm Christus tandèm liberet Ecclesiam suam ab id genus deploratis hominibus. *1543* *Caluinus contra reliquias.*

Cæsar vbì Bonnam venit, ab Episcopo aliquot diebus lautissimè accipitur: Episcopum verò Cæsar orat, vt Bucerum à se dimittat. Nam Melanchthon iam discesserat. Aderat Bucero socius Caspar Hedio, vterque non multò pòst abijt Argentinam. Si in Hispanos milites incidissent, haud dubiè martyres euasissent. Verùm illis tum longè tutius erat latitare. Habet enim & diabolus martyres suos. *Cæsar venit Bonnã*

Bonnæ Cæsar lustrato exercitu suo, 21. Augusti Duram iter intendit: quò cùm peruenit, Heraldum mittit, qui vrbis deditionem petat. Ea non impetrata, paulò pòst summo manè horribili tormentorum tonitru quassantur mœnia, donèc tandèm quinto incursu vrbs capta est. Magna tum oppidanorum & aliorum intra vrbem cædes facta est, vt solet ijs in locis, quæ hostis vi occupat: vastatæ ædes, bona direpta, non pauci capti, qui vitam magno ære redimere coacti sunt. Altero die, incerto authore, vrbs inceditur, & quod miles rapax tollere non potuit, flamma vorax absumpsit. Misit verò pius Imperator milites, qui incendium restinguerent, sed non nisi paucæ ædes cum Franciscanorum cœnobio seruari potuerunt. Ità intra vnius anni spatium vrbs calamitosa tèr obsessa, nunc demùm miserè perijt. Grassante incendio, qui superstites manserant, in castra educti sunt: vbi fœminæ & pueri sub Cæsaris papilione, viri Ecclesiastici in Episcoporum tentorijs seruati sunt incolumes, atque luce proxima reducti in vrbem. Porrò caput Diuæ Annæ matris beatissimæ Mariæ virginis, quod illic seruatur auro inclusum, & *Dura oppugnatur & capitur.* *Inflammatur.*

1543 quotannis multo confluentium hominum studio & deuotione visitabatur, religiosus Imperator cum magna celebritate ab Hispanis curauit inferri in templum Franciscanorum, nè incendio vastaretur. Eiusmodi sanctarum reliquiarum piam venerationem, quæ tamen tota in eius fit honorem, à quo sancti habent sanctitatem suam omnem, noui Vigilantiani nostri ferre non possunt. Dicamus ergò illis, quod olim Diuus Hieronymus incomparabili tum eruditione, tum vitæ sanctimonia præditus, dixit Vigilantio: Rides, inquit ille ad Vigilantium, de reliquijs Martyrum, & cum authore huius hæreseos Eunomio Ecclesijs Christi calumniam struis: nec tali societate terreris, vt eadem contra nos loquaris, quæ ille contra Ecclesiam loquitur. Et infrà: Sentio, sentio infelicissime mortalium, quid doleas, quid timeas. Spiritus iste immundus, qui te hæc cogit scribere, sæpe hoc vilissimo tortus est puluere, (sic enim Vigilantius appellabat cineres & reliquias Sanctorum) immò hodieque torquetur &c. Multa ibi alia scribit Diuus Hieronymus, quæ meritò deberent istorum insaniam comprimere, qui hodiè cum illis ante tot secula damnatis hæreticis Diuorum reliquias atque etiàm inuocationem oppugnant, & misero persuadent vulgo, dum illas honoramus, idololatriæ scelus nos admittere. De Constantino Copronymo Imperatore Græco, Leonis imaginum oppugnatoris filio, homine valdè impio, Suidas Græcus author sic habet: Eò dementiæ & vecordiæ, inquit, peruenit, vt publicitus populo sanctionem vniuersalem proposuerit, nè quis omninò ministrorum Dei sanctus diceretur, sed vt reliquiæ eorum inuentæ despuerentur: néve intercessio illorum, quòd nihil possent, peteretur. Quin mortalium omnium impurissimus, præcipere est ausus, nè quis Mariæ intercessionem imploraret. Non enim, inquit, opitulari cuiquam potest. Atqui Venerem ille coluit, (quemadmodùm certè præclarè etiàm nostri Euangelici) & victimas humanas obtulit &c. Hæc Suidas. Pudeat tandèm tam sceleratæ societatis.

Reliquiarum venerationem non ferũt Vigilantiani.

Constantini Copronymi impietas.

Dura expugnata, Cæsar abit Iuliacum, quod vacuum ferè inuenit, demptis paucis fœminis & exacta ætate viris. Pòst Ruræmundam proficiscitur, Geldriæ munitam vrbem. In eo itinere ex omnibus fermè Iuliacensis regionis oppidis veniunt legati, deditione pacem expetentes. Ruræmundenses nihil expectata obsidione,

Ruræmũda deditur Cæsari.

Cæsari

Cæſari ſub certis conditionibus ſe dedunt. Cæſar vrbem ingreſſus eſt altera Septembris die, & ab oppidanis honorificè acceptus, his ſalutatur vocibus: Salue Imperator, ſalue Carole V. dux Geldriæ. agnoſcit dominum Ruræmundenſis cliens, fidelitatemque iureiurando confirmat. Indè Venlonem oppidum valdè munitum ſe confert. Ciues primò inducias petunt paucorum dierum, quibus conſulant principem Guilelmum. Illo reſpondente, vt conſulant rebus ſuis, ſe illos ſacramento, quo ipſi teneantur, ſoluere, in Cæſaris ditionem concedunt. Idem faciunt etiam aliquot alia Geldriæ oppida, itemque Zutphanienſes per legatos ſuos. 1543

Item Venlonenſes & Zutphanienſes.

Cæſare apud Venlonem agente, Princeps Cliuenſis ſanis vſus conſilijs, comitatus Henrico Brunſuicenſi principe & legatis Archiepiſcopi Colonienſis, ad Cæſarem ſupplex venit, ab eoque ſub quibuſdam conditionibus in gratiam recipitur, Videlicet, vt religionem Catholicam in omnibus ſuis ditionibus inuiolatam retineat: ſi quid mutatum eſt, reſtituat: Cæſari, Romanorum regi & Imperio ſe morigerum præbeat: fœderi Gallico, Danico & Suedico renunciet: Ducatu Geldrienſi & comitatu Zutphanienſi ſeſe prorſus abdicet, & iuſiurandum populo remittat: & quædam alia, quæ non eſt neceſſè huc adſcribere. Cæſar quoquè principi condonauit, quicquid hoc bello damni datum eſſet regionibus ipſius, & offenſiones omnes. Seruauit autem ſibi ad breue tempus Zittardiam & Hinsbergum, munita Iuliacenſis agri oppida.

Princeps Cliuenſis conciliatur Cæſari.

Per hoc tempus in diœceſi Monaſterienſi ad caſtrum Saſſenburg, haud procùl à Warendorp, ſanguine pluit.

Pluit ſanguine.

Hoc anno nouus quidam propheta extitit in Friſia, nomine Georgius Dauid. Ille inſanus non ſe dubitauit Dei nepotem appellare. Cum feris & auibus quocunque eſſet collibitum idiomate colloquia miſcuit, & ab illis alimenta accepit, hauddubiò præſtigijs & dæmonum opera vſus. Aiebat cælum prorſus eſſe vacuum, ſe diuinitùs miſſum, vt regni hæredes accerſeret: multaque id genus alia ridicula & abſurda, quibus tamen non defuerunt qui fidem commodarent, vt eſt hoc ſeculum pudenda leuitate, & pluſquàm anili ſtoliditate auidum in res nouas, quantumcunquè alioqui abſurdas & impias. Quis huius Prophetæ demùm exitus

Georgius Dauid.

1544 fuerit, infrà suo loco dicemus. Carolus Cæsar huius farinæ homines ferro & igni seueriſſimè in ſuis ditionibus inferioris Germaniæ perſecutus eſt, adeò vt Georgius iſte timens pelli ſuæ, cum ſuis Baſileam ſe contulerit, vt infrà dicetur.

Lucëburgum occupatum. Sub finem Decembris Franciſcus Gallorum rex Lucemburgum rurſus occupat. Ferebatur opem laturus Cliuenſi principi, atque eo nomine etiàm adduxiſſe ſororis filiam Iohannam, Cliuenſi anteà deſponſam: Verùm vbi de Principis cum Cæſare conciliatione certum accepit nuncium, non mediocritèr fuit perturbatus: at nihilo minùs Lucemburgum egregiè muniendum curauit.

Lãdreſiũ obſidetur. Eodem tempore Angliæ rex Henricus exercitum mittit in Belgium, qui cum Cæſaris copiis coniunctus, Landreſium obſidet. Cęſar eò venit menſe Octobri cum ingenti exercitu: venit etiàm Galliæ rex cum manu valida. Res non longè à prælio abeſſe videbatur: ſed Galli, cùm in oppidum annonam intuliſſent, & militem recentem, clàm indè recedunt. Cæſareani luce demùm appetente id ſentiunt, abeuntes inſequuntur, ex poſtremo agmine non paucos interficiunt, multamque vaſorum aureorum & argenteorum, atque aliarum rerum prædam referunt. Cæſaris conſilia arcana de prælio ineundo ad Gallos quorundam opera delata ferebãtur: qua re offenſus Cæſar, poſt Galli diſceſſum, ſoluta obſidione Landreſij, Cameracum occupat, eique arcem imponit: cætera, vt quidam annotauit, liberam ciuitatem, de priſtino ſtatu eius nihildùm immutans, Antiſtiti permiſit: quædam etiàm alia vicina loca ſibi vendicat: porrò exercitûs partem dimittit: reliquos ad Lucemburgi obſidionem mittit: ipſe domum redit.

Cameracum obtinet Caſar.

ANNO 1544. mẽſe Ianuario natus eſt Franciſcus, primogenitus Henrici Valeſij, poſteà Gallorum regis, cui idem ipſe Franciſcus non diù pòſt ſucceſſit. Sunt qui ſcribant, non defuiſſe iuris ciuilis doctores, qui Henrico regi permitterent, à Catharina Medice ipſius coniuge, quæ iam multis annis fuiſſet ſterilis, diuortio ſeparari, eiusque rei exempla aliquot recentia adferrent: ſed tum Henrici patrem Franciſcum, tum Henricum ipſum ſanctis rationibus eiuſmodi pernicioſas inſuſurrationes conſtantèr refutaſſe, & quadam Chriſtiani iudicij æquitate aſſeueràſſe fidem ſeruandam præpoten-

potenti Deo, qualitercunquè illi visum sit facere. Ea verò tum Francisci patris, tum Henrici filii, vtriusque Galliarum regis pietas non potest non magnoperè commendari. *1544*

Cæsar huius anni initio è Belgio Spiram proficiscitur ad Imperij ab ipso indictum conuentum, qui quidem cumprimis celebris fuit, præsentibus illic Electoribus omnibus, quod rarò fieri solet, & ipso quoquè Ferdinando rege, & principibus plerisque omnibus. In hoc conuentu Cæsar contra Galliæ regem ab omnibus Imperij ordinibus grandem pecuniæ summam in sex menses impetrat: cum Daniæ rege, qui cum Gallo fœdus percusserat contra ipsum, omnino transigit: Saxoniæ quoque Elector Ferdinando regi obseruantiam promittit. Erat tum fama sparsa de Francisco Gallorum rege, quòd cum Turca fœdus fecisset, eo nomine permultos à se abalienauit, licèt ipse rex scripto propalam edito sese purgare conatus sit. Miserat legatos suos ad comitia Spirensia, sed non sunt permissi eousquè progredi. *Cõuentus celebris Spiræ.*

Hoc anno Luterus suas in Genesim annotationes edidit, in quibus passìm temperare sibi non potest, quin in Sacramentarios inuehatur: & nè omnino Prophetiæ spiritu caruisse videatur, prophetizat fore, vt ipso extincto, Sacramentarij, quos sua authoritate compresserit, ipsius doctrinam certatìm oppugnent. Nec hoc contentus, mox licèt Melanchthone resistente, postremam suam de Cœna Domini Confessionem euulgat, in qua Zuinglium, Oecolampadium, eorumque discipulos apertè hæreticos, Sacramentorum hostes, æternumque damnatos esse dicit. Hæc Luteri in Zuinglianos sententia non paulò plùs ponderis habet apud Luteranos, quàm vel mille Romanorum Pontificum & totius Concilij Tridentini, in quo multi fuère viri longè doctissimi: & tamen Zuingliani æquè contemnunt Luteri iudicium, atquè Romani Pontificis. Erant tum multi, qui Lutero respondendum putarent. Bucerus vtriusque partis gratiam captare visus, Lutero tanquàm de Ecclesia Christi optimè merito parcendum suasit. Philippus Melanchthon in quadam ad Bullingerum per id tempus data Epistola, hanc Luteri confessionem scriptum vocat atrocissimum. Tigurini interim omninò respondendum censent, eduntque Apologiam, de qua posteà dicemus. Sleidanus qui ex alijs plerisque Luteri scriptis tam multa recenset in suis *Luterus carpit Zuinglianos.* *Luteri de Zuinglianis iudicium.*

1544 suis Commentarijs, vt Catholicos infestet, huius quidem de Cœna Domini libelli Luterici meminit, sed duobus aut tribus tantùm verbis, quia videbat vir bonus se non absque sua ignominia posse Luteri de Zuinglianis sententiam referre, quippe quem tantoperè aliàs non vno loco celebrâsse videretur. Sed velit nolit Sleidanus, aut valere debebunt quæ de Sacramentarijs Luterus scripsit, aut Sleidanus vel inuitus fatebitur, Luterum non esse virum bonum, & se illum falsò ac fraudulentèr laudâsse.

Arca marmorea inuenta Romæ. Huius anni mense Februario Romæ in Vaticano haud procùl à Tiberi, cùm in sacello S. Petri fundamenta foderentur, inuenta est marmorea arca longitudine pedum 8. & semis, latitudine 5. & 6. altitudine, in qua condita fuit Maria, Honorij Imperatoris coniunx, quæ virgo obijt, morte abrepta ante nuptias. In ea arca, corpore absumpto, aliquot tantùm dentes supererant, capillique ac tibiarum ossa duo: prætereà vestis & pallium, quibus tantum auri fuit intextum, vt ex his combustis auri pondo 36. collecta sint. Erat insupèr capsula argentea, longa pedem vnum & semissem, latitudine digitorum 12. in qua vascula multa ex crystallo nonnullaque ex achate perpulchrè elaborata. Item annuli aurei 40. varijs gemmis ornati. Erat & smaragdus auro inclusus, in eoque sculptum caput, quod creditum est ipsum Honorium referre. Is 500. aureis, nempè ducatis, æstimatus est. Prætereà inaures, monilia, aliaque muliebria ornamenta, in quibus vna earum, quas hodiè Agnus Dei vocant, per cuius ambitum inscriptum erat, Maria nostra florentissima: laminaque ex auro, & in ea hæc nomina, Michael, Gabriel, Raphael, Vriel, Græcis literis. Item veluti racemus, ex smaragdis, alijsque gemmis confertus & discriminale longitudine 12. digitorum, inscriptum hinc, Domino nostro Honorio: hinc, Domina nostra Maria. Adhæc inerat sorex ex chelidonio lapillo, cochleaque & patera ex crystallo: item pila ex auro lusoriæ similis, sed quæ in duas partes diuidi potuit. Innumeræ penè aliæ inerant gemmæ, quarum etsi plurimæ vetustate corruptæ, nonnullæ tamen recentem admirandamque pulchritudinem retinebant. Et hæc omnia Stilico filiæ dedit pro dote.

Capsula quoquè argentea.

Smaragdus insignis.

Dos Mariæ Imperatricis.

Intereà dum Spiræ comitia aguntur, Ludouicus Palatinus Princeps & Elector vitam cum morte commutat. Successorem habuit fratrem suum Fridericum, cuius

cuius coniunx fuit Dorothea, Christierni Danorum regis filia. Iisdem in comitijs grauissimis pœnis interdictum est, nè quis exteris militaret, Gallis præsertim. Erant tamen, qui ea seueritate contempta, nihilo minùs Galliæ regi operam nauare non dubitarent. Ex ijs, in Lotharingia captus est Hubertus comes Bichlingus, Germanus, adductusque Metim ad Cæsarem, vltimo iubetur supplicio affici. Vxor eius multùm precata Cæsarem, flectere non potuit, iamque ad necem parata erant omnia, cùm eccè Maximilianus Ferdinandi regis filius, Cæsaris animum mollit, seruatque comiti vitam. 1544. *Edictum nè quis Gallo militet.*

Antequàm de Cæsaris ad bellum Gallicum è Spirensi conuentu profectione dicamus, obitèr hîc quædam inserere libet de Muleassis Tunetani regis casibus inopinatis. Circa hæc ferè tempora, cum Turcicam Barbarussa duce classem apparari, atque deindè Italiæ oram legere didicisset, in Siciliam traiecit. Metuebat enim sibi haud temerè à Barbarussa, quem è Tunetani regni possessione à Carolo Cæsare non longè antè expulsum meminisset. In regni tutela reliquit sibi maximè fidos, Mahometem, qui præesset vrbi, & arci Corsum quendam, cui nomen erat Fares, præposuit. Porrò filium suum Amidam præfecit copijs, qui Tunetum à Turcis & Numidis tueretur. E Sicilia Genuam periturus soluit, vt ibi cum Cæsare colloqueretur: sed reflantibus ventis, Neapolim est reiectus. Vbi à Proregе lautissimè habitus, Neapolitanis nouo cultu, vescendi more, & exquisitissimis odoramentis admirationi fuit. Dapibus eius ex regiæ culinæ disciplina prodigiosi sumptûs vnguenta infarciebantur, adeò vt pauonem, cum duobus phasianis conditum, obseruatum sit centum aureorum impensam excessisse. Fuit ille rex superstitioni Mahometanæ addictus, & astrorum obseruator, quæ res ei certissimum exitium attulit. Visum enim ipsi fuit ex fatali, vt putabat, astrorum influxu, amittendi regni & diræ mortis cladem sibi impendere. Eo partim nomine discessit ex Africa, sed eo ipso discessu cladem, quam euitare voluit, in suas ceruices acciuit. Atque vtinàm vel Christiani tandèm discerent vanissimam eam esse, quæ ex astris petitur, rerum futurarum, immò & superstitiosam, atque ideò illicitam diuinationem. Scilicèt liberum hominis arbitrium Deus astris subiacere voluit, quæ in hominum ministeria condita sunt. An non *Muleasses se confert in Siciliam.* *Dapes immanium sumptuũ.* *Contra astrologos.*

seri-

1544 scriptura euidentissimè dicit, Iuxta vias gentium nolite discere, & à signis cæli nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ sunt? Multis locis D. Augustinus, vt alios prætermittam, in hoc genus superstitiosæ diuinationis acritèr inuehitur, & Mathematicos egregiè perstringit, quos, dum ex stellarum positione actiones nostras vel actionum euenta prædicere conantur, nimiùm errare dicit, & vendere imperitis hominibus miserabilem seruitutem: immò eiusmodi prædictionem, magnam dementiam vocat. Quòd autem non rarò eueniunt, quæ ab istis astrologis prædicuntur, eius causam idem vir sanctissimus exprimit his verbis: Illusionibus & deceptionibus præuaricatorum angelorum euenit, vt istis superstitiosis & perniciosis diuinationum generibus multa præterita & futura dicantur, nec alitèr accidant quàm dicuntur, multaque obseruantibus secundùm obseruationes suas eueniant, quibus implicati curiosiores fiant, & sese magis magisque inserant multiplicibus laqueis perniciosissimi erroris &c. Verùm ad Mulcassem reuertamur.

Iere. 10.

Lib. 2. de doct. Christiana capite 21.

Cap. 22.

Cap. 23.

Amida filius Muleaßis, regno patrē excludit.

Dum Neapoli moraretur, vbì cum Cæsar iussit subsistere, post Niceæ arcem frustrà à Barbarussa oppugnatam, certis ex Africa nuncijs didicit, Amidam filium, ipsius amicis & præfectis trucidatis, Tunetum & arcem occupâsse. Ea re vehementèr perturbatus, militem conscribit magna celeritate, confluuntque breui ad eum mille & octingenti homines, ijsque nauibus impositis, Guletam proficiscitur. Sperabat enim se filium nondùm confirmatis viribus facilè oppressurum, nec protex Petrus Toletanus eius consilia improbabat. Amidam filium quidam proceres corruperant, excitatis vanissimis rumoribus, Muleassem Neapoli discessisse è vita, & per summum scelus ante obitum Christiana religione initiatum esse. Amida his rumoribus & procerum consilijs permotus, Tunetum se confert, sed indè tunc excedere compulsus est, quòd Tunetani de Muleassis morte nihil comperti haberent. Hæret interìm in hortis Martijs, & rursùs oblata ab insperato occasione, à Tunetanis quibusdam euocatus, qui Muleassem odirent, Tunetum reuertitur, aliquot ipsi aduersos perimit, & in arcem se recipit, paruo momento vrbe, arce & regno potitus. His de causis, vt diximus, Muleasses conscriptis tumultuarijs copijs in Africam traiecit.

Amida Tunetum occupat.

iecit. Vbi Guletam venit, à Francisco Touarre Cæsaris 1544
præfecto admonetur, nè cum tam parua manu Tunetum
adeat, nisi Tunetanorum ciuium animos prius habeat
exploratos. At illum facilè fefellerunt proceres qui- *Fram Pu-*
dam Afri ex vrbe progressi, qui gladijs iugulo admo- *nica.*
tis, more gentis, fidei militaris sacramentum ei dicunt,
Amidamque ipso conspectu celeritèr vrbe excessu-
rum confirmant. Mox ille, plurimùm deterrente To-
uarre, Tunetum pergit, & in itinere rursùs ab Hispa-
nis equitibus à Touarre missis admonitus, vt sibi ab in-
sidijs, quæ iuxta vrbem essent, caueret, in proposito
perseuerat. Vbi autem ad vrbem propiùs accessit, erum- *Muleasses*
pentibus tum ex vrbe, tum ex oliuetis Afris, ex eius exer- *capitur, et*
citu periêre supra mille & treecenti, & ipse Muleasses *oculis or-*
fugiens, nulla re alia magis quàm vnguentorum odore *batur.*
ab hostibus agnitus & captus est. Eum ad se adductum,
Amida filius vtroque orbatum lumine crudelitèr ex-
cæcat, candenti scalpello proscissa vtriusque oculi pu-
pilla. Idem pertulêre duo Amidæ fratres, cum Muleasse
capti, Nahaser & Abdalas. Indè cum Touarre ferit in-
ducias, & aliquid annumerat pecuniæ, quod Hispano
militi stipendij nomine solueretur. Filium quoquè su-
um Schitem, nouem annorum puerum, ei dat obsidem,
quem tamen continuò sibi vult restitui, si pax confici
certa non possit. Touarres, licèt eæ induciæ multis de
causis necessariæ viderentur, tamen quòd non dubita-
ret Cæsarem Amidæ crudelitate offensum, dedit ope-
ram, vt Abdamelech Muleassis germanus frater, qui
apud Anemscham Numidarum regulum diù exul per-
manserat, Tunetani regni sedem obtineret. Et id qui-
dem mira celeritate efficitur, remisso interim Schite
puero obside Tunetum, nè fidem Amidæ datam fallere
videretur. Festinus Abdamelech Guletam properat, in- *Abdame-*
dè Tunetum, facieque linteis sudarijs inuoluta, non est *lech Tu-*
agnitus à portæ arcis custodibus, sed pro Amida ad- *neto poti-*
missus, arcem occupat, cæsis custodibus, qui illo agni- *tur.*
to arma corripere cœperunt. Ità ille repentè à ciuibus
Tunetanis in arcem admissis rex salutatur: sed, vt nihil
est in rebus humanis diuturnum, paulò pòst morbo
lœtali correptus, trigesimosexto die vita excedit. In *Excedit*
eius locum substituitur Mahometes eius filius annorum *viuis.*
ferè duodecim: sed cùm à proceribus quibusdam, eius
pueri moderatoribus, regnum longè alitèr admini-
straretur, quàm Tunetani vellent, & alia quoque,
quæ

1544. quæ ipsi nollent, acciderent, Amidam rursùs accersunt. Sed interim Muleasses è carcere educitur in templi cuiusdam asylum inuiolabile, atque indè, Touarre expetente, Guletam perducitur. Idem ipse Muleasses iam antea, Tunetanis ipsi necem intentantibus, ab anu quadam inope in scrobe multis allijs cooperta seruatus fuerat. Amida igitur Tunetum rursùs occupat, & Muleasses tandèm Cæsaris iussu in Siciliam deductus est, publico Siculorum sumptu alendus. Rectè igitur Claudianus Poeta:

Muleasses mittitur ad Siculos.

Desinat elatis quisquam confidere rebus.

Genus Muleassis.

Fuit autem Muleasses rex non indoctus, inprimis autem Auerrois studiosus: porrò Choreæ familiæ, ex qua ipse prealto stemmate natus esset, reges Tunetanos, quorum stirpem ad Homarem Mahometis pseudoprophetæ consanguineum & discipulum referebat, supra nongentos annos nulla admixta alieni sanguinis successione, regnâsse aiebat, Tunetanumque regem augustiore cognomento appellari *Emir Munesmim*, hoc est, in religione optimè credentium principem.

Cæsar facit Gallo bellum.

Cæsar soluto Conuentu Spirensi, cùm iam exercitus eius ad Lotharingiæ fines peruenisset, primò Lucemburgum Gallis extorquet, indè Linæum oppidum & arcem: mox Sandesirium obsidione premit, Henrico Angliæ rege interim Boloniam fortissimè oppugnante. Sandesirium Landræ viri strenui opera diù egregiè defensum est, sed eo bombardæ ictu sublato, tandèm ad deditionem ventum est. In ea obsidione perijt Renatus Auraicæ Princeps, iuuenis omnibus naturæ & fortunæ donis cumulatissimus, & Cæsari inprimis addictus & charus, adeò vt Cæsar expirantem cum lachrymis complexus sit. Capto Sandesirio, Cæsar vltrà progreditur, & ad Matronam vsque castra promouet, non mediocritèr trepidantibus Lutetianis, qui iam propinqui hostis potentissimi arma non immeritò verentur. Sed Deo benè propitio, tum demùm inter Cæsarem & Regem certis conditionibus pax confecta est, Gallis inprimis exoptata, quòd iam regiones eorum non ab hostibus modò, sed etiàm à Regis exercitu miserandum in modum vastatæ cernerentur. Sub hoc tempus Angliæ rex Boloniam deditione capit, quod superiores eius regni reges frustrà tentârant. Sed & ille

Princeps Auraicæ perit.

Bolonia deditur Anglo.

ille quoquè posteà cum Francisco Rege pacem fecit. *1544*

Dum Gallicum feruet bellum, Hermannus Coloniensis Archiepiscopus pergit vrgere suæ diœcesis infaustam planeque Buceranam reformationem. Clerus sese opponit, hortatur & obsecrat principem, vt rem differat ad Oecumenici Concilij cognitionem & definitionem. nam si secùs faciat, ad supremum Magistratum sibi confugiendum, easque vias excogitandas, quibus possint conscientijs suis satisfacere. Princeps malè persuasus, mansit in sententia. Itaque Clerus & qui ad eum pertinent, Octobris 8. die, cùm in vnum conuenissent, inter alia commemorant, quæ ante annos 23. Vuormatiæ, vbi Luterus à Cæsare, cunctis ferè illi Principibus suffragantibus, damnatus fuit, quæ item posteà Augustæ & Ratisbonæ, atque recens Spiræ decreta fuerint: quibus omnibus posthabitis, Hermannus Archiepiscopus res nouas attentârit: Bucerum apostatam & Sacramentarium, qui iam alteris sese incestis nuptijs contaminârit, Argentina euocauerit, concionandi munus & illi & passim alijs leuibus hominibus demandârit: horum verò suggestione quandam Reformationis formam conceptam, & Principis mandato euulgatam: Se quidem modis omnibus Principem dehortatos, sed nihil promouisse: iam verò Diœcesin pessimè habere, omniaque ad summam perturbationem spectare: quamobrèm necessariò ipsos prouocare ad summum Pontificem & Cæsaream Maiestatem. Id vbi resciuit Episcopus, scripto publico testatur nullam eos prouocandi causam iustam habuisse: se nihil præter officium fecisse: proindè eam se appellationem reijcere, sperareque ipsos à proposito discessuros. Quod si non faciant, se tamen in cœptis progressurum: simul etiàm non mediocritèr Luteri & Buceri scripta commendat, sed hauddubiò ab alijs malè institutus.

Coloniēs. Episcopus vrget suā Reformationem.

Clerus Coloniēs. prouocat ad Pontificem & Cæsarem.

Tum verò summæ ædis Canonici totius diœcesis Coloniensis Ordines omnes ad se euocant, Principis conatus explicant, Cæsaris quoquè mandatum, nè quam mutationem admittant grauissimè iubentis, exponunt: hortantur omnes, vt in Catholica & quam ab Apostolis acceperint atque hactenùs conseruârint, religione cum ipsis permaneant. Principi verò, vt ab Appellatione cessarent, & quædam alia hortanti, prolixè scribunt, & vt Summi Pontificis atque Cæsaris, quibus ipse quoquè

1544 ſubditus ſit, ſententiam expectet, monent: multaque alia, quæ nimis longum eſſet huc adſcribere. Hiſce literis Canonici Primariæ ædis, itemque D.Gereonis, & Vniuerſitas ſua ſigilla appendunt. Verùm Epiſcopus, credens ſe rem Deo gratam facere, doctrinæ Luteranæ buccinatores non ſolùm non remouit, ſed etiàm in quibuſdam oppidis religionem mutare permiſit: quæ res & fidei Catholicę perniciosa, & veris atque legitimis paſtoribus iniuria, & rudi plebeculę admodùm exitioſa fuit.

Mutatio religionis.

Per hoc tempus Gallus quidam concionator, factione Sacramentarius, nomine Petrus Brulius, Argentorato proficiſcitur Tornacum Neruiorum inſigne oppidum: & primùm apud Tornacenſes, indè apud Inſulanos Flandriæ vrbem priuatim ſpargit virus Sacramentarium. Vbi Tornacum rediјt, cœpit de eo inquiri, (non enim diù latere potuit) cumque non poſſet præſens euadere periculum, ab amicis per murum fune demittitur: ſed cælesti cum vltione perſequente, dum humi ſedet, quidam ſubmiſſa voce ex muro ei ſalutem precatur, at ſimul ſaxo è muro reſoluto ſedentis crus perfringit. Tum miſer ille dolorem cruris & frigus hyemis (erat enim Nouemb. ſecunda dies) non ferens, voces dat lamentabiles: ſicque ſeipſum prodit vigilibus, qui mox accurrunt, & hominem in carcerem includunt. Non diù pòſt flammis exuritur. Feliciùs è muro Paulus Apoſtolus olim elapſus, totum mundum Chriſti Euangelio compleuit: Idem conatus non defuit Brulio, ſed longè diſpar cauſa non eoſdem habuit ſucceſſus. Vtinàm verò tam plerique Catholici feruerent in tuenda fide Catholica, quàm iſti buccinatores Euangelici in ſua propaganda impietate. Sleidanus multis verbis commemorat huius Brulij extremam fidei confeſſionem, quæ certè valdè impia eſt, & in quibuſdam à Luteri quoquè placitis aliena, quippè ſacramentaria potiùs quàm Luterica. Ait quoquè eum ſuam doctrinam ad finem vſque conſtantèr, veriùs pertinacitèr dicèret, profeſſum. Sed idem ipſe paulò antè ferre non potuit cruris lapide quaſſati dolorem, vt hîc quoquè probabile ſit Sleidanum more ſuo plus tribuiſſe hæretico, quàm habuerit rei veritas: quanquàm etiamſi vera ſint quæ ſcribit Sleidanus, non ſolùm nihil faciunt pro Brulio, ſed etiàm longè deteriorem eius cauſam reddunt, quòd in tetris erroribus obſtinatione ſatanica perire malue-

Petrus Brulius Tornacũ inficere nititur.

Flammis exuritur.

maluerit, quàm redire ad sanitatẽ. Nec est quòd isti suos nobis obtrudant martyres, cùm certum sit extra Ecclesiæ Catholicę vnitatem nullum esse verum martyrium, sed quantumcunquè atrocia perferantur supplicia, ea non modò nullam mereri martyrij laudem, sed maiorum etiàm apud inferos in omnem æternitatem luendarum pœnarum & causam esse & initium. Nam ipsa pertinacia immane crimen est, & prorsùs inexpiabile. 1545

ANNO 1545. Tigurini Apologiam edunt contra Luteri confessionem, Latina & Germanica lingua, qua inter cætera etiàm ad crimen hæresis, quod illis Luterus intulerat, & ad alia conuicia acritèr respondent, frustra dehortante Bucero, qui arte Bucerana sequestrum se non semèl obtulit: sed Tigurini intricatum & propterea fallax loquendi hominis genus sibi ferendum minimè putârunt. Vtinam Coloniẽsis Archiep. Hermannus tam sibi cauisset ab illa vulpecula. *Tigurini contra Luterum.*

Luterus, nè planè obmutesceret, Theses suas edit contra Theologos Louaniẽses, valdè quidẽm superbè & arrogantèr scriptas: Sed in illis ipsis egregiè mordet Sacramentarios. Nam Thesis 15. sic habet: In Eucharistiæ Sacramento venerabili & adorabili, est & exhibetur & sumitur verè & re ipsa corpus & sanguis Christi, tam à dignis, quàm indignis. Et Thesi 27. Hæreticos, inquit, seriò censemus, & alienos ab Ecclesia Dei esse Zuinglianos & omnes Sacramentarios, qui negant corpus & sanguinem Christi, ore carnali sumi in venerabili Eucharistia &c. Sic Luterus, vt se vlcisceretur de Tigurinis: qui in scripto, cuius antè meminimus, inter alia hoc præclarum de illo tulerant testimonium: *Prophetæ & Apostoli, inquiunt, Dei gloriæ, non priuato honori, non suæ pertinaciæ & superbiæ studebant, sed peccatorum salutem quærebant vnicè. Luterus autem sua quærit, pertinax est, insolentia nimia effertur, & confestim satanæ tradit,* (tali scilicet Pontifice digni estis, qui Romani Pontificis iugum excussistis) *quotquot illius sententiæ non ilicò subscribere velint: & in omnibus correptionibus suis plurimùm maligni spiritûs, quàm minimùm verò amici & paterni ingenij deprehenditur &c.* Obitèr hic obseruandum venit, Sleidanum non solùm mentionem facere Thesium Luteri contra Louanienses, sed quædam etiàm indè assuere suæ historiæ, sed interim astutè reijcere, quæ in ijsdem Thesibus habentur contra *Luterus contra Sacramẽtarios.* *Tigurinorum de Lutero sententia.*

1545 Zuinglianos. O candorem verè Euangelicum. Sed hæc imprudens lector non aduertit, & Sleidanus per fraudem voto potitur suo, quod non est aliud, nisi vt lectori imponat. Addit vero, & Parisienses & Louanienses Theologos nuda axiomata proponere, scilicet hæreticis, locum nullum è sacris literis adducere, & magistratum ad animaduersionem inflammare. Sic nimirùm visum est Sleidano scribere, cùm tot extent libri illorum Theologorum, scripturæ diuinæ sententijs muniti, contra istos nouatores, vt meritò Sleidanum sui pudere debeat. Et certè mallent Theologi resipiscere hæreticos, quam puniri.

Luteranorum de Tigurinis sententia. Luterani contrà accusant Tigurinos, quòd Luterum acerbè & contumeliosè sint insectati, cui tum ob multos pro Ecclesia susceptos labores, tum ob senium parcendum fuerit. Tigurini illis respondent, maiorem veritatis, quàm Luteri habendam fuisse rationem &c. *Tigurini respōdent.* Ità isti Euangelici fratres mutuis sese encomijs celebrant. Sunt autem inter illos qui scribant, Papistas illorum acerbis dissidijs magnoperè lætatos fuisse. Scilicèt delectat Catholicos, quos illi Papistas per contemptum vocant, tot animarum myriades istorum seditiosis & contentiosis dogmatis in dies rapi in Tartara, & Christianum orbem odiorum inexpiabilium flammis, quas isti suis concionibus & scriptis excitant, Turcis plaudentibus & rei benè gerendæ occasionem expectantibus, dæmonibus quoquè nouas semper faces admouentibus, conflagrare. Quis verò tam saxeo sit pectore, vt vel vnius animæ mortem sempiternam, in illa æstuantissima gehennæ fornace sine vllo fine perferendam, hilari ferat animo? Si tamen hæc sectariorum dissidia delectant Catholicos; idcircò delectant, quòd facilè possent homines, modò vellent, istorum nouorum dogmatistarum aduertere falsitatem, dum adeò inter se pugnant & dissident, cùm de primis nostræ religionis *Act.4.* hominibus scriptum sit, Erat credentium cor vnum & anima vna.

Comitia Vuormatiæ. Hoc anno Comitia habita sunt Vuormatiæ. Nullus ferè Principum ibi adfuit, nisi per legatos. At Cæsar ipse, licèt tardiùs ob affectam valetudinem, & Ferdinandus rex interfuêre: nihil tamen admodum constitui potuit propter principum absentiam. Alius igitur Ratisbonæ indictus est Conuentus, in Epiphania Domini anno proximo inchoandus, ad quem principes omnes

omnes confluerent, nisi quem aduersa valetudo retineret domi. Porrò in hoc Vuormatiensi conuentu inter alia Protestantium legati palàm testati sunt, se Concilium Tridentinum, quod Pontifex rursùs indixerat, pro legitimo non agnoscere. Et ea fuit facilima ratio omnia eius Concilij decreta eleuandi & negligendi. Si sic liceat subditis quibuslibet Principum suorum decreta pro legitimis non agnoscere, nimirùm breui pulcherrimum habebimus in Repub. rerum ordinem & tranquillitatem. Sed hæc ab Ecclesiastis suis Protestantium ordines hauserant. Verùm hoc illius amplissimæ Synodi authoritati nihil penitùs ponderis detraxit. Atque ità videre licuit, quàm ex animo tot superioribus comitijs suis magistratibus illi ecclesiastæ suasissent, vt Oecumenicam Synodum peterent. Erant res exulceratæ valdè in Germania, & sensìm via patefieri cœpit ad bellum Protestantium contra Cæsarem, de quo postcà dicemus. Quanuis autem jam sæpè tentatum esset, si qua posset conciliandæ religionis ratio doctorum virorum vtriusque partis colloquijs inueniri, nec quicquam tamen successisset, at nihilo minùs Cæsar, qui pacis constituendæ & religionis componendæ esset cupidissimus, hoc conuentu in id rursùs consensit, licèt Catholicis ordinibus non assentientibus, vt in proximo Ratisbonensi conuentu vtriusque partis docti viri ad colloquium euocarentur. 1545 *Protestantes respuunt Conciliũ Tridentinum.*

Luterus hoc anno scriptum edidit contra Pontificatum Romanum, à satana constitutum. ea est enim præclari operis inscriptio. Et vt omnes cordati videant totum hominis pectus, libro picturam præfixit eiusmodi: Sedet in sublimi cathedra Pontifex, iunctis & protensis manibus, ornatu solenni, sed auribus asininis: circa eum plurimi sunt dæmones varijs figuris, quorum alij capiti eius imponunt diadema triplex, oleto fastigiatum: alij funibus eum demittunt in medium infernum, horribili specie subiectum: alij titiones & ligna comportant: alij tanquàm officiosi, pedes ei subleuant, vt rectè molliterque descendat. Hæc nulla indigent confutatione, quia per se produnt pectus omni spurcitie & turpitudine inquinatissimum: quod qui non vident, illis nemo possit peius precari, quàm vt in hac cæcitate permaneant. Nec hoc præclaro facinore contentus, alteram quoquè non tam in Pontificis, quàm suum & suorum dedecus emisit picturam: *Luterus contra Pontificatum Romanum.* *Pictura Lutero digna.*

 Pontifex

multa eruditione & linguarum insigni peritia præditum, ad Turcam misit paciscendarum induciarum nomine. 1546

Obijt huius anni mense Septemb. vel circitèr Carolus, Francisci Galliarum regis filius, quem Cæsar vel generum, vel affinem habiturus videbatur. Fuit is iuuenis ætate florenti, & maximæ spei, plerisque etiam non mediocritèr charus: sed vt suo exemplo albæ gallinæ filios ad contemnenda fortunæ ludibria excitaret, in ipso iuuentutis flore repentè sublatus est. *Carolus Francisci filius moritur.*

Luterus postquàm cognouit Henricum Brunsuicensem principem captum teneri à Lantgrauio, scriptum euulgat ad Electorem Saxoniæ & Lantgrauium, quo illos dehortatur, nè captiuum dimittant. Ait eum à Deo castigatum, nec posse absolui, nisi vetam agat pœnitentiam, & ritè satisfaciat. Hoc loco aliquid valet pœnitentia & satisfactio, quam adeò irrident isti Euangelici. Multa alia in eo libello habet, quibus se egregiè ridendum propinat omnibus cordatis: sed superfluò hìc commemorantur, quòd mundus iste videtur velle in errores induci, & sua perditione lætari. Sleidanus, vt antè dixi, etiàm prophetiæ spiritum tribuit Lutero, licèt homo Sacramentarius, à Lutero in re sacramentaria non parùm dissenserit. Et quidni propheta vocetur Luterus, qui etiàm tertius Elias à suis dictus est? Habent etiàm Turcæ magnum prophetam suum Mahometh. *Luterus non vult dimitti Brunsuicensem.*

ANNO 1546. Protestantes conuentus egêre Francofurti mense Ianuario. Deliberatum ibi est de concilio Tridentino, de prorogando fœdere, de sumptibus belli Brunsuicensis, de non deserendo Coloniensi Archiepiscopo, qui contra Pontificis & Cęsaris mandatum religionem mutârat. Eius legati in hoc conuentu questi sunt de iniurijs Cleri, vt ipsi dicebant, & de citationibus atque mandatis Pontificis & Cæsaris. Eò iam res in Germania reciderat, vt de summis Magistratibus liceret querelas deferre ad paucos Imperij principes, qui etiàm dicerent se non defuturos Coloniensi Archiepiscopo, si qua vis ei fieret. *Cōuentus Protestantium Frācofurti.*

Hoc tempòre in Palatinatu Rheni Luterismus introducitur, & Protestantes missa legatione, tam egregij facinoris nomine Principi Palatino gratulantur. Putabant enim Euangelij lucem in eas regio- *Luterismus in Palatinatu.*

1546 nes inuehi, in quas Luteri Euangelium plusquàm Cimmerias tenebras inuexisset. Hodiè in Palatinatu illo regnat Caluinismus, omnes etiam crucifixi imagines deijciuntur, vt nulla sit tanti beneficij apud homines, præsertim rudes, memoria. Si Romanus Pontifex hoc faceret, omnes eum vocarent Antichristum: nunc quandò Caluinus iubet, Euangelium Christi est. Et certè Antichristus ex locis omnibus Christi Dei memoriam abolere conabitur: Caluinus & eius symmystæ magna cum tanti laboris parte leuant. Sed benè habet, quòd multò plures interim apud barbaras noui orbis & aliarum regionum nationes eriguntur imagines, quàm in Germania & vicinis locis, nouis dogmatibus infectis, destruantur.

Posteà Caluinismus.

Huius anni mense Ianuario demùm inchoatum est Colloquium Ratisbonense. Melanchthon diù frustrà expectatus est. Tandèm in eius locum submittitur Georgius Maior. Ad 27. diem Ianuarij factum est sacrificium de Spiritusancto, & mox agi cœptum in curia Ratisbonensi. Iam antè dixi, Ordines Catholicos ob inchoatum Tridenti Concilium noluisse hoc Colloquium approbare: sed Cæsar videns Protestantes Concilium Tridentinum prorsùs reijcere, nè qua in parte paci conciliandæ defuisse videretur, permisit haberi colloquium, non tamen in aliquod Tridentinæ Synodi præiudicium, ad quam sciebat religionis negocium necessariò reijci oportere, sed vt paci publicæ consuleret. Præsides colloquij fuêre Mauritius Eystetensis Episcopus, & Fridericus comes Furstenbergicus. Collocutores & auditores Catholici, octo: totidem Protestantium. Catholici primi adfuêre. In ipsius actionis initiò diù laboratum est de colloquendi ratione. Volebant enim Protestantes collocutores dicta vtriusque partis omnia in scripta referri: quod cùm esset longè molestissimum, & negocio suscepto cumprimis importunum, tamen coacti sunt Catholici morosis hominibus morem gerere, & multi temporis iacturam facere, nè aduersariorum calumniæ paterent, tanquàm qui causæ diffiderent. Hoc enim in vulgus sparserunt de Catholicis, cùm ipsi potiùs, vt cordatus quisque facilè animaduertit, hac scribendi importunitate diuerticula quærerent, tempusque omne nullo fructu extraherent. Quinto demùm Februarij die colloquium à Maluenda Catholico Theologo inchoatum est,

Colloquium Ratisbonense.

Præsides Colloquij. Collocutores.

Inchoatur Colloquium.

est, qui inter cætera, suo & sociorum Catholicorum nomine testatus est, si quid ab ipsis in hoc congressu fortasis dictum fuerit, quod sacris scripturis, aut Apostolicis traditionibus, aut Ecclesiæ Catholicæ decretis aduersetur, id se pro irrito & non dicto velle haberi: deindè, vt quæ inter partes conuenta fortassè vel constituta fuerint, ea non alitèr valeant, quàm in congressu familiari, nec vllam vim habeant definitionis, aut placiti, aut determinationis. Hoc quidem sapientèr Catholici, nè Synodo Tridentinæ præiudicâsse viderentur. Protulit deindè Maluenda Confessionem Augustanam, Cæsari anno 1530. Augustæ exhibitam, cum eius Apologia, cuius vtriusque architectus fuerat Melanchthon: percontatusque est ex Protestantibus, num in eius sententia permanerent, scripta verò alia quæcunque, etiam sua ipsorum, illi contraria damnarent. Bucerus, qui primas apud Protestantes obtinebat, primò quidem hic hęrere cœpit, sed demùm respondet, se damnare scripta contraria, proprio se ense iugulans, & suos paritèr symmystas damnans, qui ab ea Confessione in plerisque vsqueadeò defecerunt, vt hoc nomine inter se Luteri discipuli hodiè mirum in modum tumultuentur. Longum esset omnia huius Colloquij acta referre. Apparebat facilè in Bucero & eius socijs quædam animorum acerbitas & amaritudo, quæ identidèm verbis exprimebatur & moribus: cùm Catholici se vbiquè placidos & commodos exhiberent, ac propemodùm vltrà quàm oporteret, morosis hominibus in agendi ratione concederent. Multis enim modis hoc captabat Bucerus cum suis, vt occasionem haberent à Colloquio discedendi: sed ità, vt eius intermissi culpa omnis in Catholicis hærere videretur. Vicesimoprimo die Februarij Maluenda extemporali disputatione ad eas absurditates adegit Bucerum, vt in illo tot doctorum virorum consessu non puduerit eum affirmare, Eum qui mortali peccato tenetur, fidem Catholicam amittere, non credere Deum trinum & vnum esse, neque Christum esse filium Dei, neque redemptorem humani generis, neque natum, neque crucifixum, nec rediuiuum &c. Omnia peccata esse incredulitatis, nullum imbecillitatis vel ignorantiæ, sed omnia ex malitia & contra conscientiam committi. Eò enim impudentiæ adigit id genus homines obstinata animi elatio, vt mâlint quantumuis impias & absurdas opiniones pertinaciter tueri, quàm se victos videri. Et

1546

Bucerus se & suos damnat.

Buceri absurdissimæ assertiones.

1546 interim ſpargebatur longè lateque rumor, idque contra fidem ſecreti, Catholicos victos à Proteſtantibus, & Maluendam à Bucero in ſummas adactum anguſtias. Quid facias hoc hominum genere? Nimirùm ab ijs nobis expectandum eſt ſtudium Eccleſiæ reformandæ, & hominum ſaluti conſulendi, quos adeò nullius pudet mendacij & calumniæ.

Rumor cõmẽtitius.

Viceſimaquinta Februarij venerunt literæ à Cæſare, quibus Colloquij habendi forma preſcribebatur: (volebant enim præſides certiùs cognoſcere eius hac in re voluntatem) Bucerus cum ſuis eam formam non probauit. Deniquè, nè ſim longior, ex multis verborum ambagibus aliud nihil intelligi potuit, quàm eos Cæſareæ Maieſtati ità obtemperaturos eſſe, ſi omnia quæ vellent, ipſi ſtatuerent de Colloquio, & Cæſari etiàm atque Catholicis leges ferrent. Nec adduci potuerunt, vt Cæſaris voluntati morem gererẽt, ea, quam diximus, forma amplectenda: ſed non diù pòſt ità ſe clanculò ſubduxerunt, ac propemodùm ex oppido eiecerunt, vt non tam profectionem quàm fugam adornâſſe viderentur, magno quidem Præſidum dolore, quibus iam Iulius Pflüg Numburgenſis antiſtes, ex voluntate Cæſaris adiunctus erat, qui indignitate moti, illos quidem retinere conati ſunt, ſed fruſtrà: Porrò ſcripto edito Præſides ijdem ſatis declarârunt, per ipſos minimè ſtetiſſe, quò minùs & Cæſaris & ordinum Imperij expectationi ſatisfieret, cùm præſertìm ipſorum Proteſtantium Collocutorum conſenſu ad Imperatorem ſcripſiſſent, & eius reſponſum in dies expectarent. Ità demùm etiàm hac vice res ipſa probauit, non eſſe in eiuſmodi Colloquijs expeditam & certam pacis componendæ rationem, maximè cùm religionis negocium omninò maturiori & auguſtiori deliberatione tractandum ſit, nec in paucorum hominum priuato tractatu ponendum: tum quoquè ea ſit ſectariorum peruicacia, vt vinci quidem facilè poſſint, ſed nec victi vnquàm cedere velint, nec victi videri.

Euangelici è Colloquio ſe ſubducũt.

Intereà Tridenti patres Concilium inchoant. Legatos eò miſerat Pontifex Iohannem Mariam Montanum, Marcellum Ceruinum, & Reginaldum Polum Cardinales: ſed cùm rari aduenirent, aliquandiù parùm admodùm conſtitui potuit.

Cõcilium Tridenti inchoatur

Triſtiſſimum autem ſub ipſo Ratisbonenſi Colloquio ad Proteſtantes nuncium allatum eſt de obitu ſanctiſſimi patris ſui Luteri. Is litis cuiuſdam componendæ

Obitus Luteri.

dæ causa ab illustribus Mansfeldensibus comitibus Islebium, quæ fuit illi patria, honorificè euocatus, eò venit cum pompa, tribus stipatus filijs, ex præclaro monachi & monachæ concubitu procreatis. Obuiam illi missi sunt 113. equites honoris causa. Itaque die 17. Februarij, cùm lautè & splendidè cœnatus esset, & facetijs suo more hilaritèr lusisset, eadem nocte sublatus est e medio. Eius obitus non eodem modo à Catholicis & Euangelicis id temporis referebatur. Ionas Cocus, qui se Iustum Ionam vocat, eius morti interfuit: sed ita eam describit, vt apud cordatos maiori cum contumelia quàm laude affecisse videatur. Inter alia scribit eum ipsi Ionæ & Cælio & alijs circunstantibus dixisse, Orate pro Domino nostro Deo, & eius Euangelio, vt ei benè succedat, quia Concilium Tridenti & abominabilis Papa grauiter ei aduersantur. Hæc fuit egregia morituri hominis pœnitentia. Sed cur tantoperè metuebat Domino Deo, & suo potiùs quàm Dei Euangelio, cùm prophetare non dubitârit, 1546 *Ridicula Luteri oratio.*

Pestis eram viuus, moriens tua mors ero Papa?

Quid verò dictura est posteritas, cùm hæc legerit? Hoccine est, ad illud tremendum Christi tribunal sese præparare? Scilicèt moriente Lutero Pontifex mortuus est. Eius quoquè precationem supremam recitant in hec verba: *Pater mi cælestis, Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, Deus totius consolationis, gratias tibi ago, quòd mihi dilectum filium tuum Christum reuelâsti: in quem credo, quem prædicaui & confessus sum, quem amaui & laudaui: quem abominabilis Papa & omnes impij vituperant, persequuntur & blasphemant.* Et sic ille mortuus est. O vere mortem expauescendam & horrendam, ità obstinato in Pontificem & Catholicos odio exhalare spiritum, atque sic proficisci ad illum æquissimum iudicem. Quàm verò immanis illa calumnia est, quòd ait Pontificem, quem vocat abominabilem, & impios omnes, quo nomine vult Catholicos intelligi, vituperare, persequi & blasphemare Christum? O si miser ille seipsum cognouisset, certè illa extrema hora palam fassus esset se longè omnium atrocissimè & immanissimè vituperâsse, persecutum esse, & blasphemâsse Christum, cui vnus ipse suis impijs dogmatis tot abstulit animas, vt sine horrore & stupore nec dici queat. Et tamen *Precatio suprema Luteri.*

dicit

1546 dicit se amâsse & laudâsse Christum. Hoc ergò erat de tanta impietate non solùm nihil angi animo, sed gloriari etiàm. Cadauer eius stanneo inclusum loculo, cum multa equitum & peditum turba & pompa ingeti Vuittenbergam non sine multorum lachrymis perductum est. Ille quidem sic mortuus est, sed post se in multis Europæ amplissimis regnis & prouincijs supremam ferè reliquit vastitatem, religione miserabilitèr confusa & perturbata, innumeris euersis Ecclesijs, destructis monasterijs, omnibus pijs abrogatis cæremonijs & ritibus Ecclesiasticis, sacramentis horrendum in modum profligatis, vt ad Mahometanam constituendam impietatem parùm aut nihil superesse videatur: & certè quibusdam in locis, vbi eius regnat Euangelium, homines in atheismum atque etiam ethnicismum ferè prolabuntur. Eos nobis fructus affatim produxit miser ille, & mortalium omnium longè infelicissimus, qui vtinàm nunquàm natus fuisset, aut certè solus perijsset. Nullum quidem vnquàm miraculum edidit, quanquàm miracula omnia facilè vincit, quòd monachus apostata, incesto monachæ concubitu totiès pollutus, tot iam olim ante mille annos damnatarum hæresum instaurator, tot flagitijs coopertus, homo importunissimus, audacissimus, maledicentissimus, qui nulli omninò parceret, omnia sursùm deorsùm misceret, tantam sibi apud cæcos & miseros mortales existimationem conciliare potuit, vt non alio quàm apostoli & tertij Eliæ loco haberetur. Conatus est quidem aliquandò dæmonem expellere, sed frustrà. Id in Lectoris gratiam huc breuitèr adscribam. Anno 1545. puella quædam dæmoniaca è Misnia adducta est Vuittenbergam ad Luterum, ceu tertium Eliam, ea spe, quòd Luterus dæmonem esset eiecturus. Ille quidem, vtpotè malè sibi conscius, principiò valdè se difficilem præbuit, tamen tandèm iussit puellam in sacrarium parochianæ Ecclesiæ introduci. Ibì suis quibusdam Lutericis exorcismis adiurat dæmonem, sed dæmon eius exorcismos irridet. Tum verò Luterus mire angi, discruciari, & è sacrarij ostio se velle proripere. At malus dæmon adeò obstruxit ostium, vt neque foris, neque intus reserari potuerit. Ea res etiam in maiores illum miserum angustias adduxit, iamque per fenestras erumpere conabatur, sed conatus eius cancelli ferrei retardabant. Deniquè securi ferrea per cancellos immissa ostium perfringi oportuit, vt Lutero pateret exitus.

Miraculũ Luterii insigne.

Luterus demonem vult expellere, sed frustrà.

exitus. Faxit Dominus Deus noster, vt ad sanitatem redeant, qui eius hominis, nulla vitæ sanctimonia, nulla miraculorum efficacia suffulti, infaustum Euangelium magno totius Europæ malo complexi sunt. 1546

Nôrunt omnes, quàm ille infelix atrocitèr oppugnârit peregrinationes religionis causa susceptas, & inuocationem Sanctorum, adeò vt etiàm virginem matrem non plùs sibi præstare posse precibus suis, quàm quempiam vicinum suum, dicere nõ dubitârit. At multò rectiùs fecissent, qui puellam hanc ad eum adduxerunt, si pro éa beatissimæ Virginis Mariæ suffragia apud Deum implorâssent, quam certum est hodieque multa præstare beneficia ipsam piè inuocantibus. Et vt pietas confirmetur, atq; impietas pudefiat, adscribam hîc nonnulla ex Thoma Moro, qui aliquandò fuit Angliæ Cancellarius, Vir incomparabili ingenio, magna doctrina, & tandèm celebri martyriò illustris: sed adscribam verbis meis. Nam ille quidem hæc Anglicè scripsit, quæ alius Vir doctus posteà reddidit Latinè. Ait se nonnulla posse suæ ætatis commemorare miracula, quæ ad imagines, quas solent homines pij etiàm peregrè inuisere, edita sint, tam ab omni suspicione aliena, tamque amplis fulta testimonijs, vt qui ea velit reuocare in dubium, is non multùm ab insania abesse videri queat. Interìm vnum recitat admodùm illustre, quod ante paucos annos in cuiusdam viri nobilis Rôgeri Vuetunorthi aliquot proles declaratum sit diuinitùs, præcipuè autem in vnam ex filiabus eius, annòrum non ampliùs duodecim; quam malus dæmon inuâserat, & multis modis diuexârat. Erat illa iam mentis inops, deliransque procacitèr & petulantèr in Deum ipsum incurrebat, execrabaturque res quasque precibus sacratas, & quod mirum est, facilè etiàm nullo indicante à non consecratis illas internoscebat. Fiebant hæc proculdubiò illo efficiente, qui puellam òccupabat. Interìm verò tum sua voluntate, tum diuina admonitione permota est, vt ad S. Mariæ Ippisuuitchij (est hoc Angliæ oppidum) accederet. In illo autem itinere quæ id temporis alibi dicerentur & fierent, citra mendacium edicere potuit, multaque rapta in ecstasin rara & sublimia promebat, licèt ipsa eorum rudis esset & imperita, vt etiàm viri doctissimi non mediocritèr admirarentur talia ab illa dici posse. Vbi porrò ad locum ventum est, erat ibì imago beatissimæ Virginis Mariæ. Coram ea dum illa puella sistitur, aderant

Prolog. lib.1.cap. 16.

per-

1546 perplures splendidi ac nobiles viri, & ecce ab illo tetro spiritu horrendum in modum dilaniatur, facies & oculi terribilem in speciem transformantur, os contorquetur & distenditur, oculi in maxillas prominent, vt sine horrore nemo eam posset intueri. Aderant & aliæ personæ, in quas, permittente Deo, improbus satan mirabilitèr sæuiebat. Atqui mox omnes illæ vnà cum puella perfectæ sunt redditæ sanitati. Huic tanto spectaculo aderant parentes puellæ, homines & ordinis amplissimi, nempe equestris, & rebus locupletes: aderant & alij permulti magnæ dignitatis, prudentiæ & experientiæ. Aberat verò omnis fingēdi vel ratio vel suspicio, tum quòd puella tenera esset ætate, tum quod rei ipsius immanitas & horrenda species omnem excluderet simulationem. Cernens autem puella se liberatam, licèt pater obluctaretur, mundo huic ilicò nuncium remisit, & in cœnobio benè instituto sanctarum virginum religionem professa monasticam, & pie & sanctè vixit. Hęc ferè Morus, cuius tanta est authoritas & integritas, vt bona fide rem totam ab eo relatam esse nemo nisi improbus dubitare queat. Luterus proculdubiò cum suo grege hic exclamaret rem esse commētitiam, quemadmodum Brentius non veretur scribere, quòd Iulianus apostata in magno positus metu, nè a dæmonibus discerperetur, licèt iam Christi religionem abiurâsset, tamen crucis expresso signo illos à se fugârit, id non factum crucis signo, sed dæmonis simulatione ad confirmandam superstitionem & magiam: nec enim magis ad pietatem facere digitis crucem formare, quàm si manibus in aere circulum descripseris: quæ sunt verba digna tali viro, qualis est Brentius, hoc est, impuro hæretico. Sed nos istorum hominum verbis prorsùs nihil moueri debemus, præsertim cùm huius rei tot illustres fuerint spectatores, & testes omni exceptione maiores. Mihi hoc miraculum commodè hoc loco inseri videtur, vt Catholicus lector videat non deesse hodieque miraculorum etiàm insignium editionem in Ecclesia Catholica: porrò de istis prodigiosis noui Euangelij buccinatoribus rectè dici posse, eos nec claudicantem canem, nec cæcutientem equum vnquàm curare potuisse: quanquàm vt miseri homines intelligerent, quale portentum in infaustis Luteri dogmatis complectendis sequerentur, memorabili id portento præpotens Deus testatum voluit efficere, quandò biennio post illud Vuormatiæ à Carolo V. & Impe-

Miraculū insigne.

Brentius contra Petrū Sotū.

Imperij ordinibus contra Luterum promulgatum edi- 1546
ctum, ad fines Vuittenbergæ vitulum caluo capite & cucullatum, stupendo illo quidem, sed cumprimis accommodato ostento vacca peperit. Fertur autem Luterus etiàm mortuum quandoquè quibusdam immurmurationibus excitare voluisse, Vilhelmum illum Nesenum in Albi submersum, sed accidit illi quod Persius ait: Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

Cōuentus aurei velleris.

Hoc anno Carolus Cæsar Traiecti habuit Conuentus aurei velleris, & Italiæ, Hispaniæ, Germaniæ, Flandriæ principum aliquot noua electione illud auxit sodalitium. Indè Ratisbonam ad Comitia iturus cùm Traiectum superius venisset, Legati aliquot Principum & ciuitatum Germaniç occurrunt, vt certiùs cognoscerent de fama, qua iam vulgatum erat, Cæsarem militem conscribere. Sed eodem quoquè tempore rumor erat, Protestantes nescio quid moliri in Cæsarem, sua habere conuenticula, & id genus alia, quæ non immeritò Cæsarem ad arma paranda mouere potuissent. Vbì autem viderunt legati, Cçsarem nullum circa se inusitatum habere militum præsidium, meliùs sperare cœperunt, itaque discedunt. Erant cum Cæsare custodiæ causâ equites cataphracti quingenti. Vbì Spiram venit, Palatinus cum vxore Cæsaris nepte eum adijt, venit etiàm eò Lantgrauius Hessiæ: atque vterquè non diù pòst discessit, quòd Cæsar non vsquequaquè votis illorum respondere videretur.

Ferdinandus elocat duas filias

Dum Ratisbonæ Comitia aguntur, quò iam Cæsar peruenerat, Ferdinandus rex duas filias suas elocat, Annam Alberto Bauariæ, Mariam Guilelmo Cliuensium Principi. Interim Cæsar ad se tribunos & centuriones aliquot clàm euocat Ratisbonam, neque id latuit Protestantes, qui omnia accuratissimè explorarent. Itaque Cæsarem adeunt, scire cupiunt, cui bellum facturus sit, se quidem paratos imperata facere. Cæsar non negat aliquot se cohortes conscribere in quosdam refractarios & rebelles, quos edomare constituerit: qui ipsi auxilio sint, illis se benignum & clementem dominum fore, cæteros nòn alio quàm hostium loco habiturum. His auditis, Legati domum proficiscũtur. Hoc belli Germanici inter alia quoddam fuit initium: Cçsar diù multa dissimulârat, sed pactis cum Turca inducijs, pace quoquè cum Gallo & Anglo confecta, non putauit sibi vlteriùs dissimulandum, præsertìm cùm vir prudentissimus

1546 ſimus non ignoraſſe videatur, quid plerique molirentur. Erant per id tempus Luteranorum ſiue Proteſtantium magnæ vires, porrò Cæſaris exiguæ copiæ, & magna gerendi belli in ipſo initio impedimenta ac difficultates, præſertim quòd Cæſaris conſilia etiàm ab amicis ad hoſtes perferri dicerentur. Auguſtani omnium primi ad arma concurrunt, ea tamen moderatione, vt Cæſareanos vrbe non arceant, quò minùs ad bellum neceſſaria comparare queant. Venerunt autem ad Cæſarem Germanorum peditum cohortes quinquaginta: ex Pannonia Hiſpanorum duo millia expectabantur & octingenti, è Gallia Ciſalpina eiuſdem gentis tria millia. Equitum ad nouem millia conſcribi iuſſa ſunt, ſed locis valdè diuerſis, quod Cæſari magno incommodo fuit. Proteſtantes interìm ex Auguſta & Vlma & ditione Vuirtenbergica Cluſam properant, vt Italos à Pontifice miſſos excludant. His Proteſtantium copijs præerat Sebaſtianus Schertelus vir militaris. Itaque Cluſa arx munitiſſima deditione capta eſt. ſunt qui proditione factum putent. Indè Oenipontem petunt, ſed nihil efficiunt. Abeunt igitur, præſidio impoſito Cluſæ & Fieſſæ, quæ duæ omninò viæ erant, quibus ex Italia in Germaniam veniretur. Si Schertelus cum ſuis copijs rectà petijſſet Ratisbonam, vbi Cæſar tum erat, rebus omnibus imparatiſſimis, meliùs ſuorum rebus cõſuluiſſet. Sed eo conſilio Deus illos tum priuauit. Fuit hic primus illorum error.

Copiæ Cæſaris. *Proteſtantes obtinẽt Cluſam.* *Item Fieſſam.* *Primus error Proteſtantiũ.*

Dum hæc geruntur, Saxo & Heſſus ſcribunt Cæſari literas, quibus ſe teſtantur in officio permanſuros, aut ſi quas iniurias intulerint, de illis velle ſatisfacere, ſi lege agere ſinantur. Cæſar illis nihil reſpondit, quippe qui ſciret eorum exercitum omnem in vnum locum conduci. Nec diu pòſt omnes eorum copiæ Danouertum cum Saxone & Lantgrauio peruenêre. Erant peditum ad octoginta, equitum ad decem millia: porrò tormenta bellica 130. Cæſar tum admodùm immunitus fuit. Atque hic quoquè ſummam rei benè gerendæ occaſionem Proteſtantes amisêre, dum non vident, quàm facilè Cæſarem vel è tota Germania excludere potuiſſent, ſi cum omnibus copijs rectà Ratisbonam contendiſſent. Non eſt igitur dubium, quin à Cæſare ſteterit Deus. Et hic eorum ſecundus eſt error.

Copiæ ingẽtes Proteſtantiũ. *Secundus error.*

Interim Ferdinandus rex Pragã peruenit, cum Mauritio Saxone acturus de bello in Electorem Saxoniç concitan-

citando. Fuerant Mauritio cum Electore continentes inimicitiæ, sed eæ pauloantè sopitæ erant. At postquàm Cæsar proscripsit Electorem Saxoniæ & Lantgrauium, Mauritius inimicitias repetit, & cum Ferdinando rege coniunctus, Saxonis ditiones vastare instituit. Porrò verò Saxo & Lantgrauius puerum cum æneatore ad Cæsarem in castra mittunt, qui epistolam perferunt ad teli amentum deligatam. Hic vetus Germanorum mos est belli denunciandi. Videbantur illi digni esse supplicio, sed incolumes dimissi sunt cum tabulis proscriptionis, nullis prætereà literis alijs additis. Cæsar quidem eorum epistolam nec inspicere voluit. Sub idem tempus veniunt ad Cæsarem à Pontifice peditum circitèr decem millia, equites leuioris armaturæ sexpringenti. His alij ducenti equites à Cosimo Medice Florentinò Principe, & centum à Ferrariensi duce missi accesserunt. Venerunt & Hispani, præstanti virtute & veterani omnes. Erant iam cum Cæsare 16. millia Germanorum peditum, Italorum decem, Hispanorum circitèr octo, equites hastati mille sexcenti: & præter hos alij, ità vt in summa essent bìs mille cataphracti, & mille leuioris armaturæ, omnes verò copiæ præsertìm peditum, longè selectissimæ: nec tamen aderant, quæ in Belgio à Burano conscribebantur. Cum hoc exercitu & trigintasex tormentis æneis Cæsar ad hostem contendit, qui tum circa Ingolstadium statiua habebat. At Saxo cum Lantgrauio Ratisbonam iter intendit prudentèr quidem, sed serò. Cæsar enim mox Ratisbonam subsidia equitum & peditum mittit. Itaque Ingolstadium Protestantes reuertuntur, quò se etiàm Cæsar contulit. Non defuisset tum Protestantibus occasio rei benè gerendæ, si totis viribus Cæsarem oppugnâssent, aut illius ad Ingolstadium iter anteuertissent: atquì certè non in multitudine exercitûs, sed in Numinis fauore certa est belli victoria. Igitur Cæsar Ingolstadium præoccupat, & opportuno loco castra metatur. Loci natura hæc erat: Sinistrum latus ripa fluminis & loca palustria tuebantur: à tergo quæ erant, oppidum ipsum tuta ab hostibus reddebat: à dextra & à fronte, aperta planities, sed leuitèr fastigiata. Ab hac vtraque parte Princeps Albanus, quem Cæsar eius belli summum Imperatorem esse voluit, incredibili celeritate transuersam fossam & vallum perduxit. Non diù pòst vtraque & Cæsaris & hostium castra ea propinquitate inter se coniuncta sunt, vt tormentorum pilis contingi pos-

1546

Protestantes bellum denunciāt Cæsari.

Copiæ auxiliares Pontificis.

Cæsaris castra ad Ingolstadium.

1546 gi possent. Ibì Cæsar equo vectus suos obequitabat, nè quicquam pilarum densos imbres reformidarent adhortans, & vt præsenti animo, pristinæ virtutis & secundissimorum præliorum memores, hostis impetum ferant, locum quisque suum strenuè tueatur. Quæ Cæsaris oratio & præsentia dici vix queat, quantum alacritatis & bonæ spei militi attulerit. Atqui hostes ex alia parte horrendum in modum tormenta displodunt, & pilarum imbribus vallum & acies Cesareanas complent: sed paucos admodùm, Deo suum Cæsarem euidentissimè protegente, lædunt. Cæsaris agmen sæpissimè traiectum est, atque circa eumipsum tam densæ volitabant pilæ, vt in maximo discrimine versaretur. Accidit quandoquè, vt globus directò in illum eiaculatus, ità propè ad pedes eius decideret, vt præsentissimum illi immineret periculum, si vel leuitèr resultâsset, & non præpotentis Dei iussu eodem loco defossus & immersus hæsisset. Sæuissima illa tormentorum tempestate, quæ octo ampliùs horis cælum commouit & vndas, in ea Cæsaris acie vnus ex stipatoribus peremptus est, equi duo, & signum militare vnum discerptum: nullum aliud grauius damnum datum, singulari proculdubiò beneficio Dei, qui seruat sperantes in se. Fuit autem in Cæsareanis hoc eximiæ constantiæ & inuicti animi haud obscurum argumentum, quòd nullus suum visus est locum deserere, licèt nongentis hostium globis terribilitèr eo vno die peteretur. Alio die rursùs ad tormentorum crebriora, quàm priùs, tonitrua hostes redeunt. Cæsar ad suos alacritèr accurrit, eorum animos mirificè confirmat, contemptis periculis, à quibus plerunquè non longè aberat. Quàm fuerint hostes in displodendis tormentis pertinaces & crebri, vel indè constare potest, quòd præter alios qui vel in castra non inciderint, vel reperiri nō potuerint, mille nongenti & ampliùs globi reperti sunt.

Cæsar hortatur suos.

Cæsaris discrimen.

Constantia Cæsareanorū.

1900. pilæ in castra Cæsaris coniecta.

Cùm autem Cæsar illorum castris in dies propiùs suas munitiones cōiungeret, multisque illi quotidie incommodis afficerentur, non sinè magno dedecore eo loco decedunt, cùm anteà comminati essent, se Cæsarem breuì è tota Germania exacturos.

Per hoc tempus Comes Buranus suas copias, quas Cæsari in Belgio coegerat, Rhenum mirabili industria ac solertia inuitis hostibus traducit. Ad Francofurtum posteà cum illis leuiori commisso prælio, non paucos occidit, reliquis vsqueadeò perterritis & properè in fu-

gam ruentibus, vt non priùs fuga desisterent, quàm in oppidum peruenissent. Cæsar Buranum admonet, vt iter cautè instituat: hostes à se discessisse, atque ad ipsum properare. Progressi verò hostes, ad Danouertum castra locant, & Lantgrauius rei frumentariæ consulturus, Laugingam Bauariæ oppidum, deditione facta, in fidem accipit, atque indè Danouertum redit. Buranus breuì posteà cum suis copijs, quæ erant longè ornatissimæ, ad Cæsarem Ingolstadium incolumis peruenit. Ea re fracti sunt nonnihil Protestantium animi. Biduò pòst Cæsar Neoburgum petit, inter densissimam missilium multitudinem, quæ ab hostibus è muro iaculabantur, loci naturam & situm oppidi summo cum periculo, Albano comitatus, explorat: indè Ingolstadium redit, postridiè castra mouet, atque rectà ad Neoburgum regione considet. Neoburgenses ad eum legatos mittunt, seque eius voluntati permittunt: idem faciunt tribuni & ordinum duces, qui illic præsidio relicti erant. Id quidem Cæsari ob eius loci opportunitatem, commodissimè euenit. Cæsar hostium præsidiarios milites omnes pro sua clementia incolumes dimisit, cùm iure in eos, tanquàm qui in Principem suum arma tulissent, animaduertere posset. Eo triduo Cæsar more militari exercitum suum recenset: repertus est equitum numerus millium circitèr nouem, peditum circiter quadragintaquinque.

1546

Burani copia ad Cæsarem veniunt.

Neoburgi deditio.

Totus Cæsaris exercitus.

Neoburgo Cæsar Vuendingum cum exercitu proficiscitur, atque aduentanti Senatus vrbem dediturus occurrit. Per hoc tempus nunciatur Cæsari, hostes cum omnibus copijs ad ipsius castra contendere, neque iam procùl abesse. Tum ille, licèt dextrum pedem podagra affligeret, equum conscendit, pedem linteo ab ephippio pensili sustentat, atque hunc in modum tota die inter suos obequitat, contemptis acerrimis podagræ doloribus: verùm hostes nebulæ beneficio vsi, quæ ea die densa admodùm fuit, iter Norlingam versùs conferebant. Cùm autem ei ab Albano nunciaretur, videri ipsi hostes ad dimicandum paratos, ille respondit: Per me non stabit, quô minùs, fauente Deo, fiat pugnandi potestas: Et mox vt erat in equo, (non enim podagra sinebat eum descendere) arma induit, & acies procedere iubet. Verùm hostes cœptum iter Norlingam versùs nihil intermittentes, Cæsareanos pugnæ auidos sua spe frustrantur. Videns autem Cæsar ad pugnam eos elici non posse, ad alia consilia conuertitur. Mittit clàm Octa-

1546 uium Farnesium cum Italicis copijs & Schamburgianis cohortibus, qui Danouertum vrbem ad Danubium sitam repentè occupent. Ea res prosperos habet successus, & oppidani subita Cæsareanorum irruptione perterriti, sese dedunt, non minori hostium damno, quàm Cæsaris commodo. Cæsar postera luce eò contendit, hostibus interim nihil se mouentibus. Altero indè die Dilingam Augustani Episcopi oppidum, sed quod tum hostium præsidio teneretur, venit. Hostes mox fugiunt ex oppido, & ciues libentissimis animis tum Cæsarem, tum Episcopum recipiunt. Indè quoquè Lauginga se dedit, licèt initio superbè respondissent incolæ. Idem facit Gudelinga. Ità paulatìm Cæsaris res crescebant, Deo illum adiuuante.

Danouertum occupant Cæsareani.

Saxonia à Ferdinãdo & Mauritio vexatur.

Intereà nunciatur Cæsari, à Ferdinando & Mauritio in Saxonia rem prosperè geri, Saxones pulsos & profligatos, & magnam eius ditionis partem in vtriusque potestatem esse redactam. Hoc nuncio Cæsar exhilaratus, multa tormenta in lætitiæ signum, & vt hostes intelligerent hæc iam ad ipsum perlata, displodi iubet. Iam hyems appetebat, nec deerant, qui Cæsarem hortarentur, vt militem in hyberna reduceret, maximè quòd castra loco admodùm incommodo sita essent. Sed Cæsar commodissimo castris locandis loco reperto, eò traducit exercitum, cunctis vsqueadeò gratulantibus, vt eum locum castra Cæsaris appellârint. Ex eo loco vehementèr afflixit hostes, emissis lõgè latèque equitibus hipposclopistis & leuioris armaturæ, qui eos à frumentatione prohiberent. Indè accidit, vt in eas rei frumentariæ angustias venerint, vt quinque continuos dies milites frumento & pane caruerint.

Inopia frumẽti apud Protestantes.

Sub his angustijs Saxo & Hessus nacti idoneum hominem, per Iohannem Brandeburgicum Electoris Brandeburgici fratrem, de pacis conditionibus cum Cæsare agere cœperunt: sed cùm Cæsar alias proponeret, quàm ipsi vellent, nihil effectum est. Dolendum quidem est Principes illos suorum concionatorum malis consilijs eò adductos esse, vt tam se Cæsari refractarios præberent, & demùm etiàm arma contra illum capesserent, cùm rarò soleat benè cedere, si quid contra magistratum temerè attentetur. Et hoc quidem bello, cùm essent illorum longè auctiores quam Cæsaris copiæ, tamen quatèr castris excedere compulsi sunt. Vbi porrò Cæsar intellexit hostium equitatum cum parte peditum in Franconiam

coniam iter habere, omnibus modis anreuertendum putauit, nè tam opulenta illi potiti prouincia, vires iam non mediocriter elisas redintegrarent. Itaque licèt difficili anni tempore, tamen nihil sibi cessandum putauit, donèc Rotenburgo ciuitate imperiali potiretur. In eo itinere dedunt se illi Boffingenses, Norlingenses, Dinckelspulenses. Vbì Rotenburgenses eius sensère aduentum, pridiè obuiàm progressi, magno studio se suaque omnia illi permittunt: neque enim illi reliquis fœderatis consenserant, neque auxilia illis vlla suppeditârant. Vbì hostes sensère Rotenburgum à Cæsare teneri, non mediocritèr perturbantur, atque paulò pòst singuli domum reuertuntur. Lantgrauius vbì Francofurtum venit, obsecrantibus decurionibus & ciuibus, vt quid faciendum sit edoceat, respondit optimam sibi rationem videri, vt vnaquæque vulpecula suam caudam tueatur. 1546 *Rotêburgum Cæsari se permittit.* *Protestâtes domû abeunt.*

Saxo quoquè, aliquot contractis dispersarum copiarum reliquijs, domum redit, & in itinere ab Ecclesiasticis magnam vim pecuniæ extorquet. Cæsar verò Buranum in Belgium remissurus hortatur, vt ex itinere vel ad defectionem inducat, vel ad deditionem vi adigat Francofurdienses. Ipse Cæsar cum reliquo exercitu ad fœderatas ciuitates, in quibus hostium præsidium omne & robur positum esse non ignorabat, iter statuit conuertere. Sed tantus iam omnes terror inuaserat, vt pleræque ciuitates à fœderatis desciscerent, & ad eius amicitiam adspirarent. Rotenburgo discedens, Halam Sueuię insigne oppidum peruenit. Eam enim tum recèns Cæsar in fidem receperat.

Cùm illic podagræ morbo impeditus, aliquandiù hærere cogeretur, Fridericus Palatinus ad eum venit, & supplex cum multis lachrymis veniam petijt & impetrauit, licèt Cæsar principiò nonnihil asperum se non sinè causa exhiberet. Miserat enim non paucos equites subsidio Protestantibus. Sed in Cæsare hoc fuit admiratione dignum, quòd non tam illatæ iniuriæ, quàm beneficij quandoquè collati esset memor. *Palatinus veniâ petit & impetrat.*

Eodem tempore venerunt etiàm eò Vlmenses, & tandèm admissi coram Palatino, qui ægrotanti Cæsari aderat, capite demisso & vultu mœstissimo ad Cæsaris sese pedes abijciunt, & eius clementiàm implorant. Cæsar quoquè illis ignouit certis conditionibus. *Item Vlmenses.*

Deindè Cęsar Hala egressus, Hispanos & aliquot co-

1546 hortes alias mittit in agrum Vuirtembergensem, atque mox ipse cum reliqua exercitûs parte subsequitur. Ea re cognita, Vuirtembergensis Princeps non ferens ditionis suæ vastationem, atque animaduertens omnes vicos, omnia ædificia & oppida omnia, in Cæsaris potestatem venire, à Cæsare pacem petit, & impetrat non recusatis conditionibus, quas Cæsar præscripserat. Interim veniunt literæ à Burano ad Cæsarem de occupata Francophordia. Postridie ad eum veniunt à septem ciuitatibus fœderatis legati de deditione. Vt enim ad Cæsaris gratiam propensius adspirarent, eius faciebat incredibilis moderatio, qua in tanto belli maximi successu vtebatur. Iam Sueuiæ vrbes omnes in eius potestate erant: Augustani soli cunctantius sese dedidere. Cæsar indè Vlmam venit, susceptus honorificentissimè & amantissimè. Fuit enim Germanorum in Cæsarem amor singularis, ità vt eum patrem blandissima voce appellarent: quin & exteræ nationes & hostes etiam ipsi non mediocritèr ipsi afficiebantur. Est enim ea virtutis vis, vt in sui admirationem & amorem etiàm improbos inuitet. Augustani Cæsaris exercitu aduentante, ad Cæsarem legatos mittunt, sed iis conditionibus propositis, quas Cæsar nollet, vacui recedunt. Indè re deliberata, & quòd Schertelus, vir militaris & audax, ex vrbe spontè excessisset, ad Cæsarem redeunt, veniam suppliciter petunt, & à clementissimo Principe impetrant, adeò vt mitissima consuetudine sua dextram singulorum appræhenderet, quo honore etiàm alias ciuitates affecerat. Postremò etiàm Argentoratenses fide publica ad eum veniunt, & se in pristinam clientelam restituunt. Hic nimirùm fuit prioris belli Germanici, contra Imperatorem temerè suscepti, euentus, ad quod Imperij Ordines impulerunt impuri apostatæ & seditiosi ecclesiastæ, qui salua Cæsaris amplissima authoritate, res suas saluas esse non posse facilè peruidebant. Ex ipsis autem atrocissimis religionis & dogmatum dissidijs, quæ inter illos vigent, haud obscurè potest animaduerti, non magnopere illis curæ esse Reipublicæ & Christianorum salutem, sed vt suis priuatis rebus consulant, quantunuis interim sursùm deorsùm moueantur omnia. Ipse quidem Luterus in libello, quem non diù ante obitum suum ad Saxoniæ principem & Lantgrauium scripsit, ad hoc Germaniæ bellum classicum canit, dum inter cætera ait, Quisquis arma non corripit dum potest, is non vtitur rebus à Deo collatis.

Princeps Vuirtenbergicus Cæsari cöciliatur.

Francofurtum occupatum.

Germanorum amor in Cæsaré.

Augustani redeunt in gratiam.

Item Argentoratenses.

Quid

Quid verò hoc est aliud, quàm subditos in suos magistratus concitare? *1547*

Hoc anno pax inter Gallos & Anglos conciliata est ea cōditione, vt certa pecuniæ summa Anglis intra octauum annum numeretur: ea persoluta, Bolonia ad Gallos pertineat, sed interim ab Anglis retineatur. Eam pacem, ob diuturna bella & alias calamitates, ingens annonæ caritas apud Gallos secuta est. *Pax inter Gallos & Anglos.*

Mechliniæ in Brabantia accidit clades memorabilis 8. Idus Augusti. Fulmen incidit in portam Arenariam, in qua asseruabatur pulueris tormentarij immensa vis, quæ illo cælitus lapso igne inflammata, tam horrendum edidit fragorem & tonitruum, vt plerique mortales putarent supremum adesse mundi diem. Fuit id reuerà spectaculum horroris & terroris plenissimum. Momento temporis porta illa mirabilitèr dissipatur, & non modò turris, sed etiàm vicinorum murorum fundamenta reuelluntur, & longè lateque per aëra iactantur: fossarum aquæ vi tanti ardoris exiccantur. Multi homines partìm extincti, partìm grauitèr saucij reperti sunt. Ludebant quidam chartis in caupona, sed subitò oppressi pereunt: materfamiliâs domûs sola euasit incolumis, quòd magno suo commodo in cellarium descenderat, ceruisiam allatura. Quidam post triduum è specu progressus, sciscitabatur num mundus adhuc subsisteret. *Incēdium Mechliniæ*

Saxoniæ princeps Elector, vbì percepit Ferdinandum & Mauritium ipsius vastare ditiones, nec à Cæsare ea, qua vellet, conditione pax obtineri posset, copias dispersas partìm colligit, atque in itinere, vt suprà attigimus, magnam pecuniæ vim, præcipuè ab Ecclesiasticis extorquet: Gemundam Sueuiæ oppidum oppugnat, ciues se dedentes pecunia mulctat, à Francophordiensibus nouem aureorum millia accipit, à Moguntino millia quadraginta exigit, Fuldensem abbatem & alios quosdam Catholicos eodem modo tractat, licèt esset a Cæsare proscriptus. *Saxo extorquet pecuniā.*

ANNO 1547. die 18. Ianuarij Saxo Lipsiam Mauritij principis oppidum grauissimè oppugnat, sed re infecta discedere compellitur, quòd vrbs fortissimè defenderetur. Crebris tormentorum ictibus fœdissimè vrbs dilacerata fuit atque deformata. Indè profectus, amissa per Thuringiam & Misniam, licèt diffici- *Oppugnat Lipsiam.*

1547 li anni tempore, recuperat, quinetiàm Mauritij oppida capit, præter Lipſiam & Dreſdam, multa quoquè alia ad ſe traducit, ſed non diù occupaturus.

Hermannus Epiſc. loco mouetur. Per hoc tempus Hermannus Colonienſis Archiepiſcopus, cùm nulla poſſet ratione à ſententia inuchendi in ſuas ditiones Luteriſmi deduci, iuſſu Romani Pontificis & Caroli Imperatoris, loco mouetur, & ei Adolphus ex illuſtri & antiqua Scauuenburgenſium Comitum familia ſubrogatur. Fuerat is aliquot annis Hermanni coadiutor, multis præclaris dotibus ornatus, & Catholicæ religioni addictiſſimus. *Vetus religio reſtituitur.* Vbi autem ad eam peruenit dignitatem, mox religionem veterem tota diœceſi reſtituit, Bucerana commenta prorsùs aboleuit, & verum paſtorem reipſa declarauit. Id quidem maturè accidit præclariſſimæ diœceſi, quæ iam multis locis ità erat nouis dogmatis infecta, vt difficilis omninò curatio videretur, niſi Deus manum appoſuiſſet ſuam. eiuſdem autem Hermanni frater Fridericus Bonnenſi præpoſitura exuitur, eaquè clariſſimo viro Iohanni Groppero, præter omnem eius expectationem, confertur. *Iohannes Gropperus.* Eius viri pro tuenda apud Coloniam Agrippinam & totam Colonienſem diœceſin Catholica religione ſuſcepti labores, vſqueadeò eum celebrem reddiderunt, vt Pontifex Paulus IIII. eum in Cardinalium ampliſs. ſenatum cooptârit. Fuit admirabili eloquentia, rara eruditione, animo imperterritus, nocte & die ſcripturæ ſacræ & ſanctiſſimorum patrum lectioni incubans, atque à fœdiſſimo concubinatu, quo ſe plerique ex Clero turpitèr dehoneſtant, vſqueadeò abhorrens, vt cùm quodam die domum reuerſus, famulam inueniſſet lectum ipſius ſternentem, vehementiſſimè commotus, famulam repentè è cubiculo exigeret, & lectum è feneſtra cubiculi proijceret, hocipſo ſanè egregium animi ſui erga continentiam zelum & ardorem præclarè declarans. *Exemplũ continentiæ.* Quod idcircò commemorare volui, vt tanti viri exemplo permoueantur Eccleſiaſtici, & carnis petulantiam victûs parſimonia, ſacræ lectionis & feruentium precum aſſiduitate, vigilijs opportunis, mulierum vitanda conſuetudine, & id genus alijs pietatis ſtudijs edoment, deſinantque aduersùm ſe prouocare iram præpotentis Dei, atque procacibus hæreticis veterem eandemque Catholicam religionem lacerandi ac proſcindendi præbere occaſionem.

Angliæ Sub Ianuarij finem Henricus Angliæ rex, anno 38. regni

regni sui, vita excedit. Is Pontificem quidem Romanum ferre non potuit, quòd repulsam apud illum passus esset in approbando Annæ Boleniæ coniugio, sed tamen religionem veterem in plerisque retinuit. Successit ei Edouardus filius, nouem annorum puer, sub quo paulò pòst Zuinglianismus in eo regno satus est. Protestantes ad regem Henricum legatos miserant, qui ab eo contra Cæsarem auxilia peterent, sed id frustrà fuit. 1547 *regis obitus.*

Non longo interuallo, nempe pridiè Calendas Aprilis, Franciscus Galliarum rex in arce Rambuletana moritur, quem itidèm Protestantes de suppetijs ferendis solicitârant. Obijt anno ætatis 54. Rex per omnia Catholicus & acerrimus nouorum dogmatum persecutor, fautor quoquè præcipuus hominum literatorum, ipse non mediocri rerum multarum cognitione præditus, quam sibi indè contraxerat, quòd inter edendum de varijs disciplinis cupidissimè loqueretur, haberetque in eum vsum apud se viros doctissimos, qui ex Poetarum, Historicorum, Cosmographorum atque aliorum authorum libris sempèr aliquid in medium adferrent. Habuit quoquè in Italia & Græcia, qui veterum monumenta conquirerent, confecitque Bibliothecam optimis libris refertissimam, vndè nonnulli posteà in lucem prodierunt. Poterat Ecclesia vel florentissima nostris temporibus euadere, si non incidisset inter Carolum Cæsarem & hunc Franciscum regem illa perpetua ferè simultas, quæ rebus Christianis, hauddubiè propter peccata nostra, magnam attulit calamitatem, præsertìm quòd interim Turcarum auctæ sunt vires, Christianorum imminutæ, & portentosæ hæreses mirum in modum increuerunt, certatim aliæ super alias ab inferis in orbem nostrum reuocatæ ab importunis ingenijs. Regi Francisco in regno successit Henricus filius, anno ætatis suæ vicesimooctauo, qui mox Annam Momorantium Conestablium, quem Latinè Magistrum equitum dicimus, in pristinam dignitatem, qua iam totos ferè annos sex caruerat, restituit: porrò quosdam alios magnos viros loco mouit. Horum duorum potentissimorum Galliæ & Angliæ regum obitus nō mediocritèr afflixit Protestantes, qui se sperârant ab illis contra Cæsarem subsidia habituros. *Francisci. regis mors* *Bibliotheca Francisci regis.*

Cæsar cùm adhùc esset Vlmæ, & ex Ferdinandi fratris literis certior fieret de ijs, quæ ab Saxone principe gererentur, & vt is Boemos solicitaret, vulgus ad se alli- *Cæsar bellum Saxo-*

1547 ceret, Ioachimicam vallem, ærarijs secturis & auri argentique fodinis abundantissimam Ferdinando eripuisset, toto in bellum Saxonicum animo incumbebat, licèt afflicta esset valetudine. Putabat enim rebus maturè opem ferendam, antequam viribus confirmatis hostes noui aliquid molirentur. Erant cum Saxone peditum circiter decem, equitum quatuor millia. iamque vsqueadeò Boëmos in suas partes traxerat, vt ij non dubitârint filias regis Ferdinandi in arce Pragensi inclusas tenere. Itaque Cæsar nullum neque laborem, neque periculum, neque valetudinis detrimentum subterfugiens, præter copias, quas iam præmiserat, Germanos & Hispanos ex hybernis educit, & aliquot tormentis ab Vlmensibus acceptis, iter ingressus est.

Cæsar in Saxonicum meditatur.

Eo die, quo Vlma discessurus erat, venit eò princeps Vuirtembergicus in sella gestatoria, quòd podagra præpeditus, pedibus consistere non posset. Tandèm admissus ad Cæsarem, per Cancellarium demississimè eius iram deprecatur, errorem suum palàm confitetur, & in posterum summam fidem & obseruantiam pollicetur. Hoc spectaculum Vlmensibus & alijs qui eò confluxerant, non mediocrem stuporem attulit, quòd illum quoquè supplicem Cæsari viderent, quo nullus è vicinis principibus esset potentior. Cæsar vbiquè vsus clementia, sub certis conditionibus noxam omnem afflicto Principi condonat: & confestìm Vlma discedens, prima die Giengam, altera Norlingam venit. Ibì morbus podagræ recrudescens, magnam videbatur moram allaturus: sed præter omnium expectationem celeritèr conualuit. Saxo interim Albertum Marchionem, quem Cæsar præmiserat, cuiusdam illustris fœminæ proditione apud Rochliziam capit, & de eius exercitu mille trecentos homines occidit, reliquos ferè in potestatem redigit: ipsum Albertum Gotham perduci iubet, locum valdè munitum.

Vuirtenbergicus fit supplex Cæsari.

Albertus Marchio capitur.

Dum Cæsar est Norlingæ, Argentinensium legati ad eum veniunt, veniam deprecantes. Eos quoquè Cæsar in fidem & clientelam accepit, quibus visum est conditionibus, inter quas hæc vna fuit, vt Cæsaris sacramento rogarentur, quod anteà nulli cuiquam vnquàm Imperatori contigerat. Indè Cæsar Noribergam venit, magna ciuium gratulatione exceptus. Ibì dies quinque confirmandæ valetudinis causa permansit. Constituerat ad Egram, quod est Boëmiæ oppidum, cum

Cæsar venit Noribergam.

cum Ferdinando & Mauritio coram conferre. Ibi Boë- *1547*
morum apparuit à suo rege defectio, qui crebris arboribus succisis, Ferdinandum & Mauritium transitu prohibere conati sunt: attamen longiori circuitu tandem ad Cæsarem cum copijs suis, tribus ab Egra milliaribus, in castra venerunt. Erant illis grauis armaturæ bis mille ducenti, leuis armaturæ Hungari noningenti equites, omnes egregiè instructi. Paschalibus ferijs Egræ peractis, (ea enim ciuitas cum summa laude hactenùs in Catholica religione constantèr permansit) Albanum cum omnibus copijs & parte equitatûs præmittit, ipse mox sequitur, in id vel maximè intentus, vt cum Saxone daretur prius confligendi opportunitas, quàm ille se vel Vuittembergam, vel Gotham, & in id genus alia munitissima loca reciperet. Erat per id tempus Saxo apud Misniam oppidum, quod Mauritio paulò antè eripuerat. Eò se confert Cęsar, nonnullis ex itinere occupatis arcibus & oppidis. Cùm iam non amplius tribus milliaribus esset à Misnia, comperit Saxonem Vuittenbergam iter conuertisse. Intererat inter eum & Saxonem Albis latissimus fluuius, quem omninò transmittere constituit, nè Saxo ex ipsius manibus elaberetur. Erat res summæ difficultatis & periculi, Saxone ad Milburgum oppidum in vlteriori fluminis ripa cum valida manu consedente. Interim nunciatur Cæsari, vadum in amplissimo flumine repertum eo loco, vbì & hostes e regionè sederent, & fluuius trecentos in latitudinem passus pateret, vndarumque impetu & mole vel spectantibus horrorem incuteret.

Egra vrbs Catholica.

Vadum in Albi repertum.

Iam hostes secundo flumine nauibus deferebantur: sed id Cæsareani conspicati, maximo impetu in ipsum flumen irruunt, & brachijs atque humeris solis ex aqua extantibus, densissimam pilarũ grandinẽ in hostes mittunt, ità vt & è nauibus in terram se eijcere, & præcipiti fugę mandare cogerentur. Vt autem commodiùs pedites & tormenta traduci possent, Cesar pontem curauit ex nauibus fieri: sed quòd latior esset fluuius, quàm vt naues ab ipso allatæ sufficerent, milites hortatur, vt hostium concisum pontem capiant. Atque ecce confestìm decem Hispani pedites vestes deponunt, gladios transuersos ore mordicùs compræhendunt, flumen tranant, inter tela hostium innumera scaphas arripiunt cæsis aliquot hostibus, & ad citeriorem ripam pertrahunt incolumęs. Saxo tum concioni intererat. sed Cæsaris audito

Cæsareani in Saxones.

Audax facinus 10. Hispanorum.

1547 audito aduentu, concio silet, conclamatur ad arma, & miles ripæ defendendæ adesse iubetur. At Cæsar incredibili celeritate equites vadum tentare, pontemque ex scaphis coniungere monet. Erat tum illic rusticus quidam iuuenis robusto corpore, cuius equos bijuges hostes pridiè eius diei abstulerant. Is Cæsari vadum ostendit. Primi traijciunt Hungari equites, humeris tantummodò & pectore eminentes, & cum eis leuis armaturæ equites, quibus singulis singuli milites sclopetarij, à tergo equis insidentes, adiuncti sunt. Indè cataphracti equites subsequuntur. Cæsarem vehebat equus Hispanus, coccino serico villoso, cui ex auro fimbria erat, instratus. Ipse armis inauratis conspicuus, & conchiliata fascia bombycina, auro distincta, superindutus, casside Germanica capiti aptata, breuem hastam venabulo similem manu tenebat. Et sic ille princeps, rustico præeunte, Albim ingreditur, & incolumis in vlteriorem pertendit ripam, atque cum eo equitatus omnis saluus in terram euadit. Rusticum autem centum donat coronatis & equis duobus.

Albim traijciunt equites.

Cæsar Albim equo transmittit.

Peditatus ponte nondùm perfecto tardiùs traducebatur. Itaque Cæsar omnia in celeritate posita cernens, solo equitatu hostem adoriri constituit. In ipso autem itinere, dum hostes insequitur, incidit in statuam Christi è cruce pendentis, cuius pectus tormenti globulo traiectum erat. Id ille pius Princeps conspicatus, magno animi dolore correptus, suspicit in cælum, &, O Deus, inquit, modò velis, facilè potes tantum scelus vlcisci: sicque cœptum prosequitur iter. Interim Albanus oblata rei benè gerendæ occasione, Cæsari indicat se iam in hostes irruere: tum acris à Cæsareanis in hostem fit impressio, ità vt mox in fugam incitati equites, peditatum prædæ & cædi obijcerent. Iam ad Locheranam syluam ventum erat, quæ passim tanta armorum multitudine constrata visebatur, vt insequentibus Cæsareanis moram adferrent. Sed & occisorum & sauciorum multus erat numerus: maior verò captiuorum, ità vt plerosque Cæsaris milites viceni & ampliùs captiui circunsisterent. Cæsareanis verò Saxonicos summa contentione insequentibus, breui ad Cæsarem, qui in media circitèr sylua constiterat, nuncius de capto Saxone adfertur. Erat is in equo Phrisio armatus: cumque ad Cæsarem peruenisset, velletque ex equo descendere, & dextræ chirothecam detrahere, Cæsar mitissimum

Facinus Euangelicum, scilicet.

Capti multi.

mum secutus ingenium suum, neutrum permisit. Tum 1547
ille capite nudato, Ego, inquit, potentissime & clemen- *Saxo cap-*
tissime Cæsar, me tibi captiuum reddo. Ad ea Cæsar, *ptus fit*
Nunc itá quidem me compellas, ait, cùm anteà secùs fe- *supplex*
ceris. (Saxo enim & Lantgrauius hoc rerum tumultu, *Cæsari.*
non Cæsarem eum, sed Carolum à Gandauo, qui se falsò Cæsarem diceret, in literis publicis scribebant.) Addidit quoquè Cæsar, optimo merito suo ad eiusmodi fortunam ipsum esse redactum. Quo audito, ille subticuit: humerisque pressis & capite demisso terram intuens ingemuit, vultu sanè miserabili. Indè iterùm petit à Cæsare, vt ipsum sic tractare velit, vt solent capti Principes. Ego verò, inquit Cæsar, te vt meritus es, tractabo. Mox in castra abducitur.

Eo die Mauritius princeps in summo periculo fuit. *Mauritij*
Cùm enim hostes persequeretur, quidam ex illis à ter- *periculū.*
go eum adortus, bombardam dorso admouit, sed inani conatu, quòd ignis non emicaret. Verùm ille temerarius mox à Mauritianis discerptus est. Capta sunt in eo conflictu tormenta quindecim, & magnus bellicarum rerum apparatus: postridiè quoquè sex alia tormenta in itinere intercipiuntur. Multa quoquè præda, impedimenta, signa legionaria & equestria. Captus etiàm est Ernestus Brunsuicensis. Cæsar non ampliùs quinquaginta equites amisit. Victoria hac potitus est 8. Calendas Maij. Iulius Cæsar olìm Pontico triumpho trium verborum titulum prætulisse fertur, *Veni, vidi, vici.* Iis verbis nonnihil immutatis sic noster Cæsar, lōgè illi ob veram pietatem præferendus visus est: *Veni, Vidi, Deus vicit:* *Nota Cæ-*
vt ostenderet, se non suis viribus, sed diuino auxilio eam *saris mo-*
victoriam acceptam ferre. Saxonis & Ernesti deindè cu- *destiam*
stodia Alphonso Viui mandata est. Porrò in deditio- *& pieta-*
nem Torga vrbe accepta, Cæsar ad Vuittenbergam oc- *tem.*
cupandam cum omnibus copijs procedit. Eam vrbem Saxo continuos vigintiquinque annos adeò communierat, vt facilè etiam diuturnam obsidionem passura videretur.

Obitèr prætermittendum non est, qua in parte Albim Cæsar vado traiecit, postera die non nisì natando, & ægrè quidem, id fieri potuisse. Graues quidam scriptores sic sentiunt, non sinè miraculo & præsenti Numinis ope Cæsarem illud latissimum flumen cum tantis copijs vado transijsse. Quo autem die Saxo captus est,

1547 est, æstus fuit longè grauissimus, & sol velut sanguinolentus apparuit, non in Germania duntaxàt, sed etiàm in Gallijs.

Iam Cæsar oppugnare decreuerat Vuittenbergam, cùm ecce interuentu Ioachimi Electoris Brandeburgici, & Cliuensis principis, cuius soror in Saxonis matrimonio visebatur, precibus flexus, capitali sententia Saxonem absoluit, vitamque ei his conditionibus donauit: Electoria dignitate & agris oppidisque omnibus ad Electoris ditionem pertinentibus exuitur. In Thuringia tantùm arces aliquot & agros retinet: Arma & ænea tormenta omnia cum vniuerso rerum bellicarum apparatu tradit. Eorum ingens erat numerus, ità vt ex sola Vuittenberga, præter minores machinas complures, 120. bombardæ exportatæ sint: Gotha nullis viribus expugnabilis solo æquatur. In ea fuère centum tormenta maiora, minora quamplurima: ænearum pilarum centum millia, & multa alia. Sunt & aliæ conditiones, quas præterimus studio breuitatis. Accepta in deditionem Vuittemberga, biduo pòst Saxonis coniunx cum multis nobilibus in Cæsaris tabernaculum venit ex vrbe, atque ad Cæsaris aduoluta pedes, ab illo manu alleuatur, & humanissimè in amplexum recipitur. Ea res omnium animos ad summam commiserationem flexit. Cæsar vbì multis eius precibus mitissimè respondit, mariti adeundi copiam ei facit, & honorificentissimè a se dimittit, atque altera die intra vrbem in arce ipsam inuisit.

Cæsar Saxonem vita donat.

Gotha munitissima.

Per id tempus partim à Scythica quadam gente ad Borysthenis ripam, partim a Tunetano rege ex Africa, Cæsari oblata sunt ad octo millia equitum: verùm legatos Cæsar liberalitèr dimittit, quòd iam bello propemodùm confecto, ijs copijs non esset habiturus opus.

Scytha & Afer parati militare Cæsari.

Lantgrauius vbi de Saxonis captiuitate & Cæsaris victoria cognouit, non immeritò consternatus, per Mauritium de pacis conditionibus tractare cœpit. Mauritio deprecatori Ioachimus Elector Brandeburgicus se coniungit: qui tum plurimùm apud Cæsarem gratia & authoritate valebant. Cæsar quidem illorum preces audit, & quid à Lantgrauio fieri velit, ostendit: sed cùm Lantgrauius ad postulata sempèr aliquid vel adderet vel demeret, Cæsar tandèm respondit, nihil se cum Lantgrauio velle agere, rebus ille suis vt vellet con-

consuleret. Id responsum non mediocritèr eius perterruit animum, & ab vna iam Cæsaris peruulgata clementia salutis sibi præsidium petendum sentiens, datis ad Mauritium literis, compositionis conditiones à Cæsare præscriptas, manu sua descripsit & tradidit, iisdemque paulò pòst apud Halam Saxonicam in deditionem acceptus est.

1547
Lantgrauius se permittit Cæsari.

Verùm antequàm isthæc transfigerentur, Ferdinandus rex cum tribus ferè millibus equitum & sex peditum Vuittenberga celeritèr Pragam proficiscitur, & Cæsar cum omnibus copijs suis ad Lantgrauium edomandum contendit. Pridiè verò, quàm Ferdinandus discederet, Hungarici equitatûs præfecti Cæsari valedicunt, orantque supplices, vt Pannoniæ à Turcis oppressæ afflictis rebus opem ferre velit. Cæsar eis liberalitèr respondet, & singulis præfectis ac decurionibus trecentorum coronatorum totquem donat: reliquis turmis vltra emetita stipendia in singulos equites alterum gratuitum largitur. Eam liberalitatem omnes mirificè prædicârunt. Hispanos etiàm illos, qui gladijs mordicùs ore correptis hostium scaphas nando apprehenderant, singulos veste holoserica ornat, triginta donat coronatis, & inter duplares armaturas adscribit.

Liberalitas Cæsaris in Hungaros. Itē in Hispanos.

Cæsar indè Halam abit, expectaturus illic Lantgrauij aduentum. Ibi tum repentè oritur seditio inter Germanos & Hispanos, hauddubiò tristem habitura euentum, ni Cæsar non sinè periculo inter duas acies, furore & amentia cæcas, medium se opposuisset. Erant adhuc apud Cæsarem Boëmorum legati: eos ad se vocat, hortatur vt ad officium & sanitatem redeant, se alioqui fratri Ferdinando minimè defuturum. Eadem ad Boëmos perscribit.

Seditio militaris.

Dum hæc geruntur, Lantgrauius cum 100. equitibus Halam venit, postridiè à Mauritio & Ioachimo in regiam deducitur. Aderant frequentissimi nobiles, qui se id nunquàm visuros putâiant. Lantgrauius coram Cæsare in genua prouoluitur, & eius nomine Cancellarius supplex Cæsarem honorificentissimè appellat, veniam petit, & obseruantiam ac fidem in posterum pollicetur, ac iureiurando confirmat. Cæsar per oratorem respondet, se licèt grauissimè læsum, tamen supplici noxam condonare, capitis pœna, proscriptione & carceribus perpetuis absoluere. His alijsque nonullis dictis,

Lantgrauius supplex veniam precatur.

Lant-

moratur, à Lubeco amplâ ciuitate & nobili, legati ad eum veniunt, qui doceant se nunquàm cum fœderatis consensisse, neque, vt pro certò etiàm constat, omninò contra eum conspiràsse. Bremenses quoquè per Danorum regem in fidem Cæsaris recipi vehementèr orant. Idem contendùnt Pomeranus & Luneburgicus. Hamburgenses primi omnium in deditionem venerant, missis Noribergam ad Cæsarem legatis, qui magna pecuniæ summa mulctæ nomine persoluta, vrbem, quod nunquàm anteà contigerat, in Cæsaris clientelam conferrent. Ità jam Cæsar latè rerum in Germania potiebatur, sed pro mitissimo ingenio suo ea vbiquè in dedititios hostes vsus clementia & lenitate, vt non defuerint posteà, qui dicerent illum non ea vsum fuisse seueritate, quam res postularet. Verùm prudentissimus princeps, qui suæ felicitatis æmulos non defuturos minimè ignôraret, & longè latequè omnia circunspiceret, non est putandus in ea amplissimæ victoriæ prosperrimis successibus quicquam temerè statuisse. Cùm autem tantæ fuerint tamque instructæ hostium copiæ, & Cæsar contrà in primis Germanici belli initijs adeò imparatus, vt nihil minùs quàm de bello cogitare videretur, ac nihilo seciùs tamen omnem hostium impetum & inuictas vires mirabili ac propè incredibili felicitate perfregerit, & de tota Germania mirabilitèr triumphârit: facilè, qui volunt, animaduertere possunt, à pio Principe stetisse Deum: hostes verò, tum quòd ab auita Patrum suorum religione sanctissima ad noua seditiosorum dogmatistorum commenta desciuissent, tum quòd in Principem ac dominum suum arma temerè sumpsissent, diuina ope destitutos fuisse, atque ideò nihil vsquàm ferè felicitèr gessisse.

1547

Lubecenses alieni à conspiratione.

Cæsar victor fauore Numinis.

Eo tempore, quo Cæsar è Vuirtemberga excessit, & Mauritius, septemuirali dignitate auctus, suos milites in vrbem immisit, clarissimus vir Iulius Pflugius in Episcopatum Numburgensem missus est, quem tum occupabat Nicolaus Ambsdorffius egregiè Luteranus. Is Ambsdorffius post colloquium Vuormatiense vltimum, quod anno Christi 1557. habitum est, vbi sectarij inter se conuenire non potuerunt, scriptum edidit, quo acerrimè inuehitur in Melanchthonem, Brentium, & quosdam alios, qui in illo Colloquio Zuinglium & Osiandrum damnare noluerunt: atque hoc ipso nomine, quòd hos & eorum sectatores damnare noluerint, eos ab Augusta-

Iulius Pflugius.

1547 na Confeſſione diſceſſiſſe ait. Eodem ſcripto apertè damnat Zuinglianós atque etiàm Adiaphoriſtas, quorum parens fuit Melanchthon. Quod ideò commemorare obitèr volui, ſicut etiàm id genus alia non raròiam ſuprà memoraui, vt lector intelligat, quàm præclarè inter ſe in hoc nouo Euangelio conueniant doctores Euangelici: caueatque ſibi a talibus, modò ſuæ velit ſaluti conſultum.

Cùm Ferdinandus rex in Boëmia eſſet Lætmeritiæ, Cæſar ei auxilio miſit ſigna octo peditum Germanorum. Allata autem fama de capto Lantgrauio, literas dat Ferdinandus ad Pragenſes, quibus eos ſibi præſtò eſſe iubet in arce Pragenſi ad 6. Iulij diem. Veniunt illi, & ſupplices ab rege offenſo veniam petunt, & eius ſe voluntati permittunt. Intercedebant pro illis Ferdinandus, regis Ferdinandi filius, & Auguſtus Mauritij frater, & nonnulli alij proceres. Itaque ſub conditionibus quibuſdam à Rege pacem impetrârunt: porrò in nobiles quoſdam, qui ad diem citati non venerant, ſeuerior ſententia pronunciata eſt. Aliæ quoquè nonnullæ ciuitates & nobiles inſtar Pragenſium abſque conditione ſeſe dedunt. Caſpar Pflugius, quem fœderati ſibi caput conſtituerant, læſæ maieſtatis damnatur, & promittuntur aureorum millia quinque in caput eius. Ità illudquoquè regnum breuì tranquillatum eſt, punitis ſeditionis authoribus.

Boëmi cū rege ſuo in gratiam redeunt.

Ad Iulij tertium diem Cæſar Bambergæ, vbi tum erat, Imperij conuentum indixit: iubetque ad Calendas Septembres conuenire omnes Auguſtam. Ipſe ſub finem Iulij eò venit cum Saxone captiuo. nam Lantgrauium Danouerti reliquerat. Ad Cæſarem Auguſtæ morantem venit a Solimanno Gerardus Veltuuichus, quem Cæſar legatum miſerat Byzantium, pactis cum Turca quinquennalibus inducijs. Fuit hic Conuentus frequentiſſimus, tametſi non ſinè morſu eum Sleidanus armatum vocat ob Cæſaris copias, quæ tum intra & extra vrbem tenebantur. Aderant Electores omnes, & præter alios Imperij principes etiàm Cæſaris ſoror Maria Belgij prudentiſſima gubernatrix, & neptis, Lotharingiæ vidua. Maximilianus Auſtriacus Cæſaris nomine paucis præfatus eſt, ac deindè Cæſar per ſcribam, vt moris eſt, propoſuit, quæ vellet ijs Comitijs tractari.

Cōuentus Auguſtanus.

Induciæ cum Turcis quinquennales.

Menſis Septembris die decimo quorundam coniuratione Petrus Aloyſius, Pauli Pontificis filius, Placentiæ

Petrus

centiæ domi ſuæ confoditur, & Ferdinandus Gonzaga, 1547
qui per id tempus Mediolanenſi ditioni Cæſaris nomi- *Aloyſius*
ne præerat, vrbem Placentiam occupat. In hac cęde com- *perimi-*
memoranda Sleidanus more ſuo acerbè perſtringit non *tur.*
Aloyſium modò, ſed ipſum quoquè Pontificem, quem
non ſolùm Aſtrologiæ, ſed & Necromantiæ admodùm
ſtudioſum fuiſſe ſcribit. Ità iſti miſeri nuſquam ſibi
temperare poſſunt à ſummo ſacerdote carpendo, in quo
ſi nollent perſonam, ſaltem officium venerari deberent.
Certè de Paulo Pontifice multi honorificè ſcribunt, &
eius virtutes prædicant. Qualiſqualis autem fuerit, Slei-
danus ſacramentarius hæreticus dignus non fuit, qui
illum repræhenderet. In veteri lege capitale fuit, ſi
quis principi gentis eius maledixiſſet. Hodiè nihil *2.Reg.19.*
æquè familiare & ſolenne eſt, præſertim apud Euange-
licos, quam atrociſſimè in Pontificem Eccleſiæ paſto-
rem inuehi, & omnibus maledicentiæ generibus debac-
chari. Qui autem in Catholica religione benè inſtituti
ſunt, in Pontifice Chriſtum ſuſpiciunt & venerantur,
nec tam vitam & mores, quàm muneris authoritatem
& amplitudinem attendunt, nè in Pontifice carpendo
Chriſtum ipſum laceràſſe videantur. Olìm longè ante
mille annos Conſtantinus pijſſimus Imperator, cùm in *Conſtan-*
Nicena Synodo oblatæ illi eſſent querelæ aliquot Epi- *tini Ma-*
ſcoporum, quibus ſe inuicèm accuſabant: Mihi, inquit, *gni me-*
homini errori obnoxio nefas eſſe videtur, Eccleſiaſtico- *morabile*
rum virorum accuſationes recipere & audire. Atque his *exemplū.*
& paucis alijs dictis, querelas omnes, quas nec legere
quidem voluit, coram Epiſcopis combuſſit: addidit-
que & illud: Si in Epiſcopum incideret alienum coniu-
gium violantem, ſe purpura ſua piaculum illud obte-
cturum eſſe, nè tam fœdum facinus ſpectatoribus occa-
ſionem mali crearet. Sed hæc propter inſolentes dixiſſe
ſufficiat.

Hac tempeſtate Angli Scotos prælio ſuperant du- *Anglorū*
ctore Somerſeto regis auunculo. Pugnatum eſt ad Muſ- *de ſcotis*
ſelburgum. Scotis præerat Iacobus Hamiltonus, Arra- *victoria.*
næ comes & regni Scotiæ gubernator. Dubio aliquan-
diu marte acriter certatum eſt, ſed paulò pòſt multis
nobilibus viris cadentibus, victoria penès Anglos fuit.
Cauſa belli fertur, quòd Edouardo regi ſponſa non da-
retur, quemadmodum ex pacto oporteret, & Scoti
ſe facturos receperant. Poſt eam pugnam Angli longiùs
progrediuntur, & ſuæ ditionis fines in Scotiam pro-

1548 ferunt. Porrò domum reuersi, cum statuis & imaginibus sacris bellum gerunt, è templis eas profligant, & sacerdotibus ineundi matrimonij faciunt potestatem. Præclarum sanè Euangelium, quod à contumelia Christi & sanctorum eius, atque à sacris Veneris amplexibus sua fundamenta orditur. Sed hæc quandoque vindicabit Christus, & suas sanctorumque suorum iniurias egregiè vlciscetur, Venerisque putidos sacerdotes mittet in stagnum pice & sulphure in omnem æternitatem arsurum.

Principes omnes cōcedunt in sententiā Synodi Tridentinæ.

In Augustano, quem diximus, Conuentu Principes omnes Concilij Tridentini decretis se submittunt, Cæsare plurimùm eam in curam incumbente, vt religio collapsa in Germania posset instaurari, & hæreses profligari. Porrò verò, quòd Lantgrauij captiuitas præter quorundam spem accidisset, multùm his comitijs laborátum est pro eius impetranda liberatione. Vxor eius Augustam venit, & cum ea Ordines omnes ad Cæsarem intercedunt, sed nihil tum impetrari potuit. Priusquàm intercederetur, Cæsar rem omnem, vt cum Lantgrauio actum esset, paucis ordine ad status omnes exposuit, nec erat quisquam, qui eius factum improbaret, licèt Mauritius & Brandeburgicus nonnulla allegarent. Error omnis indè accidisse videtur, vt antè dictum est, quòd neque hi duo principes, neque Lantgrauius ipse satis perpenderint conditionem illam, de non perpetuo carcere Lantgrauij.

Poloni legati in Comitijs.

ANNO 1548. in comitijs Augustanis rex Polonus suos habuit Legatos, qui illius ius in Prussiam Ordinibus Imperij declararent, & Proscriptionem Cameræ Spirensis in Albertum Prussiæ quondàm Magistrum, abolerent. Is Albertus mutata Prussicæ Reip. forma, in Poloniæ regis fidem & clientelam se dederat, nomenque Magistri in Ducem mutârat. Cæsar vbi Poloni regis postulata cognouit, Vuolfgango Prussiæ Magistro dat orationis exemplum, qui die 23. Ianuarij respondet. Tandèm & Poloniæ legatorum & Vuolfgangi rationibus auditis, cùm negocium cognoscendi quibusdam datum esset, communi omnium consilio deliberatum est, sententiam à Cameræ iudicibus in Albertum latam, esse prosequendam. At cùm difficilis esset executio, in Cæsarem omnia reijciūt. Non diù pòst obijt Sigismundus Poloniæ rex valdè Catholicus, & iam

Mors Sigismundi regis.

iam ætate grauis. Natus ex patre Casimiro anno Domini 1467. prima Ianuarij, electus in regem 1506. Nam ante eum ordine regnârunt fratres eius natu maiores, Iohannes, Albertus, & Alexāder. Coronatus est 1507. Mortuus 1548. prima Aprilis. Fuit eius obitus perniciosus amplissimo Poloniæ regno. Nam eo extincto, hæreses abominabiles, etiam Arrianorum & Nestorianorum, illic paulatim cristas erexerunt. Successorem habuit filium Sigismundum Augustum, excelso animo principem, & paternis vestigijs in Catholica religione insistentem. Testatur enim de illo amplissimus Cardinalis Vuarmiensis Stanislaus Hosius, cuius apud omnes peruulgata est pietas & doctrina, eum, cùm peterent nonnulli in comitijs Vuarshauiensibus, vt de causa religionis cognosceret, constantèr admodum recusâsse, dixisseque non sui id esse muneris: regem se, non Pontificem, agere velle: satis sibi negocij esse cum prophanis causis. Eadem fuerat & Sigismundi patris eius vox. Erant enim quandoquè, qui Syrenarum mortiferis cantionibus dementati, peterent ab illo, vt puram Luterici euangelij doctrinam in suo regno prædicari pateretur. Tum ille animo verè heroico pureque ac germanè Christiano, Non est meum, inquit, de puritate verbi cognoscere: munus hoc Episcoporum est, quorum iudicio etiàm ego ipse libens me submitto, quorumque iurisdictionem in omnibus saluam esse volo. Vtinàm hanc tanti regis constantiam plerique alij secuti essent politici magistratus, quibus ab impostoribus istis noui euangelij buccinatoribus pestifera adulatione persuasum est, ad ipsos pertinere, vt de fide & religione sibi iudicium vsurpent: quæ res magnas non vno loco calamitates attulit. Sed vt sibi faciliùs deuincirent principum & potentum animos, homines nequissimi hoc illis muneris detulerunt, immò illorum esse sceleratè asseuerârunt, vt de religione ipsi cognoscant: quanquàm hac in re non idem sentiunt fratres euangelici, sed alij hanc, alij diuersam sententiam propugnant.

Vox digna rege Catholico

Erat hoc tempore Concilium nonnihil distractum, Patribus alijs ob aëris incommoditatem Bononiam profectis, alijs Tridenti remanentibus. Interìm Cæsar veritus, nè tardiùs, quàm expediret, Concilium religionis negocium absolueret, quibusdam negocium dat formulæ cuiusdam conscribendæ, qua per Germaniam vtentur vsque ad Concilij definitionem. Hi fuêre Iulius

Concilij patres partim Bononiæ, partim Tridenti.

1548 Pflugius Episcopus Numburgensis, Michaël Sidonius Moguntini Electoris Suffraganeus, & Iohannes Islebius. Princeps Ioachimus Elector Brandeburgicus, conciliationis cupidus, curauit Bucerum Argentorato acciri. Is vbi clàm venit, à principe librum de religione à tribus illis, quos diximus, conscriptum accepit & legit. Rogatus a principe, vt subscriberet, recusauit, quòd magis esset Catholicus, quàm Buceri Euangelium ferre posset. Ea re grauitèr principem offendit. Porrò ipse domùm redijt. Eo tempore Coloniensis Archiepiscopus Adolphus primitias, vt vocât, seu primum sacrificium fecit Augustæ, præsentibus Cæsare, Ferdinando rege, & reliquis principibus maximo numero, quibus postea epulum dedit magnificentissimum.

Conscribitur INTERIM.

Primitiæ Coloniensis Archiepiscopi.

Muleasses Augustam venit.

Per hos dies Augustam venit Muleasses Tunetanus rex, proprij filij, vt suprà dictum est, in se expertus crudelitatem, vtroque adempto lumine. Secutus est eum paulò pòst etiàm alter filius. Is rex in tanta calamitate pristinam visus est retinere animi excelsitatem, erecta ceruice inambulans, & insigni plerunquè cultûs & gestus grauitate veteris fortunæ maiestatem repræsentans.

In libello, quem diximus iussu Cæsaris conscriptum, inter cætera pacis tuendæ causa permittebatur, vt qui apud Protestantes ex sacerdotum ordine vxores duxissent, vsque ad Concilij determinationem non cogerentur eas relinquere : itemque qui vtranque speciem Eucharistiæ hactenus sumpsissent, non compellerentur calice carere. Hæc duo multos Catholicos offenderunt, quòd non posset Cæsar tale aliquid statuere. Verùm optimus princeps nihil sibi sumebat in eiusmodi rebus authoritatis, sed quàm posset commodissimè cupiebat res in Germania nimiùm exulceratas, sensìm in pristinum gradum reuocari, salua semper Pontificis & Tridentinæ Synodi authoritate, quam ille prorsùs inuiolatam voluit: facileque videbat, si vi adhibita inuitos ad omnia subitò mutanda cogere voluisset, nihil nisì grauissimos Reipub. motus expectandos esse: quanquàm ego hac in re nihil velim statuere, sed libenter sequi rectiùs sentientium iudicium. Hoc quidem eo rerum statu nimìs fuit insolens & intolerabile, quòd cùm libellus hic passìm vocaretur INTERIM, quidam scriptores Euangelici miris modis in eam vocem luderent, & sannis atque conuicijs petulantèr proscin-
derent,

derent. Verisimile est, iam tum agitari cœpisse consilia, quibus se sperarent breui in pristinum gradum restitutum iri. Vuittembergæ quidem Mauritius Philippum Melanchthonem, Pomeranum, Crucigerum restituit. Antequàm autem Cæsar libellum memoratum Imperij Ordinibus proponeret, prius eum Romam Pontifici misit, hoc ipso sanè animi sui religionem testatus, quòd in religionis negocio nihil ipse per se vellet constituere. Pontifex verò quid eo in libro displiceret, non tacuit: quemadmodùm autem Pontifex rescripsit, sic est à Catholicis liber receptus. 1548

Cæsaris erga Pontificem obseruantia.

Per hoc tempus Maximilianus Ferdinandi regis filius, Augusta in Hispanias proficiscitur, habens apud se Cardinalem Tridentinum. In multa trepidatione tum fuêre præclari Euangelici concionatores, qui sibi vix vsquàm tutum superesse locum viderent: & mirabili metamorphosi, qui priùs acerbissimè inter se contendissent, in hac publica, vt ipsi scribunt, Ecclesiæ calamitate, priuatarum offensionum obliuiscebantur. Et ridiculum sanè fuit spectaculum, quósdam egregiè Luteranos tum videri apud Zuinglianos sibi latibula quærere, quosdam etiàm Helueticis ministris amantissimè scribere, cùm tamen animis alij ab alijs diffiderent acerrimè, & Luterus iampridèm Zuinglianos hæreticos appellâsset. Brentius quoquè insignis Luteranus Hala Sueuica pulsus, Basileæ aliquandiù moratus est. Petrus Martyr, anteà ex Italia profugus, nunc Argentina relicta, migrat ad Anglos. Vuolfgangus Musculus ex Augusta ad Heluetios se recipit. Andreas Osiander, relicta Noriberga, fit Prutenorum infaustus apostolus. Erasmus Sarcerius à Guilhelmo comite Nassouio discedit. Erardus Sneppius cum multis alijs Ecclesiastis ex Vuirtenbergensis Principis ditionibus exulare iubetur. Iam periculum erat, nè Euangelium in tota Germania occumberet, nisi quòd horum Euangelium eiusmodi est, vt votis omnibus optandum sit, vt ex toto orbe terrarum, tanquàm certa quædam Reipub. pernicies, penitùs proscribatur. Saxo captiuus induci non potuit, vt Concilij decretis & editi libelli doctrinæ subscriberet, dicens, si hoc faceret, se contra conscientiam facturum, & admissurum peccatum in spiritum sanctum, quod sit prorsùs irremissibile. Sic iam persuasi erant aliquot Germaniæ principes à versutissimis apostatis. Sed si illi tam perniciosum putârunt discedere ab

Maximilianus Austriacus it in Hispaniam.

Euangelici præcones quærunt latibula.

Saxo non potest deduci à sententia.

1548 hominum fanaticorum, & inter se tam pertinacitèr & odiosè diffidentium commentis, quàm nos constantes esse debemus in ea retinenda religione, quam omnibus seculis, quibus Christum agnouit, Germania coluit, & totus vbiquè terrarum Christianus orbis sempèr retinuit? Scilicèt grande piaculum est deserere, quod ab apostatis monachis didiceris: & pietas est, puerilitèr ab eo deficere, quod indè ab Apostolis Catholica Christi Ecclesia tenuetit.

In Anglia hoc tempore sub puero rege Missa abrogata est, & non diù pòst Stephanus Episcopus Vuintoniensis, vir longè doctissimus, custodiæ mandatur. Porrò Concilium Tridenti continuatur. Eo tempore Veneti edicto cauent, vt libri à Catholica religione discrepantes, ad certos homines adducantur, idque intra dies octo, quibus elapsis, inquisitum iri aiunt, & qui depræhensi fuerint, non impunè abituros: ijs, qui deferant huius edicti contemptores, munera promittunt. Hæc molestissimè ferunt homines, sed si saperent, gauderent magistratus ipsorum saluti maturè consulere: atque vtinam vbiquè terrarum proscripti essent libri omnes, ex hæreticorum hominum officinis profecti. Nam sermo eorum, quod verissimè dixit Apostolus, vt cancer serpit.

Edictum Venetorũ de libris hereticis.

2. Tim. 2.

Constantienses, quòd nollent Cæsari obtemperare in quibusdam, ab illo proscribuntur. Id illi non ferentes, quòd res plena esset periculi, habita deliberatione, Cæsaris de religione libellum recipiunt, & Clerum in vrbem admittunt. Porrò ministri Euangelici, & in ijs facilè primus Ambrosius Blaurerus apostata monachus, aliò se conferunt. Lindauienses paulò antè pertinaciores, Constantiensium exemplo territi, libellum & ipsi recipiunt.

Constantienses Cæsari obtemperant.

Augusti mensis die tertio Cæsar senatum Augustæ exauthorat, in quo multi etiàm ex plebe essent, nouumque constituit: Tribus quoquè similitèr abrogat, & ciuium conuenticula, nè deinceps fiant, interdicit. Religionem quoquè ad libelli præscriptum vt mutent, senatui nouo grauitèr imperat: sicque relicto præsidio, Vlmam petit, atque illic itidèm Senatum loco mouet, alium subrogat, & Martinum Frechtum ministrum euangelicum cum socijs concionatoribus, quòd nollent libellum recipere, in custodiam duci iubet. Senatus libellum recipit. Ex concionatoribus istis quatuor pertinacitèr

Senatus Augustæ mutatur, Itémque Vlmæ.

citèr in ſuo permansère errore, duo ſaniora ſunt conſilia ſecuti. 1548

Argentinenſes legatos ad Cęſarem Spiram mittunt. Ibì non inuento Cæſare, Moguntiam vſque ſequuntur: ſed propter conſiliarios quoſdam abſentes, iubentur Coloniam Agrippinam vſque cum ipſo proficiſci. Hìc Cæſari literas offerunt, petunt ſibi decreti, quod libello ſæpè dicto contineretur, gratiam fieri, aut illud mitigari: ſe enim de ſua ſalute valdè eſſe ſolicitos, nec audere contra conſcientiam agere. Ità mirum in modum trepidabatur vbiquè in Germania, cùm ad viam reuocarentur, vndè malorum concionatorum fraude exciderant, cùm nihil quicquam trepidâſſent, quandò ab auita & catholica religione auocabantur. Contrà oportebat cunctantiſſimè ad res nouandas accedere, immò nouitatem omnem prorsùs ſuſpectam habere: porrò ad religionem omnibus ſeculis & toto orbe excultam, etiam vltrò & incunctantèr reuerti. Itaque illic trepidauerunt timore, vbì non erat timor. Tandèm Argentinenſes hoc à Cæſare reſponſum accipiunt, vt cum Epiſcopo ſuo tranſigant. Iam enim obtulerant ſe ad permittenda aliquot templa Catholicis, dies feſtos & ieiunia obſeruanda, & alia quædam.

Trepidatio prepoſtera.

Pſal. 13.

Paulò ſuprà de Conſtantienſium proſcriptione dictum eſt. Erant hoc nomine in ſummis anguſtijs, nec humanum apparebat auxilium, Cæſare tunc longè lateque in Germania triumphante. Tandèm igitur multis diuexati modis, quod proſcriptis euenire ſolet, Auſtriacæ domui ſeſe dedunt in perpetuum. Ferdinandus rex in fidem eos recipit certis conditionibus, quas illi per iuſiurandum accipiunt. Eſt Conſtantia vel ſola Conſtantienſi Synodo vbiquè notiſſima, vrbs non admodùm magna, ſed elegans & amœna. Habet Epiſcopum, cuius diœceſis amplitudine reliquos ferè Germaniæ Epiſcopatus excedit. Habet enim ſupra mille & octingentas parœcias vel parochias, & quadringēta monaſteria. Obitèr huc adſcribere libet, quod de Rhenanis Epiſcopatibus quidam dicunt: Curienſis eſt ſummus, quia iuxta Rheni fontes, Conſtantienſis ampliſſimus, Baſileenſis amœniſſimus, Argentinenſis nobiliſſimus, Spirenſis religioſiſſimus, Moguntinus authoritate venerabiliſſimus, Colonienſis opulentiſſimus, Treuirenſis vetuſtiſſimus.

Diœceſis Cōſtantienſis ampliſſima.

Apud Burdegalenſes in Aquitania fit tumultus ob ſalinarium vectigal & tributa extraordinaria. Res non multùm

Seditio Burdegalenſis.

1548 multùm à defectione abesse visa est: sed rex Henricus tempestiuè occurrens, misso cum exercitu Anna Mommorantio, seditionis authores tollit è medio, & Burdegalenses egregiè castigatos, cogit in ordinem. Ademptæ sunt illis campanæ omnes, nè ijs ad turbas ciendas abuterentur, priuilegiorum literæ exustæ omnes, & quia regis præfectum occiderant, coguntur humum, vbi conditum eius cadauer erat, digitis & vnguibus fodere, donèc ad corpus ventum esset, &c.

Grauis castigatio seditiosorū.

Cæsar tandèm in Belgium redit, seruato apud se Saxone, Lantgrauio verò Andernandam, quod est Flandriç oppidum, misso. Paulò ante ad Calendas Octobris Cameræ iudicium constituit, aduocatos tres de Luterismo suspectos remouet, cæteris omnibus inter alia præscribit, vt Catholicæ Ecclesiæ dogmata sequantur, aut loco moueantur. Ad Cæsarem in Belgium, relicta Gallia, venit eius soror Eleonora Franciæ regina, idque Henrico rege annuente.

Cæsar Cameră constituit.

Hoc ferè tempore Philippus Hispaniarum rex ad patrem Cæsarem, relicto in Hispanijs Maximiliano fratruele, annorum 21. inuehis ex Hispania Genuam proficiscitur cum quinquaginta triremibus & totidem ferè nauibus onerarijs. Apud Genuam primò, & indè alijs Italiæ locis magnificentissimè excipitur. Mediolanum ingredienti præstò fuère Sabaudiæ princeps, Veneti, Florentini, Ferrarienses, Senenses legati. Intereà Bruxellis moritur comes Buranus Maximilianus anginæ morbo.

Philippus rex in Italia accipitur honorificentissimè.

Theologi Protestantium Vuittembergenses & Lipsenses per hoc tempus inter se de voluntate Principis Mauritij conueniunt aliquot locis, & nonnihil ad Cæsaris scriptum sese accommodant, edita religionis formula in Mauritij ditione ab omnibus seruanda. Indè grandis posteà inter Luteranos orta tempestas est & altercatio. Ij posteà dicti sunt molles Confessionistæ, quorum facilè princeps fuit Melanchthon. De his scribunt in præfatione septimæ Centuriæ authores historiæ Magdeburgicę, rigidi Confessionistæ: An non ex ipsis scholis (Vuittembergensem & Lipsensem intelligi volunt) vbi hæresiarchæ in altis pulpitis, cincti clypeis politicorum sedent, prodeunt complures iam annos libelli famosi, tetros errores continentes? quibus quales pulli excludantur, & qualem posteritatem habiturus sit filius Dei, luculentèr demonstratur: nempè vt reuersus ad iudicium,

Molles Cōfessionistæ.

iudicium, ficut prædixit, fidem vix fit reperturus. Ità illi Stoici Luterani ornant Melanchthonem & focios eius molles Confeſſioniſtas, quos etiam alijs locis egregiè lacerant, & rursùs mirificè lacerantur & profcinduntur ab illis. Quæ res profectò mouere debet homines Chriſtianos, vt à talium communione & doctrina quamprimum recedant. 1549

ANNO, 1549. Cæfaris filius Philippus ad Patrem venit in Belgium, & cum eo, præter alios, Cardinalis Tridentinus. Cęfar aduentanti inſignem equitatum in Germaniam vſque honoris cauſa obuiam miſit. Mauritius Princeps Tridentum vſque proceſſit ei obuiàm, & pro Lantgrauio captiuo plurimùm orat, vt apud patrem velit intercedere. Philippus ſuam ea in re operam liberalitèr pollicetur.

Magdeburgenſes iam anteà proſcripſerat Cæſar, cumque nollent decretum religionis Auguſtæ euulgatum recipere, maiorem in eos concipit indignationem. Hæc vrbs fere prima amplexa fuit Luteri infauſtum Euangelium, erantque hoc tempore illic aliquot ſtrenui Luterani concionatores, Nicolaus Amſdorffius, quem Cæſar ex Numburgenſi Epiſcopatu eiecerat, & Matthias Flaccus Illyricus. Iſti videntur commouiſſe ciues, vt pertinacitèr Cæſaris decretum repudiarent. Illyricus diù fuerat Melanchthonis diſcipulus. Sed cùm videretur Melanchthon cum Vuittenbergenſibus & Lipſenſibus non prorsùs à Cæſaris decreto abhorrere, multa quoquè concedere, ſcripſit vnà cum ſocijs Magdeburgicis, qui nec latum vnguem vlla in re à Luteri placitis diſcedendum putabant, contra Melanchthonem & eius aſſeclas. Scripſit in eos etiam Nicolaus Gallus, qui, niſi fallor, id temporis Magdeburgi erat, poſteà verò factus eſt ſuperintendens Ratisbonenſis. Hæc verò rigidorum & mollium Confeſſioniſtarum (Sic enim Catholici quidam eos vocant) contentio tandem eouſquè progreſſa eſt, vt miſer Illyricus tota ferè Saxonia proſcriptus, Ratisbonam vſque ad Nicolaum Gallum profugerit. Vehemens eſt enim Illyricus, & in quibuſdam libellis ſupplicatorijs mirabilitèr vrget & inſtat, vt in Germania vel potiùs Saxonia Synodus congregetur, cui tamen nō interſint niſi Synergiſtæ, Maioriſtę, & Adiaphoriſtæ, cum quibus ſolis ſibi rem eſſe vult, ac mirum in modum quiritatur de Confeſſione Auguſtana, quæ mul- *Magdeburgenſiū pertinacia.*

1549 tis ſit locis deprauata: crimenque falſi alicubi Melanchthoni præceptori impingit, quòd & confeſſionem Auguſtanam, & libros LutEri plurimis in locis adulterauerit. Nec planè mentitur Illyricus, cùm in confeſſo ſit, Auguſtanam confeſſionem non ſemèl à Melanchthone mutatam. Tales ergò cum eſſent Magdeburgi buccinatores, pertinacitèr diu ſeſe Cæſari oppoſuerũt, peſſimo quidem obſtinatæ rebellionis exemplo.

Illyricus falſarium vocat Melanchthonem.

Hoc anno prodijt in lucem ſcriptum quoddam contra ſeptimam Synodum Niceæ habitam, ſub nomine Caroli Magni. In eum librum præfatur quidam Eli Phili. vt Oedipus meritò adhibendus ſit, qui illud nobis nomen interpretetur. Deindè nec loci, nec typographi vlla ſit mentio, vt librum alioquì vel maximè ſuſpectum, iſthæc omnia magìs etiàm ſuſpectum reddant. Verebatur Eli Phili, nè quandoquè aliquid à Catholicis reperiretur, vel proferretur, quo liber ille falsò tanto Principi adſcriptus doceretur. O quantùm laborat perfidia, vt vel per fraudem aliquid contra ſanam fidem moliatur, quandò cum veritate non poteſt. De libro illo nihil admodùm dicere attinet: nam non multùm facit pro iſtis nouis dogmatiſtis, qui apertè doceat ſanctam Romanam Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam, cæteris Eccleſijs à Domino prælatam, pro cauſis fidei, cùm quæſtio ſurgit, (ſic enim loquitur) omninò eſſe conſulendam. Et id quidem hoc ſcripto ſibi oblato fecit Carolus Magnus rex verè Catholicus. Ea igitur tempeſtate, qua Niceæ habita ſynodus eſt contra Iconomachos, quidam in eius acta inciderunt, & vt appáret, quæ ab illa ſynodo de Imaginibus venerandis prolata ſunt, iſti de cultu diuino adorandis intellexerunt. Ad oppugnandam ergò eam Synodum ſe conferunt, conſcribunt quatuor libros, eosque Carolo Magno, vt probabilis eſt coniectura, dedicant. Is verò mittit eos examinãdos Adriano Pontifici, cuius & amantiſſimus & obſeruantiſſimus fuit. Porrò Adrianus eos confutat, ſicut teſtatur prolixa illius hac de re ad Carolum ipſum epiſtola, quæ iam in Conciliorum Tomis habetur, quam ego pulcherrimis characteribus in membrana deſcriptam ex Gallijs habui, ſed aliquot locis mutilam. Habetur autem etiàm Romæ, vndè eam expectamus. Cùm ſit autem certiſſimum, in Synodo Nicena Adriani legatos non adfuiſſe modò, ſed præfuiſſe etiàm, quî fieri poteſt, quod Eli Phili in ſua præfatione confingit, vt Carolus in Synodo Francophordienſi, cui æquè

Lib. 1. cap. 6.

Liber ſub Caroli Magni nomine editus.

æquè legati Adriani interfuêre, Nicenam Synodum damnandam curauerit, aut contra eam quicquam scribere voluerit? Sed benè habet, quòd Adriani scriptum extat, quo libri illi quatuor grauitèr confutantur, idque ea verborum seueritate, vt perspicuum sit, non à Carolo, sed ab alijs eos esse elucubratos. Hanc plagam verebatur Eli Phili: itaque & suum, & loci, & typographi nomen suppressit, vt in illum quoquè quadret illud Euangelicum, Qui malè agit, odit lucem. Mirum autem in modum Caluinus & Illyricus cum suis hos quatuor libros iactitant, nec vident stulti longè plura in ijs haberi, quæ illorum impia commenta destruant, quàm quæ illis fauere videantur. Sed hoc apud hæreticos in more positum est, vt vndecunquè arripiant occasionem infestandi Catholicam Ecclesiam. Vt imagines oppugnent, cogunt religiosissimum & inprimis Catholicum Principem fieri iconoclastam: nec pudet eos pro se allegare illum eximium regem, qui tot olim Episcopatus, monasteria, collegia, aliaque sacra loca fundauit, & amplissimis reditibus auxit & donauit, quæ isti perditi homines hodiè destruunt, diripiunt & euertunt, non impunè tot sacrilegia laturi, si ille Carolus verè Magnus hodiè superesset. Paucis hæc annotare volui, vt videat pius Lector, quanta sit istorum hominum improbitas, qui cùm è diametro pugnent cum religione & pietate Christianissimi illius regis Caroli, tamen audent Ecclesiæ Dei illius nomine insultare, qui fuit Catholicæ Ecclesiæ vindex acerrimus, & fidissimus atque constantissimus defensor ac propagator. Quòd autem fingunt in Francophordiensi Synodo, assentiente Carolo, damnatam esse Synodum Nicenam, tam est pudendum & insolens mendacium, vt eorum impudentiam nemo satis admirari queat. Vt enim iam antè dixi, vtrique Synodo interfuêre legati Adriani Pontificis, à quo hi libri prolixè confutati sunt, nec dubium est eius legatos non diuersa, sed eadem de re vna statuisse. Tum verò decretū Synodi Francophordiensis, quod proferunt, eorum os impudens planè confundit. Sic enim habet, quemadmodum ab ipsis profertur: Allata est in medium quæstio de noua Græcorum Synodo, quam de adorandis imaginibus Constantinopoli fecerunt. Iam efferebant se hæretici, putabant se planè victores abijsse: & quauis talpa cæciores, non videbant nullam hîc Nicenæ, sed Constantinopolitanæ Synodi mentionem fieri. Habita enim non longè ante Nicenam

1549

Ioan.3.

Hæreticorum vesana impudentia.

De Synodo Francofordiensi.

1549 Nicenam Synodum, fuit Constantinopoli pseudosynodus de imaginibus profligandis, eamque hic intelligi oportere certum est. O quam sunt isti ad nocendum intenti, quorum tamen improbos conatus diuina prouidentia miris modis eludit, & plerunque ità fraudes illorum palam retegit, vt mirum sit illos vnquam ausos prodire in publicum, magis etiàm mirum sit non sibi cauere homines ab istorum insidijs & malis artibus. Citant etiàm pro se Abbatis Vrspergensis testimonium, sed iusto Dei iudicio occæcati non vident, ibi quoquè non Niceni Concilij, sed Constantinopolitanæ pseudosynodi nomen expressum.

Philippus rex in Belgio vt exceptus. De aduentu regis Philippi in Belgium paulò suprà memini. Ingressus est ille egregius Princeps Bruxellas summa patris Caroli Imperatoris gratulatione, & ingenti Belgarum studio. Quæ deinde secuta est æstas, ea fere omnis incredibili erga iuuenem principem mirificis exhibendis pompis, dum is inaugurandi causa circunducitur, liberalitate consumpta est, adeo vt non desint, qui annotârint solos Antuerpienses in publica hac congratulatione supra centena tricena coronatorum aureorum millia expendisse: quos reliquæ sanè quàm opulentæ vrbes pro sua quæque virili & facultate imitatæ sunt. Est enim omnis illa ditio prędiues certè, & mira in suum Principem beneuolentia.

Erat interim etiam in Gallijs summa lætitia, rege & regina maximis regni eius opibus honorificentissime Parisijs acceptis: & poterat Reipub. certa pax & tranquillitas diu optata tandèm cumulatè etiam obtingere, si inter hos potentissimos reges, Carolum Imperatorem, eiusque filium Philippum, & Galliarum regem Henricum, firma & syncera concordia constitui potuisset. Sed eam necdùm merebantur corruptissimi hominum mores, & effrenis peccandi licentia, cui castigandæ noua parabantur flagella, non multò pòst exardescente bello inter Imperatorem & regem Henricum, de quo pòst dicemus.

Dissensiones in Anglia. In Anglia hac tempestate feruebant intestinæ animorum dissensiones & acerbitates, atque in religionis negocio pugnantes opiniones & fœda diffidia, quæ parit hoc nouum Euangelium ab hominum monstrificis ingenijs ab inferis excitatum, in quo tum proponendo, tum propagando mirum in modum feruent importuni homines: sed cum à veritatis studio & spiritu sint alieni,

in mul-

in multas repentè factiones distrahuntur, & habent singulæ malè detorta quædam scripturæ loca, quibus imperitæ concioni vera se docere persuadeant: sed impudentissimam eorum vanitatem ipsa doctrinæ varietas & pugnantia coarguit, quæ nihil potest cum veritate habere commercij. Porrò Senatus Anglicus armata manu ortas seditiones compescuit, sumptumque supplicium est de illarum authoribus. Cæsus autem est etiam Thomas Semerus Britanniæ Amiralius, quòd in affectati regni suspicionem venisset apud germanum fratrem suum, qui tum regni protector erat, & regis Edouardi auunculus. Dum autem inter se Angli tumultuantur, rex Galliarum ea arrepta rei gerendæ opportunitate, in maximas annonæ & rerum necessariarum angustias adduxit Boloniæ arcem, ademptis Anglis partim vi, partim deditione Ambletula & Monlamberto, quæ sunt loca Boloniæ vicina, & ab Anglis munita tum erant. Et vt hostem alibi quoque distineret, exercitum in Scotiam mittit, qui Scotis iunctus, egregiam ex Anglis profligatis victoriam reportat commisso prælio, reginæque restituuntur, quæ Angli Scotiæ regno ademerant. 1549

Thomas Semerus caeditur.

Idem Henricus rex cùm esset Parisijs, seueritèr animaduertit in quosdam hæreticos, habuitque solennem & publicam supplicationem ad Deum & sanctos eius. Deindè scripto quodam typis excuso testatur se Catholicæ fidei, authoritatis Apostolicæ, & cleri suscepturum patrocinium: palamque declarat, quàm ex animo detestetur nostrorum temporum hæreticos & hęreses, partìm è cineribus excitatas, partìm recèns inuentas à Lutero, Carolstadio, Zuinglio, Oecolampadio, Melanchthone, Bucero, Caluino & id genus alijs hæresiarchis, hominibus monstrosis & pestiferis, quas etiàm velle se ait è suis ditionibus extirpare, & in reos grauissimè vindicare. Hæc quidem ille rex Catholicè, & vt decebat regem Christianissimum: atque ea in re secutus est patrem Franciscum, qui noua dogmata ferre non potuit, & sæpè acerba sumpsit supplicia de hæreticis. Videbant sanè illi reges, quàm nihil ferè nisi tumultus & seditiones, diuinarum humanarumque legum contemptum, magistratûs odium & fastidium, & multa alia horrenda mala pariat nouum istud Euangelium. Et felices sanè atque florentes illæ sunt respublicæ, in quas exitiosa dogmata minimè irrepserunt. Speramus autem fore quandoque, Deo benè propitio, vt omnes

Henricus Franciæ rex se Catholicum declarat.

omnes

1549 omnes intelligant, quàm nihil nisi meræ fraudes & impostura fuerint, quæ sub puri verbi Dei & sinceræ doctrinæ speciosis titulis nouorum dogmatum architecti & satores orbi venditârunt. Sed hæc & id genus alia alibi diximus, quanquàm etiamsi crebrò repetantur, non possunt videri superflua, quòd expediat horum sæpissimè admoneri homines, vt relictis errorum tenebris, redeant in viam, & ad pacem ac vnitatem Catholicæ Ecclesiæ, extra quam nulli potest esse vera salus.

Disputatur in Anglia cum Martyre. Mense Maio in Anglia disputatum est Oxoniæ ab eius Academiæ Theologis cum Petro Martyre, monacho apostata, profugo ex Italia. Disputationi præerant legati regij, qui posteà scripto edito, visi sunt palmam tribuere Martyri. Is Martyr aliquandiù Bucerano more solebat de cœna Domini, vt ipsi vocant, loqui: sed vbì aduertit eum loquendi modum à sua mente alienum esse, quod Bucerus non magnoperè curâsse videretur, noluit amplius Buceri imitari simulationem, sed apertè professus est Zuinglianismum. Iuit autem in Angliam etiàm Bucerus, vt nè quid ad eius regni infelicitatem deesset.

Octobri mense Argentinenses cum Episcopo suo transigunt: tria templa Catholicis permittunt, & quædam alia inter vtrosque componuntur.

Solimanni filius ad Persas profugit. Hoc anno primogenitus Turcæ Solimanni filius ad Persas confugit. Erat Solimannus propensior in secundæ vxoris liberos, è quibus alterum Mustaphæ primogenito, hortatu vxoris, prælaturus videbatur. Id indignè tulit Mustaphas, Persarumque fretus copijs, aliquot Persis loca finitima expugnat. Solimannus cum quingentis hominum millibus pergit obuiàm, Persas in fugam conijcit: sed cùm Persæ longè lateque omnia incenderent, è Solimanni exercitu, rerum inopia pressi, ad centum millia periêre, coactusque est Solimannus re infecta discedere.

Paulus 3. excedit è viuis. Decima Nouembris die, anno ætatis suæ 82. moritur Paulus Pontifex III. In hunc Sleidanus scribit suo more, & vt vita functum acerbissimè & odiosissimè traducat, citat librum Italicum Bernardini Ochini, longè contumeliosissimum. Si quis ità scriberet in principes Euangelicos, quemadmodùm liber ille perstringit Pontificem, nemo æquo ferret animo. Et hic visus est dignus Sleidano Sacramentario, è quo non pauca in defuncti Pontificis contumeliam suis illis præclaris commentarijs

tarijs infarciret. Sanè qui talium commentariorum lectione delectantur, illi facilè quoquè Mahometis Alcoranum & id genus alia commenta non admodum recusaturi videantur. Fuit ille Pontifex à luxu & crapula alienus, & temperantiæ inprimis studiosus: quæ res illi tam raram conciliauit senectutem. Porrò qui stupris, libidinibus, comessationibus & largioribus poculis assiduè vacant, vix possunt ad eam pertingere senectutem. Fuit idem Pontifex multa rerum peritia ac prudentia, & apud omnes plurimùm gratia valebat, Italiamque diuturno liberauit bellorum tumultu, & perpetuam seruans pacem, vulgò dictus est pater patriæ, bonus pastor, bonus Reipub. Sleidanus & tota nouorum dogmatistarum cohors non nisi mordere nôrunt summos illos Ecclesiæ pastores. 1550

ANNO 1550. ipso Purificationis die solenni Argentinensis Clerus Missam in tribus templis rursùs celebrat, iam plusquàm viginti annis intermissam. Ibi itidem Sleidanus mirè est facetus, & cæremonias ecclesiasticas haud secùs atquè Turcus aliquis aut Scytha irridet. Eo autem die excitatus est Argentinę tumultus occasione quadam, & vsqueadeò res periculi plena fuit, vt indè vsque ad Pentecosten rursùs diuina officia intermissa sint. Oderant Clerum plerique vrbis incolæ, nec alio quàm idololatriæ loco habebant plerasque omnes Catholicæ Ecclesiæ cæremonias: porrò apostatæ Buceri identidem repetitæ incestæ nuptiæ, horrendæ in Eucharistiam & alia sacramenta blasphemiæ, diuinarum ac humanarum rerũ plusquam Babylonica confusio, purum putum Euangelion videbantur. Hæc quidem faciunt, vt minorem apud nos admirationem habeant, quæ Antichristi temporibus futura creduntur. Habebit ille plurimos, qui eius impietati consentiant: sed habent etiàm horum temporum prodigiosi dogmatistæ, qui cupidè illorum absurditates amplectantur, idque adeò, vt non desint, qui scribere ausi fuerint, nec adorandum Deum, nec præsidium ab eo expectandum. Et hoc quidem dogma est Ochini. Quid verò deterius ex ipsa Antichristi schola prodire poterit? Neque verò multò tolerabilior eorum doctrina est, qui Missam vsqueadeò execrantur, nec ferre possunt vt in Eucharistia Christum adoremus.

Missa rursùs Argentinæ celebratur.

Galliæ & Angliæ reges pacem faciunt, Boloniam

Pax inter

1550 *Gallos & Anglos.* Angli reddunt Gallis, à quibus certa illis pecuniæ summa numeratur. Quòd Angli Boloniam restituerent, plerique non mediocriter admirati sunt. Et vt maior sit inter reges necessitudo, Gallus ordinis Anglici, Anglus Gallici fit eques.

Edictum in Luteranos. Huius anni mense Ianuario senatus Burdegalensis in Gallia restituitur. Hoc tempore Cæsar grauissimum in Luteranos suis in hæreditarijs ditionibus promulgat edictum: sed antè quàm promulgaretur, vnà cum Philippo filio Augustam ad comitia proficiscitur, Saxone quidem sibi adiuncto, Lantgrauio autem Mechliniæ, munitissimo Brabantiæ oppido, relicto.

Iulius 3. Pontifex. In defuncti Pontificis Pauli locum subrogatur Februarij die 7. Iohannes Maria Montanus, & vocatur Iulius 3. Erat tum ob Iubileum magnus Romæ hominum concursus, qui Luteri & eius similium blasphemijs surda aure præteritis, pia animi deuotione loca sacra Romanæ vrbis inuisebant, & largissimarum condonationum, quas Indulgentias vocamus, participes sese reddere studebant. Luterani & eius farinæ alij non indigent Indulgentijs, quia sua sterili fide securi, rectà proficiscuntur in Orcum. De indulgentijs possent multa dici, sed istis nouis Euangelicis nunquàm possunt satis multa dici. Si tamen audire dignantur, dicam quid Tridentina Synodus amplissima de his statuerit. Verba Synodi hæc sunt Sessione 25. Cùm potestas conferendi indulgentias à Christo Ecclesiæ concessa sit, atque huiusmodi potestate, diuinitùs sibi tradita, antiquissimis etiàm temporibus illa vsa fuerit, sacrosancta Synodus Indulgentiarum vsum Christiano populo maximè salutarem, & sacrorum Conciliorum authoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet & præcipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant. His contenti sunt Catholici. Sectarij nec his nec alijs opùs habent, sola fide sua migraturi quò digni sunt. In hunc quoquè Iulium Pontificem Sleidanus impura & flagitiosa iactat conuicia: vt aduertamus, ex abundantia cordis os illius talia euomere obscœna & pudenda. Parceret saltem lectoris pudori, si nollet parcere Pontifici. Verùm impunè, immò & cum multo huius infelicis seculi applausu, ab istis quiduis iactatur in Pontificem: sed mendax Sleidanus fidem non meretur.

Synodi Tridentinæ de Indulgentijs sententia.

Iulij

Iulij mensis die 26. Cæsar Comitia auspicatur Augustæ. Et hæc quoquè Sleidano armata dicuntur, quòd Cæsar vrgeret quædam, quę id genus homines nollent. Mauritius, qui anteà Cęsari se submiserat, ad hunc conuentum mittit legatos, per quos ostendit se non alitèr probaturum Concilium Tridentinum, nisi etiàm Augustanæ Confessionis Theologi habeant definiendi potestatem, & Pontifex non obtineat locum præsidis in Concilio. Hęc absurda è suis absurdis habuit Theologis. Scilicèt rei, immò iam olim damnati, non vnius, sed multarum heresum, in Concilio sententiam ferent. Quis vnquàm audiuit eiusmodi absurditates? Videtur Mauritius iam tum coxisse bellum in Cæsarem, de quo pòst audiemus. *1550 Comitia Augustana.*

Extremo Augusto mense Granuellanus, qui iam totos viginti annos apud Cæsarem summum obtinuerat dignitatis locum, migrat à corpore. Eius functionem Antonius filius, tum quidem Atrebatensis Episcopus, posteà verò Mechliniensis Archiepiscopus & Cardinal. multæ vir literaturæ obtinet. Erat is quoquè in magna apud Cæsarem familiaritate, in magna quoquè posteà gratia apud Philippum Cæsaris filium, potentissimum Hispaniarum regem, ob multas egregias dotes, multamque in rebus dexteritatem. *Granuellanus occumbit.*

Per hoc tempus Aphrodisium Aphricæ munitissimum oppidum Siciliæ prorex magna vi expugnat. Obtinebat in ea vrbe nidum suum insignis archipirata Dragutus, qui maria suis excursionibus adeò habebat infesta, vt nulla ratione diutiùs tolerari posset. Capta sunt in ea vrbe à Cęsareanis, & in seruitutem abducta ad octo circitèr barbarorum millia. Ea res vehementèr offendit Solimanni animum, nouisque bellis materiam prębuit. Coniunxerat se enim illi non ità pridèm Dragurus. Imperator deindè ablatis omnibus, quæ in naues conijci poterant, Aphrodisium funditùs euertit, quòd parùm vtiles in eo, militari præsidio firmando ac tuendo, sumptus poni viderentur. *Aphrodisium expugnatur.*

Hoc quoquè tempore Magdeburgenses magnis afficiuntur damnis à Georgio duce Magnopolensi, & in acie non sinè multorum hominum cæde vincuntur: capti sunt plurimi, & tormenta, currus & instrumenta militaria omnia in Ducis Georgij potestatem veniunt. Ea ex Magdeburgicis parta victoria, multi ad bellum illis faciendum sese accingunt. In ijs fuère Mauritius & Ele- *Magdeburgensium clades.*

1550 ctor Brandeburgicus cum Alberto patruele, itemq; Henricus Brunſuicenſis, cœptaque eſt vrbs obſideri Octobris 4. die. Imperij quoque ordines in id bellum auxilia pollicentur, & Mauritius rerum ſummæ præficitur. Decernuntur autem in bellum aureorum millia ſexaginta menſtrua, & pro ſumptibus factis centum millia.

Obſidio Magdeburgi.

Sub Idus Nouembris Iulius Pontifex, qui Paulo III. ſucceſſerat, annos natus duos & ſexaginta, Concilium indicit Tridenti continuandum, iuberque vt adſint omnes ad Maij Calendas, ad quos pertinet intereſſe. Interim Mauritius fortiter rem gerit contra Magdeburgicos, multa illis clade illata, & noua vrbe (eſt enim vrbs ipſa tripartita) multis cæſis ciuibus occupata. Porrò rurſus cum Brandeburgico inſtat apud Cæſarem de dimittendo Lantgrauio. Cæſar reſpondet, non ipſum modò, ſed & filios eius & conſiliarios ità ſe gerere, vt nondum poſſit in libertatem reſtitui. Inſtabat verò Cæſar, vt edictum religionis omnes executioni mandarent, & videbantur omnia poſſe in tanta Cæſaris fortuna paulatim in Germania ad priſtinum ſtatum reduci, niſi ſatan impediuiſſet bello Gallico, de quo pòſt dicemus.

Vrbs noua capitur.

Lantgrauius captiuitatis valdè pertæſus, conſilia fugæ cum ſuis ex Haſſia euocatis init. Erat ingentis res periculi, Hiſpanis attentè vigilantibus. At tamen reperti ſunt duo, qui ſuam ei operam addicerent. Hi toto itinere ab Haſſiæ finibus Mechliniam vſque celeres diſponunt equos, & iam parùm aberat, quin res proſperos haberet ſucceſſus: ſed ad Hiſpani præfecti notitiam perfertur, & in ipſo propè fugæ momento duo ex Lantgrauianis confodiuntur, nonnulli compræhenſi capite plectuntur, & Lantgrauius arctiori cuſtodiæ mandatur. Cæſar hos conatus indigniſſimè tulit.

Lantgrauius fugā meditatur

In Auguſtanis Comitijs multùm fertur Carolus Cæſar egiſſe cum Ferdinando fratre de Philippo filio ad Imperij ſucceſſionem admittendo. Sed nihil ea in re effici potuit. Non dubium quin Cæſar, qui ſciret Philippi ampliſſimas ditiones & vires, Reipublicæ Chriſtianæ illo promouendo conſulere voluerit, quandoquidem & Turcæ vicini, & alij Imperij hoſtes non niſi ſumma potentia arceri poſſint. Cur autem Ferdinandus ea in re, vt aiunt, Cæſari non acquieuerit, me latet, nec eſt noſtrum, Principum conſilia ſcrutari.

ANNO

ANNO 1551. in Prussia Andreas Osiander nouum de iustificatione dogma è suo cerebro fabricat, videlicet, hominem Christianum eadem prorsùs iustitia, qua Deus essentialitèr iustus est, iustum esse oportere: hanc verò iustitiam homini inseri &c. Contra hunc, licèt alioqui strenuus esset Luteri propugnator, multi Euangelici aliquot Principum & ciuitatum Luteranarum præcones acritèr scripserunt, sed ità, vt & illi Osiandro, & illis rursùs Osiander multas execrandas hæreses impingat. Inprimìs autem Vuittenbergenses, & in his Melanchthonem perstringit. Sic illi fratres Euangelici non contenti turbare Ecclesiam Dei, etiàm mutuò se egregiè lacessere & perturbare non desinunt. Et quanuìs tam multos haberet Osiander contradictores Euangelicos, tamen in suam sententiam pertrahere potuit Albertum Prussiæ Principem, qui eius aduersarios, & in his Ioachimum Merlinum insignem Euangelicum, è suis finibus exegit. Quis non rideat, apud istos infaustos rerum nouatores Euangelij sui doctrinam totiès in nouas mutari formas, easque tam diuersas, atque inter se mirè discrepantes? Sed dolendum maximè est, dum isti ità in rebus grauissimis ludunt, miseræ plebi tam miserabilitèr ac nimiùm exitiabilitèr illudi.

1551 *Osiandri nouum dogma.* *Luterani contra Osiandrum.* *Merlinus proscribitur.*

Die 27. Februarij perijt in Anglia Martinus Bucerus, monachus Apostata, & qui contra omnium seculorum & Christianarum gentium morem, cùm esset sacerdos, ad tertias vsque nuptias progressus est. Audiui ego ex quodam graui longeque doctissimo viro, fuisse eum Iudæum, & cùm quandoquè puerum quendam nescio ex qua fœmina sustulisset, eum circuncidisse. Vtrùm autem hæc prorsùs certa sint, non possum affirmare, præsertìm quòd ille quoquè qui hæc referebat, se ab alijs accepisse diceret. Vnum hoc certum est, fuisse hominem pestilentissimum. Facessant importuni quidam, qui talem virum pacis & pietatis studiosum prædicare non dubitant: nam seipsos satis produnt, quàm sint parùm syncerè catholici, & veræ pietatis amantes. Si qua in eius viri toto pectore hæsisset scintilla veræ pietatis, nunquàm ausus fuisset tantæ sibi turpitudinis conscius, præsertìm post publicitùs Deo nuncupatum perpetuæ continentiæ votum, in cuiusquam boni viri prodire conspectum. Sanè inter Euangelicos buccinatores haud teme-

Bucerus extinctus

1551 rè inuenias, qui vafricie & calliditate Bucerum superet. Multa arte conatus est præclaram Coloniensem diœcesin in suos errores pertrahere, & iam aliquousquè progressus erat, sed Deus præpotens illius conatus citò dissipauit. De eius horrenda morte multa tum dicta fuere, sed quia non satis constant, nolim ea huc adscribere.

Stua Crucifixi sudat. Mensis Martij die 14. in oppido Bernburgensi sub concionem statua Christi in cruce pendentis, magno & stupendo miraculo ad quatuor horas largitèr sudauit. Erant qui sudorem illum subindè abstergerent, sed rursùs magna copia manauit. Multæ hac nostra ætate, dum regnant passim hæreses, statuis & imaginibus iniuriæ & contumeliæ petulantèr illatæ sunt, nec adhuc cessatur, licèt non desint id genus prodigia, quibus possent importuni homines absterreri. Videntur valdè sibi Euangelici, si ab hominum oculis imagines & statuas Christi & diuorum remoueant, nec pudet eos Iudæorum & Turcarum aliorumque Mahometanorum imitari vecordiam & impietatem. Sed hac quoquè ratione via sternitur Antichristo.

Robertus Vuaucop cæcus fit Archiepiscopus. Hoc anno obijt Robertus Waucop Scotus Lutetiæ Parisiorum. Is à puero cæcus, vsque eò Parisijs in literis processit, vt Theologiæ doctor creatus sit. Indè Romæ fit sacerdos, ac paulò pòst Archiepiscopus Armachanus in Hybernia, & posteà sub Iulio 3. Legatus à latere. Interfuit quoquè Synodo Tridentinæ. De Didymo Alexandrino, quem D. Hieronymus suum videntem appellat, constat, à parua ætate captum oculis, ad summam eum euasisse eruditionem, atque adeò etiàm geometriam, quæ vel maximè visu indiget, ad perfectum didicisse.

Parma Gallicum præsidium accipit. Galliæ rex Henricus in suam fidem & clientelam recipit Octauium Farnesiũ, & Parmæ imponit Gallicum præsidium inuito Pontifice & Cæsare. Ea res initium præbuit calamitosissimo & diuturno bello Gallico, quo totius Germaniæ, immò & Europæ in pristinum statum restitutio, prorsùs impedita est. Pontifex Cæsaris, tanquàm defensoris Ecclesiæ, opem implorauit contra Farnesium, nec eam Cæsar Pontifici negare potuit, quòd Parma tum esset ditionis Pontificiæ.

Sub Maij finem Philippus Cæsaris filius Augusta discedit in Italiam, indè in Hispaniam, comitante Maximiliano, quem patruus Imperator & parens Ferdinandus ad Comitia euocauerant.

Augu-

Augusti die 26. Ecclesiæ Augustanæ ministri Euangelici, Cæsaris voluntate intra diem tertium ex vrbe decedere iubentur, nec vsquàm omninò concionari intra Cæsaris diriones. Intra Augustam vetat Cæsar Luteri dogmata doceri. Eodem modo actum est cum Memmingensibus & alijs Sueuiæ concionatoribus. Erat in ijs quidam, cuius Dalila iam proxima esset partui. Is petit sibi copiam fieri vxoris, vt ipse vocabat, inuisendæ. Tum Atrebatensis Episcopus cumprimis eruditus, ad suos conuersus, Vxorem iste vocat, ait, quæ scortum est. Et reuerà non nisi scorta, immò scortis peiores sunt, quæ vel sacerdotibus, vel monachis iunguntur. Horum autem profligatio magnum omnibus vbiquè terrorem incussit, qui hauddubiò idem sibi quoquè formidarent: potuissetque hac ratione facilè populus miserè seductus in viam reduci, expulsis prauis & seditiosis doctoribus, cùm ecce in tanta publicæ pacis & tranquillitatis expectatione, Galliæ rex Cæsari bellum mouet. Mauritius deindè cum Gallo fœdus ferit, eam gratiam pro maximis beneficijs Cæsari rependens: Cæsaremque vehementèr & Gallus & Mauritius afflixerunt, tam inopinato nec vsquàm indicto bello: immò cùm Cæsari Mauritius omnem interim obsequentiam polliceretur, & Gallus videretur nullas belli iustas causas habere. Quicunque autem huius in Cæsarem inexpectati belli authores fuêre, non diù posteà superuixêre, & plerique omnes in ipso ætatis flore dura morte periêre. In Galliæ Christianissimo rege mirum fuit, quòd se eo quoquè nomine scriberet bellum Cæsari facere, vt Saxonem & Lantgrauium, qui erant præcipui Lutetanæ doctrinę patroni, in libertatem assereret, cùm tamen ipse in sua ditione Luteranos & aliarum sectarum homines seuerissimè persequeretur.

1551 *Exiliū concionatorū Augustæ.* *Itemq; aliorum.* *Bellū Gallus Cæsari facit.*

Hoc tempore Turcica classis, Melitæ arce frustrà tentata, Tripolim Aphricæ vrbem expugnat, & Gallus naues aliquot Belgicas capit & diripit. Per Pedemontium quoquè aliquot vrbes occupat. Dolebat regi, quòd Cæsar Pontifici ferret opem contra Octauium, quem, vt diximus, ipse in suam fidem accepisset. Cæsar eius facti publico scripto rationem reddidit. Quod de captis nauibus Belgicis diximus, ità ferè accidit: Viginti & duæ naues onerariæ multis mercibus onustæ, fretæ inducijs, vt quidam scribit, è Belgio tendebant in Hispanias. Eius rei per nauem speculatoriam certior factus Polinus Gal-

Tripolis à Turcis capta.

1551 lus, adnauigat ad naues, ait se vehere reginam Scotię, orat vt recepto nautico more, congratulationis & honoris causa tormenta omnia displodant. Faciunt id nimiùm creduli. & ecce repentè ille in exarmatas naues impressionem facit, & nouem duntaxàt euadentibus, reliquas cum mercibus, quarum pretium quingentiès mille aureis scutatis æstimaretur, Rotomagum pertraxit, magna quidem nauiculatorū iniuria, & incomparabili damno mercatorum.

Continuatio Concilij.

Ad Calendas Septembris Tridenti Concilium rursùs continuari cœptum. Aderant magna omnium gratulatione tres Germaniæ Archiepiscopi Electores, Moguntinus, Coloniensis qui paulò pòst aduenit, & Treuericus: & præter hos etiàm aliquot Germaniæ Antistites. Rex Galliæ eò misit Legatum, excusauitque se coram Patribus Concilij, cur ipse hac vice suæ ditionis Episcopos non esset passus ire ad Synodum. Erat tum propter Parmense bellum nonnulla offensio inter Pontificem & Regem. Testabatur nihilominùs per legatum Rex, se erga Religionem & Romanam Ecclesiam animo futurum syncero & integro. Et certè Catholicam religionem in suo regno egregiè tutatus est, & si illi longior contigisset vita, nunquàm eas hæretici in eius regno turbas excitâssent, quibus post eius obitum Gallia miserabilitèr quassata est. Atque hoc ipso tempore, quo propter Parmense bellum alieno in Pontificem visus est animo, edictum longè grauissimum contra Luteranos in suo regno proposuit, præmia etiàm magna delatoribus pollicens.

Magdeburgenses se dedunt.

Nouembri mense Magdeburgenses, longa iam obsidione pressi, in gratiam his conditionibus recipiuntur: Supplices à Cęsare veniam petant, in Austriacam & Burgundicam familiam nihil faciant, Cameræ se submittant, Augustano decreto postremo pareant, aureorum quinquaginta millia persoluant in vsum fisci pro belli sumptu, tormenta maiora duodecim Cæsari tradant, & quædam aliæ duræ satìs. Sleidanus hanc eorum laudat constantiam, quòd illi Cæsari & toti Imperio tam pertinacitèr restitissent, qua re dicit eos summam nominis gloriam apud exteras nationes adeptos. Verùm nemo sanæ mentis dixerit eos laudem vel gloriam mereri, qui ob pertinaciam & rebellionem proscripti à Cæsare, suo exemplo alios quoquè ad rebellandum inuitent. Sed Sleidanus ad tam præclarum facinus audendum etiàm alios,

dum

dum laudat, instigat & accēdit. Porrò Mauritius Magdeburgum in Cæsaris, Imperij & suam fidem adigit, & relicto in vrbe præsidio, abscedit. *1552*

Sub Decembris initium Mauritius, Elector Brandeburgicus, & multi alij Principes partim per literas, partim per legatos apud Cæsarem pro Lantgrauio rursùs intercedunt. Cæsar, qui de Mauritii cum rege Gallorum fœdere & bellicis consilijs nihil sciret, (adeò tectè & dissimulantèr à Mauritio gerebantur omnia) respondet se expectare in dies Mauritium, cum illo se ea de re ità coràm acturum, vt intelligant Principes, ipsorum intercessionem apud se pondus habuisse. Paulò pòst Lantgrauij filius Guilelmus venit ad Mauritium, ait Cæsaris hoc dubium esse responsum: Patrem suum tabescere squalore carceris, (licet non sit verisimile, Cæsarem tam duritèr egisse cum Lantgrauio) hortatur vt patri opem ferat. Ita Mauritius, qui sua consilia mirificè celârat, hoc Cæsaris non incommodo accepto responso, statìm ad bellum gerendum animum adijcit, tempusque anni idoneum expectat. Habebat iam exercitum quo Magdeburgum obsederat, cui adiunxit eos milites, qui vrbem defenderant. Hi per Thuringiam hyemabant, & multa, præsertìm Ecclesiasticis, atque in ijs Moguntino Episcopo, damna dabant. Ea res permouit tres Electores Episcopos, vt domum cogitarent. *Intercedisur pro Lantgrauio.* *Mauritius bellum parat.*

ANNO 1552. Germanicum in Cæsarem bellum suscipitur, Galliæ rege cum Mauritio & alijs quibusdam sese coniungente, & defensorem Germanicæ libertatis palàm scribente. Cæsar necdùm quicquam comperti habuit de Mauritij machinationibus, quippe qui omne studium Cæsari per literas & legatos polliceretur, & etiàm legatos duos ad Concilium mitteret, Cæsari quoquè persuaderet milites ob non soluta stipendia tumultuari, cùm tamen eius sacramento tenerentur. Hæc quidem in illo principe, quem Cæsar amplissimis auxisset honoribus & beneficijs, minimè probantur. Nam ad Lantgrauij liberationem nihil opus erat tam pernicioso bello, quo Germaniæ plerique Principes dirissimè afflicti, ciuitates magna damna perpessæ sunt, Noriberga inprimis, cui Albertus Brandeburgicus Mauririj socius tantum damni dedit, quantum credi vix queat: & quo deniquè latiùs serpente, *Bellum in Cæsarem suscipitur.*

1552 ipſe Mauritius florente ætate extinctus eſt. Si acceſſiſſet Cæſarem, vt & ſe facturum dixerat, & Cæſar per literas petebat, hauddubiè illius animum flexiſſet, & Lantgrauium longè faciliori via liberâſſet. Sed non vna Lantgrauij captiuitas, verùm multò magis, vt eſt veriſimile, importuna Luteranorum dogmatiſtarum inſtantia, eum ad hoc bellum Cæſari præter omnem expectationem faciendum induxit.

Conciliū bello diſſipatur. Cùm Tridentum crebris nuncijs de bello allatum eſſet, paulatìm Concilij patres domum abeunt: neque enim tutum erat, cum armato milite de religione diſceptare. Ità tot Cæſaris conatus, tot ſumptus & labores eo importuno bello periêrunt. Iam Mauritius cum exercitu progreditur: priùs tamen ad Ordines Imperij ſcribit, facti ſui rationem reddit: Cæſarem, non tamen nominatìm, acerbè perſtringit, & moderatiſſimo Principi multa impingit, quæ in illum minimè quadrant. Appâret, illas literas non à Mauritio, ſed ab aliquo impuro apoſtata vel Melanchthone conſcriptas, præſertìm quod ad primam earum partem attinet. In altera agit de Lantgrauio, vbì rursùs imputat Cæſari, licèt obliquè, ſtudium arripiendæ Monarchiæ. Sed dum ſic ſcribit, videtur optimo Principi propemodùm nimiam improperare clementiam, qua nisì ille in Germanos vti voluiſſet, non valdè difficile fortaſsìs ei fuiſſet, tale iugum imponere Germanorum ceruicibus, quod non facilè excutere potuiſſent. Sed & hoc ex alicuius virulenti apoſtatæ Monachi officina profectum videtur. Scilicèt Carolus Cæſar apud ingratos & in tot ſectas diſſectos Germanos Monarchiam affectauit. Habuit ille longè potentiſſimus Princeps, hodieque habet Hiſpaniarum ſereniſſimus rex Philippus filius eius tantam, tamque amplam & præpotentem in nouo Orbe Monarchiam, vt tota Europa vix digna ſit, quæ illorum in eo Orbe ditionibus comparetur. *Cæſaris in nouo orbe potentia.* Deindè laudat Galliæ regem, & cum eo ſe percuſſiſſe fœdus ſcribit, aitque Cæſari decretum eſſe, Galliæ regem omnibus fortunis euertere. Hoc quidem Cæſarem voluiſſe, nuſquàm appâret, nec hoc quiſquam facilè credet, qui Cæſaris res geſtas inſpexerit. Sed vt dixi, talia Mauritius non ſuo, ſed alieno calamo ſcripſiſſe putatur.

Albertus Brandeburgicus Edidit etiàm ſcriptum quoddam Albertus Brandeburgicus, ſocius Mauritij, quem Cæſar captiuum in libertatem reſtituerat. Is inter cætera in hoc ſcripto ait,

Cæſa-

Cæſarem induxiſſe militem externum in Germaniam, qui & plurimum det damni per agros, & complures ad inopiam redigat, & omne genus inſolentiæ exerceat. Hoc autem vtrùm veriùs in externos milites, quàm in eum ipſum Albertum Principem competat, qui tot modis vexauit Germaniam, teſtes eſſe poſſunt multæ amplæ Germaniæ prouinciæ. Valdè etiàm perſtringit Commentarium Ludouici ab Auila clariſſimi viri Hiſpani de Cæſaris bello Germanico, ipſumque Ludouicum vocat hominem impurum & mendacem, quod quidem in eum virum nō competit, quem Cęſar admodùm habuit multis annis familiarem. Et ipſe quidem Ludouicus etſi vno loco nonnihil inſimulat Albertum negligentiæ, idque eo tempore quo captus fuit, tamen alibi honorificam eius mentionem facit, & dicit Cæſarem vel maximè lætatum fuiſſe, cùm eum ſibi videret ex captiuitate reſtitutum, magniſque eum affeciſſę beneficijs.

1552
cōtra Cæſarem.
Ludouicus ab Auila perſtringitur.

Galliæ quoquè rex, cur hoc bellum ſuſceperit, publicis literis declarat. Is nominatìm perſtringit Cæſarem non ſemèl. Iam omnes iſti erant ad bellum inſtructiſſimi, & ingentes poſt ſe militum turbas trahebant, cùm interim Cæſar omnia ferè tuta putaret. Ità verò necopinatò à tam multis non vno loco hoſtilitèr appeti, & iam propè in ipſas hoſtium manus incidere, tam eſt humanæ infirmitati moleſtum, vt non pauci etiàm ex longè minoribus caſibus legantur ſubitò vel apoplexia, vel alio morbo extincti: & eſt veriſimile, Carolo Cæſari hanc inopinatam perſecutionem non paucos vitæ annos detraxiſſe: quanquàm nec illi diù ſuperuixerunt, qui in eum tam hoſtilitèr incurrerunt. Scriptum iſtud Galliæ regis typis fuit excuſum lingua populari, & in frōte præferebat pileum inter duos pugiones. Subtùs erat titulus regis, qui ſe libertatis Germaniæ & principum captiuorum vindicem appellabat. Sunt qui dicant hoc ſymbolum repertum in antiquis numiſmatis, & ab illis, qui Iulium Cæſarem occiderunt, vſurpatum. Hiſtorici interdùm ſcribunt, ſeruos ad pileum vocatos, hoc eſt, ad libertatem, cuius inſigne eſt pileus. Iam antè dixi, multos fuiſſe admiratos, quòd ille rex, qui diceretur Chriſtianiſſimus, eos principes ex Cæſaris Catholici manibus vi extorquere voluit, qui eſſent Luteranorum pręcipui patroni, cùm tamen ipſe in ſuo regno hoc ipſo ferè tempore decretum ſeueriſſimum in Luteranos promulgâſſet,

Galliæ rex perſtringit Cæſarem.

Mauri-

1552 Mauritius cum socijs progreditur, multas Germaniæ vrbes occupant, abrogant magistratus à Cæsare institutos, ipsi nouos creant: nec hoc contenti, etiàm pecuniam & tormenta exigunt: & hoc erat Germaniæ restituere libertatem, cùm ipsi non essent illarum ciuitatum domini, immò bellum facerent suo Principi. Augustam quoquè paruo præsidio munitam deditione capiunt. Interim Galliæ rex cum maximis copijs Tullum, Virdunum, Metim Imperio subtrahit, Lotharingiam occupat, ducem puerum nouem annorum in Gallias mittit. Metensibus durum est iugum impositum, nec præter meritum, vt quidam putant, quòd Luteri dogmata non admodùm respuere viderentur. Ità rex Galliæ, qui se libertatis Germaniæ vindicem scribebat, breui tempore ab Imperio tres abstraxit episcopatus, adiutus Germanorum auxilijs. Visus est etiàm Galliæ rex tentare Argentinam munitissimum Germaniæ oppidum, sed id frustrà fuit. Mauritius Augustæ mutauit Senatum, à prudentissimo Cæsare constitutum, & veterem vnà cum tribubus restituit. Indè sex diebus Vlmam oppugnant, sed oleum atque operam perdunt: quanquàm Albertus Brandeburgicus Vlmensium vicos & oppida vastauit incendijs, pecuniam extorsit, eodem instituto vtens apud Vlmensium vicinos.

Mauritius occupat Germaniæ vrbes

Imperio tres Episcopatus adimuntur.

Vlma frustra oppugnatur.

Est Vlma potens & nobilis Sueuiæ vrbs, quam tamen ipsam constat olìm à Carolo Magno Christianissimo Imperatore attributam fuisse amplissimo illi monasterio, quod Augiam maiorem vocant. Et vt videat Lector, quanto studio quondàm sanctissimi Imperatores, Reges & Principes, exædificandis & ditandis Ecclesijs & monasterijs incubuerint, adscribam hoc loco fragmentum literarum Caroli Magni, quibus Vlmam largitur monasterio iam dicto, idque sanè longè maiori pietate, quàm hodiè infames apostatæ incitant reges & principes atque magistratus ad expilanda & destruenda monasteria. Est verò hoc literarum exemplar: CAROLVS diuina fauente gratia Imperator Augustus: Si sanctorum monasteriorum loca, nè labantur, frequentèr sustentamus, sustentando ditamus, non solùm Deum per hoc nobis placamus, sed etiàm nostri totius regni statum corroboramus. Quapropter omnium præsentium ac futurorum comperiet industria, qualitèr Vlmam nostram regalem villam, pro animæ nostræ ac parentum nostrorum remedio, ad monasterium

Vlma datur monasterio Augiensi.

rium

rium quod cõſtructum eſt in inſula, quæ in Alemanniæ 1552
partibus ſita, Sintleoheſuna nuncupatur, vbi venerabilis præſul Hetto ſpirituali turmæ præeſt, cum omnibus appendicijs ſuis & locis adiacentibus tradimus atque transfundimus: vt fratres ibidèm regularitèr ſubſiſtentes, & diuino operi die nocteque iugitèr inſudantes, dum ſumptibus alacritèr procurantur, aſſiduis eorum precibus Deum nobis propitium facere dignentur. Et vt prædictus Hetto cum fratribus ſuis monachi[illegible] clericis in præfata inſula, exterioribus curis remotis, Deo ſeruire liberiùs atque ſecuriùs inſiſtere valeat, cum ipſius Abbatis deſiderio, ſuorumque monachorum rogatu, Adelbertum cognatum noſtrum in ſupradicta Vlma aduocatum ac defenſorem conſtituimus &c. Datum anno ſalutis 813.

Ex quibus literis inter cætera obitèr licet animaduerti, quàm vanum ſit iſtorum nouorum hominum commentum, qui monaſteria olìm non niſì Chriſtianas ſcholas fuiſſe ſomniant, in quibus pueri inſtituerentur. Nam etſi etiàm in quibuſdam monaſterijs habebantur monachi doctiſſimi, qui iuniores fratres in humanis ac diuinis literis inſtituerent, at tamen præcipua monaſteriorum occupatio fuit, diuinis vacare officijs & miniſterijs. Pudet ſanè pigetque referre, quàm multa & impudentèr & petulantèr, atque etiàm imperitè & ſtolidè hac de re à quibuſdam ſectarijs confingantur. Scripſit quidam Guilielmus Radenſis epiſtolam dedicatoriam in Chronicon Hirſaugienſe Ioannis Tritthemij Abbatis. Is multus eſt in laudando illo Abbate, ſed quædam tamen illius obliquè perſtringit. Cogor eſſe breuis, alioquì in breui epiſtola multas illius hominis ineptias, nè quid grauius dicam, oſtenderem: & tamen videtur ſibi belliſſimus euangelicus. Ait ſatis liquere, monaſteria olim nihil aliud fuiſſe quàm Chriſtianas ſcholas ad ætatem iuuenilem in omni genere literarum & bonis moribus vſque ad annos maturioris ætatis inſtituendam. Itaque putat poſteà ſic inſtitutis licuiſſe indè diſcedere, & abire quò vellent: nam mox ſubiungit: Quæ quidem nunc ſunt triſtiſſimi carceres. Sed vel ex vno illo Chronico, quo ſe vult tueri, abundantiſſimè hominis vecordia confutatur. Nam in monaſterijs monachi inſtituebantur iam monaſticen profeſſi, aut certè profeſſuri, tametſi fortaſsìs etiàm admittebantur honeſtorum virorum id petentium pueri nonnulli,

Monaſteriorum præcipua ſtudia.

1552 nulli, vt cum literis vnà etiàm pietatem apud monacos imbiberent. Nec tamen sic dabatur opera literis, vt nihil prætereà aliud fieret ab eis. Immò poterat delirus iste ex Regula Diui Benedicti, de cuius monachis potissimùm agit Tritthemius, id perspicuè discere, non licuisse monachis quicquam diuino operi, hoc est, precibus horarijs & cultui diuino in templo absoluendo anteponere, nisì id fortasse certas ob causas rationi consentaneas alicui permitteretur. Itaque monasteria eò potissimùm spectabant, vt in ijs ex monasticæ regulæ præscripto in castitate, paupertate & obedientia (cuius obedientię votum iste miser vocat impijssimum) viueretur, vt diuinis laudibus vacaretur, & tempus omne religiosè expenderetur, idque ex Regulæ & Obedientiæ præscripto. Hoc verò isti tenebriones vocant tristissimum carcerem, non vtiquè sic dicturi, si vel micam haberent Christianæ pietatis. Nôrunt enim homines in vera pietate exercitati, quantam animi libertatem & iucunditatem pariat eiusmodi propriæ voluntatis abnegatio & studium obedientiæ: contrà verò, quàm verè misera & dira sit seruitus suæ obsequi voluntati, suis indulgere affectibus & desiderijs, quemadmodùm faciunt hoc tempore apostatæ monachi, qui pertæsi Euangelicæ illius vitæ, quæ in monasterijs benè institutis cernitur, ad ollas Aegypti & seculi atque carnis voluptates redierunt: cumque suam turpitudinem & fœdissimam apostasiam in sacco & cinere plorare deberent, è diuerso in reprobum dati sensum, criminantur vitam monasticam, & vbiquè magistratus instigant ad abolenda monasteria, eorumque reditus & facultates in pios scilicet vsus conuertendas. Ità factum est, vt multis locis monasteria destructa sint, quædam verò mutata in scholas, vbì pueri instituantur, contra ipsam monasteriorum primam institutionem & fundationem. Portò reditus eorum & facultates sic distribuuntur, vt non exiguam indè atque etiàm ex alijs bonis Ecclesiasticis portionem ad se adducant viles apostatæ, qui cum suis incestis Dalilis viuunt ex eis non paulò suauiùs, quàm olìm eis in ipsis monasterijs licuisset. Sed veniet ille dies, quandò diuitias quas deuorant, euoment, & de ventre illorum extrahet eas Deus. Luent quæ fecerunt omnia, nec tamen consumentur: iuxta multitudinem adinuentionum suarum sic & sustinebunt.

Nihil operi Dei præponendũ.

Monasteria in scholas à quibus mutata.

Iob 20.

Et

Et quarè tandèm ? Sequitur apud Diuum Iob : Quoniam confringentes nudauerunt domum pauperis, (Sunt enim monachi ex professo pauperes, & licèt pleraque monasteria habeant non paruas facultates, tamen necessarijs contenti monachi, reliqua longè meliùs quàm isti desertores expendunt, nec quicquam priuatim inde sibi ceu proprium vendicant) rapuerunt, & non ædificauerunt eam, nec est satiatus venter eorum. Reuelabunt cæli iniquitatem eorum, & terra consurget aduersùs eos. Certè omnium harum turbarum caput & author Luterus sibi vendicauit Augustinianum monasterium, quod fundatum erat pro monachis triginta, nec id quidem in scholam publicam conuertisse cum legi, sed cum sua Catharina vixit ibi genialitèr, idque non modò non reprehendente, sed summè etiàm applaudente cæco hoc mundo. O fœdissimam rerum mutationem. Olìm sanctissimi & potentissimi reges & principes innumeris extruendis & ditandis monasterijs exatiari non potuerunt, & ea re, vt paulò antè ex literis Caroli Magni didicimus, Deum se placare, & totius regni statum corroborare credebant : hodiè contrà, ad sceleratorum apostatarum suggestionem, passim excinduntur & euertuntur, hauddubiè non sine euidenti regnorum & ditionum multarum euersione. Nam certè in monasterijs instabatur precibus nocturnis atque diurnis, & erant in illis permulti, quorum preces Deus contemnere non potuit : & tum florebat Resp. & erant opes & copiæ in regnis, magna annonæ vilitas, vberes rerum prouentus. Conferantur sanè ea secula, quibus in precio fuêre monasteria, cum hoc nostro reuerà miserrimo & infelicissimo seculo, quo nihil ferè est contemptius monastica vita, & re ipsa vtorunque mirabilem atque ferè incredibilem diuersitatem comperiemus. Non volunt attendere homines, tanto sempèr omnia rebus in humanis feliciùs succedere, quãto maior impenditur cura, studium & opera in cultum diuinum. Sed Luterus & sui aiunt cum Dei cultum, qui est in monasterijs, esse impiũ & idololatricum. Quid verò aliud diceret Luterus cum toto grege sui similium apostatarum ? Longè alitèr de monachis senserunt omniũ ætatum & seculorum optimi quiq; & doctissimi homines, atq; etiàm pijssimi & inuictissimi principes. Et certè nisi suæ impietati vel maximè obsistere videret malus dæmon vitæ monasticæ professores, nũquàm tã atrocitèr per-

1552 *Ibidèm.* *Luterus occupat monasterium.* *Respublica quãdo floruerit.*

1552 per Luterum & id genus pestes eos esset insectatus: Verùm ab eius farinæ hominibus vituperari, id demùm eximiè laudari est: maximè cùm isti non solùm ea vituperent, quæ ab omnibus bonis prædicantur, sed interim etiam palam impudentissimè mentiantur. Ità ille bonus vir, cuius suprà memini, Guilielmus Radensis in illa sua Epistola hoc quoquè addit: Nunc nemo ferè est, (aut saltem paucissimi) qui vel à limine sacras literas in monasterijs, ab Antichristi fermento non repurgatis, salutârit, nedùm profiteatur. Immò si quis sit, qui Bibliorum lectioni intendat, inque vsum transferre vel saltem cogitet, hunc statim hæreticum, schismaticum, inobedientem, apostatam ac Luteranum proclamitant &c. & rursùs: Authores, inquit, bonos exurunt &c. nam nimis longum est eius nugas & calumnias referre. Obsecro, quid in his hominibus vel mentis vel frontis est, quos non pudet tam turpitèr mentiri? Vt nihil dicam de alijs monasticis ordinibus, quorum mihi non tam nota sunt exercitia & studia, atquè nostra. In Carthusiano instituto, quod ego me amplexum lætor, quotannìs tota sacra Biblia publicè in omnium fratrum auribus perleguntur, partim in templo, partìm alijs certis locis: psalterium totum hebdomadìs singulis recitatur, vt cætera priuata studia prætercam: & tamen non verentur isti scribere, arceri monachos à Bibliorum lectione, & qui Biblia legant, eos hæreticos vocari. Et hæc quidem & id genus alia plurima, licèt sint impudentissimæ vanitatis, tamen persuaserunt permultis: & hoc illis sufficit, potuisse scilicet id ipsos efficere, vt quanuis sceleratè & prodigiosè mentirentur, tamen verà dicere putarentur. Et videas sanè hodiè perplures, qui huiusmodi multa petulantèr confingant, aut ab alijs horum temporum nouatoribus hausta, admodùm confidentèr iactitent, & in hoc sibi bellè scioli & præclarè religiosuli videantur, si possint insultare monachis. Ità noster Guilielmus Radensis, cuius semèl atque iterùm memini, rursùs ait, ordines quosdam Peruersis suis (sic enim vocant, quos nos Conuersos dicimus) omnium librorum lectionem aliquot seculis penitùs interdixisse. Scripsit iste egregius vir suam hanc epistolam Magdeburgi anno 1559. cuius vrbis concionatores quidam Luterani, in quibus & Illyricus, mirabilitèr oppugnârunt Vuitenbergenses & Lipsenses theologos, & fortaßis iste Radensis fuit vnus ex illis.

Calũnia Hæretici.

Mendaciũ posuimus spem nostram.

Magdeburgici oppugnant Vuitteber gicos.

Tali-

Talibus verò tam profligatis & deploratis tenebrionibus prolixè velle respondere, non nisi bonas horas perdere est. Audiant miseri illi, multos hodieque in monasterijs inueniri monachos, qui se à talibus humani generis pestibus irrideri & vituperari, in magno lucro ponant. Vtinàm verò præpotens Deus quandoquè pectoribus hominum, malè ab istis fascinatorum, adspiret lumen gratiæ suæ, vt videant quorum hominum prodigiosa commenta sequantur, mâlintque similes esse Caroli Magni, & innumerabilium aliorum religione & pietate præstantium Maiorum suorum, quàm istorum reuerà miserorum hominum, quorum horrendam cæcitatem tanto magis execrabitur posteritas omnis, quòd tam ipsam pro magna Euangelij luce iactitârint. Scio hæc non admodùm commode hoc loco inseri: sed candidus lector boni consulet, quòd interdùm istorum insolentiæ respondemus, quorum alioqui amentiam & stultitiam irridendo & contemnẽdo prætergredi mallemus, nisi nos simplicium minusque peritorum periculum, quippe qui horum fraudulentis mendacijs non rarò euertantur, cogeret veritatis suscipere patrocinium. Verùm his obitèr commemoratis, iam ad narrationis ordinem reuertamur. 1552

Conuenitur intereà Lincij, quod est Ferdinandi regis oppidum, atque ibi cum Ferdinando Mauritius de pace tractat, nec Cæsar se valdè difficilem præbet, certis tamen conditionibus, quas cùm Mauritius sinè sociorum consensu se diceret per omnia accipere non posse, ità disceditur, indicto rursus conuentu Passauij. Cęsar iam militem cõscribebat. Episcopus Augustanus non mediocri ab Mauritij socijs damno afficitur. Cameræ Iudices Spira excedunt non sinè causa. Magna est in Germania, pro cuius libertate isti se dicebant arma cepisse, rerum confusio & perturbatio, multis etiàm Protestantibus ad summam inopiam redactis. Vndecimo die Maij veniunt literæ ad regem Galliæ à Mauritio de pace cum Cæsare componenda. Ijs acceptis literis, Rex, qui nihil minùs sperâsse putatur, biduo pòst redit in Lotharingiam. Et hæc fuit merces, quòd Mauritium Cæsari bellũ mouentem tam magnis impẽdijs adiuuerat. Mauritius quidem paulò pòst redit cum Cæsare in gratiam, & militẽ suum in Hungariã contra Turcas ducit, rege Gallorum posthabito. Sed dum Galliæ rex in Germania versatur, Cæsareani duce Martino Rossemio Gallias inuadunt, & Cam- *Gallus redit in Galliam.* *Mauritius Cæsari conciliatur.*

1552 paniæ Gallicæ fines longè lateque vastant incendijs. Mouit hoc quoquè regem, vt suos potiùs limites tueretur, quàm in Germania hæreret.

Mauritij periculũ. Mauritius Lincio digressus, victoriam obtinet apud Alpes, capta arce Erebergo, vbi non longè abfuit à supremo vitæ discrimine, nisi celerrimè ex militum stipendium poscentium manibus elapsus esset. Vbi Cæsar cognouit de capto Erebergo, mox Oeniponte discedit festinabundus, & cum eo Ferdinandus rex. Paulò antè Saxoni captiuo libertatem restituerat, sed is à Cæsare discedere noluit, abeuntemque secutus est Villacum vsque, quod est in Carnis oppidum. Vix Cæsar abierat, cùm Mauritius adest cum suis, ingressusque Oenipontem, res omnes Cæsaris, Hispanorum & Cardinalis Augustani diripit, rebus Ferdinandi & ciuium nihil læsis. *Oenipontem Mauritius obtinet.* Augustæ paulò pòst scriptum edunt, quo à Cæsare fugatos concionatores Luteranos reuocant, & eos iureiurando, quo Cæsari se obstrinxerant, absoluunt nescio qua authoritate. Ità permissum est, immò & mandatum illis præclaris noui Euangelij præconibus redire àd Luteri confirmandam & amplificãdam doctrinam: & hoc quoquè erat libertatem Germaniæ restituere. ó miseram libertatem.

Per hoc ferè tempus Albertus Brandeburgicus Vuolphgango Teutonici Ordinis Magistro direptionibus & incendijs plurimùm dat damni, atque insupèr pecuniam extorquet. Indè verò in Noribergensium agrum sese confert, & tam immanitèr eorum omnia vastat & populatur, vt vicos centum, castella & ciuium villas septuaginta, & cum his templa, postquàm ea spoliâsset, atque ter mille iugera syluæ ad eos pertinentis combusserit. *Noribergensium clades.* Bambergensis episcopus durissimis conditionibus pacem ab eo redimit. Vuirciburgicus aureorum millia ducenta numerare cogitur, & prætereà in se eius debita recipere, quæ erant circitèr trecenta quinquaginta aureorum millia. *Item Bãbergensis & Vuirciburgici.* Sueuicæ ciuitates numero ad vigintisex, & in ijs Augusta, per legatos hortabantur Noribergenses ad pacem cum Alberto faciendam: sed illi præter alia, quæ eos ab hac pace absterrerent, à Cæsaris & Ferdinandi fide discedere noluerunt. Tum verò Albertus longè etiàm maiori impetu Norigbergam oppugnat, & tandèm his cõditionibus cum eo pacem facere compulsi sunt: Aureorum ducenta millia dependant, licèt iam antè Mauritio & socijs eius *Noribergenses afflictißimè.*

centum

centum millia dedissent: tormenta magna sex instructa rebus omnibus tradant: principes confœderatos fauore prosequantur &c. Et hæc ipsa ciuitas Augustanæ erat Confessionis. Hoc successu fretus Albertus, Vlmensibus quoquè dira minatur: sed illi respondent negatiuè ad ea quæ postularet. Si Romanus aliquis Pontifex, vel alius quiuis Catholicus Episcopus ità diuexâsset vrbem aliquam, nullum Sleidanus & eius similes sectarij scriptores, eius atrocitatis exaggerandæ finem facerent. Et multus est Sleidanus in commemorandis pecunijs, quæ è Germania & alijs regnis Romam exportentur. Et hæc facit vir bonus, vt inuidiam conflet Pontificibus. Verùm sub hoc nouo Euangelio tantam rerum ferè omnium iacturam fecit Germania, totque damna & clades perpessa est, vt pecuniæ omnes Romam exportatæ, pro nihilo habendæ sint: nec adhuc calamitatum vllus appáret finis. Hoc verò bonus Sleidanus non videt, & libens patitur hærere in calamo, non passurus, si ad Pontifices exagitandos isthuc pertineret. Tales nimirùm sunt plerique omnes scriptores sectarij, qui se Euangelicos vocant. 1552

Galliæ rex Lucemburgensem ditionem inuadit, populationibus & incendijs grassatur, Danuilleriùm oppidulum deditur, & posteà Iuodium valdè munitum, in quo erat Ernestus Mansfeldius Comes, qui cum multis alijs in regis potestatem venit. Porrò Mauritius ad constitutam diem Passauium aduolat, vbi & Principes aliquot coràm aderant, & absentium multorum legati. Aderat & Galliæ regis legatus. Mauritius tria vrgebat: Lantgrauij liberationem, & vt cognosceretur in illo ipso Passauiensi conuentu de illis rebus, quæ essent contra Germaniæ libertatem: deniquè vt religionis causa nemini fiat molestia, donèc lis omnis composita sit. Albertus Brandeburgicus egregiè pergit Moguntinum, Treuirensem, & alios per Germaniam multis illatis damnis affligere. Volebat ab Argentinensibus milites suos quouis tempore intra vrbem recipi, & præsidium quoquè admitti, & quædam alia. sed nihil impetrauit. Non tulissent impunè, nisì eo ipso temporis puncto, quo hæc ferè exigebat, rumor allatus esset de Mauritio ad pacem spectante. Iam Vuormatiam & Spiram occupârat. Relicto autem Spiræ præsidio, cum copijs Francofordiam repetit, & indignè ferens pacem cum Mauritio confectam, noluit subscribere, sed pergit oppugnare

Gallus vastat Lucemburgenses.

Cõuentus Passauiensis.

1552 Francofordiam. Reuerà dici non poteſt, quàm multos per Imperij ditiones ille Albertus mirabilitèr flagellârit. Mauritius pace facta cum Cæſare, exercitûs ſui partem, vt iam antè attigimus, ducit in Hungariam contra Turcas. Pacem illam Rex Galliæ fertur non æquo tuliſſe animo.

Cæſar venit Auguſtam. Iam Cæſar ingenti coacto exercitu Oenipontem redibat. Indè 20. die Auguſti Auguſtam venit, Senatum à Principibus inſtitutum remouet, & priorem, quem ipſe creârat, reſtituit. Per hoc verò tempus in Italia Senenſes Gallorum ope Hiſpanos milites è ſua vrbe eijciunt. Lantgrauius è cuſtodia dimiſſus, vbi ad Traiectum ſuperius venit, rursùs ob Riſebergi copias cum Alberto recèns coniunctas, Hiſpanis cuſtodiendus traditur, donèc Cæſar conſuleretur. Albertus Brandeburgicus primò Moguntiam, mox Treuerim occupat. Moguntiæ arcem Epiſcopi & quædam alia loca flamma vorax abſumpſit. Treuerica quoquè ditio ignes & dira multa pertulit, & cum aliquot monaſterijs arſit etiàm quædam Epiſcopi arx, haud procùl à Treueri. Epiſcopus Treuirenſis erat in arce munitiſſima apud Confluentiam, quò etiàm ſe contulit Colonienſis Epiſcopus. Facilè ex ea arce prohiberi poterat, ſi Albertus (vt ferebatur) militem nauibus per Rhenum deuehere voluiſſet. In hoc Principum Confœderatorum bello, Vlmenſes in Cæſaris fide conſtantiſſimè permanſerunt, licèt ſex dierum (vt diximus) obſidione premerentur, & Albertus dira cis comminaretur.

Cæſar intrat Argentinã. Cæſar Septembri menſe venit cum omnibus copijs Argentinam, ſed non niſi cum paucis vrbem ingreditur, quod Galliæ rex impetrare non poterat: ſumptoque illic prandio, rursùs egreditur. Tandèm iam appetente hyeme, importuno tempore cœpit oppugnare Metim, 22. Octobris die. Vrbem illam Galli mirum in modum communiẽrant. *Metis obſidetur.* Albertus Brandeburgicus hoc tempore, cùm nòn poſſet cum Galliæ rege de ſtipendio conuenire, quorundam precibus cum Cæſare redit in gratiam. habebat apud ſe 50. ſigna peditum, nec paucos equites. Aumalius Guiſij Principis frater, cognitâ eius à rege defectione, cùm iam ei legionem vnam peditum, cui Riſebergus præerat, Galli detraxiſſent, in eum magno impetu irruit: ſed Albertus, licèt longè pauciores haberet equites, magna vi Gallos in fugam conijcit, multos etiàm nobiles cædit, Aumalium ipſum capit, &

in

In Germaniam mittit custodiendum: moxque ad Metim 1552
secum Cęsaris exercitu coniungit. Fuit hoc Nouembris quarta die. Cæsar 20. die Nouembris venit in castra. Tum verò tanta vi vrbs oppugnata est, vt tormentorum horrenda tonitrua vltra vigintiduo Germanica milliaria sint audita: sed quòd sæua esset hyems, & tempus omninò importunum, obsidio soluta est sub Decembris finem. Ex exercitu multi frigore & contagione perierunt. Guisius princeps, qui vrbem propugnauit, egregia in milites Cæsaris, morbo aut vulneribus, nè exercitum sequi possent, impeditos, vsus est humanitate & liberalitate, benignè eos excipiens, & rebus omnibus necessarijs adiuuans. Fuit hoc sanè facinus Christiano principe dignum, & merita apud omnem posteritatem laude celebrandum. Et certè idem ille princeps religionis catholicæ fuit constantissimus propugnator, quę res illi tandèm mortem conciuit, vt posteà indicabimus.

Terribilis oppugnatio.

Ab alia parte Cæsaris Belgicæ copiæ vastant Galliam, & Hesdinum expugnant. Interim ex Hungaria Mauritius domum redit. Porrò Henricum Brunsuicensem hoc ferè tempore non mediocritèr afflixit Volratus comes Mansfeldius, qui Alberti militabat auspicijs, cùm is Gallicarum esset partium.

Magna omninò & incredibilia hoc anno damna tulit Germania, idque ab ipsis Germanis, qui se Germanicæ libertatis vindices profiterentur, præterquàm quòd etiàm tres Germaniæ Episcopatus Gallus sibi vendicauit. Videbantur iam Euangelici præcones restituti, cùm ecce Ioachimus Vuestphalus, Ecclesiæ Hamburgensis pastor, classicum canit, nec finit pace gaudere Zuingliani Euangelij fratres. Libellum enim emisit hac inscriptione, *Farrago confusanearum & inter se dissidentium opinionum de Cœna Domini, ex Sacramentariorum libris congesta.* Hoc telo præter spem Tigurini & reliqui eius generis symmystæ, inprimìs Caluinus percutitur: Vult Ioachimus hoc libello ostendere, Zuinglianos in varias & pugnantes inter se opiniones scissos esse: quæ sit propria nota seductorum. Certè ipse quoquè Luterus 8. Zuinglianorum sectas in breui sua Confessione enumerat. Hortatur quoquè Ioachimus doctiores, vt nocentissimum Zuinglianorum errorem opprimant: Deniquè dicit esse dignas Zuinglianorum blasphemias, quæ potiùs sceptro magistratus, quàm stylo

Germaniæ clades & damna.

Luterani instaurãt bellum in Zuinglianos.

1553 refutentur. Paulò antè Caluinus Tiguri ostenderat, idem se cum Tigurinis de cœna sentire: sed hoc Ioachimus per simulationem factum dicit. Nemo quidem contra hoc Vuestphali scriptum quicquam hoc anno edidisse visus est, sed non semper impune feret, quòd ausus est tanta contumelia afficere Caluinum cum suis. Obitèr hic obseruanda sunt occulta Dei iudicia. Gaudebant iam hæretici, Mauritij opera ipsis aliquam esse redditam libertatem & Cæsarem grauissimis bellis teneri implicatum: sed ecce dum sibi à Cæsare tuta ferè omnia pollicentur, in mutua se bella transferunt, & tam dire inuicem se lacerant & insectantur, vt parùm à Catholicis passi videri possint. Hoc tamen dubitandum non est, qui Cæsarem impediuerunt, nè posset cœptam Germaniæ ab hæreticis contaminatæ restaurationem prosequi, eos Christianæ Reipub. cladem haud vulgarem attulisse. Sed de his alij fortasis scribent copiosiùs.

Giapan insula apud antipodes.

Hoc anno Giapan insula, in extremæ Asiæ finibus à Lusitanis, quorum est longè lateque prolatum Imperium, etiàm in remotissimis ab orbe nostro regionibus, de amplectenda Christi religione sedulò pertentatur. Est ea gens in parallelo Germaniæ & Galliæ ad Antipodes sita, disciplinarumque omnium gnara. Itaque difficiles se præbent, nec volunt Lusitanis morem gerere, nisi id prius faciant Sinarum populi, de quibus iam magna spes est, quòd possint ad fidem Christo benè propitio traduci, vti infrà paucis attingemus. Sinarum rex perpetuum gerit bellum cum Cathainis Tartaris, quorum est amplissimum imperium, ferturque idem rex aliquot milliarium murum contra Tartaros exædificâsse, vbi perpetim in armis habeat centum millia hominum, nè qua à Tartaris fiat irruptio. Giapan insula vergit ad Septentriones, & vt Hispani numerant, à Sinarum regione versùs Aquilonem distat leucis sexcentis: & corporum quidem colore, linguæ accentu, vestimentis & cultu corporis, eius incolę Germanis perquàm similes sunt. Habet insula in longum leucas sexcentas, alicubi in latum trecentas.

Sinarum populi Germanis asimiles.

Libri hæretici cõburuntur Meti.

ANNO 1553. mense Ianuario Galli apud Metenses inquirunt libros Lutericos per ciuium domos, inuentos tradunt carnifici publicè exurendos. Mirum profectò est, cùm Germani Principes, qui Gallum con-

tra Cæsarem sibi adiunxerunt, id eo partim nomine, se 1553
fecisse testati sint, ne Augustana Confessio, hoc est, Luteri doctrina opprimeretur, tamen cum eo rege percutere fœdus voluisse, quem scirent Luterano dogmati esse infestissimum: nec minùs mirum est, regem Henricum Gallum eorum voluisse principum amplecti fœdus & amicitiam contra Cæsarem, quos & ipse odisset religionis nomine, & quos non dubitaret à se quoquè animis esse alienos causa religionis. Venit etiam Metim Robertus Metensis Episcopus, Galliæ regi valdè addictus, & nouum constituit Senatum.

Albertus Brandeburgicus rursùs conscribit militem. Fœdus contra eum vel potius sui defendendi causa aliquot principes ineunt. Mauritius cum Henrico Brunsuicensi fœdus percutit, & Episcopis Vuirceburgensi & Bambergensi atque Noribergicis suam pollicetur opem. Albertus coactis copijs in Episcoporum & Noribergensium fines sæuit incendijs & direptionibus, Bambergam & Suinfurtum Imperij vrbem capit & præsidio munit, quædam Noribergensium castella & oppida occupat. *Fœdus cōtra Albertum.*

Cæsar oppidum Morinorum munitissimum Terouennam Gallis vi eripit, diripit, incendit, euertit. Caprus in eo fuit Conestablij filius. Turca hoc tempore aut circiter mare Iönium & Tyrrhenum infestum habet. Sunt qui scribant Gallos se eis coniunxisse. Ego nihil huius affirmare velim. Nimiùm enim turpe est, Christianos contra Christianos cum Turcis Christi atrocissimis hostibus se coniungere. Dum Albertus in Franconia grassatur, Mauritius & socij exercitum eò mittunt. Albertus magna exacta pecuniæ vi, multis abductis captiuis obsidibus è Noribergica ditione, in Saxoniam celerrimè aduolat, multos Erphordiensis agri vicos diripit. Mauririus eius repentino aduentu commotus, omnes suos ad arma vocat. Albertus eius finibus nihil nocet, Halberstatensi Clero magnam pecuniæ vim imperat, Henrici Brunsuicensis agrum incendijs vastat. Ferdinandus rex & Mauritius bellum ei denunciant. Noribergenses eius ditionem inuadunt, editoque libro inter alia hoc ei obijciunt ceu singulare quoddam inauditæ crudelitatis exemplum, quòd cùm Alrorfum atque Laufum ditionis Noribergicæ oppida occupâsset, & oppidanos & ruricolas & pecudes inclusérit eo animo, vt omnes exureret: eo incendio pu- *Terouëna euertitur.* *Albertus grassatur.*

1553 eros, mulieres aliquot grauidas, & non paucos ægrotos conflagrâsse.

Eduardus rex decedit. Iulij sexto die in Anglia obijt Eduardus rex, circitèr annorum sexdecim adolescens, magno quidem dolore Euangelicorum fratrum, qui nihil non illo viuo sibi polliciti essent: nec minori illorum dolore successit ei Maria Catharinę illius, quam Henricus à se separârat, filia, virgo prudentissima, & Catholicæ religionis amantissima. Sleidanus Eduardi mortem non parùm deplorat, aitque tantæ expectationis regem seculis aliquot Europam non habuisse, quippè qui noui euangelij doctrinam vehementèr amâsset. Sed Sleidani encomia plus vituperationis quàm veræ laudis adferunt, nempè ab hæretico sacramentario profecta, qui non laudet nisi suî similes.

Prælium Saxonicũ immanę. Nona die Iulij committitur in Saxonia prælium cruentissimum à Mauritio & Alberto, atque vtriusque copijs. Mauritius cum suis victoria potitur, sed ipse lœtali accepto vulnere, paulò pòst moritur, Albertus incolumis effugit. Periêrunt in eo bello duo Henrici Brunsuicensis filij, & permulti comites, preter alios. Multa eo die millia periêrunt, illis inter se infestissimis signis concurrentibus, qui se Germanicæ libertatis assertores scripserant. *Mira rerũ metamorphosis.* Hoc quidem in bello viderę erat Mauritium, Lantgrauium, Brunsuicensem Henricum & Episcopos Vuirciburgicũ ac Bambergeñ in ijsdem versari castris: Porrò Alberto studere Ericum Brunsuigiũ, Mauritij sororium. Fertur Mauritius durissima obijsse mortę, & se mirum in modum ob nimios dolores velut in spiras contraxisse. Sed nihil huius pro certo asseuerarę velim. Sunt qui scribant eum noua cum Gallo rege consilia tum agitâsse. Vtcunquè fit, Cæsarem illa inopinata ad Galliæ regem defectione & bello præter spem illato adeò affixit, vt eius valetudinem alioqui non bonam, non mediocritèr perturbâssę videatur, cùm ipsę in se Cæsaris summam esset expertus beneuolentiam.

Sub hoc tempus sanguineę guttæ repertæ sunt in folijs arborum, auditi canum importunissimi latratus, & mutuæ dilaniationes, equorum veluti fremitus & concursationes armorum. Fuerat inter Mauritium & Albertum maxima necessitudo, quæ tandèm hunc habuit euentum.

Hesdinũ Superiori anno Hesdinum, arcem munitissimam, diximus Cęsareanos expugnâsse. Eam Galli recuperaue-

stant. At hoc anno, mense Iulio, rursùs Gallis eam vi extorquet Cæsaris exercitus, cæso Horatio Farnesio Galliarum regis genero, multisq́ue captis nobilibus, & in ijs Galliæ Mareschallo Marchiano. 1553 *rursùs expugnatur.*

Mauritio successit Augustus frater eius, qui regis Danorum sororem habet in matrimonio. Per id tempus maximus terræmotus concussit Misniam Augusti oppidum. Saxo, quem Cæsar captiuum duxerat, electoriam dignitatem & possessiones ablatas, ab Augusti optimatibus, itemq́ue à Cæsare repetebat, sed Augustus mansit in possessione.

Episcopi Vuirciburgicus & Bambergensis cum Noribergicis, Alberti oppida oppugnant. Lugduni nouem Euangelici fratres iussu regis rapiuntur ad supplicium. Bernates pro ijs apud regem intercedunt, sed frustrà.

Eduardus rex Angliæ hoc anno, vt diximus, moritur. Is sibi substituit Iohannem Suffolciam, Henrici regis proneptem ex sorore: porro Mariam & Elizabetham sorores suas exhæredat. Assentiunt proceres plerique, sed populus & nobilitas omnis fert indignissime. Erat enim Maria legitima Henrici filia, & ipsam Henricus moriens Eduardo voluit succedere. Multùm Northumbrius Dux conatus est impedire, nè Maria in regno succederet: at successit tamen, Deo illam benè iuuante, & multis ad eam confluentibus. Portò Iohanna ducitur in custodiam, captusq́ue Northumbriæ Dux, Londinum adducitur, mira in eum conuicia iactante populo. Capti sunt etiàm eius liberi, & frater, & nonnulli alij proceres, & Eduardi præceptor Iohannes Checus, qui tamen posteà dimissus est. Deindè Maria regina Londinum venit in arcem, atque ex carcere liberat locoq́ue restituit Stephanum Vuintoniensem & Tonstallum Dunelmensem, doctissimos Episcopos, ducemq́ue Norfolciæ, & quosdam alios Catholicos. Vuintoniensi addit summæ dignitatis munus, nempè Cancellarij. Northumbrius Augusti die 22. capite plectitur: multi Euangelici superintendentes in carcerem conijciuntur. Northumbrius cùm iam supplicio afficiendus esset, palàm suum errorem confessus est, & quia Edouardo regi puero suasor fuerat mutandæ religionis catholicæ, coram tota populi frequentia hortatus est omnes ad Romanæ Ecclesiæ amplectenda dogmata: simul etiàm commemorauit turbas & tumultus, qui ex sectis nasci soleant, quales etiàm Anglia jam vidisset intestinis exagitata dissidijs, & Germania

Iohanna Suffolcia.

Maria succedit Edwardo.

1553 fœdiſſimè confuſa. Adextremùm air, ſe velle mori catholicè: atque ità cæſus eſt. Petrus martyr, monaſtici inſtituti deſertor, inſignis Zuinglianus, ex regno excedit. Calendis Octobris Maria regno inauguratur, annos nata ferè 38.

Albertus vincitur. Henricus Brunſuicenſis Albertum, nouas conſcribenrem copias, in pugna vincit. Turcica claſſis Corſicam inſulam Genuenſium capit, aliquot dempris oppidis. Cæſar Heſdinum ſolo æquat, & cum vellet Dorlanum tentare, eius exercitus à Gallis in fugam compellitur, non paucis occiſis & capris. Galli Cameracum tentant, ſed fruſtrà: & cùm vſqueadeò propè Cæſaris ad Valencenas caſtris ſeconiunxiſſent, vt res ad prælium ſpectare videretur, plurimis deſideratis abeunt 18. Septembris die, in reditu longè lateque omnia vaſtantes, incendijs. Lutetiam ſæuiſſima vaſtat peſtis, & rex multos Euangelicos comburit. Brunſuicenſis Henricus cum exercitu proficiſcitur contra Albertum in Franconiam, & licèt non deeſſet ei occaſio quoſdam Principes, à quibus læſus fuerat, egregiè diuexandi, tamen commodum & humanum ſe præbet, & ſinè maleficio exercitum per eorum fines ducit.

Caluinus Seruetum afficit ſupplicio. Geneuæ Caluinus Seruetum Hiſpanum, valdè impiè de ſacroſancta Trinitate ſentientem, extremo curat ſupplicio affici. Mirum hoc erat, non ſolùm quòd Caluinus nihilo eſſet illo melior, ſed etiàm quòd iſti Euangelici nolunt morte affici hæreticos. Porrò verò Caluinus ſuum hoc factum vſqueadeò illuſtre eſſe voluit, vt totam hiſtoriam ſcripto euulgato compræhenderit, & in hæreticos gladio vindicandum docuerit. Tanta eſt nouæ huius Euangelicæ doctrinæ conſtantia.

Sleidanus hanc Serueti necem non improbat, non probaturus, vt appáret, ſi Pontifex aut Catholici eam hæretico illi intuliſſent. In ſumma: quicquid facit Luterus, Caluinus, Zuinglius, & id genus peſtes, id non poteſt non eſſe euangelicum: ſi quid eiuſdē generis faciat Pontifex Romanus, ſæua tyrannis eſt & facinus Antichriſtianum. O cæcas hominum mentes. Certè Caluinus non minùs commeruerat mortem atquè Seruetus ille: nec refert ſecùs de illo ſentire miſeros, quos ille miſer euertit. Luterani ſanè ſi habuiſſent illum, tractâſſent illum haud alitèr, nî fallor, atquè hæreticum.

Alberto Brandeburgico aliquot oppida eripiuntur ab hoſtibus. Galli Vercellas ex improuiſo capiunt, factaque

ctaque direptione, indè recedũt, quòd Gonzaga Cæsaris præfectus superueniret. 1553

Turcica Solimanni classis multa damna infert ditionibus Cęsaris, quę ad mare vergerent, Siciliæ, Calabrię, Corsicæ quoquè, quam (vt dixi) occupârunt, permultis cæsis Corsis & Genuensibus. Interim diuina vltio Solimannum illum domi persequitur. Erat ei filius natu maximus Mustaphas. Hunc suspectum habens de regno ipsius inuadendo, ad se eum accersit Alepiam in Syriam, vbì tum regiam habebat Solimannus. Mustaphas patri statim obtemperans, ad eum cum magnis properat muneribus. Vbì se de equo demisit, nullas suspicatus insidias, in Solimanni tabernaculum ingreditur, iussúsque acinacem deponere, ad Solimannum eius manum osculaturus propiùs accedit: sed ô crudelem patris animum, antequam accessisset, à regijs ministris, vt eis imperatũ erat, subitò compræhenso funis in collum inijcitur, & inspectante patre strangulatur. Eadem hora signifer eius, ex nobili Michaelium familia Venetijs ortus, capite plectitur. Fertur posteà Solimannus eam filij necem multis lachrymis prosecutus.

Classis Turcica vexat Christianos.

Solimannus suum iugulat filium.

Albertus Brandeburgicus à Cameræ iudicibus proscribitur, tanquàm publicæ quietis & tranquillitatis perturbator. In Angliæ regno Catholica religio magna ex parte restituitur: Regina Philippo, Caroli Cæsaris filio, despondetur, & Euangelici malè mulctantur. Multos martyres numerant Euangelici in solo regno Angliæ, & quidam Iohannes Foxus, de quo infrà fortasșis plura, martyrum istorum Angliæ historiam conscripsit. Sed ab horum martyrum consortio libera nos Domine. Ne Luterani quidem istos dixerint martyres, cùm Zuinglij potiùs, quàm Luteri dogma secuti videantur. Ineptus quidam scribit, exules Angliæ priuatim in Germania multos de vera sententia verborum cœnæ priuatim docuisse, ijs verbis non solùm catholicos, sed etiàm Luteranos perstringens. Et certè hoc eodem anno Ioachimus Vuestphalus Luteranus libellum edidit hoc titulo, Recta fides de cœna Domini: quem libellum ideò se scribit dedicâsse Ecclesiæ Hamburgensi, vt eam instrueret aduersus Sacramentarios.

Iohannes à Lasko Polonus nobilis, sed sacramentarius, permissu reginæ Mariæ ex Anglia cum duabus nauibus in Daniam se confert cum multis socijs sacramentarijs. Putabat se illic per hyemem latitaturum: sed quòd

Iohãnes à Lasko à Luteranis vbiquè repellitur.

1554 quòd aliam à Lutero ſententiam de ſacramentis adferret, non potuit obtinere hoſpitium. Luterani enim non ferunt ſacramentarios, vtì nec ſacramentarij Luteranos. Venitur ergò ad maritimas Saxoniæ vrbes, Lutero addictas: ſed ibi quoquè Laskus cum ſuis repellitur. Culpam illam inexpiabilem non tam in magiſtratus, quàm Luteranos concionatores, Sacramentarij conferunt. Tandèm poſt longos errores & pericula, in Phriſiæ Orientalis oppido Embdano inueniunt nidulum, vbì refocillarentur. In eos acritèr inuecti ſunt etiàm publicis ſcriptis Saxonici quidam eccleſiaſtæ, ità vt compulſus ſit Iohannes Vtenhouius hiſtoriam ſcribere, De inſtituta ac demum diſſipata peregrinorum in Anglia Eccleſia, quam tamen etiàm ipſi Sacramentarij vellent non euulgatam. Et quis non rideat, dum iſta legit? Prodijt etiam, Iohanne Stoltzio authore, defenſio Luteri contra Sacramentarios, in qua narrat Lutero, Sacramentarios œſtro percitos, ipſum ſcribendo nunc vincere, & quibus poſſint ſannis commentarios eius & verſionem Bibliorum carpere: illum, qui à caluitie nomen habet, (Caluinum intellige) eius ſanctiſſimos commentarios in Geneſim ſingulis propè folijs explodere, & cachinnis amarulentis excipere &c. ſcripſerat enim Caluinus commentarios in Geneſim à Lutero diſcrepantes. O miſeros, qui tales ſequuntur duces in rebus grauiſſimis, ad animarum vel ſalutem vel exitium ſempiternum pertinentibus.

Embdæ recipitur.

Hoc anno fuit quidam Pariſijs, qui ſe Iohannis Apoſtoli & Euangeliſtæ mente perfuſum diceret. Porrò & Baſileæ & Pariſijs viſus eſt, qui genio Petri Apoſtoli ſe duce frui contenderet. Alius quoquè Baſileç aſſerere non dubitauit, ſe Moſis angelum habere, prædixitque regem Galliæ ante menſis Iunij initium Proteſtantium dogma recepturum. Multos ille quidem initiò commouit, ſed vbì vidit regem Franciæ conſtantèr in auita religione permanere, ſubduxit ſe, veritus laqueum, furcifer. Non finxiſſent iſti, opinor, talia, nisi vidiſſent homines pleroſque incredibili ſtoliditate quibuſlibet commentis facilè commodare fidem.

Homo portentoſus Pariſiis.

Item Baſileæ & Pariſiis.

ANNO 1554. 2. Ianuarij è viuis exceſſit Luſitaniæ rex Iohannes, Iohannis tertij filius, anno ætatis ſuæ 17. In matrimonio habuit Caroli Cæſaris filiam Iohannam, quæ ab illo grauida relicta, eiuſdem menſis die 20. Sebaſtianum principem enixa eſt. O quàm multi

Sebaſtianus Luſitaniæ rex naſcitur.

multi in rerum omnium summa affluentia tum aufe- runtur ex hac luce, cùm eam primùm incipiunt intueri. Et tamen in tanta miseræ vitæ huius incertitudine quotusquisque est, qui non sibi Nestoreos propemodùm polliceatur annos? 1554

Eodem anno Cæsaris amplissimi legati in Anglia matrimonium Philippi & Mariæ reginæ omninò conficiunt, inuitis seditiosis quibusdam, qui authore Viato rebellionem excitârunt. Regina turbam ad arma concitatam mira dexteritate sedat: Viatus capitur, & in carcerem ducitur: Dux Suffolcius, seditionis non minima pars, Londinum captiuus adducitur. Northumbrij filius Guilfordus & Iohanna vxor eius, quam Eduardus rex puer sibi substituerat, capite mulctantur. paulò pòst etiàm dux Suffolcius plectitur die 21. Februarij. Eodem die moritur Vinariæ Sibylla Cliuensis, Saxoniæ Ducis coniunx, & vndecimo post eam die dux Iohannes Fridericus maritus eius. *Cõficitur matrimonium Philippi & Mariæ.*

Hoc tempore religio Catholica in Anglia prorsùs restituitur, & multi Euangelici indè aufugiunt, sedesque suas apud Germanos diuersis locis captant. Elizabetha reginæ soror, quòd anteactæ seditionis conscia putaretur, in custodiam datur. Hæc religionis mutatio molestissima fuit Euangelicis, qui sibi illo in regno certum perfugium collocârant, si quid alibi aduersi accideret. *Religio restituta in Anglia.*

Albertus Brandeburgicus omnì ditione sua eijcitur, & Blasseburgum, præcipuum eius propugnaculum, obtinet rex Ferdinandus. Intereà Brunsuicensis Henricus per inferiorem Saxoniam aliquot principes & vrbes, multos quoquè nobiles & illustres pecuniam poscit. Alteræ eius & Episcoporum ac Noribergensium copiæ, pulso Alberto & expugnato Suinfurto, quosdam alios mulctant in Germania superiori. Porrò Carolus Sabaudiæ princeps moritur, relicto Philiberto, qui Cæsari militabat. Galliæ rex Cæsaris vexat ditiones, inter alia Bouinum oppidum & Dinantum capit, diripit, arces ibi demolitur, Mariæburgo præsidium imponit. Cæsare illi occurrente, in Hannoniam deflectit, Binsium oppidum & arcem, vbi regina Maria res magni precij & cultissimos hortos habuit, fœdissimè diripit, inflammat, & omnia longè ac latè populatur & incendit. Eodem verò tempore Gallicus exercitus in Italia à Cæsareanis profligatur, & Senenses grauissima premuntur obsidione. *Galli vexant Burgundos.*

Philip-

1555 Philippus Caroli Cæsaris filius 9. Iulij venit in Angliam: quarto pòst die Vuintoniam, vbi ad summã cum multa nobilium turba progressus ædem, ab Episcopo Vuintoniensi & quibusdam alijs excipitur. Luce altera reginam adit. Porrò sequenti die, ipsis ferijs D. Iacobi, regali magnificentia nuptiæ celebrantur. Cæsar eò miserat legatum, qui suo nomine regnum Neapolitanum filio nuptiarum causa concederet. Posteà cum multo splendore Londinum cum regina ingreditur. Sub finem Octobris, Mediolanensis quoque principatûs possessionẽ Cæsar ei tradit per legatos. Ipse interim iuxta Hesdinum, superiori anno ab ipso captum & euersum, nouam munitionem & oppidum contra Gallos condit.

Philippus rex in Angliam.

Nuptiæ.

Comitia Angliæ.

Nouembris die 12. Londini in Anglia publica inchoantur Comitia. Aderat rex Philippus & Regina. Venit etiam eò Cardinalis Polus, vbiquè summo honore exceptus. Is in publico conuentu hortatur omnes ad ecclesiæ Catholicę amplectendam communionem & vnitatem. Ibi sanè regni Ordines petunt veniam schismatis contra Pontificem admissi, orantque vehementèr, vt à censuris Ecclesiasticis absoluti, recipiantur in Ecclesiæ sinum. Altero die inter alia, quæ narrare longum est, Rex & Regina cum cæteris procumbunt in genua, & Cardinalis in omnes absolutionem pronunciat. Hæc irridentur ab istis nouis Euangelicis: sed quantumcunquè procaces sint & insolentes, nisi absoluantur horrendi illius anathematis vinculis, quibus velint nolint constricti tenentur, nunquàm Dei vultum conspicient. Olim solebat plerunque malus dæmon inuadere eos qui essent excommunicati: quod cùm hodiè raro fieri videatur, Excommunicatio, qua nulla est pœna seuerior, & formidanda magis, in contemptum abit. Interim tamen, etsi corpus non videtur obsidere, animam certè anathemate percussi malus dæmon obsidet. Et indè est, quod in summum Pontificem adeò atrocitèr incurrunt plerique omnes hæretici, quia sciunt illi datas esse claues regni cælorum, & ligandi atque soluendi primariam in terris potestatem, quam, licet eis rumpantur ilia, tamen eripere ei non possunt.

Anglia Ecclesiæ conciliatur.

1. Cor. 5.

Matt. 16.

Vuestphalus in Sacramentarios.

ANNO 1555. Ioachimus Vuestphalus præco Hamburgensis, nouum edit scriptũ contra Sacramentarios. In præfatione scribit, Regem Daniæ & senatum Hamburgensem edicto prohibuisse, nè quis ciuium Anabaptistas,

ptistas, Sacramentarios, vel alios sectarios hospitio reciperet. Hoc edictum renouatum esse ob grauissimum periculum, quod Luteranis Ecclesijs à Sacramentarijs ad maritimas vrbes confluentibus immineret. Aliç quoquè eius littoris vrbes sub graui pœna vetuerūt, nè quis Zuinglianos hospitio reciperet. Isthuc quidem est sapere, lupos arcere à grege, nisi quòd satanas satanam expellit, dum Luterani pellunt Zuinglianos. Vtinàm verò ea seueritate erga sectarios omnes vsi essent Catholici, non tam latè serpsissent tot monstrosæ hæreses. 1555

Diù tacuerat contra suum genium Iohannes Caluinus, sed nunc tandèm primam contra Vuestphalum defensionem euulgat. Vuestphali quidem nomine abstinuit, sed eo consilio, vt ipse scribit, vt si forte sanabili esset ingenio, tacitè eius ignorantia sepeliretur. Verùm sensit Caluinus non edentulum Vuestphalum. Mox enim libellum cōscripsit contra Caluinum, hoc titulo: *Aduersus cuiusdam sacramentarij falsam criminationem.* Prodijt eodem tempore Timanni Luterani, Bremensis pastoris, Farrago contra Sacramentariorum dissentientes inter se opiniones. Terrebant hæc Luteranorum fulmina Iohannem à Lasko egregium Zuinglianum. Itaque mense Aprili ex Embda migrat Frācophordiam, vbi ei permissum est constituere Ecclesiam peregrinorum. Sic vocari voluit illa non admodùm magna synagoga. Sed quàm miserum est, quamque horrendum, ea ratione dici peregrinos? Quanto consultiùs fecissent, si ad Catholicam Christi Ecclesiam se adiunxissent, futuri deincèps ciues sanctorum & domestici Dei? Est tamen hic quoquè non negligentèr obseruandum iustum Dei præpotentis iudicium, quo factum est, vt qui eam profiterentur sectam, quę multos Catholicos è suis sedibus expulisset, multisque modis diuexâsset, ipsi iam ferè nusquàm possent certam & tutam obtinere sedem.

Caluinus in Vuestphalum.

Vuestphalus contra Caluinū.

Mensis Martij die 18. moritur Sebastianus ab Hausenstain Archiepiscopus Moguntinus, & ei substituitur Daniel Brendel ab Hemburg, multa doctrina & insigni virture conspicuus.

Eiusdem mensis die 23. obit diem suum Iulius Pontifex eius nominis tertius. Eius morte comperta, Moronus Cardinalis, itemque Augustanus & reliqui Cardinales Romam celeritèr aduolant, noui Pontificis creandi causa. Eligitur autem ab omnibus Marcellus Ceruinus,

Iulius 3. moritur.

Marcellus 2.

1556 uinus, retento sibi nomine Marcelli, multa & eruditione & probitate venerabilis. Sed quod dolendum est, eius Pōtificatus vix paucorum fuit dierum. Ab eius obitu die vicesimo Senenses ad summam rerum omnium egestatem redacti, Cæsari tandem se dedunt post diuturnam obsidionem. Marcellus successorem habuit Iohannem Petrum Caraffam, senem propè octogenarium, qui ex more mutato nomine dictus est Paulus Quartus.

Senæ deduntur Cæsari.

Paulus 4.

Sub veris initium apud Heluetios nata est dissensio propter quosdam Locarnorum subditos, qui trans Alpes positi, Zuinglianismum complexi erant. Id Quinquepagici cum cæteris Catholicis Heluetijs nullo pacto ferendum putârunt, alijs Zuinglianarum partium rem approbantibus. Tandem compulsi sunt illi, qui religionem mutârant, extra eam regionem cum familijs & facultatibus suis discedere. Eorum bonam partem Tigurini in suam vrbem & agrum receperunt.

Dissensio apud Heluetios.

Sub finem Octobris Carolus Imperator Philippo filio, euocatis ad se legatis prouinciarum, dominiorum & ciuitatum Burgundicæ domûs, potestatem regnandi & gubernandi terras ipsi subiectas vltrò tradidit. Eo tempore sedentis Cæsaris dextrum latus Philippus filius, sinistrum Maria soror eius ità claudebant, vt terna sedilia triangulari ferè linea essent constituta. Enarrabat tum ad eos qui aderant, labores suos & annos Regni sui, idque viua voce, & valdè oratoriè, grauitèr, & copiosè. Lachrymabatur autem Cæsar ipse. Porrò filius Philippus rex, & Maria regina Pannoniæ, & plurimi proceres mirabilitèr doluerunt, & multi in profusissimas lachrymas eruperunt, etiàm illustres aurei velleris equites. Inter cætera dixit palàm optimus Imperator, quod nemini sciens & prudens iustitiam negârit. Aderat inter alios Hannoniæ Senescallus, podagræ morbo vexatus. Illi Cæsar semèl atque iterùm humanissimè iussit sedem poni, quam tamen ille modestissimè recusabat. Finita oratione, Guilielmi Principis Auraniæ, & Burenij comitis humeris se sustentans, ex conspectu amplissimi theatri abscessit.

Carolus V. Philippo filio permittit Burgūdiæ administratione.

ANNO 1556. aliquot Sacramentarij dogmatis signiferi Luteranis egregiè respondent. Principiò Henricus Bullingerus Apologiam edit, qua ostendere nititur, Tigurinos ministros in Orthodoxa & Catholica fide sanctè perseuerare. Crede, si vis. Deindè Bernar-

Zuingliani respondent Luteranis.

Bernardinus Ochinus contra Vuestphalum defensionem 1556
conscribit & euulgat. Et vt nullus Luteranis hostis non
esset molestus, etiam Caluinus secundam suam defensionem, piam scilicet & Orthodoxam de Sacramentis,
contra Vuestphali calumnias euulgauit. Si Romanus *Dissidia*
Pōtifex & tota Christi Ecclesia, ausi essent, inuitis Zuin- *Euangelicorum.*
glianis istis, hoc pacto calamum stringere in Luteranos,
omnia illorum scripta non aliter acciperentur, quam
Papistica commenta, quibus conarentur opprimere lucem Euangelij. Sed vt isthæc calumnia facesseret, viderentque homines ab istis noui Euangelij præconibus
non ipsum verbum Dei, quod tam impudenter iactitant,
sed priuatas quorunque opiniones pro Dei verbo imperitis obtrudi, permisit sapientissimo consilio etiam inter se atrocissimè & pertinacissimè digladiari miseros
& omni lachrymarum fonte plangendos, vt qui necdum eorum laqueis implicati sunt, caueant, ne quandoquè irretiantur: qui autem irretiti sunt, ocyssimè sese explicare nitantur. Accessit his Luteranorum hostibus auctarij loco Iohannes à Lasko, qui ad Poloniæ regem &
eius regni ordines omnes scribit Epistolam, qua & Zuinglianum dogma tuetur, & Luteranos ait cum mente totius scripturæ & Catholicæ Ecclesiæ consensu pugnare,
neque citra Dei contumeliam, eorum doctrinam retineri posse. Poterant tot hostes miseris Luteranis sufficere, sed iritati crabrones non tam facilè conquiescunt.
Angli exules apud Geneuam edunt Latinè Nicolai Ridlæi libellum de Cœna Domini. Hunc Ridlæum hæreseos nomine in Anglia flammis tradidit regina Maria. Porrò Zuingliani eum in martyrum album retulerunt. Hunc in modum isti præclari Euangelici noua bella atrocissimè instaurârunt, immò potiùs simulatam
concordiam in apertissima bella verterunt. Multi libri,
orationes, dialogi, confessiones, epistolæ, theses, præfationes vtrinquè à doctis paritèr & indoctis euulgabantur, & maiori, quàm vnquàm anteà, impetu res agitata
est. Luterani Zuinglianos apud omnes in odium & in- *Luterani*
uidiam vocabant, & multas habuère synodos, quibus de *in Zuinglianos*
opprimendis Sacramentarijs actitârunt. Atque hæc & *sæuiunt.*
multa alia scribunt ipsi Zuingliani: adduntque Luteranos plerosque se iunxisse Papistis, vt Zuinglianos faciliùs opprimerent. Verum quidem est, non paucos Luteranos ad Catholicos sese recepisse, agnito errore suo: sed
ij non minùs oppugnant Luteranos, quàm Zuinglia-

 nos.

1556 nos. Ex ista enim mutua dissensione, cùm vtrinquè non nisi verbum Dei creparent fratres Euangelici, complures ad sanitatem redierunt, nec cum talibus quicquam voluerunt habere commercii, quos non minùs à se inuicem, quàm à Catholica Christi Ecclesia dissidere viderent. Erant in hoc negocio vehementes Saxonici ministri, Heluetij visi sunt moderatius agere cum Luteranis. Habet Saxonia multis locis cereuisiam mouendo cerebro, si nimiùm bibas, valdè idoneam. Porrò Euangelicos per Saxoniam fratres verisimile est pro more gentis potare largitèr. Indè tot fumi & crassi spiritus, qui cerebrum pertentant, immò obruunt, faciuntque nihil ferè sobriè ab istis vel dici vel scribi. Heluetij cùm vinum non habent, non inuiti aquam potitant. Hoc Saxones cane peiùs & angue oderunt. Hæc possit forsan ratio reddi, quòd ministri Saxonici egerunt tumultuosè, Heluetici paulò sedatiùs. Sed vtcunquè sit, optimè dixit Sapiens, Inter superbos sempèr sunt iurgia. (*Prou.13.*) Quin & Erardus Snepffius Luteranus confessionem de Eucharistia hoc tempore edidit, qua Zuinglianos perstringit.

Intereà moritur Conradus Pellicanus, ex Franciscano apostata Zuinglianus. In eius locum Argentorato à Tigurinis accitus est Petrus Martyr Florentinus, qui ex Italia profugerat. Prodijt quoquè scriptum quoddam Erasmi Alberi Luterani contra Carlstadianos, Sacramentarios, fanaticos & Anabaptistas &c. Accidit quoquè ridiculum quiddam Francophordiæ. Caluinus publicè disputat cum Iusto Velsio (qui apud Coloniam Agrippinam parùm faustus hospes aliquandiù hæserat, quin & in carcerem coniectus fuerat) de libero arbitrio: cumque ille magnus Sophos, qui apud Geneuenses tantùm non deus aliquis habitus est, cum ministris eius loci de causa Sacramentaria conferre vellet, tanquàm Zuinglianus reiectus est, non sinè crimine læsæ maiestatis, si penès Geneuates sit sententiæ pronunciandæ potestas & authoritas. Sunt qui in scriptis suis indicare videantur, Velsium, abiuratis erroribus, reuertisse ad Catholicam Ecclesiam. Res mihi necdùm penitùs comperta est: sed si ità tamen est, gratulandum est homini docto, quòd magno & raro Dei beneficio potuit agnoscere lapsus suos. Vtinàm eius exemplum resipiscentiæ, si modò certa est, plurimi imitentur, & redeant in viam dum adhuc dies est, priusquàm illa æterna

Disputatio Caluini cum Velsio.

næ noctis tetra caligine inexplicabilitèr inuoluantur. 1556

Inter Carolum Cæsarem, filium eius Philippum & Galliæ regem, quinquennales non ità pridèm erant pactę induciæ, sed hoc anno rursùs ruptæ sunt, & ad arma vtrinquè magna miserorum hominum, qui interim opprimebantur, infelicitate concursum est. Moritur quoquè 4. Calendas Martij Fridericus Elector Palatinus: & paulò post eum Iohannes Treuirensis Episcopus ex Comitibus Eisenbergicis. Eius sedem obtinet Iohannes à Leiien/ cuius inter alias corporis & animi dotes, eximia prudentia & in Catholica religione cōstantia prædicatur.

Mors episcopi Treuirici.

Excessit è viuis per idem tempus 3. Nonas Iulij Reuerend. D. Episcopus Cyrenensis Iohannes Nopel à Lippia, Reuerendissimo Archiepiscopo Coloniensi à suffragijs, magna eruditione & facundia vir, longiorique vita digniss. probitate vitæ & strenuo concionandi labore de Ecclesia & fide Catholica per annos aliquot optimè meritus: atque ea re inter illustres Dominos Capitulares summi templi Coloniensis, haud procùl à sacello, vbi trium Magorum corpora asseruantur, honorificè sepultus.

Moritur etiàm Adolphus Archiepiscopus Coloniensis die XX. Septembris, & ei succedit germanus frater eius Antonius ex comitibus Schauuenburgicis. Ità breuì tempore quatuor Rheni Electores è medio ablati sunt. Mense Februario visus fuit in cœlo cometes, qui plerunquè terris dira minari solet.

Obitus Adolphi Archiepiscopi Coloniensis.

Est in Caluini discipulis quidam non postremus, Theodorus Beza. Is quondam Iuris licentiatus, Parisijs ex opulentis sacerdotijs vltra septingentos coronatos aureos percipiens, vitam viuebat turpissimam, ac varia libidinum spurcitie contaminatam. Erat hæc quædam ad deteriora parasceue, talesque mores nihil merebantur aliud, quàm vt homo impurus prorsùs à Deo reiectus, in inexplicabilis perfidiæ & hæreseos labyrinthos detruderetur: quod & factum est. Nam ad Caluinum defecit, venditis priùs Simoniaco sacrilegio sacerdotijs vel beneficijs Ecclesiasticis. Sed quemadmodùm in Caluino alijsque hæresum architectis multa fraus & dolus, miraque inconstantia fuit, ità & in hoc Beza, quemadmodùm vel vnum hoc præclarum facinus, quod subijcimus, declarabit. Anno hoc 1556. venit ille ad Electorem Palatinum Ottonem Hen-

1556 ricum, qui erat Luteri placitis addictissimus, cum Farello homine pestilente, qui Geneuam infecerat, & Caluinum, Seruetum, Viretum, aliosque id genus habuit discipulos, atque ob metum seditionis à Basileensibus proscriptus & in exilium abire iussus fuit. Obtulit autem is Beza illi principi arte veteratoria & multa cum simulatione confessionem quandam, aitque illi non modò Allobroges, sed etiàm Heluetios subscribere. Fecit hoc ille bonus vir, vt Principis sibi beneuolentiam conciliaret, qua tum opus habebat, maximè quòd rex Francorum seuerè in Caluinistas animaduerteret, quem eo nomine apud Principem accusabat tyrannidis, orans vt regem à proposito precibus & minis deduceret. Porrò hæc Confessio ad verbum habebat, verum & reale ac substantiale corpus & sanguinem Christi sub specie rerum visibilium repræsentari & exhiberi. Dixisses Caluinistas & Zuinglianos prorsùs mutatos in Luteranos: sed quid non fingit deplorata nequitia? Princeps quidem & qui aderant, ea Confessione lætabantur, & quòd putarent conuersos esse Sacramentarios, communis gratulationis ergò miserunt eam Duci Vuirtenbergico. Is quoquè tam insperatam metamorphosim miratur & laudat. Spargitur mox rumor in Germania, agiturque de Zuinglianis triumphus ante victoriam. At Tigurini vbi de re tota certiores fiunt, tanta hominis impostura acritèr dolent, & eam Confessionem magna contentione oppugnant, Bezamque falsi reum peragunt. Nihil enim Zuingliani illi volebant minùs, quàm à Zuinglio ad Luterum defecisse videri. Nam tametsi in quibusdam Luteri placita non inuiti sequuntur, at in re Sacramentaria errâsse Luterum, plùs Lutero vidisse Zuinglium contendunt. Quid verò interim Beza? num se deserit? Minimè. Audi artem tali artifice dignam. Vult persuadere Tigurinis, dolum aliquandò bonum esse, & aliud agere atquè simulare. Nec dubium est, quin nouum hoc Euangelium his artibus sit instructissimum, ijsque & ortum, & auctum, & propagatum sit. Et id quidem mortales necdum vident: vbi autem Deo benè propitio quandoquè viderint, repentè vt fumus istorum præstigiæ, quibus homines dementant, euanescent. At Tigurini tamen hoc paradoxo minimè contenti, non priùs in gratiam recipiunt Bezam, quàm suam ille culpam agnosceret. Redit indè vir optimus ad suos Heluetios & Allobrogas, & vt priorem fraudem

Facinus veteratorium Theodori Bezæ

Confessio Bezæ simulata.

Nota fraudem.

dem posteriori expiaret, atque re ipsa testatum efficeret 1556
se Germanis illusisse, in Vuestphalum & Heshusium stringit calamum, palamque profitetur, non aliam in Cœna Domini esse corporis & sanguinis præsentiam, quàm in Baptismo, in concione, in Lectione Sacræ scripturæ, atque in priuata meditatione quotiès mens fidelis ad Christum assurgit. Et rursus tamen, vt à Germanis non prorsus discedere videatur, fatetur in Cœna Domini substantialiter ac realitèr verum & naturale Christi corpus esse & exhiberi: sed Cœnam non vult esse id, quod inter homines ex Domini præscripto geritur, eius verò præcipuam partem in cælis peragi, cui nos fide interfimus & spiritu. Ita isti infelices sibi inprimis, deindè etiàm alijs portentosis verborum strophis illudunt, atque in sanctissimis religionis negocijs haud alitèr atquè in scena versantur, in alias atque alias subindè transformati formas, vt cùm ijdem perpetuò loquantur, diuersos loqui putes. Et tamen is idem Beza multas postea in Gallijs turbas excitauit, opima è locis sacratis spolia abegit, & tantùm non apud homines miserè fascinatos principatum & regnum obtinere visus est. Faxit clemens & bonus Deus, vt tamen vel tandèm nobis patefcant oculi, & videamus quàm splendidè isti nobis imponant, quàm omnia in summam & sempiternam animarum nostrarum perniciem machinentur, quàm nihil spectent minùs, quàm vt rebus salutique nostræ consulant.

Rex Ferdinandus necessaria contra Turcarum irruptiones præsidia comparare volens, petit à subditis suis eam in rem subsidia. Austriaci inferiores apud Viennam conueniunt, seque imperata vltrò facturos recipiunt, modò ipsis permittatur Euangelium. Id si fiat, sperare ipsos omnia contra Turcas ex sententia cessura. Nihil tum impetratum est, quòd facilè videret sapientissimus Rex, nunquàm adeò infestos fuisse Turcas Germanis, quàm his annis, quibus Luteri Euangelium miseri homines amplectuntur. Et reuerà nisì aliqua ratione tandèm Germaniæ sua pristina religio restituatur, & noua dogmata, quæ tot nobis pariunt sectas & hæreses, atque intestinas animorum acerbitates & simultates, prorsùs eliminentur, fieri non potest, quin vel Turcico vel Moscouitico aut certè Tartarico quandoquè ferro vastetur, & durissima seruitute oppressa, leuitatis & temeritatis suæ meritas pendat pœnas. Vti-

Austriaci cupidi nouæ doctrinæ.

1556 nàm vel Græciæ summa calamitas doceret tandèm Germanos maturè sapere. Sed fortaſsis peruenit in nos

1.Theſ.3. quoquè ira Dei vſque in finem. Magnum profectò eius iræ argumentum eſt, tam horrenda cæcitas & vaſta caligo, vel potiùs inſania quædam, quæ nos non ſinit noui huius Euangelij fructus longè peſſimos intueri. Luterus viſus eſt nouam mundo lucem inuehere: eius doctrinam multi è vulgo cupidè ſtatim complexi ſunt, cordatiores cunctantiùs eam admiſerunt, permulti penitùs reſpuerunt. Vbi animaduerſum eſt, eius conatus, dum non initiò reprimuntur, ſuos habere ſucceſſus, mox alij ſuper alios exiſtunt homines importunis ingeniis, & ipſi quoquè nouam mundo lucem venditant, aiunt ſe vidiſſe, quod Luterus necdùm viderit. Ita repentè intra vnam Germaniam multiplex nimiùm credulæ turbæ Euangelium obtruditur, & incredibili ſtultitia ab imperita concione arripitur Luteranum, Carlſtadianum, Anabaptiſticum, Zuinglianum, Zuenckfeldianum, Oſiandrinum, &c. Nec vident miſeri & cæci homines, dum ab vna, vera, Catholica religione abduci ſe ſinunt, ſe in tam varias & mirabilitèr inter ſe pugnantes ſectas ſeduci, vt iam permulti ſint, qui prorsùs ignorent, quid potiſſimùm ſequi debeant in tanta nouorum dogmatum varietate. Hoc verò iure meritoquè patiuntur, quòd ſtultè & puerilitèr quibuſlibet nouatoribus primò aures, mox etiàm fidem commodârunt, cùm in ea debuerint religione conſtantiſſimè perſeuerare, quam tot perpetuis ſeculis vniuerſa Germania & Catholica Chriſti Eccleſia coluiſſet, quam hodieque tot ampliſſima regna & prouinciæ colant. Interim verò dum ſeductoribus obtemperant, qui non Chriſti, ſed ſuam gloriam quærunt, & miſerorum animas negociantur, in multas diſcinduntur factiones: inde animorum exiſtunt diffidia & perniciofiſſimæ diſſenſiones, ſimultates, inimicitiæ, vndè neceſsè eſt Germaniæ vires prorsùs eneruari & ſensim collabaſcere, dum inter ſe Germani tam miſerè diſtrahuntur. Atque ità Turcis, qui hæc non ignorant, creſcit animus, creſcunt vires: nec dubitare quiſquam ſanæ mentis poteſt, quin illi in omnem occaſionem ſint intenti, & vbi eis commodum viſum fuerit, totis viribus nos ſint oppugnaturi, & certè nullo negocio etiàm oppreſſuri, quodquidem illi nunquàm vel ſperare auſi eſſent, ſi apud nos Maiorum noſtrorum ſacroſancta religio inuiolata

Cæcitas horũ temporum.

Diſcordia religionis perdit Germaniam.

olata & inconcussa permaneret. Sed de his satis, quippe quæ & superiùs non semel haudquaquam temerè inculcata sint. Ferdinandus Rex, vt dixi, hoc tempore non est passus mutari religionem: at nihilominùs misit exercitum contra Turcas & aliquotiès feliciter cum illis pugnatum est, multis cæsis, multa quoque præda abacta. 1556

Accidit hoc ipso anno in Poloniæ regno res memorabilis. Fœmina quædam vilis, Dorothea Lazezka nomine, Christiana quidem professione, in oppidulo Sachazeto, non longè ab arce Louitz/ cuidam Iudæo annis aliquot seruiebat. Interim verò Iudæus ille sæpiùs eam solicitat, vt sacrosanctum Christi corpus, more Christiano cum cæteris acceptum, ipsi perferat. in eius flagitij præmium promittit ei daleros tres, & vestem sericis fimbrijs ornatam. Et quid non mortalia cogis pectora auri sacra fames? Fœmina scelerata conditionem accipit, tantillo illecta munusculo, & in ipso Paschatis peruigilio abit ad pagum Cotzo dictum, ibì cum cæteris accedit ad aram, & instàr Iudæ accipit Eucharistiam, ac paulò pòst ex ore extractam in sudariolum reponit,& tertia Paschatis feria Iudæo hero suo illam tradit: ad quem tres alij Iudæi huic oppidulo vicini, putà, Michalecus, Sachaus, & Iosephus veniunt, fortasis ab illo inuitati, sacrosanctam Eucharistiam in suam synagogam deferunt, pugionibus & cultris confodiunt. Et eccè repentè ex illa hostia multus emánat cruor, quem perfidi Iudæi cochleari in vitreum calicem transfundunt. Non diù latére potuit tam atrox facinus. Ante omnes mulier scelesta Sachazeti comprahenditur, indè Iudæus eius herus. Hi confitentur rem gestam omnem. Per id tempus Poloniæ rex Sigismundus Vilnæ erat, quæ est Letuaniæ metropolis, & erant tum in Polonia, qui Eucharistiæ vtranque speciem necessariò putarent porrigi oportere. Vbì Rex quid esset actum cognouit, mandat oppiduli præfecto secundario, vt rem eam diligentèr inuestiget,& si ità factum sit vt narratur, in omnes eius flagitij complices extremo supplicio animaduertat. Itaque Dorothea & Iudæus, priùs habita quæstione, die Veneris post Christi ascensionem flammis exuruntur. Reliqui Iudæi sceleris socij, vno dempto qui aufugerat, Calendis Iunij comburuntur. Voluit omnipotens Deus hoc insigni miraculo, qualia sæpè etiàm aliàs circa sacratissimam Eucharisti-

Sacrilegiũ & horrẽdum facinus.

Iudæi sæuiunt in Eucharistiam.

Iudæus capitur.

Iudæus exuritur.

Item alij Iudæi.

1556 am contigêre, eorum castigare incredulitatem, qui perinde ac si non sit totus Christus sub vtralibet specie, ità prorsus infideliter & insipienter calicem efflagitant: qui si essent in ijs, quæ sunt Christianæ religionis, benè instituti, scirent nunquam posse Christi corpus, postquàm è sepulcro rediuiuum surrexit, ab anima, à sanguine, à diuinitate separari, sicque libentissimè vnius speciei perceptione cõtenti forent. Commodissimè quidem isthuc eo tempore in Polonia accidit, quandò & plerique illic calicem expetebant, & Romanus Pontifex eò miserat Aloysium Lipomanum Veronensem Episcopum, virum multa probitate & eruditione spectabilem, qui gentem Polonam in Catholica religione confirmaret. Et ipse sanè Poloniæ rex fertur hoc miraculo nõ mediocriter in Catholicæ Ecclesiæ retinenda communione confirmatus, & propensius etiàm Romani Pontificis legatum admisisse.

Carolus V. nauigat in Hispaniam. Carolus Cæsar, postquàm ditiones omnes filio Philippo regi tradiderat, in Zelandiam abit. Indè cum duabus sororibus reginis, Eleonora & Maria, commodam nactus tempestatem, in Hispaniam vêro admodùm propitio nauigat. Quò postquàm peruenit, quodam in loco saluberrimo atque amœnissimo, qui Iustus vocatur, vbi Hieronymitanum est sodalitium, Deo se & rebus diuinis, quod sæpè antè concupiêrat, tradidit, diuinis vacans & incumbens cogitationibus, magna continentia vitæ, magna morum temperantia, magna vini cibique abstinentia in illo relucente. Ità pijssimus Princeps re ipsa declarauit, quàm iniuria sæpè esset à quibusdam insimulatus immodicæ regnandi libidinis & ambitionis, dum se sponte sua omni ditionum suarum amplissimarum administratione abdicauit, & à toto mundo sese auertit, & in quandam solitudinem Deo vacaturus inclusit. *Vacat soli Deo & sibi.* Non fuit dignus hic mundus tali principe: & est sanè verisimile, prudentissimum principem nimiæ pertæsum ingratitudinis, tandem priuatum omninò vitæ genus delegisse, vbi soli Deo & sibi vacaret. Non desunt qui putent magnæ cuiusdam infelicitatis fuisse, ab augusto imperio ad tantam vitę priuatę humilitatem descendisse: sed hoc mundi huius spiritus suggerit hominum pectoribus. Nam qui benè in sancta Christi religione sunt instituti, optimè nôrunt, Deo seruire, id demum regnare esse, nec quicquam esse gloriosius, quàm omnem mundi gloriam, tanquam rem caducam & vanam, gene-

rosa

roſo & excelſo animo Chriſti amore contempſiſſe. *1556*

Per hoc tempus aut circitèr Otto Henricus Palatinus Elector, & Carolus Marchio Badenſis,è ſuis ditionibus veterem profligant religionem, & nouam introducunt. Non eſt mirum, vt etiàm aliâs dixi, populum libentèr amplecti noua hæc dogmata, quia plauſibilia ſunt & ſuauia veteri homini: permittunt direptiones rerum Eccleſiaſticarum & cœnobiticarum: ieiunia, vigiliæ, preces, mortificationes carnis, mundi contemptus, ſtudium continentiæ, ſobrietatis, pudicitiæ, & id genus virtutum, papiſtarum ſunt commenta. Sola fides iuſtificat. Confeſſio peccatorum & pœnitentia, nugæ ſunt & carnificinæ papiſticæ. Quis non hæc libenter audiat? quis non cupidè amplectatur? Et tamen longè ſecùs docet ſcriptura omnis, & ipſa quoquè, quantumuis diſſimulemus, longè diuerſum nobis teſtatur conſcientia. Qui autem ſunt Chriſti, ait Apoſtolus, carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs. Hoc fac, & viues. Eant Euangelici cum ſuo iſto blandiſſimo Euangelio, quò volent. Vbi ad Chriſti tribunal venerint, ſentiēt ſe toto cælo errâſſe. *Religio mutatur in Palatinatu.* *Gal. 5.* *Luc. 10.*

Menſe Septembri horrenda tempeſtas Locarni vltra Alpes in finibus Heluetiorum deſæuijt. Summo manè turbo vehemens è nubibus deſcendens, quædam ædificia ſubruit. Indè à meridie pluuia, tonitrua, fulgura & fulmina per horas quatuor tam immanitèr ſæuiētunt, vt eius loci homines ſupremum mundi diem adeſſe putarent. Ex ea pluuia torrens quidam adeò excreuit, vt & arbores & domos ſecum raperet, nec vllum tandèm, quò ſe euolueret, haberet exitum. Totum itaque circuniacentem agrum occupat, & tanquàm lacum efficit. At poſteà reperto exitu, magno erumpens impetu, multa ſecum iumenta, pecora & homines abripit, & magna clade adiacentem regionem afficit. *Tēpeſtas horrida apud Locarnenſes.* *Torrens ex pluuia.*

Peſtis hoc anno multis locis plurimos extinxit, præſertìm Argentinæ, & in locis Rhenanis, & inter alios etiàm Iohannem Sleidanum, qui ſuis commentarijs magnam orbi Chriſtiano peſtem inuexit. Decreuerant contra illum ſcribere viri duo longè clariſſimi, Coloniæ Agrippinæ præclata lumina, Iohannes Gropperus deſignatus Cardinalis, & Eberhardus Billicus Carmelitanus Prouincialis, ſi & Sleidano & ipſis vita prolixior contigiſſet. Nemo me putet hominis illius odio ſæpiùs illum perſtringere. Mihi ille nec de facie vnquam no- *Sleidanus peſte moritur.*

1556 tus fuit. Mendacia & errores tetros illius detestor. Multi, immò plurimi, nôrunt Iulium Pflugium Numburgensem Episcopum, quo ob multam ætatem nemo ferè meliùs nouerat res Imperij. Is Sleidani Commentarios volebat sibi à quodam mihi notissimo, qui tum eius in aula versabatur, legi. Porrò verò inter legendum, cùm aduerteret res ipsi notas mala fide à Sleidano narrari, sæpiùs exclamabat : Ibì nebulo ille scelerarè mentitur. Quin & Carolus V. integerrimus & potentissimus Imperator, cùm ipsi quoquè legerentur Commentarij Sleidani, itidem subindè exclamabat: Nebulo ille mentitur, nebulo ille mentitur. Et sanè datum erat ab eodem Imperatore negocium cuidam, vt comitiorum acta ob Sleidani mendacia confutanda syncerè excuderentur : sed nescio quo casu res illa impedita fuit, & omnia in Hispanias transferri iussa fuerunt. Certè hæretico homini nunquàm tutò credi potest.

Dauidis Georgij historia. Hoc anno obijt Basileæ Dauid Georgius, pestilentissimus hæreticus, cuius suprà mentio facta est. Fertur is Delphis apud Batauos ortus. Porrò cùm Cæsar in inferiori Germania eius dogmata persequeretur acerrimè, Basileam se contulit Calendis Aprilis, anno salutis 1544. cum aliquot comitibus. Ibì ciuitatis statu diligentèr explorato, questus de suis calamitatibus, *Admittitur Dauid Basileæ.* quas Euangelij causa perferret, à Senatu supplex petit, vt Christi Iesu & Euangelij causa in ciuitatem cum familia satis ampla recipiatur. Senatus liberalitèr respondet, & copiam illi facit cum suis Basileam commigrandi. Erat homini corpus quadratum, barba flaua, oculi glauci & micantes, sermo grauis & sedatus, totius corporis motus, status, incessus decens, & ad omnem, vt videbatur, probitatem compositus. Senatûs accepto responso, octauo Calendas Septembris redit Basileam cum multa familia, vxore, liberis, clientibus & seruis, reliquoque comitatu, & in ciuitatem adscribuntur. *Domū & arcem sibi emit.* Deindè intra vrbem domum sibi comparant, extra vrbem arcem & prædia quædam opima emunt, connubia contrahunt, & modis omnibus ità se comparant, vt viri boni & religiosi viderentur, nec quisquam de eis sinistrè suspicaretur. Huiusmodi artibus id homo versutus effecit, vt à plerisque magno in precio haberetur. Hanc autem falsam opinionem augebat magna vis auri, & preciosæ res quas secum

cum attulerat, & ex inferiori Germania quotidiè ad- 1556
ferebantur : prætereà regalis propè splendor & apparatus, sed cum quadam modestia & tranquillitate coniunctus. Habebant in ampla illa familia singuli quique suas functiones, nec quisquam supra vires aut inuitus ad aliquid faciendum cogebatur. Porrò callidus homo non Dauidem Georgium, sed Iohannem à Bruck se nominabat, triaque ab illis diligentèr curabantur: primùm, nè Dauidis Georgij nomen proderetur : deinde, cuius in patria conditionis fuisset : postremò, nè dogma suum vlli vel Basileensi vel Heluetio aperiretur. Interìm in Germania inferiore & alijs semotis locis, literis, libris, nuncijs sectam suam continentèr fouebat, apud Heluetios incredibili silentio regebat. Sed quid humana possit versutia contra consilium præpotentis Dei ? Ex ipsis familiaribus eius de eius doctrina quidam dubitare cœperunt. Ex ijs facile principem ad se vocat, cui alioqui plurimùm considerer, nec sine stomacho ex illo percontatur, cur de re certissima dubitare voluerit : an non credat, se verum esse illum Dauidem à Deo missum, vt his extremis temporibus regnum Israëliticum restituat, Iacobique tabernaculum instauret ? Sed post multam disputationem iste mansit in sententia, & à Dauide illo fertur abalienatus, monuisse etiàm permultos, vt à perniciosissima secta quamprimùm discederent.

Ampla familia.

Mutat suum nomē.

Deficit ab illo quidā coniūctissimus.

Ad huius admodùm coniuncti viri defectionem accessit, quòd è duabus, quas intra vrbem habuit, ædibus altera fulmine tacta est : altera, quam in pascuis magnificè extruxerat, cum preciosa supellectile conflagrauit : nec diù pòst domus, in qua ipse habitabat, tabulatum repentè concidit. Omnium verò molestissimè tulisse fertur aduentum cuiusdam viri grauis ex Germania inferiori, qui Basileæ Dauidem ipsum totamque eius familiam descripsisset. Eo percepto nuncio, primùm eius coniunx morbo correpta moritur, & mox ipse quoquè excedit è corpore, qui se Christo Domino prætulerat, & immortalem finxerat. Fuit hoc anno Christi 1556. 8. Calendas Septembris. Sepultus est honorificè in æde Diui Leonhardi. Eius mors non mediocritèr perturbauit discipulorum animos, qui eum nunquàm moriturum putârant: nisì quòd homo veteratorius falsa persuasione eorum sustentabat spem, quòd pollicitus esset se intra triennium reuicturum, & præstiturum

Diuinitùs in eū animaduertitur.

Moritur impius.

1556 turum ea, quæ ipsis amplitèr promisisset. Post obitum eius paulatim cœpit latens fraus aperiri, ità vt plerique iam sentirent eum, qui se Iohannem à Bruck, atque etiàm ab arce, quam Basileæ emerat, Iohannem à Benningen falsò appellàrat, Dauidem Georgium esse, sectæ pestilentissimæ authorem, qui se regem & Christum sceleratissimè asseruisset. Hæc fama permouit Senatum Basileensem, vt rem diligentiùs inuestigandam susciperet. Itaque 4. Idus Maij anno 1559. (libet enim hic totam historiam vnum in locum congerere, nè postea sit necesse per partes absoluere) Dauidis Georgij iam mortui, filij & quotquot in eius erant familia mares, quidam etiàm extra familiam clientes & amici in curiam accersuntur. Vbi eò venerunt omnes, Tribunus plebis, nonnulla præfatus de illorum simulatione & dissimulatione, posteà interrogat, num Iohannes à Bruck sit proprium hominis defuncti nomen, an vnquàm siue priuatìm, siue publicè docuerit, & quæ eius doctrina fuerit. Ibi à nonnullis responsum est, nullam ipsos propriam habere sectam: à nonnullis verò, non aliam se tenere religionem, quàm quæ Basileæ doceretur. Nec se aliud nosse viri nomen, quàm Iohannis à Bruck, quod à patria haberet: priuatim quidem illum non tam docendi, quàm adhortandi causa quædam inter suos dixisse, nihil à Basileensium concionatorum dictis discrepantia. Erant homines vndecim: cumque hac ratione nihil esset compertum, iubentur secedere, & singuli reuocantur, & separatim interrogantur. At nec sic quicquam repertum est. Itaque iubentur omnes isti in carceres abduci, & haberi in vinculis. Mittuntur interim à Senatu, qui in illorum ædibus scripta omnia conquirant, si quid fortè indè cognosci queat. Facta conquisitione, permulti libri & literæ repertæ, cum ipsius Dauidis ad viuum picta imagine absportantur, danturque Theologis & Iurisperitis quibusdam examinandæ, num quid in ijs sit diuersum à religione recepta. Faciunt illi diligentèr quod iussi erant, & Dauidica ad senatum referunt. Senatus porrò mittit ad eos, qui in vinculis erant, septemuiros rerum capitalium, qui seuera primùm interrogatione nihil ab illis impetrant. At tamen cùm quidam nonnihil titubare viderentur, accuratiùs inquiritur: & ibi tum quidam fatentur, qui se Iohannem à Bruck dixisset, eum esse Dauidem

Fit inquisitio in defunctum.

Perquiruntur scripta illius.

Proditur nomen impij.

dem Georgium, cuius nomine in Germania inferiore 1556
tot essent turbæ excitatæ. Porrò cùm eis nonnulla doctrinæ eius decreta proponerentur, fatebantur se illam doctrinam nunquàm ex eo audiuisse, nec in libris eius inuenisse, sed se prorsùs eam detestari. Quòd si tamen in aliquo errârint, vel etiamnùm errent, cupere institui rectiùs. Hęc vbì ad Senatum septemuiri retulerunt, missi sunt certi concionatores & theologi, tam ad eos qui in carcere erant, quàm ad eiusdem familiæ fœminas omnes. Vbi ad eos ventum est, vno ore tam viri quàm fœminæ respondent, se detestari ea quæ ipsis tanquàm Dauidis Georgij inuenta essent proposita, & eam complecti fidem, quæ Basileæ tradatur. Deindè Senatus Dauidicæ doctrinæ capita quædam Academiæ & Concionatoribus censenda proponit. Omnes igitur à Rectore Academiæ conuocantur, veniunt ad Concionatores, cunctique ea capita damnant. Posteà Senatus iubet homines è carceribus educi, & sub certis aliquot conditionibus dimitti. In ijs conditionibus etiàm illa fuit, vt Dauidicos libros omnes, siue typis excusos, siue manuscriptos, qui vllo modo Dauidicum fermentum redoleant, quos apud se habeant, mox in curiam apportent, nec vllum Batauica lingua scriptum librum apud se retineant. Hac quidem ratione possent facilè extingui hæreses omnes, si sic cum omnium damnatorum dogmatum scriptis ageretur. Sed hanc legem in suis scriptis non facile tulerint dogmatistæ Zuingliani & eorum similes.

Biduo pòst Iudices rerum capitalium de Dauidis Georgij cadauere, libris, & reliquis ad eum pertinentibus, in aream productis, extremum iudicium instituunt. Inter alia obijciunt, quòd ob eius perniciosam sectam multi vtriusque sexus, atque etiàm propria mater eius, in inferiori Germania vita mulctati fuerint, atque ea causa ipse indè aufugerit, licèt aliud Basileæ prætexeret. Deindè pronunciant, eius scripta omnia flammis exurenda, eius cadauer siue ossa, & quicquid reliquum in eius sepulcro fuerit, effodiendum, extra portam in supplicij locum, vnà cum libris & imagine eius ad viuum picta à carnifice trahendum, illicque simul omnia in cineres redigenda, sicut cum ipso Dauide fieret, si superesset. Porrò bona eius omnia in ærarium publicum inferenda. Postremò, si quis contra hoc iudicium quicquam dixerit, fecerit, eadem pœna plectendum. Sic illius in-

Iudicium in defunctum.

1556 us insani hominis memoria prorsùs abolita est. Cùm carnifex cadauer eius comburere voluit, priùs illud ità erexit, vt ab omnibus, qui hominem nouissent viuum, facilè agnosceretur. Nam satis adhuc integrum erat, præsertim flaua barba. Erat autem hoc modo ornatus: In capite villosum è serico pileum purpura suffultum habebat, & è rosmarino corollam: caput puluini non ignobiles fulciebant: ipse vndulata toga, quod camelotum vocant, vestitus, ac sindone munda inuolutus: Sic enim hæredes eum sepeliendum curauerant. Combustus est autem cum scriptis suis coram maxima hominum frequentia. Fuit ille Dauid magno vir ingenio, (licèt patre, vt aiunt, ludione natus, & ipse in prima ætate pingendi vitri artem sit secutus) sed malo prauoque, quod ex plurimis eius libris, Hollandica lingua compositis, potest animaduerti. Linguę Latinę & omnium aliarum, nisi patriæ, rudis fuit. Eius autem doctrina multos continet execrabiles errores, e quibus paucos huc adscribam: Ausus est scribere, omnem doctrinam Moseos, prophetarum, ipsius Christi, & apostolorum ac discipulorum esse imperfectam, & inutilem ad absolutam consequendam felicitatem, atque in eum tantùm vsum traditam, vt homines quasi pueros ad hoc vsque tempus coërceret: suam verò doctrinam esse perfectam, & quæ hominem beate queat. Asseruit se verum esse Messiam, patris charissimum filium, non ex carne, sed spiritu sancto natum: se restauraturum domum Israëlis, verosque Leui filios, & verum Dei tabernaculum, idque non cruce, vel morte, aut rebus aduersis, vt alter Christus, sed clementia, & spiritus Christi, qui ipsi à patre sit datus, amore & gratia. Se dixit habere potestatem soluendi peccata, & remittendi & retinendi, seque in extremo die totum mundum iudicaturum: se maiorem esse Iesu Christo, quòd hic ex muliere in earnem natus sit, se verò è Spiritusancto cælestem Christum natum & vnctum. Multa alia absurda nimis & impia scripsit homo perditus, & tamen hæc omnia conatus est adstruere sententijs scripturæ diuinæ. Ità nullus ferè est tam scelestus & abominandus hæreticus, qui non iactitet Dei verbum. Cur igitur tandèm non cauent sibi homines ab istis noui Euangelij in tot sectas distracti præconibus, sub prætextu puræ doctrinæ & verbi Dei & synceri Euangelij horrendos in orbem errores inuehentibus, & innumeros in tartara abducentibus?

Cadauer vt sepultum fuerit.

Exuritur cadauer & scripta eius.

Impia eius dogmata.

tibus? Obitèr autem obseruanda est seueritas iudicij, quo 1557
cadauer hominis impij & eius imago flammis addicta sunt, idemque supplicium intentatum ijs, qui quippiam contra hoc iudicium dixissent, fecissent. Nos quidem, qui Catholici Deo fauēte sumus, satis nouimus iurè animaduerti grauitèr in hæreticos. At tamen cùm Pontifex & Catholici magistratus id faciunt, quàm bellè audiant apud sectarios, scripta eorum probant. Scilicèt cùm Zuingliani vel Luterani, aut alij id genus homines puniunt hæreticos, in virtute & laude ponendum est: cum Catholici, in vitio & vituperatione. In Anglia, vt mox dicam, cremata sunt cadauera Buceri & Fagij. Id indignissime ferunt Foxus & eius complices. Sed rectiùs illi stomacharentur in Geneuenses suos, apud quos traditur ante annos non admodùm multos cadauer cuiusdam, qui ritu Catholico sacramenta sibi ministrari petierat, in crucem actum. Omnia licent præconibus euangelicis, Pontifici & Catholicis nihil licet. Vna eademque res cùm fit à Lutero, Zuinglio, Caluino, vel eorum similibus, purum putum euangelion est & eximia virtus: cùm fit à Pontifice aut Catholicis, facinus est Antichristianum, impium, execrabile.

Cadauer in crucem actū Geneuæ.

ANNO 1557. octauo die Ianuarij mortuus est Albertus Brandeburgicus, qui intra paucos annos mirabilitèr afflixit Germaniam: Primò cum Mauritio persecutus est Cæsarem, indè Noribergenses, quos maximis affecit damnis, & Episcopos Herbipolensem atque Bambergensem. Postea à Gallo rursùs defecit ad Cæsarem, cæsis multis Gallis & capto egregio Gallorum duce Aumalio. Deindè cum Mauritio acerrimè conflixit, in quo multa Germanorum millia perierunt vna die, & Mauritius ipse cum duobus Henrici Brunsuicensis principis filijs, multique comites. Nisi Deus maturè eum abstulisset, putatur maiora fuisse moliturus. Per id genus homines solet Deus interdùm castigare peccata mortalium, quemadmodùm veteres narrant historiæ, Attilam Hunorum crudelissimum tyrannum se appellâsse flagellum Dei, quo scilicet hominum scelera corriperentur. Obijt Albertus anno ætatis suæ 35.

Mors Alberti Brādeburgici.

Moritur etiàm Bona Sforcia, huius, qui nunc apud Polonos rerum potitur, Sigismundi regis mater, cùm antè sese Barium in Apuliam, relicto Poloniæ regno,

1557 in quod sensim teterrimæ hæreses irrepere cœperunt, contulisset.

Cadauera Buceri & Fagij exuruntur. Die 21. Februarij in Anglia combusta sunt cadauera Martini Buceri & Pauli Fagij, & templum, vbi condita fuerant, more Christiano expiatum, & denuo consecratum est. Et quidni Catholici sic tractent damnatorum dogmatum assertores, quãdo idem, vt supra dictum est, Dauidi Georgio fecêre Basileenses? Nihil debet Christianis commercij esse cum damnatis hæreticis, ne in sepultura quidem. Olim D. Ioannes Apostolus, (quemadmodùm Irenæus martyr ex Polycarpo eiusdem Apostoli discipulo se accepisse testatur lib. 3. cap. 3. contra hæreses) cùm balneo cum vti oporteret, atque in eo Cerinthum hæreticum cerneret, quanta potuit celeritate indè se proripuit non lotus: Fugiamus, inquiens, ne balneum concidat, in quo veritatis inimicus Cerinthus lauat. Videat, qui volet, Historiam Nicephori Ecclesiasticam lib. 3. cap. 14.

Liberalitas Philippi regis. Eodem ferè tempore, cùm fames & inedia Germanitam inferiorem premeret, Rex Philippus, paternæ pietatis æmulator, aliundè curauit frumenta apportari in vsum multorum, & idemipse supra tria millia pauperum suis sumptibus in ea fame aluisse dicitur.

Hoc tempore recruduit bellum inter Galliæ & Hispaniæ reges. Anno superiori orta erat contentio quædam inter Pontificem & Philippum regem. Iamque dux Albanus nomine Philippi multo conscripto milite non pauca in Italia loca & in ijs ostia Tiberina occupauerat. Ea res multam Romanis trepidationem attulit. Erant tum induciæ inter Galliæ & Hispaniæ reges. At Gallus opem laturus Pontifici, duo millia peditum Romam misit, qui iuncti Pontificis copijs, ad magnam annonæ inopiam Philippi exercitum adegerunt. Porro hoc anno 57. Gallus inuasurus Neapolim, & Mediolanum tentaturus, Guisium in Italiam misit cum 12. millibus peditum & 2. millibus equitum, qui in itinere nonnihil lacessiti a Valentiæ vrbis incolis, eam hostilitèr expugnârunt, præsidiumque firmissimum imposuerunt. Ea vrbs fœderata erat regi Philippo. Eodem verò tempore alius Galli exercitus Artesiam vexabat, adeò vt circa Epiphaniam alienissimo anni tempore Duacum frustrà tentârunt, Lensam autem vrbem vi ceperint, multa præda absportata, & oppido inflammato. Ità quinquennales induciæ, vix integro seruatæ anno, rescissæ

rescissæ sunt, & sæuissimum deintegrò bellum exarsit. 1557
Verùm interìm dum Galli exercitus hæret in Italia, Philippus Hispaniarum rex insigni potitur victoria apud D. Quintinum Galliæ oppidum. Miserat Philippus Philibertum Sabaudiæ principem cum instructo exercitu, qui in hostium terras irruens, tandèm deimprouisò ad oppidum D. Quintini deflectit, castraque illic figit, vrbemque obsidet. Galliæ rex eò mittit Annam Mommorantium Conestablium cum triginta duobus signis peditum Germanorum, duce Reingrauio, & vigintiduobus signis peditum Gallorum, & quinque, vel (vt alijs placet) quatuor millibus equitum, cum quatuordecim maioribus tormentis. Eos Mommorantius iubet hostem leuibus prælijs distinere, ipse interìm in oppidum conatur alimenta inuehere. Verùm Philibertus Princeps, quem Philippus rex suis copijs præfecerat, ad eos contendit. Erant in eius exercitu, præter alios, equitum Germanorum circitèr decem millia, quorum singuli præter hastas & gladios, quatuor aut quinque vel plures etiam sclopetos, rotulæ circumactu ignem concipientes, gestabant. Hi vnà cum alijs in Gallos irruunt. Galli, equitatûs tanti impetum non ferentes, in fugam vertuntur: pedites, turbatis ordinibus, à Philippicis cæduntur, plurimi capiuntur, reliqui abiectis armis sese dedunt. Captiuorum ingens fuit numerus, & in ijs multorum principum & nobilium. Conestablius ipse captus est vnà cum filio suo. Captiui omnes ad Philippum regem, qui nondùm in castra venerat, perducti sunt. Signa militaria Gallorum ferè omnia atque tormenta bellica capta sunt, & ingentia spolia reportata. De exercitu Philippi vix quinquaginta eo in certamine perijsse putantur. Incidit hæc memorabilis victoria in decimum Augusti mensis diem. Aliquot pòst diebus Philippus rex venit in castra, & quòd se dedere nollent Galli, qui in S. Quintini oppido erant, vrbs ipsa validè oppugnata, & die 26. Augusti vi expugnata & direpta est. In ipsa vrbe captus est Amiralius Franciæ, cum multis alijs nobilibus. Non est hìc prætermittenda insignis pietas regis Philippi. Ante ipsam vrbis expugnationem præconis voce edixit, nè Sacramenta & sacra milites prophanent, nè quid in reliquias sancti martyris Quintini, quæ illic reuerentèr asseruabantur, committant, nè sacerdotes iniuria afficiant, vt parcant senibus, cœnobitas & virgines Deo sacratas

Victoria Philippi ad S. Quintinum.

Copiæ Gallorũ.

Exercitus Philippi.

Capti Galli.

Oppidum S. Quintini direptum.

Pietas Philippi.

1557 ciutas ne lædant. Ex ipsa deindè vrbe imbellem turbam curribus per media castra in Gallias duci iubet, Germanos milites eo bello victos in gratiam recipit, adhibitisque contra vim custodibus, in patriam reduci curat, singulis aureis in singulos pro viatico distributis. Porrò victoria parta ingentes Deo gratias egit. Capto S. Quintini oppido, arces aliquot proximæ Han & Castelletum victori Philippo regi cedunt. Erat tum Franciæ rex in non mediocri trepidatione, coactusque est suos ex Italia reuocare, & nouum repente conscribere militem.

Caluini fermento Gallia corrumpitur.

Vt autem est hæreticorum in omnem occasionem mirabilitèr inuenta versutia, dum sic bella feruent in Gallia, & rex alijs negocijs distenditur, ipsi sua agunt clàm conuenticula, & spargunt in illo Christianissimo regno pestilentissima Caluinianæ impietatis dogmata. Die 5. Septembris summo manè in cuiusdam priuati hominis ædibus, qui tunc procùl aberat, Lutetiæ depræhenduntur permulti viri & fœminæ, qui illuc ad concionem nouorum dogmatum conuenisse dicebantur, & ferè omnes in vincula conijciuntur, demptis illis, qui nocturnis freti tenebris, fuga dilapsi erant.

Capiūtur Caluinistæ.

Initio huius anni Iohannes à Lasko Polonus Sacramentarius, scripto edito conatus est testatum facere, Zuinglianum dogma non discrepare ab Augustana Confessione. Philippus Melanchthon eam Confessionem subindè mutauit: & tandèm etiàm Zuinglianis fenestram, qua in eam irreperent, aperuit, cùm alioquì etiàm testatus esset de cœna Domini magìs sibi placere Zuinglij, quàm Luteri doctrinam: immò etiam conquestus est quandoquè de Luteri tyrannide, quam diù passus esset. At prima Confessionis Augustanæ editio, quam Cæsari Augustæ Protestantes exhibuêre anno 1530. nulla ratione admittit dogma Sacramentarium.

Mutata crebrò cōfessio Augustana.

Porrò ex Anglia profugi Zuingliani, qui Embdæ nidulum obtinuerant, libellum edunt sancti Christi martyris & reuerendi patris Thomæ Cranmeri Archiepiscopi Cantuariensis, quem regina Angliæ Maria ob impiam hæresim vita mulctârat. Sic enim visum est illis profugis ornare hominem impium, non Christi, sed satanæ martyrem, pseudoepiscopum, non Archiepiscopum. Et quid non audent isti? Inuenti sunt olìm hæretici,

retici, qui & Cain & Iudam venerarentur, quin & Core, 1557
Dathan & Abiron & Sodomitas colerent. Tanta est hæreticorum insania. Cranmerus hic à Reginaldo Polo diligentèr admonitus fuit, vt ad sanitatem rediret, cumque eius resipiscentiæ spes non modica initiò appareret, Polus à regina Maria veniam impetrauit homini, licèt ea non religionis duntaxàt, sed etiàm sua causa meritò illi esset infensa. Verùm posteà animaduersa eius simulatione, ad quam fictus esse videbatur, & qua omnibus in rebus tota vita, vt grauis quidam vir scribit, vsus sempèr fuerat, flammis absumptus est. Et is quidem ex Catholico primùm Luteranus, mox ex Luterano factus fuerat Zuinglianus, homo inconstantissimus, quem oblata quælibet vitæ spes facilimè immutaret.

Hæreticorum stultitia.

Atquì Ioachimus Vuestphalus Luteranus Epistolam edit contra Caluini conuicia: breuem quoquè responsionem ad scriptum Iohannis à Lasko, in qua ostendit Iohannem à Lasko cum suis à Confessione Augustana in cœna Domini dissentire, etiamsi aliud callidè simulet. Idem Vuestphalus Confessiones Ecclesiarum Saxonicarum collegit, & in libellum redactas edi curauit contra Caluinum. Et quanuis Ecclesię Saxonicæ strenuè defendunt & mordicùs retinēt sanctissimi patris sui Luteri doctrinam, tamen libellus, quo earum confessiones continebantur, diuersis comprælienfæ Epistolis, à Zuinglianis, ô rem indignam, per iocum dictus est Epistolæ obscurorum virorum. Itane etiam Luterani iam obscuri vocātur, & quidem à symmystis Zuinglianis, cùm apud eos orta sit mundo noui Euangelij lux? Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. Qui Ecclesiam tuam, quæ non nisi vna est, & sola rectè Catholica dicitur, sibi irridendam & lacerandam sumpserunt, iurè se inuicèm irrident & lacerār, & omnibus cordatis hominibus irridendos propinant.

Vuestphalus contra Zuinglianos.

Zuingliani rident Luteranos.

Psal. 118.

Mense Augusto Caluinus librum euulgat hoc titulo: *Vltima admonitio ad Ioachimum Vuestphalum, cui nisi obtemperet, eo loco posthàc habendus erit, quo pertinaces hæreticos haberi iubet Paulus.* Refutat etiàm hoc scripto, vt titulus habet, superbas Magdeburgensium & aliorum censuras, quibus cælum & terram obruere conati sunt. Sic isti Euangelici fratres omnibus ostendunt, quid ex mutuis aliorum de alijs iudicijs sentire de ipsis debeant:

Caluini scriptum contra Vuestphalum.

1557 atque vtinàm puderet nos cæcitatis nostræ, quòd nolumus vel serò animaduertere, quàm miserè nobis imponant sub puræ doctrinæ prætextu infausti tenebriones isti. Romanus Pontifex cùm istos hęreseos damnat, censuram eius contemnimus, & tamen illi ipsi inuicèm se condemnant & hæreticos vocant, idque tantum pondus habet, vt hoc nomine & Luterani Zuinglianos, & Zuingliani Luteranos ferre nequeant.

Zuinglianus contra Luteranos. Mense Septembri Martinus Micronius sacramentarius Apologeticum scriptum euulgat, quo partim Vuestphalum, partim Suerinenses ministros Luteranos confutat, & suos symmystas tuetur. At rursùs Paulus Eizenus, Ecclesię Hamburgensis superintendens, scribit defensionem veræ doctrinæ de Cœna, nempè Luteranæ. Eo consilio sescripsisse dicit, vt contradicentibus veritati Dei, & multas simplices animas suis imposturis in perditionem seducentibus resistat: manifestè Zuinglianos indicans. *Luteranus contra Zuinglianos.* Nam & eadem ferè habet, quæ Vuestphalus & Timannus iam ante contra eos attulerant. Et quidem impostores & seductores eos vocat. Porrò quidam Adamus Christianus (apparet nomen esse fictitium) libellum edit, quo sarciendæ inter Euangelicos concordiæ viam ostendere molitur: sed oleum & operam perdit. Inter superbos enim semper sunt iurgia. Nolunt isti à Christo discere, mites esse & humiles corde. *Prou.13. Matt.11.* Putabat forsan Caluinus, se sua postrema terribili admonitione Vuestphalum prostrauisse penitùs: sed ecce tibi nouum Vuestphalus librum cudit hac inscriptione: *Iusta defensio aduersùs insignia mendacia Ioannis à Lasko &c.* *Vuestphalus contra Laskum.* Librum dedicat Francofordiēsi Senatui, hortaturque vehementer, nè Zuinglianos foueant: nec dubitat inexpiabili (si in Caluini foro disceptetur) blasphemia eos Zuinglianos, qui supremo supplicio affecti sunt, martyres diaboli dicere. Vsqueadeò nihil commouit Caluinus sua admonitione Vuestphalum.

Colloquium Vuormatiense. Hoc anno colloquium indictum est Vuormatiæ inter Catholicos & Luteranos. Accidit ibì quiddam longè fœdissimum, quod operæprecium sit ad posteritatis notitiam transmittere. Erant Euangelicarum partium duodecim theologi. Ab his Catholici theologi petiērunt, quandoquidem multiiuges Sectæ sub Augustana Confessione se compræhendi volunt, quæ tamen etiam in maximis rebus inter se diffideant, vt tamen declarare ve-

re velint, quas ipsi sectas Augustanæ Confessioni vel 1557
consentaneas, vel dissentaneas statuant. Nam decretum erat, inter eos solos colloquium habendum, qui essent vel religionis veteris, vel Augustanæ Confessionis: exclusis reliquis sectis omnibus. Ibi in diem vsque decimumsextum certatum est inter Euangelicos theologos, nec tamen res componi potuit, quod alij ex ijs Sectas quasdam, tanquam a Confessione Augustana discrepantes excluderent & damnarent, alij retinendas, eisque parcendum censerent. Ea contentio & altercatio eousquè progressa est, vt ex duodecim quinque reiecti sint, nec eos deinceps Collegarum & symmystarum loco habere voluerint reliqui septem. Itaque quinque illi à suis socijs excommunicati, relicto Colloquio, domum abierunt. Erat expectatio magna alicuius inter Catholicos & Euangelicos conciliandæ concordiæ: sed ea vsqueadeò iniri non potuit, vt ipsi Euangelici in duas propemodum æquales partes turpissimè dissecti, Catholicis non immeritò dubitationem attulerint, vtra pars Confessionem Augustanam sequatur. Nec leuibus de rebus isti Euangelici theologi inter se rixabantur, sed de præcipuis capitibus: puta, De libero arbitrio, De Iustificatione, De Operibus, De Sacramentis, præsertim de Eucharistia. Et certè quinque illi exclusi theologi literas sigillis suis munitas nostris theologis tradidere, quibus testantur, omniuarias hactenùs sectas & corruptelas irrepsisse, & earum authores Confessioni Augustanæ se immiscuisse, & sub Augustanæ Confessionis prætextu, tanquam eiusmodi hæreses illi consentaneæ sint, eas defendere voluisse, &c. Quandò verò ipsi quinque eas a Confessione Augustana excludere & specifice condemnare voluerint, à suis reliquis septem Collegis & socijs ex eorum consortio extrusos esse &c. Itaque istis ità inter se distractis, & quod a septem reliquis, qui Vuormatiæ remanserant, nunquàm impetrari potuit, vt multiplices sectas à Confessione Augustana specificè separarent atque damnarent, nè frustrà cum Euangelicis Colloquij labor omnis insumeretur, necessario hac vice Colloquium intermitti & suspendi oportuit. Prodierunt postea scripta acerbissima, præsertim Nicolai Amsdorffij & Nicolai Galli, quibus mirabilitèr lacerant illos septem, qui alios quinque reiecerunt. Inter alia sic habet Amsdorffius in libello, cui titulum fecit, Publica Confessio

Mira inter Euangelicos cõcertatio.

Reyciuntur quinque Lutherani.

Nota literas 5. exclusorum.

Luterani in Luteranos debacchantur.

1557 puræ doctrinæ Euangelij, & confutatio præsentium Suermerorum: Brentius, inquit, & Adiaphoristæ (Philippum Melanchthonem & socios intellige) iam in Colloquio Vuormatiensi Zuinglium & Osiandrum ob linguarum & artium insignem peritiam, condemnare noluerunt: nostros autem, qui in colloquium illud consentire recusârunt, nisi illi damnarentur, sannis & contumelijs laceratos, è Colloquio excluserunt & abire compulerunt. Nos Zuinglianam & Osiandrinam hæreses tranquilla conscientia amplecti non possumus. Et quanuis Theologi, qui in Vuormatiensi colloquio post nostrorum discessum permansêre, publicè editis scriptis testati sint, se ab Augustana Confessione nolle discedere, re tamen ipsa diuersum planè faciunt. Cùm enim Zuinglianos & Osiandrinos execrari nolint, non possunt Augustanæ Confessioni adhærere, &c. Postea nominatim sex damnat Sectas ac diris deuouet, quæ tamen ferè omnes ad Augustanam Confessionem se referunt. Nicolaus Gallus præco Ratisbonensis, in suis Thesibus & Hypotyposibus inter cætera disertis verbis ità scribit: Non sunt leues inter nos (Euangelicos) concertationes, nec de rebus leuibus, sed de sublimibus doctrinæ Christianæ articulis, de Lege & Euangelio, de Iustificatione & bonis operibus, de Sacramentis & vsu Cæremoniarum: nec vlla ratione componi & transigi possunt &c. Sic nimirùm isti scribunt, & verum eos hac in parte scribere, cùm alia multa, tum præsentis anni Colloquium declarat. Quarè verò permittit Deus istorum pudendos errores & priuatas atque ab animi cæca arrogantia profectas opiniones in eiusmodi fœda abire dissidia, & implacabiles animorum dissensiones ac acerbitates, nisi vt vel manibus ac pedibus tandèm palpare possimus, ab istis hominibus non verbi Dei veritatem, quæ sempèr vna est, & vbiquè sui similis, sed sub prætextu verbi Dei, mendacium (quod varium sempèr est, & inconstans ac multiplex, & subindè in alias atque alias formas transformatur) miseris mortalibus obtrudi, & tam multos horrendos errores in orbem nostrum inuehi? Qui isthuc non videt, planè cæcus est & excors: & cui non dolet tot animarum, quæ his erroribus implicantur, sempiterna apud inferos damnatio, is dignus non est qui Christianus vocetur.

Nota.

Non leuibus de rebus conflictantur Euangelici.

ANNO 1558. Henricus Gallorum rex, paulò ante non mediocritèr afflictus amissione exercitûs sui ad S. Quintini vrbem, suos ex Italia reuocatos cum alijs recèns conscriptis, duce Francisco Guisio, mittit contra Philippum. Guisius primò ita se comparat, tanquàm sit S. Quintini oppidum oppugnaturus. Erat anni tempus longè alienissimum: atque eccè per exploratores certior factus, Caletum non satis firmo Anglorum præsidio teneri, derepentè conuerso itinere, eò cum exercitu contendit, vrbemque omnium opinione inexpugnabilem, septimo obsidionis die, hoc est, 9. Ianuarij, aut circitèr, in regis Gallorum potestatem redigit, cùm iam annis ducentis Angli eam obtinuissent. Fuit hoc facinus audax & propè incredibile, præsertim tam iniquo anni tempore. Mox etiam Guiennam vi expugnat, castellum munitissimum, direptumque incendit. Hoc quoquè oppidum Angli supra ducentos annos Gallis ereptum possederant. Ijs inopinatis victorijs Galli, iam propè consternati, animos recuperant. Horrendum in modum tormentis diuerberatum fuit Caletum: nec præsidium militum arci & vrbi impositum, eam quam oportuit, præstitit in defendendo constantiam, multumque, amisso loco illo munitissimo, Angliæ rebus decessit. Vrbs ipsa deditione sub certis conditionibus venit in Gallorum manus. Eduardus tertius eius nominis Anglorum rex, anno Christi 1346. Caletum vndecim menses obsessum, è Philippi sexti Franciæ regis manibus extorserat: solebantque dicere Britanniæ reges, donèc Caletum haberent, claues Galliæ se in cingulo circunferre.

1558

Caletum expugnát Galli.

Item Guiennam.

Mensis Februarij die 24. quo die in hanc lucem editus fuit, & anno 1530. Bononiæ à Clemente VII. incredibili splendore Imperij insignia acceperat, missa insigni legatione ad Principes Electores, qui Francofurti conuenerant, Carolus Cæsar Imperium in fratrem suum regem Ferdinandum transfert, & vt Septemuiri id gratum & ratum habere velint, orat. Indè 13. Martij die principes electores Ferdinando maximi Imperij dignitatem deferunt, & tandèm Imperator ipse & Principes omnes domum repetunt. Vt in multis alijs, sic in hoc quoquè facto Caroli V. Cæsaris longè optimi summa apparuit modestia & humilitas, qui sua sponte se Imperio abdicârit, cùm interim non deessent, qui illi

Carolus V. Imperio se abdicat.

1558 ambitionem & regnandi libidinem improperaret. Vtinàm digni essemus multos tales habere Imperatores. Deinceps priuatus in multa pace vixit aliquot menses optimus Princeps, quod etsi miserum & inglorium videtur plerisque huic mundo deditis, vt iam antè dixi, tamen spontè renunciâsse tanto Imperio & omnibus quæ sunt huius mundi, inprimìs gloriosum & multa laude ac prædicatione dignissimum est. Non enim debemus nos, qui Christiana religione initiati sumus, id genus in rebus hominum ethnicorũ, aut etiàm huic mundo nimis deditorum opinione duci, sed oculos habere defixos in Christum verum Deum ac Dominũ nostrum, qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens.

Phil. 2.

Vuestphalus in Caluinistas, &c.

Huius anni initio Vuestphalus, minimè Caluino cessurus, aliquot scriptis Apologeticis fœdissimas, vt ipse ait, Sacramentariorum calumnias diluit, & Luteri de Eucharistia doctrinam tuetur. Edidit etiàm Confutationem aliquot enormium mendaciorum Iohannis Caluini, sequuturæ Apologiæ aduersùs eius furores præmissæ, &c. Hic est enim eius confutationis titulus. Mox secuta est Apologia illa ad vltimam Caluini admonitionem. Ioachimus quoquè Magdeburgicus librum euulgauit, de vetere & nouo Christo: aitque veterem Christum prædicari à Luteranis, nouum, à Berengario excogitatum, annunciari à Sacramentarijs. Non possunt dicere Euangelici hæc esse Papistica commenta, sed sunt purum putum verbum Dei, vt quidem ab vtraque parte isti miseri iactare solent. Cur igitur tandèm alij alijs non cedunt, & hactenùs se errâsse confitentur? Sed hoc non finit spiritus ille, quo reguntur.

Nota.

Episcopus Herbipolen. interficitur.

Mensis Aprilis die 16. Melchior Zobel, ex antiqua & nobili familia, omnibus charus Princeps & Episcopus Herbipolensis, nefando latrocinio in ipsa vrbe Herbipolensi & Mœni ponte crudelitèr interficitur.

Theonuilla expugnatur.

Rex Galliæ duce Guisio Theonuillam oppidulum munitissimum, multis suis desideratis, expugnat, sed Lucemburgum frustrà oppugnat. In Theonuillæ expugnatione glande ictus P. Strozza interijt. Eius morte & rex ipse, & exercitus omnis Gallorum, & vniuersa Francia non mediocritèr indoluit. nam multis in rebus strenu-

strenuam Galliæ operam nauauerat. Alius verò Gallorum exercitus ad Grauelingam à Philippicis partim deletus, partim captus est. Multa peditum & equitum vexilla Gallis ablata sunt: omnes machinæ, quas partim ex vrbibus nupèr occupatis absportârant, recuperatæ sunt: aliquot belli duces, Comites, nobiles, & quinque Gallici ordinis equites capti sunt. Paulò post Dunckerca vi expugnatur, & Gallorum ad tria millia cæduntur. Aegmondanus Comes, vir strenuus & bellicæ rei peritissimus, huius prælij dux fuit. *1558* *Gallorum strages.*

Die 18. Iunij moritur Antonius Coloniensis Archiepiscopus, è Comitum à Schauuenburg familia, habuitque successorem Iohannem Gebhardum è Mansfeldicis Comitibus. *Episcopus Coloniensis obiit.*

In Hispanijs obijt Eleonora Caroli Cæsaris soror, Franciæ regina. Eius exequiæ Lutetiæ Parisiorum diebus 13. & 14. Aprilis in summo beatiss. Mariæ virginis templo celebratæ sunt. Et 24. Aprilis Henricus Galliarum rex, Mariam Stuardam Scotiæ reginam, Francisco Delphino filio suo Parisijs dat vxorem, nuptijs regia magnificentia celebratis. *Obitus Eleonoræ.*

Die 21. Septembris, cùm iam aliquot dies acutissima febre tertiana laborâsset, è viuis feliciter excessit pijssimus & celeberrimus Princeps Carolus V. Romanorum Imperator potentissimus. Ante mortem in illa sua optata solitudine dies ac noctes precibus ad Deum fundendis consumebat, mundo se iam, immò & Deo deinceps in vita hac inutilem dicebat: itaque cupiebat liberari mortali corpusculo, vt in æterna vita Deum perpetim laudare posset. Cùm esset in precibus ardentior, sæpè & valde & piè pro Ecclesiæ concordia Deum orabat, inquiens: *In manus tuas Domine tradidi Ecclesiam tuam.* Sæpè lapsus suos publicè ingemiscens lamentabatur, & toto vitæ suæ spatio nullum diem se dicebat Dei seruitio dignè & vt par erat impendisse. Crucifixi Seruatoris imaginem per multos dies vlnis, oculis, oreque complexus, septimo à translato Imperio mense, præsente Archiepiscopo Toletano, omnibus Sacramentis Ecclesiæ imbutus, maximam vim lachrymarum effundens expirauit, anno ætatis suæ 59. Ante mortem post sacram vnctionem, licet iam antè corpus Domini accepisset, iterùm illud sibi dari petijt, dicens, *In me manes, ego in te maneam.* Sic mortuus est pijssimus & sempiterna memoria *Diem suũ obiit Carolus V.* *Precatio eius.*

1558 dignus Princeps Carolus V. de quo, ob totius Ecclesiæ ædificationem, hoc loco visum est breuem historiam annectere, vt pro multis & maximis eius in Ecclesiam beneficijs, hanc qualemcunque illi impendamus grati animi significationem, & cognoscat posteritas omnis, qualem nostra ætas, alioquì longè calamitosissima ob hæresum & nouorum dogmatum prodigiosam fertilitatem, habuerit Imperatorem.

Historia Caroli V. optimi & religiosissimi. Et quidem, vt iam initiò dictum est, natus est Gandani, idque anno seculari, anno Iubileo, anno gratiæ. Nimis esset longum, omnia singulatim persequi, quæ in huius Principis tota vita viri grauissimi obseruârunt. Porrò verò singulari quadam Numinis prouidentia hûc Principem orbi labenti datum, dubitari non potest. In eum enim statum, cùm ille ad Imperium prouectus est, iam res Christianæ in Germania reciderant, vt nisi tanta ille & authoritate, & potentia & Numinis indubitato perpetuoque fauore præditus Imperij habenas accepisset, de Germania propemodum desperandum fuerit, præsertim in dies magis ac magis increscentibus sectis & erroribus, atque Turcis eam ob causam Germaniæ extrema minitantibus. Postquam enim in Germania mutata est prisca & auita religio, vires quoque Germaniæ labefactatæ sunt, & multa Imperio detraxerunt Turcæ, Moscouitæ, & plerique alij, idque paruo negocio, ob animorum dissensiones, quas noua religio peperit. Starim post natum Carolum multa omni in re præclara hominum ingenia extitêre: multos Italia, Germania, Gallia, Hispania, Britannia, Sarmaria, Hungaria doctissimos viros protulit: poteratque eo nomine hoc seculum longè felicissimum videri, si non plerique suis ingenijs in Dei contumeliam abuti voluissent.

Cæsaris forma externa. Quòd ad Corpus Caroli attinet, erat illi cutis candida, capillus flauus, oculi glauci, & peri, in quibus cum summa grauitate mira inerat amabilitas: genæ succulentæ, brachia & femora carnosa, venter subactus, rotundum, neruosum & compactum tergum, graciles suræ, nasus aquilinus, labra rubricantia, lata, crassa: pedes, manus, auriculæ breues: digiti vtrinquè longiores, neruosum collum, humeri lati, pectus latum & frons lata, vultus serenus, placidus, mitis: statura media. Atque hanc corporis formam vsque ad annum ætatis quadragesimum incolumem retinuit, multa omnium admiratione. Patrem habuit Philippum Austriacum, regem Castellæ

ſtellæ & Legionis: matrem Iohannam, filiam Ferdinandi & Elizabethæ Catholicorum regum Caſtellæ & Aragoniæ. Philippi pater fuit Maximilianus Cæſar, Maximiliani Fridericus tertius, Friderici Erneſtus, Erneſti Leopoldus, Leopoldi Albertus, Alberti Albertus Romanorum rex, & huius pater Rudolphus, æque Romanorum rex. 1558 *Genus Caroli V.*

Ingenio fuit Carolus V. humano, miti, candido, diſciplinarum capeſſendarum auido, taciturno, tractabili, pio, pietatis maximè ſtudioſo, clemente, honeſto, magnanimo, forti, reconciliabili, multùm amicitiæ appetente, vindictæ nō cupido, liberali, largo, amabili, dulci, verſatili, prudente, ſapiente, prouido, cunctabundo, non præcipiti, non effreni, modeſto, moderato, æquo, iuſto, bono, veraci, triſtitiæ & grauitati magis quam leuitati aut lætitię dedito, rarò hilari, ſempèr conſtante atque tranquillo, vbiquè ſuî ſimili, nuſquàm & nunquàm diſſimili, aut ſuî immemore. *Ingeniũ.*

Mechliniæ à puero educatus eſt apud Margaretam Maximiliani Cæſaris filiam. Primam eius pueritiam gubernauit Pontifex Biſontinus Vergiacus Sequanus, vir grauis, & poſt hunc Guilielmus à Croia Marchio Ariſcotiæ. Porrò Maximilianus Cæſar, Caroli auus & tutor, cupiens eum optimis & literis & moribus imbui, Adrianum Florentium Vltraiectinum, virum grauem & eximium theologum, ei pręceptorem adhibuit. Adrianus Caroli ingenio benè perſpecto, nihil ſui officij in eo optimè inſtituendo prætermiſit. Carolus verò, optimæ indolis iuuenis, morigerum ſe præbuit promptiſſimè, & lectioni, ſcriptioni, aliiſque literarijs exercitationibus grauitèr incubuit. Guilielmus à Croia Marchio, rebus militaribus, luctationi, iaculationi quæ fit arcu, equitationi, ſaltationi, armorum vſui & venationi operam dare eum permittebat. In omnibus facilè ſuperabat commilitones ſuos, nè tamen eos contriſtaret, victoriæ brauium illis impertiebatur. Multa ei quotidiè proponebantur veterum heroum ex ſacris & prophanis hiſtorijs fortia facta, quin & Maximiliani aui paterni & Ferdinandi aui materni bellica facinora: quibus fiebat, vt literarum ſtudia ſenſim refrigeſcerent, præſertìm dicente Adriano Florentio, virum principem magis bonos mores, quàm bonos colores complecti debere, cumque iam vltrò pietati deditum, ad ſtudia pietatis amplectenda exstimu- *Educatio.* *Adrianus Florẽtius Caroli præceptor* *Guilielmus à Croia.*

1558 timulante. Interim Adrianus legationis nomine abit in Hispaniam, & Carolus totum se confert ad Rempublicam.

Adrianus it in Hispanias.

Inauguratur Carolus Belgio.

Anno ætatis suæ 15. fui iuris factus, Belgicis ditionibus inauguratus est, summa cum Belgarum omnium gratulatione, maximis illi exhibitis triumphis, idque non rarò. Deinde magnoperè studuit regum & principum sibi affinitates, quod eę plurimum faciant ad pacem publicam, conciliare: & primò quidem totum se ad Francisci Gallorum regis amicitiam contulit, qui tum recens regni titulum obtinuerat. Lusitano regi Eleonoram, Daniæ regi Isabelam, Pannoniæ Mariam sorores suas collocauit. Henricus Angliæ rex eius materteram Catharinam, Ferdinandi Hispaniæ regis filiam, iam antè coniugem acceperat.

Conciliat sibi reges.

Abit in Hispaniã.

Anno ætatis suæ 17. primò in Angliam, mox in Hispaniam nauigat, matrem & regni proceres humanitèr & pie tractat, dum regnis Hispanię inauguratur. Interim vero adfertur ad eum de obitu Maximiliani Cæsaris. Habebat tum secum quosdam principes viros, qui eum cuperent in Imperio succedere Maximiliano. At Carolus veritus, nè Franciscum Galliæ regem, qui putaretur Imperium petiturus, ea re offenderet, suam illi mentem aperuit. Franciscus rex respondit, nihilo magis se offensum iri, quàm si duo vnam virginem expeterent: pergeret bonis auibus, Deum feliciori adfuturum. Itaque Imperium Carolo defertur 19. die mensis Iulij: quę illi causa fuit maturius in Germaniam redeundi. Relicto igitur Adriano iam Episcopo Dertusensi, præceptore quondàm suo, eique summa in Hispanijs potestate tradita, in Belgium redit, & Aquisgrani in regem Romanorum coronatur & vngitur. Eo tempore constans inter Carolum & Franciscum regem pax fuit.

Eligitur in Imperatorem.

Coronatur Aquisgrani.

Conuẽtus Vormatiæ

Indè ad Conuentum Vuormatiensem abit anno ætatis suæ 21. vbi Luterum damnauit, & graui edicto paci publicæ consulere voluit. Erant tum Principes quidam in ea sententia, vt dicerent, Lutero, licet fide publica Vuormátiam accersito, non esse seruandam fidem. At Carolus eum iussit in Saxoniam reduci, dicens Fidem rerum promissarum, etiamsi toto mundo exularet, tamen apud se consistere oportere. In his Comitijs dum est Cæsar, bellum ei mouetur in Belgio, in Italia, in Hispania. Et ille quidem palàm testatus est, se ad bellum & arma capessenda prorsus inuitum descendere: porrò

Bellum fit Cæsari.

rem

rem omnem Deo committere: sibi verò id maximè dolere, quòd interim Turcis in Germaniam via sterneretur. 1558

Multa per omnem vitam vir mitissimus & clementissimus bella gessit semper ferè adeò propitio Numine, vt hostibus suis, ipsique adeò potentissimo Turcarum principi, ob perpetuam in conficiendis bellis felicitatem, terrori fuerit. Fuit autem hoc in illo admirabile, & eximiæ virtutis euidens argumentum, quòd neque tum, cùm rex Gallorum Franciscus in pugna Ticinensi captus, neque cùm Clemens Pontifex & Roma superata nunciaretur, vllum dedit lætitiæ signum nec publicè nec priuatim, sed Deo supplicationes septem dierum decreuit: porrò pro Pontifice ex sæuissimi militis manibus liberãdo, dierum quadraginta. Nam certè Pontificem Romanum, vt verè Catholicus princeps, ex illa summa voluntate sua non amauit tantùm, sed coluit etiam. Iraque quamprimùm militum efferos animos, qui Pontificem obsidebant, pecunia placari iussit. Nec diù pòst Galliæ rex, Italicis quibusdam illi se coniungentibus, Neapolim inuadit: sed eccè tibi prępotens Deus absentis Caroli Cæsaris curam gerens, fœda lue illas hostiles copias adeò attriuit, vt plurima sanè & peditum & equitum millia Gallus se amisisse quereretur. Inter hos autem Christiani orbis intestinos motus & bella ciuilia, valdè se pius princeps consolabatur, quòd in nouo orbe ab ipsius præfectis subacto, innumeræ gentes Christianam fidem in dies amplecterentur.

Virtus eximia.

Obseruãtia erga Pōtificem.

Et quidem inter cæteros eius præfectos Ferdinandus Cortesius, in regno Mexicano, & Franciscus Pizarrus in regno Peruaco, octodecim reges & prouincias totidem acerrimis prælijs subiugârunt, & Christiana religione initiari curârunt, alijs etiàm eò suam operam accommodantibus. Est autem hoc notatu dignum, quòd noui orbis incolæ Temistitani nullis literis siue characteribus vtuntur: sed res gestas Maiorum, imaginibus quibusdam auium ac stirpium annotârunt: Peruaci autem, chordarum coloribus & nodis. Aiunt cælum & terram post certa spatia peritura, & animas immortales rectè & malè factorum præmium & supplicium apud cælites laturas. Porrò ante cæli & terræ interitum Solem prius & Lunam occubituros, quos interim pro dijs coluerunt. Credunt quoquè Peruaci carnis resurrectionem: sed planè barbarum est, quòd eam ob causam

In nouo orbe multi reges subacti.

Peruacorum opiniones.

mariti

1558 mariti cum vxoribus & familia magis chara ſepeliri ſolebant, & quidem eodem momento, eodemque in loco, vt tanto citiùs ſimul reſurgerent.

Multitudo hominũ in orbe nouo.

Tot autem hominum millia in illo nouo orbe Carolino (ſic enim vocant) Chriſti fidem complexi ſunt, quantum eſſe poſſit in hoc veteri orbe noſtro. In ſolo regno Mexicano iampridem fuêre octoginta ſanctiſſima monaſteria, & in dies plura fiunt. Sunt ibi magni vbiquè populi, multæ & validæ vrbes, pulcherrima ædificia & palatia ex latere & candido quoquè marmore: incredibilis frugum, auri, argenti, æris, & aliorum metallorum copia. Vnica vrbs Mexicana centum viginti millia ædium habet: vicina autem municipia, alia ſeptem, alia quindecim, alia viginti, alia triginta, alia quadraginta, alia ſexaginta, alia ſeptuaginta domorum millia obtinent: Marchionis Ferdinandi Corteſij palatium ſolum tanta eſt amplitudine, vt cùm ipſe, & ſenatus Caroli Cęſaris, & multi præfecti & tribuni militares illic omnes laxiſſimè habitarent, ſeptem tamen ducatorum millibus partes ædificij vacuæ quotannis elocarentur.

Amplitudo vrbis Mexicanæ.

Palatium ampliſsimum.

Potentia regũ Cuſconiorum

In regno Peruaco quanta fuerit regum Cuſconiorum potentia, antequàm Caroli armis domiti eſſent, vel inde facilè conſtare poteſt, quòd duas illi vias militares è ciuitate Cuſcone in ſeptingentas Leucas direxerant, quarum vna per alpes, altera per valles ducebatur: atque in his vijs ad ſingulas ſeptenas leucas diuerſoria, quas ipſi tumbas vocabant, conſtituerant, in quibus ſingulis ſempèr nudus, exarmatus, famelicus quadraginta aut amplius millium hominum exercitus, ſubitò appellens, veſtiri, armari, paſci in longum tempus poſſet. Et quidem Atabaliba vltimus Cuſconij rex, qui multos ſub ſe habebat reges, Cæſaris Caroli ſubactus armis, ſeptuaginta milliones aureorum Carolinorum, (id eſt, ſeptuagiès dena centena millia aureorum Carolinorum) intra diem ſeptuageſimum ſe ſpoponderat appenſurum, ſi libertati ſuæ reſtitueretur. Sed duorum Tribunorum Cæſaris diſſenſione & auaritia factum eſt, vt poſt ſeptiès quadraginta auri vaſa appenſa, morte violenta ablatus ſit, non minima Caroli Cæſaris iactura. Miranda quidem ſunt hæc, ſed id multo mirabilius, quòd tam opulentæ gentes ſanctè, piè & caſtè Chriſti religionem colunt, quod vtiquè ſinè præſentiſſimo Numinis fauore & ſummo miraculo fieri non potuit: vt nos meritò gaudere debeamus, noſtro æuo gentes ampliſſimas & opulen-

Atabaliba immẽſum auri pondus offert.

pulentissimas, relictis dæmonum cultibus, ad vnius viui & veri Dei cultum traductas esse; dum interim in his Europæi orbis angustijs, in mille sectas distracti, sensim ad atheismum quendam & paganismum relabimur. 1558

Est hoc quoque admiratione dignum, quòd plerisque Imperij Mexicani locis coloni & incolæ idiomate vtuntur eiusmodi, quod valdè affine & simile sit Flandrico, præsertim Gandauensium idiomati. Nec vero sinè maximo sudore & multis periculis nouus orbis in Caroli Cæsaris ditionem redactus est. Sunt nanque ibi multæ amplissimæ ciuitates, multi altissimi montes, rupes inaccessibiles, profundissimæ voragines, densissimęque syluæ, frequentes hominum turbæ, multæ & in terra & in mari horrendæ beluæ: sed hæc omnia, Deo benè fauente, Caroli Cæsaris virtuti & pietati cessêre, Hispano veterano milite nullos pro Cæsare & Christi fide propaganda labores recusante. *Idioma Mexicanorum.*

In solo regno Peruaco quadraginta nouas vrbes Carolus Cæsar exædificari curauit: porrò in regno Mexicano vrbem Mexicũ, (in qua, vt diximus, tèr quadraginta sunt millia amplissimarum ædium, quam Corthesius ob seditionem totam iusserat concremari, augustissimè totam nouam ædificari voluit, vndè etiàm Palatiũ Caroli vocatur vrbs ipsa. In nostro quoquè orbe (vt id obitèr dicam) multas & vrbes & arces construxit Carolus Cæsar, purà Carolomontium, Philippopolim, Hesdinfertum vrbes, Cameraci, Gandaui, Vltraiecti arces validissimas in Belgio, atque alibi complures alias. *40. vrbes Cæsar condit in regno Peruaco.* *Structuræ Cæsaris in nostro orbe.*

Legatus Indicus noui orbis Anno Domini 1555. tèr septem milliones aureorum Carolinorum coronatorum siue ducatorum (million significat deciès centena millia) Carolo Cæsari obtulit, vt priuilegium & legem quandam Carolinam abrogaret. Totidem milliones eorundem ducatorum etiàm Philippo Caroli Cæsaris filio alter legatus posteà obtulit. Ex ipso nouo orbe septem decades millionum auri feruntur in Hispanias relatæ, & totidem decades millionum auri ex margaritis, gemmis, vnionibus & reliquis lapidibus & rebus preciosioribus noui orbis: quæ summa si ritè supputetur, penè incredibilis euadit: sed sunt magnæ opes illarum regionum. At multò maior summa pecuniæ, demptis tamen his auri summis, in milites & præfectos Cæsaris annis quadraginta in nouo orbe subigendo & mu- *Opes ex nouo orbe allata.*

niendo

1558 niendo consumpta est. Per hos autem auri milliones hoc loco accipi debet putum putum aurum Castellanorum ducatorum Carolinorum.

Orbis nouus vbi repertus. Et quidem in Australiori veteris orbis nostri plaga, trecentis quinquaginta leucis vltra caput Bonæ Spei, nouæ noui orbis Carolini plagæ & vastitates repertæ sunt, quæ magnitudine spatiorum longè apud fretum Magellanicum in Orientem & Occidentem & Austrum porriguntur, adeò vt nouæ quotidiè terræ noctù & interdiù emicârint in mari.

7 Senatus noui orbis. Porrò in nouo orbe septem Carolus Cæsar esse voluit amplissimos Senatus, quorum quidam Cancellariæ vocantur: nempè, in Fano Dominici, in Mexico, in Guatimala & Nicaragua, in noua Granata, in Regibus ciuitate Peruaca. In Cuba est Gubernator, & in noua Gallicia sunt quatuor Prætores, qui vocantur Alcaldes maiores.

Duo Proreges. Constituit quoquè duos Proreges, alterum qui præsit mari meridionali & eius littoribus & locis mediterraneis, habitatque Regibus in prouincia Peruaca: alterum qui dominetur mari Aquilonari & eius latissimis littoribus, & locis ac prouincijs mediterraneis, habitans in Mexico.

Magistratus varij. Sunt quoque Gubernatores plurimi siue proconsules, vt in Boriqueno, Panama, Cartagena, Venezuela. Sunt Adelantadi præsides prouinciarum. Sunt & præsides vrbium, itemque Consulares prouinciæ, qui in maioribus ciuitatibus habitant, quorum electio ad duos supradictos Proreges pertinet.

Archiepiscopus Fani Dominici. In Fano Dominici est Archiepiscopus, & habet septem sub se Episcopos, videlicet, Xaliscomum, Mechauacanum, Guaxacam, Tascalam, Guatimalam, Chiapam & Nicaraguam. *Item in Regibus.* In Regibus, quæ est vrbs regni Peruaci nobilissima, est Archiepiscopus, cui inter cæteros subsunt Episcopi, Cusconus, Quitonus, & Charcas: & quotidiè plures creabantur. Porro rex Castellæ est patronus omnium Archiepiscoporum, Episcoporum, dignitatum & beneficiorum Ecclesiasticorum noui orbis: & ipse illos designat permissu Romani Pontificis.

Magnitudo noui orbis. Nouus ille mundus Carolinus in mari Boreali in dimensione littorum obtinet septem millia leucarum communium Gandauensium, quarum tèr septem leucæ conficiunt vnum latitùdinis siue altitudinis gradum, si à septentrione Boreali in Australem plagam metiaris. Singulis autem gradibus Ptolemæus attribuit septuaginta millia passuum, quæ efficiunt septuaginta millia-

ria

ria Italica. Porrò vetus orbis noster habet trecentos sexaginta gradus: & totidem dies numerant noui orbis incolæ in anno vno: sed illis interserebant dies quinque, quos habebant toto anno celeberrimos, vt nos Pascha nostrum. 1558

In mari autem Australi noui orbis dimensio continet in se tèr mille quingentas leucas communes. Noster vetus orbis, quacunque eas, conficit septem millia leucarum communium. Si singulis climatibus mille leucas attribuas, septem erunt orbis climata. Si decem parallelos singulis climatibus inijcias, & singulis parallelis singulas leucarum centurias adijcias, septuaginta parallelos & septuaginta centurias leucarum orbis habebit. Vndè conficiuntur 360. gradus Ptolemaici, quorum singuli continent ter septem leucas communes Gandauenses, in quos Ptolemeus orbem partitus, spatia telluris marisque distribuit. Est autem omninò verisimile & ferè necessè, in Australi noui orbis plaga, hoc est, ad polum antarcticum & fretum Magellanicum, vbi aræ & columnæ Caroli Quinti constitutæ sunt, esse latissima, vastissimaque terrarum spatia. *Magnitudo orbis nostri.*

Fuit quidam Sebastianus à Cano appellatus, qui vltra æquinoctialem egressus cum naui Victoria dicta, triennio vndè egressus fuerat nauigans, in Hispanias reuerrit, ac in tellure vtrorunque Antipodum ancoras fixit. Atque ille quidem multa Asiæ, Aphricæ, Europæ littora circunnauigauit, vltra lineam æquinoctialem se extendens, quam veteres inhabitabilem ob æstûs nimietatem falsò putabant: sed vltra vtrosque Septentriones, Boreales scilicet & Australes, noluit aut non potuit tantillo temporis spatio progredi. Certè non desunt viri grauissimi, qui contra veterum opinionem dicant, mundum totum non solùm habitabilem, sed etiàm habitatum, idque multis modis probant. Aiunt verò alimenti inopiam, & libertatem itinerum interclusam, magis vitæ hominum impedimento esse, quàm solis ardores, aut polorum frigora & hyemes: constanterque affirmant, esse antipodes & antœcos & periœcos, nec dubitant dicere orbem nouum Carolinum comprehendi altero mundi hemisphærio, & nostro esse æqualem, illique in æquilibrio respondere. *Sebastiani à Cano nauigatio stupenda.* *Terra omnis habitata.*

Eius orbis septem sunt prouinciç maiores siue Consulares, quarum maximè borealis est Florida, cuius latera extrema amnem Neuadum & terram Laboratoris *7. Prouinciæ maiores noui orbis.*

1558 atttingunt, & Gronlandiam, Islandiamque ad ducentas leucas respiciunt. Altera prouincia, est Hispania noua: Tertia, est Terra firma: Quarta, Andalousia noua: Quinta, Bresilia, quæ páret Regi Lusitaniæ: & hæ prouinciæ omnes positæ sunt ad mare Boreale. In mari Australi, vnica est Peruaca, prouincia sexta, in qua sunt Chile, Quito, Cusco, Reges, Platana, Loxa, Portus vetus, Guayaquilæ, Guanucum, Pax, Valles, & similes vrbes ac dynastiæ. Septima prouincia est, quæ nupèr reperta est, contra Caput Bonæ spei obiecta, & freto Magellonico longissimè respondet, veterem & nouum orbem respiciens.

Ortus solis in Mexico. Porrò septem horis antè lucescit sol apud Hispalim Hispaniæ vrbem, quàm in Mexico, & iisdem septem horis priùs eclipses, solstitia & æquinoctia appárent in limite nostri veteris orbis, quàm noui Carolini. Et quidem anno salutis 1524. venit in ciuitatem Mexicanam frater Martinus Valentinus cum duodecim monachis, tanquàm vicarius Papæ à Carolo Cæsare illuc cum authoritate eiusdem Pontificis missus: eodemque anno prædicauit ille in noui orbis terra continente Euangelium Christi, & magnos illic progressus magnaque incrementa fides Christi accepit, & quidem ea ipsa fides, quam Germani & plerique alij Europæi, à Martino Lutero & alijs sectarijs male persuasi, vt Papisticam reijciunt. Baptizabantur illic multa hominum millia, & cùm anteà plures simul vxores habuissent, dubitareturque quam ex omnibus retinere deberent, eodem anno Mexicana habita est Synodus solennis, cui tanquàm Papæ Vicarius præsedit Martinus Valentinus, in qua tandèm definitum est, quòd qui fidem Christianam cum omnibus Romanæ & Catholicæ Ecclesiæ ritibus complecterentur, ex omnibus vxoribus vnam tãtùm quam vellent, ducerent ritu Christiano.

Martinus Valētinus Christum annunciat nouo orbi.

Synodus Mexicana

Idola omnia ex templis exturbabantur, crux Christi & sanctissimæ Mariæ virginis imago in templis reponebantur, Eucharistia populis ostendebatur, Missæ sacrificium à Martino & collegis duodecim patefiebat, Euangelium Catholico more piè & purè annunciabatur. Indè verò paucis annis tot baptizabantur in ea noui orbis plaga, vt alij septiès dena centena millia, alij quaterdeciès dena centena hominum millia in solo illo Mexicano regno baptizata retulerint. Magna etenim in eo noui orbis tractu est hominum copia, adeò vt in

Multitudo baptizatorum.

insula

insula Fani diui Dominici quindeciès centena hominum millia fuisse reperiantur, & quandoquè in processione centum millia hominum se Christiano more cecíderint virgis. Eodem anno 1524. misit Cortesius ex Mexico Carolo Cæsari per Diegonem de Soto septuaginta millia Castellanorum ducatorum aureorum, vnamque colubrinam argenteam, quadragintanouem millibus aureorum Carolinorum æstimatam. 1558 *Colubrina argentea.*

Et ô diuinam prouidentiam, ô terribilem Deum in consilijs super filios hominũ, septimo anno post natum in Germania dogma Luteranum, in nouo orbe Martinus Valentinus vitæ sanctitate & miraculorum operibus inclaruit, & cæcis gentibus Euangelij lucem synceram, quam Germania Martino Lutero apostata infami duce fastidiuit, inuexit. Qua de re Catholici quidam hos versus scripsêre: *Psal.65.*

Inuito potuit Romano præsule Luter
Sacramenta Dei vellere, non premere.
*Septem post annos * validus Martinus in orbe*
Illa tuo repetit Maxime Carle nouo.
Iste duodenus sociatus fratribus, ipsum
Prototypum sequitur legis Euangelicæ.
Hunc sequitur (quemnam sequitur Germania?) Cæsar.

** Alludit ad Valentiã; Martini huius patriam.*

Et certum est, omnes Indos & noui orbis Carolini incolas & accolas, fieri quotidiè magìs ac magis Christianos. In archiuis Caroli Cæsaris lectum est, vnum quendam sacerdotem septiès centena hominum millia baptizâsse: alium tèr centum millia, alium centum millia: alios plures, alios pauciores. In solo Mexico referunt multi summa fide dignissimi triginta fuisse dynastas, quorum quilibet habuerit sub se centum millia hominum, aut circitèr: & tria millia toparcharum, qui & alios sub se haberent clientes fiduciarios, & beneficiarios Vasallos, valuasores & valuasinos: qui Dynastæ certa anni parte familiam suam alebant in ciuitate Mexicana curia regis Moteczumæ: & ex ea non licebat illis discedere ad suas prouincias, nisi regis permissu, ac relictis siue filijs siue fratribus suis in ciuitate obsidum loco: &, quod dictu horrendum est, mille plerunquè homines vno die in ciuitate Mexicana immolabantur. Sed omnia idola exturbata sunt, dæmonibus silentium indi- *30. dynastæ regni Mexicani* *Horrenda sacrificia.*

1558 ctum, oracula & præstigiæ conticescere iussæ sunt, pluralitas vxorum in vnius consortium redacta, septem illis Sacramenta & cæteri Romanæ Ecclesiæ ritus reuerentèr traditi sunt, nobis interìm in Europa de horum contemptu & nouorum dogmatum complexu petulantèr nobis applaudentibus, & tanquàm mirifica reperta luce gratulantibus. Sed Deus præpotens, spretis nobis contemptoribus, suam gratiam offert illis barbaris & ignotis gentibus, & vt hæretici tabescant, omnes illas facit Romani Pontificis obseruantissimas, & veteris religionis studiosissimas. Solent iactare isti temulenti noui Euangelij præcones, se Romano Pontifici modis omnibus velle incommodare: nec vident miseri, vt ipsos irrideat

Psal. 2. qui habitat in cælis, & tantò Romanum Pontificem in remotissimis noui orbis regiónibus faciat maiori studio ac veneratione affici, quantò in Europa apud plerosque minori in precio est. Nostrum erat, iuxta Pauli

Heb. 13. doctrinam, obedire præpositis nostris, permanere in ea religione, quam à sanctis Maioribus nostris accepimus, exercere nos in operibus bonis, sobriè & iustè & piè viuere in hoc seculo, & omnia peregrina dogmata vi-

Matt. 21. tare. At dum ista nos negligimus, ecce Christus se confert ad Indos & antipodes, offerturque regnum Dei gentibus facientibus fructum illius, & nos hic in tot sectas & errores distrahimur, vt referre pudeat. O nos miseros, qui in summa quoquè miseria nos felices & beatos putamus.

Quòd autem in nouo orbe vsqueadeò propagata est fides Christi, vel maximè illustrem reddit Carolum Cæsarem, cui vtiquè id præcipuè studio fuit, vt fides Catholica illic mödis omnibus disseminaretur. Dicebat

Dictũ Cæsaris de Sectis. autem peccata nostra meruisse, vt Ecclesia discinderetur, & vt authorem ostenderet, Vnus homo, inquit, nobis scribendo perdiderat rem, Luterum videlicet significans. Vt enim ab vna interdùm scintilla vastissimum oritur incendium, sic ab vno Lutero faces subministratæ sunt, quibus totus apud nos conflagraret orbis Christianus. Quàm autem hoc sit verum, tædet referre, cùm res ipsa id plus satis testetur. Sed noster Carolus non solùm nouum sibi subiugauit orbem, sed etiàm nominis

Legationes ad Cæsarem. sui fama celeberrima, ex multis rebus felicitèr gestis comparata, & Mauritanorum, & Libycorum, & Tartarorum, & Scytharum, & Sophi regis Persarum, & Prætoianis, qui est potentissimus Aethiopum rex, legationibus

nibus perquàm honorificis affectus est. Fuit autem idem 1558
ipse magnæ temperantiæ in cibo & potu, vt plerunquè *Cibi &*
ad mensuram & certas vncias biberet, & ad pondus co- *potûs parsimonia.*
mederet. Nec vnquam vestitui nimio indulsit: nusquàm
purpura Tyria, nusquàm preciosa & regalis vestis in vsu
vitæ eius quotidiano apparuit: sed atra lanea veste & *Vestitus.*
diù lugubri, præsertim à coniugis obitu, est vsus, vt &
in re omni familiari attentus, nusquàm immodicus esset.
Nusquàm præter modum lauta vtebatur supellectile, *Supellex.*
nusquàm mirifici incendebantur odores, nusquàm
mensis epulæ conquisitissimæ inferebantur, nisi certa
ratio aliud hortaretur. Et in mensa plerunquè solus
& tacitus sedebat, ità vt conuiuia eius sinè conuiua, moderata,
solitaria, honesta, non opiparè apparata, esse constaret.
Nunquàm pecuniæ præter causam prodigus fuit,
cuius expendendę magnam sempèr rationem habendam
censuit, non ignarus, quantam pecuniæ vim bella absumerent.

A vinolentiæ, vanæ gloriationis, & voluptatum vitijs adeò sempèr fuit alienus, vt qui illum & à puero optimè nouerant, eandem illi tum indolem, quæ nunc in sene & extrema ętate apparuit, etiàm infanti, & ephebo, & adolescenti, & iuueni, & viro fuisse affirment, sempèr in eo pudore ingenuo mirificè relucente. Fuit humanitate, morum suauitate & clementia in omnes singulari. Familiam suam omnem præcipuè charam habuit. Erat natura valdè placabilis & exorabilis, idque sua lenitate & bonitate assecutus est, vt sæpiùs ipse ab hostibus laudatus sit, quàm alij Principes ab amicis & ciuibus suis. Cùm ad Solimannum Turcarum principem quidam Christianus dynasta transfugisset, & ab illo interrogatus, cur relicto Cæsare ad ipsum perfugisset, ille tribus de causis, putà auaritiæ, libidinis & iniustitiæ Cæsaris fecisse responderet, Solimannus ait, nihil horum sibi posse de Carolo persuaderi, quippe qui diù percontando & indagando cognitam haberet Cæsaris vitam, nec posse horum vitiorum labem in illo hærere, qui tam sanctè & piè leges cæremoniasque Dei & Maiorum suorum obseruaret: iussitque hominem Solimannus à suo conspectu remoueri, & posteà etiàm odijs & proscriptionibus eum est persecutus, & ex tota Turcia exturbauit. Est hoc insigne testimonium ab eo redditum, qui non Caroli tantùm, sed totius Christiani nominis hostis infestissimus esset.

Pudor ingenuus.

Lenitas & placabilitas.

Nota Solimanni de Carolo V. testimonium.

1558 Multas Cæsar callebat linguas, quod illi ad multa magnas attulit commoditates. Itaque in bello diuerso vtens milite, cum Germanis Germanicè, cum Hispanis Hispanicè, cum Belgico equitatu Gallicè, cum Italis Italicè, cum Neapolitanis equitibus mixtim loquebatur: ad Hungaros, Boemos, Dalmatas, Macedones varijs sermonibus vtebatur. Imperium & imperiale diadema sempèr non vt patrimonium se suum possidere, sed vt magistratum gerere profitebatur, idque quam humanitèr & beneuolè accepit, tam liberalitèr ac munificè reddidit à quibus acceperat. A risu fuit abhorrens, quod idem de Carolo Magno legitur: interim tamen in apophthegmatibus, & acutè, salsè, breuitèr, facetè dictis valde elegans fuit, sic vt Atticus quidam lepos in eius sermone & Nestorea eloquentia apparêret. Ità enim labijs compressis sua verba distinctè, articulatè & tractim pronunciabat, vt singulæ & syllabæ, & consonantes, & vocales, & diphthongi audirentur. His adiungebat pronunciationis dulcedinem, cum summa modestia & grauitate coniunctam. In ipsis autem apophthegmatis suis ità se comparabat, vt essent sinè ioco ioci. Atque ex ipsa natura magis ad condolendum & collachrymandum, quàm ad subsannandum aut irridendum vitam aut mores hominum procliuis fuit, quæ quidem rara est virtus. Indè accidit, vt non rarò in lachrymas solueretur, cùm pro hominibus calamitosis ei preces offerrentur, & plerunquè magis ipse fleret, quàm pro quibus rogabatur.

Peritia idiomatū.

A risu abhorret.

Cōdolentia erga miseros.

Quotidiè suas manè horas Canonicas, vt vocant, legebat, easque ità extendebat, vt bis tantum ferè, quantum presbyteri, sempèr manè legerit. A cœna sempèr redibat ad longissimas preces suas, quæ duarum plerunquè erant horarum, sicut & matutinæ. Non enim suis viribus fidebat potentissimus Princeps, sed totus à summi Numinis ope & auxilio pendebat, quod sibi precibus, tam longis quotidiè conciliare studebat. Et hinc tanta illi in rebus gerendis felicitas, tam insignes victoriæ: adeò vt ob multa fortissimè gesta, Galli eum Herculi, Germani Carolo Magno, Itali Dauidi, Siculi Africano, Hispani Alexandro Magno, Turcæ Iulio Cæsari, Afri Hannibali comparârint. Multi cùm aduertissent eum & domi & militiæ æquè continuum & prolixum esse in precibus suis, dicere solebant: *Carolus sæpiùs cum Deo, quàm cum hominibus loquitur.* In singulas bellorum expediti-

Preces quotidianæ.

ones,

ones, nouas sibi preces ipse & componebat, & sua manu conscribebat, quæ prolixitate ferè æquarent septem illos Psalmos vsitatissimos, easque priùs examinandas dabat suis Confessarijs, & ab eis approbatas, quotidiè etiàm in agmine & acie dicebat, nonnunquàm per speciem exonerandæ vesicæ aut alui ab agmine secedens, vt prolixiùs & feruentiùs oraret. 1558 *Preces in bellis.*

Cùm bella gereret, ipse primus sempèr suo in agmine fuit, nonnunquàm quindecim horas, nonnunquàm diutiùs in equo iugitèr residens. In omnibus expeditionibus bellicis audacissimus fuit, vt ita mortem planè contemnere videretur: adeò se ad omnia pericula impauidum offerebat, vt nusquàm ob bombardarum ictus caput inclinaret, nusquàm pedem moueret, nusquàm expallesceret. Et in castris ita se audactèr supra humanum modum contra hostes gerebat, vt occidi velle in militia videretur. In omni quoque ætate nunquàm cupidus vitæ, sempèr mortis auidus fuit. Sæpè etiàm in castris, & in ipso iuuentutis flore dicebat, Cupio dissolui & esse cum Christo. Eam verò inusitatam animi fortitudinem indè partim habuit, quòd nullā expeditionem in hostes susceperit, nisì animo tranquillo & optima conscientia. *Fortitudo et magnanimitas in bellis.* *Phil. 1.*

Plerique viri militares dicere solebant, Cæsarē vincere quidem nôsse, sed victoria non perindè vti nôsse aut velle: quibus Cæsar respondit, Iulium Cæsarem, quem illi obijciebant, & alios veteres ethnicos vnum tantùm habuisse finem, videlicet honorē: nobis Christianis duos esse propositos, putà & honorem, & animæ salutem. Sæpè etiàm dixit: Etsi totum expugnâssem Franciæ regnum, redderem illud regi, modò id exiguum, quod meum esse contendo, mihi relinqueret. In seruandis matrimonij legibus sempèr castissimus fuit: & licèt non deessent, quæ eum ad libidinem illicerent, eas tamen sempèr constantissimè respuit. Sæpè ipsemet fenestram clausit, nè inspiceret prætereuntes formosiores fœminas. Sæpè dictitabat, nunquàm se ducturum vxorem, si fratrem Ferdinandum tam fœcundum fore sciuisset. *Dictum Cæsaris.* *Castitas in matrimonio.*

Nunquàm choreis aut tripudijs delectatus est, nisì decoris & honesti respectu. Nunquàm per aliquod numen iurare auditus fuit, nisì cùm fœdera inijt, aut regnis inauguratus est.

Supra modum acuto & perspicaci fuit ingenio, ità vt eius iudicij acrimoniam, prudentiam & sapien- *Ingenij acumen &*

1558 tiam præstantissimi viri sæpè mirarentur. Sæpè suam sententiam scripto comprehensam, ad aliquot suos principes & duces mittebat, & illorum tamen iudicio, vt erat mirabili modestia, se submittebat: sed illi ferè sempèr eius subscribebant sententiæ, cumque meliùs quàm sese rem perspexisse fatebantur. Hinc constans fama fuit sempèr, *Carolum sapientissimum senatorum, fortissimum centurionum, pientissimum iudicum fuisse*: quam iudicij pietatem non semèl in illo experti sunt potentissimi satrapæ, cùm illis grauissima essent crimina intentata. Tres belli neruos dicebat, Commeatum, pecuniam, militem: ex ijs si aliquo carendum esset, militem veteranum se potissimùm electurum, cuius promptitudine reliqua duo se ex hoste comparaturum confideret. Cùm esset in cubiculo cum suis familiaribus & domesticis, nusquàm quisquàm vel læta vel tristia ad eum esse perlata, ex eius vultu aduertere potuit: tanta erat oris, oculorum, & totius vultûs Cæsarei constantia, & quasi perennis quædam serenitas. Quotidiè tres quartas horæ partes genu flexo orabat manè, longa talari supra subuculam indutus veste: ac tum nemini in cubiculum patebat ingressus. Posteà patebat ijs, quibus ius ingrediendi erat, ac tum preces Ecclesiasticorum Horarias dicebat. Indè se vestiebat. Pòst ad Rempublicam gerendam se componebat. Hinc ad Sacrum audiendum se conferebat, quod in omni vita sempèr audiuit, præterquàm in bello Africano semèl. A Sacro rectà ad mensam, nunquàm ad negocia ibat, nisi grauis accidisset casus. Cùm Missæ sacrificium ad medium perductum esset, mensa parabatur: cùm ipse è sacro egrediebatur, cibi ex culina efferebantur. Halecibus, salsamentis & piscibus naturalitèr delectabatur, sed ità tamen, vt haberet rationem valetudinis. In mensa etsi parùm aut nunquàm loqueretur, audiebat tamen libentèr aliquid nonnunquàm, præsertim ex sacris depromptum. A prandio omnes prolixissimè audiebat etiàm infimæ fortunæ homines, vir humilis & misericors, supplicesque omnium libellos accipiebat.

Prudētia. *Elogium Cæsaris.* *Nerui belli.* *Constantia oris.* *Vt diem trāsegerit.* *Audit omnes.*

In præstandis eleemosynis per omnem vitam admodùm liberalis fuit, adeò vt cùm puer esset, quadragenos aureos in loculis habens, sæpè septiès vno die eos erogârit, nescientibus præfectis & œconomis suis. In virili ætate & senili in largiendis eleemosynis ad puellarum matrimonia, iuuenum studia, senum vitam susten-

Largitas in eleemosynis.

tan-

tandam, captiuos ab hoste redimendos, ægrotos curandos, omnium regum, principum, Cæsarum liberalissimus ac munificentissimus est habitus. Quæcunque autem eius generis donabat, clanculum faciebat, tum accipientium pudori, tum suæ modestiæ consulens. In Germanos, ab hæreticis rebus suis spoliatos aut vexatos, sacros & seculares, liberalitate sua plentissimè vtebatur: sed nunquàm ferè tales dedit eleemosynas, quin lachrymas multas profunderet, grauiterque doleret, non se posse egenis omnibus ex æquo subuenire. Habuit autem œconomos semper circùm se attentissimos, quorum seueritate fiebat, vt princeps natura liberalissimus, non esset profusus in eos, quos non esse egenos putaret. 1558

Quidam sapientissimi proceres, Cæsari intima familiaritate coniuncti, sæpè eum admirati sunt, atque planè sui temporis miraculum naturæ Carolum fuisse confitebantur: tanta erat in Carolo & morum, & sapientiæ, & pietatis præstantia. Tandèm optimus princeps sentiens se viribus deficere, & multam erga se multorum ingratitudinem expertus, toti mundo & omnibus mundi honoribus valefecit, & in solitudinem sese contulit, nauigans ex Belgio in Hispaniam. Sed in ipso itinere nunciatum ei est, Ouranum Africe promontorium liberatum obsidione Turcarum & Afrorum, ac multa illic Turcarum & Afrorum millia concisa ab Hispanis: atque etiàm in auro quinquagiès centena millia aureorum Carolinorum, & in lapidibus preciosis viciès centena millia aureorum ex orbe nouo Carolino Hispalim esse allata. Per id tempus stupendæ auri copiæ ex Peruaca & Mexicana plaga tum expectabantur. Deniquè feliciter ex hac luce in lucem sempiternam migrauit optimus, piissimus, potentissimus princeps Carolus V. cui parem per omnia Imperatorem multa secula non viderunt.

Miraculū naturæ Carolus.

Aurum et gēma ab lata ex nouo orbe.

Atque interìm tamen non desunt, præsertìm aliquot Gallici scriptores, qui tantum principem non semèl acerbè perstringant, & apud omnes traducere conentur: quos oportebat modestia vti, præsertìm in principem religiosissimum, cui ipsi suis scriptis apud cordatos omnes non solùm nihil detrahent, sed eoipso efficient etiàm, vt tantò in maiori precio & veneratione habeatur. Atque hæc quidem in Caroli V. longè potentissimi & pientissimi Imperatoris commendatio-

1558 nem pro nostri instituti breuitate dicta sint satis. Caroli Cæsaris mortem paulò pòst secutus est obitus Mariæ sororis eius, fortissimæ & prudentissimæ heroinæ, quæ multis annis Belgio præfuerat. Sub finem Nouembris mortua est etiàm Maria Angliæ regina longè piissima, cuius incredibili virtute intra breue tempus in Anglia restituta fuit religio Catholica. Non mediocriter illam afflixerat Caleti & aliorum oppidorum expugnatio : tum etiàm quòd videret Philippum regem bello implicatum teneri : nec huius doloris exiguum auctarium fuit mors Caroli V. soceri sui. Accedebat his omnibus hydropisis, quæ cùm initiò eius intendisset ventrem, creditum est, eam è Philippo rege concepisse : nec adhibebantur matura remedia, nec ipsa eam quam oporteret, sectabatur victûs rationem. Indè in febriculam incidit, quæ suis sensim aucta incrementis, longiori vita ob multas excellentes animi dotes dignissimam heroidem extinxit. Habuerat illa germanum fratrem Henricum nomine, sed quem nonnisì trimestrem mors præpropera enecârat, pro regno terreno fruiturum regni cælestis immensa gloria. Itaque cùm Henricus rex & Catharina Mariæ parentes, inter quos tum mutuus vigebat amor, solam Mariam sibi superesse cernerent, ad quam regni successio deuolueretur, hoc vnum summoperè curârunt, vt ea piè & honestè educaretur, & optimis moribus imbueretur. Erat tum Margarita, Edouardi 4. Anglorum regis fratris filia, Reginaldi Poli mater, cuius etiàm suprà meminimus, tum ipsi Henrico regi sanguine iuncta, tum singulari prudentia & in Deum pietate fœmina. Ea præ omnibus visa est vel maximè idonea, cui Maria quàm rectissimè instituenda committeretur. Et ea quidem in suam eam curam & disciplinam recepit, & moribus sanctissimis, omniq́ue virtutum genere, vt pòst res ipsa satis declarauit, excoluit : verùm posteà cùm nulla posset ratione adduci, vt à Catholicæ religionis integritate deflecteret, hoc præmij tulit ab Henrico rege, quòd plùs quàm septuagenaria iussa est capite plecti, vt iam antè dictum est : nec ipsa sola, sed etiam filius eius natu maximus, & duo alij eius consanguinei, religionis causa, eodem rege iubente, cæsi sunt.

Maria regina excessit è viuis.

Item Maria Anglica.

Mariæ reginæ educatio.

Mortua Maria Angliæ regina, eodem anno Reginaldus Polus Cardinalis & Archiepiscopus Cantuariensis

ensis, multa & virtute & eruditione, & regio quoquè 1558
stemmate clarissimus, eam tam breui securus est, vt inter vtriusque obitum, quod mirum videri queat, non nisi sedecim horarum spatium intercesserit. De cuius insigni viri vita & virtutibus pauca hoc loco commemorasse operæprecium fuerit, maximè quòd Sleidanus non vno loco in hæreseos suspicionem eum vocare videtur, tanquàm is à nouo hoc Euangelio non abhorruerit, quæ quidem est iniuria non mediocris in talem virum. Et vt breuiter genus eius attingamus, patrem habuit Richardum Polum, qui frater consobrinus fuit Henrici 7. Anglorum regis: mater eius Margarita ex Georgio Clarentiæ duce orta est, qui fuit germanus frater Edouardi 4. Anglorum regis. Is verò Edouardus filiam procreauit Elisabetham, quæ nupta Henrico 7. peperit eidem Henricum 8. Angliæ regem. Itaque & paternum illi & maternum genus fuit longè clarissimum. Natus verò est anno salutis 1500. mense Martio, non diu post Carolum V. cui fuit inprimis charus, adeò vt cùm quandoquè de Romana curia loqueretur, dixerit se quidem nouisse neminem, qui Polo esset melior. Mater Margarita puellum piè instituit, adolescentulum misit ad gymnasium iunctum Carthusiæ, haud ità procùl à Londino distanti. Indè abijt ad Oxoniensem academiam. Porrò annos natus 19. Patauium in Italiam profectus est, non mediocri iam tum literarum cognitione præditus. Habebat pro generis splendore sic satis honestam familiam, morumque singulari venustate facilè omnium erga se amorem & beneuolentiam demerebatur. Alebat domi suæ aliquot doctrina præstantes viros, in iisque Christophorum Longolium Belgam, qui apud ipsum mortuus est: quorum ille opera & consuetudine vsus, in omni scientiæ genere & linguarum cognitione maximos progressus fecit. Quinto anno postquàm in Italiam venerat, exacto, iussus domum redire, priùs Romam adijt, præsertìm quòd tum annus Iubileus ageretur, locaque sacra, quæ in ea vrbe plurima sunt, pia animi deuotione inuisit, non id vtique facturus, si Luteri fermento infectus fuisset. Reuersus deindè in Angliam, summa omnium voluntate & gratulatione, quòd ob mores amabilissimos & multam doctrinam omnibus esset gratissimus, à rege & petijt & impetrauit eam domum, quam Iohannes Coletus ad Carthusiam, cuius suprà memini, vbi puer vixerat

Polus,

Obitus Reginaldi Poli.

Genus Reginaldi Poli.

Natiuitas.

Studia.

Familia.

Reditus in Angliam.

1558 Polus, exædificauerat. Ibi sanè delectatus Carthusianorum sodalitio & instituto, (quemadmodùm etiàm per omnem vitam loca solitaria & monasteria, quotiès opportunum fuit, libentèr expetijt, magis ab ipsa natura literarum studiis & contemplationi quàm actioni deditus) biennium permansit, donèc rege malè persuaso Catharinæ reginæ repudium meditante, copia à rege petita, Parisios profectus est, vt impendentes Angliæ calamitates declinaret. Sed anno absoluto, reuocatus à suis in Angliam, iterùm duos annos in sua illa Carthusiensi habitatione religiosè & piè exegit. Tum verò per quosdam rex conatus est illum eò permouere, vt in Catharinæ repudium consentiret. Hæc res illum vehementèr anxium cùm haberet, tandèm visus est sibi eam inuenisse rationem, qua nec regi aduersaretur, nec suæ conscientiæ prorsùs deesset. Orabat autem obnixè Deum, vt in tanto animæ periculo minimè se desereret. Ingressus indè ad regem, vt illi mentem suam explicaret, mirabili Dei prouidentia & voluntate ità obmutuit, vt aliquandiù ne verbum quidem edere potuerit. Quæ enim ipse sibi reperisse videbatur, non tam veritati solidæ, quàm humanæ prudentiæ, innitebantur. Deindè reddita loquendi facultate, summa cum modestia, in nullo prorsùs regi assentatus, humanissimè eum admonuit, vt à diuortio, quo pristinam esset gloriam obscuraturus, & animam perditurus, sese maturè reuocaret. Hoc quidem euidens miraculum, & insigne erga Polum præpotentis Dei beneficium fuit, qui passus non est, vt aliqua ex parte suam conscientiam regiæ machinationis qualicunque approbatione contaminaret. Ea responsione rex, qui sperârat Polum, quod ipse magnoperè optaret, approbaturum, ità commotus est, vt eum inter loquendum tantùm non occidere cogitârit. Neque tamen vnius regis duntaxàt, sed etiàm aliorum in se animos hoc responso concitauit. Itaque facilè animaduertens quo in discrimine versaretur, per quosdam regi charos obtinuit, vt ipsi è regno abscedere liceret. Venit igitur primò Auenionem, mox Patauium: cumque virorum doctissimorum amicitia delectaretur, ijs tamen vtebatur familiariùs, quorum esset spectata pietas in Deum. Venetijs cùm esset, Caspari Contareno & Petro Caraffæ, qui posteà fuit Paulus 4. Pontifex maximus, atque tum temporis cum nonnullis sanctius quoddam & seuerius vitæ genus, cuius sectatores

Polus obmutescit.

Henrico 8 mentē explicat suā.

Abit in Italiam.

tores

tores Theatini dicti sunt, instituerat, familiaris admo- 1558
dùm fuit. Non multò pòst, licèt inuitus, à Paulo 3. in *Fit Cardinalis.*
Cardinalium est collegium cooptatus anno 1536. Multa studiosè prætereo, nè longior sim, omnibus optimi viri virtutibus commemorandis. Missus deindè est legatus à Pontifice in Galliam & Belgium, & cùm Parisijs esset, à rege & omnibus honorificè acceptus, tamen quòd Henricus Angliæ rex apud Galliæ regem vehementèr instaret, vt Polum sibi traderet, iussus est postridiè indè abire: id quod propterea Gallus fecit, nè vel tradendo Polo, Pontifici de seruando illo fidem datam falleret, vel etiàm diutiùs retinendo Anglum irritaret. Etsi verò id permolestum accidit Polo, tamen mox Cameracum petijt, & quidem non absque magno discrimine. Interim Angliæ rex eum tanquàm Maiestatis reum proscripsit, & qui eum tulisset è medio, illi quinquaginta millium aureorum præmium constituit. Indè verò non difficilis coniectura capi potest, quibus ille nullo non loco obiectus esset periculis. Vnus tum Erardus Cardinalis & Episcopus Leodiensis, eum ad se interposita fide publica euocauit, & sex menses summa humanitate tractauit. Et quia bellum erat inter Cæsarem & Gallum, Anglus in quatuor millia peditum contra Gallum decem mensium stipendia Belgico Senatui, in quo erat etiàm Leodiensis Cardinalis, pollicitus est, si Polum in suam potestatem traderent. Reuocatus pòst à Pontifice Polus, Romam est reuersus. Omitto hoc loco legationem aliam à Pontifice illi demandatam ad Cæsarem & Galliæ regem, qua tamen nihil potuit effici. Ab ea verò legatione ex Hispanijs & Gallijs reuerso aliam, sed multo tranquilliorem, putà Viterbiensem, Pontifex ei detulit, in qua multos annos magna cum laude versatus est. Indicto autem Tridenti Concilio, Pontifex illum cum duobus alijs Cardinalibus suum voluit esse legatum, qui Concilio Pontificis nomine præsideret: idque bis idem Pontifex Paulus 3. fecit, cùm prima vice ob antistitum absentiam nihil potuisset effici. Et fuit sanè inter illos legatos summa animorum charitas & consensio, & Polum omnes plurimi faciebant. Pontifex quoquè ipse si quid in religionis negocio, & cum regibus & principibus agendum esset, atque etiàm in id genus scribendis literis Poli opera perlibentèr & crebrò vtebatur. Mortuo Paulo III. duos & eo ampliùs menses maior Cardinalium numerus

Proscribitur à rege Angliæ.

Manet apud Leodiensem Episcopũ.

Præsidet in Concilio Tridenti.

rus

1558 rus Polum delegit, quos tamen ille orabat, raro sanè insignis continentiæ & modestiæ exemplo, nè qua humana affectione duci se paterentur, sed ante omnia Dei gloriam & Ecclesiæ vtilitatem spectarent. Erat tum ex Cardinalium numero, qui ei ambitionem obijceret. Cui ille grauitèr admodùm respondit, summi illius sacerdotij onus non tam sibi leue videri, vt non reformidandum potius quàm appetendum existimaret. Per id tempus apparuit sanè in illo eximia virtus & animus benè firmus, quandò neque certa ferè Pontificatûs expectatio, neque aliquorum atroces calumniæ eius constantiam perturbârunt. Deniquè fuisset ille tum proculdubiò creatus Pontifex, si se à Farnesio eiusque socijs Cardinalibus de more adorari permisisset. Cùm enim illi auidè ad eum properarent, reiecit eos, dicens non nocturnum se velle tempus: differrent rem in crastinam lucem, Deum non tenebrarum, sed lucis amantem esse. Postera die mutata sunt Cardinalium studia, nec deerant, qui tantam animi virtutem ignauiæ & stupiditati tribuendam putarent. Creato deindè Iulio tertio cùm bellum contra Gallos ad Mirandulam moueretur, Polus Maguzanum profectus, quod est Benedictini instituti cœnobium, in summa illic tranquillitate vixit. Postquàm verò Maria in Anglia rerum potita est, Pontifex primò quidem Polum legatum in Angliam mittere voluit, sed ob certas causas ea re dilata, legationem aliam ei decernit, de pace inter Cæsarem & Gallorum regem concilianda. Venerat tum Polus Dilingam vsque ad Cardinalem Augustanum, sed ibi hærere iussus est à Cæsare, ad quem ibat, donèc accerseretur. Fecit id quidem Polus, sed interim tamen datis ad Cæsarem literis, ostendit quàm parùm deceat Pontificis Legatum eius aditu prohiberi: quàm ea res hæreticis magnam sit allatura voluptatem. Nec verò id faciebat Cæsar contemptu Pontificis aut Legati, sed quòd tum ageretur de contrahendo Philippi & Mariæ matrimonio, cui rei verebatur nè quam moram adferret Poli in Britanniam aduentus. Eo matrimonio breui pòst contracto, Polus ad Cæsarem Bruxellas venit, acceptus ab illo Principe perhumanitèr. Multa illic sapientèr locutus est ad Cæsarem de pace cum Galliæ rege facienda, & Cæsar sanè libentèr eum audiuit, nullasque se pacis conditiones honestas, & quibus minimè dubia pax confici posset, recusare testatus est. Ijs auditus,

Recusat summum Pontificatum.

Viuit apud Monachos Benedictinos.

Venit ad Cæsarem.

tis, adijt Polus etiàm Galliæ regem, cum quo itidèm ea ratione de pace egit, vt rex eum non sine spe pacis dimitteret. Eo autem abeunte, plurimùm se dolere rex ait, quòd non rectiùs eum antehàc nouisset. Nam se nullum alium quàm ipsum maluisse creari Pontificem. Reuersus ad Cæsarem Polus, in cœnobio quodam prope Bruxellas degebat. Iam verò celebratis in Britannia Philippi & Mariæ regum nuptijs, regina Maria Polum missis legatis ad se accersit, abrogatis priùs legibus, quas contra illum & eius familiam Henricus rex tulerat, & Edouardus ratas habuerat. Tum ille, Cæsare annuente, in Britanniam abijt mense Septembri anno 1554. secundissimo vsus vento, cùm diù antè contrarius perpetuò flauisset. In Britannia vbiquè honorificè inprimìs exceptus est, ab ipso etiàm rege & regina. Rex sanè illi processit obuiàm, & perhumanitèr eum amplexus est. Regina quoquè tantam se ex eius conspectu voluptatem capere testata est, quantam tum cepisset, cùm regina esset declarata. Mansit verò aliquandiù cum regibus, deindè in ædes magnificè reginæ iussu instructas, multis primarijs viris comitantibus, deductus est. Tertio indè die cum rege, qui illi extra cubiculum obuiàm processit, de rebus quarum causa venerat, tractaturus, ab eo literas perplures Roma missas, quibus legationis authoritas non parùm expetita augebatur, accepit, hoc ipso sanè mirificè lætatus. Postera luce rex ad eius domum accessit, diuque cum illo familiaritèr locutus est de Britanniæ regno ad Ecclesiæ vnitatem reuocando. Sequenti die conuentus fuit in ipsa regia, præsente quoquè Polo legato, qui in eo conuentu benè longam habuit orationem, gentis eius vsus idiomate. Ea oratione gratias egit, quòd ipsi aditum in regnum, legibus antè præclusum ab Henrico latis, patefecissent: ait se propretereà venisse, vt eos cum Deo & Ecclesia in gratiam restitueret: quas essent calamitates perpessi interìm dum ab Ecclesia se separâssent, & quāta omni tempore sedis Apostolicę in eos extitissent beneficia, cōmemorauit: hortatus est, vt oblatam ipsis modò gratiā amplecterentur & asseruarent. pluraque dixit alia, quæ ab illis omnibus non absque significatione propensæ erga ea voluntatis audiebâtur. Indè regni Cancellarius Episcopus Vuintoniensis regum & totius conuentus nomine Legato gratias egit, seque de ijs quæ proposuisset, in deliberationem ituros ait. Abeunte verò legato in proximū cubiculum,

1558 *Item ad Galliæ regem.*

Abit in Angliam.

Habet orationem ad Anglos.

1558 lum, idem Cancellarius paucis repetijt, quæ erant dicta à Legato, & hortatus est vt in viam, a qua se quoque deflexisse fatebatur, hac oblata opportunitate redirent. Ità conuentus eo die solutus est. Altero manè magno omnium consensu decretum est amplecti Ecclesiæ Catholicæ concordiam & vnitatem. Die sequenti, in quem feriæ S. Andreæ Apostoli inciderant, omnes iterùm in regiam conuenerunt, missique à regibus sunt ad Polum Legatum Episcopi sex & totidem viri proceres, & cum ijs Arondelli Comes, regiæ domûs præfectus, qui Legatum in regiam deducerent. Is venit cò Legati ornatu atque omnibus insignibus, multumque honorificè à regibus acceptus est. Ibì Cancellarius repetit priùs dicta, rogat num permaneant in sententia, cupiantque ad Ecclesiæ vnitatem & Pontificis maximi redire obedientiam. Mox ab omnibus acclamatum est, id planè se velle: simulque à Cancellario supplex libellus porrectùs est regibus, quo vniuersi se fatebantur præteriti schismatis & quæ in Romanam sedem peccâssent, ex animo pœnitere: orabantque reges, qui ab hac labe alieni essent, veniam ipsis à Pontifice per Legatum impetrarent, vtque in matris Ecclesiæ gremium benignè reciperentur. Lecto eo libello à regibus, redditus est Cancellario, qui eum palàm recitauit. Indè surgentes reges Legatum adeunt, eumque ipsis occurrentem regina & suo & regis nomine orat, vt quod supplici libello petebatur, præstare nè grauaretur. Mox cùm omnes resedissent, Legatus multa quæ ad rem pertinere visa sunt locutus, quibus illos apparebat non mediocritèr permoueri & affici, surrexit, & cunctis in genua procumbentibus, vniuersos absoluit, vixque ab eo dictum est, In nomine Patris & Filij & Spiritussancti, cùm omnes acclamarent, Amen Amen. Proferente autem Polo absolutionem, regina & plerique alij præ gaudio & studio pietatis illachrymârunt. Post absolutionem omnes inuicèm se amplexabantur, mutuoque gratulantes sæpiùs dicebant, Hodiè renati sumus. Deindè in regiæ sacello cantatum est, Te Deum laudamus. Altera die, petentibus id magistratibus, Polus Legati ornatu Londinum ingressus est, obuiàm procedente tota ciuitate, quæ illum ad D. Pauli templum deduxit, vbì præsente rege & vniuersa regni nobilitate, Missa solennitèr celebrata est, & Legatus omnibus Pontificalem benedictionem & indulgentiam de more impertiuit.

Angli petunt conciliationē.

Absoluuntur Angli à Polo.

pertiuit. Posteà data opera est, vt religio instauraretur, 1558
religiosi viri reuocarentur, hæretici qui ex locis omnibus ceu ad asylum quoddam eò confugerant, expellerentur, Episcopi Catholici, doctrina & pietate præstantes instituerentur. Regina quoquè tres ad Pontificem Legatos misit, qui ei suo, regis, regni totius nomine obedientiam deferrent. Ij Legati Iulium Pontificem paulò antè obiisse inuenerunt. Eius successor Marcellus paucorum dierum pontifex cùm fuisset, magno Poli dolore extinctus est. Ità factum est, vt Paulo 4. hæc obedientia exhiberetur. Regina deindè Polo Archiepiscopatum Cantuariensem, licèt multùm anteà reluctanti, attribuit. Eum ille ità recepit, vt Pontifici Romano rem omnem perscriberet, à quo sanè in Cardinalium consessu vnà cum regina mirificè laudatus est. Post hæc sacerdotij ordinem suscepit, & pallio Londini accepto, ibidèm primum Sacrum peregit. Absoluto sacrificio, ad frequentissimum auditorium concionatus est, vti etiàm aliàs non raro. Iam verò vt posset adesse gregi sibi credito, apud reginam instabat, copiam ipsi faceret ad suos Cantuarienses se conferendi. Regina sentiens eius operam ad multa sibi cumprimìs necessariam, maximè quòd non deessent etiàm in ipsius aula, qui Catholicæ religioni occultis machinationibus detrimenta afferre conarentur, quibus opponenda erat Poli prudentia & integritas, non est passa illum à se discedere. Et theologi quoquè, alijq́ue viri optimi in ea erant sententia, vt dicerent non posse illum, salua conscientiæ pietate, eo rerum statu reginam deserere: sed & rex ipse Philippus iturus in Belgium, omninò voluit illum manere apud reginam, & consilijs omnibus administrandæ Reipub. non interesse modò, sed etiàm præesse. Hoc verò initiò ille modis omnibus à se amoliri conatus est, sed regibus in sententia permanentibus, ità tandèm assensit, si Pontifex id gratum & ratum haberet. Nam Pontificis authoritati sempèr plurimùm ille detulit. Egit tum cum regina de restituendis bonis illis, quæ Ecclesijs Henricus rex ademerat, regijsq́ue vectigalibus adiunxerat, & ad regias possessiones pertinere voluerat. Ea in re promptissimum inuenit reginæ animum, quæ ablata omnia Romani Pontificis & eius legati Poli arbitrio permisit, quæ Polus adhibito Episcoporum consilio, prudentissimè Ecclesijs distribuere instituit. & ea ferè dimidia pars erat prouentuum,

Religionis in Anglia instauratio.

Angli obedientiam promittūt Pontifici.

Polus Pontificis Romani obseruantissimus.

1558 tuum, quos ijs in locis habuerant ecclesiastici florente Catholica religione. Quæ verò ab alijs passim obtinebantur, ea consentiente Pontifice tum quidem exacta non sunt, quòd spes esset reflorescente in eo regno religione, plerosque sua sponte ea reddituros. Atque hîc obitèr obseruanda est versutia & malus dolus nouorum huius temporis dogmatistarum, quorum parens Luterus fuit, quòd illi persuadent magistratibus, res ecclesiasticorum iure illis auferri posse, & tum in priuatos, tum alios vsus conuerti. Id enim propterea illi facere videntur, vt magistratus hac ratione arctiùs implicatos retineant. Et solet hæc res magnas parere difficultates, cùm ad Ecclesiæ vnitatem redire cupiunt, qui se ab illa separauerant. Sciunt enim multa esse Ecclesijs ablata, quæ æquum sit restitui, & tamen plerunquè non appárent vnde possint restitui. Itaque illi quidem prudentissimè sibi consulunt, qui id genus fraudulentas persuasiones non audiunt, nec sibi vsurpare volunt, quæ semèl Deo & Ecclesijs dicata sunt. Sed ad rem. Polus deindè cernens ob superiorum temporum perturbationes collapsam disciplinam Ecclesiasticam, Synodum habuit Angliæ Episcoporum omnium, cui etiàm permulti alij è clero interfuère. In ea Synodo post multos tractatus conscripta est totius Anglicanæ Ecclesiæ reformatio, quæ illis temporibus maximè congruere visa fuit, quam tamen non priùs edere voluit Polus, quàm esset à Pontifice approbata. Multùm prætereà illi negocij erat cum hæreticis, quorum permulti in regno supererant. Et ille quidem studebat lenitèr cum illis agi: sed quòd plerique pertinacitèr suis erroribus inhærerent, locus misericordiæ non relinquebatur. Quosdam sanè in viam reduxit, & in ijs Iohannem Cicum, hominem doctissimum, & magni apud Anglos nominis, qui cùm coram regina, multis omnium ordinum adstantibus, veniam erroris petijsset, etiàm impetrauit. Fuerat ille præceptor Edouardi regis. Crescebat interìm in Anglia Catholica pietas, & tum Londini, tum alibì aliquot monasteria Poli opera & reginæ pietate iam erant restituta. Et poterant omnia paulatim ad pristinum reuocari statum, nisì interim obortis bellis, & multis alijs accidentibus incommodis, regina è rebus humanis dolore animi & morbis corporis confecta excessisset: quam paucis horis secutus est, vt antè diximus, Polus: qui duplici quartana correptus febre, cùm

Fraus & dolus Hæreticorũ.

Synodus Anglica.

Ioannes Cicus resipiscit.

cùm se vehementèr eo morbo exhauriri animaduerteret, testamentum scripsit, in quo præter cætera etiàm fidem & erga Romanum Pontificem & sedem Apostolicam summam obseruantiam suam egregiè expressit. Ingrauescente autem in dies morbo, Ecclesiæ sacramentis se, vt pium & catholicum virum decebat, præmuniuit: & licèt admodùm fractis esset viribus, tamen quotidiè, vt anteà semper fecerat, Missam audire voluit, & cùm ventum esset ad eum locum, quo solet sacra hostia eleuari, ministrorum auxilio è lecto surgens, flexis humi genibus, Christum in Eucharistia admodùm humilitèr & reuerentèr adorabat. Pridiè eius diei, quo è corpore migrauit, ipse vltrò à nemine admonitus, extremæ vnctionis sacramentum sibi ministrari voluit, sicque ad vltimum vsque spiritum mentis planè compos, tandèm ità lenitèr animam reddidit, vt non tam mori quàm obdormire videretur. Obijt annos natus 58. & 6. menses, eodem anno quo Carolus V. Ex his verò omnibus, quæ bona fide à me scripta sunt, colligat prudens lector, quàm alienus fuerit summus ille vir ab omni hæreseos labe, quam tamen illi adspergere non veretur infidus ille Sleidanus. Obijt hoc tempore etiàm in Germania Otto Henricus Comes Palatinus Elector, & in Dania Christianus Danorum rex.

1558

Nota pietatem.

Poli mors.

Eodem anno Moscouitarum Princeps potentissimus in Liuoniæ Torpatensem ditionem ingentem mittit exercitum, trecentorum millium hominum, qui omnia longè & latè populantur, ferro & igni omnia vastant, & per multa milliaria omnia cæde, rapinis, fœdissima barbarie & immanitate complent. Nulli neque ętati, neque sexui parcitur. Pueri infra annũ decimum necantur, intra decimum & vigesimum constituti, Tartaris feris hominibus venduntur: supra viginti annos, trucidantur omnes. Pecus omne, quod in Moscouiam abduci non potuit, mactatur: ingens ex tota Torpatensi prouincia pręda abigitur. Quadraginta dies hunc in modum sæuitum est, paucis arcibus & vna Torpatensi ciuitate vim hostilem euadentibus. In Germanos ille Moscouitanus exercitus præcipuè sæuiebat: depræhensos omnes, mares quidem brachijs truncatis, fœminas sectis vberibus dirè cruciant: plerosque in frusta discindunt, & membra palpitantia hàc illàc dispergunt. Multa nobilium & popularium, immò infinita propemodum turba cum vxoribus & liberis & rebus omnibus intra Torpatum vr-

Moscouita populantur Torpatenses.

Exempla barbaræ crudelitatis.

1558 bem se recipiunt, etiàm ex ijs qui decem, immò & viginti milliaribus inde distarent: sed cùm nimiam multitudinem vrbs capere non posset, supra millia decem in oppidi fossas confugiunt. Erat videre miseria, alios asperrimo hyemis frigore, alios inedia, alios postremò hostili gladio confectos, passim ruere. Nam sæuissimi Moscouiorum milites, vbi miseros in fossis latitantes conspiciunt, præcipites in eos irruunt: gladijs, lanceis, sagittis immanitèr conficiunt, eratque plurima mortis imago. Qui intra vrbem erant, nimia hostium multitudine absterriti, non fuere ausi miseris ferre opem: tandem multis in eos tormentis exoneratis, hostes abscedunt. Indè porrò in Teutonici Magistri ditionem per Leidense territorium proficiscuntur, eademque illic horrendæ crudelitatis exempla edunt, adeoque populantur omnia, vt ne vnum quidem tuguriolum incolume permanserit. Eundem in modum se gerunt in regione Neruiensi, quæ & ipsa páret Magistro Teutonico. Vbi satis tandem cædibus, rapinis & incendijs grassatum est, in Russiam immensis aucti spolijs reuertuntur. Nemo illis Liuoniæ procerum ausus est ire obuiàm, ità vt impunè illi omnia vastarent & diriperent.

Pereunt multi.

Ditio Magistri Teutonici vastatur.

Fit deinde conuentus omnium Liuoniæ procerum in Vuendensi oppido, & post multam disceptationem in eam sententiam itum est, vt sexaginta aut septuaginta aureorum millibus pax ab hoste redimatur. Quod etsi turpe videri poterat, post tantam acceptam cladem, tamen in præsens non aliud occurrebat consilium. Interim verò dum Liuoniensium legati longissimis viarum emensis spatijs ad Moscouiæ Principem contendunt, (abest enim vrbs Moscouia à Torpato centum quinquaginta milliaribus Germanicis) Liuones contra pactas quadrimestres inducias Ruthenicæ Neruiæ incolis vim adferunt, duabus colubrinis in eos displosis, & non paucis occisis. At tamen Moscouitæ, quibus religio erat violare inducias, nihil se commouent, sed celetrimo nuncio rem totam ad principem suum referunt. Ità accidit, vt eodem tempore quo Liuoniensium legati Moscouiam vrbem perueniunt, etiàm hic nuncius ad principem perferretur. Legati, eius quod acciderat ignari, Principem adeunt, de pace tractaturi. Sed ille vehementèr commotus, induciarum ruptam fidem eis improperat, cum nouo eodemque impio Luteri dogmate, quod ab annis paucis complexi sint,

Liuones violant inducias.

omnem

omnem illos fidem, pudorem, constantiam abiecisse, 1558
dictitat. Iubet redire ad suos, pecuniam reddere Magistro, se breui adfuturum, & egregiè acceptam iniuriam vindicaturum. Ad fines Moscouiticæ & Liuoniensis ditionis, duæ erant vrbes cum singulis arcibus: vtraque Neruia dicebatur: sed altera Germanica, altera Ruthenica. Inter vtranque non nisi fluuiolus intererat. Itaque Liuones è sua Neruia duas, vt dixi, colubrinas in Ruthenorum Neruiam exonerârunt, alijsque prætereà Liuonibus vicinis, qui inducias ruptas putarent, confluentibus, aliquot Ruthenorum cædes ediderunt. Ea res animum Moscouiæ Principis ab omni pace prorsus abalienauit. Rursùs ingens conscribitur è Moscouia & Tartaris exercitus, qui primò Neruiam Germanicam occupant vi, arcem deditione capiunt: ciues Neruienses Moscouiæ Principi sacramentum dicunt. Capta Neruia, exercitus omnis Neruiense territorium longè lateque ad quindecim Germanica milliaria fœdissimè rursùs diripit & vastat, multaque in sui Principis ditionem redigit. Pòst in Torpatensem diœcesin aduolant, Episcopi arcem Nienhusium, octodecim à Torpato vrbe milliaribus distantem, obsident & deditione accipiunt, vita viris & fœminis donata: sed cùm ex arce ad duo milliaria excessissent, in aliud Ruthenorum agmen incidunt, qui raptis virginibus & fœminis, viros rebus omnibus spoliatos dimittunt. Habebat Magister Teutonicus aliquot equitum turmas, sed cùm audiret Moscouitam cum vniuerso agmine aduentare prælij committendi causa, deserto Torpatensi episcopo, ad vigintiquinque ferè milliaria aufugit. Porrò Rutheni equites ad triginta millia cœpto pergunt itinere, Germanos quosque obuios trucidant. Totius exercitûs Moscouitici dux Petrus Sisegaleider, strenuus olìm pirata, cum omnibus copijs, in quibus erant Tartarorum triginta millia, & sclopetariorum millia duodecim, ad Torpatum obsidendum progreditur. Erant hominum ad trecenta millia. Interim Germanos quosdam appræhensos, crudelitèr tractat: viris brachia, fœminis vbera & nares præcidit: sicque fœdè deturpatos, in vrbem mittit: oppidanis, vt se dedant, imperat: nì faciant, eadem ratione se omnes mulctaturum edicit. Multi iàm ciues ex vrbe discesserant, paucique qui vrbem defenderent, relicti erant, partim Catholici, partim Luterani. Catholici intra Ecclesiæ cathedralis immunitatem, vt

Duæ Neruiæ.

Neruia Germanica expugnatur.

Nienhusium capitur.

300000. bellatorū.

 vocant,

1558 vocant, ſuas habebant ædes. Neminem enim ciues Torpatenſes apud ſe ferebant, qui non Catholicam religionem eiuràſſet. Moſcouitæ vbi ad oppidum veniunt, horrendum in modum tormentis omnia concutiunt. Fit magnus fœminarum & puerorum eiulatus: & licèt Catholici vrbem conſtantèr defenſuros ſe reciperent, & Senatum atque ciues Luteranos ad conſtantiam hortarentur, at nihilo minùs paulò pòſt intolerandis conditionibus ſe dedunt Moſcouitis. Modò vita & facultates ipſis ſaluæ maneant, Pontifici & imperio Romano renunciant, & præſtito ſacramento, in magni Moſcouiæ Ducis imperium concedunt. Præclarè nimirùm, vt qui ex Catholicis facti erant Luterani, ex Luteranis fierent Moſcouitæ, qui ferè Græcorum ritus & religionem ſequuntur. Eam deditionem indigniſſimè tulère Catholici, qui etiàm vitam cum ſanguine potiùs ſe fuſuros dicerent, quàm vrbem hoſtibus prodant, & ab auita religione diſcedant. Ea re cognita, Dux exercitûs Moſcouiti nunciat obſeſſis, neminem ſe cogere, vt abiurato imperio Romano in Moſcouij Principis ditionem tranſeat. Si qui id nolint, licere illis in Germaniam illæſis abire. Itaque cùm Catholici foris hoſtes, intùs ciues aduerſos haberent, ab vrbe excedunt. Erant omnes viri & fœminæ ad quadringentos. Fuit hoc quoquè triſtiſſimum ſpectaculum, dum maritus ab vxore, frater à ſorore, liberi à parentibus diuelluntur. Qui in vrbe remanſerunt, Pontifici & imperio Romano valefaciunt, & Moſcouitico iugo colla ſupponunt. Longum eſſet enarrare, quantam cladem Liuoniæ ampliſſimæ prouinciæ dederit Moſcouiticus exercitus: ſed omnia recto Dei iudicio, quia à priſca religione ad Luteri commenta dilapſi, cum religione paritèr priſtinam virtutem & conſtantiam, atque robur inuictum perdiderant plerique Teutonici milites. Olìm cùm Catholici eſſent, religioni & pietati addicti, decem illorum millia, Moſcouitarum octoginta millia collatis ſignis in fugam vertere potuère. At poſtquàm partìm Luteri, partìm Zuinglij, partìm Anabaptiſticum Euangelion amplexi ſunt, Moſcouitis prædæ ſunt. Et iurè quidem ferunt Moſcouiticum iugum, qui Pontificis Romani ferre noluerunt. Quàm verò miſerum eſt, non videre homines, dum ſub Euangelij prætextu à Catholica Eccleſia ſe ſeparant, mox in diuerſas & pugnantes ſectas diſtrahi: Indè porrò exi-

Torpatū oppugnatur.

Catholicorū conſtantia.

Virtus priſcorum Teutonicorū miſſitum.

rò existere animorum dissensiones, quibus necessè fit tandèm etiàm amplissimas Respublicas interire, cùm verissimè dictum sit, Concordia res paruæ crescunt, discordia maximæ collabuntur? Sed hæc, Turcico demùm aut Moscouitico pressi iugo, intelligemus. 1559 *Salustius.*

ANNO 1559. decimoquinto Ianuarij die in demortuæ Mariæ reginæ locum Angli substituunt Elizabetham, quam Henricus rex ex Bolenia susceperat. Ea, religione vetere ex toto regno exulare iussa, Zuinglianismum aut Caluinismum restituit. Sed dum illud regnum religionem mutat, Deus Optimus Maximus inter potentissimos planeque Catholicos reges Henricum Galliæ, & Philippum Hispaniæ, pacem largitur multis conditionibus initam, quas nimis longum esset huc adscribere. Iam vtriusque regis prouinciæ tot annorum perpetuis bellis defessæ erant, nec sinè grauissima Catholicę religionis iactura diutiùs protrahi potuissent, hæreticis intereà suum virus clàm spargentibus, & multos inficientibus. In hac mutua tantorum principum conciliatione, vt esset pax firma & stabilis, regi Philippo despondetur Elizabetha Henrici regis maxima natù filia, & soror eius Margarita Emanueli Philiberto Allobrogum clarissimo principi. *Elizabeth substituitur Mariæ* *Pax inter Galliæ & Hispaniæ reges.*

Mensis Februarij die 24. in Principum & Procerum ex tota penè Europa frequentissimo Conuentu Augustæ exequiæ celebratæ sunt Caroli V. pientissimi & potentissimi Imperatoris: idque singulari studio & solennibus cæremonijs, atque magna animorum commiseratione. *Exequiæ Caroli V.*

Die 14. Martij obijt Romæ clarissimus vir D. Iohannes Gropperus, Ecclesiæ Coloniensis in tuenda Catholica religione singulare decus & ornamentum, quem Pontifex Paulus IIII. in Cardinalium ordinem amplissimum cooptârat. Sepultus est in Ecclesia Germanorum ad pedes optimi Pontificis Hadriani VI. *Iohannes Gropperus moritur.*

Eodem mense Martio quiddam prodigiosum accidit in ea regione Angliæ, quam veteres Cambriam, hodiè Vualliam vocant. Annosa quædam fraxinus vi tempestatis deijcitur, trunco ad septem pedes è terra extante. Is verò cùm media suì parte eo ventorum turbine dissectus esset, in eius parte interiori crucis admiranda

1559 effigies conſpicitur humano pede longior, colore nucis auellanæ. Ager, in quo ea arbor fracta eſt, hominis fuit non vulgaris, ſed torquati equitis: & quod maiori quoquè admiratione dignum eſt, ea arboris pars, quam ventorum impetus à trunco auulſam humi ſtrauerat, eandem omninò crucis figuram referebat. Et vt ad plurimorum notitiam rei ſtupendæ miraculum perferretur, aliquot annis in arboris trunco crux illa perdurauit, non ſinè ſtupore eam adſpectantibus hominibus, qui frequentes eò confluebant rei nouitate permoti. Porrò qui eò accedere commodè nequibant, precibus ab alijs contenderunt, vt crucis effigies ad viuum pictoris manu & arte expreſſa, ipſis viſenda deferretur: quod etiàm factum eſt, idque adeò, vt in exteras quoquè regiones multa eius exempla peruenerint. Succeſſerat iam in regno Angliæ Mariæ reginæ pijſſimæ Elizabetha, quæ religionem, vt dixi, mutauit, permiſitque Caluiniſtas & Zuinglianos illic nidificare, immò & primas obtinere. Ea verò hominum fæx vbiquè demolitur ſtatuas & imagines, & nec ipſius Chriſti figuram & effigiem pati poteſt. Voluit autem præpotens Deus illos Antichriſti ſatellites hoc ſtupendo Crucis in arbore exiſtentis prodigio admonere, vt ab impietate ſua maturè animum reuocarent, deſinerentque perſequi Crucem illius, quæ idcircò varijs modis figuratur & exprimitur, vt apud homines perpes ſit memoria ineffabilis illius charitatis, quæ filium Dei compulit ob noſtra expianda peccata, ad tam immane & ignominioſum vſque ſupplicium ſe deijcere & offerre. Ipſa quidem regina Elizabetha, licèt admodùm moleſtè id ferentibus noui Euangelij in Anglia buccinatoribus, fertur in baſilica aulæ ſuæ Chriſti crucem erectam retinere, nec æquis auribus ferre concionatores in eam impiè debacchantes. Et quid tandèm aliud eſt ità paſſim deijcere & profligare ſacras illas Chriſti crucifixi imagines, niſi ab hominum memoria penitùs tollere omnem memoriam ineffabilis erga nos amoris & beneuolentiæ illius, qua redempti ſumus? Sæuitum porrò eſt immaniter in Anglia in ſtatuas & imagines, & è templis ità illæ exturbatæ ſunt, àc ſi nihil ab ethnicorum ſimulacris diſtarent. Nec tamen ſatis fuit impijs hominibus, eas è templis exegiſſe, ſed in campum raptatas pro ſcopo collocârunt, ad quem ſagittas & iacula contorquerent. ſed neque hic impietas ſiſtere

Crux in fraxino.

Heretici hoſtes crucis Chriſti.

Effigies Crucis in baſilica reginæ Angliæ.

ſe po-

se potuit. Nam in vrbibus celebrioribus non diuorum modò, sed etiàm Christi ipsius imaginem in ignem coniecisse ludus fuit. Alij eò amentiæ & furoris progressi sunt, vt Christi à cruce pendentis imaginem, ea potissimùm parte, sagittis è trunculo tereti & cauo magna vi spiritûs efflatis, conficiendam sibi proposuerint, qua non absque singulari mysterio è latere sanguis profluxit & aqua, & in tam nefario & omni suppliciorũ genere vindicando flagitio inter se contenderint, quis primus illud sacratum latus traijceret, aut telo cor transfigeret: idquę in ipsis Londini suburbijs ità perpetratum vir quidam grauis & fide dignus annotauit. Magna est interim Christe Deus patientia tua, sed tarditatem supplicij quandoquè grauitate compẽsabis: quanquàm hoc ipsum omne fermè vincit supplicium, vt iusto tuo iudicio sinantur homines in tam horrendæ impietatis barathrum ire præcipites. 1559 *Nota impietatem.*

Paulò post illud in arbore apparentis Crucis inusitatum prodigium, nempè circiter Pentecosten, in Cantia, quæ est Angliæ pars alia, mulier quædam in subucula sua Crucis vidit expressam effigiem. Erat ea fœmina non ignobilis, neque Crux illa aut colore aliquo ab homine efficta, neque acu vel filo intexta, sed è Cælesti quodam influxu nata cernebatur. Frustrà hæretici cum impijs Iudæis & Mahometanis Christi crucem abolere conantur. Obitèr hìc hæreticorum fraus quædam commemoranda venit. Profertur ab illis edictum Valentis & Theodosij de non effingendo signo Christi. Prima fraus est, quòd constat Valentem in imperio nunquàm consociatum fuisse Theodosio: altera fraus est, eaque apud hæreticos valdè solennis, quòd à Theodosio quidem edicto cautum est, nè quis signum Crucis sculperet aut fingeret, sed additum est, humi. Hanc voculam illi impostores omiserunt. Videbatur pio principi cedere in aliquam Christi iniuriam, quòd eius signum pedibus calcaretur: itaque nè deincèps humì exprimeretur, vetandum putauit. Vetuit hoc idem Romæ fieri ante paucos annos Pius 4. Romanus Pontifex. Ità isti malæ fidei homines miserandum in modum incauto lectori imponunt, nec timent illos æternos æstuantis gehennę ignes, quibus in omnem æternitatem ob tam nefaria mendacia cruciabuntur. *Crucis effigies in subucula.* *Insignis fraus Hæreticorũ.*

Vicesimasecunda Iunij magnificentissimo apparatu celebrantur nuptię Philippi regis & Elizabethæ filiæ *Nuptiæ Philippi regis.*

1559 Henrici Galliarum regis. Aderant Philippi nomine Dux Albanus, princeps Aurantius, & comes Egmondanus cum alijs proceribus & nobilibus. Cumque paulò pòst etiàm Philiberti & Margaritæ sororis nuptias esset celebraturus Henricus rex, & interim certamina equestria fierent publicè, ipso rege omnium admiratione fortissimè se gerente, eccè repentè postremi diei concursu, à quo tamen permulti eum retrahere conabantur, inprimis regina coniunx, hasta in regis pectore frangitur, & eius fragmentum per galeam adactum, in cranium vsque altè defigitur. Ex eo vulnere intra paucos dies rex, annos natus quadraginta, ætate, opibus, gloria florentissimus, occumbit. Eius obitus Galliæ regno incommodissimè accidit, plerisque res nouas molientibus, & praua dogmata complectentibus, quod illo superstite nunquàm ausi fuissent. Omninò statuisse fertur, si ei superuiuere licuisset, acerrimè in toto regno suo persequi eos omnes, qui noui Euangelij commenta sequerentur. Ei in regno suffectus est Franciscus filius natu maximus. Eiusmodi verò exempla admonent homines, vt meminerint nihil esse sub sole diuturnum: tum quoquè apud præpotentem Deum non esse personarum acceptionem, sed cùm ei visum est, tollere eum è medio sublimes & humiles, diuites & inopes: quarum rerum prudens & sagax cogitatio id efficere apud nos debet, vt sempèr animus sit erga Deum pius, & à rerum labentium atque fluxarum studio & amore liber & absolutus. Hæc enim magnam præstant pectoris tranquillitatem.

Mors Henrici regis Gallorũ.

Die 18. Augusti Paulus 4. Romæ vitam cum mortè commutat. Moritur etiàm Hercules Estensis Ferrariæ dux: itemque Isabela Hungariæ regina, cui rara felicitate contigit, vt & regis esset filia, & regis soror, & vxor, & mater. In regno Scotiæ vnus atque alter temerarius & indoctus nebulo inter populares religionis nomine seditiones excitat planè barbaricas, quæ deindè quorundam nobilium adiutæ studijs, eius regni statum mirè perturbârunt.

Paulus 4. decedit.

Caluinus post vltimam suam Ioachimi Vuestphali admonitionem, pro sua maiestare nihil deincèps contra eum scribere constituerat. Itaque Theodorus Beza impurus nebulo, hoc anno scriptum edit contra Vuestphali calumnias. Prodit etiàm Petrus Martyr, sed non martyr Christi, aduersùs Stephani doctissimi Vuintoniensis

Beza contra Vuestphalum.

ensis Episcopi librum, quo is Capernaitarum (sic enim vocat Sacramentarios) cauillationes confutat. Est hoc Martyris scriptum longè pestilentissimum, quo homo callidus mira arte & vafricie, summaque vi audet sacras literas & antiquos patres & Concilia ad sceleratissimum dogma suum confirmandum detorquere, cum certissimum sit, hæc omnia ab illo vel maximè dissentire. Sed huiusmodi mendacijs miseræ plebeculæ illi atrocitèr imponunt. Faciebat hoc homo versutus, quia videbat tot testimonia Patrum contra Sacramentarios adferri à Vuintoniensi, vt multi in Anglia egregiè in fide Catholica confirmarentur, & non prorsùs à periculo abessent Sacramentarij. 1559

Iuniores Saxoniæ principes hoc anno Latina & Germanica lingua scriptum publicum ediderunt, itemque comites Mansfeldenses aliud scriptum, quibus vndecim enumerantur sectæ, & vt execrabiles hæreses condemnantur. In ijs sunt etiam Melanchthonici, Maioristæ, Adiaphoristæ, & Sacramentarij. Porrò in Heidelbergensi academia periculosum ortum est certamen inter Tilmannum Heshusium & Guilielmum Clebitium de cœna Domini. Princeps Palatinus, cui páret Heidelberga, in hac Euangelicorum funesta altercatione à Melanchthone quærit, quid ipse hoc in negocio sentiat. Melanchthon sic respondet, vt nouum quoddam Sacramentariæ impietatis genus effinxisse videatur. Sic isti miseri ex erroribus alijs in alios labuntur, sempèr seipsis deteriores. Nicolaus Gallus, præco Ratisbonensis Luteranus, huic Melanchthonis scripto egregiè respondet. *Luterani sectas multas damnant.* *Contentio Heidelbergensiū.*

Rex Danorum suis & sociorum principum armis Thietmarsos liberos populos, vel qui libertatē sibi vendicarent, in duram redegit seruitutem. Solebat ille populus Archiepiscopo Bremensi parere, & Catholicæ religioni esse addictus: & eatenùs permansit inuictus. At vbi Luterizat, & religionem veterem abijcit, insigni seruitute pressus, dat suæ leuitatis pœnas. Atque hi sunt præclari fructus noui Euangelij. Nouum Euangelium docet libertati carnis studere gnauitèr, & interim suos sectatores vel Turcicæ, vel Moscouiticæ, vel aliæ molestissimæ seruituti addicit. Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. *Thietmarsi domantur à rege Danorū.* *Psal. 118.*

ANNO

1560 *Pius 4. fit Pontifex.*

ANNO 1560. die 2. Ianuarij, Romæ Pontifex Maximus renũciatus est Iohannes Angelus Medices Mediolanensis, & Pius 4. dictus, qui summa cum laude Pontificatum administrauit. Eodem anno obijt in Polonia Iohannes à Lasko vir nobilis, sed insignis sacramẽtarius. Obijt etiàm Philippus Melãchthon, Luterismi egregius propagator, licèt in Eucharistiæ negocio Zuinglianismi quàm Luterismi esset studiosior. Multùm is vir nocuit Catholicæ Ecclesiæ, vel hoc solo nomine, quòd modestia quadam vsus, multorum sibi incautos animos conciliauit, cum Luterus planè importunus & vehemens, inuisum se nonnullis hoc ipso redderet. Fertur autem Melanchthon aliquot Luteri scripta limâsse & castigâsse, quæ alioquì in lucem sic emissa, vt Luterus impotenti quodam animi impetu & insolentia ea cõfecerat, plurimùm Luteri dogmatis detractura fuisse putantur. Fuit Melanchthon admodùm familiaris Sacramentarijs, quippe à quorum dogmate non valdè abhorreret. Iohannem Crispinum ad edenda denuò Oecolampadij scripta hortatus est, Bullingero & Caluino de rebus suis sæpè scripsit familiaritèr: multis studiosis author fuit, vt Tigurum & Geneuam, ob cognoscendam liquidò de Eucharistia sententiam, se conferrent. Et quia illum non puduit à sanctissimi patris sui Luteri dogmate Eucharistico dissentire, ipsius quoquè discipuli & alumni & viuum & mortuum multis conuicijs, vt quidam scribit sacramentarius, lacerârunt. Et quidni illum lacerent sui discipuli, quandò ille totiès lacerauit matrem Ecclesiam Catholicam?

Melanchthõ exhalat spiritum.

Melanchthon familiaris Zuinglianis.

Historia Magdeburgensis.

Magdeburgenses ministri grandia aliquot volumina ediderunt Historiæ suæ Ecclesiasticæ. Hoc anno quarta Centuria eius præclaræ, immò pestilentissimæ & perniciosissimæ, vt grauissimi viri testantur, historiæ prodijt. Et vt magis mireris, Matthias Illyricus cum socijs eius Historiæ authoribus, eam reginæ Angliæ dedicant, nec dubitant in ea Epistola Nuncupatoria Zuinglianos acritèr perstringere, vt qui philosophicis rationibus Testamentum Domini adeò euacuent, vt corpus & sanguinem Christi, quo ad præsentiam & Communicationem, iuxta clarissima, euidentissima & potentissima verba ipsius Christi, prorsùs remoueant, miraque verbòrum perplexitate fucum faciant. Porrò cùm Zuingliani iactitent vetustos Patres ab ipsis stare, isti contrà hoc prior-

His verbis seipsos quoquè iugulant.

prorsùs negant, & secum facere Patres, cum Zuinglianis verò pugnare affirmant. Quibus tandèm assentiemur? 1566

De hac Magdeburgensium historia operæpretium fuerit paulò accuratiùs agere, & quàm bona fide, qua religione & pietate in ea conscribenda versati sint, Lectori explicare. Iactitant illi se omnia ad solius veritatis amussim exigere, & hoc proculdubiò persuadent imperitis: sed qui alicuius sunt lectionis & iudicij, tot in illis fraudes & mendacia, tot in Patres sanctissimos intoleranda conuicia, multaque alia nulla ratione ferenda comperiunt, vt facilè animaduertant, non hoc illis studio fuisse, vt nobis veram & Catholicam texerent historiam, sed vt veras historias patrumque scripta in multorum perniciem deprauarent & contaminarent. Constat quidem, eos plurimùm & operæ & temporis in ea conscribenda posuisse, nec vlli pepercisse labori, vt vndecunquè conquirerent, quæ possent Catholicę Christi Ecclesiæ aliquid adferre detrimenti, illorumque praua dogmata vel in speciem confirmare: sed vtinàm illorum mala mens tam posset ab omnibus perspici, quàm illi sedulò mirabili astu & vafricie eam student celare. Erunt hauddubiò in Catholica Ecclesia, qui quandoquè prolixè illis respondeant, & imposturas omnes producant in lucem: nec ità pridèm vir doctissimus Alanus Copus Anglus sex Dialogos edidit, in quibus permultæ illorum calumniæ, fraudes, & mendacia reteguntur: cuius ego vestigijs insistens, pauca quædam indè contra istos infidos historicos mutuabor, meisque ferè verbis nonnulla ex ijs efferam, quæ ibì copiosissimè & elegantissimè habentur. Pro meo verò instituto breuis ero, ità tamen, vt lector ex ijs, quæ à me annotabuntur, de tota illa in multas Centurias distributa Historia, nullo negocio possit statuere. Hoc inprimìs vel maximè deplorandum est, in ijs hominibus, qui semèl obstinato animo à Catholicæ Ecclesiæ castris ad sathanæ synagogas defecerunt, tantum inesse nocendi studium & conatum, vt nihil prorsùs prætermittere videantur, quod possit in miserorum mortalium certam perniciem cedere: qui si soli perirent, posset hominum deplorata malitia id iure meritoque pati videri: iam verò quandò contenti non sunt sibijpsis exitium attulisse, sed modis omnibus nituntur etiàm quàm plurimos secum in æstuantis gehennæ æternum chaos pertrahere, hoc quidem tantam habet

Dialogi Alani Copi.

1560 bet immanitatem & barbatiem, vt nullus vnquàm pro dignitate satis id explicare queat. Et est sanè multùm formidandum, nisi Deus istorum machinationibus potenti virtute sua finem imponat, & Ecclesiam ab hac hominum fæce repurget, non quieturos illos, donèc Patrum scripta corrumpant, quæcunque illorum opiniones destruunt, maximè cùm iam ante multós annos constet, Luterum hatum turbarum authorem, in ipsis diuinæ scripturæ libris tam multa adulterâsse, certumque sit, & Luteranos Luteranis, & Sacramentarios æquè Luteranis, & Luteranos Sacramentarijs palàm obijcere, quòd scripturas deprauent. Quid enim non ausi erunt homines incredibili audacia & petulantia, qui etiàm in Deum ipsum, & in sanctos cum Deo in cælis regnantes, palam contumeliosi & blasphemi sunt? Porrò verò cùm non ignorent Romanos Pontifices Christi in terra vicarios, pro suæ sedis primaria authoritate hæreticis sempèr iuisse obuiàm, & eorum elatas ceruices fortitèr compressisse, mirabilitèr cùm cæteri hæretici omnes, tum isti Magdeburgenses centuriones in Romanos Pontifices incurrunt, illos etiàm, quos pro Christo suscepta mors, aut alioquì incomparabilis vitæ sanctimonia & eximia doctrina egregiè commendat. Hinc est, quòd non pudet eos in dubium vocare, num Petrus Apostolus vnquàm Romæ fuerit, & cùm multorum Patrum citent testimonia, quibus perspicuum fit Romæ Petrum fuisse, idque testetur orbis vniuersi consensus, tamen non multùm referre existimant, quid in quamlibet partem credas: scilicet veteratoria arte in id intenti, vt si Petrum Romæ non fuisse hominibus persuadere possint, iam illud quoquè obtineant, Romanos Pontifices non esse Petri successores, nec alijs episcopis præferri eos oportere. Caluinus hac in re, vt in multis alijs, Proteus est. In Institutione sua scribit se propter consentiens antiquitatis hac de re testimonium non pugnare, quin Petrus fuerit Romæ mortuus: at in Epistolam D. Petri scribens, Nisi, inquit, maria & terras momento transuolauerit Petrus, procùl ab Italia mortuum esse constat. Bellissimè sanè, in re apertissima tam pulchrè sibi constant, vt agnoscas mendacij spiritum istorum sibi pectora vendicâsse. Iam verò quòd & Magdeburgici, & Caluinus, & hæretici omnes Romanum Pontificem cogunt in ordinem, nec Romanam sedem volunt alijs esse antelatam, id illorum malitiam & perfidiam egregiè

Heretici Patrum scripta corrumpunt.

Heretici infesti Pontificibus.

Caluinus Proteus. Lib.4. Cap.6.

giè coarguit, cùm non sint nescij, Romanis Pontifici- 1560
bus non modò de omni antiquitate præcipuos semper
esse delatos honores, sed ipsum etiàm Carolinum librum, quem falsò illi religiosissimo principi Carolo Magno attribuunt, & de quo tam impotentèr Catholicæ Lib.1.
Ecclesiæ insultant, disertis verbis affirmare, Romanam Cap.6.
sedem nullis synodicis constitutis cæteris ecclesijs esse prælatam, sed ipsius Domini authoritate tenere primatum. Si tanti apud illos est scriptum illud, cur hæc & multa alia eius scripti non recipiunt? Sed improba versutia satis habuit aliquid inuenisse, quod ex illo scripto nobis obijceret, etiamsi non nesciat multò plura illic haberi, quę illis à nobis possint rectiùs obijci, quàm quæ nobis ab illis. Est ergò hoc magnoperè in istis infaustis hominibus obseruandum, quòd incredibili quadam animi calliditate in omnem occasionem intenti sint, & si quid vspiàm in patrum scriptis occurrat, quod pro ipsis facere videatur, id mirum in modum exaggerent, cætera omnia floccipendant: quòd si eiusmodi aliquid occurrat, quod truncatum si sit, incauto lectori fidem possit facere, cum illorum erroribus conuenire, ibì nihil eos pudeat mutilas & truncatas sententias citare, quæ tamen si integræ proferantur, illorum opiniones destruant. Nec infrequens apud illos est, dum allegant aliqua ex patribus vel aliundè, ea omittere, quæ si absint, ab illis Patres stare videantur: si adsint, eos oppugnare certum sit. Quæ omnia hominum sunt flagitiosorum, & falsa pro veris imperito lectori obtrudere cupientium.

Recitant Magdeburgici Centuriones, qui illas Cent.3.
mendacijs refertas centurias conscripserunt, nefarium Cap.6.
quoddam crimen sanctissimi martyris & Romani Pon- & 7.
tificis Cornelij, (sic enim illis collibitum est tantum tractare virum) voluntque Cypriani testimonio docere, Cornelium contra Christi institutionem populo non nisì aquam in calice porrexisse: addunt alias blasphemias, in Romana sede mysterium iniquitatis, vt in alijs rebus, ità & in Cœnæ Dominicæ deprauatione maturè laborare cœpisse. Hæc iam prima fronte illorum hominum in Ecclesiam & Pontifices Romanos inexpiabile odium perspicuè satis prę se ferunt: fitque illis iusto Dei iudicio, vt odio & liuore occæcati, toti orbi conspuendos & irridendos se propinent, nec id tamen animaduertant. Primò enim intolerabilem isthæc narratio habet

1560 vanitatem, quasi ille insignis Episcopus & martyr, quem
Lib. 4. tam prolixè ipse Cyprianus commendat, tam vel stupi-
Epist. 2. dus, vel impius fuerit, vt contra Christi institutionem pro sanguine meram aquam porrigeret. Deindè Epistola illa Cypriani, quam pro se allegant Magdeburgici,
Lib. 2. non ad Cornelium scripta est, sed ad Cæcilium Africæ
Epist. 3. Episcopum, qui illi Carthaginensi de rebaptizandis hæreticis Synodo interfuit: & audent impostores isti contra omnium exemplarium fidem, pro Cæcilio Cornelium substituere. Facit hoc liuor & inuidia, de quibus, vt
In Epistolam ad Galatas. ait D. Hieronymus, scripsit B. Cyprianus librum valdè optimum: quem vtinam isti potius legissent, & ex eius lectione sese corrigere maturassent, quàm falsò producerent Cypriani Epistolam, nihil ad Cornelium pertinentem. Colligat hinc prudens lector, qua fide isti homines in rebus nostræ religionis versentur. O calamitatem temporum horum. Et tamen has historias multi cupidissimè arripiunt, eisque auidissimè lectis putant se Crœsi opes inuenisse. Vtinam tales vel admoniti, ab horum fraudibus sibi cauerent. Et nè putet lector me illos iniuria afficere, eodem ipso sexto capite tertię Centuriæ, vbi hanc Cœnæ deprauationem Cornelio affingunt, mirabili & incredibili stoliditate & cæcitate animi sui prauitatem omnibus produnt, dum illam Epistolam, quam aliâs Cornelio scriptam nugantur, non illi, sed Cæcilio scriptam, contra suam sententiam affirmant. Ità repentè illi suî immemores, de vna eademque re, pugnantia eodem capite loquuntur. Quis tantam fraudem vnquàm pro dignitate vel deplorare vel detestari sufficiat? Volebant illi Cornelium Pontificem & martyrem odio Romanæ sedis summa ignominia afficere, & sibi ipsis sempiternæ ignominiæ, dum suam ipsi malitiam produnt, apud omnem posteritatem notam inurunt. Nec est iam quòd miremur istos Euangelicos, immò hæreticos homines, in nostræ & aliquot superiorum ętatum Romanos Pontifices tam petulantèr incurrere, quandò nec illi tam antiquo & celebri Pontifici & martyri parcunt. Omnis verò illa Pontificum iniuria in Christum redundat, qui talium contumeliarum vindex acerrimus erit, immò etiam nunc est, quandò istorum nugatorum fraudes & mendacia non ab alijs magis, quàm ab ipsis aperiri sinit. Eadem fide isti viri egregij non raro vtuntur, tum in Cypriani, tum aliorum Patrum contra Romanæ sedis principatum proferendis sententijs: & si qui-

quidem par esset illorum voluntati facultas, iampri- 1560
dèm suis mendaciorum cuniculis eam sedem penitùs
euertissent. Sed frustrà sudant miseri. Est autem hoc admirabile, quòd cùm patres omnes, vbicunquè fert occasio, virgula censoria notatos, nihil velint habere authoritatis vel ponderis, sed impudentèr & procacitèr reijciant, rursùs tamen si quid apud illos sit, quod ad ipsorum causam tuendam aliquid subsidij adferre posse videatur, id vel miserè mutilatum, vel etiàm vi detortum, vel per capillos attractum, cogant suis seruire mēdacijs. Ità cùm B. Cyprianus Ecclesiasticæ vnitatis & concordiæ sempèr fuerit studiosissimus, adeò vt etiàm qui diuersam ab ipso de rebaptizandis hæreticis sequerentur sententiam, illos à sua noluerit communione separare, nihilo minùs ex eo isti præclari centuriones allegant, quibus vnitatem Ecclesiasticam oppugnent, quæ nulla esse potest, nisi cum Romana Ecclesia, quam idem ipse Cyprianus principalem, quam radicem, quam matricem, quam vnitatis originem appellat, cæteræ per orbem Ecclesiæ consentiant. Porrò insignem illam eiusdem Cypriani sententiam, qua ait: Ecclesia vna est, quæ vna intùs esse & foris non potest. Nam si apud Nouatianum est, apud Cornelium non fuit: Quòd si apud Cornelium fuit, qui episcopo Fabiano legitima ordinatione successit, Nouatianus in Ecclesia non est: hanc (inquàm) sententiam, quæ non vnius Cypriani, sed aliorum quoquè sanctissimorum Patrum est, confidentèr reijciunt. Sed quarè tandèm? Vident hîc legitimæ successionis mentionem inijci, quam cùm ipsi in suis synagogis nullam proferre queant, cane peiùs & angue illam oderunt. Ad hos enim pertinet illud propheticum: Non mittebam prophetas, & illi currebant. Si exigas ab eis, quas habeāt suarum Ecclesiarum Apostolicas & continuatas successiones, ibi videbis aut obmutescere, alioquì nimiùm loquaces, aut atra bile percitos ferri in rabiem. Quam verò isti vnquàm possint proferre successionem, cùm neque sibijpsis diù constent, nec idem sempèr doceant, sed subindè in alias formas sua paradoxa transforment? Porrò multùm ab illis sudatur, vt ostendant Romanos Pontifices Concilij Niceni Canones deprauâsse, vt sibi supra alios authoritatem vsurparent: & hîc sinè vllo pudore aut religione tantæ impietatis insimulant Innocentium I. Zosimum, Bonifacium, Cælestinum, tam vetustos & sanctos Pontifices, è quibus aiunt Zosimum, vt falsum

Cyprian. de Rom. Ecclesia. Lib. 1. Epist. 6.

Legitima Episcoporum successio.

Hiere. 23.

1560 testem, post tres annos & nouem menses diuinitùs extinctum esse. Mirum autem in modum hîc iactitant
Cent.5. Cap.10. Synodum 6. Carthaginensem, cui Augustinus interfuit, quam etiàm amplissimam & ornatissimam vocant, aiûtque eius Synodi patres, comperta Romanorum Pontificum perfidia, nihil ab eo tempore Romano Pontifici iuris in Africanas ecclesias concessisse. Quæ omnia eiusmodi sunt, vt indocto lectori nimiùm perniciosè imponant, doctos verò admirari cogant istorum hominum improbitatem & deterrimam mētiendi libidinem. Non opùs habebant Romani Pontifices vel Nicenę Synodi, quòd ad ipsorum primatum attinet, approbatione, vel eius deprauatione, quæ incidere non posset, nisi in hominem longè sceleratissimum, cùm in Euangelio extent
Iohan. 21. Luc. 22. Christi Dei ad Petrum verba, quibus ei ouium suarum pascendarum & fratrum suorum confirmandorum attribuit potestatem. Nec Africani patres Romanæ sedis authoritatem contempserunt, aut illi quicquam detraxerunt: quod si vel maximè fecissent, quod isti hæretici nunquàm docere poterunt, tamen extat Synodus œcumenica Sardicensis, cui 300. episcopi subscripsére, quæ plurimum tribuit Romano Pontifici, meritoque antefertur illi Synodo Carthaginensi, quæ tamen nihil facit pro hæreticis, si propiùs inspiciatur. Nam etsi nonnihil hæsitabant quidam episcopi, num essent Niceni Concilij canones, qui ab Apostolicæ sedis legatis proferebantur, at nihilominùs profitebantur, se eos tantispèr seruaturos, donèc integra exemplaria Nicenæ Synodi ab Alexandria, Antiochia, & Constantinopoli adferrentur. & cùm Legati Pontificis inter cætera dixissent, vt hac de re ad Romanum Pontificem quoquè scriberent, Aurelius Carthaginis episcopus, reliquis omnibus approbantibus, ait in hæc verba: Necessè est, vt nostræ paruitatis literis sancto fratri & consacerdoti nostro Bonifacio, singula, quæ tractamus, plenissimè intimemus. Quibus verbis satìs indicant suam erga Pontificem obseruantiam. Sed hæc omnia dissimulant versuti hæretici, vt imperitum lectorem fallant. Nec ignorant, etiamsi in Nicenis canonibus hodiè non legantur illa, quæ à legatis Pontificis in hac Synodo Carthaginensi proferebantur, tamen haberi ea in Synodo Sardicensi, quæ certè authoritatis habet plurimum, cui etiàm magnus ille Osius interfuit, quem constat Nicenæ quoquè Synodo interfuisse. Sed apparet (quod maximoperè

moperè dolendum est) in istis hominibus quædam 1560
animi malignitas, in hoc solùm intenta, vt errorem suum pertinacitèr etiàm per fraudem & mendacia tueatur. Hinc est quòd hoc loco aliquid valet apud eos hæc Synodus Carthaginensis, cùm alioqui etiàm ipsam Nicenam, & Chalcedonensem, & in vniuersum Synodos omnes reijciant, vbicunquè illis collibitum est. Quid verò Pontifici Romano Africani Episcopi tribuerint, cùm multa alia, tum tres illæ epistolæ, quæ in Augustini Epistolis leguntur, purà 90. 92. & 95. satis declarant: in quarum prima, nempè 90. his vtuntur verbis episcopi Synodi Carthaginensis ad Innocentium: Hoc gestum domine frater sancte, charitati tuæ intimandum duximus, vt statutis nostræ mediocritatis etiàm Apostolicæ sedis adhibeatur authoritas. Hæc & id genus alia plurima fraudulentèr celant centuriones nostri, contenti fragmentum aliquod hinciudè excerpsisse, quod prima fronte pro ipsis facere videatur, vt sic incautum Lectorem decipiant. Pluribus hòc loco illorum de Pontificibus mendacia confutaremus, sed est ab instituto nostro alienum: hoc vnum addendum est, Augustinum disertis verbis affirmare, ad Mauritaniam Cæsareensem iniunctà à Zosimo Apostolicæ sedis Episcopo ecclesiastica necessitate se esse pertractum. Itaque ille tantus Africæ episcopus reuerentèr agnouit Zosimi authoritatem, quem tamen isti Centuriones aiunt vt falsum testem post tres annos & nouem menses diuinitùs extinctum: & vt magis eorum prodatur improbitas, eadem Epistola 157. idem asserit Augustinus Pelagium & Cælestium hæreticos à Papa Innocentio & Zosimo toto Christiano orbe damnatos esse: quibus verbis luculentèr confirmat, Pontifices Romanos toti Christi Ecclesiæ præsidere. Sed de his satis: atque vtinàm vellent tandèm animaduertere homines, quàm mala fide ab istis nouis dogmatistis religionis grauissima negocia tractentur. Prætereo hoc loco, quàm contumeliosè Centuriones nostri proscindant Leonem I. & Gelasium sanctissimos atque doctissimos Pontifices, quamque impudentèr mentiantur, patres quinti seculi rara aut nulla edere testimonia de Romanorum Pontificum præ alijs authoritate, & Iulium antiquissimum & sanctissimum Pontificem sibi ipsi canones de suo iure mentitum esse: quæ omnia nihil sanè istis celeberrimis Pontificibus derogant,

Heretici Synodos reijciunt.

Epist. 157.

Cent. 5. Cap. 10.

Cent. 4. Cap. 7.

1560 ſed horum centurionum produnt teterrimam in Pontifices liuorem & odium, deploratamque nequitiam & impietatem, quam etſi ad tempus ferit magna Dei patientia, tamen quandoquè ſeueriſſimè caſtigabit. Quàm verò fœdum & probroſum eſt, quòd ijdem Centuriones ex Socrate & Sozomeno Canonem proferunt, quem modò vnà cùm Muſculo deprauatè tranſlatum, eò pertinere volunt, nè eccleſiæ citra Romani Pontificis conſenſum dedicentur, modò non hac de re, ſed de Pontificum Romanorum prærogatiua, qua epiſcoporum cauſas ex remotiſſimis prouincijs ad ſuum tribunal reuocabant, agere apertè profitentur, idque in eadem centuria? immò etiam eodem omninò folio de hoc Canone pugnantia ſcribunt. Porrò eius Canonis hæc ſententia eſt, non oportere abſque ſententia Romani Pontificis Concilia celebrari, vt habet vetus Epiphanij Scholaſtici verſio, vel decreta Eccleſijs ſancire, vt quidam recèns vir doctiſſimus tranſtulit. Qui ſanè Canon cùm ſit antiquiſſimus, præclarum Romanorum Pontificum authoritati reddit teſtimonium, quod Centuriones ferre non poſſunt, & citant tamen, vt ſeipſos turpitèr pudefaciant. Et id genus fœdiſſimi lapſus crebri ſunt apud iſtos & alios noui euangelij præcones, quos diuino iudicio, dum aduersùs veritatem quaſi quibuſdam furijs agitati vndecunquè praua ſibi commenta conquirunt, mirabilitèr occæcari videmus, & ruere præcipites in fœdas antilogias & putidiſſimas abſurditates: nec tamen pudet ſui homines perfrictæ frontis, & leuiùs ferunt, quòd ſciant ab imperitis iſthæc non facilè animaduerti.

Antilogiæ Centurionum.

Et hæc quidem de oppugnatis fruſtrà à Centurionibus iſtis Romanæ ſedis Pontificibus dixiſſe ſufficiat: iam veniamus ad ea, quibus illi ſacerdotum cælibatum euertere conantur. In ijs non poſtremum locum obtinet epiſtola quædam, quam illi volunt eſſe Vldarici Auguſtani Epiſcopi. Hoc quidem obſeruandum eſt, legem de cælibatu ab ijs incunctantèr vocari doctrinam dæmoniorum: porrò quòd ipſi belliſſimi Euangelici fratres, plerique omnes periuri ſacerdotes, & votifragi monachi, ruptis omnis pudoris & religionis vinculis, perfractis omnium diuinarum humanarumque legum repagulis, blandiſſimæ dominæ Veneri ſe totos conſecrant, & alios vt idem hilaritèr factitent, verbis, ſcriptis, exemplis prouocant & extimulant, id verò purum putum

Hæretici vt oppugnent cælibatũ ſacerdotum.

rum esse verbum Dei, & hoc credunt, nescio quo lethargo oppressi, mortales. Sed absit, vt plus tribuamus istis cæcis & insanis apostatis, quàm omnium retrò seculorum sanctissimis & eruditissimis patribus, & iudicio totius orbis Christiani. Porrò videamus, quam isti nobis pertexant fabulam ex Epistola Vldarici scilicèt. Vldaricum vocant, quem Vdalricum dicunt alij, sanctissimum Augustæ Vindelicorum quondàm episcopum. Huic isti tenebriones quandam ausi sunt affingere epistolam, vt nullius eos flagitij pudet, scriptam ab illo ad Nicolaum I. Romanum Pontificem. Sed impudens commentum, vtriusque & Vdalrici & Nicolai inspecta ætate, instàr fumi dissipatur. Nam Nicolaum Pontificem doctissimi viri scribunt obijsse diem suum anno Christi 867. Porrò Vdalricus obijt anno Christi 973. Itaque hinc colligat prudens Lector, quales nobis Chimæras pro ecclesiasticis historijs obtrudant Magdeburgici cēturiones. Quorsùm verò attinebat ab istis citari Vdalricum, cuius tota vita è diametro cum istorum portentosis dogmatibus pugnat? Sed versutissimi homines, omni eius sanctissima vita posthabita, inuenerūt Epistolam, quam illi non sinè insigni in tantum virum contumelia attribuerent, Nam Vdalrico hoc tribuitur encomion, quòd fuerit pastor & Doctor Ecclesiæ fidelissimus. Et vt paucis videat Lector, quàm nihil conueniat Vdalrico cum centurionibus & toto grege dogmatistarum Euangelicorum, fuit Vdalricus puer in monasterio benè instituto S. Galli educatus, indè à parentibus traditus est Adelberoni Episcopo Augustano, cui inprimis ob morum integritatem charus fuit. Factus Episcopus Augustanus, tempus omne ferè orando & legendo transmisit, rigidus castigator corporis sui, sempèr abstinuit à carnibus, & plurimùm delectabatur offerendo Missæ sacrificio. Visitabat crebrò totius diœcesis suæ clerum & populum, inquirebatque diligentèr, num populus sanæ doctrinæ & Ecclesiasticis præceptis obtemperaret. Profectus Romam, indè sanctorum reliquias absportauit, multaque fecit miracula etiàm adhibito oleo benedicto. Tandem obijt annos natus 84. Quis verò non totus obstupescat, talis viri vel tenuem mentionem fieri à Centurionibus? Sed certè ità illi ad sua mendacia tuenda intenti sunt, vt parùm curent etiàm illa pro se citare, quæ ipsorum paradoxa penitùs destruant. O quàm immanes & horrendi istos quandoquè angores corripient, vbi ventum

1560

Epistola S. Vdalrico falsò attributa.

S. Vdalrici vita.

1560 erit ad extrema. Sed ad Epistolam veniamus. In eius parte quadam scribitur, Gregorium eius nominis primum Romanum Pontificem, inuenisse Romæ sex millia capitum infantilium in piscina, à parentibus enecatorum ob cælibatum, ad quem eos Gregorius compulerit, cuius eum posteà vehementèr pœnituerit. O verè prodigiosam istorum hominum mentiendi libidinem. Quis, oro, alicuius nominis vel existimationis author, huius cõmenti in suis scriptis vel tenuem vnquam mentionem iniecit? Non tulit cælibatûs legem primus Gregorius, sed totus orbis longè ante Gregorium eam agnouit. Subdiaconos quidem in Sicilia Gregorius admitti vetuit ad hunc ordinem, nisi priùs castitatem promitterent: sed ea castitatis lege etiàm Leonis I. tempore, immò etiàm longè ante Leonem, vt ex Epiphanio lib. 2. tom. 1. hæresi 59. & Concilij Elibertini Can. 33. doceri potest, iam tenebantur subdiaconi. Et quid tam ridiculum, tam absurdum, quàm credere, illis paucis annis, quibus Ecclesiæ præfuit Gregorius, subdiaconos Siciliæ vnius tot procreâsse pueros, eosque & immani crudelitate prius iugulare, deindè iugulatos per longa maris & terræ spatia ad Romanam piscinam apportare voluisse, quasi defuerint Siciliæ vel flumina, vel maria, in quæ multò & tutiùs & faciliùs infantes demergerentur? Et mirum sanè, subdiaconos omnes hoc inter se tanta concordia potuisse reperire consilium, vt infantes suos vniuersos tam barbara feritate occiderent, tamque stulta vecordia Romam vsque deferrent, nec tamen quisquam esset qui tantum scelus efferret in publicum. Apparet sanè quanta in his hominibus, quamque meditata modis omnibus Catholicæ Ecclesiæ nocendi & labem aliquam adspergendi insit animorum contentio, qui ad huiusmodi teterrima figmenta corradenda confugiunt, hoc ipso satis superque testatum efficientes, non se habere, quod in Ecclesiæ doctrina, nisi per fraudes, mendacia, calumnias, repræhendant. Et vt nihil pro illis facit tota, quam succinctìm exposui, Vdalrici sancti Pontificis vita, ità si epistolam, quam sceleratè illi affingunt, recipiendam velint, iam in multis cogentur damnare seipsos, & à suis dogmatis discedere. Hæc ipsa enim Epistola, magna seueritate sacerdotibus & monachis coniugio interdicit, & Romanum Pontificem vt summæ sedis Episcopum, vt omnium Episcoporum patrem, vt vniuersalis Ecclesiæ caput, vt Apostolicum

O portentosum figmentum.

Epistola cõmẽtitia pugnat cũ hæreticis.

cum reuerentèr agnoſcit. Verùm hæc iſti ſuauiſſimi dominæ Veneris myſtæ & iuratiſſimi Pontificum hoſtes, non admittent vnquàm, nè ſi miſeris abſque Dalilis ſuis cubandum ſit, vel lemures patiantur infeſtos, aut frigore enecentur. Nam vt ſuis illis liceat frui inceſtis connubijs, hinc tantas illi turbas cient: & cùm non ignorent omnium ętatum ſanctiſſimos Pontifices & patres id genus ſcelerata damnare coniugia, hæc illis cauſa eſt tam atrocitèr in Pontifices & patres debacchandi. Qui ſi aduersùm ſuas impuras & obſcœnas libidines bellum ſuſciperent, & cum Apoſtolo corpora ſua caſtigarent, & in ſeruitutem redigerent, iam & ſibi & alijs longè profectò meliùs conſulerent. Interim verò, vt Apoſtolorum principis verbis vtamur, ſuperba vanitatis loquentes, pelliciunt in deſiderijs carnis luxuriæ, eos qui paululùm effugiunt, qui in errore conuerſantur, libertatem illis promittentes, cùm ipſi ſerui ſint corruptionis. 1560 1.Cor.9. 2 Pet.2.

Et in hac quidem parte, vt probent ſacerdotum coniugia eſſe verbo Dei conſentanea, multam ponunt operam Cēturiones noſtri, & tamen vbì multùm ſudârunt, non niſì oleum & operam ſe perdidiſſe non ignorant, oppreſſi omnium ſeculorum perpetuo conſenſu, & grauiſſima authoritate. Nam & apud Græcos non licet ſacerdotio initiatis vxores ducere. Quid verò hic tantus conatus ſpirat aliud, quàm pectus Veneri deuotum, & ſpurciſſimis libidinibus miſerabili captiuitate & deterrima ſeruitute addictum? Volunt huic turpitudini adhibere patrocinium, & tamen etiamſi rumpantur, non poſſunt. Et hoc loco plurimum apud eos pondus habet vnius Paphnutij exemplum, quem volunt in Concilio Niceno patribus authorem fuiſſe non indicendæ continentiæ ſacerdotum ordini, cùm tamen hæc Paphnutij hiſtoria admodùm dubia & incerta ſit, & à Socrate ferè tota pendeat, qui Nouatianus fuiſſe videtur, à quo Zozomenus eam mutuatus eſt, quem iſti belliſſimi Centuriones, ſi contra ipſos faciat, totius ſuperſtitionis mancipium faciunt.

Quòd ſi verò veteris Eccleſiæ & ſanctorum patrum hac de re conſentientem ſententiam & doctrinam inquiramus, inueniemus tantæ antiquitatis eſſe ſacerdotum continentiam, vt qui eam oppugnare inſtituit, nihil niſi ſuam ſtultitiam & impudentiam prodat. Sed non eſt huius loci adferre omnia, tamen quandò illi, vt paulò ſuperiùs oſtendimus, ex 6. Carthaginenſi *Sacerdotũ continentia perantiqua.*

1560 Synodo adferre non dubitârunt, quæ contra Pontificem Romanum facere viderentur, nos breuitèr ex 2. Carthaginensi Concilio, cuius authoritatem hîc isti impudentes floccipendunt, annotabimus, quæ continentiam sacerdotum vel maximè confirment, vt videat etiàm hac in parte lector, quanta sit horum centurionum improbitas & petulantia. Eius ergò Synodi cap. 2. hæc sunt verba: Episcopos, presbyteros & diaconos ità placuit, vt condecet sacrosanctos antistites, & Dei sacerdotes, necnon & Leuitas, vel qui sacramentis diuinis inseruiunt, continentes esse in omnibus, quò possint simplicitèr, quod à Deo postulant, impetrare, vt quod Apostoli docuerunt, & ipsa seruauit antiquitas, nos quoquè custodiamus. Hæc illi Patres vno ore omnes decreuerunt, sed apud Centuriones & totum noui Euangelij buccinatorum gregem non habent pondus, quia libidinum mancipia doctrinam pudicitiæ ferre non possunt. Et interim non pudet eos pro se citare patres Africanos, quasi apud illos vlli omninò, nedùm Africani, patres aliquid habeant authoritatis, vbicunquè illorum teterrimis erroribus & spurcis libidinibus non consentiunt. Verùm his dolis fallunt imperitam multitudinem. Fortassis autem dicturi sunt, hunc Africanum Canonem accipiendum esse de ministerij temporibus, quibus sit abstinendum à fœminis: sed patres omnes huic interpretationi reclamant, perpetuamque volunt esse eorum qui in sacris ordinibus sunt, continentiam, propterea quòd, vt ait D. Ambrosius, die noctuque pro plebe sibi commissa eos oportet orare. Quid facient Orientis Ecclesiæ, inquit D. Hierony. contra Vigilantium, quid Aegypti & sedis Apostolicæ? quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes: aut si vxores habuerint, mariti esse desistunt. Verùm nostri blandissimi centuriones cum Dormitantio (sic enim eodem loco vocat Vigilantium D. Hieronymus) libidini frena permittunt, & naturalem carnis ardorem (vt ait idem) suis hortatibus duplicant, & cùm Christus suum Euangelium auspicetur ab agenda pœnitentia, isti etiam homines diuinis ministerijs addictos vocant ad sacrificia Veneris, vt nihil sit quo distemus à porcis, quo differamus à brutis animantibus. Sed eant sanè, & strenuam suę Veneri apostatæ monachi & periuri sacerdotes nauent operam: veniet illa dies, quandò incestas libidines vltrices æstuantis gehennæ flammæ egregiè concremabunt, & in omnem

Dist. 81. c. Cùm in præterito.

In 1. Timot. ca. 5.

Matth. 4.

omnem æternitatem dirissimè excarnificabunt. *1560*

Habent verò nostri Centuriones permulta, quibus monasticæ quoquè vitæ instituta infestissimè exagitant, idque adeò, vt nullam apud eos fidem propemodùm mereri videatur, quicquid in eorum institutorum approbationem adferri possit. Et cùm monastica vita tot habeat ab omni antiquitate illustria testimonia, eximia encomia, innumeros eosque omni virtute, doctrina, miraculorum gloria clarissimos sectatores, tamen non verentur isti impudentissimi nugatores palàm asserere, monachatum verbo Dei aduersari, esse genus vitæ superstitiosum, & ad totos trecentos annos à Christo nato, nullum reperiri monasticæ vitæ fide dignum testem, nisi Epistolas decretales Pontificum, & Vincentium, qui in Alexandria Aegypti mentionem monasterij fecit, vbi fabulam seu legendam Eugeniæ recitat: sic enim istis visum est loqui. Cum huiusmodi hominibus, immò potiùs Chimæris contendere, quid est (oro) aliud, quàm bonas horas malè collocare? Et tamen propter simplices, quibus miserandum in modum illudunt, detegendæ sunt illorum fraudes, idque breuitèr, nè nimiùm ab instituto deflexisse videamur. Obseruet autem Lector, ad quantam impietatem isti deuoluti sint, qui cùm plurima etiàm ex vetustissimis scriptoribus adferant monasticæ vitæ testimonia & miracula à monachis edita, tamen omnia aut sceleratè irrident, aut malitiosè eleuant, aut prorsùs tanquàm figmenta reijciunt, cùm alioquì fragmentum quoddam Epistolæ cuiusdam Vldarici, quem illi S. Vdalricum esse voluerunt, tam impotentèr nobis obijciant, àc si è medio Christi Euangelio petitum sit. Itaque si quid vel parùm ipsis fauere, Pontifici & Catholicæ Ecclesiæ aduersari videatur, id etiamsi ab obscuro & ignoto homine editum sit, tamen vrgent, obijciunt, exaggerant mirum in modum. Si verò ipsorum impijs commentis perpetuus reclamet omnium seculorum consensus, totusque orbis terrarum, prorsùs nihili pendunt, & incredibili temeritate reijciunt, aut saltem aliò impudentèr detorquent. Habemus monasticæ vitæ insignes testes & encomiastas, Dionysium Areopagitam, Athanasium, Basilium, Chrysostomum, Hieronymum, Augustinum, & innumeros alios; sed quæ ab istis de monachis scripta sunt, aut negant esse illorum, aut fabulosa videri volunt, aut egregiè proscindunt & lacerant,

Hæretici oppugnãt vitã monasticam.

Cent. 2. cap. 7.

Nota vafriciem et imposturã

1560 rant, & euidentissima Diuinæ Maiestatis miracula eximiasque monachorum virtutes, dæmonum præstigias & mandatorum Dei transgressiones vocant. Quid igitur istis cæcis & perditis sycophantis ad summam impietatem reliqui esse potest? Quid facerent isti, si res & gesta monachorum non nisi ab obscuris & incertis authoribus prodita haberemus, cùm à grauissimis, doctissimis, sanctissimis patribus conscripta, vsqueadeò exibilent & proscindant? Sed hac sua impudentia id tamen quandoquè consequentur, vt totus orbis intelligat, eos homines planè deploratæ & profligatæ nequitiæ fuisse.

Centuriones dati in reprobũ sensum. Certè qui eorum hac de re (vt de alijs iam sileam) scripta, & eas ipsas, de quibus agimus, Centurias legunt, perspicuè animaduertunt eos datos in reprobum sensum, & plenos malo dæmone, ea scribere, quæ nullæ piæ aures ferre sustineant. Eius generis sunt, quòd historias sanctorum monachorum à grauissimis patribus scriptas, tanquàm fictitias & nugaces ac superstitiosas exibilant: quòd D. Gregorium imcomparabilis sanctitatis Rom. Pontificem, in Dialogis suis totum aiunt ad monachorum præstigias celebrandas effundi, cuius ea, quæ de D. Benedicto sanctissimo viro summa fide & integritate conscripsit, quòd plena superstitionis esse dicant, ne relatu quidem digna iudicant: interìm tamen inter alia miracula, quæ (vt ipsi blaterant) superstitionem & idololatriam redolent, illud in suis illis mendaciorum & blasphemiarum Centurijs recensent, ex eodem beatiss. Pontifice Gregorio, vt iubente Benedicto vas vitreum continens pauxillum olei, foràs proiectum in saxa, non sit confractum. Multa propterea alia diuinæ potentiæ miracula, tum ex Gregorio Pontifice Romano, tum Gregorio Turonensi & alijs, quæ pij omnes non sinè admiratione & veneratione legũt, commemorant, eaque speciali titulo his verbis comprehendunt: *Cent.6. Cap.13.* De miraculis superstitionem & idololatriam redolentibus. Non est iam certè, quòd horum temporum monachi doleant se ab istis noui Euangelij prodigiosis præconibus parùm commodè accipi, cùm sic tractent priscos illos lõgè sanctiss. monachos: immò verò intelligãt hinc, nisi monastica vita malis dæmonibus vel maximè inuisa, Deo verò inprimìs grata foret, nunquàm satanam per *Cent 4. Cap.10.* hos suos administros tam atrocitèr eam insectaturum fuisse. Sic isti egregij Centuriones verbis D. Hieronymi

recitant

recitant Hilarionem, summæ perfectionis monachum, 1560 à sexagesimoquarto anno vsque ad octogesimum pane abstinuisse, incredibili feruore mentis, vt eo tempore quasi nouus accederet ad seruitutem (Hic addunt miseri isti, superstitiosam) Domini, quo cæteri solent reminissius viuere. Cogitur ergò etiam Hilarion esse superstitiosus, quem talem ac tantum virum fuisse scribit Hieronymus, vt si eius conuersatio vitaque ab ipso quoquè Homero conscribenda foret, vel inuideret materiæ, vel succumberet. Sed non frustrà in Hilarionem tam petulantèr incurrunt monstrosi Centuriones. Vident enim eius vitam ab euangelicorum apostatarum spurcissimis libidinibus longissimè distare: & poterant illi sanè, si non totos se Veneri deuouissent, discere ab illo, quemadmodùm petulantia carnis edomanda sit. Cùm enim pubescenti iam corpori illius, vt de eo scribit D. Hieronymus, solita voluptatum incēdia diabolus suggereret, ille iratus sibi, & pectus pugnis verberans, Ego, inquit, aselle faciam vt non calcitres: nec te hordeo alam, sed paleis. Fame te conficiam & siti, graui onerabo pondere, vt cibum potiùs quàm lasciuiam cogites. Simul etiàm frequentèr orabat & psallebat. Verùm hæc nostri Centuriones vsqueadeò non ferunt, vt mox impiam superstitionem sint proclamaturi. Sed tamen vel ab ipso Apostolo coguntur audire, quòd castigârit corpus suum, & in seruitutem redegerit. Et eum igitur, si ausi sunt, superstitiosum vocent. Est autem certè edomanda carnis petulantia ieiunijs, vigilijs, precibus, atque alijs id genus pietatis exercitijs: atque hæc non dæmoniorum, sed Christi & Apostolorum eius doctrina est, cum qua nihil habent commercij noui isti Epicuri de grege porci, quorum omnis philosophia desinit in tartareos deæ Veneris amplexus & oscula, cui illi quotidiè gnauitèr sacrificant, vt longè rectiùs in illos idololatriæ teterrimum scelus conferri queat, quàm in sanctos illos priscorum temporum monachos, qui vni Deo viuo & vero se totos consecrârunt. Sed ad narrationem redeamus. Audent isti Centuriones Benedictum, Patroclum, & alios plerosque multa sanctitate conspicuos monachos, incunctantèr pronunciare Antichristi notis insignes fuisse, Brigidam virginem toto orbe, apud Scotos inprimis, celebrem appellare magam, Martinum Turonensem Episcopum longè sanctissimum, dicere necromanticum, quem

1. Cor. 9.

Nota impietatem.

Cent. 6. Cap. 10.

Cent. 5. Cap. 10.

1560 etiàm fatentur vitam monasticam, quam superstitiosam illis vocare libitum est, ante episcopatum coluisse. Et in his tam confidentèr & sceleratè pronunciandis nulla retrahuntur religione, nec verentur nè præpotens Deus tam nefarias sanctorum suorum iniurias & blasphemias è vestigio, vt sæpè aliâs fecit, vlciscatur. Sed hic meminisse oportet eius sententiæ, quam in

Eccl's 8. scriptis diuinis legimus : Etenim quia non profertur citò contra malos sententia, absque timore vllo filij hominum perpetrant mala. Attamen peccator ex eo quòd centies facit malum, & per patientiam sustentatur, ego cognoui, quòd erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem eius. Istorum enim hominum effrenata impietas & horrenda occæcatio hominibus pijs religiosam quandam inijcit solicitudinem, vt diuino timori accuratius & studiosius inhæreant, nè quandoquè & ipsi excidant è gratia, & in eiusmodi teuerà expauescendam prolabantur animi cæcitatem & impietatem. Calumniantur tenebriones isti sanctissimorum monachorum Hilarionis & multorum aliorum admirabilem abstinentiam, & summam cibi potusque parsimoniam, vitæque austeritatem : nec vident cæci,

Matt.11. vel potiùs perfidiosè dissimulant, Iohannem Baptistam

Luc.7. ab ipso Christo eximijs ornari præconijs, quem diuinæ

Matt.3. literæ testantur vixisse locustis & melle sylucstri, vsumque veste è pilis camelorum confecta. Aiunt monasticum viuendi genus aduersari verbo Dei, cùm præcipua eius vitæ instituta, ab ipso Christo & eius Euangelio petita sint. Vouent monachi obedientiam, castitatem, paupertatem. Earum verò virtutum clarissima exempla in ipso Christo relucent, cuius tota vita summa fuit erga patrem cælestem obedientia : nihil castius, nihil pau-

Matt.8. perius orbis habuit, cùm ipse de se locuples testis sit, fi-

Luc.9. lium hominis non habere vbì caput suum reclinet. Quid verò aliud fuit primorum credentium vita, quàm exemplar quoddam monachatûs, cùm illic degerent omnes sub Apostolorum obedientia, nihil quicquam haberent proprium, & plerique à nuptijs prorsùs absti-

Act.2. nerent ? Omnes qui credebant, ait S. Lucas, erant paritèr, & habebant omnia communia, & erant perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus. Talis quoquè fuit priscorum monachorum vita, hodieque tales esse conantur omnes boni monachi. Cùm sit autē doctrina Christi & Apo-

& Apostolorum prorsùs aduersa prauis animi cupiditatibus & fœdis carnis voluptatibus, permulti horum temporum pseudomonachi pertæsi eius doctrinæ, cucullum excusserunt, & ad vomitum reuersi, contra fidem Deo datam, incestis se polluerunt nuptijs, & omni calcata obedientia, etiàm res alienas, qui proprias priùs deseruerant, vsurpârunt, ducuntque ex ijs plerique iucundos dies, & interim tamen prodigiosa quadam impudentia iactitant se puram adferre doctrinam & syncerum Christi Euangelion, cùm indè longissimè absint. Nam velint nolint, fateri cogentur illos sanctissimos priscorum temporum monachos, totos se composuisse ad Christi & Apostolicæ doctrinæ imitationem, hodieque in multis benè institutis monasterijs idem studium spectari: quam vitam cùm ipsi deseruerint, nihil aliud quàm viles & detestabiles apostatæ censendi sunt, prorsusque à Christi & Apostolorum doctrina alieni. Obijciunt nobis stupendi Centuriones, monachos frustrà colere Christum mandatis hominum: nos verò dicimus, vt iam antè quoquè diximus, præcipua monachorum studia, putà, obedientiæ, paupertatis & castitatis, ipsum Christum habere authorem. Et interim tamen ex ijs, quæ ad obedientiam pertinent, multa sunt ab hominibus mandata: sed cùm non solùm nihil officiant pietati, sed plurimùm etiàm eam promoueant, rectè à monachis obseruantur. Atque hîc cæcos istos & stupidos magistros stultitiæ suæ admonere atque etiàm arguere & conuincere poterat exemplum Rechabitarum, qui quòd ex præscripto patris sui Ionadab vinum non biberent, non solùm non repræhensi, sed his etiàm verbis à Domino per Hieremiam laudati sunt: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israël: Pro eo quòd obedistis præcepto Ionadab patris vestri, & custodîstis omnia mandata eius, & fecistis vniuersa quæ præcepit vobis: propterea hæc dicit Dominus exercituum Deus Israël: Non deficiet vir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus. Hæc, nisi fallor, negare non poterunt Centuriones nostri, animales, spiritum non habentes, non aliud esse quàm purum putum verbum Dei. Desinant igitur carpere obedientiam monasticam, & sui gregis apostatas monachos & impuros sacerdotes hortentur ad resipiscentiam, vtque se vltrò restituant suauissimo sanctæ obedientiæ iugo, nullam alioquì vnquam partem cum Chri-

1560

Exemplũ Rechabitarum.

Hier. 35.

Philip. 2.

1560 Christo habituri, qui factus est obediens Deo patri vsque ad mortem crucis. Non est instituti mei, omnia huc adferre, quæ pro monastica vita faciant contra Centuriones: pauca annotâsse sat habeo. Extat scriptum Philonis de vita contemplatiua, in quo multa habet, quæ non parùm momenti ad monachatûs defensionem adferrent, sed studendum est breuitati. Et ille author vixit Apostolorum temporibus. Sanè haud obscurè indicat Christianos illos, de quibus agit, habuisse monasteria, in quibus ab alijs seiuncti, sanctæ vitæ mysterijs imbuerentur: item omnibus facultatibus & mundi curis nuncio remisso, extra muros in semotis locis habitâsse, & miram sectatos esse cibi ac potûs parcitatem, ac diuinarum rerum contemplationi vacâsse. Sed hoc grauissimum Philonis testimonium nostri Centuriones, qui mentiri non dubitârunt, ad trecentos annos à Christo nato nullum fide dignum Monachatûs testem extitisse, maligno & fraudulento silentio ferè totum inuoluerunt. Quæ verò Philo hìc scribit, ea Eusebius Cæsareensis, Epiphanius, Hieronymus ad monachos accommodant, quod tamen simili versutia isti Centuriones dissimulant. atque hac illi fide in rebus Ecclesiasticis explicandis versantur. Non est verò dubitandum, quin illorum præclarum Euangelium, quod non nisi mendacijs, fraudibus & imposturis nititur, vbi præpotenti Deo visum erit, perindè vt superiorum ætatum hæreses omnes, quandoquè sit ruiturum. Porrò monasticæ vitæ studium & hactenùs semper fuit in Ecclesia, & deincèps quoquè, Deo fauente, sempèr permanebit. Apostatas autem & desertores monachos ponet Dominus vt clibanum ignis in tempore vultûs sui, & in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. Atque vt magis tabescat istorum in monachos odium, libet D. Hieronymi ex epistola quadam ad Marcellam verba huc adscribere: Certè flos quidam, inquit ille, & preciosissimus lapis inter Ecclesiastica ornamenta, monachorum & virginum chorus est. Et id genus permulta alia possent ex alijs omni genere doctrinæ & sanctitatis celeberrimis patribus adduci, sed non est huius loci. Centuriones & alij euangelij quinti buccinatores, dum monasticam vitam oppugnant, sui produnt pectoris putentissimam sentinam, sequè ab omni Christiana pietate & Christi atque Apostolorum eius moribus & doctrina prorsùs adhorrere demonstrant. Quòd autem tam

Philo de vita contéplatrice

Psal. 20.

Hieronymi de monachis sententia.

tam immanitèr & ſceleratè proſcindunt multos in- 1560
comparabili ſanctimonia illuſtres patres & monaſticæ vitæ cultores, & eorum ſanctiſſimam vitam, & inſignia miracula ad ſuperſtitionem, idololatriam & impietatem referunt: id quidem eiuſmodi eſt, vt vel ex eo ſolo ſatis ſuperque poſſit intelligi, totos illos eſſe occupatos à malo dæmone, atque ab omni ſpe ſalutis prorsùs excidiſſe, quòd illos etiàm malitiosè calumnientur & lacerent, quos conſtat iam beatam cum Chriſto in cælis vitam viuere. Et vt paucis rem totam expediam, nihil in iſtis hominibus appáret aliud, quàm pectus mundo huic & mundi voluptatibus atque omni ſpurcitiei & impietati dedititiſſimum, à Chriſto verò & eius ſpiritu atque omni iuſtitia & ſanctitate longè alieniſſimum, Cimmeriiſque oppreſſum tenebris, & in id vnum vel maximè intentum, vt quamplurimos ſecum in damnationem trahat. Habent verò noſtri Centuriones etiàm cum Diuorum inuocatione in illis ſuis præclaris Centurijs acre & immane bellum, & cum non poſſint negare, multa eius inuocationis luculenta teſtimonia extare in vetuſtiſſimorum Eccleſiæ Doctorum lucubrationibus, eò validiſſimi & inuicti athletæ confugiunt, vt quæ illorum ſcripta huius mentionem faciunt, ea aut negent eorum eſſe vera & genuina, aut ab alijs blaterant eſſe corrupta & deprauata. Ità videlicèt vel ipſum Euangelium & omnis ſcriptura diuina iſtis erit adulterina & ſuppoſititia, vbì diſcrepat ab illorum paradoxis. Quòd autem hanc Sanctorum inuocationem minimè putant eſſe ferendam, ſummam illorum arguit rerum diuinarum imperitiam, qui prorsùs non intelligant beatos angelorum & hominum ſpiritus, tam eſſe omnipotenti Deo familiaritèr & inſeparabilitèr coniunctos, vt nec illi quicquam velle poſſint alitèr quàm velit Deus, nec quicquam illis vnquàm aut velit aut poſſit negare Deus, cum quo iam vnus ſpiritus ſunt, & cum quo iam prorsùs vnum illis & nolle & velle eſt. Quod ſi intelligerent rudes & craſſi iſti Centuriones, deſinerent carpere ſanctorum inuocationem, cùm omnis ille honor & cultus, quem Sanctis impendimus, in ipſum Deum, cui ſunt coniunctiſſimi, redundet. Sed hanc quoquè præclaram doctrinam, vt multa alia, ex veterum iam olim damnatorum hæreticorum lacunis hauſerunt: nec pudet eos toti obſtrepere Eccleſiæ cum paucis tèr execrandis hæreticis, Euſtachio

Hæretici oppugnāt Sanctorū inuocationem.

1560 stachio in Gangrensi Synodo antiquissima damnato, & Vigilantio, quem pro dignitate egregiè perstringit præclarum illud Ecclesiæ lumen Hieronymus, cui tamen isti impudentes Centuriones Vigilantium non dubitant opponere. Atque multos illi quidem citant patres, è quibus fraudulentèr simulant se suam posse tueri sententiam: sed ipsi vel soli abundè sufficiunt ad eorum confutandam stultitiam, tametsi multos alios veteres patres vsitarissima illa dissimulandi arte prætereunt. Quid verò bonæ frugis adferre potest isthæc fraus & dolus malus, dum grauissimi patres aut citãtur quidem, sed vel mala fide, vel quæ in eorum scriptis apertè docent sanctos inuocandos, ea dicuntur adulterina & supposititia, aut etiam permulti patres silentio inuoluuntur, nè si eorum prolata sint testimonia omni exceptione maiora, Centuriones nostri tanto pondere oppressi, toti orbi se irridendos propinent? Tam enim verus & constans est in Ecclesia Dei de sanctorum inuocatione doctrina, vt qui eam oppugnare conantur, non nisi insignem suam prodant amentiam & impudentiam. Et in ijs quidem est non postremus Philippus Melanchthon, qui in Apologia Augustanæ Cõfessionis impudenti vanitate iactitar, apud veteres scriptores, ante Gregorium primum Romanum Pontificem, summum esse de hac inuocatione silentium. Non est huius operis citare patrum sententias: fecerunt id permulti nostra ætate doctissimi viri.

Cent.4. Cap.6. & 8.

Melanchthonis vanitas & impudentia.

Pugnant autem Centuriones nostri etiàm cum reliquijs sanctorum & miraculis ad eas editis, vt animaduertat lector cruciari in illis tetros illos tenebrarum angelos, quibus pleni sunt. Et hîc quidem pectus suum egregiè, vt sæpissimè aliâs produnt, dum Vigilantium hæreticum haud obscurè inter pios doctores numerare videntur, eumque de martyrum superstitioso, vt ipsi aiunt, cultu ac veneratione fortè benè & piè scripsisse dicunt, porrò D.Hieronymum eius scripta parùm firmis rationibus conuellere, magisque conuicijs & importunitate, quàm argumentis & rationibus superare. Addunt verò etiàm Augustinum ostendisse in Africa suo tempore superstitiosum & magnum multitudinis ad reliquias Stephani protomartyris concursum, dementatis populis quibusdam illusionibus, quæ pro miraculis habitæ sunt. Nec his contenti, illud quoquè adijciunt, apud Theodoretum illud esse memorabile, has mar-

Reliquiæ sanctorũ proscinduntur ab hæreticis.

Cent.4. Cap.8.

Cent.5. Cap.6.

Cent.5. Cap.25.

martyrum reliquias ethnicos nihili fecisse, existimantes se inquinari, si ad eorum sepulcra accedant: quam illorum opinionem Theodoretus ibidem ait esse extremæ ignorantiæ & maximæ dementiæ. Poterant hæc sufficere ad istorum ostendendam insaniam, quandoquidem & Vigilantius hæreticus laudem, & D. Hieronymus reprehensionem apud illos habet, & quæ D. Augustinus vt insignia Dei miracula recitat, ea isti omni lachrymarum fonte plangendi tenebriones volunt illusiones fuisse. Tum postremò ethnicorum exemplum loculos martyrum contemnentium, nobis opponunt, quasi iam ab ethnicis dæmonum cultoribus, quid nobis agendum sit, discere debeamus. Sed ipsi certè eò hoc protulerunt, vt boni omnes intelligant, eos dum martyrum reliquias contemnunt, ad ethnicorum esse deuolutos impietatem. Augustinus sanè apertissimè testatur, facta suis temporibus multa miracula, Deo faciente per quos vellet, & quemadmodùm vellet: eaque ita recenset, vt ea plurimùm velit habere ponderis ad confirmandam fidem nostram. Libet huc ex eodem Augustini loco breue adscribere miraculum, vt istis stomachus moueatur. Sanctimonialis quædam, inquit, cùm ęgritudine laboraret, ac desperaretur, ad memoriam Stephani martyris tunica eius allata est, quæ antequàm reuocaretur, illa defuncta est. Hac tamen tunica operuerunt cadauer eius parentes, & recepto spiritu, salua facta est. Sed vtcunque insaniant Centuriones, vel potiùs vtcunque in eis & cum eis torqueatur diabolus, qui vt olìm per Eunomium & Vigilantium detestabiles hæreticos, teste Hieronymo contra Vigilantium, ità nunc per eos ipsos Centuriones ridet martyrum reliquias, sunt tamen miracula hæc, quæ ab Augustino prolixè commemorantur, illius ipsius facta virtute, qui olìm ad vmbram prætereuntis Petri curabat ægrotos omnes. Non est autem magnoperè mirandum, quòd bellissimi euangelici nostri Centuriones cum suis symmystis buccinatoribus ità debacchantur in miracula diuinitùs ad martyrum & sanctorum reliquias edita, cùm se cernant hac gratia, vt etiàm omni vera virtute, adeò destituros, vt nec vllum vnquàm canem claudicantem restituere potuerint. Inuident, igitur Catholicæ Ecclesiæ & eius clarissimis membris sanctis martyribus & eorum reliquijs hanc efficaciam, & immani blasphemia opera Dei non verentur atrocissimè ca-

1560

De ciuit. Dei lib. 22. cap. 8.

Ibidèm.

Miraculū ex S. Augustino.

Act. 5.

Hæretici cur lacerent Sanctorum miracula.

Nn lumniari,

1560 lumniari, & dæmonum illusionibus ac figmentis tribuere homines planè profligati & perditi, qui non contenti vexâsse Ecclesiam etiamnùm in terris militantem, etiàm in illam iam cum Christo in cælis felicissimè triumphantem, suos stylos & blasphemas linguas acuunt, habituri quandoquè amplissimam mercedem tam nefariæ peruersitatis. Quàm enim est illa eorum intoleranda impudentia, quòd scribere non verentur, totis quingentis à Christo annis nullum verum miraculum à sancto aliquo post mortem editum reperire se potuisse, cùm tam multa vnus recitet Augustinus, quæ se certò sciuisse, quibusdam etiàm præsentem interfuisse affirmat? vt alios grauissimos Patres & Scriptores omittamus, quos omnes isti videntur velle insimulare mendacij, quasi eadem vanitate fuerit Augustinus & alij sancti Patres, qua sunt isti egregij Centuriones, quos non pudet fortitèr & insignitèr mentiri. D. Ambrosius Epistola 85. præclarissima ad sanctorum Geruasij & Protasij reliquias declarata miracula recitans, super quas etiàm multa indumenta iactata ait, vt tactu ipso medicabilia reposcerentur, ità subiungit: Gratias tibi Domine Iesu, quòd tales nobis sanctorum martyrum spiritus excitâsti, hoc potissimùm tempore, quo Ecclesia tua, præsidia maiora desiderat. Non adscribit ille, vt nostri stupidi Centuriones, sanctorum miracula dæmonum illusionibus, sed pro ijs Christo gratias agit. Et rectè quidem ob tantam improbitatem in illos quadrare potest, quod Sermone 19. de Arrianis dicit idem Ambrosius: Non alitèr, inquit, eorum operibus inuiderent, nisì fidem in his fuisse, quam isti non habent, iudicarent, & fidem illam Maiorum traditione firmatam, quam dæmones ipsi negare non possunt. Multa hìc studiosè prætereo Centurionum nostrorum commenta & fraudes, quòd nimìs longum sit omnibus annotandis immorari.

Impudentia hæreticorum.

Multùm etiàm miseros istos torquet reliquiarum sanctorum translatio, quam more suo audactèr vocant superstitiosam, & interìm ipsi non ignorant, rem esse in Ecclesiæ vsu & praxi antiquissimam, nec tamen verentur cæci & miseri dicere, eam partìm ex ethnica superstitione primùm cœpisse, & mirum in modum mendacibus prodigijs & signis confirmatam, magìs magisque creuisse. Est hæc illis impietas cum impijs Porphyrio & Eunomio communis, vt miracula & si-

Translatio reliquiarum.

Cent.4. Cap.6.

gna diuinitùs exhibita, præstigias dæmonum esse calumnientur. Legimus in D. Hieronymi scripto contra Vigilantium, sanctas reliquias Andreæ, Lucæ & Timothei ab Constantino Imperatore trãslatas esse Constantinopolim, & apud easdem dæmones rugijsse: ab Archadio quoquè Augusto Samuelis ossa de Iudæa translata in Thraciam, & Episcopos eius cineres in serico & vase aureo portâsse. Habemus in his multisque alijs celeberrimis exemplis Catholicæ Ecclesiæ morem antiquissimum, qui apud nos longè plùs valere debet, quàm innumeræ Centurionum & similium tenebrionum calumniæ & blasphemiæ. Eant illi in tenebras cum suis portentosis calumnijs, nos in Ecclesia Catholica Christum ducem & authorem sequimur, cuius spiritu scimus ecclesiam regi, nec posse errare vnquam. Hoc verò tamen obseruatu dignum est, multa ab istis Centurionibus diuinitùs declarata miracula apud reliquias & memoriam sanctorum totius ferè Europæ, vel silentio vel medacio supprimi & aboleri. Est in Sicilia templũ Philippi, qui fuit Petri Apostoli discipulus, & ab illo missus in Siciliam, ad quod quotannìs eo die, qui illi sacer est, multi à dæmonibus liberantur. Et expediret profectò, nostros quoquè eò adduci Centuriones, si fortè abiecta perfidia liberari possent à malis dæmonibus, qui eos ad hæc & id genus alia conscribenda impellunt. Anno salutis 1541. ducentæ penè fœminæ ad hoc templum expulsis tetris spiritibus curãtæ sunt. Huius Philippi Centuriones isti nec mentionem quidem facere voluerunt. In eadẽ Sicilia aliud templum est S. Viti longè celeberrimum, quod cùm inuisunt rabidi canis morsu infestati, curantur. In Hispanijs celebris est memoria Iacobi Complutensis Frãciscani. Huius meritis & intercessione, vt ait Michaël Medina doctiss. theologus, varij ac desperatissimi morbi frequentèr pelluntur, adeò vt etiàm Carolus, Catholici Hispaniarum regis Philippi vnicus idéque charissimus filius, teste eodem Medina, post omnium medicorum desperationem, post totius regni mœrorem, post regiæ domûs luctus, ex capitis confractione penè à morte receptus sit. Sed hæc nostri Centuriones, aut non vident, aut præstigias dæmonum esse ore impuro voci ferabuntur, quorum incredibilem audaciam & immanem pectorum cęcitatem nemo vnquàm satis & admirari & abominari poterit. Nam etiàm insignia illa miracula, quæ Eusebius testatur, edita esse ad illam herbam, quę ad imaginem Christi, apud Paneadem

1568

Miracula apud reliquias sanctorum.

De recta in Deum fide lib. 2. cap. 8.

Lib. 7. ca. 18. vel iuxta Ruffinum, 14.

1560 neadem à muliere, quam Christus sanguinis fluxu liberârat, statuta fuit, vsqueadeò obscurare nón verentur, ut & herbam illam superstitiosam vocent, & imaginem horrendo fulmine disruptam sceleratissimè mentiantur, cùm eam quidem imaginem Iulianus apostata iusserit deijci, & suum in eius locum simulacrum substitui, quod mox ignis cælitùs immissus ita disiecit, vt collum atque pectus à reliquo corpore auulserit: porrò Christi imago, quam ille scelestus suo loco mouerat, à Christianis in templum translata est, vt istos impudentissimos nugatores tam turpis mendacij meritò æternùm pudere debeat: quemadmodùm & immanis blasphemiæ, quòd Christi beneficia per illam herbam, curandis morbis omnibus efficacissimam exhibita, ad superstitionem trahere non dubitant: quanquam nè insigne hoc de Christi fulminata imagine mendacium ipsi confinxisse videantur, nouo mendacio eius rei testem citant Zozomenum, cuius alioquì vilis apud illos authoritas est, qui tamen nihil huius habet. O viros Euangelicos, ô fidissimos historiæ Ecclesiasticæ scriptores. Eat iam Lector, & in scribendis historijs eos bona fide versari sibi persuadeat, quos neque piget, neque pudet tam profligatę vanitatis. Tales sunt nostrorum temporum histórici Euangelici.

Cent. 4. Cap. 13.

Si hoc loco adferre velim, quæ illi de imaginibus non venerandis eadem fide & integritate scribunt in suis malè consutis Centurijs, nimiùm longus ero. Et hîc tamen illorum atroces morsus & vipereas linguas pati cogitur etiàm illa Magni Constantini sanctissima mater Helena, quam pro sua teterrima conuiciandi libidine mulierem superstitiosam vocant, nec volunt ab ea Domini Crucem esse inuentam, cùm id testentur tam multi peruetusti patres: immò verò ipsi ijdem Centuriones parùm attenti ad illud, quod vulgò dici solet, mendacem esse memorem oportere, in eadem Centuria, vbi isthuc non admittunt, itidèm affirmant his verbis: Helena mulier superstitiosa illuc profecta adorandi causa, reperta Domini cruce, duo templa ædificari curauit. Hoc verò in illis rarum non est, vt parùm sibi constent, quod mendacibus euenire necesse est. Sic in eadem centuria & negant apud Eusebium extare mentionem inuentæ crucis, præterquàm in Chronico, cui tamen id volunt à posterioribus insertum, & aiunt id apud illum haberi lib.3. de vita Constantini. Eodem modo

Cent. 4. Cap. 13.

Cent. 4. Cap. 6.

modo alibi sanctissimam Longobardorum reginā Theodelindam, stolidam & superstitiosam, alibi in eadem Centuria mulierem pietate & eruditione insignem, atque etiam piissimam vocant. Hoc quidem pacto cæca impietas seipsam destruit & euertit. Pertineat autem etiam ipsi ad eorum numerum, quos Apostolus vocat inimicos Crucis Christi, cuius venerationem non ferunt, bellissimi discipuli sanctissimi patris sui Luteri, qui in concione quadam asserere non dubitauit, se quidem si omnes Crucis Christi particulæ apud ipsum essent, eò illas proiecturum, quò nulli mortalium pateret aditus. Et quamuis Centuriones Constantinum citent, qui Crucis fuit præcipuus venerator, tamen non verentur Centuria 3.cap.10. Crucis vsum ad Montanistarum errorem reuocare. Et est reuerà magnus ad ethnicismum atque adeò atheismum sub hoc nouo Euangelio factus progressus, dum plerique eò tandem deuoluuntur, vt nulla ratione adduci queant, Crucis vt signum frontibus suis imprimant : quod quidem efficere apud nos potest, vt minus admiremur, tantas esse hodie dæmonum vires, quippe quæ crescant hominum amentia, salutaria remedia contra illorum insidias & insultus adhibere nolentium, cùm olim etiam longè ante mille annos vsitatissimum apud Christianos fuerit, Crucis signum in fronte digito pingere. Est apud Augustinum memorabilis sententia, quam huc adscribam in gratiam Centurionum & eius farinæ quinti Euangelij buccinatorum, vt pudefiant : Quid est, inquit, quod omnes nouerunt, signum Christi, nisi Crux Christi ? Quod signum nisi adhibeatur siue frontibus credentium, siue ipsi aquæ qua regenerantur, siue oleo quo chrismate vnguntur, siue sacrificio quo aluntur, nihil eorum ritè perficitur. Augustino longe vetustior Tertullianus, ad omnem, inquit, progressum atque promotum, ad omnem aditum & exitum, ad vestitum & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacunque nos conuersatio exercet, frontem signaculo terimus. Sed nostri Euangelici cum his nihil habent commercij, sicut nec cum Ecclesia Dei, extra quam illi suas condunt synagogas, in quibus spiritu vertiginis agitati, portentosa subinde effingūt paradoxa, aut iam olim explosa refingunt, in quibus etiam illud est è Brētij schola profectum, Crucem se signare, ad superstitionem & magiam pertinere, nec magis ad pietatem facere digitis Crucem formare, quàm si

1560 *Cent.6. Cap.6.* *Ibid.cap. 2. & 3.* *Phil.3.* *Luteri impia vox in Crucē Christi.* *Tractatu 18.in Ioannem.* *De Corona militis.* *Brentius contra Sotum.*

1560 ſi manibus in aëre circulum deſcripſeris: item illud: Signum Crucis non eſſe Apoſtolicæ traditionis, nec elementum eam, ſed figmentum appellandam, & non eam, ſed aſinum potiùs adorandum, qui naturalem dorſo portet crucem: deniquè omnem hunc Chriſtianum cultum, magiam eſſe & idololatriam. Puto equidem non longè iſtos abeſſe ab ethniciſmo, vel potiùs atheiſmo, qui in tam immanes blaſphemias prolabuntur. Sed ſic ſolet iratus Deus punire eos, qui ſibi plùs ſapere videntur, quam ſapiat totus orbis. Væ miſeris mortalibus infeliciſſimi ſeculi huius, qui in iſtos tam exitioſos & blaſphemos dogmatiſtas inciderunt. Sanè Centuriones noſtri cùm multos citent vetuſtiſſimos patres, & in ijs Ambroſium, Auguſtinum, Chryſoſtomum, qui præclarè ſentiant de Crucis ſignatione, non tamen verentur eorum hac de re ſcripta vocare ſuperſtitioſa, & vehementèr contumelioſa in meritum Chriſti, atque cum fide pugnantia. Et eam quidem Auguſtini ſententiam, quam paulò antè adſcripſi, ipſi quoquè habent, & cùm negare non poſſint eſſe Auguſtini, eam tamen putant illi non eſſe tribuendam. O cæcos & ſtupidos Centuriones. Non vident dum tot ſanctiſſ. patrum proferunt ampliſſima teſtimonia, nihil ſe conſequi aliud, niſi vt totus orbis eos vt impios hæreticos exibilet & execretur, qui à totius Eccleſiæ ſententia & conſenſione diſcedant, & tot patribus ſummam audeant irrogare contumeliam. Latet autem in hoc ipſo magnus quidam iſtorum dolus, qui dum vetuſtiſſimis illis patribus fidem & authoritatem detrahere moliuntur, facilè id conſecuturos ſe ſperant, vt aliorum omnium, qui per mille deincèps annos ſcripſere, teſtimonijs pondus omne detractum videatur. Sed dabit quandoque Deus pius & bonus, vt iſti Centuriones, vbì eorum fraudes & præſtigiæ hominibus innotuerint, ceu vaniſſimi impoſtores ab omnibus explodantur & extermin[e]ntur, & cum ſuis mendaciorum Centurijs in ſolas terras relegentur, ſi nihil eis acciderit deterius. Vtinàm verò reſipiſcant, & maturè agenda pœnitentia, Deum & Eccleſiam ſibi reconcilient. Hæc Lectori paucis indicata volui, vt & præſentes & poſteri intelligant, quales viri fuerint, qui noſtra ætate Eccleſiam Chriſti oppugnarunt.

Idem in præfat. in reſponſ. Smidel. ad refut. Hoſii.

Hoc etiàm anno in ducatu Vuirtenbergenſi, vbì Brentius eſt ſuperintendens, promulgatum eſt edictum contra Sacramentarios.

Baſileæ

Basileæ prodijt liber Iohannis à Lasko, cum hac inscriptione: *Responsio ad virulentam, calumnijsq; ac mendacijs consarcinatam Ioachimi Vuestphali Epistolam quandam, qua purgationem Ecclesiarum peregrinarum Francforti conuellere conatur &c.* Adeò etiàm post fata Laskus non desinit esse infestus misero Vuestphalo: qui si se defendere velit, cum vmbris illi pugnandum erit. Porrò Theologi Ienenses Supplicationem edunt ad Principes & Ordines Confessionis Augustanæ pro legitima synodo, in qua Luterani soli conueniant, & Zuinglianos atque alios aduersarios condemnent. Non dubium quin illius amplissimæ synodi decreta plùs authoritatis & ponderis habitura fuerint apud miserè fascinatam plebem, quàm ea omnia sacrosancta Concilia, quæ Romani Pontificis voluntate & authoritate indicta vnquàm & habita sint. Et quid est absurdum magis? O quò prolapsa est Germania. *1560 Iohannis à Lasko scriptum posthumũ. Supplicatio Ienensium.*

Quin & Tilmannus Heshusius libellum Ienæ edit contra Sacramentarios, & mox in ipsa Præfatione queritur, Zuinglij & Caluini errorem de Cœna latè per orbem Christianum diffusum esse, cui etiàm gubernatores potentes applaudant. Inter cætera, hoc libro suum, id est, Luteranum de Cœna dogma ex scripturis & patribus probare conatur. Idem contrà faciunt Zuingliani. Non ità pridèm Superintendentes Heidelbergenses huiusmodi decretum promulgârunt: Luteri & Brentij Catechismi extra ecclesiam eijciantur, & eorum scripta nullam habeant authoritatem. Eccè vt ille Pontificiæ authoritatis impotentissimus exagitator & euersor, iam à suis planè reijcitur & profligatur. Idem eueniet omnibus alijs turris Babylonicæ structoribus. *Heshusius in Sacramentarios. Nota Lector.*

Franciscus 2. Galliæ rex post celebrem sui apud Rhemos inaugurationem, cum multo comitatu Ambæsias se confert: vbì paulò pòst à seditiosis quibusdam excitato tumultu, res ad summum ipsius regis & vniuersæ aulæ periculum spectare videbatur. Sed eccè Deus misertus optimi adolescentis, authores seditionis prodit, de quibus mox 24. Martij grauissimum sumptum est supplicium. In Scotia hoc anno mire tumultuatum est, dum Caluinismum amplectuntur, Anglis suppetias ferentibus, qui & ipsi Caluinisticum Euangelium complexi erant. Regina Scotiæ longè optima Maria Guisiani olim Ducis filia, dum à Galliæ rege con- *Regis Galliæ periculum. Scotia Caluinizat.*

1561 tra non ità dudùm de religione concitatos motus suppetias opperitur, curis permultis & morbo confecta, moritur Edimburgi in arce regia. In Gallia quoquè plerique Caluinismum suspirabant. Interìm enim, dum Henricus rex tot perpetuis annis grauissimo bello implicatus tenebatur, Caluinus cum suis summam nactus opportunitatem, pestilentissima scripta per Gallias clàm dispersit non Latino tantùm, sed etiàm Gallico idiomate: qua re multos deprauauit. Itaque Franciscus rex, summæ spei adolescens, omnibus regni Ordinibus Conuentum indicit religionis componendæ causa. Verùm non diù pòst superuixit, 4. Decembris die morbo increbrescente extinctus. Successorem habuit Carolum fratrem suum, 12. annorum puerum magnæ spei. Extat scriptum Galli cuiusdam, in quo inter alia refertur, nefandissimum Geneuæ initum fuisse consilium de hocipso rege Francisco, Regina vxore, Regina matre Francisci, & eius liberis, proceribus, bonis magistratibus ad certum diem commodo loco per insidias trucidandis: atque eius crudelissimæ, & post homines natos atrocissimæ conspirationis Bezam principem, Caluinum authorem, Ottomannum subsignatorem, Spifamium suasorem, omnes Galliæ prædones & lanistas conscios fuisse. Si quem plura nosse iuuat, legat religionis & regis aduersùs exitiosas Caluini, Bezæ & Ottomanni coniuratorum factiones defensionem primam. Multa hoc anno feruntur visa portenta. Alicubì ignis in aëre per horas tres, Alicubì sanguinem pluisse, Fosani tres cometæ visi, In planitie iuxta Cemalium maximus equitum numerus turmatim conspectus: multaque in Gallijs, Germania, Polonia portenta alia. Iam enim pasìm homines à Catholica religione ad plausibilia multiplicis noui euangelij dogmata deficiebant, digni qui eiusmodi ostentis terrerentur.

Franciscus rex occumbit.

ANNO 1561. Conuentus fuit Principum Augustanæ Confessionis Numburgi in Thuringia. Quidam Zuinglianus scribit, in hoc Conuentu acerrimè actum esse, vt ferebatur, de Zuinglianis solenniter & quàm apertissimè condemnandis, sed id quorundam Principum bonitate esse impeditum. Misit ad eum conuentum Pius 4. Pontifex nuncium suum virum longè doctissimum, nobili apud Venetos stirpe editum, cui Cęsar Ferdinandus suum quoquè Legatum adiunxerat

Conuentus Numburgensis Euangelicorum.

Sed

Sed quòd Principes Augustanæ Confessionis suorum concionatorum verbis plùs æquo tribuerent, illa Pontificis legatio parùm effecit. Porrò Iohannes Caluinus scriptum euulgat contra Heshusium, quibus eius nebulæ discutiantur. Mox Theodorus Beza insignis Caluinianus, duos submittit dialogos aduersus Tilmanni Heshusij somnia: prior Cyclops, posterior Sophista inscribitur: vt animaduertas Euangelicorum mutuam inter ipsos molestiam. Edidit quoquè abstersionem aliarum calumniarum Heshusij in Caluinum. Sed & Boquinus Theologus Heidelbergensis examen libri ab Heshusio scripti euulgat. Porrò verò Guilelmus Clebitius, ô facinus audax & incredibile, librum edit hoc titulo: *Victoria veritatis, & ruina Papatûs Saxonici.* Sed quià sublimis fuit Papatus Saxonicus Martini Luteri, non potuit ruere, nisì fracta ceruice: sepeliatur ergo, nec eius deincèps vlla sit memoria. Hoc quidem contendunt Sacramentarij, sed Luterani non deerunt suo Lutero Papæ Saxonico. Eodem ferè tempore etiàm Iohannes Sturmius quædam Buceri scripta Eucharistica diuulgat, & in præfatione sua queritur, Luteranos importunitate & iniustitia sua cursum Euangelij impedire. Ad extremùm dicit, Si magistratus illis hominibus per triduum gladium suum concederet, crudelissima statìm secutura condemnationũ tonitrua, fulgura, fulmina, &c. Dicit etiàm eos, quos velint, & quæ velint, probare: rursùm, quæ velint, & quos velint, improbare, vexare, condemnare, proscribere, palo propè & cruci affigere, in ipsas propè vstrinas & rogos impellere &c.

1561

Caluinus cum suis cõtra Luteranos.

Ruit Papatus Saxonicus.

Sturmij de Luteranis iudicium.

Porrò Lipsiæ Martinus Kemnicius Brunsuicensis Apostolus Repetitionem edit sanę doctrinę de vera præsentia corporis & sanguinis Domini in cœna. Prodijt verò etiàm Brentij liber de personali vnione duarum naturarum in Christo, in quo veram corporis & sanguinis præsentiam in Cœpa Luterice explicat, valdè tabescentibus Zuinglianis, qui eam plagam à Brentio acceptam nollent. At tamen Petrus Martyr illi respondet, & defendit negocium Zuinglianum. Scripsit alium quoquè libellum Brentius contra Bullingerum, qui nihil minùs forsan ab illo expectârat.

Luterani in Zuinglianos.

Hoc anno quidam impius, blasphemus & tèr execrabilis furcifer, Lucas Sternbergerus nomine, in sacrosanctam Trinitatem, in Christo Iesu diuinitatem, in [illegible]um quoquè Spiritumsanctum, in sanctissimam Dei

Blasphema Sectary blasphemi dogmata.

1561 genitricem Mariam, de Sabbato potiùs quàm Dominico colendo, de Eucharistiæ Sacramento, de Baptismo deniquè, quod satanicam vocat institutionem, tam horrenda & abominanda palàm dixit & asseruit, vt nullæ piæ aures sinè horrore ferre queant. Idem ipse cùm aliquandò pauciores opinione sua cœnam Domini percepturos haberet, alios omnes his verbis accersiuit: Venite hùc: non enim possum solus illum deuorare. Et ille quidem in Eucharistia se fassus est Melanchthonem sequi, in reliquis Sacramentis Luterum. Docuit inter alia, non esse Trinitatem, sed vnum Deum: non Christum, non Spiritum sanctum. Huic tam impiæ opinioni quædam alia planè contraria emersit in Polonia, dicentibus quibusdam Pseudoprophetis, non vnum, sed tres esse Deos: at Filium tamen aliquanto minorem esse Patre & Spiritusancto: Porrò Athanasij symbolum iure sathanasianum appellandum. Sciscitantibus quibusdam Poloniæ proceribus, vndè hoc dogma accepissent, illi respondent purum putum esse Euangelion, & eam doctrinam se accepisse à suis præceptoribus, Caluino, Bullingero, Petro Martyre, & Vuolffgango Musculo. Hunc verò tantum thesaurum nunc demùm voluisse Deum per suos fideles seruos reuelare. Sed cum tali thesauro abeant illi quò digni sunt. Eccè quò tandèm proruit humana temeritas, & temeraria impietas.

Cõuentus Luneburgensis. Saxones Luterani Lunæburgi Conuentus agunt, damnantque hæreseos Albertum Hardenburgium Zuinglianum. In Transsyluania alij Luteri, alij Sacramentariam de Sacramentis doctrinam recipiunt. Indè secuta est Ecclesiarum distractio, effusè ridentibus Turcis tantam Christianorum insaniam. Porrò Bremenses, qui ferè ex primis Saxoniæ populis Luteri Euangelium susceperant, iam nouo afflati spiritu, Caluinismum complectuntur, frementibus Luteranis, quòd à vera Luteri luce ad has tenebras essent deuoluti. Luterani omnes ex vrbe profugere compulsi sunt. Vbi nunc sunt illi, qui ea in vrbe hactenùs Luteri Euangelium tanquàm certam veritatem amplexi sunt? Scilicèt Caluinus plùs vidit, quàm Luterus Germanicus Elias.

In Galliæ Christianissimo regno multi à Catholica religione ad Caluini blasphemias deficiunt, & res necdùm satis sopita est.

ANN

ANNVS 1562. inprimìs infaustus & luctuosus fuit florentissimo & Christianissimo Franciæ regno, in quod iam sensim irrepserant feræ belluæ hæretici Caluiniani. Sæuitũ est hoc anno mirabilitèr & plùs quàm Tartaricè vel Turcicè in sacrosanctam Eucharistiam, in res Deo sacratas, in templa, in monasteria, in calices, vasa sacra, & id genus alia. Ex Duodecim noui Euangelij buccinatoribus, qui inter alios verbi ministros se dicebant, octo vel nouem erant desertores monachi, quos euomuerat Christus ex ore suo. Omnium verò dux & signifer Theodorus Beza, in bonis Ecclesiasticis egregiè iam antè etiàm luxuriatus fuerat. Tales ferè plerique omnes fuerunt horum infelicium temporum præcipui dogmatistæ & buccinatores multiplicis noui Euangelij. Habet autem malus dæmon amplam potestatem in eiusmodi impios & deploratos apostatas, quibus ceu aptissimis malitiæ suæ organis & administris ad omniuariam abutitur in miseros & incautos homines spargendam & propagandam nequitiam & impietatem. Huius igitur Bezæ satellites inter aulicos quosdam suum cœpere virus spargere, & quos in suam potuêre nassam pertrahere, illis persuadere conati sunt, nè nefas esse putarent mentiri, fallere, fingere, agere prædas & sacrilegia perpetrare: nec huic bellissimo euangelico Thrasoni deerat suus quidam verbi Dei egregius prætextus, sub quo perdirissimi nostræ ætatis hæretici innumeros perdiderunt. Et erat hæc doctrina plausibilis, sensimque per hanc apud quosdam non infimos sibi gratiam conciliârunt. Ea obtenta, in eam cogitationem incubuêre, sua vt consilia in opus conferrent, statueruntque mense Ianuario cuncta Galliarum templa diripere & expoliare, nihil quidem aliud ex illa præda quàm aurum Tholosanum relaturi. Id vt suos haberet successus, socios suos omnes iusserunt quantam maximam possent hominum turbam cogere, & hospitia omnia vrbium occupare, quô faciliùs hac ratione suas illas præclaras prædas nocte vna, absque ciuium prohibitione, possent agere. Interim iactabatur ab illis, si quod animo destinârant, re ipsa possent consequi, ante Maium mensem haud obscurè ipsorum pium propositum & consilium perspectum iri. Sed vt sunt versuta hæreticorum ingenia, erant inter eos qui callidè cogitarent, si Senatûs iniussu hæc sacrilegia & templorum

1562 Hæretici sæuiunt in Gallijs.

Spargitur virus inter aulicos.

Versutia hæreticorum.

1562 rum direptiones fierent, alias nationes id illis probro daturas & pessimè interpretaturas, neque plerosque Galliæ proceres & homines eas rapinas toleraturos: præstare igitur, vt res differatur, atque intereà ratio ineatur Regis & Senatûs eius fallendi, atque hac via alicuius mandati conflandi, vnde Regis voluntate & consensu hoc negotium agi appareat. Hoc quidem sic nonnullis visum tum fuit, sed plerique Aquitani huius moræ impatientes, magno impetu in sua regione omnia comminuerunt. Est enim in hoc nouo Euangelio spiritus quidam vehemens, qui miseros homines agit præcipites ad audenda ea, quæ sani homines nunquàm audeant. Cùm enim malè persuasi sint ab impostoribus pseudoprophetis, hactenus ipsos ambulâsse in tenebris, iam demùm veram appræhendisse lucem, non sobrietatis, sed amentiæ musto ebrij, ruunt in facinora, & cum multa agant, non verbis, sed flammis vindicanda, tamen se putant rectè & religiosè agere: quæ persuasio falsa addit vires temeritati, vt tanto res nefarias ausint liberius, quanto eas arbitrantur magis Deo gratas. Et hæc quidem de imperita multitudine dici possint: nam multi etiàm non errore, sed malitia peccant. Porrò autem etiàm Parisijs visebantur plures solito homines armati ad conciones procedere duobus in locis, nec obscurè licebat animaduerti, non nisi pessima quæque istos machinari. Nam & minas vulgo intentabant, & verberabant obuios, nemine ferè contradicente: eoque planè spectabant, vt cuius causa eò venerant, id quamprimùm exequerentur: at tamen reformidabant populi frequentiam, licèt inarmati. Si quis enim ciuium, ab Hugonistarum (sic vocabantur socij Caluiniani) factione alienus, gladium gestâsset, is vt seditiosus comprælendebatur, cum tamen isti Hugonistæ omne genus armorum circunferrent. Ipsis Iohannis Euangelistæ ferijs, cùm Hugonistæ frequentes admodum ad concionem iuissent, & ea absoluta Catholici ad preces vespertinas in sancti Medardi æde campanas pulsarent, Hugonistæ eam pulsationem iniquo tulêre animo, eaque verbi Dei prædicationem interturbari querebantur. Inde igitur arrepta occasione, in ædem necdùm benè exædificatam armati impetum fecerunt, vna manu gladium, alia sclopettum gestantes, effractisque valuis omnibus, miseram plebem inuaserunt haud alitèr, quàm si bellum denunciatum esset. Erat ibi cum plebe concionator Catholicus, qui

Furor hæreticus.

Parisijs hæretici insolescunt.

Templum S. Medardi inuadunt.

isti viri Euangelici ità tractârunt parùm Euangelicè, vt ille iam procumbens in genua, capitis sui sectionem expectârit: sed ictus illi intentatus, tunicam scidit, & carni non leue inflixit vulnus, nec tamen caput penitus amputauit, deindè ense, quoàd collibitum est, illum egregiè verberârunt. Quosdam etiàm alios enecârunt, nec paucos sauciârunt. Ipsam verò sacrosanctam Eucharistiam, quod sinè horrore dici vix potest, homines emotæ mentis confregerunt, & humi abiectam pedibus proculcârunt. Tam verò atrox bellum statuis indixerunt, vt ne vna quidem superfuisse feratur, cui non amputârint caput, haud alitèr quàm si vitali illæ spiritu animatæ fuissent: nec fenestræ vitreæ huius furoris expertes esse potuère, è quibus multas comminuerunt, atque etiàm aras non paucas demoliti sunt, calices, reliquias, vestes sacras & quicquid absportari potuit, abstulerunt. Horum dux quidam ad summam vsque aram adequitâs, clamitabat, Pilla tout/ Pilla tout/ id est, Diripiatis omnia, Diripiatis omnia. Iam qui omnium fuisset audacissimus & flagitiosissimus, is præ omnibus palmam referebat. Intereà luctus & lachrymæ obtinebant catholicos Parisienses, tum Deo, tum regi suo fideles, cùm cernerent binos & binos tum presbyteros, tum alios vtriusque sexûs homines vulneratos, in puteos sinè vlla misericordia detrudi, atque ità crudelitèr enecari: nec tamen quisquam ausus erat tam barbaricã miserorum necem vel lachrymis vel gemitu prosequi. Si quis è catholicis vel suspexisset tantùm, haud secùs, atque seditionis studiosus, verberabatur.

1562

Eucharistia conculcatur.

Catholici aliquot in puteos demerguntur.

Miseram quandam mulierculam capillis apprehensam, per plateas raptabant & immaniter percutiebant, eam vnam ob causam, quòd plorabunda dixisset, En quibus premimur angustijs, num perpetuò tam miseri futuri sumus?

Ibant autem Hugonistæ per vrbem Parisiensem instructa acie equites iuxtà àc pedites, districtis gladijs, alta voce clamantes, Euangelium Euangelium: non Christi vtiquè, qui non sic suum annunciauit Euangelium, sed Caluini & Bezæ, insignium Antichristi antecambulonum, qui ei amplissima præparârunt itinera. Addebant etiàm: Vbinàm sunt idololatræ Papistæ? & id genus multa aliâ digna talibus viris & tali euangelio. Nec verò occurrebat populo catholico, quid ad hæc responderet, aut quò se verteret.

Mense

1562 Mense Ianuario conuentus egit Senatus regius, vt statuerent, tolerarine deberet in Gallijs gemina religio, & Hugonistis templa permitti. Tandem, vt quidam scribunt, permissum est Caluinistis impunè concionari, baptizare, sacramenta contemnere, sed extra tamen vrbium mœnia. Vt verò animi Parisiensium lenirētur, multa ipsorum causa facta dicebantur, quandoquidem in hoc edicto id quoquè haberetur, nefas esse Caluinistis intra vrbes templa erigere, vel concionari, tametsi non vetabantur in vrbibus commorari & degere. Hoc autem edicto Caluinistæ se mirificè tuebantur posteà, nec dubitabant dicere, proceres illorum approbâsse religionem, cùm tamen disertis verbis in eo edicto haberetur, nolle ipsos duas approbare religiones. Iam porrò sectarij confidentiùs quàm antè suis se induebant armis, idque sub specioso edicti huius exequendi prætextu. Rex etiamnùm admodùm puer erat, nec poterat rebus afflictis Galliæ in hoc miserabili tumultu ità facilè opem ferre, erantque etiàm quidam magni nominis, qui Caluinianis concionatoribus non obscurè fauerent: quod idcircò dixerim, nè quis temerè hanc rerum confusionem in illo florentissimo regno regi puero longè optimo & summæ spei adscribat. Si regi Francisco, huius regis Caroli fratri, diuturnior vita contigisset, hæreticorum conatus non illos fortasis progressus habuissent. Sed propter peccata hominum permisit Deus aliquid posse impium Bezam cum suis socijs apostatis monachis, rursùs vbi immensæ eius bonitati visum erit, regnum illud Christianissimum ab omni hæreticorum fermento repurgaturus. Cùm autem hæc ità gererentur, vt paulò antè dixi, Senatus Parisiensis, quem Parlamentum vocant, disertis verbis ad ea sic respondit: Nec possumus, nec volumus, nec debemus. Quibus verbis satis declarârunt, quàm essent plerique animis alieni ab istorum hominum conatibus & machinamentis. At tamen ob armatæ multitudinis metum, posteà nonnihil mutata sententia, edictum illud passi sunt certa quadam ratione non aboleri. Iam enim Caluinianorum ingens erat numerus, & armis perstrepebant. Verùm nec sic quidem satisfactum sibi putabant Caluinistæ, quippe qui non hoc vnum spectarent, vt illis suo more concinere & concionari liceret, licèt plurimùm id se obtinuisse lætarentur, quòd hac ratione populum in suam nassam possent pertrahere.

Conuentus Senatus regij.

Quandò verò poteſtas illis facta non fuit noua templa conſtruendi, miniſtri ſeu buccinatores Caluiniani à rege impetrare moliti ſunt, vt liceret ipſis in Catholicorum templis ſua agere miniſteria: qua in re mirabili vſi ſunt vafricie. Simulabant enim ſe cum Catholicis in ipſorum velle redire Eccleſias, modò quædam remouerentur, quæ ipſi cenſerent diuino repugnare honori: atque de his cupiebant audiri contra Theologos & eos omnes, qui ipſis id negandum putarent. Hæc autem illi ſic petebant, vt ſuarum rerum incrementa indè oritura non ambigerent. Tandèm definitum eſt, vt cum Caluinianis miniſtris Catholici Theologi de religione coram Regina diſputarent: & miſſæ ſunt ilicò literæ ad facultatem Theologicam Pariſienſem, vt quatuor aut quinque è ſuis mitterent reſponſuros ad ea, quæ ipſis eſſent proponenda. 1562 *Simulatio Caluiniſtarum.*

In hac diſputatione à parte Caluinianorum princeps erat Theodorus Beza, qui, vt ait inſignis quidam Theologus, multa nouit adferre in medium, ſi habeat obſequentes auditores, qui nihil illi opponant. Socius illi aderat quidam apoſtata Franciſcanus. Commodùm ſanè iſtis hæreticis euenerat, quòd huic diſputationi intereſſe non potuit ampliſſimus & doctiſſimus Lotaringiæ Cardinalis, alibì tum grauibus negocijs occupatus, qui aliâs in Poſſiaca diſputatione os impurum iſtius Thraſonici Bezæ oppreſſerat, præſente Regina & multis regni proceribus. Intereà ciuibus Pariſienſibus glorioſi Euangelici fratres perſuadere nitebantur, ea quæ Catholici docent, hominum inuenta eſſe, & pugnare cum ſcripturis ſacris, victoſque à Caluinianis eſſe Theologos Catholicos. At Pariſienſes illis reſpondebant, maiores & præpoſitos ſuos non minorem agere curam ſalutis ſuæ, quàm Caluinianos: porrò ab illis ſuis maioribus & præpoſitis habere ſe doctrinam ſuam velut per manus traditam, in qua illi haud alitèr atquè in fide Ieſu Chriſti, & in regis ſui, tanquàm legitimi principis & domini ſui obedientia, potiùs mortem eſſent oppetituri, quàm vnquàm tranſituri in caſtra frementium belluarum atque ferarum, nouorum ſcilicet Euangelicorum hominum, qui cælum terræ miſcerent, & ordines omnes perturbarent. Quòd ſi verò omninò oporteat ipſos rationem reddere religionis ſuæ, miſſuros ſe eò aliquot homines doctos ſuis ſumptibus. Deniquè vrgebant ſummoperè Theologos *Diſputatur coram regina cũ hæreticis.*

1562 logos aliquot, vt ad disputationis locum celeriter proficiscerentur. Nauabant id temporis strenuam operam Catholicæ tuendæ religioni præter alios etiam Guisij principes, Magister equitum, Mareschallus sancti Andreæ, & ciues atque mercatores Parisienses, qui se primos opposuerunt Caluinianis, multumque posuere studij, operæ & diligentiæ in obsecrandis, adhortandis & extimulandis proceribus, vt Caluinianorum consilia & machinationes impedirentur.

Defensores Catholicæ religionis.

Primum autem disputationis caput fuit, quod Caluinistæ concionatores cuperent statuas, imagines, reliquias, templorum ornamenta destruere, confringere & eliminare: aiebantque non se redituros ad religionem nostram, nisi prius hæc & alia pleraque ipsis molesta profligarentur: scilicet in gratiam apostatarum recedendum est ab Ecclesiæ Catholicæ institutis, & illorum impijs dogmatibus & Turcicæ iconomachiæ subscribendum. Fuit autem responsum illis abunde à Theologis Catholicis, sed illi ab hac sua sententia discedere noluerunt. Erant tum quidam ministrorum Caluinianorum fautores, qui vt illos in suo proposito confirmarent, hac moderatione vtendum aiebant, vt imagines omnes exploderentur, dempta Christi crucifixi. Sed id ministri ferre noluerunt, nihilo magis propitios erga Christi, quàm Diuorum imagines, sese declarantes. Sed neque Catholici eos audiendos dicebant. Si enim Christi imago veneranda est Christi causa, quem repræsentat, itidem Sanctorum imaginibus honor habendus est propter eos, quorum sunt imagines. Non deerant verò, qui hanc controuersiam ad Romanum Pontificem vel Synodum œcumenicam referendam statuerent; verùm ita fiebat, vt quod apud Catholicos semper in vsu & more positum fuerat, iam in dubium verteretur. Et Caluiniani quidem hanc ansam arripuere suis sacrilegijs & templorum expilationibus fucum quendam prætexendi. Et est tunc quoddam ab eis scriptum editum, in quo illi affirmare non dubitârunt, se plena regis authoritate imagines confregisse, vt suam impietatem in regem reijcerent, & sceleratissimè illum apud omnes traducerent. Sed & sermone passim apud omnes iactabant, se disputatione obtinuisse, vt cum imaginibus bellum gererent, theologicamque facultatem & Episcopos ab ipsis stare: nec talium mendaciorum pudebat bellissimos Caluini discipulos. Iam quidam proceres Caluiniani clam

Vanitas Caluinianorum.

clàm militem conſcribebant, alij eorum ſocij parùm hu- 1562
maniter clerum tractare cœperunt. In pagis multi paſtores vel parochi occidebantur, quibuſdam ſacerdotibus præcidebant auriculas, easque ſuis affigebant pileis. Duces & ſigniferi ſectarij non deerant ſuis machinationibus promouendis: neque ignorabant quanti ipſorum intereſſet, ſi Lutetiam ſibi poſſent ſubigere: ea enim in poteſtatem redacta, reliqua oppida nullo negocio poſſe opprimi. Viſi tunc ſunt quandoquè Pariſijs in concione ſeptingenti vel octingenti homines in equis, præter ingentem peditum multitudinem. Inuaſerat inde timor ciues Pariſienſes, nec immeritò haud vulgaritèr commouebantur, quòd præcipui è ſectarijs ad nongentas propè domos inſignes eius ampliſſimæ vrbis, prædæ deſtinâſſent. Opportunè autem ſuperuenit clariſſimus princeps Guiſius, cuius præſentia ciuium animi recreati & confirmati ſunt, & impedita conſilia hominum factioſorum, qui iam ſpe deuorauerant facultates optimorum ciuium. Sic non deeſt præpotens Deus ſpem ſuam in ipſum collocantibus. Tum verò fremere ſpe ſua fruſtrati ſectarij, quòd talem bolum ſibi præreptum cernerent. Porrò ex vrbe excedentes, aliò commigrârunt, vbi habita conſultatione, cùm intellexiſſent abeſſe præter alios etiàm Guiſium principem, altero Paſchatis die ad portam Pariſienſem redierunt vrbem occupandi animo. At poſtquàm præmoniti ſunt nè ad vrbem propiùs accederent, nî cæſos ſe vellent, actutùm Aureliam omnes profugerunt, vbi facilis eis patuit aditus. Aiebant enim ſe mandato regis cõvenire, vt oppidum illud conſeruarent, nec vlli damnum darent, cuique libera relicta facultate viuendi pro ſuo arbitratu, quemadmodùm haberet edictum in Ianuario propoſitum, quo cautum eſſet, nè qua templa vexarentur aut ſpoliarentur. Sed belli homines hac ratione aditum in oppidum quærebant, eaque fide hæc dicebant, qua vti ſolent hæretici omnes & perfidioſi ac ſimulati Chriſtiani, apud quos nullus eſt Dei timor, & honeſtum eſt propemodùm mentiri, fallere, periurare, nullis ſtare promiſſis. Admiſſi igitur intra vrbem Aurelienſem, in dies magis ac magis templa vaſtanda & expilanda ſuſceperunt, idque planè contra edictum, cuius ſe volebant videri patronos & conſeruatores. Et primò quidem libuit illis impetum facere in Abbatiam quandam, cuius templum vaſtauerunt, imagines confregerunt, ſepulcra & feneſtras vitreas diſſi-

Periculũ Pariſienſium.

Heretici profugiũt Aureliam

Tẽpla Aureliæ vaſtantur.

1562 pârunt, ſedilia & quicquid ex ligno fabrefactū erat, Vulcano conſecrârunt, & in eundem ignem coniecerunt libros ſacros in Abbatia repertos, multis interim vſi petulantiſſimis ſermonibus. Deindè ſuos eò equos introduxerunt ſtabulatum, tantaque barbarie in illud monâſterium ſæuiêrunt, vt nullum eius murum integrum reliquerint. Quoſdam etiàm ex monachis, qui illic remanſerant, ceperunt, coniectoſque in carcerem vi eò adigere voluerunt, vt ipſis indicarēt ſacras reliquias quas abſconderant. Erant in ijs iuuenes quidam, qui magnis pollicitationibus ineſcati, ſacra oſſa prodiderunt: quę illi ſcelerati & nefarij homines flammis exuſſerunt, vt quantùm in illis erat, rursùs beatiſſimos martyres ſemèl pro Chriſto cæſos, ad carnificinam reuocarent.

Erāt in monaſterio illo duo iam affecta ætate ſenes, non ferè minores octogenarijs. Ex his alter in quodam peſtilentis domûs ſolario ſedebat incluſus ad mēſes quatuor, clàm illi victum ſuppeditante quodam eius amico. Orabat verò diù noctuq; Dominū, illud mortis expectās genus, quod Dominus ipſi vellet euenire. Alter paſtoris functus officio in illa parœcia, per id tēpus itidèm à monaſterio clàm receſſerat, latitaturus in exiguo quodā loco, ad quem non diù pòſt iſti ſacrilegi Aurelia profecti, cùm ęgrotum & miſerum hunc ſenem, qui iam Euchariſtiam ceu breui moriturus acceperat, inueniſſent, percontati ex eo ſunt, eſſetne monachus & ſacerdos certi cuiuſdam monaſterij. Illo id minimè negante, reſtim in collū & ſubter brachia eius iniecerunt, ſicque nudum deorsùm pertraxerunt. Vt autem viderunt iam ferè extremum illum ducere ſpiritum, cruētiſſimi carnifices lœtifero ictu caput eius pulsârunt, atq; ità animam exhalauit. Nec hoc contenti, homines omnis humanitatis & pudoris expertes, ad arborem cadauer alligârunt, & pro animi voluptate ſclopettis illud traiecerūt. Poſtquàm verò iam dictum monaſteriū vaſtauerunt, ad alias Eccleſias progreſſi ſunt, ſed multa cum ſimulatione, vt eſt ſolenne apud hæreticos. Proclamatum fuit Aureliæ, nulli poſthàc templo quicquam detrimenti allatum iri: ſed hoc eum habuit euentum, quòd reliquis Eccleſijs non alitèr accidit, atquè illi de qua iam diximus. Sanctiſſimi Aniani, eius vrbis antiqui Epiſcopi, ſacra oſſa immaniſſimè tractârunt & exuſſerunt. Conculcabant homines impijſſimi conſceleratis pedibus ſacroſanctam Euchariſtiam, vel etiàm ſclopettorum globulis traijciebant.

Summa crudelitas in moribundum ſenem.

Simulatio Caluiniſtarum.

Fabricæ

Fabricæ & reliquiarum curatores, rationem harum reddere cogebantur: quòd si non satis exactè quiuissent, in custodias ducebantur, & interdùm grauissimè torquebantur, nisi pecunia se redemissent. Summā sanctæ Crucis ædem incendere cùm cœpissent, populus ea re permotus clamabat, Quid isthuc rei est Domine Deus? Iam enim sibi perijsse videbantur, cernentes ardere templum suum. Res preciosas templorum ex auro & argēto fabrefactas, siue clinodia sub eo prætextu auferebant, quòd dicerent se ea velle seruare regi, cùm inde postea nummos cuderint, nulla regi reddita ratione. Vestes sacræ omnes prædæ cesserunt, quibus ad magnum ludibrium abutebantur, non temperantes interim sibi ab immanibus blasphemijs in Deum & cultum illius. Interdùm sese oblectandi causa vnum aliquem è suo grege sacerdotalibus induebant vestimentis, tanquàm iam iturum ad sacrificandum: eumque cum ingenti triumpho per totam vrbem circunducentes, ludibrij causa cantabant, Te Deum laudamus, vel, Requiem æternam &c. multaque fœda & abominanda designabant, indigna planè quæ apud Christianos referantur. In templis & sacerdotum domibus nihil relinquebant integrum: libros & imagines omnes dilacerabant & exurebant: demptis tamen deæ Veneris & id genus prophanis imaginibus, quibus ea hominum fęx non paulo plùs delectatur, quam Christi crucifixi aut sanctorum eius. Monumenta omnia eleuatiora perfregerunt, & in plerisque ossa recondita combusserunt. Ipsum quoquè cadauer regis Francisci eius nominis 2. qui frater fuit Christianissimus æquè Christianissimi regis Caroli, iam in Gallia regnantis, in æde sanctæ Crucis conditum combusserunt, animi crudelitatem in extinctum declarantes, quam in viuum non poterant. Is enim pius adolescens Aureliæ decesserat, cùm illic ageret consultandi causa, quibus rationibus regni sui calamitatibus posset mederi.

1562

Nota impiam petulātiam.

Comburitur corpus Francisci 2. regis.

Campanas & candelabra templorum bellissimi Caluinistæ in bombardas transformare instituerunt: valuas destruxerunt, libros exusserunt, atque templa deformârunt, vt speciem templorum omnem amisisse viderentur. Baptisteria cloacarum loco habuêre. Quasdam Ecclesias in cellaria mutârunt & armamentaria. In templo Franciscanorum reposuerant puluerem tormentarium, in quem posteà ignis incidit, & cōsumpsit omnia. Clerus & religiosi tot malis circundati, pro se quisque

1562 suæ saluti consulere compulsi, ex vrbe illa euadere, seque clàm subducere conati sunt. Nam si quos compræhendissent, eos insimulabant furti, quòd templorum clinodia surripuissent. Faciebant hoc illi fratres euangelici, vt occasionem haberent eos tormentis excarnificandi, adeò vt in ea vrbe nemo ab his tormentis se posset eximere, nisi sacrum Baptisma & Confirmationem abiurâsset.

Nota facinus euãgelicum. Accidit vt quodam die inuenirēt sacerdotem in solario Missæ sacrificium offerentem, & Catholicos confirmantem atque consolantem. Illum sic vt erat sacris vestibus indutum per plateas duxerunt vsque ad portæ excubitores, vbi capiti eius imposita galea, & hasta in humeros iniecta, totum diem compulerunt ieiunum perstare inter illos perditos nebulones, qui excubias agebāt, à quibus benè liberalitèr fuit irrisus, & conuicijs atque ludibrijs exagitatus.

Parochus quidam vexatur ab hæreticis. Parochum S. Paterni, virum grandæuum, putà septuagenarium, nolentem deserere ouiculas suas, sed eas quotidianis sermonibus confirmantem, & de Dei benignitate ac misericordia benè sperare iubentem, cùm post menses quatuor eis tandèm proditus fuisset, captus & præsidi cuidam traditus est. Is præses iampridèm hostili in eum erat animo, quòd permultis annis contra Hugonistas, & hunc præsertim præsidem aliosque nonnullos iudices, Catholicam religionem Aureliæ propugnâsset, crebroque eos malè administratæ iustitiæ accusâsset, adeò, vt eo nomine delirus, imperitus & seditiosus quoquè habitus fuerit. Ità enim solent isti euangelici homines infamare eos, quos cupiunt extinctos. Et tamen, vt scribunt graues viri, si in illo Galliæ Christianissimo regno, immò etiàm apud alias nationes, pauci quidam nouandarum rerum cupidi, à locorum præsidibus initiò mox oppressi fuissent, & ex iuris præscripto in eos esset animaduersum, non tot millia posteà perijssent. Habet enim hoc hæresis omnis & falsa doctrina innatum sibi, vt nisi in ipsis suis initijs radicitùs extirpetur, paulatim crescat in immensum, & longè lateque omnia horrendum in modum depascat & depopuletur. Vidimus prohdolor eius rei in diebus nostris exempla multa nimìs, quæ abundè, quod dicimus, testari queant, etiamsi vetera nulla suppeterent. Sed ad rem. Cùm sic, vt diximus, venerandum hunc parochum Caluiniani captum tenerent, haud secùs eum tractabant, atquè olim

olim Christum satellites Herodis, illudentes & menda- *1562*
ciis studio effictis virum bonum onerantes, inter alia hoc
etiàm illi affingentes, quòd voluerit regem Christianis- *Nota fi-*
simum prodere: tum etiàm quòd adulterinos nummos *gmenta*
cudisset. Hoc illis bonis viris sic visum tum fuit illi pio *Heretic-*
sacerdoti imponere, quòd ipsi essent id temporis occupa- *corum.*
tissimi multifariis cudendis numismatis ex illa præclara
immanium sacrilegiorum præda. Ad extremum libe-
ram se illi abscedendi potestatem facturos dictirabant, si
abiurata religione Catholica, ipsorum teterrimis para-
doxis assentiret. Atque eius gratia crebrò ad illum mit-
tebant suos ministros, qui cum illo disputarent, & eum
euerterent. Sed ille vir pius, in Christo benè firmatus,
quo plùs ab istis molestiæ pertulit, eo factus est robustior,
& in recta fide constantior. Tandèm multò etiam acri-
ùs eum infestare cœperunt, vt à fide deficeret: cumque
interrogatus ab illis, vellétne ab animi sui proposito dis-
cedere, prorsùs pernegaret, optatiusque sibi esse diceret
vitam perdere, quàm vel suos parochianos deserere, vel
tam nefarium illis de se exemplum præbere, suspendio
eum adiudicârunt. Itaque ad illud supplicium profici- *Adiudica-*
scens, inter eundum loquebatur de Christi passione, ora- *tur suspen-*
bat pro ouiculis suis & pro vrbe illa. Cùm verò iam sca- *dio.*
lam ascendisset, multas fecit optimas adhortationes ad
dominos, ad illorum ministros seu concionarores, & ad
populum, ostenditque illis ipsorum aduersùm Deum, re-
ligionem & regem Christianissimum pessimi exempli
rebellionem, simul Deum laudans pro hac ipsi collata
gratia, quòd posset pro fide occumbere, populumque ad-
monens nè cuiusquam periculi causa ab auita religione
se abduci paterentur. Hac verò eius dicendi libertate &
constantia excanduerũt tum domini quidam, tum con-
cionatores Caluiniani: porrò è plebe plerique ingemi-
scentes lachrymabantur, quòd ille tam affecta ætate se-
nex, ea animi fortitudine mortem exciperet religionis
ergò. Vt autem Caluiniani suæ causæ patrocinarentur,
rursùs per concionatorem quendam eum compellârunt,
si quidem à sua religione discedere vellet, licere ipsi inco-
lumem abire. Verùm illo talia impiorum hominum
promissa fortitèr contemnente, ab illis peremptus est.

Postquàm autem intra Aureliam nihil reliqui sibi
fecerant Caluinistæ, in quod suam tyrannidem exerce-
rent, præter ciues Catholicos, quibus non parùm infesti
fuère, magno numero profecti sunt in pagos, vbi suo mo-

1562 re templa egregiè expilârunt. Quòd si in illorum manus incidisset sacerdos aliquis, illum ad equos suos alligatum cogebant post ipsos aliquandiù cursitare: ea voluptate exatiati, vel oculos ei eruerunt, vel nares & aures, interdùm etiam virilia præciderunt, ac postremò ad arbores alligatum bombardarum globulis confecerunt. Quorundam secârunt capita, aliis è facie cutem detraxerunt, & primores digitos amputârunt. Quibusdam in locis fœdissima edidére latrocinia & cædes omnis generis hominum, ne ipsis quidem paruulis parcentes. In pago quodam haud ità procùl ab Aurelia plùs minùs 25. homines compræhenderunt, in quibus erant aliquot pusiones. Sperabant ij pueri se horum cruentas manus, cõscensa ædis sacræ turri, posse euadere. Verùm in ipsam turrem ab illis coniecto igni, duo paruuli è fenestra suî seruandi causa exiliérunt, quos nefarij homines excipientes, rursùs in ignem deportârunt, & miserandum in modum concremârunt.

Immanis barbaries in Clerũ.

Quodam in templo alio cùm nulla clinodia reperissent, statuã Ludouici xi. Gallorum regis, brachiis & cruribus amputatis, fœdissimè truncârunt, mox etiàm præsecto capite abiecerunt. Post effracto eius mausoleo, cadauer ad cineres vsque combusserunt. Putantur in illo rege ea causa tantam exercuisse immanitatem, quòd ille hæreticos solitus fuerit seueritèr castigare. Eadem barbarie vsi sunt in sacello Longauillano, vbi conditi erant magnates plerique omnes è regio stemmate oriũdi: quorum corpora conuulserunt, & membra cæsa canibus proiecerunt. Porrò verò cùm non inuenissent optatam prædam, neque etiàm Canonicos, qui eis illam indicarent, palàm proclamari iusserunt, vt intra triduum Aureliæ comparerent, responsuri ad ea quæ ipsis essent proponenda: quod si non facerent, vbicunque posteà reperirentur, laqueo se scirent enecandos. Et eo sanè rem tandèm perduxerunt, vt in ipsorum manus thesauri peruenerint, quibus suo more vsi sunt. Posteà ad Nauarræ reginam profecti, ea inspectante id genus alia Euangelica facinora designârunt, proiectis & exustis cadaueribus parentum & cognatorum regis Nauarræ. Quodam in loco destruxerunt sepulcrum cuiusdam ducis Iohannis, qui sanctus habetur, itemque omnium successorum eius, quorum omnia corpora in cineres redegerunt.

Facinus sacrilegũ in Ludouicũ regem.

Theodorus Beza concionator & dux istorum, non exigua è tot sacrilegiis conflata pecunia, consultius sibi fore

Beza vult ire in Germaniam.

bi fore putauit, si ab Aurelia discederet, procùl à periculo 1562
abfuturus. Metuebat enim sibi à Rege, qui magno conscripto exercitu hæreticis imminebat. Persuasit autem bellissimus Beza suis hominibus se iturum in Germaniam, & indè copias auxiliares adducturum. Intereà bis tértve quadam in regione Galliæ concionatus, cùm se ab eius incolis cerneret negligi, duros & ceruicosos eos vocauit: vt verò ab eis præclare & inprimis Euangelicè se vlcisceretur, omnes illorum parochos & sacerdotes iussit trucidari, cùm iam anteà sæpè eos numerata pecunia se redimere compulisset.

Crudelitas Bezæ.

Inter alias ab ipsis occupatas vrbes, etiam Turones obtinuerunt: qua in ciuitate è tribus templis ingentem auri & argenti vim rapuerunt, præter gemmas: fuit id damnum propè irreparabile. Aliud quoddam oppidum præcipuo quodam festo die cùm ingressi essent, sub finem sacrificij cùm Agnus Dei caneretur, in ecclesiam armati irruerunt, contentisque vocibus clamârunt, Apagite perfidi sacerdotes, priùs quàm frustatim concidamini. Ex præcipuis quidam dictitabant: Eià nos hîc iam sacrificemus, nam isti posthàc suas hîc Missas non facient. Profugiebant tum vt poterant Canonici, haud immeritò animis consternati, sed ab illis sicarijs capiebantur, & ad suas ędes raptabantur, daturi quicquid haberent. Interìm his minis illorum circunsonabant aures, quòd eorum sanguinem canibus hauriendum præbituri essent. Erat in ijs Canonicus paulò commotior, qui istos prædones ad eius ædes adducentem iussit abscedere, quòd regis iniussu nihil haberet in ipsius domo negocij. At ille nolens cedere, & impressionem faciens in ædes, ab illo Canonico gladium corripiente & eius caput secante peremptus est. Eo viso, alij facto impetu eum vinctum tradiderunt præsidi, qui eum laqueo adiudicauit præter ius fasque.

Turonum direptio.

Est verò & aliud quiddam ab eis designatum planè tragicum, & omnem vincēs modum immanissimæ crudelitatis. Grandæuus monachus ab eis interceptus est. Huic primò virilia amputârunt, mox ea cocta illum edere compulerunt. Indè verò mirificè eum excruciârunt, & adhuc spirāti ventriculū seu stomachum è corpore euulserunt, perscrutaturi homines mortalium omniū perditissimi, vbinàm illud edulium hæreret. Quid hac fœdissima barbarię vel ab ipsis feris belluis, vel immanissimis Scytharum populis possit attentari flagitiosius, & ab

Flagitiosissimum hæreticorum facinus.

1562 omni humanitate remotius? Hæc nimirùm disciplina hauritur è scholis quinti Euāgelij, cuius author Luterus, insignis verò præter alios promotor Caluinus fuit.

Heretici mirè sæuiunt in Nortmānia. Rothomagi & per totam Nortmanniam templa inflammârunt, exustis vnà rebus sacris: qua in re eam illi adhibuêre obstinati animi peruicaciam, vt ipsos cineres, ex his incendijs remanentes, non modò vendere noluerint, sed etiàm penitùs dissipârint & aboleuerint.

Item in Aquitania. In Aquitania crudelissimè grassaturi erant, nî mature conatibus illorum esset itum obuiàm. Nam quodam loco Catholicos viuos in puteos demerserunt, paruulos medios dissecârunt, sacerdotum ventres sciderunt, & intestina lignis quibusdam glomeratìm illigata extraxerunt.

Inter omnia verò summę impietatis facinora id vel maximè deplorandum videtur, quòd sacrosanctam Eucharistiam indignissimè tractârunt, pedibus eam conculcantes, canibus proiicientes, ignibus concremantes, & sclopettorum globulis traiicientes. Quid hæc autem portendant, quáve tandèm ratione præpotens Deus has suas iniurias, quas non ibi tantùm, sed alijs etiàm Europæ locis perpessus est, vlturus sit, ipse nouit: quem vtinàm mature agenda modis omnibus pœnitentia ità nobis reddamus propitium, vt auertatur ab ira furoris sui. Insani mortales non pensant illos æternos gehennæ ignes, quibus in omnem æternitatem pro tantis sceleribus atrocissimè cruciabuntur: vt interim sileamus præsentis vitæ vltiones acerbissimas.

Itidèm Pictauij. Pictauij quoquè suæ atrocitatis exempla insignia isti perditi & miseri ediderunt. Grassatum est illic quoquè ab istis horrendum in modum in templa & ędes Canonicorum. Asseruabantur ibì ossa Hilarij sanctissimi Pōtificis, quem D. Hieronymus non immeritò vocat tubam Latini sermonis contra Arrianos, atque etiàm Radegundis reginæ Franciæ, cuius fuit eximia in Deum pietas & vita sanctissima: aliorum quoquè sanctorum. Hæc ossa & sacratas reliquias illi impuri nebulones proiecerunt, & more suo combusserunt, vnà quoquè bibliothecas inflammantes. Nolunt enim extare patrum monumenta, quibus eorum possint impia commenta

Irenæi ossa cremātur. facilè confutari. Lugduni quoquè præter alia facinora euangelica, illius antiquissimi & sanctissimi martyris Irenæi ossa concremârunt, & in templa mirum in modum sæuiêrunt, nè haberent Catholici vbì sacrificarent.

Apud

Apud Turones illius itidèm incomparabilis sanctitatis Episcopi Martini sacras reliquias in ignem proiecerunt, & cineres in aërem dispersérunt. Huiusmodi, inquam, disciplina proficiscitur ex Caluini & Bezę schola, & tam præclara facinora edere docet nouum euangelium. Et nondùm volunt intelligere miseri mortales, quos duces præceptoresque sequantur? Si Turcæ & Tartari hæc fecissent, omnem impietatis & crudelitatis modum excessisse dicerentur: Iam verò ab illis hæc perpetrata sunt, qui se euangelicos iactitant, cùm sint quibusuis Turcis & Tartaris longè immaniores. Aberat aliquandiù à Galliæ regno illustrissimus ille princeps Franciscus Guisius, sed hæreticorum grassantibus tumultibus, à matre Regina & regis Senatu in regnum è Lotharingia reuocatus est, qui sanè & Christianissimo regi, & illi amplissimo regno fidissimam nauauit operam. Conscripsit enim exercitum iussu regis, & iam multi erant cum rege, ità vt diuersi exercitus ad diuersas ab hæreticis occupatas vrbes mitterentur: at tamen quòd tardiùs illæ copiæ conuenirent, non potuit primìs hæreticorum conatibus obsisti. Vbì ad Turones ventum est, ea vrbs hæreticis erepta est cum alijs minoribus oppidis ad Ligerim fluuium positis. Ereptum est etiàm Andegauum. Iam enim plerique pertæsi erant tam barbaræ immanitatis & sacrilegæ direptionis templorum: ità factum est, vt non minori facilitate ad regis sui obedientiam se reciperent, quàm ab illa dudùm discesserant. In Aquitania multi à regis exercitu cæsi sunt sectarij, duce quodam insigni, qui aliquotiès feliciter cum illis congressus, non paruam stragem edidit. Intra Tholosam aliquot continuis diebus certamen acre erat Catholicis cum Caluinianis: sed hoc ipso duce opportunè superueniente, Caluiniani fusi fugatique sunt. Indè verò ad obsidionem montis Albani, vrbis munitissimæ, in quam magnæ hæreticorum copiæ sese abdiderant, profectus est. Longum esset singula persequi, neque id in præsens commodè possem, quòd necdùm certam omninò rerum omnium eo tempore in Gallijs gestarum notitiam contraxerim. Pictauium quidem venit Marescallus S. Andreæ, qui in 4. Marescallis facilè primus est. In eius exercitu erant ad decem hominum millia, aut circitèr. Venit ante vrbem 8. Calend. Augusti. Exhibuit illis, qui erant intùs, regis literas, vt se dederent, nihil neque in rebus aut corporibus, neque in religione sua passuri detrimenti, modo agnoscerent Regem suum.

1562

Item S. Martini.

Eripiuntur vrbes hæreticis.

Pictauiũ recipitur.

1562 Hocquidem ſic illis crebrò propoſitum eſt, ſed nihil effectum, illis reſpondentibus ſe agnoſcere ſuum regem, & illi parére ſe velle: ſed illum non habere quicquam in mandatis à rege contra ipſos. Literas etſi oſtentaret, tamen eas non eſſe regis: & ſi maximè eſſent, regem eſſe puerum, ignorareq; quid fieret, impelli illum tranſuerſum à duce Guiſio. Hanc cantionem plerique omnes Caluiniſtæ cantillabant in Gallijs, cùm ad Regis obedientiam reuocarentur. Interea extra vrbem cum exercitu manente Mareſcallo, leuibus vtrinquè prælijs ſubindè certatum eſt, donèc à Turonibus aducta ſunt tormenta. Tum verò ipſis Augusti Calendis vrbs tormentorum ictibus validè quaſſata, & eodem die proditione capta & direpta eſt. Cæſi ſunt initiò non pauci hæretici, ſed maxima pars & quidem ſeditionis capita, in pedes ſe coniecerunt.

Prælium funeſtum. Tandèm tota vis belli ad Aureliam obſidendam conuerſa eſt. Accidit autem, vt Caluiniani illi cum Catholicis confligerent accerrimè: & quidem Caluiniſtæ primùm aliquandiù rem proſperè gerunt, cæſo ſummo Franciæ Mareſcallo S. Andreæ, quem infenſiſſimè oderant, capto etiàm ipſo Coneſtabile, & multis primæ nobilitatis viris. At ybi Guiſius cum extremo agmine ſuperuenit, victoria ex eorum manibus extorquetur, & ipſe Condæus Caluinianorum caput capitur, & totus peditatus ad internecionem deletur. Feruntur ex Condæi partibus cecidiſſe eo prælio ad ſexdecim millia. Ex regijs quoquè permulti ceciderunt, & in ijs nobiles & egregij duces. Condæus in cuſtodiam ducitur, & qui ab eius grege capti erant ex regijs, Aureliam abducuntur. Ammiralius ſecundus à Condæo, ab hac pugna redit Aureliam, vrbemque mirificè communit. At Guiſius ad obſidendam vrbem cum omni exercitu reuertitur.

Abdyſu Patriarcha Aſſyrius venit Romam. Hoc ferè tempore Abdyſu Aſſyriorum Orientalium Patriarcha, venit Romam longiſſimo itinere, vt Pontificem inuiſeret, atque ab eo confirmaretur: ad cuius etiam genua prouolutus, obedientiam promiſit: iurauit etiàm ſe Conciliorum Oecumenicorum & ſpeciatim Tridentini ſtatuta atque decreta omnia ſuſcepturum, ſeruaturum, & ſuos omnes docturum. Habet autem multos ſub ſe Epiſcopos, & ingenuè faſſus eſt, ſe de Synodi Tridentinæ legitima congregatione nihil ambigere. Ipſe quoquè ad Synodum illam acceſſiſſet, niſi eum neceſſaria negocia in patriam reuocâſſent. Et quia in itinere à Turcis ſpoliatus erat, Pontifex eum eiusque presbyteros & dia-

& diaconum, vestimentis & rebus omnibus ad eius sacerdotium pertinentibus, & viatico donauit. Fidem suam in Concilio Tridentino die 7. Septembris anno 1562. hunc in modum absens professus est: Confessus sum puro corde & fide non ficta coram Reuerendissimis & illustrissimis D. Michaele tituli S. Sabinæ Alexandrino, & M. Antonio tituli S. Marcelli Amulio, S.R.E. presbyteris Cardinalibus, in hanc formã: Ego Abdysu filius Ioannis de domo Martia, ex ciuitate Geziræ in Tigri flumine, olim monachus S. Antonij monasterij sanctorũ Rochæ & Iohannis fratrum, electus Primâs siue Patriarcha ciuitatis Muzal in Assyria Orientali: Iuro quòd ità corde credo & ore confiteor Sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidem, approbatis omnibus & singulis illis, quæ ipsa approbat: & dãnatis similitèr omnibus, quę ipsa dãnat: Amplector & perpetuò me amplexurũ & retenturum esse profiteor & promitto, & omnes fratres meos Metropolitas siue Episcopos ac diœcesanos, quouis modo meæ iurisdictioni subiectos ità credendum & tenendũ esse docebo, & modis omnibus quibus potero, persuadere conabor. Ità me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei Euangelia. In quorum omnium fidem, hanc meam fidei professionẽ & attestationem manu mea scripsi &c. Romæ die 7. Martij, Anno 1562.

1562

Professio fidei patriarchæ Abdysu.

Cùm vrbe excederet rediturus ad suos, petijt studiosissime, vt Tridentini concilij Canones & decreta ad ipsum perferri curarentur: se enim omnia seruaturum. De sacris literis sæpè interrogatus, grauitèr & copiosè respondit. Nominabat etiàm & se habere dixit libros omnes veteris & noui Testamenti, etiàm quos Hebræi & hæretici ex Canone reijciunt. Antiquos doctores Græcos & Latinos, eosdem ferè quibus nos vtimur, Chaldaicè, Syriacè aut Arabicè versos diligenter se legisse: nonnullos etiàm, quorum nomina nobis sunt incognita. Sacramentis vti se ac populos illos ijsdem ferè quibus nos: Confessione auriculari, precatione pro salute mortuorum, Canone ijsdem ferè verbis in celebranda Missa, consecratione prorsùs eadem. Imagines diuorum pijs precibus venerari. Fidem ab Apostolis Thoma & Thaddæo, eorumque discipulo Marco olìm accepisse, hodieque retinere ea loca, vbì ipse degeret. Ità Ecclesiæ dignitas & salutaris doctrina per 1500. annos in tam longinquis gentibus inter tot perpetuas infidelium vexationes, eadem in hunc vsque diem permanet, quam apud nos Euangelici præcones oppugnant & lacerant.

Apud Assyrios qua scripta diuina & Patrum habeãtur.

Sacramenta.

Cõfessio.

Canon Missæ.

Anni

1562 Anni huius menſe Nouembri Francofurti in Romanorum regem communibus omnium Electorum Principum ſuffragijs eligitur Maximilianus Boëmiæ rex, Cæſaris Ferdinandi filius, multis egregijs corporis ac animi dotibus inſignis, de quo omnes boni ſibi pollicentur, cum in ſeruanda ac tuenda Catholica religione, patrui Caroli V. & parentis Ferdinandi ſanctiſſimorum & pientiſſimorum Cæſarum conſtantiam & integritatem præſtiturum, ſicut etiàm iam non ſemèl præclarè præſtitit. Temporis anguſtia non patitur rem totam accùratiùs & prolixiùs commemorare, & quæ illic geſta ſint, omnia ordine deſcribere.

Maximilianus fit Romanorum rex.

Turcici Imperatoris Legatus venit Francofurtum, præter literas ad Cæſarem Ferdinandum datas à Turca Solimanno, etiàm equum gradarium & quatuor Camelos munera Solimanni offerens. Ait etiàm Solimannum miſiſſe Cæſari dono captiuos Chriſtianos, quos nullo nec precio, nec muneribus, nec interceſſione principum quorumcunque redimi paſſus eſſet: petere autem, vt & ipſe Cæſar captiuos Turcas dimittat.

Legatus Turcæ cū muneribus.

Menſe Maio Lunæburgi Conuentus fuit Principum & Ordinum Imperij, Circuli, vt vocant, inferioris Saxoniæ, in quo præcipuè actum eſt de Bremenſibus Caluinizantibus, & decretum factum de Sacramentarijs. Iam enim metus erat, nè ſenſìm Caluinus etiàm in Saxonia nidificaret, & Luterani precones cogerentur ſolum vertere. Tilmannus Heshuſius ſcribit piam defenſionem præſentiæ corporis Chriſti contra Caluini, Boquini, Bezæ & Clebitij cauillos & calumnias. In diuerſum ſcribit Thomas Eraſtus Medicus, abutens Chriſti, Paulj & Patrum teſtimonijs. Porrò Bullingerus egregiè ſe tuetur contra Brentium.

Cōuentus Lunæburgenſis.

Triſtiſſimum fuit, quòd Illyricus, Viandus & Matthæus Iudex ſcriberent ſe à Saxoniæ Principibus è Schola Ienenſi dimiſſos eo quoquè nomine, quòd Sacramentarijs ſe oppoſuerint. Et quidem, niſi fallor, hodieque miſerè exulat Illyricus inſignis Luteranus. Deniquè Brentius de vera præſentia corporis & ſanguinis Chriſti in Cœna, librum edit contra Martyrem & Bullingerum. Hoc ſcriptum dum ille Martyr impugnare ſtatuit, magno Brentij commodo exhalat ſpiritum Nouembris die 12. Pro talibus non eſt orandum, quia immunes ſunt à Purgatorio.

Calamitas Illyrici & ſociorum.

ANNO

ANNO 1563. Bullingerus Brentio respondet. 1563
Ità est inter Luteranos & Zuinglianos rixa implacabilis, cùm vtrinquè puram doctrinam iactitent. Mirum est, Principes & reliquos magistratus non aduertere istorum dogmatistarum vanitatem, & quanto cum periculo coniunctum sit, talibus fidem commodare. Quidam Zuinglianus veretur, nè hæc euangelicorum controuersia tandèm funestum & lamentabilem exitum habeat. Et quid mirum, si funestum habeat exitum quintum isthuc Euangelion, cùm non ferè nisi turbulentum & seditiosum habeat initium, vbicunquè recipitur? Valdè offenduntur isti puri Euangelici impura vita quorundam in Clero Catholico, & eam vehementèr traducunt apud indoctum vulgus: sed sunt ex nostris, qui quandoquè in Tabulas quasdam visitatorias istorum Euangelicorum Visitatorum inciderint, in ijsque plura & deteriora à coniugatis cōcionatoribus adulteria perpetrata legerint, quàm possint apud Catholicos in tam augusto orbe scortationes reperiri. Quidam Luteranicus sacerdos mirabili fraude adeptus parochiam quandam, vxorem duxit. Ea cùm nouello marito iam minùs arrideret, toxico ab illo perimitur, vt nouis nuptijs via sterneretur. Interrogatus cur tantum admisisset facinus, respondit coniugium in Luteranis sacerdotibus non restinguere vagas libidines. Innumeris id posset exemplis doceri, vt maximè quoquè repræhendendi videantur, qui hodiè Catholicis volunt permitti coniugia sacerdotibus, contra omnia omnium seculorum & ætatum exempla. Non frenatur libido libidini indulgendo, sed gnauitèr potiùs reluctando, & pijs studijs perpetùm vacando.

Adulteria Euangelicorū concionatorum.

Mense Martio anni huius in suburbio Augustæ Vindelicorum apud S. Georgium, textor quidam filiam habuit annorum viginti, à malo dæmone obsessam & dirissimè vexatam, adeò vt parentes eius tantam calamitatem cernere ampliùs non sustinentes, Augustanæ Confessionis Luteranos concionatores eiusdem vrbis (erant enim ipsi quoquè Luterani) consilij & opis petendæ causa adierint. Et venerunt quidem nonnulli ex illis Euangelicis præconibus ad puellam dæmoniacam, arbitrati se virtute & efficacia Luterici euangelij satanam illum expulsuros: sed satanas satanam non eijcit. Conati tamen sunt aliquid facere, sed securus eos contempsit teter

Dæmoniaca puella non potest liberari ab euangelicis.

1563 teter spiritus, quippe qui Luteri carnale euangelium floccipendat. Nè tamen nihil fecisse putarentur, iusserunt parentes diligentem habere puellæ curam: posse enim Deum facilè rursùs liberare puellam, si eius permissu id illi acciderit. Porrò virgo quædam Matthiæ iurati eius vrbis quondàm chirurgi filia, Anna nomine, cum famula Magdalena ex pia quadam Christianæ charitatis commiseratione ad eandem puellam inuisendi gratia in hypocaustum venit, perspectaque eius miseria, cùm existimaret non posse eam vel vnum superuiuere diem, ægrè tandèm parentes puellæ permouere potuit, vt accersitum mitterent D. Simonem sacræ Theologiæ doctorem, & apud D. Mauritium Augustæ catholicum ecclesiasten. Rogatus ille, vt laboranti puellæ & summis angoribus compræhensæ suam præsentiam non negaret, ad iter se accinxit: cumque haud ità procùl ab ædibus dæmoniacæ abesset, illa miserandum in modum clamitare, minitari sui præfocationem, ni dimittatur, simul etiàm magno impetu velut è lecto se præcipitare velle. Sciscitante verò Anna, quam diximus, ecquid sibi vellet, dicit potum ipsam petere.

Tum illa in poculo obtulit illi aquam lustralem siue benedictam: qua hausta, mox cœpit miserabilitèr sese agitare, & sursùm deorsùm mouere, adeò vt caput inter pedes adigeretur. Quo viso, ij qui circunstabant, cernere & re ipsa comperire se dicebant vim quandam sacratæ illi aquæ inesse. Nulla enim deinceps requie potita est puella, tantamque vim patiebatur ab illo immundo dæmone, qui aquam illam ferre non potuit, vt vnus è viris quatuor, qui eam seruabant, testarus sit se ne vnam quidem noctem apud illam porrò excubare velle, etiam si vrbem Augustam lucraturum se sciret ea opera, nisi parentes illi actutùm remedium adferri curarent. Adeò nanque tetrum ex ore suo exhalâsse fœtorem, vt omnes sibi pereundum existimârint.

Vis aquæ sacratæ. Cum sic illa igitur magis magisque exagitata sæuiret & tumultuaretur, memoratus D. Simon Theologus ad limen domûs, vbi ea iacebat, accessit. Tum verò illa barbaricum in morem immanitèr vociferari, furere, bacchari, Theologo atrocitèr maledicere. Missum me facito, inquit, sacrifice, probè equidem te sentio, præfocare me vis, furcifer, scelus, nequam perditissimè. Ijs auditis, Theologus dixit patri puellæ, vt eam liberã ire sinerent. Sed cùm immodicè sæuiret ac ferociret, clamaretque se

anima

anima & corpore cessisse in ius & dominium mali dæmonis, idem Theologus petijt, vt pedibus eius vincula inijcerentur. Itaque ipsus eius parens mantili eius colligauit pedes, percontans interim ex Theologo, velletne eam duritèr ligari. Cui ille, Minimè, inquit. siquidem frustrà à te vincietur, nisì Deus eam vinctam tenuerit. Tum illa misera horrendum in modum ad tabulatum vsque sese efferatè intendens, constrictosque pedes supra caput adducens, se expoliauit, tantamque vim præ se tulit, vt quatuor illi viri, de quibus antè diximus, alios duos sibi adiungere cogerentur, quòd non possent soli eam tenere. Qui simul omnes clamabant, IESVS, IESVS: malus dæmon eam absportat. Postquàm verò Theologus sæpè dictus Dei cœpit implorare opem, teter spiritus ad quartam ferè horæ partem continentèr in puella mirè furere & maledicere, tum quoquè crassa admodùm viri voce multa & sciscitari & respondere disertis verbis non cessauit. Initiò his vsus vocibus est: Ha, ha, he, equidem sacrifice non migro ex hoc domicilio. Simulatquè verò à Theologo dictum est, Præcipio tibi &c. aliquantò pòst respondit: Compellórne igitur hinc egredi? Ait Theologus: In nomine Iesu regis gloriæ præcipio tibi. Tum aliqua interiecta mora, multa nequam spiritus lugubri voce locutus est, & modò superiùs, modò inferiùs emigrare voluit, donèc tandèm permissum est illi per fenestrā abscedere. Anteà verò quàm id fieret, puella in grabato se pronam inuertit, ducensque rhonchos cœpit tumultuari & ferocire, tanquàm vomitura: atque interim ex eius ore prælonga, immanis, atra lingua longissimè protensa est, osque carbonum instàr nigrefactum est, & collum in capitis amplitudinem intumuit, idque sic aliquandiù perdurauit. Deindè sursùm mox erectis luminibus, complosisque manibus, Deo laudes gratesque agens, ità ait: Iam nunc ego agnosco & video Deum meum. Multas quoquè Theologo gratias egit: à quo creberrimè interrogata, num se sentiret liberatam, sempèr illi respondit, Liberata sum, Deo gratia. sed video quendam rubicundo capite, tetro vultu, protensa lingua, mihi perpetim innuentem, vt ad ipsum veniam. Itaque docuit eam Theologus, vt tèr sibi imprimens crucis signum, diceret, Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Cui illa morem gerens, rursùs ab illo interrogata, respondit: Quotiès crucem exprimo, dæmon euanescit, sed mox reuertitur. Deindè in multis Theologus eam

1563

Lingua atra & immanis.

Liberatur dæmoniaca.

Nota vim Crucis.

1563 eam piè & Catholicè instituit, vtque abrenunciaret satanæ, & totam se Deo ac Domino suo addiceret: quæ omnia illa se facturam bona fide recepit, & sacrosanctam Eucharistiam accipiens, paulatim integræ sanitati restituta est. Hanc historiam quisquis syncero perlegit animo, facilè videt, apud sectarios nullam esse dæmonum expellendorum potestatem, eamque apud Catholicos in hunc vsque diem permanere. Nec erit quisquam tam impudens, qui rei huius veritatem negare ausus sit, cùm graues viri eam apud Augustanos compertissimam esse testentur.

Princeps Guisius à sicario perimitur

Hoc anno cùm princeps Guisius fortissimè Aureliam obsideret regis Galliarum nomine, & quodam die ad vesperum nauigio Ligerim traijceret, domum iturus, in ipso itinere à quodam sceleratissimo proditore, quem hostes prece & precio ad tantum facinus impulerant, tribus sclopetti globulis in humero dextro lœtaliter vulneratur, nec multis pòst diebus superuixit, magno quidem Caluinianorum Aurelianensium commodo, qui propediem in eius manus venturi putabantur, si paululùm ei diuturnior contigisset vita. Eius obitus regno Franciæ longè infaustissimus fuit. Ante mortem aliquot diebus superuiuens, omnes suos grauissima oratione admodùm piè & religiosè instituit, & tandem Catholicæ religionis ergò tam proditoriè occisus, Christo spiritum reddidit. Eo mortuo, Condæus liberatur è custodia, nec diù pòst Lugdunenses hactenùs refractarij, regi se dedunt, & Catholica apud illos religio restituitur. Porrò rex necessitate adactus, cum Caluinianis pacem fecit.

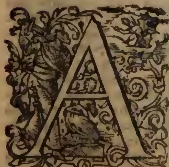
Religio Lugduni restituitur.

Mense Decembri finis optatus impositus est Synodo Tridentinæ, in qua multa sanctissimè & saluberrimè decreta sunt: sed Euangelici dogmatistæ in suis fæcibus hærent, perguntque suos & tueri & propagare errores. Fuerunt in ea Synodo multi Cardinales, Archiepiscopi, Episcopi, & viri complures longè doctissimi. Multos in eam Synodum sumptus fecit Romanus Pontifex Pius IIII. Itemque Ferdinandus Imperator religiosissimus.

Maximilianus coronatur Hũgariæ rex.

Hoc anno Presburgi in Hungariæ regem cum multa celebritate & solitis cæremonijs coronatus est Maximilianus, Romanorum & Boëmiæ rex prudentissimus.

COMMENTARIVS 1564
BREVIS RERVM IN ORBE GESTARVM, AB ANNO *Salutis M. D. LXIIII. vſque in annum LXXXV. ex optimis quibuſque authoribus congeſtus, &c.*

ANNO 1564. Rex Daniæ & Lubecenſes bellum, quod ſuperiori anno in regem Suediæ ſuſceperant, continuant maximis impendijs, multis vtrinquè & datis & acceptis incommodis.

Hoc anno, 5. die Martij, Ingolſtadij obijt vir doctiſſimus Fridericus Staphylus, ætatis ſuæ anno 51. Hic annis decem vixerat Vuittenbergæ familiaritèr cum Lutero & Melanchthone, ſed tandèm magna Dei benignitate conuerſus ad Catholicam fidem, hæreticorum fraudes & mendacia atque fœdiſſimas antilogias ita cœpit proferre in publicum, vt omnium illorum in ſe plùs quàm Vatinianum concitârit odium. Fuit is vir Græcè Latinèque doctiſſimus, & hæreticorum myſteria nouit ad vnguem, quæ paulatìm ſtatuerat ad omnium notitiam perferre, niſi eum mors impediuiſſet. Anno 1558. Coloniæ typis excuſa eſt theologiæ Luteranæ trimembris Epitome, ipſo Staphylo authore. Is libellus mirabilitèr offendit hæreticos omnes, & cùm non eſſent inter ſe concordes, hoc tanto oblato aduerſario ad ſyncretiſmum conſtituendum ſe mutuò hortati ſunt, quò communibus armis Staphylum oppugnarent: quod & factum eſt. Sed ille acritèr eis reſpondit, adeò vt poſteà quidam Luteranus eum magnum diabolum vocârit, quandoquidem infeſtiſſimis eos, & propè ipſorum telis & armis oppugnabat, luculentèr eorum oſtendens fœdiſſimas antilogias, & mutuas diſſenſiones, idque ex propriis illorum ſcriptis. Erat inter alios eius hoſtes quidam Goppingenſis præco, Iacobus Smidelinus. Is incredibili ſtultitia & impudentia auſus eſt aſſerere, nullam inter Euangelicos eſſe in doctrinæ fundamento diſcordiam,

Fridericus Staphylus pdit fraudes hæreticorum.

Impudētia Smidelini.

1564 cordiam, cùm tamen non solùm à Staphylo, sed etiā ab ipsis Luteranis diuersum ostenderetur. Sed quid non audet hæreticorum perfricta frons? Cum hoc Smidelino præcipuum fuit Staphylo certamen, non quòd dignus esset cuius ineptijs & calumnijs responderetur, sed ob hominis contundendam impudentiam, & Catholicam fidem ab illius calumnijs vindicandam. In Apologia sua idem Staphylus de quodam iuuene concionatore Luterano commemorat historiam lectu dignam, quam hoc loco inserere paraphrasticôs non grauabor, vt nôrit posteritas, quam monstrosos ediderit dogmatistas ætas nostra. Iuuenis quidam concionator Misnensis (Est autem Misnia pars Saxoniæ) cùm esset aliquandiù concionatus in Misnia, voluit in Saxoniam proficisci, (ampla est enim Saxonia, & latè patet) idque spe obtinendi alicuius ministerij Euangelici. Erat autem ipse quidem Adiaphorista, id est, Melanchthonicus: porrò ea Saxoniæ regio, quò se contulit, Illyricanum habuit superintendentem. Quanuis autem Matthias Illyricus discipulus fuerit Melanchthonis, tamen in quibusdam acerrimè dissidet à suo præceptore, sicut & Melanchthon à suo magistro Lutero. Interrogatus igitur hic iuuenis ab Illyricano superintendente, quam religionem profiteretur, respondit, se sentire cum Melanchthone & Georgio Maiore. Ergò, inquit superintendens, mammaluca es tu & apostata hæreticus. Tantum iam intererat inter Luteri & Melanchthonis doctrinam. Porrò sciscitanti superintendenti, num crederet bona opera esse perniciosa saluti, ille quidem respondit, non se id credere, sed potiùs prodesse ea saluti: mox verò tanquam Euangelij hæreticus iussus est ex ea vrbe totaque regione discedere. Iam enim Melanchthonis discipulus Illyricus, Melanchthonis discipulum ferre non poterat. Passus igitur miser hîc repulsam, è Saxonia se transtulit in Prussiam, opulentam & vberem regionem. Ibì tum regnabat Osiandrinum Euangelium. Petijt verò ab Osiandrino quodam Ecclesiasticum ministerium: sed illo percontante, num crederet hominem essentiali Dei Iustitia iustum fieri oportere, & num eos qui diuersum sentiant, non alio quàm hæreticorum loco haberet, istoque respondente alitèr docere Melanchthonem, atque etiàm Illyricum, nec se ità posse de hominis Iustificatione sentire: ilicò ceu hæreticus reiectus est, & ex Pruteni principis ditione profligatus. Venit igitur in Poloniam ad Cal-

Exemplū memorabile.

Melanchthonicus repellitur ab Illyricanis.

Item ab Osiandrinis.

Caluinianos, sed cùm nollet eandem cum eis cantilenam canere, nec à Luteri Euangelio deficere ad Zuinglianismum, ab illis itidèm haud secùs atquè hæreticus repulsus est. Itaque exclusus à Caluinistis, ad Picardos se contulit, sperans ab illo hominum genere se in eorum sectam & contubernium receptum iri. At illi volebant, vt reliquis sectis omnibus abiuratis, vnicam Picardorum doctrinam tanquàm optimam complecteretur. Quod cùm illi non esset integrum, miser ab illis perindè vt à superioribus compulsus est fugæ se committere. Indè ad Silesianum quendam nobilem venit, à quo interrogatus, ecquídnam de Suencfeldij Euangelio statueret, an crederet externum ministerium esse superuacaneum, internum verbum, seu verbi prædicati energiam, esse ipsum Dei filium, respondit sibi eam videri antiquam hæresin, quæ ab Illyrico, Philippo, Caluino & alijs multis palàm editis scriptis oppugnata sit. Quod responsum molestè ferens nobilis Suencfeldianus, hominem à se repulit: atque ità rursùs ille in pedes se conijcere compulsus est. Tot igitur locis repulsam passus, ad Anabaptistas in Morauia non infrequentes profugit, non tamen apud eos permanendi animo, sed vt eorum mysteria & institutum exploraret. Verùm ab illis callidè sanè præuentus, fidem eis suam exponere iussus est. Quæ cùm illorum placitis non valdè concordaret, nihil morati, quòd ille longos suos circuitus prætexeret, non alitèr quàm hæreticum eum à se eiecerunt. Et tamen hæ sectæ omnes singulatim sibi vendicant puram Euangelij doctrinam, eamque cæteris omnibus detrahunt. In tanta autem doctrinæ varietate fieri quî potest, vt vera sint quæ docentur ab illis? Quid (oro) tandèm facient miseri mortales, qui in hos errorum Labyrinthos præcipitantur, vel potiùs sua leuitate induci se sinunt? Tam diuersis ex orbis nostri angulis clamant certatìm pugnantissimi dogmatistæ, noui Euangelij buccinatores, Eccè hîc est Christus: & tamen simul mentiuntur omnes, cùm non possit esse Christus, nisi in vna sancta Catholica & Apostolica Ecclesia, à qua isti omnes turpitèr defecerunt. Sed vt ad nostrum iuuenem concionatorem redeamus, venit ille tandèm Viennam Austriæ, vbì in Catholicum quendam incidẽs, suas illi molestissimas peregrinationes & aduersos casus, & in quibus versatus esset hæresibus, enarrauit, simul obnixè orans, vt ad obtinendam solidam certamque doctrinam, &

1564

A Caluinistis.

A Picardis.

A Suencfeldianis.

Ab Anabaptistis.

1564 ſcripturæ diuinæ genuinam interpretationem, auxilio ſibi eſſet. Fuit hoc proculdubio diuinæ gratiæ opus, vt homo tot exagitatus difficultatibus, tandem quandoquè rediret ad ſe, & perſpecta falſitate, quam hactenùs pro Euangelij luce eſſet amplexus, in viam reduceretur. Poſſunt enim hæreſes de ſe polliceri veritatem, ſed exhibere non poſſunt. Eſt verò ab illo Catholico hoc ei datum conſilij, vt cum ſcripturæ ſenſum, qui ſemper & vbiquè receptus fuit, amplecteretur, porrò priuatos omnes & ſingulares ſenſus repudiaret. Fieri enim non poteſt, inquit idem, vt priuatæ opiniones Catholicum ſcripturæ ſenſum ferant, multò etiàm minus, vt inter ſe conſentiant, ſibique conſtent. Cùm enim non ſint iſti in eo corpore, quod viuit de ſpiritu Chriſti, & eius perpetuo ductu ac moderamine gubernatur, ſed ceu aridi palmites à vite Chriſto præciſi, foràs proiecti ſint, ſpiritu vertiginis huc illucque impelluntur, & ſua commenta venditant cæcis & incautis mortalibus pro verbo Dei. Ità quod ſingulis viſum eſt, hoc pro Euangelio obtruditur: cùm autem alijs alia magis placeant, nec alij alijs velint cedere, naſcuntur dogmata mirè diuerſa, & ſingula tamen pro veris defenduntur, & ab euerſis hominibus recipiuntur. Accidit autem hoc iuſta quidem, ſed nimiùm formidanda ira Dei, vt in iſtos laqueos incidant homines, & pro veritate recipiant mendacium, dum nolunt audire Eccleſiam Dei, & iis viuunt moribus, qui talem vindictam mereantur. Eſt autem certè doctrinæ veritas non apud hæreticos, ſed in Eccleſia quærenda, de qua præclare dictum eſt ab Irenæo: Tantæ oſtenſiones cùm ſint hæc, non oportet adhuc apud alios quærere veritatem, quam facile eſt ab Eccleſia ſumere, cùm Apoſtoli, quaſi in depoſitorium diues, pleniſſimè in eam contulerint omnia, quæ ſint veritatis, vti omnis quicunque velit, ſumat ex ea potum vitæ. Hæc eſt enim vitæ introitus: omnes autem reliqui, fures ſunt & latrones. Propter quod oportet deuitare quidem illos, quæ autem ſunt Eccleſiæ, cum magna diligentia diligere, & appræhendere veritatis traditionem. Quid enim, etſi quæ de aliqua modica quæſtione diſceptatio eſſet, nónne oporteret in antiquiſſimas recurrere Eccleſias, in quibus Apoſtoli conuerſati ſunt, & ab eis de præſenti quæſtione ſumere, quod certum & re liquidum eſt? Quid autem ſi neque Apoſtoli quidem ſcri-

A Catholico reducitur in viam.

Iohan. 15.

Aduerſus hæreſes lib. 3. capite 4.

Iohan. 10.

scripturas reliquissent nobis? nónne oportebat ordinem 1564
sequi traditionis, quam tradiderunt ijs, quibus commit- *Nota de*
tebant Ecclesias? cui ordinationi assentiunt multæ gen- *Traditione.*
tes barbarorum, eorum qui in Christum credunt, sinè
charactere vel atramento scriptam habentes per spiritum
in cordibus suis salutem, & veterem traditionem diligenter custodientes. Hæc Irenæus martyr & Episcopus ante mille trecentos & eo ampliùs annos. Vt autem ad Staphylum redeamus, scribit ille quodam loco se de nostrorum hæreticorum imposturis, corruptelis, fraudulentis machinationibus habere cistas aliquot libris & epistolis plenas, quæ etiàm venissent i... ucem, nisi mors eum abstulisset.

Mense Iulio ipsis ferijs D. Iacobi Apostoli, diem suum obiit sanctissimus & omnibus modis Catholicus Princeps Ferdinandus Romanorum Imperator, de cuius integritate, pietate, & in Catholica fide constantia multa dici possent. Etsi verò turbulentissima fuit nostra ætas, tamen non immeritò gratulari sibi potest, de duobus sanctissimis & religiosissimis, & Catholicæ religionis obseruantissimis Imperatoribus Carolo V. & Ferdinando eius germano fratre, quorum ad omnem posteritatem sacrosancta & celeberrima erit memoria. Insistit eorum vestigijs Maximilianus 2. Ferdinandi filius, qui hodiè gratulante Ecclesia Dei, Romani Imperij habenas moderatur. *Obitus Ferdinandi Cæsaris.*

Hoc annò Philippus rex Hispaniarum Garsiam à Toleto, regiarum triremium & maris ducem suum generalem, cum ingenti classe misit ad expugnandam arcem munitissimam, *del Peuol de Velez* appellatam, sub dominio Turcarum ad Africæ oram sitam, vndè frequentèr impij piratæ in mare Hispanicum incursiones facientes, prædas agebant, quod rex Catholicus minimè sibi ferendum existimabat. Vbì classis vniuersa, centum videlicet triremium, absque alijs nauibus, quarum certum non habemus numerum, Malacam vrbem appulit, magnam illic peditum & equitum tormentorumque bellicorum & commeatûs copiam accepit, atque indè soluens vltimo Augusti mensis die, tranquillissimo mari & secundo flatu ad arcem memoratam incolumis peruenit, expositoque in terram milite, oppugnari cœpta est arx ipsa inter abruptissimas petras sita, & mari vndiquè septa, difficilimum aditum non solùm hominibus, sed ipsis etiàm ibicibus prebens. Cùm autem per singula momen- *Classis Philippi regis.*

1564 ta validis tormentorum ictibus verberaretur, ecce præter omnium expectationem 6. die Septembris Turcæ milites, qui eam custodiebant, intempestæ noctis silentio turpiter inde aufugiunt. Manserunt autem trigintaquinque Turcæ, quòd fortasis ob natandi imperitiam fugæ se mandare non possent: ijque viui in Hispanorum potestatem venêre. Dici verò non potest, quanto gaudio ea insperata & incruenta victoria omnium animos perfuderit. Fatebatur Dux ipse illustrissimus, & totus exercitus magno clamore testabatur, à Deo exercituum immissum hostibus terrorem, vt ex ea arce turpitèr abscederent, quæ vix multo tempore & multo sanguine potuisset obtineri. Impositum indè est fortissimum illi arci præsidium contra barbarorum incursiones. Cùm autem milites sese ad classem reciperent, Saraceni ingenti numero & magnis clamoribus multoque impetu, vt apud illos moris est, eos aggressi, partìm cæsi, partìm vsque ad 5. vel 6. millia vulnerati sunt. Erant in hac expeditione aliquot viri doctrina & pietate insignes, qui rogatu illustrissimi Ducis Garsiæ eò se contulerant, vt exercitui, si res posceret, Sacramenta ministrarent. Ijs verò tum Dux ipse generalis, tum multi alij primarij Duces, & alij nobilissimi & illustres viri peccata sua confessi fuêre, & sanctissimam Eucharistiam ab ijs accepêre. Sic nimirùm promerenda est superni Numinis clementia, cuius ope & auxilio freti Hispani, arcem penè insuperabilem intra paucos dies, nullo suorum fuso sanguine, in Catholici & optimi regis Philippi ditionem redegerunt. Scripta sunt hæc à quodam viro graui & fide digno, qui huic expeditioni præsens interfuit.

Arx Turcica expugnatur.

Præsidiũ Hispanicum.

Huius anni 1564. mense Septembri literæ venerunt ex Iaponum & Sinarum regionibus, vbì iam sunt aliquot Patres Societatis Iesu, quos vulgò Iesuitas vocant, quibus significabatur, magnum illorum infidelium numerum, ad octo millia, in quibus sunt reges & principes, permultique proceres & optimates gentilium, relicto dæmonum cultu, Christi Iesu fidem esse cõplexum. Accedit hùc miraculum, quod in cuiusdam Sinæ conuersione operatus est Dominus. Est ea Sinarum natio innumerabilis, & auri atque ingeniorum ditissima. Dormiebat ille, & vidit in somnijs tanquàm vnum ex Patribus Societatis Iesu, qui eum vt Christianus fieret hortabatur, comminatus, nî consentiret, incisurum se forfice, quam in manu gestabat, capillos eius capitis: quod est igno-

Sinenses multi ad Christum conuertũtur.

ignominiosum & infame apud eos: & eo renuente, abscidit aliquot. Idipsum vidit per tres continuas noctes, sed in postrema abradebantur ei omnes capilli capitis. Tum ille mox adijt Patres illos Societatis Iesu, & petijt baptizari: qui hominem complexi, docent eum quæ sunt religionis nostræ, ac deindè baptizant. Porrò isthæc visio non dubiam illis spem fecit totius gentis illius ad Christi fidem traducendæ. Benedictus Deus, qui illis longinquissimis & ab orbe nostro remotissimis nationibus, fidei suæ & gratiæ lucem impertit. Sunt enim Sinarum populi ad extremos Orientis fines longissimo à nobis interuallo dissiti. 1564

Mense Aprili anni huius, Mulbrunnæ habitum est aliquammultis diebus Colloquium inter Luteranos & Zuinglianos vel Caluinistas. Interfuére Colloquio Principes duo, Palatinus Elector, & Dux Vuirtebergicus. Theologi vtriusque Principis diù multumque inter se disceptarunt, sed nulla ratione, neutris alteri parti cedere volentibus, vllam concordiam inire & conciliare potuerunt. Defendebant Vuirtebergici Theologi, quorum principes facilè erant Brentius & Iacobus Smidelinus, vnà cum pane & vino in cœna Domini (sic enim illi loquuntur) adesse substantialitèr & realitèr corpus & sanguinem Domini, & nedùm à bonis, sed etiàm à malis ore percipi vtrunque: contrà Palatini tam corporalem præsentiam, quàm quòd ab impijs sumeretur Eucharistia, pernegârunt. Ibi tùm multùm sudatum est à Smidelino, vt persuaderet Christi corpus perindè atquè diuinitatem, non modò in cœna, sed etiàm locis omnibus, id est, vbiquè præsens adesse. Eam stultissimam & hactenùs inauditam opinionē hausisse videtur ex Brentio symmysta vel potiùs præceptore suo. Nam isti homunciones dum suis fidunt ingenijs, ex alijs in alios labuntur errores, quantoque acriùs in id incumbunt, vt Ecclesiam Catholicam oppugnent, eo deteriùs occęcantur, longiusque à luce veritatis in inexplicabilium errorum tenebras recedunt. Nituntur quidem Brentius & Smidelinus docere, Christum corporalitèr in Eucharistia præsentem: sed cùm id compræhendi nulla ingenij vi possit, sed simplicitèr & incunctantèr credi oporteat, sub panis & vini speciebus reuerà Christi corpus & sanguinē adesse, isti prodigiosum dogma confingunt, Christi corpus tam esse vbiquè præsens, quàm est diuinitas. Sed humanæ cæcitatis figmentum est, non doctrina Chri-

Colloquium Mulbrūnense.

Prodigiosum dogma Brētij &c.

1564 sti, neque Catholicæ Ecclesiæ. Porrò Caluinistæ vel Zuingliani dum nullo pacto suis imbecillis ingeniolis consequi possunt, vt se Christus corporalitèr præsentem in Eucharistia exhibere queat, instàr Capernaitarum dicunt: Quomodò potest hic carnem suam dare ad manducandum? itaque ad tropos confugiunt, & euidentissima ac luculentissima Christi verba, quibus hoc & ipse instituit, & in Ecclesia conficitur Sacramentum, sæua & impia interpretatione ad figuratam locutionem detorquent. Sed audiunt vtrique, & Luterani & Zuingliani: Nisi credideritis, non intelligetis. Si dicis, Quomodò potest fieri? audis ab Ecclesia, Deus omnipotens id pollicetur & facit, & tu dicis, Quomodò potest fieri? Porrò incredibilem & execrandam habet impudentiam, quòd cùm tam Luterani quàm Zuingliani toto cælo à Catholica veritate aberrent, tamen incunctantèr & crebrò asseuerant, ab ipsis stare veteres Patres omnes. Et hoc quidem imperitis, & in Patrum monumētis parùm versatis, perniciosissimè illi persuadent: sed qui vel vtcunquè Patrum scripta nôrunt, illorum satis mirari non possunt improbitatem & impudentiam. Interim Ecclesiam Catholicam vtrique insimulant idololatriæ, propterea quòd Christum in Eucharistia adoramus: sed absit vt illorum blasphemiæ nos ab hac adoratione absterreant. Immò verò audient, velint nolint, ex Augustino in Psal. 98. Quia Christus in ipsa carne hîc ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit: nemo autem illam carnem manducat, nisi priùs adorauerit: inuentum est, quemadmodùm adoretur tale scabellum pedum Domini, & non solùm non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. Ità Augustinus. Verùm his obiter dictis, ad Colloquium Mulbrunnense redeamus. Longa sanè (vt dixi) disputatione præclari illi Theologi frustrà tempus triuerunt, & non solùm nulla inter eos constituta pax est, sed simultas & odium acrius exarsit. Nam eodem anno Vuirtenbergici de actis eius Colloquij scriptum Germanicè ediderunt, cui Brentij præfixa est Latina epistola, qua inter cætera insignem impudentiam & vanitatem Palatinis Theologis impingit. Contrà verò Palatini non diù pôst grande opus Germanicum euulgârunt, quo totius Colloquij acta explicantur, & scriptum Vuirtenbergensium mendacij crebrò insimulatur, atque prolixè confutatur. Certè verum dicit Sapiens: Inter super-

[Margin notes: *Iohan. 6.* — *Esa 7.* — *Sectariorum vanitas.* — *Eucharistia adoranda.* — *Sectarij mutuis se scriptis lacerant.* — *Prou. 13.*]

perbos semper sunt iurgia. Est autem hoc cumprimis ad- 1564
miratione dignum, quòd Smidelinus, qui palam ausus *Smidelini*
est scribere, inter Euangelicos præcones nullam esse in *impuden-*
doctrina pugnantiam, iam longissima disputatione, in *tissima*
qua solus ipse loco Vuirrenbergensium loquebatur, *vanitas.*
Brentio se intra silentium tenente, perpetuò contra Caluinistas contẽdit, & quàm fœde in rebus grauissimis inter se dissideant, toti orbi luculentèr ostendit. Sed hanc deplorati hominis vanitatem & versutiam misera plebs non aduertit. Si qui verò aduertunt, & tamen id genus hominibus in religionis rebus, vndè salus sempiterna pendet, fidem adhibent, illis ego nihil sentio esse deploratius atque infelicius. Scilicèt nulla est inter istos præclaros insignium blasphemiarum buccinatores discordia, cùm nullam vnquam possint conficere concordiam, nec desinant palàm editis libris alij alios oppugnare perpetuò. In hoc ipso Colloquio Vuirtebergici Palatinos *Sectarij*
vocant sectarios, (sic enim Palatini interpretantur) por- *mutuis se*
rò Vuirtebergenses Palatini aiunt noua, falsa & inaudi- *ornant*
ta dogmata proferre. An non præclarè inter se consen- *elogijs.*
tiunt, qui id genus elogijs sese inuicèm ornant? Non debent iam isti ægrè ferre, si à Catholicis tales appellantur, quales ipsi se inuicèm salutant. Inter colloquendum Boquinus Zuinglianus dicebat, non de scriptura, sed de eius intelligentia inter ipsos quæri: ibì Smidelinus egregiè *Sectario-*
prodidit versutiam suam & omnium istorum sectario- *rum versutia.*
rum, dicens Boquinum hoc ipso sibi arma eripere, quibus communitèr vtantur contra Papistas. Hoc enim certissimum est, non propterea ad scripturas prouocari ab istis infidis hominibus, quòd scripturæ pro ipsis faciant, sed quòd facilimè possint scripturas ad sua in speciem adstruenda mendacia detorquere. Itaque si adigas illos ad scripturarum intelligentiam, quæ non ab hæreticis, sed ex perpetuo Catholicæ Ecclesiæ Doctorum consensu petenda est, Iam planè iacent omnia hæreticorum commenta. Hoc cùm ipsi non ignorent, vsqueadeò solas crepant scripturas perperàm intellectas & impiè detortas, vt Patres simul omnes & Concilia omnia prorsùs reijciant, vbicunquè ab illis dissentiunt. Itaque Luterus ipse quodam loco scribere ausus est, sacra Biblia esse hæreticorum librum. Huc igitur & Luterus & sectarij omnes impudentèr prouocant, hæc sola valere volunt: & tamen res ipsa loquitur, quòd ea alitèr Luterani, alitèr Zuingliani, alitèr alij sectarij interpretantur. Itá cogunt sin-

1564 guli illam veraciſſimam ſacrorum Bibliorum ſcripturam ſuis mendacijs ſeruire & adſtipulari, non abſque ſumma incommutabilis veritatis Dei contumelia & blaſphemia.

Fuit hoc apud hæreticos ferè omnes in more poſitum, vt ſcripturas ſuis commētis prætexerent, & ità ſcripturas ſcripturis oppugnarent. Nec defuerunt, ſicut nec hodiè deſunt, qui ſcripturas deprauare & corrumpere non dubitarent. Immò verò etiàm Vuittebergici Palatinos vocant falſarios, qui corruperint Lucæ Euangeliſtæ verba: contrà Palatini aſſerunt, Vuittebergicos ſuis ſomnijs ſcripturam peruertere.

Præclara encomia ſectariorum.

Quis igitur iſtis fidem commodet, qui tam egregia de ſe mutuo teſtimonia dicunt? Addunt Palatini, Vuittebergicos de vna eademque re & affirmatiuè & negatiuè ſolere reſpondere. Nec hoc mirum: permittit id enim Luteri Euangelium, quem hominem etiàm ipſi Palatini Zuingliani in multis ſibijpſi contrarium oſtendunt, vt meritò pudere debeat, eius commenta tantum habuiſſe pondus apud pleroſque.

Atqui verò è diuerſo & Luterus, & Ioachimus Vueſtphalus Luteranus, id obijciunt Zuinglianis, quòd inter ſe pugnent. Nos hæc teſtimonia aliorum de alijs libentèr amplectimur, & à toto eiuſmodi dogmatiſtarū grege, toto pectore & animo nos ſeparamus & ſecedimus. Quod vtinàm etiàm illi facerent, qui ab iſtis infauſtis & nimiùm ab omni vera luce alienis, in fraudem impelli, & ab Eccleſia catholica diuelli ſe paſſi ſunt. Verùm dabit quandoquè benignus Deus gratiam ſuam, vt videant homines quod hactenùs magno ſuo malo videre noluerunt, quàm infidis non Euangelij, ſed portentoſæ vanitatis buccinatoribus, animas ſuas crediderint. Ridiculum verò eſt, quòd quidam ex Zuinglianis obijcit Luteranis, quos nouos vocat ſuffraganeos, quòd necdum inter ſe concordent, quinam ſint veri Tomi operum Luteri. Alij enim alijs obijciunt, quòd Luteri ſcripta deprauârint. Adijcit etiàm, Luteranos voluiſſe Luterum nouum efficere Papam, vt ipſi eius Cardinales, & temporis ſucceſſu etiàm ſucceſſores eſſe queant. Dij prohibeant, nè talem Papam & tales Cardinales habeamus, quos nec fratres Euangelici, qui ad ſe eam dignitatem deriuare mâlint, recipere velint. Quis iam nobis inuideat Papam noſtrum Romanum Pōtificem, eiuſque Cardinales, quando etiàm ſectarij ſuos volunt habere

Luterani noui ſuffraganei.

Anti-

Antipapas & Pseudocardinales? Sed hæc quidē de Colloquio Mulbrunnensi annorâsse breuiter satis sit, de quo ingens scriptum, vt dixi, Palatini, & aliud Vuirtebergici ediderunt, vt totus orbis sciret quàm præclarè inter se consentiant fratres Euangelici, & vel manibus palpare possint qui velint, quam nihil cum illis commercij habeat spiritus Christi, qui facit vt sit credētium cor vnum & anima vna in Domino. 1565 *Acto.4.*

ANNO 1565. immane facinus perpetratum est Leodij. Abbas quidam Præmonstratensis ordinis famulum habuit, quem certa de causa iussit à se discedere, & alium sibi dominum quærere. Tulit hoc ægrè famulus, & interim hæret ad aliquot dies apud Abbatem, atque, vt priùs, cubicularij fungitur officio. Paucis autem elapsis diebus, Abbate e quodam conuiuio iam serò cubitum abeunte, homo crudelis nihil tale suspicantem fera & plusquàm barbara crudelitate in ipso cubiculo iugulat, multamque secum pecuniam è cubiculo eodem auferens, equum Abbatis sternit & abscedit, cùm priùs nescio quæ mendacia de Abbate ad familiam retulisset. Hoc quidem teterrimum exemplum admonere mortales omnes meritò & potest & debet, vt ì sic vitam instituant suam, nè imparati hinc exeant. Nam propter eiusmodi dubios vitæ casus & mille pericula, inter quæ quotidiè versamur, Christus Dominus in Euangelio crebrò nos admonet vt vigilemus. Horrendum sanè fuit ità subitò ac improuisè necari, idque à famulo, cui iamdiù non dubitâsset Abbas vitam suam committere: sed tamen si animus fuit pius & diuinæ voluntati religiosè subditus, nihil quidem Abbati nocitum est: sed crudelissimum facinus sceleratum homicidam & temporariis & æternis suppliciis, nisi dignam agat tanti sceleris pœnitentiam, reddidit obnoxium. *Immane latrocinium.* *Matt.24. 25. Marc.13. Luc.12.*

Prodiit hoc anno scriptum benè longum Iohannis Marbachij superintendentis Argentoratensis cōtra Caluinistas & Zuinglianos, cui mox certatim, sed breuitèr ab istis responsum est, adeò vt etiàm medicus quidam Zuinglianus, postpositis interim pharmacis & potionibus, aculeatè in illum scripserit. Videtur autem etiàm iste Marbachius Brentianam vbiquitatem docere. Caluinistę eum tanquàm ineptum & indignum responso contemptim perstringunt. Habet certè in suo libro ineprias multas, & tantum tribuit Lutero, vt eum omnibus *Marbachius Vbiquetarius Brentianus.*

1565 bus etiàm veteribus Patribus non dubitet anteferre: egregieque eum commendat ob exagitatum & oppugnatum Papatum: quodque nimis est intolerabile, ait se & suos Luteri doctrinam haud secùs, atque ipsius Christi verba & doctrinam, accipere, cùm tamen luce meridiana clarius sit, Luterum sæpè pugnantia scripsisse, & certè nulla ratione dignum fuisse, cui id tribueretur, quòd errare non potuerit, cùm multos nefandos & pudendos errores ab inferis excitârit. O prodigiosam huius seculi cæcitatem, quòd videre non potest, quàm nihil videant, qui se veram demùm Euangelij lucem in orbem inuexisse gloriantur. Piget & pudet tam cæcis Doctoribus confutandis tempus terere, præsertim cum nec huic instituto magnopere conueniat. Id verò admiratione plenum est, quòd iste Marbachius scribit, se suosque adiutores Ecclesiæ Argentinensis iam idem docere Argentinæ, quod Luterus & Saxonicæ Ecclesiæ de Eucharistia doceant. Cùm enim Argentinæ Zuinglij dogma diù receptum fuerit, iste iam Argentinensibus apud omnes leuitatis & incõstantiæ notam inurit, tanquàm qui Zuingliano reiecto dogmate, Luteranum complexi sint, quod fortaßis Argentinenses non æquo sint animo laturi. Est quidem mirabilis in Germania rerum confusio, dum videmus alios à Luterismo ad Zuinglianismum, & rursùs alios à Zuinglianismo ad Luteri placita desciscere, vt interim alias innumeras sectas taceam. Nec erit certè vnquàm ab alijs ad alias sectas deficiendi finis, propter dogmatum incredibilem varietatem & inconstantiam, nisi redeant ad vnitatem Catholicæ Ecclesiæ, cui & rector & protector adest spiritus veritatis, quem hæretici habere non possunt. Hoc quidem certo certius est, multum conniti istos insignes Euangelicos dogmatistas omnes, vt authoritatem Romani Pontificis prorsùs euertant: sed tanta est eius authoritatis vis & pondus, vt etiamsi illis rumpantur ilia, nihil tamen sint relaturi aliud, quàm summum dedecus & ignominiam sempiternam. Perstitit hactenùs Romanæ Ecclesiæ sedes annis mille quingentis contra omnes tyrannorum & hæreticorum omnium insultus, perstabit etiàm hauddubiò vsque in mundi finem. Decessit nonnihil in Europæ aliquot angulis illius sedis authoritati, sed longè plus accessit in amplißimis noui orbis atque remotißimarum gentium vastißimis regionibus. Et vt tabescat liuor improbus & amens furor vilißimorum homuncionum,

Sectarij oppugnãt Romanã sedem.

num,

num, qui prauis confingendis dogmatibus & contumeliosis edendis scriptis, eius sedis ex professo hostes se declarant, libet hîc inserere pauca quædam de rege Lusitaniæ longè potentissimo, qui hoc anno literas scripsit Patribus Societatis Iesu Romæ congregatis, in hunc modum: Patres Societatis Iesu, qui nunc estis Romæ in congregatione generali, rogo vos vt petatis à Deo, vt faciat me verum filium & defensorem Ecclesiæ Romanæ, sicut confido me futurum auxilio Dei. O quantùm desidero osculari pedes sanctissimi patris. Hæc ille inuictissimus Lusitaniæ rex. Fuit verò etiam hoc ipso anno Coloniæ vir quidam grandæuus & venerabilis, missus ex Thebaide ab Alexandrino Aegypti patriarcha, qui eiusipsius patriarchæ nomine Romano Pontifici obedientiam promitteret, vel potiùs scriptum adferret, quo is patriarcha obedientiam promittebat. Ità irridet præpotens Deus miserrimorum homuncionum impotentiam, qui se putant illam sedem posse destruere, quam nulli hactenùs neque ethnici Imperatores, neque subdoli hæretici euertere potuerunt. Elidant igitur insana licèt capita sua in parietes, salua manebit sua authoritas Romano Pontifici: atque ea ipsa hæresum architecti & buccinatores omnes pessùm prementur, & penitùs opprimentur. 1565

Legatus patriarchæ Alexandrini.

Idem Lusitaniæ rex Christianissimus petijt à summo Pontifice, vt duo Episcopi mitterentur in Iapponam remotissimam à nostro orbe insulam, vbi mirè increscit religio Christiana, & obseruantia erga Romanum Pontificem. Porrò feruntur illic esse homines acuti & insignes philosophi, quibus conuertendis non deerunt etiam Catholici Doctores, multa eruditione & vera pietate suffulti. Quæ quidem libentèr nos commemoramus, vt pudefiant insolentes & miseri homunciones, qui se putãt magnam cladem attulisse Romanæ sedi, dum tam varijs, impijs & inter se mirè pugnantibus doctrinis Europæ regiones quasdam perdiderunt & corruperunt. Veniunt ad fidem barbaræ nationes, dæmonum cultrices: Aethiopiæ rex longè potentissimus, quem vulgò Præto-ianum vocant, cuiusq; est amplissimum imperium, iam Lusitanis magna iunctus est amicitia, & per eos hauddubiè in dies magis ac magis vera fide Aethiopes imbuentur: Multæ quoquè Indorum insulæ & regiones auidè doctrinam Christi amplectuntur, & sæpè integræ ciuitates sacro ablutæ sunt Baptismate. Habet harum rerum com-

Indi conuertuntur ad fidem.

1565 commemoratio mirificam iocunditatem: itaque non pigebit paululùm ijs immorari. Postquàm reges Lusitani longissima nauigatione in Indiæ vsque & orbis extremos fines aditum sibi fecerunt, eam in curam summoperè sibi incumbendum putârunt, vt miseros homines dæmonum teterrimo cultui addictos, ad Christi religionem traducerent. Ea in re longè pijssima, & quæ illis regibus cedet in gloriam sempiternam, vsi sunt opera Patrum Societatis nominis Iesu, qui iam paßim Iesuitæ vocantur. Ex ijs plerique apud illas barbaras & feras nationes ea vitæ sanctimonia, eo animas Christo lucrifaciendi ardore emicuerunt, vt non facilè fidem habiturus

Esa.39. sit Lector, si singula referre velimus. Sed non est abbreuiata manus Domini, vt non possit etiam hodiè innouare signa, & immutare mirabilia. Inter hos Patres facile primus fuit Franciscus Xauier, ex primis socijs celeberrimi Patris Ignatij, a quo hoc institutum cepit initium. Is Franciscus incredibili charitatis feruore succensus, discurrit per Indiæ regiones, & iam in Sinarum vsque regionem penetrare gestiebat, tametsi id sinè summo vitæ discrimine fieri non posset, cùm lege prorsùs barbara apud illam gentem cautum sit, nè quis peregrinum hominem eò adducat: eius legis transgressori capitis supplicium constitutum est. Sed perfecta charitas foràs mittit timorem, & iam Franciscus cum mercatore quodam transegerat, oblato ei pro naulo 300. aureorum pipere, quod eleemosynę nomine datum illi erat, vt in Sinarum regionem eum inueheret. Verùm non diù pòst superuixit, maximis exantlatis laboribus. Vt autem Christus ostenderet, quàm illi charus esset vir ille æterna memoria dignus, post eius obitum corpus illius vltra menses 15. ita seruauit integrum & illæsum, vt recèns mortuum putaretur, & suauissimum spiraret odorem, tametsi aliquandiù & calce fuisset obrutum, quæ etiam ossa consumit, & humo opertum, vbi humana corpora facilè putrescunt. Ità voluit præpotens Deus honorare eum, qui illam fidem annunciâsset cæcis gentibus, quam sectarij horum temporum Papisticam vocant. Non patitur hic locus commemorare huius Francisci gesta omnia, prophetiæ gratiam, & miraculorum efficaciam. De regione Sinarum iam antè diximus. Est ampla admodùm, homines habet acuto ingenio, & discendi auidos, ac benè eruditos. Qui inter illos plurimùm eruditione pollet, nobilissimus habetur, & authoritate cæteros antecellit: & tamen

Frãcifcus Xauier.

1. Iohã. 4.

Corpus exanime manet incorruptũ.

Sinenses populi.

men etiàm ex ijs iam multa millia Christo nomen 1565
dederunt. In regione Maluccarum iam perplures in *Malucca.*
Christum crediderant. Inuidit hoc malus dæmon, &
regum duorum opera vsus, partìm blanditijs, partìm terroribus illos ad pristinam stultitiam retraxit. Sed non *Vltio diuina in apostatas.*
defuit vltio diuina tam fœdæ apostasiæ. Ager antea fertilissimus repentè sterilis factus est, vt toto eo tempore, quo in apostasia perdurârunt, quanuìs crebrò sererent, nullos fructus attulerit, oriza semēti seruata computruerit, aquæ dulces nunquàm illic comperto miraculo in salsas versæ sint. Et quanuìs ea calamitate multi interiērint, non tamen flecti potuit dura ceruix Mahometanæ superstitioni deditorum, quin pergerent à Christi fide abducere quos possent. Tandèm ingens barbarorum manus collecta est, vt armis rem gererent, & Lusitanis vi resisterent. Sed ecce subitò corripiuntur terrore & tremore, arma è manibus excutiuntur, humì omnes prosternuntur: sol propè meridianus adeò obscuratur, vt alij ab alijs minimè cernerentur: terra tremuit, igniti lapides ruunt è cælo, & dæmonum delubra aliaque omnia ædificia prosternunt: arbores ità euertuntur, vt radices sursùm, rami deorsùm spectarent. Pauci deindè Lusitani, cessante hac tempestate, innumeram illam turbam aggressi, multos ex illis cædunt, nihil ipsi prorsùs læsi. Redeunt tandèm ad sanitatem homines perfidi, & tum ipsi, tum alij multi, ethnicismi erroribus implicati, ingenti numero fidem complectuntur, adeò vt intra vnam hebdomadam supra 15. hominum millia Christianismo adiungerentur, quin & ex alijs insulis permulti eò confluebant, vt Christiana religione initiarentur. Nec defuit diuina clementia resipiscentibus. Nam agris reddita fertilitas est, aquis dulcedo pristina. Hæ Maluccarum gentes longissimo à nobis internallo separantur. Crescit apud illas garyophyllum, & plura illic locis munitissimis habentur Christianorum propugnacula: nam à Mauris & Indis non parùm infestantur. Est Indiæ regnum quoddam Bisnagæ vocabulo. In eo vrbs Chiromandel est, vbì Apostolus Thomas & *Thomas Apostolus vbì conditus.*
viuus annunciâsse Christi Euangelium, & mortuus conditus fuisse, hodieque totus illic asseruari confirmatur totius gentis eius testimonio. Est sepulcrum in rupe excisum, in quo visitur corpus satis amplum & procerum, suauissimum spirans odorem, quod in hunc vsque diem tanquàm Thomæ Apostoli, in multa

apud

1565 apud omnes eius loci homines veneratione habetur. Sunt illic quoquè Christiani, & plures fiunt. Cùm primùm annis superioribus apud Indos Franciscus Xauier, cuius suprà meminimus, Christum prædicaret, ad illos homines conuertendos non parùm illi contulêre pueri idololatrarum: quippe qui mirabili zelo & feruore parentes idololatras repræhenderent, atque etiàm accusarent, & missi ab eodem venerabili Patre in loca vbi parentes dæmonibus sacrificâssent, idola per præceps in cautes deturbarent, aut flaminis exurerent, alijsque multis modis eis illuderent: adeò vt parentes non nisi clàm admodùm eiusmodi nefanda sacrificia exercere ausi fuerint. Eosdem pueros, cùm omnibus ipse coràm adesse non posset, qui eius operam efflagitabant, ad ægrotantes mittere solebat, qui conuocatis vicinis & domesticis, symbolum cum precibus quibusdam crebrò recitabant, asserentes fore vt sanitati restituerentur, si crederent in Christum: Ita factum est, vt non pauci & corporis & animi morbis liberati, Dei erga se misericordiam experirentur. Huiusmodi miracula permulta in ijs regionibus Catholici edidêre, cùm in nostro orbe fratres Euangelici tam longè sint alieni ab edendis miraculis, quàm nihil habent veræ fidei, licet nihil perindè atquè fidem iactitare videantur. Viuunt genialiter: absque fœminis cubare nimìs molestum est: vigiliæ, preces, ieiunia, execrationi illis sunt tanquàm Papistica commenta: & quid mirum, si tales nulla signa faciant? Longè alio gradiuntur itinere, qui apud Indos miraculis clarent, & innumeras Christo animas lucrifaciunt. Certis constat grauium virorũ testimonijs, Franciscum illum Xauier, in cuius libentes recidimus mentionem, longissimis sæpè etiàm nocte tota precibus incubuisse, attentissimis meditationibus mirificè animũ occupâsse, parcissimo plerunque cibo contentum fuisse, labores incredibiles libentissimè, & quidem non sinè diuinarum affluentia consolationum, quas isti carnales & pseudoeuangelici buccinatores nesciunt, noctesque diesque pertulisse, non semel præsentissima mortis discrimina adijsse, quæ illi à barbarorum persecutionibus imminebant, deniquè totum se Deo & lucrandis animabus impendisse. Nec mirum, si talem vitam consecuta sunt insignia miracula, & inexpertis vix credibiles diuinæ consolationes, quibus vsqueadeò sæpè inter tot labores & pericula recreabatur, vt non raro inter orandum excla-

Pueri persequuntur idola & eorum cultores.

Miracula apud Indos.

Francisci Xauier vita.

exclamârit: Domine, plus satis animi voluptatum. Sæpè etiàm inter dormiendum auditæ sunt eiusmodi ex eius ore voces, O bone Iesu, ô Domine, ô Creator mi, & id genus alia multa. Aerumnarum & laborum longè fuit appetentior, quàm quanrumlibet auarus auri vel argenti, quod sanè est haud vulgaris sanctitatis perspicuum argumentum: neque se eripi volebat diuinitùs, si quæ incidissent res difficiles & molestæ: adeò iam didicerat cum Apostolo gloriari in tribulationibus: & certè præstitit ei Deus quod appetebat, vt innumeris subinde calamitatibus premeretur, quæ illi amplissima in cælis præmia conciliabant, insignesque coronas. Obijt tandem Cantanæ in regione Sinarum, mirabili ante mortem feruens desiderio videndi Saluatoris. Is Pater primus, vt iam antè dixi, nostra ætate Indis Christum prædicauit, & innumeros ad fidem traduxit, quem deindè plures alij secuti sunt Societatis Iesu Patres, qui hodieque immensos proferunt fructus apud Indos & vicinas insulas, è quibus vnus in quibusdam literis suis scribit in hunc modum: Cùm venit in mentem laborum, quos olim impigrè alacriterque nescio qua de causa stultè suscipiebam ac sustinebam, pudeat nunc in difficultatibus periculisque pro Christi religione adeundis defatigari. In prætoritorum verò peccatorum memoriam dum redeo, nunquàm diuinis rebus tractandis, Christique cultu conseruando & longè lateque dissiminando satiari possum, cùm mihi videatur, quod verissimum est, nihil omninò esse quod facio præ eo quod debeo, quia seruus inutilis sum. Ità ille, qui triennio mansit Ormutij, quæ insignis Persici sinûs vrbs est, adeò solis ardori bus exposita, vt homines in aqua viuere cogantur: quique tres duntaxat horas plerunquè somno indulgebat, & supra naturæ vsum duobus integris mensibus quotidiè vnius horæ somno contentus vixit, charitatisque & pietatis officijs mirum in modum addictus semper fuit, ac tandèm intra paucos annos nimijs confectus laboribus, magno suì apud omnes desiderio relicto, Christo spiritum reddidit.

1565

Rom. 5.

Obitus.

Luc. 7.

Ormutiũ.

In Promõtorio Commorino iampridèm vltra trecenta Christianorum millia fuisse feruntur: nec dubium quin interìm plures accesserint. Erat in ea prouincia quidam Societatis Iesu Pater, Criminalis nomine, qui singulis mensibus totam perambulans, curam omnium singularem gerebat: cumque hostes barbari eum perdi-

Promõtoriũ Commorinum.

ſulæ rationi obſequentiſſimi, & bona cumprimis indo- 1565
le atque ingenio. Ità fit, vt nec in gratiam, nec metu cuiuſquam, ſed rectà incitati ratione, & Chriſto ſuam illis gratiam liberalitèr impertiente, alacres accedant ad fidem: & quia perſpicaci ſunt ingenio, rationes & argumenta probè aſſequuntur, & acutè ad interrogata reſpondent: ſi qua in re hæſitant, modeſtè petunt adiunctis rationibus ſeſe inſtitui. Poſtquàm ſalutaribus vndis tincti ſunt, cum multo ſpiritûs feruore diſputant aduersùs parentes & familiaritate coniunctos, eoſque erroris conuincunt: porrò noſtram fidem egregiè propugnant. Tanta in illis animi conſtantia apparet, vt citiùs vitam quàm fidem ſint deſerturi. Plerique nobiles & viri primarij magno numero in Chriſtum credunt, & quo quiſque eſt perſpicacior, eo minori negocio fit Chriſtianus, quippe qui cernant noſtram legem vſqueadeò rationi eſſe conſentaneam. Ità nimirum præpotens & bonus Deus habet ſempèr, qui eius ſanctiſſimam fidem & religionem cupiant amplecti, dum ea ab ingratis & iam inueteratis atque in hæreſes erroreſque auidis faſtiditur. Atque vt alibì iam dixi, etiàm Sinarum populi, quos alij Chinenſes vocant, ad Chriſti ſanctiſſimam fidem traducuntur, quorum ditio tam vaſta & ingens eſt, vt ſua magnitudine ſuperet orbem Chriſtianum. Porrò verò apud has Iapaniæ & Sinarum præclaras & inſignes nationes nulla hactenùs extitit memoria Chriſti. Quid nos hîc dicturi ſumus, qui eam religionem, quam tot ſeculis noſtri coluêre Maiores, homines graues & conſtantes, quamque modò illæ à Chriſto hactenùs alienæ nationes cupidè complectuntur, ità leuitèr & inſipientèr, nè quid duriùs dicam, deſeruimus, & fanaticis ingenijs in tot ſectas nos diſtrahendos & ſeducendos tradidimus? Vtinàm vel ſerò tantæ leuitatis nos pœniteat. Eſt inſula Seilam in illis longinquis locis ſita, ambitu ſuo trecenta complectens milliaria, cinnamomo, mális aureis & rebus alijs abundans, tanta aëris ſalubritate & loci amœnitate, vt incolæ perſuaſum habeant, paradiſum nuſquàm alibì fuiſſe. In ea inſula Luſitaniæ rex non pauca habet caſtella, præſidijs impoſitis munita, nec deſunt homines pij, qui illic quoquè Chriſtum annuncient. Eius inſulæ rex iamdiù baptizatus eſt. Eſt in regno Malagiorum vrbs populoſa valdè Malacca, quæ cum toto regno Imperatori Xantanæ páret, cuius etiàm alia tria regna agno-

Sinarum ditio amplißima.

Seilam inſula.

Malacca vrbs.

1565 ſcunt imperium. In hac vrbe Malacca arcem habent Luſitani, & eſt ibi quoquè Collegium Patrum Societatis Ieſu, ſicut & permultis alijs Indiæ locis, non abſque ingenti incolarum fructu. Fiunt igitur apud barbaras nationes plurimi Chriſtiani, & veniunt, poſthabito cultu dæmonum, ad agnitionem & cultum vnius viui & veri Dei, homines à Chriſto & vera luce alieni, aut etiàm multis erroribus implicati, vt ſi omnia exactè proſequi velimus, longè ab inſtituta nobis breuitate recedendum ſit. Eſt verò ea inſignis Chriſti clementia, quòd plerique ex ijs, qui recentes ad fidem veniunt, nullam dant requiem ſibi, donèc etiàm alios ad vnius Dei cognitionem perducant. Quæ quidem omnia paucis in gratiam Lectoris huc adſcribere libuit, vt deſinant homines importuni gratulari ſibi de oppugnato Papatu & Romani Pontificis authoritate: quandoquidem vident feros & barbaros populos amplecti fidem Romanæ Eccleſiæ, quam ipſi oppugnant, & reuerentèr ſuſcipere totius Eccleſiæ patrem & paſtorem, Chriſti in terris Vicarium. Doleant potiùs ſe vera Chriſtianæ fidei luce deſtitutos errare turpitèr, & alios quoquè in errorem inducere. Reſipiſcant matuiè & agant pœnitentiam, quia bonus eſt

Feruor nouorum Chriſtianorum.

Ezech. 18. Dominus, nec vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat. Quòd ſi in ſua duritia & improbis conatibus pertinaci animo perſiſtere perrexerint, nihil quidem nocebunt Romano Pontifici, ſed ſeipſos potiùs malis dæmonibus effusè irridendos propinabunt, ac paulò pòſt vnà cum illis, quos ſeduxerint, in ignem præcipitabunt pice & ſulphure ſempèr arſurum. Chriſtus in

Luc. 22. euangelio dicit ad Petrum: Ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua. Ea precatio & promiſſio, ad Petri illam Romanam ſedem pertinet, in qua hodieque perſeuerat fides vera, quæque eſt magiſtra omnium Eccleſiarum. Quòd ſi hoc non vult credere ſuperbus hæreticus, habet Chriſtus apud extremos Indos, habet apud Antipodes populos innumeros, qui id libentèr ſibi perſuaderi patiantur. Faxit pius & miſericos Deus, vt in viam redeant, qui ab huius Sedis obedientia diſceſſerunt: quia certè non eſt ouis Chriſti, qui non vult illi obedire, cui Chriſtus commiſit paſcendas oues ſuas. Sed de his ſatis.

Frigus. Sub finem anni 1564. & initio anni ſequentis tanta fuit hyemis aſperitas & ſæuitia, vt multis locis vites ad ſolum vſque planè interierint, & grandes quoquè arbo-

arbores exaruerint. Secuta est posteà mira aquarum inundatio, quæ locis non paucis, præsertìm Danubio & Rheno propinquis, incredibilem agris & ædificijs cladem intulit. Sæuissima quoquè pestis aliquot his annis continuis innumeram hominum multitudinem tulit è medio: & vt intelligerent mortales irati Numinis iram planè effusam esse, etiàm horrenda annonæ caritas dirè afflixit multas Europæ regiones, adeò vt non pauci homines ob famis immanitatem & sibi & aliis manus attulisse ferantur. In Liguria haud procùl a Nicea vetusta vrbe aliquot vici ità repentino terræ hiatu absorpti sunt, vt nulla eorum vestigia superesse ferantur. Atque vtinàm hæc flagella duras ceruices nostras vel tandem inflecterent ac edomarent. Percutit nos omnipotens Deus, vt agnoscamus scelera nostra, & desinamus impiè agere. Non delectatur ille calamitatibus nostris, sed vult vt flagellis castigati, emendationem meditemur, nè pœnæ temporales mutentur in æternas. Volumus hodiè sub prætextu Euangelij nouas subindè hæreses amplecti, fastidimus Patrum nostrorum tot seculis ad nos vsque religiosè cultam fidem, votifragos & impuros monachos incestis nuptijs pollutos, aliosque importunos tenebriones, qui vel ante mille annos sepultas hæreses iam ab inferis excitant, non alio quàm Apostolorum Christi loco habemus, eorum blasphemias & impia commenta pro luce Euangelij recipimus & adoramus, & interim non videmus noua in dies diuinæ iræ grassari flagella, nouas inauditasque clades existere, omnem ab hominibus mutuam fidem, charitatem, beneuolentiam prorsùs exulare: quæ omnia necesse est euenire, cùm hæreses & sectæ vigent. Vbi enim vera & Catholica fides deficit, ibi paritèr corruere necesse est pietatem & virtutem omnem: porrò è diuerso emergere vitia & flagitia omnia, quæ deindè non potest non consequi & persequi diuinæ iustitiæ seueritudo, multis ijsque horrendis flagellis in ea animaduertens. Non admodùm multi elapsi sunt menses, quòd in cuiusdam regni Comitijs publicè disputatum fuit, num Christus sit Deus. Tales impietatis progressus faciunt, qui à Catholicæ Ecclesiæ, quam ipsi Papisticam vocant, contubernio sibi discedendum statuerunt. Quid illic ad Mahometanam superstitionem reliqui est, nisì vt circuncidantur, & Christum abiurent? Quid isti sentiant de totius nostræ religionis Sacramentis, institutis ac legibus,

1565 *Aquarum inũdatio.* *Pestis.* *Fames.*

1565 qui Christum negant esse Deum? Certè non est quòd miremur ab istis & alijs sectarum architectis ac præconibus tot blasphemias & contumelias iactari in Sacramenta, in ritus & cæremonias, in omnia denique sacra & instituta Christianismi. Sed non dormitat semper Christus. Expergiscitur quandoque, & vlciscitur iniurias suas: quanquam, vt non semel dictum est in superioribus, hæc ipsa est grauissima & vel maximè horrenda Dei ira & vindicta, quòd sinit homines ad tantam impietatem & amentiam deuolui, quibus satiùs esset vel mille pestes sano animo in corpore pertulisse, aut certè nunquàm natos fuisse. Verùm de his aliâs.

Melitæ oppugnatio. Hoc anno Turcarum tyrannus Solimannus Meliten insulam magnis viribus sibi sumpsit oppugnandam. Ea insula milliaribus sexaginta separatur à Sicilia: ambitus eius est millium passuum sexaginta, longitudo 22. latitudo 12. Sunt in ea loca munita & pagi quadragintaquinque. Hanc insulam si cepisset Turca, non dubitabat se in Siciliam & Italiam facili compendio traiecturum. Classem igitur ingentem, milite & armis instructissimam, mittit, quæ ità prorsùs sese comparauit, tanquàm Melitam in Turcici Imperatoris ditionem redactura. *Prou.21.* Sed rectè dictum est à Sapiente: Non est consilium contra Dominum. Noluit benignus Deus, vt immanis barbaries sæuissimi hostis illud sibi munitissimum Italiæ propugnaculum vendicaret. Est autem ille truculentus Christianorum omnium hostis vel maximè infensus Rhodiensibus militibus, quos hodiè Melitenses vocamus, quòd non ignoret illos ex professo inexpiabiles gerere inimicitias contra ipsum & eius similes Christianismi oppugnatores. Et olìm quidem ante annos non adeò multos expulit illos è Rhodo, omni ferè Christianorum aliorum ope destitutos: sed pari apud Melitam conatui non idem adfuit successus. Apparabatur Byzantij ingens nauium vis, & res omnes ad oppugnationem necessariæ: neque id latuit Valertanum militiæ Melitensis magistrum, quippe qui suos haberet Byzantij homines, è quibus de rebus omnibus certior fieret. Itaque habito suorum concilio, ad resistendum se comparat: insulam, vbicunquè visum est opportunum, egregiè munit, resque necessarias conquirit. Erant in Turcica classe præter alias naues tum onerarias, tum mahonas commeatui conuehendo accommodas, tum liburnicas, hemiolias & scaphas, centum & sexa-

sexagintaocto triremes munitissimæ, porrò nauigia si- *1565*
mul omnia ad 240. Ea classis partim primò in Marsasi- *Triremes*
roccum portum appulit: sed non satis illi fidens, in a- *168.*
lium, quem maiorem vocant, sese transtulit. Habebant
Melitenses milites in insula non contemnendas vires,
magnisque animis hostem excipiebant. Erant Turcici
exercitus principes duo, alter terrestribus copijs, alter
vniuersæ classi præfectus, ille Mustapha, hic verò Pialis
dictus. Ijs nonnunquàm in administrando bello non sa-
tis conueniebat. Nam cùm Mustapha ante Draguti ad-
uentum tormenta è nauibus extrahenda censeret, Pia-
lis planè voluit rem ad Draguti accessum differendam.
Erat enim Dragutus rei militaris peritissimus, & ad
difficilia obeunda vir strenuus, adeò vt Solimannus ius-
serit, nè quid eo inconsulto in castris fieret. Aduehebat *Turcæ exe*
is triremes tredecim, & in ijs sexcentos pedites. Sed iam *eunt in*
antè cùm vniuersa classis Marsasiroccum portum atti- *insulam.*
gisset, milites ad viginti millia in terram expositi, fos-
sas, tuguria, tentoria, stationes apparare cœperant. X.
Calendas Iunij Pialis Bassa cum 7. millibus peditum
ad Sancti Michaelis oppidum explorandum se confert,
sed quòd frequentes indè pilæ volitarent, propiùs ac-
cedere non potuit. Inito verò peracri prælio, aliquot è
Turcis cæsi sunt, signumque militare eis ereptum. Con-
sultatione indè habita, num arcem Sancti Elmi, vel Bur-
gum priùs obsiderent, vbi arx visa est primo loco obsi-
denda, eamque hostes è monte accuratè specularentur,
rursùs ad pugnam ventum est vel leue certamen, in
quo complures Turcæ, pauci Christiani periêrunt. Iam
agger ab illis instituebatur ad Sancti Elmi arcem, vt in-
dè eam acritèr pulsarent, in eandem curam etiàm ali-
quot triremibus incumbentibus. Verùm ille agger non
potuit esse diuturnus ob fulmina arcis creberrima, qui-
bus hostes sternebantur quotidiè, & agger prosterne-
batur. Sub his autem augebantur in dies hostium co-
piæ, ab ipsa etiàm Alexandria missis sex triremibus
cum peditibus nongentis. Porrò Valettanus in Sancti
Elmi arcem misit Hispanos 400. qui rebus sæpè præ-
clarè gestis, non paruas hostium strages edidêre, pau-
cis suorum desideratis. Miserat autem ex Insula Valet-
tanus quendam ad Toletanum Siciliæ Proregem, qui
eum certiorem redderet de Turcica obsidione: idemque
à Toletano in Insulàm remissus, magna animi tum in-
dustria, tum virtute, quanuis non sinè ingenti peri-

1565 culo, tandem ad Valettanum rediit, & ab eo iussus nocte eadem iterum proficisci ad Toletanum, se dat itineri, significaturus Toletano Insulam maioribus egere præsidijs. Iam illucescebat dies S. Elmo sacra, & ecce mirabili impetu, ceu œstro quodam perciti, permulti Turcæ ad vallum terraceum oppugnandum accurrunt, & licet vi quandoque repellerentur, tamen multitudine freti, tandem propugnaculum quoddam obtinuerunt, vbi se contra nostros communierunt. Sed cùm fossam illam, quæ ducta fuerat è regione valli editioris, replere conarentur, cæsi sunt illic octingenti, iique ex illorum numero, qui cæteris fortiores habebantur: plurimi quoque vulnerati, posteà in fossis spiritum exhalârunt. Sunt autem & ex Christianis cæsi 45. & nonnulli sauciati. In eorum locum, vt arx tutior esset ab hoste, Valettanus misit pedites ducentos cum aliquot equitibus. Is verò, quem paulò antè diximus remissum in Siciliam, Syracusas veniens, duas illic Melitenses triremes offendit, quas priùs edoctas quà deberent proficisci in Insulam, eò pergere iussit cum peditibus quadringentis. Ipse Messanæ Toletanum adiit, suaque illi mandata exposuit, hortans ad ferendum suppetias obsessis. Id temporis Toletanus classem habebat necdùm satis instructam. Intereà Melitenses dum sustinent Toletani aduentum, sese egregiè aduersùs importunissimum hostem tuentur: Valettanus inprimis sedulò suum facit officium, ad labores impiger, ad pericula imperterritus. Illæ autem duæ supradictæ triremes non eum tenuêre cursum quem erant edoctæ: itaque res ea admodùm incommodè cecidit Melitensibus, quorum arx in magno discrimine versabatur.

Turcarũ impetus.

Dum his rerum difficultatibus laborat Melita, Pius 4. Romanus Pontifex, omni qua potuit ratione illi mox opem tulit, conscripto milite & certa pecunia constituta in illud bellum, adiuncta etiàm pulueris tormentarij magna vi. Et ipsa sanè periculi magnitudo poterat meritò permouere omnes, vti Melitensibus nè deessent: quos si Turcicus tyrannus sibi subiugâsset, dubium non erat, quin de tota Italia, immò vniuersa Repub. Christiana idem ille fuerit cogitaturus. Missi sunt igitur cum Pompeio Columna sexcenti pedites Neapolim, simulque plerique viri illustres sua sponte eò secuti sunt, præclaram suo sumptu Reip. Christianæ in tanta necessitate operam nauaturi. Erant tum aliquammultæ

Pius Pontifex mittit subsidia Melitensibus.

triremes Neapoli, quæ cum his cohortibus profectæ 1565
sunt Messanam, vbi classis Philippi regis Hispaniarum instruebatur. Nec latebat Turcas augescere vires & classem Christianorum: itaque sibi maturandum rati, statuunt totis viribus & continenti labore oppugnare arcem, donec ea potiantur. ea enim occupata, videbant facilem sibi aditum fore ad reliqua Insulæ præsidia occupanda. quod si æstate non succederet, tamen in ea arce & portu Marsamusetto decreuerant esse in hybernis. Summa igitur animi & corporum contentione oppugnationem adoriuntur, & perpetuo triduo assiduis propè pilarum verberationibus mœnia deijciunt. Quarto die cùm nonnihil remisissent ea horrenda tormentorum tonitrua, commissum est leue certamen, Turcasque eos præsertim qui cum Draguto recèns venerant, insolentiùs sese ingerentes, fortissimè nostri represserunt, seque, multis occidione deletis, in fugam conijcere compulerunt, septem aut ad summum octo duntaxat cæsis è nostris. At verò Turcæ magis etiam iritati, proxima nocte totis viribus rursùs arcem inuadunt, nostris interim ad arma conclamantibus. Initum est vtrinquè trium ferè horarum certamen acerrimum, cuius tandem hic fuit euentus, vt Turcæ omni sua spe frustrati, plurimis quoquè è suis amissis, per ruinas præcipites detrusi sint. Indè verò ad quatiendos muros redeunt, & cùm sex diebus continuis propè assiduè eo in opere versati essent, cum toto exercitu arcem inuadunt, certam sibi victoriam pollicentes, quòd ad tredecim globorum ferreorum millia in eam contorsissent. Irruunt in nostros ferocitèr, & erat sanè aliquandiù anceps victoria, tanta multitudine barbarorum paucos circunsistente. Erat tum inter Melitenses equites Baraganus quidam vir strenuus. Eius eximia virtute primùm nonnihil repressi hostes simul & exterriti, multis deinde è nostris ad illum confluentibus, non pauci occisi sunt. At Turcis recentiora sempèr auxilia capientibus, Valettanus suis trecentos subsidio misit, qui Turcarum pontem ex triremium antennis fabrefactum inflammârunt, quo collabente, plures 800. Turcis extincti sunt, & sexcenti vulnerati. In hac pugna è præstantioribus Turcis ad duo millia cæsi sunt: alij volunt, ad quatuor millia cecidisse: è nostris centum cæsi, totidemque vulnerati. Verùm Turcæ nihil hac suorum amissione retardati, nouis tormentorum ictibus arcem concutiunt, atque

Oppugnatur arx S. Elmi.

Turcarũ pertinacia.

1565 muris disiectis tanta vi nostros adoriuntur, vt propè re desperata in fugam versi sint. At tamen cùm ante decreuissent fortitèr pro religione occumbere, hostibus se opponunt: pugnatur horis quinque atrocitèr, è nostris cadunt ducenti, ex hostium numero permulti. Dragutus in eo prælio ictus in capite, biduo pòst moritur. Nocte sequenti perpetuò cum hostibus dimicatum est, muros scandere molientibus, sed sempèr fortissimè repulsis. Hanc tam crebram suorum cladem indignè ferebant Bassæ. Itaque classe tota ad arcem adducta, vires omnes periclitari statuunt, & vel abire victores, vel victi succumbere. Sed antè quàm isthuc attentarent, pontes & scalas cæteraque opportuna & necessaria præparabant. Valettanus his animaduersis, metuens suis qui erant in arce, suorum priùs habito consilio, mittit ad obsessos tres insignes viros è suo ordine, qui arcem inspiciant, & de relinquenda ea hostibus, quippe cuius iam muri deiecti essent, quæque ab hostibus defendi ampliùs non posset, cum illis agant. Ibant illi tres non absque præsentissimo vitæ periculo, multis in eos displosis sclopettis: eumque arcem contemplati essent, ac summæ constantiæ & præclaræ spei responsa à præsidiarijs militibus accepissent, ad Valettanum redeunt, & duo quidem ex ijs confirmabant posse arcem defendi, sed tertius pernegabat, maximè cùm propugnacula omnia prorsùs subruta cernerentur.

Dragutus perit.

Obtinuit autem eorum sententia, qui locum minimè deserendum censebant, in eamque à cæteris itum est: sed ea infaustum habuit euentum. Turcę enim omnes rebus necessarijs celeritèr comparatis, arcem terra marique inuadũt, duobus & triginta Canonibus terribilitèr quatiunt. Certatum est à noctis medio in horam vsque diei tertiam, nec tamen nostri tam pauci vlla re illa ingenti hominum multitudine visi sunt inferiores, multosque fortissimè arcem propugnando Turcas ceciderunt, parati pro Christiana religione se totos præpotenti Deo sacrificare. Verùm nimia erat tormentorum ingentium vis, quibus mœnia ad solum vsque radebantur, cecideruntque ex illis egregijs viris quadringenti. At nec sic reliquis quicquam de animi magnitudine decessit, sed incredibili virtute defixa iam hostium signa lacerârunt, centuriones, signiferos & multos cohortium præfectos trucidârunt.

Porrò

Porrò tandèm non mediocritèr sole incalescente, 1565
perpetuo labore nimiùm fatigati, (sempèr enim fessis Melitensis in arce
Turcis recentes submittebantur, quæ res nostrorum S. Elmi
vires exhausit) cæduntur à barbaris hostibus milites cæduntur.
Christiani ad vnum omnes, sed non inulti, quippe qui
ferè toti Turcico erant adspersi sanguine. In ea pugna è
nostris desiderati sunt 1300. in quibus equites erant 130.
Nemo Christianus ambigit, tam constantèr & fortitèr pro religione & Reipub. Christianæ defensione oppetitam mortem, immortali memoria, summisque præconijs esse dignissimam. Turcæ occupata arce, singulari quodam immanissimæ crudelitatis genere seuierunt in milites triginta, etiamnùm semiuiuos repertos. Primùm singulis pectus ferro scindunt, cor vi extrahunt, deindè caput amputant. Corpora postremò tam fœdè truncata, vbi à nostris spectari possent, exponunt. Nec his contentus Mustapha, ea vestibus cruce candida signatis induta iubet in mare iactari, vt Melitensibus insultaret. Eius rei indignitate permotus Valettanus, Turcas captiuos omnes iubet perimi, nec vllos deincèps captiuos fieri, sed captos mox iugulari. Cæsorum capita versùs hostium castra iactata sunt. Misit deindè Mustapha ad Valettanum, qui ex eo percontaretur, num quam acceptutus esset deditionis conditionem.

Illos verò Valettanus magna ira permotus, è suo conspectu quamprimùm iussit abscedere. Id tulit indignissimè Bassa, multaque dirissima Christianis minitatus est. Erat in Turcicis equitibus Philippus Lascaris, è nobili inprimis Græcorum familia, propenso in Christianos animo. Is vbi persensit Bassæ commotum animum in Melitenses, ad Valettanum transfugit, eique Lascaris
hostium consilia explicauit, neque segnem posteà in transfugit ad Me-
Turcis propulsandis operam nauauit. Eum, cùm Ro- litenses.
mam post Turcarum decessum venisset, Rom. Pontifex
liberalitèr pro ea in Christianos fide & beneuolentia muneratus est. Porrò verò dum in his angustijs res essent Melitensium, commodum illis è Sicilia superuènere, licèt tardiusculè ob maris tempestatem, octoginta equites Melitensis ordinis & sexcenti pedites. Horum aduentus mirificè eorum recreauit animos, qui etiàm à Valettano contenderunt, ipsis vt permitteret defendendum S. Michaelis oppidum, cui iam Turcæ primas erant admoturi manus: tanta erat horum militum alacritas.

Per-

1565 bus etiàm veteribus Patribus non dubitet anteferre: egregieque eum commendat ob exagitatum & oppugnatum Papatum: quodque nimis est intolerabile, ait se & suos Luteri doctrinam haud secùs, atquè ipsius Christi verba & doctrinam, accipere, cùm tamen luce meridiana clarius sit, Luterum sæpè pugnantia scripsisse, & certè nulla ratione dignum fuisse, cui id tribueretur, quòd errare non potuerit, cùm multos nefandos & pudendos errores ab inferis excitârit. O prodigiosam huius seculi cæcitatem, quòd videre non potest, quàm nihil videant, qui se veram demùm Euangelij lucem in orbem inuexisse gloriantur. Piget & pudet tam cæcis Doctoribus confutandis tempus terere, præsertim cum nec huic instituto magnoperè conueniat. Id verò admiratione plenum est, quòd iste Marbachius scribit, se suosque adiutores Ecclesiæ Argentinensis iam idem docere Argentinæ, quod Luterus & Saxonicæ Ecclesiæ de Eucharistia doceant. Cùm enim Argentinæ Zuinglij dogma diù receptum fuerit, iste iam Argentinensibus apud omnes leuitatis & incōstantiæ notam inurit, tanquam qui Zuingliano reiecto dogmate, Luteranum complexi sint, quod fortaßis Argentinenses non æquo sint animo laturi. Est quidem mirabilis in Germania rerum confusio, dum videmus alios à Luterismo ad Zuinglianismum, & rursùs alios à Zuinglianismo ad Luteri placita desciscere, vt interim alias innumeras sectas taceam. Nec erit certè vnquàm ab alijs ad alias sectas deficiendi finis, propter dogmatum incredibilem varietatem & inconstantiam, nisì redeant ad vnitatem Catholicæ Ecclesiæ, cui & rector & protector adest spiritus veritatis, quem hæretici habere non possunt. Hoc quidem certo certius est, multum conniti istos insignes Euangelicos dogmatistas omnes, vt authoritatem Romani Pontificis prorsùs euertant: sed tanta est eius authoritatis vis & pondus, vt etiamsi illis rumpantur ilia, nihil tamen sint relaturi aliud, quàm summum dedecus & ignominiam sempiternam. Perstitit hactenùs Romanæ Ecclesiæ sedes annis mille quingentis contra omnes tyrannorum & hæreticorum omnium insultus, perstabit etiàm hauddubiò vsque in mundi finem. Decessit nonnihil in Europæ aliquot angulis illius sedis authoritati, sed longè plus accessit in amplißimis noui orbis atque remotißimarum gentium vastißimis regionibus. Et vt tabescat liuor improbus & amens furor vilißimorum homuncionum,

Sectarū oppugnāt Romanā sedem.

num, qui prauis confingendis dogmatibus & contumeliosis edendis scriptis, eius sedis ex professo hostes se declarant, libet hîc inserere pauca quædam de rege Lusitaniæ longè potentissimo, qui hoc anno literas scripsit Patribus Societatis Iesu Romæ congregatis, in hunc modum: Patres Societatis Iesu, qui nunc estis Romæ in congregatione generali, rogo vos vt petatis a Deo, vt faciat me verum filium & defensorem Ecclesiæ Romanæ, sicut confido me futurum auxilio Dei. O quantùm desidero osculari pedes sanctissimi patris. Hęc ille inuictissimus Lusitaniæ rex. Fuit verò etiàm hoc ipso anno Coloniæ vir quidam grandæuus & venerabilis, missus ex Thebaide ab Alexandrino Aegypti patriarcha, qui eiusdem ipsius patriarchæ nomine Romano Pontifici obedientiam promitteret, vel potiùs scriptum adferret, quo is patriarcha obedientiam promittebat. Ità irridet præpotens Deus miserrimorum homuncionum impotentiam, qui se putant illam sedem posse destruere, quam nulli hactenùs neque ethnici Imperatores, neque subdoli hæretici euertere potuerunt. Elidant igitur insana licèt capita sua in parieres, salua manebit sua authoritas Romano Pontifici: atque ea ipsa hæresum architecti & buccinatores omnes pessùm piementur, & penitùs opprimentur. 1565 *Legatus patriarchæ Alexandrini.*

Idem Lusitaniæ rex Christianissimus petijt à summo Pontifice, vt duo Episcopi mitterentur in Iapponam remotissimam à nostro orbe insulam, vbi mire increscit religio Christiana, & obseruantia erga Romanum Pontificem. Porrò feruntur illic esse homines acuti & insignes philosophi, quibus conuertendis non deerunt etiam Catholici Doctores, multa eruditione & vera pietate suffulti. Quæ quidem libenter nos commemoramus, vt pudefiant insolentes & miseri homunciones, qui se putãt magnam cladem attulisse Romanæ sedi, dum tam varijs, impijs & inter se mirè pugnantibus doctrinis Europæ regiones quasdam perdiderunt & corruperunt. Veniunt ad fidem barbaræ nationes, dæmonum cultrices: Aethiopiæ rex longè potentissimus, quem vulgò Prætoianum vocant, cuiusq; est amplissimum imperium, iam Lusitanis magna iunctus est amicitia, & per eos haudubiè in dies magis ac magis vera fide Aethiopes imbuentur: Multæ quoquè Indorum insulæ & regiones auidè doctrinam Christi amplectuntur, & sæpè integræ ciuitates sacro ablutæ sunt Baptismate. Habet harum rerum *Indi conuertuntur ad fidem.*

com-

1565 commemorario mirificam iocunditatem: itaque non pigebit paululùm ijs immorari. Postquàm reges Lusitani longissima nauigatione in Indiæ vsque & orbis extremos fines aditum sibi fecerunt, eam in curam summoperè sibi incumbendum putârunt, vt miseros homines dæmonum teterrimo cultui addictos, ad Christi religionem traducerent. Ea in re longè pijssima, & quæ illis regibus cedet in gloriam sempiternam, vsi sunt opera Patrum Societatis nominis Iesu, qui iam paßim Iesuitæ vocantur. Ex ijs plerique apud illas barbaras & feras nationes ea vitæ sanctimonia, eo animas Christo lucrifaciendi ardore emicuerunt, vt non facilè fidem habiturus

Esa.39. sit Lector, si singula referre velimus. Sed non est abbreuiata manus Domini, vt non possit etiàm hodiè innouare signa, & immutare mirabilia. Inter hos Patres faci-

Frāciscus Xauier. lè primus fuit Franciscus Xauier, ex primis socijs celeberrimi Patris Ignatij, à quo hoc institutum cepit initium. Is Franciscus incredibili charitatis feruore succensus, discurrit per Indiæ regiones, & iam in Sinarum vsque regionem penetrare gestiebat, tametsi id sinè summo vitæ discrimine fieri non posset, cùm lege prorsùs barbara apud illam gentem cautum sit, nè quis peregrinum hominem eò adducat: eius legis transgressori capitis sup-

1.Iohā.4. plicium constitutum est. Sed perfecta charitas foràs mittit timorem, & iam Franciscus cum mercatore quodam transegerat, oblato ei pro naulo 300. aureorum pipere, quod eleemosyne nomine datum illi erat, vt in Sinarum regionem eum inueheret. Verùm non diù pòst superuixit, maximis exantlatis laboribus. Vt autem Christus ostenderet, quàm illi charus esset vir ille æterna memo-

Corpus exanime manet incorruptū. ria dignus, post eius obitum corpus illius vltra menses 15. ita seruauit integrum & illæsum, vt recèns mortuum putaretur, & suauissimum spiraret odorem, tametsi aliquandiù & calce fuisset obrutum, quæ etiàm ossa consumit, & humo opertum, vbi humana corpora facilè putrescunt. Ità voluit præpotens Deus honorare eum, qui illam fidem annunciâsset cæcis gentibus, quam sectarij horum temporum Papisticam vocant. Non patitur hic locus commemorare huius Francisci gesta omnia, prophetiæ gratiam, & miraculorum efficaciam. De regione

Sinenses populi. Sinarum iam antè diximus. Est ampla admodùm, homines habet acuto ingenio, & discendi auidos, ac benè eruditos. Qui inter illos plurimùm eruditione pollet, nobilissimus habetur, & authoritate cæteros antecellit: & tamen

men etiàm ex ijs iam multa millia Christo nomen 1565
dederunt. In regione Maluccarum iam perplures in *Malucca.*
Christum crediderant. Inuidit hoc malus dæmon, & regum duorum opera vsus, partìm blanditijs, partìm terroribus illos ad pristinam stultitiam retraxit. Sed non defuit vltio diuina tam fœdæ apostasiæ. Ager anteà fertilissimus repentè sterilis factus est, vt toto eo tempore, quo in apostasia perdurârunt, quanuìs crebrò sererent, nullos fructus attulerit, oriza semēti seruata computruerit, aquæ dulces nunquàm illic comperto miraculo in salsas versæ sint. Et quanuìs ea calamitate multi interierint, non tamen flecti potuit dura ceruix Mahometanæ superstitioni deditorum, quin pergerent à Christi fide abducere quos possent. Tandèm ingens barbarorum manus collecta est, vt armis rem gererent, & Lusitanis vi resisterent. Sed eccè subitò corripiuntur terrore & tremore, arma è manibus excutiuntur, humì omnes prosternuntur: sol propè meridianus adeò obscuratur, vt alij ab alijs minimè cernerentur: terra tremuit, igniti lapides ruunt è cælo, & dæmonum delubra aliaque omnia ædificia prosternunt: arbores ità euertuntur, vt radices sursùm, rami deorsùm spectarent. Pauci deindè Lusitani, cessante hac tempestate, innumeram illam turbam aggressi, multos ex illis cædunt, nihil ipsi prorsùs læsi. Redeunt tandèm ad sanitatem homines perfidi, & tum ipsi, tum alij multi, ethnicismi erroribus implicati, ingenti numero fidem complectuntur, adeò vt intra vnam hebdomadam supra 15. hominum millia Christianismo adiungerentur, quin & ex alijs insulis permulti eò confluebant, vt Christiana religione initiarentur. Nec defuit diuina clementia resipiscentibus. Nam agris reddita fertilitas est, aquis dulcedo pristina. Hæ Maluccarum gentes longissimo à nobis interuallo separantur. Crescit apud illas garyophyllum, & plura illic locis munitissimis habentur Christianorum propugnacula: nam à Mauris & Indis non parùm infestantur. Est Indiæ regnum quoddam Bisnagæ vocabulo. In eo vrbs Chiromandel est, vbì Apostolus Thomas & viuus annunciâsse Christi Euangelium, & mortuus conditus fuisse, hodieque totus illic asseruari confirmatur totius gentis eius testimonio. Est sepulcrum in rupe excisum, in quo visitur corpus satis amplum & procerum, suauissimum spirans odorem, quod in hunc vsque diem tanquàm Thomæ Apostoli, in multa apud

Vltio diuina in apostatas.

Thomas Apostolus vbì conditus.

1565 apud omnes eius loci homines veneratione habetur. Sunt illic quoquè Christiani, & plures fiunt. Cùm primùm annis superioribus apud Indos Franciscus Xauier, cuius suprà meminimus, Christum prædicaret, ad illos homines conuertendos non parùm illi contulêre pueri idololatrarum: quippe qui mirabili zelo & feruore parentes idololatras repræhenderent, atque etiàm accusarent, & missi ab eodem venerabili Patre in loca vbi parentes dæmonibus sacrificâssent, idola per præceps in cautes deturbarent, aut flaminis exurerent, alijsque multis modis eis illuderent: adeò vt parentes non nisi clam admodùm eiusmodi nefanda sacrificia exercere ausi fuerint. Eosdem pueros, cùm omnibus ipse coràm adesse non posset, qui eius operam efflagitabant, ad ægrotantes mittere solebat, qui conuocatis vicinis & domesticis, symbolum cum precibus quibusdam crebrò recitabant, afferentes fore vt sanitati restituerentur, si crederent in Christum: Ità factum est, vt non pauci & corporis & animi morbis liberati, Dei erga se misericordiam experirentur. Huiusmodi miracula permulta in ijs regionibus Catholici edidére, cùm in nostro orbe fratres Euangelici tam longè sint alieni ab edendis miraculis, quàm nihil habent veræ fidei, licèt nihil perindè atquè fidem iactitare videantur. Viuunt genialiter: absque fœminis cubare nimis molestum est: vigiliæ, preces, ieiunia, execrationi illis sunt tanquàm Papistica commenta: & quid mirum, si tales nulla signa faciant? Longè alio gradiuntur itinere, qui apud Indos miraculis clarent, & innumeras Christo animas lucrifaciunt. Certis constat grauium virorũ testimonijs, Franciscum illum Xauier, in cuius libentes recidimus mentionem, longissimis sæpè etiàm nocte tota precibus incubuisse, attentissimis meditationibus mirificè animũ occupâsse, parcissimo plerunque cibo contentum fuisse, labores incredibiles libentissimè, & quidem non sinè diuinarum affluentia consolationum, quas isti carnales & pseudoeuangelici buccinatores nesciunt, noctesque diesque pertulisse, non semel præsentissima mortis discrimina adijsse, quæ illi à barbarorum persecutionibus imminebant, deniquè totum se Deo & lucrandis animabus impendisse. Nec mirum, si talem vitam consecuta sunt insignia miracula, & inexpertis vix credibiles diuinæ consolationes, quibus vsqueadeò sæpè inter tot labores & pericula recreabatur, vt non rarò inter orandum excla-

Pueri persequuntur idola & eorum cultores.

Miracula apud Indos.

Francisci Xauier vita.

exclamârit: Domine, plus satis animi voluptatum. Sæpè etiàm inter dormiendum auditæ sunt eiusmodi ex eius ore voces, O bone Iesu, ô Domine, ô Creator mi, & id genus alia multa. Aerumnarum & laborum longè fuit appetentior, quàm quantumlibèt auarus auri vel argenti, quod sanè est haud vulgaris sanctitatis perspicuum argumentum: neque se eripi volebat diuinitùs, si quæ incidissent res difficiles & molestæ: adeò iam didicerat cum Apostolo gloriari in tribulationibus: & certè præstitit ei Deus quod appetebat, vt innumeris subindè calamitatibus premeretur, quæ illi amplissima in cælis præmia conciliabant, insignesque coronas. Obijt tandèm Cantanæ in regione Sinarum, mirabili ante mortem feruens desiderio videndi Saluatoris. Is Pater primus, vt iam antè dixi, nostra ætate Indis Christum prædicauit, & innumeros ad fidem traduxit, quem deindè plures alij secuti sunt Societatis Iesu Patres, qui hodieque immensos proferunt fructus apud Indos & vicinas insulas, è quibus vnus in quibusdam literis suis scribit in hunc modum: Cùm venit in mentem laborum, quos olim impigrè alacriterque nescio qua de causa stultè suscipiebam ac sustinebam, pudeat nunc in difficultatibus periculisque pro Christi religione adeundis defatigari. In prætoritorum verò peccatorum memoriam dum redeo, nunquàm diuinis rebus tractandis, Christique cultu conseruando & longè lateque disseminando satiari possum, cùm mihi videatur, quod verissimum est, nihil omninò esse quod facio præ eo quod debeo, quia seruus inutilis sum. Ità ille, qui triennio mansit Ormutij, quæ insignis Persici sinus vrbs est, adeò solis ardoribus exposita, vt homines in aqua viuere cogantur: quique tres duntaxàt horas plerunquè somno indulgebat, & supra naturæ vsum duobus integris mensibus quotidiè vnius horæ somno contentus vixit, charitatisque & pietatis officijs mirum in modum addictus semper fuit, ac tandèm intra paucos annos nimijs confectus laboribus, magno suì apud omnes desiderio relicto, Christo spiritum reddidit.

1565
Rom. 5.
Obitus.
Luc. 17.
Ormutium.

In Promõtorio Commorino iampridèm vltra trecenta Christianorum millia fuisse feruntur: nec dubium quin interìm plures accesserint. Erat in ea prouincia quidam Societatis Iesu Pater, Criminalis nomine, qui singulis mensibus totam perambulans, curam omnium singularem gerebat: cumque hostes barbari eum perdi-

Promõtorium Commorinum.

ſulæ rationi obſequentiſſimi, & bona cumprimis indo- 1565
le atque ingenio. Ità fit, vt nec in gratiam, nec metu cuiuſquam, ſed recta incitati ratione, & Chriſto ſuam illis gratiam liberalitèr impertiente, alacres accedant ad fidem: & quia perſpicaci ſunt ingenio, rationes & argumenta probè aſſequuntur, & acutè ad interrogata reſpondent: ſi qua in re hæſitant, modeſtè petunt adiunctis rationibus ſeſe inſtitui. Poſtquàm ſalutaribus vndis tincti ſunt, cum multo ſpiritûs feruore diſputant aduersùs parentes & familiaritate coniunctos, eosque erroris conuincunt: porrò noſtram fidem egregiè propugnant. Tanta in illis animi conſtantia apparet, vt citiùs vitam quàm fidem ſint deſerturi. Plerique nobiles & viri primarij magno numero in Chriſtum credunt, & quò quiſque eſt perſpicacior, eo minori negocio fit Chriſtianus, quippe qui cernant noſtram legem vſqueadeò rationi eſſe conſentaneam. Ità nimirum præpotens & bonus Deus habet ſempèr, qui eius ſanctiſſimam fidem & religionem cupiant amplecti, dum ea ab ingratis & iam inueteratis atque in hæreſes erroresque auidis faſtiditur. Atque vt alibì iam dixi, etiàm Sinarum populi, quos alij Chinenſes vocant, ad Chriſti ſanctiſſimám fidem traducuntur, quorum ditio tam vaſta & ingens eſt, vt ſua magnitudine ſuperet orbem Chriſtianum. Porrò verò apud has Iapaniæ & Sinarum præclaras & inſignes nationes nulla hactenùs extitit memoria Chriſti. Quid nos hîc dicturi ſumus, qui eam religionem, quam tot ſeculis noſtri coluêre Maiores, homines graues & conſtantes, quamque modò illæ à Chriſto hactenùs alienæ nationes cupidè complectuntur, ità leuitèr & inſipientèr, nè quid duriùs dicam, deſeruimus, & fanaticis ingenijs in tot ſectas nos diſtrahendos & ſeducendos tradidimus? Vtinàm vel ſerò tantæ leuitatis nos pœniteat. Eſt inſula Seilam in illis longinquis locis ſita, ambitu ſuo trecenta complectens milliaria, cinnamomo, mális aureis & rebus alijs abundans, tanta aëris ſalubritate & loci amœnitate, vt incolæ perſuaſum habeant, paradiſum nuſquàm alibì fuiſſe. In ea inſula Luſitaniæ rex non pauca habet caſtella, præſidijs impoſitis munita, nec deſunt homines pij, qui illic quoquè Chriſtum annuncient. Eius inſulæ rex iamdiù baptizatus eſt. Eſt in regno Malagiorum vrbs populoſa valdè Malacca, quæ cum toto regno Imperatori Xantanæ páret, cuius etiàm alia tria regna agnoſcunt

Sinarum ditio amplißima.

Seilam inſula.

Malacca vrbs.

1565 ſcunt imperium. In hac vrbe Malacca arcem habent Luſitani, & eſt ibi quoquè Collegium Patrum Societatis Ieſu, ſicut & permultis alijs Indiæ locis, non abſque ingenti incolarum fructu. Fiunt igitur apud barbaras nationes plurimi Chriſtiani, & veniunt, poſthabito cultu dæmonum, ad agnitionem & cultum vnius viui & veri Dei, homines a Chriſto & vera luce alieni, aut etiàm multis erroribus implicati, vt ſi omnia exactè proſequi velimus, longè ab inſtituta nobis breuitate recedendum

Feruor nouorum Chriſtianorum. ſit. Eſt verò ea inſignis Chriſti clementia, quòd plerique ex ijs, qui recentes ad fidem veniunt, nullam dant requiem ſibi, donèc etiàm alios ad vnius Dei cognitionem perducant. Quæ quidem omnia paucis in gratiam Lectoris huc adſcribere libuit, vt deſinant homines importuni gratulari ſibi de oppugnato Papatu & Romani Pontificis authoritate: quandoquidem vident feros & barbaros populos amplecti fidem Romanæ Eccleſiæ, quam ipſi oppugnant, & reuerentèr ſuſcipere totius Eccleſiæ patrem & paſtorem, Chriſti in terris Vicarium. Doleant potiùs ſe vera Chriſtianæ fidei luce deſtitutos errare turpitèr, & alios quoquè in errorem inducere. Reſipiſcant maturè & agant pœnitentiam, quia bonus eſt

Ezech.18. Dominus, nec vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat. Quòd ſi in ſua duritia & improbis conatibus pertinaci animo perſiſtere perrexerint, nihil quidem nocebunt Romano Pontifici, ſed ſeipſos potius malis dæmonibus effusè irridendos propinabunt, ac paulò pòſt vnà cum illis, quos ſeduxerint, in ignem præcipitabunt pice & ſulphure ſempèr ardurum. Chriſtus in

Luc.22. euangelio dicit ad Petrum: Ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua. Ea precatio & promiſſio, ad Petri illam Romanam ſedem pertinet, in qua hodieque perſeuerat fides vera, quæque eſt magiſtra omnium Eccleſiarum. Quòd ſi hoc non vult credere ſuperbus hæreticus, habet Chriſtus apud extremos Indos, habet apud Antipodes populos innumeros, qui id libentèr ſibi perſuaderi patiantur. Faxit pius & miſericos Deus, vt in viam redeant, qui ab huius Sedis obedientia diſceſſerunt: quia certè non eſt ouis Chriſti, qui non vult illi obedire, cui Chriſtus commiſit paſcendas oues ſuas. Sed de his ſatis.

Frigus. Sub finem anni 1564. & initio anni ſequentis tanta fuit hyemis aſperitas & ſæuitia, vt multis locis vites ad ſolum vſque planè interierint, & grandes quoquè arbo-

arbores exaruĕrint. Secuta eſt poſteà mira aquarum inundatio, quæ locis non paucis, præſertim Danubio & Rheno propinquis, incredibilem agris & ædificijs cladem intulit. Sæuiſſima quoquè peſtis aliquot his annis continuis innumeram hominum multitudinem tulit è medio: & vt intelligerent mortales irati Numinis iram planè effuſam eſſe, etiam horrenda annonæ caritas dirè afflixit multas Europæ regiones, adeò vt non pauci homines ob famis immanitatem & ſibi & aliis manus attuliſſe ferantur. In Liguria haud procul à Nicea vetuſta vrbe aliquot vici ita repentino terræ hiatu abſorpti ſunt, vt nulla eorum veſtigia ſupereſſe ferantur. Atque vtinàm hæc flagella duras ceruices noſtras vel tandem inflecterent ac edomarent. Percutit nos omnipotens Deus, vt agnoſcamus ſcelera noſtra, & deſinamus impiè agere. Non delectatur ille calamitatibus noſtris, ſed vult vt flagellis caſtigati, emendationem meditemur, nè pœnæ temporales mutentur in æternas. Volumus hodiè ſub prætextu Euangelij nouas ſubindè hæreſes amplecti, faſtidimus Patrum noſtrorum tot ſeculis ad nos vſque religiosè cultam fidem, votifragos & impuros monachos inceſtis nuptijs pollutos, aliosq́ue importunos tenebriones, qui vel ante mille annos ſepultas hæreſes iam ab inferis excitant, non alio quàm Apoſtolorum Chriſti loco habemus, eorum blaſphemias & impia commenta pro luce Euangelij recipimus & adoramus, & interim non videmus noua in dies diuinæ iræ graſſari flagella, nouas inauditasq́ue clades exiſtere, omnem ab hominibus mutuam fidem, charitatem, beneuolentiam prorsùs exulare: quæ omnia neceſsè eſt euenire, cùm hæreſes & ſectæ vigent. Vbi enim vera & Catholica fides deficit, ibi paritèr corruere neceſsè eſt pietatem & virtutem omnem: potrò è diuerſo emergere vitia & flagitia omnia, quæ deindè non poteſt non conſequi & perſequi diuinæ iuſtitiæ ſeueritudo, multis ijsq́ue horrendis flagellis in ea animaduertens. Non admodùm multi elapſi ſunt menſes, quòd in cuiuſdam regni Comitijs publicè diſputatum fuit, num Chriſtus ſit Deus. Tales impietatis progreſſus faciunt, qui à Catholicæ Eccleſiæ, quam ipſi Papiſticam vocant, contubernio ſibi diſcedendum ſtatuerunt. Quid illic ad Mahometanam ſuperſtitionem reliqui eſt, niſi vt circuncidantur, & Chriſtum abiurent? Quid iſti ſentiant de totius noſtræ religionis Sacramentis, inſtitutis ac legibus,

1565

Aquarum inũdatio.

Peſtis.

Fames.

1565 qui Christum negant esse Deum? Certè non est quòd miremur ab istis & alijs sectarum architectis ac præconibus tot blasphemias & contumelias iactari in Sacramenta, in ritus & cæremonias, in omnia deniquè sacra & instituta Christianismi. Sed non dormitat sempèr Christus. Expergiscitur quandoquè, & vlciscitur iniurias suas: quanquam, vt non semèl dictum est in superioribus, hæc ipsa est grauissima & vel maximè horrenda Dei ira & vindicta, quòd sinit homines ad tantam impietatem & amentiam deuolui, quibus satiùs esset vel mille pestes sano animo in corpore pertulisse, aut certè nunquàm natos fuisse. Verùm de his aliâs.

Melitæ oppugnatio. Hoc anno Turcarum tyrannus Solimannus Meliten insulam magnis viribus sibi sumpsit oppugnandam. Ea insula milliaribus sexaginta separatur à Sicilia: ambitus eius est millium passuum sexaginta, longitudo 22. latitudo 12. Sunt in ea loca munita & pagi quadragintaquinque. Hanc insulam si cepisset Turca, non dubitabat se in Siciliam & Italiam facili compendio traiecturum. Classem igitur ingentem, milite & armis instructissimam, mittit, quæ ità prorsùs sese comparauit, tanquàm Melitam in Turcici Imperatoris ditionem redactura. Sed rectè dictum est à Sapiente: Non est consilium contra Dominum. *Prou. 21.* Noluit benignus Deus, vt immanis barbaries sæuissimi hostis illud sibi munitissimum Italiæ propugnaculum vendicaret. Est autem ille truculentus Christianorum omnium hostis vel maximè infensus Rhodiensibus militibus, quos hodiè Melitenses vocamus, quòd non ignoret illos ex professo inexpiabiles gerere inimicitias contra ipsum & eius similes Christianismi oppugnatores. Et olìm quidem ante annos non adeò multos expulit illos è Rhodo, omni ferè Christianorum aliorum ope destitutos: sed pari apud Melitam conatui non idem adfuit successus. Apparabatur Byzantij ingens nauium vis, & res omnes ad oppugnationem necessariæ: neque id latuit Valettanum militiæ Melitensis magistrum, quippe qui suos haberet Byzantij homines, è quibus de rebus omnibus certior fieret. Itaque habito suorum concilio, ad resistendum se comparat: insulam, vbicunquè visum est opportunum, egregiè munit, resque necessarias conquirit. Erant in Turcica classe præter alias naues tum onerarias, tum mahonas commeatui conuehendo accommodas, tum liburnicas, hemiolias & scaphas, centum & sexa-

sexagintaocto triremes munitissimæ, porrò nauigia si- 1565
mul omnia ad 240. Ea classis partìm primò in Marsasi- Triremes
roccum portum appulit: sed non satis illi fidens, in a- 168.
lium, quem maiorem vocant, sese transtulit. Habebant Melitenses milites in insula non contemnendas vires, magnisque animis hostem excipiebant. Erant Turcici exercitùs principes duo, alter terrestribus copijs, alter vniuersæ classi præfectus, ille Mustapha, hic verò Pialis dictus. Ijs nonnunquàm in administrando bello non satis conueniebat. Nam cùm Mustapha ante Draguti aduentum tormenta è nauibus extrahenda censeret, Pialis planè voluit rem ad Draguti accessum differendam. Erat enim Dragutus rei militaris peritissimus, & ad difficilia obeunda vir strenuus, adeò vt Solimannus iusserit, nè quid eo inconsulto in castris fieret. Aduehebat Turcæ exe
is triremes tredecim, & in ijs sexcentos pedites. Sed iam eunt in
antè cùm vniuersa classis Marsasiroccum portum atti- insulam.
gisset, milites ad viginti millia in terram expositi, fossas, tuguria, tentoria, stationes apparare cœperant. X. Calendas Iunij Pialis Bassa cum 7. millibus peditum ad Sancti Michaelis oppidum explorandum se confert, sed quòd frequentes indè pilæ volitarent, propiùs accedere non potuit. Inito verò peracri prælio, aliquot è Turcis cæsi sunt, signumque militare eis ereptum. Consultatione indè habita, num arcem Sancti Elmi, vel Burgum priùs obsiderent, vbi arx visa est primo loco obsidenda, eamque hostes è monte accuratè specularentur, rursùs ad pugnam ventum est vel leue certamen, in quo complures Turcæ, pauci Christiani periêrunt. Iam agger ab illis instituebatur ad Sancti Elmi arcem, vt indè eam acritèr pulsarent, in eandem curam etiàm aliquot triremibus incumbentibus. Verùm ille agger non potuit esse diuturnus ob fulmina arcis creberrima, quibus hostes sternebantur quotidiè, & agger prosternebatur. Sub his autem augebantur in dies hostium copiæ, ab ipsa etiàm Alexandria missis sex triremibus cum peditibus nongentis. Porrò Valettanus in Sancti Elmi arcem misit Hispanos 400. qui rebus sæpè praeclarè gestis, non paruas hostium strages edidêre, paucis suorum desideratis. Miserat autem ex Insula Valettanus quendam ad Toletanum Siciliæ Proregem, qui eum certiorem redderet de Turcica obsidione: idemque à Toletano in Insulàm remissus, magna animi tum industria, tum virtute, quanuis non sinè ingenti peri-

1565 culo, tandem ad Valettanum rediit, & ab eo iussus nocte eadem iterum proficisci ad Toletanum, se dat itineri, significaturus Toletano Insulam maioribus egere præsidijs. Iam illucescebat dies S. Elmo sacra, & ecce mirabili impetu, ceu œstro quodam perciti, permulti Turcæ ad vallum terraceum oppugnandum accurrunt, & licet vi quandoque repellerentur, tamen multitudine freti, tandem propugnaculum quoddam obtinuerunt, vbi se contra nostros communierunt. Sed cum fossam illam, quæ ducta fuerat è regione valli editioris, replere conarentur, cæsi sunt illic octingenti, iique ex illorum numero, qui cæteris fortiores habebantur: plurimi quoque vulnerati, posteà in fossis spiritum exhalârunt. Sunt autem & ex Christianis cæsi 45. & nonnulli sauciati. In eorum locum, vt arx tutior esset ab hoste, Valettanus misit pedites ducentos cum aliquot equitibus. Is verò, quem paulò antè diximus remissum in Siciliam, Syracusas veniens, duas illic Melitenses triremes offendit, quas priùs edoctas quà deberent proficisci in Insulam, eo pergere iussit cum peditibus quadringentis. Ipse Messanæ Toletanum adijt, suaque illi mandata exposuit, hortans ad ferendum suppetias obsessis. Id temporis Toletanus classem habebat necdum satis instructam. Interreà Melitenses dum sustinent Toletani aduentum, sese egregiè aduersùs importunissimum hostem tuentur: Valettanus inprimis sedulò suum facit officium, ad labores impiger, ad pericula imperterritus. Illæ autem duæ supradictæ triremes non eum tenuêre cursum quem erant edoctæ: itaque res ea admodùm incommodè cecidit Melitensibus, quorum arx in magno discrimine versabatur.

Turcarũ impetus.

Dum his rerum difficultatibus laborat Melita, Pius 4. Romanus Pontifex, omni qua potuit ratione illi mox opem tulit, conscripto milite & certa pecunia constituta in illud bellum, adiuncta etiàm pulueris tormentarij magna vi. Et ipsa sanè periculi magnitudo poterat meritò permouere omnes, vti Melitensibus nè deessent: quos si Turcicus tyrannus sibi subiugâsset, dubium non erat, quin de tota Italia, immò vniuersa Repub. Christiana idem ille fuerit cogitaturus. Missi sunt igitur cum Pompeio Columna sexcenti pedites Neapolim, simulque plerique viri illustres sua sponte eò secuti sunt, præclaram suo sumptu Reip. Christianæ in tanta necessitate operam nauaturi. Erant tum aliquammultæ trire-

Pius Pontifex mittit subsidia Melitensibus.

triremes Neapoli, quæ cum his cohortibus profectæ 1565
sunt Messanam, vbi classis Philippi regis Hispaniarum instruebatur. Nec latebat Turcas augescere vires & classem Christianorum: itaque sibi maturandum rati, statuunt totis viribus & continenti labore oppugnare arcem, donèc ea potiantur. ea enim occupata, videbant facilem sibi aditum fore ad reliqua Insulæ præsidia occupanda. quod si æstate non succederet, tamen in ea arce & portu Marsamusetto decreuerant esse in hybernis. Summa igitur animi & corporum contentione oppugnationem adoriuntur, & perpetuo triduo assiduis propè pilarum verberationibus mœnia deijciunt. Quarto die cùm nonnihil remisissent ea horrenda tormentorum tonitrua, commissum est leue certamen, Turcasque eos præsertìm qui cum Draguto recèns venerant, insolentiùs sese ingerentes, fortissime nostri represserunt, seque, multis occidione deletis, in fugam conijcere compulerunt, septem aut ad summum octo duntaxat cæsis è nostris. At verò Turcæ magìs etiàm iritati, proxima nocte totis viribus rursùs arcem inuadunt, nostris interìm ad arma conclamantibus. Initum est vtrinquè trium ferè horarum certamen acerrimum, cuius tandèm hic fuit euentus, vt Turcæ omni sua spe frustrati, plurimis quoquè è suis amissis, per ruinas præcipites detrusi sint. Indè verò ad quatiendos muros redeunt, & cùm sex diebus continuis propè assiduè eo in opere versati essent, cum toto exercitu arcem inuadunt, certam sibi victoriam pollicentes, quòd ad tredecim globorum ferreorum millia in eam contorsissent. Irruunt in nostros ferocitèr, & erat sanè aliquandiù anceps victoria, tanta multitudine barbarorum paucos circunsistente. Erat tum inter Melitenses equites Baraganus quidam vir strenuus. Eius eximia virtute primùm nonnihìl repressi hostes simul & exterriti, multis deindè è nostris ad illum confluentibus, non pauci occisi sunt. At Turcis recentiora sempèr auxilia capientibus, Valettanus suis trecentos subsidio misit, qui Turcarum pontem ex triremium antennis fabrefactum inflammârunt, quo collabente, plures 800. Turcis extincti sunt, & sexcenti vulnerati. In hac pugna è præstantioribus Turcis ad duo millia cæsi sunt: alij volunt, ad quatuor millia cecidisse: è nostris centum cæsi, totidemque vulnerati. Verùm Turcæ nihìl hac suorum amissione retardati, nouis tormentorum ictibus arcem concutiunt, atque

Oppugnatur arx S. Elmi.

Turcarũ pertinacia.

1565 muris disiectis tanta vi nostros adoriuntur, vt propè re desperata in fugam versi sint. At tamen cùm antè decreuissent fortitèr pro religione occumbere, hostibus se opponunt: pugnatur horis quinque atrocitèr, è nostris cadunt ducenti, ex hostium numero permulti. Dragurus in eo prælio ictus in capite, biduo pòst moritur. Nocte sequenti perpetuò cum hostibus dimicatum est, muros scandere molientibus, sed sempèr fortissimè repulsis. Hanc tam crebram suorum cladem indignè ferebant Bassæ. Itaque classe tota ad arcem adducta, vires omnes periclitari statuunt, & vel abire victores, vel victi succumbere. Sed antè quàm isthuc attentarent, pontes & scalas cæteraque opportuna & necessaria præparabant. Valettanus his animaduersis, metuens suis qui erant in arce, suorum priùs habito consilio, mittit ad obsessos tres insignes viros è suo ordine, qui arcem inspiciant, & de relinquenda ea hostibus, quippe cuiùs iam muri deiecti essent, quæque ab hostibus defendi ampliùs non posset, cum illis agant. Ibant illi tres non absque præsentissimo vitæ periculo, multis in eos displosis sclopettis: cumque arcem contemplati essent, ac summæ constantiæ & præclaræ spei responsa à præsidiarijs militibus accepissent, ad Valettanum redeunt, & duo quidem ex ijs confirmabant posse arcem defendi, sed tertius pernegabat, maximè cùm propugnacula omnia prorsùs subruta cernerentur.

Draguius perit.

Obtinuit autem eorum sententia, qui locum minimè deserendum censebant, in eamque à cæteris itum est: sed ea infaustum habuit euentum. Turcę enim omnes rebus necessarijs celeritèr comparatis, arcem terra marique inuadūt, duobus & triginta Canonibus terribilitèr quatiunt. Certatum est à noctis medio in horam vsque diei tertiam, nec tamen nostri tam pauci vlla re illa ingenti hominum multitudine visi sunt inferiores, multosque fortissimè arcem propugnando Turcas ceciderunt, parati pro Christiana religione se totos præpotenti Deo sacrificare. Verùm nimia erat tormentorum ingentium vis, quibus mœnia ad solum vsque radebantur, ceciderūtque ex illis egregijs viris quadringenti. At nec sic reliquis quicquam de animi magnitudine decessit, sed incredibili virtute defixa iam hostium signa lacerârunt, centuriones, signiferos & multos cohortium præfectos trucidârunt.

Porrò

Porrò tandèm non mediocritèr sole incalescente, 1565
perpetuo labore nimiùm fatigati, (sempèr enim fessis *Melitenses in arce S. Elmi caeduntur.*
Turcis recentes submittebantur, quæ res nostrorum
vires exhausit) cæduntur à barbaris hostibus milites
Christiani ad vnum omnes, sed non inulti, quippe qui
ferè toti Turcico erant adspersi sanguine. In ea pugna è
nostris desiderati sunt 1300. in quibus equites erant 130.
Nemo Christianus ambigit, tam constantèr & fortitèr pro religione & Reipub. Christianæ defensione oppetitam mortem, immortali memoria, summisque præconijs esse dignissimam. Turcæ occupata arce, singulari quodam immanissimæ crudelitatis genere seuièrunt in milites triginta, etiamnùm semiuiuos repertos. Primùm singulis pectus ferro scindunt, cor vi extrahunt, deindè caput amputant. Corpora postremò tam fœdè truncata, vbi à nostris spectari possent, exponunt. Nec his contentus Mustapha, ea vestibus cruce candida signatis induta iubet in mare iactari, vt Melitensibus insultaret. Eius rei indignitate permotus Valettanus, Turcas captiuos omnes iubet perimi, nec vllos deincèps captiuos fieri, sed captos mox iugulari. Cæsorum capita versùs hostium castra iactata sunt. Misit deindè Mustapha ad Valettanum, qui ex eo percontaretur, num quam accepturus esset deditionis conditionem.

Illos verò Valettanus magna ira permotus, è suo conspectu quamprimùm iussit abscedere. Id tulit indignissimè Bassa, multaque dirissima Christianis minitatus est. Erat in Turcicis equitibus Philippus Lascaris, è nobili inprimis Græcorum familia, propenso in Christianos animo. Is vbi persensit Bassæ commotum animum in Melitenses, ad Valettanum transfugit, eique *Lascaris transfugit ad Melitenses.*
hostium consilia explicauit, neque segnem posteà in
Turcis propulsandis operam nauauit. Eum, cùm Romam post Turcarum decessum venisset, Rom. Pontifex liberalitèr pro ea in Christianos fide & beneuolentia muneratus est. Porrò verò dum in his angustijs res essent Melitensium, commodum illis è Sicilia superuènere, licèt tardiusculè ob maris tempestatem, octoginta equites Melitensis ordinis & sexcenti pedites. Horum aduentus mirificè eorum recreauit animos, qui etiàm à Valettano contenderunt, ipsis vt permitteret defendendum S. Michaelis oppidum, cui iam Turcæ primas erant admoturi manus: tanta erat horum militum alacritas.

1565 Permiſit id Valettanus, ſed nullo tamen è prioribus eius loci defenſoribus indè reuocato. Ab his nouis militibus paulò pôſt è Turcis cæſi ſunt 160. & non pauci vulnerati. Hoc tempore caſtra Turcarum laborare cœperunt dyſenteria, Deo contra illos pro Chriſtianis pugnante. At illi de ſuo conatu nihil remittebant, ſed ſeptuaginta canonibus, in quibus erant tres maximi baſiliſci, permultis locis ſimul oppidum S. Michaelis & Burgum verberabant ac perfringebant, atque in eum vſum aliquot ſibi aggeres extruxêre, putà nouem, quibus ſingulis ſena impoſita erant tormenta, quæ nullo neque noctis, neque diei tempore ab oppidi & Burgi quaſſatione ceſſabant. Iam verò è Sicilia ſexcenti Hiſpani, & equites Melitenſis ordinis atque à Pontifice Max. miſſi milites trecenti, duce Pompeio Columna, Melitam ſe conferebant: ſed ijs ex Melita ſignum diſcedendi datum eſt, cùm adhuc procùl abeſſent, quòd Valettanus neque magnoperè fortaſsìs tum illis haberet opùs, neque eos vellet in præſens periculum venire, Turcis omnes Inſulæ aditus accuratè obſeruantibus.

Algerij rex iungitur Turcis.

Tertio Idus Iulij regulus Algerij cum 27. triremibus & bis mille ducentis peditibus ad Turcicam claſſem acceſſit. Is inſigne aliquod facinus deſignaturus, petit à Baſſa copiam oppidi à mari oppugnandi, eamque facilè impetrat, additis illi duobus millibus recentium Turcarum. Interea Valettanus catenam quandam opportuniſſimè pertendit eo in loco, vbi erant Turcæ oppidum inuaſuri, quæ illis non paruo ad exponendum militem fuit impedimento. At nihilo minus Idibus Iulij terra mariq́ue oppidum infeſtant, ſed tormentorum ictibus, quæ in vrbe diſplodebantur, 12. depreſſa ſunt nauigia, & ad duo Turcarum millia ſubmerſa. Qui verò à terra oppidum oppugnabant, cùm ad quinque horas cum noſtris conflixiſſent, multis è ſuis interfectis, è noſtris ducentos occiderunt. Erant ſane Melitenſes ob perpetuam cum hoſtibus tam atrocibus tamq́ue multis conflictationem in magno periculo, coëgitque ea res Valettanum rurſus ſcribere Toletano Siciliæ proregi de mittendis auxilijs. Et is tum quidem miſit nonnihil ſubſidij, plus miſſurus, niſi res ſummi fuiſſet periculi propter Turcas itinera omnia obſidentes, qui etiàm interceperunt celocem vnam, miſſam à Toletano, qua multa pharmaca ægrotantibus aduehebantur. Fit verò rurſùs ab hoſtibus noua oppidi diuerberatio,

eaque

eaque tam perpes & vehemens, vt ægrè nostri potuerint 1565
dissipata mœnia vtcunquè communire. Simul etiàm pons ab illis construitur, quem cùm è nostris quidam immisso igni inflammare instituerent, infecto negocio, plerique omnes ceciderunt, & in ijs Nicolaus Parisottus, Valettani nepos. Indè cùm diù satis mœnia verberâssent, ter repetito insultu, pertinacissimè in oppidum Turcæ multis in locis contendunt, & iam vrbe potituri videbantur, sed multis suorum amissis, nostrisque fortissimè & constantissimè resistentibus, coacti sunt redire in castra. Post illud acre certamen vires hostium nostri contemnere cœperunt. Et illi quidem tum ad ducendos cuniculos sese conuertunt, sed nostrorum prudentia is quoquè labor nullos habuit successus. Calendis Augusti concrematus est à nostris hostium pons, quem in mœnium fossa fecerant. Paucis pòst diebus rursùs barbari in oppidum irruunt, sed frustrà, suorum trecentis desideratis. Arctissimè tum temporis obsidebatur oppidum à Turcis, ità vt nostri vix vnquàm tutò vel respicere extra muros possent, nedùm pedem extra oppidum efferre. Habent enim Turcæ magnam displodendorum sclopettorum peritiam, quibus nostros continentèr impetebant. Per id tempus cùm adeò & oppidi & Burgi tormentorum pilis essent muri prostrati, vt vel plaustris peruium esset iter, vtrunque locum summa vi Turcæ inuadunt, tantusque erat ab vtraque parte tormentorum, sclopettorum, armorum, clamorum sonitus, vt insula omnis corruere videretur. Eo tumultu excitatis oppidanis, equites omnes ex vrbe egressi, in fugam compulerunt hostes qui aquam seruabant, quibus vt auxiliarentur, reliqui ab oppido inuadendo se reuocant, properantque ad suos, sed vtrobiquè succumbunt. In eo prælio è nostris centum ceciderunt, & totidem vulnerati sunt: Turcæ ampliùs mille & quingenti interfecti sunt. Ea oppugnatio durauit horis quinque, & quia non sinè magno Dei beneficio ea erat parta ex hostibus victoria, Valettanus cum omni populo solennitèr templum adijt, Deo laudes gratesque acturus. Eodem autem die, vt nostri lassitudine frangerentur, rursùs Bassa suos iubet in oppidum facere impetum, sed repulsus est æquè vt antè, magna suorum strage edita. Et quanuis victoriam iam desperaret, tamen nè apud Solimannum sæuissimum tyrannum ignauiæ vel negligentiæ accerseretur, crebras in oppidum irruptio-

Turcæ irrumpere nituntur in vrbem.

Immanis Turcarũ impetus.

1565 ptiones casso labore faciebat. Erant iam admodùm accisæ Turcarum vires & copiæ, permultis occidione deletis, plurimis vulneratis: quibus de rebus per quendam è Melita profectum certior factus Toletanus, decreuit cum septuaginta triremibus adire Syracusas, & decem millia peditum Melitam adducere. Dum hæc fiunt, ex oppido S. Michaelis quidam ad Bassam Turcicum transfugit, ostendit nulla interposita mora oppidum inuadi oportere, solos quadringentos superesse oppidi propugnatores. Eius fuga nostros incitauit ad muniendum oppidum sanè quàm diligentèr, licèt ingens esset murorum interruptio. Hostes occultissimè rursus cuniculum agunt, in eoque spes omnis muri subruendi collocata erat: sed is quoquè cuniculus à nostris & depræhensus, & frustratus est. Itum porrò in concilium est a Turcis, hærendúmne sit diutiùs in insula, an indè recedendum. Maior pars censuit, relicta Melita, domum abeundum. At summus dux maluit expectandum Solimanni responsum. Dum igitur manent in insula, nihil relinquunt intentatum: sempèr aliquid militaris exercent operæ, suntque seduli in instituendis pontibus, agendis cuniculis, fossisque implendis. Iam penè consumptus erat puluis tormentarius, & tamen rursùs & oppidum & Burgum maiori quàm antè contentione pilarum ictibus verberant, murosque solo æquant. Habebant præter alia tormenta tres basiliscos, quorum pilæ ad ducenta pondo accedebant. Ijs mirabilitèr mœnia perfregerunt. Deindè tèr repetito conatu horrendum in modum in vrbem impressionem faciunt, sed egregiè contusi & conscissi, nostrorum inuicto robore repulsi tandèm retrocedere coguntur. Eo in certamine oppidani omnes fortissimam propugnandæ vrbi operam nauârunt, adeò vt etiàm adolescentuli arma in hostes inferre, & virili constantia fœminæ armatæ, ad arcendos à mœnibus hostes accedere non dubitârint. Igitur plurimos è suis Turcæ perdiderunt, è nostris 60. desiderati sunt. Erant tum, qui rebus suis metuentes hortarentur Valettanum, vt lautiorem maiorisque precij supellectilem in S. Angeli castellum transferri iuberet, vbi ab hostibus tutior foret. Tulit id indignè Valettanus, tanquàm pluris facienda esset substantia, quàm ipsa corporum vita & ciuium salus. Itaque nè plus illi castello, quàm pugnantium virtuti & fortitudini tribuere viderentur, voluit vt demptis tormentorum

Turcarũ sedulitas.

Ciuium Melitensium magnanimitas.

rum

rum ministris, præsidiarij omnes ex illo castello in Burgum dimicaturi accederent. Nec diù pòst iterùm magnis viribus Turcæ oppidum adoriuntur, sed frustrà, non paucis suorum trucidatis. Redeunt igitur ad castra, moxque incredibili furore mœnia concutiunt, accurritque ad Valettanum quidam clamans, Omnes periuimus. Iam enim tria signa in vrbem Turcæ intulerant. Tum verò Valettanus repentè sumpta galea & hasta, suos hortatus vt imbelles Turcas fortiter cæderent, diuina freti benignitate, quæ ipsis hactenùs semper adfuisset, in hostes facit impetum. Eum verò mox secuti equites Melitenses, tum etiam adolescentes & fœminæ, Turcas omnes intra mœnia ingressos conficiunt, ingredi conantes vi repellunt. Ea pugna ad occidentem vsque solem perducta, etsi hostibus maximè calamitosa fuit, tamen etiàm è nostris ampliùs ducentos abstulit. Turcæ tandèm cum ignominia ad sua castra recedunt. Iam Toletanus instructam habebat classem, cumque lectissimis triremibus septuagintaduabus, quibus decem millia peditum, & ducenti equites Melitenses, & quadraginta equites S. Stephani vehebantur, Syracusas versùs iter intendit, missa interìm triremi & naue speculatoria, quæ apud Melitam res Turcarum exploraret. Nostri autem in Insula loca à Turcis deiecta gnauiter instaurant, vt redituros hostes fortiùs sustinere, & acriùs reprimere possint. Turcæ eo die supremam collocaturi operam oppido & Burgo expugnandis, egregiè se communiunt, duobus quibusdam confectis ad tabulati formam operimentis, quæ à nostris igni missili concremata sunt: hostesque & ab oppido & à Burgo repelluntur. Nocte sequenti Turcæ octoginta cæduntur. Porrò Toletanus iam Melitam aditurus, obuiam habuit nauem onerariam è Syria ad Turcas missam cum magna panis nautici copia, sex millibus cadorum pulueris tormentarij, multisque globis ferreis. Eam, exemptis priùs sexaginta Turcis, Syracusas misit. Erant intereà Melitenses perpetuò in opere, nullam obtinendi oppidi rationem & conatum Turcis prætermittentibus: qui etiàm paulò pòst cum toto exercitu oppidum inuadunt tanta vi, vt planè victores abituri viderentur. At hîc quoquè bis insultantes, bis æquè à nostris reijciuntur. Die sequenti magnis propositis præmijs & opum & honorum, in diem tertium iubet eos Mustapha paratos esse ad inuadendum oppidum.

1565

Periculum Melitensium.

Nauis oneraria capitur à Toletano.

1565 pidum. Deindè septimo Calend. Septembris terribilis redintegrata est pugna, per murorum ruinas summa vi intrò contendentibus Turcis, periculaque omnia fortitèr contemnentibus. Tum quidem diù ancipiti belli euentu vtrinquè atrocitèr pugnatum est: sed ad extremum cùm è nostris 113. è Turcis ampliùs mille ducenti cecidissent, hostes re infecta abscedere coguntur. Erat sanè in nostris tanta animi magnitudo, eaque virium strenuitas, vt propè incredibilis videatur. Calendis Septembris literæ veniunt à Toletano, quibus significabatur breui adfuturam classem Christianorum. Nec desistebant Turcæ nostris facessere negocium, nec nostri aut illis parcere, aut sibi deesse visi sunt. Quodam die è nostris vigintiquinque Turcas trecentos inuasêre, & in fugam verterunt. Nonis Septembris Christianorum classis ad Sacrum Iunonis, quæ est insula perexigua non longè à Melita, applicuit. E transfugis quidam per id tempus indicauit Valettano, Turcas sequenti die decreuisse omnibus copijs oppugnare oppidum, & nisi eo potiantur, ab insula recedere: multa etiàm amplissima esse proposita præmia egregiam operam nauaturis in expugnanda vrbe. Et certè non erat ille supremus barbarorum conatus absque ingenti nostrorum periculo futurus. Verùm præpotens Deus non passus est viros fortissimos & de Repub. Christiana præclarè meritos, illis sæuissimis & immanissimis belluis obijci trucidandos. Itaque illo benè iuuante, è classe Toletani principis expositi sunt in insulam Melitam ad octo millia & trecenti milites.

Terribilis Turcarũ irruptio.

Exponuntur 8000 militum Christianorum.

Porrò Toletanus, dum isti ad Valettanum se conferunt, triremem ingressus, Orientem versùs nauigat cum vniuersa classe. Quæ vbì à Melitensibus ciuibus conspecta est, tormenta & sclopettos omnes gratulationis ergô displodunt: itemque Toletanus suarum triremium tormenta omnia semèl atque iterùm exonerari iubet. Mox redit in Siciliam, reliquas copias adducturus, vt maturè Turcica præda potiretur. Iam hostes quatriduò suas res in naues inferre cœperant: cumque iam extremam oppidi oppugnationem instituerent, Turca quidam citato equo aduolat, refert magna Christianis venisse auxilia. Mox à Turcis classicum canitur, impedimenta reliqua colliguntur, tormenta in naues inuehuntur, aggeres inflammantur. Ex omnibus tormentis vnus solus regius Canon in Insula

reli-

relictus est, qui pilam vomeret pondo centum vi- *1565*
ginti.

Sunt qui putent magnam tormentorum partem Turcis eripi illo die potuisse, si nostri in illos impetum facere voluissent. Ad extremum cùm Turcæ cum recentibus Christianis pugnam conserere instituerent, supra mille quingenti, & eo ampliùs à nostris cæsi sunt. Denique à Melita immanes illi barbari recesserunt, relictis illic suorum cadaueribus ad vigintitria millia: & præterquàm quòd illam insulam horrendum in modum ferro & igni vastatam, domos quassatas, vrbium mœnia disiecta reliquerunt, etiàm hominum non paruam edidêre stragem, ità vt ad quinque millia è nostris desiderati ferantur, & in ijs equites Rhodienses vel Melitenses 240. Habebunt illi insignes viri sempiternam apud omnem posteritatem eximiæ virtutis suæ laudem, quòd pro Deo, pro religione, pro Rep. Christiana tam fortitèr & constantèr seipsos totiès ad præsentissima mortis discrimina offerre non dubitârunt. Annotârunt quidam, à barbaro hoste ad septuagintaocto millia pilarum in insulam coniecta. Fatentur autem etiàm ipsi equites Melitenses, non tam humanis viribus, quàm Dei virtute se esse seruatos. Et est sanè etiàm plurimùm laudanda Pij IIII. Pontificis Maximi erga Rempub. Christianam paterna solicitudo, qui amplissimas toto orbe diuulgauit condonationes, quas Indulgentias vocamus, vt ijs inuitaret Christianos omnes ad precandum Deum pro salute Melitensium & totius Ecclesiæ. Nec dubitandum est, eas Christianorum preces ferocissimi hostis truculentos conatus vel maximè eneruâsse. Postremò etiàm Catholico & inuictissimo Hispaniarum regi Philippo maximæ ab omnibus habendæ sunt gratiæ, quòd Melitensibus in tanta rerum difficultate non sine magnis impendijs opem tulit. Hæc fusiùs multò quàm anteà scripsi, posteaquàm prolixior ad me totius belli narratio peruenit.

Turcæ Melitam relinquũt

78000. pilarum.

Eodeo anno etiàm felicitèr in Hungaria res gessit Maximilianus Cæsar contra Turcas & alios quosdam, duce fortissimo & clarissimo Lazaro Schuendio, viro rei militaris peritissimo, nec minùs optimis literis instructo, atque insupèr Catholicæ religioni addictissimo. Multa illius egregia facinora referuntur, & erunt hauddubio, qui ea literis commendent: mihi necdùm

Maximilianus Cæsar contra Turcas.

1566 omnia satis assecuto, nè parùm certa pro certis commemorem, aut multa etiàm præclarè gesta ob eorum ignorationem prætermittam, id impræsentiarùm præstare non licet.

Hoc anno prodijt Vuittébergę liber quintus Chronici Carionis, expositus & auctus à Casparo Peucero. Is Peucerus gener est Philippi Melanchthonis. Is bonus & Lutericè euangelicus vir, pro modestia quinti huius Euangelij, incredibili furore exagitat in hoc Chronico summos Pontifices, quos cupit Imperatoribus, regibus & principibus Christianis reddere vel maximè inuisos. Ego pauca huius Chronici legi: (quid enim attinet, talium hominum furiosa & maledica scripta legendo, bonas horas malè perdere?) sed in ijs paucis tam multa inueni, quæ hominis in Pontifices & Catholicam Ecclesiam plusquàm Vatinianum odium ità perspicuè declarent, vt vel ex ijs solis de tota eius historia satis superque possit statui & pronunciari. Quis verò illum hominem in narrandis rebus putet in fidi historici officio permanere, qui ad easipsas animum adfert odio & liuore cæcatum, & prauis de religione opinionibus deprauatum? Ait hic noster quodam lo-

Fol.41. co: Vt præcedens, ità tota sequens historia euidentèr testatur, verè fuisse Pontifices ἀλάστορας Ecclesiæ & Im-

Peucerus ardet odio Pontificũ. perij, & flagellum Dei, vt de Attila vetustas prodidit. Quid, obsecro, his dici possit atrociùs, cùm tamen certò constet, permultos ex Pontificibus fuisse viros sanctissimos, quibus etiàm maximi & potentissimi Imperatores, reges & principes tantum detulerint, quantum nunquàm detrahere poterit ista progenies viperarum? Sed ad tempus habent isti, permittente Deo, facultatem quandam illos Ecclesiæ pastores, non ab homine, sed ab ipso Christo, velint nolint hæretici, institutos, ipsamque Catholicam Christi Ecclesiam infestandi & proscindendi: paulò pòst obstruetur os loquentium iniqua, & sempiternis inextinguibilis gehennæ flammis exurentur viri desertores, qui cùm deberent in cinere & cilicio pœnitentiam agere tam immanium blasphemiarum, errorum, contumeliarum, mendaciorum, quibus planè cooperti sunt, tamen non solùm hoc non faciunt, sed etiàm gloriantur in suis maleficijs, & in plùs quàm Cimmerijs tenebris haud alitèr, atque in ipsa meridiana luce, sese impotentèr & impudentèr efferunt.

Alibì

Alibì quoquè habet hic noster, nè solos Romanos 1565
Pontifices oppugnâsse videatur: Vetera Burggrauiorum iura multis in locis paulatim fregerunt Episcopi, cùm impatientia alterius imperij potestatem politicæ gubernationis rapuerunt, vsi occasionibus superstitionis, qua fascinatæ tenebantur mentes omnium ordinum. O os impurum. Itáne superstitiosi fuerunt hactenùs omnes ordines Imperij, & Luterus demùm cum Peucero cæterisque id genus præclaris scilicèt viris, veram nobis religionem attulit? An non hoc est intolerabili iniuria & contumelia afficere Imperatores, Reges, Principes, & tot sanctissimos atque religiosissimos maiores nostros? Si ego aut Catholicus aliquis sic scriberet, quàm atrociter in nos debacchiaretur Peuceri stylus? Non hîc iam persequar, qua modestia quáve fide scribat, Episcopos potestatem politicæ gubernationis rapuisse, vsos occasionibus superstitionis. Pertinet hic Peuceri morsus ad tam multos potentissimos Episcopos, & Imperij Principes, qui facilè eam Peuceri a se calumniam depellent. Quòd si verò aut tempus, aut huius scripti ratio pateretur, quàm multa id genus ego possem ex hoc præclaro Chronico excerpere. Sed nolim ego tempus tam malè collocare.

Fol. 56.

Nota Peuceri calumniam insignem.

Quàm autem ridiculum est, ne quid grauius dicam, quòd idem noster Peucerus socerum suum Philippum Melanchthonem, quem omnes boni execrantur, quique à Lutero ad Zuinglij vel Caluini castra defecisse, à Caluinianis palàm asseritur, audet appellare hominem sanctissimæ memoriæ. Longè alitèr de illa atra tellure scribit Illyricus eius discipulus cum socijs suis, disertis verbis illum affirmans & Confessionem Augustanam, & libros Luteri plurimis in locis adulterâsse. Quod crimen falsi non cadit in hominem sanctissimæ memoriæ, maximè cùm Luterani tam pertinacitèr iactitent, Confessionem Augustanam & Luteri scripta puram putam habere Euangelij doctrinam. Quid verò possit esse sceleratius, quàm Euangelium adulterare? Verùm hoc non Melanchthon modò, sed & Luterus & totus nouorum dogmatistarum grex & fecit sempèr hactenùs, & adhuc facere pergit. Obitèr hæc tantùm attingo. nam accuratiùs ea excutere iam non libet. Hoc quidē in Peucero notatu dignum est, quòd Gregorium Magnum Romanum Pontificem

Fol. 24.

Melanchthon falsarius.

Peuceri calumnia in Gregorium I.

1565 eius nominis primum, virum ſumma doctrinâ & incomparabili vitæ ſanctimonia, totoque orbe longè celeberrimum, audet appellare ſuperſtitionum architectum. Niſi planè fallor, poteſt hæc vna tam atrox & impia in tantum Pontificem contumelia, totum Peuceri pectus nobis penitùs inſpiciendum exhibere. Ego certè non video, quid de eiuſmodi hominibus aliter ſentiendum ſit, niſi planè veniſſe eos in profundum malorum, totoſque datos in reprobum ſenſum. Atque vtinam ſoli perirent, & non tam multos ſecum in gehennam pertraherent. Sed certè ſtabunt quandoquè illi beatiſſimi Pontifices contra iſtos miſeros & deploratos homunciones, & ſuas de illis iniurias egregiè vlciſcentur.

Fol. 16. *Peucerus ſcholaſticos exagitat.* Iam verò etiàm ſcholaſticos Theologos noſter Peucerus prorsùs Euangelicè ſcilicèt exagitat. Ait enim: Sunt in manibus ſcripta Scholaſticorum, qui in vno Magiſtro Sententiarum, velut canone & norma fidei explicando occupati, nè terram amittant, cælo bellum inferunt, præferentes ſententijs diuinis Romana decreta, & teſtimonia ſacra, ſicubì poſſunt, ad decreta Pontificum, non è diuerſo hæc ad illa, inflectentes &c. Quàm multa in his pauciſſimis verbis inſunt, quæ hominis impotentem obtrectandi, criminandi, mentiendi libidinem prodant euidentiſſimè? Nec opùs eſt his reſpondere, cùm ipſa ſe deſtruant tam impudenti vanitate, & cæca impudentia. Et fortaſsis Peucerus noſter nunquàm vel à limine ſalutauit ſcholaſticos Theologos, ſed à ſuo illo ſanctiſſimæ memoriæ ſocero Melanchthone hanc præclaram hauſit doctrinam, vt tam luculentèr calumnietur Theologos ſcholaſticos.

Melanchthon flagellat Patres. Sed quid Melanchthon parceret ſcholaſticis, qui nec veteribus illis ſanctiſſimis patribus parcit in ſuo illo libello de Eccleſia, in quo homo arrogantia ebrius, velut è ſublimi loco pronunciat de illis Eccleſiæ luminibus, cogitque tot Patres ferre hæretici cenſuram? Eat igitur Peucerus cum illa atra tellure, quò dignus eſt. Sed quid me neceſsè eſt perſequi omnes Peuceri in tam exiguo opere calumnias & blaſphemias? In præfatione ſanè vel epiſtola liminari eius ſcripti, quædam inſupèr habet non prorsùs negligenda: ea vbi paucis excuſſero, hominem iubebo ire, ſi volet, ad ſolas terras, nihil cum eo penitùs commercij habiturus vnquàm.

quàm. Sed hæc interim Lector sciat eo animo hîc mihi commemorari, vt nôrint omnes, etiàm qui post nos futuri sunt, quales viri illi fuerint, qui nostra ætate bellum aduersùs Ecclesiam Dei susceperunt. Nec dubito, quin posteritas omnis non alio eos loco habitura sit, quàm quo nos hodiè habemus Simones Magos, Marciones, Cerdones, Valentinos, Manichæos, Arrios, Nestorios, Vigilantios, & id genus diras pestes orbis terrarum. In præfatione igitur sua Peucerus, vt è pluribus pauca tantùm annotem, ait extare sapientum querelas & commonefactiones, quibus præcipitur, nè qui sapientiæ laudem quærunt, strepitu applausuque vulgi capi se sinant. Hoc quidem si cauisset Luterus, non eas hodiè turbas in Ecclesia videremus: immò verò nisi Luterus totus eò incubuisset, populo vt placerent quas fecisset fabulas, nunquàm eius iam olìm damnata paradoxa tantos progressus habuissent. Tum verò etiàm in scribendis histotijs plurimùm tribuit Peucerus iudicio scriptoris, cùm ab historico id potissimùm exigatur, vt rem gestam non pro suo vel affectu vel iudicio, sed quemadmodùm habet veritas, simplicitèr exponat. Quòd si variant de vna re scriptores superiorum temporum, non dubium quin eorum præferenda sit sententia, quorum probatior est fides & authoritas. Sed hæc ideò dicuntur Peucero, vt liceat ei liberè debacchari in Pontifices, de quibus ipse nihil potest pro suo iudicio statuere aliud, quàm fuisse & esse Antichristos, vt eos vocat suus Luterus. Atque si quid de Pontificibus scribendum sit, eos potiùs sequendos sibi statuit, qui eos acerbissimè exagitent, vt fecit nostra ætate Sebastianus Francus, & partim etiàm Sleidanus, quàm qui eos commendent. Hinc illa huius generis historicorum temulenta rabies in Gregorium VII, (vt alios Pontifices omittam) quem tamen grauissimi authores testantur virum inculpatum, immò sanctissimum fuisse, eumque non immeritò laudibus efferunt. Addit posteà Peucerus, Henricum IIII, Fredericum II, & Ludouicum Bauarum rabiosè exagitate scriptores Pontificios, veras causas & sceleratas molitiones Pontificum prorsùs dissimulâsse. Hoc sic visum est scribere Peucero, nullo allato suæ affirmationis testimonio, tanquàm nobis sufficere debeat, αὐτὸς ἔφα. Hoc iacto fundamento, pergit Peucerus, & quidem rabiosè: Ex vna falsa hypothesi

1565

Rabies Peuceri in Pontifices.

1565 pothesi detexi Pontificia omnia, scilicet Pontificem iure diuino armatum esse vtroque gladio, & caput esse ac dominum Ecclesiæ & regnorum mundi. Puto sanè aduertere Lectorem, hæc non nisi rabiosè posse dici. Quid enim sibi vendicat Pontifex in regnis mundi, nisi vt pro officio suo, quo vniuersus Christi grex, ad quem pertinent etiam reges, ipsi pascendus incumbit, admoneat omnes, & si quem videat suam potestatem vertere in tyrannidem, omnibus modis det operam, id vt emendetur? Hoc fecêre sempèr etiàm sanctissimi Pontifices, & certè licèt inuidia crepet Peucerus, adeò non vsurpârunt sibi regna aliena Pontifices, vt ea quæ obtinent, Christianissimorum ac potentissimorum Imperatorum & regum ferè liberali donatione obtineant. Multa deindè furiosè iactat Peucerus contra Pontificum authoritatem: sed non est opus, eius ineptijs & calumnijs omnibus respondendo tempus amittere. Qui in historijs fide dignis versati sunt, hominis commenta facilè & aduertent & contemnent. Addit verò etiàm hoc: Pontifex Romanus prærogatiuam in Ecclesia Christi nullam habet præ alijs vllo iure, sed sola consuetudine introductæ tyrannidis. Nec hîc vllum adfert scripturæ locum, sed satìs habet pro sua insigni authoritate id affirmâsse. Quàm sit autem hæc vana & temeraria assertio, nihil attinet indicare, cùm sit totiès à nostris ex ipsis etiàm scripturæ diuinæ clarissimis sententijs ostensum. Verùm iam etiàm plus quàm Imperatores ipsi ausi sint, sibi vsurpat Peucerus, cùm subiungit, se non facultates eripere Ecclesiæ, sed regna, quæ Christus non contulit aut commendauit Ecclesiæ. Iam scripserat paulò superiùs, Episcopos tenere regna. Hæc ergò eis eripit: sed benè habet, quòd Peuceri verba non nisì aërem verberant. Nam Episcopis Peuceri authoritas nec pilum quidem auferet. An non verò hoc est cuiusdam intolerabilis arrogantiæ, vt homo priuatus tantum sibi sumat in Episcopos, qui sunt etiàm Principes Imperij? Sed non se discruciet his curis Peucerus. Manebunt Deo benè propitio Episcopis ditiones suæ, etiàm vbì Peucerus computruerit. Sed hoc scilicet est classicum canere ad inuadendas Episcoporum ditiones. Quid si verò catholicus aliquis talia scriberet contra politicos principes, an non cælum terræ misceri Peucerus ante omnes vociferaretur? Ait etiàm Peucerus noster, vt obitèr lectori offeram occasionem admirandi

Nota impudens mendacium Peuceri.

Peucerus vult Episcopis eripere regna sua.

randi peritiam illius in rebus geographicis & historicis, Cathaynæ regnum se extendere vsque ad sinum Persicum, & ante Tartarorum irruptionem, in Europa ferè dominatos esse Rossos, cùm Rossi nō adeò magnam Europæ partem tunc occupârint, & sinus Persicus à Cathaynæ regno plurimùm distet. Sed hæc fortè leuicula sunt: illud prodigiosum est, quòd ait certamina, quæ Lutero oppugnante mendacia eorum, qui Indulgentias impudentèr circunferebant, extiterunt, regno Pontificio primò inclinationem, mox ruinam attulisse, cùm hodieque Pontifici maneat sua dignitas, crescatque multis locis apud remotissimas à nostro orbe nationes. Sed ea fide solent versari fratres Euangelici in rebus narrandis, vt iam non immeritò contemnamus, quòd mox subiungit se historica & religiosa fide vsurum. 1565

Fides euangelicorum fratrum.

Tum porrò accedit ad Appendicem Chronicorum Naucleri. Sed eam Appendicem sanè non nisi aut nimia potione aut furore ebrius primùm inspexisse videtur. Nam pro Surio legit Surrianum, & è Surriano mox pro Euangelica modestia efficit scurram, perindè àc si quis pro culice legat cuculum, & repentè cuculum transformet in crocodilum. Deindè plenis velis in hunc miserum Surium, ne verbo quidem vnquàm ab eo læsus, incurrit: ait eum impudentèr res manifestè veras calumniari & deprauare. Scilicèt putabat me esse similem sui Melanchthonis, (vt alios omittam) quem, vt antè dixi, Illyricus eius discipulus falsi reum agit, & peragit. Iam verò in totum monachorum chorum rabidè desæuiens, vocat eos deploratum profligatumque hominum genus, quorum plusquàm caninam impudentiam, & audaciam plusquàm diabolicam, iam multis seculis orbis Christianus sit detestastus. Qui vnus locus satis superque sufficit ad detrahendum fidem omnem toti historiæ Peucerianæ, cùm certissimè constet, monachos cunctis retrò seculis, & ab ipsis adeò Ecclesiæ nascentis initijs, in magna apud Christianos omnes existimatione fuisse. Quòd verò subijcit distichon Pij II. hoc nos libentèr amplectimur, sed hactenùs, vt ostendamus illud in neminem magis, quàm in ipsum Luterum, posse quadrare. Est autem eiusmodi distichon:

Non audet Stygius Pluto tentare, quod audent
Effrenis monachus, plenaq; fraude anus.

Reuerà enim iste effrenis & dissolutus apostata talia *Luterus*

1565 attentauit, qualia fortaſsis nec ipſe ſatanas auderet, ità vt nos non inuideamus Peucero tam inſignem magiſtrum. De effreni enim monacho, qualis fuit Luterus, non de illo, qui intra ſui monaſterij ſepta degens, vitam viuit monaſticæ profeſſioni congruentem, hoc diſtichon loquitur. Porrò verò etiàm modeſtiſſimus vir Surio id videtur tribuere, quòd in ſcribenda hiſtoria vſus ſit præceptore diabolo. Nam etſi Peucerus maledicentiam vocat, tamen Surius ſatis ſibi benè conſcius eſt, nihil ſe cuiuſquam hominis odio ſcripſiſſe, multò verò minùs vſum eſſe præceptore diabolo, cum quo familiaritèr ſanè verſatum ſe eſſe, & ab eo didiciſſe, quæ contra Miſſæ ſacrificium euomeret, Luterus apertè fatetur, vt talis præceptoris meritò pudere debeat Peucerum. Nec tamen his contentus vir optimus, & planè Lutericè Euangelicus, vocat Surium blaſphemum filij Dei hoſtem, & mox dira ei imprecatur, his vtens verſibus:

effrenis apoſtata.

Vtq; repertori nocuit pugnacis Iambi,
Sic ſit in exitium lingua proterua tuum.

Dolet optimo viro, quòd Surius duriuſculè tractat inclytæ Germaniæ noſtræ proditores & perditores, Luterum & cæteros prauorum dogmatum architectos, qui ex illo vno homine ceu equo Troiano cateruatim prodierunt, quòd illorum mutuas easque acerbiſſimas altercationes, odia, conuicia, quibus ſe inuicèm egregiè proſcindunt, traducit, fœdiſſimas antilogias oſtendit, & pleraque alia illorum myſteria profert in lucem: quæ quidem omnia cùm ex ipſorum ſcriptis euidentiſſimè doceri queant, tamen non pudet Peucerum in eadem ſua liminari epiſtola ſcribere, doctrinam Eccleſiarum Lutericarum irrefragabili authoritate, perſpicuitate quanta nullius ſit doctrinæ, certitudine immota verbi cæleſtis ſe ſuoſque inſtauratores & propagatores tueri: ſcilicèt præclarè ſe ſuoſque tuetur, quæ totiès in alias mutata eſt formas, cuiuſque propagatores inter ſe odioſiſſimè digladiantur. Putat Peucerus omnes homines aut fungos, aut talpas eſſe, vt nihil porrò cernere queant. Adijcit verò etiàm, viros bonos reſtinguere calumnias meritis & innocentia ſua. Nos verò palam teſtamur, Luterum, Bugenhagium, Bucerum, & cæteros deſertores monachos, huius quinti Euangelij propagatores, vel eo ſolo nomine, quòd auſi ſunt poſt ſolennem perpetuæ continentiæ profeſſionem ad inceſtas nuptias

nuptias transire, esse perpetuò execrabiles & infames, 1565
qui fidem Deo datam irritam fecerint: cui immani flagitio si addas tot impios iam olìm damnatos errores & hæreses, tot nefanda sacrilegia, sacramentorum prophanationes, multaque alia ab istis designata, facilè constabit, quàm nihil sint dicendi minùs, quàm viri boni tum ipsi, tum Melanchthon quoquè & alij omnes noui dogmatistæ, qui quidem monachi non fuêre, sed tamen apostatarum istorum blasphemias editis libris defenderunt, aut nouas hæreses condiderunt. Quòd si verò Peucerus ferre non vult hos à nobis hæreticos dici, nunquàm certè negare ausus erit & Zuinglianos à Luteranis, & Luteranos à Zuinglianis hæreticos propalàm vocari, atque etiàm à plerisque Luteranis prorsùs dàmnari & reijci Melanchthonicos & Adiaphoristas. Hæc cùm sint toti orbi testatissima, tamen iactat Peucerus doctrinam ecclesiarum suarum, eamque ait vocem esse filij Dei, perindè ac si mortales omnes lethargo correpti sint, nihilque prorsùs oculis quanuìs apertis videant. Quæ verò possit esse atrocior in Dei filium blasphemia, quàm eius vocem dicere eam doctrinam, quam ipsi quoquè Luterani in mutua lite ponunt, atque alij in alijs execrantur, nisì fortè ipse Dei filius, qui est incommutabilis veritas, sibijpsi contrarius est, & pugnantia docet? Quòd si ad Ecclesiæ Catholicæ sententiam respicias, quæ quinti euangelij doctrinam ceu hæreticam condemnat, quæ aures ferre sustineant, à Peucero impias hęreses dici vocem filij Dei? Sed his ego nimiùm immoror. Potest iam Lector intelligere, quæ sit horum temporum labes, in quibus id genus perniciosa scripta innumera ab importunis ingenijs in lucem edita sunt, nec adhuc edi cessant.

Euangelici inuicèm se hæreticos vocāt.

Nam hoc ipso quoquè anno prodijt Latinè scriptum aliud benè magnum aduersùs Synodum Tridentinam, à Pio 4. indictam, cuius architectos fuisse liquidò appáret pręcones quosdam noui euangelij, cum quibus solis mihi hîc res est. In eo certè scripto tanta acerbitate præter alia inuehuntur in Romanos Pontifices, vt etiàm ipsis sectarijs possint meritò de odij & liuoris nimia immanitate suspecti haberi. Sic sensim proficiũt in peius, & profundiùs ruunt, qui semel ab Ecclesia discesserunt. Reuerà terribilis Deus in consilijs super filios hominum, qui occulto quidem, sed iusto tamen iudicio permittit imperitam & miseram plebeculam ab istis im-

Scriptum aduersùs Synodum Tridentinam.

Psal. 65.

1565 manifestissimis lupis, qui nullum faciunt perdendarum animarum finem, tam atrocitèr in fraudem impelli, & in horrendos errores induci, idque sub specie eximiæ pietatis & prætextu verbi Dei. Sed non est hoc nouum: fuit id apud hæreticos omnes superiorum ætatum sempèr in more positum, vt mendacijs niterentur, & ementita quadam veri specie incautos fallerent. Hoc præclarè fecerunt, & faciunt nostræ ætatis noui dogmatistæ, quorum certè incredibilem versutiam si principes & populi Germaniæ aliarumque nationum videre potuissent, puro equidem nunquàm in eorum dogmata consensissent, neque illos apud se vlla ratione tolerâssent. In hunc quidem scopum omnes isti mirabili vafricie collimant, vt Romani Pontificis & Conciliorum labefactent authoritatem. Quod vbi semèl obtinuerunt, iam illis salua sunt omnia. Quòd enim scripturam iactant, fraudulentèr & falsò id faciunt, non scriptura, sed scripturæ praua interpretatione nitentes. Itaque in hoc prolixo opere neruis omnibus contendunt euertere omnem Pontificum & Conciliorum etiàm vetustissimorum authoritatem, adeò vt & ipsam quoquè Nicenam primam & Chalcedonensem longè amplissimas Synodos carpere non vereantur: & sanè confidentèr de omnibus in vniuersum ità illi pronunciant: Hominū traditiones, Concilia, Synodi, congregationes, & harum decreta profectò multiplicitèr labi, errare, decipi, falli possunt, & multis modis à verbo Dei ac veritare in omnem partem discedere. Id posteà docere conantur allatis aliquam multis Concilijs: qua in re certè luculentèr produnt nequissimam animi sui calliditatem, vel potiùs malignitatem, quòd Synodos partìm prouinciales, partìm ab Ecclesia damnatas, paritèr permiscent, & imperito lectori intolerabilem fraudem imponunt, qui alias ab alijs secernere non potest. Itaque primo loco collocant Synodum Carthaginensem sub Cypriano, quæ ab hæreticis baptizatos censuerit rebaptizandos, quasi nesciant eam Synodum nunquàm receptam ab Ecclesia, tum vero non œcumenicam, sed prouincialem fuisse. Nos verò non negamus prouinciales Synodos errare posse, sed de œcumenicis legitimè celebratis, id planè pernegamus. Eæ nanque repræsentant Ecclesiam, quæ est columna & firmamentum veritatis. Mox subiungunt illam sacrosanctam Nicenam primam, quam aiunt de militibus statuisse Canonem, qui Iohannis Baptistæ

Nota hæreticorum de Concilijs omnibus sententiã & versutiã.

Baptistæ sententiæ contrarius sit: tum etiàm fecisse pœnitentiæ Canones, è quibus multum superstitionis irrepserit posteà in Ecclesiam. Obsecro, quid istis ad summam, immò plùs quàm satanicam arrogantiam reliqui esse potest, qui tam nefariè lacerant illam sanctissimorum patrum, quibus hauddubie adfuit, sicut promisit Christus, ipse spiritussanctus, Synodum longè celeberrimam? Et reuerà calumnia hæc non in illos patres magis, quàm in ipsum redundat spiritumsanctum. Sed benè habet, quòd ità perspicuè se nobis totos inspiciendos exhibent. Iam enim quandò illi tantæ Synodi decreta impia vocare non dubitant, nihil prorsus ambigere possumus, quin ad illorum numerum pertineant, de quibus Christus ait: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Et est profectò istorum planè deplorata & insanabilis malitia, cum quibus etiàm iam eam ob causam nemo Catholicorum vnquàm facilè vel tria commutaret verba, nisi cogeret salus miseræ & imperitæ plebis, quam isti horrendum in modum vnà secum perdunt. Si sic enim liceat Conciliorum etiàm grauissimorum decreta non modò eleuare, sed per summam contumeliam impia dicere: quid, quæso, superest nobis ad immanem quendā atheismum, quò certè isti nos adducere moliuntur? Non est huius loci, istorum fraudes omnes persequi: nam longum est, & ab instituto meo alienum, præserrim cùm illi pleraque adferant, quibus lectorem incautum fallere se posse non dubitant, quæ si singulatìm fusiùs explicare velimus, lectori stomachum mouebimus. Certè eodem loco aiunt, Chalcedonense Concilium tetro errore monachis & monialibus virginibus coniugij vsum interdixisse. Qua vna sententia simul damnant veteres sanctissimos patres omnes & vniuersam Christi Ecclesiam, quæ idem semper sensit: immò & ipsam scripturam diuinam, quæ grauissimè præcipit vota Deo reddere. Et sufficeret quidem hominibus, in quibus non prorsùs lumen omne tum fidei, tum rectæ rationis extinctum sit, ad istorum amentiam & tetram impietatem liquidò cognoscendam, hanc eorum tam prophanam & ab omni Christiana pietate prorsùs abhorrentem sententiam didicisse: at fit tamen nescio quo tremendo Dei iudicio, vt cùm isti non sinè magno scelere & summa impudentia, tum Chalcedonensis Concilij sanctissimum decretum lacerent, tum monachis & monialibus coniu-

1565 Synodus Nicena carpitur ab hæreticis.

Matt. 18.

Itē Chalcedonensis

1565 coniugia permittant contra fidem Deo datam, tamen habeant permultos, qui illis potiùs accedant, quam amplissimæ Synodi Chalcedonensis & vniuersæ Catholicæ Christi Ecclesiæ sententiæ & authoritati. O cæcas hominum mentes, ô pectora cæca. Itáne plùs apud nos ponderis habet impurissimorum apostatarum prodigiosus incestæ libidinis appetitus, quàm grauissima totius orbis Christiani, quē vel maxi. Synodus illa Chalcedonensis repræsentat, sententia & authoritas? Vtinam verò suam intelligerent turpitudinem eiusmodi non coniugiorum, sed incestarum libidinum assertores, & quantam sibiipsis apud bonos omnes & posteritatem omnem fœdissimæ ignominiæ notam inurant. Sed fronte sunt plerique omnes plùs quàm meretricia, & nesciunt erubescere. Dabit autem quandoquè benignus Deus, vt vulgus miserè ab eis dementatum, & alij malè ab eis persuasi, cognoscant eius sceleris immanitatem, quo se obstringunt apostatæ monachi, cum fœminis sub honesta coniugij specie sacrilegè cubantes, & eos profectò toto pectore detestabuntur. Et reuerà si legissent plerique veterum sanctissimorum Patrum scripta, pessimè istos impuros apostatas acciperent. Quandò igitur isti hucusquè impietatis progressi sunt, vt tam execrabilem concubitum palam doceant sanctum esse matrimonium, frustrà sanè cum illis agitur de rebus nostræ religionis. Itaque nolim tempus terere commemorandis alijs, quæ in memorato scripto ab istis adferuntur: nam & multa sunt, & partim impudētissimæ calumniæ, partim iam olìm damnatæ hæreses. Hoc tamen certum est, in hoc opere conflando nihil eos diligentiæ, nihil acerbitatis prætermisisse, vt semèl omnem pectoris sui aterrimam bilem in Romanos Pontifices & Christi Catholicam Ecclesiam euomerent. Interim non vident, quàm sint ipsi egregij viri, qui tam multos iam olìm ante mille annos partìm damnatos errores & hæreses in vulgus spargant, qui inter se atrocissimè de ipsis turpissimis erroribus suis digladientur, atque mutuò palàm se hæreseos condemnent, falsi reos agant, & liberalitèr atque prorsùs suo more euangelicè se immanibus conuicijs proscindant, atque eiusmodi emblematis ornent, quibus nemo rectiùs, quàm flagitiosissimi nebulones, ornari mereatur. Quæ cùm ex ipsorum libris certissimè ostendantur, nihilominus viros se dici & haberi volunt pios & euangelicos, Ecclesiæ repurgandæ studiosos,

Turpitudo apostatarū cum fœminis cubantiū.

ſos, & neſcio quid non. Sumunt ſibi authoritatem in Pontifices, in Concilia, in Patres omnes, in totam denique Eccleſiam. O'plùs quàm caninam impudentiam, plùs quàm ſatanicam arrogantiam. Sed valeant putidi & deplorati hæretici, vt etiàm ipſi ſe inuicèm ſalutant. Ego ſatis habeo annotâſſe, his infeliciſſimis temporibus eiuſmodi ſcripta ab iſtis importunis dogmatiſtis eſſe ſparſa in vulgus, quod ſub Euangelij prætextu miſerè perdunt. Hoc quidem certiſſimum eſt, huiuſmodi ſcriptis euulgandis nihil ſe conſecuturos aliud, quam vt apud cordatos lectores omnes, totamque poſteritatem non alio quàm inſignium hæreticorum loco habeantur, ſenſimque eorum malus animus & fraudulentæ machinationes in principum aliorumque notitiam perducantur: tum verò actutùm actum erit de illis, ſicut & de omnibus ſuperiorum ætatum omnium hæreticis, qui ad tempus diuina permittente iuſtitia Eccleſiam diuexârunt, ſed tandèm vt fumus cum ſempiterna ſui nominis ignominia euanuerunt. Vnum hoc loco paucis ex ſuprà dicto contra Synodum Tridentinam ſcripto adijciam, vndè certo certiùs colligat Lector non hæc temerè à me dici. Aiunt ſupradicti vſque eò auctas fuiſſe ſuperſtitione & barbara inſcitia tenebras in doctrina eius temporis, vt & ipſi Theologiæ & ſacrarũ literarum ſtudioſi, qui ſuperiore ſeculo, & ante annos 40. ſcholaſticam Theologiam didicerãt, confeſſi ſint lectionem quidem ſe frequentâſſe diligentèr, & tempora ſtudijs Theologicis perdiſcendis conſtituta compleuiſſe ſedulò, verè tamen affirmare poſſe, ſe toto illo quinquennio aut ſexennio, quo in ſcholis didiciſſent, nullam de filio Dei vel nominis ſaltem mentionem à præceptoribus factam audiuiſſe: atque ità occupatos fuiſſe homines miſeros ineptiſſimis libris Magiſtri Sententiarum, Scoti, Bonauenturæ, Alexandri de Ales, Thomæ Aquinatis, & ſimilium eius farinæ Scholaſticorum, vt Prophetarum & Apoſtolorum ſcriptis legendis nullus omninò relictus eſſet locus, ac ne quidem vlla de his in Schola mentio fuerit reliqua, nedùm vt his aliquid ſerij ſtudij attribueretur. Hæc illi. Quæſo te Lector, quid his fingi poſſit vel ab ipſo malo dæmone aut vanius, aut impudentius, aut contumelioſius? Quis credat quinque vel ſex annis nullam in Scholis habitam mentionem filij Dei, cùm ipſimet fateantur occupatos fuiſſe in libris Magiſtri Sententiarum, cuius tertij libri bona pars de Chriſto pro-

1565

Pagina 10

Nota intolerabilem calumniã.

1566 prolixè agit? O portentosam, & non tam verbis quàm verberibus & flagris vindicandam mentiẽdi libidinem.

Conuiciũ in Scholasticos. Iam quòd Magistri Sententiarum, Scoti, Bonauenturæ, Alexandri de Ales, Thomæ Aquinatis, & similium libros vocant ineptissimos, non certè facerent, si non ipsi essent omnium ineptissimi, & indigni prorsùs qui ijs viris vlla ex parte comparentur. Scioli isti grãdes sibi sophi videntur, quòd bilingues, vel etiam vtcunquè trilingues interdùm sint, nórintque scribere Latiniùs quàm illi patres, quos sanè prẹter alios nostrę ætatis doctissimos viros, Christophorus Longolius & multijuga rerum cognitione, & insigni eloquentia celeberrimus, summa vitæ integritate, & admirabili quadam diuinarum humanarumque rerum cognitione, optimi cuiusque iudicio scribit esse commendatos.

Alia calumnia. Denique, quòd asserere non verentur, nullam in scholis prophetarum & Apostolorum quinque vel sex annis habitam fuisse mentionem, intolerabilem itidèm habet calumniam & impudentissimam vanitatem. Nam idem Sententiarum Magister, quo eos totos fuisse occupatos aiunt, plurima è scriptis diuinis loca commemorat.

Hinc igitur colligat Lector, quæ istorum hominum religio, quę animi pietas, quis pudor, quæ verecundia sit, qui talia scribere non dubitent. Et hi nimirùm sunt, qui Concilium Tridentinum contumeliosè lacerant, se verò Ecclesiæ reformatores iactitant. Sed tamen, vt dixi, quandoquè sentient homines, quibus præstigijs orbi ab istis illudatur.

Obijt hoc anno mense, nî fallor, Decembri Pius 4. Romanus Pontifex, qui sane Ecclesiæ Dei, maximè in absoluendo Concilio Tridentino, tanto pastore dignam nauauit operam.

Pius V. fit Pontifex. ANNO 1566. die 7. Ianuarij in Romanum Pontificem electus est Michaël Giselerius Dominicanus, Cardinalis Alexandrinus, & dictus est Pius V. Eodem die summo manè de alio quodam actum fuit, cui etiàm ad Pontificatum pauca suffragia deerant: à prandio autem inter primarios quosdam sermo habitus est de Cardinali Alexandrino, & paulò pòst omnibus Cardinalibus in eius electionem mirè & præter omnium expectationem consentientibus, ille eductus è cella, Pontifex maximus salutatus est. Nemo erat qui ambigeret

bigeret

bigeret à Domino isthuc factum esse: tanta erat etiàm 1566
absque scrutinio votorum concordia. Et sanè quæ eius electionem adhuc secuta est in Pontificatu vita, nihil clamat aliud, nisi eum diuinitùs ad hoc amplissimum munus esse vocatum. Ante coronationem, quæ celebrata est, nisi fallor, 17. Ianuarij, habuit Cardinalium congregationem: (consistorium enim, vt vocant, ante coronationem haberi non solet) ea peracta, quidam ex insigni familia petijt Episcopatum quendam. Respondit Pontifex, se quidem illi cupere summoperè gratificari, nec defuturum, si alia in re prodesse ei possit: sed Episcopatum tamen minimè collaturum, quòd ad tantam functionem parùm idoneus esse videretur, non satis literis & eruditione instructus. Cùm autem ille suæ eruditionis testimonium proferret, Ego, inquit Pontifex, hac in re, quæ mihi satis cognita est, testes minimè requiro. Ità ille in ea petitione repulsam passus est. Porrò ad Cardinales adhuc præsentes conuersus Pontifex, hortatus est, nè quicquam ab ipso peterent, quod vel contra diuinum obsequium, vel contra Concilium Tridentinum, vel contra ordinem & rem Ecclesiæ facere videretur. Addidit etiàm, se quidem in rebus licitis & honestis Christianos principes iuuare constituisse: contrà verò, si quid præter fas & decorum peterent, nulla se ratione illis daturum.

Episcopatū petens reijcitur.

Extant præclara de eo testimonia, quòd ità se prorsùs compararet, vita illius vt quandam referat imaginem priscorum illorum Pontificum, quorum sanctitatem veneramur. Familiam se dixit eiusmodi habere velle, quæ & vita & habitu cæteris exemplo sit: nec tam ministrorum numerum aut cultum corporis, quàm virtutem & integritatem sibi spectandam cōstituit. Magnum se ostendit fore iustitię patronum & vindicem. Melitensibus Turcicam denuò obsidionem expectantibus liberalitèr sanè vniuersas Pontificatûs maximi opes pollicitus est, & iam missurus erat subsidio tria millia peditum, nisi posteà cognouisset frustrà Turcarum aduentum formidari. In consanguineos suos mirabili vsus est frugalitate, adeò vt tres è sorore nepotes non solùm nullis auxerit vel opibus vel honoribus, sed etiàm ægrè adduci potuerit maximorum hominum precibus, vt vnum ex eis, doctrina & pietate conspicuum, tandèm in Cardinalium senatum cooptaret. Fidei catholicæ conseruandæ ac propugnandæ perquàm studiosus est: preci-

Familia Pij V.

1566 precibus assiduis feruentèr incumbit, quas dicit esse Pontificum præsidia. Statuas Vaticanorum hortorum, à quibusdam eius decessoribus magno sumptu & studio ibì collocatas, Populo Romano ad Capitolij ornamentum largitus est. Ad mensam sedens, vt est in sumendo cibo potuque parcissimus, ita in adhibendis precibus & gratiarum actione plurimus. Episcopos non patitur abesse diù à grege suo. Est quædam sanè in eo seueritudo, sed eam incredibili humanitate ità temperare nouit, vt omnibus charus sit. Possunt ab eo boni sperare virtutis præmium, mali formidare supplicium aut pœnam, quæ ab illo iam non leuis constituta est in blasphemos, nefariæ libidini & id genus flagitijs addictos. Reformationem tanto Pontifice dignam & instituit, & porrò in rem conferre pergit: & domesticæ quidem familiæ numero permultùm detraxit, vt possit Ecclesiæ rebus necessarijs largiùs opitulari. Catholicis quibusdam longè ab Italia degentibus, sed vel penuria, vel carceris molestia laborantibus, partìm mittenda pecunia, partìm scribendis literis humanitèr opem tulit, & ferre decreuit. Quàm prorsùs absit ab omni auaritia, satìs declarat, quòd pleraque à Romana curia iussit exulare, quæ magnam vim pecuniæ conflare possent: & certè difficilimo quodam tempore cùm illi dispensationis cuiusdam obtinendæ causa, quæ alioquì concedi soleret, multa essent oblata aureorum millia, prorsùs ea accipere recusauit: idque illi perpetuum est: nec enim tam id spectat, quid possit ex re qualibet obuenire compendij, quàm quid iustitia & æquitas reposcat. In resignatione beneficiorum ecclesiasticorum simplici, multa sæpè admittuntur parùm ad ecclesiæ leges & vtilitates accommodata: eam igitur statuit deincèps non temerè admittere, nè hac occasione res Ecclesiæ velut iure quodam hæreditario ad posteros transmittantur, aut etiam indignis, aut parùm idoneis ecclesiastica beneficia conferantur.

Preces ad mensam.

Reformatio instituta.

Pius V. quàm alienus ab auaritia.

Simplex beneficiorum resignatio.

Oblatus ei quandoquè fuit à quodam magno principe annuus triginta millium aureorum prouentus, sed eum ille magno animo recusauit. Vir quidam illustris nepoti Pontificis filiam suam vxorem obtulit cum dote egregia, vt posset Pontifici sanguinis affinitate coniungi. Eius verò erga se beneuolentiæ Pontifex gratias quidem egit, sed neque Ducis, neque Marchionis, neque Baronis titulis suam se velle ornari familiam ait, quibus ea hactenùs caruisset.

Erat

Erat Iudæus quidam Elias nomine, multa & erudi- 1566
tione, & prudentia, & opibus inter suos insignis, & qui- *Iudæus*
dem Synagogæ iam præfectus, & sacerdos maximus. Is *conuertitur à Pontifice.*
Pontifici, cùm adhuc Cardinalis esset, & de nostra com-
plectenda religione multùm cum eo egisset, pollicitus
erat, se tum Christianæ religioni suscepto baptismo velle accedere, cùm ipse Romanus Pontifex crearetur. Huic igitur, iam ad Pontificatum præter illius omnem, vt appáret, existimationém promotus, ità ait: En cernis me renunciatum Pontificem: fac igitur quod pollicitus es. interim verò curabat pro illo preces Deo offerri. Paulò pôst Iudæus ad Pontificem redit, & se velle Christo nomen dare affirmat. Monet verò Pontifex, vt maturè secum deliberet, & si ex animo cupiat fieri Christianus, sibi significet. Non multa interiecta morula, indicat ille Pontifici, se diutiùs veritati & spirituisancto obluctari non posse: prorsusque se constituisse cum tribus filijs & nepote transire ad castra Christianorum. Ea res summo Pontificem affecit gaudio, hominemque complexus, & gratias Deo agens, tertio Pētecostes die in præsentia Cardinalium ferè omnium, magnaque populi mirificè gratulantis præsentia, suis eum & alios manibus baptizauit, multisque eis concessis priuilegijs, vnum è filijs ferè septennem sibi in filium adoprauit, atq; in Collegio Germanico cum suis nepotibus curauit educandum.

Porrò Michael (sic enim à baptismo Elias dictus est) multam nauat operam Iudæis ad fidei lumen à Iudaica cæcitate pertrahendis: neque id sanè frustra, paulò pôst triginta ex ijs ad Catechismum perductis. In festo sacrosanctæ Eucharistiæ, licèt fractis esset viribus, & medicorum opera vteretur, attamen verè pius Pontifex non sella pro more gestatus, nec corona Pontificia ornatus, sed cum maxima populi ędificatione pedibus ingrediens, illud præstantissimum corporis Christi voluit circuaferre sacramentum. *Circūfert Eucharistiam Pontifex.*

In Tridentina Synodo ad Pontificem reiecta fuit cura edendi Catechismi, Breuiarij, & Missalis. Catechismum iam curauit Latinè edendum, idemque eius iussu in Gallicam, Germanicam, & Polonicā linguam transfertur. *Catechismus editus.*

Maximiliano serenissimo Cæsari nostro cōtra Turcas dimicaturo pijssimus Pontifex opem laturus, tres supplicationes indixit, quibus ipsequoquè interesse voluit, vniuersum iter iam ętate grauis & affecto corpuscu-

1566 lo, pedibus conficiens, & Deum aperto capite iunctisque manibus attentissimè deprecans. Aderant & plerique Cardinales & prælati, nobiliumque & vtriusque sexûs ingens multitudo. In prima supplicatione mulier dæmoniaca horridos & immanes edens clamores, ad Pontificem adducta est: quę licèt à pluribus teneri vix posset, mox tamen vbi à Pontifice benedictione tertiò repetita cõsignata est, in terram mortuę similis corruit: sed posteà incolumis surrexit. In secunda supplicatione tres aliæ à dæmone occupatæ, ad Pontificem adductæ, & triplici benedictione accepta sanatæ sunt, è quibus vna nõ ignobilis, anteà à nemine curata fuit, licèt sæpiùs tentatum id esset. In tertia quoquè supplicatione alia quoquè à dæmone vexata, Pontificis precibus restituta est. Ea Pontificis pietate, & erga expellendos dæmones comperta virtute, animi hominum mirè accensi videntur: tanta erat ob promerendam Iubilei gratiam sua peccata confitentium multitudo.

Dæmonis aca curantur.

Itẽ 3. aliæ.

Item alia.

Capta fuit per hos dies nauis longa insignis cuiusdam piratæ, in qua Christiani octoginta captiui visebantur, qui decem & eo ampliùs annis miserrimam pertulerant seruitutem. Eos, cùm Romam venissent, Pontifex humanissimè accepit, & vestibus atque pecunia donauit. Exemplo integerrimæ vitæ illius permulti ad meliorem frugem se recipiunt, adeò vt etiàm ex Iudæis ampliùs centum, doctrina & opibus præstantes, ad Christianam religionem accesserint. Porrò in vsum catechumenorum emit Pontifex magnificentissimas ædes, quibus etiàm suos reditus haud contemnendos attribuit.

Iudæi ad fidem veniunt.

Huius anni Augusto mense morbus periculosus vrbem inuasit, ità vt plurimi cum tota familia decumberent pessimè affecti. Ibì sanè videre erat Pij Pontificis singularem pietatem. Nam singulis misit pecuniam, omnibus decem medicos adhibuit, multaque alia solatia insigni liberalitate impertiuit, adiunctis etiàm religiosis viris, qui animarum curam gererent. Dici facilè non queat, quanta iam in Clero & populo cernatur sub hoc Pontifice Romæ morum reformatio: & licèt iam senio affectus sit, at tamen ipse vult audire, videre, cognoscere controuersias plerasque omnes: assiduis incumbit precibus, multùm ieiunat, in victu summa vtitur temperãtia, quotidieque rem diuinam facit, quod profectò mirum videri queat in tanta ætate. Sed vt ipse quoquè fatetur, inter hæc tot tantaque negocia, quibus continenter

Liberalitas Pontificis in ægrotos.

tèr occupatur, tam prospera aliquandiù vsus est valetudine, vt vix vnquàm rectiùs valuerit. 1566

A piratis redimi curauit nepotem suum exigua quidem pecunia, fortassè Turcis nesciētibus quòd esset Pontificis nepos. Hunc ad se accitum, non alio habitu videre voluit, quàm quo fuerat vsus dum sederet ad remos captiuus, qui vilis erat. Admonuit autem eum sanè grauitèr, vt ex anteacta miserrimè in ea seruitute vita, disceret ad bonam frugem se recipere, & Deo seruire. Deindè equo & equestri officio, vndè centum aureos annuos habeat, donatum, ad suos remisit. Hoc & pleraque alia facilè testantur, quàm non sit studiosus cognatos & propinquos suos ad opes & honores prouehendi.

Nepos Pōtificis redimitur à piratis.

Solebant adhiberi instrumenta musica, quotiès Pontificis & cardinalium habebatur consistorium. Eam consuetudinem voluit sublatam. Crebrò vrbis Ecclesias visitat, & ad Clerum concionatur. Familiam suam magno studio reformat, quòd sciat indè exempla manare ad Ecclesiasticos omnes, vt ipsi quoquè se suosque ad ipsius exemplum componant. Initio mensis Octobris familiares suos omnes conuocauit, concionem ad eos habuit, & inter alia, quæ ijs obseruanda præscripsit, voluit vt singuli suum indicarent nomen, ordinem & sacerdotia. Sacerdotes vt minimùm tèr in hebdomada sacrificium faciant, cæteri, præsertim diaconi & subdiaconi, saltem quintodecimo quoque die communicent, edixit. Sacris ordinibus initiatos, aut Ecclesiæ prouentùs percipientes, habitum iussit ferre clericalem atque tonsuram, nec vestes habere nisì ex lana simplici absque vllo serico. Turgida femoralia pati non vult. Aulicos suos omnes, nè ocio tempus malè perdant, iussit sacrę lectioni, quam tèr in hebdomada sacri Palatij Magister habet, interesse: Fiunt etiàm in aula prelectiones Philosophicæ. Porrò non paucos suis libros Ecclesiasticorum scriptorum dedit, vt ijs legendis, dum Pontificem vicissim obseruant, tempus vtilitèr transigant. Nihil in suorum moribus, habitu, colloquijs, & tota deniquè viuendi ratione vitiosum, & quod praui sit exempli, tolerat. Præfecto custodiæ corporis sui mandauit, det operam, vt milites sui tranquillè & sinè insolentia viuant.

Familia reformatio.

Prælectiones in aula Pontificis.

Impudicas mulieres, publico proposito edicto, ab vrbe expelli iussit. Erant tum Romanorum plerique, qui se vehementèr opponerent, dicerentque, si meretrices ab vrbe excluderentur, magnum id Reipub. annui

Meretrices proscribūtur.

1566 quæstûs dispendium allaturum: Pontifex tandèm ità eis silentium imposuit, vt assccuraret se cum tota Curia sua aliò migraturum, nisi illa hominum fæx profligaretur. Ita illæ coactæ sunt discedere, interim tamen nonnullæ in vicis ignobilibus ob peiora vitanda relictæ sunt, cùm priùs in vijs publicis & splendidis ædibus magno numero habitarent. Quædam ex ijs, quæ præ cæteris maiorem infirmis animis tentationum & ruinarum materiam prebituræ videbantur, à tota ditione Ecclesiastica nominatim relegatæ sunt.

Alio quoquè edicto vetuit, nè quis ex ijs qui Romæ degunt, hospitia publica & cauponas Vrbis conuiuandi & compotandi gratia adeat, nec quisquam in ijs ludere sinatur. Eo edicto multa flagitia & peccata resecata sunt, effectumque vt hospitia aduenarum commoditati seruiant. Nebulo quidam obscurus maledico quodam Pasquillo vel famoso carmine Pontificem contumeliosè proscidit. Is tandèm compræhensus, & Pontifici oblatus, cùm ab omnibus diceretur seueriffimè plectendus, iussus est à Pontifice carmen suum recitare, tum exponere, cuius vel consilio vel voluntate id scripsisset. Dicente eo se non nisi mali dæmonis id instinctu composuisse, Pontifex respondit: Si tu mihi vt summo Pontifici maledixisses, non ferres impunè. At nunc quia in fratrem Michaëlem, in monachum scarponem, in Cardinalem Alexandrinum conuicia iactâsti, abi liber quò vis. Ego verò humilitatem generis mei, vitæ & habitûs, semper & animo retinebo, & libens confitebor, & ero vilis & abiectus in oculis meis.

Clemētia in maledicum.

2. Reg. 6.

Tuta itinera.

In tota Ecclesiæ ditione accuratissimè edixit, vt itinera à latronibus tuta seruentur: si quis à latronibus cædatur, ait se pœnam exacturum ab illis, in quorum vicinia id accidisset. Nobiles quidam Poloni ab hæresi Dei benignitate ad fidem sanam Catholicæ Ecclesiæ reuertisse ferebantur. Id vbì Pontifex resciuit, mirificè gauisus est, datisque ad illos humanissimis literis hortatus est ad perseuerantiam. Mirum enim in modum lætatur resipiscentia eorum, qui fraude diaboli in hæresin prolapsi sint. Cognatos suos & consanguineos omnes iussit ab vrbe abscedere, præter nepotem Cardinalem, & alterum in Collegio Germanico literis incumbentem: in quo apparet animus ab omni immoderata erga suos affectione prorsùs liber. Cardinalibus quoquè grauitèr mandauit, vt familiam suam ad habitûs & morum hone-

honestatem informent. 1566

Euocauit quandoquè ad se Cardinales, qui præsunt inquisitioni, itemque Rotæ auditores, (quod iudicium est in vrbe exactissimum atque præcipuum) reliquosque qui Romæ iudicijs præsunt, doctissimaque oratione hortatus est omnes, vt in exercendis iudicijs synceros & integros se præbeant, minas etiam intentans ijs, qui secùs facerent. Meretricibus, quas in vnum vrbis angulum reiecit, seueritèr præcepit, nè per vrbem vagentur: contrà facientes, iussit publicè flagellari. Duo verò aut tria illis designauit templa, quæ sacrificij & Concionis auscultandæ causa petant. Ex ijs pleræque nupserunt, aliæ complures cupiunt, honesta reperta conditione, ex ea se turpitudine extrahere: nec Pontifex se defuturum illis dixit, quas paupertas à sectanda pietate remoraretur. Eas autem, quæ sine sacramentis in ijs sordibus decederent, in sterquilinio vult sepeliri, quod multis calcar addet ad mendandam resipiscentiam. Est Romæ Academia, quam vulgò Sapientiam vocant. Ea iam collapsa erat, & eius liberales annuos prouentus quidam sibi vendicârant. At Pontifex eos iussit restitui, vt ijs alantur scientiarū omnium egregij professores.

Oratio ad Iudices.

Meretrices redeūt ad bonam frugem.

Academia restituta.

Iussit etiàm, quod ante eum fecerat Pius II. vt qui Magistratu defuncti sint, administrationis suæ totius rationem exigantur. Decreuit etiam per totam Italiam mittere Visitatores, qui ab Episcopis, Collegijs Canonicorum & Monasterijs rationē gubernationis reposcant. Monasticam disciplinam, quæ multis locis proh dolor nimiùm laxata, immò collapsa est, summoperè curat restituendam, atque inprimìs apostatas omnes seuerissimo anathemate percussit: nè qui tamen ex ijs animum despondeant, hortatus est primarios monachorum præfectos, quos Generales vocant, vt suos singuli apostatas requirant, eosque piè & humanitèr tractent. Verùm ex ijs plerique attrita sunt fronte & indomabili corde, qui seipsos desperantes, tradiderunt impudicitiæ, secumque alios, quoscunque possunt, trahere conantur in puteum abyssi: qui vtinàm per principes arcerentur vbiquè à docendi functione, quia reuerà longè omnium perniciosissimi sunt id genus deplorati apostatæ, posteaquàm in hæresin prolapsi sunt: id quod tum in nostra Germania, tum vicinis regnis & prouincijs res ipsa plùs satis declarauit. Sed ijs omissis, ad Pontificem redeamus. Is sanè huius anni sacrum illud tempus, quod aduentum Domini

Pontifex vt Aduentum exegerit.

1566 mini vocamus, tametsi senilis ætas à ieiunijs illum facilè eximeret, quotidianis ieiuniis, crebrioribus precibus, largioribus eleemosynis religiosissimè voluit obseruare, libenterque sacris concionibus adfuit: quo exemplo permulti ad illos sacros dies piè transigendos incitati sunt: nec interim tamen optimus Pontifex quicquam de ijs, quæ ad suum officium pertinerent, prætermisit, nec detrectauit solito more priuatis personis humanitèr præbere aures.

Fit nonnunquàm, vt ære grauentur alieno etiàm Cardinales, quorum cùm sit excellens dignitas, nemo eos facilè vel in ius vocare, aut contra illos ferre sententiam, vel latam exequi audebat. Id sentiens Pontifex, grauissimè edixit, vti nec ipsis Cardinalibus, si sint de ęre alieno delati, parcatur, sed contra eos iudices liberè pronuncient, pignora quoquè ab eis auferantur, domus ipsa diripiatur, donèc creditoribus sit satisfactum. Atque interim erga illum mira est Cardinalium obseruantia & reuerentia.

Non vult parci Cardinalibus.

Festa Natalitia huius anni magna deuotione coluit, adeò vt in ipsa nati Saluatoris sacratissima solennitate horam circiter decimam nocturnis precibus & primæ Missæ interesse curârit, deindè in domestico sacello primam & secundam Missam deuotissimè fecerit, cunctis familiæ suæ hominibus sua manu Eucharistiam præbuerit, & tandèm apud D. Petrum tertiam Missam solenni ritu celebrârit, porrò etiàm pomeridianæ concioni interfuerit. Possunt multa alia de hoc dignissimo Pontifice commemorari, sed hæc in præsens sufficiant pro hoc anno. Vident, nisì fallor, nostri Euangelici præcones, hæc quæ diximus, eiusmodi esse, vt non possint meritò non laudari. Desinant igitur carpere & proscindere Romanos Pontifices, imitentur huius Pij V. virtutes. Sed sat scio, progenies ista viperarum hæc quoquè præclarè gesta dente canino arrodet, & pessimè interpretabitur. Hoc enim apud illos in more positum est, vt si videant Catholicos, præsertìm Pontifices & qui in Clero sunt, piè & religiose viuere, eos vocent hypocritas, & qui suis meritis in gloriæ Christi derogationem fidant: sin autem malos in ijs mores quosdam cernant, eos ad vulgus odiosissimè traducant: nec dubitem dicere, si è cælis ad nos descendant Petrus & Paulus sanctissimi Apostoli, & ità viuant vt olim in terris vixerũt, istos nostros portentosos noui Euangelij buccinatores

Vt coluerit festa Natalitia

permulta

permulta habituros, quæ in illis atrocissimè lacerent & proscindant. 1566

Et quid mirum est, eos etiàm optimos quosque & Catholicæ religioni addictos rodere, conuiciari, proscindere, cùm etiam mutuò sese, vt sæpè dixi, tam hostilitèr insectentur? Est hæc quædam pœna gigantææ arrogantiæ, qua isti tument, ponuntque etiam in cælum os suum. Vt enim homines possint intelligere, quàm nihil tutum sit eorū sequi doctrinam, misit inter eos Deus dissensionis spiritum, quo mirabilitèr exagitati, non desinunt publicè editis libris innumeris mutuò se horrendum in modum conspuere & lacerare. Ostensum est hoc iam crebrò locis superioribus, nec tamen vnquàm satis ostendi potest: adeo illi sempèr manent suî similes. Sunt inter Zuinglianos & Luteranos perpetuæ contentiones, eduntur que identidèm ab vtraque parte scripta plurima, quibus alij alios oppugnant. Est inter Zuinglianos è præcipuis vnus Henricus Bullingerus, inter Luteranos Iohannes Brentius, vterque iam grandæuus. Isti pro more sui Euangelij se honotificè inuicèm tractant, sed tamen Bullingerus astutè nonnihil se premere conatur, & miscet mella piperi, nec potest tamen imperare sibi, quin subindè egregiè perstringat aduersarium Brentium. Scripserat Brentius de maiestate Christi librum contra Petrum Martyrem apostatam Franciscanum & istum Bullingerum. Huic libro respondit Bullingerus. Rursùs adfert suum scriptum contrarium Brentius, quem Bullingerus vocat Arabium tibicinem, & scriptum eius acerbissimum & caliginosissimum. Adeò verò prolixum quoquè fuit, vt Bullingerus arbitretur annum propè integrum in eo Brentium consumpsisse. Et quanuis non sine magno tædio, vt ipse scribit, librum hunc nebularum vastum inspexerit & euoluerit Bullingerus, obitèr duntaxàt perstringendum duxit: sed hoc ità tamen facit obitèr, vt Brentius se sentiat non valdè mollitèr acceptum: nec mirum, cùm ipse, si Bullingero fides habenda est, longè sit maledicentissimus. Et vt Lector nôrit, quo de scripto Bullingeri agam, nouerit anno 1564. edidisse eum Repetitionem & dilucidiorem explicationem quandam; eique ceu coronidem apologeticam addidisse, qua perstringit Brentij recognitionem. (sic enim est titulus libri Brentiani) In hac Coronide apologetica dicit pios omnes concorditèr censere, Brentium peccare enormitèr edendis libris suis maledicis, &c.

Spiritus dissensionis inter hæreticos.

Contentiones inter Brentium & Bullingerum.

Bullingeri de Brentio testimonia.

1566 cum petulantiſſimè conculcare fidem & doctrinam Ecclesiarum, nempè Zuinglianarum, quarum dogmata vocet Brentius calumniator cacodoxa. Dicit, Brentium nullo Dei ſpiritu bono doctum, iudicare ipſum Bullingerum inanes & ſinè fide profundere voces, & ceu aprum Calydonium vineam Domini euertere. Dicit, quiſquis Brentij reliqua his coniuncta inſpexerit propiùs, illum viſurum apertè virulentis redundare edaciſſimi liuoris morſibus. Non ſic ſcriberet Bullingerus de Brentio, ſi is in Romanos Pontifices aut monachos ea ſcripſiſſet, quæ ſcripſit in hæreticum Bullingerum. Sed qui nunquàm deſinunt lacerare Pontifices, debent nonnunquàm id genus atrociſſimos morſus mutuos ſentire. Sed pergamus videre alia multa in tam breui Coronide. Petrus Martyr iam obierat: cum Bullingerus vocat beatæ memoriæ, ſicut & Melanchthonem, cuius quidem Melanchthonis etiam teſtimonium profert contra Brentium, quòd ſcripſerit, vt tranſſubſtantiationem, ità & vbiquitatem corporis Chriſti excogitatam eſſe non ità pridem, & portentoſam. Et verum quidem ſcripſit Melanchthon, doctrinam vbiquitatis corporis Chriſti non ità pridèm excogitatam eſſe: ſed quòd idem de tranſſubſtantiatione aſſerit, ſuo more mentitur, cùm ipſe quoquè non neget, D. Ambroſium ſenſiſſe panis naturam mutari in Euchariſtiá, idemque ſentiant veteres ſancti patres omnes. Nec tamen negat Bullingerus, ipſum Melanchthonem vnà cum Brentio fuiſſe Zuinglianis infenſum, adeò vt exiſtimauerit ſe bona conſcientia illos pro fratribus agnoſcere non poſſe, ſed tamen tandèm factum eſſe illorum ſummum amicum & fratrem intimum. Hoc verò tametſi pertinacitèr de Melanchthone negent Luterani quidam, quòd ad Zuinglianos defecerit, nec careat nota turpiſſimæ leuitatis & inconſtantiæ, tam varias vna eademque de re amplecti opiniones: at vult nihilo minùs Bullingerus plurimas, quibus id probetur, Melanchthonis manu ſcriptas Epiſtolas poſſe proferri, neque id leuitati aut inconſtantiæ, ſed ſaluberrimo eius profectui eſſe tribuendum. Scilicèt egregius profectus eſt, ex Luterano transformari in Zuinglianum. Vellet autem Bullingerus etiàm Brentium ità proficere, quem, quia id non vult, vocat ceruicoſum, irreconciliabilem, & Iohannem in eodem. Præclara ſunt hæc hæretici de hæreticis teſtimonia: pergamus ad reliqua. Ait Bullingerus, Bren-

Melanchthon olìm hoſtis Zuinglianorũ, poſt ſummus amicus.

Brentium abuti veterum testimonijs ad suum institutum commonstrandum: quasi verò non idem faciat etiàm Bullingerus, & desertores omnes Catholicæ Ecclesiæ. Quàm autem absurda est Bullingeri doctrina, quandò ipse quidem Brentium ait verborum ludere præstigijs, cùm id faciat ipse Bullingerus, simul asserens & Christum se è cælo non detrahere, vtiquè secundùm humanitatem, & tamen eum vera sua carne fideles suos in Cœna pascere. Sed talibus præstigijs illudunt isti indoctæ multitudini, atque vtinàm vel tandèm resipiscant. Et hoc quidem loco vult Bullingerus longè tutiùs fidem commodari patribus, quàm Brentio, quem dicit nupèr natum, nec semèl depræhensum lolio victitare & strychnum bibere. Sed si patrum authoritas apud istos hæreticos, tam Brentium quàm Bullingerum, eorumque similes valeret, iampridèm esset pax reddita Ecclesiæ, & profligati essent errores omnes, quos isti ab inferis excitârunt, aut è suis cerebris partim effinxerunt. Verùm tanti illi faciunt tum Patres, tum Concilia omnia, quanti volunt, immò sanè prorsùs nihili, vbicunquè ab ipsorum impijs commentis & prauis dogmatis discrepant. Pergit Bullingerus contra Brentium, eumque dicit tergiuersari, suffugia latibulaque quærere, sese implicare, & quid dicat ignorare, deniquè simplices circumagere, & naribus trahere. Et hoc quidem verè dicit Bullingerus, sed homo versutus seipsum suo sibi ense iugulat. Nam idem præclarè faciunt etiàm ipsi Zuingliani, dum negant Christi corpus haberi substantialitèr in Eucharistia, & tamen affirmant vera nos eius carne vesci. Itaque vbiquitatem Brentij meritò ridet Bullingerus, sed non minùs ipse meritò ridetur à Brenrio, dum negat corporalem Christi in Eucharistia præsentiam. Atque vtinàm contenti illi essent, in suas istas inextricabiles incidisse perplexitates & labyrinthos, nec miserrimam plebeculam secum eò pertraherent. Sed ad rem. Adijcit porrò Bullingerus, Brentium vociferari, negocium sibi esse cum virulenta excetra, & cum scorpionibus venenatissimis, deniquè cum homine effronte, cum sophista, omniumque mortalium nequissimo, & quidem his emblematis perfrequentèr ornare Bullingerum. Quis non credat vera dicere Brentium, tantum Luteri discipulum? Sed iam Bullingerus eò se confert, vt doceat Brentium, qua ratione de vbiquitate agere debeat. Nam ita diceret, inquit:

1566

Præstigiæ hæreticorum.

Nota.

Nota testimoniū Brentij de Bullingero.

1566 quit: Vbiquè gentium in Ecclesia ingrauescit fastus, superbia, auaritia, vsura, blasphemia, calumnia, spurciloquentia, ebrietas, crapula, luxus, libido, incestus, ira, cædes, contentio & inuidia. En hi sunt fructus istius noui Euangelii, quos etiàm ipsi eius præcones fateri coguntur. Nos his addere possumus, vbiquè ingrauescere incestas libidines apostatarum. Sed his tot malis an non illi præclaram obtulère occasionem, qui solam fidem crepant, Ecclesiæ sacramenta conuellunt, instituta Ecclesiastica exibilant, carnis libertatem prædicant, & iam olim condemnatos errores pro verbo Dei imperitis venditant? O vtinàm quandoquè videant homines, quæ hominum commenta pro verbo Dei amplexi sint. Poterat his flagitijs fieri medicina, si non esset explosa ab istis infaustis dogmatistis disciplina Ecclesiastica: quæ etsi etiàm apud Catholicos multis locis proh dolor elanguit, non tamen docetur vulgus impiè sentire de Canonibus pœnitentiæ, quemadmodùm hæretici isti faciunt, quos non pudet palàm scribere, in illa sanctissima Nicena prima Synodo factos esse pœnitentiæ Canones, ex quibus posteà multùm superstitionis irrepsit in Ecclesiam, vt meritum Christi non parùm hac ratione obscuraretur paulatìm.

Nota fructus noui Euãgelij.

In libro contra Synodum Tridentinam.

Isti enim tenebriones laxant miseris habenas, nec vident, immò videre nolunt, huiusmodi pœnitentiæ Canones non solùm non obscurare, sed illustrare etiàm meritum Christi, dum homines hac ratione retrahuntur à vitijs, moneanturque sic viuere, vt merita Christi ipsis bono esse queant. At postquàm Luterus cum suo satellitio docere cœpit, Solam fidem iustificare, & tollere peccata, Confessionem peccatorum non esse necessariam, Liberum arbitrium rem esse de solo titulo, & dum facit quod in se est, peccare mortalitèr: Docendos esse Christianos plùs diligere excommunicationem quàm timere, Papam vel Ecclesiam non posse condere leges morum seu bonorum operum, & id genus alia portentosa & impia paradoxa, indè nimirùm ea in hominibus nata est vitæ dissolutio, vt ipse quoquè Luterus posteà fassus sit sui Euangelij homines decuplo peiores euasisse Sodomitis. Arripuerunt enim improuidi mortales ab istis seductoribus sub specioso libertatis Euangelicæ prætextu oblatam ipsis teterrimam carnis & vitiorum seruitutem, & certe nulla his malis potest vnquàm sperari medicina, nisi profligatis istorum hominum impijs

Luterus in Assertionibus suis.

impijs dogmatis redeatur ad vnitatem Catholicæ Ecclesiæ, & in ea instauretur collapsa multis locis Ecclesiastica disciplina, id quod modernus Pontifex Pius V. admodùm seriò conatur, nec infelicitèr ea in re progreditur. Donèc autem erunt homines in tot sectas inter se dissectas & procacitèr corrixantes distracti, hæc quæ Bullingerus commemorat, scelera & peccata non poterunt non in dies magìs magisque augeri, quandoquidem sectarum istarum signiferi & buccinatores, hominum animos omni ferè religione soluunt, prauisque erroribus imbuunt, abstractosque à Christi corpore, quod est Catholica Ecclesia, malis dæmonibus illudendos, & in quæuis flagitia nullo negocio impellendos obijciunt. Quorum enim in cordibus fides corrupta est, in ijs Christus habitare non potest: vbi autem ille non habitat, dubium non est, illic sibi domicilium constituere tartareos spiritus. Sed ad Bullingeri Coronidem redeamus. 1566

Ait Brentium scribere de se, nempè Bullingero, quòd atram in se bilem releuet, meraque & pura mendacia proferat. E diuerso probat Bullingerus, Brentium bellè consentire cum doctrina Suencfeldiana, cùm tamen id Brentius perneget. Pæclara sunt, vt dixi, hæc emblemata, quibus isti gigantes se mutuò ornant: & tamen hi sunt capita Luteranorum & Zuinglianorum. O miseram plebem, quæ tales habet dogmatistas. Audiamus & alia: Dicit Bullingerus, Brentium Variniano in Zuinglium feruere odio, & Adria iracundiorem atræ bilis nimbos, æstus, tempestatesque, ante multos nimirùm annos conceptos, impetuosè effundere, & Zuinglium omnigenis conuicijs perfundere, atque ex vera filij Dei Ecclesia illum excludere, doctrinamque Zuinglianam vocare impiam, atque inter cætera obijcere Zuinglianis iconomachiam, quam sanè vsqueadeò non negat de se suisque Bullingerus, vt apertè fateatur se suosque & dici & esse malle iconoclastas, quàm iconoplastas. Itaque & hac in parte videmus diuersa Luteranos & Zuinglianos sentire, Luteranos iconomachiam damnare, Zuinglianos amplecti. Hoc autem à Brentio grauitèr obijcitur Bullingero, quòd ab irato & furioso Lutero, ad placidum & extra contentionem loquentem, se scripserit appellare. Ecce videmus etiàm hæreti-

Brentius Suencfeldianus.

Brentius ardet odio Zuinglij &c.

Obijcit Zuinglianis iconomachiam.

1566 reticos in Lutero aduertisse furorem: & fuit ille sanè impotens & rabiosus homo: cur igitur non pudet talem furiam sequi? Sed Luterum Luterani tertium volunt esse Eliam, & Bullingerus quoquè in hac Coronide ait se dona in Lutero & multa & magna libentèr agnoscere. Sed in religionis negocio furiosum esse, quis quæso inter Dei vel infima dona numeret? O cæcos doctores, cæci, immò furiosi, doctoris asseclas. Addit autem Bullingerus, Luteri adulatores, immodestiam hominis excusantes, dixisse palam, heroica ingenia non rarò corripi furore, non poetico quidem illo, sed planè Diuino aut Theologico.

Ità habuit Luterus suos adulatores, qui eius furorem, diuinum dicerent. Quid hîc possumus aliud, quàm lugere hominum ætatis nostræ cæcitatem, qui ista tam absurda sibi sinunt persuaderi? Pergit Bullingerus, & ait satis hîc apparere, quàm anhela mente Brentius in ipsius inhiet exitium. Deindè commemorat quasdam Brentij antilogias pugnantesque sententias, vt qui quandoquè scripserit, verbum ad panem ferre id quod continet, nempè corpus Christi: nunc autem scribat, non posse crimen Papisticæ magiæ effugere, qui recitatis in Cœna Domini verbis putet corpus Christi adduci: cùm tamen & Luterus multis locis scribat, teste Bullingero, verba Cœnæ conficere corpus & sanguinem Christi: ità vt iam ipsius Brentij iudicio non ipse duntaxàt, sed & tertius Elias Luterus, magus sit appellandus. An non hæc sunt eximia præconia? Ità cæcus Brentius dum sibiipsi contraria scribit, sua ipsius sententia fit magus. Sed absit, vt Christi sermonem, quo sacrosancta Eucharistia conficitur, ad magiam pertinere credamus. Dicat hoc & sentiat Brentius cum suî similibus, daturus quandoquè pœnas æternas tam nefariæ blasphemiæ. Ait porrò Bullingerus, tantùm non rumpi Brentium præ nimia ira, obiicientem Zuinglianis malitiam fingendi, mentiendi, rectè dicta calumniandi, deprauandi, inuertendi, & quid non? adijcientem etiam, sibi cum Luciano (Bullingerum dicit) in schola Epicurea negocium fore. Egregia sunt hæc: sed necdum satis multa Brentio. Rursùs autem nè Bullingerus taceat Brentio, ait illum summis viribus contendere, cælum, in quod ascendit Christus, nec locum esse, nec loci quidem nomen. O insaniam. Pergit Brentius, referente Bullingero, & dicit Zuinglianos veritatem ab

Brentij antilogiæ.

alijs

alijs manifestatam oppugnare: sed rursùs à Bullingero egregiè irridetur ob ineptissimas & stultissimas quasdam deliriationes, cogiturque ferre Bullingerum ista palàm scribentem: Ità ineptè & perplexè illum Diuina loqui voluit prouidentia, vt vel hinc pij & curabiles lectores intelligerent, refugiendum sibi esse à doctore, qui postquàm Archytæ crepitaculum diù & abundè pulsauit, tandèm se ignorare fatetur quid dicat, aut de quibus asseueret. Hæc de Brentio Bullingerus, sed quæ in ipsum quoquè Bullingerum pulchrè quadrent: sicut & illud, quod ait Brentium scripturæ Diuinæ & etiàm Augustini sententijs abuti: quod certum est omnes istius infausti Euangelij buccinatores & fecisse hactenùs, & facere. Absit enim, vt vel scriptura Diuina, vel sancti Patres illorum teterrimis erroribus vlla ex parte faueant, tametsi non pudet eos pro se sacra Biblia Patresque citare. Habet deindè Bullingerus etiàm fœdissimum Brentij de inferno errorem, fatentis infernum quidem esse, negantis verò locum esse. Ità Brentius cælum tollit pariter & infernum: nec minùs impiè Bullingerus tollit è Sacramento substantialem corporis Christi præsentiam. Non potest, inquit porrò Bullingerus, in Brentio probari nimia eius licentia in scripturis detorquendis, & quòd nulla necessitate recedit à receptis concordi in Ecclesia consensu expositionibus, immò & doctrinis. Certè non debent hæc in Brentio tolerari: sed neque in Bullingero, in quem hæc non minùs quadrant quàm in Brentium, à quo se Bullingerus scribit eiectum ex Ecclesia Christi, sed contemnit æquè Brentij vt Romani Pontificis excommunicationem. Ait enim se brutum iudicare Brentij fulmen. Meritò sanè contemnuntur eorum fulmina, qui summi Pontificis anathemata contemnunt, & fit istis quod Esaias ait, vt qui spernùnt, ipsi quoquè spernantur. Hoc tandèm certo certiùs eueniet omnibus istis superbis gigantibus, qui Ecclesiæ pastores in summum contemptum apud suos adduxerunt, & iusto Dei iudicio à se inuicèm intolerabili contemptu afficiuntur: id quod Bullingerus satis prodit in hac sua breui Coronide, dum addit, Brentium per prolixum & impexum librum suum, nempè recognitionem, omnes propè paginas adspersisse contumelijs atque conuicijs, porrò sub finem libri furioso cursu ruere in portum, clamareque Zuinglianorum dogmata esse diabolica & impietatis plena.

1566

Bullingerus de Brentio.

Brentij de inferno error.

Esa. 33.

Nota.

1566 na, redundare illorum omnia deprauationibus, strophis atque calumnijs: errorem illorum de Cœna Dominica non esse leuem, sed pro sua fœcunditate alios atque alios magis sacrilegos secum trahere, satanam per illos sibi viam præstruere ad omnes iniquitates: breuì futurum, vt per illos reducatur in Ecclesiam hæresis Nestorij, & nihil deniquè maneat reliquum de articulis nostræ religionis, sed inducatur in Ecclesiam ethnicismus, Thalmudismus & Mahumetismus. Hæc sunt sanè luculenta de Zuinglianis Brentij Luteranorum hodiè Coryphei testimonia & encomia. Porrò de Brentio è diuerso testatur Bullingerus sub finem huius coronidis, illum propter singulares suas opiniones furere, tumultuari, ad arma conclamare, & omnem bipenni amicitiam dissecare. Hæc ego sane ex breui illa Bullingeri Coronide breuitèr huc adscribere volui, vt videant tamen vel tandèm miseri mortales, quos duces in rebus grauissimis sequantur, qui tam atrocitèr inter se dissentiunt, tam immaniter se mutuò proscindunt. Quòd si vel meum institutum pateretur, vel mihi studio esset omnia illorum scripta excutere, quàm multos ego Codices conficerem solis eorum contentionibus & conuicijs mutuis referendis? Vtinàm verò cunctantiùs illi principiò admissi essent, nec tam facilè fides habita foret noua paradoxa sub specie verbi Dei proferentibus. Quid verò de nobis dicturi sunt posteri nostri, cùm hæc & id genus permulta alia didicerint, viderintque illos nos homines haud secùs atquè Christi Apostolos & nuncios accepisse, qui non nisi tettos in orbem errores inuexerint, & prætet hoc etiàm inter se odiosissimè & pertinacissimè dissenserint? Faxit præpotens Deus, vt vel serò videamus.

Non mihi hoc propositum est, vt istorum hominum absurditates & mutuas acerbitates omnes commemorem, nec tamen possum committere, quin vel aliquas annotem. Habet enim earum cognitio suas non mediocres vtilitates, & possunt illæ certè mouere homines, vt ab illorum contubernio celerrimè se expediant. Excusa hoc anno est mense Ianuario De bonis & malis Germaniæ admonitio Iohannis Vuigandi, qui (nisi tamen fallor) vnus est ex præclaris illis Centuriatorum Magdeburgensium architectis. Est is egregius & quidem Stoicus Luteranus, vt & Matthias Illyricus.

Liber de bonis & malis Germaniæ.

In

In hac admonitione ille primò se pollicetur explicaturum præcipua Dei beneficia, Germaniæ potissimùm ab anno 1517. collata, putà Ecclesiastica, Politica, œconomica, & communia quædam. Primum beneficiùm vocat Biblia sacra in clarissimam lucem producta, quæ multis seculis pro obscuro libro vbiquè locorum sint habita, penéque situ & squalore interiérint: laicos publicè tantùm audiuisse Legendas Sanctorum: Theologiæ studiosos in scholis ad scholasticorum disputationes & Summas tantùm assuefactos. Ità ille Vuigandus in hoc primo referendo beneficio tam multa benè luculenta habet mendacia. Simul verò etiàm nostram Bibliorum Latinam versionem carpit, & Luteri Germanicam vsqueadeò prædicat, vt non dubitet eam tribuere dictanti Spirituisancto, & omnium aliarum gentium versionibus illam anteponat. Sed ostensum est à viris doctis, permulta loca sua non versione, sed peruersione, Luterum corrupisse: & sanè vsqueadeò non satisfecit Germanis Luteri versio, vt posteà nouam cuderint Tigurini. Videt Lector quàm sint veritatis studiosi homines isti, cuius gustum quendam hæc paucissima præbent. Proh dolor, tam malè collocare bonas horas & scribendis & legendis id genus fœdis & perniciosis mendacijs. Addit mox, pueros & puellas iam Biblia Germanica legentes, proprium ac genuinum sensum absque longis commentarijs ob oculos videre. Certè didicit Germania nunquàm præstando damno suo, quàm bellum sensum è scripturis diuinis tot insana capita elicuerint, dum certatim aliæ super alias emergunt hæreses, singulis sua fœda commenta sacrarum literarum authoritate confirmare nitentibus. O quanta est horum impudentia, qui cùm videant etiàm ipsos Luteri discipulos inter se atrocitèr digladiari, & singulos crepare scripturas, non dubitant tamen scribere, tam clara & lucida nunc prodijsse Biblia Germanica, vt pueri & puellæ genuinum sensum facilè assequantur. Nam si hoc verum est, cur etiàm grandes isti sophi inter se tam turpitèr corrixantur?

1566

Alterum Germaniæ à Deo impensum beneficium est, inquit Vuigandus noster, præcipuorum articulorum fidei illustratio, qualis ab Apostolorum temporibus hucusquè in hoc mundo non est cognita. Quis dubitet hunc hominem lethargo correptum, aut nescio qui-

Nota insaniam.

1566 quibus furijs agitatum, præ insania non videre quid dicat? Proh scelus, tam densas tenebras, quas isti, Argi scilicèt, in orbem inuexerunt, etiàm fidei illustrationem eximiam dici.

Calũnia in S. Patres. Deindè etiàm tam priscos illos quàm scholasticos patres hic insignis tenebrio calumniatur: aitq́ue discrimen legis & euangelij prorsùs obliteratum fuisse post Apostolorum tempora, sed per Luteri ministerium dilucidè explicatum. O portentum in solas terras relegandum. Talibus flosculis scatet hic Vuigandi libellus. Addit verò, in Papatu inuocationem à Deo ità auersam, atque ad mortuas creaturas (sic vocat sanctos cum Christo in cælo vitam beatam viuentes) conuersam, vt nulla inter gentes fœdior vnquàm idololatria extiterit. Agnoscit Lector Stoicum Luteri discipulum, nouumq́ue Vigilantium. Isti impij homines ferre non possunt inuocationem sanctorum, quam etiàm se glorientur profligâsse, sed certè magno miserorum hominum malo, qui solebant ab omni antiquitate non sinè fructu ambire diuorum suffragia, quos scirent iam Christo coniunctissimos, pro ardentissimo illorum erga nòs amore, plurimùm sibi præstare posse. Verùm isti miseri & cæci vt alieni sunt ab illo corpore, cuius caput Christus est, & cuius omnes sancti membra sunt, ita quoquè nullo eius spiritu vegetantur, sed traditi satanæ, vna cum illo sanctos insectantur, nec eos à nobis inuocari volunt. Sed audiunt illi a nobis ex Augustino: Populus Christianus memorias martyrum religiosa solennitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & vt meritis eorum consocietur, atque orationibus adiuuetur. Sufficit hoc contra istos. Quæ verò Vuigandus porrò habet iactabundus de superstitiosis ritibus à baptismo amotis, (sic enim ille impius vocat tam antiquas baptismi cæremonias) de integra cœna reddita, de clauibus non ampliùs raso & inuncto hominum generi (putà sacerdotibus) seruientibus, & id genus alia purè Luterica, id est, verè impia, nolo hic commemorare. Nam appàret hominem nihil habere hominis, sed totum obsessum à dæmone. Ait enim inter cætera, totum corpus doctrinæ cælestis simplicitèr, dilucidè, propriè, dextrè erutum & traditum esse à theologis Germaniæ, quale in omnium patrum scriptis post Apostolos nullum inuenitur. Et tamen isti theologi tam bellè inter se consentiunt, quàm olìm

Contra Faustum, libro 20. cap. 21.

Cadmæi

Cadmæi fratres. O infelices Germanos, qui isthæc mon- 1566
stra apud se ferre queunt.

Quid verò possit his dici monstrosius? En qui noluimus audire sanctos patres, iam istos cogimur audire insanos tenebriones, qui reuerà præ insania nesciunt quid dicant. Nanque addit hic noster: Plus rerum in vno aliquo scripto exegetico Luteri in prophetam aut psalmum inuenias, quam in multis libris Patrum. O nugatorem. Certè blasphemijs & maledictis egregiè scatent libri Luteri, digni qui flammis exurantur.

Deindè tertium vocat beneficium, quòd Antichristus Papa à Lutero spiritu oris Christi interfectus est. Hoc quidem Luterus summis viribus conatus est, vt Christi in terris vicarium Romanum Pontificem penitùs profligaret, sed frustrà. In eo autem scelere etiàm laudare illum, hominis est penitùs perditi & profligati, qualis certè est Vuigandus iste, cuius valdè execrabiles voces puto nec ipsis suis symmystis probari: qualis est etiàm illa, asinum Cumanum Romanum Pontificem *Calumnia* sibi armis cruentis niti vsurpare potestatem articulós *in Pontifi-* fidei destruendi ac erigendi pro arbitrio: quod dici non *cem.* porest, nisi à sceleratissimo & deploratissimo nebulone. Certè quandoquè aduertent homines istorum virus acerrimum & intolerandam animi malignitatem, odiumque in Pontificem & Catholicam Ecclesiam plùs quàm Vatinianum.

Alia deindè recenset Vuigandus Dei beneficia, de profligatis monachis, de exclusa idololatria, id est, inuocatione & veneratione defunctarum creaturarum, vt ipse vocat, de egregiè oppugnato & expugnato Antichristo Romano Pontifice, de copia doctissimorum virorum & salutarium Ecclesiæ ministrorum, (per quos vtiquè non nisì Stoicos Luteranos intelligit) de copia item innumerabilium librorum à Germanis theologis, Lutero & similibus, editorum: quæ quidem eiusmodi sunt omnia, vt nemo nisì Germaniæ proditor & hostis, ea possit beneficia vocare. Nam vt alia omittam, cùm fateatur iste Vuigandus tot libros ab istis Luteranis scriptos, vt in mundo nunquàm plures in lucem venerint, (quod tamen est putidum & crassum mendacium) porest hinc sanè liquidò colligi, quàm immanes sumptus in eos libros impensi sint, non solùm nullo Germaniæ fructu, sed etiàm damno illius inæstimabili. Nam

1566 cùm pecunia ea omnis, quæ in hos libros ſcribendos, excudendos, emendos collata eſt, & infinita propè ſit, & non niſi in Germaniæ & multorum aliorum certiſſimam perniciem ceſſerit, quantùm quidem ad eos attinet, qui talium librorum lectione vel cognitione in hæreſin pellecti ſunt: quis vnquàm verbis vllis poſſit conſequi, quantùm & Reipub. vtilitatibus, & animarum ſaluti tot perditiſſima & peſtilentiſſima ſcripta nocuerint? Et interìm tamen ſolent iſti mirum in modum exaggerare pecuniam, quæ Romam exportetur è Germania: nec volunt videre ſe proditores & perditores eſſe Germaniæ, dum pro verbo Dei impias hæreſes venditant incautis, & immenſam pecuniæ vim exhauriunt ſuis peſtilentiſſimis ſcriptis euulgandis, quæ vulgus imperitum auidè emit, ſed nec precio exiguo, nec paruo ſalutis ſuæ detrimento.

Hæretici qui ſint Vuigando. Septimum beneficium vocat Vuigandus, repreſſionem hæreticorum, in quibus ille numerat Anabaptiſtas, Sacramentarios, Antinomos, Enthuſiaſtas, Cothurnifices ſeu concionatores Chriſti & Antichriſti, per quos intelligit haud obſcurè Melanchthonicos & Adiaphoriſtas, quæ noſtra, vt ipſe dicit, luce & potentia verbi ſui Deus profligauit. Hìc iam videt lector hominis egregij Luterani cenſuram non modò de Sacramentarijs, quos illi ex profeſſo oderunt, ſed etiàm ſymmyſtis ſuis Melanchthonicis & Adiaphoriſtis. Qui enim Luteri doctrinam omnem mordicus retinent, Melanchthonem & Adiaphoriſtas, qui in quibuſdam à Lutero deflexiſſe videntur, ferre non poſſunt. Ità fit, vt Luterani Luteranos quoquè perſequantur, & quidem valdè acerbè, vt eſt hæreticorum genus maledictione & amaritudine plenum: quod quidem iam ſæpè dixi, & eſt crebrò dicendum, dum iſti noua ſempèr acerbitatis ſuæ argumenta in lucem edunt, quæ tamen ab illis miſerè euerſi non aduertunt. Verùm obſeruatu dignum eſt, quòd porrò adijcit Vuigandus, ſuum & ſuorum eſſe, confiteri & ſtatuere aliquam ſaltem Eccleſiam, licèt exiguam, permanſuram vſque ad extremum diem. Iam enim Stoici iſti Luterani in eas rediguntur anguſtias etiàm à ſectarijs alijs, vt propemodùm ſuæ doctrinæ ſucceſſum deſperare videantur. Et certè in eas anguſtias ſensim redigentur omnes horum temporum hæretici, & tandèm veritas, aliquandiù ab iſtis oppreſſa eluctabitur.

Tranſit

Transit deindè Vuigandus ad beneficia politica, & ibi splendidè adulatur magistratibus, & mentitur turpissimè, ab Apostolorum temporibus neminem æquè ác Luterum illustrâsse doctrinam de authoritate & officio Magistratuum. Tandèm stultissimus homo doctrinæ Lutericæ oblitus, postquàm multus fuit in Pontificibus & monachorum operibus proscindendis, ait magistratus pro suis multiplicibus laboribus æterna præmia consecuturos esse. Vbi igitur nunc est illud Luteri, Opus bonum optimè factum, veniale peccatum esse secundùm misericordiam Dei, sed mortale peccatum secundùm iudicium Dei? item illud, Nemo non certissimus esse debet, se sempèr mortaliter peccare, si sua vita ad iudicium Dei iustissimum comparetur? Num peccatis vel venialibus vel mortalibus æterna præmia debentur? Itá isti cæci doctores dum veritatem oppugnant, sæpè pugnantia docent: id quod Lutero quoquè accidit in doctrina meritorum, & alijs plerisque. Tertium bonum politicum dicit esse, quòd subditi magistratui promptiùs nunc obtemperant: quod quàm sit vanum & commentitium, res ipsa loquitur, & tumultus Rusticorum, multaque id genus alia satis superque declarârunt: & nisi Deus Luteri conatibus obstitisset, cerneremus profectò quæ hodiè magistratûs esset authoritas. Reliqua beneficia politica, œconomica, communia, nè sim Lectori onerosus, ineptienti Vuigando relinquo, nec ijs commemorandis tempus perdere volo.

1566

In Assertionibus, art. 32.

Ibid. articulo 35.

Accedit deindè Vuigandus noster ad mala Germaniæ enumeranda. Hìc principiò duo schismatum genera ponit, vnum à Sacramentarijs, alterum ab Interimistis excitatum. Sacramentarios dicit, superstite Lutero, Helueticos tantùm quosdam montes fuisse tenere coactos: illo extincto, seminatores istorum zizaniorum longè lateque esse progressos. Putabant Sacramentarij se præclarum quippiam præ Lutero vidisse, sed vident suam doctrinam à Vuigando zizania vocari. Et quanuìs hodiè multùm iactitent se quoquè esse Augustanæ Confessionis, at disertis verbis dicit Vuigandus, eos nec partem fuisse eius Confessionis, cùm ea Augustæ Carolo V. exhiberetur, nec deinceps sese eidem adiunxisse. Et verum diceret Vuigandus, si non Melanchthon illam confessionem subindè recoxisset, atque tandèm ad castra Sacramentariorum deflexisset. Addit autem Vui-

Schismatum duo genera.

1566 gandus, non in re sacramentaria tantùm, sed in alijs quoque articulis non postremis publicè sacramentarios impingere.

Interimistæ. Accedit deindè Vuigandus ad alterum schismatum genus, ipsis planè, vt dicit, intestinum, eoque longè perniciosius. Sub hoc compræhendit Melanchthonicos & Maioristas, tametsi nominatìm non exprimit. Istis tribuit perplexas, ambiguas, flexiloquas, vafras, & astutas locutiones, eosque, licèt impium, vt ipse vocat, dogma illud, Bona opera ad salutem esse necessaria, & pleraque alia mendacijs & fucis stabiliant, tamen sinè omni fronte scriptitare, sese à syncera Dei & Luteri doctrina ne pilum quidem declinâsse. Non enim patitur Vuigandus operum & pœnitentiæ concionem, sed sola fide cum Lutero suo rectà euolat in cælum Plutonis.

Nota satanicam malignitatem. Tertium malum vult esse Vuigandus, quòd remissiùs iam Lutero mortuo impetitur & laceratur Romanus Pontifex. Ecce tibi hominis deploratissimam amentiam & aterrimam cæcitatem, qui hoc ipsum pro magno malo numeret, quòd abstinetur à iactandis conuicijs & contumelijs in Pontificem. O plùs quàm Cimmerias insani pectoris tenebras. Ait enim: Necesse est, si Ecclesia Christi iterùm purganda est, vt alacri pectore, & coniunctis vocibus atque stylis ardentiùs ac luculentiùs Antichristus oppugnetur, quàm aliquot annis factum est. O quas dabunt isti olim pœnas tantæ peruersitatis: sed homines impij, qui iam in profundum venerunt malorum, contemnunt donèc in illum abyssi puteum detrudantur. Non vident isti miseri & omni lachrymarum fonte plangendi, quàm nihil minùs deceat hominem è religione Christianum, quàm ista teterrima maledicendi petulantia, præsertìm pastori Ecclesiæ, cui, velit nolit Vuigandus, Christus commisit pascendas oues suas, omnemque illi illatam iniuriam & contumeliam, sibi factam ducit. Sunt hęc profectò eiusmodi, vt pijs animis vberrimam suppeditent plorandi materiam, quòd populus Christianus preciosissimo Christi Iesu sanguine redemptus, ab istis immanissimis lupis & sceleratissimis nebulonibus tam miserè seducitur, & ad proscindendum & consp uendum Pontificem etiam incitatur. Sic Christus non docuit, neque Apostoli eius: sed hanc doctrinam hausit à Lutero Vuigandus, & ab ipso satana Luterus.

Quar-

Quartum malum Vuigandus iste ait esse ignauiam vigilum Ecclesiæ Dei (sic vocat illum Luteri cœtum, qui rigidos habet Luteranos) in refutandis erroribus, putà Sacramentariorum &c. Sunt sanè, qui putent inter Luteranos & Zuinglianos solam esse de Eucharistia controuersiam. Sed cùm plerique alij Sectarij, tum hoc loco etiàm Vuigandus disertis verbis testatur, non de rebus friuolis & ineptis, sed de summis capitibus doctrinæ cælestis esse inter ipsos disceptationem. Quin & inter ipsos Luteranos non leues contentiones sunt, vocatque hic noster Vuigandus quosdam nostræ ætatis Pelagianos, haud obscurè significans Lipsenses dogmatistas, quos etiàm impostores appellat. De nouis Sacramentarijs, nempè Caluinianis, id affirmat, eos verba habere tali stratagemate adornata, vt pro libitu eis vti queant. Deindè adijcit, explodenda esse tam fraudulenta spectra orationum, quibus ad fallendum imperitiores vtantur Pelagiani & noui Sacramētarij. Sed & Vuigandus cum sua teterrima maledicentia paritèr profligandus est.

1566

Luterani & Zuingliani de quibus inter se dissentiant.

Sextum Ecclesię malum Vuigandus vult esse intempestiuam & perniciosam philosophiæ cum Theologia permixtionem. Hoc loco rursùs, nō tamen nominatim, Vuittenbergenses & Lipsenses dogmatistas perstringit, porrò Sacramentarios apertè: nec dubitat dicere, lupos miseras ouiculas crudelissimè diripere ac deglutire. Multa hîc enumerat, quæ ex Philosophia contra veritatem Euangelij habeant isti, quos modò dixi, Vuittenbergenses, Lipsenses, & Sacramentarij. Refert ibì, se audiente quendam præconem (intellige quinti euangelij) de coniugio ad populum declamantem, plùs quàm viginti carmina ex Ouidio de arte amandi protulisse. Et hoc quidem Vuigandus se detestari indicat, quasi verò suus Luterus non planè amatorium & Venereum nobis euangelium protulerit, omnibus etiàm & monachis & monialibus laxans turpitudinis habenas, & in cōiugio quoquè degentibus permittens dicere, Si non vult vxor, veniat ancilla.

Septimum malum est Vuigando προσωπολατρεία, qua viri eruditione excellentes, incipiunt veluti idola coli. Melanchthonem & quosdam alios molles Confessionistas, qui in nonnullis à Lutero discesserunt, videtur hîc quoquè carpere. Enatum enim fuit non leue dissidium inter Melanchthonicos & Illyricanos, hoc

1566 est, molles & rigidos Confeſſioniſtas, nec res adhuc ſopita eſt. ſcripſit Melanchthon acerbè in Illyricanos, cùm tamen eius diſcipulus fuerit Illyricus, & ab Illyricanis damnatus eſt Melanchrhon cum ſuis.

Iuuentus à quibus corrumpatur.

Octauum malum dicit, quòd iſti proſopolatræ in multis magnis & paruis ſcholis iuuentutem virulentèr inficiunt. Dolet Vuigando, quòd Luteri dogmata quædam euaneſcunt, & veretur plurimùm, nè tandèm ille cum ſuis è tota Europa proſcribatur. Eccè verò iam ab ipſis quoquè Luteri diſcipulis dicit Vuigandus infici miſeram iuuentutem. Cur tandèm non euigilant homines, & ſe totos ab omni iſtorum hominum commercio ſemèl expediunt? Satis ſuperque à Catholica Chriſti Eccleſia admoniti ſunt, à Lutero & eius ſymmyſtis buccinatoribus reliquiſque noui euangelij pſeudoprophetis perdi iuuenturem, & tetros in orbem errores ſpargi, nec fidem tamen ſaniſſimis admonitionibus habere voluerunt. En iam ipſi Luteri diſcipuli ſuos condiſcipulos palàm affirmant corrumpere iuuenturem: vel illis tandèm credant, & profligatis ſimul omnibus, redeant ad Catholicæ Eccleſiæ vnicum ouile, nec ſibi ſempèr ab iſtis tenebrionibus tam turpitèr illudi patiantur.

Iuuentus petulans & maledica.

Nonum malum eſt, vt ait Vuigandus, effrenis & inaudita petulantia & maledicentia ſtolidæ iuuentutis, quam malè imbutam à proſopolarris dicit furere, tantùm non dira conuicia euomere in pios Eccleſiæ doctores, (ſe ſuoſque intelligit) fœda, obſcœna, crudelia, impia & ſcelerata ſcripta, paſquillos & picturas effundere, certare inter ſe impudentiſſimis mendacijs confingendis, qualia diabolos propemodùm ipſós puderet proferre, & vt quiſque in his artibus magis excellit, ità ſuis eſſe præceptoribus gratiorem, & ad maiores honores euehi. Quæ omnia dicuntur de Melanchthonicis, Vuittenbergenſibus & Lipſenſibus. Aduertit hinc Lector, quàm ſint vera & iuſta præpotentis Dei iudicia. En iſti miſeri nullum faciunt finem maledicendi ſummo Pontifici: tam mulris ſupra modum contumelioſis ſcriptis, paſquillis & picturis in illum Chriſti vicarium petulantiſſimè incurrerunt, & eccè ex ipſis Lutericis ſcholis prodeunt diſcipuli, qui, qua menſura ipſi menſi ſunt Pontifici, illis copioſiſſimè remetiantur. Quis hìc non manibus ipſis & pedibus palpet, vlciſci Chriſtum iniurias Vicarij ſui? Et ſunt hæc tan-

tùm

tùm initia quædam iustissimæ vltionis, quæ, nisi resipuerint, apud inferos crescet in immensum, & puniet blasphemos & maledicos Pōtificum calumniatores & conuiciatores in æuum sempiternum. Taceo hîc de conuicijs in Episcopos, sacerdotes & monachos iactatis ab istis, quibus isti Euangelici satiari nunquàm possunt. Sed Christus suo tempore non deerit officio iustissimi Iudicis, cuius vtinàm illi seueritatem agenda, dum adhuc licet, pœnitentia anteuertant. 1566

Decimum malum noster Vuigandus id ait esse, quòd typographiæ omnes latissimè patent illis, nempè Vuittenbergensibus & Lipsensibus, qui non erubescant falsas doctrinas tueri & profiteri, dirisque conuicijs in probos ac fideles Dei seruos (Vuigandum scilicet, Illyricum, &c.) inuehi: contrà vero, qui errores ingruentes (putà Vuittenbergensium & Lipsensium) indicare vel Apologias opponere pro se student, iis præla arctissimè occluduntur. Eccè rursùs euidentissimum Dei iudicium in Luteri rigidos sectatores, & hostes Ecclesiæ Catholicæ. Iam longè suprà dixi, cùm Luterus & sui primùm inciperent noua dogmata spargere, typographos illorum lucubrationes suis impensis politè & emendatè admodùm, porrò Catholicorum malignè & deprauatissimè alienisque sumptibus excudisse. At nunc Luteri fidissimis discipulis & symmystis etiàm apud Luteranos præla arctissimè occluduntur, & vt addit Vuigandus, isti Luterici Pontifices territant typographos suis fulminibus, nè quicquam contra se suáve dogmata patiantur in suis officinis imprimi, in quos prorsùs nihil potestatis habent. Quis hîc non & miretur & laudet diuini iudicij æquissimam censuram? Volebat Luterus cum suis prorsùs profligare Romanum Pontificem, at nunc ille cum suis profligatur à suis: quique contemnebat adeò Romani Pontificis excommunicationem, vt scribere non dubitârit, docendos esse Christianos plùs diligere excommunicationem, quàm timere, iàm in suis discipulis tales cogitur pati pontifices, vt ipsi quidem per summam arrogantiam dici volunt, qui sinè vlla authoritate excommunicent typograhos, si illorum scripta excudant, qui puras putas ipsius blasphemias mordicùs tuentur. Hoc idem cæteris omnibus Pontificis & Catholicæ Ecclesiæ oppugnatoribus tandèm eueniet. Addit autem Vuigandus, hac ratione

Præla non patēt Luterici.

Nota.

In assertionibus.

1566 tione solos illos regnare, solos triumphare, & tranquillam sedem sibi parare. Vellent certè plerique Luterici superintendentes Papalem sibi, si possent, parare sedem: quę si illis contingeret, sentiremus mox quantam illi sibi sumerent authoritatem, cùm interim miseri non cessent Pontificem calumniari, quòd is sibi ius vsurpet, etiàm vbi nullum habeat. Certè Melanchthon quodam loco, vt suprà quoquè retuli, de discipulis suis, Lutero quàm ipsi addictioribus, ità scribit: Cogunt concilia, quandò & vbi ipsis placet, atque vendicant sibi maiorem, magis intolerabilem, & minùs excusabilem authoritatem ac potestatem, quàm Papa Romanus vnquàm. Hæc Melanchthon. Sed non multùm dissimilitèr conqueritur Vuigandus de Melanchthonicis Vuittenbergicis & Lipsensibus.

Nota.

Vuigandus Papista.

Vndecimum malum Ecclesiæ, Vuigandus dicit Ecclesiasticæ disciplinæ laxationem. Spectatum admissi, risum teneatis amici? Planè Vuigandus iam vult Papista fieri. Ait politicos nolle pati, vt notorij, scandalosi & impœnitentes peccatores, Ecclesiæ Christi publicè indicentur, & pro publicanis & ethnicis habeantur, donèc pœnitentiam agere discant. Eccè tibi Vuigandum publicè agendæ pœnitentiæ præconem. Adijcit porrò: Blasphemare veritatem, ignominia afficere ministros verbi Dei, rapere Ecclesiastica bona, (nota Lector) scortari, inebriari, rapere, vsuras exercere, homicidia, aliaque eius generis innumera peccata eò magis inualescunt quotidiè, quia libertatem crescendi habent. En quanta est vis veritatis, vt eam plerunquè etiàm ipsius atrocissimi hostes fateri cogantur. Certè autem si restituatur vbiquè Ecclesiastica disciplina, etiàm Vuigandus ipse cum toto grege apostatarum monachorum & pseudoprophetarum, publicam debebit agere pœnitentiam. Quàm autem ridiculum est, quòd homo perditus inter alia flagitia, quæ sub istis infaustis carnalis libertatis præconibus in immensum excrescunt, etiàm bonorum Ecclesiasticorum rapinam commemorat, cùm vix vllo vnquàm seculo tot sint perpetrata sacrilegia & bona Ecclesiastica direpta, quot sub Luteri euangelio, qui sanè nouas euulgauit quandoquè Indulgentias vel Condonationes cunctis illis, qui sese facultatesque suas & existimationem in hoc expenderent, vt Episcopatus, Collegia & Monasteria funditùs delerentur: aitque, eos qui hoc facerent, tam præclaro

Indulgentię Luteri

claro facinore verorum Christianorum & charorum 1566
Dei filiorum nomen promerituros. Atque ijs teterrimis vocibus primò inflammati rustici in Germania, maxima rebus Ecclesiasticis diripiendis damna dedère, vt alibì dictum est. Voluit Luterus iustis possessoribus auferri bona Ecclesiæ: at nunc Vuigandus quiritatur rapi bona Ecclesiastica, quasi ipse cum suis symmystis pseudoprophetis quicquam habeat iuris in Ecclesiasticis bonis, & non potiùs in ipsum sociosque suos quadret sacrilegij crimen, si res Ecclesiasticas veris possessoribus ablatas sibi vsurpant, vt sanè faciunt multi. Catholici potiùs conquerantur, Luterum cum suis pseudoprophetis docuisse homines rapere bona Ecclesiarum & monachorum. Quòd verò nunc etiam Vuigando & suî similibus auferuntur ipsorum res, manifesta est vltio Diuina, reddens eis in caput illorum, quod ipsi alijs faciendum docuerunt.

Duodecimum malũ Ecclesiam perdens, vult noster Vuigandus illud esse, quòd nullæ legitimæ Synodi obseruantur. Porrò nihil hìc agi dicit de Romani Antichristi, sed de Ecclesiæ Synodis, quæ Confessionem Augustæ exhibitam retinet. Vbì sanè & à Romano Pontifice, & à Zuinglianis, & à Vuittenbergensibus & Lipsensibus Luteranis indictas Synodos damnat.

Itaque illa sola rata & legitima erunt Concilia, quæ vel Vuigandus noster, vel Illyricus, vel Cyriacus Spangebergius, aut id genus Stoicus aliquis Luteranus præco indixerit. Sed benè habet, quòd vnà cum Romano Pontifice etiàm Luterani molles & Zuingliani reijciuntur. Eccè quò proruit cæcus hæreticorum furor. Eodem modo Zuingliani & Melanchthonici, & Anabaptistæ & innumeri alij sectarij non ferent nisi suæ sectæ Synodos. Quis verò istis prodigiosis teterrimorum errorum buccinatoribus authoritatem contulit Synodos conuocandi? Quid non sibi sumit deplorata istorum arrogantia? Nolunt Romano Pontifici vllum esse ius conuocandi Synodos, & illud tamen sibi arrogant, qui nec id quidem merentur, vt inter infima Ecclesiæ membra numerentur. Obitèr obseruandum est, esse quosdam Luteranos Vuittenbergæ, qui doceant opera bona ad salutem esse necessaria: at hos Vuigandus vocat pseudoapostolos. Vuigandus enim cum suî similibus sola fide beatus est, modò sempèr crumena nummis turgeat, & Dalila foueat cubantem. Extat Erasmi non minùs verè quàm

1566 falsè dictum: Duo, inquit, quærunt Luterani, censum & vxores: reliqua omnia præstat illis Euangelium.

Luterani quid quærant.

Synodi Euangelicorum.

Conqueritur etiàm Vuigandus, Synodos Euangelicorum iuxta arbitrium potentum aut affectus hominum gubernari. Quod si diceret Papista, esset peccatum plùs quàm mortale.

Redeat ergò Vuigandus cum suis ad Catholicam Ecclesiã, cui adest doctor & rector Spiritussanctus. Nam extra illam conciliabula cogi possunt, legitima Concilia nulla ratione haberi possunt. Pergit verò Vuigandus, & dicit: Donèc Synodi vel impediuntur vel differuntur, varia Zizania augmenta sumunt & dominantur, & plurimi istis erroribus suffocati intereunt. En importunissimus homo Synodos vrget, cùm ille cum suo Lutero omnes Ecclesiæ Catholicæ superiores Synodos, vbicunquè libitum est, reijciat. Si vult audire Synodos, habet & sanctissimas, & plurimas intra Catholicam Ecclesiam celebratas: illas audiat. Quòd si illas audire non vult, quæ insania est, vt nos putet sua conciliabula vel pili facere debere? Dolet autem illi, quòd plurimi deficiunt à quibusdam Luteri placitis, quodque hac occasione ipse cum suis in contemptum venit: & non dolet illi, quòd Lutero authore tam multi à Catholica Ecclesia ad fœdissimas hæreses defecerunt. Sed paulatim non Luteri tantùm, sed aliorum quoquè nostræ ætatis hæreticorum praua dogmata vt fumus euanescent, & veritas triumphabit. Rectè enim à Cicerone dictum est: Opinionum commenta delet dies. Laborauit iam aliquot annis veritas, sed quandoquè eluctabitur.

Cæsareopapatus.

Tertiumdecimum malum est Vuigando Cæsareopapatus, quo dicit destrui Christi vineam. Hic primò Lutericè inuehitur in Papæ dominium, & more suo egregiè mentiens, inter cætera ait Pontificem Cæsaribus diademata pro arbitrio imposuisse vel deposuisse, & pleraque alia, quæ vel mediocritèr eruditi nôrunt esse meras calumnias. Deindè ad politicos dominos accedit, ex ijs nonnullos suis terminis excedentes, ait pedem alterum superbè in Ecclesiam collocare, eam pro suo arbitrio regere, ministros verbi non tantùm osculatores, sed merá scabella suorum pedum esse velle, religionum formulas seu cothurnos gignere, articulos doctrinæ cudere, eosque posteà cum imperio & armatis minis doctoribus ærumnosæ Ecclesiæ Christi (putà rigidorum Luteranorum) obtrudere, vt citra omnem contradictionem

Politici Domini carpuntur à Vuigando.

ample-

amplectantur: mandata affigere atque exhibere, quibus 1566
præscribitur, quomodò & quatenùs ministri verbi Dei
errores & peccata repræhendere debeant, nempè, vt errores
grassantes (Vuittebergensium & Lipsensium &c.)
non refutent, falsos doctores non indicent, nec moneant
eos cauendos esse: peccata hominum, quantunuis in hoc
mundi fine atrocia, tantùm in genere stringant, nè quis
animaduertere queat se peti, sibi scilicet agendam esse
pœnitentiam. Neminem esse excommunicandum, nisi
de sententia politicorum: Nemini esse denegandum
vsum sacramētorum, nisi ex arbitrio aulatum vel curialium,
quæcunque tandèm illa causa sit. Quemadmodùm
autem, inquit porrò Vuigandus, Papa excommunicationis
fulmen suæ tyrannidi adhibuit: ita illi politici suas
minas de expulsionibus, de carceribus, de gladijs audacissimè
subijciunt. Sic igitur exurgit & in dies incrementa
sumit Cæsareopapatus, & versa vice ecclesiasticus Antichristus
in politicum degenerat. Hæc omnia noster
habet Vuigandus, qui postquàm delassatus ferè est Romanum
Pontificem Antichristum per calumniā appellando,
iam idem nominis tribuit etiàm Luteranis politicis
dominis & magistratibus. Quis verò etiàm in his
non miretur & prędicet diuini iuris æquitatem? Noluerunt
isti euangelici dogmatistæ Romani Pōtificis agnoscere
authoritatem, iam cogūtur ferre politici magistratûs
lōgè grauius (vt ipsi indicant) iugum. Sed nunquàm
sibi politici magistratus tātum in res Ecclesiasticas sumpsissent,
nisi Luterus cum suo dogmatistatum grege ad
hoc eos incitâsset.

Antichristus Politicus.

Decimumquartum malum, inquit Vuigandus, est
odium & profligatio seriorum & salutarium verbi Dei
doctorum, & substitutio ac copiosus numerus molligradorum
ac placentia dicentium. Hoc verò longè iustiùs
conqueri Catholica Christi Ecclesia posset, dum
profligatis Catholicis concionatoribus, substituti sunt
quinti Euangelij buccinatores blandissimi, nec nisi placentia
loquentes, qui miseræ multitudini solam fidem
ad salutem sufficere persuadent. Sed tamen audiamus,
quid de se & suis symmystis porrò dicat Vuigandus:
Traducuntur, inquit, synceri & fideles verbi Dei ministri
odiosissimis titulis horridorum Stoicorum, intractabilium,
seditiosorum, turbulentorum hominum: muti
verò canes & palpatores (Vuittenbergicos & Lipsicos
Adiaphoristas &c. dicit) ornātur encomio pulcherrimo

Nota.

1566 mo pacificorum, placidorum, salutariũ Doctorum. Addit adhuc miser Vuigandus: Reperiuntur non pauci inter ministros verbi Eceboli & Gnathones, qui peccata potentum contra ipsorum dicta factaque, mira fraudulentia excusare atque ornare, carbonesque ignitos supponere non verentur, vt magis accensi politici, in doctores synceros (Vuigandum, Illyricum, Spangebergium &c.) audentiùs sæuiant, eosque è suis locis exturbent, itâ vt iam etiàm plerique ex illis parturientium dolores sustineant. Hæc omnia Vuigandus Stoicè Luteranus, contra molles Luteranos concionatur: nec aduertit cæcus homo, sic se iam tractari à suis condiscipulis, vt ipse cum suis tractare solet Catholicos, præsertim clericos & monachos. Quis pro dignitate exprimere sufficiat, quàm multi Catholici intra hos quinquaginta annos ab istis neochristianis non mediocritèr diuexati, & in summas angustias sæpè redacti sint? Reddit Deus paria Vuigando & socijs Lutericis, idque itâ tamen, vt hæc omnia ferant à Luteranis. Non dormitat sempèr vltio diuina: lento gradu procedit, sed tarditatem suplicij grauitate compensat.

Luterani parturiũt.

Animorũ inter principes dissociatio.

Iam verò etiàm ad politica mala se confert noster Vuigãdus. In ijs primum locum tribuit Gubernatorum dissociationi, & non firmæ inter eos animorum cõglutinationi. Hanc certè animorum dissociationem nulli magis acceptam ferre potest nostra inclyta Germania, quàm Lutero & asseclis illius, qui dum nouas opiniones in religionem inuehunt, homines in diuersas sententias trahunt: & reuera nisì data fuerit opera, vt isti à Lutero & socijs eius alijsque pseudoprophetis intra hos quinquaginta annos disseminati errores, funditùs extirpentur, & ad pristinam religionis concordiam redeatur, non possumus non pessima quæque timere & expectare. Itaque si vult Vuigandus cum suis symmystis fungi officio boni viri, palàm confiteatur se turpitèr errâsse, se cum suis socijs pro puro verbo Dei non nisì è malo cerebro enatas prauas opiniones miseræ plebeculæ venditâsse, agat publicam pœnitentiam, volutetur in sacco & cinere: & qui cum suo Lutero tam multis fuit author ad amplectendos errores, etiàm multis suo exemplo præeat ad agendam pœnitentiam, & complectẽdam catholicæ doctrinæ veritatem.

Non libet hìc omnia Vuigandi abscribere, nè sim longior, sed non est tamen omittendum sextum malum politi-

politicum, quod ille vocat rapinam & abusum bonorum ecclesiasticorum. Nam sacra bona, prouentus & reditus dicit multos politicos nimis rapaciter contrectare, immò per fas nefasque suæ profanæ possessioni subijcere. Sed quis hoc faciendum docuit, nisi Luterus & sui discipuli? At verò Vuigandus dicit, hanc ecclesiasticorum bonorum direptionem aurum Tholosanum & pennas aquilinas rectè appellari, & cum copia bonorum Ecclesiasticorum summam inopiam rapi. Obsecro te Lector, perpende quid iste miser dicat, & inuenies quantunuis vanos, fallaces & impios homines, tamen vi veritatis adactos, interdùm vel inuitos verum dicere. Quis dubitet, non posse cuiquam bono esse earū rerum, quæ Deo semèl dicatæ sint, direptionem? Et tamen sub Luteri Euangelio quàm multa Ecclesijs erepta sint, & quidem non solùm nullo commodo, sed multiplici etiàm Germaniæ & aliarum regionum detrimento, nimis in aperto est. Pudeat hæc dicere Vuigandum, qui cum suo Lutero & socijs ad hæc designanda præclara facinora facem hominibus prætulit, dignus sanè qui vel ob id solum & præsentis & futuræ vitæ pœnas luat. Libentèr autem commemorat Vuigandus illud Esaiæ, Erunt reges nutricij tui, quia perquam vellet suauitèr percipere largos Ecclesiæ prouentus, & foueri munusculis principum, cùm interim nihil illi minùs, quam reditus Ecclesiastici debeātur. Multis quidem locis Ecclesiarum & monasteriorum bona conuersa sunt partìm in vsus id genus ministrorum euangelicorum: sed veniet ille dies, quandò ab æquissimo iudice ad vltimum vsque teruncium omnia ab illis in gehennæ tormentis repetentur.

1566 — *Rapina bonorum ecclesiasticorum.* — *Esa. 49.*

Octauum malum politicum est Vuigando luxuria, quæ iam omnes, vt ipse dicit, verecundiæ fines perrupit atque excessit. Sed talem prolem edidit nobis Luteri prorsùs Sardanapalica doctrina. An non ille scripsit palàm, minùs virum fœmina, & fœminā viro carere posse, quàm cibo, potu, somno? Pudeat Vuigandum & sui similes horum vel meminisse, nec dubitent se suo hoc blandissimo propagando euangelio mortalibus omnibus ad omnem turpitudinē laxâsse habenas. Cùm enim Luterus ipse continentiam professus, virginem Deo sacratam sibi iungere non dubitârit, quod nihil erat aliud, quàm spurcissimam doctrinam suam sacrilegæ libidinis fœdissimo exemplo adstruere, nemo iam ambigere potest,

Luxuria sub nouo Euāgelio. De vita coniugali.

1566 test, illum & doctrina & moribus inuitâsse mortales omnes, etiàm illos qui solenni voto se Deo dedicârunt, ad explendas strenuè carnis voluptates: hincque factum esse, vt luxuria omnes verecundiæ, immò & diuinarum & humanarũ legum, fines perruperit. Adijcit verò Vuigandus, luxuriam inter summos, mediocres & infimos impunè excrescere: vbi sanè etiàm principes perstringit. Sed quicquid huius est, nulli magis quàm Luterico euangelio debetur.

Inter communia mala Vuigandus etiàm illud habet, quòd nõn est numerus neque finis, vt ipse ait, claudicantium & inclinantium denuò ad Antichristi præstigias. (sic vocat doctrinam Catholicæ Ecclesiæ, cuius Pastor est Romanus Pontifex, qui Vuigando est Antichristus.) Atque vtinàm faxit benignus Deus, vt videãt tandèm homines istorum suauium euangelij noui buccinatorum præstigias, pro verbo Dei ipsis obtrusas: ità enim fiet, vt ocyssimè sese ad Catholicam Christi Ecclesiam recipiant, & ab istis impostoribus toto pectore sese quam longissimè subducant.

Iuuentus fit deterior. Quin illud quoquè adijcit Vuigandus, iuuentutem subindè fieri deteriorem, intractabiliorem, eaque vitia audere perpetrare, quibus olìm adulti vix erant obnoxij: resonare tristes querelas passìm de iuuentutis petulantia & malitia, quæ incorrigibilis planè videatur. Hæc quidem verissimè dicuntur à Vuigando, sed non vult fateri homo improbus, his tot iuuentutis sceleribus amplissimas fenestras aperuisse doctrinam Luteri, quemadmodùm facilè intelligi potest ex ijs, quæ suprà non vno loco memorauimus. Luterus & pueris & puellis, & viris & fœminis, & monachis & monialibus, & infimis & summis licere voluit penè quicquid liberet, dum multa palàm scribit, quæ non stylo, sed laqueo & flammis vindicanda sint. An non hominis planè perditi, & dominæ Veneri deuotissimi est, quòd in libro de vita coniugali scribit, non esse libertatis vel consilij, sed necessitatis & naturæ, vt quilibet vir habeat mulierem, & quælibet mulier virum? magìs hoc esse necessarium, quàm edere, bibere, excreare, dormire, vigilare? atque ea causa teneri sacerdotes, monachos & moniales, posthabitis votis suis, liberis operam dare? Proh scelus. Et miratur adhuc Vuigandus, cùm talia pleraque alia docuerit Luterus, iuuentutem prorsùs effrenem existere? Hæc quidem ex Vuigandi exiguo libello in Catholici Lectoris

tis gratiam strictim annotare volui, vt videat istorum 1566
euangelicorum hominum mutuas dissensiones, & se gratuletur illorum insidiosissimis laqueis non esse irretitum: simul etiàm agnoscat fructus noui huius euangelij, quos nec ipsi tacere possunt. Mihi quidem non parùm molestiæ adfert, ex illorum maledicis & impijs scriptis hæc aliaque excerpere: sed tamen vt tum præsentes, tum posteri videant istorum cæcitatem, impietatem, impudentiam, fraudes & dolos, odiosissimeque dissentientes aliorum ab alijs animos, tametsi pro se singuli certatìm vociferentur, se purum docere euangelium, non volui subterfugere laborem, qui possit cordato Lectori non mediocrem adferre fructum, tum ad euitandas istorum hominum sectas, tam miserè dissectas, tum ad constantiùs permanendum in vnius sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ sana, & syncera, ac stabili doctrina.

Exijt etiàm hoc ipso anno scriptum valdè acerbum cuiusdam Christophori Vualtheri Vuittenbergæ demorantis, aduersùs Iohannem Aurifabrum Vinariensem, eiusque primum & secundum operum Luteri Tomum Islebiensem. In hoc breui libello mirè iste Christophorus rixatur cum Aurifabro concionatore de corruptis Luteri operibus, tractatque hominem Luteranum Luteranus planè Lutericè. Obijcit illi, quòd Luteri Conciones deprauatè & truncatìm ediderit: ait hominem contra suam conscientiam palàm mentiri, conuicia probraque iactare, suumque isthuc satanicum propositum & iniquitatem tueri. Ornat miserum concionatorem mulris bellè Lutericis elogijs & emblematìs, quibus istorum scatent libri.

Tomi operum Luteri corrupti.

Adfert quoquè ipsius Luteri verba, conquerentis plerosque ex liuore vel auaritia malè deprauatas ipsius conciones edere sub ipsius nomine. Et cur non pateretur suarum Luterus blasphemiarum deprauatores, cùm ille non sit veritus sacras literas corrumpere? Interim tamen dolendum est, tantam esse hæreticorum audaciam, vt nihil vereantur corrumpere aliorum libros. Cùm enim istud faciant libris Luteri hæretici, quis dubitet eos idem audere in libros sacræ scripturæ & sanctorum Patrum? Hìc verò nisi legum vigilet seueritas, quod tandèm doctrinæ chaos habituri sumus? Non desunt sanè, qui etiam veteribus illis præcipuis Ecclesiæ doctoribus manus impuras admotas esse conquerantur. Verùm hoc nouum non est apud hæreticos. Id quidem

1566 dem omnem vincit admirationem, quòd iste Christophorus Vualtherus, quem appátet hominem esse valdè insulsum, non dubitat scribere, multos è præcipuis Patribus à Papistis & monachis esse vitiatos & deprauatos. Scilicèt toto orbe inter se conspirârunt Papistæ & monachi, vt omnes patrum libros adulterarent. Sed hoc dicunt isti belli euangelici homunciones, vt impunè liceat ipsis Patres vel ad Luteri, vel Zuinglij, vel aliorum hæreticorum impia commenta per summum scelus accommodare. Scire autem debebat rudis iste & impolitus Vualtherus, veritatem fidei Catholicæ non indigere patrum deprauationibus: sed eiusmodi adminiculis sese fulcire mendacia, quæ salua esse non possunt, nisi malis artibus id efficiant, vt veritas ab ipsis stare videatur. Eat Vualtherus, & respondeat latiùs præfationi Nicolai Amsdorffij insignis Lutetani, in primum operum Luteri Tomum Ienæ editum, vbi propalàm asseritur, in Tomis Vuittenbergensibus multa omissa esse: respondeat etiàm suo Aurifabro, & desinat ore impuro & maledico tot seculorum carpere monachos & Papistas.

Insignis calumnia.

Extant hodieque vetustissima sanctorum patrum manuscripta exemplaria, nihil discrepantia ab ea Catholicæ Ecclesiæ doctrina, quam hodieque Papistæ profitentur, vt meritò istum insulsum officinæ typographicæ correctorem Vualtherum, pudere debeat tam petulantis in monachos & Papistas calumniæ. Commemorat autem Vualtherus iste, Sebastianum Munsterum apostatam monachum, repræhendisse Luteri versionem in 2. capite Ionæ prophetæ, quòd alitèr vetetit locum quendam Luterus, quàm habeat Hebraismus, vel Hebræorum expositores: at Luterum sic illi respondisse, Non esse curandos Hebraistas Grammatistas, qui in sensu scripturæ sint Rabinistæ; id est, animal sinè intellectu. Hoc quidem pulchrum est Lutericæ modestiæ exemplum. nam sic ille suos tractare solet aduersarios, conuicijs scilicet & contumelijs in eos iactandis. Porrò Luteri hanc modestiam etiam Vualtherus iste non segnitèr æmulatur. Idem autem ipse in hoc suo libello obijcit Aurifabro, quòd falsò affirmet infantes necdùm baptizatos etiàm actualia habere peccata. Verùm abeant isti cum suis mutuis emblematis quò digni sunt: mihi satis est, indicâsse etiàm Luteri opera hodiè ab ipsius amicis & discipulis deprauari, & hoc nomine etiàm illos inter se atrocitèr digladiari: à qua contentione etiam

Luterus à Munstero reprahensus.

Matthias

Matthias Illyricus non est alienus. 1566

Multa hoc anno alia sectariorum scripta typis excusa sunt, quibus, illi euangelici fratres inter se contendunt benè largitèr. Vuirtebergici Luterani vel Brentiani suam contra Heydelbergenses Caluinistas tuentur Vbiquitatem : contra verò Heydelbergenses eam oppugnare pergunt. Accedit huc Iohannes Marbachius præco Argentoratensis, & valdè prolixo scripto contra Caluinistas vel Zuinglianos defendit Luteri de Eucharistia doctrinam. Scripserat ille etiàm tres Conciones, sed eas Iohannes Syluanus tam egregiè proscindit, vt in ipsa opusculi inscriptione non vereatur scribere, eas plenas esse erroris Eutychiani. Est nanque etiàm Marbachius vbiquitatis Brentianæ non instrenuus propugnator. Et nè desint hominibus miseris libri, quibus & legendis tempus pessimè amittant, & emendis nummos perdant, edidit etiàm Iacobus Smidelinus conciones non paucas, in quibus suo more pergit Lutericum confirmare & propagare Euangelium. Porrò etiam Iacobus Schegkius Schorndorffensis libello euulgato vbiquitatem suò modo videtur velle defendere. O quot immanes impensæ collocantur in perniciosos libros, nec est eiusmodi conscribendarum & in miserrimum vulgus disseminandarum nugarum, errorum, hæresum finis vllus. Nec hìc tamen quisquam conqueritur exhauriri homines perditissimis sumptibus, quos in eiusmodi scriptis comparandis ponunt : taceo quòd interim miseri in varias de religione sententias magis magisque distrahuntur, & quemadmodum religione, sic etiàm animis inter se dissentire docētur. Verùm hæc pestis iam eò vsquè progressa est, vt haud facilis appareat medicina, meritoque suppliciter rogandus sit Deus, vt maturè tandèm Christiano orbi opem ferre velit.

Hoc ipso anno 1566. cùm Christianissimus Imperator Maximilianus I I. non obscurè cognouisset, Turcarum tyrannum Solimannum ingentem belli apparatum instituisse, atque tum Hungariæ, tum Germaniæ atrocitèr imminere, in Comitijs Augustanis egit cum Imperij Ordinibus de conscribendo milite aduersùs sæuissimi hostis impendentem vim & tyrannidem. Itaque tum peditum, tum equitum instructissimus coactus est exercitus. Porrò Solimannus Turca nihil de suo in Christianos odio & acerbitate remittens, cum maximis copijs venit ad oppugnandum Sigethum, locum sanè & natura *Solimannus imminet Christianis.*

1566 & arte valdè munitum. Vndiquè enim paluſtrem habet aditum, poſitumque eſt in Sclauoniæ finibus. De aduentu Solimanni certior factus Comes Nicolaus Serinus ex ſpeculatore quodam decimaquinta Iunij, qui bona fide diceret Turcarum copias duo milliaria occupare in longum, easque Sigethum vel Egar petituras: quem pòſt etiàm alij ſpeculatores ſecuti, aduentum Turcarum indicârunt: nec tamen vllus certò affirmare potuit, quò Turcæ iter ſuum intenderent: His, inquam, Comes Serinus 17. Iunij cognitis, mille pedites & equites quingentos mittit, qui periculum faciant, manusq; cum Turcis obuijs conferant: aut certè illis non inuentis, oppidum Siclouſchum expugnent. Ij cùm Siclouſcho appropinquâſſent, præmittunt ducentos pedites & equites centum: qui cùm ad Turcarum caſtra perueniſſent, in eos impetum faciunt, eosque diſijciunt, cæſis nō paucis, multis propè nudis fuga ſibi conſulentibus. Ipſe quoquè belli præfectus, quem Vuegum illi vocant, graui accepto vulnere, in paludibus perijt. Porrò filius eius cū tribus Turcis captus eſt ab illis. Deniquè Turcicis rebus præſtantiſſimis & pecunia, octo camelos, ſexaginta equos, & quinquaginta mulos onuſtos, ſex quoquè plauſtra ſpolijs omniuarijs impleta, ſecum ad arcem Sigethanam reportârunt, pręter veſtes magni precij, quibus nobiles induti, in Sigeth reuerſi ſunt: itemque duo rubri coloris ingentia ſigna. Fuit ea ſanè præclara victoria.

Nicolaus Serinus Comes.

Turcæ cæduntur à noſtris.

Ingens præda.

Menſe Iulio ſæuiſſimi tyranni iuſſu pons ſtratus eſt per Drauum, paludes, prata & ſtagna vnius milliaris longitudine. Iam antè tertiò id fruſtrà tentauerat præfectus Hamſam, cui Solimannus id negocij dederat: ſed tandèm cùm ei ſuſpendium minatus eſſet, omni vi contendit ad Drauum flumen. naues omnes & illi vſui ligna opportuna comportat, infra Eſſecum opus inchoat, non modò ruſticos Turcæ tributum perſoluentes, ſed etiàm nobiles cogit operi manus admouere, neque vllam interdiù neque noctù ſibi dat requiem, donèc pons ille confectus eſſet, idque ſpatio dierum decem. Animaduerti indè poteſt, qua ſeueritate vtatur in ſuos homines barbarus ille tyrannus, vt mirum non ſit tam magnos illum habere progreſſus, quandò imperij ſæua vis nihil non extorquet à ſubditis. Nam & pauloantè iuſſerat Solimannus, vt per pagos & paſsìm palus ſanguine tinctus circunferretur. Per eum verò pontem poſt alios etiàm ipſe Solimānus Drauum tranſmiſit, venitque in agrum Muhatſch,

Drauus ponte conſternitur.

hatſch, atq; illic caſtra metatus, aliquot dies hæſit, donèc exercitus omnis tranſiret. Prima die Auguſti indè Sigethum contendit: tertia die Oroſlanum Budæ Baſſam capite plectit: quinta die non longè à Sigetho caſtra ponit. 1566

Eius copioſiſſimum militem cernens aduentare Nicolaus Comes Serinus, omnes, qui tum in arce & oppido Sigetho erant, nobiles & ciues in arcem interiorem conuocat, ſtanſque in medio illorum in platea minoris arcis, eorum animos confirmat, hortatur, nè frangantur tanta hoſtium multitudine, nec dubitent Deum Opt. Max. ſi veris precibus ab ipſis inuocetur, minimè eis defuturum: vtque ſummoperè dent operam, nè qua inter ipſos ſit animorum diſſenſio, ſed honeſti memores, mutua inter ſe beneuolentia & concordia iungantur. Præſtitit deindè primus ipſe iuramentum Deo, & Cæſareæ Maieſtati, illi afflictæ prouinciæ atque militibus: atque vt idem alij quoquè facerent perſuaſit. Aliquot etiam ſanciuit leges, vt omnia rectè atque ordine gererentur. Iuſſit prætereà maius oppidum dirui: in noua vrbe ſtramen à tectis in ædes transferri, vt faciliùs flammis abſumi poſſet, quandoquidèm non niſi lignis & ſepibus cincta erat. Fuère tum Sigethi, qui arma tractarent, ad duo millia, trecenti.

Comes Serinus confirmat Sigethanos.

XXXI. Iulij milliari vno à Sigetho conſederūt Turcarum nonaginta millia: quos ex caſtris ſecuta ſunt centum Turcarum millia. Aliquot diebus pugnabant cum illis, qui erant in arce, nec paucos è ſuis Turcæ amiſerūt, pilis tormētorum extinctos, donèc ſexta Auguſti die ipſe Solimannus in caſtra venit, cuius tentoria in colle quodam fixa ſunt, cui vineæ adiacent. Ad ſolis occubitum tormenta omnia, atque etiàm Ianizarorum bombardæ manuariæ diſploſæ ſunt tanto cæli fremitu & fragore, vt tonitrua cælo deſcendere viderentur. Indè immani vociferatione ab omnibus ter exclamatum eſt, Halla, id eſt, Deus: à Sigethanis contrà Ieſus acclamatum. Septima Auguſti die à Turcis iactus eſt agger, & in eum tormenta comportata. Eodē die Comes Serinus ſepta omnia, hortos & arbores excindi & comburi iuſſit. Octaua Auguſti Turcæ ſummo manè tribus locis nouum oppidum tormentorū pilis verberare incipiunt: eſtque ab illis extructus agger in ipſa palude ſeu foſſa arcis, in eumque maiora tormenta euecta: quibus nona Auguſti Sigethi arx interior vexata eſt, multumq; damni datū turri & campanis, atq; etiàm hominibus, cùm die noctuq; continen-

Exercitus Turcarū.

Horriſonus tormētorū ſtrepitus.

Oppugnatur noua ciuitas.

1566 tèr disploderentur. Id cōspicatus Comes Serinus, nouam vrbem inflammandam curauit à suis, veteremque occludendam. X. Augusti Turcæ vetus oppidum tribus locis maioribus tormentis oppugnant, & machinas in nouam vrbem deducunt: pontem ex lignis, ruderibus atque humo efficiunt, vt possint per loca palustria commodiùs ingredi. Huic rei Turcæ omnes, vt celeriùs conficeretur, suam compulsi sunt nauare operam, apportare ligna & arbusta, nec vnquàm ab oneribus ferendis feriari. Licebat tum syluam & agros omnes Turcis, camelis, equis & iumentis refertos intueri. Ità effecti sunt pontes ex duabus partibus ab vrbe versùs arcem, è quibus Ianizari, rebus ex saccis, lana & succidia constipatis benè muniti, densissimo glandium imbre ità à mœnibus arcis repellebant Sigethanos, vt nemo illic consistere posset. XIX. Augusti Turcæ magnam ciuitatem in suam redegére potestatem, multis cęsis fortibus viris, qui in arcem se recipere nequiuerunt, quòd Turcæ mira celeritate eos anteuerterent. Ea clade accepta, & tot amissis rei militaris peritissimis viris, non immeritò reliquos dolor ingens obtinuit: qui quidem omnes cum Serino Comite in arce se incluserunt, Turcis oppidum iam inhabitantibus. XX. Augusti quatuor locis arcem tormentorum globis pulsant, ad eamque viam sibi duobus locis ruderibus, arbustis & terra muniunt. XXVI. Augusti dum in arcem interiorem incurrunt Turcæ, multos è suis desiderant, & in ijs Miserskium Bassam. duo quoquè signa eis eripiuntur, ac tandèm summa cum ignominia recedere coguntur.

Pontem faciunt Turcæ.

Vrbs maior obtinetur à Turcis.

Multi pereunt Turcæ.

Secunda die Septembris Ianizari magno propugnaculo suffodiendo strenuam operam nauare cœperunt, triduoque tantum consecuti sunt, vt multa comportata materia, & puluere adhibito tormentario, quinta Septembris illud incenderint. Quæ res maximo Sigethanis detrimento, Turcis adiumento fuit. Indè enim sinè intermissione Cæsareæ maiestatis tormenta, quæ illic erant, in hostes exonerabantur. Porrò autem Ianizari in propugnaculum portæ contiguum irrumpentes, & maxima vi in arcem contendentes, bis repulsi sunt, etiàm ipso Comite Serino fortissimè cum illis manus conferente. Sed iam igne nimiùm increscente, coactus est cum illis, qui supererant, in arcem interiorem se recipere, multis amissis strenuis militibus, multisque fœminis & pueris captis, qui in Turcarum castra miserando sanè spectaculo abducebantur. Dici vix queat, quanta commeatûs

meatûs & omnium rerum ad victum necessariarum copiam in maiori arce flamma vorax absumpserit, ità vt neque nostris neque Turcis vsui esse possent. Sed tamen tormenta omnia illis cesserunt. In arce interiori non nisi duo magna tormenta erant, & 14. bombardæ, nec admodùm magnus commeatus, ità vt triduo illo mulieres & infantes fame & siti perirent. Tanta autem celeritate, tantoque impetu arx exterior nostris erepta est, vt vix daretur elabendi spatium. VII. Septembris die vesperi, & deindè manè Turcæ iniiciunt ignem in arcis interioris loca illa, in quibus Comes Serinus morabatur: moxque summa vi conantur in arcem irrumpere. Cumque diutiùs tolerari non posset flamma nimiùm aucta, Comes Serinus indutus nouis sericis vestibus, centum ducatos & claues arcis misit in tunicam suam, aitque ad suos, dum gladio tractando manus ipsius apta foret, neminem illi centum illos ducatos & claues erepturum: se verò haudquaquàm è Sigetho abiturum, sed omnia forti animo toleraturum. Indè è suo conclaui in plateam interioris arcis procedens, omnesque illic equites & pedites districtis gladijs præsenti animo se expectare conspiciens, ità ferè ad eos locutus est: Videmus iam, quemadmodùm omnipotens Deus igne in nos animaduertat, vtque hostis igne nos superet, cuius sanè potentia non perindè nobis noceret, atquè hic ignis. At tamen pœnam hanc æquis animis perferre nos decet, qua non ob nostra duntaxat, sed etiàm prouinciæ huius peccata nos afficit Deus. Nôstis autem, quid anteà promiserimus: & hactenùs quidem, Deo sint gratiæ, stetimus promissis. Eadem porrò in nobis fides & constantia perseueret. Res ipsa declarat, etiamsi velimus, hoc in loco durare nos non posse, tum quòd incendio absumimur, tum quòd pauci admodùm sumus, tum etiàm, quòd victus non suppetit, vobisque infantes & fœminæ inedia pereunt. Procedamus igitur in exteriorem arcem, pugnemus cum hoste fortitèr, æternùm cum Deo hauddubiè victuri, si occubuerimus. Ego verò primus vos antecedam, vos ad meum exemplum componite. Ego profectò nunquàm vos deseram. His dictis, cùm tèr sanctissimum Iesu nomen appellâsset, vexillumque Cæsareæ maiestatis sibi præferri iussisset, nudo ense & exiguo scuto munitus, reliquis armis repudiatis, ex arcis porta progreditur, reliqui sequuntur: pugnant acritèr cum Turcis in ponte, tribus locis à Ianizaris glande percutitur Comes Serinus,

1566

Ignis absumit maximã commeatûs copiam &c.

Arx exterior capitur.

Extrema oratio Comitis Serini ad suos.

Comitis Serini cædes.

1566 nus, atque in terram corruit, Turcis ter Halla, id est, Deus, exclamantibus. Nostri fugiunt in arcem interiorem, cæduntur omnes à Turcis, summa vi insequentibus, paucis demptis, quos quidam pileis Turcicis tectos abduxère. Infantes & mulieres in captiuitatem trahuntur. Tanta in ipsis mœnibus interioris arcis cadauerum copia cernebatur, vt sanguis hauriri facilè posset. Tandèm verò flamma ad puluerem tormentarium, in quadam turri asseruatum perlata, aliquot domos funditùs euertit. Solo illo incendio grassante, vt Turcæ ipsi asserunt, vno illo in loco Turcarum plùs minùs tria millia extincta sunt: quæ res totis castris magnos clamores, ingentemque luctum excitauit. Eodem die præcisum est caput Serini Comitis, vt Solimanno exhiberetur. Sed ille tyrannus iam crudelem animam expirârat ante dies aliquot, mira interim arte genero eius Mechmet Bassa id celante, adeò vt etiàm Doctorem medicum, nè per eum proderetur, clàm enecârit. Noluit Deus lętari tanta victoria teterrimum illum Christiani nominis hostem. Extinctus est 4. Septembris: moxque extitit sæuissima tempestas, adeò vt omnia Solimanni tentoria disijcerentur atque euerterentur, ex omnibus castris fœnum & palea abriperetur. Eodem ferè tempore apud Tulniam Danubius adeò turbidus & lutulentus visus est, vt per triduum nullus eius vsus fuerit. Octaua Septembris caput Serini Comitis inter alia nostrorum militum capita palo affixum est, mansitque sic toto illo die, certatim ad id contemplandum Turcis aduentantibus. Si quis Turca attulisset caput Sigethani militis ad Solimannum, vel eius generum, decem ducatos recipiebat. Vtinàm tandèm liberet Deus Christianos ab istis cruentis belluis. Liberâsset sanè iampridèm, si non obstarent mali mores Christianorum.

Magna Turcarũ clades.

Solimannus ante captũ Sigethum mortuus.

Nota.

Caput Serini Comitis non diù pòst serico inuolutum, & subtili linteo tectum, à Budensi Bassa missum est per duos rusticos in castra Imperatoris Maximiliani. Indè cum multis lachrymis Tschacaturnum delatum, in monasterio S. Helenæ apud primam eius vxorem & filiam duosque filios conditum est. Non fuit autem Turcis incruenta hæc victoria. Nam, vt ipse Ianizarorum præfectus retulit, cæsa illic sunt Turcicorum equitum octodecim millia, Ianizarorum septem millia, exceptis alijs, qui in scripta relati non sunt. Periêrunt etiàm summi nominis tres vel quatuor Bassæ &c.

Caput Comitis Serinensis mittitur in castra Imperatoru.

Hoc eodem anno 1566. cœptum est in Belgicis Catholi-

tholici Hispaniarũ regis Philippi ditionibus planè Tragicè tumultuari, resque spectare videbatur ad religionis excidium, nisi prępotentis Dei benignitate malorum hominum conatus essent retardati. Quę ibi tum acciderint, itemque anno sequẽti, paucis annotabo, quemadmodùm ex fide dignorum hominũ literis & scriptis accepi. Anni superioris mense Octobri venerant à potentissimo Hispaniarum rege Philippo literæ ad illustrissimam Belgij Gubernatricem, quibus ob fidei Catholicæ conseruationem promouendam seriò mãdabatur, vt per omnes Belgicas ipsius ditiones executioni darentur edicta omnia Inuictissimi quondàm Imperatoris Caroli V. aduersùs hæreticos, quæ ab ipso quoquè rege posteà essent confirmata, itemque Tridentini Concilij decreta, quòd ad Cleri reformationem attinet, atque etiàm certa quædam capita, è quibus præcipua sequuntur: 1566 *Tumultus Belgicus.*

Vt Parochi suorum parochianorũ omnium nomina, totamq; familiam describãt, & qua quisque in platea degat, & cuius sit conditionis. In ijs si qui sint, qui non ità pridèm in ipsorum parœcijs habitare cœperint, petant ab illo parocho vitæ illorum testimonium, sub quo proximè morati sint: id si non suppetat, intra certum tempus exhibere iubeant. Ab ignotis quoquè coniugatis eius sacerdotis, qui illos coniunxit, repetant testimonium, scire vt liceat, num in contrahendo matrimonio Catholicæ Romanæ Ecclesię morem secuti sint: atque tum horum, tum aliorum omnium, qui in illorum præsentia matrimonio iuncti fuerint, nomina in scripta redigant. *Aliquot capita seruanda.*

Vt non parochi duntaxàt, sed etiàm Confessarij omnes ipsis confitentium nomina, cognomina, habitationem annotent.

Vt idem faciant Parochi & eorum vicarij ęrga conscribenda nomina & cognomina baptizandorum infantum, eorum parentum, & susceptorum.

Vt vtriusque sexûs didascalli omnes se sistant coram Episcopis, expostituri conditionem, patriam, religionem suam, & quos libros pueris prælegant. Porrò Episcopi dę ijs facti certiores, vel admittant, vel reijciãt, aut certè differant illos & suspendant. Si qui verò non se sistant, aut non velint respondere Episcopis, ijs fas non sit iuuentutem instituere.

Vt parochi accuratè perquirant, num illi, qui publicis victitant eleemosynis, Catholici sint, suaque peccata confiteantur, & communicent. Si qui tales non sint,

1566 ijs à præfectis pauperum negetur eleemosyna.

Has literas illustrissima Gubernatrix huius anni 1566. mēse Ianuario, ad Episcopos & Magistratus omnes perferendas & publicandas curauit: quæ tametsi nihil habent æquitati & rationi non consentaneum, tamen à turbulentis quibusdam hominibus tumultuum Belgicorum causa omnis in eas confertur. Et quidem earum occasione in vulgus sparsi sunt rumores, deindè etiàm aliquot Belgij magistratibus persuasum est, harum literarum edictis Hispanicam introduci Inquisitionem. Voluit autem rex, vt qualis hactenùs etiàm sub Carolo V. ijs in regionibus fuisset inquisitio, talis deincèps seruaretur ob religionem conseruandam. Porrò autem & libelli supplices à quibusdam oblati sunt, quibus petebatur, nè Hispanica Inquisitio induceretur in Belgium. Est etiàm ab aliquot nobilibus hac occasione ictum fœdus, in quod initiò quidem etiàm Catholici quidam feruntur cōsensisse, quòd ad Hispanicam Inquisitionem attinet, qui tamen posteà ab illis se separârunt. In eo fœdere non absque graui iniuria Catholicus Rex acerbè & iniquè perstringitur, quòd summa vi inuehere conatus sit Inquisitionem perniciosam, & non modò alienam à ratione, Diuinisque & humanis legibus aduersam, sed quæ omnem etiàm vincat ethnicorum tyrannorum immanitatem & crudelitatem.

Rumores de Hispanica Inquisitione.

Fœdus nobilium.

Iussit autem Rex, vt Inquisitores ità suum exercerēt officium, vt hactenùs fecissent, & ad eos tum Diuino, tum humano iure pertineret. Quod igitur isthuc fœdus Regi impingit, id quidem eiusmodi est, vt non immeritò Catholici ab eo discesserint, qui tamen fortassis hanc verborum acerbitatem minimè probârunt.

Ad eiusmodi autem acerbitates incitantur homines tum maximè, cùm se tradunt istius noui Euangelij seditiosis dogmatibus, quæ respublicas mirum in modum labefactant & euertunt, hominumque animos ad turbas & tumultus ciendos impellunt. Exempla passim extant plùs satis multa. Dum promittunt enim Sectarij præcones immodicàm libertatem, animos hominum, alioqui nimiùm pronos in malum, omni religione soluunt, & laxant vitijs habenas, tametsi videri nolunt. Sed ad rem. Agitabantur interim consilia, sed valdè occultè, nec tamen ità occultè, quin interdùm nonnihil sese aperirent. Nam mense Martio quidam sectarius Brugis supplicio affectus, inter alia dixit, se quidem postremum

mum hæresis nomine pœnas luiturum: quòd si verò ad mensem vsque Maium superesse liceret, nihil sibi fore periculi. 1566

Porrò Calendis Aprilis libellus supplex ad Maximilianum Cæsarem prudentissimum Latinè scriptus est, eidemque posteà oblatus in Comitijs Augustanis eiusdem anni, idque nomine illorum, qui in Belgio Euangelio filij Dei conuenienter & credere & viuere cuperent: rectiùs dixissent, euangelio Caluini. In eo libello multùm conqueruntur de Inquisitione Hispanica, de promulgatione Concilij Tridentini. Hortantur Cæsarem, vel potiùs obtestantur, vt Philippo Regi se præbeat monitorem, nè pergat fundere piorum sanguinem, & ea re in se domumque Burgundicam prouocet iram Dei: tum etiàm postulant ab Imperatore, vt religionis negocium in Comitijs accuratè tractet, nec tamen illis solis fidat, qui mediam quandam fingentes religionem, vtrinquè claudicent. *Libellus supplex ad Maximilianum Cæsarem.*

V. Aprilis multi ex fœderatis nobilibus Bruxellas venerunt, illustrissimæ Gubernatrici libellum supplicem porrexerunt, quo inter cætera volebant edictorum ad Inquisitionem pertinentium executionem tantispèr prorogari, donèc ad regem Philippum quispiam mitteretur. Gubernatrici tum fortè aderat magni nominis eques aurei velleris, qui dixisse fertur ad illam: Non est quòd formides. Geux, id est, mendici sunt isti & nihili homines. Indè illi arrepta occasione, se Geux vel Geuseos nuncupârunt, & paulò pòst quidam ex primarijs dicti fœderis nobilibus in publico conuiuio iam apud omnes peruulgatissimum illud Viue les geux, Viuant Geusei, Bruxellis proclamâsse fertur, simul è vasculo ligneo, quali vtuntur mendici, hausto vino. Porrò etiàm vestes sibi sumpserunt coloris cinericei, & ad latus appenderunt vascula lignea, quorum laminis argenteis hæc inscripserunt: V. Aprilis 1566. Viue les geux. *Fœderati veniunt Bruxellas* *Symbola fœderatorum.*

Postridiè erat conuentus equitum aurei velleris, cum quibus communicato consilio, illustriss. Gubernatrix respondit, se quidem iam concepisse quandam edictorum moderationem, quam mittere velit ad Philippum regem, & simul etiàm illorum negocium sedulò curare apud illum: & tamen non ea se esse authoritate, vt iam olìm cœptam Inquisitionem, edicto- *Responsum Gubernatricis.*

1566 rumque executionem abrogare queat: præsertim cùm non sit è re Belgicarum ditionum, nullis eas erga religionis cultum legibus teneri. Posse autem ipsos facilè coniecturam capere, quo erga cæteras Belgij prouincias sit animo, quòd Brabantiæ ordinibus iam pollicita sit, nulla illos inquisitione vexatum iri.

VIII. Aprilis fuit eulgatum responsum quoddam Equitum aurei velleris, tanquàm illi fœderatis promisissent, neminem deinceps religionis ergò pœnas daturum, nisi forte seditionis aut magni cuiusdam offendiculi causa, donèc a Rege ex consensu Ordinum vel statuum certi quippiam decerneretur: verùm id commentitium fuisse, deindè in publico conuentu Equites illi demonstrârunt. Porrò confœderati, vt vel externo aliquo symbolo suam in regem Catholicam fidem protestarentur, ad collum suspensam ferre cœperunt illius effigiem fusilem argenteam vel auream, referentem formam numorum veterum: in cuius altera parte visebantur manus duæ se mutuò complectentes, cum apposita mantica & dictis vasculis: eiusque hæc erat vtrinquè inscriptio, **Fideles au Roy iusques a la besace**: id est, Fideles Regi vsque ad manticam. Est verò etiàm in vulgus alter quidam sparsus numus æreus, in cuius vno latere hæc legebantur: NVMVS VIANENSIS: in altero verò, FLAMMA FERRÓQVE, cum insculptis symbolis domûs Burgundicæ.

Symbolũ aliud fœderatorũ.

Numus æreus.

Cõuentus Ordinum.

Mense Maio in Flandria, Arthesia, Hannonia, Hollandia, Zelandia, Phrisia, Namurco ordines tres, Ecclesiasticus, Nobilium & Magistratuum conuocati sunt, suam singuli exprompturi sententiam de regiorum edictorum moderatione, quæ quidem capita habet 54. à quibus, nihil tale sperantibus sectarijs, pleraque omnia approbata sunt, præsertìm ab Hannoniensibus, Arthesijs ac Flandris: additis tamen nonnullis capitibus.

VI. Maij cuiusdam oppidi Magistratus & ciues libello supplici apud dominum suum, vnum ex confœderatis nobilibus, egerunt, nè pateretur nouam apud ipsos religionem introduci: sed id frustrà fuit. Ego de industria abstineo nominibus. Erunt autẽ hauddubiò, qui omnia prolixè annotabunt & edent in lucem: mihi sufficit, pro meo instituto res breuitèr commemorâsse.

Altera Iunij missa est dicta moderatio ad Antuerpiensem Magistratum. Id vbi resciuit plebs, præ-

texru

textu iniuriæ ipsis ea moderatione irrogatæ, libellum 1566
supplicem quibusdam obtulêre, ij rursus Magistratui, *Libellus*
cuius hæc erat summa, nè illa moderatio admittere- *supplex*
tur, vtpote à Cardinalistis confecta. Sic autem in odi- *Antuerpie*
um illustrissimi Cardinalis Granuellani Catholicos *ensium.*
principes appellabant. Porrò Bruxellis IX. Iunij spar-
sæ sunt schedulæ, in quibus hæc ferè legebantur: Qui- *Chartulæ*
cunque Consules, scabini, rectores primariarum Bra- *minaces.*
bantiæ vrbium, in moderationem edictorum sinè
consensu nobilium confœderatorum & plebis, con-
tra eius priuilegia consenseritis, frustatim cæsi male
peribitis.

XII. Iunij eodem exemplo alter sparsus est libellus *Libellus*
Gallicus, qui quidem Belgarum omnium præ se ferret *Gallicus,*
nomen & titulum, nec tamen esset nisi ab vnius prouin-
ciæ hominibus editus. Eius hæc erat ferè inscriptio:
Admonitio, qua boni & fideles subditi & incolæ infe-
rioris regionis, eiusdem gubernatores & status eorum
admonēt, quæ ipsi in religionis negocio sentiant & po-
stulent constituenda. In hoc libello vrgent pacem pu-
blicam inter Catholicos & Confessionistas in Comi-
tijs anni 1555. promulgatam, vt ipsi quidem aiunt, cùm
tamen nihil seruarent minùs, quàm quæ illic sancita
erant. Nam tametsi illic permissum fuit Confessionis
Augustanæ Ordinibus sua viuere religione, at simùl ta-
men disertis verbis interdictum est, nè Catholicorum
Ordinum subditos ad suam cogant religionem, vel illis
abstrahant, & contra superiores suos in suam fidem &
clientelam recipiant, aut quouis modo tueantur. Quan-
to igitur minùs Catholicorum ordinum subditis, inui-
tis superioribus, licet mutare religionem? Eam autem
pacem lingua vernacula excudi curârunt sinè priuile-
gio, vt plebs concitaretur: tantiq́ue eam volebant esse
ponderis etiàm apud Belgas, vt tametsi initiò se videan-
tur referre ad Belgij ordines generales in vnum coactos,
tamen posteà palam affirment, neque Duci Brabantiæ,
neque ordinibus quicquam licere contra illam. At
non diù pòst ea, quam diximus, moderatio à deputa-
tis trium ordinum nedùm Brabantiæ, sed etiàm alia-
rum prouinciarum Belgicarum approbata est, & cum re-
sponsis omnium ordinum, ità vt se curaturam receperat
illustriss. Gubernatrix, in Hispanias profecti sunt Equi-
tes aurei velleris, Marchio Bergensis, & Dominus de
Montigny.

At

præmium proponens, si quis concionatorem sectarium 1566 comprehendisset. At hîc dormitante executione, nihil effectum est. Immò verò Antuerpienses maiori etiàm numero ad conciones extra vrbem procedere non dubitârunt, freti partìm quorundam nobilium fauore. Missus eò fuerat Comes Meganus, vt de præsidio accipiendo cum illis ageret: verùm is, nè quid caperet detrimenti, coactus est re infecta discedere: porrò quidam alius vir nobilis ex confœderatis, ingenti pecuniæ summa donatus est à sectarijs: Cùm autem 8. Iulij sub noctem rumor diffunderetur, aduentare cum regio præsidio Comitem Arenbergium, multùm sudatum est, singulis ad suas fores excubias agentibus. Accidit paulò pòst die quodam tres ardere ædes: tum plebs accrescentibus animis facta iam audacior, ingentibus concitatis turbis, exclamauit: Ad cædes, Ad cædes: seditio est. Et sanè, nisi prudentia magistratûs itum esset obuiàm, actum fuisset de illo celeberrimo emporio. Visebantur quoquè non semèl affixæ Canonicorum ædibus chartulæ, hæc verba continentes: Verbum Dei: iugulentur sacrifici: In malam crucem sacrificos, monachos, canonicos. Mouit ea res non immeritò tum ecclesiasticos, tum ciues catholicos plerosque, vt indè abscederent: simul etiam thesauri infiniti ea occasione exportati sunt. Missus eò fuit à Curia ob motus sedandos princeps Auraicus: cuius aduentu etsi pacatiora facta sunt omnia, at tamen plebs temeraria ad conciones egredi etiàm solito ardentiùs visa est: adeò vt 14. Iulij, quæ fuit Dominica, sex conciones foris habitæ sint.

Tumultus Antuerpiæ.

XV. Iulij conuentus fuit confœderatorum nobilium apud S. Trudonis oppidum, quò etiàm missi fuêre Comes Egmondanus & Dux Arescottanus, sed nihil egerunt. Mutata verò sententia, colloquium indictum est in Dufle, ad 18. Iulij. In hoc conuentu Trudonensi vsi sunt confœderati habitu nigro, collo iniecta catena ferrea, cum appensa regis effigie ac vasculis ligneis. Oblatus est ibidèm confœderatis libellus supplex mercatorum & plebis nomine, petentium protectores, nè in suæ religionis exercitio impedirentur, donèc per ordines legitimè congregatos aliud statueretur. Iam antè petierant solum conuentum ordinum, modò verò etiàm legitimè coactum adijciunt, non absque cauillo. Porrò viua voce polliciti sunt se arma posituros. Respon-

Cõuentus Trudonensis.

1566 ſponſum autem illis eſt à fœderatis, non eos ob religionem vim paſſuros vllam, donèc aliud ab ordinibus decerneretur, modò tamen extra modeſtiæ cancellos non efferantur. Interìm verò principibus Auraico & Egmondano in Dufle (qui pagus eſt haud procùl Antuerpia) id ſignificandum cenſuerunt, ſe quidem velle populum continere in officio, ità tamen, ſi ipſi cum Gubernatrice ſecuritatem illi præſtent ad conuentum vſque generalem.

Principes agūt cum fœderatis. XVIII. Iulij ipſorum legati ad principes memoratos venerunt in Dufle. Actum autem cum illis eſt quàm potuit fieri modeſtiſſimè, nè peiora tentarentur, ſcriptoque rogati ſunt, ſummoperè curarent impedire conciones agrarias, maximè cùm rumores ferantur, non poſtremam illorum cauſam fuiſſe libellum nobilium 5. Aprilis exhibitum : quòd ſi eas impediant, hoc ipſo facilè ſe poſſe hanc ſibi notam eximere : præſertìm cùm poſt duos antè dictos Legatos, etiàm veredarius ab illuſtriſſ. Gubernatrice miſſus ſit in Hiſpanias ad regem, vt aſſenſum præbeat indicendo generali ordinum conuentui, ob excludenda ſæpè dicta conuenticula. Intereà autem nulla contra eos arma ſumpturam Gubernatricem, ſi tamen etiàm ipſi armis abſtineant. Ad hæc confœderatorum legati tum quidem nihil reſponderunt, quòd non eatenùs ſe porrigeret illis data facultas : at ſcripto poſteà reſponſum eſt.

Gubernatrix præmonet ciuitates. Porrò illuſtriſſ. Gubernatrix rebus volens opportunè conſulere, ad vrbes omnes datis literis, hortata eſt vt ſibi proſpicerent, nè qui vel motus ciuiles exiſterent, vel à ſectarijs inuaderentur. Ad Epiſcopos etiàm literæ ſcriptæ ſunt, vt populum Catholicum crebris concionibus & morum emendatione in officio continerent, indictiſque ieiunijs, eleemoſynis & publicis precibus iram Dei placarent. Id quidem præter alios ſtrenuè curauit Epiſcopus Brugenſis, Clero ieiunare iuſſo die 4. & 6. & ſabbato, plebeque ad preces faciendas admonita ſæpiùs, & quotidiana integro menſe habenda concione. Mox verò etiàm alijs literis indicatum eſt Brugenſibus & Francotis, quibus machinationibus apud ipſos quoquè ſectarij ad proximam Dominicam inſtituiſſent conciones forenſes introducere: qui ſanè Brugenſes aliquandiù ſe egregiè oppoſuerunt. Aliæ vero vrbes cœperunt militem domeſticum conſcri-

scribere, vt si qui extarent tumultus, comprimi pos- 1566
sent, nemine iam dubitante aliquid monstri alere Sectarios. Antuerpienses tamen, licèt postulante principe, id temporis necdùm militem conscribere voluerunt. Per hos dies cùm apud Montenses Hannoniæ quidam tentarent concionem inducere agrariam, illi oppido egressi conuentum dissipârunt, quibusdam vero etiàm manus iniecerunt, nec diù pòst solum vertere iusserunt.

Sub finem Iulij iterùm Bruxellas venerunt legati confœderatorum, & scripto benè longo ad 9.capita in Dufle proposita responderunt. Primò, gratias agunt ob missos in Hispaniam legatos. Secundò, promittunt se morigeros fore & Catholico regi & illustriss.Gubernatrici. Tertiò aiunt, quòd ad Inquisitionem attinet, non esse seruatam fidem. Quartò, moram regij responsi, ordinum conuentum extraordinarium, minas deniquè & nobilibus & plebi intentatas, in causa esse, quòd populum à concionibus vetitis arcere nequeant. Quintò, paratos se esse farentur opponere se patriæ totius exteris hostibus: sed regis subditis manum adferre, id non esse sui officij ex debito præstandi. Sextò, non posse doceri, suorum quenquam plebem ad dictas conciones incitâsse: nec tamen se ire inficiàs, esse inter ipsos, qui, cùm sint eiusdem cum illis religionis, non eas improbent. Septimò, se quidem illas conciones hactenùs frustrà esse impedire conatos: proindè rogare se, ipsius Celsitudo velit opporruna adferre remedia. Octauò, se de regis erga se fide nihil ambigere, eiusque aduentum sibi etiàm in votis esse: neque enim se quicquam designâsse, cuius ille debeat obliuisci. Quandò tamen compererint ipsius Celsitudinem sibi non satis fidere, publica etiàm fama se perduellionis & læsæ maiestatis insimulari, compulsos se externa sibi auxilia comparare: at tamen mâlle se, vt ipsius Celsitudo cum aurei velleris Equitibus securitatem promittat. Deniquè in conuentu Trudonensi non se negant mercatoribus alijsque popularibus fidem addixisse suam, sed ea causa tamen id se fecisse, nè illi Gallorum opem & fidem implorarent.

Respondent fœderati.

Calendis Augusti rursùs alio prolixo scripto mentem suam fusiùs explicant. Intellexerant enim illustriss. Gubernatricem id desiderare. In hoc scripto inter cætera aiunt, non sibi deesse iustas conquerendi causas,

Aliud scriptum fœderatorũ.

quòd

1566 quòd mox post oblatum libellum supplicem quidam Equites aurei velleris se prorsùs ab ipsis tanquàm à perduellibus abalienârint, suosque consanguineos monuerint, nè aut ipsis confœderarentur, aut si id fecissent, ab ipsis recederent: multaque habent alia, quæ breuitatis studio præterimus. Porrò illustrissima Gubernatrix se illis 20. Augusti responsum reddituram dixit.

Chartulæ Antuerpiensium. Interìm Antuerpiæ vno die supra bìs mille chartulæ distractæ sunt, quibus hæc continerentur: Permittitur libera fidei suæ professio hominibus ecclesiæ reformatæ, (ità vocant hæresibus deprauatos) modò se commodos & fidos regi subditos præstent, neque vllas turbas cieant, tum etiam Magistratui morem gerant. Sed quanam ratione illi possint dici fideles Regis subditi, qui sectas, ipso vel maximè inuito, amplectantur & tueantur? Quàm autem fidi fuerint, ipsi mox declarârunt. Nam X. Augusti incitante turbas apostata quodam Augustiniano, ipsis D. Laurentij ferijs sacellum eius apud Cassletum Flandriæ vastatum est. Postridiè Balliolani, ac XIII. eiusdem mensis Iperenses ordinum mendicantium aliaque monasteria & templa omnia tam intra quàm extra vrbes inuaserunt, imagines omnes, Christi Crucifixi signa, altaria, baptisteria, Eucharistiæ ædiculas, organa, sedilia, sacella, suggestus, candelabra, codices confregerunt: ac deindè Cassletani, Poperingani, Hondescotani, Rosbrugani, Bergenses, Armentereriani, Rotornacenses ac alij, aut saltem ab illis omnibus designati, ornamenta omnis generis, thesauros, calices, patinas, ampullas, thuribula, aut frustatìm comminuerunt & inflammârunt, aut absportârunt: & quod est sanè apud homines è religione Christianos dictu quoquè horrendum, sacrosanctam Eucharistiam homines impij & scelesti pedibus conculcârunt, confoderunt, ignibus inieceiunt: eodem modo etiàm sacras tractantes reliquias diuorum: sacro oleo & chrismate calceos inunxerunt, mirisque ludibrijs Christi à Cruce pendentis & sanctorum imagines exagitârunt, additis id genus planè barbaris vocibus: Si Christus es, si filius Dei es, si quis sanctorum es, aut aliquid potes, dicito, Viue les geux: atque ità tuam imaginem non confringemus. Iam verò etiam vix vnquàm præstando studiosorum, & totius Ecclesiæ damno teterrimi illi nebulones multas passim insignes

Vastantur ecclesiæ, & monasteria.

Iniuriæ in S. Eucharistiam &c.

Bibliothecæ perduntur.

gnes bibliothecas prorsùs dissipârunt & perdiderunt. 1566
Hæc autem tot tamque atrocia mala aliquot viles homunciones, & quidem perpauci, ab Augusti die 10. vsque ad 25. eiusdem, non sinè magna ad posteritatem ignominia, per Flandriam, Hollandiam, Zelandiam & Frisiam perpetrârunt. Porrò Brugenses circa hæc tempora cùm intellexissent ingentem aduentare sectariorum turbam, putà ad 30. vel 40. millia, qui vellent armata manu apud illos hæreticas conciones inuehere, non immeritò formidare visi sunt. At pauci duntaxàt venére, plùs minùs octingenti, sclopettis & fustibus armati, qui e regione vrbis bis concionati, nihil prætereà efficere potuerunt. Aderat enim intra vrbem Comes Egmondanus, ab eius vrbis magistratu accersitus, qui misso caduceatore, iussit homines seditiosos è Brugensium finibus excedere. Est autem certè non mediocritèr hac in parte laudandus supremus Brugarum prætor equestris ordinis dominus de Ogniez, qui xj. Augusti summo manè 50. sectarios ingredi volentes, portis obseratis exclusit, qui nihil boni animo concepisse haud iniurià videri possint. Ii ipsi autem cùm se exclusos cernerent, ad mœnia vrbis suos cantillârunt psalmos, & sibi mutuò nescio quas buccellas porrexerunt. Fortassìs suam illam præclaram seruârunt cœnam homines prophani in loco prophano, apud quos nullus ordo, nulla religio, sed confusio plùs quàm Babylonica. *Pretor Brugensis.*

XV. Augusti, ipso solenni die assumptæ in cælos beatissimæ matris Dei, rursùm Antuerpiæ tumultuari cœptum est. Iam suggestus positus erat, vt ex eo concionarentur in vrbe noua Caluiniani: sed impediti sunt authoritate Principis Auraici & magistratûs. Dominica proxima celebrata est non absque multorum metu solennis annua supplicatio in honorem eiusdem sacratissimæ Virginis: sed tum Antuerpia blasphemijs & contumelijs in illam tantam Virginem personabat. Cruciatur enim in impijs hominibus malus dæmon pia Virginis Matris & sanctorum veneratione: itaque quod per se non potest, per suos administros eam modis omnibus abolere & proscindere non cessat. Sed illa sacratissima Virgo conteret satanam cum omnibus satellitibus eius. Postridiè ex vrbe discessit Auraicus princeps. Rati tum Sectarij se inuenisse sui consilij & voluntatis explendæ opportunitatem, septem ea die conciones partim à Caluinianis, partim à Luteranis haberi curârunt. *Tumultus Antuerpiæ.*

1566 curârunt. Die Martis sequenti cùm vespertinas in æde Virginis matris preces persoluerent Canonici, sartor conscenso suggestu, postulatoque nouo testamento, Pastorem ad disputationem prouocauit. Cernens hoc quidam nauta Catholicus, eum è suggestu deturbauit. Mox hæreticus quidam nautæ brachium sclopetto læsit. Indè ortus tumultus, templum omne ipsamque vrbem compleuit. Erat sanè illud beatissimæ Virginis templum longè pulcherrimum, structuris & picturis eximijs, multisque maximi precij rebus ornatissimum.

Iconomachia Antuerpiensis. In hoc igitur quidam sceleratissimi & perditissimi scurræ plùs quàm Turcicam cœpêre iconomachiam, maxima vi & incredibili furore diffractis, cómminutis & disiectis statuis, aris, imaginibus omnibus, ipsa quoquè ædicula sacrosanctæ Eucharistiæ, cuius precium ferunt excessisse summam multorum millium aureorum. Aras è fundamentis conuulserunt & confregerunt. Indè ad monasteria & templa omnia progressi, eandem insaniam declarârunt. In monasterijs vix quicquam integrum relictum : quæ deuorare non poterant, proiecerunt, vinum & ceruisiam extractis epistomijs effuderunt, in vasa butyri & in farinas lotium & oletum immiserunt, supellectilem diripuerunt, & vt animas quoquè perderent, monachos ad defectionem incitârunt. Nemo facilè vel dicere, vel credere possit, quantum damni intra paucos dies in sola Antuerpia & locis vicinis datum sit ab istis satanicis & deploratis tenebrionibus.

Nam etiàm ex vrbe prorumpentes, non admodùm multi, in pagis adiacentibus omnem insani pectoris furorem in sacras imagines & templa effuderunt. Nox ea, qua primùm cœperunt debacchari, horrida sanè fuit Catholicis, inprimis autem ijs, qui in Clero essent & monasterijs, omnibus non frustrà summo timore correptis, atque huc illucque diffugientibus, plerisque nihil nisì præsentem mortem expectantibus. Videre tum erat, virgines Deo sacratas è suis cœnobijs seminudas profugientes, vt sectariorum impuras manus euaderent. Deindè etiàm aliquot diebus vrbis templa omnia ab illis furiosis hominibus obserata sunt, nè liceret Missæ facere sacrificium, quod illi cane peiùs & angue oderunt, hauddubiò occupati à diabolo. Non iniuria vir quidam grauis eam vrbem id temporis appellauit nouam Babyloniam, sinè rege, sinè lege, sinè sacrificio.

Antuerpia, Babylonia.

Habe-

Habebant verò in dicta æde primaria sua conuenticula 1566
& Conciones Caluiniani, porrò Luterani apud D. Georgium. Erat tum Antuerpiæ Hermannus quidam homo importunus & audax, ad ciendas turbas & seditiones natus. Is se plebi insanienti ducem & signiferum præbuit seditiosis concionibus suis. Nè quid autem ad summam vrbis cōfusionem deesset, facta Caluinianis & Luteranis intra eam concionandi potestate, ausi sunt posteà etiàm Anabaptistæ foris publicè concionari. Verùm prohibiti à Magistratu, palàm quidem habere conciones desierunt, at priuata conuenticula intra vrbem clàm egerunt. Itâ tres pugnantissimæ hæreses Caluinianorum, Luteranorum, & Anabaptistarum eam insignem vrbem fœdissimè distractam contaminârunt. Hoc quidem memoratu dignum est, quòd cùm in æde primaria diù multumque sudatum esset ab iconoclastis in deijcienda Cruce Christi augustissima, vtriusque sanè latronis imagines adhuc permanere passi sint. O miseros, qui nec ipsam passi pro omnibus Seruatoris nostri memoriam sibi refricari conspecta imagine ferre queunt. Decreuerant autem Sectarij ad certum diem occupare domum Senatoriam sanè amplissimam & sumptu maximo exædificatam, turrim quoque ædis D. Virginis, & carceres sui muniendi causa, nouoque creato magistratu, sibi Antuerpiam vendicare: sed diligentia Senatûs ea consilia malorum hominum impedita sunt.

Tres secta Antuerpiæ.

XXII. Augusti etiàm Buscoducenses iconoclastæ in templo Diui Iohannis, cui ad summum splendorem & incredibilem elegantiam atque mirificum ornatum nihil reliqui esse videbatur, omnia simili amentia vastârunt & conquassârunt, atque conciderunt: nec alijs eius oppidi sacris ædibus & monasterijs licuit conscleratas impiorum hominum manus effugere. Sæuitum est atrocitèr in Franciscanorum & Dominicanorum cœnobia: tametsi essent in ijs viri benè religiosi & pij: sed tales ferre non possunt Euangelici apostatæ & seductores, quòd sciant, eorum concionibus & alijs sanctis studijs & exercitijs, suos nefarios conatus & praua dogmata plurimùm impediri. Carthusia quoque eius loci miserè discerpta est: Hæc sunt noui Euangelij præclara facinora, atque in ijs excelluisse, hoc palmam tulisse est.

Buscoducenses iconoclastæ.

XXIII. Augusti Gandaui simile bellum indictum est statuis & imaginibus: & postridiè apud Valencenas &

Gandaui &c. imag

1566 Tornacum. Ab ijs omnibus, ſicut & Buſcoducenſibus, etiàm in ſanctorum reliquias & ipſam SS. Euchariſtiam, atque etiàm magnarum quorundam ſepulcra ſæuitum eſt, ſpe obtinendi cuiuſdam theſauri. Et Tornaci quidem magna vis auri & argenti quoquè, nisi fallor, reperta eſt. Qui apud Gandauenſes eiuſmodi flagitia deſignârunt, 300. aut 400. tantùm fuiſſe putantur, & quidem ex fæce plebis omnes, vt mirum ſit, tam paucos, tamque nihili homunciones, talia vel attentare potuiſſe. Iactabant illi quidem, ſe mandato Comitis Egmondani ea facere: verum ſcelesti illi, vt graues viri ſcribunt, falsò id affirmabant. Interìm tamen ſub hoc prætextu mirè illi graſſati ſunt in monaſteria omnia, præſertim verò in Abbatiam Blandinienſem, & cœnobium Dominicanorum, exciſis, præter ingentis precij marmora, etiàm inſtructiſſimis bibliothecis, quarum Blandinienſis, ſi qua alia, vel maximè referta cernebatur vetuſtiſſimis codicibus. Quis verò ſanæ mentis dubitare queat, dum ſic optimos quoſque codices immani barbarie perdunt iſti, nihil eos ſpectare aliud, nisi vt fides Catholica, quæ ex eiuſmodi libris plùs quàm dici queat, aſſeritur & confirmatur, prorsùs peſſùm eat? Et audent tamen iactare belliſſimi homines, ſe cupere modis omnibus inſtauratam veram fidem. Sed id perſuadeant fungis & ſtipitibus. Sentiunt, ſentiũt miſeri vetera patrum ſcripta longè lateque ab ipſorum impijs commentis diſſidere: itaque nè ex ijs confutentur, ea planè abolita vellent. Sed ad inſtitutum redeamus. Ceſſatum eſt ijs, quæ diximus, locis aliquandiù à Diuinis officijs, lætantibus dæmonibus, quos torquet cultus diuinus, & Tornaci diù Caluiniſticæ ſunt conciones habitæ. Alijs quoquè locis Euangelici buccinatores ſtrenuam nauârunt operam, graſſantique huic incendio affarim materiæ ſubijcere ſtuduerunt.

[I]mag]ines de[]ſtruuntur.

Bibliotheca Blandinienſis.

Tumultus Mechliniæ.

Qua die Gandaui, eadem etiàm Mechliniæ tumultuatum eſt, iamque à Franciſcanorum & Carmelitarum monaſterijs initia ſumebantur confringendarum imaginum in ſacris ædibus: verùm ciuibus ſe opponentibus, eodem die ſub veſperam extra oppidum, monaſterium Hanſuuicenſe & alia circumadiacentia templa expilârunt & depopulati ſunt. Igitur Mechliniæ quoque à die Martis ad Dominicum vſque, Diuina ſunt intermiſſa officia. Duces huius tumultùs duodecim plùs minùs adoleſcentes ſecum habebant, ijque paulò antè

capti-

captiuum quendam Viluordiæ impotenti audacia è carcere extraxerant. *1566*

XXIIII. Augusti, ipsis D. Bartholomæi ferijs Aldenardi & in pagis vicinis maiori etiam insania efferbuêre impij iconoclastæ. Est ijs in locis insigne virginum pijssimarum cœnobium Magdendalense, in quo, vt & Gandaui in ijs quas diximus Abbatijs, non imagines tantùm, & ea quæ ad cultum diuinum pertinent, sed etiàm fenestras vitreas, & pleranque supellectilem confregerunt. Iam apud Brugenses sparsus rumor erat, aduentare à Gandensibus 60. millia sectariorum, qui, si resistere pergant, Brugenses circunquaquè extructis ignibus fumo enecare velint. Erat enim idem ipse dies Brugis quoquè constitutus vastandis templis & conterendis imaginibus: id vt commodiùs fieri posset, hic rumor concitatus erat. Itaque rursùs in motu fuit ciuitas, totaque nocte iussu magistratûs res quæque præciosiores & præstantiores imagines in loca tutiora è templis expottatæ sunt: singulis quoquè templis adhibiti custodes, qui perpetim ea ab sectariorum iniurijs tuerentur. siquidem minæ in dies sua capiebant incrementa. Sed & à Comite Egmondano per magistratum celeritèr euocatus est miles præsidiarius. Erant 40. duntaxàt sclopettarij, quorum aduentu vrbs illa magno periculo liberata est. Mox etiàm conscriptus est miles domesticus sumptibus Cleri & ciuium: erantque paritèr tum domestici, tum exteri milites ducenti, qui omnem iconoclastarum conatum impediuerunt. Habebunt suæ constantiæ laudem sempiternam Brugenses: habebunt & Louanienses & Bruxellenses, qui vi ferroquè sectarijs se opposuerunt: itemque in Flandria Alostani, Teneramondani, Curtracenses, Dunkercani, præsertim verò Insulenses, qui magnæ prudentiæ exemplo sectariorum vim omnem maturè illis eripiendis armis compresserunt. Sed & reliqui omnes, qui in hoc rerum tumultu se constantes præbuerunt, digni certè sunt, qui apud omnem posteritatem multa eaque eximia laude afficiantur.

Aldenardi sæuiunt iconoclastæ.

Præsidiũ Brugẽse.

XXV. Apud Traiectum inferius sectarij in quatuor parœciarum templa, Dominicanorumque & Franciscanorum monasteria irruperunt. Postridiè ruderibus è D. Iacobi æde exportatis, illic suo more concionati sunt diebus octo. At quinque Canonicorum Collegia, reliquaque cœnobia perpetuis excubijs vim eorum omnem

Traiectẽsis tumultus.

1566 à se depulerunt, & diuina officia more solito celebrârũt. In Hollandiæ quoque plerisque oppidis more suo impotentes Sectarij debacchati sunt, demptis Dordraco, Gouda & Harlemio, paucisque minoribus municipijs: multumque sæuitum est in mendicantes monachos, absque cæde tamen. Nondùm enim tantum illis nocere permissum erat, quantum vellent.

Datur securitas. Dum hunc in modum noui euangelij atrox Tragœdia agitur, illustriss. Gubernatrix tum Catholici regis, tum suo nomine diploma euulgat 23. Augusti, securitatemque in præteritum confœderatis nobilibus præstat: simul etiàm ostendit Inquisitionis cessationem, donèc Rex de religione aliud edixerit. Securitas ea his conditionibus data est, vt deincèps regiæ maiestati fidem debitam præstent, turbis & tumultibus præsentibus compescendis pariter incumbant, iconoclastas non sinant vltrà progredi, immò eius sacrilegij reos puniant: dent operam, nè qua vis aut iniuria fiat Clero, magistratui, & nobilibus Catholicis: summo connitantur opere, vt plebs tantorum malorum magistra, confestim arma ponat, & nè conciones sectariæ fiant, vbì hactenùs habitæ non sint: vbì verò factæ sint, posthàc sinè armis, absque scandalo & tumultu fiant. Ad extremum vnà resistant quibuscunque exteris hostibus & rebellibus, nouæque religionis hominibus persuadeant, vt quæ à regia maiestate ex Ordinum consilio posthàc decreta fuerint, ijs per omnia se morigeros præstent.

Fœderati scribunt Sectarijs. XXIIII. Augusti quidam ex confœderatis nobilibus ad ministros, consistoria & mercatores datis literis hortantur, vt modesti sint donèc ipsi veniant ad sedandos tumultus, securosque iubent esse, nihil ipsis ob suæ religionis exercitia molestiæ illatum iri. Postridiè ijdem ipsi cum decem alijs, tam suo quàm confœderatorum omnium nomine iurant, se seruaturos omnia ab illustriss. Gubernatrice proposita, suumque fœdus rescindunt, quandiù ea securitas permanebit. Itaque eodem die ad Belgij gubernatores, Equites aurei velleris, & cõcilia Ordinum, concilium quoque priuatum, postero autem die ad cætera prouincialia concilia, cunctasque primarias ciuitates literæ expeditæ sunt, quibus & ea securitas, & Inquisitionis cessatio publicata est.

Edictum cõtra Iconoclastas. Porrò XXV. Augusti publico edicto constitutum est capitis supplicium & bonorum confiscatio in omnes icono-

iconoclaſtas, templorum & monaſteriorum expilatores, incendiarios, & id genus maleficos homines: pœna verò arbitraria & priuilegiorum amiſſio promulgata eſt in magiſtratus, prætores, atque in vniuerſum in omnes illos, qui eius farinæ homines non arcerent: grauis quoquè pœna in illos, qui armati ſua haberent conuenticula. XXVIII. Auguſti dominus Bacquerzelius miſſus Aldernadum ad ſedendas turbas, apud Gerardi montem caſu reperit etiamnùm graſſantes iconoclaſtas eoſipſos, qui Aldernadum inuaſerant. Mox pulſu campanæ conuocatis ad arma ciuibus & ruſticis, necopinantes aggreditur: cæduntur ex illis decem aut 12. primarij: poſtera luce in crucem tolluntur 21. cæteri maximo numero flagellantur & proſcribuntur. Non diſſimilis ſtrages nefariorum hominũ eodem ferè tempore edita eſt apud Marchenas opulentum Benedictinorum cœnobium. Fefellerant illi fidem domino de la Tour, de non vaſtanda Parochiana eccleſia ſuæ ditionis, atque etiàm SS. Euchariſtiam impijſſimi flagriones pedibus conculcârant. Is igitur Duaco euocat aliquot nobiles, ijsque & ſuis agricolis ſtipatus, è monaſterio prodeuntes aggreditur, cædit è prophanis multos, complures vulnerat, miniſtrumque quendam illorũ ducem, agit in crucem. Iam in Attheſia & Lucemburgenſi ditione miles conſcribebatur regis nomine, vt refractarij homines ſub iugum mitterentur. Tumultuabantur enim multis locis Sectarij, atque adeò etiàm Bruxellis mirè inſtabant, vt conciones permitterentur: quibus tamen portis clauſis obſiſtebant magiſtratus, nè poſſent egredi ad conciones, conſentientibus ea in re ciuibus omnibus, qui in conſilium ſolent adhiberi. Redierat verò Antuerpiam princeps Auraicus, moxque maiori quàm anteà numero miles domeſticus ſcriptus eſt, ad bis mille quadringentos. Eodem autem die ibidèm ſupplicio affectus eſt Anglus quidam & alij duo ſacrilegi, tresque ad triremes damnati: ſeuerè quoquè ſub graui pœna mandatum, nè ſectarij Catholicis moleſtiam in diuinis officijs faceſſerent, & vt rurſùs fierent conciones Catholicæ & officia Eccleſiaſtica. Sunt tamen & Sectarijs permiſſæ conciones in noua vrbe, modò nè in templis fierent. Itaque & Luteranus præco iuſſus eſt relinquere ædem S. Georgij: at non priùs ille paruit, quàm data eſſet Sectarijs facultas aliquot fana exædificandi, è quibus alia Caluiniſtæ, alia Luterani ſibi vendicarent.

1566.

Cæduntur Iconoclaſtæ.

Bruxellenſes inſtãt pro concionibus.

1566 Porrò Mechliniæ vltima Augusti sumptum supplicium est de iconoclasta quodam, & factionis capita in carcerem coniiciuntur.

III. Septembris illustriss. Gubernatrix sub pœna capitis vetuit, nè quis aut militem conscriberet, aut suum militiæ nomen daret. Id propterea factum est, quòd didicisset iam iconoclastas alicubi cogere exercitum, vt se vlciscerentur. Hoc verò mense per Flandriam vbiquè tractatus sunt initi cum sectarijs, & ab illis subsignati, ijs in locis, vbi antea illorum erant habitæ conciones. Gandaui quidem XI. Septemb. his conditionibus actum est, Vt neque impediant, neque impediri sinant catholicos, aut cultum diuinum antiquitùs seruatum: Vt nec in vrbibus, nec in templis extra vrbes concionentur, sed solis diebus festis & Dominicis concionandi habituri facultatem, locis à magistratu attribuendis contenti sint: Vt nè quibus vtantur armis: Vt quatuor tantùm ministros habeant, quorum non nisi duo simul concionentur, sintque Belgæ natione sub ditione regis Catholici, neque aliundè exulare iussi: Vt ij ministri iurent Magistratui, se in politicis omnibus debitam præstituros obedientiam, nec vsuros verbis, quæ scandalum vel seditionem mouere queant: Vt sectarij vectigal & cætera onera cum alijs ciuibus pendant: quin & adsistant Magistratui in omnibus, quæ ad publicam pertineant tranquillitatem. Vt ministri alios hortentur ad præstandam Magistratui obedientiam & modestiam. Ea omnia sectariorum, quos vocant, consistoriales præstito priùs iuramento subsignârunt: alij in proximo conuentu sublatis digitis iureiurando confirmârunt: atque tum ijs eadem, quæ fœderatis Nobilibus, securitas data est. Atqui verò non alibi duntaxàt, sed etiàm Gandaui contra hanc pacem ventum est, & accersitus diuque retentus Hermannus ille seditiosus, cuius suprà mentionem habuimus.

Tractatus initi cum Sectarijs.

Erant etiàm Brugis sectarij homines. Ij ipso exaltatæ S. Crucis solenni die eundem improbum Hermannum aduocant, & in S. Crucis cœmeterio suas audiunt conciones, vt populus Catholicus sua deuotione frustraretur. Verùm à prandio partim compulsatis campanis omnibus, partim milite illuc misso, compulsi sunt ad eum redire locum, vbi X. Augusti primùm id fecerāt. Sed illic quoque eorum interturbata est concio à militibus & Hispanis quibusdam, quos illi iniuria affecerant,

Extra Brugas fiunt conciones à Sectarijs

Vulne-

Vulneratus est vtrinquè vnus atq; alter: sed planè actum fuisset de sectarijs, nisi tractatus cum illis initos Brugenses reformidâssent. Et certe die sequenti grauitèr conquesti sunt Sectarij multi numero & seditiosi, nec dubitârunt minas intentare magistratui. Itaque certas ob causas, quòd & conuentum esset cum illis certis conditionibus, vt supra dixi, & multùm illi minitarentur, & libellum supplicem valdè seditiosum exhibuissent, Senatus illis coactus est permittere loco iam dicto conciones suas, donèc adueniret Comes Egmõdanus: simul etiàm seditionis metu proponere edictum, quale iam anteà Antuerpiæ, Gandaui & alibì publicatum fuerat, nè Catholici eorum impedirent conciones, neque alij alios iniuria afficerent. Interim tamen non deerant Catholici, qui vt illas hæreticorum conciones auerterent, multiplici fœtore locum illum complerent. Est verò etiàm oblatus à Catholicis libellus supplex magistratui, nè permitterentur illæ conciones: cuius rei causa etiàm facultates & vitam se libentèr profundere velle dictitabant: sed & magistratus sedulò in id incubuit, vt quantùm quidem in ipsis esset, homines ab adeundis illis concionibus retardarent. 1566 *Nota piū zelum.*

Extremo ferè mense Septembri quidam non postremæ nobilitatis, cuius nomini parco, cum aliquot socijs vel asseclis ingressus in templum oppidi sui, aras & imagines dissipauit, exactámque ex indice vniuersam ecclesiæ supellectilem, igni iniecit: & nè quid superesset, etiàm priuatorum ædes excussit. Idem ipse ex pago quodam sacrosanctam Eucharistiam cum arcula argentea ablatam, psittaco suo deuorandam tradidit. Hanc verò tam immanem nimiúmque horrendam iniuriam suam qua tandèm ratione vlturus sit ille præpotentis Dei filius, ipse nouit. Ad eiusmodi prorsùs barbaras immanitates istius noui euangelij sceleratissimi præcones mirificè inflammant homines: sed deuorabunt eos illæ tartareæ aues morsu amarissimo, & in omnem æternitatem singulares & exquisitas dabunt pœnas tantis iniurijs affectæ sacrosanctæ Eucharistiæ, nisi dignam egerint pœnitentiam, & eos quos miserè deceperunt, in viam reuocauerint. *Deut.32.*

Dauentrienses permiserunt suo pastori, vt plebem ad Augustanæ Confessionis formulam doceret: at nihilo minùs Canonicis sua omnia reliquerunt. Hollandi iterùm tumultuari cœperunt. Delphis, oppido Hol- *Tumultus Hollãdiæ.*

1566 landiæ, fœminæ, vel certè viri fœmineis vsi vestibus, Franciscanos expoliatos ex vrbe eiecerunt. Amsterodami & Carthusiani & Franciscani expulsi sunt è suis monasterijs: idem passæ fuissent etiam Deo dicatæ virgines, nisi ciues obstitissent.

Eodem ferè tempore sectarijs Furnense oppidum inuadere conantibus, egregiè restiterunt incolæ, aliquot cæsis, cæteris in fugam actis. Conspirauerant illi cum quibusdam incolis, sed scalæ ad muros admotæ, depræhensæ sunt. Eodem autem mense cùm non remitterent sectarij Flandrenses, exemplo Antuerpiensium illis quoquè Gandaui, Iperis, Aldenardi, Ballioli, Armenteriæ & quibusdam alijs locis permissum est sua sibi fana condere, extra muros tamen.

Fana Sectariorũ in Flandria.

IIII. Octobris Mechliniæ versi in tumultum Sectarii, volebant iconoclastas è carceribus eripere. Eum tumultũ sedauit Comes Hochstratanus, qui iam aliquandiu illi vrbi præfectus fuerat: at tamen postero die coactus est captiuos illos dimittere. Eodem die Bruxellis rursùs nouo edicto clandestina intra vrbem conuenticula prohibita sunt: ministro suspendij, auditoribus exilij pœna constituta. Breuì pòst in Hollandiam abire compulso Principe Auraico, (erat enim generalis Burgundiæ, Hollandiæ, Zelandiæ & Traiecti inferioris præfectus) opportunè illi apud Antuerpiẽses substituitur idem Comes Hochstratanus.

Nam die 17. eius mensis, nisì ille præstò fuisset, non templa modò, sed etiam mercatorum & diuitum domos expilâssent importuni Sectarij. Sub vesperam enim illius diei denuò in primariam beatissimę matris Dei ędem irruperunt, duce quodam nobili Antuerpiensi, prætextu quidem iconoclasmi ob restaurata sacella quædam: re autem vera, (vt habita quæstione fassi sunt eius turbæ authores vel capita) vt occupato templo & ædibus monetariorum, tanquam munitionibus quibusdam, ipsa nocte diuitum ædes diriperent. Verùm Comes coacto milite eos templo exegit, læsisque non paucis, factionis capita aliquot compræhendit. Quòd autem literæ minaces eo die sparse essent contra Minoritas, milites quosdam misit, qui illos tuerentur. Porrò altera die nobilis ille, quem diximus, media nocte appræhensus, manè septima hora in medio foro suspensus est. At pergebant tamen sectarij, & quinque fana gnauitèr intra vrbẽ construebant: in ijs Caluinistarum Gallorum cætera vincebat

Tumultus nouus Antuerpiæ.

V fana Sectariorum Antuerpiæ.

cebat magnificentia. Si illam pecuniam dedissent hominibus miseris & egenis, rectiùs consuluissent sibi. 1566

XXV. Octobris conuentus Ordinum habebatur apud Traiectum inferius. aderat princeps Auraicus. Ibi tum Sectarij nihil dubitârunt ad arcis portam suas habere conciones. Iussi verò à præfecto discedere, cùm non parêrent, displosis tormentis in fugam acti sunt, paucis vulneratis, nemine tamen interempto. Porrò Ericus Dux Brunsuicensis tribus indè milliaribus aliquot peditum armatas habens cohortes, Hollandis, ne quid attentarent, terrori fuit: Brabantis verò, miles Bruxellis vicinus.

Prima Nouembris Alosti minister quidam nō contentus loco Concionibus ipsorum attributo, cùm propiùs vrbem accessisset, cruci datus est. Tertia Nouembris apud Brugenses non absque seditionis periculo tertiò tumultuatum est. Sectarij enim à concione redeuntes, cùm solerent ad suas quisque domos diuertere, multis iam introgressis, partìm ad portas substiterunt. Secuti sunt illos viri 50. qui mox conspectis mœnibus, psalmos suos cantillare cœperunt alta voce. Ea re excitati nonnulli ex ijs, qui vrbem ingressi erant, ad portas recurrerunt. Iussi autem eas cantiones missas facere, simulque ità iubente Consule, porta obserata, tympanistæ manum granitèr sauciârunt. Itaque alij milites excubias agentes, sclopettis petunt sectarios, duos mox interficiunt, permultos vulnerant, è quibus tres paulò pòst expirârunt. Tum verò sectarij arma corripiunt, sed à milite repentè in vnum coëuntedistinentur. Ità tum impedita sunt consilia & machinationes hominum malorum. Aliquot eius factionis coniecti sunt in carcerem. *Tumultus Brugensis.*

XI. Nouembris ipsis ferijs S. Martini nouus Antuerpiam terror inuasit, dita minitantibus sparso rumore Sectarijs: & fuisset ille forrassìs non prorsùs vanus, nisì Comitis Hochstratani nocturnæ atque diurnæ excubiæ obstitissent.

Hoc mense Nouembri venerūt Antuerpiam à Confessionistis euocati sex ministri Luterici, quorum capita fuêre Illyricus & Spangenbergius, qui paulò pòst Latinè & Teutonicè suam edidêre Confessionem, quam appellârunt Confessionem ministrorum Iesu Christi in Ecclesia Antuerpiensi, consentientem cum Augustana Confessione. Ediderant iam anteà suam quoque Caluinistæ Teutonicè, dictam breuem fidei Confessionem. *Ministri Luterici veniunt Antuerpiam.*

Vtraque

1566 Vtraque à Catholicis doctissimis, & grauissimis viris cõfutata est. Porrò autem Luterici buccinatores non admodùm magnos videntur Antuerpię successus habuisse, quòd Caluiniani primas sibi facilè vendicarent. Et certè cùm posteà indè discessissent, & Spangenbergius Coloniam venisset, quodam ex illo percontante, quis rerum status esset Antuerpiæ, aut aliquid eiusmodi, ille respondit: Antuerpiæ Christus pendet inter duos latrones, Papistas & Caluinistas: significare volens, vt arbitror, Luteranis ibì non multum esse loci & authoritatis. Hoc quidem retulit mihi vir doctus, qui se id ex eius ore audiuisse affirmabat. Non dubium, quin in illa opulenta regione libentèr nidificâssent Illyricus, Spangenbergius & eius farinæ euangelici præcones, sed eorum votis successus defuit.

Nota responsum euangelicum.

Sectarij Brugenses quid exegerint.

Eodem mense non contenti Brugenses Sectarij sua habere conuenticula, etiàm alia suæ sectæ exercitia, putà, baptismum, matrimonia & sepulturas, more Antuerpiensium & Flandrorum occidentaliũ introducere moliebantur. Ea re motus Brugensis Episcopus, cùm non posset solis concionibus, illis resistere, apud Senatum egit, vt dicta exercitia, quorum nulla facta esset mentio in suprà memorata securitate, prorsùs impedirentur. Itaque Senatus paulò pòst sectarium quendam, quòd prolem suam foris baptizari iussisset, exilio mulctauit. Sed eam ob causam permulti sectarij ad curiam venerũt, expostulaturi de collega suo: atqui dilati sunt, donèc à Gubernatrice aliquid certi statueretur. Illa verò & Brugenses rectè fecisse respondit, & posteà in alijs quoquè Flandriæ vrbibus ea exercitia fieri vetuit, quippe quæ nunquàm ipsa probâsset.

Transigitur cum Sectarijs Traiectẽsibus.

XXV. Nouembris Princeps Auraicus cum Sectarijs Traiecti inferioris eodẽ modo transegit, quo Egmondanus cum Flandris: præterquam quòd hic adiectæ fuère conditiones istæ, Vt nè quis impediat compræhensionem iconoclastarum aut prædonum: Vt nè quis distrahat, aut penès se seruet libellos famosos in Regem, in Gubernatricem, aut alios magistratus: Vt nè quis famosas cantilenas, aut quod populum ad seditionem commouere queat, propalàm canat: Vt nè quis vel Catholicus, vel sectarius concionator in partem aduersam inuehatur, aut iniurius sit: si secùs fecerint, concione priuentur. liceât verò vitia generatìm perstringere & carpere.

Eodem

Eodem mense duo mercatores Hispani valdè opulenti, sed Caluinistę, Geneua accersiunt Antuerpiam ministrum Caluinianum, suæ nationis hominem, nempe Hispanum, qui publicè Hispanis concionaretur. Sed cæteri Hispani catholici & illi & auditoribus mortis intentârunt minas: à magistratu quoquè causa vitandi tumultûs prohibitus est. Itaque præter clancularias coitiones nihil ille bonus vir ausus est attentare. 1566

Eodem quoquè mense multùm insolescere cœperunt Valencenenses, non contenti concionibus sectæ suę intra ipsam vrbem, & quidem in æde primaria S. Gaugerici: sed etiàm quodam die cogentes clerum omnem ex vrbe discedere, magistratu nihil auso resistere ob nimiam improborum hominum multitudinem. Monebantur quidem ab illustriss. Gubernatrice, vt Catholicis suas redderent ecclesias, sed surdis ea dicebantur. Iam verò etiam per omnem ditionem illam proclamari fecerunt celebrationem cœnæ Caluinisticæ certo die in S. Gaugerici æde futuram: in qua sanè præter alia animarum pericula, vt verbis vtamur illustriss. Gubernatricis, more apud illos receptum est, vt ante omnia solenniter abiurent Romanam Catholicam Ecclesiam, polliceanturque se non redituros ad illam, simulque iureiurando confirment se eam Ecclesiam prorsus persecuturos. Hæc quidem digna est ad tam prophanam cœnam præparatio. O humanorum pectorum inexhaustam cæcitatem. Porrò illustriss. Gubernatrix huius mensis die 26. datis ad illos literis exegit, vt militem præsidiarium reciperent, præsertim cùm certò constaret, duos illorum ministros pro concione palàm dixisse, eius vrbis Caluinianum consistorium (sic enim vocant) non teneri obedientiam præstare magistratui. Addidit autem Gubernatrix, se per omnia ipsis seruaturam, quæ nobilibus fœderatis addixerat. Etsi autem magistratus initiò, & plerique ciues non se præberent refractarios, at seditiosi illi ministri plebi persuaserunt, nè præsidium vrbi imponi paterentur.

Insolescunt Valencenenses.

Nota morem cœnæ Caluinisticæ.

XIIII. Decembris iteratum est edictum de non capiendis armis contra Catholicos, adeoq; Regem ipsum. additum est autem, licere vnicuilibet id facientibus armata manu ire obuiàm, tanquàm perduellibus & hostibus patriæ, atque etiàm illorum ædes diripere, præsente tamen loci præfecto.

Eodem die Valencenenses pronunciati sunt regiæ maie- *Valencen*

1566 maieſtati rebelles, tum quòd nollent admittere præſidium, tum quòd primi ipſi in cohortes regias apud monaſterium S.Saluij maiora torměta exoneraſſent, atque cœnobium Carthuſianorum & S.Vedaſti eccleſiã, iam ſecundò vaſtâſſent & diripuiſſent, cùm tamen initio menſis huius alteris Gubernatricis literis denuò moniti eſſent accipere præſidium. Ea autem in Valencenenſes lata ſententia, per omnes vrbes publicata eſt, ſimilis quoquè in eos omnes, qui illis aut commeatum, aut arma apportarent. Paulò pòſt facta eruptione, ad tria millia, vt fertur, egreſſi ex vrbe, à regio exercitu in vrbem compulſi ſunt, cæſis ex illis circitèr ſexaginta. Erat tum obſeſſum oppidum multo milite regis, qui prohiberet ne qua vel alimenta, vel auxilia obſeſſis importarentur. Moti ea re Sectarij, copias contraxerunt, vt ſuis ferrent ſuppetias. Scriptus autem eſt miles præcipuè in Flandria occidentali, vt a quibus cœpta erat imaginum oppugnatio & conciones ſchiſmaticæ, ipſi quoquè primi manifeſtè rebellarent. Iunxerunt ſe autem illis ex Tornacenſibus maiori numero collectæ copiæ. Ipſo verò nati Seruatoris ſacratiſſimo die, more bellico ſub ſuis quique ſignis cœpêre progredi: altero S.Stephani die ędes Tornacenſis officialis inflammârunt, monaſteria vicina expilârunt, atque etiàm pagorum adiacentium templa: nec parcendum putârunt ædibus domini de Vuaterloſio, quòd è templi turre vnà cum paſtore templum ipſum ab illorum impetu vindicâſſet. Sed tamen non prorsùs impunè tulêre ſuam audaciam. Nam huius Flandrorum cohortis ante alias præmiſſæ certior factus Dominus Raſſegemius, Inſulæ, Duaci & Orcheſij præfectus, ipſo S.Iohannis die feſto miſit contra illos 50.equites & 200.pedites ſclopettarios: qui cum Caluinianis quadringentis conſerta manu, ceciderunt ex illis 150.cæteri, qui ad dictam Vuaterloſij turrim ſe receperant, immiſſo in templum igni, vel flammis, vel fumo extincti periêrunt, nullo è regijs cohortibus deſiderato.

Valencenenſes decernuntur rebelles.

Nota hæreticorum facinora in tantis ſolennitatibus.

Ceduntur Caluiniſtæ.

Hoc ipſo autem die ſocij ſectariorum ex Tornacenſibus collecti, monaſteria Carthuſianorum & monialium priùs euaſtata & direpta incenderunt, & incredibili contumelia eas moniales affecerunt pro noui huius euangelij pudore & verecundia. Abbatiſſam enim cum aliquot ex iunioribus in itinere compræhĕſam, per omnia fere Tornaci compita irridendam circunduxerunt, alijs quibuſdam vetulis miros terrores incuſſerunt, & per omnem

Sectarij vexant moniales.

omnem noctem benè multis ludibriis & contumeliis 1566
miseras exagitârunt: atque ægerrimè sanè stupra impiorum hominum euadere illæ potuerunt. Ea est disciplina & modestia noui euangelij. Altero manè, festo die SS. Innocentum, Abbatiam S. Nicolai iam antè toto triduo rebus preciosioribus, & quæ ad victum pertinent expoliatam, flammis permisêre. Indè, nondùm comperta strage suorum, illis laturi opem, in pagum Vuaterlosium venerunt. Porrò Dominus Rassegemius dimissis tota nocte nuncijs ad præsidia & nobiles vicinos Catholicos, itemque ad rusticos in eiusmodi euentus paulò antè in militiam ādscriptos, id sua suorumque diligentia assecutus est, vt manè sexta hora ad ipsum conuenerint duo peditum ex vicinis pagis millia, trecenti pedites sclopettarij, & equites centum. Aduersarij erant ad tria millia. Cœptum est vtrinquè leuibus quibusdam prælijs agi, Caluinianis Tornacum se sensim recipientibus. Atque eccè de improuiso occurrit illis Dominus Norcarmius Hannoniæ præfectus, magnis instructus copijs, decem peditum signis, & equitibus ampliùs septingentis. Is confestìm Sectariorum dissipat copias, & circiter septingentos aut octingentos interficit, septem aut octo duntaxàt è suis amissis, è quibus duo equites, alter Rassegemij, alter Norcarmij, quòd se mutuò non agnoscerent, per errorem mutuis concidêre vulneribus. Atque ea res, quòd ab vtraque parte nostri putarent ad hostium numerum pertinere eos, qui regi militabant, in causa fuit, quòd cùm inter vtrosque conclusi facilè ad internecionem omnes Caluiniani cædi potuissent, permulti euaserint. *Strages Sectariorum.*

Sed tamen impietatis suæ pœnas quasdam luit ea hominum fæx, quæ illis quoquè sacratissimis diebus tot flagitia desīgnârat, & repressi sunt immanes ac sæui malorum hominum conatus, quos iam impotentèr iactabant, nempe flammis sese absumpturos monasteria & templa omnia extra vrbes sita, idque intra paucos dies, neque in Flandria duntaxàt, sed etiàm per omne Belgium, cæteris eousquè necdùm prorumpere ausis.

Eodem mense etiàm Traiectum inferius semèl atque iterùm occupare tentârunt Sectarij, sed nihil consecuti, cœperunt muris admouere scalas, vel etiàm seras portarum effringere, aut id genus alijs stratagematis frustrà eò conniti.

Hactenùs huius anni in Belgio res gestas ità cōmemoraui,

1566 moraui, vt tamen Geldriæ motus necdùm attigerim. Itaque hoc loco, quæ ibi quoquè acciderint, paucis annotabo: Lector dabit veniam, quòd non apto satis ordine hæc commemorantur. Nam separatim hæc ad me scripta peruenêre. Prima Augusti die huius anni Nouimagij, quæ est insignis Geldriæ ciuitas, Catholici regis mandatum publicatum est, nè quis vlli alteri, quàm Geldriæ præfecto, militaret. Is præfectus est Carolus illustris Comes Meganus & eques aurei velleris &c. cuius in hac rerum perturbatione magna in Catholicum regem fides & eximia in religione Catholica tuenda, hæreticisque profligandis virtus enituit. X. Augusti, ipsis ferijs inclyti martyris Laurentij Caluinianus quigam præco, monachus Apostata, extra mœnia Nouimagij in Iudæorum cœmeterio virus suum concionando spargere cœpit, habuitque frequens auditorium. Altero die, qui erat Dominicus, largior pluuia illum feruorem nonnihil restinxit, hominesque domi tenuit. Proximo die Dominico alio in loco concionem habuit, permultis ex plerisque oppidis ad eam confluentibus. Mirum est, ità feruere miseros homines ad audiendas seditiosorum hominum conciones, è quibus tamen nihil bonæ frugis, immo verò certam animarum perniciem reportant. Sed tenebriones isti nôrunt sua blandiloquentia inescare incautos, & mendacijs fallere. Concionator iste, vt dixi, apostata monachus fuit, Ludouicus nomine: & est notatu dignum, quòd ista præclara multiplicis noui euangelij dogmata per nullos ferè magis, quàm eiusmodi votifragos monachos disseminentur: vt quod ab apostata Lutero cœpit, apostatas quoquè habeat propagatores. Erant autem certè Nouimagij perplures Catholici, quos non parùm affligebat istius Ludouici aduentus.

Præfectus Geldriæ.

Et in ipso quidem assumptæ in cælos gloriosissimæ Virginis matris peruigilio honestiores quique ciues zelo Dei permoti, in collegio Iohannitarum conuenerunt, vt inter se consultarent de profligando lupo illo: vbi etiàm recitati sunt libelli supplices, à bonis benè confecti, quibus conabantur eius vrbis rempublicam à rebus nouandis deterrere. Sed erant quidam homines factiosi, quibus reclamantibus, re infecta discessum est.

Zelus Nouimagensium.

Porrò verò D. Bartholomæi festo die apostata ille sub horam quintam à suî studiosis in oppidum introductus est, & parùm sanè abfuit, quin importuni homines in

Cōcionator apo-

in ipsam summam ædem mox impressionem facerent. 1566
Eam ob causam vasa preciosa & sacræ vestes vesperi clàm è templo exportatæ sunt. Altera die, quæ erat Dominica, Caluinianus ille præco in veteri, vt vocant, cœmeterio apud arcem Falconiam suam habuit concionem sub arbore; & quia metus erat, (quòd ferè ad seditiones ab istis concionibus incitati soleant homines) nè à peracta concione in summum templum impetum facerent, & suo noui huius euangelij more omnia diriperent, ægre absolutum est summæ Missæ sacrificium. Nonæ preces, sacerdotibus sibi fuga consulentibus, prætermissæ sunt: quicquid erat supellectilis, quæ tolli posset, incredibili celeritate è monasterijs omnibus in ciuium domos elata est: porrò templa clausa sunt. Vbicunquè enim istud nouum euangelium nidificat, ibi mox silent diuina officia omnia, vt quædam vastitas & horrida barbaries introduci videatur.

Stata Namurmagium intrat.

Die festo decollationis S. Iohannis Baptistæ, à quibusdam è Senatu deductus est ille concionator in templum S. Iohannis, populo licèt inuito, & certè nisi quidam è magistratu obstitisset, hominem indè ciues expulissent. Erant enim in Senatu Caluinistico fermento deprauati, qui etiàm posteà loco moti sunt.

Calendas Septembris Senatus pronunciauit atque sanciuit sub pœna capitis, (id enim pridiè boni ciues precibus contenderant) nè quis in templis aut monasterijs diuina officia interturbaret, vel res ecclesiasticas diriperet: simul etiam licere voluit Ludouico suas habere conciones, donèc essent finita comitia, idque in æde S. Iohannis.

Quarto Nonas Prior Prædicatorum, vir insignitèr eruditus, cum Ludouico in disputationem ingressus est. sed sectariorum frequentia & conuicijs obrutus, non potuit eam prosequi, licèt multis modis illo Ludouico esset superior: & certè Ludouicus ad primam quæstionem respondere non potuit. Vincunt autem facilè hæretici clamore & contumelijs, vbì ratione non possunt.

Disputatur cum hæretico.

In ferijs S. Matthæi Apostoli Ludouicus in eodem templo infantem baptizauit, parentibus, vt id permitterent, pecunia corruptis. Est hoc quoque facinus euangelicum, & eiusmodi artibus promouent euangelium suum.

Septimo Calend. Octobris ingēs fuit motus ciuium

1566 bonorum intra vrbem illam. Nam ea nocte vigiles, vt

Catholici Nouimagenses non ferunt iconomachos

appáret, Geusiani vel Caluinistæ, deiecerant sepimentum ante imaginem Saluatoris à cruce pendentis in cœmeterio S.Stephani. Eius rei indignitate adeò commoti sunt catholici ciues, vt in scholam conuenerint, vbi etiàm singulis noctibus seruabâtur excubiæ. Superuenerunt autem etiàm quidam primarij è Senatu, sciscitantes quid ille sibi conuentus vellet: responderunt ciues, irent visum quid in S.Stephani cœmeterio designatum esset. Illi contrà hortabantur, vt eum diem saltem sustinerent. Tum ciues: Satis, inquiebant, multi dies effluxêre: rursusque conclamabant, Ad arma, Ad arma: neque enim diutiùs isthæc toleranda nobis sunt. Hac ipsa die, Deo benè propitio, nostra iura & priuilegia tuebimur. Ità tum repentè è Schola domum abeunt, & opinione celeriùs forum armati occupant: simul etiàm ambos consules in forum pertrahunt vnà cum labaro seu vexillo insigni, qui se à catholicis staturos iureiurando confirmârunt. Tubæ quoquè sonitu per omnem vrbem denunciatum est, vt ciues & indigenæ omnes quamprimùm ad labarum aduolent, alioquì non alio quàm Regis & vrbis hostium loco futuri. A prandio indicunt Consules silentium noui euangelij buccinatoribus, eosque in pedes se conijcere iubent. Et illi boni viri aut aufugerant, aut alicubì delitescebant. Manserunt autem ciues in armis tota nocte ad duodecimam vsque sequentis diei: quo die ante prandium quinque sectarij è Senatu eiecti sunt, & totidem catholici in eorum locum subrogati. Similitèr quinque è Magistris societatis S.Nicolai, (Sic enim appellantur) quorum octo semper assident Senatui eius vrbis, quibus alios eiusdem numeri catholicos suffecerunt. Hoc enim de constituenda porroque conseruanda Reip. pace consultantibus, magna omnium cōsensione necessarium visum est, vt zizania priùs euellerentur. Deindè ciues iam delassati, præstito priùs Senatui iuramento, dimissi sunt.

Nota zelū fœminarū

Eodem autem die à prandio complures fœminæ, zelo religionis incitatæ, arreptis fustibus & hastilibus in templum Iohannitarum irruerunt, vt nouum Caluinistici buccinatoris suggestum euerterent: sed quòd fores essent clausæ, nihil efficere potuerunt. Manè alterius diei ante quintam ciues impetu facto illam egregiam cathedram deiecerunt, protractamque in medium forum, luculentis ignibus exusserunt.

Altera Octobris allatæ sunt in Senatum Nouimagensem literæ, missæ à quibusdam primarijs fœderatis nobilibus, quibus accusabantur ciues tyrannidis in Senatum. At illi non magnoperè moti illis literis, responderunt, suo quandoque tempore declaratum atque compertum iri, rem alitèr se habere, iureque Senatores loco motos esse. *1566*

XIII. Octobris etiàm Tilam, munitū Geldriæ oppidum, quidam sectarius ecclesiastes ingressus est, sed eum Sculteтus, vt vocant, mox extra portam eduxit. Incredibilis est istorum improborum hominum feruor ad corrumpendos omnes suo teterrimo fermento. *Tilam ingreditur ecclesiastes.*

XV. Octobris Geusij Nouimagij in cœmeterio S. Antonij congregati, per legatos à Senatu petiérunt, restitui sibi suum concionatorem, itemque exules, seruata vtrique parti sua libertate. Non poterat tunc haberi Senatus, quòd multi abessent. Itaque die 18. Octobris rediêrunt Geusij in Senatum, suasque preces obtulerunt. Populus verò Catholicus, veritus nè mitius pro hæreticis actum esset, pertæsus tandèm molestiarum quæ a Geusijs ferebantur, semèl expediri penitus voluit. Paulò post duodecimam Geusij non absque fastu, & magnos præ se ferentes spiritus, in foro ambulabant, & in arce Falconia responsum expectabant. Ea res male habuit ciues catholicos, rursusque è summa turri signo dato ad arma recurrunt, atque intra semihorulam forum omne complent, neque indè discedere volunt, donèc Comes Meganus Arnemio ab illis accersitus adesset. Erant etiàm nonnulli Geusij in armis, sed repentè disparuerunt. Decreuerant illi sanè occupare forum, expectabantque militem subsidiarium: sed eorum consilia irrita fuére. Altera die venit illustris Comes Meganus, atque à pijs & catholicis ciuibus amantèr & hilaritèr in vrbem introductus est. Erant ad septem circitèr millia ciuium, qui illi ierant obuiam. Porrò Comes plùs minùs sexaginta equites secum adduxit, estque honorificè perductus in arcem Falconiam. Eo facto, iusserunt consules populum arma deponere, & abire domum. *Catholici non amplius ferunt Geusios.* *Comes Meganus venit Nouimagium.*

XXIII. Octobris, in Senatu decretum est, vt 100. pedites conscriberentur, qui cum totidem Comitis peditibus vrbem diù noctuque custodirent.

Pridiè Omnium Sanctorum, iuramentum præstitêre ciues Nouimagenses Senatui, obtemperaturos se Consulibus, non autem præbituros peregrinis pseudo- *Nouimagenses iurant Senatui.*

1567 prophetis, non illaturos damnum rebus ecclesiasticis, sed vim illis allatam, haud alitèr atquè a seipsis prohibituros, &c. Hunc quidem in modum Nouimagensium res sese habuére: vnde potest perspicuè videri, quàm illi digni sint multa laude, quòd tanta constantia pro conseruanda Catholica religione, & fide erga catholicum regem Philippum decertârunt, nec passi sunt apud se præualere impias hæreses, quibus iam multæ prouinciæ miserabilitèr dilaceratæ sunt. Vtinàm verò eam fidem & constantiam multi alij declarâssent, nec locum vllum impijs dogmatistis præbuissent. Ruræmundenses certè aliquandiù hæreticas conciones apud se habuerunt, & erant Catholicorum res sæpè ea in vrbe admodùm afflictæ, donèc tandèm clemens & pius Dominus illam catholicæ paci & vnitati restituit, & piorum luctus conuertit in gaudium.

Interea verò dum in Belgio isti tumultus grassarentur, & metus ingens esset, nè illa perditorum hominum fæx longiùs etiàm extra regis Philippi ditiones progrederetur, prudentissimus sanctæ Vbiorum Coloniæ Senatus, immortali ad omnem posteritatem laude dignissimus, summa cura & vigilantia tumultus omnes intra suos limites anteuertere & auertere studuit, Deoque præpotente illius optimos conatus mirabilitèr fortunante & adiuuante, in hunc vsque diem eius amplissimæ vrbis celeberrima Resp. priscum illud suum in asseruanda mordicùs semèl recepta religione singularis constantiæ nomen sibi optimo iure vendicat, nec sibi turpissimam hæreseos labem adspergi sustinet, fruitura hauddubiò eam ob causam tum Dei Opt. Max. largissima benedictione, tum apud posteros omnes laude eximia atque perenni.

Coloniensis Magistratus laudatur.

Masecani rebellant.

ANNO 1567. initio mensis Ianuarij, aut certè sub finem anni superioris, etiàm Traiectenses ad Mosam, atque Masecani, aduersùs dominum suum Leodiensem Episcopum cristas erexerunt, & ausi sunt etiàm illi bellum indicere statuis & imaginibus, concionesque sectarias inuehere, porrò præsidium recusare.

Eodem tempore illustriss. Belgij Gubernatrix per omnes Belgicas ditiones, & Comes Egmondanus per Flandriam ea, quæ suprà diximus, sectariorum exercitia omnibus interdixerunt: sed necdùm id temporis obtemperatum est.

VII.

VII. Ianuarij Comes Arenbergius Phrisiæ præfe- *1567*
ctus, eam gentem primus omnium ad tranquillitatem *Phrisia*
reuocauit, accepto à tribus oppidis Transissulanis iure- *pacatur.*
iurando, nihil eos ad Regis vsque aduentum noui moli-
turos: Leuuardia quoque recepta sub his conditionibus, Vt intra tres aut quatuor dies ex ea ditione emigrent sub pœna capitis & bonorum omnium confiscationis ministri, apostatæ, & sacerdotes vxorij omnes: quæ pœna etiàm illorum receptatoribus constituta est: Vt templa & monasteria omnia in pristinum statum restituantur: Vt nihil in religione ab illis innouetur: Vt nulla noua feriant fœdera, icto verò renuncient: Vt regia edicta more solito publicent, tradantque tormenta & bellicas munitiones omnes.

Tornacum verò etiàm mox occupatum fuit à domi- *Tornacũ*
no Norcarmio, introductis per castrum nouem peditum *occupatur*
signis, & paulò pòst laqueo addictis duobus ministris, & 15. alijs sectarijs è primoribus eius loci. Porrò etiàm arma omnia ciuibus erepta sunt, & tum exercitia Caluinistica, tum conciones omnes cessare iussa: qui verò cum Clero omni anteà pulsus erat, denuò restitutus est Episcopus.

Per id tempus misère suos homines Valencenenses
ad illustriss. Gubernatricem: sed nihil actum est: immò *Cæduntur*
verò cùm paulò pòst ex vrbe pabulatum egressi essent, *Valence-*
cæsi ex illis sunt circitèr 130. augebantur autem in dies *nenses.*
copiæ vrbem obsidentium.

Eodem, nî fallor, mense cùm Tornaci contra prohibitionem domini Norcarmij quidam sectarius præco rursùs concionari attentaret, displosum est in eum tormentum maius, quo ictu multi adstantes vulnerati sunt. Insulenses autem matronæ die quadam in vnum coeuntes, infantes suos omnes ab hæreticis baptizatos, vi ablatos in templum apportârunt, vt quæ omissa erant, ritu Catholico supplerentur. Idem in infantibus rusticorum fieri curauit dominus Rassegemius.

XIX. Ianuarij Ecclesiæ, quæ se scilicèt reformatas *Libellus*
vocant, rursùs libellum supplicem porrexère nobilibus *supplex*
fœderatis. In eo præclari illi reformatores multùm qui- *Sectario-*
ritantur de non seruata securitate ipsis promissa: de ex- *rum.*
ercitijs suæ religionis etiàm sub capitis pœna interdictis, quæ tamen illi nobiles interpretati essent sub concionibus permissis contineri: de sociorum suæ sectæ & ministrorum persecutionibus & afflictionibus, contrà

1567 quàm polliciti essent nobiles: de infantibus quos ipsi baptizâssent, à Catholicis rebaptizatis, (quod falsò affingunt Catholicis) de multis ipsorum symmystis, qui metuentes sibi, patriam, coniuges, liberos dimiserint: de Valencenensium miseria maiori, quàm vnquàm ab hostibus passi sint: de milite totam Belgicam implente, à quo miserè ipsorum socij expolientur & opprimantur multis locis. Addunt etiàm modestissimi viri se hactenùs omnem modestiam & obedientiam præstitisse sub spe dictæ securitatis: monentque nobiles, vt cogitent an non iure de ipsis possint conqueri, quòd sub libertatis prætextu ab ipsis tanquàm ad victimam ducti sint, & ad extremum malorum peruenerint. Tum quoque orãt, perspicuè vt declarent nobiles, an reuerà Gubernatrix & Equites aurei velleris omnia suæ religionis permiserint exercitia, cùm tamen in literis non nisi concionum sit mentio facta: & si ità sit, dent operam, vt pacta conuenta vtrinquè obseruentur, liceatque ipsis securè citra vllam molestiam sua habere exercitia, (hoc est, impunè homines in errores inducere, & in clerum atque monachos, reliquosque Catholicos acuere & armare) Vtque etiàm fratres Valencenenses à suprema hac calamitate extrahantur. Hæc & pleraque alia in suo illo supplici libello habent isti optimi viri, qui cùm illas opulentas & Catholicas Catholici Regis ditiones in tumultus verterint, & innumeros pios atque Catholicos homines summo mœrore affecerint, dum nefarij ipsorum conatus reprimuntur, tam lamentabiles, tanquàm planè innoxij & iniuriam passi, querelas edunt. Sed non sempèr dormitat Diuina vindicta.

Verùm cùm insolentes & procaces Sectarij multa contra fidem datam attentâssent, atque in dies peiora molirentur, illustrissima Gubernatrix volens modis omnibus illorum conciones profligare, Calendis Februarij cuidam magnæ authoritatis viro negocium dedit, vt Mechliniæ ex ministris coram magistratu adesse iussis percontaretur, vellentne spontè suas conciones omittere.

Ibi Luteranus quidem minister ait se non fore difficilem, tantùm liceat ipsi crastino die suis valedicere: at Caluinianus respondit, se id non posse salua & integra conscientia. Eccè tibi religiosi hominis valdè arctam conscientiam. Itaque postridiè Brabantiæ Satrapa, Drossardum quem vocant, iussu illustriss. Gubernatricis sub

media concione Caluiniſtarum miniſtrum Martinum 1567
Sinetium cum duobus alijs, qui primi eò miniſtros euocauerant, abripuit, itemque alium è Concione Luteranorum, ſecumque omnes Viluordiam abduxit. Ibi tum ſanè miſerè trepidatum eſt ab Sectarijs, equitibus per medias turbas iſtos abſportantibus: certè pleroſque videre erat vtriuſque ſexûs, relictis penulis ſuis ſe ſubducere. Atque hoc pacto Mechliniæ omnis eorum concio prohibita eſt.

Martinus Sinetius apprahēditur.

Sub idem tempus venerunt Antuerpiam aliquot nobiles fœderati. Ex ijs primarius quidam vt ſatisfaceret precibus memoratis ſectariorum, libellum ſupplicem oblaturus, ſcripſit illuſtriſſ. Gubernatrici, num gratus illi foret ſuus ſuorumque acceſſus ad illam. Reſcripſit illa, quantùm ex literis eiuſdem nobilis quidam colligunt, ſe nimiùm placidè accepiſſe libellum ſupplicem 5. Aprilis datum, vtpote ex quo tot repentè mala extiterint: nolle ſe deinceps id genus libellis faſcinari, neque ipſorum cupere aduentum. Tum etiàm die ſexto menſis huius vetuit, nè certi quidam fœderati nobiles, quorum nomina mâlim ab alijs, quàm à me exprimi, nè videar eorum infelicitati inſultare, intra Bruxellenſe oppidum admitterentur.

Itaque VIII. Februarij idem ille nobilis reſpondit Gubernatrici, ſimulque nobilium quorundam fœderatorum nomine libellum ſupplicem illi miſit, quo ſe quidem purgare nituntur, aiuntque ſe ea fide, quæ nobiles deceat, curâſſe vt tranquillitas Belgio redderetur: potuiſſeque omnes ſopiri turbas, ſi quemadmodùm conſuetum erat, ità proceſſum fuiſſet. At cùm in dies omnia rectiùs ſuccederent, & ex Regis atque Ordinum communi decreto quippiam boni expectaretur, præter omnem ſpem mutationem accidiſſe inſignem, planè contrariam promiſſis Principum, quibuſcum tractatus fuerit initus. Nam extare literas, quibus nouæ religionis interdicantur exercitia, cùm tamen permiſſæ ſint conciones, ſub quibus compræhenderentur etiàm dicta exercitia. Hinc verò populum, cui ſecuritatem ipſi promiſerint, ſua ſpe fruſtratum, omnia in ipſos conferre, & quòd promiſſis non ſteterint, inſimulare, vtì poſſit ipſius Celſitudo ex adiuncto ipſorum libello ſupplici intelligere. Addunt & alia quędam de vi illata miniſtris, & quòd eò tendant omnia, vt etiàm Conciones prohibeantur, quodque Gubernatrix non fidae

Libellus ſupplex fœderatorum.

1567 fœderatis, ipsosque à principum colloquijs & vrbibus regijs arceri velit, & vt perduelles in itineribus appræhendi, & pleraque alia. Orant etiam velit declarare, num vna cum concionibus exercitia quoquè permiserit nouæ religionis, vti ipsi plebi persuaserint: vt securitatem nobilibus datam stabilem & firmam seruet, atque militem, qui contra ipsos conscriptus videatur, exauthoratum dimittat, edictaque post conuentionem proposita irrita pronunciet. Hæc si fiant, omnia tranquilla fore aiunt: sin minus, ingentia esse formidanda mala, in ijsque multam popularis sanguinis profusionem. Postremò petunt breue responsum, vt sciant quid ipsis faciendum sit. Hæc præcipua fere sententia est eius supplicis libelli, cui quid illustrissima Gubernatrix responderit, mox subijciemus.

Martinus Sinetius suspenditur. Eodem autem ipso die in crucem actus est supradictus Mechliniensium minister Caluinianus Martinus Sinetius, cùm priùs quidem, quantùm ex eius chirographo colligi licet, ad Catholicam Ecclesiam reuertisset. Sectarij id pernegant, eò quòd proximus morti, Psalmum quendam Dauidicum Teutonicè cantauerit. Chirographum eius tale fuit: *Eius recantatio.* Quinta Februarij Magister Gislenus pastor Capellæ (apud Bruxellas) cum F. Petro Luxo Priore Carmelitarum vocati fuerunt Viluordiam ad me Martinum de Sinet: qui postquam mecum disputâssent de varijs quæstionibus, præsertim de Baptismo & Sacramento altaris, humilem agnitionem erroris mei feci, quem pollicitus sum verbis & factis omnes dedocere, quos eundem docui: renuncians ex animo omnibus erroribus, me submittens in omnibus reliquis eorum iudicio. In argumentum veritatis hoc ipsum scripsi, & manu propria subscripsi Martinus Sinetius. Et rursum: Præscripta confirmo ego idem Martinus Sinetius hac 8. Februarij.

Gubernatrix respondet. XVI. Februarij illustrissima Gubernatrix ad libellum supplicem paulò antè memoratum, primario illi nobili fœderato in hanc ferè sententiam respondit: Non se assequi, qui sint illi nobiles, quive populus, à quibus ij supplices libelli prodierint, cùm plerique nobiles fœderati sibi satisfactum putent, tum cessatione inquisitionis & edictorum, tum securitate proposita, atque adeò in dies se offerant ministerijs regiæ Maiestatis iuxta illius mentem & intentionem. Verùm satis mirari se non posse, illos sibi persuadere exercitia illa se

vnquàm

1567

vnquàm permittere voluisse, cùm è diuerso non obscurè ostenderit molestum sibi esse, quosdam nobiles populo securitatem, quo ad illa exercitia, præstitisse mox à conuentione inita, idque contra suam mentem & voluntatem: tum etiam, cùm nobiles promitterent se amoturos arma, scandala & tumultus publicos, scandalorum nomine etiam dicta exercitia comprehensa fuisse, quibus ipsa ne verbo quidem assensum præbuerit. Sed & si qui attendant, quanto animi angore conciones locis solitis sine scandalis & armis haberi permiserit, eos scire proculdubiò, quàm longè à sua mente abfuerit ipsorum exercitijs præbere consensum, putà, vt noua ipsi sibi deligerent Consistoria vel magistratus, collectas & onera subsidiaria regis subditis imponerent, idque, vt ipsi iactitant, ad aliquot aureorum milliones: vt sacramentorum administrationem sibi vsurparent: vt in totam politiam confusum quoddam chaos introducerent: vt matrimonia suo ritu contraherent, vndè mira successionum confusio sequitur: vtì deniquè ea facerent, quæ sub exercitiorum prætextu in suis concionibus non verentur attentare: è quibus pleraque cùm sibi tum regis, tum magistratuum authoritatem vindicent, se profectò valdè suì fore immemorem, si ijs assentiatur: cùm præsertim sui officij sit, eam authoritatem tueri. Itaque se rectè ait magistratibus contrariam mentem suam explicuisse. Si qui verò secùs populo persuaserint, illorum esse, se apud illos excusare. Iam quòd ad libertatem attinet, eam eatenùs datam, nè ipsis imputaretur libellus 5. Aprilis oblatus, non autem quantùm ad religionem spectat, tametsi eò illam ipsi detorserint contra animi sui sententiam. Itaque iustam tum sibi indignationis causam suppetere, quòd hæc tam falsò sibi affinxerint: tum regiæ Maiestati, quæ intellexerit populum ab ipsis ità animatum eò audaciæ processisse, vt sub religionis prætextu vetita religionis exercitia inuehat, suoque nouo magistratu regium magistratum in ordinem cogat: quod non modo non sit approbaturus vnquàm Rex, sed etiàm subditorum suorum auxilio vindicaturus. Quòd verò dicant ipsam venisse contra pacta conuenta, eius generis omnia niti falsa nimiùmque laxa verborum suorum interpretatione, rectèque quarundam vrbium magistratus ea non permisisse: qui tamen si modum excessetint, oportuisse ipsos ad se querelas

Exercitia noue religionn.

1567 las deferre, vt remedium adhiberetur. Sed neque eo nomine se fecisse contra conuenta, quòd post ea quidam ob sua maleficia appræhensi sint: interìm autem silentio præterire ipsos iconoclasmum & templorum vastationes, quæ post eam conuentionem facta sint, etiàm à quibusdam fœderatis nobilibus, introductasque in oppida conciones, cùm anteà in agris tantùm haberentur: item Ecclesias occupatas, monachos profligatos, exteros concionatores accersitos, cùm promisissent se conciones impedituros: in loca quædam ab his nouitatibus aliena, eas introductas: plebem ab ipsis animatam, regias domos occupâsse, tormenta & bellica instrumenta cum supellectili exportare, regios præfectos & magistratus abijcere, ità vt quidam non sinè vitæ periculo euaserint: tum quoquè vrbes regias occupare, in aciem sub signis militaribus coire, minari cædem aut profligationem Ecclesiasticorum & regiorum ministrorum, in quibus etiàm ipsa non sit excepta, & Catholicorum omnium: immò etiàm re ipsa diripere, inflammare, euertere monasteria, templa, ædes nobilium & aliorum. Ex his verò omnibus, & literis ab ipsorum exercitu, ad Valencenenses quidem scriptis, sed interceptis, haud difficilem capi posse coniecturam, quò hæc euasura fuerint, nisì præpotens Deus per fidos regis ministros anteuertisset: nempè ad ipsius quoquè regis profligationem. Quòd si, vt iactant, velint regi præstare se obsequentes, eximant à vulgi animis hanc vanam de permissis exercitijs persuasionem, videantque vt regi iam aduentanti se purgare queant. Quòd verò exercitus dimitti velint, & ità gladium illi auferre, cui à Deo traditus sit, simul etiàm edicta omnia rescindi, non difficilè iudicari posse quorsùm id tendat. Hæc & pleraque alia rescripsit illi nobili illustrissima Gubernatrix, quam sanè in hoc rerum tumultu dubium non est, sæpè in maximas fuisse angustias coniectam.

Hassellēses fiunt rebelles suo domino.

Per hoc tempus seditiosus ille Hermannus, cuius anteà iam meminimus, Hassellensibus Episcopi Leodiensis subditis author fuit vel hortator, vt & conciones intra oppidum haberentur, & imagines atque statuas dissiparent & confringerent, templaque diriperent: atque adeò medio foro ille sectarius Ecclesiastica ornamenta & supellectilem omnem incendit. Idemque Hassellenses rebellare docuit aduersùs Leodiensem Episco-

Episcopum, apud quos sanè etiàm adeò ille gratiosus fuit, vt Tungrensibus ad aliquot dies illum, vt quidā aiunt, expetentibus, hominem accommodare noluerint, nisi ipsi consules vades darentur: simul etiàm ad medium vsque iter, quo Tungrenses occurrisse ferunt, cum 300. aut 400. militibus illum deduxerint. Accidit verò apud Hasseletum res memoratu digna, & miraculi loco habita. Occupati erant iconoclastæ media nocte deturbanda crucifixi Seruatoris imagine: & eccè semèl atque iterùm, nullo vento flante, cerei & faces omnes extinguuntur. Aderat Hermannus, & nè quis eam rem alijs indicaret, omnes iurare voluit. Tandem Hasseletum ab Episcopo Leodiensi obsidetur, & præco Hermannus timens pelli suæ, relictis illis quos enerierat, callidè se subduxit, delitescens in curru fœno onusto. Pulchrum hoc fuit stratagema euangelicum. 1567 *Miraculum.*

Ad Buscoducenses refractarios missus fuit quidam ex sectariorum Antuerpiensium capitibus, qui illi oppido præesset. Noluerant enim admittere regium præsidium, & multa insolentèr sanè egerant sectarij eius loci. Missus eò paulò antè fuerat Cancellarius Brabantiæ cum illustri Barone Merodensi & Peterseon, Comite Olensi &c. vt turbas illic sedarent: quos illi non sunt veriti ceu captiuos apud se detinere. Habebat extra vrbem Comes Meganus ad sexdecim signa peditum, vt commeatum & auxilia ab ea excluderet. *Cancellarius Brabantiæ tenetur captiuus.*

XVI. Februarij Antuerpiæ sub horam decimam vespertinam arsit cœnobium Franciscanorum, & maxima ex parte conflagrauit. Sunt qui culpam conferant in sectarios: ego nihil huius affirmo, tametsi illi benè maiora ausi fuere. Data sanè opera est, vt illi patres Franciscani per calumniam tanquàm qui carnes in Quadragesima comedissent, traducerentur, eius rei persuadendæ causa iactatis in hortum illorum assis carnibus. Sed & honestæ quędam matronæ (alij dicunt meretrices à sectarijs summissas fuisse) ingressæ erant monasterium, vt sarcinas contemplarentur. Eas Sectarij, teterrimo in vulgus sparso rumore, tanquàm illorum patrum scorta compræhenderunt, cùm tamen proprij illarum mariti testarentur, eo ipso temporis momento illuc eas fuisse è suis domibus introgressas. Vsqueadeò isti Euangelici homines ardent odio monachorum: atquì vtinàm arderent magno & feruenti amore Christi.

Erant Antuerpiæ è sectariorum colluuie aliquot

1567 copiæ conſcriptæ. Ex iuſſæ ſunt ea vrbe excedere. Porrò non parùm multos extra vrbem illi ſibi adſciuerunt vndiquè aduentantes. Miſit autem ad eos magiſtratus Marggrauium cum peditibus non ampliùs ſexaginta, vt qua authoritate niterentur, ex eis perquirerent: quos illi improbi miſerè irriſerunt, viquè extorquere voluerunt a Marggrauio, vt clamaret, Viue les geux.

Ar tamen non diù pòſt, ducibus quibuſdam è nobilibus fœderatis, partim in Hollandiam, partim in Zelandiam nauibus profecti ſunt. In itinere autem primò Fliſſingenſes, deinde propugnaculum maritimum Rammekenſe inuadere conati ſunt ſuî communiendi cauſa: ſed neque iis in locis, neque vſpiàm alibì admiſſi ſunt, regio milite illorum machinationes eludente. Nam & Traiectum inferius occupare niſi ſunt, ſed obſtitit Comes Meganus cum decem peditum cohortibus: qui ſimul atquè oppidum illud ingreſſus eſt, mox conſiluêre ſectariæ conciones omnes, & ſeditioſi ſe in pedes conijcere cœperunt: captus tamen eſt vnus atque alter, qui pertinaciores videbantur, & profugorum bona omnia in tabulas relata ſunt, illi vero publico edicto citati. Vianæ erant milites ſectariorum ad duo millia relicti, vt Traiectenſium infeſtarent agros, Rheni nauigationem interturbarent, merces & naues comprehenderent. Porrò Amſterodami quidam è fœderatis primarijs nobilibus omnia perturbauit. Ciues eius opulenti emporij in varias factiones, vt eſt ſolenne in hoc nouo Euangelio, diſtracti, quotidiè ad aliquot horas viſebantur in armis. Fuiſſent autem ſuperiores Catholici, nisi Senatus peiora metuens, eos placâſſet.

Traiecti ſilent conciones ſectariæ.

Hoc ferè tempore Equites aurei velleris, ità vt Catholicus Rex poſtulârat, iurârunt ſe ſeruaturos fidem Catholicam Romanam, & erga Regem obedientiam. Vnus tamen, cuius nomen reticeo, ab hoc iuramento præſtando ſe abſtinuit. Idem autem iuramentum, per Flandriam præſertim, alij nobiles fœderati omnes iuſſu Comitis Egmondani præſtitêre. Scripſit etiàm idem Comes ad omnes Flandriæ vrbes, vt darent operam, quoàd eius fieri poſſet, ſinè vi abolendis concionibus ſectarijs: atque in ipſo Quadrageſimæ initio per omnem Flandriam excurrens, ſingulis vrbibus perſuadere conatus eſt, vt eas conciones miſſas facerent: ſed

Iuramentum equitum aurei velleris.

sed vix vlla obtemperauit, donec posteà alijs id vijs effe- 1567
ctum est.

X I. Martij, aut circitèr, Brugenses, vt sectarios ministros à concionando deterrerent, miserunt certos homines ad locum concionis, qui ministrum iuberent crastina luce se sistere ad præstandum iuramentum, quemadmodùm in alijs oppidis fecissent: nî id faceret, sciret sibi concione interdictum iri. Sed ille iam ad menses aliquot Brugensium sectariorum bellissimus concionator non ausus comparère, fuga sibi consuluit. Itaque proxima Dominica siluit concio. *Brugensis Côcionator fugit.*

Aldernadi quoquè à die nona mensis huius nulla est permissa concio, idque hac occasione: Contra iuramentum, ab ipsorum consistorialibus præstitum, altera Martij ad Concionem armati proruperant. Itaque missi sunt milites præsidiarij, qui ea, quam diximus, die impedirent, nè cum armis egrederentur. Tum illi etiã iactis in milites lapidibus, duos sauciârunt. Milites suî defendendi causa displosis sclopettis, nouem è sectarijs perimunt, permultos vulnerant, ità vt paulò pòst octodecim extincti sint: quodque admiratione dignum est, vix vnus euasit ex eius oppidi iconoclastis, qui non aut ibì, aut paulò pòst interierit.

Eodem ferè tempore etiàm Antuerpiæ, iussu illustriss. Gubernatricis, Princeps Auraicus & Comes Hochstratanus persuadere nisi sunt sectariorum capitibus, vt vel ad tres menses omitterent conciones, & interim ipsorum fana sigillo regio obsignarentur, sed frustrà: immò paulò pòst ingens ibì tumultus extitit, qualis alibì nusquàm, idque hac occasione: Redièrant ex Hollandia & Zelandia aliquot sectariorum copiæ, eæque nouis quotidiè accessionibus auctæ, valdè diuexabant agros Antuerpiensibus vicinos, agricolas exagitabant, & tum cuiusdam officiarij regij ædem, tum templa vicina expilabant. Habebant isti id temporis symboli loco caudas vulpinas, à pileis vel galeis pendentes. Ea re cognita, misit contra illos Gubernatrix Drossardum Brabantiæ vel Satrapam, cum aliquot equitum & peditum cohortibus, tumultuariè ex Flandriæ & Brabantiæ præsidijs accersitis. Illi decimotertio Martij improuidos summo manè adoriuntur, ordines dissipant, permultos cædunt, & quidem supra ducentos illo in loco, vt fertur, prætter illos qui in fuga perempti sunt. Plurimi quoque in Scalde fluuio periêrunt, plures in *Ingens tumultus Antuerpiæ.* *Cæduntur Sectarij.*

horreo

1567 horreo quodam exusti: cæteri pauci in oppidum euaserunt. Captus etiam in fuga est quidam non postremi nominis, qui multa Geusiorum arcana detexit, secumque habuit catalogum eorum omnium, qui nomen militiæ dederant. Volebant ijs suppetias ferre Sectarij Antuerpienses, sed à Principe Auraico & Hochstratano Comite prohibiti, portam vrbis perfregére: at suorum accepta strage, mox vltrò in vrbem redierunt. Nec sanè ab iniurijs & minis in Principem abstinuêre iam regressi, viique extorserunt aliquot maiora tormenta & arma: quibus instructi, forum frumentarium occupârunt, moxque signis explicatis, rectà pergunt ad occupandam curiam. Verum Principis Auraici & Comitis Hochstratani atque magistratûs studio tandem effectum est apud quosdam Sectariorum primarios, vt ea die pax esset & concordia. Interim tamen captiuos omnes, tam æris alieni quàm criminum nomine in carcerem coniectos, mirabili audacia soluerunt atque dimiserunt.

Postridiè cùm nouam seditionem moliri viderentur, his fere conditionibus dicta concordia confirmata est: Vt 12. cohortes sectariorum cum 8. cohortibus ciuium sempèr in excubijs sint: Vt nullus externus admittatur: Vt sectariorum in excubijs sempèr sit maior numerus, & quædam alia. Hæc si impetrarent, pollicebantur se nulla clero, templis Catholicis damna daturos. Verum eodem ipso die fidem datam fefellerunt, cùm à meridie, duce illo Hermanno, qui se ab Hasseleto subduxerat, rursùs aggressi sunt cœnobia expilare & vastare, inprimis autem Franciscanorum, Dominicanorum & Carmelitarum. Et vt suæ indulgerent libidini, quosdam Franciscanos egregiè ludificatos in medio exercitu per totam vrbem etiàm bombardis onustos circunduxerunt: qui quidem, illo bombardarum pondere sauciatis humeris, diù postea decubuerunt. Quin & claues sibi vendicârunt, & Hermanno suo tradiderunt: mox celeres nuncios mittunt Valencenas, hortantur nè se dedant, quandoquidem etiàm Antuerpia ab ipsis stet. At tamen sedatus ea die tumultus fuit, nè quid prætereà attentarent.

Francis-canis illu-duntur.

Sequentis diei summo manè illi inter se conspirare cœperunt de totius ciuitatis direptione. Itaque pulsato tympano conuocant Caluinistas & Confessionistas

niftas omnes, vt ob defenſionem Euangelij in antedi- 1567
ctum forum frumentarium pariter conueniant. Res erat ſummi periculi, actumque fuiſſet de illius ampliſſimi emporij opibus, deque magiſtratu & Catholicis omnibus, niſi prudenti conſilio Principis & Comitis atque magiſtratus, alterius tympani pulſu ad ferendam maturè opem accerſiſſent ciues & nationes omnes, præconis voce addita, vt quicunque Regi & Magiſtratui aſſiſtere vellent, in forum ſe reciperent. Confeſtim igitur in vnum coiêrunt non modò ciues Catholici Germani, Hiſpani, Itali, Luſitani, ſed etiàm Confeſſioniſtæ Luterani, Catholicis ſe iungentes aduerſus Caluiniſtas tanquàm ſeditioſos. Ibi tum clamari cœptum contra Caluinianos : Viue le Roy, id eſt, Viuat Rex, & Geuſij expellantur ab vrbe. Et facilè tum Caluiniſtæ ex vrbe eiecti fuiſſent, niſi ob vitandam mutuam ciuium cædem, quidam ſe ſequeſtros interpoſuiſſent. Itaque conuentum denuò cum illis eſt, ſed longè alijs quàm die præcedenti conditionibus, ijs videlicet atque alijs conſimilibus, vt quamprimùm omnes arma ponant, vt tormenta maiora reſtituant, vt nulli niſi Magiſtratui fas ſit ſigna militaria erigere. Ex eo tempore fracti ſunt animi Caluinianorum, nec quicquam grande deinceps eo in loco auſi ſunt attentare : porrò illorum capita ſe ſenſim ſubduxerunt, & inter primos Hermannus, quem hominem etiàm Sectarij execrantur. Eſt verò ſub certis quibuſdam conditionibus etiam pax illis communis conſtituta.

Obſiſtitur Caluiniſtis.

Hoc ferè tempore, nempè Dominica Iudica, id eſt, decimaſexta Martij, quidam Caluinianus præco ſingulari quadam audacia non longè à Colonia concionem habuit. Sperabat fortaſsis homo improbus ſe in ea præclara vrbe aliquem poſſe tumultum ciere, & homines ad res nouas moliendas incitare. Verùm neque admodum multos habuit auditores, & niſi abſens ab vrbe tum fuiſſet clariſſimus vir Conſtantinus Liskyrchius eius anni conſul, & alia quædam obſtitiſſent, næ ille furcifer haud impunè tuliſſet tantam audaciam. Et certè non fuit ille auſus denuò illo in loco habere concionem, & ſi ſanè fuiſſet auſus, ſenſiſſet Catholicum Coloniæ Agrippinæ magiſtratum non defuturum ſaluti & tranquillitati Reipub. ſuæ. Mox autem à prudentiſſimo Magiſtratu ſeueritèr prohibitum eſt, nè

Concio hæretica extra Coloniam.

1567 est, nè quis extra vrbem ad Conciones eiusmodi exiret. Pertinet hoc quoque ad eximiam laudem inclytæ Coloniæ.

Legatio ad Valencenenses. Hoc mense ab illustrissima Belgij Gubernatrice ad Valencenenses missi sunt Dux Atescottanus & Comes Egmondanus. Ij die decimotertio huius mensis sub fide publica euocârunt ad se homines viginti, quos illi designarent, ad Colloquium sub horam tertiam pomeridianam. Eo quidem die nemo venit, quòd se dicerent impeditos: sed postridiè ob id tantùm missi sunt quidam, vt audirent conditiones ab illis nomine Gubernatricis offerendas, quæ quidem erant æquissimæ. At illi tunc discesserunt, & die XV. eiusdem mensis Valencenenses iam ab Antuerpiensibus animati, responsum eiusmodi reddiderunt, quod victoribus potiùs quàm victis conueniret. Itaque iam memorati Principes re infecta discesserunt, arctiusque obsessi sunt Valencenenses.

Eodem tempore ad vnum è primarijs fœderatis nobilibus, qui tum Amsterodami degebat, secundus missus est legatus Secretarius priuati Concilij regij, admoniturus eum nomine illustriss. Gubernatricis, vt ea vrbe excederet, & quædam præterea alia faceret, nî publicus hostis declarari vellet. Vbi is ad eum venit, hoc solum obtinuit responsi, non esse illum eiusmodi legatum, cui oporteat responsum reddere. Erant tum Amsterodami aliquot nobiles fœderati in eodem hospitio, ad quod se Secretarius contulerat. Ij sanè aliquot dies captiuum eum detinuerunt, nec semel minas mortis intentârunt, literas & munimenta eius omnia abstulerunt. Magistratus, metu primarij illius nobilis, nihil se commouebat, donec is negaret suo iussu factum. Tum verò, non recuperatis tamen suis munimentis, scapha accepta à Sculteto & Consule, solo hospite conscio, illorum euasit manus. Paulò post ille primarius nobilis, publicus patriæ hostis pronunciatus est.

Legatus Gubernatricis malè tractatur.

Hasseletũ deditur. Sub id tempus Hasseletum se dedidit Episcopo Leodiensi his ferè conditionibus: Vt impensas obsidionis Episcopo præstent: Vt suo sumptu cœnobia & templa restaurent: Vt deinceps Catholicam fidem profiteantur. Hæc sunt lucra & compendia noui euangelij, & indè nascentis rebellionis. Est autem miles oppido sinè cæde recepto impositus.

XVI.Mar-

XVI. Martij, aut certè Dominica Lætare, Brugenses Sectarij rursùs quendam sibi adsciscunt ecclesiasten, sartoris famulum, vix natum annos 22. dignum sanè tali patella operculum. Venerunt eò missi à Brugensi magistratu & à Francotis, & disertis verbis homini, nè concionaretur, interdixerũt. At ille tamen à meridie id attentans, vbi sub vesperam vrbem ingreditur, in ipsâ porta compræhenditur, & in carcerem mittitur. Indè cessârunt conciones eiusmodi apud Brugenses. semel tamen atque iterùm suos psalmos teutonicos cantillârunt, donèc vicesimasexta Martij conuenticula illis omnia publico edicto vetita sunt. 1567 *Ecclesiastes capitur.*

Sub finem Martij rursùs Antuerpiæ Sectarij sua habere conuenticula secreta, arma coemere, & ad tumultum spectare cùm viderentur, multique mercatores exportatis indè rebus suis abscederent, Gubernatrix per Principem curauit conciones sectarias omnes prohiberi, tametsi nondùm obtemperatum fuit: voluitque constantèr militem exterum eò intromitti. Præfecto quoquè criminali, quem vulgò Roede Roede vocant, mandauit, vt authores omnes tumultûs illius Antuerpiensis, vnaque sectariorum ministros omnes compræhenderet. *Conuenticula noua Antuerpiæ.* *Rod Rût.*

XXII. Martij Dominus Norcarmius accitis è Duaco, Tornaco, alijsque vicinis oppidis tormentis, Valencenarum mœnia tanta vi & assiduitate verberauit, vt ciues mox colloquendi facultatem petierint. Ea sub vesperam non negata, aiebant se paratos deditionem facere eis conditionibus, quas anteà recusârant. Verùm non sunt auditi. Postridiè duobus & viginti tormentis summo manè quatiuntur mœnia, turris cuiusdam templi deijcitur, magno illato vicinis ædibus detrimento, nec cœpto absistitur, licèt horribili clamore oppidi matronæ manibus deditionem insinuarent, donèc ante meridiem ad multum spatium disiectis mœnibus, facilis militi in oppidum pateret ingressus. Iam verò summè ad inuadendum anhelante milite, ipso meridiano tempore sinè vlla conditione se permittunt Regis voluntati. Eodem itaque die, qui erat Palmarum Dominicus, à meridie cum maxima copiarum parte ingreditur Dominus Norcarmius, oppidumque Regi Catholico recuperat. Porrò ad aliquot dies obseratis portis Michaelem Herlinum ditissimum mercatorem cum filio & duobus noui euangelij præconibus, totius *Valencenæ expugnantur.*

1567 rebellionis capitibus, in carcerem conijcit. Ea verò Valencenarum, vrbis munitissimæ, expugnatio omnibus sectarijs animum ademit. Mox autem missi sunt ex hoc exercitu, qui Cambresium, ditionis Episcopi Cameracensis oppidulum à sectarijs occupatum, oppugnarent. Sed vbi eius loci incolæ acceperunt Valencenas deditionem fecisse, omnes profugerunt, portisque patentibus miles ingressus est.

Traiectenses Mosani se dedunt.

Aprilis mensis initio Traiectenses ad Mosam se Regi missis Bruxellas legatis dediderunt, militemque regium apud se introduci passi sunt. Fuerant illi diù rebelles, indè persuasi à sectarijs buccinatoribus, multaque more sectariorum egerant: sed eiusmodi conatus plerunque tristes habent exitus, punitque temeritas vel maximè seipsam. Quanto illi rectiùs sapiunt, qui seditiosorum hominum repudiatis concionibus, permanent in officio, nouandisque rebus abstinent?

Conditiones acceptæ ab Antuerpiensibus.

VII. Aprilis illustriss. Gubernatrix cum Antuerpiensibus, qui suos ad illam legatos miserant, his fermè conditionibus transegit: Vt sectarij ministri & concionatores omnes quamprimùm Antuerpia discedant: Vt omnes sectariorum conciones, exercitia, & quæcunque indè pendent, putà, Consistoria, conuenticula, collectæ pecuniariæ, & similia cessent: Vt templa direpta vel diruta, in pristinum statum reuocentur: Vt cultus diuinus vbique restituatur, itemque conciones Catholicæ aliæque Ecclesiasticæ cæremoniæ omnes, idque sinè vllo impedimento vel iniuria tam in personas Ecclesiasticas, quàm eorum res & facultates: Vt nouorū fanorum structura cōquiescat, cunctaque, vbi rex iusserit, subruantur: Vt nihil interim innouetur, neq; quicquam fiat religioni Catholicę contrarium: Vt ciues & incolę omnes obediant Regi, cunctaque eius edicta, etiàm ab harum turbarum initio proposita seruent: Vt post hàc non ferant in sua Rep. vllos exules, errones, aduersùm Regem conscriptos, exteros sectarios, fugitiuos, apostatas, & similes: Vt Magistratui reddatur pristina authoritas, & debita præstetur obedientia: Vt milites præsidiarij, donèc illic erunt, iurent se Regi parituros & seruaturos iam dicta. Hæc si fiant, vicissim promisit Gubernatrix, eius vrbis ciues neque in illa, neque alia Belgij ciuitàte perquisitum, molestatum, impeditum, persecutum iri religionis ergo, donèc Rex cum ordinum consilio aliud statuat, cui tum illi perindè vt alij Regis subditi, obtem-

perare

perare debebunt. Si qui autem ad regiorum edictorum prǽscriptum, quòd ad religionē attinet, gerere se nolent, aut obediant, aut discedant, quemadmodùm Rex cum ordinibus decreuerit. At hinc excipiuntur tamen ij omnes, qui rei sint maiestatis, destructionis & direptionis templorum atque iconoclasmi, latrociniorum, rebellionis, conspirationis in regiam maiestatem, & criminum consimilium. Porrò in his omnibus regiæ maiestati consensus saluus erit, cui etiam se scripturam pro ipsis illustriss. Gubernatrix affirmauit, modò interìm sileant conciones & exercitia omnia nouę religionis. Postremò hortabatur, vti hæc omnia quam celerumè exequerētur, itá citiùs impetraturi hactenùs malè gestorum veniam. Eæ verò conditiones omnes ab Antuerpiensibus acceptæ & admissæ sunt, sicque paulatìm ibi res meliùs habere cœperunt. 1567

IX. Aprilis immodicus fuit tumultus Buscoducis. Cùm enim iuramētum exigeretur ab eo, quem suprà diximus missum Antuerpia esse, vt illi oppido præesset, nec id nisi sub ea forma, quam ipse conceperat, præstare vellet, Sectarii perruptis Curię foribus, Magistratū cum ciuibus consilia communicantem inuadunt, & bonos ciues omnes in fugam compellunt. Veriùm pius & clemens Deus eas turbas ita sedauit, vt sub vesperam suam quisque domum sponte repeteret. Porrò die 11. Aprilis exauthorato milite, solutis à Senatu stipendijs, Antuerpiensis ille discessit, moxque ad horam tertiam Cancellarius Brabantiæ & Peteisomius dimissi sunt, & Bruxellas vsque à 32. sagittarijs deducti. Simul etiàm conscripti à magistratu milites 400. qui excubias agerent, planeque exulare iussa omnis concio sectaria. Itaque sectarij plerique suis secum exportatis rebus, indè aufugerunt. *Tumultus Buscoducensis.* *Cancellarius dimittitur.*

X. Aprilis Antuerpia excessēre nouē ministri sectarij eius vrbis, partìm Caluinistæ, partìm Luterani: mox etiam omnia illorum fana prophana, iussu Curiæ à magistratu obsignata sunt, donèc Gubernatrix eò veniret.

Eodem tempore in Flandria, iam ante Pascha sublatis iussu Comitis Egmondani agrarijs concionibus, deturbata sunt sectariorum fana, Iperis inprimìs, & Balioli atque Armenteriæ, & in locis adiacentibus. Porrò Comminij, iubente Duce Arescottano, ex fani Sectariorum trabibus tria sunt structa patibula, in ijsque mox suspensi pe plures. Deindè etiàm Gandaui tanto militum impetu vnius horæ spatio dirutum est fanum

1567 Sectariorum, vt vendita statim omni materia, prætet stramina nihil reliqui fuerit. Cœpit quoque passim per vniuersam Flandriam de ijs, qui circa Domini natalem ad árma concurrerant, & de iconoclastis omnibus supplicium sumi, ità vt per trimestre in sola Insulensi vrbe ad octoginta in crucem sublati sint ex pagis vicinis. In Hollandia quoquè & Zelandia sensìm tranquillitas reddita est, profligatis sectariorum concionibus, & eorum fanis euersis.

XXIIII. Aprilis Antuerpiæ solennis Missa celebrata est de sacrosancta Eucharistia in templo beatissimæ semperque virginis Mariæ: & quidem iam aliquot menses illud sacrum siluerat. Adhibitus autem est solennis campanarum sonitus, iam canonicis reuersis, & mercatoribus frequentissimis eò quotidiè confluentibus, adeò vt itinera omnia omnis generis opibus & sarcinis oppleta cernerentur. Est tum illo in templo, tum in cæteris omnibus magno sudatum opere, vt ante Gubernatricis aduentum rudera omnia exportarentur. Eodem die domestici milites omnes exauthorati sunt, demptis quatuor cohortibus. Indignè id ferebant illi milites, atque sub vesperam alterius diei illis in vnum coëuntibus, & mira minantibus, res ad tumultum spectare videbatur. Verùm prudentia Magistratûs ītum est obuiàm, accito milite regio iam ad vrbem aduentante.

Peditum 16. signa veniunt Antuerpiam.

Itaque xxvj. mensis huius summo manè, duce Comite Mansfeldio, in oppidum intromissa sunt 16. peditum signa: priùs tamen curribus aliquot cum eorum impedimentis intrò receptis, & ad viarum angulos obiectis, nè quid maligni homines possent attentare contra illos.

Gubernatrix intrat Antuerpiam.

XXVIII. eiusdem venit Antuerpiam illustriss. Gubernatrix cum plerisque aurei velleris Equitibus, & cum tota aula, stipata equitibus septingentis ad suum & vrbis præsidium: itemque trecētis alijs, qui foris inuigilarent, nè qui tumultus existerent. Ingressa vrbem, rectà contendit ad primariam sacratissimæ virginis matris ædem, vbi, omnibus anteà præparatis, mox solenne sacrum de Sanctospiritu factum est, totius vrbis campanis coucrepantibus: inprimìs autem pro gratiarum actione decantato, Te Deum laudamus.

Calendis Maij, aut certè pridiè eius diei sub mediam noctem Amsterodamo discessit nobilis ille primarius, cuius anteà quoquè meminimus, à multis nobilibus

bus fœderatis & cum tedis innumeris deductus ad nauem 1567
cum omni sua familia & supellectile: vbi valedicens nobilibus illis, mandauit, vt indè abscederent quāprimùm, nulla tamen cuiquam vel vi, vel iniuria illata. Illi igitur biduo pòst cum vniuersis copijs suis indè abiêrunt. Porrò Carthusianum cœnobiū extra Amsterodamum situm, priùs sexaginta milites diripuerunt: ijdemque indè profecti, Abbatiam Egmondanam miris modis vastandam & expilandam sibi sumpserunt, monachis non mediocritèr diuexatis, & Priore miserrimè captiuo aliquousquè pertracto. Indè prætereuntes Alcmariam vrbem, opima præda iam dicti monasterij & multis thesauris onusti, vicinum Regularium cœnobium itidèm expilârunt. Est verò illos persecutus Comes Meganus, sed assequi non potuit, donèc suis essent coniuncti, qui erant ad quatuor millia, & eo ampliùs, armis omnis generis egregiè instructi. Prohibuerat autem Gubernatrix sub pœnis grauibus, nè illis auxilio essent certa quædam oppida. Vndè factum est, vt aliquot locis frustrà tentârint conscensis nauibus abscedere. Tandèm tamen oppiduli cuiusdam incolas vi adegerunt, vt naues concederent, quas ingressi omnes abscesserunt, exceptis centum, qui tardiùs aduenerant: qui quidem strenuè cum regijs copijs confligentes, plerique omnes ceciderunt, 20. verò cōpræhensi sunt, & 10. mox suspendio necati. Qui autem Vianæ & locis vicinis erant, suorum accepta clade, omnes mutato habitu fugerunt: si qui verò ex ijs depræhendebantur, mox suspendio addicti sunt.

Carthusia Amstero-damensis diripitur.

Sectarij succumbunt.

Porrò nobiles quidam fœderati, horum duces, in peculiarem quandam nauim se receperunt, nauta sanè inuito, qui etiàm paulò pòst Comiti Arenbergio obuiàm venienti illos prodidit. Erant enim benè poti, somnoque obruti, ità vt à militibus Arenbergianis compræhēsi sint centum & tres, in quibus erant nobiles 63. Simul etiàm in eadem naui præda cœnobij Egmondani appræhensa est, & 30. aut 40. millia dalerorum. Nobiles capti Viluordiam iussu illustriss. Gubernatricis magna ex parte abducti sunt. Ea autem res sectariorum audaciā prorsùs contudit, maximè quòd à captiuis multa illorum arcana & machinationes detegerentur. Viana posteà occupatur ab Erico Duce Brunsuicensi, & ditio Traiectensis redit ad pacem & tranquillitatem.

Nobiles capiūtur.

X. Maij aliquot peditum signa regis nomine ingressa sunt Amsterodamū, & paulò antè Buscūducis. Iam ferè

1567 rebellio omnis, cunctaque Sectariorum exercitia & conciones in nihilum redacta visebantur, non sinè singulari præpotentis Dei benignitate, qui etsi ad tempus permisit in illis opulentis & Catholicis regionibus aliquid posse sectarios, citò tamen illorũ conatus repressit, flexus hauddubiò precibus ardentissimis & lachrymis piorum hominum vtriusque sexûs, quorum illis in locis ingens sanè copia est. Eodem autem die Antuerpiæ, præter alios multos in vicinis itineribus, duo iconoclastę & quatuor alij suspensi sunt. Porrò etiàm id temporis illustriss. Gubernatrix iussit Antuerpiæ singularum familiarum nomina & cognomina describi, itemque arma in singulis ædibus reperta. Fana autem hæreticorum donauit exteris militibus, ea conditione, vt solo æquarent. Sunt qui dicant, pro quinque fanorum sectariorum materia oblata esse aureorum Rhenensium 14. millia.

XII. & XIII. Maij permulti ibidèm, iubente Gubernatrice, in carceres coniecti sunt, atque in ijs plerique iconoclastæ & templorum expilatores.

Legati principum ad Gubernatricem.

Sub diem XX. eius mensis aliquot Germaniæ principum legati venerunt ad illustriss. Gubernatricem, orãtes, vt qui confessionis essent Augustanæ in Belgio, ijs libertas concederetur, neque ob priùs admissa quicquã molestiæ inferretur, & id genus alia. Responsum illis est, non posse hac de re quippiam constitui, donèc Rex suam explicet voluntatem: porrò illustrissimam Gubernatricem orare, nè se negocijs religionis in Belgio admisceant. Ità tum nihil impetratum est. Intereà verò dum illi ijs in locis essent, tam Cõfessionistarum quàm Caluinianorum fana sub hasta vęnierunt, idque in commodum militum præsidiariorum: solum fisco adiudicatum, posteà pars quibusdam militiæ ducibus permissa.

Marchio Bergensis moritur.

XXII. Maij in Hispanijs obijt Marchio Bergensis. Ejus coniunx necdùm comperta morte illius, hoc ferè tempore cõsulem oppidi Caluinistam iussit in carcerem includi, edixitque palàm, vt solum verterent, quicunque vel proles suas baptizari curâssent in fano sectariorum, aut eorum more inijssent coniugia, aut cœnam Caluiniano ritu celebrâssent, neque vellent resipiscere. Feruntur autem circitèr 700. tum indè aufugisse.

Edictum Antuerpiæ promulgatum.

XXIIII. Maij Regis nomine illustriss. Gubernatrix publicauit Antuerpiæ edictum, ob sedandas turbas omnes, quæ illic religionis causa deincèps oriri possent. In eo autem nulla fit mentio eorum, quæ hactenùs ad-

admissa essent. Scripserat enim Rex, se sibi seruasse co- 1567
rum tum punitionem, tum condonationem, pro merito-
rum qualitate. Huius edicti hæc ferè summa fuit:

Primò, vt iuxta edictum anni superioris, in Iulio I.
euulgatum, præter bonorum omnium confiscationem ministri sectarii & concionatores morte mulctentur, ac suspendantur. Eadem pœna plectantur, quicunque suas ædes ad habenda conuenticula commodatò dederint aut permiserint: itemque receptatores, fautores, sustentatores illorum, si tamen id pro more habeant, aut sint hæretici obstinati: Qui talia adeunt conuenticula, pœnam luant arbitrariam, ità tamen, vt inquirat iudex, num quadam ducti curiositate id fecerint, an verò armati: Concionatores sub pœna capitis solum vertant: Parentes, curatores, heri, ad iudicis arbitrium puniantur pro liberorum & familiæ suæ culpis, & pueri vel famuli flagellentur, nisi constet illos horum culpas pro viribus impediuisse: Vt citiùs prodantur conuenticula, quisquis illa detexerit, si eius sit sectæ, & ad fidem Catholicam conuertatur, hactenùs admissorum habeat veniam & impunitatem: Vt magistratus & prætores, illorum alioqui rationem reddituri, contra ea conuenticula aduigilent.

Secundò, vt iuxta aliud præcedentis anni edictum, II.
iconoclastæ omnes, & id genus templorum ac monasteriorum expilatores & inflammatores, aut iis opem ferentes, bonorum confiscatione & laqueo plectantur: sitque cuiuis fas eos compræhendere, & Magistratui adducere. Omninò etiàm mandatur magistratibus, vt nè permittant talia facinora, immò verò modis omnibus obsistant, sub pœna arbitraria, præstandique damni, quod ecclesiis illatum sit. Idem facere teneantur, qui sint ecclesiis vicini, aut ad ecclesiarum parœciam pertineant, non modò erga parochiales ecclesias, sed etiam alia eiusdem parœciæ sacella.

Tertiò, vt qui Sectarii sua exercitia, putà, baptismũ, III.
matrimonium, cœnam, psalmodiam, publicum cantum in conuenticulis, sepulturam, & similia coluerint, in crucem agantur, aut capite plectantur: illis verò auxilio qui fuerint, pœna mulctentur arbitraria.

Quartò, vt infantes nothi mox in ecclesiam ferantur, IIII.
& ritu Catholico tingantur. Habeant etiam parochi librum, in quo annotent diem baptismi, nomen baptizati, parentumque & susceptorum: pœna arbitra-

1567 ria constituenda in parentes,qui non iusserint baptizari: Si verò sectariorum more fiat, pœna capitis & bonorum confiscationis in baptizantem, & baptizandos offerentem. Obstetrices quoque deintegrò iurent, se indicaturas infantes magistratui, si à partu intra horas 24.non baptizentur: & si id negligant,puniantur.

V. Quintò, vt nullus ludimagister iuuentutem instituat publicè vel priuatim, nisi prius de fide examinatus à Scholastico & duobus à Senatu deputatis, præstitoque iuramento, iuxta formam præscribendam, de non prælegendis libris aut dogmatibus ab Ecclesia Catholica damnatis. Seruent vero hæc ante decimum diem post huius edicti publicationem, idque sub pœna arbitraria: quòd si verò deinceps errores aut hereses docuerint, capite & bonorum confiscatione mulctentur: parentes autem,qui ad eiusmodi scholas suos pueros miserint,pœna arbitraria.

VI. Sextò, vt prætores & Magistratus cum Visitatoribus exactè obseruent decreta omnia de typographis & bibliopolis promulgata, & immorigeri, capitis & bonorum confiscationis pœnas luant,si sic assueuerint: alioqui pœna extraordinaria, non tamen capitis, plectantur: & qui tales emunt libros, mulcta ijs pecuniaria irrogetur.

VII. Septimò,quicunque regijs subditis collectas pecuniarias imposuerint, absque Regis iussu, authoritate, permissu vel consensu, etiamsi vltrò conferant, vt pœnam ferant arbitrariam, & ampliùs quadruplo restituant, quàm acceperint, partim fisco regio, partim pauperibus applicandum. Vt etiam sectarij sub pœna arbitraria non illiciant in suas sectas plebeculam simplicem eleemosynis aut operis præstandis. Si qui verò tales collectas iam fecerint, aut contribuerint ob militem conscribendum, aut in posterum id fecerint, tanquàm rebelles plectantur capite, & bona eorum Fisco cedant.

VIII. Octauò declarati sunt rebelles omnes consistoriorum præfecti, & vetita deinceps consistoria omnia tam intra, quàm extra vrbes, itemque conuenticula, pretextu cœnæ Caluinisticæ, Colloquij, visitationis, religionis ad publicam perturbandam pacem, idque sub eadem pœna.

IX. Nonò iubentur vrbibus excedere ante horas 24.exules, fugitiui, errones, apostatę omnes, ij præsertim qui sub religionis prætextu eo aduenerint: & quidem sub pœna aut

aut virgarum, aut exilij, aut capitis, pro ratione merito- 1567
rum.

Decimò, vt quicunque aliundè in Belgium conflu- X.
xerint, si sint exules, iubeantur quamprimum abscedere sub pœna in exilij literis expressa: sin alij sint, adferant testimonia Parochi & Magistratûs sui de vita sua & causa discessûs ex alijs ciuitatibus.

Postremò interdicuntur scandala omnia ac impedi- XI.
menta, motus quoquè & iniuriæ in homines Catholicos, in Ecclesiasticos, in monasticen professos, & quidem sub pœna capitis & confiscationis bonorum, si graue sit scandalum: aliâs arbitrariæ castigationis. Hæc autem omnia suum habebunt robur, donec aliud de religionis negocio constituatur.

Sub finem mensis Maij tumultuati sunt Sectarij Steenbergii, nisi fallor, cœperuntque denuò aliquot vastare Ecclesias. Verùm missis eò Antuerpia 300. militibus, plerique fugerunt, nonnulli in crucem acti sunt.

In Iunio sumptum est Valencenis supplicium de quatuor primarijs Geuseis vel Caluinistis eius loci: è quibus vnus erat opulentus ille mercator Michael Herlinus cum filio, & duo concionatores. Is Michael prolata in ipsum & filium mortis sententia, cultello pennario aliquot sibi vulnera sub pallio inflixit, in quibus nonnulla exitiosa fuisse feruntur. Ea re ex profluente sanguine animaduersa, productus est ad supplicium. Porrò Sectarij versi in tumultum, nituntur & illum & alios eripere, nec obtemperant militibus monentibus, vt sedatè se gerant. Itaque displodūntur à milite aliquot sclopetti in seditiosos, quibus sex perempti, complures grauitèr vulnerati sunt.

Sumitur supplicium de 4. Geuseis.

Accidit verò quiddā memorabile Cambresij, quanquàm incertum habeo quo mense & die acciderit. Erat ibi quidam Iohannes Carmelitanus apostata hæreticorum ecclesiastes. Is se dominum Philippum dici voluit. Captus tandèm, pernegat se esse eum monachum, qui putabatur. Et quanuis diuersum testarentur plerique homini familiaritèr noti, & ipsa quoquè eius mater, optima & catholica mulier, quæ eum certis indicijs docebat esse suum filium, & hortabatur, vt monasticum habitum reciperet: ille impudentèr ait, Mulier, non noui te. Verùm multis tandèm conuictus testibus, non potuit negare se esse illum fratrem Iohannem Carmelitanum. Itaque in castro Cambrensi suspenditur, sed ab hæ-

Apostata mutat sibi nomen.

Suspēditur

1567 reticis ſublatus, in vicina quadam foſſa ſepelitur. Eccè autem ſpargitur latè rumor, Iohannem excitatum à mortuis, in Francia concionari, nec decrant qui ſe dicerent eum vidiſſe rediuiuum, cumque audiuiſſe concionantem. Sed vt impudens commentum palàm poſſet coargui, magno ſtudio Catholici eius cadauer perquiſierunt, inuentumque iam fœtens & horridum denuò ſuſpenderunt, nec illud poſtea amotum eſt. Talibus figmentis delectantur noſtri euangelici præcones, & cùm vera miracula nulla habeant, ad eiuſmodi prodigioſa commenta confugitur.

Denuò ſuſpenditur.

Tornaci, Iperis & Gandaui, multisque alijs Flandriæ locis, plerique profugi Sectarij ad certam diem citati ſunt ſub pœna confiſcationis bonorum. Illis verò non ſe ſiſtentibus, bona illorum partim fiſco addicta ſunt. Tornaci vno die è ditionibus Regis centum & ſex Geuſei Tornacenſes proſcripti ſunt, & bona eorum confiſcata. Multi ibidèm in caſtro habebantur in vinculis, quorum vix pauci euaſuri putabantur. Aldernadi quidam è præcipuis Sectariis cum ſemèl habita quæſtione nihil eſſet confeſſus, & tandèm teſtibus conuictus, vereretur ad alteram quæſtionem ſe abreptum iri, vel ferre non ſuſtineret publicæ necis ignominiam, de feneſtra domûs præcipitem ſe ciecit, ſed ſingulari Dei benignitate, qui non vult mortem peccatoris, eo caſu extinctus non eſt, ſed reſipiſcens, & peccata ſua confeſſus, Catholicè mortuus eſt.

106. Geuſei proſcripti.

Gandaui pridiè Apoſtolorum Petri & Pauli ingens rumor ſparſus fuit, poſtridiè futuram concionem hæreticam, & quòd Sectarij præcones 4. iam eſſent vrbem ingreſſi. Perlata res eſt ad magiſtratum, & diligenti habita inquiſitione, primus author in vincula coniectus eſt: nec vlla fuit concio heretica: ſed ipſo Apoſtolorum feſto die, quo futura dicebatur, ad ſacras reliquias S. Liuini, quæ tum biduo antè ex caſtro, vbì ob Geuſeorum metum aliquandiù fuerant, in templum S. Bauonis relatæ erant, clauda mulier ſanata eſt. Et certè aliquot ibì tum miracula facta eſſe adeò certum eſt, vt in publica acta relata ſint.

Miraculū ad reliquias S. Liuini.

Eodem propè tempore haud procùl Brugis quidam Sectarii rurſus ſua habere cœperunt conuenticula, id prætexentes, quòd non niſi vſque ad S. Iohannis ferias, vt ipſi dictitabant, conciones veritæ eſſent. Sed miſſus eò præfecti Flandriæ vicarius cum aliquot è caſtro Gandenſi

densi leuis armaturæ equitibus, ludimagistrum quendam, qui concionem habiturus, paulo antè infantem suo more baptizauerat, compræhendit, & postridiè manè in crucem egit: sunt & alij quidam compræhensi, cæteri fuga dilapsi. 1567

Vltima Iunij apud Harlingeñ Phrisię castrum in captiuos quosdam, quos supra diximus in naui vna a comite Arenbergio compræhensos, lata fuit sententia. Porrò nobiles 7. confœderati ad Gubernatricem missi fuerant, & de cæteris eius sententia expectabatur. Itaque præter alios partim exulare iussos, partim ad triremes damnatos, patibulo septem addicti sunt, è quibus vnus duntaxàt ad fidem catholicam se recipiens, peccata sua cuidam Franciscano patri confessus est, petijtque Missam fieri, in eaque sacrosanctam Eucharistiam sibi porrigi. Quod cùm factum esset, atque ille cum alijs suspensus, iam spiritum exhalâsse putaretur, animaduertit præfectus eum etiamnùm animam agere. Iussit igitur lictori, vt mortem vno adhuc saltu illi acceleraret. Quod cùm ille tentaret, funis ruptus est. At ille humi collapsus, paulò pòst tum à Deo, tum à præfecto ore titubante veniam & petijt & impetrauit, traditusque chirurgo curandus, hodieq; fortassis superest. Quotquot verò illi spectaculo aderant, miraculi loco isthuc habuère, quòd sacrosanctæ Eucharistiæ virtute à morte seruatus esset homo ille. Et multi sanè in Phrisia, hac re permoti, quotidiè redeunt ad Catholicam Ecclesiam. Est vero res à commissarijs perscripta ad illustrissimam Gubernatricem, qui se etiam funem accuratè inspexisse addidère, certoque comperisse eundem fuisse, quo cæteri essent strangulati, minusque quàm cæteros ponderis habuisse, sicque ruptum fuisse, àc si ense dissectus esset.

Exemplũ memorabile.

Multi ad fidem redeũt Phrisones.

XVIII. Iulij illustriss. Gubernatrix cum tota aula Bruxellas reuersa est, cùm ad id vsque temporis Antuerpiæ fuisset. Porrò Comes Mansfeldius Antuerpiæ cum præsidio relictus est.

Ante hos autem dies Ruræmundæ in Geldria Geusei quidam rursùs suum habuère ecclesiasten, qui primò apud Nouimagenses, deindè in Masequè concionatus fuerat. Illum volebant Ruræmundam introducere, vt festo die Visitationis beatissimæ Mariæ virginis concionaretur. Illud autem obtinere cùm non possent, extra vrbem habita cõcio est in pago quodam. Egressi sunt erò extra Ruræmundam Geusei quingenti, aut circitèr, vt aiunt,

Ruræmũdẽses sunt in motu.

1567 aiunt, concionem audituri. Catholici interim aduocant vicinum quendam satrapam, orantque vt præsidio militari ciuitati opem ferat. Venit ille cum paucis militibus, moxque portæ vrbis occluduntur. Redeunt indè à concione Sectarij, mirantur clausas portas, rogant eas aperiri, & se intromitti. Catholici negant se illos agnoscere pro ciuibus. Iterùm redeunt, seque intrò recipi petunt, vt possint adesse vxoribus & liberis suis. At Catholici vxores & liberos illis quidem per murum, vt fertur, demiserunt, sed eos admittere noluerunt. Hæc quidem de rebus inferioris Germaniæ, vt antè dixi, à grauibus & fide dignis viris accepi, & huc adscribere volui. Alij hauddubiò quandoquè prolixiùs omnem historiam separatìm describent.

Gotha deditur. Huius anni mense Aprili, cùm aliquandiù iussu Imperij obsessum fuisset, deditur Gotha oppidum cum arce munitissima & propè inexpugnabili, ibique præter alios captus est Vuilhelmus Grumbach, & paulò pòst grauissimo supplicio affectus, cum alijs quibusdam. Est autem notatu dignum, quòd eodem ferè tempore, nisi tamen fallor, cæsus est iste Grumbach, quo anno 1558. crudelissimo latrocinio peremptus fuit celeberrimus ille Herbipolensis Episcopus Melchior Zobel, cuius suprà meminimus. Verùm hac de re, quòd parùm certi habeam, nolo plura scribere. In Belgium iam aduenisse dicitur cum instructo exercitu illustriss. Dux Albanus, ibidemque etiàm Catholicus Rex Philippus expectatur. Non dubium, quin hæretici cristas demissuri sint, qui illas ditissimas regiones fœdissimè perturbârunt, & damnis maximis affecerunt. Quòd si verò illic nidificare & prosperis frui successibus eis licuisset, maiora sanè attentâssent. Sed habet humana malitia certos sibi præfixos limites & cancellos, quos prætergredi non potest. Vtinàm verò tandèm redeant ad sanitatem, qui in Europa tot turbas excitârunt, atque sub prætextu puræ doctrinæ & Euangelij, orbem erroribus & dissidijs impleuerūt, miseramque & imperitam plebeculam aduersum suos legitimos magistratus incitârunt, atque in varias easque fœdissimè pugnantes & dissectas opiniones & sectas distraxerunt. Quod etsi ad tempus passus est Christus præpotentis Dei filius, qui pro illa fudit sanguinem suum, tamen quandoquè seuerissimè vindicabit & pœnas exiget æternas ab illis, qui illi ad perditionem se duces & authores præbuerūt. Immò verò vbi immensæ illius

illius bonitati visum erit, etiàm in hac vita, nisi resipuerint, egregiè castigabit & puniet illos, reuocabitque ouiculas suas, ab illis dispersas & dissipatas, in ouile catholicæ & vnicæ Ecclesiæ suæ, præstabitque vt agnoscant errorem suum, doleantque vehementèr se audiuisse voces alienorum, eosque summè deinceps fugiant & execrentur, quemadmodùm crebrò superioribus seculis eum fecisse constat. Et certè etiàm hoc ipso anno pro singulari benignitate sua ad Catholicæ Ecclesiæ gremium reduxit illustrem & magnæ apud Germaniç principes authoritatis Comitem ab Helfenstein Vlricum, adeò vt is corã multis & grauibus viris Luteranismum & Augustanam confessionem, cui, nisì fallor, inter primos subscripserat, abiurârit & anathematizârit, totusque ad Catholicam Romanam Ecclesiam redierit. Fuit autem cum fratre suo altero illustri Comite apud amplissimum Augustanum Cardinalem vltra tres hebdomadas, profligatisque à sua ditione hæreticis & vxorijs ministris atque concionatoribus, catholicos sacerdotes & concionatores acciuit, qui magno studio incumbunt in viam reducendæ miseræ plebeculæ, altaribus instaurandis, & sacris imaginibus restituendis, idque sanè pronissimis, vt quidam grauis vir scribit, ad omnia & auribus & manibus vulgi. Porrò etiàm huius rei nouitate penè attoniti vicinarum ciuitatum homines, plerique sese colligunt, & ad pacem & vnitatem vnicę matris Catholicæ Ecclesiæ reuertuntur, frementibus pseudoprophetis, qui dolent è suis faucibus eripi ouiculas Christi. Quinetiàm medicinæ celeberrimus professor D. Venerandus Gablerus, tanti Comitis exemplum secutus, redijt ad catholicismum. Adfuerat is Petro Paulo Vergerio è corpore migranti, apud quem mira quædam viderat, quæ illi animum videbantur perfregisse, vt non modò Catholicus, sed pientissimus quoquè Catholicus fieret. Sanè aiunt viri graues, hunc apostatam Vergerium sub mortem teterrimos exhalâsse fœtores, ac bouis instar horrendos edidisse boatus: & alia quædam, quæ spero quandoquè certiùs prodituros eos, qui morienti adfuêre. Mihi necdùm licuit omnia exactè cognoscere. Inter alia verò permulta, quæ Comitem eximiũ ab Helfenstein ad catholicam Ecclesiam reuocârunt, illud non postremum fuit, quòd, sicut ipse ait, in Augustana Confessione nullum neque in doctrina, neque in cæremonijs fundamentum vel concordiam inuenerit, neque apud suos

1567

Comes ab Helfenstein redit ad ecclesiã

Medicus insignis fit catholicus

1567 suos concionatores inuenire potuerit, sed sit ab ijs ab alijs ad alia remissus atque reiectus, & vnà cum suis subditis in vastissimos errores abductus: tum etiàm, quòd sicut Luterus, ità & omnes posteri illius in suis scriptis inconstãtes sint, & modò hęc, modò illa sibijpsis pugnantia doceant. Benedictus Deus, qui prępstitit tanto Comiti, tot annis aberranti, vt isthæc videret tandèm, quæ sanè eiusmodi sunt, vt vel sola meritò cordatos omnes permouere possint, nè quicquam velint deinceps cum hac prorsus lubrica & fallaci noui euangelij doctrina habere commercij. Videbunt quandoquè eadem etiàm alij, Deo benè propitio, moxque vt viderint, redibunt in viam, & isti hactenùs tot homines misere fascinantes errores vt fumus euanescent, eorumque authores & buccinatores nisì ad sanitatem redierint, sese abdent in tenebras.

Alij pauciores Hispanos scribunt.

De aduentu verò Albani Principis in Belgium id annotatum video à quibusdam, quorum scripta extant: cum illum in Italia aliquandiù tenuisset tertiana febris, tàdèm cum instructissimo exercitu nouem millium veteranorum Hispanorum, septem millium Allobrogum peditum, mille equitum leuis armaturæ & quadringentorum cataphractorum, mouisse versùs Germaniam inferiorem, ineunte mense Iulio. Suspicabantur tum quidam moliturum eum quippiam cum tanto exercitu aduersùs Geneuenses, a quibus non longè aberat: sed illis prætermissis, susceptum prosequebatur iter, breuique in Belgium peruenit, acceptusque Bruxellis honorificè à Gubernatrice, multa ex ea didicit de statu regionis. Multi tum ex Geusieis è Belgio discesserunt, ab Albano sibi metuentes: qui exercitum suum per aliquot loca vicina ea ratione distribuit, vt si opùs foret, intra biduum omnes ad se euocare posset. Misit tamen etiam plerosque equites & pedites ad loca præcipua, quæ magis præsidio indigere viderentur, additis mandatis, vt regię maiestatis nomine intra vrbes reciperentur.

Ad aduentũ Albani multi Geusei è Belgio abeunt.

Non dubium est, quin in tam perturbata republica, qualis tum erat inferioris Germaniæ, quæ Catholico Hispaniarum regi páret, multa animo agitanda fuerint Albano Principi, vt possent rebelles ad obedientiam, malè ab hæreticis dogmatistis persuasi & euersi, ad Catholicæ Ecclesiæ ouile reuocari. Opùs erat sanè nòn modo insigni prudentia & industria humana, sed etiàm singulari fauore & gratiá Dei, sinè qua certe parùm humanitùs

effici

efficipotuiffet. Cœpit igitur Albanus paulò pòst quosdam primarios viros, quotquot compræhendere potuit, rapere in custodiam: & in iis Comites Egmondanum & Hornensem. Buranum Comitem Louanij detentum, misit in Hispaniam. Egmondanus scripsit præfecto castri Gandauensis, vt traderet illud Hispano militi. Capti sunt & alij vigintiquinque. Horum omnium ea causa fuit, quòd in fœdere contra regiam maiestatem fuissent. Missi sunt omnes isti cum tribus Hispanorum millibus in castrum Gandauense, & illic diligentèr asseruati, donèc aliud de eis esset constitutum.

1567 *Multi trahuntur in custodiam.*

Porrò Albanus princeps ad ordines & status Belgij misit literas regis, quas credentiæ vocant, simul indicās, quid à regia maiestate ipsi esset demandatum. Hortabatur omnes, vt regi suo morigeros se præberent, arma ponerent, catholicæ religioni se accommodarent. Atque vt faciliùs domare posset, si qui pergerent esse refractarij, Antuerpiæ curauit castrum munitissimum exædificandum, idque breui sanè tempore, quòd ingens esset eorum manus, qui illi structuræ suam operam nauarent. De castri illius amplitudine & munitione satiùs est nihil dicere, quam parum pro dignitate. Aiunt magnum ea re plerisque terrorem fuisse allatum, præsertim quòd quorundam facultates fisco regio addicerentur, quibus volebat Albanus hominum furiosorum scelere euersas & vastatas ecclesias atq; monasteria, statuas quoque & imagines confractas, instaurari. Multi tum partim in Angliam, partim in Germaniam secesserunt. Hæc si præuidere voluissent, qui malè à sectarijs persuasi, rebus nouis contra regis sui voluntatem studere, religionemque perturbare non dubitârunt, rectiùs profectò & sibi & vniuersæ regioni consuluissent. Multa sçpè attentant homines parum attenti, quid quandoquè accidere possit, atque ità tum seipsos, tum alios plerunquè in grauissima discrimina adducunt. Sed hanc in partem illi confidentiùs peccant, qui sub prætextu pietatis aut religionis secùs faciunt, quàm deceat bonos & cordatos homines. Ii enim, si non succedant mali eorum conatus, consolantur sese, licèt non rectè, rectæ voluntatis, vt ipsi putant, conscientia. Atqui hoc pacto facilè sese tuebuntur etiam sæuissimi tyranni, qui Ecclesiam Christi atrocissimè vexârunt, quòd putarent religiosè se illud facere. Sed error non efficit, vt culpa vacent. Quàm multa planè impia, nostra ætate designârunt sub Euangelij prætextu

Castrum fortiss. Antuerpiæ extruitur.

Temeritas multos perdit.

Neochri-

1567 Neochristiani, quas turbas, quas cædes, quas tragœdias multis in locis excitârunt non finè irreparabili Christiani orbis detrimento? Excusant se, quòd zelo puræ doctrinæ id fecerint: sed interim nulla re magis, quàm sana doctrina premuntur & impietatis arguuntur. Hæc eò dicta sint, vt non sibi blandiantur, qui tumultus in Belgio & alijs locis excitârunt, & posteà in magnas calamitates inciderunt, tanquam id propter Euangelium & fecerint, & patiantur. Quod enim illi Euangelium dicunt, perpetuus totius orbis Christiani consensus damnat & reijcit, nec alio quàm falsæ doctrinæ loco habet.

Sub prætextu Euangelij quot mala perpetrata.

Cùm sic autem Albanus Dux sese compararet, princeps Auraicus & Ludouicus frater eius, qui in Germaniam se receperant, in eam curam & cogitationem incumbebant, vt possent in Belgium reuerti: nec deerant, qui solicitati ab eis, multa eis pollicerentur: quorum etiàm ope & auxilio ad equitum tria, peditum duodecim millia princeps Auraicus contraxit. Quibus tamen solis fortaſsis ille parum attentare ausus fuisset, nisi sibi planè persuasisset, fore vt si cum ijs copijs in regis ditiones esset ingressus, vltrò ei adessent Belgæ, commeatuque & omnibus rebus necessarijs ipsum adiutarent: quod tamen longè secus euenit. Nec interim sibi deerat Albanus Dux, in rebus bellicis longè exercitatissimus: sed modis omnibus studebat populum in officio continere, seueroque proposito edicto, iubebat omnes & singulos veterem religionem colere, adire templa, diuinis officijs interesse, arma sua tradere oppidorum & pagorum præfectis.

Princeps Auraicus magnas contrahit copias.

Edictum Albani Ducis.

Cumque sic Belgicis rebus animum intenderet, Parmensis princeps, quæ hactenùs Belgij Gubernatrix fuerat, à rege Philippo petijt copiam in Italiam reuertendi. Rex annuit petenti, & aliquot coronatorum millibus regia liberalitate ei oblatis, annuo quoquè quatuordecim millium coronatorum redditu perpetuo atque hæreditario illi assignato, peramantèr ei per literas gratias egit, ob susceptos toleratosque in strenua & fida Belgicarum ditionum administratione labores. Ijs literis & nuncio accepto, illa, omni sua authoritate in Albanum Ducem translata, mense Aprili, anno 1568. è Belgio discessit in Italiam, vbi ab Octauio Duce marito suo humanissimè excepta est. Porrò Albanus cùm Bruxellas venisset, typis excudendum atque euulgandum cura-

Liberalitas regis Philippi in Gubernatricem.

Gubernatrix redit in Italiã.

curauit exemplum collatæ ipsi à rege potestatis, amplioris sanè, quàm fuisset Parmensis principis, & Gubernatricis Margaretæ, quippe qui etiam supremus belli dux esset constitutus, multaque authoritate in destituendis atque instituendis locorum præfectis, alijsque rebus constituendis vti posset. Permultis ea res parùm grata fuit. Gandauenses, assumpto Comite Egmondano, qui tum necdum in custodiam traditus erat, initio mensis Septembris veniunt Bruxellas ad Ducem Albanum, proponunt ei quàm incommodum ipsis futurum sit, si quemadmodum alicubi iam fecerat, velit eis auferre oppidi claues & id genus alia. Albanus ad ea respondit, se id curaturum, quod esset è re sui regis, sicque dimisit illos. 1567

Eodem mense Septembri, & quidē primo eius mensis die, quidam Abbas Brabantiæ, ablata secum magna pecuniæ summa, excusso cucullo, extra regis ditiones abijt, & viduam quandam opulentam duxit vxorem, sic enim Euangelici hodiè loquuntur, cùm non sint vxores, sed incæstæ concubinæ. Is Abbas aliquandiu concionatus erat catholicè, habebatque frequens auditorium: sed cùm ei nescio qua de causa interdictum esset, nè concionaretur, mutata religione, factus est Augustanæ confessionis. Porrò apud eos, qui Augustanam confessionem complectuntur, non solùm nihil habet turpitudinis, sed magnam etiàm laudem meretur, si monachus, nulla habita diuinarum humanarumque legum ratione, non stet promissis, sed contra votum suum adiungat sibi fœminam, & cum ea propalàm viuat perquàm amantèr & familiaritèr. Hoc scilicèt lumen in orbem Christianū inuexit pura doctrina, quam iactant Euangelici in suam ipsorum ignominiam & dedecus sempiternum. Auertat illud lumen Christus Iesus lux vera ab omnibus, qui nolunt ab illo quandoquè mitti in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium. Obseruandum hìc obitèr est, Abbatem hunc leui occasione primùm à catholica religione, mox etiàm à monastica professione defecisse: vt intelligas eos, qui à catholica fide deficiunt, tanquàm diuinæ gratiæ ope destitutos, perfacilè ruere in deteriora, seipsosque desperantes, quod de quibusdam Apostolus ait, tradere impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in auaritiam. Solent imperiti homines dicere, desperatione fieri monachum, sed certè desperatio apostatam facit citius, quàm monachum. Molesta enim est

Abbas Apostata.

O cæcas hominum mentes.

Matth. 8. 13. 22. 24. 25.

Ephes. 4.

Desperatio non facit monachum.

1567 veteri homini monastica disciplina: itaque fit, vt qui cęlestia non appetunt, nec spe futuræ beatitudinis nituntur, salutem facilè desperent, sicque redeant ad latam & spatiosam mundi viam, quam in monasterijs sibi pręclusam vident. De ijs loquor monasterijs, in quibus viuitur ad monastici canonis præscriptionem. Sed ad rem.

Comites Egmondanus & Hornensis ducũtur in custodiã.

Cùm Albano Duci displicuissent, quę Gandauenses proposuerant, conuocauit Belgij status & præfectos, legitque eis mandatum Catholici regis. Deindè iussit detineri Comites Egmondanum & Hornensem, vt iam antè diximus. Captus est etiam Comitis Hornensis secretarius cum actis & scriptis omnibus domini sui. Pauloantè in Hispanijs quoquè in custodiam missi sunt frater Comitis Hornẽsis, & alij duo. Inter Antuerpiam & Bruxellas nocte compræhensus est dominus a Strael, vir magnæ authoritatis & valde opulentus, eiusque bona omnia in ædibus eius Antuerpiæ coram aliquot magnis viris in scripta relata sunt. Hac Albani seueritate animaduersa, plerique aufugerunt, alij sedatiùs & moderatiùs sese gessère, vt iam partim anteà attigimus.

Armamẽtarium Mechlinię ardet.

XXIIII. Octobris Albanus princeps Antuerpiã profectus est, cum cognouisset castrum eousquè exędificatum, vt possent illic milites sua habere domicilia. Cùm venisset Antuerpiam, accuratè inspexit structuram castrĩ. Intereà dum ille est Antuerpiæ, Mechliniense arsit armamentarium, in quo erat puluis tormentarius: sed cùm extra plateam esset, nihil prætereà detrimenti attulit, nisi quòd sustulit omnes, qui in eo erant, & molendinum perdidit. Doluit ea res non immeritò Albano Duci.

Secundum bellum ciuile in Gallijs.

Per id tempus Galli iterùm tumultuari cœperunt, & alterum serere ciuile bellum non sine summa pernicie patrię suæ & regni florentissimi. Scripsimus quædam superiùs anno sexagesimosecundo, quænam ab Hugonotis (ità enim vocantur, qui se reformatæ religionis videri volunt) tum perpetrata fuère. Confirmat ea scriptum quoddam docti cuiusdam viri, qui se pleraque vidisse confirmat. Est typis excusum hoc anno septuagesimotertio, vndè hoc loco quædam adscribere visum est, quandoquidem nonnulla ex ijs etiàm ad secundum tumultum pertinent, de quo iam dicturi sumus. Ait ergò: Ruinæ & crudelitates, quas hæretici in nostros exercuère, vix à posteris credẽtur: Altaria destructa, imagines cõminutæ, templa multis locis incensa, multis diruta: quid dico multis? Sanè numero incredibili, vtpotè ad decem millia

millia & ſupra. Quæ reſidua fuère, ad vſum equorum commutata, aut in ſpeluncas latronum conuerſa. Aureliæ auguſtæ Crucis templum, mirabili opere & cęlatura, Lugduni fanum Iuſti ſupra forum Veneris ſitum, actis cuniculis & incenſo puluere corruerunt. Sanctorum oſſa aut concremata, aut in profluentem deiecta. Sic D. Martini apud Turones, Irenæi, Iuſti, & Bonauenturæ apud Lugdunenſes, Hilarij apud Pictauos, apud Engoliſmenſes diuorum omnium, qui ibi ſepulti erant, corpora amiſimus. Monaſteria ſupra ſexcenta ſolo æquata, plurima incenſa: quam calamitatem pertulit magna Carthuſia Allobrogum, tertio lapide à Gratianopoli. Vaſa aurea atque argentea, quæ Maiorum pietas templis reliquerat, partim ab hæreticis per ſacrilegium rapta, & in pecunias verſa: partim à præfectis prouinciarum in vſum belli accommodata. Euchariſtia porcis obiecta, pedibus protrita, oleo ſacro cocta, & quod maxime horrendum eſt dicere, tergendis natibus adhibita, cum eam vocitarent irriſorio apud Gallos nomine Iohannem Album, ſtultum appellantes Chriſtum, quod ſub figura panis corpus ſuũ occuluiſſet. Precioſa veſtis, aulæa omnis generis, & gemmata ſacrorum ornamenta amiſſa, ex vaſis æneis tormenta conflata. Bibliothecæ, quæ in noſtra Gallia inſtructiſſimæ atque antiquiſſimæ fuère, paſsim arſerũt. & poſt pauca, quæ nos ferè anno 62. commemorauimus: Multæ vrbes ferro ignique vaſtatæ, multæ multa auri pondo ſeditioſis extrema minitantibus tradere coactæ: aliæ diuturno militũ pręſidio vexatæ, mœnibus nudatæ, pecunia mulctatæ, vectigalibus oppreſſæ: ciues in exilium acti, aut in oculis vxorũ & liberorum trucidati, agri hoſtiliter vaſtati, coloni per ludibrium interempti, Francorum opes aliò tranſlatæ. Documento futura poſteris Gallia, quam pręſens atque efficax rerumpublicarum venenum ſit ciuilis diſſenſio. Plus enim ea duobus hiſce tumultibus, quam omnibus externis poſt hominum memoriam bellis attrita eſt. Veteres crudelitates hæretici partim renouârunt, partim nouas exercuerunt. Tyberio voluptati fuit, miſeros è præruptis locis deorſum agere præcipites: quo genere ſupplicij etiam cęteri plurimum vſi. Ad Petram fortẽ cohors præſidiaria, quæ accepto iureiurando venerat in deditionem, tali mortis acerbitate integra interijt. Oppidum eſt in comitatu Venetico Mornaſium, ad ripas Rhodani ſitum, cui imminet altiſſima rupes: Oppidani metu perculſi, arcem rupi impoſitam, in

1567

Hugonotarum facinora in Gallijs ſanè horrendà.

O plus quàm ſatanicã impietatem.

Ciuilis diſſeſio quàm pernicioſa.

Tyberij crudelitas

1567 in quam præsidij causa confugerant, dediderunt. Eu estigio contra morem militarem ducenti crudelissimè necati, reliqui, quorum magnus erat numerus, ex fastigio rupis acti præcipites.

Nota rem memorabilem.

Duo tum ibi memorabilia acciderunt: Quidam oppidanus inter cæteros datus in præcipitium, arbusculæ in media rupe prominentis felici casu ramum arripiens, suspensus hæsit: mille dein spectantium hostium telis impetitus, nihil læsus est. Qua re illi attoniti, iterato iureiurando hominem se seruaturos, funes dimiserunt. At ille renuens, cælitumque omniū implorans opem, hostium crudelitatem euasit. Eum hominem rex Carolus, quo tempore salutari consilio singulas regni prouincias lustraturus adijt, illac iter faciens videre voluit: filię dotem, illi annuas pecunias in alimenta constituit. Puella quædam sedecim annos nata, per medias hostium acies virili animo transiens, cum patrem occisum putaret, sola arcem petijt: in qua alijs super alia iactis cadaueribus, multis audacter euolutis, ægrè patrem inuenit, confossum quidem multis vulneribus, sed tum leniter adhuc spirantem. Humeris ergò impositum, spectante hoste, domum tulit, neque solùm vitæ, verùm & sanitati restituit. Item aliquantò pòst: Apamenses hæretici festis Pentecostes signo dato, supra ducentos ex gente Catholicorum interfecerunt, consulis domū incenderunt: cuius incendij ardentibus flammis, cum duobus liberis vir constantissimus est extinctus. Mulieribus grauidis vterus ferro cæsus, infantes ad saxa acti, antè mortem accepére, quàm vitam. Ad fanum Macarij (vt paulò suprà habetur) in Vasconia ab hęreticis Catholici viui aggesta humo obruti, pueri medij ferro secati: Sacerdotum viscera fuste intorta sensim extracta. Quis hæc credat, qui ipse non viderit? & tum verè ità acciderunt. Constat supra quinquiès mille sacerdotes omnis generis vtroque tumultu & lentis & crudelibus suppliciis esse peremptos, quibusdam eorum pellem detractam, qui octauo aut nono demùm die quasi ad insaniam redacti, spiritum exhalabant. Multis caput amputatum: alij militari supplicio minoribus tormentis expositi, aut æ nearum machinarum ori illigati, emisso igne in frusta distracti, plurimi vnco summo gutturi affixo, dolore & inedia cōfecti, non pauci in templorum crucibus suspensi. Plurimi etiam sulphureo puluere instructi, lardoque peruncti, misso igne arserunt. Alij candentibus verubus viui per posteriores partes infixi, alij

Ecce tibi humanitatem planè Euangelicam, si dijs placet.

5000. sacerdotum crudeliter necata.

claui s

clauis ferreis, in abrasam capitis partem adactis, extincti: 1567
nonnulli exenterati, quorum viscera frumento respersa, in alimentum porcorũ cesserunt. Ad castrum Longumellum sacerdos vir sanctissimus ab illis capitur: qui cùm fratris pecunia ducentis aureis sese redemisset, tale suppliciũ pertulit: Penem fune stricto alligârunt, ad tertium vsq; lapidem incitatis equis, fratre eiulante & sequente, traxerunt, ad focum suspenderunt, vt subiecto fumo extingueretur. Deniquè instar porci, linea recta in partes dilaniârunt. Coloni eius hominis sanctitatem vsque hodiè lugent. Multi supersunt adhuc mutili, dissectis naribus, amputatis auribus, pedibus scissis aut adustis, vnguibus extractis, cæcati, vulnerati, sensibus spoliati, qui harum crudelitatum præ se ferunt vestigia. Sacræ virgines innumeræ violatæ &c. Hæc omnia adeò sunt vera, vt hæretici etiàm multo plura, & his acerbiora se fecisse, etsì non sinè diuina interdùm vltione, glorientur. Hactenùs ex scripto illo, non ità pridèm impresso. Puto autem hæc eiusmodi esse, vt vel sola sufficiant abundè declarare, quales efficiat portentosum huius seculi euangelium. Et quis interìm satìs admirari possit istorum hominum impudentiam, qui cùm talia ausint, quæ omnem ferè vincant quantumuis barbarorum hominum immanitatem, tamen se pacis studiosos iactitent, culpam omnem horum tumultuum in catholicos conferant, se ad arma capessenda non sua voluntate, sed catholicorum improbitate adactos, palàm testentur. Respondet quidam ad ea inprimis grauitèr & eruditè, vt nôsse possunt omnes, qui legere nôrunt. nam isthoc quoquè scriptũ impressum habetur. Iam dico, inquit inter cætera, vos in Caluiniana schola ità esse institutos, ità informatos, vt quæcunque meditamini, quæcunque agitis, quô priùs facta, quàm cœpta esse audiantur, eaipsa in aduersarios exoneretis, eorũque innocentiæ & integritati vestras fraudes, vestras machinationes, vestra veneficia, vestras cędes imputetis. Hæc ille. Sed iam ad historiam propiùs accedamus: Anno sexagesimosecundo quædam in Gallijs pax inita est cum seditiosis, licèt quibusdam catholicis reclamãtibus, qui molestè ferrent permissum sectarijs Hugonotis, vt suo more viuerent, & sua nescio quæ sacramenta ministrarẽt. Videbatur tum quędam à bellis regno illi reddita tranquillitas vsque ad præsentem annum, purà 1567. sed interìm tamen, quemadmodùm Galli ipsi scribunt, per omnes vrbes & oppida dira quædam fames ac pestis

Ecce in quibus glorientur Euangelici fratres.

Caluinianæ scholæ artes.

Fames & pestis in Gallijs.

1567 grassabatur, ità vt Lugduni triginta hominum millia & eo ampliùs extincta sint. Non valdè autē isthuc admirabitur, quisquis accurate considerare velit ea, quæ paulò suprà à sectarijs in regno illo incredibili crudelitate & impietate designata diximus. Hoc quidem sinè horrore commemorari non potest, quòd tum Lugduni matrona quædam nobilis, cùm vidisset filiam suam iam nubilem peste correptam, ex altissima ædium parte secum præcipitem eam in viam egit. Valdè luctuosa fuit Galliæ lues illa, per ciuitates & pagos omnes ità diffusa, vt ab eius contagione nullus ferè locus immunis esset. Obijt tum etiàm inter alios Iohannes Caluinus Geneuensium hæresiarcha, vir pestilentissimus & arrogantissimus, diuina maiestate in illum per extremę vilitatis vermiculos animaduertente. Obijt enim morbo pediculari miser homuncio, qui suo fermento innumeros corrupit, & amplissimas vias Antichristo muniuit. De illo passìm suprà dictum est: nos eo relicto, ad alia transimus. Libet autem rursùs quædam hìc ad verbum describere ex eo, quem paulo antè audiuimus tragœdias Galliarum referentem.

Immane facinus.

Fœda mors Caluini.

Seditiosi, inquit, noua consilia agitare cœperunt, sibi capiendum esse regem, & Lutetiam occupandam. Etenim spem animo conceperant, ea vrbe, quam semper impijs conatibus suis infestam senserant, redacta in potestatem, fore vt haud magno negocio toto regno potirentur. Vndiquè coniurati conueniunt occultè: indicitur per ministros facinoris dies: qui vt erant tractandorum animorum magni artifices, fraudulentis persuasionibus quàm ardentissime poterant, ad apparatum belli inuabant: atque vt tepidos & meticulosos nonnullos ad concepta flagitia faciliùs inducerent, afferebant Catholicis decretum esse, quos intra biduum hæreticos vspiàm in sua gente reperirent, è medio tollere atque trucidare. proindè tutius esse, quamoccultissimè domos deserere, atque omni astu suas fortunas & capita tueri. Itaque tertio Calendas Octobris anni 1567. cùm iam copiarum aliqua pars nocturnis itineribus in vnum confluxisset, exinopinato apparuère insidiæ. Minimū abfuit, vt non omnia, antequam fierent palam, hostes occuparent, vastarent atque euerterent. Et post pauca: Erat rex Meldis, decimo à Lutetia lapide, in quam vrbem conuenerant sex millia Heluetiorum, quos aulicorum consilio euocatos (cùm dicerent Hispano exercitui, quē Albanus regulus, transitu per

Nota ministri Euāgelici ad quid hortētur suos.

tu per

tu per Gallias impetrato ductabat, minimè fidendum) rex 1567
decreuerat penès se habere. Hæ cohortes à diuina prouidentia, quæ in maximis quibusque periculis coronæ Gallicæ nunquam defuit, in eas partes cælitus destinatæ videbantur. Etenim si non illæ ante omnia presto fuissent, non tantum Valesiam gentem, quæ regum hodiè prosapia est, verùm vniuersam quoquè orthodoxam religionem vna dies euerterat.

Periculum regis Galliarum ab Hugonotis

Ergò comparatas suo capiti insidias rex cùm intellexisset, instructo ad pugnam, quem penes se habebat, Heluetiorum exercitu, consilio Nemorosi reguli ea in re vsus, media nocte, nihil tale opinantibus sediriosis, Lutetiam properat. Hostes, cùm paulò antè diuisissent suas copias, antequàm in vnum cogi possent, cum Heluetijs congredi non ausi, prædam è manibus amisére. A Lutetianis interìm eductæ celeritèr ex vrbe decem millium copiæ, regi periclitanti ad quintum ab vrbe lapidem iêre obuiàm. Magna ibì Catholicorum, posteaquàm regem è tam præsentibus periculis diuina ope ereptum vidère, congratulatio, magnus animorum motus aduersùs impios, facinorosos & sceleratos hæreticos. Perbellè autem euasit Cardinalis S. Crucis, qui animi gratia regem inuisere cupiens, ex Italia in Galliam fuerat profectus. Cùm enim cerneret se iamiam intercipiendum, misit ante se plures, qui hostibus significarent se lento gressu sequi cum familiaribus. Inimici ergò, nè detegerent qui essent, primos illæsos abire siuerunt. Cardinalis verò cum reliqua turma, cádem via, qua venerat, properè retrocedens, prædæ auidos illusit.

Cardinalis S. Crucis vix euadit manus Hugonotarum.

Mouit exindè se exercitus seditiosorum ad phanum Dionysij, quo in loco veteres regum thesauros, qui ibì asseruabantur, se intercepturos sperabant. at illi pridiè Lutetiam translati erant. Interim decuriones Parisiorum, dispositis in muro æneis machinis, & incitatis ciuibus ad custodiam vrbis, summæ rerum diligentèr prospiciebant. Calendis Octobris secunda noctis vigilia 16. frumentarias machinas, patentibus campis via Dionysiana ad vsum amplissimæ vrbis dispositas, hostes incendunt. Flamma tanta fuit, vt vrbs tota ardere videretur: quę res ingentem metum ciuibus attulit, maximè verò, cùm intellexissent hæreticorū consiliū fuisse, eo quasi signo dato coniuratis, qui intra mœnia erant, in proprias ædes incendijs excitatis, concremare ciuitatem. Etenim in multis locis fasciculi dispositi cum puluere, Deo

Parisiēsiū fides erga regem.

Incenduntur 16. molæ.

1567 ità prouidente, reperti sunt, rebellesque, qui erant in vrbe, effractis domorum foribus, aut capti, aut trucidati.

Edictum pium regis Franciæ. Mox verò edicto regio cautum est, vt omnes vtriusque sexûs homines signo S. Crucis insignirentur, nisi qui mallent euestigio caput amittere. Pulchrum erat videre rosaria collis pendentia, varijs crucibus adornata. Cautum insuper est omnibus, suarum ædium curam agere, arma gestare, vasa repleta aquis præ foribus habere, ante singulas domos lāpades ardere, totas noctes insomnes *2. Esd. 4.* ducere, vna manu, exemplo filiorum Israel, ædificare, & altera se tueri. Sæpiùs circuibant & omnia scrutabantur tribuni. Licitum erat tali rerum articulo, iuxta con- *Luc. 22.* silium Christi, vendere tunicam, & emere gladium. Eádem nocte pellis hominis in publico vico inuēta est, quę pios multùm terruit. Si quis minimum verbum in fauorem seditiosorum protulisset, eum cuique necarę erat liberū. id quod accidit in multis. Postero die ad arma conclamatum cùm esset, ilicò catenæ ferreæ transuersis vijs extensæ, omnia armatis repleta, domus & fenestræ lapidibus, cum hostes iam in vrbe esse dicerentur. Si quis terga verteret, aut fugam attētaret, confestìm trucidabatur. *Hugonotæ valdè infesti Parisiensibus.* Itaque consilij decreto statuunt seditiosi vrbem fame ad deditionem compellere, quod ob infinitam incolarum multitudinem factu haud difficile videbatur, præsertìm obsessis vndiquè vijs, impeditoque commeatu, proptereà quòd pons Carrentinus, ad cuius vicum Matrona Sequanæ iungitur, ab hostium turmis interclusus esset. Extabant in eo fluminum concursu quam plurimæ farinariæ molæ, quæ & ipsæ in potestatem venerant hęreticorum. Miserat eò rex præsidiariam cohortem, quô arcem vndiquè præmunitam, contra hostium impetus defenderet. Cæterùm proditionę præfecti militum prodita vniuersa res, tam validam in vrbe famem fecerat, vt quæ pridiè quinque solidis comparari poterant, postero viginti ve- *Fames Lutetiæ.* nundarentur. Captus interim proditor, laqueo finiuit vitam in via arenaria.

Exemplū insignis humanitatis. Eodem die cohortes quædā vrbe egressæ, incursione in hostęs facta, duas ingētes naues onustas panibus intercepére, quæ pauperibus fame pereuntibus euestigio sunt in eleemosynam erogatę. Intereà peditatus veteranorum militum equitatusque vtriusq; armaturæ plurimus conuenerat. Quamobrem tertio Idus Nouembris prodijt ex vrbę regius exęrcitus. peditum decem, equitum quatuor

erant millia, cum machinis æneis quatuordecim. Qua re 1567
per exploratores cognita, dato signo, è fano Dionysij promouerunt tria millia peditum, equitum verò quatuor millia. Maiorum tormentorum nullus apud eos apparatus erat. Duces fuerunt Ludouicus Condæus & Colingij fratres. Quarè in campis Dionysiacis, vno lapide ab vrbe Parisiorum, acris pugna occumbente iam sole commissa est. Cæsi in vniuersum equites quingenti, & circitèr quadringenti pedites. Ardorem pugnæ nox interueniens diremit, quæ si vel vna hora interuenisset tardior, actum fuerat de vniuersis seditiosis. Eo prælio cecidit Anna Momorantius, octo prioribus certaminibus clarus, modò cùm in primis ordinibus pugnaret, ab Edouardo Scoto, quem ignominiosa morte liberâsse ferebatur, septem vulneribus confossus, post biduum extinctus est. Ex hereticis interempti Comites duo, Saltuanus & Claromontanus Dampetra, multique alij in armis nobiles. Qui certamini superfuêre, ad fanum Dionysij reuersi, tota nocte trepidârunt.

Ammiralius & Andelotus.

Hugonotæ permulti cæduntur.

Postero die, antequàm ab exercitu regio obsideri possent, præmissis sarcinis, valetudinarijsque relictis, fuga discessionem fecêre. Quod verò templum S. Dionysij & busta regum ferè omnia intacta reliquêre, causam fuisse asserunt, quoniam ibì Ludouicum Borbonium Condæum in regem coronauerant, monetamque auri tali inscriptione cuderant: Ludouicus XIII. Dei gratia Francorum rex, primus Christianus. Hucusquè author ille. Obitèr Lector obseruet, quòd dicit Condæum appellatum esse primum Francorum Christianū regem. Ergò omnes superiores reges Christiani non fuêre, trusique sunt in tartara. Absit autem, vt tam malè sentiamus de multis Francorum Christianissimis regibus. Possent hìc multa dici, sed res ipsa per se adeò turpis est, vt nulla sit confutatione opus. Nè quis autem dubitet vera esse, quæ author ille, cuius verbis quædam in Gallijs gesta, commemorauimus, de Hugonotarum consilio scribit, voluisse eos scilicet regem capere, extat Petri Carpentarij, hominis Caluiniani scriptum, in quo ille palàm asserit, eò spectare, eò tendere omnes Causariorum conatus (sic enim ille Caluinianos quosdam appellat) vt reginam matrem cum catulis eius tollant. Eius rei exitum polliceri eos sibi authoritate vatis illius impurissimi: (ità homo Caluinianus, Bezam, nî fallor, Caluinianorum pontificem & regem, vt ipse loquitur, appellare non dubitat) eius

Nota, Condæum dictū primū Christianū Francorum regem.

Hugonotæ quid spectent.

1567 orationem vtì oraculum, eius scripta vtì libros Sibyllinos excæcatos homines (vtiquè Caluinianos) recipere: eum segnitiem & languorem Causariorum semper incusâsse, quòd quietè & pacificè viuendo, hostilem animum erga Papistas & erga regem deponere viderentur. Ait satis certis indicijs se accepisse, eum apertè regis caput petere, & multa alia, quibus Caluinianorum furores & amentiam, immò & hostilem in regem Gallorum animum satis declarat. Nec verò nobis debet vitio verti, si ea scribamus de Caluinianis, quæ è Caluinianorum scriptis promuntur. Ait idem Carpentarius, se sæpiùs obiurgâsse Causarios aulicos, (Caluinistas dicit) quòd illos non puderet homines flocci & nihili, & omnibus vitijs & probris coopertos, impensis publicis alere, & illis suas legationes & negociationes magis seriosas & graues demandare. At illi, inquit, mihi in aurem obmurmurabant, Breuì magnum & pulcherrimum facinus conficient. Ex quo facile colligebam, Causam in suo sinu, tanquàm in vagina reconditos habuisse latrones & sicarios, à quibus magis principibus, quàm priuatis, timendum esset. Deniquè illos intelligebam vndiquè colligere homines feroces, audaces & manu promptos ad scelus perpetrandum. Sic ille. Vt autem Lector meliùs hæc assequatur, idem Author Causam, cuius creberrimè mentionem facit, dicit nihil aliud fuisse, quàm quorundam hominum, sanè Caluinianorum, qui pace vti & quietè viuere noluerunt, illicitam coitionem & factionem, ad interturbandam tranquillitatem publicam, contra leges & edicta Principis initam. Ab hac ergò Causa vocat Causarios, huic Causæ addictos: quos etiàm ait conuentus assiduè habuisse, in ijs nullum verbum de Deo, pace & tranquillitate tractatum: de bello, de suscitando tumultu verba fuisse: publicè religionem præ se tulisse: in abdito, remotis arbitris, nihil aliud, quam arma & bellum spirâsse. Sub finem iubet eum, cui hæc scribit Carpentarius, Bezæ incendiario & furiæ, (sic enim loquitur) denunciare suo nomine, vt quiescat: ni id faciat, breui, Deo permittente, futurum, vt omnes Principes & Respublicæ, quæ Caluinianam religionem profitentur, detecta Causæ proditione, & Causariorum conspiratione, qui specie religionis & libertatis Christianæ, omnes status regnorum & rerumpublicarum exagitare & euertere conentur, ad illos Causa-

Nota lector, quid machinētur Caluinistæ.

Vide quibus de rebus in suis conuentionibus agāt.

Causarios opprimendos arma arripiant, & cætera, quæ ibì sequuntur, in quibus etiam meminit Sebæ hominis seditiosi, qui à Dauide rege defecit, quem, si literæ nominis & res attendantur, ait eius, de quo hæc scribit, typum fuisse. Vndè perspicuè licet animaduerti, de Beza eum dicere, cui etiàm hoc fert testimonium, cum Causæ superstites grauitèr increpare, quòd Principes Galliæ, sæpè ab illo antea ad necem notatos atque designatos, non occiderint. Hæc ego idcircò ex Carpentario Caluiniano huc annotare volui, vt ne quis putet falsò à Catholicis affingi seditiosis, quòd Francorum regi necem moliti sint. Sed non possunt tantùm homines importuni, quantum vellent. Facilè autem Lector ex his paucis, quæ vel ex solo Carpentario adduximus, conijcere potest, quales viri sint illi, qui se reformatæ religionis & Euangelicos iactabundi gloriantur.

1567

2.Reg.20

Beza quid Galliæ principibus sit machinatus.

Cùm autem Gallorum rex Carolus à proprijs subditis suis ità oppugnaretur, Albanus princeps misit ad eum Comitem Arenbergium, cum non parua manu equitum & peditum: quorum aduentus fuit Regi non minùs gratus, quam opportunus. Attamen hoc anno nihil admodùm deinceps memorabile gestum est in Gallijs. Magnum profectò fuit, Regem cum omnibus suis è tam præsenti discrimine ereptum fuisse. Postquàm autem Hugonotæ se inferiores conspexêre, in Lotharingiam profecti sunt, vbì se illis coniunxêre Germanorum magnæ copiæ: quibus illi iam audaciores effecti, redeunt in Gallias, oppidis omnibus pecunias imperant, efficiuntque vt omnes passim eius regni prouinciales ad arma concitentur. Capta ab eorum socijs est Blesarum ciuitas. Henricus Valesius, regis Gallorum frater, regio exercitui præfectus est, cui ad priores copias iam accesserant Itali, Galli Narbonenses, Aquitani Heluetij.

Hugonotis se Germani coniungunt.

Per id tempus in extremis Belgarum finibus aliquot peditum signa Geuseorum nomine confluxêre. Quæ res cùm incolarum animis terrorem attulisset, ab Albano principe missus est Comes Meganus cum non contemnenda manu, cuius aduentu regiorum animi erecti sunt. Pergebat interìm Albanus in exædificando castro Antuerpiensi, perijtque à Belgicis ditionibus quadraginta millia coronatorum, quorum media pars illi structuræ, reliqua persoluendis militu stipendijs

1568 lijs applicaretur. Spargebantur autem ab hæreticis libelli famosi in Albanum, vt quem ferro non possent, stylo confoderent.

Salentinus creatur episcopus Coloniensis.

Sub finem huius anni, cùm se vltrò abdicâsset pontificatu electus in Archiepiscopum Coloniensem Fredericus illustris Comes à Vueda, in eius locum 23. Decembris substitutus est, magna quidem omnium gratulatione, Salentinus illustris Comes Isenburgicus, multa doctrina, insigni probitate ac pietate, rara prudentia, multisque alijs egregijs virtutibus diuinitùs ornatus. Faxit rerum præpotens Deus, vt, quemadmodum boni omnes id sibi de illo principe pollicentur, Coloniensem ditionem omnem ita gubernet ac moderetur, vt & temporariæ & Ecclesiasticæ res sub illo eos habeant prosperos successus & incrementa, vna eademque vera Catholica fides ità conseruetur, atque aduersùm fallaciosa & exitialia hæresum portenta muniatur, vt ad diuini nominis cedat gloriam sempiternam, & totius gregis sui salutem.

Pax infirma in Gallijs.

ANNO 1568. in Gallijs pax quædam confecta est, sed non valdè diuturna. Erant Aureliæ Hugonotæ cum milite aduentitio: quem locum, vtpotè egregiè munitum & opportunum, per insidias occupârant, atque in ea sola vrbe & eius suburbijs feruntur vltra quinquaginta sacras ædes subruisse, ità vt vix illarum vestigia apparerent. Faciunt, quod facturus est Antichristus: sub prætextu religionis, omnes religionis & pietatis officinas euertunt.

Aureliæ quot templa euersa.

Geusei Frisiam vexant.

Porrò huius anni initijs aliquot nobiles Geusei, qui è Belgio profugerant, duce Ludouico Nassouio, principis Auraici fratre, magno instructi exercitu, in Frisiam irrumpunt, magna dant damna ecclesijs, monasterijs, itemque alijs Catholicis: sed præsidia Hispanorum magno eis impedimento sunt, vt non possint pro suo arbitratu, quod cupiunt, efficere. Albanus princeps Antuerpia Bruxellas reuersus, vbi comperit principem Auraicum, & eius fratrem Ludouicum magnas cogere copias, quibus Belgium occupent, freti clandestino multorum prouincialium fauore: misit, huius anni, mense Februario præsidium Hispanorum in castrum munitissimum Bredanum, quod fuerat principis Auraici, misit etiàm ad alia loca Geuseorum milites, additis mandatis, nè cui præter regem parcerent.

Misit

Misit etiàm Louanium Comitem quendam, qui filium principis Auraici Antuerpiam adduceret. qui posteà missus in Hispanias, literis operam dedit Alcalæ, quæ est patria Ferdinandi Imperatoris longè pijssimi. Rex Catholicus ei fertur quotannis præbere duo millia ducatorum. Aiunt Egmondani Comitis filium, nisi ætas tenerior obstitisset, paritèr in Hispaniam abiturum fuisse. 1568

Geusei in Picardiæ finibus quid fecerint, quid perpessi sint.

Ea tempestate ad Picardiæ fines quidam Geusei in syluas sese abdebant, multas ex prætereuntibus agebant prædas, nec paucos miserè iugulabant, multaque flagitiosè designabant. In eos immissi ab Albano Duce Hispani equites & pedites, homines sceleratos partim egregiè profligârunt atque conciderunt: partim magno numero viuos ceperunt, quorum bona pars palam diris est supplicijs affecta. Volebat Albanus princeps etiàm in alios, qui sub Margareta gubernatrice rebellionis capita & incentores fuissent, animaduertere. Publicè igitur proposito edicto, iussit principem Auraicum & Ludouicum fratrem eius, aliosque ad certum diem se sistere. Sed nemo id facere ausus fuit, demptis quibusdam humilis conditionis hominibus. Pergente autem Albano, triginta Antuerpiæ ciues, rebellionis nomine compræhensi sunt: ad Bacchanalia alij trigintaquatuor capti. Idem Gandaui, Tornaci & Mechliniæ factum.

Seditiosi quidam cæduntur apud Antuerpiam.

Intereà princeps Auraicus fertur per quosdam Germaniæ Principes sibi voluisse conciliare regem Philippum: sed cùm tandem nihil fieret, Dux Albanus modò hos, modò illos iubebat in custodiam recipi: quæ res multis causa fuit, relictis omnibus suis rebus mobilibus, aliò commigrandi, ijs præsertìm, qui haberent, vndè possent alibi sustentari. Per id tempus plerique seditiosi duce quodam barone, ad mille quingentos coière, infesti inprimis templis, sacellis, monasterijs, quæ inflammabant, milliari vno ab Antuerpia & circitèr. Contra illos misit Albanus dominum Beouorensem, qui nullis suorum amissis, nequam homines cecidit, ijs, qui superfuere pugnæ, plerisque omnibus submersis, centum & mille suspensis. Ea causa tumultuatum est Antuerpiæ, sed sedata res est.

Postquàm principis Auraici filius in Hispanias per mare missus est, Albanus Italos equites Tornaco euocatos cum multis alijs, per diuersa loca distributis, ad tuen-

1568 tuendos Belgij fines iubet proficisci, nouum quoquè conscribit militem, quòd verebatur pace in Gallijs composita, nè quid in descensu aduersùs Belgicas ditiones Hugonotæ & qui illis militârant, attentarent.

Diximus iam suprà, Blesensem vrbem captam ab Hugonotis. Ea hoc anno, mense Februario à Rege recuperata est. Multum in eo fuère Hugonotæ, vt Carnutes quoquè expugnarent, sed fortissimè propugnantibus qui intra vrbem erant, coacti sunt re infecta obsidionem soluere. Feruntur sanè rebelles Hugonotæ spontè contulisse pecuniam, quæ externo militi numeraretur: atque etiàm nobiles Hugonotæ vltò obtulisse & impendisse preciosissima quæque, puta, torques, annulos aureos, vasa aurea & argentea.

Pax Parisijs proclamata. Martio mense cum Hugonotis pax confecta est, & proclamata Parisijs. Ciues Parisienses paulo antè, rei benè gerendæ spe, decies centena millia aureorum, vt quidam scribit ex Gallijs, in bellum alacri animo contulerant. Quibusdam ea pax propter conditiones adiunctas, inuisa fuit, & certè diuturna non fuit, vti pòst audiemus.

Vide quid Euangelici etiàm apud Turcas moliantur. Scripta est hoc anno Constantinopoli Epistola quædam iam typis excusa. Extat nomen eius qui scripsit, & ad quem scripta est. In his literis fit mentio cuiusdam non postremi Hugonotæ, expresso etiàm eius nomine, qui ex Gallijs venerit Constantinopolim, & ibi multa egerit cum supremo Bassa, homine astutissimo, de Hugonotis in Turcarum Imperatoris fidem & tutelam suscipiendis. Sed cùm intellexisset Bassa, Hugonotas aduersùs suum regem Carolum rebellare, vt habent eæ literæ, valdè in hominem commotus est. Turpe autem certè est, quod Hugonota ille scriptum obtulit Bassæ, in quo non negauit Hugonotas regis Galliarum subesse imperio, sed rebellare ei propter religionem ipsorum, quæ sit Turcicæ proxima. Item paratissimos fore Hugonotas ad turbas & seditiones in Alemannia procurandas, quandò id Turcis commodum videretur. Item Hugonotas, si in Turcarum Imperatoris tutelam reciperentur, eius maiestatis fore socios vtilissimos: quòd non solùm regem suum vexare possent, nè affinem suum regem Hispaniarum contra Turcas siue consilio, siue milite iuuet: sed etiam per aliquot potentes Alemanniæ Principes, qui Hugono-

ta-

tarum rebus manifestè faueant & auxilientur, ipsum 1568
Romanorum Imperatorem impedire in omnibus consilijs eius, quæ contra Turcas susciperet. Hæc tam fœda, tam prorsùs ab omni Christiana pietate, imm o etiam ab omni humanitate aliena ausus est Hugonota ille Turcis proponere, ità vt is, qui has literas scribit, testetur hæc palàm iam dici & circunferri per totam Constantinopolim. Respondit autem illi Bassa per interpretem, Hugonotas longè inferiores esse, quàm vt ad illorum amicitiam sese demittat supremus orbis princeps: nec fidem haberi debere istis socijs, qui proprium etiàm regem proderent & impugnarent. Turcas solitos esse cum Imperatoribus, regibus & magnis principibus agere, non cum perfidis seruis, & rebellibus subditis. Hæc & pleraque alia in illis literis habentur: e quibus potest intelligi, ipsos Hugonotas fateri, suam religionem Turcicæ esse proximam: tum quàm parati sint ad gratificandum Turcis, ad excitandas seditiones in Germania, & cætera. O miseram sanè hoc æuo Christiani orbis conditionem, qui à nullo magis proditur Christiani nominis atrocissimis hostibus, quàm ab illis, qui vel maximè Christiani & reformatæ religionis videri volunt. Sed hæc valeant, indigna prorsùs, quæ literis annotentur, nisi quòd expedit nôsse, quid clam isti moliantur.

Turcarum princeps contemnit Hugonotas.

Mense Aprili certis nuncijs ad Albanum Ducem allatum est Germanos, facta in Gallijs pace, reditum parare in Germaniam, sed prius Belgium inuisere constituisse. Confestim ergò mittit versus Leodium Hispanos & Italos equites omnes, cum peditatu Galliæ cisalpinæ: curat etiàm nouas conscribendas copias. Interìm detegitur nefanda in caput eius quorundam cõspiratio, qui eum cum Hispanis corporis eius custodibus, ad Abbatiam quandam haud procùl Bruxellis proficiscentem è medio tollere volebant. Captus est, qui hoc tetrum facinus designaturus erat. Per id tempus nihil ferè hominum sermone ferebatur, nisi de proditionibus & clandestinis machinis. Dolebat enim multis, quod Albanus quadam seueritate in seditiosos vteretur. Nè quis autem sibi persuaderet his rebus perterreri eius animũ, nihil de administranda iustitia ille remittebat, & omnibus se spectandum exhibebat.

Conspirat quidam in caput Albani principis.

Prodijt tum quoquè in lucem, venisse quosdam Leodium, sub vestibus gestâsse arma, quibus eius vrbis Epi-

1568 Episcopum & clerum omnem perimerent, eorumque facultates diriperent, vsuri illis ad debellandos Hispanos: sed capti omnes, meritas dedere pœnas. Princeps Auraicus, quorundam ope & opibus adiutus, conscribit ad nouem millia equitum, peditum quindecim. Non desunt, qui affirment consistoria hæreticorum iam tum in Belgio instituta fuisse, eaque nummos ad hoc bellum suppeditâsse: Idem fecisse profugos ex ditionibus regis Catholici. Non latebat Albanum, quid Princeps moliretur, & qui hincinde fierent concursus armatorum hominum. Itaque Hispanos ferè omnes misit Namurcum, duo millia peditum & equites quingentos Traiectum superius, Comitem à Bossu Hollandiæ præfectum, ad alia tuenda loca. Indies tum aperiebantur nouæ machinationes. Captus quidam Antuerpiæ est, qui pecunias elargiebatur, vt seditiones excitarētur. Prodidit hoc Germanus quidam, cui eam in rem duplex stipendium promiserat. Bruxellis quoque & alijs locis libelli impressi spargebantur, quibus prouincialium animi in Hispanos incitarentur. Diligens verò inquisitio fiebat, vt possent eorum authores reperiri.

Sicarij Episcopo & Clero Leodiens. necem machinātur.

Nota nequam hominis conatus.

Mensis Maij initio comperit Albanus magnam Germanorum manum per Mosam in Belgium iter intendere. Contra illos misit aliquot signa peditum & equites quingentos, qui hostes in fugam compulerunt, cæsis mille quingentis, cùm ex regijs non nisi quadraginta desiderarentur. Sed tamen pergebant illi non parum facessere negocij, præsertìm vicis & pagis. In Geldriam venit quidam Comes cum duobus equitum & quatuor peditum millibus: sed ea regio ità erat ab Albano commeatu & præsidijs communita, vt nihil sibi ab hostibus, tametsi quotidianæ ad eos accessiones fierent, metuendum existimarent.

Frisiam hostes oppugnant.

Porrò autem, quod iam suprà attigimus, Ludouicus comes Nassouius cum tribus equitum, & decem peditum millibus in Frisiam irrupit, occupauitque Damnum & Vedam, Groningam obsidione cinxit. Aiebat se arma cepisse ob religionem tuendam, proscriptos restituendos, & Reipublicæ commodis promouendis. Symbolum eorum, qui sub illo merebant, eiusmodi erat: Aut recuperare, aut occumbere. Imperator quidem, vt aiunt, eum reuocare conatus est, sed frustrà. His omnibus probè compertis, Albanus hostibus maturè occurrendum statuit, lustratoque exercitu suo,

pro-

produxit Germanorum & Hiſpanorum peditum ſigna octogința, & Burgundionum alia quadraginta, & aliquot ſigna equitum. Ex ijs miſit Comitem Arenbergium cum aliquammultis Hiſpanis & Germanis peditibus, & non parua equitum manu, vt Ludouicum Naſſouium è Friſia profligarent. Simul autem eodem tempore edixit, vt quicunque religionis cauſa è Belgio profugiſſent, in Belgium redeant, ſuoque ſe magiſtratui ſinguli repræſentent: alioquì bona ſua omnia amiſſuri, & perpetuo exulaturi. Sed quòd omnes pelli ſuæ metuerèt, nemo comparuit. Ferebatur tum rex in Belgium ex Hiſpanijs venturus, à quo ſperabant ſe faciliùs veniam impetraturos. 1568 *Contra eos Albanus mittit exercitū.*

Ludouicus Naſſouius certior factus de aduentu regij exercitûs, leui primùm certamine vſque in noctem cum illis congreſſus, Dammum ſe contulit eadem nocte cum omnibus ſuis. Regij cùm putarent eos hærere eo loco, vbi pridiè conflixerant, manè alterius diei ad illos contendunt, ſed nemine reperto, vbì tandem didicere quem ad locum profecti eſſent, eos inſecuti ſunt. Ibi tum illi in regios, quorum equitatus necdum aduenerat, impreſſionem faciunt, eoſq; in fugam vertunt, cæſis tribus Hiſpanis ducibus, quos capitaneos vocant, & pleriſque alijs egregijs viris. Cæſus eſt etiam ipſe Comes Arenbergius. Poſt horam vnam ſuperuenit Curtius Martinengus Comes cum multo equitatu, cuius aduentu regij recreati, ad hoſtes redeunt, Groningam magna arte quatuor peditum Arenbergij, & totidem Germanorum ſigna cum leuis armaturæ equitibus introducunt. Multùm ſanè intererat, vt ea vrbs hac ratione communiretur, propter ſeditioſos, qui iam commouere ſe cœperant. Hæc Geuſeorum victoria regiorum temeritati potius, quàm illorum virtuti militari, tribuenda eſt. Si enim regij equitum aduentum ſuſtinuiſſent, hauddubiò ab illis ſtetiſſet victoria. Authores huius temeritatis, Albano iubente, pœnas luerunt. Illa Comitis Arenbergij, viri ſanè ſtrenui, cædes, Geuſeorum cauſam deteriorem fecit. Lata eſt ſententia in Comites Egmondanum & Hornenſem, & vterque Bruxellis palàm capite plexus eſt, & capita ad horas duas palis ferreis affixa ſunt, vt eo ſpectaculo omnes ſui officij admonerentur. Ante obitum ſcripſit Egmondanus ad regem Hiſpaniarum literas, quibus veniam ab eius maieſtate petijt, eique coniugem & liberos ſuos commendauit. Et pro certo quidem habitum eſt, re- *Regij ab hoſtibus cæduntur.* *Comes Arenbergius cæditur.* *Comites Egmondanus et Hornenſis capite plectuntur.*

1568 gem singulari erga eos vsurum humanitate & clementia. Debent hęc exempla mouere homines, nè quid agant contra Principes suos. Strenuam sanè operam non semèl nauârat Egmondanus regi suo, sed tādèm illi fœderi se admiscens, damnatus est læsæ maiestatis & perduellionis. Mortem fertur æquo tulisse animo, & ad eam peccatorum confessione, quam fecit Iprensi Episcopo, viro sanè longè optimo & doctissimo, & sacrosanctæ Eucharistiæ perceptione sese præparâsse. Corpus eius impositum est plumbeo loculo, & in quodam eius oppido humatum: Comitis Hornensis cadauer in eius Comitatu sepultum est. Comitis Egmondani obitum non solùm Belgæ, sed etiàm Hispani milites omnes, immò & ipse Dux Albanus lachrymis prosecutus est. Magnum autem terrorem Belgis omnibus hæc res incussit, iis præsertim, qui sibi malè erant conscij: & nisi spes fuisset publicandæ intra dies paucos generalis cuiusdam condonationis & ignoscentiæ, permulti fugissent. at eā tamen condonatio non pertinebat ad eos, qui aduersùs Regem arma tulissent, & templa effregissent.

Sed vt ad Frisiæ res reuertamur, in superiori conflictu, quo Comes Arenbergius captus est & periit, regijs adempta sunt sex magna tormenta, multa pecunia militi persoluenda, & pleraque alia, stetitque victoria ab illis, qui cum Nassouio erant, non tamen incruenta, cæso inter alios fratre eius Adolpho Nassouio. Interim nihilominùs Albanus princeps authores seditionis Belgicæ perpetim persequebatur, & nè cogerentur Hispani, quorum opera ad res necessarias vti volebat, tēpus omne terere captiuis custodiendis, mense Iunio Bruxellis in quosdam animaduertit, in quibus fuere etiàm nobiles Battenbergij cum plerisque alijs, qui cum tympano ducebantur ad mortem. Plexi sunt capite Catholici quidam, quòd in Regem suum arma tulissent. Cæsus etiàm est, qui caput fuerat conspirationis aduersùs Albanum, cui in ipsa sacra Palmarum hebdomada Catholico ritu confessionem facturo, & Eucharistiam sumpturo, necem struxerant.

Adolphus Nassouius occumbit.

Eodem mense Iunio quidam captus est apud Groningam Frisiæ munitum oppidum, qui fassus est se cum tribus alijs voluisse Groningam quatuor locis inflammare, vt ità Geuseis, qui cum Ludouico Nassouio erant, facilior daretur aditus ad vrbem capiendam, præsertim quòd non deessent intra vrbem, qui eis fauerent. Is infaustus proditor in quatuor partes dissectus est. Fertur tum

Proditor Groningæ luit diras pœnas.

Ludo-

Ludouicus in castris suis habuisse ad * sedecim millia 1568
hominum, quibus duobus in locis obsidebat Groningam: sed id frustrà sanè, præsertim cùm nulla admodùm tormenta, muris quassandis idonea apud se haberet, & vrbs ipsa rebus necessarijs esset instructissima, Comite Megano cum octo signis peditum Germanorum & mille Hispanis, Curtio quoque Martinego Comite cum trecentis equitibus eam facilè contra eas copias defendentibus. Ipse quoquè Albanus princeps tum sese parabat ad iter in Frisiam, hostes inde exturbaturus. Prius tamen Comitis Egmondani secretarium, propria confessione conuictum, ad quatuor alligatum equos discerpi iussit, & quatuor alios viuos concremari. Qua re adeo plerique consternati fuère, vt ex Antuerpia quadraginta non infimę sortis homines in Angliā & alia loca aufugerint.

Sunt qui hæc ità scribant: alijs forsan nō satis verisimile videbitur tam magnas fuisse copias.

Ineunte Iulio mense Albanus cum septendecim Hispanorum signis in Frisiam contendit. In itinere aliquot locis reliquit præsidia Hispanorum sexcentorum, qui recèns ex Hispanijs aduenerant. Multa vbique industria Princeps ille vtebatur, quippè rei bellicæ longè scientissimus. Sunt qui scribant, edictum de Inquisitione in hæreticos, ab eo tum promulgatum esse Antuerpię & alijs locis, nemine reclamante, cùm tamen superioris tumultûs Belgici causam fuisse non minimam eam Inquisitionem quidam affirment. Interea Groningenses a Geuseis obsessi, crebras ex vrbe faciebant eruptiones, nec paucos prosternebant.

Groningenses obsessi sæpè erũpunt.

Iunij vigesimosecundo die apud quandam Abbatiam ducentos trucidârunt, & totidem ceperunt, non nisi decem è suis amissis. Sed non longè tum à periculo aberat Comes Curtius, equo eius cadente. Comes quoquè Meganus sub collo ictus globulo fuit in thorace, aut circitèr. Cernens autem Ludouicus Nassouius de exercitu suo perire multos, bis ad iustum prælium prouocauit Vitellium, qui ab Albano regijs copijs præfectus erat: sed Vitellius licèt cum hostibus confligendi esset cupidissimus, respondit necdùm sibi opportunum esse: breui tamen fore. Nolebat enim, absente Duce Albano, se suosque in discrimen conijcere dubij euentûs, qualis ferè solet esse præliorum.

Per id tempus Comes Montensis occupauit Bergas oppidum suum, cæso præsidio, quod Meganus Comes ei imposuerat. Ea re permotus Albanus princeps, misit è suis quosdam, qui ex hostium manibus oppidum

Comes Bergensis occupat Bergas.

1568 extorſerunt, relicto illic præſidiario milite, qui nomine Philippi regis illud obtineret. Iubente quoquè Albano, tormenta aliquot Mechlinia in Friſiam aducta ſunt. Iulij decimoquarto venit Albanus Groningam, & hoſtes aufugiunt. Regij eos inſecuti, aliquot ceciderunt. Sed quòd illi pontem fregiſſent, non ſunt cæſi vltra mille. Eorum diſceſſus Albano perquam moleſtus fuit, quippe qui ſperârat fore, vt ad manus veniretur, nec pugnam illi detrectarent. Itaque 16. Iulij cum toto exercitu ſuo ad duo milliaria abeuntes illos inſequitur, relictis Groningæ mille ſexcentis equitibus Ducis Brunſuicenſis, vt eſſet firmius præſidium, poſſetque liberiùs hoſtem perſequi. Ea enim regio ob multas paludes & foſſas parùm opportuna eſt equeſtribus copijs. Indè didicit auctum eſſe hoſtium numerum acceſſione multorum peditum & equitum, (Erant enim in Friſia multi Caluiniani, qui hoſti fauerent, Albanum & Hiſpanos odirent) & in Ludouici Naſſouij caſtris iam militare duodecim millia peditum, equites ampliùs quingentos. Cum quibus copijs ille loco tutiſſimo & prope inexpugnabili caſtra metatus, ſuſtinere voluit aduentum fratris ſui Principis Auraici, vt coniunctis viribus Albanum faciliùs profligarent. Albanus, motis caſtris, quendam locum occupat, de quo certò illi conſtaret, ex hoſtibus neminem fugere poſſe, quin in ipſius manus incideret. 21. Iulij manè cum exercitu ad hoſtem iter intendit, qui ad duo milliaria indè aberat.

Rurſus amittit.

Genſei caeduntur.

Explorata indè locorum opportunitate, primò mittit centum equites ſclopetarios, qui ad leuia certamina hoſtem prouocent. Eos ſubſequi iubet quingentos pedites ſclopetarios, & trecentos dupliciarios milites cumprimis inſignes. Iis ſubiungit mille alios ſclopetarios: atque iis aliquot cataphractos. Poſt hos ſuccedunt Hiſpani, atque inde ſex Germanorum peditum ſigna: mox quindecim ſigna Burgundionum. Indè rursùs equites trecenti leuis armaturæ: ad extremum alij equites trecenti. Hoc ordine regius exercitus, Albano diſponente, contra hoſtes profectus eſt, ad quos debellandos ſingulari quadam arte & induſtria Albanus vſus eſt: nec diù ſibi cunctandum exiſtimauit, quòd hoſtium machinatione foſſarum aquæ increſcerent, quibus ſperabant ſe illius exercitum ſubmerſuros: & à cælo pluuia impendéret, quæ magnum eſſet ſclopetarijs impedimentum allatura. Mandauit igitur filio ſuo Ferdinando à Toleto, vt

Albanus quo ordine ſuum inſtruxerit exercitũ.

cum ea, quam diximus, instructa acie moueret contra hostes ad certum quendam locum, vbi ipsum secuturum expectaret. Commissum est prælium duabus horis ante meridiem, & Albani Ducis filius duabus à meridie horis eò peruenit. Vt autem viderunt sclopetarij instructam aciem à tergo sequi, vsqueadeò animis confirmati sunt, vt impetu facto in hostium tormenta, ea vi occupârint, moxque in hostilem aciem facta impressione, eos in turpam fugam coniecerint. Continuata est hæc pugna vsque in vesperam alterius diei, ità vt sine intermissione hostes cæderentur à regijs, solumque omne cæsorum cadaueribus, lanceis, sclopetis, alijsque armis adeò oppletum cerneretur, vt vix liceret vltrò citroque ingredi. Quibus ea offerebatur occasio, vt possent in aquas se demergere, illi felices sibi videbantur: tantus eos terror inuaserat. Incidit hoc prælium in vicesimumprimum Iulij, perierúntque hostium septem millia, regiorum non nisi octo desiderati sunt & totidem vulnerati. Capta sunt ex hoste signa militaria viginti, sedecim magna tormenta. Quatuor signa ipsi hostes in aquas abiecerunt. In cæsorum numero non pauci fuere Belgæ profugi & desertores. Comitum Ludouici Nassouij & Hochstratani res cessêre victori: tametsì Hochstratanus biduo antè discesserat, & Ludouicus nauicula Embdam confugerit. Multa pecunia, multa supellex argentea capta, cum equis partim equestribus, partim currilibus quingentis supra mille, prædaque multa. Insignis hæc fuit victoria, & à Catholicis eius causa non vno loco Deo solennitèr actæ gratiæ.

1568

Magna strages edita Geusorum in Frisia.

Hoc anno sub finem Augusti tertium ciuile bellum in Gallijs motum est. Quæ tum illic gesta sint, non meis, sed Galli cuiusdam, hominis sanè docti, verbis huc adscribam, quemadmodùm etiàm ex eodem suprà quædam annotaui. Est Epistola ad quosdam magnificos viros scripta, habeturque impressa. Ego non omnia ex ea describo, sed quæ meo instituto sufficiant. Alij quandoquè copiosè res aliquot superioribus annis gestas conscribent.

Tertium ciuile bellum in Francia.

Ait ergò: Matiscona Sequanorum, prostrato tormentis muro, cæsisque seditiosis, à Mantuano capta, apparatus bellicus, qui è Geneua mittebatur, interceptus, sulphurei pulueris copia ingens, armorum omnis generis maximus numerus. In Delphinatu Iohannes

Hugenotæ passim à regijs profligantur.

1568 Adreſſius, verſa in hæreticos ira, quam ſuperiori tumultu in Catholicos exercuerat, oppida, arces, vrbes plurimas ferro aperuit, ſupra ſex millia cecidit. In Comitatu Foreſiorum ad fanum Germani Vallis, duce Muntacellario Vaſcone & Iacobo Viſſæo, pugnatum eſt cum duobus millibus hæreticorum, quos Ponſonatius, qui eo prælio periit, contraxerat. Catholici vicerunt, eò quòd equite ſuperiores eſſent. Qui eo prælio ſuperfuêre, adiunctis in fuga pluribus cohortibus, atque viribus earundem acceſſione recuperatis, iterùm cęſi ſunt circa Bilhomum: vbi niſi victores noſtri euaſiſſent, planè conclamatum fuerat de omnibus. In prouincia Phocenſi acerrimè quoquè dimicatum: productis ingentibus è Maſſilia tormentis, & Ciſterone oppido, cis Druentiam flumen obſeſſo Catholici ſuperiores extitêre. In Occitana apud Muigonem prælium commiſſum, duce Tendano Comite, & Suza viro fortiſſimo, & Ioiſa Aruerno. Ex hæreticis mille quingenti cæſi, plures vulnerati: quos oppidani, qui euentum pugnæ expectabant, in fugam verſos trucidârunt. Ex noſtris, eò quòd inſtructiores eſſent, & tormentis abundarent, pauci deſiderati.

Rupella à quo prodita Hugonotis. In Aquitania Monlucius decem vexilla, quæ Rupellam iter intenderant, profligauit: quam vrbem Farnacus Præfectus à Rege deficiens, magno regni detrimento prodiderat. Aumalius quinque cohortes peditum, Briſſacius ad fanum Spinæ in Campania quatuor equitum turmas eximprouisò adorti, afflixêre: Mantuanus ad fontes aquæ bellæ, equites mille. Is domum rediens ad importunas preces parturientis vxoris, ab hoſtibus penè centum interceptus eſt. Qui cum Mantuano erant itineris comites vigintiquatuor, etsì inermes, primi tamen enſes in hoſtes vibrârunt à vertice armatos, & tam dextrè ſuperis fauentibus dimicârunt, vt ſex vltra viginti coniectis in fugam, cæteros exanimes reliquerint: duo de noſtris mortui. Mantuanus tormento genu læſus, atque ex vulnere in febrim incidens, tamen auxiliante Deo & Virgine matre, cui ſe ad templum ſuum Lauretum deuouiſſet, euaſit incolumit. *Votum Mantuani ad virginē matrem.* In Neuſtria Germani equites ſexcenti à Rimeriano cæſi. In Sequanis exules, qui ab alijs ſeditioſis fecerant ſeceſſionem, cùm à nemine reciperentur, eſſentque fermè ſeptingenti, conſilium capiebant de occupando per proditionem Iohannis Vinarii oppido. Id Vantous vir nobilis reſciens, valida manu ſeptus, circunuenios ad

vnum

vnum omnes miserè iugulauit, quandam vrbem Hannoniæ, muro diù quassato, cepit, diripiendamque militi tradidit. Antissiodoro recepta, externi hæretici abiêrunt. Quo animaduerso, Catholici, qui in vrbem reuersi fuerant, abeuntes persecuti, in itinere oppresserunt. Duæ Occitanorum cohortes in Turonibus a Præside Ambatianorum cæsæ sunt. & post pauca: Præterire non possum Claudiæ Turoniæ factum, è nobilissima apud Aruernos Turoniorum gente. Ea absente Iusto Turonio filio, quem Rex legatum in Italiam ad Pium Pontificem miserat, ab hæreticis obsessa, virili animo ducis munus implens, cum paucis militibus diù eorum impetum sustinuit, arcemque Turoniam, in Rhodani angustijs sitam, cum oppido seruauit. 1568

Claudiæ Turoniæ virile facinus.

Hæc quidem ille, sed breuiùs, quàm vt tantæ rei sufficiant: nec tamen hactenùs mihi visa est historia, à Catholico scripta, vbi prolixè res Gallicę commemorentur. Hæretici multa de ijs scribunt, sed illis fides tutò haberi non potest. Scribunt quidam, regem Galliarum misisse præsidium Rupellam, sed Rupellenses id recusâsse, Condæumque solicitâsse, & eum venisse eò decimonono Septembris: secutam verò eius vxorem cum aliquot nobilibus Hugonotis. Admiralij quoquè fratrem, qui anteà Cardinalis fuerat, profectum in Angliam, & eius gentis reginam inuitâsse ad Hugonotas adiuuandos.

Porrò Galliarum rex aduersùm hæreticos mense Octobri edictum proposuit, vt eorum ministri è regno excedant, sola Catholica religio obseruetur. Alterum quoquè edictum publicatum est, eoque hæreticis honores & dignitates ademptæ. Horum edictorum exempla Hugonotæ ad symmystas suos in Germaniam & Angliam miserunt, vt eos incitarent ad maturè ferendā opem laboranti Euangelio Caluini.

Edicta regis Fräciæ cōtra hæreticos.

Eodem mense in territorio Pictauensi terræmotus fuit. Hugonotæ verò, vt neruum belli pecuniam sibi conflarent, præter magnam auri summam, quam ab exteris accepêre, bona Cleri in ditione Pictauensi mobilia quidem diripuerunt, immobilia distraxerunt, cùm eius rei nulla esset apud eos potestas, nisi quòd reformatis istis omnia licent, maximè in Clerum, cuius hostes sunt acerrimi. Feruntur tunc grandem pecuniæ summam, quam mutuò ab amicis acceperant, partìm campanarum metallo persoluisse. Argumento id est, multas eos è templis campanas abstulisse. Eius-

Res Cleri ab Hugonotis direptæ.

1568 modi officia grata sunt malis dæmonibus, qui oderunt campanas, tanquàm tubas quasdam regis æterni. Sed antequam pergamus in harum rerum commemoratione, redeundum est ad Albanum principem, & Belgicas res, quæ hoc anno gestæ sunt.

Cùm Ludouicus Nassouius, amissis copijs suis, vix regiorum manus effugisset, rursùs collegit quas potuit vires, & ad fratrem suum principem Auraicum sese adiunxit. Habebant illi duo fratres iam magnum exercitum, quorundam ope adiuti, putabantque se, Albano profligato, Belgio potituros. Albanus Dux non ignarus quid molirentur, & quas haberent copias, lustrato apud Traiectum inferius exercitu suo, ad eos profectus est, daturus operam, nè per Mosam fluuium in ditiones regis ingrederentur. Simul autem publico edicto, magnis propositis pœnis, statuit, vt quisquis profugorum, proscriptorum, in custodias abductorum, & supplicijs affectorum quælibet bona mobilia ac immobilia obtineret &c. ea certis hominibus traderet. Eodem tempore venêre à rege Hispaniarum quadringenta coronatorum millia, & bis mille quingenti Hispani milites, qui euestigiò ad Albani castra profecti sunt. Ex ijs cognitum fuit, in Hispanijs Comitis Hornensis fratrem cum tribus alijs capite punitum esse.

Magnæ copiæ principis Auraici.

Albanus Dux vbì cum exercitu Traiectum superius attigit, Mosam transmisit, commeatûs auertendi causa, vt hostium conatus retardaret. Sed cùm metus esset, nè fortassis per Burgundiam ad Condęum abirent, suasque vires cum illo coniungerent, missa est ab Albano pecunia illius prouinciæ præfecto, qua, si res posceret, militem sibi compararet, cuius opera fines suos ab hoste tueretur. Atque ità porrò mouit castra Albanus contra principem Auraicum, qui tum apud Rhenum suas habebat copias, quas auxerat signis quatuordecim Nicolalus ab Hagstat, cuius ea causa bona omnia fisco suo addicta esse voluit illustrissimus Archidux Austriæ Ferdinãdus, quæ quidem bona in ipsius ditione essent, quòd, ipso prohibente, ausus esset cogere militem contra regem Philippum. Erant tum in Albani castris sex millia equitũ & triginta peditum: quibus ille volebat ditionis Leodiensis homines inuadere ac debellare, quòd multi ex eis hæresi deprauati, Episcopo suo, egregio & sapientissimo principi, debitam nollent præstare obedientiam, atque eo inuito, regis Philippi hostibus in eam regionem se aditum

Albanus mouet cõtra illum.

tum

1568

tum præbituros recepissent, vt quidā scribit, qui huic bello interfuit. At tamen consultius ei visum est, prius explorare, quorsùm iter hostes intenderent, vt vbi maior videretur incumbere necessitas, illic potissimùm suas eis vires opponeret. Mense Septembri ad eum perlatum est, principem Auraicum Rhenum transmisisse cum octo millibus equitum, & * vigintiquinque peditum. sic quidem habent impressi codices, nisi mendum est in numeris. Signis eius militaribus inscriptum erat, Pro lege, grege & rege: iussitque proclamari, se Ducem Albanum inuisere velle. Ab illustrissimo Iuliacensi principe petijt commeatum & copiam traducendi per eius fines exercitûs: sed nihil impetrauit. Adiunxit se tum illi nobilis quidam cum mille quingentis equitibus, qui planè decreuerat nec vngues præcidere, nec pilos radere, donèc Egmondani Comitis, cui sanguine iunctus erat, necem vltus esset. Non multùm syluestri homini absimilis is videbatur.

Symbolum militare principis Auraici.

Porrò Albanus Dux castra mouit ad milliare vnum à Traiecto Mosæ, illic hostium aduentum prestolaturus. Detinebantur per id tempus ab Auraico naues aliquot, itemque mercatores Belgæ Francophordiam ituri, è quibus pecuniam extorsit, qua opùs illi erat ad tantas alendas copias. In castris eius orta seditio est inter Germanos & Gallos, quam cùm sopire vellet, vulneratus ipse est, & tormentorum eius præfectus perijt. Albanus interim hærebat circa Traiectum, scire volens quam in partem hostis tandem promoturus esset. Certò autem comperit, non eum in Franciam moliri iter, quod anteà rumor sparserat, sed præmissis per Rhenum machinis bellicis, tendere contra Geldriam. Vbi Kerpenam venit Auraicus (qui vicus est regis Hispaniarum, nec ità procul Colonia Agrippina abest) ducentorum militum præsidium ibi reliquit. Valdè incerta erāt eius consilia, id est, quid tamen animo moliretur. Labebatur tempus, nec quicquam memorabile efficiebat, cùm tamen scribant quidam, potuisse eum interdùm oblata opportunitate rem bene gerere. Iam autumnus aderat, & multa pluuia ruebat è cælo, quod est illis regionibus familiare. Vt verò in futurum vernum tempus in hybernis aleret tam copiosum militem, non ferebant prouentus eius, tametsi non defuere fortassis magnates quidam, qui clam suppeditarent impensarum partem quandam. Sed nemo ferè tam prodigus est rerum suarum, vt semper dare velit, præsertim vbi

Auraicus detinet naues & mercatores aliquot.

Nihil efficit memorabile.

1568 dubius est euentus. Non deerant, qui suspicarentur habere eum in vicinis regis ditionibus, qui ei studerent, vellentque ei prodere loca quædam, atque ea causa hætere eum, & moras nectere. Sed Albanus Dux loca omnia, vbi posset aliquis proditionis metus esse, ità communierat, vt eiusmodi machinationes, si quæ essent, nullos habituræ successus viderentur. Etsi autem apud Leodienses quidam magis illi, quàm Albano, addicti putarentur, attamen ciuitas ipsa cum Episcopo & eius primario Clero se coniunxit, conscriptaque sunt sex peditum signa, & in vrbem recepta. Ità factum est, vt neque Albanum, neque Auraicum intra oppidum admittere vellent.

Leodij præsidiarius miles cõscriptus.

Disciplinæ militaris censura & seueritas in castris Auraici, vt tum quidem publicè ferebatur, perexigua erat: deerant naues, quibus pontem efficerent, non magnus suppetebat commeatus, non puluis sulphureus & pilæ, ità vt multi existimarent hoc rerum statu conatus eius diuturnos esse non posse. Albanus cõtrà rebus omnibus instructissimus erat, habebatque in Mosa vasto flumine pontem factitium ex nauibus, nec deerant naues, quibus posset alterum, si opus foret, efficere. Tandem mense Octobri Auraicus iter suis copijs per Mosam præter omnem expectationem loco, qui per id tempus vadosus erat, effecit, non tamen sinè iactura aliquot equorum & hominum. Ea arte animaduersa, Albanus ità se comparauit, vt hostibus omnem adimeret opportunitatem sese communiẽdi, atque ijs in locis hybernandi, nisi vellent in patentibus campis sua metari castra, quod fieri sinè maximo illorum detrimento non posset. Opposuit autem castris suis, vbi plus periculi impendére videbatur, machinas quasdam reticulatas, miro artificio confectas, quibus facilè à se repentinos hostium, præsertim equestrium, incursus auertere posset. Iam propè coniuncta erant vtraque castra, cùm ecce vicesima Octobris Auraicus sese loco mouẽs, obuiàm progreditur copijs auxiliaribus, quas ab Hugonotis expectabat. Mouet castra etiam Albanus, sequitur sensìm abeuntes, qui sanè temere admodùm transmittere instituebant fluuium, qui Brabantiam à Leodiensi ditione separat. Cùm enim iam quidam transijssent, misit Albanus è suis aliquot Hispanorum millia & equitatum non contemnendum, à quibus permulti hostes cæsi sunt, & capti non pauci, atque in ijs nobilis quidam, Auraico inprimis charus,

Auraicus ducit suas copias per Mosam.

Temeritas hostium.

Caduntur multi à regijs.

qui

qui postea, iubente Albano, capite punitus est. Non parum ea clades perturbauit Auraicum, hæsitque aliquot dies illo in loco. Ex captiuis hostibus cognitum est, venisse quidem ad Auraicum copias, quas ex Gallia expectârat, sed non nisi magnam castris eius calamitatem & inopiam attulisse, ita vt multi inedia conficerentur. 1568

Iis cognitis, Albanus hostes illos non magnipendit. Sub finem Octobris Auraicus annonæ & pecuniæ egestate compulsus, cùm nulla spes alicuius subsidij affulgeret, castra mouit quanto maximè fieri potuit silentio. Albanus abeuntes insequitur, cuius iam exercitus multorum equitum & peditum accessione valdè auctus erat. Auraicus per Mosam rursùs in Germaniam se rediturum sperans, vbi sensit à Leodiensi Episcopo id non permitti, nec sinè ingenti periculo traijcere posset, quòd iam aquæ Mosæ intumuissent, conuerso itinere in Gallias contendit ad Hugonotas, idque tanta celeritate, vt quanuis Albanus non segnitèr fugientem persequeretur, eius tamen exercitum ad iustum certamen attingere non posset: licèt ab eius equitatu nō parùm damni datum sit illis. In ipsa fuga, quod dolendum est, passim regis ditiones miserè inflammauit, non sinè multorum miserorum hominum maximo detrimento. Tandèm è Belgio excessit, magno quidem liberatus periculo, sed omni sua spe frustratus.

Auraicus clàm motis castris, fugã meditatur.

Recedit è Belgio.

Etsi autem Albanus Princeps alia ratione debellare eum potuisset, at tamen noluit vir prudentissimus suum militem temerè periculo obijcere, cùm in eiusmodi prælijs sæpè admodum ancipiti euentu pugnetur: multoque illustrior victoriæ laus ad eum reditura sit, quòd nulla ferè suorum iactura & in Frisia primùm hostes ceciderit, & deindè è tota Belgica regis Philippi prouincia eos profligârit. Nemo sanè est, qui huius anni insignes aliquot victorias & multa præclarè gesta ad eius eximiam laudem dubitet pertinere: sed de his quandoquè alij scribent, qui in eiusmodi erunt magis exercitati, omniaque certiùs comperta habebunt. Ego breuis sum more meo. Porrò è Belgio excluso hoste, Albanus Cameraci hæsit nonnihil cum vniuerso exercitu. Deindè quibusdam per fines eius regionis distributis, plerisque dimissis, præsertìm Germanis, nonnullis Antuerpiam & Valencenas ablegatis, reliquis in Hollandiam, Cameraco discedens, Bruxellas venit, moxque in templum ingres-

Albanus venit Cameracum.

Indè Bruxellas.

1568 ingressus est, vbi cantatum est, ità vt par erat, Te Deum laudamus. Pro insigni enim victoria nemo iustiùs laudari debuit, quàm rerum omnium prępotens Deus, in cuius ditione cuncta sunt posita, in cuius manu sunt omnes fines terræ, qui dat dignis victoriam.

Esther 13.
2. Mac. 15.

Colloquiũ Altenburgense inter Luteranos

Hoc ipso anno 68. habitum est Colloquium Altenburgi inter præcones Euangelij secundum Luterum. Inchoatum est 20. Octobris, & durauit vsque ad nonũ Martij diem anni 69. Etsi autem facilè aduerterent illi, non sine summa ignominia tam fœdas altercationes in publicum euulgari, tamen committere non potuerunt, præsertim Ienenses dogmatistæ, quin & Latinè & Germanicè valdè prolixè typis imprimendas curarent. Horum caput fuisse videtur Iohannes Vuigandus, egregius Luteranus. Res est admirationis plena, quòd cùm ex vtraque parte non Zuinglij aut Caluini, sed Luteri Euangelium profiteantur, & interim nihilominus odiosissimè inter se diffideant, tamen miseram plebem adeò ab illis teneri fascinatam, vt videre non possit nulla ratione posse illos puram & sanam adferre doctrinam, quod tamen vtrinquè mirè iactitant, qui tam pertinacitèr inter se corrixentur. Magna est hęc profectò ira prępotentis Dei. Vuittenbergenses & Lipsenses nonnihil se videntur accommodâsse ad Interim Cæsareum, de quo lõge suprà diximus, vt, quemadmodùm Ienenses aiunt, ingentem indignationem atque pericula effugere possent. Id malè habet Stoicos & rigidos Luteranos, quòd, vt ipsi asserunt, ex eiusmodi Interimisticis actionibus pullularent nouę locutiones, noua dogmata priùs improbata, & quædam cęremoniæ rursùs admitterentur. Vndè id illi consecuturum verentur, vt sensim Luteri doctrina euanescat, ac tandèm prorsus exibiletur. Et cùm Luterus ipse non semel pugnantia scripserit, homines stultissimi ab eius sententiâ putant nullo pacto discedendum: eosque docere volunt grauiter peccâsse, qui ad Catholicos aliquanto propius accedendum censerint: quibus inter alia etiàm hoc obiiciunt in præfatione huius Colloquij, quòd Missalia & Agendas Papisticas denuò conati sint in Ecclesiam introducere, quamuis paulispèr circuncisas & correctas: itèm docere necessitatem bonorum operum ad salutem & iustitiam. Obijciunt etiàm, quosdam ex illis, cùm essent commonefacti ab ipsis, velut apros syluestres in alios exeruisse dentes, idq; publicis scriptis editis. Iam verò cum ad hoc Colloquium ventum esset, aiũt aduersarios

Oculos habent, & non videbunt.

Luterani alij quid alijs obijciant.

Ecce tibi tanderem

sarios suos plurimum ipsis semper negocij fecisse in trā- 1568
ferendo statu controuersiæ, & in ponendis miris artibus
insidiosis pedicis, quibus constringerentur incauti: diù
ipsos in Thesi circunduxisse & quæstiunculis, irrisionibus, contumelijs, satyricis inuectiuis exagitâsse: suas corruptelas & falsa dogmata (quæso lector aduerte) tantùm
horrisona quasi tempestate maledicorum verborum absque omni fundamento & timore Dei conatos esse tutari. Itèm inter alia proposuisse eos, vestem nuptialem non
esse solam fidem, sed fidem & bona opera. Sed hoc quoque annotant in hac Præfatione, noluisse eos permanere
vsque ad finem in colloquio, sed varijs sermonibus id eos
egisse, vt Ienenses putarentur mirabilia portenta in medium allaturi fuisse, si in Colloquio ipsi mansissent. Porrò autem ipsi se referunt ad verbum Dei, id est, vtrunque
Testamentum, ad veram Augustanam Confessionem &
Apologiam, ad libros Luteri. Sed quid facturi sunt miseri, cum de Luteri libris deprauatis ipsi Luterani inter
se corrixentur, satisque indicent ipsam quoque Augustanam confessionem corruptam esse, cum hic aiunt, ad veram Confessionem se referre? Et hoc quidem verissimum
est, ità vt iam sub ea confessione etiam Caluiniani &
Zuingliani delitescant, frementibus Luteranis rigidis,
qui eos hauddubie cum suo Lutero execrantur. Multas
deindè causas adferunt editi huius Colloquij, in quibus
septimum locum obtinet, quod altera pars non solùm
Colloquium suo priuato arbitrio abruperit, sed etiàm sinè omni cunctatione synodum ex quibusdam suarum
partium theologis coëgerit, ibique ipsorum partem absentem suo calculo & decreto damnârit: eam damnationem mox in ciuitates & aulas principum ac potentum
spargere non dubitârit. Octauum vero locum sibi vendicat, quòd pars altera absque vllo fine inuectiuas edit, vt
M. Selneccer, D. Pfeffinger in suis libris impressis, Iohannes Maior in suis libellis famosis & alij. Hæc & pleraque
alia ex Colloquij huius sola Præfatione succinctè collegimus, quæ sanè eiusmodi sunt, vt istorum hominum cæcitatem & deploratam stultitiam toti orbi adeò prodant,
vt meritò gratulari sibi & ingentes Deo gratias agere debeant, qui Dei benignitate seruatos se sentiunt, nè ad istorum tam miserè perpetuò corrixantes synagogas cum
præsentissimo æternæ salutis suæ discrimine se adiungerent. Mirum est, isthæc aut non animaduerti, aut negligi
etiam à plerisque doctis viris. Præclara sanè lux allata est
orbi

Euangelicum.

Corruptela & falsa dogmata Luteranorum.

O miseros & iniustos theologos.

Synodus Luteranorum damnat Luteranos.

Inuectiuæ Luteranorum in Luteranos infinita.

1568 orbi Christiano ab istis cæcis & infaustis magistris, quos malus dæmon tenacissimè habet suis cassibus implicatos: quorum etiàm & ingenijs & linguis & stylo egregiè nouit vti ad euertendos incautos, qui non nôrunt ex fructu cognoscere arborem. Mira in istorum Ienensium, sicut & aliorum hæreticorum, scriptis nonnullis magnæ cuiusdam religionis & pietatis simulatio inest: & nisi hæreticorum artes calleas, putabis Angelos, non homines, loqui. Ità crebrò timorem Dei, pietatem, Deum omnia inspicientem, Deum ipsos regentem & confortantem, Christum, vt citò veniat, ipsos orantes, & multa id genus alia, prophano è pectore prodeuntia, scripto & sermone crepant: vt non immeritò Christus dixerit, etiam electos, si fieri possit, in errorem missum iri. Sed qui propiùs eos intuetur, lupos rapacissimos, animas miserorum iugulare & vorare cupiêtes, facilè agnoscit: idque illi vel maximè, qui Deum recto & puro corde quærunt, colunt & amant, quos nunquàm finit Deus eiusmodi vulpecularum fraudibus circunscribi. Porrò homines leues mûdi vanitatibus deditos, voluptatum amantiores quam Dei, prurientes auribus, facilè isti pseudoprophetæ pertrahunt in nassam suam, libertate illis promitteutes, cum sint ipsi serui corruptionis. Et certè vt hodiè viuût homines, non valde mirum est tam multos labi in fœdos pudendosque errores, & ab istis delicatis & suauibus magistris in tam pugnantes rapi sectas. Illi facilè perseuerant, qui diuino timori & amori inhærent, qui, vt propheta Micheas admonet, soliciti ambulant cum Deo suo, & abstinent à carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animam: quorum conuersatio in cælis est. Non dereliquisti quærentes te Domine, ait propheta Dauid. Possunt tamen etiam boni nonnunquàm induci in errorem, sed citius resipiscunt, quandò sola ignorantia & humana quadam infirmitate labuntur. Optimè admonet Apostolus, vbi ait, Discedat ab iniquitate omnis, qui inuocat nomen Domini. Hoc qui faciunt, Deo benè propitio, hæreticorum præstigijs non facile patebunt. Sed ad rem.

Matth.7. *Hypocrisis & simulata religio hæreticorum.* *Matt.24.* *2.Pet.2.* *Mich.6.* *1 Pet.2.* *Psal.9.* *2.Tim.2.*

Aiunt ijdem Ienenses in sua Præfatione, impium esse institutum quorundam politicorum præposterè sapientium, qui velint istas contentiones affabiè conciliare, acsi tantum de verbis litigetur, vbi de rebus grauissimis confertur. Hoc certè illi sic scribunt, & sua sponte fatentur de rebus grauissimis ipsos inter se litigare. Et tamen non pudet quosdam ex istis sectarijs palàm editis libris

Vide Lector, quibus de rebus inter se contendant sectarij.

bris affirmare, & miserrimæ plebeculæ persuadere, nullam inter Euangelicos esse doctrinæ discrepantiam, nullas contentiones. Et sic permulti sentiunt, & interim tamen non sentiunt fœdissimè & indignissimè sibi ab istis illudi. Si nullæ inter eos lites sunt, cur tot contentiosa scripta ab illis euulgantur? Si verò, quod ipsi palam asserunt, & res ipsa euidentissimè testatur, etiam de grauissimis rebus corrixantur, cur illis fides adhibetur? O miseram mortalium cæcitatem. Sed hæc fortassis extra institutum, at sunt tamen annotatione digna, quæ si plerique ex animo recta secum via reputare vellent, haud difficulter redirent in viam. Ad has præstigias pertinet etiam illud, quòd in hoc præclaro Colloquio negant opera bona esse necessaria ad salutem, & rursus disertis verbis affirmant, necessarium esse, vt per pœnitentiam redeamus & conuertamur ad Deum. Quæ enim potest esse pœnitentia sine detestatione peccati & studio bonorum operum? Sed has fraudes vulgus non aduertit. Omnis autem scriptura diuina, plena est sententijs, quibus doceatur, homini ad salutem necessaria esse bona opera. In supremo mundi die non est dicturus Christus, Venite benedicti patris mei, possidete regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi, quia credidistis, sed, Quia esuriui, & dedistis mihi manducare &c. nec impijs tum dicturus est, Discedite à me maledicti in ignem æternum, quia non credidistis, sed, Quia esuriui, & non dedistis mihi mãducare. Quæ loca abundè sufficiunt ad horũ confutandam imperitam & insulsam theologiam, quam ex Luteri sui lacunis hauserunt, non ex verbo Dei, neque ex sanctissimorum & doctissimorum patrum monumentis. Hactenùs de Colloquio Altenburgensi egisse satìs sit, cuius sola Præfatio vberem nobis materiam suppeditat ad istorum hominum stultitiam declarandam. Quòd si verò ex toto Colloquio flosculos alios colligere vellem, contexerem coronam, istorum mõstrosis capitibus dignam. Sed abeant illi cum suis putidis mendacijs ad solas terras, ego ad historiam reuertor.

1569

Præstigiæ hæreticorum.

Matth. 25.

ANNO 1569. ineunte, ob quasdam Hispanorum res in Anglia detentas, Antuerpiæ mercatores Angli & eorum facultates malè acceptæ sunt. Porrò in Anglia par pari relatũ illis, qui è regis Hispaniarum ditionibus essent, cessatumque est à mutuis commercijs, non sine magnis vtriusque partis incommodis.

Inter Albanũ & Angliæ reginam simultas.

In

1569 In Gallijs, vt quidam ait, cuius extat scriptum, tertius tumultus, quo Hugonotæ rursùs arma corripuerunt, cùm iam omnia præcedentibus euersa atque dissipata fuissent, quicquid etiàm reliquæ spei fuerat, tum in agris, tum in ciuitatibus abstulit. Longum esset, inquit idem, recensere, quot oppida, quotque prouinciæ pene funditùs sint euersę. Tres exercitus, interdum quatuor tota hyeme Gallia aluit, omnia desperata: facta est Gallia quasi vidua, Plorans plorauit in nocte, & lachrymæ eius in maxillis eius. & paulò post: Interim tamen reperta sunt supra septingenta millia, qui non curuauerunt genua ante Baal: sed tribulatione ipsa robustiores effecti, opes, fortunas, corpus, animam deniquè ipsam non recusarunt ponere. Qui vi & ferro hostibus se opponentes, multa præclara apud Tolosam gessère. Fuerunt ad decem millia, qui instructi zelo diuino, & ardentes amore iustitiæ, prædia ampla, vxores & liberos egregios reliquerunt, Christoque sese deuouentes, proprijs militàrunt stipendijs, solo victu contenti. De reliquo nudi, nudum Christum sequentes, cum hac inscriptione, Eamus & nos, & moriamur cum Christo. Propositum habebant ij omni die tremendis adesse mysterijs, & Deiparam vespertino tempore salutare solita antiphona, Salue regina &c. Itaque diuino magis, quàm humano auxilio freti, multas vrbes ab hæreticis occupatas receperunt, multa hæreticorum millia oppresserunt.

Tertius tumultus Franciæ quàm perniciosus.

Multi Catholici cōstantes in Francia.

Iohan. 11.

Cum autem regnum pluribus partibus eodem tempore à seditiosis vastaretur, coactus rex diuidere suas copias, partem fratri Henrico Valesio tradidit, partem regulo Aumalio, tertiam sibi in præsidium reseruauit. Leuia certamina vndiquè sæpè cōmissa. Tandem ab Henrico regis fratre hostes intercepti, impietatis suæ dignas pœnas pendere coacti. Eo prælio cecidit & contritum est caput serpentis Ludouici Condæi cum triginta ex præcipuis ducibus seditiosorum: numerus vulgi promiscui incertus. Si tria capita, quæ residua sunt, eadem fortuna dempta fuissent, omnia essent in Gallijs placidiora, quæ tamen eueruata iam & ad extremam miseriam videbantur redacta. Ex nostris Brissacius, vir omni tempore lugendus, fortiter dimicando cecidit, in cuius morte atx cum oppido capta, igne & gladio consumpta est. Hæc ex scripto illo excerpsimus.

Condæus in Gallijs perit cum multis.

Sectarij, qui hoc bellum scribunt, mirè prædicant Condæum, & inter cætera aiunt eum in præcipuo signo multi-

militari hæc inſcripta habuiſſe, Pro Chriſto & patria dulce periculum. Et reuerà pro Chriſto & patria dulce periculum, ſed quid hoc ad Condæum & ſocios Hugonotas, qui aduersùs legitimum regē & dominum ſuum totiès rebellârunt, & florentiſſimum Galliæ regnum miſerandum in modum deuaſtârunt? qui catholicam religionem & Chriſti Eccleſiam modis omnibus oppugnârunt? Accidit Condæo, quod ferè ſolet ſeditioſis, vt male pereant. Multa poſſent adferri exempla, ſed miſeri mortales nolunt nec alieno quidem periculo ſapere. Per id tempus, quo cæſus eſt Condæus, Carolus Galliarum rex erat in Metenſium vrbe cum regina matre & alijs multis. Viceſimo die Martij, qui fuit Dominicus, publica apud Metenſes inſtituta eſt proceſſio per ciuitatem, orarumque in ea eſt pro pace & victoria aduersùs hæreticos. Ei proceſſioni interfuit rex ipſe Chriſtianiſſimus cum Carolo Lotharingiæ Duce, Carolo Cardinali Lotharingiæ, Cardinali Burbonio, duabus ſuæ maieſtatis ſororibus, multiſque alijs proceribus & nobilibus. Regina mater tum parùm commoda vtebatur valetudine. Proxima nocte allatus eſt ad regem nuncius de interfecto Condæo & hoſtibus ſuperatis. Itaque rex media ferè nocte ſurgit è lecto, properat ad ſummam ædem, alta voce coram primario altari depromit canticum, Te Deum laudamus: iubet campanas omnes ſolenniter pulſari, cunctis ad rei nouitatem obſtupeſcentibus. Deinde eiuſdem diei hora tertia pomeridiana, ipſo iubente, ſolo æquatur ſynagoga Caluiniſtarum, ad portam S. Barbaræ conſtructa. Lætabantur his omnibus catholici, hæretici pudefiebant. Pòſt etiàm publico edicto rex vetuit, nè qua ſua exercitia in ea vrbe atque ijs locis hæretici haberent.

1569

Carolus Franciæ rex apud Metenſes quid egerit.

Apud Metenſes interdicūtur exercitia Caluiniana.

Hoc anno (vt ſcribit doctiſſimus vir Nicolaus Sanderus Anglus lib. 7. De viſibili Eccleſiæ Monarchia) Pius V. Pontifex Maximus reuerendum presbyterum Nicolaum Morronum Anglum, S. Theologiæ doctorem mitit in Angliam, vt certis illuſtribus & catholicis viris authoritate Apoſtolica denūciaret, Elizabetham, quæ tunc rerum potiebatur, hæreticam eſſe: ob eamque cauſam omni dominio & poteſtate, quam in Catholicos vſurpabat, iure ipſo excidiſſe, impuneque ab illis velut ethnicam & publicanā haberi poſſe, nec eos illius legibus aut mandatis deinceps obedire cogi. Qua denunciatione, inquit idem, multi nobiles viri adducti ſunt, vt non ſolum

Excuſus eſt Louanij Anno 71.

1569 sibijpsis consulere, verumetiam de fratribus liberandis cogitare auderent. Non tamen illorum nobilium conatus illos habuêre successus, quos sperauerant, fortassis quòd Catholicis omnibus ea denunciatio necdùm innotuisset. Sanè fidem illi catholicam egregiè confessi sunt, & multi eorum pro fratribus animas posuerunt, & reliqui seipsos in libertatem vendicârunt. Sumpserant illi quidem arma pro fide tuenda, sed ferè quingenti ex ijs capti ab hæreticis & morte affecti sunt, cùm in fide constantes permanerent. Permulti autem Ecclesiæ pauloantè reconciliati, seriò sibi gratulabantur, quod prius abirent è vita, quam pacem nupèr acceptam violarēt: ostendebantque sibi iucundam non fore vitam in illo regno, quod iādiu in Christo viuere desijsset. In ijs facilè princeps fuit Plumtreus presbyter, vir doctus & pius, qui cùm posset viuere, si vellet, abiurata fide Catholica, hæresim amplecti, ait se non optare eam vitam, quæ ipsi animæ mortem esset allatura. In eadem causa duo viri nobiles de familia Nortonorum crudeli morte extincti sunt, Thomas Nortonus, & eius nepos Christophorus. Primùm enim suspensi, deindè adhuc viuentes, dissectis visceribus, membratim diuisi sunt, quòd nollent à fide desciscere, & Elizabetham legitimam reginam confiteri. Hæc omnia prolixius Sanderus commemorat, nos pleraque more nostro contraximus.

In Anglia quidā occiduntur.

Plumtreus presbyter mauult mori, quā abiurare fidem Catholicam.

Post cædem Condæi, quam paulò suprà annotauimus, Hugonotæ non planè abiecerunt animos, sed iterùm collegêre vires, ducibus Admiralio & Andeloto: quibus ex Germania magnas copias auxiliares adduxit Vuolfgangus Bipontinus Dux, de quo scribit is, quem suprà non semèl citauimus, quòd innumeris malis & adustionibus Gallias presserit. Eius aduentu multùm erecti sunt seditiosorum animi. Sed eccè tibi ipso mense Maio perit Andelotus, perit etiam repentino morbo spatio horarum vigintiquatuor Vuolfgangus Dux. Multa prætereà præcipua capita quasi eodem tempore mortem obiêre, vt non desint, inquit ille idem, qui iudicent metu grauioris supplicij, perditis iam ac deploratis rebus, mortem eos veneno præuenisse. Sic vbiquè vigilat diuina prouidentia, nec vltra certos limites finit progredi hominum consilia & conatus. Sed has quoquè res volumus alienis potiùs, quàm nostris verbis ad posterorum notitiam transmittere. Scribit idem ille in hæc verba: Post ereptum rebellibus primi nominis ducem Condæum, &

Hugonotæ suas instaurāt copias

Andeloti obitus

Itē Vuolfgangi Bipontini.

am, & amputatum quasi authoritatis suæ caput, tum demùm vere apparuit fraudum totiusque conspirationis secretius consilium: scilicet Admiralium esse, cuius consilijs & auspicijs res tam horrendæ cœptæ tentatæque fuissent: Condæum nomen solum, & quam ex generis splendore habuit, authoritatem dedisse. Eo enim sublato, summa rerum omnium Admiralio deuoluitur: & ille quidem quod hucusq; vafre egit sub alieni nominis præsidio, aperte abhinc impigreque capessit. Paulò superius idem sic habet: 1569 *Caput rei bellum in Gallijs.*

Edicto publico confiscata sunt omnia tam mobilia quàm immobilia bona, domus, prædia, possessiones, castra, ciuitates eorum, qui contra proprium regem arma rebellionis sumpserant: omnesque sectariorum fautores, qui in aliqua dignitate erant, magna cum infamia nominis, publicè omni magistratu atque officio sunt submori. Qui autem in horum locum successère, singuli antequam vllam munerum partem capesserent, facere professionem Catholicæ fidei ad vnum omnes per vniuersum regnum coacti. Maximè vero illustris fuit Caspatis Colignij Admiralij Galliæ proscriptio & condemnatio, 13. die Septembris Lutetiæ facta: vbi homo iste, omnium istorum malorum succentor & antesignanus, post ablatos honores, dignitates, bonaque vniuersa, magno omnium ordinum consensu diris deuouetur, imagine eius patibulo suspensa, signis gentilitijs vbique locorum deiectis, liberis etiam, omnibusque eius posteris, honoribus, dignitatibus & ipsis nobilitatis prærogatiuis in vniuersum perpetuò priuatis. Captus etiam est sub id tẽpus Scotus quidam nobilis, supplicioq; affectus, quòd post necatum Condæi iussu Lutetiæ Minaliũ præsidentem, in reginæ quoq; matris cædẽ manus armauerat. Iam sequuntur ea, quæ subiungit idẽ illis, quæ paulò ante attigimus: *Pœna rebellium in Francia.* *Proscriptio Admiralij.*

Certa itaque de hoste suo Gallia, indigniùs quidem tot mala ab authore non ità priùs illustri ferre visa est: istarùm tamen ærumnarum finem videre, aut sperare saltem nondùm potuit. Etsi enim hostium regni vires nuperiori prælio vehementer accisæ, & illorum, qui supererant adhuc ex coniuratione, res tam angustæ videbantur, vt posthàc ad delendas mali reliquias minori opùs esse negocio putaretur, terrorem præsertim faciente regis iuuenis feruida admodùm in persequendis puniendisque quoquo modo rebellibus constantia, collegit tamen sese satanæ semen, perditionis manipulus sub Ad-

1569 miralij signis, sic vt iustũ referre posset exercitum. Quibus cùm ea quoquè equitum peditumque manus, quam Pontanorum Dux Galliæ intulerat, commodùm iuncta esset, nihil iam apud illos amissum videbatur, nihil minùs instructum, cum quo non auderent de summa rerum fortunarumque omnium dimicare. Noua igitur suborta regi necessitas, noua Henrico fratri proceribusque vigilias & curas peperit, vt tandem in id vnum deueniretur ab omnibus consilium, nec pacem ab armatis sperandã, nec in speciem aliquam ostensam accipiendam: sed authores rebellionis cum exercitu delendos esse simul, ac ob id nullam amittendam occasionem fore, quæ iustam aliquam pugnam exhiberet: id quod mense Octobri anno 1569. accidit. Hostes quidem, quod ferè solitum est deploratis hominibus, magnam iactitabant audaciam, nihil nisi pugnas, cædes & extrema quæque ore personantes. Ast vbi pugnãdi fieret facultas, vbi lacessiti etiam in prælium vocarentur, non ita cordatos vidisses, causæ nimirùm iniquitate ferociam comprimente & animos: adeò vt manifestum iam sit, exercitum illos duxisse, non ad prælia facienda, sed ad prædandum flammaque vastandum patriam. Nusquam enim ipsi aduersos quæsiuerunt mucrones, nusquam depræhensi etiam in facinore, fixerunt pedem: sed prædonum latronumque more vagantes, regiorum signorum maiestatem ægrè sustinuerunt, donèc tandem ab insequente seu inhærente potiùs exercitu regio, in pugnam vel inuiti traherentur.

Hugonotæ timidi ob malã causam, non audent cõfligere.

Laborabat vehementer eo tempore Pictauium obsessum, cùm graui obsidione sex hebdomadas cinctum fuisset, & mœnia tormẽtis diù multumque concussa, vlteriorem prorectionem prorsùs negare viderentur. Hanc quidem vrbem firmo intus tuebatur præsidio generosissimus Dux Guisanus, pluribus alijs principibus viris stipatus: verum ob diuturnitatem obsidionis, & hostium crudeles insultus, plurima obsessi passi sunt: adeò quidem omnia afflicta & desperata cernebantur, vt asininis & equinis carnibus vesci cogerentur, quòd neque argento, neque auro, vllove precio commeatum comparare possent: & licet frumentum adesset, deerat tamen & modus & commoditas frumentum molendi. Regij itaque & liberandorum tam illustrium hominum studio piè commoti, & vt hostium vires, vbi tam periculose imminentes, distraherẽt, vicinum oppidum Chastellerault, ad fluuium Viennam situm, obsidione graui cingunt. Hac ratione

Fuit hoc mense Augusto & Septẽbri.

Magna fames Pictauij, dũ obsidetur.

tione in auxilium sociorum pertracti hostes, Pictauium ad dies aliquot deserunt. Interim refectus Guisanus cum suis, vires animosque restaurat, & redeuntes ad obsidionem hostes eruptione facta dissipat, prostratis ex iis ad duo millia, nec tamen absque suorum cæde & sanguine. Nam in eo conflictu quatuordecim interierunt bellicosissimi & fortissimi regiarum partium duces. Magnam summæ virtutis laudem tum adeptus est Dux Guisanus, qui & intùs vrbem prudenter tutatus est, & hostes fortiter profligauit, paternæ nimirùm fortitudinis semina in filio optimo iam egerminabant.

1569

Cōflictus cum Hugonotis ad Pictauiū.

Indè viciniores sibi factos hostes regij diligētiùs obseruare, subindè e vestigio persequi, idq; curare omninò, vt vel terga inuaderent, cùm auersos in fugam oculos petere non daretur. Ad vicesimumnonum igitur diem Septembris prope Camecontourum adortos in prælium lacessunt: sed superato Masuille fluuio ponteque deiecto, pugnam ipsi detrectant, amissis tamen sex equitum, duobusque peditū signis. Prima & altera Octobris pari modo prælij facultatem negant, nisi quòd cōgredi ausos trecentos illorum equites velitando regij conficiunt. Tertia porrò Octobris dies Gallias de suorum scelere & perfidia edocuit. Ea fuit lux, quæ legitimo magistratui ereptum penè gladium suum restituit, & impietati suas pœnas dedit. Hostes enim etsi perpetua fuga latebras & munitiones suas peterent, ac eo præsertim die loci bonitate egregie protegerentur, ità vt paludibus & aquis circuncircà muniti, non nisi ab vna parte inuadi possent, à regij tamen exercitùs leuioribus copijs in pugnam rapti, manibus tandèm vti coacti sunt, cùm pedū, quibus euaderent, non omnes pariter haberent beneficium. Campus est ad eam rem perquàm idoneus, 4. milliarium Gallicorum, inter S. Iouini, Moncontourum & Ernaux oppida, vbì instructa acie hostes incedebant, obiecta à tergo tormentorum, quibus collem quendam commodum occupārāt, tutela. hunc deijcere oportuit, antequàm integri alicuius prælij occasio inueniretur. Quod & industriè factum est per emissa contraria tormenta. Cùm itaque hostes & loci natura, & fati voluntate in pugnam pertractos se cernerent, minimè sibi desunt, conceduntque leniores velitationes à manè vsq; ad horam post meridiem primam: vbi coniunctos infestissimos exercitus, fortuna in sacrificiū sibi oblatos accepit. Vesperì prioris diei in castra venerant regis Nauarrçi Condensisque filij cum tormen-

Hugonotæ detrectāt pugnam.

1569 tis & aliqua militum manu, quos & ipsos pueros armis onerârat Admiralius. Et paulò pòst: Admiralij opera acies diligentissimè erat instructa, qui tamen ex veteri sua arte sibi cauit post principia, exercitum deferens, Rupellamque aufugiens, quò eum, qui ex prælio superierant, posteà secuti sunt. Equites Germani, admixtis Gallis equitibus lancearijs, primam occupârunt aciem, duce Volrado Comite Mansfeldio. Peditatus Germanicus, quem Pontanorum Dux rebellibus adduxerat, sub Gerolzecchij Granuuilerique veteranorum ducum auspicijs socios habuit equites Admiralij Vascones. atque ità nec milite, neque arte etiàm inferiores fuerunt hostes: quorum magna pars equites inprimis albis induti, quæ cassaquelia illis dicebātur, in pugnam processerant, consilio, cui euentus minimè respondebat. Id enim illis animi erat, vt nemini parceretur ex regijs: cumque ardor pugnæ tesseras fortè abstulisset, cassaquelia ista concepto furori manus cohiberent, hostisque haberetur, quicunque tali colore non amictus obuius fieret. Sed perniciosissimum fuit malis consulrotibus illis hoc consilium, Germanis præsertim, quos conterraneorum misericordia, & aliqua ex veteri militari disciplina pietatis ratio, inclinata iam acie, saluare potuisset: sed hæretici habiti sunt, Hugonoti & rebelles inclamati omnes isti albi, adeoque illorum parsum nemini.

Copiæ Hugonotarū vt instructæ ad prælium.

Malum consilium consultori pessimum.

Copiæ regiæ quos duces habuerint.

Regijs copijs sub Henrici fratris auspicijs prudentissimi & fortissimi duces præfuerunt, dextrum latus tenente Petro Ernesto Comite Mansfeldio. Suberant huic equitum Germanorum turmæ nouendecim sub ducibus Lantgrauio Hassiæ, Rhenigrauiis seniore & iuniore, Comite Vuesterburgio & domino Beistenio, qui est dominus Passampierre. Sinistrum latus defendendum susceperat Dux Guisanus, cui aderant Marscallus Cosse, Villequier, Carnauallet, Lauignan & magna pars Gallicæ nobilitatis, cum eius gentis cataphractis. Medij steterunt pedites, Heluetiorum trigintaocto signa, Clero Pfeifferoque primariis ducibus, penès tormenta maiora. Indè Burgundi Pontificijque sub illustribus ducibus, dominis de Valette, Chauigni, Thore, Mompenserio & alijs, cum Pontificiis quoque cataphractis, leuiorisque equitatûs signis aliquot. Henricum regis fratrem obseruârunt cum selecta equitum Gallorum Germanorumque manu Duces Aumalius, Mattignes, Marchio Badensis Philibertus, Mariscallus Byron, Tauannes, Co-

mes

mes S. Floræ & alij optimi ac præstantissimi harum re- 1569
rum magistri.

His ordinibus vtrinquè atrocissimè pugnatum est, *Atrociter*
ità vt nemo fuerit, cui non exercendæ virtutis suæ facul- *inter se*
tas egregia data sit eo die. Germani equites Hugonoti *cócurrunt*
in aduersos primùm cataphractos & sclopetarios Gallos *hostiles*
impressionem fecerunt tanta vi, vt hi quidem cedere co- *exercitus.*
gerentur, quos tamen ducum virtus bis in aciem reduxit. Indè laborantibus ab vtroque latere adsunt equites Germani regij, sic vt Germani Germanos adorti, ducibus vtrobiquè Comitibus Mansfeldijs, religione & armis iam contrarijs, omnem iræ ac furoris magnitudinem in cognata viscera effunderent. Incredibile dictu est, quàto ardore ibì sit pugnatum, quantaque sæuitia, cùm sæpe fratrem frater, amicum veterem ex amico vetere nouus iam hostis, conterraneum certè quisque suum obuium habuit. Et post pauca: Dum itaque in seipsos sic sæuiunt Ger- *Hugonotæ*
mani, & rebellium equitatus Gallicus lanceis instructus, *fugam ca-*
socios pugnantes desereret, ipsi quoquè Germani equi- *pessunt.*
tes fugam arripiunt, præcurrente illis grauiter Admiralio, donèc tandèm & fugæ & noctis beneficio erepti, insequentibus regijs, tutò respirare possent. Interim Galli equites leuioris armaturæ, itemque pedites cum auxiliaribus Pontificijs & Burgundionibus, rebellium peditum ordines, & adiunctos illis Admiralij equites Vascones adorti, tantam stragem edunt, quanta vix inter Christianos edita memoratur. Cæduntur ibì ad interneecio- *Ingēs strages rebellium, & sociorum.*
nem vigintisex illa Germanorum peditum signa vnà cum veteranis ducibus Gerolzecchio & Granuuilero, qui sub infelicibus Pontanorum Ducis auspicijs Gallias ingressi fuerant: de quorum clade non superfuisse putatur, qui ad suos nuncium referret. Ceciderunt etiàm cum iis equites illi Vascones, longiùs iam à fugientibus socijs interclusi. Hactenùs ad verbum ex scripto illo suprà memorato. Summa occisorum rebellium decem millium numerum excedit præter incōditam castrensem plebem. Tormenta ex hoste capta omnia. Ex regijs vltra quingentos desiderati non sunt. Cecidit autem Philibertus Badensis Marchio, magno sui apud Catholicos Gallos relicto desiderio. Is fortissimè illo die pugnauit. Porrò quę de rebus Gallicis ex eo, quod sæpiùs commemoraui, scripto attuli, ea omnia scripti huius Author partim seipsum vidisse, partim ex fide dignorum virorum scriptis & relatione accepisse testatur.

1569 Miserat autem regi Gallorum ad hoc bellum subsidio Pius V. Pontifex Maximus ad mille ducentos equites, & quatuor millia peditum. Rex quoquè Hispaniarū Philippus per Albanum Ducem misit ingentes peditum & equitum copias, qui laboranti Christianissimo regi suppetias ferrent, sub duce Comite Mansfeldio.

Auxiliares copiæ regis Frāciæ.

Huius etiam anni mense Maio, ipsoque adeò primo eius mensis die Albanus Dux ense & pileo insigni à Pio V. Pontifice donatus est, ob res præclarè sanè in Belgio aduersus hostes gestas, egregieque defensam religionem. Eximia profectò hac in parte in Dei Ecclesiā, illius principis Albani merita extant, vt qui incredibili felicitate & celeritate perturbatissimum religionis statum in Belgio non sinè præsenti Dei auxilio suo loco restituerit, hęreticorumque conatus mirificè compresserit: qui tum per omne Belgium cœperant nidificare, & nisi maturè restitum illis esset, de religione actum fuisset. Sed eam rerum tranquillitatem posteà perturbauit, vt quidam aiunt, decimarum vel decimi nummi exactio, ab Albano tum instituta. Magnum hoc illi Principi non solum apud Belgas, sed etiàm apud exteros plerosque odium peperit, nec paruam opportunitatem attulit Geuseis proscriptis & exulibus sub hoc pretextu multa in Belgio loca occupandi. Vndè posteà tot consecuta sunt mala, tanta annonæ & omnium ferè rerum caritas, tot oppressiones & cædes Catholicorum, templorum & monasteriorum direptiones, religionis euersiones & mutationes, regiarum ditionum vastationes & populationes, aliaque mala innumera, vt satis deplorari non possit. Quidam graues viri conabantur Albanum principem ab hac sententia deducere, predicebantque ei euentura ea, quæ post acciderunt: at ille non ità facilè cedendum existimauit, nihil sibi à Geuseis metuens, quos sciret regiæ maiestati longè impares: hauddubiò id permittente Deo, vt hominum peccata castigarentur. Magna & horrenda sacrilegia paulò antè in Belgio perpetrata erant, immanes iniuriæ irrogatæ diuinissimæ Eucharistiæ, multaque alia nefanda & detestanda flagitia designata ab hæreticis. Ea satis expiata cùm non essent, flagella parabantur, quibus punirentur. De ijs iam suis locis nonnulla dicturi sumus, quemadmodùm ab alijs accepimus, qui plerisque rebus gestis interfuère, easque vt possint sciri ab omnibus, etiàm scriptis compræhenderunt.

Pius V. mittit Albano ensē & pileum insignem.

Noui motus exsistūt apud Belgas.

Nemo est, qui non per se facilè intelligat, incredibili sum-

li sumptu & maximis impendijs constitisse regi Catholico Philippo bellum, quod aduersùm rebelles, ipso iubente, suscepit & confecit Albanus Dux. Itaque hostibus profligatis, rebus politicis ad tranquillum statum redactis, ecclesijs ex Catholicæ religionis præscriptione instauratis, quæ à Geuseis satanico furore in templis, monasterijs, collegijs, flammis exusta aut euastata erant, denuò reparatis, cùm iam spes affulgeret, fore vt deinceps Belgicæ optimi & Catholici regis Philippi ditiones pace & tranquillitate fruerentur, Albanusque ea causa magna ex parte exercitum à se dimisisset: visum tum fuit illi, & quibusdam alijs, quandoquidem diuturno bello exhausta essent regionis æraria, & interim tamen ob futuros compescendos motus (Non enim poterant deesse in tanta proscriptorum & profugorum turba, qui in omnem occasionem, sese in libertatem vendicandi, aut noui quippiam moliendi, intenti essent) saltem ad tempus miles præsidiarius alendus esset, rationes conflandæ pecuniæ ineundas esse. Itaque Albanus status Belgij Bruxellas accersit, petit ab eis decimum, & vicesimū, & centesimum nummum. Decimum quidem omnium rerum mobilium, quæ distraherentur: vicesimum verò omnium immobilium diuenditorum: porrò centesimum iustæ æstimationis omnium tam mobilium, quàm immobilium, quem prouinciales omnes semèl regiæ maiestati persoluerent. Hac pecunia dicit se velle stipendia soluere militi, qui esset locis opportunis præsidij loco imponendus: tum etiam loca oppignorata redimere: reliquum referre in regis ærarium, vt si qui bellorum existant motus, faciliùs coerceri possint. Respondent prouinciales, se certam pecuniæ summam numeraturos, & in centesimum quidem nummum consentiunt: quàm sit autem durum & molestum, etiàm decimum & vicesimum reddere, exponunt. Actum deindè est in omnibus Belgij prouincijs, vt centesimus nummus dependeretur: Frisij & Geldrenses, facta eis potestate, eum redemerunt. Feruntur autem penè omnes status consensisse etiàm in decimum & vicesimum, sed certis conditionibus. Non deerant autem, qui odiosè tum multis locis insectarentur Albanum, dicerentque eum regis Philippi iniussu, immò illo etiàm insciente isthæc attentare. At verò ea difficultate vsi si essent plerique in suppeditanda Geuseis pecunia, nunquàm illi eos progressus habuissent.

1569

Decimi nummi exactionem cur instituerit Albanus.

Prouinciales offerunt certam pecuniæ summam.

1570

Selymus Turca mouet bellum Venetis.

ANNO 1570. Selymus Turcarum Imperator bellum mouit Venetis propter insulam Cyprum. Vnus ille ex quatuor Solimanni filijs relictus erat, cùm alios duos, Mustapham & Baiazetem, pater ob rebellionis suspicionem interfici iussisset, sæuus tyrãnus in proprium sanguinem, qualis fuit etiam Selymus pater eius in fratres suos: & tertius Zeangir, gibbo deformis, sibijpsi manus attulisset, non sustinens immitis parentis tyrannidem. Selymus igitur in tam immensas opes, tamque vastum imperium succedens patri Solimanno, (qui annis illis 47. quibus apud Turcas rerum potitus est, singulari ingenio & magna bellicæ rei laude & gloria multa gessit, Deoque ob hominum peccata permittente, Christianos vehementer afflixit, & præter alia Rhodũ atque maximam Hungariç partem nobis extorsit) bellum barbara quadam insolentia, nihil penitùs læsus, Venetæ Reipub. fecit. Anno superiori, qui erat eius imperij tertius, constituerat secum, quemadmodum ante eum aliquot Ottomanni principes fecissent, Xenodochium, quod ipsi Almaratum vocant, construere, adiuncto illi fano quodam & ludo literario, aut si mauis, synagoga Mahometica, vbi Turcarum liberi præclaram illam delirantis Mahometis legem edocerẽtur. In eiusmodi Xenodochijs licet cuiuscunque tum nationis, tum religionis hominibus peregrinis cum equis & seruis triduo gratuita quadam hospitalitate sine vllis impensis proprijs perfrui. Multa quoque ibi præstantur pauperibus eius vrbis beneficia, ita vt amplissimi redditus ad ea ferenda onera necessarij sint. Possent sanè videri eximia quadam humanitate duci principes illi, qui eiusmodi loca instituunt, sed inanis duntaxat ostentationis cuiusdam causa & gloriæ studio eos permoueri, vel indè satis liquet, quòd nefas apud illos est, alios prouentus eiusmodi locis assignare, quam quos bello obtinuerint: scilicèt, vt ex rapina faciant sacrificium, cùm Deus apud Prophetam testetur, se odio habere rapinam in holocaustum. Habet Constantinopolis tria eiusmodi Xenodochia, primum Mahometis eius, qui expugnauit illam vrbem: alterum Baiazetis filij eius, tertium Solimanni, qui ante paucos annos obijt: cuius quidem templum ex lapide precioso miro artificio extructum est, attributis ei Xenodochio siue Collegio redditibus oppidi & regionis Zigethianæ, de cuius expugnatione suprà dixi-

Nota de Xenodochijs ab Turcarũ principibus institutis.

Esa. 61.

Anno scilicet 1566.

diximus. Sed hi tamen redditus non sufficiunt. Itaque Selymus Adrianopoli suum volens condere Xenodochium, quibusdam admonentibus, Cyprum illi destinauit, vndè posset tantas habere opes, quæ non solùm ipsius Collegio dotando abundè sufficerent, sed etiam facilè supplere possent, quod Solimanni patris collegio deesse videretur. *1570*

Poterat autem Selymo ad mouendum bellum facilè addere animos, quod anno superiori armamentarium Venetorum arsisset, multis cadis pulueris sulphurei incensis tempesta nocte incen sis, vndè magna ei vrbi illata fuere damna, noui muri partim euersi cum cœnobio Cælestinorum, in quo moniales degebant, è quibus vna extincta est, reliquæ ferè mutilatæ, loca vicina propemodùm omnia deturbata, Muranum oppidum, vbi parantur vitra, non mediocritèr afflictum. Tantus verò eius incendij fragor fuisse fertur, vt etiàm in Istria auditus sit. *Armamentarium apud Venetos ardet.*

Cæterùm vt de statu Reip. Venetorum certior fieri posset, fingit se legationem in Galliam mittere, quę cùm Venetias esset appulsa, honorificentissimè est excepta. sumptus præbebatur ei è publico per aliquot dies, & munera adiungebantur, omnibusque ad eam congressus & colloquium admittebatur. Intereà Legati calamitatem Venetorum, tam ab incendio superioris anni, quàm ab annonæ caritate, sterilique tempestate acceptam explorant. quod Marcus Antonius Barbarus, Venetorum orator, posteà per literas, occultioresque notas Byzantio Senatui significauit. *Stratagema Imperatoris Turcici.*

Etsi verò etiàm Constantinopoli eodem ferè tempore quidam asserant innumeras conflagrâsse domos ac ædificia, magnam quoquè pulueris tormentarij vim apud Tanam, vbi ingenti studio a Turcis asseruabatur, à Moscouitis inflammatam: non tamen id retardare potuit potentissimum tyrannum, cui semper immensæ opes suppetunt: quippe qui etiàm Arabes & alios quosdam, initio eius imperij ab ipso deficientes, iam edomuerat, & cum Persarum rege pacem confirmarât. Subscripserat quidem etiàm articulis fœderis cum Venetis icti, sanctèque se eos seruaturum promiserat: sed eius tum fortè immemor, magno illustris regni Cyprij desiderio illectus, ex primario Bassa, qui eius sororem haber in matrimonio, viro prudenti sciscitatur, quid agendum puter ea in re, quam ipse iampridèm animo concepisset. Est enim multa Bassarum apud Turcas Ottomannos autho- *Incendiū Constantinopoli.*

1570 authoritas, & vetusto more eos debent Imperatores adhibere in consilium. Itaque Mahometus Vesir, primus inter Bassas, grauitèr dehortari cœpit Selymum, ne bellum inferret Venetis, inter cætera etiàm affirmans, Solimannum seueriùs illi, cùm abiret e vita, mandâsse, vt cum Venetis amicitia coleretur: & ipsum quoquè Selymum paulo antè pollicitum, se illis amicum fore. Addidit etiam alias rationes, quas nos breuitatis studio omittimus.

Mahometus Vesir dehortatur Selymum à bello Venetis inferendo.

Quanuis autem huius Bassæ mirabili industria & arte ad imperium commodissimè & opportunissimè euectus esset Selymus, attamen meritorum eius immemor, non solum eius consilium respuit, sed etiam per contumeliam Christianum appellauit. id enim apud barbaros illos probro datur. Adhibuit verò in consilium Mustapham & Pialim magnæ dignitatis Bassas, qui egregie eum ad bellum suscipiendum incitârunt, oleum camino addentes. Igitur in sententia sua confirmatus Selymus, iubet parari res ad bellum opportunas. Mox instruitur Constantinopoli & alibi ingens armorum apparatus, diuersis in locis maris Aegæi panis biscocti variique commeatus magna copia comparatur, pedites equitesque asciscuntur. Nondum certò cognorant Veneti, quid his sibi vellet Selymus, sed quod iam fama sparsisset, eum in Cyprum adiecisse oculos, liceretque ipsis saluo fœdere arma parare, matuiè suis rebus prospiciendum putârunt. Huc accedebat, quod interim nuncius Venetias allatus esset, duas ipsorum naues Selymum detinuisse: itemque suis itinera includi. Erant illa haud obscura impendentis belli præludia, facileque ex iis conijcere poterant, quid ipsis à Selymo expectandum foret. Data igitur ab illis opera est, vt in Creta insula & alibi classis instrueretur, & vt de his certior redderetur Pius V. Pontifex maximus, atque etiam Catholicus Hispaniarum rex Philippus, & plerique alij Christiani Principes.

Eum Selymus respuit.

Veneti quoquè ad bellum se cōparant

Porrò Selymus legatum misit Venetias, qui Cyprum peteret, sed precibus armatis: in Rhodum quoquè ablegauit Amuratem Raisum cum triremibus viginti quinque, qui Venetos a ferendis Cypro suppetiis prohiberet. Legatus Turcicus in senatum admissus, quid Selymus vellet, proposuit: & quid Veneta respublica nollet, audiuit, moxque dimissus est. Non enim putabant è re sua fore Veneti, tam opulentam insulam tyranno

Selymus petit Cyprum à Venetis. Nihil impetrat.

ranno permittere, cum in modum paulò pòst etiàm plura fortaßis petituro. Interea Constantinopoli soluit Piali Bassa decimoseptimo Aprilis die cum triremibus octoginta, & biremibus triginta. Vbi autem mense Maio ex legato didicit Selymus, frustrà se petijsse Cyprum a Venetis, non parùm id admiratus, (quippe qui Venetos nihil tale ausuros speràtat) iussit detineri eorum legatum cum tota familia. Indè decimosexto Maij, Turcica classe planè instructa, Hali Bassa soluit Constantinopoli cum trigintasex triremibus, duodecim biremibus, sex onerarijs nauibus, vno galeone, mahonicis octo, passacauallis, quibus equi veherentur, quadraginta, multisque alijs egregiè instructis nauigijs. Piali in itinere, non sinè magno suo detrimento Tinam Venetorum insulam in Aegęo mari populatus est. Per id tempus decessit è vita Petrus Loredanus Venetiarum Dux, eique subrogatus est quinto Idus Maij Aloysius Mocenicus. Breui tum temporis spatio à diuersis oblata sunt Venetis aureorum millia quadragintasex & octingenti: soluta stipendia in militum quindecim millia & septuagintaocto. Multi verò polliciri sunt operam suam in conscribendo & adducendo illis milite, quæ summa hominum millia quinquagintaocto excessura erat. 1570 *Detinet Venetorũ legatum.* *Pecunia Venetis oblata à diuersis.*

Quia verò superioribus annis Sinarum Indiæ Orientalis populorum Rex Christianam amplexus esset fidem, subditæ ciuitates hoc anno bellum aduersùs eum mouerunt. Vna tamen in fide Regia permansit. Ad hanc sese cum patre & fratribus conferens Rex, Lusitanorum auxilium implorabat. Crescente verò populi furore, hac quoquè vrbe deserta, ad munitionem Lusitanicam, Ternaten vulgo dictam, confugit. Subditi tandem belli, aduersùs iustum & clementem Regem suscepti, pertæsi, arma in authores rebellionis conuertunt, Regemque in regnum reuocatum propugnant. quo reuertère, plùs quam centum hominum millia sancto Christi Euangelio promptè obedierunt, qui paulò pòst Christo nomina dantes, sacro regenerationis lauacro sunt abluti. Rex tamen incredibiles difficultates in regno penitùs recuperando sustinuit. Missus ad ei subsidium adferendum erat Consaluus Perera, summus Lusitanicæ classis Imperator. Sed cùm ille oborta tempestate in insulas Moluccas reijceretur, Mardonelas Lusitanorum Dux cum auxiliaribus copijs Regi opem tulit, breuique regnum ab omni rebellione pacatum reddidit. *Sinarum in Regem suum res bello.* *Sinarum Rex in regnum suum restituitur.*

Albanus

1570 *Albanus Dux Belgij politiam reformat.* Albanus Dux postquàm in perduelles animaduertisſet, animum ad ſtatum Belgij politicum reformandum adiecit: atque initiò ſumpto de monetæ adulteratoribus ſupplicio, edicto publico cauit, nè qui nummi valeãt argentei, nisi qui imaginem aut inſcriptionẽ Regis Hiſp. haberent. Edictũ quoquè aliud tulit, de Ludimagiſtris, de Typographis, de Bibliopolis, nè quos libros doceant, imprimãt, aut diuendant, qui non anteà ſint ab Eccleſia Catholica approbati. Sed & feriò præcepit, nè lites in iudicijs vltra annũ protraherentur, ſed ad maximũ ſingulis annis deciderẽtur. Denique cùm decreta nonnulla in criminalibus poſteà cauſis obſeruãda feciſſet, Antuerpię in publico foro theatrũ magnificũ extrui præcepit, ex eoq; Regis Hiſpaniarum nomine, omnium antecedentium, tam in Religionẽ, quàm in ſuam Maieſt. admiſſorũ criminum, cõdonationem, quã barbari Pardonã appellabãt, recitari.

Belgæ Tridentinum Conciliũ amplectũtur. Tridentini Concilij executio, ab anno 1565. huc vſque intermiſſa, hoc anno in Belgio promouebatur. indicta eſt eum in finem, nouorum Epiſcoporum, in vrbe Mechliniensi, Synodus: quæ Iunio menſe incepta, Iulio tandèm abſoluebatur. In Angliæ comitatu Surria, noui ex Caluini ſchola diſcipuli prodiẽrunt, qui Vncti dicebantur: neminem peccare docentes, nisi qui veritatem ab ipſis prædicatam non recepiſſet.

Exempla nonnulla immaniſſima tyrannidis Magni Ducis Moſcouiæ. Iohannes Baſilius, Magnus Moſcouiæ Dux, quouis Heliogabalo aut Phalaride crudelior, hoc anno fratrem ſuũ germanũ, à quodã ſuo conſiliario Trzeciak VViskonati iniuſtè accuſatu, inaudita cauſa, tormentis exquiſitiſſimis ſubiecit, eiq; inter excarnificãdum omnem theſaurum extorſit. Inde ſemiuiuo, iuſſu illius, ſecuri caput carnifex amputauit. Fratriam in faciem ante pedes eius procumbentem, & miſericordiam implorantem, arripi iubet, exutiſque veſtimentis omnibus turpiſſime nudam populo exhiberi. Iuſſus deindè miles equum conſcendere, eamque funi alligatam velociſſimo curſu in flumen rapere, aquisque miſerrimè ſuffocare.

Alia. Simili truculentia ipſo die Eliæ prophetæ, qui dies feſtus apud Ruthenos eſt celeberrimus, in arcem Moſcouiæ ingreſſus, nobilem quendam Serebrinum, & alium Mieſſoiedum (cuius vxorem & ancillam paulò antè conſtupratas in ſuperiori limine ſuarum ædium ſuſpẽdi atq; ſtrangulari iuſſerat) nulla dicta cauſa ſecuri feriri præcepit. Quo peracto, ex arce ad carceres furibũdus procedit. Cumq; ciues nõnulli inuſitato illius ſatellitio nonnihil

territi,

territi, de via deflecterẽt, eos vt insequerẽtur suis mãdat, correptosq́ue frustatim dissecarẽt. Primũ carcerẽ ingressus, tres captiuos Polonos & Lituanos produci imperat, ex quibus Petrũ BiekoWski, Albertũ Bugaski, & Besum, tres antiquæ nobilitatis viros, propria manu interemit. Indè satellitiũ in reliquos quinquaginta captiuos immisit, & vt mẽbratìm eos dissecarẽt, pręcepit. Idẽ in secũdo & tertio carcere fecit: in singulis enim cùm ipse tres interfecisset, reliquos CX. à suis militibus discerpi curauit. 1570

Vigesimo deindè mẽsis Iulij die, in vrbe Moscouia, octodecim grandes palos erigi iubet, eisq́; transuersos in modum furcarũ superimponi. Satellites varia tormentorum genera ad eum locum ferebant, excitatoque luculento igne, vas ingens aheneum apponebant, vt ebulliret & ferueret per multas horas. Processit tãdèm Dux Magnus, & iuxta ahenum militibus circunquaquè dispositis consedit. Adducti sunt eius iussu trecenti nobiles Moscouitæ, quorum nonnullis venia data, in multos sæuire incepit. Cancellariũ Iohannem Michaelem WicWiskoWati, cùm multis criminibus accusaretur à Secretario, quorũ nullius ille cõscium se palàm profitebatur, tãdèm ad furcas illas prono capite ex pedibus suspendit. Cumq́; præfectus satellitũ rogaret, quo eum genere supplicij mactari vellet? respõdit Dux: Vos omnes aulici mei ordine ipsum excarnificare debetis & dilaniare. Pręfectus igitur ex equo descendens, arrepto cultro auriculam dextrã illi abscidit: accessit alius qui sinistram, & tertius qui labra amputauit, atq́; ità ordine omnibus illum membris mutilârunt. Secretarius deindè quidam ad extremum, nè quid crudelitatis deesset, pudenda præscindit, statimq́ue exhalauit animã miser Cãcellarius. Videns Magnus Dux ob membrum illud detruncatũ Cancellarium obijsse, indignissimè tulit, incãdescensq́; in Secretariũ inclamat: O scelerate, expectes paululùm, istud totũ est tibi exedendũ, quod ille exedere debuisset. Putabat enim Secretariũ ex cõmiseratione istud fecisse, vt citiùs è viuis Cãcellarius discederet. Cadauer è furca depositũ, in minutissimas partes cõsciderũt. Adductũ deindè Thesaurariũ simili tyrãnide dilaniauit. Tres deindè Secretarios Dux educi iussit, eosq́ue ordine cũ vxorib⁹ & liberis corã se mactari. Deniq́; ducẽtos nobiles captiuos capite mulctauit, quos totidem electi eius aulici interfecerunt. Vt autem hanc lanienam ipse egregia catastrophe finiret, venerabilem senem corã se sisti mandat, quem hasta transfixit: vtq́ue suã crudelitatem *Alia.*

imple-

1570 impleret, ſedecim vulneribus mortuum ſauciauit. Tot funera dedit, tantamque immanitatem quatuor horarum ſpatio perpetrauit. Relictis cadaueribus auibus & feris, in arcem Dux reuerſus eſt, & in Theſaurarij vxorem quàm indignis modis ſæuierit, ſcribere nefas eſt. Poſt triduum iterùm quàm plurimos nobiles à ſatellitibus laniari, eorumque vxores ad flumen abduci, ibique aquis ſubmergi mandauit.

Decimus & vigeſimus denarius. Brabantini vt ab indictione decimi & vigeſimi denarij, quam vrgebat Albanus, exonerarentur, in certam pecuniæ ſummam conſenſerunt. Vltraiectenſes Decanum S. Petri Voeſelium in Hiſpanias ad Regem miſerunt, qui poſt multas moleſtias, tandèm ab iſto cenſu immunitatem Diœceſi impetrauit.

Arcem occupant Veneti. Quarto Calendas Iunij Veneti arcem quandam in Mainæ promontorio, Turcis ſeſe deſperatione dedentibus, occupârunt, cuniculiſque immiſſo puluere tormentario planè euerterunt, ingentique præda onuſti, cum captiuis verſus Corcyram contenderunt. *Turcica claſſis petit Cyprum.* Porrò Piali Baſſa cum triremibus centum ſexaginta, biremibus & trieribus paruis ſexaginta, aliiſque diuerſis nauibus Cyprum petebat. Habebant tum Veneti claſſem ſanè inſtructiſſimam, in dieſque nauium augebant numerum. Turcæ verò Calendis Iulij ad Limiſum Cypri oppidum appulêre, nulloque reſiſtente, in terram egreſſi, multos captiuos abduxerunt. Sequenti die veniunt ad Salinas cum claſſe, & illic quoque nemine prohibente, magno ipſorum commodo copias omnes & tormenta in terram exponunt, eoque rerum ſucceſſu lætantur barbari illi. Equitatus erat in inſula longè minor, quam vt auderent hoſtem deſcenſione prohibere, præſertim quòd à Salinis Nicoſia abeſſet ad paſſuum triginta millia. Equites, qui ad Salinas erant, iis relictis, Nicoſiam profecti ſunt. Rex Hiſpaniarum Philippus etiam ante initum fœdus, iuſſit Iohannem Andream Auriam cum quinquaginta triremibus Venetis auxilio eſſe. *Nicoſia à Turcis obſidetur.* Turcæ viceſimoſecundo Iulij caſtra mouent, & Nicoſiam contendunt. Feruntur tum in eorum exercitu fuiſſe quatuor millia equitum, ſex millia Ianizarorum, & quatuor peditum millia, præter alios permultos, qui ſuis ſtipendiis militabant. Conabatur Muſtapha Baſſa eos, qui in vrbe erant, prouocare ad prælium, ſed cum id illi detrectarent, ad vrbem obſidendam & capiendam ſeſe comparauit. Extructis itaque inter alia aggeribus, ex iis quatuor diebus conti-

nuis

huis ità verberabat sexaginta machinis bellicis oppidum, vt interdiù non nisi quatuor horis meridianis cessaret, idque ob nimios solis ardores, vt interim & suos milites reficeret, & machinas refrigeraret. 1570

Dum hæc geruntur, quidam è Cypro cum triremi in Cretam venit, certum nuncium adferens earum rerum, quæ à Turcis fierent in Cypro. Porrò classis Pontificis Maximi & regis Catholici Messana soluens, ad Cretam properabat. Pontificis copijs præerat Marcus Antonius Columna, regijs Iohannes Andreas Auria: quorum vterque cùm intelligeret quantoperè illi, a quibus mittebantur, cuperent Venetis opem ferre, non deerant officio suo. Turcæ autem suos conatus parùm proficere conspicati, ad interius vsque oppidi vallum, quantumuis acritèr renitentibus illis, qui intùs erant, penetrant, illicque multa effossa humo, ingentem foueam efficiunt, in quam multi intromissi sclopetarij, sinè vllo periculo noctes atque dies infestabant eos, qui ad murum vrbis tuendæ causa accederent. Deinde intra mœnium quoque fossas fodiendo peruenêre, aggeribus ex terra fasciculisque, quos equites procùl adferebant, congestis aduersus ictus eorum, qui in vrbe erant, quos sensissent vtiquè infestos, nisi aggerum præsidijs se tutati essent. Tum verò obsessi tanto periculo commoti, ex oppido dimittunt ad mille pedites, duce Piouaneo Vicentino. Perueniunt illi vsque in hostium conspectum, tantumque illis terrorem afferunt, duabus illorum munitionibus occupatis, vt bona illorum pars in pedes se coniecerit. Sed tandem ab equitibus confirmati, nostros in vrbem compellunt, opima barbarorum præda onustos. Capti tum sunt à Turcis plùs minùs centum Itali & Græci, & cum ijs Piouaneus. Post eum diem, quòd res magno constaret periculo, ex oppido sibi erumpendum minimè putârunt obsessi. Turcis autem in vrbis munitiones scalis appositis crebrò euadere nitentibus, tametsi ab obsessis fortitèr reijcerentur, coacti sunt oppidani à Famagusta literis obscurius exaratis subsidiarium militem petere. Sed eæ literæ a Turcis interceptæ, nihil impetrârunt: immò vt propensioribus animis oppidani sese dederent, ostendebant illis Turcæ captiuos nuncios, quibus eas literas commiserant Famagustam perferendas. At nec sic tamen animos illi despondent.

Nicosiani facta eruptione, Turcas mirè perturbant.

Dum autem in his angustijs sunt Nicosiani, classis Pontificia & regis Hispaniarum in Cretam peruenit

Ddd octaua

1570 octaua Septembris die, honorificè paulò antè accepta à Zaneo Venetæ classis imperatore. Iam verò inter se totius classis duces cum alijs egregijs viris conuenerant de conferenda cum Turcis manu: quos si superâssent, Cyprum liberatum iri non dubitabant. Pugnabant interim Turcæ fortitèr ad Nicosiam, sed cùm strenua Christianorum opera, vrbem egregiè propugnantium, multos è suis amitterent, compulsi sunt ab Hali & Piali Bassis subsidia petere. A quibus missa sunt ad eos peditum Turcarum viginti millia. Ij octauo Septembris venêre Nicosiam: quibus copijs freti Turcæ, sequenti nocte magna vi in vrbis expugnationem incumbunt: sed repelluntur ab oppidanis non sinè magna vtrorumque cæde. Tandèm occupant Turcæ vrbis munitionem vnam, & quanuis indè quoquè fortissimè depulsi essent, tamen multitudine superiores, multos cædunt strenuissimos milites, ipsumque Palassum ducem cum alijs nobilibus: atque in oppidum ingressi, magnas edunt hominum strages, ipso quoquè Episcopo Nicosiensi interfecto. Tandèm Mustapha Turca in vrbem se confert, iubet suos cessare à cæde, promittit Christianis vitam, si se dedant. Et multi quidem faciunt quod Mustapha hortatur: sed plerique tamen mâlunt vitam profundere, gnauitèr aduersùs illos immanissimos Christi hostes pugnando, quàm Turcicam pati seruitutem: ità vt vix relicti sint ex nobilibus vigintiquinque aut triginta cum paucis è plebe, qui omnes capti sunt. Ita cessit Nicosia Turcarum tyranno, prædæque data, direpta est à milite. Miserandum sanè spectaculum, tantum fundi Christianorum hominum sanguinem, eorumque ditiones ità sensim venire in potestatem barbarorum cum summa ignominia & detrimento nominis Christiani. Intra vrbem reliquit Mustapha quinque Turcarum millia, è quibus mille fuêre equites, qui ei præsidio essent. Hali autem viginti millia ad classem reduxit. Indè Mustapha cum reliquis contendit Famagustam, vrbem benè munitam. Multa tentat, vt frangat eorum animos, qui in arce erant, cogatque ad deditionem: sed cùm milites spe sua firmiores constantioresque cerneret, quippe qui non tyrones, sed in bellicis rebus benè exercitati essent, castra ponit tribus passuum millibus ab arce.

Turcæ magnis aucti copijs, magna vi oppugnant vrbem.

Capiunt eam.

Captam diripiunt.

Antè autem, quàm vrbem illam oppugnandam susciperent, Turcici Bassæ misêre sex paruas triremes explo-

ploratum, quid Christianorum classis moliretur. Vbi ad eos rediit explorator cum triremibus suis, & aliquot captiuis Christianis, è Creta abductis, è quibus de classe nostra cognouerat, communicato inter se consilio, Bassæ instruunt classem suam, passisque velis versùs Limisum nauigant. Christiani verò cùm venti opportunitate freti Rhodum contenderent, in ipso itinere certiores fiunt de capta Nicosia. Magno itaque dolore affecti summi totius classis duces, post longam deliberationem ob rationes minimè contemnendas sibi reuertendum censuerunt potiùs, quàm cum hoste, tanta victoria elato, temerè congrediendum. Ità tum reditum est, missa tamen à Zaneo, Venetæ classis imperatore, nauicula celeri, quę nuncium afferret Famagustanis de ferendis illis suppetijs. In reditu classis Pontificis & Venetorum ex tempestate non paruum damnum pertulit, quibusdam fractis triremibus, & tormentis aliquot armisque alijs naufragio amissis. 1570 *Christianorũ classis retrocedit.*

Porrò autem cùm Turcæ animaduerterent Christianorum classem nusquàm in ipsorum venire conspectum, maiores etiàm spiritus sumpsère: quodque suam classem in Cypro non magno sibi vsui fore existimarent, eam dimittere voluerunt Constantinopolim, vt aut illic, aut in mari Aegæo hyemaret. Vt verò Imperatori suo Selymo munus aliquod offerrent, quo maiorem eius conciliarent beneuolentiam, galeonem, vt vocant, Mahometis summi Bassæ, & duas alias naues flore iuuentutis apud Nicosiam captæ impleuerunt, multa non parui precij addita præda. Sed eccè dum parant abitum, atque ex galeone puluerem sulphureum volunt Mustaphæ petenti exportare, nobilis quædam fœmina captiua, mortem sibi oppetendam potiùs, quàm spurcis illis libidinum mancipijs seruiendũ, existimans, puluerem illum incendit. Sunt tamen, qui eius rei culpam in galeonis gubernatorem conferant. Sed id captiuis omnibus repentinã mortem attulit, tribusque illis nauibus omnique prædæ excidiũ: solo gubernatore cum tribus captiuis euadente. In ipso itinere Petrus Iustinianus, Melitensium equitũ ductor, cum quinque triremibus fortè occurrit octodecim Turcicis triremibus: à quibus facilè superatus, duas triremes amisit, cum reliquis ipse euasit. Nouembris initio cæsus est etiàm à Turcis supra Parium Vincentius Maria de Priulis, quem Veneti exploratorem miserant cum Angelo Soriano. Sed ea *Ex incenso puluere sulphureo multi captiui Christiani pereunt.*

1570 cædes, illo acritèr pugnante, multo ſanguine hoſtibus conſtitit. Oportet ſane magno illum fuiſſe animo, quòd cùm non niſi vnam haberet triremem, cum quinque Turcicis congredi non dubitauit, binasque illis eripuit, plùs etiàm auſurus, ſi à milite copioſiori inſtructior fuiſſet: ſed tandèm cum omnibus ſuis interfectus eſt.

Porrò Turcica claſſis venit Conſtantinopolim, vbi magni fiebant apparatus in ſequentem annum. Iam enim non Cyprum duntaxàt, ſed multa etiàm alia loca Turcæ ſpe deuorârant. Et poſſent illi non adeò difficultèr in quaſdam anguſtias redigi, aut certè multis modis retardari, ſi Chriſtianorum eſſent & vires & animi coniuncti. Dum autem apud Chriſtianos alij aliud volunt, & apud pleroſque diſſenſiones vigent, barbari in dies creſcunt viribus, & paulatim Chriſtianorum ditiones ſibi ſubigunt. Dolenda ſunt hæc, ſed tamen ſic pergunt homines, & vltrò ipſi ſe produnt hoſtibus ſuis. Sic olìm Romanorum vires nulla re alia magis, quàm inteſtinis bellis & diſſidijs fractæ & eneruatæ ſunt. Eſt autem hoc quoquè genus quoddam grauiſſimæ iræ Dei, cùm ſinit in magnis rebuſpublicis exiſtere ſimultates, quæ non poſſunt non certam illis perniciem afferre. Ijs enim debilitantur earum vires, & hoſtibus magna eas debellandi accedit opportunitas. Innumera ſunt in hiſtorijs exempla, ſed non valdè mouent, donèc vexatio det intellectum auditui. Deberemus autem certè alienis periculis vel ſerò cautiores effici, antequàm immanes illi barbari totum orbem Chriſtianum deuorent, quod eos & cupere & ſummoperè conari dubium non eſt.

Turcarũ vires quid augeat.

Cùm hoc, nî fallor, anno Pius V. Romanus Pontifex contra Angliæ reginam ſententiam tuliſſet, eamque hæreſeos condemnâſſet, & omni regnandi poteſtate excidiſſe declarâſſet, multaque id genus alia publicè denunciâſſet, eaque typis excudenda curâſſet, exemplar in Angliam perlatum eſt ad Iohannem Felronum virum nobilem & Catholicum. Is ergò pro Catholicæ fidei zelo nolens homines ſuæ gentis eam Pontificis latere ſententiam, hoc anno 1570. in ipſo Corporis Chriſti feſto Londini ad fores Epiſcopi apud ſummam ædem eam publicè affixit. Manſerunt autem eæ literæ, quibus ſententia hæc continebatur, loco illo publico, clara luce affixæ ad octauam ferè horam ſequentis diei, & viſæ à plurimis, à multis lectæ, à non-

Vide de hu Nicolaum Sanderum, De viſibili Monarchia Eccleſiæ lib. 7.

à nonnullis etiàm descriptæ feruntur. Aliusquidam Feltono eas affigenti adstitit, sed is veritus periculum, fuga sibi consulendum putauit, simul adhortans Feltonum, vt ipse quoque se subduceret. At ille fugere nolens, testabatur se per Dei gratiam non recusaturum, quicquid ea causa ferendum esset. Interim diligentissimè inquirebatur, quis eas literas tali loco propalam affigere ausus esset: tandemque Feltonus compræhenditur, primumque interrogatus, quid ei de ijs literis videretur, respondet post aliquam deliberationem, si quidem verè Pij Pontificis Maximi literæ sint, meritò eas sibi venerandas videri. Se enim agnoscere illum esse Iesu Christi Vicarium in terris. Ità ille prolocutus, ducitur in carcerem: deindè in iudicium, quod ipsi duodecimuirale vocant, producitur, verùm literas illas affixerit, interrogatur, respondet hunc in modum: Ego libero vos omni vlteriori solicitudine & labore, neque fateor id fecisse. Mox illi acclamant, Feltonum insignem esse proditorem, simulque omnes eum condemnant.

1570

Iohannes Feltonus traditur in custodiam.

Dānatur à duodecimuiris.

Itaque octauo mensis Augusti die ad supplicium trahendus, in ipso carceris vestibulo vestem holosericam exuens, ad populum adstantem dicit se ob fidem Catholicam mori, quòd summi Pontificis primatum confiteretur, negaretque reginā summum Ecclesiæ caput. Moxque in cratem iniectus, oculis in cælum directis, psalmos pœnitentiales dicit attentissimè. Vbi ad locum supplicij ventum est, è crate leuatur, scalamque conscendens, videt ianuam, ad quam Pontificis sentētiam affixerat, manuque ad illam extenta, Verè, inquit, ibi literæ Pontificis Maximi contra prætensam reginam propositæ fuerunt, & nunc pro fide Catholica mori paratus sum. Monitus à quibusdam, vt à regina veniam peteret, respondet: Non læsi eam: sed si quem læsi, ab illo & à toto mundo veniam peto. Deindè sublatis in cælum oculis, animam suam commendat Deo, funis in collum eius inijcitur, hęretque aliquandiù suspensus: indè præciso fune viuus in terram demittitur, amputantur virilia, & in ignem conijciuntur, venter scinditur, viscera extrahuntur, cor euellitur, caput præciditur, corpus quadripartitò dissecatur. Eo spectaculo & tanta nobilis viri constantia hominum animi admodùm permoti feruntur. Hęc nos partìm ad verbum, partim aliquantò succinctiùs ex Nicolao Sandero, cuius suprà mentio habita est, descripsimus. Neque verò puto quenquam repræhensurum, si nos bona fide annotemus,

Extremo supplicio afficitur.

1570 quid alicubì passi sint nonnulli pro Catholicæ fidei assertione, quandò Foxus Anglus & quidam alij Euangelici grandia texunt martyrologia suorum martyrum. Et Foxus quidem & Latino & Anglico sermone scripsit martyrologium, è quibus Anglicum ad tantam creuit magnitudinem, inquit Alanus Copus, vt mole laboret sua: atque in eius Calendario, vt testatur idem Alanus, non solùm Zuingliani, Luterani, Anabaptistæ, aliique hæretici, sed & in quos propter furtum atque sacrilegium, propter magiam & damnatas artes, propter læsam deniquè maiestatem capitali pœna animaduersum est, sanctissimorum Christi martyrum locum occupant: porrò veteres Catholicæ ecclesiæ martyres, vt eorum nomina perpetua obliuione sepeliantur, è Calendario impiè subducti, & noui quinti Euangelij pseudomartyres nimis quàm arroganter suppositi sunt. Hæc quidem Alanus. Quàm verò turpe & fœdum est, in idem Calendarium & Luteranos & Zuinglianos pariter referri à Foxo, cùm tamen constet, Luterum Zuinglianos & Sacramentarios omnes palàm hæreticos pronunciâsse: qua sententia etiàm Caluinus & Caluiniani omnes compræhenduntur: nec poterunt eam Caluiniani paruipendere, cùm Caluinus disertis verbis ità scribat de Lutero: Non dissimulanter testamur, Luterum nos habere pro insigni Christi Apostolo, cuius maximè opera & ministerio restituta hoc tempore fuerit Euangelij veritas. Quibus verbis & seipsum & omnes suos miser Caluinus planè condemnat, eum virum insignem Apostolum appellans, cuius sententia ipse cum omnibus Sacramentarijs in hæreticis numeratur. Sed hæc obiter tantùm commemorare volui, vt nè quis putet in me repræhendendum, si quid interdùm de nostris martyribus afferam, cùm Foxus Anglus tam prolixè recenseat suos, Pantaleone attexente ab illo prætermissos: putà Zuinglium, & qui cum illo in bello ceciderunt, atque etiàm seditiosos illos, qui in Gallijs cæsi sunt, quòd in regem & patriam suam conspirâssent. Sunt enim Euangelici præcones promptuli ad carpendos Catholicos, & cùm sibi omnia licere velint, Catholicis cupiunt omnia interdicta.

Dialogo 6. cap. 16.

Foxi martyres.

Contra Artic. Louaniens.

Lib. 1. de lib. arbit. contra Pighium.

Anna Austriaca nubit Philippo

Mense Augusto, Anna Austriaca, Maximiliani II. Imp. filia, post sponsalia cum Philippo II. Hisp. Rege contracta, Ratispona insigni cum comitatu, duobusque fratri-

fratribus puerulis, Alberto & Vvenceslao discedit: per- *1570*
que Germaniam Neomagium, atque indè Antuerpiam *po Hisp.*
incolumis peruenit: vbi ventum expectans secundum, *Regi.*
ad finem Septembris Vlissingam proficiscitur, ibique *Elisabetha*
classem conscendens, in Hispaniam nauigauit. Sed & *Austriaca*
21. Octob. Comitia Spiræ habebantur, in quibus Imperator *datur Re-*
tor alteram suam filiam Elisabetham Carolo IX. Galliæ *gi Galliæ.*
Regi vxorem tradidit.

Paulò antè pax inter Carolum IX. & subditos rebelles Parisijs erat proclamata, & tertio ciuili bello finis certis conditionibus impositus. *Tertia pacificatio in Gallia.*

Italia hoc anno maximis terræmotibus est concussa, qui tamen in nulla eius parte grauiores acciderunt, quam in Ducatu Ferratiensi, cuius vrbs primaria latè ab ijs aperta est, magnasque ruinas ostendit. *Terræmotus in Italia.* In Belgio verò ipso omnium Sanctorum in tantum, tempestate orta, mare & flumina excreuerunt, vt in Hollandia maximè & Frisia, disiectis aggeribus, fluctus marini latè in agros, villas, pagos ac ciuitates perruperint, omniaque tumido mari obruerentur. *Inundatio in Germania inferiori.*

Tecta, domus, & mixta suis armenta colonis,
Cumq; pecus pastore fluit, cum pignore mater.
Et si fortè aliquem fugientem exemit aqua vi
Seruatum sors dura fami, vel ab arbore celsa,
Monte vel aërio spectat sua coniugis ora
Pallida, seu natos, seu si quid charius illis,
Sub pedibus fluitare suis, moriturq; videndo.
Nam stetit aqua mari tellus discrimine nullo.

Incredibile dictu quot homines, quot pecora fluctibus inuolutæ, hac inundatione perierint.

Paulò antè Brentius, postquàm multa iam in Catholicam Ecclesiam scripsisset, totamque Germaniam venenosa sua lingua, calamoque infecisset, Stutgardiæ miseram animam, ad reddendam Deo rationem, exhalauit. *Brentius obit.* Obijt & eodem ferè tempore Franciscus Balduinus Iurisconsultus, qui è veneno Caluini tandem côualescens, sui Doctoris & ministri pudenda detexit. *Francis. Balduinus moritur.*

Erico XIIII. Sueciæ Rege anno 68. defuncto, Iohannes III. succedebat. hic cùm bellū ab Erico sex annos cum Frederico Daniæ Rege gestum, duos adhuc cótinuâsset, & non sinè leui subditorum vtriusque regni damno variè pugnatum esset, tandem mense Decẽbri, anni præsentis, *Bellum & pax inter Daniæ & Sueciæ reges.*

 Stetini

1570 Stetini pax magna gentis lætitia inita est & cofirmata.

Historia Reginæ Scotiæ.

Ann. 1567

Maria Henrici Stuarti CVII. Scotorum Regis vidua, multa digna atque indigna à Iacobo Stuarto notho fratre suo, Scotiæ Prorege, & rebellibus regni perpessa, superioribus annis è custodia castri, quod est in lacu Leuina, clam enaserat. Cùm enim in suspicionem sublati veneno mariti venisset, Botuelioque post Stuartum nupsisset, in arce Borthuicensi capta, & in hunc lacum erat deportata. Ex hostium itaque manibus scapha exigua elapsa, Hamilronium incolumis peruenit. multi ex nobilibus, ex plebeijs plurimi ad eam confluebant. Prorex, euocatis ex Marchia & Lothiana copijs, Hamiltonium ad Reginæ exercitum contendit. instructis aciebus atrox pugna commissa est. Prorex cum suis rebellibus superior, eos qui à Regina stabant partim occidit, partim in fugam coniecit. Regina amissis copijs in Angliam profugit, & literas de causa sui aduentûs ad Anglorum Reginam dedit. Ab ea iussa est ad Serupum hominem nobilem, & limitis propinqui præfectum interea diuertere, dum de postulatis eius in concilio agi posset.

Ann. 1568

Angliæ regina initiò fauere se Reginæ Scotiæ simulat.

Intereà Elizabetha Anglorum regina, ad Proregem & proceres Scotiæ, Edemburgi congregatos, literas dat: quibus petebat, nè de Reginæ fautoribus supplicium sumeretur, donèc ipsa certa de tota causa fieret. Se enim non posse honestè periculum Reginæ, & vicinæ, & sanguine coniunctissimæ negligere, quæ grauissimè quereretur sibi iniuriam à subditis factam. Petere itaque, vt Prorex idoneos homines ad se mitteret, qui, cur in Reginam arma sumpsisset, exponerent, & ad Reginæ querelas responderent. Detrectabant hanc legationem certatìm omnes, adeò vt Prorex ipse eam coactus sit obire. Londini itaque partis vtriusque Legati auditi sunt. Variè vtrinquè est disputatum, nec tanti quid momenti à Prorege potuit adduci, vt Angla, licèt æmula, & alterius Religionis amica, Scotiæ Reginæ causam iudicare potuerit deteriorem. Dimissus Prorex, anno superiori postridiè Cal. Februarij Edemburgum reuersus est: indictoque ad Perthum conuentu, Regni proceres euocauit. erat enim frequens per Angliam fama, Reginam Scotiæ Hauarto viro nobili, & post Reges in Scotia ditissimo, nupturam: cuius potentiam rebelles plurimùm metuebant.

Cùm autem proceres Perthi conuenissent, vtriusque

Reginæ

Reginæ legationes aduenerunt, & quę postulabantur ex- 1571
posuerunt. Angla, vt Scotiæ Regina vel in pristinum locum & authoritatem restitueretur; vel vt communitèr cum filio regnaret, & regij nominis honore in literis & actibus publicis frueretur; vel denique, si neutrum obtineri posset, vt (siquidem Regina id sibi persuaderi permitteret) priuata domi viueret, ijs contenta honoribus qui salua Regis authoritate ei concedi possent. Reiectis prioribus duobus, tertium hoc ægre posse admitti videbatur. Recitatæ sunt & literæ Reginæ exulis, quibus petebat vt iudices darentur, qui de suis cum Botuelio nuptijs cognoscerent, ac si comperirentur contra leges factę, à viri potestate libera decerneretur.

Intereà rebelles & hæretici, Reginæ partibus infensiores, in vulgus spargunt, Hauartum, & qui Reginæ partes sequebantur, in necem Reginę Angliæ, Regisque Scotiæ pueri adhuc, coniurâsse. Angla itaque de statu suo sollicita, Hauarto in arcem Londinensem incluso, in Reginam exulem non ausa animaduertere, de ea mari ad Proregem Scotiæ mittenda deliberauit: sed illud consilium, tempestate paululùm sedata, fuit discussum. Prorex quoque Iohannem Metellanum, & Balfurium compręhendi iussit. Hamiltonij, Gordonij, & Argateliæ Comes, cum præcipua nobilitate Scotiæ, Proregis factionem exosi, in necem eius conspirârunt. Operam suam ad illud factum promisit Iacobus Hamiltonius, ex Archiepiscopi Fani Andreæ sorore natus, qui ad hoc præstandum omnem opportunitatem captabat. *Coniuratio in Proregē Scotiæ.*

ANNO 1571. ad Cal. Ianuarii, Prorex Scotiæ, Iacobus Stuartus, Reginæ ex illegitimo toro frater, Sterlinum profectus, atque indè facta spe Britannodunum posse per conditiones recipi, nouam expeditionē suscepit. Sed infecta re, cùm paulò pòst rediret, Iacobus Hamiltonius, qui vitæ illius insidiabatur, Limnuchi, quod oppidum in clientela Hamiltoniorum est, Proregem opperiebatur. Qui cùm aduenisset, ab Hamiltonio diligentèr obseruabatur. Cumque ædes, in quibus Hamiltonius latitabat, equo præteruereretur, insidiator è podio ligneo, quod linteo, velut in alium vsum operuerat, globulo plumbeo, paulò infra vmbilicum adacto, ac prope renes transmisso, equum Georgij Duglassij, qui vltra eum erat, eodem ictu exanimauit. Prorex accepto vulnere, in hospitium deductus, ad X. Calend. Febr. animam *Prorex Scotiæ interficitur.*

1571 exhalauit. Fuerat is (vt quidam ſcribunt) in iuuentute Abbas deſignatus: ſed pòſt turpiſſimus Apoſtata effectus, & immanis proditor, crudeliſque tyrannus, hoc modo vitam cum morte commutauit.

Brandenburgenſiũ Electorũ mors.

Eodem ferè tẽpore, quo Prorex ille vulneratur, Ioachimus & Iohannes Brandenburgenſes Electores, mortem obiêrunt: quibus Iohannes Georgius Ioachimi filius ſucceſſit.

Veneti diligenter in eam curam & cogitationem incumbere pergebant, vt poſſent laborantibus Cyprijs maturè opem ferre. In magno enim periculo verſabatur Famaguſta, quæ & Salamis antiquitus appellatur, Nicoſia iam in hoſtium poteſtatem redacta. Inſtitutus ab eis erat primarius Cypri gubernator Sebaſtianus Venerius: ſed cùm is ob incommodam valetudinem eò proficiſci non poſſet, Quirinus vir fortis & ſtrenuus cum vndecim triremibus & quatuor nauibus onerarijs, quas Veneti Famaguſtæ ſubleuandæ deſtinârant, viceſimoſexto Ianuarij die ad Cyprum peruenit. Conatæ quidem ſunt ſeptem Turcarum triremes inuadere quatuor has naues onerarias, ſed ad conſpectum earum triremium, quas ductabat Quirinus, ità territi ſunt Turcæ, vt mox retroceſſerint, amiſſis tribus è ſuis triremibus, quas tormentorum pilis Veneta claſſis demerſit. Poſtquàm autem onerariæ naues Famaguſtam attigêre, magno omnes gaudio affecti ſunt. Intereà autem dum illæ exonerantur, præclara quædam facinora à Quirino aduerſum Turcas edita ſunt, captis duabus eorum nauibus commeatu inſtructis, & euerſis quibuſdam ſupra Gambellæ ſcopulos ab eis conſtructis munitionibus haud procùl ab arce Famaguſtæ. Verùm ille decimoſexto Februarij à Cypro diſcedens, quinto pòſt die in Cretam reuerſus eſt, vbi ex Senatûs Veneti literis comperit, ſe quidem claſſis curatorem eſſe deſignatum, porrò Sebaſtianum Venerium ſummum totius claſſis imperatorem.

Famaguſtam perueniunt 4 naues onerariæ.

Non diù autem latuit Turcarum Imperatorem, in Famaguſtam annonam importatam, & aliquot Turcicas naues tum interceptas, tum depreſſas à Venetis. Itaque indignabundus confeſtim iubet ceruicem præcidi Chij præfecto, Rhodianum verò ea præfectura priuari, quòd non prohibuiſſent Venetos à ferendis ſuppetijs Famaguſtanis. Ità illi barbari haud ſecùs, atque pecudes quaſdam, mactant ſuos homines: qui plerunquè humili loco

Seueriſſimè animaduertit Selymus in duos præfectos.

loco nati, ob operam strenuè nauatam, ab illis sæpè ad ampla munera prouehuntur, rursusque, si quid commeruisse videantur, aut exauthorantur, aut etiam capite puniuntur. Quibus duabus rebus, puta & honoribus & supplicijs propositis, facilè in officio continentur, qui Turcarum tyrannis seruiunt. Vt enim munifici sunt in viros strenuos, ità seueri admodùm in ignauos, & quos putant suo muneri defuisse. Declarat hoc præter alia multa, quòd Selymus, necato Chij præfecto, Rhodiensi exauthorato, scripsit Eubœæ gubernatori, vt collectis celeritèr Aegæi maris custodijs, Chium contenderet, atque illic eius mandata opperiretur: si secùs faceret, sciret se palo affigendum. Durum sanè imperium. Timeant Christiani, nè sub iugum talis Imperatoris ob sua peccata mittantur. Sed ad rem. 1571

Misit etiam Selymus Hali Bassam Constantinopoli cum quadraginta triremibus, vt collectis eorum marium custodijs, in Cyprum contenderet. Nec his contentus Selymus, multas alias instruebat triremes, vt posset tota potiri Cypro, & ea auctus præda, etiàm vlterius progredi. Hali Bassę, cùm in Chium peruenisset, accessit Eubœę gubernator cum alijs triremibus quadraginta. Atque ità ille octoginta instructus trieribus, sub Aprilis initium perrexit iter habere ad Cyprum, non mediocria Mustaphæ auxilia allaturus. Eum secutus est paulò pòst Constantinopoli Portauus Bassa. Vbi in Cyprum peruenit Hali, ad Idus Maij illic hæsit. Posteà, ità consulente Mustapha, indè abiens, aliquot duces, triremes, aliasque naues, quæ insulæ præsidio essent, reliquit. Ijs verò nauibus Mustapha quotidiè ex continenti & milites & alia necessaria in Cyprum aduehebat, metuens sibi à Venetorum classe, licèt copiæ eius identidèm augerentur. Potuit autem facilè communire sese, quòd ferè omni ex parte vicinæ regiones pareant Turcico imperio. Multi autem etiàm vltrò suis stipendijs militaturi ad eum confluebant, spe prædæ illecti, quam sibi è Famagusta opulenta vrbe pollicebantur.

Magnæ Turcarũ copiæ veniunt in Cyprum.

Tandèm Mustapha circa Idus Maij, è Nicosia secum absportans quindecim magna tormenta, ad Famagustam castra posuit. Ad hominum millia quadraginta operam nauabant comportandis aggeribus, fossisque egesta humo efficiendis, idque ea ratione, vt ab oppidanis impediri non possent: præcipuè verò noctibus in ijs operibus versabantur. Contrà autem vrbem muniebant obsessi,

Famagusta à Turcis obsidetur.

1571 fessi, & omnia diligentèr curabantur ab eis: nec rarò ex vrbe erumpentes, hostium conatus non parùm retardabant: tandem tamen, quòd magnæ essent barbarorum vires, ab eiusmodi eruptionibus abstinendum censuerunt. Decimonono Maij ex decem aggeribus vrbem verberare cœperunt septuagintaquatuor tormentis, in quibus erant quatuor immanes basilisci. Qui in vrbe erant, magna industria coniectis globis in hæc hostium tormenta, è præcipuis quindecim perfregerunt, & ad triginta hominum millia intra dies decem interemerunt. Sed quòd hac ratione multum decederet de puluere tormentario, coacti sunt aliquid remittere de illa pilarum iaculatione. Non diù pòst iniectus ignis in cuniculum, horrendo spectaculo momēto temporis ampliùs mille Turcas extinxit, ex oppidanis centum. Posteà alius incensus cuniculus, Turcas quadringentos oppressit. Intereà in vrbe etiàm fœminæ omnes in turmas distributæ, vtilem nauabant operam lapidibus & aqua comportanda, qua hostium ignes extinguerentur.

Verberatur 74. tormentis.

Turcarū occidūtur 30000.

Cùm autem Turcæ in expugnanda porta Limisina frustrà laborarent, inueniunt tandem eius obtinēdæ modum quendam propè inauditum. Magnum comportant aceruum ligni, quod tædam vocant, quodque & facilè ardeat, & oleat grauitèr: addunt etiam aliam materiam, & paritèr inflammant. Inde tanta extitit ignis vis, vt nulla aquarum copia ab oppidanis potuerit extingui. Is ignis quatriduum durans, & calore & fœtore compulit obsessos, porta illa clausa interiùs recedere. Iam verò necessariarum rerum omnium magna cœpēre inopia laborare, sed adhuc sustentabat eos spes, ducum virtus & militum audacia. Equi, asini & feles quoquè in cibum cesserant omnes, solo pane fabisque victitabant, aquam aceto permixtam bibebant: neque ea tamen diù suppetebant. Adextremùm in tanta rerum penuria compulsi, primores vrbis petūt à Bragadino, qui arci præerat, vt honestis conditionibus vrbs hosti dedatur, cui tamen alioqui prædæ futura sit. Bragadinus vt potest eos confirmat, iubetque bono esse animo: mittitque celeritèr in Cretam, qui, quo loco Cypri res sint, exponant.

Ingens penuria commeatûs apud Famagustam.

Selymus Turcarum Imp. non ignorans ingentes Christianorum apparatus, & Poloni Regis potentiā metuens, Doegutum in Poloniam cum literis mittit, quibus Polono significabat, velle se amicitiam cum ipso conseruare, & commercia vtrinquè esse libera. Pergratus iste Polo-

Polono fuit nũcius. Sed cùm superioribus quoquè annis 1571
cum Chamo Scytharum Principe fœdus & pacem iniiſſet, illeq; instabilis, paulò pòst pace violata, incendijs & rapinis Poloniæ fines plurimùm diuexâſſet, Polonus per literas de Chami perfidia apud Selymum conquestus est. Respondit Selymus benignè, se amicitiam impollutam seruaturum, & vt eadem ab alijs seruetur diligentiſſimè curaturum. Ad Chamùm quoque literas minarum plenas dedit, se, nisi ab amicis regibus infestandis abstineret, omnis iniuriæ vindicem futurum.

Moskvvam Metropolin totius Moscouiæ, cũ vtraque arce, Tartari Præcopenses mensis Maij 24. funditùs exuſſerunt: vbi ingẽs & innumerabilis multitudo populi in arce & vrbe flamma fumoq́ue perijt. Vna arx Kitaigorod vix defensa est, magnamque captiuorum ac supellectilium copiam Tartari indè abduxerunt. Ita Deus nonnunquàm Tyrannos inter ſeſe committit, & immanitatem vnius, alterius feritate plectit.

Intereà Philippus Hispaniarum rex fratrẽ suum Iohannem Austriacum totius expeditionis summum imperatorem designat, (Iam enim opera Pontificis Pij V. ictum erat fœdus inter ipsum & regem Hispaniarum atque Venetos) mandatq; ei, vt abductis secum Rodulpho & Ernesto Maximiliani Cæsaris filijs, soluat ex Hispania. Igitur initio Iulij venit Genuam cum quadragintaseptem triremibus. Biduo antè Venerius cum Venetorũ classe Messanam appulerat, cui adiunctæ erant duodecim Pontificis & quatuor Melitensium trieres. Porrò Turcica classis Supportum, Dulcinium, & Antiuatium occupauit. Id quidem admiratione dignum videri potest, Curzolam, cùm viri prę ignauia eam deseruiſſent, à fœminis fortitèr defensam eſſe.

Iohannes Austriacus totius expeditionis summus imperator designatur.

Veneti post fœdus cum Rom. Pontifice & Philippo Rege initum, alios etiàm Principes in Turcarum tyrannidem incitârunt, non vicinos tantùm, sed etiàm remotiores: vt dum ille vndiquè impugnaretur, vires eius diuiderentur, fierentque imbecilliores. Vincentium itaque Alexandrium, ciuem Venetum, ad Persarum Regem Thomam, quem alij Tachmam vocant, legârunt, vt eum ad bellum Turcis mouendum induceret: sciebant enim huic Regi malè cum Turca conuenire. Vincentius per Germaniam, Poloniam, Bogdaniam & Mysiam ad Euxinum Pontum profectus est. Indè in Asiam nauigans, per multas Ottomannici Imperij ditiones, non sinè sum-

1571 summo periculo, Tigraanem, quæ & Tauris dicitur, Persarum Metropolim peruenit. Repetit istic Oratorem quendam, quem Britanniæ Regina ad Persarum Regem legârat. ab hoc Vincentius mores ritusque Regem conueniendi, salutandique didicit. Tigraana Casbinum, vbi Rex domicilium tunc temporis habebat, profectus, Caidaris Mirosis tertiogeniti Regis opera vsus est, qui literas Venetorum, & quæ in mandatis habebat Vincentius, ad Regem detulit: Sed orto paulò pòst inter Persam & Caitum Seidi Achmati nepotem, propter Geilani regnum, bello, in quo Persæ ferè sempèr erant inferiores, re infecta, Vincentius ad suos est reuersus, in multorum interim animis acerbiores in Turcicam perfidiam aculeos relinquens.

Veneti Persarum Regem ad bellu Turcu mouens dum solicitant.

At verò Famagustani, dum nulla affulgeret subsidiorum spes, & hostes vrbi vehementer imminerent, extrema necessitate compulsi, tandèm his conditionibus sese dedunt: Vt Venetis salua sit vita, arma, facultates, concedanturque eis quinque machinæ bellicæ, terni pulcherrimi equi, & in Cretam vsque tutum iter: Græcis autem liceat manere domi suæ, rebus suis frui, & Christianam colere religionem. Hæc verò omnia se seruaturum confirmauit Mustapha propriæ manûs subscriptione. Statim igitur cœperunt militem nauibus imponere, & iam duces quoquè abire volebant, cùm eccè postridiè Nonas Augusti Bragadinus scribit Mustaphæ, se cum clauibus ad ipsum venturum, & petit ab eo, nè quisquam interìm molestia afficiatur. Assentit Mustapha, laudat Bragadini virtutem, iubet sinè vllo metu eum quandocunquè velit, ad se accedere. Nihil igitur formidans Bragadinus, sub vesperam cum multis nobilibus & quinquaginta gregarijs militibus venit ad tentorium Mustaphæ. Ibì primùm ab illo comitèr accipiuntur, & cùm eos assidere iussisset, loquitur cum eis familiaritèr. Deindè verò obijcit Bragadino, sed falsò tamen, quòd durantibus inducijs captiuos quosdam supplicio affecerit: moxque exiliens stomachabundus, iubet omnibus vincula inijci, atque ità extra tentorium productos, ipso inspectante, in frusta discindi. Bragadino autem tertiò mandat, vt caput præcidendum porrigat: illique constanter porrigenti, aures abscindit: mox in terram eum procumbere iubet, atque os impurum homo impius & crudelis iactandis in Saluatorem nostrum conuicijs & blasphemijs laxat, &,

Famagustani se dedunt.

Vide exemplũ insignis crudelitatis & perfidiæ in Mustapha.

&, Vbinàm eſt, inquit, modò Chriſtus tuus, vt opem ti- 1571
bi ferat? Bragadinus tacet ad omnia. Nec enim dignus
erat homo perfidus & cruentus carnifex, cui vir tantus
vel verbum reſponderet. Erant tum in hoſtium
caſtris etiàm alij milites & Chriſtiani plùs minùs trecenti,
nihil ſibi à tanta perfidia metuentes. Ij omnes ſubitò
quoquè necati ſunt. Qui iam naues conſcenderant,
detenti & ſpoliati ſunt. Incidit hæc horrenda Chriſtianorum
cædes in ſeptimum Auguſti diem. In arce relictus
erat à Bragadino Tiepolus. Eum Muſtapha ſuſpendi
iuſſit. Neſtor Martinengus Comes, cùm ad paucos
dies hinc indè in Græcorum ædibus latuiſſet, tandem
captiuum ſe tradidit Turcæ cuidam, in eiusque caſtris
manſit, cùm ei pollicitus eſſet aureos nummos quingentos.

300. ferè Chriſtiani necantur.

Decimoſeptimo Auguſti, qui Veneris dies erat, & ſpurcis
illis hominibus feſtus, producunt Bragadinum,
præſente ſemper Muſtapha, ad ſingula loca vrbis diruta,
cogunt in ſingulis locis binas aſſcendendo & deſcendendo
terræ menſuras ferre, deindè eùm tranſiret Muſtaphā,
humum exoſculari: mox ad mare eum adducunt, & ſedi
impoſitum vſque ad antennas ſupra malum pertrahunt,
vt à Chriſtianis omnibus, qui adhuc in portu erant, conſpiceretur.
Indè in forum eum reducunt, & vinctum illic
viuumque non ſinè immenſo cruciatu excoriant. At ille
tantam crudelitatem fert animo inuicto, & inter ipſos
cruciatus objjcit tyranno perfidiam, Deumque rogat, vt
ſui miſereatur, ſeque illi commendat. Adextremùm
pellem eius à corpore detractam carnifices paleis &
ſtramine farciunt, atque ad antennas ſuſpenſam, per
maritima Syriæ loca ludibrij cauſa circunducunt, omnibusque
oſtentant.

Crudele ſpectaculũ immanitèr vexati & excarnificati Bragadini.

Poſſunt hæc commonefacere nos, quid expectãdum
nobis quandoquè ſit, ſi in horum manus inciderimus.
Vtinàm ſæpè memores ſimus illius ſententiæ Saluatoris:
Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimilitèr peribitis. *Luc. 13.*
Etſi autem, vt benè ſperandum eſt, Bragadino prçſertim,
aliiſque Chriſtianis libenter pro Chriſtiana religione
hanc cædem perpeſſis, nihil ea detrimenti, immò verò
multum etiàm gloriæ & felicitatis attulit, attamen eiuſmodi
clades vtplurimùm propter hominum peccata acċidũt,
& dum alios ità ſeueritèr caſtigat Deus, alios inuitat
ad pœnitentiam. Non enim delectatur ille calamitatibus
noſtris, ſed per eas cupit nos reuocare in viam, à qua
peccan-

1571 peccando excidimus. Quandò autem alienis periculis nihilo efficimur cautiores, plerunque in eadem ipsi quoquè incidimus. Non est autem, cur admodum mirum nobis videatur potuisse Turcas, Christiani nominis hostes infestissimos, Cyprum expugnare, cùm in Famagustæ obsidione fuerint stipendijs conducti ad octoginta millia, Ianizarorum millia quatuordecim, & sua sponte militantium millia sexaginta: simul omne genus hominum ducenta millia. Obsessa est Famagusta diebus sexagintaquinque, intra quos centum & quadraginta ferrearum pilarum millia in vrbem coniecta sunt ex bombardis. Aliquot egregij viri a Turcis captiui abducti sunt, & in ijs Nestor Martinengus Comes, qui tamen fuga elapsus, ordine pleraque gesta exposuit serenissimo Venetorum principi. Ad Cypri defensionem relicta sunt a Mustapha peditum viginti, equitum duo millia. Non est dubium, quin more suo ita communituri sint eam insulam, vt eius recuperandæ nulla spes relicta videatur.

Turcarum copiæ ad Famagustam.

Pilæ ferreæ vibratæ in vrbē 140000.

Hoc anno in Angliam miro quodam casu reductus Iohannes Storæus, illic vitam acerba morte finiuit. Fuit is Iuris vtriusque doctor, & in Oxoniensi Academia professor regius. Inde Londinum euocatus, Cancellarij munus obiuit apud eius vrbis Episcopum. Sed quòd per id tempus magna esset sub Henrico rege in Anglia rerum perturbatio ob repudiatam Catharinam reginam, consultius fore putauit, si laicus permaneret potiùs, quam ad Clerum accederet. Duxit igitur vxorem Iohannam Vuaisam honestissimam virginem: cumque cuiusdam præcipui oppidi decurio factus esset, in publicis regni Comitijs cum multa gratia sententiam dicebat suam: id quod magna libertate apud eam gentem antiquo more possunt decuriones. Posteà verò defuncto Henrico rege, sub Edouardo successore pro catholica religione orationem habuit, qua sic quorundam animos offendit, vt in custodiam ductus sit. Indè tandem ægrè liberatus, in Belgium se cōtulit. Regina autem Maria Edouardo substituta, in Angliam reuersus, hæreticæ prauitatis factus est Inquisitor: quod cum odiosum inprimis sit, apud illos præsertìm, qui ab Ecclesiæ vnitate deficiunt, fieri non potuit, quin multos sibi caperet inimicos. Postquàm autem regina Maria ex hac vita feliciter abeunte, in eius locum subrogata est Elizabetha, quidam ex ijs, quos ille publica lege ante cohibuerat, eius nimiā cœpere calumniari crudelitatem. Ille vero in publicis Comitijs de crudelitate sua,

Iohannis Storæi historiola.

Fit Inquisitor hæreticæ prauitatis.

te sua, regnante iam Elizabetha, ità respondit, se nulla in re alia peccâsse, nisi quòd omissa radice, nescio quos ramusculos præcidisset, cùm potiùs debuisset robustissima quæque zizania radicitùs euellere. quod factum si fuisset. iam, inquit, non tot ac tanta videremus impietatis germina vbiquè stare, atque adeò florere. Id verò aduersarij eius, tanquàm de regina dictum, arripientes, ab illo die non destiterunt criminari hominem, donèc in vincula conjecissent. Post annos aliquot videt sibi oblatam fugiendi è carcere opportunitatem. Itaque subducit sese, & in Belgium rursus traijcit. Louanij autem cùm esset, diù multumque animo angebatur, quòd martyrium diuinitùs oblatum subterfugisset. Atque ea causa libenter monasticam professus esset vitam, vt posset pœnitentia culpam illam, vt ipsi videbatur, expiare, si vxor idem facere voluisset. Sed ea recusante, ita in proposito permansit agendæ pœnitētiæ, vt apud Carthusianos crebriùs, quàm domi, versaretur.

1571

Storæus in vincula ducitur.

Indè commodùm au fugit.

Interim rei familiaris angustia pressus, operam suam, quanuis dehortantibus amicis, nauauit cuidam, cui id muneris erat demandatum, in explorandis mercibus, in Angliam è Belgio exportandis, & indè rursùs in Belgium importandis, nè quid ea in re fieret contra leges à Catholico rege latas. Accidit tum, nauim quandam in Zelandiam deferri, prohibitis mercibus plenam. Indicatur id ei, fitque magna spes non parui compendij, si eam deprehendisset. Nihil ergò sibi cauens a comparatis ipsi certorum hominum consilio insidijs, abit in Zelandiam, ingreditur in nauim: sed simulàc ingressus est, nautæ vela ventis pandunt, abeuntque cum illo iam captiuo in Angliam. Ille verò Anglia conspecta, tantum abest, vt dolore afficeretur, vt etiàm gratias egerit Deo, quòd ipsi occasionem redderet obeundi martyrij, quam olim oblatam reiecisset. Ità gratulantibus hæreticis mercatoribus, Catholicis verò mirè dolentibus, Londinum perducitur, & primò in Lolhardorum, deindè in Londinensem turrim conijcitur. Habita de illo quæstione, summa semper dicendi libertate vsus est, dicens se non in Angliæ principis, sed regis Catholici potestate esse.

Quorundā astu ret ducitur in Angliam.

In turrim conijcitur.

Porrò huius anni mense Maio, eiusdque mensis quinto & vicesimo die productus in iudicium, damnatur læsæ maiestatis, vt qui contra reginam Angliæ cum quibusdam Antuerpiæ conspirâsset. Quod etsi ille facilè

1571 cilè confutare posset, tamen solam fori exceptionem proposuit, nullum se agnoscere in Anglia iudicem dicens, qui iam regi Catholico subiectus esset, è cuius ditione primùm dolo malo, mox aperta vi contra ius omne abreptus esset: neque se iam legibus vllis apud illud tribunal reum sisti. Tandèm verò absque vlla criminis vel confessione, vel probatione, non tantùm morti velut contumax addicitur, verumetiàm perduellionis nominatìm condemnatur. Cur autem ille dixerit, nullum se in Anglia iudicem agnoscere, ea causa fuit, quòd sciret Pontificis sententia declaratoria, de qua iam supra diximus, reginam omni iure regni dominioque priuatam esse, eoque magistratum nullum ab illa creatum, eique adhærentem à se agnosci posse, nè fortè ipse etiam eodem anathemate innodaretur. Vt igitur conscientiæ suæ consuleret, sanguinem suum fundere non dubitauit, idque mira animi alacritate, quòd (vt ipse vxori suæ scripsit) breui mortis eius compendio sciret se penè septuaginta annorum delicta per Dei gratiam expiaturum esse.

Non vult sub mortẽ loqui cum ministro schismatico.

Vltimo indè Maij die is, qui præfectus erat carceri, percontatur ex eo, velitne ante mortem cum aliquo ministro colloqui: illo verò respondente, nolle se quicquam cum vllo schismatico habere commercij, colloquium autem Catholici sacerdotis se expetere: permittitur ad eum accedere reuerendus archimandrita Fecnamus, qui in eodem carcere ob fidem catholicam detinebatur, atque ij inter se tota penè nocte de rebus ad animæ salutem pertinentibus contulisse ferũtur. Calendis Iunij crati inijcitur Storæus, & ad supplicij locum trahitur. Indè in currum translatus, fune priùs in collum imposito, gratias agere se Deo dicit, inimicis ignoscere, cum omnibus hominibus pacem habere, corpus suum libentissimè carnifici tradere, vt breui supplicio ad æternam gloriam merito sanguinis Iesu Christi pertingat. Demùm contestatur se in ea fide mori, in qua baptizatus sit, quæque illi cum rege suo Philippo, cæterisque Catholicis principibus & populis communis sit: hortatur adstantes, vt intra vnam Catholicam Ecclesiam, cuius pastor sit D. Petri successor Romanus Pontifex, constanter perseuerent. Sciscitante autem ex eo Comite quodam, sit'ne reginæ subditus, Non sum, inquit. Porrò etiàm ex ministris noui Euangelij perquirenti, credátne reginam immediatè sub Deo supremum caput esse Ecclesiarum Angliæ & Hiberniæ,

Hiberniæ, ità respondet: Non disputandi causa huc vé- 1571
ni: neque si ego id negem, vos mihi assentietis. Vix ea prolocutus, amoto curru, hæret suspensus ad breue tempus: adhuc viuens, in terram demittitur, præciduntur verenda, discinditur venter, viscera extrahuntur, caput truncatur, membra dissecantur. Hæc nos ex Nicolai Sanderi libro 7. de visibili monarchia Ecclesiæ, aliquanto compræhensiùs descripsimus. Si quis totam historiam fusiùs nósse velit, potest in ipso authore legere: apud quem etiàm eodem libro permultos vtriusque sexûs inueniet nominatim expressos, qui pro Catholicæ fidei defensione in Anglia vel carcere, vel exilio, vel alijs modis mulctati sunt: de quibus postremò hęc addit ad verbum: Quidam istorum Episcopi sunt: reliqui vero Decani Ecclesiarum, Archidiaconi, canonici, presbyteri, collegijs præfecti, Theologi, Iurisconsulti, Medici, ludimagistri: deniquè omnes docti viri & graues, qui non tam verbis nudis loquuntur, quam factis & rebus ipsis clamant: Sic à Maioribus accepimus, sic prædicatum audiuimus, sic credimus: pro hac Petri cathedra, pro huius Pontificatûs primatu alij vincti sumus, alij vinctis compatimur, alij bonorum nostrorum rapinam cum gaudio suscepimus, alij animas in charitate perfecta posuimus, cognoscentes nos habere meliorem & manentem in cælo substantiam. Hæc ille: qui mox eodem loco subijcit exemplum cuiusdam Archidiaconi, quod ad verbum huc adscribemus, si fortè possit mouere noui Euangelij buccinatores, qui libenter laxant linguas & acuunt stylos suos ad proscindendum conuicijs Pontificem, S. Petri successorem, atque in eo ipso gloriantur, cùm deberent meritò formidare, nè quid tale, vel etiam deterius quippiam patiantur, quale ille, quem iam commemorabimus Sanderi verbis:

Diro supplicio affectus, abit è vita.

Heb. 10.

Fuit Vuritus quidam, vtriusq; Iuris doctor, & Oxōniensis Archidiaconus, qui fidem Catholicam frigidè amplexus, cùm nollet post statum Catholicæ religionis in Anglia mutatum, dignitate sua carere: dum quodam die apud presbyteros, suæ olim iurisdictioni subiectos, concionem haberet, incidit in ea D. Pauli verba, quibus ait, Christum in ædificationem Ecclesiæ, dedisse quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores & doctores. Quibus recitatis, de suo (vt tēpori nimirùm seruiret) intulit, dicens: De Papa hìc verbum nullum auditis. Quod

Exemplū cælestis vltionis in quendam Pontificis obtrectatorem.

Ephes. 4.

1571 cùm in extrema concione prolocutus esset, mox graui morbo correptus, atque adeò quasi mutus effectus, & à suggestu non ad prandiũ, vt constituerat, sed ad lectũ delatus, octauo pòst die è vita excessit. Hæc quidem Sanderus, quæ si cui à me extra historiæ ordinem allata videbuntur, dabit veniam charitati, qua cupimus illorum saluti consultum, quos dolemus sinè vlla causa Pontificis odio ardere, in quorum gratiam ex Augustino cõtra Petilianum pauca adscribemus, quãdoquidem se offert occasio: Cathedra, inquit, tibi quid fecit Ecclesię Romanæ, in qua Petrus sedit, in qua hodiè Anastasius (nos possumus fidenter addere, in qua hodiè Gregorius XIII.) sedet, cui nos in Catholica vnitate connectimur, & à qua vos nefario furore separâstis? Quarè appellas cathedram pestilentiæ, cathedram Apostolicam? & cætera, quæ ibi sequuntur. Sed ad institutum sese referat stylus.

Stephanus Battor Princeps Transyluaniæ creatur.

Per idem tempus Iohannes Vaiuoda Transyluaniæ Princeps, ad Turcicas res propensus, moritur: & ad 8. Cal. Iunij comitia Tordam, de nouo Rege creando, indicta sunt. Selymus ad Transyluanos literas dedit, quibus proceres, vt Vaiuodam Stephanum Battorem crearent, hortabatur. quod si facerent, se totius Transyluaniæ (vbì opùs sit) fore protectorem. Paruerunt Trãsyluani, & Battorem appellârunt. Is in regia dignitate constitutus, confestìm legationem magnificentissimam ad Selymũ mittit, quæ ipsi gratias ageret, & munera offerret. Pergratum id fuit Selymo, Battoremque vicissim sceptro & regio vexillo donauit: præcepitque, nè cum exteris principibus amicitiam exerceret, vel cum illis fœdere iũgeretur.

Battor Palodam recuperat.

Deindè Palodã Transyluanis nuper ereptam Battor obsedit, & præsidiarios paulò pòst ad deditionem compulit.

Sed & Turcæ cùm Illyricum prædabundi palantesque plurimùm depopularentur, à Bano coniunctisque Illyricis auxiliaribus copijs passim trucidati sunt, quo tempore Suecus & Danus inito fœdere, classem parabant, vt Oceanum plurimis latrocinijs, piraticisque factionibus infestum, repurgarent.

Fœdus Sueci & Dani contra piratas.

Quod & vt Albanus Dux faceret sæpiùs admonebantur: Lummæus enim Markensis Comes, multique alij proscripti, & ex Belgio profugi, Hollandiæ, Zelandiæ, Phrisiæque littora orasque maritimas piraticis suis nauigijs infestabant. Sed Albanus alijs rebus intentus, Brilam, Enchusiam, cæteraque loca maritima neglexit: mediterraneasque ciuitates suis præsidijs diuexauit.

Albanus non curat maritima.

Sub

Sub idem quoque tempus Buſcoducenſis quidā Hermannus Ruiterus, munitiſſimam arcem Louenſtein, in ipſa Moſæ atque Vvahalis confluentia ſitam, per inſidias inuaſit, & contra regias copias fortiſſimè defendit. Albanus verò arce tandem recuperata, Ruiterum extremo ſupplicio mulctauit. 1571

Louēſtein à Geuſiis occupatur.

Menſe Auguſto huius anni Iohannes Auſtriacus Neapolim appulit, vbì ſingulari apparatu exceptus eſt. E Creta quoquè, mandato Senatûs Veneti iuſſi ſunt Meſſanam contendere, qui illic erant, ſeque cum claſſe fœderatorum coniungere. Quod quidem illi non ſinè animi dolore fecerunt, cùm ſe viderent hac ratione impediri à conuehendo commeatu in Famaguſtam, quam tum adhuc hoſti ceſſiſſe ignorabant. Interim Turcæ Buduam è Caſtro nouo, vbì claſſem ſuam refecerant, reuerſi, more ſuo fingunt oppidanos è Turcis quoſdam iugulâſſe: atque ſub hoc prætextu vrbe direpta, habitatores omnes ſecum captiuos abducunt. Ad Valonam poſtquàm venêre, appulerunt eò etiàm Oluzalius & Caracoſſa cum ingenti præda & permultis captiuis. His rebus compulſus Senatus Venetus, legatos mittit Meſſanam, (quò iam Iohannes Auſtriacus peruenerat, illic quoquè honorificè inprimis exceptus, obuiàm ei procedentibus M. Antonio Columna & Venerio, multoque bombardarum ſtrepitu cum ſalutantibus) vt maturent opem ferre afflictis Dalmatiæ rebus, quam Turcæ vaſtarent. Porrò Turcæ ad Corcyram appellentes, inſulam illam nauigijs & milite propè cinxiſſe videbantur. Sed illic ità accepti ſunt, vt ex arce cōiectis telis tres eorum triremes depreſſæ ſint, multique ex illis capti, & in ijs Baſſus Chriſtianus apoſtata, qui magna Selymi gratia fruebatur. Tertio Idus Septembris, non abſque Corcyræ infeſtatione, Turcæ inde recedunt, Pargamque venientibus, mandatum à Selymo Imperatore exhibetur, vt capta iam Famaguſta, victoriam perſequantur, omnes vicinas inſulas occupent, nemini parcant, atque ipſam quoquè Chriſtianorum claſſem diſſipent. Putabat tyrannus omnia iam ſe habere in manu, & quod velit fieri, id pro voto euenturum eſſe, nihil de diuina prouidentia cogitans, à qua pendet totius orbis gubernatio. Parent Turcæ imperioſo domino, atque in ſinum Corinthiacum ſe conferunt, vt bìs cocto pane & rebus neceſſarijs inſtructa claſſe, Chriſtianos inuadant.

Don Iohā d'Auſtria, venit Neapolim.

Turcæ Buduā diripiūt & c.

Damnum eis illatum apud Corcyram.

Porrò in Chriſtianorum claſſe tum erant Pontificis

1571 Pij V. duodecim triremes, Hispaniæ regis trietes octoginta & vna cum viginti nauibus onerarijs, Venetorum triremes centum & octo, sex triremes magnæ, quas galeazas vocant, & binæ naues onerariæ. In vniuersum cum aliquot Melitensium equitum triremibus constabat ea classis ducentis & septem trieribus, sex galeazis, cum bono scapharum aliorumque nauigiorum numero. In quibus erant, præter remiges & alias operas necessarias, ad hominum viginti millia ex Italis, Hispanis atque Germanis: quibus accedebat non paruus numerus suis impensis militantium. Erant verò instructi omnes tum commeatu, tum alijs rebus necessarijs. Cùm autem summi classis totius duces inter se consultarent, qua ratione bellum susceptum gerendum esset, tandem in eam ab omnibus sententiam itum est, quæ fuit Ascanij Corniæ, vt cum hostium classe confererent manus. Itaque Iohannes Austriacus singulis quid agendum esset, quive progrediendum, præscripsit, vniuersamque classem in quatuor partes distribuit, in duo cornua, mediam aciem, & naues subsidiarias. In media acie erat ipse summus imperator Iohannes Austriacus cum triremibus sexaginta & vna. De reliquo classis ordine & dispositione qui plura nôsse cupit, potest apud alios legere: nos breuitati studemus. Quod autem inprimis decebat optimum imperatorem, qui sciret victoriam à Deo potissimum expectandam, vt eum possent in ea insigni expeditione habere propitium, mandauit cunctis ducibus & trieriarchis clarissimus princeps ille Austriacus, patris sui Caroli V. imitatus pietatem, darent operam, vt qui sub ipsis militarent, & cæteri omnes, piè sanctèque viuerent: Ità enim fore, vt in tam iusta causa Dei auxilio & protectione fruerentur. Tum quoquè, vt vbi ad pugnam ventum esset, suum quisque seruaret locum animo forti & minimè perturbato.

Classis Christianorum.

Classis distributio.

Soluit Messana

His ità constitutis, decimosexto Septembris Messana soluerunt, & post aliquot dies venêre in Corcyram, vbi cognouerunt de Turcarum in ea insula hostili planè animo designatis facinoribus. Indè in Cephaloniam appulére, vbi literis Pauli Contareni, Zacynthi insulæ præfecti certiores facti sunt, classem Turcicam in sinu Corinthiaco malè affectam hærere. A Creta quoquè allatæ sunt literæ de capta Famagusta, cuius rei nuncium in Cretam pertulerunt multi captiui Christiani, qui è Turcarum manibus magno Dei beneficio

cum

cum biremi aufugerant. Ijs rebus confirmata sententia, 1571
qua statuerant cum illis feris hostibus fortiter cõfligere,
classis nostræ principes cum suis pergunt ire ad inuadendos illos.

Nec verò deerant illi rebus suis, sed in portu Corinthiaco præter commeatum, etiam decem Ianizarorum millia, & alia aliorum quatuor millia sibi adiunxere, & quanuis non deessent ex primarijs Turcis, qui Hali Bassam conarentur deterrere, nè cum nostra classe congrederetur, tamẽ quòd sic iussisset Selymus, & ipse quoquè sua sponte ferueret ad pugnam, tandèm omnes communi sententia decreuerunt Christianos prælio opprimere, atque ex ijs parta victoria, reliquas Venetorum ditiones inuadere, sicque viam sibi communire ad totum orbem Christianum occupandum. Soluunt igitur Nonis Octobris, & ad Galangæ litora subsistunt. Nostri quoquè postera luce ex Alexandriæ valle sese mouent, modis omnibus daturi operam, vt hostem ad pugnam eliciant. Turcæ, tanquàm iam victoriæ planè compotes essent, & longè imbecillior foret Christus Deus noster, quàm ipsorum pseudopropheta Mahomet, multa edebant lætitiç & gratulationis signa, ignari scilicet, ad quas pœnas à Christo Domino, ob illatas sancto nomini eius contumelias & blasphemias propediẽ vocarentur. Postridiè Nonas Octobris summo manè tendunt ad classem Christianorũ, secundo vento vsi. Etsì autem non ampliùs duodecim millia passuũ duæ illæ potentissimæ classes à se inuicèm distarẽt, non tamen interìm se cernebant. Vbì autẽ in mutuos venère cõspectus, nostri egregiè ad pugnam se comparant, summo studio singula quęque adornant, tormenta militaria magna, pilis catena coniunctis, alijsq; plumbeis & quadratis lapillis instructa, opportunis collocant locis, captiuos Christianos ad triremes damnatos, solutis vinculis, libertate donant, vtque pro Christi nomine, à quo essent libertatem adepti, strenuè decertent, armis muniũt. Ij verò alijs indiscriminatìm admixti, pollicentur se egregiè facturos officium suum. Tota verò classis summo cum silentio optimè distributa est. Sed nec hostes dormitabant, nostris obuiàm pergentes.

Turcæ se cõmuniũt.

Ingentia sibi pro mittunt.

Christiani se ad prælium comparant.

Porrò summus Imperator Iohannes Austriacus, adiuncto sibi Iohanne Cardona, scapham conscendens, totam classem magna celeritate circumit, hortatur tum duces, tum milites, vt magno animo certent pro Christi Iesu nomine, qui illis præstò futurus sit, modò strenuos

Iohannes Austriacus totã classem obit.

1571 se viros præbeant. Hæc atque alia illo optimo & fortissimo principe dicente, à multis respondebatur, nè quicquam de illorum virtute ambigat: facturos se quod deceat fortes viros. Columna quoquè & Venerius præclarè suos confirmabant, nec quicquam eorum omittebant, quæ consequendæ victoriæ opportuna forent: quibus rebus Austriacum principem mirè exhilarârunt. Qui cùm ad imperatoriam triremem redîsset, tympanis, tubis, fistulis, alijsque instrumentis musicis màgis etiam accensi sunt animi militum, altaque voce Deus omnipotens trinus & vnus inuocatus est, & ipsa quoquè sanctissima Christi mater, vt quæ plurimùm possit apud filium suum, reuerenter salutata. Porrò sacerdotes Christi à Cruce pendentis effigies per naues ferentes, præclarè hortabantur omnes, vt bono essent animo, nec dubitarent Christum, pro cuius sanctissimo nomine dimicaturi essent, è cælis ipsis laturum opem. Ijs ergò tum sacerdotum, tum ducum verbis adeo inflammati sunt omnium animi, vt nullum prorsùs periculum recusaturi viderentur. Præsentis autem Numinis, eorumque conatus prouehentis, illud sanè euidens fuit signum quòd eodem momento in mutuam, positis odijs, rediêre concordiam, qui nulla antè ratione, vt id facerent, adduci potuerunt. Tanta vis est cælestis gratiæ, vt possit puncto temporis efficere, quod mortales nec sperare ausint. Adest ergò etiamnum Christus Ecclesiæ suæ, quam amici nostri Papisticam vocant. nam tota hæc classis, Catholicorum fuit Principum.

En quibus rebus paranda victoria.

Hæc reuerà mutatio dexteræ excelsi.

Numerus nauium Turcicarũ

Habebant Turcæ in sua classe triremes communes ducentas, trieres paruas quinquaginta, biremes viginti. Putabant autem illi nostros mox fuga dilapsuros, prætéritisque victoriis elati, nihil minùs quàm nostros superiores fore existimabant. Minorem enim illi credebant classem Christianorum, quàm reuerà esset: sed cùm propiùs accessissent, nostrorumque vires conspicati essent, sanè admirati sunt. Verum ea iam temporis & loci ratio aderat, vt consultandi spatium non daretur. Itaque ad pugnam se parant, pollicētur duces militi gratiam sui Imperatoris & spolia amplissima, quibus inhiant rapaces illi & feri homines. Aliud tum affulsit Christianis fauoris diuini illustre argumentum. Ventus enim, qui nostris hactenùs aduersus, Turcis secundus fuerat, ab insperato ita consopitus est modo sanè admirabili, vt summa maris tranquillitate vterentur. Sol quoquè

Magna præsentiæ Christi, nostruḡ; fauentis indicia.

quoquè radijs suis hostes verberabat, simulque ventus 1571
quidam ab Occasu leniter spirans, fumum, quem tot tormentorum excitabant tonitrua, à nostris in hostes deferebat. Magna erant hæc præpotentis Dei beneficia, vt non immeritò illi potissimùm hæc adscribenda sit victoria: cuius tam præsenti ope & auxilio freta Catholicæ Ecclesiæ classis, sæuissimos hostes debellauit. At verò Turcæ cum ingenti vociferatione & incitato cursu in nostros feruntur, sed adeò eorum classis perpetuis sex magnarum triremium, quæ nostram classem antecedebant, fulminibus afflicta est, magna hominum strage edita, vt superbissimi trucesque illi Christi hostes timore correpti, ordines seruare non possent. At pergebant tamen præfractis animis, & magnas illas triremes vi penetrare conabantur: sed adeò malè tum accepti sunt ab illis, vt tertia ferè classis eorum pars non sinè multorum cæde destructa fractaque sit. Nam quo minùs possent illos ictus celeri cursu deuitare, à vento tum nonnihil aucto retardabantur, qui etiàm fumo omni in illo adacto propemodùm omnem eis videndi facultatem adimebat.

Magna cædes Turcarum.

Audiebant tum nostri fragores magnos ruinasque malorum, antennarum, nauium dissipatarum: videbant non paucas illorum trieres flammis absumi, plerasque amissis gubernatoribus consistere: innumeros ferè homines, remos, antennas, vasa, diuersi generis arma ferri super aquas. Et hæc quidem omnia solis illis sex magnis triremibus, quarum vsus in nauali pugna necdùm compertus anteà fuerat, perpetrabantur: quod fuit sanè admiratione dignum. Porrò in sinistro cornu nostrorum ingens ortum est prælium. In dextro quoquè ferè congrediebantur cum Turcis, nisi quòd vtrinsque duces, dextri Christianorum & sinistri Turcarum, occasionem sustinebant rei benè gerendæ. In media acie, Austriacus, Columna & Venerius, egregiè seruato ordine, medio æquè Turcarum agmini occurrerunt, sed ante conflictum magno hostium detrimento & terrore bìs terve, quædam quinquiès tormenta exonerârunt, cùm interìm Turcæ in multis suis bombardis ignem accendere non possent, & quas incendebant, earum ferè pilæ nostrorum naues nullo dato damno præteruolarent. Quod indè accidit, quòd hostilium nauium proræ multo altiores essent nostris.

Turcarum tormenta parũ nocent classi nostræ.

At neque his tamen fracti homines truculenti, sed furoris quodam œstro perciti, incurrerunt in Christianos:

1571 nos: quo in congressu ex innumeris sclopetorum aliorumque instrumentorum ignibus mare ardere videbatur. Cumque alij in aliorum naues insilirent, ferreisque malleis militaribus, sicis, gladijs, alijsque varij generis armis inter se confligerent, tantus fusus cruor est, vt mare instar sanguinis ruberet. Dixi paulò ante, in sinistro nostrorum cornu ingens ortum fuisse prælium, Turcicis quibusdam nauibus è suo dextro cornu in illud impetum facere nitentibus: sed adeo illic quoquè nostrorum virtute, illorum impetus retardatus est, viresque & naues elisæ sunt, vt non pauci in mare præcipites se dederint, in continentem enatare volentes, multi substiterint, tum quod effugiendi deesset facultas, tum quòd de Christianorum clementia benè sperarent. Antiquitus iam apud Turcas more comparatum est, vt primo congressu magnam præ se ferant audaciam, & mira ferocitate faciant in hostes impressionem: qui si fortitèr sese opponant, facilè animi in pedes illis decidunt, libenterque fugam capessunt: nisi ab infinitis copijs, quibus in terrestri præsertim pugna semper abundant, auxiliorum spes oblata sit. Quę cùm hîc nulla esset, vt se viderunt Christianorum viribus impares, suosque omnes ab illis trucidari, relictis trieribus aufugerunt. Interim Christiani, quos in sua classe Turcæ captiuos habebant, ipsorum armis vincula sua perfringebant, & suas iniurias vlciscebantur. Multi quidem in sinistro cornu Turcæ, priusquàm à nostris includi possent, in mare se iactârunt: sed naues eorum omnes captæ sunt, & si qui in eis reperti Turcæ, pœnas suæ crudelitatis dedère, ad vnum omnes interfecti. In media acie clarissimus princeps Austriacus cum ipso Hali Bassa & duobus alijs ducibus ea virtute & felicitate congressus est, vt tametsi quinque triremium ferret impetum, & tèr ex ipsa Hali Bassæ prætoria naui, cùm ad málum vsque pernasisset, non sinè multa cæde repulsus esset, totam tamen nauim illam occupârit, ipso Bassa interfecto. Ibi tum à nostris proclamata victoria est, nec iam cædendis, sed colligandis hostibus spolijsque diripiendis operam dabant victores. Multi ibi capti & cæsi proceres Turcæ, Ianizari alijque milites propè innumeri. Soli illi euasère, qui mox ab inchoato prælio minoribus nauigijs aufugerunt, in quibus fuit etiàm Portauus Bassa. Fugit tamen etiam Oluzalius cum multis triremibus, quod noctis iam sese ferè intendentibus tenebris, cũ persequen-

Mare ex sanguine rubet.

Austriacus princeps capit nauim prætoriam.

Aliquot Turcæ aufugiunt.

sequendi facultas erepta esset. Post eam tam insignem victoriam, quam Christiani ex sæuissima Turcarum gente quatuor horarum spatio retulêre, cùm classis nostra singulari ducum industria in portum reducta esset, incredibilis derepentè tempestas orta est, nullo Christianorum detrimento, qui iam in tuto loco essent, vbi etiàm triduò festos egêre dies, Deo optimo maximo, vti par erat, pro tanta victoria laudes gratesque agentes. *1571*

Captæ sunt Turcarum naues centum & triginta, eæque omnes omni commeatûs genere instructissimæ. Perîerunt autem plùs minus octoginta, ad quadraginta ferè fuga dilapsæ sunt. Præda sic distributa est: Triremes Pontifici cessêre nouendecim communes cum duabus paruis, Philippo regi quinquagintaocto cum dimidia communes, sex cum dimidia paruę. Venetis triginta nouem cum dimidia cõmunes, quatuor cum dimidia paruæ. Tormenta militaria Pontifex accepit nouendecim magna, tria quibus lapides vibrantur, quadragintaduo minora. Philippus Catholicus rex quinquagintaocto cum dimidio magna, octo cum dimidio, quibus saxa iaciuntur, centum vigintiocto minora. Veneti trigintanouem cum dimidio magna, quinque & dimidium ex eorum genere, quæ lapides vomunt, octogintasex minora. Captiui sic sunt distributi, vt Pontifici venerint octingenti octoginta & vnus, Philippo regi mille septingenti tredecim, Venetis mille centũ sexagintaduo. Quæ hactenùs de bello Cyprio & Turcicæ classis excidio, Christianorumque clarissima victoria, cui parem nullam vnquàm ex Turcis Christiani adepti sunt, annotauimus, in ijs ferè secuti sumus Iohannem Petrum Contarenum, qui has res copiosè perscripsit ad Iohannem Grimannum Patriarcham Aquileiensem.

Turcarum naues captæ 30. *Prædæ distributio.* *Itèm captiuorum.*

Libet autem ad huius victoriæ calcem adijcere nonnulla, quæ ex Vrbe scripta fuêre, digna sanè, quæ ad posteros transmittantur. Erant scripta Germanicè, nos Latino sermone reddimus succinctè. Quandoquidem (inquit is, qui literas scripsit) hæc victoria aduersùs Turcas præter spem diuinitùs obtigit, pro indubitato habetur, Pontificem Pium V. præclaro zelo, perpetuis ieiunijs, largis eleemosynis, nunquàm ferè intermissis precibus, alijsque pietatis & charitatis operibus eam à Domino impetrâsse. Cùm enim cognouisset ille Christianorum classem soluisse, & ad hostẽ contendere, in intimum quendam palatij sui locum se recepit, precesque atten-

Pius V. sub bello Turcico quid egerit.

1571 attentiſſimas Deo cum lachrymis & gemitibus fudit, in ijs noctes atque dies perſeuerans, nisi quòd interdum pro humanæ naturæ fragilitate neceſſario cibo & ſomno vti compulſus eſt, idque ſanè parciſſimè: quo quidem tempore ineuitabilis neceſſitatis alijs quibuſdam pijs & religioſis hominibus ſuas precandi vices demandabat: vt ita nullum omninò tempus precibus vacuum abiret. Durauit autem optimus & ſanctiſſimus Eccleſiæ paſtor & pater in hac precum inſtantia ad eam vſque horam, qua noſtri Turcarum claſſem debellârunt. Quo tempore ex loco illo, in quem ſe abdiderat, iucundo vultu prodijt, hoc ipſo ſubindicans lætiſſimum ipſi allatum nuncium, turſuſque ſe contulit ad tractanda more ſuo negocia publica, a quibus interim, dum eſſet in precibus, planè feriatus erat. Fertur ſanè diuinitùs ei reuelata victoria illa, tametsi nihil eiuſmodi ſanctitas eius præ ſe ferret. Poſtquàm autem ad quartam noctis horam certum victoriæ nuncium eius ſanctitas poſteà accepit per veredarium, præ ineffabili animi exultatione ſeſe in lecto continere non potuit, ſed mox humì proſtratus, cum lachrymis dixit: Deus reſpexit in orationem humilium, & non ſpreuit precem eorum. Scribantur hæc in generatione altera, & populus, qui creabitur, laudabit Dominũ. Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo, Dominus de cælo in terram adſpexit: Vt audiret gemitus compeditorum, & solueret filios interemptorum. Nunc dimittis ſeruum tuum Domine.

Videtur diuinitùs cognouiſſe victoriam Christianorum.

Pſal. 101.

Luc. 2.

Sequenti die cum Cardinalibus, qui tum Romæ erant, in ſancti Petri templum ingreſſus, omnipotenti Deo cum ſumma humilitate gratias egit cum hymnis & canticis alijſque Chriſtianis cæremonijs. Quibus peractis, Cardinales omnes ad eum venerunt, de tanta victoria eius ſanctitati gratulaturi. Eos verò ordine ſingulos ille complexus, peramanter ſuo adſtrinxit pectori, oculis interim lachrymas diſtillantibus. Cumque lætitiæ declarandæ cauſa in caſtro ſancti Angeli & alijs Vrbis locis omne genus tormenta diſploderentur & exonerarentur, confeſtim vetuit, nè eiuſmodi ſuperuacaneæ expenſæ fierent: ſed illatum precium potiùs in leuamentum & ſolarium earum conferretur animarum, quæ in illa nauali pugna è corporibus exceſſiſſent.

Nota eius pietatem.

Oluzalius, quem Luzialim alij vocant, vbi primùm à fuga ſubſtitit, & in tutum peruenit, iuſſit omnia nauigia, cuiuſuis generis, quæ per mare mediterraneum in por-

Strategema Oluzalij.

portubus Turcarum stabant, ad se conuenire, cum multis 1570
dicrotis, liburnis, myoparonibus, celocibusque minoribus, qua cum classe Byzantium adnauigauit. Huc cùm venisset, ingens classis apparuit, plurimumque consolationis attulit multitudo, displosorum tormentorum classicorum strepitus, vexilla captiuarum triremium per mare tracta, captiui Christiani, captiuaque nauigia vndique conquisita. tantus huius classis erat triumphus, vt plurimi non victam, sed victricem existimarent. Admissus ad Selymi colloquium Oluzalius, sese purgauit, fortitudinem suam in hac pugna commemorat, in cuius argumentum classem, hominesque captiuos ostendit: victoriam Christianorum extenuat, eam maxima illorum clade partam affirmat, multaque ad suæ ignauiæ defensionem adducit, quibus exulceratum Selymi animum mitigauit. Tantum de bello Cyprio & nauali pugna, victoriaque Christianorum in Corinthiaco sinu parta, cuius vtriusque descriptionem copiosiorem qui legere volet, consulat Ioan. Petrum Contarenum.

Hoc anno à Caluinianis in mari duodecim è Societate Iesu perempti sunt, quod hîc paucis commemorabo, vbi prius longè plurium eius Societatis, anno superiori æquè in mari occisorum, historiam pertexuero. Quæ etsi debuit anno septuagesimo reponi, tamen quando tunc alijs occupato non venit in mentem, hoc loco refertur, non quidem prorsus opportuno tempore, (incidit enim, vt dixi, in annum septuagesimum) sed non tamen sine lectoris pari fructu. Eo ergo anno Vlyssipone profecti Nonis Iunij ad sexagintanouem è Societate Iesu cum Aloysio Brasiliæ prouinciæ præfecto, octauo die Maderam appulerunt classem nauium septem. Vbi cùm nonnihil hærere vellet Aloysius, nautæ vnius nauis ob multa in Palma, quæ est vna ex insulis Fortunatis, negocia conficienda, copiam præcedendi & petunt, & impetrant. In ea naui cum multis è Societate erat etiam pater Ignatius & Didacus Andrada. Ignatius, quòd multa in eo mari impenderent pericula, primò non sustinet nauim illam ab alijs digredi: tandem tamen assentit, sed prius confessione & Eucharistia omnes curat præmuniendos. Soluunt indè pridie Calendas Iulij: porrò quinto Nonas Iulias comperiunt Iacobum Soriam, hominem egregiè Caluinianum, non longè abesse cum septem ferè nauibus. Et is quidem ab Aloysio, decem nauium classem benè instructam aduersùs eum producente, territus, fugam

Palma, vna ex insulis Fortunatis.

1570 gam inijt: ſed ità tamen, vt non diù pòſt occurrerit vni illi naui onerariæ, quam alias præceſſiſſe diximus, in qua Ignatius cum pleriſque alijs erat. Initiò quidem Luſitani nautæ, qui in eadem fuère naui, ad defenſionem ſe parant, & tres ex hoſtium naui in eam inſilientes momento temporis perimunt: ſed aucto Caluinianorum numero, cedere compulſi ſunt. Ijs ergò in nauim vi irrumpentibus, Iacobus Soria præfectus claſſis Ieſuitas omnes iubet interfici, dicens eos ob praua ſerenda dogmata in Braſiliam proficiſci. In alios aliquanto humanior, cùm audiſſet presbyteros (ſic enim vocabat Ieſuitas) trucidatos, eos ferè paſſus eſt viuere.

Caluiniani quidam inuadunt nauim Luſitanorū.

Cædunt Ignatium Ieſuitam.

Primus omnium cæſus ab illis Ignatius eſt, qui erat Braſiliæ Prouincialis, vt vocant, ſumptaque in manus beatiſſimæ Virginis imagine, hortabatur Catholicos ad officium & ad pietatem: ac deindè ſublimem ferens eam imaginem, conſtanterque obuiàm procedens hoſtibus, ſeque Catholicum cum ſuis profitens, ab illis lanceæ tribus ictibus confoſſus eſt, imaginem illam tam tenacitèr retinens, vt nec defuncto extorqueri è manibus potuerit. Occiſus mox eſt etiam Didacus Andrada, & vterque cum matris Virginis ſacra imagine iactatus in mare. Indè hoſtes properant ad alios Ieſuitas, qui erant octo & triginta, omneſque talaribus tunicis, quamuis non magni precij, nudatos, & bis terve pugionibus confoſſos è naui proijciunt, quorundam ſanè etiam amputatis brachijs, nè vlla ratione poſſent euadere. Sic illi feliciſſimè è corpore abeuntes, pro momentaneis cruciamentis à Chriſto recepti ſunt in vitam bonis omnibus, ijſque ſummis & æternis, affluentem. Sed dolebat adhuc Soriæ tres è ſuis à Luſitanis interfectos. Indicantur cædis eius authores, onerariæ gubernator & duo eius adminiſtri. In eos ſæuitum eſt planè atrocitèr. Viuentium diſſecta pectora, extractaque viſcera & in mare abiecta. Nec hic tamen finis Caluinianæ modeſtiæ & Euangelicæ manſuetudinis. Caput vnius è collegio ſacratiſſimarum vndecim millium virginum ad carcheſij funem ſuſpendunt, imaginem quandam omni honore digniſſimæ matris Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui iniurias matris ſuæ & vult & poteſt egregiè vlciſci, cum alijs permultis ſacris imaginibus in quodam angulo nauis collocant, & in eas ceu in ſcopum ſicas vibrant ſuas. Porro benedicta roſaria & Sanctorum reliquias, libroſque catholicos contemptim in vndas proijciūt. Hæc omnia

Itèm Didacū Andradam.

Mox 38. è Societate Ieſu.

Itèm 3. Luſitanos.

Iniuria illorum in ſacras reliquias & imagines.

duo

duo narrauêre Lusitani, tam illustrium facinorum, quæ hodiè discuntur in scholis noui Euangelij, testes oculati. Superfuêre ex Iesuitis triginta, qui postea in Brasiliam constanti animo profecti sunt, licèt non ignorarent comparatas sibi insidias. 1571

Quidam ex illis magnas in itinere illo perpessi sunt difficultates & molestias, ità vt præ immodico imbre non solùm esculenta corrumperentur, sed etiàm vestes, quibus induti erant, penè putrescerent. Plerique etiā tempestate ità disiecti sunt, vt incertum sit, quò peruenerint. Quatuordecim reliqui, in vnam cum alijs quibusdam coniecti nauim, qua sola Aloysius præfectus cœptum iter persequi statuerat, dies octo secundo vsi vento, naues quinq; sub solis occubitū vident, quatuor Gallicas, vnam Anglicam. Et dissimulato in noctem vsque consilio, deinde ab improuisò in hanc Aloysij nauem cursum intendunt. Aloysius facilè aduertens hostiles esse, iubet suos ad arma se parare, & si sic necesse sit, pro Catholica religione fortiter occumbere. Deindè confitetur peccata sua: idem cęteri faciunt, qui id possent in ea temporis angustia. Manè hostilis nauis, quam Galeonem vocant, ad Aloysij nauem appropinquans, certis quibusdam significationibus iubet Lusitanos vela submittere. Illis id detrectantibus, tèr magno in eos impetu facto, hostes ex eis quinque occidunt, septendecim vulnerant, viginti ferè è suis amissis, circiter vndecim vulneratis, magnisque alijs acceptis incommodis: è quibus id maximè dolebat, quòd bombardarum ictu vela eorum dirupta essent. Quarto demùm insultu Lusitanos superant, quòd iam paucissimi essent relicti propugnatores. Irruunt in nauim Lusitanam hæretici sexaginta: resistit aliquandiù Aloysius, sed illo perempto, reliqui se dedunt, at nihilominùs obuij quique à Caluinistis trucidantur, & simul cum Aloysio in mare iactantur. Mox accurrunt Caluinistæ ad Sanctorum reliquias & sacras imagines, quarum illic ingens erat numerus, eas à Catholicis vi extorquent, trahunt per tabulata, conculcant pedibus, deniquè flammis exurunt, & immanes euomunt blasphemias, quæ sine horrore scribi non possint, in Sanctos, quorū illæ erant reliquiæ. Huius classis præfectus erat Iohannes Cadauilius, eademque vehebatur rostrata naui, qua anno superiori vectus fuerat Icaobus Soria. Extant hæc omnia, iam diuersis locis typis excusa. Cùm sic autem Lusitanos occidissent, ad patres Societatis

Aliam nauim Lusitanam inuadūt Caluinistæ.

Occidunt Lusitanos

Indignissimè tractāt sacras imagines & reliquias.

1571 cietatis ventum est, qui iam confessione peccatorum suorum sese ad mortem præparârant: cumque ad confirmandos milites è tabulatis ascenderent, neminem ex ijs repererunt. Vnus autem ex patribus paulò antè ascenderat. Castrius is dicebatur. Eum Caluinistæ illi occupatum offenderunt audienda gubernatoris cuiusdam confessione. Valdè igitur commoti, quòd sacramenta ministraret homini extremum spiritum trahenti, permultis cum vulneribus certatim confoderunt, cumque cum alijs duobus, quos è tabulatis prodeuntes confestim peremerant, in mare deiecerunt. Reliqui vndecim hos secuti, liberè fatebantur se Catholicos esse. Eos tota die mirè exagitârunt hæretici: nocte ligatis à tergo manibus, duos primùm è naui præcipitant: nouem, qui supererāt, in custodiam traduntur, coguntúrque & famem pati, & crebrò audire, Papistæ, latrones, ecquis tandem vobis vitam eripiet? aliasque id genus blanditias Euangelicas. Post educti è carcere, damnantur capitis, suspensique essent è maximo nauis malo, nisi spes pecuniæ apud eos reperiendæ rem protraxisset. Inde septem ex oneraria in rostratam abducuntur, rursusque egregiè petulantium linguarum flagellis verberantur. Multa ibi tum nefanda iactabant hæretici in Romanum Pontificem, in Ecclesiasticos ritus, in Sanctos & cultus eorum, in sacrosanctam Eucharistiam. Ad quæ cùm patres illi sic, vt par erat, responderent, pugnis & alapis salutabantur, audiebantque inter cætera, Canes, fures, impostores.

Castrium Iesuitam dirè periment.

Itèm alios duos.

Alios mirè exagitāt.

Erat inter eos Petrus Ferdinandus nouitius, omnium recentissimus. In eo molestissimè ferebant hæretici, quòd magnam vultu atque oculis præferret modestiam & religionem. Itaque arripiunt caput eius, vtraque sustollunt manu, infestant colaphis, digitis distendunt palpebras, paxillos mento supponunt, ne vultum demittat, conuicijsque eum benè satis proscindunt. Quæ ille tam iucundo tulit vultu, vt se etiam tanto Dei munere, quòd scilicet pro illo pati posset, indignum putaret. Longum esset singula persequi, quæ ibi tum dicta factaque sunt: quæ qui fusiùs nôsse volunt, habent in libris impressa. Ad extremum omnes ab hæreticis in mare magno impetu coniecti sunt, atque ibi alij citiùs, alij tardius submersi, mortem pro Domino libenter exceperunt. Duo, qui in oneraria naui relicti erant, ab hæreticis quoquè necati sunt. Ex omnibus verò duo tum natandi peritia, tum Dei prouidentia incolumes euasêre, for-

Non possunt ferre modestiā, &c.

Iactant Iesuitas in mare.

fortaſsis Deo ſic volente, nè deeſſent qui ad aliorum notitiam has cædes perferrent. 1572

Hoc eodem anno 1571. cùm iamdiù Geuſei in mari piraticam exercuiſſent, quaſdam Hollandiæ inſulas, Schellinck, Texaliam & Vuieringiam occupârunt.

Bellum inter Selymum & Preto Ioannem.

ANNO deincèps 1572. fatali certè, & multis regnis atque prouincijs funeſto, nouum oritur bellum, inter Selymum, & Dauidem Regem Aethiopiæ, quem Vncanum, Præto Ioannem, Presbyterum Ioannem, vel pretioſum Ioannem appellant. Huius imperium ſub ipſo æquinoctiali poſitū, latiſſimè ſeſe ad vtrunque Tropicum extendit. Lunæ montes, & maximam Africæ partem complectitur, multosque ſub ſe reges habet. Cauſa belli fuit tributum denegatum, aut dilatum. Cùm enim Turcarum Imperatores ex veteri pacto tributum, ducentorum millia nummûm, Aethiopum Regi pendant, Selymus id iam biennio non miſerat. Rex itaque Cairum, Aegypti vrbem celeberrimam, quam & Memphim & Babylonem vocant, vniuerſumq; agrum ſub imperio Turcico vicinum, emiſſis Nili aquis, ſubmerſit. Eſt enim in huius Regis arbitrio, placidè & moderatè aquas Nili in hos agros immittere, ſolumque fœcundare, cùm nec niues habeat, nec imbres; aut perforatis quibuſdam anguſtijs, vrbes & agros, homines atque iumenta fluctibus inuoluere, & ſuffocare. Purpuratus Memphiticus, ferro potiùs, quàm auro, ſe inundationem hanc coercere poſſe putans, multos Arabes, Mauros, multosque Cairi incolas, accolasque cogit, finesq; Aethiopum ingreſſus, omnia vaſtat, & populabundus ad Saban & Meroen procurrit, anguſtias illas occupare & obſtruere conatus. Sed à Dauide præuentus eſt, omnes Mauri & Arabes cæſi, capti, & in fugam verſi ſunt. Id cùm malè Purpurato ſucceſſiſſet, ſimulat ſe inſcio amici regis agros ſpoliatos eſſe, nihil petere quàm amicitiæ veteris continuationem. Sed Aethiops non ignarus cuius auſpicijs hæc geſta erant, literas Purpurato mittit, & vt tributum ſoluat ſinè vlla contradictione aut prorogatione impetat. id niſi faciat, ſe finitimos Turcarum agros hoſtilitèr ingreſſurum, omniaque ferro & flamma vaſtaturum. Quod & confeſtim feciſſet, niſi tum Perſa de Arabiæ finibus bellū metuiſſet, quod paulò pòſt prudenti eſt conſilio ſopitum.

Selymus cùm nondùm iram ex clade Corinthiaca

1572 acceptam decoquere posset, multos Græcorũ sacerdotes miseris modis interfici mandauit, eos accusans, quòd Deum pro Christianorum salute aduersùs Turcicam incolumitatem precati fuissent. quod exemplum sequentibus annis Geusei in Belgio imitati sunt, quibus nihil vsitatius est, quàm tum sæuire in Catholicos, cùm insignem ab Hisp. Rege cladem ipsi acceperunt, illam Catholicorum votis & orationibus imputãtes. Multi quoque tunc temporis Turcæ Christianam fidem amplexi, cùm ad supplicium ducerentur, nihilque in via clamarent, quàm Christianorum fidem veram fidem esse, priusquam ad locum supplicij venissent, iugulabantur.

Selymi in Christianos tyrannis.

Sed & Turcæ nouis victorijs acceptam gloriæ maculam eluere volẽtes, Iaderæ insidiabantur. ad insulam itaque appulsi, ad ingressum statim munitionem struunt. Iaderenses 400. ciues Turcicæ linguæ peritos emittunt, qui Turcarum habitu amicti, armisq; Turcicis accincti, per noctem sese Turcis coniungerent, non autem pugnarent, priusquàm maiores sociorum copias aduẽtare conspicerent. Hi venietes ad munitionem accepti sunt. Paulò pòst Iaderenses subsequentes pugnam offerunt. initiò leui prælio pugnatur, retrocedunt Turcæ, atque in munitionem sese recipiunt, vnaque cum illis Iaderenses, qui Turcas se simulârant. Oppugnant interim alij munitionem, & mox qui in munitione erant, armis in Turcas conuersis, eos penè omnes succurrẽtibus socijs occidunt. Hermolaus quoquè Teupolus Venetus in Hadriatico sinu Archipiratam Recamatorem capit, qui astu manus eius euadere volens, occisus, indè excoriatus, ex antenna suspenditur, eique nauarcha, viuo priùs cute detracta, adiungitur.

Turcæ Iaderæ insidiantur.

Strategema.

Recamator Archipirata capitur.

Geusei, quòd exacerbatos Belgarum animos ob exactum decimum nummum sibi persuaderent, ea re egregiè abusi sunt ad concitandos magis magisque eorum animos, atque ità regias ditiones occupandas. Promittunt plebeijs, qui ferè rebus gaudent nouis, inprimisque libertate, se eos erepturos ab illa immani Hispanorum seruitute. Itaque breui tempore munita aliquot loca ab illis obtinentur, primo Aprilis Briela, sexto eiusdem mensis, in quem tum sacrosancta Paschæ solennitas incidit, Vlissinga munitum Zelandiæ oppidum. Biduo pòst tumultuatum est Roterodami propter introductum in eam vrbem militem præsidiarium. Eodem mense occupat Ludouicus Nassouius Montes, ciuitatem pri-

Geusei multa Belgij loca occupant.

primariam Hannoniæ, inprimisque firmam. Octauo Maij obtinent Geusei Valencenas, sed paulò pòst indè expelluntur. 1572

Eodem mense scripsisse fertur princeps Auraicus primarijs Hollandiæ ciuitatibus ex castro suo Dillenburgo, petijsseque ab eis subsidia contra Albanum. Decimooctauo Iunij Veteresaquæ in Hollandia occupantur à Geuseis. 23. eiusdem mensis Gouda, 25. Dordracum, Harlemum, Leida, porrò in Zelandia Verense oppidū & Zirckzee. 26. Gorcomium. Magni hi erant successus Geuseorum, quibus illorum vires non parùm auctæ sunt. Secuta est autem incredibilis penè omnium rerum caritas, quòd libera nauigatione mercatoribus interclusa, vix obtineri possent ea, quibus vel maximè vti solent tum Belgæ, tum vicini Germani ad vitam sustentandam: eaque Belgij calamitas, quam bellum hoc intestinum peperit, etiàm totam ferè Germaniam afflixit. Et certè verendum est, innumeros mortales, dum isthæc in Belgio grassatur rerum confusio & perturbatiò, fame & inedia perijsse, quandò etiàm permulti non tenuis alioquì fortunæ homines ad quandam inopiam redacti feruntur.

Atque vtinàm mala hæc sola corpora & facultates attigissent. Permultùm detrimenti accepit etiàm ipsa Catholica religio plerisque locis, cùm non deessent, quibus libido quædam nouandæ religionis inesset. Albanus vero, collecto milite, initio mensis Iulij Montes obsedit Hispanis & Burgundionibus, quòd Germanorum copiæ necdum ad eum peruenissent. Venêre tum ex Gallijs duce quodam, qui magna esset apud Admiralium authoritate, quatuor aut quinque (video enim variare scriptores) peditum millia, & mille quingenti equites, in quibus plùs minùs quadringenti nobiles fuêre: quanquam alij in vniuersum non nisì quadringentos fuisse equites aiunt. Ij volebant Montes obsidione liberare, sed ab exercitu Albani magna ex parte cæsi sunt. Qui fugæ sibi præsidium captârunt, ij à rusticis trucidati sunt. E captiuis plerique laqueo necati feruntur, nonnulli certas ob causas dimissi. Multi verò passìm equites & pedites pro Auraico conscribebantur, apud quos publica ferebatur fama, stipendia eis persolutum iri in Gallijs, Anglia & Belgij ciuitatibus. Sectarij quidam in suis scriptis palàm editis multa infarciunt de Christianissimo Gallorū rege, valdè opportuna ad con-

Montes Hānoniæ obsidet Albanus.

Hugenotæ caduntur.

1572 citandum bellum inter ipsum & Catholicum Hispaniarum regem, tanquàm ille principem Auraicum & Ludouicum fratrem eius adiuuerit. quæ etiamsi vera essent, quod tamen credi vix possit, celari potiùs deberent publicæ pacis & tranquillitatis studio. Nos Catholici si talia de magnis principibus scriberemus, egregiè aduersùm nos blaterarent fratres Euangelici: at illi impunè scribunt de maximis regibus, quæ illi nulla ratione agnoscere velint. Quis enim credat, Christianissimum Gallorum regem aduersùs Catholicum Hispaniarum regem affinem suum tale quippiam moliri voluisse, cùm in maximis difficultatibus non longè antè semel atque iterùm auxiliaribus eius copijs non parùm adiutus esset? Aliter certè de his rebus loquitur scriptum quoddam Parisijs cum regis priuilegio excusum, Admiralium regis traducendi causa operam dedisse, vt posset eum permouere ad ferendas suppetias Belgis rebellibus: sed nihil prorsus ibi additur regem illi assensisse: sed potiùs paulò pòst iussu regis occisum Admiralium, de qua re paucis nunc agendum est, antequam in Montensi obsidione pergamus.

Legatio ad regem Galliarũ. Cardinalis Alexandrinus ex Hispanijs circa hæc tempora ad Regem Galliæ legatur. tria petijt ab ipso Rege. Primùm, vt Rex sese societati Sacri illius (vt vocabant) fœderis, Pontificis nimirùm, Hispaniæ Regis, & Venetorũ adiungeret. Deindè, ne regi Nauarræ sororem nuptum daret. Tertiò, ne Hugonotarum consilijs aur[em] præberet. Cæterùm nihil horum potuit impetrare. N[a]uarræus enim, vt sororem regiam sibi matrimonio iungeret, hæreseos abiurationem simulabat, atque ideò magis in id matrimonium Rex propendebat.

Pius V. moritur. Ipsis Cal. Maij, Pius V. Pontifex Max. vir magnæ pietatis & sanctitatis, qui & in vita miraculis claruit, vbi diutiùs calculo & dysuria laborâsset, feliciter ad Dominum migrauit: diutiùs forsitan victurus, nisi ex innato quodam pudore, qui prohibuit nè partes corporis occul-

Gregorius XIII. Pótifex Maximus creatur. tas Medicis curandas daret, hoc malum contraxisset. Statim post exequias, nullo ferè die interiecto, 4. Idus Maij, Hugo Boncompagnus, Bononiensis Cardinalis, Iurisconsultus & nobilis, summo Cardinalium consensu, totiusque populi, ob præclaram de illo expectationem, lætitia, Pontifex creatur, creatusque Gregorij XIII. nomen assumpsit, nec Italiæ de se existimationem fefellit. Si quis enim eius virtutes enumerare velit,

Cauta-

Caucasea citiùs soluet de rupe Promethei 1572
Brachia, & à medio pectore pellet auem.

Non enim Demosthenis eloquentia, nec Ciceronis lingua, par esse posset eius commendationi. Si œconomiam (vt ab infimis incipiam) spectes; Romam ex lateritia reddidit marmoream, immò ex ruinis atque ruderibus, nouam, eamque magnificentissimam Vrbem exædificauit. Si politicam administrationem; corruptissimos Italiæ mores repurgauit, pullulantes sæpè Ducum & Rerumpub. motus prudenter suppressit. In Polonia, Germania, Gallia, Belgio, alijsque regnis & prouincijs exteris, quid non fecit, vt bella abrumperet, & seditiones sopiret? quas legationes non misit? quos thesauros non profudit, nè boni à malis opprimerentur? Si sacra iura quæras; ea ipse non tam vetera restituit, quàm noua, eaque optima, condidit. Si ecclesiasticam cōsideres disciplinam; quid non fecit? quibus sumptibus pepercit, vt eam nobis redderet quàm incorruptissimam? Si deniquè Ecclesiam ipsam, atque Apostolicum illud munus, quo ipsa propagatur, animaduertas; inuenies eam olìm toto orbe diffusam, paulò antè in maximas angustias redactam, nunc sub hoc Pontifice dilatari. Quæ enim gens, quæ natio, ad quam Christiana fides hoc tempore non peruenit? Taceo diligentiam, quam in Orientalibus, Occidentalibusque Indijs, magnique Oceani Insulis, per Patres Societatis Iesu, aliosque religiosos conuertendis, insumpsit. Quid non agit, vt errantes ab Ecclesia populos reducat? Anglis, Scotis, Germanis, Vngaris, Boëmis, Græcis atque Hebræis, magnificentissima Collegia construxit, liberalissimeque dotauit. ex quorum alumnis in patriam redeuntibus qui fructus, quæ emolumenta sint aliquandò prouentura, quis non videt?

Gregorij XIII. laudes.

Seminaria sumptibus Pōtificis sunt data.

Seminarium instituit pro Iudæis, qui relicta perfidia Christi fidem amplecti cupiuit: erexit aliud pro Græcis & Hungaris, nefandis Turcarum erroribus, alijsve hæresibus imbutis. Collegium Germanicum tam liberalitèr dotauit, vt etiàm Polonos, Suecos, aliasque nationes vicinas, maximè eas, quæ hæresi Luterana laborant, suscipiat. Aliud quoquè pro Dalmatis fundauit. Plurimum quoquè Cleri Romani, alijsque Collegijs celeberrimæ Societatis Iesu contribuit, cuius laboribus Pontifex in horum ferè omnium Collegiorum gubernatione vsus est hactenùs, & in posterum vti decreuit. Magnam quoquè pecuniæ vim dedit Collegio Pragensi

1572 & Viennensi. Prætereà nobilem illam Academiam Louaniensem, rebellione principis Auraici grauissimè afflictam, sua liberalitate magnoperè subleuauit. In Liuonia breuì seminarium erexit, pro Liuonibus & Moscouitis: & in Iapania pro Iapanis. Iacta quoquè sunt Parisijs fundamenta Collegij pro Scotis erigendi. Quin & hoc ipso anno, quo hæc scribimus, Belgis frequentissimum seminarium Buscoducis erecturum sese promisit. Mirum sanè esset, vndè tot, tantique (præsertim hoc tempore, Pontificis ærario tam vehementer acciso) sanctissimo viro thesauri prodeant, nisi qui Salomonē ædificantem templum Deo, tantis opibus beauit, rebus humanis adhuc præsideret, & Gregorium Pontificem Maximum, nulli rei quàm Ecclesiæ suæ restaurationi intentum, consimili modo bearet. Ite igitur hæretici, abire muscæ liuidæ, qui præcedentium Pontificum vlceribus (si quæ essent) insidere soletis: sanum hoc corpus est, & à spiculis vestris omninò tutum. Vbì vester Luterus? vbì Caluinus? vbì Beza? vbì tabularum vestrorum & Spermologorum caterua? quis eorum vnquàm Hebræum, Græcum, aut Paganum ad fidem conuertit? quis non infinitos fideles à fide, quam habebant, auertit? Pontifex noster ad ædificationem est, non ad destructionem. quem vt diu nobis seruet incolumem, Deum noctes atque dies deprecamur. Non sum Pontificum adulator, nec inter eos volo numerari: quod res est dico, & me tacente lapides & ligna clamant, literæ mutæ vociferantur, in vna eademque Ecclesia Græci, Iudæi & Barbari loquuntur.

Sigismundus Rex Poloniæ moritur.

Iulij 18. die Sigismundus Augustus vltimus Iagelloniæ gentis princeps, Rex Poloniæ, Magnus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuonię &c. cùm anno superiori fœdus trium annorum cum Mosco percussisset, hoc anno moritur Knyssiniæ, Princeps pacis in tota vita sua amantissimus, Christianissimusque meritò appellandus. Interregnum integro anno pacatum, & diuina protectione munitum permansit. Erat illud 9, à Lecho primo, huius gētis authore, id est, ab anno Domini 550. vsque huc, interregnum, totiesque regnum ex vna in aliam familiam est translatum.

Nuptiæ Regis Daniæ.

Post biduum Frederici II. Daniæ Regis, & Sophiæ filiæ Vlrici Ducis Megapolensis, nuptiæ, Hafniæ magna cum festiuitate celebrantur.

Pax in

Carolus nonus Galliarum Rex, initam inter se & sub-

subditos suos rebelles pacem, promulgari fecit: Regina verò Nauarræ, ea dispositura quæ ad filij nuptias futura essent necessaria, Lutetiam veniens extremum vitæ diem confecit. Nihilominùs nuptiæ Parisijs regio planè apparatu celebratæ sunt mense Augusto, Henrici regis Nauarræ & sororis Francorum regis Margaritæ. In ijs fuit etiàm Admiralius cum multis alijs nobilibus viris. Cumque is post eas celebratas nuptias è palatio regis 22. Augusti domum iret, quidam, cui ille laqueum minatus erat, sclopeti ictu è cuiusdam domûs fenestra in vtraque manu & altero brachio eum vulnerauit. Eam rem, quòd mali exempli esse videretur, hominem tantæ authoritatis sclopeto appetere, idque haud procul ab arce sua, rex indignè tulit, statuitque in hominem illum seueritèr animaduertere, modò comprahendi posset. A prandio rex ipse cum matre regina & fratribus suis venit ad Admiralium, consolatur eum, promittitque se ità in eum, à quo læsus esset, animaduersurum, vt sibi sentiat factum satis. Eodem die & sequenti crebrò mittit ad eum, qui videant & renuncient, vt se habeant vulnera eius. Sed ille acceptis ijs vulneribus magis etiàm exacerbatus, falsò quidem suspicabatur regis voluntate factum, vt ea ratione è medio tolleretur, Guisiosque principes regia ope fretos hominem eò adduxisse, vt sclopeto ipsum pereiet. Constituit igitur & regem & principes illos perdere, nec quicquam iam ferè ab eius ore proficiscebatur præter minas. Si qui dicerent, regem eius calamitate dolere, respondebat non nisi figmenta ea esse: se illorum nosse simulationes. Non sibi defuturas rationes omnes illos compræhendendi. Hæc ille & capita conspirationis, cum quibus postridiè eius diei, quo vulneratus fuit, clàm communicatis consilijs, planè decreuit regem, regis matrem & fratres, & plerosque regni proceres illis adhærentes tollere è medio.

1572

Gallia pacamata.

Mors Reginæ Nauarræ.

Nuptiæ regis Nauarræ & sororis Galliæ regis.

Admiralius vulneratur.

Conspiratio in regem.

Vigesimo enim tertio Augusti, vocatis ad se Rege Nauarro, Condæo, alijsque suis asseclis, cum ijs in secreto consilium init, eosque ita alloquitur: Charissimi & optimi Domini, ex acerbo hoc meo casu accipere potestis, quo in periculo hîc simus. Certû ego scio, omnium vestrûm vitam in præsentissimo discrimine positam, nî properè vos vindicetis, fideleq; meum consilium secuti, præsentem Nauarræ Regẽ, quòd apud omnes Status gratia & authoritate multum pollet, in Galliæ Regem ve-

Oratio Admiralij

1572 strum assumatis & euehatis, id quod hac ratione institui poterit. De ipso Rege Nauarræ, cùm in regio palatio habitet, nihil erit suspicionis. Is igitur ad 27. diem Augusti, suis omnibus optimè armatis & instructis, Regem cum coniuge, matrem, fratresque vno impetu adoriatur, è medio tollat, sicque totam hanc familiam extinguat, aut certè teterrimis carceribus simul conclusos teneat. Hoc verò vt succedat rectiùs, vos cęteri Domini & amici mei, sic instituetis partes vestras: vt Condæus interiorem Regis custodiam inuadat & opprimat, atque ità portam pontemque aperiat, quam ad rem exteriorem Scotorum custodiam certò sibi habebit addictam: Capitaneus Pilierus pontem ad ciuitatem occupet, nè quis ex ciuibus ad palatium accurrere, Regique suppetias ferre possit: cæteri vicum locumque suis ædibus viciniorem quisque obseruet, ac tueatur: solus Montgomerius sit extra ciuitatem ad S. Germanum, vbì per hos dies militem colligere, & vobis succurrere in tempore queat. Et hoc in secreto vos seruaturos, noctéque dicti diei executuros, mihi promittetis & iurabitis. Sic ego lætior hinc migrabo, vbì regnum ad nostros hæredes translatum videro.

Nauarrus latrocinium conceptum detegit.

Catilinæ isti, vbì in horrendum illud latrocinium conspirâssent, Nauarræum, diuina proculdubiò bonitate sic prouidente, tanta inuasit melancholia, vt omnes eius actiones & mores à prioribus penitùs discreparent. Ex quo nouella ipsius vxor Margarita intelligere facilè potuit, rem haud rectè se habere. Causas itaque huius tristitiæ studiosissimè à marito quæsiuit. Ad quod ille, post ingentia suspiria, manuum contorsiones, & sublatos in cælum oculos, rem, & institutum Admiralij latrocinium detexit, his verbis additis: Omnipotens æterne Deus, quomodò possem, aut deberem etiàm in cor meum admittere, vt summos meos benefactores, & propinquissimos cognatos, tam proditoriè interficerem? Oro te, dilectissima coniunx, indica hæc matri nostræ Reginæ, vt ipsa hæc ad Regem Dominum nostrum confestim referat. Quod cùm factum esset, Rex Nauarrum & Condæum ad se vocauit, veritatemque rei inquirit, quam statim confessi, veniam orârunt, eamque consecuti sunt.

Tum verò in tanto discrimine ocium nullum rei certiùs explorandæ sibi dari sentiens rex, statuit eas insidias & machinationes absque vlla dilatione fortitèr anteuertendas. Agebatur enim de ipsius, multorumque Principum, & totius regni excidio, cui necessariò videbatur

batur feuera executio opponēda, vt quod importuni homines in ipsius maiestatē & alios Principes cogitâssent, in eosipsos deuolueretur, consiliaque mala consultoribus pessima forent. Itaque manè alterius diei irruptio facta est in ædes Admiralij, & inter alios etiàm ipse cæsus est atque è fenestra præcipitatus, & præciso capite cadauer ligato ad pedes fune tractum, & à pedibus ignominiosè suspensum. Ciues Parisienses, qui & Catholicæ religioni, & suo regi, vt decet bonos subditos, sunt addictissimi, in ædes Hugonotarum irruperunt, multosque trucidârunt. Inter alios quoquè Petrus Ramus, turbulentę vitæ, & sui in linguas, artes, disciplinas, & Theologiam ipsam, furoris pœnas luebat. Idem factum est Lugduni, Rothomagi, Aureliæ & alijs plerisque locis. Regem Christianissimum hoc nomine quidam sectarij odiosè palàm libris editis traducunt, & tot Euangelicorum hominum cædem mirè exaggerant, gratulaturi fortaßis haud mediocritèr, si regia maiestas & Papistæ omnes, vt ipsi per contemptum Catholicos vocant, ab Hugonotis iugulati essent. Non est obscurum, quot Catholicorum millia Hugonotæ in Gallijs intra paucos annos priuata authoritate, nullo prorsus iure trucidârint. Non puto ego fratres Euangelicos eo nomine valdè mœrere. Ferant ergò in suis, quod in nostris fortaßis etiàm egregiè probant. Interim tamen video ne ipsos quidem hæreticos in hac Admiralij & aliorum cæde commemoranda consentire. Scripsissem plenius hac de re, si mihi omnia magis explorata fuissent. In ijs autem, quæ annotaui, Parisiense illud scriptū, cuius suprà memini, & literas ad Principes quosdam Germaniæ ipsius Regis manu Gallicè scriptas, ferè secutus sum. Hæreticis certè tutum non est commodare fidem. Constat autem, regi & reginæ matri liberisque eius Caluinianos necem molitos, etiàm ex cuiusdam Caluiniani publico scripto, cuius iam antè mentio facta est. Sed nunquàm regibus & principibus magnis deest diuina protectio, quippè à quibus sæpè totius regni & multorum populorum salus pendeat. Ea igitur etiam Christianissimum Galliarum regem Carolum seruauit à structis maiestati eius insidijs, quæ si suos habuissent successus, actum sanè in illo amplissimo regno de Catholica religione fuisset.

1572

Admiralius interficitur.

A pedibus suspēditur

Hugonotæ in Gallijs cadūtur.

Accidit autem res valdè memorabilis Lutetiæ eo ipso die, quo cæsus est cum suis Admiralius. In Innocentum puerorum cœmeterio (alij hospitali dicunt) arbor

Arbor arida Parisijs floruit.

 quædam

1572 quædam multis annis sterilis & arida, floruit, foliaque & fructus produxit. Cuius rei interpretationem alijs relinquimus. Certè permultis non immeritò magno & stupori & admirationi fuit. Quòd autem Hugonotæ tam malè habiti sunt in Gallijs, id non parum in Belgio Geusceorum conatus retardauit. Interea enim Germanorum copiæ ad Albanum venére, è quibus alij Valencenas, plerique Buscunducis ablegati sunt: reliqui ad obsidionem Montium profecti: qua tum sanè adeò arcta pressi sunt, qui intra vrbem erant, in orbem dispositis castris, vt vix canis illæsus indè prodire posset. Oppidanis ad bombardæ ictum aquæ præsidio fuére, vt paucis locis pateret accessus. Vicesimaseptima Augusti Hispani monasterium vrbi valdè propinquum occupârunt, cæsis aliquot præsidiarijs. Multas ex oppido pilas è bombardis iaculabantur in monasterium, sed Hispanos tamen loco illo mouere non potuerunt. Vnum ex suburbijs oppidani incenderunt, vbi posteà tormenta collocata sunt, templo prorsus inuiolato. 28. Augusti Albanus in castra venit, iussitque ob cædem Admiralij, cuius nuncius ad eum perlatus erat, sclopetarios omnes tèr displodere, idque sub noctis medium, necdùm quicquam eius rei compertum habentibus obsessis. 29. & 30. Augusti aduenére tormenta vigintiquatuor. 31. Augusti cœpta est oppugnatio, & sequenti die continuata: quo die quatuor ex oppido tormentorum magistri ad Albanum transfugerunt, omniaque illi indicârunt, quòd viderent fieri non posse, vt vrbs à tanta bombardarum vi seruaretur, quando illo die in oppidum vibrati essent mille septingenti & sex globi. 31. Augusti perlatum est in castra, Mechliniam munitissimam Brabantiæ ciuitatem cessisse Geusceis. Prima Septembris nunciatum, ad trecentos Geusceos cæsos, dum oppugnant Louanium: at tamen aliquot aureorum millibus vrbe redempta, postridiè Auraicum cum suis indè recessisse. 3. 4. 5. 6. & 7. Septembris primæ diei tonitrua bombardica non sunt intermissa, donèc porta cum duobus fortissimis propugnaculis prostrata est. Inde rursùm perpetuis diebus continuata: quibus etsi multi oppidani læderentur, tamen data opera est, nè quid damni acciperent templa & monasteria. Interim verò, qui in vrbe erant, non cessabant communire sese. Sexto Septembris duo millia equitum Germanorum venére in castra, quorum aduentus Albano Duci gratissimus fuit. Sed hîc quoquè nonnulla intermiscenda sunt, ante-

Arctißima Montensium obsidio.

Montes oppugnātur.

Mechliniā obtinent Geusci.

Louaniū redemptum.

antequàm obſidionem hanc abſoluamus, vt aliqua ſaltem temporis ratio habeatur. *1572*

Menſe Iulio huius anni die 13. expugnatum à Geuſeis eſt caſtrum oppidi Gorcomenſis, in quo erant præter alios duodecim Franciſcani, & quidam ſacerdotes ſeculares, moniti eò confugere à præfecto, viro religionis amantiſſimo. Ij Franciſcani cum aliquot ſacerdotibus poſt innumera flagella, cædes inhumanas & inaudita tormenta, vt habet hiſtoria, in Brielam inſulam deportati ſunt à Geuſeis, vbi iam medio foro paratum erat patibulum, quod illi coram multa populi frequentia circumire cogebantur non inuiti, litanias interim & ſuauiſſimum illud canticum Salue regina, quod hæreticorum aures inſtàr ſagittæ ferit, depromentes. Indè in teterrimum abducuntur carcerem: ad quem ea nocte, duo germani fratres patris Guardiani, qui martyrij deſiderio vel maximè ardebat, admiſſi ſunt, ijque multis modis perſuadere conati ſunt ei in hoſpitium abducto, vt diſſimulata Catholica religione ſe liberaret, alioquì certò periturus ea nocte. Quorum ille præpoſterum affectum contemnens, multa præclarè locutus eſt, quæ temporis anguſtia nos omnia annotare non ſinit: maluitque reduci in carcerem, quàm cum fratribus illis ſuis carnalibus indè incolumis recedere. Ad horam noctis ſecundam adeſt carnifex, Guardianus tanquàm nihil adſit periculi, ſuauitèr dormiens, ab illo excitatur, ducitur cum fratribus & filijs ſuis Franciſcanis extra portam Brielenſem ad horreum cuiuſdam à Geuſeis exuſti monaſterij Regularium. Erat cum illis paſtor Gorcomenſis, doctrina & pietate clariſſimus, qui eadem nocte duriſſimè flagellatus, magnam præ ſe tulit animi conſtantiam, ita vt cùm circunſtantes carnificem rogarent, nè ea crudelitate hominem interficeret, ille contra iuberet non ceſſare eum à flagellis, dicens ſe non modò non ſentire iam ictus, ſed eos etiàm ſummo ſibi eſſe refrigerio & ſolatio. Is ergò talis & tantus vir, theologus eximius, concionator facundiſſimus, lætiſſimus aſcendit ſcalas, & laqueo necatus, vitam pro Chriſto & Romanæ Eccleſiæ fide libens profudit. Poſt hunc martyrij ſitientiſſimus eodem modo occiſus eſt Guardianus Gorcomenſis, Nicolaus Pijkius nomine, patria Gorcomenſis, cùm ſuos eſſet fratres oſculatus, hortatuſque vt pro Romanę fidei confeſſione fortitèr mortem exciperet. Tertio loco immolatus eſt pater Hieronymus Yver-

Geuſei occupant Gorcomium.

Sæuiunt in Franciſcanos.

Paſtorem Gorcomēſem ſuſpendunt. Et Guardianum.

1572 Vvertensis fratrum illorum Vicarius, qui quòd signa pręse ferret Hierosolymitanæ peregrinationis, (habebat enim liuida quædam in brachio crucis signa, quæ admotis cultris exciderunt verè crucis Christi inimici) duriùs tractatus est. Is erat spiritu valde feruens, suaque ardenti facundia valdè cōfirmauit aliorum animos. Cumque esset tandem laqueo extinctus, reliqui fratres omnes eundem calicem feliciter exhauserunt, dempto vno Gallo Brabantino, qui timore mortis à Catholica fide deficiens, Lummæo militauit. Sed paulò pòst insignem suæ perfidiæ pœnam dedit. Mense enim Septembri subsequente, tanquam minus fidelis ad Tribunum delatus, & suspendio adiudicatus, mortem, quam cum martyrij gloria oppetere noluit, cum summa ignominia, summoque animæ suæ periculo, subire coactus est. Nomina verò cæterorum decem, vt in perpetua sint memoria, lubet subijcere. Sunt autem ordine hæc: Frater Guilhadus Danus, sacerdos octogenarius, olìm ex Dania ob fidem catholicam pulsus. Frater Nicasius Hesius, vir singulari vitæ sanctimonia præditus, & in sacra Theologia apprimè versatus. Frater Theodoricus Embdanus, Amorfortius, non minùs pius, quàm eruditus, & cùm Paulus Busius, eius ex sorore nepos, omnia apud Lummęum & Ordines Hollandiæ posset, auũculum suum, virum senē, à laqueo liberare non potuit: quòd enim noluerit, nō dico, nè tanto viro hāc astorgiæ notam videar inurere. Horum vterque mihi quondam notus fuit & familiaris. Hunc subsecutus est F. Antonius Hormaer, illum Godefridus Meruel, post quem Franciscus à Bruxella strangulatur: omnes sacerdotes, & diuini verbi præcones. Penultimo loco Petrus ab Ascha, & tandèm Cornelius Vvicanus ambo laici ad supplicium rapiuntur.

Hieronymum Vicarium.

Et reliquos Frāciscanos cum aliis.

Nomina istorum Martyrū.

Aderat illic quidam sacerdos simplex, iam quartò è manibus illorum ereptus. Is vt vidit fratres illos iucundis vultibus properare ad mortem, Et ego, inquit, cū fratribus mori volo. Video enim cælum apertum, & animas fratrum in illud recipi. Sed tam stupendo miraculo nihil moti hæretici, eum cum alijs iugulârūt. Ciuis quidam Gorcomiensis, Matthias Thoranus nomine, iam viginti annis miserè herniosus, vt audiuit constantem horum fratrum mortem, Orate, inquit, pro me patres & fratres venerandi, quos inuicta Romanæ fidei confessione non dubito martyres effectos. Vix preces absoluit, & momento temporis integerrimè curatū se sensit. Fuère hoc tempo-

Nota rem miram.

Miraculū.

tempore & loco ità, vt diximus, suspensi Franciscani vndecim. Quibus addi potest duodecimus, quē Ruræmundæ in Franciscanorum monasterio Geusei gladijs confoderunt. Porrò Gorcomij feruntur etiam duo ciues pro Catholica fide in publico foro suspensi 30. Iunij. Necatus est etiàm laqueo apud Brielam Nicolaus Poppelius, iunior pastor Gorcomensis, cum tribus alijs presbyteris. Erant verò etiàm aliundè adducti Brielam duo Fráciscani, qui hoc eodem die, quo alij omnes, quos iam diximus Brielæ necatos, cum Canonico quodam regulari suspensi sunt. Qui omnes oculis insipientium mori visi sunt: ipsi autem in perpetuum viuunt, & in conspectu Domini, mors eorum pretiosa. Mortuos deindè vestibus spoliárunt, & nè quid extremæ crudelitati deesset, alios auribus, alios naribus, alios (ô rem nephandam) pudendis murilârunt, quibus ad galeros affixis, perpulchrè (vt sibi videbatur) ornati, tanquàm insignem è nobili pugna trophæum reportantes, in oppidum regrediuntur. Vbi hic mansuetum Christi euangelium? vbi euangelici fratres, qui cùm nocere non possent, noctes atque dies clamabant, Neminem ad fidem cogendum, neminem ob fidei professionē esse interficiendum? non tantùm non occidunt, sed in occisos etiàm immanitate sæuiunt inaudita.

1572

Alÿ martyrio affecti.

Sap. 3.

Psal. 115.

Indignum facinus.

Sed & paulò antè, capta Alcmaria, in cœnobiū Franciscanorum ijdem homines fanatici irruentes, indè Reuerendum Patrem Danielem Arendonckium Guardianum, olim seminarij & conuentûs Louaniensis moderatorem, F. Corneliū Diestensem, Patrem monialiū S. Claræ, Iohannem Nardēsem, Lodouicum Voets, sacerdotes; & Adrianum à Gouda laicum extraxerūt, & Enchusiam miserunt: vbi post varios cruciatus, ipso D. Iohannis Baptistæ sacro die suspensi, felices animas Deo creatori suo reddiderunt. Engelbertus verò Terburgius, eiusdem monasterij laicus, vir simplex & pius, in monasterio relictus erat. Hic posteà delatus, quòd aurum argentumque & sacra cœnobij vasa in sua custodia haberet, apprehenditur, & concreditam supellectilem prodere iubetur. quod cùm facere nollet, miseris modis torquetur, in eculeo extenditur, è manibus pedibusque suspenditur, varijs locis eius corpus admotis facibus aduritur, obscœnus in os potus infunditur, feruentissima aqua perfunditur, flagellatur miserè, atque ità per menses aliquot excarnificatus, cum thesaurum ecclesiæ, D. Laurentium imitatus, prodere nol-

Martyriū fratrū Minorū Alcmariensium.

Martyriū Engelberti Terburgÿ.

1572 re nollet, tandem in conspectu vrbis Amstelredamensis, in pago Rara dicto, suspensus, insignis athleta martyrij palmam gloriosè est consecutus.

Amorfortia in potestatem Geusceorũ venit.

Circa idem ferè tempus Vltraiectẽses, qui à Rege adhuc, non tam amore illius, quàm castri & præsidij metu, stabant, publico edicto cauẽt, nè Amorfortijs annona adueheretur. Peperit ea res graue dissidium inter vtranque vrbem: nec deerãt Amorfortijs homines quidam fanatici, qui ad exemplũ aliarum vrbiũ, eos quoquè ad seditionem atque rebellionem concitarent. Adrianus verò Egmundanus, vir nobilissimus, & religioni Catholicæ addictissimus, Petrus Vvestrenus, Rutgerus Petitius, Gisbertus Vermarius, M. Gerardus Scadikius viri cõsulares, magnæq; in hac Rep. authoritatis, plurimùm laborãrunt, vt ciues in officio cõtinerent. Dũ ita fluctuant ciues, Comes de Monte, qui iã Zutphaniũ, Suollã, Campos & Harderuicam nomine Auraici occupabat, aliquot cohortes cum tormentis bellicis expugnatũ Amorfortium mittit: sed tanta erat tunc ciuiũ alacritas, vt interfectis quàm plurimis, hostem à mœnibus repulerint, magnamq; spẽ dederint, se in obedientia Regis & fidei Catholicę permansuros. Sed paulò pòst, nescio quo fato, duorũ hominũ mendacijs persuasi, metu potiùs virium aduersæ partis, quàm amore seditionis, sese Comiti Montensi dediderunt, pręsidiumque illius acceperunt; ea tamen cõditione, quòd Catholica religio sarta tecta conseruaretur, omnisq; iconomachia cessaret: quod Præfectus in editiori loco stans, publico iuramẽto, inuocato Spiritûs S. numine, iurauit. Sed periurus ille & sui, paulò pòst omnia tẽpla, annis superioribus ab omni iconoclastarũ impetu defensa, diripiunt, aras euertunt, & sacra profanis miscent. Multi tunc viri egregij, preter superiùs nominatos, vrbe excesserũt, & Vltraiectũ, relictis vxoribus & familijs, cõmigrãrunt.

Sconhouia occupatur à Lumnao.

Postridiè D. Michaelis, Comes de Marck, Schonhouiã oppidum, tribus passuum millibus Vltraiecto distãs, & ad ripã Lechæ situm, obsedit. Oppidani diu fortitèr sese defendebant: sed cùm auxiliũ nullum mitti à regiis viderent, in extremas angustias redacti, in arce Ducis Erici Brunsuicensis Isseldia vitam, fortunas, religionis Catholicæ liberũ exercitium, religiosorum locorũ, personarumq; priuilegia, ab hoste pacti, deditionẽ fecerũt. At ille periurus 22. Octobris tẽpla prophanãs, ecclesiasticã supellectilem diripiens, aras euertens, sacramẽta sceleratis pedibus cõculcans, omnẽ Catholicę religionis vsum exterminauit.

minauit. Erat in agro suburbano insigne monasterium *1572*
Canonicorum Regularium Montis D. Michaelis, vulgò
in den Hem dictũ. Huius religiosi in oppidũ propter ho-
stiũ excursiones cõmigrârant. Ab iconomachia itaq; ad
carnificinã proruentes Geusei, F. Theodoricum Gerardi *Martyria*
Goudanum, huius monasterij canonicũ, plurimis vulne- *Canonico*
ribus consciderunt, & interemerunt. Deindè F. Iacobum *rum Regu*
Gulielmi, qui etiã Goudanus erat, & monasterij Suppri- *laríu Scon*
or, cum F. Cornelio Reineri Sconhouiano, è nuce quæ è *houiano*
regione domûs ciuicæ stabat, suspẽdentes, cùm constan- *rum.*
tissimè in fidei Catholicæ professione perseuerarent, ve-
nerandos Christi sacerdotes, strangulauerunt. Casparum
verò Arnoldi Dinslacẽsem, huius quoque monasterij sa-
cerdotẽ & Sacristam, equinæ caudæ alligatum, Goudam,
cum omnium inspectantiũ cõmiseratione, pertraxerunt,
& 26. eiusdem mensis die, ex opposito arcis antennę alli-
gatũ, sursùm atque deorsùm incredibili quadam tyran-
nide trahentes atque retrahentes, suffocârunt. Alij verò
Fratres in eodem periculo positi, crudelissimorum carni-
ficum istorum manus, non tam illorum in inquirendo
socordia, quàm diuina protectione, euaserunt: qui varijs
in locis nunc exulantes, cum regio propheta Dauide can-
tant: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo ve- *Psal. 123.*
nantium: Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.
Sunt etiam alij duo sic perempti hoc anno apud Brielam,
è quibus alter fuit Delphensis Carthusiæ monachus.

Mensis Iulij die 23. Geusei Ruræmundam nobilem *Ruræmũ-*
Geldriæ vrbem inuaserunt, & quòd in ipsa oppugnatio- *dam capi-*
ne quosdam è suis amisissent, atrocitèr in religiosos præ- *unt Geu-*
sertim sæuierunt. Aberat tum eius vrbis primus Episco- *sei.*
pus, reuerendissimus dominus Vuilhelmus Lindanus,
doctrina & pietate valdè insignis: quem si furiosus mi-
les inuenisset, multa in eum crudelitatis exempla, vt qui-
dem verisimile est, edita fuissent. Eius optimis libris, *Episcopi*
tota Gallia & Germania conquisitis, plerisque peranti- *Ruræmũ-*
quis & necdum in lucem editis, instructissimam biblio- *densis in-*
thecam, licèt vix vni aut alteri cognito loco abditam, *signis bi-*
nescio quo indice hostes repererunt, & horrendum in *bliotheca*
modum discerpserunt, atque vastauerunt. Non mihi *vastata.*
iam vacat sigillatìm omnia commemorare, quæ illic
designata sunt. Veniam ad Carthusianos nostros, in
quos sanè hostilitèr incurrerunt. Vox illis in ore valdè *Aut nummos,*
frequens, **Gelt/Gelt/** Nummos, Nũmos. Ostiarius frater *aut*
Laicus, quos Conuersos vocant, cùm eis claues obtulisset, *sanguinẽ.*
fracto

1572 fracto ligonibus capite & cerebro excusso, primus ab eis occisus est: mox alij duo laici, quorum alter & senex & morbidus lecto decumbebat, trucidati sunt. Indè magno impetu irrumpũt in interius monasterium, perfringunt fores, fratrem quendam senem scipioni innixum confodiunt. is presbyter erat. Alium quoquè patrem senem in cellula necant. Volebant etiàm alium grandæuum patrem interficere, sed cùm quædam ecclesiæ ornamenta & vasa apud eum inuenissent, permiserunt viuere, breuì tamen sua sponte ob ætatem exactam moriturum. Apud hunc erat iuuenis monachus, eius nepos, seruiens illi malè valenti. Hunc diris modis cogebant thesauros occultos prodere. Sed nihil extorquere potuerunt, quippè qui nihil haberet. Abductus verò ab eis in castra, cùm priùs graue eius capiti vulnus inflixissent, tandem viginti daleris vitã redemit. Indè in ipso templo immanitèr grassati homines reuerà miseri, & omni lachrymarum fonte plangendi, calices sacros couculcârunt pedibus, multam ex templo rerum Deo sacratarum, quæ non parui erant precij, prædam absportârunt, nec vlla tamen præda expleri ità potuerunt, quin semper plura exigerent à fratribus illis. Cumque viderent nihil superesse prædæ, occultos magna vi thesauros exigebant, idque frustrà. Adacto igitur in pectus Diaconi cuiusdam pugione, crudelitèr in ipso templo eum interficiunt: duos vulnerant quidem, sed non lethaliter: qui posteà sub alieno habitu à quibusdam educti sunt, vita seruata, cùm alter viginti, alter decem daleros numerâsset. Porrò ipsius Carthusiæ Procurator, cùm nollet dare, quod illi postulabant, bipenni in caput eius validè vibrata, paulò pòst semiuiuus è templo extractus est, & in platea globulo traiectus. Alium quendam, traiecto eius femore sclopeti ictu, tandem bellicis instrumentis in capite cædunt, donèc animam expiraret. Ab alio quidam importunissimè nummos emungere tentans, vbi nihil dari vidit, eum sica in pectus defixa occidit: fratrem illi adstantem in sinistro brachio atrocitèr vulnerauit, tertio mortiferam imposuit plagam, ex qua post aliquôt dies ille decessit è vita. Vnus ex his iam animam agebat in ipso templo. Vidit id quidam ex illis sicarijs, &, En, inquit, vt hiat, vt palpitat monachus iste: insultans homini morienti, quod in Turcis & Tartaris iure reprehendas. Hoc monachorum odium peperit præclarum illud Euangelium, quod apostatæ monachi de sub scamno, vt ipsi loquun-

Cæduntur & malè accipiuntur Carthusiani.

Vide Scythicã immanitatem.

quuntur, in lucem protulêre: & certè de sub scamno, quia 1572
ab ipsis tartari tenebris, non è luce cælorum. Post hunc, quem diximus, alius venit in templum, & vidês illic inter exanimes fratres iacere quendam seminudum & moribundum monachum, Eia, inquit, digna factis tulistis præmia nequam monachi, & simul nescio quo vel malleo, vel alia re semel atque iterùm percutit caput miseri illius, vt sanguine copiosissimè inde manante, etiam sensibus destitueretur. Interim ille adhuc compos suî dum esset, orabat Dominum. Cernens autem quidam labia illum mouentem, calcem ei bis in faciem impegit, ità dicens: Oras'ne adhuc peruerse monache? Tandem quidã nobilis ex illo Geuseorum exercitu, in templum ingressus, & quadam humanitate commotus, illum fratrem tam miserè excruciatum, & penè natantem in sanguine suo, per medios hostes eduxit extra monasterium ad ædes ciuis cuiusdam, vbi sic quidem seruatus est, vt tamen centum coronatos dependere coactus sit pro vita sua. Is posteà curatus est, & nobiscum in Carthusia Coloniensi vixit aliquandiu piè & religiosè, hodieque superest, sicut & alij quidam ex illis Carthusianis. Non parùm autem crudeliter trucidatus est quidam Carthusię Confluẽtinæ monachus, qui tum illic hospes degebat. Porrò Custos Carthusiæ Ruræmundensis, quem sacristam vocant, singularem illorum Geuseorum expertus est inhumanitatem. Detractus enim ab illis à testudine templi, vbi delitescebat, cogitur prodere res ecclesiæ: quibus sublatis, volebant eum saluum perducere in castra Principis. Sed ecce dum eum in platea horum socij conspiciunt, illis inuitis, eum rapiunt, pungunt, tundunt, infligunt vulnera, proscindunt conuicijs, nasum & ambas præcidunt aures, mentum in crucis modum fodiunt, cutem à capite partim abstrahunt, vt quidam affirmant. Inter hæc irridiculè aiũt illi: Concionare nobis monache. Ille respondet: Quid ego vobis concionabor, qui non vultis resipiscere? Ignoscat vobis Deus, equidem libens ignosco. Sed iam quæso finem his tandem cruciamentis imponite. Tum vnus ex illis sclopetto eum traiecit, & ita abiuit è vita.

Crudelitas in Custodẽ Carthusiæ.

Erat per id tempus in illa Carthusia dominus Paulus Vuaeluuyck, capellanus Episcopi Ruræmundensis, vir rara eruditione & morum integritate præditus, concionator quoquè egregius, & qui in publicis cõcionibus tum vitia acriter repræhẽdere, tum hæreticorum impia commenta

Paulus Vualuyck vir optimus, à Geuseis

 menta

1572 menta luculentèr confutare consueuisset. Hunc virum illi homines ab omni humanitate alieni primùm spoliant crumena sua, mox pallium & pileum auferunt: indè per monasterium eum circũducunt, iactant in eum probra & conuicia, contundunt illum egregiè. Ad extremùm in Carthusiæ pomarium pertractum, in capite grauissimè vulnerant: indè globulo traijciunt. Non desunt, qui dicant ab impuris illis nebulonibus illi viro pudico impudentèr præcisa verenda, & in os ingesta. Et quid non audet illa hominum fæx?

vexatur & occiditur.

Ipsius Carthusiæ Vicarius aliquandiù latuit: pòst inuentus spoliatur vestibus, & tandèm vita donatur promittenti ducentos daleros, quos extorquebant à paupere & inuito. Cùm autem oblata esset elabendi facultas, subduxit se ex manibus illorum: sed quia fideiusserat pro illo alius quidam, pecuniam promissam, vel potiùs extortam, persoluendam curauit. Porrò venerabilem patrem dominum Ioachimum, Carthusiæ illius præfectum siue Priorem, ingenti pecuniæ summa mulctârunt illi homines, quos auri sacra fames impellebat ad istam crudelitatem belluinam. Vidi ego oculis meis laceram eius vestem, in quam sclopetum disploserant: sed globulus, veste nonnihil circa pectus discerpta, non sinè miraculo in brachij quandam partem resilijt, & leuitèr sauciauit. Ille vir pius & venerabilis diù ab illis captiuus detentus est, tandemq́ue dimissus, Coloniam ad nos venit, ibiq́ue post dies non multos animi dolore & tot periculis, quæ vix euaserat, confectus, maximè quòd iam grandæuus esset, animam Christo reddidit. Miserrimè autem Carthusia illa Rutæmundensis à prædonibus illis & alijs malis hominibus vastata, direpta & expilata est.

Prior Carthusiæ Rutæmundensis vix exceptus à Geusijs.

Eodem anno 7. Septembris proditione captum est à Geuseis Aldenardum, Flandriæ oppidum valdè munitum. Miro quodam stratagemate in illud sibi aditum fecére, sed me tempus non sinit narrare singulatìm omnia. Potiti porta vna, rectà se in forum conferunt, iubent ciues domi se continere, nî capite puniri velint: mox portas omnes claudunt, adhibent custodes, pars ad summum oppidi prætorem Iudocum a Corteuuile, ædes regias inhabitantem contendunt, munitas illas quidem, sed illis tamen igne & ferro iam peruias: iubent prætori vt sese dedat, & iuret Auraico principi: nî faciat, extrema minantur. Ille constantèr recusat, dicens

Aldenardum venit in manus Geusiorũ.

cens se regi Philippo iurâsse, potiusque mori velle, quàm fidem regi datam fallere. Simul autem iubet suos armis se tueri: sed hostium multitudine oppressus, multis sclopetorum globulis traijcitur, prostratusque, non paucis vulneribus conficitur, vir certè immortali laude dignus. Nec his tamen contenti Geusei, vestibus nudatum, è fenestra in flumen præcipitant. Aedes illas siue castrum regis, horum dux Iacobus Blommaert occupat, qui iam sexennium ab ea vrbe, cuius fuerat ciuis, ob hæresim & rebellionem exulârat.

1572

Crudeliter necatur prætor Aldenardensis.

Hoc facinore perpetrato, quæruntur toto oppido pastores & sacerdores, passimque repetti capiuntur, trahuntur, cæduntur, prosternuntur, innumeris conuicijs & verborum iniurijs flagellantur. Monasteria, templa, domus ecclesiasticorum miserandum in modum diripiuntur, sublatis rebus omnibus, quæ tolli possent, cæteris confractis. E primario templo ablati sunt ad trigintasex argentei calices. Furta & sacrilegia eius temporis omnia quis explicet? Eodem autem modo tractatæ sunt ab illis bonis viris ædes sacræ omnes extra vrbem illam. In cœnobio Franciscanorum & alio quodam haud ità procul ab vrbe nihil omninò integrum relictum, non scamna, non parietes, non vitra, ne ipsa quidem defunctorum sepulcra, non altaria, non campanæ. Vbì primo in cœnobium Franciscanorum irruperunt, importunissimis vocibus postulabant sibi tradi quosdam nobiles, quos illic delitescere suspicabantur. Fratres illos vocant lupos, moriones, insanos: trahunt, verberant, gladios, pugiones, sclopos ad pectora & ceruices eorum apponunt, nec tamen efficere possunt, vt prodant illi nobiles, qui illic non erant. Discurrunt itaque per omne monasterium, ferro ostia omnia aperiunt: non enim vel tantillas ferunt moras, quò possint clauibus reserari. Erant illic tum pastores quidam & sacerdotes Aldenardenses, qui non sua, sed subditorum causa ibì latere se posse existimârant. Ij vt viderunt frustra se abscondi velle, in templum omnes ingressi sunt, magno animo, quicquid Domino visum esset, illic expectaturi. Illos Geusei comprehensos supra quam dici queat indignis tractauêre modis. Repertus ibi etiam ab eis est Iohannes Mahusius, iam olìm doctrinæ & virtutis ergó designatus Dauentriensis Episcopus. Ei, licèt & senectute & morbis adeò affecto, vt

Seuitur in Clerũ & monasteria.

In Franciscanorũ cœnobiũ.

Cõprahẽduntur & indignissimè vexantur aliquot egregij viri.

1572 mouere se loco non posset, mirum in modum insultabant sannis, ludibrijs, & vocibus quibusuis etiam scurris indignis, tum quoquè vellicabant, percuriebant, cucullo apprahensum è lecto in pauimentum deturbabant, & à se quisque ceu monstrum quoddam ingenti clamore repellebant. Cùm se autem ipse loco mouere non posset, nec illi eum vehere vellent, amicis pro eo deprecantibus, cum alijs in carcerem abductus non est, sed illic vt truncus inutilis relictus.

Alios pastores & sacerdotes in castrum regis abduxerunt: quosdam etiam nobiles ac potentiores ciues in carceres detruserunt, eos præsertim, qui vel in senatu essent, vel anno sexagesimosexto magistratum gessissent, & grauius aliquid in hæreticos & suæ factionis homines statuissent. Quos illi dum inquirunt, casu in quibusdam priuatis ædibus reperiunt Iohannem Vpstal, ecclesiæ Pamelensis pastorem, & egregium ecclesiasten. Hunc quidem se illæsum conseruaturum sanctè promisit Blommaert capitaneus, sed tamen cõmunem posteà cum alijs fortunam experiri coactus est. Et nè sim longiòr, in vniuersum vsque ad septendecim in vnum includuntur cubiculum non valdè magnum, in quo non nisi vnus esset lectus. Vbi illi Catholici & egregij viri præclarè se inuicèm confirmabãt & incitabãt ad ferenda aduersa omnia, atque ipsam quoquè mortem pro iustitia & fide Catholica. Qua in re præcipuam nauabat operam eximius vir M. Paulus Coye, pastor primarius eius vrbis: qui quidem non fuit ab initio cum alijs sacerdotibus compræhensus, sed cùm domi suæ incredibiles ab hæreticis ferret molestias & vexationes, sua sponte se curauit captiuis adiungendum. Omnes autem ante omnia studebant conscientijs pura confessione expiandis: certissimeque vno omnes animo constituebant quiduis potius perpeti, quàm vlla in re venire contra Catholicam religionem, vel fidem Catholico regi præstitam violare. Oblatæ illis tum fuêre carnes sexta feria, sed eas illi planè respuebant.

Pastor Pamelensis ecclesiæ quid passus.

Itèm pastor vrbis primarius.

Separãtur sacerdotes à laicis.

Quòd autem vererentur sectarij laicos à pastoribus confirmari, sacerdotes omnes in vicinum castrum Pamelense abduxerunt: sed longè maior erat in laicis illis nobilibus viris cõstantia, quàm vt à semèl concepta sententia se deduci paterentur. Venit enim ad illos non diu pòst quidam, qui à Montibus Hannoniæ profugerat, petens ab illis, vt regi Catholico, aut princip Aurantio tanquàm supremo patriæ gubernatori fidelitatis iuramentum

mentum præstarent, & pecuniam mutuam conferrent in stipendia militum & vrbis munitionem: quod quidem postremum etiam grauibus minis extorquere conabantur. Aurum enim illi fratres Euangelici sitiebant. Sed vtrunque æquè recusârunt graues & constantes viri. Aiebant enim, se literas regias vidisse, quibus Dux Albanus constitutus esset gubernator: proindè se Aurantium hac in re non agnoscere: nec se velle pecuniam contribuere ad communiēdam vrbem aduersus Albanum. Erant verò etiam alij quidam ex magistratu eádem constantia, licet in carcerem coniecti non essent: quos nunquàm permouere potuêre Geusei illi, vt Aurantio iurarent. Ex ijs plerique quotiès eo nomine acciti essent in domum senatoriam, vxoribus & familię vltimum vale dixére, tanquam mortem oppetituri potiùs, quàm iusiurandum mutaturi. *1572* *Constātia nobilium virorum.* *Itèm aliorum è Senatu.*

Porrò in eos, qui in custodia habebantur, milites petulantissimè suas exacuebant linguas maledicas. Vidisses illic alios districtos vibrare enses, alios bombardas in eorum capita dirigere, alios alias adhibere minas, ipsa morte acerbiores. Interim sentiunt Geusei regium aduentare militem, nec se sinè periculo diu Aldenardi hærere posse. Quamobrèm quatro Octobris die sub horam septimam vespertinam sacerdotes omnes reducunt in castellum regium, de illis & alijs supplicium sumpturi. Primus omnium ad pœnam raptus M. Petrus natù maior: vestibus vsque ad subuculam lineam nudatur, genibus, talis & manibus à tergo colligatis, per fenestram in profluentem deijcitur. Is venerandus senex toto hoc captiuitatis tempore nihil ferè aliud in ore habuit, quàm illum Christi sermonem, Fiat voluntas tua. Post eum reliqui sacerdotes omnes alij post alios eundem in modum præcipitati sunt in aquas. E quibus D. Iacobus Aubaynus vir senex & debilis, natandi prorsùs imperitus, euidenti miraculo ad litus, quod longe à præcipitij loco aberat, tam propinquus accessit in dorso natans, vt multo clamore quosdam è vicinis pratis ad se euocârit, qui eum è flumine extractum, atque ad ignem refocillatum incolumem conseruârunt. Hunc in modum extincti sunt pastores illi & sacerdotes tota Flandria celeberrimi. Valde autem festinabant Geusei. Decreuerant quidem illi post cædem sacerdotum etiam laicos nobiles viros ea ratione perdere, sed Dei benignitate factum est, vt suam crudelitatem in eos exercere non potuerint. Su- *Militū petulantia.* *Sacerdotes omnes alij post alios in flumen præcipitantur.* *Vide rem admiratione dignissimam.*

1572 peruênere enim, qui admodùm vociferarentur, nî fugam ocyssimè capessant, totum oppidum à regijs cinctum iri: quæ res nequissimis hominibus tantum terrorem attulit, vt ilicò in pedes se conijcerent, relictis illis clarissimis viris, sed miserè spoliatis vestibus suis. Vnus tantùm Petrus Bekensis à quodam perdito nebulone extra cubiculum euocatus, in medijs gradibus multis est vulneribus confossus: cæteri omnes incolumes euasêre.

Geusei fugiunt.

7. Franciscani Zutphaniæ suspenduntur.

Itèm alij quidam alibi.

Eodem anno Zutphaniæ horribili supplicio affectus est à Geuseis Guardianus Franciscanorum eius vrbis, ventre eius dissecto. Tandèm cum sex alijs fratribus suspensus est. Mense Decembri haud procùl à Scherenberch pastor ad lentum circumactus ignem, ad extremum laqueo vitam perdidit, a Geuseis necatus. Nouembris 25. apud Goudam Hollandiæ oppidum duo venerandi patres, Iohannes à Rixtel & Adrianus Lamberti, à Geuseis ceu feræ agitati, gladijs & pugionibus stimulati, multis confossi vulneribus, per spineta raptati, ac demùm suspensi & exenterati sunt. Illustre inprimis martyrium fuit Cornelij Musij Delphensis, Poëtæ Laureati, sacratum virginum apud S. Agatham Delphensem præfecti vigilantissimi, hominis & doctrina & virtute clarissimi, & iam grandæui, quippè qui duos & septuaginta ætatis haberet annos. Is hoc anno, medio ferè Decembri mense, cùm sibi ob aduentum Geuseorum parùm tutum existimaret Delphis hærere, amicis præsertìm vrgentibus, cum paucis Hagam Comitis se conferre voluit: sed in ipso itinere captus à Geuseo quodam, Hagam abductus est. Indè Delphos reuocatus, medio fermè itinere à quodam nobili Geuseo intercipitur, & Leidam cum cognato suo adolescente viginti plus minùs annorum perducitur, ibique mox in eculeum agitur, acerbissimè torquetur & excruciatur, cognato iuuene inspectante, & similia de se expectante, infandis exagitatur verborum contumelijs, digiti pedum, & quod dicere pudor est, virilia præciduntur. Paulò pòst sub horam decimam vespertinam ducitur ad patibulum: sed cùm præ defectu virium scalas scandere non posset, fune ligatur medius, & ità iniecto in collum laqueo præfocatur. Eius sanè mors simulatquè Delphis nunciata est, incredibili ciues plerosque omnes dolore affecit. Corpus eius Leidæ humatum est, anima viuit apud Christum. Horrenda sanè sunt hæc, & quæ ad viuum nobis priscorum martyrum

Cornelij Musij cædes.

tyrum

tyrum cædes & cruciatus repræsentent. Et quid ni habeat etiàm hodiè Christus martyres suos? An verò abbreuiata est manus eius, vt non possit pro sua religione decertantibus inuictum animi suppeditare robur? *1572*

Eodem Decembri Delphis in publico foro suspensus est Adrianus Iacobi, Harlemensis ciuitatis syndicus: Christophorus de Schagen vir nobilis, Harlemensis scabinus, post multa tormenta & carceres mente captus, in vinculis mortuus est. Aliquot mensibus antè apud Brielam suspendio iugulatus est Theologus quidam & pastor in Vuatenhuisen. Satis iam diù in tot commemorandis innoxiorum hominũ cædibus versati sumus: redeamus ad Montensem obsidionem. *Harlemẽsis syndicus suspenditur.*

Octauo Septembris Auraicus cum suis copijs opem allaturus obsessis in ea vrbe, adeò celeritèr ad castra Albani venit, vt vix dimidiæ horæ spatium eius militi relictum esset, quo se conferret ad aggerem hosti obiectum. Qua autem via Auraicus se in oppidum euasurum sperârat, propugnaculum seu munimentum quoddam erectũ erat, & in eo septem tormenta magna cum duobus Germanorum peditum signis collocata. Habebat tum Albanus hostes in vrbe à tergo, à fronte Auraicum: nec tamen remittebatur quicquam de solita vrbis tormentaria verberatione. 9. Septembris manè visi sunt quidam equites Auraici propiùs ad castra Albani accedere, sed post horas tres retrocedere, stupēre Albani milite ad rei nouitatem. Posteà ex captiuo cognitum est, pedites Auraici noluisse procedere, nisi persoluto priùs stipendio, atque ità singulis tum numeratos batzones binos, exiguum sanè tanti laboris & periculi præmium. Sub horam ergò 12. tendunt ad castra Albani equitum 28. & peditum totidem signa, vt scribit is, qui interfuit. Sed cùm iam in castra irrumpere vellent, 7. illa tormenta exonerantur, Hispani præcipui sclopettarij magna vi in eos incurrunt, subindè alij, ità vt compulsi sint sinistrorsùm contra Valencenas digredi, amissis ampliùs centum quinquaginta peditibus, equitibus quadraginta. *Auraici repentinus ad Montes aduentus.* *Aliquot è suis amittit Auraicus.*

Vndecimo Septembris Auraicus incendit castra sua & aliquot pagos. sed nè impunè discederet, Albanus ad mille quingentos Hispanos egregios sclopettarios cum equitibus leuis armaturæ 50. qui omnes extrinsecùs interulis albis induti erant, media nocte in eius castra misit, qui mirabili stratagemate primò cæsis excubijs, mox ad

1572 500. Geuſeos trucidârunt, multos abegêre equos, multos vulneribus debilitârunt. Auraicus, ea clade accepta, clara luce celerrimè indè receſſit in Brabantiam. Eodem die emiſſi ſunt ab vrbe quidam ægri & ſenes, è quibus plerique erant monachi & monachæ, quos Albanus in propinquum virginum cœnobium deducendos curauit.

Rursùs multo plures.

13. Septembris maiori, quàm vnquàm antè, vi vrbs pilarum ictibus quaſſata eſt, ita vt in caſtris ruinæ ædificiorum audirentur. 14. Septembris numerati ſunt ictus bombardarum mille nongenti & octoginta. 16. Septembris decreta erat, vt ſciebatur, vrbis acerrima oppugnatio: ſed Comes Ludouicus cernens nullam affulgere ſpem, poſt triduani colloquij impetratas inducias, vrbem dedidit, ex qua egreſſi ſunt publica fide mille quingenti cum equis, armis & rebus ſuis. Conditiones, quibus vrbs dedita eſt, non adſcribimus, ad alia properantes.

Montenſis vrbs deditio.

23. Septembris Albanus cum exercitu ſuo profectus eſt Bintzium, quod eſt tertio lapide à Montibus. Quòd autem magna eſſet aëris intemperies, triceſimo demum die Mechliniam ad duo milliaria acceſſit, atque illic ſubſtitit, viſurus num Mechlinienſes vltrò ſe vellent dedere. Sed cùm nihil fieret, prima Octobris mouit castra. Porrò e Mechlinia aufugêre Geuſei, & cum aliquot centurijs ciuium ſuæ factionis Ruræmundam contenderunt tanto ſilentio, vt nemo in Albani exercitu ante alterius diei lucem id aduerteret. Ciues vrbis id primò indicârunt, ſpe veniæ impetrandæ. Qua de re cùm tractaretur, milites iniuſſi in oppidum per muros irrumpunt, nullo reſiſtente, eamque inſignem & opulentam vrbem miſerè deprædantur. Scribit quidam, qui interfuit, nihil ibi tum vilius habitum optimis codicibus, quibus plena erant omnia. Opimam ſanè prædam miles rapax indè abſtulit, variamque ſupellectilem vili precio diſtraxit. At tamen à monaſterijs diripiendis abſtinuêre omnes. Videre tum licebat Germanos milites quoſdam indutos togis ſacerdotalibus, monachorum cucullis, veſtibus magni precij pellibus ſubductis, ire in caſtra, faſciculis ſtramineis illis alligatis, vt ſignificarent ſe cupere emptores. Intereà Albanus ad duo equitũ millia iuſſit occupare Dieſteſe oppidũm, quod & factum eſt, Geuſeis fuga dilabentibus: ſed ea vrbs prædæ non ceſſit: annonam tamen militi ſuppeditârunt ciues. Mox etiam recuperata eſt Termonda, ſed non ſinè oppidanorum detrimen-

E Mechlinia Geuſei fugiunt.

Mechlinia diripitur.

Multa loca Albanus recuperat.

trimento. Aldenardo iam excesserant Geusei, è quibus tamen plerique flammis, in quendam locum igni iniecto, concremati sunt. 1572

Tertio quoquè die Octobris, Henricus Nauarre Rex, à Christianissimo Rege Galliæ, eius matre, Andio fratre, Cardinale Borbonio, & Duce Mompenserio admonitus, ad Gregorium XIII. literas humanissimas scribit, orans eum, vt ratione Sacramentorum, quæ in Romana Ecclesia ante hæresin acceperat, pro vno ex filijs suis velit agnoscere, & nouæ doctrinæ errorem suum, non sibi, sed prauæ institutioni adscribere. Petitque supplex, vt confessionem fidei Catholicæ, quam Parisijs sub Nuncij Apostolici manibus fecerat, benignus accipiat, se enim Pontificem Rom. pro supremo capite Ecclesiæ agnoscere, & pro filio obedienti vicissim agnosci velle: precari etiam, vt Sua Sanctitas matrimonium cum cognata sua, sorore Regis, contractum, ratum habeat: sed & se breui proprium Legatum ad Vrbem missurum, perque illum in genua prouolutum, obedientiam præstiturum. *Nauarrus obedientiam præstat Romano Pontifici.*

Interea verò Auraicus repetebat Ruræmundam, milite eius, vt quidam scribit, passim omnia diripiente, & duci suo dira imprecante, plerisque etiam seipsos exauthorantibus, & illo insalutato ad sua recedentibus. Albanus cùm Traiectum ad Mosam venisset, plerosque equites à se dimisit. Eo tum multarum ciuitatum venêre legati, purgaturi se apud illum & veniam deprecaturi. 17. Octobris misit è suis, qui Ruræmundam occuparent. Interim dedidêre se aliquot oppida, Geuseis fuga sibi consulentibus. Albanus indè Noniomagum venit 26. Octobris, illic hybernaturus. Ibi dimissus ab eo est Holsatię Dux cum suis, itemque Erici Ducis Brunsuicensis equitatus. Porrò missus est exercitus ad Zuthphaniam obsidendam: quæ sanè vrbs difficilè capi potuisset propter paludes, quæ illic sunt, nisi frigoris beneficio regius miles adiutus fuisset. 14. & 15. Nouembris tormentis acritèr oppugnata est. 16. die multi indè certatim profugerunt, è quibus non pauci à Germanis spoliati, multi in castra captiui abducti sunt. Interim Hispani & Burgundiones in vrbem ingressi, duos Geuseorum signiferos, quòd contra iusiurandum suum in Montibus præstitum militarent, à pedibus suspendunt, alios milites sclopettis & ferro confodiunt. sed ij pauci erant. Ea quoquè vrbs prædæ data est. Germani cùm fortitèr esurirent, magnam esculentorum copiam ex benè refertis cel- *Albanus dimittit ferè equitatum oẽm.* *Zutphania capitur, et diripitur.*

1572 larijs in castra exportârunt. Inuenta est illic moneta è plumbo & stanno benè multa in domibus, quam Comes Bergensis fertur cudendam curâsse, cùm oppidum illud obtineret.

Moneta è plumbo et stanno.

Cùm autem rumor capti oppidi Zutphaniensis ad circuniacentes ciuitates allatus esset, vehementèr trepidatū est. Comes Montensis, collectis conuasatisq; omnibus, relicto Belgio Bremam contendit. Presidiarij Suollenses, Campenses, & Harderuiceni oppida deserunt, & in tutum sese recipiunt. Oppidani regium militem petunt, regique reconciliantur. Amorfortij tam oppidani quam præsidiarij Geusij, accepta hac fama, intempesta nocte, asperrimaque hyeme, per brachium Oceani gelu constrictum, tanta cum trepidatione discedunt, vt in itinere, cùm ad syluulam quandam venissent, ventoque in illam ingruente arida folia strepitum edidissent, timore ingeminato, hostes adesse existimantes, in effusam fugam sese coniecerint: impletumque est illud Scripturæ de impijs, Trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Catholici media nocte Vltraiectum proficiscuntur, claues gubernatori Comiti Bossuuio adferunt, opemq; eius implorant. qui conuocatis copijs Amorfortiam contendit, inque illam præsidium deducit. Contigit hoc ipso Præsentationis Mariæ festo, die Amorfortijs auspicato, vt quo iam bis aut tèr ex hostium tyrãnide diuersis temporibus, atque vltimò ex Rossemij faucibus, est erepta. Quare Catholici hunc diem oppido solennem dixerunt, & annuas in gratiarum actionem Deo reddendam publicas supplicationes instituerunt.

Comes Montensis & Geusij oppida relinquunt.

Amorfortia Regi restituitur

Psal. 13.

Festū Præsentationis B. Mariæ Amorfortijs auspicatum.

Paulò post totus penè exercitus Albani Amorfortiam venit, atque inde 18. & 19. Nouemb. Nardam, oppidulum ad brachium Oceani situm, contendit. Erat oppidulum hoc iam à multis annis varijs hæresibus ac præcipuè Catabaptistarum furoribus infectum. ciues aut lanificio, aut cereuisiæ coctioni studebant. Fridericus itaque Albani filius, cùm ad mœnia castra posuisset, oppidani multa initiò conuicia in regios contorserunt: sed cùm vim experirentur, sese dediderunt. Ciues & quotquot in oppido erant, in forum inermes conuenire iussi, omnes trucidati sunt. Parcitum est in hac cæde Lambertio Hortensio, insigni historiographo, viro iam decrepito. Seruati sunt & nonnulli monachi, quorum nunc quidam concionatores hæretici, alij aut vxores duxerunt, aut saltèm relicta fide Catholica, ad Caluinismum defecerunt:

Nardensium cædes.

cerunt: id si de Religiosis huius oppidi seruatis vidimus, quid de profanis erat expectandum? Neminem iudico, nec Hispanorum hoc facinus defendo, cùm quid Principes ad hoc mouerit ignorem. Sed & varij variè de hac cæde loquuntur. Alij volunt crudelitèr cæsos ciues contra fidem datam, alij vi occupatam vrbem, cùm aliquandiù defensa esset à trecentis Gallis, qui pro certo dicebantur apud Montes Hannoniæ iurâsse, se contra regem Hispaniarum non sumpturos arma. Præda autem omni ex vrbe exportata, ipsa inflammata est. Feruntur ea Nardensium cæde admodùm exacerbati aliorum Batauorum animi, eoque pertinaciùs in rebellione perdurâsse. Sed hæc alij quandoquè certiùs indicabunt. Obiter hoc testari possum, quemadmodum à diuersis accepi, toto hoc bello Amsterodamenses, qui reliquas Hollandiæ vrbes opibus longè antecellunt, in regis sui fide constanter admodùm perstitisse, & multis modis, non sinè maximis tum impensis, tum periculis & molestijs, suam erga regem Catholicum fidem & studium declarâsse: quæ res illis proculdubiò apud omnem posteritatem eximiam conciliabit laudem, & singularis virtutis atque integritatis existimationem. Multùm sudatum est à Geuseis, vt hanc insignem vrbem sibi vendicarent, sed id frustrà fuit: tametsì eius suburbia, & in ijs ad duo millia ædium exusserunt, monasteria & collegia vicina miserandum in modum vastârunt, pecus omne, quod abigere non poterant, in aquis præfocârunt. quæ quidem sic literis annotata legi.

1572

Nardensis vrbs crematur.

Amsterodamensiũ egregia erga regem fides.

Eorũ suburbia incensa.

Mense Decembri Albanus misit filium suum Fridericum cum non parua manu ad Harlemum obsidendum, vrbem Hollandiæ sanè haud ignobilem, sed hactenùs parùm firmatam, à Geuseorum verò præsidiario milite miris modis communitam, vt egrè tādem fame expugnari potuerit. 10. Decembris regij milites sinè tormentis vi occupârunt aggerem, cæsis ad 150. Geuseis, plerisque alijs tum submersis, tum vulneratis: ex regijs autem triginta desideratis. Erat tum acerrimũ frigus, molestum quidem militibus, sed valdè opportunum Hollandiæ expugnandæ, multis paludibus & aquis impeditæ. 11. Decembris ipsa vrbs obsessa est ad Septentrionem & Austrum, multa interìm è propugnaculis & muris iactabantur scommata & ludibria. Eodem die prope Amsterodamum natus est in villa quadam vitulus biceps, gemino dorso, & octo-

150. Geuseis cæduntur.

Harlemũ obsidetur.

Monstrũ.

pedi-

1572 pedibus, nec diù superuixit. 13. Decembris in pago quodam 12. Geuseorum peditum signa & aliquot equites Harlemum petituri hærebant sine vllo metu. Itaque Don Fridericus misit eo Hispanos quosdã & Germanos sclopettarios, à quibus deimprouisò cæsi sunt septingenti, septem peditum, vnum equitum signum ereptum, reliqui in fugam acti, pagus direptus. Ex regijs non nisi vigintiquinque periere. 18. Decembris Geusei non lõgè ab Amsterodamo conati sunt aggerem perfodere, sed 19. die Amsterodamenses non sinè multa illorum cæde eos profligârunt, non nisi trigintatribus è suis amissis.

700. Geusei occisi.

Hispano militi propter frigoris acerbitatem permolesta erat ea obsidio. Itaque facto ponte, non adiunctis sibi Germanis & Burgundis, vi in oppidum penetrare conatur Decembris vicesimo die. Sed repulsi ab obsessis, & fracto ponte, partim submersi, partim sclopettorum & lapidum ictibus extincti sunt, ità vt ad ducentos ex ijs desiderati sint: quem numerum, si rectè memini, mirè tum auxit rumor. Audiebantur verò ex vrbe puerorum & aliorum voces: Papau, papau, **papenknecht**/ id est, Cleri vel sacerdotum ministri. sic enim irridiculè vocant hæretici eos, qui operam suam nauãt Catholicis. 29. Decembris clàm in vrbem peruaserunt septingenti Geusei pedites, plerique omnes Galli sclopettarij, qui in Auraici exercitu præcipui fuisse feruntur.

Agareni ex ditione Parmensi & Mediolanensi eijciuntur.

Agareni qui sese Aegyptios vocant, gens furax & ignaua, quæ turmatim per regiones Principum vagatur, in Parmensi agro palatium coëmerant, ibique terra excauata, magnas cauernas fecerant, in quas, circunquaque colonos depopulantes, ingentem prædam conuehebant. Querelæ hac de re ad Ducem delatæ: Dux trecentos pedites, totidemque equites conscribit, & omnes istos prædones, latronesque occidit. Quod cùm Mediolanenses intellexissent, statim imitati sunt.

Nortfolcia Ducis supplicium.

Thomas Nortfolciæ Dux, in Anglia, hoc anno (vt habet Natalis) suspensus, in quatuor partes dissectus est, eò quòd in necem Angliæ Reginæ conspirâsset, adductus amore (vt ille ait) reginæ Scotiæ, quam se ducere non posse videbat, nisi illa prius sublata. Sententia, quam de eo protulit Stuartus, erat hæc: Thomas Dux Nortfolcij accusatus proditionis, & insidiarum, in caput Reginæ Britanniæ structarum, atque in patriæ libertatem, Londini in turrim reducatur. Vndè super crate per vrbem ad Tiburnum suppliciorum locum trahatur, ibi pendeat donèc

donèc ſit ſemimortuus; tunc membrum virile illi abſcindatur, eóque vidente comburatur. Cædatur vtraque manus, & corpus in quatuor partes diuidatur, atque cadauer iaceat, donèc Regina ſtatuat, quid ſit de eo faciendum. *1572*

Selymus, reparata veteri, nouaque inſtructa claſſe, Ianizaros vndiquè ex præſidijs vocat, claſſemque conſcendere præcipit: cumque ex Dalmatia quoquè non paucos euocâſſet, Sebaſtianus Venerius, & Sarra Martinengus Caſtrû nouum, oppidum maritimum in faucibus ſinûs Rhizonici expugnare conati ſunt: & certè nemine repugnante potiti ſuburbijs, vrbem quoquè expugnâſſent, nisi Purpuratus Græciæ præfectus, ſemèl reiectus, cum alijs viginti millibus Turcarum redire nunciatus eſſet. *Caſtrum nouum à Venetis tentatur.*

Oluzalius inſtructa iam claſſe, per Aegæum mare, Nouembaſiam nauigat. iamque Eplæ inſulæ, quæ Louo nunc a nautis appellatur, adiacetque Pelopõneſo, imminere videbatur. Philippus Rex, etsi fratrem ſuum Iohannem Auſtriacum ad expeditionem Tunetanam ire iuſſerat, tamen poſtquàm intellexiſſet, Venetos legationem in Galliam miſiſſe, ſuſpicari cœpit, eos à fœdere ſacro, nupèr inito, velle recedere, & ad pacem aſpirare. Reuocatum itaque Auſtriacum in Orientem nauigare iuſſit. Intereà Veneti cum maxima claſſe Zacyntho ſoluunt, & ſecundis ventis Eplam prouehuntur. Erat Turcarum & Chriſtianorum tunc diuerſum conſilium, cùm his certiſſima ſtaret ſententia, cùm hoſte confligere; illis verò, ſe aſpectui Chriſtianorum ſubtrahere, perque fumi caliginem fugam occultare. quod & fecerunt. Veneta verò claſſis, Turcas inſecuta, & iam in altum deducta, ibidèm pernoctauit. Metuentes verò ſibi Turcæ, nè diſcedere putarentur, omnia lumina extinxerunt, & relictis aliquot nauigijs minoribus, iſque laternis atque candelis impoſitis, ſubterfugerunt. At Veneti per noctem, itineris ignari, eos inſequi noluerunt. Poſtridiè verò cùm hoſtilem claſſem ex Martapanio ſinu exijſſe cognitum eſt, Iacobus Superantius pugnam non eſſe detrectandam exiſtimauit. Veniens itaque in conſpectû hoſtium, tormenta in illorum triremes quàm plurima diſploſit: idem fecêre in claſſem Venetam Turcæ. Cumque ita eminùs aliquandiu leuiter certatum eſſet, Superantius impreſſione facta, primo impetu tredecim hoſtiles triremes depreſſit, & in cetera claſſe quàm plurimos interfecit: ità vt Turcę attoniti, *Venetæ & Turcica claſſis apparatus et prælia.* *Strategema Turcarum.*

attoniti,

1572 attoniti, & superioris anni cladis memores, aquam multo sanguine suorum rubentem, multaque tabulatorum & remorum, per mare natantia fragmenta relinquentes, remis velisque fugerunt. quos Superantius insequendos esse statuit, licet quidam aliter sentirent. Paulò pòst nunciatum est, Austriacum in proximo esse, qui Calend. Septemb. cum victoriosissima classe, sese Venetis, magna omnium lætitia, coniunxit. Cumque catascopium vel exploratoriam nauiculam conscendisset, classemque lustrâsset, allatus est nuncius, hostem ad Pylum, non procùl à Metone, tutissimam stationem habere. Statuit itaque Austriacus Achoras legere, vela ventis dare, & hostilem hoc loco classem adoriri.

Io. Austriacus cum classe iungit se Venetis.

Intereà Rudolphus, Cęsaris Maximiliani filius, Possonij magnificentissima cum pompa excipitur, & Hungariæ rex creatur. Austriacus & cæteri Christianæ classis Duces, cum aliquandiù in conspectu Pyli & Metonis, Peloponnesi oppidorum, leuibus prælijs cum hoste dimicâssent, Pylumque expugnare frustra tentâssent, nihilque egregium in hac expeditione perpetrâssent, cum classe in hyberna reuersi sunt.

Rudolphus fit Rex Hũgariæ.

Pylũ frustrà oppugnatur à Christianis.

Sed hoc metu liberati Turcæ, Aseruuium, Venetorum vrbem munitissimam, in extrema atque intima parte sinûs Rhizonici in Illyrico sitam, arctissimè obsederunt. Senatus Venetus non ignorans plurimùm Reip. interesse, vt ea ciuitas in Venetorum potestate retineretur, Iacobum Superantium cum ala classis eò miserunt: qui Turcarũ munitione fortissima, quam ad fauces sinûs extruxerant, summa dexteritate expugnata, defensoribus occisis, omnibus tormentis, annona & apparatu bellico captis, Aseruuium à Barbarorum obsidione liberauit.

Turcæ frustrà Aseruuium obsident.

ANNO 1573. Cal. Ian. Magnus Moscouiæ Dux Wittesteinium Liuoniæ oppidum expugnauit, subtractumque Succiæ imperio, suis prouincijs adiecit.

Eodem ferè tempore Veneti à Sacro fœdere recedentes, ope legationis Gallicanæ, clam socijs, victores à victo Selymo, magno ære, & integra Cypri cessione, pacem turpiter promercantur. pertæsi, vt quidam scribit, hostes Dei vincere, nisi interim per totius Mediterranei emporia quęstuosam suam mercaturam exercerēt: nec recordati illud Græcorũ apud Pachymerem lib.5.hist. Cum hostibus Crucis geratur bellum; vbi & victoria laudabilis est, & vinci salutare. Item: Pax coleu-

Veneti à fœdere sacro resiliunt.

colenda, vbi Dei iacturā non facimus; rursùs bellum gerendum, vbi religio periclitatur. Multi hanc Venetorū clandestinā pacificationē ęgerrimè ferebāt. Socij conquerebātur id suū esse in preiudiciū. Pōtifex oratorem Venetum ad colloquiū suū admittere noluit, sed & Vrbe exire præcepit. Quarè statìm Nicolaū Pontiū, octoginta annorum senem, Romā miserunt, qui Pontificis animum sua eloquentia molliuit. Missi quoquè sunt legati ad Regem Hispaniarū, qui necessitatem huius pacis demonstrarent. 1573

Harlemensis adhuc continuabatur obsidio. 11. Ianuarij adeò perfracti sunt vrbis muri tormentorum pilis, vt instaurari non possent: sed eorum loco obsessi altas fossas & crassos aggeres effecerūt. Multa sanè in vrbe à Geuseis insolenter & petulanter fiebant saltādo, clamitando, aras extruendo locis editioribus, statuas illis imponēdo, processiones instituendo cum cymbalis & tintinnabulis, alta voce cantādo, Dominus vobiscum, omnia quidem in contemptum Catholicorum. Scribit, qui interfuit, posuisse illos in muros palos, & ad illos suspendisse statuas è templis ablatas, cucullisq; indutas, atque eas hastis confodisse & cecidisse: Quendam tunc conantem eiusmodi statuam, monachi habitu indutam, ense oblongo dissecare, ab Hispano sclopeti globulo traiectum repentè corruisse. Magna erat per hoc tempus in castris regijs annonæ caritas, cùm in vrbem quotidiè multæ trahæ annona onustæ tum adhuc inueherentur, nec propter aquas prohiberi possent. At tamen secundo, tertio & quarto Februarij die aliquot trahæ cum rusticis interceptæ sunt, & nauis vna sic satis magna omnigeno commeatu & mercibus onusta. Octauo Februarij clara luce in oppidum penetrârunt centum octoginta trahæ seu vehicula hominibus & commeatu instructa. Ad eiusmodi res multa arte vtebantur Geusei, per glaciem sibi vias muniendo. Multis interìm modis ex vrbe vexabant regios, qui sanè strenuam nauabant operam cuniculis effodiendis: è quibus vnus iam ità comparatus erat, vt sedecim vasis sulphurei pulueris in eo collocatis, magna spes foret vrbis obtinendæ: sed cùm iam incendendus esset puluis, ignis casu quodam impeditus, non potuit vasa attingere. Nè autem à Geuseis interciperentur, magno pòst labore extracta sunt. 17. 18. 19. & 20. Februarij, qui intra oppidum erant, naues instruere, atque alias post alias educere cœperunt. Erant simul quindecim paruæ & magnæ, quibus id consecuti sunt,

Obsessi multa faciūt in contemptum Catholicorum.

Cōmeatus multus in vrbē inuehitur.

vtà

1573 vt à Leida, Delphis atque aliundè naues ad eos tutò commigrare possent. Indè vsque ad vltimum eius mensis diem tormenta siluerunt, nec se admodùm commouerunt etiàm obsessi: sed pergebant tamen more suo sacras imagines, statuas, Cruces, ornamenta ecclesiastica, & è stramine & fœno factitias effigies, sacerdotum, monachorum, monacharum, Hispanorum habitu indutas proponere, confodere, lapidare, circum eas choreas ducere, iubilum canere, eas habere ludibrio, denique res turpissimas apud eas repræsentare, inde amputare capita, & per murum in Hispanos iactare. Præclara sunt hæc, & Turcicæ impietati assimilia. sed sic instituit eos Caluini Euangelium, cuius sunt tam eximij fructus. Proh dolor ad tantam insaniam homines Christianos posse deuolui. Eiusmodi iniuriæ, Crucifixi Saluatoris & Sanctorum eius sacris imaginibus illatæ, in Christum & sanctos eius redundant. Et miramur adhuc alijs super alias calamitatibus & diuinæ iustitiæ durissimis castigationibus & flagellis nos conteri, quandò hæc & id genus alia, pleraque etiàm his immaniora, flagitia & facinora designantur?

Prima Martij quinque benè armatorum Hispanorum signa, toto gratulante exercitu, in castra veniunt. Porrò Geusei, quos Aquaticos vocant, quòd mare infestum habeant, rursus conati sunt haud procul Amsterodamo aggerem perrumpere, & ferre suppetias Harlemensibus. Sed Comes de Bossu Hollandiæ præfectus atque Amsterodamenses, cùm decimooctauo huius mensis die ad eorum classem peruenissent, quasdam eorum naues depresserunt, duas eis triremes abstulerūt: porrò sequenti die omnes in VVaterlādia & circum Amsterodamum egregiè profligârunt, cæsis vltra mille viris, multis captis, nauibus commixtim paruis & magnis tribus & viginti eis ereptis. Eodem tempore, puta 17. & 18. Martij, ducenti equites atrati cum aliquot Germanis sclopettarijs è castris regijs in aggerem Geuseorum, quem apud Leidam sibi fecerant, irruperunt, eos in fugam compulerunt, aliquot equos, vaccas, vitulos, oues, & pleraque alia cum nonnullis captiuis rusticis in castra abduxerunt. Hæ res 20. & 21. Martij diem magnum apud Harlemenses silentium effecerunt, tam infausto nuncio haúddubiò consternatos: sed eccè ipso sacratissimo Paschatis die, qui erat Martij vicesimussecundus, forrasis sese vlturi, erumpunt ex vrbe in Burgundos & Germanos, vulnerant

Geusei in mari malè accipiūtur

Itémque apud Leidensem aggerem.

non

non paucos, nec fine vulneribus recedunt. Porrò vicesimoquinto eius mensis die rursùs eruptione facta, acritèr cum Burgundis confligunt: iterumque sub vesperam eiusdem diei præter omnium expectationem tribus locis equites & pedites ferè mille erumpunt, tria Germanorum signa & Burgundos ab aggeribus depellunt: Germani illi, abiectis armis, hastis, sclopettis, vestibus & præda, fugiunt, vitam duntaxàt seruare cupientes: Geusei eorum inflammant castra, & vsque ad pontem persequuntur fugientes. Ibì tum Germani se colligentes, illis resistunt: sed illi recurrunt ad vrbem, & obuia quæque incendunt. Germani grauitèr admoniti officij & existimationis suæ, in sua quanuìs inflammata castra reuertuntur. Cæsorum numerus cētesimum vix excedit. Cęsi sunt etiàm Geusei, sed pauci. Quidam tum ex illis captus affirmabat, in vrbe esse ad * quinque millia exercitatorum militum, ciuium octo millia, sed angustum commeatum. Mirum videri possit, vndè tantæ copiæ Geuseis accesserint, nisì quòd iam multis Hollandiæ & Zelandiæ locis dominabantur, nec deerant occulti fautores. | 1573 | *Geusei ex Harlemo erūpunt, & Germanos fugant.* | *Alij, quatuor millia.*

Maximilianus Imperator multis, ijsque iustis de causis, hoc tempore Guilielmum Mantuæ ducem, coniunctum & Sororium principem, decreuit clariori dignitate afficere: vt nimirùm duorum ducatuum Dux esset. Anteà enim Montis Ferrati titulus tantùm Marchionatus erat. Voluit itaque Cæsar, vt ille in Ducatum verteretur, essetque in posterum Guilielmus, & successores eius, non tantùm Mantuæ Dux, sed & Montis Ferrati: multaque priuilegia huic nomini adiecit. | *Guilielmus Dux Mantuæ, Montisferratensis quoq; Dux nominatur.*

Ineunte Aprili Comes de Bossu, regius Hollandiæ præfectus, cum quadraginta nauibus mare Harlemicum occupauit, Geuseorum classem fugauit, omnemque commeatûs per canalem aduehendi aditum Harlemensibus præclusit. Octauo Aprilis Geusei in mari habuère naues centum & octo, & Harlemenses quatuordecim: terra marique acritèr dimicantes, vt possent annonam & militem in oppidum importare: sed displosis tormentis, Comes de Bossu eos coëgit fugam capessere: naues & milites, qui ex vrbe prodierant, in eas redegit angustias, vt ægrè possent in vrbem redire. Nono Aprilis rursùs ex oppido terra marique erumpunt, sed non sinè multa suorum cæde. Hebdomada ante Pentecosten sexcenti milites Geusei non longè ab Amsterodamo è nauibus egressi, vi conantur occupare aggerem, vt commeatum à te- | *Geuseorū classis fugatur.* | *Itèm secūdò.*

1573 gijs castris excludant. Mittunt verò contra eos è suis selectis ciuibus Amsterodamenses signa duo. Confligunt illi cum Geuseis, & interim vident Geusei in illo aggere mille circitèr fossores, ad Albani castra tendentes: putant esse milites, & præ metu animis in pedes decidentibus, fugæ se mandant, arma & vestes quasdam fimbrijs aureis ornatas abijciunt, per fossas properant ad suas naues, ab Amsterodamensibus verò ducenti ex eis trucidantur, octo eorum naues omnis generis commeatu instructæ auferuntur.

Amsterodamenses fundũt & fugãt Geuseos.

Electio noui Regis in Polonia.

Mortuo Sigismundo Poloniæ rege, multi particulares conuentus habiti sunt, tam de pacificandis finibus Podoliæ, Lituaniæ, & Russiæ, quàm de noui Regis electione. Varij quoque legati à Sũmo Pontifice, Romanorũ Imperatore, Galliæ rege, & eius fratre Duce Andio, à Rege Sueciç, alijsque Monarchis aduenicbant. Tandèm hoc anno in Sabbatho magno Paschç, Tartarorũ mille octingẽti, cum ducibus Baca & Sicoza in Podoliã irruentes, & ad Barã arcem vsq; omnia diripiẽtes, in reditu à Buczacij capitanei Camienceẽsis militib⁹ ex inopinato trucidãtur.

Legatio Selymi ad Polonos.

Septimo deindè Aprilis, electio extra Vistulam, Orientem versùs, apud Varsouiam, in tentorio magno cœpta est celebrari. Sub initio comitiorum, Machmet Bassa supremus Constantinop. literas intercessorias, nomine Selymi, ad Senatum & Ordines Poloniç misit. Is 12. Maij Varsouiam venit, auditus 17. & 21. dimissus est. Summa legationis erat: Selymum petere, vt Henricum Ducem Andium (anteà Alexandrum Eduardum dictum) Caroli IX. Regis Galliæ fratrem, Poloniæ regem eligant. Postea Selymus ipse Achmetum Czaum ad Polonos legauit, qui propositis aliquot Polonorum proceribus petijt, ex ijs regem nominarent. quòd si tamen externum eligere omninò decreuissent, ne Turcico aut Tartarico nomini infensum creent, postulauit. Itaque post multas consultationes tandèm Henricum Ducem Andium, reclamantibus initiò Cracouiæ, Sendomiriæ, & Podoliæ Palatinatibus, Gnesnensis Archiepiscopus, non sinè murmure Mareschalcorum, qui officium hoc ad se pertinere dicebant, Regem 13. Maij denunciauit. Statu deindè religionis, & priuilegiorum negocio, cum legatis Francicis tractato, proceres tredecim Oratores, cum insigni comitatu, per Germaniam in Galliam legârunt, qui nouo Regi gratularentur. Hi 14. Calend. Septemb. tandèm Lutetiam venerunt.

Altera Selymi legatio.

Henricus Andius Dux, Rex Poloniæ proclamatur.

Sed

Sed & 15. Febr. pax in Scotia, inter Iacobum VI. Regem puerum, & Hamiltoniorum familiam facta est. Dum hæc diuersis locis aguntur, Henricus electus Poloniæ Rex, Santonum portum (nunc Rupellam vocant) obsidebat. Vt enim ab hæreseos lolio regnum suum repurgaret Carolus, Bironium & Philippum Strozzam, cum exercitu misit, ad Rupellam obsidendum. Rupellenses sæpius erumpentes, grauissima subindè damna obsidentibus intulêre: nè autem diuturnitate obsidionis commeatus tandem deficeret, opem Mongometij, qui in Anglia erat, implorabant. qui vt ipsis subueniret, in paranda classe maximè intentus erat: & iam magnum nauium numerum contraxerat, eratque ad velificandum paratus, sed inopinatus illum casus retardauit. Elizabetha enim Caroli IX. regis vxor, filiam pepererat; hanc vt de sacro fonte leuaret Angliæ Regina rogata est. Misit illa Regulum, qui ipsius vices ageret: dum is fretum Caletense traijceret, in piratas Anglos, Gallos, & Belgas incidit, qui interfectis aliquot ex illius comitatu, vnam nauim expilârunt. Hoc insolenti facinore irritata Regina, Archithalasso suo mandauit, vt omnes Gallorum, Belgarumq; naues, quę in portubus Anglię stabant, exarmaret, nautasq; & gubernatores detineret. Hoc mādato expeditio Mōgomerij retardata est, & Rupellēses ingēti spe frustrati. Regij cum ingēti Galeone, qui à Venetis erat in bello superiori captus, portûs Rupellani fauces obsederunt, ex eoq; multa vrbi incommoda importârunt: & quantumuis oppidani pice, bitumine, stramine, alijsq; materijs incensis galeonē exurere conarētur, tamen omnis illorū labor irritus erat. Intereà Dux Andius in castra venit. erāt cum eo Alenconius, Rex Nauarræus, Condæus, Dalfinius, Guisius, Ammaleus, Lōgauilla, Bollionius, Niuernensis, alijq; è nobilitate plurimi. Dux statim Rupellensibus per literas honestas pacis conditiones offerebat, erantque eæ satis etiàm Hugonotarum iudicio tolerabiles, & à plurimis probabātur, qui eas omninò acceptādas esse sentiebāt. Erāt aūt in vrbe 57. ministri Caluiniani, homines ad tumultus & seditiones nati, horū sententiā rogandam nōnulli decreuerunt: qui, quæstione ad se relata, nequaq̄ cum Rege pacisceudū suadebāt: militare enim cōtra eos, qui aliter iudicabant, connexionem membrorum Ecclesię, quæ non patiebatur eos à fratribus separari: militare in eos fidem alijs ciuitatibus in confœderatione datam, eam qui violant, habitare non posse in monte & taber-

1573

Pax in Scotia.

Rupella obsidetur à Rege Gallorū.

Regina Gallia Carolo filiam gignit.

Andium Dux in castra venit.

Ministri Caluiniani pacem dissuadēt.

1573 naculo diuino: militare ſpem firmam in Deum; militare deniquè in iſtos pacis amarores Mongomerianæ claſſis expectationem. Hæc erat illorum hominum (qui præter vile ſcortum, & famelicam prolem, omnia ſua ſecum portant, nec vacui ab hoſte detrimentum aliquod metuunt) ſententia, quam ditiores plerique ciues nequaquàm approbabant. Induciæ ab Andio conceſſæ ſunt, vt de pace ageretur. Noæus, qui erat internuncius, cùm cerneret ſe nihil apud oppidanos efficere poſſe, relicta vrbe, Andio ſeſe coniunxit. Oppidani extrema potiùs expectanda, quàm pacem hanc acceptandam, decreuêre.

Rupella oppugnatur. Andius itaque admotis tormentis, propugnaculum Euangelij grauitèr concuſſit, ruinam inſignem ſtrauit, & ſequentibus aliquot diebus ſeptiès vrbem irrito conatu oppugnauit. Intereà claſſem ad portum Santonum appellit Mongomerius, aliſque latè extenſis in conſpectu claſſis regiæ conſedit, ſperans regios metu tantæ claſſis, præciſis anchoris, fugam arrepturos. At illi Mongomerium deſpicientes, intrepidi ſeſe ad pugnam parabant. *Mongomeriana claſſis irrita expeditio.* tormentis aliquamdiù res eminùs acta eſt: ſed cùm Mongomerius regiæ claſſis vires periclitatus eſſet, ſublatis anchoris, & expanſis velis, re infecta, magno Rupellenſium mœrore, in Angliam reuerſus eſt.

Chaſtræus eodem quoquè tempore Sanſerram obſidebat: & iam in eam neceſſitatem oppidanos adduxerat, vt fame plerique morerentur. Tanta enim erat in vrbe fames, vt non modò ad inuſitata cibaria deuentum ſit, ſed etiàm ad paleam, nucum putamina, atque hominum *Horrenda fames Sanſerranorum.* excrementa. Carnibus enim bubulis, ouillis, & ſuillis deficientibus, equi atque aſini mactati ſunt. Deindè feles, ſorices, talpæ, canes & mures comeſti. Ijs conſumptis, boum tergora, ouium, atque vaccarum vorari cœpta. poſtquàm defecêre, rabida vrgente fame, cingula coriacea, capiſtra, frena & ephippia, ligularum & crumenarum reſegmenta, cum veſtimentis coriaceis, in delicijs habita ſunt. Dein ad vngulas boum, equorum, aliarumque beſtiarum confugerunt. Cùm frumenti atque leguminis omne genus deficeret, panis ex paleis minutìm conciſis & in mortarijs contuſis, atque ex tegulis natiuis (lapidis genus eſt nigri & friabilis) confectus eſt. Deficientibus omnibus cibarijs, homines ad beſtiarum & ſua quoquè excrementa deuenêre: in ſterquilinijs quoquè oſſa putria, & cornua animalium diligenter perquiſita ſunt, & auidiſſimè comeſta. Fuerunt qui defunctorum cadaveri-

bus

bus vesci voluêre, sed in facto deprehensi pœnas luerunt. 1573
Ad hanc inopiam redacti, cùm nec commeatum, nec à socijs subsidium expectarent, in eodem tamen proposito belli gerendi, optimas a Chastræo pacis conditiones oblatas contemnentes, perseuerârunt.

Nota hæreticorum obduratos animos.

Sub id ferè tempus Andius cuniculum iuxta veterem fontem lustrare volens, cùm è muris conspiceretur, sclopeto petitus est: & nisi nobilis, qui lateri eius adhærebat, flammam conspicatus, medium se ilicò opposuisset, certè periculum vitæ subijsset. is enim nobilis lethalem ictum proprio corpore excipiens, domini vitam sua morte redemit. Iterùm de pace cœptum est agi. Intereà Legati Poloniæ in castra veniunt, qui Andium in Regem Poloniæ electum esse declarârunt. Horum aduentus maximum momentum ad conficiendam pacem attulit, quæ post varias disceptationes in hanc tandèm formam est definita: Vt Sanserra habeat priuilegium concionum habendarum, celebrandorum Matrimoniorum, & Baptismorum tantùm. quo beneficio etiàm gaudeant nobiles, qui Rupellam profugerant. Ipsi Rupellæ, Montalbano & Nemauso integrum suæ religionis exercitium constet, in Baptismo, Cœna, & Matrimonijs. Hęc conditionum summa, quoàd negocium Religionis. Id & à Rege, & à Rupellensibus eorumque confœderatis, extemplò est approbatum, & obsidio post septimum tandèm mensem soluta. Sed ad Harlemensium obsidionem reuertamur.

Memorabile fidelitatis exēplum.

Pax iterū in Gallia cōponitur.

Vicesimaoctaua Maij regia classis in mari Harlemensi Geuseorum naues ampliùs centum in fugam vertit, magna & militi & nauibus damna dedit, naues eorum vigintiduas cum milite & rebus alijs cepit. In terra quoquè à regijs aliquot eorum propugnacula vi expugnata sunt, in quorum vno tria peditum signa se dediderunt. Tum verò Harlemensibus omnis subsidij aditus præclusus est. Ineunte Iunio, cùm multùm imminuta essent castra regis & morbis & prælijs, ab Italia magna Hispanorum & Italorum subsidia venêre. Conscripta sunt etiàm Burgundionum & Germanorum aliquot signa: sed quòd hi omnes tardè in castra Harlemica aduenirent, Albanus è Belgij ciuitatibus euocatos milites Harlemum misit. Hoc ipso tēpore, quidam ex Harlemo vltrò profugientes, indicârunt magnam illic esse panis inopiam, obsessosq; animum despondere. Collegit tum Auraicus apud Leidam omnis farinæ hominū quinque

Iterùm fugatur classis Geuseorum.

1573 millia, Harlemensibus annonam illaturus: sed quòd id cunctantius procederet, cæteræ rebelles ciuitates malè in eum animatæ erat. Alibi verò Geusei haud procul Amsterodamo aggerem occupârunt, perfregerunt, & illic propugnacula condiderunt, in quibus primò quatuor præsidiariorum militum signa collocârunt, aliquot etiam triremes & naues eò adduxerunt, impedituri nè ab Vltraiecto in castra regis commeatus aduceheretur. Porrò Auraicus, collecto ex tota Hollandia exercitu, mulcta quoquè pecuniaria constitura in eos, qui præsentes illi expeditioni non interessent, famam sparsit, se vi defensurum & liberaturum Harlemenses. Et regius quidem exercitus, vt id faceret, cupidè expectabat: sed ille ex eo exercitu quatuordecim signa reliquit in aggere, quem diximus, annonæ regiæ auertendæ causa: cumque maximè vellet vi Harlemensibus opem ferre, regij milites in eo erant, vt eum vndiquè cingerent. Atque eo nomine 17. Iunij septem Burgundionum signa, altero die trecenti Hispani sclopettarij eò missi sunt. At vbi id sensêre Geusei, qui habebant ad 23. signa in suo exercitu, relicto aggere, more suo in pedes se coniecerunt.

Nouæ copiæ venerunt in castra regis.

Initio mensis Iulij Hispani & Itali, quos paulò suprà diximus, Nouiomagum, indè Harlemum egregiè sanè instructi venerunt: Germanorum quoquè nouæ copiæ aduentabant. Porrò autem qui ex vrbe quotidiè profugiebant, testabantur, magna inedia premi omnes intra oppidum, & iam in delicijs esse equos, canes, feles, radices, fructus immaturos, gramina, herbas, & pleraque alia, ab humano victu aliena. Equidem locutus sum cum ciue quodam Harlemensi, qui tum in vrbe fuerat, qui hęc vera esse affirmaret. Quinta Iulij omnia ad supremam oppugnationem comparata erant, nisi tempestas impediuisset. Sexta Iulij quidam ex profugis capti, fassi sunt sponte sua, tantam esse intùs famem, vt deliberent septima vel octaua Iulij armata manu indè exire, & per Germanorum castra perrumpere. Omissa igitur oppugnatione, expectabant regij tum illorum eruptionem, tum Auraici aduentum.

Eccè tibi Saguntinā famē apud Harlemēses.

Cùm igitur qui in Zelandia & Hollandia rebelles erant, molestè ferrent Auraicum ad Harlemensem soluendam obsidionem tantam cūctationem adhibere, præsertìm quòd ipsi iam pecuniam, commeatum & alia necessaria destinâssent, nona Iulij venit Auraicus cū omni suo terra mariq; instructo exercitu, adducens secum cur-

rus

rus circitèr quingentos, in quibus erant arma, cõmeatus 1573
& tormenta egregia: primóq; irruperunt in castra Germanorũ, quæ ad nemus erant, eorumque excubias interfecerunt. Id verò sentientes regij milites, ex omni parte castrorum currunt ad arma, & cum hoste confligunt. Et vtrinque quidem certatum est acritèr, sed Burgundis & Germanis strenuè se gerentibus, Geusei fugiunt, eorum copiæ dissipantur, mille sexcenti ex ijs in ipso conflictu ceduntur, quatuordecim signa militaria, decem tormenta & trecenti currus auferuntur. Interim ex vrbe permultæ fœminæ & pueri prodeunt, se subducere cupientes, sed cum magno eiulatu compelluntur reuerti in vrbem.

Auraicus vi conatur annonam inferre in Harlemũ.

E suis multi cadunt.

Iam verò Harlemenses omni spe destituti, post diuturnos tractatus, decimotertio Iulij se dedunt, victorisque arbitrio se permittunt. Assensum est precibus eorum, nè ciuitas prædæ daretur, sed vt ciues bona sua mobilia æstimarent, & eorum precium soluerent. Germani milites, qui in vrbe erant, vita donati sunt, non paulò humaniores hac in parte experti Hispanos, quàm ipsi fortassis erga Hispanos essent. At tamen Germani illi, itemque Gascones & Angli, qui apud Montes Hannoniæ iurauerant se non militaturos contra regem, & cum ijs aliquot seditiosi ciues, gladio, laqueo, & alijs modis necati sunt. Cùm autem in ea vrbe hæreret miles, nec nisi persolutis stipendijs progredi vellet, magna est amissa occasio rei benè gerendæ, omnibus iam metu cõsternatis, qui interìm se collegerunt & communierunt. Alcmariani quidam venerunt ad Hollãdiæ præfectum, indicaruntque ei, exulem Ruichauerum prope Alcmariam esse cum tribus signis militum, sed ciues eum in vrbem admittere non velle. Confestim igitur è regis copijs præmissa eò sunt tria signa peditum cum duabus turmis equitum. Eos sextodecimo Iulij subsecutus est quidam nobilis cum tribus legionibus & tribus maioribus tormentis ad tentandos oppidanos, & Geuseos fugandos. Eius oppidi portam occidentalem obtinebant Catholici, eam verò, quæ Eurum spectat, Geusei, per quam Geuseorum præsidium intromissum est duas horas antè, quàm regius miles portæ occidentali appropinquâsset. Tantam verò eius vrbis obtinendæ opportunitatem regij amisisse feruntur, dum diripiendis rusticorum in Heyloë & Egmonda, fortunis diutiùs immorantur.

Harlemẽsium deditio.

Milites luunt pœnas.

Alcmariæ Geusei præsidium imponunt.

Ex Harlemo quidam literas scripsit decimoseptimo Iulij, è quibus nonnulla huc ad verbum adscribam. In-

1573 tromissus, inquit, haud difficulter in vrbem 16. Iulij, singula oculis perlustraui. Duplicem vallum interiecta profunda fossa Geusei intra ciuitatem, qua parte quatiebatur murus, exteriori munitioni, quam Hispanus erexerat, obiecerant adeò firmum, vt facilè appareat, illic quidem ciuitatem vi fuisse inexpugnabilem. Verùm à tota boreali parte vetus murus est vtcunque debilis, nullo aggere firmatus, ità vt mirari satis nequeam vanitatem iconis, durante obsidione emissæ. Porrò quotquot intra ciuitatem fuerunt, tam gregarij milites, quàm ciues, plusquàm Saguntinam famem perpessi sunt: qua multis vtriusque sexûs, præsertim senibus & pueris, quibus effœtæ neque satis vegetæ vires erant, enectis, tandèm manus necessitati dantes, cùm alioqui omnibus fame moriendum fuerit, ad deditionem compulsi sunt, nulla alia conditione, quam quòd direptionem mobilium ciues redimere possent, ducentis quadraginta florenorum millibus, è quibus centū millia intra duodecimum diem numeranda sunt, ad reliquum pactæ pecuniæ exoluendum longiori spatio concesso. Cæterùm vitæ necisque potestas in omnes milites iuxtà àc ciues, victoris arbitrio relicta est. Deditionis leges subscriptæ sunt idiographis præfectorum & ducum, tam præsidiariorum, quàm ciuium, vt nihil in posterum vel querelis, si durius cum illis agatur, vel calumnijs, sit loci relictū. Heu quæ facies miserorum ciuium: viri, mulieres, senes, iuuenes, nupti, innupti, omnes adæquè demissum gerūt vultum: corpora macie confecta, luridus in ore pallor, vacillantia crura: deniquè nihil non horridum in illis cernitur. Nihil hîc venale extat, quàm annona, quæ de nouo importatur. Rari equi, nulli canes aut feles apparent in ciuitate. hi deliciæ meræ ieiuno ventri fuere. Maxima pars tergoribus boum sale conditis, & aqua calce immissa maceratis, duabus vel tribus septimanis proximis vitam sustentârunt: sola aqua plusquàm mensem restinxerunt sitim. vna salis copia illis semper fuit, cæterorum omnium, quàm nebulonum, maxima penuria. Nūc quanquàm pane & vino recreatiores sint, tamen mortis metus omnes angit,

Geusei vt cōmunierint Harlemum.

Fames Harlemica.

Deliciæ Harlemēsium sub obsidione.

Nudiustertiis ex præsidiarijs fermè sexcenti, Gascones omnes, laqueo, gladio & suspendio perierunt: herì gubernator vrbis ab Auraico constitutus, cui nomen Pippardæ, Frisius natione, vnà cum alio cēturione Flandro capite mulctatus est: pseudoecclesiastes Martinistà & gre-

Gascones suspensi &c.

& gregarius quidam miles laqueo in foro ad furcam suspensi, omnibus spectaculo per integrum diem fuerunt. Præter quos alij quamplurimi milites ad trecẽtos, omnibus vestibus vsque ad camisiam exuti, & extra ciuitatem rapti, in aquas præcipitati sunt: paucis eorum vita donata, intercedentibus cõfessoribus illorum Minoritis. Præsidiatijs Germanis fortaßis ignoscetur, quanuis non omnes sint extra periculum. Lancelotus Brederodus è latebris extractus, custodiæ traditus est. Fuerunt in vrbe quatuor millia præsidiariorum militum, qui redacti fuerunt, cùm deditio fieret, ad numerum mille sexcẽtorum militum, reliquis ferro absumptis: nunc præter illos, de quibus supplicium sumptum est, vix septingentos superesse credo. Ciuibus adhuc parcitur, verùm portæ ciuitatis tam arcta custodia seruantur, vt nemini exitus sinè consensu Hollandiæ gubernatoris pateat. Hactenùs ex literis Harlemi datis. 1573 *Præsidium Harlemẽ.*

Quantùm autem retardârit expeditionis huius prosperos successus cunctatio illa, quam attulisse aiunt milites, mouere se loco illo detrectantes, nî priùs esset numerata ipsis pecunia, idem alijs literis, eodem mense Harlemi scriptis, satis indicat his verbis: Miles ocio diffluẽs, aut ambulationibus se exercet, aut supinus recumbens apricatur, aut poculis certat, aut ludit alea &c. Interim hostis oblatum mora nostra temporis spatium amplectitur, respirat, consilia defensionis init, præsidia oppidis imponit, annonam, quæ sufficiat in multos menses, importat, puluere tormentario, alijsque instrumentis bellicis omnis generis, alijsque ad obsidionem tolerãdam necessarijs instruit, rusticos pagorum circunuicinorum incolas cum vaccis, ouibus, equis omniqúe supellectili intra ciuitates cogit, detrectantium casas, immò totos pagos, incendit. Hæc ille.

Obitèr hîc annotandum videtur, dum adhuc Harlemum obsidione premitur, suspendio illic à Geusçis necatos esse Maio mense huius, nî fallor, anni catholicos viros M. Lambertum Iuris vtriusque Licentiatum & consulem Harlemensem, octogesimo ætatis suæ anno. Item M. Quirinum æquè consulẽ eius vrbis. Tum quoque Franciscum sacerdotem, & Adrianum Alberti virum nobilem, atque Hugonem ciuem Harlemensem. Porrò Visulam Quirini consulis filiam sanctimonialem in aquas pręcipitatam & lapidibus oppressam: eius sororem viduam iuxta suas ædes ictu lapidis enecatam. *Aliquot Catholici Harlemi suspensi.*

1573 Turcarum multa nauigia, quæ in mari, quod est inter Byzantium & Mitylenen, nauigabant, vna cum mercimonijs atque hominibus exorta repentina tempestas demersit. Sed & Scythæ, collectis copijs, Polonorum fines infestabant, quos tamen Poloni contracto exercitu, cum insigni clade represserunt. Selymus Turcarum Imperator, Cypri regnum bellorum immanitate penitùs deuastatum, atque desolatum, nouis incolis restaurare, coloniasque in illud deducere statuit. Edictum itaque promulgari iussit, quo libera facultas omnibus Cyprijs profugis, ad sua redeundi proponebatur. Insulani itaque paulatim redeuntes, agros colere, munitiones disturbatas reædificare, domosque extruere cœperunt: ita vt insula, quæ paulò antè quasi solitudo erat, iam nouam regni faciem ostentaret. Multi quoquè ex Cilicia, Pamphylia, & Cappadocia istuc confluxerunt. Concessum est etiam Cyprijs colonis, vt ad arbitrium pro suis legibus, auitisque ritibus viuerent, atque Reip. penè formam haberent, imperatorios tantùm præfectos agnoscerent, & tributa fidelitèr penderent. Idem Chiis ciuibus, Gallorum intercessione, Selymus indulsit.

Regnum Cypri restaurat Selymus.

Dum in Belgio exercitus Regis ad oppidum Alemarianum infeliciter pugnat, quidam Geuseorum antesignani insidias struunt Middelburgo, Zelandiæ metropoli: & iam admotis scalis, quidā ex hostibus mœnia superârant, sed diligentia Mondragonij præfecti, iterùm à mœnibus proturbati sunt, & reiecti. Ciues qui proditionis erant conscij, quia maturè nimis seipsos prodiderunt, capti sunt, & in vincula coniecti. Vlissingenses tamen spe Middelburgi potiundi iam planè frustrati, munitissimam arcem, totiusque Zelandiæ quasi præsidium, Rammekens oppugnant, & paulo pòst, non optima præfecti fide, capiunt deditione. quo infortunio factum est, vt Antuerpia nihil commeatûs Middelburgensibus aduehi posset, quod non aut periclitaretur, aut a Vlissingensibus hāc arcem defendentibus interciperetur. Nec diu pòst Poyetus Auraici per Hollandiam vicarius, Montes D. Gertrudis, insigne & munitum oppidum, insidijs atque astu occupauit. Miles enim regius, cui murorum excubiæ erant datæ, dum securè dormit, nec hostium studia obseruat, illi admotis ad mœnia scalis, clàm oppidum inuadūt: præsidiarios aut occidūt, aut in carceres abreptos, postea suspendūt. Ecclesiasticos quoquè viros, primo impetu, quos obuios

Rammekens deditione capiunt Geusij

obuios habuerunt trucidant: inter quos Canonicus quidam fuit, Guilielmus Galenus. Fratrem verò Iohannem Vogelsanck, & F. Guilielmum à Gouda Frãciscanos, fœdo carcerę inclusos, varijs tormentis excarnificârunt. Erat is Guilielmus vir pietate rara, atque eruditione maxima, insignisque verbi diuini concionator. Ad hunc in carcerem missus Adrianus Gockius, Dordracenus Apostata, venerabilem Patrem à fide Catholica seducere conatur. Sed tam probè ab eo exceptus est, vt pisce magis mutus, planeque confusus, nihil haberet, quod cõtra ipsius rationes adferret. Non ità diù pòst (festinabat enim iam ad martyrium Pater, & omnis ei mora longa erat) præfectus Marliandt orantem, & patientiam à Christo Domino suppliciter petentem, è vinculis rapit, & ad supplicij locũ trahit. Quò cùm venisset, alacri animo scalas ascendens, laqueum induit, oransque pro inimicis, populum ad Catholicæ religionis obseruantiam admonens, è scalis proturbatus, placidè in Domino obdormiuit. 1573

Henricus Andius in Poloniam proficiscitur.

In Gallia rebus inter Andium Ducem Henricum, & Poloniæ legatos compositis, cùm iuramentum præstitisset Dux 4. Cal. Octob. Parisijs discessit. Carolus Rex fratrem ad fines regni comitari cum vniuersa nobilitate decreuerat: sed medio itinere morbo correptus, fratrem à se dimittere coactus est. Henricus Nansium peruenit, vbì à Duce Lotharingiæ sororio magnificentissimè exceptus est. Peropportunè tunc acciderat, vt Claudia Ducis coniunx filiam recèns enixa esset; in sacro enim baptismo Posnaniensem Episcopũ, & collegas, filiæ sponsores vterque parẽs postulauit. Henricus deinceps Blammonti matrem, Alenconiũ fratrem, Margaritam sororem, cæterosque proceres vltimò amplexus, citatis equis Argentoratum, Moguntiã, Francofurtum, ad Hassiæ Lantgrauium contendit. Indè per Saxoniã ad Marchionem Brãdenburgensem perductus, tandèm Miedzyrzece oppidum Poloniæ incolumis peruenit. Episcopus Montisregaris, Sedis Romanę nuncius, itineris totius comes erat, & omnibus in locis, ad quæ diuertebatur, incredibili pompa est exceptus. Quarè Imperatori, Principibusq; Germaniæ, & ipse, & oratores eius, immensas gratias egerunt.

Don Iohã Austriacus venit Guletam.

Huius anni mense Octobri, eiusdemque mensis die septimo, clarissimus princeps Iohannes Austriacus cum classe Catholici Hispaniarum regis Philippi soluit Ianagnana, & sub meridiem sequentis diei Guletam appulit: vbì ex Gubernatore atque ipso etiàm Tunetano

1573 rege certiùs cognouit de ſtatu vrbis & regni Tunetani, atque adeò Mauros & Turcas, qui Tuneti erant, terrore quodam correptos, fugam meditari. Poſtridiè igitur circunſpecta loci opportunitate, militem in terram exponendum curat quarto à Tuneto lapide, mittitq; bis mille quingentos pedites Tunetum, qui reipſa compererunt, oppidanos omnes ex vrbe profugiſſe, partim Carauanã, partim Biſertam: atque ità nullo reſiſtente in oppidum ingreſſi, ad arcem contendunt, ducentos illic Mauros inueniunt, qui ſe dicerent regis Amidæ nomine arcem cuſtodire, nec tamen difficulter illos admitterent in arcem. Indicatur hoc principi Auſtriaco: ſed quòd iã nox eſſet, nihil ſe tum mouit ille. Alterius diei ſummo manè cum Paulo Giordano, Antonio Auria totoq; exercitu Tunetum proficiſcitur, & in arcem veniens, nihil ferè præter magnam olei, lanæ, butyri copiam reperit.

Tunetũ ab eius milite occupatur

Vndecimo Octobris Guletam appulit Dux de Seſſia, vbi etiàm Marcellus Auria expectabatur. Tuneti rex, ità iubente Auſtriaco principe, interim apud Guletam manſit, ibidèm apud claſſem manente Iohanne Cardona. Dum autem Auſtriacus Tuneti eſt, decimotertio Octobris nunciatur ei, è Turcis Tuneti præſidiarijs, qui ad tria millia fuêre, quadringentos, & cum ijs aliquot Mauros, Biſertam veniſſe, conatoſque in oppidum ingredi, ſed à ciuibus & alijs, qui intùs erant, non admiſſos. Cumque Turcæ ferro ſibi aditum patefacere vellent, acritèr certatum eſſe, Mauroſque Biſertanos quoſdam captiuos Chriſtianos è triremi & galeone in portu illo hærentibus ſoluiſſe atque armâſſe, & cum iis paritèr aduersùs Turcas dimicâſſe, Turcas partim fudiſſe, partim cum triremi & galeone cepiſſe.

Turcæ à Biſertanis repelluntur.

Atque hæc quidem decimotertio Octobris facta ſunt, miſſique è Biſerta legati ſupplices ad illuſtriſſimum Auſtriacum principem, quos ille clementer excepit, Guletæque Gubernatorem cum milite miſit occupatum Biſertam. Indè porrò regi Tunetano, qui adhuc apud Guletam erat, hanc denũciauit ſententiam: Quandoquidem ipſe antehàc diſcordiæ & perturbationis regni Tunetani author fuiſſet, regios hæredes ſpoliatos profligâſſet, ſemperque erga legitimos ſucceſſores ſecùs atquè par erat, ſe geſſiſſet, vndè id conſecutum ſit, vt Turca regnum illud inuaſerit & occupârit: regię Catholicæ maieſtatis hoc eſſe mandatum, vt captiuus in Siciliam cõmigret. Quod cùm ille grauitèr acciperet, clementiamque

Biſertam occupat Auſtriacus.

tiamque implorare instituerer, cum vxore & liberis in triremem coniectus, in Siciliam captiuus abductus est. In eius locum subrogatus est verus hæres iunior Mulcasses, rege Catholico iubente, isque magna bombardicorum fulminum gratulatione è Guleta profectus, tanquam rex Tunetum venit, & ità quoquè exceptus est, iurauitque Catholicæ regiæ maiestati, vtì cliens fidutiarius siue vasallus, præstiturum se quicquid ei tum propositum fuit. E Tuneto antè excesserant Maurorum quadraginta millia. Ij supplices libellos obtulêre Austriaco principi, vt eius possent clementiam promereri. Quam cùm humanissimus princeps eis non negâsset, in dies redeunt Tunetum in domos suas. Austriacus verò reliquam anni partē in muniendo regno Tunetano consumpsit: arcemque nouam inter Tunetum & Guletam, loco palustri ædificauit, eamque Serbellono Italo & Carreræ Hispano defendendam dedit, magisque muniendam. Videmus hic, quàm propitius adhuc adsit Ecclesiæ suæ præpotens Deus, valdè quidem his temporibus afflictæ, sed nondùm prorsùs derelictæ. Quantùm hodiè illi negocij facessant Turcæ & hæretici, nemo est qui ignoret: sed tamen vtrorumque conatus ità reprimit Deus, vt non possint id assequi, quod cupiunt. Illustres aliquot victorias è Turcis intra biennium Catholici reportârunt, & cùm iam videretur actum de Ecclesia, Turcis in Oriente, hæreticis in Occidēte eam acritèr oppugnantibus, Turcæ prēter omnem expectationem propè incredibili affecti sunt clade, hæretici multa quidem machinantur, sed sæpè infeliciter: si quid verò interdùm consequi videntur, hocipsum tamen in totius ferè Germaniæ (vt nihil de alijs regionibus dicam) perniciem cedere videmus, quandò interim illi, dum potentissimi regis Philippi ditiones vexant, intolerabilem omnium propè rerum caritatem in Germaniam important.

1575 *Amuda Tuneti rex captiuus.*

Hugonotæ in Gallia, etsi pacem factam in castris ad Rupellam approbâssent, tamen ab armis diù se abstinere non potuerunt. Nouo itaque inter se fœdere inito, Occitaniæ vrbes & castra præsidijs muniuerunt, nouásq; copias conscripserunt. Nè autē hoc prēter rationem facere viderentur, populo persuadent, Catholicos arma parare, insidiasq; struere his, qui ex Sanbartholomęana cæde erant reseruati. Duo autē illos ad nouū bellum suscipiendum armabant, absentia nimirùm Ducis Andij, & Pontificiorum, seu Malecontētorum factio. Non enim iam omnes Catho-

Noui belli initia in Gallia.

1573 Catholicos se hostes habituros, sed quosdam amicos, arbitrabantur. Nonnulli enim ex Catholicis, quòd prauam Reip. sentirent administrationem, quodque misellum populum quotidianis exactionibus expilari, exiguã nobilitatis, quæ in bello sua penè omnia profuderat, rationẽ haberi, officia tanquàm in publica licitatione plus offerentibus addici, Regis ærarium inutiliter consumi viderent; salua religione Catholica, in peruersam hanc administrationem conspirârunt, & posteà bellum communibus armis, cum Hugonotis, contra Regem gesserũt, vt suo loco dicemus.

Malcontentorum Pontificiorũ factio in Gallia.

Mediolanẽsis Cardinalis & regiorum simultas.

Carolus Borromæus Mediolanensiũ Archiepiscopus, & Cardinalis, post diuturniorẽ absentiam ad Sedem suã reuersus, multos inuenit abusus, atq; inter alios, Regis præfectos & iudices laicos, lites ecclesiasticas in suo foro decidere, & iura sacra sibi vendicare. Hunc abusum dum tollere nititur Borromæus, maxima inter illum & ministros regios excitata est simultas. Baptistam enim Castellum, & Io. Iacobum Panicum constituerat Cardinalis, qui Canonum iura tuerentur, & secundùm illa ius vnicuique dicerent. Decurionem quoquè conduxerat, cum decem satellitibus, qui quod iudicatum esset, exequerentur. Aegerrimè tulerunt hoc ministri regij, & Alberquecij præfecti animum, in conatus Cardinalis incitârunt, Regis iurisdictionem, eiusque authoritatem istis minui, forũ ciuile & tribunal regium cõtemni, politicã administrationem labefactari, conquerebantur. Assiduis horum querelis motus Alberquecius, publico interdicto cauit, nè quis armatus per vrbẽ, nisi cum licẽtia Præfecti, incederet: qui secùs faceret, mulctatetur. Cùm verò Cardinalis satellites arma non deponerent, Decurio captus, & publicè mulctatus est. quã rem indignè ferẽs Cardinalis, regios ministros omnes anathematis fulmine percussit, à quo, pacatiores facti, iussu Pontificis ab ipso Cardinale rursùs sunt liberati. Deindè Cardinalis ad Ecclesiæ reformationem animum conuertit. Adulteros, meretrices, impuros homines, & publicos peccatores eijcit, in fide & moribus collapsa restaurat, iudicij ecclesiastici & curiæ suæ faciem mutat, familiæ suæ qualitatem inquirit, nihilque prætermittit quod ad Ecclesiastici principis officium pertinebat.

Cardinalis Mediolanensis reformat suam Ecclesiam.

Albanus dum Amstelredami hæret, insignem classem instruit, ad Vvaterlandos, Hollandiæ Septentrionalis populos, debellandos. Prętoria nauis Amstelredamensium

sium sumptibus ædificata, tantę erat magnitudinis, vt in mari hoc nostro nũquàm similis sit conspecta, hostes Inquisitionẽ appellabant. Classi præficitur Comes de Bossuy, qui ad primam expeditionem profectus, cùm longiùs velificaretur, nec aduentum Boshusij Vicarij sui cum cætera classe expectaret, ex improuiso in Hollandorum classem incidit. Cumque necessitas eum compelleret, cũ hoste manum cõferere, diù vtrinquè pugnatum est. Multi nobiles, egregijq; milites erant in prætoria, qui strenuè dimicantes passim occubuère, totque strages editæ sunt, vt iam carina atque fori humano sanguine exundarent. Comes licèt initiò magno animo se defenderet, nec sese hosti dedere vellet: posteà tamen cùm naues sociorum auxiliares nusquàm conspicerentur, & sui penè omnes interfecti essent, se, prætoriamque nauem hosti condonauit, captus autem in oppidum Hornanum est abductus.

1573 *Bossuuius Comes capitur à VVaterlandis.*

Nec minor erat victoria, quam eodem ferè tempore Zelandi & Britanni Hispanicæ classi in mari Britannico extorserunt. Constabat ea classis partim Regis nauibus, quibus præerat Dux Medinæ Cæli, qui in Gubernatione Belgij succederet Albano, partim mercatorum, quæ incredibilem preciosissimarum mercium, auri quoquè & argenti vim aduehebant. His victorijs elatior factus Auraicus, de obsidendo Middelburgo consilia captauit: eamque vrbem breui terra marique ità obsedit, vt nihil annonæ ipsi aduehi, nisi summa cum difficultate, posset.

Angli & Zelandi classem Hispanicã expugnãt. *Middelburgũ obsidetur.*

Albanus cùm videret belli euẽtum in Alcmarianos infelicem, Imperatorem exercitûs Valdęum creauit: ipse cum filio Frederico, Antuerpiam primùm, deindè Bruxellam proficiscitur: ibiq; abdicato imperio, paulò pòst, mense scilicet Decembri, in Hispanias est reuersus. Dux Medinæ Cæli videns perturbatũ Belgij statum, gubernaculũ recusans, iam antè discesserat, in cuius locũ Magnus Castiliæ Commendator Ludouicus Requesenius venerat. is itaque, Albano abeunte, Belgicarum ditionnũ, iubente Philippo Rege, administrationem suscepit. Valdęus verò exercitum Alcmario mouens, Lugduno Batauorum obsidionem parabat.

Albani abitus in Hispaniã. *Requesenius fit Belgij Gubernator.*

Hoc ipso anno Gregorius XIII. Pontifex Maximus, qui Pio V. successit, Romæ Collegium Germanorum tantis auxit ijsque annuis & perpetuis prouentibus, vt possint illic quotannis honestè sustentari centum studiosi Germani adolescentes. Summa horum prouentuum

Gregorij XIII. liberalitas & beneuolẽtia erga Germanos.

1574 uentuum siue redituum ad decē millia coronatorum excrescit. Multi Romam profecti sunt è Germania adolescentes, vt illic & literis & vera pietate praeclarè ac solidè instituantur. Id enim spectat optimus Pontifex (cui vel hoc solo nomine nunquàm se gratam satis Germania declarare valebit) vt possint Romae eos eruditionis & virtutis habere progressus, vt quandoquè Germanis suis & doctrina & optimis sanctae vitae exemplis praelucere queant, eosque reducere ad vnum Catholicae Ecclesiae ouile, à quo eos dolet vulpecularum vineas demolientium, id est, versutorum haereticorum, Domini ecclesias & animas ecclesiasticas, vt exponit hunc locum Theodoretus, corrumpentium & vastantium, fraude & malo dolo abstractas. De qua sanctissimi Pontificis tum liberalitate summa, tum eximio in Germanos animi studio, propensione ac beneuolentia, aliâs plura dici poterunt opportuniùs. Angustia temporis nunc cogit properare ad finem.

Requesenius Middelburgo subsidia parat.

ANNO 1574. postquàm Albanus Dux iam bello senioque fractus, atque à Rege Philippo reuocatus, tradito Requesenio Belgij gubernaculo, discessisset: Requesenius vt Middelburgo laboranti extrema inedia succurreret, classem instructissimam parat, cui Sancium Dauilam praefecit. Is postquàm soluerat, atque Middelburgum peteret, obuiam habuit hostium classem, & numero & viribus maiorem. Fit pugna atrox, & diuturna: impressionem faciunt Geusij in regios, regij acritèr sese defendunt. sed tandèm superiores illi, quinque naues regias deprimunt, & alias quatuor capiunt: caeterae versis velis, fugaque elapsae, saluae in portum peruenerunt. acta sunt haec circa finem Ianuarij. Decimo verò nono Februarij eandem fortunam Dauila, iam oblitus superioris cladis, tentare voluit. Soluens è portu Bergensi, aperto mari Vlissingam nauigat, ibique consistit, Romerum cum reliqua classe expectans. Sed cùm hostium classis regiam in conspectu haberet, aduolans, acerrimeque cum ea depugnans, regias naues depressit, cepit, & dissipauit, Romero vix scapha elapso. Quae fama cum ad Dauilam delata esset, ipse subtractis anchoris Antuerpiam reuersus est.

Regia classis à Geusiis victa.

Middelburgū Auraico deditur.

Mondragonius, qui Middelburgum hactenùs fortissimè defenderat, intellecto subsidij expectati infortunio, extrema famis necessitate compulsus, vrbem Auraico

raico post triduum dedidit. Milites atque ecclesiastici salui dimissi sunt: ciues centenis aureorum millibus mulctantur: Mandragonius verò data fide Antuerpiam ad Requesenium proficiscitur, cum eo de sua centurionumque redemptione, captiuorumque permutatione, acturus. 1574

Circa idem tempus Ludouicus & Henricus Nassouij, cum Christophoro Palatino militem colligunt, cuius opera in occupando Traiecto, Antuerpia, Valencena & Gandauo, alijsque oppidis (in quibus suos proditores habere dicebantur) vti decreuerant. Diribitorium iuxta arcem Carpenam erat assignatum: habitoque delectu, versus Traiectum castra mouebant. Sed Requesenius, accepto hoc nuncio, statim Dauilam cum aliquot signis Traiectum mittit. Qui etsi hoste multò esset numero inferior, tamen opportunitatem captans, bina eruptione facta, hosti non exigua damna intulit, & plùs quam 600. trucidauit. Submittitur interea Dauilæ Mondragonius. Coniunctas itaque Nassouij regis vires metuentes, retrocedunt, & in Valkenburgensi territorio castrametantur. Hic nouo Dauila vsus stratagemate, 500. iterùm lectissimos milites hosti decerpsit. Nassouij spem suam elusam videntes, nec modum viamque videntes exercitum istic fluuium traducendi, collectis vasis reditum in Germaniam simulant: cùm interim magnis itineribus Nouiomagum contendunt. Insequentes eos Hispani, nouasque copias ex diœcesi Vltraiectensi, atque Geldria, duce Domino de Hirges aduocantes, hosti in Ericeto Moukensi obuiàm procedunt. Commissum est atrocissimum prælium, sed penès regios victoria fuit. Cæsi sunt Nassouiani omnes, paucis exceptis, qui partim capti, partim in fugam sunt conuersi. Occiderunt in hoc prælio Ludouicus & Henricus Nassouij fratres Auraici, & Christophorus Palatinus, multique insignes Germanorum Centuriones & militum Tribuni. Commendabatur autem Domini de Hirges, & Schenkij a Tautenburg virtus, & imperterrita, indefessaque fortitudo: quorum diligentia, nutans primùm victoria, sese ad regios conuertit. Paulo pòst Antuerpiæ sumptum est supplicium de quibusdam non infimi nominis belli ducibus, qui proditionem arcis eiusdem vrbis moliebantur.

Ludouicus Nassouius in Belgiũ cum exercitu redit.

Ludouicus in Ericeto Moukensi caditur.

1574 Rex Philippus pro innata sibi clementia, qua ditiones Belgicas, auitas & hæreditarias complectebatur, omnem curam atque solicitudinem huc conuertebat, vt pacem illis, & optatam tranquillitatem reddere, charissimorum subditorum suorum fortunis & sanguini parcere posset; præter nuper indultam omnium delictorum condonationem, nouam ἀμνηστίαν, scelerumque tam in Religionem, quàm in suam Maiest. ab anno 1566. vsque in istam horam commissorum, vniuersalem veniam omnibus cuiuscunque sexûs, ordinis atque conditionis subditis, qui deinceps catholicè viuere velint, 6. Martij in Hispania concessit, adiunctisque amicissimis literis, Requesenio transmisit, qui illud indultum mense Aprili cum summa solennitate Bruxellis proclamari iussit. Addidit & Pontifex Rom. indulgentissimam suam potestatem, qua Belgas rebelles & hæreticos ad meliorem frugem redire cupientes, sceleraque sua confessos, in conscientijs liberos atque tranquillos declarauit. Quo vnico facto vterque sese à carnificina, quo nomine immeritò ab hæreticis sugillabantur, vindicauit.

Edictũ remißionis omniũ antea ctorũ scelerũ in Belgio promulgatur.

Milites Hispani numero circitèr quatuor millia tumultuantes, & de non solutis aliquot annorum stipendijs, cum ducibus suis, Ordinibusque patriæ expostulantes, sese ad vrbem Antuerpiensem mouent, & impressione facta, iuxta arcem in vrbem perrumpunt : erectisque signis ad forum conuolantes, pecuniam postulant. Quæ cùm non repræsentaretur, diuisis copijs in ciuium ædes ruunt, scrinia compilánt, atque obuia quæque rapiunt, Gubernatori ipso Champanio, eiúsve fortunis non parcentes. Sedata nonnihil istius furoris tempestate, Antuerpienses aliquot florenorum millia tumultuanti militi numerârunt, qui accepta pecunia confestìm Lugdunum Batauorum contendit, vrbemque grauissima obsidione cinxit.

Hispani Antuerpiã hostilitèr inuadunt.

Dum hæc in Belgio geruntur, Henricus Caroli noni Galliarum Regis frater, ad decimumoctauum Februarij diem, incredibili cum solennitate, magnificentissimoque apparatu Poloniæ Rex Cracouiæ vngitur & inauguratur, postquàm anni superioris 4. Calend. Octobris, relicto fratre infirmo, ex Gallia dis-

Henricus Andium Dux, Cracouiæ Rex inauguratur.

ces-

cessisset. Sed iucundissimum hoc Polonorum gaudium 1574
insignis paulò pòst mutatio est subsecuta: de qua infrà
dicemus.

Maximilianus Imperator cum quotidiè suo, toti- *Comitia*
usque Imperij malò disceret, Turcam nullius iuramen- *in Mittent*
ti, fœderis, aut induciarum habita ratione, Imperij fi- *vvalt Ba-*
nes lacessere atque decerpere, Inutrium comitia indi- *uariæ op-*
xit, omnesque Germaniæ Principes euocauit, vt de cer- *pido.*
ta pace, aut de bello suscipiendo consultarent: sed ni-
hil aut parùm propter sententiarum diuersitatem po-
tuit hîc definiri.

Veneti non minùs quàm Germani imminen- *Status Re-*
tem Turcicam tempestatem metuebant: certis enim *ipub Ve-*
literis, certisque nuncijs intellexerant, Byzantij rega- *netorum*
lem classem quingentorum nauigiorum (inter quæ *hoc anno.*
trecentæ triremes, multique liburni, celoces, dicro-
tæ, onerariæque naues esse dicebantur) singulari stu-
dio ac diligentia instrui atque comparari: quinquagin-
ta etiàm naues rostratas, per Aegæum & Chalcidem
omnis generis commeatum colligere, atque ad clas-
sis huius instructionem comportare: mussitari insu-
pèr, tantam belli molem in Venetorum perniciem
conflari. Veneti itaque, nè quid sua Respublica da-
mni caperet, aduigilandum esse existimantes, duode-
cim millia peditum conscribunt, quos sub imperio
Sfortiæ Pallauicino traijci in Cretam iubent, ad in-
sulæ defensionem. Quibus militibus colligendis
dum occupati sunt, noua in vrbe Brixiensi factio,
celebrioribus ciuium familijs inter se diffidentibus,
exorta est, quæ nobilissimæ istius ciuitatis exiti-
um minare videbatur, nisì Venetorum Decemuiri
Iacobum Superantium, summæ authoritatis virum,
cum suprema potestate eò ad res componendas legâs-
sent. qui vrbem ingressus, intempesta nocte furcis in
omnibus vrbis celebrioribus locis erectis, manè edicto
cauet, vt omnes exteri intra vigintiquatuor horarum
spatium, sub pœna suspendij, vrbe exirent. Paruêre Su-
perantij mandato, & octo millia armatorum sicario-
rum, qui a partibus diffidentibus intromissi erant, exie-
runt: altaque fuit in vrbe pax & tranquillitas. Præ-
ter hęc incommoda, & alia duo Venetorum res atque
animos consternauerunt. nam & eodem ferè tempore
augustum sancti Marci Palatium deflagrauit, & paulò

1574 pòst forum, in quo nundinæ circa Ascensionem Domini solent exerceri, cum ligneis tabernis, mercimonijsque preciosissimis ignis depopulatus est.

Principes hoc anno mortui. Fuit hic annus multis quoquè Principibus funestus. abripuit è viuis Cosmum Medicen magnum Herruriæ Ducem, & Guidobaldum Ducem Vrbini, cum Carolo nono Galliarum rege. Vitæ quoquè catastrophen hoc anno peregit Selymus Turcarum Imperator, & Carolus laudatissimus Lotharingiæ Cardinalis, vt suo loco dicemus.

Laus Frãcisci Mariæ. Cosmus Medices Franciscum filium hæreditarijs prouincijs Ducem reliquit: & Guidobaldo Frãciscus Maria successit, qui initiò principatûs sui omnia vectigalia, ab auo imposita, subditis remisit, exules reuocauit, bona fisco subsignata dominis legitimis restituit, nouã Reip. faciem instituit, multaque peregit egregio principe digna.

Germani Patriarchã Constantinop. in suam opinionem pertrahere studẽt. Germani aliquot Protestantium, duce Martino Crusio, partim in odium Rom. Ecclesiæ, partim vt antiquam suæ Sectæ successionem, legitimumque caput ostendere possent, per Stephanum Gerlacum variè de concordia suæ, Orientalisque ecclesiæ, apud Patriarcham Constantinopolitanum egerunt: cumque varijs artibus, multisque scriptis, vt in suam iret sententiam, solicitauerunt: quæ nundinatio cùm in multos sequentes annos protracta esset, nihil proficere potuerunt, Patriarcha luculẽto scripto eorum errores demonstrante.

Status regni Francici. In Gallia, Donfrone auspicijs Mattignonij Hugonotis erepta, Mongomerio capto, Fano Landi expugnato, Carenta restituta, Lorgio profugo, Columberio occiso, compositoque tumultu Normandico, Carolus nonus moritur. *Caroli IX. mors.* qui cùm in extremis esset, publicis literis, & ab Alenconio, Nauarræo, & Borbonio Cardinali, regiæ stirpis principibus, confirmatis, regnum fratri Henrico reliquit: in eius verò absentia summam interregni authoritatem matri demandauit; totique regno imperat, Biragio Cancellario suadente, vt, quoàd frater rediret ex Polonia, matri omnis obedientia deferatur. Illa postridiè quàm Rex obijsset, Regis sententiam omnibus regni proceribus literis demonstrauit: Condæum etiam ad pacem & concordiam est hortata. Matris verò authoritatem literis defendunt Alenconius & Nauarræus.

Intereà

Intereà Regi demortuo funus magnificè procuratum est. Regina verò repetitis nuncijs & literis Henricum è Polonia vocat, ad auitum & illustrissimum regnum suscipiendum. quod vt clam fieret, eum Belleurgi industria vti mandauit. Paulò pòst Mongomerius, is qui Henricum II. vulnerârat, perduellionis reus, vltimo supplicio Parisijs afficitur: & Hugonotæ noua consilia capiant, de rebus suis (dum Rex abest) stabiliendis. Conuentus indicuntur, nouæ conspirationes, societates, & coniurationes fiunt: de Anuillio & cæteris Politicis in fœdus recipiendis (eò quòd a regia familia viderentur abalienati) variè disputatur: nihilque prætermittitur, quod ad nouas factiones suscipiendas pertinere videretur. 1574 *Regina Henricum filiũ è Polonia vocat. Mõgomerij supplicium.*

Condæus, Toræus, & aliquot Politicæ nouæ factionis nobiliores, eandem in Germania camerinam mouebant. Condæus Argentorato Gasquium cum literis ad Occitanicos confœderatos mittit. Toræus quoquè ad Anuillium scribit, eum, vt partes suas sectetur, adhortatus. Hæc liberalis Condæi oblatio, & spes quæ de Anuillio concepta fuerat, causam præbuêre Hugonotis, vt conuentum indicerent Milialdum Rhutenorum, ad decimum Iunij diem: in quo de duobus his capitibus disputatum fuit, & tandèm conclusum: Anuillium certis conditionibus, ijsque planè seruilibus, in fœdus recipiendum esse. ex quo fœdere id subsecutum est, quòd multis in vrbibus Catholicis execranda illa hæresis sit admissa. Nec honestioribus multò conditionibus Condæum summum belli ducem creârunt, & omne illi obsequium se præstituros testati sunt: modò Condæus anteà conditiones propositas se obseruaturum Palatino Frederico, & Casimiro filio, iureiurando polliceretur. *Hugonotarum, de recipiendis in fœdus Malecontētis Pontificijs, cõsilia.*

Priusquàm hæc fierent, Monbrunius Hugonotarum Dux Diam nobilem vrbem obsidione tentat: sed Glandagij diligentia & fortitudine eam turpitèr deserere coactus est, multis è suis desideratis. Dalphinius parte aduersa Mompenserij filius, Alesium & Ostam in potestatem Regis, armata manu fortitèr redegit. indè Liberonem obsedit, & cùm summis viribus aliquandiù frustrà oppugnâsset, tandèm collectis vasis, oppidum reliquit, & exercitum in vicinas vrbes traduxit. In Occitania Hugonotæ Vessalium, Calanconium, & Nonæum oppida, partìm vi, partìm dolo Catholicis extorquent.

Dum hæc vltrò citroque geruntur, Condæus libel-

1574 lum edit; quo ſuam de bello ſuſcipiendo voluntatem declarat, cauſas interſerens, quæ illum eò commouerant. Guiſios mirum in modum traducit, nihil calumniarum prætermittens, quo populo eos redderet odioſos. Indè ad Henricum regem, qui quotidiè expectabatur, conuerſus, ei omnem obedientiam promittit, modò Rex, quæ ipſe proponit, habere rata velit: tandèm omnes Reges & Magiſtratus appellat, & ad cauſæ ſuæ defenſionem inuitat.

Henricus Poloniam deſerit, & in Galliā redit.

Dum ſic in Gallia tumultuantur, Henricus in Polonia de morte fratris iam factus certior, de auito regno repetendo conſilia captauit. non enim minimæ res hæc erat difficultatis, eò quòd non neſciret, Polonos in abitum eius non conſenſuros. Primùm itaque ad 15. Iunij Cracouiæ Optimates conuocat, quibus fratris obitum exponit, cauſaſque addit cur ſua in Gallia præſentia ſit neceſſaria: intereà nihil ſe ſinè Procerum & regni conſenſu agere velle ſimulans, Comitia menſe Auguſto indici cupit, in quibus ea de re ageretur. Reſpondet Senatus, dolere ſibi fratris obitum, cæterùm ſe, ſinè regni totius approbatione, de abitu Regis nihil ſtatuere poſſe: orare igitur ſe Regem, vt Comitiorum ſententiam benignus expectet, nec intereà noui quid moliatur. Interìm Rex clanculùm mittit, qui fidem publicam à Maximiliano Imp. flagitaret, quam haud grauatè obtinuit. Paulò pòſt Belleræus, cui omnis de abitu cura erat à matre demandata, Senatui valedicit, ſibi in Galliam neceſſariam ob cauſam eundum aſſerens. is magnam regiæ ſupellectilis partem ſecum abſportâſſe dicebatur. Poſtridiè Rex, ſpecie malæ valetudinis, ſolito maturiùs ſe ſomno componit, & nocte intempeſta mandato Regis porta arcis aperitur, ipſeque peregrino habitu tanquàm nobilis egreſſus, paucis comitatus, citatis equis, magnis itineribus Plezinam primum Auſtriæ Poloniam exeuntibus oppidum peruenit. Manè ſummus in vrbe tumultus erat: vndiquè Poloni conuolabant, vt Regem inſequerentur: & quanuìs ab vna turma, quam Tanchius regiæ cuſtodiæ præfectus ducebat, anteuerteretur, tamen quia Auſtriæ fines ingreſſus erat, ex itinere retrahi non potuit. Plezina itaque ſtatìm, poſt ſiceræ atque aquæ hauſtum, celerrimo equorum curſu, Veſcouium defertur, atque indè Viennam, vbì perhumanitèr à Maximiliano excipiebatur.

batur. Ex Austria statim literas dat ad Senatum Venetianum, Ferrariensem, Sabaudum, aliosque Italiæ Principes, quibus significat: se in Galliam proficiscentem, cupere per ipsorum ditiones iter instituere. Placuit Principibus, paraturque statim ad eum excipiendum certatim vniuersa Italia, ad omnem magnificentiam effusa. Primùm Pontebæ à Venetis excipitur, indè deductus per omnia Venetorum oppida, Mergaræ à Ferrariensi & Niuernico salutatur: mox conscensis nauibus, byssino, sericato, & omne genus phrygionico opere contectis, Muranum venit, vbi à Duce Senatuque Veneto magnificentissimè exceptus, celebri illa Bucentauro seu Talamago nouo opere deaurato, Venetiam transportatur. Magnifica verò pompa tum in littore Murano, tum in vrbe ipsa illi exhibita, multò maior est, quam vt nostræ conueniat breuitati. Hoc tantùm addam: Regem cũ Emanuele Duce Allobrogum, qui etiàm eò Regem salutatũ venerat, post multas tragœdias, ludos, conuiuia, saltationes, variaque acroamata, concilium accessisse: in quo ad beneuolentiæ signum creatus est nobilis, Venetaque vrbe donatus, & ipse, & Dux Allobrogum. Totos decem dies Venetijs commoratur: tandem Patauium proficiscitur, quem Dux & Senatus ad tria passuum millia comitabantur. 1574

Consule inter alios Natalem Comitem lib. 24.

Paulò antè quàm Henricus Poloniam relinqueret, Carolo Danzæo ad se vocato exponit itineris sui consilium: opùs esse celeritate ob periclitantem Galliam, Condæique ceruicibus celeberrimi regni incumbentis machinationes: literas ei diuersas, tam ad Episcopum Ciuaniensem, quàm ad alios Regni Proceres tradit, in quibus rogabat eos, in fide & veteri in illum beneuolentia perseuerarent. has post abitum literas singulis vt traderet, Danzæo iussit: addens insupèr, velle se, vt coram Senatu & omnibus regni Proceribus suum discessum declarata vera causa excusaret. Acta sunt hæc decimooctauo Iunij, cùm Danzæus ea in Senatum referret vigesimosecundo. Ad Senatum similes literas Rex ipse post abitum tradendas reliquit, in quibus Polonis ob summam eorum in se fidem gratias agit, dolore summo deserere eos debere, excusásse & distulisse abitum quamdiù potuit, matri mandatum (quod Regentiam Galli vocant) misisse: Alenconium & Nauarræum monuisse, vt sui desiderium æquo animo ferrent, nec aduẽtum frustrà expectarent: Cæterùm nouas literas

1574 superuenisse, nunciantes actum esse de regno Galliæ, nisi ipse intra viginti dies in finibus Galliæ præsens adesset. Indè rationes adducebat, cur clanculùm abiuisset. Posteà Procerum fidei in sua absentia regnum committit. Tandèm petit, ex omnibus Ordinibus ad se in Galliam Legatos mitti, quibuscum de statu regni Polonici transigere possit.

Polonorũ ad Henricum legatio. Poloni itaque, vt Regi suo satisfacerent, postquàm datis ad eum Viennæ agentem literis, quibus eum perbenignè reuocabant, non rediisset, petitam legationem mittunt. Venére Legati Ferrariam, vbì Henricum inter spectacula & ludicra inuenerunt: cui exponunt Polonorum in Regem fidem & beneuolentiam, conqueruntur que inopinatum Regis discessum. Indè humanitèr petunt, vt ad regnum redeat, docentes pericula, quæ Rege absente suis, à Moscouitis, Scythis, & Turcis incumbebant. Tandèm obnunciant: nisì ad statum diem redeat, abdicatum iri ab illo regno, & comitia creandi regis noua esse indicenda.

Henrici responsio. Henricus lupum auribus tenens, (necdùm enim Francici regni pacatum habebat imperium) timensque nè fortè vtroque regno excluderetur, callidè legatis respondet: Se breuì in Poloniam rediturum: non ideò Poloniam reliquisse, vt opulentissimum illud regnum penitus desereret, sed ad componendas res Gallicas profectum, quibus pacatis, mox rediturum. quod etiàm factum fuisset, si tutus pateret ad Gallos accessus: animos verò quorundam exacerbatiores esse, qui per amicos erant mitigandi. Hanc causam esse, cur tam diù in Italia hæreret.

Postquàm Legati discessissent, Rex Ferraria Augustam Taurinorum cum Emanuele Duce Sabaudiæ profectus est. Hinc literas iterùm ad Polonos mittit, eosque, vt priorem electionem ratam habeant, nec ad secundam transeant, nihílve in comitijs contra suam Maiest. statuant, hortatur. Cæterùm quia literæ istæ minaciores videbantur, animos Polonorum non leuitèr exulcerârunt. Eodem tempore Anuillius à Rege vocatus Taurinum venit, & Margareta vxor Sabaudi, (de qua nescio quid Hugonotici scriptores sibi pollicentur) Monbrunium ad pacem hortatur: sed ille conditiones respuit. Henricus postea Emanuele Sabaudo (à quo etiàm equitatu, peditatuque, & maioribus tormentis adiutus erat) comitatus, Lugdunum venit.

Dum

Dum Gallus Italicis delicijs immersus luxuriaretur, alijs in locis periclitabatur Resp. Christiana. Selymus enim Turcarum Imperator indignum sua maiestate arbitratus, adolescentem Iohan. Austriacum, aut Regem Philippum reges sibi confœderatos bello premere, sibique subijcere: per hyemem instructissimam classem apparari iussit, scripsitque ad omnes Africæ proceres, vt funditùs euerterent, quidquid Hispaniarum Rex in Africa possideret: suam classem, ad Tunetanam expeditionem constructam, breui affore pollicebatur. Huic classi Sinamum virum militarem præfecit: constabat autem 160. longis nauibus rostratis, 30. onerarijs, multisque alijs nauigijs. Hæc per Aegæum & Ionium nauigans, Cyprumque, Rhodum, Peloponnesum, Corcyram & Hydruntum præteruecta, tandem in mare Punicum peruenit: & primùm Iulio mense à nostris est cõspecta. Quòd autem non citiùs appulsa esset, in causa erat, grauissima pestis quæ eam depopulabatur, plurimis quotidie morientibus, & in mare proiectis. Eadẽ quoque lues Cyprum insulam paulò antè inuaserat, eamque nunc penè præteriti belli calamitatum oblitã, iterùm Cilicibus, Pamphylijs, Cappadocibus, alijsque colonis, qui in eam transfretârant, desertam reddidit & deformatam.

1574 *Selymus Turcarũ Imperator Tunetano regno bellũ parat.*

Antequàm classis Turcica in conspectu esset, terrestres copiæ conuenire visæ sunt, quæ ex Tripoli, Caruano, Iulia Cæsarea, Meninga insula & Constantina confluxerunt: his se Numidæ, Mauri, Alerbi, cum duobus Ianizarorum, & quatuor Hebræorum millibus adiunxerunt: ita vt exercitus ille 40000. armatorum constaret, qui ad Guletæ, Tunetique expeditionem concurrebant. Non latuêre vires Turcicæ, Serbellonum Tuneti præfectum, qui Petrum Carreram Hispanum, cui Guletæ cura erat demandata, accessit, vt de Guleta munienda consilium simul inirent. Reparatis itaquè fossis, aggeribus & muris, nouisque propugnaculis (quod iamdudum antè fieri debuisset) tumultuario opere pro temporis breuitate excitatis, vterque se ad defensionem parat; Serbellonus Italus ad Tunetanam & arcis nouæ, Carrera Hispanus ad Guletanam. Sinamus itaque terrestres copias omnes summis viribus Tunetum aggredi iubet: expeditioni huic præficit Aydarum purpuratum Caruanum. ille statim 16. tormentis muro admotis eum disturbauit. Serbellonus hostium cognito consilio & viribus, vrbe cedit, & suos in arcem nouam ducit. Turcæ deindè Guletam,

Tunetum capitur.

1574 letam, ea parte qua Carthaginem respicit, incredibili tormentorum tempestate verberare cœperunt: ità vt Carrera sibi metuens, noua à Serbellono auxilia petere cogeretur. Serbellonus ægrè tandèm 650. milites sub duce Petro Manuellio submisit. ipse verò Serbellonus munitioni perficiendæ gnauitèr insistebat. Turcæ Guletæ partem, quæ mare prospectat, haud segniùs diuerberârunt, pontibusque ex antennis factis oppugnârunt. cadunt vtrinquè multi. Iterùm à Serbellono subsidia petit Carrera. intereà literæ Cardinalis Granuellani adferuntur, de nouis copijs mittendis. Martinus itaque Cagneus & Maldonatus cū suis Hispanorū cohortibus, & Hercules Pisanus iterùm Guletam intrant. Hostis impressiones geminās, munitionē quandā intrauit: sed præsidiariorū virtute iterum in fugā reijcitur, & occupatam munitionem multo vtriusq; partis sanguine desetere coactus est. Cæterùm cùm quotidiè præsidiariorū numerus decresceret, iterùm à Serbellono petūtur auxilia: mittūtur aliquot Italorū manipuli, qui lintribus impositi, noctis beneficio, salui in arcē venerunt. Turca obsidionis diuturnitatē pertæsus, metuens etiā, nè fortè hyemis (quæ accelerabat) tempestate impediretur, quo minùs Guleta expugnata, arcem nouā occupare posset: summa vi & celeritate agendum ratus, innumerabiles copias Iulia Cęsarea iterùm in castra vocat, tantaq; contentione arcem oppugnauit, vt tandèm ea, cæsis penè omnibus Christianis, potiretur. Non desunt qui Carrerā proditionis insimulant: alij insimultatem, emulationem & inuidiam vtriusq; gentis, Hispanicæ atq; Italicæ, tantæ cladis causam reijciunt. Turcæ mox expugnata quoquè turri aquæ, omnes vires in Serbellonum, nouamq; arcem conuertūt, eamq; tanta tormentorum multitudine & violentia verberauerunt, tot impressionibus oppugnauerunt, vt præsidiarijs penè omnibus occisis, tandem expugnârint: abductisque omnibus munitionibus, Guletam, vnà cum noua arce, funditus euerterunt Serbellonum autem, Carrerā, & duodecim alios duces, rasis barbis, catenis ad transtra alligatos, Byzantiū adduxerunt. Quo in itinere partē victricis classis in hyberna mittit Sinamus, partem ad insulā Corcyrā appellit, tanquàm omnes Venetorum naues vnà cum insula vi occupaturus. Veneti iam paulò antè præsidium insulæ (200. tantùm militibus relictis) exauctorârant, fidei enim & societati à Selymo acceptę nitebantur. Turcę scaphis in terram expositi, agros vastare, ta-

Guleta capitur à Turcis.

Arx noua Tunetana capitur.

re, rapere quæq; obuia, multaq; hostilia exercere. Corcyrei cùm Turcarũ petulantiã diutiùs ferre nõ possent, erũpentes armati in Turcas, eos passim vulnerârunt & occiderunt. Nihilominùs Sinamũ & reliquos proceres amicè salutabant, & in vrbẽ recipiebãt, muneraq; qualia ab amicis accipi solent mittebant: at Sinamus spretis muneribus Corcyręis grauitèr minitabatur, quòd homines Selymi tam crudelitèr occiderant. Illi amicos se Selymi esse, defendi à suo milite debere non offendi; se lacessitos & graui damno accepto ad arma proruisse &c. Sinamus eorũ causę æquitate, iustisq; rationibus spretis, irato stomacho, hyemis iniutiã metuẽs, vela ventis dat, & magno cum triũpho Byzantiũ ingressus est. Veneti tyranni arrogantiam, implacabilemque iracundiã veriti, in præteritorum temporum fœdifragas Turcarum factiones, præcipuè verò in Iaderensis agri inuasionem, prospicientes, indictionibus per ditiones suas imperatis, de munienda Corcyra consilium captare cœperunt. 1574 *Corcyræorum cum Turcis cõtentio.*

Mussitabatur etiàm eodem ferè tempore de expeditione noua, vere nouo, in Cretensem insulam suscipienda: omniaq; ad eam necessaria per omnes Turcarum ditiones inquiri, emi & comportari. Magna enim Selymus, hac victoria elatus, sibi in futurum annum pollicebatur: sed dissipauit Dominus consilium eius, & repentino morbo percussum, è viuis migrare iussit. Antequam moreretur, Cæsareæ Maiestatis Oratori dilatum diutiùs anno responsum, de prorogatione induciarum, tandèm dedit: & octo annorum pacem promisit. nec diù pòst Seraglium Portæ Imperatoris Constant. vicinum incendio perijt: quod intra biduum vix potuit restingui. Damnum, quod Selymus eo passus est incendio, deciès centenis aureorum millibus, multi pluris æstimabant. Papa quoquè seu sacerdos Turcarũ summus, quem Musti appellant, circa idem tempus mortuus, ipsorum more, inter eiulatus, choreas, cantus, & lamentationes est elatus. Hæc lætitiam è victoria conceptam nonnihil moderârunt. *Byzãtinæ vrbis flas tus.*

Dum hæc in Africa & Asia fiunt, Europę quoquè diuersæ partes armis ciuilibus feruebant. In Belgio Hispanus miles Lugdunum Batauorum arctissima obsidione premebat. Tanta erat in vrbe commeatûs penuria, vt multa millia famę perierint: tanta rei pecuniariæ, vt ex charta monetam cuderẽt: tam erant oppidani famę domiti & enecti, vt si Hispani oppugnatione vrbem tentâssent, *Lugdunũ Batauorũ obsessum.*

sent,

1574 sent, vix pauci defendere muros potuissent. Sed cùm illi quotidiè deditionem expectarent, Bassottus perforatis aggeribus, maris æstu iuuante, cum 60. triremibus & biremibus, 3. Octob. obsessis subuenit. quo aduenie nte, Hispani obsidionem soluerunt.

Eodem mense Octobri, mœstum & ferale infortunium Coloniæ Agrippinæ accidit. Quidam in Gymnasio Patrum Societatis Iesu homo lunaticus, cùm diebus aliquot præteritis saniori mente vti videretur, custodia dimissus, tres eiusdem Societatis Sacerdotes, D. Ioannem Rhetium, Collegij Rectorem, Leonardum Louaniensem, & Nicolaum Fabrum, viros eruditione & pietate ornatissimos, vno eodemque momento confodit.

Tumultus Gallici. In Gallia vtrinquè vires augebantur, apparatusque belli reliquias persequendi fiebant. Rex 6. Septemb. Lugdunum ingressus, vbi à Regina matre, Alençonio fratre, Nauarræo, Cardinale Lothareno & Guisijs fratribus salutatur. Post quatriduum Rex publico edicto amorem & beneuolentiam suam in subditos declarat: propensum suum in pacem animum ostendit, ἀμνηστίαν, omniumque delictorum obliuionem, cuiuscunque conditionis hominibus offert, si in sua redierint, arma deposuerint, & tranquillè viuere statuerint. Sed cùm Hugonotæ Regis voluntati obedire nollent, armis res tentata est: & primò Pusinum obsessum, oppugnatum, & in potestatem Regis, duce Dalphinio, redactum, tandèm solo adæquatum est. Qui felix Regis successus, vniuersæ regioni timorem incussit: primaque & sola causa fuit, cur vicina oppida Cameracum, Sanvincentium, & Albinacum continuò sese Regi dediderũt. Et quamuis res ex animi sententia succederent, tamen sanguini suorum parcere volens Rex, ἀμνηστίαν illam, maioribus quàm anteà gratijs adiectis, secundò proclamari iussit: nihil tamen profecit. Traducto exercitu regio è Viuariatibus in Delphinatum, Loriolum, Grana, & Roynacum capiuntur. eratque consilium, Liberonem expugnare, Monbrunij fidei commissam. Scribit itaque Rex literas ad Mombrunium, eum officij sui admonens, vtque arma deponat, loca suæ Maiest. per vim erepta restituat, & tranquillè deinceps viuat, iubens. Ad quas literas Mombrunius contumacitèr satis respondit. Interim Hugonotæ Ciuacum nobilem Abbatiam, arce & vico munitam, intercipiunt. Sanvincentium quoquè & Castra Albiensium sibi subiugârunt. Celebrem deindè & frequentem conuentum

ad

ad 6. Nouemb. Monpessulum indicunt, in quo de nouo exercitu conflando actum est. præfectus est ei Anuillius, qui edito in hoc conuentu libello, causam reddidit, cur se Hugonotis coniunxisset. Interea Rex Auenionem venit. Regina de noua conspiratione, deque animo Anuillij certior facta, Belloium Monpessulum ad Anuillium mittit, cum literis, illum ad pacem inuitans: res vltrò citroque acta est aliquandiu. Anuillius non inuitus de pace audire videbatur. cæterùm Hugonotarum animi, nimiùm exulcerati, nimiumque ad tumultum ac rebellionem propensi, nihil minùs quàm pacem meditabantur: id quod ex solis Sanromanij ad Belloium verbis liquere potuit. Tamen vt maleuolum animum fuco tegerent, miserunt aliquos, qui cum Rege de pace loquerentur: interim ea peterent, quę Regi non placitura sciebant, liberam scilicet per regnum religionem, & conuentum Nemausij publica fide approbatum, in quo ipsi ipsorumque socij, omnes inter se negocium pacis ventilare possent, aut veriùs (vt Regina interpretabatur) arctiora fœdera, & firmiora belli consilia captare possent. Hæc cùm à Rege negarentur, legati ad suos reuersi sunt. 1574

Rex Bellegardio Mareschallo confestim mandat, vt oppugnationem Liberonis maturaret; quæ incepta 17. Decemb. & in 20. Ianuarij anni sequentis continuata, cùm magnis sumptibus, multoque sanguine quotidiè tentaretur, vrbsque fortissimè à præsidiarijs, ciuibusque, tam fœminis, quàm viris defenderetur, tandem vix sine ignominiæ nota, regij obsidionem soluere sunt coacti. *Liberonē obsidet rex Henricus.*

Hispani, Lugduno Batauorum (vt diximus) præter omnium expectationem liberato, cùm spes prædæ esset erepta, & stipendia tardè soluerentur, tumultuabantur, occasionemque prædiuitis alicuius vrbis inuadendæ captabant. Fugato itaque Valdeo cæterisque præfectis suis, qui Amorfortium conuolârunt, nouos præfectos creant, & 20. Decemb. intempesta nocte in suburbia Vltraiectensia venientes, cratem ante portam, arci vicinam, vi effringunt: admotisque scalis, in ipsa aurora mœnia conscendunt, & aliquot in vrbem præmittunt. Ciues nouitate rei perterriti, in fugam vertuntur. Sed arcis præfectus, Hispanus natione, quem metuebant ciues, atque huic oppugnationi fauere existimabât, ciuium misertus, displosis aliquot tormentis, scalas disturbauit. Tunc ciues ad arma læti concurrunt, & Hispanos qui in vrbe erant, cum ductore suo Blanco occidunt. Hispani acritèr se defendunt, *Hispani Vltraiectum diripere conantur.*

1575 dunt, & impreſſionem aliquandiù continuant: donec non exigua vtrinquè data ſtrage receptui caneretur, resque componeretur.

Vigeſimo verò ſexto die menſis eiuſdem, Carolus Lotharingus Cardinalis Auenione moritur, ſummo Caluiniſtarū voto, ſiue quia prudentia, cōſilio & authoritate ſua conatus & conſpirationes illorū ſemper interturbaret, ſiue quòd in cōuentu Poſſiaco, Petrū Martyrem, Bezam, aliosque miniſtros decem, luculenta oratione ſethaliter vicerat, & vniuerſo (vt Genebrardus loquitur) conuentui piaculares reddiderat. Exequiæ magna cum ſolennitate in æde Carthuſianorum celebratæ ſunt. Indè tamen paulò pòſt cadauer tranſlatum eſt Rhemos, ibique honorificentiſſimè ſepultum.

Amurathus fit Turcarū Imperator, eiusq; parricidia

ANNO 1575. poſt obitum Selymi, filius eius natu maximus Sultanus Amurathus, tāto ſilentio à Baſſis ad occupandū imperium vocatur, vt priùs Byzantiū veniret, quàm adeſſe ab omnibus ſuſpicaretur. Imperiū à cæde quinque fratrū, matrisque ſuæ, & multorum procerum, more Turcicorum Imperatorum, nè quas domeſticas inſidias timeret, annos natus 27. auſpicatus eſt. Ianizaris, indignantibus eò quòd illis inſcijs imperium inuaſiſſet, multa priuilegia conceſſit, ſtipendia auxit, mutilatos in prælio immunes à bello fecit, victumque ad vitam tranſigendam eis dari iuſſit, numerumque eorum duobus millibus auxit: ità vt nunc ſedecim Ianizarorum ſint millia. Quanuis pater à Sinamo perſuaſus, magnos belli apparatus comportari iuſſerat, tamen priuſquam imperium domi ſtabiliuiſſet, nihil ſibi tentandum eſſe foris exiſtimauit.

Chriſtiani Principes ſe contra Turcam muniunt.

Pontifex tamen Romanus Barbaro nihil confidens, Anconam vrbem maritimam Piceni, opera Pacioti Vrbinatis munitam, filio ſuo Iacobo Boncampagno cuſtodiendam dedit. Melitenſes quoquè, nè quid inſula detrimenti caperet, aduigilârunt: & Veneti claſſem, quam Amurathus Byzantij apparabat vt tyrones mari aſſueſcerent, metuentes, Ferdinando Vitellio mandârunt, vt Corcyram nouis propugnaculis, vbì opùs eſſet, muniret.

Diſſenſio inter Hugonotas Gallos.

Initio eiuſdem anni inter Anuillium, Politicosque Gallicos, & Hugonotas paulò antè confœderatos, querelæ & ſimultates ortæ ſunt, de religione, de moribus, de vectigalium exactionibus, & de quarundam vrbium imperio.

perio. Anuillius tamen nomine Hugonotarum, in Bliteratensi agro, aliquot oppidula parua capit, & Vticensis iam Regi reconciliatus, cum exercitu suas ditiones ingreditur, spe Vticæ recuperandæ. Castella plurima occupauit, & Sanferreolium oppidulum Vticæ proximum suo imperio subiecit, quod munitum Vticensibus plurima detrimenta importauit. 1575

Maximilianus Imperator, quia intellexerat Hollandos & Zelandos ad pacem procliues, Comitem Guntherum Schvvartzenburgium in Belgium ablegauit, vt pacem, si fieri posset, promoueret. appulit is Dordracum 20. Ianuarij, venit & eò Auraicus, coram quo causas legationis suæ explicauit. Locus colloquij in oppido Bredano dictus est. Legati vtrinque nominati, dies constitutus, obsides dati, magnaque spes pacis affulgebat. *Imperatoris Legatio ad Belgas.*

Henricus interim Galliarum Rex, ad 15. Februarij pro more atque instituto Gallorum inauguratur & vngitur Rhemis. Elizabetham verò Caroli IX. fratris viduam, mox ad Cæsarem Maximilianum, Cardinale Estense eam comitante, remisit. Nec diù pòst ipse Claudiam, Vaudemontij Principis Lothareni filiam, ducit vxorem, magnâ cum subditorum admiratione, quòd tantus Rex, tam humili natam prosapia puellam, matrimonio sibi copularet. sed quia ad miraculum vsque erat formosa, iamque nubilem erat ingressa ætatem, certa ex ea proles expectabatur. quæ tamen necdùm est subsecuta. Dum Vticensis in suis palatur ditionibus, Hugonotæ ducibus Geydano & Brochio, Alezium in agro Seuenatum vrbem primùm, deinde etiàm castrum adiunctum occupârunt: & paulò pòst arcem Pusini (oppidum iam antè inuaserant) nouo stratagemate & proditione rusticorum superârunt. Turingianus quoquè Comes, qui partes Anuillij sequebatur, Periguriam, Briuam & Vzerchium Catholicis extorsit: mox etiàm Bessum, Pusino vicinum oppidum, sceleratissima proditione (hæc enim omnis eorum est Achilles) Hugonotæ sibi subiugârunt. Melssæus quoquè Andanziam ad Rhodanum arte simili præhendit: sed Lugdunenses, summa vsi celeritate, oppidum recuperârunt, captumque Melssæum cum suis Lugdunum abduxerunt. *Henricus III sexagesimus primus Galliæ rex inungitur.* *Nuptiæ Regis Henrici.* *Bellũ Gallicum.*

Cùm autem Hugonotarum exercitus re iam pecuniaria laboraret, & licèt sæpè victor exultaret, tamen sæpius *Hugonotæ ad pacem adspirant.*

1575 piùs victus succumberet, belli pertæsus, ad pacem respiciebat. Rupellenses itaque, Delphinatum, Occitanicarumque Ecclesiæ, & Mombrunius ad Condæum, qui tunc Basileæ inter aulicos suos verè Epicureos, vitæque corruptissimæ Sardanapalos agebat, legatos mittebant. Misêre & suos Anuillius & Politici, qui sese Catholicos vnitos appellabant, vt de pace impetranda consilium inirent. Hic enim istorum hominum mos est, id quod in Belgio sæpissimè vidimus, vt cùm ad fundum ce[illegible] rum, facultatumque suarum peruenerint, ad arte[illegible] catorias confugiant, vt interim nonnihil respire[illegible] Condæus Legatos confestìm Lutetiam mittit, ipse [illegible] erim à Duce Sabaudiæ, Tigurinis, Bernatibus, Basileensibus & Schaffhusianis, vt apud Regem pro se intercederent, impetrauit. Legati 10. Aprilis Lutetiam venientes [illegible] gna cum gratulatione, multaque magnificentia [illegible] excepti: factaque postridiè ipsis Regem adeundi potestate, in præsentia vtriusque Reginæ, Alenconij, Nauarræi, Borbonij Cardinalis, Mompenserij, aliorumque re[illegible] ncilij Senatorum, prolixum Condæi & An[illegible] tum Regi obtulerunt. Continebat scriptum ho[illegible] illos, quasi summa petitionum suarū capita, LXVII [illegible] ibus ea postulabant, vt si Rex ipse, si tota regia prog[illegible], si omnes amici, si deniquè cuncti ipsius serui, [illegible] gi benè cuperent, ferreis vincti catenis in teterri[illegible] ceres detrusi fuissent, nec iniquiora Regi [illegible] nec commodiora sibi postulâre. Facilè anima[illegible] id Henricus: ideoque post Arennij Condæani [illegible] onem, lecto examinatoque scripto, respon[illegible] a nouaque sibi in illo pleraque videri [illegible] gatos ea sibi offerre ausos, cùm non dubita[illegible] illis consilijs interfuisse, quibus scriptum hoc [illegible] ornatum. Legati vtcunque potuère se excusa[illegible]

Postridiè Arennius scriptum suo more de[illegible] natus est, & Clausonius Occitanicorum legator [illegible] in pleno consessu prolixum Catechistam egi[illegible] Caluini cyclopædian in medium producens: [illegible] am Regem eiusque concilium latuisser, quæ catapotia prostent in Caluini myropolio. Rex ad omnia aut ipse aut per suos per[illegible] gnè respondet: pacem, libertatem conscientiæ, in [illegible] quibusdam regni sui locis publicum suæ religionis ex[illegible] itium i[illegible] is voluit condona[illegible] sed satisfieri illis necdum potuit. Multis subsequentibus diebus disputatum est de Religione, de Iustitia, iurisque dicundi

dicundi modo: de Episcopis & clericis apostatis, præcipuè Sanromanio, sacerdotijs, fructibusque ecclesiæ relinquendis: de supplicio sumendo ab illis, qui cædem perpetrârant, in qua Admiralius & eius coniurati interfecti erant. quod vehementer vrgebant Hugonotæ: de vectigalibus, de restituendis in integrū Admiralij prolibus, de comitijs habendis, de oppidis Hugonotis tradendis; de quibusdam è supremo regis concilio, huic colloquio excludendis, quę disputatio in apertam contentionem prorupit: de testibus denique pacificationis, si partes coeant, & de sacerdotiorum prouentibus in factiosos deriuandis. Post multorum dierum his de rebus altercationes, id tandem Regi extorserunt: 1575

Regem permittere Hugonotis, vt vbicunquè in regno cuperent habitare, fas ipsis sit ibi securè, & sinè metu periculi caussa religionis habitare, modò ex edictorum præscripto modeste viuant. Ius quoquè esse religionem exercere, omnibus in locis, quæ in ipsorum essent potestate; Mompessulo, Castris, Aquis-mortuis & Bellocayro exceptis. Ius idem quoquè esse nobilibus, qui maiores haberent ditiones, sibi & familiæ, & omnibus qui domū accesserint. Si minores habeant ditiones, licere ipsis tantùm nobilibus & familijs, dummodò nè illæ ditiones sint intra vrbium septa, vel in suburbijs, maximè quæ sunt Reginę & Andij: Lutetia verò decem leucis distent, & ab aula duabus. In iure dicundo modum quoquè statuendum esse: in Senatu Parisino, cæterisque iudicijs fore creandos, quibus potestas esset de Hugonotarum controuersijs iudicandi. Mompessuli quoquè inter iudices, nonnullos Hugonotas recipiendos, & cætera Parlamenta pro re nata in ipsorum fauorem mutanda. *Conditiones pacis Hugonotis à Rege oblatæ.*

Magna profectò Regis in subditos indulgentia: sed nequaquam ipsis hæc satisfaciebant, vt qui omnia pro suo voto postulabant, id quod Rex subiratus illis improperabat. Venerunt sub idem tempus Emanuelis Sabaudi, & Heluetiorum tam Catholicorum, quàm Caluinistarum legati, qui pro pace intercedebant, sed nihil ipsi efficere potuerunt: & cùm Hugonotarum legati impudentiam suam & præfracti animi peruicaciam tegere diutiùs non possent: Sibi quidem placere quæ Rex offerret, sed populum talem pacem ratam non habiturum, penès quem arma essent & ciuitates, dicebant, à se ad vulgus culpam deriuantes: Petieruntque veniam discedendi, eaque impetrata, re infecta ad suos reuersi sunt. *Hugonotæ pacis conditiones respuunt.*

Kkk Nec

1575 Nec feliciorem ſucceſſum habuit, de quo antè diximus, Bredanum inceptum colloquium. Poſtquàm enim, qui nomine Auraici, Hollandorum, Zelandorumque miſſi erant, libellum ſupplicem, in quo omnia quę à Rege poſtulabant, continebantur, obruliſſent: ipſis à Saſboldo legato regio reſponſum eſt: Regē ad pacē eſſe propenſum, quanuis difficulter agi de ea poſſit, priuſquàm Hollandia & Zelandia cæteris prouincijs eſſent (vt ſolent) adiunctæ. Sed mirari Regem, quòd Auraicus & ſui Hiſpanos haberent pro exteris, cùm Regi non minùs quàm Belgæ ſint naturales. Vaſcones, Gallos, Anglos, & Scotos verè exteros eſſe, qui Auraico militabant. de illis conqueri legatos, de iſtis nullas in medium querelas proferri. Velle nihilominùs Regem Hiſpanos, compoſita pace, reuocare. Sed nec Ordinum Comitia Regem reſpuere, ſed ea facturum quotiès & in quibus rebus fieri ſolent. Generalia verò fieri non poſſe, niſi poſitis armis, Hollandiaque & Zelandia cæteris prouincijs aſſociata.

Cōuentus Bredanus.

Tamen vt via paci ſterneretur, Regis indulto eius nomine data eſt Auraico & ſuis, id eſt, Hollandiæ, Zelandiæ, cæteriſque oppidis omnium priuilegiorum, legum & iurium antiquorum conſeruatio; omnium iniuriarum obliuio, ſententiarum de confiſcationibus bonorum reuocatio, bonorum ablatorum reſtitutio, captiuorum ſinè lytro dimiſſio: ea tamen conditione, vt Regi oppida, arces, naues, tormenta bellica &c. quoquè reſtituantur, & in omnibus locis vna & ſola Religio Catholica Romana exerceatur. quam qui colere nolit, ei fas fore, intra certum tempus, bonis ſuis diuenditis, aliò migrare. Si quæ dubia in his aut controuerſa occurrerent, ea communi conſenſu determinanda: & ſi Auraicus & ſui plura poſtulent, poſſe hæc ipſos proponere. Habita deliberatione, interrogant Hollandorum &c. Commiſſarij, habeant'ne Regij, præter hæc, alia mandata, an verò hæc definitiua ſit Regis ſententia. Cumque non alia expectanda intelligerent, primò menſis deliberationem poſtulant, indè obſides offerunt reſtituere: vltimò ſcripto quodam pacis negocium abrumpunt; diſſolutoque ſinè fructu conuentu, in ſua quique redierunt. Sic vno eodemque tempore duobus in locis, tam Principes, quàm ſubditi, pacis expectatione miſerè ſunt eluſi. A pace igitur ad arma reuertamur.

Conditiones pacis à Rege Geuſijs propoſita.

Muleius Abdallas, Xequi pater, & Xariſij nepos, Feſſæ &

fæ & Maroci Rex, postquàm contra præscriptum testamenti (quo pater cauerat, vt omnes filij secundùm ætatem reges fierent, vnoque mortuo, non eius filius, sed frater succederet) filiūm suum, quatuor fratribus interfectis, regnorum suorum hæredem instituisset, in vrbe Maroco moritur. Muleius itaque Mahametus, mortuo patre, & Fessæ & Maroci regem sese inuitis subditis iubet proclamari: fratrum altero occiso, altero in carcerem coniecto, & patruo Muleio Abdelmelecho contra testamentū aui excluso. Qui cùm id Amuratho Turcarū Imp. apud quē magno erat in precio, conquereretur, à Barbaro obtinuit literas ad Purpuratos Argeliæ, Iuliæ Cęsareæ & Tremissæ, quibus iubebantur Abdelmelecho equitatum peditatumque & cætera belli necessaria procurare, quæ ad restituendū illum in regna paterna sufficerent. Summa id celeritate factum est. Mahametus de patrui apparatu certior factus, suos quoque euocat, & educens exercitum infensis signis patruo occurrit, multis numeris patrui exercitu copiosior. Fit pugna 17. mensis Martij. succumbente Mahameti exercitu, ipse elapsus Marocum venit, milites eius passim trucidantur, capiuntur, & ad Abdelmelechum deficiunt: ipse Fessam profectus, cum magna lætitia excipitur, & Rex inauguratur. *1575* *Causæ atque initia belli Fessensis.*

Eodem ferè tēpore, pestis Italiæ plurimas vrbes, maximè verò Tridentū, depopulata est. Amurathus quoquè, qui magnā classē parari iusserat, cui Luzalin præfecerat, inter alias triremes vnū nauigium fieri curârat inusitatę magnitudinis & pulchritudinis, quod habebat 36. trāstra, & singulis remis quinq; homines propter molis magnitudinē adiungebātur: quam vt videret Amurathus profectus est, multoque bombardarū strepitu salutatus, parùm abfuit, quin ipse cū 30. Turcarū proceribus, qui laniati occubuerūt, rupta quadā machina, interfectus fuisset. Dūq; Amurathus magna secum meditatur, & ardua bellorum initia, Deus tantā pestem, tantamq; famē in castra & totū ipsius Imperium immittit, vt nihil tunc minùs, quàm de bello cogitaretur. Amurathus agnoscens iram diuinam, numen morum emendatione placandum censuit. Vetuit igitur, nè quis in imperio abominanda (Turcis familiari) Venere vteretur, nè quis Deum blasphemaret, nè quis plures vxores simul haberet. ipse aperto septo imperatorio, 500. mulieres formosas, prostitutasq; puellas dimisit. Forū priuato habitu tanquàm mercator oberrans, vidensque prostare pauca, multā tamen in penuarijs *Pestis fæuissima per Italiā & Turciam.*

1575 annonam inueniri, ob frequentissima hactenùs vsitatâ monopolia, omnes monopolas suspendio necauit: quo facto, magna venum exposita est in vrbe annonæ frequentia.

Induciæ Venetorũ cum Turca.

Veneti pacem, quam cum Selymo inierant, ab Amuratho confirmari cupientes, Iacobum Superantiũ Constantinopolim legârunt: qui licèt initiò, metuens ob plurima superioribus annis à se classibus Turcicis damna illata, legationem obire denegaret, inductus tamen Senatûs precibus, eam suscepit, veniensque Byzantium magnificentissimè exceptus est: nec tantùm pacis actutùm confirmationem, sed & Iaderensis agri obtinuit restitutionem. Rarum in Turcis exemplum. Intereà Veneti de apparatu Turcico certiores facti, dum abest Superantius, omnibus rebus, ad bellum necessarijs, sibi prospiciunt: Cretamque, Corcyram & Ascriuium nouis præsidijs muniunt, nè imparati à Barbaris obruerentur. id quod Pannonibus tunc quotidiè penè accidebat.

Rasorum factio in Gallia.

Circà idem tempus in Gallijs noua est exorta factio. Massilienses enim ægrè ferentes vectigalia, quæ ad ærarium vrbis referri solent, nunc fisco regio subsignari, occlusis portis, armatis ciuibus forum complentes, per lictores publicanorum commentarios & pondera interceperũt, & in mare proiecerunt. Exemplũ id imitatæ sunt multæ prouinciæ, & oppida, seseque aduersùs ærariorum exactiones defendebant. Nata hinc est factio Rasorum, sic dicta, eò quòd confœderati barbæ partem radebant: cui se statìm Hugonotæ, homines ad omnes seditiones prompti atque idonei, adiunxerunt. sed instàr turdi, ipsi sibi malum pariebant. composito enim Massiliensi dissidio, ortaque inter Rasos contentione, Vinsio Regis præfecto magnarum victoriarum datæ sunt occasiones.

Auraici tertiæ nuptiæ cum moniali Galla.

Mense Iunio princeps Auraicus, post diuortiũ Mauritij Saxonis filiæ, quam ob adulterium dimiserat, quanuis ipsa se eo defenderet, quòd maritus prior iura tori violâsset, tertiam vxorem ducit, filiam Mompenserij, Christo priùs desponsatam.

Belli Gallici continuatio.

Eodem tempore in Gallia Lediguerius Castillionem vicum & arcem obsedit. Gordius propræfectus regius arcem liberare volens, aliquot Heluetiorum signa educit. Mombrunius, re intellecta, confestim aduolat, & lætam sibi promittens victoriam, tèr Heluetios assilijt, tèr fœdè ab ijs repulsus, tanto suorum damno, vt eos postridiè deserere, & Monglonem contendens, exercitum nouis

nouis copijs resarcire, sit coactus. Gordius, Castallione militе & cõmeatu munito, castra Diam mouet: sed à Mombrunio loco incommodo interceptus, & in fugam versus est. Heluetij incredibili alacritate pugnantes, non leue damnum passi, Mombrunianis cruentam victoriam reliquerunt. Mombrunius Diam periclitari animaduertens, propiùs ad mœnia castrametatus est, spe vrbis potiundæ. Sed cùm aliquot peditũ equitumq; signa, Vrchio & Estano viris nobilibus ductoribus, Gordio in subsidiũ mitterentur, Dia relicta, eos ad Geruanam fluuium inuadens, cæditur, capitur, & Cestrum oppidum regium, atque indè Gratianopolim abductus, & perduellionis conuictus, extremo supplicio plectitur, Lediguerium relinquens successorem. 1575 *Heluetij caeduntur.* *Mombrunius capitur, & capite plectitur.*

Dum hæc in Gallia fiunt, proceres in Polonia Steczisium euocantur, vt de nouo Rege creando consilium inirent. Henricus enim ad XII. Maij, qui dies ei dictus erat, non comparuerat. Non latuit istud Henricum Regem, misitque Pibrachium legatum (qui turpitèr à Condæanis in itinere spoliatur) ad Polonos, vt prorogationem creandi noui Regis vrgeret. Poloni Regis postulatum reijciẽtes, 15. Iulij publico decreto Regem Henricum exaugurant, declarantque eum non ampliùs Regem Poloniæ agnoscendum, atque interregnum esse, non alitèr àc si vita defunctus esset. *Poloni, reiecto Henrico Gallo, nouũ Regem creãdum decernunt.*

Muleius Mahametus superiori prælio victus, in regno Marocensi clientes vndiquè cogit, & magna cura exercitum nouum instruit: vt primi prælij ignominiam secundi victoria resarciret. Triginta itaque hastatorum equitum millia, mille tyrones, & decem millia peditum sclopetariorum corradit: quas copias cum vigintiquatuor tormentis campestribus in castra educit. Sebastianus verò Lusitaniæ rex legatum hoc tempore ad Mahametum mittit, (quod & sub primum prælium factitârat) opem ei suam & auxilium deferens: sed Barbarus illud superbè contempsit. Abdelmelechus de nepotis conatu certior factus, viginti equitum millia, & octo millia peditum cogit, & Marocum contendit. Ad 29. itaque Iunij diem acies concurrunt. Nutans initiò victoria, nunc in hanc, nunc in illam inclinabat partem, donèc tandèm Abdelmelechus, tanta vi, tantoque conatu in hostes irrueret, vt eos in fugam verteret. Cæsi sunt è Mahametanis plùs quàm sex mille, ipse Mahametus incolumis Marocum venit, quem cum parte exercitûs Abdelmelechus *Secundum bellũ Marocense in Africa.* *Lusitaniæ Rex Mauro suppetias offert.* *Mahametus secundò cæditur*

1575 fratrem suum Hametum insequi mandauit. Mahametus suis viribus diffidens, è thesauro Marocensi, quanto opus esse putabat, depromens, Maroco discedit, & in Atlantis montis iuga confugiens, ibidem rapina & latrocinijs viuebat. Abdelmelechus 15. Iulij Marocum ingressus, regni gubernaculum, magna cum subditorum & procerum lætitia suscepit, legesque & Reipub. statum reformauit, Princeps ob eximias animi dotes, heroicasque virtutes, populo charus.

Mahametus fugit, & Abdelmelechus Maroci rex inauguratur.

In Belgio verò Requesenius videns pacis spem intercidisse, Hirgio Barlemontij filio mandat, vti bellum promoueat. Ille dicto audiens, vndiquè copias colligit, & ante oppidum Buranum castrametatur: quod cùm occupâsset, seseque ad arcem munitissimam expugnandam pararet, præsidiarij vitam fortunasq; pacti arcem dediderunt. Indè Aquas veteres, oppidum inter Vltraiectū & Goudam, regij obsidione cingunt. erant in eo lectissimæ aliquot Auraicorum cohortes, qui cùm sæpius ad deditionem solicitarentur, nihil præter sannas & conuicia regerebant: donèc tandèm mœnibus stratis, continuatisq; impressionibus, Hispani oppidum armata manu expugnarent, nullo sexûs aut ætatis habito discrimine, tam ciues quàm milites, toto oppido incenso, inter fumos ac flammas iugularent: atque ità eodem quasi tempore necessitati obtemperantibus parcitur, & peruicaces puniuntur. Qua victoria Hirgius potitus, exercitum ad oppidum Schonhouianum traducit, aduectisque aliquot tormentis in vlteriorem fluminis Lechæ ripam, muros sinè intermissione verberauit. Strata verò sufficienti ruina, cùm sese Hispani ad pugnam pararent, præsidiarij oppidum regijs condonârunt.

Bura capitur ab Hirgio Regis præfecto.

Oldewvater expugnatur.

Schonhouia deditur.

Septembris die 16. Alenconius Galliæ Regis frater, orta inter ipsum & Regem simultate, sub prętextu Venerem in Sanmarcellæo suburbio venandi, aula excessit: ædesque domestici sui famuli ingressus, dum à suis expectatur, per posticam erepens, equum conscendit, paululumque progressus, à multis nobilibus excipitur, Druydamque ditionis suæ oppidum deducitur, & postridiè scripto prolixo discessûs sui causam diuulgat.

Alenconius à fratre ad Hugonotos deficit.

Genua nobilis & antiqua ad mare Ligusticum vrbs, postquàm ab anno 1498. vsque ad annum 1527. deciès Reipub. administrationem mutâsset, à Gallo tandèm capta, & ab Andrea Auria Carolo V. confœderato, pulsis Gallis, libertati est restituta. Qui Rempub. reforma-

Tumultus Genuensis

re volens, duodecim viros ex antiquis & nouis familijs elegit, Reformatoresq; appellauit. His datum est munus condere leges, & statuta. Inter alia & hoc fuit: quo perpetuum gubernatorum & procuratorum esset seminarium, statuêre vt quotannis è nouis familijs ciues decem in familias Veterum nobilium admitterentur, qui Noui vel Aggregati dicerentur, quia nomina pristinarum familiarum assumebant. Dimidium itaque gubernatorum & procuratorum è Veteribus, dimidium è Nouis constare decretum est. Sed cùm post gubernationem Triultij, Veteres multi peste perijssent, multique Noui etiàm inidonei, & præter numerum aggregarentur, & capitibus & votis Noui Veteres longè superabant. Ex hac multorum gubernatio- varię natæ sunt simultates, variæque conspirationes, non tantùm inter sese, sed & cum Gallis, alijsque externis Principibus: ità vt patriæ studiosi partìm spontè, partìm ab Imperatore Carolo compulsi sint, leges suas reformare, certosque concilij, electorumque terminos constituere. Actum est hoc anno 1547. quam legum moderationem homines inquietiores Garibettum appellârunt, magisque suffragijs & iudicio, quàm cæca sorte (vt antè) fiebat, neminique ius eripiebat. quare ab anno 1547. ad 1575. fuerat continuata. Florentibus verò paulatìm diuitijs, succrescenteque luxu & ambitione, cœperunt paulatìm simultates & clandestina dissidia in animis Ligurum repullulare & accrescere, eò quòd Veteres Nouis viderentur prælucere. Hi ægrè ferentes se Nouos appellari & Aggregatos, cum Veteribus de nobilitate contendebant &c. Hæc initia æmulationum paulatìm, nouis quotidiè oblatis occasionibus, tantas vires acquisiuerunt, vt latentia hactenùs in venis Reipub. tandèm anno 1570. palàm eruperint. 1575

Veterum & Nouorum seu Aggregatorũ factiones.

Io. Andreas Auria (Andreas enim iam obierat) cognita hac simultate, relicta Sicilia, Genuam aduolat, & Philippus Hisp. Rex Io. Idiaquecium Oratorem suum eò quoque misit, vt litem componerent: sed nihil efficere potuerunt. Noui enim negabant se vllam concordiam admissuros, nisi Garibettum priùs abrogaretur, & electio Magistratûs per sortes, vt antè, fieret. quia cùm numero plures essent, sperabant maiorem partem ad se prouenturam. Idem & Popularibus, facta conspiratione, persuadebant. Sed paulò pòst inter Nouos & Populares orta discordia, Resp. in tres factionum partes est diuisa; quarum prima seu Veterum Porticus S. Lucæ, Nouorum Porti-

Ciuile Genuensium bellum.

1575 cus S. Petri, tertia Popularium est appellata. Excitati sunt in vrbe varij tumultus, ciuiliaque bella. Veteres domi inter præsidia armati latitabant, Noui & Populares per vrbem furiosi grassabantur. Tandèm Idiaquecij eloquentia id effecit, vt Noui arma deponerent; Veteres quoquè positis armis præsidia externa dimitterent: Populares verò exarmari noluerunt, imò à Nouis clàm armabantur, palàmque vrgebant Garibetti antiquationem; quam cùm impetrare consensu non potuêre, vi, multis egregijs viris reclamantibus, abrogârunt. Veteres per vim omnia geri considerantes, vrbe cedunt, & in oppidum Finale se recipiunt. Reuocantur à Nouis: cumque non redirent, alij factiosi in eorum loca surrogantur: qui vt imperium suum stabilirent, conscriptis militibus, vrbem & castella præsidijs firmis muniêrunt. Pontifex rem ad bellum spectare videns, nuncium suum Iohan. Franciscum Oanobium Genuam præmittit, vt nunciaret Ioh. Moronum Cardinalem Legatum in procinctu esse, qui honorificè suscepti cùm nihil impetrare possent, Veteres ad arma respiciebant. Cæsar quoquè Episcopum Aquensem & Vitum Dorimbergensem Genuam mittit, & Rex Philippus Ducem Gandiæ eò legauit. Variè tractatum est, sed nihil effectum. Genuenses tam Veteres quàm Noui vicissim diuersas legationes ad Pontificem, Imperatorem, & Regem Hisp. miserunt, suam quique causam commendantes. Gallus quoquè, hac occasione oblata, per suos legatos Genuensibus opem & subsidium obtulit. Idem & Heluetij fecêre. quæ legationes Nouorum causam reddidêre suspectam, Veteribusque ansam præbuêre, Philippum Regem ad arma concitandi, qui alijs rebus occupatus, opem suam honestè recusauit.

Venit intereà ex Hispanijs Gandiæ Dux, cùm paulò antè Veteres, facta cõtributione, collectisq; copijs, Porciferam vallem, Ligurumq; montes occupâssent: sed adueniente Duce, copias dimittere iussi sunt. Dux vrbem ingressus, Genuenses ad concordiam hortabatur, quod ipsum & reliquorum Principum oratores faciebant: sed illis pertinacitèr in opinione perseuerantibus, Veteres Io. And. Auriam summum terræ marisque Imperatorem creârunt, habitaque is insigni oratione Finali ad suos, sufficientique pecuniæ summa impetrata, militem colligit, à Iohanne Austriaco tunc Neapoli subsistente impetrat, vt suis Genuensiumque priuatorum triremibus duos menses pro arbitrio vteretur. Confestim erecto

in

in prætoria Reipub. Genuenſ. vexillo, belli dedit initium, portumque Veneris primùm, indè Clauarium & Seſtrium occupauit. Interim Oratores & miniſtri Principum pro pace laborabant: & 20. Septemb. anni 1575. à Senatu Genuenſi obtinuerunt facultatem inſpiciendi leges, abolendi, condendi, reformandique illas ad vtilitatem Reip. quæ facultas, certis additis conditionibus, & à Veteribus eſt confirmata. quas conditiones cùm Noui reſpuerent, iterùm ad arma curritur. Gandiæ Dux, Magnusque Dux Hetruriæ, de quo non exigua ſibi Noui pollicebantur, Auriam ab armis diſcedere iubent: ſed ille, quandiù concordia paciſque ſpes non affulgeret, id facere recuſauit. 1575

Noui cùm Veterum victorias viderent, & neceſſaria multa deficerent, animum mutare, & de pace cogitare cœperunt. Sed ſeditioſi quidam ciues, pacem exoſi, tumultum concitârunt, & Cardinalem conuicijs tanquàm proditorem conſciderunt, ignique & ferro ni cederet interdixerunt. Cardinalis per literas conqueſtus à Pontifice reuocari flagitat: ſed Pontifex eum conſolatus, hortatur vt exitum præſtoletur. Interim Iohannes Manriques, qui cum aliquot legionibus Germanorum Veteribus militabat, Porciferam vallem capit: mox Nouium, Gauiũ, Borgetum, Perrã, Nolum, Vadum, Altumque oppida in poteſtatem Veterũ deuenerunt. Pontifex, nè ex hac ſcintilla tota tandèm flammis corriperetur Italia, ſerias literas ad legatos ſcripſit, vt pacis negocium accelerarent, & ſi quæ pars eam acceptare nollet, ſe ei hoſtem atque inimicum fore, atque alteri opem allaturum minatur. Fit itaq; colloquium inter Veteres, & Cæſareæ, Regiæque Maieſt. legatos, conditiones concipiuntur 17. Octob. Genuamque mittuntur, & paucis mutatis, à Nouis non tã volentibus quàm coactis, & Hiſp. Regis, vrbis protectoris, vires metuentibus, ſubſcribuntur, paxque compoſita eſt, & multa lætitiæ ſigna vtrinquè exhibita. *Veterum Genuenſiũ victoria.* *Pax Genuenſibus reddita.*

Intereà dum hæc geruntur, fama allata eſt Byzantio, nullam aut non formidabilem claſſem Turcicam hoc anno, ob nimiam peſtis ſæuitiam, exituram. Miſſus igitur eſt Iohannes Auſtriacus, cum 50. triremibus in mare Tyrrhenum, vt oras illas à piratis Turcicis tuerentur. Amurathus nihilominùs bello in futurum annum apparando inſiſtens, per mare Euxinum maximam annonam Byzantium conuehi mandauit. Sed diſpenſatione diuina factum, vt tam truculenta, tamque repen- *Res Turcica.*

1575 tina ingruerit tempestas, vt 200. varij generis nauigia, commeatu onerata, & triremes 20. conuulsa sint & demersa.

Rudolph' Rex Boëmiæ et Romanorum creatur. Sub idem quoquè tempus Rudolphus Maximiliani II. Imp. primogenitus, in Comitijs Casurgij Rex Bohemiæ, & paulò post Augustæ Vindelicorū, Rex Romanorum declaratur. Intereà Turcarum Imperator, quatuor armatorum millibus multisq; colonis in Pannoniā missis, tempore induciarum, dolo quatuor oppida capit, quæ vt subdolè suppressa cùm ab Oratore Cæsareano Byzantij repeterētur, nihil nisi minas à Tyranno reportârunt.

Quin & memor Amurathus cladis, quam superioribus annis Iuonia cum Polonis Kosacis Turcicis ditionibus intulerat, vt Polonos vlcisceretur, hoc eodem mense Octobri, centum & vndecim millibus Scytharum Præcopensium collectis, regiones Russicas quaquauersùm ad quadraginta milliaria vastauit. *Turca Scytharū Præcopensiū ope Rußiā vastat.* Ducētas domos equestris Ordinis, villasque plurimas immites ij hostes exusserunt: senes decrepitos, puerulosque ad vbera materna plorantes, trucidârunt, cæteros homines cum iumentis captiuos abduxerunt: lassis pecoribus crura succidebant, viuis coria ad vinciendos homines detrahebant. Poloni & Russi ad Nestrum fluuium hostes, sed paulò seriùs, assequuntur: tergumque agminis carpentes, multos Scythas occiderunt, inter alios præfectū quendam cum 700. quos ducebat: huius frons 24. digitos lata fuit, corpus integrum stupendæ magnitudinis, humi iacens cadauer, vmbilicum viri stantis attingebat. *Inusitata magnitudinis homo.* Dumque reliqui Nestro transmisso in Valachia prædam partiuntur, Kosaci Borysthenis accolæ, ductore Bogdano Rosinskio, in Scythiam irruunt, flamma & cædibus omnia complent, fœminarum vbera abscindunt, quasdam excæcant, quasdam occidunt, liberos collidunt, veterum captiuorum multis liberatis. *Kosacorū in Scythas truculentia.*

Fœdus Cōdæi cum Palatinis. Sub id Condæus in Germania cum Frederico Palatino, & Casimiro filio, de exercitu in Galliam ducendo transigit: qui ditiones suas oppignorantes, vndiquaquè equitatum & peditatum numerosum conscribunt, & summa cum celeritate in Galliam transportant. Rex ad omnes regni proceres scribit de quorundam inquietorum hominum improbitate, quòd fratrem Alenconium à se abalienatum, seduxerint, & ex amico hostem fecerint: orat vt vbi ipse sit explorent, & omnem adhibeant operam, vt captiuus ad aulam mittatur. Iubet quoquè

que ordinarias cataphractorum equitum cohortes ad di- 1575
ctum diem adesse; nouos etiàm è nobilium clientelis armari iubet, & simul conuolare. Magnus erat nobilium quotidiè ad Alenconium concursus: atque inter alios tandèm & Ventadorius à Rege deficiens, apud Alenconium scriptum edit, in quo causas defectionis reddit. Intereà Thoreus instructissimum exercitū Germanorum, ducibus Clareuantio & Hafstineo, in Galliā cogebat: quem cùm Rhenum traiecisse, atque in Lotharingiam venisse intellexisset Guisius, magnis itineribus Castrothierrium peruenit, vbi Thoræum obuium habuit. Fit atrox pugna, sed Guisius lætam victoriam reportauit. cæduntur, vnà cum Hafstineo & Legato, Germani penè omnes: Clareuantius capitur, Thoræus elapsus incolumis ad Alenconium peruenit: Guisius in maxilla quoquè vulneratur. Regina mater nullum non mouebat lapidem, vt Alenconij animum pacaret, fratrique reconciliaret. Venit eò fine ad Alenconium Marigniaci, multisque hinc indè habitis colloquijs, inducias 6. mensium cum eo pepigit, quas tandèm Rex, neglectis Catholicorum querelis, 21. Nouembris confirmauit.

Thoræus cum Huguenotis cæditur.

Induciæ in Gallia.

Casimirus intereà legionem Helueticam conscribit, maximè in Bernatum ditione. Quod cùm Regi suboluisset, ad Bernates scribit, vt ex præscripto fœderis suos in patriam reuocent, nec patiantur arma in socium & confœderatum Regem mouere. Bernates Regem, cæterosque vicinos Catholicos metuentes, & tamen causæ fauentes, simulatè potiùs, quàm verè, publicè suos edicto reuocàrunt. sed qui nomina iam Casimiro dederant, adductis speciosis verbis, legato misso facilè satisfecerunt. Condæus verò, spretis inducijs, cum Alenconio pactis, & iam secundò repetitis, bellum maturabat, omnique celeritate exercitum adornabat. Habebat sub signis equitum decem millia, peditum vndecim: tormenta maiora quatuor, minora sedecim. Sed & sinè intermissione ad confœderatos literas mittebat, pecuniam promissam, & iam iam repræsentandam, postulans: sed præter verba nihil illi remittebatur. Alenconius autem ex induciarum pacto, repetitis literis, ad Condæum scribit, nè exercitum in Galliam ducat, sed aut dimittat, aut in Belgium ad Auraicum ducat. Condæus verò has Alenconij literas facilè contempsit. quam ob rem, sub

finem

1575 finem anni, Rex omnia Lutetijs vicina oppida muniri iussit.

Mõdragonius Zelãdiam inuadit, & Bõmeneam expugnat. In Belgio dum Zelandi in vtranque aurem securè dormiunt, paludosis campis, stagnantibusque fossis & lacunis confidentes, Mondragonius vadi priùs altitudine tentata, mirabili dexteritate, præter omnem expectationem, exercitum per maris brachium, perque S. Annæ & Philippi insulas, sine nauigijs in Duuelandiam traducit, & propugnaculum Bommenęum, nihil tale expectante præsidio, impressione facta, expugnauit. Nocte verò subsequente Sancio Dauila, & Mondragonius, mille quingentos pedites Bommença Ziriczeam transportant: qui castris in ipsis aggeribus, fluxu atque refluxu maris, stagnantibusque arundinetis positis, tota ad oppidum hyeme, magna cum patientia, substiterunt.

Ziriczea obsidetur.

Principũ de regno Poloniæ contentio. In Polonia verò de nouo Rege creando, magna erat, ob candidatorum frequentiam, altercatio. Amurathus, non ignorans de quibusdam Principibus sibi minùs amicis, atque inter alios de Austriacis, cogitari, aculeatas, minacesque ad Polonos literas mittit, quibus extremam ipsis vastitatem denunciat, si aut Cæsarem Maximilianum, aut Moscouiæ Ducem, & non potiùs Stephanum Battorem Transyluaniæ Principem, eligerent: & vt paratus in omnem esset euentum, ad proceres Scytharum, & vtriusque Mysiæ præfectos, literas indignationis plenas dedit, quibus mandauit, vt copias cogerent, & armarent, easque, si Poloni Regem Ottomannico nomini parùm amicum eligerent, in Poloniam statim ad regni depopulationem immitterent. Competitores huius regni erant Maximilianus II. & eius filius Ernestus, cum fratre Carolo, Archiduces Austriæ: Iohannes III. rex Sueciæ, cum filio Sigismundo, Duce Finlandiæ: Alfonsus Ferrariæ Dux: Iohannes Basilius, Magnus Moscorum Dux; & Princeps Transyluaniæ Stephanus Battor. Proceres vbi Varsouiam ad comitia frequentes conuenissent, partim ob Amurathi minas, partim nè quem tantorum Principum offenderent, animis fluctuabant, omnemque diligentiam adhibebant, vt quem suę nationis eligerent: sed neminem habere potuerunt, qui id onus suscipere vellet. Tandem Iacobus Vohanius Archiepisc. Gnesnensis, instante magna Senatûs parte, Maximilianum Imp. Regem Poloniæ proclamat. Cui proclamationi, vt loco & more non debito factæ, postmodùm est reclamatum: electaque est ab alijs Anna, Princeps ex illustrissima stirpe Re-

Principes qui ad Poloniæ regnũ adspirabant.

Maximilianus II. Poloniæ rex proclamatur, sed illegitimè.

pe Regum Iagelloniorum; addita conditione, vt Stephano Battori, & nulli alij nuberet. Die deinde 15. Decemb. literæ ad Maximilianum cum legationibus mittuntur ab ijs qui Annam, & ad Battorem ab ijs qui Cæsarem elegerant, ad vtriusque animum placandum, & in 13. Ianuarij noua comitia indicuntur. *1576 Anna Iagellonica eligitur cũ conditione.*

ANNO 1576. initiò mensis Ianuarij, Alenconius ad Senatũ Parisinum literas scribit, quibus animi sui erga Regem candorẽ & beneuolentiam significauit: querelas intermiscens, de aduersariorum suorum malignis consilijs; ea causam sui decessûs esse, & quòd Germanorum exercitum in Galliam vocare, & ad vrbem Parisiensem propiùs debeat admouere, palàm profitebatur: orabatque Senatum, vt hanc animi sui voluntatem, Regi luculenter exponant, eiusque Serenitati commendent. *Alenconius se purgat.*

Condæus & Casimirus, summa cum celeritate, reliqua Lotharingiæ parte peragrata, ad XI. Ianuarij Galliam cum exercitu intrârunt: Lingonumque fines populabundi transeuntes, vbi liberiùs ad vrbem primariã accederent, Lingones egressi, & maioribus tormentis ex vrbe explodentes, non leue damnum Casimirianis intulerũt. Indè ad Diuionem peruentum, vbi iterùm captis & interfectis non paucis, Abbatiam Cistertiensem ditissimã, eiusque ordinis primariã, quæ in hoc agro est, contra publicam datam fidem, vnà cum arce eiusdem Gillia, turpitèr Casimiriani diripuerunt: occisis etiàm socijs, qui id impedire vellent. Indè in colonos quaquauersùm crudelitèr sæuitum, quidquid carris imponi posset auectum, homines & iumenta abducti, & miseris modis diuexati, ædes incensæ, sacra loca profanata, nihil intactum relictum. Indè Nuizum oppidulum Bibracti vicinum deditione capiunt, & contra fidem, qua de fortunis & vita pacti erant oppidani, ciues passìm occiduntur, & bonis omnibus exuuntur. At Bibractenses & Cabilonenses, acceptum à Germanis incommodum, egregiè compensârunt, Casimirianos turmatìm palantes, instàr pecudum passìm trucidantes. Intereà dum Germani hìc illic paulatìm desiderantur, nec pecunia promissa repræsentaretur, quidam in castris tumultuari incipiunt, palàm vociferantes, nisì pecunia ex pacto soluatur, se alium dominum quæsituros. Condæus verò, diuiso exercitu, cum altera parte ad Ligerim contendit. *Cõdæus et Casimirus in Galliã exercitum ducunt. Abbatia primaria Cistertiẽsiũ contra datam fidem spoliatur. Perfidia. Germani tumultuantur.*

Dum

1576 Dum hæc in Gallia geruntur, ad Poloniæ oppidum Andreouiam proceres regni conueniunt, vt electionem Annæ & Stephani confirmarent. Imp. Maximilianus præclaram eò legationem miserat, petens vt residua procerum pars, his qui suam Maiest. elegerant, sua quoquè suffragia adiungeret. Responsum est, se id facere non posse, tum quia suffragatio de Cæsare facta libertati regni repugnaret; tum etiàm, quia Anna electa Polonis esset consanguinea, & inter mores & leges Polonorum nata atque educata: quæ cùm Battori desponsata quoquè esset, neque hunc, neque illam in liberis comitijs legitimè electam, saluo bonorum virorum officio, posse repudiari. Hæc vbi ad Cæsarem referri fideliter mandata sunt, comitia soluebantur. Stephanus autem Battor, decreti comitiorum certior per legatos factus, regnum Poloniæ in vrbe Transyluaniæ Megessi, cum magna solennitate, mense Februario, suscepit.

Polonorũ electio de Anna Iagellonia facta confirmatur.

Intereà Pontifex Romanus, vt periclitanti in Gallia Reip. & Religioni opem ferret, vniuersis suæ ditionis vrbibus tributum indixit. Collecta sunt itaque breui quadringenta millia nummûm, & sex decumæ ex sacris prouentibus imperatæ, copiæ quoquè in Italia collectæ, & in Galliam missæ; quæ regias res, contra Hugonotarum factiones, tuerentur. Eodem quoquè tempore Pontifex crudele Hieronymi Rasponi, in Barnardini Diedi familiam, Rauennæ institutum latrocinium, seuero, sed iusto supplicio vindicauit: quem tamen posteà pœnitētem, pro paterna sua bonitate, in gratiam recepit.

Pontifex Galliæ Regi auxiliatur.

Rasponi latrociniũ vindicatur.

Nauarræus Rex, siue quòd Condæi viribus nimiùm fideret, siue quòd à sceleratis quibusdam hominibus esset instigatus, acceptorum à regia stirpe beneficiorum immemor, sub prætextu venandi, aula excedit, & citatis equis Ferræam venit, statimque certum hominem cum literis mittit ad Regem, suique abitûs causam fuisse dicit, quòd ex secretioribus quibusdam didicisset, constitutum Regi fuisse, paucos intra dies, se arctiori custodiæ mandare. Rex contrà affirmat, sibi id nũquàm in mentem venisse, oratque nè huic calumniæ fidem adhibeat. Indè ad totius regni præfectos & optimates literas dat, quibus sese purgat: Deum inuocans testem, nihil istiusmodi vnquàm se statuisse, aut cogitâsse.

Nauarrus ex aula clàm ad Hugenotas profugit.

Sed cùm Germanorum militum intemperies quotidiè incrementa sumeret, iamque omnis ager flamma & ferro æstuaret, pagos ac villas Vulcanius ignis fero spectaculo depopularetur, rustici in seruitutem abriperentur, aut mactarentur; viduæ miserando eiulatu circuncursitantes, illuderentur, & pedibus conculcarentur, ludibundi ab vberibus maternis pusiones abrepti in cœnum proijcerentur, virginibus ac matronis stuprum inferretur, nulla non domus lachrymis maderet, nullus non ager eiulantium ploratu resonaret, idque sinè huius vel illius religionis discrimine, nec socijs fidei plùs quàm hostibus parceretur, furorque iste in oppida etiàm & vrbes redundaret: Viuariates, immanis & plùs quàm barbaræ Germanorum crudelitatis pertæsi, vtriusque religionis homines, inter se re deliberata, fœdus, nequicquàm partis vtriusque præfectis reclamantibus, ineunt: Vt à bello abstineant, & communis pacis turbatores, veluti publicos hostes, coërceant: in Regis obsequio vtrique constanter perseuerent, Regem, eiusque præfectos agnoscant, Vticensem Catholici, Anuillium Hugonotæ: nullus à partium aliqua lædatur, nullis vrbibus vis inferatur; quod si fiat, communibus armis vis propulsetur &c. testanturque hunc sibi tantùm finem propositum esse, vt à communi patria calamitatem arceant. Intereà Condæus cum exercitu Aruernorum fines ingressus, ad Alenconium properabat. Aruerni data certa pecuniæ summa, se, suosque fines à militum direptionibus redemerunt. Alenconius, audito Condæi aduentu, legatos ei obuiàm mittit, qui peterent, vt cum Casimiro consulat, quid in negocio pacis factu opùs sit. Visum est ad Hugonotas & Politicos confœderatos, eorumque præfectos & oppida scribere, vt cum mandatis legatos mittant. atque hæc pacis faciundæ primordia fuerunt. Postulabat quoquè Alenconius promissam ex pacto pecuniam, sed nihil præter inanes pollicitationes annumeratum est.

1576

Germanorũ in Gallia insolẽtia.

Viuariatũ fœdus.

Noue pacis Gallicanæ initia.

Viuariates, beneficio fœderis prædicti, alta pace iam fruebantur: oppidorumque custodia paulatim intermittebatur. sciebat id Geydanus, Hugonoticæ factionis præfectus: is itaque ex Vticensi agro excurrens, Viuarium primariam Viuariatis vrbem, quę Catholicis parebat, Episcopalisque sedes erat, pręhendit, nō sinè suorum cæde,

Viuariũ à Geydano Hugonoto capitur.

1576 cæde, priuatoque incommodo. vrbem tamen obtinet, post variam dimicationem. Sed cùm Catholici conquererentur apud Hugonotas, fœdus in ipso limine violari, coacti sunt illi Geydano, vt vrbe cederet, imperare: & ni pareret, vim ei denunciare. Geydanus cùm se vrbem, quam legitimis armis occupauerat, iisdem defensurum renunciaret, ab vtriusque religionis confœderatis copiæ ad vrbem obsidendam parabantur. quod cùm Geydanus intelligeret, mutato consilio, Viuarium reliquit, & ad sua se præsidia recepit. acta sunt hæc Februarij XXVII.

Melitẽses sese muniunt cõtra vim Turcarum.

Increbuerat iampridèm rumor, Byzantij numerosissimam classem instrui, omniaque ad bellum necessaria parari, & classem iam iam ad exitium Christianorum exituram. Melitæ insulæ multùm insidiabantur Turcæ. non latuit id Ordinis Magistrum, qui statìm Equitum Melitensium sumptibus sex millia peditum conscribit, totidemque Pontifex & Rex Catholicus suis stipendijs alendos addiderunt. Vt autem insula circunquaquè nouis propugnaculis muniretur, nullum tempus est intermissum. Ne verò Italiæ littora, aliæque in Siculo & Libyco mari insulæ, à Barbaris infestarentur, classem instrui iubet Rex Philippus, & magnas copias ei imponendas corradit. In huius classis vsum, trecenta millia nummûm ex Hispania

Naufragium.

misit, quæ sex triremibus aduehebantur. Sed exorta in Libyco mari subita tempestate, triremes non procùl à Villa Franca scopulis occultis adactæ, fractæ sunt & demersæ, pecunia tamen paulò pòst est recuperata.

Crimponiæ obsidio et deditio.

In Belgio continuabatur Ziriczeana obsidio à regijs, & Auraicus vicissim Crimponiam propugnaculum ad occidentale Rheni ostium arctissimè obsidebat, munitionibus in aggeribus excitatis, & flumine ipso per aggerum rupturas in campos intromisso, nè regijs accessus ad socios pateret. Missum est eò Hispanorum auxilium duce Petro de Pas, viro optimo, vt commeatum obsessis subueherent. Sed cùm ad eos peruenire non possent,

Petrus Pas.

Petrus Passius arrepto paruo nauigio, & 300. panibus impositis, per stagnantia pascua, intempesta nocte, ad propugnaculum defertur, & refertur. Sed cùm ea nauigatio posteà quoquè à Geusijs impediretur, præsidiarij, & se, & munitionem dedere coacti sunt, ad finem mensis Februarij. Paulò pòst Requesenius Belgij Gubernator generalis,

Requesenius Belgij

neralis, ardentiſſimo paroxyſmo correptus, tandèm 5. Martij Bruxellis extremum clauſit diem. quæ fama cùm in Hiſpanias eſſet delata, Rex Catholicus, optima quæque à ſuis Belgis expectans, nihilque diffidens, Ordinibus patriæ ſcribit, eos Patres ſuos appellans, & plenam gubernationem prouinciarum eis committens, donèc Auſtriacum fratrem ſuum amandaret. *1576* *ſupremus Gubernator moritur.* *Ordinibus Belgij Gubernatio defertur.*

Condæus & Caſimirus exercitum ad meditullium Galliæ promouebant. cumque in agrum Borbonium veniſſet, à Caroſſianis recipi poſtulauit Condæus: ſed cùm ingreſſus in oppidum negaretur, vi aggredi illud mandauit. Caroſſiani tanti exercitûs vires metuentes, conſilium mutarûnt, & Condæo ſeſe dediderunt. Indè Condæus cum vniuerſis copijs ad Alenconium proficiſcitur, à quo perbenignè exceptus eſt. iunctis autem exercitibus, opportuno loco, ad triginta equitum peditumque millia, ſunt recenſita. Pòſt ſimul Molinum adeunt, ibique de communi ſententia libellum ſupplicem condunt, qui Regi offerretur. erant autem poſtulata huiuſmodi, ex quibus pacem regno vtilem & ſalutarem componi debere arbitrabantur. Alenconius, Nauarræus, Condæus, & Caſimirus huic machinæ ædificandæ inſudabant: quiſque ſibi optimè cautum volebat, quiſque in rem ſuam commodiſſimos pacis articulos comminiſcebatur, perfectamque tandèm Chymæram hanc, Lutetiam miſerunt per legatos ſuos, qui ibidèm mandata ſuorum præſtolabantur, Regi offerendam. Rex poſtquàm ſemèl ad libellum hunc reſpondiſſet, nec illis ſatisfieret, nouas querelas audijt, aliud reſponſum poſtulantium. Reſpondet ergo ſecundò, ſed necdùm ſatisfecit illis reſponſum. Interea Caſimirus Sanuerrinum, Niuernenſis ditionis oppidulum, non ſinè maxima ſuorum clade, tribus aſſultibus oppugnabat: cumque iam ruinæ maiores eſſent, & hoſtium vis maior, quam quòd oppidani muros defendere poſſent, petunt cum hoſte paciſci: dumque colloquuntur, nihil mali ſuſpicati, perfidi milites, alia parte oppidum ingreſſi, armatos ciues omnes iugulârunt, inermes tam oppidanos, quàm colonos qui eò confluxerãt, oppido ſpoliato, in captiuitatem abripuerunt. *Noua pacis in Gallia licitatio.*

Tertium deindè reſponſum ad poſtulationes aduerſariorum cùm Rex reddidiſſet, illudque legatis etiàm minus æquum videretur, ad Condæum & Caſimirum profecti, de iniquis Regis reſponſis querebantur.

1576 Illi cum Regina primùm Castronyum vicum, deindè Etinij conuenêre, vbi post varia verborum certamina, tandèm res transacta est, transactioque iuramento & sigillo munita, & per tubicines eo ipso die in castris proclamata. Paulò verò pòst, die scilicet 14. Maij, per totum regnum pacis edictum 60. articulis comprehensum, est promulgatum. Et quidem quantum ad Religionem, Rex iubebat, vt Ecclesiastici omnes in possessionem suorum sacerdotiorum restituerentur: Reformatæ (vt vocant) religionis exercitium liberum per vniuersum regnum esset, nullo temporum locorúmve discrimine, dummodò per proprietarios locorum liceret. Sacramentorum, Scholarum, Concionum, Consistoriorum, Synodorum prouincialium aut generalium, omniumque quę ad istius religionis administrationem pertinent, liber vsus haberetur: modò ijs Synodis intersit vnus ex præfectis regijs. Lutetia & circunuicina loca à milliaribus quatuor, ab istius religionis vsu excipiebantur. Facultas ædificãdi templa concedebatur: Matrimonia sacerdotũ & monialium rata habebãtur, liberi tamẽ eorũ in acquisititia tantùm, non item hæreditaria bona succederent. Sancitum etiàm erat, vt vtriusque religionis incolæ, æquè ad publica munia in Scholas, Collegia, Gerontotrophia, Xenodochia, Nosocomiaque, nullo discrimine religionis, reciperentur. Decimæ tam Catholicis quàm Hugonotis soluerentur: Concionatoribus vtriusque partis, vt à seditiosis concionibus abstinerent, mandaretur: in publicis actibus non simplicitèr Reformata religio, sed reformata (vt vocãt) collocaretur. Fundorũ ecclesiasticorũ irritæ actiones, cæteræ Alenconij, Nauarræi, Anuillij, Optimatum, Nobilium, Vrbium & Prouinciarũ ratæ haberentur. In reliquis similitèr abũdè illis à Rege satisfactum est. Turpes sanè pacis conditiones, sed quæ Regi violentèr, dum hostium viribus impar esset, extorquebantur.

Pax componitur, eiusq; conditiones inhonestæ & impiæ.

Intereà tota Italia pestis vehementissima grassabatur, quæ Patauiũ, Veronam, Brixiam, Ticinũ, Vincentiã, Apuliam deniquè totam, Calabriam & Siliciã vastã penè, & hominibus reddidit desolatam. In vna Sicilię Messana, ad sexaginta hominum millia hac contagione moriebantur. Turcię quoquè quàm plurimas regiones idem morbus diuexabat. Barbari tamen, eo contempto, nihilo segniùs bellum adornabant, Christianorum tamen non leuitèr apparatum, quem à certis hominibus fieri didicerant, metuentes.

Pestis in Italia, Sicilia, Turcia.

Hispa-

Hiſpani intereà cùm tota hyeme in littoribus, ripis & lacunis, inter fluctus marinos profundiſſimo in cœno, frigore ac pluuijs penè cõtabefacti, patientèr ad Ziriczeenſe oppidum in obſidione perſeuerâſſent, magnaque fortitudine & induſtria, nè quid commeatûs ipſi ſupportari poſſet, impediuiſſent: tandèm vrbe, extrema laborante neceſſitate, ſub finem Iunij potiuntur. *1576* *Ziricxeã deditione recipiunt Hiſpani.*

Hiſpani tam inſigni parta victoria, tanti momenti oppido ſuperato, quo vno Hollandiæ Zelandiæque res penè erant labefactatæ, tantaſque ærumnas perpeſſi, ſtipendium ab Ordinibus poſtulabant. tanto enim fideliores Hiſpani ſunt Germanis, quòd hi, ſi quid ipſis debeatur, id quandò cum hoſte congrediendum eſt exigant; illi verò non niſi poſt pugnam, aut hoſte deuicto. Sed cùm Ordines iampridèm felices Hiſpanorum ſucceſſus odiſſent, rationeſque atque opportunitates captarent, eos ex Belgio eijciendi: ſtipendia quidem Germanis immeritis annumerârunt, Hiſpanis verò inanibus pollicitationum plauſtris ſatisfacturos ſe arbitrabantur. Indignè ferebant id Hiſpani, & coniuratione facta 25. Iulij Aloſtum Flandriæ ad Teneram oppidum ſuppræhenderunt, ciueſque immani crudelitate exagitârunt. Bruxellenſes, occupato ab Hiſpanis Aloſto, tumultuari cœperunt. Auraicus & ſui literis admonitionibuſque aſſiduis furori populari fomentum ſubminiſtrabãt. Heſius & Dominus de Glimes, ſumma temeritate foribus effractis, Comitem Mansfeldium, Barlemontium, Viglium, Fonkium, aliosque Regis Conſiliarios ex ipſo ſanctioris concilij loco captiuos arripiunt, & arctiſſimæ cuſtodiæ tradunt. interim literis ad omnes prouincias miſſis, magiſtratus aut eorum legatos euocant, militem conſcribunt, Hiſpanos hoſtes patriæ publico edicto proſcribunt, debellandoſque decernunt. *Cauſa tot multùs Hiſpanorũ in Belgio.* *Hiſpani Aloſtum Flandriæ occupant.* *Bruxellẽſium ſeditio, et Cõſiliariorũ captiuitas*

Maximilianus, Artobrigæ comitijs conuocatis, expoſuit Imperij Principibus apparatum bellicum, qui Byzantij fiebat, petit ab eis ſubſidium ad Imperij defenſionem: ſignificat etiàm, ſe Regem Poloniæ electum, Lituaniam, Liuoniam, reliquasq; vicinas prouincias iam Imperij membra factas. petit nè quas Germanorum copias Imperij fines exire patiantur, multaque de veteri Iuſtitia Germanorum verba facit. *Comitia Artobrigæ habita.*

Stephanus intereà Battor per Myſiam ſuperiorem in Poloniã profectus, ad 9. Calend. Maij incolumis in regni fines peruenit: vbi honorificentiſſimè exceptus, vnctus

1576 & coronatus est ab Episcopo Vladislauiensi: Gnesnensis cum Archiepiscopus, cuius id muneris est, eò quòd Cęsaris partibus studeret, coronationi noluit interesse. Lascus Palatinus, multiq; è primarijs Cæsareanis sese subduxerant, atque aliò extra regnum commigrârant. Anna quoquè Iagellonica ipsis Calend. Maij Regina inauguratur. Battor mox à coronatione legationem ad Cęsarem mittit, orans, vt quoniam ipse per tot Principum inuidiam, factiosorumque ciuium dissensionem regnum illud assequi non potuisset, æquo animo ferret illud ad amicum, & sibi deditissimum regem peruenire, vt multorum sanguini parceretur. Similem ad Magnum Moscouiæ Ducem legationem mittit. Cæsar respondet, id fieri non posse honorificè, vt Polonos tam leuitèr pœniteat electionis, nulla prægnanti causa interueniente: neque se passurum, vt regnum illud ab alio occuparetur, in quod ipse legitimè fuerat electus. Moscus verò celebrem legationem ad Cæsarem mittit. quæ cùm admissa esset ad Cæsaris, tunc Iuliobonæ commorantis, colloquium, Ducis literas in aurea tela inuolutas, argenteoque vase amplissimo impositas obtulerunt: tegebatur autem vas panno aureo tam longo, vt vtrinquè pauimentum attingeret. Summa autem legationis erat, Ducem Cæsari, si regnum Poloniæ armis sibi comparare velit, omne genus auxilij promittere. Cæsar Duci gratias agit, auxilium oblatum se acceptare dicit, sed in magis idoneum tempus id reseruare.

Stephanus Battor Poloniæ Rex vngitur.

Battoris ad Maximilianum legatio.

Ad Moscũ legatio.

Mosci ad Maximilianum legatio.

Erant induciæ inter Polonum & Moscum. Moscus nulla facta obnunciatione spetarum induciarum, cum filio natu maiori repentè Liuoniam inuadit, & barbarica crudelitate in ædificia, castra, pagos, pecora & homines debacchatur, omnia ferro, flammaque deuastans. Iussum est legatis, vt res ablatas repeterent: Moschus verò ad repetitionem superbè respondet, non modò res ablatas, sed & Lituaniam & Poloniam ad se pertinere, has prouincias per arma se petiturum. Pactæ sunt tamen aliquot mensium induciæ, ex quibus Dux Liuoniam & Curlandiæ Ducatũ excipi volebat, & quidquid ad Prutenorum fines pertingit: ea ad se pertinere contendens. Rex contrà sui hæc iuris esse, nec posse his legibus inducias acceptare. Dimissis itaque legatis, Moscus Vendã in finibus Liuoniæ obsedit, bisq; violenter oppugnãs, bis magna suorũ clade à mœnibus est repulsus. Liuones colle-

Initia & causæ belli postremi inter Moscouitas & Polonos.

collectis & ipsi copijs in hostem irruentes, Moscouitas 1576
penitus deleuerũt. Missæ itaq; binæ legationes à Mosco pro inducijs prædictis conditionibus impetrandis, quas cùm obtinere non posset Dux, indignatus non modò Liuoniam, sed & Vitepscenses, qui ditionis Lituanicæ sunt, cœpit infestare. quam ob causam Curlandiæ Dux, & Liuones Regem ad defensionem solicitârunt. Remissaitaque Mosci legatione, Rex illi manifestum bellum indixit.

Henricus Galliæ Rex quia re pecuniaria laborabat, Episcopum Parisiensem Romam mittit, impetratque à Pontifice, vt ecclesiastica bona ad centum & quinquaginta millia nũmûm vendere liceret. Galli verò Catholici nequaquàm tam pudendæ atque iniquæ paci, Regi violentèr extortæ, subscribere voluerunt: Parisijs templi Metropolitani Canonici, canticum in gratiarum actionem, canere recusârunt: qui hactenùs Regem & Religionem capitis & bonorum suorum periculo propugnârant, eum & clàm & palàm increpârunt. Hugonotæ quotidiè petulantiores fiebant, atque in multis articulos pacis infringebant: facilè animaduertebant Catholici, suam religionem breuì (hac pace incolumi) radicitùs extirpandam. Nouum itaque fœdus inter sese ineunt, quo sese, suas vxores, liberos & facultates, pro Religionis Catholicæ & Regis defensione, deuouebant. ad quod qui recipiebatur, ad sancta Dei Euangelia iurare debebat, se Catholicam Romanam Religionem, & Regem contra omnes aduersarios ad extremũ halitum propugnaturũ, idque sub pœna anathematis & æternæ damnationis. Fœdus hoc, Sacrum appellatum, in Picardia primùm inceptum est, & confestim ab alijs prouincijs alacritèr acceptum: nè tamen Gallia nouis belli difficultatibus implicaretur, decreuêre nihil tentare, antequàm Reformati (vt vocari volebant) nouum de pace edictum violâssent, & in nationali concilio de Religione decretum esset. Condæus & Hugonotæ præpropero suo zelo, dum voluptatem belli & tumultuum decoquere nondùm possent, primùm Rupellæ insidiantur: sed cùm Rupellenses malo suo edocti, Condæum in oppidum recipere nollent, ille ope Mirembelli Broagium occupat, belliqúe sexti classicum cecinit, quod socij tamen minimè probabãt. Iterùm Rupellenses, vt in oppidum reciperetur, obnixè rogat: Prætor & ciues cordatiores, hoc tempore tam difficili aditum negârunt. Tribuni militares, & ecclesię Ministri,

Ecclesiasticorũ bonorum in Gallia venditio.

Catholici Galli iniustam & impiã pacem nolũt approbare.

Fœdus Sacrum in Gallia.

Condæus Rupellæ insidiatur.

1576 quique seditionibus quàm paci magìs studebant, omninò Condęum recipi volebant: immò literas, vt aduentũ accelararet, ad eum miserunt. Qui cùm vrbem ingressus esset, mox calumniã struebat his, qui eum anteà admittere noluerunt, eosque proditionis insimulabat. Prætor & qui accusati erant, crimen negabant, accusatorem nominari cupiebant, diris se deuouebant, si quid vnquàm sinistri in patriam essent meditati. Vrbe exire vetantur, decernuntur iudices, qui hac de re quæstionem haberent: inuentum est, accusationem esse falsam, & merã in scholis Caluini vsitatam praxin. indè ciues suffascinauit, & de apparatu Catholicorum aduersùs Reformatos multa locutus, ad custodiam suæ ciuitatis eos hortabatur.

Calũnia.

Blesensis conuentus in Gallia.

Cùm autem nouæ quotidiè ad regem querelæ vtrinquè adferrentur, & edicti pacificatorij articulo LV. vniuersorum comitiorum conuocatio Blesis erat promissa, commodum Regi visum est, eam accelerare; vt quisque suas quelelas in medium proponeret, & de authoritate Regis, regnique incolumitate conseruanda & stabilienda, consuleretur. Indicta itaque sunt hæc comitia, regijs codicillis per vniuersum regnum publicatis. Legati ad ea sunt à Catholicis, ex tribus Ordinibus, viri graues, prudentes, summæque authoritatis. Expectabatur Nauarræus, Condæus, Anuillius, cæterique istius factionis legati: sed prudentiam, authoritatemque Catholicorum metuentes, suæque causæ bonitati diffidentes, eò venire verebantur: & vt subterfugium haberent, aiunt, Comitia non legitimè conuocata. Legati ad Hugonotarum præcipuos Principes missi sunt, qui eos ad comitia inuitarent: sed nihil effecère. Rex post ieiunia, amburbiasque supplicationes, felix Comitijs auspicium dedit. Actum est initiò de Religione. Orârunt trium Ordinum legati prolixè & grauitèr: vnanimiterque suadent, nè Rex aliam in regno quàm Catholicam, Apostolicam, Romanam Religionem exerceri permittat: ostendunt multis rationibus & argumentis, nullam pacem esse posse diuturnam, quæ diuersis religionibus nitatur. Adducunt exempla Reginæ Angliæ, & Germanorum Principum, qui experti quanta mala pareret religionis diuersitas, seueris mandatis prohibuère, omnem præter vnam, cuius ipsi erant, religionem. In hoc omnium Ordinum legati consentiebant, vnam Romanam, Catholicam religionem seruandam. Non reclamabat Nauarræus, non Anuillius licèt absentes: sed in modo, ad

Vnam Catholicam Religionẽ obseruandam, nec aliam admittendã.

do, ad euentum istius consilij perueniendum, non idem sentiebant omnes, dum quidam armis, si aliàs non liceat, id tentandum; alij pacem non interturbandam putarent. Vicit tamen eorum opinio, qui extrema quæque tentanda dicerent, priusquàm religiones diuersæ admitterentur. 1576

Philippus Hisp. Rex instructissimã classem in Africam misit, vt Susum & Archanchenẽ, Mauritaniæ insulas adiret. præerat Marchio S. Crucis. Luzalis Turcicæ classis præfectus, postquam intellexit classem regiam in Sicilia ad anchoras stare, mittit eò triremem, quæ, quid consilij captarent regij, exploraret. Erat in ea Neapolitanus quidam adolescens captiuus, miræ pulchritudinis, quem nauarchus in delicijs habebat, cuiusque pudicitiæ insidiabatur. ægrè hoc tulit adolescens, conuenitq; clàm cum aliis captiuis, vt primùm nauarchum, deindè reliquos Turcas dormientes interficerent. euentus consilium secutus est. Captiui liberati cum naui salua Neapolim venerunt. nunciat adolescens ille, Turcas Melitensibus bellum parare: id se in triremi audiuisse. Quod vbi intellectum est, Marchio S. Crucis cum classe reuocatus est. Præfectus verò Zacynthi triremem emittit, vt quid moliantur Turcæ exploret. Illa postquàm redijsset, indicat Turcicam classem non esse metuendam: milites, qui in ea erant, tyrones esse, & tantùm se exercere in rebus nauticis, quo ad bellum fierent expeditiores.

Apparatus Hispani in Turcas & Mauros.

Insigne factum adolescentis Christiani.

Cæsar Maximilianus cùm in comitijs Ratisbonensibus auxilia Principum Germaniæ contra Battorem & Turcam plurimùm vrgeret, tandèm impetrauit à Boëmis, Pannonibus, Slesijs &c. certos armatorum numeros; sed dum metuit, nè si Battori bellũ moueat, omnes Turcicas vires in se cõcitet, tardè progreditur, & tandèm calculis & cordis palpitatione correptus, inter has solicitudines Ratisbonæ moritur. In cuius locum Rudolphus, eius nominis secundus, Maximiliani primogenitus, in ijsdem comitijs Cæsar proclamatur, Battoriq; regnum quietum relinquitur.

Maximilianus II. moritur, & Rudolphus II. Imperator eligitur.

Tachmas Persarum Rex, qui anno superiori obierat, Caidari tertiogenito regnum reliquerat: sed cùm ignauus ille esset, & regno minùs dignus, Ismahel secundogenitus à sorore & proceribus regni carceribus, in quos iussu patris coniectus erat, eximitur, & decollato Caidare rex creatur. Qui vt regnum stabiliret, paulò post

Persici regni successiones.

1576 creationem ſe domi continuit, iuſſitque diuulgari, ſe mortuum eſſe. quod cùm iam crederetur, detecta ſunt multorum occulta odia, & in regem conſpirationes, quæ per coryphæos ad Regem perferebantur. Rex hoſtes ſuos vbique capi & necari iubet, collectiſque copijs fugientes ad regni fines perſequitur. Turcæ contermini metuentes ſibi bellum parari, excurſiones faciunt, & fines Perſię laceſſere cœperunt. Perſę dum iniuriam vlciſcuntur, belli noui initium dedére. Sed Iſmahel cùm ſex menſes regnâſſet, à ſorore veneno extinguitur, cui Hodabendes primogenitus ſucceſſit. is Emircano Mirisi filio ſuo cœpti belli contra Turcas continuationem demandauit: conſcripſiſque magnis copijs, Babylonem proficiſcitur, vt pro more regni illic ſe gladio accingeret. Quæ fama cùm Byzantium eſſet perlata, Amurathus veritus, nè Perſa loca ſibi olim ſublata, bellica manu repeteret, exercitum collegit, & in fines Perſarum miſit.

Iſmahelis callidum factum.

Perſici & Turcici belli initia.

Incrudeſcebat quotidiè magis magiſque Belgarum in Hiſpanos odium, & aperto bello res gerebatur. Dn. de Glimes milites pro Ordinibus collegerat, quos in Hiſpanos duceret: ſed cùm inter Louanium & Thenas concurrerent, Hiſpani Belgas fundunt & profligant, qua in pugna multi ciues & Studioſi Louanienſes, rei nouitate exciti, periêrunt.

Belgæ ab Hiſpanis prope Louaniũ cæduntur.

Multas & æquas conditiones in conuentu Bredano à Rege Geuſijs propoſitas diximus ſuprà. cumque primum Auraicus reſponſum dilatorium miſiſſet, & morte Requenſenij, Ordinumque (quibuſcum tacitam conſpirationem fecerat, ſibique ex ijs quamplurimos fauere non ignorabant) gubernatione, cauſæ ſuæ feliciorem euentum ſperaret, legatos nouem Gandauum mittit. Ordines quoque reliqui, qui Regi parebant, quoſdam viros Eccleſiaſticos, Nobiles, Doctores, alioſque viros magnæ authoritatis nominârunt, qui cum Auraicis de nouæ pacis nundinatione conuenirent.

Gandauẽſis conuentus.

Traiectenſes intereà ad Moſam Monteſdocã præſidij Hiſpanici præfectum, ad ſe in curiam vocantes, vbi comparuiſſet, in vincula conieccrunt: qui verò ei operam vicariam in militia præſtabat, Martinus de Ayala, ſtatìm cum Hiſpanis vrbe expellitur. Sed Alonſo de Vergas, & D. Ferdinandus, hic peditum, ille equitum præfectus, ſtatìm aliquot copias contrahentes, in ſuburbia ducunt:

Traiectẽſiũ ad Moſam cum Hiſpanis ſimultas.

ducunt: & portam Bruxellensem clàm, quibusdam Hispanis intromissis, occupantés, Montesdocam liberant, vrbemque in suam redigunt potestatem. 1576

Sub finem verò Octobris Hispani cum Polvvilero, Obersteinio & Carolo Fuggero, Germanorum chiliarchis, fœdus ineunt: iurantque se communibus armis Religionem Catholicam, & Regis authoritatem, contra coniuratos Ordines defensuros. Sed Obersteinius datam fidem Ordinum corruptelæ paulò pòst prostituens, vnà cum Egmundano Comite, Hauereo, & Champanio nobilissimum emporium Antuerpiam ingressi occupant; arcemque expugnare volentes, omnem operam in propugnaculis, aggeribusque excitandis insumpserunt. Cæterum Hieronymus Rhoda præses, Sancho Dauila arcis præfectus, & Alonso Vergas, statim ad arcis defensionem cum omnibus Germanorum, Hispanorum, Italorumque copijs conuolantes, primumque maioribus tormentis vallum recèns ædificatum conuellentes, posteà eruptionem faciunt; magnoque impetu in vrbem incurrentes, fugant, capiunt, & iugulant quoscunque obuios habebant: vrbemque ipsam armata manu Ordinum imperio eripuerunt, sibique subiecerunt, magna cum vicinorum populorum admiratione, quòd vrbem populosissimam, tot præsidiariorum equitum & peditum millibus munitam, non noctù, sed multa luce; nō clàm, sed palàm; non insidijs, sed aperto Marte Andabatarum more audirent expugnatam. Sæuitum est in vtriusque sexûs homines, omniumque ædes direptæ. Capiuntur Egmundanus, Capreus & Goignius: Obersteinius in aquis suffocatur: Hauereus vero & Champanius fuga elapsi, ad principem Auraicum salui peruenerunt.

Hispanorū & Germanorum confœderatio.

Antuerpia ab Hispanis occupatur et diripitur.

Eodem die quo hæc fierent, Iohannes Austriacus, duobus tantùm comitatus socijs, mutato habitu, velocissimis equis Luxenburgum venit, Belgij gubernaculum, quod ei à fratre Rege Hisp. commendatum erat, arrepturus. Octauo deinceps mensis Nouembris die, Ordines vtriusque factionis Gandaui in publico conciliabulo inter sese de pacis conditionibus, 25. articulis comprehensis, conuenerunt. Summa pactorum erat, vt Hispanos, aliosque exteros milites Belgio ejjcerent: ijs eiectis, Ordines generales coirent, agerentque de statu Religionis & Reipub. in Hollandia, Zelandia, locisque confœderatis: vt in alijs prouincijs Religiò Catholica Romana inuiolata maneat, nec contra eam aut eius cultores

Iohannes Austriacus Luxēburgū venit.

Pax Gandauensis.

1576 vlla petulantia exerceatur: vt Regi sua authoritas maneat: vt iniuriæ vtrinquè perpetua sepeliantur obliuione: captiui vtrinquè dimittantur: fortunæ, fama & honor pristinus omnibus partis vtriusque hominibus restituantur: vt æs alienum à Principe Auraico hactenùs in vsum belli contractum, ab omnibus simul prouincijs soluatur: Buranus Comes ex Hispania remittatur &c. Subscripta sunt hæc à trium Ordinum legatis, partis vtriusque, & per omnes prouincias promulgata.

Gandauēses arcem expugnāt

Postridiè arx Gandauensis à 10000. ciuibus obsidetur, & maioribus tormentis grauitèr concutitur, donèc Hispani, qui in præsidio erant, sese dedere cogerentur. Idem eodē ferè tempore Valencenis in Arthesia factum. Hispani verò & hìc, & illic, illæsi sunt dimissi.

Patriarcha Constantinop. Germanis respondet. Orietalis & occidētalis Ecclesiæ cōsensus.

Constantinopolitanus Patriarcha sæpè nunc à Crusio & Chytræo prouocatus, vt ad articulos fidei, qui ei à Luteranis erant transmissi, responderet; tandèm hoc anno censuram suam absoluit, & Germanis transmisit. Quam cùm legissēt Germani, nec obscurè intellexissent, Orientalem Ecclesiam cum Romana (quatuor antiquis Græcorū erroribus exclusis) optimè conuenire, cum Luteranorum verò doctrina toto cælo discrepare: pœnitentia ducti, & rubore suffusi, & sua & Patriarchæ scripta supprimere studuerunt; nē, si ederentur, & Romanæ religionis vetustas & synceritas, & suæ nouitas ac peruersitas toti mundo constaret; vt satis liquet ex epistola Crusij ad Chytræum posteà transmissa.

Belgarum Ordines in Hispanos se armant.

In Belgio verò quotidiani conflictus inter Ordines patriæ & Hispanos conspiciebantur: nunc hi, nunc illi superiores. Sed quia Ordines re pecuniaria laborarent, missi sunt legati ad Reginā Angliæ, aliosque Principes ad pecuniam ab illis ærusc andam: quod Angla non difficulter ipsis concessit.

Groningēsiū tumultus.

Ordines Belgici Stellam quendam, hominē suæ factionis studiosissimū, Groningā miserunt, vt clàm, non cum Gubernatore & præfectis primarijs, sed cum certis militibus ageret, quô in verba pacis Gādauensis iurarent, eamq; per Frisiam & Groningense territoriū promulgarent. Sed cùm Gubernator Caspar de Robles, Dominus Byllius, hanc conspirationem intellexisset, Stellam comprehendi, & in vincula conijci mandauit, atque militibus suis nouum sacramentum proposuit: quod cùm quidam acciperent, alij à Stella corrupti negarēt, Gubernator Losyum capitaneū mense Nouēbri ad se vocat, eiq; sacramen-

mentum hoc proponit. quod cùm ille improbaret, reuersus ad suos, cum Villerio atque alijs factiosis in Byllium coniurârunt: eum in vincula cõiectum, durissimis indignisque modis tractârũt. Mox etiam Dominum de Rijsbroeck generum Byllij apprehenderunt. Stellam liberârunt, & cum literis ad Ordines Bruxellas remittunt, eis omnem obedientiam promittentes. Paulò pòst cõspirationis, proditionisque authores Villerius, Monceauius, Champyus, & Losyus in carceres detrusi sunt. 1576

Dominus Byllius capitur.

Vltraiectenses, audita castrorum quorundam expugnatione, omnem apparatum faciunt, vt suum quoquè, pulsis Hispanis, occuparent. Franciscus Dauila arcis præfectus, cùm tormenta in vicinas turres, locaque editiora cerneret à Magistratu comportari, nec obscurè intelligeret bellum sibi parari: ipso die D. Thomæ, meridiano tempore, quosdam Hispanos ex castro in vrbem mittit, qui quid in vrbe ageretur explorarent. Hi cùm in proximas plateas venissent, & in ijs excubias dispositas cernerent, ijs aut interfectis, aut fugatis, ignem in ciuium ædes conijciunt, & se in castrum recipiunt. Mox præfectus in vrbem maximis tormentis detonare, & ad vicinas domus fulminare: ciues cum Germanorum præsidio, quod in vrbe erat, mox aggeres erigere, propugnacula extruere, ædes proximas terra opplere, & tormenta in arcem dirigere cœperunt. Nocte Hispani exiguam scapham conscendentes, fossam traijciunt, & ædes ciuium iniecto igne inflammârunt. Ciues cùm accedere ad incendium restinguendum non auderent, Franciscanos & Dominicanos, quos parui faciebant, compulerunt ad illud periculum adeundum. Tormenta quoquè cùm ad arcis pomœria essent pertrahenda, eosdem monachos adegerunt, vt cum periculo vitæ huic operi sese accingerent. erat autem in arce Franciscanorum Guardianus Godefridus Leodius, cuius auspicijs hæc geri ciues existimabant. Dauila cùm per aliquot dies à tormentorum maiorum explosione non desisteret, multos ciues, ciuiumque splendidas ædes perdidit, atque prostrauit. Turrem alteram insignis Ecclesiæ Diuæ Mariæ Virginis, & partem turris Diui Iacobi, eò quòd ex ijs multum damni inferebatur Hispanis, disturbauit.

Vltraiectẽses Hispanos in arce obsident.

Tota hac æstate pestis per Italiam, Siciliam, & Turciam ità desæuiebat, vt solis Venetijs centum hominum millia interierint: sublata sint vbiquè commercia

Pestis in Italia.

1577 cia cum exteris. Clathri in vijs publicis exædificabantur, nè vnius vrbis ciuibus ad alterius pateret accessus. Nosocomia procùl extra vrbes construebantur, ad quę, qui lue hac infecti erant, deportabantur. supellectilia eorū concremabantur, & illorum precia ex publicis ærarijs, hæredibus restituebantur. Sæuitum est in canes & feles: Literæ nè mitterentur interdictum, nisi ad Summum Pontificem, nec eæ quidem, nisi absque cera & lineis vinculis obsignatæ. Hac exportationis, importationisque denegatione, tandèm factum est, vt multis in locis, & præcipuè Mediolani, summa esset rerum omnium penuria, & fames durissima, adeò vt nisi Cardinalis Borromæi liberalitate (qui omnia sua in hac necessitate profudit) Parmensiumq; bonitate, Mediolanenses adiuti fuissent, fame interijssent penè omnes.

Persa Turciam depopulatur.

Persarum Rex collectis octoginta equitum millibus fines Turcicos cœpit depopulari. Sed cùm Amurathus maximam suorum cladem ex peste accepisset, & cum fame confligeret; cumque ex Battore intellexisset, Imperij proceres Christianos arma parare, non ausus erat eas quas decreuerat copias in Persas mittere.

Catholici in Gallia vnam religionem seruandā statuunt.

ANNO hoc 1577. bella in Francia iterùm recruduerunt. Nam cùm superiori anno in conuentu Blesensi, Petrus Epicanacus Lugdunensis Archiepiscopus, pro primo Ordine disertè, atque celebri, sui, totiusque ordinis Ecclesiastici nominis palma, perorâsset; pro secundo, qui Nobilium est, Claudius Baufremontius, Senescei Baro; pro tertio verò Varsorius Parisiensis patronus; omnesque irrefragabilibus argumentis docuissent, nullam aliam Religionem, præter Romanam, in regno Gallico admitti debere: ab omnibus legatis in eorum itum est sententiam, quam & Regina, Mompenserius, Cossa, Bironius, Moruillereus, & Bellieureus, vnà cum Rege ipso approbârunt. Missi sunt legati ad Nauarręum, vt & ipse huic sententiæ subscriberet: qui id facere recusauit. Initio itaque anni huius 1577. Rex Ordinum delegatis proponit, si regnum denuò in tumultus bellicos incideret, vndè auxilia essent petenda: declaratque, de Nobilium alacritate, bonaque voluntate, se non dubitare: de Ecclesiasticis quoquè, & prouinciarum vrbiumque Magistratibus benè sperare. Se verò dominij sui bona trecentis librarum millibus annui census, cum Ordinum tamen cōsilio & assensu, vendere decreuisse. Petere itaquę

se, vt

ſe, vt & illi Regiam Maieſt. pecunia iuuent, & poſtridiè reuerſi ad hæc reſpondeant. Reuerſi altero die triū Ordinum legati, omnem opem, ſi arma ſint reſumenda, pollicentur. Tertius verò Ordo, in vendendis dominijs ipſius Regis, ſinè maiori prouinciarum mandato, noluit, aſſentiri. Paulò pòſt, dimiſſo conuentu, Rex prouinciarum Gubernatoribus ſcripſit, Ordinum trium legatos oràſſe, vt vna tantùm Catholica Romana Religio, per totum regnum exerceretur: eorum poſtulato ſe annuiſſe. cauerent igitur, nè aliarum Religionum exercitia permitterentur. 1577

Bellum Francicū recrudeſcit.

Aegerrimè tulerunt hoc edictum Hugonotæ, & publicis ſcriptis querelas ſuas inſtituebant, & Catholicos publicæ quietis hoſtes eſſe proclamabant. Catholici ſcriptis & viua etiàm voce ſeſe defendebant: Non tantùm propriorum malorum cauſas eſſe Hugonotas, ſed omnium miſeriarum, quæ in vniuerſum regnum exundabant: ipſos æquiſſimis conditionibus in præteritis bellis non contentos, nouos ſemper tumultus excitâſſe. Superioris pacis decretum violenter Regi, inuitis Ordinibus, fuiſſe extortum: ob id, & quia regno eſſet pernicioſiſſimum, iure poſſe abrogari. Ex edicti ſententia, vnanimi Francorum omnium conſenſu, à Rege comitia fuiſſe conuocata, vt ipſe ſubditorum ſuorum querelis & neceſſitatibus prouideret, & quod regno commodiſſimum eſſet, ex trium Ordinum ſuffragijs ſtatueret. In his autem comitijs tres Ordines decreuiſſe, Regemque approbâſſe, vnam tantùm Catholicam, Apoſtolicam, Romanam religionem ſeruandam eſſe, & huic contrariam, quam Reformatam vocant, abolendam: hoc ad conſeruationem cuiuſque Ordinis fore vtiliſſimum. Præterea notum eſſe omnibus, aduerſarios ante comitiorum deciſionem, primos arma mouiſſe, vrbes intercepiſſe, pecuniæ ſummas non mediocres ſubditis regijs violenter extorſiſſe, magnos belli apparatus feciſſe. His de cauſis dici non poſſe, Regem iniquè agere, ſi aduigilet, nè quid aut ipſe, aut fideles ſubditi ſui, capiant ab hoſtibus detrimēti. Ad hæc aduerſarij reſpondebant, Comitia non eſſe legitima, ſecundùm ſacros Canones non poſſe res Eccleſiaſticas à perſonis laicis diſputari, aut tractari: aliaque multa abſurda, ſuo ſe iugulantes gladio, ſpargebant: vt qui laici & profani omnes, nouam religionem inſtituere ſibi fas, ordinique Eccleſiaſtico veterem ſuam defendere nefas eſſe, ſuſtinebant. Interea dum partes diſſidentes ſcriptis hoc modo contendunt,

Catholici ſe purgāt.

Hugo-

1577 Hugonotarū principes copias cogunt, seq; ad nouum bellum parant. Rex ad Condæū mittit legatos, qui declararent, eum iustam causam belli gerēdi non habere. Varias quoq; legationes ad varios Principes decreuit, quę ostenderent, quàm iustā haberet causam, nouitiā tollendi religionē: peterentq;, nè hostibus suis, quos ferro persequi decreuerat, si edicto suo parére nollēt, auxiliarētur. Similes legationes ad Comitē Palatinum Ludouicum, eiusq; fratrem Casimirū, & Hassiæ Lantgrauiū Guilielmum misit. Casimirus nomine suo & fratris acerbè satis & minacitèr respondit. Lantgrauius modestiùs: causam quidem Reformatorum (vt vocant) exercitiumque vtriusque religionis propugnabat, tamen se ipsis opitulaturum non esse, pollicebatur. Sub istis legationibus Nauarreus Aquitaniam ad bellum armat, & Condæus cum Rupellanis, vicinisque populis, nouam confœderationem contrahit, postquam iam antè protestationem, contra comitiorum definitionem, publicârat.

Amstelredamenses Auraicum Gubernatorem nō recipiunt. Dum Condæus & eius cōplices sese in Regē armant in Gallia, Princeps Auraicus Gādaui nouas Regis excludendi, Religionisq; Catholicę extirpādæ, machinas meditabatur: misitq; literas ad Status Hollandię, vt Amstelredamenses ad Satisfactionē petendam, & suas partes sectandum allicerent. Definitū enim erat 7. pacificationis articulo, vt Princeps Hollādiæ, Zelādię, & diœceseos Vltraiectensis gubernaculū reciperet, ea lege, vt ciuitatibus, quę hactenùs Regi, sub Catholica religione paruerant, in ijs quæ ab eo peterēt, tam quo ad Religionē, quàm quo ad illarū priuilegia, satisfaceret. Amstelredamenses, qui incredibili fidelitate, & Regē, & Religionem Catholicam propugnabāt, cùm qualem optabant Satisfactionē ab Auraico impetrare non possent, vrbem suā, nobilissimū emporiū, & ad recuperandam Hollandiā Regi commodum, aduersùs omnes Auraicorū insidias, alacritèr tuebantur.

Mensis Ianuarij 20. Pacis Gandauēsis decreta, per Frisiam, territoriumq; Groningēse promulgātur: & Comes Renneburgius harū regionum administrationē suscepit.

Iohannis Austriaci in Belgium aduentus. Iohannes Austriacus, Octauio Gōzaga, alioq; Hispano comitatus ignoto habitu (vt diximus) magnis itineribus per Galliā, vbì Regem prandentē vidisse dicebatur, tandèm Romanduorum Augustam, sub finē anni pręcedentis peruenit. Misit istinc, qui Ordinibus significarent, se adesse: ægerrimè ferre casum & direptionem Antuerpianam. Omnium tamen miseriarū & calamitatum

Bel-

Belgicarum iam finem aduenisse: nihil aut Regi, aut sibi gratius esse, quàm prosperitatem, felicitatemque Belgij videre: Prouincias hanc habere posse, si æquitatem priuatis quorundam hominum affectibus velint anteferre: si nolint, se non minùs ad bellũ, quàm ad pacem missum. 1577

Ordines ad Austriacum mittunt: petunt, vt si in Gubernatorem acceptari cupiat, Gandaui factam pacificationem approbet. Conuentum est inter Austriacũ & Ordines, paucisq; mutatis, quibusdam latiùs expositis, nouam pacis formulam, re, non verbis eandẽ, XIX. articulis comprehensam, & Perpetuum Edictum appellatam, condiderũt. Quod cùm à Rege, Ordinibus, & Austriaco esset confirmatum, Bruxellis mense Februario, paulò pòst vnionem, inter Ordines & Auraicum factam, proclamatur. Et quoniam articulo XI. istius edicti, Ordines Deum erant hominesque testati, se integrè, incontaminateq; nostram sanctam, Catholicam, Romanam Religionem seruaturos, obedientiamq; Regi non violaturos; Antuerpienses, vt huic articulo satisfacerent, omnes concionatores hæreticos, ad se vocatos, vrbe excedere iusserunt, Iohãne Saligero reclamãte, & dira minitante, quasi indignos se verbo Dei redderent, iramq; Dei in se prouocarent. Faxit Deus, nè reuocando concionatores istos, quàm expellendo, vindictam Dei sibi concitauerint maiorem.

Austriacum Belgis pactũ.

Iohannis Saligeri protestatio.

Vltraiectensiũ ciues, ductore Comite Bossuuio, iam beneficio pacis è vinculis libero, adhuc arcẽ obsidebant, magnã in vrbe cladem ab Hispanis accipientes: qui cùm Austriacũ ad pacem & Hispanorũ dimissionem propensum cernerent, longaq; obsidione, multis vigilijs, quotidianisq; pugnis penè enecti, vitã, fortunasq; suas pacti, eodem mense Februario arcẽ ciuibus condonãrũt. Et quanuis in Comitis à Bossu verba ciues iurâssẽt, & se Regi castrũ illud fideliter seruaturos & tutaturos esse sanctè promisissẽt, tamẽ aliquot eius moles & ędificia priùs demoliti sunt, q̃ in eorum manus traderetur. Posteà verò furioso quodã & violẽto impetu, in summę ędis Exedrã (quod cathedralis Ecclesiæ Capitulũ vocãt) irruperũt, & ab Ordinibus Diœceseos cõgregatis extorserũt, vt quanuis nolẽtes & inuiti, tormẽta bellica, & alia omnia ad arces muniẽdas necessaria, eis permitterẽt, ex castro in ciuitatem transferẽda. quod cùm fecissẽt, nõ ità diu pòst, arcẽ ipsam, tantis sumptibus à Carolo V. ędificatã, funditùs euerterunt. Multi insignes & patriæ salutis studiosi viri, ciuium suorum petulantiæ non ignari, arcem non ciuium libidi-

Vltraiectenses castrum deditione occupant.

Vltraiectenses Vredenburch diruunt.

1577 libidini, sed militum patriæ fidei committendam suadebant. ruinam arcis, sinè qua ciues ęgrè in officio contineri possent, iam quasi præuidentes. Sed cùm eorum consilium reijceretur, in spontaneum exilium abire maluerunt, quàm rebellium insolentiæ exponi. Inter quos primus fuit Reuerendus ac nobilis vir D. Ioannes Bruhesius templi Metropolitani Decanus & Ordinum patriæ primus, qui secunda Martij, cùm iam arx ciuium potestati tradita esset, relictis omnibus fortunis, sedeque magnificentissima, Vltraiecto Amorfortiam cōmigrauit. Vbi cùm biennium ferè vixisset, nec ibi ab Vltraiectensium violētia tutus, Embricam profectus, tandèm Coloniam venit, multa pro Religione, multa pro Principe suo passus. Eodem quoquè tempore Groningenses Ordinibus fidelitatis iuramentum præstiterunt: in cuius rei gratiam, ipsi vicissìm Groningensibus concedunt, vt arcem regiam, anno 1570. ædificari cœptam, demolirētur. Paulò pòst Edictum perpetuum Austriaci proclamatur, Byliusque & alij captiui dimissi sunt.

D. Iohannes Bruhesii Decani exilium.

Groningēs se castrum diruitur.

Austriacus interim Louanium venit, vbi à multis Comitibus, Baronibus, & nobilibus magnificè excipitur: qui ab ipso vicissìm tam liberalitèr habiti sunt, quàm si nunquam in Regem peccâssent. immò Hesium ipsum, qui tam grauitèr deliquerat, 2000. ducatorum annuè donauit: conuiuia, ludos, festiuitatesque, tali cum comitate, familiaritate, atque discretione exhibuit, vt omnes in suî desiderium, atque amorem raperet. Liberalis erat in pauperes supra modum, atque erga eos non minori quàm erga diuites affabilitate, benignitate, clementiaque vtebatur; malens prudenter aliquid suæ authoritati derogari, quàm cuiquam crudelis, aut barbari ingenij dare suspicionem. In grauioribus consilijs & actionibus expediendis, tanta vtebatur celeritate, dexteritate, atque prudentia, vt tantas animi dotes admirarentur omnes. Qua gratia omnium oculos, animosque in se conuertit: totusque cum populus, non secùs, quam Machabæum quendam, cælitùs ad pacem stabiliendam, & Ecclesiam restaurandam, missum suspiciebat.

Austriacus Louaniū venit, eiusq; laus.

Inuidebant hunc populi fauorem optimo Principi Auraicus & sui, metuentes se neglectum iri, aut res suas deteriores in posterum fore, si Austriaci virtutes omnibus innotescerent. Curritur itaque ad familiarem veteratoriarum artium officinam, habetur concilium, excogitantur calumniæ, struuntur insidiæ, spargitur in vulgus,

I. Austriaco insidiæ struēta.

gus, Austriacum non tam benè velle Belgis, quàm simulabat: inire clandestina fœdera cum externis Principibus, clàm nouos exercitus conscribere, extremam Belgij perniciem moliri: nunquàm Ordines stabilem pacem habituros, priusquàm Austriacum comprehenderent, atque in custodia detinerent. Credebant Delphico suo vati Hollandi, Zelandi, & vicini populi, quibus Austriacus non nisi per nomen innotuerat; Brabantini non æquè. 1577

Non ignorabat hæc Austriacus: vt itaque sinistram suspicionem tolleret, cùm iam 20. Martij, pactus scilicet dies adesset, Philippo Croy cum suis Gallis Belgicis arcem Antuerpianam tradit, Hispanis euocatis. Cui traditioni Sancio Dauila interesse noluit, prænidens quid indè futurum esset: sed negocium Martino del Hoyo, vicario suo commisit, qui Arschottano cum clauibus obuiàm procedens, in arcis ponte, cum Secretario Oscouedo iuramētum fidelitatis, pro more, postulauit. Arschottanus autem per Deum, Virginem Mariam, super quatuor S. Euangelia iurauit, se arcem fidelitèr ad vsum Regis Hispan. defensurum, nec cuiquam, præter ipsius Regis personam, aut eius successorem, idque cum eius expresso mandato, patefacturum. Ad quod Oscouedum respōdisse nonnulli scribunt: Si sic feceris, Deus te adiuuet: si alitèr, auferat te Diabolus, non corpus tantùm, sed & animam. acclamatum ab adstantibus, Amen. Deindè apertæ portæ, & pontes dimissi sunt. Arschottano claues traduntur, Galli intromittuntur, Hispani egrediuntur. Dici non potest, quanta tunc Antuerpiæ, vicinisque in locis fuerit communis populi lætitia, quanta vbiquè festiuitas. Sed qui prudentiores erant, quibusque Auraici & quorundam Ordinum consilia perspecta, non magnoperè gestiebant, interrogatique,

Austriacus exteros milites è castris oppidisq; euocatos, Belgio excedere iubet.

Betica gens abijt, cur ploras Belgica? respondebant, *dicam:*
A quòd in O non sit litera versa, queror.

Putabant enim, etsi abijsset, tamen non obijsse: fieriquc posse, vt si consilia, quæ coquebantur, ad effectum prodirent, gens hæc reuerteretur.

Paulò antè Rex Hispan. aduersa licèt valetudine, ad fratrem scribit, vt quis rerum Belgicarum status sit, nunciare non intermittat. se enim de Belgio valdè solicitum esse. Cui Austriacus statim respondens, inter alia scribit, consultum sibi videri, si se in locum conferat tutiorem, quo commodiùs atque liberiùs res regias posset administrare.

Aliæ insidiæ Austriaco intentata.

1577 ſtrare. Dicebatur enim, Auſtriaco inſidias ſtrui à Boniuetio, & Bellingeruillio Gallis, ab Auraico ſubornatis: eaſque ab Haueræo & Monducetto Galliæ Regis legato detectas. Harum, aliarumque inſidiarum, cùm tot, tantaque indicia eſſent, vt authores earum meritò examinari potuiſſent, (quod quidam ex Ordinibus fatebantur) tamen ab ijs nil actum eſt, atque interpellati, reſpondebant: hos clientes eſſe magni cuiuſdam Principis vicini, cuius indignationem nollent ſubire. Eodem penè tempore & Secretarius Oſcouedo literas ad Regem ſcribit binas: in prioribus conquerebatur, Auſtriacũ in periculo verſari: in alijs, Ordines ſolutionẽ promiſſę pecuniarum ſummę differre, libertatẽ ſuo more viuendi aſſeruare, ſpẽ exiguã rerum benè gerendarũ affulgere. Vtraſq; literas ab Auraici fautorib⁹ interceptas, Aldegũdus & Tironius Bruxellas perferebãt. Varius de ijs rumor erat. Auraic⁹ veras Oſcouedi eſſe aſſeuerabat: cui verò Auraici cognitę erant verſutię, hi ſubornatas eſſe dicebãt, quô ſic Auſtriaco notam diffidentiæ, aut maleuolentiæ probabiliùs inureret.

Auſtriacus etſi quaſi priuatus negligeretur, nec vt tãtum Principẽ & Gubernatorem decebat, ab Ordinibus haberetur, quanuis multę inſidiæ detegerentur, tamen ſe ea negligere ſimulauit: nihilque illi prius, nihil erat antiquius, quàm Edicto perpetuo ſatisfacere: omnibus ex locis Hiſpanos euocauit, & tandèm etiàm Traiectum ad Moſam Hiſpanico præſidio denudauit, ſeſeque penitùs dearmauit: vt & captiui vtrinquè dimitterentur, imperauit. Cumque Ordines ſexcenta florenorum millia, ad profectionem Hiſpanorum promiſſa, ſoluere non poſſent, ipſe ex ſuo peculio, ſummam ingentem ipſis mutuò dedit. Inuitatus tandèm, Louanio Bruxellas venit, Legato Pontificio, Epiſcopo Leodienſi, & Legato Cæſareo comitatus: quos equites 4000. pedites verò 6000. ſubſequebantur. ab Ordinum verò principibus, & Magiſtratu ciuibuſque Bruxellenſibus magna cum pompa exceptus eſt, die Maij prima.

Bellũ Gedanenſe. Stephanus Battor Poloniæ iam, cæterarumque Prouinciarum ſuarum tranquillum nactus imperium, vnicum Gedanum ſibi non potuit ſubiugare. Eſt autem Gedanum Pruſſię ad Viſtulam fluuium, Germanię limitem orientalem, ciuitas celeberrima, & Septẽtrionis emporium nobiliſſimum, à Getis & Danis ædificatum, ab ijsque coniunctim nomen habens: nunc Dantiſcum appellant. Huius vrbis incolę, cùm ſuperiori anno in Imperij partes, quàm

partes, quàm alterius magis propenderent, in electionem Battoris consentire noluerunt. Cùm autem Senatores mense Septembri à Rege interpellarentur, vt ad coronæ Poloniæ redirent obedientiam, id facere noluerunt, nisi multis iisque iniquis conditionibus præscriptis. Multa falsa per Germaniam de optimo Rege spargebant, militem colligebant, portas interdiù clausas detinebant, magnamq; petulantiam, ciuium multitudini, vrbisq; firmitati confisi, exercebant. Iritatus Rex, hostes eos declarat: Grebinensem arcem territorij Gedanensis caput, in quam præsidiū deduxerāt, occupat: præsidiū cędit, fugatque, & multos pagos Zulęvvallorū deuastat. Gedanenses accepta hac clade erumpunt, suburbia, pagos & monasteria, inter alia Oliuense Principum Pomeraniæ sepulcris clarum, quæ omnia iuris erāt Episcopi Vladislauiensis, Poloniæ Senatoris, exurunt. Quo facto, legationē ad Regē mittūt, cum eo pacisci volētes. Disceptatū est mēse Octobri, Nouēbri, Decēbri: actū nihil. Vltimi legati 25. Ianuarij huius anni, cū mandatis, à Regia dignitate alienis, venēre. Rex vidēs se ab eis illudi, Bidgostiæ legatis vltimā suā voluntatē scripto porrigit, & sex dierū deliberationē ciuitati largitur. Reuersi ad suos legati, Regis mandata legunt. Duodecimo pòst die ad Regem Rosenbergius veniens, planè à regijs mandatis, quæ tamen omnia pro ęquitate, vrbisq; priuilegijs militabant, aliena reportauit. quibus auditis, Rex colloquiū abrūpit, indignatusq; ob speciales causas vtrunq; consulē in carcerē conijcit: Lemkā Iurisconsultū remittit: Gedanēses perduellionis damnat: illis omnē securitatem, terra mariq; adimit: aqua & igni interdicit: Belli curam Zborouio ordinis senatorij viro demandat. 1577

Gedanenses, quia Battor in Grebino & Zuaua parua pręsidia reliquerat, rati se eos, priusquàm nouæ copiæ ijs iungerentur, obruere posse, 7. Aprilis, ipso Paschatis festo, cum ductore suo Iohāne Coloniēsi, quē magnis stipēdijs euocārant, omibus ad bellū necessarijs instructi; magna manu vrbe exeunt, Grebinū recuperaturi, Dersauiā, Gnieuum, Nouum, Staragardum oppida regia, euersuri. Vix omnes portis exierant, & eccè tanta (Deo prophanati festi, & Regis contēptūs vindice) exorta est tempestas, tanta ingruebant tonitrua, tantus decidit cum vento imber, vt propugnaculi vnius pars auulsa, equus ductoris fulminis ictu corruerit. Ductor ipse semiuiuus in vrbē reductus: duo equi alij in fluuium præcipitati. Reducto igitur in vrbem exercitu, secunda, tertia, & sequentibus ferijs idem *Gedanenses ad bellum se parant.* *Nota Dei vindictā.*

1577 tentârunt: sed ab imbribus (Deo sic disponente, quod illi veneficijs adscribebant) sunt impediti. Instructis tandem duobus nauigijs, impositisque militibus, 16. April. ventis secundis, flumine Vistula aduerso, Dersauiam oppugnatum veniunt: ab altera parte terrestris exercitus subsequebatur. Zborouius hotum certior factus, suis auxilium ferre maturauit, & 16. Aprilis ad Rokitki castrametatus est: misit 60. Tartatos, qui nauibus imminerent, ipse cum suis totam noctem in equis transegit. Manè oriente sole 17. Aprilis, Coloniensis castra mouit: cumque hostes multis millibus se inferiores, suas copias expectare ausos cerniz, consternatus est. Inita pugna leuis fit velitatio, Kosaci Poloni equitibus Germanis inferiores, initiò laborabant: sed Zbdrouius eis 20. Vngaros & 50. alios equites submisit, magnaque animi alacritate aliquandiu pugnatum est. Posteà canitur vtrinquè receptui. Coloniensis ad obsidendum Dersauiam se parat. Sepimentum ex lignis facit, in illud suos collocat, partem exercitûs, vt Zborouianos à tergo aggrederentur, mittit. certa diù pugnatum est. tandèm Zborouius adductus in spem victoriæ, insigni oratione suos alloquitur, vt alij alijs offensas condonent, Deo animas commendent, opem eius implorent, gloriam morti anteponant, hostem non numerent, sed inuadant, hortatur: finita oratione, omnem equitum, peditumque globum in hostem immittit. Haidones (Hungaros esse puto) primam *Pugna.* impressionem faciunt, in eam partem, vbi tormenta erant: sclopis, sarissis, & venabulis obuios quosque sternunt: Centuria Struffij à tergo hostem adoritur, magno sublato clamore timorem incutit: Haidones eorum Dux moribundus monet, vt si vincere vellet, sclopetarij sclopos suos abijcerent, acinacibusque cominùs pugnarent. Parent illi monitori, & Germanorum poplites passim succidunt. Cæteri hastis & gladijs nunc pectora transuerberant, nunc capita petunt. Vna hora incerto euentu *Gedanenses caduntur.* pugnatũ est. Vrgẽtibus Polonis ferro, equis, clamore, primores Germanorũ cadunt: tormentis Gedanẽses spoliãtur, & in fugam versi, aut occidũtur, aut in proximo lacu suffocantur. Quidã in Cassubicis & Pomeranicis abdũt se syluis, indeq; extracti, interficiuntur. quibus vt parceretur, oranti Zborouio Haidones respondent: Si nos hosti parceremus, ille victor, eodem modo quo nos, nunc in te sæuijsset. atque illud dicentes, hos detruncabant, illos mutilabant. Occubuêre in acie 4427. viri, præter eos qui

qui in via & syluis cæsi, & in lacu sunt demersi: ità vt è 1577
14000. Gedanensium pauci subterfugerint. Carnifex oppidanis, lætam victoriam extra vrbem expectantibus, acceptæ cladis nuncius primus in vrbem venit. è Polonis, qui 2027. erant, 58. tantùm pedites, equites 38. cæsi, & 65. læsi sunt. ità vt Rex admiratus, cùm ad pugnæ locum venisset, exclamauerit: *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Zborouius victor vrbem Gedanensem obsedit: oppidani eruptione facta regios adoriuntur, sed cæsis quàm plurimis in vrbem repelluntur. Secundo erumpentes, ducentis è suis amissis, ex hostibus cæsis pluribus, in vrbem alacres reuertuntur. Rex arctissimè portas atque itinera omnia obsedit, nè quid obsessis subuehi posset. Gedanenses rem ad longam obsidionem spectare videntes, se tandèm Regi, acceptis conditionibus dediderunt: I. Vt omnia nomina, quæ fecerat Sigismundus II. dissoluerent. II. vt Regi darent duodecim tormenta bellica, quæ Rex eligere vellet. III. vt certæ cataphractorum equitum turmæ ad Regis denunciationem semper præsto sint. IIII. vt munitionem, quæ fluuium prospiciebat, demolirentur.

Gedanum obsidetur.

Pacis Gedanensis conditiones.

Sed nec Gedanenses, nec ipse Battor, ad tam humiles conditiones descendissent, nisi illos clades Dersauiensis, & Regem Moscus coëgisset. Dum enim in obsidione hac esset Polonus, Moscouiæ Dux etiàm flumine Dina rapidissimo atque latissimo superato, Liuoniam latè vastabat. Quarè Administrator Liuoniæ, Ioannes Kotchievvitz, celeribus equis in castra ad Gedanum profectus, cum Rege expostulauit, quòd necessario bello neglecto, minùs necessario se implicaret. Sed Rex eius expostulationem spreuit: Quarè Administrator in Liuoniam reuersus, communem patriæ salutem non esse negligendam ratus, contractis exiguis copijs, Mosco extorsit, quotquot arces expugnârat. Tridam arcem stratagemate, & Vvendam etiam recuperauit. Est autem Vvenda metropolis Liuoniæ, vrbs munitissima, quã Moscus paulò antè, non tam vi, quàm proditione occupârat: tantamq́ue in illa tyrãnidem exercuerat, vt fœminæ correptis prolibus, tormẽtario puluere seipsas omnes interficere, quàm in illius manus viuæ venire, maluerint.

Moscus Liuoniã vastat.

Vvenda recuperatur.

Dimisso (vt diximus) in Gallia conuentu Blesensi, partes vtriusque religionis arma resumpserunt. Hugonotæ opera Sangelasij Ciureum in Pictonibus oppidulum occupãt, fratrique Seneschallo custodiendum tradũt, qui

Bellũ Gallicum.

1577 illud paulò pòst Catholicis restituit. Vigna quoq; nobilis quidã Brito, Concarnellũ maritimũ oppidum astu capit, opemq; à Condęo, vt defendere posset, implorat: sed antequàm subsidiũ mitteretur, à regijs est recuperatum. Burdegalẽses, accepto in vrbẽ præsidio, eam aduersùs Hugonotarũ vires muniunt. quod quia inscio Nauarręo vrbis Præfecto fecissent, Nauarræus indignè tulit, illisq; literas aculeatas scribit, subiungens, se in vrbem recipi postulare. illi negocium excusant, Propræfecto sciente id actum esse, & Ammirante iubente, cuius est ius absente Nauarræo, res Aquitaniæ procurandi. Addunt se nondùm paratos ad eum pro dignitate recipiendum.

Condæi & Mirẽbellij contentio.

Mirembellio è comitijs reuerso, maxime à Condęo & suis agũtur gratiæ, quòd Hugonotarũ res defendisset. Condæus illi Broagium restituit. Sed cùm postea rumor increbresceret, eum cum Lansacco agere, de Broagio Regi vendendo, Condæus astu oppidũ in suam potestatem, excluso Mirembellio, redegit. Doluit Mirembellio, tantam iniuriam, pro tot beneficijs, sibi rependi. Condæus versùs Ligerim castra mouet, ibique varias vrbes, oppida & castra tentat: sed vbiquè cum ignominia repellitur. Interìm Mirembellius Pontibus cohortẽ vnam euocat, opemque Lansacci & Vilacci regiorũ implorat: qui statìm collectis copijs, vnà cum Mirembellio Broacũ contendunt, illud ex inopinato aggressuri. erat enim præcipua Mirembellij possessio. Sed dum cohors Põtibus euocata pugnam detrectaret, eo quòd contra Condæum se militaturam intelligeret, res euentu caruit. Condæus, audito hoc Mirembellij conatu, tam celeritèr aduolat, vt Mirembellius cum suis vix in arcem suam eiusdem nominis se recipere potuerit. Condæus mox Rupella tormenta aduehi iubet, vt arcem euerteret: ira enim in Mirembellium æstuabat, nec ab ipsis Ministris potuit leniri. Antequàm tormenta vento aduerso aduehérentur, obsessi erumpentes, insignem stragem in castris Condæanis ediderunt. Intereà Cœnomanius regij exercitûs antesignanus, Mirembellio opem allaturus, Xanctium venit: quod cùm intellexisset Condæus, obsidionem soluit, exercitusq; sui partem Carentam, partem Marennas, & in proximas insulas, fatali quodam consilio, dimittit: equitatũ in præfecturã Rupellensem ducit. Regij Sansanianũ intercepẽre, & Thonã summo impetu adorti reijciuntur. Nauarręus vicissìm Reolam occupat, & ad Marmandam, Fanumque Macarij infelicitèr pugnat.

Magni

Magni tunc temporis apparatus Lutetiæ fiebant, ad Carentam expugnandā: cui expeditioni Alēconius præficitur. Omnis Hugonotarū spes in præsidio erat. Sed cùm vrbs oppugnaretur, & præsidij præfectus auxiliū à Condęo (qui se id mittere nō posse respōdit) frustrà petijsset, regijs vrbē condonauit. Interea Mōpenserius assiduis de pace persuasionibus Regis animum tandèm expugnauit. Datę sunt vtrinq; à Principibus 15. dierū induciæ: sed non ità strictè obseruatæ. Sub finem induciarum, regij Mellam in Pictonibus, & Merpinum deditione capiunt. *1577* *Carenta in Regis Galli potestatem redit.* *Mella & Merpinū capitur.*

Condæi interim exercitus, non minùs in amicos & socios, q̄ in infensissimos hostes deseuiebat: quotidianæ querelæ ad Condæū adferebātur, sed ille aut conniuebat, aut remediū adhibere nō potuit. Tandèm cùm in Præfectura Rupellēsi, vicinisq; locis omnia exedisset miles, in Pictorum inferiorem regionem ire cogitur. Cumq; Ollonensium portus in conspectu esset, diues & opulentus, in quo tunc temporis multæ stabant naues, frumento, alijsque mercibus onustæ; Moyanæ & Lorgianæ copiæ, nequicquàm reclamantibus Rupellanis, (qui vicinis & amicis bellum inferendum iniquissimum esse dicebant) Condęo conniuente, portum expugnantes, diripuerunt. *Ollonem portū capiūt Condæani.*

Cœnomanius verò promotis castris, Thonam oppidum, & arcē vi expugnauit: Lucassio Tribuno capto, & fugā moliente occiso. Quod cū audîssent qui Rupeforti erant, relicta arce fugiunt. quam statìm regij occupârunt. Condęani felicē Cœnomanij progressum considerātes, dilabebātur, & certatìm ad regios deficiebant. Cœnomanius optimo victoriæ cursu vsus, quinque dierum spatio omnes vrbes & arces, quæ ad Carentā fluuium sunt, Regis imperio subiecit. Condęus Insulanis metuens, eos ad commeatum, classemque parandam, hortatur. Rupellenses opem ipsis offerunt. quod dum fit, Cœnomanius numerosissimū exercitū (Strozza enim in eius castra paulò antè venerat) Maransiū, quod Popilinierens defendebat, ex inopinato ducit. Rupellenses suis subsidium mittunt: sed Cœnomanius, extructo ponte, paludē traiecit. quod cùm præsidiarij viderent, tanto terrore correpti sunt, vt nullis monitis, nullis precibus, nullis minis Popilinierei in officio retineri potuerint; sed intempesta nocte, effusa fuga, relicto hosti Maransio, Rupellā peruenerint. Condęus & Rupellenses inexpectato casu consternati, portas fugiētibus occludunt. solo Popilinierco intromisso, qui se turpitèr relictum à suis conquerebatur. Cœnomanius *Cœnomanij felices victoriæ.*

1577 postquàm intellexit fugitiuis ad vrbem aditum non patere, sequenti nocte partem exercitûs in eos ducit, multisque trucidatis, in conspectu vrbis stetit, oppidanos ad pugnam prouocans: qui erumpētes, dum in apertum campum prodire non auderent, leni damno accepto, datoque, in vrbem reuersi sunt. Magno etenim numero exire non audebant, ob diffidium quod in vrbe inter nobilitatem & populares erat, nec alter alteri confideret. Cœnomanius antequàm discederet, tibicinem ad Cōdæum misit, petens, vt in campum prodiret, & cum ipso lanceam, procurrentibus equis, aduerso pectore frangeret: sed Condæus singulare hoc certamen recusauit. Cœnomanius itaque collectis copijs, firmatoque Maransio sufficienti præsidio, exercitum in Pictones reducit. Rupella tetra iam vndiquè obsessa.

Cœnomanius Condæum ad duellum prouocat.

Persici apparatus.

In Persia noui apparatus, ad bellum Turcis inferendum, fiebant. Reges enim Persarum, se iura belli contra ingluuiem Ottomannicam habere dicunt, ob ereptam sibi à Turcis Babyloniam, Chiloitum, Argas, Adilgæum, Bergerium, Cassanum, Chiesam, Esrunum & Vanum, magnæ dignitatis vrbes. Persæ fœdus iam olìm contraxêre cum Christiano Principe Leuenthbegio, Georgianorum, qui Colchidem, Albaniam & Iberiam incolunt, Duce, qui ad decem millia egregiorum equitum, numerosumque peditatum semper ad nutum in armis habet. His accedebant nonnulli Turcarum principes, in Armeniæ minoris montibus habitantes, & cum Amuratho diffidentes, cum octo equitum millibus. Scythę cùm conditiones fœderis à se Amuratho propositas obtinere non possent, ad Persam quoquè defecerūt. Cudabenches itaque filius Tachmæ, filij Ismaëlis primi, cuius pater Seida Caidar, auos ab Ali, genero Mahometis pseudoprophetę, 990. annorum serie numerabat, Rex Persarum, interfectis fratribus, Sultanos suos conuocat, qui repentè centum peditum millia ad bellum educebant. Amurathus sciens non contemnendas esse Persarum vires, naualem expeditionem in Christianos intermittit, & omnes vires ad fines suos contra Persam mitandos mittit. sed Scythis & multis Emericæ Turcis deficientibus, & in Persarum castra fugientibus, Cudabenches Turcarum prouincias inuadit, & obuia quæque in suam redigit potestatem.

Georgiani Persis cōfœderati.

Persæ Turcicos fines diripiunt.

Iohannes Austriacus iam omnes copias externas dimiserat, Ordinumque voluntati satisfecerat. Auraicus

verò

verò non tantùm non Anglos, Scotos, Gascones suos exauctorauit, sed & quotidie collapsa propugnacula per Hollandiam & Zelandiam restaurauit. Missæ sunt itaque legationes, quibus Arschotiæ Dux præerat, ad Auraicum, vt se dearmaret, pacisque conditiones sartas tectas conseruaret. Negauit ille hoc fieri posse, nisi Austriacus nouitias arces demoliri mandaret, Buranum Comitem ex Hispanijs reuocaret, & Germanum militem ablegaret. *1577* *Austriaci ad Auraicũ legatio.*

Intereà dum Austriacus Bruxellis agit, Vicecomes Gandensis multa nocte eum decumbentem lecto conuenit, eique exponit, nouas insidias Auraicum struere, & nisi maturè rebus suis consulat, fieri posse, vt & ipse, & tota eius familia, trucidetur. Spreuit hæc Austriacus, magnaque patientia & lenitate Bruxellensium pertulit insolentiam, donèc tandèm illinc digressus, Mechliniam commigraret, tanquàm ad locum rebus gerendis magis idoneum. Accidit autem dum Mechliniæ hæret cum curia Austriacus, Ministrum quendam Caluinianæ factionis, hominem temerarium, contra pacem Gandensem & Edictũ perpetuum, in vrbe Catholica, suæ hæreseos publicè venenum disseminare: quem Austriacus captum iussit detruncari, iuxta pacis initæ præscriptum. quod factum illi apud Geusios magnam peperit inuidiam, odiumque capitale. Et licèt Austriacus populum Mechliniensem sibi benigniorem haberet, quotidiè tamen insidiarum noui rumores adferebantur. Quin & Arschottanus Dux, deambulanti Austriaco significat, tempus esse, vt vitæ suæ consulat: sibi certò constare, eum Mechliniæ tutum non esse, sed opportunitates quæri, vt à quibusdam, qui se Antiiohannitas appellabant, quorum primarius erat Auraicus, capiatur, & in vincula conijciatur. Roganti Austriaco, quid à capto petere vellent? ait, Religionis libertatem. Quid, inquit, si eam illis condonare nollem? respõdit Arschottanus, eam aut concedendam esse, aut Suæ Cels. moriendum. Perpendens secum Austriacus, quantum interesset Regis & prouinciarũ, sua vt salus ac libertas non periclitetur, tertiam admonitionem non esse expectandam arbitrabatur, sed primo quoque tempore sese ad locum tutiorem & securiorem trãsferre decreuit. Oblata est confestim occasio: Domina enim de Beirna, Princeps Illustrissima, Vendomiorum Dux, Leodium iter instituebat, vt aquas Spadani fontis biberet. Hanc, cùm Namurcum peruenisset, salutatum *Insidiæ detectæ Austriaco per Vicecomitem Gandauensem.* *Austriacus secũdò, vt sibi caueat, monetur.* *Dominæ de Beirna in Belgiũ aduentus.*

1577 proficiſcitur Auſtriacus, atque Principem prædictam honorificentiſſimè excipit. qua diſcedente, nonnulli ſuadent Auſtriaco, vt Namurci tanquàm loco tutiori maneat, nec propter inſidias latentes in Brabantiam reuertatur. Augebat inſidiarum ſuſpicionem, quòd Egmondanus & Heſius, Auſtriaco inconſulto, militem in agro Namurcenſi conſcriberent, quodque 400. pedites in procinctu eſſent, qui eum captum Vliſſingam abducturi dicebantur. id per literas ei, dum in venatione eſſet, ſignificabatur. Statim itaque Namurcum reuerſus, comitante nobili familia, arcem occupauit: Comes Laleinius ad S. Celſ. literas dedit, cupiens certior ab eo fieri, quandò in Brabantiam redire vellet, ſe ei occurſurum: habere enim quædam non minimi momenti, quæ debeat illi ſignificare. Auſtriacus illi, nihil mali ſuſpicatus, reſpondet, incertum eſſe reditum ſuũ: rogare, vt Comes Namurcum ad ſe veniat. Intellecto Auſtriaci de non breui reuertendo in Brabantiam animo, milites Ordinũ, qui in Pervveano vico, aliiſque locis erant, Namurco vicinis diſperſi, dato ſigno, in Brabantiam reuertuntur.

Auſtriacus arcẽ Namurcẽſem occupat.

Legati ab Ordinibus confeſtim mittuntur, qui conquerantur, famã ſpargi paſsim, Ducem Guiſium, & Baronem Billium exercitum corradere, in Belgas ducendum. Negat Auſtriacus, & falsò id Regiæ Maieſt. & Suæ Celſ. impingi, affirmat. Legatosque Bruxellas ablegat, qui Ordinibus rationem reddant, cur arcem Namurcenſem occupauerat. Ordines, vt in Brabantiam redeat, poſtulant. Auſtriacus, ſe ſalua Regia & Sua dignitate Bruxellis in tuto eſſe non poſſe, reſpondet. Hæc pleraq; ex Apologia, quam Auſtriacus typis excuſam edidit, excerpſimus.

Ordinum poſt Auſtriaci diſceſſum conatus.

Ordines cùm ſe ſpe ſua eluſos viderent, omnes proceres & nobiles, qui Auſtriacum erant ſecuti, reuocant, vrbes paſsim occupant: in eos, qui à Rege ſtabant, manus iniiciunt, in exilium mittunt, bona diripiunt, & inuſitata in eos atrocitate dæſeuiunt. Terlonium arcis Antuerpianæ præfectum capiunt, milites exturbant, præſidiarios Germanos, qui in vrbe erant, eiiciunt, apertique belli initio menſis Auguſti dant claſſicum. Auſtriacus verò ad ſingulos Ordines literas mittit, quibus ſe purgat à calumniatorum mendaciis, qui eum militem Hiſpanum reuocare, Ordinibusque bellum parare nouum fingebant: affirmatque ſibi nihil antiquius eſſe, quàm pacem Belgii ſartam tectam conſeruare, ſi id liceat, Catholica, Romana Religione & obedientia Suæ Maieſt. ſalua.

Si ſua

Si sua persona Belgis aut inuisa sit, aut suspecta, se daturum operam promittit, vt alius regiæ stirpis Gubernator constituatur, se non inuitum in Hispanias reuersurum. Nè autem populi facultates penitùs ab insolenti milite consumerentur, petit, vt omnis vtrinquè miles dimittatur: multaque offert animi in subditos beneuoli testimonia. 1577

Intereà dum Antuerpienses in arce sua euertenda occupantur, Ordines ad Regem literas miserunt, quibus sese ab insidijs Austriaco structis purgare volentes, vel inuiti præclaras animi illius dotes prædicârunt: nihilominùs testabantur sese ab Austriaco animis esse alienis, aliumque Gubernatorem regij sanguinis petere, nec quidquam moliri, præter pacis publicæ, salua etiàm Catholica Rom. Religione, Suæque Maiest. obedientia, conseruationem. Scriptæ sunt literæ mensis Septembris die octauo. Quàm parum autē de Religione Catholica fuerint soliciti, vel ex eo patuit, quòd eodem tempore, per literas & legatos suos, Auraicum iuratum religionis hostem & tyrannum, Bruxellas ad concilium suum inuitârunt. Auraicus hanc occasionem minimè sibi negligendam ratus, statìm Antuerpiam aduolat, indè Bruxellas pompa regia deducitur. Quam autem obedientiam Regi præstandam censerent, significârunt, dum Matthiam Austriacum, Maximiliani II. filium, priusquàm Rex respondere potuit, ex Austria euocârunt, insciioque Rege ad Belgij gubernaculum capessendum postulârunt.

Ordines se Regi purgant.

Ordines Auraicum ad concilium suum euocant.

Magna hoc tempore lis erat de Frisiæ gubernaculo, dū alij Arscotiæ Ducem, alij Comitem à Bossu, ad illud promouere; alij verò Comitē Renneburgium, qui tūc in administratione erat, retinere vellent. Fauebat tunc Renneburgius popularīū factioni, & Hispanos vehementer oderat, quas ob causas erat populo gratissimus. Intereà scribit Austriacus ad conciliū Regium in Frisia, Cōsiliariosq; monet, populū in officio retineāt: quod quidē illi, sed frustrà, facere conabātur. Quod cùm intelligeret Reinerus Dekema, qui à Rege stabat, propugnaculum in Oostmahorn, munire cœpit. Frisij Reclamātibus Consiliarijs illud obsederunt, & paulò pòst interueniente Doco Martena, inito pacto, obsidionē inuitis Ordinibus patriæ soluerunt. Intereà Vvibe à Goutū astutis rationibus Matenessio persuaso, clàm arcē Leovvardiēsem ingressus est. quā tamē, postquàm eiues ingēti pecunia emunxisset, iterum

Lis de gubernatione Frisiæ.

1577 iterùm deseruit: & Reinerus Cammigaciuium præsidium postridie induxit.prius tamen quàm illi admitterentur, concilio regio fidelitatis iuramentum præstiterunt. Inde Renneburgius Bossuuij ambitionem metuens, milites illius omnes, qui in vrbibus & munitionibus relicti erāt, pacto cū ijs inito, & stipendij parte numerata, dimisit: in eorumque locum rusticos armauit, magistratus & ministros regios officijs suis deiecit, nouosq; creauit. Paulò pòst antiqua illa simultas, inter vrbē Groningensem, eiusq; territorij pagos, atq; oppida vicina, recruduit. Vrbis enim Magistratus, atq; ciues, pactum anno 1482. cum pagis initum seruari oportere sustinebant, Pagi verò negabant: atq; hoc dissidium intestini belli dedit occasionem. Paulò enim pòst pagorum legati à Groningensibus capti, & munitio in Delfzijl inuitis illis disturbata.

Salētinus Elector Coloniensis ab Archiepiscopatu discedit.

Salentinus Comes ab Isenburg, Elector Coloniēsis, cùm decem annis summa cum laude Ecclesiæ præfuisset, & diœcesin à graui, quo premebatur, ęre alieno, penè liberam reddidisset; arces quoquè collapsas per ditiones restaurâsset, multaque egregia & magnifica ædificia diuersis in locis construxisset: conuocatis Ordinibus hoc anno, XIII. Septemb. in pleno conuentu Archiepiscopi & Electoris titulum, honorem, & administrationem deposuit. Nam cùm Isenburgici generis nullus, præter eum, masculus superesset hæres, nè id penitùs extingueretur, animum (nondùm enim sacris erat initiatus) ad matrimonium adiecerat. Hanc ob causam paulò pòst Antoniā Vvilhelmam, Comitis Arenbergij filiā, vxorem duxit.

Broagium obsidetur.

Atque hæc quidem in Belgio gerebantur, dū in Gallia Catholici de Rupellensibus in ordinem redigendis consilia captabant. Visum est insulas & Broagium expugnare, nè quid commeatûs Rupellam posset aduehi. Lansaccus cū classe 60. nauiū missus est, vt oram maritimā, Rupellæ proximam, cum insulis occuparet. Rupellenses, visa classe regia, naues aliquot & ipsi adornant, cui Clarmontium præfecerunt. Lansaccus iuxta Rhetiam insulam in anchoris stans, ab incolis deditionem postulauit: sed quia milites littora tuebantur, nihil impetrauit. Verso itaq; cursu ad Garumnæ fluuij ostium peruenit. Rupellenses rem in celeritate positā esse existimabant, ideoque

Bellū nauale inter Catholicos & Hugonotas.

confligendum cum Lansacco, priusquàm maiori classe augeretur. expectabat enim Lāsaccus triremes, & celsam nauim 1290. culleorum capacem. sed Lansaccus, donèc ee suis coniungerentur, prælium detrectabat. Aucta paulò

pòst

pòst regia classe, Rupellenses cõsternàti, ideò quòd se impares agnoscerent, in Zelandiam ad Auraicum mittunt, qui tunc nouã classem instruxerat, opem implorãtes: sed quia Auraicus domi nondùm tutus erat, foris bellum gerere non audebat. Cœnomanius interim nouos apparatus facit, vt Broagium expugnaret. erat in oppido commeatûs copia non magna, & ciuium non occulta dissensio, ob Mirembellum dominum suum eiectum. Condæus id non ignorans, cò proficiscitur, & Mongomerio oppidanis inuiso destituro, Manducagium oppido præfecit, præsidioque nouis cohortibus adaucto, ipse Rupellam reuersus est. Paulò pòst Cœnomanius cum copijs Broagiũ venit, occupatoque molendino, fossas ad vrbis mœnia ducit, & pluteos erigit, vt tormenta propiùs ad oppidum promoueret. Intereà nunciatum est Rupellensibus, prætoriam nauem in Cantabrico pelago velificare, & triremes regias in Ligeri instructas, in mare venisse, vt se Lãsacco coniungerent. Condæus conscendens nauim cum classe Rupellensium, eas intercipere voluit: sed vt obsessis animum adderet, cùm prope Broagiũ venisset, aliquãdiù ibì substitit. In hac vana interim viriũ ostentatione, naues regiæ coniunguntur, & Condæi conatus eluditur. Qui in terram descendens, Clarmontio negocium classis mandauit. 1577

Cœnomanius crebro tormẽtorum reboatu Lansacco indicat, vt classem propiùs Broagium admoueret. qui sublatis anchoris, in conspectum Rupellensium venit: ibique iterùm iactis anchoris consedit. Clarmontius ei magna celeritate obuiàm aduolat, adeò vt prætoria cum tribus alijs nauibus in sabulum impegerint, vndè tamen, vna excepta, accedente æstu, sunt expeditæ. Aliquot pòst diebus inter vtranque classem, maiori sumptu, quam damno, certatum est. Clarmontius se nihil proficere vidẽs, aliquot minora nauigia fasciculis, pice, resina, fulfure, & alia materia, quæ facilè flammam corripit, impléuit, & rudentibus inter se alligauit, æstuq; maris, ventique impetu in hostium classem immisit, sperans eam aut incendi, aut perustis rudẽribus dissipari, & in sabulosum littus illidi posse. Sed nec isto stratagemate quicquam profecit Clarmõtius. Nouæ intereà triremes cõspectæ, quæ Lansacco iungerẽtur. has Clarmontius intercipere conatus, aliquandiù Carentæ fluminis ostiũ obsedit, vt eas ab exitu prohiberet. sed nec illud consilium successit. Indignabãtur Rupellẽses, tantis sumptibus tantoque tempore nihil

1577 hil præclari actum esse. quarè Clarmontius primo æstu accedente, ad regiam classem properauit: Triremes aliquot illi obuiàm procedũt, tantamq; globorũ procellam in Clarmontij classem effundunt, vt multis occisis, prætoria & Florescente (sic appellabatur secũda post prætoriam) vix salua, ægrè manus Lansacci euaserit.

Ollerẽses ad Regem deficiunt. Ollerenses, intellecta Rupellensiũ clade, sese Regi dedunt, & ab eo præsidiũ accipiunt. Lansaccus non ignorãs hostiũ perturbationẽ, eos insequitur, depressaq; primùm, & pòst incensa prætoria, Florescente cũ multis alijs nauigijs, naucleris etiàm, epibatis & militibus captis, reliqua classe dissipata, Broagiũ cum maximo triumpho venit. Terra iampridèm obsessis nihil aduehi potuit, classe nũc Rupellensium disiecta, nec è mari commeatus expectabatur. Cœnomanius vrbem arctiùs obsidere, & muros tormentis verberare non destitit. Oppidani tandèm inedia domiti, & metu fracti, cùm hostis quotidiè acriùs instaret, ipsorũ res deterior fieret, iterumq; Condæus subsidiũ mittere nequicquàm tentãsset, vitã & fortunas pacti, sese Cœnomanio dediderunt. quę deditio Hugonotas, præcipuè Condæũ & Rupellenses, vehementer consternauit.

Broagium in potestatem Regis venit.

Mompenserius animum Regis solicitare non intermisit, donèc tandèm pacem vtcunquè honestã extorsit: & quantũ ad Religionem, statutũ est, Catholicam, Romanam in omnibus regni prouincijs, vrbibus & locis seruãdam; vbi extincta fuerat, restaurandã: Hugonoticæ exercitium iuxta Catholicam permãsurum, in locis quæ Hugonotis parebant, exceptis ijs, quæ vltimo ab ipsis bello erant intercepta, in cęteris nõ item. liberũ tamen ijs esse, habitare vbicunquè velint, sinè exercitio: nec ad aliquid contra cõscientiam cogendos: ritusq; Ecclesię Catholicę in consanguinitatis gradibus & matrimonijs obseruãdos esse. Quæ pax sub finẽ Septembris, à Condęo, omnibusq; suę opinionis hominibus, rebus suis planè deploratis, etsi dura, tamen lætãter accepta est, dũ nec Anglię Regina petitam pecuniã, nec Auraicus classem mitteret. Auraicus enim suũ imperium stabiliendũ ante omnia censuit. 60. naues ad classicos apparat⁹ habebat instructas, & pedestrẽ exercitũ conscripsit, Comitiq; Holachio ducendũ tradidit. Bruxellã profectus, magnificẽtissima põpa except⁹ est.

Pax in Gallia.

Auraicus se armat.

Austriacus etsi indignissimè ferret Auraicũ concilio Ordinũ intromitti, tamen pacẽ non esse violandã duxit: quod & Rex per literas ei mãdauit, modò Ordines ipsi in Religione Catholica, & obediẽtia regia permanerẽt; Auraicum

raicum ad cōsilia sua non admitterent, Amstelredamenses non vexarent, populū dearmarent &c. Multis literis docuit Regē Austriacus, nihil horū Ordinibus esse cordi; bello, nō pace, seueritate, nō clementiā opus esse, si in ordinē sinr redigēdi. Harū literarū quædam interceptæ, typis excusæ, & in vulgus dispersæ sunt, vt tyrannidē Austriaci populo persuaderent. Rex Austriaco benignè semper respondit: se nosse Belgarū synceritatē, nolle Austriacū nomē sibi gloriosum sanguine suorū subditorū parare, id in hostibus, in Mauris, Turcis & infidelibus debellādis esse; quęrendū: non dubitare se, quin Ordines pollicitationibus suis essent satisfacturi. Has literas, etsi interdū nōnullę interciperētur, suppresserūt, nè populo Regis clemētia, atq; in suos beneuolētissim⁹ affectus, innotesceret. 1577 *Austriacus Regi perscribit Ordinū perfidiam.*

Fama iā frequēs erat in Belgio, Hispanos ex Italia reuocatos, & maximos fieri ab Austriaco belli apparatus. Ordines itaq;, vt Principibus Christianis, iustas belli gerēdi causas ostēderent, Gallicā edunt apologiā, in qua Austriacū multis argumētis criminantur, tanquàm violatæ pacis authorem. Austriacus cōtrà, literis ad eos missis, ab obiectis calūnijs sese defendit, & Namurco Augustā Romanduorū proficiscitur, noua Regis mādata expectatur⁹. *Ordinum apologia.*

Mense deincèps Octobri, Ordines, cùm aliquādiù Bredanū oppidum, quod Fronsbergeri miles adhuc tuebatur, obsedissent, deditione tādèm receperūt. quo tēpore Principem Auraicū Rovvardū, id est, tempore interregni Ducem Brabantiæ, creârunt. cui creationi cùm Dux Arscotanus, Flandriæ tunc gubernator, multiq; alij Nobiles & Ecclesiastici, inter quos Iperensis & Brugēsis Episcopi, reclamarēt, Gandaui capti sunt. Ijs in custodiam abductis, Princeps Auraicus Gandauū venit: vbi honorificè excipitur, corde aureô, adaperto, cui SYNCERITAS erat insculptum, donatur: & Iudas (pro Ischariote) Machabæus publica comœdia salutatur. *Bredæ oppidum capitur.* *Auraicus fit Rovvardus Brabantiæ.*

Matthias Archidux Austrię, 20. circitèr annos natus, postquā 3. Octob. Viēna, inscio fratre Imperatore, discesserat, tandē Lirā, indè Antuerpiā venit, & certis cōditionibus Gubernator generalis Belgij, magno cū triumpho, multisq; spectaculis exhibitis, inauguratur. ridente clanculùm Auraico, & sibi gratulāte, quòd clientē nactus esset, sub cuius tutelæ prætextu ipse suas nūdinationes posset exercere. Cæsar literis ad Ioan. Austriacū datis, ostendit, quòd irato ferret stomacho fratris discessum, quantūque apud Principes Imperij laborauerit, vt in itinere interceptus, ad se reduceretur. Vnde- *Matthias Archidux Austriæ in Belgiū venit.*

1578

Cometa.

Vndecima mensis Nouemb. hora post meridiem 6. Cometes longè latéq; accensus, visu horrendus apparuit, multisq́ue post septimanis lucens, Belgis fatale malum minitabatur.

Geusij Amstelredamũ per insidias ingressi, acceptá clade reijciuntur.

Amstelredamenses adhuc in fide Regis, eiusq; obedientia permanentes, comprouincialium suorum conatus improbabant: Regem legitimum suũ Comitem, Austriacum Gubernatorē agnoscebant: Matthię imperiũ, & Auraici impotentem dominationē repudiabant: Catholicã religionem incontaminatã seruabant. Quamobrèm digna atq; indigna ab Auraico & suis complicibus patiebãtur. Tandèm 23. Nouemb. chiliarcha Helling & capitaneus Rutch-hauer per insidias, cum aliquot militibus vrbem ingressi, cæsis in porta excubitoribus, ad forum procurrunt, obuios quosque occidunt, Senatoriã domum occupare tentant, vrbemq; suam esse vociferãtur. Ciues attoniti confestim ad arma ruunt: fit atrox multis in locis pugna. succeduht nouæ hostiũ copiæ; ciues in eos impetũ facere, retardare, in fugã vertere; hostes audaciùs resistere, munitiones ligneas extruere, in ciues glandiũ imbrē effundere, multi vtrinq; cadere. Sed cùm iniuria vēti expectatæ vires tardiùs aduentarēt, post aliquot horarum pugnã, Geusij vrbe eiecti, in naues, vtroq; Capitaneo interfecto, multisq́; suorũ desideratis, se turpitèr receperũt.

Gebhard' Truchsesius fit Elector Coloniensis.

Mensis porrò Decembris quinto, Canonici Ecclesiæ metropolitanæ Coloniensis, vt nouum crearent Archiepiscopum, cõgregati; Gebhardum Truchsesium, pestem suæ diœceseos, & ruitionē elegerunt. Qui cùm omnes animi dotes, quæ in principe viro requiri possent, haberet, eã foris præ se modestiam & pietatē ferebat, vt oculos omnium perstringeret, & maximã de se expectationē præberet. Quo fuco deceptis suis electoribus, cùm Illustrissimo Duci Bauarię Ernesto palmã pręripuisset, & à Põtifice confirmatus esset, paulatìm venenũ, quod in animo latebat, deprõpsit, & tãdèm, insano Agnetis Mãsfeldicę amore correptus, simul effudit. Qua de re suo loco dicemus.

Namurcũ obsessum.

ANNO 1578. Cometa, cuius suprà mentionem fecimus, ferale suum virus disseminare cœpit. Nouum enim & fatale bellum, non clàm, sed apertum, inter Regem & subditos Belgij iam gerebatur. Ordines Namurcum & Ruræmundam arctã obsidione premebant, & à vicinis circunquaquè Principibus maiores copias, iustas belli rationes proponentes, impetrabant. Au-

striacus

ſtriacus quoquè Hiſpanos iam reuocârat, & vt ſumma 1578
cum celeritate iter maturarent, inſtabat. nouas quoquè Sequanorum, Gallorum, Italorum, Germanorumq́ue copias collegit, magnisq́ue itineribus ad ſe in caſtra venire iuſſit.

Intereà Ordines Auraicum, Matthiæ Vicarium, in gubernatione Belgij, creant. Vtrunque Bruxellam vocant, in conditiones à ſe Auraici auſpicijs conceptas iurare faciunt, & poſtridiè ſplendidis epulis, ſumma feſtiuitate, magnisq́ue lætitiæ ſignis excipiunt. Angliæ regina non contemnenda Belgis mittit auxilia: & Auraicus omnes Hollandiæ, Zelandiæq́ue munitiones recognoſcere, & ſi quid collapſum erat, iubet reſtaurare. Ad oppidum quoquè Namurcenſe ſæpè lenibus prælijs pugnatum eſt, victoria nunc in hanc, nunc in illam partem inclinante. cecidit in his Barlemontius, & plures Hiſpani.

Auraicus Archiducis Matthiæ Vicarius.

Non latebat Auſtriacum, vires Belgarum quotidiè accreſcere: maturandum itaque prælium eſſe ratus, copias vndiquè cogit. Hiſpani in caſtra iam redierant: Princeps Parmenſis cum ſuis Italis erat in procinctu: Pontifex & Hiſp. Rex omnem ſuam operam pollicebantur. Habito delectu, vt humanitate & æquitate priùs, quam bello, rem tentaret Auſtriacus, Marchiæ in Faminia publico Edicto Belgas adhuc ad obedientiam reuocat. ſi venerint, omnem beneuolentiam illis offert: ſin minùs, belli incommoda, non ſibi, ſed ipſis imputanda proteſtatur: ſimulq́ue Dominum de Hirges cum expedito exercitu mittit, vt Polevvilerum, & obſeſſos Ruræmundenſes, liberet. quod ille citiùs fecit, quàm aduenire in caſtris Ordinum nunciaretur. Qui in obſidione erant, ad hoſtis conſpectum omnibus tormentis atque impedimentis relictis, ſeſe in fugam coniecerunt.

Auſtriacus nouas copias accipit.

Ruræmunda obſidione liberatur.

Auſtriacus interim, tentato Moſæ fluminis vado, exercitum traducit. Erant in eius caſtris variarum nationum peditum millia ſedecim, equitum verò duo. Ordinum exercitus 56. vexillis peditum, quatuor cataphractorum equitum, 400. ferreolis, & duabus cohortibus ſclopetariorum equitū conſtabat, qui Goignyo, Villæo, Haucreo, & Laleinio parebant. Præmiſſis aliquot equitum turmis Auſtraicus, quid in caſtris Ordinum ageretur, iubet explorari, ipſe cum Parmenſi ſubſequitur. cognitum eſt ex captiuis, hoſtem caſtra mouere, & ſe in tutum recipere decreuiſſe. Miſit itaque Auſtriacus ante ſolem exortum, Hernandum Acoſtenſem, Antonium Oliueram, & ali-

Auſtriacus Moſam traijcit.

1578 & alios nonnullos, qui vias, quâ ituri essent hostes, lustrarent, diuisoque equitatu peditatuque in tres globos, ipse nemus propinquum, cum reliquo equitatu, peditatuque ingreditur, vt terga tueretur.

Ordines ad Namur cum cædũtur. Manè succēsis castris Ordines sese mouent: præmittunt pedites, equites subsequuntur. Cùm verò in Octauium Gonzagam incidissent, cœptum est prælium leue initio, sed increscente paulatim, nouis ab Austriaco turmis submissis. Parmensis cùm Gonzagam & Mondragonium eò processisse cerneret, vt sinè periculo pedē retrahere non possent, ipse cum equitatu Barnardini Mendocij, Curtij, Martinengi, Fernandi Toletani, Camilli, & Ioannis Baptistæ Montiorum, Alōsi Vargę, Georgij Macutæ, Antonij Auilæ, Ascotensis, Oliueræ, Falconeti, custodijsq; Austriaci aduolat, & tanta contentione in equitatum hostilem irruit, vt vim eius sustinere hostes non possent. turbato itaque agmine fugientes, peditatum suum citatis equis perrumpunt, ordines interrumpunt, & socios equinis vngulis conculcànt. Cæsa sunt (vt quidam scribunt) hoc prælio à duobus tantùm equitum regiorum millibus, 10000. pedites, equites non pauci. Captus dominus Goignyus, & in gratiam receptus. capti 600. milites Belgæ, qui Namurcum ducti, extemplò suspendio necantur, eò quòd ipsi paulò antè captis Austriaci militibus, nares, aures, ac digitos præcidissent, immaniq́ue in eos crudelitate desæuijssent. Venerunt quoquè in manus Austriaci 30. vexilla peditum, & 4. equitum, cum tormentis campestribus, alioq́ue apparatu non contemnendo.

Gemblacũ capit Austriacus. Parta hac victoria, Austriacus hostem, qui se ad oppidum Gemblacense receperat, insequi iubet: vbì prælio redintegrato, superati tādèm qui Ordinibus militabant, effusa fuga Bruxellam versùs properàrunt, regijs eos insequentibus, & passìm trucidātibus, donèc profunda nox eos, qui supererant, ex hostium conspectu exemerit. Desiderati sunt (vt quidam scribunt) vtroque hoc prælio ex Austriacis tantùm decem. Austriacus interìm Gemblacense oppidum deditione capit: in quo multa tormenta bellica, commeatus in multos menses, omnisq́ue apparatus bellicus inuentus est. erat enim oppidum hoc, vt Namurco vicinum, ab Ordinibus electum, vt corū esset & penus & armamentarium. Acta sunt hæc 31. Ianuarij, 1. & 2. Februarij. Curia quæ Bruxellis erat, cum Mathia Archiduce, Auraico, cęterisq; aulicis, omnibus cōuasatis, audito

audito nouo infortunio, sese Antuerpiam transfert. 1578

Ad hanc Austriaci victoriā consternatis Belgarum animis, Louanium, Arschotum, Diesthemum, Thenæ, & Levven oppida Brabantiæ, confestìm se Regis fidei commiserunt, eius præsidia accipientes. Sichemenses cæteris peruicaciores, obsidionem expectant: in quos Hispani expugnato oppidulo insigne temeritatis exemplū statuerūt. *Oppida quæ se Austriaco dederunt.*

De nouo tumultu Groningensium, contra circuniacentes pagos, quorum legatos captiuos detinebant, diximus antè. Quarè ijdē pagi in Vvinsum noua comitia indixerūt, & post multas disceptationes, Bartholdo Entio authoritatē &mandatū dedēre, duodecim peditum signa conscribēdi. Quod cùm ille fecisset, Groningam contendens, primùm in Velua cæditur ab Hegemanno. Deindè à Zuollensibus ei transitus negatur: causa erat, quia Entius nullum mandatum ab Ordinibus haberet, militem colligendi: paruis tamen copijs in territorium Groningense traductis, monasteriū Asch inuadit, illudq; munit. Sed Groningenses sub centurionibus Vinkenburgio & Suartzio eruptione facta, monasteriū capiunt, milites cędunt, capiuntque: Entiū fugientē insequuntur, & in Coeuerden capiunt, cæterosq; centuriones, qui cum eo erant. *Bellum intestinum Groningense.*

Porrò cùm fama de victoria Austriaci ad Namurcum, in Frisiam esset perlata, Renneburgius, qui in disponendo præsidio arcis Harlingensis, contra P. Sickingam ab Archotio præfectum arcis creatū, occupabatur, Consiliarios, Regisque ministros Leovvardiæ compręhēdit, & in eorum locum Eisingam, Raldam, Steueren, & istius farinæ homines alios surrogauit. Deindè & Episcopum Petrum Cunerum, virum eruditum, grauem & pium, capi iubet: sed ille nefariorū hominum manibus elapsus, Coloniam venit: vbi cum Academiam restaurâsset, piè in Domino obdormiuit. *Consiliarios Regis Leovvardiæ cū Episcopo capit Renneburg.*

Adhuc Amstelredamenses in obedientia Regis persistebant. Consul eorū Petrus Petri apud Austriacum diù multumq; intercedebat, vt subsidiū ipsis mitteretur. Austriacus literis obsessos cōsolabatur, viā tamen modumq; illis succurrēdi nō inuenit. Sed & arctissimè terra mariq; itinera ab Auraico intercludebantur, vt nihil oppidanis cōmeatûs aduehi posset. Cùm itaq; multū solicitarētur, & rerū necessariarū copia deficere inciperet, magistratus inter se ciuesq; dissentire clāculùm cœpére: his pacē petēdā esse suadentibus, illis verò reclamātibus. Vicit opinio illorum qui pacem desiderabant. mittuntur Consules & *Amstelredamū venit in potestatem Geusiorū.*

1578 Senatores in Hagam Comitis qui conditiones pacifcerentur. Diù multumque deliberatum, licitatum, oblatum, repudiatum est, antequàm partes inter se potuerint conuenire. Tandèm inuentum est medium, atque Amstelredamenses vtcunquè voto & religioni suæ accommodatam pacem acceperunt, si apud aduersarios fides atque integritas fuisset. Vt autem, quod pactum erat, ratum esset, facta sunt publica instrumenta, ea ab Archiduce Matthia, & Principe Auraico sigillis muniuntur. Ordines quoquè Hollandiæ, Zelandiæ, atque Vltraiectensis diœceseos, tanquàm fideiussores sua sigilla adiungunt: quàm autem huic hominum generi fides, religio, iuramentum, acta publica, subsignationes & sigilla sint sancta, paulò pòst Amstelredamenses suo malo didicerunt, vt in sequentibus ostendemus. Illi tamen sua synceritate Ordinum fidem dimetientes, exules in vrbem recipiunt, Auraico tanquàm gubernatori iuramentum præstant: singulisque reconciliationis capitibus satisfaciunt, multis id ægrè ferentibus, & quosdam non sinè proditionis nota sugillantibus. atque hoc modo nobilissimum emporium mensis Feb. die 5. in manus hæreticorum, rebellium que peruenit. Postridiè Niuellam Austriacus capit, partamque victoriam, nouis quotidiè auspicijs reddit illustriorem.

Litera Philippi Regis ad Ordines. Sub finem anni præcedentis ad literas Ordinum responderat Rex Hisp. Philippus: sibi, si Ordines in Catholica religione permaneant, Suæque Maiestati debitam obedientiam præstent, satisfactum: de cæteris nullam inter ipsos & S. Maiest. fore quæstionem. Has literas Domino de Selles in Belgium dederat perferendas, cum additamento, cætera Ordines, ex ijs quæ idem Dominus in mandatis habebat, intellecturos. Sub hoc itaque tempus inter Ordines & Dominum de Selles de pace agi cœpit componenda. Sed post multas disceptationes, absque vllo fructu colloquium est diremptum. Quid autem actum esset, Ordines per literas Regi nunciàrunt.

Mechliniensium animi de præsidio recipiendo dissentiebant. quod cùm Auraico indicatum esset, Bossuum eò mittit, qui vafra quadam industria, clàm milites in vrbem introduxit, forumque occupauit, donèc Antuerpienses maius præsidium submitterent. Post horas duas Hispani, intellecta in vrbe contentione, eò cum copijs aliquot contendunt: sed cùm præsidium admissum cognouissent, ad suos reuersi sunt. Lircse quoquè oppidum

firmo

firmo satis præsidio Belgæ muniêrunt: & quia miles pecuniaque deesset, Haueræus ad Angliæ Reginam missus erat, eius opem imploraturus; vt vel nunc tandem laboranti Belgio, contra Hispanorum immanem crudelitatem, opem non denegaret. Philippum Marnixium ad Principes Germaniæ, & Aluarum Pereram in Hispanias ad Regem quoquè ablegauerunt. 1578

Austriacus interim exercitum in tres turmas diuidit; vnam sub Principe Parmensi Limburgum misit, alteram sub Octauio Gonzaga Niuellam, cum tertia ipse Namurcum proficiscitur. Paulo pòst Soigny & Engiam in fidem regiam recepit. Eodem tempore, qui in præsidio Traiectensi erant, de Hesio vrbis præfecto capiendo, & vrbe Austriaco condonanda, consilium inibant: sed coniuratione detecta in authores animaduersum est. Intereà Dominus de la Motte ab Ordinibus deficiens, Greuelingam oppidum paruum, sed totius penè Flandriæ munitissimum, clade Gallorum nobile, ad mare Britannicum, haud procul ab Iccio portu situm, astu occupauit: & paulò pòst Regi reconciliatus, egregiam in hoc bello operam nauauit. Auraicus iam sese Ordines satis superque dementâsse ratus, suumque imperium satis stabiliuisse, sceleratas machinationes comminiscitur, quibus paulatìm Catholicam religionem exscindere, suosque errores introducere posset. Visum est initiò ad iuramentum Catholicos, & præcipuè Ecclesiasticos compellere, vt Austriacum hostem iurarent. Propositum est hoc iuramentum Patribus Societatis Iesu, & Franciscanis in vrbe Antuerpiensi: qui post maturam deliberationem, responderunt; se Pontifici obstrictos teneri; eius hostes, suos esse, eius amicos, hos & suos: Pontificem autem non Austriacum, quē milite & pecunia iuuabat, sed Auraicum hostem habere. proindè hoc iuramentum suæ professioni non conuenire. A quo proposito cum nec intercessione Abbatum, Nobilium, aut Magistratûs abduci possent, ipso Pentecostes à signo peditum, nè ab externo milite (qui eos per triduum ad supplicium popoścerat) in itinere occiderentur, ad Scaldim deducti, & naui impositi, Mechliniam, atque indè Louanium, sub fide publica proficiscuntur.

Greuelingam capit Mottaus.

Antuerpienses cogunt Iesuitas & Frāciscanos ad iuramentū.

Fœdius adhuc & proteruius Vltraiectensium facinus, qui 15. Aprilis, indicta causa, ornatissimos, consultissimosque viros, Susium Hollandiæ præsidem, Ratingium, Grisperum, & Ioannem Lentium, Vltraiectensis curiæ

Catholici qui Vltraiecto eÿciuntur.

1578 curiæ Consiliarios; Fredericum Vtenhammium Nobilem, D. Voefelium Decanum S. Petri, illotum per quinquennium in Hisp. legatum, Bartholomæum Goufæum, V vikerstotium Canonicos D. Mariæ, & M. Euerardum Molengrauium ecclesię ciuilis pastorem, eijcientes, vrbe interdixerunt. Vt autem populo, id ægrè ferenti, satisfacerent, insulsus quidam asinus anonymus, scriptum edidit, quo eas causas referebat, quæ ab omnibus meritò ridebantur: dignus ipse qui pileo, quod Geusijs vitio datum conqueritur, insignitus, auriculis etiàm & nolis ornatus, in proscenio illudendus omnibus propinaretur.

Philippopolis capitur. Obsidebat intereà Austriacus Philippopolim, quę vulgò Philippi villa dicitur, oppidulū munitissimū, in finibus Hannoniæ. quod à Florinæo Eburone defendebatur. Sed annona tandem cōpressi prędidiarij, cùm Ordines per Rossellium frustrà commeatum importare tentâssent, sese Austriaco dederunt. Quo tempore Dominus Billius ex Hispanijs rediјt Namurcum, nuncians in Hispania singulis mensibus trecenta coronatorum millia esse decreta, ad hoc bellum continuandum; Regemq́ue totum in hoc propendére, vt tumultus Belgicos, si non pace, bello atque armis tandèm componat.

Billij reditus ex Hispania.

Nascitur circa idem tempus in Hispania Philippo Regi, ex Anna Austriaca cōiuge, filius, quem Venceslaus Cæsaris frater è sacro fonte suscepit.

Catholici eijciuntur in exiliū. Auraicus verò & sui cōplices, per omnes passìm ciuitates primùm Franciscanos, aliosq; mendicantium Ordinū Religiosos, deindè etiā Pastores, Cōsiliarios, Nobiles, Magistratus, & quotquot suo minùs fauebant instituto, indicta causa, aut armata manu in exiliū eijciebant, aut missis libellis, vrbibus spontè excedere mandabant.

Limburgū recuperat Austriacus. Regij intereà obsessum aliquandiù Limburgum ciuitatem, totumq́ue Ducatum, & cætera Transmosana dominia, partìm armata manu, vt Dalen; partìm deditione recuperabant: & frendentibus nequicquàm Hæreticis, magnis fortunæ fauoribus, belliq́ue successibus vtebantur.

Moscus Liuonibus minatur. Atq; hæc agebantur in Belgio, cùm nouæ interìm trepidationes in Polonia exoriretur. Magnus enim Moscouię Dux, cùm nōdùm irā decoquere posset, ex eo conceptā, quòd in petitione regni Polonici spretus esset, quotidianis excursionibus Liuoniā infestabat, calamitatum plenis. Sed & frequens tumor erat, Moscum Scytharum principes solicitâsse, vt coniunctis viribus Liuoniam expugna-

pugnarent: cum in finē Scytharum triginta millia iam conuenisse. Quarè legationibus Liuonū permotus Rex, comitia bellica Varsouiā indicit, vbi de Liuonia defendenda, copijsq; militaribus conscribendis actū est, priusquam Scytharū vires appropinquarent: niues enim dēsissimè impediebant, quo minùs suis finibus exire possent. 1578 Comitia Varsouiæ.

In superiori Mysia quoquè tumultuatū est. Scander & Bogdanus fratres erāt, Mysię Despotæ. Scādero principatus iure cōpetebat, Bogdanus tamen initiò cum fratre de eo contendebat: at posteà captus Hierapoli est asseruatus. Scāder custodes corporis sui Turcas delegerat: sed cùm illi insolèriores essent, quam vt à populo, vel ipso Despota ferri possent, dimissi sunt. Indignè ferebant hoc Turcę, & querelas, occusationesq; varias apud Imperatorem de Scandero instituebant. Quod cùm in vinculis nūciatum esset Bogdano, is hanc opportunitatem non negligēdam sibi ratus, varijs muneribus animos Turcarum solicitauit, vt eiecto fratre, ipse in Despotian admitteretur. Scander cùm Turcarum, fratrisque machinationes intellexisset, ad Amurathen proficiscitur, partìm vt se purgaret, partìm vt muneribus cum fratre contenderet. Cumq; ad suburbia Byzātina venisset, prēmisit qui munera cū tympanorū pulsu ad Imperatorē deferrent: sed Turcę obuiàm miserunt, qui tympana fregerūt, munera diripuerūt, ipsumque Scanderum captiuum Byzantiū adduxerunt. Bogdanus extemplò libertate donatus, & in Mysiæ præfecturā missus est. Sed quia multi proceres iniuriā hanc grauitèr accipiebāt, parùm aberat, quin res ad ciuiles discordias deuenisset. Intereà Mustapha purpuratus, metuēs Regis Catholici classem, & Persicos apparatus, cū Hispanis de inducijs agere cœpit, quę res Persarū animos nonnihil labefactauit, eo quòd crederent Regem, Belgicis tumultibus defatigatum, has inducias non repudiaturum. Scanderi & Bogdani Mysiæ Principū controuersia.

Vigesimotertio Maij, pius atque eruditus Laurentius Surius, Carthusianus, in cuius hìc laboribus continuandis desudamus, cùm diuina illa de Sanctorum vitis volumina absoluisset, lenissima morte in Domino obdormiuit. Patria Lubecensis erat, inter hæreticos natus & educatus: de quo tamen dici potest, quod olìm de Malachia dixit Diuus Bernardus, quòd nihil magis de hæresi contraxerat, quàm pisces de sale marino. Quantos labores in veterū Conciliorum decretis, & Patrum scriptis emendandis, recudendisque, & in lucē proferēdis exātlauerit, frequentissima ab eo relicta monimenta testantur. F. Laurētij Surij mors.

1578 Dauentria & Campi in Transiſelania adhuc in officio Regis, propter præſidia quæ in ijs erant, manebant. Quarè Transiſelani Renneburgium vocant, petuntque vt ipſe gubernaculum ditionis arripiat, easque ciuitates ad obedientiam Ordinum compellat. quod ille non inuitus fecit. Mittit itaque Hegemannum, hominem quendam obſcurum, Harderuicæ natum, ſed bello notum, qui Campenſibus inſidias ſtrueret. quæ cùm detectæ eſſent, obſidionem aperto Marte auſpicatur. Hagam ſuburbium inuadit. Sed qui in vrbe erant erumpentes, acerrimè cum ipſo dimicârunt, multoſque trucidârunt: adeò vt Hegemannus, quo periculum euaderet, ſuburbium incendere ſit coactus, & Germanos igne à ſuo capite propulſare. Poſteà Renneburgius Campos veniens, ad Brunopium, virginum monaſterium, caſtrametatur. Paulò pòſt venit Vlietius, Snoius, Vvingardus, & Dunēuoortius, qui ſuis vexillis Renneburgij caſtra auxerunt. Præſidiarij frequentes eruptiones fecère, & multi vtrinquè ceciderunt.

Campi obſidentur.

Suollani, qui initiò in admittenda Renneburgij gubernatione tergiuerſabantur, tandèm certis cum eo conditionibus conuenerunt. Deindè conuentus Zutphaniæ habitus eſt, cui & Transiſelani interfuère. Definitum eſt in hoc conuentu, obſidionem Camporum & Dauentriæ communibus Geldrorum, Zutphanienſium, & Transiſelanorum ſumptibus faciendam eſſe.

Cōuentus Zutphanienſis.

Menſe Iunio, cùm Amſtelredami alta pax eſſet, & ſumma vt putabatur ciuium concordia, Geuſij clàm introductis multis ſuæ factionis hominibus nequiſſimis, Catholicos ex improuiſo adoriuntur: in Minoritarum cœnobiuum irruunt, Monachos (quibuſdam vulneratis, alijs grauitèr pulſatis) vrbe eijciunt: Magiſtratum, optimateſque Catholicos, cum furore atreptos, ad mare trahunt, in naues coniectos exportari iubent, nulla honeſtate, pietate aut veneranda illorum canitie moti. Non effugere illorum truculentas manus potuit D. Martinus Dunkanus, Hagę Comitis Decanus, Amſtelredamēſium paſtor, vir octogenarius, in ſacris & prophanis ſcientijs doctiſſimus: ſed & ille cum cæteris exterminatur. Indè cum impetu in reliqua monaſteria, templa, ſacella, locaque alia ſacra phanatico ſpiritu acti feruntur: Altaria exſcindunt, Sanctorum imagines deijciunt, frangunt, exurunt. Sacram ſupellectilem diripiunt: Sacramenta polluunt, in Deum impij, in homines ſcelerati, in proprium iura-

Inſignis perfidia Geuſiorū Amſtelredamenſiū.

iuramentum, & conſcientiam periuri. Aequis hæc oculis intuebatur Auraicus, cæteriq́ue qui pactum Amſtelredamenſium ſubſignârant, & ſigillis ſuis, dignis quæ cataſtæ affigerentur, confirmârant: æquis oculis hanc perfidiam intuebantur, qui fidem ſuam interpoſuerant, Vltraiectenſes. 1578

Quomodò Muleius Mahametus, Feſſæ & Maroci Rex, regno à fratre Abdelmelecho ſit expulſus, & in iuga Clarij vel Atlantis montis ſeſe receperit, diximus anteà. Cùm verò ſeptem aut octo menſium ſpatio, in hoc monte cum ſuis prædonibus, latrocinio atque rapina loca viciniora infeſtâſſet, Abdelmelechus Muleiū Hametum fratrem iuniorem contra illum cum expedita militum manu miſit, omneſq́ue copias Mahameti deleuit, ipſo vix pugnæ elapſo, annumq́ue integrum denſiſſimis teſquis latitante. Frigore tandèm, niuibusq́ue tantùm nō enectus, Mahametus legatos ad Sebaſtianum Luſitaniæ Regem miſit, opem eius (antè bis oblatam, ſed contemptam) vltrò implorauit. Sebaſtianus iuuenis belligerandi in Mauros percupidus, accepta Muleij legatione, gauiſus eſt, & diſſuadente plurimùm Rege Catholico, 5000. peditum Germanorum conſcribit. Veteranos ex Andaluſia vocat, regium exercitum in Luſitania cogit. 600. quoquè Itali ductore Comite quodam Hiberniæ illi in auxilium tribus nauibus Vlyſſibonam aduenêre. Omnes clientes, fiduciarios, atq; vaſallos regni euocat; iubetq́ue, vt niſi redditibus & priuilegijs à Rege conceſſis ſpoliari mallent, ſeſe in Africam comitarentur. Inſtructa itaque ingenti claſſe, comportatisq; tormentis, commeatu, cæterisq́ue rebus neceſſarijs, ad Iunij 24. omnes vndiquè copias conuenire mandat. Quod cùm Abdelmelechus per nuncios intellexiſſet, vehementer, Chriſtianis non infenſus, doluit: præſagiens quodam modo, optimum Regem, iuuenili & imprudenti ſua magnanimitate, ad iniuſtę cauſæ defenſionem incitatum, in ſuum, ſuorumq́ue exitium præcipitem ruiturum. Per totum itaq; regnum, bellum Chriſtianis publicè iuſſit denunciari: Conuocatisq́ue Mauris ſuis, exercitum corradit, & Arzillam verſùs ſub ſignis agmen promouet.

Bellū Africanum in quo Sebaſtianus Luſitaniæ Rex occubuit.

Sed & vigeſimoquarto Iunij, poſt celebrem ſupplicationem Vlyſſibonæ habitam, exercitus regius nauibus imponitur: poſtridiè oram cum 1300. nauigijs ſoluens, vbi aliquandiù Gadibus ſubſtitiſſet, tandèm 9. Iulij Rex Tingin appulſus eſt, vbi Mahametus cum ſolicitè expectabat.

Sebaſtian⁹ in Africā nauigat.

1578 ſtabat. Habito inter eos pacti cuiuſdam colloquio, datoque filio Muleio Xequo Regi Luſitaniæ obſide, quem ille Mazagam miſit, ſimul Arzillam pertexere. Abdelmelechus interim, ex lacte auidiùs ſumpto, & in ventriculo coagulato, languidus, exercitum ſuum luſtrauit, & 15. millia peditum, & 44. millia equitum, cum 26. campeſtribus tormentis, in caſtris inuenit. omnes pro ſalute Regis erant vitam cum ſanguine profundere parati: ſed quòd valetudinarius eſſet, grauitèr ferebat, ardentiſſimumque Caniculæ ſydus, morbum augebat. Sebaſtianus quoquè luſtrato ſuo exercitu, inuentisque quatuordecim peditum millibus, & equitum duobus, foſſorumq; tribus, præter eos quos ad cuſtodiam claſſis & Mazagæ reliquerat, præter inconditam quoquè & maximã lixarum, calonum & mulierum turbam, caſtra poſuit ad Alcazarem. Potuiſſet quidẽ plures copias Rex Luſitanus eduxiſſe, ſed conſilio Mahameti, qui Abdelmelechi exercitum ad ſe defecturum perſuadebat, multos dimiſerat, & ad ſua reuerti mandârat.

Sebaſtianus à Mahameto deceptus.

Abdelmelechus cùm per exploratores cognouiſſet, quis militum numerus, quæ militaris diſciplinæ ataxia eſſet, & quid in caſtris ageretur: infortunium hoſtis non obſcurè prçuidens, miſertusq; iuuenilis Luſitani ætatis, per mercatores clàm ei perſuadere conabatur, vt ab inſtituto deſiſteret, nec Mahameti præpoſteris conatibus patrocinaretur. Idem quoquè Conſiliarij Regis Luſitani ſuadebant. ſed fatum & magnanimus Regis ſpiritus obſtabant, quo minùs ſaniori huic cõſilio acquieuerit. Perſuaſus tamen nè acie cum Abdelmelecho cõfligeret, claſſem Lariſſam versùs nauigare iubet, ipſe cum exercitu ſubſequens, ad fluuium vrbis Lariſſæ Mazagam conſedit, vt Lariſſam oppidum munitum occuparet: quod Abdelmelechus permiſiſſet, ſperãs ea occupata, Luſitanum, vndè venerat, eò reuerſurum, ideoque caſtra non mouit. Sed Mahametus, intellecto cõſilio Luſitani, metuens nè occupata Lariſſa, cognitaque exercitùs hoſtilis multitudine, Rex prælium detrectaret, ſeſe mœnibus contineret, & à ſuſceptæ cauſæ defenſione reſiliret; vafris atque ementitis rationibus eum ab hoc itinere retraxit, & vt Alcazaram versùs tenderet, perſuaſit. Abdelmelechus igitur, cùm hoſtis conſilium nunciatum eſſet, ſuos quoquè educit, & in monte, in conſpectu Luſitanorum caſtrametatur.

Ad diem 4. Auguſti, poſtquàm Rex Sebaſtianus, Cõmiſſa-

missarius Pontificius, & Episcopus Conimbricensis, atque Portuensis, qui Regem secuti erant, totum antemeridianum tempus adhortationibus diuersis militum animos erigendo contriuissent, aciebus vtrinque ordinatis, hora circitèr duodecima, prælij est initum. Dux de Auero cum quingentis equitibus primam in sinistrum Maurorum cornu impressionem fecit, plurimisq; Alarbis occisis, plus quàm octo millia sclopetariorū, & viginti millia equitum in fugam coniecit. Abdelmelechus suorū fugam cernens, confestim accurrit, è fuga retrahit; stare, ordines reparare, & fortitèr dimicare iubet. Sed cùm vehementer ægrotaret, hac diligentia tantum se defatigauit, vt ex equo sublatus, & in lecticam repositus, paulò pòst animam efflauerit. cuius mors ad exitum prælij est dissimulata. Lusitani victores, cùm nemo esset qui consilium daret, nemo qui subsequeretur, ad suos reuersi, optimam victoriæ occasionem prosequi non potuerunt. E Mauris itaque mille Argoleti in Christianos emissi, tanta vi victores anteà in fugam coniecerunt, vt in peditum aciem irruentes, eam penitùs perturbarent. Res in conspectu Regis gerebatur: qui extemplò cum Auero aduolans, impetum Maurorum quidem repressit, eos tamen in fugam vertere non potuit. Intereà omnes Maurorum copiæ, è monte tanto cum furore in nostros irruerunt, vt fugientium suorum equis, pedites Christiani passim protriti sint. qua in pugna Dux de Auero, alijque multi viri strenui ceciderunt: equus quoquè regius, Rege tamen saluo, globo traiectus est. Dextrum Maurorum cornu indesinenter glandium procellas in nostros effundebat, & seruata perpetua Lunæ forma, reliqui Mauri Lusitanorum exercitum circuire, postremamque aciem adoriri cupiebant. quam cùm laborare vidisset Rex, raptis 500. equitibus, Mauros qui sub Hameto erant adortus, strauit, & inordinata fuga cedere coegit: sed cùm nemo è suis sequeretur, dolens ad suos reuertitur.

1578

Pugna Marocensis.

Abdelmelechus moritur.

Dux de Auero cadit.

Mauri, captis Lusitanorum tormentis, cæsisque ijs qui in ripa fluminis erant, in exercitum Mahameti incidunt; Maurisque, qui sub illo erant, cæsis, atque fugatis, magnam quoquè Christianorū stragem edunt. Muleius Mahametus fugiens, dum fluuium tranare voluit, equo cœnoso vado infixo excussus, aquis absorbetur. Mauri victores, cùm ad Hameti stationem venissent, principes Christianos, quasi indagine cinctos vel occiderunt,

1578 vel captiuos abduxerunt. In hac necessitate Christiani puluere tormentario destituti, tanto impetu fugerunt, vt plures è suis, quam ex hostibus, conculcârint, atque extinxerint. Tunc tandem Rex serius didicit, nullum hastatorum equitum in Mauritania esse vsum. Ipse tamen fugere indecorum existimans, cum paucis Tingitanis equitibus tam strenuè contra hostes rem gerebat, tot cædes faciebat, tot Orco demittebat, vt multi fulmen ipsum appellarent: pauci adspicere, & contra tueri auderent. Tandèm à 60. hostibus circunseptus, cùm nullam elabendi rimulam videret, candidam fasciam erigi iubet, deditionem offerens: sed hostes hoc signo auxilium vocari existimantes, impetu in eum facto, crudelitèr occidunt. Hametus receptui canēs, cum cadauere fratris sui Abdelmelechi, in castra reuertitur: publicataque morte fratris, ipse in eius locum rex proclamatur. Cæsa sunt hoc prælio 12. Christianorum millia, capta verò 14. inter primos Sebastianus Rex, Episcopus Conimbricensis, & Portuensis, Commissarius Pontificis, Comes Hiberniæ & Dux de Auero. Ex hostibus quoquè multi ceciderunt: agniti & sepulti mille quingēti. Cadauera Lusitani Regis, & Muleij Mahameti, inuenta & ad regem Hametum delata in tentorium, vbì Abdelmelechi quoquè cadauer iacebat. Triste erat spectaculum triū Regum cadauera loco tam indigno conspicere. Cumque captiui Lusitani Regis sui cadauer, non nisi Tingis aut Arzillæ cessione redimere possent, id impetrârunt, vt Alcazaræ sepeliretur. Muleio verò Mahameto Hametus, eius patruus, cutem detraxit, eamque stramine suffultam, & salitam, ad deterrendum alios, nè similia tentarent, per omnes regni prouincias iussit circunferri.

Sebastianus Rex occiditur.

Mahameto cutis detrahitur.

Veterum Germanorum, & maximè Aquilonarium populorum, mos olim erat, vt reges & principes, vxores ducturi, sibi aut duello sponsas vincerent, aut matronas bello raperent. Belgica sponsa prædiues, nobilis, & formosa, nunc sponso suo ab Auraico erepta: cùm is ignobilior, superbum eius dominatum ferre, nec solus aduersùs sponsi vires tueri posset, tres competitores euocat: è Gallis Alenconium, ex Pannonia Matthiam, & Casimirum è Germanis, vt de huius virginis thalamo decertent: ipse interìm, tanquàm versipellis impostor, amplexus & delicias eius, ad satietatem clanculùm paciscitur. Quid agis ô Belgica? cur virum optimum deseris, & alienarum iungeris amplexibus? Erit, erit aliquandò illa dies, quo depi-

Vide Krantzium in Dania lib. 1. cap. 5. et in Suecia lib. 1. cap. 12.

depilata & expilata, diuitijs tuis dissipatis, & monilibus distractis, lachrymis perfusa, & sordibus obsita, inter feras pessimas, & satellites nequissimos, quasi captiua sedebis, & clamabis: *Reuertar ad virum meum priorem, quia multò meliùs erat mihi tunc, quàm nunc.* & non poteris, nisì ille tuî misertus, mœchatam te cum amatoribus multis, recipiat: immò extrema vi ex constupratorum manibus eruat, vindicetque pristinæ libertati. Sed ad rem. 1578 *Osee 2.*

Erat iam præsens in Belgio Matthias, aduolat cum suis Gallis Alenconius, Casimirus quoquè, tanquàm ad nuptias lætus cum suis Germanis accurrit. Hic Zutphanium appulit, ille in Hannonia substitit. legati eis gratulatum mittuntur, magnifici tituli, & promissiones offeruntur regiæ: nulla verborum erat caritas, sed omnia liberalissimè Ordines pollicebantur. Alenconio 100000. nummûm quotannis, & tres munitiones, Landresium, Quesnoy, & Bapalma addicuntur, & Protector Belgij salutatur. Ille vicissìm, vt omnia iure fecisse videretur, publicum scriptum edit, quo casum Belgij deplorat, tyrannidem Hispanicam exaggerat, & quanti intersit Galliæ, Belgium esse pacatum, demonstrat.

Rex Hispaniarum cùm diuersis literis ac nuncijs didicisset, Belgis magna ab Angliæ Regina auxilia mitti, ad eam legationem decreuit, cum petitione; Ne illa alterius subditos rebelles, contra legitimum suum Principē, armate ac tueri pergat. Honorificè accepta est hæc legatio, promissumque neutri parti Reginam in posterū magis fore addictam: & literæ mox ad Belgas scriptæ, quæ eos ad pacem componendam hortabantur. *Philippi Regis legatio ad Angliæ Reginā.*

Austriacus intereà circa oppidum Louaniēse castrametabatur: ipse Louanij authoritate Cancellarij Brabantiæ, eiusque concilij abrogata, nouum creat. D. Desiderium Testich Cancellarium nominat, eique Consiliarios Doctores ac Licentiatos Iuris, viros clarissimos adiungit. Mense tandèm Iulio D. de Ville Comes Renneburgius, post diuturnam obsidionem vrbem Campensem in Transiselania, quæ à milite regio Germano hactenùs defendebatur, deditione cepit, & in eisdem oris Dauentriam arctiùs obsedit. Casimirus autem lustrato exercitu inuentis in eo septem equitum & viginti peditum millibus, relictoque Vicario in obsidione Dauentriensi, cùm suis in Brabantiam venit, eo consilio, vt Diesthemium expugnaret. *Austriacus curiā mutat.*

Comes Bossuuius summus exercitûs Belgici Imperator,

ctum cum Alenconio proclamatur: ipse autem Alenconius, dum in Hannonia hærens apud Laleinium, plura sibi oppida tradi postulat, ne id quidem impetrare potuit, vt ab Ordinibus concessa, suum præsidium accipere voluerint. 1578

Pactū Ordinū cum Alēconio.

Austriacus cùm omnium Principum legatos, ad iniquas conditiones vrgere se animaduerteret, negocium pacis ad Imperatorem remittit. Gandenses interim pro innata sibi consuetudine, tumultuabātur: & ex captiuis, quos asseruabant, Catholicis, viros optimos, præfectum Visch, & Senem Hesselium Consiliarium ad extremum spiritum in Catholicæ fidei professione perseuerantem, laqueo strangulabant. Post tantum perpetratum facinus Casimirum, Embiesio & Borluytio impulsoribus, vocant: qui statìm aduolans, primùm Bruxellas contendit, ibiq́ue publicè conciones Caluinisticas, anteà nunquàm ibì factas, publicè instituit, suaq́ue præsentia in Carmelitarum cœnobij templo cohonestauit. Cumq́ue ibidèm fundamenta nouitiæ religionis, aliarumq́ue rerum Gandensium per aliquot dies iecisset, Gandauum profectus est. vbì cùm conciones Caluinisticas introduxisset, ità se ciuium beneuolentiæ insinuauit, vt in illius gratiam, Germano suo militi pecunia laboranti, omne sacrum aurum & argentum, cruces, calices, aliaq́ue ecclesiæ cimelia, sacrilega manu rapientes, ex ijsq́ue pecuniam cudentes, liberalitèr donârint. indè in templa & monasteria furorem suum conuertentes, Christi, Sanctorumq́ue imaginibus bellum inferunt, Altaria euertunt, Sacramenta conculcant. Septa Virginum, Monachorumq́ue claustra ingrediuntur, omnia cónfringunt & demoliuntur, Sacerdotes & Monachos vrbe eijciunt, nihilq́ue, quod sacrum erat, intactum, impollutumq́ue relinquunt.

Austriacus negocium pacis Cæsari committit.

Gandauēses tumultuātur, et Caluinismum amplectūtur.

Gandauēsiū in Catholicos insolētia.

Hoc Gandauensium immane exemplum vicinæ vrbes imitabantur, & tandèm vltra Rhenum in Geldriam, atque Vltraiectensium meditullia proserpsit. Vltraiectenses enim Minoritas vrbe mox eiecerunt, sublatisq́ue altaribus & imaginibus, templum contaminârunt: hominem Caluinianum introduxerūt, eiq́ue munus concionandi dederunt.

Vltraiectēses Minoritas expellunt.

Erat tunc temporis Amorfortium commune Hollandorum atque Vltraiectensium exulantium receptaculum, sacrumq́ue Asylum, eò quòd Magistratus & ciues penè omnes Catholicæ religioni, eiusq́ue professo-

Amorfortia cōmune exulū Catholicorū asylum

1578 fessoribus plurimùm fauerent. Latitabat hîc R. ac Nobilis D. Iohannes Bruhesius, Decanus templi metropolitani Vltraiectensis, quem illi odio plùs quàm Variniano persequebantur: latitabant exacti Amstelredamenses ecclesiastici, & seculares, multique eorum qui Vltraiecto vel vltrò excesserant, vel erant expulsi. Partim itaque ob hanc causam, partim ob id quòd Amorfortij in multis, Vltraiectensium noua studia, & præcipuè religionis mutationem improbarent, à vicinis Vltraiectẽsibus multis molestijs, falsisque criminationibus incessebantur. Cumque Vltraiectenses omnes suos conatus eludi viderent, (Amorfortij enim sese præscripto Satisfactionis, ab Auraico anni superioris mense Decembri impetratæ, defendebant) tandèm apud Auraicum instant, vt Magistratus pro suo voto crearetur, & ciues sub certos capitaneos & signa militaria legerenrur. Erat tunc temporis supremus in oppido Consul Petrus Clemens, ex antiqua Vvestrenensium familia, vir senex, constans, grauis, & imperterritus Catholicæ religionis assertor, is neutrum eorum quæ petebantur admittere voluit. priuilegijs enim oppidi, in Satisfactione Auraici renouatis, vtrunque palàm aduersari demonstrauit. Missus est ab Auraico ad Amorfortios aliquotiès hac de re Paulus Busius, ipse Amorfortius: quo conciues ad ea quę petebantur quoquo modo induceret. Et vt erectio signorum militarium fuco aliquo tegeretur, petitum est, vt sodalitates duas, quæ antiquitùs Schutterien appellabantur, cõflarent. Responsum est à Consule: si sodalitates has more antiquo erigi cuperent, se non obstare. cum fuisse, vt sub vno curione sodales toto anno quietè viuẽtes, semèl quotannis auem in altissimo fastigio positam, sagittis, proposito præmio, deijcerent: indè conuiuaturi coirent. quo peracto, singuli ad sua munia reuertebantur, nullum in Reip. administratione ius, nullámve authoritatem habentes. Hæc si restaurari peteret Auraicus, se non denegaturos. Cæterùm vt ad eum modum, quem Vltraiecti, quem Amstelredami, cæterisque in locis hac tempestate in vsu esse cernerent, has sodalitates instituerent, id facere non posse. didicisse huius anni plùs quàm Tragicis motibus, quàm inconditam licentiam horum signorum erectiones in Resp. introduxerint, quamque Magistratus exiguæ sint authoritatis, vbi ciues sub his signis hactenùs militârũt. Nec propitium magìs responsum Busius ad Magistratûs alterationem tulit. Re itaq; infecta ad suos redijt. Vltraiectenses

Amorfortiorum & Vltraiectensium contentio.

Petri Vvestrenensis laus.

Paulus Busius.

iectenses cùm videret persuasionibus Amorfortios molliri nō posse, insidijs rem tentârunt. In suburbanos agros milites mittunt, qui captata occasione oppidum inuaderent, & ciues ad mandata capessenda compellerent. tentatum id aliquotiès, sed irrito conatu, aduersariorum consilio semper patefacto. 1578

Circa idē tempus Turcæ Cæsareanos fines depopulabantur, pagosq; Canussę vicinos sub Polono spoliârūt. Rex Philippus classem instruxit, vt in Africa bellū Mauris moueret, ad quam expeditionem Dux Hetrurię Montacutum, cum tribus millibus & septingentis peditibus misit. Moscouię verò Dux centum millia virorum in castris habebat, quibus Liuoniam & Prutenorū fines vno eodemque tempore inuadere decreuerat. Conuocatis itaque comitijs Varsouiam amplam Liuonię vrbem, decretum est, vt 15. millia Polonorum, 10. Lituanorum, 3. Germanorum, totidemq; Aidulchorum colligerentur, & viciès centena millia nummûm, proximo decennio, in belli Moscouitici vsum numerarentur. *Turcarum eruptiones.* *Comitia Varsouiæ.*

Persarum Rex Turcicos fines plurimùm infestabat, Vanumq; vrbem Armeniæ vi cepit, atque inuentos Turcas, tāquam pecudes occidit. Amurathus magnos Byzantij belli apparatus faciebat, eosque in Syriam multis nauigijs misit. ipse quoque ad Persicum bellum profecturus dicebatur. Cùm autem felicibus Persarum victorijs partim, partim multarum gentium ab amicitia Turcarum ad Persas defectionibus, Turcarum belligerandi alacritas non parùm retunderetur; missa sunt ex castris Byzantium multorum Turcarum rasa de more Persarum capita, amputatæ nares, auresque abscissæ, cum vafro commento, hæc membra esse Persarum, à Turcis interfectorum, quo nouo hoc stratagemate Turcas ad bellum redderent alacriores. Spargitur etiàm in hunc finem, Cudabendum Persarum Regem obijsse, non contra Persas, sed Georgianos posthàc pugnandum, eò quòd à fide Turcarum ad Persas defecerant. Qui verò in cōfinibus Archiducis Austriaci Caroli erant Turcæ, Rapizum, eius oppidum astu intercipiunt: sed Carolus collecto milite, antequàm munire illud potuerunt, recuperauit, omnesque in eo Turcas inuentos trucidauit. *Persæ Vanū capiūt.* *Vafrities Turcica.*

Moritur intereà apud Florentinos Ioanna Austriaca Magni Ducis vxor, postquàm per dies nouem pariēdi difficultate laborâsset: & apud Venetos Sebastianus Venerius, in cuius locum Nicolaus Pontius Venetorum Prin-

1578 ceps est suffectus. Detecta quoquè est in Magnū Hetruriæ Ducem coniuratio, & in authores istius animaduersum. Orta est & inter Bononienses, Ducemq; Ferrariæ, de dominiorū limitibus contentio, quæ penè in bellum apertum erupisset, nisi prudētia Pontificis sopita fuisset.

Cōiuratio in Ducem Hetruriæ.

Tumultus in Cypria.

Maiores quoquè his tumultus erant in Cypria: Purpuratus enim Cypri præfectus, cùm multa nummûm millia ex stipendijs Ianizaris deberet, illiq; tumultuari inciperent, quibusdā aures ac nares præscidit. id commilitones ægrè ferentes, impetu facto in præfectum irruunt, atque occidunt. Amurathus Ianizaros iure præfectum occidisse spargit, nouumq; præfectum in Insulā cum decem triremibus & multis militibus misit: quibus interim in cōmissis dederat, vt appulsi authores cædis caperent, & trucidarent. Nunciatum id est Ianizaris, qui amicitiam initio cum classiarijs simulant, insiliētes interim in eos, ingenti clade interficiunt, & triremibus potiūtur. Amurathus, licèt non parùm rei indignitate commoueretur, tamen ob victorias Persarum, qui iuxta Babyloniā 70000. Turcarum occidisse dicebantur, iram dissimulare, factiq́ue veniam Ianizaris condonare debebat.

Malecontentorum origo.

Dum hæc apud Italos & Turcas geruntur, apud Belgas multi ex Hannoniæ & Arthesiæ nobilitate, indignati, quòd Ordines aliarū prouinciarum, contra commune fœdus, vbiquè Caluinianā factionē introducerēt, ecclesiastici atq; secularis ordinis viros Catholicos exterminarent, tēpla violarēt, & in Diuorū imagines sacrilegè grassarentur; defectionē meditabantur, celebremq; Flandriæ pagū in Cortracensium finibus, Menene dictū, occupârunt. atq; hinc orta factionis pars tertia, quę Malecontentorū dicta, ideò, quòd neutra pars, nec Regis, nec Ordinū, ipsis satisfaceret. Horū duces Hesius & Capres sese profitebantur, qui Gaijonis castrū intercipiebant, in quos Gandensium copiæ bis missæ, bis etiàm cæsæ sunt, & profligatę. Capta sunt ab ijsdē Malecontētis Bellæ, Poperingē, & Mortaigne, Flādrię oppida. Tandē Greuelingēsis vrbis gubernator Dn. de la Motte eos ad suas partes pertraxit.

Auraicus cùm non obscurè intelligeret, hanc Malecontentorū factionem sibi exitiosam tandèm fore, ex eo quòd non ità dissentirent à regijs, quin facilè (dum religionis vtrinquè sit idem consensus) cū ijs coalescere possent; Aldegundiū Gandauum mittit cū mandato, vt Catholicis tria templa restituant, captiuosq; liberos dimittant. Gandauenses aūt Principis imperio obedire noluerunt,

runt, nisi Hannones & Arthesij Caluinismū quoquè am- 1578
plecterentur, & bellū peractū esset. Quod responsum cùm *Apologia*
Hānonibus & Arthesijs relatū esset, inter se fœdus reno- *Hānonen-*
uârunt, & de fide Catholica se non discessuros iurârunt. *sium &*
Editis itaq; libellis, Ordinum aliorū temeritatem & leui- *Atrebaten-*
tatē incusantes, qui ad omnes totius Christianismi Prin- *sium.*
cipes datis literis erant protestati, sibi nihil antiquius es-
se, quàm Religionem Catholicā, & obedientiā Regis sar-
tam tectam seruare, nec arma ob aliam causam, quàm ob
tyrannidem Hispanorū retundendam sumpsisse; nūc ex-
uta regis obedientia, fidem cum perfidia, veram Religio-
nem cum hæresi permutarent. Qua perfidiæ, leuitatisque
labe, nè ipsi adspergerentur, palàm profitebantur se eius-
modi hominū fœderibus renunciare, perpetuoq; Catho-
licā fidē propugnare, & pro ea sanguinē cū vita non tan-
tùm sua, sed vxorū & liberorū suorū fundere decreuisse.

Moritur intereà in Hispanijs Cæsaris frater Vuen- *Vvencesla-*
ceslaus, cuius cùm ętas adhuc immatura esset, minùs erat *laus Ru-*
mors eius deploranda. Sed lamentabilis & plangēda ma- *dolphi*
gis erat obitus D. Iohannis Austriaci, qui initio Octobris *Imp. fra-*
est subsecutus. Varij de eo erant rumores, dum alij eum *ter mori-*
mortuum esse, alij viuere asseuerarent: quidam clàm in *tur.*
Hispanias profectum, quidam in insidijs esse assererent:
nonnulli eum peste sublatum, alij ardentissima febre ex- *Luctuosa*
tinctum dicerent. Cordatiores verò, & qui in castris erāt, *mors Io-*
mera phthysi emarcuisse, quam ex animi dolore contra- *hannis Au-*
xerat, eo quòd Rex Ordinum phaleratis verbis potiùs, *striaci.*
quàm suis fidelibus narrationibus crederet: quodq; beni-
gnitate & clementia vti iuberet, cùm armis opùs esset, si
Belgæ in ordinem redigerentur. Cùm vltimùm vitę ter-
minū instare sentiret, in lectica decumbēs, per totū exer-
citum sese circunferre iussit, & singulos milites suaui vo-
ce compellauit, eos ad Catholicæ religionis, Regiæque
Maiestatis defensionem hortabatur, & vt, se defuncto,
nepoti suo Alexādro Principi Parmensi, non secùs atquè *Parmēsis*
hactenùs sibi fecerāt, deinceps pareant atq; morem gerāt, *princeps*
obtestabatur. Prorupêre milites in vberrimas lachrymas, *Austriaci*
durissima pectora mota sunt, atque optimi Ducis fatalem *successor.*
diem deplorârunt, eiusque vltimę voluntati audientes se
fore promittentes, cum suspirijs & lachrymis lecticā in
hospitium deduxerunt. Paulò pòst moritur, iuuenis di-
gnus qui Nestoris annos vixisset, moritur inquam Mau-
rorū terror, Turcarū fulmen, Hęreticorū pestis, Catholi-
corū defensor, Asiæ, Aphricæ, & Europę domitor: atq; in

1578 Gubernatione post se Illustrissimũ Principem Parmensem relinquit: de quo Genebrardus non insulsè vaticinatur, in eo complendum illud Esaiæ: *Nè læteris Philistæa tu, quòd comminuta sit virga percussoru tui* (Iohãnis Austriaci) *de radice enim colubri egredietur Regulus, & semen eius absorbens volucres.*

Cap. 14.

Spreto tamen hoc vaticinio, Matthias, Alenconius, & Casimirus cum Ordinibus plurimùm Austriaci morte lætati, omnes vires ad ciuitates, ab hoste occupatas, recuperandas, hostilesque copias Belgarum finibus eijciendas conuerterunt. Gemblacum, Niuellam, Binsium, Mabuge, aliaque loca non munita, confestim, sed non sinè suorum sanguine, receperunt.

Ordinum victoriæ.

Eodem mense Octobri Atrebatẽses tumultuati sunt, & Magistratum sub prætextu quòd clandestinas conspirationes cum hoste foueret, comprehensum in vincula coniecerũt. Pestis quoquè & dysenteria per omnes Flandriæ & Brabantiæ ciuitates, atque in vtrisque castris horrendum in modum grassabantur, multaque hominum millia suffocabant.

Tumultuantur Atrebates.

Cæso, vt diximus anteà, in bello Africano Rege Lusitaniç Sebastiano, Henricus Cardinalis ei in Regno (dispensatione Pontificis accepta) succedit. Sed cùm is iam senex & matrimonio ineptus esset, à proceribus regni, vt vxorem duceret, non potuit persuaderi. Petitum igitur ab eo, vt viuus successorem nominaret. Erant autem duo Regiæ stirpis competitores, Antonius Lodouici Henrici Regis frãtris filius, sed illegitimus: & Hispaniarum Rex, Regis è sorore Nepos, sed toro natus legitimo. Cæterùm cùm inueteratum inter Lusitanos & Castilianos sit odium, procerum animi in Antonium magìs illegitimum, quàm in Philippum legitimum propendebant. Henricus tamen non obscurè ei fauebat, cui ius ipsum naturale subueniebat. Ad hanc quæstionem 24. è primarijs Iurisconsultis ab Ordinibus nominati sunt, ex quibus Rex 11. elegit, qui controuersiam deciderent, & sinè vllo affectu, ei cui iustiori titulo regnum deberetur, adiudicarent. Qui Antonij partes sequebantur, electionem & nominationem Regis, vetus esse ius in Lusitania, non successionem sustinebant. Hispani contrà multorum seculorum exemplis successionem ostendebant. Sed cùm Iudicum definitio protraheretur, & Henricus in ipso mortis limine esset constitutus, rogatus est, vt septem

Controuersia de regno Lusitaniæ.

ptem

ptem gubernatores crearet, quos penès interregni tempo- 1578
re summa rerum esset. Acquieuit Rex, & quinque nominauit, inter quos primus erat Archiepiscopus Vlyssiponensis, qui regni gubernationem viuo adhuc Rege suscepcrunt. Sed & cùm tres Lusitaniæ sint Ordines, quorum alij Principes & nobiles, quos Fidalgos appellant; alij Antistites, atque inter hos etiàm quidam Fidalgi; alij Populares: Fidalgi plerique iustiori causę fauebant, Castilieq; Regem legitimum regni successorem iudicabant. Populares affectibus plùs nimio indulgentes, vt Philippum excluderent, ad electionem adspirabant. Quarè factum est, vt hoc anno certi nihil de nouo Rege sit constitutum.

Mustapha, cui ab Amuratho Persicum bellum erat demandatum, Scytharum Ottomannicis rebus studiosorum multa millia iussit fines Persarum, ad Derbentum inuadere: ipse in regnum Siruanum irruptionem parabat. Cumque illi per fines Georgianorum, gentis amplæ, cuius imperium ab Hircano mari ad Mœotin extenditur, transeundum esset, multis beneuolentiæ significationibus ab ijs exceptus, & ponte extructo, per latissimum fluuium deductus est. Mustapha, sinistra de Georgianis suspicione concepta, 30. armatorum millia ad pontis custodiam reliquit. id grauitèr accidit Georgianis. Ipse populabundus ad Sammachium, eius regni metropolin, nullo resistente procurrit, vrbemque facili negocio capit; relictoque Achmete cum vigintiquinque millibus hominum, ad illius vrbis custodiam, in Armeniam pergit. Persæ de aduentu Mustaphæ & Scytharum certiores facti, diuisis copijs, alteram partem in Scythas, alteram in Mustapham immittunt. Pugnatum est cum Scythis acritèr: sed victi Scythæ, paucis fugientibus, reliqui trucidati sunt. Qui Mustapham insectabantur, eum altissimis aggeribus inclusum inuenerunt: cumque oblata pugna, in campum non descenderet, variis contumelijs atque conuicijs à Persis proscinditur. Turcæ contumeliarum quotidianarum impatientes, pugnam sinè tormentis bellicis accipiunt, inque planitiem venientes, sese aduersùm Persas sistunt, manumque conserunt. pugnatur totis viribus vsque in multas horas: sed superiores Persæ, Turcas fundunt, fugantque. Cuius victoriæ Georgiani certiores facti, collectis ilicò copijs, ab altera parte, & qui ad pontis custodiam relicti erant, & qui ex acie profugerant,

Persarum de Turcis victoria.

Ordines patriæ conditionem deploratam conside- *1578*
rantes, animum Imperatoris solicitârunt, vt pacem Bel- *Ordines*
gio à Principe suo exoraret. Fecit id Imperator non illi- *Belgici*
benter. Sed & Rex Cęsari omnem, suam in pacis compo- *&*
sitione tradit per literas authoritatem, spondetque se ra- *Cæsaris*
ta habiturum omnia, quæ Cæsar in hoc negocio statue- *intercessio*
ret. Legationem quoquè hac de causa ad omnes Princi- *onem im-*
pes Imperij decreuit, eamque Raymiro Guzmano dedit. *plorant.*
Missus quoquè ad Pôtificem ab Ordinibus Elbertus Leoninus, eius apud Regem intercessionem petiturus. Ad id confestim tam promptum se Pôtifex exhibuit, vt statim Baptistam Castagnam Episcopum, in Belgium miserit, vt pacis transactioni interesset. Interim ab armis non desistitur. Ordines Thenas recipiunt: Malecôtenti Gandensium duo millia peditũ, & octingentos equites occidunt.

Parmensis Princeps, occupato Limburgo, cæterisque vltra Mosam ditionibus, vna Karpena excepta, hãc quoquè expugnare, licèt hyems esset, decreuit. Legatũ itaque Coloniã Agrippinã misit, qui à Magistratu petijt, nè exercitui regio cômeatum, cæteraque ad obsidionem arcis Karpenæ necessaria, quæcunque data pecunia sui possent redimere, denegaret. id nô grauatè in gratiam Regis concessum est. Auraicus cùm se viribus regijs imparem sen- *Auraicus*
tiret, oppida Flandriæ & Brabantiæ, Hollandis, Zelandis- *oppida ma*
que viciniora munit. Lanuuium Britonem, bello Rupel- *ritima*
lensi Hugonotico clarum, nouis copijs recèns collectis *præsidijs*
præfecit, eique oras istas defendendas commisit. Mottæ- *munit.*
us Greuelingæ præfectus, acceptis à Rege literis, quibus *Regis ad*
ei potestas quosuis ex Ordinibus ad se venientes, in gra- *Motteum*
tiam recipiendi conferebatur, trecentaque florenorum *litera.*
millia, ad nouum exercitum conscribendum assignabantur, oppidum S. Vinoci obsedit, Montegnium quoquè regulum, Ordinum archistrategum, proposita venia, ad defectionem solicitauit. cuius petitionem ille, vt immaturam, tunc contempsit.

Renneburgius totus erat in oppugnatione Dauen- *Succincta*
triæ. Est autem Dauentria Transiselaniæ vrbs primaria, *Dauentri-*
ad Rheni brachium orientale, quod Iselam vocant, sita, *ensis obs*
& Hansaticarum ciuitatum fœderi adscripta : munita *sidionis*
satis loci natura & arte. Erat in ea gubernator Hau- *narratio.*
ricourt, Centuriones Augustinus Rijc à Richenstein, Michaël Ieger, & vicarius Frederici à Schonauvven : ipse enim ante obsidionem discesserat. hi nongentis penè militibus Germanis imperitabant. Ciues plerique,

1578 partìm quia Ordinibus fauebant, partìm quia metuebāt, vrbe excesserant. Sed quia pulueris tormentarij maxima erat militibus raritas, rem pro voto agere nō potuerunt. Snoius Augusti 6. colliculos duos, qui singuli singulas molas habent, occupauit. Sed oppidani molarum alteram disturbârunt; quæ dum caderet, multos milites oppressit. Est & ad vrbis mœnia turris excelsa, quam Norimbergensem vocant: ex ea obsidentibus multum detrimenti inferebant. Hanc cuniculis euertere frustrà contendebant obsidentes. Augusti 14. præsidiarij butyrum caseumque ad certum pondus quotidiè distribuendum decreuerunt, vt obsidionem diutiùs ferre possent. Calendis Septemb. Hegemannus metu potiùs, quàm consilio, pontem, quo Isela sternebatur, incendit. Post octiduum verò præsidiarij erumpentes, multos cunicularios, Ordinumque milites occiderunt. quo metu territi rustici, qui in castris erant, diffugientes, operam imperfectam, à Snoio institutam, reliquerunt. Quarè cùm cuniculi non succederent, 20. Septembris obsidentes maioribus tormentis turrim Norimbergensem concutere cœperūt. sed 24. eruptione horribili facta, Germani tantam stragem in Ordinum castris ediderunt, vt oppugnatio aliquandiù iterùm sit intermissa.

Buscoducū proditione tentatum. Intereà nouus miles Buscoducis, quam vrbem astu occupare, & proditione, Ordines irrito conatu tentârant, in castra Renneburgij venit. Tertio itaque Octob. cuniculi eò producti erant, vt hastis cominus sub terra res ageretur. Oppidani iniectis materijs venenosos fumos excitârunt, qui hostem cuniculos deserere compulerunt. *Pugna sub terraneâ.* Postridiè etsi induciæ erant in castris, tamen horribilis subterranea pugna commissa est. victores oppidani cuniculi os ianuis ferreis obstruxerunt. *Hollandi militē suū reuocant.* Hollandi audientes periculosam obsidionem, atque veteranos suos paulatim cadere, suas copias in Hollandiam reuocârunt. Aegerrimè ferebat Renneburgius, Hollandos, limitibus suis Camporū occupatione iam tutis, *Pugnæ sub terraneæ.* communem causam deserere. Die 12. & 13. Octobris iterùm in cuniculis pugnatur. victores iterùm oppidani. Posteà Renneburgij milites per cuniculos in turrim Norimb. venientes, Germanos ibi compotantes inueniunt, qui exilientes maiora aliquot tormenta explodunt, multosque hostium, qui in cuniculis erant, occidunt, cæteri fugiebant.

Eodem tempore Leovvardię templa diripiuntur; & Campis

Campis ob militum petulantiam ciues tumultuantur. 1578
quarè Renneburgius præsidia reuocauit. Intereà mors Leovvardiensium iconomachia.
D. Iohãnis Austriaci in castra venit. In diœcesi Coloniensi milites conscribebantur, qui obsessis subuenirent. stabat in anchoris Coloniæ nauis armis onerata, quibus isti milites instruerentur: sed ab hostibus præcisis rudentibus nauis abducitur. Paulò pòst copiæ istæ auxiliares inermes cæduntur. Quod cum Renneburgius intellexisset, 11. mensis Nouembris muros sternere, & vi vrbem aggredi cœpit. cæterùm cùm latæ ruinæ iam stratæ essent, & hostis foris oppugnationem pararet, intùs verò pulueris tormentarij, commeatusque esset penuria, auxilium nullum speraretur, ciues tumultuarentur: Germani deditionis conditiones Renneburgio proposuerunt, quas ille, reclamante Corenputtio, paululùm mutatas, 19. Nouembris acceptauit, vrbemque in Ordinum fidem recepit. Dauētria deditur.

Auraicus cùm nihil in concordia inter Malecontentos & Gandenses stabilienda efficere posset, Philippum Sant Aldegundium, cum alijs Gãdauum mittit, vt, quod ipse non potuisset, huius opera atque industria perficeret. Frequens enim fama erat, Hannoniam & Arthesiam ad partes regias accedere velle. Vltraiectenses cum Hollandis & Zelandis circa idem tempus nouam concordiæ machinam fabricati sunt, in articulo Religionis, alijsque multis Gandauensi paci contrariam. Vnio Vltraiectensis.

Orator Cæsaris Comes Schvvartzēburgius cùm intellexisset Ducem de Noua terra, aliosque legatos Cæsareos, breui Coloniam cum plena de pace agendi potestate venturos, nomine Imperatoris pacis negocium apud Ordines pro virili promouit: impetrauitque, vt illorum consensu Louanium ad Parmensem proficisceretur. Parmensis verò expugnationem arcis Karpenæ maturabat, vt ea occupata, initio anni futuri, Traiectum ad Mosam tutiùs obsidere posset. misit itaque ad huius arcis expeditionem Octauium Gonzagam, & Mandragonium, viros militares, multisque victorijs claros. Schvvartzenburgius ad Austriacū proficiscitur.

Moritur intereà Maximilianus Comes Bossuuius, per æstatem summus Ordinum exercitùs Imperator. Malecontenti cùm à Sanraldegundio plurimùm interpellarentur, vt ad vnionem Ordinū redirent, simulârunt tandēm se conditiones ab illis accepturos, re vera autem de stabili cum regijs pace ineunda cogitabant. Mors Comitis de Bossuy.

Acta sunt hæc mense Decembri, ad cuius diem 24.

1579 qui Natalitijs Domini profestus erat, quidam Minister Caluinianus Amorfortijs ab æmulis clam submissus est, vt postridiè, tranquillā alioquin Remp. suis concionibus interturbaret. exceptus is hospitio à quodā suæ factionis homine (quales hoc oppidū paucissimos habet) quid, & quomodò postridiè negocium institueret meditabatur. Venit ad Consulis Vvestreni aures, eius in vrbē aduenuenrus. is statim Senatum cogit, aliquot ciues in armis adesse iubet, per apparitorem hospitem & Ministrū vocat. Qui cùm in publicum prodirent, ità ciuium exacerbati sunt animi, vt vix se à cæde potuerint cohibere. in Senatum venientes, & examinati, hospiti, nè quid in posterum simile audeat, addita pœna, prohibetur. Ministro statim vrbe exire mandatur. at ille furorem populi metuens, à satellitibus ad portam deduci petit: id illi denegatum non fuit, sed ab ipso Consule, alijsque nonnullis, fremente interim populo, extra oppidum ductus, cùm se viaticum non habere conquereretur, dalero donatur, & nè hoc rerum statu rediret, illi interdicitur. Hinc Vltraiectensium in Amorfortios creuerunt odia, cùm Vnioni à se nuper fabrefactæ id facinus aduersaretur, quam quia Amorfortij acceptare nollēt, Vltraiectenses de bello ipsis sequenti anno inferendo consilia captârunt: de quo suo loco dicemus.

Amorfortij Ministrum Caluinianum expellūt.

Rex Galliæ Ordinem S. Spiritûs instituit.

ANNI 1579. primo die Henricus Gallorum Rex Ordinem equitum S. Spiritûs instituit, cuius approbationem anno superiori (cùm Poloni Regis Orator Romæ suæ Sanctitati de more obedientiā præstaret) à Pōtifice per legationē impetrârat. Institutus est Ordo iste ad defensionē Catholicæ religionis, hoc modo: Post vespertinas preces Rex in tēplo Augustinianorū manu Episcopi ductus, ante altare in genua procūbit, acceptoq; religionis ordine, tunicā talarē induit, torquē sumpsit, & cruce crocea pectus armauit. quo facto, Magister sumus Ordinis dicebatur. Deindè postquàm iurâsset se vitam & regnū pro fide Catholica, quibusuis periculis expositurum, in throno pāno aureo tecto cōsedit. Accesserūt ad eū istius Ordinis candidati, stolis argenteis induti, qui acceptis insignibus Ordinis singuli, talari scilicet tunica, torque aurea, sacroq; libello cum integumento aureo, iurârunt se prōptos fore, ad Catholicæ Romanæ fidei defensionē: nec in Regem vnquàm arma sumpturos. Aderāt solenni huic actui Bādinus Apostolicus Nūcius, & Oratores Scotiæ,

tiæ, atq; Venetiarum. Equites qui creabãtur erãt numero 26. inter eos Dux Augustonemetanus, Mariscallus Rentius, Philippus Strozza, Comes Philiscus &c. Peracta solẽnitate, discessũ est, hoc ordine: Custodię Heluetiorum præcedebãt, eas Germanorũ subsequebantur, indè nobiles 200. Heraldi, ęneatores & tubicines festiuo sonitu actum condecorabãt. post hos equites aulici, & magistri instruendarum acierum, quos noui Equites S. Spiritûs bini & bini, pallia aureis lilijs intertextis conspicui sequebãtur. postremo loco Rex auro fulgidus incedebat, quem multi Principes & Nobiles Galli à tergo comitabantur. 1579

Beilius quidã Consulis Traiectẽsis filius, qui Ludouico Nassouio nuper militârat, astu superiori anno arcẽ Karpenã occupârat, Bloemiumq; Regis præfectũ laqueo strãgulârat. Erat hic Beilius homo maganimus, multi vini potẽs, & crudelis. is arce munita, prędas circũquaq; plurimas agebat, agrosq; latissimè vastabat, & villas, pagosq;, inter alios etiã pagũ Karpenũ, cum magnifico, in quo celebre erat Canonicorũ collegiũ, templo, incẽdebat. quarè Ordinibus gratus fuit, vt qui ex prędis multũ in ipsorum fiscũ inferebat. Ad arcẽ hanc expugnandã missum à Parmẽsi Octauiũ Gonzagã & Mondragoniũ diximus anteà. hi ad arcẽ castrametati, postridiè triũ Regũ, tribus in locis 12. maioribus tormẽtis muros verberârũt, stratisq; ruinis latissimis, vno assultu sequẽti nocte inuadunt. milites in vicina salicta ex arborib⁹ suspendũt. Beiliũ verò ad 13. diẽ post captã arcẽ reseruatũ, in patibulo ab ipso pôti sublicio superstructo, suspendio necârunt. Referunt Bloemium, cùm ab eo laqueo suffocãdus esset, hũc infra annũ ante supremi iudicis tribunal citâsse, vt iniusti supplicij redderet rationẽ: atq; diuina dispositione factũ, vt eodẽ die, sequẽtis anni, eodẽ supplicij genere, eodemq; loco, sit enecatus. *Karpẽexpugnatur.*

Occupata Dauentria, Renneburgius in Brabantiam profectus, magna omnium illic gratulatione acceptus est. Audiuit hic competitorem suum Bossuuium ardenti febre extinctum esse: cuius officium nonnulli Renneburgio demandare voluerunt. Paulò pòst alius ei adfertur nuncius: Milites nimirùm suos sub centurionibus Vlitio, Vtervvikio, Vvarmelo, & Vveda, à rusticis in Drenta, eò quòd nimiam petulantiam atque violentiam exercerent, cæsos partìm, partìm fugatos esse. Prærereà tanta erat præsidiariorum Dauentriæ relictorũ, tamque inaudita insolentia, vis, atque impietas, vt hostes improbitate vincerent, nec ciues diutiùs ferre possent. quarè coacti *Mors Comitis à Bossu.* *Dauentrienses præsidio exonerari postulant.*

1579 coacti sunt scribere ad Renneburgium, vt nisi suos periclitari velit, præsidium ex vrbe vocet, eamque pristinæ restituat libertati. quod ille non tam volens, quàm coactus fecit.

Groningensium cum vicinis secunda simultas. Pace inter Groningenses & circumiacentes regiones, vt diximus, inita, cùm hæ minùs fideliter eam colerent, sed præter ius & æquum nouum fœdus cum alijs prouincijs, nimirùm cum Vltraiectensibus & cæteris Vnitis, percuterent, idque non parùm in Groningensium (qui se Duci Matthiæ & generali confœderationi submiserant) præiudiciũ, simultas est renouata. Dum enim Groningenses se isti Vnioni adscribi recusarent, statim mandatum est Renneburgio, vt Groningenses obsideret, atque in suam potestatem redigeret. Cùm tamen ipsi & in officio manerent, & omnia facerent, quæ pacis conditionibus erant cauta, Entium dimisissent, & Archiduci omnem obedientiam pollicerentur.

Hannoniensium & Atrebatẽsiũ fœdus. Anxium reddebant Auraicum Hannoniẽsium, Arthesiorum & Malecontentorum confœderationes, qui coniunctim ad Ordines reliquos scripsère, se, si pacem Gandensem in omnibus, præsertim in articulo Religionis, obseruare velint, in fœdere permansuros: si autem mutationem Religionis promouere pergant, se à fœdere resilire, & meliorem fortunam sequi decreuisse. Ad quas literas cùm gratum responsum non acciperent, cum Duacensibus, Insulanis, & Orchesijs fœdus ineunt: in quo duo, Religionem scilicet Catholicam, & Regis obedientiam, à se mutuò stipulabantur. Perlata quoque ad Ordines fama est, Malecontentos cum Mottæo, qui nouas reconciliationum literas à Rege denuò acceperat, consilia communicare, quæ vt interturbaret Auraicus, in Flandriam frustrà profectus est.

Ordines pacem nolunt, scribit Sanctaldegundius. Comes Schvvartzenburgius adhuc Louanij hærebat, vbi (vt quidam scribunt) illi exhibitæ sunt à Parmensi literæ, à Sanctaldegundio ad quendam Senatorem Gandensem scriptæ, atque interceptæ: quibus inter alia disertè fatebatur, Ordines pacem nolle, sed eius desiderium tantùm simulare. Quod cùm Schvvartzenburgius Antuerpiam reuersus ad Ordinum Senatum retulisset, acritèr increpatus Sanctaldegundius, literas à se scriptas negauit.

Casimiri in Angliã profectio. Frequens in ore Geusiorum erat, Casimirum breuì ex Anglia, cum magno Scotorum atque Anglorum exercitu, ad quem colligendum eò profectũ sibi ipsi somniabant,

abant, reuersurum. Alij, quibus negocia patriæ magis erant perspecta, eum ad Angliæ Reginam profectum aiebant, vt stipendia sibi debita postularet, ab ipsa, quæ illum è Germania ad Belgicam expeditionem euocârat. *1579*

Iohannes interim Comes Nassouius, Auraici frater, Geldriæ nuper Gubernator fratris promotione factus, nulla studia, nullósve labores intermittebat, vt ad exitiosam illam Vltraiecti conflatam Vnionem, nouos quotidiè proselytos adduceret, eamque venalem quibusuis regionibus & oppidis obtrudebat. Tergiuersabantur Flandri, Brabantini, Geldri &c. Cùm autem Nassouius partim dolo, partim persuasionibus Geldros huic Vnioni subscribere compulisset; Auraicus, cùm integras prouincias ad eam suscipiendam adigere non posset, singulas ad eam approbandā ciuitates solicitauit, suaque diligentia effecit, vt in Flandris Gandauēses, in Brabātinis Antuerpienses, Vnitorū albo sese adscripserint. quotiès aūt noua ciuitas adlegeretur, magna lętitię signa Vltraiecti, alijsque in locis confœderatis, audiebātur, videbanturque. *Iohannes Nassouius Vnionis Vltraiectē̄sis promotor.*

Amorfortij, Zutphanienses, & Montfortij, qui Catholicam adhuc religionem incontaminatam seruabāt, omnemque nouitatem exosam habebant, huic Vnioni se aggregare noluerunt. Ea de causa quotidiè Ordines coadunati conuentus agebant: literis, internūcijs, blanditijs, minisq; eos ad se pertrahere nitebantur. Habebant Montfortij Dominum, qui illos defendebat. Habebant Zutphanienses munitam, & ad vires Ordinum repellendas, firmam satis ciuitatem. Ab Amorfortijs igitur initium faciendum esse arbitrati sunt.

Cùm ergò iam sępiùs illos ad Ordinum conuentus, quos singulis penè septimanis habebant, vocâssent, & quæ ad nouitates, consensumque Vnionis facerent proposuissent, Amorfortij iustis semper rationibus ea diluerunt. quibus in legationibus obeundis, Gerardus ex antiqua & nobili familia Spueldiorum, & Guilielmus Pilanus, egregiam sæpè operam patriæ præstiterunt. Tandèm in hunc finem iterùm in 20. Ianuarij diem euocantur, vtque Vnioni subscribant, iubentur. Respondent Amorfortij, se non antè de Vnione probanda, vel improbanda, agere posse, quàm liquidò constaret, Geldros, Transiselanos, & Frisios eam amplexos, eamquetam ab Ordinibus Generalibus, quàm ab ipso Archiduce Matthia approbatam esse: Generali fœderi se subscripsisse, & proindè, sinè communi sociorum consensu, nouum fœdus inire non posse. *Amorfortiorum & Vltraiectensium cōtrouersia.*

1579 posse. Vbi ab his approbatam esse Vnionem demonstratum fuerit, velle se, salua tamen Religione Catholica, saluis antiquis iuribus, immunitatibus, ac priuilegijs suis, cum Vltraiectensibus, de Vnione recipienda seriò tractare. Debebat hæc responsio, vt æqua, ipsis satisfecisse: sed inuidia & æmulatio inter vtranque vrbem, omnem rationem explosit.

Venit sub finem Ianuarij Arenaco Vltraiectum Comes Iohannes Nassouius, huius Vnionis prodromus. Suboluit Amorfortijs nouas insidias sibi strui, codicillos, libellosque ad ipsorum immeritam atque iniustam accusationem, ab occultis hostibus concinnari, Nassouio exhibendos. Decernunt itaque nouam legationem, dant eam primario Consuli M. Gerardo Scadikio, & nobilissimo viro Ottini ex Comitum Egmondanorum prosapia, nunc Sallandiæ Satrapæ, duobusque Scabinis, Antonio Brantio, & Iohanni Vvestrenensi: mandatum est ijs, vt inimicorum calumnias coram Nassouio diluerent, & æquitatem suæ causæ demonstrarent: peterentque, Nassouius adlaboret, vt, sopitis inter vtranque vrbem controuersijs, in vnitate & concordia coalescant.

Legatio Amorfortiorum.

Cùm itaque qui ab Amorfortijs missi erant, ad Comitem venirent, causam legationis proponerent, audiri se ad inimicotum calumnias postularent, priusquàm Comes acerbius aliquid in oppidum Amorfortium statueret: respondit Comes, ad se singulares aut capitales criminationes delatas non esse, tantùm nonnullos ad se venisse, qui quod in mandatis habebat, cuperent expediri. id se facturum, postquàm P. Busius, sibi adiunctus, aduenisset: redirent itaque legati ad hospitia sua, & postridiè reuerterentur. quod & factum est. Reuersi ad ædes, in quibus diuersabatur Comes, captantes illum conueniendi occasionem, à militibus eum in finem missis appræhensi sunt, & in captiuitatem, solo Egmondano dimisso, abducti. Cumque in itinere dicerent, se in legatione esse, iniquum & omnium gentium iuri contrarium legatos violari: respondit Pilius Canonicus, qui huius authot erat: se in mandatis habere, vt eos abduceret: ignorans homo, chorum non forum sibi commissum. Cùm Amorfortij rogarent, à quo id mandatum esset, & quam ob causam caperentur: nec authorem, nec causam potuerunt extorquere. In carceres itaque aut publicã custodiam abducti, ibique

Vltraiectenses Amorfortiorum legatos capiunt.

ibique detenti sunt, donèc data dextera, & decem florenorum millium fideiussione facta, quòd vrbe non exirent, in publicum hospitium dimitterentur. *1579*

Magistratus Amorfortius iniuriam conquestus, literas ad Vltraiectenses scribit, suos liberos dimitti cupit, aut causam dici. Responsum est, se authores captiuitatis non esse, nec suo mandato illos posse dimitti. Similes literæ datæ sunt ad Nassouium: sed & ipse negat, se authore illos captos esse. Detenti sunt itaque optimi viri per aliquot septimanas, nec cuius mandato, vt cum eo iure agerent; nec ob quam causam, vt se purgarent, indagare potuerunt. Intereà Nassouius interpellatus, ad Amorfortios scribit, se iam diuersis locis de Amorfortijs querelas audiuisse; Vltraiectenses, & vicinos populos, eos suspectos habere: nolle eos communi Ordinū conclusioni acquiescere: mandatis Auraici non satisfacere: factis & verbis indicare, se Auraicū, eiusque mandatū floccifacere: ab ijs tam in Principem, quàm in suā personam contumelias varias proferri: indictos census nolle pendere: quosdam Ordinibus militantes vrbe expulisse: contra pacis Gandauensis præscriptum concionatorem eiecisse, & cum hostibus patriæ clandestinas conspirationes fouere. Eadem & vocatis captiuis exposuit, illud tanquàm capitale addens: quòd Amorfortij D. Decanum I. Bruhesium, aliosque exules Catholicos, in vrbem recepissent, & adhuc sustinerent. Senatus, acceptis literis, ad singulas calumnias grauitèr, prudenterque respondit, eas irrefragabilibus argumentis diluens. Horum omnium, literarumque & actionum præcedentium, authenticæ apud nos apographæ reseruantur. Sed postquàm Senatus cerneret, nullum apud vicinos iustitiæ locum reliquum esse, Doct. Godefridum Stegium, & Assuetum Santvvichium, ad Archiducem, & Auraicum (vbi adhuc vmbra iustitiæ relicta esse videbatur) eis iniuriam exposituros legârunt. *Vltraiectēses nec causam, nec authorē captiuitatis dicere volunt.*

Dum sic inter sese Ordines altercantur, potioribus rebus neglectis, Parmensis felici auspicio bellum prosequitur. Oppidum Vverdense capit, vnà cum arce, rebellesque aliquot mulctauit: ad Endouiam felicitèr pugnat: Turnhout, vbi Ordinum milites hybernabant, occupat, atque indè ad mœnia vsque Antuerpiensium excurrebat. *Vveert capitur.*

Vicecomes Gandensis Robertus de Meleun, & D. de Capres, circa idem tempus cum Mottęo contrahūt: protestan- *Fœdus Malecontentorū cum Mottæo.*

1579 testantes se Religionem Catholicam, & obedientiam Regis propugnaturos, si Rex promissis steterit, atque Hispanos, Italos, Sequanos, aliosque milites, patriæ minùs gratos, promptè dimittat: Si id facere detrectet, se bellum cum cæteris prosecuturos. Huic pacto se Montygnius subscripturum pollicetur, sexto die, postquàm illud horum duorum, atque ipsius Mottæi manu subsignatum vidisset. Mottæus conditionibus ad votum eorum subscripsit. Intereà literas ad Attrebates atque Hānonios dedit Rex Philippus, quibus eos in gratiam recipiens laudat, quòd alijs prouincijs exemplum pietatis, Religionem Catholicam obseruando, & fidelitatis, in Regis sui obedientia perseuerando, præbuissent. Quarum literarum copiam vt ad Ordines Antuerpiæ congregatos mitterent, à prædictis prouincijs Mottæus impetrauit.

Vltraiectenses Amorfortios hostes proclamant.

Vltraiectenses, vt ad libidinem suam in Amorfortios diuexādos commodiùs peruenirent, ad diem 14. mensis Februarij, publico edicto Amorfortios hostes patriæ declarârunt, & nè quis cum eis negociaretur interdixerunt. Nè quis autem hoc mandatum violaret, aliquot manipulos sicariorum & prædonum emiserunt, qui quicquid ipsis adneheretur interciperent. Tulêre patienter illud Amorfortij, & apud Gubernatorem iniuriam conquesti sunt. Septimo deindè mensis sequentis, collectis aliquot copijs, profunda adhuc nocte, ante oppidum Amorfortium castrametati sunt. Erat tunc temporis secundarius in vrbe Consul Cornelius Reinerius, is, capto collega ab hoste, vrbis tuendæ curam suscepit: iubet confestim in armis adesse ciues: dein quicunque suspecti erant, in curiā duci mandat, ibiq; in libera custodia asseruari: pòst ad mœnia defendenda simul cum reliquis ciuibus aduolauit. Hostis gerras ex vasis vinarijs disponit, iniectaque terra complet, dum alij liberiùs ad mœnia procurrentes, ciues prouocarent. Hi è mœnibus ac turribus eiaculantes, multos interfecerunt. atque ita leuitèr pugnatum est, ad horam secundam pomeridianā. Tunc globo facto, aliquot signa hostili impetu in mœnia ducunt, fossam exteriorem tranant, vallumque occupant. Oppidani, emissa glandium maxima procella, ingenti illos tempestate è vallo proturbant, & pedem referre compellunt. qua in pugna multi ex hostibus ceciderunt, vno tantùm ex oppidanis vulnerato. Accrescebant hostium copiæ, Geldris, Hollandisque nouas submittentibus. Circa vesperē septem maxima tormenta, ad muros concutien-

Vltraiectenses et cōfœderati Amorfortiā obsident.

cutiendos, eosque aperiendos, in castra hostium attracta 1579 sunt. Erant frequentes eo die pluuiæ, ità vt hostis puluere madefacto, extinctoque fomento igniario, ad pugnam ineptus esset. Id non ignorantes oppidani, Consulem rogant, vt ducentos aut trecentos (qui operam suam offerebant) emitteret in hostium castra: non redituros se aiūt, nisi hoste castris exuto, tormenta, omnemque apparatum bellicum in vrbem referent. Sed Consul prudentior vrbem, ciuesque periclitari noluit; non ignorans hostium damna, nouis accitis copijs resarciri posse, obsessos à nemine subsidium expectare.

Intereà qui in obsidione erant, literas ad Magistratum mittunt, quibus deditionem oppidi postulabant, in medio leuitèr Ordinum diœceseos mentio fiebat: initium & finis illam postulationem ex nomine Nicolai Zulenij, Frederici Vtenengij, & Henrici Buttij, priuarorum hominum, fieri arguebat. Magistratus, lectis literis, respondet, se immeritò ab inuidis & clancularijs hostibus accusari, iudicio Archiducis Austriaci & Auraici principis se sistere velle, coram his sese purgare, & illorum decisioni acquiescere: petere itaque, nè quid hostile in oppidum moliantur. *Authores obsidionis.*

Media nocte Doctor Godefridus Stegius, legatus oppidi ad Principem Auraicum, ad portam magno suo periculo venit. in vrbem receptus est, ciues bono animo esse iubet, ingens oritur in vrbe lætitia. Is literas Auraici attulit, quibus Vltraiectensibus mandabat, omnem hostilitatis denunciationem abrogare: captiuos Amorfortios cauta fideiussione dimittere: vtrinque legatos ad se cum authoritate sufficienti amandare, qui coram se & Archiduce arbitro litem exponant, iudiciumque & sententiam audiant. Dum leguntur literæ, hostes in suburbium ignem coniiciunt, & ædes quasdam incendunt, maiusque tormentum explodūt. Magistratus literarum copiam cum certis hominibus in castra mittit. legunt qui præclaræ huic præerant expeditioni. Respondent illi, se Auraici mandato nolle refragari, placere sibi vt vtrinquè ad ipsum legati mittantur: interìm oppidum ad suum imperium, aut vi, aut deditione cogere velle. Manè expeditis atque dispositis machinis, ita ad oppidum fulminabant, ità intonabant, vt circa meridiem portam vnam disturbauerint. Venit intereà Comes Nassouius in castra, cuius aduentus non minimas turbas in oppido concitauit. qui enim anteà, visis Auraici *Auraici literæ de hostilitate reuocādâ.* *Nota.*

1579 literis, credebant Vltraiectensium priuatam esse factionem; nunc literas istas fictitias, & Auraici mentem longè aliam esse existimabant. & sanè Auraici synceritatem non parùm aduentus iste reddidit suspectam, dum scriptum à mente discreparet. Adduxerant & hostes Consulem, cæterosque Senatores in castra captiuos, ijsque dira minabantur, nî se dederent oppidani.

Magistratus cùm synceritatem nullā, nullam fidem aut iustitiam, neque apud principes, neque apud subditos inueniret, nec aliundè se auxilia expectare, nec hostis violentiam sustinere posse, facilè animaduerteret; satis se in defensionem iustissimæ causæ suæ fecisse arbitratus, de deditione facienda cœpit cogitare. Intereà hostis dato signo impressionem facit, totisque viribus muros oppugnat: Ciues accurrunt, fortitèr resistunt, fit atrox pugna, multi ex hostibus cadunt, è ciuibus nullus desideratus.

Oppugnatur Amorsfortia.

Reiecto hoste, Magistratus in castra mittit, qui conditiones acciperent, priuilegiorū obseruationem paciscerentur, de Religione nullam facerent mentionē: si vltrò Catholicæ conseruationē hostes offerrent, eam acceptarent. Prudēter enim Magistratus sibi persuadebat, id quod factum est, statim Caluinismum introducendum. nè ergo sub prætextu vtriusque religionis pacti, Magistratus in illam consentire videretur, cum qua suā diù stare non posse, aliorum exemplo didicerat; maluit vim sustinere, quàm aliquid in suæ fidei præiudicium statuere.

Magistratûs de deditione cōsilium.

Transacto deditionis negocio, acceptisque conditionibus de conseruandis priuilegijs, promissaque liberalitèr Catholicæ Religionis conseruatione, oppidum Vltraiectensibus traditum, ac decimo die Martij prǽsidium acceptum. Mox patibulum medio foro erectum, ex quo suspenderentur ij, qui in Catholicos (scilicèt) insolentiores essent. Mox Senatum, contra præcedentis diei pactum, mutârunt; Prætore officio suo deiecto, alium in eius locum surrogârunt, vrbique ab eo tempore huc vsque, pro sua libidine dominantur.

Deditur Amorsfortia.

Hæc ideò latiùs referre volui, vt patriæ meæ innocentia toti mundo constaret: nihilque ab eo tempore in administratione Reip. actum, quod non ab Vltraiectensibus directè aut obliquè sit profectum. quæ si laudanda vel improbanda sint (id enim iudicium aliorum esto) præmium libenter illis cōdonamus. Id autem non de omnibus dictum velim, sed de quibusdam. magna etenim Vltraic-

traiectensium pars, viri probitate conspicui, & tranquillitatis amantes, quorundam conciuium suorum studia detestabantur. 1579

Renneburgius intereà Groningenses ad confœderatorum partes cogere volens, copias suas in vicinos pagos duxit. Groningenses beneuolentissimis literis Renneburgium inuitant, vt ipse in vrbem veniat, querelas audiat, & æquitatem causæ cognoscat. Sed ille venire nolens, iudicium Cameræ regiæ suspendit, multaque hostilitatis indicia præbuit. ad quæ non ille natura sua propendebat, (erat enim optimè in fide Catholica, suique principis institutus) sed à confœderatis & Consiliarijs Vſkens & Entes, hominibus perditissimis, incitabatur. Confœderati paulò pòst mandant Renneburgio, vt Delfzijl & Vvinsem muniat, sumptus vicini circuniacentesque regiones faciant. Ille verò rem cominùs aggrediendam ratus, in Selvvait, virginum monasterio, non procùl ab vrbe, munitissimum propugnaculum ædificauit, in illudque omnes copias suas deduxit. Nihil adhuc hostile tentabant Groningenses: immò hostibus commeatum submittebant. Primo verò die Iunij, dum hostes liberiùs ad portas excurrunt, & procacitèr cum oppidanis contendunt; oppidani eos in fugam vertunt, & tres in vrbem captiuos reducunt. atque ita primum huic belli classicum datum est.

Groningenses iterum obsidentur.

Dum hęc vltra Rhenum fiunt, ad Scaldim, in suburbanos Antuerpiensium agros excurrentes regij, munitionem firmissimam in Burgerholt, quam Ordinum milites Galli, Angli, & Scoti defendebant, adorti capiunt: præsidiarios ad fossas vrbis insequentes, trucidant, atque suburbium incendunt. Arthesij atque Hannonienses ad literas suas quotidiè responsum ab Ordinibus expectabant: sed pridiè quàm constitutus terminus expirâsset, Ordines Mottæum Regis nomine hostem patriæ declarârunt, quem diuersis literis Rex ipse amicum agnoscebat. Angli, Scoti, Galli, Ordinibus militâtes, cùm stipendia non annumerarentur, præfectos suos Antuerpiæ ante ædes, in quibus Ordinum senatus erat, appræhensos, ad solutionem vrgent: sed interuentu custodiarum Archiducis & Auraici, lis sinè sanguine est dirempta. Milites tamen furore incitati, Abbatem S. Michaëlis compræhendunt, iniectumque in celocem Anglicam, nisi Auraicus interuenisset, captiuum auexissent.

Burgerholt capitur.

Tumultus Antuerpiæ.

1579 Paulò pòst Pontificis, Imperatoris, Regis Hispaniarum, Belgarumque Legati, Coloniam veneiunt, vt negocium pacificationis Belgicæ tractarent. Pontifex eò cum potestate legauit D. Io. Castaneum Episcopum Rossensem; Cæsar Coloniensem & Treuirensem Electores, Herbipolensem Episcopum Iulium, Comité Ottonem Henricum Schvvartzenburgium; Dux Iuliacensis Vvernerum Gymnicum. A partibus dissidentibus & quidem à Rege Catholico missus est Carolus Arragoniæ, Princeps Castri veteris, Nouæque terræ Dux, Marchio Abulæ, Comesque Bergedij. Ab Ordinibus autem Dux Arscottanus, Abbas S. Gertrudis, Abbas Marollius, Bucho Ayta Præpositus S. Bauonis, Caspar Scetz D. in Grobbendonk, Adolphus Meerkirchen, & alij nonnulli. Dies comitiorum ad 29. Martj dictus erat: sed quia non omnes tunc conuenerant, terminus est prorogatus.

Legati ad pacificationem Colonienſem missi.

Eodem fere tempore Atrebates, Hannonij, Duacenses, Insulani, atque Orchesij de paciscendo certis conditionibus cum Rege Hispaniarum Principe suo conuenerunt. Ordines verò ad Alenconium in Galliam legationem mittunt, se excusantes, quòd post abitum eius nunquàm ab ipsis salutatus esset: renouantesque omnia quæ hactenùs inter Belgas & Alenconium acta & conclusa erant, se iam Duci abundè satisfacturos pollicentur.

Malecontenti cum Rege paciscuntur.

Mottæus omni diligentia Regis mandata faciebat, vi atque dedinonibus vicina loca in fidem ac tutelam Regis asserebat. cuius beneuolentiam cùm Audomatenses conspicerent, se, suamque vrbem eius defensioni condonârunt: & amicissimo fœdere Montygnius Regulus, cum eodem Mottæo, societatem confirmauit.

Audomarenses se Regi dedunt.

Princeps Illustrissimus Parmensis toto pectore expugnationi vrbis Traiectensis incumbebat. Initio Aprilis vttanque Mosæ latissimi fluminis ripam tribus stratis pontibus iungebat, vt exercitum ducere ac reducere posset, quam in partem velit. Castris deinde dispositis, aggeribus inclusis, propugnaculis, apparatuque bellico munitis, occultum iter Bruxellensis portæ intercipit, impeditque, nè munitione iuxta eam excitata oppidani vti possent. Dispositis tandem tribus in locis maioribus tormentis, vrbem concutere cœpit, ad diem Aprilis octauam.

Traiectū oppugnatur.

Hannonienses & Atrebatenses, cum confœderatis, vltimò ad Ordines Antuerpiæ congregatos scribunt, si fortè eos ad saniorem mentem reuocare possent; sin minùs,

Malecontenti ad Ordines scribunt.

nùs, saltèm omnibus testatum relinquerent, se nō præcipitanter, aut temerè à fœdere Belgico resilijsse. Eodem tempore & Parmensis Ordines ad pacem admonebat, & Legati Principum Coloniæ Belgarum legationem expectabant. quæ quia non mittebatur, Colonia nūcius cum literis ad Ordines expeditur, in quibus, vt legationem maturarent, hortabantur. Multis enim procrastinatio hæc suspecta erat, scrupulumque inijciebat, verum esse, quod SantAldegundus Senatori Gandensi nuper scripserat: Sed priùs quam literæ Antuerpiam allatæ sunt, Archidux & Ordines, ijs quos paulò antè enumerauimus, legationis negocium dederant. Sed Auraicus intellecto, quod in pleno Senatûs Ordinum Hannoniæ, Arthesiæ, & ciuitatum Flandriæ Gallicæ consessu, articuli pacis & reconciliationis regio Gubernatori proponendi concepti & definiti essent, eosque suis studijs parùm conuenire, scribit Arscottio indignabundo stomacho, non Coloniam, sed Atrebatum legatos mittendos esse: ibi enim & citiùs & faciliùs pacis negocio per Parmensem, quàm Coloniæ per Cæsarem, finem impositum iri. Qui autem Coloniam legati erant, 8. Maij tandèm ad comitia venerunt. 1579

Parmensis cùm iustam ruinam strauisset, Traiectum oppugnauit. Duo Germanorum signa, mœnia iam superârant: sed præsidiarij tanto in eos impetu ferebantur, vt retrocedere cogerentur. plumbi liquefacti, & feruentis olei tantam vim in oppugnantium densissimos cuneos effuderunt, vt receptui canere regij compulsi, plurimos è suis desiderauerint. Cui incommodo hoc accedebat, quòd puluis tormentarius malè custoditus, igne correpto, Hispanis non leue damnum intulerit. *Traiectū oppugnatur.*

Sub idem tempus Antuerpiæ in publica supplicatione, quam & Archidux Matthias sua præsentia condecorabat, subitus tumultus à Caluinianis concitatus est, & postridiè decretum, vt omnia templa occluderentur, diuinus cultus cessaret, 18. sacerdotes & religiosi in exilium eijcerentur. Mechliniæ quoquè inter ciues & præsidiarios tumultuatum est: sed intercessione Domini de Merode, controuersia sinè cæde sopita, sic tamen vt præsidiarij vrbem relinquere cogerentur. *Tumultus Antuerpiæ.*

Dum hæc apud Ordines aguntur, Atrebatensium, Hannoniensium, & confœderatórum legati, in castra ad Illustriss. Principem Parmensem veniunt, pacem postulantes. Excepti sunt magna cum gratulatione: & quia *Pax Malecontentorum.*

1579 candidè agerent, & in duobus præcipuis controuerſiarum capitibus cum Rege, eiuſque Gubernatore conſentirent, nullo negocio pax definita, & 27. articulis comprehenſa, ipſis eſt conceſſa, & à Parmenſi confirmata.

Supplicatio Coloniẽſis pro felici pacificatione. Vltimo Maij Gebhardus Elector Colonienſis, vt felix fauſtumque daret paciſcendi Belgico negocio auſpicium, inſignem Coloniæ, aſſentiente ampliſſimo vrbis Senatu, Supplicationẽ inſtituit. in qua, præter infinitum vrbis Clerum, præter Magiſtratum, innumerabilemque piorum hominum multitudinem, Pontificis, Imperatoris, Regis Hiſpaniarum, aliorumque Principum Legati, viri Illuſtriſſimi, ſumma humilitate, deuotione, raraque pietate videbantur, benignitati Domini ſupplicantes, vt ſuæ indulgentię clementiſſimis oculis, in ſuam perniciem præceps ruens, Belgium reſpicere dignaretur.

Tumultus in Normãnia. In Gallia, præſertim Normãnia, noui tumultus circa idem tempus exorti ſunt. Nam cùm Rex, ob continua præcedentium annorum bella, multa nomina feciſſet, vt tandèm nonnihil ſe expediret, grauique ære alieno regnum releuaret, indictiones fecit. quæ quia fortaſsis grauiores erant, & ſubditis ſuperioribus bellis penè exhauſtis intolerabiles, Normãni tumultuari cœperunt. quod cùm Rex ægrè ferret, magnam equitum, peditumq; manum miſit ad eos compeſcendos. hæc Natalis.

Competitorum regni Luſitanici genealogia. In Luſitania, Regni Competitores inter ſeſe certabant. Vt autẽ, quale cuique ius fuerit, lectori aliquo modo conſtet, hic Regũ Luſitaniæ genealogiã lubet paucis recenſere. Alphonſus ſextus Hiſpaniarũ Rex, ſpuriã habuit filiam, nomine Tereſſiam. eam Lotharingo Hẽrico Gallo in vxorem collocauit: idq; ob egregiã in bellis operam nauatam. Dedit huic in dotem Luſitanię Ducatum, *Portugallia olim Ducatus.* qui poſteà in regnum cõuerſo nomine mutatus eſt. Multis intercedentibus regibus, & annis interiectis, tandèm Regnum ſucceſſione ad Emanuelem deuoluitur. cuius filij, filiæq; ordine fuẽre Iohannes, Iſabella, Beatrix, Lodouicus, Alphonſus Cardinalis, Henricus Cardinalis, qui huius anni initio vitæ fabulam Rex vltimus peregit, & Odoardus. Iohañi primogenito nati ſunt Iohannes, & Maria, quæ Philippo Hiſp. Regi nupſit. Iohannes Sebaſtianum genuit, quem Maurorum armis occubuiſſe diximus. Ex Iſabella, Carolo V. nupta, Philippus Hiſp. Rex natus eſt. Lodouicus legitimam ſobolem non reliquit; filium tamen Spurium, Antonium nomine, quo cum Philippus poſteà bellum geſſit, ex Iolenta ignobili fœmina pro-

na procreauit. Natæ ſunt tamen fœminæ ex Odoardo, Maria, Raynutij Principis Parmenſis vxor, & Catharina Bragantię Duciſſa. Ex Beatrice natus eſt Allobrogũ Dux: ſed is de regno noluit cum Philippo contendere, eò quòd mater poſterior eſſet nata. Antonius itaque Spurius, & Bragantię Dux, iura ſua colligunt, & poſtulant regni ſucceſſionem. Antonius famulum teſtẽ produxit, qui illum non ſpurium, ſed legitimo natum toro demonſtrare conabatur. Quod cùm Antonius patruo ſuo ſignificaret, ſucceſſionemq; peteret, Henricus eius impudentiam adeò indignè tulit, vt eum confeſtìm in exilium eiecerit. Luſitani interim ſublata ſucceſſione, vrgebant electionem: & quia comitiorum de nouo Rege creando dies iam inſtaret, Philippus eò miſit, qui ſua iura tueretur. 1579

Antonius testimonio serui se legitimum probare vult.

In Belgio, qui in obſidione Groningenſi erant, varias ex ſuburbanis prædas agunt. multæ eruptiones, multæ fiunt velitationes. Cumque Groningenſes 5. & 6. Iunij parùm felicitèr pugnâſſent, de pace cogitârunt, & legatos in caſtra miſerunt. Quod cùm audiſſent Reinerus Azuuijn, Loeſius Verhaer, & Reinerus Cant, qui Vltraiecto Leovvardiam miſſi erant, vt Leovvardiam, Franekeram, Sneekam, Boelsvveerdam, Ylſt, Staucrẽ, aliaq; oppida Friſiæ ad fœdus ſuum adducerent (quod & Iunij primo fecerant) ſtatìm in caſtra proficiſcuntur. Fama enim erat Traiectenſes extremè periclitari, & Malecontentos Regi eſſe reconciliatos. metuentes igitur nè Groningenſes Parmenſem inuocarẽt, ſuadent quoquo modo cum illis paciſcendũ eſſe. Tranſacto itaque pacis negocio vndecimo Iunii, dati ſunt ab oppidanis obſides Ioachimus Vbbena, Chriſtophorus Deeſt, Ioa. à Ballen, Euerardus Simonius, Gerbrandus Heynents, & Popko Euerardus, qui 14. die traditi Campos abducti ſunt. Eodem ferè tempore Renneburgius Vnioni ſubſcripſit in Vvinſum: eiq; promiſſio ſex florenorũ milliũ, à Florentio Tin paulò antè oblata, nũc eſt cõfirmata. atq; ità 18. Iunij obſidio Groningenſis ſoluitur, & exercitus in vicinos pagos, illis nequicquàm fremẽtibus, tãtis ſumptibus nihil aliud actũ eſſe, diſtribuitur. Renneburgius, diſſuadẽtibus Vſkens & Kornputtio, ſuadẽtibus vero Oyenbruggio & Gruytero, ipſo die S. Ioãnis Baptiſtę (quo Maria Regina, quo Comes Buranus, quo Arẽbergius Gubernatores vrbẽ hãc ingreſſi erant) cũ familia ſua intrauit: Magiſtratũ mutauit, Ordinũ partes ſequẽtes cõſtituit. Indè Religionis vtriuſq; permiſſio promulgatur, & Caluinianis templa concedũtur.

Groningẽses cũ Renneburgio paciscuntur.

Frisij Vnioni subscribunt.

Idem facit Rẽneburgius.

Rẽneburgius Groningã ingreditur.

 Hære-

1579 Hærebat adhuc Parmensis in obsidione Traiectensi, nec muros verberare, nec cuniculos agere intermittens. Cæsar, persuasus à Belgis eam oppugnationem negocio pacis obesse, scribit ad Ducem Terranouanū, petitque vt Parmensi imperet, obsidionem vt soluat. Sed Parmensis, vt cui diuturnitate consuetudinis Belgicæ, Ordinū consilia magis erant perspecta, in incepto perseuerauit. Interea Egmondanus Comes adspirans & ipse ad Regis amicitiam, collectis aliquot militum signis, Bruxellas astu non infelici inuadit, vrbemque occupat: sed pessimo vsus consilio, dum moram trahit, agitque segnitèr, præsidiarijs ad arma currentibus, in ipsa vrbe obsidetur, & vitam, fortunasque pactus, cum milite suo discedit.

Cæsar petit, vt Parmensis ab obsidione Traiectē discedat.

Initio mensis Iunij, in ferijs Pentecostes, per diœcesin Vltraiectensem incolæ templa violârunt, Sanctorum imagines deiecerunt, structis medijs templis luculentissimis ignibus, omnem in eos ecclesiasticam supellectilem coniecerunt, Catholicæque religionis exercitium interdixerunt. Vbi hîc pactum Gandauense? vbì Religionis concordia? vbì tua Florenti, quam enixa es, Chimæra? Vnionem dico Vltraiectensem. Vbì conscientia? fides? iuramenta tactis Euangelijs, augustissimique Dei nominis appellatione confirmata? Deus, ô Belgæ, non irridetur. Qaurto pòst die sententia in me, aliosque nonnullos fertur, ante occasum solis oppido cederemus. Ego non obscuris indicijs præuidens futurum, quod tunc euenit, triduo antè, quàm sententia ferretur, rus me contuli, è longinquo furoris euentum expectans. Profectus deindè Amstelredamum, in ipsa hora, qua in vrbem veni, mihi nuncius exilij est allatus, in quo sextum iam annum sinè magno tædio aut molestia dego. Duo enim me consolantur: primum, quòd non magis vbì nunc sum exulo, quàm ibi, vbì me ciuem esse putabam. patriam vnam agnosco, vnam expecto, ad quam anhelamus omnes, vnde vbicunquè terrarum sum, equali me credo distare interuallo. Secundum: quia etsi patiamur, non tamen patimur vt homicidæ, aut fures, aut maledici, aut alienorum appetitores, sed vt Christiani: ideoque non erubescimus, sed glorificamus Deum, in isto nomine. Quid enim non patiamur pro Ecclesia Catholica, quæ nos Christo, & æternitatis gaudio regenerauit? Sed ad historiam reuertamur.

Vltraiectensium sacrilegia & Iconomachia.

Authòris exilium.

1. Pet. 4.

Princeps Parmensis, postquàm bis irrito conatu, nec leu suo damno, Traiectum oppugnâsset, cuniculos promouit:

Traiectū expugnatur.

mouit: petijtque, vt 20. maiora tormenta, sibi ab Episco- 1579
po Leodiensi, præter ea quæ in castris erant, mitterentur. qui, quia ciuitatis pars altera Eburonum iuris est, no tantùm id non grauatè fecit, sed præter tormenta, 4000. cunicularios, & diuersum belli apparatum misit. Iubet & Parmensis ex proximis munitionibus plures copias in castra venire: quibus viribus auctus, propugnaculum excelsum excitari iubet, quod ciuitati imminebat, & vndè facilimus in vrbem erat prospectus. in hoc tormenta aptè disponi mandat, & sinè intermissione ciuium ædes disturbari. nec segniùs alijs locis muros conuellit, tamque latè aperit, vt tandem 29. Iunij, die Petro ac Paulo sacro, post diuturnam atque cruētam pugnam, vrbe fit potitus, & lege belli, omnes qui in armis erant, trucidauerit: cum cæteris verò clementer actum est.

Antequàm Traiectum occuparetur, Caluinianæ factionis homines, qui Buscoducis erant, sibi à Catholicis metuētes, clàm milites in vrbem introducere studebant: vt sic liberiùs Catholicos diuexarent. Catholici huius rei certiores facti, Caluinianos anteuertunt, tormenta bellica, locumque in vrbe commodissimum armati occupant. Ad arma ventum est, in sanguinem ciuilem ferrum sæuit: cadunt ex Caluinianis 170. Catholicorum verò triginta, & cētum vulnerati. depositis tandèm armis, publicum edictum promulgatur, daturque omnibus eundi & redeundi licentia. cuius edicti beneficio, Caluinianorum ij quos scelerum arguebat conscientia, conuasatis omnibus aliò commigrârunt. quæ res Brabantinorum animos non parùm consternauit.

Buscoducēses suos seditiosos ciues eÿciunt.

Magis autem per omne Belgium, & præcipuè in Geldria & Transiselania trepidatum est, ob captum à regijs Traiectum: & si Parmensis victorem exercitum in Geldros cum celeritate duxisset, vrbium incolas supplices habuisset, & fortè non fuisset, qui eius imperio restitisset. Sed obstabat Hannonēsium & Arthesiorum fœdus, cum Parmensi initum: quo cauebatur, vt omnis miles externus, relicto Belgio, ad sua rediret.

Qui in comitijs Coloniensibus erant, quotidiè conueniebant, & quæ ad pacem spectare videbantur, in medium consulebant. Intereà Legati Ordinum alterius partis Principibus, missas sibi ex Belgio literas ostendunt. in quibus præter alia, sibi gratulabantur Ordines, viam nūc defendendi Belgij inuentam esse, si Rex Philippus tolerabiles nolit concedere pacis conditiones: Alenconiū An-

Comitia Coloniensia.

Cōmentū Ordinum.

1579 gliæ reginam ſibi matrimonio iuncturum: Belgas Regis Hiſpan. imperium eiuraturos, & Aleconij protectioni ſe ſubmiſſuros. Sed hæc à prudentioribus facilè contemnebantur, qui longo iam vſu Belgarum didicerant nundinationes.

Pacis Colonienſis articuli. Proponuntur itaque conditiones à Regijs, proponuntur & ab Ordinū legatis: ex quibus ab Imperij Principibus inter ſeſe collatis, excerpti ſunt vtrinquè viginti-quatuor articuli, quibus ea pacis forma comprehendebatur, quam æquã, quam iuſtam, quam vtriq; parti vtilem fore Principes iudicabant. Hæc ad Ordines Belgicos miſſa eſt, petitumque vt ab ipſis approbaretur.

Martinus Schenkius, vir in diſciplina militari exercitatiſſimus, fortis & imperterritus miles, idē & dux victorijs multis clarus, ad Moſæ ripam, infra Venlonem in *Doetekū occupatur* caſtro Blyenbekano ſtationem titulo Regis habebat. Is occaſionem nactus aliquot ex ſuis militibus Rhenum traducit, & ſumma celeritate Doetecomium, Comitatûs Zutphanienſis oppidulum, occupauit: ſed quia ſatis munitū non erat, & vicinæ ciuitates, antequàm muniti potuit, obſidione cinxerunt; tam imperator ipſe, quàm milites, in hoſtium manus deuenerunt: lytroque paulò pòſt annumerato, dimiſſi ſunt.

Dum in Belgio pacis negocium ventilatur, in Polonia fremunt arma, & bellici inhorrent tumultus, exercitus coëunt, ſigna explicantur, ſub finem Iunij Rex agmina in Moſcum ducturus, Vilna Suirum profectus eſt. *Polonorū contra Moſcos expeditio prima.* Menſis deinceps Iulij duodecima, edicto publico militibus Germanis, Vngaris, alijſque externis, quos in caſtris habebat, iuſtiſſimas belli ſuſcepti cauſas exponit. quas me alio loco memini recenſuiſſe. Habito deinceps maturiori conſilio, quò primùm exercitus duceretur, decretum eſt tandèm, Polociam eſſe ducendum; tum quia arx illa hoſtilis Vilnæ proximè immineret; tum, vt ſi quandò in Moſcouiam expeditio ſuſcipienda eſſet, Rex belli officinam haberet, & Moſcis viciniorem, & ſibi commodiorem. Eſt autem Polocia arx munitiſſima, ad Duinam fluuium, Vilnenſibus ſeptentrionalis, non procul à Niſca lacu poſita. Statim itaque Rex Palatinum Vilnenſem cum aliquot Lituanorum, & Gaſparum Bekkies cum Vngarorum copijs præmiſit: vt itinera, nè quid auxilij Poloceuſibus aduehi poſſet, obſiderent. quod & factum eſt: licèt aliquot pedites & equites ante horum aduentum in arcem eſſent admiſſi. Rex cum exer-

exercitu propter tempestatis iniuriam, & viarum iniqui tatem, cum tormentis bellicis, minoribus itineribus est subsecutus. quo in itinere Kosianam, Krasnan, & Sithnam arces satis munitas cepit, atque incendio deleuit. 1579

Rēneburgius Frisiæ gubernator, vt vindicaret Drentanos, eò quòd milites suos initio huius anni malè mulctârant, copias suas in Drentam mouet. Lingensibus & Oldenzalensibus quoquè minatur, eò quòd Caluinismū acceptare nollent. sed paulò pòst Vltraiectum profectus, eos in sua sententia reliquit. Eodem penè tempore, Præses & Consiliarij Frisiæ, qui hactenùs in carceribus detinebantur, in exilium eiecti sunt. Intereà Entius Comitatum Montensem & Zutphaniensem, cum Diœcesi Monasteriensi miserè depopulatur: & Snoy Zutphanienses præsidiū accipere cogit. Paulò pòst multę Casimiri, Henrici Nothi Brunsuicensis, Barcmoorsij, & aliorum Ordinibus militantium copiæ, quæ multo tempore stipendia non receperant, & fame propemodùm erant enectæ, in Transiselaniam cum impetu veniunt, atque omnia circùnquaquè vastant, diripiunt, exedunt. Quæ violentia pòst occasionē dedit Transiselanis, vt rusticos in Ordinū milites armarent, exactiones repræsentare noluerint, & in conditiones pacis Coloniensis viderentur proniores.

Transiselania mi sere deuastatur.

Sed ad Polonos reuertamur. Vndecima mēsis Augusti, Rex cū exercitu Polociā venit, & sub ipsa mœnia castrametatus, tribus in locis ciuitatem atque arcem obsidione cinxit. Postridiè impetu in ciuitatē facto, eam incendit, & paucis horis euertit, eò quòd accessum Polonis ad arcem prohiberet. Castris deindè propiùs ad arcē admotis, summis eam viribus oppugnabat. Erant autē continui imbres, qui non parùm Polonorum conatus impediebāt. Mosci quoquè tanta fortitudine tela, ac flammas hostiles, omnemq; belli ardorem sustinebant, vt in arcibus defendendis, nullis se gentibus ostenderēt inferiores. Vigesima verò nona Augusti, quæ dies cæteris præcedentibus erat serenior, Poloni in fossas desilientes, Polottam fluuium superantes, arduumq; cliuum, cui impositū erat propugnaculum, magna contentione, magnoque discrimine subeuntes, ignem in propugnaculum illud inferunt: qui cùm vehementiùs exarsisset, in anteriori parte, vbi sclopetariorum erat domicilium, aditum patefecit. Poloni in ruinas desilientes, acerrimè inter fumos ac flammas pugnârunt: sed hostili impetu, ignisque ardore sunt reiecti. ex Polonis vigintiseptem ceciderunt, plures vulne-

Progressus belli Polonici.

Polocia oppugnatur.

1579 vulnerati sunt: è Moscouitis ducenti occubuerunt. Rex nullum quiescendi, aut iterùm se muniendi spatium hostibus concedendum ratus, postero die in alias munitionis partes ignem conijcere iussit, iterumq; pars igne correpto deleta est. equites desilientes equis suis, & pedes manusque cum hostibus conferentes, tanta vehementia pugnârunt, vt hostis tandèm superatus, in illorum manus venerit. Rex Christianorũ sanguini parcere volens (sunt enim Mosci, etsi schismatici, tamẽ Christiani) omnibus facta vitæ gratia, qui sibi militare velint, stipendia decreuit: qui in Moscouiam redire mallent, viarum præstitit securitatem. Erant nonnulli ex ducibus & præfectis, qui se dedere noluerunt. hi captiui aliquandiù detinebantur. Atque hoc modo Polonus arcem hãc, quę à sex millibus (vt postea comperrum est) armatorum defendebatur, sibi subiecit. Ingressi tandèm victores magnam cadauerum insepultorum numerum repererunt: tormentorum verò, pulueris, globorumque tantam vim inuenerunt, quanta in arce aliqua Christiani orbis, his rebus instructissima, posset reperiri. Ad huius victoriæ monimentum, Rex actis Deo summo imperatori gratijs, non statuas vel trophæa (quod Christophorus Vvarseuicius, in sua ad Battorem Poloniæ Regem parænetica, in illo laudat) non mutum, aut tacitum aliquid, sed domum orationis, sacrarium pacis, templum Deo Opt. Max. Patribusque Societatis Iesu, in eodem locò extruxit.

Polocia capitur.

Patribus Societatis Iesu collegium extruit Battor.

Rex belli fortunam prosecutus, Podoliæ Palatinum Mielecium cum equitatu peditatuque Polonico, atque aliquot Germanorum cohortibus Socolam misit, arcem munitissimam, ad Nisciæ ac Dryssæ fluuiorum complexum exædificatam. quæ tunc à multis Palatinis, propinquitate Ducis Moscouiæ, atque magno nobilitaris numero (qui quòd Polociam obsessam intrare non possent, hic consederant) defendebatur. Vngaris verò Torouliæ occupandæ mandatum dedit: ipse Polociam flamma exustam, tormentorumque procellis stratam atque collapsam, curat quàm celerrimè restaurari. Turoulienses pręsidiarij conspicati turmas aliquot leuioris armaturæ peditum atque equitum, quos illi Cosacos vocant, rati totum adesse exercitum, nouaque clade Polociæ exanimati, per auersam portam erumpentes, relictis in arce suis Palatinis, fuga saluti cõsuluerunt. Palatini arcem defendere volentes, ad 4. Septembris ipsi cum arce, belliquc apparatu & commeatu omni, regiam in potestatem deuenerunt.

Torouli a capitur.

ſerunt. Sed miles qui arcem ceperat, cuſtodiæ relictus, *1579*
igne malè cuſtodito, paucis pòſt diebus eandem incendio
rurſum, magno Regis dolore, amiſit. Qui ad Socolæ ex- *Socola capitur.*
peditionem miſſi erant, tranſmiſſo Dryſſa fluuio, oppor-
tunitate cui Socola adiacet ſyluæ, caſtra propiùs hoſtem
mouent. Munitionibus, præfectis, tormentiſque diſpoſi-
tis, globis candentibus rem periclitantur. tribus itaque
in hoſtiles munitiones perlatis, dum reſtinguendis duo-
bus occupantur, tertius vires cepit, ingentemque fumum,
mox flammam excitauit, quæ magnam munitionum
partem abſumpſit. Præſidiarij dum vim incendij ſuſtine-
re non poſſent, erumpunt, fugamque moliuntur: ſed à
Polonis & Germanis reiecti, ruiſum ad arcem recurrunt.
Poloni eos à tergo inſequentes, ſe atque ſigna portæ ar-
ciique inferunt. Sed qui ſupra portam erant in excubijs,
cataractam è turri portæ imminentem, in erumpētes de-
mittunt, aliosque receptu, alios verò ſubſidio atque adi-
tu excludunt. atrox fit pugna, æquata vtrorunque deſpe-
ratione, ob incendium, quod victos paritèr atque vincen-
tes extinguebat. Intereà qui foris erant, quanta vi pote-
rant cataractam conuellunt, adituque facto, Poloni qui
ſupererant ſaucij omnes atque ambuſti, paritèr cum ho-
ſte erumpunt. arx ipſa conflagrauit, & Moſcorum qua-
tuor millia ceciderunt. Supererat arx Suſſa, ad quam, ob
profundiſſimas in quibus ſita eſt paludes, perdifficilis eſt
acceſſus: tamen cùm obſeſſi viderent, Polonum nihil re- *Suſſa capitur.*
mittere de ſua diligentia, lapſi animis, in poteſtatem Re-
gis veniunt, certis conditionibus præſcriptis. Rex arcem
euertit, inuentaque in ea tormentorum, commeatuſque
copia, cæterorum locorum præſidia communiuit. Ca-
ptis tam breui ſpatio ſeptem munitiſſimis locis, Battor
milites in hyberna dimittit: comitiaque Varſouiam ad
Calēdas Decembris indicit. Intereà Philo Kmita, Smo-
lenſciæ ſuburbia populatur, & Conſtantinus Oſtrogiæ
Dux Czenihouienſem agrum vaſtat. Meciſlauienſis ve-
rò præfectus, Iaroſlauam oppidum cum pagis euertit.
Moſcouitæ vndiquè ſe infeſtari ſentientes, literas ad *Moſci pacē petunt.*
quoſdam Poloniæ Palatinos mittunt, rogantes vt Regi
perſuadeant, nè Moſcouiticas ditiones bello deuaſtare
pergat: idem nè Magnus Dux Polonicis agris faciat, ſe
impetraturos pollicētur. Philo quoquè Kmita Orcacen-
ſis præfectus, à Smolēſciano Palatino literas accepit, qui-
bus ſignificabat, ſibi à Duce mādatum eſſe, nè quam vim
aut iniuriam Polonici regni terminis inferat: Petere ita-
que

1579 que à Philone, nè quid & ipse hostile in Magni Ducis prouincijs committat. quas literas Philo Regi transmisit: sed ille deliberationem omnem in proxima comitia reiecit.

Groningæ tumultuatur.

Duodeuigesimo die Augusti, Groningæ rursùs tumultuatum est. Venerat eò paulò antè Consiliarius Rorda, vir nobilis, eruditus, prudens, & salutis patriæ suæ studiosissimus. Missus is erat à Legatis regijs Colonia ad Groningenses, cum conditionibus pacis Coloniæ conceptis, vt eas Magistratui, populoque exhiberet. Qui cùm Groningam venisset, statim à Magistratu, qui è Caluinianis erat conflatus, apprehenditur: Rogatur, quæ sit eius audacia, vt eam pacis nundinationem obtrudere audeat hostibus, quæ ne ab ijs, qui neutri parti fauerent, approbaretur: eam nec ipsos Colonienses ferre posse, qui Typographum, horumque articulorum impressorem, publico in foro cum omnibus suis libellis exussèrint. Obstupefactus Rorda, & impudens hominum mendacium admiratus, rogat quo die id factum esset? nominant diem, nominant horam. At, inquit Rorda, post id tempus ego Coloniæ fui, & ne tale quid ibi est somniatum. Illi in sua impudentia perseuerantes, eum in vincula coniectũ, miserè habuerunt. XVIII. igitur Augusti, cùm idem Magistratus intolerabiles exactiones à populo postularet, populus partim ob hanc causam, partim ob scelus in Rordam perpetratum, ad arma ruunt, concurrunt, Curiam inuadunt, Magistratum pulsant, cogunt vt pacem Coloniæ factam amplectatur, Rordamque liberum dimittat. Sed dum alij factiosi ciues armati ad forum veniunt, res est composita. Rordam Senatus Renneburgio mittit, qui eum Pipenpoyo arcis Stauerensis præfecto transmisit. Intereà Legati Coloniæ congregati, eosdem articulos secundò Groningensibus miserunt, cum seria admonitione, vt eas acceptarent, & Rordam è vinculis liberum restituerent.

Rorda capitur.

Legati Colonienses Groningẽses ad pacem hortantur.

Dum hæc aguntur, Ballyus Renneburgio à secretis è Gallia Belgica venit, & pacem inter Malecontentos & Regem pactam, ab omnibusque penè Renneburgij cognatis & amicis subsignatam, secum adfert. monetur à diuersis, huic vt ipse quoque subscribat. Ille quid ageret initiò dubius, tandem cùm conditiones illius pacis tam æquas esse cognosceret, de illis amplectendis cogitauit. Dissimulans nihilominùs illud, cum aula sua è Vollenhoof, in monasterium Essense, quod est in agro

Rẽneburgius Galorum Belgicorũ paci subscribit.

agro Groningensium suburbano, profectus est, & tandèm mense Decembri rebus priùs compositis Groningam ingressus est. 1579

In Brabantia Comes de Reux, intercessione D. Petri Lupi, Carmelitarum ordinis Prouincialis, Mechliniam in fidem Regis Hispaniarum accepit. & paulò pòst Vvilbroeck occupauit. quo capto, facilè impediebat, nè quid commeatûs Bruxellensibus posset aduehi. Sed nō ità diù pòst, nescio quo consilio, munitionem hanc, maximi tamen momenti, reliquit. *Mechlinia se Regi dedit.*

Hannonienses intereà, Arthesij & confœderati, pacem cum Rege initam promulgant: frequentesque in cęteris prouincijs conuentus quotidiè fiebant. expendebantur singula conditionum à Legatis Coloniæ missarum verba: literæ vltrò citroque missitabantur. Quædam prouinciæ, inter quas Transiselania, ad eas acceptandas pronæ videbantur: quædam ciuitates, vt Mechlinia & Buscoducum, sinè vlla difficultate huic Regis gratiæ sese condonârunt. Aliæ prouinciæ, quibus saniora deerant consilia, hanc pacis formulam fastidiebant. Illi qui postremæ Vnionis, Vltraiectensis nimirùm, vinculo erant colligati, publico scripto eam insectabantur. Nulla verò vrbs petulantiùs in conditiones huius pacis inuecta est, Arnemiensi, quæ ne à maledictis quidem sese potuit temperare, se etiàm mortem oppetere malle, quàm has conditiones approbare, contestata. Valencenenses verò ad conuentum Agrippinensem scribunt, sese conditiones Hannoniensium acceptare decreuisse. *Buscodunenses Regi reconciliantur.* *Arnemiensium contumax responsum.*

In tanta prouinciarum dissensione, Legati quid agerent dubij, nè frustrà tempus tererent, & sumptus inutiles facerent, duos præscribunt Belgis terminos: priorem ad decimumoctauum Octobris, posteriorem ad vltimum mensis eiusdem, infra quos, quid de pace decreuissent, absolutè responderent. Expirauit randèm constitutum tempus, nec ab Ordinibus Belgicis quicquam certi ad Legatos est relatum. Quarè Principes longioris moræ pertæsi, pacis negocio infecto, colloquium abrumpunt, & ad sua reuertuntur. Nuncius tamen Apostolicus, & Dux Terranouanus, cæteris omnibus abeuntibus, aliquandiù pòst Coloniæ permanserunt: expectantes, si fortè Ordines resipiscerent, & in æquissimas pacis conditiones tandèm concederent. quod quia facere noluerunt, & ipsi se infecta discesserunt. Qui verò *Comitiorum Coloniensium euentus.*

ab

1579 ab Ordinibus missi erant, cùm æquitatem Regis, Ordinumque peruicaciam ex comitiorum actis non difficulter intelligerent, ad suos reuerti noluerunt: sed plerique Regi reconciliati, partes deinceps illius sequebantur.

Philippus Rex Lusitanis bellũ parat. Philippus Hispaniarum Rex, tum quia potiora iura in Regnum Lusitanicũ habebat, tum etiàm quia viuens adhuc Henricus Philippum tanquàm legitimum successorem nominauerat, Iurisperitos ad comitia Lusitanorũ misit, qui suum ius defenderent. Quidam Odoardi filias præferendas iudicabãt, & quidem Mariam Principis Parmensis vxorem, Catharinæ Bragantiæ Duci. Populus in Antonium Spurium propensus, ad electionem exclusa successione adspirabat. Quin & Angla & Galla ius in regnum hoc prætendere, ideoque res Lusitanicas defensuræ, dicebantur. & iam omnes viæ, quibus in Lusitaniam erat accessus, ab armatis obsidebantur. Philippus considerans negocium ad bellum spectare, iubet suos proceres ad omne mandatum esse paratos. Duci Medioli, Albuquercio, Francæuillæ Ducibus, alijsque, vt sese ad bellum accingant, imperat. rationes Siuiliæ & Marchionis Antonij recognoscit: omne aurum, ex America aduectum, ad se deferri mandat, magnamque pecuniæ summam, à Magno Duce Hetruriæ mutuò, nequicquàm Lusitanis apud Gallum conquerentibus, accepit: septuaginta peditum cohortes conscripsit, Lodronius octo millia peditũ colligit in regione Tiburtina. Petrus quoque Medices cum decem millibus Italorũ, & Prosper Columna cum suis adesse iubentur. In mari mediterraneo classis centum & quinque triremium, octoginta nauium onerariarum, duarum quinqueremium, myoparonum, aliorumque nauigiorum apparatur, omniaque ad grauissimum bellum necessaria comportantur.

Bellum inter Turcas & Persas. Turcæ cùm viginti millia equorum, & septem camelorum in fines Persarum (vt fieri solet per æstatem) adiuncto decem millium armatorum præsidio pabulatum misissent, à Persis ex improuiso circunueniuntur, omnesque, nullo fortitudinis edito signo, trucidãtur, armentaque diripiuntur. Hæc, & superioribus temporibus accepta damna, Amurathem permouerunt, vt de Mustapha Byzantium reuocando, & Sinamo Guletæ expugnatore, in eius locum surrogando, cœperit cogitare. Vt autem Georgianorum vires à Persicis disiungeret, eò quòd Persis auxiliari viderentur, in finibus maioris Armeniæ munitionem fortissimam iubet excitari. Persæ, cognito Tur-

Turcarum consilio, copias suas in duas diuidunt partes: alteram in hanc munitionem immittunt, qua & leui prælio potiuntur: altera ad Vanni Babyloniæ oppidi expugnationem proficiscitur. Interea adueniens Sinamus cum nouo exercitu, cùm intellexisset Persarum copias auctas esse, prouocatus, cum ijs belli aleâ periclitari non est ausus: sed conuasatis omnibus, campum deseruit, & Argironem se recepit. Insequentes eum Persæ, exercitûs tergum adoriuntur, multosque cædunt, alios in fugam vertunt. Indè ad munitionem Carsi, paulò antè ad mare Euxinum extructam, proficiscuntur: quam breui tempore, decem millibus Turcarum & Ianizarorum trucidatis, expugnârunt. Sed & paulò pòst, cùm Sinamus Argirone penuria plurimùm laboraret, Mahometi filium in Persiam cum 13. equitum millibus abire iussit, & vt obuia quæque diriperet, Argironemque cõportaret, mandauit. ille non segnitèr imperata facit, prædaque onustus maxima, cùm socia castra iam quasi in conspectu haberet, à Persis, nil tale suspicatus, intercipitur, qui Turcis omnibus occisis, prædam & captiuos recuperârunt. Dux ipse, quatuor acceptis vulneribus, equi bonitate periculum mortis euasit. 1579 *Decẽ millia Turcarum cæsa.*

Dum tam felicitèr in Asia à Persis pugnatur, in Gallia Bironius regulus Flauiobrigam, ad Pyrenęos montes vrbem, de nocte scalis admotis tentauit: sed quia scalæ murorum summitatem attingere non potuerunt, conatus eius elusus est. Fessensis quoquè Rex, à Lusitanis, Gallis, & Anglis interpellatus, res Lusitanicas iuuare decreuerat: sed Hispaniarum Rex, missa ad eum legatione, causæ, iurisque sui bonitatem in regnum Lusitaniæ demonstrauit. qua intellecta, Rex omne consilium belli deposuit.

Sub finem anni, etsi Nuępsis regulus multis in locis felicitèr pro Belgarum Ordinibus pugnaret, Malecontenti tamen Parmensem vrgebant, vt Hispanos, Italos, Burgundos, aliosque exteros, à se dimitteret, initæque pacis conditiones obseruaret. Prudentiores, etsi considerantes Malecontentorum imbecilles vires, pugnandique infelicitatem, Ordinum verò potentiam, & in regios odium, Malecontentorum postulata iniqua iudicabant, Parmensis tamen, nè querelarum alicui occasionem relinqueret, Hispanos, aliosque externos milites, ad sua remisit. *Hispani secundò è Belgio vocantur.*

Sed & in Sicilia mons Aethna horrendis sub id tem- *Cõflagra-*

1580 pus ignibus, magno fremitu, terræque motu exarsit: apertis quinque hiatibus maxima flammarum vis erupit, quæ ad decẽ ferè millia passuum, fluminis instàr, magno cultorum locorum cum detrimento, profluxit.

tio montis Aethnæ.

ANNO 1580. Robertus Personius & Edmundus Campianus, sacerdotes Societatis Iesu, Angli natione, cum quibusdam alijs sacerdotibus Anglis, in patriam suam missi sunt, vt Catholicos, quorum in Anglia tunc maximus adhuc numerus erat, auxiliumque spiritale magno cum ardore sitiebant, verbi Dei Sacramentorumque administratione, alijsque rebus ad functionem Ecclesiasticam pertinentibus, adiuuarent. Erant tunc hæretici Angli in duas diuisi Sectas: quarum altera CaluinoPapistarum, eò quòd cum Catholicis aliquam haberent in diuinis rebus similitudinem; altera Puritanorum dicebatur, eò quòd puram sectentur Caluini doctrinam, nec quicquam cum Catholicis velint habere commune. Hæ Sectæ licèt capitali odio inter se diffideant, euulgatisque libris sese mutuò dilacerent: in persequenda nihilominùs & opprimenda Ecclesia Catholica conueniunt optimè, inque eius propugnatores grauissimis tormentis discruciandis conspirant.

Anglicanæ Ecclesiæ status & crudelitas.

Quarè cùm vtriusque arbitrio regatur Anglia, rogatæ sunt multæ leges, multa in Catholicos statuta supplicia: quorum alia pecuniaria sunt, alia sanguinaria dicuntur. Pecuniarijs mulctantur, qui ad Protestantium Ecclesias venire nolunt, aut exercitio ipsorum interesse: qui Missas audiunt, qui non publicam fecerint Religionis & Pontificis Romani detestationem, qui Reginam Anglicanæ Ecclesiæ supremum esse caput negauerint: qui res à Pontifice Romano consecratas gestârint: qui pædagogum Catholicum, aut ab episcopo Caluiniano non approbatum, domi aluerint: qui Romanæ Ecclesiæ reconciliatos aut reconciliantes non prodiderint: qui, vt aliquis eidem Ecclesiæ reconcilietur, procurauerint, consilium dederint, aut alium dedisse nouerint nec prodant: qui aliquem sciuerint persuasisse, procurâsse, aut consuluisse alicui, vt Romano Pontifici obediat, nec accusauerint: qui nouerint sacerdotem aliquem alteri absolutionem dedisse, aut dandi potestatem habere, etiamsi non exerceat, aut iactare se eam habere, licèt non habuerit: qui absolutum aliquem; qui deniquè dissuasorem

Leges & supplicia Catholicis in Anglia statuta.

rem Caluiniani dogmatis cognouerint, nec huiusmodi 1580
ad Iudicem detulerint, reumque peregerint. Omnibus his peculiares mulctæ sunt statutæ, alijs pecuniæ, alijs infamiæ, alijs incarcerationis, alijs exilij, alijs duæ simul, tres alijs, alijs omnes. Qui sciuerit aliquem Caluinismum dissuasisse, nec eum viginti dierum spatio ad Iudicem traxerit, amittit omnia quæ hæc vita potest dare commoda. qui verò Puritanismum, Anabaptismum, Arrianismum, aut Atheismum persuaserit, ad nullius tribunal vocatur. hîc leges silent, hîc iudicia aranearum telæ sunt.

Sanguinarijs verò pœnis in Anglia plectuntur, qui Pontificis Rom. authoritatem confitentur, qui eum appellant, aut eius diploma impetrant: qui res ab eo consecratas in Angliam importauerint: qui abiurationem Pontificis tèr oblatam recusauerint: qui Reginam Angliæ dixerint, scripserint, significauerint, aut rogati confessi fuerint, hæreticam esse: qui aliquem Ecclesiæ Rom. reconciliauerint, & qui reconciliati fuerint, quiq; eam reconciliationem procurauerint, aut ad eam instigârint: qui alicui persuaserint, cōsuluerint, aut sibi persuaderi passi fuerint, vt Rom. Pontifici obediant. Sacerdos qui aliquem absoluerit, qui absolutionis authoritatem habuerit, eam non exercens: qui habere se falsò præsumpserit, qui absolutus fuerit, qui procurauerit, aut consilium dederit, vt quis absoluatur: tandèm qui à Caluinismo aliquem dehortatus fuerit, vltimo supplicio punitur.

Lector hæc cum Inquisitione Hispanica, quā multi adeò detestantur, conferat.

Pœna autem eorum, qui in aliquod horum impegerint, hæc est: Condemnatus terraque protractus ad locum supplicij, in crucem rapiatur; viuus in ea pendeat aliquandiù, nec strangulетur: deposito posteà, paululumque respiranti, virilia amputentur, & igne in eius conspectu comburantur: cultro venter aperiatur, erutis ilijs etiàm cor & viscera, spiranti adhuc & reluctanti, manu carnificis euellantur, & in ignem iuxtà positum proijciantur: deniquè vt elixus, & in partes dissectus, ad varias vrbis portas suspendatur. Bona autem eius, & possessiones, ad fiscum transeant, nec eorum quicquam ad vxorem, liberos, aut consanguineos descendat, sed & ipsi illius ob causam perpetua infamia notentur, & omnis mortui posteritas sanguine degradetur. Antequàm autē ad hoc supplicium deueniatur, horrida sunt & inaudita, quæ in carceribus, præcipuè Londinensi, Eboracensi,

1580 Hultonensi, & Lansonensi, fidei Catholicæ assertores pariuntur. Quæ omnia latiùs in libello de Concertatione Ecclesiæ Anglicanæ, Treueris anno 1583. excuso, recensentur.

Non horruerunt immania hæc supplicia, quos modò diximus, Robertus Personius, Edmundúsve Campianus, quo minùs in Britanniam transfretarent, & pueris petentibus panem frangerent: qui multos ad fidem Catholicam reducētes, plurimos in ea corroborantes, Ecclesiam Christi mirum in modum amplificârunt, multisque gloriosissimæ martyrij coronæ causam dedêre: de quibus suo loco dicemus.

Mors Sabaudi & Regis Portugalliæ. Mense Ianuario Emanuel Philibertus, Sabaudiæ Dux, è viuis excessit: quem insecutus est Henricus olim Cardinalis, tunc Lusitaniæ Rex, vita cum morte commutata, & litigiosa regni relicta successione.

Aquisgrani hæreticæ conciones. Cùm Albanus Dux primùm Belgij administrationem suscepisset, multi alterius quàm Catholicæ religionis homines, relictis sedibus suis, Aquisgranum commigrârunt, eò quòd liberiùs ibi se viuere posse existimabāt. Qui cùm clàm hactenùs multos in vicinijs suis hærescos veneno infecissent, tati suas iam res optimè stabilitas esse, apertiùs concionabantur. Magistratus verò partim proprio consilio, partim vicinorum Principum, Eburonum Episcopi, & Cliuiæ Ducis, admonitione motus, publicis edictis interdicit, nè quis huiusmodi factiosis concionibus sese immisceret. quod senatusconsultum paulò pòst singulis familijs seorsim est denunciatum.

Cortracū recuperāt regij. Per id tempus quidam sub Malecontentorum imperio militantes, Cortraci, Centronum oppido, sese occultantes, per noctem apud Scabinum, aliosque Catholicos diuersabantur. Erat in oppido frequens satis Scotorum præsidium, quod in mœnibus ac portis excubabat. Manè facto Malecontenti, qui in oppido erant, ad portam Insulanam armati cōueniunt, & custodijs quæ in porta erant occisis incendio signum dant Egmondano Comiti, qui in suburbanis campis illud obseruabat. Ille, viso signo, mox cum copijs ad oppidum accurrit, & portam occupat, suosque ad forum ducit. Scoti quoque armis arreptis hostem oppido repellere contendunt: fit atrox pugna; regij superiores, Scotos passim interfecerunt, & vrbe potiti, suam causam multò quam anteà reddidêre meliorem: nisi quòd Catholici in hæreticorum vrbibus latitantes, in magno versabantur metu, aut mortem, aut certum exilium

am veriti, eò quòd hoc facto Catholici omnes in proditionis venissent suspicionem. 1580

Eodem tempore obsides Groningensium Campos nuper abducti, in patriam vrbem reducuntur, magnaque cum lætitia excipiuntur, cùm vigesimoprimo mensis eiusdem, Cornelia Lalainia, soror Renneburgij, cum coniuge suo Barone de Monceau Groningam venit, fratrique reconciliationem cum Rege Hisp. attulit. Rustici intereà Drentani, equitum Ordinum violentiam diutiùs ferre, cùm nec possent, nec vellent, armati magnis globis conuenientes, Dodonem à Laer, & Rijnsvvondam cum suis Drenta eiecerunt.

Leovvardenses castrum expugnant.

Frisij clandestina consilia Renneburgij suspecta habuerunt. Quarè Leovvardienses Cal. Februarij, dispositis in suburbio duobus militum signis, qui à tergo castrum obseruarent, ipsi à fronte, præmissis, qui in vrbe erant monachis, gerras extruunt, & castrum obsident. Scagen præfectus territus, mox castrum dedidit. Aedificârant illud anno 1499. Leovvardienses, compulsi à Vvilebrordo Scouuenburgio, archistratega Ducis Saxonis Alberti, & hoc anno, partem quæ vrbem spectat, diruerunt. Paulò pòst Franciscanos magna cum insolentia vrbe eiecerunt; eorum monasterium, in quo patris mei, olìm vrbis huius Medici, monumentum erat, miserè diripuerunt.

Harlingensis arx deditur.

Renneburgius, audito hoc tumultu, atque Leovvardiensium temeritate, Ballium Secretarium suum eò misit, vt populum compesceret, atque in ordinem redigeret: eum in finem dederat ei instrumenta, sigillo & subscriptione sua munita; munda tamen, vt ipse quæ è re essent inscriberet. Sed in vrbem venientem Secretarium capiunt, captumque in mundis istis instrumentis mandatum ad Oyenbrugij arcis Harlingensis Satrapæ Vicarium scribere compulerunt, vt arcem obsessam in manus obsidentium condonaret, quod cùm Vicarius accepisset, non expectans secundum mandatum, statìm hostibus arcem tradidit. Ea anno 1496. à Groningensibus, tunc Frisiæ totius victoribus, erat ædificata, posteà diruta, & ab Alberto Saxoniæ Duce reædificata, nunc quoquè est maiori ex parte deiecta, aliquandò fortè restauranda. Pipenpoius quoquè ex mandato Auraici arcem Staurensem, ab Alberto Bauaro, Comite Hollandiæ, anno 1396. conditam, & 1522. à Georgio Schenkio, ex mãdato Caroli V. restauratam, Ordinum militibus dedit, qui eam nimìs immaturè atque imprudenter euerterunt.

1580 Vfkens & Korenputtius coniurati Religionis Cathol. & Regiæ Maieft. hoftes, quomodò Renneburgiũ laqueis Auraici inducerẽt, cõfilia captabant. videbant enim ciues ei plurimùm fauere, ciuitatẽ effe firmã, & Gubernatorẽ in partes regias propendere. Accedunt eum, fuadent vt ad Auraicum & confœderatos proficifcatur, querelas ibi deponat fuas, quòd Frifij rebelles fua mandata contemnant, caftra intercipiant &c. fed Renneburgius horum ftudiorum non ignatus, monitores tales contempfit.

Mittitur intereà à confœderatis Abel Frankena, qui in Groningenfium portis interceptus eft. inuenta funt apud eum mandata ad Bartholomæum Entium contra Renneburgium, & ciuitatem Groningenfem. quæ cùm ad Renneburgium delata effent, atque ipfe legiffet, Senatum conuocat, ea in pleno Senatûs confeffu legit, quæ animos omnium, tam Caluinianorum, quàm Catholicorum, plurimùm exacerbârunt.

Auraicus profcribitur.

Philippus Hifp. Rex, cùm Auraici principis Guilielmi Naffouij flagitia iam per totum terrarũ orbẽ volitarent, pottentũ hoc diutiùs ferendũ nõ effe ratus, publico edicto, libelloq; typis excufo, hominẽ dãnat & profcribit. qui aũt eum interficere, aut viuũ in fuæ Maieft. poteftatẽ tradere poffet, 25. aureorũ millibus donaretur, ipfeq; & tota familia in nobiliũ albũ referretur. Auraicus hanc fententiam fe indignã iudicans, apologiam edit, multisq; calũnijs & cõuicijs Regem, eiusq; profcriptionẽ infectatur.

Campis tumultuantur ciues.

Campis, Tranfifelaniæ oppido, ciues in diuerfas factiones propẽfi, inter fe diffidebãt. Geufijs enim non fufficiebat, quòd publicũ & tranquillũ fuæ Religionis habebant exercitiũ: fed Romanã, Catholicã funditùs eradicatã & eiectam volebant. quarè ad finem fuperioris anni Frãcifcanos oppido expellere conati erãt: fed illi tam alacritèr à Catholicis defendebãtur, vt fi fimili fanguinario fpiritu vel œftro, quo Caluiniani, perciti fuiffent, omnes hæreticos vno die, aut eijcere, aut interficere potuiffent. Vitæ etenim necisque eorũ poteftas erat in manibus Catholicorũ. Aegrè ferebãt hoc Caluiniani, plurimumq; laborabant, vt immiffo in vrbem præfidio, coniunctis viribus Catholicos opprimerent. id contrà nè fieret Catholici aduigilabant. atque hinc quotidianæ lites. Auraicus itaq; metuens, nè hæc ciuitas à fe deficeret, eò profectus, præfidium fub vmbra fui fatellitij introduxit: atque ità Catholicæ religionis exercitium ibidem extinxit.

Eodem

Eodē ferè tempore Ordines per Lannoiū Ninouam recuperârūt, in qua duo fratres Egmondani capti, Bruxellas mittūtur. Nec multò pòst Anglia, Hollādia, Zelādia, aliaq; maritima loca, præter rerū naturam, triduano terræmotu inhorruerunt, adeò vt & tellus tremeret, & supellex in ędibus exposita loco moueretur: cū regiones istę paludosæ, nec mōtes habeant, nec ventos alant inclusos. 1580 *Ninoua capitur.*

Aquisgranenses grauitèr ferentes cōciones nouitias sibi interdictas esse, cùm neq; Senatûs mandato publicè refragari auderent, nec obedire vellent; sperantes se ad quosdā in Magistratu receptū habituros, libellos supplices Senatui exhibuerūt, Luterani quidem suæ, & Caluiniani suæ Sectæ publicum exercitium deprecantes. Scabinorum verò præfecti, ipsi Scabini, totaque ciuium Catholicorum communitas, à Principibus vicinis, atque Decano eiusdem vrbis Vossio, viro nobili, pio atque erudito, admoniti, nè qua nouitas introduceretur, audactèr sese opponebant, donèc Senatus preces Protestantium abiiceret. Illi quod precibus obtinere non poterant, impudentia atq; audacia obtinere se posse rati, contempto Senatusconsulto, publicos cōuentus agebant, suamq; religionem exercebant. Quod cùm vicini Principes, & maximè Philippicarum ditionum Gubernatores intellexissent, propter vicinitatē, & veterem Aquisgranēsium cum domo Burgundica confœderationem, ad Cęsaream Maiestatem querimonias deferunt, eiusq; authoritatem, vt hęc audacia puniatur, implorant. Cæsar negocij cognitionem Reuerendissimo Episcopo Leodiensi, & Illustriss. Duci Iuliæ Guilielmo commisit, qui Consiliarios suos magnis suis impensis Aquisgranum legantes, toto penè hoc anno plurimùm laborârunt, vt ciuitatem in antiqua Religione continerent.

Petrus quidā Elcius Madritij in Hispania natus, cùm Maroci in Mauritania Tingitana aliquandiù habitâsset, fidemque Christianam, indicijs quibusdam externis religionis Mahometicæ, occultâsset, Hameter ab incolis est appellatus. Hic vitam illam pertæsus, clàm fugiens Fessam primùm, indè Azamorum venit, vbi à Mauris captus, in vrbemq; protractus, ad Regem mittitur. contigit hoc die 16. Ianuarij anni præsentis. In carcerem detruso Petro venia culpæ promittitur, si ad Mahometica sacra velit redire. Quibus Petrus, se & esse, & semper fuisse Christianum, neq; vnquàm veri Dei fidē abnegaturum, etsi præ timore anteà eius indicia quædā dedisset. Refer, *Cōstātia Martyris Hispani.*

1580 inquit, Regi, neque vnquàm me corpore circuncisum fuisse, & semper animo meo fidem ac religionem, quam puer in Hisp. professus sum, impressā retinuisse: neq; me latere huius rei gratia mihi grauia supplicia, necéque imminere; sed hæc supplicia & hanc necem vitam mihi allatura sempiternam, quam ego longè pluris æstimo, quàm omnia imperia & regna huius mundi. Indè conuersus ad Christianos, quorum illic erant multi, qui à fide defecerant, eumque defixi intuebantur, insigni oratione adhortatus est, vt excusso Mahometano onere, ad suaue Christi iugum redirent. Mauros etiam & Iudæos appellans, simili oratione incitabat. Erat tunc in palatio Regis consobrinus Oratoris Hispani, qui Regem conuentum cupiebat, vt ei literas traderet. Rex putans eum pro Petro intercedere velle, mandat cohortis præfecto cuidam, nomine Manferico, vt postico egressus, nè ab Hispano videretur, Petrum subitò iubeat quàm crudelissimè mactari. Ille imperata facit. producitur Petrus, & ad carnificinæ locum abripitur. quo in itinere multa salubria documenta, monitaque pio è pectore deprompsit, quæ ille dum alta voce concionabundus iactaret, pugnis & calcibus, colaphisque tota via tundebatur. Vbi ad locum ventum est, nè ampliùs loqueretur, linguam ei præciderunt, vestibusque nudârunt. Indè quatuor circitèr vlnas solo eleuatum, portæ cuidam vtraque manu clauis trabalibus affixerunt, vndè pendens (mirum dictu) etsi lingua iam carebat, in hæc verba prorupit: O mi Deus bone, esto meî memor, nam hi mihi claui, non claui sunt, sed flores; rosæ, non spinæ; gemmæ & margaritæ, non ferrum durum. Tum satellites vtrunq; pedem quoquè grandibus clauis confixêre. Et ille: Tu nôsti bone Deus, me in hoc toto supplicio nullum omninò doloris sensum percipere, quin potiùs mirificam voluptatem, atque dulcedinem. Omni illo tempore cum solo Deo loquebatur. Exasperati Mauri, præsertim miraculo linguæ tam euidēti, calceos ipsi detractos in os eius cōijciebant. quidam duris fustibus tibiarum eius ossa grauitèr tundebant, acclamantes, vt Mahometem inuocaret. Quibus ille: Nè me ampliùs tentate. Difficile est vincere, qui Iesum Christum habet protectorem, vt ego habeo: & sanctissimam Virginem eius matrem, omnesque Sanctos deprecatores. Percontantibus quis eum seduxisset: Vos, ait, seducti estis & erratis, qui veritatem non nouistis, & cæci ad infernum curritis. Multò ego maiorem ex vestra mise-

miſeria, quàm ex omnibus meis ſupplicijs capio, ſentio-que dolorem. Mauri magis magiſque frementes, caput ingenti clauo tranſuerberantes, portæ adegerunt. Sed ille caput leuitèr quaſſans facilè auellit a porta, ceruicemque modicè flectens, viſus eſt ore pulcherrimo renidere, rurſusque oculos in cælum attollens, preces Deo faciebat. Carnifices clauum capiti atque oſſibus infixum, vi quadam extrahentes, iugulum terebrârunt, & tabulis portæ compegerunt. atq; ita martyr egregius felicem animam ſuo reddidit Creatori. Rex vbi eum expiràſſe cognouiſſet, Hiſpanum expectantem ad colloquiũ admiſit: qui re intellecta petijt martyris corpus, quod Chriſtiani clam in ſacello B. Virginis, vbi Miſſas audire & cætera ſacra ſua obire ſunt ſoliti, condiderunt. 1580

Quidam hoc tempore ex Belgicis, Gallicarum rerum nimiùm ſtudioſi, Belgicas patrias ad Gallos tranſferre conabantur. Inter hos Inſius regulus Cameracenſis vrbis, ac diœceſeos præfectus, qui Cameracum Alenconij præſidijs tradidit, ciuibus & Eccleſiaſticis, qui in eius verba iurare nollent, inter quos primus Epiſcopus, exactis. *Cameracum Gallo proditur.*

Groningæ Korenputtius fabulam ſuam agens, precipuos Geuſios, atque inter hos Iacobum Hillebrandum Conſulem adit, ſuadetque vt Renneburgium apprehendat, ſe anteſignanum fore promittit. Sed Conſul cæteriqúe, quorum fortaſsis maior erat in vrbe, quàm Korenputtij poſſeſſio, metuentes, vitamque & bona periclitari nolentes, tergiuerſabantur.

Intereà Ruſticorum factio exorta eſt: per Friſiam enim, Drentam, & Tranſiſelaniam multis in locis, multa confluebant ruſticorum millia, qui ſub centurionibus & ſignis militaribus, oras ſuas contra immanem militum, ſub Ordinibus merentium, tyrannidem defendebant. In vexillis enſem cum dimidia oui teſta effuſo iuxtà vitello, habebant. dicebant enim ſe hactenùs pro ouo integro dimicare noluiſſe, nunc pro inani teſta dimicare compelli. Ad hos domandos miſſus eſt Comes Holachius: ſed tam probè ab ijs eſt exceptus, vt fugiens, & in fuga multis ſuorum occiſis, ipſe vix ſaluus in Comitatum Montenſem venerit. Inſignis certè illius fuga, ſed nec prima, nec poſtrema. nec id imprudenter, cùm vir fugiens denuò poſſit pugnare: quod & factum eſt. Paulò enim pòſt reuerſus, ruſticos loco pellit, & multos occidit. Sed ſunt non pauci, qui dicunt Holachium *Factio Deſperatorum in Tranſiſelania.*

1580 lachium, cùm vi nil posset, astu eos circumuenisse: Satrapis enim aliquot intercedentibus, res inter ipsum, atque inter rusticos cùm transacta esset, & rustici nihil mali sibi metuerent, aiunt, Holachium eos ex improuiso adortum occidisse. Coloni tamen qui in Mastenbroekio pascunt, habitantque, arma deponere noluerunt. quibus ad cataracta nigra (sic enim locus incolis dicitur vbi aquę nigræ & paludosæ sese in Aā fluuium exonerant) Snoius est oppositus.

Intereà fama adfertur, Auraicum Campos venisse, & indè Groningam profecturum. Non ignorans Renneburgius sibi insidias vndiquè strui, iam tempus adesse ratus, postposita omni simulatione, Regi se fidelem declarandi, merumque Vrbis imperium, antequàm Auraicus cum frequenti sua aduentet familia, ad se pertrahendi; tertio Martij tota nocte consilia captans, familiam armat, milites clàm introductos suis iungit, ciuesque Catholicos adesse iubet. Cumque illi nunciatum esset, crepusculum adesse, ciuium excubias, relictis stationibus, domum abijsse; manè quinta hora, cum suis, qui candidis fascijs brachio læuo erant insigniti, prorumpit: in forum equitat, ipse ductor, gladium strictum rotans, exclamat: Adeste, adeste ciues, hodiè verus sum vester Gubernator. Satagamus nunc, quæ ad Regiæ Maiest. commodum, & nostram conducant salutem. Classica diuersis in locis canuntur, pulsantur tympana, captæ vrbis imaginem fuisse dixisses. Caluiniani rei insolentia stupefacti, armati prodeunt, & sub Hildebrando congregati, cum furore in Renneburgium feruntur: sed cùm fortè quidam ex asseclis Renneburgij, in Hildebrandum collimans, eiacularetur, eum traiecit, atque prostrauit; cadente duce & antesignano, cæteri diffugiebant: qui vbicunquè inueniri poterant, capti sunt & in vincula detrusi. Mox hæreticus Senatus exauctoratur, & Catholicus constituitur, Reconciliatio à Parmensi missa proclamatur, & iureiurando confirmatur. Quod factum cùm hostium expectationem venustè admodùm elusisset, attoniti primum spem abijciunt: Korenputtius tamen tatus aliquam adhuc spem superesse, mox partem copiarum Olrhouij in suburbia ducit, indè Vlitij, Scagenij & Vvedæ signa euocat. Aelke, Onsta & Asinius Entius, cum suis quoquè Groningam aduolant, vrbemque cingunt, sperantes fore in vrbe, qui seditionem moue-

Groninga in partes Regis concedit.

monerent: sed profunda erat in vrbe pax, & altum si- 1580
lentium.

Vicinæ prouinciæ, huius rei fama percepta, furere, & tanquam œstro perciti, debacchari, cùm in homines iram suam effundere non possent, in statuas & Diuorum imagines effuderunt. Sæuitum est in templa, monasteria, Diuorumque simulacra Dauentriæ, Suollæ, Campis, in territorio Groningensi, non tantùm in oppidis, sed & pagis omnibus, ad quos sacrilegorum rabies potuit peruenire. In Diœcesi Vltraiectensi, erectis signis, mulctaque indicta tam Catholicis quàm hæreticis, qui præclaræ huic pugnæ interesse nollent, in singulas ecclesias furibundi irruunt, infandoq; sacrilegio, quidquid supellectilis ecclesiasticæ relictum erat, frangunt, cõscindunt, & in ignem (maximos enim & luculentos rogos ante sacras ædes extruxerant) conijciunt. Indè vicatim, ostiatimq; Catholicorum ædes scrutantur, & si quid ecclesiasticum vspiàm abditum erat, minis, terroribusq; ingeminatis, is qui abdiderat, prodere cõpellebatur. Vidisses per plateas passìm ambusta sanctarum imaginum capita, crura, pectora: altarium pallas, sacras vestes, insignes picturas, aliaque templorum ornamenta, ædibus exturbari, lacerari, per cœnum trahi, & pedibus conculcari. Vno hoc prælio plures imagines, quàm toto belli tempore hostes viuos superârunt. Catholici qui furijs istis interesse noluerunt, mulctamque non grauatè soluerunt, sannis insupèr & contumelijs indignis, ab iconomachis istis, subagitabantur. Caluiniani verò non ipsi tantùm, sed & pueros suos ad manus trahentes, etiàm eos nobili huic spectaculo interesse voluerunt. *Insignis Iconomachia.*

Oppida tamen nonnulla Transiselaniæ, vt Hassetum, in qua tranquilla & optimè constituta erat Respublica, Catholicorum tunc temporis Asylum, Steenvvichiũ, Oldenzalia, & in diœcesi Vltraiectensi Montfortum, profanorum istorum hominum impietatem imitari noluerunt. Intereà princeps Auraicus Campos deserit, Holachium in rusticos mittit, Snoium Couerdæ præficit, qui illam muniuit. Barth. Entius cum tredecim signis peditum, equitumque duobus, Groningam premit, fame ciues se domare posse existimans, cùm alij vim adhibendam esse dicerent. Aprilis decimo Holachius Oldenzaliensibus persuadet, vt præsidium recipiant. Cùm verò Confœderati animaduerterent obsidionis Groningensis tardos progressus, eò *Groninga obsessa.*

quoquè

1580 quoquè Holachium cum ſuis equitibus, Yſelſteinium cum ſeptem ſignis, & Vvilhemum-Lodouicum Comitis Ioannis Naſſouij filium, cum nouem peditum vexillis miſerunt. Cùm autem 27. Maij Bart. Entij conſilio propugnaculum vrbis oppugnarent, temeritate quadam aſſilientes, Entius globo per cranium adacto percuſſus, animam efflauit, pirata omni ſcelere, omni flagitio, omni libidine contaminatiſſimus. cui iam penè per decennium mercatorum bona diripere, mercatores ipſos in mare proturbare, fœminas nuptas & innuptas conſtuprare, ludus erat: eoque impudicitiæ, inuerecundiæque deuenerat, vt Brilis Hollandiæ non erubuerit, honeſtam honeſti ciuis filiam, tandiù per vim impudenter detinere, quandiù Lummęus Comes eam conſtuprâſſet. Narrari ſolet, inter multos mercatores, quos innocentes aquis ſuffocârat, vnius cadauer eum, quocunquè nauim ſuam flecteret, eſſe per aliquot dies inſecutum. Hęc, & fœdiora ſceleratioraque, ab ipſius commilitonibus narrantur & ſcribuntur.

Mechlinia capitur. Intereà Mechlinia, proditione quadam, Anglorum ope ab Ordinibus occupatur. ciues diu ſeſe defenderunt: quia verò hoſtium vires ſuis eſſent maiores, occiſis multis, multis vulneratis, tandèm ciuitas in hoſtium venit poteſtatem, qui magna in ea atque immani tyrannide debacchati ſunt. Parmenſis ſæpè Senatui præſidium tolerabile obtulerat, quod illi ſemper ſuis freti viribus reſpuebant.

Parmenſis Princeps poſtquàm Auraici proſcriptionem promulgâſſet, Montes Hannoniæ proficiſcitur, vbi magnificè exceptus eſt. *Lannoius capitur.* Lannoius verò, ſummus exercitûs Ordinum in Flandria ductor, populabūdus in agrum Corttacenſem excurrens, à Malecontentis interceptus, funditur atque fugatur; ipſe captus Limburgum mittitur, miles imperterritus, prudensque imperator, multis Hugonoticis prelijs clarus, qui ſtrenuam Ordinibus Belgicis operam nauârat. quo capto, illi poſteà, aut rarò, aut nunquàm felicitèr pugnârunt. Quidam tamen Hiſpanus trâsfuga, nomine Alphonſus, tunc Auraicas partes ſequebatur. is coniuratione inita (vt dicebatur) cum quibuſdam malæ fidei ciuibus Dieſtēſibus, clàm aliquot Gallorum copias cogit, & admotis ad mœnia ſcalis Gallos intempeſta nocte muros conſcendere iubet, portamq́: Sichemenſem aperire, ad quam ipſe cum equitatu Herentalenſi præſtolabatur. Germani, quorū curæ vrbis cuſto-

dia

dia erat demandata, aut rari, aut nulli excubabant. Quarè ingressi Galli, ope coniuratorū ciuium, portam non difficulter aperuêre, & copias, quæ foris erant, in oppidum intromiserunt, Diesthemiumq́ue in suam potestatem redegerunt. 1580

Groningenses diuturnam obsidionem sustinentes, auxilia Regis expectabant. Iunio tandèm mense, collectę aliquot peditū copiæ, quæ ex Frisica nobilitate ferè conflatæ erant, Rhenum traijciunt, & Groningam magnis itineribus, summaq́ue celeritate proficiscuntur. Addit se his Martinus Schenckius, cum suo equitatu; & Thomas Epirota Græcus, equitum ductor celeberrimus, de quo asseritur, quòd ex pugnis statarijs sex, victor euaserit. is tria hastatorum equitum signa ducebat. Qui in castris Ordinum erant, postquàm intellexissent hostem in procinctu esse, duce Holachio obuiàm ei proficiscuntur, vt in viarū angustijs eum opprimerent. sed priusquàm locū opportunum nacti essent, regios in ericeto Hardenbergensi, in Busactoribus, nunc Transiselania ditione, siti, fame, atq; æstu penè enectos obuios habuêre. instruuntur acies, galeæ demittuntur, librantur hastę, fit equorum concursus: pedites quoquè regij vim hostiū sustinent fortissimè. dimicatum aliquandiù summis viribus: sed cùm Holachius suos passìm cædi videret, paululùm initiò cedit, indè effusa fuga se in tutum recepit. Regij terga hostium insequuntur, passimq́; occidūt. Periêre hac pugna ex Ordinū militibus mille quingenti, ex regijs quinquaginta quinq; tantùm desiderabantur. quod tanto illis accidit fœdius, quanto regios peditatûs equitatusq́ue numero superabant. Ex Ordinum exercitu Vvingarden, signifer Niueldius, multi præfecti & nobiles occubuêre. Niueldius alter centurio, cum Renoyo, atque aliquot vicariis capti sunt. Ex regijs nullus cuiusquam authoritatis cecidit, nec captus vllus. Vfkens altera belli huius (prior enim Entius iam erat extincta) fax, non actor, sed pugnæ huius spectator aderat. is curru, in quo sedebat, fugere cùm vellet, à regijs compręhensus, occiditur. Omnia tormenta bellica, omniaq́ue impedimenta in potestatem regiorum venerunt. Qui fuga elapsi erant, nullis minis, nullis verberibus sisti potuerunt. Regij interìm Couerdam occupant, cuius arcem ab Ordinibus restaurari cœptam, Euerardus Entius Satrapa perfecit. Indè Groningam mouent. quod vbi illi qui in obsidione erant intellexissent, relictis omnibus, ipsi quoquè fugerunt. Asinius

Gensū cæduntur in ericeto Hardenbergensi.

Entius

1580 Entius cum Bormanio & Vogelio, munitionem in Delfzijl suscipit defendendam: Iohannes Robertus Harlingam mittitur, alij aliò ablegantur.

Groninga ab obsidione liberatur. Regij victores Groningam veniunt, vbi à Renneburgio totaque ciuitate magno cum triumpho excipiuntur. Post vnius aut alterius diei quietem, Renneburgius cum suis ad obsidionem munitionis in Delfzijl profectus est: priùs tamen locum Den Opslach vulgò dictum, intercipiendum esse visum est: ad quem defendendum missa sunt ab Ordinibus duo signa, quibus ad internecionem deletis, regij propugnaculum occupârunt. qui in eo erant, præstito iuramento se trimestri spatio Ordinibus nòn militaturos, dimissi, ad Holachiumque profecti, ab eo Steenvvichium missi sunt. Renneburgius Collum contendens, Dockomium capere gestiebat: sed Ordines oppidum hoc munierant, & fortissimum præsidium imposuerant. quarè post primum assultum Renneburgius suos Collum reduxit. Entius Couerdæ Satrapa dum Meppelium, anno 1536. à Georgio Schenkio deiectum, reædificat, ab Ordinibus cæditur, fugaturque. Intereà præsidiarij qui in Delfzijl erant, extrema laborabant rerum penuria: (solo enim caseo & butyro aliquandiù victitabant) Hollandi eò naues quasdam bellicas mittunt. Holachius 50. naues cogit, easque omni apparatu bellico, omnique commeatu onustas, ad obsessis auxiliandum velificare iubet: ipse quoquè illuc proficiscitur. sed & Hollandiæ Archithalassus Duuenuordius, eiusque vicarius subsidio venerunt, die Iulij 23. Sed cùm omnia itinera, ipseque portus, ità esset obsessus, vt nusquàm aditus pateret, nauibus in altum reductis, spem succurrendi abiecerunt. Cumque obsessi aliquandiù pullo vexillo erecto, calamitatem suam significâssent, tandèm cum hoste paciscuntur: Depositis armis, albis virgulis exirent, tribus mensibus ab omni militia conquiescerent, capitaneos omnes in Renneburgij potestatem traderent. His confirmatis, Delfzijl in regiorum manus venit. *Delfzijl occupatur* Intereà Noritz cum decem Anglorum, & Michas cum sex Gallorum peditum signis, & aliquot Germanorum equitū cohortes, se Holachio iunxerunt.

Stephanum Poloniæ Regem, rebus superiori anno contra Moscouiæ Ducem feliciter gestis, Varsouiā Ordines ad comitia conuocâsse, diximus anteà. In his comitijs de bello diutiùs sustinendo actum est. Rex itaque nihil prætermisit, quod posset ad illud rectè administrandū, & inpri-

Inprimìs ad exercitus, cùm veterem retinendũ, tum nouum conscribendũ, pertinere. quibus omnibus cùm certo die ad Czasniciam conuenire edixisset, ipse paulò pòst equum in gyros tortũ conscendens Vilna egressus est, & tandèm 8. Iulij die in castra venit; & congregato Senatorum, hominumq; militarium cõuentu, quò potissimùm arma infereda essent, proponit: tres peramplę & celeberrimæ ciuitates proponuntur, Smolensca ad Boysthenẽ sita, Plescouia Niemo fluuio imposita, & Vielicolucum in Louati ripis extructũ. Sed priorum duatũ expeditio improbata est, eò quòd itinera essent periculosa, commeatus deficere posset, & Rege in locis nimiùm remotis militante, subditi periclitarentur. quarè eò tandẽ descensum est, vt Vielicolucũ cum exercitu mouendũ, eamq; vrbem & arcem omni conatu oppugnandã concluderetur; tũ quòd ex hoc loco Russia defendi, exercitus Lucensis agri fertilitate ali, signa penitiùs in hostilia loca hinc inferri, & hostis ad apertã dimicationẽ prouocari posset. Habito itaq; exercitus delectu, ex agro Czasniciensi, Vitepscũ profecti sunt. Quo in itinere, cùm Rex arces duas hostiles, Vielisium vnã in Dhunæ ripa, Vitepsco ex superiore fluminis loco oppositã, atq; alteram Vsvviatũ, quę ad amnẽ eiusdẽ nominis in Dhunã illabentem sita est, prohibituras alioquìn Polonorũ exercitui tormentorũ, & cõmeatûs in castra supportandi commoditatẽ, accepisset; Iohannẽ Zamosciæ, regni Cancellariũ, cũ suis, alijsq; adiunctis copijs, ad Vielisiũ oppugnandũ præmisit. qui tribus in locis arcẽ verberare volens, vnã Pannonibus, aliã Polonis, tertiã Ridulphino Camerinensi mandauit. Qui in præsidio erãt, videntes propugnacula sterni, ignẽ assiduè in arcem intorqueri, Polonos se ad oppugnationẽ parare, pacti incolumitatẽ, deditionẽ fecerũt. Rex loco perlustrato, præmissisq; Lituanicis copijs, Vsvviatũ cum exercitu cõtendit. Mosci obsidionẽ expectandã decernentes, oppidũ arci subiectũ, admissa in arcẽ oppidanorũ turba, succendunt. Cumq; Rex obsessos per caduceatorẽ ad deditionẽ hortaretur, illi acerbè respondent, & petulanter. Sed postquàm hostiũ in oppugnando alacritatẽ, atq; impetũ experti essent, sponte fidei Regis sese cõdonârunt. Rex, cõtractis in itinere copijs omnibus, quas duarũ istarũ arciũ oppugnatio diuiserat, Vielicolucũ mouit: ac superata locorum à Czasnicia, incredibili vastitudine, itinereq; summo cũ labore militũ, ac ingẽti difficultate, per assiduas dẽsissimasque syluas (quę in Moscouia frequẽtissimę sunt) facto, ad arcem

1580 Polonorũ in Moscouia victoria.

Vielisium capitur.

Vielicolucum obsidetur.

1580 pus ignibus, magno fremitu, terræque motu exarsit: apertis quinque hiatibus maxima flammarum vis erupit, quæ ad decē ferè millia passuum, fluminis instàr, magno cultorum locorum cum detrimento, profluxit.

Apertio montis Aethnæ.

ANNO 1580. Robertus Personius & Edmundus Campianus, sacerdotes Societatis Iesu, Angli natione, cum quibusdam alijs sacerdotibus Anglis, in patriam suam missi sunt, vt Catholicos, quorum in Anglia tunc maximus adhuc numerus erat, auxiliumque spirituale magno cum ardore sitiebant, verbi Dei Sacramentorumque administratione, alijsque rebus ad functionem Ecclesiasticam pertinentibus, adiuuarent. Erant tunc hæretici Angli in duas diuisi Sectas: quarum altera CaluinoPapistarum, eò quòd cum Catholicis aliquam haberent in diuinis rebus similitudinem; altera Puritanorum dicebatur, eò quòd puram sectentur Caluini doctrinam, nec quicquam cum Catholicis velint habere commune. Hæ Sectæ licèt capitali odio inter se diffideant, euulgarisque libris sese mutuò dilacerent: in persequenda nihilominùs & opprimenda Ecclesia Catholica conueniunt optimè, inque eius propugnatores grauissimis tormentis discruciandis conspirant.

Anglicanæ Ecclesiæ status & crudelitas.

Quarè cùm vtriusque arbitrio regatur Anglia, rogatæ sunt multæ leges, multa in Catholicos statuta supplicia: quorum alia pecuniaria sunt, alia sanguinaria dicuntur. Pecuniarijs mulctantur, qui ad Protestantium Ecclesias venire nolunt, aut exercitio ipsorum interesse: qui Missas audiunt, qui non publicam fecerint Religionis & Pontificis Romani detestationem, qui Reginam Anglicanæ Ecclesiæ supremum esse caput negauerint: qui res à Pontifice Romano consecratas gestârint: qui pædagogum Catholicum, aut ab episcopo Caluiniano non approbatum, domi aluerint: qui Romanæ Ecclesiæ reconciliatos aut reconciliantes non prodiderint: qui, vt aliquis eidem Ecclesiæ reconcilietur, procurauerint, consilium dederint, aut alium dedisse nouerint nec prodant: qui aliquem sciuerint persuasisse, procurâsse, aut consuluisse alicui, vt Romano Pontifici obediat, nec accusauerint: qui nouerint sacerdotem aliquem alteri absolutionem dedisse, aut dandi potestatem habere, etiamsi non exerceat, aut iactare se eam habere, licèt non habuerit: qui absolutum aliquem; qui denique dissuasorem

Leges & supplicia Catholicis in Anglia statuta.

rem Caluiniani dogmatis cognouerint, nec huiusmodi 1580
ad Iudicem detulerint, reumque peregerint. Omnibus his peculiares mulctæ sunt statutæ, alijs pecuniæ, alijs infamiæ, alijs incarcerationis, alijs exilij, alijs duæ simul, tres alijs, alijs omnes. Qui sciuerit aliquem Caluinismum dissuasisse, nec eum viginti dierum spatio ad Iudicem traxerit, amittit omnia quæ hæc vita potest dare commoda. qui verò Puritanismum, Anabaptismum, Arrianismum, aut Atheismum persuaserit, ad nullius tribunal vocatur. hîc leges silent, hîc iudicia aranearum telæ sunt.

Sanguinarijs verò pœnis in Anglia plectuntur, qui Pontificis Rom. authoritatem confitentur, qui eum appellant, aut eius diploma impetrant: qui res ab eo consecratas in Angliam importauerint: qui abiurationem Pontificis tèr oblatam recusauerint: qui Reginam Angliæ dixerint, scripserint, significauerint, aut rogati confessi fuerint, hæreticam esse: qui aliquem Ecclesiæ Rom. reconciliauerint, & qui reconciliati fuerint, quíq; eam reconciliationem procurauerint, aut ad eam instigârint: qui alicui persuaserint, cõsuluerint, aut sibi persuaderi passi fuerint, vt Rom. Pontifici obediant. Sacerdos qui aliquem absoluerit, qui absolutionis authoritatem habuerit, eam non exercens: qui habere se falsò præsumpserit, qui absolutus fuerit, qui procurauerit, aut consilium dederit, vt quis absoluatur: tandèm qui à Caluinismo aliquem dehortatus fuerit, vltimo supplicio punitur.

Lector hæc cum Inquisitione Hispanica, quã multi adeò detestantur, conferat.

Pœna autem eorum, qui in aliquod horum impegerint, hæc est: Condemnatus terraque protractus ad locum supplicij, in crucem rapiatur; viuus in ea pendeat aliquandiù, nec stranguletur: deposito posteà, paululumque respiranti, virilia amputentur, & igne in eius conspectu comburantur: cultro venter aperiatur, erutis ilijs etiàm cor & viscera, spiranti adhuc & reluctanti, manu carnificis euellantur, & in ignem iuxtà positum proijciantur: deniquè vt elixus, & in partes dissectus, ad varias vrbis portas suspendatur. Bona autem eius, & possessiones, ad fiscum transeant, nec eorum quicquam ad vxorem, liberos, aut consanguineos descendat, sed & ipsi illius ob causam perpetua infamia notentur, & omnis mortui posteritas sanguine degradetur. Antequàm autẽ ad hoc supplicium deueniatur, horrida sunt & inaudita, quæ in carceribus, præcipuè Londinensi, Eboracensi,

1580 Hultonensi, & Lansonensi, fidei Catholicæ assertores patiuntur. Quæ omnia latiùs in libello de Concertatione Ecclesiæ Anglicanæ, Treueris anno 1583. excuso, recensentur.

Non horruerunt immania hæc supplicia, quos modò diximus, Robertus Personius, Edmundúsve Campianus, quo minùs in Britanniam transfretarent, & pueris petentibus panem frangerent: qui multos ad fidem Catholicam reducētes, plurimos in ea corroborantes, Ecclesiam Christi mirum in modum amplificârunt, multisque gloriosissimæ martyrij coronæ causam dedêre: de quibus suo loco dicemus.

Mors Sabaudi & Regis Portugalliæ. Mense Ianuario Emanuel Philibertus, Sabaudiæ Dux, è viuis excessit: quem insecutus est Henricus olim Cardinalis, tunc Lusitaniæ Rex, vita cum morte commutata, & litigiosa regni relicta successione.

Aquisgrani hæreticæ conciones. Cùm Albanus Dux primùm Belgij administrationem suscepisset, multi alterius quàm Catholicæ religionis homines, relictis sedibus suis, Aquisgranum commigrârunt, eò quòd liberiùs ibi se viuere posse existimabāt. Qui cùm clàm hactenùs multos in vicinijs suis hæreseos veneno infecissent, rati suas iam res optimè stabiliras esse, apertiùs concionabantur. Magistratus verò partim proprio consilio, partim vicinorum Principum, Eburonum Episcopi, & Cliuiæ Ducis, admonitione motus, publicis edictis interdicit, nè quis huiusmodi factiosis concionibus sese immisceret. quod senatusconsultum paulò pòst singulis familijs seorsim est denunciatum.

Cortracū recuperāt regij. Per id tempus quidam sub Malecontentorum imperio militantes, Cortraci, Centronum oppido, sese occultantes, per noctem apud Scabinum, aliosque Catholicos diuersabantur. Erat in oppido frequens satis Scotorum præsidium, quod in mœnibus ac portis excubabat. Manè facto Malecontenti, qui in oppido erant, ad portam Insulanam armati cōueniunt, & custodijs quæ in porta erant occisis incendio signum dant Egmondano Comiti, qui in suburbanis campis illud obseruabat. Ille, viso signo, mox cum copijs ad oppidum accurrit, & portam occupat, suosque ad forum ducit. Scoti quoque armis arreptis hostem oppido repellere contendunt: fit atrox pugna; regij superiores, Scotos passim interfecerunt, & vrbe potiti, suam causam multo quam anteà reddidêre meliorem: nisi quòd Catholici in hæreticorum vrbibus laritantes, in magno versabantur metu, aut mortem, aut certum exilium

um vetiti, eò quòd hoc facto Catholici omnes in proditionis venissent suspicionem. 1580

Eodem tempore obsides Groningensium Campos nuper abducti, in patriam vrbem reducuntur, magnaque cum lætitia excipiuntur, cùm vigesimoprimo mensis eiusdem, Cornelia Laleinia, soror Renneburgij, cum coniuge suo Barone de Monceau Groningam venit, fratrique reconciliationem cum Rege Hisp. attulit. Rustici intereà Drentani, equitum Ordinum violentiam diutiùs ferre, cùm nec possent, nec vellent, armati magnis globis conuenientes, Dodonem à Laer, & Rijnsvvondam cum suis Drenta eiecerunt.

Leovvardenses castrum expugnant.

Frisij clandestina consilia Renneburgij suspecta habuerunt. Quarè Leovvardienses Cal. Februarij, dispositis in suburbio duobus militum signis, qui à tergo castrum obseruarent, ipsi à fronte, præmissis, qui in vrbe erant monachis, gerras extruunt, & castrum obsident. Scagen præfectus territus, mox castrum dedidit. Aedificârant illud anno 1499. Leovvardienses, compulsi à Vvilebrordo Scouuenburgio, archistratega Ducis Saxonis Alberti, & hoc anno, partem quæ vrbem spectat, diruerunt. Paulò pòst Franciscanos magna cum insolentia vrbe eiecerunt: eorum monasterium, in quo patris mei, olìm vrbis huius Medici, monumentum erat, miserè diripuerunt.

Harlingensis arx deditur.

Renneburgius, audito hoc tumultu, atque Leovvardiensium temeritate, Ballium Secretarium suum eò misit, vt populum compesceret, atque in ordinem redigeret: eum in finem dederat ei instrumenta, sigillo & subscriptione sua munita; munda tamen, vt ipse quæ è re essent inscriberet. Sed in vrbem venientem Secretarium capiunt, captumque in mundis istis instrumentis mandatum ad Oyenbrugij arcis Harlingensis Satrapæ Vicarium scribere compulerunt, vt arcem obsessam in manus obsidentium condonaret. quod cùm Vicarius accepisset, non expectans secundum mandatum, statìm hostibus arcem tradidit. Ea anno 1496. à Groningensibus, tunc Frisiæ totius victoribus, erat ædificata, posteà diruta, & ab Alberto Saxoniæ Duce reædificata, nunc quoquè est maiori ex parte deiecta, aliquandò fortè restauranda. Pipenpoius quoquè ex mandato Auraici arcem Staurensem, ab Alberto Bauaro, Comite Hollandiæ, anno 1396. conditam, & 1522. à Georgio Schenkio, ex mãdato Caroli V. restauratam, Ordinum militibus dedit, qui eam nimìs immaturè atque imprudenter euerterunt.

1580 Vſkens & Korenputtius coniurati Religionis Cathol.&Regiæ Maieſt.hoſtes, quomodò Renneburgiū laqueis Auraici induerēt,cōſilia captabant.videbantenim ciues ei plurimùm fauere,ciuitatē eſſe firmā,& Gubernatorē in partes regias propendere. Accedunt eum,ſuadent vt ad Auraicum & confœderatos proficiſcatur, querelas ibì deponat ſuas, quòd Friſij rebelles ſua mandata contemnant, caſtra intercipiant &c. ſed Renneburgius horum ſtudiorum non ignarus, monitores tales contempſit.

Mittitur intereà à confœderatis Abel Frankena, qui in Groningenſium portis interceptus eſt. inuenta ſunt apud eum mandata ad Bartholomæum Entium contra Renneburgium, & ciuitatem Groningenſem. quæ cùm ad Renneburgium delata eſſent, atque ipſe legiſſet, Senatum conuocat, ea in pleno Senatûs conſeſſu legit, quæ animos omnium,tam Caluinianorum, quàm Catholicorum,plurimùm exacerbârunt.

Auraicus proſcribitur. Philippus Hiſp.Rex,cùm Auraici principis Guilielmi Naſſouij flagitia iam per totum terrarū orbē volitarent, portentū hoc diutiùs ferendū nō eſſe ratus, publico edicto,libelloq; typis excuſo,hominē dānat & proſcribit. qui aūt eum interficere, aut viuū in ſuæ Maieſt.poteſtatē tradere poſſet, 25.aureorū millibus donaretur, ipſeq; & tota familia in nobiliū albū referretur. Auraicus hanc ſententiam ſe indignā iudicans,apologiam edit, multisq; calūnijs & cōuicijs Regem, eiusq; proſcriptionē inſectatur.

Campis tumultuantur ciues. Campis, Tranſiſelaniæ oppido,ciues in diuerſas factiones propēſi,inter ſe diffidebāt.Geuſijs enim non ſufficiebat,quòd publicū & tranquillū ſuæ Religionis habebant exercitiū: ſed Romanā, Catholicā funditùs eradicatā & eiectam volebant. quarè ad finem ſuperioris anni Frāciſcanos oppido expellere conati erāt:ſed illi tam alacritèr à Catholicis defendebātur,vt ſi ſimili ſanguinario ſpiritu vel œſtro,quo Caluiniani,perciti fuiſſent,omnes hæreticos vno die, aut eijcere, aut interficere potuiſſent. Vitæ etenim necisque eorū poteſtas erat in manibus Catholicorū. Aegrè ferebāt hocCaluiniani,plurimumq; laborabant, vt immiſſo in vrbem præſidio, coniunctis viribusCatholicos opprimerent.id contrà nè fieret Catholici aduigilabant. atque hinc quotidiano lites. Auraicus itaq; metuens, nè hæc ciuitas à ſe deficeret,eò profectus, præſidium ſub vmbra ſui ſatellitij introduxit : atque ità Catholicæ religionis exercitium ibidem extinxit.

Eodem

Eodē ferè tempore Ordines per Lannoiū Ninouam recuperârūt, in qua duo fratres Egmondani capti, Bruxellas mittūtur. Nec multò pòst Anglia, Hollādia, Zelādia, aliaq; maritima loca, præter rerū naturam, triduano terræmotu inhorruerunt, adeò vt & tellus tremeret, & supellex in ędibus exposita loco moueretur: cū regiones istę paludosæ, nec mōtes habeant, nec ventos alant inclusos. 1580 *Ninoua capitur.*

Aquisgranenses grauitèr ferentes cōciones nouitias sibi interdictas esse, cùm neq; Senatûs mandato publicè refragari auderent, nec obedire vellent; sperantes se ad quosdā in Magistratu receptū habituros, libellos supplices Senatui exhibuerūt, Luterani quidem suæ, & Caluiniani suæ Sectæ publicum exercitium deprecantes. Scabinorum verò præfecti, ipsi Scabini, totaque ciuium Catholicorum communitas, à Principibus vicinis, atque Decano eiusdem vrbis Vossio, viro nobili, pio atque erudito, admoniti, nè qua nouitas introduceretur, audactet sese opponebant, donèc Senatus preces Protestantium abijceret. Illi quod precibus obtinere non poterant, impudentia atq; audacia obtinere se posse rati, contempto Senatusconsulto, publicos cōuentus agebant, suamq; religionem exercebant. Quod cùm vicini Principes, & maximè Philippicarum ditionum Gubernatores intellexissent, propter vicinitatē, & veterem Aquisgranēsium cum domo Burgundica confœderationem, ad Cęsaream Maiestatem querimonias deferunt, eiusq; authoritatem, vt hęc audacia puniatur, implorant. Cæsar negocij cognitionem Reuerendissimo Episcopo Leodiensi, & Illustriss. Duci Iuliæ Guilielmo commisit, qui Consiliarios suos magnis suis impensis Aquisgranum legantes, toto penè hoc anno plurimùm laborârunt, vt ciuitatem in antiqua Religione continerent.

Petrus quidā Elcius Madritij in Hispania natus, cùm Maroci in Mauritania Tingitana aliquandiù habitâsset, fidemque Christianam, indicijs quibusdam externis religionis Mahometicæ, occultâsset, Hameter ab incolis est appellatus. Hic vitam illam pertæsus, clàm fugiens Fessam primùm, indè Azamorum venit, vbì à Mauris captus, in vrbemq; protractus, ad Regem mittitur. contigit hoc die 16. Ianuarij anni præsentis. In carcerem detruso Petro venia culpæ promittitur, si ad Mahometica sacra velit redire. Quibus Petrus, se & esse, & semper fuisse Christianum, neq; vnquàm veri Dei fidē abnegaturum, etsi præ timore anteà eius indicia quædā dedisset. Refer, *Cōstātia Martyris Hispani.*

miseria, quàm ex omnibus meis supplicijs capio, sentióque dolorem. Mauri magis magisque frementes, caput ingenti clauo transuerberantes, portæ adegerunt. Sed ille caput leuiter quassans facilè auellit à porta, ceruicemque modicè flectens, visus est ore pulcherrimo renidere, rursusque oculos in cælum attollens, preces Deo faciebat. Carnifices clauum capiti atque ossibus infixum, vi quadam extrahentes, iugulum terebrârunt, & tabulis portæ compegerunt. atq; ita martyr egregius felicem animam suo reddidit Creatori. Rex vbi eum expirâsse cognouisset, Hispanum expectantem ad colloquiũ admisit: qui re intellecta petijt martyris corpus, quod Christiani clàm in sacello B. Virginis, vbi Missas audire & cætera sacra sua obire sunt soliti, condiderunt. 1580

Quidam hoc tempóre ex Belgicis, Gallicarum rerum nimiùm studiosi, Belgicas patrias ad Gallos transferre conabantur. Inter hos Insius regulus Cameracensis vrbis, ac diœceseos præfectus, qui Cameracum Alenconij præsidijs tradidit, ciuibus & Ecclesiasticis, qui in eius verba iurare nollent, inter quos primus Episcopus, exactis. *Cameracum Gallo proditur.*

Groningæ Korenputtius fabulam suam agens, præcipuos Geusios, atque inter hos Iacobum Hillebrandum Consulem adit, suadetque vt Renneburgium appræhendat, se antesignanum fore promittit. Sed Consul cæteriqúe, quorum fortassis maior erat in vrbe, quàm Korenputtij possessio, metuentes, vitamque & bona periclitari nolentes, tergiuersabantur.

Intereà Rusticorum factio exorta est: per Frisiam enim, Drentam, & Transiselaniam multis in locis, multa confluebant rusticorum millia, qui sub centurionibus & signis militaribus, oras suas contra immanem militum, sub Ordinibus merentium, tyrannidem defendebant. In vexillis ensem cum dimidia oui testa effuso iuxtà vitello, habebant. dicebant enim se hactenùs pro ouo integro dimicare noluisse, nunc pro inani testa dimicare compelli. Ad hos domandos missus est Comes Holachius: sed tam probè ab ijs est exceptus, vt fugiens, & in fuga multis suorum occisis, ipse vix saluus in Comitatum Montensem venerit. Insignis certè illius fuga, sed nec prima, nec postrema. nec id imprudenter, cùm vir fugiens dennò possit pugnare: quod & factum est. Paulò enim pòst reuersus, rusticos loco pellit, & multos occidit. Sed sunt non pauci, qui dicunt Ho- *Factio Desperatorum in Transiselania.*

1580 lachium, cùm vi nil posset, astu eos circunuenisse: Satrapis enim aliquot intercedentibus, res inter ipsum, atque inter rusticos cùm transacta esset, & rustici nihil mali sibi metuerent, aiunt, Holachium eos ex improuiso adortum occidisse. Coloni tamen qui in Mastenbroekio pascunt, habitantque, arma deponere noluerunt. quibus ad cataracta nigra (sic enim locus incolis dicitur vbi aquę nigræ & paludosæ sese in Aā fluuium exonerant) Snoius est oppositus.

Intereà fama adfertur, Auraicum Campos venisse, & indè Groningam profecturum. Non ignorans Renneburgius sibi insidias vndiquè strui, iam tempus adesse ratus, postposita omni simulatione, Regi se fidelem declarandi, merumque Vrbis imperium, antequàm Auraicus cum frequenti sua aduentet familia, ad se pertrahendi; tertio Martij tota nocte consilia captans, familiam armat, milites clàm introductos suis iungit, ciuesque Catholicos adesse iubet. Cumque illi nunciatum esset, crepusculum adesse, ciuium excubias, relictis stationibus, domum abijsse; manè quinta hora, cum suis, qui candidis fascijs brachio læuo erant insigniti, prorumpit: in forum equitat, ipse ductor, gladium strictum rotans, exclamat: Adeste, adeste ciues, hodiè verus sum vester Gubernator. Satagamus nunc, quæ ad Regiæ Maiest. commodum, & nostram conducant salutem. Classica diuersis in locis canuntur, pulsantur tympana, captæ vrbis imaginem fuisse dixisses. Caluiniani rei insolentia stupefacti, armati prodeunt, & sub Hildebrando congregati, cum furore in Renneburgium feruntur: sed cùm fortè quidam ex asseclis Renneburgij, in Hildebrandum collimans, eiacularetur, eum traiecit, atque prostrauit; cadente duce & antesignano, cæteri diffugiebant: qui vbicunquè inueniri poterant, capti sunt & in vincula detrusi. Mox hæreticus Senatus exauctoratur, & Catholicus constituitur, Reconciliatio à Parmensi missa proclamatur, & iureiurando confirmatur. Quod factum cùm hostium expectationem venustè admodùm elusisset, attoniti primum spem abijciunt: Korenputtius tamen ratus aliquam adhuc spem superesse, mox partem copiarum Olrhouij in suburbia ducit, indè Vlitij, Scagenij & Vvedæ signa euocat. Aelke, Onsta & Asinius Entius, cum suis quoquè Groningam aduolant, vrbemque cingunt, sperantes fore in vrbe, qui seditionem moue-

Groninga in partes Regis concedit.

mouerent: sed profunda erat in vrbe pax, & altum si- 1580
lentium.

Vicinæ prouinciæ, huius rei fama percepta, furere, & tanquàm œstro perciti, debacchari, cùm in homines iram suam effundere non possent, in statuas & Diuorum imagines effuderunt. Sæuitum est in templa, monasteria, Diuorumque simulacra Dauentriæ, Suollæ, Campis, in territorio Groningensi, non tantùm in oppidis, sed & pagis omnibus, ad quos sacrilegorum rabies potuit peruenire. In Diœcesi Vltraiectensi, erectis signis, mulctaque indicta tam Catholicis quàm hæreticis, qui præclaræ huic pugnæ interesse nollent, in singulas ecclesias furibundi irruunt, infandoq; sacrilegio, quidquid supellectilis ecclesiasticæ relictum erat, frangunt, cōscindunt, & in ignem (maximos enim & luculentos rogos ante sacras ædes extruxerant) conijciunt. Indè vicatim, ostiarimq; Catholicorum ædes scrutantur, & si quid ecclesiasticum vspiàm abditum erat, minis, terroribusq; ingeminatis, is qui abdiderat, prodere cōpellebatur. Vidisses per plateas passim ambusta sanctarum imaginum capita, crura, pectora: altarium pallas, sacras vestes, insignes picturas, aliaque templorum ornamenta, ædibus exturbari, lacerari, per cœnum trahi, & pedibus conculcari. Vno hoc prælio plures imagines, quàm toto belli tempore hostes viuos superârunt. Catholici qui furijs istis interesse noluerunt, mulctamque non grauatè soluerunt, sannis insupèr & contumelijs indignis, ab iconomachis istis, subagitabantur. Caluiniani verò non ipsi tantùm, sed & pueros suos ad manus trahentes, etiàm eos nobili huic spectaculo interesse voluerunt.

Insignis Iconomachia.

Oppida tamen nonnulla Transiselaniæ, vt Hassletum, in qua tranquilla & optimè constituta erat Respublica, Catholicorum tunc temporis Asylum, Steenvvichiū, Oldenzalia, & in diœcesi Vltraiectensi Montfortum, profanorum istorum hominum impietatem imitari noluerunt. Intereà princeps Auraicus Campos deserit, Holachium in rusticos mittit, Snoium Couerdæ præficit, qui illam muniuit. Barth. Entius cum tredecim signis peditum, equitumque duobus, Groningam premit, fame ciues se domare posse existimans, cùm alij vim adhibendam esse dicerent. Aprilis decimo Holachius Oldenzaliensibus persuadet, vt præsidium recipiant. Cùm verò Confœderati animaduerterent obsidionis Groningensis tardos progressus, eò

Groninga obsessa.

quoquè

1580 quoquè Holachium cum suis equitibus, Yselsteinium cum septem signis, & Vvilhemum-Lodouicum Comitis Ioannis Nassouij filium, cum nouem peditum vexillis miserunt. Cùm autem 27. Maij Bart. Entij consilio propugnaculum vrbis oppugnarent, temeritate quadam assilientes, Entius globo per cranium adacto percussus, animam efflauit, pirata omni scelere, omni flagitio, omni libidine contaminatissimus. cui iam penè per decennium mercatorum bona diripere, mercatores ipsos in mare proturbare, fœminas nuptas & innuptas constuprare, ludus erat: eoque impudicitiæ, inuerecundiæque deuenerat, vt Brilis Hollandiæ non erubuerit, honestam honesti ciuis filiam, tandiù per vim impudenter detinere, quandiù Lummeus Comes eam constuprâsset. Narrari solet, inter multos mercatores, quos innocentes aquis suffocârat, vnius cadauer eum, quocunquè nauim suam flecteret, esse per aliquot dies insecutum. Hęc, & fœdiora sceleratioraque, ab ipsius commilitonibus narrantur & scribuntur.

Mechlinia capitur. Interea Mechlinia, proditione quadam, Anglorum ope ab Ordinibus occupatur. ciues diu sese defenderunt: quia verò hostium vires suis essent maiores, occisis multis, multis vulneratis, tandèm ciuitas in hostium venit potestatem, qui magna in ea atque immani tyrannide debacchati sunt. Parmensis sæpè Senatui præsidium tolerabile obtulerat, quod illi semper suis freti viribus respuebant.

Parmensis Princeps postquàm Auraici proscriptionem promulgâsset, Montes Hannoniæ proficiscitur, vbi *Lannoius capitur.* magnificè exceptus est. Lannoius verò, summus exercitûs Ordinum in Flandria ductor, populabūdus in agrum Cortracensem excurrens, à Malecontentis interceptus, funditur atque fugatur: ipse captus Limburgum mittitur, miles imperterritus, prudensque imperator, multis Hugonoticis pręlijs clarus, qui strenuam Ordinibus Belgicis operam nauârat. quo capto, illi posteà, aut raro, aut nunquàm felicitèr pugnârunt. Quidam tamen Hispanus trāsfuga, nomine Alphonsus, tunc Auraicas partes sequebatur. is coniuratione inita (vt dicebatur) cum quibusdam malæ fidei ciuibus Diestēsibus, clàm aliquot Gallorum copias cogit, & admotis ad mœnia scalis Gallos intempesta nocte muros conscendere iubet, portamq; Sichemensem aperire, ad quam ipse cum equitatu Herentalensi præstolabatur. Germani, quorū curæ vrbis custodia

dia erat demandata, aut rari, aut nulli excubabant. Quarè ingressi Galli, ope coniuratorũ ciuium, portam non difficulter aperuêre, & copias, quæ foris erant, in oppidum intromiserunt, Diesthemiumq́ue in suam potestatem redegerunt. 1580

Groningenses diuturnam obsidionem sustinentes, auxilia Regis expectabant. Iunio tandèm mense, collectę aliquot peditũ copiæ, quæ ex Frisica nobilitate ferè conflatæ erant, Rhenum traijciunt, & Groningam magnis itineribus, summaq́ue celeritate proficiscuntur. Addit se his Martinus Schenckius, cum suo equitatu; & Thomas Epirota Græcus, equitum ductor celeberrimus, de quo asseritur, quòd ex pugnis statarijs sex, victor euaserit. is tria hastatorum equitum signa ducebat. Quį in castris Ordinum erant, postquàm intellexissent hostem in procinctu esse, duce Holachio obuiàm ei proficiscuntur, vt in viarũ angustijs eum opprimerent. sed priusquàm locũ opportunum nacti essent, regios in ericeto Hardenbergensi, in Busactoribus, nunc Transiselania ditione, siti, fame, atq; æstu penè enectos obuios habuêre. instruuntur acies, galeæ demittuntur, librantur hastę, fit equorum concursus: pedites quoquè regij vim hostiũ sustinent fortissime. dimicatum aliquandiù summis viribus: sed cùm Holachius suos passìm cædi videret, paululùm initiò cedit, indè effusa fuga se in tutum recepit. Regij terga hostium insequuntur, passimq; occidũt. Periêre hac pugna ex Ordinũ militibus mille quingenti, ex regijs quinquaginta quinq; tantùm desiderabantur. quod tanto illis accidit fœdius, quanto regios peditatûs equitatusq́ue numero superabant. Ex Ordinum exercitu Vvingarden, signifer Niueldius, multi præfecti & nobiles occubuêre. Niueldius alter centurio, cum Renoyo, atque aliquot vicarijs capti sunt. Ex regijs nullus cuiusquam authoritatis cecidit, nec captus vllus. Vfkens altera belli huius (prior enim Entius iam erat extincta) fax, non actor, sed pugnæ huius spectator aderat. is curru, in quo sedebat, fugere cùm vellet, à regijs comprehensus, occiditur. Omnia tormenta bellica, omniaq́ue impedimenta in potestatem regiorum venerunt. Quį fuga elapsi erant, nullis minis, nullis verberibus sisti potuerunt. Regij interim Couerdam occupant, cuius arcem ab Ordinibus restaurari cœptam, Eucrardus Entius Satrapa perfecit. Indè Groningam mouent. quod vbi illi qui in obsidione erant intellexissent, relictis omnibus, ipsi quoquè fugerunt. Asinius

Gensũ cæduntur in ericeto Hardenbergensi.

Entius

1580 Entius cum Bormanio & Vogelio, munitionem in Delfzijl suscipit defendendam: Iohannes Robertus Harlingam mittitur, alij aliò ablegantur.

Groninga ab obsidione liberatur. Regij victores Groningam veniunt, vbi à Renneburgio totaque ciuitate magno cum triumpho excipiuntur. Post vnius aut alterius diei quietem, Renneburgius cum suis ad obsidionem munitionis in Delfzijl profectus est: priùs tamen locum Den Opslach vulgò dictum, intercipiendum esse visum est: ad quem defendendum missa sunt ab Ordinibus duo signa, quibus ad internecionem deletis, regij propugnaculum occupârunt. qui in eo erant, præstito iuramento se trimestri spatio Ordinibus nòn militaturos, dimissi, ad Holachiumque profecti, ab eo Steenvvichium missi sunt. Renneburgius Collum contendens, Dockomium capere gestiebat: sed Ordines oppidum hoc munierant, & fortissimum præsidium imposuerant. quarè post primum assultum Renneburgius suos Collum reduxit. Entius Couerdæ Sattapa dum Meppelium, anno 1536. à Georgio Schenkio deiectum, reædificat, ab Ordinibus cæditur, fugaturque. Intereà præsidiarij qui in Delfzijl erant, extrema laborabant rerum penuria: (solo enim caseo & butyro aliquandiù victitabant) Hollandi eò naues quasdam bellicas mittunt. Holachius 50. naues cogit, easque omni apparatu bellico, omnique commeatu onustas, ad obsessis auxiliandum velificare iubet: ipse quoquè illuc proficiscitur. sed & Hollandiæ Archithalassus Duuenuordius, eiusque vicarius subsidio venerunt, die Iulij 23. Sed cùm omnia itinera, ipseque portus, ità esset obsessus, vt nusquàm aditus pateret, nauibus in altum reductis, spem succurrendi abiecerunt. Cumque obsessi aliquandiù pullo vexillo erecto, calamitatem suam significâssent, tandèm cum hoste paciscuntur: Depositis armis, albis virgulis exirent, tribus mensibus ab omni militia conquiescerent, capitaneos omnes in Renneburgij potestatem traderent. His confirmatis, Delfzijl in regiorum manus venit. *Delfzijl occupatur* Intereà Notitz cum decem Anglorum, & Michas cum sex Gallorum peditum signis, & aliquot Germanorum equitũ cohortes, se Holachio iunxerunt.

Stephanum Poloniæ Regem, rebus superiori anno contra Moscouiæ Ducem feliciter gestis, Varsouiã Ordines ad comitia conuocâsse, diximus anteà. In his comitijs de bello diutiùs sustinendo actum est. Rex itaque nihil prætermisit, quod posset ad illud rectè administrandũ, & inpri-

Inprimìs ad exercitus, cùm veterem retinendũ, tum nouum conſcribendũ, pertinere. quibus omnibus cùm certo die ad Czaſniciam conuenire edixiſſet, ipſe paulò pòſt equum in gyros tortũ conſcendens Vilna egreſſus eſt, & tandèm 8. Iulij die in caſtra venit; & congregato Senatorum, hominumq; militarium cõuentu, quò potiſſimùm arma infereñda eſſent, proponit: tres peramplę & celeberrimæ ciuitates proponuntur, Smolenſca ad Boyſthenẽ ſita, Pleſcouia Niemo fluuio impoſita, & Vielicolucum in Louati ripis extructũ. Sed priorum duarũ expeditio improbata eſt, eò quod itinera eſſent periculoſa, commeatus deficere poſſet, & Rege in locis nimiùm remotis militante, ſubditi periclitarentur. quarè eò tandẽ deſcenſum eſt, vt Vielicolucũ cum exercitu mouendũ, eamq; vrbem & arcem omni conatu oppugnandã concluderetur; tũ quòd ex hoc loco Ruſſia defendi, exercitus Lucenſis agri fertilitate ali, ſigna penitiùs in hoſtilia loca hinc inferri, & hoſtis ad apertã dimicationẽ prouocari poſſet. Habito itaq; exercitũs delectu, ex agro Czaſniciensi, Vitepſcũ profecti ſunt. Quo in itinere, cùm Rex arces duas hoſtiles, Vieliſium vnã in Dhunæ ripa, Vitepſço ex ſuperiore fluminis loco oppoſitã, atq; alteram Vſvviatũ, quę ad amnẽ eiuſdẽ nominis in Dhunã illabentem ſita eſt, prohibituras alioquìn Polonorũ exercitui tormentorũ, & cõmeatũs in caſtra ſupportandi commoditatẽ, accepiſſet; Iohannẽ Zamoſciæ, regni Cancellariũ, cũ ſuis, alijsq; adiunctis copijs, ad Vieliſiũ oppugnandũ præmiſit. qui tribus in locis arcẽ verberare volens, vnã Pannonibus, aliã Polonis, tertiã Ridulphino Camerinenſi mandauit. Qui in præſidio erãt, videntes propugnacula ſterni, ignẽ aſſiduè in arcem intorqueri, Polonos ſe ad oppugnationẽ parare, pacti incolumitatẽ, deditionẽ fecerũt. Rex loco perluſtrato, præmiſſisq; Lituanicis copijs, Vſvviatũ cum exercitu cõtendit. Moſci obſidionẽ expectandã decernentes, oppidũ arci ſubiectũ, admiſſa in arcẽ oppidanorũ turba, ſuccendunt. Cumq; Rex obſeſſos per caduceatorẽ ad deditionẽ hortaretur, illi acerbè reſpondenr, & petulanter. Sed poſtquàm hoſtiũ in oppugnando alacritatẽ, atq; impetũ experti eſſent, ſponte fidei Regis ſeſe cõdonârunt. Rex, cõtractis in itinere copijs omnibus, quas duarũ iſtarũ arciũ oppugnatio diuiſerat, Vielicolucũ mouit: ac ſuperata locorum à Czaſnicia, incredibili vaſtitudine, itinereq; ſummo cũ labore militũ, ac ingẽti difficultate, per aſſiduas dẽſiſſimasque ſyluas (quę in Moſcouia frequẽtiſſimę ſunt) facto, ad arcem

1580 *Polonorũ in Moſcouia victoria.* *Vieliſium capitur.* *Vielicolucum obſidetur.*

1580 arcem Vielicolucensem 26. Augusti castrametatus est.

Galli opẽ implorant Belgæ. Ordines intereà Belgici, vires suas regijs impares esse iam sæpiùs experti, atque ærarium suum exhauriri animaduertentes, de potenti aliquo Principe, loco Hispaniarum Regis assumendo, consilia captabant. Neminem verò & ad Belgij defensionem potẽtiorem, & Burgundico nomini infensiorem Gallo, inuenire potuerunt. Cæterùm cùm non ignorarent Regem diuturnis bellis exhaustum, nec pacem cum Hispano initam violare, nec Hispanum ad nouum bellum concitare posse, aut velle: inuentus est Alenconius Regis Galliarum frater, sub cuius vmbra Rex (vt ipsi arbitrabantur) Belgas, ab Hispanorum tyrannide, in libertatem assereret, pactisque prouincijs quibusdam, regni pomœria produceret. Missa est itaque in Galliam honorifica legatio, quæ Duci Alenconio Belgium, Rege Hispaniarum repudiato, certis conditionibus offerret. Archidux Austriæ Matthias hoc se indignũ ratus, nonnullos ex Ordinibus ad se vocat, ijs beneficia sua in Belgium collata cõmemorat, suum, domusque Austriacæ erga Belgas affectum exponit: rogat, nè antiqua cum Austriacis fœdera dissoluant, animũ suũ Collegis, ceteris Ordinibus, demonstrent, operãque omnem suam illis offerant: petitque, vt quo vicissim in suam sint Ordines affecti personam, quæ consilia moliantur, & quid de se statuere decreuerint, apertis verbis declarẽt.

Dum Polonus ad Vielicolucũ subsistit, Moscus Legatos in castra mittit. quos Rex nulla interposita mora audiuit. Verùm cùm ab eo contra omnes illius gerendarum rerũ rationes, contraq; dignitatem regiam postularent, vt in Lituaniam cum exercitu se referret; negarentque, nisi id ante omnia faceret, se per Principis sui mandata quicquam de ipsa legationis causa dicere posse: Rex, repudiata illorum tergiuersatione, munitis castris, extructisq; propugnaculis, ipsis Calend. Septemb. oppugnationem auspicatur. Cæterùm cùm præsidiariorum summa loci retinendi pertinacia esset, & vltima periclitari coniurâssent, arx quoq; & arte, & natura loci esset munitissima: nè suorum maximo detrimento diutiùs in obsidione permanerẽt, necessariò Polonis res ignitis globis tentâda fuit. Id quomodò fiat, in gratiã lectoris, hic adijcere

Stratagema nouũ. visum fuit. Tormẽto bellico puluis ad solitã mensurã inijcitur: pulueri fœnũ, aut alia arida materia superadditur: fœno multũ terræ superintruditur, nè candẽs globus adactus ignem excitet. Deindè tormẽtum dirigitur ad locũ, ad quem

ad quē globum ferri velint. quo immobili stante, ignitus 1580
cādensq; è furno allatus globus, instrumēto quodā in tormentum ad terram illā vsq; impellitur. tādem magister igni de more admoto, globū in materiam aliquā aridam, ad quam anteà collimauerat, intorquet. Tale incendium cùm magna Pannonum virtute primùm, deindè à cæteris toto penè triduo illatum esset, & obsessi pro viribus flammarum initia restinguerent, tandèm pluribus in locis, ignis incrementa sumens, ingens excitat incendium. Ab altera parte cuniculi ad ligneas vsque substructiones agebantur, quibus immisso puluere incensis, magnum arcis propugnaculum est euersum, in cuius ruinas Pannones desilientes, acriterque pugnantes, multis occisis, repulsi sunt. Spirante autem vehementiùs Africo, tantas incendium vires concepit, vt non priùs extinctum sit, quàm tota munitio, vallo tantùm exteriori incolumi, flammis fuerit absumpta. Qui in arce erant, partìm quia in Poloniæ deditione vita donati, nunc de venia desperarent; partìm nimia sua pertinacia ignibus absumpti sunt: cæteri omnes occisi. post primum tamen impetum, fœminarum & puerorum habita est ratio.

Vielicolus cum capitur.

Hac ratione Vielicoluco in ipso conspectu legatorum Moscouiæ expugnato, Magni Moscouiæ Ducis oratores iterùm apud Regem dicendi potestatem sibi fieri petiérunt. qua impetrata, cùm ea exponerent, quæ honestæ paci minimè satisfacerent, leuioraque omnia quàm Regia dignitas & iura Reip. paterentur, proponerent: ostendit Rex, se ad ea descendere non posse. Cumque illi mandata alia sese hoc tempore non habere dicerent, peterentque, vt ipsis ad Ducem literas mittere liceret, quibus eum de conditionibus, Regisque voluntate redderent certiorem: Rex vt ne in medio cursu, & quasi ardore belli, se ab honestæ pacis conditionibus alienum esse contestaretur, & proprias dedit ad Moscum literas, & oratores dare suas permisit. Dum responsum Ducis expectatur, Rex ad præcipua regni loca literas mittit, belli felicem successum subditis exponit, supplicationes publicas instituant, Deoq; Opt. Max. propugnatori gratias agant, hortatur. Deindè arcis ruinas recognoscit, opus restaurandum in partes quatuor diuidit: duas sibi reseruat, tertia Lituanis, quartam Polonis assignauit, vt mutua nationum æmulatio conduceret ad celeritatem operis conficiendi. Quinetiàm vt victoria prudenter vteretur, bellique fortunam prosequeretur, Bornemizzam Pannonem,

1580 Palatinumque Polociæ ad Neuclam oppidum expugnandum mittit.

Moritur Patriarcha Constantinop. & nouus eligitur.

Moritur intereà Patriarcha Constantinopolitanus Ieremias, in cuius locum vir sanctissimus (schismate excepto) Metrophones successit. Is ante Ieremiam Patriarchalem sedem occupabat, sed Cantacuzeni priuato odio eiectus, in monte Sancto toto Ieremiæ tempore exulauerat. Reuocatus posteà nepotes duos Romam misit, in Catholica Romana religione enutriendos & instituendos, tanti ingenij, pietatisq; adolescentes, vt nō minima spes affulgeat, horū aliquādò laboribus, consilijsque, ecclesiā Orientalem, sublato schismate, Occidentali fore iūgendam. Idem Patriarcha cùm aliquotiès à Germanis Luteri opinionem propugnantibus (sicut & eius decessor) interpellatus esset, tandem videns nullam in illis resipiscendi spem esse relictā, in hanc sententiā ad eos scripsit: *Rogamus itaque vos, nè posthàc labores nobis exhibeatis, neque de ijsdem scribatis. Nam Theologos, qui Ecclesiæ lumina fuerunt, aliàs alitèr tractatis, & verbis quidem honoratis eos, factis verò reijcitis, armaq; nostra inutilia nobis efficere vultis: excutere scilicet de manibus nostris verba eorum sancta, & diuina, quibus nos ad scribendum, & contradicendum vobis vti potuissemus. Quamobrèm quantum ad vos attinet, liberàste nos curis.* Hæc Patriarcha. Gabriel quoquè Archiepiscopus Philadelphensis, hoc anno ad Martinum Crusium scribens, non multò leuiùs Luteranos notauit inter alia scribens: *Si verò cognoscere cupis, quomodò se res nostræ habeant: scias nos veram doctrinam, & sanctorum Apostolorum* TRADITIONES *sequi, & non illos qui verborum ambagibus, & sermonibus in aërem euanescentibus operam dant, & quotidiè additiones & detractiones proferunt.*

Status Ecclesiæ Orientalis.

Sed quia in Orientalis Ecclesiæ mentionem incidimus, lubet hìc nonnulla de statu eius, qui nunc est, ex literis indè non ità nuper missis excepta, subiungere. Ecclesiasticarū dignitatum gradus & ordo hic est: Patriarcha, Metropolita, Archiepiscopus, Episcopus, Hieromonachus, Presbyter, (his consecrare, id est, Missas celebrare licet) Monachus, (non consecrans) Diaconus, Hypodiaconus qui altari ministrant; Anagnostes, qui Epistolam legit Dominicalem, aliaque nonnulla; & Archimandrita, hoc est, monachorum Abbas. Patriarcha secundùm antiquos Canones (quos Cantacuzenus iam plurimùm labe-

labefactauit) à Metropolitis, Archiepiscopis, Episcopis 1580
eligitur, & à supremo Bassa Regis vicario confirmatur. Metropolitæ proximam à Patriarcha sedem, sed ordine, habent. Primus horum Thessalonicensis nunc est, qui metropolin frequentissimam, & decem Episcopatus habet. Athenarum metropolis sex Episcopatuum, & 150. Ecclesiarum etiamnùm extat. in ipsa autem vrbe Athenarum infra decennium adhuc, 250. sacerdotes in publica visi sunt processione, simul incedentes. Est & Mitylenæ Metropolita, sed Episcopos habet sub se nullos. Chalcedonensis 60. præest Ecclesijs, vbi ruinæ templi D. Euphemiæ, in quo Concilium celebratum est, adhuc visuntur. Nicæa Metropolis adhuc, sed absq; Episcopatibus est, vbi etiàm templum τῆς παναγίας, vel Mariæ, iuxta quod Patres in Concilio fuere congregati, visitatur. Metropolita Ephesinus 50. præest Ecclesijs, Philippensis 150, Antiochenus in Pisidia 40, Smyrnensis 80. Ecclesijs præsidet sibi subiectis. nullos verò habent Episcopatus, solo Corinthiaco excepto, cui præter centum Ecclesias, quatuor quoquè parent Episcopi. Horum omnium religio, prętet tres aut quatuor veteres Græcorum errores, per omnia cum Catholica conuenit Romana: vt ex Censura Orientalis ecclesiæ, à Ieremia Patriarcha Germanis ad eorum petitionem nuper missa, & ab illis suppressa, superiori verò anno ab Archimandrita in regno Poloniæ detecta, luculentissimè probatur.

Ochiali Bassa superioribus annis in Colchidem nauigans, Phasidis amnis accolas domuit. Sed & Mustapha post eum contra Persas missus, primùm Georgianos Iberos, qui Christum Gręcorum more colunt, eò quòd cum Persis sentire viderentur, inuasit, atque inopinantes ità oppressit, vt bonam eorum prouinciæ partem, cum ciuitate Tifli occupârit, ijsque tributum annuum imposuerit. Quarè Principes eorum Constantinopolim ad Imperatorem elapsi profugerunt, vrbemque magno & splendido comitatu ducentorum circitèr hominum ingressi, solennitèr à Turcis excepti fuère, deficiente paulò pòst iuniore fratre, cum sua cohorte ad Mahometismum: non aliam ob causam, quàm vt hoc modo Turcarum fauorem aucuparetur, occasionemque & opportunitatem captaret, fratrem seniorem Quarckvvare Arabac imperio & principatu Iberiæ exturbandi. quod & actum est. Qui cùm aliquandiù Byzantij commoratus esset, rebus desperatis, & nullo eorum quæ petierat impetrato, vnà cum

Turcæ Georgianos oppugnãt.

1580 fratre apostata dimissus est.

Legatio Persarum. Persarum Imperator, etsi multis victorijs Turcas fudérat, tamen quia regni proprij fines ipse, ad excludendum hostem inopia commeatûs, deuastârat, pacis erat cupidus, & ad Mustapham aliquotiès misit, qui de pace cum eo agerent. Cæterùm ille homo truculentus, & inquieti spiritûs, omnem pacis mentionem reiecit, nec legatos admittere voluit. Quod cùm ad Amurathum per nuncios allatum esset, Mustapham reuocauit, & Persæ licentiam dedit, legatos ad se mittendi. Venerunt illi Byzantium circa mensem Augustum, cumque aliquandiù de pace disceptâssent, nec inter ipsos conueniret, (Turcæ nanque Mediam sibi concedi postulabant, & Persi Mediæ causa omnia facere videbantur) in Persidem reuersi sunt.

Geusij cæduntur in Frisia. Augusti quarto in Frisia Holachius suas copias coëgit. euocârat aliquot peditum signa, quæ iuxta castrum Nienort consederunt. Non ignorans hoc Renneburgius, eò magna cum celeritate contendit, manusque cum illis conferens, fudit. qua in pugna Cornelius VVeda Amorfortius, homo nouus, & sub Ordinibus centurio inter alios est occisus. Holachius auctus nouis Anglorum & Gallorum copijs, Renneburgium insequebatur: qui Groningam reuersus, mœnibus se continebat. Ordinum milites ad vrbis mœnia excurrentes, sæpè cum oppidanis velitabant, & exercitus ipse diù in conspectu vrbis castrametabatur. Vrgebant confœderati, vt Holachius vrbem obsideret. sciebant enim non magnam in ea esse frumenti copiam. Sed quia in exercitu Holachij non frumenti solùm, sed omnium rerum esset penuria, & eruptiones hostium metueret, Couerdam mouet: BouVVingam & Reinerum Ietzen cum suis signis in Aduerderzijl mittit, vbi statim superuenientibus regijs, cæsi sunt, ipseque BouVVinga interfectus. Holachius verò Couerdam obsidione cingere volens, dum arcem lustrat, qua parte munita minùs esset, Ludolphus Ricoldi, pastoris Bunschotini filius, magni inter illos nominis Tribunus, capitur, & Nassouius Comes in læuo crure, globo ferreo grauitèr sauciatur. decimo tamen quinto Augusti arcem deditione receperunt. Dum Renneburgius in obsidione Delfzilana esset, Holachius munitionē den Opslach dictam, recuperârat; propugnacula firmârat, 6. peditum signa in ea deduxerat, commeatu, rerumque ad obsidionem sustinendam necessariarum copia instruxerat. Renneburgius,

cùm

cùm sua plurimùm interesset, hostísne an ipse loco isti 1580
præesset, eò attractis maioribus tormentis copias aliquot duxit, munitionemque oppugnat: sed præsidiarij trepidantes, mox veniam postulant, & in gratiam recepti, se dedunt. Inde in Slochteren profectus, Nassouij & Michę pedites inuenit, qui audito hostium aduentu fugiunt in Bortangam, locum angustum & paludosum. Regij illos insequentes, eo loco Holachij quoquè copias inuenerũt. instructis ordinibus grauissimum hîc commissum est prælium: initiò vtrinquè multi ceciderunt, tandèm victores regij in hostium aciem impressionem facientes, magnam illi cladem intulerunt. Cæsa sunt 8. peditum signa, & vna equitum cohors, ex alijs signis non pauci, capti plurimi. Acta sunt hæc 3. Septemb. cùm Renneburgius 9. Couerdam iterùm oppugnat, quam 20. deindè recepit. qui in arce erant, plerique relictis Ordinibus partes Regis sequebantur. id multis alijs in locis contingebat, ità vt hostium exercitus decresceret, Regisque augeretur. Felices Renneburgij successus cùm Holachiani, qui ad obsidionem Lingensem missi erant, audiuissent, relictis castris fugerunt. Rebus Couerdæ constitutis, Oldenzaliam mouet, quæ metropolis est totius Tvventæ. Erat ibì relictus ab Holachio oppidi præfectus Baro quidam Austriacus Eck, adolescens imberbis, sed præsidium è veteranis erat conflatum. Vexillum enim Domini de Svviten, Vischerus item Amstelredamensis cum suo peditatu, & Ellenbornius Vicarius Gorij cum aliquot equitibus, oppidum custodiebant. Sed cùm Renneburgius illud magno furore oppugnaret, tandèm 24. Septemb. deditionè recuperauit. Indè Renneburgius exercitum Suollam transportat.

Oldenzalia obsidetur, & deditur.

Intereà in ditione Karpena, duobus ab Vbiorum vrbe milliaribus, Regis Hispaniarum iussu aliquot signa peditum, sub chiliarcha Struffio, nobili Cliuensi conscribebantur, quæ in Frisiam ad Comitem Renneburgium Georgium Laleinium, proficiscerentur, vt victorias is hactenùs felicitèr partas, nouis auctus copijs, maioribus successibus cumularet. Non latebat hoc Ordines Geldrię, atque Hollandiæ, qui naues aliquot ad bellum instructas Coloniam vsquę miserunt, vt Rhenum infestarent, & regios, nè flumen traijcere possent, prohiberent. Electores, quorum est Rheni tractum defendere, & fluminis nauigationem liberam conseruare, Moguntinensis scilicet, Coloniensis, Treuirensis, & Palatinus, instructis tu-

Nouæ copiæ in Frisiam mittuntur à Parmensi.

1580 tumultuarijs quibusdam nauigijs, collectoque milite, Ordinum classem in fugam coniecerunt. Intereà regius miles Rhenum transportatus, Nouesium incolumis peruenit. Erant ibi in insidijs Ordinum aliquot signa disposita, quę regios ex improuiso inuaderent, trucidarentque. & certè propè illorum exitium erat, nisi per exploratores insidiæ detectæ fuissent. Instructa itaque acie Struffius, de numero consilioque hostium certior factus, suos accelerare iubet, & manum cum hoste conferre. qui primo impetu in fugam versi, à regijs insequentibus passim capti sunt, & trucidati. Indè Vesaliam versùs iter instituentes regij, leui accepto damno, in Frisiam magnis itineribus contenderunt. Renneburgius cùm illorum aduentum cognouisset, relicta Suolla, eis obuiàm proficiscitur. quo tempore Hegemannus Anholtium, eo quòd Dominus oppidi à parte Regis staret, diripuit, atque exussit. Coniunctis Frisiorum & Geldrorum (sic enim Struffij copiæ appellabantur) legionibus Doetechemium, in Comitatu Zutphaniensi oppidulum, obsederunt : Sed quia Frisij extra patriam, in cuius salutem se militare dicebāt, diuturniorem facere moram noluerunt, contrà Geldri, relicta sua patria Frisios sequi recusârunt, orta est inter illos contentio : re tamen composita, simul relicto Doetechemio in Transiselaniam contendunt. Renneburgius, mutato consilio, Suollam reliquit, & nè à tergo relinqueret hostem, maiorque supportandi commeatûs esset opportunitas, Steenvvichium obsedit, die 18. Octobris. Habebat in castris quatuordecim signa Frisiorum, quorum summus vicarius Ioannes Mommius eodē die ictus è mœnibus globo occubuit, cuius in locum Ioannes Baptista Taxius surrogatur: habebat nouē signa Geldrorū, quinque etiàm Tyronum nuper adlectorum, & aliquot equitū cohortes. In oppido 600. erāt pedites præsidiarij, prętet equites non adeò multos. his pręerant Olthouius, Korenputtius, Platius, & Befenbroekius. Eodem quo oppidum obsessum est die, Cometes in Aquario nō procùl ab Aquila illuxit, qui multis deindè noctibus est visus.

Steenvvichium obsidetur.

Maritimus quidā locus est in modū portûs, nō procùl à Steēvvichio, qui Kuinder ab incolis appellatur. Erāt hîc in pręsidio confœderatorū cohortes duæ, quas Esseeda & Langius ducebāt. Missi sunt huc ex regijs Gemen & Snater veterani militum duces ambo, qui intempesta nocte vallum superârunt, hostes interfecerunt, & Esseedam captum abduxerunt, solo Langio scapha elabente.

Kuinder à regijs capitur.

In

In Gallia, quoque mensibus Iulio, Augusto & Septembri, priora illa vulnera leuitèr quidem abducta, iterùmq; refricata, nouo dolore recruduerūt. Rex enim Nauarrus, Condeus, aliiq; Hugonotarum antesignani, bellū sibi pace quæstuosum magis existimātes, La Fera Morinorum, seu Picardiæ oppidum inuadunt, illatisq; armis in suam redigunt potestatem. Cumque præsidiarij assiduis excursionibus longè lateque vicinas prouincias rapinis, incendiis ac cædibus redderēt infestas, querelę prouincialium quotidiè ad Regē adferebantur. Decretū est vrbē obsidere: Regię copiæ Ferā conuolare iubētur, Marsignonius expeditioni pręficitur. Ille castris munitis, attractisq; tormentis, muros sinè intermissione quassari, ruinamq; satìs amplā sterni imperauit. indè qua parte murus disturbatus erat, milites induxit, fortissimeq; vrbem oppugnauit: sed alacritate oppidanorum Marsignonius repressus, receptui canit, & suos in castra ducit. Cùm tamen crebris oppugnationibus vires obsessorū minui facilè animaduerteret idē regius Imperator, nec subsidia in vrbem mitti posse, ab oppugnādo non desistendū esse censuit: in tantasque angustias oppidanos breuì redegit, vt interìm dū frustrà ab Alenconio & Nauarro auxilia implorātur, vrbs summis viribus expugnata, cæsis omnibus præsidiariis, in Regis venerit potestatem. Nec infeliciùs apud Allobrogos Bironius, atq; alij aliis in locis pro Rege pugnabant. Hugonotę Catholicis & numero & viribus inferiores, iterùm ad pacē respexerūt: quam ideò facilius à Rege impetrârunt, quòd Alenconius ab Ordinibus Belgicis, ad eorum defensionem euocatus, res priùs domi stabiliendas duxerit, quàm foris bellum gerendum. Congregatis itaque regni principibus, noua denuò pax constituitur, atque inter alia cauetur, nè in posterum Hugonotæ, in locis Regi subiectis concionentur, aut religionis suæ exercitium publicè administrent. *1580* *Tumultus Gallicanus.* *Fera expugnatur.*

In Hibernia noui tumultus inter Catholicos & Hæreticos exorti, occasionē dedēre Italis, Hispanis, & Gallis nōnullis, vt inito fœdere, septē nauibus onerariis in insulā nauigauerint, opeq; Insulanorū Catholicorū, præsidia Reginæ, munitioraq; loca inuadētes, expugnauerint. Hi sibiipsis Pontificiorū nomē indiderūt, duabusq; clauibus pro signo vtebātur. cumq; multis, magnisq; victoriis inclarescerent, Regina auditis repentinis Hiberniæ motibus, nec parum suspectum habens belli apparatum, qui ad expeditionem Lusitaniæ in Hispaniis fiebat, exercitum *Hiberniæ tumultus.*

1580 conſcribit, nauibusque impoſitum, in Hiberniam miſit. qui poſt multa prælia Pontificijs occiſis, Hiberniam ad obedientiam atque officium Reginæ compulerunt. Regina quoquè, edicto promulgato, Hiſpanos omnes Anglia, atque adeò omnibus regni locis, eiecit.

Vigeſimoſeptimo Octobris Renneburgius in caſtra ad Steenvvichium venit, miſſoque feciali, deditionem oppidi poſtulauit. Sed militum præfecti reſpondent, ſe alium non agnoſcere Dominum, quàm principē Auraicū, & Ordines generales. Archiducis enim Auſtriaci imperiū nullum eſſe, vt erat, exiſtimabant: Ad horum oppidumſeſe mandata ſeruare, nihil cum Rēneburgio negocij habere. Friſij in Septē ſyluas, quas vulgus Seuen wolden vocat, quatuor peditum centurias miſère, quæ excurſiones hoſtium impedirent. quod cùm in caſtra relatum eſſet, miſſi ſunt eò cum ſuis cohortibus Oyenbruggius, Gemen, & Snater, qui Friſios fuderunt. cadit inter alios vnius vexilli ductor Ioannes Feruo, cuius fratrum minimus fugiens à ruſticis occiditur, & alter Fredericus viuus in hoſtium manus venit. Regij bonis auibus præliantes, hac victoria potiti, Sloten oppidulum maritimum occupant, vbì Doco Martenam comprehendunt. Paulò pòſt oſtium Lemmeræ, non minimi in Friſia fluminis, Ordinibus eripiunt. Reinerus verò Dekema Staueren intercipit, arcemque reparat, & in Mackum propugnaculo ædificato, ad portas vſque Harlingæ, Franckeræ, atque Bolſvverdæ excurrit, hoſtiumque agros deprædatur. Friſij vt excurſiones has impedirent, mare in agros perforatis aggeribus immittere ſtuduerunt : ſed quia æſtas erat ſicca, nec ventus illis eſſet ſecundus, irritus erat omnis iſte conatus.

Ciues oppidi Steenvvichiani, de vita, bonisque ſuis ſoliciti, & milites etiàm nonnulli trepidantes, ſæpiùs vt ad Confœderatos pro ſubſidio ſcriberetur inſtiterunt. Korehputtius quantum potuit obſtabat, violentiæ tamen aliorum cedens, iam tèr quaterque literas mittendas ſubſignârat. Confœderati putantes tantam in oppido eſſe neceſſitatem, quantam literæ præ ſe ferebant, ſubſidium maturârunt : Contractis tumultuarijs aliquot cohortibus, eas in monaſterium, quod Campus S. Ioannis appellatur, miſerunt, quorum ſupremus ductor erat Hegemannus. Regij decimoſeptimo Nouembris aliquot centurias hoſtes oppugnatum mittunt. velitatur, pugnatur aliquandiù.

Regij

Regij tandèm, vallo ſuperato, in monaſterium irruunt, 1580
hoſtes cædunt, capiunt, ſternunt. tres centuriones, raptis vexillis, ſecum captiuos in caſtra magno cum triumpho, vexillis ad caudas equorum alligatis, inſpectantibus obſeſſis, ducunt. Inuenerant in monaſterio magnam pulueris tormentarij copiam, apparatum bellicum, ad oppugnationem ſibi non inutilem. Poſtridiè igitur attractis tribus machinis æneis, tectum & pinnas portæ, quæ à Xenodochio nomen habet, verberare cœperũt: Præſidiarij rati hoſtes oppugnationem parare, aquam feruentiſſimam ad mœnia portant, malleolos cõficiunt, ſaxa congerunt, omniaque ad defenſionem parant. Korenputtius aliud moliri hoſtem ex eo ſuſpicabatur, quòd ſummitatem portę tantùm feriret. Deiecto itaque portæ faſtigio, cùm ædium tecta ſe oſtentarent, ignitos globos eiaculabantur. Neſciebant id obſeſſi, donèc quatuor aut quinque locis, luculentiſſima flamma ex ædium tectis aſſurgeret. Oritur ingens clamor, toto oppido trepidatur: gemitus virorum, planctus mulierum, & puerorum eiulatus in caſtris audiebatur. Prẹſidiarij immoti in mœnibus ſtabant, ciues incendium reſtinguere totis viribus annitebantur: ſed tam frequẽs ignis in oppidum immittitur, vt tandèm defeſſi ciues, coriaceis vrnis diffuſis, & alijs neceſſarijs deficientibus, flammã liberè vagari permiſerint, atque obuia quæuis depopulari. Conquerebantur ciues, quòd confœderatorum iugum induiſſent; Korenputtium eiuſque phalerata verba calumniabantur, execrabanturque. Quid multis? tanta erat hominum deſolatio, tanta trepidatio, vt ſi is caſus noctù accidiſſet, oppidum ſinè dubio in regiorum manus veniſſet.

De cõtrouerſia regni Luſitanici, inter Hiſpaniarum Regem, Antoniumque Spurium, & Odoardi poſteritatem, deque apparatu bellico, qui in Hiſpanijs fiebat, diximus ſuprà. Cùm verò Turcarum Imperator bello Perſico attritus, peſte ac fame huius atque ſuperiorum annorum domitus, tantum bellum ſibi parari metueret, de inducijs cum Hiſpano faciendis per Mahometem egit: in quas cùm Philippus quoquè propenderet, vt commodiùs in Europa belligerari poſſet, triennales cum Amuratho pepigit. *Induciæ inter Hiſpanum et Turcam.*

Antonius cùm iure Regnum obtinere non poſſet, cœpit de vi & populari factione cogitare, vt armis Hiſpanum excluderet. metuebat tamen claſſem, quam Hiſpanus paratam habebat, & terreſtres copias, quæ quotidiè *Bellũ Luſitanicum.*

1580 augebantur. quarè & ipse ad apparatus bellicos animum adiecit, beneficioque multorum procerum, totiusq; Regni populatium, qui (quòd Castiliç nomen ipsis exosum esset) ab Antonio stabāt, multa millia tumultuariorum & imperitorum militum collegit. Rex Philippus arma parari intelligens, legationem in Lusitaniam misit, debitum sibi successione regnum postulans. ad quod si Maiestatem suam benignè suscipere nollent, armis eam ius suum prosecuturam minatur. Sed cùm Lusitani, se patriam contra vim defensuros, nec Regem Hispanum recepturos, non obscurè responderent; Legati in Castiliam reuersi, mentem Lusitanorum Regi exposuerunt. Rex itaque cum Parmensi de iure, quod ipsi in règnum Lusitaniæ competere videbatur, transigens, Pontificis etiàm (vt scribunt nõnulli) suffragationem adeptus, Albanum Ducem veteranum, & longo vsu militaris rei peritissimum, huius expeditionis summũ Imperatorem nominauit. Albanus collectis 25. millibus peditum Italorum partim, partìm Hispanorum, 2. millibus equitum & sexcentis cataphractis, cum multis Hispaniæ proceribus, 25. Augusti Lusitaniam versùs terra mariq́ue iter capessit. Antonius, cùm Albani aduentum ab exploratoribus didicisset, eumq́ue iam Setubalum, Cascaim, & castrum S. Ioannis occupâsse intellexisset, Vlyssiponam relinquit: contractisq́ue 20. armatorum millibus, in agris suburbanis castrametatur, expectans quid consilij Albanus esset capturus. Albanus non procùl ab Antonianis, sua quoquè castra locauit, & postridiè conuocatis proceribus ad comitia militaria, de belli ineundi ratione disceptauit. Variæ variorum erant sententiæ: consultissimum tandèm visum est, cùm omnis Antonij potestas in vno exercitu esset collocata, totaq́ue victoria ab illius expugnatione penderet, (munitiones enim Lusitaniæ nec firmæ sunt, nec expugnatu admodùm difficiles, eò quòd res Lusitanicæ bello potiùs inferendo, quàm propulsando creuerint) vt collatis signis confligeretur.

Magna itaque Italorum manus ad pontem, vrbi vicinum, quà itur Norbam Cæsariensem, occupandum præmittitur. Sed cùm is ab Antonianis acritèr defenderetur, ancipiti aliquandiù Marte pugnatum est: tandèm Itali superiores, deiectis Lusitanis, ponte potiuntur. Sancius Dauila pontem hoc modo occupatum transit, & cum

cum lectiſſimo exercitu ad oppugnandum caſtra Antoniana, contendit. Ferdinandus Toletanus cum parte equitatûs ſubmittitur: is in 400. pedites & aliquot turmas equitum hoſtiles incidens, manum cum ijs conſerit, cęſisque nonnullis, cæteros in fugam vertit, eosque ad vrbem vſque perſequitur. Sancius intereà ſecundum vallum occupauit. dum ad tertium vehementiſſimè pugnatur, Antonius inter alios duobus vulneribus grauiter vulneratur. cumque ardor belli creſceret, & Luſitani Hiſpanorum impetum diutius ſuſtinere non poſſent, relictis caſtris in vrbem ſe receperunt. quo in itinere Ferdinandum ad ſuos reuertentem obuium habuêre. Is hoſte viſo, aciem inſtruit, & in eos impreſſionem facit, multos ſtrauit: quibus elabendi ſpatium erat, relictis ordinibus, fuga vitæ conſuluerunt. Cæſo diſſipatoque exercitu Antoniano, Hiſpani propiùs vrbem mouent. nè tamen eam expugnarent, à Philippo interdictum erat: nè tam opulenta ciuitas, militari auaritia & rapacitate diriperetur. Vlyſſiponenſes in tanta trepidatione vrbis defendendæ ſpe abiecta, mittunt in caſtra, qui deditionem Hiſpanis, vitam & facultates incolumes pacti, offerrent. Reſpondit Albanus, ſe non niſi ad victoris arbitrium deditionem accepturum. Vlyſſiponenſes auxilia nulla expectantes, vitam & bona grandi pecuniæ ſumma tandèm redemerunt, vrbemque Hiſpani Regis fidei tradiderunt. Claſſis Hiſpanica, quæ quinquaginta triremium erat, accepto deditionis nuncio, ad vrbis portum nauigat, & commiſſo cum Antoniana claſſe inſtructiſſima leui prælio, eam diſiecit, diſiectamque facilè ſuperauit. 1580 *Antonius caeditur.* *Vlyſſiponam capiunt Hiſpani.*

Antonius ad orientalem vrbis partem cùm fugiens veniſſet, inuenit illic Emanuelem de Portugalla, auunculum Comitis de Viminoſo, qui in nauem iam deſcenderat, vt aduerſo flumine Santaram nauigaret. hic Antonium quoquè in nauim recepit. Vehebantur vnà Antonius, Emanuel, Viminoſus, & Marquerennas. Sed triremis Hiſpanica eos tam celeritèr inſecuta eſt, vt nauim ad ripam applicantes, & in terram deſilientes, vix ſpatium equos aſcendendi haberent. Hi tamen quatuor manus Hiſpan. euaſerunt, reliqui qui in naui erant, in poteſtatem hoſtium venerunt. inter quos Emanuel à Caſtro & Antonius Boradus. Cumque Antonius in pago quodam *Antonij fuga.*

chirur-

1580 chirurgum inueniſſet, vulnera ſua obligari iuſſit, & ſole iam occidente, celerrimis equis Santaram venit, vbi ab Emanuele de Sylua, oppidi præfecto exceptus eſt. Sed quia oppidum munitum nō erat, poſt biduum illinc ad Manliana, vrbē maritimam, Monte maior ab incolis dictam, atque indè Aueram, & tandèm ad oppidum munitum Portu portugal nominatum, peruenit, ibique hoſtem expectare volens, magis oppidum muniuit. Sed Albanus mox eò Sancium Dauilam cum exercitu miſit, qui oppidum ſtatim expugnauit. Antonius verò cùm aliquot nobilibus vix elapſus, Vianam maritimam vrbem veniens, quinque nauigijs inſtructis, poſt ſeptem menſium pericula, quibus in montibus ac ſyluis, nudus atque famelicus delituit, in Franciam fugit.

Hiſpani, nulla interpoſita mora, reliqua etiàm Luſitaniæ oppida partìm vi, partìm deditione ad Regis Hiſp. obedientiam compulerunt. quorum felices progreſſus cum cerneret Bragantiæ Dux, ſupplex ad Maieſtatem Regis venit, eique reconciliatur. & Ordines regni, Hiſpanos iam præcipuas vrbes occupare, nec aliundè auxilia ſibi adferenda non ignorantes, legatione ad Regem miſſa, fidelitatis iuramentum obtulerunt. Rex beneuolentiſſimè cum eis egit, libertatem & priuilegia priſtina illorum confirmauit, præſidia non niſi tolerabilia ipſis impoſuit, omniaque fecit, quæ optimum Principem decent. Vtriuſque Indiæ populi, accepto de Luſitania ſubiugata nuncio, certatìm legationes precioſiſſimaq; honoraria Vlyſſiponam Regi gratulantes, eique obediētiam deferentes, miſerunt. Solus Cyprianus Figuereido, Inſularum, quas Azores vocant, præfectus, Regis imperium ſuſcipere noluit, ſed inſulas in fidem Antonij iurare coegit.

Rēneburgius Steenvvichium ſibi dedi poſtulat. Deformato, vt diximus, grauiſſimo incendio Steenvvicenſi oppido, ciuibusque lamentantibus, Renneburgius iterùm fecialem mittit, qui veniam illis & gratiam Regis offerret, ſi ſe dederent. Platius in mœnibus ſtabat, cùm ille mandatum ſuum proclamaret: qui reſpondit, ſibi, ſuiſque nihil eſſe cum Comite negocij, ageret ille quę vellet, ſe ſibi nō defuturos. Indignè ferebant hoc reſponſum ciues, non tam præcipitanter, multò minùs tam ſuperbè reſpondendum aiebant. Sed cùm Confœderati ſubſidium non mitterent, magìs magiſque animi debilitati ſunt, non ciuium tantùm, ſed & Platij ac militum multorum. Solus Korēputtius, quòd ſibi à Renneburgio metueret, obfirmato animo reſtitit, & nequaquàm cum hoſte pa-

ſic paciſcendum clamauit. Per triduum ità in oppido tumultuatum eſt, ſententijs inter ſeſe diuiſis. tandem pars maior vicit meliorem, & cum hoſte ad colloquium non conueniendum decretum. ciues reclamabant, quos ſtentorea voce ſua terruit Korenputtius. cumque ſilentium impoſuiſſet omnibus, lanio quidã lugubri voce, Et quid, inquit, omnibus conſumptis tandèm erit? reſpondens truculẽtus homo, Tunc & te, & tuos, inquit, vorabimus. Perculſus lanio, flensque diſceſſit. 1580

Poloniæ Rex Stephanus dum in reſtaurando Vielicoluco occupatur, quoſdam lignatum materiatumque è ſuis emiſit. Sed Moſcouitæ, collectis clàm aliquot armatorum millibus, ad arcem Toropeciam conſederunt, in eosque qui emiſſi erant delati, quinquaginta circitèr comprehenderunt. Ea fama cùm ad Regem perlata eſt, Georgium Barbilium tribunum equitum Pannonum, cum exigua peditum equitumque manu, ad Moſcos illos debellandos miſit. Sed cum paulò pòſt nunciatum eſſet, hoſtium caſtra nouis copijs eſſe adaucta, Gianutium Duredam cum 1500. equitibus ablegatum, ſeſe cum Barbilio Rex iungere mandauit. Albertus Chiarinx, coniunctis iam Polonorum viribus, emittitur, vt hoſtium conſilia exploraret: qui cùm ex improuiſo in hoſtium aliquot equites incidiſſet, pugnam offert. ſed illi ad inſidias prope pontem collocatas ſeſe recipientes, perſequentibus fortitèr reſtiterũt. Albertus numero Moſcis, Scythiſque, qui ſubſidio miſſi erant, ſe inferiorem cernens, miſit ad ſuos, qui plures copias aduocarent: cumque nonnulli acceſſiſſent, ſublato clamore hoſtẽ adoriuntur. illi totum exercitum Regis ſubſecuturum exiſtimãtes, relicto ponte, Toropeciam ad caſtra reuertuntur. Sed Poloni eos inſequentes, cùm ad oppidum Toropeciam veniſſent, aliquandiù cum hoſte velitando dimicârunt. qui tandèm cùm Polonorum vim diutiùs ſuſtinere non poſſent, in oppidum fugiunt, atque illud incendentes, in arcem ſeſe recipiunt. Oppugnantibus verò Polonis arcem, trepidantes Moſci, in fuga ſalutem conſtituerunt: ſed Poloni eos inſequentes, cædunt, capiuntque plurimos; & niſi noctis beneficio hoſtium manus euaſiſſent, omnes aut viui, aut mortui in illorum poteſtatem veniſſent.

Bellũ Moſcouiticũ.

Toropeciã capit Polonus.

Barnemizzam verò & Polociæ Palatinum, ad expugnandam Neuelam à Rege miſſos, diximus antea. Eſt autem Neuela arx munitiſſima, profundiſſimis paludibus vndiquè cincta, præterquàm à meridie, quà commodior

Neuela expugnatur.

eſt

1580 eſt ad arcem acceſſus. Hic propugnaculis extructis Barnemizza caſtra ſua poſuit. Sed Moſci in arce ſeſe continentes, tormentorum frequentiſſimis ictibus, atque repentinis eruptionibus, multum damni Polonis inferebant, ſeſeque & arcem fortitèr defendebant. Sunt enim Moſcouitæ in tuendis munitionibus alacres, atque pertinaces, tum ob naturæ ferociam, tum etiàm ob metum Principis. is enim eos, qui præter extremam neceſſitatem deditiones faciunt, abſque vlla miſericordia, nulla ætatis, nulla ſexûs, habita ratione, in tertiam vſque generationem mandat iugulare. Acie verò cum Polonis decertare, nec audent, nec poſſunt, cùm duo Polonorum millia, ſæpè Moſcorum octo fuderint, ac profligauerint. Poloni itaque prætenturas & foſſas ad arcis muros ducere conſtituerunt: ſed ex pilarum tempeſtate, à Moſcis facilè diſturbatæ ſunt, atque impeditæ. Adhibitis itaquè cuniculatoribus, terram ad labrum foſſæ, quæ arcem cingit, excauârunt, inuentamque contignationem tranſuerſis lignis validè conſibulatam, ſecuribus perforârunt, tanta dexteritate, tantoque ſilentio, vt obſeſſi nihil horum reſciuerint, priùs quàm cuniculis erumpentes Poloni, & ad arcis propugnacula procurrentes, ignem in ea coniecerunt. qui viribus conceptis, maximum continuò incendium excitauit. Nouitate rei perterriti qui in arce erant, etiàm inuitis præfectis, arcem dedere, atque incendium reſtinguere promittebant. Acceptis conditionibus Moſci, relicta omni ſupellectile, atque inprimìs militari, incolumes dimiſſi ſunt, ipſaque arx integra adhuc, cum tribus præfectis in poteſtatem Polonorum venit.

Rex huius victoriæ certior factus, Vielicoluco magnis itineribus Neuelam proficiſcitur, arcemque recognoſcit: collapſa reſtaurat, vbi opus erat, propugnaculis communit: nouaſque copias ad Zauolociam, ſub imperium Polonorum reducendam, mittit. Oratores Ducis Moſcouiæ Regem ſecuti, quotidiè nuncios cum literis à Principe ſuo expectabant. qui cùm veniſſent, magnas literarum ſarcinas attulerunt, nihil aut parum ad honeſtam pacem conſtituendam facientes: cùm Dux multis retrò ſeculis genealogiam ſuam à quodam Iurg deducens, Liuoniam, de qua erat quæſtio, ſuam eſſe oſtendere conaretur. interim promittit Liuoniæ titulum Polono quoquè communem fore, & quatuor muni-
tiones

nitiones in ea Regi offerens, cætera se Legatis mandâsse scribebat. Legati postridiè ad colloquium admitti postulantes, auditi sunt: & præter quatuor munitiones, sex alias adijciunt, quæ deinceps Polonici iuris essent: Moscouitici verò cæteræ. Respuerunt conditiones istas Poloni, & honestum bellum, inhonestæ paci anteferendum censuerunt. Dum Rex in Lituaniam, atque indè in Poloniam reditum parat, nunciatum est, Oserisciam à suis captam. & cùm prope Driznam venisset, Zauolociam expugnatam esse, per nuncios & literas intellexit. Relicto itaque omnibus in locis, virtute bellica sibi subactis, sufficienti præsidio, Vilnam proficiscitur. quo in itinere Pallotam in fidem suam recepit. Sed quia centum penè milliaria, per dēsissimas syluas steriliaque loca, vbì nulla pabuli potuit haberi copia, eūdum erat, plùs quàm 20. equorum millia fame perijsse nonnulli scribunt. Rex tamen cum suis incolumis Vilnam peruenit: vbì confestìm solennes instituit supplicationes, iubetque subditos omnes totius regni, Deo Opt. Maximo, pro tantis victorijs, reddere gratiarum actiones. 1580 Oserisciæ & Zauolocia capta.

In Hispanijs die 27. mensis Octobris, Philippo Lusitanico Regno iam inaugurato, charissima illius coniunx, Anna Austriaca, Cæsaris soror, fœmina longiori æuo dignissima, ex hac vita placidè migrauit. quo tempore & Cometa cincinnis primò exiguis, pòst cauda longissima fulsit. Apud Belgas, mense Nouembri Casparus Scetz, Dominus in Grobbendonck, & Calendis Decembris, Iohannes Moronus, Cardinalium collegij Decanus, Romæ Austriacam insecuti moriuntur. Anna Austriaca mors.

Guilielmus Hornius, Dominus de Heez, gubernator anteà Bruxellensis, læsæ maiestatis atque proditionis accusatus, & conuictus, capite Querceti (vulgò Quesnoy) Hannoniæ oppido truncatur. Paulò pòst Galli ab Alenconio missi, vt Cameracēse præsidium augerent, vrbemque & commeatu iuuarent, & ab obsidione liberarent, cæduntur, fuganturque. Similis fortuna fuit, post non multos dies, Gandauensium, qui propè Quaet Atrecht trucidati sunt. Quibus infortunijs hoc commodi Belgis accessit, quòd oppidum Conde mox astu occupauerint, quod tamen superuenientibus regijs, postridiè multò maiori damno accepto, deserere compulsi sunt.

Steenvvicenses quotidianas ferè eruptiones faciebant,

1580 bant, nunc lixas, nunc calones, nunc meretrices capiunt, nunc hostium quempiam occidunt, nunc vicissim occiduntur: ità vt frequentissimis istis eruptionibus, nihil peculiare sit actum. Causa cur totiès erumperent erat præcipua, vt quid ageretur in castris, quid Cōfœderati pro suis periclitari velint, ex hostibus cognoscerent. Tandē cùm varios nuncios, variasque literas de subsidio venturo accepissent, Noritz 15. Decembris in cataracta nigra venit, eaque à Renneburgio relicta, vel neglecta (Stuperus enim post conflictum Campi S. Ioannis ea deseruerat) occupauit. Didicit per exploratores, Ottonem van der Sande, cum nuper collecta centuria in Giethoren, pago inter Aquas nigras, & castra Rēneburgij stationes habere. Missis eò lectissimis aliquot peditibus, eos ex improuiso obruit, cædit, fugatque, Ottone capto, filio interfecto, & pago exusto. Regij flammam conspicientes, instructa acie, quàm celerrimè sese eò recipiunt: sed hostis, antequàm venirent, è pago discesserat. Noritz cum 23. cohortibus, Meppelium venit, tribus tantùm vexillis in cataractis præsidio relictis. Quod cùm Renneburgius intellexisset, confestim peditū cohortes vndecim, & sex turmas equitum, ad cataracta misit, vt ea recuperarent. qui quidem & per glaciem, & per aggeres fortiter imprimentes, acritèr dimicârunt. qui in propugnaculo erant, non minùs dextrè sese defendunt, donèc Noritz Meppelio cum maioribus copijs reuersus, regios pedem referre coēgit. multi vtrinque desiderati sunt. sed cùm regij cum impetu cederent, glacies subsedit, multique submersi periērunt. Didicit tunc suo malo Renneburgius, quàm imprudenter fecerit, id gratis relinquendo, quod posteà tam multo sanguine non potuerit iterùm promereari. Noritz intereà 40. pedites in oppidum mittit, qui singuli singulos saccos coriaceos, puluere tormētario refertos, importârunt. Paulò pòst misit alios aliquot lectissimos manipulos, qui à tergo per ambages vicum quendam Onna dictum, in quo hastati aliquot equites stationem habebant, incenderunt. Equites territi, putârunt totum exercitum adesse, initiò fugiunt: sed è fuga collecti hostem insequuntur, accurrunt & sclopetarij nonnulli ex castris, fit leuis velitatio. Qui in oppido erant, audientes strepitum sclopetorum, subsidium adesse rati, erumpunt, & proximam prætenturam capiunt: sed ab equitibus mox reiecti, in tutum se recipiunt. hîc eminùs aliquandiu pugnatum, Platius cadit, & multi ex oppidanis interfecti, plurimi (non sinè regio-

Successus belli in Transisselania.

regiorum damno) vulnerati sunt. Vltimo tandèm huius anni, Noritz cum suis castra regiorum oppugnat à tergo, & oppidani erumpentes à fronte. diù pugnatum est, non sinè vtriusque partis detrimento: regij tamen & castra sua defenderunt, & hostes repulerunt. *1580*

Eodem ferè tempore Montfortius Hattemensis, Geldriæ oppidi Satrapa, contractu cum regijs inito, noctu milites aliquot à Schenkio missos in arcem recipit: manè eruptione in oppidulum facta, portam occupat, & Hegemannum, apud Ordines militiæ præfectum, cum præfecto Haen, & duobus nobilibus, in diuersorio compræhensum, in arcem abduxit. Cæterùm cùm militum numerus minor esset, quàm qui ex pacto promissus erat, ciues portas recuperârunt, militesque, vnà cum Satrapa, in arce obsederunt. ex omnibus vndiquè locis auxilia conuocantes, attractis ad castrum tormentis grauioribus, maximo conatu muros per aliquot dies verberârũt. Qui in arce erant, fortitèr sese defendebant: sed quia sperata subsidia, nec à Renneburgio, qui tunc in obsidione Steenvvichia erat, nec à Schenkio mitterentur, vanis Hegemanni captiui pollicitationibus corrupti, milites turpitèr arcem 18. Decemb. dediderunt, Satrapamque turpius prodiderunt. qui cum patre, matre, & sororibus captus, Arnemium missus, & incredibili modo tortus, tandèm cum patre octogenario, in publico foro, frustrà Patmẽsi, Domino Anholtio, & Schenkio, nè interficeretur, scribentibus, condemnatur, atque inter orandum (Psalmum enim 50. magna cum attentione recitabat) capite plexus, in quatuor partes dissecatur, & de turribus ac portis suspenditur. in cuius sanguinis vindictam, nonnulli ciues posteà sunt à regijs iugulati. Arx verò Hattemensis, Michaëlis à Pomeren, fortissimi Geldriæ Ducis Caroli, archistrategi, auunculi mei quondàm sedes, funditùs est euersa. *Hattemũ occupatur.*

Circa finem anni, instantibus iam Christi Natalitijs (ferè enim semper spiritus ille Caluinianus maioribus festiuitatibus aliquid moliri solet, quo pij intertur-bentur) in Diœcesi Vltraiectensi Caluiniani erectis signis in pagos irruerunt, effractisque templorum foribus, in Soest, Baren, Luesden, Isselt, auorum meorum dominio, quidquid ecclesiasticæ supellectilis reliquum erat, diripuerunt, fregerunt, dilacerârunt: campanas è turribus deiectas, abstulerunt, & in tormenta bellica Flandrorum exemplo conflârunt. quin & eò petulantiæ atque *Tumultus in diœcesi Vltraiectina.*

1581 atque impietatis processêre, vt in Baptisteriũ, quo à manibus Dęmonis vindicati, Christo renati sumus (horreo dicere) veri Copronymi, ventris onus deposuerint. Rustici Luesdenses cùm de hoc sacrilegio admoniti essent, vndiquè armati coiêrunt, aduenientesq́; Caluinianos fugârunt. qui paulò pòst maioribus cum viribus redeũtes, inspectãtibus, frendentibusq́ue colonorũ copijs, antiquissimum templum miserè spoliârũt. Quin & paulò pòst rustici aliquot, eò quòd primũ hoc sacrilegium impediuissent, mandato Vltraiectensiũ capti, & grauitèr mulctati sunt. vndè inter rusticos atque ciues graue odiũ exarsit.

Lex in Catholicos Angliæ lata. Hoc etiàm mense in Anglia, edicto publico, facta est vnicuique potestas, vnumquenque vel detegendi vel accusandi, ex minima quaque circunstantia, quæ suspicionem Catholicæ Religionis inducat. Multi huius edicti iniuria sunt comprahensi, plurimi varijs molestijs & calamitatibus exagitati.

Mors Episcopi Leodiensis. Ad finem mensis Decembris, obijt Gerardus à Groesbeck, Episcopus Leodiẽsis, & Cardinalis, postquàm huic Eburonum Ecclesię 16. annos, maxima cum laude, pręfuisset. Princeps prudentissimus, & magnus Catholicæ religionis assertor. in cuius locum Ernestus, Alberti Boiorum Ducis filius, suffectus est.

Imperatoris ad Aquisgranenses litera. ANNI 1581. tertio die Ianuarij, Rudolphus Imperator de Aquisgranensium controuersia solicitus, ad eorum literas perbenignè respondit: Se cum maxima animi voluptate eorũ literas & accepisse, & legisse ait, præsertìm cùm sese in veteri religione, auitaque politia permansuros, nec aliquam nouitatem introduci permissuros, polliceãtur. Petit, vt in ea sententia permaneant. Interìm legationem se Aquisgranensium expectare, vt quæ ad defensionem suam sint allaturi, latiùs quàm ex literis intelligat. Nec ijs literis contentus Imperator, cùm interìm tam Legatorum Imperialium, quàm aliorum vndequaquè grauium virorum literis, ad Suam Maiest. querelæ adferrentur, iterùm die vndecimo mensis eiusdem, ad Aquisgranenses scribit: Se diuersis literis tam Legatorum suorum, quàm aliorum hominum intellexisse, quid hactenùs in controuersia ipsorũ actum esset: quodque causæ innocentia, non ea sit, quam illi prætendant, præsertìm cùm Sua Maiest. intelligat, Magistratum, contra fidem, atque iuramentum præstitum, in venis & visceribus Reip. homines extorres, seditiosos, & hæ-

& hæreticos alere: schismaticas conciones in vrbe fieri: 1581
eas à Magistratu non impediri: sed & bonam illius, ciuiumque partem, nouellis quæ in istis traduntur opinionibus assentire. Hæc omnia, & laudabilium priuilegiorum suorum vmbra, & Religioni datæ pacis detorta interpretatione tegere, & propugnare non erubescere. Mandare ità se illis, vt promissam legationē mittant, reipsa, quam verbis & scriptis pollicentur, obedientiam præstent: Nouitios istos concionatores, eorumque dogmata simul, cum omni introducta nouitate explodant.

Auraicus princeps Guilielmus, plura vafris, quibus plenus erat, artibus, quàm vi gerens, auspicijs consilijsque Aldegondi, Tyronij, Vilerij, aliorumq; in schola Caluiniana edoctorū hominū, res suas magis quàm bello promouens, vt conciliandis per amicitiā Principum nouis gentibus commodiùs, quàm armis imperium Belgarum augeret, anno proximo literas Alenconio miserat: quibus eum ad capessendum Belgium, aduentumque accelerandum adhortabatur. deplorans initiò inconstantiam Belgarum, quos nouo rumore de occupata Portugallia à Philippo Hisp. Rege plurimùm consternatos, atque à se alienatos, conqueritur: qui sibi iam persuadeant, hanc opportunitatem nactos Hispanos, cum classe in Belgium redituros. Multùm se laboràsse dicit, vt famam hanc supprimeret, nihil tamen efficere potuisse. hac de causa ad Suam Serenitatem scribere debuisse, ea quæ nec Sanctaldegondo, nec cuipiam alij concrediderit.

Auraici literæ ad Alenconium lectu dignissima.

Fateri se quidē ait, non leue malū ex ista victoria depēdere: nec dubitare, quin Hispani pro sua industria mercaturam Hollandis & Zelandis negabunt, quod nūc ipsis factu esset facilimum. quod si fiat, metuendum, nè maritimi, iactura lucri, de rerum mutatione cogitent, immò nec dubitandum. Hortatur itaque Alenconium, vt quàm citissimè ad media inter ipsos diù concepta recurrat; vt ista mutatio præpediatur. Quia verò ipse meliùs in hac erat schola edoctus, viam demonstrat meliorem: nimirùm, vt trepidanti iam populo Alenconius iterùm opem suam deferāt, se procuraturum clàm, vt ea petatur. futurum in tali metu, vt quæ petat Alenconius facilè obtineat, Flandriamque sibi non difficulter subijciat, dum populus vltrò ipsius protectionem imploret: ipse sub titulo protectionis, se Comitem constituat, imperiumque stabiliat. quod vbi factū fuerit, Belgæ, inquit, in eum incident labyrinthum, vndè se posteà non poterūt explicare.

1581 Metum commodiſſimam nunc eſſe opportunitatem, quam ſi eripi ſibi patiatur Alenconius, tum ob populi inconſtantiam, tum etiam ob odium inter Francos & inferiores Germanos, fieri poſſe, vt ipſi poſtea via præcludatur. Magnis itaque itineribus, ſummaque celeritate approperandū in Flandriam eſſe, exercitum ſi non omnem, ſaltèm partem illius eſſe præmittendam.

Obiectiones deinceps quorundam adfert: Scio, inquit, naſutulos nonnullos fore, qui, quòd Belgæ Catholicæ religionis exercitium habeant nullum, nouæ verò frequentiſſimum, criminabuntur, & ſuſtinebunt id cauſam aliquando eſſe poſſe, cur ab expectatione regni poſſes excludi. Alij, quod Rex Hiſpaniarum tam potens eſt, vt florente Gallia Henricus illum non potuerit debellare, dicent; inferentque hinc, cùm regni Luſitaniæ acceſſione auctus ſit, multò iam minùs ei poſſe obſtari. Sed eas dicit nimiùm ſcrupuloſas eſſe propoſitiones: agi enim de prouincijs conquirendis, eaque in re nullam Religionis habendam eſſe rationem: vel eam ob cauſam, quòd fingi ſemper poſſint & inueniri media, religionem ad votum ſubditorum ſtatumque cauſæ alterandi: omni etiàm tempore Abſolutionis ianuam Romæ patere. Interim Suam Serenitatem opportunitates inuenturam, multas vrbes atque arces per Flandriam & Brabantiam occupandi, & ſuis præſidijs, etiàm inuitis ciuibus, muniendi. quo facto, incolæ ad eam religionem poterunt, ait, compelli, quæ veſtræ Serenitatis conueniet inſtituto, atque ità corona Francica ipſi non poterit denegari.

Impia vox

Opus tantùm eſſe celeritate: materiam iam nunc ità eſſe præparatam, vt, quod deeſt, vel ipſi Caluinianorum Miniſtri queant perficere. Solos milites obſeruandos, eorumque rationem habendam: initiò internos omnes (qui difficulter veteris principis obliuiſcuntur) dimittendos eſſe, & exteros introducendos, Gallos præcipuè, tanto numero, quanto ad propoſitum ſatis eſſe exiſtimabitur. Id fore perfacile, ſub huius vel illius prætextu, cùm ſubditi partim ob religionis diuerſitatem, partim poſtquàm guſtauerint, quam dulce ſit nullis legibus, nullis ſtatutis conſtringi, in tantam inſolentiam atque proteruiam euaſerint, vt ſingulis penè momentis occaſionem præbeant, duriùs eos tractandi. His artibus ſeſe in Hollandia atque Zelandia vſum verſipellis ille fatetur. Habere ſe & alia vafra conſilia dicit, quæ ſe Alenconio communicaturum coràm promittit: eò quòd ſcriptis credere tutum

tum non esset, cùm & Alenconij, & sua ex illis existima- 1581
tio dependeret.

Nihil causæ esse, cur Alenconius priorem suã conclusionem mutare debeat: magnis enim pollicitationibus primùm in imperium Belgij veniendum: quo suscepto, non difficulter ad propositum perueniendum, vtendo medijs, quibus se ab initio vsum aiebat. ijs enim vulgus facilè decipi posse. Omnia in celeritate posita, tum ob alias, tum etiam ob hanc causam, nè Flandri leuitèr credentes (si res differatur) tepidiores fierent, consiliumque mutarent. id enim aliâs compertum esse. Nec dubitare se, Suam Cels. rem aggressam, re ipsa comperturam, quòd nullis ab ipso rebus, quæ petentur, destituetur. in nullo ipsam frustratum iri, quæ ad exitum rei pertinebunt. Ad eum faciliori negocio perueniendum, ob existimationem, quam inter plebeios sit habitura. sed & eam disseminandam anteà esse, & diuulgandam, amplificandamque. Literas quoquè scribendas, nomine Regis fratris sui, licèt adulterinas, quibus populo persuadeatur, Suam Maiest. fratri opem laturam, suoque consilio & cognitione negocium esse susceptum. Artes Aurasicæ.

Quòd si Alenconius quorundam meticulosorum hominum instinctu procrastinare non desinat, & hostis classem adornet, testatur se in Hollandiam & Zelandiam proficisci debere, ad resistendum: & tunc ciuitates mediterraneas periclitaturas, eò quòd suæ vires sint imbecilliores, quàm quòd tam vastas prouincias posset tueri: & Matthiæ Archiducis ætatem minorem esse, quàm vt suo posset consilio, suaque prudentia tot prouincijs atque vrbibus imperare. Fore itaque, vt nisi aduentum maturet suum Alenconius, Belgium tot laboribus ac sumpribus partum, in manus hostium relabatur. Concludens deindè, orabat Suam Seren. vt ad suas petitiones responsum mittere non dedignetur, idque mari, non terra, ob insidias atque pericula, quibus viæ terrestres circunquaquè abundarent.

Comes Renneburgius adhuc in obsidione Steenvvichiana hærebat. Vias omnes occupârat, intentissimasque in ijs custodias esse iusserat, nè quid in oppidum commeatûs inferri posset. Ordines frequenter commeatum atque subsidia mittebant: sed captis, occisis, & fugatis, qui deducebant, commeatus nunquàm non intercipiebatur. Plurimum diligentiæ, laboris, atque impensarum Ordines, vt oppidum hoc ab obsidione liberarẽt, insumpsêre:

Sss 3 nec

1581 nec minore contentione regij, vt ciues fame atque inedia ad deditionem adigerent, aduigilârunt. Sciebāt enim vtrinquè, plurimum momenti in istius occupatione, aut defensione positū esse. Multa enim oppida defectionem meditabantur, si Steenvvichanæ res ab Ordinibus defendi non possent.

Noritz Steenvvichio subuenire tētat

Intereà Snoius pagum Bloczijl munit, & præsidium munitioni imponit. Steenvvichiani quotidiè ignibus accensis suam socijs necessitatem significabant: sed Noritz eos solis literis consolabatur. Quarè obsessi Conradum Theodori, hominem ob cædem profugum, & Olthouij Vicarium, in Ordinum castra mittunt, qui præfectis viam modumque præscriberent, quomodò in oppidum venirent. Conradus per literas significat obsessis, manè summo in armis sint, & eruptione facta, auxiliarijs copijs occurrant. Magnus ea nocte apparatus, strepitusque in oppido: nec minor in castris Ordinum. Renneburgius non ignarus hostem aliquid moliri, suos etiàm iubet esse paratos. Tota nocte in armis excubabant vtrinquè, donèc manè penitùs obriguissent. Sed Noritz in Giethoren veniens, ibidèm mansit, difficile esse viam ferro sibi facere animaduertens. Ianuarij 12. obsessi, facta per domos inquisitione, commeatum omnem in album retulerunt. Deindè aliquot diebus literis, libellisque famosis mittendis, remittendisque pugnatum est: & Thomas Epirota, Anglorum præfectum Noritz, ad duellum prouocauit, sed ille Vicarium suum, conditionibus aliquibus intermedijs, misit. Hi cùm aliquotiès frustratis ictibus concurrissent, dirempti sunt: datisque dextris, cùm simul compotâssent, ad suos vterque reuersus est.

Duellum.

Vigesimo deincèps quarto Ian. Renneburgius Ordinum exercitum, iterùm in Campo S. Ioannis obsedit. Initiò multos capit, indè attractis duabus machinis monasterium conuellere cœpit. obsessi sese defendunt: sed cùm ad eam necessitatem venissent, vt equos suos vorarent, missus est Dominus de Nienort, & Adrianus Menningius cum duodecim signis, vt obsessis opem ferrent. qui cùm in Bloczijl venissent, intellexêre Renneburgium, relicto monasterio, in castra sua redijsse, & in ijs tumultuari. Quarto Februarij Noritz ad Aquilonem in sylua Steenvvichiana, & Hiddingensi monte castrametatur. Habebat in castris 46. signa peditum, equitum verò sex. Renneburgius eos frustrà oppugnauit.

Campus S. Ioannis obsidetur.

Nullum

Nullum per hæc tempora penè momentum erat, quo 1581 non excursiones, eruptionesque fierent: in quibus nihil tamen posteritate dignum contigit, nisi quòd ex regijs Snater, centurio in militari disciplina exercitatissimus, milesque fortissimus, occisus est: ex obsessis Conradus Conradi Theodori filius, non minùs apud suos celebris, bipenni sit interfectus. Sexto huius mensis & septimo, obsessis fame iam penè enectis, (ciuibus enim morientibus, militibus 6. panis libræ singulis septimanis dabantur) omnia ciuium secreta scrutatur Korenputtius, compilat penuaria, rapitque quidquid edulij inuentū est, illud in vsum militum recondens, ciues etiàm omnes fame malens interire, quàm quòd de præfracta sua rebellione quicquam ipse remitteret. Decimoquarto Noritz nuncium in oppidum misit, cum mandato, vt Aā fluuium tribus pontibus sternerent, mediumque tam latum facerent, vt curribus per eum commeatum importare posset. Fecerunt id oppidani, pontesque propugnaculis muniêrunt. Intereà confœderatorum milites sua propugnacula quotidiè versùs oppidum & pontes hos promouebant, non sinè quotidiana velitatione, & multorum cæde.

Cæterùm decimoseptimo die, cùm densissimæ circunquaquè niues, perpetua pluuia, post diuturnum gelu, liquescerent, in tantum aquæ vis adaucta est, vt regij stationes deserere, & ex palustribus locis, in sicciora sese recipere cogerentur, nec equitatu vti possent. Hanc opportunitatem nacti Ordinum milites, qui in omnem euentum cum stellatura, omnisque generis commeatu, in propinquo castrametabantur, per stagnantes aquas, profundissimumque lutum, & pontem super Aā factum, in oppidum, qua parte à regijs desertum erat, irrumpunt, & quæ necessaria erant ad diuturniorem obsidionem sustinendam, bìs abundè in hostium conspectu importârunt. Quo cognito, Renneburgius vigesimotertio Februarij, non sinè ignominiæ nota, obsidionem soluit. Varius erat de hoc euentu *Steenvvichum ab obsidione liberatum* populi rumor: multis Renneburgij fides erat suspecta, cùm eum hostes tum aliâs, tum maximè ad S. Ioannis Campum, facili negocio ad internecionem vsque delere potuisse, affirmarent. Multa sanè Comes ille in defendendo territorio Groningensi præstitit: sed nulla ferè virtus tam integra est, quæ non aliquam vitij habeat mixturam.

1581 Liberato ab obsidione Steenvvichio, per vicinas vrbes atque prouincias magni fiebant triumphi, multa lætitiæ signa edebantur, campanæ pulsatæ, picea vasa incensa, magnificæ epulæ, strenuæ compotationes, maximę in Catholicorum derisum gratulationes atque acclamationes, quòd in re tam trepida tam insignis victoria ab hostibus ipsis esset donata.

Galli cæduntur. Regij intereà iuxta Cameracū quadringentos Francorum equites cædunt. qua in pugna, præterquàm quòd Insius arcis Cameracensis pręfectus, multos è suis desiderauit, etiàm ipse, auulsa manica, vix euasit. Gandauenses contrà Meruillum oppidum capiunt, incenduntque: accelerante etenim Montygnio, oppidum deseruêrunt. quod ipse cùm muniret iterùm, Gandauenses rati eum vires suas metuere, statuerūt ipsum denuò inuadere. Istius certior factus Montygnius, ipso die Cœnę Dominicæ Gandenses ex improuiso adortus, nongentos circitèr occidit. Sed cùm is ad suos militem reduceret, in itinere à præsidio Tornacensi exceptus, calonum, lixarum & propolarum, bonęque impedimentorum partis iacturam fecit. Sed & Traiectum ad Mosam eodem tempore periclitabatur: sed derecta proditione, authoreque capto, & ad Parmensem ducto, res integra permansit.

Leodienses tumultuantur. Leodiij quoquè tumultuatum est, ob nouas exactiones, cereuisiæ vinoque superimpositas: dum quidam in eis consentiunt, alij, instigatione coctorum cereuisiæ, decreto reclamant, & Duūmviros abrogare compellunt.

Cæsar Aquisgranensibus scribit. Paulò antè Rudolphus Imp. tertiò ad Aquisgranenses scribit, eosque seriò hortatur, nè purgationem oblatam differant diutiùs: tempus creandi nouum Magistratum præ foribus esse; monet, nè quid inusitatum in electione audeant; iuxta veteres consuetudines eam faciant: & vbi patrum ritus violati sint, eos pristinæ restituant integritati. Paulò pòst quartò scribit, eadem illis, quæ priùs, imperans: addens etiam, siue legationem, purgationemque mittant, siue non, id Suam Maiest. susque deque ferre. Sed id ante omnia velle, & mandare, vt hæreticas conciones tollant, illarum ministros vrbe pellāt: quod nisi faciant, eos in iram atque indignationem Cæsaris prolapsuros, eumque, vt tandèm pareant, alia media inuenturum. Sed cùm peruicaces in sua remanerent Caluiniani sententia, vt quorum proprium est, fidem fallere, Magistratum spernere, & in erroribus mente obstinata indurari, Cæsaris mandata facilè contempsêre.

Quarè Imperator quintas literas mittit, & in literis Legatos instituit Ernestum Bauarum, Leodij Episcopum, Illustrissimum Iuliæ Ducem Guilielmum, Philippum Baronem in Vvinnenburg, & Philippum Nassouium, Dominum in Bilstein: mandatque illis, (cùm Vrbani festum, quo Aquisgrani fieri solet Magistratûs renouatio, iam instaret) duo Principes priores, ad minimũ ipso Trinitatis, id est, triduo ante electionem, suos in vrbem mittant Consiliarios; duo verò posteriores ibidèm ipsi præsentes sint: constitutiones creandi Magistratum pristinas restaurent, & in proxima electione obseruari curent: omnes nouitates, vnà cum Ministris Caluinianis vrbe eijciant: nè quis in Senatum, qui Catholicus non sit, assumatur, secundùm veteres ipsorum institutiones aduigilent, cæteraque faciant ad concordiam inter Magistratum & Remp. conductura. 1581

Aquisgranenses hæretici, Imperatori esse rem cordi, cumque ad executionem velle procedere, cùm cernerent, prolixum ad eum scriptum transmittunt. in cuius initio fatentur, se mentem Cæsaris cognouisse: sed eius Maiestatem istius Reip. constitutiones ignorare. haberè se hostes, ab eisq; Cæsarem perperàm esse instructum. Deindè, vt ipsum, sui quasi iuris oblitum, meliùs edoceant, longa narratione referunt, quæ religionis electionisque mutatio, in ea Rep. facta esset. Initiò non diffitentur, nunquàm religionis, aut electionis mutationem iam ab initio vsque ad annum 1559. auditam aut visam fuisse. Eo anno ciues aliquot cum extraneis Augustanæ Religionis exercitium, & nè quis in Magistratûs electione fidei respectus haberetur, postulâsse: sed petitionem eorum à Ferdinando Cæsare fuisse reiectam. Fatentur etiàm vetus illud statutum eorum, de nemine in Senatum assumendo, nisì eo qui Catholicum se profiteretur, talemque se vita & moribus esse palàm ostenderet: id, inquam, edictum anno 1560. renouatum, ab omnibus tribubus confirmatum, & vsque ad 1574. annum inuiolabilitèr obseruatum. Deindè, vt ad rem veniamus, ipso 1574. anno fuisse quosdam alterius fidei, (sinè dubio sui Patriarchæ inflati ambitione) qui libellos supplices tradentes, in Senatum admitti postulârunt. eorum postulata primùm repudiata; sed ab improbitate tandem, non tam supplicantium, quàm vrgentium victo Magistratu, admissa. A 75. itaq; anno, ad 81. etiam hæreticos in Senatum receptos. Egregia sanè & antiqua tot an-

Aquisgranenses respondent Cæsari.

1581 norum præſcriptio, quæ veteri & Religioni & conſuetudinibus debeat præiudicare. O homines perfrictæ frontis. Inde abrogato, aiunt, Nouo edicto, (nouum vocant à ſeptingentis annis & vltra vſitatum) inuito Magiſtratu, alterius religionis exercitium publicum introductum eſſe, nec ſe impedire potuiſſe. ſed veriùs noluiſſe, is enim ſcopus erat violatæ electionis conſuetudinis. Vt autem iratum Cæſaris animum placarent, ſub finem tenuem ſuam exponunt fortunam, miſericordia potiùs, quàm odio ſe dignos. Orant itaque Cæſarem, vt ſe, totamque Remp. Aquiſg. benignè complectatur, atque in tutelam ſuam recipiat. Polliceri ſe viciſsim, Catholicam Religionem obſeruaturos, cum adiecta tamen clauſula, *quantum fieri poteſt:* tunc autem non poſſunt, quandò non volunt.

Nota.

Cæſar iterùm ad Aquiſgranenſes.

Ad hæc paulò pòſt Imperator : Gratum ſibi eſſe, quòd Aquiſgranenſes Religionem & obedientiam Suæ Maieſt. promittant. Conſtare tamen ſibi, ex ſuorum ſcriptis & relationibus, vtì & ex proprijs ipſorum factis, hanc pollicitationem fictam eſſe & ſimulatam, nec alium in finem fieri, quàm vt intereà res ſtabiliant ſuas. Ideò Suam Maieſt. iterum mādare, vt omnem nouitatem, tam in Religione, quàm electione introductam, confeſtìm aboleant, & ſuum mandatum breuì mittendū tranquilli expectent.

Geuſij multa in Tranſiſelania loca recuperant.

Steenvvichio, vt diximus, liberato, præſidio vt nonnulli queruntur ab Ordinibus inhoneſte habito, ciuibus penè omnibus fame & peſte morientibus, Snoius ſtatìm Vollenhoam recuperauit: Angli & Friſij Kuinder, Lemmeiā, & Sloten receperunt. Renneburgius cùm aliquandiù in cōſpectu oppidi Steenvvichiani exercitum hoſtis expectâſſet, cum eo pede collato pugnare cupiens; Noritz verò cum ſuis mœnibus ſe contineret, in territoriū Groningenſe reuerſus eſt. cumque ad Middelſtum conſediſſet, Nienortij copias, regios à commeatu intercludere volentes, inſigni victoria fudit. Paulò pòſt Oyienbruggius in Lopperſum vulneratur, & Groningam delatus moritur. Renneburgius relicta Groninga, in Zallandiam mouet, captoque Boxbergo Goor muniuit, multa loca Tranſiſelaniæ infeſta reddidit.

Initio Aprilis, Auraicus Amſtelredamo cum Carolotta Borbonia coniuge, Harlingam venit, & Snoium arcem Staucrēſem obſidere iuſſit. Ea defendebatur à nobili, fortiſſimoq; viro Reinero Dekema, & poſt longam obſi-

obsidionem, Ordinibusque satis funestã, Germani quod inerat præsidij infidelitate arx traditur, idque turpissimis conditionibus, ne ipsius Præfecti libertate pacta: qui captus cum alijs nobilibus Frisiæ, Enchusiam missus est. 1581

Intercà Alenconius scribit Aldegondo primùm, deindè ad Ordines, suum illis aduentum nuncians, præmissurumq; se exercitum, qui Cameracũ ab obsidione liberet, totumq; Belgium in pristinam vindicet libertatem, promittens. Indè Concilium Parisiense per literas rogat, vt suum hunc conatum fidelitèr Regi exponant, eiusque animum, ad opem fratri in tanto proposito ferendam, inducant. Simulabat quidem Rex se Alenconij conatum impediturum, & nè fœdera cum domo Burgundica pollueret, prohibiturum. vtque id magis crederetur, varia interdicta per Franciam promulgantur, quibus cauebatur, nè qui prouinciales paterentur exercitum pro Alenconio conscribi, nemo illi militaret, sed vbicunquè collectio fiat, eam statim dissipent, fugent, cædantque. Sed executio nulla vel facta, vel expetita.

Alenconius aduentum in Belgium promittit.

Mense Maio, regij duce Altipennio regulo, & ope fratris Insij præfecti Cameracensis, (qui in arce Bredana captiuus ab Ordinibus tenebatur, quique præsidium arcis pecunia corruperat) clàm in arcem recepti, ab hora quarta matutina, vsque ad octauam eruptione facta, cum ciuibus dimicantes, tandèm Bredam, vrbem Auraico patrimonialẽ, occupârunt. Ciues grandi ære mulctati sunt, in neminem verò sæuitum. Auraici ex Saxonica filius, paucis antè diebus hinc, casu, magnoque suo commodo discesserat, ad patrem profecturus. Mittitur ad recuperatam vrbem Reuerendissimus, idem & vitæ innocentia eruditioneq; rara spectatissimus, Vvilhelmus Lindanus, Ruræmundensis Episcopus, vt collapsam ibidèm religionem restauraret.

Breda à regijs capitur.

Rex Poloniæ victor, 29. Aprilis, ex comitijs Varsouiensibus Vilnam reuersus est. Ad finem deindè Maij, venit ad eum Bogdanus Bieliscius, Moscus nobilissimus, à suo principe profugus. Rex non tantùm humanissimè nouum & insperatum hospitem excepit, sed & muneribus affecit liberalitèr: fore sperans, vt exulis consilio plurimùm adiuuaretur. Sequenti die, 26. nimirùm mensis eiusdem, Legati Moscici aduentârunt, comitatum habentes splendidum. Cum illis aliquot diebus de pace disceptatum est: effectum verò nihil. Cùm enim conditiones aliquot à Rege proponerentur, responderunt

Legatio Ducis Moscouiæ ad Polonos.

legati,

1581 legati, nullam istarum se in commissis habere. intercessione tamen procerum, decem dierum spatium imperrârunt, vt interea per veredarium Principis sui mentem explorarent. Sed quia ille dicto die non reuerteretur, Rex Legatos dimisit.

Induciæ Reg. Hisp. cum Turca. Franciscus a Billerbeg, in epistola ex Cônstantinopoli ad Chytræum missa, ait, Iohannem Marilianum, Legatum Hispanicum, hoc demùm mense inducias triennales ab Amuratho impetrâsse. Alij, inter quos Natalis, diù antea, anno scilicet 79. eas cum Turca factas esse scribit. quas & Amurathus eo facilius approbauit, quòd Philippi vires metueret, & cum Persa bellum inauspicatè gereret: côtra quem Sinan & Osman Bassas miserat: quorum prior Tunetani regni euersor, tunc contra Persas, ventis minimè secundis, vtebatur. Hoc anno tamen recollecto exercitu, ad ciuitatem Ezerum, in Euphratis fluuij ripis sitam, resedit, Constantinopoli circa Aprilem nouis auxilijs, commeatuque per pontum Euxinum, & Trapezuntium adiutus. Alter verò, Osman Bassa, exercitum suum ad portas Caspias habebat: qui, nisì se locorum beneficio tuitus fuisset, & à Tartaris adiutus esset, in extremas venisset hac æstate difficultates. Putabant multi Amurathum imprudenter fecisse, quòd Osmanum Mustaphæ substituisset, Mustaphamque ex isto bello, cui tamen is magis erat idoneus, reuocâsset. erat enim is rerum bellicarum, earumque regionum peritissimus. Sed quia ad Imperatorem delatus fuerat, quòd officia bellica diuenderet ijs, qui ad ea minùs erant apti, & quòd legatis exterarum nationum ad se aditum negaret, in indignationem Imperatoris venit. *Mustapha veneno se perimit.* cuius is minas, irasque metuens, reuersus Constantinopolin, sumpto veneno seipsum iam octogenarium interfecit. Hic erat ille Mustapha, qui Cyprum Venetis ademit, & Bragadino Famagustæ præfecto, contra datam fidem, viuo pellem detraxit.

Regij in Groot Auvverden obsidētur. Eodem tempore in Frisia, Dominus Nienortius monasterium Auvverdense, prope Groningam obsedit. Erāt in eo aliquot regiorum centuriæ. Mittunt Frisij ad monasterij expugnationem omnem apparatum bellicum, inconditamque rusticorum ac militum multitudinem. Sed Renneburgici, qui in Middelstū stationes habebant, ad obsessos socios celerrimè contendunt. Nienortius, audito regiorum aduentu, cum suis turpitèr fugit, fugientesq; insecuti regij passim occidūt. vexilla Samsplumbi, *Geusij cæduntur,*

Berebroc-

Berebroekij, Stuperi & Visceri (qui posteriores etiàm capti sunt) hostibus extorserunt. Victores Auwverderzijl locum egregiè munitum, post secūdam oppugnationem quoque ceperunt, præsidiariosque omnes vna cum Schelto Iarges, militum tribuno, occiderunt. 1580 *Auwverderzyl expugnatur.*

Indè Renneburgius incredibili celeritate Nienortium in propugnaculo Vvinsumensi obsidione cinxit. cumque nec se tueri posset, nec elabendi via esset relicta, coactus est dedere, non tantùm hoc propugnaculum, sed & alia omnia, quæ in Groningensi Dominio ipsi parebant. Pacto hoc confirmato, quidquid in territorio hoc erat, ad Amisium vsque, atque Dockomium, in Renneburgij venit potestatem.

Antonius Portugalliæ Spurius, cùm post septē menses, quibus errans in montibus & syluis, fame ac frigore tantùm non enectus, latitâsset, decimo tandèm Maij iuxta Setubalam, ad littus peruenit, ibique nauim Enchusianam, cuius nauarcha erat Cornelius ab Egmondt, conscēdit, & 9. Iunij ad portum Gesoriacum in Galliam appulsus est. Nauigârunt cum Antonio Emanuel de Silua, Thomas Cathiero, Diego Reiz, Constantijn de Brito & Diego Quaresmas eius ministri: Dominicus item Gozelteus frater cuiusdam viduæ, cuius cura nauis hæc erat conducta, cum rustico quodam, qui vagabundum Antonium aliquandiù aluerat. Cùm vero Antonius aliquam in Gallia moram traxisset, in Britanniam transfretauit, statimque nauigium in insulam Terceram misit, præfecto Insulæ nuncians, se incolumem esse, bellumque redintegraturum: orans igitur vt præfectus in fide maneat. quod & ille fecit, paulò pòst Valdezium, cum Hispanis ad Insulam occupandam missis, fortitèr repellens. Antonius interim classem in Anglia instruir, quam ad intercipiendam classem ex vtraque India venturam mitteret. Sed cùm paulò pòst intellexisset, vtranque eam saluam Vlyssiponam venisse, operas intermisit, & Galliam repetens, Diepe primùm, atque indè Lutetiam peruenit, vbi magnificè à Rege & Regina matre exceptus est. *Antonius Regni Lusitanici cōpetitor in Galliā venit.*

Aderat nunc Vrbani festum, quo Senatûs noui solet Aquisgrani fieri electio. Dissentientibus itaque inter se factionum partibus, Caluiniani suæ farinæ homines, Iohannem Luntsen, & Simonem Engelbertum, nominârunt. Catholici verò secundùm antiqua vrbis statuta, Catholicos, Abertum Scrickium, & Iohannē Fibis elege- *Schisma in Senatu Aquisgrani.*

1581 elegerunt. Quæ factio cùm ad Imperatorem esset perlata, putauit ille mandatum, de quo supra diximus, non esse diutius differendum, sed protinus mittendum. quod & factum est. Imperator itaque exponens initiò, summam suam esse voluntatem, atque mentis decretum, iubet, vt quidquid cõtra antiquam Religionem Catholicam, veteresque vrbis consuetudines, tam in eligendo Senatu, quàm in alijs rebus a Nouatoribus introductũ esset, ipso facto tollant: electos à Caluinianis, Caluinianos Consules, & Senatores non recipiant, agnoscant, aut obedientiam ijs præstent: Catholicis verò, à Catholicis electis, omnem honorem & obedientiam deferant. Hoc suum mandatum in omnibus concionibus, tam in vrbe, quam in pagis, ad regnũ Aquisgranense pertinentibus, promulgari iubet: & qui non paruerint, pro rebellibus habendos; qui paruerint, hos omnibus priuilegijs, immunitatibus & iuribus Curiarum suarum literis expressis, gauisuros esse. Huic mandato statim legati Cæsarei, cum subdelegatis Episcopi Leodiensis, Iuliæque Ducis, subscripserũt, & Magistratum Catholicum confirmârunt.

Aquisgrani tumultus. Hanc confirmationem grauitèr tulêre Caluiniani, & ad tumultus concitandos propendére cœperunt. Legati verò, vt eos in officio retinerent, varijs cõuentibus per dies 14. continuos laborârunt. sed cùm, prçterquàm quòd nihil efficerent, etiàm multis iniurijs, cõtumelijs, & minis incesserentur, vrbem secundò deseruerunt. Paulò pòst ad ciuiles discordias atque seditiones ventum est. Caluiniani magnas turbas concitârunt, tribus omnes atque plebeios homines, omni scelere coopertos, qui nil aliud meditabantur, quàm vt omnia iura, legesque euerterent, & Reip. tranquillitatem perturbarent, ad arma vocant: claues vrbis, ærarij, armamentarijque Magistratui extorquent: forum, mœnia, turres, & propugnacula, circunquaquè armato milite complent: per vicos plateasque magno cum fremitu & clamore cursitantes, tormenta bellica ad forum attrahunt. & tam horrendos furores, tantam insaniam, tantamque cum petulantia crudelitatem exercuerunt, quòd Magistratus Catholicus, plerique ciues modestiores, ante alios verò Clerus, dum quidam occiditur, alij vulnerantur, in vitæ periculo versarentur. quarè plerique Catholici vrbe excedere, & vitæ fuga consulere debuerunt. Hæc omnia mense Maio facta sunt.

Initio Iunij obijt Elector Treuirensis, Iacobus ab Els,

Els, vir pietate, authoritate, & prudentia nulli inferior: in cuius locū electus est Iohānes, ex familia Schonenbergiana, qui decessoris sui vestigia non minori cum laude hactenùs secutus, maximarum virtutum, optimæque Reip. administrationis, omnibus spem præbet. *1581* *Mors Electoris Treuirensis.*

Ernestus quoquè Serenissimus Dux Bauariæ in Episcopatum suum Leodiensem inaugurandus venit: cui solennitati celeberrimæ Dux Ferdinandus, eius frater, Dux Cliuiæ, Dux Arscotiæ, Dux Niuernæ, Marchio Badensis, Princeps Chimaius, Comes à Tengern, alijque plures Comites & Barones interfuēre. *Ernestus Bauarus Leodij inauguratur.*

Iunij decimonono Rex Poloniæ equum ascendens, Vilna egressus est, horam diei circitèr decimam, cælo tam sereno, & tam faustis acclamationibus, vt nemo dubitare posset, hunc Principem diuinitùs Polonorum genti datum, vt ex hostibus debellatis famam reportaret immortalem. Equitabant in agmine variarum gentium Proceres: inter quos primus erat Legatus Pontificius Iohannes Andreas Caligarius, Episcopus Brittonoriensis, qui eò cum Indulgentijs plenarijs paulò antè aduenerat: proximum ab illo locum Leuinus Bulouius Brandenburgicus Legatus habebat: quos multi Palatini & proceres sequebantur, ad Moscum tertia iam expeditione debellandum. *Tertium bellū Moscouiticū.*

Rudolphus Imperator postquàm à suis Legatis intellexisset seditionem, quam nefarij homines Aquisgrani excitâssent, doluit: & vt malo adhuc recenti occurreret, per literas Aquisgranenses vehementer increpauit, eò quòd post tot amicas admonitiones Suæ Maiestatis, ipsi quotidiè in peius dilaberentur, immò ea nunc ausi fuissent, non quæ beneuolentiam, sed præsentissimam pœnam postularent. Tamen, ait, vt sceleratis hominibus, qui Cæsaream Maiestatem vrbi malè velle comminiscuntur, indque vulgus spargunt, silentium imponatur, noxam hanc adhuc dimittemus, sperantes, vos hac clementia motos, tandèm ad meliorem frugem redituros. Velle tamen, vt Magistratus adulterinus, & illegitimè electus, spontè officio decedat: omnem nouitatem, tam ante, quàm post vltimum tumultum exortam, tollant: quos eiecerunt, aut qui vltrò, metu territi, vrbem reliquerunt, reuocent: exteros, quique ob sua flagitia ex alijs prouincijs eiecti erant, vnà cum concionatoribus hæreticis exturbent. Quibus peractis, ad Cæsaris aulam legationem *Cæsar iterū scribit Aquisgranensibus.*

mittant,

1581 mittant, quæ doceat Cæsaris mandato satisfactum esse. quod si fecerint, eos Suam Maiest. clementem & propitiam habituros:sin minùs, se Aquisgranēsibus omnium gratiarum, priuilegiorum, atque immunitatum amissionem denunciare.

Electores, implorati ab Aquisgranensibus, scribunt Cæsari.

Lectis his literis, Aquisgranenses cùm sibi metuerēt, ad Saxonem & Brandenburgensem Electores confugiūt, eorum opem implorantes,& sub vmbra Religionis, suæ rebellionis patrocinium conquirentes. Electores verò hi, negocium fortasis penitiùs perspectum habentes, summam rei Imperatori commendârunt,vt ille,pro sua prudentia, controuersiam componat: nè qui sint è Principibus, qui regnum Aquisgranense Imperio decerpant, vt vtriusque partis exacerbatione, tāti excitentur tumultus,qui tandem in apertum erumpant bellum , quod totam demùm Germaniam exagitet, atque infestet. Si qua in hac re Sua Maiest.Principum Imperij opera, consilio, cura aut studio indigeat, ea semper fore parata.

Renneburgij mors.

Iulio mense Confœderati nouum exercitum in Frisiam sub castrorum præfecto Noritz Anglo miserunt, cui Snoius sese coniunxit. Schullius,horum mandato, cum lectissimis copijs Monickenzijl expugnauit. quarè Renneburgici coacti sunt, ex Grijeskirchen, Groningam castra transportare, & in monasterio Auvverdensi primùm , deindè in Selvvert sese munire. Hæc cùm fierent, Renneburgius ardentissima febre correptus, tandem decimonono Iulij Groningæ, in ætatis flore, extinctus est: Comes Larinè, Græceque doctissimus, & in multis artibus expertissimus. in quo etiam virtutes, cum scientijs ipsis decertabant. Catholicus etiàm,& Regi fidelis, nisi quòd Hispano nomini erat infensior. In huius locum Verdugius pro tempore Gubernator Frisię suffectus est.

Euerardi Hāsij supplicium.

Euerardus Hansius Anglus, cùm diù Caluinianum Ministrum egisset, posteà ad Catholicam religionē conuersus, Remisque sacerdos factus, in Angliam reuertitur. Cùm in carceribus Catholicos visitaret,rogatus quis & qualis esset, Catholicum se respondit: deque Pontifice interrogatus, eius authoritatem fortitèr defendit. Quarè cōprehensus,& condemnatus 28.Iulij,tandèm vltimo eiusdem mensis viuus dilaniatus est.

Regis Hispaniæ nomē in Bel-

Intereà artes principis Auraici in Belgio id efficere potuerunt , vt exuto omni pudore, neglecta conscientia, spretis tot solennibus iuramentis, Philippum Hispa-

Hiſpaniarum Regem, legitimum Dominum ſuum abiurandum, in Haga Comitis, Belgæ decreuerint, conſarcinata iuramenti formula, omnibus ſubditis proponenda. Quod tam impium facinus, quidam etiàm non infimi nominis hæretici, deteſtati ſunt, & concionatores ipſi, inter alios Vvoerdenſis, publicè profeſſus eſt, nequaquàm id fucari, aut defendi poſſe: duodecim proponens argumenta omnibus, qui cum eo hac de re velint diſputare. Quam ob cauſam, cùm nec blanditijs frangi, nec pollicitis corrumpi, nec minis, vt à ſententia recederet, deterreri poſſet, in exilium eiectus eſt. *1581 gio abiuratur.*

Sub id tempus Ochiali Baſſa maris præfectus in Africam cum claſſe miſſus eſt, vt Tunetani regni motus cōpeſceret. Mauri enim eius regni, recepto per Melitenſes hæreditario ſuo Rege (qui hactenùs Neapoli detentus erat, ibique abnegata Mahometana ſuperſtitione, fidem Chriſtianam erat amplexus) magna ex parte Turcis rebellârunt. Vbi res Tunetanas compoſuerat, in mandatis habebat regnum inuadere Feſſanum. *Expeditio Turcica in Mauros*

Poloniæ quoquè Rex, paulò antè Vilna egreſſus, vt ſuprà diximus, cum exercitu robuſtiori quàm antea, tam copiarum numero, quàm gentium varietate & nationum, vſu verò & exercitatione bellandi planè admirando, Oſtrouiam primùm obſedit. Eſt autem Oſtrouia arx munitiſſima, inſigni fluuio cincta, qui ex Soretho, Vvoroneczo, & Vvilaka, quæ Vielikolukam præterlabitur, paulo ſupra Oſtrouiam confluit. diſtat autem à Cracouia 180. circitèr milliaria Germanica. tantum terrarum ſpatium Rex victorioſiſſimus, duabus expeditionibus, Moſcis ademit. *Expeditio Polonica in Moſcos.*

Diſpoſitis caſtris, admotisque arci tormentis, poſt aliquot horarum oppugnationem, præſidiarij ſeſe dedunt. Indè confeſtim motis caſtris, de obſidenda Pleſcouia conſilium captauit: quæ quaſi totius Liuoniæ propugnaculum erat, & quaſi murus Moſcis opponendus. Eſt enim Pleſcouia vrbs munitiſſima, ad lacum ſita, quæ ſola in tota Moſci ditione muro cingitur, Lutetia non minor, & in quatuor partes diuiſa, quarum ſingulæ ſuis mœnibus muniuntur. quod occaſionem dedit errori quorundam, quatuor vrbes eſſe ſcribêtium. Hęc ſui olim iuris erat, magnisque in ciuibus candor & integritas commendabatur. Sed à Iohanne Baſilio, anno 1509. proditione capta, ciuibus aliò migrare iuſſis, Moſcorum peſſimorum colonia facta eſt. Habet vicinum lacum, ex quo *Oſtrouia expugnatur.* *Pleſcouia deſcriptio eiusq; obſidio.*

1581 flumen eiusdem nominis oritur, quod per ciuitatem decurrens, in alium lacum Czutzko sese exonerat.

Ad hanc igitur vrbem vim & rationem armorum omnem conuertit Rex, arctissimeque obsedit, & indesinenter oppugnauit, oppugnationemque in multam hyemem, quæ in istis regionibus penè intolerabilis est, continuauit. Fecit quod nemo vnquàm, media hyeme, in media Moscouia, fecisse legitur. in prædura, & immensis frigoribus solo concreto, vallum excitauit, corbes vimineos contexit, munitiones extruxit: totis, & tam longis tamque intempestis noctibus, excubias egit. nullum laboris, nullum tædij, nullum difficultatis & patientiæ genus est, in quo Rex ea hyeme se non exercuit: ità vt non cum hominibus solùm, sed cum ipsis elementis pugnare videretur. Sed & aliquam exercitûs partem in penitiora loca Moscouiæ cum Christophoro Radiuilio misit, quæ cum maximis & difficilimis itineribus Stericiam penè peruenit. Iste inopinatus nunciuscùm ad Moscouiæ Ducem perlatus esset, coniugum, filiorum & ancillarum greges Stericia aliò amandauit: ipse autem triduo ita metu latitâsse dicitur, vt à mortalium non sit visus quoquam. Traxit Rex in obsidione dies multos, Mosci fortissimè sese defendebant: multi quotidiè in excursionibus cæsi, multi per agros interfecti, capti plurimi.

Quidam Polonorum legati, dum Rex in castris erat, penitiora loca Moscouiæ lustrantes, & peruagantes Podoliam, Kyouiam vsque, trãs Borysthenem peruenerũt. Habebant in comitatu suo Vvoinuskum quendam nobilem, in Latina, Græca, & Hebraica lingua exercitatissimum, elegantem quoquè Poëtam, & Historicum. Is, cùm Vvalachiæ Despota, à Domino Laskio introduceretur, cumque Alexander Turcicus Gubernator cæderetur, ex Vvalachiæ bibliotheca multa atque egregia scripta, atque monimenta, in ijs oris inuenerat: inter alia, libros Ciceronis de Republica ad Atticum, aureis literis exaratos, thesaurum à multis hactenùs desideratum, reperit. Persuasit idem Vvoinuskus Polonis, vt celeribus equis secum vlterius proficiscerentur. velle enim se illis Ouidij Nasonis sepulcrum ostendere dicebat. Cumque sex dierum itinere à Borysthene per vastissima loca progressi essent, in amœnam viridemque vallem venêre. Erat in media valle fons limpidissimus: iuxta hunc acinacibus suis euaginatis gramen, quod in eo loco copiosum erat,

Libri Ciceronis de Repub. ad Atticum inuenti.

erat, & crassum, altumque, demetere cœperunt, donec 1581
Sarcophagum, virgultis, quisquilijsque rectum, & in eo literarum vestigia inuenerunt; quibus à sordibus purgatis, epitaphium Ouidij legerunt. Erat autem huiusmodi:

Sepulcrũ Ouidij.

Hic situs est Vates, quem Diui Cæsaris ira
Augusti Latia cedere iussit humo.
Sæpe miser voluit patrijs occumbere terris,
Sed frustrà: hunc illi fata dedêre locum.

Epitaphiũ Ouidij.

Est autem huius sepulcri locus ad fines Græciæ, non procul à Ponto Euxino, quondam habitatus, vt ex ruinis ædificiorum, vrbiumque facile videtur. In proximo est Kyonia, nobilis, vt testantur monumenta, quæ ibi visuntur, ciuitas: nunc penè vasta, & inhabitata, propter continuas Tartarorum excursiones. Templum in ea est, vbi multæ cryptæ, multaque videntur mortuorum corpora, adhuc integra, nullaque sui parte corrupta. incolæ Martyrum esse dicunt. Inter alia corpus est virginis formosæ, capillis croceis, & linea veste indutum, quod D. Barbaræ esse credunt: quod an verum sit, iudicent alij. Episcopus loci ex Lituania natus, Polonorum legatis asserebat, à Kyouia Smolenscam vsque, subterraneas esse vias, etiam sub latissimo flumine Borysthene factas. Vrbem hanc ab Italis quondam ædificatam, & iam breui Genuenses instituisse, vt emporium istic instituere possent, aiunt habitatores.

Kyouiæ situs.

Sueciæ Rex, qui sororem Annæ Iagelloniæ, Poloni coniugis, vxorem habet, anno superiori fœdus cum Polono inierat, vt communibus viribus Moscum exterminarent: & quod quisque illi decerpere posset, id sui iuris esset. quare eodem tempore Pontum de la Garde, cum exercitu Suecorum, Germanorumque copiosissimo, in Finlandiam misit, breuique recuperauit omnia, sibi à Mosco adempta. Insupèr & 100. milliaribus ad Coreliam vsque excurrens, præclaras Mosco ditiones, vnà cum nobilissima totius regionis arce Koxholmo vicissim ademit. Hoc autem anno, dum ad Plescouiam fulminat Polonus, insignem classem instruit Suecus: & quia per id tempus variarum gentium naues Stockholmiæ & Kalmariæ in portubus stabant, omnes detineri iussit, bonamque illarum partem apparatu bellico, atque commeatu onerari. Classi præfecit Pontum, qui soluens, Naruam, fortissimam vrbem in finibus Liuoniæ, vbi Pelas fluuius sese in sinum Finnicum exonerat, ędificatam, nauimittit.

Sueciæ & Poloniæ Regũ fœdus.

Sueciæ Rex Finlandiam Mosco adimit.

Sueciæ rex classem in Liuoniam mittit.

1581 nauigat. Quò cùm venisset Pontus 4.Septemb.expositis copijs,postquàm triduo 24.maioribus tormentis muros strauisset, vrbem oppugnare cœpit, & tandèm 6.Septembris,impressione facta, vi expugnauit.in qua 5000. Moscorum interiêrunt. Post quam victoriam Pontus celerrimè misit,qui Iammagroot,tribus à Narua milliaribus sitam,expugnarent. Solent hîc Mosci merces suas deponere,quas deindè minoribus nauigijs Naruam transportabant. Erant hîc in præsidio Mosci ter mille,qui nulla vi expectata,deditionem fecêre. Dimissi sunt tristes, nec oculos in Suecos, sed in cælum intendentes : frontem, pectus, & latera signaculo crucis muniebant : indè capita ad terram inclinantes, rursumque (pro more gentis) eleuantes cælum intuebantur. Inuenta est in vtraque munitione commeatûs ingens copia : sed exiguus belli apparatus, tormentaque sex tantum : Magnus enim Dux omnem munitionem Plescouiam comportari iússerat. Pontus castra mouens, Vvittensteinium quoquè occupauit. Dum hæc in finibus Liuoniæ fiunt, Tartari Casani, & Astracasani, anno proximo Sueciæ Regi confœderati, ab alia parte in Moscouiam irruentes, obuia quæque depopulati sunt.

Narua oppugnatur.

Iammagroot Sueco dedutur.

Tartari Moscouiã vastant.

Confœderati in Goor capiuntur.

In Transiselania Ordines duce Iselsteinio munitionem Goorensem obsederunt. Intererant huic expeditioni inter alios Ripperda,quondàm Zalandiæ Satrapa, (in cuius locum paulò antè Otto Egmondanus, vir & virtutibus & sanguine nobilissimus, erat à Rege constitutus) duo Ittersomij, Consul Dauentriensis, & multi ciues Transiselani. Cumque iam vnum propugnaculum occupâssent, aliud obsederunt. Intereà Martinus Schenkius cum suo equitatu aduenit, & Ordinibus commeatum præcludit. Cumque ab Auraico submitterentur, qui suis subuenirent, nec regios loco pellere possent, sed & obsessus Iselsteinius cum suis inedia laboraret : ipse, Vvarmelo, Escheda, Conradus Theodorici, omnesque militum præfecti, Satrapa quoquè, nobiles, Consul, & ciues sese captiuos Anholtio & Schenkio condonârunt. Gregarij milites, postquàm iurâssent, sese Ordinibus nisi post trimestre spatium non militaturos, dimissi fuerunt.

Intereà Noritz,qui æstiua non procùl à Groninga in Selvvart habebat,conuasatis omnibus, castrisque incensis, cùm re pecuniaria & commeatu laboraret, Collum se recepit. Quod cùm Verdugius audisset,cum omnibus copijs suis, ad peninsulam quandam Embdæ oppositam, nomi-

nomine Reide, contendit. erat hic locus Egberto Beuelandio cum 4. peditum signis custodiendus a Nienortio datus. Sed Verdugio veniente trepidârunt omnes, & magna cum præfectorum ignominia, munitissimum locum, qui nauigio defendi commodè poterat, hostibus dediderunt. Catetus in illo occidit: Vvestermannus Embdam æger erat abductus: Isaacus à Vvieringen, & Ioannes Croon, ob turpem deditionem capite damnati, supplicium tamen euaserunt. 1581 *Reidæ pēe insulā recuperat Verdugius.*

Illustrissimus Princeps Parmensis, sub id tempus Tornacum, vrbem Flandriæ Gallicæ munitissimam, quę olim à Galliæ regibus sæpè frustrà tentata est, obsedit. Galli Belgici cùm contra Francos sese suis viribus tueri non posse serò tandem cognoscerent, Regi supplicârunt, vt exteras nationes in Belgium remitteret; offerentes etiàm ad hoc pecuniæ summam non contemnendā, quæ res Auraici & Ordinum animos non parùm labefactauit. Ipsi tamen in Alenconio suo expectando tam erant intenti, vt instantia mala non adeò præsentiscerent, aut ducerent leuiora. Catholici verò, atque exules præcipuè, hac exterarum nationum reuocatione, plurimùm sunt recreati. *Tornacū obsidetur. Exteræ nationes in Belgiū reuocantur.*

Circa finem mensis Octobris, sumptum est in Hispania supplicium, de Ioanne Castiliano, Sayæ, rerum Belgicarum procuratori seu Cancellario, à libellis. Is Auraico, à quo 300. coronatorum annua mercede conductus erat, signa notasque, quibus secretiores Regis literæ, quæ ad Belgij Gubernatores mittebantur, scribi solerent, ab anno 71. huc vsque semper prodiderat. Quo factum est, vt literæ Regis sæpè, maximè sub Ioannis Austriaci gubernatione, sint interceptæ, & licèt insolentissimis notulis exaratæ, semper tamen (quod Aldegondi ingenio tribuebant) lectæ sint & explicatæ. Depræhensus tandem in scelere, & quæstioni subiectus, cùm crimen confessus esset, lingua priùs præcisa, in quatuor partes viuus est decerptus. Post cuius obitum consilia Regis fuère secretiora, & victoriæ frequentiores. *Proditoris Ioannis Castilij supplicium.*

Confœderati Belgici, cùm exercitum suum in Frisia ferè extinctum viderent, Leovvardiam veniunt, nouos milites conscribunt, signa supplent, copias dissipatas cogunt, exercitum lustrant, stipendia persoluunt, & cum regijs de summa rerum prælio decertandum esse contendunt. Verdugius, qui Auvverdam, in qua Noritz cum suis inerat, obsidebat, relicta obsidione, in Northorm castra- *Victoria Verdugij in Northorm.*

1581 metatus est. Noritz collectis copijs exercitum, qui viginti peditum signis, & quatuor equitum constabat, 30. Septembris per Catatactum nouum, vulgo Nienziјl, in regios duxit. instruxerat iam Verdugius aciem, in cuius medium Renneburgicos, quorum ductor nūc erat Monceau, & vicarius Rijnsvvouda, cum Frisijs sub Byllio duce & vicario Taxio militantibus, constituebat: ex suis, qui Galli erant, alas confecit. Precibus ad Deum fusis, quas hostes subsannabant, datoque classico, regij pugnæ initium fecēre. concurrunt primùm equites, indè pedites aliquandiù velitârunt: sed cùm acies essent iam coniunctæ, acerrimè dimicatum est. Geusij inferiores equitibus pedem tetrahentibus, & peditum ordinibus perturbatis, certatim fugerunt. Regij confestim tormenta eorum omnia interceperunt, deindè hostes ad propugnaculum in Nienziјl insecuti, paucis elapsis trucidârunt. Periêre hac pugna Carolus à Vvingarden & Scullius, summi legati fiduciatiam operam obtinentes: Georgius Roberti, Vvigandus ab Ommeren, Kertius, Gerardus Entius, Cornelius Loeuesfchius centuriones Belgæ: Cotton, Bisscopius, & Fuvvillenius Ordinum ductores Angli: Henricus Eckius equitum magister, & Bellevvinus Ellerborni vicarius. Capti quoquè sunt ex præfectis nonnulli, & ipse Noritz cum Nassouio Comite vulneratus. Qui effugerant, pauci erant, iique omnes inermes. E regijs nemo alicuius nominis interijt, solus Volphgangus Prenger vulneratus est.

Cæsorum nomina.

Verdugius Nienzijl frustrà obsidet.

Parta insigni hac victoria, Verdugius propugnaculum in Nienziјl obsidione cinxit. Sed cùm confœderati viderent, spem nullam esse reliquam, istud armis defendendi, aggeribus perforatis, agros inundârūt: itá vt Verdugius 23. Octobris post tertiam septimanā obsidionem soluere compulsus sit.

Augmentū Anglicanæ Inquisitionis.

In Anglia, mēse Augusto, Academici omnes in Vniuersitatibus commorantes, iuramento dicere coacti sunt, si quos scirent, vel suspicarentur, qui animis Catholicæ religioni fauerent. Eo nimirùm proposito, vt suspectos Academijs exturbarent. Commoda constitutio ijs, qui inuidia, ambitione, aut odio alteri malè volebant. Vndè quidam Minister Caluinianus paulò pòst inimicum suum accusauit, de suspicione Romanæ fidei: Petijt accusatus, quo argumento niteretur suspicio? Quia, inquit ille, non tam frequentare conciones te video, quàm faceres, si zelo nostræ Religionis arderes.

Augu-

Auguſtus Saxoniæ, atque Ioannes Georgius Brandenburgēſis, Electores, vnà cum literis de negocio Aquiſgranenſi ad Imperatorem datis (de quibus ſuprà) etiam ſupplicem Aquiſgranenſium libellum miſerant. Imperator, ijs lectis, primùm agit gratias Electoribus: ſecundò, multò alitèr ſe rem habere, quàm Aquiſgranenſes narrabant, illorumque excuſationem fictam & longè petitis rationibus mēdicatam eſſe, ex commentatijs, diarijsque, legatorū ſuorum, oſtendit. Idē & ex proprijs ipſorum literis, precibus, oblationibus, emendationisq; promiſſionibus arguit. Deindè, vt manifeſtū euaderet, Suam Maieſt. nihil aliud querere, prætetquàm vt Aquiſgranum in gremio Imperij reſeruetur, inq; omnibus ſtatutis, priuilegijs, & immunitatibus antiquis illæſum permaneat; ab altiori principio, nimirùm a Carolo Magno, Cæſar negocium repetit: Catholicam, Romanam Religionem in hac vrbe ſemper, idque inuiolabilitèr, fuiſſe conſeruatam, demonſtrat: ſtatutum in electionibus Magiſtratuum proponit, quod eſt tale: *Conſules, Scabini, totusq; Senatus Cæſareæ Maieſtatis, & Regiæ ſedis & ciuitatis Aquiſgranenſis, in poſterum (ſicut & hactenùs) vnam & ſolam Catholicam religionem profitebuntur, neque ad Magiſtratum vel Reip. officia alios, quàm qui ſtant ab eadem Religione, admittent.* Iſtud decretum hactenus in vſu fuiſſe oſtendit, docetque paulatìm deſcendendo, vndè, & quomodò, & quandò ſchiſmata, hæreſes, & ſtatutorum præuarieationes introductæ ſint. Quæ quia ex prædictis pateant, hîc repetere non eſt neceſſè. Enarrans deincèps Imperator omnes ſuas legationes, ſumptus, impenſas, & moleſtias, quas, vt hanc Rempublicam in officio contineret, duobus his annis inſumpſerat, tandèm petit, vt ex his ipſi Electores ſuæ Maieſtatis diligentiam agnoſcant, & fidelitatem: neque has exulum, malorum atque rebellium hominum, impoſturis, artibus, ac ſtudijs peruerſis poſtponant.

1581 *Cæſar ad Electores ſcribit de negocio Aquiſgrani.*

Eodem ferè tempore Aquiſgranenſibus, qui ſe paulò antè, 25. ſcilicet Iulij, per literas Suæ Maieſtati purgare voluerant, ſcribit Imperator: ſe nequaquàm ipſorum excuſationes, dilationes, & promiſſiones acceptare, cùm facta ipſorum ſcriptis non conſentiant. Mandata ſua eſſe rationi & æquitati conſentanea, non huiuſmodi, qualia ipſorum quidam vulgo imperito perſuaderent. Se in priori ſententia perſiſtere, nihil de illa remittere poſſe: Magiſtratum ſubreptitium de-

Cæſar Aquiſgranenſibus.

1581 ſtituant, Catholicum agnoſcant: hæreticos concionatores territorio, ſeu Regno ſuo, expellant: collapſa reſtaurent: omniaque priſtino nitori reſtituant, ſi Imperatoris gratiam velint & beneuolentiam obtinere. ſi facere iſta recuſent, nunquàm ipſorum purgationes locum apud Cæſarem inuentutas.

Aquiſgranenſes Cæſari ſupplices.

Aquiſgranenſes, hac Imperatoris denunciatione nonnihil territi, cùm phaleratis verbis Cæſarem decipi non poſſe viderent, & veram ſuæ rebellionis rationẽ reddere non poſſent, cum quibuſdam alijs vrbiũ Imperialium Legatis inſtant apud Cæſarẽ, nè mandati ſui executionem præcipitet, ſed differat paulìſpèr: ſe propediẽm legationẽ promiſſam miſſuros. Cæſar autẽ in propoſito perſtat, & obedientiã ſui, ſuorumque vrget decretorum.

Matthias Auſtriacus Belgium relinquit.

Matthias Archidux Auſtriæ, cùm diù multumque Auraici atq; Ordinũ ſtudijs obſtitiſſet, nec impedire poſſet defectionẽ à Rege ſuo, quã moliebãtur; iamq; animos omnes in Alenconiũ Gallũ, naturalem Belgij, etſi nupèr reconciliatũ, hoſtem propẽdere cerneret: iamq; Antuerpiæ debitæ Regi Hiſp. fidei abiuratio facta eſſet: perduellibus Belgis, cũ nominis ſui, immortalisq; memoriç domûs Auſtriacç dedecore ampliùs adhærere noluit. accepta itaque venia, nauigio ad amitã ſuam Cliuiæ Ducem venit: vbì cùm ab ipſo Duce humaniſſimè & liberalitèr exceptus eſſet, tandèm dimiſſus, Coloniam 15. Nouemb. venit, ibique ad 28. Ianuarij diem anni ſequentis permanſit.

Tornacũ oppugnatur.

Parmenſis verò Princeps nouis viribus auctus, Tornacenſem, vt diximus, vrbem obſidere iam antè cœperat. Vineis nunc atque propugnaculis exędificatis, ex quibus maioribus tormentis diſcuti muri poſſent, actisque cuniculis, extemplò ductus exercitus in ipſas ruinas, atroxque prælium cum multorum vtrinquè cæde initum eſt: ſed oppidani regios è ruinis expellunt. Indè per aliquot dies iterùm muri verberati, turres deiectæ, & propugnacula côuulſa ſunt. erupit & cuniculus vnus, qui magnam muri partem ſtrauit, tamq; latè aperuit, vt regijs ſpes data ſit vrbis occupandæ. quarè ſecundò totis viribus pugnatum eſt, & vbi mœnibus vrbs nudata erat, illic vehementiſſima impreſſio facta. Sed vbì ad ruinas ventũ fuit, compertum eſt, muros adhuc altiores eſſe, quàm quòd miles eos poſſet aſſcendere. quarè receptui canitur, milesq; non ſinè graui dãno, pedẽ retrahit, multis deſideratis, multisque è ducibus, qui murũ incautiùs ſubierant, vulneratis: inter quos Billius in capite, Montygnius in naſo, Burſius in ad-

in aduerſa tibia, Marchioque Verambonus in crure læſi, paulò pòſt curati ſunt. Vallius verò Comes Buſquot, caput ſaxo grauitèr ictus, obijt. Capto tamen vno propugnaculo, cùm oppidani Parmenſis diligentiam cernerent, trepidârunt, & de deditione facienda conſuluerunt. 1581

Erat tunc temporis Auraicus Gandaui. Ciues Tornacum periclitari audientes, grauitèr cum illo, & non ſinè conuicijs expoſtulârunt: quòd ipſe in ocio & delicijs viuens, nullis obſeſſis auxilium adferret: ſed eos regijs prædam obijceret. Quòd ſi Tornacum in hoſtium manus deuenire pateretur, ſeſe ab illo rationem poſtulaturos. Metuit Auraicus, & miſſis (vt aiunt) 30. equitibus, ſpargit 300. intrâſſe. Venerunt illi in vrbem falſis teſſeris, excubijs regiorum deceptis. Sunt alij, qui dicant, eos à principe Eſpenoyo miſſos, nunciatum, vt ſeſe dederent, nulla enim ſubſidia parari. Vt vt eſt, conſtat actutùm veniam à Parmenſi obſeſſos petijſſe, & ſeſe certis conditionibus Regis fidei condonâſſe. Nouerat id per ſuos Coryphæos Auraicus, & vitæ metuens ſuæ, eo penè ipſo tempore, cùm deditio fieret, miſit, qui ſubſidia miſſa Tornacenſibus nunciarēt: 40. duces rei militaris peritos, ciuibus præficiendos: nouam belli faciem, in vrbe conſtituendam: 80. magni nominis duces in caſtris regijs interfectos: Alenconium breuì cum multis millibus Tornacenſibus opem laturum, & ſimilia: qua fama mox diuulgata, & Antuerpiam perlata, tanta ibidèm orta eſt lætitia, vt campanis pulſatis, tormentiſque exploſis, publica triumphi ſigna darentur. Hoc ſtratagemate aſtutus ille ſerpens caſſes ſibi paratos erepſit, & Gandauo Antuerpiam eſt reuerſus. Vbi paulò pòſt publico ſcripto declarauit, ſe extremum Belgij interitum certò præſentiſcere, niſi ante finem Ianuarij, de nouo Principe, & prouinciarum capite deligendo, velint Ordines conuenire. Alenconium denotans, quem ſub id tempus expectabat.

Tornacū deditur.

Auraici perſuaſiones.

Aquiſgranenſes ab Imperatore vehementer vrgebantur, vt ſuos concionatores hæreticos eijcerēt, Catholicam Religionem ciuibus reſtituerent, Senatum legitimum agnoſcerent, ab omnique nouitate regnum Aquiſgranenſe purgarent. Sed cùm illi dicto audientes non eſſent, ſed protelationibus, & ambagibus negocium differrent, tandèm Catholici Reuerend. ac Nobilem D. Franciſcum Voſſium, virum pium & eloquentem, vrbis Decanum; Albertum Scrickium Conſulem, & Iohannem

Aquiſgranenſes Catholici legationem mittūt ad Cæſarem.

1581 Tenensem vrbi à secretis, ad Cæsarem legârunt, qui præposteram suorum Caluinistarum voluntatem, peruersosque conatus Suæ Maiest. explicarent, eamque obsecrarēt, nē suorum mandatorū executionem differat; in sua Religione Catholicos Aquisgranenses defendat, & legationis (si quæ mittatur ab hostibus) purgationem prudenter examinet, nec facilè, vt iniustis criminationibus ementitisque rationibus nixam, admittat

Martyriū quorundā Catholicorum in Anglia.

Calēdis Decemb. in Anglia martyrij coronam accepit Edmundus Campianus, sanctissimæ vitæ, Societatis Iesu Theologus, anno 1539. Londini natus. Qui cùm in Oxoniensi Academia aliquandiu studuisset, in synagoga Caluinistica Diaconus factus est. Sed cùm posteà Dei gratia eum ex istius perfidiæ tenebris eripuisset, Hiberniam inuisit, eiusque historiam scripsit. Indè Duacum profectus, ibidem ad Collegium, à Pontifice extructum, admittitur, sed illinc Romam cùm venisset, Societatem Iesu ingreditur. Cumque ibi aliquandiu habitâsset, in Boemiam missus, ibique sacris initiatus, in vinea Domini strenuè laborauit. Pòst reuocatus, vt in Angliam abiret, eoque profectus anno superiori, cùm tredecim ferè mensibus concionando, sacramenta administrando, hæreticos ad disputationes prouocando laborâsset: tandem à quodam Elioto proditus, mense Iulio in Comitatu de Berc, in ædibus D. de Yates, viri nobilissimi captus, vnà cum alio Sacerdote Filbio, Londinum ductus, in teterrimos carceres detruditur, indignissimis modis tractatur, atrocissimisque supplicijs subijcitur. Caluinianis in carcere detentum ad disputationem prouocantibus, eam non negauit, etiamsi ipsi indignissimæ conditiones proponerentur, eisque magna cum laude silentium imposuit. Deinde varijs calumnijs atque mendacijs exagitatus, 20. Nouembris iudicio duodecim virorum subiectus, prima actione nullius criminis conuinci potuit. Postridiè septem alij Presbyteri, ad tribunal rapiuntur: nec illi conuicti sunt. Tertio die Edmundus iterùm producitur, à Crodoco, Elioto, & Slæddeo, hominibus flagitiosissimis, accusatur, & cum socijs Scheruino & Brianto Presbyteris, ab Andersonio, Pophamo, & Egertono iniustè condemnatur: condemnati in carcerem retruduntur, opes & vita ipsis promittuntur, si à sua religione velint resilire. Sed cùm constantes in fide perseuerarent, trahis alligati, morte truculentissima, & in Catholicos constituta, (de qua paulò

paulò post initium anni 80. aliquantò latiùs egimus) etiàm pro Reginæ salute Deum deprecantes, Comitibus tribus, Baronibus quinque, Equitibusque auratis quàm plurimis inspectantibus, interfecti sunt Londini, vbì Edmundus natus, ipsaque S. Edmundi patroni sui festiuitate, duorum nunc Edmundorum natalitijs consecrata. 1581

Erat tunc temporis in Anglia Dux Alenconius, cum Regina de Belgij imperio suscipiendo varia consilia coquens. Auraicus, vt subditorum animos, magnis regiorum victorijs labefactatos, erigeret, vulgo persuasit, sibi certò constare, Alenconium Angliæ Reginam coniugem ducturum. Quamobrèm per Frisiam die decimotertio Decembris celeberrimus triumphus decretus est: omnia tormenta, omnibus in locis, magno reboatu exploduntur: rogi ingentes struuntur, epulę atque conuiuia passim celebrantur: nihilque, quod ad talem festiuitarem pertinere iudicant homines, prætermissum est.

Frisij triumphant ob matrimonium Alenconij cũ Angliæ Regina.

Decimoquinto Decembris, Confœderatorum concilium Leovvardia iterùm Vltraiectum (vbì de more suum habebat cõciliabulum) profecturũ, mandauit omnia Regis Hispan. insignia deijci atq; eradi, ipsius sigilla frangi, & Regis nomen atque authoritatem abiurari, non à Magistratu tantùm, sed & à concilio prouinciali. Quod dum fieret, Ralda quidam Confœderatorum factionibus addictissimus, vindicta diuina prostratus, in ipso actu exspirauit.

Iustũ Dei iudicium.

Sub finem anni præsentis, Magnus Moscouiæ Dux, cùm incredibilem Poloni in belo celeritatem & felicitatem videret, nè ad Nouogardiam, Moscouiamque, atque alia præcipua suæ ditionis oppida exercitum duceret Polonus, inuitus, nolensque de pace cum hoste ineunda cogitauit. Erat Polonus adhuc in obsidione Plescouiensi, media nunc hyeme, quod mirum sanè in istis locis videbatur. Misit ergò Dux internuncium ad Regem, qui vt pacis cum eo faciendæ gratia legatos Zapolsciam mitteret, quò propedièm essent venturi sui, magnopere contendebat. Miserat & idem Dux literas & legatum ad summum Pontificem Rom. ab eo petens, vt Arbitrum & Intercessorem se, sua interponeret authoritate. qui confestìm ad Moscum & Regem Antonium Posseuinum, Societatis Iesu Sacerdotem, misit: qui ad Christianam pacem vtrunque paternè hortaretur. Rex itaque magni-

Magnus Dux Moscouiæ pacem petit à Rege Poloniæ.

1582 magnificam legationem Zapolsciam mittit, vbi & pax, vt suo loco dicemus, composita est, & confirmata.

Vveerderbroeck capitur.

ANNI 1582. primo die Ianuarij, Verdugius Frisiæ præfectus munitissimam arcē Vveerderbroeck, locum diribitorio accommodatissimum, vicinum Cliuiæ, obsedit; dumq; apparatum ad oppugnandum facit, qui in arce erant, trepidantes, noctù clàm erūpunt, & quarto pòst die arcem vacuam obsidenti relinquunt. Idem & præsidiarij Suanenburgij & Tervvilt fecerunt. Verdugius, his victorijs partis, de obsidendo Lochemio, oppidulo Comitatûs Zutphaniēsis, cogitauit. Nec multò pòst Ordines Geldriæ, duce Hegemanno Hardervviceno, Bronckhorstium recuperare conati, illud arctissimè obsederunt, & septem dies magna violentia oppugnârunt: qui verò in præsidio erant regij, fortissime sese defendentes, hostem à mœnibus reiecerunt. Qua in pugna Hegemannus in pectore sauciatus, & Zutphanium ductus, paulò pòst infelicem animam exhalauit. Confestim Martinus Schenkius ad oppidum suas copias mouens, obsessis nouo milite & commeatu succurrit, atque Ordinum milites, multis cæsis, captisque, profligauit.

Ordines Bröckhorstium obsident.

Hegemāni mors.

Schenkius obsessis auxiliū fert.

Pax inter Polonum & Moscū.

Moscouiæ Ducem pacem à Polono petijsse, Legatosque vtrinquè Zapolsciam missos, paulò antè commemorauimus. Dederat suis in mandatis Polonus, si causa belli, quæ erat Liuonia, à Mosco non tolleretur, bellum etiàm ipsum cessare nec posse, nec debere. Varijs sermonibus & disceptationibus dies plurimi dati sunt, cùm Moscici Legati de iure (quod prætendebant) Liuoniæ ægerrimè decedere voluerint, & aliquot castra proximo bello à Polonis occupata reddi postularent: Poloni de Liuonia nullam fieri mentionem voluerunt, de arcibus sese transacturos promittunt. Sed cùm Moscici quotidiè tot suorum clades, funera, & captiuitates audirent, quot non sinè lachrymis potuerūt recordari, tandèm compulsi, de Liuonia restituenda Polonis, mandata sese habere fatebantur. Pax itaque conditionibus certis 15. Ianuarij est conclusa: Moscùs Liuonia cum 34. arcibus atque oppidis Polono cedit. Derptam primam belli Liuonici causam reddit, in eo 78. maiora tormenta, in alijs 300. maximumque apparatum bellicum, nolēs volens relinquit. Tot tamque magni momenti captiuorum suorum libertas pacis conditionibus non est inserta, sed quoàd eius fieri meliùs, citiusque posset, vt quisque eorum redimeretur,

tur, admissum. Ex captis verò postremo bello oppidis & 1582
castellis Polonus Mosco Vielicolucam, Zauolotiam, Neueliam, & aliquot Plescouien. arces restitueret: Polociam verò, Nieſczardam, Cozianam, Socolum, Turouliam, Sithno, Suſſam, Craſnum, Vſuiatam, Veliſiam, & Ieziericum Moſcis erepta, Polonus reſeruaret. Pax ipſa ad decennium perduraret. Compoſita pax hæc eſt, intercedente Legato Pontificio Poſſeuino. Sed Sueci pacè hanc, eò quòd Regis ſui, confœderati Polono, nulla in ea facta eſſet mentio, indignè ferebant. quarè eam vt turpem calumniantur, ſcribuntque pace cautum eſſe, vt vtraque pars omnem belli apparatum, omnemque commeatum ex arcibus, antequàm traderentur, quò vellet, tranſportaret: ideoque Polonum nil niſi vacuas arces, quas longo tempore munire non poſſit, hac pace conſecutum eſſe. Negant id Poloni, quorum teſtimonium paulò antè recenſebamus. Pace confirmata, Moſci ex omnibus Liuoniæ oppidis, arcibus, locisq; munitioribus euocati, in Moſcouiam abiérunt.

Sueci pacè hanc exos ſi quare.

Stephanus Rex Poloniæ in Liuoniam feſtinans, Rigam profectus eſt: quæ ciuitas etſi libera eſſe ſoleat, nec Magno Liuoniæ Magiſtro, ſed Imperio ſubiecta, nuper tamen in fidem Regis Poloniç conceſſit, in cuius ille territorio omnes arces, ciuitates, capitaneatus, & præfecturas archiepiſcopales nunc poſſidet. Poſſeuinus, & Patres Societatis Ieſu, Regem, vt ab ipſa Religione & Eccleſia reformationem auſpicaretur, hortati ſunt. Propoſuit itaque Rex, quòd ob populi raritatem, regioniſque deuaſtationes, pro Archiepiſcopo Rigenſi, & Epiſcopo Derptenſi, nunc vnus tantùm Epiſcopus eſſet, iſque Vvendæ ſedem figeret: vrbs autem & territorium Vvendenſe, non eſſet iuris Epiſcopalis, ſed eius loco Vvolmaria, Tricka-ta, & Burtnicka Epiſcopi menſæ applicarentur. Deindè & Patribus Societatis Ieſu, Rigæ Eccleſiam S. Iacobi conceſſit, eoſque liberalitèr dotatos, in meſſem Domini miſit. Deindè ad formandam Remp. animum adiecit: ſed maiores difficultates inueniens, quàm quæ ſinè multorum deliberatione cõponi poſſent, ad 4. Octobris huius anni Varſouiam comitia indixit. Agreſtes tamen homines, ac ruſticos, qui nobilium miſera ſunt mancipia, & ſi diurnum penſum laboris non ſoluant, aut dominos ſuos iritant, miſerrimè vapulant, vocari Rex iuſſit: eiſque ſignificari, Suam Maieſt. duræ illorum conditionis miſereri, velle eos à plagis ac verberibus vindicare, & mul-

Rex Polonus reformat Eccleſiam.

ctam

1582 ctam mitissimam, si peccauerint, ipsis imponere. Cui Rustici, se antiquas consuetudines mutari nolle, malle omnia dura perpeti, quàm nouitatem aliquam introduci. Quorum agrestes animos Rex admiratus, subridens discessit.

Rustici seruitutem libertati præferūt.

Aquisgranensium Catholicorum legati, cùm aliquandiu apud Cæsarem essent commorati, tandèm ab ipso responsum acceperunt: Esse nimirùm hanc ipsorum obedientiam Cæsari gratam, eamque in perpetua apud ipsum memoria futuram. Ipsis Suæ Maiest. diligentiam, in promouendo Catholicorum negocio, vrbemque in antiqua Religione, atque statutis conseruanda, perspectam esse. In hac Cæsarem perseueraturum. Cæterum petere, nè moram aliquantulam ægrè ferant, donec nouos in vrbem Legatos mittat, qui Catholicis, non tantum de restitutione factarum, faciendarumque impensarum, sed & toti Reip. in omnibus controuersijs essent satisfacturi.

Respōsum Imperatoris ad legationem Aquisgrauensium.

Data est hæc legatio Gebhardo Archiepiscopo Coloniensi, & Iohanni Treuirensi, Electoribus: qui statìm id per literas Aquisgranensibus indicârunt, seseque paulò pòst subdelegatos suos, ex Consiliarijs eò missuros, significârunt; petiêruntque, vt eorum consilijs atque mandatis acquiescant. Sperare etenim sese, Subdelegatos suos tam ciuiliter cum ipsis acturos, vt querelæ nullus amplius locus relinquatur.

Alēconius ex Anglia in Belgiū nauigat.

Initio mensis Februarij, Dux Alenconius, cum nobili suo Gallorum comitatu, alijsque Anglis, à Regina ei adiunctis, Londino, Thamesi fluuio secundo, Rochestrum, atque indè paulò pòst Vlissingam, Zelandiæ oppidum; indè Mittelburgo Arnmuidam profectus, Auraicum, eius aduentum expectantem, salutauit. & tandèm 19. eiusdem mensis, vnà cum Auraico Antuerpiam peruenit.

Alēconius Antuerpiæ cū triumpho excipitur.

Antuerpienses iam dudùm in arcubus triumphalibus, varijs theatris, imaginibus, alijsque rebus, ad nouum Ducem magnificè excipiendum, parandis desudârant. In porta S. Georgij, quam erat ingressurus Alenconius, arcus erat magnificentissimus, cui erat inscriptum:

Abstulit vt regni Dominus moderamina Sauli,
Et reprobum sancti priuauit Numinis aura,
Præfecitq; suo Regem Dauida popello:

Sic

Sic modò depulsis patria, regnoq; Tyrannis, 1582
Dux generose, tuo voluit nos Marte tueri.

Hic Alenconio Senatus obuius venit, adducens Virginem formosissimam, qualem eum fortè non illubenter videre nouerant, quæ auream clauem offerebat. Quod factum nonnulli sic interpretabantur, quasi Senatus suas, ciuiumque suarum filias, genti salacissimæ, prostituendas fatali omine significaret.

Non procul hinc alius arcus erat, aut pegma potius, cum hac scriptura:

Aduersùs veluti Saulis promiserat omnes
Tutari Ionathas Regem Dauida furores:
Sic contra instantes, Princeps generose, Tyrannos,
Nos tibi commissos serua, rege pacis amantes.

Ventum deindè ad tertium theatrum, huiusmodi carmine insignitum:

Gratia nata Deo, cultu vestita niuali,
Et folijs ornata manu pallentis oliuæ,
O Princeps patriæ Pater, & spes maxima, nostræ
Virginis Antuerpæ iussit te celsa subire
Mœnia, & afflictum populum pietate leuare,
Iustitiaq; suis depellere finibus hostes.

Erat & triumphalis porta iuxta monetam exædificata, tali tetrastycho inscripta:

Illa potens, nimiumq; viget Respublica felix,
Cælitùs omnigenis accumulata bonis:
In qua Dux populi caput est, populusq; relata
Obsequitur capiti, seu sua membra, vice.

Quantos quamque inutiles sumptus in peristylijs, facibus & cādelis, vinculis, quibus miseri Hispani ex ligno facti innectebantur; Gigantibus & piscibus fingendis, stultus popellus fecerit, facilè dici non posset. At paulò pòst, Dauidem vicit Saul, Ionathas contra Saulis furores Dauida non est tutatus: sed ipse hostiliter eum inuasit. non patrem patriæ, sed vitricum; non Gratia, sed Perfidia celsa mœnia subire; non hostes iustitia, sed iniustitia ciues depellere suis finibus, iussit. Deniquè cùm Dux populi caput se facere vellet, populus Ducem armis ex dominio suo exturbauit. Vincula fracta sunt, Hispani liberati, Gigas carie consumitur, & nihil ex ista lætitia residuum permansit aliud, quàm quod posteri insignem gentis huius insaniam deridebunt.

Anno sciliцet sequēti.

Ductus

1582 Ductus indè in Curiam Alenconius, præstito iuramento quod ab eo exigebatur, Ducali pileo, & chlamyde insignitur, & Dux Brabantiæ inauguratur, Auraico ludicræ istius comœdiæ histrionem agente.

Alenconius inauguratur.

Bronckhorst oppugnatur.

Ad finem Februarij Ordines Bronckhorstium secundò infeliciter tentârunt, & tam diù obsidionem continuârunt, tantasque inutiles impensas fecerunt, vt ab hostibus illuderentur, & turpissimis ignominiæ notis aspergerentur.

Germani haleces abyciunt.

Circa hoc tempus quidam, aut maleuoli, aut rudes homines, per Germaniam spargunt, Haleces tam fumatos, quàm salitos, vermibus esse infectos; ostendentesque venulas quasdam, pro vermibus, id apud populum effecerunt, vt plerique abhorrentes, eos edere noluerint: quin & quibusdam locis Germaniæ foro sunt interdicti, pluri- maque vasa simul in Rhenum detrusa, magno quorundam mercatorum damno, exitioque extremo. Quæ quidem opinio iam tenacitèr vulgi mentibus hærebat, vt nullis indè persuasionibus abduci posset.

Legatio Poloni ad Suecum.

Poloniæ Rex ad Suecum legationem mittit, quæ restitutionem quorundam locorum peteret: Scire se quidem, ait, fœdus inter vtrunque percussum esse, pactumque, vt quod quisque Mosco adimeret, id suum esset. Eius articuli expositionem sanè intelligi debere. Suecum iam in Finlandia omnia sua recuperâsse, multa insupèr Mosco ademisse: licere illi ex fœdere in Moscouiam traijcere, & plura Ducis loca occupare. Reuiliam verò, Naruam, Vvittesteiniam, Vvesenburgum, Harrienam, Hapselium, Lothium, & Leallum ad Liuoniam pertinere, Liuoniam autem ad regnum Poloniæ. Non esse itaque æquum, vnum confœderatorum, alterius oppida & arces, inuito vero domino occupare. Petere itaque, vt Seciæ Rex prædictas munitiones, iustis priùs impẽsis, in expugnandis illis factis, tursùm annumeratis, Polono restituat: nè qua inter vicina regna lis exoriatur. Hęc cùm orâsset Christophorus Vvarseuilius; Suecus indignabundus literas Polono referri iubet: in quibus non Regum aut Principum more, sed in foro litigantium, cum Polono expostulauit. Initiò dotem promissam postulat, indè pecuniam mutuò datam, calendarioque destinatã, vnà cum quæstu, repetit. Hapselium, Lothiũ & Leallum Danici non Polonici iuris esse dicit: quæ loca cùm Moscus iam antè occupârit, ex ijsq; Sueciam infestârit, non iniquè fecisse, quòd hostem quæsierit, vbicunquè potuerit

Responsio Sueci.

rit illum inuenire. Se etiàm suosque maiores fortiùs pro 1582
Liuonia, quàm Polonorum Reges, pugnâsse. Nisi enim Sueci, ait, Reueliam defendissent, & ad Vvendam auxiliares suas copias misissent, Liuonia tota Moscorum tyrannidi subiaceret. Nullas sibi gratias haberi, immò tormenta ad expeditionem Vvendæ missa, queritur se inuito detineri. Fœdus contra Moscum initum se ratum habere. Exceptiones, verò Conditiones, Reseruata Gallica (quibus cautum volebat Polonus, Polonica excepta, sola hæreditaria Mosci loca occupanda esse) ignorare tanquàm in ea schola non edoctum. Mirum itaque sibi videri, prudentem Regem audere postulare, aperto Marte expugnatorum oppidorum restitutionem. Mitteret potiùs Polonus dotem, mitteret cum quæstu pecuniam in calendarium conuersam: quod nisi fecerit, se rationes accipiendi inuenturum. Memor esset Cimbrorum & Gothorum, eos licèt vnius oræ Sueciæ populos, totam tamen Italiam subiugâsse: se totius regni Regem, & huiusmodi Gothos & Cimbros sub se habere plures, qui nec Mosci, nec Poloni vires reformident.

Hæ literæ etsi Polonum plurimùm exasperarent, maluit tamen priuatam iniuriam, publicæ regni quieti & tranquillitati postponere. Suecus bellum aduersùs Moscum susceptum continuauit. nihil tamen hac æstate memoria dignum actum est, nisi quòd quidam præfectus Succorum Notenburgum frustrà tentauit: & Moscus congregato exercitu Blavvenbergam se religionis ergô proficisci, & à morte filij, quem ipse interfecerat, sese expiare velle simulauit, Reueliam aut Naruam ex improuiso volens adoriri: sed detectis insidijs, peregrinatio ista est suspensa, factæque inter Suecos & Moscos aliquot mensium induciæ.

Suecus Moscũ debellare pergit.

Vigesimo die Martij Ioannes Paynus, sacerdos, in Anglia ab Odoano Hoptono arcis Londinensis præfecto captus, & ad tribunal raptus, proditionis condemnatur. Erant autem accusationis capita duo, suspicio & depositio. Suspicio, quod ante quinque annos se contulerit ad partes vltramarinas, indeque citò reuersus sit. Secundò, quòd factus sit sacerdos ab Episcopo Cameracensi, & obedientiam præstiterit Romano Pontifici. Tertiò, quòd in Belgio locutus sit cum proditoribus Comite Vvestmerlandiæ, D. Alano, & D. Bristoo. Quartò, quòd socium itineris habuerit filium proditoris, D. Guilielmi Tempest. Depositio verò petebatur ex iuramento Elioti,

Ioannis Payni Martyrium.

1582 hominis infamis & bis periuri. Paynus ad singula respõdit: priora duo, ait, non esse argumenta sufficiẽtia ad probandã proditionẽ. Ad tertiũ, se nunquam Comiti Vvestmerlandiæ locutũ, nec Alanum aut Bristoũ proditionis mentionẽ coram se fecisse. Ad quartũ, D. Tempest virum esse nobilẽ, secum de proditione non egisse, neq; se illicitum putare illius vti familiaritate, qui D. Christophoro Hattoni, Regię Maiest. Consiliario, operam daret. Elioti deniq; depositionem ità à se remouit, vt Deũ & animam suam contestaretur, nunquàm se eiusmodi sermonem cum illo habuisse. Petijt etiam, adductis Scripturæ testimonijs, testẽ secundũ. Quid multis? euenit sancto viro, quod innocẽti gallo gallinaceo in Apologis: cui cùm à catto esuriente plurima obijcerentur crimina, quæ gallus facilè diluit, nec haberet cattus quod contradiceret, ait:

Deut. 17. Ioan. 8.

Argumenta tuam quantumuis plurima causam
Defendant, tamen hunc ego non impastus abibo,

Dolendũ sanè florentissimũ illud, & quòdam Catholicissimũ Anglię regnũ eò deuenisse, vt postposita omni ratione atq; æquitate, nihil nũc præter sanguinẽ Catholicorum sitiat. Sed ad rem. Ex hac presumptione, & vnius Elioti testimonio condemnatur Paynus. Cùm ad suppliciũ traheretur, & in via, & in curru, & in ipso laqueo fidem & innocentiam suam disertè testatus, strangulatur; & à cruce ad cælum, ab ignominia ad gloriam, à breui supplicio ad quietem sempiternam proficiscitur.

Legatus Regis Persarum ad pacem cõponendã Byzantium venit.

Septimo Cal. Aug. anni 81. Sinamus, seu Sinãbassa, inducijs factis cum Rege Persarũ, donèc de pace ageretur, Constãtinopolim ingressus est. 14. deincèps Cal. Aprilis huius anni Persarũ quoq; legatus ad Amurathũ venit, de pace acturus. Erat legatus Regi Persico sanguine iunctus, & Ibraimus Can dicebatur: homo qui ob singulares animi dotes, etiàm ab hostibus predicabatur. Hic cùm de pace agere inciperet, non inuenit talẽ rerũ constitutionem, qualẽ ex Sinãbassę pollicitationibus sperãsset. Nam Turcæ regnũ Mediæ integrũ sibi cõcedi volebant, propterea quòd aliquã eius partẽ initio belli occupãssent. Persæ cõtrà, non modò Media cedere non volunt, verùm etiàm, quod sibi iniustè ereptum conqueruntur, restitui debere postulabant. Diù disceptatur, Persæ pacis amantiores aliqua concedere, Turcæ nihil remittere velle videbantur. discessum est, vt legati ad Persiæ Regem mitterent, eius voluntatem scrutaturos. Intereà nunciatur Osmanbassam, qui cum exercitu ad portas ferreas sedebat, eruptione

Osman bassa tem-

in

In Mediam facta, multum habitatoribus tempore indu- ciarum nihil mali metuentibus, damni intulisse: sed à Persis superuenientibus insigni clade repressum esse. Quæ cùm celeritèr Byzantij nunciata essent, & Osman in Persas culpam deriuaret, tanquàm ipsi tempore induciarum Turcas incautos oppressissent; Amurathus ita correptus, Persici legati sedem, quam in Hippodromo spectandis ludis (qui ob filij sui circuncisionem, de qua mox dicemus, exhibebantur) habebat, dirui iussit, & Legatum ædibus exire prohibuit. *1582* *Tempore induciarũ Mediam depopulatur.*

Erat Amuratho filius Mahumetus, 15. aut 16. annorum puer. Huic tunc Byzantij, vt circunciderectur iuxta Mahometicæ legis præscriptum, celeberrimũ festũ parabatur. Inchoatũ est festum hoc circa nonum Maij, durauitq; ad 22. Iulij. Incedebat sæpè per ciuitatẽ magna cum pompa Amurathus, comitatus filio. Variæ animalium & volatilium formæ ex saccaro confectæ circunferebantur. Ciues, opificesq; omnes artis & scientiarum insignia, Christiani paritèr & Turcæ, Iudæique in honorẽ Sultani crescẽris, magna cum letitia circunducebãt, totaq; vrbs in letitiam & triumphũ soluta esse videbatur. Preterea nulla erat societas, quæ nõ aliquod egregium artis suæ opus Sultano offerret, quibúsve ipse è cõtra non aliquid largiretur. Ludorũ verò locus erat Hippodromus, vbi Amurathus cum filio residens, ludos varij generis conspiciebat. Aderãt præterea primarij Turcæ omnes, & legati Regum & Principũ ex toto ferè orbe conuocatorũ. Inter Christianorũ legatos, Cęsaris Rom. Orator: inter Ethnicos Legatus Regis Persarum primum habebat locũ. Edebantur ibì varij generis ludi, variæ pugnarum & certaminũ formæ, expugnationumque diuersi modi & simulacra monstrabantur. Ignes artificiales magna cum arte confecti, de noctù accendebantur. Pleraque autem in Turcarum laudes, & Christianorum ignominiam fingebantur. Erant præterea quę miro artificio atque agilitate in funibus ambularent, atque saltarent. saltationes de nocte fiebant. Comœdiæ atque Tragœdiæ à Christianis atq; Hebræis, codẽ quoq; tempore agebantur. Depugnabãt etiàm feræ, inter reliquas porcus domesticus ex ædibus Imperatoris Cæsarei petitus, cum tribus leonibus modico interuallo ità pugnauit, vti eorum impetum non modò egregiè sustinuerit, sed &, nisi vno pede ligatus fuisset, forsan etiàm eos fugâsset, vicissetque. Vnũ certè, eumq; vltimũ, naso ità excepit, vt subtùs suprà volueretur, turpiterq; *Circuncisionis Mahumeti Imperatoris Turcarum filij festiuitas.*

1582 aufugeret, magno cum Turcarum pudore, qui leonibus se, porcis Christianos, Germanos maximè, comparabant. Vnum erat miserabile animis atque oculis Christianis spectaculum, quòd ingens numerus Christianorum ex Græcia Mysiaque, atque ex insulis affluerer, qui turmatìm in honorem Amurathi, in suî verò perditionem, publicè abnegârunt fidem Christianam, atque Mahometicæ superstitioni atque impietati sese addixerunt. Ludorum verò exitum & catastrophen Ianizarorum & Spahiotum in Hippodromo excitatus tumultus dedit. Peracta clàm circuncisione, Imperator paucis pòst diebus in regiam, quam in Bosphoro habet promontorio, recessit: ibíque Regum & Principum legatos audiuit, & munera, donaque accipiens, eos dimisit.

Multi Christiani Mahometistæ facti.

Alij in Anglia Martyres quatuor.

Per id tempus è martyrum sanguine magis magisque in Anglia crescente Ecclesia, capti sunt D. Vvilhelmus Filbius, D. Lucas Chirbeus, D. Laurentius Richardsonius, & D. Thomas Cottamus: quos cùm immanes isti carnifices nullis machinis, nullaque tormentorum acerbitate permouere possent, vt vel crimen falsò impositum agnoscerent, vel à religione Romana desciscerent, studuerunt eos suis constitutionibus impijs circunscribere, sequentes singulis quæstiones proponentes:

Sex quæstiones Martyribus propositæ.

1. Vtrùm Bulla Pij V. in Reginæ Maiestatem lata, sententia sit legitima, cui parére omnes Angliæ subditi teneantur?

2. Vtrùm Regina sit legitima Regina, cui omnes Angli obedire debeant, non obstante Pij V. aut quacunque alia Bulla, sitie sententia à Pontifice Romana lata, aut in posterum contra Reginæ Maiestatem ferenda?

3. Vtrùm Romanus Pontifex modò possit, aut potuerit Comitibus Northumbriæ & Vvestmerlandiæ, alijsque subditis suæ Maiestatis, rebellandi facultatem concedere, armáve sumendi contra Maiestatem suam? Præterea vtrùm Doctori Sandero, aut alijs quibuscis copiam facere potuerit, inuadendi Hiberniam, aut alias suæ Maiestatis ditiones, bellúmve ei inferendi, & vtrùm illis hoc facere, nec ne, licuerit?

4. Vtrùm Papa habeat potestatem absoluendi suæ Maiestatis subditos, aut alicuius alterius Christiani principis ab obedientia, & iuramento præstitò suæ Maiestati, aut principibus suis, vllam ob causam?

5. Vtrùm prædictus Doctor Sanderus, in libro suo de Visibili Monarchia Ecclesiæ, & Doctor Bristous in libro suo de Motiuis (scriptis in approbationem, commendationem, & confirmationem Bullæ Pij V.) verè, falsève docuerint,

fuerint quoàd hoc, ac sustinuerint? Si Papa Bulla sua vel sententia pronunciaret Maiestatem suam non esse legitimam Reginam, subditosque ab obediendi vinculo liberos declararet: item si Papa vel quispiam alius ab illo designatus, eiusque authoritate fretus, regnum inuaderet, quam partem sequeretur, aut quam sectam potissimùm, bono ac fideli Christiano, Angliæ regno subiecto, sequendam esse putaret?

1582
6.

Ad has quæstiones Christi martyres, adiuti gratia illius, qui coram Iudicibus os & sapientiam suis largiturum promisit, tam prudenter responderunt, vt quod cauillarentur, aut objicerent, qui Magistratus appellantur, non haberent. Tamen odio inueterato in Catholicos olim concepto incitati, quatuor venerabiles Christi Sacerdotes superiùs nominati, perduellionis (hoc enim colore fucatur hæc Anglicana Iustitia) condemnati, & in crucem sublati, exenteratique sunt. Stabat in curru Filbius, stabat & cum eo famulus quidam Magistratûs, qui cùm sudarium sancti viri videret: Heus, ait, quid habes in sudario? & simul eripiens ei è manibus, cùm crucem ligneam paruam in eo inuolutam inuenisset, Ecce, inquit, sceleratus proditor crucem secum portat. quod cùm frequēter, multis ex populo idem conclamantibus, inculcaret, D. Filbius subridens tacuit. Morituri & animam Deo commendaturi, Latinas preces fundebant. Indignè id ferentibus Anglis, & vt Anglicè orarent iubentibus, vt & ipsi cum illis orare possent: responderunt, se id non facturos, eò quòd non eiusdem secum Religionis essent. Catholicos autem, vt secum precarentur, rogârunt: atque ità in Domino obdormiêrunt.

Proditores sunt in Anglia, qui crucē penès se habent.

Initio Martij Alenconius in vsum Catholicorum ab Antuerpiensibus quatuor templa postulauit. Res hęc non parùm animos Caluinistarum ab eo alienauit. Postulatio in deliberationem venit. plurimùm disceptatum est, lupum auribus (vt aiunt) tenebat tandèm. Catholicis incolis exercitium suæ Religionis denegatum. Alenconio verò & suis aulicis templum S. Michaëlis permissum, ad quod cùm & Catholici nonnulli confluerent, ab aduersa parte eiecti, & malè mulctati sunt.

Antuerpienses Catholicis tēplū, etiàm Alenconio intercedēte, negant.

Paulò pòst tanta exorta subitò est tempestas, tamque horridus ingruit ventus, vt per Scaldin, vicinaque Hollandiæ atque Zelandiæ loca, plus quàm 150. naues omnigenis mercibus onustæ, aut vadis illisæ, aut aquis absorptæ sint. Aggeres è regione vrbis Antuerpiensis ingenti

Tēpestas in Hollādia &c.

1582 aquarum mole disiecti: multæ ædes sublatæ, & fluctibus inuolutæ. sed & aqua in ipsa vrbis penuaria irrumpens, multa mercimonia miserè perdidit. Eodem quoquè die multa sub noctem spectacula horrenda, super vrbem in aëre visa dicebantur. Quæ omnia summã aduentu Alenconij allatam lætitiam, in luctum metumque commutârunt. Sub idem tempus Dominus de Motre, non procùl ab Hypris arcem munitissimam (Soeteftede appellant) feliciter occupauit.

Aquisgranenses respondent Electoribus.

Aquisgranenses acceptis Electorum literis, vt diximus, vndecimo Martij respõdent: Sese nihil magis optare, quàm vt tam celebris legatio frustrà non mittatur, sed vt ad scopum & finem destinatũ perueniat, quo & Resp. tandèm pristinæ quieti restituatur. Gratissimũ sibi quoquè fore, vt causa omnis controuersiæ ab hominibus æquis, & in neutram partem propendentibus, cognoscatur. futurum sic absque dubio, vt Cæsar & Principes ipsi, longè rem alitèr sese habere iudicent, quàm à seditiosis quibusdam, & spontaneis exulibus, esse fingatur. Deindè sibi hanc legationem gratam non esse, ex hoc ostendunt, quòd legatos ad Cæsarem ablegauerint, quòd Syndicus vrbis apud Saxonem & Brandenburgensem adhuc hæreret, quòd Lantgrauius Hassię & multæ ciuitates Imperiales suas quoquè legationes ad Cæsarem pro ipsis intercessuras miserint. Qui omnes quamdiù reuersi non fuerint, negant se quidquam cum Legatis agere posse. Sed & vrbem tam arctè obsideri à Burgundis, & Iuliacensi, vt Consiliarij & Assessores, hinc indè euocandi, ad dictum diem adesse non possint. Speciosa profectò excusatio. Prætereà quia vehementer instarent Cæsar & Legati, vt exules in vrbem reciperentur, & inter illos Magistratum agnoscerent: aiunt, inter exules nullum legitimum Magistratum esse, nec consultum esse, eos in vrbem redire; cùm à furore ciuium eos Magistratus tueri non possit, cùm sint authores omnis calamitatis, omniumque incommodorum, quibus Respub. sex iam mensium arctissima obsidione affligeretur. Orant tandèm, vt Electores commissioni suæ supersedeant, donèc legati reuertantur, & mitius à Cæsare responsum secum ferant: interim Electores apud Iuliæ Ducem & Burgundos instent, vt tandèm hæc diuturna obsidio soluatur.

Risus dolorem & luctus gaudium excipit, ait ille, & benè. Quid enim post stultam Antuerpiensiũ & inconditam ob aduentum Alenconij lætitiam, ab ipsis elemen-

tis passi sint, diximus paulò antè: nunc, quanta sit subsecuta perturbatio, audiamus. Octauodecimo mēsis Martij, qui dies natalis erat Alēconio, magni apparatus Antuerpiæ fiebant, ad exhibendos pomeridiano tempore ludos, militaria certamina, torneamenta, & id genus alia. Apparabatur cœna opipara, ad quam Auraicus & alij multi erant vocati. Prandebat Auraicus in aula sua, & se ad Alenconij natalitia cohonestanda præparabat. Sub prandium aulam intrauit quidam adolescens, nomine Iohannes Iaurengius, ex Bilbao Cantabriæ oppido natus, iam verò in familiam Gasparis Anastri Cantabri, antè prædiuitis mercatoris, nunc ære grauati alieno, adscitus. Adolescens iste sclopeto paruo, duplici globo onerato, & pugione armatus, in aula, ad ianuam cubiculi, in quo Auraicus prādebat, eum egressurum opperiebatur. Venit Princeps, accessit adolescens, & libellum offert supplicem. quo acceptando & explicando dum occupatur Auraicus, Iohannes sclopetum clàm in faciem Auraici collimat, & simul explodit. globulus sub mento intrans, caput traijcit, & sub dextra aure rursùs exiuit, vtraque maxilla perforata, dente vno aut altero excusso, lingua tamen intacta. ignis verò barbam & faciem adussit. Collabascentem medium corripit Holachius Comes. Et dum Adolescens manu sanguinolenta (præ nimio etenim iniecto puluere crepās sclopetus pollicem illi abripuerat) pugionē euaginatū in cor adigere conatur, ab adstante satellite bipenni transfoditur. Mox alij accurrentes, viginti eum vulneribus confossum, interfecerunt. Auraicus in cubiculū ducitur, & confestim Medici atque chirurgi expertissimi aduocantur. Magna erat in vrbe in trepidatio, magnusque luctus, præsertim inter Caluinianos, qui conspirationem aduersariorum metuebant, & Archipatriarcham suum, spem atque delicias suas intermorituras suspicabantur. Quidam Alenconium insimulabant, & SantBartholomeana festa repetebāt. quò ipse, Auraico sublato, totius Belgici imperio potiretur. Cadauer Adolescentis ex aula tractū lauatur, & à sanguine mundatum, ex pegmate suspenditur: si fortè quis interfectorem viuum cognouisset. dolebant verò plurimùm eū occisum, & non viuum captum, torturæq; subiectum esse atque examinationi. Agnitus tādem est, & ex qua familia prodijsset, ad proceres delatū. Cōfestìm ad ædes Anastri cursitatum, tota familia capta, omnes codicilli, libri, diaria &c. ad Magistratum delata, atque

1582

Auraicus Antuerpiæ à lusitano regio vulneratur.

1582 examinata sunt. Captus item monachus Dominicanus, nomine Antonius Timmermannus, & faber qui sclopetum condiderat.

Alenconius & Galli periclitantur. Quæ dum fiunt, portæ clausæ detinebantur, mœnia (nè quis elabi posset) obseruabantur. Alenconius & Franci illius à furenti populo ad necem quærebantur: arma ipsis tanquàm suspectis adempta, adeoque tumultuatum est, vt Alenconius præ nimia trepidatione vberrimè fleuisse dicatur, & opem Auraici imploràsse. Qui cõfestim, etsi propter obligatum vulnus loqui non posset, ad chiliarchas vrbis literas dat, quibus Alenconio parci petijt: nec eum, nec suos esse facinoris perpetrati conscios testabatur. Seruate, inquit, optimum Principem, Principem, inquam, vestrum. Optimè vobis, optimè libertati vestræ cupit: vosque liberare seruiture cupit. Quòd si hinc migrauero, nè alium vobis Ducem & Defensorem quærite. Metuebat enim, nè se mortuo deesset, qui Vatinianum suum in Philippum Regem odium foueret, aut continuaret. Quod vnum Auraici testimonium, tantum apud populum valuit, vt de Alenconio omnis concepta suspicio euanuerit. qui posteà quotidiè Auraicum inuisit. Portæ tamen non aperiebantur per aliquot dies, nisi cùm aliquis cum Auraici literis, ad alias prouincias, quæ de morte ipsius persuasæ, deficere fortasis potuissent, emitteretur. Cœtus Caluinistici statim supplicationes & ferias pro sanitate Auraici instituerunt.

Conscij facinoris plectuntur. Paulo pòst sumptum est de Antonio Venero, capsulario Anastri, & Antonio Timmermanno supplicium. capite plexi, deindè in quatuor partes dissecti, & cum cadauere Iaurengi diuersis locis è turribus, portisque suspensi. De ipso autem Iaurengio, de magia, amuletis, cædis intentione, alijsque personæ circunstantijs, quicquid in mentem & buccam venit, Caluiniani effutiebant. quæ à cordatioribus, eò quòd nulla ipsius extaret confessio, immò nemini nisi de facie notus esset, facilè contemnebantur.

Parmensis fecialem ad præcipuas ciuitates mittit. Venit interim ad aulam Principis Parmẽsis rumor, Auraicum occisum. Qui confestim per feciales, Gandauenses, Brugenses, & Bruxellenses, defensore (vt putabatur) priuatos, ad deditionem solicitabat: Tyrannoque patriæ sublato, Regis clementiam atque beneuolentiam eis offerebàt. sed illi de morte Auraici nondùm certi, Principis & Regis beneficium respuebant

Mensis Maij die 28. in Anglia D. Thomas Fordus,

manè

manè inter sextā & septimā horam, à Londinensi turri, ad Tyborne pertractus, cùm insigne suæ fidei Catholicæ testimonium dedisset, à Caluiniano Magistratu increpatus, & læsæ maiestatis accusatus, sese fortitèr stans in curru defendit. indè laqueum induens, Deiq́ue opem implorans, alta voce, *Iesus, Iesus, Iesus esto mihi Iesus*, clamans, vitam finiuit. Eo adhuc pendente, Ioannes Shertus, è traha sublatus, cùm Thomam videret, O felix, ait, Thoma, felix profectò, qui cursum tam felicem confecisti. O beata anima, næ tu iam in loco bono es: tu sancta anima pro me pacem ac veniam à Deo pete. Increpatus quòd mortuos inuocaret, stans in curru, eadem repetijt, & B. Virginis opem insupèr inuocauit, docetq́ue fidem suam solidam esse. Indè innocentiam suam demonstrantem rogat Magistratus, crimen suum confiteatur, veniamq́ue petat, Reginam proculdubiò ipsi vitam largituram. At ille: Quid? pro vili hoc cadauere conseruando, animam meam perdam? absit. Rogatus indè quid de Regina sentiret, essétne caput Ecclesię Anglicanæ? ait constanter, se nullius Ecclesiæ caput aliud, præter Summū Pontificem nouisse. Deindè caput laqueo inserens, ait: In damnatorum sedem, sinè vlla dubitatione præceps deturbabitur, quisquis extra Ecclesiam Catholicam à vita discedit. Vltimò Deo se commēdans, moritur. Post Shertum D. Robertus Ihonsonus productus est: qui vti alij post constantem fidei professionem, primùm suspensus, deindè semiuiuus depositus, exenteratus, & dissectus est. 1582 *Anglicana persecutio.*

Electores Coloniēsis & Treuirensis, acceptis Aquisgranensium literis, quibus legationis Cæsareæ executionem prorogari cupiebant: vel quòd eorum alter clàm ipsis fauere, vel quod sinè consensu Cæsaris legationem protelare non auderent, non obscurè considerantes eos Cęsaris legationem procrastinādo eludere, nihil responderunt. quamobrèm Aquisgranenses secundò scribunt ad eosdem Electores, eadem, quæ prioribus literis erant inserta, repetentes: Esse nimirùm se membrum Imperij, rem non esse ipsorum priuatam, sed ad omnes Ordines Imperij pertinere: ideoq́ue sinè ipsorum consensu, nec dare, nec accipere conditiones posse, præsertìm in his, quę priuilegijs suis, Imperij constitutionibus, & paci Religioni datæ repugnarent. Rogare itaque secundò, nè legationem Electores precipitent, sed cunctanter agant, & reditum Legatorum præstolentur. *Secunda responsio Aquisgranensium Electoribus missa.*

Moritur intereà Daniel Brendelius, de Homberg, *Daniel Elector*

1582 Archiepiſcopus & Elector Mogũtinus, poſtquàm viginti ſex annos, ſumma cum laude Eccleſiam iſtam rexiſſet, ad vltimam ſenectutem ſanctè & grauitèr vixiſſet, & Moguntinam Academiam reſtauràſſet, magnas opes Eccleſiæ ſuæ relinquens: cuius aula plena erat integritatis, officij, & religionis.

Moguntinus moritur.

Tertia eáque minax ad Electores Aquiſgranenſium reſponſio.

Aderat iam primus Aprilis dies, qui ab Aquiſgranẽſibus metuebatur: eò quòd is ab Electoribus dictus eſſet Legationis executioni. Et quia binis literis adductas rationes Electores contemnere videbantur, tertias, minarũ plenas, ad eoſdẽ ſcribunt: fore nimirum, ſi Legati in vrbẽ veniant, vt populus in furores, multò quàm vnquàm anteà maiores, vertatur, à cede & ſanguine Magiſtratûs mãdato reuocari nõ poſſit. ſenſiſſe id anno ſuperiori Philippum Naſſouiũ, nunc acerbiores fore. Quare conſultò facturos Legatos, ſi exulum reductionem nõ vrgeant: Burgundicos legatos, ante obſidionem ſolutam, in vrbẽ non adducant: & ſi quid inter obſidentes & obſeſſos tractare velint, quoſdam ex vrbe euocent, & cum ijs proximo in pago Birſcheitio, ex mandato Cæſaris agant. ſe ipſos audituros, & reſponſum daturos eſſe.

Genſij cæduntur in Keppel.

Paululùm antequàm hæc fierent, 27. ſcilicet Martij, Verdugius inſignem prope Keppel, Geldriæ Dominium & arcem, de Ordinum militibus Anglis victoriam reportauit. Cœperunt quoquè paulatìm Hiſpani & Burgundi, ab ipſis Hannonienſibus & Artheſijs, ad finem Ianuarij, prece & præmio reuocati, in Principis Parmenſis caſtra redire.

Lens oppidulum intercipitur.

Crucius & Quinquiballius centuriones Gallici, initio menſis Aprilis, proditione Lens oppidũ Gallicæ Belgicæ occupàrunt. quod Parmenſis corona (nè quis cum præda egrederetur, cinxit, ipſoſque Gallos ad deditionem coegit. qui territi, relicta præda cum oppido, captiuiſque reſtitutis, ad ſuos abire permiſſi ſunt. Dum in hac expeditione laborat Parmenſis, ab alia parte Alenconiani plicatiles ſcalas ſecum ferentes, Namurcenſem ciuitatem atque arcem clàm inuadere tentàrunt. Barlemontius vrbis præfectus aberat: Mater verò Parmenſis Margareta, tunc aulam ibidèm habebat. Sed viſis hoſtium copiis, inſidiæ detectæ ſunt, ſtrepituque in vrbe concitato, Galli relictis curribus, ſcalis, cæteriſquę impedimentis, fugam adornàrunt. Inſecuti regij multos ex hoſtibus ceperunt.

Hochſaxus Baro Heluetius, Geldriæ vrbis præfectus,

ctus, Martinum Schenkium, virum licèt iuuenem, tamen militaris disciplinæ peritia, & fortitudine socijs admirationem, & hostibus terriculamẽtum, Xanthos oppidum Cliuiæ liberum, & nulli parti addictum, paucis comitantibus profectum, expugnato eius hospitio, 150. stipatus equitibus cepit, & Geldriam oppidũ captiuum abduxit. Defenderat initiò se fortitèr Schenkius, sperans ciues & Magistratum non admissuros, vt in ciuitate libera quis ab externo caperetur. Sed cùm eos cõniuere vidisset, sese dedidit: id sibi molestum non fore dicens, si in campo vel pugna, & non proditoriè captus fuisset. Detentus in custodia biennium, & vltra. tandem grandi lytro redemptus est. Eo enim capto, res Ordinum in istis partibus minus periclitabantur. *1582* *Schẽkius capitur.*

Aprilis octauo Parmẽsis simulauit se Menenas, munitionem Flandriç, obsidere & oppugnare velle: cumque exercitum eò duceret, Audenardenses tria præsidiariorum signa, vel ad defendendam hanc munitionem, vel ad aliam expeditionem periclitandam, emiserunt. Parmensis cùm tria iam tantùm in vrbe signa esse intellexisset, hanc occasionem arripiendam ratus, summa celeritate à Menenis exercitum ad mœnia Audenardensia reducit, vrbemque ità cinxit, vt nihil ipsis subsidij mitti posset. & nè quid ad tutiorem obsidionem restaret, Gaueram, arcem medio itinere sitam, vi expugnauit. Indè maiora tormenta ad vrbem concutiendam trahi, & omnia ad expugnationem necessaria iubet comportari. *Audenarda obsidetur.*

Dum in Audenardena obsidione est Parmensis, Alenconiani, collectis vndiquè præsidijs, Fumao & Templio, Mechliniæ atque Bruxellensium Præfectis, ductoribus, Alostum oppidum Flandriç, ad gerendum in Flandria & Brabantia (in quorum finibus situm est) bellum percommodum, astu occupârunt. Quindecim ante dies regij magnam in oppidum hoc annonam importârãt: multa circuniacentium Catholicorum bona huc erãt aduecta: & 400. penè Ecclesiastici viri ex vicinis locis huc confluxerant. quæ omnia in potestatem hostium peruenerunt. Quam infamiam vt regij abstergerent, arcem Gaesbeeck interceperunt. mentiti enim se Alostanos esse prçsidiarios, & captç vrbis prædam in arcem conuehi velle, recepti alios expulerunt, & munitiones in suam potestatem redegerunt. Ità insidijs, proditionibus & strategematibus hoc anno potiùs, quàm aperto Marte, in Belgio pugnatum çst. *Alostum astu capitur.* *Strategema.*

Nondùm

1582 Nondùm quicquam de morte aut vita Auraici certum haberi potuit. In Aula Parmensis, alijsque locis Catholicorum, mortuus dicebatur, in alijs viuus. cùmque literæ de eius vita afferrentur, ij qui mortuum existimabant, dicebant, exanime corpus à malo spiritu regi: incantantationibus & magicis artibus viuum videri, non autem esse: alij alia cōmentabantur, & singuli suæ opinionis rationes & exempla adducebant. Postridiè verò quàm Auraicus in grauem incidisset febrim, vxor eius è viuis excessit. Quo tempore & Sadoletus Lotharingus, à Regijs ad Ordines transfuga, infeliciter ad Bronckhorstium pugnauit: desideratis circiter 300. equitibus, & impedimentis omnibus cum bellicis machinis relictis.

Varij de morte Auraici rumores.

Paulò pòst Alenconius duo promulgauit edicta: Primo negociationem omnem cum regijs interdixit: secundo vetabat, nè quis in posterum captiuum militem accepto lytro dimitteret, qui non albo militari sub certo centurione esset asscriptus.

Audenarda oppugnatur.

Circa medium Maij Parmensis Audenardam oppugnare, & eius mœnia tormentis conuellere incepit: stratisque iam ruinis, fascibus & virgultis fossas oppleuerūt, pōtesque 18. Hispani (Galli enim Belgici, & Germani illud recusabant) strauerunt: primoque impetu propugnaculum munitissimum ceperunt. Gandauenses quidem obsessis opem ferre voluerunt: sed ab Epirotis equitibus, quos Albanesos vocant, cæsi sunt, & fugati.

Comitis Laleinij mors.

Comes Laleinius equina calce grauitèr læsus, paulò antè obierat. moriturus is (vt fama est) filios, propinquos, præfectos rei militaris, amicos & necessarios, ad se vocans, peccatum suum confessus est: quòd Regi suo iniquior, Galli nimiùm initio posterioris belli (erat enim tunc non leuis Iohannis Austriaci hostis, vt idem in sua conqueritur Apologia) fuisset studiosus: hortaturque omnes, vt Catholicam Religionem agonizando propugnent, & optimum suum Regem venerentur. Sibi enim dolere, quòd secùs aliquandò fecisset.

Regij suo dāno Diesthemium tentant.

Intereà regij admotis scalis Diesthemium tentârūt: iamque forum occupauerant, cùm præsidiarij portas tam diligenter obseruarent, vt equitatus admitti non posset. Qui itaque in foro erant, fortitèr dimicantes, aut cæsi sunt, aut capti penè omnes.

Circa idem tempus Alenconius iuramentum fidelitatis Antuerpiæ à singulis patribusfamiliâs postulauit, in hunc modum: Iuro me Regem Hispaniæ in posterum ni-

nihili facturum: ei nullum obsequium præstitutum, nec 1582
eum vti Dominum, supremumq; Principem meum æstimaturum: me ab omni fide, qua illi quocunq; modo, tanquàm supremo Belgij Principi, obstrictus fui hactenus, nunc liberũ atque expeditũ declarans. Illustrissimo verò Principi Francisco, D. G. Franciç hæredi, Regis vnico fratri, Duci Lotherij, Brabantiæ, Limburgi, Geldriæ, Andegaui &c. Comiti Flandriæ, Hollandiæ, Zelãdiæ, Zurphaniæ &c. Marchioni Sacri Imperij, vti Domino atq; Principi meo legitimo, proque tali habito, & legitimè electo, promitto, me illi pro viribus meis, contra Regis Hisp. eique adhærentium, Suç Cels. & Belgij hostium, impetum atque violentiã auxiliaturum: meq; præstiturum omnia, quibus fideles subditi, Brabãtiæ Duci antiquitùs obstringebantur, & quæ ex iuramento illi solent præstare. Atque hæc omnia secundùm præscriptum Læti ingressûs, literas & priuilegia nobis concessa. Iuro præterea, polliceorque, me huic Antuerpiensi vrbi fidelem fore, meq; ipsam, sub nostri huius clementissimi Principis obedientia, defensurum.

Formula iuramenti Alenconio præstiti.

Cœpit ab eo tempore Alenconius ab indigenis atq; exteris, per literas & salutationes, Dux Brabantiæ appellari. Paulò pòst sexcenti Protestantes, libellum supplicem Magistratui Antuerpiano porrigunt, quo Luteranicæ sectæ templum, liberaque exercitia precabantur.

Parmensis Princeps vehementer vrgebat vrbis Audenardenæ expugnationem, copias suas tribus millibus Sequanorũ & Germanorũ auxit, muros 32. tormentis æneis concussit, & multis locis disturbauit. Borchius vrbis præfectus Flander, nihil quod ad defensionẽ pertinebat, omisit: aquam fluminis interlabentis per nilos in agros emisit, & circunquaquè campos stagnare fecit. ità vt Gandauenses exiguis scaphis nonnunquàm ad obsessos delati, ipsis animos adderent. Variè, varijs locis & temporibus vrbem oppugnauit Parmensis. sed frustrà. Tandèm cuniculis ad portam actis, ijsq; apertis, porta potitus est, vnà cum propugnaculo vicino.

Audenarda oppugnatur.

Et nè quis Belgarum, ob Alenconio præstitum iuramentum, animum abijceret, quasi gratiæ nullus apud Regem Hisp. relictus esset locus; Parmẽsis publicè iubet promulgari, Regem illud iusiurandum, vt coactum, nihili æstimare, ab eo Belgas absoluere, & pro fidelibus suis subditis agnoscere, si Regi & Gubernatori eius in posterum velint obedire.

Regis clementia.

Alti-

1582 Altipennius interim cum ſexcentis circitèr equitibus,ad portas vſque Antuerpianas procurrit, Alenconianos ad pugnam prouocans:ſed tanta inter illos erat trepidario, vt obſeratis triduò portis, ſeſe intra muros continerent,nec quiſquam ſeſe campo credere auderet. Quarè Altipēnius abacta inſigni præda,Lyram progreſſus, cum Alphonſo Hiſpano trāsfuga leuitèr certauit, eumq́ue cepit.ſed paulo pòſt à ſuis liberatur.

In Polonia atque Liuonia religio Catholica, diuina adiuuante gratia, maxima ſumebat incrementa. Laborabant in meſſe Dominica Patres Societatis Ieſu, quos Rex & Cardinalis Radzivvilus(indignè id ferentibus Luteranis, qui in Liuonia præcipuè ſunt frequentiſſimi) multùm amabant,atque defendebant, templumq́ue diui Iacobi, vt diximus, illis habitandum dederant. Huius rei vt apud poſteros extaret memoria, Cardinalis arcem Rigenſem reſtaurans, parieti hos verſus inſcribi iuſſit:

Deuicto Moſco, qui vincere ſueuerat omnes,
His vbi pax terris reddita rurſus erat,
Priſcaq; religio Rigam reuocata vigere
Cœperat in templo diue Iacobe tuo,
Hæc renouata arx eſt &c.

Aleconius principem de Chimay corrumpit.

Alenconius dolis potiùs, quàm viribus, cum regijs agendum ratus, Ducis Arſchotani filium corrupit, eumq́ue eò impulit, vt oppidū Chimay ei traderet. Sed cùm in literarum inſcriptione error eſſet, literæ Franco ſcriptæ ad patrem, & patris ad Francos peruenêre; quo caſu inſidiæ detectæ ſunt, Ducisq́ue diligentia oppidulum in fide regia conſeruatum.Eodem quoquè tempore Arſchotum oppidum Gallus, quatuor peditū millibus & octingentis equitibus aggreſſus, cùm iam ſigna portis intuliſſet, ab Epirota quodam præſidij præfecto, turpitèr eſt repulſus. Cumq; Parmenſis ſua caſtra ſic munijſſet, vt illa adoriri non auderet, Rochepotium miſit cum quatuor Gallorum millibus,vt Cortracum, vicinam vrbem, aſtu occuparet: ſed detectis inſidijs, magnoq́ue damno accepto, retroceſſit.

Audenarde deditio.

Audenardenſes diuturnæ obſidionis pertæſi, cùm nulla ipſis ſubſidia mitterentur, tandèm iiſdem conditionibus, quibus anteà Tornacenſes, in poteſtatem Regis, ipſis Nonis Iulij, conceſſerunt. Qua vrbe recuperata,Par-

ta, Parmensis statim partem exercitûs in Gallos misit, eosque fudit, & ad portas vsque Gandauensium profligauit. 1582

Antonius Ludouici Portugalliæ Spurius, tota Lusitania iam exactus, vt insulas Azores, quæ Gubernatoris beneficio adhuc in eius fide permanebant, defendere posset, omnes vires intendebat. Cùm vero intellexisset in Francia, Regem Hispan. ad recuperandas insulas Azores classem maximam instruere, Reginam, Regis Galliæ matrem, istius fecit certiorem. Hæc (vt refert in sua Apologia Antonius) quo conatus Hispani impediret, confestim & ipsa classem instructissimam iubet apparari, cui Philippum Strocum cognatum suum præfecit, eique legatum, fiduciariam operam obtinẽtem, dedit Comitem de Brisac. quibus sese Antonius adiunxit: sperans fore, vt cùm ipse adesset, S. Michaëlis insulam faciliùs occuparet. Classis erat 50. nauium, in quibus sex militum millia, & septingenti Nobiles Galli, cum ducentis Lusitanis vehebantur. qui vltimo Iunij in insula Belisle naues conscendentes, & in altum prouecti, incolumes ad insulam S. Michaelis (quæ 30. ferè milliaribus à Tercera abest) appulsi sunt. Incolæ classem Antonij videntes, sese in fidem illius dediderunt. Erant in Insula 800. Hispani præsidiarii, qui, vt illud impedirent, plurimùm cum laborare frustrà sese cognouissent, in munitionem quandam conferunt, eamque, classem Hispanicam expectantes, acritèr defendunt.

Gallia Regina in rem Antonij classem instruit.

Insula S. Michaëlis se Antonio dedit.

Marchio verò S. Crucis Dux & præfectus classis Regiæ, sexta Idus Iulij, cum 25. nauibus maioribus, & quinque minoribus, è portu Vlyssiponensi soluens, in altum nauigauit. Erãt aliæ tres naues in portu, quæ, quia paratæ nondum erant, classem subsequi iussæ sunt. In Bætica quoque, ad hanc expeditionem perficiendam, 19. naues, Phaseles, quas Galeones vocant, duæ, triremes verò duodecim, & nauigia minora duo instruebantur. Harum omnium nauium spe Marchio mare ingressus est, & tribus diebus inidonea tempestate nauigauit: vsqueadeò, vt tertio iam die 55. milliaribus ab Vlysbona abesset, circa ingressum Promontorij sacri 50. nihilominùs ab eo milliaribus. Sedata iam nonnihil tempestate, qua procul à recto cursu disiecti erant, nauis quædam Iberica, qua tres veteranæ militum cohortes, quæ nuper in Belgio militârant, vehebantur, cum medicamentis & ægro-

Pugna apud Azores habita.

1582 ægrorum præfectis, solutis laterum compagibus, rimis fatiscebat, ac iam aquam recipiens, Vlysbonam repetebat. Verùm tertio Idus, idoneum ventum nacti, facilè vno die amissum iter recuperârunt, & eodem perpetuo vsi, tandèm 12. Calend. Augusti D. Michaëlis insulam procùl aspiciebant, & postridiè Villamfrancam (qui locus eiusdem insulæ, 50. penè ædificijs constat) incolumes appulerunt. Pridiè quàm ad insulam appulissent, Marchio duo nauigia, quæ Pataxes vocantur, sex sclopetarijs vnicuique impositis, Duce Agira (qui quinque illarum nauicularum, quas Pataxes vocari diximus, præfectus erat) exploratum emiserat, seriò Ducem admonens, vt cautiùs iter institueret: quòd si aduersariorum nauis aliqua sese offerret, nè temerè accederet, aut eam ad se venire pateretur. Literas insupèr illi, Ambrosio de Aguiar reddendas, dabat, quibus significabatur, classem Regiam, quam ducebat admodùm munitam, quinque millibus & quingentis militibus instructam esse: cum illis cohortem D. Lopi de Figueroa, & mille octingentos veteranos, qui ex Belgio aduenerant, vnà computari: omissis interim ampliùs quàm 200. nobilibus perquàm strenuis, qui nuper Regi militatum venerant: Classem insupèr reliquam, quæ Gadibus fabricata atque armata erat, quinque peditum millibus instructam, singulis momentis expectari. Velle se ab eo certiorem fieri, si quid de classe Gallica compertum haberet. Marchione iam Villamfrancam petente, vna illarum nauium, quæ Vlysbonæ ad conuehendos equos relictæ erant, ad prætoriam nauem ex improuiso appulit, ex cuius nautis didicerunt, naues illas, quas Vlysbonæ detentas diximus, postridiè classem, cum tribus hippagogis, quas Hispani carauelas vocant, secutas fuisse, & pridiè illius diei Villamfrancam appulisse. His allatis, Marchio quosdam ad Insulanos cum mandatis misit, qui tormentis aliquot displosis, propiùs accedere prohibiti sunt.

Dum hæc geruntur, vna nauium illarum, quibus Dux Agira paulò antè speculatum iuerat, ad classem reuersa, nunciat Ducem ipsum cum altera in Gallicæ vnius nauis & actuariarum quarundam, quæ à littore prodierant, potestatem venisse. Ex quibus facilè collectu fuerat, Insulanos ab Hispaniarum Rege defecisse. Marchio itaque, vocato ad se D. Lope de Figueroa, summo exercitûs duce, consilium cum illo capere cœperat, de mi-

de milite in littus exponendo, Insulanis conueniendis, 1582
& aquatione facienda. Significauerat quoque Michaeli de Oquendo & Roderico de Vergas, vti diligenter prospicerent, quanam descensus facilior esset. Visa paulò pòst & cognita, iuxta promontorium, quod punctum Delgada nominant, Antoniana classe, Marchio confestim naues suas in ordinē cogit: Illæ cum terribili tympanorum strepitu, horridoque fistularum fragore, vexilla passim extendentes, infestis animis, hostilem classem petebāt. Quod ipsum non dissimili ardore, nec inconcinniori ordine, inimica classis factitabat. Verùm nimia ac incredibilis penè tranquillitas, pugnam eo die remorata est. Marchio itaque nihil de Insulanorum statu certi habens, rursus in altum nauigabat: cùm secunda iam vigilia Dominus de Aduriaga præfectus nauis Catilinæ, celoce quadam, cum quinque Cantabris ad prætoriam vectus, literas quasdam à Ioanne de Castilla, Marchioni reddit, quibus hæc ferè continebantur: Classis Antoniana, quam præsentem intueris, 58. naues habet, quarum 28. iusta magnitudine, reliquæ longè impari constantes, sex Gallorum millibus armatæ sunt: quare si nostra imbecillior videbitur, quàm quæ tantis viribus resistere queat, sub hac munitione, quæ etiamnùm Hispaniarum Regis est, tutò aliquandiu latere potest: tu interim quid possis etiam atque etiam vide, & quantum periculi, si vincaris, immineat. Hæc propemodùm literis scribebantur. Præterea ex Dominico & socijs de aduentu Antonij, & eius victoria, certior factus Marchio, Dominicum in insulā remisit, & Hispanos bono esse animo iussit. Die autem sequenti, quæ 10. Calend. Augusti erat, vtraque classis futuræ pugnæ iam secundò specimen edebat: cùm inimica, sole ventoque coadiuuantibus, in tres veluti phalanges diuisa, nostram vltrò impetitura videbatur. Verùm iam tertiò id conata, nunquam tamen cominùs aggressa est. Cadente verò iam sole, & classe Hispanica rursus altum petente, Galli decem nauibus, ex ordine littori admotis, nostros ea nocte à tergo adoriri cogitabant. Verùm deficiente vento, vlteriùs progredi nequiuerunt. Proxima autem die, quæ 9. Calend. erat, iam tertiò ambæ classes obeundi prælij cupidissimæ, vtrinquè ex aduerso dimicaturæ accedebant: cùm Antoniana iterum secundo vento vsa, Hispanicam bis vltrò lacessebat; insulæque littus longo nauium ordine carpens, vlteriùs progredi minimè sustinebat. Marchio itaque, Gallis sese

1582 continentibus, Hispanos littus propius accedere minimè tutum existimās, sublatis velis altum peti iusserat: futurum ratus, vt paulò pòst ab Antonianis dū vela ponerentur, nauesq; circumagerentur, vltrò peterentur. quod reuerà accidit. Prætoria enim aduersariorum nauis, Galeonibus septem adiunctis, ad Prætoriam regiam & S. Matthęi Galeonē, iamiā adoritura, accurrebat: verùm displosis vtrinquè summa vi tormentis, nihil vlteriùs efficiebatur. Labente iam die, & classe vtrinquè in pacatū recepta, Marchio maximi momenti futurū iudicans, si deflexis nonnihil nauibus, inimicorū vento potiri posset; suos adhortatur, vt surgente iam Luna, classem cōtorqueant: quo quidem ex sententia peracto, ventoq; ab inimicis dextere surrepto, 8. Calend. hostilem classem sponte aggredi conabatur. Verùm quòd naues velis paulò impeditioribus essent, id aliquandiù frustra adnitebatur, donèc Christophorus de Eraso, infesto animo hostem vlteriùs prosequendo, tormentoque maiori exploso, in præsens periculum adductus, opem prætoriæ requirebat.

Pugna naualis. Septima Calend. Augusti hostes, compositis ordinibus, aspirante vento Hispanā classem aggrediūtur. Marchio itaq; suos ilicò naues coniūgere iubet. Verùm quòd S. Matthæi Galeo nonnihil retrorsùm hæreret, verebatur nè antequàm pręstò adesse posset, inimici eum harpagonibus inuaderent. quod re vera accidit. Duę enim Gallorum naues, Prętoria vnà cum altera auxiliaria, eum inuasuræ ferebantur: quarum tamen vim, strenuè se defendendo, summis viribus repellebat, quanquàm aliæ insupèr duæ, eam celeritèr præteruolantes, tormentis admodùm lacesserent. Eodem quoquè tempore duæ Gallorum naues, recta in prætoriam contendentes, tanta tormentorum vi exceptæ sunt, vt cùm earū altera iamiam fundum petitura videretur, statìm in tutum recesserint. pugna interìm Gallicarum nauiū cum S. Matthæi Galeone, ducibus militibusq; strenuè sese defendentibus, nihilo magìs se remittebat. Marchio itaque videns, plerasq; Gallorum naues Hispanis puppibus oppositas, periculumq; in quo S. Matthæi Galeo versabatur, ilicò nauē suam in hostes deflecti iubet. Hūc secutus Christophorus de Eraso, effecit vt alias naues, quas anteà sequebatur, longo iam interuallo anteuerteret. paulò pòst summa vi cum Michaële de Veneza simul in prætoriam delati, magna virtute dimicârunt. Marchioni intereà impedimento erant, quo minùs eo tēpore hostiū prętoriam inuaderet. Iam itaque

cum

eum subsidiaria prętorię, quam Galli Almirantē vocant, 1582
tres Hispanicæ rem gerebāt: à quarū vna, quę Villauitiosam ferebat, Gallicæ nauis prora detinebatur, in qua ipse quoq; Villauitiosa cum alijs quibusdā strenuè admodùm pugnantibus paulò pòst occubuit. Ocquenda verò ex sua naui Gallicæ puppim manica detinebat. hinc milite in eam immisso, & quatuor Gallis appræhensis, eam pro arbitrio deprędabatur. Et iam omnes penè aduersariorum naues cum Hispanicis prędio colluctabātur, cùm repentè aliæ duæ Gallorū naues in prætoriæ subsidiū aduolātes, nouoq; milite adiuuantes, plurimum D. Matthæi Galeonis defensoribus & Michaeli de Veneza negocij facessebant. Marchio intereà iterùm in Gallorū prętoriam impetu facto, collatis proris, magnam aduersarijs stragem intulerant: qua dum in deditione facienda mora nectitur, plùs quàm trecenti Galli occubuerūt. Hoc rerū statu nobiles & milites, qui propugnacula tuebantur, Augustinus quoquè de Herera, Gaureaq; cum suis vexilliferis, insigne profectò bellicæ virtutis specimē edidère. Marchio nihilominùs, vtpotè qui omnium curam gereret, ea quæ opùs erant imperando, suorumq; animos accendendo, & in aduersarios stimulando, quacunquè per propugnacula discurrebat. Eorum quoquè diligentia, qui tormentis præfuerunt, effectum est, vt ex tabulatis magna hostibus clades inferretur. Marulinus verò cum Roderico de Vergas, quacunquè discurrendo, ingenti animo periclitantibus aderant. Illi quoquè, qui ex corbibus pugnabant, suo munere fungebantur. Reliqua etiàm nauigia illatis acceptisque cladibus inchoatum prælium prosequebantur. Christophorus autem de Eraso in tormentis explodendis admodùm frequens erat. Non minùs fortitèr ex ijs, quas tuebantur, nauibus pugnabant duces hi, D. Michael de Corduba, Christophorus de Pais, Petrus de Santesteuen, Diegus Colona, D. Ioannes de Binero, Acacius de Ageta, Diegus Zuares de Zalazar, & Ioannes de Bolanis.

Pugna quinque horis atrocissima fuit, quibus lapsis, inimicorum classis fœdè admodùm disiecta atque prostrata iacuit: Antonius verò præcedenti ante pugnam die celoce quadam aliaque naue sub vesperam prælio se subduxerat. Ex reliqua hostium classe, aliæ naues fluctibus absorptæ fuerunt, aliæ omnibus omninò interfectis malè mulctatæ, aut desertæ fluctuabant: verùm quòd Hispani ad procursum tardio-

1582 res essent, nec militem, qui in hostium naues mitti posset, haberet; Marchio alias concremari, alias in alto deprimi iubet. quo fieri cœpto, Hippagoga ea, quæ cum equis in hostium potestatem venerat, ilicò detecta est.

Nomina cæsorum principum

Occubuerunt in classe Gallicana mille ducenti: inter alios Philippus Stroci classis præfectus, sclopeto quodam læsus, & ante Marchionem delatus, ilicò animam efflauit. Comes quem de Viniosо vocant, sclopeto quodam & gladio vulneratus, in prætoria altero post prælium die interijt. Comitem verò Brisac, qui Philippi Stroci vices gerebat, alij desperatis iam rebus conscensa scapha fuga elapsum, alij sclopeto interemptum esse volunt. D. de Beaumont, militum præfectus, in prælio occubuit. Octo verò totidem cohortum duces, quos Galli præfectos vocãt, qui classe ista cum sex millibus & octingentis militibus vnà voluntarijs numeratis vehebantur, partìm læsi sunt, partìm interempti. Capti sunt Domini ciuitatum aut castrorum titulo insignes 25. Nobiles verò 49. præter gregarios milites alios, qui viui in potestatem Hispanorum venerunt. Ex Hispanis 224. desiderati: læsi verò 553.

Marchio de captiuis tam quàm piratis supplicium sumit.

Marchio itaque liquidò exploratam habens, classem illam, integra adhuc inter Hispaniarum & Christianissimum Galliarum Regem pace, à voluntarijs quibusdam rerum Antonij plùs æquo studiosis, ea potissimùm spe instrúctam esse, vt Hispaniarum Regem insularum & maris imperio exuerent, vtriusque Indiæ classes deprædarentur, mox piraticam pro libidine exercerent: omnes captiuos grauissimi huius delicti reos (nam & pacem publicam, iureiurando stabilitam, & diligentissimè ab vtroque Rege & populo obseruatam, insigni scelere perturbârunt) commerciorum & publicæ tranquillitatis hostes iudicauit. Deindè tanquàm de piratis, & rebellionis erga Regem excitatæ conscijs, vt iusto supplicio alijs exemplo essent, omnes capite condemnauit: & nobiles quidem securi percutiendos, alios verò strangulandos tradidit. Sententia autem ipsis Augusti Calend. eodem nempe quo lata est die, sinè mora executioni mandata est.

Antonius Insulam Mederam tentat.

His peractis, Marchio classes Indicas expectans, cum ijs in Hispaniam reuersus est. Antonius cùm Marchionem discessisse intellexisset, reliquias classis & militum suorum collegit, easque ad insulam Mederam occupandam velificare iussit. Sed quia mensis Octobris præ foribus

bus erat, quo mēſe Oceanus in illis regionibus plùs quàm 1582
cæteris anni temporibus ſolet moueri, tanta ſubitò exorta eſt tempeſtas, vt claſſis è medio itinere Terceram redire cogeretur. Antonius poſtquàm viginti adhuc dies in inſula manſiſſet, cum Cypriano de Figuereido, hactenùs Inſulæ Gubernatore, ſuffecto in eius locum Emanuele de Silua, in Franciam iterùm nauigauit, vbi ſummo cum honore à Rege atq; Regina exceptus eſt, à quibus & ſpem accepit nouæ claſſis, auxiliorumque ad regnum recuperandum.

Antonius in Franciā redit.

Eodem ferè tempore, initium habuit tumultus ille funeſtiſſimus Colonienſis, auſpicijs Gebhardi Truchſeſij Archiepiſcopi & Electoris Colonienſis, & Comitis Nuenarij Adolphi concitatus: ex quo cruentum illud bellum eſt conſecutum. quod cùm nos fideliter, cum ſuis cauſis & circunſtantijs, peculiari opere, in aliquot libros diſtincto, proſecuti ſimus, ſummaria tantùm hìc capita recēſebimus, cætera lector ex illo petat. Qui Proteſtantium opiniones ſequebantur Coloniæ, priùs libellum ſupplicem Ampliſſimo Senatui obtulerunt, locum & libertatem ſuæ Religionis exercendæ flagitantes. Sed Senatus, precibus eorum reiectis, eos, quorum nominibus libellus ille erat ſubſcriptus, in liberam cuſtodiam ire præcepit. Mox doctiſſimus vir Melchior Bruyn, SS. Apoſtolorum iam Decanus, libellum inſigni ſcripto refutauit. Sed & Senatus, vt, quanti faceret Catholicam Religionem, ipſo facto demōſtraret, menſe Auguſto, publico edicto cauit, vt aduenæ, qui poſt annum 1566. ad hanc vrbem commigrâſſent, & ad præſcriptum Catholicæ Religionis non viuerent, aut viuere vellent, infra quatuor ſeptimanas, vrbe relicta, aliò ſeſe reciperent: Senatū enim illos diutiùs ferre nolle. Quotquot autem ex illis contra Senatuſconſultum concionibus in Mechteren habitis, aut conuenticulis clandeſtinis alijs interfuiſſent, vel antehàc vrbem relinquere iuſſi eſſent, in hos Senatum inſupèr pœna temeritati debita animaduertere decreuiſſe. Eſt autem Mechteren villa, in agro ſuburbano ſita, in qua tribus continuis diebus Dominicis, præſidio Comitis Nuenarij Adolphi, hæreticæ conciones à Miniſtro quodam Sileſio habitæ erant: fruſtrà Senatu reclamante, & tandem etiàm maioribus tormentis concionem diſſipante. Ad quę cùm Gebhardus Elector conniueret, Capitulum tandem ſuam authoritatem interpoſuit, & publico conuentu in Tsheren Mullem conuo-

Initium tumultûs Colonienſis.

1582 cato, cōciones istæ in posterū omissæ sunt, & interdictæ.

Comitia Augustana. Imperator Principes Imperij Augustam Vindelicorum ad comitia vocârat, vt de rebus grauioribus, atque Imperij incolumitate, communi consensu agerent. Gebhardus, cùm ipse ad comitia venire nollet, Illustrem D. Christophorū Comitē à Tengern, & Eberardū Comitē à Solms, cum alijs nōnullis Augustam mittit, promittens breuì sese subsecuturū. Capitulū quoq; eò Illustrissimum Fredericū Saxoniæ & Lovvenburgi Ducem, suo nomine misit. quod grauitèr tulit Gebhardus, cùm Ducem sibi parùm amicū haberet. Dum itaque Legati Augustę hęrent, & Electorem quotidiè expectant, cùm diuersis literis aduentum suū polliceretur, tādèm eius nomine Adolphus Comes Solmensis, & Doctor Schvvartzius venerunt. qui in mandatis habebant, vt libertatem Religionis, per Diœcesin Coloniensem pro subditis, & matrimonium pro Archiepiscopo, saluo honore & administratione Diœceseos, impetrarent. Sed licèt Protestantes alij, atque inprimìs Episcopus Magdeburgensis, Germaniæ Primas, similia vehementer vrgerent, nihil tamen impetrârunt.

Gebhardus ad comitia non venit.

Alenconius in Flandriam proficiscitur. Alenconius Principi Espenoy & Fromontio custodiam vrbis Antuerpiensis cōmittens, Vlissingā primùm, indè Brugas proficiscitur: exercitumq́ue cogit, tanquàm magni aliquid acturus. tantùm vt Flandris animum adderet, nè amissione duarum munitissimarum, tam exiguo tempore, ciuitatum, animum abijcerent, & de viribus Alenconij desperarent. Antequàm tamen personatus hic Brabantiæ Dux cum suo paranympho Auraico Antuerpia discederet, per fecialem à Buscoducensibus postulauit, vt vrbem sibi, tanquàm Brabantiæ Duci, traderent. Sed Buscoducenses hunc Ducem non agnouerunt.

Hispanorū in Belgium reditus. Hispani intereà & Itali auxiliares, Vitroum Luxenburgi vicum, & indè Charlemontiū venerunt, magnaq́ue lætitia ab Ordinibus Catholicis excepti sunt. existimabant enim (id quod factum est) belli cursum nunc celeriorem, aleamq́ue fore feliciorem. Intereà Parmensis prope Duinkerkam Gallos aggressus, eos cędit partim, partim in fugam vertit. nè autem tormenta in manus hostium venirent, Galli ea in profundissimos lacus aut fossas deturbârunt.

Scoti & Angli ad Noritz Angli & Stuarti Scoti duæ legiones, eò quòd stipendia ipsis debita non soluerentur, ab Ordinibus

ad

ad regios defecerunt, & Parmensi strenuam operam (erāt enim veterani omnes) nauârunt. Tumultuabantur & præsidiarij Brûxellenses, occupataq; per vim Regia, atque Domo ciuica, pecuniam postulabant. cumq; aliquantulum ipsis offerretur, tumultus iste sopitus est. Sed & Scotus quidam Lichfeldius cognomento Simplex, præfectus præsidij Lyrensis, cùm æs militare sibi debitum diù frustrà petijsset, decepto Hietfeldeo vrbis Gubernatore, nouo stratagemate Lyram in potestatem Regis Hisp. tradidit. Simulās enim se ad opimā prędā cum suis proficisci, profunda nocte maximā boum, equorū, & hominū prædam adducens, portā sibi iussit aperiri. apertū est paruum ostiolū. ille hostem insequi fingebat, & nisi maiorē portam reserarēt, fore vt hostis omnē prędam recipiat. Aperta itaque maiori porta, cæsis excubitoribus, eam occupat, & regios equites, qui in insidijs proximi erant, intromittit. qui forum primùm, deindè totum oppidum postridiè Calend. Augusti in suam redegēre potestatem. Est autem Lyra oppidum munitissimum, & opportuno loco situm, ad commeatum omnem Antuerpiensibus, Mechliniensibus & Bruxellensibus, hàc aduehi solitum, prohibendum. 1582 *Parmensem deficiunt.* *Lyram occupāt regij.*

Paulò antè Alenconio adhuc Gandaui commorante, Comes Egmondanus Lamorallius, captiui frater, & Salsedus Italus quidam, in suspicionem venēre, quòd Alenconium toxico infectum, auferre è medio decreuissent. quarē vterque captus est: Salsedus verò tyrannidem Gallorum metuens, seipsum turpitèr in vinculis interemit. *Comes Egmondanus capitur.*

Verdugius Frisiæ pręfectus obsidionem Lochemensem in Comitatu Zutphaniæ adhuc continuabat. Cumque Ordines eò 1800. equites peditesque misissent, vt obsessis commeatum aduehérent, Verdugius, intercepto commeatu, hostiles copias omnes occidit, & profligauit. Sed & eodem penè tempore felicitèr prope Steenvvichium à regijs pugnatum est. *Lochemēsium obsidio.*

Arnemiæ, Geldriæ oppido, Ordines Ducatûs illius conuenerant, vt de eiurando Rege Philippo, & Alenconio in Ducem recipiendo, deliberarent. Sed post multas altercationes, re tandèm infecta, discesserunt.

Alenconius inter Duinkerckam & Vinoci mōtem, inter duo flumina stationem tutissimā habebat. Parmensis eò exercitum transportat, & hostem sæpiùs elicienti, nunquàm iusto prælio cū eo data fuit pugnandi potestas.

1582 frequentioribus tamen velitationibus vtrinque non leuia damna dederunt, & acceperunt. Parmensis pontibus flumen sternere conabatur, & impetum facere in Alenconij castra. Cæterùm cùm Alenconius audiisset prius Hispanorum agmen, quod 41. signis constabat, in regia castra venisse, Manriquesij quoque Germanicam legionem & Boemicos cunicularios hostium exercitui sese iunxisse, 18. Augusti castra Gandauum mouit. Nè autem hostem fugere videretur, fingit se Gandauum vocari, vt Comes Flandriæ inauguretur, ad hoc præsentiam suam requiri, cùm absenti iurare nollent. Hostis tergum insecuti regij, in ipsis Gandauensium suburbijs, leui prælio cum Francis confligunt. In quo Gonzaga vulneratus, equus cui Mondragonius insidebat, occisus est, & è Francis plurimi ceciderunt, nisi verò maiorum tormentorum globis oppidani in Regis exercitum frequentissimis depluissent, deleti fuissent ad internecionem Franci omnes. Alenconius hac rei nouitate perterritus, & ne Gandaui se extra periculum esse metuens, clàm Antuerpiam rediit, & Mechliniam, Bruxellas, Viluordiamque maioribus præsidijs muniuit.

Hispani et Germani in castra Parmens. veniunt.

Gonzaga vulneratur.

Interea legati Protestantium Coloniensium in comitijs Augustanis, à suæ Religionis proceribus literas ad Senatum, alias etiàm ad Gebhardum Archiepiscopum impetrant, quibus nouitiæ Religionis imperturbatum exercitium postulabant. Senatus verò, postquàm comitijs peractis proceres discessisse intellexit, responsum in aliud tempus commodius distulit. Interim summa cum diligentia attendit, nè qua mutatio Religionis in Repub. sua exoriretur.

Protestantes ex comitijs ad Colonienses scribũt

Indignè ferebant Geldri & Transiselani Lochemium sic negligi, & Alenconij vires non sufficere ad imbecillem istam obsidionem soluendum. immò inter vrbes erant, quæ, si Lochemium ab hoste interciperetur, deditionem vltrò meditabantur. Non latuit hoc Auraicum, qui missis sæpiùs auxilijs hoc vnicè laborabat, vt Regij castris exuerentur, & oppidum istud obsidione liberaretur. Sed regij in omnibus prælijs superiores, commeatum intercipiebant, & tandèm filios Comitis Montensis, multosque alios belli tribunos, in fugam versos, ad oppidum ipsum insecuti mœnibus se tueri compulerunt. Auraicus horum saluti metuens, Alenconium hortatur, vt vires suas vndiquè collectas, in regios Lochemium obsidentes duceret, oppidumque diuturna obsidione liberaret.

Lochemium ab obsidione liberatur.

raret. Decem itaque millia peditum, & duo equitum eò 1582
confestim misit. Parmensis quoquè suis metuens, Carolum Mansfeldium, & Altipennium regulum, cum lectissimis copijs in obsidentium castra misit. Hi magnis itineribus per Cliuiam Lochemium contendunt, traiectoque feliciter Rheno, socijs se iungunt: vbi cum magna letitia exciperentur, accidit Dominum Anholtium regulum, Philippo fidelissimum, dum excubias lustrat, globo è mœnibus ictum, cum maximo suorum mœrore occubuisse. hic vnus erat, qui hanc obsidionem maximè promouebat. Accelerabant intereà Galli, vt obsessos liberarent. cumque in conspectu essent, regij pugnam deuitantes, siue quòd impares hostiū viribus essent, siue quòd malè inter se conuenirent, turpitèr fugere, & Alenconianis cum commeatu aditum ad oppidum patefecerunt. Mansfeldius & Altipenius cum parte exercitûs in Kempiniam reuersi sunt. Verdugius Grollam, atque indè in Frisiam exercitum reducit. Multi hanc Regiorū fugam ab insigni quorundam proditione non esse excusandam existimabant.

Alenconiani hac victoria elati, per Flandriam, aliaque loca, Inuictissimi Cæsaris Caroli V. & Philippi filij insignia deijciunt, & eradunt, Francica substituentes. Sed & Alenconius Antuerpiæ Edictum promulgat, quo Belgis omnibus vtriusque sexus, qui patria relicta ad alia loca migrârant, vel Regis partes sequebantur, vt intra sex à promulgatione hebdomadas reuertantur, ipsique Alenconio fidelitatis iuramentum præstent, seriò præcipitur. *Galli per Flandriā Regis Hisp. insignia deijciunt.*

Parmensis verò Likirkam & Gaesbeeckam nuper ab Alenconianis interceptam expugnat. Exclusam quoquè locum munitiorem inter Duacum & Cameracum deditione recepit. Quo tempore Illustrissimus Ernestus Eburonum Episcopus Coloniam venit, quædā, vt fama erat, in mandatis habens à Cæsare, ad quem celeribus equis paulò pòst reuersus est. *Exclusam occupant regij.*

Gebhardus Archiepiscopus Coloniensis sibi metuens, clam per Vvestphaliam militem conscribit: Consiliarijs ac Satrapis admirantibus quem in finem isti fierent belli apparatus, respondit: Belgas Diœcesin lacessere, Vdam & Issam breui occupâsse, necessè esse vt suos defendat. Quarto deincèps Nouemb. Casparum ab Heijen Nobilem aulicum, cum expeditis aliquot militum cohortibus Bonnam præmisit, qui ope Doctoris Eikij militem introduxit, atque astu quodam oppidum, aduenieti *Truchsesij Bonnam occupant.*

1582 paulò pòst Truchsesio, firmo satis præsidio munitam tradidit. Ciues illud ægrè ferentes, exigenti Archiepiscopo claues, aliquandiu constantissimè negârunt. quin & de eijciendo præsidio diu multumque deliberârunt, opem ad hoc à Capitulo Metropolitano Coloniēsi implorantes. Sed fictis tandem literis, & Capituli nomine falsò subsignatis, claues ciuibus extorsit, & Archiepiscopum exuens, auitæ suæ, in qua natus & educatus erat, religionis persecutor factus est.

Ninouium occupatur à Parmēsi.

Hassetū à Confœderatis capitur.

Parmensis mense Nouembri Ninouiū Flandriæ oppidum, in quo nouē Francorū signa erant, primo assultu deditione recuperauit. Hassetū Trāsiselaniæ oppidū, inter Suollam & Steenvvichium ad Aā fluuium situm, nondum seditiosis Caluinistarum factionibus, neq; perditæ Vltraiectensium Vnioni subscripserat. Ciues tranquilli, nec Regis, nec Ordinum partes sequi voluerunt: sed nec præsidium vllum admittere. Oppidum paruum est, sed munitissimum, & benè constituta Resp. Insidiabantur huic oppido plurimùm Ordines, & præcipuè Suollenses. Circa hoc itaq; tempus collectis aliquot militibus, euocataque præsidij Steenvvicensis parte, positis in suburbio intempesta nocte insidijs, manè dum porta aperitur, Ordinum milites repulsis excubijs portam intercipiunt, & præsidiarios introducunt. Sæuitum est in ciues vtriusque sexûs; sæuitum in templa atque Sanctorum imagines: nondùm enim huc Iconomachorum insolentia peruenerat, sed ecclesiastica omnia, Magistratûs vigilantia, intacta seruabantur. Dimissum deinde præsidium Steenvvicense, aliquot imagines, Diuorumque simulachra Steenvvichium aduexit, eisque murorum loricis impositis, exprobrabāt Sanctis ipsis, quòd oppidum suum malè custodiuissent: ridendoque, illudendo, atque insultando præcipiebant statuis, vt curam nunc diligentiorem adhibeant, diurnas nocturnasque excubias studiosè agant &c. Audiuit Deus illorum blasphemiam, eamque paulò pòst grauissimè castigauit. Verdugius enim, a rustico quodam edoctus, per vadum ad mœnia Steenvvichiana tranauit, admotisque scalis & excubitoribus interfectis, oppido potitus, præsidiarios trecentos occidit: ciuesque pecunia mulctauit. Alenconius verò nouas copias expectabat ex Francia, qui ductore Bironio, circa hoc tempus Duinkerkam nauigijs peruenerunt. Parmensis autem exercitum in Hisquano pago, altero ab vrbe Bruxellēsi milliari, in hybernis habebat. Quia verò ad Alen-

Sacrilegū atque blasphemum Geusiorū facinus.

conij petitionem, Rex Galliarum Parmensi commeatum negabat, & nè quid subditi aduehèrent interdicebat: Parmensis miles magna penuria confectus, aut fame peribat, aut dilabebatur. Huc etiàm aliud mali accedebat: ex continuis enim pluuijs solum tam madidum, lutumque tam profundum factum est, vt locus cubãdi commodus non esset, multiq; milites ex dysenteria & alijs morbis interirent. Et certè nisi præceps Alenconij in Antuerpia occupanda cõsilium his malis remedium attulisset, regius exercitus fame atq; aëris iniuria extinctus dissipatusque fuisset. *1582* *Fames & dysenteria in castris regijs.*

Gregorius XIII. Pontifex Maximus, anni Tropici quãtitatem (id quod alij multi ante eum frustrà tentauerant) correxit, abiectisque statim decem diebus, annũ Solis cursui penè adæquauit. Nè autem diuturnitate temporis iterùm in solitum errorẽ incideremus, præcepit idem Pontifex, tribus proximis cẽtesimis annis, qui omnes intercalares esse solent, diem non intercalare, & quarto demùm centesimo, qui bis millesimus erit, diem interponere. Hunc modum & rationem anni Itali, Hispani, Galli, Poloni, aliæque nationes Catholicæ mox gratanter receperunt. Alenconius quoquè, vt idem facerent Flandri, Brabanti, Hollandi &c. præcepit. Vltraiectenses tamen, Geldrij, Germanique Protestantes, id facere noluerunt: non tam quòd ratio iusta non esset, quàm quòd à Pontifice Romano proficisceretur. *Calẽdarij correctio.*

Eodem die, quo Calendarij correctio incepit, comitia quoquè Varsouiæ in Polonia suum initium habuerunt. Rex paulò antè literis proceribus regni capita proponenda explicarât. Erant autem hæc: Petere, vt se viuo de alio Rege post se eligendo cogitent, nè nouis post mortem suã difficultatibus regnum implicetur. Secundò, vt rationem ineant, quomodò desolatæ Liuoniæ succurri eaque rectè administrari possit. Tertiò, quo pacto Tartari, qui absente Rege regni terminos non sinè subditorum magno damno inuaserant, sint reprimendi. Quartò, vt viam modumq; inueniant, non tantùm militibus, Germanis præsertim & Pannonibus, stipendia soluendi, sed & Principibus nonnullis Germaniæ pecuniã mutuò datam restituendi. Vltimò, bienniũ iam effluxisse, ideoque tempus adesse, quo iuxta Regni statuta cõuentus semper haberi solet. Rogabat itaque Rex, vt sinè excusatione singuli proceres ipsi adessent.

Aderat iam comitiorũ dies, & Nuncij Terrestres (sic enim

1582 enim vocant legatos, quos ex singulis Palatinatibus & Castellaneatibus proceres Regni mittunt, quorum sententia in comitijs summam habet authoritatem) aduenerant. Propositis capitibus, de quibus consultandum esset, cum Rex ad singula benignum responsum expectaret: statim primo articulo de nouo Rege eligendo reclamatum, tanquàm priuilegijs regni contrario. Deindè relicta hypothesi ad thesin ventum est, & simpliciter sustinuerunt, Regem priuilegia violare. Accedebat alterũ exemplum, Regẽ sustinere sibi fas esse; in Nobilem regni extra comitia seu tribunal capitali supplicio animaduertere. vnde arguebãt, Regẽ priuilegia regni polluere. Pro qua sententia nimis acerbè orabant Zarnakouius & Niemiokouius. qui etsi Regem ipsum, eiusdemq; administratio vsque huc laudarent; nunc tamen hostes eum habere, qui & ipsi, & regno malè velint, quorum consilio nihilominùs ipse acquiesceret. Rex se per Cancellarium purgat. nihil tamen effecit. cumque res ad contentionem venisset, exclamat Niemiokouius: Rex Stephane, si obserues nostra priuilegia sicut iurâsti, eris Rex nobis charus: sin minus, eris Stephanus Battor, & ego Iacobus Niemiokouius. atque ità Lituani re infecta abiêrunt. Liuonum quæstio cùm proponeretur, statim quoquè lis exorta est inter Polonos & Lituanos, dum illi Liuoniam ad Poloniæ, hi verò ad Lituaniæ municipium pertinere contendunt. qua lite sopita, Liuones pro bonorũ & priuilegiorũ restitutione, laudabiliq; politia instabant. Sed quia multi proceres abijssent constitutis ijs quæ maximè necessaria videbantur, cętera in proxima comitia reijciebantur.

Truchsesij perfidia et præfractus animus. Gebhardus interim Truchsesius, in impio suo proposito progrediens, nihil non ad muniendam Bonnam & Catholicam religionem exterminandam ausus, in vicinos pagos & monasteria præsidia disposuit: thesaurum Diœceseos, qui Bruelæ custodiebatur, diripuit, nouos milites conscripsit, omniaq; Capituli sana consilia contempsit. Senatus Coloniensis, nè quid Resp. detrimẽti à Gebhardo acciperet, suam quoquè vrbem muniuit. Id ægerrimè ferens Gebhardus, ad Tribus Colonienses literas scribit: de Senatu grauitèr conqueritur, factiosa esse illius studia, & priuatorum hominum causas, non publicas eum fouere: suam verò in eiues beneuolentiam exaggerans, subditos in Magistratum armare nitebatur. at illi fideliores, literas ad Senatum deferunt, qui eas prudenti scripto refutauit. Paulò pòst, cùm frequentissimæ de Archiepi-

chiepiscopo Coloniensi Romam querelæ perferrentur, 1582
Pontifex tandèm, ægrè tamen, vt crederet eas veras esse adductus, noluit Anathematis fulmine illum ferire, priusquàm paternè, vt resipisceret, admonuisset. Per amicam itaque & benignam exhortationem, nè tãtam maculam in Truchsesiorum familiam inferret, sed ad saniorem mentem rediret, Roma ad illum misit. Idem per Legatum suum D. Andream Gailium, Iurisconsultum nobilissimum, fecit Imperator. Vtriusque verò Monarchæ blandam admonitionem ille, in reprobum iam sensum traditus, facilè contempsit.

Pontifex et Imperator Truchsesiũ à cœpto dehortantur.

Sub finem Decembris Boniuetus Francus Endouiam, Kempiniæ oppidulum, per insidias, aut (vt alij dicũt per proditionem) cæso Italorum præsidio, Alenconij imperio adiecit. Antuerpiæ verò conuentus Ordinum per idem tempus erat, in quo quatuor florenorum milliones (vt vocant) annuè ad belli vsum Alenconio numerãdos, certamque illorum portionem à singulis prouincijs singulis mensibus repræsentandam esse decreuerunt.

Endouiã capi Gallus.

Galli nuper Duinkerkam appulsi, Brugas indè in ditionem Vvaseam venêre, quorum ductores Bironius, Lauallius, Andelotius, & Admiralij Colignij filius. Asserebant se à Franciæ Rege missos, vt Alenconio Belgiũ contra Hispaniæ Regem tueantur. Proindè cùm Rex tantas expensas fecerit, in hoc exercitu colligendo, & maiores multò facturus sit, in bello grauissimo hoc prosequendo, iustum esse, vt Belgæ sese coronę regnoque Francico condonent. Quod tamen in pacto, cum Alenconio inito, erat apertè exceptum. Idem Alenconius, bìs ad regale conuiuium Legatis Ordinum vocatis, proposuit: petijtque vt, licèt ipse sinè prole moreretur, regno tamen Frãcico Belgium semper maneret annexum. Sed cùm videret nonnullas prouincias, vrbesque minùs in hoc propẽsas, quod persuasionibus non posset, vi tentandum, aut astu, existimauit. Eum in finem ex oppidis antiqua Belgarum præsidia paulatim euocauit, Gallosque suos iterum introduxit. Id nuper Duinkerkæ, id Teneremundæ, alijsque in locis fecerat, sperans se hoc modo per prouincias imperium consecuturum.

Galli Belgium coronæ Gallicæ conne-cti cupiũt.

Venit & hoc tempore Antuerpiam Turcarum legatio magnifica, quæ de erigendo ibidèm mercium suarum emporio tractauit. Octodecim mercatores Turcicos ibì perpetuò fore, merces per mare Ligusticum Massiliam, indè terra Burdegalam, & Burdegala per Oceanum Antuerpi-

Legatio Turcica Antuerpiã venit.

1583 uspiam aduehendas, pollicebatur. Ex diuersis locis etiam scriptum est, Galliæ Regem Imperatoris Turcici animum solicitare, & petere, vt vere nouo instructissimam in Regem Hispaniæ classem immittat: se deinceps Turcis Iter in Belgium aperturum. Legatos Turcicos non esse mercatores, aut mercatorum caussam promotum venisse, sed exploratores esse, & sub mercimoniorum pacto, insidias clàm strui, palàm querebantur.

Legatio Protestantium Principum ad Colonienses. Intereà Ioannes Palatinus Dux Bipontinus, Bonnam primùm, deindè quinquaginta equitibus, legatisque Ludouici, Casimiri, & Richardi Palatinorum comitatus, Coloniam venit, legationem suo, aliorumque Protestantium nomine, qui nuper ex comitijs Augustanis apud Senatum pro libertate Religionis intercesserant, obiturus. Qui cùm à certis è Magistratu nominatis audiretur, principiò conquestus est, Principes nihil responsi ad literas suas à Senatu accepisse: Sed & posteà ad illos perlatum esse, in suæ religionis socios à Senatu varias pœnas & mulctas institui: eorum religionem hîc explodi, & exosam contemptìm haberi: illius exercitium interdici: qui illam profitentur, è Senatu eijci; aut viam, nè ad illum assumi possint, ipsis præcludi. Hæc Principes ægrè ferre: non hæc tempora tantam seueritatem ferre: non diffidentiam in vrbibus, sed maiora amicitiæ vincula requiri. Orare igitur se Magistratum, ad Principum postulata respondeat: rigida illa statuta Protestantibus supplicia tollat: captiuos dimittat: eos in Senatum quoquè recipiat: ijs protestationes, petitiones, & appellationes liberas permittat: duo aut plura templa, ad suam in iis Religionem exercendum, condonet. Hæc si facere Senatus recusauerit, Principum gratiam amissurum: sin omnia lubens concesserit, beneuolentiam & amicitiam eorum Colonienses arctissimam habituros.

Responsum Senatus Colon. ad Protestantium postulata. ANNO 1583. postridiè Calend. Ian. Senatus Coloniensis ad postulata Bipontini respondit: atque initio sese purgat, quòd literis è comitijs Augustanis nuper missis non absolutè responderat. Caussam, ait, fuisse quòd priusquàm id commodè fieri potuisset, iam plerique Principes abijssent. Sed necdùm se certi quid ad postulata illorum Principum statuere posse. cùm enim communis Catholicorum caussa sit, velle se priùs eam

cum

cum Cæſare & Catholicis Principibus, Ordinibusq; Imperij communicare. id Proteſtantes ſemper feciſſe, & adhuc facere, ex præſenti legatione compertum eſſe. Sperare ſe interim Principes, quorum authoritate legati venerunt, nō fore in aliena Rep. curioſos, nec alienam Remp. ad ſuam Religionem inuitam compulſuros, nec deniquè eius ſubditos, Magiſtratu repugnante, in ſuā tutelā ſuſcepturos: cùm duo hęc poſteriora in Imperij cōſtitutionib. disertè prohibeātur. Poſtridiè Bipontinus per Oratorem ſuum coram Senatûs legatis (neque enim in pleno Senatûs conſeſſu, in hac Rep. Principes audiuntur) ad præcedentia infert: Se poſtulata ſua, non tantùm huius anni Magiſtratui, ſed & præcedentis, & 44. inſupèr viris, ad grauiora negocia conuocari ſolitis, diſcutienda propoſuiſſe. Sed tam exiguo tempore, intercurrente etiam feſto, maturè illa diſcuti, ſuo iudicio, non potuiſſe. Petere itaque, vt quod factum non eſſet, ſecundò fieret: abſolutam & ſufficientem reſponſionem ab ijs expectari poſſe, nec opùs eſſe, ad Cæſarem & Catholicos Principes recurrere. Sed nec tam ſimplex Senatûs reſponſum, quale Senatus dederat, Principibus ſuis ſatisfacere poſſe. Deindè grauitèr ſibi accidiſſe, ait, quòd Senatus in ſua reſponſione tantoperè vrgeret Imperij conſtitutionē, de alterius Ordinis ſubditis in ſuam tutelam nō recipiendis. Dolere ſibi, quòd Senatus in ſuſpicionē veniſſet, miſeros ſubditos, ſub interceſſione, Principū exacerbationem contra Magiſtratum ſuum machinari. Potiùs cogitare debuiſſe, ſeſe non hæreditariū eſſe Magiſtratū, ſed à ſubditis electum, omnemq; ſuū honorem & authoritatē à ſubditis pendere: Nulliq; in Imperio licitū quenquam Auguſtanę Religionis cauſa perſequi. Petere itaque ſe, vt Senatus rigida illa & ſeuera placita, Auguſtanę Cōfeſſionis ſocijs ſtatuta, tollat: liberum exercitiū admittat: liberamq; concionatorum Catholicorum linguā compeſcat, nè populum in Proteſtantiū necem atque carnificinā incitare pergāt. Hæc Bipontinus. Sed Senatus, ſingulis iterùm exactiſſimè ponderatis, reſpondit: ſeſe priori ſuæ reſponſioni inſiſtere, nec quidquam aliud modò inueniſſe, quod illi cupiat adiectum. Videns Bipontinus ſeſe tam magnifica legatione nihil efficere poſſe, Colonia Bonnam, atque indè ad ſuos reuerſus eſt.

1583

Replicatio Bipontini.

Alenconius, iuxta inſtitutionem Auraici, ſeſe ex pędagogia Ordinum Belgicorū expedire, & prouinciarum Dominū ſe conſtituere nimis immaturè volens, quatuor Helue-

Alenconius Antuerpiam ſuo

1582 Heluetiorum, & septem Frācorum millia, equites etiàm mille quingentos, præter Scotos & Anglos, præclara auxilij specie, ad Antuerpiensium suburbia euocauit. Habebat autē sexcentos circiter domesticos, tam scelere, quàm genere nobiles, ad omnia flagitia paratos. Fingens itaq; sese in Parmensem expeditionem suscipere velle, exercitum hūc recensere, & lustrare se debere, simulauit. Septimo itaque Ianuarii, inter horam duodecimā & primam, cùm omnes prandererent, vrbe (vt putabatur) egressurus, ad portam D. Iacobi trecentos equites Francos sub vestibus armatos præmittit. Hi in porta atque ponte duobus ordinibus instructi consistunt, & Principem suum præstolantur. Adueniens Alenconius, cùm pontē per vtrinquè dispositos equites transîsset, pileo suo tam his equitibus, quàm exercitui, qui in proximis agris erat, signum dedit, de vrbe inuadenda. Equites portæ præsidium actutùm occidunt, portam cum duobus propugnaculis inuadunt, tormenta in vrbem conuertunt, vno disploso exercitui reliquo, vt acceleret, captam enim esse vrbem, significant, & ad duas proximas portas, Rubram scilicet, & Georgianam, excurrunt, spe etiàm illas occupandi. Cæterùm cùm consilio Senatus, propter suspicionem, præsidium esset geminatum, Galli ab oppidanis reiecti, ad socios recurrunt. & tribus locis vrbem aggressi, ad meditullium sese diffundunt. Classico è turribus dato, ciues ad arma concurrunt, plateas obiectis ferreis catenis claudunt; in irrumpentes milites, qui ad vrbem festinabant, maioribus tormentis pilas frequentissimas intorquent, & minorum sclopetorum grandinem è fenestris, in eos qui in vrbe erant, diffundunt, magnamque stragem Gallorum, tam in vrbe, quàm foris edūt: donèc tandèm mille ducentis peditibus, & ducētis quinquaginta equitibus amissis, multis etiàm è ciuibus desideratis, Alenconiani fugientes sese in tutum receperunt. Ità lętus ille anni prioris ingressus, in tristissimum, turpissimumque exitum est commutatus: didiceruntque suo malo stolidi illi homines, quid sit, clemente & legitimo Principe repudiato, Tyrannum & hostem patriæ acceptare.

imperio vi subijcere conatur.

Galli Antuerpiæ cæduntur.

Senatus Coloniensis vt aliquid ad intercessionem Bipontini facere videretur, captiuos, qui libellum supplicem anno superiori obtulerant, liberos dimisit, cum interdictione, quòd in posterum se ab omnibus illicitis conuenticulis atque concionibus abstinerent, Senatusconsultis obedirent, nec captiuitatem vindicarent.

Senatus Colon. captiuos dimittit.

Frede-

Fredericus interim Saxo Lovvenburgius, è Telonio *1583*
Berkensi non contemnendam pecuniæ summam nomine Capituli intercepit, & Capituli creditoribus secundùm debita distribuit: quod quidem facere Gebhardus debuisset, sed iamdudùm non fecisse querebantur. Paulò pòst etiàm idem Dux Fredericus actuarium nauigium, auena, panno, & annona plenum, Bonnam subuehendum capit, & quidquid in eo erat, in arcem Zontinam exponi iussit.

Erant hæc belli futuri initia, quæ Gebhardo plurimùm incommodabant: magis verò illud, quòd Alenconio, cui confœderatus esse certò credebatur, Antuerpiensis illa pugna malè successisset. quarè ad Principes Imperij Saxonem, Palatinum, & Brandeburgensem recurrens, opem eorum & auxilium implorauit. Illi, vel quòd causæ Archiepiscopi diffiderent, vel quòd temerè opes suas profundere nollent, auxiliares quidem copias non miserunt, sed intercessionis literas ad Imperatorem scripsére, negociumque religionis à Gebhardo susceptæ egerunt: tantum Augustanæ Confessioni condonandum esse existimantes. Palatinus quoquè Electoribus Moguntino & Treuirēsi iustitiam causæ Truchsesianæ literis commendauit. Cæsar interim secundam legationem decreuit, quam Iacobo Curtio, viro literato consultoque, & Mathematico insigni, dedit perferendam. Qui cùm coram Gebhardo, quæ in mandatis habebat, perorasset, & responsum expectaret, Gebhardus quasi Cæsaris mandata illudens, statim publico edicto per Diœcesin Religionis libertatem promulgauit. Nè autem hoc temerè fecisse videretur, anteà libellum supplicem componi, & à quibusdam Nobilibus ad nouitatem propensioribus subsignari fecerat, quo libertas ista petebatur. Indè conditiones de Bonna munienda proponit, & tandèm Legato Cæsareo respondet, sese purgans, acta consiliaque sua defendens, & plenam illorum rationem, sese in futuris comitijs redditurum promittens.

Truchsesius opem Protestātiū Principum implorat.

Secunda Cǽsaris adTruchs. legatio.

Gebhard' Archiepis. libertatē Religionis per Diœcesin promulgari facit.

Sed & Alenconius, cùm non minùs in fœdus & iuramentum suum, quàm Gebhardus peccasset, literis quoquè se Antuerpiensibus purgauit: facinusque suū quàm maximè potuit, mitigauit, se, suaque omnia Ordinibus deferens, eosque ad amicam reconciliationem sæpiùs inuitans. Sed vulnus adhuc recens, huiusmodi scriptis recrudescebat. Non ignorans hoc Parmensis, Tubicinem cum literis ad Senatum, Tribunos populi, & Optimates

Alenconius gratiā Antuerpiensiū ambit.

1582 Antuerpienses misit, pacem eis offerens. Qui cùm ad portas venisset, obuolutis velo oculis introductus est, multis id indignè ferentibus, pacemque & salutem Regis festiua voce acclamantibus. Idem & alijs quibusdam in locis actum: atque initiò spes aliqua pacis affulgebat. Sed paulò pòst, rebellium quorundam consilio, publicis edictis cautum est, nè quis eorum, qui sub vltimo fœdere erant, de pace cum Rege ineunda faceret mentionem, neque literæ Parmensis ampliùs ab vlla confœderatarum vrbium acciperentur.

Parmēsis Antuerpienses ad pacem sollicitat.

Cōuentus Coloniensis.

Capitulum Coloniense omnes Ordines Diœceseos in 28. Ianuarij diem euocauerat, vt de matrimonio Archiepiscopi, de eius administratione, edictis, libertate Religionis, alijsque nonnullis eum concernentibus, sententiæ rogarentur. Venerunt ad hunc conuentum multi Comites, Nobiles, Cæsaris, Regis Hispaniarum, & Principum Imperij oppidorumque Diœceseos legati. Cumq; propositis controuersijs primo & secūdo die variè disputatum esset, & Diœceseos Ordines, Legati Cæsaris, Regis, Ducis Cliuensis, aliorumque Principum à Capitulo contra Archiepiscopum starent: Bipontinus verò, qui iam secundò Coloniam venerat, Alpensis seu Nuenarij legatus, (ipse enim salutem suam Coloniensibus credere non audebat) Solmensis, Vvinnebergius & Kriechingius Canonici, pro Gebhardo militarent: Tertiò tandem die in verba pacis Religioni Augustæ Vindelicorum datæ, conclusum est. Sunt autem ea hæc: *Si quis Archiepiscopus, Episcopus, Antistes, aut alius Ordinis Ecclesiastici, à Religione veteri deficiat: is continuò discedat ab Episcopatu suo, Præfectura, Beneficio, simul omnibus etiàm fructibus, quos indè percepit: & Collegio, siue ijs ad quos ea res iure vel consuetudine pertinet, liceat, & integrum sit, in eius locum eligere, vel constituere alium.* Præterea omnia Truchsesij acta, constitutionibus Diœceseos, vnanimi consensu Ordinū anno 1550. conceptis, & anno deindè 1564. confirmatis repugnare: ideoque Archiepiscopum seipsum inutilem suo muneri reddidisse; sedem vacare, & alium Dioeceten eligendum esse. Ad hoc Legati Cęsaris omnem operam suam pollicebantur. Henricus Lovvenburgiæ Dux, Bremensis Episcopus, protestatione, quòd in hanc definitionem non consentiret, interposita, discessit. Frater eius Fredericus confestìm ex mandato Collegij, contractis aliquot militibus, Cæsaris Insulam tanta celeritate cepit, vt somnium

Vide Sleidanū lib 26.

Cæsariswerda capitur.

um esse putaretur; multiq́ue adhuc classicum datum esse dubitarent. 1583

Calendis Februarij Archiepiscopus, intellecto Collegij conclusione, Archiuum Bonnense, in quo omnia diplomata, literæ, atque instrumenta publica Diœceseos seruabantur, spoliat. quorum maiorem partem Nuenarius secundo Rheno secum abstulit. Gebhardus ipse postridiè, publicè, per Ministrum hæreticum, Agneti suæ infausto matrimonij vinculo iunctus est. acceptoq́ue de victoria Ducis Frederici nuncio, cum Bipontino, relicto Carolo fratre Bonnæ præfecto, Dillenburgum profugit. Nuenarius verò Berkam ad Rhenum oppidum frustrà tentat, & Hontselarius Truchsesij aulicus, Linnã capit. *Truchsesij turpe facinus.* *Truchsesij nuptiæ.*

Intereà Angliæ Regina legatos in Belgiũ mittit, qui Ordinibus ostendunt, quàm necessariũ sit, vt iniuriarum Alenconij obliti Belgę, cum eodem iterùm conueniant, initumq́; semèl fœdus, etsi violatũ, resarciant. Rex quoq; Galliarũ Antuerpiensibus scribit, factũ fratris excusat, iuuenili ętati, seditiosis militibus, inconsultoq́; eius concilio adscribit: militarẽ seditionẽ nominat, atque mollissimis verbis, quantũ potest, facinus extenuat: petitq́ue, vt fratri reconcilientur, omnẽ vicissìm illis gratiã, beneuolentiam, opemq́; promittens. Auraicus quoquè omni qua poterat diligentia, vt diffidentes iterùm coalescerent, laborauit. quotquot pacẽ oderant, cum illo consentiebant. Sed Antuerpienses, qui iniuria Gallorum erant lacessiti, & quotquot tranquillitatem, pacemq́ue amabant, quiduis potiùs agẽdum patiendumq́ue, quàm cum Gallo iterùm paciscendum, aiebant. Interim quia Galli aliquot adhuc ciuitates occupabant, nè eas malè mulctarent, conuentum est cum Alenconio; Antuerpienses captiuos Gallos restituerent, & Galli, excepta Duinkerka, Ordinum militi ciuitates istas restituerent. Alenconius verò cum maiori præsidio Duinkerkam profectus, ibidèm mansit, Belgarum mitiores animos expectans. *Angliæ Regina et Auraicus laborant vt Belgæ Alenconio reconcilientur.*

Sub hoc tempus quidam Cornelius de Hooch, videns Regem Hispaniarum à Belgis repudiatum, Alenconium quoquè reiectum, sese filium Caroli V. inuictissimi Cæsaris esse, populo venditauit: multasq́ue, & eas prima fronte verisimiles, adducebat coniecturas, quibus id probare volebat. Multos habebat, & præcipuè ex Anabaptistarum secta, qui ei credebant, eumq́; sectabantur. Diuulgauit passìm hac de re libellos, quibus etiàm *Caroli V. filiũ se esse quidam mentitur.*

1583 mittebat, se Belgas ab iniustis atq; immoderatis istis exactionibus liberaturum, nouamq; Reip. formam compositurum. Grata hæc erant populo, multisque per Hollandiam his rebus innotuit. Habitabat Roterodami, vbi nobilis cuiusdam filiam duxerat, quæ nunc quartam prolem vtero gerebat. Res tandem venit ad concilium Hollandiæ: vocatus à iudicibus & examinatus, cùm constantissimè affirmaret se Caroli V. esse filiũ, captus est, & agnitis eius parentibus, mense Martio in Haga Comitis capite plectitur, & in quatuor partes dissectus, è totidem portarum fastigijs suspensus est.

Capituli Colon. victoriæ.

Dũ Truchsesiani singula oppidula, aut apertà vi, aut insidijs tẽtarent; ipse etiam Truchsesius Gebhardus ad omnes penè Germaniæ Principes cursitabat, opẽ implorãs. Collegiũ verò Coloniense auxiliũ Regis Hispaniarum, sæpius oblatũ, tandem aduocat: & copias aliquot, Comite Arẽbergio ductore, in Diœceseos limites inducit. Dux Fredericus interea Leicheniũ, & Bruelam Archiepiscoporum sedem, cepit, & in fidem Capituli redegit. Gebhardus, cùm neque militem, neque pecuniam ab Imperij Principibus impetrare posset, querelas suas apud eos instituit, asserens: Capitulum Imperij statuta violare, quòd externum militem in Imperij fines vocâsset. Accepêre has querelas Principes, & ad Imperatorem scribunt, seriò illũ admonentes, vt auxilia, Collegio Coloniensi à Principe Parmensi missa, statim limitibus Imperij exire iubeat: esse enim externa, quibus prohibitũ est Imperiũ, multis eiusdem constitutionibus anteactis, lacessere vel in illud introire: nec extra periculum aliorũ Principum esse, nisi cõfestim dimittantur. Imperator legatũ ad Parmensem misit, qui eũ moneret, nè quid hostilitèr in Imperio per suos moliatur, nè maiora indè incõmoda emanarent. Hac legatione non cõtentus Palatinus, ipse quoquè legatum cum literis ad Arenbergiũ misit, cum mandatis, vt milites suos abduceret, Imperijq; agros relinqueret. Arenbergius ei disertè respondit: Milites Regis Catholici nullis statutis Imperio prohibitos esse. Nõ enim esse Regem peregrinum aut externum, sed Imperij membrum; neq; infimum, sed ex primis. Addunt nonnulli, tantum Regem tributi ad bellum Turcicũ, quantum vix alij duo simul Principes Imperij, pendere: Capitulo non vetitum, sed licitum esse, domum Burgundicam, vt vicinam, & à seculis sociam amicamque, inuocare. Gebhardum potius criminandũ, qui Alenconio confœderatus,

Lis de externo milite in Imperium admisso.

Responsum Comitis Arenbergij.

Gallos,

Gallos, Anglos, Scotos, aliosque externos in Imperij prouincias introduxit. 1583

Intereà Truchsesiani superiorē Diœceseos oram vastant, Lintioq; & Antennaco insidiātur. Antennacenses verò Guilielmū Rab ductorē, & aliquot eius milites occiderunt, Salentinoq; Isenburgico (à Collegio rogato, vt interregni tempore defensionem Diœceseos susciperet) iurârunt, sese in fide Capituli permansuros. Decimo deindè Martij Illustrissimus Dux Bauariæ Ernestus, Eburonum Episcopus, diù expectatus Coloniā venit. Quem statim Casimirus Comes Palatinus, per literas monet, nè Archiepiscopatum Coloniensem ambiat: Gebhardum enim legitimum esse & manerè Archiepiscopum: si quis eum loco mouere velit, contra hunc sese defensionem Gebhardi sumpturum.

Ernestus Dux Bauariæ Coloniā venit.

Gebhardus intereà Arensbergę Vvestphaliæ oppido conuentum agebat, in quo Apologiā suam exhibuit, cuius fuco ità oculos Vvestphalorū perstrinxit, vt plerosq; in suam sententiam pertraxerit, & in matrimonium suum, libertatemq; Religionis, reclamātibus Comite Eberardo Solmensi Satrapa generali, Cōmendatore Reckio, Furstēburgero & Haetsfeldio Satrapis in Bilstein & Balue, Iohanne Drost, Cleinsorgio Licētiato Consiliario, & quorundam oppidorū legatis, consenserint: scripserintque Capitulo, se ob Augustanā Confessionem Archiepiscopum deserere nòn posse. Statìm multis in locis Vvestphaliæ monasteria & templa spoliata, ecclesiastici capti & mulctati, imagines fractæ, sacramenta conculcata, omniaque sacra direpta sunt & euersa. Concionatores nouelli mox introducuntur, magnique tumultus, præsertim Vverlæ, ob religionem excitantur. de quibus egimus alio libello.

Cōuentus Arensbergicus.

Dum ità in Vvestphalia tumultuantur, Dux Fredericus in inferiori Diœcesi arcem Hulcraer per aliquot dies oppugnauit, & tandèm aquis per incilia, colliquiasque aliò deriuatis, ruinisque stratis, 16. Martij expugnauit. Truchsesiani duce Nuenario vicissim Berka potiuntur.

Hulcraet capitur.

Cæsar Gebhardi prępostoros conatus audiēs, tertiam ad eū legationem misit, quam D. Iohannes Preinerus, Baro in Stubin, obiuit: eadem quę anteà proponens. Sed non potuit ille ad saniorē mentē reuocari. Expectabatur quotidiè Andreas, Cardinalis Austriacus, Legatus Apostolicus, qui authoritate Pontificis Gebhardum, si resipiscere

Tertia Cæsaris ad Truchs. legatio.

1583 nollet, tanquàm putridum Ecclesiæ membrum resecaret atque sede sua exturbaret. Sed quia per ditiones Casimiri transeundum ei erat, cùm ab illo saluum conductum (pro more) peteret, Casimirus hunc Cardinali negauit, & aulicos nonnullos ab eo præmissos malè multauit. Id indignè ferens Imperator, minaces literas Casimiro scribit, mandans ei seriò, nè exercitum pro defensione Truchesij conscribat, néve publica itinera Principibus, aut Principum legatis, præcludat.

Casimirus Cardinali Austriaco transitum negat.

Conuentus Vvormatiensis.

Vvernerus Riffersheittius Comes Salmensis militem pro Capitulo colligebat. quo tempore Protestantes Vvormatiæ conuentum indixerant, vt de rebus Truchsesij certi aliquid definirent. Miserunt eò literas Canonici, sed à Casimirianis illæ in Frankendael intercipiuntur. Determinatum autem est in hoc conuentu, Gebhardo in vsum belli, infra très septimanas, octo mensium stipendia, partim Magdeburgi, partim Francofurti numeranda. Post hanc determinationem, è vestigio Casimirus, volens Collegium Coloniense amicè admonuisse videri, re vera literis bellum illi denunciauit.

Truchsesius à Pontifice excommunicatur.

Sed Pontifex Rom. intelligens nullam de Truchsesij emendatione spem reliquam esse, in publico Cardinalium consessu, primo die Aprilis, secundùm nouum scribendi modum, lata in eum excõmunicationis sententia, tanquàm emortuum membrum ab Ecclesia amputauit. Quod dum Romæ fit, in Vvestphalia Engelbertus Lyppius, supremus Gebhardi Mensor, Vestam cum oppido Reckelinckhusensi Capitulo ademit: eodemque tempore Dux Fredericus Linnam, oppidulum in inferiori Diœcesi, Capitulo recuperauit. Paulò pòst Gebhardus Casimiro, qui equites peditesque pro illo colligebat, vt de solutione certum illum redderet, Diœcesin oppignorauit.

Cæsaris ad Electorum Protestantiũ legationẽ responsum

Cæsar postquàm intellexisset Gebhardũ à Pontifice è communione fidelium reiectum, legatis Protestantium, qui in aula sua Presburgi, mandato Principum suorum hærebant, iubet nunciari: Se hactenùs laborâsse, vt controuersiam inter Collegium & Archiepiscopum Coloniensem exortam sopiret: sed parùm proficere potuisse. Herì verò se intellexisse, Gebhardum à Pontifice Romano excommunicatũ, & sede deiectum esse: omnia itaque acta eius esse irrita, nec Gebhardum ampliùs ad Cæsaris Tribunal pertinere. Nihilominùs vt bellum

impe-

impediatur, sibi consultum videri comitia Principum 1583
fieri. sese id Ecclesiasticis Electoribus quoquè scripsisse, eorumque sententiam expectare. Quantum ad querelas Principum de milite externo in Imperium intromisso, se iamdudùm Parmensi, vt eos reuocaret, mandâsse, & secundò iam mandaturum. Petere vicißìm, vt Electores seculares Gebhardi quoquè insolentiam castigent, eumque in ordinem redigant.

Endouia recuperatur.

Dum hæc in Germania geruntur, Mansfeldius Comes Endouiam obsidione premebat. erant in oppido hoc octingenti præsidiarij, qui agrum Buscoducensem plurimùm infestabant. Sed subsidio tormentarioq; puluere tandèm destituti, decimoquarto Aprilis deditionem fecerunt.

Episcopus Vercellarum Coloniam venit.

Cardinalis Austriacus Andreas cùm à Casimiro impediretur, quo minùs Coloniam peruenire posset, missus est eius loco Iohannes Franciscus, Episcopus Vercellensis, qui sententiam de excommunicatione Gebhardi attulit, & cætera quæ in mandatis habebat, grauitèr & summa cum laude expediuit. Confederant hisce diebus in Lotharingia atque Diœcesi Treuirensi Galli aliquot, qui (vt constans fama erat) Gebhardo in subsidium ab Alenconio mittebantur: sed quia maximas prædas agebant, agrosque latè vastabant, à Lotharingo cęsi sunt: quique viui in manus illius venerunt, hos suspendio necari iussit.

Vvouda capitur ab Ordinibus.

Vvouda castrum est in Belgio, non procùl à Montibus ad Zomam situm, egregieque munitum. Erat in eo præsidium Regis Hisp. Itali nimirum 120. & 150. coloni. Illud hoc tempore ab Ordinum militibus oppugnabatur. strataque exigua ruina, præfectus arcem hostibus, non sinè suspicione proditionis, condonauit.

Non diù post Mansfeldius Comes Diesthemium & Sichemium recuperauit. Capta Vvouda, dum Galli, Angli, Scoti, & Belgæ adhuc coniuncti nouam expeditionem meditantur; Parmensis cum parte exercitûs aduolat, captaque pugnandi opportunitate eos in Rosendael adoritur, cæditque: & ad internecionem totum exercitum deleuisset, nisi quidam beneficio fluxûs maris euasissent. Periére hac pugna Ordinum milites mille quingenti, tormentaque omnia, atque impedimenta capta sunt.

Excommunicato & à Capitulo exauctorato Gebhardo, deiectis de more baculis, annos eius administrationis

1583 designantibus, Ernestus Bauariæ Dux Consules, Quæstores, Consulares duos, & Syndicos vrbis Coloniensis ad magnificum conuiuium vocauit, atque inter epulas Collegij sui nomine illis exposuit, quæ de abiectione Archiepiscopi acta erant; statutumque esse, nouum Archiepiscopum eligendum. Petere itaque à Senatu, vt hanc electionem antiquo more armatis suis ciuibus & condecorare, & defendere dignetur: vtque, si qui seditiosiores sint, eos ab omni petulantia velit coërcere. Consules, cæterique, se id postridiè in Senatûs consessu proposituros receperunt. quod cùm factum esset, sinè vlla contradictione promissum est. Euocantur intereà Canonici omnes, ad quos ius eligendi pertinebat. Gebhardus verò & literis, & legationibus quibuscunque potuit, electionem impedire conabatur. quod & Electores nonnulli apud Cæsarem, Bipontinus verò, Casimirus, Nuenarius & Carolus Truchsesius apud Senatum facere frustrà studuerunt.

Consiliũ de nouo Archiepisc. Colon. eligendo.

Aderat iam Electioni decretus dies, Maij scilicet 23. Instituta erat oratio ad Deum quadraginta horarum continua, ad optimam & tranquillam electionem impetrandam. & certè preces suorum audiuit Omnipotens. Nam ipsa quadragesima hora, electio, qualis ab omnibus pijs Catholicis sperabatur, euenit. Nam post solenne sacrum, Canonici electuri ad conclaue venientes, peractis ijs quæ de more fieri consueuerunt, vnanimi consensu Illustrissimum Ducem Bauariæ Ernestum, Leodiensium Episcopum, elegerunt. Mox Episcopus Vercellēsis Canonicos aliquot Illustres, & pòst Præpositum Comitem à Vvitgenstein, hæreseos suspectos, & à Truchsesio stantes, ad tribunal suũ citauit: cumque non comparerent tempore statuto, eos authoritate Apostolica ex albo Ecclesiasticorum expunxit, excōmunicauit, & fructibus ecclesiasticis priuauit. Ludouicus Palatinus, postquàm intellexisset electum esse Ernestum Coloniensem Archiepiscopum, ægerrimè hoc tulit, & per literas cum Cæsare hac de re expostulauit.

Ernestus Bauariæ Dux Archiepisc. Colon. eligitur.

Alenconius cùm nullā firmam ac stabilē cum Belgis pacē inire se posse animaduerteret, collectis vasis, relicto pallio & pileo cũ ipso Ducatu, relictis tot, tamq; insignibus ritulis, cum Gallis suis mēse Iunio in Galliā reuersus est. De cuius discessu cùm certior factus esset Illustriss. Dux Parmensis, collecto exercitu Duinkerkam vrbem Flandriæ maritimam, munitam & insigni portu nobilem,

Alēconius Belgiũ relinquit.

lem, obsedit, atque breuì in tantas angustias redegit, vt se in fidem Regis Hisp. dedere compelleretur. Post cuius deditionem Marchio de Robaix D. Vvinoci montem obsedit, & in deditionem accepit. Auraicus contrà classem parat, quæ mare contra regios, illud infestantes, tueretur: quo tempore Vvesterloo, munitissima Campiniæ arx, diù à Comite Mansfeldio oppugnata, in potestatem Regis Hisp. venit. 1583 *Dunkerka, Vvinoci mōs, & Vvesterlo capiuntur.*

Segurius Pardilianus Regis Nauarri Consiliarius, & Legatus, cùm annis superioribus in Belgio esset, delirum quendam prophetam Caluinianum, nomine Brocardum Pedemontanum, vehementer colebat. eius dicta non alitèr quàm oracula (quæ tamen ab omnibus Synodis Caluinianis reijciebantur) obseruabat. Is Pardiliano persuadet, se testimonijs sacræ Scripturæ posse conuincere, Papam Rom. breuì à Principe quodam Hugonotarum sede exturbandum, eundemque Principem caput concordiæ Christianæ futurum. Pardilianus hæc de suo Rege vaticinari ratus, non destitit Nauarrum commouere, vt Legatos per Galliam, Angliam, Belgiumque mitteret, qui Principes ad confœderationem contra Pontificem Rom. ineundam monerent. Quas legationes dùm obiret Pardilianus, exorta est illa quorundam Principum Germaniæ cum Truchsesio conspiratio. Ad hos itaque, & ad Truchsesium, eundem suum Legatum misit: vt expositis persecutionibus, quas in Hispania, Italia, Anglia, Scotia, Belgio, Heluetia, Suecia, ipsaque Germania patiuntur, qui noua fidei dogmata sectantur; Principes ad concordiam fidei, & fœdus, secum & cum Regina Angliæ, Regeque Daniæ faciendum, hortaretur: ante omnia, vt Synodum instituant, ad quam Ministri tam Caluiniani, quàm Luterani coëant, & controuersias (quas nullas, aut exiguas in eorum opinionibus esse dicit Nauarrus) componant, tollantque: vt nec opibus, nec vitæ parcant, ad resistendum Pontifici Rom. Truchsesiumque non deserant. Pollicetur vicissìm Nauarrus, se nec regno, nec opibus, nec ornamētis, nec vitæ ipsi parcere velle: sed liberalitèr hæc omnia pro Religionis suæ defensione profundere decreuisse. Pardilianus per omnem Germaniam cum hac legatione cursitauit. Principes autem eam contempserunt, tranquillitatem patriæ nouis factionibus perturbare nolentes. De tota hac legatione, deq; Germanorum responsione, prodijt nuper libellus, qui Caluinianū Incendium intitulatur. *Regis Nauarrai legationes pro defensione Caluinismi.*

1583 Eodem ferè tẽpore Poloniæ Rex suam ex sorore nepotem Iohanni Zamoscio, magno Poloniæ Cancellario, nuptui dedit. quę res ipsi Cancellario magnã apud quosdam proceres Regni peperit inuidiam. Nuptię dum celebrantur, Rigæ comitia habentur, de statu Liuoniæ reformando. Præfecerat his comitijs Rex Georgiũ Radzevvilum Cardinalem, & Liuoniæ Gubernatorem. Sed quia Rex postulabat quorundam nobilium arcium demolitionem, aliaque nonnulla incolis minùs grata, nihil his comitijs singulare actũ est, nisi quòd Thaubius & Crausius Barones duo proditionis accusati sunt: qui dum sese defendunt, dumque causa vltrò citroque ventilatur, discessum est.

Magni Poloniæ Cãcellarij nuptiæ.

Conuẽtus Rigensis.

Moritur intereà Magnus Dux, frater Regis Daniæ, qui ante 24. annos pacto quodam Diœcesin Oezeliam & Churlandiam occupârat, & quorundam hominum imposturis sese Moscouiæ Duci magno subiecerat. Is ante mortem à Mosco deficiens, Poloni partes sequebatur, in cuius fide & hoc tempore mortuus est. Post illius obitum Diœcesani Piltenses Ioannem Beherenium protectorem elegerunt, eumque ad Regem Daniæ legârunt, vt fratris mortem nunciaret, Regique supplicaret, vt prouinciam illam in suam protectionem acceptet. Beherenius in aula moram aliquam faciens, quotidiè fertilitatem prouinciæ, diuitias, prouentusque iactitabat, vt Regem faceret ad istam suscipiendam alacriorem. Daniæ Rex Legatum dimisit, eique tormenta, puluerem, aliumque apparatum bellicum, ad defensionem necessarium, dedit.

Ducis Magni mors, & qui eã in Polonia subsecuti tumultus.

Sed Cardinalis, cuius anteà fecimus mentionem, collecto milite misit, qui castra Magni Ducis Karkum, Ermesum, Helmuthium, & Ruyenum occupârunt. Sed & alios misit, qui in Poloniæ Regis fidem Churlandiam acciperent. Postquàm verò ad Piltenses ventum est, ij Polono iurare noluerunt, dicentes, sese post Magni mortem Regi Daniæ sacramento obligatos esse: eum se repudiare non posse, sed recens adhuc mandatum ab illo accepisse, datam fidem nè violarent. Legati hoc responso accepto ad Cardinalem reuersi sunt: qui eosdem, adiunctis etiam Consiliarijs Churlandiæ Ducis, remisit, vt Diœcesanis in memoriam reuocarent præterita acta, inter Churlandiæ Ducem, & Ducem Magnum: quibus cautum erat, vt Diœcesis post mortem Magni ad Churlandiæ Ducem deuolueretur: hoc Sigismundum Augustum, hoc Stephanum Battorem, hoc

Cardinalis Magni Ducis arces & oppida inuadit.

Piltensiũ cum Cardinali cõtentio.

hoc subditos, hoc Magnum ipsum voluisse, Legati ostendunt: petuntque, vt si Piltenses sese immediatè Regi Poloniæ dare nolint, saltèm Churlandiæ Ducem recipiant. Sed quia illi Danum relinquere noluerunt, Legati re infecta reuersi sunt. 1583

Auraicus cùm diù institisset, vt cum Alenconio Belgæ nouum fœdus inirēt, nec quicquam proficere potuisset, immò hanc ob rem Antuerpiensibus inuisus esset, Vlissingam primùm, deindè in Hollandiam cum omni sua familia profectus est. *Auraicus in Holläeiam fugit.*

Vigesimoquarto die Iunij, Marchio S. Crucis Archithalassus Regis Hispaniarum, mandato Principis sui, cum 98. partim triremibus, partim nauigijs alijs maioribus Vlysbona soluit. Erant in hac classe 8970. milites Hispani, Itali, & Germani: 3820. nautæ, aurati equites 50. qui proprio stipendio militabant: multi etiàm Sacerdotes, qui classiarijs Sacramenta administrarent: Doctores Medici, Chirurgi, & Pharmacopolæ. commeatûs, aquæ dulcis, instrumentorum, apparatusque bellici copia erat instructissima. Mare ingressi, aliquandiù cum ventis ac tempestate luctati sunt. paulò pòst tamen aura propitiori nauigârunt. Marchio duodecim Galeones sub præfecto D. Diego Mediolanensi præmisit, qui tertio Iulij in conspectum Insulæ S. Michaelis venit, & quinto demùm die anchoras ad punctum Delgadæ iecerunt. Vnde paulò pòst soluentes, tandèm vigesimotertio & vigesimoquarto Iulij cum vniuersa classe iuxta S. Sebastiani promontorium, ad insulam Terceræ, quæ vna, eaque maxima est earum, quas Azores vocant, appulsi sunt. Sed quia Antoniani multa propugnacula circunquaquè in littoribus extruxerant, ex ijsque maioribus tormentis triremes, & maximè eam, in qua Marchio vehebatur, impetebant, descensus erat difficilimus. Marchio itaque fecialem, tympanistē & gregarium militem scapha in littus exponi iubet, qui Insulanis, prӕsidiarijsque gratiam, indulgentiamque suæ Maiestatis offerrent, deditionemque postularent. Emanuel verò de Silua insulæ Gubernator ab Antonio constitutus, legationem audire noluit, nec quidquam ad literas Marchionis respondere. Intereà regij littora lustrant, conuenientesq; noctu tribuni & militiæ præfecti, in medium consulunt, quid agēdum esset. Definitum tandèm, Insulā iuxta ciuitatem, quam incolę Della playam appellant, inuadendā esse. Manè itaque hora tertia, die 26. Iulij *Classis regia ad expugnationē Terceræ profecta.* *Classis ad Terceram appulsa.*

Marchio

1583 Marchio 4500. pedites sub chiliarchis Domini de Figuera, Francisco Boua-Dilla, Augustino Yniguesio, Ioanne Sandeuallio, Comite Ieronymo Ladronio, Lucio Pinatela, Domino Felice Arragonio & Curtio della Mota, in Insulam descendere iussit. Erat autem hac in parte munitissimum propugnaculum, quod à Gallis sub duce Bersino defendebatur. Hoc quia altissimis in rupibus erat situm, aditusque haberet asperrimos, difficilè potuit expugnari. Hispani tamen potiti hac munitione, hostium acies ad mille ferè passus à mari reiecére, vbi moles belli erat. hìc dubio Marte tam diù pugnatum est, vt Marchio coactus sit suis bis nouas copias submittere. Erat æstus ingens, magnaque his in locis aquæ penuria; quod incommodum Hispanos multùm affligebat: donèc tandèm aquæ dulces è nauibus adueherentur, sitimque restinguerent. Circa vesperem Antoniani collectis 600. vaccis, eas impetu quodam in acies Hispanorum immittere, atque ordines turbare voluerunt. at Marchio, nè in vaccas iacularentur, suis prohibuit: iussitque vt longiùs à se inuicèm distantes, vaccis locum darent, & posteà in ordinem redirent. tota itaque die illa velitatum, pugnatumque est: multi ex Hispanis vulnerati, cæsi 70. ex hostibus pluribus vulneratis, ducentis verò occisis. Post occasum solis 1500. Galli sub magno Commendatore D. de Chartres, se mille alijs Gallis, & 9000. Insulanis coniunxère: qui noctem integram regios in acie detinuerunt. Diffidebant inter sese duces Antoniani. Quidam enim cum Emanuele de Silua consulebant hoc die totis viribus pugnandum esse. Dominus verò de Chartres cum Gallis pugnam in sequentem diem differendam suadebant: eò quòd decrescente die, nox immineret. Sed & per noctem commeatum bellicumque apparatum in rupes, & angusta montium loca comportandum esse volebat: vt si in prælio succumberent, in montibus aliquandiù viuere possent, donèc ex vicinis locis, aut ex Gallia, noua auxilia subuenirent. Ceciderunt hoc Galli consilio Lusitanorum animi, qui beneficio noctis, relictis signis suis, diffugiunt, & petrosis, auijsq; se locis abdunt. Quæ res cùm Emanueli de Silua innotuisset, fugit & ipse.

Descensus in Insulá.

Pugna Hispanorum cù Gallis.

Stratagema.

Lusitani sese è prælio subducunt.

Postridiè cùm Dominus de Chartres Emanuelem, aliosque Lusitanos stationes suas deseruisse cognosceret, nec vsquàm reperiri, putans eos ad montes fugisse, eaque loca, ad quæ commeatum portari iusserat, munire, eò cum exercitu contendit. Sed nec illic Lusitanos, nec etiàm com-

ām commeatum inuenit. Hiſpani intereà fonte aquæ dulcis potiuntur, maioraque hoſtium tormenta, & oppidum S. Sebaſtiani occupant. Diſperſis & in fugam verſis Antonianis, regij ad vrbem Angeræ caſtrametantur. Stabant in portu 30. Luſitanorum Francorumq; naues, quas vt expugnarēt, Marchio triremes miſit. Sed cùm aliquandiù maioribus tormētis eas verberâſſent, compertum eſt defenſores in ijs nullos eſſe. Captæ ſunt itaq; naues iſtæ, multæque merces, & bellicus apparatus omnis, nulla cum Hiſpanorum iactura. Præda inter milites eſt diſtributa. Marchio deindè exercitum Angeram, quæ Inſulæ metropolis eſt, mouet, quo in itinere multi pedites ſiti extinguebantur. Ciuibus verò Angeranis, præſidiarijsque inter montium prærupta & rupium cauernas ſeſe, relicta vrbe, occultantibus, Marchio nulla vi Angeram capit; apertisque carceribus, multos regis Hiſp. amicos & ſubditos, qui nuper ex Florida venientes, à piratis capti fuerant, & hic detinebantur, liberauit. Marchio victoriam proſequens, confeſtim 20. munitiones hoſtibus extorſit, in quibus omnibus maximam tormentorum, pulueris, aliarumque rerum ad belli vſum neceſſariarum, copiam inuenit. Poſt trium dierum direptionem militibus permiſſam, Marchio edicto publico incolas reuocauit, & ad ſua reuerti iuſſit.

1583

Oppidum S. Sebaſtiani occupatur, & claſſis Gallorum capitur.

Angera capitur.

Intereà Galli aliquot cum Petro de Padilla tranſigere cœperunt: orantes vt cum armis ſignisque dimitterentur, etiàm tormenta bellica centum ex Francia aduecta, ſecum auferrent: ſeſe deditionem cæterarum munitionum facturos, promittūt. Oſtendebant etiā literas Franciæ Regis, eiusque matris, quibus comprobârunt, ſe vtriuſque imperio in Inſulā hanc veniſſe. Cęterùm Marchio conditiones iſtas reiecit. Tandèm tamen interceſſione multorum magnatum, his legibus in gratiam Galli recipiuntur: Arma deponerent, ſigna regijs traderent, 200. ad triremes damnarentur, cæteri certis nauigijs in Galliā tuti reducerentur. Tertio itaque Auguſt. deditione hoc modo facta, à Petro de Padilla ad littus deducti, 18. ſigna veteranorum tradidêre, armaq; omnia poſuêre; & obſides relinquentes, naues conſcenderunt, atque in Galliam tranſportati ſunt. Interim Marchio Emanuelem de Silua, pręfectum huius Inſulæ, totiusque belli authorem, quæri mandauit: qui tandèm à mancipio quodam Franciſco de Bouadilla proditus, in littore arbori innixus, veſteque mercatoris amictus depræhenſus eſt. Habuerat quidem naui-

Conditiones, quibus Galli in fidem recepti.

Emanuel de Silua capitur.

1583 nauiculam paratam, qua vitæ suæ consulturum sese sperabat: sed Insulani ira in eum excandescentes, illam perforârant, atque depresserant. Captus Angeram perductus est, vbi & alij mulctandi tenebantur, atque inter reliquos concionator quidam Hugonoticus, qui confessus est, se ad petitionem Reginæ matris, & D. de Chartres, Dominum Antonium Parisijs hactenùs in ædibus suis hospitio excepisse: se etiàm in Anglia fuisse, cum Antonio de Vega, ad auxilium Reginæ implorandum: illud eam negâsse, permisisse tamen, vt ære suo nauigia, apparatum bellicum, quantum possent, sibi redimerent: Multos in Anglia reperiri Catholicæ Religionis auidissimos: Antonium adhuc 20. Maij Parisijs & Diepæ fuisse, duorum tantùm aut trium hominum familiam alere, animamque debere: Se verò 22. Iunij cum 1500. Gallis in hanc Insulam venisse:

Insulam Faiolam occupat Petrus de Toledo.

Dum Marchio Remp. Angeræ format, D. Petrum de Toledo misit cum parte classis, in qua 2500. milites erant, ad occupandum insulam Faiolæ, triginta passuum millibus à Tercera sitam, quæ à 500. Gallis, multisque Insulanis defendebatur. Petrus itaque de Toledo Equitem Lusitanum, cum Gonsalo Pereira, cuius vxor & liberi in Insula habitabant, descendere iubet, deditionem postulaturos. Antonius verò Gudetzius de Sosa Insulæ præfectus, homo superbus, legato alapam impegit, eductoque gladio miserè interfecit. Quod cùm in classe intellectum esset, sexto Augusti milites in terram exponuntur: initiò atrox pugna commissa est. Sed Petro de Toledo nouas copias submittente, Galli in arcem optimè munitam fugerunt. habebat arx quatuor alia propugnacula sibi vicina, quæ cùm Hispani occupâssent, hi qui in arce erant, deditionem iisdem, quibus Tercerenses, conditionibus deditionem fecerunt. Antonius verò Gudetzius in interfecti Legati vindictam suspensus est. Petrus de Toledo, cùm Antonium de Portugallia præfectum Insulæ creâsset, cum reliqua classe ad Insulas S. Georgij, Pici, & Gratiosæ nauigauit, in quas nemine resistente exceptus est: rebusque constitutis, ad Marchionem redijt, à quo die Augusti octauo magno cum triumpho receptus est.

Ceteræ insulæ recuperantur.

Iudici deindè classis mandatum est, vt proditorum, piratarumque captorum causas cognosceret, & sententiam in eos pronunciaret. Iudex examinatis causis eos damnauit, indignosque iudicauit immunitatibus, iuribus,

ribus, priuilegijs & gratijs à præcedentibus Lusitaniæ Regibus ipsis datis: Antonium Suaretz Antonianæ monetæ præfectum, Bartholomæum Aluares, Dominicum Pienierum, aliosque nonnullos proscripsit: vt si alibi comprehendi possint, in foro vrbis Angeræ laqueo præfocati, in quatuor partes dissecti, rotisque impositi, in publicis vijs constituerentur. eorum verò liberi, aut nepotes, ad nulla Regis officia obeunda vnquàm reciperentur. Dispositis deinde Germanorum per vrbem excubijs, omnis Antonianæ monetæ pecunia publicè concisa est, & liquefacta. Mox Emanuel de Silua producitur, & tanquàm Seditiosus, Tyrannus, Latro, Pirata & hæreticorum Receptor damnatus, capite plectitur: caputque ipsum stipiti impositum, eodem loco, quo antè steterat caput Melchioris Alfonsi, ab ipso interfecti, collocatur. Sed & alij nonnulli vltimo supplicio sunt affecti. Marchio reparatis munitionibus, impositisque præsidijs, dum reditum in Hispaniam parat, partem classis misit ad portū & castrum, quod Della Mina Hispanis dicitur, aliquot centenis milliaribus ab insula Tercera in Austrum distās. illud enim à Gallis occupabatur. Adueniente verò classe, Galli sese dedunt, admissique Hispani, incredibilem auri, argenti, gemmarumque vim in hac Insula inuenerunt. Reuersi paulò pòst victores, sese socijs nauibus sub promontorio S. Vincentij coniunxerunt, paribusq; passibus in Lusitaniam remeantes, magno cum applausu atque triumpho gloriosissimæ classes exceptæ sunt. Auxit quoquè hanc lætitiam classis, quæ eodem tempore ex Occidentalibus Indijs Hispalim appulsa, tantam auri copiam aduexit, quantam nunquàm præcedentium vlla.

1583 — *Antoniani proscripti & damnati.* — *Emanuelis de Silua supplicium.* — *Della Mina deditur.*

Brugenses prosperam regiorum fortunam, Flandrorumque res deploratas considerantes, trepidabant: & Menenense præsidium in vrbem suam reuocârunt. Decretum erat, vt Iperenses, quorum ciuitas erat munita, & firmo satìs præsidio confirmata, alios in munitionem Menenensem mitterent, qui eam tuerentur. Sed priusquam illi aduenissent, Halevvinenses munitionem occupârunt, atque imperio Regis Hisp. restituerunt.

Menenen Geusijs intercipitur.

Venit intereà in Diœcesin Coloniensem Thomas Kriechingius Baro, & Canonicus pridē, nūc excōmunicatus, Gasconū aliquot copias Truchsesio adducēs: & nè feriarētur, easdē postridiè ductore Peuterico I.V. Doctore ad pagū quendā superioris Diœceseos Vnkeliū, expugnandū misit.

Vnkelium oppugnāt Truchsesiani.

1583 misit. Habebant maiora aliquot tormenta, omniaque ad expugnationem necessaria. Sed qui in pago erāt Rustici, tam sese acritèr defenderunt, vt obsidentes, multis suorum desideratis & Doctore Peuterico vulnerato, cedere sint coacti.

Parmensis Princeps, capta Duinkerka, Vvinoci monte, & Nieuporto, Ostendam oppidum Flandriæ maritimum obsedit: sed quia perforatis aggeribus agrum suburbanum marini fluctus inundārunt, Parmensis relicta Ostenda, Dixmuidam obsedit, & ad deditionem faciendam oppidanos confestìm coēgit: eaque munita, Hypras vrbem, qua Flandria non habet munitiorē, obsidere cœpit. Sed quia ager paludosus, & vrbs tam munita esset, commodè oppugnari, ea non potuit. Erectis igitur aliquot propugnaculis, impositisque ijs præsidijs, fame oppidanos atque inedia censuit esse domandos.

Dixmuida capitur, & Hypræ obsidētur.

Gandauenses sibi metuentes, opem Casimiri inuocârunt, sibique Embiesium Consulem, horum in Flandria motuum principem & authorem, Perrumque Dathenum Archiministrum Caluinianum, tunc temporis, eò quòd malè ipsis cum Auraico conueniret, apud Casimirum, quem nuper Flandriæ Comitem nominârant, exulantes sibi remitti petunt. Casimirus hos quidem remisit, sed opem ipsis suam denegauit. Intereà Holachius totam Campiniam igni ferroque vastat, hoc modo futurum existimans, vt exercitus regius commeatûs defectu dilaberetur. Sed Altipennius eius conatus confestim impediuit.

Embiesius & Dathenus è Palatinatu Gandanū redeunt.

Truchsesiani sexto die Augusti Bonna Tuitium, olìm Diuitense munimentum appellatum, Coloniæ Agrippinæ in vlteriori Rheni ripa oppositum, venientes, pagum incendunt, monasteriumque S. Hereberti, in quo præsidium Bauari erat, oppugnant. Sed præsidiarij fortitèr se defendentes, eos, aliquot etiàm occisis, reiecerunt. Quare post quinque dies cum maioribus viribus & tormentis redeuntes, monasterium in conspectu omnium ciuium Coloniēsium diù oppugnârunt. Qui in præsidio erant, ter eos non sinè magno damno represserunt. Tandèm in portas, peristylia, atque adeò in ipsum templum ignem inferentes, monasterium capiunt. Præsidiarij omnes aut fumo & flamma suffocati sunt, aut viui in hostium potestatem venerunt.

Tuitiū expugnatur, & incenditur.

Parmensis interim Steinbergam portum, non procùl à Montibus ad Zomam situm, occupat, locum valdè oppor-

Steinberga capitur.

opportunum ad nauigationem Dordracensium infestandam. Hærebant tunc temporis adhuc in Belgio milites Bironij Franci, quos vt Zelandiæ ciuitates aliquæ intra mœnia reciperent, Auraicus plurimùm laborabat: sed cùm vrbes id facere recusarent, in Franciam reuersi sunt, Belgiumq́ue ab omni Gallo milite est repurgatum. *1583*

Christianorũ noua martyria.

Paulò antè, 15. nimirùm Iulij, decem Christiani, inter quos Patres Societatis Iesu quinque, ob amorem Domini nostri Iesu Christi, fideiq́ue propagandæ desiderium, martyrium, fuso sanguine, feliciter in Salseta obtinuerunt. Est autem Salseta peninsula Indiæ Orientalis, tribus quasi milliaribus Goa distans. Eam sexaginta citer oppida continentem, nuper Lusitaniæ Regi cedere coactus est Idalcani Rex potentissimus, sed Mahometanus. Incolæ ob Brachmannorum (sic gentiliũ sacris præfectos appellant) copiam, paternas superstitiones mordacitèr retinent, & suaue iugum Christi difficulter amplectuntur. Anno 1560. Christiani hîc primùm semen diuinum iacere cœperunt, sed exiguo cum fructu: donèc Goæ prorex Antonius de Norogna anno 1567. militum suorum opera, plus quàm ducēta delubra flammis aboleuit, atque euertit. Incolæ rati id Patrum Societatis instinctu factum, nullam occasionem intermiserunt, iram in eos suam exercendi. Cumq́ue iam tertiò & quartò inter Lusitanos & Idalcanos grauitèr pugnaretur, Salsetani sese Mauris coniunxerunt, Lusitanisq́ue plurima damna intulerunt, & Christianorum templa demoliti sunt. Pace deindè composita, quinq; vrbes adhuc in rebellione permanserunt. quarum incolæ noua delubra atq; idola construentes, paternos ritus assiduè celebrârunt. Intereà P. Rodolphus filius Ducis Atriensis, trigintatriũ annorum vir, ex aula Regis Mogoris Goam reuersus, à Prouinciali suo in Salsetam mittitur. Socius illi P. Alphonsus Paciecus, eiusdē ætatis, nec minoris sanctimoniæ adiungitur. Hi Cortalinam appulsi, Patres aliorum locorum conuocant, vt de apposita quadam ratione Salsetanos ad fidem conuertendi in medium consulerent, decernerentq́ue. Visum hîc est loca singula explorari, trophæa Crucis in opportunioribus erigere, & templa ędificare: ante omnia verò Coculinum adeundum esse, vt inimicitias nuper ob necem primariæ cuiusdam nobilitatis viri coortas, dissoluerent, animosq́ue hominum placarent. Profecti sunt eò P. Rodolphus, Alphonsus, Petrus Bernus Longobardus, Antonius Franciscus Lusitanus, Patres eiusdem

1583 Societatis. Erat cum illis quoquè Franciſcus Aragna Archiepiſcopi Goani nepos, cum alijs duobus Luſitanis, quorum alter ab epiſtolis erat arcis Racciolinæ præfecto. Hi omnes cùm 15. Iulij Coculinum veniſſent, à primarijs quibuſdam viris benignè ſuſcepti ſunt: qui oppidanos à meridie conuentutos, vt ſalutem eis precarentur, dicebant. Intereà Patres de opportuno quodam loco agunt, vbi templum extrueretur. Nonnulli verò ex incolis, dum hæc fiunt, ſiue exploratum, ſiue fortuitò ſuperuenientes, quid fieret reuerſi ſuis nunciârunt. Hic ſycophanta quidam veteris in Patres odij memor, ſeditioſa oratione populum in nebulones, perduelles patriæ perturbatores, & Deorum (his nominibus Patres appellabat) euerſores armauit. Populus correptis armis, arcubus & ſagittis, in inermes Chriſtianos irruunt. Pater Paciecus brachijs in formam crucis exporrectis, ſedato eos animo allocutus, omnem iubet metum hoſtilitatemque deponere, & de ſe eſſe ſecuros. Barbari nil hac pietate permoti, P. Rodolphum primùm aggreſſi, crus ei alterum præſcindunt: qui mox in genua decidens, oculis ad cælum ſublatis, animam ſuam Deo, ceruicem autem inflexo capite carnifici feriendam obtulit, cùm pectus ipſe denudâſſet. Barbarus, poſt quinque illi impoſita vulnera, tandèm pectus haſta transuerberauit. Indè Franciſcum Aragnam, nondùm ſacerdotij dignitate inſignitum, iugulo primùm crudelitèr perfoſſo, ſpiculo circa præcordia transfixerunt, ſemiuiuumque reliquerunt; & in Petrum Bernum impetum facientes, eumque in occipitio primùm, deindè in oculo vulnerârunt, & tandèm amputata auricula occiderunt. Paciecі verò pectus cùm haſta laniâſſent, iugulum quoquè traiecerunt. Antonium deindè Franciſcum tribus vulneribus confoſſum mactârunt: & tandèm ingens inconditaque hominum, mulierum quoquè & puerorum multitudo, in ſpirantem adhuc Aragnam ruit, eum ſolo eleuatum ad idola pertrahunt, ijsque ſacrificare compellunt. At cùm ille ſe ligna ac lapides non adorare, nec ijs ſacrificare poſſe profiteretur, in apertum campum ductus, ſagittarum imbre confoſſus, animam felicem exhalauit. Cum ijſdem Patribus occiſi ſunt etiàm adoleſcentes duo, nobili genere quidem inter Brachmannos, ſed fide Chriſti nobiliores. Franciſcum quoque Rodriges, Gonzaluum

P. Rodolphus occiditur cum ſuis.

Laici occiduntur.

zaluum Rodriges, & Paulum Acostam, immani crudelitate trucidarunt. His peractis, Barbari sanguine Christianorum magno clamore atque gaudio sese perlinientes, eundem idolis suis libauerunt. Corpora deindè dispersa colligentes, eaque in fossam aqua plenam, cespitibus superimpositis, demergentes, abierunt. Immanis istius flagitij rumor cùm Goam allatus esset, triginta Patres alij cum armata militum manu in Salsetam iussu Prouincialis nauigantes, corpora martyrum summa cum difficultate inuenta, atque ex fossa extracta, in Sacellum D. Antonij, non ità procul Racciolo, magno Christianorum Racciolanorum hominum concursu, multisque tædis & cereis accensis, suauique cantu intulerunt. Sunt qui decimum hunc quintum diem Iulij, Patribus Societatis Iesu meritò solennem esse debere contendunt: cùm aliâs nonnunquàm, tum maximè annis abhinc duodecim, idem dies, Societatem insigni multorum martyrum, cum Ignatio Azeueba in Brasiliam nauigantium, & pro Christi nomine à Caluinianis interfectorum, gloria condecorauit. 1583

Corpora Martyrũ inueniuntur.

Vide supra sub finem anni 71.

Eodem mense Iulio, Augusto quoquè & Septembri, in Lotharingia, Campania, Piccardia, alijsque Galliæ Prouincijs supplicationes frequentes atque populosæ, per decem, immò viginti & ampliùs milliaria actæ sunt. Clerus venerabile Christi corpus, & sacras Sanctorum reliquias præferebat. Laici verò cuiusque ætatis & sexûs lineis vestibus induti, subsequebantur: ligneas cruces manu gerentes, & litanias, aliasque pias precatiunculas flebili cantu, per tot terrarum spatia, modulantes. Fiebant hæc ad exemplum Regis, qui vigesimo Martij, anni eiusdem, Lutetiæ apud Augustinianos Pœnitentium Sodalitium instituerat, Nuncio Apostolico sacrum peragente, & candidas φρατόρων vestes consecrante.

Bobecus Normanniæ pagus, in agro Caletensi, eodem ferè tempore igne cælesti penitùs, vna tantùm domo salua, consumptus est. Id diuinæ vltioni quidam attribuebant, eo quòd à solis ferè Caluinitis pagus ille habitaretur.

Coninxvvinter pagus est, medio inter Bonnam & Vnkelium itinere. Hunc Buyus militum sub Truchsesio præfectus captum nuper incenderat, atque reliquerat;

Truchsesiani Coninxvvinter frustrà oppugnãt.

1583 Salentinus verò Comes Iſenburgius, exercitûs Banariani Imperator, iterùm munierat, & præſidium in eo locârat. Truchſeſiani, expeditione Tuitienſi peracta, Vnkelium ſecundò tentare voluerunt. Sed quia Conmavv inter illis tranſitum negabat, locum expugnare aggreſſi, reijciuntur: ſecundam deinde & tertiam impreſſionem periclitantes, multis ſuorum deſideratis, turpem in fugam ſunt conuerſi. Venit intereà cum copioſiſſimo peditum equitumque exercitu Ioãnes Caſimirus, cauſam Truchſeſij debellaturus. ſed præterquàm quòd nihil tota hac æſtate, tali exercitu dignum, egerit, Diœceſin & Ducatum Montenſem prædis & abactionibus incredibili rapacitate illius miles diuexauit. Cùm per legatum Dominum de Thonavv ab ampliſſimo Senatu Colon. petijſſet commearum ſibi pro pecunia mitti, Senatus id ei non negauit. Sed cùm gratis, vel honoris cauſa (vt illi loquebantur) aliquid ſibi donari poſtulâſſet, Senatus honeſtè ſe excuſauit, petitionemque à ſe reiecit.

Caſimiri in Colon. Diœceſin aduentus.

Herentalenſium intereà tria peditum ſigna cæduntur à præſidio Lirano, & 400. currus, varijs rebus onuſti, intercipiuntur: quo tempore Alenconius Bruneum legatum ſuum in Zelandiam cum literis miſit, aureos promittens montes, ſi Suã Celſitudinem recipere in gratiam, atque in imperium Belgij vellent. Belgæ verò, & præcipuè Antuerpienſes eius perfidiæ memores, Galli dominatum recuſârunt.

Geuſij cæduntur.

In Liuonia Piltenſes, Poloniæ atque Churlandiæ imperium recusâſſe diximus. Cardinalis itaque Oborouium cum equitibus peditibusque miſit, qui omnem circà regionẽ incendijs, rapinis & cædibus deformârunt. Diœceſani verò arces atque oppida ſua munientes, hoſtium libidini patentes campos permiſerunt: ſæpiusque erumpentes, pleroſque aut trucidârunt, aut captiuos duxerunt: tandèm ipſum etiam Oborouium occiderunt. Cardinalis intereà Churlandiæ Ducem ad colloquium vocat: ei exponit, quanti interſit regni Poloniæ, vt Diœceſani quam citiſſimè in ordinem redigantur. eſſe hanc etiàm extremam Regis voluntatem: Ducem fidelem regni fiduciarium eſſe clientem: Fas itaque eſſe, vt & ipſe copias aliquot mittat, quò Piltenſes, priuſquàm ex Dania ſuppetiæ mittantur, ad obedientima compelli quàm celerrimè poſſint. Dux verò multas rationes adduxit, quibus ſe moueri dicebat, quo minùs huic bello ſe implicare poſſet. Cardinalis, audita

Bellum Piltenſe.

morte

morte Oborouij, Præfectum Marienburgensem cum nouis copiis contra Piltenses misit. Is in mandatis habebat, vt Churlandiæ Ducem tertiò conueniret, & auxiliares copias, commeatumque ad hanc expeditionem faciendam ab illo peteret. Sed Dux in priori sua sententia permansit. Præfectus discedens sæpè felicitèr cum Piltensibus pugnauit. Intereà Farenbeckius Regis Daniæ prorex, misit ad Cardinalem Legatos, qui inducias petierunt. Cardinalis verò rem in celeritate positam esse existimans, inducias negauit, obedientiam postulauit. 1583.

Intereà Barbari aliquot fines Lituaniæ lacessere præda belloque cœperunt. quarè Lituani ad Regem Poloniæ scribunt, opem implorantes. Rex ignarus victoriarum, Cardinali scribit, mandans ei vt copias in præsidia Lituaniæ remittat. Cardinalis breuì debellatum fore sperans, in incepto bello perseuerauit, & Piltenses populabundos excurrentes fudit. Daniæ Rex ad Stephanum Nobilem quendam Polonum misit, qui Cardinalis studia incusaret, & Dani querelas, propter vexatos Piltenses, apud Polonum deponeret. Polonus vicissìm ad Danum legationem mittit, quæ conquerebatur Danum rebelles ac seditiosos Regis Poloniæ subditos defendere. Diœcesanos enim Churlandiæ immediatè Polono subesse: vnà cum vniuersa Liuonia ad coronam deuenisse. Episcopo Monachausio non licuisse Diœcesin vendere, id & legibus refragari, & iuramento suo contrarium esse: proprio illum scripto promisisse, nihil se in Diœcesi citra magni Magistri voluntatem mutaturum, multò minùs ipsam Diœcesin venditurum: reclamare etiàm patriæ constitutiones: & proindè contractum huiusmodi ipso iure scripto, obligatione ipsius Episcopi propria, & constitutionibus prouinciæ, ab initio nullius fuisse ponderis aut momenti. quod autem ab initio non valuit, id tractu temporis vires acquirere non potuisse. Licèt, ait Polonus, tempore vitæ Ducis Magni id dissimulatum est, tamen hæreditariam successionem in Beneficiatis nolumus ratam haberi: esse enim manifestum, penès quos ius præsentandi & conferendi antiquitùs esse soleat. Omnibus etiàm notum esse, Magnum à Mosco deficientem, se, suaque Polono subiecisse. Danum, mortuo Magno, omnia Mosco cessisse: Polonum verò totam Liuoniam nunc à Moscis pacto recepisse; & proindè Piltenses Liuoniæ populos Polonici iuris esse. Meminisse Danum, quòd initio bel-

Legatio Dani ad Polonum, & Poloni ad Danū.

Monachausius Episcopus Diœcesin Churlandiæ vendidit.

1583 li Mofcici interpellatus fit à confœderatis, qui copias aliquot ab illo in vfum huius expeditionis petebant: fed refponfum ab eo effe, fe copias paratas non habere, cæterùm ex ærario fuo fummam pecuniæ depromere velle, eamque mittere. Id tamen cur factum non fit, ignoratum effe. Cùm itaque Polonus, & viuo, & mortuo Magno, in poffeffione Diœcefeos fecutus fuerit, excepto quòd fubditi nonnulli feditiofi fefe opponant; rogare fe Danum, nè poffeffionem fuam interturbet, aut rebellibus ope, confiliòve patrocinetur. Quòd fi Danus arbitretur fibi ratione precij numerati aliquid reftitui debere, fe arbitros & fequeftres ftres auditurum, Danoque ex poffeffione refponfurum.

Georgius Elector Brãdenb. pacem inter Danũ & Polonũ componit. Illuftriffimus Elector Georgius Fredericus, Marchio Brandeburgenfis, metuens contumeliofis fcriptis atque legationibus ipfos Reges irritari poffe, & rem tandèm in apertum bellum prorumpere, fefe difceptatorem interpofuit; obtinuitque apud Danum, vt iuris fui arbiter honorarius conftitueretur. qua re impetrata, confeftìm ad Poloniæ Regem atque Cardinalem legatos mifit, effecitque vt arma ceffarent, & quidquid ab vtraque parte hactenùs in Diœcefi occupatum erat, id ei pareret, à quo captum effet: donèc inter vtrunque Regem pleniùs hac de controuerfia conueniffet.

Tartari Poloniæ ditionibus minãtur. Intereà Tartarorum incredibilis multitudo ad Boryfthenem confluxit. Paulò enim antè Legatum Crachouiam ad Regem Poloniæ miferant, tributum poftulantes, & prædam quam Kofaci ipfis nuper ademerant, repetentes. Aderat & Imperatoris Turcici Legatus, qui idem flagitabat. dicebat enim, Turcam cum Tartaro breui confraternitatem iniiffe contra Perfas, vt eius ope commodiùs eos debellaret. hac de caufa Tartaro legationem hanc denegare non potuiffe. Rex Legatos aliquandiù detinuit, atque interim clàm exercitum ex Germanis, Pannonibus & Polonis conflatum, in Podoliam mittit, exploratum quid Tartari confilii captarent, aut quà iam iter inftituiffent. Quod cùm Tartari per fuos quoquè exploratores didiciffent, re infecta dilapfi, & ad fuos reuerfi funt. Circa hyemem tamen reuerfi, ad fines

Tartari in Rußiã excurrũt. penè Ruffiæ excurrerunt, omnia ferro atque igne vaftârunt, aliquot hominum millia vtriufque fexûs captiuârunt, & Turcis vendiderunt: inter quos multi nobiles, multi erant fummæ authoritatis magnates.

Septem-

Septembri mense conuentus Francofurti ad Mœnum habitus est, ad quem Imperator Electores & Principes Imperij, ad causam Coloniensem cognoscendam, euocârat. Venerant huc diuersorum Principum Legati: Salentinus ab Isenburg & quidam Consiliarij nomine Bauari eò profecti erant, habebat & Truchsesius ibidèm suos. Acritèr disputatum est negocium, varijsque modis ventilatum. sed causa Bauari ità defensa est, vt maiori parti probaretur. Erat tunc Casimirus cum parte copiarum in Remmerskirchen, vbì nuncius Imperatorius, quem Germani Heroldum vocant, literas Cæsaris illi porrexit, quibus Imperator, non Casimiro soli, sed & alijs Comitibus, equitum Magistris, atque Tribunis militum, Truchsesij partem sequentibus, proscriptionem denunciabat, nî positis vexillis, militia hac excederent, & relicta Diœcesi, in sua reuerterentur. Peculiares etiàm literas Cæsar ad Carolum Truchsesij fratrem, & Comitem Adolphum Nuenarium misit, grauitèr cum illis expostulans, præcipiensque, vt aurum, argentum, cimelia, aliaque Diœceseos ornamenta, literas, instrumenta, & diplomata, Bruelæ, Bonnæque ex archiuo rapta, nuper electo Archiepiscopo restituerent: oppida, monasteria, arcesque occupatas, cum omni præsidio desererent, & damna per Diœcesin facta, resarcirent, copias dimitterent, turbata pacarent, nisì proscriptionis sententia velint condemnari.

1583 *Conuêtus Francfordianus.* *Cæsar ad Casimirũ & alios Truchsesianos literas proscriptionis mittit.*

Duodecimo die Septembris Taxis, & centurio quidam cognomine De Boijs, Zutphanium in potestatem Regis Hisp. redegerunt. Positis enim in agro suburbano insidijs, misère qui domunculam portæ vicinam, in qua interdiù excubitores sedere solent, interciperent. ipsi signum obseruabant. Manè cùm porta iam aperiretur, qui in domuncula erant erumpentes, impetu in excubitores facto, eos aut fugant, aut occidunt; datoque signo socijs, qui in suburbio erant, communibus viribus in vrbem ruunt. ciues plerique adhuc dormientes, antequàm quid ageretur cognoscerent, vnà cum vrbe in potestatem Regis venerunt, mulctatique certa pecuniæ summa, præsidium receperunt.

Zutphanium à regiis capitur.

Erat in castris Casimirianis rei pecuniariæ atque commeatûs magna penuria: quarè huc illucque per Ducatum cursitantes eius milites, stipendium sibi dari sæpiùs postulârunt. Casimirus Gebhardum, qui tunc in

Casimirus cum suis Truchsesium deserunt.

1583 Vvestphalia erat, per literas interpellans, eum tumultûs, qui in castris suis erat, quique maior expectabatur, facit certiorem. Consolatur eum Gebhardus, & pecuniam se propediem missurum promittit. Sed paulò pòst cùm Magistris equitum, & Tribunis qui in castris Casimiri erant, suboluisset, Cæsarem proscriptionem omnibus minari, qui Truchsesio militarent, missionem à Casimiro petierunt. Peropportunè eodem tempore Ludouicus Palatinus Elector, frater Casimiri, è vita migrauit. Eius enim mors Casimiro discedendi honestam occasionem obtulit, dum ad fraternas exequias, & tutelam Nepotis sui suscipiendam se vocari simulauit. Postquàm itaque Casimirus duos iam menses Truchsesio militâsset, Dioecesin & Ducatum Montensem miseris modis depopulatus esset, nec vnquàm de hoste victoriam reportâsset; dimisso exercitu, ad manes fraternos condendos profectus est. Exercitûs reliquias Comes Arenbergius, qui egregiam operam in hoc bello Ernesto Bauaro nauauit, à tergo insecutus, Gallos adortus oppugnauit: qui sacellũ quoddam nacti sese defenderunt, sed iniecto in tectum igne, omnes, non sinè iusto Dei iudicio, cõcremati sunt. Erant enim iidem Gascones, qui celeberrimũ, antiquissimumque illud monasterium Tuitiense igni nuper erant depopulati. Buyus cùm suis opitulari vellet, à Bauarianis captus est.

Ludouici Palatini Electoris mors.

Iustũ Dei iudicium.

Dilapso, dissipatoque exercitu Truchsesiano, Ferdinandus Dux, frater noui Archiepiscopi, qui nuper ex Bauaria cum nouis copijs in castra venerat, & Comes Arenbergius arcem Poppelsdorfensem, in agro Bonnensi sitam, obsederunt, oppugnârunt, & tandèm etiàm expugnârunt. qua capta, confestim castra ad montem Mercurij, quem Godesberg appellant incolæ, posuerunt.

Poppelsdorff capitur.

Fredericus intereà Saxoniæ Dux, Ayta Præpositus Gandauensis, & Kespenoyus Ruræmundæ Gubernator pagum Hulstanum, quem Nuenarius munierat, multasque ex eo prædas circunquaquè agebat, firma obsidione cinxerunt. Intereà mandato Electoris & amplifs. Senatûs Calendarij emendatio, quam alias nationes anno superiori amplexas esse diximus anteà, hoc mense Nouembri à Coloniensibus, omnibusque Dioecesanis acceptatur. neque enim illud ob belli tumultus antehàc commodè fieri potuit. Protestantes verò per Germaniam, obdurato adhuc animo, in veteri calculo perseuerantes,

Hulst obsidetur.

Calẽdarij emẽdatio recipitur Coloniæ.

rantes, Pontificis beneficio frui noluerunt. *1583*

Parmensis intereà Valencenas profectus, per internuncios cum Alenconio de restituendo Cameraco egit: dati sunt vtrinquè obsides, atque diù multumque disceptatum. Sed Alenconius tam iniquas postulabat conditiones, vt non difficile esset agnoscere, Gallicam esse nundinationem, nec eũ aliud moliri, quàm vt hoc modo Ordinibus Belgij minitaretur, faciliusque ad reconciliationem compelleret. Præterquàm enim quòd & castrum exscindere vellet, & vrbem Imperio liberã tradere, trecenta quoquè coronatorum millia, sibi ab Rege Hispan. numerari poposcit. Parmensis igitur relicto Cameraco, in Flandriam redit; Hulstum & Axellam, totamque ditionem, vulgò **Tlant van Waes** dictam, felicibus auspicijs occupauit. Est ea ditio totius Flandriæ longè fertilissima, & ad infestandos Gandauenses, Brugenses & Antuerpianos commodissimo loco sita. Quare Antuerpienses trepidantes, & quid consilij captarent nescii, ad Auraicũ scribunt, eius sententiã rogantes. Ille, vt solet ferè semper, ad extrema fugiens, suadet aggeres omnes meridionales Scaldis perforari, & aquis omnem illam regionem operiri: Fore enim hoc modo, vt hostis ad Scaldin munitiones construere non posset, nec impedire nauigationem. Antuerpiẽses consiliũ Auraici secuti, aggeres ad Safftinium, secundo ab Antuerpia lapide, aperuerunt, & fluuium in fertilissima prata ciuium, subditorumque suorum cum incredibili damno immiserunt. Nec inundatione hac contenti, arctiori se cum Flandrorum primarijs vrbibus fœdere constrinxerunt, omnia sese perpessuros iurantes, priùs quàm Regi se dedant. Post istud fœdus Gandauenses iterùm tumultuari cœperunt, & quadraginta ex optimatibus primarijsque ciuibus appræhenderunt: Campaignium regulum, Granuellani Cardinalis fratrem, arctiori carceri incluserunt, & libellum quendam diuulgârunt, in quo proditionis accusabant omnes, qui pacem cum Rege ineundam suadebant: vt hoc modo populum ad nouas seditiones concitarent.

Alenconij & Parmensis de Cameraco disceptatio.

Hulst & Axella capiuntur.

Nouum fœdus.

Iudęus quidã Stephanus Isaacus, genere Leui, moribus verò leuior, qui vt vulpes in Ecclesiã Dei intrauerat, eam hoc tẽpore Colonię demoliri nitebatur. Patre natus Ioanne Isaaco Grammatico, & post circuncisionem baptizatus, Christum verè induisse putabatur. Cæterùm pro more gentis Iudaizans, Christianis plurimis erat de fide suspectus. Constans enim fama est, & in multorum

Stephanus Isaac turbat Ecclesiam Coloniensem.

1583 grauissimorum virorum ore adhuc frequens, cum iam sacris initiatum, Tuitij Ephod lineo indutum, inter Iudæos, in sacrificijs Iudæorum sedentem, esse depræhensum. Nihilominùs ex summa inopia ad maximas diuitias, ecclesiasticasq; dignitates peruenit, & tādèm pastor in sancta hac Vrbe factus est. Habebat enim popularem quandam eloquentiam, & à multis cum voluptate audiebatur. Sed familiaritate quorundam magnatum Protestantium, quorum mensas sectabatur, magis magisq; in fide corruptus est. Tandē bello Truchsesiano cùm à Gebhardo ipso & Vvitgensteinio Comite, siue is Præpositus sit (quod tamen ille negat, licèt tunc vrbs tota credebat) siue eius frater Ludouicus, literas legationemq; accepisset, iamq; bello Truchsesius succumberet, Isaacus seditiosa quadam concione, in pium Imaginum vsum (vndè huiusmodi homines suæ tragœdiæ protasin ferè auspicantur) inuectus est: ad peiora paulatìm progressurus, nisi ipse à Reuerendissimo Archiepiscopo, & Amplissimo vrbis Senatu interdicto statim à munere concionandi suspensus, populoque eius concionibus addicto silentium impositum fuisset. Cùm itaque institutum suum euentu optato carére videret, pœnitentia ductus, ad ecclesiam quasi reuersus, Missas celebranit, & alia fecit, quibus se hanc maculam eluere posse sperabat. Fuerat anteà coactor prouentuum collegij S. Vrsulæ, cuius erat etiàm Canonicus. Collegæ eius vt rationem acceptorum redderet, sæpè instíterunt. sed ille tergiuersabatur, vina atque alia sub titulo reddendæ rationis diuendens. Tandèm ab Archiepiscopo in ius vocatus, & condemnatus, non reddita ratione, cum ære alieno discessit. cumque aliquandiù solum vertisset, vltimò pastor indignus (vt ipse scribit, & quidem verè) Heidelbergensis factus est.

Comes Montensis capitur. Comes Montensis iamdudùm Regi reconciliatus, & sub finem anni 81. iterùm deficiens ad partes Ordinum, cùm id quod à Parmensi petebat, consequi non posset, Geldriç gubernaculum sub Ordinibus suscepit. Quod cùm aliquandiù administrâsset, sub hoc tempus in suspicionem venit, quòd clàm cum Regijs conpirâsset, & tres præcipuas Geldriæ ciuitates, regiæ potestati pro reconciliatione tradere pollicitus esset. Auxit hanc suspicionem aduentus equitum peditumque Hispanorum, qui traiecto Mosæ fluuio, iuxta Venlonem consedêre; opportunitatem, vt aiebant, expectantes, qua Comes has

has vrbes esset traditurus. Ea suspicio mouit Ordines Geldriæ, vt Comitem Neomagi compræhensum, cum filio & consiliarijs suis nonnullis Traiectum, atque indè ad Auraicum miserint: qui illos deincèps in Rammekens, Zelandiæ castrum munitissimum, ablegauit. 1583.

Turcæ Legatos Poloniæ occidunt.

Mense Nouembri, Poloniç Regi nuncius allatus est, Turcas Regis legatos occidisse, eorum comitatum in frusta concidisse, vnum tantùm puerum incolumem euasisse, qui astu quodam se subduxerat. Sed paulò pòst legatus ab Imperatore Turcico venit, qui id inscio Imperatore factum asseuerabat: velle eum circunstantias facti diligenter inquirere, & Regi fidelitèr significare.

Poloni ad magnum Chamum legatio.

Eodem ferè tempore, Polonus ad Magnū Chamum Tartarorū Imperatorē misit legationē, qua cū eo transigeret, nè Tartari Crimnitzenses (sunt enim Tartarorum tria genera; Cazanitę, Procopitę, & Crimnitzenses) assiduis excursionibus ditiones Polonicas posthàc redderent infestas. De Procopitis & Cazanitis Rex non erat solicitus. hos enim Moscus annis superioribus domuerat: illi longius erant remoti, quàm vt Polonis aliquid damni possent inferre. Crimnitzenses verò, qui ad Borysthenem & Pontum Euxinum sedes habent, Lituaniæ fines facili negocio possunt inuadere, eosque depopulari.

Turcica ad Polonos legatio.

Intereà Mustapha Zausius, legatus Imperatoris Turcici, ad Regē Poloniæ venit, qui excusationē cædis Legatorum nuper perpetratæ attulit: dicebat enim Legatos præter mandatū suum exercitū, qui aduersùs Persas conscriptus erat, lustrâsse atq; explorâsse: ideoq; Turcas offensos eos inscio Imperatore occidisse. Interfectorē tamē adduxit, Regiq; mactandum tradidit. Quia verò Cosaci nuper maxima Turcis detrimenta intulerant, postulauit vicissìm eorum præfectum Imperatori suo donari. Erat hic Mustapha, vt Rex asserebat, apostata, qui tempore patris Stephani in Transyluania, in Arrianorum scholis professorem egerat: sed cùm in exilium eijceretur, ad Turcas defecerat, iamque ob raras ingenij dotes Orator Turcicus effectus, in legationibus omnia Latinè quàm elegātissimè perorabat: quod Polonis erat hactenùs inauditum. Perpotabat cum Polonis hilaritèr, dicebatque Imperatorem suum quotidianis conuiuijs & perpotationibus studere, idemq; vitium apud Turcas indiès magìs magisque inolescere. De Christo non contumeliosè loquebatur, sed testabatur eum multò maiorē prophetam esse ipso Mahumete, immò plus quàm hominem fuisse.

Testimonium Legati Turcici de Christo.

Si qui

1583 Si qui symbolum aut emblema sibi aliquod scribi flagitarent, de Deo, Christo & Mahumete breue hoc elogium scribebat: *Non sunt Dij: Sed vnus est verè Deus. Iesus est Spiritus Dei: & Mahumeth eius nuncius.*

Angliæ Regina Puritanos aliquot hoc anno, vt scribit Genebrardus, ritu barbarico suspendit: quòd negarent piè dici fœminam esse caput Ecclesiæ, alicuius prouinciæ, vel regni. Sic Deus hæreticos hæreticis committit, vt Catholicis tacentibus mutuò sese conficiant.

Bauariani in Hulst caeduntur. Fredericum Saxoniæ Ducem, & Choriepiscopum Ecclesiæ Coloniensis, munitionem in Hulst obsidione cinxisse, dictum est anteà. Præsidiarij iam penuria laborare cœperant, nec quicquam tamen de sua petulantia atque peruicacia remittebant. Truchsesius, Nuenarius, & Henricus Bruinsuicensis nothus, cùm suos laborare non ignorarent, euocatis vndiquè præsidijs, copijsque per Vvestphaliam palantibus coactis, summa cum celeritate instructissimo equitum peditumque agmine Rhenum traiecerunt, & 19. Nouembris proximè castra Ducis accessêre. Eburones qui in castris erant, relicto vallo, obuiàm illis processerunt, & ab hoste excepti, velitando aliquandiù, indè cedendo, mox fugiendo sinè respectu, in castra, vt se Germanis iungerent, sese recipiunt. Dux Kespenoyus & Ayta, accepto hostem fugientibus magno agmine instare, conclamari ad arma, & raptìm in aciem suos educi iusserunt. Dimicatur cominùs magna vi, Duces modò equites, modò pedites, in prima acie consistebant, interdùm post principia obequitabãt; nunc inter medios versabantur, suis animum addebant, nè hostium multitudine consternarentur. Eburones fortissimè pugnabant, totumque hostium impetum obiectis corporibus sustinebant. Germani verò paulatìm cedere, deindè effusa fuga, quà quisque commodè potuit, se subduxit: ità vt Eburones à suis relicti, nec tamen fugere volentes, penè omnes sint trucidati. Dux & Præpositus vix incolumes euaserunt. Kespenoyus vulneratus in hostium potestatem venit: cæteri fugientes, insignem prædam hostibus reliquerunt. Culpam huius cladis quidam in auxiliariorum moram reijciunt, quidam excusant fluuij seu torrentis interiectu. Alij asserunt peritiam rei militaris in Præfectis fuisse desideratam.

In comitijs Fräcford. quid actum sit. Qui in comitijs Francofortanis erant, auditis vtriusque partis rationibus atque argumentis, iudicârunt æquum esse, vt Truchsesius Bauaro cedat; Bauarus vicissìm

sìm Truchſeſio annuam penſitationem, quoàd viuat, 1583
eamq; tolerabilem annumeret. Legati Truchſeſij veniam poſtulârunt ad principem ſuum proficiſcendi, eiusq; animum perſcrutandi. Qui cùm ad eum veniſſent, eiusque ſententiam rogâſſent, aiunt illum reſpondiſſe: Electoralem dignitatem atque imperium Vveſtphaliæ ſibi reſeruata velle: Archiepiſcopi titulum, cum oppidis quę tunc habebat Bauarus, Bauaro ſe condonaturum. His conditionibus nec prorſus alijs pacem coire poſſe. Sed reſponſum illud in comitijs eſt exploſum: iam enim Bauaro regalia erant ab Imperatore miſſa, & per literas Imperij Principibus mandatum, vt Bauarum legitimum Electorem agnoſcerent, atque obſeruarent.

Gandauenſes poſteriori fœdere in ſeſe receperant, præſidia Aloſtana atque Teneremundana ſuis ſumptibus ſuſtentare. Sed cùm debita ſtipendia non mitterentur, & præſidijs neceſſaria deeſſe cœpiſſent, Angli & Scoti, quorum curæ Aloſtum erat demandatum, cùm inanes eſſe Gandauēſium pollicitationes animaduerterent, clàm cum regijs, certa pecuniæ ſumma oblata deditionem paciſcebantur. Miſſus eſt equitatus à Parmenſi, qui vrbem in fidem Regis acciperet. Qui cùm in conſpectu eſſet, Angli & Scoti conſilium ſuum detexerunt. ciues in ſententiam illorum concedunt: Galli & Flandri reluctantur. Sed quia pars altera viribus potior erat, Flandri & Galli exire iuſſi; & regij in vrbem, magno Gandauenſium atque Antuerpienſium dolore atque incommodo, recepti ſunt.

Aloſtum Regi traditur.

Auraicus quotidianis regiorum victorijs attonitus, cùm aliud præſens remedium non eſſet, omnem mouebat lapidem, vt ſublata diffidentia, Alenconium Ordinesque reconciliaret, inque nouū fœdus mitteret. Eum in finem comitia Dordraci indixit, ad eaque Ordines euocauit. Hærebat adhuc in Belgio Bruneus Alenconij legatus. Sed quia conditiones ab Alenconio propoſitæ Ordinibus partìm ſuſpectæ, partìm eſſent abſurdæ, rationique minùs conſentaneæ, non potuit Auraicus eos inducere, ad Alenconium reuocandum. quarè dimiſſo conuentu, paulò pòſt in Haga Comitis coeundum, ibidemque hac de re latiùs agendum iudicauit. Intereà ſperat ſe per ſuos materiam magis præparaturum, viamque ad propoſitum ſuum perueniendi ſtraturum. ſed oleum atque operam omnem perdidit.

Auraici ſtudia ad Alenconium reuocandum irrita.

Intereà Montibus ad Zomam præſidiarij tumultuntur,

1584 antur, propterea quòd ipsis stipendia non persoluerentur. Hanc ob causam 150. naues Hollandicas, bobus, alijsque mercimonijs plenas, in portu detinuerunt; sex mensium stipendia, dimidiamque naualis istius prædæ partem exigentes. Post aliquot tamen septimanas partim pollicitationibus, partim pecunia placati, in ordinem redierunt.

Godesberg capitur à Bauariavis.

Ad finem anni huius, Bauariani arcem Godesberg, in altissima rupe sitam, diuque obsessam, actis tandem cuniculis, summis viribus expugnâruut. qui in præsidio erant omnes, Præfecto solo excepto, aut occisi sunt, aut in carceres coniecti, & supplicio affecti. Erant enim præmiarores, prædatoresque omnes. Heisterbacensis Abbas, & Ranucinus in munimento Tuitiensi captus, viui adhuc reperti, & libertati restituti sunt, Arce hac capta, cõfestim Bonnam arctissimè obsederunt. Ità hoc anno vicit Deus, vicerunt & homines, causasque Principum, de quibus homines ambigebant, euentus belli, velut æquus iudex, vndè ius stabat, eis victoriam dedit: senseruntque Belgæ, quo leniùs Rex egit, quo segniùs incepit, eo cùm incepisset, progredi perseuerantiùs.

Henricus Bruinsuicensis cæditur.

ANNO 1584. ipsis Calendis Ianuarij, laborante iam pecuniæ & commeatûs inopia præsidio Bonnensi, Gebhardus Truchsesius Henricum Bruinsuicensem equitum magistrum, cum exercitu, multisque curribus stellatura onustis, Bonnam ex Vvestphalia clàm misit, vt Bauarianos vltra Rhenum ex improuiso trucidaret, atque vrbi annonam importaret. Sed Bauariani per exploratores de eius aduentu certiores facti, in sylua quadam, vbi Siegius ponte constratus erat, qui Truchsesianis erat necessariò transeundus, hostem expectabant: adiunxerant sese Bauarianis multi agricolæ, vt communibus viribus hosti obstarent. Venit ad pontem Truchsesianum agmen, & iam primi aliquot ordines transierant, cùm Bauariani ex insidijs erumpunt, & hostem adoriuntur. Fit atrox pugna: Truchsesiani multitudine hostium circuncincti, dum à suis ob fluuium intermedium, pontisque angustiam iuuare non possent, passìm cæsi sunt. qui supererant, tanto cum impetu ad pontem socijs, qui etiàm in ponte erant, occurrunt, vt se inuicèm in fluuium deturbârint, & randèm grauitate ponderis in eo tumultuantium, pons dissolutus subsederit, multosque fluuius absorpserit.

pſerit. reliqui aut capti, aut occiſi ſunt. Qui vltra Siegi- 1584
um erant, celerrima fuga in Vveſtphaliam reuertebantur. In Flandria quoque cõmeatus omnis Hypras à Brugenſibus miſſus, à regijs eſt interceptus.

Belgæ de nouo principe contendunt. Auraicus & Aldegundus noctes atq; dies in hoc toti erant, vt Alenconium reuocarent, & totius Belgij principem crearent: excepta Hollandia & Zelandia, quarum prouinciarum Comes Auraicus ipſe conſtitui malebat. Cæterùm maritimę Hollandiæ ciuitates, vtrunq; recuſârunt. Alenconium vt proditorem reijciebant, etiàm tunc cùm Aldegundus diceret, præſtare Proditorē quàm Tyrannum habere Comitem, tacitè Regem Hiſpan. Tyrannum appellans. Auraicum Gubernatorem, non Comitem volebant: nè fortè excuſſo penitùs Regis cum imperio nomine, occidentalis nauigatio ipſis interdiceretur, aut tuta non eſſet. Acceſſerat & his petitionibus ſexti denarij bonorum omnium exactio, quam ſimili conſtantia maritimi illi pernegârunt: & niſi Auraicus de cupiditate ſua aliquid remiſiſſet, res in apertam ſeditionem erupiſſet.

Lyra proditione fruſtrà tentatur. Aldegundus Conſul Antuerpienſis nuper electus, vt ciuitati gratificaretur, proditionem in oppidum Lyranum adornauit. Sed innotuit ea proditio oppidi Præfecto, qui re diſſimulatą, clàm inſidias circunquaque diſpoſuit, quæ aduenientes proditores, proditorumque miniſtros interciperent, atque mactarent. Res non caruit euentu. Collectæ ſiquidem copiæ ex Mechlinienſi & Herentalenſi præſidio, cùm alacri animo Lyram aduolarent, ex improuiſo ab inſidijs cincti, cæſi, fugatique ſunt. qua in pugna filius Elberti Leoninini, quem vulgò Longolium vocant, interfectus eſt.

Bonna deditur Bauaro. Præſidiarij Bonnenſes cùm nec commeatū, nec pecuniam à Gebhardo mitti ex emiſſarijs ſuis didiciſſent, tumultuabantur. Sub id etiàm fama per oppidū increbuit, Imperatorem literas proſcriptionis ad Carolū miſiſſe, quibus & ipſi, & omnibus eius militibus proſcriptionem Imperij minabatur, niſi oppidū Bauaro traderent. Qua de cauſa Carolū confeſtìm captum arctæ cuſtodiæ mancipârunt; claues portarū in ſuā poteſtatem acceperunt, & cum Bauarianis de deditione oppidi, Caroli verò Truchſeſij, aliorumque præfectorum, pernicioſorum hominum, traditione ſeriò agere cœperunt. Tandèm præter vitam, fortunas, & tuti itineris fidem, qua-

1584 quatuor coronatorum millia pacti, vrbem 28. Ianuarij cum Truchsesij fratre Carolo, cæterisque militum præfectis, Electori Bauaro tradiderunt. Carolus Huum Eburonum oppidum abductus; centuriones & præfecti aliquot laqueo strangulati, & vrbs præsidio firmata est.

Carolus Truchsesius capitur.

Doula locus est ad Scaldin fluuium inter Antuerpiam & istius fluminis ostium; in hac Antuerpienses propugnaculum construxerunt, quo contra excursiones regiorum nauigationem tuerentur. Regij verò capto Bercto pago impedierunt, nè quis commeatus Mechliniensibus, Bruxellensibus, aut Gandauensibus posset supportari. Ordines instructis nauibus regios hinc pellere frustrà conabantur. Quarè perforatis aggeribus Hobocken è regione eius pagi, nè regij eum etiàm locum occuparent, infuso flumine stagnare fecerunt.

Imperator Neomagenses ad pacē hortatur.

Circa idem tempus Sacra Cæsarea Maiestas ad vrbem Nouiomagensem literas dedit, quibus hortabatur, vt depositis armis pacem cum Rege suo componerent: se allaboraturam, vt eam æquissimis conditionibus consequantur. Literæ Colonia per Paulum Assilerium missæ, & in Senatu magna quorundam expectatione lectæ fuerunt.

In Gallia Rhenatus Peschardus, Minister Caluinianus, deposito omni errore, Ecclesiæ Romanæ, ope Sangermani Cæsareæ Episcopi, reconciliatur: & Lutetiæ Franciscanorum indumentum, quod per apostasian ante annos triginta exuerat, iterùm assumpsit.

Subsidia Hyperensium cæduntur secundò & tertiò.

Brugenses de Hyprensibus obsessis plurimùm soliciti, militem cum stellatura ipsis submiserunt. Sed regij eius per exploratores certiores facti, subsidiarijs obuiàm procedunt, omnemque, cæsis eorum ducentis, annonam intercipiunt. Quo nuncio accepto, Brugenses actutùm alios octoginta currus commeatu onerârunt, centumque & quinquaginta corbes etiàm cibo plenas addiderunt, quas totidem rustici dorso baiularent: accitis deindè 400. equitibus, & 500. peditibus Scotis, eandem fortunam periclitari iusserunt. Sed regij cùm per emissarios didicissent subsidium hoc in procinctu esse, relictis duabus munitionibus, forti animo illi obuiàm processerūt; commissoque prælio quingentos, tam equites, quàm pedites prostrauerunt; cęteros in fugam coniecerunt, commeatum omnem, exceptis exiguo numero, & quæ vix ad vnum diem vrbi obsessæ sufficiebant, corbibus, iterùm hosti præripuerunt, & viginti tantùm ex suis desideratis,

tis, in castra reuersi sunt. Contigit hoc 16. Feb. cùm paulò antè vxor Auraici masculam prolem esset enixa. 1584

Intereà in Diœcesi Coloniensi Bedbergum, Nuenaricæ iurisdictionis oppidulum, Bauatiani occupant: arcem verò Schtekius Buscoducensis quidam, cum suis aliquandiù tuebatur: sed cùm nusquam auxilia pararentur, territus sociorum suorum in Poppelsdorff & Godesberg tristi interitu, nono Martij deditionem fecit. Ioan. Mãriquus deindè aliquot hastatos equites, copiasque suas pedestres Rhenum traducens, in mandatis habebat, vt oppidum Reckelinckhusense cum vniuerso territorio Vestensi Bauaro recuperaret. Horum aduentum metuens Gebhardus, omnia spolia ecclesiastica atque prophana, tanto tempore, tam in Vvestphalià, quàm in Diœcesi rapta atque congesta, curribus imposita, vnà cum Nympha sua in arcem Dillenburgensem misit, ipse Geldriam versùs profectus est.

Bedbergũ capitur.

Truchsesius fugit.

Regij in Flandria iam Corttaco, Audenarda, & Ekoloo capto, tria flumina Gandauensium nauigabilia occupabãt: restabat quartum: quarè in Vateren cis & vltra Scaldin propugnacula erexerunt, quę ligneo ponte coniunxerunt, fluuiumque ità obstruxerunt, nè qua nauis Antuerpia Gandauum transire posset. Quarè Ioannes Embiesius Consul, non ignarus quanto in periculo vrbs versaretur, ab vna parte; atque ab altera Auraicum non cessare Alenconij, cui ille hostis erat infensissimus, causam promouere, reditumque persuadere; communicato cum quibusdam consilio, in partes Regis Hispan. animum inclinare cœpit, palamque profitebatur, satius esse Hispanorum quàm Francorum dominatum acceptare. Fama tunc frequens erat Auraicum ad Magistratum literas dedisse, vt Embiesium captum ad se mitterent, easque literas ad Embiesium latas, atque ab eo lectas fuisse, animumq; eius magis exacerbâsse. Causam huius simultatis inter Embiesium & Auraicum referunt nonnulli fuisse hanc: Petrus Dathenus Archiminister Gandauẽsis id ante sexennium apud primates egerat, vt Casimirum, qui tunc in Brabantia erat, Comitem Flandriæ crearent. Embiesius tunc primarius erat in vrbe Consul, & huic Datheni consilio subscripsit. Vocatus est Casimirus: Venit cum exercitu, iamque Comes (vt putabatur) creandus erat. Sed Auraicus id ægerrimè ferens, nè fieret impediuit. fauebat enim tam ipse, quàm Angliæ Regina Alenconio. Embiesius verò & quidam Casimiri consilia-

Gãdauenses in angustias redigunter.

Embiesij & Auraici dissidium.

1584 rius famosum quendam libellum in Alenconium excudi atque diuulgari curant, in quo Alenconius ità depictus erat, vt omnium animi meritò ab eo auerterentur. Atq; hinc inter Auraicum & Embiesium odiũ natũ est capitale. Auraicus paulò pòst Gandauum veniens, Embiesium dignitate, quam habebat, deiecit, & magistratum ex suæ factioni addictioribus creauit. Embiesius id indignè ferens, relicta Flandria, Frankentalum in Palatinatûs Rheni oppidulum commigrauit: ibíque plus minus biennium, cum Datheno vixit. Posteà rebus Auraici inclinantibus, à suis fautotibus Embiesius, vt antè narratum est, reuocatur. Pristinæ dignitati restitutus, Rimmium Iurisconsultum, Borlutium, Borleum, aliosque pacis amantes viros, qui Regi potiùs quàm Alenconio reconciliandum suadebant, in vincula coniecit: nouum Magistratum è suis legit, & qui Remp. se absente administrârant remouit. Sed cùm se Alenconio inuisum esse, & Auraicum habere infensum non ignoraret, literasque Auraici, de quibus diximus, insupèr accepisset, de pace cum regijs ineunda cœpit cogitare. Quare Meetkirchium Concilij præsidem, aliosque Auraicarum factionum studiosos vrbe eiecit, & de pace Legatos ad Parmensem misit. Parmensis sciens finem belli pacem esse, multumque Regis interesse, maximam atque ornatissimam totius Belgij ciuitatem, tam leui sumptu, tamque exiguo labore recuperare, legationem magnificentissimè excepit; Manuiumque, virum nobilem Gandauensem, Audenardæ Præfectum, & Seguram Tribunum militum Hispanum, Embiesioque affinitate coniunctum, in vrbem misit. quibus ingredientibus populus occurrens festiua voce Pacem acclamauit. Embiesius verò duos filios suos obsides Audenardam remisit.

Embiesius de pace cogitat.

Moscouiæ Ducis tyrannis & mors.

Octaua die Martij Ioannes Basilides Magnus Moscouiæ Dux, Basilio patre, & Salomea matre prodigiosa fœcunditate anno 1528. natus, ex hac vita, magno suorum gaudio, decessit. homo (si modò homo dicendus, qui nihil præter humani corporis figuram habebat) incredibilis, & à mundo condito inauditæ crudelitatis: qui immani sua tyrannide celeberrimos orbis tyrannos, multis parasangis, dum viueret, antecessit: qui viuos homines medios secare solebat, qui parentes liberorum vesci corporibus cogebat, cuius nomen meritò vniuersæ rerum naturæ inuisum esse deberet. de cuius crudelissimis flagitijs cùm Paulus Oder-

Oderbornius singularem librum ediderit, & Alexander Gaguinus eques Polonus, in sua Polonia quàm plurima narrauerit, actum hîc agere nolumus: tantùm de (tyrannis communi ferè) eius exitu paululùm referemus. Ioan. Basilides infeliciter gesto posterioribus annis contra Polonum bello, initaque turpissima (vt diximus) pace, amissa veteri virtutis opinione, cum exercitu, tormentis, arcibus, filioque orbatus, cùm iam suorum captiuitates ac mortes vidisset, domique à ciuibus tacitè contemneretur, & ab hostibus foris irrideretur, morbum ex ægritudine animi contraxit. Vt autem solatium aliquod haberet homo barbarus, multa millia Moscorum, qui præteritis annis oppidorum atque arcium deditionem fecerant, ad se adduci, & coràm interfici mandauit. Eodem modo & variarum nationum captiuos, quos habebat, mulctauit, vt cruēto hoc spectaculo feritatem suam satiaret. Sed vi numinis hæc infirmitas ità demùm vehementer aucta est, vt desperatis medicinæ remedijs, mente commotus, miserabilem vitam duceret. Multis diebus nō alloqui quenquam, non cibū sumere, non vocē mittere, ità vt mutus videretur. Posteà verò vbi dolor vocē laxauerat, nihil aliud quàm filium Iuanum vocabat: Iuanus illi videri, Iuanus audiri videbatur, cum illo loqui, cum illo consistere; interdùm quasi viuum flebiliter accersebat. Fuerat hic Iuanus filius eius natu maior, quem ante paucos annos ex sinistra suspicione claua ferrata durus pater occiderat. Arinam deindè Vdudouiam, filij sui Theodori vxorem, cùm in incæstu cum ipso iam viribus paululùm resumptis consentire nollet, persecutus est: quæ tamen fide mariti incolumis euasit. Posteà ingrauescente rursùs morbo, tandèm mortis memor, feritatem nonnihil exuit: iubet multos captiuos dimitti, iubet vt & illi, & cæteri omnes, pro salute eius orarent; quam si reciperet, omnibus libertatem promittebat. Sed captiui, eiusque subditi penè omnes, noctes atque dies orabant Deum, vt mortem tyranni acceleraret. Audijt Deus eorum preces, & morbus tam vehementer incubuit, vt putrescentibus intestinis & visceribus, ipsa etiàm naturalia teterrimo fœtore infecta, à vermibus, qui tabidis in corporibus nasci solent, laniarentur. Hanc miserrimam vitam cùm aliquandiù prorogâsset, tandèm turbata ratione in fatalem horam & vltimam vitæ lineam deuenit. Antequàm autem moreretur, tet 1584

1584 lethalem ſenſuum, motuumq́; ſtuporem & hebetudinem paſſus, horas vigintiquatuor continuas mortuo ſimilis iacuit. Prima vice expergefactus, obducta & triſti fronte filiũ rogauit, vt quoſdã in arctiori cuſtodia ad vltimum ſuppliciũ ſeruatos, vinculis ſoluere vellet: profeſſus palàm, ſe in quodã loco tenebris & terroribus importuno propter eos grauiſſimis tormẽtis affectũ eſſe. Quibus terriculamentis permotus filius, iſtorũ carcerũ tecta ſtatìm demoliri iuſſit, ſupplicationes per vrbẽ inſtituit, eleemoſynas erogauit, Deumq́; deprecari iuſſit, vt patri vel ſanitatem redderet, vel obitũ maturaret. Tyrannus deindè in ſimilẽ ſtuporẽ incidens, per multas horas fœtens, ſummis in anguſtijs iacuit, à quo cùm poſteà velut ab inferis ad ſe rediiſſet, filio mandauit, vt iniuſtiſſima & intolerabilia vectigalia, quibus innocentes ſubditos oppreſſiſſe ſępiùs ſeſe lamentabatur, aboleret; & hominibus, quos violenter ſuis bonis exuerât, abundè ſatisfaceret. Has, inquit, vltimas preces apud te valere volo; nunc morior, Deumq́; rogo vt tibi terrarum omnium donet imperium. Hæc cùm dixiſſet, in tertium lethargum incidit, & paulò pòſt cum gemitu & miſerabili vocis reboatu animam efflauit: diſruptisque ſtatìm illis abſceſſibus, qui pudenda occupârant, tanto fœtore ex profluente ſanie totam eam habitationẽ impleuit, vt aſtãtes, qui à peſtifera tabe infici nollent, celerrimo curſu, relicto cadauere, diffugerent.

Nota.

Trigeſimo deindè Martij die ex aula cum incredibili pompa fuit eductus, & exequiarum ſingulari magnificentia in templo S. Michaelis maiorum tumulis illatus. Sunt qui ſcribunt, à primo die quo moriebatur, corpus eius deſideratum fuiſſe, nec deincèps à quoquam viſum aut inuentum: id captiui poſteà dimiſſi confirmârunt, dicentes ſibi magnifica quæque promiſſa, ſi corporis reſtitutionem à Deo poſſent deprecari.

Truchſesiani in Burg vincuntur.

Gebhardus Truchſeſius fugiens, cùm Vueſaliam Cliuiæ veniſſet, ibidèm Holachium & Nuenarium inuenit: quorum promiſſionibus maximam rerum gerendarum ſpem concepit. Bauariani verò ſumma celeritate Truchſeſij agmen ſequebantur, donèc tandèm ſub finem Martij in pago quodam, Burg ab incolis dicto, ad fluuium antiquæ Iſelæ poſito, illud aſſecuti, inſigni victoria ſtrauerunt. Præclaram hoc in prælio præſtitit operam Ferdinandus frater Erneſti, Bauariæ Dux: nec minor virtus fuit Manrici, Baſtani, Arcanarij, Torayſij, & Ionæ, qui omnes fortiſſimè dimicârunt, omnemque

equi-

equitatum, peditatumque strauerunt: adeò vt vix octuaginta è toto exercitu superstites, in proxima syluula sese abdidisse dicerentur. Captus est inter alios Henricus Bruinsuicensis Nothus, & grauissimè vulneratus ad Ferdinandum adductus est. Præda deindè, quæ opulentissima erat, capta, septendecim tantùm è suis desideratis, Arcanatio, Horatio, & duobus nobilibus vulneratis, Bauariani receptui cecinerunt. Venit intereà Thomas Epirota, cum lectissimis equitum turmis, ignorans iam pugnatum esse. Decretum itaque est communi consilio, Nuenarium & Gebhardum in castris suis quærendos, atque oppugnandos esse. Sed dum itineri sese accingunt, nunciatum est, eos iam Iselam atque Rhenum traiecisse, atque in Bathauia, inter duo maxima flumina, sese munire. Mutato igitur cõsilio, Bauariani in territorium Vestense reuersi sunt, & oppidum Reckelinckhusense obsederunt. dumque illud oppugnant, Horeuburgensis castri præsidia noctù fugiunt, & Reckelinckhusenses spe subsidii, destituti, & extrema necessitate circumuenti, sese Bauaro condonârunt. Truchsesius verò militia infelici relicta, Delphos Batauorum, ad Auraicum proficiscitur, vbi aliquandiù priuatus atque inglorius vixit.

1584

Henricus Bruinsuicensis capitur.

Intereà Hyperenses extrema iam penuria laborantes, cùm nullum subsidium à Flandris submitti posset, à Parmensi Principe vitam fortunasque pacti, vrbem honestis conditionibus Regi reddiderunt.

Hypra deditur.

Actum hoc est 8. mensis Aprilis, quo tempore initium habuit dissidium illud Capituli Argentoratensis. Vvitgensteinius enim Comes & Præpositus Coloniensis, Hermannus Adolphus Solmensis, & Vvinnebergius Baro Ioannes, de quibus in anno præcedenti diximus, per excommunicationem beneficijs ecclesiasticis non tantùm Coloniæ, sed & omnibus alijs in locis priuati, cùm se etiam Argentorati Præbendarum suarum priuatione, vnà cum Truchsesio suo Decano mulctandos non obscurè intelligerent, Capitulo sese opposuerunt. Vvitgensteinius enim & Vvinnenbergius eò celeriter sese conferebant, ad Capitulum admitti & fructus Præbendarũ suarum postulabant. Præpositus verò Christophorus Ladislaus Comes Nellenburgius, Baro in Tengren, & cæteri Canonici Catholici, cum ipso Episcopo, vtrunq; ipsis denegârũt. Sciebant enim, etsi pace Religioni Augustæ data, laici Augustanæ Religionis Pontificiæ potestati exempti

Initium dissidij Canonicorũ Argentoratensium.

1584 empti ſint, Eccleſiaſticos tamen ad Pōtificis tribunal pertinere: nec ſinè iactura Præbendarū, Beneficiorúmve ſuorū à fide Catholica deficere poſſe. Et rectè: non enim à maioribus Collegia huiuſmodi gratis ſunt inſtituta, ſed propter officiū, datū eſt beneficiū: qui officiū itaq; facere renuit, quo iure beneficio gaudebit? qui altario inſeruire non vult, quomodò de altario viuet? Nec ſufficit dicere, ſuo ſe more altario inſeruire: vltimæ voluntati fundatorū eſt ſatisfaciendum. Si officium hoc impium putent, vnà cū impietatis officio, impietatis mercede relinquāt: Beniuolum ſecuti, qui nè Iuſtinæ Imperatrici Arrianæ obedire contra Ambroſiū teneretur, non grauatè balthe-um, ſummæ dignitatis ſymbolū, ſibi detractum reſtituit. Sed ad rem. Collegæ Catholici nullā religionis mentionem faciebāt, tantùm ſeſe ſententiæ ſui Iudicis ſatisfacere velle aſſerebāt. Hoc Comitibus, hoc Senatui Argentoratenſi, ab his interpellato, reſponderunt. Proteſtantes Canonici, cùm ius ſuū quod prætendebāt, in Capituli iudicio ſuccūbere viderēt, ad Cæſarē atq; Imperij Principes appellârūt. Sed nō expectato appellationis termino, granarium incōſueta (vt aiunt eorum aduerſarij) claue aperiunt, certasq; auenæ menſuras indè in ædes ſuas cōportari iuſſerunt: & œconomum difficultatem in hoc ſpolio facientē conuitiati ſunt. Vltimo quoq; Aprilis ſimile quid apud piſtorē Collegij Vvinnēbergius per famulum perpetrauit. Id ægrè ferentes Catholici, apud Senatum de hac vi querelas ſuas depoſuerunt, tale ſpolium nunquàm in libera imperiali ciuitate auditum, priuilegijsque & à SS. Pontificibus & ab Imperatoribus olìm Capitulo donatis vehementer refragari dicentes. Et quia antiquis pactionibus & exemplis docere poterant, Senatū, ſi quandò inter Collegas Capituli diſſidium exoriretur, neutri ſe parti iungere debere, nec permittere, vt quis ciuium ſeſe illorū negocijs immiſceat, nunc etiam rogabāt eundem Senatū, vt non tantùm Vvitgenſteiniū & Vvinnenbergiū admoneant, nè quid vlteriùs per vim faciāt, ſed etiā ciuibus ſuis interdicant, nè quam ipſis opem in hac violentia præſtēt. Intereà Cæſar Collegio ſcribit, ſe intellexiſſe eoſdem, qui turbam Colonienſem concitârant, ſimilem tragœdiam in Diœceſi Argentoratenſi meditari. Monet igitur Collegas Catholicos, ſuæ Eccleſiæ rationem habeant, Canones & ſtatuta ſua defendant, huiuſmodi hominibus locum non dent, ſed eos ope legitimi ſui Magiſtratûs, Senatûs etiàm Argentoratēſis excludāt.

Sozomen. lib. 7. cap. 13.

Cùm

Cùm verò excõmunicati duo Canonici in concilliũ, ad continuandã suam possessionem (vt ipsi existimabant) venissent, Catholici per Notariũ eis decretũ Capituli prælegi fecerũt, quo demõstrârunt, antiquis suis statutis cautũ, excommunicato quacunq; de causa Canonico in Capitulo non esse locũ permittendũ. Notũ autem esse, Vvitgensteiniũ & Vvinnenbergiũ esse excõmunicatos, atq; priuatos. nõ posse itaq; Collegas suos, vel à trãsgressione propriorũ statutorũ, vel ab inobedientiæ vtriusque supremi sui Magistratus crimine excusari, si eos in cõmunionem suã recipere, aut consilia (quæ actus Capitulares appellant) captare cũ illis vellent: Immò & ipsos hoc modo simili censurę innodari posse. Protestari itaq; sese, ratione consuetudinũ, constitutionũ, & iuramentorum, obedientiæ quoq; Pontificis & Cæsaris, excõmunicatos nec ad Capituli consessum admittere, nec aliquos actus Capitulares cũ illis decernere posse. Deindè obiecta ipsis breuitèr violentia, quam pridèm exercuerant, docuerunt eos in susceptione suarum Præbendarum, & posteà magìs in ordine Subdiaconatûs & Diaconatûs sese religioni Catholicę, & Pontifici Romano obligâsse. mirari igitur Collegium, cur tã contumeliosè de Sanctitate eius loquãtur. Sed nec eos priuilegijs Augustanæ Cõfessionis gaudere posse, cùm à iuramento Religioni Catholicæ & Põtifici præstito, publica palinodia nõdùm sese absoluissent. Porrò velle se aliâs illorũ protestationi exactiùs respondere, promittentes, pronũciârunt publicè, se cùm in Capitulari hypocausto impediãtur, posthàc Capitulum aliò translaturos, tutiori q; loco conciliũ habituros: nec illud ad pristinũ locũ reuocaturos, priusq̃ omnia cessauerint impedimẽta. Contra hãc denunciationẽ, aliaq; Catholicorũ Canonicorũ decreta, Senatus, Vvitgẽsteinius, Vvinnenbergius, & Ernestus Comes Mansfeltius, qui solus Protestantiũ partes sequebatur, (Comes enim Bernardus à Vvaldeck, qui eis initiò fauere videbatur, Catholicis sese nunc palã adiungebat) publicis scriptis pugnabãt: donèc tãdèm per Notariũ publicũ mense Iunio protestatiõe prędicta trib⁹ istis Canonicis scripto domi exhibita, Catholici nouũ Decanũ, repudiato Truchsessio, elegerũt.

1584

Protestantes Canonici Capituli cõsessu prohibentur.

Canonici Argẽtoratenses nouũ Decanum eligunt.

In Polonia initia tumultûs ciuilis hoc tempore pullulare cœperunt. Causam præbuit supplicium à Salomone Zbarouio circa finem Aprilis sumptum. Is enim sub Rege Henrico proscriptus, eò quòd Nobilẽm quendam occidisset, cùm apud exteros aliquandiu com-

Causa simultatis inter Regẽ & nobiles in Polonia.

1584 commoratus esset, sub Rege Stephano in Poloniam venit. Sed, vt nonnulli scribunt, cùm eo in honore non esset, quo esse solebat, cum Andrea atq; Christophoro fratribus suis clàm in Regem & magnum Cancellariū Ioan. Zamoysciū conspirauit: statutumq; illis erat, Regem veneno, Cācellariū verò gladio necare. Proficiscentibus verò iussu Regis in Podoliā contra Tartaros Sibarkio & Zobario Vngarorū ducibus, cum suis copijs, proditio hęc à quodā citharœdo Samuelis Zbarouij domestico, in diuersorio quodā à Zobario inuento, & iam potu obruto, detecta est. Missus est citharœdus ad Regē, vnà cum literis cōiurationis Zbarouij manu subsignatis. Qui rumor cùm ad Zbarouios fratres esset allatus, per Ioannē Zbarouium belli Gedanensis nuper imperatorē, magnæ apud Regem authoritatis virum, & germanū fratrem suum, Regi supplicârunt, nè perfido fidicini crederet, nec odium in innocentes fratres conciperet. Sed cùm Rex Ioanni literas fratris ostenderet, atque ipse manū & sigillum fratris cognouisset, tristis abijt. Quarè posteà fratres se ipsi Regi purgare conati, literas nō esse veras & genuinas, sed ab alio manū ipsorum imitato fictas esse dicebant. Rex verò purgationem istam non accepit. Accidit paulò pòst, Cancellariū ad aliam ciuitatem, vt pro tribunali sederet, profecturū: quò in itinere Zbarouium illi insidias struxisse nunciabatur. Cancellarius statìm Regi significauit hostem in insidijs esse, & se ad mortē peri: Zbarouiū cum 300. equitibus eū expectare. petere itaque, vt Rex significet, quo loco factū, si eū superare posset, esset habiturus. Quod cùm Rex fecisset, Cancellarius collectis clàm copijs, dispersis Zbarouij per pagos equitibus, noctù illū in castello quodā, inter fœminas delitescentē cōprehendit, iussuq; Regis condemnatū capite truncauit. Erat hic Zbarouius ex illustri Polonorū familia, multosq; cognatos habebat & amicos, qui hoc suppliciū indignè ferētes, sub prætextu cuiusdā priuilegij Regni, quod se habere iactabant, quo cautum erat, nè Rex inaudita causa, sinè iudicio tribunalis, & Ordinum regni sententia, nobilem virum interficere posset, tumultuari cœperunt.

Zbarouius capite trūcatur.

Abbatis cuiusdam imprudēs facinus

Casparus quidam Getschauius Abbas Gedanensis in Oliua, cùm die Iouis Cœnę Dñicæ, post lotionē pedum suorum monachorum, mensę cum alijs nonnullis conuiuis accubuisset, & anguillam in vino coctam singulis distribuisset, audijt à quibusdam anguillam crudiorem adhuc esse, nec satis coctam. Abbas se oleum habere

absyn-

abſynthiacum è Francica legatione dono Henrici Regis 1584
allatum dixit: illius aliquot guttulas ſumptas, cibum crudum adhuc in ſtomacho bellè concocturas. Iuſſit itaque loco & numero (ſtabant enim plura vitra alcumyſticis liquoribus & medicamentis plena) deſignato, hoc oleum per famulum afferri. Sed ſiue famulus in loco aberrauerit, ſiue Abbas ipſe vitra mutauerit, incertum eſt. Id conſtat, cùm Abbas allati olei aliquot guttas in ſuum vitrum diſtillâſſet, indè alijs etiàm ſimilem portionem communicâſſet, omneſque bibiſſent, ſtatim malè habere cœperunt. Abbas tertio pôſt die mortuus eſt, & cæteri duodecim eius conuiuæ ipſis ferijs Paſchalibus obiêrunt: nos ſuo infortunio commonefacientes, nè in quibuſuis delibandis ſimus faciliores.

Gandauenſes, vt diximus, ad pacē aſpirare videbantur. Induciæ itaque viginti dierum inter Gandauenſes & regios datæ ſunt, quo interuallo pax concipi & confirmari poſſe exiſtimabatur. Miſſi ſunt initiò Gandauenſium legati ad Hollandos, Zelandos, alioſque confœderationis ſocios, vt fœderi & pactionibus renunciarent. Qui Antuerpiam miſſi fuerant, cùm in Senatu ſupremo prolixè ſatis orâſſent, ab Aldegūdo turpiſſimis conuitijs excepti, atque reiecti fuerunt. Cuius deindè machinatione ſeditioſiſſimus libellus prodijt, in quo miris argutijs pax omnis cum Rege turpis atque exitioſa demonſtrabatur: Regis, quem Tyrannum appellant, regiorumq; vires extenuabantur, illudebanturque: Ordinum verò potentiam ad quæuis perfringenda atque domanda plus quàm ſufficientē fore; Reges, Reginas, & Principes penè omnes Ordinibus opem laturos promittebatur. Intereà Embieſio inſidiæ ſtruebantur. Legati qui in caſtris erant, pacis conditionibus conceptis, remiſſi ſunt ad Gandauenſes, vt Senatus ijs ſubſcriberet: deindè in caſtra reuerterentur. Sed cùm in vrbem veniſſent, longè aliam quàm exiſtimauerant Senatûs opinionem, omniaque Auraici & ſuorum complicium artibus turbata inuenerunt. Reiectæ ſunt itaque conceptæ conditiones, ſed pacis nundinationem ob penuriam, quæ in vrbe erat, continuandam eſſe cenſuerunt, ſi quid intereà fortè in vrbem importari poſſet. Quarè alios legatos, Taiardum & Haimannum, homines Caluinianos cum alijs conditionibus in caſtra remiſerunt: qui præter conſcientiæ libertatem (quam Princeps Parmenſis illis promiſerat, adiecta tamen particula, modò ea ſinè ſcandalo vtantur, quam etiàm latiùs

Gādauenſes pacem petunt.

Inhoneſtæ Gādauenſium petitiones.

1584 exponi postulabant) publicum exercitiū Caluiniani dogmatis, templa, Ministros, ministrorum stipendia ab Ecclesiasticis bonis petenda, seminaria, præsidia nulla nisi Belgica, restitutionem priuilegiorum ab Imperatore Carolo sibi ereptorum, magistratuum, quales ipsi vellent, sine Regis authoritate interueniente, electionem sibi concedi voluerunt. Sed Parmensis illorum tacitè audaciam atque petulantiam admiratus, talem ipsis pacem se largiri posse negauit. Quarè legati in vrbem regressi, in ipsis portis elata voce clamabant, omnia apud Regem dolo atque scelere esse plenissima, frustrà ab illo pacem expectari &c.

Gādauenses pacem nolunt.

Brugenses synceriores, clàm initiò per Principem de Chymai, Arscotani Ducis filium, deditionē meditabantur. Obstabant Caluiniani; sed cùm Princeps Auraicus ex Hollandia præsidia mitteret, vrgeretque vt ea Brugenses reciperent, communis plebecula à Caluinianis deficiens, Catholicis sese iunxit. Cōceptos igitur per Secretarium Denterium articulos Tornacum legârunt, qui eos Principi Parmensi offerrent.

Brugenses cum Parmensi de pace agūt.

Intereà in VVestphaliç finibus Bauariani Recklinckhusense oppidum tanta contentione oppugnârunt, vt Truchsesij milites prçsidiarij, 4. tādem Maij deditionem fecerint, depositisque armis omnibus, oppidū cum ignominià reliquerint.

Recklinckhusen capitur.

Hollandi, quamuis liberalissimè illorum nautæ in Hispania & honestissimè haberentur, beneficijs ipsis deteriores facti, quod anteà facere semper recusauerant, tandem Auraici blanditijs deliniti fecerunt. Circa medium Maij Delphos Ordinibus conuocatis propositum est, de Hollandia, Zelandia, alijsque prouincijs Regi Frāciæ offerendis, perpetuoque coronæ Galliæ subijciendis. Decretum est consiliū hoc acceptandum, mittendosq; Legatos, qui articulos & cōditiones à Rege Galliç acciperent. Promittebant ipsi se nullā cum Hispaniæ Rege pacem inituros, nisi liberū ipsis Caluinianæ sectç exercitiū permitteretur: sed & impedituros modis omnibus, nè qua mercimonia regijs adueherentur. Idē Franciæ Regē facturum, ipsum insupèr, & Anglā, Ordinibus omnia ad bellum necessaria abūdè satis suppeditaturos, populo pollicebātur.

Hollandi Gallū Hispano præferunt.

Gandauensium legati, cùm tam seditiosam respōsionem retulissent, Caluiniani armati cōcurrentes in Senatum venerunt; pacem se nolle vociferantur, occidendos omnes suos pacificatores. Adfuêre mox cētum quinquaginta

Gādauenses tumultuantur.

ginta

ginta milites, qui in insidijs erant collocati. hi erumpentes, omnes, qui pacis authores erant, correptos in carceres detruserunt, numero circitèr centũ quinquaginta. Octingentos qui Catholici erant dearmârunt, & concionatores, qui à pacis studiosis cum nonnullis alijs in custodia tenebãtur, liberos dimiserunt. Embiesium quoquè comprehendunt. Borlutius verò & eius collega in castris regijs permanserunt. Indè cõmunicantes rem actam Teneremundanis, Bruxellensibus, & Antuerpiẽsibus, à Templio præsidiarios, qui eis opẽ ferrent, missos receperunt. Atq; ità spes omnis cõcepta de pace penitùs euanuit, & præclara donaria, quæ Parmensis ipsorũ legatis dederat, omnesque in castris impensæ ipsorum nomine factæ perierunt. 1584

Eodem ferè tempore Principum Imperij conuentus habitus est Rotẽburgi, in quo actum de publica pace Germaniæ tuenda, deque medijs quibus diffidentia Principum inter sese, causa Religionis quotidiè enascens, sopiri posset. Sed exiguo cum fructu discessum est. *Cõuentus Rotenburgensis.*

Brugenses Gandauensibus prudentiores, siue quòd animo erant sedatiores, siue quòd diuinum Numen minùs offendissent, conditionibus pacis inter Parmensem & se conceptis per suos legatos Querceti subscripserunt, pacemq; vtilem & stabilem sunt consecuti. Legati cum Burchio Consiliario Regis in vrbẽ reuersi, magna lætitia sunt accepti. Erecti sunt passìm arcus triũphales, vbiquè legebantur in laudem Regis carmina, vbiquè eius splendebant insignia: ter tormenta omnia explosa, campanæ omnes pulsatæ, & ignes triumphales omnibus in locis extructi, fusilesq; in aëra eiaculati sunt. iuuenes & senes, virgines ac matronæ lætitiæ signa quàm plurima dederunt. Clerus in conspectu totius vrbis Hymnum illum diuinum TE DEVM, musico modulamine decantabat, totaque vrbe vox vna, VIVAT, VIVAT REX, resonabat, dum per tubicinem pax promulgatur. Intereà virgines & matronę singulari zelo in Caluinistarũ Synagogas & tẽpla concurrunt, securibus, martulis atq; ascijs omnia ab illis extructa disijcientes, & cõfringentes. Vrbis reconciliatæ fama statìm per totũ diuulgatùr Belgium, & vbiquè trepidatũ: non tam ob vnam vrbem amissam, quàm ob æquissimas, & quas nemo sperare anteà audebat, pacis acceptæ conditiones. Gandauẽses verò tãquàm fanatico spiritu atq; œstro perciti, antequàm induciarum tempus expirâsset, in omnibus vicis & locis Regi nouum bellum indixerunt: comprætensisque Hispanis duobus & Ita- *Brugenses Regi recõciliantur.* *Crudele Gãdauensium facinus.*

1584 & Italo, vni nasum, aures & dextram manum, Germano quoquè dextram manum, pedemque alterum amputârunt, atque in castra Parmensis, quasi testes crudelis sui in Regem animi, remiserunt. Eadem truculentia mox Bruxellẽses tres equites, & Antuerpiani duos Hispanos, quatuor Sequanos, & quatuor Flandros strãgulârunt. Quam iniuriam vt regij vlciscerentur, compræhensos iterùm quatuor Gandauenses, auribusque & dextris abscissis, asseribus impositos, secundo flumine Gandauẽsibus remiserunt; cum inscriptione, Gandauenses Regijs quatuor terra misisse, nunc Regios Gandauensibus totidem secundo flumine remittere.

Vvestphaliã reformat Bauariæ Dux Ernestus. Acta sunt hæc mense Maio, cùm sequenti mense Ernestus Bauariæ Dux, totius iam Vvestphaliæ imperio potitus, Remp. formare, & collapsam Catholicam religionem restaurare instituit. Quem in finẽ doctos Theologos, inter alios verò Ioan. Nopelium, virum non minùs doctum, quàm pium, Cæsaris Vverdenæ Decanum euocauit, atque Arensbergam ire iussit: iussit & eò pastores omnes totius Vvestphaliæ confluere, vt designatis Theologis fidei suæ rederent rationem, eorumque examini sese submitterent. Erant autem oppida nonnulla de fide suspecta, quæ Pastores suos eò mittere nolebant; sed & Augustanæ confessionis exercitium sibi sinè vlla inquisitione liberum admitti postulabant. Inter hęc erat oppidulum paruum, nomine Gieseken. Elector itaque in hoc oppido conuentum indixit, vt de hac re deliberaretur.

Tumultus in Moscouia. Quæ dum fiunt, tumultus ciuilis in Moscouia exortus est: Basilidem enim mortuum diximus anteà; reliquerat hic filios duos: (tertium enim natu maximum iam anteà ipse interfecerat) Phædronem quem & Theodorum vocant, & alium ætate minorem, cuius tutelam Bielsio Principi nobili, opulẽto, & qui regia authoritate plurimùm pollebat, sed peracri & sæuo ingenio, moriens commendauerat. Bielsius hic ambitione incitatus, de Theodoro opprimendo, atque imperium sub prætextu pupilli in suam familiam transferendo cõsilia captabat. Cæterùm cùm maiorem nobilitatis partem in Theodorum propendere cognosceret, non expectanda esse comitia putauit, sed omni vtendum celeritate. Noua itaque moliri incipiens, militum circunquaquè copias conscribit, & primariã in vrbe Moscouia arcẽ occupat, omniaque pro libidine administrat. Proceres, qui iam tyrannide Ba-

de Basilidis liberati, mitiorem seruitutem sperabāt, confœderati, Theodori causam tuendam susceperunt. Confestìm itaque copias instruunt, & contra Bielsium, à quo expilati, oppressíque indignissima paterentur, rebellant: eductisque ex Principis armamentario ingentibus tormentis, arcem diuersis in locis vehementissimè conquassare incipiunt. Cumque per multas horas vtrinquè acerrimè esset dimicatū, & multi passim interficerentur præsidiarij, alij alio habitu atque itinere dilabūtur. Tandèm & Bielsius, arce relicta, libero exilio ad Casanēses discessit. Intereà Poloniæ Rex Stephanus horum omniū, vti & mortis Magni Ducis ignarus, legatum suum Leonem Sapieham iuuenem nobilissimum in Moscouiam misit, vt munera Basilidi deferret, & Reip. nomine mandata quædam exponeret. is cùm in itinere audisset Principem mortuum, & funus ad sepulcrum elatum esse, in vrbem Moscouiam venit, & ab omni nobilitate, cæterisque magnatibus summa cum humanitatis significatione acceptus, atq; in Senatum adductus est. Sed ob tumultus iam dictos primis diebus parum effecit: paulò pòst à Theodoro perbenignè auditus est. Sed cùm ille mandata Regis Poloniæ, causamque legationis audire cuperet, Sapieha hoc illi denegauit, addens: se ad patrem, non ad filium habere legationem. quarè cùm is decesserit è viuis, Boiaris loqui cupiuit. Sunt autem Boiari, qui, post Knesos & Vieliknesos, i. Duces & magnos Duces, imperij primatum habent. Theodorus id illi non denegauit. Quarè Sapieha se & à Polono missum graues ob causas ait, & importunum nunc esse Basilide mortuo legationem alij exponere: petere itaque, vt Magni Ducis filius legationem suam ad Polonum mittat, quò tanto citiùs ipse ad suum Principem redire posset. Re ad Theodorum relata, honestam legationem Grodnam ad Regem misit. obiuit hanc Andreas Iokoukiera Ismailovva. ipse, omnisque eius comitatus vestibus ac habitu lugubri ad Regem venerunt. habebat literas à Theodoro, quibus initæ cum patre pacis continuationem petebat. cautum enim erat in pacis conditionibus, eam altero Principe moriente rescindi posse. Addebat & suas ad Regem literas Sapieha, quibus intestinum dissidium per ditiones Moscouiticas significabat: ostendebat viam modumque Smolensciam & Moscouiam metropolin ipsam occupandi: Moscos ipsos & trepidare, & bellum præsagire, dicebat. Pacis itaque continuationem dehortabatur, & bello totam Moscouiam hoc tempore,

1584

Legatio Poloni ad Moscum.

Legatio Mosci ad Polonum.

1584 tempore, si aliàs vnquàm, subigendam esse suadebat.

Theodor' Magnus Moscouiæ Dux creatur.

Intereà Theodorus apud S. Michaëlem, tertio post obitum patris mense, qui fuit dies Iunij decimusoctauus, magna totius nobilitatis, omniumque subditorum congratulatione, Magnus Moscouiæ Dux, viginti duos annos natus, inauguratur. quo die & momento tam sæua tempestas excitata est, quantam homines ætate valdè prouecta nunquàm meminerant. Cùm autem resedisset ea tempestas, Dux in templum à Knesis deductus, vbi à Metropolita homine sene, bombycina veste ab humeris ad talos demissa induto, exceptus est. Templi pauimentum & parietes circunquaque aulæis erant exornata. Dux ipse in scamno ornatissimo, pileo purpureo, auro & gemmis distincto tectus, vesteque bombycina, multis aureis fibulis secundùm pectus stricta ornatus sedebat. Facto silentio, Metropolita exorsus, cœpit Duci inaugurato impiam & crudelem patris vitam commemorare, longaque oratione ad clementiam, probitatem, pietatemque admonere. Expletis deindè pro more gentis cæremonijs, discessum est. Theodorus autem Metropolitæ orationis non immemor, reclusis statìm omnibus carceribus, captiuos dimisit: liberale insupèr viaticum dedit, vt commodè ad suos redire possent, multaque clementissimi Principis edidit testimonia.

Magni Ducis Moscouiæ tituli.

Polonus bellum in Moscum meditatur.

Poloniæ Rex, partìm Sapiehæ literis incitatus, partìm Theodori literis offensus, vt qui se initio literarum præter Magnum Ducẽ Russorum, Vlodomiriæ, Moscouiæ, Nouogardiæ: præter Ducem Casaniæ, & Astracasaniæ, Smolensciæ, & totius Liberiæ, etiàm Liuoniæ Magnum Ducem, quem titulum sibi soli vendicabat Polonus, appellârat, clàm de bello inferendo Moscis cogitabat: Sapiehæ per literas omnia diligenter explorari iubet, saluum conductum ad Theodorum misit, cupiens vt sub finẽ anni suos legatos ad comitia in Polonia habenda mittat: nunciat etiàm illi, se literis, certisque nuncijs cognouisse, Sinan Bassam Turcarum Imperatori conquestum, multos Turcas è Persia reuertentes, à Tartaris & subditis Magni Moscouiæ Ducis, Borysthenis accolis occisos esse: ob eamque causam Turcam de Astracasania expugnanda consilium captare, quo facilior è Turcia in Persiam aditus esset. Monet itaque Ducem, vt vigilet, nè quod sui detrimentum patiantur.

Zutphanium ab Ore

Regis Hispaniarum in Frisia exercitus, cùm anno superiori Zutphaniũ occupâsset, sæpiùs in Veluã excurrit,

atque

atque aliquot munitiones occupauit: munitissimũ verò propugnaculũ in vlteriori Iselæ fluuij ripa, vrbi opposita, ędificauit. Sed 13. Feb. huius anni, collectis viribus, magnas prædas abigens, Veluam, & quidquid in ea occupârat, vltrò deseruit, vno illo in ripa propugnaculo excepto, quod quotidiè magìs magisq́ue muniebatur. Veluani, Vltraiectenses, & Hollandi, propositis difficultatibus Auraico demonstrabant, quanti sua interesset, si ea ciuitas ad obedientiam Ordinum non reduceretur. Auraicus igitur collecto non paruo exercitu, Holachium ad propugnaculum, vrbemq́ue obsidendam abire iussit: cui etiam paulò pòst reliquias exercitûs Truchsesij & Hērici Bruinsuicensis submisit. Verdugius vt hostiũ libidinem frangeret, septingentos lectissimos pedites in vrbem introduxit, propugnaculumq́; alis duabus, longè ad Iselã procurrentibus, nè traiectio impediretur, auxit: tormentis quoquè & militibus cõmuniuit. Confœderati, euocatis fossoribus, propugnaculum regiũ duplici hemicyclo cinxerunt: in exteriori octo maiores munitiones, in interiori quatuor, & medio interuallo tres erexerũt: ità vt quindecim propugnaculis maioribus, exceptis nonnullis minoribus figuræ planæ, nec ita munitis, vnum hoc regium clauserint. horũ nonnulla 40. quædam 30. tantùm passibus à regijs distabant. Quinetiàm varijs in locis cuniculos agebant, nullamq́; operam intermittebant, vt castrense hoc vallũ expugnarent. Verdugius nè suis deesset, Comitem Arenbergium, Manricum à Lara, Bostium & Toraisium Sequanũ equitum Magistros, iussu Principis Parmensis euocauit, atq; intereà hosti propugnaculũ vnum in labro fluuij structum ademit: vallumq́ue suum & vrbem, fidelissima imperterriti sui Vicarij Taxij opera, ab omni hostium violentia tutatus est.

1584.

dinibus coarctatur.

Auraicus se modũ viamq́; inuenisse ratus, vrbes quæ Regi parebãt recuperandi, Regisq́; exercitus sinè ferro extinguēdi, Delphis circa finē Iunij decreuit, & publico mãdato interdixit, nè quis prouincialiũ, Ordinum imperio subiectorũ, cum hostibus negociaretur, eísve annonã vllã vel commeatũ aduceheret. Sed quia merces computrescebant, ipsisq́; mercatoribus non minùs regiorum pecunia, quàm regijs illorũ mercibus opùs esset, edictum hoc paulò post cædem Auraici rescissum est. de cuius cæde ea quę fideli quorundã narratione, literis & scriptis grauiũ virorum, editisq́; hac de re libellis accepimus, referemus.

Auraicus negociationem cum regijs interdicit.

Auraicum Principē ante quadrienniũ à Rege Hispaniarum,

Auraicus proscriptus.

1584 niarum, legitimo ſuo Magiſtratu, publica ſententia proſcriptum eſſe, neminem vel dubitare puto, vel ignorare. Deerat tantùm qui ſententiam exequeretur, & ſe iuſtitiæ miniſtrum offerret. Tentârant id anteà ſuo periculo diuerſis in locis duo: ſed ad propoſitum ſcopum non peruenerunt. Tandèm, quidam Burgundus origine, patre mercatore, matre Biſontina, in pago prope Lugdunum Villafamenſi natus, viginti ſeptem annorum adoleſcens, eruditione, facundia, rerumque agendarum dexteritate inſignis, Balthazar Geraertz dictus; poſtquàm Principis Auraici cædem à tempore proſcriptionis indefeſſo animo meditatus eſſet, tãdèm anno poſt natum Chriſtum 1584. die decimo Iulij, circa ſecundam horam pomeridianam, perempto Auraico, patrias Belgicas ab eius violenta adminiſtratione liberauit. Poſtquàm enim Auraicus felicem Parmenſis Principis ſucceſſum in Brabãtia & Flandria videret, ſibi metuens, Antuerpia Delphos Batauorum, in monaſterium D. Agathæ (cuius Cœnobiarcha D. Muſius Poëta clariſs. eo conniuente ſuſpenſus erat) commigrauit. Intereà mortuus eſt Alenconius Gallus, aliquandò fictitius Brabantiæ Dux. cuius obitum vt mater Auraico per nuncium & literas ſignificaret, hũc Balthazarum, in Hollandiam ablegauit. Hæſit hic aliquandiù in aula inter nobiles admiſſus, & captabat opportunitatem perficiendi, quod dudùm animo deſtinârat: plùs ſolicitus nè manus erraret, quàm de tormentis, quibus ipſe eſſet afficiendus: Hoſtiam enim iam dudùm pro populo ſeſe Deo deuouerat.

Balthazaris Geraertz interfectoris Auraici deſcriptio.

Decimo itaque Iulij anni prædicti, cùm Auraicus pranderet quodam cum Leovverdienſi conſule, adoleſcens hic dimiſſus, vt ad ſuos rediret. Circa ſecũdam horam cùm iam Principem à menſa ſurrecturum arbitraretur, in aulam reuerſus, & ab excubitoribus, ſub prætextu Principem ob quædam oblita cõueniendi, admiſſus; Auraicum ad ipſos cœnaculi gradus deſcẽdẽtem expectat: ſclopetum habens ſub pallio, tribus globulis illito veneno infectis, & ſibi inuicèm concatenatis, oneratum. Prodeuntem verò Principem, ad quem propter legationem liberum habebat acceſſum, conueniens, ſclopetum in cor illius collimans, exonerauit, ſub mamilla ſiniſtra vulnere latitudinis duorum digitorum inflicto. globorũ vnus ſpinam dorſi, alter ſcapulam penetrauit, tertius autem inter inteſtina hæſit. Ipſe verò accepto vulnere ſtatim in terram corruens, & ad vnius tantùm Dominicæ orationis ſpa-

Princeps Auraicus interficitur.

nis spatium solis labijs nonnihil palpitans, vitæ finem impoſuit. 1584.

Præſidium autem, audito ſclopeti ſono, & ex vociferantium clamore intellecta domini ſui morte, dum inter ſe tumultuatur, & facinoris huius authorem inquirit, Balthazar per ſtabulum horto vicinum fugiēs, iam penè ad ciuitatis mœnia peruenerat: nisi ex Auraici prætextatis aſſeclis vnus, qui patratæ cædi præſens interfuerat, illum inſecutus tandem comprehendiſſet, tantumque colluctando exhibuiſſet negocij, vt ab alijs ſuperuenientibus captus, & in carcerem abductus ſit: ex quibus ille, omni trepidatione depoſita, cùm ſibi elabendi viam præreptam videret, protinus percontatus eſt, an Auraicus mortuus eſſet? Sed illi mortem ex induſtria ad mortem vſque celârunt, quo tantū fieret illi pœna grauior, quantum facinoris eſſet euentus incertior. Nihilominus tamen de optato ſucceſſu optimè ſperans, intrepidè ait: Se quidem haud neſcium eſſe, certò ſibi moriendū fore: verùm impensè gaudere quòd id iam perfeciſſet, quod ante annos ſeptem, vt faceret, animo deliberatum atque concluſum habuiſſet; mortemque hilari ſe & perlubēti animo oppetiturum, re ea fortitèr patrata, quam alij nōnulli ante ſe, etiàm vita amiſſa, perficere non potuiſſent.

Interfector Auraici capitur.

Quæſtionibus deindè ſubiectus, & præſente magiſtratu diligenter examinatus, an ab Hiſpaniarū Rege, vel ab alio quopiam mercede, vel promiſſis inductus, ad cædem iſtam animū adieciſſet; poſtquàm ſcripto primùm pulcherrimo, & firmiſſimis ſubnixo rationibus, ſeriē & cauſas facti ſui complexus fuiſſet, reſpondit, Nec prece, nec precio mortalium cuiuſquam, ſed ſolo ſuæ inſtinctu conſcientiæ, cauſa liberandæ à tā immani tyranno communis Reip. permotum, tam inclytum & pium facinus deſignâſſe, pro quo nō dubitaret paratam ſibi inſignis in cælo præmij remunerationem. De corpore verò ſuo ſupplicijs excarnificando (neque enim id à ſe præuiſum non fuiſſe) quandò iam Dei permiſſione in eorum poteſtate eſſet, ſtatuerent, quicquid vellent. Ego, inquiens, nunc quod meum erat perfeci, vos deincèps quod veſtri videbitur officij peragite: mortem & quæcunque poteſtis excogitate tormenta, nihil moror.

Confeſſio Balthazaris.

Quarè prima nocte in eculeo ſuſpenſum, quinq; vicibus crudeliſſimè virgis ceciderunt, plagas mox omnes melle oblinentes, adduxerunt hircū, qui vnà cum melle laceram vndiquè cutem linguæ ſuæ ſcabricie lambendo

Inaudita tormenta quibus Balthazar excruciatur.

Bbbb auelle-

1584 auelleret: sed, quo modo olim Danielem leones, sic & is contingere eũ non voluit. Deinde alijs diuersis affectum pœnis, & tandem in vanno positum, manibus pedibusq; colligatis, ne somnũ capere posset violenter eâ nocte impeditũ tenuêre. Succedẽtibus post hęc diebus & noctibus, post ludibria, sannas, & irrisiones multiplices, eo ex manibus in tergum reiectis iterùm in eculeo suspenso, 250. libratum pōdus ex maioribus pedum digitis alligârunt. Quo acerbissimo supplicio cùm eũ media hora excruciâssent; calceis ex crudo canino corio, oleo illinitis, pedibusque eius duobus digitis breuioribus, eum induẽtes, ad ardentem rogum collocârunt. Mox verò vt calcei ignis perceperunt calorem, in longè minorem, eamque sphęricam formam fuêre, vnà cũ pedibus, contracti: quos posteà exuentes, simul cum calceis, cutem & carnem auulserunt. Cùm ergò hoc modo pedes trũcâssent, axillas quoquè illi flammis adusserũt. posteà indusio aquæ forti immisso incensóq; amictum, & ardẽte perfusum adipe, acubus item & clauis manuum pedumq; vnguibus profundè infixis, horrendis illum alijs post alios cruciatibus terribilitèr exagitauêre.

Cæterùm cùm omnia hęc cõstanti animo & imperterrito vultu perferret, nullo edito inter tanta supplicia commotionis aut doloris signo; omnibus toto corpore crinibus abrasis, veteri illum putentiq; lotio (quod etiàm D. Luciæ contigisse legimus) perfuderunt, & aliena veste hominis morbidi, ex proximo allata Xenodochio, induerunt: quòd hæc ad pellendam incantamentorũ vim, quibus contra tormenta tueri se illi putabant, valere iudices arbitrabantur. Sed cùm nec hoc modo quidquam proficerent, & ille ad quæuis perferenda peræquè vt anteà persisteret fortis & inuictus, quęrentibus quid inter tanta tormenta cogitaret, respondit: Bone Deus, largire mihi tantùm perseuerãtis patientiæ donum. Rogatus deindè qua ratione ad tantas pœnas & cruciatus non ampliùs moueretur: Piorũ, inquit, preces id efficiunt. Consuli constantiam eius admiranti, Constantiam, ait, meam in obeunda morte clariùs intueri licebit.

Mira Balthazaris constãtia.

Extra tormenta autẽ positus, fixis in cælum oculis, septem Psalmos vel Litanias secum voluere audiebatur, dataque loquendi opportunitate, liberè & blandè cũ singulis agebat, tam presentẽ eius animum hilaremque vultum ipsis carnificibus admirantibus, & spectatorum permultis non sinè lachrymis ista cõtuentibus: quibusdam

etiàm

etiam hominem eũ esse negantibus, alijs verò eius cum 1584
dentium stridore virtuti inuidẽtibus: quibus perfidorum Iudæorum more sciscitantibus, à quo tempore animam suam diabolo deuouisset, summa cum modestia respondit; sibi nullã esse cum diabolo notitiam, nihilq; omninò commercij. Qua etiam ratione aliàs quandò proditoris, parricidæ, sicarij, aut alijs id genus contumeliosis incesseretur nomenclaturis, Christi exemplo simplicitèr ea negãdo, se defendit. Nec rarò quoquè varias sibi obiectas calumnias & iniurias, demissis in terrã oculis, tacitus dissimulauit. Iudicibus tamen perbenignè semper ad omnia respondit, & insupèr de impensa sibi in carcere sustentatione gratias egit, vicemque se illis relaturum promisit. Quærentibus, quam vicem? Aduocati, inquit, in paradiso. Illis subnectẽtibus, de quo loqueretur paradiso? Non noui, ait, preter vnicum. In summa, nihil nõ sanctum & prudens fuit, omnique sapientia & pietate perfectũ, quidquid aut egit aut dixit, quo tempore in carcere fuit. Neque enim aut verbulũ ociosum, aut quicquam molle, vel cum impatientia protulit: sed omnia, vel ad facinoris sui commendationem, fortitudinem ac defensionem, vel ad spectantium instructionem faciebant. Argumenta autem, quibus facinus suum tuebatur, partim sacræ scripturæ authoritate, partim firmissimis rationibus constabant, & quidem tam solidè, vt quidam aduersariorum Scabinus, qui huic præsens semper adfuerat spectaculo, palàm asseuerauerit, nunquàm sibi quæ hìc videat vel audierat excisura esse: immò sanè, inquiebat, si pro nostra causa hæc acta fuissent, meritò hunc hominem inter indigetes numerare deberemus. Simile iudicium alius quidam ex Catholicæ ecclesiæ presbytero, apostata & hæreticorum concionator, de eo publicè tulit. Quinimmò etiàm primus hæreticorũ huius ciuitatis concionator, qui in catasta fortissimo huic viro inter extrema supplicia aderat, vt eum suis fallacijs seducèret, cùm sæpè repulsam passus esset, quòd eum suis nænijs interpellaret, & orationibus vacare non permitteret, & ipse luculentissimis rationibus, & multa sacræ scripturæ authoritate, quæ pro defensione causæ suæ à Balthazaro nostro proferebãtur, victus testatus est, si causa pateretur, dignũ esse qui auro includeretur. Sæpiùs ergò examinatus, & varijs exquisiti generis quæstionibus tortus, cũ nihil cõfiteretur aut diceret, quod illorum auribus magnopere gratum esset: tertiodecimo præscripti mensis die, de

1584 morte sibi imminente certior factus, & postridiè audita condemnationis suæ sententia, placidissima voce inclyti martyris illius Diui Cypriani verba vsurpās, dixit: Deo gratias. Nullo igitur nō exhibito cum admiranda animi fortitudine Christianæ mansuetudinis specimine, animo semper præsenti & imperturbato, vultu hilari, colore & oculis viuidis, pedibus autē debilis & infirmus, cute & pedum digitis ex adustione & acuum clauorumq; infixione liuidis & luxatis, corpore deniquè toto per tanta tormēta horribilitèr deformato, in theatrum productus est; & palo seu cruci se alligari passus, nihil de consueta animi constantia remisit, aut vllū trepidationis signum, ad mox inferenda sibi immania illa tormenta ostendit, quorum vel sola memoria ingentē homini incutere terrorem posset. nam haud deerant ex circunstantibus complures, qui solo eorum contuitu, à se deficerēt, animisque linquerentur.

At iste generosus adolescens, sicut præcedentes cruciatus omnes, & mortis suæ sententiam magno & inuicto animo exceperat, ità quoquè eius executionē, quæque illi ferenda restabant tormenta, in totius ciuitatis, sed & regionis cōspectu, (nā vndequaquè ad hoc spectaculū homines confluxerant) mente imperterrita, & incredibili fortitudine sustinuit, suoq; sanguine æternā sibi gloriosi nominis memoriā consecrauit. Ipso autem ad palum, vt dictum est, alligato, carnifices ante omnia sclopetum incudi impositum, quo facinus patratum erat, (nam & hoc licèt inanime pœnā luere debebat) ferreis malleis non sinè magno labore confregerunt. Dehinc ipsum totū orationibus intentum, & velutì in Deo absorptū, thorace exuerunt, & femoralibus ad pedes demissis, indusioq; circa verenda colligato, carnificum alter dexteram eius apprehendit, eamq; inter cādentes laminas, seu artoptā, quam alius tenebat compressam exussit, fumo eius & nidore totum penè forum complente. Mox carnifices forcipibus candentibus ex brachijs, ac dextri pedis femore ac sura diuersas carnium patres horribilitèr auellunt, illo nulli rei quàm precibus vacante, (legebat enim voce satis clara, quæq; ab astantibus facilè intelligi posset, septē Psalmos Dauidicos pœnitentiales) nec vultûs colorē mutāte, manum, pedémve aut vllam corporis partem, ad tanta supplicia retrahente, aut cōmouente: nisì quòd trunco ambustæ dextræ brachio, quoàd eius fieri poterat, magna cū veneratione ter se Crucis signo muniuit. Posteà ex palo solutus,

Suppliciū & mors Balthazaris.

ſolutus, ſua ipſe femoralia pedibus excuſſit, & ſcamnum 1584
quod ad eum exenterãdum ibi paratum erat, pedes quantum poterat ſubleuando, ſponte conſcendit. Tum verendis illi primùm præciſis, & in ſportã appoſitam proiectis, & mox pectore & ventre per modũ crucis lentè diſſecto; inteſtina extracta, & cor, vt patriæ proditori, in faciẽ proiectũ fuit: ſolis labijs, quę orationi iam aſſueta erant, illò ſe cõmouente: & quaſi vocem, orisq; ſonum ad ſola virtutũm inſtrumenta à Deo accepiſſet, nullũ vnquàm auditus eſt emiſiſſe gemitũ, aut ſuſpirium: ſed ſeruato vultûs colore, inexpugnabilem, inuictiq; roboris ſpiritum, quartodecimo pręſcripti mẽſis Iulij die, ſub ipſa meridie, Deo creatori ſuo reddidit. Caput autem à corpore præciſum, & haſtę iuxta vrbis mœnia infixũ, multò pulchrius ſolito ſpectantium ſe oculis exhibuit. Corpus in quatuor partes diſſectum: partes verò ad totidem oppidi Delphenſis portas ex paribulis ſuſpẽſæ ſunt. Mors certè horrenda, & inauditi cruciatus, ſed maior animi perferentis fortitudo. Atque hæc quidẽ ſunt, quæ de Auraici morte, & interfectoris eius ſupplicio, ſpectatores ipſi, viri fide digni, nobis perſcripſerunt.

Cõtinuatio diſsidij Canonicorum Argentoratenſium.

Litem Catholicorũ & Proteſtãtium Canonicorum Metropolitanæ Eccleſiæ Argentoratẽſis, ad noui Decani electionẽ ſuprà produximus: reſtat vt quid poſteà ſit actũ, referamus. Ampliſſimus vrbis Senatus ſe hanc electionẽ iniquo animo ferre mox ſcripto ſuo ad Capitulũ miſſo declarauit, monuitq; ab huiuſmodi nouitate Catholici collegæ abſtinerent, nec virtute Cenſurę Pontificiæ, Proteſtantes concilio ſuo eijcerent. Sed & proteſtãtes Canonici electioni reclamãrunt. Catholici verò de electione calumniã ſurda aure præterierunt, ad poſtulationẽ de reuocandis ad conciliũ excommunicatis ſcripto diſertè reſpondent, ſe eos admittere non poſſe, priuſquàm per debita media eſſent Eccleſiæ recõciliati: id ab vtroq; ſummo ſuo Magiſtratu, Pontifice nimirùm & Cæſare, mandatũ eſſe: ſi ſecùs facerent, & hos offenderẽt, & ſtatuta ac priuilegia Capituli infringerent. Conquerẽtes verò quòd eorum aduerſarij, tam apud Magiſtratũ, quàm plebem, Capitulo calumnias ſtruerent, in ius vocari cupiunt, & ſe legitimi Iudicis tribunal nõ declinaturos promittunt. Ad Senatum 18. Iulij quoquè Comites Manderſcheitiũ, Gerolſteinium, & Hohenſaxiũ miſerunt, qui excõmunicatos iuſtè excluſos eſſe, nec recipi ante impetratã reconciliationem poſſe, oſtenderunt: docueruntq; Senatum nul-

1584 li Religionis paci, nullis statutis, nullis iuribus refragari, quòd Cęsurę Pōtificis executio in clericū instituitur: nec id cū libertate aut priuilegijs Reipub. Argentoratēsis pugnare, cùm Magistratus in ciues, & Pōtifex cū Episcopo in ecclesiasticos habeat imperiū; nec vnius administratio in alterius tēdat prçiudiciū. Literas quoquè seu mandatū Cęsaris secundū, eiusdem cum priori argumenti, Senatui exhibent, quo se nihil propria authoritate, aut violēter facere, aut fecisse demonstrârunt. Diebus aliquot sequentibus, inter illustre Collegiū, & amplissimum Senatum disceptatū est, vtrùm Censura Pontificia in clerū vrbis Argentoratensis locū habere, an non habere deberet.

Intereà, 11. scilicet Augusti, Solmēsis Comes excommunicatorū tertius Argentoratum venit: qui communicatis consilijs cum suis cōplicibus, 15. die concilium indixit. Catholici verò cū anathemate percussis cōmunicare nolentes, ad conclaue nō venerunt: sed & ostiū hypocausti obserari prçceperunt. Protestantes cùm ostiū clausum cernerent, vi illud effringunt, & ablata veteri & communi sera, septē alias proprias appenderunt. Indè secundò in granarium irruentes, multò quàm anteà maiorē auenæ copiam auferri iusserunt. Capitulum, nè authoritatē hoc modo suam amitteret, re intellecta, adulterinas istas seras tolli iussit: sed illi reuersi sub vesperem fores iterùm marculis, tudibus alijsq; instrumentis, magno cū tumultu effringunt. 18. deincèps die mensis eiusdē vtrunq; Oeconomum & Secretariū in sua verba iurare coëgerunt: portas à suis famulis custodiri præceperunt: omniaq́; pro voto constituerūt. Catholici quidā, vt quid intùs ageretur cognoscerent, ædes accedūt, fores pulsant: sed exclusi abiērunt: qui intùs erāt, sclopetis, bipēnibus, hastis, clauis, alijsque telorū generibus sese armârunt. Pomeridiano tempore nunciatū est (sed falsò: nam Catholici & Episcopus exemplo Coloniensi edocti, thesaurū hunc tutiori loco abdiderant) Capitulo, Protestātes Canonicos Archiuum Diœceseos violenter aperuisse, atque indè cimelia, ornamenta, pecuniā, instrumenta publica, & quidquid preciosum erat, rapuisse. Negabant id Protestantes, & ab aduersarijs id factū fuisse affirmabant: tamen fatebātur sese archiuū reclusisse, non aūt thesaurum, quem quęrebant, sed locum inuenisse: quo aūt animo id fecerint, nôrunt ipsi. Scelus hoc in sua Apologia vehementer exaggerāt, cùm nonnulli locū istum legentes, afferant, Comites istos suî oblitos, in hostibus tantoperè calūniari, quod in amicis qui nuper Bruclense atq; Bonnense archiuum spoliârant,

Violentia Canonicorum Protestantiū.

non improbârunt. Hanc violētiam paulò pòst Capitulū Senatui conqueſtū eſt: ſe quidem eā armata manu impedire potuiſſe, ſed in libera ciuitate tumultū concitare noluiſſe. Proindè petere, vt Senatus huiuſmodi vim atq; iniuriam in poſterū velit impedire. Quam Capituli accuſationē Proteſtantes 21. Auguſti, ſcripto ad Senatū miſſo, quibus modis potuerunt refutare, factumq; ſuum defendere conabātur, & Senatoribus ſuæ religionis domeſticis facilè perſuaſerunt, archiuū à Catholicis Canonicis eſſe ſpoliatū. Quarè Senatus 22. Auguſti ablatorū reſtitutionem poſtulauit: ſuſtinens, ſecundùm iura ad Senatū ſpectare, vt aduigiler, nè eccleſiæ ſuis ornamētis atq; theſauris ſpolientur. Quod vtinàm meminiſſet, officiumq; feciſſet tū, cùm primùm religio in hac vrbe mutaretur. Catholici, qui celatū maluiſſent ob varia indè dependentia pericula, theſaurū à ſe, cùm id proditū intellexiſſent, Senatui confitentur, conſcio Epiſcopo tranſlatū in ſua eſſe cuſtodia, & in vſum totius Diœceſeos ſeruari: prægnanteſq; adferunt rationes, cur à ſe trāſportatus eſſet. Senatus prudenter id actū eſſe iudicās, cœpit in Catholicorū partes nōnihil inclinare, & ad petitionē eorum in ędes Confraternitatis, vulgò Broederhoff (ſic enim vocāt ędes Capituli) firmū pręſidiū, ſumptibus tamen Collegij, impoſuit. Acgerrimè tulerunt id Proteſtantes, & ſcripto Magiſtratui declarârūt, ſeſe in hoc præſidio nō conſentire: Catholici verò Senatui gratias egerūt. Sed quia iidē tres excommunicati Comites, Vvitgenſteinius, Solmenſis, & Vvinnenbergius, adhuc in his ædibus armati manebant, triticiq; & ſiliginis iā plus quàm 3000. modios vendidiſſent, nec finē huius ſpolij facerēt, orāt Catholici Senatū, vt eos indè in proprias ſuas ædes cōmigrare, atq; ibidèm quietè, vti cęteri Canonici, habitare iubeat: frugū venditionem impediat, & preciū venditorum ad communem vtilitatē Collegij deponi pręcipiat. Senatus nō illibenter illud fecit. Sed Proteſtantes 31. Auguſti lōgo ſcripto, & ſecundò à Senatu ad officiū faciendum moniti, lōgiori ſeſe defendere, iuſq; ſuum, quod habere ſe pretendebāt, tueri conati ſunt. Intereà Nicolaus Baro Bollevvilerus, & Otto à Sultz, vt controuerſiā hāc è medio tollerēt, litemque cōponerent, plurimùm, ſed fruſtrà, laborârūt. Sed & Proteſtāres fructus paſsìm vendebāt, & aulā Decani inſupèr occupârūt, eamq; ataxiā pepererūt, vt coloni frumenta atq; canones pendere detrectarent, & Oeconomi ſacramento ſuo cuperēt abſolui. Hęc omnia referūt ad Senatū 1584

1584 Catholici, eique supplicant, vt crescentibus malis maturum remedium apponat.

Legatio Principũ Protestantiũ ad Episcopũ Argentorat.

Mense Septembri Casimirus, tutor & administrator Electoratûs Palatini, Richardus & Ioannes Comites Palatini, Ernestus & Iacobus Marchiones Badenses, Legationem ad Episcopum Argentinensem mittunt; eum honorificè salutantes. Legationis summa erat: Se intellexisse controuersiam Catholicorum & Protestantium Canonicorum Collegij Argentinensis: Catholicos exclusionem Protestantium reuocare nolle, nouum Decanum elegisse, Archiuum & thesaurum sinè decreto Capituli transportâsse: Protestantes possessionis continuationem flagitâsse, iudicium Principum Imperij postulâsse, ædes Cõfraternitatis occupâsse, & adhuc occupare. facilè ex his scintillis magnũ incendiũ excitari, etiam suorum subditorum damno, posse. Monere igitur se Episcopum, tanti nè faciat Papã, vt suæ euangelicę religionis socios, Capitulo exturbari patiatur: sed magìs Imperij & Diœceseos tranquillitatẽ cõtinuare laboret. Cùm enim, aiunt, Pontifex Augustanam confessionem hæresin appellet, cogitandum est, qui Papam propugnãt, eos omnes Augustanæ confessionis socios Principes & subditos hæreticos appellare, atque hinc extrema esse expectanda. Id

Notandũ.

scilicet apud eos crimen læsæ Maiestatis est. Sed obsecro (dent mihi hanc veniam) cùm Truchsesius in sua ad ciues Colonienses epistola, Pontificem Romanum Antichristum, Abominationemq; Romanam vocat, cùm hi Protestantes Canonici in sua Apologia, vbì Comitem à Vvaldeck mordacitèr notârunt, Missam Idololatriã appellant, suóne proprio iudicio & Cæsarẽ ipsum, & maiorem Electorum, bonamq; Principum Imperij partem, qui Rom. Pontificem caput Ecclesiæ, eiusq; Religionem veram profitẽtur, Antichristos, Abominationes & Idololatras appellant? quòd si ferro vindicandum hoc est, cur illorũ arma, cur indignationẽ non metuunt? Sed ad rem.

Responsio Episcopi ad legationem Protestantiũ.

Audita legatione, mirari poterat Episcopus, Canonicos suos, qui se Augustanæ confessionis profitebantur, tam gnauitèr à Caluiniani dogmatis Principibus defendi, in hoc negotio, qui in rebus fidei, hostes sunt infensissimi: id quod vtriusq; religionis Ministrorum scripta testãtur. tamen perbenignè Legatis respõdit: Agere se Illustrissimis Principibus gratias, quòd suæ Diœceseos tranquillitas ipsis cordi sit. Non libenter se tamen audiuisse, vtrunque fratrẽ suum tam sinistrè apud Principes delatum.

tum. Velle tamen se totam rei seriem enarrare: Esse iam ab initio Diœceseos vsitatum, vt quicunque Canonicus esse, & ad possessionem admitti cupiat, inuocato Dei nomine, ad sancta Euangelia iuret, se statuta Capituli obseruaturum: cumque ad perceptionem fructuum admitti postulet, Subdiaconus primùm, atque indè Diaconus ordinetur. Hoc iuramento & vinculo itaque singulos Canonicos, ratione statutorum Capitulo, & ratione Ordinum supremo Magistratui obligari: Legatis notum esse, Antiquam esse constitutionem Capituli, si quis Canonicus quacunque ex causa, siue de iure, siue de facto excommunicetur, eum ad sessionem in concilio, nec adstuctuum perceptionem admitti posse, priusquàm sit reconciliatus. Talem in constitutionem Vvitgensteinium & cæteros quoquè iurâsse. Non itaque præter ius & æquum fecisse Collegas, quòd Vvinnenbergio primùm, deindè Vvitgensteinio Capituli sessione interdixerint, orauerintque primùm ab excommunicatione absolutionem impetrarent: quam tamen illi respuerunt. Neminem fore qui verè dicere possit, Capitulum aliquid iniquum, toto controuersiæ tempore in Protestantes collegas statuisse. Deindè Episcopus Legatis violentiam & spolia Protestantium exposuit, quantamque ipse diligentiam per Bollevvilerum & Satrapam Haganovvæ, quos ad prædictos excommunicatos miserat, eis pro reconciliatione intercessionem offerens, adhibuerit, vt controuersia sedaretur. Literas quoquè & mandata Cæsaris illis exhibuit, quibus contrauenire Capitulum nulla ratione potuisse contendebat. Ad electionē noui Decani respondit Episcopus: Protestantium in Capitulum se vi ingerentium importunitatem postulâsse Collegarum, etiàm absentium, conuocationem. qui cùm coiissent, necessariam esse duxerunt alterius Decani electionem: ad eam quoquè Ernestum Mansfeltium vocatum non venisse, quæ causa fuerit Episcopus ait se ignorare: nihilominùs Decanum à præsentibus electum. Id factum neminem calumniari posse; cùm iam ab initio vsurpatum sit, vt si quis Prælatus coniugem duxerit, eius Præbendam alter accipiat, & ad dignitatem Prælaturæ alius eligatur. Huius rei multa adduci posse exempla: sed vnius Richardi Palatini sufficere, cui id Præposito adhuc huius Collegij, post initum matrimonium contigerat. Porrò postquàm commemorâsset, quid Protestantes Canonici in effringendis foribus Capitularis hypocausti, Confraternita-

1584

Constitutio Capituli Argentorat.

1584 nitatis ædium, & Archiui perpetrâssent, ait: Capitulum à Senatu postulâsse, vt hanc violentiam prohiberet. Quod cùm non faceret, se Cæsaris opem implorâsse, & ad suas querelas responsum expectare. Conqueritur etiàm Episcopus, Excommunicatos illos, vt populum in Catholicos collegas magìs incitarent, passìm diuulgare, Capitulum Monocerotis cornu, ornamenta, cimelia, & thesaurum Diœceseos distraxisse, & oppignorâsse: cùm ea Capituli decreto, respectu exempli Coloniensis, in tutiorem locum sint transportata: nihil indè venditum, oppignoratum aut distractum, sed omnia simul in vsum Diœceseos asseruari. Qua autem intentione ipsi Excommunicati fores Archiui perfregerint, id se Legatis perpendendum relinquere. Obtulisse quoquè Canonicos Senatui, postquàm ædes Capituli ab omni vi essent vindicatæ, sese hæc omnia consuetum ad locum reportaturos. Fuisse hunc thesaurum semper in Capituli custodia, nullum prætereà in illum ius habere: aliâs quoquè (vt omnibus notum est) necessitatis tempore translatum & absconditnm fuisse. nihil igitur in præiudicium Senatûs factum esse. Tandèm concludens Episcopus ait: se nihil magìs quàm pacem & tranquillitatem in sua Diœcesi exoptare, si eam saluis statutis, saluaque conscientia possit conseruare.

Ad hanc responsionem Legati penè obmutescentes, cùm nil aliud possent, petitionem suam nudè prolocuti sunt: Se scilicet disputare nolle. Vnum esse medium, vt omnis controuersia tollatur: Protestantes scilicet in possessionem reuocentur, & nulla religionis habita ratione, paritèr quietè viuant. Et quia vtraque pars se læsam conqueratur, hæc quòd Monocerotis cornu, aurum, argentumque factum atque infectum, omniaque instrumenta sint aliò transportata; illa quòd granarium violenter sit apertum, & frumentum venditum, ædesque Capituli ab aduersarijs sint occupatę: consultum videri, vt Catholici transportata ad Archiuum referant, & Protestantes ædes relinquant, seseque ab omni vi in posterum abstineant. Sperandum esse aiebant id à Protestantibus obtineri posse, vbì de possessionis continuatione facti fuerint securi. Ridebant multi hoc legatorum consilium, eò quòd absolutè concedendum suaderet, id de quo hactenùs erat disputatum: tum etiàm, quia Protestantibus pro excommunicationis pœna 4000. modios frumenti, & 125. modios auenæ, quos è granario

Postulata legatorum Protestãtium.

com-

communi vendiderant, præmium statueret. quibus concessis, sperabant Legati, eos ad pacem induci posse. Sed vt absurdam suam petitionem ipsi quoquè Legati intelligerent, Episcopus disertè illis per suos respondit: A seculis inauditum esse, tres Canonicos ædes vigintiquatuor Principibus & Comitibus communes, vi occupâsse: multò minùs tam paucos, eosque iuniores, inuitis Prælatis & Senioribus, Archiui & granarij fores violenter effregisse, & è cumeris aliquot modiorum millia frumenti vendidisse. Cæterùm si Principes eorùmve Legati Excômunicatis persuadere possint, vt ab omni vi abstineant, ædes communes relinquant, venditi frumenti precium restituant; sperare Suam Cels. apud Cęsarem veniam impetrari posse, & Capitulum inductum iri, vt benignè cum illis de pace agat. His ità peractis, discessum est.

Paulò pòst Episcopus Clientes suos fiduciarios per Alsatiam conuocauit, & negocium cum illis communicauit. Illi rei indignitate moti, sedecim ex præcipua nobilitate, vigesimoseptimo Septembris miserunt ad excommunicatos Canonicos: qui peterent, vt posito dissidio, Ecclesiæ reconciliarentur, & ædes communes relinquerent. Diù multumque inter vtranque partem, vltrò citroque scriptis & verbis res frustrà est agitata. Intereà in suo proposito procedentes vlteriùs excommunicati, etiàm Præsentias (vt vocant) suas violenter à Vicario Claudio, cui eas distribuere incumbebat, postulârunt. *Couentus Alsatiæ.*

Antuerpiensis vrbis incolę, tum Auraici morte, tum hostium victoria atque propinquitate consternati, trepidabant: multique fugam moliebantur. Non ignorabat hoc Senatus, publicoque mandato 17. Iulij interdixit, nè quis sinè expresso Magistratûs consensu, vrbem deserere præsumeret. qui mandato non paréret, eius bona fisco subsignarentur. Plus tamen metus, quàm Senatûs potuit authoritas: nam 78. non minimi censûs viri, cum familijs clàm erepserunt, & ad loca tutiora sese receperunt: qui omnes mense Decembri publicè reuocati sunt. *Antuerpia trepidatur.*

Gandauenses de malo in deterius quotidiè proruentes, tandèm etiàm eò dementiæ venerunt, vt Embiesium antesignanum omnis suæ rebellionis nuper captum, publicè decollârint, & caput hastæ impositum populo spectandum exhibuerint. Iusto sanè Dei iudicio, vt *Embiesij supplicium.*

per

1584 per quos ipse peccauerat, ab iisdem quoquè puniretur, & à proprijs canibus instàr Actæonis dilaceraretur.

Parmēsis Antuerpiā obsidere incipit. Illustrissimus Dux Parmensis, post maturam deliberationem tandèm ad Antuerpiam, caput & ærarium totius Belgij, recuperandam animum adiecit. Primùm duce Mondragonio propugnaculum in Lillo fortissimum ex opposito pagi eiusdem nominis vehementissimè concussit: adeò vt horrendo tormentorum reboatu territi præsidiarij Herentalenses, munitissimum alioquin Campiniæ oppidulum, fugientes regię pòtestati reliquerint. Sed quia Lilloensis ista munitio viribus difficulter expugnari posset, & tumultuantes in ea milites nouis stipendijs atque auxilijs refocillarentur, quin & aggeribus perforatis aquæ copiosissimæ in agros immitterentur; oppugnationem cœptam Parmensis intermitti mandauit, & partem exercitûs Teneremundam, oppidum totius Flandriæ munitissimum, traduxit; partem propugnaculis ad Scaldis nauigationem infestandam erigendis in ripa reliquit. Rihouius Teneremundæ præfectus cum præsidij parte, relicto in vrbe Vicario cum trecentis tantùm militibus, absens erat. Cumque Parmensis deditionem per suum fecialem postularet, Vicarius petulantissimè respondit, & fecialem vrbe eiecit. Qua indignitate motus Parmensis, actutùm attractis maioribus tormentis mœnia concussit: indè per elices aquis subtractis, impetum in quoddam propugnaculum fecit, vbi tres continuas horas acritèr dimicatum est: superiores tandèm Hispani, desideratis tantùm 10. & 30. vulneratis, propugnaculum expugnârunt. paulò verò pòst oppidani animum despondentes, deditionem decimoseptimo die Augusti fecerunt, atque ità munitissima vrbs sex dierum spatio, felicibus Parmensis auspicijs, in Regis sui redijt potestatem. In hac verò obsidione Petrus de Paz Hispanus Chiliarcha prudentissimus, miles fortissimus, & vir singulari pietate clarus, amicus quondàm meus, magno cum Parmensis dolore, globo traiectus, occubuit.

Teneremūda Parmensi deditur.

Regiorum in Velua victoria. Regij, qui Zutphaniæ & in Veluæ propugnaculo obsidebantur, collectis viribus à tergo hostium munitiones aggredi, eosque è munitionibus in planitiem elicere conabantur. Erant Ordinum milites numero duplo maiores regijs. nam in castris decem tam equitum quàm peditum habuisse millia dicebantur: regij verò quatuor tantùm millia, & quingentos. Ordines itaque cùm per exploratores didicissent, regios pugnam moliri, conuasatis

satis omnibus, postridiè relictis munitionibus turpissima fuga elapsi, regijs incruentam victoriam reliquerunt. Pars Dauentriam, pars Arnhemium dilapsa, ab incolis miserè mulctata & conuitijs excepta est. Dux eorum Comes Nuenarius Berkam reuersus, ibidèm aliquandiù latuit, hanc ignominiam pro gloria castri Horstensis, nuper in Diœcesi Colon. per insidias suorum intercepti, reportans. 1584

Intereà Parmensis omni diligentia obstructioni Scaldis incubuit, vt nauigatione impedita, fame atque inedia domitos Antuerpianos in ordinem redigeret. Initiò itaque in Callo & Ordam, hoc cis, illud citra fluuium, duo munitissima propugnacula exædificauit: eaque tormentorum maiorum copia, commeatu, atque omni apparatu bellico muniuit. indè maximis malis atque arboribus in vadum, vbi id haberi posset, adactis, pontem vtrinquè sternere sublicium incepit. Ordines verò cùm regijs viribus suas longè debiliores esse cernerent, Francorum, Anglorumque auxilia summa contentione postulârunt: Franco omnia liberalitèr promittentes, qui eos misso Bruneo vanis pollicitationibus, & magnifico fuco elusit. Viluordienses cùm à regijs premerētur, nec auxilium vllum à suis confœderatis expectarent, certis conditionibus in potestatem Regis initio Septembris venerunt.

Parmēsis Scaldim obstruit.

Viluordia deditur.

Dum Parmensis Scaldis obstructioni incumbit, etiàm nauigationis nouæ vsum Bruxellensibus intercipit: quo tempore Ernestus Elector Coloniensis Leodij Treuirensem Archiepiscopum magnificentissimè excepit, eique iuramentum Septemuiratûs præstitit. Mittentes deindè Electores ambo Legatum ad Belgas, eis operam suam in pace componenda deferentes, postridiè discesserunt. Sed Ordines Belgici animo præfractiores, legationem respuebant, trium Regnorum auxilia sibi frustrà promittentes: Anglam enim stipendia, Francum militem, Danum naues & commeatum suppeditaturum, miseri gloriabantur, & magnificè iactitabant.

Elector Coloniensis Bauaras iuramentum Electoratûs praestat Treuirensi.

Cameracenses multis excursionibus Hannoniam atque Arthesiam depopulabantur. Iniuriam apud Regem, qui se amicum simulabat, conquestus Parmensis, nihil aliud audijt, quàm Cameracenses id suo periculo & inscio Rege facere. Mottæus collusionem hanc animaduertens, in Galliæ fines copias suas mittit, omniaque diripit, atque depopulatur. querenti Franco Parmensis

1584 sis vicissim respondit, Mottæum id se ignorante fecisse: atque ita ars arte illudebatur.

Gandauenses sese Regi dedunt. Gandauenses in extremis angustijs constituti, inuiti ad Regis clementiam confugientes, pacem, quæ nuper gratis offerebatur, magno, mense Septembri die vigesimosecundo, sunt promercati. Summam tamen Parmensis clementiam sunt etiamnùm experti: obliuionē omnium flagitiorū perpetuā consecuti, arcem solùm reædificarent, & 300000. coronatorum millia pro expēsis Regi numerarēt. Qui alterius q̄ Catholicę religionis essent, si conuerti nollēt, post duorū annorum tranquillam in vrbe habitationē, ipsis permissū est aliò migrare, bona sua vendere, trāsportare, aut per procuratores administrare.

Ordinga recuperatur. Calendis Octobris Blancartus Leodiensis, Insulæ Cæsareæ præfectus, Ordingam in Diœcesi Coloniēsi ad Rhenū oppidulū, insigni stratagemate, in ipso diei crepusculo matutino cepit, ope captiui cuiusdam adiutus, qui per fenestrā quandā in penuariū arcis cum socijs quibusdam ingressus, excubitores primùm, deindè octuaginta circitèr præsidiarios interficiens, arcem & oppidum in Electoris Bauari tradidit potestatem.

Antuerpiensibus ab Hollandis cōmeatus mittitur. Hollandi atq; Zelandi, dum adhuc aliquo modo libera esset in Scaldi nauigatio, nōdùm flumine obstructo, omnē quem potuêre cōmeatum corradūt, impositumq; 122. nauigijs, æstu maris & vento secundo Antuerpiam aduexernnt, vno tantùm nauigio à Parmensi depresso. Nec ità multò post, septimo scilicet Octobris, alias centum quinquaginta naues, annonam vehentes, Antuerpiam miserunt, & ad finem eiusdem mensis aliæ bobus oneratæ, exiguo detrimento accepto, eodem appulsæ sunt. Etsi enim Parmensis ab vtraque ripa, quousque vadum erat altius, sublicio ponte fluuij vsum interceperat, tamen latior & profundior pars hosti adhuc patebat. Nec concilio militari consultum videbatur, hyeme ingruente fluuium prorsus obstruere, nè inundationibus, glacie atque tempestatibus, quæ in hyeme solent esse frequentiores, exortis, operæ dissoluerentur, & vndarum vi abriperentur. Antuerpiæ variæ disputationes quotidiè de hac Parmensis intentione instituebantur, posset'ne effectum consequi optatum, an verò non. Sed qui experientia fluminis cæteros antecellebant, illum obstrui posse fatebātur. Intereà Antuerpienses, Bruxellenses, & Mechlinienses legatos in Hollandiám mittunt, vt Ordines consulant, si è re patriæ sit, communem totius Belgij

pacem

pacem cum Rege facere, an non? metuebant enim nè Hollandi per mercatores in Hiſpanijs ſeorsùm Regi reconciliarentur. Interim Parmenſis, qui in Beueren caſtrametabatur, omni diligentia, quæ ad munitiones perficiendas firmandasque erant neceſſaria, comportabat: foſſores & fabros lignarios Gandauo euocat, hos frumentatum, illos lignatum, partem materiatum emittit. Sed & 22. naues bellicas Gandaui & Teneremundæ inſtructas ex Scaldi per ſtagnantia prata Calloum aduehi, inſpectantibus & admirantibus hoſtibus, curauit. quæ inexpectata rei ſucceſſio Antuerpienſium animos mirum in modum labefactauit. Sed & ipſi quorundam induſtria nauim miræ magnitudinis, forma quadrata, quam Finem belli appellabant, ædificârunt: ea 24. maiora tormenta in inferiori tabulato vehebat, in ſuperiori ſclopetarij erant aliquandò mille quingenti, qui aggeres ab omnibus hoſtium inſidijs tutos reddebant. Acroteria, coſtæ, & ſubligacula nauis tam erant munita, vt nullis poſſent tormentorum ictibus perforari. Conſtitit nauis huius ædificatio (vt quidam aiunt) quadraginta florenorum millibus, præter ipſa armamenta, omnemque, qui in ea erat, bellicum apparatum. Hac ingenti mole operas Parmenſis perrumpere, hac eius propugnacula, quæ paſsìm in ripis & aggeribus habebat, expugnare conabantur. Alij longo rerum vſu prudentiores, magisque exercitati, omnem ſuorum apparatum deſpiciebant, & Liesfeldium Brabantiæ Cancellarium ab Ordinibus conſtitutum, per libellum ſupplicem interpellant, monentque vt apud regios pro impetranda pace intercedat. Quod cùm ad aures eorum veniſſet, qui dignitatibus in vrbe erant inſigniores, datò claſſico ciues ad arma conuocant, & libelli iſtius ſupplicis authores compræhenſos damnant, mulctant, & in exilium eijciunt. Indè mandato publico cauent, nè quis in poſterum pacis cum regijs ineundæ faciat mentionem: qui ſecùs fecerit, capitis ſupplicio mulctetur. Quin etiàm paulò pòſt ciues ad nouum iuramentum præſtandum compulerunt, quo ſeſe obligârunt, quòd Regem, eique adhærentes omnes perpetuò hoſtes æſtimarent, nunquàm pacem ab eo peterent, nunquàm oblatam acceptarent, aut verbo vllo aut ſigno oſtenderent, ſe pacis huiuſmodi eſſe amatiores: quòd ſi quis ſecùs fecerit, is ſinè mora vltimo ſupplicio afficiendus eſſet. Vt aũt ad tam barbarum iuramentũ pręſtandũ populum facilius

indu-

1584

Parmẽſis in obſtruendo Scaldi diligẽtia.

Antuerpiæ interdicitur, nè quis de pace loquatur.

1584 inducerent, diuulgârunt passim Parmensem præter fidem Gandauensibus datam crudelissimè in Caluinianos sæuire, eos passim comprehendere, torquere, excarnificare, nec excusationes vllas, nec intercessiones acceptare.

Aldegundus obsessis subsidium mittendũ persuadet.

Aldegundius quoque conuocatos Optimates longa oratione ad magnanimitatem & fortitudinem hortabatur, plaustra futilissimarum promissionum, de Reginæ Angliæ, deque Regis Galliæ præsentissimis auxilijs in medium adducens, orabat saltem quinque aut sex mensibus in officio maneāt, sesque defendant: accepisse enim sese literas ait à Legatis Belgicis è Gallia scriptas, quibus Regem Belgicas prouincias summo cum desiderio in suam protectionem accepisse nunciabatur. His & similibus minis atque fabulis pacis memoria penitus est obliterata.

Historiæ litis Canonicorum Argentinensium continuatio.

Eodem mense Octobri cùm Clientes fiduciarij Alsatiæ, & Legati Palatinorum atque Badensium, Argentorato re infecta discessissent, Comes Vuitgensteinius, Solmensis & Vuinnenbergius, Canonici excommunicati, Collegio nouem articulos proposuêre, quibus nec alijs pacem componi posse dicebant. Sed cùm Catholici articulos legissent, Doctorem Vuilhelmum Cæsareum & Iosephum Bilonium ad prædictos Comites miserūt, vt dicerent se eos articulos ratos habere non posse: malle rem Deo omnium iniuriarum vindici, & supremo Magistratui committere.

Senatus ad petitionem Capituli, vt diximus, in ædes Cōfraternitatis præsidium deduxerat, eo fine, nè quid violenter aduersarij ibidem tentarent. Sed cùm illi cameras euacuare & frumenta vendere nõn cessarent, præsidiumque ad ista conniueret, Capitulum ad Senatum misit, qui eum officij commonerent. Excommunicati Ioannem Rumelinum, qui Capitulo est à secretis, ad se vocârunt, & vt tablinum, quod Cancellariam vocant, aperiret aut claues traderet, præceperunt. Cùm ille sese excusaret, vt qui ratione iuramenti id facere prohiberetur; Protestantes illi Canonici, aduocatis fabris ferrarijs, à secunda pomeridiana hora ad sextam in effringendis tribus ianuis, duabus ligneis & vna ferrea, laborârunt, omni vi atque conatu vsi. conclusiones verò atque decreta Capituli è tablino abripientes abiêrunt. Id facinus Capitulum rursùs Magistratui conqueritur, petitque per præsidium huiusmodi impediant, & aduersarios ædibus istis communibus expellant.

Canonici Protestantes cãcellariam vi aperiunt.

Episco-

Episcopus cùm audaciæ rebellium suorum Canonicorum nec finem nec modum esse cerneret, ad Senatum Argentinensem scribit, diligentiam suam in tollenda controuersia tam exhibitam, quam adhuc exhibendam commemorat: ostendit etiàm si Excommunicati ad possessionem Canonicatûs & perceptionem fructuum admitti possent, non tamen eos vltra 1200. florenos percepturos. vendidisse autem præter auenam plus quàm 4000. modiorum frumenti, & singulos, vbì vna tantùm debebatur, quatuor aut quinq; portiones accepisse. Fieri quoquè posse vt, nisi maturè sopiatur priuata hęc cupiditas, etiàm in vicinatum regionum detrimentũ aliquandò redundet. Petit itaq; Episcopus, vt Senatus diligenter animaduertat, possítne iure, si quod Diœcesis damnum acceperit, restitutionis cautio ab excommunicatis postulari: quam si negauerint, an´ne ad eam iuxta constitutiones Imperij queât cōpelli? Ad quam quæstionẽ responsum Senatûs petens Episcopus, eundẽ modestè exhortatur, nullã deinceps vt vim in vrbe sua fieri permittant. 1584 *Episcopus Senatui Argentin. scribit.*

Cautionẽ postulari suo nomine prorsus indignum existimabant excommunicati: quarè inuectiuas literas in collegas Catholicos, in Episcopũ, in Pontificem, tam ad Doctorem Cæsareum, quàm ad Senatũ mittunt: Pontificem ipsum Satanam & Antichristum Romanũ, eius & adhærentium illi actiones latrocinia, & sanguinarias artes appellantes, lateq; suo se modo defendentes: cōcludunt, se ad cautionem præstandam non teneri. qua apologia apud amicum Senatum impetrârunt, vt iam Monocerotis cornu omnisque thesaurus à Catholicis per Senatum repeteretur; qui eam translationem ad suam ignominiam & detrimentum spectare contendebat esse enim ornamenta Ecclesiæ, eaque nec Ecclesiæ subtrahi, nec posse alienari. Ad petitionem Collegij de prohibenda frumenti venditione & eijciendis excommunicatis ex Confraternitatis ædibus, ait Senatus: Se, vt exirent, à Comitibus illis postulâsse: sed responsum esse, se rationes suas habere cur istic maneant, nec vllo iure eijci posse. Senatui hoc responso satisfactum est, nec vlterius voluit eos vrgere. Hoc Senatûs fauore audaciores facti Excommunicati, nouas apologias ad oppida & nobiles mittunt, seseque quàm optimè possunt, defendunt. *Si quis Lutherum hæreticũ appelles, putant principes eius doctrinæ se hæreticos appellari. Id scilicet hactenùs à Lutheranis obseruatũ est.*

Cęsar interea seriò, atque summa cum grauitate, per literas Senatui mandauit; vt excommunicationis sententiam in Vvitgensteinium & suos complices latam *Cæsar Senatui Argẽt. scribit*

1584 exequeretur, eosque Confiaternitatis ędibus eijceret, nec quo minus è Collegij sessione excludantur impediat. Senatus verò in excommunicatorum partes magis inclinans, facere quæ iubebantur, recusauit.

Hollandi muniũt vicina Antuerpiens. loca.

Hollandi atque Zelandi vt bellum à se in socios deriuantes, illud diutiùs extra suos fines alerent, Montes ad Zomam imposito præsidio muniêrunt, & Burgerholt (suburbium est Antuerpianum) Anglorum aliquot centurijs custodiendum demandârunt. Parmensis verò nihil intermittebat, quod ad nauigationem impediendam, & castra munienda faciebat. Principis, in quo plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimum consilij inter ipsa pericula erat, nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat: laboris & frigoris patientia par: vigiliarum somnique nec die nec nocte discriminata tempora: id quod gerendis rebus superesset, quieti datum est. ea neque molli strato, neque silentio accersita est: sed multi sæpè militari sagulo opertum humi iacentem inter custodias stationesque militum conspexerunt: sæpiùs princeps prælium inibat, vltimus confecto prælio excedebat: totaque hac hyeme non cum hominibus solùm, sed cum ipsis elementis, summa cum patientia, luctabatur, ęquam per omnia mentem conseruans.

Principis Parmensis laus.

Magnanimũ Principis factum.

Cùm quędam circa hoc tempus exploratorem emisissent Antuerpiani, isque captus ad Parmensem traheretur, nihilque iam ipsi præter laqueum sibi reliquum esse existimaret; Princeps placido vultu eum affatus, bono animo esse iussit. deindè eum omnia per loca munitiora ducens, ait, Reuertere nunc ad dominos tuos, & nuncia illis, quæ tibi ostendi. hic enim locus est aut victoriæ meæ, aut erit sepulturæ. Atque ità dimissum hominem in ciuitatem redire iussit. Paulò pòst aliæ naues ab Hollandis missæ ad vrbem incolumes peruenerunt.

Limburgũ in Vvestphalia capitur.

Limburgum Vvestphaliæ castrum, ditionis Nuenarij Comitis, adhuc à Truchsesianis occupabatur. Præsidiarij excursionibus quotidianis omnem istius regionis tractum infestabant: quarè Ordines Vvestphaliæ iam pridèm illud obsederant. sed quia in altissimo monte extructum erat, difficulter potuit expugnari: donèc tandèm cuniculis ad fundamenta perductis, cùm Hessus quidam arcis præfectus, non leui coniectura periculum, in quo versarentur qui in arce erant, si ignis adhiberetur, cognosceret, deditionem certis conditio-

ditionibus initio Nouembris fecit. Quo factum, vt tota nunc Vvestphalia Electori Ernesto pareat, eiectisque omnibus hostium copijs, alta pace fruatur. 1584

Interim Angli aliquot in castra Parmensis veniunt, qui humaniter excepti, quatuor signorum defectionem offerebant. Parmensis eodem tempore amicas & clementia plenas literas ad Senatum Antuerpiensem misit, omnem illis gratiam atque indulgentiam promittens, si ad gremium Ecclesiæ & Maiestatis redire velint obedientiam. Illi Parmensi gratias agunt, eius clementiam miris laudibus extollunt, dolere se simulant eius clementiam ipsis non anteà fuisse exploratam: fieri enim potuisse, vt iam pacem haberent. cæterùm cùm iam Regis Galliarum fidei sese dederint, fingunt se sinè summa leuitatis atque inconstantiæ nota, illum repudiare, & Regi Hispaniarum reconciliari non posse.

Parmẽsis Antuerpienses ad pacẽ hortatur.

Die Nouembris 12. Ioannes vnicus Philippi Catholici Regis Hispaniarum potentissimi filius, Madriti, magna cum solennitate, multisque cæremonijs Princeps totius Hispaniæ electus est. Maiestas Regia vnà cum Principe pridiè ad Sanctum Hieronymum venit, vbi aliquandiù hæserat Imperatrix Maximiliani II. vxor, & Regis soror. Postridiè ad eundem locum sorores Principis ambæ Regis Hispan. filiæ, à Castellæ præside, alijsque multis aulicis & regijs ministris ductæ fuerunt, & ad Regiam Maiestatem per portam D. Dominici intrârunt. Templum deniquè per ambitum cum Principe, cæterisque dominabus ingressæ, ad altaris partem meridionalem constiterunt. Hic Cardinalis Toletanus sacrum auspicatus est. Episcopi verò de Placentia, de Salamanca, de Samorra, d'Auila, de Segouia, de Quenca, de Ciquenca, & de Osma, ad alterum altaris cornu sedebant. Habebat & hic Cardinalis Granuellanus suas functiones: qui Suæ Maiestati Euangelium & Pacis osculum præbebat. Idem munus & Episcopus Placentinus erga regias filias obiuit. Sacro finito, Granuellanus Principem ad summum altare manu duxit, vbi à Toletano Sacramento Confirmationis munitus, atque indè oleo sacro perunctus, ab eodem Granuellano ad priorem locum reductus est. Hìc tum surrexit Armorum Rex, qui apud Hispanos magistratus est, & ad eam altaris partem, vbi Euangelium canitur, vbi & Legati, aulæque Præfecti, &

Hispaniarum Regis vnicus filius, Princeps Hisp. creatur.

1584 prætextati aſſeclæ, nobiliumque pueri ſtabant, ſe conferens, iuramentum quod Principi erat præſtandum, alta voce pronunciauit. Poſt quem Licentiatus Ioannes Thomas Regis Conſiliarius ſurgens, idem iuramentum latiùs explicauit, declarando etiam, idem iuramentum ab Imperatrice, tanquàm Caſtellæ Infante, filiabusque regijs præſtari debere. quæ illud non recuſauerunt. Quo peracto, Legatus Regis proteſtatus eſt, id iuramentum ab Imperatrice, non tanquàm à Germaniæ Imperatrice, ſed tanquàm à Caſtellæ Infante poſtulari. Rex deindè cum Imperatrice ſorore ſua eum locum accedens, in quo Crux & Miſſale (vt vocant) iacebant, ſumma cum maieſtate acceſſit: præſtitoque iuramento, vbi Imperatrix Principem nepotem medium (cùm is manus deoſculandus præbere nollet) complexa, eumque deoſculata, vnà cum Rege ad priorem locum reuerſa eſt. Filias Regis ſurgentes, cùm illæ, officio præſtito, reluctantis fratris manui oſculum impreſſiſſent, omnes Epiſcopi ſubſecuti ſunt, quibus per Marchionem de Aguilar iuramentum quoquè imperatum eſt. Poſt Epiſcopos illos iurârunt Hiſpaniæ Primates, ante alios Admiralius Caſtellæ, Marchio Billena, Dux de Paſtrama, Princeps de Aſcoli, & Marchio de Denia. Indè & reliqui in dignitate cõſtituti Domini, aulæ procuratores, Communitates de Burgia & de Toledo. A Marchione verò de Aguilar, idem iuramentum exegit Dominus de Oropeza: tandèm & à Cardinale Toletano id Epiſcopus Placentinus ſuſcepit.

Iaponiæ Regum legatio in Hiſpaniã venit.

Hunc tam ſolennem diẽ multò etiam lætiorẽ reddidit cæli ſumma ſerenitas, & triũ Iaponum Regũ ex vltimis in Oriente terrarũ orbis finibus magnifica legatio. Qui eàm obibant, Regum, principumq; filij, hoc tempore ſuperuenietes, manus Regis atq; Imperatricis exoſculati, honeſtiſſimè excepti fuerũt. Erant illi colore albi, ſtatura mediocri, optimis ingenijs prediti, ante paucos annos ad fidem Chriſtianã, gratia diuina, & Patrum Societatis Ieſu opera conuerſi: & nunc Romam, ad præſtandam ſummo Pontifici obedientiam, proficiſcebantur. De quibus latiùs in menſe Martio anni ſequentis agemus.

Telegnius Lanouij filius capitur.

Sub id tempus Telegnius Lanouij filius Antuerpia Lilloum cum decẽ nauibus & vna triremi nauigaturus, proximè pontem in naues regiorũ incidit. commiſſum eſt atrox prælium. Telegnius cùm ſe ſuperatum videret, literas quaſdam legationis ſuæ ſummam, atque alia arcana quædam conſilia, deque aggere Coudeſteinio occu-

cupando continentes, in fluuium proiecit: sed cùm adessent ex regijs qui id obseruârant, literas vndis extractas, Parmensi tradiderunt. è quibus omnia eorum consilia sunt detecta. Telegnius ipse cum nauibus, triremi & duodecim alijs Centurionibus in potestatem regiorum veniens, Gandauum, atque indè Tornacum missus est. quæ victoria regiorum animos vehementer erexit, & hostium econtrà labefactauit. Paulò pòst Parmensis perducta fossa ex Scaldi, iuxta munitionem Calloensem, in pratis portum seu stationem nauium suarum fecit; vt si tempestas exoriatur, eæ in flumine non periclitentur, sed tutò in portu possent consistere. Tunc & Gandaui & Brugis Reipub. facies cœpit reformari, Caluiniani è magistratibus eijci, Catholici viri surrogari, templa restaurari, arx Gandauensis reparari, omniaque ad meliorem formam institui. 1584

Bruxellenses verò etsi penuria commeatusque difficultate laborarent, tamen præfracti adhuc pacem respuebant. Erant quidem ex ciuibus permulti qui pacem bello anteponebant, sed Templij & præsidiariorum viribus oppressi, de pace ne mutire quidē audebant. Antuerpienses & Mechlinienses omnē opportunitatē captabant eis commeatū mittendi. Centū itaq; circitèr currus annona instructi quāto potuêre silentio in vrbem peruenêre: sed cùm reuersuri essent preciosa supellectile rursùs onerati, in manus regiorum inciderunt, ipsisque prædæ fuerunt. *Bruxellēsium pertinacia.*

Postridie Calendarum Decembris Hollandi instructissimam classem iterùm Antuerpiam miserunt, vt operas Parmensis demolirentur, & aggeres Ternousæ conuellerent, omnem regionem Vvaseam marinis fluctibus cooperirent: fore enim hoc modo sperabant, vt Parmensis commeatûs inopia pressus, stationes deserere compelleretur. At ille risit eorum insaniam: venientes duas hostium naues depressit, & tres captas suæ classi adiunxit. *Hollandi rursus classem Antuerpiam mittunt.*

Sub id Ericus Dux Bruinsuicensis princeps bellicosissimus, & multis expeditionibus, victorijsque clarus, in Italia vitam cum morte permutauit. Legitimam prolem nullam reliquit, illegitimas duas, masculam & fœmellam, quas tam tenerè adamabat, vt moriens ijs opulentissimas diuitias, & dominia quæ in Batauia possidebat, testamento dicatur reliquisse. Bruinsuicensium suarum ditionum aliquot vsumfructum vxori Duci Lotharingiæ fœminæ sanctissimæ reliquit: Sed Iulius Dux *Dux Ericus Bruinsuicensis moritur.*

1584 testamentum hoc ratum non habens, hunc vsumfru-ctum vxori denegauit. Postulatus est huius litis arbiter æquissimus Princeps VVilhelmus Lantgrauius Hassiæ, & nisi maturè negocium componatur, timenda sunt arma, vicinorumque populorum interitus.

Selestadiensis conuentus, eiusq; decreta.

Episcopus Argentoratensis hoc mense Decembri inferioris atque superioris Alsatiæ Ordines, vnà cum Capitulo suo Selestadium ad comitia conuocauit. Excommunicati Comites cùm se à conuentu excludi intelligerent, Petrum Scerrerum & Nicolaum Gerbelium eò cum literis & apologijs miserunt. Auditur Episcopi postulatum, leguntur Pontificis & Cæsaris mandata, proponuntur excommunicationis causæ; ostenditur Comites non tam quòd Catholicam religionem deseruerant, quàm quòd Coloniensi bello sese implicuerant, damnatos esse. E conrrà auditur damnatorum legatio. Tandem conclusum, Legatos ad Senarum Argent. mittendos, qui ei supplicent, eumque admoneant, vt mandaro Cæsareo, totiès nunc reiterato, satisfaciat.: præsidium ædibus Capituli impositum euocet: excommunicatos Comites benignè primùm, vt exeant, adhortetur: quòd si non obediant, secundùm Cæsaris mandatum viribus eijciant. Administratio verò domûs, fructuum atque prouentuum, Oeconomo & ministris constitutis restiruatur. qui præstito iuramento, nulli Canonicorum, siue is Catholicus sit, siue Confessionista, aut etiam Excommunicatus, quidquam ex prouentibus porrigant: sed omnia fideliter congerant, atque custodiant, donèc controuersia omnis decisa sit. Prætereà vt Legati vtriusque Alsatiæ domum reuersi, relatione facta, omnem diligentiam adhibeant, quo Domini sui communibus votis Cæsari supplicent, vt tam in communis patriæ, quàm in partium dissidentium vtilitatem, Sua Maiest. Electores Moguntinum & Saxonem interpellet, mandetque illis, suos Consiliarios mittant, qui causam cognoscant, eamq; iudicent. Mandatum quoque est vtrique parti, nè arma moueant, aut vim alteri inferant: quòd si quæ partium id fecerit, promittunt se ad Cæsarem id primùm relaturos; deinde etiam si opùs sit vim vi repulsuros. Hanc conclusionem Legati ad suos Dominos & Magistratus referãt, qui mensis spatio in conuentu Hagenouvvæ habendo sententias suas dicẽt. intereà & partes, an hæc rata habere velint, aut irrita, deliberabunt. Cæterùm Excommunicati,

cati, siue quòd causæ suæ diffiderent, siue quòd commodo suo cedere noluerint, ad Satrapiam Hagenouvvæ scribunt, iustitiam causæ suæ multùm exaggerantes, orantesque nè Ordines decreta conuentûs Selestadiensis approbarent. Interim illi qua possunt diligentia frumenta, vina, aliosque prouentus vendunt, & in proprias ædes transportant: adeò vt Catholici apud Senatum conquererentur, iam septiès mille & quingentos frumenti modios ab illis esse distractos. Sed Senatus ad hæc omnia conniuebat, & definitionem conuentûs Selestadiensis prolixo ad Ordines scripto missa se non approbaturum declarauit. Ad maiorem rei exulcerationem editum est Calendarium, (vt quotannis fieri solet) in quo insignia, nomina, & tituli Canonicorum exprimuntur. In hoc Truchsesii insignia, cum galea, scuto, & titulo Electoratûs erant depicta. Nonnullorum quoquè nomina miniatis literis, aliorum furuis expresserant, & quosdam Canonicos omiserant. Quæ omnia cùm ad simultatem maiorem pertinerent, Collegium à Senatu petijt, exemplaria supprimeret, Impressorem captum, qua intentione hæc fecisset, interrogaret. Sed Excommunicati suam interponentes authoritatem, Impressorem defenderunt, & Senatui facilè satisfecerunt.

1585 *Canonici Protestantes & Senatus Argoratens. decreta conuentûs Selest. contemnunt.*

Holachius Comes huius anni nobis dedit catastrophen: is enim cum octingentis equitibus commeatum Bruxellensibus aducturus, in aliquot equitum turmas, qui sub Conradino Italo Regi militabant, incidens, magna suorum ignominia, maximoque detrimento pugnauit: captis etenim 250. & ducentis circitèr occisis, cæterisque vulneratis & in fugam versis, ipse equo celeri elapsus, in Campiniam incolumis peruenit. Hæc clades D. Merodio occasionem dedit, vt Bruxellensibus, propositis diuersis in quibus erant difficultatibus, pacem à Rege petere suaderet.

Holachius iterùm caditur.

ANNO 1585. die 4. Ianuarij, Aldegūdus primarius Antuerpiensiū Consul, habita primū longa in concilio oratione, quatuor nouos ex infima plebe cōstituit Chiliarchas: quos Colonellos exotico vocabulo nunc appellāt; Arnoldū scilicet Helmannū, Franciscum Herequiū, Baltassarē Mucheronē, & rectorem quendā cereuisiæ, hominē etiàm nomine obscurū, suis factionibus

Antuerpiæ noui chiliarchæ cōstituūtur.

1585 vtì & alij tres studiosissimum, & ad quæuis audendum promptissimum. Quo peracto, ij qui æstate præcedenti fuga elapsi, vrbem metu, contra edictum, reliquerant, publicè & nominatìm reuocantur. quo tempore nunciatum est, inducias vnius anni inter Cameracenses, Hannonienses, & Arthesios proclamatas esse.

Regiorum in Frisia victoria. Ordines in territorio Groningensi ad Amisiū fluuium, pago cui Oterdom nomen est, propugnaculum anno præcedenti, magna cum celeritate construxerant: ex quo multum damni territorio inferebāt: & nè Embda commeatus in vrbem nauigio importari posset, impediebant, quia verò natura loci, fluxûs atque refluxûs maris beneficio, & arte esset munitissimum, oppugnari difficulter potuit. Quarè longa obsidione & fame, qui in eo erant, domandos esse Verdugius existimauit. Rem Nobili cuidam Vltraiectensi, iuueni robusto, imperterrito, & victorioso, nomine Rineueltio, toto hoc Frisico bello notissimo, multisque victorijs claro, demandauit. Is cùm extructis iuxta Geusiorum stationem alijs munitionibus aliquandiù commeatum excluserat, tandèm initio huius anni Hollandi apparatu facto commeatum nauigio in propugnaculum importare summa vi contendebant: Rineueltius id impedire, & se ad pugnam accingere, vtrinq; ad manus venire, fortitèr dimicare; Hollandi fugam capere, regij quatuor nauigia stellatura & commeatu onusta, & duas naues bellicas intercipere, spolijsque diuites in castra redire.

Ordines Buscoducū per insidias ingressi eijciuntur. Dum Parmensis totus est in Scaldi occludendo, Geusij nè suis rebus deesse viderentur, insidias vrbi Buscoducensi struxerunt. Est autem Buscoducum vrbs ex quatuor Brabantiæ vrbibus primarijs vna, à syluis, quæ hoc loco olìm Duci fuisse creduntur, nomen habens, longè munitissima, ludo literario, magna ciuium & pręstantissimorum ædificiorum frequentia, pugnacique populo, blando tamen & ciuili, nobilis. Mansit hæc vrbs in fide atq; officio Regis ab anno 1579. quo tempore Caluinianos felicitèr eiecerunt, vsque in hunc diem, quantumuìs diuersis insidijs, diuersis tēporibus, non sinè suorum dāno tentauerūt. Comes Holachius, quod hactenùs non successerat, feliciori vt sperabat euentu aggressurus, clàm ex Velua, diœcesi Vltraiectēsi, præsidijsq; finitimis quoscunq; potuit euocauit: & 19. die Ianuarij per dēsissimas tenebras, agmen ducēs, circitèr quatuor milliū equitum atq; peditum, in insidijs proximè vrbem permansit,

ducen-

ducentos verò equites Germanos & aliquot sclopetariorum manipulos ad portam, vulgò De Duchterpoort dictam, præmisit. Horum quinquaginta humiles quasdam ædiculas, portæ contiguas, in quibus interdiù custodiæ delitescunt, occupauerunt. Manè facto hora circitèr octaua, porta recluditur: emittuntur exploratores, & custodiç disponuntur. Qui in prædictis ædiculis erant, erumpentes, magno impetu exploratores, excubitoresq; occidunt; & in vrbem ruunt. Ascendunt confestim turrem portæ imminentem, vt impedirent, nè quis cataractam impendentem in irrumpentes demitteret; inueneruntque senem quendam, cui huius cataractæ custodia erat demandata. Hunc multis vulneribus confossum, semiuiuum in cubiculum quoddam detrudentes, socijs signũ dederunt, vt in vrbem accelerarent. Nec mora, confestìm ingentes copiæ irrumpunt, quæ bonam vrbis partem occupârunt. Erant fortè fortuna tunc temporis in vrbe aliquot hastati equites Itali, & Sequani, numero pauci, qui pridiè cum mercatoribus in vrbē venerant. Sed & Altipennius morbi curandi causa huc venerat, & necdùm prorsus conualuerat. hic itaque inermis primùm, pugione tantùm & scuto se protegens, equites istos hostibus obiecit, ciuesque in ordinem redegit. Interìm arma illi & equus adferuntur. Tunc cum Domino de Helmont equitibus & ciuibus in hostem irruens, acritèr pugnauit, hostesque locis quæ occupârant passìm eijcere cœpit. Qui iuxta portam erant, triumphum ante victoriam canentes, acclamant socijs, vrbem iam captam esse. Quod elogium cùm, qui cataractam custodiebant, audiuissent, ad prædã festinantes, portam deseruerunt. Senex ille cruoris iam nimij effusione penè exanimis, cùm hostes decessisse intelligeret, spiritum resumens, ad ostium turris accurrens, illud occludit: & ablatis repagulis totam cataractam demittit. Holachius, qui mutato equo vrbe iterùm exierat, vt nouas copias adduceret, cum Domino Isselsteinio & magno comitatu reditum festinans, cùm portam obstructam videret, spem suam elusam & socios periclitari animaduertens, tristis reuersus est: euentum foris expectans. Interìm in vrbe magna cõtentione pugnatur. Sed cùm hostis cerneret à tergo nullos sequi, & portam occlusam esse, trepidantes fugam capessunt, seseque è mœnibus demittentes, aut vado enatârunt, aut limo infixi, suffocati sunt: ciues paucis parcere, omnes passìm occidere. Erant inter cæsos multi viri nobiles, quod & torques, vestimenta, & orna-

1585

Egregium Senis cuiusdã facinus.

1585 menta reliqua testabantur. Repertus est inter cadauera Ferdinandus Gebhardi Truchsesij Electoris nuper Coloniensis germanis frater, & quidam Marchettus Nobilis Atrebatensis. Cæsi creduntur hoc prælio ex hostibus circitèr ducenti, & vltrà: submersi vero & ex fossis extracti 80. capti non pauci, ex quibus nōnulli posteà vltimo supplicio mulctati sunt. Nec ciuibus omninò hæc victoria fuit incruenta.

Ferdinandi Truchsesij mors.

Bruxellensium legatio ad Parmensem.

Bruxellenses extrema necessitatę coacti, cùm fame passìm interirent, tandèm mittunt ad Parmensem, qui pacem flagitarent. Sed cùm nulla adferrent media, exploratores potiùs quàm Legati habiti, magna cum indignatione Parmensis remissi sunt. Antuerpienses, etsi iam naues ampliùs nullas reciperent, tamen non tantùm nil de sua pertinacia remiserunt, sed iuramentum de non facienda vnquàm pacis mentione renouârunt, & nouis, ijsque rigidioribus verbis amplificârunt. Interim Parmensis castra sua munit, & tormenta connehit, materiamque ad fluuium iam tandèm claudendum comportat.

Bruxellenses maiori annonæ difficultate pressi, occasiones elabendi quærebant, & vicinis in locis victitandi. Sed Parmensis vrbis pertinacia offensus, quotquot deprǽhendit, aut in ciuitatem reiecit, aut laqueo necauit. Nunciatum est hoc tempore mulierem quandam numerosam prolem habentem, cùm omnia iam consumpsisset, & pueri assiduo ploratu atque eiulatu famelici & moribundi animum maternum cruciarent, venenum lethale sibi comparâsse, mixtoque poculo indè primam bibisse, & iam morituram, pueris suis propinâsse, miserrimaque morte omnes interijsse. Paulò antè in castris Illustrissimi Ducis Parmensis post trium dierum disceptationem, in militari iudicio, nouem signa Comitis Mansfeltij, quæ nuper, nulla impetrata missione, dilapsa erant, condemnantur: Authorum fugę numero 65. nomina patibulo palàm affiguntur, & si in posterũ inter alia signa deprehendãtur, decernitur vt ex aridis arboribus (eo quòd viridibus indigni iudicati sunt) absq; vlla alia sententia suspendantur. Post paucos dies septendecim mercatores, qui clàm vrbe relicta in Hollandiam fugam instituere decreuerant, à regijs capti sunt: qui de statu vrbis Antuerpiensis interrogati, tolerabilique lytro redempti, incolumes dimissi sunt.

Horrendũ facinus.

Militari iudicio quidam cõdemnati.

Circa idem tempus Capitulum Metropolitanæ Ecclesiæ

1585

clesiæ Argentoratẽsis, patrocinium Senatûs implorabat, contra violentiã Vvitgensteinij, Solmensis & Vvinnenbergij excommunicatorum collegatũ suorum, qui non cessabant frumenta atq; vina, quæ ad communitatẽ pertinebant, diuendere, alienare, & transportare. Frederici quoque Ducis Saxoniæ Decani nuper electi prouentus, ex agro in vrbem per ciues aduectos similitèr distrahere, cæteris Canonicis annuos reditus negare, nihilq; non agere quod in præiudicium esset Collegij totius. Illi contra sese Magistratui purgabant, petebantque vt Senatus aduersariorum querelas in posterum vt iniustas non admitteres. quod non grauatè à fautoribus suis impetrârunt.

Legatio Ordinum Belgicorũ ad Regem Galliæ.

Aldegundus perniciosa sua eloquentia Antuerpianos in officio retinebat: eis felicissima quæque paulò pòst successura persuadens, veramque opem Regis Galliarum promittens. Legati enim ex singulis Rebellium prouincijs in Galliam missi iam erant, qui Briela discedentes, & Diepam nauigantes, exorta tempestate Boloniam reiecti sunt. indè terrestri itinere Abauillam ad Regem venerunt. Antequàm ad colloquium cum Rege admissi essent, Mendoza legatus Regis Hispaniarum, Regi Henrico exposuit, saluo ipsum honore & dignitate homines rebelles ad suum colloquium admittere, vel causam illorum audire non posse. Omnium Principum totius Christianitatis interesse, si homines rebelles & seditiosi à Regibus audiantur, recipiantur, & iuuentur. Hoc modo pacem inter vtriusque Regis, Galliæ scilicet & Hispaniæ, Maiestatem initam, matrimonio & affinitate confirmatam, violari. Ad quæ Henricus respondisse dicitur: Se Belgarum Legatos auditurum, non vt Rebelles, sed Oppressos. Christianos Reges id nulli denegare vnquàm solere, debere, aut posse: præsertìm si ea faciant intentione, vt subditos suo Principi, & Principes suis subditis reconcilient. Belgas conqueri, sæpius per supplices libellos à suo Principe pacem flagitâsse, nunquàm verò æquam obtinere potuisse: ideoque à denegata iustitia licitum ipsis esse prouocare.

Legati itaque cùm Senlisij Regem salutâssent, ab ipso patienter auditi sunt, & posteà ad Reginam matrem remissi. Nauarræus, Protestantesque reliqui cum Angliæ Regina Legatorum petitioni maximoperè fauere dicebantur, & clàm omnem opem Regi polliceri, si Belgarum causam defendendam accipere vellet. Licèt

nonnul-

1585 nonnullæ ciuitates Belgicæ, vt Enchusia, Horna, Nouiomagum, Venlona &c. in hanc legationem minimè consentirent. Venientes deindè legati ad Reginam matrem, benignè etiàm ab ea per duas horas cōtinuas auditi sunt. Senatus prouinciarum disertè Regi exposuerūt, eum nec debere, nec posse salua conscientia & honore, Belgas in suam protectionem accipere. Hinc factum, vt varij per Belgium de Regis sententia sermones circunferrentur. Catholici, Regem Legatorum postulata reiecisse; Caluiniani amplexum esse, dicebāt. quod eo magis creditum est, quia Rex Legatos Lutetię magnificentissimè excepit, & suis aluit expēsis, eos familiarissimè habuit, & aliquotiès à conuiuio dimissos, suis rhedis & lecticis domū deportari iussit. Sunt qui putent Regis animū à causa Belgarum defendenda non abhorruisse: sed quia Principum suorum confœderationem, nouíque belli incendia, in proprio regno metuebat, ausum non fuisse.

Fœdus sacrum Principum Catholicorū in Fräcia. Borbonij enim Guisij, alijque Principes regni, cum maiori nobilitatis parte, cùm prolem nunc omnem Valesianam sinè hærede obijsse cernerent, solo Henrico superstite, à quo nulla soboles expectabatur; ideoque regnum in aliam familiam fore transferendum: non obscuris argumentis colligebant Nauarræum regnandi cupiditate inflatum, coronam ambire. Sed cùm is Caluinianus esset, nec regnare in Gallia possit, qui Catholicam religionem non profitetur; cùm primum Regis inaugurandi iuramentum sit, se Catholicam Romanam Religionem defensurum: Principes isti fœdus inierūt, se nullo modo permissuros, vt vel Nauarræus, vel aliquis hæreticus, regnum Galliæ post obitum Henrici administraret. Coniecturæ verò, quæ studia Nauarræi suspecta reddiderunt, erant hæc: In regno Galliæ, alijsque extra regnum locis copias militares colligebat; ciuitates, quas post certos annos, ex pacto vltimæ pacis redderet, ipse & sui confœderati non redderent, sed insupèr munirent, & legationes in Germaniam ad Protestantes mitterent, eosque ad fœdus solicitarent, ad Catholicam religionē opprimendam. Sed & viuente & vidente Rege quotidiè opprimerent Catholicos, Regnique ministros, qui Catholicæ religionis erant: vt ijs sublatis, tutiùs in Ecclesiam grassarentur, & sese, Anglorum exemplo, ex patrimonio Petri ditarent. Sed & notum erat Caluinianos quotidiè sese magis magisque in amicitiam & familiaritatem Regis insinuare, eius authoritatem vsurpare, & sub vmbra Regis ami-

De hac legatione vide suprà fol. 1081.

gis ami-

gis amicitias & confœderationes Protestantium Germanorum aucupari: Principes & nobiles regni, immò consanguineos Regis, à Regis colloquio arceri, nec quēquam ad eum admitti, nisi qui eiusdem erant cum ipsis farinæ sæpiùs adlaborâsse. Eò iam vētum erat, vt nemo Catholicorum Principum officium suum facere, vel posset, vel auderet: cùm alij titulis priuarentur, alij relicto inani titulo, omni potestate exuerentur. Prouinciarum Gubernatores, vrbium atque arcium præfecti, passim officijs destituebantur, & obtrusa pecunia, quæ præmij loco numerabatur, ipsi magistratibus abire, & in alios religionis hostes conferre, inuiti cogebantur. Quod exemplum erat in Francia inauditum: virum scilicet fortem & probum data pecunia officio destitui, quod ob egregias virtutes, gratis erat illi donatum. Hac via ambitiosi isti homines, terræ, marisque potestatem, omniaque Regni arma paulatìm in suam potestatem transferebant, & suæ factionis homines nouis quotidiè officijs exornabant. Eò etiam cupiditas hæreticorum progrediebatur, vt aperto Regis fisco, omne præsens aurum & argentum rapientes, in priuatos suos vsus transferrent: Canones & regalia dominia ipsi acciperent, aut qui accipere solēt, hos in suas partes pertraherent. quæ vnica erat via, ad coronā aliquandò perueniendi. Iidem etiàm facilitate subditorum abutebantur, & nouas quotidiè indictiones imperabant. 1585

Cōquerebantur Catholici Principes, in vltimo conuentu Blesensi, optimam fuisse spem conceptam, optimasque inuentas esse rationes, omnes simultates regni semel penitùs extirpādi, pacemque Regni stabilem componendi. Sed hanc spem euanuisse, quorundam Dei atque Religionis hostium studijs, qui ad concilium vocabantur. Eos Regem nulli alij rei tunc incūbentem, quàm vt eiectis omnibus hæresibus, vnam Catholicam Religionem, omnia in regni loca reduceret; eam sartam tectam conseruaret, & secundùm eius præscriptum, vbiquè imperaret; eos, inquam, ab hoc sancto proposito Regem retraxisse, eique persuasisse, Regi eiusque Regno vtilissimum fore, si Catholicorum vires atque authoritas nonnihil attenuarentur. Conqueruntur ijdem Principes, præcipuum regni membrum, Ecclesiasticos nimirùm, decessione decumarum suarum, & exactionibus nouis depauperari: Nobiles despici, continuisque indictionibus obrui, & communem plebeculam immoderatis vectigalibus opprimi, omnibusque fortunis spoliari.

Has

1585 Has itaque ob causas, quæ in Principum scripto Gallico latiùs referuntur, Carolus Cardinalis Borbonius, Primas Regni, sanguine Regi proximus, cuius est aduigilare, nè quid Religio Catholica detrimenti in regno Gallico patiatur; cæteri Principes, Cardinales, Purpurati, Prælati, Palatina officia, Proreges, Dynastæ, Nobiles, Tribuni militum, & ciuitates Regni, die 24. Februarij Ianuillæ conuenientes, inter sese fœdus fecerunt: & post maturam deliberationem iurârunt, se opibus & sanguine sequentes 7. articulos propugnaturos: Vt Ecclesia Dei antiquæ integritati atque nitori restituatur, redintegretur, & Catholica religio reuocetur, atque vbiquè obseruetur. Vt Nobilitas suis priuilegijs sinè vllo impedimento, vt solet, in posterum fruatur. Vt in gratiam & refocillationem subditorum nouæ indictiones & vectigalia aboleantur; quæcunque post obitum Caroli noni populo erant imperata. Vt concilium prouinciale seu Parlamentum cogatur, restauretur, & ad solitam authoritatem redeat: & quilibet in eo sua dignitate gaudeat & potestate. Vt subditi omnes regni Gallici in suis Gubernaculis, Officijs, & Dignitatibus continuentur: nemo ijs priuetur, nisì aliqua trium istarum, quæ iam indè ab initio in vsu fuerunt, causarum subsit, eaque huiusmodi à Parlamento esse cognoscatur & iudicetur. Vt pecunia ex præcedentium annorum exactionibus collecta, & colligenda, in vsum defensionis Regni, aut alias in res necessarias expendatur. Vt comitia Regni sinè vllo impedimento, vt minimùm singulis triennijs, conuocentur, in ijsque liberum sit vnicuique suas proponere querelas, & aliorum iudicium postulare.

Articuli fœderis sacri.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

Hæc, aliaque adhuc suo loco & tempore proponenda, dicunt Principes summa esse capita, propter quæ arma induant: vt Regnum Galliæ pristino nitori restituatur, scelerati plectantur, boni defendantur. immò vt ipsi Principes, quorum aliqui paucos ante menses per clandestinam conspirationem ad necem quæsiti erant, securiùs viuant. Ostendunt etiam se semper bella intestina odisse, sed necessitatem Regni, Catholicæ Religionis oppressionem, & propriam salutem, ea nunc postulare. Immò & tantoperè sese à bello abhorrere, vt si propria tantùm salus, & non etiàm Religio periclitaretur, ab armis adhuc abstinere vellent. Nunc verò nullam ipsis tam gratā fore sepulturam, aiunt, quàm quæ mortem ob tam honestam &

& piam causam inflictâ sit subsecutura. Testantur etiàm ijdem Principes Catholici, se arma non in Regis perniciem, sed ad eius vitæ, honorisque defensionem sumpsisse: iurantq; sibi nihil fore sanctius, quam fortunas cum vita & sanguine, pro eius Maiestatis authoritate non secùs atquè hactenùs fecerũt, etiamnùm profundere. sed & arma deposituros se promitunt, si Rex ea, quæ in præiudicium Religionis, bonorumque subditorum hactenùs irrepserunt, benignè velit abolere; cauere etiam pro sua prudentia, nè post mortem ipsius, ob regni administrationem, discordia, tumultus aut bellum exoriatur. Orant itaque & Regem & eius matrem, cuius prudentiæ adscribunt, quòd regnum Galliæ hactenùs nõ interierit, vt Religionem Catholicam, & bonos omnes defendere pergant. Omnes quoquè Principes, Prælatos, Nobiles, & Ciuitates, qui huic fœderi nondùm adscripti sunt, deprecantur, vt eandem hanc causam defendant, & ad fœdus veniant. Quòd si verò deliberare velint, nec tam celeritèr conuocato concilio certi quid statuere possint; orant interìm, aduersarios, qui hoc Principum propositum in peiorem partem essent interpretaturi, non audiant, sed & suas vrbes, oppida, atque arces præsidijs impositis, contra aduersariorum insidias muniant. Declarant proindè Principes, quam militarem disciplinam obseruare, quos ad militiam adscribere velint: scilicet non vulgares homines, qui quæstûs gratia militare, sed qui zelo pietatis & amore Dei vltro incitati velint pugnare: qui stipendijs contenti, nulli iniuriam, aut damnum cupiant inferre. Tandèm omnes Catholicos obnixè rogant, vt se, huiusque sanctissimi fœderis socios, pijs moribus, optima vita, & Sacramentorum vsu Diuinæ Maiestati commendent; assiduis precibus, solennibusq; supplicationibus opem cęlestem implorent, nè sacro huic proposito desit vnquàm. testantur vicissìm sese negocio non defuturos, arma non posituros, priusquàm illa, pro quibus sumpta sunt, obtinuerint, aut pro gloria Dei & amore patriæ, omnes ad vltimum vsque Francum occubuerint, & in sepulcrum fuerint illati. 1585

Vigesimo verò quinto Februarij operæ Principis Parmensis perfectæ, & pons naualis in Scaldi stratus magna hominũ admiratione, & inaudito stratagemate est absolutus. cuius descriptionem ad insolitæ rei memoriam hìc subijcimus. In vtraque fluminis ripa, orientali seu *Pontis super Scaldin strati descriptio.*

1585 seu Brabantica, & occidentali siue Flandrica, munitissimum erat ædificatum propugnaculum: illud munitio Ordamnensis, hoc Calloensis à vicinis pagis dicebatur. erantque in hoc 12. in altero 15. maxima tormenta, quæ Quartones vocantur, ordine disposita. Ex vtraque munitione pons sublicius in Scaldin ad quadringentos aut quingentos pedes procurrebat, cuius extremæ trabes pedum erant quinquaginta. quod fluminis reliquum erat, altius erat, quàm vt vado trabes vllæ infigi possent. In extremitate vtriusque sublicij pontis, alia munitio erat multis etiàm tormentis armata. Inter vtranque hanc munitionem, in ipsa fluuij profunditate, 31. maiora nauigia, recta serie erant disposita: quorũ puppes puppibus, & proræ proris catenis ferreis, & maximis rudentibus erant copulatæ, atque deuinctæ: fori verò asseribus latè constrati, per pontem sublicium, in vtranque munitionem commodissimum transitum præbebant. Singulæ naues in duabus anchoris, vna ex prora, altera ex puppi proiecta stabant, duoque singulæ maiora tormenta & 30. milites habebant. Ad defensionem verò nauiũ istarum, seu pontis istius naualis, nè ab hostili classe dissolueretur, ab vtraque parte qua pons Antuerpiam, & qua mare respicit, aliud opus ex quingentis & vltrà malis, qui haberi poterant maximis, cõcatenatis compaginatisque, ex duodecim anchoris natabat, spatio inter hanc molem & pontem 1000. pedum intermedio, vt impetus aduenientis classis, antequàm ad pontem veniret, hîc retardaretur. Totius verò pontis tam sublicij quàm naualis longitudo erat pedum mille nongentorum nonaginta octo, quo spatio propugnacula à se inuicèm distabant. Ab vtroque verò vtriusque propugnaculi latere decem præsidiariæ naues, omni apparatu bellico instructæ stabant, ad omnem expeditionem paratæ. Habebat & Parmensis ab vtraque pontis parte, in vtraque fluminis ripa plures munitiones, nec pauciores hîc illic Antuerpienses & Hollandi habebant.

Nouiomagenses Catholici Geusios expellũt.

Nouiomagum vrbs Geldriæ insignis, quam veteres Regnum aliquandò, aliquãdò verò Basim Imperij appellant, vna est earum, quas olìm Carolus Magnus sibi sedes elegit: inter enim Aquisgranum & Theonis villam hæc secunda dicebatur: à Mago potentissimo Gallorum rege primùm, vt creditur, ædificata & Magum appellata. deindè à Batone Cattorum regulo aucta & renouata, vndè Nouiomagum vocari cœpta; à cuius filio Hesso montem

tem

tem Heſſium dictum eſſe, nonnulli contendunt. Sita eſt inter veterū Menapiorum fines, ad Rheni brachium occidentale, quod Vvahala incolis nuncupatur: quo loco fluuius & latiſſimus eſt, & profundiſſimus. Vrbs hęc cùm iam Caluiniani iugi & impotentis Geuſiorum dominatûs eſſet pertæſa, de naturalis Principis ſui clementia, & quomodò ſeſe à tyrannide Auraicorum expedire poſſet, cogitare cœpit. Non ignorabat hoc irreptitius vrbis & prouinciæ Gubernator, Comes Nuenarius, qui eò profectus, omnem mouebat lapidem, vt præſidiū quod in vrbe erat 300. peditum & 200. equitū, nouis adductis copijs augeret. Tentauit id fruſtrà ſecundò, & tertiò. cumque animaduerteret ciues maius præſidium non admiſſuros, aliam viā ingreſſus, cœpit nonnullos ſibi ſuſpectos relegate. id quod illi in tribus aut quatuor feliciter ſucceſſit: iamq; multos alios in albū relatos, viros Catholicos, & Regiæ Maieſtatis cauſæ ſtudioſos eijciēdi opportunitatē captabat. quo paſtore atq; Moloſſis ſublatis, tutiùs in oues innocuas ſæuire poſſet. Ciues contrà & de Comite & de ſuis præſidiarijs expellendis conſiliū inierunt: opus ſanè arduum, & periculoſum, propter frequentem aduerſariorum numerum aggreſſi. Quindecim huius conſilij factique authores longo æuo digni tantùm recenſentur. quorum primus Vvilhelmus Arenbergius, Dominus de Dornie & Reſsē. Cæteri verò ordine fuēre Ioānes Groetfeltius, Theodorus Vvijntgēs, Ioānes Caniſius, Ioānes Vvees, Henricus Falkenburgius, Theodorus Drijl, Adamus Heterē, Franciſcus Heteren, Bernardus Kerckhof, Reinerus Bongerts, Ioannes Dijc, Ioannes Draco, Goſvvinus Vermaen, & quidam Ioannes Sartor. Dictus dies eſt primus Martij ſecundùm ſtylū Calendarij antiquū, ipſumq; diei crepuſculū matutinū. ſed cùm iam dies iſte adeſſet, inſtitutū hoc (neſcio quomodò) eſt impeditū. Vtebantur conſilio cuiuſdā veterani militis, qui clàm regium militem aduocandū eſſe cenſebat: ſinè huius enim auxilio rem felicem euentū non habituram. Sed reiectum eſt illud conſiliū, eò quòd ciues ſtratagematis ignaros, alacriores in regijs repellendis, quàm proprijs eijciendis, fore nonnulli exiſtimabant. elapſus itaq; re infecta dies ille conſtitutus. Catholici tam ij qui ſtrategematis dicti ſunt authores, quàm omnes reliqui quibus communicârant initum cōſilium, (quippe quòd eorū omninò ſtrenua opera egebant) in magno hærebant metu, nec immeritò: expectandus enim erat iam dies quintus, antequàm ea ciuiū ſigna

1585 excubatent, in quibus authores huius facti erant. metuebantq; plurimùm, ne consilium detegeretur. quod si detectum esset, de vita omnium Catholicorum actum fuisset. Ieiunant quotidiè, in orationibus assidui, per confessionis atq; sacræ Synaxeos sacramenta Deo recôciliantur, pane ac cereuisia vltimo die victitant. Constitutũ tempus iterùm aderat. decuriones de stationibus sortiuntur: singulis, diuina profectò disponente prouidentia, ea sorte veniunt loca, quæ, si optio fuisset, ipsi Catholici spontè elegissent. Hoc diuinæ voluntatis argumentum, mirum in modũ Catholicorum animos corroborauit. Post galliciniũ, dato signo, Catholici præsidiarios, qui in mœnibus erant, côpræhensos turribus includunt: armamentariũ, & loca in quibus nitratus puluis asseruabatur, occupant: forum paucis alijs erat demandatum. Ciues, audito tumultu, ad forũ præcipites currunt, quibus à Catholicis interceptis persuadetur; Præsidiarios proditionem moliri, sociũ militem aduocâsse, vrbẽ diripere decreuisse; maiorem ciuiũ partem in armis esse, vt hanc violentiã comprimant, sese, vxores atq; liberos, cum dulci patria tueantur. Proindè se quoquè protectoribus suis iungant, & sceleratum militẽ exturbent. Ciues his verbis accensi, communibus viribus in pedites primùm irruunt, eos cum aliquot ciuibus factiosis armis spoliãt, vrbe eijciũt: indè & equites (de quibus minor erat, ob catenas trãsuersas, quibus plateæ claudebantur, metus) expellunt. Tandèm exauctorato Senatu Caluiniano, Catholicũ Magistratum elegerunt. Omnibus peractis, hora iam pomeridiana secunda, summa erat in vrbe tranquillitas, altumq; silentium: nec præter diuinas gratiarum actiones, atq; ciuium inter se congratulationes, quicquam audiebatur.

Legatio Nouiomagensiũ ad Parmensem. Formata iam atque constituta Repub. ex toto Magistratu, Dominum Alardũ Bemmelium Côsulem, Guilielmum Dornichium, Iacobum Vveniũ Scabinos, Theodoricum Haeps, & Vvilhelmum Selle Tribunos plebis, Ioannem Hanium secretarium, ad Principẽ Parmensem legârunt, vt conditionibus quibus optimè possent, cum ipso paciscerentur. Vt autẽ legatio maioris esset authoritatis, Altipennius regulus, Regiæ Maiestati per omnia fidelissimus, legatis sese coniunxit.

Niẽbeeck & Hacfortum à regijs occupantur. Intereà dum hæc Nouiomagi fiunt, Taxius proprætectus Frisiæ Nienbeeck Veluvvæ castellum, & Hacfortum vltra Iselam ad deditionem faciendã compulit. Sed quia præsidiarij petulantiores erant, atque diutiùs oppugnati-

gnationem sustinuerant, nullis conditionibus in pote- 1585
statem Taxij iam coacti venientes, qui in Hacfort reperti
sunt, omnes occidebãtur; vnico Centurionis secretario,
intercessione cuiusdam Canonici, pecunia mulctato.
eorum qui in Nienbeeck erant, quidam dimissi, quidam
ex vicinis arboribus suspensi sunt.

Doesburgẽses, exe pulsis Geusijs, Parmensi sese dedunt.

Doesburgum, Comitatûs Zutphaniæ non ignobile oppidum, ad Orientalem Iselæ ripam situm, vbi quidam fossas Drusianas constituunt, oppidumque ad rei memoriam Drusoburgum appellare malunt, cùm prosperam Parmensis fortunam, nouis quotidiè victorijs cumulari cerneret, Nouiomagensium exemplum imitatum, eiectis aduersarijs, 29. Martij, ad pacem cum Rege ineundam aspirauit; quam eodem cum Neomago tempore consecutum est.

Nuenarius Arnhemiũ præsidio munit.

Intereà Nuenarius Arnhemij morabatur, solicitus quomodò introductis maioribus copijs, vrbem istam in fide sua retinere posset. nutabãt enim ciues, & Nouiomagensium institutum ipsis perplacebat: quarè & opportunitatẽ captabant, sese quoquè præsidió exonerandi. Nuenarius clàm ad portam milites in insidijs collocari noctù iubet, vt manè porta adaperta, irrumperent. Excubitore speculario, siue quòd corruptus esset à Comite, siue quod malè à ciuibus obseruaretur, signum dante, classicumque canente, manè dum portæ aperiuntur, ciues neglecta porta vbi insidiæ erant dispositæ, ad aliam concurrunt: atque intereà insidiatores impetu in excubitores facto, eos repellunt, vrbemque magno ciuium mœrore inuadunt. Nuenarius, re felicitèr peracta, aduersarijs suis insulians, inquisitionem in Catholicos instituit, atque optimos quosque in exilium eiecit. atque ità Arnhemium, fortè ob præcedentes petulantias (vt multi interpretantur) tam leni gratia indignum, absoluto Nuenarij imperio est subiectum.

Bruxellẽses sese Regi dedunt.

In Brabantia vicissìm cum Bruxellensium peruicacia fame iam satis esset refrenata, certis tandèm conditionibus vrbs in Parmensis potestatem venit. Omnia ciuibus sunt condonata: templa & Procerum quorundam ędes restaurarent: priuilegia omnia, ijs exceptis qui rebellionis occasionem dederant, reseruarent: Biennium Caluinianis, vt sua disponant, permanere concessum. E Regis sacello, Cardinalis itẽ Granuellani, & Comitis Mãsfeltij ædibus ablata redderẽt: Vectigalia iã pridèm imposita deinceps tolerarẽtur, donèc ea quę debebãt soluissent.

1585 Antuerpiani & Mechlinienses iisdem conditionibus gauderent, si tempori ad clementiam Regis reuerterentur. Externus miles abiret, trium mensium spatio contra Regem arma non sumeret. Templius & alij tres chiliarchi sex mensibus à bello feriatentur. Præsidiarijs,qui sub duobus & triginta signis erant distributi, quatuor mensiū stipendia annumerata esse, tunc fama erat. Quibus vtrinque transactis,& confirmatis,Richardotius Arthesij præses, vir magni consilij atque authoritatis, & Gernerius Parmensi à secretis,in vrbē venerunt,&Remp. reformârunt.

Nuptiæ Ducis Sabaudiæ cū filia Regis Hisp.

Dum hæc Bruxellæ fiunt, maximus in Hispanijs nuptiarum fit apparatus. Dux enim Sabaudiæ filiam Regis Hispaniarum natu minorem ducturus, paulò antè cum magnificentissimo Allobrogum, Insubrium, & Genuensium comitatu Barzeloniam vrbem Cataloniæ maritimam appulsus, secundo die Martij indè Saragosam profectus est. Deduxit illum Prorex Cataloniæ, vsque ad fines regni Arragoniæ. Omnibus in oppidis magnificentissima pompa, omniq́ue ludorum genere, non alitèr atquè Rex ipse præsens adfuisset, exceptus est. hoc enim Regia Maiestas ministris suis demandârat. Sexto deindè Martij Heridam vrbem Arragoniæ intrauit: vbi Proregem regni istius obuium habebat. Octauo die Dux per Confessionis sacramentum Deo sese reconcilians, decimo, qui dies Sabbathi erat, summa cum pietate sacrosanctam Euchariſtiam percepit, quod & Serenissima Domina Catharina eius sponsa eodem tempore fecit. Postridiè Dux Saragosam venit, vbi Rex Hispaniarum Ducem in campo suburbano expectabat. Ingens circa Regem Principum, Nobilium, Aulicorum & ciuium erat exercitus,qui semicirculari figura Regem cingebant.ipse generoso insidens equo totum Ducis comitatum,sexcentos circitèr equites,iussit suo in conspectu transire:donèc Ducem appropinquantem videret. Dux eminùs conspecto Rege ex equo desiliens,ad Regem pedes peruenit. Rex quoque ex equo descendens, Illustrissimum Ducem ad se venientem,& flexis genibus procumbentem, humanissimè excepit, eleuauit, amplexus & deosculatus, alta voce interrogauit: quomodò Sua Celsitudo valeret? Post breue colloquium omnes Principes Genuēses, & ipse Amudæus Regis manus deosculati sunt. Indè iterùm equos ascendentes,in vrbem paritèr proficiscebantur. Hispaniæ nobilitas nobilitati Sabaudicæ erat permixta, Regisq́ue latus

latus dextrum Dux ipse claudebat. Cumque ad pontem Ebron ventum esset, Serenissimæ Regis filiæ clàm ex palatij fenestris illustrem hanc pompam intuebantur. Iuxtà palatium Principes Hispaniæ aduenietem Ducem tubis, lituis, classicis, buccinis, omniq́ue instrumentorum musicorum genere, exceperunt. Regia verò Maiestas eum ad hospitij locum deduxit. Cumque in atrium venissent omnes Hispaniæ Principes, Duci gratulabātur, & Sabaudi vicissim, atque inter eos primus Baro de Sphondrato, Regi manus ordine osculabantur. Posteà eum per duas horas in quodam cubiculo moram traxisset cum Duce Rex, in aulā deducti sunt: vbi nobilitas omnis erat congregata. Mox per aliam portam Princeps Hispaniarum, cum sorore vtraque ingressus est. cumque eleuatioribus locis consedissent, Cardinalis Granuellanus accessit, & præsentibus Cardinale Siu Iliæ Nuncio Apostolico, Archiepiscopo Saragosano, & Legato Venetûm, ritus matrimoniales celebrauit. Quibus peractis, Regia Maiestas surgens cum omnibus Principibus totaq; nobilitate, nouis nuptis multum felicitatis imprecata discessit: omniq́ue ea die conuiuijs, ludis, choreis, omniq́ue lætitiæ generi indultum, nec ante multam noctem discessum est. Sequenti die Regia Maiest. nouū Generum ad templum deduxit: Princeps & filiæ subsequebantur, eodem paritèr modo vestiti. Sacrum R. Archiepiscopus celebrauit, spōsamq́ue de more Hispanorum velauit. Cumque Dux sponsam obuiam haberet, pudico vterque rubore perfusus est. Sacro peracto, eodem quo venerant ordine ad aulam reuertuntur, & paulò pòst ad prandium accedunt. Rex priori loco sedēs, sponsum iuxtà sedentem, ille sponsam, sponsa sororem Isabellam proximam habebat. Peracto prandio, Rex Generum ad hospitium perduxit, vbi ad vesperem permanēs, à Socero Rege iterùm ad cœnam adductus est; qua sumpta, matrimonium ea nocte felicitèr est consummatum. 1585

Vigesimosecundo Martij præsidiarij Bruxellēses dimissi iuxta castra Principis Parmēsis longo agmine trāsibant. qui in Stabroieck, alijsq; locis stationes habebant, omnes armati excubabant, metuētes nè quam in partem castrorum impressionem facerent. sed regiorum arma metuentes, temerè periclitari noluerunt.

Sub hoc tempus Regū Iaponiæ legati & consanguinei, ex vltimis terris Romam venerunt, vt Pontifici Romano obedientiam præstarent. Est autem Iaponia insula *Iaponum Regū Legati Romā veniunt.*

 longa

1585 longa & lata in Oriente, vltra Sinarum populos, in gradu longitudinis 170. latitudinis verò 31. sita, veteribus ignota, à Paulo Veneto Chrise dicta, in varia regna distincta, & à Francisco Xauerio Societatis Iesu Theologo ad fidem Christianam nostra ætate adducta. Huius incolæ etsi Christianismum magna ex parte iam dudum amplexi essent, Reges tamen & Principes difficulter induci potuerunt, vt Christo crederent: Anno tandèm 1580. omnes Christiani facti, tres eorum, Franciscus nimirùm Bungi Rex, Arimanorũ Rex Protasius, & Bartholomæus Princeps Omuranorum, in Ianuario anno 1582. insignem legationem ad Pontificem Romanũ miserunt. Bungi Rex Regis Fiungæ, sororisque suæ filium legare decreuerat: sed quia is absens erat, eius consobrino D. Mancio legationem dedit: Arimanorum Regis D. Michael patruelis ipsius, & Omuranorum Principis idẽ eius ex fratre nepos legationẽ obiuit. Hi Principes cũ Visitatore è Societate Iesu sacerdote, initio anni 1582. soluẽtes è Iaponia, primũ ad Sinarũ portus, indè in Aureã Chersonesum, & tandèm in Indiã venerunt. Ex India nauigantes, Africæq; sinuosa littora legentes, sub anni 1584. finem in Lusitaniã appulsi, atq; ibidèm à Rege & Principibus honestissimè excepti, tandèm Romã incolumes venerunt. Vigesimo verò tertio die Martij, sub horis matutinis in aulã vbi Pontifex Gregorius eius nominis XIII. cum amplissimo Purpuratorum principũ Senatu sedebat, summo omniũ ordinum studio, & celeberrimo comitatu introducti Legati ambo, & alij quidã præcipuæ nobilitatis Iaponicæ, eorũ socij, post solennẽ summi Pontificis venerationẽ, & beatorũ pedum oscula, ab eodẽ eximia cũ significatione beneuolentiæ charitatisq; excepti, & præparatis, destinatisque locis sedere iussi, Principũ suorum literas, ex Iaponico sermone in Latinũ versas, de sinu depromptas, in Patrũ consessu legẽdas obtulerunt. Mancius primùm Regis Bungi literas protulit, Adorando, & cæli Regis locum in terris obtinenti, magno & sanctissimo Papæ, inscriptas. quas ad inusitatæ & ab Vrbe cõdita inauditæ rei memoriam, hic subiungere voluimus: Summi (inquit Rex) Dei auxilio suppliciter implorato, magna cum humilitate ad Sanctitatẽ vestrã scribere aggredior. Dominus rector cæli terræque, cuius imperiũ super solem, lunã & stellas, ignoranti mihi, & profundis immerso tenebris, claritatis suæ lumen iussit splẽdescere, ac nostratibus præcipuè populis reserans arcã suę misericordiæ atq; gemmarum, dignatus est

Bungi Regis literæ ad Pontificem Rom.

est ante annos ampliùs quatuor & triginta destinare in 1585
hæc Iaponis regna Patres è Societate Iesu; quorũ è salutari ac diuina semente, nonnihil in meũ quoquè, Dei benignitate, cecidit pectus. Quod tam insigne beneficium, aliaq; multa, ô Sanctissime totius Christiani populi patēs, vestræ potissimùm precationi meritisq; accepta equidem refero. Ac proindè, nisi me bella, senium, & affecta valetudo impedirent; conferrē ipse me ad visenda ac veneranda sacratissima isthæc loca. ac simul obedientiã exhibens; pedes V. Sanctitatis, post pia ipsorũ oscula, capitĩ meo superimponerem, & sanctissima vestra manu pectus meum signo Crucis muniendũ curarem. Sed quoniã ijs quas dixi causis impedior, sororis meæ filiũ D. Hieronymum Regis Fiungę filium cogitabam legare pro me. Verùm quandò is in præsenti longè abest, & P. Visitatoris instat profectio; D. Mancium, eius consobrinum, eodem nomine mittere visum est. à V. Sanctitate magni beneficij accipiã loco, si pro ea qua fungitur in terris Dei vice, meq; & Christianum hunc gregē, vti facit, fouere atque adiuuare perrexerit. Reliquiariã thecam, per eundē P. Visitatorem à V. Sanctitate mihi dono transmissam, accepi libens, ac meo vertici venerabundus imposui; atq; ob id V. Sanctitati gratias ago habeoq; tantas, vt explicandis ijs nullæ neq; linguæ neq; ora sufficiant. Non ero longior: quippe tum de regni huiusce rebus, tũ de me ipso coràm ex P. Visitatore, & ex D. Mancio plura cognoscet Sanctitas V. quam ego verè & ex animo adorans, multo cum timore ac tremore hasce literas exaraui xj. die Ianuarij, anno post Domini aduentum M. D. lxxxij.

Regis Arimanorum literæ ad Pontif.

Indè Protasij Regis literæ (quarum inscriptio erat hæc: Reddatur epistola magno illi, & sancto Domino, quem adoro Dei vices gerentem.) lectæ fuerunt, in hæc verba: Cum Dei gratia demissè & humilitèr hasce literàs offero Sanctitati V. Ante hoc biennium, qui fuit annus ab aduentu Domini 1580. per Quadragesimam, quibus maximè diebus preciosa passio Domini nostri Iesu Christi recolitur; in magnis belli tumultibus, magna mearum rerum, familiæque meæ perturbatione, deniquè in profundo Gentilium tenebrarum iacenti mihi, dignatus est pater misericordiarum, lucem veritatis, & rectum ad salutem iter ostendere per venerabilem Visitatorem, aliosque verbi Dei prædicatores è Societate Iesu, qui enixè me adiuuerunt, perque baptismi sacramentum, super me meosque diuinæ gratiæ rorem è cælo

1585 deuocârunt. Pro quo tali ac tãto beneficio mirè lætus, infinitas Regi cælorum ago gratias. Cumq; Sanctitas Vestra Christianum gregẽ vniuersum moderetur & pascat; valdè mihi fuit optatũ, istuc venire, coramq; humi stratus magna cũ submissione exhibere illi obedientiam; & post pedũ oscula beatorũ, eosmet meo capiti superimponere. Sed quoniam rebus varijs impedito id mihi non licet; mitto cum eodem P. Visitatore, patruelem meũ D. Michaelem, vti pro me hoc munere pietatis officijq; fungatur. Ex eo ipso mea vota, & alia cognoscet V. Sanctitas: ac proindè non ero fusior. Quam ego ex animo sincero & humili venerabundus adoro. Die viij. Ianuarij, anno post Domini aduentum M. D. lxxxij.

Barptolemæus verò Omuranorũ Princeps, qui primus inter Iapones fidem Christianã cum baptismo recepit, tanto animi feruore & studio, vt deiectis vbiq; Idolorum statuis, eiecta ex suis vrbibus superstitione, multis ob eam causam periculis aditis, toto ferè Principatu expulsus, non solùm à religione suscepta nõ discesserit, sed incredibili animi fortitudine ac præsentissimo Dei numine recuperata ditione, multò etiàm quàm anteà cõstantiùs in sententia perseuerârit. Is in inscriptione, sublatis manibus adorãs, literas Sanctissimo Domino Papæ, magni Dei vices gerẽti, has literas offert: Vereor nè crimẽ audaciæ subeã. attamen cum Regis cælorũ gratia, rudem hanc epistolã offero Sanctitati V. Quæ cùm in terris locũ obtineat Dei, ac simul ex ipsius doctrina & magisterio, Christianus populus pendeat vniuersus, æquũ sanè fuerat, memet maria transmittere, ipsumq; ad V. Sanctitatem inuisendam venire, sacrosq; eius pedes post pia illorũ oscula super meum caput imponere. Sed quo minùs hoc fungar officio, multæ me hoc tempore prohibent causæ. Nuper ad hæc tam remota loca lustranda P. Visitator è Societate Iesu contendit, multisq; rebus piè ac laudabilitèr institutis, iam nunc redit in patriã, qua ego tam præclara occasione inuitatus, deesse nolui, quin fratris mei filium D. Michaelem cum eo mitterem isthuc, qui licèt muneri tanto sit impar, tamen gratissimum fuerit mihi, si eũ V. Sanctitas ad beatorum pedum oscula admiserit. Intereà V. Sanctitatem supplex oro, obtestorque, vt mei memoriam conseruare, meque & Iaponios hosce Christianos fouere dignetur. Id vnum in votis est mihi. Reliqua ex P. Visitatore, & ipso D. Michaele coràm cognoscet Sanctitas V. quam ex animo adorans, cum timore scripsi.

Principis Omuranorum literæ.

Die

Die xxvij. Ianuarij, anno post Domini aduentum M.D. Lxxxij. 1585

Lectis his literis & silentio indicto, Regum & Legatorum nomine Gaspar Consaluus Lusitanus insignem habuit orationem: ad quam Antonius Buccapadulius, Summi Pontificis nomine, hoc modo respondit: Sic me vestræ orationi iubet respondere Sanctissimus Dominus noster, iuuenes nobilissimi. Quòd Franciscus Bungi Rex, & Protasius Arimanorum, Protasijque patruus Bartholomæus Omuræ Princeps, ab Iaponiorum Insulis remotissimis vos suos propinquos huc ad se miserint, eius quam obtinet Dei benignitate potestatis coràm venerandæ causa, piè illos sapienterq; fecisse. Esse enim vnam fidem, vnam Ecclesiam Catholicam, vnum huic ipsi Ecclesiæ præfectum, Christique gregis vniuersi, hoc est Catholicorum omnium, qui vbique terrarum sunt, Petri successione pastorem, Romanum Pontificem. Hoc illos vnà cum cæteris fidei orthodoxæ mysterijs agnoscere & profiteri lætatur, immortalesque agit gratias diuinæ bonitati Sanctissimus Dominus noster, iudicatque hanc esse lætitiam verissimam à Dei gloriæ, atque animarum salutis studio profectam. Itaque libentissimè vnà cum his Venerabilibus fratribus suis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, hanc illorum fidei, obedientiæ, deuotionis testificationem amplectitur. Optat atque orat, vt illorum exemplo, cæteri quoquè illarum Insularum, totiusque orbis Reges & Principes, omni idolorum cultu atque errore abiecto, cognoscant Deum verum, & quem ille misit Iesum Christum. hæc est enim vita æterna.

Omnibus hoc modo peractis, conuentus Patrum dimissus est. Legati cùm Summum Pontificem in ædes interiores de more deduxissent, ab illustrissimo Cardinale S. Sixti, Summi Pontificis ex fratre nepote, amicitiæ & honoris causa conuiuio primùm excepti, deindè ad ipsius Pontificis priuatum ac familiare colloquium intromissi, multa cum eo de itinere, ac de religione per interpretes contulerunt. Posteà ad S. Petri Basilicā summa cum pietate profecti, sacra Apostolorum limina venerabundi salutârunt, & sub vesperam honorificè in hospitium reducti sunt. Ità Regnum Dei, quod ab Europęis aufertur, gentibus datur: ità gentes quæ Ecclesiam non nouerunt, ab Oriente, & ab extremis terræ finibus ad Ecclesiam currunt: hanc Reges & Principes terræ, tantis itinerum interuallis dissiti, proni venerantur & adorant,

1585 quam tantis conuitijs scelerati nostri hæretici, quisquiliæ & feces hominum, virulentis suis linguis proscindunt, sacrilegisque manibus conuellunt.

Terlonius capitur. Archithalassus Zelandiæ, & Gubernator in Vvalcheren, insula Zelandicarum vna, Gulielmus de Bloys Terlonius, qui cum Lumæo Comite anno 1552. Brielam occupauit, hoc tempore in suspicionẽ proditionis veniens, ab Ordinibus cõpræhensus & in vincula cõiectus est. Cum Rege enim Hispano aurei Velleris ordinẽ torquem, & insignia pactus dicebatur, ea lege, vt portus atq; maritimas aliquot ciuitates Regi redderet. In Oceano itaque cum classe degens, ab Ordinibus sub specie concilij conuocandi Mittelburgum euocatur. quò cum venisset, nihil sibi metuens, vnà cum septem classium Ducibus, & alijs tredecim Ordinum ministris, Vlissingæque Præfecto captus est, & statim obiectum, quòd de industria non impediuerat operas à Parmensi in Scaldi iam perfectas. Terlonius hic ex diuturna maris deprædatione ingentes iam thesauros congesserat, ità vt nonnulli eum in numerata pecunia, plus quàm quinquiès centena aureorum millia habuisse cùm caperetur, & non illius proditionem, sed Ordinum cupiditatem, qua in hos thesauros ferebantur, causam captiuitatis fuisse, audeant affirmare.

Stratagema Antuerpiensium. 3. Aprilis die quatro Antuerpienses pontem à Parmensi in flumine factum cõuellere nisi, ingentem nauim in eum demiserunt. Erat hæc nauis tecto testudineato, fornicis in modum, ex sarcophagis, lapidibus molaribus, alijsque grandioribus saxis facta. in alueum verò nauis multa pulueris tormentarij vascula erant immissa, eisque fomentum igniarium additum tantæ longitudinis, quanta comburi posset intereà dum nauis in itinere esset: vt cùm iam ad pontem deuenisset, ignis ad puluerem proserpens eum incenderet. quod & factum est. Pulais enim ab igne incensus, vi flammæ inclusæ tectùm nauis dilacerauit, & saxa ingentia omnem in partem ad dimidiũ & vltra miliare, tanto cum fragore disiecit, vt terram moueri, aut mundi machinam dissolui, hi qui in castris erant, existimarent. Multi qui in ponte erant, è saxorum ramentis perièrunt, & pons ipse multis in locis est dissolutus. Interièrunt hoc stratagemate Marchio de Rebaux, Dominus de Billy, cum alijs quindecim nobilibus & quinquaginta gregarijs militibus, quorum cadauera posteà partim repetta, partim in profluentẽ aquam

Marchionis de Rebaux & Domini Billij mors.

detur-

deturbata, & à fluctibus abrepta sunt. Horum obitū Parmensis irà luxit, vt in mortuis ostenderet, quantùm eos viuos amauisset, & quanti eorum virtutem semper fecisset. Illucescente die, pontem restaurari iussit Princeps, tanta cum diligentia, vt paucis horis, inspectante & admirante exercitu, totum opus iterùm compaginatum, concatenatumque fit. 1585

Eodem ferè tēpore Mottæus Ostēdę oppidi Flandrię maritimi bonā partem occupârat, eā scilicet quam veterem vrbē appellant: in ea templū excelsum est, è quo tela in omnes oppidi angulos torqueri possūt. Hęc vrbis pars cum nouo oppido ponte intermedio iungitur, cuius custodia Centurioni cuidam erat cōcredita; donèc reliqua classis, quę expectabatur, portum intraret. Sed Centurione illo cum suis prædæ intento, stationē deserente, oppidani cū præsidiarijs ex improuiso regios adoriūtur, fundunt, fugant, & oppido eiiciunt. Centurio captus à regijs ad Parmēsem missus, & Mottæus victoria frustratus est. *Mottæus Ostendam occupat et rursùs eijcitur.*

Huic infortunio grauior Romæ iactura accessit. Decimo enim eiusdem mensis Aprilis die, Gregorius decimustertius, Papa verè Sanctissimus, post innumerabilia sua in Ecclesiam beneficia, cùm eam tredecim annos rexisset, in Domino placidè obdormiuit, & terrenum hoc exiliū, cælesti patria, pro qua tam heroicè per omnē vitā pugnauerat, tandèm commutauit. de cuius laudibus, etsi in anno 72. quædam diximus; tamen omnē eloquentiam eius encomio imparem esse, nō inuiti confitemur. *Mors Gregorij XIII Pontificis Max.*

Intereà classis instructissima Hollandorū, Zelandorumq; Scaldis ostiū intrauit, iactisque anchoris ad Lilloum propugnaculum stetit, opportunitatē perrumpendi operas regias, & cōmeatum Antuerpiam importādi frustrà expectans. Nè tamen Hollandi nil agere viderentur, castellū quoddam non procùl à Lilloo, quod à regijs tenebatur, totis viribus aggressi, tanto cum impetu oppugnârunt, vt 23. Aprilis regij, cùm nec intùs tueri, nec foris auxilia, nisi cum summo periculo submitti possent, relicto castello, in tutum sese recipere cogerentur. *Classis Hollandica.*

Exequijs Pontificis peractis, post quatuordecim dierum interregnum, quibus Sedes vacauit, indictis Purpuratorum Patrū, ad quos electio pertinet, comitijs, tandèm vigesimoquarto Aprilis, communibus Cardinaliū votis, ad Apostolatûs apicem euectus est Dominus Cardinalis de Monte-alto, Ordinis D. Francisci, F. Felix Perenettus anteà dictus; qui cū electus esset, Sixti IIII. vltimi *Sixtus V. Pontifex Max. creatur.*

sui

1585 sui Ordinis Pontificis nomen assumpsit, & Sixtus quintut appellari voluit, Pontifex in ordine 235. Natus est in exiguo pago, nomine Alto-monte, in Marchionatu Anconatensi, parentibus tenuioris fortunæ, sed honestis, colonis. Puer studijs à parentibus traditus, tantum & virtute & eruditione profecit, vt à Pio V. ex ordine Seraphico S. Francisci euocatus, factus sit Cardinalis, & hoc anno, diuina absque dubio prouidentia, ex tot magnatum atque nobilium Collegio, natus iam 65. annos, Pontifex creatus. Robusto est corpore, & statura mediocri: omni verò genere eruditionis, disciplinarum atque virtutum ornatissimus; à quo non minora, quàm præcedentium Pontificum fuerunt, in Ecclesia beneficia expectantur.

Legati Belgici ex Francia reuersi. Eodem mense Aprili Legatis Belgicis ex Francia redeuntibus, nunciatum est Regem Galliarum auxilia Belgis negare, nec integrum ipsi esse modò prouincias Belgicas in suam tutelam accipere. Ea tunc vbiquè fama erat, licèt Ordines responsum celarent, quantum potuerunt. Quod & eo verisimilius erat, quia Guisius & confœderati Galliæ Principes, vndiquè equites & pedites colligebant: Comes Vvestenburgius duas legiones peditum, Betsteinius 1500. equites conscribebat. Otto Plato & Caspar Schonbergius totidem equites; Ernestus verò Mandeloius, & Antonius Salmensis, tria equitum millia in vsum Principum istorum cogere dicebantur. Rex itaque Galliæ, re dubiè domi constituta, consultò externa bella detrectauit.

In Veluua pugnatur. Schenkius & Benthemius Stralēsis oppidi præfectus, è Batauia in Veluam traijcientes, cum copijs suis in Arnhemiensium conspectum venerunt: qui erumpentes cum hostibus prælium inierunt. fortiter vtrinquè dimicatum est. Arnhemienses passim cadebant, ex regijs quoquè multi desiderati sunt. Schenkius ipse grauitèr sauciatus, & curru Neomagum deductus: pugna ipsa, victoria dubia, & in diuersam partem nutante, tandèm dirempta est. Quo tempore Erpraet castrum in Diœcesi Coloniensi, nuper à Truchsesianis occupatum, Bauaro deditione reddebatur.

Legatio Belgica in Angliam. Belgæ cùm spe auxilij Gallici nunc excidissent, ad Angliæ Reginam legationes mittunt, eius opem implorantes, omnesque prouincias ei offerentes. quæ quid responsi datura sit, adhuc ignoratur. Taxius, regij apud Frisios exercitûs Vicarius, cum parte sui exercitûs, in diœcesin Vltraiectensem irruit, & in pago Emenessensi consedit,

ſedit, ad vicinos pagos mittens, qui tributum exigerent: 1585
cumque Diœceſani paſsim venirent, & tributi indictionē acciperent, Goilandi ſeſe armantes venire noluerunt. quarè Taxius exercitum in ſex illorum pagos ducens, ruſticos multos occidit, plures cepit, & cum ingenti præda captos abegit.

Initio Maij Antuerpienſes arcem illam naualem, quam Finem belli appellabant, in conſpectum propugnaculi Ordammenſis, quod regij tuebantur miſerunt: cumque eò iam appulſa eſſet, aquę penuria vado immota conſedit, multoſque dies eodem loco, nequicquàm repetentibus illam Antuerpianis, perſtitit: donèc, vt infrà dicetur, à regijs capta, & in caſtra deducta eſt.

Septimo die menſis eiuſdem, Comes Holachius & Iſelſteinius cum triginta nauibus, quæ lectiſſimam militum manum, & multos foſſores vehebant, ad aggerem Couvvenſteinium appulſi ſunt. Erat autem eis ſtatutum aggerem iſtum perforare, vt nauigia minora iuxta Lilloum, per ſtagnantes agros, & hunc aggerem Antuerpiam, ponte & operibus Parmenſis deſpectis, aut remulco trahere, aut remis impellere poſſent. quod ipſis factu difficile non fuiſſet, ſi aggere potiri potuiſſent. Expoſitis itaque ante auroram in terram militibus, & iam fodere incipientibus, Hiſpani ſuperuenerunt, & manum cum hoſte conſerentes, trecentos trucidârunt, quadraginta compræhenderunt, & maioribus tormentis aliquot naues depreſſerunt. Quam iniquam belli fortunam cùm Holachius & Iſelſteinius viderent, ſcapha elapſi, ad ſuos reuerſi ſunt. *Holachius cũ cæteris Holandis cæduntur.*

Nuenarius aliquot ſigna peditum, equitumque turmas è Geldriæ oppidis, & Berka, ſub id tempus euocauit, ad Noueſium per inſidias occupandum. Eſt autem Noueſium inſigne Diœceſeos Colonienſis oppidum, non quidem in ipſa Rheni ripa, ſed intermedijs aliquot pratis inter oppidum & fluuium poſitum: reliquijs S. Quirini, & longa Caroli Audacis obſidione nobile, multiſque immunitatibus & priuilegijs ab Imperatoribus donatum. Archiepiſcopus, quia hoſtes plurimùm huic oppido inſidiabantur, iam pridèm præſidium Magiſtratui obtulerat, ſed is ſuis viribus, oppidique fortitudine fretus, illud repudiabat. Præterea partem muri iuxta Rhenenſem portam ciues Senatûs imperio erant demoliti, vt vallum nouum ædificarent. ſed & ciuium excubiæ minùs erant frequentes, negligentioreſque quàm eſſe *Noueſium à Nuenario occupatur.*

ſolent.

1585 seu Brabantica, & occidentali siue Flandrica, munitissimum erat ædificatum propugnaculum: illud munitio Ordamnensis, hoc Calloensis à vicinis pagis dicebatur. erantque in hoc 12. in altero 15. maxima tormenta, quæ Quattones vocantur, ordine disposita. Ex vtraque munitione pons sublicius in Scaldin ad quadringentos aut quingentos pedes procurrebat, cuius extremæ trabes pedum erant quinquaginta. quod fluminis reliquum erat, altius erat, quàm vt vado trabes vllæ infigi possent. In extremitate vtriusque sublicij pontis, alia munitio erat multis etiàm tormentis armata. Inter vtranque hanc munitionem, in ipsa fluuij profunditate, 31. maiora nauigia, recta serie erant disposita: quorū puppes puppibus, & proræ proris catenis ferreis, & maximis rudentibus erant copulatæ, atque deuinctæ: fori verò asseribus latè constrati, per pontem sublicium, in vtranque munitionem commodissimum transitum præbebant. Singulæ naues in duabus anchoris, vna ex prora, altera ex puppi proiecta stabant, duoque singulæ maiora tormenta & 30. milites habebant. Ad defensionem verò nauiū istarum, seu pontis istius naualis, nè ab hostili classe dissolueretur, ab vtraque parte qua pons Antuerpiam, & qua mare respicit, aliud opus ex quingentis & vltrà malis, qui haberi poterant maximis, cōcatenatis compaginatisque, ex duodecim anchoris natabat, spatio inter hanc molem & pontem 1000. pedum intermedio, vt impetus aduenientis classis, antequàm ad pontem veniret, hîc retardaretur. Totius verò pontis tam sublicij quàm naualis longitudo erat pedum mille nongentorum nonaginta octo, quo spatio propugnacula à se inuicèm distabant. Ab vtroque verò vtriusque propugnaculi latere decem præsidiariæ naues, omni apparatu bellico instructæ stabant, ad omnem expeditionem paratæ. Habebat & Parmensis ab vtraque pontis parte, in vtraque fluminis ripa plures munitiones, nec pauciores hîc illic Antuerpienses & Hollandi habebant.

Nouiomagenses Catholici Geusios expellūt.

Nouiomagum vrbs Geldriæ insignis, quam veteres Regnum aliquandò, aliquādò verò Basim Imperij appellant, vna est earum, quas olim Carolus Magnus sibi sedes elegit: inter enim Aquisgranum & Theonis villam hæc secunda dicebatur: à Mago potentissimo Gallorum rege primùm, vt creditur, ædificata & Magum appellata. deindè à Batone Cattorum regulo aucta & renouata, vndè Nouiomagum vocari cœpta; à cuius filio Hesso montem

tem

tem Hessium dictum esse, nonnulli contendunt. Sita est 1585
inter veterũ Menapiorum fines, ad Rheni brachium occidentale, quod Vvahala incolis nuncupatur: quo loco fluuius & latissimus est, & profundissimus. Vrbs hęc cùm iam Caluiniani iugi & impotentis Geusiorum dominatûs esset pertæsa, de naturalis Principis sui clementia, & quomodò sese à tyrannide Auraicorum expedire posset, cogitare cœpit. Non ignorabat hoc irreptitius vrbis & prouinciæ Gubernator, Comes Nuenarius, qui eò profectus, omnem mouebat lapidem, vt præsidiũ quod in vrbe erat 300. peditum & 200. equitũ, nouis adductis copijs augeret. Tentauit id frustrà secundò, & tertiò. cumque animaduerteret ciues maius præsidium non admissuros, aliam viã ingressus, cœpit nonnullos sibi suspectos relegare. id quod illi in tribus aut quatuor feliciter successit: iamq; multos alios in albũ relatos, viros Catholicos, & Regiæ Maiestatis causæ studiosos eijciẽdi opportunitatẽ captabat. quo pastore atq; Molossis sublatis, tutiùs in oues innocuas sæuire posset. Ciues contrà & de Comite & de suis præsidiarijs expellendis consiliũ inierunt: opus sanè arduum, & periculosum, propter frequentem aduersariorum numerum aggressi. Quindecim huius consilij factique authores longo æuo digni tantùm recensentur. quorum primus Vvilhelmus Arenbergius, Dominus de Dornic & Resse. Cæteri verò ordine fuère Ioãnes Groetfeltius, Theodorus Vvijntgẽs, Ioãnes Canisius, Ioãnes Vvees, Henricus Falkenburgius, Theodorus Drijl, Adamus Heterẽ, Franciscus Heteren, Bernardus Kerckhof, Reinerus Bongerts, Ioannes Dijc, Ioannes Draco, Gosvvinus Vermaen, & quidam Ioannes Sartor. Dictus dies est primus Martij secundùm stylũ Calendarij antiquũ, ipsumq; diei crepusculũ matutinũ. sed cùm iam dies iste adesset, institutũ hoc (nescio quomodò) est impeditũ. Vtebantur consilio cuiusdã veterani militis, qui clàm regium militem aduocandũ esse censebat: sinè huius enim auxilio rem felicem euentũ non habituram. Sed reiectum est illud consiliũ, eò quòd ciues stratagematis ignaros, alacriores in regijs repellendis, quàm proprijs eijciendis, fore nonnulli existimabant. elapsus itaq; re infecta dies ille constitutus. Catholici tam ij qui strategematis dicti sunt authores, quàm omnes reliqui quibus communicârant initum cõsilium, (quippe quòd eorũ omninò strenua opera egebant) in magno hærebant metu, nec immeritò: expectandus enim erat iam dies quintus, antequàm ea ciuiũ signa

1585 excubarent, in quibus authores huius facti erant. metuebantq; plurimùm, ne consilium detegeretur. quod si detectum esset, de vita omnium Catholicorum actum fuisset. Ieiunant quotidiè, in orationibus assidui, per confessionis atq; sacræ Synaxeos sacramenta Deo recôciliantur, pane ac cereuisia vltimo die victitant. Constitutū tempus iterùm aderat. decuriones de stationibus sortiuntur: singulis, diuina profectò disponente prouidentia, ea sorte veniunt loca, quæ, si optio fuisset, ipsi Catholici spontè elegissent. Hoc diuinæ voluntatis argumentum, mirum in modū Catholicorum animos corroborauit. Post gallicíniū, dato signo, Catholici præsidiarios, qui in mœnibus erant, cōpræhensos turribus includunt: armamentariū, & loca in quibus nitratus puluis asseruabatur, occupant: forum paucis alijs erat demandatum. Ciues, audito tumultu, ad forū præcipites currunt, quibus à Catholicis interceptis persuadetur; Præsidiarios proditionem moliri, sociū militem aduocâsse, vrbē diripere decreuisse; maiorem ciuiū partem in armis esse, vt hanc violentiā comprimant, sese, vxores atq; liberos, cum dulci patria tueantur. Proindè se quoquè protectoribus suis iungant, & sceleratum militē exturbent. Ciues his verbis accensi, communibus viribus in pedites primùm irruunt, eos cum aliquot ciuibus factiosis armis spoliāt, vrbe eijciūt: indè & equites (de quibus minor erat, ob catenas trāsuersas, quibus plateæ claudebantur, metus) expellunt. Tandèm exauctorato Senatu Caluiniano, Catholicū Magistratum elegerunt. Omnibus peractis, hora iam pomeridiana secunda, summa erat in vrbe tranquillitas, altumq; silentium: nec præter diuinas gratiarum actiones, atq; ciuium inter se congratulationes, quicquam audiebatur.

Legatio Nouiomagensiū ad Parmensem.

Formata iam atque constituta Repub. ex toto Magistratu, Dominum Alardū Bemmelium Cōsulem, Guilielmum Dornichium, Iacobum Vveniū Scabinos, Theodoricum Haeps, & Vvilhelmum Selle Tribunos plebis, Ioannem Hanium secretarium, ad Principē Parmensem legârunt, vt conditionibus quibus optimè possent, cum ipso pacificerentur. Vt autē legatio maioris esset authoritatis, Altipennius regulus, Regiæ Maiestati per omnia fidelissimus, legatis sese coniunxit.

Niēbeeck & Hacfortum à regijs occupantur.

Intereà dum hæc Nouiomagi fiunt, Taxius propræfectus Frisiæ Nienbeeck Veluvvæ castellum, & Hacfortum vltra Isselam ad deditionem faciendā compulit. Sed quia præsidiarij petulantiores erant, atque diutiùs oppugnati-

gnationem sustinuerant, nullis conditionibus in potestatem Taxij iam coacti venientes, qui in Hacfort reperti sunt, omnes occidebãtur; vnico Centurionis secretario, intercessione cuiusdam Canonici, pecunia mulctato. eorum qui in Nienbeeck erant, quidam dimissi, quidam ex vicinis arboribus suspensi sunt. 1585

Doesburgum, Comitatûs Zutphaniæ non ignobile oppidum, ad Orientalem Iselæ ripam situm, vbi quidam fossas Drusianas constituunt, oppidumque ad rei memoriam Drusoburgum appellare malunt, cùm prosperam Parmensis fortunam, nouis quotidiè victorijs cumulari cerneret, Nouiomagensium exemplum imitatum, eiectis aduersarijs, 29. Martij, ad pacem cum Rege ineundam aspirauit; quam eodem cum Neomago tempore consecutum est. *Doesburgeses, expulsis Geusijs, Parmensi sese dedunt.*

Intereà Nuenarius Arnhemij morabatur, solicitus quomodò introductis maioribus copijs, vrbem istam in fide sua retinere posset. nutabãt enim ciues, & Nouiomagensium institutum ipsis perplacebat: quarè & opportunitatẽ captabant, sese quoquè præsidiò exonerandi. Nuenarius clàm ad portam milites in insidijs collocari noctu iubet, vt manè porta adaperta, irrumperent. Excubitore speculario, siue quòd corruptus esset à Comite, siue quod malè à ciuibus obseruaretur, signum dante, classicumque canente, manè dum portæ aperiuntur, ciues neglecta porta vbi insidiæ erant dispositæ, ad aliam concurrunt: atque intereà insidiatores impetu in excubitores facto, eos repellunt, vrbemque magno ciuium mœrore inuadunt. Nuenarius, re felicitèr peracta, aduersarijs suis insultans, inquisitionem in Catholicos instituit, atque optimos quosque in exilium eiecit. atque ità Arnhemium, fortè ob præcedentes petulantias (vt multi interpretantur) tam leni gratia indignum, absoluto Nuenarij imperio est subiectum. *Nuenarius Arnhemium præsidio munit.*

In Brabantia vicissìm cum Bruxellensium peruicacia fame iam satìs esset refrenata, certis tandèm conditionibus vrbs in Parmensis potestatem venit. Omnia ciuibus sunt condonata: templa & Procerum quorundam ędes restaurarent: priuilegia omnia, ijs exceptis qui rebellionis occasionem dederant, reseruarent: Biennium Caluinianis, vt sua disponant, permanere concessum. E Regis sacello, Cardinalis itẽ Granuellani, & Comitis Mãsfeltij ædibus ablata redderẽt: Vectigalia iã pridèm imposita deinceps tolerarẽtur, donèc ea quę debebãt soluissent. *Bruxellẽses sese Regi dedunt.*

1585 Antuerpiani & Mechlinienses iisdem conditionibus gauderent, si tempori ad clementiam Regis reuerterentur. Externus miles abiret, trium mensium spatio contra Regem arma non sumeret. Templius & alij tres chiliarchi sex mensibus à bello feriatentur. Præsidiarijs, qui sub duobus & triginta signis erant distributi, quatuor mensiū stipendia annumerata esse, tunc fama erat. Quibus vtrinquè transactis, & confirmatis, Richardotius Arthesij præses, vir magni consilij atque authoritatis, & Gernerius Parmensi à secretis, in vrbē venerunt, & Remp. reformârunt.

Nuptiæ Ducis Sabaudiæ cū filia Regis Hisp.

Dum hæc Bruxellæ fiunt, maximus in Hispanijs nuptiarum fit apparatus. Dux enim Sabaudiæ filiam Regis Hispaniarum natu minorem ducturus, paulò antè cum magnificentissimo Allobrogum, Insubrium, & Genuensium comitatu Barzeloniam vrbem Cataloniæ maritimam appulsus, secundo die Martij indè Saragosam profectus est. Deduxit illum Prorex Cataloniæ, vsque ad fines regni Arragoniæ. Omnibus in oppidis magnificentissima pompa, omniqúe ludorum genere, non alitèr atquè Rex ipse præsens adfuisset, exceptus est. hoc enim Regia Maiestas ministris suis demandârat. Sexto deindè Martij Heridam vrbem Arragoniæ intrauit: vbì Proregem regni istius obuium habebat. Octauo die Dux per Confessionis sacramentum Deo sese reconcilians, decimo, qui dies Sabbathi erat, summa cum pietate sacrosanctam Eucharistiam percepit, quod & Serenissima Domina Catharina eius sponsa eodem tempore fecit. Postridiè Dux Saragosam venit, vbì Rex Hispaniarum Ducem in campo suburbano expectabat. Ingens circa Regem Principum, Nobilium, Aulicorum & ciuium erat exercitus, qui semicirculari figura Regem cingebant. ipse generoso insidens equo totum Ducis comitatum, sexcentos circitèr equites, iussit suo in conspectu transire: donèc Ducem appropinquantem videret. Dux eminùs conspecto Rege ex equo desiliens, ad Regem pedes peruenit. Rex quoquè ex equo descendens, Illustrissimum Ducem ad se venientem, & flexis genibus procumbentem, humanissimè excepit, eleuauit, amplexus & deosculatus, alta voce interrogauit: quomodò Sua Celsitudo valeret? Post breue colloquium omnes Principes Genuēses, & ipse Amudæus Regis manus deosculati sunt. Indè iterùm equos ascendentes, in vrbem paritèr proficiscebantur. Hispaniç nobilitas nobilitati Sabaudicæ erat permixta, Regisque latus

latus dextrum Dux ipse claudebat. Cumque ad pontem Ebron ventum esset, Serenissimæ Regis filiæ clàm ex palatij fenestris illustrem hanc pompam intuebantur. Iuxtà palatium Principes Hispaniæ aduenietem Ducem tubis, lituis, classicis, buccinis, omnique instrumentorum musicorum genere, exceperunt. Regia verò Maiestas eum ad hospitij locum deduxit. Cumque in atrium venissent omnes Hispaniæ Principes, Duci gratulabātur, & Sabaudi vicissìm, atque inter eos primus Baro de Sphondrato, Regi manus ordine osculabantur. Posteà cùm per duas horas in quodam cubiculo moram traxisset cum Duce Rex, in aulā deducti sunt: vbì nobilitas omnis erat congregata. Mox per aliam portam Princeps Hispaniarum, cum sorore vtraque ingressus est. cumque eleuatioribus locis consedissent, Cardinalis Granuellanus accessit, & præsentibus Cardinale Siu liæ Nuncio Apostolico, Archiepiscopo Saragosano, & Legato Venetum, ritus matrimoniales celebrauit. Quibus peractis, Regia Maiestas surgens cum omnibus Principibus totaq; nobilitate, nouis nuptis multum felicitatis imprecata discessit: omnique ea die conuiuijs, ludis, choreis, omnique lætitiæ generi indultum, nec ante multam noctem discessum est. Sequenti die Regia Maiest. nouū Generum ad templum deduxit: Princeps & filiæ subsequebantur, eodem paritèr modo vestiti. Sacrum R. Archiepiscopus celebrauit, spōsamque de more Hispanorum velauit. Cumque Dux sponsam obuiam haberet, pudico vterque rubore perfusus est. Sacro peracto, eodem quo venerant ordine ad aulam reuertuntur, & paulò pòst ad prandium accedunt. Rex priori loco sedēs, sponsum iuxtà sedentem, ille sponsam, sponsa sororem Isabellam proximam habebat. Peracto prandio, Rex Generum ad hospitium perduxit, vbi ad vesperem permanēs, à Socero Rege iterùm ad cœnam adductus est; qua sumpta, matrimonium ea nocte felicitèr est consummatum. 1585

Vigesimosecundo Martij præsidiarij Bruxellēses dimissi iuxta castra Principis Parmēsis longo agmine trāsibant. qui in Stabroieck, alijsq; locis stationes habebant, omnes armati excubabant, metuētes nè quam in partem castrorum impressionem facerent. sed regiorum arma metuentes, temerè periclitari noluerunt.

Iaponum Regū Legati Romā veniunt.

Sub hoc tempus Regū Iaponiæ legati & consanguinei, ex vltimis terris Romam venerunt, vt Pontifici Romano obedientiam præstarent. Est autem Iaponia insula

 longa

est ante annos ampliùs quatuor & triginta destinare in 1585.
hæc Iaponis regna Patres è Societate Iesu; quorũ è salutari ac diuina semente, nonnihil in meũ quoquè, Dei benignitate, cecidit pectus. Quod tam insigne beneficium, aliaq; multa, ô Sanctissime totius Christiani populi parẽs, vestræ potissimùm precationi meritisq; accepta equidem refero. Ac proindè, nisì me bella, senium, & affecta valetudo impedirent; conferrẽ ipse me ad visenda ac veneranda sacratissima isthæc loca. ac simul obedientiã exhibens; pedes V. Sanctitatis, post pia ipsorũ oscula, capitĩ meo superimponerem, & sanctissima vestra manu pectus meum signo Crucis muniendũ curarem. Sed quoniã ijs quas dixi causis impedior, sororis meæ filiũ D. Hieronymum Regis Fiungę filium cogitabam legare pro me. Verùm quandò is in præsenti longè abest, & P. Visitatoris instat profectio; D. Mancium, eius consobrinum, eodem nomine mittere visum est. à V. Sanctitate magni beneficij accipiã loco, si pro ea qua fungitur in terris Dei vice, meq; & Christianum hunc gregẽ, vtì facit, fouere atque adiuuare perrexerit. Reliquiariã thecam, per eundẽ P. Visitatorem à V. Sanctitate mihi dono transmissam, accepi libens, ac meo vertici venerabundus imposui; atq; ob id V. Sanctitati gratias ago habeoq; tantas, vt explicandis ijs nullæ neq; linguæ neq; ora sufficiant. Non ero longior: quippe tum de regni huiusce rebus, tũ de me ipso coràm ex P. Visitatore, & ex D. Mancio plura cognoscet Sanctitas V. quam ego verè & ex animo adorans, multo cum timore ac tremore hasce literas exaraui xj. die Ianuarij, anno post Domini aduentum M. D. lxxxij.

Indè Protasij Regis literæ (quarum inscriptio erat hæc: Reddatur epistola magno illi, & sancto Domino, quem adoro Dei vices gerentem.) lectæ fuerunt, in hæc verba: Cum Dei gratia demissè & humilitèr hasce literás offero Sanctitati V. Ante hoc biennium, qui fuit annus ab aduentu Domini 1580. per Quadragesimam, quibus maximè diebus preciosa passio Domini nostri Iesu Christi recolitur; in magnis belli tumultibus, magña mearum rerum, familiæque meæ perturbatione, deniquè in profundo Gentilium tenebrarum iacenti mihi, dignatus est pater misericordiarum, lucem veritatis, & rectum ad salutem iter ostendere per venerabilem Visitatorem, aliosque verbi Dei prædicatores è Societate Iesu, qui enixè me adiuuerunt, perque baptismi sacramentum, super me meosque diuinæ gratiæ rorem è cælo

Regis Arimanorum litera ad Pontif.

1585 deuocârunt. Pro quo tali ac tāto beneficio mirè lætus, infinitas Regi cælorum ago gratias. Cumq; Sanctitas Vestra Christianum gregē vniuersum moderetur & pascat; valdè mihi fuit optatū, istuc venire, coramq; humi stratus magna cū submissione exhibere illi obedientiam; & post pedū oscula beatorū, eosmet meo capiti superimponere. Sed quoniam rebus varijs impedito id mihi non licet; mitto cum eodem P. Visitatore, patruelem meū D. Michaelem, vti pro me hoc munere pietatis officijq; fungatur. Ex eo ipso mea vota, & alia cognoscet V. Sanctitas: ac proindè non ero fusior. Quam ego ex animo sincero & humili venerabundus adoro. Die viij. Ianuarij, anno post Domini aduentum M. D. lxxxij.

Barptolemæus verò Omuranorū Princeps, qui primus inter Iapones fidem Christianā cum baptismo recepit, tanto animi feruore & studio, vt deiectis vbiq; Idolorum statuis, eiecta ex suis vrbibus superstitione, multis ob eam causam periculis aditis, toto ferè Principatu expulsus, non solùm à religione suscepta nō discesserit, sed incredibili animi fortitudine ac præsentissimo Dei numine recuperata ditione, multò etiàm quàm anteà cōstantiùs in sententia perseuerârit. Is in inscriptione, sublatis manibus adorās, literas Sanctissimo Domino Papæ, magni Dei vices gerēti, has literas offert: Vereor nè crimē audaciæ subeā. attamen cum Regis cælorū gratia, rudem hanc epistolā offero Sanctitati V. Quæ cùm in terris locū obtineat Dei, ac simul ex ipsius doctrina & magisterio, Christianus populus pendeat vniuersus, æquū sanè fuerat, memet maria transmittere, ipsumq; ad V. Sanctitatem inuisendam venire, sacrosq; eius pedes post pia illorū oscula super meum caput imponere. Sed quo minùs hoc fungar officio, multæ me hoc tempore prohibent causæ. Nuper ad hæc tam remota loca lustranda P. Visitator è Societate Iesu contendit, multisq; rebus piè ac laudabilitèr institutis, iam nunc redit in patriā, qua ego tam præclara occasione inuitatus, deesse nolui, quin fratris mei filium D. Michaelem cum eo mitterem isthuc, qui licèt muneri tanto sit impar, tamen gratissimum fuerit mihi, si eū V. Sanctitas ad beatorum pedum oscula admiserit. Intereà V. Sanctitatem supplex oro, obtestorque, vt mei memoriam conseruare, meque & Iaponios hosce Christianos fouere dignetur. Id vnum in votis est mihi. Reliqua ex P. Visitatore, & ipso D. Michaele coràm cognoscet Sanctitas V. quam ex animo adorans, cum timore scripsi.

Principis Omuranorum literæ.

Die

Die xxvij. Ianuarij, anno post Domini aduentum M.D. Lxxxij. 1585

Lectis his literis & silentio indicto, Regum & Legatorum nomine Gaspar Consaluus Lusitanus insignem habuit orationem : ad quam Antonius Buccapadulius, Summi Pontificis nomine, hoc modo respondit : Sic me vestræ orationi iubet respondere Sanctissimus Dominus noster, iuuenes nobilissimi. Quòd Franciscus Bungi Rex, & Protasius Arimanorum, Protasijque patruus Bartholomæus Omuræ Princeps, ab Iaponiorum Insulis remotissimis vos suos propinquos huc ad se miserint, eius quam obtinet Dei benignitate potestatis coràm venerandæ causa, piè illos sapienterq; fecisse. Esse enim vnam fidem, vnam Ecclesiam Catholicam, vnum huic ipsi Ecclesiæ præfectum, Christique gregis vniuersi, hoc est Catholicorum omnium, qui vbique terrarum sunt, Petri successione pastorem, Romanum Pontificem. Hoc illos vnà cum cæteris fidei orthodoxæ mysterijs agnoscere & profiteri lætatur, immortalesque agit gratias diuinæ bonitati Sanctissimus Dominus noster, iudicatque hanc esse lætitiam verissimam à Dei gloriæ, atque animarum salutis studio profectam. Itaque libentissimè vnà cum his Venerabilibus fratribus suis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, hanc illorum fidei, obedientiæ, deuotionis testificationem amplectitur. Optat atque orat, vt illorum exemplo, cæteri quoquè illarum Insularum, totiusque orbis Reges & Principes, omni idolorum cultu atque errore abiecto, cognoscant Deum verum, & quem ille misit Iesum Christum. hæc est enim vita æterna.

Omnibus hoc modo peractis, conuentus Patrum dimissus est. Legati cùm Summum Pontificem in ædes interiores de more deduxissent, ab illustrissimo Cardinale S. Sixti, Summi Pontificis ex fratre nepote, amicitiæ & honoris causa conuiuio primùm excepti, deindè ad ipsius Pontificis priuatum ac familiare colloquium intromissi, multa cum eo de itinere, ac de religione per interpretes contulerunt. Posteà ad S. Petri Basilicã summa cum pietate profecti, sacra Apostolorum limina venerabundi salutarunt, & sub vesperam honorificè in hospitium reducti sunt. Ità Regnum Dei, quod ab Europęis aufertur, gentibus datur : ità gentes quæ Ecclesiam non nouerunt, ab Oriente, & ab extremis terræ finibus ad Ecclesiam currunt : hanc Reges & Principes terræ, tantis itinerum interuallis dissiti, proni venerantur & adorant,

1585 quam tantis conuitijs scelerati nostri hæretici, quisquiliæ & fęces hominum, virulentis suis linguis proscindunt, sacrilegisque manibus conuellunt.

Terlonius capitur.

Archithalassus Zelandiæ, & Gubernator in Vvalcheren, insula Zelandicarum vna, Guilielmus de Bloys Terlonius, qui cum Lumęo Comite anno 1552. Brielam occupauit, hoc tempore in suspicionē proditionis veniens, ab Ordinibus cōpræhensus & in vincula cōiectus est. Cum Rege enim Hispano aurei Velleris ordinē torquem, & insignia pactus dicebatur, ea lege, vt portus atq; maritimas aliquot ciuitates Regi redderet. In Oceano itaque cum classe degens, ab Ordinibus sub specie concilij conuocandi Mittelburgum euocatur. quò cum venisset, nihil sibi metuens, vnà cum septem classium Ducibus, & alijs tredecim Ordinum ministris, Vlissingæque Præfecto captus est, & statim obiectum, quòd de industria non impediuerat operas à Parmensi in Scaldi iam perfectas. Terlonius hic ex diuturna maris deprædatione ingentes iam thesauros congesserat, ità vt nonnulli eum in numerata pecunia, plus quàm quinquiès centena aureorum millia habuisse cùm caperetur, & non illius proditionem, sed Ordinum cupiditatem, qua in hos thesauros ferebantur, causam captiuitatis fuisse, audeant affirmare.

Stratagema Antuerpiensium.

1. Aprilis die quarto Antuerpienses pontem à Parmensi in flumine factum conuellere nisi, ingentem nauim in eum demiserunt. Erat hæc nauis tecto testudineato, fornicis in modum, ex sarcophagis, lapidibus molaribus, alijsque grandioribus saxis facta. in alueum verò nauis multa pulueris tormentarij vascula erant immissa, eisque fomentum igniarium additum tantæ longitudinis, quanta comburi posset intereà dum nauis in itinere esset: vt cùm iam ad pontem deuenisset, ignis ad puluerem proserpens eum incenderet. quod & factum est. Puluis enim ab igne incensus, vi flammæ inclusæ tectum nauis dilacerauit, & saxa ingentia omnem in partem ad dimidiū & vltra miliare, tanto cum fragore disiecit, vt terram moueri, aut mundi machinam dissolui, hi qui in castris erant, existimarent. Multi qui in ponte erant, è saxorum ramentis periêrunt, & pons ipse multis in locis est dissolutus. Interiêrunt hoc stratagemate Marchio de Rebaux, Dominus de Billý, cum alijs quindecim nobilibus & quinquaginta gregarijs militibus, quorum cadauera posteà partim reperta, partim in profluentē aquam

Marchionis de Rebaux & Domini Billij mors.

detur-

deturbata, & à fluctibus abrepta sunt. Horum obitū Parmensis ità luxit, vt in mortuis ostenderet, quantùm eos viuos amauisset, & quanti eorum virtutem semper fecisset. Illucescente die, pontem restaurari iussit Princeps, tanta cum diligentia, vt paucis horis, inspectante & admirante exercitu, totum opus iterùm compaginatum, concatenatumque sit. 1585

Eodem ferè tēpore Mottæus Ostēdę oppidi Flandrię maritimi bonā partem occupâtat, eā scilicet quam veterem vrbē appellant: in ea templū excelsum est, è quo tela in omnes oppidi angulos torqueri possūt. Hęc vrbis pars cum nouo oppido ponte intermedio iungitur, cuius custodia Centurioni cuidam erat cōcredita; donèc reliqua classis, quę expectabatur, portum intraret. Sed Centurione illo cum suis prædæ intento, statione deserente, oppidani cū præsidiarijs ex improuiso regios adoriūtur, fundunt, fugant, & oppido eijciunt. Centurio captus à regijs ad Parmēsem missus, & Mottæus victoria frustratus est. *Mottæus Ostendam occupat et rursùs eijcitur.*

Huic infortunio grauior Romæ iactura accessit. Decimo enim eiusdem mensis Aprilis die, Gregorius decimustertius, Papa verè Sanctissimus, post innumerabilia sua in Ecclesiam beneficia, cùm eam tredecim annos rexisset, in Domino placidè obdormiuit, & terrenum hoc exiliū, cælesti patria, pro qua tam heroicè per omnē vitā pugnauerat, tandèm commutauit. de cuius laudibus, etsi in anno 72. quædam diximus; tamen omnē eloquentiam eius encomio imparem esse, nō inuiti confitemur. *Mors Gregorij XIII Pontificis Max.*

Intereà classis instructissima Hollandorū, Zelandorumq; Scaldis ostiū intrauit, iactisque anchoris ad Lilloum propugnaculum stetit, opportunitatē perrumpendi operas regias, & cōmeatum Antuerpiam importādi frustrà expectans. Nè tamen Hollandi nil agere viderentur, castellū quoddam non procùl à Lilloo, quod à regijs tenebatur, totis viribus aggressi, tanto cum impetu oppugnârunt, vt 23. Aprilis regij, cùm nec intùs tueri, nec foris auxilia, nisì cum summo periculo submitti possent, relicto castello, in tutum sese recipere cogerentur. *Classis Hollandica.*

Exequijs Pontificis peractis, post quatuordecim dierum interregnum, quibus Sedes vacauit, indictis Purpuratorum Patrū, ad quos electio pertinet, comitijs, tandem vigesimoquarto Aprilis, communibus Cardinaliū votis, ad Apostolatûs apicem euectus est Dominus Cardinalis de Montę-alto, Ordinis D. Francisci, F. Felix Perenettus anteà dictus; qui cū electus esset, Sixti IIII. vltimi *Sixtus V. Pontifex Max. creatur.*

sui

1585 sui Ordinis Pontificis nomen assumpsit, & Sixtus quintus appellari voluit, Pontifex in ordine 235. Natus est in exiguo pago, nomine Alto-monte, in Marchionatu Anconatensi, parentibus tenuioris fortunæ, sed honestis, colonis. Puer studijs à parentibus traditus, tantum & virtute & eruditione profecit, vt à Pio V. ex ordine Seraphico S. Francisci euocatus, factus sit Cardinalis, & hoc anno, diuina absque dubio prouidentia, ex tot magnatum atque nobilium Collegio, natus iam 65. annos, Pontifex creatus. Robusto est corpore, & statura mediocri: omni verò genere eruditionis, disciplinarum atque virtutum ornatissimus; à quo non minora, quàm præcedentium Pontificum fuerunt, in Ecclesia beneficia expectantur.

Legati Belgici ex Francia reuersi. Eodem mense Aprili Legatis Belgicis ex Francia redeuntibus, nunciatum est Regem Galliarum auxilia Belgis negare, nec integrum ipsi esse modò prouincias Belgicas in suam tutelam accipere. Ea tunc vbiquè fama erat, licèt Ordines responsum celarent, quantum potuerunt. Quod & eo verisimilius erat, quia Guisius & confœderati Galliæ Principes, vndiquè equites & pedites colligebant: Comes VVestenburgius duas legiones peditum, Betsteinius 1500. equites conscribebat. Otto Plato & Caspar Schonbergius totidem equites; Ernestus verò Mandeloius, & Antonius Salmensis, tria equitum millia in vsum Principum istorum cogere dicebantur. Rex itaque Galliæ, re dubiè domi constituta, consultò externa bella detrectauit.

In Velua pugnatur. Schenkius & Benthemius Stralēsis oppidi præfectus, è Batauia in Veluam traijcientes, cum copijs suis in Arnhemiensium conspectum venerunt: qui erumpentes cum hostibus prælium inierunt. fortiter vtrinquè dimicatum est. Arnhemienses passim cadebant, ex regijs quoquè multi desiderati sunt. Schenkius ipse grauitèr sauciatus, & curru Neomagum deductus: pugna ipsa, victoria dubia, & in diuersam partem nutante, tandèm dirempta est. Quo tempore Erpraet castrum in Diœcesi Coloniensi, nuper à Truchsesianis occupatum, Bauaro deditione reddebatur.

Legatio Belgica in Angliam. Belgæ cùm spe auxilij Gallici nunc excidissent, ad Angliæ Reginam legationes mittunt, eius opem implorantes, omnesque prouincias ei offerentes. quæ quid responsi datura sit, adhuc ignoratur. Taxius, regij apud Frisios exercitûs Vicarius, cum parte sui exercitûs, in diœcesin Vltraiectensem irruit, & in pago Emenessensi consedit,

sedit, ad vicinos pagos mittens, qui tributum exigerent: 1585
cumque Diœcesani passim venirent, & tributi indictionẽ acciperent, Goilandi sese armantes venire noluerunt. quarè Taxius exercitum in sex illorum pagos ducens, rusticos multos occidit, plures cepit, & cum ingenti præda captos abegit.

Initio Maij Antuerpienses arcem illam naualem, quam Finem belli appellabant, in conspectum propugnaculi Ordammensis, quod regij tuebantur miserunt: cumque eò iam appulsa esset, aquę penuria vado immota consedit, multosque dies eodem loco, nequicquàm repetentibus illam Antuerpianis, perstitit: donèc, vt infrà dicetur, à regijs capta, & in castra deducta est.

Septimo die mensis eiusdem, Comes Holachius & Isselsteinius cum triginta nauibus, quæ lectissimam militum manum, & multos fossores vehebant, ad aggerem Couvvensteinium appulsi sunt. Erat autem eis statutum aggerem istum perforare, vt nauigia minora iuxta Lilloum, per stagnantes agros, & hunc aggerem Antuerpiam, ponte & operibus Parmensis despectis, aut remulco trahere, aut remis impellere possent. quod ipsis factu difficile non fuisset, si aggere potiri potuissent. Expositis itaque ante auroram in terram militibus, & iam foderę incipientibus, Hispani superuenerunt, & manum cum hoste conserentes, trecentos trucidârunt, quadraginta compræhenderunt, & maioribus tormentis aliquot naues depresserunt. Quam iniquam belli fortunam cùm Holachius & Isselsteinius viderent, scapha elapsi, ad suos reuersi sunt. *Holachius cũ cæteris Hollandis cæduntur.*

Nuenarius aliquot signa peditum, equitumque turmas è Geldriæ oppidis, & Berka, sub id tempus euocauit, ad Nouesium per insidias occupandum. Est autem Nouesium insigne Diœceseos Coloniensis oppidum, non quidem in ipsa Rheni ripa, sed intermedijs aliquot pratis inter oppidum & fluuium positum: reliquijs S. Quirini, & longa Caroli Audacis obsidione nobile, multisque immunitatibus & priuilegijs ab Imperatoribus donatum. Archiepiscopus, quia hostes plurimùm huic oppido insidiabantur, iam pridèm præsidium Magistratui obtulerat, sed is suis viribus, oppidique fortitudine fretus, illud repudiabat. Prætereà partem muri iuxta Rhenensem portam ciues Senatûs imperio erant demoliti, vt vallum nouum ædificarent. sed & ciuium excubiæ minùs erant frequentes, negligentioresque quàm esse *Nouesium à Nuenario occupatur.*

solent.

1585 solent. Non latuit hoc Nuenariũ, quarè copias suas Nouesiũ ducens, 10. Maij intẽpesta nocte partẽ illarũ per riuulũ, quo mola voluitur, tranare, & sub ipsis mœnibus tacite ad monasteriũ vsque, cui mons Mariæ nomẽ est, adrepere iussit. Quibus hoc mandatũ erat, admota scala quãdam, vt aiũt, muros ascẽdere, & quid in vrbe ageretur explorare præcipiũt. Is tractum illũ obambulans, neminem inuenit: eratq; aliũ in oppido silentiũ. dato igitur signo, socios vocat. qui plurimis admotis scalis, muros superãt, & in oppidũ pręcipites sese demittũt, portam confestim, martulis malleolisq; feris disiectis, aperiẽtes. Nuenarius cum equitatu in suburbio portã obseruabat. Audito verò signo, & viã sibi videns patefactã, celerrimo cursu in vrbẽ aduolauit. Ciues equorũ hinnitu atq; strepitu, hostiumq; clamore excitati, arma quæq; obuia rapiẽtes, seminudos hostibus sese obijciebãt. Equites ad portã Honoris properantes, à collectis ciuibus, qui ex curribus vallum obiecerant, impediti forũ occupârunt. Ciues diuersis locis extra ordinẽ pugnabãt, quorũ 14. circirèr occidũtur, inter quos præcipui fuerũt, Consul Stalius, Arnoldus Fratius, Henricus Schirmer scholæ moderator, Melchior in Milendõck, & Hospes in Dulken. alij multi è mœnibus sese demittẽtes, perq; fossas natãtes, euadunt. hostes vrbe potiuntur. Res verò proditionis suspicione minimè carebat. Dispositis excubijs, manè iã facto in ciuiũ ædes ruunt, ciues capiũt, preciosa quæq; diripiunt, & in vtriusq; sexûs homines, nullo discrimine, inaudita truculentia desæuiunt. Pręter aurũ & argentum signatum & non signatum, factũ atq; infectum, præter omnẽ supellectilẽ, annonam, & mercimonia, quæ hostis rapuit, insupèr ciues suum, vxorũ & liberorũ suorum corpora, intolerabili lytro redimere, armaq; omnia penès hostes ipsos deponere, debuerunt. Nec id satis erat, sed singulis penè septimanis præsidia mutârũt; vt priotibus præda iã onustis abeuntibus, noua succederẽt, quę magis magisq; ciues depilarẽt. Opulentissima, & penè incredibilis erat præda, quam in hac vrbe Nuenarij milites inuenẽre. omnes enim rusticorũ opes, omnium nobilium & monastetiotum thesauri, cimelia atq; ornamenta, immò quorundam ciuium Coloniensium diuitiæ, hîc eranr apud amicos deposita, quòd nulli tutiori loco quàm Nouesio hęc concredebãt. Ex solo monasterio Canonicorum Regulariũ, pręter annonã magnã copiam, præter ornamenta preciosissima, præter argentea vasa plurima, etiàm 19. calices argenteos, atq; deauratos rapuêre. Erat hoc monasteriũ à primis funda-

toribus in agro ſuburbano quondàm ædificatū, & anno 1585
1583. initio tumultûs Truchſeſiani, ab ipſis Noueſianis, nè quid ex eo ciuitas caperet detrimēti, dirutū: vt etiàm cāpos ſuburbanos defenderent miſeri, qui ne pomeria, ne mœnia, immò ne forum ipſum defenderūt. Quia verò in huius monaſterij mentionē incidimus, eius antiquitatē ex annalibus liber hîc recēſere. Cū pagani Vbij has terras habitarent, hoc loco Libero patri ſacellum extruxerant. quod, ſuccedēte Chriſtianiſmo, in honorē D. Mariæ Magdalenæ, anno 690. ſub Adelvvino, Archiepiſcopo Colon. eſt conſecratum. Anno deinceps 881. Normannorū Reges Godefridus & Sigefridus Agrippinā, Bonnam, Tulpiacum, Noueſiumq; igne depopulantes, etiàm ſacellum hoc in fauillas redegerunt. Poſteà Noueſio reædificato, & ſacellū hoc reſtauratur; inſtitutumq; ibidèm eſt à Sigevvino Archiepiſcopo ſacerdotum & clericorū Collegium. Ad Collegiū hoc quidam viri pietate & religione inſignes, è metropolitano Collegio Colonienſi, approbāte hoc Reinaldo Archiep. cōmigrârunt. Philippus verò, Reinaldi ſucceſſor, inſtitutum horūCollegarum confirmauit, voluitq; quindecim hîc fore ſub vno Præpoſito Canonicos. Factus itaq; eſt anno 1161. primus Præpoſitus Sigevvinus, ſub quo, & ſub eius ſucceſſoribus, multi Comites in hoc Collegio Dño Deo ſtrenuè militârunt: donèc anno 1393. R. D. Petrus dedomo Teutonica, Præpoſitus, Collegiū hoc reformauit, & ſucceſſorē Ioannē de Puteo conſtituit. quæ reformatio poſteà à Frederico Archiepiſcopo Colon. in oppido Zontino cōfirmata eſt. Cuius tandèm tēpore, anno ſcilicet 1430. Capitulū hoc Noueſienſe, Capitulo Vvindeſemēſi, Batis Hollandorū congregato eſt vnitū: eiq; datum, vt in ordine eſſet à Vvindeſemenſi monaſterio primum. tunc habitū Canonicorum Regularium collegæ ſuſcipiētes, anno pòſt quarto Egidium Bocheroliū Rēmerſvvalenſem primum ſuum Priorem, in Concilio Baſilienſi poſtulârunt. qua in diſciplina ad annū 1583. quo tempore (vt diximus) monaſteriū dirutum eſt, vixerunt. Porrò cùm eodem penè tēpore Abbatia Tuitienſis quoq; incenſa igneq; depopulata eſſet, Abbas, vt eiuſdem inſtituti Canonicorum Regularium in vrbe Coloniēſi monaſterium, quod à Corpore Dominico nomen habet, Canonicis ſubmotis, aut ad ſuū Ordinē ſuſcipiendū compulſis, occupare poſſet, plurimū apud monachos & Magiſtratū, deindè apud Archiepiſcopū, & tādèm in curia Romana laborauit. Marcellus verò Lætius Prior

Antiquitas monaſterij Canonicorū Regulariū in ſuburbio Noueſiano.

Regino Abbas Chron. lib. 2.

1585 Generalis Capituli Vvindesemensis, nè hoc modo vtrũque monasterium, & Nouesianum & Coloniense amitteret, volens vtrunque conseruare, instituit apud suos, vt Nouesiani Coloniam commigrarent, eidemque monasterio iungerentur. in quã tandem Vnionem vtriusque cœnobij Religiosi 16. Maij præsentis anni consensere, communibusque votis postridiè Priorem R.D. Vvernerum Titianum in Nouesiano monasterio professum, sed ob singulares animi dotes, in superiori Alsatia prope Colmariam monasterio Marbacensi præfectum, elegerunt. Hęc ideò latiùs referri volui, quòd ex his monasterijs ità combinatis, magnum in Christiana Repub. fructum expectamus, ob seminarium vtriusque sumptibus, pacatis rebus, ibidem erigendum: Tum etiàm, quia hæc historia faciat ad oppidi Nouesiani, in cuius infortunio narrando versabamur, antiquitatem.

Ernestus Archiepiscopus Colon fit Episcopus Monasteriensis.

Illustrissimi Guilielmi Cliuiæ, Iuliæ, ac Montium Ducis filius, Ioannes, Episcopus vel administrator Diœceseos Monasteriensis, ducturus vxorem, Episcopatui renunciauit. Henricus Lovvenburgius Bremensis Episcopus successionem ambiuerat: sed is paulò antè è viuis emigrârat. quarè Canonici in diem 18. Maij omnes, ad quos ius nouum Episcopum eligendi pertinet, euocârunt, qui inuocato Spiritûs sancti numine, eodem illo die, Bauariæ Ducem Ernestum, Archiepiscopum Coloniensem, elegerunt.

Verdugij in Transiselania victoria.

Verdugius Frisiæ præfectus, cùm paulò antè Rha, Rechteren, & Rutenbeec in Transiselania occupâsset, duo maiora tormenta ad arcem Sculenburgensem, loco & arte munitam, attrahi iubet: sed præsidiarij trepidantes, deditionem fecerunt. Dum in hac expeditione esset Verdugius, Caninefates, nunc Vvaterlandi dicti, & Frisij, aliam arcem inter Steenvvichium & Kuineram sitam, (Slikenburgum ab incolis vocatur) oppugnant. Regij qui in ea erant, hostium vim & castri imbecillitatem ponderantes, oppugnatoribus sese vnà cum castro dediderunt. Erat hic locus regijs peropportunus, ad tributum Septemsyluis imperatum statis temporibus cogendum.

Cùm Holachius cum suis Hollandis Principem Parmensem castris exuere non posset, conducta est duorum proditorum flagitiosissimorum hominum opera, qui Parmensem ex inopinato in proprijs castris interficerent. Qui cùm in castra venissent, & ex suspicione ob-

seiua-

seruarentur, tandèm institutum eorum detectum est, & ipsi in vincula coniecti, debitas pœnas daturi. 1585

Sub hoc in Gallia Regina mater, Archiepiscopus Lugdunensis, Dominus Lansaccius, & Mæleius Regis Medicus, Catalaunij, Serreidæ, alijsque in locis de pace inter Borbonios Guisianos, aliosque principes Catholicos, & ipsum Regem continuanda laborauerunt. Guisiani iam in armis erant, & copiosum in campis exercitum habebant: aliquot ciuitates, vti Verdunum, Tullū, &c. suis præsidijs muniri, & bellum in Hugonotas mouendum postulare dicebantur. Rex inermis adhuc Lutetiæ agebat, ciues autem & incolæ publicè Guisianis fauebant: Regi omnem opem contra Guisium, quem toti regno fidelem & vtilem esse dicebant, denegantes: immo portas sese illi, quotiès id Dux peteret, aperturos palàm asseuerabant. Rex etiàm Nauarræ atque Condæus Rupellæ latitabant, nullam in armis contra tam ingens Catholicorum fœdus spem ponentes. *Galli de pace inter se agunt.*

Rex Hispaniarum Philippus, aurei Velleris Ordinem à Philippo Burgūdiorum Duce anno 1429. institutum, & iam diuturnis bellis, sublatis penè omnibus eius Ordinis Principibus, collapsum, volens renouare, D. Ascenuillium arcani concilij sui cōsiliarium iampridèm in Germaniam miserat, vt inuictissimo Romanorum Imperatori Rudolpho, eiusque patruo, fratrique Ernesto Archiducibus, & Guilielmo Duci Boiorum id Vellus conferret, Ordinique isti celeberrimo asscriberet. Id tandèm ascensionis Dominicæ festo maxima cum solennitate peractum est. *Imperatori & alijs Germaniæ Principibus aureum Vellus confertur.*

Martinus Schenkius, quum iam annis aliquot Hispaniarum Regi militâsset, multaque certè fortissimo milite digna gessisset, clàm cum Comite Nuenario, & eiusdem Regis hostibus fœdus init, castrumque suum Blienbecanum eidem Nuenario 22. Maij tradit. Causa huius defectionis varia à varijs datur: verissima tamèn hæc esse putatur, quòd indignè ferebat suam, quam maximè prædicabat, operam à Rege non satis compensari. Petierat enim iam antè à Parmensi vrbium & prouinciarum gubernacula; sed quia fortè Parmensis eius fidelitati non satis confideret, (etsi enim Regi Catholico militaret, cum tamen Catholicè non viuere omnibus erat cognitum) seu quòd alij digniores essent, obtinere quæ voluit, non potuit. Mirum sanè est, cum hoc tempore, quo Rex maiorem iam hostium partem deuicerat, *Schenck à Rege ad Nuenarium deficit.*

1585 tam diuitem & opulentum Principem, exulanti Comite permutâsse. Primum fidelitatis suæ testimonium Nuenario exhibuit, in detegendis nonnullis, qui in oppido Venlonensi tunc, cùm adhuc regias partes ipse sequebatur, clàm secum egerant de oppidi deditione. profectus igitur cum Nuenario Venlonem, hos in vincula coniecit. Secundum testimonium præstitit in eo, quòd proditionem in vrbe Neomagensi moliebatur. erant enim in visceribus eius Reipub. relicti Caluiniani aliquot, quibus nihil optabilius erat, quàm patriam suam suis hominibus iterùm prodere. Sed paulò pòst proditione detecta, authores capti sunt, & Schenkij studium elusum.

Neomagũ proditione tentatur.

Insignis Antuerpiensiũ strategematis descriptio.

Eodem die 22. Antuerpienses nouo strategemate pontem in Scaldi constructum perrumpere conati sunt. Eum in vsum sedecim naues compaginârant, & proras maximis ferris, forcipibus, rostris, dentatisque ferramentis, ad confringendas catenas, rudentesque, & soluendam trabeam molem ponti præstructam, peridoneis armârant. Has refluxu maris & vento secundo in operas præmiserunt, tanto cum impetu, vt moles ista, catenæ, rudentesque ruptæ sint atque disiectæ. quo tamen in opere vis aduenientium illarum nauium, ità fracta est, vt illæ nullo impetu ad pontem natantes, statim à regijs sint interceptæ. Has naues alia nauigia quatuor maiora subsequebantur, quorum alueis multa pulueris nitrati vasa arctissimè erant inclusa: fori verò, pergulæ, tabulata, & acroteria pice & resina illita, flammam ingentem & fumum excitabant. His ferentarij & nautæ aliquot, qui ad hoc operam suam Parmensi elocârant, attractis nauiculis occurrunt: vnumque arripientes in conspectu propugnaculi, quod a rusticis nomen habebat, alligata anchora sistunt. quod paulò pòst, cùm puluis ab apposito fomento ignem concepisset, non sinè magna Antuerpiensium clade dissilijt. tria verò reliqua accenso puluere magno fragore, damno nullo illato, crepuerunt. Post hæc duo alia maiora sequebantur, quæ magno cum impetu in pontem ferebantur. quod cùm vidissent regij, naues aliquot, quibus pons imminebat, præcisis anchoris, subducunt, viamque nauigijs faciunt. cum verò transissent, fomento ad puluerem iam combusto, vnum illorum incensum, in minutissimas quoquè partes, nullo regijs illato damno crepans, disiectum est. aliud verò regij inse-

insecuti capiunt, & ascendentes fomentum quærunt, 1585
inueniuntque ignem iam penè ad puluerem peruenisse. quarè subtracto fomento nauem in castra remulco trahunt, & tabulatis disiectis, centum circitèr vasa pulueris tormentarij, & ingentem saxorum impositorum aceruum inuenerunt. atque hoc modo ingeniosè illud excogitatum stratagema, nullo cum Antuerpiensium fructu, hostium verò suorum summa cum vtilitate dissipatum est. Hollandorum Zelandorumque classis, in ostio Scaldis, pontis disturbationem expectabat. Sed cùm hoc stratagemate nil effectum esse cognouissent, in tutum velificabatur. Regij verò catenas, rudentes, & molem trabeam confestim reparant, reductisque in ordinem nauibus, pontem iterùm magna celeritate claudunt. Quo tempore de quodā Centurione Italo sumptum est supplicium, eo quòd propugnaculum, vulgò Liefkenshoeck dictum, hosti nulla necessitate coactus dedidisset. Sunt qui scribūt 24. Maij regios iterùm aliquot naues tormentario puluere oneratas intercepisse. Postridiè verò Hollandus quidam miles in castra Regis venit, se à suis ad mortem quæri dicens, & vitam ab hoste deprecans. Qui cùm examinaretur, fingebat se Comitem Holachium, ob prædam iniustè sibi ereptam, ea nocte interfecisse. In custodia igitur asseruatur, & cùm postridiè Holachium adhuc viuere cognitum esset, impostor ille suspensus est.

Suppliciū de Italo cēturione sumitur.

Temerarium factū.

Vigesimussextus huius mensis dies Antuerpiensibus fatalis erat. Cùm enim sub vesperem diei precedētis, 12. naues in pontem misissent, sperantes eum impetu istarum nauium perfringi, aut dissolui posse: nocte circa horam tertiam aliam classem in aggerē Couvvensteinium impellunt. idem ab alia parte fecerunt Hollandi, qui sub Lilloum in anchoris stabāt. Primùm enim incensas aliquor naues, æstu maris secundo, in operas Parmensis immittentes, mox cum centum circitèr nauibus, veterano milite plenis, aggerē adoriuntur. tantā verò telorū globorumq; copiā, tantum glandiū imbrē, ex istis nauibus in vtrunq; aggeris latus eiaculati sunt, vt regij in plano atq; aperto aggere sese tueri ampliùs nō possent: sed multis è suis desideratis statiōes deserere, & ad tutiora se recipere loca cogerētur. Intereà hostes appulsis nauib' in terrā descendūt, & cùm multos saccos terra, lana, alijsq; materijs plenos aduexissēt, incredibili celeritate gerras, aliaq; sepimēta castrensia tumultuario opere extruxerūt, vt iā collo

Antuerpienses & Hollandi insigni cladē cæduntur.

1585 tenus vallis & propugnaculis munirentur. Nauium deindè ope magis magisque progressi, plus quàm dimidium aggerem occupârunt, quem vndecim in locis perforare cœperunt. Stationes suas defendebant sex horas continuas, quibus ipsi victores regiorum fortissimos quosque milites & præfectos strauerunt. Tantam enim globorum vim, tâtamque copiam in regios immiserunt, vt propugnaculis eorum conuulsis, etiàm tormenta ferè omnia lacerârint, inutiliaque reddiderint. Cùm iam regiorum res penè deplorata esset, Princepsque ipse vmbilico tenus in aquis stricto gladio milites suos in hostem cogeret, Hispanus quidam Petrus de Padilia, ex legione quæ sub Petro de Paz militârat, cum octo socijs resumpto spiritu in hostem primam iterùm impressionem fecit. qui pugnando occumbens, ab hoste dextera manu mutilatur. Aldegundus verò & Holachius qui pugnę intererant, in scapham desilientes, manũ hanc in victoriæ testimonium Antuerpiam aduexerunt. Intereà regij collectis viribus omni conatu in hostium munitionem, quam Antuerpienses extruebant, irruerũt, & tria tormenta quæ adhuc integra erant, in ea direxerunt. Erat initiò densissima nebula, quæ paulatim dissipabatur, ità vt tormentorum magister eminùs castra hostium videre, & certiùs in ea collimare posset. Bis regij munitionem hanc oppugnant, bis reiecti fuère : tertiò tandèm summa contentione pugnantes, vallum superârunt ; & quidquid in munitione repertum est, id interfectum fuit. reliqui ad naues properantes, partim occisi, partim capti, partim etiàm submersi sunt. Insignis in hoc prælio Germanorum virtus enituit, de quorum viribus iam penè desperabant omnes. Qui in nauibus erant, cedere nolentes, tam diù pugnârunt, vt tandèm æstu recedente, naues àqua destitutæ, è vadis emergere non potuerint. Captis itaque trigintatribus nauibus, ingens hostium strages edita est, ingensque tormentorum, apparatusque bellici copia intercepta. Multa quoquè in nauibus cadauera inuenerunt, eorum qui ex aggere maioribus tormentis erant interfecti. Ex captiuis intellexerunt regij, 2000.

Cæsorum numerus. Antuerpiensium pugnando occubuisse: multos etiàm submersos esse: vnam nauim, quæ ditissimorum mercatorum filios vehebat, inter alias captam, defensoribus omnibus occisis. Ex Hollandis quoquè & Zelandis non pauci ceciderunt, inter quos Dominus de Haultam Zelandiæ Gubernator ; duo Scotorum atque Anglorum

Chili-

Chiliarchæ; quatuordecim alij Cēturiones, & viginti- 1585
nouem ex nobili prosapia numerantur, Ex regijs quadringenti circitèr, aut vt alij trecenti desiderati sunt, Itali, atque Hispani: inter quos egregij belli duces, & militum præfecti, qui ex Hollandorum nauibus plerique læsi atque strati fuerunt. Dum enim Antuerpienses in ipso aggere aduersis frontibus pugnabant, Hollandi, qui se in nauibus continebant, regiorum latera maioribus tormentis impetebant. atque ità à tertia hora nocturna ad secundam circitèr pomeridianam pugnatum est. Caluiniani petulantiores hac victoria facti, Catholicis dira minabantur: quidam eos in fluuium proijciendos, alij suspendendos, alij iugulandos, quidam vrbe eijciendos esse suadebant. Intereà Holachius in vrbe magnificentissimo conuiuio excipitur, & à Caluinianis preciosissimis donarijs oneratur. aderant conuiuanti Holachio multæ virgines, & vt quidam captiui posteà retulerunt, easdem virgines omnes in sequentem diem inuitauit; dicens, se pinguem ex Hollandia vitulum aduexisse, eum se mactaturum. Cumque vna ingemiscens de sequentis diei lætitia se dubitare diceret, eccè repentè fama allata est, Regios victoriam consecutos, omnes Antuerpienses occidisse, nauesque eorum aut cepisse, aut depressisse. Vrbs repentè in tumultum versa est. Holachius sibi metuens, relicto conuiuio, tumultuantium ciuium manibus elabitur. Parmensis Princeps in propugnaculum Comitis Mansfeltij post pugnam profectus, in sacello quod ibidèm est, Domino Deo gratias egit, & sub vesperem bis omnia tormenta quæ in castris erant, exonerauit: picea vasa incendi fecit, aliaque multa lætitiæ signa exhibuit. Posteà in Beueren reuersus pius Princeps, ex equo descendens, statim templum adijt, ibique Canticum Ambrosij & Augustini in gratiarum actionem Deo summa cum attentione decantari iussit.

Vigesimoseptimo Maij aliæ naues onerariæ commeatu plenæ, ad propugnaculum Lilloense appulsæ sunt. Putabant enim Hollandi & Zelandi victoriam penès suos esse, & nauigationem iam ampliùs non fore impeditam. sed cùm sese elusos intellexissent, ibidèm substiterunt. Postridiè, qui dies erat Dominicus, Carolus Comes Arenbergius, Comes Mansfeltius, & alij nobiles, gregarijque milites, postquàm relatum esset Antuerpienses cum tribus triremibus, & alio maiori optimeque instructo nauigio in procinctu esse, & arcem illam nata-

1585 tilem, quam Finem belli appellant, exonerare decreuisse, quò sic è vado enatantem Antuerpiam reducere possent: cum aliquot nauibus hostibus obuiàm profecti, cōmisso prælio magnum illud nauigium, & duas triremes superârunt, occisisque & captis qui in ijs erant, naues has, vnà cum arce ista lignea in castra adduxerunt. Cæterùm miles quidam malè custodito fomento suo igniario, pulverem tormentarium incendit, quo incendio Comiti Mansfeltio vestes cum facie ambustæ sunt: corpore alioquin illæso. quod infortunium nisi ex improuiso accidisset, nauim etiam prætoriam Antuerpiensium, quę interea euasit, intercepissent.

Fin de la guerra capitur.

Holachij petulantia.

Vltimo Maij Comes Holachius, cui Mars ventosa in lingua (vt ille ait) potiùs quàm in dextera est, Comiti Mansfeltio acipenserem piscem, quem alij sturionē vocant, secundò misit, (nam idem 12. Maij fecerat) eiq; contumeliosè nunciari iubet, se hunc illi piscem donare. petere eum coquat, se ad prandium venturum. Mansfeltius piscē quidem accepit, dantiq; renunciat, vt citò veniat priusquàm cibus iam coctus refrigescat. sed & priusquàm vinū in aqua positū calefiat. se Holachij aduentum expectatu rum, atque illi, cùm venerit, si ferculum vigesimisexti diei non fuerit sufficiens, melius appositurum.

Galli de pace inter se agunt.

Sub hoc in Gallia Principes Catholici cum Rege, intercedente Regina matre, de cōditionibus pacis agunt, quo in negocio Rex Archiepiscopo Lugdunēsi viro disertissimo potissimùm vtebatur. Intereà dū Principes Regis responsum expectāt, Dux D'Aumalius (qui 6000. Picardorū in castris, ad vsum Catholicorū habebat) ad vrbem Remēsem 3. Iunij excurrit, & sub vesperē in castra reuersus est. Nec alij cōfœderati intereà feriabantur, sed omni diligentia, quæ ad bellum gerendū erāt necessaria, colligebant, cōportabantque. Intereà Guisius Tullū, atq; Verdunum occupauit, impositisq; præsidijs muniuit. quod & Rex in Mediomatricum vrbe fecit, in qua Hugonotæ animos iam erigere, & altos spiritus sumere videbantur.

Guisius Tullum & Verdunum occupat.

Altipennius propugnacula quædā ad Grauiense oppidū coarctandū erexerat. Quarè Schēkius cū copijs suis eò conuolat, vt Altipenniū castris exutū cæderet, aut saltèm ità obsideret, nè quid cōmeatûs illi posset aduehi. Sed regij diuersis locis euocati, Schenkium circundatū intercipere gestientes, alacritèr eò contendebāt. Schenkius verò de eius aduentu certior factus, obsidionem soluit, elapsusque Arnhemium peruenit. Regij verò ducibus Verdugio

dugio atque Taxio, propugnaculum in Capite Montensi, superioris Bataniæ loco constructum, oppugnâtunt. 1585

Vndecimo die Iunij Comes Holachius è propugnaculo Lieffenshoeck erumpens, munitionē vicinam, quæ à Centurione regio Vvitzleben defendebatur, oppugnauit. Regij verò acritèr sese defendentes, nonnullos hostium strauerūt. binos etiàm equos, quibus vicissìm Holachius insidebat, sub ipso interfecerunt. Cùm autem hæc pugna ad duas iam horas esset summa vi cōtinuata, Holachius receptui canit, & in castra sua reuersus est. Prædictos autem equos Holachius nuper in Arenburgij dominio Comiti abegerat. discedens itaque Arenburgio nunciari iubet, se nuper duos equos ab eo vsui suo accepisse: hos nunc reduxisse. Si repetere vellet, eos ad istam munitionem inueniret. Idem propugnaculum simili infortunio, vulnerato etiàm cēturione quodā, & 16. captis, decimoquarto eiusdem mensis Holachius tentauit.

In Diœcesi Treuirensi nō ità pridèm quidam Frederici Palatini ex filia illegitima nepos, postquàm duo tēpla summa temeritate violâsset, atq; tandē ad monasterium Dominicanorū peruenisset, inuenta hierotheca, sacras in ea hostias repertas, in terrā indignè effudit. Quarè cōpræhensus, & in vincula cōiectus, initio Iunij, nequicquàm obsecrante atq; minitante Casimiro, ad ignē condemnatur. Sed cùm genibus prouolutus mitius supplicium deprecaretur, capite, astantibus, eumq; confirmantibus duobus Societatis Iesu Patribus, truncatus est. Sunt qui scribunt eum in carceribus ad Catholicam fidem conuersum, confessum esse, & sacram Synaxin è manibus Catholici Sacerdotis reuerenter accepisse. *Violator sacrorum truncatur capite.*

Per idē ferè tēpus persecutio in Catholicos per Diœcesin Vltraiectēsem recrudescere incipiebat. Nā preterq̃ q̃ nup Vltraiecto R. D. Verburgi' Decanus, cū fratre, Dreckvvertius, Amerongius, cū alijs nōnullis Canonicis collegij B. Marię, & Harteueltio nobili relegati erant, etiàm Amorfortiæ, impulsore Vilerio, R. D. Iacobus Hezius, Theodorus Geinius sacerdotes; Ioannes Vaneueltius & Iacobus Franciscinus patritij, in exilium eiecti sunt. qui Culenburgum profecti, ibidèm in tranquillitate viuunt.

Regij propugnaculū in Capite (vt vocāt) Montēsi exedificatū, postq̃ non ità diù oppugnâssent, & iā cuniculos sub ipsum vallum produxissent, tandèm deditione ceperunt. qui enim in eo erāt, vitę suæ metuentes, supplices fidem orabāt, nudisq; capitibus & omnibus armis relictis,

1585 dimissi sunt. Et certè nisi precibus milites suos continuisset Verdugius, ad vnum omnes fuissent contrucidati. qua victoria parta, Verdugius Rhenum traijcit, & Montes, oppidulum paruum, vulgò Tsherenberg appellatum, obsidere se velle simulans, alio loco exercitum per fluuium traductum Arnhemium versùs ex inopinato sub Vicario suo Taxio misit: ipse Groningam contendit.

Dux Sabaudiæ cũ coniuge ex Hispania redit.

Dux Sabaudiæ cũ Catharina Infante Hispaniæ, vxore sua, Barcinone die Iunij 13. naues cõscendit, in suas ditiones rediturus. Rex antequàm discederet illi inter alia plurima dona, etiàm 13. generosissimos equos, phaleris, fiscellis atque ephippijs preciosissimis ornatos, donauit: Sed & omnem illius familiã equis, catenis aureis, varijsq; alijs cimelijs oneratã, à se dimisit; Ducemq; cum suis 40. triremibus ex Hispanijs Nicam, Prouinciæ vrbẽ, deduci mãdauit. Ipse verò, postquã triremes orã soluissent, in Aragoniã reuersus est: Monconã enim nobilitatẽ, Ordinesque regni ad comitia euocârat.

Rex Hispan. classem parat

Eodem ferè tẽpore concilium bellicũ in Hispania Chiliarchas & Centuriones aliquot nominauit, ijsq; summa cũ celeritate militẽ colligere precepit, Sed & naues omnes maiores, munitioresque Hamburgensiũ & vicinarũ ciuitatũ; Hollandiæ quoquè, Zelandiæ atq; Angliæ, Vlyxibonæ, Flauiobrigæ, alijsque in portubus, locisq; maritimis Lusitaniæ, atq; Cantabrorũ, mandato Regis detẽtæ sunt: quo verò fine, tempus, reique euẽtus ipse docebit.

Lapicida quidam se Regem Lusitaniæ fingit.

Lapicida quidam iampridèm ex insula Tercera in Lusitaniam venerat, qui se anachoretam mẽtitus, Sebastianum Regem Portugalliæ (quem in expeditione Barbarica cecidisse diximus anteà) esse fingebat: diuinaq; prouidentia ad salutẽ subditorũ, à Maurorũ viribus conseruatũ, hactenùs in syluis & montibus errâsse dicebat. Is hoc anno per huiusmodi persuasionẽ Lusitanos multos, qui Castellæ Regis imperiũ pro more gentis difficulter ferebãt, in partes suas pertraxit: iamq; 700. ferè in armis habebat. iussit circunquaquè se Regẽ Sebastianũ proclamari: omnia de more Regũ officia, tam ciuilia, quàm palatina inter suos diuisit: & seditiones vbiq; in pagis concitauit. Cardinalis verò Archidux Austriæ, & Prorex Lusitaniæ, vt crescenti malo maturiùs occurreret, tres cohortes è presidijs euocauit, easq; in fictitium Regẽ, eiusq; copias immisit: quæ primo impetu omnem ipsius comitatum deleuerunt. Regem verò eiusq; Vicarium, & qui à secretis erat, cum alijs præcipuis eius ministris & consiliarijs captos, Vlyxibonam adduxerunt,

xerunt. vbi ex mandato Regis in tormentis examinati, postquàm suam imposturam confessi essent, pœna tali flagitio digna è medio sublati sunt. Alius quidam Conimbricæ eundem Sebastianum Regem nuper mentitus, captus, flagellatusque, ad remos damnatus est. *1585*

Per idem tempus Secretarius Tzestich Belga, Regi & Granuellano charus, in Hispanijs obijt: & Prior in Renthi Barcinone à Ioanne Funkio Amorfortio, rerum Belgicarum in Hispanijs præside, iussu Regis captus est: eò quòd liberiùs nonnulla de viris principibus locutus esset. qui in triremibus detinetur, donec rei veritas magis elucescat. *Prior in Rhenti capitur.*

Eodem mense Iunio Nauarræus Rex Henricus apologiam contra scriptum Cardinalis Borbonij edidit: in cuius initio quinque obiecta sibi crimina, quòd scilicet hæreticus, quòd relapsus, quòd persecutor Ecclesiæ, quòd perturbator Regni, & quòd inimicus esset Catholicorũ, proponit: quę ordine verbis magis, quàm rationibus confutat. Tandem deficientibus argumentis, impatiens conuitijs in Guisium Ducem inuectus, eum falsè & malitiosè mentiri dicit: & ligneo Ducem calopodio compatat: illud enim vti corporis quod portat dolores non sentit, eò quòd de corporis substantia non sit: ità Ducem miserias Galliæ nõ sentire, ait, eò quòd Gallici sanguinis non sit, sed homo externus. cùm Guisiorũ non minora, quàm Nauarræorum in regno Galliæ extent beneficia. Tandem ex iræ impatiẽtia, quasi in furorem versus, Guisium ad monomachiam prouocat, aut ad duorum, trium, aut decem (si velit) vtrinquè certamen. quasi ignoraret Catholico Principi optimo iure, grauibusq; censuris, omne huiusmodi certamen esse interdictum. *Nauarræus Rex apologiã edit.* *Nauarrã Regis in Guisium conuitia.* *Concil. Trid. Seß. 25. cap. 19*

Decimoquinto Iunij, cùm primùm Dusseldorpij fama increbuisset, Marchionis Badensis filiam Iacobam, Ioanni iuniori Duci Cliuiæ nupturam, incolumem in terram Montensem aduenisse; & iam in loco vicino, ab incolis Himmelgeist dicto, morari; repentè magnificus in vrbe factus est apparatus. Adducti sunt strati sericis phaleris equi generosissimi, plumis & cristis splẽdidè insigniti, terni & terni in ordine procedẽtes. Princeps sponsus cum Duce Bipontino, cæterisque Proceribus, quorum copia aderat infinita, solenni pompa sponsæ obuius equitabat. Vbi ad sponsam vẽtum est, sponsus ex equo in terram desiliens, illam Ducali consuetudine excepit. Ciues omnes in armis erant, & sponsum, sponsamque reduces *Nuptiæ iuniorũ Ducis Cliuiæ.*

1585 prçstolabantur. Cumque iã vrbis portas subirent, sclopetorum ingens auditus est strepitus, grandiorumque tormentorum festiua tonitrua, & tela ex nitrato puluere confecta, artificiosè per aëra paſsim peritiores quique eiaculabantur. nihil præter tormentorum reboatum, nihil præter equorum hinnitum, nihil præter tubarum clangorem tota vrbe resonabat. nec quicquam prætermiſſum est, quod ad tantæ festiuitatis magnificentiam pertinere videbatur. Tanto, tamq; vnanimi Procerum, Nobilium, vrbium, Legatorum, totiusque patriæ subditorũ applausu, sponsa cum sponso Dusseldorpium ingreſſa, ab Illustriſſimo Duce Vvilhelmo, in arcem lætis complexibus recepta est.

Decimosexto deindè Iunij, matrimonium solenni ritu (Sponsa aureis fibulis & gemmis ornata, strictũ manu gladium tenente, qua cæremonia potestas regiminis illi conferebatur) in arce celebratũ est. Conuiuium mox secutum est apparatu regali exquisitiſſimum. In secunda verò mensa omnia regali magnificẽtia splendebant. Bellaria omnis generis, arbores, plantæ, oua, pyra, pruna, nuces, animalium diuersæ species, integræ venationes, diuersarum prouinciarum insignia, ex saccaro confecta, & viuis coloribus artificiosè expreſſa, discreta serie, atque optimo ordine disposita conspiciebantur. Magnus aderat Musicorum chorus, & varia Epithalamia, à doctiſſimis viris atque adolescentibus in honorem nouorum Coniugum composita, legebantur. Interfuerunt huic coniugio Principes, Principumque atque Vrbium legati diuersi. Hic Cæsaris Rudolphi, Regisque Hispaniarum legati sedebant; illic Ferdinandi & Caroli, Ernesti etiàm, Maximiliani, & Matthiæ Archiducum Austriæ. post illos Ernesti & Guilielmi Bauariæ Ducum, Saxonis quoquè Vvimmariensis, & Prussiæ Principis legationes accumbebant. Aderat Dux Bipontinus cum coniuge & liberis: Badensis verò Marchio, cum Marchione de Rodemach. Comites verò plurimi, atque inter alios Comes de Leuchtenburg, Otto Comes Rheni, Harmannus Manderscheitius, Comes Lippius, Hohenzolre, Benthem, Geradstein, Falkenstein, & Lenningius, sua præsentia tam celebres nuptias condecorārunt. Nobilium verò & diuersarum vrbium atque oppidorum legatorum non erat numerus. Conuiuio peracto, vbi aliquandiù saltatum esset, sub noctem in Rheno insignis habita est naumachia, & ingens nauis pice,

Principes, Principumq; legati, qui nuptijs his interfuerunt.

pice, resina & bitumine illita, medio flumine concre- 1585
mata.

Postridiè rursum conuiuijs, Musica & choreis aula perstrepuit; & media nocte noua omnis generis spectacula, maximis sumptibus in Rheno exhibita fuere. Videbatur ibi Infernus, Atlas cælifer, Cælum stelliferum, Hercules, Draco septiceps, Cerberus triceps, Syrtis, Lynx & Cete, mira industria atque artificio fabricata: quæ sub finem huius solennitatis, in Rheno combusta fuerunt. *Spectacula exhibita.*

Decimooctauo die Principes armati campo se Martio, sumpto iam prandio, commiserunt; & propositis aureis argenteisque brauijs, quorum magnus erat numerus, de annulo ferreo concitatissimis cursibus hastis excipiendo concertârunt. quo in certamine Sponsus primum victoriæ præmium sortitus est. Aderat hîc spectatorum magnus numerus. Mons Veneris hîc ingens præclaro ingenij acumine factus, in cuius vertice Orpheus & Amphion modulabantur, à multis viris inclusis, qui tamen videri non poterant, primùm ad Sponsam deportatus fuit: indè per omnem campum circunductus. Sequenti die in aula varijs ludorum generibus indultum est: foris verò factum est nihil, sed altum erat per vrbem silentium. Vigesimo verò die iterùm in campo Martio hastis & gladijs concurrentes Principes, acritèr pro gloria dimicârunt. hastæ verò quorundam post conflictum igne clàm concepto, ingentem flammam, fumosque ex puluere nitrato incluso euomuerunt. Sed & puluis tormentarius terræ diuersis locis singulari arte inclusus, iniecto igne tanto fragore atque mugitu erupit, vt cælum ipsum disrumpi putaretur. Omnibus in locis ciues armati aderant, & quæ huic lætitiæ celebritatique deesse videbantur, opera atque præsentia sua supplebant. His alijsque exercitijs per dies aliquot continuatis, nuptiæ tanti Principis felicitèr peractæ, & Principes, Principumque Legati in sua reuersi sunt.

Ipso indiuiduæ Trinitatis festo Aldegundus & alij legati in castris Parmensis expectabantur; vt de pacis negocio ageretur. sed nescio qua causa impediti constituto tempore non venerunt. Die Iouis sequenti, sacrosanctæ Eucharistiæ sacro, venerabile Christi corpus summa cum solennitate, iussu Principis, per omnia castrorum loca circunferebatur. Princeps ipse cum alijs *Antuerpienses de pace cogitant. Piũ Principis Parmẽsis factum.*

1585 alijs proceribus & maiori exercitûs parte, incredibili pietate, animique attentione subsequebatur. quo peracto, in honorem tanti sacramenti, omnia quę in castris erant tormenta, militari quadam congratulatione, displosa sunt.

Intereà Dauentrienses edicto publico (vt ferebatur) promulgant, licere regijs omnibus è locis commeatum & alia necessaria, quæ pecunia redimere velint, & possent, exportare; ciuibusque & subditis mandant, nè quis hæc ijs denegaret.

Nuenari' & Schenkius cæduntur. Nuenarius Comes & Schenkius in pago diœceseos Vltraiectensis Amerongen dicto, cum lectissimis militum copijs castrametabâtur. Verdugius verò collectis viribus Taxium eò misit, qui vigesimotertio Iunij partem equitum peditumque præmisit, partem in insidijs, in vicina, quæ pago imminet, sylua collocauit. Qui in pago erant Nuenariani, cùm hostem eminùs cernerent, collecti in ordinem hosti obuiàm procedunt. Regij paulatìm pedem retrahunt, donèc Nuenariani iam omnes pago exierant, atque concitatiori in recedentes hostes animo ferrentur. Intereà qui in insidijs erant regij, è sylua erumpentes, à tergo hostium cuneos cingunt: & qui fugere videbantur, pedem sistunt. vtrinquè classicum canitur, signa conferuntur, & acerrimè dimicatur. Nuenariani à fronte & tergo cæduntur, donèc peditibus omnibus interfectis, & quadringentis equis, sessoribus occisis, captis, cæteri equites fugam capesserent. Nuenarius & Schenkius vix elapsi Vltraiectum venerunt. Villerius vrbis & prouinciæ Vltraiectinæ Gubernator, cum alijs 33. præfectis & nobilibus capti, egregiam Taxio victoriam reliquerunt.

Huius victoriæ fama cùm per vicinas vrbes increbuisset, Geusij furore correpti, iram suam in Catholicos innoxios ciues acuerunt. *Exilia Catholicorũ.* Amstelredamenses statim 48. è primarijs ciuibus vrbe exturbârunt: cæteros dearmârũt. Idem & Amorfortiæ, alijsque in locis factum est. Nuenarius & Schenkius copijs suis denudati, Vltraiecti aliquandiù latuerũt, & propugnaculum inter Vltraiectum & Vianã in ipsa Rheni ripa, vbì traiectus est, erexerunt. Paulò pòst 50. circitèr equites regij, ex victoria redeuntes, dextrum Rheni cornu iuxta Telonium traijciębant. *Geusij iterum cæduntur.* Præsidiatij qui in oppidulo Tsherenberg erant, audito illorum aduentu, centum & triginta emittunt, qui ex insidijs eos adorirentur. Regij detectis insidijs in eos inuecti,

nečti, vno solùm elapso, omnes trucidârunt. 1585

Circa idem ferè tempus Cardinales Borbonius & Guisius, cum Duce Guisiano, Paribus Franciæ, Domino de Bassompiere, Rosne, & Lessennenbergio, Espernorę in conclaui Reginæ matris congregati, de pace componenda diù multumq́ue agebant. Aderant Consiliarij Regis Galliarũ, & Lotharingius Dux. Post multas deliberationes disceptationesque, tandem pax inter confœderatos Principes Catholicos, & ipsum Regem, his cõditionibus inita est, & vtrinquè approbata. Nimirùm vt in vniuerso regno Galliæ vna tantùm sit religio, eaque Catholica, Apostolica, Romana. Vt arma vtrinquè collecta in Hugonotas conuertantur, & contra illos bellum geratur. Vt fœdus, quod Rex cum Geneuensibus hactenùs continuauit, abrumpatur. Vt Rex studium Principum approbet, arma in Suæ Maiest. defensionem accepta esse interpretetur, & militi à Guisianis collecto stipendia soluat. Vt exteri milites hinc indè collecti dimittantur. Vt Ministri Caluiniani vnius mensis spatio sedes suas deserant, regnoq́ue excedant: Cæteri verò incolæ, eidem religioni addicti, tranquillè, citra Religionis tamen Caluinianæ exercitium, vsque ad Ianuarium proximum domi suæ viuant. quo tempore si ad gremium Ecclesiæ Catholicæ non reuertantur, in exilium abire compellentur. Vt tam ex Regis, quàm ex Sacri fœderis collectis copijs peditum 16000. equitum verò 3000. exercitus colligatur: cui absente Rege Dux Guisius præficietur. erit autem exercitus is expeditus ad occupandum ciuitates, quæ inuito Rege ab Hugonotis adhuc detinentur. Deniquè vt vrbes atque oppida, quæ modò paret Sacri fœderis proceribus, ea ipsis pro maiori securitate maneant: in eorum quoquè nonnulla, vt Sellõ, Verdunum, Tullum, Villã Francam &c. à Guisiano Duce præsidia imponantur.

Pax in Gallia inter Catholicos & Regem.

Conditiones pacis.

Sub finem mensis Iunij, Parmensis Dux aliquot copias misit, qui suburbanum pagum Antuerpiensiũ, Burgerholtz vulgò dictum, occuparent, quod & fecerunt. Cæterùm quia vires illarum debiliores essent, quàm vt locum cõtra vim hostium defendere possent, paulò pòst eum deseruerunt. Sed Parmensis sciens quanti Regis interesset, si eum locum cõtra hostes tueretur, eò quòd iam messis in herba esset, fruges etiàm & holera obsessis quotidiè victum præberent; vigesimooctauo die, contracto mille quingentorum peditum & quadringẽtorum equitum hastatorum agmine, attractisq; maioribus tormentis

Propugnacula suburbana Ant. occupat Parmẽsis.

1585 tis quatuor, ad prædictum pagũ secundò contendit. Erat in pago propugnaculum grãde & munitum, qui verò in eo erant, vires regias metuentes, stationes deseruerunt, & in fuga sibi præsidium collocârunt. Parmensis itaque 29. die inter octauam & nonam horam matutinam propugnaculum hoc, vno tantùm Centurione Italo, & cacula quodam Comitis Mansfeltij occiso, vno etiam signifero vulnerato, occupauit, hostemque fugientem ad portas vrbis insecutus est. Circa meridiem misit qui munitum quoddam castellum, Sterkenshof appellatum, in fidem receperunt. Motis eodem die iterùm castris, sub vesperem aliam domũ, vallo fossaq; munitam, Berchemshof nuncuparam, obsederunt. Erant in ea 30. circitèr Galli, cũ suo Centurione. cæteri commilitones eiusdem signi alia duo loca, Cantacroy & Lanterne dicta, tuebantur. Præsidiarij isti deditionem facere cùm nollent, regij admotis tormentis, vallum conuellere cœperunt. qui intùs erant, nouem ictus sustinuerunt: deindè metu concepto, pacem postulârunt. Actum est cum Centurione, vt incolumis cum suis militibus, omnibusque impedimentis exiret, ea conditione, vt alia duo castella, quæ (vt diximus) à suis quoquè defendebantur, simul dederet. quod & fecit. Postridiè, qui dies erat Dominicus, regij ad alias ædes prædictis fortiores consederunt. erat loci nomen Stallenshof. Qui in præsidio erant, initiò sese defenderunt. sed cùm admotis tormentis, vires hostiũ maiores esse, quàm vt ipsi sustinere possent, animaduerterent, sese dediderunt; relictisque armis & impedimentis, gladijs tantùm accincti, dimissi sunt. Omnia præsidia, quæ in dictis iam locis fuerant, Antuerpiam confluebant. sed cùm ab oppidanis excluderentur, Montes ad Zomam à Parmensi deducebantur. His ità peractis, Princeps misit magnã calonum, lixarumque manum, quæ frumenta in agris suburbanis secaret: holera, & quidquid edi poterat, radicitùs euelli, & in castra comportari; cætera pedibus conteri, & equorum vngulis conculcari præcepit, nè quid hac parte obsessi commeatûs vel alimenti sibi petere possent.

Burgerbolt. *Sterkensohof.* *Berchemshof.* *Cãtacroy Lãterne.* *Stallenshof.*

Eodem die quo Princeps Parmensis in Stabroeck ad hanc expeditionem proficiscebatur, duo Legati ex vrbe Antuerp. in castra venerunt, Principisq; reditum ibidèm præstolabantur. quo reuerso, eodem Dominico die auditi, & postridiè in vrbẽ reuersi sunt, magnã regijs deditionis spem relinquentes. Fama enim in castris erat ab initio

Legati ex vrbe in castra veniunt.

tio Iunij huc vsque vulgus in vrbe, præter panem ex auena, byne, gluma & furfure coctum, non habuisse quo vesceretur: ità vt plebecula tumultuaretur, & vel panem bonum, vel pacem postularet. quod si vtrunque negaretur, aliam se rationem inituram, vociferabatur. Frequens quotidiè hac de re erat Senatus, sed nihil statuere ob sententiarum diuersitatem potuerunt. ex septem enim Chiliarchis duo tantùm erant, qui pacis erant studiosi, & ex 80. Centurionibus, sex pacem improbabant, cæteri cum plebe eam promoueri cupiebant. Intereà plurimæ literæ Hollandorum, Zelandorumque ad Antuerpienses, & horum ad illos missæ intercipiuntur, quarũ omnium idem ferè erat argumentum. Pollicebantur quidem obsessis omnem opem, quam militibus, nauibusque suis præstare possent: hac lege, vt obsessi stipendia militi numerarent, omnesque impensas refunderent: quod nonnulli pro re desperata interpretabantur. 1585

Postridiè Calend. Iulij sicarius quidam ad supplicium rapitur, & laqueo strangulatur: eò quòd cum hoste in necem Principis Parmensis conspirauerat. Eam enim solam esse viam vrbis defendendæ putabant Hollandi, si optimum Principem scelerata proditione è medio tollere potuissent. Sub id Marchio Del Guaste in duas hostium turmas equestres incidit, commissoque prælio eas fudit, fugauitque: cecidêre in pugnæ loco 50. atque inter hos præfecti duo. cæteri aut capti sunt, aut fuga sibi salutem repererunt. Quo tempore Parmensis Marchionem de Renti, Dominum de Mote, & Vverbium Hyperensium domitorem, cum expedita manu, tormentisq; bellicis Mechliniam misit. qui summa cum celeritate Vvalem, Neckerspoel, t' Blochuis, Tonxken, aliaq; vicina vrbi propugnacula partim vi, partim deditione occupârũt. Sed & nauis quædam Mechliniẽsis, quæ Antuerpiam ire statuerat, à regijs est intercepta. captus est in ea Prætor Mechliniensium, cognomine de Frein, infimæ conditionis homo, sed perniciosissimus & maximè seditiosus. Captæ sunt & aliæ naues ab Antuerpiensibus Mechliniam cum commeatu missæ, in quibus septẽ vel octo tormenta maiora inuenta sunt.

Sicarij supplicium.

Propugnacula Mechliniensium capta.

Ea clades Mechliniensibus pacis petendæ occasionẽ præbuit. Dominus enim Famaus vrbis prefectus in castra veniens, cum Marchione & alijs ducibus post longam disceptationem deditionis conditiones composuit. quæ confestim Parmensi missæ sunt, vt eas vel probaret vel impro-

Mechlinienses de pace agũt.

1585 improbaret. Ille cùm legiſſet, habita matura deliberatione, pro ſua incredibili clementia eaſdem approbauit.

Hanſeatici fœderis legatio ad Antuerp. Poſt occupatas omnes ſuburbanas Antuerpienſium munitiones, Daniel quidam Glaſerus, mercium, quæ ex maritimis Germanorum vrbibus exportantur, inſtitor, in caſtra Regis, ex mandato vrbium Hanſeaticarum venit. Habebat is in mandatis, vt cum conſenſu Parmenſis in vrbem Antuerpienſem proficiſceretur, Magiſtratumque ad pacem amplectendam hortaretur. quam ſi repudiaret, poſtularet, vt omnes Hanſeatici fœderis mercatores, cum omnibus bonis ſuis incolumes dimitteret. Hæc legatio compulit obſeſſos, animum Parmenſis tentare, & pacis ſtudij documentum aliquod præbere. *Legati Antuerpienſium ad Parmenſem.* Nono enim Iulij Sant Aldegundus, Sconhouius, Merodius, qui & Dominus de Duffel appellatur, cum Heſſelio ſub veſperem in caſtra venerunt. Habebant honeſtum comitatum, omniſque eſculenti poculentique penu, vt ſi illiberaliùs à Principe habiti fuiſſent, ipſi vndè viuerent haberent. Sed Princeps eos ſumma cum beneuolentia excepit, & ad cœnam opulentiſſimam inuitauit. Cumque mero incaleſceret Aldegundus, poculum vino plenum leuâſſe, & Summo Pontifici Romano incolumitatem, longoſque annos precatus, ſingulis propinâſſe dicitur. Poſtridiè legati auditi ſunt. Orabat Aldegundus, prolixoque ſermone legationis cauſam, titubãs interdùm, exponebat. Quo finito, Parmenſis Princeps oratione æquè prolixa, eaque diſertiſſima legatis reſpondit. Paulò pòſt Aldegundus remotis arbitris, cum Principe ſolo colloqui petiuit. Non denegauit id Princeps clementiſſimus, eumque ſeorſim in cubiculum ſuũ introductum audiuit. vbì quid actum ſit, hactenùs ignoratur. *Laus Principis ab aduerſario.* Dimiſſus Aldegundus cùm foràs prodiret, confeſſus eſt, ſe quidem diſertiſſimos oratores audiuiſſe multos, ſed eloquentiorem Parmenſi nullum: ſed nec ſenſiſſe Principem vnquàm clementiorem. Legati, peracto negocio, cùm multa poſtulâſſent, quæ Parmenſi inhoneſta videbantur, in vrbem cum comitatu, commeatuque ſuo, à regijs militibus reducti ſunt. qui ab Antuerpienſibus exquiſitiſſimo epulo excepti & poſteà dimiſſi fuere. Aldegundus coacto Senatu quid actum eſſet retulit, & multis argumentis, pacem neceſſariò faciendam eſſe, demonſtrauit. ſed Miniſtri, & Caluiniani illi qui cæteris magis erant furioſi, pacem omnibus modis diſſuadebant. *Auria Genuam appulſus.* Eodem tempore in caſtris nunciatum eſt, Principem Auriam ex Hiſpanijs Genuam appulſum,

duas

duas auri Milliones (vt vocant) & 36. veteranorum Hispanorum signa, in vsum expeditionis Belgicæ secum adduxisse. *1585*

Decimonono die Iulij, Mechlinienses inedia compulsi, dimisso seditioso suo milite, Regis præsidium, sub Præfecto Domino de Procuene, nobili Flandro, acceperunt. Ciuibus omnium delictorum concessa est venia: qui Catholico ritu viuere vellent, ijs in vrbe manere licuit. qui in suo furore Caluinistico mallent perseuerare, ijs permissum, bona sua diuendere, aut aliò transportare, & infra quindecim dies extra prouincias Regis commigrare. Fuerant in vrbe duodecim peditum signa, & equitum turma vna. his stipendia sunt à ciuibus numerata, ipsiq; dimissi liberi: sex verò signorũ milites, videntes res Ordinum deploratas, accepto à Parmensi vnius mensis stipendio, Regi sese sacramento obstrinxerunt. *Mechlinienses se Regi dedunt.*

Sequenti nocte, dum Legati Antuerpiẽsium iterùm in castra venturi expectantur, Hollandi atque Zelandi tria maiora nauigia, clàm maximis sumptibus apparata, puluere tormentario plena, ad modum eorum, quæ iam bis ab Antuerpiensibus in operas regias missa fuerant, bitumine, pice & resina illita, æstu maris, ventoque secundo, in pontem miserunt. Quorum primum ardens, trabalis istius operis, quod ante pontem in anchoris natabat, partem combussit, atque soluit: sed ad pontem veniens, subducto vno aut altero nauigio, transijt., paulò autem pòst, puluere qui in alueo erat inclusus accenso, crepuit, nullo regijs illato damno. Secundum antequàm ad pontem venit, dissilijt. Tertium quoquè eodem, quo primum, modo, æstu maris per pontem, de industria solutum à regijs, actum, magno strepitu atque reboatu, vi pulueris accensi, disiectum est: nec quenquam læsit. Eluso itaque hoc Hollandorum, Zelandorumque stratagemate, paulò pòst Princeps in castra venit, & in lætitiæ signum, magnam tormentorum copiam displodi iussit. *Hollandi naues ardentes in pontem mittunt.*

Henricus Francorum Rex pace, vt diximus, cum Principibus sacri fœderis inita, edicto publico mẽsis Iulij die 18. ostendit, quo esset in Religionem Catholicam Romanã animo affectus. In huius edicti initio commemorat suam fratrisque sui Caroli noni defuncti diligentiam, quam in extirpandis hæreticis regni adhibuerunt, non tantùm bella, suis suorumque subditorum fortunis & sanguine, hanc ob causam gesta, sed etiam diuersa *Edictum Regis Gallie contra hæreticos.*

1585 mandata, pacisque conuentiones & pacta, vt experiretur, si quid mãsuetudine & clemẽtia impetrare possent, quod ad regni tranquillitatem faceret. Cæterùm clementia minùs quàm bello & seueritate profectum esse, experientia ipsa compertũ esse dicit; religionisq; diuersitatem in regno toleratã, maioris mali causam fuisse. De consilio itaque matris suæ Reginæ, multorumque Principum & Magnatum, definitum esse, ait: Vt posthàc nullum fiat nouitiæ Religionis exercitiũ: sed sola Catholica, Apostolica, Romana, in regno exerceatur. qui secùs fecerit, is cuiuscunque sit conditionis, & ordinis, capite plectatur, & bona fisco regio subijciantur: Non obstantibus præteritis pactionibus, admissionibus & contractibus, quæ omnia Rex se dicit reuocâsse, & præsenti edicto reuocare. Vt Ministri nouarum religionũ menstruo spatio regno exeant: Vt omnes subditi antiquæ Catholicæ Romanæ religionis professionẽm infra sex menses faciant. qui illam facere nolent, hos iubet Rex, diuenditis bonis suis, ex omnibus regni finibus discedere, & nouas sibique conuenientes sedes quærere. Vt omnes qui hæresi infecti sunt, in posterum ad nulla officia, nullasque dignitates promoueantur. Reuocat etiàm eodem edicto Rex omnia tribunalia, concilia, & iudicia in gratiam hæreticorum constituta, & hactenùs permissa. Vult vt ciuitates omnes, Hugonotis ad certum tempus pro maiore suì securitate permissis, statìm à promulgatione sibi, dimissis præsidijs, restituantur. Interdicit nè quis, cuiuscunque statûs sit, se defensioni Catholicæ Religionis opponat, aut eam impediat. præuaricatori statuit supplicium capitale. Approbat, & ab omnibus approbari mandat conatus & studia omnia Principum, aliorumque præfectorum Sacri fœderis: omnibus iudicibus, procuratoribus, alijsque causarum cognitoribus perpetuum silentium, contra eiusdem fœderis socios, imponit. Si quid iam contra illos determinatum sit, illud obliterari atque aboleri præcipit. Postremò omnibus Principibus, Paribus (vt vocant) Franciæ, Officijs palatinis, Consiliarijs, Ordinis equitibus, Gubernatoribus, Præsidibus, Senescallis, alijsque regni Ministris; Item Prætoribus, Scabinis, Corporibus & vrbium Communitatibus mandat, vt in Regium hoc suum edictum solenniter iurent, sacramento publico se omnia eius membra obseruaturos promittant, & vt iuramenta eorum in codicillos inter acta publica referantur,

vt si

vt si quandò necessè sit, ad illa recurri possit. 1585

Dum hæc geruntur in Gallia, quidam literas Madriti in Hispanijs scriptas receperunt, in quibus magnifica legatio Turcarum Imperatoris, eiusque dona ad Regem Hispaniarum missa commemorabantur. Literarum summa erat hæc: Hely Soliman, Dominus Domus Orthomannicę, Imperator & Dominus vniuersalis omnium Regum & Principum mundi, dux & defensor legis Ala per Prophetam nostrum Mahometem nobis patefactæ: Gloriosissimo Principi omnium Principum Christianorum, defensori omnium causarum Nazarenorum, potenti & honorato Domino Regi Philippo, cuius finis sit felix, posteaquàm inter nos pax fuerit cum amicitia constituta, salutem mittit. *Legatio Turcica ad Regem Hispan.*

Fama virtutum tuarum, Honorate Domine, quantumuis in tam diuersa religione, lucem mihi attulit, nè impedirem tuos gloriosos conatus, neve auxilio esse vellem, occultis tuis inimicis, qui cupiunt à me sibi subueniri; colligentes ex hac mea ab illis segregatione, te à me iuuari, quia non impediuerim tuos exercitus meis potentibus classibus, & magnis exercitibus, vt tuî exercitus consequantur victoriam, quam tibi in tuis regnis à Deo contingere opto. Et sicut ego qualibuscunque viribus victoriam contra meos hostes obtinere possum: ita etiàm & tu tuos cum in locum redige, nè tibi ampliùs sint molesti, quandoquidem per me non stabit, quo minùs perficiantur, quæcunque fuerint: Ex quibus tecum conueniet Bassa meus cubicularius, cui habebitur plena fides. Subscriptio erat: Dominus vniuersalis mundi Hely Soliman.

Vna cum his literis misit Imperator Regi Philippo quatuor leones, cum torquibus aureis, in quibus sculpta erant Regiæ Maiestatis insignia, ex suis catenis aureis dependentia: duodecim gladios Damascenos Turcicos, cum suo ornatu, aureisque catenis, quatuor cultrorum thecas, cum aureis ornamentis: in singulis verò thecis quatuor erant cultelli, quorum manubria ex auro lapidibusque preciosis erant confecta. His duodecim monoceroton cornua, 16. palmas alta, aureis suppedaneis imposita, atque arma Regiæ Maiestatis ostentantia adiunxit. Aulæa quoque viginti Attalica ex panno aureo, ad ornandum cœnaculum facta, in quibus victoriæ, quas classes atque exercitus Turcici sub hoc Imperatore obtinuerant, erant intertextæ: & lectulum, quo in *Dona Turcarũ Imp. Regi Hisp. missa.*

1585 triremibus vtūtur, ex puro auro atque cryſtallo: in cuius cortinis & vmbella res ab hoc Rege Philippo feliciter geſtæ, affabrè elaboratæ conſpiciebantur. Miſit & duas ciſtas aureas, in quibus plumæ diuerſorum colorum erant impoſitæ: & alteram ciſtellam cryſtallinam, atque in ea 40. precioſiſſimas gemmas, quas Bezares vocant, ſingulas vnciarum ferè quatuordecim: Clypeos etiàm Hiſpanicos, quibus in pugna arundinaria vtuntur, totumque corpus tegunt, ſex: in quibus victoriæ Caroli V. Imperatoris contra Luteranos & rebelles (vt aiunt) Imperij, erant ſingulari artificio depictæ. Sed & duos gradarios equos adiunxit, albo, nigro, & cæruleo colore natura diſtinctos; cum ſex Turcis, quibus leonum & equorum illorum cura erat demandata. Magnifica ſanè & regalia dona, de quibus multi dubitare meritò poſſent, nisi à viris optimæ fidei, qui ex Hiſpanijs ſcribunt, hoc ordine enumerarentur. Quæ verò Barbari poſtulatio ſit, nondùm nobis compertum eſt.

Antuerpiani de pace agunt. Antuerpiani, extrema iam neceſſitate vrgente, cùm ſpē omnē ſubſidij abieciſſent, vigeſimoquarto Iulij ex Magiſtratu, Ordinibus Brabantiæ, anni ſuperioris Scabinis, Tribunisque plebis, Decanis, vt vocant, ex opificiorum tribubus, Chiliarchis, & Centurionibus, legatos viginti, cum abſoluta authoritate de pace & reconciliatione vrbis cum legitimo ſuo Principe agendi, miſerunt. Qui cùm mandata ſua verbis primùm Principi expoſuiſſent, certos articulos pacis in vrbe conceptos, & in tabulas relatos, eidem obtulerunt. Remiſſi deindè ſunt à Principe ad Præſides & conſiliarios Pamelium, Aſſenuillium, Richardotium, & Burchium, diù multumque diſceptàrunt. Plurimæ ſiquidem difficultates hinc inde exoriebantur, quibus Conſiliariorum prudentia ſublatis, certa pacis formula Legatis data eſt: miſſique in vrbem ſunt Legatorum nonnulli, qui eam Magiſtratui offerrent.

Egmondanus & Lanouius ex captiuitate liberantur. Interea Comes Egmondanus, ab Ordinibus huc vſque in arce Rammekens detentus, & Lanouius qui ante aliquot annos à regijs in Flandria captus eſt, libertati, permutatione facta, reſtituuntur ea conditione, vt Lannouius quoàd vixerit, nec contra Regem Hiſpaniarum, nec contra Regem Galliarum militet, nisì forte inter vtrunque Regem aperto bello decertandum eſſet. Huius conditionis ille data ſufficienti cautione dimiſſus eſt.

Initio

1585

Initio Augusti Coloniæ Agrippinæ Indulgentiæ Sixti quinti promulgatæ sunt, quas sanctissimus ille Pontifex, octauo Calendas Iunij ex thesauro Ecclesiæ depromptas, Christifidelibus gratis largitus erat: tantùm vt cæteris pro more peractis, oraret populus, quò Deus lumen suum Pontifici ostendere, pares tanto oneri vires præbere, omnes actiones eius dirigere, ac hostiũ Ecclesiæ suæ conatus infringere dignaretur. Huius Ecclesiæ gratię tribus ad puluinaria supplicationibus, tanta hominum frequentia, tantaque pietate & religione Colonienses sese participes fecerunt, vt ab hominum memoria nemo maiorem in hac vrbe viderit pietatem. Omnibus his supplicationibus Illustris & Reuerendissimus Ioannes Franciscus Bonhomius, Episcopus Vercellensis, per vtranque Germaniam Nuncius Apostolicus cum potestate Legati de latere, princeps nullis muneribus corrumpendus, vitæ sanctimonia ac eruditione rara, interfuit: nonnunquàm inter famulorum manus, ob corporis imbecillitatem & venerandam illius senectutem deportatus. Vltimæ quoquè, quæ ipso D. Laurentij festo celebrata fuit, Amplissimus huius vrbis Senatus, cum fascibus, omniq́ue qua vti solet magnificentia, adesse dignatus est. Iucũdum erat Catholicis spectaculum, videre tot viros nobiles, tot diuites, partìm canitie venerandos, partìm in ipsa iuuentute senilem quandam grauitatem præ se ferentes, tanta itinerum spatia, trophæa Christi, tanta cum religione subsequi, tanta attentione interna mentes ad cælum eleuare, tanta humilitate ante Sanctorum reliquias prosterni; & tanta patientia, tam prolixo, quod omni musicorum genere ad Apostolos celebratum est, sacro interesse.

Supplicationes Colonięses et Indulgentiæ Sixti V.

Dum hæc fiunt Coloniæ, Schenkius cum Nuenario clàm ex præsidijs, quæ in Frisia erant, collectis mille ducentis circitèr peditibus, equitibusq́ue ducentis, in Nienoort, non procùl ab vrbe Groningensi castrametati sunt. Henricus à Delden Centurio, qui non procùl hinc munitionem Regis nomine custodiebat, intellecto hostis aduentu, cum exigua manu erumpit, hostium numerum & studia volens explorare: sed multitudine illorum obrutus, in munitionem confestìm reuersus est. Illi fugientem insecuti, primo impetu vallum superare, & regios statione exuere se posse sperabant: sed fortitèr ab illis repulsi sunt. Intereà Nuenariani euentum proditionis vrbis, quam cum quibusdam Groningensibus pacti

Nuenarius & Schẽkius Groningam proditione tentant.

 erant,

1585 erant, expectabant. Nuncius quidam hinc indè literas adferebat; & quas in vrbem inferebat, subscriptionem magistratûs Groningensis, quas efferebat, magistratûs Steenvvichiani habebant. Id cùm aliquoties feliciter successisset, iamque tradendæ vrbis tempus ferè adesset, quidam inter excubitores suspicione concepta, tabellarium compræhendunt, apertisq; & lectis literis, proditio detecta, modusque & authores illius cogniti fuerunt. Schenkius cum suis elusus disparuit, & in Frisiam reuersus est.

Antuerpienses in conditiones pacis consentiunt.

Acta sunt hęc mensis Augusti die nono; cum paulò antè Legatorum Antuerpiensium nonnulli ex castris in vrbem cum conditionibus pacis, quas Parmensis Princeps offerebat, essent reuersi: vt eas Senatui, & his quorum intererat, probandas aut improbandas præberent. Decimo itaque mensis eiusdem Senatus frequentissimus in vrbe habitus est. Conditiones lectæ; à nōnullis probatæ, ab alijs repudiatæ. Dū hoc modo in curia altercantur, ciues diuturnæ obsidionis pertæsi, byne omni, omniq; semine Canario in summa penuria consumpto, frequentes in forum concurrunt: mussitare, tumultuariique incipiunt, & elatis vocibus pacem se velle vociferantur. Quidam ex Senatoribus ex cancellis in forum prospiciens, rem ad tumultum spectare videns, ilicò in Senatum, quid foris ageretur, retulit. Hic trepidantes omnes, & furorem inconditæ plebis metuentes, etiam ij, qui paulò antè pacem impedire volebant, pacem nunc vnanimes approbârunt, missisque nonnullis ad populum nunciârunt, communibus in pacem sententijs itum esse.

Populus hoc nuncio accepto lætus, confestim Alenconij Ducis insignia vbicunque inuenta sunt disiecit, & Regis Hispaniarum substituit. Celeustas, epibatas, classiarios, mesonautas, focarios, & proreras classis suæ sacramento absoluunt. tormenta, armamentaque nauium in vrbem comportant, atque omnia faciunt, quæ ad pacis præludia spectabant.

Parmensis aureo Vellere donatur.

Vndecimo Augusti, dum hæc Antuerpiæ geruntur, Princeps Parmensis constructo in munitione Calloensi sacello, in ipsis castris, aureū Vellus accepit. & rectè: neq; enim decet Imperatorem belli, & quidem talem, rerum fortitèr gestarū premia alibì, quàm vbi ea promeruit, percipere. Intererant huic solennitati Comes Mansfeltius eiusdem aurei Velleris societatis collega; Assenuillius eiusdem collegij Thesaurarius, cum armorū, vt vocant, Heroldo.

Heroldo. Peractis cæremonijs quę in actu tam magnifico adhiberi solent, omnia tormenta minora atque maiora displosa sunt, tanto cum reboatu, vt terra fatiscere, cęlum cum aëre atque aqua misceri putaretur. 1585

Decimo tandèm septimo mensis eiusdem, pacis conditionibus Antuerpienses atque ipse Princeps Illustrissimus subscripserunt: pollicitusque est Princeps, sese accuraturum, vt eadem spatio quatuor mensium propria Regis Hispaniarum manu subscribantur, & maiori eius sigillo muniantur. *Pax Antuerpię̄ sibi datur.*

Sub id in suburbano Coloniensi agro, Rustici quidam inuentam bigam, cuius equi à præmiatoribus erant abacti, dum scrutantur, repererunt vas adusto vino plenum. læti & ad bibendum proni, vini virtutis ignari fortè, in pileis suis promentes, incondita illud auiditate potârunt, seseque adeò ingurgitârunt, vt post paucas horas, quatuor aut quinque ex illis nimio ardore extincti sint. Vidi literas, quæ idem in Austria Turcis nonnullis, ad Imperatorem hoc anno legatis, accidisse referebant. Horrendum verò, & execranda atque impia temeritate plenum, quod anno superiori in Apeldorn Veluæ pago notum est accidisse. Duo nobiles Germani, quorum nominibus parco, Ordinibus militantes, inter sese conuenerant, vt vino adusto sese tamdiù ingurgitarent, donèc alter eorum expiraret. si quis prior surgeret, in eum diabolus potestatem haberet. Accidit, dum strenuissimè hac lege potarent, mercatorem illac fortè transire, quem vt se tertium adiungeret coëgerunt. inuitus ille huc inductus est, mortisque metu. Paulò post malignus spiritus locum vbi sedebant ingressus, vtrique ceruicem fregit: illi autem mortui liuida & horrenda facie elati, & in templo sepulti sunt. *Vino adusto quidam extinguuntur.* *Horrendũ exemplũ.*

Cyriacus quidam Spangenbergius, Ioannis filius, Flacci Illyrici quondàm in peruertendo Belgio socius, nunc ex Comitatu Mansfeldensi profligatus, hoc tempore Hassiam doctrinæ suæ veneno inficere cœpit. Marpurgenses eum ad disputationem vocârunt. ille verò, contempta hac euocatione, insidiatur simplicibus in abscondito tanquàm leo in spelunca sua. *Nouus Apostolus Hassia.* *Psal. 9.*

Vigesimoprimo Augusti Antuerpiæ postquàm maxima vrbis campana hora vndecima meridiana pulsata, omnique instrumentorum genere aliquandiù cantatum esset, pacis conditiones de theatro, in eum vsum con- *Pacis conditiões Antuerpiæ promulgātur.*

1585 cto, promulgantur. Sunt autem hæ:

Articuli pacis Antuerpianæ.

I. Cum Antuerpiani, renunciantes omnibus fœderibus & pactis vsque huc in præiudiciũ Regię Maiestatis compositis, eidem Maiestati, vt legitimo Duci Brabantiæ, sese humiliter submittant: Rex eos benignè suscipit, eique placet vt fœdera, amicitias & contractus, olim cum Sacro Imperio, Principibus & regionibus in negocio mercaturæ initos per omnia obseruent, & si opus sit renouent, pro vtilitate vrbis.

II. Rex omnibus & singulis, tam in vrbe præsentibus, quàm absentibus ciuibus, etiàm incolis ibidèm nunc cōmorātibus, perpetuam omnium antecedentium flagitiorum, qualia & quantacunque ea sint, etiàm criminis lęsæ Maiestatis ἀμνηστίαν largitur. Prohibet etiàm omnibus, nè illorum criminum quisquam aut inquisitionem, aut actionem instituat. qui secùs fecerit, hunc vult Reipub. perturbatorem habendum esse. Hac gratia fruituros non tantum viuos, sed & mortuos: adeò vt nec hæredes ob defunctorum delicta vlla iniuria, damno, ignominia, aut molestia sint afficiendi. Interdicit etiam Rex omnibus Procuratoribus, Iudicibus & Iustitiæ ministris, nè quam inquisitionem, persecutionem, accusationem, aut aliam molestiam contra hos exerceant. Compræhenduntur etiàm hoc articulo, qui belli huius tempore in bonis suis damnum aliquod senserunt ex actis, sententijs & iudicijs, contra ipsorum personas aut bona prolatis. licebit tamen huiusmodi contra illos, qui hæc propria authoritate, atque ob priuatum commodum fecerunt, actionem instituere.

III. Nè quis ciuium aut incolarum, qui hac pace compręhenduntur, cuiuscunq; sit ille conditionis, qui sub Archiduce Matthia, vel Duce Alenconio, in Ordinũ concilio, aut alio magistratu ciuili seu bellico fuerit; seu ærarij cuiusdā præfecturam, siue quæstuā exercuerit; in iudicio, vel extra illud inquiratur, aut actio in eundē instituatur, propter sententias, iudicia, edicta, & subsignationes in huiusmodi concilio & magistratu decreta. Neque huiusmodi compellatur ad satisfactionem debitorum, actionum & obligationum in eodem magistratu factorum; nisi in hoc, quod in priuatum illorum peculium venit.

IIII. Quia verò experientia docuerat, gratiam multis inquietis ingenijs datam, publicæ causæ obfuisse, de ciuita-

uitate in ciuitatem sese transferentibus, & ibidèm nouos tumultus excitantibus, ciuesque nè se dederēt persuadentibus; voluit Princeps, vt eiecti ex alijs vrbibus, atque ij, qui datam sibi in alijs oppidis gratiam repudiantes, vltrò Antuerpiam cōmigrârant, ex prouincijs Regijs aliò commigrarent. Tamen ob Antuerpiensium pro ipsis intercessionem, & spem vitæ posthàc trāquillioris, permittit eisdem securam in vrbe habitationem, si velint: aut abitum, bonorumque suorum mobilium, (si malint) transportationem: ea conditione, nè posthàc belli negocio sese implicent; aliquod officium Regi incommodum præstent; tranquillitatem, felicitatemque prouinciarum perturbent, aut directè, vel indirectè allaborent, nè cæteræ prouinciæ vel vrbes sese obedientiæ sui Regis submittant. quòd si quid horum fecerint, ab omni venia excludentur. 1585

V. Vt omnes ciues absentes siue præsentes, etiàm incolæ, qui ante reconciliationem Hannoniæ atque Arthesię ibidèm habitârunt, absolutè & tranquillè post hanc pacem proclamatā in bonorum suorū omnium, vbicunquè ea locorum Regiæ Maiestatis obedientiæ subiecta sunt, possessionem reuertantur. non obstātibus confiscationibus, venditionibus & alienationibus factis, neque ad hoc vllā aliam iuris viam, quàm quę hoc articulo data est, necesse erit vsurpare. Idem ius illis erit in actionibus & creditis seu debitis, quæ adhuc integra sunt, & de quibus sua Maiestas alitèr anteà non disposuit. Interim absentes qui hac gratia frui volent, cogētur trimestri spatio post horū promulgationem hostiles terras deserere. Complectētur etiàm hoc articulo omnes Coloni, Rusticique Brabātiæ, qui ad belli iniurias euitandas, bonaque sua cōseruanda, relictis agris in hanc vrbem commigrârunt.

VI. Indulget Rex vniuersis ciuibus, vt tranquillè finè vlla conscientiarum inquisitione, aut nouo causa Religionis iuramento, totum quadriennium in vrbe permaneāt: modò pacificè, finè offendiculo viuant. Vt interìm secū deliberent, si iuxta præscriptū antiquæ, Catholicæ, Apostolicæ, Romanæ Religionis viuere cupiant. Si nolint, licitum erit illis interea de bonis suis disponere: ea transportare, vendere, alienare, aut per alios ab ipsis constituendos administrare, prout videbitur illis. & si in prouincijs Regijs, aut extra illas mortē finè testamento condito obierint, hæreditas omnis ad consanguineos proximos, siue in recta, siue in collaterali linea, deuoluetur.

1585 alijs procetibus & maiori exercitûs parte, incredibili pietate, animique attentione subsequebatur. quo peracto, in honorem tanti sacramenti, omnia quę in castris erant tormenta, militari quadam congratulatione, displosa sunt.

Intereà Dauentrienses edicto publico (vt ferebatur) promulgant, licere regijs omnibus è locis commeatum & alia necessaria, quæ pecunia redimere velint, & possent, exportare; ciuibusque & subditis mandant, nè quis hæc ijs denegaret.

Nuenari° & Schenkius cæduntur. Nuenarius Comes & Schenkius in pago diœcesos Vltraiectensis Amerongen dicto, cum lectissimis militum copijs castrametabãtur. Verdugius verò collectis viribus Taxium eò misit, qui vigesimotertio Iunij partem equitum peditumque præmisit, partem in insidijs, in vicina, quæ pago imminet, sylua collocauit. Qui in pago erant Nuenariani, cùm hostem eminùs cernerent, collecti in ordinem hosti obuiàm procedunt. Regij paulatim pedem retrahunt, donèc Nuenariani iam omnes pago exierant, atque concitatiori in recedentes hostes animo ferrentur. Intereà qui in insidijs erant regij, è sylua erumpentes, à tergo hostium cuneos cingunt: & qui fugere videbantur, pedem sistunt. vtrinquè classicum canitur, signa conferuntur, & acerrimè dimicatur. Nuenariani à fronte & tergo cæduntur, donèc peditibus omnibus interfectis, & quadringentis equis, sessoribus occisis, captis, cæteri equites fugam capesserent. Nuenarius & Schenkius vix elapsi Vltraiectum venerunt. Villerius vrbis & prouinciæ Vltraiectinæ Gubernator, cum alijs 33. præfectis & nobilibus capti, egregiam Taxio victoriam reliquerunt.

Exilia Catholicorũ. Huius victoriæ fama cùm per vicinas vrbes increbuisset, Geusij furore correpti, iram suam in Catholicos innoxios ciues acuerunt. Amstelredamenses statim 48. è primarijs ciuibus vrbe exturbârunt: cæteros dearmârũt. Idem & Amorfortiæ, alijsque in locis factum est. Nuenarius & Schenkius copijs suis denudati, Vltraiecti aliquandiù latuerũt, & propugnaculum inter Vltrajectum & Vianã in ipsa Rheni ripa, vbì traiectus est, erexerunt. Paulò pòst 50. circitèr equites regii, ex victoria redeuntes, dextrum Rheni cornu iuxta Telonium traijciebant. *Geusij iterũ cæduntur.* Præsidiarij qui in oppidulo Tsherenberg erant, audito illorum aduentu, centum & triginta emittunt, qui ex insidijs eos adorirentur. Regij detectis insidijs in eos inuecti,

uecti, vno solùm elapso, omnes trucidârunt. *1585*

Circa idem ferè tempus Cardinales Borbonius & Guisius, cum Duce Guisiano, Paribus Franciæ, Domino de Bassompiere, Rosne, & Lessennenbergio, Espernorę in conclaui Reginæ matris congregati, de pace componenda diù multumque agebant. Aderant Consiliarij Regis Galliarũ, & Lotharingius Dux. Post multas deliberationes disceptationesque, tandèm pax inter confœderatos Principes Catholicos, & ipsum Regem, his cõditionibus inita est, & vtrinquè approbata. Nimirùm vt in vniuerso regno Galliæ vna tantùm sit religio, eaque Catholica, Apostolica, Romana. Vt arma vtrinquè collecta in Hugonotas conuertantur, & contra illos bellum geratur. Vt fœdus, quod Rex cum Geneuensibus hactenùs continuauit, abrumpatur. Vt Rex studium Principum approbet, arma in Suæ Maiest. defensionem accepta esse interpretetur, & militi à Guisianis collecto stipendia soluat. Vt exteri milites hinc indè collecti dimittantur. Vt Ministri Caluiniani vnius mensis spatio sedes suas deserant, regnoque excedant: Cæteri verò incolæ, eidem religioni addicti, tranquillè, citra Religionis tamen Caluinianæ exercitium, vsque ad Ianuarium proximum domi suæ viuant. quo tempore si ad gremium Ecclesiæ Catholicæ non reuertantur, in exilium abire compellentur. Vt tam ex Regis, quàm ex Sacri fœderis collectis copijs peditum 16000. equitum verò 3000. exercitus colligatur: cui absente Rege Dux Guisius præficietur. erit autem exercitus is expeditus ad occupandum ciuitates, quæ inuito Rege ab Hugonotis adhuc detinentur. Deniquè vt vrbes atque oppida, quæ modò parẽt Sacri fœderis proceribus, ea ipsis pro maiori securitate maneant: in eorum quoquè nonnulla, vt Sellõ, Verdunum, Tullum, Villã Francam &c. à Guisiano Duce præsidia imponantur.

Pax in Gallia inter Catholicos & Regem.

Conditiones pacis.

Sub finem mensis Iunij, Parmensis Dux aliquot copias misit, qui suburbanum pagum Antuerpiensiũ, Burgerholtz vulgò dictum, occuparent, quod & fecerunt. Cæterùm quia vires illarum debiliores essent, quàm vt locum cõtra vim hostium defendere possent, paulò pòst eum deseruerunt. Sed Parmensis sciens quanti Regis interesset, si eum locum cõtra hostes tueretur, eò quòd iam messis in herba esset, fruges etiàm & holera obsessis quotidiè victum præberent; vigesimooctauo die, contracto mille quingentorum peditum & quadringẽtorum equitum hastatorum agmine, attractisq; maioribus tormentis

Propugnacula suburbana Ant. occupat Parmẽsis.

1585 tis quatuor, ad prædictum pagū secundò contendit. Erat in pago propugnaculum grāde & munitum, qui verò in eo erant, vires regias metuentes, stationes deseruerunt, & in fuga sibi præsidium collocārunt. Parmensis itaque 29. die inter octauam & nonam horam matutinam propugnaculum hoc, vno tantùm Centurione Italo, & cacula quodam Comitis Mansfeltij occiso, vno etiàm signifero vulnerato, occupauit, hostemque fugientem ad portas vrbis insecutus est. Circa meridiem misit qui munitum quoddam castellum, Sterkenshof appellatum, in fidem receperunt. Motis eodem die iterùm castris, sub vesperem aliam domū, vallo fossaq; munitam, Berchemshof nuncupatam, obsederunt. Erant in ea 30. circitèr Galli, cū suo Centurione. cæteri commilitones eiusdem signi alia duo loca, Cantacroy & Lanterne dicta, tuebantur. Præsidiarij isti deditionem facere cùm nollent, regij admotis tormentis, vallum conuellere cœperunt. qui intùs erant, nouem ictus sustinuerunt: deindè metu concepto, pacem postulârunt. Actum est cum Centurione, vt incolumis cum suis militibus, omnibusque impedimentis exiret, ea conditione, vt alia duo castella, quæ (vt diximus) à suis quoquè defendebantur, simul dederet. quod & fecit. Postridiè, qui dies erat Dominicus, regij ad alias ædes prædictis fortiores consederunt. erat loci nomen Stallenshof. Qui in præsidio erant, initiò sese defenderunt. sed cùm admotis tormentis, vires hostiū maiores esse, quàm vt ipsi sustinere possent, animaduerterent, sese dediderunt; relictisque armis & impedimentis, gladijs tantùm accincti, dimissi sunt. Omnia præsidia, quæ in dictis iam locis fuerant, Antuerpiam confluebant. sed cùm ab oppidanis excluderentur, Montes ad Zomam à Parmensi deducebantur. His ità peractis, Princeps misit magnā calonum, lixarumque manum, quæ frumenta in agris suburbanis secaret: holeta, & quidquid edi poterat, radicitùs euelli, & in castra comportari; cætera pedibus conteri, & equorum vngulis conculcari præcepit, nè quid hac parte obsessi commeatûs vel alimenti sibi petere possent.

Burgerholt. *Sterkensho hof.* *Berchemshof.* *Cātacroy* *Lāterne.* *Stallenshof.*

Eodem die quo Princeps Parmensis in Stabroeck ad hanc expeditionem proficiscebatur, duo Legati ex vrbe Antuerp. in castra venerunt, Principisq; reditum ibidèm præstolabantur. quo reuerso, eodem Dominico die auditi, & postridiè in vrbē reuersi sunt, magnā regijs deditionis spem relinquentes. Fama enim in castris erat ab initio

Legati ex vrbe in castra veniunt.

tio Iunij huc vsque vulgus in vrbe, præter panem ex aue- *1585*
na, byne, gluma & furfure coctum, non habuisse quo ve-
sceretur: ità vt plebecula tumultuaretur, & vel panem
bonum, vel pacem postularet. quod si vtrunque negare-
tur, aliam se rationem inituram, vociferabatur. Frequens
quotidiè hac de re erat Senatus, sed nihil statuere ob sen-
tentiarum diuersitatem potuerunt. ex septem enim Chi-
liarchis duo tantùm erant, qui pacis erant studiosi, & ex
80. Centurionibus, sex pacem improbabant, cæteri cum
plebe eam promoueri cupiebant. Intereà plurimæ literæ
Hollandorum, Zelandorumque ad Antuerpienses, & ho-
rum ad illos missæ intercipiuntur, quarũ omnium idem
ferè erat argumentum. Pollicebantur quidem obsessis
omnem opem, quam militibus, nauibusque suis præstare
possent: hac lege, vt obsessi stipendia militi numerarent,
omnesque impensas refunderent: quod nonnulli pro re
desperata interpretabantur.

Postridiè Calend. Iulij sicarius quidam ad supplici- *Sicarij supplicium.*
um rapitur, & laqueo strangulatur: eò quòd cum hoste in
necem Principis Parmensis conspirauerat. Eam enim so-
lam esse viam vrbis defendendæ putabant Hollandi, si
optimum Principem scelerata proditione è medio tolle-
re potuissent. Sub id Marchio Del Guaste in duas hosti-
um turmas equestres incidit, commissoque prælio eas fu-
dit, fugauitque: cecidêre in pugnæ loco 50. atque inter
hos præfecti duo. cæteri aut capti sunt, aut fuga sibi salu-
tem repererunt. Quo tempore Parmensis Marchionem *Propugnacula Mechliniensium capta.*
de Renti, Dominum de Mote, & Vverbium Hyperensi-
um domitorem, cum expedita manu, tormentisq; belli-
cis Mechliniam misit. qui summa cum celeritate Vva-
lem, Neckerspoel, t'Blochuis, Tonxken, aliaq; vicina vr-
bi propugnacula partim vi, partim deditione occupârũt.
Sed & nauis quædam Mechliniẽsis, quæ Antuerpiam ire
statuerat, à regijs est intercepta. captus est in ea Prætor
Mechliniensium, cognomine de Frein, infimæ conditio-
nis homo, sed perniciosissimus & maximè seditiosus.
Captæ sunt & aliæ naues ab Antuerpiensibus Mechlini-
am cum commeatu missæ, in quibus septẽ vel octo tor-
menta maiora inuenta sunt.

Ea clades Mechliniensibus pacis petendæ occasionẽ *Mechlinienses de pace agũt.*
præbuit. Dominus enim Famaus vrbis præfectus in castra
veniens, cum Marchione & alijs ducibus post longam
disceptationem deditionis conditiones composuit. quæ
confestim Parmensi missæ sunt, vt eas vel probaret vel
impro-

1585 improbaret. Ille cùm legiſſet, habita matura deliberatione, pro ſua incredibili clementia eaſdem approbauit.

Hanſeatici fœderis legatio ad Antuerp.

Poſt occupatas omnes ſuburbanas Antuerpienſium munitiones, Daniel quidam Glaſerus, mercium, quæ ex maritimis Germanorum vrbibus exportantur, inſtitor, in caſtra Regis, ex mandato vrbium Hanſeaticarum venit. Habebat is in mandatis, vt cum conſenſu Parmenſis in vrbem Antuerpienſem proficiſceretur, Magiſtratumque ad pacem amplectendam hortaretur. quam ſi repudiaret, poſtularet, vt omnes Hanſeatici fœderis mercatores, cum omnibus bonis ſuis incolumes dimitteret. Hæc legatio compulit obſeſſos, animum Parmenſis tentare, & pacis ſtudij documentum aliquod præbere. Nono enim Iulij Sant Aldegundus, Sconhouius, Merodius, qui & Dominus de Duffel appellatur, cum Heſſelio ſub veſperem in caſtra venerunt. Habebant honeſtum comitatum, omniſque eſculenti poculentique penu, vt ſi illiberaliùs à Principe habiti fuiſſent, ipſi vndè viuerent haberent. Sed Princeps eos ſumma cum beneuolentia excepit, & ad cœnam opulentiſſimam inuitauit. Cumque mero incaleſceret Aldegundus, poculum vino plenum leuâſſe, & Summo Pontifici Romano incolumitatem, longoſque annos precatus, ſingulis propinâſſe dicitur. Poſtridiè legati auditi ſunt. Orabat Aldegundus, prolixoque ſermone legationis cauſam, titubās interdùm, exponebat. Quo finito, Parmenſis Princeps oratione æquè prolixa, eaque diſertiſſima legatis reſpondit. Paulò pòſt Aldegundus remotis arbitris, cum Principe ſolo colloqui petiuit. Non denegauit id Princeps clementiſſimus, eumque ſeorſim in cubiculum ſuū introductum audiuit. vbi quid actum ſit, hactenùs ignoratur. Dimiſſus Aldegundus cùm foràs prodiret, confeſſus eſt, ſe quidem diſertiſſimos oratores audiuiſſe multos, ſed eloquentiorem Parmenſi nullum: ſed nec ſenſiſſe Principem vnquàm clementiorem. Legati, peracto negocio, cùm multa poſtulâſſent, quæ Parmenſi inhoneſta videbantur, in vrbem cum comitatu, commeatuque ſuo, à regijs militibus reducti ſunt. qui ab Antuerpienſibus exquiſitiſſimo epulo excepti & poſteà dimiſſi fuêre. Aldegundus coacto Senatu quid actum eſſet retulit, & multis argumentis, pacem neceſſariò faciendam eſſe, demonſtrauit. ſed Miniſtri, & Caluiniani illi qui cæteris magis erant furioſi, pacem omnibus modis diſſuadebant. Eodem tempore in caſtris nunciatum eſt, Principem Auriam ex Hiſpanijs Genuam appulſum, duas

Legati Antuerpienſium ad Parmenſem.

Laus Principis ab aduerſario.

Auria Genuam appulſus.

duas auti Milliones (vt vocant) & 36. veteranorum Hispanorum signa, in vsum expeditionis Belgicæ secum adduxisse. *1585*

Decimonono die Iulij, Mechlinienses inedia compulsi, dimisso seditioso suo milite, Regis præsidium, sub Præfecto Domino de Proeuene, nobili Flandro, acceperunt. Ciuibus omnium delictorum concessa est venia: qui Catholico ritu viuere vellent, ijs in vrbe manere licuit. qui in suo furore Caluinistico mallent perseuerare, ijs permissum, bona sua diuendere, aut aliò transportare, & infra quindecim dies extra prouincias Regis commigrare. Fuerant in vrbe duodecim peditum signa, & equitum turma vna. his stipendia sunt à ciuibus numerata, ipsiq; dimissi liberi: sex verò signorũ milites, videntes res Ordinum deploratas, accepto à Parmensi vnius mensis stipendio, Regi sese sacramento obstrinxerunt. *Mechlinienses se Regi dedunt.*

Sequenti nocte, dum Legati Antuerpiẽsium iterùm in castra venturi expectantur, Hollandi atque Zelandi tria maiora nauigia, clàm maximis sumptibus apparata, puluere tormentario plena, ad modum eorum, quæ iam bis ab Antuerpiensibus in operas regias missa fuerant, bitumine, pice & resina illita, æstu maris, ventoque secundo, in pontem miserunt. Quorum primum ardens, trabalis istius operis, quod ante pontem in anchoris natabat, partem combussit, atque soluit: sed ad pontem veniens, subducto vno aut altero nauigio, transijt., paulò autem pòst, puluere qui in alueo erat inclusus accenso, crepuit, nullo regijs illato damno. Secundum antequàm ad pontem venit, dissilijt. Tertium quoquè eodem, quo primum, modo, æstu maris per pontem, de industria solutum à regijs, actum, magno strepitu atque reboatu, vi pulueris accensi, disiectum est: nec quenquam læsit. Eluso itaque hoc Hollandorum, Zelandorumque stratagemate, paulò pòst Princeps in castra venit, & in lætitiæ signum, magnam tormentorum copiam displodi iussit. *Hollandi naues ardentes in pontem mittunt.*

Henricus Francorum Rex pace, vt diximus, cum Principibus sacri fœderis inita, edicto publico mẽsis Iulij die 18. ostendit, quo esset in Religionem Catholicam Romanã animo affectus. In huius edicti initio commemorat suam fratrisque sui Caroli noni defuncti diligentiam, quam in extirpandis hæreticis regni adhibuerunt, non tantùm bella, suis suorumque subditorum fortunis & sanguine, hanc ob causam gesta, sed etiam diuersa *Edictum Regis Gallia contra hæreticos.*

vt si quandò necessè sit, ad illa recurri possit. 1585

Dum hæc geruntur in Gallia, quidam literas Madriti in Hispanijs scriptas receperunt, in quibus magnifica legatio Turcarum Imperatoris, eiusque dona ad Regem Hispaniarum missa commemorabantur. Literarum summa erat hæc: Hely Soliman, Dominus Domus Otthomannicę, Imperator & Dominus vniuersalis omnium Regum & Principum mundi, dux & defensor legis Ala per Prophetam nostrum Mahometem nobis patefactæ: Gloriosissimo Principi omnium Principum Christianorum, defensori omnium causarum Nazarenorum, potenti & honorato Domino Regi Philippo, cuius finis sit felix, posteaquàm inter nos pax fuerit cum amicitia constituta, salutem mittit. *Legatio Turcica ad Regem Hispan.*

Fama virtutum tuarum, Honorate Domine, quantumuis in tam diuersa religione, lucem mihi attulit, nè impedirem tuos gloriosos conatus, neve auxilio esse vellem, occultis tuis inimicis, qui cupiunt à me sibi subueniri; colligentes ex hac mea ab illis segregatione, te à me iuuari, quia non impediuerim tuos exercitus meis potentibus classibus, & magnis exercitibus, vt tui exercitus consequantur victoriam, quam tibi in tuis regnis à Deo contingere opto. Et sicut ego qualibuscunque viribus victoriam contra meos hostes obtinere possum: ità etiàm & tu tuos eum in locum redige, nè tibi ampliùs sint molesti. quandoquidem per me non stabit, quo minùs perficiantur, quæcunque fuerint: Ex quibus tecum conueniet Bassa meus cubicularius, cui habebitur plena fides. Subscriptio erat: Dominus vniuersalis mundi Hely Soliman.

Vna cum his literis misit Imperator Regi Philippo quatuor leones, cum torquibus aureis, in quibus sculpta erant Regiæ Maiestatis insignia, ex suis catenis aureis dependentia: duodecim gladios Damascenos Turcicos, cum suo ornatu, aureisque catenis. quatuor cultrorum thecas, cum aureis ornamentis: in singulis verò thecis quatuor erant cultelli, quorum manubria ex auro lapidibusque preciosis erant confecta. His duodecim monoceroton cornua, 16. palmas alta, aureis suppedaneis imposita, atque arma Regiæ Maiestatis ostentantia adiunxit. Aulæa quoquè viginti Attalica ex panno aureo, ad ornandum cœnaculum facta, in quibus victoriæ, quas classes atque exercitus Turcici sub hoc Imperatore obtinuerant, erant intertextæ: & lectulum, quo in *Dona Turcarū Imp. Regi Hisp. missa.*

1585 triremibus vtūtur, ex puto auro atque cryſtallo: in cuius cortinis & vmbella res ab hoc Rege Philippo feliciter geſtæ, affabrè elaboratæ conſpiciebantur. Miſit & duas ciſtas aureas, in quibus plumæ diuerſorum colorum erant impoſitæ: & alteram ciſtellam cryſtallinam, atque in ea 40. precioſiſſimas gemmas, quas Bezares vocant, ſingulas vnciarum ferè quatuordecim: Clypeos etiàm Hiſpanicos, quibus in pugna arundinaria vtuntur, totumq́ue corpus tegunt, ſex: in quibus victoriæ Caroli V. Imperatoris contra Luteranos & rebelles (vt aiunt) Imperij, erant ſingulari artificio depictæ. Sed & duos gradarios equos adiunxit, albo, nigro, & cæruleo colore natura diſtinctos; cum ſex Turcis, quibus leonum & equorum illorum cura erat demandata. Magnifica ſanè & regalia dona, de quibus multi dubitare meritò poſſent, niſi à viris optimæ fidei, qui ex Hiſpanijs ſcribunt, hoc ordine enumerarentur. Quæ verò Barbari poſtulatio ſit, nondùm nobis compertum eſt.

Antuerpiani de pace agunt. Antuerpiani, extrema iam neceſſitate vrgente, cùm ſpē omnē ſubſidij abiecissent, vigeſimoquarto Iulij ex Magiſtratu, Ordinibus Brabantiæ, anni ſuperioris Scabinis, Tribuniſq́ue plebis, Decanis, vt vocant, ex opificiorum tribubus, Chiliarchis, & Centurionibus, legatos viginti, cum abſoluta authoritate de pace & reconciliatione vrbis cum legitimo ſuo Principe agendi, miſerunt. Qui cùm mandata ſua verbis primùm Principi expoſuiſſent, certos articulos pacis in vrbe conceptos, & in tabulas relatos, eidem obtulerunt. Remiſſi deindè ſunt à Principe ad Præſides & conſiliarios Pamelium, Aſſenuillium, Richardotium, & Burchium, diù multumq́ue diſceptàtum. Plurimæ ſiquidem difficultates hinc inde exoriebantur, quibus Conſiliariorum prudentia ſublatis, certa pacis formula Legatis data eſt: miſſiq́ue in vrbem ſunt Legatorum nonnulli, qui eam Magiſtratui offerrent.

Egmondanus & Lanouius ex captiuitate liberantur. Interea Comes Egmondanus, ab Ordinibus huc vſque in arce Rammekens detentus, & Lanouius qui ante aliquot annos à regijs in Flandria captus eſt, liberati, permutatione facta, reſtituuntur ea conditione, vt Lannouius quoàd vixerit, nec contra Regem Hiſpaniarum, nec contra Regem Galliarum militet, niſi fortè inter vtrunque Regem aperto bello decertandum eſſet. Huius conditionis ille data ſufficienti cautione dimiſſus eſt.

Initio

Initio Augusti Coloniæ Agrippinæ Indulgentiæ Sixti quinti promulgatæ sunt, quas sanctissimus ille Pontifex, octauo Calendas Iunij ex thesauro Ecclesiæ depromptas, Christi fidelibus gratis largitus erat: tantùm vt cæteris pro more peractis, oraret populus, quò Deus lumen suum Pontifici ostendere, pares tanto oneri vires præbere, omnes actiones eius dirigere, ac hostiũ Ecclesiæ suæ conatus infringere dignaretur. Huius Ecclesiæ gratię tribus ad puluinaria supplicationibus, tanta hominum frequentia, tantaque pietate & religione Colonienses sese participes fecerunt, vt ab hominum memoria nemo maiorem in hac vrbe viderit pietatem. Omnibus his supplicationibus Illustris & Reuerendissimus Ioannes Franciscus Bonhomius, Episcopus Vercellensis, per vtranque Germaniam Nuncius Apostolicus cum potestate Legati de latere, princeps nullis muneribus corrumpendus, vitæ sanctimonia ac eruditione rara, interfuit: nonnunquàm inter famulorum manus, ob corporis imbecillitatem & venerandam illius senectutem deportatus. Vltimæ quoquè, quæ ipso D. Laurentij festo celebrata fuit, Amplissimus huius vrbis Senatus, cum fascibus, omniq́ue qua vti solet magnificentia, adesse dignatus est. Iucũdum erat Catholicis spectaculum, videre tot viros nobiles, tot diuites, partìm canirie venerandos, partìm in ipsa iuuentute senilem quandam grauitatem præ se ferentes, tanta itinerum spatia, trophæa Christi, tanta cum religione subsequi, tanta attentione interna mentes ad cælum eleuare, tanta humilitate ante Sanctorum reliquias prosterni; & tanta patientia, tam prolixo, quod omni musicorum genere ad Apostolos celebratum est, sacro interesse.

1585

Supplicationes Colonieñses et Indulgentiæ Sixti V.

Dum hæc fiunt Coloniæ, Schenkius cum Nuenario clàm ex præsidijs, quæ in Frisia erant, collectis mille ducentis circitèr peditibus, equitibusq́ue ducentis, in Nienoort, non procùl ab vrbe Groningensi castrametati sunt. Henricus à Delden Centurio, qui non procùl hinc munitionem Regis nomine custodiebat, intellecto hostis aduentu, cum exigua manu erumpit, hostium numerum & studia volens explorare: sed multitudine illorum obrutus, in munitionem confestìm reuersus est. Illi fugientem insecuti, primo impetu vallum superare, & regios statione exuere se posse sperabant: sed fortitèr ab illis repulsi sunt. Intereà Nuenariani euentum proditionis vrbis, quam cum quibusdam Groningensibus pacti

Nuenarius et Schẽkius Groningam proditione tentant.

1585 erant, expectabant. Nuncius quidam hinc indè literas adferebat; & quas in vrbem inferebat, subscriptionem magistratûs Groningensis, quas efferebat, magistratûs Steenvvichiani habebant. Id cùm aliquotiès felicitèr successisset, iamque tradendæ vrbis tempus ferè adesset, quidam inter excubitores suspicione concepta, tabellarium comprachendunt, apertisq; & lectis literis, proditio detecta, modusque & authores illius cogniti fuerunt. Schenkius cum suis elusus disparuit, & in Frisiam reuersus est.

Antuerpienses in conditiones pacis consentiunt.

Acta sunt hęc mensis Augusti die nono; cum paulò antè Legatorum Antuerpiensium nonnulli ex castris in vrbem cum conditionibus pacis, quas Parmensis Princeps offerebat, essent reuersi: vt eas Senatui, & his quorum intererat, probandas aut improbandas præberent. Decimo itaque mensis eiusdem Senatus frequentissimus in vrbe habitus est. Conditiones lectæ; à nõnullis probatæ, ab alijs repudiatæ. Dũ hoc modo in curia altercantur, ciues diuturnæ obsidionis pertæsi, byne omni, omniq; semine Canatio in summa penuria consumpto, frequentes in forum concurrunt: mussitare, tumultuarique incipiunt, & elatis vocibus pacem se velle vociferantur. Quidam ex Senatoribus ex cancellis in forum prospiciens, rem ad tumultum spectare videns, ilicò in Senatum, quid foris ageretur, retulit. Hic trepidantes omnes, & furorem inconditæ plebis metuentes, etiam ij, qui paulò antè pacem impedire volebant, pacem nunc vnanimes approbârunt, missisque nonnullis ad populum nunciârunt, communibus in pacem sententijs itum esse.

Populus hoc nuncio accepto lætus, confestim Alenconij Ducis insignia vbicunquè inuenta sunt disiecit, & Regis Hispaniarum substituit. Celeustas, epibatas, classiarios, mesonautas, focarios, & proretas classis suæ sacramento absoluunt. tormenta, armamentaque nauium in vrbem comportant, atque omnia faciunt, quæ ad pacis prælucia spectabant.

Parmensis aureo Vellere donatur.

Vndecimo Augusti, dum hæc Antuerpiæ geruntur, Princeps Parmensis constructo in munitione Calloensi sacello, in ipsis castris, aureũ Vellus accepit. & rectè: neq; enim decet Imperatorem belli, & quidem talem, rerum fortitèr gestarũ premia alibì, quàm vbi ea promeruit, percipere. Intererant huic solennitati Comes Mansfeltius eiusdem aurei Velleris societatis collega; Assenuillius eiusdem collegij Thesaurarius, cum armorũ, vt vocant, Heroldo,

Heroldo. Peractis cæremonijs quę in actu tam magnifico adhiberi solent, omnia tormenta minora atque maiora displosa sunt, tanto cum reboatu, vt terra fatiscere, cęlum cum aëre atque aqua misceri putaretur. 1585

Decimo tandem septimo mensis eiusdem, pacis conditionibus Antuerpienses atque ipse Princeps Illustrissimus subscripserunt: pollicitusque est Princeps, sese accuraturum, vt eadem spatio quatuor mensium propria Regis Hispaniarum manu subscribantur, & maiori eius sigillo muniantur. *Pax Antuerpiēsib. datur.*

Sub id in suburbano Coloniensi agro, Rustici quidam inuentam bigam, cuius equi à præmiatoribus erant abacti, dum scrutantur, repererunt vas adusto vino plenum. læti & ad bibendum proni, vini virtutis ignari fortè, in pileis suis promentes, incondita illud auiditate potârunt, seseque adeò ingurgitârunt, vt post paucas horas, quatuor aut quinque ex illis nimio ardore extincti sint. Vidi literas, quæ idem in Austria Turcis nonnullis, ad Imperatorem hoc anno legatis, accidisse referebant. Horrendum verò, & execranda atque impia temeritate plenum, quod anno superiori in Apeldorn Veluæ pago notum est accidisse. Duo nobiles Germani, quorum nominibus parco, Ordinibus militantes, inter sese conuenerant, vt vino adusto sese tam diu ingurgitarent, donec alter eorum expiraret. si quis prior surgeret, in eum diabolus potestatem haberet. Accidit, dum strenuissimè hac lege potatent, mercatorem illac fortè transire, quem vt se tertium adiungeret coëgerunt. inuitus ille huc inductus est, mortisque metu. Paulò post malignus spiritus locum vbi sedebant ingressus, vtrique ceruicem fregit: illi autem mortui liuida & horrenda facie elati, & in templo sepulti sunt. *Vino adusto quidam extinguūtur.* *Horrendū exemplū.*

Cyriacus quidam Spangenbergius, Ioannis filius, Flacci Illyrici quondàm in peruertendo Belgio socius, nunc ex Comitatu Mansfeldensi profligatus, hoc tempore Hassiam doctrinæ suæ veneno inficere cœpit. Marpurgenses eum ad disputationem vocârunt. ille verò, contempta hac euocatione, insidiatur simplicibus in abscondito tanquàm leo in spelunca sua. *Nouus Apostolus Hassiæ.* *Psal. 9.*

Vigesimoprimo Augusti Antuerpiæ postquàm maxima vrbis campana hora vndecima meridiana pulsata, omnique instrumentorum genere aliquandiù cantatum esset, pacis conditiones de theatro, in eum vsum con- *Pacis conditiōes Antuerpiæ promulgātur.*

1585 cto, promulgantur. Sunt autem hæ:

Articuli pacis Antuerpianæ.

I. Cùm Antuerpiani, renunciantes omnibus fœderibus & pactis vsque huc in præiudiciũ Regię Maiestatis compositis, eidem Maiestati, vt legitimo Duci Brabantiæ, sese humilitèr submittant: Rex eos benignè suscipit, eique placet vt fœdera, amicitias & contractus, olim cum Sacro Imperio, Principibus & regionibus in negocio mercaturæ initos per omnia obseruent, & si opus sit renouent, pro vtilitate vrbis.

II. Rex omnibus & singulis, tam in vrbe præsentibus, quàm absentibus ciuibus, etiàm incolis ibidèm nunc cōmorātibus, perpetuam omnium antecedentium flagitiorum, qualia & quantacunque ea sint, etiàm criminis lęsæ Maiestatis ἀμνησίαν largitur. Prohibet etiàm omnibus, nè illorum criminum quisquam aut inquisitionem, aut actionem instituat. qui secùs fecerit, hunc vult Reipub. perturbatorem habendum esse. Hac gratia fruituros non tantùm viuos, sed & mortuos: adeò vt nec hæredes ob defunctorum delicta vlla iniuria, damno, ignominia, aut molestia sint afficiendi. Interdicit etiam Rex omnibus Procuratoribus, Iudicibus & Iustitiæ ministris, nè quam inquisitionem, persecutionem, accusationem, aut aliam molestiam contra hos exerceant. Compræhenduntur etiàm hoc articulo, qui belli huius tempore in bonis suis damnum aliquod senserunt ex actis, sententijs & iudicijs, contra ipsorum personas aut bona prolatis. licebit tamen huiusmodi contra illos, qui hæc propria authoritate, atque ob priuatum commodum fecerunt, actionem instituere.

III. Nè quis ciuium aut incolarum, qui hac pace compręhenduntur, cuiuscunq; sit ille conditionis, qui sub Archiduce Marthia, vel Duce Alenconio, in Ordinũ concilio, aut alio magistratu ciuili seu bellico fuerit; seu ærarij cuiusdā præfecturam, siue quæstuā exercuerit; in iudicio, vel extra illud inquiratur, aut actio in eundē instituatur, propter sententias, iudicia, edicta, & subsignationes in huiusmodi concilio & magistratu decreta. Neque huiusmodi compelletur ad satisfactionem debitorum, actionum & obligationum in eodem magistratu factorum; nisi in hoc, quod in priuatum illorum peculium venit.

IIII. Quia verò experientia docuerat, gratiam multis inquietis ingenijs datam, publica causæ obfuisse, de ciuita-

uitate in ciuitatem ſeſe transferentibus, & ibidèm no- 1585
uos tumultus excitantibus, ciuesque nè ſe dederēt perſua-
dentibus; voluit Princeps, vt eiecti ex alijs vrbibus, atque
ij, qui datam ſibi in alijs oppidis gratiam repudiantes, vl-
trò Antuerpiam cōmigrârant, ex prouincijs Regijs aliò
commigrarent. Tamen ob Antuerpienſium pro ipſis in-
terceſſionem, & ſpem vitæ poſthàc trāquillioris, permit-
tit eiſdem ſecuram in vrbe habitationem, ſi velint: aut
abitum, bonorumque ſuorum mobilium, (ſi malint)
tranſportationem: ea conditione, nè poſthàc belli nego-
cio ſeſe implicent; aliquod officium Regi incommo-
dum præſtent; tranquillitatem, felicitatemque prouin-
ciarum perturbent, aut directè, vel indirectè allaborent,
nè cæteræ prouinciæ vel vrbes ſeſe obedientiæ ſui Regis
ſubmittant. quòd ſi quid horum fecerint, ab omni venia
excludentur.

V. Vt omnes ciues abſentes ſiue præſentes, etiàm inco-
læ, qui ante reconciliationem Hannoniæ atque Atrheſię
ibidèm habitârunt, abſolutè & tranquillè poſt hanc pa-
cem proclamatā in bonorum ſuorū omnium, vbicunquè
ea locorum Regiæ Maieſtatis obedientiæ ſubiecta ſunt,
poſſeſſionem reuertantur. non obſtātibus confiſcationi-
bus, venditionibus & alienationibus factis, neque ad hoc
vllā aliam iuris viam, quàm quę hoc articulo data eſt, ne-
ceſſe erit vſurpare. Idem ius illis erit in actionibus & cre-
ditis ſeu debitis, quæ adhuc integra ſunt, & de quibus ſua
Maieſtas alitèr anteà non diſpoſuit. Interim abſentes qui
hac gratia frui volent, cogētur trimeſtri ſpatio poſt horū
promulgationem hoſtiles terras deſerere. Complectētur
etiàm hoc articulo omnes Coloni, Ruſticique Brabātiæ,
qui ad belli iniurias euitandas, bonaque ſua cōſeruanda,
relictis agris in hanc vrbem commigrârunt.

VI. Indulget Rex vniuerſis ciuibus, vt tranquillè ſinè
vlla conſcientiarum inquiſitione, aut nouo cauſa Reli-
gionis iuramento, totum quadriennium in vrbe perma-
neāt: modò pacificè, ſinè offendiculo viuant. Vt interim
ſecū deliberent, ſi iuxta præſcriptū antiquæ, Catholicæ,
Apoſtolicæ, Romanæ Religionis viuere cupiant. Si no-
lint, licitum erit illis intereà de bonis ſuis diſponere: ea
tranſportare, vendere, alienare, aut per alios ab ipſis con-
ſtituendos adminiſtrare, prout videbitur illis. & ſi in pro-
uincijs Regijs, aut extra illas mortē ſinè teſtamento con-
dito obierint, hæreditas omnis ad conſanguineos proxi-
mos, ſiue in recta, ſiue in collaterali linea, deuoluetur.

1585 VII. Sed & Rex vicissim in possessionem suorum dominiorum, canonum, bonorũ, iurium, & actionum redibit. Omnes etiam Prælati, Collegia, Monasteria, Templa, Nosocomia, Xenodochia, aliaq; pia loca; omnes personæ Ecclesiasticæ, & seculares, publicæ & priuatæ, quæ partes Regias secutæ sunt, vel in locis neutri partium addictis latuerunt; omnia bona sua, vbicunquè locorum ea inueniri poterunt, repetere, sibi vendicare, & securè tranquilleque vti frui poterunt, vt antè. etiam si ea vendita aut alienata essent. exceptis ijs, quæ vrbis munitionibus, plateis, nundinarum locis, aut alijs rebus publicis applicata sunt. in quibus arbitri constituentur, qui dominis illorum fundorum precia adiudicabunt, aut alitèr constituent, pro rei vel vtilitate, vel necessitate.

VIII. Quantum ad ædificia in locis & fundis ecclesiasticis constructa, qua in re difficultatem faciebāt Antuerpienses, cùm sinè oculari inspectione de ijs difficulter aliquid statui possit: Sua Celsitudo causam hanc sibi ad ingressum vrbis reseruauit: promisitque tunc se arbitros nominaturum, qui post inspectionem ædificiorum querelas, quorum interest, audient, & re cognita secundùm ius & æquitatem lites determinabunt.

IX. Gaudebunt ijdem omnibus quæ sibi debentur, siue ab ipsa Republica, siue ab Ordinibus Brabantiæ, territorij seu tractûs Antuerpiani. Immobilium verò prouentus atquè fructus, redditusque qui ab hominibus priuatis erant persoluendi, & ab Ordinibus aut Magistratibus percepti sunt, non exigi poterunt, nisi ab his, qui in vsum priuatum eos conuerterunt. Mobilia verò vbicunquè deprachendantur, tam ab his, quàm ab illis, repeti poterunt, iuris tamen beneficio, non facti violentia.

X. Nullos thesaurarios, ærarij præfectos, exactores, aut alios triburorum, canonum, oblationum, indictionum, aut collectarum, bonorumque ab Ordinibus aut Senatu confiscatorum receptores, in ius vocare, aut vlla molestia exagitare licebit, causa illarum pecuniarũ, quas demonstrare poterũt, se Ordinibus, eorum legatis, aut Magistratibus annumerâsse. nec ipsorũ accepti & expensi tabulæ, vel commentarij vlli reuisioni, aut examini, erunt subiecti: nisi titulo malæ fidei, vel erroris in ijsdem commissi. quod dissidium more solito, & ab ijs quibus id incumbit, componetur.

XI.

XI. Omnes lites inceptæ, iudicia, codicilli, literęq; gratiarum, & iustitiæ, aliaque acta huiusmodi, ab ijs qui Concilij Brabantici officium gesserint, aut à Magistratibus & alijs Iustitiæ Collegijs ad id designatis, protecta, rata habebuntur. Licitum erit nihilominùs parti læsæ, per modum reuisionis, appellationis, aut reformationis (vt loquuntur) secundùm consuetudinem Brabantiæ causam suam prosequi: modò appellationi aut reuisioni constitutum tempus non sit elapsum. Sententię verò & iudicia contumaciæ titulo, vel in hos, vel in illos absentes lata, reuocabuntur, condemnatiq; in integrum restituentur. 1585

XII. Omnes exhæredationes, dispositiones, legationes, donationes inter viuos, aut causa mortis, ex odio diuersæ Religionis, aut tumultùs, bellique præsentis factæ, vtrinquè rescindētur, & nullius erunt momenti. Omnes quoquè successiones ab intestato intereà temporis factæ ad proximos & legitimos hæredes redibunt.

XIII. Quòd si Hollandi & Zelandi præfracti ad obedientiam sui Principis redire noluerint, & naues, merces, pecunias, aliaque ciuium, incolarum & mercatorũ Antuerpiensiũ detinuerint, fiscoq; suò subsignauerint: promisit Princeps, se, quandò cũ Hollandis & Zelandis de pace aget, causam etiàm Antuerpiensiũ acturũ, & vt damnũ omne resarciatur, bonaq; restituantur, procuraturum.

XIIII. De moneta, eiusque intertrimento pollicetur Princeps, se peractis rebus, per opportunitatem, de consilio Ordinum Brabantiæ, communicationeque Magistratûs, & primariorum mercatorum, rationem initurum eam, quę prouinciæ minùs erit inutilis, & subditis quàm maximè commoda. Interim omnis monetæ aureæ & argenteæ valor idem, qui nunc est, permanebit: nec cuiquam fas erit eundem adaugere.

XV. Vt autem mercatura omnis nitori pristino restituatur, pontes, portus, atque itinera omnia in posterum patębunt, tutaq; conseruabũtur. vectigalia interim omnia, & portitoria Regi fidelitèr persoluentur.

XVI. Quanuis autẽ exoptâsset Princeps Illustrissimus, vt omnes nouæ exactiones atq; indictiones posthàc cessare & abrogari potuissent, vt vel tandèm oppressi hactenùs, atque emuncti subditi nonnihil respirare potuissent: tamen vt facta nomina, debitaque sua immensa soluere possent, earundem exactionum cõtinuationem Antuerpiensibus permisit: ea cõditione, nè quid ex illarum collectionibus, Regiæ Maiest. hostibus numeretur.

XVII.

1585 XVII. Omnia Priuilegia, omnesq; immunitates vniuersales aut speciales, quibus ante exortum bellum gauisi sunt, sarta tecta ipsis conseruabuntur.
XVIII. Omnibus ciuibus & incolis, siue sacramento Reip. constrictis, siue liberis, post confirmationem huius tractatûs habitationem mutare, aut alterius rei causa ex vrbe proficisci volentibus, licitum erit terra, mariq; cum liberis, vxoribus, familijs, bonis mobilibus & mercimonijs, sinè vllo impedimento deprecando aut saluo conductu postulando, abire. Quinetiàm & ij, qui ad aliã prouinciam aut Regi parentem, aut neutri parti iuratam sese conferent, ire & redire, mercaturam in omnibus locis, sub obedientia Regis constitutis, exercere, de bonis suis pro voluntate disponere, aut ea aliorum, quorumcunque volent, administrationi concredere: redire quoquè & habitacula deserta repetere, sinè vlla maiori præter hanc licentia & cautione licebit.
XIX. Eadem libertas data est nautis vrbis Antuerpianæ, si qui sint, qui cum proprijs nauibus istinc discedere cupiant: nisi sua Celsitudo cuperet eos cum istis nauibus Regi militare. quo casu Princeps eas detinere, & secundùm æstimationem iustam precium illarum reddere ius erit.
XX. Ijs qui volent abire in prouincias aut vrbes nondùm ad obedientiam Regis reductas, vt de bonis suis ibidèm disponant, permittitur sex mensium spatio post pacis huius approbationem, in aliquam prouinciam Regi obedientem, aut neutri parti obligatam commigrare. in quibus ijsdem priuilegijs ac gratijs eundi, redeundi, negociandique, quibus supradicti, fruentur, absque omni alio consensu aut saluo conductu.
XXI. Cùm verò Antuerpiani demonstrarent, se, suaq; bona vbiquè iudicijs ob immensa ipsorum debita esse subiecta, & detineri posse: voluit Princeps, vt ipsorum corpora atque bona anno abhinc integro libera maneãt, nec vsquàm detineantur: vt interim ratio modusque inueniatur, illos iuuandi, & creditoribus satisfaciendi.
XXII. Porrò cùm ęquum sit, vt diruta atq; excisa templa ciuitatis reædificentur, nè perpetuæ ignominiæ macula posthàc ob oculos orbis vniuersi versetur; Magistratus vnà cum membris totius Reip. inter sese agent, quomodò cum minimo vrbis detrimẽto, eadem templa possint restaurari atque reædificari.
XXIII. Qui volent secundo fluuio, marique aliò se, suaque

suaque bona transportare, ijs nauium quarundam vsus 1585
permittetur: reddita priùs sufficienti cautione, atque fideiussione, pro nautarum, nauiumque reditu à quibus transportabuntur.

XXIIII. Captiui vtrinquè, de quorum lytro conuentum nondum est, liberi dimittentur: sumptus tamen atque impensas soluent; excepto Domino de Tilligny, in cuius causa Sua Cels. nil potest determinare. causam tamen illius Regiæ Maiestati commendabit, vt liberetur; vtì & omnibus compertum est, Suam Cels. in causa Lanouij patris illius fecisse.

XXV. Antuerpienses prædictis conditionibus confestìm omne armamentarium suum, omnem apparatum bellicum, omnes munitiones, nauesq; bellicas, quæ Reip. iuris sunt, Illustrissimo Principi Parmensi tradent. qui in vrbem venturus est, ibique Reip. faciem renouabit, ordinemque rerum omnium constituet; duorum millium peditum, & cohortium equitum duarum præsidium secum adducet, atque per vrbem, quàm minimo fieri poterit ciuium detrimento, disponet. Promisit idem Princeps, si Hollandi atque Zelandi ad obedientiam suę Maiestatis reuertantur, vrbem hanc, nec arcem, nec præsidium vllum habituram. Id si minùs contingat, Sua Celsitudo (quia tunc vrbs hæc erit limitanea) de consilio Magistratus, atque aliorum, qui ad huiusmodi causas cōuocari solent, rationem inibit, quomodò vrbem eandem contra insidias & studia hostium munire poterit, atque tutari. Quantum ad cætera Brabantiæ præsidia, quàm primùm occasio atque patriæ constitutio patiatur, ità cum ijs Princeps aget, vt Antuerpienses non obscuris argumentis discere possint, Suam Cels. militem non habere ad subditos opprimendos, sed ad legitimum patrimonium Regis Hispaniarum recuperandum.

XXVI. Quantùuis autem Sua Cels. omni iure & ęquitate, bonam impensarum in hac obsidione factarum partem à Repub. Antuerpiana repetere posset: Tamen vt omnibus perspicuum sit, eandem non optare vrbis interitū, Antuerpienses tantùm quater centena millia florenorum numerabunt. quę inter milites, tam longam & difficilem obsidionem perpessos, distribuentur. Vt autem commodiùs hanc summam colligant, dabitur illis terminus à ratione atque æquitate non alienus.

XXVII. Deniquè D. de Sant Aldegunda postquàm in sua opinione, sequendi partes quas hactenùs secutus est,

impetra-

1585 permaneat: visum est iuramentum ab eo stipulari, quòd anno integro post hanc conuentionem arma contra Regem Hispaniarum nulla portabit.

Quod post pacem proclamatum actum.

His de theatro recitatis, venit armorum cognitor, quem Heroldum vocant, promissa veste, in qua insignia Regis Hispaniarum elaborata erant, indutus, vnaque secum tubicines Principis Parmensis in theatrum adduxit. qui cùm aliquandiu insigne epiniciū, singulari quadam harmonia, cecinissent; Heroldus protensa in altum manu, ter, Viuat Rex Hispaniarum, exclamauit. quem pari numero omnis, quę aderat, multitudo claris vocibus est insecuta. Dimisso deindè populo, proceres vtrinquè in curiam ad exquisitissimum Epulum conuenerunt. Interea Catholici qui in vrbe erant, cum quibusdam Religiosis, qui recens aduenerant, templum occupant, & præmisso DD. Ambrosij & Augustini hymno, vespertinas preces, Deo gratias agentes, cecinerunt.

Parmensis Princeps Antuerpiã ingreditur.

Tandem vigesimoseptimo Princeps Parmensis, præmissis in vrbem 2400. peditibus Germanis & Gallis, quadringentis verò equitibus, & ducentis nobilibus, inter quos Comes Egmondanus & D. Champagnius fuerunt, vrbem summo cum triumpho ingressus est. Magistratus ingredienti Illustrissimo, victoriosissimoq; Principi claues vrbis, aliamque clauem ex auro purissimo cõfectam, per pulcherrimæ virginis manus obtulerunt. Princeps auream clauem accipiens, eam aureo quod in pectore radiabat Velleri addidit, & progrediens vlteriùs varia spectacula, arcusque triumphales ingeniosissimè factos, vidit: licèt ipse pridem interdixerat, nè sumptus inutiles facerēt, exorbitantesque impensas profunderent. Palatium illi in arce quondam ab Albano Duce magnificentissimè extructa, & posteà à rebellibus ex parte euersa, regio apparatu adornatum est: in quod clementissimus Princeps ingressus, honorificentissimè ab omnibus salutatur. Catenæ verò, quibus plateæ claudi solent, sublatæ, ciuesque in ordinem redacti sunt. Atque ita munitissima vrbs, totiusque Europæ Emporium celeberrimum, in potestatem benignissimi sui Principis, cuius iugum præ nimio luxu, animique petulantia & lasciuia iam pridem excusserat, Illustrissimi Principis Parmensis auspiciis redactum est. in cuius rei memoriam hoc distichon lusimus, in quo mensis & annus continetur:

VIrgo LegIt spICas, AntVVerpIa CoLLa potentIs
PrInCIpIs HIspanI sVbIICIt IMperIo.

Hac

1.006.975

ROMA - LEGATORIA
1972

